

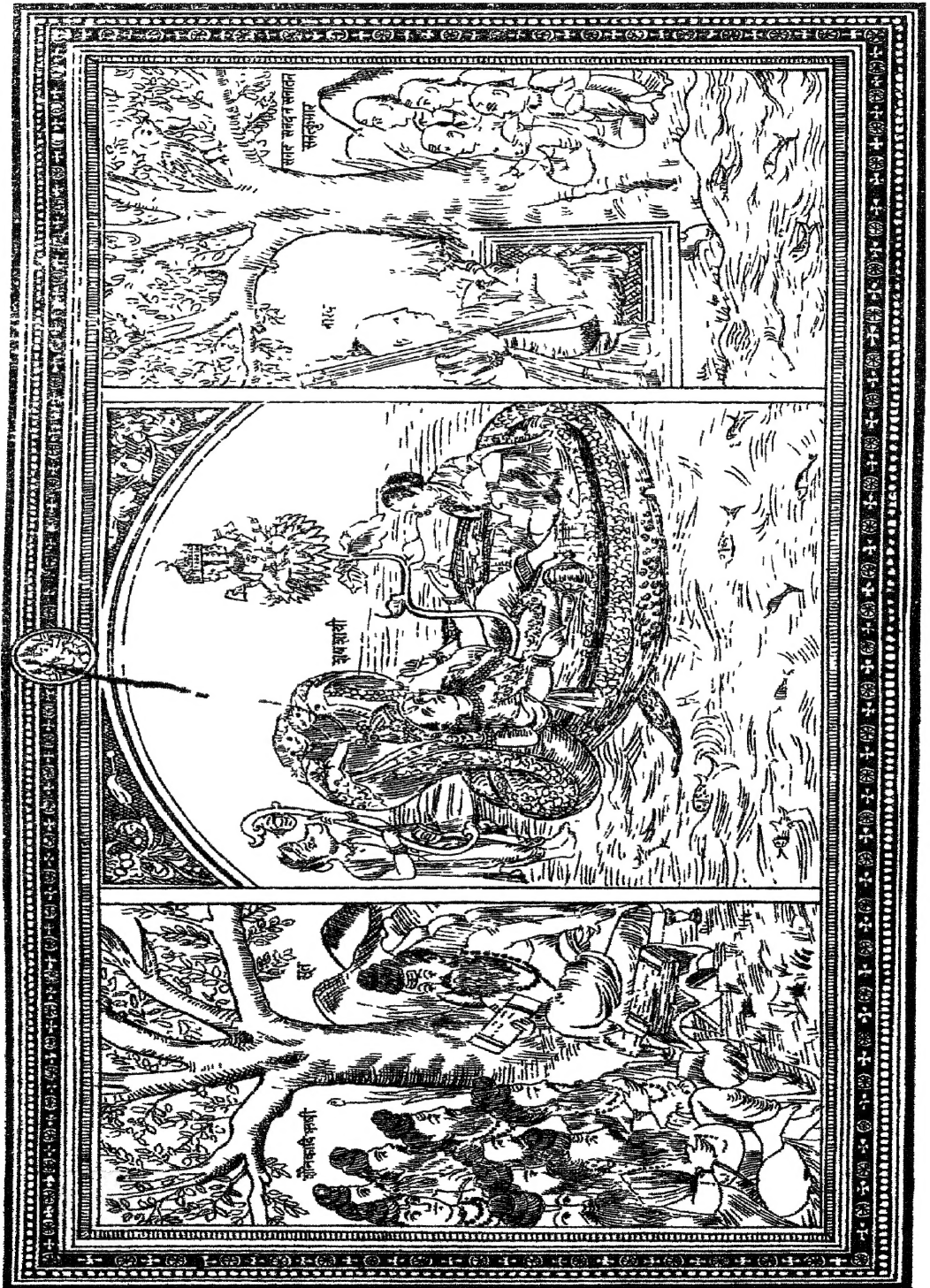

15969

॥ * अथ नारदोयमहापुराणं प्रारभ्यते *

अथ ग्रन्थस्य पुनर्मुद्रणविवरणं आम्बाराजकीयेन कार्ये १८७७ वर्षसाप्तवारिक २५ तमदिनमाख्येतेन प्रकाशकमार्गः ।

यह ग्रन्थ केसराल श्रीकृष्णदासने वर्तमानवर्षी ७ नी तली सम्पन्न है। यह कार्य केविदेशीय ग्रन्थ प्रकाशक अने प्रकाशक मिला ।

धन्यवादाः

—→॥६४०॥—

अस्माभितच्छीनादीयपुराणमुद्रणावसरे येभ्यः श्रीमहोदयैभ्यः पुस्तकान्युपलब्धानि तेभ्यो नामनिर्देशपूर्वकं धन्यवादाः प्रदीयन्त ॥ १ शिवहरसं-
स्थावल्लीमहाराजाः सूर्यनन्दनसिंहबहादुराह्वाः, २ भिषानीनगरनिवासिनो वैद्यराजमुल्लोधीरामिश्रपंडिताः, ३ अमृतसरनगरनिवासिनः श्रीमहा-
कृष्णमहानन्दजीमहाशयाः। पूर्वाक्तेः सकलविद्वन्मंडलसमाजितविद्वत्त्वचातुर्थसमलङ्कृतनन्तोदायिदिगुणभूषितैरेतैर्महाशयैरनन्तपारिश्रमेण
संपादितानि पुराणपुस्तकानि मुद्रिणमन्तरा कथं प्रसिद्धिमाप्नुयुरिति मन्यमानैः परोपकारबुद्ध्याऽस्मदभ्यर्थनया च प्रेषितानि ।

यत्साहाय्येनेदं पुराणं मुद्रितं सर्वेषां सुलभमभूत् । सर्वेषामित्यर्थसंप्रदीनृणां सम्यक्श्रवणपठनलब्धसद्बुद्ध्युद्देकाचरित
निजधर्मसमुद्भूतैर्दलैकिकगणालोकिकमुखलौक्यैरेतन्महाशयमूलिकैवेति सहर्षं धन्यवादाः प्रदीयन्ते । उपरिर्नोदृष्ट

श्रीमहाकूरमहानन्दजीनामभिः अद्यावधि बहुवारं प्राचीनलिखितानि पुस्तकानि

प्रेषितानि अत एभ्यो भूयोऽपि शतशो धन्यवादाः--

दृष्ट्वा वः परकार्यसाधनरुचिं मन्यामहे भूयशो भूयाद्भः सततं महोदयकरः सर्वोऽलुक्कूलः क्षणः॥

ग्रंथप्रेषणया ममोपरि दया संवर्धतां भूयसी तस्मात्किर्तिर्हर्निशं विहरतु प्रत्येककर्णोन्निके ॥ १ ॥

वारंवारमीदृक्प्राचीनग्रंथमुद्रणावसरे स्वसंगृहीतग्रंथप्रेषणेन वयमनुग्राह्या महद्भिरित्यलं विशेषोल्लिखितेनेति शम् ॥

श्रीमतां निरंतरप्रेरमाभिलाषी-

खेमराज श्रीकृष्णदास, अध्यक्ष “श्रीविद्वत्क्षेत्र” स्टीम-यन्त्रालय-मुंबई.

प्रस्तावना ।

—

अद्य कलु महान् संतोषः प्रभवति सर्वेषां श्रीमज्जनानामग्रे कथयितुम् । यद्गवान् परमेशो निजवाञ्छयाखिलं भुवनमुत्पाद्य तच्छिक्षणार्थं वेदान् शास्त्राणि च प्रवर्तयामास । यदाज्ञया सर्वेऽपि जनाः स्वस्वकर्माणि यथावत्संपाद्य तनुग्रहणसार्थकतां प्रापुः । ततो गते च बहुतिथे काले विनष्टे च वैदिकधर्मं महता कलिवो-
रणेन जना निश्चयेन मंदबुद्धयो भविष्यन्तीत्येवं विचार्य परमकारुणिको भगवान् व्यासरूपेणोदियाय । स च श्रीमन्महाभारतमष्टादशपुराणानि तथापुपुराणानि च वेदार्थोपवृत्तय निरमात् । तानि सुप्रसिद्धान्येव सन्ति । यत्र च दृष्टान्तदाष्टान्तिककथाकाशनेन वेदार्थ एव मुख्यतयेष्वुद्दिष्टः । तेषां पुराणानां मुख्य-
विषयाश्च सर्वभूतिसर्गमन्वन्तरवंशानुक्रमनात्मकाः । तत्संबन्धेन बहुविधक्षेत्रगिरिनिर्वाहनादीनां देवार्णधर्वादीनां च सविस्तरं कथाः समुपवर्णिताः । यच्छ्रवणेन सर्वेषां निरतिशयसुखमाप्तिर्येकं मोक्षसुखं जन्मसाफल्यकरं निश्चयेन भविष्यति । भगवतेदृशी भूतले महापुराणेपपुराणभारतरूपा मुक्तिसोपानश्रणिरेव सन्नि-
वद्धेति प्रीयते । यदाश्रयेण स्वधर्मोवलम्बितो जना मोक्षपदमधिगच्छुः । सोऽयं श्रीमद्वेदव्यासस्य सांसारिकेषु महाननुग्रह इति सर्वेऽपि शिरसा स्वीकरिष्यन्ति
एतच्च सर्वत्र सुविदितमेवत्यलं तद्विषयकविशिष्टोद्धिखितेनेति प्रकृतमेव प्रस्तूयते किञ्चित् ।

तानि च वेदव्यासप्रणीतानि महापुराणेपपुराणानि कचित्स्वचिदुपलभ्यन्तीतत्र कानिचिदुपणीतल्लेखकप्रमादादशुद्रपाठबहुलानि च दृश्यन्ते । तानस्माभिर्बहुद्वयव्ययेन महता परिश्रमेण च संपाद्य विद्वज्जनद्वारा प्रत्येकं द्विचतुःपुस्तकसाहाय्येन शोधयित्वा सोसकाक्षरमुद्रयित्वा च प्रकाशयितुमुपक्रान्तानि तन्मध्ये श्रीमद्भागवत-ब्रह्मवैवर्त-मार्कण्डेय-पाद्म-देवीभागवतादीनि कानिचिदुपपुराणानि सुद्रयित्वा प्रकाशयितुमुपगतानि । अधुना चैतच्छ्रीनारदीयपुराणं बहु-
द्रव्यव्ययेन भूयसश्रमेण च सुद्रयित्वा प्रकाशितम् । अत्र च मन्वन्तिरूपणं ज्योतिर्निरूपणं व्याकरणनिरूपणं सोपस्करं सम्यग् दृश्यते । इतरेऽपि बहवो विषयास्ता-
दृशा अन्यत्रानुपलभ्यमाना निरूपिताः अतोऽस्येतरमहापुराणेष्वप्यो विशेषो दूरिदृश्यते । अस्माभिरस्य श्रीनारदीयपुराणस्य पुस्तकानि बहुस्यलेभ्यः संपाद्य विदुषां सविधे निक्षिप्तानि । तैश्चान्यपुस्तकसाहाय्येनैदमीदृग्व्यवस्थया पूर्वार्धांतरार्धसहितं श्रीनारदीयमहापुराणं यथामातृकं संशोध्य पाठभेदविषयसूच्या च समलंकृत्य स्वीये “श्रीवैकटेश्वर” स्टीम् सुद्रणालये सुद्रायत्वा प्रकाशितम् । प्राथय च विद्वद्वरान्-एतच्छ्रीनारदीयमहापुराणं संगृह्य पठनश्रवणादिभिः-
संशील्य तदुक्तनिजधर्मोचरणेन कृतार्थयन्त्वान्मानं मामपीत्यतः परं बृहन्नारदीयमुपुराणमपि सुद्रयिष्याम इत्यलं प्लवचितेन ।

एतमुत्तरं १८६७ तम वर्षेकाचविक्षति (२५) तमनिधामनुसारेण राशप्रवृत्तिरुद्धम् ।

विद्वज्जनकृपाकांक्षी-खेमराज श्रीकृष्णदास,अध्यक्ष “श्रीवैकटेश्वर” स्टीम्-यन्त्रालय-मुंबई.

॥ श्री ॥

अथ श्रीनारदीयपुराणस्थितविषयानुक्रमणिका प्रारभ्यते ।

अध्यायाः ।

विषयाः ।

अध्यायाः ।

विषयाः ।

१ धर्मकाममोक्षोपायान्वेदितुं शौनकादिभिः कृते अने सुतस्य नारदाय सनकादिभिर्निरूपित-
पुराणस्य नारदीयस्य कथनोपन्यासे पुराणमहात्म्यकथनम् ॥ श्लो० ७९ ॥

२ ब्रह्मसुभाषित्यहस्तक्रीडनं गंगातीरे विष्णुप्रसादतोपायबोधनाय नारदप्रभे पुराणोपन्यासे
विष्णुस्तुतिः ॥ श्लो० ५७ ॥

३ भगवद्भिरचिन्तयितुं शक्यते भूतोऽख्येन भरतखंडोत्पत्तिप्राशस्त्यवर्णनम् ॥ श्लो० ८३ ॥

४ द्वैतभक्तिरूपेण मुकुन्दमुनेस्तपसा तोषितस्य भगवतोऽहं तव पुत्रतां यास्यामीदमितोभीष्टवर-
प्रदानम् ॥ श्लो० ९९ ॥

५ मार्कण्डेयस्य प्रत्यदर्शनान्ते पुराणसंहितां विरच्य परंपरामेषसीति हरेर्वरचित-
नम् ॥ श्लो० ८३ ॥

६ गमायसुतयोः समागमादयामक्षेत्रप्रशंसापूर्वकं गमामाहात्म्यकथनम् ॥ श्लो० ७० ॥

७ भगवामाहात्म्य प्रसंगेन स्थितस्य बाहुभूमियतैर्वैकुण्ठेनुराग्रप्रसविधे सुतस्य गर्भवात्याः सहस्रम-
नोवदायाः प्रियपत्न्या मुनिकृतः सहस्रमननिषेधः ॥ श्लो० ७६ ॥

८ बाहुसुतस्य गन्धर्वजातभगीरथनृपानोत्तमांस्तंभमादं कपिलमहासुनिर्कोपानलदग्धस्तर्पुर्वजानां
परमपदावलंबनम् ॥ श्लो० १३८ ॥

९ कुलसुखसिद्धिमहाविधापल्लवकराक्षदेहस्य सौत्रासन्पतंगोदकसंख्याच्छाप-
मोचनम् ॥ श्लो० १४८ ॥

१० गगोत्यन्तिप्रसोतेन देवासुपुच्छे देवधराजपुच्छेऽखितया हिमाद्रौ भगवदराधनेच्छाया अदिते
विनाशशोषादितेभ्यो दैवेयविनाशः ॥ श्लो० ५३ ॥

११ त्रैलोक्यराज्यमिन्द्राय पुनः प्रदत्तुं शुद्धीतवामनावतारस्य बलिपञ्चमाम्बितस्य भगवत्सखिवि-
मस्य चरणतलाद्भूयोस्सतिः ॥ श्लो० ९७ ॥

१२ धर्मसह्याने सत्याव्रजलक्षणलक्षणं, महावने तडागबंदवतानं वीरभट्टनृपकर्मजोऽकावसितिनि
भगीरथाय धर्मराजनिद्विजनिवेदय ॥ श्लो० ९७ ॥

१३ देवतायतनवापीकूपतडागादिनिर्माणं, नानादानादितिरूपणञ्च ॥ श्लो० १५२ ॥

१४ श्रुतिरसृतिप्रतिपादितवर्णनप्रयथमनिरूपणे पातकमायश्चित्तनिवेदनं, आदर्श-
कथनञ्च ॥ श्लो० ९४ ॥

१५ पातकिनां शृङ्खलानिरयपातनाख्येन पूर्वकं नृपपूर्वजानां नरकोट्यश्वधर्मराजलिङ्गस्य
भूतले गगानयनार्थं भगीरथायोज्यतम् ॥ श्लो० १६० ॥

१६ द्विजरूपिणो यज्ञस्य वचनात्पित्रिशुद्धरणाय भूतले भगीरथस्य गङ्गानयनम्, निजकुलोद्धारश्च
॥ श्लो० ११६ ॥

१७ ब्रताख्याने मार्गशीर्षमास्य कर्त्तव्यकृमासपर्यंतं सोत्रापामं सुप्रबुद्धनरोत्तमकर्मसू-

॥ श्लो० ११३ ॥

१८ मतेमांसं पौर्णमास्यं सोद्यातनिधिच्छमीनारायणव्रतम् ॥ श्लो० १३ ॥

१९ काविकस्य शुक्रपक्षे दशम्यां हरिप्रतिरे ष्वजसोऽपणव्रतम् ॥ श्लो० ४७ ॥

अध्यायाः ।

विषयाः ।

- २० खजोरपत्रप्रसंगाः खेमवशोद्वेगवरपतोः सुमोर्विभाटकमुनेये स्वर्णं जन्मेतिहासकथनम् ॥ श्लो० ८६ ॥
- २१ सर्गशीर्षिष्ठे कृपसे दशमीभारभ्य यौणेमासीपर्वत हरिपञ्चाव्रतम् ॥ श्लो० २८ ॥
- २२ भाषादश्रवणभाषादपवाक्विनेवेकारिमत्यासे मासोपवासव्रतम् ॥ श्लो० २८ ॥
- २३ एकदशीव्रतसंगेन भद्रशीलदिनोपाख्यानम् ॥ श्लो० १९ ॥
- २४ ब्राह्मणक्षत्रियविशोः क्षीयद्राणाश्च सदाचारवर्णनम् ॥ श्लो० ३५ ॥
- २५ वर्णश्रमधार्मिकानां स्मार्ताचारेषु अध्ययनाश्रमधर्मनिरूपणम् ॥ श्लो० ६७ ॥
- २६ द्विवातीनां दृष्टतिनिरूपितवेदाध्ययनादिधर्मनिरूपणम् ॥ श्लो० ४६ ॥
- २७ सदाचारेषु शुद्धयवानप्रस्थसंन्यासिनां धर्मनिरूपणम् ॥ श्लो० १०६ ॥
- २८ आहूतकुलविवरणम् ॥ श्लो० ९० ॥
- २९ आयश्चित्तपूर्वकं त्रिध्यादिनिर्णयः ॥ श्लो० ६३ ॥
- ३० पञ्चमहापातकिनामुपपातकिनाश्च आयश्चित्तकथनपूर्वकं पातकानिवृत्तये भगवदुपासनाकथनम् ॥ श्लो० ११२ ॥
- ३१ पुण्यपापवर्ता नृणां सुखदुःखप्रदस्य यममार्गस्य सत्यवतया निरूपणम् ॥ श्लो० ७१ ॥
- ३२ संसारजानविधयतानाकथनपूर्वकं तत्रिचुत्तये द्वेरापावनकथनम् ॥ श्लो० ५० ॥
- ३३ भगवद्वक्तिसत्तां पापक्षये बोधैकलभ्यमैशोपायभूयमावष्टांगयोगनिरूपणम् ॥ श्लो० १६३ ॥
- ३४ पेरुलौकिकपारलौकिकसुखावाप्तिसाधनहोभक्तिलक्षणनिरूपणम् ॥ श्लो० ७७ ॥
- ३५ कर्मपाप्मनिच्छेदकभगवद्भक्तिमाह्वयनिरूपणे वेदमालिङ्गेतिहासकथनम् ॥ श्लो० ०७३ ॥

अध्यायाः ।

विषयाः ।

- ३६ विष्णुसेवाप्रभेगेण यज्ञमालिङ्गमालिङ्गजयोरुत्तमलोकावाप्तिकथनम् ॥ श्लो० ६१ ॥
- ३७ विष्णुमाहात्म्ये मुक्तिकाभियुध्यकोनैकविहासकथनम् ॥ श्लो० ५९ ॥
- ३८ भगवत्स्त्वानादुत्तकमुनेषिणुपदावाप्तिकथनम् ॥ श्लो० ५९ ॥
- ३९ हरिर्मादिरसमाजनदीपदानकर्तुं जयध्वजनरपतेर्वेतिहासकथनम् ॥ श्लो० ७१ ॥
- ४० सुधर्मोदितब्रह्मकथनमर्थे मनुमन्तरेन्द्रेन्द्वेन्द्वतानिरूपणम् ॥ श्लो० ५९ ॥
- ४१ युगचतुष्टयस्थितिवधनपूर्वकं कलौ भगवान्नामस्मरणत एव मुक्तिरिति ज्ञानम् ॥ श्लो० १२३ ॥
- ४२ भद्राजभुखवाटे जगत्स्थितिरूपणम् ॥ श्लो० ११३ ॥
- ४३ दृष्टिनिरूपणे वर्णाश्रमधर्मकथनम् ॥ श्लो० १२७ ॥
- ४४ भरतदृष्टिप्रसंगेन ध्यानयोगकथनम् ॥ श्लो० १०७ ॥
- ४५ जनकपचशिखसवादेन मोक्षधर्मनिरूपणम् ॥ श्लो० ८७ ॥
- ४६ आद्यैद्विकादितावत्रयनिरासाय भवेत्परमाय चाध्यात्मकथनम् ॥ श्लो० १०१ ॥
- ४७ चित्तवृत्तिनिरोधो भगवद्वचनोन्मत्तपदवाप्तिनिरूपणम् ॥ श्लो० ८३ ॥
- ४८ भरतस्य राजर्षेणशिवकलगेन जन्मत्रयग्रहणेतिहासः ॥ श्लो० ९५ ॥
- ४९ भरतमुनिर्दूगणयोः स्ववादे मोक्षधर्माविकरणम् ॥ श्लो० ९४ ॥
- ५० शुक्रमुनिचरिते वेदचतुष्टयस्य स्वरवर्णस्थवशावर्णनम् ॥ श्लो० २३७ ॥
- ५१ नक्षत्रवेदचरितदिक्कलनिरूपणम् ॥ श्लो० १८८ ॥
- ५२ व्याकरणनिरूपणम् ॥ श्लो० ९६ ॥
- ५३ निरुक्तानिरूपणम् ॥ श्लो० ८८ ॥

अध्यायाः ।

विषयाः ।

- ५४ स्तोत्रेति नमिदन्मन्त्राचारणम् ॥ श्लो० १८७ ॥
 ५५ ज्योतिर्निरूपणे जातकभागविष्करणम् ॥ श्लो० ३६६ ॥
 ५६ ग्रहविचारणपूर्वकं नागविधमनोपादादितिरूपणम् ॥ श्लो० ७५८ ॥
 ५७ संक्षेपतच्छब्दोर्वणनम् ॥ श्लो० २१ ॥
 ५८ जनकजगद्गुहमनपर्यन्तं शुकोविहासनिरूपणम् ॥ श्लो० ७२ ॥
 ५९ जनकशुक्रसंवेदिनाभ्यामतत्त्वनिरूपणम् ॥ श्लो० ५५ ॥
 ६० व्यासाश्रमे शुक्रसप्तकसंवादग्रन्थतमोक्षार्थसाधकज्ञानविवरणम् ॥ श्लो० ९४ ॥
 ६१ देहधारिणामनेकाप्यदर्शनपूर्वकं निवृत्तिधर्ममहत्त्ववर्णनम् ॥ श्लो० ७८ ॥
 ६२ शुकोविहासमुखेन मोक्षधर्मनिवेदनम् ॥ श्लो० ८० ॥
 ६३ संसारसंक्षेपच्छेदय पाण्डुपतदर्शनतत्त्वनिरूपणम् ॥ श्लो० १२४ ॥
 ६४ मन्त्रसिद्धिर्दोक्षाविधिनिरूपणम् ॥ श्लो० ७० ॥
 ६५ श्रीपाण्डुकामन्यकथनपूर्वकं मन्त्रजपविधिकथनम् ॥ श्लो० ९७ ॥
 ६६ गावत्रीमन्त्रजपविधिकथनपूर्वकं संस्थादितिरूपणम् ॥ श्लो० ५५१ ॥
 ६७ अर्घवपाद्माविधानसहितशोडशोपचारयुक्तेवतापूजनिरूपणम् ॥ श्लो० १४० ॥
 ६८ गणेशमन्त्रतोदितिरूपणम् ॥ श्लो० ९४ ॥
 ६९ रविचोममण्डल्युक्त्युद्भागां यन्त्रविधिपूजाविधिपूर्वकं मन्त्रजपविधिकथनम् ॥ श्लो० १४१ ॥
 ७० पूजाविधिपूर्वकं महाविष्णुमन्त्रजपविधानम् ॥ श्लो० २०३ ॥
 ७१ श्रीनृसिंहय यन्त्रकथनपूर्वकम् मन्त्रोपासनागम्यादितिरूपणम् ॥ श्लो० २२८ ॥
 ७२ पीठदेवतासहितपूजाविधिरुसरं हयग्रीवमन्त्रोपासनादितिरूपणम् ॥ श्लो० ५४ ॥
 ७३ श्रीछश्मणमन्त्रसहितश्रीराममन्त्रजपविधिकथनम् ॥ श्लो० १७७ ॥

अध्यायाः ।

विषयाः ।

- ७४ हनुमन्मन्त्रनिरूपणम् ॥ श्लो० २०२ ॥
 ७५ मनातरकथनपूर्वकं हनुमदीपदानकथनम् ॥ श्लो० १०६ ॥
 ७६ श्रीदत्तत्रियप्रसादलक्ष्यमाहात्म्यकाविवीर्यनृपमन्त्रोपकथनम् ॥ श्लो० ११६ ॥
 ७७ श्रीकान्तविक्रमचरितनिरूपणम् ॥ श्लो० १३७ ॥
 ७८ हनुमन्कथनम् ॥ श्लो० ५२ ॥
 ७९ हनुमच्छरितवर्णनम् ॥ श्लो० ३५८ ॥
 ८० सकलभोग्यप्रदपूजाविधानपूर्वकं कृष्णमन्त्राराधनकथनम् ॥ श्लो० २९७ ॥
 ८१ पीठे देवताराधनपूर्वकं कामनाभेदेन कृष्णमन्त्रभेदितिरूपणम् ॥ श्लो० १५३ ॥
 ८२ कैलासे नारादाय श्रीशिवनिरूपितमनेककामनारूपकं श्रीराधाकृष्णलहरीदान-
 स्तोत्रम् ॥ श्लो० २१७ ॥
 ८३ मन्त्राराधनपूर्वकं राधाशुभ्रतपञ्चमकुतिलक्षणनिरूपणम् ॥ श्लो० १३८ ॥
 ८४ जपहोमविधिसहितदेवोमन्त्रनिरूपणम् ॥ श्लो० ११० ॥
 ८५ चाण्डेवतावतारभूतकालाद्यादियक्षिणीमन्त्रेननिरूपणम् ॥ श्लो० १४४ ॥
 ८६ महालक्ष्म्यवतारऋतवगङ्गादियक्षिणीमन्त्राद्यनिरूपणम् ॥ श्लो० ११९ ॥
 ८७ विद्यामसहितदुर्गोमन्त्रचतुष्टयनिरूपणम् ॥ श्लो० १६९ ॥
 ८८ श्रीराधावतारभूतषोडशदेवतानां मन्त्रयन्त्राविधिनिरूपणम् ॥ श्लो० १७८ ॥
 ८९ विनयादिकलकामनासिद्धये स्वचरितललितासहस्रनामस्तोत्रनिरूपणम् ॥ श्लो० ५७८ ॥
 ९० अर्चनविधिसहितं त्रिगुणपटलकथनम् ॥ श्लो० २३८ ॥
 ९१ स्तेनसहितश्रीमद्भक्तमन्त्रविधिनिरूपणम् ॥ श्लो० २३७ ॥
 ९२ सक्षपतां ब्रह्मपुराणेतिहासनिरूपणम् ॥ श्लो० ४८ ॥

१३ पञ्चखण्डसद्विपद्मपुराणस्थितविषयालुक्रमकथनम् ॥ अ० ०४० ॥

१५ पुराणश्रवणफलकथनसहितं विष्णुपुराणानुक्रमकथनम् ॥ श्लो० २४ ॥

१५ वायुपुराणानुक्रमनिरूपणम् ॥ अ० २० ॥

॥ १६ श्रीमद्भागवतहृदयस्कधनिरूपितविषयानुक्रमकथनम् ॥ श्लो० २४ ॥

१७ श्रीनारदीयपुराणानुक्रमकथनम् ॥ श्लो० २१ ॥

१६ मांकेण्ड्यपुराणानुक्रमनिरूपणम् ॥ अ० १० ॥

॥ १२ ॥ अथिषाण स्थितविषयात्कर्मरूपम् ॥ श्लो० २५ ॥

१०० भविष्यपणस्थितविषयान्मनिरूपणम् ॥ अष्टो१९ ॥

॥ अथ वसुधायादिप्रवृत्तिर्मानकप्रवृत्तयः ॥ अ० ३५ ॥

१०६ ब्रह्मसूत्रप्रवृत्तिसंज्ञायाः प्रवृत्तिः ॥ अ० २६
१०७ ब्रह्मसूत्रप्रवृत्तिसंज्ञायाः प्रवृत्तिः ॥ अ० २६

॥ ७५ ॥

१०३ धाराद्वयराजस्यताम्रपुष्पगन्धम् ॥ द्वा० ७२३ ॥

१०४ स्कादुपु राणासाववप्रादिनामरूपान् ॥ स्था २१२ ॥

॥ ४३ ॥ धामनपुराणस्थितावधयानुक्रमानुरूपम् ॥ अ० ४ ॥
॥ ४४ ॥ धामनपुराणस्थितावधयानुक्रमानुरूपम् ॥ अ० ४ ॥

१०६ कुम्भपुराणस्य तावप्यनुक्रमानुरूपम् ॥ श्ला० २४ ॥

१०० मास्यपुराणास्थिताविषयावुक्रमणायनम् ॥ अ० ३१

१०८ गरुडपुराणस्थितावषथानुक्रमकथनम् ॥ ३१० ३४ ॥

१०९ ब्रह्माण्डपुराणस्य तावथथनुक्रमणीनिरूपणम् ॥ श्लो० ४२ ॥

११० चत्वारिंशदशभासागतप्रतिपदतनिरूपणम् ॥ श्लो० ।

१११ ब्रह्मसामसगतद्वितीयाव्रतकथनम् ॥ श्लो० ॥ २४ ॥

११- आश्विनशुक्लपक्षशुद्धदशम्यादिना ॥ अश्विनी ॥

११४ द्वादशमासस्थितपञ्चमीव्रतनिरूपणम् ॥ अ० ०६१ ॥

२१० द्वादशमसुगतपञ्चविंशतिरुत्तरम ॥ लो० ५५ ॥

११६ द्वादशभाष्यतत्त्वप्रतीतिरूपणम् ॥ अथो० ७३ ॥

११७ दादशमानस्यथापुनर्ग्रहीतुं पणम ॥ ग्यो० ९९ ॥

१८ द्वादशमासगतश्रावणवर्षादिनवमीव्रतनिरूपणम् ॥ अ. ३३ ।

११०, दादशमालावदशमिवर्त्तनकणम ॥ श्लो० ६६ ॥

१३० दादाश्यामसि शिर्षकाद्यापेयानिदधन्नात्तं निजययसाधयत्तकं एवम् ॥ १३० ॥

१११ अद्भुतमासारवतकादृशाभामाणदरादूदमः ॥ अद्भुतमासारवतकादृशाभामाणदरादूदमः ॥

११७ ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ११७ ॥

१२२ नादशमासगतत्रय्यादशप्रतकयनम् ॥ १८१० ८४ ॥

१२: द्वादशमानगतचतुदशप्रवृत्तिनरुपणम् ॥ श्लो ७॥

॥ २४ डाडुं माविन्यदपाणमाव्रतानकपणम् ॥ २५ ॥

[illegible]

मवाप नारायणश्रमगमन, सूत्र शानकादयः पुंणिमहात्त्यकयन

॥ अथोत्तरार्धस्थितविषयानुक्रमणिका प्रारभ्यते

1. General Information
 2. Project Description
 3. Objectives
 4. Methodology
 5. Results
 6. Conclusion
 7. References
 8. Appendices
 9. Tables
 10. Figures
 11. Summary
 12. Abstract
 13. Introduction
 14. Background
 15. Significance
 16. Scope
 17. Limitations
 18. Assumptions
 19. Definitions
 20. Acronyms
 21. Abbreviations
 22. Notations
 23. References
 24. Appendices
 25. Tables
 26. Figures
 27. Summary
 28. Abstract
 29. Introduction
 30. Background
 31. Significance
 32. Scope
 33. Limitations
 34. Assumptions
 35. Definitions
 36. Acronyms
 37. Abbreviations
 38. Notations
 39. References
 40. Appendices
 41. Tables
 42. Figures
 43. Summary
 44. Abstract
 45. Introduction
 46. Background
 47. Significance
 48. Scope
 49. Limitations
 50. Assumptions
 51. Definitions
 52. Acronyms
 53. Abbreviations
 54. Notations
 55. References
 56. Appendices
 57. Tables
 58. Figures
 59. Summary
 60. Abstract
 61. Introduction
 62. Background
 63. Significance
 64. Scope
 65. Limitations
 66. Assumptions
 67. Definitions
 68. Acronyms
 69. Abbreviations
 70. Notations
 71. References
 72. Appendices
 73. Tables
 74. Figures
 75. Summary
 76. Abstract
 77. Introduction
 78. Background
 79. Significance
 80. Scope
 81. Limitations
 82. Assumptions
 83. Definitions
 84. Acronyms
 85. Abbreviations
 86. Notations
 87. References
 88. Appendices
 89. Tables
 90. Figures
 91. Summary
 92. Abstract
 93. Introduction
 94. Background
 95. Significance
 96. Scope
 97. Limitations
 98. Assumptions
 99. Definitions
 100. Acronyms
 101. Abbreviations
 102. Notations
 103. References
 104. Appendices
 105. Tables
 106. Figures
 107. Summary
 108. Abstract
 109. Introduction
 110. Background
 111. Significance
 112. Scope
 113. Limitations
 114. Assumptions
 115. Definitions
 116. Acronyms
 117. Abbreviations
 118. Notations
 119. References
 120. Appendices
 121. Tables
 122. Figures
 123. Summary
 124. Abstract
 125. Introduction
 126. Background
 127. Significance
 128. Scope
 129. Limitations
 130. Assumptions
 131. Definitions
 132. Acronyms
 133. Abbreviations
 134. Notations
 135. References
 136. Appendices
 137. Tables
 138. Figures
 139. Summary
 140. Abstract
 141. Introduction
 142. Background
 143. Significance
 144. Scope
 145. Limitations
 146. Assumptions
 147. Definitions
 148. Acronyms
 149. Abbreviations
 150. Notations
 151. References
 152. Appendices
 153. Tables
 154. Figures
 155. Summary
 156. Abstract
 157. Introduction
 158. Background
 159. Significance
 160. Scope
 161. Limitations
 162. Assumptions
 163. Definitions
 164. Acronyms
 165. Abbreviations
 166. Notations
 167. References
 168. Appendices
 169. Tables
 170. Figures
 171. Summary
 172. Abstract
 173. Introduction
 174. Background
 175. Significance
 176. Scope
 177. Limitations
 178. Assumptions
 179. Definitions
 180. Acronyms
 181. Abbreviations
 182. Notations
 183. References
 184. Appendices
 185. Tables
 186. Figures
 187. Summary
 188. Abstract
 189. Introduction
 190. Background
 191. Significance
 192. Scope
 193. Limitations
 194. Assumptions
 195. Definitions
 196. Acronyms
 197. Abbreviations
 198. Notations
 199. References
 200. Appendices
 201. Tables
 202. Figures
 203. Summary
 204. Abstract
 205. Introduction
 206. Background
 207. Significance
 208. Scope
 209. Limitations
 210. Assumptions
 211. Definitions
 212. Acronyms
 213. Abbreviations
 214. Notations
 215. References
 216. Appendices
 217. Tables
 218. Figures
 219. Summary
 220. Abstract
 221. Introduction
 222. Background
 223. Significance
 224. Scope
 225. Limitations
 226. Assumptions
 227. Definitions
 228. Acronyms
 229. Abbreviations
 230. Notations
 231. References
 232. Appendices
 233. Tables
 234. Figures
 235. Summary
 236. Abstract
 237. Introduction
 238. Background
 239. Significance
 240. Scope
 241. Limitations
 242. Assumptions
 243. Definitions
 244. Acronyms
 245. Abbreviations
 246. Notations
 247. References
 248. Appendices
 249. Tables
 250. Figures
 251. Summary
 252. Abstract

नासष्ठमात पापघनस्य दूतकः का वाहागत आशयु

दृढिक इति वृत्तस्य माहात्म्यानुरूपम् ॥ अ० १७ ॥

अध्यायाः ।

विषयाः ।

प्रश्नः केषु केषु कार्षु विधीनां पूर्वापरव्यवहणमिति सूतस्य कथनोपक्रमस्तत्रैवादर्शो
पूर्वविद्धो न कृतव्येति विशेषतो निरूपणम् ॥ श्लो० ४६ ॥

३ दुर्गतिवार्तिनाराण्य भवद्वेष्टेः प्राधान्यमुक्तत्वा तत्त्वसेन स्वमांगदस्य नरपतेः प्रजाभिः सहैका
दशीव्रतं कुर्वन्त्य राष्ट्रे मृतानां सह पितृभिः स्वर्वासेन शून्यनिजलोकावलोकनेन परितप्तस्य
यमस्य ब्रह्मलोकगमनम् ॥ श्लो० ६७ ॥

४ कार्यमकुत्वा प्रभवेतनग्रहणमतिपापकरं यत् एकादशीव्रतकरणनिग्न्याभिष्टिदपूर्वजैः सहधुना
स्वमांगदराष्ट्रवासिनां स्वलोकैकावस्थानाच्छून्यलोकापरिपालनमश्रेयस्कुरमिति यमवाक्य
निरूपणम् ॥ श्लो० २८ ॥

५ ददं पदव्याये संस्थाप्य यमस्य विलापकाणम् ॥ श्लो० १६ ॥

६ एकादशीव्रतकर्तृणां पापिनामपि स्वर्वालो निशत भविष्यति सह तैर्विरोधं कर्तुं नाह पारयिष्ये इति
ब्रह्मवाक्यनिरूपणम् ॥ श्लो० १८ ॥

७ यत्माग्राह्य मोहिनीनामनी सौमित्रराशुषाद्य स्वमांगदस्य नृपतेरैकादशीव्रतभागाय ब्रह्मणो निदं
शंकरणम् ॥ श्लो० ७३ ॥

८ ब्रह्मणो निदेशमनीकृत्य मोहित्या मंदराचलगमनम् ॥ श्लो० २१ ॥

९ राजयक्षुरं वोढुं क्षमे धर्मांगदधुने राक्षस्य सह प्रजाभिरेकादशीव्रतं पालनीयमिति सूतस्य
शृणयार्थं मनुमिच्छामीति राज्ञो भार्यायै कथनम् ॥ श्लो० ४९ ॥

१० वनविहङ्गणेष्वतस्त्य नरपतेरैवादेशभ्रमगमनम् तत्र वामदेवाय स्ववस्त्रस्यास्मिन्मैतजन्मवर्षादिता
वा पूर्ववर्षादितीति स्मनकरणम् ॥ श्लो० ६८ ॥

अध्यायाः ।

विषयाः ।

११ वामदेवकृत् नरपतेः प्रागन्तमवृत्तवर्णनम्, राज्ञो मंदराचलगमनम् मिथ्याभावलोकनस्य संप्रेन
मोहिनीदर्शनम् ॥ श्लो० ४७ ॥

१२ मोहिनीरूपमोहितस्य नरपतेरनया सह याचिवदाने सनयकरणम्, स्ववृत्तकथनं तद्वृत्तव्यवहणम्
॥ श्लो० ३३ ॥

१३ स्वमांगदस्य नरपतेरात्मविनाशाय मोहित्या सह विवाहो निरेवतरणम् ॥ श्लो० ३५ ॥

१४ मोहित्या सह प्रस्रियतस्य नरपतेरश्वबुधाराप्रदताया गृहगोथया प्राज्ञन्मदृगकथनम् विजयैक
दशीपुण्यदानेन तस्या दृष्टारम्भ ॥ श्लो० ७४ ॥

१५ गृहगोथामुदृत्य म्ह भाग्यया नरपतेर्निजतमरागमनं, राशुषायेनैव धर्मांगदपुत्रेण सह वानांता-
पकरणम् ॥ श्लो० ४७ ॥

१६ धर्मखंडेन वलाळकारादिभिः कृजिताया मोहित्याः संवाणं स्याज्ज्ञेयः निशामनं नरपते
पतिव्रतोपाख्यानम् ॥ श्लो० ८० ॥

१७ सध्यावदयोगस्यमानाया मोहित्याः सनिधौ नरपतेरागमनं तस्याः कृतं सह स्यादम् ॥ श्लो० ८१ ॥

१८ धर्मांगदस्य सुतस्याग्राह्यतन्वावलीमश्रुतिभिवस्त्रालंकारयजितभिर्नृपछोभिः सह
विलासीणभोगार्थं नृपस्याभ्युद्वानम् ॥ श्लो० ५५ ॥

१९ मोहित्या सह नृपस्य विलासवर्णनम् ॥ श्लो० ३६ ॥

२० धर्मांगदस्य मालये विवाधरात्रं निमित्तस्य रक्षमणीनामहरणं, नागशयके तपात्रं विजित्यायुतं
नागकन्याहरणं दिग्विजयं कृत्वा नानाविधद्वयहारणं, पित्रे संवेवृत्तित्वेन सह ॥ श्लो० ३७ ॥

२१ धर्मांगदस्य नागकन्याभिर्महोत्सवेन विवाहकरणम्, गौडं प्रजातां शिक्षानिरूपणम् ॥ श्लो० ३८ ॥

अध्यायाः ।

विषयाः ।

- २२ विषयाभिविनयस्य नरपते स्वर्मागदस्यागामिकातिक्रमास्तरणम् मोहित्य क्रांतिक्रमासमा-
हृत्यकथनञ्च ॥ श्लो० ८६ ॥
- २३ मोहित्यपुरोधानुपत्य संथावरये क्रांतिक्रमासोपवासकरणानुज्ञानम् मोहित्या स्वर्मागदस्त्रीप
समयासुरैरपेकादर्या भोजनसंवधेन याचनाकरणञ्च ॥ श्लो० ९० ॥
- २४ एकादर्या नाहं भोक्ष्ये इति राज्ञो निश्चय ज्ञात्वा मोहित्या गौतमादिब्राह्मणेभ्यो राजोपवासकरण
युक्तमनुकामिति प्रनकरणम् ॥ श्लो० ९२ ॥
- २५ एकादर्या भोजने न ते दोषः इति दिज्जवालयश्रवणात् परमकुन्ध्य इतश्चमसहस्रातस्य नरप
तेष्वचनात्स्थिताया मोहित्या धर्मक्षजस्य विनयादुक्तः परावतनम् ॥ श्लो० ८९ ॥
- २६ धर्मागदस्त्रीपे मोहित्ये अन्यसर्वमपि प्रयच्छामि न त्वेकादर्या भोक्ष्य इति राज्ञो निश्चयपूर्वक
वचनम् ॥ श्लो० ९७ ॥
- २७ सुखवचनमोहितोमनुनेमुमुक्षतायाः सन्यावदयाः काष्ठोलदेष्टमागन्नायाः कौटिल्यमावांयाः
पूर्ववृत्तकथनम् ॥ श्लो० १५४ ॥
- २८ यथाशया स्वभार्या परित्यज्य समुद्रमथयतस्य कौटिल्यस्य राक्षसास्त्वथगर्भं, राक्षस हत्व ।
राक्षस्या सह वनं गृहीत्वा राक्षसादत्तां रत्नावलीं स्वावसथ्यं प्रेषयितुं कारयामागमनमाश्लो० ८५ ॥
- २९ ब्रह्मणः शिरःकृतेन इत्से लग्न शिरः पातयितुं यत्कस्य शिवस्य ब्रह्महत्यापीडितस्य कात्यासुभय-
निवृत्तौ तत्रव द्वेराज्ञया निवास इति काश्या राक्षसीकृतमाहात्मवर्णनम् ॥ श्लो० ७९ ॥

अध्यायाः ।

विषयाः ।

- ३० राक्षसीसमया रत्नावल्याः पाणिग्रहणं कृत्वा स्वनागरभागतस्य प्रथमभार्यां सङ्कृत्य भार्याभि रत
सुभिः कौटिल्यस्य सत्कारकरणम्, भूतस्वनापपाद प्रथमभार्यायां काष्ठोलदेष्टात्मिक-
थनञ्च ॥ श्लो० ८७ ॥
- ३१ मायमासुपुण्यप्रदानेन काष्ठोशया उत्तमलोकायास्तिकथनं पशुरयं गीवितरपि दारयागोति
मोहित्ये सन्यावदयाः कथनम् ॥ श्लो० ५९ ॥
- ३२ एकादरीव्रतभगमनिष्टं मन्यसे चेत्सपुत्रस्य शिरः पत्या सह निश्चय दीयतामिति मोहित्या
वचनं श्रुत्वा सभार्यस्य विरोचदस्याहयायिकासुक्त्या सध्यावदयास्तद्वचोऽप्रीकरणम् ॥ श्लो० ६८ ॥
- ३३ मोहित्याः प्रियचिकीर्षया स्वपुत्रं हन्तुं भूतये सन्यावदया अर्थयत्ना, राज्ञोऽन्यदप्येवं मोहित्या
प्राथना, धर्मागदस्य पितरं प्रति स्वशिरःकृतवतेऽनुनयकरणञ्च ॥ श्लो० ६९ ॥
- ३४ सन्यावदया सहविषण्णेन राज्ञा सुतस्य शिरःकृतत्वात् अगवत्यादुर्भावः, स्वभार्यस्य राज्ञ-
सुतेन सह भगवत्साधुगृहाभः दातृत्वेन मोहित्या अनुतापकरणञ्च ॥ श्लो० २६ ॥
- ३५ मोहिनीं प्रतिकोधयितुं देवताना कस्वन्निधावागमनम् सान्वनपूर्वकं दारप्रदत्तालोकात्वा देवत-
नामये राज्ञः पुरोहितेनास्य धिक्कारपूर्वकं मोहित्ये शापप्रदानम् ॥ श्लो० ८६ ॥
- ३६ ब्रह्मशपदध्यायौल्लोभयेऽपि स्थानमलभमानाया मोहित्या शतिभिक्षाया सह देवैर्हृष्टो राज्ञः
पुरोहिताश्रममनम् तत्प्रसादनञ्च ॥ श्लो० ६० ॥
- ३७ ब्रह्मणः प्राथनया दशमीविद्वेकादर्या मोहित्ये स्थानप्रदानम्, ब्रह्मशपदध्याय

अध्यायाः ।

विषयाः ।

- मोहिन्याः पुरोहितानुमत्या पुनः स्वशरीरलाभः सह देवैर्ब्रह्मणे निजलोकगतञ्च ॥ श्लो० ४६ ॥
- ३८ मोहिन्या स्वपक्षालनाय मार्यतेन वसुपुरोहितेन तीर्थयात्राप्रसंगात्कृत गगनाहास्यवर्णनम् ॥ श्लो० ६३ ॥
- ३९ गगास्नानाहास्यवर्णनम् ॥ श्लो० ४८ ॥
- ४० गगनायां स्थलविशेषेण स्नानफलकथनम् ॥ श्लो० ५४ ॥
- ४१ गंगातीरे आरामादिकरणनानाविधदानफलकथनम् ॥ श्लो० ७२ ॥
- ४२ गंगातीरेणुद्वेष्णादिदशैषेदुदानविधानम् आसवासर गंगाविनिविधिकथनञ्च ॥ श्लो० ४४ ॥
- ४३ माधुकुल्लदशुभ्यां दशहराया गगायाः पुननविधानं, कनाहास्यकथनञ्च ॥ श्लो० १२९ ॥
- ४४ विशालकृतपेतिहासकथनपूर्वकं गगायां पिडदानादपिपूणां नरकपतितानामप्युनमलोकावाप्तिरिति गगनाहास्यकथनम् ॥ श्लो० ९१ ॥
- ४५ गगायां प्रथमादितोदिनयोः श्राद्धपिण्डदानविधिनिरूपणम् ॥ श्लो० १०४ ॥
- ४६ गगायां दशैषचतुर्दिनयोर्विष्णवादिपदे पिडदानविधिनिरूपणम् ॥ श्लो० ५७ ॥
- ४७ गगायां पञ्चमेष्टि गयाकूपान्तं स्नानश्राद्धपिडदानादिविधमाहास्यनिरूपणम् ॥ श्लो० ९४ ॥
- ४८ काशीस्थितनानाविधशिवलिङ्गनिरूपणपूर्वकं काशीमाहास्यकथनम् ॥ श्लो० ८८ ॥
- ४९ कूपद्वर्षीकुङ्किदिषु स्नानशिवपूजापूर्वकं काश्यास्तीर्थयात्रावर्णनम् ॥ श्लो० ७४ ॥
- ५० यात्राकालकथनपूर्वकं नानाविधशिवलिङ्गस्यापनेदिहासकथनम् तनक्षिपदशमपूतनकलकथनञ्च ॥ श्लो० ६९ ॥
- ५१ जगतां गोदाप्रास्तुतराहिन्यां पञ्चतदे च स्नानुगां महापातकनिरसनपूर्वकं शिवलोकवाप्तिफलकथनम् ॥ श्लो० ७८ ॥
- ५२ दक्षिणेदिशेतिरे वरकल्लेदे पुरुषोत्तमक्षेत्रे भद्राकुण्डसङ्घे गाराधनेनद्रुमुद्रपरेभेगवापदानातिरिक्त्याकुण्डायां कथनमपञ्चक पुरुषोत्तम (जगन्नाथ) क्षेत्रमाहास्यवर्णनम् ॥ श्लो० ९७ ॥
- ५३ वरकल्लेदे पुरुषोत्तमक्षेत्रे अश्वमेधयाजिना भागवन्मूर्तिलङ्घुकाभेनेन्द्रमुद्रमेवेण कृता भगवत्सुतिः ॥ श्लो० ६८ ॥

अध्यायाः ।

विषयाः ।

- ५४ नपत्तिस्त्वेन समुद्रो भगवान्नवौ स्वप्ने तं प्रबोध्य विधोः कूलाश्रित दृक्शमुपटये तस्य स्तुतिर्विधाय स्थापनीया इत्युपदिशयत् नरपतिः प्रभाते सिधुकूलं गत्वा वृक्षमुपपटये तत्र विष्णुविश्वरूपागावर्णयत् भगवन्निर्देशात् कृष्णरामभुभद्रासूतोविधाय समुद्रतटप्रयापयत्, ततो भगवच्चंचनतो राज्ञो मोक्षावाप्तिः, पुरुषोत्तमक्षेत्रमाहास्यञ्च ॥ श्लो० १२५ ॥
- ५५ ज्येष्ठकुल्लदाद्वार्यां पुरुषोत्तमक्षेत्रमाभिगम्य यात्रा विधेया, तत्र मार्कण्डेयहोत्रे शिवे शृण्वत्य कलपवृक्षदद्यात् पुरुषोत्तमदशमम्, तत्रैव नृविहाराधनविधानम् ॥ श्लो० १३२ ॥
- ५६ अर्चनसम्यमाधवक्षेत्रमाधवदर्शनफलनिरूपणम् ज्येष्ठमासे पौर्णिमायां हरेष्टानक्षेत्रे तत्र समुद्रस्नानविधिनिरूपणञ्च ॥ श्लो० ६८ ॥
- ५७ समुद्रतीरे मंगलकरणपूर्वकं मण्डले भगवदचंचनविधिकल्लकथनम् ॥ श्लो० ५८ ॥
- ५८ पुरुषोत्तमक्षेत्रे स्नानदानपिटुश्राद्धादिकल्लनिरूपणम्, रात्रिक्राश्यापेन विदुःमण्डस्य क्षारत्वकथनम्, गोलोकनिवासिराधाकुण्डतावतिनिरूपणप्रसंगेन राधाकुण्डत द्वावलिङ्गहोत्राविति कथनञ्च ॥ श्लो० ६७ ॥
- ५९ गोलोकस्थितराधाकुण्डयोः पञ्चधा रूपग्रहणनिरूपणम् ॥ श्लो० ४८ ॥
- ६० ज्येष्ठकुल्लदशमीमारभ्य पौर्णिमास्यपर्यन्तं रामकृष्णभुभद्रादर्शने ब्रह्मजवाकूटावितिगुल्लनम् पौर्णिमायां भगवत्स्नानविधिनिरूपणञ्च ॥ श्लो० ७६ ॥
- ६१ पुरुषोत्तममाहास्यसहितं तत्रैवयात्राविधिकल्लकथनम् ॥ श्लो० १०३ ॥
- ६२ तीर्थयात्रामगणे तीर्थविधिमसंगेन स्नानदानश्राद्धमुद्रादिविधिविधिकल्लकथनम् ॥ श्लो० ५५ ॥
- ६३ मकरास्त्रकथनान्तरे रवौ पञ्चमे जनशरीरमागमयामराजस्थानेकात्रेवतीर्थेस्थानमाहास्यवर्णनम् ॥ श्लो० १०४ ॥
- ६४ कुक्षेत्रमाहास्ये क्षेत्रप्रमाणान्निरूपणम् ॥ श्लो० ३२ ॥
- ६५ कुक्षेत्रेनगतकाम्यकादिष्वेवमु सरस्वत्यादितोर्थेषु च क्षेत्रेवरादिशिवलिङ्गमुद्रावितिब्रह्महोत्रे तीर्थयात्राविधिवर्णनम् ॥ श्लो० १२५ ॥
- ६६ स्वपितृद्वे मर्त्यान्यतोस्त्व इति श्रुत्वाकाकिनी दाक्षायणी शिवमनाहृत्य प्राप्ताः पञ्चैवापभूताः, यत्र दद्यात् प्राणान् ब्रह्म तदेव हरिद्वारस्वर्गं क्षेत्रं, तत्रत्यतीर्थयात्रावर्णनम् ॥ श्लो० ५६ ॥

अध्यायाः ।

विषयाः ।

अध्यायाः ।

विषयाः ।

६७ बद्धीक्षेत्रयनितितरनारायणमाहात्म्यपूर्वकं तत्क्षेत्रयात्राविधिवर्णनम् ॥ श्लो० ८२ ॥

६८ नगरीराधिश्रितकामोदालयदेवक्षेत्रयात्राविधिरूपणम् ॥ श्लो० ८५ ॥

६९ श्रीसिद्धनाथवीरसहित कामाक्षीमाहात्म्यवर्णनम् ॥ श्लो० २७ ॥

७० नानाविधयोगेश्वरिलगविगतिप्रभासक्षेत्रयात्राविधिमाहात्म्यवर्णनम् ॥ श्लो० ९० ॥

७१ यात्राविधानपूर्वकं पुष्करक्षेत्रमाहात्म्यवर्णनम् ॥ श्लो० ५० ॥

७२ तपःप्रभोतिहासकथनपूर्वकं मोतिनाथमाहात्म्यवर्णनम् ॥ श्लो० ३० ॥

७३ पुढरीकुप्रेर जैमिनिमुनेः शिववाल्मीकसमुद्रस्य गणैः सह शिवस्य, तांडवदृष्टावरो
सुदसुप्रगतस्य वेदपादेन स्तुतिर्विर्वाणभार्ययनया शिवस्य निवासः तत्पुरस्य क्षेत्रवर्णनं
पणम्, व्यवक्षेत्रक्षेत्रयात्राविरूपणम् ॥ श्लो० १५२ ॥

७४ सार्धयोगजनमाणपथिमसमुद्रतीरस्थितगोकुण्डक्षेत्रमाहात्म्यवर्णनम् ॥ श्लो० ४१ ॥

७५ संक्षेपेण रामलक्ष्मणचरितसुश्रवाण्डे रामवचनान्निष्क्रान्ते लक्ष्मणे यस्मिन्नचले योगधारणम्
तत्तुमज्जहात् तस्य लक्ष्मणचक्रस्य माहात्म्यनिरूपणम् ॥ श्लो० ७९ ॥

७६ दक्षिणत्रयिन्नेर रायःशयिताले वारलिभमाहात्म्यमहतिसेनपाटाल्यवर्णनम् ॥ श्लो० २० ॥

७७ नमोदीर्घवग्रहमाहात्म्यनिरूपणम् ॥ श्लो० ३० ॥

७८ श्रीमहाकालेश्वराधिष्ठितवित्तिकक्षेत्रयात्रायात्रावर्णनम् ॥ श्लो० ४७ ॥

७९ पञ्चमुद्यथितस्य भगवतोऽनतरग्रहणाम्यथुरामाहात्म्यवर्णनम् ॥ श्लो० ५६ ॥

८० नारदाल्यापिकाकथनपूर्वकं दृष्टवत्तमाहात्म्यवर्णनम् ॥ श्लो० ११९ ॥

८१ युद्धरत्नपुराध्यागो मोहन्ये तीर्थयात्राविधिरुमा नां यात्राक व्याय निशाय ब्रह्मेण ग्राहिनी
वृत्त निवेद्य ततो वृन्दस्य तपस्तपु गत गान् तत्र तन्मनारदु तेतिहृदयभक्तिवृत्तवार्ता-
चरितविक्रान्तौऽनुक्यान्निवासवर्णनम् ॥ श्लो० ५१ ॥

८२ योद्धित्यास्त्रीषयात्राकल्येतोऽनमलोकावतिर्णनम् दशमिरे ने देवदरुणात्त दान्दोर्विद्वैका-
द गीवितस्यवोक्तसद्वद्वितिरूपणम् श्रीनारदीयपुराणोक्तस्य ७३ तन्मन्त्रवर्णनम् श्लो० ६३ ॥

इति श्रीक्षेत्रनासिकनिवासीवैद्योयामिपसदाशिवतत्पररत्नस्यगोहिदेगसिदा श्रीनारदीयपुराण
स्थितविषयानुक्रमणिका सम्पूर्णा ॥

इदं श्रीवृहन्नारदीय महापुराणं मुख्य्यां क्षेमराज श्रीकृष्णदासश्रीहिना स्वकीये “श्रीवेङ्कटेश्वर” स्तीम्-यन्त्रागारे पुढथित्वा प्रकाशितम् ।

मंजु १९८०, शके १८४३.

ॐ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमम् ॥ देवीं सरस्वतीं चैव ततो
 जयमुदीरयेत् ॥ १ ॥ ॐ वेदव्यासाय नमः ॥ वृन्दे वृन्दावनासीनिमिन्द्रानन्दमन्दिरम् ॥ उपेन्द्रं सौद्रकारुण्यं पराजन्दं परात्परम् ॥ १ ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशाख्यं
 यस्यांशां लोकसाधकाः ॥ तमादिदेवं चिद्रूपं विशुद्धं परमं भजे ॥ २ ॥ शौनकाद्या महात्मान ऋषयो ब्रह्मवादिनः ॥ नैमिषाख्ये महारण्ये तपस्ते
 पुण्यमुखः ॥ ३ ॥ जितेन्द्रिया जिताहाराः सन्तः सत्यपराक्रमाः ॥ यजन्तः परया भक्त्या विष्णुमाद्यं सनातनम् ॥ ४ ॥ अनीर्याः सर्वधर्मज्ञा लोकानुग्रह
 तत्पराः ॥ निर्ममा निरहंकाशः परस्मिन्नतमानसाः ॥ ५ ॥ न्यस्तकामा विवृजिनाः शमादिगुणसंयुताः ॥ कृष्णजिनोत्तरियास्ते जटिला ब्रह्मचारिणः
 ॥ ६ ॥ गुणन्तः परमं ब्रह्म जगद्भ्युः समौजसः ॥ धर्मशास्त्रार्थतत्त्वज्ञास्तेषु नैमिषकानने ॥ ७ ॥ यज्ञैर्यज्ञपतिं केचिज्ज्ञानैर्ज्ञानात्मकं परे ॥ केचिच्च
 परया भक्त्या नारायणमपूजयन् ॥ ८ ॥ एकदा ते महात्मानः समाजं चक्रुस्तमाः ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणमुपायाञ्ज्ञातुमिच्छदः ॥ ९ ॥
 षड्विंशतिसहस्राणि मुनीनामृद्धैरेतसाम् ॥ तेषां शिष्यप्रशिष्याणां संख्या वक्तुं न शक्यते ॥ १० ॥ मुनयो भावितात्वनो मिलितास्ते महौजसः ॥ लोक
 नुग्रहकर्तारो वीतरागा विमत्सराः ॥ ११ ॥ कानि क्षेत्राणि पुण्यानि कानि तीर्थानि भूतले ॥ कथं वा प्राप्यते मुक्तिर्दृष्टुं तापार्तचेतसाम् ॥ १२ ॥ कथं हरीं
 मनुष्याणां भक्तिरव्यभिचारिणी ॥ केन सिध्येत च फलं कर्मणस्त्रिविधात्मनः ॥ १३ ॥ इत्येवं प्रष्टुमात्मानमुद्यतान्प्रश्न्य शौनकः ॥ प्राञ्जलिर्विक्रमसाहेदं
 विनयावनतः सुधीः ॥ १४ ॥ शौनक उवाच ॥ आस्ते सिद्धाश्रमे पुण्ये सूतः पौराणिकोत्तमः ॥ यजन्मखैर्बहुविधैर्विश्वरूपं जनार्दनम् ॥ १५ ॥
 स एतदखिलं वेत्ति व्यासशिष्यो महामुनिः ॥ पुराणसंहितावक्ता शान्तो वै रोमहर्षणिः ॥ १६ ॥ युगे युगेऽत्यकान्धर्मोन्निरीक्ष्य मधुसूदनः ॥ वेदव्यास
 स्वरूपेण वेदभागं करोति वै ॥ १७ ॥ वेदव्यासमुनिः साक्षान्नारायण इति द्विजाः ॥ शुद्धमः सर्वशास्त्रेषु सूतस्तु व्यासशासितः ॥ १८ ॥ तेन
 संशासितः सूतो वेदव्यासेन धीमता ॥ पुराणानि स वेत्येव नान्यो लोके ततः परः ॥ १९ ॥ स पुराणार्थविल्लोके स सर्वज्ञः स बुद्धिमान् ॥ स
 शान्तो मोक्षमर्ज्ञः कर्मभक्तिकलापवित् ॥ २० ॥ वेदवेदाङ्गशास्त्राणां सारभूतं मुनीश्वराः ॥ जगद्धितार्थं तत्सर्वं पुराणेषूक्तवान्मुनिः ॥ २१ ॥ ज्ञाना
 ण्वी वै सूतस्तत्सर्वतत्त्वार्थकोविदः ॥ तस्मात्तमेव पृच्छाम इत्युच्ये शौनको मुनीन् ॥ २२ ॥ ततस्ते मुनयः सर्वे शौनकं वाग्विदां वरम् ॥ समाश्लिष्य
 सुसंप्रीताः साधु साध्विति चाब्रुवन् ॥ २३ ॥ अथ ते मुनयो जग्मुः पुण्यं सिद्धाश्रमं वने ॥ मृगव्रजसमाकीर्णं मुनिभिः परिशोभितम् ॥ २४ ॥ मनोज्ञभूरुहल
 ताफलपुष्पविभूषितम् ॥ शुक्रं सरोभिरच्छोदैरतिथ्यातिथ्यसंकुलम् ॥ २५ ॥ ते तु नारायणं देवमनन्तमपराजितम् ॥ यजन्तमभिष्टोमेन ददन्तु रोयहर्षणिम् ॥

॥ २६ ॥ यथाहर्मिर्वितास्तेन सूतेन प्रथितौजसः ॥ तस्यावभृथीक्षन्तस्तत्र तस्थुर्मखालये ॥ २७ ॥ अधवभृथस्नातं सूतं पौराणि कोत्तयाम् ॥ पञ्चसुस्ते सुखासीनं नैमिषारण्यवासिनः ॥ २८ ॥ ऋषय उचुः ॥ वयं त्वतिथयः प्राप्ता अतिथेयास्तु सुव्रत ॥ ज्ञानदानोपचारेण पूजयास्मान्मानथाविधिं ॥ २९ ॥ द्विवैकसो हि जीवन्ति पीत्वा चन्द्रकलामृतम् ॥ ज्ञानामृतं प्रसुरास्तु मुने त्वन्मुखनिःसृतम् ॥ ३० ॥ येनैदमखिलं जातं यदा धारं यदात्मकम् ॥ यस्मिन्प्रतिष्ठितं तात यस्मिन्वा लयमव्ययि ॥ ३१ ॥ केन विष्णुः प्रसन्नः स्यात्स कथं पूज्यते नरैः ॥ कथं वर्णाश्रमचारश्चातिथेः पूजनं कथम् ॥ ३२ ॥ सफलं स्याद्यथा कर्म मोक्षोपायः कथं नृणाम् ॥ भक्त्या किं प्राच्यते पुंभित्तथा भक्तिश्च कीदृशी ॥ ३३ ॥ वद सूत शुनिश्रेष्ठ सर्वमेतदंशयम् ॥ कस्य नो जायते श्रद्धा श्रोतुं तद्वचनामृतम् ॥ ३४ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ शृणुध्वदृष्यः सर्वे यदिष्ट वी वदामि तत् ॥ गीतं सनकमुख्यैस्तु नारदाय महात्मने ॥ ३५ ॥ पुराणं नारदोपाख्यमेतद्देवार्थसंमितम् ॥ सर्वपापप्रशमनं दुष्टहनिवारणम् ॥ ३६ ॥ दुःस्वप्ननाशनं धर्म्यं भुक्तिमुक्तिफलप्रदम् ॥ नारायणकथोपेतं सर्वकल्याणकारणम् ॥ ३७ ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां हेतुभूतं महाफलम् ॥ अपूर्वं पुण्यफलदं शृणुष्वं सुसमाहिताः ॥ ३८ ॥ महापातकयुक्तो वा युक्तो वायुपपातकैः ॥ श्रुत्वैतदार्षं दिव्यं च पुराणं शुद्धिगण्डपदात् ॥ ३९ ॥ अस्मै काध्यायपठनाद्राजिमेषफलं लभेत् ॥ अध्ययद्वयपाठेन राजसूयफलं तथा ॥ ४० ॥ ज्येष्ठमासे पूर्णिमायां ब्रह्मर्षे प्रयतो नरः ॥ प्रात्या च शुभना तोये मथुरायामुपोषितः ॥ ४१ ॥ अभ्यर्च्य विधिवत्कृष्णं यत्फलं लभते द्विजाः ॥ तत्फलं समवाप्नोति अध्ययत्रयपाठतः ॥ ४२ ॥ तत्तत्प्रश्यामि वः सम्भ्रम् शृणुष्वं गदतो मम ॥ जन्मायुताजितैः पापैर्मुक्तः कोटिकुलान्वितः ॥ ४३ ॥ ब्रह्मणः पदमासाद्य तत्रैव प्रतिविष्टि ॥ श्रुत्वास्त्य तु दशा ध्यायान्भक्तिभावेन दानवः ॥ ४४ ॥ निर्वाणमुक्तिं लभते नात्र कार्या विचारणा ॥ श्रेयसां परमं श्रेयः पवित्राणामनुत्तमम् ॥ ४५ ॥ दुःस्वप्ननाशनं पुण्यं श्रोतव्यं यत्नतो द्विजाः ॥ श्रद्धया सहितो मर्त्यः श्लोकं श्लोकाद्वैभवा ॥ ४६ ॥ पठित्वा मुच्यते सद्यो महापातकराशिभिः ॥ सतामेव प्रवृत्तव्यं शुद्धाद्ब्रह्मतारं यतः ॥ ४७ ॥ वाचयेत्पुत्रतो विष्णोः पुण्यक्षेत्रे द्विजान्तिके ॥ ब्रह्मद्रोहपरणां च दंभाचारयुतात्मनाम् ॥ ४८ ॥ जनानां बह्वृत्तीनां न दद्यादिदमुत्तमम् ॥ त्यक्तकामादिदोषाणां विष्णुभक्तिरतात्मनाम् ॥ ४९ ॥ सदाचारपरणां च वक्तव्यं मोक्षसाधनम् ॥ सर्वदेवमयो विष्णुः स्मृतामार्तिनाशनः ॥ ५० ॥ सद्रक्तिवत्सलो विप्रा भक्त्या तुष्यति नान्यथा ॥ अश्रद्धयापि यात्राम्नि कीर्तितेऽथ स्मृतेऽपि वा ॥ ५१ ॥ विदुक्तः पातकैर्मर्त्यो लभते पद्मव्ययम् ॥ संसारघोरकान्तारदावाग्निर्मधुसूदनः ॥ ५२ ॥ स्मृतां सर्वपापानि नाशयत्याशु सतमाः ॥ तदर्थमेतत्कमिदं पुराणं

श्राव्यमुत्तमम् ॥ ५३ ॥ श्रवणात्पठनाद्वापि सर्वपापविनाशकृत् ॥ यस्यास्य श्रवणे बुद्धिर्जायते भक्तिसंयुता ॥ ५४ ॥ स एव कृतकृत्यस्तु सर्वे
 शास्त्रार्थकोविदः ॥ यदर्जितं तपः पुण्यं तन्मन्ये सफलं द्विजाः ॥ ५५ ॥ यदस्य श्रवणे भक्तिरन्यथा नहि जायते ॥ सत्कथासु प्रवर्तन्ते सज्जना
 य जगद्धिताः ॥ ५६ ॥ निन्दार्थां कलहे वापि ह्यसन्तः पापतत्पराः ॥ पुराणेष्वर्थवादत्वं ये वदन्ति नराधमाः ॥ ५७ ॥ तैरर्जितानि पुण्यानि क्षयं
 यान्ति द्विजोत्तमाः समस्तकर्मनिमूलसाधनानि नराधमः ॥ ५८ ॥ पुराणान्यर्थवादेन बुध्नव्रकमश्नुते ॥ अन्यानि साधयन्त्येव कार्यणि
 विधिना नराः ॥ ५९ ॥ पुराणानि द्विजश्रेष्ठाः साधयन्ति न मोहिताः ॥ अनायासेन यः पुण्यानीच्छतीह द्विजोत्तमाः ॥ ६० ॥ श्रोतव्यानि
 पुराणानि तेन वै भक्तिभावतः ॥ पुराणश्रवणे बुद्धिर्यस्य पुंसः प्रवर्तते ॥ ६१ ॥ पुरार्जितानि पापानि तस्य नश्यन्त्यसंशयम् ॥ पुराणे वर्तमानेऽपि
 पापपाशेन यन्त्रितः ॥ आदरेणान्यगाथासु सक्तबुद्धिः पतत्यधः ॥ ६२ ॥ सत्सङ्गदेवार्चनसत्कथासु हितोपदेशे निरतो मनुष्यः ॥ प्रयाति
 विष्णोः परमं पदं यदेहावसानेऽच्युततुल्यतेजाः ॥ ६३ ॥ तस्मादिदं नारदनामधेयं पुण्यं पुराणं शृणुत द्विजेन्द्राः ॥ यस्मिञ्छते जन्मजरा
 दिहीनो नरो भवेदच्युतनिष्ठचेताः ॥ ६४ ॥ वरं वरेण्य वरदं पुराणं निजप्रभाभावितसर्वलोकम् ॥ संकल्पितार्थप्रदमादिदेवं स्मृत्वा
 ब्रजेन्मुक्तिपदं मनुष्यः ॥ ६५ ॥ ब्रह्मेशविष्णवादिशरीरभेदैर्विश्वं सृजत्यति च पाति विप्राः ॥ तमादिदेवं परमं परेशभावाय चेतश्चुपयाति
 मुक्तिम् ॥ ६६ ॥ यो नाम जात्यादिविकल्पहीनः परः पराणां परमः परस्मात् ॥ वेदान्तवेद्यः स्वजनप्रकाशः समीक्ष्यते सर्वपुराणवेदैः ॥ ६७ ॥
 तस्मात्तमीशं जगतां विमुक्तिमुपासनायालग्नं सुरारिम् ॥ परं रहस्यं पुरुषार्थहेतुं स्मृत्वा नरो याति भवाब्धिपारम् ॥ ६८ ॥ वक्तव्यं धार्मिकैर्यस्तु
 श्रद्धधानेभ्य एव च ॥ सुसुष्ठुभ्यो यतिभ्यश्च वीतरागेभ्य एव च ॥ ६९ ॥ वक्तव्यं पुण्यदेशे च सभायां देवतागृहे ॥ पुण्यक्षेत्रे पुण्यतीर्थे देव
 ब्राह्मणसन्निधौ ॥ ७० ॥ उच्छिष्टदेशे वक्तार आख्यानमिदमुत्तमम् ॥ पच्यन्ते नरके घोरे यावदाभूतसंष्ट्वम् ॥ ७१ ॥ शृणोति यो मूढो दम्भी भक्तिविव
 र्जितः ॥ सोऽपि तद्ब्रह्महाघोरे नरके पच्यतेऽक्षये ॥ ७२ ॥ नरो यः सत्कथामध्ये संभाषां कुरुतेऽन्यतः ॥ स याति नरकं घोरां तदेकाग्रमना
 भवेत् ॥ ७३ ॥ श्रोता वक्ता च विप्रैरेन्द्रा एष धर्मः सनातनः ॥ असमाहितचित्तस्तु न जानाति हि किंचन ॥ ७४ ॥ तत् एकमना भूत्वा पिबेद्धरिकथाप्लवम् ॥
 कथं सन्त्रान्तचित्तस्य कथास्वादः प्रजायते ॥ ७५ ॥ किं सुखं प्राप्यते लोके पुंसा संश्रान्तचेतसा ॥ तस्मात्सर्वं परित्यज्य कामं दुःखस्य साध
 नम् ॥ ७६ ॥ समाहितमना भूत्वा कुर्यादच्युतचित्तनम् ॥ येन केनाप्युपायेन स्मृतो नारायणोऽव्ययः ॥ ७७ ॥ अपि पातकयुक्तस्य प्रसन्नः स्यान्न संशयः ॥

यस्य नारायणे भक्तिर्विभौ विश्वेश्वरेऽव्यये ॥ तस्य स्यात्सफलं जन्म मुक्तिश्चैव करं स्थिता ॥ ७८ ॥ धर्मार्थकारणोपशम्यदुपार्थो द्विजो
त्तमाः ॥ हरिभक्तिपराणां वै संपद्यन्ते न संशयः ॥ ७९ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥
ऋषय ऊचुः ॥ कथं सनत्कुमारस्तु नारदाय महात्मने ॥ श्रोतवान्सकलान्धर्मान्कथं तौ मिलित्वाबुभौ ॥ १ ॥ कस्मिन्स्थाने स्थितौ
मृत ताबुभौ ब्रह्मवादिनौ ॥ हरिगीतसमुद्धाने चक्रतुस्तद्वत्स्व नः ॥ २ ॥ मृत उवाच ॥ सनकाद्या महात्मनो ब्रह्मणो मानसाः सुराः ॥ निर्मया निहं
काराः सर्वे ते ह्यध्वरेतसः ॥ ३ ॥ तेषां नामानि वक्ष्यामि सनकश्च समन्दनः ॥ रातःकुमारश्च विसुः सगात इति स्मृतः ॥ ४ ॥ विष्णुभक्ता महा
त्मानो ब्रह्मध्यानपरायणाः ॥ सहस्रमूर्त्यंकाशाः सत्यसन्ध्या मुमुक्षवः ॥ ५ ॥ एकदा मेरुशृङ्गं ते प्रस्थिता ब्रह्मणः सभायां ॥ इष्टं याकंऽथ ददशुः गङ्गा
विष्णुपदौ द्विजाः ॥ ६ ॥ तां निरीक्ष्य समुद्युक्ताः स्नातुं सीताजलेऽभवत् ॥ एतस्मिन्नंतरे तत्र देवर्षिर्नादो मुनिः ॥ ७ ॥ आजगाम द्विजश्रेष्ठा दृष्ट्वा
भ्रान्तनृत्यकाग्रजान् ॥ तान् दृष्ट्वा स्नातुमुद्युक्ताग्रमस्कृत्य कृताञ्जलिः ॥ ८ ॥ गृणन्नायानि सेप्रमभक्तियुक्तो यमुद्विषः ॥ नागदधश्च्युतानन्तं वासु
देवं जनार्दनं ॥ ९ ॥ यज्ञेश यज्ञपुरुष कृष्ण विष्णो नमोऽस्तु ते ॥ पद्माक्ष कमलकान्त गङ्गाजनक केशव ॥ क्षणैश्च शशिनैर्देव दामोदर
नमोऽस्तु ते ॥ १० ॥ श्रीराम विष्णो नरसिंह वामन प्रद्युम्न संकर्षण वालुदेव ॥ अजगिरद्धामलरुहं सुरारं त्वं पाहि नः सर्वभद्रादजम्भया ॥ ११ ॥ इत्युद्य
रन्धरेनापि नत्वा तन्स्वाग्रजान्मुनीन् ॥ उपासीनश्च तैः सार्द्धं सन्नौ प्रीतिसमन्वितः ॥ १२ ॥ ते षां चापि तु सीताया जले लोकसलप
दे ॥ सात्वा संतर्प्य देवर्षिर्नृत्तिविवर्तकल्मषाः ॥ १३ ॥ उत्तीर्य संध्योपास्त्यादि कृत्वाचारं स्वकं द्विजाः ॥ कथां प्रचक्रुर्विविधाः नारायण
गुणाश्रिताः ॥ १४ ॥ कृतक्रियेषु मुनिषु गङ्गातीरे मनोरमे ॥ चकार नारदः प्रश्नं नामाख्यानकथनरं ॥ १५ ॥ नारद उवाच ॥ सर्वज्ञाः स्य मुनि
श्रेष्ठाः भगवद्रक्षितपराः ॥ यूयं सर्वे जगन्नाथा भगवन्तः सनातनाः ॥ १६ ॥ लोकोद्धारपरान्धुमान्दीनेषु कृतसौहृदात् ॥ पृच्छे ततो वदत
मे भगवद्वक्ष्णं बुधाः ॥ १७ ॥ येनेदमखिलं जातं जगत्स्थावराजङ्गमम् ॥ गङ्गापादोदकं यस्य सकथं ज्ञायते हारिः ॥ १८ ॥ कथं च त्रिविधं कर्म सफलं
जायते वृणाम् ॥ ज्ञानस्य लक्षणं ब्रूत तपसश्चापि मानदाः ॥ १९ ॥ अतिथेः पूजनं वापि येन विष्णुः प्रसीदति ॥ एवमादीनि शुद्धानि
हरितुष्टिकराणि च ॥ अनुग्रहं च मां नाथास्तत्त्वतो वक्तुमर्हथ ॥ २० ॥ ॥ शौनक उवाच ॥ नमः पराय देवाय परस्मात्परमाय च ॥ परावर
निवासाय सगुणाय गुणाय च ॥ २१ ॥ अमायायात्मसंज्ञाय मायिने विश्वरूपिणे ॥ योगीश्वराय योगाय योगगम्याय विष्णवे ॥ २२ ॥ ज्ञानाय

ज्ञानगम्याय सर्वज्ञानैकहेतवे ॥ ज्ञानेश्वराय ज्ञेयाय ज्ञाने विज्ञानसंपदे ॥ २३ ॥ ध्यानाय ध्यानगम्याय ध्यातृपापहराय च ॥ ध्यानेश्वराय सुधिजे
 ध्येयध्यातृस्वरूपिणे ॥ २४ ॥ आदित्यचन्द्राग्निविधातृदेवाः सिद्धाश्च यक्षसुरनागसङ्घाः ॥ यच्छक्तियुक्तास्तमजं पुराणं सत्यं स्तुतींशं सततं
 नतोऽस्मि ॥ २५ ॥ यो ब्रह्मरूपी जगतां विधाता स एव पाता द्विजविष्णुरूपी ॥ कल्पान्तरुद्धाल्यतनुः स देवः शेतोऽधिपानस्तमजं भजामि ॥ २६ ॥
 यन्नामसंकीर्तितो गजेन्द्रो ग्राहोऽबन्धान्मुमुचे स देवः ॥ विराजमानः स्वपदे पराख्ये तं विष्णुमाद्यं शरणं प्रपद्ये ॥ २७ ॥ शिवस्वरूपी शिवभक्ति
 भाजां यो विष्णुरूपी हरिमावितानाम् ॥ संकल्पपूर्वात्मकदेहेतुस्तमेव नित्यं शरणं प्रपद्ये ॥ २८ ॥ यः केशिहन्ता नरकान्तकश्च बालो भुजाश्रेण
 दधार गोत्रम् ॥ देवं च भूभारविनोदशीलं तं वासुदेवं सततं नतोऽस्मि ॥ २९ ॥ लेभेऽवतीर्थोऽग्रनृसिंहरूपी यो दैत्यवशः कठिनं शिलावत् ॥ विदार्य
 संश्लितवान्स्वभक्तं प्रह्लादमीशं तमजं नमामि ॥ ३० ॥ व्योमादिभिर्भूषितमात्मसंज्ञं निरञ्जनं नित्यममेयतत्त्वम् ॥ जगद्विधातात्मकर्मकं च
 परं पुराणं पुरुषं नतोऽस्मि ॥ ३१ ॥ ब्रह्मेन्द्ररुद्रानिलवायुमर्त्यगन्धर्वयक्षसुरदेवसंघै
 नमहं भजामि ॥ ३२ ॥ यतो भिन्नमिदं स्रव समुद्धृतं स्थितं च वै ॥ यस्मिन्नेष्यति पश्चाच्च तमस्मि शरणं गतः ॥ ३३ ॥ यः स्थितो विश्वरूपेण
 सद्गतिवात्र प्रतीयते ॥ असङ्गी परिपूर्णश्च तमस्मि शरणं गतः ॥ ३४ ॥ हृदि स्थितोऽपि यो देवो मायया मोहितात्मनाम् ॥ न ज्ञायेत परः शुद्धस्तमस्मि
 शरणं गतः ॥ ३५ ॥ सर्वसंगनिवृत्तानां ध्यानयोगरतात्मनाम् ॥ सर्वत्र भति ज्ञानात्मा तमस्मि शरणं गतः ॥ ३६ ॥ दधार मंदरं वृष्टे निरोदेऽदृष्टमन्यने ॥
 देवतानां हितार्थाय तं कूर्मं शरणं गतः ॥ ३७ ॥ दंष्ट्रच्छुरेण योऽनन्तः समुद्धृत्यार्णवाद्धराम् ॥ तस्याविदं जगत्कृत्स्नं वाराहं तं नतोऽस्म्यहम् ॥ ३८ ॥
 प्रह्लादं गोपयन्दैत्यं शिलातिकठिनोरसम् ॥ विदार्य हतवान्यो हि तं नृसिंहं नतोऽस्म्यहम् ॥ ३९ ॥ लब्ध्वा वैरोचनेर्भूसिं द्वाभ्यां पद्भ्यामप्रतीत्य यः ॥
 आब्रह्मसुवनं श्राद्धात्सुरेभ्यस्तं नतोऽजितम् ॥ ४० ॥ हैहयस्यापरागधेन ह्येकविंशतिसंख्यया ॥ क्षत्रियान्वयभेत्ता यो जायदभ्यं नतोऽस्मि तम् ॥ ४१ ॥
 आविर्भूतश्चतुर्द्वार्य यः कपिभिः परिवारितः ॥ ॥ हतवात्राक्षसानीकं रामचन्द्रं नतोऽस्म्यहम् ॥ ४२ ॥ मूर्तिद्वयं समाश्रित्य भूभारमपहत्य च ॥
 संजहार कुलं स्वं यस्तं श्रीकृष्णमहं भजे ॥ ४३ ॥ भूम्यादिलोकत्रितयं संतुतात्मानमात्मनि ॥ पश्यन्ति निर्मलं शुद्धं तमीशानं भजाम्यहम् ॥ ४४ ॥
 युगान्ते पापिनी शुद्धान्निभत्वा तीक्ष्णसुधारया ॥ स्थापयामास यो धर्मं कृतादौ तन्नामम्यहम् ॥ ४५ ॥ एवमादीन्यनेकानि यस्य रूपपाणि पाण्डवाः ॥
 न शक्यं तेन संख्यातुं कोऽप्येवमिदं भजे ॥ ४६ ॥ महिमानं तु यन्नामः परं गंतुं मुनीश्वराः ॥ देवासुराश्च मनवः कथं तं शुद्धको भजे ॥ ४७ ॥

यन्नामश्रवणेनापि महापातकिनो नराः ॥ पवित्रतां प्रापद्यन्ते त कथं स्तोमि चाल्पधीः ॥ ४८ ॥ यथाकथंचिद्यन्नामि कीर्तिते वा श्रुतेऽपि वा ॥
पापिनस्तु विबुधाः स्युः शुद्धा मोक्षमवाप्नुयुः ॥ ४९ ॥ आत्मन्यात्मानमाधाय योगिनो गतकल्मषाः ॥ पश्यन्ति यं ज्ञानरूपं तमस्मि शरणं
गतः ॥ ५० ॥ साङ्ख्ययाः सर्वेषु पश्यन्ति परिपूर्णत्मकं हरिम् ॥ तमादिदेवमजर ज्ञानरूपं भजाम्यहम् ॥ ५१ ॥ सर्वसत्त्वमयं शान्तं सर्वे
द्रष्टास्मीश्वरम् ॥ सहस्रशीर्षिकं देवं वन्दे भवात्मकं हरिम् ॥ ५२ ॥ यद्धृतं यच्च वै भाव्यं स्थावरं जङ्गमं जगत् ॥ दशाङ्गुलं योऽन्यतिष्ठतमीशमजरं
भजे ॥ ५३ ॥ अणोरणीयांसमजं महतश्च महत्तरम् ॥ शुद्धाद्ब्रह्मतमं देवं प्रणमामि पुनः पुनः ॥ ५४ ॥ ध्यातः स्मृतः पूजितो वा श्रुतः प्रणयितोऽपि
वा ॥ स्वपदं यो ददातीशस्तं वन्दे पुरुषोत्तमम् ॥ ५५ ॥ इति स्तुवन्तं परमं परेशं हर्षाम्बुसंरुद्धविलोचनास्ते ॥ मुनीश्वरा नारदसंयुतास्तु सनन्दनाद्याः
प्रभुदं प्रजसुः ॥ ५६ ॥ अथ इदं प्रातरुत्थाय पठेद् वैौरूपं स्तवम् ॥ सर्वपापविशुद्धात्मा विष्णुलोकं स गच्छति ॥ ५७ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे
प्रथमपादे सनत्कुमारनारदसंवादे नारदकृतविष्णुस्तुतिर्नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ नारद उवाच ॥ कथं ससर्ज ब्रह्मादीनादिदेवः पुरा विभुः ॥ तन्म
मारुत्याहि सनक सर्वज्ञोऽस्ति यतो भवान् ॥ १ ॥ श्रीसनक उवाच ॥ नारायणोऽक्षोऽनन्तः सर्वव्यापी निरञ्जनः ॥ तेनैदमखिलं व्याप्तं जगत्स्थावजङ्गमम्
॥ २ ॥ आदिसर्गे महाविष्णुः स्वप्नकाशो जगन्मयः ॥ गुणभेदमधिष्ठाय सृर्तित्रिकमवामुजगत् ॥ ३ ॥ सृष्ट्यर्थं तु पुरा देवो दक्षिणाङ्गात्प्रजपतिम् ॥ मध्ये
रुद्राख्यमीशानं जगदन्तकं मुने ॥ ४ ॥ पालनायास्य जगतो वामाङ्गाद्विष्णुमव्ययम् ॥ तमादिदेवमजरं केचिदाहुः शिवाभिधम् ॥ केचिद्वि
ष्णुं सदा सत्यं ब्रह्माणं केचिदूचिरे ॥ ५ ॥ तस्य शक्तिः परा विष्णोर्जगत्कार्यप्रवर्तिनी ॥ भावाभावस्वरूपा सा विद्याविद्येति गीयते ॥ ६ ॥ यदा विश्वं महा
विष्णोर्भिन्नत्वेन प्रतीयते ॥ तदा ह्यविद्या संसिद्धा भवेदुःखस्य साधनम् ॥ ७ ॥ ज्ञातृज्ञेयाद्युपाधिस्ते यदा नश्यति नारद ॥ सर्वैकभावना
बुद्धिः सा विद्येत्यभिधीयते ॥ ८ ॥ एवं माया महाविष्णोर्भिन्ना संसारदायिनी ॥ अभेदबुद्ध्या दृष्टा चेत्संसारक्षयकारिणी ॥ ९ ॥ विष्णुशक्तिसमुद्भूतमेत
त्सर्वं चराचरम् ॥ यस्माद्विन्नमिदं सर्वं यच्चेद्ब्रह्मन्ने ज्ञेति ॥ १० ॥ उपाधिभिर्यथावशो भिन्नत्वेन प्रतीयते ॥ अविद्योपाधियोगेन तथेदं संसलं
जगत् ॥ ११ ॥ यथा हरिर्जगद्वापी तस्य शक्तिस्तथा मुने ॥ दाहशक्तिर्यथांगारे स्वाश्रयं व्याप्य तिष्ठति ॥ १२ ॥ उमेति केचिदाहुस्तां शक्तिं लक्ष्मीं
तथा परे ॥ भारतीत्यपरे चैनां गिरिजेत्यम्बिकेति च ॥ १३ ॥ दुर्गेति भद्रकालीति चण्डी माहे भरीत्यपि ॥ कौमारी वैष्णवी चेति वारह्मन्दी
च शाम्भवी ॥ १४ ॥ ब्राह्मीति विद्याविद्येति मायेति च तथा परे ॥ प्रकृतिश्च परा चेति वदन्ति त परमर्षयः ॥ १५ ॥ शेषशक्तिः परा विष्णोर्जगत्सर्गादिका

रिणी ॥ वयत्ताव्यक्तस्वरूपेण जगद्भाष्य यवस्थिता ॥ १६ ॥ प्रकृतिश्च पुमांश्चैव कालश्चेति विधिस्थितिः ॥ सृष्टिस्थितिर्विनाशानामेकः कारणतः
 गतः ॥ १७ ॥ येनैदमखिलं जातं ब्रह्मरूपधरेण वै ॥ तस्मान्परतरो देवो नित्य इत्यभिधीयते ॥ १८ ॥ रक्षां करोति यो देवो नित्य इत्यभिधीयते ॥ १९ ॥
 रक्षां करोति यो देवो जगतां परतः पुमान् ॥ तस्मान्परतरं यत्तदव्ययं परमं पदम् ॥ २० ॥ अक्षरो निर्गुणः शुद्धः परिपूर्णः सनातनः ॥ यः परः
 कालरूपाख्यो योगिध्येयः परात्परः ॥ २१ ॥ परमात्मा परानन्दः सर्वोपाधिविवर्जितः ॥ ज्ञानैकवेद्यः परमः सच्चिदानन्दविग्रहः ॥ २२ ॥ योऽसौ
 शुद्धोऽपि परमो ब्रह्मकारेण संयुतः ॥ देहीति प्रोच्यते मूढैर्होऽज्ञानविडम्बनम् ॥ २३ ॥ स देवः परमः शुद्धः सत्त्वादिगुणभेदतः ॥ स्मृतित्रयं समापन्नः
 सृष्टिस्थित्यन्तकारणम् ॥ २४ ॥ योऽसौ ब्रह्मा जगत्कर्ता यन्नामिकमलोद्भवः ॥ स एवानन्दरूपात्मा तस्मान्नास्त्वपरो मुने ॥ २५ ॥ अन्तर्यामी जगद्भाषी सर्व
 साक्षी निरञ्जनः ॥ भिन्नाभिस्त्वरूपेण स्थितो वै परमेश्वरः ॥ २६ ॥ यस्य शक्तिर्महामाया जगद्विस्त्रम्भधारिणी ॥ विश्वोत्पत्तेर्नदानत्वात्प्रकृतिः
 प्रोच्यते बुधैः ॥ २७ ॥ आदिसर्गे महाविष्णोर्लोकान्कलुः समुद्यतः ॥ प्रकृतिः पुरुषश्चेति कालश्चेति त्रिधा भवेत् ॥ २८ ॥ पश्यन्ति भावितात्मनो यं ब्रह्मे-
 त्यभिसंक्षितम् ॥ शुद्धं यत्परमं धाम तद्विष्णोः परमं पदम् ॥ २९ ॥ एवं शुद्धोऽक्षरोऽनन्तः कालरूपा महेश्वरः ॥ गुणरूपा गुणाधारा जगतामादिकृद्ब्रह्म ॥ ३० ॥
 प्रकृतिः क्षोभमापन्ना पुरुषाख्ये जगद्गुरौ ॥ महान्प्रादुर्भूद्विस्तृतोऽहं समवर्त्तत ॥ ३१ ॥ अहंकाराच्च सूक्ष्माणि तन्मात्राणीन्द्रियाणि च ॥ तन्मात्रेभ्यो
 हि जातानि भूतानि जगतः कृते ॥ ३२ ॥ आकाशवाय्वग्निजलभूमयोऽजभवात्मज ॥ यथाक्रमं कारणतामैकैक्योपपान्तिं च ॥ ३३ ॥ ततो
 ब्रह्मा जगद्धाता तामसानसृजन्यभुः ॥ तिर्यग्योनिगताञ्जन्यभुपक्षिपृग्गादिकान् ॥ ३४ ॥ तदप्यसाधकं सत्त्वा देवसर्गं धनान्तात् ॥ ततो वै
 मानुषं सग कल्पयामास पद्मजः ॥ ३५ ॥ ततो दक्षदिकान्पुत्रान्सृष्टिसाधनतत्परान् ॥ एभिः पुत्रैर्दिं व्याप्तं सदेवासुरानुषम् ॥ ३६ ॥ भूभुवः
 तथा स्वश्च महैवैव जनस्तथा ॥ तपश्च सत्यमित्येवं लोकाः सत्योपरि स्थिताः ॥ ३७ ॥ अतलं वितलं चैव सुरलं च तलातलम् ॥ महातलं च
 विप्रेन्द्र ततोऽथश्च रसातलम् ॥ ३८ ॥ पातालं चेति सप्तैव पातालानि क्रमादथः ॥ एष सर्वेषु लोकेषु लोकनाथाश्च सृष्टवान् ॥ ३९ ॥ कुलचलान्नदी
 आसौ तत्तल्लोकनिवासिनाम् ॥ वर्तनादीनि सर्वाणि यथायोग्यमकल्पयत् ॥ ४० ॥ भूतले मध्यगो मेरुः सर्वदेवससाश्रयः ॥ लोकालोकश्च
 भूम्यन्ते तन्मध्ये सप्त सागराः ॥ ४१ ॥ द्वीपाश्च सप्त विप्रेन्द्र द्वीपे द्वीपे कुलचलाः ॥ बाह्या नद्यश्च विख्याता जनाश्चाभिरसन्निभाः ॥ ४२ ॥ जम्बूल
 क्षाभिधानौ च शाल्मलश्च कुरास्तथा ॥ क्रौञ्चशार्ङ्गौ पुष्करश्च ते सर्वे देवभूमयः ॥ ४३ ॥ एते द्वीपाः समुद्रेस्तु सप्तसप्तभिरावृताः ॥ लवणं तु

रासर्पिर्दक्षिणजलैः समम् ॥ ४४ ॥ इति द्वीपाः समुद्राश्च पूर्वस्मादुत्तरोत्तराः ॥ ज्ञेया द्विगुणविस्तारा लोहलोकाश्च पर्वताः ॥ ४५ ॥ भारोदधेरुक्तं यदि
 माद्रेष्वेव दक्षिणाम् ॥ ज्ञेयं तद्भारतं वर्षं सर्वकर्मफलप्रदम् ॥ ४६ ॥ अत्र कर्माणि कुर्वन्ति त्रिविधानि तु नारद ॥ तत्फलं भुज्यते चैव भोगश्चिदपि न
 क्रमात् ॥ ४७ ॥ भारते तु कृतं कर्म शुभं वा शुभमेव च ॥ तत्फलं क्षयि विप्रेन्द्र भुज्यतेऽन्यत्र जन्तुभिः ॥ ४८ ॥ अद्यापि देवा इच्छन्ति जन्य यातुश्च लोके ॥
 संचितं सुमहत्पुण्यमक्षय्यममलं शुभम् ॥ ४९ ॥ कदा लभामहे जन्म वर्षमागत्युभिषु ॥ कदा पुण्येन महता यास्याम परमं पदम् ॥ ५० ॥ दूतैर्वा
 विविधैश्चैस्तपोभिर्वाथवा हरिम् ॥ जगदीशं समेष्यामो नित्यानन्दमनामयम् ॥ ५१ ॥ यो भारतभुव प्राप्य विष्णुपूजापरो भवेत् ॥ तस्य सदृशोऽप्यो
 ऽस्ति त्रिषु लोकेषु नारदा ॥ ५२ ॥ हरिकीर्तनशीलो वा तद्रत्नायां प्रियोऽपि वा ॥ सुखं वापि महतः स वेद्यो दिविजैरेषा ॥ ५३ ॥ हरिपूजार्तो यित्वं ॥ तं
 पुरातनैः ॥ ५५ ॥ शिवेति नीलकण्ठेति शङ्करेति च यः स्मरेत् ॥ सर्वभूतहितो नित्यं सोऽभ्यर्च्यो दिविजैः स्मृतः ॥ ५६ ॥ गुरुभक्तः शिवार्थाय सदा त
 चारतत्परः ॥ अनमृत्युश्चिदर्दशो यः सोऽप्यर्च्यः सुरेश्वरैः ॥ ५७ ॥ ब्राह्मणानां हितकः श्रद्धावान्वर्णधर्ययोः विदवादरतो नित्यं स ज्ञेयः पृथिव्या च नमो
 अभेददर्शी देवेश नारायणशिवात्मके ॥ सर्वं यो ब्रह्मणा नित्यमस्मदादिषु का कथा ॥ ५९ ॥ गोषु क्षान्तो ब्रह्मचारी परं विदविवाजितः ॥ अर्च्योऽपि
 लब्धं देवपूज्यः स नारद ॥ ६० ॥ स्तेयादिदोषविमुखः कृतज्ञः सत्यवाक् शुचिः ॥ परोपकारिभूतः पूजनीयः सुगुहः ॥ ६१ ॥ वेदार्थश्रवणे
 पुराणश्रवणे तथा ॥ सत्संगेऽपि च यस्यास्ति सोऽपि वन्द्यः सुगतेतमैः ॥ ६२ ॥ एवमादीन्येकानि कर्माणि श्रद्धयान्वितः ॥ करोति भारते वर्षे तं नरो
 ऽस्माभिरेव च ॥ ६३ ॥ एतेष्वन्यतमो विप्रमात्मानं नारमेतु यः ॥ स एव दुष्कृतिमूढो नास्त्यन्योऽस्यादचेतनः ॥ ६४ ॥ संप्राप्य भारते जन्म सत्कर्म
 सुपराङ्मुखः ॥ पीयूषकलशं बुद्ध्या विपभाण्डमुपाश्रितः ॥ ६५ ॥ शुचिस्मृत्युदितैर्दक्षैर्नैः स्नानं पावयेत्तु यः ॥ स एवास्त्वविवाती स्यात्प्रापिनामप्युदितुः ॥
 ॥ ६६ ॥ कर्मभूमिं समासाद्य यो न धर्मं समाचरेत् ॥ स च सर्वाधमः प्रोक्तो वेदविद्विभूनीश्वरः ॥ ६७ ॥ शुभं कर्म समुत्सृज्य दुष्कृतानि करोति न ॥
 कामधेनुं परित्यज्य अर्कक्षीरं स मार्गति ॥ ६८ ॥ एवं भारतभूयानं प्रशंसन्ति दिवोक्तसः ॥ ब्रह्माद्या अपि विप्रेन्द्र स्वभोगक्षयभीक्ष्णः ॥ ६९ ॥ तं नरो
 नृपयुतमं ज्ञेयं भारतं वर्षभुक्तमम् ॥ देवानां दुर्लभं वापि सर्वकर्मफलप्रदम् ॥ ७० ॥ अस्मिन्पुण्ये च धूम्रोगे यस्तु सत्कर्मसूदतः ॥ न तस्मात्तद्वर्त
 काश्चिन्निषु लोकेषु विद्यते ॥ ७१ ॥ अस्मिन्भक्तो नरो यस्तु स्वकर्मक्षपणोद्यतः ॥ नररूपपरिच्छन्नः स हारिनात्र संशयः ॥ ७२ ॥ प. लोकश्रुतः सुः

कुर्यात्कर्माण्यतन्द्रितः॥ निवेद्य हरये भक्त्या तत्फलं ह्यक्षयं स्मृतम् ॥७३॥ विरागी चेत्कर्मफलोष्वपि किञ्चिन्न कारयेत् ॥ अपर्येतुद्धृतं कर्म प्रीयता
 मिति मे हरिः ॥७४॥ आब्रह्मसुवनल्लोकाः पुनरुत्पत्तिदायकाः ॥ फलगृध्नुः कर्मणां तस्याप्नोति परमं पदम् ॥७५॥ वेदोदितानि कर्माणि कुर्या
 दीश्वरतुष्टये ॥ यथाश्रमं त्यक्तकामः प्राप्नोति पदमव्ययम् ॥७६॥ निष्कामो वा सकामो वा कुर्यात्कर्म यथाविधि ॥ स्वाश्रमाचारान्न्यश्च पतितः
 प्रोच्यते बुधैः ॥७७॥ सदाचारपरो विप्रो वर्द्धते ब्रह्मतेजसा ॥ तस्य विष्णुश्च तुष्टः स्याद्राक्तिर्युक्तस्य नारद ॥७८॥ भारते जन्म संग्राह्य नात्मा
 नं तारयेतु यः ॥ पच्यते निरये घोरे स त्वावन्दार्कनाटकम् ॥७९॥ वासुदेवपरो धर्मो वासुदेवपरं तपः ॥ वासुदेवपरं ज्ञानं वासुदेवपरा गतिः ॥८०॥
 वासुदेवाम्कं सर्वं जगत्स्थायजङ्गमम् ॥ आब्रह्मस्तम्बपर्यन्तं तस्मादन्धन्न विद्यते ॥८१॥ स एव धाता त्रिपुरान्तकश्च स एव देवासुरयज्ञरूपः ॥ स एव
 ब्रह्माण्डमिदं ततोऽन्यन्न किञ्चिदस्ति व्यतिरिक्तपम् ॥८२॥ यस्मात्परं नापरमस्ति किञ्चिद्वास्यादणीयन्न तथा महीयाद्वा ॥ व्याप्तं हि तेनेदमिदं विचित्रं
 तं देवदेवं प्रणमेत्समीढ्यम् ॥८३॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे सृष्टिभरतवण्डप्राशस्त्यभूगोलानां वर्णनं नाम तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ सनक
 उवाच ॥ श्रद्धापूर्वाः सर्वधर्मा मनोरथफलप्रदाः ॥ श्रद्धया साध्यते सर्वं श्रद्धया तुष्यते हरिः ॥१॥ भक्तिर्मस्त्यैव कर्तव्या तथा कर्माणि भक्तिः ॥ कर्मश्रद्धावि
 हीनानि न सिध्यन्ति द्विजोत्तमाः ॥२॥ यथाऽऽलोको हि जन्तूनां चेष्टाकारणतां गतः ॥ तथैव सर्वसिद्धीनां भक्तिः परमकारणम् ॥३॥ यथा समस्त
 लोकानां जीवनं सलिलं स्मृतम् ॥ तथा समस्तसिद्धीनां जीवनं भक्तिरिष्यते ॥४॥ यथा भूमिं समाश्रित्य सर्वे जीवन्ति जन्तवः ॥ तथा भक्तिं समा
 श्रित्य सर्वकार्याणि साधयेत् ॥५॥ श्रद्धाबाल्लभते धर्मं श्रद्धावानर्थमाप्नुयात् ॥ श्रद्धया साध्यते कामः श्रद्धावान्मोक्षमाप्नुयात् ॥६॥ न दाज्ञैर्न
 तपोभिर्वैद्यैर्बहुदक्षिणैः ॥ भक्तिर्हीनैर्मुनिश्रेष्ठ तुष्यते भगवान्हरिः ॥७॥ मेरुमात्रसुवर्णानां कोटिकोटिसहस्रशः ॥ दत्ता चाप्यर्थनाशाय लो
 भक्तिविवर्जिता ॥८॥ अभक्त्या यत्तपस्तप्तं केवलं कायशोषणम् ॥ अभक्त्या यद्धृतं हव्यं भस्मनि न्यस्तहव्यवत् ॥९॥ यत्किञ्चित्कुरुते कर्म
 श्रद्धयाऽप्यणुमात्रकम् ॥ तन्नाम जायते पुंसां शाश्वतं प्रीतिदायकम् ॥१०॥ अश्वमेधसहस्रं वा कर्म वेदोदितं कृतम् ॥ तत्सर्वं निष्फलं ब्रह्मन् यदि
 भक्तिविवर्जितम् ॥११॥ हरिभक्तिः परा नृणां कामधेनूपमा स्मृता ॥ तस्यां सत्यां पिबन्त्यज्ञाः संसारगरलं ह्नो ॥१२॥ असारभूते संसारे सार
 मेतदजात्मज ॥ भगवद्भक्तसङ्गश्च हरिर्भक्तिस्ति तिशुता ॥१३॥ असुर्योपेतमनसां भक्तिदानादिकर्म यत् ॥ अवेहि निष्फलं ब्रह्मस्तेषां दूरतरो हरिः ॥
 ॥१४॥ पराश्रियाभित्तानां दम्भाचारतात्पर्यनाम् ॥ मृषा तु कुर्वतां कर्म तेषां दूरतरो हरिः ॥१५॥ पृच्छतां च महाधर्म्यान्विदतां वै मृषा च ताव ॥

धर्मेष्वभक्तिमनसा तेषां दूतगो हरिः ॥ ३६ ॥ वेदग्रणिहितो धर्मो वेदो नारायणः परः॥तत्राश्रदापरा ये तु तेषां दूतगो हरिः॥ ३७ ॥ यस्य धर्मविहीनानि दिनान्यायान्ति यान्ति च ॥ स लोहकारमन्त्रेव श्वसन्नपि न जीवति ॥ ३८ ॥ धर्मार्थकाममोक्षाख्याः पुरुषार्थाः सनातनाः ॥ श्रद्धावतां हि सिध्यन्ति नान्यथा ब्रह्मनन्दन॥ ३९ ॥ स्वाचारमनतिक्रम्य हरिभक्तिपरो हि यः ॥ स याति विष्णुभवनं गृहे पश्यन्ति मूरयः ॥ ४० ॥ कुर्वन्वेदोदितान्यर्मान्मुनीन्द्र स्वाश्रमोचितान्॥हरिध्यानपरो यस्तु स याति परमं पदम्॥२३॥आचारप्रभवो धर्मः धर्मस्य प्रभुरच्युतः॥आश्रमाचा रयुक्तेन पूजितः सर्वदा हरिः ॥ ४२ ॥ यः स्वाचारपरिश्रष्टः साङ्गवेदान्तनगोऽपि वा ॥ स एव पतितो ज्ञेयो यतः कर्मबहिष्कृतः ॥ ४३ ॥ हरिभक्तिः परो वाऽपि हरिध्यानपरोऽपि वा॥अष्टो यः स्वाश्रमाचारात्पतितः सोऽभिधीयते॥२४॥वेदो वा हरिभक्तिर्वा भक्तिर्वापि महेश्वरे ॥ आचारात्पतितं मूढं न पुनाति द्विजोत्तम ॥ २५ ॥ पुण्यक्षेत्राभिगमनं पुण्यतीर्थनिषेवणम् ॥ यज्ञो वा विविधो ब्रह्मसंस्काराचारं न रक्षति ॥ २६ ॥ आचारात्प्राप्यते स्वर्ग आचारात्प्राप्यते सुखम् ॥ आचारात्प्राप्यते मोक्ष आचारार्त्तिकं न लभ्यते ॥ २७ ॥ आचाराणांतु सर्वेषां योगानां चैव सत्तम ॥ हरिभक्तेरपि तथा निदानं भक्तिरिष्यते ॥ २८ ॥ भक्त्यैव पूज्यते विष्णुर्विच्छिन्नार्थफलप्रदः॥तस्मात्समस्तलोकानां भक्तिर्मातृति गीयते ॥ २९ ॥ जीवन्ति जन्तवः सर्वे यथा मातरमाश्रिताः ॥ तथा भक्तिं समाश्रित्य सर्वे जीवन्ति धार्मिकाः ॥ ३० ॥ स्वाश्रमाचारयुक्त लोकेषु सदृशोऽस्त्यजनन्दन ॥ ३१ ॥ भक्त्या सिध्यन्ति कर्माणि कर्माभिस्तुष्यते हरिः ॥ तस्मिन्स्तुष्टे भवेज्ज्ञानं ज्ञानान्योक्षमवाप्नोते ॥ ३२ ॥ भक्तिस्तु भगवद्भक्तसङ्गेन खलु जायते ॥ तत्सङ्गं प्राप्यते पुम्भिः सुकृतेः पूर्वसञ्चितैः ॥ ३३ ॥ वर्णाश्रमाचारात्ता भगवद्भक्तिलालसाः ॥ कामादिदोष निर्मुक्तास्ते सन्तो लोकशिक्षकाः ॥ ३४ ॥ सत्सङ्गः परमो ब्रह्मन् लभ्येताकृतात्मनाम् ॥ यदि लभ्येत विज्ञेयं पुण्यं जन्मान्तरार्जितम् ॥ ३५ ॥ पूर्वार्जितानि पापानि नाशमायान्ति यस्य वै ॥ सत्सङ्गतिर्भवेत्तस्य नान्यथा घटते हि सा ॥ ३६ ॥ रविर्हं राशिमजालेन दिवा हन्ति बहिस्तमः ॥ सन्तः मुक्तिमरीच्यौघैश्चान्दर्वान्तं हि सर्वदा ॥ ३७ ॥ दुर्लभाः पुरुषा लोके भगवद्भक्तिलालसाः ॥ तेषां सङ्गो भवेद्यस्य तस्य शान्तिर्हि शाश्वती ॥ ३८ ॥ नारद उवाच ॥ किलक्षणा भागवतास्ते च किं कर्म कुर्वीते॥ तेषां लोको भवेत्कीदृक्तस्त्वैव ब्रूहि तत्त्वतः ॥ ३९ ॥ त्वं हि भक्तो रमेशस्य देवदेवस्य चक्रिणः ॥ एतार्त्तगदितुं शक्तस्त्वत्तो नास्त्यधिकोऽपरः ॥ ४० ॥ ॥ सनक उवाच ॥ ॥ शृणु ब्रह्मनरं गुह्यं मार्क ण्डेयस्य धीमतः ॥यमुवाच जगन्नाथो योगनिद्राविमोचितः ॥ ४१ ॥ योऽसौ विष्णुः परं ज्योतिर्देवदेवः सनातनः॥ जगद्गुपी जगत्कर्त्ता शिवब्रह्म

स्वरूपवात् ॥ ४२ ॥ युगान्ते रौद्ररूपेण ब्रह्माण्डासंबृंहितः ॥ जगत्येकार्णवीभूते नष्टे स्थावरजङ्गमे ॥ ४३ ॥ भगवानेव शेषास्या शेते वटदले
 हरिः ॥ असंख्याताब्जजन्माद्यौषधैरभूषिततनूरुहः ॥ ४४ ॥ पादादुष्टाग्रनिर्यातिगङ्गाशीताम्बुपावनः ॥ सूक्ष्मात्सूक्ष्मतरौ देवौ ब्रह्माण्डासंबृंहितः ॥
 ४५ ॥ वटच्छेदे शयानोऽभूत्सर्वशक्तिसमन्वितः ॥ तस्मिन्स्थाने महाभागो नारायणपरायणः ॥ मार्कण्डेयः स्थितस्तस्य लीलाः पश्यन्महे
 शितुः ॥ ४६ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ तस्मिन्काले महाघोरं नष्टे स्थावरजङ्गमे ॥ हरिरैकः स्थित इति मुने पूर्वं हि शुश्रुम ॥ ४७ ॥ जगत्येकार्णवीभूते
 नष्टे स्थावरजङ्गमे ॥ सर्वशस्तेन हरिणा किमर्थं सोऽवशेषिनः ॥ ४८ ॥ परं कौतूहलं ह्यत्र वर्ततेऽतीव सूत नः ॥ हरिकीर्तिसुधापाते कस्यालस्यं प्रजा
 यते ॥ ४९ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ आसीन्नुनिर्महाभागो मृकण्डुरिति विश्रुतः ॥ शालग्रामे महातीर्थं सोऽतथ्यत महातपाः ॥ ५० ॥ युगानाम
 युतं ब्रह्मण्यन्ब्रह्म सनातनम् ॥ निराहारः क्षमायुक्तः सत्यसन्धो जितेंद्रियः ॥ ५१ ॥ आत्मवत्सर्वभूतानि पश्यन्विषयनिःस्पृहः ॥ सर्वभूतहितो दान्त
 स्स्ताप सुमहत्तपः ॥ ५२ ॥ तत्तपःशङ्किताः सर्वे देवा इन्द्रादयस्तदा ॥ परेशं शरणं जग्मुर्नागायणमनामयम् ॥ ५३ ॥ क्षीराब्धेरुत्तरं तीरं संप्राप्य
 त्रिदिवौकसः ॥ तुष्टुर्देवदेवेशं पद्मनाभं जगद्गुरुम् ॥ ५४ ॥ ॥ देवा ऊचुः ॥ ॥ नारायणक्षरानन्त शरणगतपालक ॥ मृकण्डुतपसा ज्ञस्तान्पाहि
 नः शरणागतान् ॥ ५५ ॥ जय देवाधिदेवेश जय शङ्खगदाधर ॥ जयौ लोकस्वरूपाय जयौ ब्रह्माण्डहेतवे ॥ ५६ ॥ नमस्ते देवदेवेश नमस्ते
 लोकपावन ॥ नमस्ते लोकनाथाय नमस्ते लोकसाक्षिणे ॥ ५७ ॥ नमस्ते ध्यानगम्याय नमस्ते ध्यानहेतवे ॥ नमस्ते ध्यानरूपाय नमस्ते ध्या
 नपाक्षिणे ॥ ५८ ॥ केशिहन्त्रे नमस्तुभ्यं मधुहन्त्रे परात्मने ॥ नमो भूम्यादिहूपाय नमश्चैक्यरूपिणे ॥ ५९ ॥ नमो ज्येष्ठाय शुद्धाय निर्गुणाय
 गुणात्मने ॥ अरूपाय स्वरूपाय बहुरूपाय ते नमः ॥ ६० ॥ नमो ब्रह्मण्यदेवाय गोब्राह्मणहिताय च ॥ जगद्धिताय कृष्णाय गोविन्दाय नमो
 नमः ॥ ६१ ॥ नमो हिरण्यगर्भाय नमो ब्रह्मादिहूपाय ॥ नमः सूर्यादिहूपाय हव्यकव्यभुजे नमः ॥ ६२ ॥ नमो नित्याय वन्द्याय सदानन्दे
 करूपिणे ॥ नमः स्मृतीर्तिनाशाय भूयो भूयो नमो नमः ॥ ६३ ॥ एवं देवस्तुतिं श्रुत्वा भगवान्क्रमलपतिः ॥ प्रत्यक्षगमगात्तेपां शङ्खचक्रगदा
 धरः ॥ ६४ ॥ विक्राम्बुजपत्राक्षं सूर्य्यकोटिसमप्रभम् ॥ सर्वालङ्कारसंयुक्तं श्रीवत्साङ्खितवक्षसम् ॥ ६५ ॥ पीताम्बरधरं सौम्यं स्वर्णयज्ञोपवीतिनम् ॥ स्तु
 यमानं मुनिवरैः पार्षदप्रवरावृतम् ॥ ६६ ॥ तं दृष्ट्वा देवसंघास्ते तत्तेजोहततेजसः ॥ नमश्चक्रमुदा युक्ता अद्यैर्गैरुपनि गताः ॥ ६७ ॥ ततः प्रसन्नो
 भगवान्मेघगंभीरनिस्वनः ॥ उवाच प्रीणयन् देवाव्रतानिन्द्रपुरोगमान् ॥ ६८ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ जने वो मानसं दुःखं मृकण्डुतपसोद्गतम् ॥ शुष्मा

न बाधते देवाः स ऋषिः सज्जनग्रीणीः ॥६९॥ संपद्भिः संयुता वापि विपद्भिश्चापि सज्जनाः ॥ सर्वथान्यं न बाधन्ते स्वप्नेऽपि सुरसत्तमाः ॥ ७० ॥
 सततं बाध्यमानोऽपि विषयाख्यैरातिभिः ॥ अविधाययात्मनो रक्षामन्यान्देष्टि कथं सुधीः ॥ ७१ ॥ तापत्रयाभिघातेन बाध्यमानो हि मानवः ॥ अन्यं
 क्रीडयितुं शक्तः कथं भवति सत्तमः ॥ ७२ ॥ कर्मणा मनसा वाचा बाधते यः सदा परान् ॥ नित्यं कामादिभिर्भुक्तो मूढधीः प्रोच्यते तु सः ॥ ७३ ॥
 यो लोके हितकृन्मर्त्यो गतासुर्यो विमत्सः ॥ निःशङ्कः प्रोच्यते सद्भिरीहसुत्र च सत्तमाः ॥ ७४ ॥ सशङ्कः सर्वदा दुःखी निःशङ्कः सुखमाप्नुयात् ॥ गच्छेच्च
 स्वात्मानं स्वस्थाः क्रीडयिष्यति वो न सः ॥ ७५ ॥ भवतां रक्षकश्चाहं विहरच्च यथासुखम् ॥ इति दत्त्वा वरं तेषामतसि कुसुमप्रभः ॥ ७६ ॥ पश्यतां
 भवे देवानां तैवान्तरधीयत ॥ तुष्टात्मानः सुराणा ययुर्नाकं यथागतम् ॥ ७७ ॥ मृकण्डोरपि तुष्टात्मा हरिः प्रत्यक्षतामगात् ॥ अरूपं परमं ब्रह्म
 स्वप्रकाशं निरञ्जनम् ॥ ७८ ॥ अतसीषुष्पसंकाशं पीतवाससमच्युतम् ॥ दिव्यायुधधरं दृष्ट्वा मृकण्डुर्विस्मितोऽभवत् ॥ ७९ ॥ ध्यानादुन्मील्य नयनं
 अपश्यद्धरिप्रभतः ॥ प्रसन्नवदनं शान्तं धातारं विश्वतेजसम् ॥ ८० ॥ रोमाञ्चितशरीरोऽसौ बानन्दशुविलोचनः ॥ न नाम दण्डबद्धमौ देवदेव सनातनम् ॥
 ॥ ८१ ॥ अश्रुभिः क्षालयंस्तस्य चरणौ हर्षसंभवैः ॥ शिरस्यञ्जलिमाधाय स्तोतुं ससुपचक्रमे ॥ ८२ ॥ मृकण्डुरुखाच ॥ नमः परेशाय परात्सह
 सिंगे परात्परस्मात्परतः पराय ॥ अपारपाराय परानुकर्त्रे नमः परेश्यः परपराणाय ॥ ८३ ॥ यो नामजात्यादिविकल्पहीनः शब्दादिदोषव्यति
 रैकरूपः ॥ बहुस्वरूपोऽपि निरञ्जनो यस्तमीशमीड्यं परमं भजामि ॥ ८४ ॥ वेदान्तवेद्यं पुरुषं पुराणं हिरण्यगर्भोदिजगत्स्वरूपम् ॥ अश्रुपुंभं भक्ति
 जनानुकम्पिनं भजामि सर्वेश्वरमादिमीड्यम् ॥ ८५ ॥ पश्यन्ति यं वीतसमस्तदोषा ध्यानैकनिष्ठा विगतस्तृहाश्च ॥ निवृत्तसोहाः एषं पवित्र
 नतोऽस्मि संसारनिर्वर्तकं तम् ॥ ८६ ॥ स्मृतातिनाशनं विष्णुं शरणागतपालकम् ॥ जगत्सर्वं जगाद्धाम परेशं करुणाकरम् ॥ ८७ ॥ एवं
 स्तुतः स भगवान्विष्णुस्तेन महर्षिणा ॥ अवाप परमां तृप्तिं शङ्खचक्रगदाधरः ॥ ८८ ॥ अथालिङ्ग्य मुनिं देवश्चतुर्भिर्दार्ढ्यबाहुभिः ॥
 उवाच परमं प्रीत्या वरं वरय सुव्रत ॥ ८९ ॥ प्रीतोऽस्मि तपसा तेन स्तोत्रेण च तवानघ ॥ मनसा यदभिप्रेतं वरं वरय सुव्रत ॥ ९० ॥
 मृकण्डुरुखाच ॥ देवदेव जगन्नाथ कृतार्थोऽस्मि न संशयः ॥ त्वहर्शनमपुण्यानां दुर्लभं च यतः स्मृतम् ॥ ९१ ॥ ब्रह्मद्या यं न पश्यन्ति
 योगिनः संशितव्रताः ॥ धर्मिष्ठा दीक्षिताश्चापि वीतरागा विमत्सराः ॥ ९२ ॥ तं पश्यामि परं धाम किमतोऽन्यं वरं वृणे ॥ एतेनैव कृतार्थोऽस्मि
 जनार्दन जगद्गुरो ॥ ९३ ॥ यन्नामस्मृतिमात्रेण महापातकिनोऽपि ये ॥ तत्पदं परमं यान्ति ते दृष्ट्वा किमुताच्युत ॥ ९४ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥

सत्यमुक्तं त्वया ब्रह्मन्नीतोऽस्मि तव पाण्डित ॥ महर्शनं हि विफलं न कदाचिद्भविष्यति ॥ ९५ ॥ विष्णुर्महत्तुङ्गुर्नीति वदन्ति विदुषा
 सदा ॥ तदेव पालयिष्यामि मज्जनो नानृतं वदेत् ॥ ९६ ॥ तस्मात्तत्पसादुष्टो यास्यामि तव पुत्रतायाः समस्तगुणसंयुक्तो दीर्घजीवी स्वरूपदानः
 ॥ ९७ ॥ मम जन्म कुले यस्य तत्कुलं मोक्षममि वै ॥ मयि तुष्टे मुनिश्रेष्ठ किमसाध्यं जगन्त्रये ॥ ९८ ॥ इत्युक्त्वा देवदशो मुनेतरस्य सभ्य
 क्षतः ॥ अंतर्दधे मृकण्डुश्च तपसः समवर्तत ॥ ९९ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे भक्तिवर्णनप्रसङ्गेन अर्कदेश्यचरितारम्भो नाम चतु
 र्थोऽध्यायः ॥ १० ॥ नारद उवाच ॥ ब्रह्मन्मयं स भगवान्मृकण्डोः पुत्रतां गतः ॥ किं चकार च तद्ब्रह्म हि हरिर्मर्षिवंशजः ॥ १० ॥ श्रुत्वा च पुत्राण्युमार्कण्डेयो
 महासुनिः ॥ अपश्यद्रेष्ठवर्णीं मार्यां चिंजीव्यस्य संख्ये ॥ २ ॥ सनक उवाच ॥ शृणु नारद वक्ष्यामि कथमेतां सभार्याम् ॥ विष्णुभक्तिसात्त्विकं
 मार्कण्डेयमुनिं प्रति ॥ ३ ॥ तपसोऽन्ते मृकण्डुस्तु भार्यायुद्धं सत्तमः ॥ गार्हस्थ्यमकरोद्धृष्टः शान्तो दान्तः कृतार्थकः ॥ ४ ॥ तस्य भार्या द्रुविर्द
 क्षा नित्यं प्रतिपरायणा ॥ मनसा वचसा चापि देहेन च पतिव्रता ॥ ५ ॥ काले दधार सा गर्भं हरितेजोऽसंभवम् ॥ द्रुपदे दशरथादत्ते पुत्रं
 तेजस्विनं पम् ॥ ६ ॥ स ऋषिः परमप्रीतो दृष्ट्वा पुत्रं सुलक्षणम् ॥ जातकं कारयामास मद्गुलं विधिपूर्वकम् ॥ ७ ॥ स वालो वधू च तत्र तुह
 पक्ष इवोद्धृपः ॥ ततस्तु पञ्चमे वर्षे उपनीय मुदान्वितः ॥ ८ ॥ शिक्षां चकार विप्रेन्द्र वैदिकीं धर्मसंहिताम् ॥ नमस्त्रार्यां द्विजाः पुत्र सदा
 दृष्ट्वा विद्यानतः ॥ ९ ॥ त्रिकालं सूर्यमभ्यर्च्य सलिलाञ्जलिदानतः ॥ वैदिकं कर्म कर्तव्यं वेदाध्ययनपूर्वकम् ॥ १० ॥ द्रुपद्वर्णेन तपसा पूज्यो
 हरिः सदा ॥ निषिद्धं वर्जनीयं स्याद्दृष्टसंभाषणादिकम् ॥ ११ ॥ साधुभिः सह वस्तव्यं विष्णुभक्तिपैः सदा ॥ न द्वेषः करुणानिर्द्वेषः सर्वेषां हितसा
 चरेत् ॥ १२ ॥ इज्याव्ययनदानानि सदा कार्याणि ते सुता ॥ एवं पित्रा समादिष्टो मार्कण्डेयो मुनीश्वरः ॥ १३ ॥ चचार धर्मं द्रुततं सदा संचिन्तयन् हरिम् ॥
 मार्कण्डेयो महाभागे दयावान्धर्मवत्सलः ॥ १४ ॥ आत्मवान्प्रत्यसन्धश्च मार्तेण्डसदृशप्रभः ॥ वशी शान्तो महाज्ञानी सर्वतत्त्वार्थकोविदः ॥ १५ ॥
 तपश्चचार परममन्युतप्रीतिकारणम् ॥ आराधितो जगन्नाथो मार्कण्डेयेन धीमता ॥ १६ ॥ पुराणसंहितां कर्तुं दत्तवान्मन्मथच्युतः ॥ मार्कण्डेयो मुनि
 स्तस्मान्नारायण इति स्मृतः ॥ १७ ॥ ॥ चिरजीवी महाभक्तो देवदेवस्य चक्रिणः ॥ जगत्प्रेकाणवीभूते स्वप्नभावं जनार्दनः ॥ १८ ॥ तस्य दर्श
 यितुं विप्रास्तं न संहत्तवान्हरिः ॥ मृकण्डुतनयो धीमान्विष्णुभक्तिसमन्वितः ॥ १९ ॥ तस्मिञ्जले महाघोरे स्थितोऽज्जघीर्णपन्नवत् ॥ नर्मण्डेव
 स्थतस्तावधावच्छेत्ते हरिः स्वयम् ॥ २० ॥ तस्य प्रमाणं वक्ष्यामि कालस्य वदतः शृणु ॥ दशभिः पञ्चभिश्चैव निमेषैः प्रकीर्तिता ॥ २१ ॥ दाहा

[illegible]

श्रीभगवानुवाच॥लक्षणं भागवतानां शृणुष्व मुनिसत्तमा॥वक्तुं तेषां प्रभादं हि शक्यते नाब्दकोटिभिः॥४९॥ये हि न रंजन्तुर्न गतास्तु यः
 वशिनो निस्पृहाः शान्तान्ते वै भागवतोत्तमाः॥५०॥ कर्मणा समता वाचा परीडां न कुर्वते ॥ अपरिहरीलाभं ते वै भागवताः ॥ ५१ ॥
 सत्कथाश्रवणे येषां वर्तते सार्विकी मतिः ॥ तद्रक्तविष्णुभक्ताश्च ते वै भागवतोत्तमाः ॥ ५२ ॥ द्वापरिनीचं शुश्रूषां कुर्वन्ति ये नोत्तमाः ॥
 गङ्गाविश्वेश्वरधिया ते वै भागवतोत्तमाः ॥ ५३ ॥ ये तु देवार्चनरता ये तु तत्साधनः स्मृताः॥ वृजां दृष्ट्वा तु भक्त्यै वै भागवतोत्तमाः ॥ ५४ ॥
 व्रतिनां च यतीनां च परिचर्यापराश्च ये ॥ विदुक्तपनिन्दाश्च ते वै भागवतोत्तमाः ॥ ५५ ॥ तर्पेणां हिताकारि ये वदन्ति चोत्तमाः ॥
 गुणग्राहिणो लोके ते वै भागवताः स्मृताः ॥ ५६ ॥ आत्मवत्सर्वभूतानि ये दृश्यन्ति नोत्तमाः ॥ ५७ ॥ शत्रुपुत्रिणो ते वै भागवतोत्तमाः ॥ ५८ ॥
 धर्मशाल्मवक्ताः सत्यवाक्यरताश्च ये ॥ सतां शुश्रूषो ये च ते वै भागवतोत्तमाः ॥ ५९ ॥ व्याकुर्वन्ति तु यानि तानि शृण्वन्ति चोत्तमाः ॥
 तद्रक्ता र्च भक्ता ये ते वै भागवतोत्तमाः ॥ ६० ॥ ये गोब्राह्मणशुश्रूषां कुर्वन्ति सत्ता नराभतीर्थदायका ये च ते वै भागवतोत्तमाः ॥ ६१ ॥ दृष्ट्वा येऽभिनन्दन्ति मानवाः ॥ हविनात्पुनः ये च ते वै भागवतोत्तमाः ॥ ६२ ॥ ये वै तडागकृत्तरी देवसन्निधानि कुर्वन्ति ॥ गन्तव्यं निरता ये च ते वै भागवतोत्तमाः ॥ ६३ ॥ येऽभिनन्दन्ति चोत्तमाः ॥
 हरेः श्रुत्वाऽतिहर्षिताः ॥ रोमाञ्चितशरीराश्च ते वै भागवतोत्तमाः ॥ ६४ ॥ तुलसीकृतं दृष्ट्वा ये चोत्तमाः ॥ ६५ ॥ तुलसीगन्धमाश्राय सन्तोषं कुर्वन्ति तु ये ॥ तद्वल्लवृत्तिकर्माणि च ते वै भागवतोत्तमाः ॥ ६६ ॥ अमृतपिपासास्तृणपरिभक्षकाः ॥ कारुण्यकृत्तरीस्तु
 वातिथिपूजकाः ॥ ये च वेदार्थवक्तास्ते वै भागवतोत्तमाः ॥ ६७ ॥ शिवप्रियाः पितात्मनः शिवदत्तकरीस्तु ॥ विदुष्वर्थापि नो वदन्ति वै
 भागवतोत्तमाः ॥ ६८ ॥ व्याहरन्ति च नामानि हरेः शम्भोर्ब्रह्मताः ॥ त्वात्तल्लुता ये च ते वै भागवतोत्तमाः ॥ ६९ ॥ ये
 यजन्ति महादेवं ऋतुभिर्विबुधदक्षिणैः ॥ हरिं वा परया भक्त्या ते वै भागवतोत्तमाः ॥ ७० ॥ विदितानि च श्राद्धाणि दृष्ट्वा प्रददन्ति ये ॥ रक्षन्
 गुणमाजो ये ते वै भागवताः स्मृताः ॥ ७१ ॥ शिवे च परमेशे च विष्णो च परमात्मनि ॥ स्यदुद्धृष्टा प्रवर्तन्ते ते वै भागवताः स्मृताः ॥ ७२ ॥
 शिवाग्रिकार्यनिरताः पञ्चाक्षरजपे रताः ॥ शिवव्यानरता ये च ते वै भागवतोत्तमाः ॥ ७३ ॥ पार्श्वद्वन्द्वनिरता यद्वदन्तस्तथा ॥ एकद्वन्द्व
 व्रतरता ते वै भागवतोत्तमाः ॥ ७४ ॥ गोदाननिरता ये च कन्यादानरताश्च ये ॥ मदर्थं कर्मभक्त्यास्तु ते वै भागवतोत्तमाः ॥ ७५ ॥

एते भगवता विप्र केचिदत्र प्रकीर्त्तिताः ॥ मयाऽपि गदितुं शक्याः ॥ गवदभ्योदितशैतेषु ॥ ७६ ॥ तत्तत्स्वमपि विप्रैर्बहुश्रुतं ॥ सर्वं
भूताश्रयो दान्तो भ्रैरो धर्मपापघणः ॥ ७७ ॥ पुरुषगुणान्तर्पश्यन्तं धर्मं सर्वं सखापत् ॥ गम्यन्ति ध्याननिगताः परं निर्विश्रमाः ॥ ७८ ॥
एवं हृकंठुपुत्रस्य स्वभक्तस्य कृपानिधिः ॥ दत्त्वा वां स देवेशस्तद्विवांशं दीयत ॥ ७९ ॥ साकण्डेयो गहागो दृशित्कृतः सदा ॥ चयाः पश्य
धर्ममीने च विधिवन्धवैः ॥ ८० ॥ शालग्रामे गङ्गाधरे तत्पाप परमं तपः ॥ ध्यानक्षपितकर्मां तु परं निर्विण्णस्यवान् ॥ ८१ ॥ तस्मिन्नुप
सर्वेषु हितकृद्वरिपूजकः ॥ ईप्सितं मनसा यत्र तत्तदभ्योदितशयम् ॥ ८२ ॥ रामक उवाच ॥ एतत्सर्वं निगदितं त्वम् ॥ शृणु द्विजोत्तम ॥ रत्नरत्नि
महात्म्यं किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ८३ ॥ इति श्रीबृहदारण्यपुराणे प्रथमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥ साकण्डेयो गहागो दृशित्कृतः सदा ॥ चयाः पश्य
भगवद्रक्तिमहात्म्यं श्रुत्वा प्रीतस्तु नारदः ॥ पुनः प्रपच्छ सभक्तं ह्यानविद्यापरायणम् ॥ १ ॥ गारुड उवाच ॥ क्षेत्रगन्तुपुं क्षेत्रं तीर्थानां च क्षेत्र
तमम् ॥ परया दयया त्वं ब्रूहि शास्त्रार्थपारम् ॥ २ ॥ रामक उवाच ॥ शृणु ब्रह्मणः पुरुषं सर्वमपत्करं परमाहंस्वामिं सर्वं धर्मं पादं दत्तम् ॥
॥ ३ ॥ श्रोतव्यं मुनिभिर्नित्यं दुष्टग्रहविवरणम् ॥ सर्वरोगप्रशमनमायुर्वर्द्धनकारणम् ॥ ४ ॥ क्षेत्रगणपुण्यं क्षेत्रं तीर्थानां च तपोतमम् ॥ रत्नरत्नि
नयोयोगं वदन्ति परमर्षयः ॥ ५ ॥ सितासितोदकं तीर्थं नलाद्याः सर्वदेवताः ॥ मुनयो मनवश्चैव देवतैः पुण्यकारिण्यभोगङ्गा पुण्यदाक्षिण्य
यतो विष्णुपदोद्भवा ॥ रविजा यमुना ब्रह्मस्तथोयोगः शुभमहः ॥ ७ ॥ स्मृतातिनीशिनी गङ्गा नदी गं यवप मुने ॥ पर्वेषुपक्षयकरी रत्न
वनारिनी ॥ ८ ॥ यानि क्षेत्राणि पुण्यानि ससृजन्तो महीतले ॥ तेषां पुण्यतमं देयं प्रयागास्यं महासुने ॥ ९ ॥ इयञ्च वेधा यज्ञेन य ॥ त्वं
रमापतिम् ॥ तथैव मुनयः सर्वे चकृश्च विविधान्स्ववान् ॥ १० ॥ सर्वतीर्थसिद्धिप्राप्तिं यानि पुण्यानि तानि वै ॥ गङ्गाविष्णुविश्वेश्वरस्य कलां त्रैलोक्य
षोडशीम् ॥ ११ ॥ गङ्गा गङ्गेति यो व्याघ्रोजनानां शते स्थितः सोऽपि सुच्येत पापेभ्यः किमु गङ्गाभिरप्येकवान् ॥ १२ ॥ विष्णुपदोद्भवा देवी वि व ॥
शिरःस्थिता ॥ संसेव्या मुनिभिर्देवैः किं पुनः पामरैर्जनेभ्यः ॥ १३ ॥ यत्तैर्हतं ललाटे तु ध्रियते मनुजोत्तमैः ॥ तत्रैव नैवेद्विष्यं विष्णुर्दक्षिणः ॥
उज्जलत् ॥ १४ ॥ यन्मन्त्रं महापुण्यं दुर्लभं त्रिदिवीकृतम् ॥ साहस्यदायकं विष्णोः किमस्मात्कथं यते तम् ॥ १५ ॥ गङ्गा स्नाताः पापिनोऽपि
सर्वपापविवर्जिताः ॥ महद्विमानमाहृताः प्रयान्ति परमं पदम् ॥ १६ ॥ यत्र स्नाता महात्मानः पितृमातृकुलानि वै ॥ सृष्ट्याणि ससृजुस्त्य विष्णुलोके
व्रजन्ति वै ॥ १७ ॥ स स्नातः सर्वतीर्थेषु यो गङ्गां स्मरति द्विज ॥ पुण्यक्षेत्रेषु सर्वेषु स्थितवान्नात्र संशयः ॥ १८ ॥ यच्च स्नातं नरं दृष्ट्वा पापेऽपि

स्वर्गभूमिभाक् ॥ मदङ्गस्पर्शमात्रेण देवानामधिपो भवेत् ॥ १९ ॥ तुलसीमूलसंभृता द्विजपदोद्भवा तथा ॥ गङ्गोद्भवा तु मृष्टोक्तान्यत्यच्छु-
 तरूपताम् ॥ २० ॥ गङ्गा च तुलसी चैव हरिभक्तिरचक्ष्ण ॥ अत्यन्तदुर्लभा नृणां भक्तिर्द्धर्मप्रवर्त्तारि ॥ २१ ॥ सद्भवेभुः पदसंभवा दृढ-
 गङ्गोद्भवां चैव तथा तुलस्याः ॥ मूलोद्भवां भक्तिदुतो मनुष्यो धृत्वा शिरसेति पदं च विष्णोः ॥ २२ ॥ कदा वारयाग्यह गङ्गां कदा पश्यामि
 तामहम् ॥ वारुच्छत्यपि च यो ह्येवं सोऽपि विष्णुपदं भजेत् ॥ २३ ॥ गङ्गाया महिमा ब्रह्मन्वले वर्षतैरपि ॥ न शक्यते विष्णुनापि
 किमन्यैर्बहुभाषितैः ॥ २४ ॥ अहो माया लगरत्सर्वं मोहयत्येतददुतम् ॥ यतो वै नरकं यान्ति गङ्गानाम्नि स्थितेऽपि हि ॥ २५ ॥ संसारदुःख-
 विच्छेदि गङ्गानाम प्रकीर्तितम् ॥ तथा तुलस्या भक्तिश्च हरिकीर्तिप्रवर्त्तारि ॥ २६ ॥ सहृदयदुरेधस्तु गद्रेत्येवाक्षरद्वयम् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो
 विष्णुलोकं स गच्छति ॥ २७ ॥ योजनत्रितयं यस्तु गङ्गायामधिगच्छति ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः सूर्यलोकं समेति हि ॥ २८ ॥ सेयं गङ्गा महापुण्या-
 नदी भक्त्या निषेविता ॥ भेषतोलिष्टुगाकंषु पावयत्यादिलं जगत् ॥ २९ ॥ गोदावरी भीमरथी कृष्णा रेवा सरस्वती ॥ तुङ्गाभद्रा च कावेरी कालि-
 न्दी बाहुदा तथा ॥ ३० ॥ वेङ्गवती ताम्रपर्णी सरयूश्च द्विजोत्तम ॥ स्वभादिषु तीर्थेषु गङ्गा मुख्यतमा स्मृता ॥ ३१ ॥ यथा सर्वगतो विष्णुर्जग-
 द्बाप्य प्रतीष्ठितः ॥ तदेयं व्यापिनी गङ्गा सर्वपापप्रणाशिनी ॥ ३२ ॥ अहो गङ्गा जगद्धत्री स्नानपानादिभिर्जगत् ॥ पुनानि पावनीत्येषा न कथं रेव्यते
 नृभिः ॥ ३३ ॥ तीर्थानिमुत्तमं तीर्थं क्षेत्राणां क्षेत्रमुत्तमम् ॥ वाराणसीति विख्यातं सर्वदेवानिषेवितम् ॥ ३४ ॥ ते एव श्रवणं धन्यं संविदाते द्दुष्टतम् ॥
 इह श्रुतिमतां पुंसां काशी याभ्यां शतथोऽपि अभिमुक्तं रमेद्वादि ॥ बहुपातकपूर्णोऽपि पदं गच्छत्यनामयम् ॥ ३५ ॥ निधूतसर्वपापारते शिवलोकं व्रजन्ति वै
 ॥ ३६ ॥ योजनानां शतथोऽपि अभिमुक्तं रमेद्वादि ॥ बहुपातकपूर्णोऽपि पदं गच्छत्यनामयम् ॥ ३७ ॥ प्राणप्रयाणमग्नय योऽविमुक्तं रमेद्वादि ॥
 सोऽपि पापविनिर्मुक्तः शैवं पदमवाप्नुयात् ॥ ३८ ॥ काशीस्मरणज पुण्य भुञ्जा स्वर्गं तदन्ततः ॥ शृष्टिचामेकराड् भूत्वा काशीं प्राप्य च रुक्तिभाक्
 ॥ ३९ ॥ बहुनात्र किमुक्तेन वाराणस्या गुणान्प्रति ॥ नामापि दृढतां काश्याश्रुतुर्वर्गो न दूरतः ॥ ४० ॥ गङ्गायमुनयोर्पौर्णोऽधिकः काश्या अपि
 द्विज ॥ यस्य दर्शनमात्रेण नरा यान्ति परां गतिम् ॥ ४१ ॥ मत्सरथे रवो गङ्गा यत्र कुत्रावगाहिता ॥ पुनाति स्नानपानाद्यैर्यन्तीन्दुरं जगत् ॥ ४२ ॥
 यो गङ्गां भजते नित्यं शंक्रो लोकशंकरः ॥ लिङ्गरूपी कथं तस्या महिमा परिकीर्त्यते ॥ ४३ ॥ हरिरूपधर लिङ्गं लिङ्गरूपधरो हरिः ॥ इषद्वन्द्वतः
 नास्ति भेदकृद्भानयोः कुधीः ॥ ४४ ॥ अनादिनिधेयं देवं हस्त्रिकं संद्विष्टे ॥ अज्ञानसागरे मग्ना भेदं कुर्वन्ति पापिनः ॥ ४५ ॥ यो देवो जगत्तन्म-

शः कारणानां च कारणम्। युगान्तं निगदन्त्येव दुर्लभपथो ह ॥ १७३ ॥ ह्यो वै विष्णु रूपेण पालयन्ति त्रिपुराणि ॥ १७४ ॥
 हरः ॥ १७५ ॥ हरिश्चक्रयोर्मध्ये ब्रह्मणापि यो नमामिदं करोति सोऽप्येति नमकं पूजयित्वा ॥ १७६ ॥ हरिश्चक्रं विष्णुः
 प्रमानन्दं शास्त्राणामपि निबन्धनम् ॥ १७७ ॥ योऽसवनमदिः सर्वज्ञो सकाशादिद्विभुः ॥ १७८ ॥ इति संहितायां विष्णुः
 लिङ्गज्योतिर्लिङ्गं तदुच्यते ॥ १७९ ॥ दृष्ट्वा परमं ज्योतिराग्राति मनुजोत्तमः ॥ १८० ॥ काशीं सदृशं यमकृतं मेघं
 कमितामुना ॥ १८१ ॥ धातुमृदारुपाषाणलेख्यया मूर्तयोऽद्वय ॥ १८२ ॥ तानि तापु र्हेनहितं धीः ॥ १८३ ॥ सीकराणां
 द्विज ॥ पुराणपठनं यत्र तत्र संग्रहितो हरिः ॥ १८४ ॥ पुराणसंहितावत्ता हरिश्चक्रविधौ ॥ १८५ ॥ इति संहितायां विष्णुः
 श्रवणे भक्तिर्गङ्गादानसमा द्विज ॥ तद्वत्तर्हि च या भक्तिः सा भवगोपमा स्मृता ॥ १८६ ॥ एतं चक्रं योऽपि
 द्रष्टुं स हरिः परिकीर्तितः ॥ १८७ ॥ नास्ति गङ्गासमं तीर्थं नारदीयान्नरो ब्रुहः ॥ वाणि विष्णुः स ह्येव तस्य दुर्गे ॥ १८८ ॥
 वर्णानां ब्राह्मणः श्रेष्ठस्तारकाणां यथा शशी ॥ यथा पद्मोऽपि तन्मूर्त्तं गङ्गा एव स्मृता ॥ १८९ ॥ इति संहितायां विष्णुः
 तपः ॥ नास्ति मोक्षसरो लभो नास्ति गङ्गासमा नदी ॥ १९० ॥ गङ्गायाः फले याम् पश्यन्तं गङ्गायाः ॥ भवव्याधिहय गङ्गा तत्त्वज्ञानं
 प्रयत्नतः ॥ १९१ ॥ गायत्री जाह्नवी चोमे सर्वपापहरे स्मृते ॥ एतयोर्भक्तिहीनो धर्मं विव्रतयति द्विज ॥ १९२ ॥ गायत्री छन्दसां धा ॥ याम
 लोकस्य जाह्नवी ॥ उमे ते सर्वपापानां नाशकारणतां गते ॥ १९३ ॥ यत्र प्रसन्ना धार्या तस्य गङ्गा श्रीदिति ॥ विष्णुशक्तिदुते तद्वे सप्तकाक्षीसिद्धिदा
 ॥ १९४ ॥ धर्मार्थकामरूपणां फलरूपे निरञ्जने ॥ सर्वलोकानुग्रहार्थं प्रवर्तते देहात्मे ॥ १९५ ॥ अतीव दुर्दृष्टा नृणां गायत्री जाह्नवी त ॥
 तथैव तुलसीभक्तिर्हरिभक्तिश्च सात्त्विकी ॥ १९६ ॥ अहो गङ्गा महाभागा स्मृता पपप्रणाशिनी ॥ हरिलोकप्रदा दद्या पीता सारस्यदात्रिणी ॥
 ॥ यत्र स्नाता नरा यान्ति विष्णोः पदमनुत्तमम् ॥ १९७ ॥ नारायणो जगद्धाता वासुदेवः सनातनः ॥ गङ्गास्नानपराणां तु वाञ्छितार्थफलप्रदः ॥ १९८ ॥
 गङ्गाजलकणेनापि यः सिक्तो मनुजोत्तमः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः प्रयाति परमं पदम् ॥ १९९ ॥ यद्विन्दुसेवनादेव सगरान्वयसम्भवः ॥ विरुच्य
 राक्षस भावं संग्राप्तः परमपदम् ॥ २०० ॥ इति श्रीबृहन्नारदपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे गङ्गासाहाय्यं नाम षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ नारद उवाच ॥ कोऽतो राक्षस
 भवादि मोचितः सगरान्वये ॥ सगरः को मुनिश्चैव तन्ममाराधयतुमर्हसि ॥ १ ॥ सनक उवाच ॥ शृणुष्व मुनिशार्दूल गङ्गासाहाय्यमुत्तरम् ॥

यजस्पर्शमात्रेण पावितं सागरं कुलम् ॥ गतं विष्णुपदं विप्र सर्वलोकोत्तमोत्तमम् ॥ २ ॥ आसीद्विदुले जातो बाहुनीय वृकात्मजः ॥ दुभुजे
 पृथिवीं सर्वा धर्मतो धर्मतत्परः ॥ ३ ॥ ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्राश्चान्ये च जन्तवः ॥ स्यापिताः स्वस्वधर्मेषु तेन बाहुविशंपतिः ॥ ४ ॥
 अश्वमेधैरियाजासौ सप्तद्वीपेषु सप्तभिः ॥ अतर्पयद्भूमिदेवाब् गोभूस्वर्णशुक्रादिभिः ॥ ५ ॥ अशासन्नीतिशास्त्रेण यथेष्टं परिपन्थिनः ॥
 मेने कृतार्थमात्मानमन्यातपनिवारणम् ॥ ६ ॥ चन्दनानि मनोज्ञानि बलिं यत्सर्वदा जप्ताः धृषिता दूषणैर्दिव्यैरक्षतद्वाष्ट्रं सुसितो हुने
 ॥ ७ ॥ अकृष्टवक्ष्या पृथिवीं फलपुष्पसमन्विता ॥ ८ ॥ वर्षे धूमो देवेन्द्रः काले काले मुनीन्द्र ॥ अधर्मानिरतापाये प्रजा धर्मेण
 रक्षिताः ॥ ९ ॥ एकदा तस्य भूपस्य सर्वसंपाद्विनाशकृत् ॥ अहंकारो महाज्जले साक्ष्यो लोपहेतुकः ॥ १० ॥ अहं राजा समस्तानां लोकानां
 पालको बली ॥ कर्ता महाकनूनां च मत्तः पूज्योऽस्ति कोऽपरः ॥ ११ ॥ अहं विचक्षणः श्रीमाजिताः सर्वे ममास्तः ॥ वेदेवेदाङ्गत्त्वज्ञो नीतिशास्त्र
 विशारदः ॥ १२ ॥ अजेयोऽव्याहृतैस्त्वर्गो मत्तः कोऽन्योऽधिको भुवि ॥ अहंकारपरस्यैवं जातासुवा परेष्वपि ॥ १३ ॥ असूयातोऽभवत्कायस्तस्य राज्ञो
 मुनीश्वर ॥ षष्ठु स्थितेषु तु नरो विनाशं यात्यसंशयम् ॥ १४ ॥ यौवनं धनसंपत्तिः प्रभुत्वमविवेकिता ॥ एकैकम् नृपार्थाय किमु यत्र चतुष्टयम् ॥ १५ ॥
 तस्यासूया नु महती जाता लोकविरोधिनी ॥ स्वदेहनाशिनी विप्र सर्वसंपाद्विनाशिनी ॥ १६ ॥ असूयाविष्टा यसि यदि स एव वर्तते ॥ तुषांश्च
 वायुसंयोगमिव जानीहि सुव्रत ॥ १७ ॥ असूयोऽपेतमनसां दुष्माचक्ष्वतां तथा ॥ पुरुषोक्तितानां च सुखं नेह एव च ॥ १८ ॥ असूयाविष्टचित्ता
 नां सदां निष्ठुरमाषिणम् ॥ प्रियावातनया वापि बान्धवा अप्यराजयः ॥ १९ ॥ मनोभिलाषं कुरुते यः समीक्ष्य परस्मिन् ॥ रा एव संपाद्विनाशान्
 कुठारो नात्र संशयः ॥ २० ॥ यः स्वश्रेयोविनाशाय कुर्याद्विघ्नं नरो हुने ॥ सर्वेषां श्रेयसं दृष्ट्वा तं कुर्यान्मत्सरं कुर्याः ॥ २१ ॥ निजपदं पृष्ट्वेह
 धनधान्यपशुष्वपि ॥ हानिमिच्छन्नः कुर्यादसूयां सततं द्विज ॥ २२ ॥ अथ तस्याविनीतस्य ह्यसूयाविष्टचेतः ॥ हेह्यस्तालजं वा यं पलिनोऽस्तमो
 ऽभवन् ॥ २३ ॥ यस्यानुकूलो लक्ष्मीशः सौभाग्यं तस्य वर्द्धते ॥ स एव विमुखो यस्य सौभाग्यं तस्य हीनते ॥ २४ ॥ तत्र तु न पौनस्य धनं
 धान्यगृहादयः ॥ यावदीक्षित लक्ष्मीशः कृपापाद्रेन नारद ॥ २५ ॥ अपि सूर्यान्धबधिरजडाः शूरा विवेचिताः ॥ ह्यसूया भवन्ति विप्रवन् मूर्खिता
 माधवेन ये ॥ २६ ॥ सौभाग्यं तस्य हीयते यस्यासूयादिलज्जन् ॥ जायते नात्र संदेहो जन्तुद्वेषो विशेषतः ॥ २७ ॥ ततः यस्य दस्त्यापि
 यो द्वेषं कुरुते नरः ॥ तस्य सर्वाणि वक्ष्यन्ति श्रेयोसि क्षुणिसत्तम ॥ २८ ॥ असूया वर्द्धते यस्य तस्य विजुः पयस्सुखः ॥ धनं धान्यं

सही संपन्नद्विश्रयति ततो ध्रुवम् ॥ २९ ॥ विवेकं हन्त्यहंकारस्त्वविवेकास्तु जीविनाम् ॥ आपद् संभन्त्येवेत्यहंकारं तत्तेजतः ॥ ३० ॥ अहं
 कारो भवेद्यस्य तस्य नाराडितिवेगतः ॥ असूयाविद्वद्भजनस्तस्य राज्ञः दैः सह ॥ ३१ ॥ आयोधनमध्वरं यासमेकं निरन्तरम् ॥ हृदये
 स्तालजड्वैश्च रिपुभिः स पराजितः ॥ ३२ ॥ स तु बाहुस्ततो दुःस्त्री अन्तर्वन्त्या स्वभार्यया ॥ अवाप परां तुष्टिं तत्र दृष्ट्वा महत्तरः ॥ ३३ ॥
 असूयोपेतमनस्तस्य भावं निरिद्व्य च ॥ सरोराचविहङ्गस्ते लीनाश्चित्रमिदं महत् ॥ ३४ ॥ अहो कष्टमहो हृद्यं घोरमत्र सगागतम् ॥ विशन्तस्त्वया वासमि
 त्युत्ते विहङ्गमाः ॥ ३५ ॥ सोऽवगाह्य सरो धूपः पत्नीभ्यां सहितो युदा ॥ पीत्वा जलं च तु खरं दृक्षुमूलशुश्रूषितः ॥ ३६ ॥ तिर्यिन्वाहौ वनयाते तेनैव परिर
 क्षिताः ॥ दुरिणान्विगणय्यास्य धिगधित्यब्रुवन्त्रजाः ॥ ३७ ॥ यो वा को वा गुणी हर्त्यः सर्वं श्लाघ्योद्विजः ॥ सर्वसत्समायुक्तोऽप्यगुणी निदिशो जनैः
 ॥ ३८ ॥ अपकीर्तिसमो मृदुलोऽकेष्वन्यो न विद्यते ॥ च द्रा बाहुर्वनं यातस्तदा तद्वागवाजनाः ॥ संतुष्टिं परमां याता द्रव्यौ विगते ग्रथा ॥ ३९ ॥ निन्दितो
 बहुशो बाहुर्भुवत्कानने स्थितः ॥ निहत्य कर्म च यशो लोके द्वजरोरमा ॥ ४० ॥ नास्त्यकीर्तिं तपो मृदुर्नोस्ति क्रोधसमो िदुः ॥ नास्ति निदासम
 पापं नास्ति मोहसमासवः ॥ ४१ ॥ नास्त्यमूयासमा कीर्तिर्नास्ति कामसमोऽनलः ॥ नास्ति रागसमः काशो नास्ति सङ्गसमं विषयम् ॥ ४२ ॥ एवं विलम्बयद्बुधा
 बाहुर्त्यन्तदुःखितः ॥ जीणाङ्गिभनसस्तापाद् द्रष्टुभावादभूदसौ ॥ ४३ ॥ गते बहुतिथे काले और्वीशसमीपरः ॥ स बाहुर्व्यधि न ततो गन्तारं सुनिस
 तमा ॥ ४४ ॥ तस्य भार्यो च दुःखार्ता कनिष्ठा गर्भिणी तदा ॥ चिरं विलम्ब्य बहुधा सह गन्तुं मनो दधे ॥ ४५ ॥ समासीय च संधांसि चितां कृत्वाति दुर्गतिता ॥
 समारोप्य तमाह्वं स्वयं समुपचक्रे ॥ ४६ ॥ एतस्मिन्नन्तरे धीमानौर्वीशेजसोऽभिर्धुनिः ॥ एतद्विज्ञातवान्सर्वं परमेण सयाधितः ॥ ४७ ॥ अंतं भव्यं वर्तमानं
 त्रिकालज्ञा मुनीश्वराः ॥ गतासूया महात्मानः पश्यन्तिज्ञान चक्षुषा ॥ ४८ ॥ तपोभिर्तेजसां राशिरौर्वीशसमो सुनिः ॥ संग्रहस्तत्र साध्वी च यत्र
 बाहुभिया स्थिता ॥ ४९ ॥ चितामारोदुःखितां तां दृष्ट्वा सुनिस तमः प्रोवाच धर्ममूलां विवाक्या निमुनिस तमः ॥ ५० ॥ और्व उवाच ॥ राजवर्ग्यप्रिये साध्वि या
 कुरुष्वामि साहसम् ॥ तवोदरे चकवर्त्तौ शशुहन्ता हि तिष्ठति ॥ ५१ ॥ बालपत्याश्च गर्भिण्यो बृहदृष्टकृतवस्तथा ॥ राजस्वला राजसुतेनारोहति चितां
 शुभे ॥ ५२ ॥ ब्रह्महत्यादिपापानां प्रोक्ता निरुद्धातिरुतमैः ॥ दग्धिमनो निंदकस्यापि भृगुग्नस्य न निष्कृतिः ॥ ५३ ॥ नास्तिकस्य कृततपस्य धर्मोपेक्षाकस्य च ॥
 विश्वासयातकस्यापि निष्कृतिर्नास्ति सुव्रते ॥ ५४ ॥ तस्मादेतन्महत्यापं कर्तुं नार्हसि शोभने ॥ यदेतद्बुधमुत्तमं तत्सर्वं शान्तिमेष्टयति ॥ ५५ ॥ इत्यु
 क्ता सुनिना साध्वी विश्वस्य तदनुग्रहम् ॥ विललापातिदुःखार्तां समुद्बोधपत्कजौ ॥ ५६ ॥ और्वोऽपि तां पुनः ग्राह सर्वशास्त्रार्थकोविदः ॥ सरोदीराज

तनये श्रियमग्रे गमिष्यसि ॥ ५७ ॥ सा मुचां महाभागे प्रेतां दुःखोऽग्र उज्ज्वलैः ॥ तस्माच्छोकं परि त्यज्य दुःखकालोचितं क्रियाम् ॥ ५८ ॥ पांडित्ये वापि भूते वा
दग्निं वा श्रियान्विते ॥ दुर्वृत्ते वा सुवृत्ते वा लुप्तयोः सर्वत्र तुल्यता ॥ ५९ ॥ नगरे वा तथामन्ये दैन्यमत्र निरिच्यते ॥ ६० ॥ यद्यत्र भूतानं कर्म मत्ते बृहदुत्पन्नोऽहोऽहोऽहो
देवमेवात्र मन्ये सोपाधिका जनाः ॥ ६१ ॥ गर्भे वा बाल्यभावे वा यौवने वापि वदिके ॥ अयौर्वर्णा प्रयातव्यं जन्तुभ्योः कथं नये ॥ ६२ ॥ हन्ति पति
च गोविन्दो जन्तून् कर्मवशे स्थिताद् ॥ प्रवादं रोपयन्त्यज्ञा हेतुमात्रेषु जन्तुषु ॥ ६३ ॥ तस्मादुःखं पतित्यज्य सुखितो भव सुखे ॥ दुःखं पश्युश्च कर्मणि
विवेकेन स्थिरा भव ॥ ६४ ॥ एतच्छरीरं दुःखानां व्याधीनाममुह्यते ॥ सुखाभासं बहुलं कर्मयोगेन यत्नेन ॥ ६५ ॥ इत्याहस्य महत्
द्विस्तथा कार्पाण्यकारयत् ॥ त्यक्तशोका च सा तन्वी नता प्राह मुनीश्वरम् ॥ ६६ ॥ किमत्र विप्रं यत्सन्तः परार्थकलशद्विजः ॥ न हि दुःख
भोगार्थं फलन्ति जगतीतले ॥ ६७ ॥ योऽन्यदुःखानि विज्ञाय साधुवास्यैः प्रबोधयेत् ॥ स एव विष्णुस्त्वन्मथो यतः पयसि लिङ्गः ॥ ६८ ॥ अन्व
दुःखेन यो दुःखी योऽन्यदर्थेण हर्षितः ॥ स एव जगतामीशो न रूपधरो हरिः ॥ ६९ ॥ सद्भिः श्रुतानि शान्तिनि पादुःखैः सुदेवतुल्ये ॥ सर्वपा
दुःखनाशाय इति सन्तो वदन्ति हि ॥ ७० ॥ यत्र सन्तः प्रवर्तन्ते तत्र दुःखं न वाधये ॥ वर्तन्ते यत्र मार्ण्डः कथं तत्र नमो भवेत् ॥ ७१ ॥ इत्येव
वादिनी सा तु स्वपत्युत्थापनः क्रियाः ॥ चकार तत्सत्तारिं दुर्निद्रं तद्विधानतः ॥ ७२ ॥ स्थितं तत्र मुनी गजा देवगण्डिवं तं च यत्र ॥ चित्तम
ध्याद्विनिष्कम्य विमानवरमाश्रितः ॥ प्रपेदे परमं धाम तत्त्वा दीर्घं मुनीश्वरम् ॥ ७३ ॥ महापातकमुक्ता वा उक्ता वा तत्कालैः ॥ परं
पदं प्रयान्त्येव महद्विरलोकितः ॥ ७४ ॥ कलेवरं वा तद्वस्त्रं तद्वस्त्रं वापि सत्तम ॥ यदि पश्यति पुण्यात्मा स त्रयानि मयं नृपि ॥ ७५ ॥ पशुः
कृतक्रिया सा तु गत्वाश्चमयदंभुने ॥ चकार तस्य मुशूपां सपत्न्या सह नारद ॥ ७६ ॥ इति श्रीबृहन्नादीयपुराणे श्रीमते प्रह्लादो गङ्गाजहा
त्यं नाम सप्तमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥ सनक उवाच ॥ एवमौवाश्रमे ते द्वे ब्राह्मणैर्मुनीश्वर ॥ चक्रते मक्तिमावेन मुशूपां प्रतिवासद ॥ ७८ ॥ गते वरी
द्वेके काले ज्येष्ठा रात्री तु या द्विज ॥ तस्याः पापमतिर्जाता सत्यन्याः संपदं प्रति ॥ ७९ ॥ तत्सत्या गौ दत्तः स नृपयै तु दत्तमा ॥ न ह्य
प्रभावं चक्रे वै गोरो मुनिनिषेवया ॥ ८० ॥ भूलेषादिभिः सम्यग्यतः सद्भुतिं मुनेः ॥ चक्षा तेषां नृपयौ जीर्णपुण्येन कर्मणा ॥ ८१ ॥ ततो रान
त्रयेऽतीते गणेन सहितं सुतम् ॥ सुषाव मुगुभे काले मुशूपा नष्टक्रिस्विषा ॥ ८२ ॥ अहो सत्सर्गविलोके किं पापं न विनाशयेत् ॥ न तद्वदितुं किं
वा नराणां पुण्यकर्मणाम् ॥ ८३ ॥ ज्ञानाज्ञानकृतं पापं यच्चान्यत्कारितं परैः ॥ तत्सर्वं नाशयत्यातु एषिचर्या महात्मनाम् ॥ ८४ ॥ जडोऽपि यति

पूज्यं सत्सम्पन्नगीतले ॥ कलामात्रोऽपि शीतांशुः शंभुना स्वीकृतो यथा ॥ ८ ॥ सत्संगतिः परदृष्टिं ददाति हि नृणां तथा । हृदयसुत्रं च विप्रैर्नृ
सन्तः कुर्यात्तमास्तः ॥ ९ ॥ अहो महदुणान्वलुं कः समर्थो मुनीश्वर ॥ गर्भं प्राप्नो गरो जीर्णो भारतमहोऽद्वुतम् ॥ १० ॥ गणे संहितं पुंश्च दह्या
तेजोमिथिर्मुनिः ॥ जातकर्म चकारासौ तन्नाम सगरेति च ॥ ११ ॥ पुरोष सगरं बालं तन्माता प्रीतिपूर्वकम् ॥ बौलोदरीतक्रमाणि तथा
चक्रे मुनीश्वरः ॥ १२ ॥ शास्त्राण्यध्यास्यामास राजरोयानि यंत्रवित् ॥ सत्यं सगरं दृष्ट्वा किंचिदुद्दिशोऽश्वम् ॥ १३ ॥ मन्त्रसत्सर्वज्ञांश्च दत्त
वान्स मुनीश्वरः ॥ सगरः शिक्षितस्तेन सत्यमौर्वर्षिणा मुने ॥ १४ ॥ प्रभूष वल्क्यान्वर्षी कृतज्ञो गुणवान्मुधीः ॥ धर्मज्ञः सोऽपि सगरो मुनेऽपितेजसः ॥
समिच्छुरावुष्णदि प्रत्यहं समुद्रानयत् ॥ १५ ॥ स कदाचिदुणनिधिः प्रणिन्दत्य तन्मातरम् ॥ उवाच प्रंजलिर्धृत्वा तसरो वितयान्वितः ॥ १६ ॥
संगर उवाच ॥ सातर्गतः पिता कुत्र किं नामा कस्य वंशजः ॥ तत्सर्वं मे समाकल्प श्रोतुं कौतूहलं मम ॥ १७ ॥ पित्रा विहीना ये लोके जीविनोऽपि
मृतोष्माः ॥ १८ ॥ दद्रीदपि पिता यस्य ह्यारते स धनदोष्मः ॥ यस्य माता पिता नास्ति सुखं तस्य न विद्यते ॥ १९ ॥ धर्महीनो यथा मूर्खः
परत्रेह च निन्दितः ॥ मातापितृविहीनस्य अज्ञस्याप्यविवेकिनः ॥ अनुब्रूम वृथा जन्म ऋणश्चस्तस्य चैव हि ॥ २० ॥ चन्द्रहीना यथा
रत्रिः पद्महीनं यथा सरः ॥ धतिहीना यथा नारी पितृहीनस्तथा शिशुः ॥ २१ ॥ धर्महीनो दया जंतुः कर्महीनो यथा गृही ॥ पुत्रहीनो यथा वैश्य
स्तथा पित्रा विनार्भकः ॥ २२ ॥ सत्यहीनं यथा वाक्यं साधुहीना यथा समात्तपो यथा दूयहीनं तथा पित्रा विनार्भकः ॥ २३ ॥ दूरहीनं यथा रायं जलहीना
यथा नदी ॥ वेगहीनो यथा वाजी तथा पित्रा विनार्भकः ॥ २४ ॥ यथा लघुसरो लोके मातृपिच्छापो नरः ॥ तथा पित्रा विनार्भकस्तु बहुदुःखान्वि
तः सुतः ॥ २५ ॥ इतीरितं सुतेनैष श्रुत्वा निःश्चस्य दुःखिता ॥ संपृष्टं तद्व्यावृत्तं सर्वं तस्यैव न्यवेदयत् ॥ २६ ॥ तच्छ्रुत्वा सगरः रुदः कोष्पारक्त
लोचनः ॥ हनिष्यामीत्यगतान्स प्रतिज्ञामकरोत्तदा ॥ २७ ॥ प्रदक्षिणीकृत्य दृष्टिं पतनीं च प्रकल्प्य सः ॥ अथाकलिः प्रस्थे च तैवैव सुनिना
तदा ॥ २८ ॥ और्वश्रमाद्विनिष्क्रान्तः सगरः सत्यवाक् शुचिः ॥ वशिष्ठं स्वकुलचार्यं प्राप्तेः प्रीतिसमन्वितः ॥ २९ ॥ कृत्स्नं मुखे तस्यैव वशिष्टाय
महात्मने ॥ सर्वं विज्ञापयामास ज्ञानदृष्ट्या विजानते ॥ ३० ॥ ऐन्द्राक्षं वात्स्यं ब्राह्मणं सगरो वृषः ॥ तैवैव सुनिनाऽप्यग्नं सङ्गं वज्रोपमं धनुः
॥ ३१ ॥ ततस्तेनाभ्यनुज्ञातः सगरः सौमनस्यवाक् ॥ आशीर्भरचितः सद्यः प्रस्थे प्रणिपत्य तम् ॥ ३२ ॥ एतेनैव तु चोपेत स गुरः परित्यज्य नः ॥
सपुत्रपौत्रान्सगणानकरोत्स्वर्गवासिनः ॥ ३३ ॥ तच्चापसुक्तवाग्निमसंततास्तद्व्रतयः ॥ केचिद्विनष्टा संस्ततास्तद्व्रतयः ॥ ३४ ॥ केचिद्विशिष्ये

केशाश्च वल्मीकोपारी संस्थिताः॥तृणान्यमशयन्केचिन्मृगाश्च विविधजलप्र॥३५॥ शकाश्च यवः श्वेतः चान्ते तहोष्टः॥सत्त्वं क्षणं लघुर्वंशितं
 प्राणलोलुपाः॥३६॥ जितशितिर्वाहुभुजो रिपून्नुहसमीपगान्॥चरौ विज्ञानवान्सभ्यः पूनश्चाचार्यसहोधिम्॥३७॥ त्यागं वाहुतं निश्चयं हुनिव
 शिष्टः शरणागतस्तान्॥ ज्ञातुं च शिष्यामिहितं च कर्तुं विचारयास तदा क्षणम्॥३८॥ चक्रा एवडाश्वान्यवभोष्टदृष्टवान्॥
 अनवांश्च श्मश्रुलान्सर्वान्मुण्डान्वेद्वहिष्कृतान्॥३९॥ वसिष्ठमुनिमातेन हाम्रायात्रिंशत् तः॥ सुहसन्ग्रह ततः स्वभुजैः तपसो निधिम्॥४०॥
 ॥ सगर उवाच ॥ भो भो गुरो दुराचारा नोव्रक्षसि तान्बुधा ॥ सर्वदहं हनिष्यामि सन्निधौ ब्रह्मकात्र ॥४१॥ उपैक्षत सर्वदहं दन्धर्षस्य
 परिपन्थिनः॥स एव सर्वनाशाय हेतुभूतो न संशयः॥४२॥ बान्धवं प्रदं सत्वा दुर्जनाः सकल जन्तूनां त एव दहन्तीन्श्च दहन्त्यन्त्यन्तपुत्रान्
 ॥४३॥ अहो मायाकृतं कर्म खलाः कथमलचेतसः॥ तावत्तुर्वनि कर्तुणि दायस्याहमलं बलम्॥४४॥ जन्तूनां च धर्माणां धार्मिकानां च
 सौहृदम्॥ साधुभावं च सर्पाणां श्रेयस्कामो न विश्वसेत्॥४५॥ एह स दुर्वेत नित्यं यान्दुर्जनद्वन्द्वीकनद्वलाः॥ तत्रैव हर्षयन्त्याहु स्वपदार्थं
 विपर्येय ॥४६॥ पिशुना जिह्वया पूर्वं परस्परं प्रवदन्ति च॥ अतीव क्रूरं वाक्यं वदन्त्येव तज्जालाः॥४७॥ श्रेयस्कामो भवेद्यन्तु निश्चिन्ना
 र्थकोविदः॥ साधुत्वं समभावं च खलानां नैव विश्वसेत्॥४८॥ दुर्दैवं मर्गं यान्तं त्रिं कैवलीजम्॥ दुष्टं धार्म्यं च विराजते हत
 एव न संशयः॥४९॥ मा रक्ष तत्सादेतान् गोहपव्याघ्रकर्द्विजः॥ हवेत्तन्निखलम् दुष्टं त्वत्प्रसादान्ही भवे ॥५०॥ दक्षिणरुद्धचः
 श्रुत्वा सुभ्रीतो मुनिसत्तमः॥ काम्यां समस्त्याङ्गं स्पृशन्निदमुवाच ह ॥५१॥ वशिष्ठ उवाच ॥ साधु साधु महाभाग त्वयं वदसि दुहृत् ॥
 तथापि मद्वचः श्रुत्वा परां शान्तिं लभिष्यसि॥५२॥ मयेति निहिताः पूर्वं तत्प्राज्ञाविरोधिनः॥ हनानां हनने कर्षिः का सुदुहृते वद ॥५३॥
 भूमीश जन्तवः सर्वे कर्मपाशेन यन्त्रिताः॥ तथापि पापैर्निहताः किदर्थं हसि तान्मुनः॥५४॥ हेतुस्तु पापजनिनः पूर्वसैनसा हतः॥ आत्मा हर्षभः
 पूर्णत्वाच्छास्त्राणामेष निश्चयः॥५५॥ स्वकर्मफलभोगानां हेतुमात्रा हि जन्तवः॥कर्माणि देवमृगानि देवाधीनमिदं जगत् ॥५६॥ अस्मादेवं हि साधूनां
 रक्षिता दुष्टशिक्षिता ॥ ततो नरैस्सतन्त्रैः किं कार्यं साध्यते वद ॥५७॥ शरीरं पापसंप्रतं पापैव प्रवर्तते ॥ पापमूलमिदं ज्ञाना कथं हन्तुं सतु
 द्यतः॥५८॥ आत्मा शुद्धोऽपि देहस्थो देहीति प्रोच्यते बुधैः॥तस्मादिदं वपुर्षु पापमूलं न संशयः॥५९॥ पापमूलवर्धुःतुः का कर्त्तिमानव बाहुजः॥
 भविष्यतीति निश्चित्य नैर्मान्हीरातः सुत ॥६०॥ इति श्रुत्वा गुरोर्वार्यं विराम स कोपतः॥ रुध्नकरेण सगरं तन्दनं द्रुममस्तदा ॥६१॥

अथार्थविस्तस्य सागरस्य महात्मनः ॥ राज्याभिषेकं कृतवान्मुनिभिः सह सुतैः ॥ ६२ ॥ भार्याद्वयं च तस्यासीत्केशिनीं सुमति
 स्तथा ॥ काश्यपस्य विदर्भस्य तनये सुनिसत्तमः ॥ ६३ ॥ राज्ये प्रतिष्ठिते दृष्ट्वा मुनिर्वेस्तापोनिधिः ॥ वनादागत्य राजानं संभाष्य स्वाश्रमं ययौ
 ॥ ६४ ॥ कदाचित्तस्य भूषस्य भार्याभ्यां प्रार्थितो मुनिः ॥ वरं ददावपत्यार्थमौर्वो भर्गवमन्यवित् ॥ ६५ ॥ क्षणे ध्यानस्थितो भूत्वा त्रिकालज्ञो भुनीश्वरः ॥
 केक्षिनीं सुमतिं चैव इदमाह प्रहर्षयन् ॥ ६६ ॥ और्व उवाच ॥ एका वंशधरं चैकमन्या पल्लुस्तानि चाऽअपत्यार्थं महाभागे वृणुतां च गंधमित्याम् ॥ ६७ ॥
 अथ श्रुत्वा वचस्तस्य मुनौर्वस्य नाराद ॥ केरिन्धेयं कुरुते वने वंशस्तानकारणम् ॥ ६८ ॥ तथा षष्टिस्तदृशाणि सुयत्या ह्यभवन्सुताः ॥ नान्मनासमंजाः
 केशिन्यास्तनयो मुनिसत्तमः ॥ ६९ ॥ असमंजास्तु कर्माणि चकारोन्मत्तचेष्टितः ॥ तं दृष्ट्वा सागराः सर्वे ह्यापन्तुर्नृत्तेचित्तसः ॥ ७० ॥ तद्बालभावं संदुष्टं
 ज्ञात्वा बाहुसुतो नृपः ॥ चिन्तयामास विधिवनुकर्म विगर्हितम् ॥ ७१ ॥ अहो कदापि लोके दुर्जनानां हि संगतिः ॥ कारकैस्ताञ्जो वह्निर्यस्यो
 न्मात्रतः ॥ ७२ ॥ अंशुमान्नाम तनयो बभूव ह्यसमंजसः ॥ शास्त्रज्ञो गुणवान्धर्मो पितामहहिये रातः ॥ ७३ ॥ दुर्वृत्ताः सागराः सर्वे लोकोपद्रव
 कारिणः ॥ अनुष्ठानवतां नित्यमन्तराया भवन्ति ते ॥ ७४ ॥ हुतानि यानि यज्ञेषु हवींषि विधिवद्विजैः ॥ बुभुजे तानि सर्वाणि निराकृत्य दिवो रुसः ॥
 ॥ ७५ ॥ स्वर्गादाहत्य सत्तं रम्भाद्या देवोपिदः ॥ भजन्ति सागरास्ता वै कचग्रहजलान्कृताः ॥ ७६ ॥ पाजिनादिदृक्षाणां कृताण्यहत्य ते ललाः ॥
 भूषयति स्वदेहानि मद्यपानपायणाः ॥ ७७ ॥ साधुवृत्तीः समाजहूः सदाचाराननाशयन् ॥ मित्रैश्च यो दयालुश्च बलिर्नोऽदन्तापापिनः ॥ ७८ ॥
 एतद्वैद्विषमिदुःस्वार्ता देवा इदृशुर्गेताः ॥ विचारं फलं चकुरेतेषां नाशहेतवे ॥ ७९ ॥ निश्चित्य विबुधाः सर्वे पात्राल तमोवरम् ॥ कपिलं
 देवैर्वेशं ययुः प्रच्छन्नहृदिजः ॥ ८० ॥ ध्यायन्तगात्मनात्पानं पानैकविग्रहम् ॥ प्रगम्य दाडवद्रूपं तुद्रुद्रिदशाशतः ॥ ८१ ॥ देवा उचुः ॥
 वमस्ते योगिने तुभ्यं साह्वययोगस्तथा च ॥ नरहृष्यतिच्छन्नविष्णवे ज्ञेयव नमः ॥ ८२ ॥ नमः परेशभक्त्य लोकाग्रहहेतवे ॥ संसाराश्रयदात्रो
 र्ममालनसेतवे ॥ ८३ ॥ महते वीतराग्य तुभ्यं भूयो नमो नमः ॥ सागरेः पीडितामस्मान्नयस्य शरणगतान् ॥ ८४ ॥ कपिल उवाचा ॥ ये तु नाशमि
 र्हेच्छन्ति यशोबलधनानुषाम् ॥ त एव लोकान्वाधन्ते नात्राश्रयं सुगेतमाः ॥ ८५ ॥ यस्तु बाधितुमिच्छेत्तजान्निपापविघ्नः ॥ तं विद्यात्सर्वलोकेषु
 पापभोगतं सुराः ॥ ८६ ॥ कर्मणा मनसा वाचा यस्तन्यान्वाधते सदा ॥ तं हन्ति देवमेवानु नात्र कार्या विचारणा ॥ ८७ ॥ अर्हयहोभिरे
 वने नाशक्यन्ति सागराः ॥ इत्युक्ते मुनिरा तेन कपिलेन महात्मना ॥ प्रगम्य तं यथान्यायं गता नाकं दिवौकसः ॥ ८८ ॥ अत्रान्तरे तु सागरे

वसिष्ठाद्यैर्हर्षिभिः ॥ आरंभे हयमेधाख्यं यज्ञं कर्तुमनुत्तमम् ॥ ८९ ॥ तद्वज्रो योजित सप्तिमपहृत्य सुरेश्वरः ॥ पातालं स्थापयामास
 कपिलो यत्र तिष्ठति ॥ ९० ॥ गूढविग्रहशङ्केण हतमश्वं तु सागराः ॥ अन्वेष्टुं बभ्रुर्लोकान् भूरादींश्च सुविस्मिताः ॥ ९१ ॥ अदृष्टसप्तयस्ते च पातालं गन्तुं
 मुद्यताः ॥ चक्षुर्महीतलं सर्वमैकैको योजनं पृथक् ॥ ९२ ॥ मृत्तिकं खनितां ते चौदधितरि समाकिन् ॥ तद्वारेण गताः सर्वे पातालं
 सगरात्मजाः ॥ ९३ ॥ विचिन्वन्ति ह्यं तत्र मदन्यत्ता विचेतसः ॥ ९४ ॥ तत्रापश्यन्महात्मानं कोटिर्मूर्धसमप्रभम् ॥ कपिलं ध्याननिरतं वाजिनं
 च तदन्तिके ॥ ९५ ॥ ततः सर्वं तु संख्या मुनिं दृष्ट्वाऽतिवेगतः ॥ हन्तुमुत्तमनसो विद्वन्तः समासदन् ॥ ९६ ॥ हन्यतां हन्यतामेष वध्यतां
 वध्यतामयम् ॥ श्रुतां गृह्यतामाशु इत्युच्यते परस्परम् ॥ ९७ ॥ हताश्वं साधुभावेन बकवद्वयानतत्परम् ॥ सन्ति चाहो खला लोके कुर्वन्त्याडम्बरं
 महत् ॥ ९८ ॥ ह्युचरन्तो जहसुः कपिलं ते मुनीश्वरम् ॥ समस्तैर्द्रियसंदेहं नियम्यात्मानमात्मनि ॥ ९९ ॥ आस्थितः कपिलस्तेषां तत्कर्म ज्ञात
 वान्निहि ॥ १०० ॥ आसन्नमृत्यवस्ते तु विनष्टमतयो मुनिम् ॥ पाद्भिः संताडयामासुर्बाहू च जगृहुः परे ॥ १०१ ॥ ततस्त्यक्तसमाधिस्तु स मुनिर्विस्मितस्त
 दा ॥ उवाच भवगम्भीरं लोकोपद्रवकारिणः ॥ २ ॥ ऐश्वर्यमदमत्तानां भुधितानां च कामिनाम् ॥ अहंकारविमृष्टानां विवेको नैव जायते ॥ ३ ॥
 निषेधोऽस्मादज्ञेयं मही ज्वलति सर्वदा ॥ तदेव मानवा भुक्त्वा ज्वलंतीति किमद्भुतम् ॥ ४ ॥ किमत्र चित्रं मुजनं बाधन्ते यदि दुर्जनाः ॥ महीरुहां
 श्रुतुतैः पातयन्ति नदीरयाः ॥ ५ ॥ यत्र श्रीर्यैव न वापि शारदा वापि तिष्ठति ॥ तत्राश्रीर्बुद्धता नित्यं मूर्खत्वं चापि जायते ॥ ६ ॥ अहो कनककमा
 दात्मन्यमाख्यातुं केन शक्यते ॥ नामसाग्न्यादहो चित्रं धत्तरोऽपिमदप्रदः ॥ ७ ॥ भवेद्यदि खलस्य श्रीः सैव लोकविनाशिनी ॥ यथा सखाभ्यो
 पवनः पद्मस्य यथा विष्णुः ॥ ८ ॥ अहो धनमदान्धस्तु पश्यन्नपि न पश्यति ॥ यदि पश्य या महितं स पश्यति न संशयः ॥ ९ ॥ इत्युक्त्वा कपिलः क्षुब्धो
 नेत्राभ्यां समृजेऽनलम् ॥ स वद्विः सागरान्सर्वान्भस्मसादकरोत्क्षणात् ॥ १० ॥ यन्नेत्रजानलं दृष्ट्वा पातालतलवासिनः ॥ अकालप्रलयं मत्वा बुभुक्षुः
 शोककलसाः ॥ ११ ॥ नदग्नितापिताः सर्वे दन्ददशूकाश्च राक्षसाः ॥ सागरं विविशुः शीघ्रं सतां कोपो हि दुःसहः ॥ १२ ॥ अथ तस्य महीपस्य
 समागम्याध्वरं तदा ॥ देवदूत उवाचैदं सर्वं वृत्तं हि यक्षते ॥ १३ ॥ एतत्समाकर्ण्य वचः सगरः सर्ववित्तमुः ॥ दैवेन शिक्षिता दुष्टा इत्युवाचति
 हर्षितः ॥ १४ ॥ माता वा जनको वापि भ्राता वा तनयोऽपि वा ॥ अधर्मं कुरुते यस्तु स एव रिपुर्गण्यते ॥ १५ ॥ यस्त्वधमेषु निरतः सर्वलोक
 विरोधकृत् ॥ तं रिपुं प्रमं विद्याच्छास्त्राणामेष निर्णयः ॥ १६ ॥ सगरः पुत्रनारोऽपि न शुशोच मुनीश्वरः ॥ दुर्बुत्तनिधनं यस्मात्सतामुत्साह

कारणम् ॥ १७ ॥ यद्येष्वनधिकारत्वादुत्राणमिति स्मृतेः ॥ पौत्रं तमं शुभ्रन्तं हि पुत्रत्वे कृतवान्मुमु ॥ १८ ॥ असमञ्जस्सुतं तं तु सुधियं वाग्विदवांस्म ॥ युयोज
सारविद्युयो ह्यश्वानयनकर्मणि ॥ १९ ॥ स गतस्तद्विलद्वारे दृष्ट्वा तं मुनिपुङ्गवम् ॥ कपिलं तेजसां राशिं साष्टाङ्गप्रणनामहा ॥ २० ॥ कृताञ्जलिपुटो भूत्वा विनये
नाग्रतः स्थितः ॥ उवाच शान्तमनसं देवदेवं सनातनम् ॥ २१ ॥ अंशुमालुवाचादौ ॥ शील्यं यत्कृतं ब्रह्मन्मयितृव्यैः क्षमस्व तवा ॥ परोपकारनिस्ताः क्षमासारा हि
साधवा ॥ २२ ॥ दुर्जनेष्वपि सत्त्वेषु दयां कुर्वन्ति साधवः ॥ न हि संहते ज्योत्स्नां चंद्रश्चाण्डालवेक्ष्मनः ॥ २३ ॥ बाध्यमानोऽपि सुजनः सर्वेषां सुखदृष्टवेत् ॥
वदति परमां तुष्टिं भक्ष्यमाणोऽमरैः शशी ॥ २४ ॥ दारिद्र्यं यथापि ह्यामोदेनैव चन्दनः ॥ सौरभं कुस्ते सर्वं तथैव सुजनो जनः ॥ २५ ॥ क्षान्त्या च तपसा
चौरैस्तद्वृणद्वा मुनीश्वराः ॥ संजातं शासितुं लोकांस्त्वां विदुः पुरुषोत्तम ॥ २६ ॥ नमो ब्रह्मस्येनैव तुभ्यं नमस्ते ब्रह्ममूर्तये ॥ नमो ब्रह्मण्यशीलाय ब्रह्म
क्षान्तपराय च ॥ २७ ॥ इति स्तुतो मुनिस्तेन प्रसन्नवदनस्तदा ॥ वरं वर्य चेत्याह प्रसन्नोऽस्मि तवानवा ॥ २८ ॥ एवमुक्ते तु मुनिना ब्रह्ममानं प्रणिपत्त
वम् ॥ प्रापयास्मत्पितृन्ब्रह्म लोकमित्यभ्यभाषत ॥ २९ ॥ ततस्तस्यातिसुदृष्टो मुनिः प्रोवाच सादरम् ॥ गङ्गामानीय पौत्रस्ते न विष्यति पितृ
न्दिवम् ॥ ३० ॥ तत्पौत्रेण समानीता गङ्गा पुण्यजला नदी ॥ कृत्वैतान्धूतपपांस्वै न विष्यति परं पदम् ॥ ३१ ॥ प्रापयेन हयं वास यतः स्यात्पूणमध्वरम् ॥
पितामहान्तिकं प्राप्य साश्वं वृत्तं न्यवेदयत् ॥ ३२ ॥ सगरस्तेन पङ्कना तं यज्ञं ब्राह्मणैः सहा ॥ विधाय तपसा विष्णुमाराध्यापदहरेः ॥ ३३ ॥ जज्ञे ब्रह्मरुतः
पुत्रो दिलीप इति विश्रुतः ॥ तस्माद्भगीरथो जातो यो गङ्गामानयद्विवः ॥ ३४ ॥ भगीरथस्य तपसा तुष्टो ब्रह्मा ददौ मुने ॥ गङ्गां भगीरथायाः चिंतयामा
स धारणे ॥ ३५ ॥ ततश्च शिवमाराध्य तद्वाग स्वर्णदीं भुवम् ॥ आनीय तज्जलैः स्पृष्ट्वा पूतन्नित्ये दिवं पितॄन् ॥ ३६ ॥ भगीरथावये जातः सुद
सो नाम भूपतिः ॥ तस्य पुत्रो मित्रसहः सर्वलोकेषु विश्रुतः ॥ ३७ ॥ वसिष्ठशापात्प्राप्तः स सौदासो राक्षसीं तनुम् ॥ गङ्गां विन्दुनिषेके पुनर्दुक्तो नृपो
ऽभवत् ॥ ३८ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे गङ्गामाहात्म्यं नाम अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ नारद उवाच ॥ शतः कथं वसिष्ठेन
सौदासो वृषसत्तमः ॥ गङ्गाविन्दुनिषेकेण पुनः शुद्धोऽभवत्कथम् ॥ १ ॥ सर्वमेतदशेषेण भ्रातॄन् वक्तुमर्हसि ॥ शृण्वतां वदतां चैव गङ्गास्थानं
शुभाबहम् ॥ २ ॥ सनक उवाच ॥ सौदासः सर्वधर्मज्ञः सर्वज्ञो गुणवान्छुचिः ॥ बुभुजे पृथिवीं सर्वां पितृवृद्धयन्प्रजाः ॥ ३ ॥ समरेण यथा पूर्वं
महीयं सतसागरा ॥ रक्षिता तद्वदमुना सर्वधर्माविरोधिना ॥ ४ ॥ पुत्रपौत्रसमायुक्तः सर्वैश्वर्यसमन्वितः ॥ त्रिशदृष्टसहस्राणि बुभुजे पृथिवीं युवा
॥ ५ ॥ सौदासस्त्वेकदा राजा मृगयाभिरतिर्वनम् ॥ विवेश सबलः सम्यक् शोधितं ह्याप्तमन्त्रिभिः ॥ ६ ॥ निषादैः सहितस्तत्र विनिघ्नन्मृगसंचयम् ॥

आससाद नदी रेवा धर्मज्ञः स पिपासितः ॥ ७ ॥ सुदासतनयस्तत्र स्नात्वा कृत्वाह्निकं मुने ॥ भुक्त्वा च मन्त्रिभिः सार्द्धं तां निशां तत्र चावसत् ॥ ८ ॥ ततः प्रातः समुथाय कृत्वा पौर्वाह्निकीं क्रियाम् ॥ बभ्राम मन्त्रिसहितो नर्मदातीरं जने ॥ ९ ॥ वनाद्वनान्तरंगच्छेन्नैक एव महीपतिः ॥ १० ॥
 णकुष्ठबाणः सत्तं कृष्णसारं समन्वगात् ॥ १० ॥ दूरेन्योऽश्वमाहटः स राजानुव्रजन्मृगम् ॥ व्याघ्रद्वयं गुहासंस्थमपर्यसुरते रतम् ॥ ११ ॥ हृष्टं
 परित्यज्य न्यायमयोः संमुखं ययौ ॥ धनुःसंहितबाणेन तेनासौ शरशाल्ववित् ॥ १२ ॥ तां व्याघ्रीं पातयामास तीक्ष्णान्तपर्वणा ॥ एतस्मान्ना तु सा
 व्याघ्री षट्त्रिंशद्भोजनयता ॥ १३ ॥ तडिवद्धोरनिर्घोषा राक्षसी विकृताभवत् ॥ एतितं स्वप्रियां वीक्ष्य द्विषन्स व्याघ्रराक्षसः ॥ १४ ॥ प्रति क्रियां
 करिष्यामीत्युच्यं चतर्दधे तदा ॥ राजा तु भयसविभो वने सैन्यं समेत्य च ॥ १५ ॥ तद्वृत्तं कथयन्सर्वान्स्वां पुरीं स न्यवर्त्तत ॥ शङ्कमानस्तु तद्दृष्ट्वा
 द्राजा सुदासवत् ॥ १६ ॥ परित्याज्य मृगर्यां ततः प्रभृति नारदः ॥ गते बहुतिथे काले हयमेधमखं नृपः ॥ १७ ॥ समारंभे प्रसन्नात्मा वशिटादमुनी
 नरैः ॥ तत्र ब्रह्मादिदेवेभ्यो हविर्दत्त्वा यथाविधि ॥ १८ ॥ समाप्य यज्ञनिष्क्रान्तो वशिष्ठः स्नातकोऽपि च ॥ अत्रान्तरे राक्षसोऽसौ नृपहिंसितभार्दकः ॥
 कर्तुं श्रमिक्रियाम् राज्ञे समायतो रणान्वितः ॥ १९ ॥ स राक्षसस्तस्य गुरौ प्रयाते वशिष्ठवर्षं तु तदैव धृत्वा ॥ राजानमभ्येय जगाद् भोक्ष्ये मांसं
 सन्निवृत्त्यहमित्युवाच ॥ २० ॥ भूयः समास्थाय स सुदवषं पक्कामिषं मानुषस्य वादात् ॥ स्थितश्च राजापि हिर यपात्रे धृत्वा गुणैर्गगनं प्रती
 क्षत् ॥ २१ ॥ तन्मांसं हेमपात्रस्थं सौदासो विनयान्वितः ॥ समागताय गुरुवे ददौ तस्मै स सादरम् ॥ २२ ॥ तं दृष्ट्वा चिन्तयामास गुरुः किमिति
 विस्मितः ॥ २३ ॥ अपश्यन्मानुषं मांसं परमेण समाधिना ॥ अहोऽस्य राज्ञो दौःशील्यमभक्ष्यं दत्तवान्मम ॥ २४ ॥ इति विस्मयमापन्नः प्रमत्तुरभव
 न्मुनिः ॥ अभोज्य मद्भिषाताय दत्तं हि पृथिवीपते ॥ २५ ॥ तस्मात्तवापि भवतु ह्येतदेव हि भोजनम् ॥ दूमांसं राक्षसाभेव भोज्य दत्तं मम त्वय
 ॥ २६ ॥ तवाहि रक्षसत्वं त्वं तदाहारोचितं नृपा ॥ इति शापं ददत्यस्मिन्सौ दासो भयविह्वलः ॥ २७ ॥ आह्वतो भवतैवेति सकपोऽरम व्यजिज्ञपत् ॥
 भूयश्च चिन्तयामास वशिष्ठस्तेन नोदितः ॥ २८ ॥ राक्षसा वंचितं भूषं ज्ञातवान् दिव्यचक्षुषा ॥ राजापि जलमादाय वशिष्ठ शप्तमुद्यतः ॥ २९ ॥ स्मृ
 द्यतं गुरु शप्तं दृष्ट्वा भूयो रणान्वितम् ॥ मदयती प्रियातस्य प्रगुवाचाथ मुहता ॥ ३० ॥ मदयंयुवाच ॥ भो भो क्षत्रियदायाद कोपसंहर्तुमर्हसि ॥ त्वया
 यत्कर्म भोक्तव्यं तन्मांसं नात्र संशयः ॥ ३१ ॥ गुरु तुह्यस्य हुङ्कृत्य यो वदेन्मृदधीर्नरः ॥ अरण्ये निर्जले देशे स भवेद्ब्रह्मराक्षसः ॥ ३२ ॥ जितेन्द्रिय
 जितक्रोधा गुरु शुश्रूषणे स्ताः प्रयान्ति ब्रह्मसदनमिति शास्त्रेषु निश्चयः ॥ ३३ ॥ तयोक्तो भूपतिः कोपं त्यक्त्वा भार्यां ननन्द च ॥ जलं कुत्र क्षिपामीति

चिन्तयामास चात्मना ॥ ३४ ॥ तज्जलं यत्र संसिक्तं तद्रवेद्रस्य निश्चितम् ॥ इति मत्वा जलं तत्तु पादयोर्न्यक्षिपत्स्वयम् ॥ ३५ ॥ तज्जलस्य शमोऽत्र
पादौ कल्माषां गतौ ॥ कल्माषपाद इत्येवं ततः प्रभृति विस्तृतः ॥ ३६ ॥ कल्माषपादो मतिमान् प्रिययाश्वासितस्तदा ॥ मनसा सोऽतिभीतस्तु ववन्दे
चरणे गुरोः ॥ ३७ ॥ उवाच च प्राणस्तं प्राञ्जलिन्यकोविदः ॥ क्षमस्व भगवन्स्वर्वा नापराधः कृतो मया ॥ ३८ ॥ तच्छब्दोवाच भूपालं मुनिर्नः ॥ अस्य
दुःखितः ॥ आत्मानं गर्हयामास ह्यविवेकपरायणम् ॥ ३९ ॥ अविवेको हि सर्वेषामपादां फलं पदम् ॥ विवेकरहितो लोके पशुरेव न संशयः ॥ ४० ॥ राज्ञा
त्वज्जानता नूनमेतत्कर्मोचितं कृतम् ॥ विवेकरहितोऽज्ञोऽहं यतः पापं समाचरेत् ॥ ४१ ॥ विवेकनिवृत्तौ याति यो वा को वापि निवृत्तिम् ॥ विवेकहीनस्य मोति
को वा यो वाप्यनिवृत्तिम् ॥ ४२ ॥ इत्युक्त्वा चात्मनात्मानं प्रत्युवाच मुनिर्नृपम् ॥ नात्यन्तिकं भवेदेतद्वादशब्दं भविष्यति ॥ ४३ ॥ गङ्गाबिन्दुभि
रपिक्तस्तु त्यक्तत्वा वै राक्षसीं तनुम् ॥ पूर्वरूपं त्वमापन्नो भोदयसे मेदिनीमिमाम् ॥ ४४ ॥ तद्विदुमेकं सप्तज्ञानेन गतकल्मषः ॥ हरिसेवापरो भूत्वा
परां शान्तिं गमिष्यसि ॥ ४५ ॥ इत्युक्त्वा त्वार्थविद्वपं वशिष्ठः स्वाश्रमं ययौ ॥ राजापि दुःखसंपन्नो राक्षसीं तातुमाश्रितः ॥ ४६ ॥ क्षुत्पिपासाविशे
षात् नित्यं क्रोधपरायणः ॥ कृष्णक्षपाद्युतिभ्यो बभ्राम विजने वने ॥ ४७ ॥ मृगांश्च विविधांस्तत्र मनुष्यांश्च सरीसृपाञ्च ॥ विहङ्गान्यनुवद्वांश्च
प्रशस्तांस्तानभक्षयत् ॥ ४८ ॥ अस्थिभिर्विहङ्गभिर्भूयः पीतस्तकलेवैः ॥ रक्तान्तर्प्रेतकेशैश्च चित्रासीद्भूयकरी ॥ ४९ ॥ ऋतुद्वये स पृथिवीं शतयो
जनविस्तृताम् ॥ कृत्वातिदुःखितां पश्चादनान्तरमुपागमत् ॥ ५० ॥ तत्रापि कृतवाञ्छित्यं नरमांसाशनं सदा ॥ जगाम नमदातीरं मुनिसिद्धनिषेवि
तम् ॥ ५१ ॥ विचित्रमदातीरं सलोकभयंकरः ॥ अपश्यत्कंचन मुनिं रमन्तं प्रियया सह ॥ ५२ ॥ क्षुधानलेन संतप्तस्तं मुनिं समुपाद्रवत् ॥ जग्राह
चातिवेगेन व्याधौ मृगशिशुं यथा ॥ ५३ ॥ ब्राह्मणी स्वपतिं वीक्ष्य निशाचकरस्थितम् ॥ शिरस्यञ्जलिप्राधाय प्रोवाच भयविह्वला ॥ ५४ ॥
ब्राह्मण्युवाच ॥ भो भो नृपतिशार्दूल त्राहि मां भयविह्वलाम् ॥ प्राणप्रियाप्रदानेन कुरु पूर्णं मनोरथम् ॥ ५५ ॥ नाम्ना मित्रसहस्त्वं हि सूर्यवंशस
मुद्भवः ॥ न राक्षसस्ततोऽजायां त्राहि मां विजने वने ॥ ५६ ॥ या नारी भर्तृहिता जीवत्यपि मृतोपमा ॥ तथापि बाल्वैषय्यं किं वक्ष्याम्यरिभ
र्तुन ॥ ५७ ॥ न मातापितरौ जाने नापि बंधुं च कंचन ॥ पतिरेव परो बंधुः फलं जीवनं मम ॥ ५८ ॥ भवान्वेत्यखिलान्धर्मान्योषितां वर्तनं
यथा ॥ त्रायस्व बन्धुरहितां बालापत्यां जनेश्वर ॥ ५९ ॥ कथं जीवामि पत्यास्मिन्हीना हि विजने वने ॥ दुहिताहं भगवत्त्राहि मां पतिदानतः
॥ ६० ॥ प्राणदानात्परं दानं न भूतं न भविष्यति ॥ वदन्तीति महाप्राज्ञाः प्राणदानं कुरुष्व मे ॥ ६१ ॥ इत्युक्त्वा सा पपातास्य राक्षसस्य पदा

ब्रतः ॥ एवं संप्राप्यमानोऽपि ब्राह्मण्या राक्षसो द्विजम् ॥ अभक्षयकृष्णसाशिशुं व्याघ्रो यथा बलात् ॥ ६२ ॥ ततो विलय्य बहुधा तरययती पति
 वता ॥ पूर्वशापहतं भ्रमशपत्कोधिता पुनः ॥ ६३ ॥ पतिं मे सुस्तासक्तं यस्माद्विस्तितवान्बलात् ॥ तस्माद्वीर्यसङ्गमं प्राप्तस्त्वमपि प्राप्स्यसे मृतिम् ॥ ६४ ॥
 शर्वैवं ब्राह्मणी छुड्या पुनः शापान्तरं ददौ ॥ राक्षसत्वं ध्रुवं तेऽस्तु मरुतिर्भक्षितो यतः ॥ ६५ ॥ सोऽपि शापद्वयं श्रुत्वा तया दत्तं निशाचरः ॥ प्रमन्धुः
 प्राह विसृजन्कोपादङ्गारसंचयम् ॥ ६६ ॥ दुष्टे कस्मात्प्रदत्ते मे वृथा शापद्वयं त्वया ॥ एकस्यैवापराधस्य शापस्त्वेको यमोचितः ॥ ६७ ॥ कस्माद्विषयि दुष्टाऽद्य
 मयि शापान्तरं ततः ॥ पिशाचयोनिमथैव याहि पुत्रसन्निवता ॥ ६८ ॥ तेनैवं ब्राह्मणी शप्ता पिशाचत्वं तदा गता ॥ भुधार्ता सुरवरं भीमा रुरोदापय
 संयुता ॥ ६९ ॥ राक्षसश्च पिशाची च क्रोशन्तौ निर्जने वने ॥ जगमर्तुर्नर्मदातीरे वनं राक्षससंविताम् ॥ ७० ॥ औदासीन्यं गुरौ कृत्वा राक्षसी तलुमा
 थ्रितः ॥ तत्रास्ते दुःखसंतप्तः कश्चिच्छोकविरोधकृत् ॥ ७१ ॥ राक्षसे च पिशाचीं च दृष्ट्वा रवटमागतौ ॥ उवाच क्रोधबहुलो वटस्थो ब्रह्म
 राक्षसः ॥ ७२ ॥ किमर्थमागतौ भीमौ ध्रुवां मत्स्थानमोप्सितम् ॥ ईदृशौ केन पापेन जातौ मे हवतां ध्रुवम् ॥ ७३ ॥ सौदासीन्यं तद्वचः श्रुत्वा तदा यथा
 त्मना कृतम् ॥ सर्वं निवेदयित्वास्मै पश्चादेतदुवाच ह ॥ ७४ ॥ सौदास उवाच ॥ कसंवं वद महाभाग त्वया वै किं कृतं पुरा ॥ सुरुर्ममिति
 ब्रूहेन तत्सर्वं वक्तुमर्हसि ॥ ७५ ॥ कसोति वञ्चनं मित्रे यो वा को वापि दुष्टधीः ॥ स हि पापपलं मुक्तेयात्तनारतु युगायुतम् ॥ ७६ ॥ जन्तूनां सर्वदुः
 खानि क्षीयन्ते मित्रदर्शनात् ॥ तस्मान्मित्रेषु मतिमान्न कुर्याद्वचनं कदा ॥ ७७ ॥ कस्मापपादेनेरुक्तो वटस्थो ब्रह्मराक्षसः ॥ उवाच प्रीति
 मापन्नो धर्मवाक्यानि नारद ॥ ७८ ॥ ब्रह्मराक्षस उवाच ॥ अहमासं पुरा विप्रो मागधो वेदपारगः ॥ सोमदत्त इति ख्यातो नाम्ना धर्मपरा
 यणः ॥ ७९ ॥ प्रमत्तोऽहं महाभाग विद्यया वयसा धनैः ॥ औदासीन्यं गुरोः कृत्वा प्राप्तवानीदर्शितम् ॥ ८० ॥ न लभेऽहं सुखं किंचिज्जिताहरोऽतिदुः
 खितः ॥ मया तु भक्षिता विप्राः शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ८१ ॥ क्षुत्पिपासापरो नियमन्तस्तापेन पीडितः ॥ जगन्नासकरो निरयमांसाशनपरायणः ॥ ८२ ॥
 गुर्ववज्ञा मनुष्याणां राक्षसत्वप्रदायिनी ॥ मया नुवृत्तमेतद्वि ततः श्रीमान्न चाचरेत् ॥ ८३ ॥ कल्माषपाद उवाच ॥ गुरुस्तु कीदृशः प्रोक्तः कस्त्वया
 स्थापितः पुरा ॥ तद्भद्रं सखे सर्व परं कौतूहलं हि मे ॥ ८४ ॥ ब्रह्मराक्षस उवाच ॥ गुरवः सन्ति बहवः पूज्या वन्द्याश्च सादम् ॥ या
 तानहं कथयिष्यामि शृणुष्वैकमनाः सखे ॥ ८५ ॥ अध्यापकश्च वेदानां वेदार्थयुतिबोधकः ॥ शास्त्रवक्ता धर्मवक्ता नीतिशास्त्रादे
 शकः ॥ ८६ ॥ मन्त्रोपदेशव्याख्याकृद्भद्रदसदहहत्तथा ॥ व्रतोपदेशकश्चैव भयव्रतान्नदो हि च ॥ ८७ ॥ श्वशुरो मातुलश्चैव ज्येष्ठभ्राता पिता तथा ॥

उपनेता निषेक्ता च संस्कर्ता मित्रसत्तम ॥ ८८ ॥ एते हि गुरवः प्रोक्ताः पूज्या वन्द्याश्च सादरम् ॥ ८९ ॥ ॥ कस्मादप्याद उवाच ॥
 गुरवो बहवः प्रोक्ता एतेषां कतमो वरः ॥ तुर्याः सर्वेऽद्युत सखे तदथावद्धि इहि मे ॥ ९० ॥ ब्रह्मरक्षस उवाच ॥ ॥ साधु साधु
 महाप्राज्ञ यत्पृष्टं तद्वदामि ते ॥ गुरुमाहात्म्यकथनं श्रवणं चालुमोदनम् ॥ ९१ ॥ सर्वेषां श्रेय आधत्ते तस्मादक्षयामि सांश्रय ॥
 एते समानपूजार्हाः सर्वदा नात्र संशयः ॥ ९२ ॥ तथापि शृणु वक्ष्यामि शास्त्रार्णां सागनिश्चयम् ॥ अध्यापकाश्च वेदानां मन्त्रव्याख्याकृतस्तथा ॥ ९३ ॥
 पिता च धर्मवक्ता च विशेषगुरवः स्मृताः एतेषामपि भूपाल शृणुष्व प्रवरं गुरुम् ॥ ९४ ॥ सर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञैर्भाषितं प्रवदामि ते ॥
 यः पुराणानि वदति धर्मयुक्तानि पण्डितः ॥ ९५ ॥ संसारपाशविच्छेदकराणि स उत्तमः ॥ देवपूजाहर्कभाणि देवतापूजने फलम् ॥ ९६ ॥ ज्ञायते
 च पुराणभ्यस्तस्मात्तानीह देवताः ॥ सर्वविदार्थसागणि पुराणानीति श्रूयते ॥ ९७ ॥ वदन्ति मुनयश्चैव तदक्ता परमो गुरुः ॥ यः सत्सर्गेन तर्ह्यु
 मुद्यागं कुरुते नरः ॥ ९८ ॥ शृणुयात्स पुराणानि इति शास्त्रविभागकृत् ॥ प्रोक्तवान्स्वधर्माश्च पुराणेषु महीपते ॥ ९९ ॥ तर्हस्तु कादंरुः स्यान्नी
 तित्वैहिकसाधनम् ॥ पुराणानि महाबुद्धे इहामुत्र सुखाय हि ॥ १०० ॥ यः शृणोति पुराणानि सततं भक्तिसंयुतः ॥ तस्य स्यान्निर्मल बुद्धिर्भूयो
 धर्मपरायणः ॥ १ ॥ पुराणश्रवणाद्राक्लिर्जायते श्रौतौ शुभा ॥ विष्णुभक्तनृणां भूप धर्मो बुद्धिः प्रवर्तते ॥ २ ॥ धर्मात्पापानि नश्यन्ति ज्ञानं बुद्धं न
 जायते ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां ये फलान्यभिलषसवः ॥ ३ ॥ शृणुयुस्ते पुराणानि प्रादुरस्थं पुराविदः ॥ अहं तु गौतममुनेः सर्वज्ञाद्ब्रह्मवादिनः ॥ ४ ॥
 श्रुतवान्सर्वधर्मार्थं गङ्गातीरे मनोरमे ॥ कदाचित्पश्येशस्य पूजां कर्तुमहं गतः ॥ ५ ॥ उपस्थितायापि तस्मै प्रणमं न हृदयारिणम् ॥ स तु शान्तो महा
 बुद्धिर्गौतमस्तेजसां निधिः ॥ ६ ॥ मन्त्रोदितानि कर्माणि करोतीतिमुदं य यौ ॥ यस्त्वर्चितो मया देवः शिवः सर्वज्ञगुरुः ॥ ७ ॥ बुर्वदक्षा कृता
 येन राक्षसत्वे नियुक्तवान् ॥ ज्ञानतोऽज्ञानतो वापि योऽवज्ञां कुरुते गुरोः ॥ ८ ॥ तस्यैवाज्ञा प्रणश्यन्ति धीविद्यार्थाभ्यस्तद्विषयः दुःखं कुरुत इरतु
 बुद्ध्यां सादरं नरः ॥ ९ ॥ तस्य संपन्नवेदूप इति प्राहुर्विपश्चितः ॥ तेन शापेन दग्धोऽहमन्तश्चैव क्षुधाग्निना ॥ १० ॥ मोक्षं कदा प्रयास्यामि न जाने
 नृपसत्तम ॥ एवं वदति विप्रेन्द्र वटस्थेऽस्मिन्निशाचरे ॥ ११ ॥ धर्मशास्त्रप्रसंगेन तयोः पापं क्षयं गतम् ॥ एतस्मिन्नन्तरे प्राज्ञः कश्चिद्विप्रोऽतिधार्मिकः
 ॥ १२ ॥ कलिङ्गदेशसंभूतो नाम्ना गर्ग इति स्मृतः ॥ बहन्गङ्गाजलं स्कंधे स्तुवन् विश्वेश्वरं प्रभुम् ॥ १३ ॥ गायत्र्यामानि तस्मैव मुदा हृष्टतनू
 रूढः ॥ तस्मागतं मुनिं दृष्ट्वा पिशाचिराक्षसौ च तौ ॥ १४ ॥ प्राप्ता नः पारणेत्युक्त्वा प्राद्रवन्तूर्धवाहवः ॥ तेन कीर्तितानामानि श्रुत्वा दूरे व्यव

स्थिताः ॥ अशक्तान् धर्षयितुमिदमुच्चैः राक्षसाः ॥ १५ ॥ अहो विप्र महाभाग नमस्तुभ्य महात्मने ॥ नामकीर्तनमाहात्म्याद्वाक्षसा दूरं
 वयम् ॥ १६ ॥ अस्माभिर्भक्षिताः पूर्वं विप्राः कोटिसहस्रशः ॥ नामप्रवरणं विप्र रक्षति त्वां महाभयात् ॥ १७ ॥ नामश्रवणमात्रेण राक्षसा अपि भो ययम् ॥
 परं शान्तिं समाप्ता महिम्ना ब्रूयुतस्य वै ॥ १८ ॥ सर्वथा त्वं महाभाग रागादिरहितो ह्यसि ॥ गगजलभिषेकेण पाह्वस्मात्पातकोच्चयत् ॥ १९ ॥ हरिसे
 वाणरो भूत्वा यश्चात्मानं तु तारयेत् ॥ स तारयेज्जगत्सर्वमिति शंसन्ति सूरयः ॥ २० ॥ अयहाय हरेर्नाम घोसं सारभेषजम् ॥ केनोपायेन लब्धेन
 भुक्तिः सर्वत्र दुर्लभा ॥ २१ ॥ लोहोदुपेन प्रतरन्निमज्जत्युदके यथा ॥ तथैवाकृतपुण्यास्तु तारयन्ति कथं परात् ॥ २२ ॥ अहो चित्रं महतां सर्वलोकसुखा
 वहम् ॥ यथा हि सर्वलोकानाम, नन्दाय कलानिधिः ॥ २३ ॥ पृथिव्यां यानि तीर्थानि पवित्राणि द्विजेन्दव ॥ तानि सर्वाणि गङ्गायाः कण
 स्यापि समानि न ॥ २४ ॥ तुलसीदलसंभ्रमपि सर्पपमात्रकम् ॥ गङ्गाजलं पुनात्येव कुलनामैकविंशतिम् ॥ २५ ॥ तस्माद्विप्र महाभाग सर्वशा
 स्त्रार्थकोविद ॥ गङ्गाजलप्रदानेन पाह्वस्मान्पापकर्मिणः ॥ २६ ॥ इत्याख्यातं राक्षसैर्गङ्गामाहात्म्यमुत्तमम् ॥ निश्चय्य विस्मया
 विष्टो बभूव द्विजसत्तमः ॥ २७ ॥ एषामणीदृशी भक्तिर्गङ्गायां लोकमातरि ॥ किमु ज्ञानप्रभावाणां महतां पुण्यशालिनाम् ॥ २८ ॥ अथासौ मनसा
 धर्म विनिश्चित्य द्विजेत्तमः ॥ सर्वभूतहितो भक्तः प्राप्नोतीति परं पदम् ॥ २९ ॥ ततो विप्रः कृपविष्टो गङ्गाजलमनुत्तमम् ॥ तुलसीदलसंभ्र
 मेषु रक्षःस्वसेचयत् ॥ ३० ॥ राक्षसास्तेन सित्वास्तु सर्वयोगमर्बिदुना ॥ विष्टुज्य राक्षसं भावमभन्देवनोयमाः ॥ ३१ ॥ ब्राह्मणी पुत्रसंयुक्ता सोऽदत्त
 स्तथैव च ॥ कोटिमूर्धप्रतीकाशा बभूवुर्विबुधैर्षभाः ॥ ३२ ॥ शंखचक्रगदचिह्ना हरिसारूढ्यमागताः ॥ नृपवंतो ब्राह्मणं सम्यक्ते जग्मुर्ह
 रिमन्दिदम् ॥ ३३ ॥ राजा कल्माषपादस्तु निजरूपं समास्थितः ॥ जगाम महतीं चिन्तां दृष्ट्वा तान्मुक्तिगानघात् ॥ ३४ ॥ तस्मिन् राह्मि सुदुःखा
 र्ते गृढरूपा सस्वती ॥ धर्ममूलं महावाक्यं बभार्षेऽगाधया गिरा ॥ ३५ ॥ भो भो राजन्महाभाग न दुःखं गन्तुमर्हसि ॥ राजस्तदपि भोगान्ते
 महच्छ्रेयो भविष्यति ॥ ३६ ॥ सत्कर्मधूतपापा ये हरिभक्तिपरायणाः ॥ प्रयान्ति नात्र संदेहस्तद्विष्णोः परमं पदम् ॥ ३७ ॥ सर्वभूतदयमुक्ता धर्मे
 मार्गप्रवर्तिनः ॥ प्रयान्ति परमं स्थानं गुरुभूजापरायणाः ॥ ३८ ॥ इतीरितं समाकर्ण्य भारत्या नृपसन्मः ॥ मनसा निर्वृतिं प्राप्य
 सस्मार च गुरोर्वचः ॥ ३९ ॥ स्तुक्वगुरुं च तं विप्रं हरिं चैवातिहर्षिनः ॥ पूर्ववृत्तं च विप्राय सर्वं तस्यै न्यवेदयत् ॥ ४० ॥ ततो नृपस्तु कालिं प्रणम्य
 विविधमुने ॥ नामानि व्याहरन्विष्णोः सद्यो वाराणसीं ययौ ॥ ४१ ॥ षण्मासं तत्र गङ्गायां स्नात्वा दृष्ट्वा ब्रह्मणिदत्तम् ॥ ब्राह्मणीदत्तम्

पातु मुक्तो मित्रसहोऽभवत् ॥ ४२ ॥ ततस्तु स्वर्गं प्राप्नो वसिष्ठेन महात्मना ॥ अभिषिक्तो मुनिश्चैव स्वकं राज्यमपालयत् ॥ ४३ ॥ पालयित्वा
महौ कृत्स्नां भुक्त्या भोगान्निधाय विना ॥ वसिष्ठान्नाप्य सन्तानं गतो मोक्षं नृपोत्तमः ॥ ४४ ॥ नैतच्चित्रं द्विजश्चैव विष्णोर्वाराणसीगुणान्
॥ शृण्वन्श्रुवन्समन्तगङ्गां पीत्वा मुक्तो भवेन्नरः ॥ ४५ ॥ तस्मान्महिम्नो विप्रेन्द्र गङ्गायाः शस्यते नहि ॥ पारं गन्तुं सुराधी
शैब्यविष्णुशिवरूपि ॥ ४६ ॥ यन्नामस्मरणदेव महापातककोटिभिः ॥ विमुक्तो ब्रह्मसदनं नरो याति न संशयः ॥ ४७ ॥ गङ्गा गङ्गाति
यन्नाम सकृदप्युच्यते यदा ॥ तदैव पापानिमुक्तो ब्रह्मलोके महीयते ॥ ४८ ॥ इति श्रीबृहन्नादीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे गङ्गा
महात्म्ये नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ नारद उवाच ॥ विष्णुपादाग्रसंभूता या गङ्गेत्यभिधीयते ॥ तदुत्पत्तिं वद भ्रातरुग्राह्योऽस्मि ते यदि ॥ १ ॥ सनत्कु
जवाच ॥ शृणु नारद वक्ष्यामि गङ्गेत्यपि तवानघ ॥ वदतां शृण्वतां चैव पुण्यदां पापनाशिनीम् ॥ २ ॥ आसीदिन्द्रादिदेवानां जनकः कश्यपो मुनिः ॥
दक्षान्तमजे तस्य भार्ये दितिश्चादितिरिव च ॥ ३ ॥ अदितिर्देवमातास्ति दैत्यानां जननी दितिः ॥ ते तयोरात्मजा विप्र परस्परज्यैयपिणः ॥ ४ ॥
सदा सपूर्वदेवास्तु यतो दैत्याः प्रकीर्तिताः ॥ आदिदैत्यो दितेः पुत्रो हिरण्यकशिपुर्बली ॥ ५ ॥ ब्रह्महस्तस्य पुत्रोऽधुस्तुमहादैत्यस्तपः ॥ विरोचन
स्तस्य सुतो बभूव द्विजभक्तिमान् ॥ ६ ॥ तस्य पुत्रोऽतितेजस्वी बलिः सतीत्याज्ञापवात् ॥ स एव वाहिनीपालो दैत्यानामश्वत्थुनेः ॥ ७ ॥ बलेन
महता युक्तो बुभुजे मेदिनीमिमाम् ॥ विजित्य वसुधां सर्वां स्वग जेतुं मनो दधे ॥ ८ ॥ गजाश्च यस्यायुतकोटिलक्षास्तावन्त एवाश्वाश्च हुनीन्द्र ॥ गजे
गजे पंचशती पदातेः किं वर्ण्यते तस्य चर्मविरिष्ठा ॥ ९ ॥ अमान्यकोट्यग्रसरावन्तयौ कुम्भमाण्डनामाप्यथ कूपकणः ॥ पित्रा सम शौचैर्यशक्रमाभ्यां
बाणो बलेः पुत्रशताग्रजोऽभूत् ॥ १० ॥ बलिः सुरभ्रेतुमनः प्रवृत्तः सैन्येन युक्तो महता प्रतस्थे ॥ ध्वजतपैर्विगगनाशुराशस्तद्विविधुत्स्तरणं प्रकुर्वन्
॥ ११ ॥ अवाप्य वृत्रारिपुरं सुरग्री रूरोच दैत्यैर्धृगराजगणैः ॥ सुराश्च युद्धाय पुरातनैव विनिर्ययुर्वप्रक्रमादयश्च ॥ १२ ॥ ततः प्रववृते शुद्धं धोरं
गीर्वाणदैत्ययो कस्यांतमेवनिर्घोषं डिंडिमध्वानसंभ्रमम् ॥ १३ ॥ मुमुक्षुः राजालानि दैत्याः सुमनसां बले ॥ देवाश्च दैत्यसेनासु संग्रामेऽत्यन्तदा
रुणे ॥ १४ ॥ जहि दारय मिधीति छिधि मारय ताडय ॥ इत्येवं सुमहान्वयोषो वदतां सेनयोऽभूत् ॥ १५ ॥ शत्रुन्दुर्भिनियन्त्रैः सिंहनादैः सुगदिपाम् ॥
भाङ्कारैः स्यन्दनानां च बाणक्रेड्ढारनिःस्वनैः ॥ १६ ॥ अश्वानां हेमैश्चैव गजानां बृहत्तैस्तथा ॥ टड्डुरैर्धनुषां चैव लोकैः शब्दमयोऽभवत् ॥ १७ ॥
सुरासुरभिर्निष्कृत्वाणनिष्पेजानले ॥ अकालप्रलयं मेने निरीक्ष्य सकल जगत् ॥ १८ ॥ बभौ देवद्विधां सेनां स्फुरच्छस्त्रैर्यधारिणी ॥ चलद्विद्रु

त्रिभा रात्रिश्छादिता जलदेरिव ॥ १९ ॥ तस्मिन्नुद्रे महाचोरेरिगीन् क्षितान् सुरारिभिः ॥ नारौचैश्वर्णयामासुर्देवास्ते लघुविक्रमाः ॥ २० ॥
 केचिन्सताडयामासुर्नौर्नागात्रथात्रैथः ॥ अश्वैरश्वांश्च केचित्तु गदादण्डैरथाहयन् ॥ २१ ॥ परिघैस्नाडिताः केचित्पेतुः शोणितकर्दमे ॥ समुक्ता
 नासवः केचिद्विमानानि समाश्रिताः ॥ २२ ॥ ये दैत्या निहता देवैः प्रसह्य सङ्घरे तदा ॥ ते देवभावमापन्ना दैतेयान्समुपाद्रवन् ॥ २३ ॥ अथ
 दैत्यगणाः कुद्रास्ताड्यमानाः सुरैर्भुशम् ॥ शस्त्रैर्बहुविधैर्देवास्त्रिजघ्नातिदारुणाः ॥ २४ ॥ दृषद्विर्भेदिगालैश्च सङ्घैः परशुतोमरैः ॥ परिघैश्शुरिका
 भिश्च कुन्तैश्चैश्च शङ्कुभिः ॥ २५ ॥ मुसलैर्दुर्गैश्च लाङ्गलैः पट्टिशैस्तथा ॥ शनघ्नोपलैः शनघ्नीभिः पार्श्वैश्च तलमुष्टिभिः ॥ २६ ॥ झूलैर्नो
 लीकनारचैः क्षेपणीयैस्समुद्गरैः ॥ रथाश्वनागपदनैः सङ्कलैर्वगुघै रणः ॥ २७ ॥ देवाश्च विविधान्नाणि दैतेभ्यः समाक्षिपन् ॥ एवमष्टसहस्राणि
 युद्धमासीत्सुदारुणम् ॥ २८ ॥ अथ दैत्यबले वृद्धे पराभूता दिवौकसः ॥ सुरलोकं परित्यज्य सर्वे भीताः प्रदुदुवुः ॥ २९ ॥ नररूपपरिच्छन्ना विचेरु
 रवनीतले ॥ वैरोचनिस्त्रिभुवनं नारायणपरायणः ॥ ३० ॥ वुमुजेऽव्याहृतैश्चयप्रवृद्धश्रीर्महाबलः ॥ इयाज चाश्वमैधैः स विष्णुप्राणनतत्परः ॥ ३१ ॥
 इन्द्रत्वं चाकरोत्स्वर्गे दिक्फलत्वं तथैव च ॥ देवानां प्राणनार्थाय येः क्रियन्ते द्विजैर्मखाः ॥ ३२ ॥ तेषु यज्ञेषु सर्वेषु हविर्भुङ्क्ते स दैत्यराट् ॥ अदि
 तिः स्वात्मजान्वीश्य देवमातातिदुःखिता ॥ ३३ ॥ वृथात्र निवसामीति मत्वागाद्विमहिरिम् ॥ शक्रस्यैश्वर्यमिच्छन्ती दैत्यानां च पराजयम् ॥
 ॥ ३४ ॥ हरिद्व्यानपरा भूत्वा तपस्तेपेऽतिदुष्करम् ॥ किञ्चित्कालं समासीना तिष्ठती च ततः परम् ॥ ३५ ॥ पादैनैकेन सुचिरं
 ततः पादाभ्रमात्रतः ॥ केचित्कालं फलहारा ततः शीर्णदलशना ॥ ३६ ॥ ततो जलशना वायुभोजनाहारवर्जिता ॥ सच्चिदानन्दसन्देह
 ध्यायत्यात्मानमत्मना ॥ ३७ ॥ दिव्याब्दानां सहस्रं सा तपोऽतप्यत नारद ॥ दुरन्ते तत्तपः श्रुत्वा दैतेया मायिनोऽदितिम् ॥ ३८ ॥
 देवतारूपमास्थाय संशोचुर्बलिनोदिताः ॥ किमर्थं तप्यते मातः शरीरपारशोषणम् ॥ ३९ ॥ यदि जानन्ति दैतेया महदुखं ततो भवेत् ॥ त्यजेद
 दुःखबहुलं कायशोषणकारणम् ॥ ४० ॥ प्रयाससाध्यं सुकृतं न प्रशंसन्ति पण्डिताः ॥ शरीरं यत्नतो रक्ष्य धर्मसाधनतत्परैः ॥ ४१ ॥ ये शरीर
 मुपेक्षन्ते ते स्युरात्माविधातिनः ॥ सुखं त्वं तिष्ठ सुभगे पुत्रान्स्मान्न खेदय ॥ ४२ ॥ मात्रा हीना जना मातृमृतप्राया न संशयः ॥ गावो वा पशवो वापि
 यत्र गावो महीरुहाः ४३ ॥ न लभन्ते सुखं किञ्चिन्मात्रा हीना मृतोपमाः ॥ दरिद्रो वापि रोगी वा देशान्तगतोऽपि वा ॥ ४४ ॥ आतुर्दर्शनमव्रेण
 लभत परमां सुदम् ॥ अन्ने वा सलिले वापि धनदौ वा प्रियासु च ॥ ४५ ॥ कदाचिद्विमुखो याति जनो मातरि कोऽपि न ॥ यस्य माता गृहे
 नास्ति यत्र धर्मपरायणा ॥ साध्वी च स्त्री पतिप्राणा गन्तव्यं तेन वै वनम् ॥ ४६ ॥ धर्मश्च नारायणभक्तिर्हीनो धनं च सद्गोणिविर्जितं हि ॥ गृहं च

भार्यातन्नेर्विहीनं यथा तथा मातृविहीनमर्थः ॥१७॥ तस्मादपि परित्राहि दुःखानान्मांसांस्तवा ॥ इत्युक्त्वाप्यदितिर्दत्तैर्न च चाल समाधितः ॥ १८ ॥
 एवमुक्त्वा सुराः सर्वे हरिश्चानपरायणम् ॥ निरीक्ष्य क्रोधसंयुक्ता हन्तुं चक्रुर्मनोरथम् ॥ १९ ॥ कल्याणतमेवनिर्घोषाः क्रोधसंस्तलोचनाः ॥ दंष्ट्रप्र
 मुजन्वन्ति सोऽदहन्काननं क्षणात् ॥ २० ॥ शतयोजनविस्तीर्णानाजीवसमाकुलम् ॥ तैर्नैव दग्धा दैतेया ये प्रथर्षयितुं गताः ॥ २१ ॥ सैवावशिष्टा
 जननी सुराणामब्दाच्छनादुच्युतसक्तचित्ता ॥ संरक्षिता विष्णुमुदर्शनेन दैत्यान्तकेन स्वजननुकम्पिना ॥ २२ ॥ इति श्रीबृहन्नादीयपुराणे
 पूर्वभागे प्रथमपादे गङ्गोत्पत्तौ बलिहृतदेवपराजयवर्णननाम दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ नारद उवाच ॥ अहो हृत्यद्रुतं प्रोक्तं त्वया भ्रातरिदं मम ॥
 स बहिरिदंति मुक्त्वा कथं तानदहक्षणात् ॥ १ ॥ वहादितेर्महासत्त्वं विशेषश्चर्यकारणम् ॥ परोपदेशनिस्ताः सज्जना हि मुनीश्वराः ॥ २ ॥ सनक
 उवाच ॥ शृणु नारद महाहृदयं हरिभक्तितात्मनाम् ॥ हरिश्चानपरायणनाम धून्कः समर्थः प्रवाधितुम् ॥ ३ ॥ हरिभक्तिपरो यत्र तत्र ब्रह्मा हरिः शिवः ॥
 देवाः सिद्धा मुनीशाश्च नित्यं तिष्ठन्ति सत्तमाः ॥ ४ ॥ हरिरास्ते महाभाग हृदये शान्तेचेतसा ॥ हरिनामपराणां च किमु ध्यानतात्मनाम् ॥ ५ ॥
 शिवपूजास्तो वाऽपि विष्णुपूजाणोऽपि वा ॥ यत्र तिष्ठति तत्रैव लक्ष्मीः सर्वाश्च देवताः ॥ ६ ॥ यत्र पूजापरो विष्णोर्विह्वितस्तत्र न बाधते ॥ राजा वा
 तत्सकरो वापि व्याधयश्च न सन्ति हि ॥ ७ ॥ प्रेताः पिशाचाः कूष्माण्डप्रह्णा बालप्रहस्तथा ॥ डाकिन्यो राक्षसाश्चैव न बाधन्तेऽच्युताचक्रम् ॥ ८ ॥ परपी
 डास्ता ये तु भूतवेतालकादयः ॥ नश्यन्ति यत्र सद्भक्तो हरिलभ्यर्चने रतः ॥ ९ ॥ जितेन्द्रियः सर्वहितो धर्मकर्मपरायणः ॥ यत्र तिष्ठति तत्रैव सर्वतीर्थानि
 देवताः ॥ १० ॥ निमिषं निमिषाद्वै किमु ध्यानेन कथ्यते ॥ तत्रैव सर्वश्रयांसि तत्तीर्थं तत्तपोवनम् ॥ ११ ॥ यन्नामोच्चारणादेव सर्वं नश्यन्त्युप
 द्रवाः ॥ ततोऽर्वाण्यहणाभिर्वा किमु ध्यानेन कथ्यते ॥ १२ ॥ एवं तेनाग्निना विप्र दग्धं सानुरकाननम् ॥ सादितिनैव दग्धाश्चद्विष्णुचक्राभिर
 क्षिताः ॥ १३ ॥ ततः प्रसन्नवदनः पद्मपत्रायतेक्षणः ॥ प्रादुरासीत्समीपेऽस्याः शङ्खचक्रगदाधरः ॥ १४ ॥ इषद्वास्यस्तुहन्तप्रभाभापितदिदम्
 खः ॥ स्पृशन्करेण पुण्येन प्राह कश्यपवल्गुभाम् ॥ १५ ॥ श्रीममवानुवाच ॥ देवमातः प्रसन्नोऽस्मि तपसराधितस्त्वया ॥ चिरं श्रान्तासि भद्र
 ते भविष्यति न संशयः ॥ १६ ॥ वरं वरय दास्यामि यत्ते मनसि रोचते ॥ मा भेभद्रे महाभागे ध्रुवं श्रेयो भविष्यति ॥ १७ ॥ इत्युक्त्वा
 देवमाता सा देवदेवेन चक्रिणा ॥ तुष्टाव प्रणिपत्यैव सर्वलोकमुखावहम् ॥ १८ ॥ अदितिरुवाच ॥ नमस्ते देवदेवेश सर्वव्यापिञ्जनार्दन ॥
 सत्त्वादिगुणभेदेन लोकव्यापारकारण ॥ १९ ॥ नमस्ते बहुहृणयाहृणय च महात्मने ॥ सर्वैकरूपहृणाय निर्गुणाय गुणाभ्यने ॥ २० ॥ नमस्ते

लोकनाथाय परमज्ञानरूपिणे ॥ सद्रक्तजनवात्सल्यशालिने मङ्गलात्मने ॥ २१ ॥ यस्यावताररूपाणि हृदयनि मुनीश्वराः ॥ तसदिदुष्टं
 देवं नमामि हर्षसिद्धये ॥ २२ ॥ श्रुतयो यं न जानन्ति न जानन्ति च सूरयः ॥ तं नमामि जगद्धेतुं सतय चाप्यमायिनम् ॥ २३ ॥
 यस्यावलोकनं चित्र मायोपद्रवकारणम् ॥ जगद्रूपं जगद्धेतुं तं वन्दे सर्ववन्दितम् ॥ २४ ॥ यन्पादाङ्गुलिकिञ्जल्कसेवराक्षितमस्तकाः ॥
 अवापुः परमां सिद्धिं तं वन्दे कमलाधरम् ॥ २५ ॥ यस्य ब्रह्मादयो देवा महिमानं न वै विदुः ॥ अत्यासन्नं च भक्तानां तं वन्दे भक्तसंगिनम् ॥ २६ ॥
 यो देवस्त्यक्तसङ्गामां शान्तानं करुणार्णवः ॥ करोति ह्यात्मनः सङ्गं तं देवं सङ्गवर्जितम् ॥ २७ ॥ यज्ञेश्वरं यज्ञकर्म यज्ञकर्मसु निष्ठितम् ॥ नमामि यज्ञरू-
 लदं यज्ञकर्मप्रबोधकम् ॥ २८ ॥ अजामिलोऽपि पापत्मा यज्ञमोक्षारणादनु ॥ प्राप्तवान्यसं धाम तं वन्दे लोकसारिणम् ॥ २९ ॥ हरिरूपी महादेवः
 शिवरूपी जनार्दनः ॥ इति लोकस्य नेता यस्तं नमामि जगद्धरम् ॥ ३० ॥ ब्रह्माद्या अपि देवेश यन्मायायगमन्विताः ॥ न जनन्ति परं भावं
 तं वन्दे सर्वनाथकम् ॥ ३१ ॥ हृत्पद्मस्थोऽपि योग्यानां दूरस्थ इव भासते ॥ प्रमाणातीतसद्भावतं वन्दे ज्ञानसाक्षिणम् ॥ ३२ ॥ यन्मुख-
 द्वाद्वाणो जातो बाहुभ्यां क्षत्रियोऽजनिः ॥ उर्वोर्वेश्यः समुत्पन्नः पद्मां शूद्रोऽभ्यजायत ॥ ३३ ॥ मनसश्चन्द्रमा जानो जानः सूर्यश्च चक्षुषः ॥ सुखादिगिरिस्त-
 थेन्द्रश्च प्राणाद्वाशुजायत ॥ ३४ ॥ ऋग्यजुःसामरूपाय सत्यस्वरातात्मने ॥ षडङ्गरूपिणे तुभ्यं धृतोभूयो नमो नमः ॥ ३५ ॥ त्वनिन्द्रः पञ्चन-
 सोमस्त्वमीशानस्त्वमन्तकः ॥ त्वमग्निर्नैऋतिश्चैव वरुणस्त्वं दिवाकरः ॥ ३६ ॥ देवाश्च स्यावराश्चैव पिशाचाश्चैव गयसाः ॥ गिरयः सिद्धगंधवा-
 नद्यो धूमिश्च सागराः ॥ ३७ ॥ त्वमेव जगतामीशो यत्रासि त्वं परात्पदः ॥ त्वद्रूपमखिलं देव तस्मान्निर्धनं नमोऽस्तु ते ॥ ३८ ॥ अनायनाय सर्वज्ञ भूतदेवन्द्र-
 विग्रह ॥ दैत्यैर्वीधितान्पुत्रान्मम पाहि जनार्दन ॥ ३९ ॥ इति स्तुत्वा देवमाता देवं नवा पुनः पुनः ॥ उवाच द्रक्षल्लिभूत्वा हर्षशुशालित-
 स्तनी ॥ ४० ॥ अनुग्राह्यास्मि देवेश त्वया सर्वादिकारण ॥ अकण्टकां श्रियं देहि मत्सुतानां दिवौकसाम् ॥ ४१ ॥ अन्तर्यामिअगदूप सर्वज्ञ परमे-
 श्वर ॥ अज्ञातं किं तव श्रीश किं मामीहयसि प्रभो ॥ ४२ ॥ तथापि तव वक्ष्यामि यन्मे मनसि गेचते ॥ वृथाशुनास्मि देवेश दैतयेः परित-
 ङिता ॥ ४३ ॥ ताव हिंसितुमिच्छामि यतस्तेऽपि सुता मम ॥ तानहत्वा श्रियं देहि मत्सुतेभ्यः सुरेश्वर ॥ ४४ ॥ इदुक्तो देवदेवेशः पुनः
 प्रीतिसुपागतः ॥ उवाच हर्षयन्त्रिप देवमातरमादरात् ॥ ४५ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ प्रीतोऽस्मि देवि भद्रं ते भविष्यामि पुनो ब्रह्म ॥ अतः स-
 निदिपुत्रेषु वात्सल्यं देवि दुर्लभम् ॥ ४६ ॥ त्वया तु यत्कृतं स्तोत्रं तत्पठन्ते नरास्तु ये ॥ तेषां संसृग्ग पुत्रा न हीयन्ते कदाचन ॥ ४७ ॥

आत्मजे वाङ्यपुत्रे वा यः समत्वेन वर्तते ॥ न तस्य पुत्रशोकः स्यादेष धर्मः सत्तनः ॥ ४८ ॥ आदिह्रिवाच ॥ त्वंहं दौष्टः ॥ देव भवामि-
 नुरुषं परम् ॥ असंख्यताण्डरोमाणं सर्वेशं सर्वकारणम् ॥ ४९ ॥ यत्प्रभावं न जानन्ति श्रुतयः सर्वदेवताः ॥ त्वंहं देवदेवेशं धामि कथं प्रो-
 ॥ ५० ॥ अणोरणीयांसमंजं परान्तर-अमुम् ॥ धारयामि कथं देव त्वामहं पुरुषोत्तमम् ॥ ५१ ॥ महापातकयुक्तोऽपि यन्नामस्त्विति ॥ ५२ ॥
 कथं देवो ग्राम्येषु जनिमर्हति ॥ ५३ ॥ यथा शूकरमत्स्याद्या अवतारास्तव प्रभो ॥ तथायमपि को वेद तव विदेशे चेषितम् ॥ ५४ ॥ कथादयमपि
 त्वन्नामस्त्विति परा ॥ त्वमेव चिंतये देव यथेच्छसि तथा कुरु ॥ ५५ ॥ सनक उवाच ॥ तयोक्तं वचनं श्रुत्वा देवो जनादयः ॥ त्वत्सर्वं देवमातु-
 र्वचनमब्रवीत् ॥ ५६ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ सत्यमुक्तं महाभागे त्वया नास्त्यत्र संशयः ॥ तथापि शृणु वक्ष्यामि बुद्धाद्ब्रह्मतरं शुभे ॥ ५७ ॥ गण्डर्षवर्हिना
 य मद्भक्ता मत्परायणाः ॥ ब्रह्मति सततं मां भक्तसूया अदाग्भिकाः ॥ ५८ ॥ परोपपापविमुखाः शिवभक्तियराग्रणः ॥ मत्कथाश्रवणमग्राजं वहन्ति सततं
 हि माम् ॥ ५९ ॥ पतिव्रताः पतिप्राणाः पतिभक्तियरायणाः ॥ वहन्ति सततं देवि ब्रियोऽपि त्यक्तमत्सराः ॥ ६० ॥ मातापितो य तु भ्रूणभक्तोऽपि
 धिप्रियः ॥ हितकृद्ब्राह्मणानां यः स मां वहति सर्वदा ॥ ६१ ॥ पुण्यतीर्थरता नित्यं सत्सङ्गनितास्तथा ॥ लोकानुग्रहशीलश्च सततं ते वहन्ति
 माम् ॥ ६२ ॥ परोपकारभिताः परद्रव्यपराङ्मुखाः ॥ ननुंसकाः परस्त्रीषु ते वहन्ति च मां सदा ॥ ६३ ॥ तुल्युपासकताः सदा नाम्ना
 यणाः ॥ गोरक्षणपरा ये च सततं मां वहन्ति ते ॥ ६४ ॥ प्रतिग्रहनिवृत्ता ये परास्त्रविमुखास्तथा ॥ अन्नोदकप्रदातारो ब्रह्मति सततं हि माम् ॥ ६५ ॥
 त्वं तु देवि पतिप्राणा साध्वी भूतहिते रता ॥ संप्राप्य पुत्रभावं ते साधयिष्ये ममोत्थम् ॥ ६६ ॥ इच्छुक्ता देवदेवेशो ब्रह्मति देवमातरम् ॥ ६७ ॥
 कण्ठगतं मालामभयं च तिरोदधे ॥ ६८ ॥ सा तु संहृष्टमनसा देवमुदक्षनिन्दनी ॥ प्रणम्य कमलकान्तं पुनः स्वस्थानमाव्रजत् ॥ ६९ ॥ ततोऽदिति
 हाभागा सुग्रीता लोकवन्दिता ॥ अमून समये पुत्रं सर्वलोकनमस्कृतम् ॥ ७० ॥ शङ्खचक्रधरं शान्तं चन्द्रमण्डलमध्यगम् ॥ सुधाकलशदध्यव्रक-
 वामनसंज्ञितम् ॥ ७१ ॥ सहस्रादित्यसंकाशं व्याकोशकमलेश्वरम् ॥ सर्वाभरणसंयुक्तं पीताम्बरधरं हरिम् ॥ ७२ ॥ स्तुत्यं मुनिगणैर्युक्तं सर्वलो-
 कैकनायकम् ॥ आविर्भूतं हरिं ज्ञान्वा कश्यपो हर्षविह्वलः ॥ प्रणम्य प्राञ्जलिभृत्वा स्तोतुं समुपचक्रमे ॥ ७३ ॥ कश्यप उवाच ॥ नमो
 मस्तेऽखिलकारणाय नमोनमस्तेऽखिलपालकाय ॥ नमोनमस्तेऽमरनायकाय नमो नमो दैत्यविनाशनाय ॥ ७४ ॥ नमो नमो भक्तजनप्रियाय
 नमोनमः सज्जनरजिताय ॥ नमोनमो दुर्जननाशनाय नमोऽस्तु तस्मै जगदीश्वराय ॥ ७५ ॥ नमोनमः कारणवामनाय नारायणायामितविक्रमाय ॥

सशार्ङ्गचक्रासिगदाधराय नमोऽस्तु तस्मै पुरुषोत्तमाय ॥ ७४ ॥ नमः प्योगशिनिवासनाय नमोऽस्तु सद्भक्तमलस्थिताय ॥ नमोऽस्तु
 सूर्याद्यमितप्रभाय नमोनमः पुण्यकथागताय ॥ ७५ ॥ नमोनमोर्केन्दुविलोचनाय नमोऽस्तु ते यज्ञफलप्रदाय ॥ नमोऽस्तु यज्ञाङ्गविराजिताय
 नमोऽस्तु ते सज्जनवष्टभाय ॥ ७६ ॥ नमो जगत्कारणकारणाय नमोऽस्तु शब्दादिविवर्जिताय ॥ नमोऽस्तु ते दिव्यसुखप्रदाय नमो
 नमो भक्तमनोगताय ॥ ७७ ॥ नमोऽस्तु ते ध्वान्तविनाशकाय नमोऽस्तु ते मन्दरधारकाय ॥ नमोऽस्तु ते यज्ञवराहनाम्ने नमो हिरण्यक्षवि
 दारकाय ॥ ७८ ॥ नमोऽस्तु ते वामनरूपभाजे नमोऽस्तु ते क्षत्रकुलान्तकाय ॥ नमोऽस्तु ते गवणमर्दनाय नमोऽस्तु ते नन्दमुताग्रजाय ॥ ७९ ॥ तमस्ते
 कमलाकान्त नमस्ते सुखदायिने ॥ स्मृतार्तिनाशिने तुभ्य भूयो भूयो भूयो यज्ञविव्यास यज्ञविविघ्नाविनाशन ॥ यज्ञरूप
 यज्ञद्रूप यज्ञाङ्गं त्वां यज्ञाम्यहम् ॥ ८१ ॥ इति स्तुतः स देवेशो वामनो लोकपावनः ॥ उवाच ग्रहसन्धर्ष वद्व्यन्तर्ध्वपस्य सः ॥ ८२ ॥ श्रीभगवानु
 वाच ॥ तात तुष्टोऽस्मि भद्रं ते भविष्यति सुरार्चिता ॥ अचिरात्साधयिष्यामि निखिलं त्वन्मनोरथम् ॥ ८३ ॥ अहं जन्मद्वये त्वेवं युवयोः पुत्रतां गतः
 ॥ अस्मिञ्जन्मन्यपि तथा साधयाम्युत्तमं सुखम् ॥ ८४ ॥ अत्रान्तरे बलिर्देव्यो दीर्घसत्रं महासखम् ॥ आरेभ्यं गुरुणा युक्तः काव्येन च मुनी
 श्वरैः ॥ ८५ ॥ तस्मिन्मखे समाहूतो विष्णुर्लक्ष्मीसमन्वितः ॥ हविःस्वीकरणाथार्या ऋषिर्भिन्नह्रवादिभिः ॥ ८६ ॥ प्रवृद्धैर्धर्मैर्देवैस्तस्य वर्तमाने महाक्रतो ॥
 आभङ्ग्य मातापितरौ स बटुर्वामनो ययौ ॥ ८७ ॥ स्मितेन मोहयिष्ये वापनो भक्तवत्सलः ॥ हविर्भोक्तुमिवायानो बलः प्रत्यक्षतो हरिः ॥ ८८ ॥ दुर्वृत्तो
 वा सुवृत्तो वा जडो वायं हितोऽपि वा ॥ यो भक्तियुक्तस्तस्यान्तः सदा संनिहितो हरिः ॥ ८९ ॥ आयान्तं वामनं दृष्ट्वा ऋषयो ज्ञानचक्षुषः ॥
 ज्ञात्वा नारायणं देवसुद्ययुः सभ्यसंयुताः ॥ ९० ॥ एतज्ज्ञात्वा दैत्यगुरुर्कोतं वलिमब्रवीत् ॥ स्वसारमविचार्यैव खलाः कार्याणि कुर्वते ॥ ९१ ॥ जुहुक् उवाच ॥
 भो भो दैत्यपते सौम्य ह्यपहर्ता तव श्रियम् ॥ विष्णुर्वामनरूपेण ह्यदितः पुत्रतां गतः ॥ ९२ ॥ तवाध्वरं स आयाति त्वया तम्यासुरेश्वर ॥ न किंचि
 दपि दातव्यं मन्यतं शृणु पण्डित ॥ ९३ ॥ आत्म्यबुद्धिः सुखकर्मा गुरुबुद्धिर्विशेषतः ॥ परबुद्धिर्विशेषतः ॥ ९४ ॥ शत्रूणां हितकृतवत्सु
 स हन्तव्यो विशेषतः ॥ ९५ ॥ बलिरुवाच ॥ एवं गुरो न वक्तव्यं धर्ममार्गविरोधतः ॥ यदादत्ते स्वयं विष्णुः किमस्मादधिकं वरम् ॥ ९६ ॥ कुर्वन्ति
 विदुषो यज्ञान्विष्णुग्रीणनकारणात् ॥ स चेत्साक्षाद्विर्भोगी मत्तः कोऽप्यधिको भुवि ॥ ९७ ॥ दग्धिरेणापि यत्किंचिद्दीयते विष्णवे गुणैस्तदं वरं
 दानं दत्तं भवति चाक्षयम् ॥ ९८ ॥ स्मृतोऽपि परया भक्त्या पुनानि पुरुषोत्तमः ॥ येन केनाप्यर्चितश्चेद्देवति परमां गतिम् ॥ ९९ ॥ हर्षहरति पयानि

बुधचित्तैरपि स्मृतः ॥ अनिच्छुः पितृसंस्पृष्टो दहत्यव हि पावकः ॥ १०० ॥ जिह्वायै वसते यस्य हरी रित्यक्षरद्वयम् ॥ स विष्णुलोकमाप्नोति
 पुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥ १ ॥ गोविंदेति सदा ध्यायेद्यस्तु रागाद्विजातः ॥ स याति विष्णुभवनमिति प्राहुर्मेनीषिणः ॥ २ ॥ अग्नीं वा ब्राह्मणं वापि
 दूयते यद्वविगुरो ॥ हरिभक्त्या महाभाग तेन विष्णुः प्रसीदति ॥ ३ ॥ अहं तु हस्तिपुष्टयर्थं क्रोम्यव्यसुत्तमम् ॥ स्वयमायाति चद्रिष्णुः कृतार्थो
 ऽस्मि न संशयः ॥ ४ ॥ एवं वदति दत्येन्द्रे विष्णुर्वामनरूपधृक् ॥ प्रविशशाध्वरथानं हुतवाह्निभनोरसम् ॥ ५ ॥ तं दृष्ट्वा क्रोडिसूर्याभं योऽप्यवय
 वसुन्दरम् ॥ वामनं सहस्रोत्थाय प्रत्यगृह्णात्कृताञ्जलिः ॥ ६ ॥ इत्वासनं च प्रशाल्य पादौ वामनरूपिणम् ॥ सकुटुबो वहन्मृशं पर्यां मुदमात
 वान् ॥ ७ ॥ विष्णवेऽस्मै जगद्धाम्ने दत्त्वाय्यं विधिवद्वलिः ॥ रोमाञ्छिततनुर्भूत्वा हर्षाश्रुनयनोऽब्रवीत् ॥ बलिरूवाच ॥ ८ ॥ अद्य मे सफलं जन्म
 अद्य मे सफलो मखः ॥ जीवितं सफलं मेऽद्य कृतार्थोऽस्मि न संशयः ॥ ९ ॥ अमोघामृतवृष्टिर्मे समायातातिदुर्लभा ॥ त्वदागमनमात्रेण ह्यनयासो
 महोत्सवः ॥ १० ॥ एते च ऋषयः सर्वे कृता नान्न संशयः ॥ यैः पूर्वं हि तपस्तप्तं तदद्य सफलं प्रभो ॥ ११ ॥ कृतार्थोऽस्मि कृतार्थोऽस्मि
 न संशयः ॥ तस्मात्तुभ्यं नमस्तुभ्यं नमस्तुभ्यं नमोनमः ॥ १२ ॥ त्वदाज्ञया त्वन्नियोगं साधयामीति मन्यनः ॥ अत्युत्साहसमायुक्तं महाज्ञापय
 मां प्रभो ॥ १३ ॥ एवमुक्तो दीक्षितेन ग्रहसन्त्वामनोऽब्रवीत् ॥ देहि मे तपसि स्थातुं भूमिं त्रिपदसंमिताम् ॥ १४ ॥ एतच्छ्रुत्वा बलिः प्राह राज्यं शचितवाब्र
 हाज्ञामं वा नगरं चापि धनं वा किं कृतं त्वया ॥ १५ ॥ तन्निरास्य बलिं प्राह विष्णुः सर्वशरीरभृत् ॥ आसन्नभ्रष्टराज्यस्य वैराग्यं जनं त्रिवा ॥ १६ ॥ श्रीभ
 गवानुवाच ॥ शृणु ईत्येन्द्र वक्ष्यामि गुह्याद्ब्रह्मतमं परमास्वसंगविहीनानां किमर्थैः साध्यते वद ॥ १७ ॥ अहं तु सर्वभूतानामन्तर्धामीति भवस्यारब्धिं सर्व
 मिदं दैत्य किमन्यैः साध्यते वद ॥ १८ ॥ रागद्वेषविहीनानां शान्तानां त्यक्तमायिनाम् ॥ नित्यानंदस्वरूपाणां किमन्यैः साध्यते धनैः ॥ १९ ॥
 आत्मवत्सर्वभूतानि पश्यतां शान्तचेतसाम् ॥ अभिन्नमात्मनः सर्वं को दाता दीयते च किम् ॥ २० ॥ पृथ्वीयं क्षत्रियवशा इति शास्त्रेषु निश्चि
 तम् ॥ तदाज्ञायां स्थिताः सर्वे लभन्ते परमं सुखम् ॥ २१ ॥ दातव्यो मुनिभिश्चापि पृष्ठांशो भूभुजे बले ॥ महीयं ब्राह्मणानां तु दातव्या सर्व
 यज्ञतः ॥ २२ ॥ भूमिदानस्य महात्म्यं न भूतं न भविष्यति ॥ परं निर्वाणमाप्नोति भूमिदो नात्र संशयः ॥ २३ ॥ स्वत्यामपि महीं दत्त्वा
 श्रोत्रियायाहिताग्नये ॥ ब्रह्मलोकमवाप्नोति पुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥ २४ ॥ भूमिदः सर्वदः प्रोक्तो भूमिदो मोक्षभागभवेत् ॥ अतिदानं तु तज्जय
 सर्वपापप्रणशानम् ॥ २५ ॥ महापातकयुक्तो वा युक्तो वा सर्वपातकैः ॥ दशहस्तां महीं दत्त्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ २६ ॥ सत्याने भूमि

दाता यः सर्वदानफलं लभेत् ॥ भूमिदानसमं नान्यत्रिषु लोकेषु विद्यते ॥ २७ ॥ द्विजाय वृत्तिहीनाय यः प्रदद्यान्महीं बले ॥ तस्य पुण्य
 फलं वलं न क्षमोऽब्दशतैरहम् ॥ २८ ॥ सक्ताय देवपूजासु वृत्तिहीनाय दैत्यप ॥ स्वल्पमपि महीं दद्याद्यः स विष्णुर्न संशयः ॥ २९ ॥ इक्ष्णोधूम
 तुवरीधृगवृषादिसंयुता ॥ पृथ्वी प्रदीयते येन स विष्णुर्नान्न संशयः ॥ ३० ॥ वृत्तिहीनाय विप्राय दरिद्राय कुटुम्बिने ॥ स्वल्पमपि महीं
 दत्त्वा विष्णुसायुज्यमाप्नुयात् ॥ ३१ ॥ सक्ताय देवपूजासु विप्रायाढकिर्का महीम् ॥ दत्त्वा लभेत् गङ्गायां त्रिरात्रस्नानं फलम् ॥ ३२ ॥ विप्राय
 वृत्तिहीनाय सदाचारताय च ॥ द्रोणिकां पृथिवीं दत्त्वा यत्फलं लभते शृणु ॥ ३३ ॥ गङ्गातीर्थश्रमेधानां शतानि विधिवन्नरः ॥
 कृत्वा यत्फलमाप्नोति तदामोति स पुष्कलम् ॥ ३४ ॥ ददाति स्वार्कां भूमिं दरिद्राय द्विजाय यः ॥ तस्य पुण्यं प्रवक्ष्यामि वदतो मे निशामय
 ॥ ३५ ॥ अश्वमेधसहस्राणि वाजपेयशतानि च ॥ विधाय जाह्नवीतीरे यत्फलं तल्लभेद्धवम् ॥ ३६ ॥ भूमिदानं महादानमतिदानं प्रकीर्तितम् ॥
 सर्वयाजप्रशमनमपवर्गफलप्रदम् ॥ ३७ ॥ अत्रेतिहासं वक्ष्यामि शृणु दैत्यकुलेश्वर ॥ यच्छ्रुत्वा भद्रया युक्तो भूमिदानफलं लभेत् ॥ ३८ ॥
 आरीत्युरा द्विजवरो ब्राह्मकल्पे महामतिः ॥ दरिद्रो वृत्तिहीनश्च नाम्ना भद्रमतिर्बले ॥ ३९ ॥ श्रुतानि सर्वशास्त्राणि तेन वेदा निशम ॥ श्रुतानि
 च पुराणानि धर्मशास्त्राणि सर्वशः ॥ ४० ॥ अभवंस्तस्य षट्पत्न्यः श्रुतिः सिन्धुर्यशोवती ॥ कामिनी मालिनी चैव शोभा चेति प्रकीर्तिताः ॥ ४१ ॥
 आसु पत्नीषु तस्यासश्चत्वारिंशच्छतद्वयम् ॥ पुत्राणामसुरश्रेष्ठ सर्वे नित्यं बुभुक्षिताः ॥ ४२ ॥ अक्रिञ्चनो भद्रमतिः क्षुधात्तानात्मजान्प्रियाः ॥
 पश्यन्स्वयं क्षुधार्त्तश्च विललापाकुलेन्द्रियः ॥ ४३ ॥ धिगजन्म भाग्यरहितं धिगजन्म धनवर्जितम् ॥ धिगजन्म धर्मरहितं धिगजन्म व्यातिवर्जितम्
 ॥ ४४ ॥ नरस्य बह्वपत्यस्य धिगजन्मैश्वर्यवर्जितम् ॥ अहो गुणाः सौम्यता च विद्वत्ताजन्म सत्कुले ॥ ४५ ॥ दारिद्र्यादु धिमश्रय सर्वमेतन्न शोभते ॥
 प्रियाः पुत्राश्च पौत्राश्च बान्धवा भ्रातरस्तथा ॥ ४६ ॥ शिल्प्याश्च सर्वमनुजास्त्वजन्यैश्वर्यवर्जितम् ॥ चाण्डालो वा द्विजो वापि भाग्यवानेव पूज्यते ॥ ४७ ॥
 दरिद्रः पुरुषो लोके शवच्छोकनिन्दितः ॥ अहो संपत्समायुक्तो निष्ठुरो वाप्यनिष्ठुरः ॥ ४८ ॥ गुणहीनोऽपि गुणवान्मूर्खो वाप्यथ पण्डितः ॥ ऐश्वर्यं
 गुणयुक्तश्चेत्पूज्य एव न संशयः ॥ ४९ ॥ अहो दृढता दुःखं तत्राप्याशातिदुःखदा ॥ आशाभिभूताः पुरुषा दुःखमश्नुवन्तेऽक्षयम् ॥ ५० ॥ आशया
 दासा ये दासास्ते सर्वलोकस्य ॥ आशा दासी येषां तेषां दासायते लोकः ॥ ५१ ॥ मानो हि महतां लोके धनमक्षयमुच्यते ॥ तस्मिन्नाशास्यगिणुणा
 माने नष्टे दृष्टिता ॥ ५२ ॥ सर्वशास्त्रार्थवत्तापि दरिद्रो भाति मूर्खवत् ॥ नैकिञ्चन्यमग्राह्यस्तानां को विभो च ॥ ५३ ॥ अहो दुःखमहो दुःखमहो

दुःखं दुरिद्रता ॥ तत्रापि पुत्रभार्याणां बाहुल्यमतिदुःखदम् ॥ ५४ ॥ एवमुक्त्वा भद्रमितिः सर्वशास्त्रार्थपाराः ॥ अन्यमैश्वर्यदं धर्मं मनसाऽचिन्तयन्तदा ॥ ५५ ॥ भूमिदानं विनिश्चित्य सर्वदानोत्तमोत्तमम् ॥ दानेन योऽनुमंताति स एव कृतवान्पुनः ॥ ५६ ॥ प्रापकं प्रथमं धर्मं सर्वकामफलप्रदम् ॥ दानानामुत्तमं दानं भूदानं परिकीर्तितम् ॥ ५७ ॥ अयद्वत्त्वा समवाप्नोति यदादिष्टतमं नः ॥ इति निश्चित्य मतिमान्धीरो भद्रमतिर्विले ॥ ५८ ॥ कौशाम्बीनाम नगरीं कलत्राण्ययुधयौ ॥ सुघोषनामविप्रं च सर्वैश्वर्यसमन्वितम् ॥ ५९ ॥ गत्वा याचितवान्भूमिं पञ्चहस्तायतां बलौ ॥ सुघोषो धर्मनिरतस्तं निरीक्ष्य कुटुम्बिभ्यः ॥ ६० ॥ मनसा प्रीयमाणेन समभ्यर्च्यैव दमब्रवीत् ॥ कृतार्थोऽहं भद्रमते सफलं मम जन्म च ॥ ६१ ॥ मन्कुलं पावनं जातं त्वदनुग्रहेन विज ॥ इत्युक्त्वा तं समभ्यर्च्य सुघोषो धर्मतत्परः ॥ ६२ ॥ पञ्चहस्तामितां भूमिं ददौ तस्मै महामतिः ॥ प्रथिवी वैष्णवी पुण्या प्रथिवी विष्णुणालिता ॥ ६३ ॥ प्रथिव्यास्तु प्रदानेन प्रीयतां मे जनार्दनः ॥ मन्त्रेणानेन दैत्येन्द्र सुघोषस्तं द्विजोत्तमम् ॥ ६४ ॥ विष्णुबुद्ध्या समभ्यर्च्य तावतीं प्रथिवीं ददौ ॥ सोऽपि भद्रमतिर्विप्रो धीमता याचितां भुवम् ॥ ६५ ॥ दत्तवान्द्वारिभक्त्या श्रोत्रियाय कुटुम्बिने ॥ सुघोषो धूमिदानेन कोटिवंशसमन्वितः ॥ ६६ ॥ प्रपदे विष्णुभवनं यत्र गत्वा न शोचति ॥ बले भद्रमतिश्चापि यतः प्रार्थितवाञ्छितम् ॥ ६७ ॥ स्थितवान्विष्णुभवने सकुटुम्बो युगायुतम् ॥ तथैव ब्रह्मसदने स्थित्वा कोटियुगायुतम् ॥ ६८ ॥ ऐन्द्रे पदं समासाद्य स्थितवान्करुणपञ्चकम् ॥ ततो भुवं समासाद्य सर्वैश्वर्यसमन्वितः ॥ ६९ ॥ जातिस्मरो महाभागो बुभुजे भोगसुत्तमम् ॥ ततो भद्रमतिर्दैन्य निष्कामो विष्णुतत्परः ॥ ७० ॥ प्रथिवीं वृत्तिहीनेभ्यो ब्राह्मणभ्यः प्रदत्तवान् ॥ तस्य विष्णुः प्रसन्नात्मा तत्त्वैश्वर्यमनुत्तमम् ॥ ७१ ॥ कोटिवंशस्मेतस्य ददौ मोक्षमनुत्तमम् ॥ तस्मादैत्यपते मह्यं सर्वधर्मपरायण ॥ ७२ ॥ तपश्चरित्यंशं मोक्षाय देहि मे त्रिपदां महीम् ॥ वैरोचनिस्ततो हृष्टः कलशं जलपूरितम् ॥ ७३ ॥ आददे प्रथिवीं दातुं वार्ष्णेन वामनाय ॥ विष्णुः सर्गसो ज्ञात्वा जलधारवोरोधिनम् ॥ ७४ ॥ काव्यं हस्तस्थदभोग्रं तच्छरे संन्यवेशयत् ॥ दभोग्रिऽभूमहाशब्धं कोटिसूर्यसमप्रभम् ॥ ७५ ॥ अमोघ ब्रह्माभ्युद्यत् काव्याक्षिप्रासलोलुपम् ॥ अयाय भार्गवसुरानसुरानेकचक्षुषा ॥ ७६ ॥ पश्यति वादिदेशे च दभोग्रं शस्त्रसन्निभम् ॥ बलिर्ददौ महाविष्णोर्मही त्रिपदसंमिताम् ॥ ७७ ॥ वयुधे सोऽपि विश्वात्मा आब्रह्मभुवनं तदा ॥ अमिमीत महीं द्वाभ्यां पद्भ्यां विश्वतनुर्हरिः ॥ ७८ ॥ स आब्रह्मकदाहंतपदान्धेतानि सप्रभः ॥ पादाङ्गुष्ठग्रनीभ्रं ब्रह्माण्डं विभिदे द्विधा ॥ ७९ ॥ तद्वायु ब्रह्मसलिलं बहुधारं समागतम् ॥ घोटविष्णुपदं तोयं निर्मलं लोकपावनम् ॥ ८० ॥ अजाण्डबह्वानिलयं धारारूपमवर्तत ॥ तजलं पावनं श्रेष्ठं ब्रह्मादीन्यावयत्सुरान् ॥ ८१ ॥ सप्तार्षिसेवितं चैव न्यपतन्मेरुशृङ्गेनि ॥ ८२ ॥ एतद्ब्रह्मादृतं

कर्म ब्रह्माद्या देवतागणाः ॥ ऋषयो मनवश्चैव ब्रह्मस्तु नर्षविह्वलाः ॥ ८३ ॥ देवा उचुः ॥ नमः परेशाय परात्महृषिणे परात्पराया परहयधारिणे ॥
 ब्रह्मात्मने ब्रह्मरतात्मबुद्धये नमोऽस्तु तेऽव्याहतकर्मशीलिने ॥ ८४ ॥ परेश परमानन्द परमात्मन्यरात्पर ॥ सर्वात्मने जगन्मूर्ते प्रमाणातीति
 ते नमः ॥ ८५ ॥ विश्वतश्शुषे तुभ्यं विश्वतो बाहवे नमः ॥ विश्वतः शिरसे चैव विश्वतो गतये नमः ॥ ८६ ॥ एवं स्तुतो महाविष्णुर्ब्रह्माद्यैः स्वह्नि
 वौकसाम् ॥ दत्त्वाभयं च मुमुदे देवदेवः सनातनः ॥ ८७ ॥ विरोचनात्मजं दैत्यं पदेकार्थं बबन्ध ह ॥ ततः प्रपन्नं तु बलिं ज्ञात्वा चारुमे
 रसातलम् ॥ ददौ तद्धारणालश्च भक्तवश्यो बभूव ह ॥ ८८ ॥ नारद उवाच ॥ रसातले महाविष्णुर्विरोचनसुतस्य वै ॥ किं भोज्यं कल्पयामास
 धोरे सर्पभयाकुले ॥ ८९ ॥ सनक उवाच ॥ अमन्त्रितं हविर्यच्च हूयते जातवेदसि ॥ अपात्रे दीयते यच्च तद्द्वारं भोगसाधनम् ॥ ९० ॥
 हुतं हविरशुचिना दत्तं सत्कर्म यत्कृतम् ॥ तत्सर्वं तत्र भोगार्हमधःपातफलप्रदम् ॥ ९१ ॥ एवं रसातले विष्णुर्बलेयः सासुराय तु ॥ दत्त्वाभयं च
 सर्वेषां सुराणां त्रिदिवं ददौ ॥ ९२ ॥ पूज्यमानोऽमरगणैः स्तूयमानो महर्षिभिः ॥ गंधर्वगीयमानश्च पुनर्वासनतां गतः ॥ ९३ ॥ एतद्दृष्ट्वा महत्कर्म
 मुनयो ब्रह्मवादिनः ॥ परस्परं स्मितसुखाः प्रणमुः पुरुषोत्तमम् ॥ ९४ ॥ सर्वभूतात्मको विष्णुर्वापनत्वमुपागतः ॥ मोहयन्निखिलं लोकं प्रपेदे
 तपसे वनम् ॥ ९५ ॥ एवं प्रभावा सा देवी गङ्गा विष्णुपदोद्भवा ॥ यस्याः स्मरणमात्रेण मुच्यते सर्वपातकैः ॥ ९६ ॥ इदं तु गङ्गा माहात्म्यं यः पठे
 च्छृणुयादपि ॥ देवालये नदीतीरे सोऽश्वमेधफलं लभेत् ॥ ९७ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे गङ्गाेत्यतिर्गङ्गा माहात्म्यं नामैका
 दशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ नारद उवाच ॥ श्रुतं तु गङ्गा माहात्म्यं वाञ्छितं पापनाशनम् ॥ अधुना लक्षणं ब्रूहि श्रातमं दानपात्रयोः ॥ ११ ॥ सनक
 उवाच ॥ सर्वेषामेव वर्णानां ब्राह्मणः परमो गुरुः ॥ तस्मै दानानि दयानि दत्तस्यानन्त्यमिच्छता ॥ २ ॥ ब्राह्मणः प्रतिशृङ्गीयात्सर्वतो भयं
 वर्जितः ॥ न कदापि क्षत्रविशौ शृङ्गीयातां प्रतिग्रहम् ॥ ३ ॥ चण्डस्य पुत्रहीनस्य दुम्भाचारतस्य च ॥ स्वकर्मत्यागिनश्चापि दत्तं भवति निष्फलम्
 ॥ ४ ॥ परदारस्तस्यापि परद्रव्याभिलाषिणः ॥ नक्षत्रमृचकस्यापि दत्तं भवति निष्फलम् ॥ ५ ॥ असूयाविष्टमनसः कृतघ्नस्य च मायिनः ॥
 अयाज्ययाजकस्यापि दत्तं ॥ ६ ॥ नित्यं याच्यापरस्यापि हिंसकस्य खलस्य च ॥ रसविक्रयिणिश्चापि स्मृतिविक्र
 यिणस्तथा ॥ धर्मविक्रयिणो विप्र दत्तं ॥ ७ ॥ वेदविक्रयिणिश्चैव दत्तं ॥ ८ ॥ गानेन जीविका यस्य भार्या च पुश्रली ॥ परोपतापिनश्चापि दत्तं भवति निष्फलम् ॥ ९ ॥
 असिजीवी मपीजीवी देवलो ग्रामयाजकः ॥ धावको वा भवेत्तेषां दत्तं भवति निष्फलम् ॥ १० ॥ पाककर्तुः परस्यार्थं क्वयं गद्दहारिणे ॥ अश्वय

भक्तस्यापि दत्तं ॥ ११ ॥ शुद्राभोजनश्चैव शूद्राणां शवदाहिनः ॥ पौश्यालव्रभुजश्चापि दत्तं भवति नि० ॥ १२ ॥ नामविक्रयिणो विष्णोः
संध्याकर्मोद्धितस्य च ॥ दुष्प्रतिग्रहदग्धस्य दत्तं ॥ १३ ॥ दिवाशयनशीलस्य तथा मेथुनकारिणः ॥ संध्याभोजिन एवापि दत्तं भवति ॥ १४ ॥
महापातकयुक्तस्य त्यक्तस्य ज्ञातिबान्धवैः ॥ कुण्डस्य चापि श्रोतस्य दत्तं भवति ॥ १५ ॥ परीवित्तः शठस्यापि पारवतुः प्रमादिनः ॥ स्त्रीजितस्या
तिदुष्टस्य दत्तं भवति ॥ १६ ॥ मद्यमांसाशिनश्चापि स्त्रीविदरस्यातिलोभिनः ॥ चौरस्य पिशुनस्यापि दत्तं ॥ १७ ॥ ये केचित्पापनिस्ता
निन्दिताः मुजैः सदा ॥ न तेभ्यः प्रतिगृह्णीयात्र च दद्याद्द्विजोत्तम ॥ सत्कर्मनिस्तायापि देयं यत्नेन नारद ॥ १८ ॥ यद्दानं श्रद्धया दत्तं तथा
विष्णुसमर्पणम् ॥ याचितं वापि पात्रेण भवेत्तद्दानमुत्तमम् ॥ १९ ॥ फलोकं समुद्दिश्य ह्येहिक वापि नारद ॥ यद्दानं श्रद्धया दत्तं तथा
मध्यमं स्मृतम् ॥ २० ॥ दम्भेन चापि हिसार्थं परस्याविधिनापि च ॥ कुद्धेनाश्रद्धयापात्रे तद्दानं मध्यमं स्मृतम् ॥ २१ ॥ अधमं बलितोक्तस्य
मध्यमं स्वार्थसिद्धये ॥ उत्तमं हरिप्रीत्यर्थं ग्राह्यं देविदां कराः ॥ २२ ॥ दानभोगविनाशाश्च रायः स्युर्गतयस्त्रिधा ॥ २३ ॥ यो ददाति च नो
मुक्ते तद्धनं नाशकारणम् ॥ धनं धर्मफलं विप्र धर्मो माधवतुष्टिकृत् ॥ २४ ॥ तत्र किं न जीवन्ति तेऽपि लोके पार्थकाः ॥ यत्र मूलफलदृष्टाः
परकार्यं प्रकुर्वते ॥ २५ ॥ मनुष्या यदि विप्राग्र्य न परार्थस्तदा मृताः ॥ परकार्यं न ये मर्त्याः कार्येनापि धनेन वा ॥ २६ ॥ मनसा वचसा
वापि ते ज्ञेयाः पापकृत्तमाः ॥ अत्रेतिहासं वक्ष्यामि शृणु नारद तत्त्वतः ॥ २७ ॥ यत्र दानादिकानां तु लक्षणं परीकीर्तितम् ॥ गङ्गासाहा
त्यसहितं सर्वपापप्रणाशनम् ॥ २८ ॥ भगीरथस्य धर्मस्य संवादं पुण्यकारणम् ॥ आसीद्भगीरथो राजा सगरान्वयसंभवः ॥ २९ ॥ शशास इषिदी
मेतां सप्तद्वीपां ससागराम् ॥ सर्वधर्मतो नित्यं सत्यसंधः प्रतापवान् ॥ ३० ॥ कन्दर्पसदृशो हृषेययजुको विचक्षणः ॥ ग्राह्येयादिससौ येन धमे
धर्मसमो नृपः ॥ ३१ ॥ सर्वलक्षणसंपन्नः सर्वशास्त्रार्थपारगः ॥ सर्वसंपत्समायुक्तः सर्वानन्दकरो मुने ॥ ३२ ॥ आतिथ्यप्रयतो नित्यं वारुदेवाचने
रतः ॥ पराक्रमी गुणनिधौत्रः कारुणिकः सुधीः ॥ ३३ ॥ एतादृशं तं राजानं ज्ञात्वा हृष्टो भगीरथम् ॥ धर्मराजो द्विजश्रेष्ठ कदाचिद्ब्रह्मरागतः ॥
॥ ३४ ॥ समागतं धर्मराजमर्हयामास भूपतिः ॥ शास्त्रदृष्टेन विधिना धर्मः प्रीति उवाच तम् ॥ ३५ ॥ धर्मराज उवाच ॥ राजन्यमविदां श्रेष्ठ
प्रसिद्धोऽसि जगत्रये ॥ धर्मराजोऽथ कीर्तिं ते श्रुत्वा त्वां ब्रह्मरागतः ॥ ३६ ॥ सन्मार्गनिगतं सत्यं सर्वश्रुतहितं रतम् ॥ ब्रह्ममिच्छन्ति विबुधास्तद्वो
ल्लुब्धगुणप्रियाः ॥ ३७ ॥ कीर्तिर्नीतिश्च संपत्तिर्विती यत्र भूपते ॥ वसन्ति तत्र नियतं गुणास्सन्तश्च देवताः ॥ ३८ ॥ अहो राजन्महाभाग भूभनं

चरितं तव ॥ सर्वभूतहितत्वादि मादृशमपि दुर्लभम् ॥ ३९ ॥ इत्युक्तं नन्तं तं धर्मं प्रणिपत्य भगीरथः ॥ प्रोवाच विनयाविष्टः संहृष्टः स्मृत्वा गिरः ॥
 ॥ ४० ॥ भगीरथ उवाच ॥ भगवन् सर्वधर्मज्ञ समदर्शी च सुरेश्वर ॥ कृपया परयाविष्टो यत्पृच्छामि वदस्व तत् ॥ ४१ ॥ धर्मा कौटुम्बिकाः प्रोक्ताः
 के लोका धर्मशालिनाम् ॥ कियत्यो यातनाः प्रोक्ताः केषां ताः परिकीर्तिताः ॥ ४२ ॥ त्वया समाननीया ये शासनीयाश्च ये यथा ॥ तत्सर्वं मे महाभाग
 विस्तारद्वलुमर्हसि ॥ ४३ ॥ धर्मराज उवाच ॥ साधु साधु महाबुद्धे मतिस्ते विमलोज्जिताः ॥ धर्माधर्मान्प्रवक्ष्यामि तत्त्वतः शृणु भक्तितः ॥ ४४ ॥ धर्मा बहु
 विधाः प्रोक्ताः पुण्यलोकप्रदायकाः ॥ तथैव यातनाः प्रोक्ता असंख्या धर्मदर्शनाः ॥ ४५ ॥ विस्तराद्ददितुं नालमपि वर्षशतायुतैः ॥ तस्मात्समासतो वक्ष्ये
 धर्माधर्मनिर्देशनम् ॥ ४६ ॥ वृत्तिदानं द्विजानां वै महापुण्यं प्रकीर्तितम् ॥ तथैवाध्यात्मविदुषो दत्तं भवति चाक्षयम् ॥ ४७ ॥ कुटुम्बिनं वा शास्त्रज्ञं
 श्रोत्रियं वा गुणान्वितम् ॥ यो दत्त्वा स्थापयेद्वृत्तिं तस्य पुण्यफलं शृणु ॥ ४८ ॥ मातुतः पितृतैश्च द्विजः कोटिकुलान्वितः ॥ निर्विशय
 विष्णुभवनं कल्प्यं तत्रैव मोदते ॥ ४९ ॥ गण्यन्ते पांसवो धूमेर्गण्यन्ते वृष्टिबिन्दवः ॥ न गण्यन्ते विधात्रापि ब्रह्मवृत्तिफलानि वै ॥ ५० ॥ समस्तदे
 वतारूपो ब्राह्मणः परिकीर्तितः ॥ जीवनं ददतस्तस्य कः पुण्यं गदितुं शमः ॥ ५१ ॥ यो विप्रहितकृन्नित्यं स सर्वान्कृतवान्प्रवाच ॥ स स्नातः सर्व
 तीर्थेषु तप्तं तेनाखिलं तपः ॥ ५२ ॥ यो ददस्वैति विप्राणां जीवनं प्रयेत्परम् ॥ सोऽपि तत्फलमाप्नोति किमन्यैर्बहुभाषितैः ॥ ५३ ॥ तडागं
 कारयेद्यस्तु स्वयमेवापरेण वा ॥ वक्तुं तत्पुण्यसंख्यां नालं वर्षशतायुषा ॥ ५४ ॥ एकश्चेदध्वगो राजस्तडागस्य जलं पिबेत् ॥ तत्कर्तुः सर्वपापानि
 नश्यन्त्येव न संशयः ॥ ५५ ॥ एकाहमपि यत्कुर्याद्भूमिस्थमुदकं नरः ॥ स मुक्तः सर्वपापेभ्यः शतवर्षं वसेद्विपि ॥ ५६ ॥ कर्तुं तडागं यो मर्त्यः
 साहस्रकः शक्तितो भवेत् ॥ सोऽपि तत्फलमाप्नोति तुष्टः प्रेक्ष्य एव च ॥ ५७ ॥ मुदं सिद्धार्थमात्रां वा तडागाद्यो बहिः क्षिपेत् ॥ तिष्ठत्यब्दशतं
 स्वर्गे विमुक्तः पापकोटिभिः ॥ ५८ ॥ देवता यस्य तुष्टयन्ति गुणो वा द्रुपौतम ॥ तडागपुण्यभाक् स स्यादित्येषा शाश्वती भुक्तिः ॥ ५९ ॥ इति
 हांसं प्रवक्ष्यामि तवात्र नृत्सत्तम ॥ यं श्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः ॥ ६० ॥ गौडेशेऽतिविख्यातो राजासिद्धिरभद्रकः ॥ महाप्रतापी
 विद्यावान्सदा विप्रप्रणूजकः ॥ ६१ ॥ वेदशास्त्रकुलचारुको मित्रविवर्धनः ॥ तस्य राज्ञी महाभाग नाम्ना चम्पकमञ्जरी ॥ ६२ ॥ तस्य राज्ञो
 महामात्याः कृत्याकृत्याविचाराणाः ॥ धर्माणां धर्मशास्त्रैस्तु सदा कुर्वन्ति निश्चयम् ॥ ६३ ॥ प्रायश्चित्तं चिकित्सां च ज्योतिषं धर्मनिर्णयम् ॥ विना
 शास्त्रेण यो ब्रूयात्तमाद्बुद्धिघातकम् ॥ ६४ ॥ इति निश्चित्य मनसा मन्वादीरिति धर्मकान् ॥ आचार्येभ्यः सदा भूपः शृणोति विधिपूर्वकम् ॥ ६५ ॥

न कोऽप्यन्यावर्ती च तस्य राज्येऽवरोऽपि च ॥ धर्मेण पाल्यमानस्य तस्य देशस्य भूपतेः ॥ ६६ ॥ जातं समत्वं स्वर्गस्य सौराज्यस्य शुभावहम् ॥
 स वैकदा तु नृपतिर्दृष्टयायां महावने ॥ ६७ ॥ मन्त्र्यादिभिः परितृतो वस्त्रम मयभस्करम् ॥ देवादावेन्द्रभूत्यस्य ह्यतिशान्तस्य तत्र वै ॥ ६८ ॥
 नृपतिरस्य संजातं सरसी दर्शनं नृप ॥ ततः शुष्कां तु सरसीं दृष्ट्वा तत्र व्यचिन्तयत् ॥ ६९ ॥ किमयं सरसीशृङ्गे भुवः केन विनिर्मिता ॥ कथं
 जलं भवेद्वा येन जीवेद्यं नृपः ॥ ७० ॥ ततो बुद्धिः समभवत्स्वाते तस्या नृपोत्तम ॥ हस्तमात्रं ततो गतं खात्वा तोयसवाप्तवान् ॥ ७१ ॥
 तेन तोयेन पीतेन राज्ञस्तृप्तिराजयत् ॥ मन्त्रिणश्चापि भूमीश बुद्धिसागरसंज्ञिनः ॥ ७२ ॥ स बुद्धिसागरो भृशं ग्राह धर्मार्थकोविदः ॥
 राजन्निभं पुष्करिणी वर्षाजलवती पुरा ॥ ७३ ॥ अधौनां बद्धवर्णां च कर्तुं जाता मतिर्मय ॥ तद्भवान्मोदतां देव दत्तादाज्ञां च मेऽनघ ॥ ७४ ॥
 इति श्रुत्वा वचस्तस्य मन्त्रिणो नृपसत्तमः ॥ मुमुहेऽतितरां भूपः स्वयं कर्तुं समुद्यतः ॥ ७५ ॥ तमेव मन्त्रिणं तत्र गुर्योज शुभकर्मणि ॥ ततो राजाज्ञया
 सोऽपि बुद्धिसागरको मुदा ॥ ७६ ॥ सरसीं सागरं कर्तुमुद्यतः ॥ पुण्यकृतमः ॥ धनुषां चैव पञ्चाशत्सर्वतो विस्तृतायताम् ॥ ७७ ॥ सरसीं बद्धस्तु
 शिलां चकारागाधशम्भराम् ॥ तां विनिर्माय सरसीं राज्ञे सर्वं न्यवेदयत् ॥ ७८ ॥ तस्यां ततः प्रभृति वै सर्वेऽपि वनचारिणः ॥ पान्थाः पिपासिता
 भूप लभन्ते स्म जलं शुभम् ॥ ७९ ॥ कदाचित्स्वायुषश्चान्ते स मन्त्री बुद्धिसागरः ॥ प्रभृतो गतवाङ्मोकं लोकशस्तुर्मम ग्रभो ॥ ८० ॥ तदर्थं तु
 मया पृष्टो धर्मो धर्मल्लिपिकरः ॥ चित्रगुप्तस्तु तत्कर्म मद्भावं सर्वं न्यवेदयत् ॥ ८१ ॥ उपदेष्टा स्वयं चासौ धर्मकार्यस्य श्रूयते ॥ तस्माद्धर्मविभानं
 तु समारोढुमिहर्हति ॥ ८२ ॥ इत्युक्ते चित्रगुप्तेन समाज्ञप्तो मया नृप ॥ विमानं धर्मसंज्ञं तु आरोढुं बुद्धिसागरः ॥ ८३ ॥ अथ कालान्तरे राजन्स
 राजा वीरभद्रकः ॥ भृतो गतो मम स्थानं नमश्चक्रे मुदान्वितः ॥ ८४ ॥ मया तु तत्र तस्यापि पृष्टं कर्माखिलं नृप ॥ कथितं चित्रगुप्तेन धर्म
 सरसिसंभवम् ॥ ८५ ॥ तदा सम्यङ्मया राजा बोधितोऽभूद्यथा शृणु ॥ अधितयकायां भूपाल सैकतस्य गिरिः पुरा ॥ ८६ ॥ लब्धेनैव भुजो
 चकृत्वा स्वातं द्वयंदुलभमभुनि ॥ ततः कालान्तरे तेन वाराहेण नृपोत्तम ॥ ८७ ॥ खनितं हस्तमात्रं तु जलं तुण्डेन चात्सनः ॥ ततोऽन्यद्वाऽप्युयां कालस्य
 हस्तशुभमितिः कृतः ॥ ८८ ॥ खातो जले महाराज तोयं मासद्वयं स्थितम् ॥ पीतं शुद्धैर्वनचरैः सत्त्वैस्तृष्णासमाकुलैः ॥ ८९ ॥ ततो वर्षत्रयान्नं तु
 गजेनानेन सुभ्रत ॥ हस्तत्रयमितः स्वातः कृतस्तन्नाधिकं जलम् ॥ ९० ॥ मासत्रये स्थितं तत्र पयो जीर्वैर्नैवैः ॥ भवांस्तत्र समागतो जलशोभेन
 नन्तरम् ॥ ९१ ॥ मासे तत्र तु संप्राप्तं हस्तं खात्वा जलं नृप ॥ ततस्तस्योपदेशेन मन्त्रिणो नृपते त्वया ॥ ९२ ॥ पञ्चाशद्वनुरुत्वातं जातं तत्र

महाजलम् ॥ पुनः शिलाभिः मुहढं बद्धं जातं महत्सरः ॥ वृक्षाश्च रोपितास्तत्र सर्वलोकोपकारिणः ॥ ९३ ॥ तेन स्वस्वेन पुण्येन पञ्चेते जगतीपते ॥ विमानं धर्म्यमाहूदास्त्वमप्येनं समारुह ॥ ९४ ॥ इति वाक्यं समाकर्ण्य मम राजा स भूमिप ॥ आरुरोह विमानं तत्पष्ठो राजा समांशभाक् ॥ ९५ ॥ इति ते सर्वमाख्यातं तदब्राजनिनं फलम् ॥ श्रुत्वा तन्मुच्यते पापादजन्ममरणान्तिकात् ॥ ९६ ॥ यो नरः श्रद्धया युक्तो व्याख्यातं शृणुयात्पठेत् ॥ सोऽप्याज्जोत्यखिलं पुण्यं सरोनिर्माणसंभवम् ॥ ९७ ॥ इति श्रीबृहन्नारादीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे धर्माख्यानं द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ धर्मराज उवाच ॥ देवतायतनं यस्तु कुरुते कारयत्यपि ॥ शिवस्यापि हरेर्वापि तस्य पुण्यफलं शृणु ॥ १ ॥ मातृतः पितृतैश्च लक्षकोटिकुलान्वितः ॥ कल्पत्रयं विष्णुपदे तिष्ठत्येव न संशयः ॥ २ ॥ मृदैव कुरुते यस्तु देवतायतनं नरः ॥ यावत्पुण्यं भवेत्तस्य तन्मे निगदतः शृणु ॥ ३ ॥ दिव्यदेहधरो भूत्वा विमानवरमास्थितः ॥ कल्पत्रयं विष्णुपदे स्थित्वा ब्रह्मपुरं व्रजेत् ॥ ४ ॥ कल्पत्रयं विष्णुपदे तिष्ठत्येव न संशयः ॥ ४ ॥ मृदैव कुरुते यस्तु देवतायतनं नरः ॥ यावत्पुण्यं भवेत्तस्य तन्मे निगदतः शृणु ॥ ५ ॥ दिव्यदेहधरो भूत्वा विमानवरमास्थितः ॥ कल्पत्रयं विष्णुपदे स्थित्वा ब्रह्मपुरं व्रजेत् ॥ ६ ॥ कल्पद्वयं स्थितस्तत्र पुनः कल्पं वसेद्वि ॥ ततस्तु योगिनामेव कुले जातो दयान्वितः ॥ ७ ॥ वैष्णवं योगमास्थाय मुक्तिं व्रजति शाश्वतीम् ॥ दारुभिः कुरुते यस्तु तस्य स्याद्विगुणं फलम् ॥ ८ ॥ त्रिगुणं चेष्टकाभिस्तु शिलाभिस्तच्चतुर्गुणम् ॥ स्फाटिकाभिः शिलाभिस्तु ज्ञेयं दशगुणोत्तरम् ॥ ९ ॥ ताम्रीभिस्तच्छतगुणं हेम्ना कोटिगुणं भवेत् ॥ देवालयं तडागं वा ग्रामं वा पालयेत्तु यः ॥ १० ॥ कर्तुः शतगुणं तस्य पुण्यं भवति भूपते ॥ देवालयस्य शुश्रूषां लेपसेवनमंडनैः ॥ ११ ॥ कुर्याद्यत्सततं भक्त्या तस्य पुण्यमनन्तकम् ॥ वेतनाद्दिष्टतो वापि पुण्यकर्मप्रवर्तिताः ॥ १२ ॥ ते गच्छन्ति धराधाराः शाश्वतं वैष्णवं पदम् ॥ तडागार्द्धफलं राजनकासारं परिकीर्तितम् ॥ १३ ॥ कूपे पादफलं ज्ञेयं वाप्यां पद्माकरोन्मितम् ॥ वापीशतगुणं प्रोक्तं कुर्यायां भूपतेः फलम् ॥ १४ ॥ हयद्विस्तु धनी कुर्यान्मृदा निष्कञ्चनो जनः ॥ तयोः फलं समानं स्यादित्याह कमलोद्भवः ॥ १५ ॥ दद्यादाढ्यस्तु नगरं हस्तमात्रमर्किचनः ॥ भुवं तयोः समफलं प्राहुर्वेदविदो जनाः ॥ १६ ॥ धनाढ्यः कुरुते यस्तु तडागं फलसाधनम् ॥ दारिद्र्यः कुरुते कूपं समं पुण्यं प्रकीर्तितम् ॥ १७ ॥ आश्रमं कारयेद्यस्तु बहुजनतृपकारकम् ॥ स याति ब्रह्मभुवनं कुलत्रयसमन्वितः ॥ १८ ॥ धेनुर्वा ब्राह्मणो वापि यो वा को वापि भूपते ॥ क्षणार्द्धं तस्य ज्ञायायां तिष्ठन्स्वर्गं नयत्यसुम् ॥ १९ ॥ आरामकारका राजदेवतागृहकारिणः ॥ तडागधामकर्तारः पूज्यन्ते हरेणा सह ॥ २० ॥ स्रवलोकोपकारार्थं पुण्याग्रामं जनेश्वर ॥ कुर्वते देवतार्थं वा तेषां पुण्यफलं शृणु ॥ २१ ॥ तत्र यावन्ति पर्णानि कुसुमानि भवन्ति च ॥ तावद्द्वर्षाणि नक्षत्राणि मोदते कुल

कोटिभिः ॥ २२ ॥ प्राकारकारिणस्तस्य कंठकावरणप्रदाः ॥ प्रथान्ति ब्रह्मणः स्थानं युगानामेकसप्ततिम् ॥ २३ ॥ तुलसीरोपणं ये तु कुर्वते भुजं
 श्वर ॥ तेषां पुण्यफलं राजन्वदतो मे निशमय ॥ २४ ॥ सप्तकोटिकुलैर्युक्तो मातृतः पितृतस्तथा ॥ वसन्तकल्पशतं सार्धं नागयणपदे नृप ॥ २५ ॥
 अर्द्धपुण्ड्रधरो यस्तु तुलसीमूलमृत्सया ॥ गोपिकावन्दनेनापि चित्रकूटमुदापि वा ॥ भाङ्गानृत्तिकया चैव तस्य पुण्यफलं शृणु ॥ २६ ॥ विज्ञानवद्भा
 ङ्गो गन्धर्वोत्तरसां गणैः ॥ संगीयमानचरितो मोदते विष्णुमंदिरं ॥ २७ ॥ पत्राणि तुलसीमूलाद्यावन्ति पतितानि वै ॥ तावान्ति ब्रह्म
 हन्यादिपातकानि हतानि च ॥ २८ ॥ तुलस्यां सेचयेद्यस्तु जलं बुलुकमात्रकम् ॥ क्षीरोदवासिना सार्द्धं वसेदाचंद्रास्त्वम् ॥ २९ ॥ ददाति ब्राह्मणान्ते
 यः कोमलं तुलसीदलम् ॥ स याति ब्रह्मसदने कुलत्रितयसंयुतः ॥ ३० ॥ शालग्रामोऽप्येवमुक्तुलस्यास्तु दलानि च ॥ स वसेद्विष्णुभवने
 यावदाभूतसंप्लवम् ॥ ३१ ॥ कण्टकावरणं यस्तु प्राकारं वापि कारयेत् ॥ सोऽप्येकविंशतिकुलैर्मोदते विष्णुमंदिरं ॥ ३२ ॥ योऽर्चयेद्यद्विपाद
 वं तुलस्याः कोमलैर्दलैः ॥ न तस्य पुनरावृत्तिवष्णुलोकास्त्रे श्वर ॥ ३३ ॥ द्वादश्यां पौर्णमास्यां यः क्षीरेण स्नापयेद्धर्मम् ॥ कुलायुतश्रुतः
 सोऽपि मोदते वैष्णवे पदे ३४ ॥ प्रस्थमात्रेण पयसा यः स्नापयति केशवम् ॥ कुलायुतायुतश्रुतः सोऽपि विष्णुपुरं वसेत् ॥ ३५ ॥ धृतमस्थेन यो
 विष्णुं द्वादश्यां स्नापयेन्नरः ॥ कुलकोटियुतो राजन्सायुज्यं लभते हरः ॥ ३६ ॥ पञ्चाशतेन यः स्नानमेकादश्यां तु कर्मयेत् ॥ विष्णोः सायु
 ज्यकं तस्य भवेत्कुलशतायुतैः ॥ ३७ ॥ एकादश्यां पौर्णमास्यां द्वादश्यां वा नृपोत्तम ॥ नालिकरोदकैर्विष्णुं स्नापयेत्फलं शृणु ॥ ३८ ॥ दशज
 न्माजितैः पापैर्विमुक्तो नृपसत्तम ॥ शतद्रव्यकुलैर्युक्तो मोदते विष्णुना सह ॥ ३९ ॥ इक्षुतोयेन देवेशं यः स्नापयति भूयते ॥ केशवं लक्षपतिभिः
 सार्द्धं विष्णुपदं व्रजेत् ॥ ४० ॥ पुष्पोदकेन गोविन्दं तथा गन्धोदकेन च ॥ त्वा हरिं भक्त्या वैष्णवं पदमायुयात् ॥ ४१ ॥ जलेन वस्त्र
 पूतेन यः स्नापयति माधवम् ॥ सर्वपापविनिमुक्तो विष्णुना सह मोदते ॥ ४२ ॥ क्षीराद्यैः स्नापयेद्यस्तु रविसंक्रमणे हरिम् ॥ स वसेद्विष्णुसदने
 त्रिसप्तपुरैः सह ॥ ४३ ॥ शुक्लपक्षे चतुर्दश्यामष्टम्यां पूर्णिमां दिने ॥ ४४ ॥ एकादश्यां भानुवारे द्वादश्यां पञ्चमीतिथौ ॥ सोमसूर्योत्तरां च मन्वादिषुगामा
 दिषु ॥ ४५ ॥ अर्द्धोदये च सूर्यस्य पुण्याकं रोहिणीबुधौ तथैव शनिरोहिण्यां भौमाश्विन्यां तथैव च ॥ ४६ ॥ शन्यां भृगुमुगे चैव श्रुतवतिसङ्गमे ॥ तथा
 बुधादुरायायां श्रवणाकं तथैव च ॥ ४७ ॥ तथा च सोमश्रवणे हस्तयुक्ते बृहस्पतौ ॥ बुधाष्टम्यां बुधाष्टोदये चान्ये दिने तथा ॥ ४८ ॥ स्नापये
 तपसा विष्णुं शान्तिमान्वाग्यतः शुचिः ॥ धृतेन मधुना वापि दध्ना वा तप्तं शृणु ॥ ४९ ॥ सर्वयज्ञफलप्राप्य सर्वपापविनिर्जितः ॥ वसेद्विष्णुपुरं सार्द्धं

त्रिसप्तपुरुर्यैर्नृप ॥५०॥ तत्रैव ज्ञानमासाद्य योगिनामपि दुर्लभम् ॥ मोक्षमाप्नोति नृपते पुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥५१॥ कृष्णपक्षे चतुर्दश्यां सोमवारे
 च भूपते ॥ शिवं संज्ञाप्य दुग्धेन शिवसायुज्यमाधुयात् ॥५२॥ नालिकोदकेनापि शिवं संज्ञाप्य भक्तितः ॥ अष्टभ्यामिन्दुवारं वा शिवसायुज्य
 मश्नुते ॥५३॥ शुक्लपक्षे चतुर्दश्यामष्टम्यां वापि भूपते ॥ घृतेन मधुना स्नाप्य शिवं तत्साग्यतां व्रजेत् ॥५४॥ तिलतैलेन संज्ञाप्य विष्णुं वा शिवं
 मेव च ॥ स याति तत्तत्साहचर्यं पितृभिः सह सप्तभिः ॥५५॥ शिवमिश्रुरसेनापि यः स्नापयति भक्तितः ॥ शिवलोके वसेत्कल्पं स सप्तपुरुर्यैः सह
 ॥५६॥ घृतेन स्नापयेच्छिद्रमुत्थाने द्वादशीदिने ॥ क्षीरेण वा महाभाग तत्फलं शृणु महिरा ॥५७॥ जन्मायुनकृतैः पापैर्विमुक्तो भुजो नृपा कोटि
 संख्यं समुद्धृत्य स्वकुलं शिवतां व्रजेत् ॥५८॥ सम्पूज्य गन्धकुसुमैर्विष्णुं विष्णुतिथौ नृप ॥ जन्मायुताजितैः पापैर्मुक्तो व्रजति तत्पदम् ॥५९॥
 पद्मपुष्पेण यो विष्णुं शिवं वा पूजयेन्नरः ॥ स याति विष्णुभवनं कुलकोटिसमन्वितः ॥६०॥ हरिं च केतकीपुष्पैः शिवं धत्तलैर्नृपि ॥ सम्पूज्य
 पापनिमुक्तो वसेद्विष्णुपुरे युगम् ॥६१॥ हरिं तु चाग्न्यैः पुष्पैरकपुष्पैश्च शंकरम् ॥ समभ्यर्च्य महाराज तत्तत्सालोभयमाधुयात् ॥६२॥ शंकर
 स्याथवा विष्णोर्घृतयुक्तं च गुगुलुम् ॥ दत्त्वा धूपे नरो भक्त्या सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥६३॥ तिलतैलान्वितं दीपं विष्णोवा शंकरस्य वा ॥ दत्त्वा
 नरः सर्वकामान्संप्राप्नोति नृपोत्तम ॥६४॥ घृतेन दीपं यो दद्याच्छंकरायथ विष्णवे ॥ स मुक्तः सर्वपापेभ्यो गङ्गाक्षानफलं लभेत् ॥६५॥
 ग्राम्येन वापि तैलेन राजन्न्येन वा पुनः ॥ दीपं दत्त्वा महाविष्णोः शिवस्यपि फलं शृणु ॥६६॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः सर्वैर्धर्मसमन्वितः ॥
 तत्तत्सालोभयमाप्नोति त्रिःसप्तपुरुर्यान्वितः ॥६७॥ यद्यदिष्टतमं भोज्यं तत्तदीशाय विष्णवे ॥ दत्त्वा तत्तत्पदं याति चत्वारिंशत्कुलान्वितः ॥६८॥
 यद्यदिष्टतमं वस्तु तत्तद्विधाय दायेत् ॥ स याति विष्णुभवनं पुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥६९॥ ध्रुणहस्वगदानेन शुद्धो भवति भूपते ॥ अत्रतोऽयस्मद्भवनं
 न भूतं न भविष्यति ॥७०॥ अन्नदः प्राणदः प्रोक्तः प्राणदश्चापि सर्वदः ॥ सर्वदानफलं यस्मादन्नदस्य नृपोत्तम ॥७१॥ अत्रतो ब्रह्मसूदनं याति
 वंशायुतान्वितः ॥ न तस्य पुनरावृत्तिरिति शास्त्रेषु निश्चितम् ॥७२॥ सद्यस्तुष्टिकं ज्ञेयं जलदानं यतोऽधिकम् ॥ सहादानान्नपृष्टहं मिद्विष्ट
 ब्रह्मवादिभिः ॥७३॥ महापातकयुक्तो वा युक्तो वाप्युपपातकैः ॥ जलदो मुच्यते तेभ्य इत्याह कमलोद्भवः ॥७४॥ शरीरमन्नं ग्राहुः शृणा
 नप्यन्नजान्विदुः ॥ तस्मादन्नप्रदो ज्ञेयः प्राणदः पृथिवीपते ॥७५॥ यद्यस्तुष्टिकं दानं सर्वकामफलप्रदम् ॥ तस्मादन्नसं दानं नास्ति भूपाल भूतल
 ॥७६॥ अन्नदस्य कुले जाता आसहसं नृपोत्तम ॥ नरकं ते न पश्यन्ति तस्मादन्नप्रदो वरः ॥७७॥ पादाभ्यङ्गं भक्तिमुक्तो योऽतिथेः कुरुते नरः ॥ स ज्ञातः

सर्वतीर्थेषु गङ्गास्नानपुरःसरम् ॥ ७८ ॥ तैलभ्यङ्गं महाराज ब्राह्मणानां करोति यः ॥ स स्नातोऽष्टशतं सायं गङ्गायां नात्र संशयः ॥ ७९ ॥ येषां
तान्ब्राह्मणान्यस्तु प्रेम्णा रक्षति रक्षकः ॥ स कोटिकुलसंयुक्तो वसेद्ब्रह्मपुरे शुभम् ॥ ८० ॥ यो रक्षेत्पृथिवीपाल रङ्गं वा गेगिणं नरम् ॥ तस्य विष्णुः
प्रसन्नात्मा सर्वान्कामान्प्रयच्छति ॥ ८१ ॥ मनसा कर्मणा वाचा यो रक्षदमयान्वितम् ॥ सर्वान्कामानवाप्नोति सर्वपापविवाजितः ॥ ८२ ॥ यो
ददाति महीपाल निवासं ब्राह्मणाय वै ॥ तस्य प्रसन्नो देवेशः स्वलोकं संप्रयच्छति ॥ ८३ ॥ ब्राह्मणाय ब्रह्मविदे यो दद्याद्वा पयस्विनीया ॥ यः प्राति
ब्रह्मसदनमन्येषामतिदुर्लभम् ॥ ८४ ॥ अन्येभ्यः प्रतिगृह्यापि यो दद्याद्वा पयस्विनीम् ॥ तस्य पुण्यफलं वलं नाहं शक्तोऽस्मि पण्डित ॥ ८५ ॥ कापिला देववि
दुषे यो ददाति पयस्विनीया ॥ स एव रुद्रो भूपाल सर्वपापविवाजितः ॥ ८६ ॥ विप्राय वेदविदुषे दद्याद्भयतोमुखीमा ॥ यस्तस्य पुण्यं संख्यातुं न शक्तोऽब्द
शतैरपि ॥ ८७ ॥ तस्य पुण्यफलं राजञ्भृणु वक्ष्यामि तत्त्वतः ॥ एकतः क्रतवः सर्वे समप्रवरदक्षिणाः ॥ ८८ ॥ एकतो भयभीतस्य प्राणिनः प्राणरक्षणम् ॥
संरक्षति महीपाल यो विप्रं भयविह्वलम् ॥ ८९ ॥ स स्नातः सर्वतीर्थेषु सर्वयज्ञेषु दीक्षितः ॥ वल्लदो रुद्रभवनं कन्यादो ब्रह्मणः पदम् ॥ ९० ॥ हेमदो विष्णु
भवनं प्रयाति स्वकुलान्वितः ॥ यस्तु कन्यामलंकृत्य ददात्यध्यात्मवेदिना ॥ ९१ ॥ शतवंशसमायुक्तः स व्रजेन्द्रह्वणः पदम् ॥ कार्तिक्यां पौर्णमास्या
वा आषाढ्यां वापि भूपते ॥ ९२ ॥ वृषभं शिवतुष्टयमुत्सृजेत्तत्कलं शृणु ॥ सप्तजन्माजितैः पौर्णवैमुक्तो रुद्ररूपभाक् ॥ ९३ ॥ कुलसर्पः शिशुक्तो
रुद्रेण सह मोदते ॥ शिवलिङ्गांकितं कृत्वा महिषं यः समुत्सृजेत् ॥ ९४ ॥ न तस्य यातनालोको भवेन्मृपतिसत्तम ॥ ताम्बूलदानं यः कुर्याच्छ
क्तितो नृपसत्तम ॥ ९५ ॥ तस्य विष्णुः प्रसन्नात्मा ददात्ययुर्व्यशः श्रियम् ॥ क्षीरोदो घृतदक्षैव मधुदो दधिदस्तथा ॥ ९६ ॥ दिव्यान्वर्धनः पथत
स्वर्गलोके महीधते ॥ प्रयाति ब्रह्मसदनमिक्षुदाता नृपोत्तम ॥ ९७ ॥ गन्धदः पुण्यफलदः प्रयाति ब्रह्मणः पदम् ॥ शुद्धेश्वरदक्षैव प्रयाति क्षीरसाग
रम् ॥ ९८ ॥ भटानां जलदो याति सूर्यलोकमनुत्तमम् ॥ विद्यादानेन सायुज्यं माधवस्य व्रजेन्नरः ॥ ९९ ॥ विद्यादानं महीदानं गोदानं वेत्तमो
त्तमम् ॥ नरकादुद्धरन्त्येव जपवाहनदोहनात् ॥ १०० ॥ सर्वेषामपि दानानां विद्यादानं विशिष्यते ॥ विद्यादानेन सायुज्यं विष्णोर्याति नृपोत्तम ॥ १०१ ॥
नरस्त्विन्धनदानेन मुच्यते ह्युपपातकैः ॥ शालग्रामशिलादानं महादानं प्रकीर्तितम् ॥ २ ॥ यद्वत्सा मोक्षमाप्नोति लिङ्गदानं तथा स्मृतम् ॥ ब्रह्माण्ड
कोटिदानेन यत्फलं लभते नरः ॥ ३ ॥ तत्फलं समवाप्नोति लिङ्गदानान्न संशयः ॥ शालग्रामशिलादानेन तोतोऽपि द्विगुणं फलम् ॥ ४ ॥ शाल
ग्रामशिलारूपी विष्णुरेवेति विश्रुतः ॥ ददाति नरो दानं गृहेषु महतां प्रभो ॥ ५ ॥ गङ्गास्नानफलं तस्य निश्चितं नृप जायते ॥ गन्तान्वितसु

र्णस्य प्रदानेन नृपोत्तम ॥ ६ ॥ मुक्तिमुक्तिमवाप्नोति महादानं यतः स्मृतम् ॥ नरो माणिक्यदानेन परं मोक्षमवाप्नुयात् ॥ ७ ॥ ध्रुवलोकमवाप्नोति
 वज्रदानेन मानवः ॥ स्वर्गं विदुमदानेन रुद्रलोकमवाप्नुयात् ॥ ८ ॥ प्रयाति यानदानेन मुक्तादानेन चैन्दवम् ॥ विदूषदो रुद्रलोकं पुष्परागप्रदस्तथा
 ॥ ९ ॥ पुष्परागप्रदानेन सर्वत्र सुखमश्नुते ॥ अश्वदो ह्यश्वसानिच्यं चिरं व्रजति भूमिप ॥ १० ॥ गजदानेन महता सर्वान्कमानवाप्नुयात् ॥ प्रयाति
 यानदानेन स्वर्गं स्वर्गानामास्थितः ॥ ११ ॥ महर्षिदो जयत्येव ह्यपमृत्युं न संशयः ॥ गवां तृणप्रदानेन रुद्रलोकमवाप्नुयात् ॥ १२ ॥ वारुण
 लोकमवाप्नोति महीश लवणप्रदः ॥ स्वाश्रमाचारनिरताः सर्वभूतहितेताः ॥ १३ ॥ अदाम्बिका गतासुयाः प्रयान्ति ब्रह्मणः पदम् ॥ परोपदेश
 निरता वीतरागा विमत्सराः ॥ १४ ॥ हरिपादार्चनताः प्रयान्ति सदनं हरेः ॥ सत्सद्गद्गदनिरताः सत्कर्मसु सदाद्यताः ॥ १५ ॥ परापवादविमुखाः
 प्रयान्ति हरिमन्दिरम् ॥ नित्यं हितकरा ये तु ब्राह्मणेषु च गोषु च ॥ १६ ॥ परस्त्रीसङ्गविमुखा न पश्यन्ति यमालयम् ॥ जितेन्द्रिया जिताहारा गोष्ठ
 क्षान्ताः सुशीलिनः ॥ १७ ॥ ब्राह्मणेषु क्षमाशीलाः प्रयाति भवनं हरेः ॥ अग्निशुश्रूषवश्चैव गुरुशुश्रूषकास्तथा ॥ १८ ॥ पतिशुश्रूषणरता न वै संस
 तिभागिनः ॥ सदा देवार्चनता हरिनामपरायणाः ॥ १९ ॥ प्रतिग्रहनिवृत्ताश्च प्रयान्ति परमं पदम् ॥ अनाथं विप्रकुणपं ये ददन्तु नृपोत्तम ॥ २० ॥
 अश्वमेधसहस्राणां फलमश्नुवते सदा ॥ पत्रैः पुष्पैः फलैर्वपि जलैर्वा मनुजेश्वर ॥ २१ ॥ पूजया रहितं लिङ्गमर्चयेत्तत्फलं शृणु ॥ अप्सरोगणगन्धर्वैः
 स्तूयमानो विमानगः ॥ २२ ॥ प्रयाति शिवसान्निध्यमित्याह कमलोद्भवः ॥ तुलुकोदकमात्रेण लिङ्गं संस्नाप्य धूमिप ॥ २३ ॥ लक्षाश्वमेधजं पुण्यं
 संप्राप्नोति न संशयः ॥ पूजया रहितं लिङ्गं कुसुमैर्योऽर्चयेत्सुधीः ॥ २४ ॥ अश्वमेधाद्युतफलं भवेत्तस्य जनेश्वर ॥ शश्वेभ्योऽर्चयेः फलैर्वपि शून्य
 लिङ्गं प्रपूज्य च ॥ २५ ॥ शिवसायुज्यमवाप्नोति पुनरावृत्तिवर्जितम् ॥ पूजया रहितं विष्णुं योऽर्चयेदकर्वेशज ॥ २६ ॥ जलेनापि स सालोक्यं विष्णो
 र्गीति नरोत्तम ॥ देवतायतने यस्तु कुर्यात्संमार्जनं सुधीः ॥ २७ ॥ यावत्पांसु युगावासं वैष्णवे मन्दिरं लभेत् ॥ शीर्णं स्फटिकलिङ्गं तु यः संदद्यात्
 नृपोत्तम ॥ २८ ॥ शतजन्मार्जितैः पापैर्मुच्यते स तु मानवः ॥ यस्तु देवालये राजन्नपि गोचर्ममात्रकम् ॥ २९ ॥ जलेन सिञ्चद्भूभागं सोऽपि स्वर्गं
 लभेन्नरः ॥ गन्धोदकेन यः सिञ्चेदेवतायतने भुवम् ॥ ३० ॥ यावत्कणानुकल्पं तु तिष्ठेत् देवसन्निधौ ॥ मुदा यातुविकारैर्वा यो लिम्पेदेवतादृष्टम्
 ॥ ३१ ॥ स कोटिकुलमुद्धृत्य याति साग्यं मधुक्षिपः ॥ शिलाचूर्णेन यो मर्त्यो देवागारं तु लेपयेत् ॥ ३२ ॥ स्वस्तिकादीनि वा कुर्यात्तस्य पुण्यम्
 नन्तकम् ॥ यः कुर्मदीपरचनां देवतायतने नृप ॥ ३३ ॥ तस्य पुण्यं प्रसंख्यातुं नोत्सहेऽब्दशतैरपि ॥ अखण्डदीपं यः कुर्याद्विष्णोर्वा शंकरस्य च ॥ ३४ ॥

क्षणे क्षणेऽधमेधस्य फलं तस्य न दुर्लभम् ॥ अर्चितं शंकरं दृष्ट्वा विष्णुं वापि नमेतु यः ॥ ३५ ॥ स विष्णुभक्तं प्राप्य मोदते च युगायुगम् ॥
 देव्याः प्रदक्षिणामेकां सप्त सूर्यस्य भूमिप ॥ ३६ ॥ तिस्रो विनायकस्यापि चतस्रो विष्णुमन्दिरे । कृत्वा तत्तद्ब्रह्म प्राप्य मोदते युगलक्षकम् ॥ ३७ ॥
 यो विष्णोर्भक्तिभावेन तथैव गोद्विजस्य च ॥ प्रदक्षिणां चरेत्तस्य ह्यधमेधः पदे पदे ॥ ३८ ॥ काश्यां माहेश्वरं लिङ्गं सपूज्य प्रणमेतु यः ॥ न तस्य विद्यते
 कृत्य संभृतिर्नैव जायते ॥ ३९ ॥ शिवं प्रदक्षिणं कृत्वा सव्येनैव विधानतः ॥ नरो न च्यवते स्वर्गाच्छंकरस्य प्रसादतः ॥ ४० ॥ स्तुत्वा स्तोत्रैर्जगद्भाष्यं
 नारायणमनामयम् ॥ सर्वान्कामानवाप्नोति मनसा यद्यदिच्छति ॥ ४१ ॥ देवतायतने यस्तु भक्तियुक्तः प्रवृत्त्यति ॥ गायते वा स भूपाल हृद्दलैके च
 मुक्तिभाक् ॥ ४२ ॥ ये तु वाद्यं प्रकुर्वन्ति देवतायतने नराः ॥ ते हंसयानमाहूढा व्रजन्ति ब्रह्मणः पदम् ॥ ४३ ॥ कर्तालं प्रकुर्वन्ति देवतायतने तु ये
 ते सर्वपापनिर्मुक्ता विमानस्था युगायुतम् ॥ ४४ ॥ देवतायतने ये तु घण्टावाद् प्रकुर्वते ॥ तेषां पुण्यं निर्गदितुं न समर्थः शिवः स्वयम् ॥ ४५ ॥ भेरी
 मृदङ्गपटहसुरजैश्च सङ्गिडैर्मैः ॥ संप्रीणयन्ति देवेशं तेषां पुण्यफलं शृणु ॥ ४६ ॥ देवद्वीगणसंयुक्ताः सर्वकारैः समर्चिताः ॥ स्वर्गलोकमनुग्राह्य यो दन्ते
 कल्पपञ्चकम् ॥ ४७ ॥ देवतामन्दिरे कुर्वन्नाः शङ्करं नृप ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो विष्णुना सह मोदते ॥ ४८ ॥ तालकांस्यादिनिनदं कुर्वन् विष्णु
 गृहे नरः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो विष्णुलोकमवाप्नुयात् ॥ ४९ ॥ यो देवः सर्वदृग्विष्णुज्ञानरूपी निरञ्जनः ॥ सर्वधर्मफलं पूर्णं संतुष्टः प्रददाति च ॥ ५० ॥
 यस्य स्मरणमात्रेण देवदेवस्य चक्रिणः ॥ सफलानि भवन्त्येव सर्वकर्माणि भूयते ॥ ५१ ॥ परमात्मा जगन्नाथः सर्वकर्मफलप्रदः ॥ सत्कर्मकदंभि
 र्निन्य स्मृतः सर्वार्तिनाशनः ॥ तमुद्दिश्य कृतं यच्च तदानन्त्याय कल्पते ॥ ५२ ॥ धर्माणि विष्णुश्च फलानि विष्णुः कर्माणि विष्णुश्च फलानि भोक्ता ॥
 कार्यं च विष्णुः करणानि विष्णुरस्मान्न किञ्चिद्व्यतिरिक्तमस्ति ॥ ५३ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे धर्मानुकथनं नाम त्रयोदशो
 ऽध्यायः ॥ १३ ॥ धर्मा राज उवाच ॥ श्रुतिसमृद्धितं धर्मं वर्णानामनुपूर्वशः ॥ प्रब्रवीमि नृपेश्वरं ते शृणुष्व समाहितः ॥ १ ॥ यो भुञ्जानोऽनुचिं वापि
 चाण्डालं पतितं स्पृशेत् ॥ क्रोधादज्ञानतो वापि तस्य वक्ष्यामि निष्कृतिम् ॥ २ ॥ त्रिधा वं वाय षड्रात्रं यथासंख्यं ससाचरेत् ॥ ज्ञानं निषवणं विप्र
 पञ्चगव्येन शुच्यति ॥ ३ ॥ भुञ्जानस्य तु विग्रस्य कदाचित्सवते शुद्धम् ॥ उच्छिष्टत्वेऽशुचित्वे च तस्य शुद्धिं वदामि ते ॥ ४ ॥ पूर्वं कृत्वा द्विजः शौचं
 पश्चादप उपस्पृशेत् ॥ अहोरात्रोषितो भूत्वा पञ्चगव्येन शुच्यति ॥ ५ ॥ निगिरन्यादि मेहेन भुक्त्वा वा मेहेन कृते । अहोरात्रोषितो भूत्वा जुहुयात्सर्पिषाऽ
 नलम् ॥ ६ ॥ यदा भोजनकाले स्यादशुचिर्ब्रह्मणः कचिता । भूमौ निधाय तं ग्रासं स्नात्वा शुद्धिमवाप्नुयात् ॥ ७ ॥ भक्षयित्वा तु तद् ग्रासमुपवासनं

शुद्धयति ॥ अशित्वा चैव तत्सर्वं त्रिरात्रमशुचिर्भवेत् ॥८॥ अश्रुतश्चेद्भूमिः स्याद्देहस्वस्थस्त्रिशतं जपेत् ॥ स्वस्थस्त्रीणि सहस्राणि गायत्र्याः
 शोधनं परम् ॥ ९ ॥ चाण्डालैः श्वपचैः स्पृष्टो विष्मूत्रे च कृते द्विजः ॥ १० ॥ त्रिरात्रं तु प्रकुर्वीत भुक्तोच्छिष्टः षडाचरेत् ॥ उदक्यां सूक्तिकां
 वापि संस्पृशेदन्यजो यदि ॥ ११ ॥ त्रिरात्रेण विशुद्धिः स्यादिति शाततपोऽब्रवीत् ॥ रजस्वला तु संस्पृष्टा श्वभिर्मातङ्गायसे ॥ १२ ॥
 निराहारा शुचिस्तिष्ठेत्काले स्नानेन शुद्धयति ॥ रजस्वले यदा नार्यावन्योन्यं स्पृशतः क्वचित् ॥ १३ ॥ शुध्यते ब्रह्मकूर्चेन ब्रह्मकूर्चेन चोपरि ॥
 उच्छिष्टेन च संस्पृष्टो यो न स्नानं समाचरेत् ॥ १४ ॥ ऋतौ तु गर्भं शङ्कित्वा स्नानं मैथुनिनः स्मृतम् ॥ अन्तौ तु स्त्रियं गत्वा शौचं
 मृत्रपुरीषवत् ॥ १५ ॥ उभावप्यशुची स्यातां दम्पती याभसंगतौ ॥ शयनादुत्थिता नारी शुचिः स्यादशुचिः पुमान् ॥ १६ ॥ भर्तुः शरीरे
 शुश्रूषां दौराभ्यामदप्रकुर्वती ॥ दण्ड्या द्वादशकं नारी वर्षं त्याज्या धनं विना ॥ १७ ॥ न्यजन्तो पतिताम्बन्धून् दण्ड्यानुत्तमसाहसम् ॥ पिता हि
 पतितः कामं न तु माता कदाचन ॥ १८ ॥ आत्मानं घातयेद्यस्तु रज्ज्वादिभिरपक्रमैः ॥ मृते मेध्येन लेसव्यो जीवतो द्विशतं दमः ॥ १९ ॥
 दण्ड्यास्तत्पुत्रमित्राणि प्रत्येकं पाणिकं दमम् ॥ प्रायश्चित्तं ततः कुर्यात्थाशास्त्रप्रचोदितम् ॥ २० ॥ जलाशुद्धन्धनभ्रष्टाः प्रव्रज्यानाशकच्युताः
 ॥ विषप्रपतनध्वस्ताः शस्त्रघातहताश्च ये ॥ २१ ॥ न चैतैः प्रवत्यवसिताः सर्वलोकबहिष्कृताः ॥ चान्द्रायणेन शुद्धयन्ति तत्तद्वृद्धयेन वा
 ॥ २२ ॥ उभयावसितः पापश्यामच्छबलकाच्युतः ॥ चान्द्रायणभ्यां शुद्धयेत दत्त्वा घेतुं तथा वृषम् ॥ २३ ॥ श्वश्रूणाल्लुवङ्गाद्यैर्मानुषैश्च रति
 विना ॥ स्पृष्टः स्नात्वा शुचिः सद्यो दिवा संध्यासु रात्रिषु ॥ २४ ॥ अज्ञानाद्वा तु यो भुक्त्वा चाण्डालान्नं कथंचन ॥ गोमूत्रयावकाहारो मासादेन विशु
 द्धयति ॥ २५ ॥ गोब्राह्मणग्रहं दग्ध्वा मृतं चोद्धन्यनादिना ॥ पाशं छित्त्वा तथा तस्य कृच्छ्रमेकं चरेद्विजः ॥ २६ ॥ चाण्डालपुल्कसानां च भुक्त्वा
 हत्वा च योषितम् ॥ कृच्छ्राद्धमाचरेज्ज्ञानादैनन्दवद्भयम् ॥ २७ ॥ कोपालिकाभोक्तृणां तत्रारीगामिनां तथा ॥ अगम्यागमने विप्रो मद्यगो
 मांसभक्षणे ॥ २८ ॥ तप्तकृच्छ्रपरिक्षितो मौर्वीहोमेन शुद्धयति ॥ महापातककर्तारश्चत्वारोऽप्य विशेषतः ॥ २९ ॥ अग्निं प्रविश्य शुद्धयन्ति स्थित्वा वा
 महति ऋतौ ॥ रहस्यकरणोऽप्येवं मासमभ्यस्य पूरुषः ॥ ३० ॥ अधर्मपणमुक्तं वा शुद्धयेदन्तर्जले जपन् ॥ रजकश्चर्मकाष्ठश्च नटो दुग्ध इव च ॥ ३१ ॥
 केवर्त्तमेदिमिच्छाश्च सप्तैते ह्यन्यजाः स्मृताः ॥ भुक्त्वा चैषां स्त्रियो गत्वा पीत्वा यः प्रतिगृह्यते ॥ ३२ ॥ कृच्छ्राद्धमाचरेज्ज्ञानादज्ञानादेन ॥ द्वयम् ॥ मातरं
 गुरुपत्नीं च दुहितृभगिनीन्पुत्राः ॥ ३३ ॥ संगम्य प्रविशेदग्निं नान्या शुद्धिर्विधीयते ॥ राज्ञीं प्रव्रजितां धात्रीं तथा वर्णोत्तमामपि ॥ ३४ ॥ गत्वा कृच्छ्रद्वयं

कुर्यात्सगोत्रमभिगम्य च ॥ अमृषु पितृगोत्रासु मातृगोत्रगतासु च ॥ ३५ ॥ परदारेषु सर्वेषु कृच्छ्रादं तपनं चरेत् ॥ वैश्याभिगमने पापं व्यपोहन्ति द्विजा
स्तथा ॥ ३६ ॥ पीत्वा सकृत्सुतसं च पञ्चात्रं कुर्यादकम् ॥ गुरुतल्पगता कुर्याद्ब्राह्मणे विधिवद्व्रतम् ॥ ३७ ॥ गोघ्नस्य केचिदिच्छन्ति केचिच्चैवावकीर्णिनः ॥
दण्डादूर्ध्वं ग्रहारेण यस्तु गां विनिपातयेत् ॥ ३८ ॥ द्विगुणं गोव्रतं तस्य प्रायश्चित्तं विशोधयेत् ॥ अदुष्टमात्रस्थूलस्तु बाहुमात्रप्रमाणकः ॥ ३९ ॥
सर्पदकस्सपलाश्च गोदण्डः परिकीर्तितः ॥ गवां निपातने चैव गर्भोऽपि संभवेद्यदि ॥ ४० ॥ एकैकश्चरश्चरकृच्छ्रं एषा गोघ्नस्य निष्कृतिः ॥ बन्धने रोधने
चैव पोषणे वा गवां रुजाम् ॥ ४१ ॥ संपद्यते चेन्मरणं निमित्तेनैव लिप्यते ॥ मूर्च्छितः पतितो वापि दण्डेनाभिहतस्ततः ॥ ४२ ॥ उत्थाय षट्पदं गच्छे
त्तप्त पञ्चदशापि वा ॥ ग्रासं वा यदि दृक्क्षीयात्तौयं वापि पिबेद्यदि ॥ ४३ ॥ सर्वव्याधिग्रनष्टानां प्रायश्चित्तं न विद्यते ॥ काष्ठलोष्टाश्मभिर्गावः शस्त्रैर्वा निहता
यदि ॥ ४४ ॥ प्रायश्चित्तं स्मृतं तत्र शस्त्रे शस्त्रे निगद्यते ॥ काष्ठे सान्तपनं प्रोक्तं प्राजापत्यं तु लोष्टके ॥ ४५ ॥ तत्कृच्छ्रं तु पाषाणे शस्त्रे चाप्यतिकृच्छ्रकम् ॥
औषधं लेहमाहारं दद्याद्ब्राह्मणेषु च ॥ ४६ ॥ दीयमाने विपत्तिः स्यात्प्रायश्चित्तं तदा नहि ॥ तैलभेषजपाने च भेषजानां च भक्षणे ॥ ४७ ॥
निशल्यकरणे चैव प्रायश्चित्तं न विद्यते ॥ वत्सानां कण्ठबन्धेन क्रियया भेषजेन तु ॥ ४८ ॥ सायं संगोपनार्थं च त्वदोषो रोषबन्धयोः ॥ पादे चैवास्य
गोमाणि द्विपादे श्मश्रु केवलम् ॥ ४९ ॥ त्रिपादे तु शिखावर्तं मूले सर्वं समाचरेत् ॥ सर्वान्केशान्समुद्धृत्य छेदेयदङ्गुलद्वयम् ॥ ५० ॥ एवमेव तु
नारीणां मुण्डनं शिरसः स्मृतम् ॥ न स्त्रिया वपनं कार्यं न च वीरासनं स्मृतम् ॥ ५१ ॥ न च गोष्ठे निवासोऽस्ति न गच्छन्तीमनुव्रजेत् ॥ राजा वा
राजपुत्रो वा ब्राह्मणो वा बहुश्रुतः ॥ ५२ ॥ अकृत्वा वपनं तेषां प्रायश्चित्तं विनिर्दिशेत् ॥ केशानां रक्षणार्थं च द्विगुणं व्रतमादिशेत् ॥ ५३ ॥
द्विगुणे तु व्रते चीर्णे द्विगुणा व्रतदक्षिणा ॥ ५४ ॥ पापं न क्षीयते हन्तुर्दत्ता च नरकं व्रजेत् ॥ अश्रौतस्मार्तविहितं प्रायश्चित्तं
वदन्ति ये ॥ ५५ ॥ तान्धर्मविघ्नकर्तृश्च राजा दण्डेन पीडयेत् ॥ न चैतान्पीडयेद्वाजा कथंचित्काममोहितः ॥ ५६ ॥ तस्यापि शतधा
भूत्वा तमेव परिसर्पति ॥ प्रायश्चित्ते ततश्चीर्णे कुर्याद्ब्राह्मणभोजनम् ॥ ५७ ॥ विंशतिर्गा वृषं चैकं दद्यात्तेषां च दक्षिणाम् ॥ क्रिमिभिस्तृण
संभृतैर्मक्षिकादिनिपातैः ॥ ५८ ॥ कृच्छ्रादं स प्रकुर्वीत शक्त्या दद्याच्च दक्षिणाम् ॥ प्रायश्चित्तं च कृत्वा वै भोजयित्वा द्विजोत्तयाच ॥ ५९ ॥
सुवर्णमानिकं दद्यात्ततः शुद्धिर्विधीयते ॥ चाण्डालश्चपैः स्पृष्टे निशि स्नानं विधीयते ॥ ६० ॥ न वसेत्तत्र रात्रौ तु सद्यः स्नानेन शुद्धयति ॥ वसेदथ
यदा रात्रावज्ञानादविचक्षणः ॥ ६१ ॥ तदा तस्य तु तस्यापि शतधा परितस्ते ॥ उद्धृच्छन्ति च नक्षत्राण्युपरिष्टाच्च ये ग्रहाः ॥ ६२ ॥ संस्पृष्टे राशिभिर्म

स्तेषामुदकक्षानमाचरेत् ॥ याश्चान्तर्जलस्मीकमूषिकोषपरवर्मसु ॥ ६३ ॥ श्मशाने शौचशेषे च न ग्राह्याः सप्त मृत्तिकाः ॥ इष्टापूर्तं तु कर्त्तव्यं ब्राह्मणेन
 प्रयत्नतः ॥ ६४ ॥ इष्टेन लभते स्वर्गं मोक्षं पूतैर्न चागुयात् ॥ वित्तक्षेपो भवेदिष्टं तडागं पूतमुच्यते ॥ ६५ ॥ आरामश्च विशेषेण देवद्रोण्यस्तथैव च ॥
 वार्पिकपतडागानि देवतायतनानि च ॥ ६६ ॥ पतितान्युद्धरेद्यस्तु स पूर्वफलमश्नुते ॥ शुद्धाया आहरेन्मृत्रं कृष्णाया गोः शङ्कत्तथा ॥ ६७ ॥
 ताम्रायाश्च पयो ग्राह्यं श्वेतायाश्च दधि स्मृतम् ॥ कपिलाया घृतं ग्राह्यं महापातकनाशनम् ॥ ६८ ॥ कुशेस्तीर्थनदीतौर्यैः सर्वद्रव्यं पृथक् पृथक् ॥
 आहत्य प्रणवेनैव उत्थाप्य प्रणवेन च ॥ ६९ ॥ प्रणवेन समालोढ्य प्रणवेनैव संपिबेत् ॥ पालाशे मध्यमे पण भाण्डे ताम्रमये शुभे
 ॥ ७० ॥ पिबेत्पुष्करणे वा मृन्मये वा कुशोदकम् ॥ सूतके तु समुत्पन्ने द्वितीये समुपस्थिते ॥ ७१ ॥ द्वितीये नास्ति दोषस्तु प्रथमेनैव
 शुच्यति ॥ जातेन शुध्यते जातं मृतेन मृतकं तथा ॥ ७२ ॥ गर्भसंस्वर्णे मासे त्रीण्यहानि विनिर्दिशेत् ॥ ७३ ॥ रात्रिभिर्मसतुल्याभिर्गर्भस्त्रावे
 विशुद्धयति ॥ रजस्युपरते साध्वी स्नानेन स्त्री रजस्वला ॥ ७४ ॥ स्वगोत्रादभृश्यते नारी विवाहात्सप्तमे पदे ॥ स्वाभिर्गोत्रेण कर्त्तव्यास्तस्याः पिण्डोदक
 क्रियाः ॥ ७५ ॥ उद्देश्यं पिण्डदाने स्यात्पिण्डे पिण्डे द्विनामतः ॥ षण्णां देयास्त्रयः पिण्डा एवं दातान मुह्यति ॥ ७६ ॥ स्वेन भर्त्रा सहस्राब्दं माता भुक्ता
 सुदैवतम् ॥ पितामहापि स्वनैव स्वनैव प्रपितामही ॥ ७७ ॥ वर्षे वर्षे तु कुर्वीत मातापित्रोस्तु सत्कृतिम् ॥ अदैवं भोजयेच्छ्राद्धं पिण्डमेकं तु
 निर्वपेत् ॥ ७८ ॥ नित्यं नैमित्तिकं कास्यं वृद्धिश्राद्धमथापरम् ॥ पार्वणं चेति विज्ञेयं श्राद्धं पञ्चविधं बुधैः ॥ ७९ ॥ ग्रहापरागे सक्रान्तौ पर्वोत्स
 वमहालये ॥ निर्वपेत्त्रीन्निः पिण्डानेकमेव मृतेऽहनि ॥ ८० ॥ अनूढा न पृथक्कन्या पिण्डे गोत्रे च सूतके ॥ पाणिग्रहणमन्त्राभ्यां स्वगोत्राद्भश्यते ततः
 ॥ ८१ ॥ येन तु वर्णेन या कन्या परिणीयते ॥ तत्समं सूतकं याति तथा पिण्डोदकेऽपि च ॥ ८२ ॥ विवाहे च वसुते चतुर्थेऽहनि रात्रिषु ॥ एकत्वं
 सा व्रजेद्धर्तुः पिण्डे गोत्रे च सूतके ॥ ८३ ॥ प्रथमेऽहनि द्वितीये वा तृतीये वा चतुर्थे ॥ अस्थिसंचयनं कार्यं बन्धुभिर्हितबुद्धिभिः ॥ ८४ ॥
 चतुर्थे पञ्चमे चैव सप्तमे नवमे तथा ॥ अस्थिसंचयनं प्रोक्तं वर्णानामनुपूर्वशः ॥ ८५ ॥ एकादशाहे प्रेतस्य यस्य चोत्सृज्यते वृषः ॥ मुच्यते प्रेत
 लोकात्स स्वर्गलोके महीयते ॥ ८६ ॥ नाभिमात्रे जले स्थित्वा हृदयेन तु चिन्तयेत् ॥ आगच्छन्तु मे पितरो गृह्णन्तेऽज्जलाङ्गलीन ॥ ८७ ॥ हस्तौ
 कृत्वा तु संयुक्तौ प्रार्थित्वा जलेन च ॥ गोशृङ्गमात्रमुद्धृत्य जलमध्ये विनिःक्षिपेत् ॥ ८८ ॥ आकाशे च क्षिपेद्गारि वारिस्थो दक्षिणाधुखः ॥ पितॄणां
 स्थानमाकाशं दक्षिणादिक् तथैव च ॥ ८९ ॥ आपो देवगणाः प्रोक्ता आपः पितॄणास्तथा ॥ तस्मात्स्य जलं देयं पितॄणां हितमिच्छता ॥ ९० ॥

दिवासुखंशुसंतं रात्रौ नक्षत्रमारुतैः। मध्ययोरप्युभाभ्यां च पवित्रं सर्वदा जलम्॥ ११॥ स्वभावयुक्तमव्यक्तममेवमेव सदा शुचिः॥ भाण्डस्थं धरणी
 स्थं वा पवित्रं सर्वदा जलम्॥ १२॥ देवतानां पितॄणां च जलं दद्याजलाञ्जलीन्॥ असंस्कृतप्रमीतानां स्थले दद्याद्विचक्षणः॥ १३॥ श्राद्धे हवनकाले
 च दद्यादेकेन पाणिना। उभाभ्यां तर्पणे दद्यादेष धर्मो व्यवस्थितः॥ १४॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे धर्मशान्तिनिर्देशो नाम चतुर्दशो
 ऽध्यायः॥ १४॥ धर्मराज उवाच॥ पापभेदान्प्रवक्ष्यामि यथा स्थूलाश्च यातनाः॥ शृणुष्व धैर्यमास्थाय रौद्रा ये नरका यतः॥ १॥ पापिनो ये दुरात्मानो
 नरकाग्निषु सन्ततम्। पच्यन्ते येषु तावन्क्षये भयंकरफलप्रदाः॥ २॥ तपोनोबालुककुम्भौ महारौसवौ। कुम्भीपाको निरुच्छसः कालसूत्रग्रमर्दनः॥ ३॥
 असिपवनं घोरं लालाभक्षो हिमोत्कटः। मृषावस्था वसः कूपस्तथा वैतरणी नदी॥ ४॥ भक्ष्यन्ते मृत्रपात्रं च पुरीषद्वद एव च। तप्तशूलं तप्तशिला शाल्म
 लीदुम एव च॥ ५॥ तथा शोणितकूपश्च घोरः शोणितभोजनः॥ स्वर्मासभोजनं चैव वह्निज्वाला निवेशनम्॥ ६॥ शिलावृष्टिः शस्त्रवृष्टिर्वह्निवृष्टिस्त
 थैव च॥ क्षरोदकं चोष्णतोयं तप्तायः पिण्डभक्षणम्॥ ७॥ अथ शिरःशोषणं च मरुत्प्रपतनं तथा। तथा पाषाणवर्षं च कुपिभोजनमेव च॥ ८॥ क्षरो
 दपात्रं भ्रमणं तथा ऋक्चकारणम्॥ पुरीषलेपनं चैव पुरीषस्य च भोजनम्॥ ९॥ रेतःपात्रं महाघोरं सर्वसन्धिषु दाहनम्॥ धूम्रपात्रं पाशदन्धं नाना
 शूलतुलेपनम्॥ १०॥ अङ्गारशयनं चैव तथा मुसलमर्दनम्। बहूनि काष्ठयन्त्राणि कषणं छेदनं तथा॥ ११॥ पतनोत्पतनं चैव गदादण्डादिपीडनम्॥
 गजदन्तप्रहरणं नानासर्पैश्च दशनम्॥ १२॥ शीताम्बुसेचनं चैव नासायां च मुखे तथा। घोरक्षाराम्बुपात्रं च तथा लवणभक्षणम्॥ १३॥ स्नायुच्छेदं रजयु
 बन्धमस्थिच्छेदं तथैव च॥ क्षाराम्बुपूर्णान्ध्राणां प्रवेशं मांसभोजनम्॥ १४॥ पित्तापात्रं महाघोरं तथैव श्लेष्मभोजनम्॥ वृक्षाश्रात्पातनं चैव जलगन्तर्भजनं
 तथा॥ १५॥ पाषाणधारणं चैव शयनं कण्टकोपरि॥ पिपीलिकादंशनं च वृश्चिकैश्चापि पीडनम्॥ १६॥ व्याघ्रपीडा शिवापीडा तथा
 महिषपीडनम्॥ कर्दमे शयनं जैव दुर्गन्धपरिपूरणम्॥ १७॥ बहुशश्चार्धशयनं महातिक्तनिषेवणम्॥ अत्युष्णतैलापात्रं च महाक्रुद्धिंषेवणम्॥ १८॥
 कषायोदकपात्रं च तप्तपाषाणतक्षणम्॥ अत्युष्णशीतस्नानं च तथा दशनशीर्षणम्॥ १९॥ तप्तायः शयनं चैव ह्ययोभारस्त बन्धनम्॥ एवमाद्या
 महाभागा यातनाः कोटिकोटिशः॥ २०॥ अपि वर्षसहस्रेण नाहं निगदितुं क्षमः॥ एतेषु यस्य यत्रापि पापिनः क्षितिश्क्षकः॥ २१॥ तत्सर्वं
 संभवक्ष्यामि तन्मे निगदतः शृणु॥ ब्रह्महा च सुगपी च स्तेयी च गुरुत्तल्पः॥ २२॥ महापातकिनस्त्वेतं तत्संसारं च पञ्चमः॥ पतिभेदी
 दूथापाक्री नित्यं ब्राह्मणदूषकः॥ २३॥ आदेशी वेदविक्रेता पञ्चैते ब्रह्मघातकाः॥ ब्राह्मणं यः समाहूय दास्यामीति धनादिकम्॥ २४॥

स्तीति यो ब्रूयात्तमाहुर्ब्रह्मघातिनम् ॥२४॥ स्नानार्थं पूजनार्थं वा गच्छतो ब्राह्मणस्य यः ॥ समायत्यंत्यरायत्वं तमाहुर्ब्रह्मघातिनम् ॥२५॥ परनिन्दसु
 निरतश्चात्नोत्कर्षतश्च यः ॥ असत्यनिश्चयश्चैव ब्रह्महा परिकीर्तितः ॥२६॥ अधर्मस्यानुमन्ता च ब्रह्महा परिकीर्तितः ॥ अन्योद्वेगस्तथैव अन्येषां
 दोषसूचकः ॥२७॥ दम्भाचारस्तथैव ब्रह्महत्यभिधीयते ॥ नित्यं प्रतिग्रहतस्तथा प्राणिवेषे स्तः ॥२८॥ अधर्मस्यानुमन्ता च ब्रह्महा परिकीर्तितः ॥ ब्रह्महत्या
 समं पापमेव बहुविधं नृप ॥२९॥ सुरापानसमं पापं प्रवक्ष्यामि समासतः ॥ गणान्नभोजनं चैव गणिकानां निषेवणम् ॥३०॥ पतिताब्रादनं चैव सुरा
 पानसमं स्मृतम् ॥ उपासनापरित्यागो देवलानां च भोजनम् ॥३१॥ सुरापयोषित्संयोगः सुरापानसमः स्मृतः ॥ यः शूद्रेण समाहृतो भोजनं कुरुते
 द्विजः ॥३२॥ सुरापी स हि विज्ञेयः सर्वधर्मबहिष्कृतः ॥ यः शूद्रेणाभ्यनुज्ञातः प्रेथ्यकर्म करोति च ॥३३॥ सुरापान
 समं पापं लभते स नराधमः ॥ एवं बहुविधं पापं सुरापानसमं स्मृतम् ॥३४॥ हेमस्तेयसमं पापं प्रवक्ष्यामि निशामय ॥ कन्दमूलफलानां च कस्तूरी
 पटवाससात् ॥३५॥ सदा स्तेयं च रत्नानां स्वर्णस्तेयसमं स्मृतम् ॥ ताश्चायन्नपुत्रांस्यानामाज्यस्य मधुनस्तथा ॥३६॥ स्तेयं सुगन्धद्रव्याणां स्वर्ण
 स्तेयसमं स्मृतम् ॥ क्रतुकस्यापि हणमधमां चन्दनस्य च ॥३७॥ पर्णसापहरणं स्वर्णस्तेयसमं स्मृतम् ॥ पितृयज्ञपरित्यागो धर्मकार्यविलोपनम्
 ॥३८॥ यतीनां निन्दनं चैव स्वर्णस्तेयसमं स्मृतम् ॥ भक्ष्याणां चापहरणं धान्यानां हरणं तथा ॥३९॥ रुद्राक्षहरणं चैव स्वर्णस्तेयसमं स्मृतम् ॥
 भग्निगीमनं चैव पुत्रस्त्रीगीमनं तथा ॥४०॥ राजस्वलादिगीमनं गुरुत्पसमं स्मृतम् ॥ हीनजात्याभिगीमनं मद्यपस्त्रीनिषेवणम् ॥४१॥ परस्त्रीगीमनं
 चैव गुरुत्पसमं स्मृतम् ॥ भ्रातृस्त्रीगीमनं चैव वयस्यस्त्रीनिषेवणम् ॥४२॥ विश्वस्तागीमनं चैव गुरुत्पसमं स्मृतम् ॥ अकाले कर्मकरणं पुत्रीगीमन
 मेव च ॥४३॥ धर्मलोपः शान्निन्दा गुरुत्पसमं स्मृतम् ॥ इत्येवमादयो राजन्महापातकसंज्ञिताः ॥४४॥ एतेष्वेकतमेनापि सङ्गृह्यतस्समो भवेत् ॥
 यथाकथंचित्पापानामेतेषां परमर्षिभिः ॥४५॥ शान्तेस्तु निष्कृतिर्दृष्टा प्रायश्चित्तादिकल्पनैः ॥ प्रायश्चित्तविहीनानि पापानि शृणु भूपते ॥४६॥
 समस्तपापतुल्यानि महानरकदानि च ॥ ब्रह्महत्यादिपापानां कथंचिन्निष्कृतिर्भवेत् ॥४७॥ ब्राह्मणं द्वेष्टि यस्तस्य निष्कृतिर्नास्ति कुत्रचित् ॥
 विश्वस्तघातिनं चैव कृतघ्नानां नरेश्वर ॥४८॥ शूद्रस्त्रीसङ्गिनां चैव निष्कृतिर्नास्ति कुत्रचित् ॥ शूद्रास्त्रपुष्टदेहानां वेदनिन्दारतात्मनाम् ॥४९॥
 सत्कथानिन्दकानां च नैह सुत्रच निष्कृतिः ॥५०॥ बौद्धालयं विशगृह्णन् महापद्मपि वै द्विजः ॥ न तस्य निष्कृतिर्दृष्टा प्रायश्चित्तशतैरपि ॥५१॥ बौद्धाः पाषण्डिनः

प्रोक्ता यतो वेदविनिन्दकाः ॥ तस्माद्विजस्तावन्नक्षेत यतो धर्मबहिष्कृताः ॥ ५२ ॥ ज्ञानतोऽज्ञानतो वापि द्विजो बौद्धाल्यं विशेषतः ॥ ज्ञात्वा चेन्न विष्कृतिर्वापि
 शास्त्राणामिति निश्चयः ॥ ५३ ॥ एतेषां पापबाहुल्यान्नरकं कोटिकल्पकम् ॥ प्रायश्चित्तविहीनानि प्रोक्तान्यन्यानि च प्रभो ॥ ५४ ॥ पापानि तेषां
 नरकानादतो मे निशामय ॥ ५५ ॥ महापातकिनस्तेषु प्रत्येकं युगवासिनः ॥ तदन्ते पृथिवीमेत्य सप्तजन्मसु गर्दभाः ॥ ५६ ॥ ततः श्वानो विद्वद्बहो
 भवेयुर्दशजन्मसु ॥ आशताब्दं विद्वद्वयः सर्पा द्वादशजन्मसु ॥ ५७ ॥ ततः सहस्रजन्मानि मृगाद्याः पशवो नृप ॥ शताब्दं स्थावरोश्चैव ततो
 मोर्षाशरीणिः ॥ ५८ ॥ ततस्तु सप्तजन्मानि चण्डालाः पापकारिणः ॥ ततः षोडश जन्मानि शूद्राद्या हीनजातयः ॥ ५९ ॥ ततस्तु जन्मद्वितयं द्वाद्रि
 व्याधिपीडिताः ॥ प्रतिग्रहपरा नित्यं ततो निरयगाः पुनः ॥ ६० ॥ अमुयाविष्टप्रसक्तो रौवे नरके स्मृतम् ॥ तत्र कल्पद्रव्यं स्थित्वा चण्डालाः शतजन्मसु
 ॥ ६१ ॥ मा ददस्वैति यो ब्रूयाद्वाग्निब्राह्मणेषु च ॥ श्रुतां यो निदशतं गत्वा चण्डालेषूपजायते ॥ ६२ ॥ ततो विष्टद्वयमिष्टैव ततो व्याघ्रजन्मसु ॥
 तदन्ते नरकं याति युगानामेकविंशतिम् ॥ ६३ ॥ परनिन्दापरा ये च ये च निष्ठुरभाषिणः ॥ दानानां विप्रकर्तास्तेषां पापफलं शृणु ॥ ६४ ॥ दुःखलोलू
 खलभ्यां तु चूर्णन्ते तस्करा भृशम् ॥ तदन्ते ततपाषाणग्रहणं वत्सत्रयम् ॥ ६५ ॥ ततश्च कालसूत्रेण भिद्यन्ते सप्त वत्सरात् ॥ शोचन्तः स्वानि
 कर्माणि परद्रव्यापहारकाः ॥ ६६ ॥ कर्मणा तत्र पच्यन्ते नरकाग्निषु सन्ततम् ॥ ६७ ॥ परस्वसूचकानां च नरकं शृणु दारुणम् ॥ शवधुगुराह्मं तु तत्रायः
 पिण्डमक्षणम् ॥ ६८ ॥ संपीड्यते च रसना संदशभृशदारुणैः ॥ निरुच्छ्वासं महाघोरं कल्पार्द्रं निवसन्ति ते ॥ ६९ ॥ परलोलुपानां च नरकं क्षणायामि
 ते ॥ ततताम्राद्विषसेनं मुरुपाभरणैर्युताः ॥ ७० ॥ यादृशीस्तादृशीस्ताश्च रमन्ते प्रसभं बहु ॥ विद्वन्तं भयेनासां गृह्णन्ति प्रसभं च तम् ॥ ७१ ॥ कश्च
 यन्तश्च तत्कर्म नयन्ते नरकान्कमात् ॥ अन्यं भजन्ते भूयाल पतिं त्यक्त्वा च याः स्त्रियः ॥ ७२ ॥ ततायशुषास्तास्तु ततायशयने बलान् ॥ पोत
 यित्वा रमन्ते च बहुकालं बलान्विताः ॥ ७३ ॥ ततस्तेर्योषितो मुक्ता हुताशनसमोज्ज्वलम् ॥ अयस्तम्भं समाश्लिष्य तिष्ठन्त्यन्दसहस्रकम् ॥ ७४ ॥
 ततः क्षारोदकस्नानं क्षारोदकनिषेवणम् ॥ तदन्ते नरकात् सर्वात् भुञ्जतेऽब्दशतं शतम् ॥ ७५ ॥ यो हन्ति ब्राह्मणं गां च शत्रियं च नृपोत्तमम् ॥ स
 चापि यातनाः सर्वा मुक्ते करणेषु पञ्चसु ॥ ७६ ॥ यः शृणोति महद्भिन्दां सादरं तत्कर्म शृणु ॥ तेषां कर्णेषु दाप्यन्ते ततायः कालमचयाः ॥ ७७ ॥
 ततश्च तेषु छिद्रेषु तैलमशुण्णमुखणम् ॥ पूर्यते च ततश्चापि कुम्भीपाकं प्रपद्यते ॥ ७८ ॥ नास्ति रानां प्रवक्ष्यामि विमुक्तानां हरे हरौ ॥ अब्दानां
 कोटिर्यनंतं लवणं भुञ्जते हि ते ॥ ७९ ॥ ततश्च कल्पपर्यन्तं रौवे ततसैकते ॥ भज्यते पापकर्मणोऽन्येष्वप्येवं नराधिप ॥ ८० ॥ ब्राह्मणान्ये निरी

क्षन्ते कोपदृष्ट्या नराधमाः ॥ तप्तसूचीसहस्रेण चक्षुस्तेषां प्रसूर्यते ॥ ८१॥ ततः क्षाराम्बुधाराभिः सेच्यन्ते वृषसप्तम् ॥ ततश्च क्रकचघोरैरिन्दुनैः
 पापकर्मणः ॥ ८२ ॥ विश्वासघातिनां चैव मर्यादाभेदिनां तथा ॥ पराब्रह्मलुपानां च नरकं शृणु दारुणम् ॥ ८३ ॥ स्वसांसभोजिनो नित्यं
 भक्षमाणाः श्वभिस्तु ते ॥ नरकेषु समस्तेषु प्रत्येकं ह्यब्दवासिनः ॥ ८४ ॥ प्रतिग्रहस्ता ये ये वै नक्षत्रपाठकाः ॥ ये च देवलकाव्रानां भोजनस्ता
 उशृणुष्व मे ॥ ८५ ॥ राजन्नाकल्पपर्यन्तं यातनास्वासु दुःखिताः ॥ पच्यन्ते सततं पाषाविष्टा भोगस्ताः सदा ॥ ८६ ॥ ततस्तैलेन पूर्यन्ते कालमूत्रप्रशी
 डिताः ॥ ततः क्षरोदकक्षानं मूत्रविष्टानिषणम् ॥ ८७ ॥ तदन्ते भुवभासाद्य भवन्ति म्लेच्छजातयः ॥ अन्योद्वेगरता ये तु यान्ति वैतरणीं नदीम् ॥ ८८ ॥
 तयत्तपश्चमहायज्ञा लालाभक्षं व्रजन्ति हि ॥ उपासनापरित्यागी रौरवं नरकं व्रजेत् ॥ ८९ ॥ विप्रग्रामकरादानं कुर्वतां शृणु भूपते ॥ यातनास्वासु
 पच्यन्ते यावदाचन्द्रतारकम् ॥ ९० ॥ ग्रामेषु भूपालवरो यः कुर्यादधिकं क्रमम् ॥ सहस्रकुलो भुङ्क्ते नरकं कल्पपञ्चसु ॥ ९१ ॥ विप्रग्रामकरादाने योऽनुमन्ता तु
 पापकृत् ॥ स एव कृतवान् राजन्ब्रह्महत्यासहस्रकम् ॥ ९२ ॥ कालमूत्रे महाघोरे स वसेद्विचतुर्थगम् ॥ अयोनौ च पशुयोनौ च यो नरः
 ॥ ९३ ॥ न्यजेद्वेतो महापापी स रेतोभोजनं लभेत् ॥ वसाकूपं ततः प्राप्य स्थित्वा दिव्याब्दसप्तकम् ॥ ९४ ॥ रेतोभोजी भवेन्मर्त्यः सर्वलोकेषु निन्दितः ॥
 उपवासदिने सजन्दन्तधावनकुम्भरः ॥ ९५ ॥ स घोरं नरकं याति व्याघ्रपक्षं चतुर्थगम् ॥ यः स्वकर्मपरित्यागी पाषण्डीत्युच्चते बुधैः ॥ ९६ ॥ तत्सगङ्गतमोघः
 स्यात्ताबुभावतिपापिनौ ॥ कल्पकोटिसहस्रेषु प्राप्नुतो नरकान्कमात् ॥ ९७ ॥ देवद्रव्यापहर्तारि गुरुद्रव्यापहारकाः ॥ ब्रह्महत्याव्रतसमं दुष्कृतं भुञ्जते
 नृप ॥ ९८ ॥ अनाथघनहर्तारि ह्यनार्थं ये द्विषन्ति च ॥ कल्पकोटिसहस्राणि नरके ते वसन्ति च ॥ ९९ ॥ स्त्रीशूद्राणां समीपे तु ये वेदाध्ययने
 रताः ॥ तेषां पापफलं वक्ष्ये शृणुष्व सुसमाहितः ॥ १०० ॥ अधःशीर्षोर्ध्वपादाश्च कीलिताः स्तम्भकद्वये ॥ धृज्जयानरता नित्यं तिष्ठन्त्याब्रह्मवत्स
 रम् ॥ १ ॥ जले देवालये वापि यस्य यजेद्देहजं मलम् ॥ भ्रूणहत्यासमं पापं संप्राप्तो न्यतिदारुणम् ॥ २ ॥ दन्तास्थिकेशनखरान्ये त्यज्यन्त्यमरालये ॥
 जले वा भुक्तशेषं च तेषां पापफलं शृणु ॥ ३ ॥ प्रासप्तोता हलैर्भिन्ना आर्तारवविपविणः ॥ अत्युष्णतैलपाकेऽतिपच्यन्ते भृशदारुणे ॥ ४ ॥ कुर्वन्ति
 दुःखसंतास्ततोऽन्येषु व्रजन्ति च ॥ ब्रह्मसंहर्ते यस्तु गन्धकाष्ठं तथैव च ॥ ५ ॥ स याति नरकं घोरं यावदाचन्द्रतारकम् ॥ ब्रह्मस्वहरेण राजन्निहामुत्र च
 दुःखदम् ॥ ६ ॥ इहसंपद्दिनाशायापत्र नरकाय च ॥ कूटसाक्ष्यं देवस्तु तस्य पापफलं शृणु ॥ ७ ॥ स याति यातनाः सर्वा यावदिन्द्राश्चतुर्दश ॥ इहयुनाश्च पौत्राश्च
 विनश्यन्ति पत्र च ॥ ८ ॥ रौरवं नरकं भुङ्क्ते ततोऽन्यानपि च क्रमात् ॥ ये चातिकामिनो मर्त्या ये च मिथ्याप्रवादिनः ॥ ९ ॥ तेषां मुखे जलौका

स्तु पूर्यन्ते फल्गोपमाः ॥ एवं पट्टिसहस्राब्दे ततः क्षाराबुधसेवनम् ॥ १० ॥ ये वृथामांसनिस्तास्ते यान्ति शारकदमम् ॥ ततो गेर्जोनापात्यन्ते मरुताः
तनं यथा ॥ ११ ॥ तदन्ते भवमासाब्दं हीनाङ्गाः प्रभवन्ति च ॥ यस्तृतीयो नाभिगच्छेत् स्वस्त्रियं मनुजेश्वर ॥ १२ ॥ स याति शैशवं चौरं ब्रह्महत्यां च
विन्दति ॥ अन्याचारतटे दृष्ट्वा यः शक्तो न निवारयेत् ॥ १३ ॥ तत्पापं समवाप्नोति नरकं ताबुभावपि ॥ पापिनां पापणनां कृत्वान्येभ्यो दिशन्ति
च ॥ १४ ॥ अस्तित्वे तुल्यपापास्ते मिथ्यात्वे द्विगुणा नृप ॥ अपापे पातकं यस्तु समारोप्य विनिन्दति ॥ १५ ॥ स याति नरकं घोः यावच्चन्द्राकं
तारकम् ॥ पापिनां निन्दमानानां पापाद्दं क्षयमेति च ॥ १६ ॥ यस्तु व्रतानि संशुद्धा असमाप्य परित्यज्येत् ॥ सोऽसिपत्रेऽनुभूयाति हीनाङ्गो जायते
भुवि ॥ १७ ॥ अन्यैः संशुद्धामाणानां व्रतानां विग्रहः अतीव दुःखदं रौद्रं स याति श्रेष्ठमभोजनम् ॥ १८ ॥ न्याये च धर्मशिक्षयां पक्षपातं करोति यः ॥
न तस्य निष्कृतिर्भूयः प्रायश्चित्तादुत्तरेपि ॥ १९ ॥ अभोज्यभोजी संप्राप्य विद्भोज्यं तु समायुतम् ॥ ततश्चण्डालयो नो तु गोमांसाशी सदा भवेत् ॥ २० ॥
अवमान्य द्विजान्वाग्भिर्ब्रह्महत्यां च विन्दति ॥ सर्वाश्च यातना भुक्त्वा चाण्डालो दशजन्मसु ॥ २१ ॥ विप्राय दीयमाने तु यस्तु विघ्नं समाचरेत् ॥
ब्रह्महत्यासमं तेन कर्तव्यं व्रतमेव च ॥ २२ ॥ अपहृत्य पस्यार्थं यः परेभ्यः प्रयच्छति ॥ अपहर्ता तु निरर्थी यस्यार्थस्तस्य तत्फलम् ॥ २३ ॥
प्रतिश्रुत्याप्रदानेन लालभक्षं व्रजेन्नरः ॥ यतिनिन्दापरो राजन् शिलमाने प्रयाति हि ॥ २४ ॥ आरामच्छेदिनो यान्ति युगानमेकविंशतिम् ॥ २५ ॥ राजनं
ततः सर्वा भुञ्जते यातनाः क्रमात् ॥ २६ ॥ देवतागृहमेतत्तडागानां च भूपते ॥ पुष्पागामभिदंश्चैव यां गतिं यान्ति तच्छृणु ॥ २६ ॥ यातनास्वासु
सर्वसु पच्यन्ते वै पृथक् पृथक् ॥ ततश्च विष्टकुमयः कल्पानामेकविंशतिम् ॥ २७ ॥ ततश्चण्डालयो नो तु शतजन्यानि भूपते ॥ आस्रविध्व
सकानां तु दाहकानां च लुप्यताम् ॥ २८ ॥ महत्पापं तदाद्भुतं न क्षमोऽहं निजायुषा ॥ उच्छिष्टभोजिनो ये च मित्रद्वेहापराध ये ॥ २९ ॥
एतेषां यातनास्तीवा भवन्त्याचन्द्रतारकम् ॥ उच्छिष्टपितृदेव्या वेदमार्गबहिःस्थिताः ॥ ३० ॥ पाषण्डा इति विख्यातास्तेषां वै सर्वयाः नाः ॥
एवं बहुविधा भूय यातनाः पापकारिणाम् ॥ ३१ ॥ तेषां तासां च सख्यान् कर्तुं नालमहं प्रभो ॥ पापानां यातनानां च धर्मिणां चापि भूपते ॥
॥ ३२ ॥ संख्यां निगदितुं लोके कः क्षमो विष्णुना विना ॥ एतेषां सर्वपापानां धर्मशान्निविधानतः ॥ ३३ ॥ प्रायश्चित्तेषु चर्गिषु पापगणिः
प्रणश्यति ॥ प्रायश्चित्तानि कार्याणि समीपे कमलपते ॥ ३४ ॥ न्यूनातिरिक्तकृत्यानां संयुतिकणाय च ॥ गङ्गा चतुर्लसी चैव सत्सङ्गो हरिर्कर्मप्र
॥ ३५ ॥ अनसूया ब्रह्मिहा च सर्वेभ्ये हि पापहाः ॥ विष्णवर्षितानि कर्माणि सफ़लानि भवन्ति हि ॥ ३६ ॥ अनर्पितानि कर्माणि शस्त्रवि
न्यस्तहव्यवत् ॥ नित्यं नैमित्तिकं कान्यं यच्चान्यन्मोक्षसाधनम् ॥ ३७ ॥ विष्णोः समर्पितं सर्वं सात्त्विकं सफलं भवेत् ॥ हरिभक्तिः फलं नृणां तव

पापप्रणाशिनी ॥ ३८ ॥ सा भक्तिर्देशया ज्ञेया पापाण्यद्वेषसा ॥ तासै राजसैश्चैव सात्त्विकैश्च नृपोत्तम ॥ ३९ ॥ यच्चान्यस्य विदशार्थं
 भजनं श्रीपतेर्दृष्ट ॥ सा तामस्यधमा भक्तिः खलभावधरा यतः ॥ ४० ॥ योऽर्चयेत्कैवल्यधिया स्वैरिणी स्वपतिं यथा ॥ नारायणं जगन्नाथं
 तामसी मध्यमा तु सा ॥ ४१ ॥ देवपूजाफान्दष्टा मात्सर्याद्योऽर्चयेद्धरिम् ॥ सा भक्तिः पृथिवीपाल तामसी चोत्तमा स्मृता ॥ ४२ ॥ धनधान्या
 दिकं यस्तु प्रार्थयन्नर्चयेद्धरिम् ॥ श्रद्धया परया युक्तः सा राजस्यधमा स्मृता ॥ ४३ ॥ यः सर्वलोकविरुद्धातकीर्तिस्तु दिश्य माधवम् ॥
 अर्चयेत्परया भक्त्या सा मध्या राजसी मता ॥ ४४ ॥ सालोक्यादि पदं यस्तु सद्युद्दिश्याचयेद्धरिम् ॥ सा राजस्युत्तमा भक्तिः कीर्तिता पृथिवी
 पते ॥ ४५ ॥ यस्तु स्वकृतपापानां क्षयार्थं प्रार्चयेद्धरिम् ॥ श्रद्धया परयोपेतः सा सात्त्विक्यधमा स्मृता ॥ ४६ ॥ हरेरिदं प्रियमिति शुश्रूषं
 कुरुते तु यः ॥ श्रद्धया संशुतो भूयः सात्त्विकी मध्यमा तु सा ॥ ४७ ॥ विधिबुद्ध्याचयेद्यस्तु दासवर्च्छीपतिं नृप ॥ भक्तीनां प्रवरा सा तु उत्तमा
 सात्त्विकी स्मृता ॥ ४८ ॥ महिमानं हरेर्यस्तु किञ्चित्कृत्वा प्रियो नरः ॥ तन्मयत्वेन संतुष्टः सा भक्तिरुत्तमोत्तमा ॥ ४९ ॥ अहमेव एषो विष्णुर्मयि
 सर्वमिदं जगत् ॥ इति यः सततं पश्येत् विद्यादुत्तमोत्तमम् ॥ ५० ॥ एवं दशविधा भक्तिः संमार्च्छेदकारिणी ॥ तन्नापि सात्त्विकी भक्तिः सर्वकामफल
 प्रदा ॥ ५१ ॥ तस्माच्छृणुष्व भूपाल संसारविजिगीषुणा ॥ स्वकर्मणो विरोधेन भक्तिः कार्या जनार्दने ॥ ५२ ॥ यः स्वधर्मं परित्यज्य भक्तिभाजं
 जीवति ॥ न तस्य तुष्यते विष्णुराचारेणैव तुष्यते ॥ ५३ ॥ सर्वगमानामाचारः प्रथमं परिकल्पते ॥ आचारप्रभवो धर्मो धर्मस्य प्रसुरच्युतः ॥ ५४ ॥
 तस्मान्कार्या हरिभक्तिः स्वधर्मस्याविरोधिनी ॥ सदाचारविहीनानां धर्मा अप्यसुखप्रदाः ॥ ५५ ॥ स्वधर्महीना गतिश्चाप्यदृतेन प्रकीर्तिता ॥
 यत्तु पुष्टं त्वया भूयस्तत्सर्वं गदितं मया ॥ ५६ ॥ तस्माद्धर्मपरो भूत्वा पूज्यस्व जनार्दनम् ॥ नारायणमणीयांसं सुखमेत्यसि शाश्वतम् ॥ ५७ ॥
 शिव एव हरिः साक्षाद्धरिरेव शिवः स्वयम् ॥ इयोरन्तरद्वयाति नरकान्कोटिशः खलः ॥ ५८ ॥ तस्माद्विष्णुं शिवं वापि समं बुद्ध्वा समर्चद ॥ भेदकृद्बुद्ध
 माप्नोति इह लोके परत्र च ॥ ५९ ॥ यदर्थमहमायातस्त्वस्मीपि जन्माधिप ॥ तत्ते वक्ष्यामि सुमते सावधानं जिज्ञासय ॥ ६० ॥ आत्मयत्तकपायानो
 दग्धाः कपिलकोपतः ॥ वसन्ति नरके ते तु राजंस्तव पितामहाः ॥ ६१ ॥ तातुद्धर महाभाग गङ्गानयनकर्मणा ॥ गङ्गा सर्वाणि पापानि नाशयत्येव
 भूपते ॥ ६२ ॥ केशास्थिनखदन्ताश्च भस्मापि नृपसत्तम ॥ नयति विष्णुसदनं स्पृष्ट्वा गाङ्गेन वारिणा ॥ ६३ ॥ यस्यास्थि भस्म वा राजन् गङ्गायां
 क्षिप्यते नरैः ॥ स सर्वपापनिर्मुक्तः प्रयाति भवनं हरेः ॥ ६४ ॥ यानि कानि च पापानि प्रोक्तानि तव भूपते ॥ तानि सर्वाणि नश्यन्ति गङ्गाबिन्द्वभिषेच

नात् ॥ ६५ ॥ सनक उवाच ॥ इत्युक्त्वा मुनिशार्दूल महाराजं भगीरथम् ॥ धर्मात्मानं धर्मराजः सद्यश्चान्तर्दधे तदा ॥ ६६ ॥ स तु राजा महाप्राज्ञः सर्वशास्त्रार्थपारगः ॥ निक्षिप्य पृथिवीं सर्वां सचिवेषु ययौ वनम् ॥ ६७ ॥ तुहिनाद्रौ ततो गत्वा नरनारायणाश्रमात् ॥ पश्चिमे तुहिनाश्रान्ते शृङ्गे षोडशलोके ॥ ६८ ॥ तपस्तप्तवानयामास गङ्गां त्रैलोक्यपावनीम् ॥ ६९ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे धर्माख्यानो धर्मराजोपदेशेन भगीरथस्य गङ्गानयनोद्यमवर्णनं नाम पञ्चदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ नारद उवाच ॥ हिमवद्भिर्गिरिसाद्य किं चकार महीपतिः ॥ कथमानीतवान्गङ्गामेतन्मे वक्तुमर्हसि ॥ १ ॥ सनक उवाच ॥ भगीरथो महाराजो जटाचीरधरो मुने ॥ गच्छन्दिमाद्रिं तपसे प्राप्तो गोदावरी तटेम् ॥ २ ॥ तत्रापश्यन्महाराण्ये भृगोराश्रममुत्तमम् ॥ कृष्णसारसमकीर्णं मातङ्गगणसेवितम् ॥ ३ ॥ अमङ्गमरसंघुष्टं कूजद्विहसंकुलम् ॥ व्रजद्वारहिनिकरं चमरीपुच्छवीजितम् ॥ ४ ॥ नृत्यन्मयूरनिकरं सारङ्गादिनिषेवितम् ॥ प्रवर्द्धितमहावृक्षं मुनिकन्याभिरादात् ॥ ५ ॥ शालतालतमालाढ्यं नूनहिन्तालमण्डितम् ॥ मालतीश्रीथिकाकुन्दचम्पकाश्चत्थभूषितम् ॥ ६ ॥ उत्पलकुसुमोपेतं वृषिसङ्घनिषेवितम् ॥ वेदशास्त्रमहाधोषमाश्रमं प्राविशद्भृगोः ॥ ७ ॥ गृणन्तं परम ब्रह्म वृत्तं शिष्यगणैर्गुणिम् ॥ तेजसा सूर्यसदृशं भृगुं तत्र ददर्श सः ॥ ८ ॥ प्रणनामाथ विप्रेन्द्र पादसंग्रहणादिना ॥ आतिथ्यं भृगुरप्यस्य चक्रे सन्मानपूर्वकम् ॥ ९ ॥ कृतातिथ्यक्रियो राजा भृगुणा परमर्षिणा ॥ उवाच प्राञ्जलिभृत्वा विवाधान्मुने पुङ्गवम् ॥ १० ॥ भगीरथ उवाच ॥ भगवन्सर्वधर्मज्ञ सर्वशास्त्रविशारद ॥ पृच्छामि भवभीतोऽहं नृणामुद्धारकारणम् ॥ ११ ॥ भगवांस्तु भूते येन कर्मणा मुनिसत्तम ॥ तन्ममाख्याहि सर्वज्ञ अनुग्राह्योऽस्मि ते यदि ॥ १२ ॥ भृगुरवाच ॥ राजन्स्त्वेप्सितं ज्ञातं त्वं हि पुण्यवतां वरः ॥ अन्यथा स्वकुलं सर्वं कथमुद्धर्तुमर्हसि ॥ १३ ॥ यो वा को वापि भूपाल स्वकुलं शुभकर्मणा ॥ उद्धर्तुं कामस्तं विद्यात्तरूपधरं हरिम् ॥ १४ ॥ कर्मणा यन् देवेशो नृणामिष्टफलप्रदः ॥ तत्प्रवक्ष्यामि राजेन्द्र शृणुष्व मुसमाहितः ॥ १५ ॥ भव सत्यपरो राजन् हिंसानिरतस्तथा ॥ सर्वभूतहितो नित्यं भानृतं वद वै क्वचित् ॥ १६ ॥ त्यज दुर्जनसंसर्गं भज साधुसमागमम् ॥ कुरु पुण्यमहोरात्रं स्मर विष्णुं सनातनम् ॥ १७ ॥ कुरु पूर्वां महाविष्णोर्वाहि शान्तिं मतुत्तमाम् ॥ द्वादशाष्टाक्षरं मन्त्रं जप श्रेयो भविष्यति ॥ १८ ॥ भगीरथ उवाच ॥ सत्यं तु कीदृशं प्रोक्तं सर्वभूतहितं मुने ॥ अमृतं कीदृशं प्रोक्तं दुर्जनाभ्यापि कीदृशम् ॥ १९ ॥ साधवः कीदृशाः प्रोक्तास्तथा पुण्यं च कीदृशम् ॥ स्मर्तव्यश्च कथं विष्णुस्तस्य पूजा च कीदृशी ॥ २० ॥ शान्तिश्च कीदृशी प्रोक्ता को मन्त्रोऽष्टाक्षरो मुने ॥ को वा द्वादशवर्णश्च मुने तत्त्वार्थकोविदा ॥ २१ ॥ कृपां कृत्वा मयि पापं सर्वं व्याख्यातुमर्हसि ॥ भृगुरवाच ॥ साधु साधु महाप्राज्ञ तव

बुद्धिनुत्तमा ॥ २॥ गत्यष्टोऽहं त्वया भूप तत्सर्वं प्रवदामि ते ॥ यथार्थकथन यत्तत्सत्यमाहुर्विपश्चितः ॥ २३ ॥ धर्माविरोधतो वाच्यं तद्विधंपरायणैः ॥
 देशकालादि विज्ञाय स्वयमस्याविरोधतः ॥ २४ ॥ यद्वचः प्रोच्यते सद्भिस्तत्सत्यमभिधीयते ॥ सर्वेषामेव जंतूनामकेशजननं हि तत् ॥ २५ ॥
 अहिंसा सा नृप प्रोक्ता सर्वकामप्रदायिनी ॥ कर्मकार्यसहायत्वमकार्यपरिपन्थिता ॥ २६ ॥ सर्वलोकहितत्वं वै प्रोच्यते धर्मकोविदैः ॥ इच्छातु
 वृत्तकथनं धर्माधर्मविवेकिनः ॥ २७ ॥ अहतं तद्वि विज्ञेय सर्वेश्वरो विरोधि तत् ॥ ये लोके द्वेषिणो भूत्वाः कुमार्गतुल्यद्वयः ॥ २८ ॥ ते राजन्दुर्जना
 ज्ञेयाः सर्वधर्मबहिष्कृताः ॥ धर्माधर्मविवेकेन वेदमार्गानुसारिणः ॥ २९ ॥ सर्वलोकहितसक्ताः साधवः परिकीर्त्तिताः हारिभक्तिकरं यत्तत्सद्भिश्च परिरञ्जि
 तम् ॥ ३० ॥ आत्मनः प्रीतिजनकं तत्पुण्यं परिकीर्त्तितम् ॥ सर्वं जगदिदं विष्णुर्विष्णुः सर्वस्य कारणम् ॥ ३१ ॥ अहं च विष्णुर्गज्जानं तद्विष्णुस्य
 रणं विदुः ॥ सर्वदेवमयो विष्णुर्विधिना पूजयामि तम् ॥ ३२ ॥ इति या भवति श्रद्धा सा तद्रक्तिः प्रकीर्त्तिता ॥ सर्वभूतमयो विष्णुः परिपूर्णः सनातनः ॥ ३३ ॥
 इत्यभेदेन या बुद्धिः समता सा प्रकीर्त्तिता ॥ समता शत्रुमित्रेषु वशित्वं च तथा नृप ॥ ३४ ॥ यदृच्छालभसंतुष्टिः सा शान्तिः परिकीर्त्तिता ॥ एते
 सर्वे समाख्यातास्तपःसिद्धिप्रदा नृणाम् ॥ ३५ ॥ समस्तपरापराशीनां तरसा नाशहेतवः ॥ अष्टाक्षरं महामन्त्रं सर्वपापप्रणाशनम् ॥ ३६ ॥ वक्ष्यामि
 तव राजेन्द्र पुरुषार्थैकसाधनम् ॥ विष्णोः प्रियकरं चैव सर्वसिद्धिप्रदायकम् ॥ ३७ ॥ नमो नारायणायेति जपेत्प्रणवसपूर्वकम् ॥ नमो भगवते प्रोच्य
 वासुदेवाय तत्परम् ॥ ३८ ॥ प्रणवाद्यं महाराज द्वादशार्णसुदाहृतम् ॥ द्वयोः समं फलं राजन्नष्टद्वादशवर्णयोः ॥ ३९ ॥ ऋतौ च निवृत्तौ च सारग्यह
 दिष्टमेतयोः ॥ शङ्खचक्रधरं शान्तं नारायणमनामयम् ॥ ४० ॥ लक्ष्मीसंश्रितवामाङ्कं तथाभयकरं प्रभुम् ॥ किरीटकुण्डलधरं नानागण्डनशोभितम्
 ॥ ४१ ॥ ब्राजकस्तुभमालाढ्यं श्रीवत्साङ्कितवक्षसम् ॥ पीताम्बरधरं देवं सुरासुरनमस्कृतम् ॥ ४२ ॥ ध्यायेदनादिनिधनं सर्वकामफलप्रदम् ॥
 अन्तर्यामी ज्ञानरूपी परिपूर्णः सनातनः ॥ ४३ ॥ एतत्सर्वं समाख्यातं यत्तु शृष्टं त्वया नृप ॥ स्वस्ति तेऽस्तु तपःसिद्धिं गच्छ लब्धुं यथासुखम्
 ॥ ४४ ॥ एवमुक्तो महीपालो भृगुणा परमर्षिणा ॥ परमां प्रीतिमापन्नः प्रपेदे तपसे वनम् ॥ ४५ ॥ हिमवद्विरमासाद्य पुण्यदेशं मनोहरं ॥ नादेश्वरं
 महाक्षेत्रं तपस्तेपेऽतिदुश्चरम् ॥ ४६ ॥ राजा त्रिषवणस्नायी कन्दमूलफलशयनः ॥ कृतातिथ्यर्हणश्चापि नित्यं होमपरायणः ॥ ४७ ॥ सर्वभूतहितः
 शान्तो नारायणपरायणः ॥ पत्रैः पुष्पैः फलेस्तोत्रैश्चिकालं हरिपूजकः ॥ ४८ ॥ एवं बहुतिथं कालं नीत्वा चात्यन्तधैर्यवान् ॥ ध्यायन्नारायणं देवं
 शीर्णिपर्णशनोऽभवत् ॥ ४९ ॥ प्राणायामपरो भूत्वा राजा परमधार्मिकः ॥ निरुच्छ्वासं तपस्तप्तुं ततः समुपचक्रमे ॥ ५० ॥ ध्यायन्नारायणं देवभजन

तमपरजितम् ॥ षष्टिर्वर्षसहस्राणि निरुच्छ्वसिपरोऽभवत् ॥ ५१ ॥ तस्य नासापुटाद्राज्ञो वह्निर्ज्ञा भयंकरः ॥ तं दृष्ट्वा देवताः सर्वे वित्रस्ता वह्निता पिता ॥ ५२ ॥ अभिजन्ममुहाविष्णुं यत्रास्ते जगतां पतिः ॥ क्षीरोदस्योत्तरं तीरं संप्राप्य त्रिदेशेश्वराः ॥ अस्तुवन्देवदेशं शरणगतपालकम् ॥ ५३ ॥ देवा उचुः ॥ नताः स्म विष्णुं जगदेकनाथं स्मरन्तमस्तातिहरं परेशम् ॥ स्वभावशुद्धं परिपूर्णभावं उदन्ति यज्ज्ञानतनुं च तज्ज्ञाः ॥ ५४ ॥ ध्येयः सदा योगिवैभवात्मा स्वेच्छाशरीरः कृतदेवकार्यः ॥ जगन्त्वरूपो जगदादिनाथस्तस्मै नताः स्मः पुरुषोत्तमाय ॥ ५५ ॥ यद्वाप्तसंकीर्तनतो खलानां समस्त पापानि लयं प्रयान्ति ॥ तमीशमीढ्यं पुरुषं पुगुणं नताः स्म विष्णुं पुरुषाथसिद्धयै ॥ ५६ ॥ यतो जसा भान्ति दिवाकराद्या नातिश्रम त्यस्य कदापि शिक्षाः ॥ कालात्मकं तं त्रिदशाधिनाथं नमामहे वै पुरुषार्थरूपम् ॥ ५७ ॥ जगत्करोऽत्यब्जभवोऽतिरुद्रः पुनानि लोकाञ् श्रुतिभिश्च विभ्राः ॥ तमादिहैवं गुणसन्निधानं सर्वोपदेष्टारमिताः शरण्यम् ॥ ५८ ॥ वरं वरेण्यं मधुकैटभारिं सुरासुराभ्यर्चितपादपीठम् ॥ ५९ ॥ सद्भक्तसंकल्पितसिद्धिहेतुं ज्ञानैकवेद्यं प्रणताः स्म देवम् ॥ ६० ॥ अनादिमध्यान्तमजं परेशमनाद्यविद्याख्यतमो विनाशम् ॥ सच्चित्परानन्दधनस्वरूपं ह्युपादिहीनं प्रणताः स्म देवम् ॥ ६१ ॥ नारायणं विष्णुमनन्तमीशं पीताम्बरं पद्मभवादिसेव्यम् ॥ यज्ञप्रियं यज्ञकरं विभुदं नताः स्म सर्वोत्तममव्ययं तम् ॥ ६२ ॥ इति स्तुतो महाविष्णुर्देवैरिन्द्रादिभिस्तदा ॥ चरितं तस्य राजर्षेर्देवानां संन्यवेदयत् ॥ ६३ ॥ ततो देवान्समाश्वास्य दत्त्वाभयमनञ्जनः ॥ जगाम यत्र राजर्षिस्तपस्तपति नारद ॥ ६४ ॥ शङ्खचक्रधरो देवः सच्चिदानन्दविग्रहः ॥ प्रत्यक्षाभागात्तस्य राज्ञः सर्वजगद्गुरुः ॥ ६५ ॥ तं दृष्ट्वा पुण्डरीकाक्षं भाभासितदिगन्तरम् ॥ अतसीपुष्पसंकाशं स्फुरत्कुण्डलमण्डितम् ॥ ६६ ॥ ब्रिगध कुन्तलवक्राब्जं विभ्राजन्मुकुटोज्ज्वलम् ॥ श्रीवत्सकौस्तुभधरं वनमालाविभूषितम् ॥ ६७ ॥ दीर्घबाहुमुदागङ्गं लोकेशार्चितपत्नजम् ॥ ननाम दण्डवद्भूमौ भूपतिर्नम्रकंथः ॥ ६८ ॥ अत्यन्तहर्षसंपूर्णः सरोमाञ्चः सगद्गदः ॥ कृष्ण कृष्णेति कृष्णेति श्रीकृष्णेति समुच्चरन् ॥ ६९ ॥ तस्य विष्णुः प्रसन्नात्मा ह्यन्तर्यामी जगद्गुरुः ॥ उवाच कृपयाविष्टो भगवान्भूतभावनः ॥ ७० ॥ मम मृत्यन्तरं शम्भुं राजन्स्तोत्रैः स्वशक्तिः ॥ स्तुहि ते सकलं कामं सर्वं आगमिष्यन्ति मष्टोकं तव पूर्वपितामहाः ॥ ७१ ॥ यस्तु जग्राह शशिनं शरणं समुपागतम् ॥ तस्मादाराधयेशानं स्तोत्रैः स्तुत्यं सुखप्रदम् ॥ ७२ ॥ अनादिनिधनो देवः सर्वकाम फलप्रदः ॥ त्वया संपूजितो राजन्सद्यः श्रेयो विधास्यति ॥ ७३ ॥ इत्युक्त्वा देवदेशो जगतां पतिरच्युतः ॥ अन्तर्दधे मुनिश्रेष्ठ उत्तरायौ

सोऽपि भूपतिः ॥ ७४ ॥ किमिदं स्वप्न आहोस्वित्सत्यं साक्षाद्विजोतम् ॥ भूपतिर्विस्मयं प्राप्तः किं करोमीति विस्मितः ॥ ७५ ॥ अथान्तरिक्षे
 वायुच्चैः ग्राह तं भ्रान्तचेतसम् ॥ सत्यमेतदिति व्यक्तं न चिन्तां कर्तुमर्हसि ॥ ७६ ॥ तद्विशम्यावनीपाल ईशानं सर्वकारणम् ॥ समस्तदेवताराजम्
 स्तोषीद्भक्तितत्परः ॥ ७७ ॥ भगीरथ उवाच ॥ प्रणमामि जगन्नाथं प्रणतार्तिप्रणशनम् ॥ प्रमाणगोचरं देवमीशानं प्रणवात्मकम् ॥ ७८ ॥ जगद्रूप
 मजं नित्यं सर्गस्थित्यन्तकारणम् ॥ विश्वरूपं विरूपार्थं प्रणतोऽस्त्युग्ररेतसम् ॥ ७८ ॥ आदिमध्यान्तरहितमनन्तमजमव्ययम् ॥ समामनन्ति योगीन्द्रा
 स्तं वन्दे पुष्टिवर्धनम् ॥ ८० ॥ नमो लोकाधिनाथाय वञ्चते परिवञ्चते ॥ नमोऽस्तु नीलग्रीवाय पञ्चानां पतये नमः ॥ ८१ ॥ नमश्चैतन्यरूपाय पुष्टानां
 पतये नमः ॥ नमोऽक्षरप्रकरणाय भूतानां पतये नमः ॥ ८२ ॥ नमः पिनाकहस्ताय शूलहस्ताय ते नमः ॥ नमः कपालहस्ताय पारा
 मुद्धरधारिणे ॥ ८२ ॥ नमस्ते सर्वभूताय घण्टाहस्ताय ते नमः ॥ नमः पञ्चास्यदेवाय क्षेत्राणां पतये नमः ॥ ८४ ॥ नमः समस्तभूतानामादिभूताय भूभूते ॥
 अनेकरूपरूपाय निर्गुणाय परात्मने ॥ ८५ ॥ नमो गणाधिदेवाय गणानां पतये नमः ॥ नमो हिरण्यगर्भाय हिरण्यपतये नमः ॥ ८६ ॥ हिरण्यरेतसे तुभ्यं नमो
 हिरण्यबाहवे ॥ नमो ध्यानस्वरूपाय नमस्ते ध्यानसाक्षिणे ॥ ८७ ॥ नमस्ते ध्यानसंस्थाय ध्यानगम्याय ते नमः ॥ येनेदं विश्वमखिलं
 चराचरविराजितम् ॥ ८८ ॥ वर्षेवाग्ने जनितां प्रधानपुरुषात्मना ॥ ८९ ॥ स्वप्रकाशं महात्मानं परं ज्योतिः सनातनम् ॥ यमामनन्ति तत्त्वज्ञाः सवितारं नृच
 शुषाम् ॥ ९० ॥ उमाकान् नन्दिकेशां नीलकण्ठं सदाशिवम् ॥ मृदुञ्जयं महादेवं परात्परतरं विभुम् ॥ ९१ ॥ परं शब्दब्रह्मरूपं तं वन्देऽखिलकारणम् ॥
 कपर्दिने नमस्तुभ्यं सद्योजाताय वै नमः ॥ ९२ ॥ भवोद्भवाय शुद्धाय ज्येष्ठाय च कनीयसे ॥ मन्यवे त इषे त्रय्याः पतये यज्ञतन्त्रवे ॥ ९३ ॥ ऊर्जे
 दिशां च पतये कालायाधोरूपिणे ॥ कृशादुरेतसे तुभ्यं नमोऽस्तु सुमहात्मने ॥ ९४ ॥ यतः समुद्राः सरितोऽद्वयश्च गन्धर्वयक्षासुरसिद्धसङ्घाः ॥ स्थाणु
 अग्निर्गर्भहृदरूपं च असञ्च सजीवमजीवमास ॥ ९५ ॥ नतोऽस्मि तं योगिनां त्रिपद्मं सर्वान्तरात्मानमरूपमीशम् ॥ स्वतन्त्रमेकं गुणिनां गुणं च
 नमामि भूयः प्रणमामि भूयः ॥ ९६ ॥ इत्थं स्तुतो महादेवः शक्तो लोकशंकरः ॥ आविर्बभूव भूपस्य संतततपसोऽग्रतः ॥ ९७ ॥ पञ्चवक्त्रं दशभुजं
 चन्द्रार्द्धकृतशेखरम् ॥ त्रिलोचनमुदाराङ्गं नागयज्ञोपवीतिनम् ॥ ९८ ॥ विशालवक्षसं देवं तुहिनाद्रिसमप्रभम् ॥ गजचर्माम्बरधरं सुरार्चितपदाम्बुजम् ॥
 ॥ ९९ ॥ दृष्ट्वा पपात पादग्रे दण्डवदुर्वि नारद ॥ तत उत्थाय सहसा शिवायै विहिताञ्जलिः ॥ १०० ॥ प्रणनाम महादेवं कर्तिदं आकराह्वयम् ॥
 विज्ञाय भक्तिं भूपस्य शंकरः शशिशेखरः ॥ १०१ ॥ उवाच गङ्गे तुष्टोऽस्मि वरं वरय वाञ्छितम् ॥ तोषितोऽस्मि त्वया सम्यक् स्तोत्रेण तपसा तथा ॥ १०२ ॥

एवमुक्तिः सुद्धेन राजा संतुष्टमानसः ॥ उवाच प्राञ्जलिधृत्वा जगतामीश्वरेश्वरम् ॥ ३ ॥ भगीरथ उवाच ॥ अनुग्रहोऽस्मि यदि ते वरदानं लभेश्वर ॥
तदा गङ्गां प्रयच्छास्मत्पितॄणां मुनिहते ॥ ४ ॥ श्रीशिव उवाच ॥ दत्ता गङ्गा मया तुभ्यं पितॄणां ते गतिः परा ॥ तुभ्यं मोक्षः पश्येति सा
तसुकोत्सर्गधै शिवः ॥ ५ ॥ कपर्दिनो जटासस्ता गङ्गा लोकैकपाविनी ॥ पावयन्ती जगत्सर्वमन्वगच्छद्भगीरथम् ॥ ६ ॥ ततः प्रभृति सा
देवी निर्मला मलहरिणी ॥ भगीरथीति विख्याता त्रिषु लोकेष्वभ्यनुने ॥ ७ ॥ सगरस्यात्मजाः पूर्वं यत्र दग्धाः स्वपापना ॥ तं देशं
पुनश्चक्रामास गङ्गा सर्वसद्विरा ॥ ८ ॥ यदा संभ्रुवितं भस्म सागरणां तु गङ्गाया ॥ तदैव नरकं मग्ना उद्धृताश्च गतैनसः ॥ ९ ॥ पुरा
संक्रियमानेन ये यमेनातिपीडिताः ॥ त एव पूजितास्तेन गङ्गाजलप्ररिप्लुताः ॥ १० ॥ गतपापान्स विज्ञाय यमः सगरसंभवान् ॥ प्रणम्या
भूय विधिवत्प्राह तान्प्रीतमानसः ॥ ११ ॥ भो भो राजसुता यूयं नरकाद् भृशदारुणात् ॥ मुक्ता विमानमारुह्य गच्छध्वं विष्णुमन्दिरम् ॥ १२ ॥
सुदुःखास्ते महात्मानो यमेन गतकल्मषाः ॥ दिव्यदेहधरा भूत्वा विष्णुलोकं प्रपदिरे ॥ १३ ॥ एवंप्रभावा सा गङ्गा विष्णुपादाग्रसंभवा ॥ सर्वलो
केषु विख्याता महापातकनाशिनी ॥ १४ ॥ य इदं पुण्यमाख्यानं महापातकनाशनम् ॥ पठेच्च शृणुयाद्वापि गङ्गास्नानफलं लभेत् ॥ १५ ॥ यस्त्वे
तत्पुण्यमाख्यानं कथयेद्ब्रह्मणः प्रतः ॥ स याति विष्णुभवनं पुनरावृत्तिवर्जितम् ॥ १६ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे गङ्गाभाहात्म्ये
भगीरथगङ्गानयनं नाम षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ऋषय उचुः ॥ साधु सूत महाभाग त्वयातिकरुणात्मना ॥ श्रावितं सर्वपापघ्नं गङ्गाभाहात्म्य
मुत्तमम् ॥ १ ॥ श्रुत्वा तु गङ्गाभाहात्म्यं नारदो देवदर्शनः ॥ किं पश्य च पुनः सूत सनकं सुनिस्तमम् ॥ २ ॥ सूत उवाच ॥ शृणुष्वद्य
पुनः सर्वे नारदेन सुरर्षिणा ॥ पृष्टं पुनर्यथा प्राह प्रवक्ष्यामि तथैव तत् ॥ ३ ॥ नानाख्यानेतिहासाच्च गङ्गाभाहात्म्यमुत्तमम् ॥ श्रुत्वा ब्रह्मभुतो
भूयः पृष्टवानिदमादरात् ॥ ४ ॥ नारद उवाच ॥ अहोऽतिधन्यं सुवृत्तैकसारं श्रुतं मया पुण्यमसंवृत्तार्थम् ॥ गोङ्गयमाहात्म्यमवप्रणशि त्वत्तो मुने
कारुणिकादभीष्टम् ॥ ५ ॥ ये साधवः साधु भजन्ति विष्णुं स्वार्थं पार्थ च यतन्त एवा॥ नानोपदेशैः सुविमुग्धचित्तं प्रबोधयन्ति प्रसभं प्रसन्नम् ॥ ६ ॥
ततः समाख्याहि हर्षव्रतानि कृतैश्च यैः प्रीतिमुपैति विष्णुः ॥ ददाति भक्तिं भजतां दयालुमुक्तिस्तु तस्या विदिता हि दासी ॥ ७ ॥ ददाति मुक्तिं
भजतां सुकुन्दो व्रतार्चनार्थनपरायणानाम् ॥ भक्तानुसेवासु महाप्रयासं विमृश्य कस्यापि न भक्तियोगम् ॥ ८ ॥ प्रवृत्तं च निवृत्तं च यत्कर्म हस्तिायणम् ॥ तदा
ख्याहि मुनिश्रेष्ठ विष्णुभक्तोऽसि मानद ॥ ९ ॥ सनक उवाच ॥ साधु साधु मुनिश्रेष्ठ भक्तस्त्वं पुरुषोत्तमो ॥ भूयो भूयो यतः पृच्छेश्वरित्रं शार्ङ्गयन्व

नः॥१०॥ व्रतानि ते प्रवक्ष्यामि लोकोपकृतिमन्ति च ॥ प्रसीदति हरिर्हेस्तु प्रयच्छत्यभयं तथा॥१॥ यस्य प्रसन्नो भगवान्यद्बालिङ्गो जर्नाह ॥
 इहामुत्र सुखं तस्मै तपोवृद्धिश्च जायते ॥ १२ ॥ येन केनाप्युपायेन हरिपूजापरायणाः ॥ प्रयान्ति परमं स्थानमिति प्राहुर्महर्षयः ॥ १३ ॥ मार्गे
 शीर्षे सिते पक्षे द्वादश्यां जलशायिनम् ॥ ज्योषितोऽर्चयेत्सम्यङ् नरः श्रद्धासमन्वितः॥१४॥ स्नात्वा शुक्लान्तरधरो दन्तधावनपूर्वकम्॥ गन्धपुष्पा
 क्षतैर्धूपेनदीपैर्नैवेद्यैश्चैः॥१५॥ वाग्यतो भक्तिभावेन मुनिश्रेष्ठाचर्येद्धरिम् ॥ केशवाय नमस्तुभ्यमिति विष्णुं च पूजयेत् ॥ १६ ॥ अष्टोत्तरशतं हुत्वा
 वह्नौ घृततिलाहुतीः ॥ रात्रौ जागरणं कुर्याच्छालग्रामसमीपतः ॥ १७ ॥ स्नापयेत्प्रस्थपयसा नारायणमनामयम् ॥ गतिवद्विष्य नैवेद्यैर्भक्ष्यैर्भोज्यैश्च केश
 वम् ॥ १८ ॥ त्रिकालं पूजयेद्भक्त्या महालक्ष्म्या समन्वितम् ॥ पुनः कल्ये समुत्थाय कृत्वा कर्म यथोचितम् ॥ १९ ॥ पूर्ववत्पूजयेद्वेव वाग्यतो नियतः
 शुचिः ॥ पायसं च त्समिश्रं नालिकेरफलान्वितम् ॥ २० ॥ मन्त्रेणानेन विप्राय दद्याद्भक्त्या सदक्षिणम् ॥ केशवः देशिहा देवः सर्वसंपत्प्रदायकः ॥ २१ ॥
 परमात्रप्रदानेन मम स्यादिष्टदायकः ॥ ब्राह्मणान्भोजयेत्पञ्चाच्छक्तितो बन्धुभिः सह ॥ २२ ॥ नारायणपरो भूत्वा स्वयं भुञ्जीत वाग्यतः ॥ इति यः
 कुरुते भक्त्या केशवाचनमुत्तमम् ॥ २३ ॥ स पौंडरीकयज्ञस्य फलमष्टगुणं लभेत् ॥ पौषमासे सिते पक्षे द्वादश्यां समुपोषितः ॥ २४ ॥ नमो नारा
 यणायैषि पूजयेत्प्रयतो हरिम् ॥ पयसा स्नाप्य नैवेद्यं पायसं च समर्पयेत् ॥ २५ ॥ रात्रौ जागरणं कुर्यात्त्रिकालार्चनतत्परः ॥ धूपैर्दीपैश्च नैवेद्यैर्गन्धैः
 पुष्पैर्मालाभिः ॥ २६ ॥ तृणैश्च गीतवाद्याद्यैः स्तोत्रैश्चाप्यर्चयेद्धरिम् ॥ कृशगन्धं च विप्राय दद्यात्सप्तदक्षिणम् ॥ २७ ॥ सर्वात्मा सर्वलोकेशः सर्व
 व्यापी सनातनः ॥ नारायणः प्रसन्नः स्यात्कृशरात्रप्रदानतः ॥ २८ ॥ मन्त्रेणानेन विप्राय दत्त्वा वै दानमुत्तमम् ॥ द्विजांश्च भोजयेच्छक्त्या स्वयमद्यात्स
 बान्धवः ॥ २९ ॥ एवं संपूजयेद्भक्त्या देवं नारायणं प्रभुम् ॥ अग्निष्टोमाष्टकफलं स संपूर्णमवाप्नुयात् ॥ ३० ॥ माघस्य शुक्लद्वादश्यां पूर्ववत्समुपो
 षितः ॥ नमस्ते माधवायेति हुत्वाष्टौ च घृताहुतीः ॥ ३१ ॥ पूर्वमानेन पयसा स्नापयेन्माधवं तदा ॥ शुष्पगन्धाक्षतैर्चेत्सावधानेन चेतसा ॥ ३२ ॥
 रात्रौ जागरणं कुर्यात्पूर्ववत्प्रसन्नः ॥ कल्यकर्म्म च निर्वर्त्य माधवं पुनर्चयेत् ॥ ३३ ॥ प्रस्थं तिलानां विप्राय दद्याद्भै मन्त्रपूर्वकम् ॥ सदक्षिणं
 सवस्त्रं च सर्वपापविमुक्तये ॥ ३४ ॥ माघवः सर्वभूतात्मा सर्वकर्मफलप्रदः ॥ तिलदानेन महता सर्वान्कामान्प्रयच्छतु ॥ ३५ ॥ मन्त्रेणानेन
 विप्राय दत्त्वा भक्तिसमन्वितः ॥ ब्राह्मणान्भोजयेच्छक्त्या संस्मरन्माधवं प्रभुम् ॥ ३६ ॥ एवं यः कुरुते भक्त्या तिलदाने व्रतं मुने ॥ वाजपेय
 शतस्यसौ संपूर्णं फलमाप्नुयात् ॥ ३७ ॥ फाल्गुनस्य सिते पक्षे द्वादश्यां समुपोषितः ॥ गोविन्दाय नमस्तुभ्यमिति संपूजयेद्भूती ॥ ३८ ॥ अष्टो

शतं हुत्वा घृतमिश्रतिलहृतीः ॥ पूर्वमानेन पयसा गोविन्दं स्नापयेच्छुचिः ॥ ३९ ॥ रात्रौ जागरणं कुर्यान्निकालं पूजयेत्तथा ॥ प्रातःकृत्यं
 पूर्वमन्याथ गोविन्दं पूजयेत्पुनः ॥ ४० ॥ ब्रह्माढकं च विप्राय दद्याद्ब्रह्मं सदक्षिणम् ॥ नमो गोविन्दं सर्वेश गोपिकाजनवल्लभ ॥ ४२ ॥ अनेन धान्यं
 समनं प्रीतो भव जगद्गुरोः एवं कृत्वा श्रंतं सम्यक् सर्वपापविवाजितः ॥ ४२ ॥ गोमेधमवजं पुण्यं सम्पूर्णं लभते नरः ॥ चैत्रमासे सिते पक्षे द्वादश्यां
 समुपोषितः ॥ ४३ ॥ नमोऽस्तु विष्णवे तुभ्यमिति पूर्ववदचयेत् ॥ क्षीरेण स्नापयेद्विष्णुं पूर्वमानेन शक्तितः ॥ ४४ ॥ तथैव स्नापयेद्विग्रहं घृतप्रस्थेन
 साङ्गम् ॥ कृत्वा जागरणं रात्रौ पूजयेत्पूर्ववद्वती ॥ ४५ ॥ ततः कल्ये समुत्थाय प्रातःकृत्यं समाप्य च ॥ अष्टोत्तरशतं हुत्वा मध्वाज्यतिलमिश्रं
 तम् ॥ ४६ ॥ सदक्षिणं च विप्राय दद्याद्ब्रह्मं तण्डुलाढकम् ॥ प्राणरूपी महाविष्णुः प्राणदः सर्ववल्लभः ॥ ४७ ॥ तण्डुलाढकदानेन प्रीयतां मे जनार्दन ॥
 एवं कृत्वा नरो भुक्त्या सर्वपापविवाजितः ॥ ४८ ॥ अत्याग्निष्टोमयज्ञस्य फलमष्टगुणं लभेत् ॥ वैशाखशुक्लद्वादश्यामुपोष्य मधुमुदनम् ॥ ४९ ॥
 प्राणक्षीरेण देवेशं स्नापयेद्भक्तिसंयुतः ॥ जागरं तत्र कर्त्तव्यं त्रिकालार्चनसंयुतम् ॥ ५० ॥ नमस्ते मधुहन्त्रे च जुहुयाच्छक्तितो घृतम् ॥ अष्टोत्तरशतं
 शीर्ष्यं विधिवन्मधुमुदनम् ॥ ५१ ॥ विपापो ह्यश्वमेधानामष्टानां फलमाप्नुयात् ॥ ५२ ॥ क्षीरेणाढकमानेन
 स्नापयेद्यद्विक्रमम् ॥ नमस्त्रिविक्रमायेति पूजयेद्भक्तिसंयुतः ॥ ५३ ॥ जुहुयात्पायसेनैव ह्यष्टोत्तरशतहृतीः ॥ कृत्वा जागरणं रात्रौ पुनः पूजां प्रकल्प
 येत् ॥ ५४ ॥ अपूर्णविशतिं दत्त्वा ब्राह्मणाय सदक्षिणम् ॥ देवदेव जगन्नाथ प्रसीद परमेश्वर ॥ ५६ ॥ उपायनं च संगृह्य ममाभीष्टप्रदो भव ॥
 ब्राह्मणान्भोजयेच्छस्य स्वयं भुञ्जीत वाग्यतः ॥ ५६ ॥ एवं यः कुरुते विप्र व्रतं त्रैविक्रमं परम् ॥ सोऽष्टानां नरमेधानां विपापः फलमाप्नुयात् ॥ ५७ ॥
 आषाढशुक्लद्वादश्यामुपवासी जितेन्द्रियः ॥ वामनं पूर्वमानेन स्नापयेत्पयसा व्रती ॥ ५८ ॥ नमस्ते वामनायेति दुर्वाज्याष्टोत्तरं शतम् ॥ हुत्वा च
 जागरं कुर्याद्दामनं चार्चयेत्पुनः ॥ ५९ ॥ सदक्षिणं च दध्यन्नं नालिकेरफलाश्वितम् ॥ भक्त्या प्रदद्याद्विप्राय वामनार्चनशीलिते ॥ ६० ॥ वामनो
 बुद्धिदो होता द्रव्यस्थो वामनः सदा ॥ वामनस्तारकोऽस्माच्च वामनाय नमो नमः ॥ ६१ ॥ अनेन दत्त्वा दध्यन्नं शक्तितो भोजयेद्विजान् ॥ कृत्वै
 वमग्निष्टोमानां शतस्य फलमाप्नुयात् ॥ ६२ ॥ श्रावणस्य सिते पक्षे द्वादश्यामुपवासकृत् ॥ क्षीरेण मधुमिश्रेण स्नापयेच्छ्रीधरं व्रती ॥ ६३ ॥
 नमोऽस्तु श्रीधरायेति गन्धाद्यैः पूजयेत्क्रमात् ॥ जुहुयात्पृषदाज्येन शतमष्टोत्तरं मुने ॥ ६४ ॥ कृत्वा च जागरं रात्रौ पुनः पूजां प्रकल्पयेत् ॥
 दातव्यं चैव विप्राय क्षीराढकमनुत्तमम् ॥ ६५ ॥ दक्षिणां च सवन्नां वै प्रदद्याद्भूमकुण्डले ॥ मन्त्रेणानेन विप्रेन्द्र सर्वकामाथसिद्धये ॥ ६६ ॥

क्षीराब्धिशाधिर्देवेश स्माकान्त जगत्पते ॥ क्षीरदानेन सुप्रीतो भव सर्वसुखप्रदः ॥६७॥ सुखप्रदत्वाद्विप्रांश्च भोजयेच्छक्तितो व्रती ॥ एव कृत्वा
 श्वमेधानां सहस्रस्य फलं लभेत् ॥ ६८ ॥ मासि भाद्रपदे शुक्ले द्वादश्यां समुपोषितः ॥ ह्यपयेद्वोणपयसा हृषीकेशं जगद्गुरुम् ॥६९॥ हृषीकेश
 नमस्तुभ्यमिति संपूजयेन्नरः ॥ चरुणा मधुयुक्तेन शतमद्योतं हुनेत् ॥ ७० ॥ जागरादीनि निर्वर्त्य दद्यादात्मविदे ततः ॥ सार्धाढकं च गोधूमान्द
 क्षिणां हेम शक्तितः ॥ ७१ ॥ हृषीकेश नमस्तुभ्यं सर्वलोकैकहेतवै ॥ मह्यं सर्वसुखं देहि गोधूमस्य प्रदानतः ॥ ७२ ॥ भोजयेद्ब्राह्मणान्शतस्य
 स्वयं चाश्रीतवाग्यतः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो ब्रह्ममेवफलं लभेत् ॥७३॥ आश्विनं मासि शुक्लायां द्वादश्यां समुपोषितः ॥ पद्मनाभं च पयसा ह्यपयेद्रक्तितः
 शुचिः ॥ ७४ ॥ नमस्ते पद्मनाभाय होमं कुर्यात्स्वशक्तितः ॥ तिलव्रीहियवाज्यैश्च पूजयेच्च विधानतः ॥७५॥ जागरं निशि निर्वर्त्य पुनः पूजां
 समाचरेत् ॥ दद्याद्विप्राय कुडवं मधुनस्तु सदक्षिणम् ॥ ७६ ॥ पद्मनाभं नमस्तुभ्यं सर्वलोकपितामह ॥ मधुदानेन सुप्रीतो भव
 सर्वसुखप्रदः ॥ ७७ ॥ एवं यः कुरुते भक्त्या पद्मनाभव्रतं सुधीः ॥ ब्रह्ममेवसहस्रस्य फलमाप्नोति निश्चितम् ॥ ७८ ॥ द्वादश्यां कार्तिके शुक्ले
 उपवासी जितेन्द्रियः ॥ क्षीरेणाकटकमानेन दद्या वाज्येन तावता ॥७९॥ नमो दामोदरायैति ह्यपयेद्रक्तितः ॥ अष्टोत्तरशतं हुत्वा मन्वाज्या
 क्तितिलहृतीः ॥ ८० ॥ जागरं नियतः कुर्याच्चिकालार्चनतत्परः ॥ प्रातः संपूजयेद्देवं पद्मपुष्पैर्नोमैः ॥ ८१ ॥ पुनरष्टोत्तरशतं जुहुयात्सप्तवृत्ते
 स्तिलैः ॥ पञ्चमद्ययुतं चाब्रं दद्याद्विप्राय भक्तितः ॥ ८२ ॥ दामोदर जगन्नाथ सर्वकारणकारण ॥ त्राहि मां कृपया देव शारणागतपालक ॥८३॥
 अनेन दत्त्वा दानं च श्रोत्रियाय कुटुम्बिने ॥ दक्षिणां च यथाशक्त्या ब्राह्मणांश्चापि भोजयेत् ॥८४॥ एवं कृत्वा व्रतं सम्यगशीयाद्बन्धुभिः सह ॥ अश्वमेघ
 सहस्राणां द्विगुणं फलमश्नुते ॥ ८५ ॥ एवं कुर्याद्रती यस्तु द्वादशीव्रतस्तुतमम् ॥ संवत्सरं मुनिश्रेष्ठ स याति परम पदम् ॥८६॥ एकमासे द्विमासे
 वा यः कुर्याद्रक्तितत्परः ॥ तत्तत्फलमवाप्नोति प्राप्नोति च हरेः पदम् ॥ ८७ ॥ पूर्णं संवत्सरं कृत्वा कुर्यादुद्यापनं व्रती ॥ मार्गशीर्षासिते पक्षे
 द्वादश्यां च सुनीश्वर ॥ ८८ ॥ स्नात्वा प्रार्थयथाचारं दन्तधावनपूर्वकम् ॥ शुक्लमाल्याम्बरधरः शुक्लगन्धानुलेपनः ॥ ८९ ॥ मण्डपं कारयेद्दिव्यं चतु
 रब्जं सुशोभनम् ॥ घण्टाचारमसंयुक्त किङ्किणीरिवशोभितम् ॥ ९० ॥ अलंकृतं पुष्पमाल्यैर्वितानध्वजराजितम् ॥ द्यादितं शुक्लवस्त्रेण दीपमालावि
 भूषितम् ॥ ९१॥ तन्मध्य सर्वतोभद्रं कुर्यात्सम्यगलंकृतम् ॥ तस्योपरि न्यसेत्कुम्भान्द्वादशाम्बुप्रसूतान् ॥९२॥ एकेन शुक्लवस्त्रेण सम्यक्सशोधितेन
 च ॥ सर्वानाच्छादयेत्कुम्भान्यश्चरत्नसमन्वितान् ॥९३॥ लक्ष्मीनारायणं देव कारयेद्रक्तितान्व्रती ॥ हेन्ना वा रजतेनापि तथा ताम्रेण वा द्विज ॥९४॥

संप्रणयेत्यतिमां तां च कुम्भोपरि सुसंयमी ॥ तन्मूल्यं वा द्विजश्रेष्ठ काञ्चनं च स्वशक्तिः ॥ ९५ ॥ सर्वव्रतेषु मतिमान्वित्तांशं विवर्जयेत् ॥ यदि कुर्यात्स्यं यान्ति तस्यायुद्धनसंपदः ॥ ९६ ॥ अनन्तशायिनं देवं नारायणमनामयम् ॥ पञ्चावृत्तेन प्रथमं स्नापयेद्रक्तिसंयुतः ॥ ९७ ॥ नामभिः केशवैश्वैश्च ह्युपचारान्वक्तयेत् ॥ रात्रौ जागरणं कुर्यात्परायणश्रवणादिभिः ॥ ९८ ॥ जितेन्द्रो भवेत्सम्पत्सोपवासो जितेन्द्रियः ॥ त्रिकालमर्चयेद्देवं यथाविभवविस्तरम् ॥ ९९ ॥ ततः प्रातः समुत्थाय प्रातः कृत्यं समाप्य चा तिलहोमान्व्याहृतिभिः सहस्रं कारयेद्भिजैः ॥ १०० ॥ ततः संपूजयेद्देवं गन्धपुष्पादिभिः क्रमात् ॥ देवस्य पुतः कुर्यात्परायणश्रवणं ततः ॥ १०१ ॥ दद्याद्वादशविभ्रयो दध्यन्नं पायसं तथा ॥ अपूर्वैर्दशभिर्भुक्तं सद्यतं च सदक्षिणम् ॥ १०२ ॥ देवदेवजगन्नाथ भक्तानुग्रहविग्रह ॥ गृहाणोपायनं कृष्ण सर्वाभीष्टप्रदो भवा ॥ १०३ ॥ अनेनोपायनं दत्त्वा गर्भयेत्त्याञ्जलिः स्थितः ॥ आधाय जानुनी भूमौ विनयावनतो ब्रवी ॥ १०४ ॥ नमो नमस्ते सुराजराज नमोऽस्तु ते देव जगन्निवास ॥ कुरुष्व संपुर्णं फलं ममाद्य नमोऽस्तु तुभ्यं पुरुषोत्तमाय ॥ १०५ ॥ इति संप्रार्थयेद्दिग्रान्त्वं च पुरुषोत्तमम् ॥ दद्यादर्घ्यं च देवाय महालक्ष्मीयुताय वै ॥ १०६ ॥ लक्ष्मीपते नमस्तुभ्यं क्षीरणविवासिने ॥ अर्घ्यं गृहाण देवेश लक्ष्म्या च सहितः प्रभो ॥ १०७ ॥ यस्य स्मृत्या च नामोत्तयात्पोयज्ञक्रियादिषु ॥ न्यूनं संपूर्णतां याति सद्यो वन्दे तमच्युतम् ॥ १०८ ॥ इति विज्ञाप्य देवेशं तत्सर्वं संयमी व्रते ॥ प्रतिमां दक्षिणाशुक्तामाचार्याय निवेदयेत् ॥ १०९ ॥ ब्राह्मणभोजयेत्पश्चाच्छक्त्या दद्याच्च दक्षिणाम् ॥ भुञ्जीत वाग्यतः पश्चात्स्वयं बंधुजनैर्वृतः ॥ ११० ॥ आसायं शृणुयाद्विष्णोः कथां विद्वज्जनैः सह ॥ इत्येवं कृते यस्तु मनुजो द्वादशीव्रतम् ॥ १११ ॥ सर्वान्कामान्स आप्नोति पत्रेह च नारद ॥ त्रिसप्तकुलसंगुक्तः सर्वपापविवर्जितः ॥ ययाति विष्णुभवनं यत्र गत्वा न शोचति ॥ ११२ ॥ य इदं शृणुयाद्विप्र द्वादशीव्रतमुत्तमम् ॥ वाचयेद्वापि स नरो वाजयेयफलं लभेत् ॥ ११३ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे प्रथमपादे व्रताख्यानं मार्गशीर्षशुद्धद्वादशीव्रतकथनं नाम सप्तदशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ सप्तक उवाच ॥ अन्यद्ब्रतवरं वश्यं शृणुष्व मुनिसत्तम ॥ सर्वपापहरं पुण्यं सर्वदुःखनिवर्हणम् ॥ १ ॥ ब्राह्मणक्षत्रियविशां शूद्राणां योषितां तथा ॥ समस्तकर्मफलदं सर्वव्रतफलप्रदम् ॥ २ ॥ दुःस्वप्ननाशनं धर्म्यं दुष्टग्रहनिवारणम् ॥ सर्वलोकेषु विख्यातं पूर्णिमाव्रतमुत्तमम् ॥ येन चीर्णेन पापानां राशिकोटिः प्रशास्यति ॥ ३ ॥ मार्गशीर्षे सितेपक्षे पूर्णायां नियतः शुचिः ॥ स्नानं कुर्याद्यथाचारं दन्ताधानपूर्वकम् ॥ ४ ॥ शुक्लाम्बरधरः शुद्धो गृहमागत्य वाग्यतः ॥ प्रक्षाल्य पादावाचय्य स्मरन्नारायणं प्रभुम् ॥ ५ ॥ नित्यं देवाचनं कृत्वा पश्चात्संकरणपूर्वकम् ॥ लक्ष्मीनारायणं देवमर्चयेद्भक्तिभावनः ॥ ६ ॥

अवाहनासनाद्यैश्च गन्धपुष्पादिभिर्व्रती ॥ नमो नारायणायेति पूजयेद्भक्तितत्परः ॥७॥ गीतैर्वद्वैश्च नृत्यैश्च पुराणपठनादिभिः ॥ स्तोत्रैर्वगारययेद्देवं
 व्रतकुरुसमाहितः ॥८॥ देवस्य पुरतः कृत्वा स्थण्डिलं चतुरस्रकम् ॥ अरत्निमात्रं तत्राग्निं स्थापयेद्गृह्यमार्गतः ॥ आज्यभागान्तर्पयन्तं कृत्वा पुरुषमुत्कृतं ॥
 चरुणा च तिलैश्चापि घृतेन जुहुयात्तथा ॥ ९ ॥ एकवारं द्विवारं वा त्रिवारं वापि शक्तितः ॥ होमं कुर्यात्प्रयत्नेन सर्वपापनिवृत्तये ॥ १० ॥ प्रायश्चित्ता
 दिकं सर्वं स्वगृह्यैकविधानतः ॥ समाप्य होमं विधिवच्छान्तिमुक्तं जपेद्दुधः ॥ ११ ॥ पश्चाद्देवं समागत्य पुनः पूजां प्रकल्पयेत् ॥ तथोपवासं
 देवाय ह्यर्पयेद्भक्तिसंयुतः ॥ १२ ॥ पौर्णमास्यां निराहारः स्थित्वा देवं तवाज्ञया ॥ भोक्ष्यामि पुण्डरीकाक्ष परेऽहि शरणं भव ॥ १३ ॥ इति विज्ञाप्य
 देवाय ह्यर्घ्यं दद्यात्तैर्नदो ॥ जानुभ्यामवनीं गत्वा शुक्रपुष्पाक्षतान्वितः ॥ १४ ॥ क्षीरेदार्षणं संभूतं अत्रिगोत्रसमुद्भव ॥ गृहाणार्घ्यं मया दत्तं रोहिणीनायक
 प्रभो ॥ एवमर्घ्यं प्रदीयेन्दोः प्रार्थयेत्प्राञ्जलिस्ततः ॥ १५ ॥ तिष्ठन्पूर्वमुखो भूत्वा पश्यन्निन्दुं च नारद ॥ १६ ॥ नमः शुक्लांशवे तुभ्यं द्विजराजाय ते नमः ॥ रोहि
 णीपतये तुभ्यं लक्ष्मीधरात्रे नमोऽस्तु ते ॥ १७ ॥ ततश्च जागरं कुर्यात्पुराणश्रवणादिभिः ॥ जितेन्द्रियश्च संशुद्धः पाषण्डालोकवर्जितः ॥ १८ ॥
 ततः प्रातः प्रकुर्वीत स्वाचारं च यथाविधि ॥ पुनः संपूजयेद्देवं यथाविभवविस्तरम् ॥ १९ ॥ ब्राह्मणान्भोजयेच्छतत्या ततश्च प्रयतो नरः ॥ बन्धु
 भृत्यादिभिः सार्धं स्वयं भुञ्जीत वाग्यतः ॥ २० ॥ एवं पौषादिमासेषु पूर्णमास्यामुपोषितः ॥ अर्चयेद्भक्तिसंयुक्तो नारायणमनामयम् ॥
 ॥ २१ ॥ एवं संवत्सरं कृत्वा कार्तिक्यां पूर्णिमादिने ॥ उद्यापनं प्रकुर्वीत तद्विधानं वदामि ते ॥ २२ ॥ मण्डपं कारयेद्विष्यं चतुरास्त्रं सुगङ्गलम् ॥
 शोभितं पुष्पमालाभिवितानध्वजराजितम् ॥ २३ ॥ बहुदीपसमाकीर्णं किङ्किणीजालशोभितम् ॥ दर्पणैश्चामरैश्च कलशैश्च समावृतम् ॥
 ॥ २४ ॥ तन्मध्ये सर्वतोभद्रं पञ्चवर्णविराजितम् ॥ जलपूर्णं ततः कुम्भं न्यसेत्तस्योपरि द्विज ॥ २५ ॥ पिपाय कुम्भं वद्वेज सुसूक्ष्मेणाति
 शोभितम् ॥ हेम्ना वा रजतेनापि तथा ताम्रेण वा द्विज ॥ लक्ष्मीनारायणं देवं कृत्वा तस्योपरि न्यसेत् ॥ २६ ॥ पश्चात्सूतेन संस्तवाप्याभ्यर्च्य
 गन्धादिभिः क्रमात् ॥ भक्ष्यैर्भोज्यादिनैर्वद्वैर्भक्तितः संयतेन्द्रियः ॥ २७ ॥ जागरं च तथा कुर्यात्सम्यक्ब्रह्मासमन्वितः ॥ परेऽहि प्रातर्विधिव
 त्पूर्ववद्विष्णुमर्चयेत् ॥ २८ ॥ आचार्याय प्रदातव्या प्रतिमा दक्षिणान्विता ॥ ब्राह्मणान्भोजयेच्छतत्या विभवे सत्यवारिताम् ॥ २९ ॥ तिलदानं प्रकुर्वीत
 यथाशक्त्या समाहितः ॥ कुर्यादग्नौ च विधिवत्तिलहोमं विचक्षणः ॥ ३० ॥ एवं कृत्वा नरः सम्यक् लक्ष्मीनारायणव्रतम् ॥ इह भुक्त्वा
 महाभोगान्पुत्रपौत्रसमन्वितः ॥ ३१ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः कुलायुतसमन्वितः ॥ प्रयाति विष्णुभवनं योगिनामपि दुर्लभम् ॥ ३२ ॥

इति श्रीब्रह्मरदीयपुराणे प्रथमपादे व्रताख्येने मागशीर्षोर्णिमायां लक्ष्मीनारायणव्रतं नामाष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ सनक उवाच ॥ अन्यद्व्रतं प्रवक्ष्यामि ध्वजरोपणसंज्ञितम् ॥ सर्वपापहरं पुण्यं विष्णुप्रीणनकारणम् ॥ १ ॥ यः कुर्याद्विष्णुभवेन ध्वजारोपणमुत्तमम् ॥ संपूज्यते विरिञ्च्यद्यैः किमन्यैर्बहुभाषितैः ॥ २ ॥ हेमभारसहस्रं तु यो ददाति कुटुम्बिने ॥ तत्फलं तुल्यमात्रं स्याद्ध्वजारोपणकर्मणः ॥ ३ ॥ ध्वजारोपणतुल्यं स्याद्ब्रह्मज्ञानमनुत्तमम् ॥ अथवा तुलसीसेवा शिवलिङ्गपूजनम् ॥ ४ ॥ अहोऽपूर्वमहोऽपूर्वमहोऽपूर्वमिदं द्विज ॥ सर्वपापहरं कर्म ध्वजारोपणसंज्ञितम् ॥ ५ ॥ सन्ति वै यानि कार्याणि ध्वजारोपणकर्मणि ॥ तानि सर्वाणि वक्ष्यामि शृणुष्व गदतो मम ॥ ६ ॥ कार्तिकस्य सिते पक्षे दशम्यां प्रयतो नरः ॥ ज्ञानं कुर्यात्प्रयत्नेन दन्तधावनपूर्वकम् ॥ ७ ॥ एकशीर्षब्रह्मचारी च स्वपेन्नारायणं स्मरन् ॥ घौताम्बरधरः शुद्धो विप्रो नारायणाग्रतः ॥ ८ ॥ ततः प्रातः समुत्थाय स्नात्वाचम्य यथाविधि ॥ नित्यकर्मणि निर्वर्त्य पश्चाद्विष्णुं समर्चयेत् ॥ ९ ॥ चतुर्भिर्ब्राह्मणैः सार्द्धं कृत्वा च स्वस्तिवाचनम् ॥ नान्दीशार्द्धं प्रकुर्वीत ध्वजारोपणकर्मणि ॥ १० ॥ ध्वजस्तम्भौ च गायत्र्या प्रोक्षयेद्ब्रह्मसंयुतौ ॥ मूर्त्यं च वैनतेयं च हिमाञ्चु तत्परोऽवेयेत् ॥ ११ ॥ धातारं च विधातारं पूजयेद्धजदण्डकोद्धारिद्राक्षतगन्धद्यैः शुक्लपुष्पैर्विशेषतः ॥ १२ ॥ ततो गोचर्ममात्रं तु स्थण्डिलं चोपलियवै ॥ आधायार्घ्यं स्वशुद्धोत्तयाद्वाज्यभागादिकं क्रमात् ॥ १३ ॥ जुहुयान्पायसं चैव सारज्यमष्टोत्तरं शतम् ॥ प्रथमं पौरुषं सूक्तं विष्णोर्नुकमिरावतीम् ॥ १४ ॥ ततश्च वैनतेयाय स्वाहेत्यष्टाहुतीस्तथा ॥ सोमो धेनुमुदुत्यं च जुहुयाच्च ततो द्विज ॥ १५ ॥ सौरमन्त्राज्ये तत्र शान्तिसूक्तानि शक्तिः ॥ रात्रौ जागरणं कुर्यादुपकण्ठं हरेः शुचिः ॥ १६ ॥ ततः प्रातः समुत्थाय नित्यकर्म समाप्य च ॥ गन्धपुष्पादिभिर्देवमर्चयित्पूर्वकमात् ॥ १७ ॥ ततो मङ्गलवाद्यैश्च सूक्तपाठैश्च शोभनम् ॥ नृत्यैश्च स्तोत्रपठनैश्चद्विष्णवाख्ये ध्वजम् ॥ १८ ॥ देवस्य द्वारदेशे वा शिखरे वा मुद्रान्वितः ॥ सुस्थिरं स्थापयेद्विप्र ध्वजं सुस्तम्भसंयुतम् ॥ १९ ॥ गन्धपुष्पाक्षतैर्देवं धूपदीपैर्भोज्यैः ॥ भक्ष्यभोज्यादिसंयुक्तेनैवैधैर्हरिं यजेत् ॥ २० ॥ एवं देवाख्ये स्याज्य शोभनं ध्वजमुत्तमम् ॥ प्रदक्षिणमनुब्रज्य स्तोत्रमेतदुदीरेयत् ॥ २१ ॥ नमस्ते पुण्डरीकाक्ष नमस्ते विश्वभावन ॥ नमस्तेऽस्तु हर्षिकेश महापुरुष पूर्वज ॥ २२ ॥ येनेदम् स्तिलं जातं यत्र सर्वं प्रतिष्ठितम् ॥ लयमेप्यति यत्रैवं तं प्रब्रह्मोऽस्मि केशवम् ॥ २३ ॥ न जानन्ति परं भावं यस्य ब्रह्मादयः सुराः ॥ योगिनो यं न पश्यन्ति तं वन्दे ज्ञानरूपिणम् ॥ २४ ॥ अन्तरिक्षं तु यन्नाभिर्द्यौर्मूर्ध्ना यस्य चैव हि ॥ पादोऽध्वरस्य पृथिवी तं वन्दे विश्वरूपिणम् ॥ २५ ॥ यस्य श्रोत्रे दिशः सर्वा यच्चक्षुर्दिनकृच्छशी ॥ ऋक्सामयजुषी येन तं वन्दे ब्रह्मरूपिणम् ॥ २६ ॥ यन्मुखोद्ग्राहणा जाता यद्बाहोरभवनृपाः ॥ वैश्या यस्यो

रतो जाताः पद्भ्यां शूद्रो व्यजायत ॥ २७ ॥ मायासङ्गममात्रेण वदन्ति पुरुष त्वजम् ॥ स्वभावविमल शुद्धं निर्विकारं निरञ्जनम् ॥ २८ ॥ क्षीराब्धि
 शायिनं देवमनन्तमपराजितम् ॥ सङ्कतवत्सलं विष्णुं भक्तिगम्यं नमाम्यहम् ॥ २९ ॥ पृथिव्यादीनि भूतानि तन्मात्राणीन्द्रियाणि च ॥ सूक्ष्मासूक्ष्माणि
 येनासन्तं वन्दे सर्वतोमुखम् ॥ ३० ॥ यद्ब्रह्म प्रसं धाम सर्वलोकोत्तमम् ॥ निरुणं प्रसं सूक्ष्मं प्रणतोऽस्मि पुनः पुनः ॥ ३१ ॥ अविकारमजं
 शुद्धं सर्वतोबाहुमीश्वरम् ॥ यमामनन्ति योगीन्द्राः सवकारणकारणम् ॥ ३२ ॥ यो देवः सर्वभूतानामन्तरात्मा जगन्मयः ॥ निरुणः परमात्मा च स
 मे विष्णुः प्रसीदतु ॥ ३३ ॥ हृदयस्थोऽपि दूस्थो मायया मोहितात्मनाम् ॥ ज्ञानिनां सर्वगो यस्तु स मे विष्णुः प्रसीदतु ॥ ३४ ॥ चतुर्भिश्च
 चतुर्भिश्च द्वाभ्यां षड्भिरेव च ॥ हूयते च पुनर्द्वाभ्यां स मे विष्णुः प्रसीदतु ॥ ३५ ॥ ज्ञानिनां कर्मिणां चैव तथा भक्तिमतां वृणाम् ॥ गतिदाता
 विश्वप्रणयः स मे विष्णुः प्रसीदतु ॥ ३६ ॥ जगद्धितार्थं ये देहाधियन्ते लीलया हरेः ॥ तानर्चयन्ति विबुधाः स मे विष्णुः प्रसीदतु ॥ ३७ ॥ यमामनन्ति वै
 सन्तः सच्चिदानन्दविग्रहम् ॥ निरुणं च गुणाधारं स मे विष्णुः प्रसीदतु ॥ ३८ ॥ इति स्तुत्वानमेद्विष्णुं ब्राह्मणांश्च प्रपूजयेत् ॥ आचार्यं पूजयेत्पश्चादक्षिणच्छा
 दनादिभिः ॥ ३९ ॥ ब्राह्मणान्भोजयेच्छत्तया भक्तिभावसमन्वितः ॥ पुत्रमित्रकलत्राद्यैः स्वयं च सहबन्धुभिः ॥ ४० ॥ कुर्वीत पात्रं विप्रं नारायणपरायणः ॥
 यस्त्वेतत्कर्म कुर्वीत ध्वजरोपणसुत्तमम् ॥ तस्य पुण्यफलं वक्ष्ये शृणुष्व सुसमाहितः ॥ ४१ ॥ पदो ध्वजस्य विप्रेन्द्र यावच्चलति वायुना ॥ तावन्ति
 पापजालानि नश्यन्त्येव न संशयः ॥ ४२ ॥ महापातकयुक्तो वा युक्तो वा सर्वपातकैः ॥ ध्वजं विष्णुगृहे कृत्वा मुच्यते सर्वपातकैः ॥ ४३ ॥ याव
 दिनानि तिष्ठति ध्वजो विष्णुगृहे द्विज ॥ तावद्दुग्गसहस्राणि हरिसारूढ्यमश्नुते ॥ ४४ ॥ आरोपितं ध्वजं दृष्ट्वा येऽभिनन्दन्ति धार्मिकाः ॥ तेऽपि सर्वे
 प्रमुच्यन्ते महापातककोटिभिः ॥ ४५ ॥ आरोपितो ध्वजो विष्णुगृहे हुन्यन्पटं स्वकम् ॥ कर्तुः सर्वाणि पापानि धुनोति निमिषार्द्धतः ॥ ४६ ॥ यस्त्वा
 रोप्य गृहे विष्णोर्ध्वजं नित्यमुपाचरेत् ॥ स देवयानेन दिवं यातीव सुमतिर्नृपः ॥ ४७ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे व्रताख्यान
 ध्वजरोपणब्रह्मैकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ नारद उवाच ॥ भगवन्सर्वधर्मज्ञ सर्वशास्त्रार्थपात्र ॥ सर्वकर्मवशिष्टं च त्वयोक्तं ध्वजधारणम् ॥ १ ॥
 यस्तु वै सुमतिर्नाम ध्वजारोपणो मुने ॥ त्वयोक्तस्तस्य चरितं विस्तरेण ममादिश ॥ २ ॥ सनक उवाच ॥ शृणुष्वैकमनाः पुण्यमितिहासं पुरातनम् ॥
 ब्रह्मणा कथितं मह्यं सर्वपापप्रणाशनम् ॥ ३ ॥ आसीत्पुरा कृतयुगे सुमतिर्नाम भूपतिः ॥ सोमवंशोद्भवः श्रीमान्सतदपैकनायकः ॥ ४ ॥ धर्मात्मा
 सत्यसंपन्नः शुचिर्वश्योऽतिथिप्रियः ॥ सर्वलक्षणसंपन्नः सर्वसंपद्विभूषितः ॥ ५ ॥ सदा हरिकथासेवी हरिपूजापरायणः ॥ हरिभक्तिपराणां च शुश्रूषुर्निरह

॥ ६ ॥ पूज्यपूजागतौ नित्यं समदर्शी गुणान्वितः ॥ सर्वभूतहितः शान्तः कृतज्ञः कीर्तिमांस्तथा ॥ ७ ॥ तस्य भार्या महाभागा सर्वलक्षणसं-
 युक्ता ॥ पतिव्रता पतिप्राणा नाम्ना सत्यमतिमुने ॥ ८ ॥ तावुभौ दम्पती नित्यं हरिपूजापरायणौ ॥ जातिस्मरौ महाभागौ सत्यज्ञौ सत्यपरायणौ ॥ ९ ॥
 कदादानगतौ नित्यं जलदानपरायणौ ॥ तडागारागमप्राद्वनसंख्यातान्वितेततुः ॥ १० ॥ सा तु सत्यमतिर्नित्यं शुचिर्विष्णुगृहे सती ॥ नृत्यनृत्यन्त्य-
 सन्तुष्टा मनोज्ञा मञ्जुवादिनी ॥ ११ ॥ सोऽपि राजा महाभागो द्वादशीत्रादर्शीदिने ॥ ध्वजमारोपयत्येव मनोज्ञ बहुविस्तरम् ॥ १२ ॥ एवं
 हस्तिं नित्यं राजानं धर्मकोविदम् ॥ प्रियां सत्यमतिं चास्य देवा अपि सदास्तुवन् ॥ १३ ॥ त्रिलोके विश्रुतौ ज्ञात्वा दम्पती धर्मको-
 मिदौ ॥ आययौ बहुभिः शिष्यैर्द्रुक्कामो विमाण्डकः ॥ १४ ॥ तमायांतं मुनिं श्रुत्वा स तु राजा विमाण्डकम् ॥ प्रत्युद्ययौ सपत्नीकः पूजा-
 र्थिर्बहुविस्तरम् ॥ १५ ॥ कृतातिथ्यक्रियं शान्तं कृतासनपरिग्रहम् ॥ नीचासनस्थितो भूयः प्राञ्जलिर्मुनिमब्रवीत् ॥ १६ ॥ राजे-
 वाच ॥ भगवन्कृतकृत्योऽस्मि त्वदभ्यागमनेन वै ॥ सतामागमनं सन्तः प्रशंसन्ति मुखावहम् ॥ १७ ॥ यत्र स्यान्महतां प्रेम तत्र स्युः सर्व-
 सम्पदः ॥ तेजः कीर्तिर्यत्नं पुत्रा इति प्राहुर्विपश्चितः ॥ १८ ॥ तत्र वृद्धिमुपायान्ति श्रेयांस्यनुदिने मुने ॥ यत्र सन्तः प्रकुर्वन्ति महतीं करुणां प्रभो-
 ॥ १९ ॥ यो मूर्ध्नि धारयेद्ब्रह्मन्महत्यादजलं रजः ॥ स ह्यतः सर्वतीर्थेषु पुण्यात्मा नात्र संशयः ॥ २० ॥ मम पुत्राश्च दाराश्च संपत्त्वयि समर्पिताः ॥
 मामाज्ञापय विप्रेन्द्र किं प्रियं करवाणि ते ॥ २१ ॥ विनयावतंतं भूयं स निरीक्ष्य मुनीश्वरः ॥ स्मृशल्करेण तं प्रीत्या प्रत्युवाचातिहर्षितः ॥ २२ ॥
 ऋषिरुवाच ॥ राजन्यदुक्तं भवता तत्सर्वं त्वत्कृतोचितम् ॥ विनयावतंतः सर्वो बहुश्रयो लभेदिह ॥ २३ ॥ धर्मश्चार्थश्च कामश्च मोक्षश्च
 वृणुसत्तम ॥ विनयाल्लभते मर्त्यो दुर्लभं किं महात्मनाम् ॥ २४ ॥ प्रीतोऽस्मि तव भूपाल सन्मार्गपरिचर्तिनः ॥ स्वस्ति ते सततं भूयाद्वनृच्छामि
 तदुच्यताम् ॥ २५ ॥ पूजा बहुविधाः सन्ति हरिष्विधिविधायिकाः ॥ तासु नित्यं ध्वजारोपे वर्तते त्वं सदोद्यतः ॥ २६ ॥ भार्योपि तव
 सांख्यीयं नित्यं नृत्यपरायणा ॥ किमर्थमेतदुक्तान्तं यथावदुक्तमर्हसि ॥ २७ ॥ राजेवाच ॥ शृणुष्व भगवन्सर्वं यत्पृच्छसि वदामि तत् ॥
 अथैषभूतं लोकानामावयोश्चरितं त्विह ॥ २८ ॥ अहमासं प्राग शूद्रो मालिनिर्नाम सत्तम ॥ कुमार्गनिस्तो नित्यं सर्वलोकाहिते रतः ॥ २९ ॥
 पिबुने धर्मविद्वेषी देवद्रव्यापहारकः ॥ गोघ्नश्च ब्रह्मा चौरः सर्वप्राणिघने रतः ॥ ३० ॥ नित्यं निष्ठुरह्णा च पापी देवध्यापरायणः ॥ एवं
 स्थितः क्रियस्कालमनादहत्य महद्वचः ॥ ३१ ॥ सर्वबन्धुपरित्यक्तो दुःखी वनमुपगतः ॥ दृगमांसाशनो नित्यं तथा पान्यविलुम्पकः ॥ ३२ ॥ एकाकी

दुःखबहुलो न्यवसन्निर्जने वने ॥ एकदा क्षुत्परिश्रान्तो निदार्घातः पिपासितः ॥ ३३ ॥ जीर्ण देवालयं विष्णोरपश्यं विजने वने ॥ हंसकारण्डवार्कीर्णं
 तत्समीपे महत्सरः ॥ ३४ ॥ पर्यन्तवनपुष्पौघच्छादितं तन्मुनीश्वर ॥ अपिबं तत्र पानीयं तत्तीरे विगतश्रमः ॥ ३५ ॥ फलानि जग्मवा शीर्णानि
 स्वयं शुभ्र निवारिताः ॥ तस्मिन्शीर्णालये विष्णोर्निवासं कृतवानहम् ॥ ३६ ॥ जीर्णस्फुटितसंधानं तस्य नित्यमकारिषम् ॥ पर्णैस्तृणैश्च काष्ठौघै
 र्गृहं सम्यक् प्रकल्पितम् ॥ ३७ ॥ स्वसुखार्थं तु तद्दुर्ममया लिप्ता मुनीश्वर ॥ तत्राहं व्याघवृत्तिस्थो हत्वा बहुविधान्मृगान् ॥ ३८ ॥ आजीवं वर्तय
 न्नित्यं वर्षाणां विंशतिः स्थितः ॥ अथेयमागता साध्वी विन्ध्यदेशसमुद्रवा ॥ ३९ ॥ निषादकुलजा विप्र नृपमा स्याताऽवकोकिला ॥ बन्धुवर्गपरित्यक्ता
 दुःखिता जीर्णविग्रहा ॥ ४० ॥ क्षुद्रदुर्घर्मपरिश्रान्ता शोचन्ती स्वकृतं ह्यघम् ॥ देवयोगात्समायाता भ्रमन्ती विजने वने ॥ ४१ ॥ शीघ्रतापादिता बाह्ये स्वान्ते
 चाधिनिपीडिता ॥ ४२ ॥ दुःखार्दिता दृष्ट्वा जाता मे विपुला दया ॥ ४२ ॥ दातुं मया जलं चास्यै मांसं वन्यफलानि च ॥ गतश्रमास्त्वियं ब्रह्मन्मया पृष्ट्वा यथा
 तथम् ॥ ४३ ॥ अवेष्टस्त्ववृत्तान्तं तच्छृणुष्व महामुने ॥ नाम्नावकोकिला चाहं निषादकुलसम्भवा ॥ ४४ ॥ दारुकस्य सुता चाहं विन्ध्यपर्वतवासिनी ॥ प
 स्वहारिणी ब्रित्यं सदा पैशुन्यवादिनी ॥ ४५ ॥ पुंश्चलीत्येवमुक्त्वा तु बन्धुवर्गैः समुज्जिता ॥ कियत्कालं ततः पत्या भृताहं लोकनिन्दिता ॥ ४६ ॥ देवा
 त्सोऽपि गतो लोकं यमस्यात्र विहाय माम् ॥ कान्तारे विजने चैका भ्रमन्ती दुःखपीडिता ॥ ४७ ॥ दैवात्त्वत्सविधं प्राप्ता जीविताहं त्वयाधुना ॥
 इत्येवं स्वक्लृप्तं कर्म मद्बां सर्वं न्यवेदयत् ॥ ४८ ॥ ततो देवालये तस्मिन्दग्ग्यतीभावमाश्रितौ ॥ स्थितौ वर्षाणि दश च आवां मांसफलाशिनौ ॥ ४९ ॥
 एकदा मद्यपानेन प्रमत्तौ निर्भरं मुने ॥ तत्र देवालये गत्रौ मुदितौ मांसभोजनात् ॥ ५० ॥ तनुवस्त्रापरिज्ञानौ नृत्यं चक्रेव भोहितौ ॥ प्रारब्धकर्म
 भोगान्तर्मावां युगपदागतौ ॥ ५१ ॥ यमदूतास्तदायाताः पाशहस्ता भयंकराः ॥ नेतुमावां मृत्यस्तौ सुघोरां यमयातनाम् ॥ ५२ ॥ ततः प्रसन्नौ
 भगवान्कर्मणा मम मानद् ॥ देवावसथसंस्कारसंज्ञितेन कृतेन नः ॥ ५३ ॥ स्वदूतान्प्रेषयामास स्वभक्तावनतत्पराः ॥ ते दूता देवदेवस्य शङ्खचक्र
 गदाधराः ॥ ५४ ॥ सहस्रसूर्यसंकाशाः सर्वे चारुचतुर्भुजाः ॥ किरीटकुण्डलधरा हरिणो वनमालिनः ॥ ५५ ॥ दिशो विततिभिरा विप्र कुर्वन्तः स्वेन
 तेजसा ॥ भयंकरगणशहस्तान्दंष्ट्रिणो यमकिङ्करा ॥ ५६ ॥ आवयोर्ग्रहणे यत्तान्नुचुः कृष्णपाशयाणाः ॥ ५७ ॥ विष्णुदूता उचुः ॥ भो भो क्रूरा
 दुराचारा विवेकपरिवर्जिताः ॥ सुश्रव्यमतौ निष्पापौ दग्ग्यतौ हरिवल्लभौ ॥ ५८ ॥ विवेकश्चिपु लोकेषु संपदामादिकारणम् ॥ अपण्ये पापधीर्यस्तु
 तं विद्यात्पुरुषाधमम् ॥ ५९ ॥ पापे त्वापापधीर्यस्तु तं विद्यादधमाधमम् ॥ ६० ॥ यमदूता उचुः ॥ गुष्माभिः सत्यमेवोक्तं किं त्वेतौ पापिसत्तमौ ॥

यामेन पापिने दण्डास्तन्नेष्यामो वयं त्विमौ ॥६१॥ श्रुतिप्रणिहितो धर्मो ह्यधर्मस्तद्विपर्ययः ॥ धर्माधर्मविवेकोऽयं तन्नेष्यामो यमान्तिकम् ॥६२॥
 पुनश्चुवाति कुपिता विष्णुदूता महीजसः ॥ प्रत्यूहस्तान्यभयानधर्मे धर्ममानिनः ॥६३॥ विष्णुदूता ऊचुः ॥ अहो कष्टं धर्मदृशामधर्मः स्पृशते
 सभा ॥ सम्यग्विवेकशून्यानां निदानं ह्यापदां महत ॥६४॥ तर्कणाद्यविशेषेण नरकाव्यक्षतां गताः ॥ शून्यं किमर्थमद्यापि कर्तुं पापानि
 सोद्यमाः ॥६५॥ स्वकर्मक्षयपर्यन्तं महापातकिनोऽपि च ॥ तिष्ठन्ति नरके घोरं यावच्चन्द्रार्कतारकम् ॥६६॥ पूर्वसंचितपापानामदृष्टा निष्कृति
 वृथा ॥ किमर्थं पापकर्मणि करिष्येऽथ पुनः पुनः ॥६७॥ श्रुतिप्रणिहितो धर्मः सत्यं सत्यं न संशयः ॥ किन्वाभ्यां चरितान्धर्मान्प्रवक्ष्यामो
 यथातथम् ॥६८॥ एतौ पापविनिर्मुक्तौ हरिमुख्येण रतौ ॥ हरिणा त्रायमाणौ च मुञ्चध्वमविलम्बिताम् ॥६९॥ एषा च नर्तनं चक्रे तथैष ध्वजरोषणम्
 अन्तकाले विष्णुगृहे तेन निष्णपतां गतौ ॥७०॥ अन्तकाले तु यन्नाम श्रुत्वोक्तापि च वै सकृत् ॥ लभते परमं स्थानं किमु शुश्रूषणे रताः ॥
 ॥७१॥ महापातकशुक्तो वा युक्तो वाप्युपपातकैः ॥ कृष्णसेवी नरोऽन्तेऽपि लभते परमां गतिम् ॥७२॥ यतीनां विष्णुभक्तानां परिचर्या
 प्रायणाः ॥ ते दूताः सहसा यान्ति पापिनोऽपि परां गतिम् ॥७३॥ मुहूर्तं वा मुहूर्तार्द्रं यस्तिष्ठेद्वारिमन्दिरे ॥ सोऽपि याति परं स्थानं किमु
 द्वात्रिंशत्सरात् ॥७४॥ उपलेपनकर्तारौ संमार्जनपरायणौ ॥ एतौ हरिगृहे नित्यं जीर्णशीर्णाधिरोपकौ ॥७५॥ जलसेचनकर्तारौ दीपदौ
 हरिमन्दिरे ॥ कथमेतौ महाभागौ यत्ननाभोगमर्हथ ॥७६॥ इत्युक्ता विष्णुदूतास्ते च्छित्वा पाशांस्तदैव हि ॥ आरोप्यावां विमानाग्रं ययु
 र्विष्णोः परं पदम् ॥७७॥ तत्र सामीप्यमापन्नौ देवदेवस्य चक्रिणः ॥ दिव्यान्भोगान्भुक्तवन्तौ तावत्कालं मुनीश्वर ॥७८॥ दिव्यान्भो
 गास्तु तत्रापि भुङ्क्ता यातौ महीभिमा ॥ अत्रापि संपदतुला हारिसेवाप्रसादतः ॥७९॥ अनिच्छया कृतेनापि सेवेन हर्षेण ॥ प्राप्तमीदृक् फलं
 विप्र देवानामपि दुर्लभम् ॥८०॥ इच्छया राध्य विश्वेशं भक्तिभावेन माधवम् ॥ ग्राम्यावः परमं श्रेय इति हेतुनिरूपितः ॥८१॥ अवशेनापि
 यत्कर्म कृतं स्यात्सुमहत्फलम् ॥ जायते भूमिदेवेन्द्र किं पुनः श्रद्धया कृतम् ॥८२॥ एतदुक्तं निशम्यासौ सं मुनीन्द्रो विभाण्डकः ॥ प्रशस्य
 दम्पती तौ तु प्रययौ स्वतपोवनम् ॥८३॥ तस्माजानीहि देवर्षे देवदेवस्य चक्रिणः ॥ परिचर्या तु सर्वेषां कामधेनुपमा स्मृता ॥८४॥
 हरिपूजापराणां तु हारिरेव सनातनः ॥ ददाति परमं श्रेयः सर्वकामफलप्रदः ॥८५॥ य इदं पुण्यमाख्यानं सर्वपापप्रणाशनम् ॥ पठेच्च शृणु
 याद्वापि सोऽपि याति परां गतिम् ॥८६॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे सुमतिभूषकथावर्णनं नाम विंशोऽध्यायः ॥ २० ॥

॥ सनक उवाच ॥ अन्यद्भूतं प्रवक्ष्यामि शृणु नारद तत्त्वतः ॥ दुर्लभं सर्वलोकेषु विख्यातं हरिपञ्चकम् ॥ १ ॥ नारीणां च नगराणां च
 सर्वदुःखनिवारणम् ॥ धर्मकामार्थमोक्षाणां निदानं मुनिसत्तम ॥ २ ॥ सर्वाभीष्टप्रदं चैव सर्वव्रतफलप्रदम् ॥ मार्गशीर्षे सिते पक्षे दशम्यां
 नियतेन्द्रियः ॥ ३ ॥ कुर्यात्तननादिकं कर्म दन्तधावनपूर्वकम् ॥ कृत्वा देवाचनं सम्यक्तथा पञ्च महाध्वषन् ॥ ४ ॥ एकाशी च भवेत्तस्मिन्
 दिने नियममास्थितः ॥ ततः प्रातः समुत्थाय ह्येकादश्यां मुनीश्वरः ॥ ५ ॥ स्नानं कृत्वा यथाचारं हरिं चवर्चद्ब्रूहे ॥ स्नापयेद्देवदेशं पञ्चा
 मृतविधानतः ॥ ६ ॥ अर्चयेत्परया भक्त्या गन्धपुष्पादिभिः क्रमत् ॥ धूपदीपैश्च नैवेद्यैस्ताम्बूलैश्च प्रदक्षिणैः ॥ ७ ॥ संपूज्य देवदेशं
 मिमं मन्त्रमुदीरयेत् ॥ नमस्ते ज्ञानरूपाय ज्ञानदाय नमोऽस्तु ते ॥ ८ ॥ नमस्ते सर्वरूपाय सर्वसिद्धिप्रदायिने ॥ एवं प्रणम्य देवेशं वामुदें
 जनार्दनम् ॥ ९ ॥ बुद्ध्यामणेन मन्त्रेण ह्युपवासं समर्पयेत् ॥ पञ्चरात्रं निराहारो ह्यद्यप्रभृति केशव ॥ १० ॥ त्वदज्ञया जगत्स्वामिन्समाभीष्टप्रदो भव ॥
 एव समस्य देवस्य उपवासं जितेन्द्रियः ॥ ११ ॥ रात्रौ जागरणं कुर्यादिकादश्यामथो द्विज ॥ द्वादश्यां च त्रयोदश्यां चतुर्दश्यां जितेन्द्रियः ॥ १२ ॥
 पौर्णमास्यां च कर्त्तव्यमेवं विषण्वचनं मुने ॥ एकादश्यां पौर्णमास्यां कर्त्तव्यं जागरं तथा ॥ १३ ॥ पञ्चामृतादिपूजा तु सामान्या द्विनपञ्चसु ॥
 क्षीरेण स्नापयेद्द्विषणुं पौर्णमास्यां तु शक्तिः तिलहोमश्च कर्त्तव्यस्तिलदानं तथैव च ॥ १४ ॥ ततः षष्ठे दिने प्राते निर्वृत्य स्वाश्रमक्रियाम् ॥
 संप्राश्य पञ्चगव्यं च पूजयेद्द्विधिवद्भरिम् ॥ १५ ॥ ब्राह्मणान्भोजयेत्पञ्चाद्विभवे सत्यवारितम् ॥ ततः स्वबन्धुभिः सार्द्धं स्वयं भुञ्जीत वाग्यतः ॥ १६ ॥
 एवं पौषादिमासेषु कार्तिकास्तेषु नारद ॥ शुक्लपक्षे व्रतं कुर्यात्पूर्वोक्तविधिना नरः ॥ १७ ॥ एवं संवत्सरं कार्यं व्रतं पापप्रणाशनम् ॥ पुनः प्राते
 मार्गशीर्षे कुर्यादुद्यापनं व्रती ॥ १८ ॥ एकादश्यां निराहारो भवेत्पूर्वमिव द्विज ॥ द्वादश्यां पञ्चगव्यं च प्राशयेत्सुसमाहितः ॥ १९ ॥ गन्धपुष्पा
 दिभिः समग्नदेवदेवं जनार्दनम् ॥ अभ्यर्च्योपायनं दद्याद्ब्राह्मणाय जितेन्द्रियः ॥ २० ॥ पायसं मधुसमिश्रं घृतयुक्तं फलान्वितम् ॥ मुगन्धज
 लसंयुक्तं पूर्णकुम्भं सदक्षिणम् ॥ २१ ॥ वस्त्रेणाच्छादितं कुम्भं पञ्चरत्नसमन्वितम् ॥ दद्याद्दध्यात्मविदुषे ब्राह्मणाय मुनीश्वर ॥ २२ ॥ सर्वान्मन्त्र
 सर्वभूतेश सर्वव्यापिन्सनातन ॥ परमात्मप्रदानेन सुप्रीतो भव माधव ॥ २३ ॥ अनेन प्रायसं दत्त्वा ब्राह्मणान्भोजयेत्ततः ॥ शक्तितो बन्धुभिः
 सार्द्धं स्वयं भुञ्जीत वाग्यतः ॥ २४ ॥ व्रतमेतत्तु यः कुर्याद्वरिपञ्चकसंज्ञितम् ॥ न तस्य पुनरावृत्तिर्बल्लोकात्कदाचन ॥ २५ ॥ व्रतमेतत्प्रकृतव्य
 मिच्छाद्भिर्मोक्षमुत्तम ॥ समस्तपापकान्तारदावानलसमं द्विज ॥ २६ ॥ गवां कोटिसहस्राणि दत्त्वा यत्फलमाप्नुयात् ॥ तत्फलं लभ्यते पुमिभरेत्स्मा

दुःखासतः ॥२७॥ यस्त्वेतच्छृणुयाद्भक्त्या नारायणपरायणः ॥ स मुच्यते महाधौरेः पातकानां च कोटिभिः ॥ २८ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे
 पूर्वभागे अष्टमोऽध्याये व्रताख्याने मार्गशीर्षशुक्लैकादशीमारभ्य पौर्णिमापर्यन्तं पञ्चरात्रव्रतं नामैकविंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ सनक उवाच ॥ अन्यद् व्रतं
 वरं वक्ष्यामि तच्छृणुष्व समाहितः ॥ सर्वपापहरं पुण्यं सर्वलोकोपकारकम् ॥ १ ॥ आपाद्रे श्रावणे वापि तथा भाद्रपदेऽपि च ॥ तथैवाश्विनके मासे
 कुर्यात्तद्व्रतं द्विज ॥ २ ॥ एतेष्वन्यतमे मासे शुक्लपक्षे जितेन्द्रियः ॥ प्राशयेत्पञ्चगव्यं च स्वयेद्विष्णुसमीपतः ॥ ३ ॥ ततः प्रातः समुत्थाय नित्यं
 कर्माभ्यास्य च ॥ श्रद्धया पूजयेद्विष्णुं वशी क्रोधविवाजितः ॥ ४ ॥ विद्वद्भिः सहितो विष्णुमर्चयित्वा यथोचितम् ॥ सकल्पं तु ततः कुर्यात्स्वस्ति
 स्नानं सुमाय ॥ ५ ॥ मासमेकं निराहारो हृद्यप्रभृति केशव ॥ मासान्तं पारणकुर्वे देवैव तवाज्ञया ॥ ६ ॥ तथेह प नमस्तुभ्यं तपसां फलं
 वक्ष्यामि ॥ समाभीष्टप्रदं देहि सर्वविघ्नान्निराय ॥ ७ ॥ एवं समर्थं देवस्य विष्णोर्मोसव्रतं शुभम् ॥ ततः प्रभृति मासान्तं निवसेद्वरिमन्दिरं
 ॥ ८ ॥ प्रत्यहं स्नापयेद्देवं पञ्चासुतविधानतः ॥ दीपं निरन्तरं कुर्यात्तस्मिन्मासे हरिर्गृहे ॥ ९ ॥ प्रत्यहं खादयेत्काष्ठं ह्यपामार्गं
 समुद्रवम् ॥ ततः स्नायीत विधिद्वारायणपरायणः ॥ १० ॥ ततः संस्नापयेद्विष्णुं पूर्ववत्प्रयतोऽचरयेत् ॥ ब्राह्मणभोजयेच्छत्पत्या भक्तियुक्तः सद
 क्षिणम् ॥ ११ ॥ स्वयं च बन्धुभिः सार्द्धं भुञ्जीत प्रयतेन्द्रियः ॥ एवं मासोपवासोऽथ व्रती कुर्यान्नयोदश ॥ १२ ॥ वर्षान्ते वेदविदुषे गां श्रद्धात्स
 दक्षिणाम् ॥ भोजयेद्ब्राह्मणांस्तत्र द्वादशैव विधानतः ॥ शत्तया च दक्षिणां दद्याद्ब्राह्मण्याभरणानि च ॥ १३ ॥ मासोपवासत्रितयं यः कुर्यात्संयतो
 न्द्रियः ॥ आत्मार्यामस्य यज्ञस्य द्विगुणं फलमश्नुते ॥ १४ ॥ चतुः कृत्वः कृतं येन पारकं मुनिसत्तम ॥ स लभेत्परमं पुण्यमष्टाग्निर्योमसंभवदा ॥ १५ ॥
 पञ्चकृत्वो व्रतमिदं कृतं येन महात्मना ॥ अत्यग्निष्टोमजं पुण्यं द्विगुणं प्राप्नुयान्नरः ॥ १६ ॥ मासोपवासषट्कं यः करोति सुसमाहितः ॥ ज्योतिष्टो
 मस्य यज्ञस्य फलं सोऽष्टगुणं लभेत् ॥ १७ ॥ निराहारः सप्तकृत्वो नरो मासोपवासकात् ॥ अश्वमेधस्य यज्ञस्य फलमष्टगुणं लभेत् ॥ १८ ॥ मासो
 पवासान्यः कुर्यादष्टकृत्वो मुनीश्वर ॥ नरमेधाख्ययज्ञस्य फलं पञ्चगुणं लभेत् ॥ १९ ॥ यस्तु मासोपवासोऽथ नवकृत्वः समाचरेत् ॥ गोमेधमवजं
 पुण्यं लभते त्रिगुणं नरः ॥ २० ॥ दशकृत्वस्तु यः कुर्यात्पारकं मुनिसत्तम ॥ स ब्रह्ममेधयज्ञस्य त्रिगुणं फलमश्नुते ॥ २१ ॥ एकादश पराकांश्च यः
 कुर्यात्सर्वोन्द्रियः ॥ स याति हरिस्ताह्व्यं सर्वभोगसमन्वितम् ॥ २२ ॥ त्रयोदश पराकांश्च यः कुर्यात्प्रयतो नरः ॥ स याति परमानन्दं यत्र गत्वा न
 शोचति ॥ २३ ॥ मासोपवासानिरता गङ्गास्नानपरायणाः ॥ धममागप्रवक्तारो मुक्ता एव न संशयः ॥ २४ ॥ अवीराभिश्च नारीभिर्नित्यिर्ब्रह्मचा

रिभिः ॥ मासोपवासः कर्तव्यो वनस्थैश्च विशेषतः ॥ २५ ॥ नारी वा पुरुषो वापि व्रतमेतत्सुदुर्लभम् ॥ कृत्वा मोक्षमवाप्नोति योगिनामपि दुर्ल
 भम् ॥ २६ ॥ गृहस्थो वानप्रस्थो वा व्रती वा भिक्षुरेव वा ॥ मूर्खो वा पण्डितो वापि श्रुत्वैतन्मोक्षभागं भवेत् ॥ २७ ॥ इदं पुण्यं व्रताख्यानं नारायण
 परायणः ॥ शृणुयाद्वाचयेद्वापि सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ २८ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे व्रताख्याने मासोपवासवर्णनं नाम द्वाविंशो
 ऽध्यायः ॥ २२ ॥ सनक उवाच ॥ इदमन्यत्रप्रवक्ष्यामि व्रतं त्रैलोक्यविश्रुतम् ॥ सर्वपापप्रशमनं सर्वकामफलप्रदम् ॥ १ ॥ ब्राह्मणक्षत्रियविशां शूद्राणां
 चैव योषिताम् ॥ मोक्षदं कुर्वतां भक्त्या विष्णोः प्रियतरं द्विज ॥ २ ॥ एकादशीव्रतं नाम सर्वाभीष्टप्रदं नृणाम् ॥ कर्तव्यं सर्वथा विप्रविष्णुप्रीतिकरं यतः
 ॥ ३ ॥ एकादश्यां न भुञ्जीत पक्ष्योरुभयोरपि ॥ यो भुङ्क्ते सोऽत्र पापीयान्पत्र नरकं व्रजेत् ॥ ४ ॥ उपवासफलं लिप्सुर्जह्वाद्भुक्तिचतुष्टयम् ॥ पूर्वोपरदिने
 रात्रावहोरात्रं तु मध्यमे ॥ ५ ॥ एकादशीदिने यस्तु भोक्तुमिच्छति मानवः ॥ स भोक्तुं सर्वपापानि स्पृहयालुर्न संशयः ॥ ६ ॥ भवेद्दशम्यामेकाशी द्वादश्यां
 च मुनीश्वर ॥ एकादश्यां निराहारो यदि भुक्तिमभीप्सति ॥ ७ ॥ यानि कानि च पापानि ब्रह्महत्यादिकानि च ॥ अन्नमाश्रित्य तिष्ठन्ति तानि
 विप्र हरेर्दिने ॥ ८ ॥ ब्रह्महत्यादिपापानां कथंचिन्निष्कृतिर्भवेत् ॥ एकादश्यां तु यो भुङ्क्ते तस्य नैवास्ति निष्कृतिः ॥ ९ ॥ महापातकशुक्लो वा शुक्लो वा सर्व
 पातकैः ॥ एकादश्यां निराहारः स्थित्वा याति परां गतिम् ॥ १० ॥ एकादशी महापुण्या विष्णोः प्रियतमा तिथिः ॥ संसेव्या सर्वथा विप्रैः संसारच्छे
 दलिप्सुभिः ॥ ११ ॥ दशम्यां प्रातरुत्थाय दन्तधावनपूर्वकम् ॥ स्नापयेद्द्विधिवद्दिष्णुं पूजयेत्यतेन्द्रियः ॥ १२ ॥ एकादश्यां निराहारो निगृहीते
 न्द्रियो भवेत् ॥ शयीत सन्निधौ विष्णोर्नारायणपरायणः ॥ १३ ॥ एकादश्यां तथा स्नात्वा स्रपूज्य च जनार्दनम् ॥ गन्धपुष्पादिभिः सम्यक् ततस्त्वे
 वमुदीरयेत् ॥ १४ ॥ एकादश्यां निराहारः स्थित्वाद्याहं परेऽहनि ॥ मोक्षायामि पुण्डरीकाक्ष शरणं मे भवान्युत ॥ १५ ॥ इमं मन्त्रं समुच्चार्य देव
 देवस्य चक्रिणः ॥ भक्तिभावेन तुष्टात्मा उपवासं समर्पयेत् ॥ १६ ॥ देवस्य पुरतः कुर्यान्निगमं नियतो व्रती ॥ गीतैर्विद्यैश्च नृत्यैश्च पुराणश्रव
 णादिभिः ॥ १७ ॥ ततः प्रातः समुत्थाय द्वादशीदिवसे व्रती ॥ स्नात्वा च विधिवद्दिष्णुं पूजयेत्यतेन्द्रियः ॥ १८ ॥ पञ्चाश्वतेन संस्नाप्य एकादश्यां
 जनार्दनम् ॥ द्वादश्यां पयसा विप्र हरिसारूप्यमभ्युते ॥ १९ ॥ अज्ञानतिमिरान्धस्य व्रतेनानेन केशव ॥ प्रसीद सुमुखो भूत्वा ज्ञानदृष्टिप्रदो भव
 ॥ २० ॥ एवं विज्ञाप्य विन्नेद्रं माधव मुसमाहितः ॥ ब्रह्मणान्भोजयेच्छक्त्या दद्याद्दे दक्षिणां तथा ॥ २१ ॥ ततः स्वबन्धुभिः साद्ध नारायणपरा
 यणः ॥ कृतपञ्चमहायज्ञः स्वयं भुञ्जीत वाग्यतः ॥ २२ ॥ एवं यः प्रयतः कुर्यात्पुण्यमेकादशीव्रतम् ॥ स याति विष्णुभवनं पुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥ २३ ॥

उपवासव्रतपरो धर्मकार्यपरायणः ॥ चाण्डालान्यतितांश्चैव नैक्षेदपि कदाचन ॥ २४ ॥ नास्तिकान्भिन्नमर्यादां ब्रिन्दकान्निशुनान्स्तथा ॥ उपवास
व्रतपरो नालोषे कदाचन ॥ २५ ॥ वृषलीसूतिपोष्टारं वृषलीपतिमेव च ॥ अयाज्ययजकं चैव नालोपेतसर्वदा व्रती ॥ २६ ॥ कुण्डाशिनं
गायकं च तथा देवलकाशिनम् ॥ भिषजं काव्यकतोरं देवद्विजविरोधिनम् ॥ २७ ॥ परात्रलोलुपं च परस्त्रीनिरतं तथा ॥ व्रतोपवासनिरतो वाङ्मया
त्रेणापि नाचैयत् ॥ २८ ॥ इत्येवमादिभिः शुद्धो वशी सर्वहिते रतः ॥ उपवासपरो भूत्वा परां सिद्धिमवाप्नुयात् ॥ २९ ॥ नास्ति गङ्गासप्त तीर्थं नास्ति
मातृसमोद्गुरुः ॥ नास्ति विष्णुसमं देवं तपो नानशनात्परम् ॥ ३० ॥ नास्ति क्षमासमा माना नास्ति कीर्तिसमं धनम् ॥ नास्ति ज्ञानसमो लभो न च धर्म
समः पिता ॥ ३१ ॥ न विवेकसमो बन्धुनैकादश्याः परं व्रतम् ॥ अत्राप्युदाहृतीमिति हासं पुरातनम् ॥ ३२ ॥ संवादं भद्रशीलस्य तन्पितुर्गोत्रस्य च ॥ पुरा
हि गालवो नाम मुनिः सत्यपरायणः ॥ ३३ ॥ उवाच स नर्मदातीरे शान्तो दान्तस्तपोनिधिः ॥ बहुदुःखसमाकीर्णं गजभल्लुनिषेवितं ॥ ३४ ॥ सिद्धचारुगणन्धर्व
यक्षविद्याधरान्वितं ॥ कन्दमुलफलैः पूर्णं मुनिवृन्दनिषेवितं ॥ ३५ ॥ गालवो नाम विप्रेन्द्रो निवासमकरोच्चिरम् ॥ तस्याभवद्भद्रशील इति ख्यातः सुतो
वशी ॥ ३६ ॥ जातिस्मरो महाभागो नारायणपरायणः ॥ बालक्रीडनकालेऽपि भद्रशीलो महामतिः ॥ ३७ ॥ मुदा च विष्णोः प्रतिमां कृत्वा पूजयते
क्षमम् ॥ वयस्यान्वोधयेच्चापि विष्णुः पूज्यो नरैः सदा ॥ ३८ ॥ एकादशीव्रतं चैव कर्तव्यमपि पण्डितैः ॥ एवं ते बोधितास्तन शिशवोऽपि
मुनीश्वर ॥ ३९ ॥ हरिं मृदुवै निर्माय पृथक्संभूय वा मुदा ॥ अर्चयन्ति महाभागा विष्णुभक्तिपरायणाः ॥ ४० ॥ नमस्कृत्तुर्वन्मद्रमति
र्विष्णवे सर्वविष्णवे ॥ सर्वेषां जगतां स्वस्ति भूयादित्यब्रवीदिदम् ॥ ४१ ॥ क्रीडाकाले मुहूर्तं वा मुहूर्तोर्द्धमथापि वा ॥ एकादशीति संकल्प्य
व्रतं यच्छति केशवे ॥ ४२ ॥ एवं सुचारितं दृष्ट्वा तनयं गालवो मुनिः ॥ अपृच्छद्विस्मयाविष्टः समाल्लभ्य तपोनिधिः ॥ ४३ ॥ गालव
उवाच ॥ भद्रशील महाभाग भद्रशीलोऽसि सुव्रत ॥ चारितं मंगलं यत्ते योगिनामपि दुर्लभम् ॥ ४४ ॥ हरिपूजापरो नित्यं सर्वभूतहिते रतः ॥
एकादशीव्रतपरो निषिद्धाचारवर्जितः ॥ निर्द्वन्द्वो निर्ममः शान्तो हरिर्ध्यानपरायणः ॥ ४५ ॥ एवमेतादृशी बुद्धिः कथं जाताभक्तस्य ते ॥
विनापि महतां सेवां हरिभक्तिर्हि दुर्लभा ॥ ४६ ॥ स्वभावतो जनस्यास्य हविषाकामकर्मसु ॥ प्रवर्तते मतिर्वत्स कथं तेलौकिकी कृतिः ॥
॥ ४७ ॥ सत्सङ्गेऽपि मनुष्याणां पूर्वपुण्यातिरेकतः ॥ जायते भगवद्वक्तिस्तदहं विस्मयं गतः ॥ ४८ ॥ पृच्छामि प्रीतिमाप्नोस्तद्वा न्वक्तुमर्हति ॥
भद्रशीलो मुनिश्रेष्ठः प्रियैव सुविकल्पितैः ॥ ४९ ॥ जातिस्मरः सुकृतात्मा दृष्टप्रहसिताननः ॥ स्वानुभूतं यथावृत्तं सर्वं पित्रे न्यवेदयत् ॥ ५० ॥ भद्रशील

उवाच ॥ शृणु तात मुनिश्रेष्ठ हनुभूतं मया पुरा ॥ जातिस्मृत्वाजानामि यमेन परिभाषितम् ॥ ५१ ॥ एतच्छ्रुत्वा महाभागो गालवो
 विस्मयान्वितः ॥ उवाच प्रीतिमापन्नो भद्रशीलं महामतिम् ॥ ५२ ॥ गालव उवाच ॥ कस्त्वं पूर्वं महाभाग किमुक्तं च यमेन ते ॥ कस्य वा केन वा
 हेतोस्तत्सर्वं वक्तुमर्हसि ॥ ५३ ॥ भद्रशील उवाच ॥ अहमासं पुरा तात राजा सोमकुलोद्भवः ॥ धर्मकीर्तिरिति लयातो दत्तात्रेयेण शासितः ॥
 ५४ ॥ नव वर्षसहस्राणि महीं कृत्स्नामपालयम् ॥ अधर्माश्च तथा धर्मा मया तु बहवः कृताः ॥ ५५ ॥ ततः श्रिया प्रमतोऽहं बह्वधर्मम
 कारिषम् ॥ पाषण्डजनसंसर्गापाषण्डचरितोऽभवम् ॥ ५६ ॥ पुरजितानि पुण्यानि मया तु सुबहून्त्यपि ॥ पाषण्डबाधितोऽहं तु वेदमार्गं समत्य
 जम् ॥ ५७ ॥ मखाश्च सर्वे विध्वस्ता कूटयुक्तिविदा मया ॥ अधर्मनिरतं मां तु दृष्ट्वा मदंशजाः प्रजाः ॥ ५८ ॥ सदैव दुष्कृतं चक्रुः षष्ठांशस्तत्र
 मेऽभवत् ॥ एवं पापसमाचारो व्यसनाभितः सदा ॥ ५९ ॥ मृगयभित्तो भूत्वा ह्येकदा प्राविशं वनम् ॥ ससैन्योऽहं वने तत्र हत्वा बहुविधा
 नमृगाञ्च ॥ ६० ॥ क्षुत्तृपरिवृतः श्रान्तो रेवातीरमुपागमम् ॥ रवित्रीक्ष्णातपक्लृप्ता रेवायां स्नानमाचरम् ॥ ६१ ॥ अदृष्टसैन्य एकाकी पीड्यमानः
 क्षुधा भृशम् ॥ ६२ ॥ समेतास्तत्र ये केचिद्रेवातीरनिवासिनः ॥ एकादशीव्रतपरा मया दृष्टा निशामुखे ॥ ६३ ॥ निराहारश्च तत्राहमे
 काकी तज्जनैः सह ॥ जागरं कृतवांश्चापि सेनया रहितो निशि ॥ ६४ ॥ अध्वश्रमपरिश्रान्तः क्षुत्पिपासाप्रपीडितः ॥ तत्रैव जागरान्तेऽहं तात
 पंचत्वभागतः ॥ ६५ ॥ ततो यमभट्टैर्बद्धो महादंष्ट्राभयकरैः ॥ अनेककेशसंपन्नमार्गेणातो यमांतिकम् ॥ दंष्ट्राकरालवदनमपश्यं समवर्तिनम् ॥
 ६६ ॥ अथ कालाश्चित्रगुप्तमाहूयेदमभाषत ॥ अस्य शिक्षाविधानं च यथावद्ददं पंडित ॥ ६७ ॥ एवमुक्तश्चित्रगुप्तो धर्मराजेन सत्तम ॥ चिरं
 विचारयामास पुनश्चेदमभाषत ॥ ६८ ॥ असौ पापस्तः सत्यं तथापि शृणु धर्मप ॥ एकादश्यां निराहारः सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ६९ ॥ एष रेवातटे
 रम्ये निराहारो हरेर्दिने ॥ जागरं चोपवासं च कृत्वा निष्णपतां गतः ॥ ७० ॥ यानि कानि च पापानि कृतानि सुबहूनि च ॥ तानि सर्वाणि नशानि
 ह्युपासप्रभावतः ॥ ७१ ॥ एवमुक्तो धर्मराजश्चित्रगुप्तेन धीमता ॥ ननाम दंडवद्भूमौ ममाग्रे सोऽनुकंपितः ॥ ७२ ॥ पूजयामास मां तत्र भक्तिभावेन
 धर्मराट् ॥ ततश्च स्वभटान्सवानाहूयेदमुवाच ह ॥ ७३ ॥ धर्मराज उवाच ॥ शृणुध्वं मद्वचो दृता हितं वक्ष्याम्यनुत्तमम् ॥ धर्ममार्गता
 न्मर्त्यान्मानयध्वं ममान्तिक्म ॥ ७४ ॥ ये विष्णुपूजनस्ताः प्रथताः कृतज्ञाश्चैकादशीव्रतपरा विजितेन्द्रियाश्च ॥ नारायणाच्युतहरे शरणं भवेति
 शान्ता वदन्ति सततं तरसा त्यजन्ध्वम् ॥ ७५ ॥ नारायणाच्युत जनार्दनं कृष्ण विष्णो पद्मे श पद्मजपितः शिव शंकरेति ॥ नित्यं वंद्यस्विल्लोक
 हिताः प्रशान्ता दूगद्वद्रास्त्यजत तत्र ममैषु शिक्षा ॥ ७६ ॥ नारायणार्पितकृतान्दरिभक्तिभाजः स्वाचारमार्गनिरतान् गुरुसेवकाश्च ॥ सत्यान्नदान

निरताश्च सुदीनपालान्दूतास्त्यजध्वमनिशं हरिनामसक्तान् ॥ ७७ ॥ पाण्डसङ्ग्रहितादिद्विजभक्तिनिष्ठान्संलग्नेषुपतरांश्च तथातिथेयान् ॥ शंभो
 हरौ च समबुद्धिमतस्तथैव दूतास्त्यजध्वमुपकारपाञ्जनानाम् ॥ ७८ ॥ ये वर्जिता हरिकथाभृतसेनैश्च नारायणस्मृतिपरायणमानसैश्च ॥ विप्रे
 द्रयादजसेचनतोऽपहृष्टास्तान्यापिनो मम भटा गृहमानयध्वम् ॥ ७९ ॥ ये मातृतातपरिभर्त्सन्शीलिनश्च लोकद्विषो हितजनहितकर्मणश्च ॥
 देवस्वलोभनिताञ्जननाशकर्त्तृनानयध्वमपराधपरांश्च दूताः ॥ ८० ॥ एकादशीव्रतपराङ्मुखमुश्रीलं लोकापवादनिहतं यन्निदं च ॥ ग्रामस्य
 नाशक्रसुतमवैयुक्तं दूताः समानयत विप्रधनेषु लुब्धम् ॥ ८१ ॥ ये विष्णुभक्तिविमुखाः प्रणमन्ति नैव नारायणं हि शरणगतपालकं च ॥
 विष्णुपालय च नहि याति नराः सुमुखान्दानयध्वमतिपातान्यसङ्ग ॥ ८२ ॥ एवं श्रुतं यदा तत्र यमेन परिभाषितम् ॥ मयातुतापदशयेन
 स्मृतं तत्कर्म निन्दितम् ॥ ८३ ॥ असत्कर्मनुतापेन सहस्रमयसंकाशं प्रणनाम यमश्च तम् ॥ ८५ ॥ एवं दृष्ट्वा विस्मितास्ते यमदूता भयोत्कटाः ॥
 वादिनिमुक्तं हरिसाहचर्यतां गतम् ॥ सहस्रमयसंकाशं प्रणनाम यमश्च तम् ॥ ८५ ॥ एवं दृष्ट्वा विस्मितास्ते यमदूता भयोत्कटाः ॥
 विश्वासं परमं चकुर्यमेन परिभाषिते ॥ ८६ ॥ ततः संपूज्य मां कालो विमानशतसंकुलम् ॥ सद्यः संप्रेषयामास तद्विष्णोः
 परमं पदम् ॥ ८७ ॥ विमानकोटिभिः सार्द्धं सर्वभोगसमन्वितैः ॥ कर्मणा तेन विप्रप्रेषं विष्णुलोके मयोषितम् ॥ ८८ ॥ कल्पकोटिसह
 साणि कल्पकोटिशतानि च ॥ स्थित्वा विष्णुपदं पश्चादिद्रुलोकमुपागमम् ॥ ८९ ॥ तत्रापि सर्वभोगाढ्यः सर्वदेवनसङ्क्रातः ॥ तावत्कालं दिवि
 स्थित्वा ततो भूमिसुपागतः ॥ ९० ॥ अत्रापि विष्णुभक्तानां जतोऽहं भवतां कुले ॥ जातिस्मरत्वाब्जानामि सर्वप्रेतन्मुनीश्वर ॥ ९१ ॥ तस्माद्दि
 व्यवर्चनोद्योगं करोमि सह बालकैः ॥ एकादशीव्रतमिदमिति न ज्ञातवानुपग ॥ ९२ ॥ जातिस्मृतिप्रभावेण तज्ज्ञातं सांप्रतं मया ॥ अत्र स्वनापि
 यत्कर्म कृतं तस्य फलं त्विदम् ॥ ९३ ॥ एकादशीव्रतं भक्त्या कुर्वतां किमुत प्रभो ॥ तस्माच्चरिष्ये विप्रेद्रु शुभमेकादशीव्रतम् ॥ ९४ ॥
 विष्णुपूजां चाहहः परमस्थानकाक्षया ॥ एकादशीव्रतं यत् कुर्वति श्रद्धया नराः ॥ ९५ ॥ तेषां तु विष्णुभवनं परमानन्ददायकम् ॥ एवं पुत्रवचः
 श्रुत्वा संतुष्टो गालवो मुनिः ॥ ९६ ॥ अवाप परमां तुष्टिं मनसा चातिहर्षितः ॥ मज्जनम् सफलं जातं मद्देशः पावनीकृतः ॥ ९७ ॥ यतस्त्वं मद्गृहे
 जातो विष्णुभक्तिपरायणः ॥ इति संतुष्टचित्तस्तु तस्य पुत्रस्य कर्मणा ॥ ९८ ॥ हरिपूजाविधानं च यथावत्समवाधयत् ॥ इत्येतत्ते मुनिश्रेष्ठ
 यथावत्कथितं मया ॥ संकोचविस्तराभ्यां च किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ९९ ॥ इति श्रीबृहन्नादीये पुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे वृताख्यानं एकाद

शीघ्रतमहिमानुवर्णनं नाम त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ सूत उवाच ॥ एतन्निशम्य सनकोदितमग्रेभ्यं पुण्यं हरोर्देनभवं निखिलोत्तमं च ॥
 पापौघशान्तिकरणं व्रतसारमेवं ब्रह्मात्मजः पुनरभाषत हर्षयुक्तः ॥ १ ॥ नारद उवाच ॥ कथितं भवता सर्वं मुने तत्त्वायंकोविद ॥ व्रताख्यानं महा
 पुण्यं यथावद्धरिभक्तिदम् ॥ २ ॥ इदानीं श्रोतुमिच्छामि वर्णाचारविधिं मुने ॥ तथा सर्वोश्रमाचारं प्रायश्चित्तविधिं तथा ॥ ३ ॥ एतत्सर्वं महा
 भाग सर्वतत्त्वार्थकोविद ॥ कृपया परया मङ्गं यथावद्धकुमहसि ॥ ४ ॥ सनक उवाच ॥ शृणुष्व मुनिशार्दूल यथा भक्तप्रियकरः ॥ वर्णाश्रमाचारपरैः
 पूज्यते हरिरव्ययः ॥ ५ ॥ मन्वाद्यैरुदितं यच्च वर्णाश्रमनिबन्धनम् ॥ तत्ते वक्ष्यामि विधिवद्वक्तोऽसि त्वमघोक्षजे ॥ ६ ॥ ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः
 शूद्राश्चत्वार एव ते ॥ वर्णा इति समाख्याता एतेषु ब्राह्मणोऽधिकः ॥ ७ ॥ ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्या द्विजाः प्रोक्तास्त्रयस्तथा ॥ मातृतश्चोपनयनाद्धि
 जत्वं प्राप्यते त्रिभिः ॥ ८ ॥ एतैर्वर्णैः सर्वधर्माः कार्या वर्णानुरूपतः ॥ स्ववर्णधर्मन्यागेन पाण्डः प्रोच्यते बुधैः ॥ ९ ॥ स्वगृह्यचोदितं कर्म द्विजः कुर्वन्कृती
 भवेत् ॥ अन्यथा पतितो भूयात्सर्वधर्मबहिष्कृतः ॥ १० ॥ युगधर्मः परिग्राह्यो वर्णैरितैर्यथोचितम् ॥ देशाचारास्तथाग्राह्याः स्मृतिधर्माविरोधतः ॥ ११ ॥ कर्मणा
 मनसा वाचा यत्नाद्धर्मं समाचरेत् ॥ अस्वर्ग्यं लोकविद्विष्टं धर्ममप्याचरेन्न तु ॥ १२ ॥ समुद्रयात्रास्वीकारः कर्मण्डलुविधारणम् ॥ द्विजानामसवर्णानां कन्या
 सूपयमस्तथा ॥ १३ ॥ देवराच्च सुतोत्पत्तिर्मधुपर्कं पशोर्वधः ॥ मांसादनं तथा श्राद्धं वानप्रस्थाश्रमस्तथा ॥ १४ ॥ दत्ताश्नतायाः कन्यायाः पुनर्दानं
 वराय च ॥ नैष्ठिकं ब्रह्मचर्यं च नरमेवाश्वमेधकौ ॥ १५ ॥ महाप्रस्थानगमनं गोमेधश्च तथा मखः ॥ एतान्धर्मान्कलियुगे वज्र्यानाहुर्मनीषिणः ॥ १६ ॥
 देशाचाराः परिग्राह्यास्तत्तद्देशगतैरैतैः ॥ अन्यथा पतितो ज्ञेयः सर्वधर्मबहिष्कृतः ॥ १७ ॥ ब्राह्मणक्षत्रियविशां शूद्राणां च द्विजोत्तम ॥ क्रियाः सामान्यतो
 वक्ष्ये तच्छृणुष्व समाहितः ॥ १८ ॥ दानं दद्याद्ब्राह्मणेभ्यस्तथा यज्ञैर्यजेत्सुरान् ॥ वृत्तर्यं याचयेच्चैव अन्यानध्यापयेत्तथा ॥ १९ ॥ याजयेद्यजने
 योग्यान्विप्रो नित्योदकी भवेत् ॥ कुर्याच्च वेदग्रहणं तथाग्रेश्च परिग्रहम् ॥ २० ॥ ग्राह्ये द्रव्यं च पारख्ये समबुद्धिर्भवेत्तथा ॥ सर्वलोकाहितं कुर्यान्मृ
 दुवाक्यमुदरियेत् ॥ २१ ॥ ऋतावभिगमः पत्न्यां शस्यते ब्राह्मणस्य वै ॥ न कस्याप्ययहितं ब्रूयाद्द्विष्णुपूजापरो भवेत् ॥ २२ ॥ दद्याद्दानानि विप्रेभ्यः
 क्षत्रियोऽपि द्विजोत्तम ॥ कुर्याच्च वेदग्रहणं यज्ञैर्देवान्यजेत्तथा ॥ २३ ॥ शस्त्राजीवी भवेच्चैव पालयेद्धर्मतो महीम् ॥ दुष्टानां शासनं कुर्याच्छिष्टानां
 पालनं तथा ॥ २४ ॥ पाशुपाल्यं च वाणिज्यं कृषिश्च द्विजसत्तम ॥ वेदस्याध्ययनं च वैश्यस्यापि प्रकीर्तितम् ॥ २५ ॥ कुर्याच्च दारग्रहणं
 धर्माश्चैव समाचरेत् ॥ क्रयविक्रयजर्वापि धनैः कारुक्रियोद्धवैः ॥ २६ ॥ दद्याद्दानानि शूद्रोऽपि पाकयज्ञैर्यजेन्न च ॥ ब्राह्मणक्षत्रियविशां भूश्रूपाणि

तो भवेत् ॥ २० ॥ अत्र दुःखालाभिगामी च स्वदारेषु भवेत्तथा ॥ सर्वलोकहितेष्वित्वं मगलं प्रियवादिता ॥ २८ ॥ अनायासो मनोहर्षस्तितिक्षा नातिमानिता ॥ सामान्यं सर्ववर्णानां मुनिभिः परिकीर्तितम् ॥ २९ ॥ सर्वं च मुनिनां याति स्वाश्रमाचारमाश्रयेदपदि द्विज ॥ ३० ॥ क्षत्रियोऽपि च विद्वत्सिमत्यापदि समाश्रयेत् ॥ नाश्रयेच्छूद्रवृत्तिं तु अस्यापद्यपि वै द्विजः ॥ ३१ ॥ यद्याश्रयेद्विजो मूढस्तदा चांडालतां व्रजेत् ॥ ब्राह्मणक्षत्रियविशां जयाणां मुनिसत्तम ॥ ३२ ॥ चत्वार आश्रमाः प्रोक्ताः पंचमो नोपपद्यते ॥ ब्रह्मचारी गृही वानप्रस्थो भिक्षुश्च सत्तम ॥ ३३ ॥ चतुर्भिराश्रमैरेभिः साध्यते धर्म उत्तमः ॥ विष्णुस्तुष्यति विप्रैश्च कर्मयोगरतात्मनः ॥ ३४ ॥ निःस्पृहाशतमनसः स्वकर्मनिरतस्य च ॥ ततो याति पं स्थानं यतो नावर्तते पुनः ॥ ३५ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे सदाचारो नाम चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ सनक उवाच ॥ वर्णाश्रमाचारविधिं प्रवक्ष्यामि विशेषतः ॥ शृणुष्व तन्मुनिश्रेष्ठ सावधानेन चेतसा ॥ १ ॥ यः स्वधर्मं परित्यज्य परधर्मं समाचरेत् ॥ पाण्डः स हि विज्ञेयः सर्वधर्मबहिष्कृतः ॥ २ ॥ गर्भाधानादिसंस्काराः कार्या मंत्रविधानतः ॥ स्त्रीणामंत्रतः कार्या यथाकालं यथाविधि ॥ ३ ॥ सीमंतकर्म प्रथमं चतुर्थे मासि शस्यते ॥ षष्ठे वा सप्तमे वापि अष्टमे वापि कुर्याद् गृह्योक्तमर्गतः ॥ जातकर्म च ॥ कुर्याच्च नदीश्राद्धं च स्वस्तिवाचनपूर्वकम् ॥ ५ ॥ हेमा वा रजतेनापि वृद्धिश्राद्धं प्रकल्पयेत् ॥ अग्नेन कारयेद्यस्तु स चंडाल समो भवेत् ॥ ६ ॥ कृत्वाभ्युदयिकं श्राद्धं पिता पुत्रस्य वाग्यतः ॥ कुर्वीत नामनिर्देशं सूतकान्तिं यथाविधि ॥ ७ ॥ अस्पृष्टमर्थहीनं च ह्यतिगुर्वक्षान्वितम् ॥ न दद्यान्नाम विप्रैश्च तथा च विषमाक्षम् ॥ ८ ॥ तृतीयवर्षे चौलं च पंचमे षष्ठसम्मिते ॥ सप्तमे चाष्टमे वापि कुर्याद् गृह्योक्तमर्गतः ॥ ९ ॥ दैवयोगादतिक्रान्तिं गर्भाधानादिकर्मणि ॥ कर्तव्यः पादकृच्छ्रो वै चौले त्वद्धं प्रकल्पयेत् ॥ १० ॥ गर्भाष्टमेऽष्टमे वाब्दे बटुकस्योपनायनम् ॥ आपोदशान्दपर्यंतं गौणं कालमुशंति च ॥ ११ ॥ गर्भैकादशेऽब्दे तु राजन्यस्योपनायनम् ॥ आर्द्राविंशान्दपर्यंतं कालमाहुर्विपश्चितः ॥ १२ ॥ वैश्योपनायनं प्रोक्तं गर्भाद्वादशमे तथा ॥ चतुर्विंशान्दपर्यंतं गौणमाहुर्मनीषिणः ॥ १३ ॥ एतत्कालवैधर्म्यस्य द्विजस्यातिक्रमो भवेत् ॥ सावित्रीपतितं विद्योतं तु नैवाल्पेत्कदा ॥ १४ ॥ द्विजोपनायने विप्रं मुख्यकालव्यतिक्रमे ॥ द्वादशाब्दं चोत्कृच्छ्रं पश्चाच्चान्द्रायणं तथा ॥ सांतपनद्वयं चैव कृत्वा कर्म समाचरेत् ॥ १५ ॥ अन्यथा पतितं विद्यात्कतोपि ब्रह्मा भवेत् ॥ मौजी विप्रस्य विज्ञेया धनुज्या क्षत्रियस्य

१-“आकृतं कदाचन” इति पाठो युक्तः ।

तु ॥ १६ ॥ आवी वैश्यस्य विज्ञेया श्रूयतामजिन तथा ॥ विप्रस्य चोक्तमैण्यं गैरवं क्षत्रियस्य तु ॥ १७ ॥ आजं वैश्यस्य विज्ञेयं दंडान्वक्ष्ये
 यथाक्रमम् ॥ पालाशं ब्राह्मणस्योक्तं नृपस्यौदुम्बरं तथा ॥ १८ ॥ बैल्वं वैश्यस्य विज्ञेय तत्प्रमाणं शृणुष्व मे ॥ विप्रस्य केशमानं स्यादा
 ललाटं नृपस्य च ॥ १९ ॥ नासाग्रसंमितं दण्डं वैश्यस्याहुर्विपश्चितः ॥ तथा वासांसि वक्ष्यामि विप्रादीनां यथाक्रमम् ॥ २० ॥ कषायं चैव
 मांजिष्ठं हारिद्रं च प्रकीर्तितम् ॥ उपनीतो द्विजो विप्र परिचर्यापो गुरोः ॥ २१ ॥ वेदग्रहणपर्यंतं निवसेद्ध्रुवैश्मनि ॥ प्रातःस्नानी भवे
 द्वर्णी समित्कुशफलादिकात् ॥ २२ ॥ गुर्वथमाहरेन्नित्यं कल्यै कल्यै मुनीश्वर ॥ यज्ञोपवीतमजिनं दंडं च मुनिसत्तम ॥ २३ ॥ नष्टे अष्टेन व भ्रा
 न्दृत्वा अष्टं जले क्षिपेत् ॥ वर्णिनो वर्तनं प्राहुर्भिक्षान्नैव केवलम् ॥ २४ ॥ भिक्षा च श्रोत्रियागारादाहरेत्ययतैर्द्वयः ॥ भवत्पूर्वं ब्राह्मणस्य
 भवन्मध्यं नृपस्य च ॥ २५ ॥ भवदंत्यं विप्रः प्रोक्तं भिक्षाहरणकं वचः ॥ सायंप्रातर्वह्निकार्यं यथाचारं जितेंद्रियः ॥ २६ ॥ कुर्यात्प्रतिदिनं
 वर्णी ब्रह्मयज्ञं च तर्पणम् ॥ अग्निकार्यपरित्यागी पतितः प्रोच्यते दुर्धैः ॥ २७ ॥ ब्रह्मयज्ञविहीनश्च ब्रह्महा परिकीर्तितः ॥ देवताभ्यर्चनं
 कुर्याच्छुश्रूषानुपदं गुरोः ॥ २८ ॥ भिक्षान्नं भोजयेन्नित्यं नैकान्नाशी कदाचन ॥ आनीयगनिन्द्यविप्राणां गृह्याद्विशां जितेंद्रियः ॥ २९ ॥ निवेद्य
 गुरोरेऽश्रीयाद्वाग्यतस्तदनुज्ञया ॥ मधुब्रीमांसलवणं ताम्बूलं दंतधावनम् ॥ ३० ॥ उच्छिष्टभोजनं च दिवास्वापं च वर्जयेत् ॥ छत्रपादुक
 गंधांश्च तथा माल्यानुलेपनम् ॥ ३१ ॥ जलकैलिं नृत्यगीतवाद्यं तु परिवर्जयेत् ॥ परिवदं चोपतापं विप्रलापं तथाजनम् ॥ ३२ ॥ पाषण्ड
 जनसंयोगं शूद्रसंगं च वर्जयेत् ॥ अभिवादनशीलः स्याद् वृद्धेषु च यथाक्रमम् ॥ ३३ ॥ ज्ञानवृद्धास्तपोवृद्धा वयोवृद्धा इति त्रयः ॥ आध्यात्मिका
 दिदुःस्वानि निवारयति यो गुरुः ॥ ३४ ॥ वेदशास्त्रोपदेशेन तं पूर्वमभिवादयेत् ॥ असावहमिति ब्रूयाद्विजो वै ह्यभिवादेन ॥ ३५ ॥ नाभिवाद्याश्च विप्रेण
 क्षत्रियाद्याः कथंचन ॥ नास्तिकं भिन्नमर्यादं कृतघ्नं ग्रामयाजकम् ॥ ३६ ॥ स्तेनं च कितवंचैव कदाचिन्नाभिवादयेत् ॥ पाषण्डं पतितं व्रात्यं
 तथा नक्षत्रजीविनम् ॥ ३७ ॥ तथा पातकिनं चैव कदाचिन्नाभिवादयेत् ॥ उन्मत्तं च शठं धूर्तं धावन्तमशुचिं तथा ॥ ३८ ॥ अभ्यक्तशिरसं
 चैव जपन्तं नाभिवादयेत् ॥ विवादशीलिनं चण्डं व्रतं जलमध्यगम् ॥ ३९ ॥ भिक्षान्नधारिणं चैव शयानं नाभिवादयेत् ॥ भर्तृघ्नीं पुष्पिणीं जरां
 सूतिकां गर्भपातिनीम् ॥ ४० ॥ कृतघ्नीं च तथा चंडीं कदाचिन्नाभिवादयेत् ॥ सभायां यज्ञशालायां देवतायतनेष्वपि ॥ ४१ ॥ प्रत्येकं तु नमस्कारो
 हति पुण्यं पुराकृतम् ॥ श्राद्धं व्रतं तथा दानं देवताभ्यर्चनं तथा ॥ ४२ ॥ यज्ञं च तर्पणं चैव कुर्वतं नाभिवादयेत् ॥ कृतेऽभिवादाने यस्तु न कुर्वी

त्यतिवादनम् ॥ ४३ ॥ नाभिवाद्यः स विज्ञेयो यथा शूद्रस्तथैव सः ॥ प्रक्षाल्य पादावाचम्य गुरोरभिमुखः सदा ॥ ४४ ॥ तस्य पादौ च संगृह्य
अधीयीत विचक्षणः ॥ अष्टकासु चतुर्दश्यां प्रतिपदवर्णोस्तथा ॥ ४५ ॥ महाभरण्यां विप्रद्रे श्रवणद्वादशीदिने ॥ भाद्रपदापरपक्षे द्वितीयायां
तथैव च ॥ ४६ ॥ माघस्य शुक्लसप्तम्यां नवम्यामाश्विनस्य च ॥ परिवर्षं गते सूर्ये श्रोत्रिये गृहमागते ॥ ४७ ॥ बंधिते ब्राह्मणे चैव प्रवृद्धकलेहे
तथा ॥ संध्यायां गर्जिते मेघे ह्यकाले परिवर्षणे ॥ ४८ ॥ उत्काशनिप्रपाते च तथा विप्रेऽवमानिते ॥ मन्वादिषु च देवर्षे युगादिषु चतुर्वर्षि ॥ ४९ ॥
नाधीयीत द्विजः कश्चित्सर्वकर्मफलोत्सुकः ॥ तृतीया माघवे शुक्ला भाद्रे कृष्णा त्रयोदशी ॥ ५० ॥ कार्तिके नवमी शुद्धा माघे पंचदशी तिथिः ॥
एता युगाद्याः कथिता दत्तस्याक्षयकारिकाः ॥ ५१ ॥ मन्वादींश्च प्रवक्ष्यामि शृणुष्व सुसमाहितः ॥ अक्षयुक्कुन्वमी कार्तिके द्वादशी सिता ॥
॥ ५२ ॥ तृतीया चैत्रमासस्य तथा भाद्रपदस्य च ॥ आपादशुक्लदशमी सिता माघस्य सप्तमी ॥ ५३ ॥ श्रावणस्याष्टमी कृष्णा तथाषाढी
च पूर्णिमा ॥ फाल्गुनस्य त्वमावास्या पौषस्यैकादशी सिता ॥ ५४ ॥ कार्तिकी फाल्गुनी चैत्री ज्येष्ठी पंचदशी सिता ॥ मन्वादयः समालयिता दत्त
स्याक्षयकारिकाः ॥ ५५ ॥ द्विजैः श्राद्धं च कर्तव्यं मन्वादिषु युगादिषु ॥ श्राद्धे निमंत्रिते चैव ग्रहणे चंद्रसूर्ययोः ॥ ५६ ॥ अयनद्वितये चैव तथा भूकंपने मुने ॥
गलग्रहे बुद्धिने च नाधीयीत कदाचन ॥ ५७ ॥ एषमादिषु सर्वेषु अनध्यायेषु नारदा ॥ अधीयतां सुमुढानां प्रजां प्रजां यशः श्रियम् ॥ ५८ ॥ आयुष्यं बलमा
रोगं निवृत्तति यमः स्वयम् ॥ अनध्याये तु योऽधीते तं विद्याद्ब्रह्मवातकम् ॥ ५९ ॥ न तं संभाषयेद्दिप्र न तेन सह संवसेत् ॥ कुंडगोलक्रयोः केचिज्जडादीनां च
नारद ॥ ६० ॥ वदंति चोपनयनं तत्पुत्रादिषु केचन ॥ अनधीत्य तु यो वेदमन्यत्र कुरुते श्रमम् ॥ ६१ ॥ शूद्रतुल्यः स विज्ञेयो नरकस्य प्रियोऽतिथिः ॥
अनधीतश्चुर्तिव्रिप आचारं प्रतिपद्यते ॥ ६२ ॥ नाचारफलमाप्नोति यथा शूद्रस्तथैव सः ॥ नित्यं नैमित्तिकं काम्यं यज्ञान्यत्कर्म वैदिकम् ॥ ६३ ॥
अनधीतस्य विप्रस्य सर्वं भवति निष्फलम् ॥ शब्दब्रह्ममयो विष्णुर्वेदः साक्षाद्भरि स्मृतः ॥ ६४ ॥ वेदाध्यायी ततो विप्रः सर्वान्कामानवा
प्नुयात् ॥ ६५ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमादे स्मार्ताचारेषु वर्णाश्रमधर्मेष्वध्ययनादिधर्मनिरूपणं नाम पंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥
सनक एवाच ॥ वेदग्रहणपर्यंतं शुश्रूषानियतो गुरोः ॥ अनुज्ञातस्तत्तस्तेन कुर्यादग्निपशुग्रहम् ॥ १ ॥ वेदाश्च धर्मशास्त्राणि वेदाङ्गान्यपि च
द्विजः ॥ अधीत्य गुरवे दत्त्वा दक्षिणां संविशेद्ब्रह्मम् ॥ २ ॥ रूपलवण्यसंपन्नां सगुणां सुकुलोद्भवाम् ॥ द्विजः समुद्रेहकन्यां सुशीलां धर्मे
चारिणीम् ॥ ३ ॥ मातृतः पंचमी धीमान्पितृतः सप्तमी तथा ॥ द्विजः समुद्रेहकन्यामन्यथा गुरुतरुणः ॥ ४ ॥ रोगिणीं चैव वृत्ताक्षीं सरोग

कुलसंभवाम् ॥ अतिकेशामकेशां च वाचालां नोद्वहेदुधः ॥ ५ ॥ कोपानां वामनां चैव दीर्घदेहां विरूपिणीम् ॥ न्यूनाधिकार्द्राङ्गमुन्मत्तां पिशुनां
 नोद्वहेद् बुधः ॥ ६ ॥ स्थूलगुल्फां दीर्घजंघां तथैव पुरुषाकृतिम् ॥ भ्रमश्रुयजनसंयुक्तां कुब्जां चैवोद्वहेन्न च ॥ ७ ॥ वृथाहास्यमुखीं चैव सदैन्यगृह
 वासिनीम् ॥ विवादशीलां भ्रमितां निष्ठुरां नोद्वहेदुधः ॥ ८ ॥ बह्वशिनीं स्थूलदंतां स्थूलघ्नीं घुर्विरस्वनाम् ॥ अतिकृष्णां रक्तवर्णां धृतां नैवोद्वहे
 द्बुधः ॥ ९ ॥ सदा रोदनशीलां च पांडुराभां च कुत्सिताम् ॥ कासश्वासादिसंयुक्तां निद्राशीलां च नोद्वहेत् ॥ १० ॥ अनर्थभाषिणीं चैव लोकद्वेष
 परायणाम् ॥ परापवादनिरतां तस्करां नोद्वहेदुधः ॥ ११ ॥ दीर्घनासां च कित्वां तनूल्हाविभूषिताम् ॥ गर्वितां वक्रवृत्तिं च सर्वथा नोद्वहेद्बुधः ॥
 १२ ॥ बालभावादविज्ञातस्वभावामुद्वहेद्बुधः ॥ प्रगल्भां वाऽगुणां ज्ञात्वा सर्वथा तां परित्यजेत् ॥ १३ ॥ भर्तृपुत्रेषु या नारी सर्वदा
 निष्ठुरा भवेत् ॥ परनुकूलिनी या च सर्वथा तां परित्यजेत् ॥ १४ ॥ विवाहाश्चावृथा ज्ञेया ब्राह्मद्या मुनिसत्तम ॥ पूर्वः पूर्वो वरो
 ज्ञेयः पूर्वाभावे परः परः ॥ १५ ॥ ब्राह्मो देवस्तथैवार्षः प्राजापत्यस्तथासुरः ॥ गं धर्वो गक्षसश्चैव पैशाचश्चाष्टमो मतः ॥ १६ ॥ ब्राह्मण
 च विवाहेन वैवाह्यो वै द्विजोत्तमः ॥ देवेनाप्यथवा विप्र केचिदार्षं प्रचक्षते ॥ १७ ॥ प्राजापत्यादयो विप्र विवाहाः पंच गहिताः ॥
 अभावेषु तु पूर्वेषां कुर्यादेव परान्बुधः ॥ १८ ॥ यज्ञोपवीतद्वितयं सोत्तरीयं च धारयेत् ॥ सुवर्णकुंडलं चैव धौतवस्त्रद्वयं तथा ॥ १९ ॥
 अनुलेपनलितांगः कृत्तकेशनखः शुचिः ॥ धारयेद्द्वैणवं दंडं सोदकं च कमंडलुम् ॥ २० ॥ उष्णीषममलं छत्रं पादुके चाण्ड्युपानहौ ॥ धार
 येत्पुष्पमाल्ये च सुगंधं प्रियदर्शनः ॥ २१ ॥ नित्यं स्वाध्यायशीलः स्याद्यथाचारं समाचरेत् ॥ पराङ्गं नैव भुञ्जीत परवादं च वज्रयेत् ॥ २२ ॥
 पादेन नाक्रमेत्पादमुच्छिष्टं नैव लब्धयेत् ॥ न संहताभ्यां कंडूयेदात्मनः शिरः ॥ २३ ॥ पूज्यं देवालयं चैव नापसव्यं व्रजेद्विजः ॥
 देवार्चाचमनस्नानव्रतश्चाद्विक्रियादिषु ॥ २४ ॥ न भवेन्मुक्तकेशश्च नैकवस्त्रधरस्तथा ॥ नागोद्वेष्टनं च शुष्कवादं च वज्रयेत् ॥ २५ ॥ अन्य
 स्त्रियं न गच्छेच्च पैशुन्यं परिवर्जयेत् ॥ नापसव्यं व्रजेद्विप्र गोश्रुत्थानलपर्वतान् ॥ २६ ॥ चतुष्पथं चेत्यवृक्षं दवखातं नृपं तथा ॥ असूयां भत्सरात्वं
 च दिवास्वापं च वज्रयेत् ॥ २७ ॥ न वदेत्परणपानि स्वपुण्यं न प्रकाशयेत् ॥ स्वंकं नाम स्वनक्षत्रं मानं चैवातिगोपयेत् ॥ २८ ॥ न दुर्जनैः सह वसे
 त्नाशास्त्रं शृणुयात्तथा ॥ आसवधूतगीतेषु द्विजस्तु न रतिं चरेत् ॥ २९ ॥ आद्रास्थि च तथोच्छिष्टं शूद्रं च पतितं तथा ॥ सर्पं च भक्षणं स्पृष्ट्वा सचैलं
 स्नानमाचरेत् ॥ ३० ॥ चितिं च चितिकाष्ठं च शृणुं चांडालमेव च ॥ स्पृष्ट्वा देवलकं चैव सवासं जलमाविशेत् ॥ ३१ ॥ दीपस्वदवातनुच्छायाकेशव

स्रक्तोदकम् ॥ अजामार्जनिमाजारेणुद्वैवं शुभं हरेत् ॥ ३२ ॥ शूर्पवातं प्रेतयुग्मं तथा शुद्धन्नभोजनम् ॥ वृषलीपनिसङ्गं च दूतः परिवर्जयेत् ॥ ३३ ॥ असञ्छान्नाथमननं खादनं नवकेशयोः ॥ तथैव नग्नशयनं सर्वदा परिवर्जयेत् ॥ ३४ ॥ शिरोऽभ्यागवशिष्टेन तैलेनङ्गं न लेपयेत् ॥ तांबूलमशुर्वि नाद्यात्तथा मुतनं न बोधयेत् ॥ ३५ ॥ नाशुद्धोऽर्घ्यं परिचरेत्पूजयेद्गुरुदेवताः ॥ न वामहस्तेनैकेन पिबेद्भक्षणं वा जलम् ॥ ३६ ॥ न चाक्रमद्गुरोः श्छायां तदज्ञां च मुनींश्चर ॥ न निन्देद्योगिनो विप्रान्नम्रतिनोऽपि यतींस्तथा ॥ ३७ ॥ परस्परस्य मर्माणि न कदापि वदेद्द्विजः ॥ दर्शे च पौर्णमास्यां च यागं कुर्यादथाविधि ॥ दर्शे च प्रेतपक्षे च श्राद्धं कुर्याद्गृही द्विजः ॥ ३८ ॥ उपासनं व होतव्यं सायं प्रातर्द्विजातिभिः ॥ उपासनपरित्यागी सुरापीत्युच्यते बुधेः ॥ ३९ ॥ अयने विषुवे चैव गुणादिषु चतुर्ष्वपि ॥ दर्शे च प्रेतपक्षे च श्राद्धं कुर्याद्गृही द्विजः ॥ ४० ॥ मन्वादिषु मृताहे च अष्टकसु च नारद ॥ नवयान्ये समायाते गृही श्राद्धं समाचरेत् ॥ ४१ ॥ श्रोत्रिये गृहमायाते ग्रहणे चंद्रसूर्योः ॥ पुण्यक्षेत्रेषु तीर्थेषु गृही श्राद्धं समाचरेत् ॥ ४२ ॥ यज्ञो दानं तपो होमः स्वाध्यायः पितृतर्पणम् ॥ वृथा भवति तत्सर्वमृद्धपुंद्ं विना कृतम् ॥ ४३ ॥ उद्धृष्टुं च तुलसीं श्राद्धे नेच्छति ॥ वृथाचारः परित्याज्यस्तस्माच्छ्रेयोऽर्थिभिर्द्विजैः ॥ ४४ ॥ इत्येवमादयो धर्माः स्मृतिमार्गप्रचोदिताः ॥ कार्या द्विजातिभिः सव्यस्सर्वकर्मफलदाः ॥ ४५ ॥ सदा चारपरा ये तु तेषां विष्णुः प्रसीदति ॥ विष्णौ प्रसन्नतां याते किमसाध्यं द्विजोत्तम ॥ ४६ ॥ इति श्रीबृहन्नादीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे स्मार्तधर्मेषु वेदाध्ययनादिकस्य गृहस्थधर्मस्य च निरूपणं नाम पट्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ सनक उवाच ॥ गृहस्थस्य सदाचारं वक्ष्यामि मुनिसत्तय ॥ यद्गतं सर्वपापानि नश्यंत्येव न संशयः ॥ १ ॥ ब्राह्मे मुहूर्ते चोत्थाय पुरुषार्थविगोधिनीम् ॥ वृत्तिं संचितयेद्विप्रं कृतदेशप्रसाधनः ॥ २ ॥ दिवांसध्यासु कर्णन्त्यब्रह्मसूत्रं उदङ्मुखः ॥ कुर्यान्मूत्रपुरीषे तु यत्रौ चेदक्षिणामुखः ॥ ३ ॥ शिरः प्रावृत्य वक्ष्णं ब्रह्मद्वयं तूष्मदीम् ॥ वहन्काष्ठं करेणैकं तावन्मौनी भवेद्विजः ॥ ४ ॥ पथि गोष्ठे नदीतीरे तडागगृहसन्निधौ तथा वृक्षस्य च्छायायां कांतारे वह्निस्तन्निधौ ॥ ५ ॥ देवालये तथोद्याने कुष्ठभूमौ चतुष्पथे ॥ ब्राह्मणानां समीपे च तथा गोरुरयोषिताम् ॥ ६ ॥ तुषांगारकपालेषु जलमध्ये तथैव च ॥ एवमादिषु देशेषु मलमूत्रं न कारयेत् ॥ ७ ॥ शौचे यत्नः सदा कार्यः शौचमूलो द्विजः स्मृतः ॥ शौचाचारविहीनस्य समस्तं कर्म निष्फलम् ॥ ८ ॥ शौचं तु द्विविधं श्रोतं बाह्यमाभ्यन्तरं तथा ॥ मुचलभ्यां बहिः शुद्धिर्भावशुद्धिस्तथांतरम् ॥ ९ ॥ गृहीतशिशश्चोत्थाय शौचाथ मृदमाहरेत् ॥ न मूषकादिवसनितां फालोत्कृष्टां तथैव च ॥ १० ॥ वापीकूपतडागेभ्यो नाहरेदपि मृत्तिकां ॥ शौचं कुर्यात्प्रयत्नेन समादाय शुभां मृदम् ॥ ११ ॥ लिंगे मृदका दातव्या तिष्ठो वा मेढ्रयो

द्वयोः ॥ एतन्मूत्रसमुत्सर्गे शौचमाहुर्मनीषिणः ॥ १२ ॥ एका लिंगे गुदे पंच दश वामे तथेभ्योः ॥ सम तिस्रः प्रदातव्याः षादयोर्द्वितिकाः पृथक् ॥
 ॥ १३ ॥ एतच्छौचं विदुस्सर्गे गंधलेपपनुत्तये ॥ एतच्छौचं गृहस्थस्य द्विगुण ब्रह्मचारिणाम् ॥ १४ ॥ त्रिगुणं तु वनस्थानां यतीनां तच्चतुर्गुणम् ॥ स्व
 स्थाने पूर्णशौचं स्यात्पथ्यहं मुनिसत्तम ॥ १५ ॥ आतुरे नियमो नास्ति महापति तथैव च ॥ गंधलेपक्षयकरं शौचं कुर्याद्विचक्षणः ॥ १६ ॥ स्त्री
 णामनुपनीतानां गंधलेपक्षयावधि ॥ व्रतस्थानां तु सर्वेषां यतिवच्छौचमिष्यते ॥ १७ ॥ विधवानां च विप्रैर्द्र एतदेव निगद्यते ॥ एवं शौचं
 तु निर्वर्त्य पश्चाद् सुसमाहितः ॥ १८ ॥ प्रागास्य उदगास्यो वाप्याचामेत्यतर्द्वयः ॥ त्रिश्चतुर्धा पिबेदाणो गंधफेनादिवर्जिताः ॥ १९ ॥ द्विर्मा
 जेयत्कपोलं च तलेनोद्यौ च सत्तम ॥ तर्जन्यंगुष्ठयोगेन नासारध्वद्वयं स्पृशेत् ॥ २० ॥ अंगुष्ठानामिकाभ्यां च चक्षुः श्रोत्रे यथाक्रमम् ॥ कनिष्ठांगुष्ठयो
 गेन नाभिदेशे स्पृशेद्विजः ॥ २१ ॥ तलेनोरःस्थलं चैव अंगुल्यग्रेः शिरः स्पृशेत् ॥ तलेन चांगुलाग्रैर्वा स्पृशेदंसौ विचक्षणः ॥ २२ ॥ एवमा
 चम्य विप्रैर्द्र शुद्धिमाप्नोत्यनुत्तमम् ॥ दंतकाष्ठं ततः खादेत्सत्वच शस्तवृक्षजम् ॥ २३ ॥ बिल्वासनापामागणां निम्बाभ्राकादिशाखिनाम् ॥
 प्रक्षाल्य वारिणा चैव मंत्रेणान्यभिमंत्रितम् ॥ २४ ॥ आयुर्बलं यशो वर्चः प्रजाः पशुवसूनि च ॥ ब्रह्म प्रज्ञां च मेधां च त्वन्नो धेहि वनस्ते ॥
 ॥ २५ ॥ कनिष्ठाग्रसमं स्थौल्ये विप्रः खादेदंशांगुलम् ॥ नवांगुलं क्षत्रियश्च वैश्यश्चाष्टांगुलोन्मितम् ॥ २६ ॥ शूद्रो वेदंगुलमितं वनिता च मुनीश्वर ॥
 अल्पमे दंतकाष्ठानां गंडूषैर्भानुसंमितैः ॥ २७ ॥ सुखशुद्धिर्विधीयेत तृणपत्रसमन्वितैः ॥ करेणादाय वामेन संचवेदामदंष्ट्रया ॥ २८ ॥
 द्विजान्संघर्ष्य गोदोहं ततः प्रक्षाल्य पाटयेत् ॥ जिह्वासुह्रिस्त्य ताभ्यां तु दलाभ्यां नियतैर्द्वयः ॥ २९ ॥ प्रक्षाल्य प्रक्षिपेद् दूरे भूयश्चा
 चम्य पूर्ववत् ॥ ततः स्नानं प्रकुर्वीत नद्यादौ विमले जले ॥ ३० ॥ तटं प्रक्षाल्य दर्भाश्च विन्यस्य प्रविशेज्जलम् ॥ प्रणम्य तत्र तीर्थानि
 आवाह्य रविमंडलात् ॥ ३१ ॥ गंधार्घ्यमंडलं कृत्वा ध्यात्वा देवं जनार्दनम् ॥ स्नानमंत्रान्स्मरन्पुण्यांस्तीर्थानि च विगिचिज ॥ ३२ ॥
 गंगे च यमुने चैव गोदावरि सरस्वति ॥ नर्मदे सिंधुकावेरि जलेऽस्मिन्सन्निधिं कुरु ॥ ३३ ॥ पुष्कराद्यानि तीर्थानि गंगाद्याः सरित
 स्तथा ॥ आगच्छंतु महाभागाः स्नानकाले सदा मम ॥ ३४ ॥ अयोध्या मथुरा माया काशी कांची हवंतिका ॥ पुरी द्वारावती ज्ञेया सप्तता
 मोक्षदायिकाः ॥ ३५ ॥ ततोऽधमर्षणं जप्त्वा यत्तमुर्वारिसंस्तुतः ॥ स्नानां तर्पणं कृत्वाचम्यार्घ्यं भानवेऽर्पयेत् ॥ ३६ ॥ ततो ऽगत्वा विवरवंतं
 जलाब्धिगत्य नारद ॥ परिधयाहतं धौतं द्वितीयं परिवीय च ॥ ३७ ॥ कुशासने समाविश्य संध्याकर्म समासेत् ॥ ईशानाभिमुखो विप्र गाय

अथ च मय वै द्विज ॥३८॥ ऋतमित्यभिर्मन्त्राय पुनरेवाचमेदं बुधः ॥ ततस्तु वारिणात्मानं वेष्टयित्वा समुदस्य च ॥ ३९ ॥ संकल्प्य प्रणवान्ते
तु ऋषिच्छन्दःसुरास्मरन् ॥ भूरादिभिर्याहतिभिः सप्तभिः प्रोक्ष्य मस्तकम् ॥ ४० ॥ न्यासं समाचरेन्मन्त्री पृथगेव करांगयोः ॥ विन्यस्य
हृदये तारं भूः शिरस्यथ विन्यसेत् ॥४१॥ भुवः शिरायां स्वश्रेव कवचे भ्रुवोऽक्षिषु ॥ भ्रुवैवः स्वस्तथात्रास्त्रं दिक्षु तालत्रयं न्यसेत् ॥ ४२ ॥ तत
आवाह्येत्संख्यां प्रातः कोकनदस्थिताम् ॥ अगच्छ वदे देवि त्र्यक्षरे ब्रह्मवादिनि ॥४३॥ गायत्रि च्छन्दसां मातर्ब्रह्मयोने नमोऽस्तु तौ। मय्याह
वृषभारूढां शुक्लारसमावृताम् ॥ ४४ ॥ सावित्रीं रुद्रयोनिं चावाह्यदुद्रवादिनीम् ॥ सायं तं गरुडाहूढां पीतांबरसमावृताम् ॥ ४५ ॥ सरस्वतीं
विष्णुयोनिसाहयेद्रिणुवादिनीम् ॥ तारं च व्याहतीः सप्त त्रिपदां च सृष्ट्वात् ॥ ४६ ॥ शिरः शिरां च संपूर्य कुम्भयित्वा विरेचयेत् ॥ वायस
मयुसपरिवीयु क्रमेण प्राणसंयमे ॥ ४७ ॥ द्विराचमेततः पश्चात्प्रातः सूयश्चमेति च ॥ आपः पुनर्तु मय्याहं सायमग्निश्चमेति च ॥ ४८ ॥ आपो
हृष्टति तिसृभिर्मार्जनं च ततश्चेत् ॥ सुमित्रिया न इत्युक्त्वा नासास्पृष्टजलेन च ॥ ४९ ॥ द्विषद्वर्गं समुत्सार्य द्रुपदां शिरसि क्षिपेत् ॥ ऋतं च
वयमेतेन कृत्वा चैवाधमर्षणम् ॥ ५० ॥ अंतश्चरसि मंत्रेण सकृदेव पिबेदपः ॥ ततः सूर्याय विधिवद्वन्धं पुष्प जलांजलिम् ॥ ५१ ॥ क्षिवोपति
पदमर्षे भारुकरं स्वस्तिकांजलिम् ॥ ऊर्ध्वबाहुर्धोबाहुः क्रमात्कल्यादिके त्रिके ॥ ५२ ॥ उदुत्यं चित्रं तच्चक्षुरित्येतद्वित्रयं जपेत् ॥ सौराज्यैवाचै
वपुर्वाश्च मंत्रानन्यांश्च नारद ॥ ५३ ॥ तंजोऽसि गायत्र्यसीति प्रार्थयेत्सवितुर्महः ॥ ततोऽङ्गानि त्रिरावत्य ध्यायेच्छक्तीस्तदात्मिकाः ॥ ५४ ॥
ब्रह्माणी चतुराननक्षवल्या कुम्भं करैः कुम्भस्रवौ विभ्राणा त्वरणेन्दुकातिवदना ऋगृह्णीणी बालिका ॥ हंसरोहणकेलिवर्णखणमणोर्विवाचिता भूषिता
गायत्री गरीभाविता भवतु नः संपत्समृद्धये सदा ॥ ५५ ॥ रुद्राणी नवयौवना त्रिनयना वैयाघ्रचमबरा खड्गंगत्रिशिखस्रवल्याऽभीतिश्रिये
चास्तु नः ॥ विबुद्धानजयकलापविलसद्बालुदुर्गौलिमुदा सावित्री वृषवाहना सिततनुर्ध्वया यज्ञरूपाणी ॥ ५६ ॥ ध्येया सा च सरस्वती भगवती
पीताम्बरालंकृता श्यामा श्यामतनुजरोपरिलसद्गान्नाचिता वैष्णवी ॥ तादृश्यस्था मणिनूपुरांगदलसद्वैधेयभृगोज्ज्वला हस्तालंकृतशंखचक्रमुगदापद्मा
ध्याये चास्तु नः ॥ ५७ ॥ एवं ध्यात्वा जपेत्तिसृष्ट्यातमध्याह्नके तथा ॥ सायंकाले समासीनो भक्त्या तद्गतमानसः ॥ ५८ ॥ सहस्रपरमां देवीं शत
भार्यादुशावराम् ॥ त्रिपदां प्रणवोपेतां भ्रुवैवः स्वरूपकमाम् ॥ ५९ ॥ षट्पदाः संपुटो वापि व्रतितनश्च यतेजपः ॥ गृहस्थस्य सतारः स्थाज्य एव विधो
मुने ॥ ६० ॥ ततो जप्त्वा यथाशक्ति सवित्रे विनिवेद्य चागायत्र्यै च सवित्रे च प्रक्षिपेदंजलिद्रव्यम् ॥ ६१ ॥ ततो विमृज्य तां विप्र उत्तरे इति मंत्रतः ॥
ब्रह्मणेऽग्ने न हारिणानुज्ञाता गच्छ सादरम् ॥ ६२ ॥ दिग्भ्यो दिग्देवताभ्यश्च नमस्कृत्य कृतांजलिः ॥ प्रातरादेः परं कर्म कुर्यादपि विधानतः ॥ ६३ ॥

प्रातर्मध्यंदिने चैव गृहस्थः स्नानमाचरेत् ॥ वानप्रस्थश्च देवर्षे स्नायाच्चिषणं यतिः ॥ ६४ ॥ आतुराणां तु रोगोद्यः पांथानां च सकृन्मतम् ॥ ब्रह्म
 यज्ञं ततः कुर्याद्भयानिमुनीश्वर ॥ ६५ ॥ दिवोदितानि कर्माणि प्रमाददकृतानि चेत् ॥ शर्वर्याः प्रथमे यामे तानि कुर्याद्विथाक्रमम् ॥ ६६ ॥ नोप
 स्ते यो द्विजः संख्यां धूर्तबुद्धिरनापदि ॥ पाषंडः स हि विज्ञेयः सर्वधर्मबहिष्कृतः ॥ ६७ ॥ यस्तु संध्यादिकर्माणि कृत्युक्तिविशारदः ॥ परित्य
 जति तं विद्यान्महापातकिनां वरम् ॥ ६८ ॥ ये द्विजा अभिभाषंतं त्यक्तसंध्यादिकर्मणः ॥ ते याति न काल्चोरान्यावच्चंद्राकंतारकम् ॥ ६९ ॥
 देवार्चनं ततः कुर्याद्वैचदेवं यथाविधि ॥ तत्रत्यमतिथिं सम्यगत्राद्यैश्च प्रपूजयेत् ॥ ७० ॥ वक्तव्या मधुरा वाणी तेष्वन्यभ्यागतेषु तु ॥ जलाव्रकंदमूले
 र्वा गृहदानेन चार्पयेत् ॥ ७१ ॥ अतिथिर्यस्य भग्नशो गृहात्यतिनिवर्तते ॥ स तस्मै दुष्कृतं दत्त्वा पुण्यमादाय गच्छति ॥ ७२ ॥ अज्ञातगोत्रनामा
 नमन्यग्रामादुपगतम् ॥ विपश्चितोदतिथिं प्राहुर्विष्णुवतं प्रपूजयेत् ॥ ७३ ॥ स्वग्रामवासिनं त्वेकं श्रोत्रियं विष्णुतत्परम् ॥ अत्राद्यैः प्रत्यहं विप्र
 पिमृनुद्दिश्य तर्पयेत् ॥ ७४ ॥ पंचयज्ञपरित्यागी ब्रह्मेत्युच्यते बुधैः ॥ कुर्याद्गृहहस्तस्मात्पंचयज्ञान्प्रयत्नतः ॥ ७५ ॥ देवयज्ञो भूतयज्ञः
 पितृयज्ञस्तथैव च ॥ नृयज्ञो ब्रह्मयज्ञश्च पंचयज्ञान्प्रचक्षते ॥ ७६ ॥ भृत्यमित्रादिसंयुक्तः स्वयं भुञ्जीत वाग्यतः ॥ द्विजानां भोज्यमश्री
 यात्पात्रं नैव परित्यजेत् ॥ ७७ ॥ संस्थाप्य स्वासने पादौ वस्त्राद्विपरिधाय च ॥ मुखेन वामितं मुक्त्वा सुरापीत्युच्यते बुधैः ॥ ७८ ॥
 खादिताद्वै पुनः खादेन्मोदकांश्च फलानि च ॥ प्रत्यक्षं लवणं चैव गोमांसाशीति गच्छते ॥ ७९ ॥ अपोशाने वाचमने अद्यद्रव्येषु च द्विजः ॥
 शब्दं न कारयेद्विप्रस्तं कुर्वन्नारकी भवेत् ॥ ८० ॥ पथ्यमन्नं प्रभुञ्जीत वाग्यतोऽन्नमकुत्सयन् ॥ अमृतोपस्तरणमसि अपोशानं भुजेः पुरः
 ॥ ८१ ॥ अमृतापिधानममि भोज्यान्तेऽपः सकृत्पिबेत् ॥ प्राणाद्या आहुतीर्दिताचम्य भोजनमाचरेत् ॥ ८२ ॥ ततश्चाचम्य विप्रैश्च शास्त्रं चिंता
 परो भवेत् ॥ सत्रावपि यथाशक्ति शयनासनभोजनैः ॥ ८३ ॥ एवं गृही सदाचारं कुर्यात्प्रतिदिनं मुने ॥ यदाऽऽचारपरित्यागी प्रायश्चित्ती तदा
 भवेत् ॥ ८४ ॥ दूषितां स्तनून् दृष्ट्वा पलितौघैश्च सत्तम ॥ पुत्रेषु भार्या निःक्षिप्य वनं गच्छेत्सहैव वा ॥ ८५ ॥ भवेच्चिषणस्नायी नखश्मश्रुजटाधरः ॥
 अधःशायी ब्रह्मचारी पञ्चयज्ञपरायणः ॥ ८६ ॥ फलमूलशानो नित्यं स्वाध्यायनितस्तथा ॥ दयावान्सर्वभूतेषु नारायणपरायणः ॥ ८७ ॥ वर्जये
 द्ग्रामजतानि पुष्पाणि च फलानि च ॥ अष्टौ शासंश्च भुञ्जीत न कुर्याद्वात्रिभोजनम् ॥ ८८ ॥ अत्यन्तं वर्जयेत्तैलं वानप्रस्थसमाश्रमी ॥ व्यवायं
 वर्जयेच्चैव निद्रालस्ये तथैव च ॥ ८९ ॥ शंखचक्रगदापाणिं नित्यं नारायणं स्मरेत् ॥ वानप्रस्थः प्रकुर्वीत तपश्चांद्रायणादिकम् ॥ ९० ॥ सहेत

शीतापादिर्विहं परिचरेत्सदा ॥ यदा मनसि वैराग्यं जातं सर्वेषु वस्तुषु ॥ ११ ॥ तदैव संन्यसेद्विप्र पतितस्त्वन्यथा भवेत् ॥ वेदांताभ्यासनिरतः शान्तौ दत्तो जितोद्विजः ॥ १२ ॥ निर्द्वन्द्वो निरहंकारो निर्ममः सर्वदा भवेत् ॥ शमादिगुणसंयुक्तः कामक्रोधविचर्जितः ॥ १३ ॥ नम्रो वा जीर्णकौपीनो भवेन्मुण्डो यतिर्द्विजः ॥ समः शत्रौ च मित्रे च तथा मानापमानयोः ॥ १४ ॥ एकरात्रं वसेद्ग्रामे त्रिशत्रं नगरे तथा ॥ भैक्षेण वर्तयेन्नित्यं नैकाव्रतदी भवेन्नृजः ॥ १५ ॥ अर्निदितद्विजगृहे व्यंगारे भुक्त्विजित ॥ विवादरहिते च व भिक्षार्थं पर्यटयति ॥ १६ ॥ भवेच्चिषवणस्नानी नारायणपरायणः ॥ जपेच्च प्रणव नित्यं जितात्मा विजितोद्विजः ॥ १७ ॥ एकान्तादी भवेद्यस्तु कदाचिच्छिपटो यतिः ॥ न तस्य निष्कृतिर्दृष्टा प्रायश्चित्तायुतरेपि ॥ १८ ॥ लोभाद्यदि यतिर्विप्र तनुषोषणो भवेत् ॥ स चंडालसमो ज्ञेयो वर्णाश्रमविर्हीतः ॥ १९ ॥ आत्मानं चितयेद्देवं नारायणमनामयम् ॥ निर्द्वन्द्वं निर्ममं शान्तं मायातीतममत्सरम् ॥ १०० ॥ अव्ययं परिपूर्णं च सदानन्दैकविग्रहम् ॥ ज्ञानस्वरूपममलं परं ज्योतिः सनातनम् ॥ १ ॥ अविकारमनाद्यंतं जगच्चेतन्यकारणम् ॥ निर्गुणं परमं ध्यायेदात्मानं परतः परम् ॥ २ ॥ पठेदुपनिषदाख्यं वेदांतार्थांश्च चिंतयेत् ॥ सहस्रशीर्षं देवं च सदा ध्यायेज्जितेन्द्रियः ॥ ३ ॥ एवं ध्यानपरो यस्तु यतिर्विगतमत्सरः ॥ स याति परमानंदं परं ज्योतिः सनातनम् ॥ ४ ॥ इत्येवमाश्रमाचारान्यः करोति द्विजः क्रमात् ॥ स याति परमं स्थानं यत्र गत्वा न शोचयति ॥ ५ ॥ वर्णाश्रमाचारताः सर्वपापविवर्जिताः ॥ नारायणपरा यांति तद्विष्णोः परमं पदम् ॥ ६ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे प्रथमपादे सदाचारेषु गृहस्थवानप्रस्थयतिथिधर्मनिरूपणं नाम सप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ सनक उवाच ॥ शृणुष्व मुनिशार्दूल श्राद्धस्य विधिमुत्तमम् ॥ यच्छ्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः ॥ १ ॥ क्षयाहपूर्वदिवसे स्नात्वा चकारानो भवेत् ॥ अथःशायी ब्रह्मचारी निशि विप्रान्नमंत्रयेत् ॥ २ ॥ दन्तधावन्तांबूले तैलभ्यंगं तथैव च ॥ सत्योपधिरान्नानि श्राद्धकर्त्ता विवर्जयेत् ॥ ३ ॥ अभ्जानं कलहं क्रोधं व्याघ्रं च धुरं तथा ॥ श्राद्धकर्त्ता च भोक्ता च दिवास्वापं च वर्जयेत् ॥ ४ ॥ श्राद्धे निर्ममं जितो यस्तु व्यवायं कुरुते यदि ॥ ब्रह्महत्याप्रवाशोति नरकं चापि गच्छति ॥ ५ ॥ श्राद्धे नियोजयेद्भिक्षुं श्रोत्रियं विष्णुतत्परम् ॥ यथाश्वाचारानितं प्रशान्तं सत्कुलोद्भवम् ॥ ६ ॥ रगद्वेषविहीनं च पुराणार्थविशारदम् ॥ त्रिमधुत्रिसुपुण्ड्रं सर्वज्ञतद्व्यापयम् ॥ ७ ॥ देवपूजार्तं चैव स्मृतिस्तत्त्वविशारदम् ॥ वेदांततत्त्वसंपन्नं सर्वलोकहिते रतम् ॥ ८ ॥ कृतज्ञं गुणसंपन्नं गुरुशुश्रूषणे रतम् ॥ परोपदेशानितं सच्छास्त्रकर्तृनैस्तथा ॥ ९ ॥ एते नियोजितव्या वै श्राद्धे विप्रा मुनीश्वर ॥ श्राद्धे वर्ज्यान्प्रवक्ष्यामि शृणु तान्सुसमाहितः ॥ १० ॥

न्यूनांगश्चाधिकंगश्च कर्ह्यो रोगितस्तथा ॥ कुष्ठी च कुनखी चैव लंबकर्णः क्षतव्रतः ॥ ११ ॥ नक्षत्रपाठजीवी च तथा च शवदाहकः ॥ कुवादी
परिवृता च तथा देवलकः खलः ॥ १२ ॥ निंदकोऽमर्षणी धूर्तस्तथैव ग्रामयाजकः ॥ असच्छास्त्राभिनितः पराव्रनितस्तथा ॥ १३ ॥ वृषलीसृति
पोष्टा च वृषलीपतिरेव च ॥ कुंडश्च गोलकश्चैव ह्यायज्यानां च याजकः ॥ १४ ॥ दंभाचारी वृथासुडी ह्यन्यस्त्रीघनतत्परः ॥ विष्णुभक्तिविहीनश्च
शिवभक्तिपराडुमुखः ॥ १५ ॥ वेदविक्रयिणश्चैव व्रतविक्रयिणस्तथा ॥ स्मृतिविक्रयिणश्चैव मंत्रविक्रयिणस्तथा ॥ १६ ॥ गायकाः काव्यकर्तागो भिष
कश्चोपजीविनः ॥ वेदनिंदापरश्चैव ग्रामारण्यप्रदाहकः ॥ १७ ॥ तथातिकासुकश्चैव रसविक्रयकारकः ॥ कूटयुक्तिरतश्चैव श्राद्धे वज्याः प्रयत्नतः ॥
॥ १८ ॥ निमंत्रयित पूर्वद्वुस्तस्मिन्नेव दिनेऽथवा ॥ निमंत्रितो भवेद्विप्रो ब्रह्मचारी जितेन्द्रियः ॥ १९ ॥ श्राद्धे क्षणस्तु कर्तव्यः प्रसादश्चेति सत्तम ॥
निमंत्रयेद्विजं प्राज्ञं दर्भपाणिजितेन्द्रियः ॥ २० ॥ ततः प्रातः समुत्थाय प्रातःकृत्यं समाव्य च ॥ श्राद्धं समाचरेद्विद्वान्काले कुतपसंज्ञिते ॥ २१ ॥
दिवसस्याष्टमे काले यदा मंदायते रविः ॥ स कालः कुतपस्तत्र पितृणां दत्तमक्षयम् ॥ २२ ॥ अपराह्णः पितृणां तु दत्तः कालः स्वयंभुवा ॥ तत्काल
एव दातव्यं कव्यं तस्माद्विजोत्तमैः ॥ २३ ॥ यत्कव्यं दीयते द्रव्यैरकाले मुनिसत्तम ॥ गक्षसं तद्वि विज्ञेयं पितृणां नोपतिष्ठति ॥ २४ ॥ कव्यं
प्रतं तु सायाह्ने गक्षसं तद्वेदपि ॥ दाता नरकमाप्नोति भोक्ता च नरकं व्रजेत् ॥ २५ ॥ क्षयाहस्य तिथिर्विप्र यदि दंडमिति भवेत् ॥ विद्वदपराह्णि
कार्यां तु श्राद्धं कार्यं विजानता ॥ २६ ॥ क्षयाहस्य तिथिर्वा तु ह्यपराह्णद्वये यदि ॥ पूर्वा क्षये तु कर्तव्या वृद्धौ कार्या तथोत्तरा ॥ २७ ॥ मुहूर्त
द्वितये पूर्वदिने स्यादपरेऽहनि ॥ तिथिः सायाह्णगा यत्र परा कव्यस्य विश्रुता ॥ २८ ॥ किंचित्पूर्वदिने प्राहुर्मुहूर्तद्वितये सति ॥ नैतन्मतं हि सर्वेषां
कव्यदाने मुनीश्वर ॥ २९ ॥ निमंत्रितेषु विप्रेषु मिलितेषु द्विजोत्तम ॥ प्रायश्चित्तविशुद्धात्मा तेभ्योऽनुज्ञां समाहरेत् ॥ ३० ॥ श्राद्धार्थं समनुज्ञातो
विप्रान्भूयो निमंत्रयेत् ॥ उभौ च विश्वेदेवार्थं पित्र्यं ब्रीन्यथाविधि ॥ ३१ ॥ देवार्थं च पित्र्यमेकैकं वा निमंत्रयेत् ॥ श्राद्धार्थं समनुज्ञातः कारणे
नमंडलद्वयम् ॥ ३२ ॥ चतुरस्र ब्राह्मणस्य त्रिकोणं क्षत्रियस्य वै ॥ वैश्यस्य वर्तुलं ज्ञेयं शूद्रस्याभ्युक्षणं भवेत् ॥ ३३ ॥ ब्राह्मणानामभावे तु प्रातरं
पुत्रमेव च ॥ आत्मानं वा नियुजित न विप्रं वेदवर्जितम् ॥ ३४ ॥ प्रक्षाल्य विप्रपादांश्च ह्याचारानुपवेश्य च ॥ यथावदचनं कुर्यात्स्मर
न्नारायणं प्रभुम् ॥ ३५ ॥ ब्राह्मणानां तु मध्ये च द्वारदेशे तथैव च ॥ अपहता इत्युचा वै कर्त्ता तु विक्रित्तिलात् ॥ ३६ ॥ यवैर्दभैश्च विश्वेषां
देवानामिदमासनम् ॥ दत्वेति भूयो दद्याच्च देवे क्षणप्रतीक्षणम् ॥ ३७ ॥ अक्षय्यासनयोः षष्ठी द्वितीयावाहने स्मृता ॥ अन्नदाने चतुर्थी

द्याच्छेषाः संबुद्धयः स्मृताः ॥ ३८ ॥ आसाद्य पात्रद्वितयं दर्भशाखासन्वितम् ॥ तत्पात्रे सेचयेतोयं शन्नोदेवीत्यृचा ततः ॥ ३९ ॥ यवोसीति
 सि यवाश्च क्षिप्त्वा गंधपुष्पे च वाग्यतः ॥ आवाहयेत्तो देवान्विष्वे देवास्स इत्यृचा ॥ ४० ॥ या दिव्या इति मंत्रेण दद्याद्धर्मं समाहितः ॥ गंधैश्च
 पुत्रपुष्पैश्च धूपैर्दोषैर्यजेत्ततः ॥ ४१ ॥ देवैश्च समनुज्ञातो यजेत्पितृगणांस्तथा ॥ तिलसंयुक्तदूर्ध्वैश्च दद्यात्तेषां सदासनम् ॥ ४२ ॥
 यन्त्राण्यासादयेत्प्रीणि ह्यर्घ्यं पूर्ववद्भिजः ॥ शन्नोदेव्या जलं क्षिप्त्वा तिलोसीति तिलांस्क्षिपेत् ॥ ४३ ॥ उशन्त इत्यृचावाह्यं पितृन्विप्रः समाहितः ॥
 या दिव्या इति मंत्रेण दद्याद्धर्मं च पूर्ववत् ॥ ४४ ॥ गंधैश्च पत्रपुष्पैश्च धूपैर्दोषैश्च सत्तम ॥ वासोभिर्भूषणैश्चैव यथाविभवमर्चयेत् ॥
 ॥ ४५ ॥ ततोऽप्रात्रं समादाय व्रतयुक्तं विचक्षणः ॥ अग्नौ करिष्य इत्युक्त्वा तेभ्योऽनुज्ञां समाहरेत् ॥ ४६ ॥ करवै करवाणीति चापृष्टा
 ब्राह्मणा मुने ॥ कुरुष्व क्रियतां वेति कुर्विति ब्रूयेव च ॥ ४७ ॥ उपासनाग्निमाधाय स्वहोहोक्तविधानतः ॥ सामाय च पितृमते स्वधा नम इतीरयेत्
 ॥ ४८ ॥ अग्नये कव्यवाहनाय स्वधा नम इतीह वा ॥ स्वाहतेनापि वा प्राज्ञो जुहुयात्पितृयज्ञवत् ॥ ४९ ॥ आभ्यामेवाहुतिभ्यां तु पितॄणां
 वसिष्ठस्य ॥ अग्न्यभावे तु विप्रस्य पाणौ होमो विधीयते ॥ ५० ॥ यथाचारं प्रकुर्वीत पाणवग्नौ च वा द्विज ॥ नर्बाग्निदूराः कार्यः पार्वणे समु
 पस्थिते ॥ ५१ ॥ संध्याग्निं ततः कार्यं कृत्वा तं विसृजेत्कृती ॥ यद्वाग्निदूरगो विप्र पार्वणे समुपस्थिते ॥ ५२ ॥ धातुभिः कारयेच्छ्रद्ध
 साग्निर्कैर्विधिवद्भिजैः ॥ क्षयाहं चैव संप्राप्ते स्वस्याग्निदूरगो यदि ॥ ५३ ॥ तथैव भ्रातरस्तत्र लौकिकाग्रावपि स्थिताः ॥ उपासनाग्नौ दूरस्थं समपि
 भ्रातरं स्थिते ॥ ५४ ॥ यद्वाग्नौ जुहुयादपि पाणौ वा स हि पातकी ॥ उपासनाग्नौ दूरस्थे केचिच्छिच्छति वै द्विजाः ॥ ५५ ॥ तच्छेषं विप्रपात्रेषु
 विकिरेत्संस्मरन्धरिम् ॥ भक्ष्यैर्भोज्यैश्च लैर्ह्यैश्च स्वाधैर्विप्रांन्प्रजयत् ॥ ५६ ॥ अन्नत्यागं ततः कुर्याद्भुभयत्र समाहितः ॥ आगच्छतु महाभागा विश्वे
 देवा महाबलाः ॥ ५७ ॥ ये यत्र विहिताः श्राद्धे सावधाना भवंतु ते ॥ इति संप्रार्थयेद्देवान्ये देवास ऋचा नु वै ॥ ५८ ॥ तथा संप्रार्थयद्भिग्नान्ये च हेति
 ऋचा पिबन् ॥ अमृतानां मृतानां च पिबन्तु दीप्ततेजसाम् ॥ ५९ ॥ नमस्यामि सदा तेषां ध्याननिर्ना योगच्छुषाम् ॥ एवं पितृन्मस्कृत्य नारायण
 प्रार्थयन् ॥ ६० ॥ इत्तं हविश्च तत्कर्म विष्णवे विनिवेदयेत् ॥ ततस्ते ब्राह्मणाः सर्वे भुञ्जीन्वाग्यता द्विजाः ॥ ६१ ॥ हस्तं वदत
 कोऽपि सुशंसं तद्भवेद्दविः ॥ यथाचारं प्रदेयं च मधुमांसादिकं तथा ॥ ६२ ॥ पारुादि च प्रशंसितं वाग्यता धृतभाजनाः ॥ यदि पात्रं त्यजे
 त्कोऽग्निं ब्राह्मणः श्राद्धयोजितः ॥ ६३ ॥ श्राद्धहता स विज्ञेयो नस्कायोपपद्यते ॥ भुञ्जानेषु च विप्रेषु ह्यन्योन्यं संस्पृशेद्यदि ॥ ६४ ॥ तदन्नमत्यजन्मुक्त्वा

गायत्र्यष्टशतं जपेत् ॥ भुज्यमानेषु विप्रेषु कर्त्ता श्रद्धापरायणः ॥ ६५ ॥ स्मरेन्नारायणं देवमनंतमपराजितम् ॥ रक्षोघ्नान्वैष्णवांश्च पैतृकांश्च
 विशेषतः ॥ ६६ ॥ जपेच्च पौरुषं सूक्तं नाचिकेतत्रयं तथा ॥ त्रिमधु त्रिमुष्णं च पावमानं यज्ञंषि च ॥ ६७ ॥ सामान्यपितृभक्तानि वदेत्पुण्यप्रदां
 स्तथा ॥ इतिहासपुराणानि धर्मशास्त्राणि चैव हि ॥ ६८ ॥ भुञ्जीन्ब्राह्मणा यावत्तावदेताञ्जपेद्विज ॥ ब्राह्मणेषु च भुक्तेषु विकिरं विक्षिपेत्तथा ॥ ६९ ॥
 शेषमन्नं वदेच्चैव मधुसूक्तं च वै जपेत् ॥ स्वयं च पादौ प्रक्षाल्य सम्यगाचम्य नारद ॥ ७० ॥ आचमिषु च विप्रेषु पिंडं निर्वापयेत्ततः ॥ स्वस्तिवा
 चनकं कुर्यादक्षय्योदकमेव च ॥ ७१ ॥ दत्त्वा समाहितः कुर्यात्तथा विप्राभिवन्दनम् ॥ अचलयित्वा पात्रं तु स्वस्ति कुर्वति ये द्विजाः ॥ ७२ ॥
 वत्सरं पितरस्तेषां भवंत्युच्छिष्टभोजिनः ॥ दातारो नोऽभिवर्द्धतामित्याद्यैः स्मृतिभाषितैः ॥ ७३ ॥ आशीर्विचो लभेत्तैभ्यो नमस्कारं चरेत्ततः ॥ दद्याच्च
 दक्षिणः शक्त्या तांबूलं गंधसंयुतम् ॥ ७४ ॥ न्युञ्जयात्रमथानीय स्वधाकासुदीरयेत् ॥ वाजेवाजे इति ऋचा पितृदेवान्विसर्जयेत् ॥ ७५ ॥ भोक्ता
 च श्राद्धकृतस्वार्थं रजन्यां मैथुनं त्यजेत् ॥ तथा स्वाध्यायमध्वानं प्रयत्नेन परित्यजेत् ॥ ७६ ॥ अध्वगश्चातुराश्वैव विहीनश्च धनैस्तथा ॥ आमश्राद्धं
 प्रकुर्वीत हेमा वास्पृश्यभार्यकः ॥ ७७ ॥ द्रव्याभावे द्विजाभावे ह्यन्नमात्रं च पाचयेत् ॥ पैतृकेन तु सूक्तेन होमं कुर्याद्विचक्षणः ॥ ७८ ॥ अत्यंत
 हव्यशून्यश्चेत्स्वशक्त्या तु तृणं गवाम् ॥ क्षात्वा च विधिवद्विप्र कुर्याद्वा तिलतर्पणम् ॥ ७९ ॥ अथवा रोदनं कुर्यादत्युच्चैर्विजने वने ॥ दरिद्रोऽहं
 महापापी वदन्निति विचक्षणः ॥ ८० ॥ परेभ्यः श्राद्धकृन्मर्त्यो यो न तर्पयते पितृम् ॥ तत्कुलं नाशमायाति ब्रह्महत्यां च विंदति ॥ ८१ ॥
 श्राद्धं कुर्वति ये मर्त्याः श्रद्धावंतो मुनीश्वर ॥ न तेषां संततिच्छेदः संपन्नास्ते भवंति च ॥ ८२ ॥ पितृन्यजति ये श्राद्धे तैस्तु विष्णुः प्रपूजितः ॥
 तस्मिन्स्तुष्टे जगन्नाथे सर्वास्तुष्टयंति देवताः ॥ ८३ ॥ पितरो देवताश्चैव गंधर्वाप्सरस्तथा ॥ यशश्च सिद्धा मनुजा हरिरेव सनातनः ॥ ८४ ॥
 येनेदमखिलं जातं जगत्स्थायवजंगमम् ॥ तस्मादता च भोक्ता च सर्वं विष्णुः सनातनः ॥ ८५ ॥ यदस्ति विप्र यन्नास्ति दृश्यं चादृश्यमेव च ॥
 सर्वं विष्णुमयं ज्ञेयं तस्मादन्यन्न विद्यते ॥ ८६ ॥ आधारभूतो विश्वस्य सर्वभूतात्मकोऽययः ॥ अनौपम्यस्वभावश्च भगवान्हव्यकव्यभुक् ॥
 ॥ ८७ ॥ परब्रह्माभिधेयो य एक एव जनार्दनः ॥ कर्त्ता कारयिता चैव सर्वं विष्णुः सनातनः ॥ ८८ ॥ इत्येवं ते मुनिश्रेष्ठ श्राद्धस्य विधिरुत्तमः ॥
 कथितः कुर्वतामेवं पापं सद्यो विलीयते ॥ ८९ ॥ य इदं पठते भक्त्या श्राद्धकाले द्विजोत्तमः ॥ पितरस्तस्य तुष्टयंति संततिश्चैव वर्द्धते ॥ ९० ॥
 इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे श्राद्धक्रियावर्णनं नामाष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ सनक उवाच ॥ तिथीनां निर्णयं वक्ष्ये प्रायश्चित्त

विधिं तथा ॥ शृण्व्य तन्मुनिश्रेष्ठ कर्मसिद्धिर्यतो भवेत् ॥ १ ॥ श्रौतं स्मार्तं ब्रतं दानं यवान्यत्कर्म वैदिकम् ॥ अनिर्णयितुं तिथिषु न किञ्चित्फलति द्विज ॥ २ ॥ एकादश्यष्टमी षष्ठी पौर्णमासी चतुर्दशी ॥ अमावास्या तृतीया च ह्युपवासव्रतादिषु ॥ ३ ॥ परविद्धाः प्रशस्ताः स्युर्न ग्राह्याः पूर्वसंयुताः ॥ नागविद्धा तु या षष्ठी शिवविद्धा तु सप्तमी ॥ ४ ॥ दशम्येकादशीविद्धा नोपोष्याः स्युः कदाचन ॥ दशं च पौर्णमासीं च सप्तमीं पितृवासम् ॥ ५ ॥ पूर्वविद्धं प्रकुर्वाणो नरकायोपद्यते ॥ कृष्णपक्षे पूर्वविद्धां सप्तमीं च चतुर्दशीम् ॥ ६ ॥ प्रशस्तां केचिदाहुश्च तृतीयां नवमीं तथा ॥ व्रतादीनां तु सर्वेषां शुक्लपक्षो विशिष्यते ॥ ७ ॥ अपराह्णञ्च पूर्वाह्णं श्रेष्ठतरं यतः ॥ असंभवे व्रतादीनां यदि पौर्वाह्निकी तिथिः ॥ ८ ॥ मुहूर्तद्वितयं ग्राह्यं भगवदयुदिते स्वौ ॥ प्रदोषव्यापिनी ग्राह्या तिथिर्नक्तव्रते सदा ॥ ९ ॥ उपोषितव्यं नक्षत्रं येनास्तं याति भास्करः ॥ तिथिर्नक्षत्रसंयोगविहितव्रतकर्मणि ॥ १० ॥ प्रदोषव्यापिनी ग्राह्या त्वन्यथा निष्फलं भवेत् ॥ अर्द्धरात्रादयो या तु नक्षत्रव्यापिनी तिथिः ॥ ११ ॥ सर्वसंयोगविहितव्रतकर्मणि ॥ यद्यर्द्धरात्रयोर्व्याप्तं नक्षत्रं तु दिनद्वये ॥ १२ ॥ तत्पुण्यं तिथिसंग्रहं नक्षत्रं ग्राह्यमुच्यते ॥ अर्द्धरात्रद्वयं स्यात् ॥ नक्षत्रं च तिथिर्यदि ॥ १३ ॥ क्षये पूर्वा प्रशस्ता स्याद्बृद्धौ कार्या तथोत्तरा ॥ अर्द्धरात्रद्वयव्याप्ता तिथिर्नक्षत्रसंयुता ॥ १४ ॥ ह्यासदृद्धिविशून्या चेद् ग्राह्या पूर्वा तथा परा ॥ ज्येष्ठासंमिश्रितं मूलं रोहिणीं वह्निसंयुता ॥ १५ ॥ मैत्रेण संयुता ज्येष्ठा संतानादिविनाशिनी ॥ ततः स्युस्तिथयः पुण्याः कर्मावुष्टान्तो दिवा ॥ १६ ॥ रात्रिव्रतेषु सर्वेषु रात्रियोगो विशिष्यते ॥ तिथिर्नक्षत्रयोगेन या पुण्या परिकीर्तिता ॥ १७ ॥ तस्यां तु तद्धतं कार्यं सर्वकार्या विचक्षणैः ॥ उदयव्यापिनी ग्राह्या श्रवणद्वादशी व्रते ॥ १८ ॥ सूर्येन्दुग्रहणे यावत्तावद् ग्राह्या जपादिषु ॥ संक्रांतिषु तु सर्वासु पुण्यकालो निगद्यते ॥ १९ ॥ स्नानदानजपादीनां कुर्वतामक्षय फलम् ॥ तत्र कर्कटको ज्येष्ठो दक्षिणायनसंक्रमः ॥ २० ॥ पूर्वतो घटिकास्त्रिंशत्पुण्यकालं विदुर्बुधाः ॥ वृषभे वृश्चिके चैव सिंह कुम्भे तथैव च ॥ २१ ॥ पूर्वमष्टमुहूर्तास्तु ग्राह्याः स्नानजपादिषु ॥ उलगां चैव मेघे च पूर्वतः परतस्तथा ॥ २२ ॥ ज्येष्ठदेशेव घटिका दत्तस्याशयतावहाः ॥ कन्यायां मिथुने चैव मीने धनुषि च द्विज ॥ २३ ॥ घटिकाः षोडश ज्येष्ठा परतः पुण्यदायिकाः ॥ माकरं संक्रमं ग्राहुस्तारायणसंज्ञकम् ॥ २४ ॥ परास्त्रिंशच्च घटिकाश्चत्वारिंशच्च पूर्ववत् ॥ आदित्यशीतकिरणौ ग्राह्यावस्तंगतौ यदि ॥ २५ ॥ सावा सुजीत विग्रेहः प्लेहः शुद्धमंडलम् ॥ हृष्टचंद्रां सिनीवाली नष्टचंद्रां कुहूः स्मृता ॥ २६ ॥ अमावास्या द्विधा प्रोक्ता विद्वद्भिर्मल्लिभुभिः ॥ सिनीवाली द्विजग्राह्या साग्निकैः श्राद्धकर्मणि ॥ २७ ॥ कदूः स्त्रीभिस्तथा शूद्रैरपि वानग्निकैस्तथा ॥ अपराह्णद्वयव्यापिन्यमावास्या तिथिर्यदि ॥ २८ ॥ क्षये पूर्वा तु कर्तव्या वृद्धौ कार्या तथोत्तरा ॥

अमावास्या प्रतीता चेन्मध्याह्नात्पतो यदि ॥ २९ ॥ भूतविद्धेति विख्याता सद्भिः शस्त्रविशारदैः ॥ अत्यंतक्षयपक्षे तु परेद्युर्नापराहणा ॥ ३० ॥
 तत्र ग्राह्या सिनीवाली सायहव्यापिनी तिथिः ॥ अर्वाचीनक्षये चैव सायहव्यापिनी तथा ॥ ३१ ॥ सिनीवाली परा ग्राह्या सर्वथा श्राद्धकर्मणि ॥
 अत्यंततिथिवृद्धौ तु भूतविद्धां परित्यजेत् ॥ ३२ ॥ ग्राह्या स्यादपराह्णस्था कुट्टः पौतकर्मणि ॥ यथार्वाचीनवृद्धौ तु संत्याज्या भूतसंयुता ॥ ३३ ॥
 परेद्युर्विबुधश्रेष्ठैः कुट्टग्राह्या पराहणा ॥ मध्याह्नद्वितये व्याप्ता ह्यमावास्या तिथिर्यदि ॥ ३४ ॥ तत्रेच्छया च संग्राह्या पूर्वा वाथ पराथवा ॥ अन्वा
 घानं प्रवक्ष्यामि संतः संपूर्णपर्वणि ॥ ३५ ॥ प्रतिपद्विसे कुर्याद्यागं च मुनिसत्तम ॥ पर्वणे यश्चतुर्थांश आद्याः प्रतिपद्वयः ॥ ३६ ॥ यागकालः
 स विज्ञेयः प्रातरुक्तो मनीषिभिः ॥ मध्याह्नद्वितये स्याताममावास्या च पूर्णिमा ॥ ३७ ॥ परेद्युरेव विष्टेद्र सद्यः कालो विधीयते ॥ ३८ ॥ पूर्वद्वये
 परेद्युः स्यात्संगवात्परतो यदि ॥ सद्यः कालः परेद्युः स्याज्ज्ञेयमेवं तिथिक्षये ॥ ३९ ॥ सर्वैकादशी ग्राह्या दशमीपरिवर्जिता ॥ दशमीसंयुता हंति
 पुण्यं जन्मत्रयार्जितम् ॥ ४० ॥ एकादशी कलामात्रा द्वादश्यां तु प्रतीयते ॥ द्वादशी च त्रयोदश्यामस्ति चेत्सा परा स्मृता ॥ ४१ ॥ संपूर्णैकादशी
 शुद्धा द्वादश्यां च प्रतीयते ॥ त्रयोदशी च रात्र्यंते तत्र वक्ष्यामि निर्णयम् ॥ ४२ ॥ पूर्वा गृहस्थैः सा कार्या हुत्तरा यतिभिस्तथा ॥ गृहस्थाः
 सिद्धिमिच्छन्ति यतो मोक्षं यतीश्वराः ॥ ४३ ॥ द्वादश्यां तु कलायां वा यदि लभ्येत पारणा ॥ तदानीं दशमीविद्धाप्युपोष्यैकादशी तिथिः ॥ ४४ ॥
 शुक्ले वा यदि वा कृष्णे भवेदेकादशीद्वयम् ॥ गृहस्थानां तु पूर्वोक्ता यतीनामुत्तरा स्मृता ॥ ४५ ॥ द्वादश्यां विद्यते किंचिदशमीसंयुता यदि ॥ दिनक्षये
 द्वितीयेव सर्वेषां परिकीर्तिता ॥ ४६ ॥ विद्धाप्यैकादशी ग्राह्या परतो द्वादशी न चेत् ॥ अविद्धापि निषिद्धैव परतो द्वादशी यदि ॥ ४७ ॥ एका
 दशी द्वादशी च रात्रिशेषे त्रयोदशी ॥ द्वादशद्वादशीपुण्यं त्रयोदश्यां तु पारणे ॥ ४८ ॥ एकादशी कलामात्रा विद्यते द्वादशीदिने ॥ द्वादशी च त्रयो
 दश्यां नास्ति वा विद्यतेऽथवा ॥ ४९ ॥ विद्धाप्यैकादशी तत्र पूर्वा स्याद्दृष्टिर्नां तदा ॥ यतिभिश्चोत्तरा ग्राह्या ह्यवीराभिस्तथैव च ॥ ५० ॥ संपूर्णैकादशी
 शुद्धा द्वादश्यां नास्ति किंचन ॥ द्वादशी च त्रयोदश्यामस्ति तत्र कथं भवेत् ॥ ५१ ॥ पूर्वा गृहस्थैः कार्यात्र यतिभिश्चोत्तरा तिथिः ॥ उपोष्यैव द्वितीयेति
 किंचिदहोश्च भक्तितः ॥ ५२ ॥ एकादशी यदा विद्धा द्वादश्यां न प्रतीयते ॥ द्वादशी च त्रयोदश्यामस्ति तत्रैव चापरे ॥ ५३ ॥ उपोष्या द्वादशी शुद्धा सर्वैरेव न
 संशयः ॥ केचिदहोश्च पूर्वा तु तन्मतं न समंजसम् ॥ ५४ ॥ संक्रांतौ रविवारे च पातग्रहणयोस्तथा ॥ पारणे चोपवासं च न कुर्यात्पुत्रवाच्छही ॥ ५५ ॥
 अर्केऽहि पर्वरात्रौ च चतुर्दश्यष्टमी दिवा ॥ एकादश्यामहोरात्रं भुक्त्वा चांद्रायणं चरेत् ॥ ५६ ॥ आदित्यग्रहणे प्राप्ते पूर्वयामत्रये तथा ॥ नाद्याद्वै यदि

अथीत सुरासेन समो भवेत् ॥ ५७ ॥ अन्वाधानेष्टिमये तु ग्रहणे चंद्रसूर्ययोः ॥ प्रायश्चित्तं मुनिश्रेष्ठ कर्तव्यं तत्र याज्ञिकैः ॥ ५८ ॥ चद्रोपागो
जुहुयाद्दशमे सोम इष्टुचा ॥ आत्यायस्व ऋचा चैव सोमपास्त इति द्विज ॥ ५९ ॥ सूर्योपागो जुहुयादुदुत्यं जातवेदसम् ॥ आसत्येनोद्वयं चैव त्रयो
भञ्ज उदाहताः ॥ ६० ॥ एवं तिर्थं विनिश्चित्य स्मृतिमार्गेण पंडितः ॥ यः करोति व्रतादीनि तस्य स्यादक्षयं फलम् ॥ ६१ ॥ वेदग्रणिहितो धर्मो
धर्मैस्तुष्यति केशवः ॥ तस्माद्धर्मपरा याति तद्विष्णोः परमं पदम् ॥ ६२ ॥ धर्मान्ये कर्तुमिच्छति ते वै कृष्णस्वरूपिणः ॥ तस्मात्तास्तु भव
व्याधिः कदाचिन्नैव बाधते ॥ ६३ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे तिथ्यादिनिर्णयो नाम एकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ सनक
उवाच ॥ प्रायश्चित्तविधिं वक्ष्ये शृणु नारद सांप्रतम् ॥ प्रायश्चित्तविशुद्धात्मा सर्वकर्मफलं लभेत् ॥ १ ॥ प्रायश्चित्तविहीनैस्तु यत्कर्म क्रियते मुनोः तत्सर्वं
निष्फलं प्रोक्तं राक्षसैः परितोषितम् ॥ २ ॥ कामक्रोधविहीनैश्च धर्मशास्त्रविशारदैः प्रपृष्ट्या ब्राह्मणा धर्मं सर्वधर्मफलेच्छुभिः ॥ ३ ॥ प्रायश्चित्तानि
चर्णीनि नारायणपराङ्मुखैः ॥ न निष्पुनंति विप्रैर्द्र सुराभांडमिवापगाः ॥ ४ ॥ ब्रह्महा च मुराणी च स्तेयी च गुरुतल्पाः ॥ महापातकिनस्त्वेते
तत्संसर्गी च पंचमः ॥ ५ ॥ यस्तु संवत्सरं द्वौतैः शयनाभनभोजनैः ॥ संवसेत्सह तं विधात्यतितं सर्वकर्मसु ॥ ६ ॥ अज्ञानाद्ब्राह्मणं हत्वा चर्पिवासा
जटी भवेत् ॥ स्वनैव हतविप्रस्य कपालमपि धारयेत् ॥ ७ ॥ तदभावे मुनिश्रेष्ठ कपालं वान्यमेव वा ॥ तद्व्यं ध्वजदंडे तु धृत्वा वनचगे भवेत्
॥ ८ ॥ वन्याहारो वसेत्तत्र वारमेकं मितशतः ॥ सम्यक्संध्यामुपासीत त्रिकालं स्नानमाचरेत् ॥ ९ ॥ अध्ययनाध्यापनादीन्वर्जयेत्संस्मरेद्धरिम् ॥
ब्रह्मचारी भवेन्नित्यं गंधमाल्यादि वर्जयेत् ॥ १० ॥ तीर्थान्यनुवसेच्चैव पुण्यांश्चैवाश्रमांस्तथा ॥ यदि वन्यैर्न जीवेत ग्रामे भिक्षां समाचरेत् ॥ ११ ॥
द्रोदशाब्दं व्रतं कुर्यादिवं हरिपरायणः ॥ ब्रह्मा शुद्धिमाप्नोति कर्माहंश्चैव जायते ॥ १२ ॥ व्रतमध्ये मृगैर्वापि रोगैर्वापि निषृद्धितः ॥ गोनिमित्तं
द्विजार्थं वा प्राणान्वापि परित्यजेत् ॥ १३ ॥ यद्वा दद्याद्द्विजैर्द्राणां गवामथुतसुतसम् ॥ एतेष्वन्यतमं कृत्वा ब्रह्महा शुद्धिमाप्नुयात् ॥ १४ ॥ दीक्षितं
क्षत्रियं हत्वा चरोद्धि ब्रह्महत्रम् ॥ अग्निप्रवेशनं वापि मरुत्पतनं तथा ॥ १५ ॥ दीक्षितं ब्राह्मणं हत्वा द्विगुणं व्रतमाचरेत् ॥ आचार्यादिवधे चैव
बैतुसुतं चतुर्गुणम् ॥ १६ ॥ हत्वा तु विप्रमात्रं च चरेत्संवत्सरं व्रतम् ॥ एवं विप्रस्य गदितः प्रायश्चित्तविधिर्द्विज ॥ १७ ॥ द्विगुणं क्षत्रिय
स्येकं त्रिगुणं तु विशः स्मृतम् ॥ ब्राह्मणं हति यः शुद्रस्तं मुशत्यं विदुर्बुधाः ॥ १८ ॥ राजैव शिक्षा कर्तव्या इति शास्त्रेषु निश्चयः ॥ ब्राह्मणीनां
वधे त्वद्धं पादः स्यात्कन्यकावधे ॥ १९ ॥ हत्वा त्वनुपनीतांश्च तथा पादव्रतं चरेत् ॥ हत्वा तु क्षत्रियं विप्रः षडब्दं कृच्छ्रमाचरेत् ॥ संवत्सर

त्रयं वैश्यं शुद्रं हत्वा तु वत्सरम् ॥ दीक्षितस्य स्त्रियं हत्वा ब्राह्मणो चाष्टवत्सरम् ॥ २३ ॥ ब्रह्महत्याव्रतं कृत्वा शुद्धो भवति निश्चितम् ॥ प्रार्थयश्चतं
 विधानं तु सर्वत्र मुनिसत्तम ॥ २२ ॥ वृद्धादुरस्त्रीबालानामर्द्धमुक्तं मनीषिभिः ॥ गौडी पैष्टी च माध्वी च विज्ञेया त्रिविधा सुरा ॥ २३ ॥ चातुर्वे
 ण्यैरपेया स्यात्तथा स्त्रीभिश्च नारद ॥ क्षीर घृतं वा गोमूत्रमेतेष्वन्यतमं मुने ॥ २४ ॥ स्नात्वाद्रवासा नियतो नारायणमुदुस्मरन् ॥ पक्वायसनिभं कृत्वा
 पिबेच्चैवोदकं ततः ॥ २५ ॥ तत्तु लौहेन पात्रेण ह्यायसेनाथवा पिबेत् ॥ ताम्रेण वाथ पात्रेण तत्पीत्वा मरणं व्रजेत् ॥ २६ ॥ सुरापी शुद्धि
 मामोति नान्यथा शुद्धिरिष्यते ॥ अज्ञानादात्मबुद्ध्या तु सुरां पीत्वा द्विजश्चेत् ॥ २७ ॥ ब्रह्महत्याव्रतं सम्यक्ताच्चिह्नपरिवर्जितः ॥ यदि रोगा
 निवृत्त्यर्थमौषधार्थं सुरां पिबेत् ॥ २८ ॥ तस्योपनयनं भूयस्तथा चांद्रायणद्वयम् ॥ सुरासंस्पृष्टपात्रं तु सुराभांडोदकं तथा ॥ २९ ॥
 सुरापानसमं प्राहुस्तथा चन्द्रस्य भक्षणम् ॥ तालं च पानसं चैव द्राक्षं खार्जूरसंभवम् ॥ ३० ॥ माधुक शैलमारिष्टं मेरेयं नालिकेरजम् ॥
 गौडी माध्वी सुरा मेढममेवमेकादश स्मृताः ॥ ३१ ॥ एतेष्वन्यतमं विप्रो न पिबेद्दे कदाचन ॥ एतेष्वन्यतमं यस्तु पिबेदज्ञानतो द्विजः ॥
 ॥ ३२ ॥ तस्योपनयनं भूयस्तत्तद्वृच्छं चरेत्तथा ॥ समक्षं वा परोक्षं वा बलञ्चौर्येण वा तथा ॥ ३३ ॥ परस्वानामुपादानं स्तेयमित्यु
 च्यते बुधैः ॥ सुवर्णस्य प्रमाणं तु मन्वाद्यैः परिभाषितम् ॥ ३४ ॥ वक्ष्ये शृणुष्व विप्रेन्द्र प्रार्थयश्चितोक्तिसाधनम् ॥ गवाक्षागतमार्तण्डरश्मिमध्ये ग्रहश्यते
 ॥ ३५ ॥ त्रसरेणुप्रमाणं तु रज इत्युच्यते बुधैः ॥ त्रसरेण्वष्टकं निष्कस्तत्रयं राजसर्षपः ॥ ३६ ॥ गौरसर्षपस्तत्रयं स्यात्तत्पदं यव उच्यते ॥
 यवत्रयं कृष्णलः स्यान्माषस्तत्तयं चकं स्मृतः ॥ ३७ ॥ माषोदशमानं स्यात्सुवर्णमिति नारद ॥ हत्वा ब्रह्मस्वमज्ञानाद्वाद्दशाब्दं तु पूर्ववत् ॥ ३८ ॥
 कपालध्वजहीनं तु ब्रह्महत्याव्रतं चरेत् ॥ गुरुणां यज्ञकटूणां धर्मिष्ठानां तथैव च ॥ ३९ ॥ श्रोत्रियाणां द्विजानां तु हत्वा हेमवसाचरेत् ॥
 कृतउतापो देहे च संपूर्णं लेपयेद् घृतम् ॥ ४० ॥ करीषच्छादितो दग्धस्तयपाणाद्भिसुच्यते ॥ ब्रह्मस्वं क्षत्रियो हत्वा पश्चात्तापमवाप्य च ॥ ४१ ॥
 पुनर्ददाति तत्रैव तद्विधानं शृणुष्व मे ॥ तत्र सांतपनं कृत्वा द्वादशहोपवासतः ॥ ४२ ॥ शुद्धिमाप्नोति देवेषु हान्यथा पतितो
 भवेत् ॥ रत्नासनमनुष्यस्त्रीधेनुभूम्यादिकेषु च ॥ ४३ ॥ सुवर्णसदृशेष्वपु प्रायश्चित्तार्द्धमुच्यते ॥ त्रसरेणुसमं हेम हत्वा कुर्यात्समाहितः ॥ ४४ ॥
 प्राणायामद्वयं सम्यक् तेन शुद्धयति मानवः ॥ प्राणायामत्रयं कुर्याद्धत्वा निष्कप्रमाणकम् ॥ ४५ ॥ प्राणायामाश्च चत्वारो राजसर्ष
 पमात्रके ॥ गौरसर्षपमानं तु हत्वा हेम विचक्षणः ॥ ४६ ॥ स्नात्वा च विधिवज्ज्याह्रायज्यष्टसहस्रकम् ॥ यवमात्रसुवर्णस्य स्तेयाच्छुद्धो

भवेद्विजः ॥ ४७ ॥ आसायं प्रातरारभ्य जप्त्वा वै वेदमातरम् ॥ हेम कृष्णलमात्रं तु हत्वा सातपनं चरेत् ॥ ४८ ॥ माषग्रामो
हेमस्तु प्रायश्चित्तं निगद्यते ॥ गोमूत्रपक्ष्यवसुगवर्षणैकेन शुद्धयति ॥ ४९ ॥ संपूर्णस्य सुवणस्य स्तेयं कृत्वा मुनीश्वर ॥ ब्रह्महत्याव्रत
कुर्याद्वाद्दशबन्धं समाहितः ॥ ५० ॥ सुवर्णमानान्यद्वे तु रजतस्तेयकर्मणि ॥ कुर्यात्सातपनं सम्यगन्यथा पतितो भवेत् ॥ ५१ ॥ दशनिकं
तपयतमृद्धं निष्कचतुष्टयात् ॥ हत्वा च रजतं विद्राक्षुर्याच्चांद्रायणं मुने ॥ ५२ ॥ दशादिशतनिकंक्रांतं यः स्तेयी रजतस्य तु ॥ चांद्रायणद्वयं तस्य
प्राक्तं पापविशोयकम् ॥ ५३ ॥ शतादृद्धं सहस्रांतं श्रोक्तं चांद्रायणत्रयम् ॥ सहस्रादाधिकस्तेये ब्रह्महत्याव्रतं चरेत् ॥ ५४ ॥ कांस्यपित्तलस्युषुषु
द्वयस्क्रांते तथैव च ॥ सहस्रनिक्रमाने तु प्राक्तं परिकीर्तितम् ॥ ५५ ॥ प्रायश्चित्तं तु त्वानां स्तेये रजतवत्स्मृतम् ॥ गुरुतल्पगतानां च ग्रायश्चि
तमुदीरयेत् ॥ ५६ ॥ अज्ञानान्मातरं गत्वा तत्सपत्नीमथापि वा ॥ स्वयमेव स्वमुष्कं तु च्छिद्यत्वापमुदीरयन् ॥ ५७ ॥ हस्ते गृहीत्वा मुष्कं तु
गच्छेद्नेत्रहतीं दिशम् ॥ गच्छन्मार्गं सुखं दुःखं न कदाचिद्विचारयेत् ॥ ५८ ॥ अपश्यन्गच्छतो गच्छेत्प्राणान्तं यः स शुद्धयति ॥ मरुतापतनं
वापि कुर्यात्पापमुदाहरन् ॥ ५९ ॥ स्ववर्णोत्तमवर्णस्त्रीगमने त्वविचारतः ॥ ब्रह्महत्याव्रतं कुर्याद्वाद्दशबन्धं समाहितः ॥ ६० ॥ अमन्याभ्यासतो
गच्छेत्सवर्णं चोत्तमां तथा ॥ कारीषवह्निना दग्धः शुद्धिं याति द्विजोत्तम ॥ ६१ ॥ रेतःसेकात्पुष्पमेव निवृत्तो यदि मातरि ॥ ब्रह्महत्याव्रतं
कुर्याद्देतःसेकेऽग्निदाहनम् ॥ ६२ ॥ सवर्णोत्तमवर्णासु निवृत्तो वीर्यसेचनात् ॥ ब्रह्महत्याव्रतं कुर्यात्त्रयबन्धान्विष्णुतत्परः ॥ ६३ ॥ वैश्यायां
पितृपत्न्यां तु षडब्दं व्रतमाचरेत् ॥ गत्वा शूद्रां गुरोर्भार्यां त्रिवर्षं व्रतमाचरेत् ॥ ६४ ॥ मातृष्वसां च पितृष्वसां च पितृष्वसाचार्यभार्यां श्वशुरस्य
पत्नीम् ॥ पितृष्वभार्यामथ मातुलनीं पुत्रीं च गच्छेद्विदिकाममुग्धः ॥ ६५ ॥ दिनद्वये ब्रह्महत्याव्रतं कुर्याद्व्याविधि ॥ एकस्मिन्नेव दिवसे बहुवार
त्रिवर्षिकम् ॥ ६६ ॥ एकवारं गते ब्रह्मं व्रतं कृत्वा विशुद्धयति ॥ दिनत्रये गते वह्निदग्धः शुध्येत नान्यथा ॥ ६७ ॥ चांडालीं पुष्कसीं चैव स्तुषां च भगिनीं
तथा ॥ मित्रस्त्रियं शिष्यपत्नीं यस्तु वै कामतो व्रजेत् ॥ ६८ ॥ ब्रह्महत्याव्रतं कुर्यात्स षडब्दं मुनीश्वर ॥ अक्रामतो व्रजेद्यस्तु सोऽदृक्कुच्छं समाचरेत् ॥ ६९ ॥ महा
पातकिसंसर्गे प्रायश्चित्तं निगद्यते ॥ प्रायश्चित्तविशुद्धात्मा सर्वकर्मफलभेदे ॥ ७० ॥ यस्य येन भवेत्संसर्गो ब्रह्मादिवचुर्षपि ॥ तत्तद्व्रतं स निर्वर्त्य शुद्धिमा
प्नोत्यसंशयम् ॥ ७१ ॥ अज्ञानात्पंचरात्रं तु संगमभिः करोति यः ॥ कायकृच्छ्रं चरेत्सम्यगन्यथा पतितो भवेत् ॥ ७२ ॥ द्वादशहस्तु संसर्गे महासातपनं स्मृतम् ॥ संग
कृत्वा षड्भासं तु द्वादशहस्तु पावसेत् ॥ ७३ ॥ पराको माससंसर्गे चाद्रिमासत्रये स्मृतम् ॥ कृत्वा संगं तु षण्मासं चरेच्चंद्रायणद्वयम् ॥ ७४ ॥ किंचिन्मूनाब्दसंगे तु
षण्मासव्रतमाचरेत् ॥ एतच्च त्रिमुणं श्रोक्तं ज्ञानात्संगे यथाक्रमम् ॥ ७५ ॥ मंडूकं नकुलं काकं वराहं मुष्कं तथा ॥ माजिराजा विकं श्वानं हत्वा कुक्कुटकं तथा ॥ ७६ ॥

कृच्छ्रद्विमाचरेद्दिमोऽतिकृच्छ्रं चाश्वहा चरेत् ॥ ततः कृच्छ्रं करिवधे पराङ्क गोवधे स्मृतम् ॥७७॥ कामतो गोवधे नैव शुद्धिर्दृष्टा मनीषिभिः ॥ पान
 शय्यासनखेषु पुष्पमूलफलेषु च ॥७८॥ भक्ष्यभोज्यापहारेषु पञ्चगव्यविशोधनम् ॥ शुष्ककाष्ठतणानां च दुग्धानां च गुडस्य च ॥ ७९॥ चर्मवस्त्राभि
 षाणां च त्रिग्रात्रं स्यादभोजनम् ॥ टिट्ठिभं चक्रवाकं च हंसं कारडवं तथा ॥ ८०॥ उलूकं सारसं चैव कपोतं जलपादकम् ॥ शुङ्कं चापं बलकं
 च शिशुमारं च कच्छपम् ॥ ८१॥ एतेष्वन्यतमं हत्वा द्वादशाहमभोजनम् ॥ प्राजापत्यव्रतं कुर्यात्ततो विष्णुमन्त्रभोजने ॥ ८२॥ चांद्रायणव्रतं
 प्रोक्तं शुद्धोच्छिष्टस्य भोजने ॥ रजस्वलां च चांडालं महापातकिनं तथा ॥ ८३॥ सूतिकां पतितं चैव उच्छिष्टं रजकादिकम् ॥ स्पृष्ट्वा सर्वैलं
 सायीत घृतं संप्राशयेत्तथा ॥ ८४॥ गायत्रीं च विशुद्धात्मा जपेदष्टशतं द्विज ॥ एतेष्वन्यतमं स्पृष्ट्वा अज्ञानादि भोजने ॥ ८५॥ त्रिग्रात्रो
 पोषणञ्छुद्धयेत्पञ्चगव्याशनाद्विज ॥ हानदानजपादौ च भोजनादौ च नारद ॥ ८६॥ एषामन्यतमस्यापि शब्दं यः शृणुयाद्भदेत् ॥ उद्धमेदुक्तमन्त्रं
 तत्स्वात्वा चोपवसेत्तथा ॥ ८७॥ द्वितीयेऽह्नि घृतं प्राश्य शुद्धिमाप्नोति नारद ॥ व्रतादिमध्ये यद्येषा शृणुयाद्धनिमप्युत ॥ ८८॥ अष्टोत्तरसहस्रं
 तु जपेद्देवैरुक्तम् ॥ पापानामधिकं पापं द्विजदेवतनिंदनम् ॥ ८९॥ न दृष्टा निष्कृतिस्तस्य सर्वशोषेषु नारद ॥ महापातकतुल्यानि यानि
 प्रोक्तानि सूरिभिः ॥ ९०॥ प्रायश्चित्तं तु तेषां च कुर्यादिवं यथाविधि ॥ प्रायश्चित्तानि यः कुर्यान्नायणपरायणः ॥ ९१॥ तस्य पापानि नश्यति ह्यन्यथा
 पतितो भवेत् ॥ यस्तु रागादिनिमुक्तो ह्यनुतापसमन्वितः ॥ ९२॥ सर्वभूतदयायुक्तो विष्णुस्मरणतत्परः ॥ महापातकयुक्तो वा युक्तो वा सर्वपातकैः ॥ ९३॥
 विमुक्त एव पापेभ्यो ज्ञेयो विष्णुपरो यतः ॥ नारायणमनाद्यंतं विश्वाकारसनामयम् ॥ ९४॥ यस्तु संस्मरते मर्त्यः स मुक्तः पापकोटिभिः ॥ स्मृतो
 वा पूजितो वापि ध्यातः प्रणमितोऽपि वा ॥ ९५॥ नारायणस्यैव पापानि विष्णुर्हृद्गमनः सताम् ॥ संपर्कद्यदि वा मोहाद्यस्तु पूजयते हरिम् ॥ ९६॥
 सर्वपापविनिर्मुक्तः स प्रयाति हरः पदम् ॥ सकृत्संस्मरणाद्विष्णोर्नश्यति क्लेशसंचयाः ॥ ९७॥ स्वर्गादिभोगप्राप्तिस्तु तस्य विप्राभुमीयते ॥ मातुष
 दुर्लभं जन्म प्राप्यते येमुनीश्वर ॥ ९८॥ तत्रापि हरिभक्तिस्तु दुर्लभा परिकीर्तिता ॥ तस्मात्तद्विहतालोलं मानुष्यं प्राप्य दुर्लभम् ॥ ९९॥ हरिं संपू
 जयेद्भक्त्या पशुपाशविमोचनम् ॥ सर्वेऽन्तराया नश्यति मनःशुद्धिश्च जायते ॥ १००॥ परं मोक्षं लभेच्चैव पूजिते तु जनार्दने ॥ धर्मार्थिकाममोक्षाख्याः पुरु
 षार्थाः सनतनाः ॥ १०१॥ हरिपूजापराणां तु सिध्यन्ति नात्र संशयः ॥ पुत्रदारगृहसहस्रधनधान्याभिधावतीम् ॥ १०२॥ लब्ध्वेमां मानुषीं वृत्तिं रेरे दपं तु मा
 नुषाः ॥ संत्यज्य कामं क्रोधं च लोभं मोहं मदं तथा ॥ १०३॥ परापवादं निदां च भजध्वं भक्तितो हरिम् ॥ व्यापाराग्नसकलांस्त्वा पूजयध्वं जना

र्दन्मा॥१॥ निकटा एव दृश्यते कृतांतनगरदुःमाः ॥ यावन्नाश्रयति मरणं यावन्नाश्रयति वै जरा ॥ ५ ॥ यावन्नोन्मिद्रयवैकल्य तावदेवाचर्येद्धरिम् ॥ धीमान्न
कुर्याद्विश्वासं शरीरेऽस्मिन्विनश्वरे ॥ ६ ॥ नित्यं सन्निहितो मृत्युः संपदत्यंतचंचला ॥ आसन्नमरणो देहस्तस्मादहर्षं विमुच्यते ॥ ७ ॥ सयोगा
विप्रयोगांताः सर्वं च क्षणभंगुरम् ॥ एतज्ज्ञात्वा महाभाग पूजयस्व जनार्दनम् ॥ ८ ॥ आशया व्यथते चैव मोक्षस्तन्यंतदुर्लभः ॥ भक्त्या यजति
यो विष्णुं महापातकवानपि ॥ ९ ॥ सोऽपि याति परं स्थानं यत्र गत्वा न शोचति ॥ सर्वतीर्थानि यज्ञाश्च सांगा वंदाश्च सत्तम ॥ १० ॥ नारायणा
र्चनस्येते कलां नार्हति षोडशीम् ॥ किं वै वेदैर्मखैः शस्त्रैः किंवा तीर्थनिषेकैः ॥ ११ ॥ विष्णुभक्तिर्विहीनानां किं तपोभिर्द्रवैरपि ॥ १२ ॥ यजति
ये विष्णुमनंतमूर्तिं निरीक्ष्य चाकाशगतं वरेण्यम् ॥ वेदांतवेद्यं भवयोगवैद्यं ते याति मर्त्याः पदमच्युतस्य ॥ १३ ॥ अनादिमात्मानमनंतशक्तिमाधार
भूतं जगतः सुरेज्यम् ॥ ज्योतिःस्वरूपं परमच्युताख्यं स्मृत्वा समभ्येति नरः सत्वायम् ॥ १४ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे
ब्राह्म्यधित्तविधिर्नाम त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ नारद उवाच ॥ कथितो भवता सम्यक्वर्णाश्रमविधिर्मुने ॥ इदानीं श्रोतुमिच्छामि यस्मिन्मार्गं सुदुर्गमम् ॥ १॥
सनक उवाच ॥ शृणु विप्र प्रवक्ष्यामि यस्मार्गं सुदुर्गमम् ॥ सुखदं पुण्यशीलानां पापिनां भयदायकम् ॥ २ ॥ षडशीतिसहस्राणि योजनानानि मुनी
श्वर ॥ यस्मार्गस्य विस्तारः कथितः पूर्वसूचिभिः ॥ ३ ॥ ये नरा दानशीलान्स्तु ते याति सुखिनो द्विज ॥ धर्मशून्या नरा याति दुःखेन भृशमार्दिताः
॥ ४ ॥ अतिभीता विवस्त्राश्च शुष्ककंठौष्ठतालुकाः ॥ क्रंदंतो विस्वरं दीनाः पापिनो याति तत्पथि ॥ ५ ॥ हन्यमाना यमभटैः प्रतोदाद्विस्तथायुधैः ॥ ६ ॥
इतस्ततः प्रधावन्तो याति दुःखेन तत्पथि ॥ क्वचित्कः क्वचित्कः क्वचित्कः क्वचित्कः क्वचित्कः क्वचित्कः क्वचित्कः क्वचित्कः क्वचित्कः क्वचित्कः क्वचित्कः क्वचित्कः
तंक्रंदन्वाश्च दुःखारोहशिला नगाः ॥ गाढाधकाराश्च गुहाः कंटकावरणं महता ॥ ८ ॥ वप्राग्रागेहं चैव कन्दरस्य प्रवेशनम् ॥ शर्कराश्च तथा लोष्टाः
सूचीतुल्याश्च कण्टकाः ॥ ९ ॥ शैवालं च क्वचिन्मार्गे क्वचित्कीचकपंकजः ॥ क्वचिद्वात्राश्च गर्जते वर्धते च क्वचिज्ज्वराः ॥ १० ॥ एवं बहुविधकेशाः
पापिनो याति नारद ॥ क्रोशतश्च रुदन्तश्च म्लायतंश्चैव पापिनः ॥ ११ ॥ पारणे यंत्रिताः केचिच्छृण्वमाणस्तथाङ्कुरैः ॥ शास्त्रास्त्रैस्ताड्यमानाश्च
पृष्ठतो याति पापिनः ॥ १२ ॥ नासाग्रपाशकृष्टाश्च केचिद्वैश्वं बधिताः ॥ वहंतश्चायसां भारं शिश्रायेण प्रयाति वै ॥ १३ ॥ अयोभारद्वयं
केचिन्नासायेण तथापरे ॥ कर्णाभ्यां च तथा केचिद्वहंतो याति पापिनः ॥ १४ ॥ केचिच्च स्खलिता याति ताड्यमानास्तथापरे ॥ अन्यथोच्छ्वसिताः
केचिन्केचिदाच्छ्रल्लोचनाः ॥ १५ ॥ छायाजलविहीने तु पथि यांत्यतिदुःसिताः ॥ शोचन्तः स्वानि कर्माणि ज्ञानज्ञानकृतानि च ॥ १६ ॥

ॐ तु नारद धर्मिष्ठा दानशीला सुबुद्धयः ॥ अतीव सुखसंपन्नास्ते यांति धर्ममंदिरम् ॥ १७ ॥ अन्नदास्तु मुनिश्रेष्ठ भुंजतः स्वादु यांति वै ॥ नीरदा
 यांति सुखिनः पिबंतः क्षीरमुत्तमम् ॥ तक्रदा दधिदाश्चैव ततद्रोगं लभन्ति वै ॥ घृतदा मधुदाश्चैव क्षीरदाश्च द्विजोत्तम ॥ १८ ॥ सुधापानं प्रकुर्वतो
 यांति वै धर्ममंदिरम् ॥ शाकदाः पायसं भुंजन्दीपदो ज्वल्यन्दिशः ॥ १९ ॥ वस्त्रदो मुनिशार्दूल याति दिव्याम्बरवृतः ॥ पुराकर्मदो याति स्तूयमा
 नोऽमरैः पथि ॥ २० ॥ गोदानेन नरो याति सर्वसौख्यसमन्वितः ॥ भूमिदो गृहदश्चैव विमाने सर्वसंपदि ॥ २१ ॥ अप्सरोगणसंकीर्णं क्रीडन्याति
 वृषालयम् ॥ हयदो यानदश्चापि गजदश्च द्विजोत्तम ॥ २२ ॥ धर्मालयं विमानेन याति भोगान्वितेन वै ॥ अनडुदो मुनिश्रेष्ठ यानाहूढः प्रयाति
 वै ॥ २३ ॥ फलदः पुण्यदश्चापि याति संतोषसंयुतः ॥ तांबूलदो नरो याति प्रहृष्टो धर्ममंदिरम् ॥ २४ ॥ मातापित्रोश्च शुश्रूषां कृतवान्यो नरो
 त्तमः ॥ स याति परितुष्टात्मा पूज्यमानो दिविस्थितैः ॥ २५ ॥ शुश्रूषां कुरुते यस्तु यतीनां व्रतचारिणाम् ॥ द्विजाग्र्यब्राह्मणानां च स यात्यतिमुखा
 न्वितः ॥ २६ ॥ सर्वभूतदयायुक्तः पूज्यमानोऽमरैर्द्विजः ॥ सर्वभोगान्वितेनासौ विमानेन प्रयाति च ॥ २७ ॥ विद्यादानरतो याति पूज्यमानोऽब्जसूत्र
 भिः ॥ पुराणपाठको याति स्तूयमानो मुनीश्वरैः ॥ २८ ॥ एवं धर्मपरा यांति सुखं धर्मस्य मंदिरम् ॥ यमश्चतुर्मुखो भूत्वा शंखचक्रगदासिभृत् ॥
 ॥ २९ ॥ पुण्यकर्मरतं सम्यक्करन्नेहान्मित्रमिवाचरति ॥ भो भो बुद्धिमतां श्रेष्ठ नरकच्छेदशरीरिवः ॥ ३० ॥ युष्माभिः साधितं पुण्यमत्रासुत्रसुखावहम् ॥ मनुष्य
 जन्म यः प्राप्य सुकृतं न करोति च ॥ ३१ ॥ स एव पापिनां श्रेष्ठ आत्मघातं करोति च ॥ अनित्यं प्राप्य मनुष्यं नित्यं यस्तु न साधयेत् ॥ ३२ ॥ स
 याति नरकं घोरं कोऽन्यस्तस्मादचेतनः ॥ शरीरं यातनारूपं मलाद्यैः परितृषितम् ॥ ३३ ॥ तस्मिन्यो याति विश्वासं तं विद्यादात्मघातकम् ॥ सर्वेषु प्राणिनः
 श्रेष्ठस्तेषु वै बुद्धिजीविनः ॥ ३४ ॥ बुद्धिमत्सु नराः श्रेष्ठा नरेषु ब्राह्मणास्तथा ॥ ब्राह्मणेषु च विद्वांसो विद्वत्सु कृतबुद्धयः ॥ ३५ ॥ कृतबुद्धिषु कर्तारः कर्तृषु
 ब्रह्मादिनः ॥ ब्रह्मादिष्वपि तथा श्रेष्ठो निर्मम उच्यते ॥ ३६ ॥ एतेभ्योऽपि परो ज्ञेयो नित्यं ध्यानपरायणः ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन कर्तव्यो धर्मसंग्रहः
 ॥ ३७ ॥ सर्वत्र पूज्यते जतुर्धर्मवान्नात्र संशयः ॥ गच्छ स्वपुण्यैर्मत्स्थानं सर्वभोगसमन्वितम् ॥ ३८ ॥ अस्ति चेदुष्कृतं किंचित्पश्चादत्रैव मोक्षयसे ॥ एवं
 यमस्तमभ्यर्च्य प्रापयित्वा च सद्गतम् ॥ ३९ ॥ आहूय पापिनश्चैव कालदंडेन तर्जयेत् ॥ प्रलयांबुदनिर्घोषो ह्यंजनाद्रिसमप्रभः ॥ ४० ॥ विद्युत्प्र
 भायुर्धर्मो द्वात्रिंशद्भुजसंयुतः ॥ योजनत्रयविस्तारो रक्ताक्षो दीर्घनासिकः ॥ ४१ ॥ दंष्ट्राकरालवदनो वापीतुल्योऽग्रे चक्षुः ॥ मृत्युज्वरादिभिर्युक्तश्चि
 त्रशुतोऽपि भीषणः ॥ ४२ ॥ सर्वे दूताश्च गर्जन्ति यमतुल्यविभीषणाः ॥ ततो ब्रवीति तान्सर्वान्कंपमानांश्च पापिनः ॥ ४३ ॥ शोचन्तः स्वानि कर्माणि

चित्रशुभो यमाह्वया ॥ भो भो पापा दुराचारा अहंकारप्रदूषिताः ॥ ४४ ॥ किमर्थमर्जितं पापं शुष्माभिरविवेकिभिः ॥ कामक्रोधादिदृष्टेन सगर्वेण तु चेतसा ॥ ४५ ॥ यद्यत्पापतरं तत्तत्किमर्थं चरितं जनाः ॥ कृतवन्तः पुरा शून्यं पापान्यन्त्यतर्हर्षिताः ॥ ४६ ॥ तथैव यातना भोज्याः किं वृथा द्यातिदुःखिताः ॥ भृत्यमित्रकलत्रार्थं दुष्कृतं चरितं यथा ॥ ४७ ॥ तथा कर्मवशात्प्राप्ता यूयमत्रातिदुःखिताः ॥ शुष्माभिः पोषिता ये तु पुत्राद्या अन्यतो गताः ॥ ४८ ॥ शुष्माकमेव तस्यापं प्राप्तं किं दुःखकारणम् ॥ यथा कृतानि पापानि शुष्माभिः सुबहूनि वै ॥ ४९ ॥ तथा प्राप्तानि दुःखानि किमर्थमिह दुःखिताः ॥ विचारयन् शून्यं तु शुष्माभिश्चरितं पुरा ॥ ५० ॥ यमः करिष्यते दंडमिति किं न विचारितम् ॥ दारिद्र्येऽपि च मूर्खे च पंडिते वा श्रियान्विते ॥ ५१ ॥ कांदिशीके च वीरे च समर्थाः यमः स्मृतः ॥ चित्रशुभिरितं वाक्यं श्रुत्वा ते पापिनस्तदा ॥ ५२ ॥ शौचं तः स्थानि कर्माणि तूष्णीं तिष्ठति भीषिताः ॥ यमाज्ञाकारिणः क्रूराश्चंडा दूता भयानकाः ॥ ५३ ॥ चंडालाद्याः प्रसह्येताव्रकषु क्षिपति च ॥ स्वदुष्कर्मफलं ते तु भुक्तांते पापशेषतः ॥ ५४ ॥ महीतलं च संप्राप्य भवति स्थावरादयः ॥ नारद उवाच ॥ भगवन्संशयो जातो मञ्चेतसि दयानिधि ॥ ५५ ॥ त्वं समर्थोऽसि तच्छेत्तुं यतो नो ह्यग्रजो भवान् ॥ धर्माश्च विविधाः प्रोक्ताः पापान्यपि बहूनि च ॥ ५६ ॥ चिरभोज्यं फलं तेषामुक्तं बहुविदा त्वया ॥ दिनानि ब्रह्मणः प्रोक्तो नाशो लोकत्रयस्य वै ॥ ५७ ॥ पराद्धितयति तु ब्रह्माण्डस्यापि संक्षयः ॥ ग्रामदानादिपुण्यानां त्वयैव विधिनंदन ॥ ५८ ॥ कल्पकोटिसहस्रेषु महान्भोग उदाहृतः ॥ सर्वेषामेव लोकानां विनाशः प्राकृते लये ॥ ५९ ॥ एकः शिष्यत एवेति त्वया प्रोक्तं जनार्दनः ॥ एष मे संशयो जातस्तं भवाच्छेदुमर्हति ॥ ६० ॥ पुण्यपापोपभोगानां समाप्तिरस्य संशुभे ॥ सनक उवाच ॥ साधु साधु महाप्राज्ञ शुभाद्ब्रह्मतमं त्विदम् ॥ ६१ ॥ शृणु तत्तैडिमास्यामि श्रृणुष्व सुसमाहितः ॥ नारायणोऽक्षरोऽनंतः परं ज्योतिः सनातनः ॥ ६२ ॥ विशुद्धो निर्गुणो नित्यो मायामोहविवर्जितः ॥ निर्गुणोऽपि परानन्दो गुणवानिव भाति यः ॥ ६३ ॥ ब्रह्मविष्णुशिवाद्यैस्तु भेदत्रयनिव लक्ष्यते ॥ गुणोपाधिकभेदेषु त्रिष्वेतेषु सनातन ॥ ६४ ॥ संयोज्य मायामखिलं जगत्कार्यं करोति च ॥ ब्रह्मरूपेण सृजति विष्णुरूपेण पाति च ॥ ६५ ॥ अंतं च रुद्ररूपेण सर्वमर्त्तति निश्चितम् ॥ प्रलयति समुत्थाय ब्रह्मरूपी जनार्दनः ॥ ६६ ॥ चराचारात्मकं विश्वं यथापूर्वमकल्पयत् ॥ स्थावरास्त्वाश्च विप्रैश्च यत्र व्यवस्थिताः ॥ ६७ ॥ ब्रह्मा तत्तज्जगत्सर्वं यथापूर्वं करोति वै ॥ तस्मात्कृतानां पापानां पुण्यानां चैव सत्तम ॥ ६८ ॥ अवश्यमेव मोक्तव्यं कर्मणां ह्यक्षयं फलम् ॥ नासुक्तं क्षीयते कर्म कल्पकोटिशतैरपि ॥ ६९ ॥ अवश्यमेव भोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशु

भम् ॥ यो देवः सर्वलोकानामंतरात्मा जगन्मयः ॥ सर्वकर्मफलं भुंक्ते परिपूर्णः सनातनः ॥ ७० ॥ योऽसौ विश्वंभरो देवो गुणभेदव्यवस्थितः ॥
 सृजत्यवति चारयेत्तत्सर्वं सर्वभुगव्ययः ॥ ७१ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे यमदूतकृत्यनिरूपणं नामैकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥
 ॥ सनक उवाच ॥ एवं कर्मपाशानियंत्रितजंतवः स्वर्गादिपुण्यस्थानेषु पुण्यभोगमनुभूय यातनासु चातीव दुःखतरं पापफलमनुभूय प्रक्षीणकर्मा
 वशेषणासु लोकमगत्य सर्वभयविह्वलेषु मृत्युवाधासंयुतेषु स्थावरादिषु जायते ॥ वृक्षमूलमक्षवल्लीनिरयश्च तृणानि च ॥ स्थावरा इति विख्याता
 महाभोहसमावृताः ॥ १ ॥ स्थावरात्वे ग्रथिव्यामुत्तबीजानि जलसेकानुपदे सुसंस्कारसामग्रीवादांतहृष्मप्रपाचितान्युच्छूनत्वमापद्य ततो मूलभावं तन्मू
 लादंक्षुरोत्पत्तिस्तस्मादपि पर्णकांडनालादिकं कंडेषु च प्रसवमापद्यते तेषु च पुष्पसंभवः ॥ २ ॥ तानि पुष्पाणि कानिचिदफलानि कानिचित्फ
 लहेतुभूतानि तेषु पुष्पेषु वृद्धभावेषु सत्सु तत्पुष्पमूलतस्तुपोत्पत्तिर्जायते तेषु तुषु भोक्तृणां प्राणिनां संस्कारसामग्रीवादादिमरश्मिक्रियासन्नतया
 तद्दोषधिरसस्तुर्णांतः प्रविश्य क्षीरभावं समेत्य स्वकाले तंडुलकारतामुपगम्य प्राणिनां भोगसंस्कारवशात्संवत्सरे फलिनः स्युः ॥ ३ ॥ स्थावरत्वेऽपि
 बहुकालं वानादिभिर्भुज्यमाना हि च्छेदनद्वामिदहनशीतपादिदुःखमनुभूय म्रियंते ॥ ततश्च क्रिमयो भूत्वा सदादुःखबहुलाः क्षणाद्धि जीवंतः क्षणाद्धि
 म्रियमाणा बलवत्याणिपीडायां निवारयितुमक्षमाः शीतवातादिक्लेशभूयिष्ठा नित्यं क्षुधाक्षुधिता मलमूत्रादिषु सचरंतो दुःखमनुभवन्ति ॥ ४ ॥ तत एव पद्म
 योनिमगत्य बलवद्वाघोद्वेजिता वृथोद्वेगभूयिष्ठाः क्षुत्क्षोता नित्यं वनचारिणो मातृष्वपि विषयातुरा वातादिक्लेशबहुलाः कर्हिमश्चिज्जन्मनि तृणाशनाः
 कर्हिमश्चिज्जन्मनि मांसमेध्याद्यदनाः कर्हिमश्चिज्जन्मनि कंदमूलफलशना दुर्बलप्राणिपीडानिरता दुःखमनुभवन्ति ॥ ५ ॥ अंडजत्वेऽपि वाताशनामांसा
 मेध्याद्यशनाश्च परीडापरायणा नित्यं दुःखबहुला ग्राम्यपशुयोनिमगता अपि स्वजातिवियोगभारोद्ग्रहनपाशादिबंधनताडनह्लादिधारणादिसर्वदुः
 खान्यनुभवन्ति ॥ ६ ॥ एवं बहुयोनिषु संभ्रांताः क्रमेण मांनुषं जन्म प्राप्नुवन्ति केचिच्च पुण्यविशेषद्युत्क्रमेणापि मनुष्यजन्माश्नुवन्ते ॥ ७ ॥ मनुष्यजन्म
 नापि च चर्मकारचंडालव्याधनापितरजकुम्भकारलोहकारस्वर्णकारतंतुवायसौचिकजटिलसिद्धधावकलेखकभृतकशासनहारिनीचभृत्यद्वारदहीनांगा
 धिकांगत्वादि दुःखबहुलज्वरतापशीतश्लेष्मगुल्मपादाक्षिशिरोगर्भार्थवैदनादिदुःखमनुभवन्ति ॥ ८ ॥ मनुष्यत्वेऽपि यदा स्त्रीपुरुषयोर्व्याप्यस्तत्समयेतौ
 यदा जरायुं प्रविशति तदैव कर्मवशाज्जंतुः शुक्रेण सह जरायुं प्रविश्य शुक्रशोणितकलले प्रवर्तते ॥ ९ ॥ तद्वर्यं जीवप्रवेशाप्यश्वाहात्कललं भवति अर्द्ध
 मासे पललभावमुपेत्य मासे प्रादेशमात्रत्वंमापद्यते ॥ १० ॥ ततः प्रभृति वायुवशाच्चैतन्याभावेऽपि मातुरुदरे दुःसहतापेक्ष्यतेकत्र स्थातुमशक्यत्वाद्

भ्रमति॥१॥मासे द्वितीये पूर्णे पुरुषाकारमात्रतामुपगम्य मासत्रितये पूर्णे करचरणद्वयवभावमुपगम्य चतुर्षु मासेषु गतेषु सर्वावयवानां संधिभेदपरि
 ज्ञानं पंचस्वतंत्रितेषु नखानामभिव्यंजकता षट्स्वतंत्रितेषु नखसंधिपरि स्फुटतामुपगम्य नाभिमुत्रेण पुण्यमाणममेयमृत्तसिक्तगं जरायुणा वंधितरक्तास्थि
 क्रिमिविषासज्जास्त्राकुशेदिदूषिते कुत्तिसते शरीरे निवासिनं स्वयमप्येवं परिदूषितदेहं मातुश्च कद्गुल्लवणाद्युष्णमुक्तदहमानमात्मानं दृष्ट्वा देही
 पूर्वजन्मस्मरणानुभावात्पूर्वाभुक्षतनरकदुःखानि च स्मृत्वातदुःखेन च परिदहमानो मातुदेहांतिमृत्त्रादिरूक्षेण दहमान एवं मनसि प्रलयति॥१२॥अहोऽ
 न्यंतपापोऽहं पूर्वजन्मनिमृत्पापम्यमित्रयोषिदृष्टदृक्षेत्रधनधान्यादिष्वन्यतरागेण कलत्रपेषणार्थं परधनभ्रात्रादिकं पश्यतो हरणाद्युपायैरपहृत्य कामांयतया
 प्रास्त्रीहरणादिकमनुभूय महापापान्याचरंस्तेः पापैरहमेक एवंविधनरकाननुभूय पुनः स्थावरादिषु महादुःखमनुभूय संग्रतिं जरायुणा परिवेशितोऽन्त
 र्दुखेन बहिस्तापेन च दहामि ॥ १३ ॥ मया पोषिता दाराश्च स्वकर्मवशादन्यतो गताः ॥१४॥ अहो दुःखं हि देहिनाम् ॥१५॥ देहस्तु पापात्संज
 तस्तस्मात्पापं न कारयेत् ॥ भृत्यमित्रकलत्रार्थमन्यद्भयं हतं मया ॥ १६ ॥ तेन पापेन दहामि जरायुपरिवेशितः ॥ दृष्ट्वाभ्यस्य श्रियं पूर्वं सततो
 ऽहमभूयया ॥ १७ ॥ गर्भाग्निनातुदोषयमिदानीमपि पापकृत् ॥ कायेन मनसा वाचा परपीडामकारिपमतेन पापेन दहामि त्वहमेकोऽतिदुः
 खितः॥१८॥एवं बहुविधं गर्भस्थो जंतुर्विलय्य स्वयमेव वा॥१९॥आत्मानमाश्वास्य उत्पत्तेनंतरं सत्संगेन विष्णोश्चक्षितश्चक्षेण च विमुञ्चस्व भूत्वा
 सत्कर्मणि निर्वर्त्य अखिलजगदुत्पत्तनः सत्यज्ञानानंदमयस्य शक्तिप्रभावावुष्ठितविष्टपवर्गस्य लक्ष्मीपतेनोरारयणस्य सकलसुखसुरयक्षणायकं गत्सप्तपन्न
 गमुनिक्रान्तसमूहाच्चितचरणकमलगुं भक्तितः समभ्यर्च्य दुःसहः संसारच्छेदस्यकारण भूतं भेदहरस्योपनिषद्भिः परिस्पृष्टं सकललोफपायणं हृदि
 निधाय दुःखतरमिमं संस्कारागारमतिक्रमिष्यामीति मनसि भावयति॥२०॥यतस्तन्मातुः प्रसूतिसमये सति गर्भस्थोदेही नारदमुने वायुनापरिपीडितो
 मातुश्चापि दुःखं कुर्वन्कर्मपाशेन बलद्योनिमार्गान्निष्कामसकलयतनाभोगमेककालभवमनुभवति ॥२१॥ तेनातिकृशेन योनियंत्रपीडितो गर्भाग्नि
 च्छक्तो निःसंज्ञतां याति ॥ २२ ॥ तं तु बाह्यवायुः समुज्जीवयति ॥ बाह्यवायुस्पर्शसमनंतरमेव नष्टस्मृतिपूर्वानुभूताखिलदुःखानि वत्तमानान्यपि
 ज्ञानाभावादविज्ञायान्यतदुःखमनुभवति ॥ २३ ॥ एवं बालत्वमापन्नो जंतुस्तत्रापि स्वमलमूत्रलतदेह आध्यात्मिकादिपीड्यमानोऽपि वक्तुमशक्त
 लुप्तसंज्ञीडितो रुदति सति स्तनादिकं देयमिति मन्वानाः प्रथतन्ते ॥ २४ ॥ एवमेतदेहभोगमन्याधीनतयातुभूयमानो दंशादिष्वपि
 निवारयितुमशक्तः ॥ २५ ॥ बाल्यभावमाप्ताद्य मातापित्रोरुपाध्यायस्य ताडनं सदा पर्यटनशीलत्वं पांशुभक्ष्यपकादिषु क्रीडनं सदा कलहनिगतात्वं,म

शुचित्वं बहुव्यापारभासकार्थनियतत्वं तदसंभव आध्यात्मिकदुःखमेवंविधमनुभवति ॥ २६ ॥ ततस्तु तरुणभवेन धनार्जनमार्जितस्य रक्षणं
 तस्य नाशव्ययादिषु चात्यंतदुःखिता मायया मोहिताः कामक्रोधादिदुष्टमनसः सदासूयापरायणाः परस्वपक्षीहरणोपायपरायणाः पुत्रमित्रकल
 त्रादिभरणोपायचिन्तापरायणा वृथाहंकारदूषिताः पुत्रादिषु व्याध्यादि पीडितेषु सत्सु सर्वव्याप्तिं परित्यज्य रोगादिभिः क्लेशितानां समीपे स्वयमाध्या
 त्मिकदुःखेन परिप्लुता वक्ष्यमाणप्रकारेण चिन्तामश्नुवते ॥ २४ ॥ गृहक्षेत्रादिकं कम किंचिन्नापि विचारितम्। समृद्धस्य कुटुम्बस्य कथं भवति वर्त
 नम् ॥ २८ ॥ मम मूलधनं नास्ति वृष्टिश्चापि न वर्षति ॥ अश्वः पलायितः कुत्र गावः किं नागता मम ॥ २९ ॥ बालापत्या च मे भार्या
 व्याधितोऽहं च निर्धनः ॥ अविचारात्कृषिर्निष्ठा पुत्रा नित्यं रुदति च ॥ ३० ॥ भयं छिन्नं तु मे सद्य बांधवा अपि दूरगाः ॥ न लभ्यते वर्तनं च राज
 बाधातिदुःसहा ॥ ३१ ॥ रिपवो मां प्रधावन्ते कथं जेष्याम्यहं रिपून् ॥ व्यवसायाक्षमश्चाहं प्राप्ताः प्राघूर्णका अमी ॥ ३२ ॥ एवमत्यंतचिन्ता
 कुलः स्वदुःखानि निवारयितुमक्षमो विग्विधिं भाग्यहीनं मां किमर्थं विदधे इति देवमाक्षिपति ॥ ३३ ॥ तथा वृद्धत्वमापन्नो हीयमान
 सारो जरपलितादिव्याप्तदेहो व्याधिबाध्यत्वादिकमाणन्नः ॥ प्रकंपमानावयवश्वासकासादिपीडितो लोलाविल्लोचनः श्लेष्मप्यासकंठः
 पुत्रदारादिभिर्भत्स्यमानः कदा मरणमुपयामीति चिन्ताकुलो मयि मृते सति मर्दजितं गृहक्षेत्रादिकं वस्तु पुत्रादयः कथं रक्षति कस्य वा भवि
 ष्यति ॥ ३४ ॥ मद्भने परैरपहृते पुत्रादीनां कथं वर्तनं भविष्यतीति ममतादुःखपरिप्लुतो गाढं निःश्वास्य स्वेन वयसा कृतानि कर्माणि पुनः
 पुनः स्मरन् क्षणे विस्मरति च संततस्त्वासन्नभरणो ॥ ३५ ॥ व्याधिपीडितोऽन्तस्तापार्तः क्षणं शय्यायां क्षणं मंचे च ततस्ततः पर्यटन् क्षुत्तू
 परिपीडितः किंचिन्मात्रमुदकं देहीत्यतिकार्षण्येन याचमानस्तत्रापि ज्वराविघ्नानामुदकं न श्रेयस्करमिति लुबधतो मनसातिद्वेष कुर्वन्मंद
 चैतन्यो भवति ॥ ३६ ॥ ततश्च हस्तयादाकर्षणे न तु क्षमो रुदद्भिर्बुधुर्नैर्वेधितो वक्तुमक्षमः स्वार्जितधनादिकं कस्य भविष्यतीति चिन्ता
 परो बाष्पाविल्लिलोचनः कंठे घुरघुरायमाणे सति शरीरान्निष्क्रांतप्राणो यमदूतैर्भत्स्यमानः पाशयंत्रितो नरकादीन्पूर्ववदश्नुते ॥ ३७ ॥
 आमलप्रक्षयाद्यद्भ्यौ धाम्यति धातवः ॥ तथैव जीविनः सर्व आकर्मप्रक्षयाद् भृशम् ॥ ३८ ॥ तस्मात्संसारदावाग्नितापार्तो द्विजसत्तम ॥ अभ्यसे
 त्वरमं ज्ञानं ज्ञानान्मोक्षमवाप्नुयात् ॥ ३९ ॥ ज्ञानशून्या नरा ये तु पशवः परिकीर्तिताः ॥ तस्मात्संसारमोक्षाय परं ज्ञानं समभ्यसेत् ॥ ४० ॥
 मानुष्यं चैव संग्राण्य सर्वकर्मप्रसाधकम् ॥ हर्षं न सेवते यस्तु कोऽन्यस्तस्मादचेतनः ॥ ४१ ॥ अहो चित्रमहो चित्रमहो चित्रं मुनीश्वराः ॥ आस्थिते

कामदे विष्णो नरा यांति हि यातनाम् ॥ ४३ ॥ नारायणे जगन्नाथे सर्वकामफलप्रदे ॥ स्थितेऽपि ज्ञानरहिताः पच्यन्ते नरकेऽवहो ॥ ४२ ॥
 स्रवन्मृत्युपरीपे तु शरीरेऽस्मिन् शश्वते ॥ शाश्वतं भावयन्त्यज्ञा महामोहसमावृताः ॥ ४३ ॥ कुतस्ति संसारसाधौ देहं संप्राप्य यो नरः ॥ संसारच्छे-
 दकं विष्णु न भजेत्सोऽतिपातकी ॥ ४४ ॥ अहो कष्टमहो कष्टमहो कष्टं हि मूर्खता ॥ हरिध्यानपरो विप्र चाङ्गलोऽपि महामुखी ॥ ४५ ॥ स्वदेहो
 निस्सृतं दृष्ट्वा मलमूत्रादिकिल्बिषम् ॥ उद्वेगं मानवा मूर्खाः किं न यांति हि पापिनः ॥ ४६ ॥ दुर्लभं मानुषं जन्म प्राप्यते त्रिदशैरपि ॥ तल्लब्ध्वा
 फलोकार्थं यत्नं कुर्याद्विचक्षणः ॥ ४७ ॥ अध्यात्मज्ञानसंपन्ना हरिज्ञापरायणाः ॥ लभन्ते परमं स्थानं पुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥ ४८ ॥ यतो
 जातमिदं विश्वं यतश्चैतन्यमश्नुते ॥ यस्मिंश्च विलयं याति स संसारस्य मोचकः ॥ ४९ ॥ निर्गुणोऽपि प्रोऽन्तो गुणवानिन्द्र भाति यः ॥ तं समभ्यर्च्य देवेशं
 संसाररात्यसिच्यते ॥ ५० ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे भगवद्गीतिरूपेण नाम द्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ ॥ नारद उवाच ॥
 भगवन्सर्वमाख्यातं यत्पृष्टं विदुषा त्वया ॥ संसारापशब्दानां दुःखानि सुबहूनि च ॥ १ ॥ अस्य संसारपाशस्य च्छेदकः कतमः स्मृतः ॥ येनोपायेन मोक्षः
 स्यात्तन्मे ब्रूहि तपोधना ॥ २ ॥ प्राणिभिः कर्मजालानि क्रियन्ते प्रत्यहं भृशम् ॥ भुज्यन्ते च मुनिश्चष्ट तेषां नाशः कथं भवेत् ॥ ३ ॥ कर्मणा देहमाप्नोति देही
 कामेन बध्यते ॥ कामाहोभाभिभूतः स्याद्धोभात्कोधपरायणः ॥ ४ ॥ क्रोधाच्च धर्मनाशः स्याद्धर्मनाशान्मतिभ्रमः ॥ प्रनष्टबुद्धिर्मनुजः पुनः पापं
 करोति च ॥ ५ ॥ तस्मादेहं पापमूलं पापकर्मन्तं तथा ॥ यथा देहभ्रमं त्यक्त्वा मोक्षमाप्स्यत्यतथा वद ॥ ६ ॥ सनक उवाच ॥ साधु साधु महा-
 प्राज्ञ मतिस्ते विमलोज्जिता ॥ यस्मात्संसारदुःखान्नो मोक्षोपायमभीप्ससि ॥ ७ ॥ यस्याज्ञया जगत्सर्वं ब्रह्मा सृजति सुव्रत ॥ हरिश्च पालको रक्षो-
 नाशकः स हि मोक्षदः ॥ ८ ॥ अहमादिविशेषतां जातायस्य प्रभावतः ॥ तं विद्वान्मोक्षदं विष्णुं नारायणमनामयम् ॥ ९ ॥ यस्याग्निर्नामिदं
 सर्वं यच्चैगद्यच्च नैगति ॥ तदुग्रमजरं देवं ध्यात्वा दुःखात्प्रमुच्यते ॥ १० ॥ अविकारमजं शुद्धं स्वप्रकाशं निरंजनम् ॥ ज्ञानरूपं सदानंदं प्राहुव
 मोक्षसाधनम् ॥ ११ ॥ यस्यावताररूपाणि ब्रह्माद्या देवतागणाः ॥ समचर्यन्ति तं विद्याच्छाश्वतस्थानदं हरिम् ॥ १२ ॥ जितप्राणा जिताहाराः सदा
 ध्यानपरायणाः ॥ हृदि पश्यन्ति ये सत्यं तं जामीहि सुखावहम् ॥ १३ ॥ निर्गुणोऽपि गुणाधरो लोकानुग्रहरूपधृक् ॥ आकाशमध्यगः पूर्णस्तं प्राहु-
 र्मोक्षदं नृणाम् ॥ १४ ॥ अच्यक्षः सर्वकार्याणां देहिने हृदये स्थितः ॥ अनुपमोऽखिलाधारस्त देवं शरणं ब्रजेत् ॥ १५ ॥ सर्वं संगृह्य कल्पति शेते यस्तु
 जले स्वयम् ॥ तं प्राहुर्मोक्षदं विष्णुं मुनयस्तत्त्वदर्शिनः ॥ १६ ॥ वेदाथविद्विः कर्महारीजन्तं विविधैर्मखैः ॥ स एव कर्मफलदो मोक्षदोऽकामक

मणाम् ॥ १७ ॥ हव्यकव्यादिदानेषु देवतापितरूपधृक् ॥ भुंक्तं य ईश्वरोऽव्यक्तस्तं प्राहुर्मोक्षदं प्रभुम् ॥ १८ ॥ ध्यातः प्रणमितो वापि पूजितो वापि
भक्तितः ॥ ददाति शान्तं स्थानं तं दयालुं समर्चयेत् ॥ १९ ॥ आघारः सर्वभूतानामेको यः पुरुषः परः ॥ जगमरणनिमुक्तो मोक्षदः सोऽव्ययो हरिः ॥
२० ॥ संपूज्य यस्य पादब्जं देहिनोऽपि मुनीश्वर ॥ अमृतत्वं भजंत्याशु तं विदुः पुरुषोत्तमम् ॥ २१ ॥ आनन्दमजरं ब्रह्म पं ज्योतिः सनात
नम् ॥ परात्परतरं यच्च तद्विष्णोः परमं पदम् ॥ २२ ॥ अद्वयं निगुणं नित्यमद्वितीयमनौपमम् ॥ परिपूर्णं ज्ञानमयं विदुर्मोक्षप्रसाधकम् ॥ २३ ॥
एवंभूतं परं वस्तु योगमार्गविधानतः ॥ य उपास्ते सदा योगी स याति परमं पदम् ॥ २४ ॥ सर्वसंगपरित्यागी शमादिगुणसंयुतः ॥ कामदौर्बल्यजितो
योगी लभते परमं पदम् ॥ २५ ॥ नारद उवाच ॥ कर्मणा केन योगस्य सिद्धिर्भवति योगिनाम् ॥ तदुपायं यथातत्त्वं ब्रूहि मे वदतां वर ॥ २६ ॥
स न क उवाच ॥ ज्ञानलभ्यं परं मोक्षं प्राहुस्तत्त्वार्थचिंतकाः ॥ यज्ज्ञानं भक्तिमूलं च भक्तिः कर्मवतां तथा ॥ २७ ॥ दानानि यज्ञा विविधारती
र्थयात्रादयः कृताः ॥ येन जन्मसहस्रेषु तस्य भक्तिर्भवेद्धरौ ॥ २८ ॥ अक्षयः परमो धर्मो भक्तिलेशेन जायते ॥ श्रद्धया परया चैव सर्व पापं
प्रणश्यति ॥ २९ ॥ सर्वपापेषु नष्टेषु बुद्धिर्भवति निर्मला ॥ सैव बुद्धिः समाख्याता ज्ञानशब्देन सूरिभिः ॥ ३० ॥ ज्ञानं च मोक्षदं प्राहुस्तज्ज्ञानं
योगिनां भवेत् ॥ योगस्तु द्विविधः प्रोक्तः कर्मज्ञानप्रभेदतः ॥ ३१ ॥ क्रियायोगं विना नृणां ज्ञानयोगो न सिध्यति ॥ क्रियायोगरतस्तस्मा
च्छ्रद्धया हरिमर्चयेत् ॥ ३२ ॥ द्विजभूम्यग्निसूर्याम्बुधातुहवित्रिसंज्ञिताः ॥ प्रतिमाः केशवस्यैता पूज्य एतासु भक्तितः ॥ ३३ ॥ कर्मणा मनसा वाचा
परपीडापादसुखः ॥ तस्मात्सर्वगतं विष्णु पूजयेद्वक्तिसंयुतः ॥ ३४ ॥ अहिंसा सत्यमक्रोधो ब्रह्मचर्यापरिग्रहौ ॥ अनीर्ष्या च दया चैव योगयो
रुभयोः समाः ॥ ३५ ॥ चराचरात्मकं विश्वं विष्णुरेव सनातनः ॥ इति निश्चित्य मनसा योगद्वितयमभ्यसेत् ॥ ३६ ॥ आत्मवत्सर्वभूतानि
ये मन्यन्ते मनीषिणः ॥ ते जानन्ति परं भावं देवदेवस्य चक्रिणः ॥ ३७ ॥ यदि क्रोधादिदुष्टात्मा पूजाध्यानपरो भवेत् ॥ न तस्य तुल्यते विष्णुर्य
तो धर्मपतिः स्मृतः ॥ ३८ ॥ यदि कामादिदुष्टात्मा देव पूजापरो भवेत् ॥ दंभाचारः स विज्ञेयः सर्वपातकिभिः समः ॥ ३९ ॥ तपःपूजाध्यानपरो
यस्त्वसुचारतो भवेत् ॥ तत्तपः सा च पूजा च तद्व्यानं हि निरर्थकम् ॥ ४० ॥ तस्मात्सर्वोत्तमकं विष्णु शमादिगुणतत्परः ॥ मुत्तयर्थमर्चये
त्सम्यक् क्रियायोगपरो नरः ॥ ४१ ॥ कर्मणा मनसा वाचा सर्वलोकहिते रतः ॥ समर्चयति देवेश क्रियायोगः स उच्यते ॥ ४२ ॥ नागराणं जगद्योनि
सर्वतितयमीमिणं हरिम् ॥ स्तोत्रैर्बैः स्तौति यो विष्णुं कर्मयोगी स उच्यते ॥ ४३ ॥ उपवासादिभिश्चैव पुराणश्रवणादिभिः ॥ पुष्पाद्यैश्चार्चनं

विष्णोः क्रियायोग उदाहृतः ॥ ४४ ॥ एवं भक्तिमतां विष्णौ क्रियायोगस्तात्मानम् ॥ सर्वपापानि नश्यति पूर्वजन्मार्जितानि वै ॥ ४५ ॥ यण
क्षयाच्छुद्धमतिवर्धति ज्ञानमुत्तमम् ॥ ज्ञानं हि मोक्षदं ज्ञेयं तदुपायं वदामि ते ॥ ४६ ॥ चराचरात्मके लोके नित्यं चानित्यमेव च ॥ सम्बन्धो
विचारयेद्द्विमान्सद्विः शास्त्रार्थकोविदैः ॥ ४७ ॥ अनित्यास्तु पदार्था वै नित्यमेको हारिः स्मृतः ॥ अनित्यानि परित्यज्य नित्यमेव लभ्यश्रयेत् ॥
॥ ४८ ॥ इहामुत्र च भोगेषु विरक्तश्च तथा भवेत् ॥ अविरक्तो भवेद्यस्तु स संसारं प्रवर्तते ॥ ४९ ॥ अनित्येषु पदार्थेषु यस्तु
रगी भवेन्नरः ॥ तस्य संसारविच्छिन्तिः कदाचिन्नैव जायते ॥ ५० ॥ शमादिगुणसंपन्नो मुमुक्षुर्ज्ञानमभ्यसेत् ॥ शमादिगुणहीनस्य ज्ञानं
नैव च सिध्यति ॥ ५१ ॥ रागद्वेषविहीनो यः शमादिगुणसंयुतः ॥ हरिध्यानपरो नित्यं मुमुक्षुरभिधीयते ॥ ५२ ॥ चतुर्भिः साधनैरे
भिर्विशुद्धमतिरुच्यते ॥ सर्वग भावयेद्विष्णुं सर्वभूतदयापरः ॥ ५३ ॥ क्षराक्षरात्मकं विश्वं व्याप्य नारायणः स्थितः ॥ इति जानाति यो विप्रः
तज्ज्ञानं योगजं विदुः ॥ ५४ ॥ योगोपायमतो वक्ष्ये संसारविनिवर्तकम् ॥ योगो ज्ञानं विशुद्धं स्यात्तज्ज्ञानं मोक्षदं विदुः ॥ ५५ ॥
आत्मानं द्विविधं प्राहुः परापरविभेदतः ॥ द्वे ब्रह्मणी वेदितव्ये इति चार्थवर्णी श्रुतिः ॥ ५६ ॥ परस्तु निर्गुणः प्रोक्तो ब्रह्मकारयुतोऽपरः
तयोरेभेदविज्ञानं योग इत्यभिधीयते ॥ ५७ ॥ पंचभूतात्मके देहे यः साक्षी हृदये स्थितः ॥ अपरः प्रोच्यते मद्विः परमात्मा परः स्मृतः ॥ ५८ ॥
शरीरं क्षेत्रमित्याहुस्तत्स्थः क्षेत्रज्ञ उच्यते ॥ अव्यक्तः परमः शुद्धः परिपूर्ण उदाहृतः ॥ ५९ ॥ यदा त्वमेदविज्ञानं जीवात्मपद्मात्मनोः ॥
भवेत्तदा मुनिश्चैष्ट पाशच्छेदोऽपरात्मनः ॥ ६० ॥ एकः शुद्धोऽक्षरो नित्यः परमात्मा जगन्मयः ॥ नृणां विज्ञानभेदेन भेदवानिव लक्ष्यं
॥ ६१ ॥ एकमेवाद्वितीयं यस्य ब्रह्म सनातनम् ॥ गीयमानं च वेदादितस्तस्माद्वास्ति परं द्विज ॥ ६२ ॥ न तस्य कर्म कार्यं वा रूपं वर्णमथारि
वा ॥ कर्तृत्वं वापि भोक्तृत्वं निर्गुणस्य परात्मनः ॥ ६३ ॥ निदानं सर्वहेतूनां तेजो यत्तेजसां परम् ॥ किमप्यन्यद्यतो नास्ति तज्ज्ञेयं मुक्तिहेतव
॥ ६४ ॥ शब्दब्रह्ममयं यत्तन्महावाक्यादिकं द्विज ॥ तद्विचारोद्भवं ज्ञानं परं मोक्षस्य साधनम् ॥ ६५ ॥ सम्भगज्ञानविहीनानां दृश्यते विविध
जगत् ॥ परमज्ञानिनामेतत्पब्रह्मात्मकं द्विज ॥ ६६ ॥ एक एव परानन्दो निर्गुणः परतः ॥ भाति विज्ञानभेदेन बहुरूपधरोऽव्ययः ॥ ६७ ॥
मायिनो मायया भेदं पश्यन्ति परमात्मानि ॥ तस्मान्मायां त्यजेद्योगास्तुमुक्षुर्द्विजस्तम ॥ ६८ ॥ नासदृशान सद्रूपा माया नैवोभयार्थिका ॥ अनि
र्वाच्या ततो ज्ञेया भेदबुद्धिप्रदायिनी ॥ ६९ ॥ मायैव ज्ञानशब्देन बुद्ध्यते मुनिस्तम ॥ तस्मादज्ञानविच्छेदो भवेद्भजितमारयिनाम् ॥ ७० ॥ सना

तनं परं ब्रह्म ज्ञानशब्देन कथ्यते ॥ ज्ञानिनां परमात्मा वै हृदि भाति निरन्तरम् ॥ ७१ ॥ अज्ञानं नाशयेद्योगी योगेन मुनिसत्तम ॥ अष्टांगैः सिद्ध्यते
योगस्तानि वक्ष्यामि तत्त्वतः ॥ ७२ ॥ यमाश्च नियमाश्चैव आसनानि च सत्तम ॥ प्राणायामः प्रत्याहारो धारणा ध्यानमेव च ॥ ७३ ॥ समाधिश्च
मुनिश्रेष्ठ योगाङ्गानि यथाक्रमम् ॥ एषां संक्षेप्तो वक्ष्ये लक्षणानि मुनीश्वर ॥ ७४ ॥ अहिंसा सत्यमस्तेयं ब्रह्मचर्यपाश्र्वहौ ॥ अक्रोधश्चानसूया
च प्रोक्ताः संक्षेप्तो यमाः ॥ ७५ ॥ सर्वेषामेव भूतानामङ्कशजननं हि यत् ॥ अहिंसा कथिता सद्वियोगसिद्धिप्रदायिनी ॥ ७६ ॥ यथार्थकथनं
यच्च धर्माधर्मविवेकतः ॥ सत्यं ग्राह्यमुनिश्रेष्ठ अस्तेयं शृणु साम्प्रतम् ॥ ७७ ॥ चौर्येण वा बलेनापि परस्वहरणं हि यत् ॥ स्तेयमित्यच्युते सद्भिरे
स्तेयं तद्विपर्ययम् ॥ ७८ ॥ सर्वत्र भैशुनत्यागो ब्रह्मचर्यं प्रकीर्तितम् ॥ ब्रह्मचर्यपरित्यागाज्ज्ञानवानपि पातकी ॥ ७९ ॥ सर्वसंगपरित्यागी भैशुने
यस्तु वर्तते ॥ स चंडालसमो ज्ञेयः सर्ववर्णबहिष्कृतः ॥ ८० ॥ यस्तु योगरतो विप्र विपयेषु स्पृहान्वितः ॥ तत्संभाषणमात्रेण ब्रह्मत्या भवेन्मुगाम्
॥ ८१ ॥ सर्वसंगपरित्यागी पुनः संगी भवेद्यदि ॥ तत्संगसंगिनां संगान्महापातकदोषभाक् ॥ ८२ ॥ अनादानं हि द्रव्याणामापद्यपि मुनीश्वर ॥
अपरिश्रम इत्युक्तो योगसंसिद्धिकारकः ॥ ८३ ॥ आत्मनस्तु समुत्कर्षादतिनिष्ठुरभाषणम् ॥ क्रोधमादुर्ध्वमविदो ब्रह्मो घस्तद्विपर्ययः ॥ ८४ ॥ घना
द्वैरधिकं दृष्ट्वा भृशं मनसि तापनम् ॥ असूया कीर्तिता सद्विस्तृत्यागो ह्यनसूयता ॥ ८५ ॥ एवं संक्षेपतः प्रोक्ता यमा विबुधसत्तमा ॥ नियमानपि वक्ष्यामि
तुभ्यं ताच्छृणु नारद ॥ ८६ ॥ तपःस्वाध्यायसंतोषाः शौचं च हरिपूजनम् ॥ संध्योपासनसुख्याश्च नियमाः परिकीर्तिताः ॥ ८७ ॥ चांद्रायणादिभिर्यत्र
शरीरस्य विशेषणम् ॥ तपो निगदितं सद्वियोगसाधनमुत्तमम् ॥ ८८ ॥ प्रणवस्योपनिषदां द्वादशार्णस्य च द्विज ॥ अष्टाक्षरस्य मंत्रस्य महा
वाक्यत्रयस्य च ॥ ८९ ॥ जपः स्वाध्याय उदितो योगसाधनमुत्तमम् ॥ स्वाध्यायं यस्य जेन्मूढस्तस्य योगो न सिध्यति ॥ ९० ॥ योगं विनापि
स्वाध्यायात्पाप्मानाशो भवेन्नृणाम् ॥ स्वाध्यायैस्तोष्यमाणान्श्च प्रसीदति हि देवताः ॥ ९१ ॥ जपस्तु त्रिविधः प्रोक्तो वाचिको पांशुमानसः ॥ त्रिविधे
ऽपि च विप्रेन्द्र पूर्वात्पूर्वात्परो वरः ॥ ९२ ॥ मंत्रस्योच्चारणं सम्यक्स्फुटाक्षरपदं यथा ॥ जपस्तु वाचिकः प्रोक्तः सर्वयज्ञफलप्रदः ॥ ९३ ॥ मंत्र
स्योच्चारणे किंचिदप्यदात्तदविवेचनम् ॥ स तृपांशुर्जपः प्रोक्तः पूर्वस्माद्विगुणोऽधिकः ॥ ९४ ॥ विधाय ब्रह्मश्रेण्यां तत्तदर्थविचारणम् ॥ स जपो
मानसः प्रोक्तो योगसिद्धिप्रदायकः ॥ ९५ ॥ जपेन देवता नित्यं स्तुवतः संप्रसीदति ॥ तस्मान्स्वाध्यायसंपन्नो लभेत्सर्वान्मनोरथान् ॥ ९६ ॥
यदृच्छेच्छालामसंतुष्टिः संतोष इति गीयते ॥ संतोषहीनः पुरुषो न लभेच्छर्म कुत्रचित् ॥ ९७ ॥ न जातुकामः कामानामुपभोगेन शाम्यति ॥ इतोऽधिकं

कदा लप्स्य इति कामस्तु वद्धते ॥ १८ ॥ तस्मात्कामं परित्यज्य देहसंशोषकारणम् ॥ यदृच्छालाभंस्तुष्टो भवेद्धर्मप्रायणः ॥ १९ ॥ बाह्याभ्य-
 न्तरभेदेन शौचं तु द्विविधं स्मृतम् ॥ गृज्जलाभ्यां बहिः शुद्धिर्भावशुद्धिस्तथान्तरम् ॥ १० ॥ अन्तःशुद्धिविहीनस्तु यदेवराविविधाः कृताः ॥ न फलंति
 मुनिश्रेष्ठ भस्मानि न्यस्तहव्यवत् ॥ १ ॥ भावशुद्धिविहीनानां समस्तं कर्म निष्फलम् ॥ तस्माद्रागादिकं सर्वं परित्यज्य सुखी भवेत् ॥ २ ॥ मृदा
 भासस्त्वैस्तु कुम्भकोटिलैस्तथा ॥ कृतशौचोऽपि दुष्टात्मा चंडालसदृशः स्मृतः ॥ ३ ॥ अंतःशुद्धिविहीनस्तु देवपूजापरो यदि ॥ तमेव देवते हति
 नरकं च प्रपद्यते ॥ ४ ॥ अंतःशुद्धिविहीनश्च बहिःशुद्धिं करोति यः ॥ अलंकृतः सुरभाण्ड इव शक्तिं न गच्छति ॥ ५ ॥ मनःशुद्धिविहीना ये
 तीर्थयात्रां प्रकुर्वते ॥ न तान्पुनरिति तीर्थानि सुरभाण्डमिवापणा ॥ ६ ॥ वाचा धर्मान्प्रवदति मनसा पापमिच्छति ॥ जानीयात्तं मुनिश्रेष्ठ महापात
 किनां वरम् ॥ ७ ॥ विशुद्धमानसा ये तु धर्ममात्रमनुत्तमम् ॥ कुर्वन्ति तत्फलं विद्यादक्षयं सुखदायकम् ॥ ८ ॥ कर्मणा मनसा वाचा स्तुतिश्रवण
 पूजनैः ॥ हारिभक्तिर्दृढा यस्य हरिपूजति गीयते ॥ ९ ॥ यमाश्च नियमाश्चैव संक्षेपेण प्रबोधिताः ॥ एभिर्विशुद्धमनसां मोक्षहस्तगतं विदुः ॥ १० ॥ यमैश्च
 नियमैश्च स्थित्यबुद्धिर्जितेन्द्रियः ॥ अभ्यसेदासनसंख्ययोगसाधनमुत्तमम् ॥ ११ ॥ पद्मकं स्वी तर्कं पीठं सैहं कौवकुटकौजरो ॥ कौर्मवज्रासनं चैव वाराहं मृग
 चैलिकम् ॥ १२ ॥ कौज्वं च नालिकं चैव सर्वतोभद्रमेव च ॥ वार्षभं नागमांस्ये च वैयाघ्रं चाद्धचंद्रकम् ॥ १३ ॥ दंडवातासनं शैलं स्वप्नं मौदूरमेव च ॥
 मार्कं त्रैपथ काष्ठं स्थाणुं वैकर्णिकं तथा ॥ १४ ॥ भौमं वीरासनं चैव योगसाधनकारणम् ॥ त्रिशस्तस्यान्यासनानि मुनीन्द्रैः कथितानि वै ॥ १५ ॥
 एषामेकतमं बद्धा गुरुभक्तिपरायणः ॥ उपासको जयेत्प्राणान्द्वन्द्वतीतो विमत्सरः ॥ १६ ॥ प्राङ्मुखोदङ्मुखो वापि तथा प्रत्यङ्मुखोऽपि
 वा ॥ अभ्यासेन जयेत्प्राणान्निःशब्दे जनवर्जिते ॥ १७ ॥ प्राणो वायुः शरीरस्थ आयामस्तस्य निग्रहः ॥ प्राणायाम इति प्रोक्तो द्विविधः स
 प्रकीर्त्तितः ॥ १८ ॥ अगर्भश्च सगर्भश्च द्वितीयस्तु तयोर्वरः ॥ जपध्यानं विनागर्भः सगर्भस्तस्तमन्वितः ॥ १९ ॥ रेचकः पूरकश्चैव कुम्भकः
 शून्यकस्तथा ॥ एवं चतुर्विधः प्रोक्तः प्राणायामो मनीषिभिः ॥ २० ॥ जंतूनां दक्षिणा नाडी पिंगला परिकीर्त्तिता ॥ सूर्यदेवतका चैव पितृ
 योनिरिति श्रुता ॥ २१ ॥ देवयोनिरिति ख्याता इडा नाडी त्वदक्षिणा ॥ तत्राधिदेवत चंद्रं जानीहि मुनिसत्तम ॥ २२ ॥ एतयोरुभयोर्मध्ये सुषु
 म्णा नाडिका स्मृता ॥ अतिमृत्स्मा गुह्यतमा ज्ञेया सा ब्रह्मदेवता ॥ २३ ॥ वामेन रेचेद्वायुं रेचनाद्रेचकः स्मृतः ॥ पूर्यदक्षिणेनैव पूरणात्पृ
 रकः स्मृतः ॥ २४ ॥ स्वदेहपूरितं वायुं निगृह्य न विमुञ्चति ॥ संपूणकुम्भवत्तिष्ठेत्कुम्भकः स हि विश्रुतः ॥ २५ ॥ न गृह्णाति न त्यजति वायुमंतर्बहिः

स्थितम् ॥ विद्धि तच्छून्यकं नाम प्राणायामं यथास्थितम् ॥ २६ ॥ शनैः शनैर्विजेतव्यः प्राणो मत्तगजेन्द्रवत् ॥ अन्यथा खलु जायते महा
 रोगा भयंकरः ॥ २७ ॥ क्रमेण योजयेद्वायुं योगी विगतकल्मषः ॥ स सर्वपापनिमुक्तो ब्रह्मणः पदमाप्नुयात् ॥ २८ ॥ विषयेषु प्रसक्तानि चेन्द्रियाणि
 मुनीश्वरः ॥ समाहृत्य निगृह्णाति प्रत्याहारस्तु स स्मृतः ॥ २९ ॥ जितेन्द्रिया महात्मानो ध्यानशून्या अपि द्विजाः ॥ प्रयान्ति परमं ब्रह्म पुनरावृत्तिदुर्लभम्
 ॥ ३० ॥ अनिर्जितेन्द्रियमं यस्तु ध्यानपरो भवेत् ॥ मूढात्मानं च तं विद्याद्वयानं चास्य न सिध्यति ॥ ३१ ॥ यद्यत्पश्यति तत्सर्वं पश्येदात्मवदा
 त्मनि ॥ प्रत्याहृतानीन्द्रियाणि धारयेत्सा तु धारणा ॥ ३२ ॥ योगाजितेन्द्रियग्रामस्तानि हत्वा दृढं हृदि ॥ आत्मानं परमं ध्यायेत्सर्वधातारमच्यु
 तम् ॥ ३३ ॥ सर्वविश्वात्मकं विष्णुं सर्वलोकैककारणम् ॥ विकसत्पद्मपत्राक्षं चारुगुण्डलभूषितम् ॥ ३४ ॥ दीर्घबाहुमुदाराङ्गं सर्वालङ्कारभूषितम् ॥
 पीताम्बरधरं देवं हेमयज्ञोपवीतिनम् ॥ ३५ ॥ विभ्रतं तुलसीमालां कौरुभेन विराजितम् ॥ श्रीवत्सवक्षसं देवं सुरासुरनमस्कृतम् ॥ ३६ ॥
 अष्टारे हस्तरोजे तु द्वादशांगुलविस्तृतं ॥ ध्यायेदात्मानमव्यक्तं प्रातःपतरं विभुम् ॥ ३७ ॥ ध्यानं सद्भिर्निर्गदितं प्रत्ययस्यैकतनता ॥
 ध्यानं कृत्वा मुहूर्तं वा परं मोक्षं लभेन्नरः ॥ ३८ ॥ ध्यानात्प्रापानि नश्यन्ति ध्यानान्मोक्षं च विंदति ॥ ध्यानात्प्रसीदति हरिद्वर्चानात्सर्वार्थसाध
 नम् ॥ ३९ ॥ यद्यद्वृत्तं महाविष्णोस्तत्तद्व्यायेत्समाहितम् ॥ तेन ध्यानेन तुष्टात्मा हरिर्मोक्षं ददाति वै ॥ ४० ॥ अचञ्चलं मनः कुर्याद्वचये वस्तुनि
 सत्तम ॥ ध्यानं ध्येयं ध्यातृभावं यथा नश्यति निर्भरम् ॥ ४१ ॥ ततोऽमृतत्वं भवति ज्ञानामृतनिषेवणात् ॥ भवेन्निरन्तरं ध्यानादेदम्रति
 पादनम् ॥ ४२ ॥ सुषुप्तिवत्परानन्दयुक्तश्चोपस्तेन्द्रियः ॥ निर्वातदीपवत्संस्थः समाधिरभिधीयते ॥ ४३ ॥ योगी समाध्यवस्थायां न शृणोति न
 पश्यति ॥ न जिघ्रति न स्पृशति न किंचिद्वक्ति सत्तम ॥ ४४ ॥ आत्मा तु निर्मलः शुद्धः सच्चिदानन्दविग्रहः ॥ सर्वोपाधिविनिमुक्तो योगिनां भात्य
 चञ्चलः ॥ ४५ ॥ निर्गुणोऽपि परो देवो ह्यज्ञानाद्गुणानिव ॥ विभात्यज्ञाननाशे तु यथापूर्वं व्यवस्थितम् ॥ ४६ ॥ परं ज्योतिरमेयात्मा मायावा
 निव मायिनाम् ॥ तत्राशे निर्मलं ब्रह्म प्रकाशयति पंडित ॥ ४७ ॥ एकमेवाद्वितीयं च परं ज्योतिर्निर्जनम् ॥ सर्वेषामेव भूतानामंतर्गता स्थितम्
 ॥ ४८ ॥ अणोरणीयान्महतो महीयान्सनातनात्माखिलविश्वहेतुः ॥ पश्यन्ति यज्ज्ञानविदां वरिष्ठाः परात्परस्मात्परमं पवित्रम् ॥ ४९ ॥
 अकारादिक्षकारांतवर्णभेदव्यवस्थितः ॥ पुराणपुरुषोऽजादिः शब्दब्रह्मेति गीयते ॥ ५० ॥ विशुद्धमक्षरं नित्यं पूर्णमाकाशध्वजगम् ॥ आनन्दं निर्मल
 शतं परं ब्रह्मेति गीयते ॥ ५१ ॥ योगिनो हृदि पश्यन्ति परात्मानं सनातनम् ॥ अविकारमजं शुद्धं परं ब्रह्मेति गीयते ॥ ५२ ॥ ध्यानमयत्प्रवक्ष्यामि

शृणुष्व मुनि सतम ॥ संसारात्पतमानां सुधावृष्टिसमं वृणाम् ॥ ५३ ॥ नारायणं परानन्दं स्मरेत्प्रणवसंस्थितम् ॥ नादरूपमनौपम्यमद्वैतमोषारि
स्थितम् ॥ ५४ ॥ अकारं ब्रह्मणो रूपमुकारं विष्णुरूपवत् ॥ मकारं रुद्ररूपं स्यादद्वैतमात्रं परात्मकम् ॥ ५५ ॥ मात्रास्तिष्ठः समाख्याता ब्रह्मविष्णु
शिवाधिपाः ॥ तेषां समुच्चयं विप्र प्रब्रह्मप्रबोधकम् ॥ ५६ ॥ वाच्यं तु परमं ब्रह्म वाचकः प्रणवः स्मृतः ॥ वाच्यवाचकसंबन्धो ह्युपचारात्तयो
र्द्विधाः ॥ जपन्तः प्रणवं नित्यं मुच्यन्ते सर्वपातकैः ॥ तदभ्यासेन संयुक्ताः परं मोक्षं लभन्ति च ॥ ५८ ॥ जपश्च प्रणवं मन्त्रं ब्रह्मविष्णुशिवान्मन्त्रम् ॥
कोऽप्यनिर्यसमं तेजो ध्यायेदात्मानि निर्मलम् ॥ ५९ ॥ शालग्रामशिलारूपं प्रतिमारूपमेव वा ॥ यद्यत्पापहरं वस्तु तत्तद्वा चिन्तयेद्ददि ॥ ६० ॥
यदेतद्वैष्णवं ज्ञानं कथितं ते मुनीश्वर ॥ एतद्विदित्वा योगीन्द्रो लभते मोक्षमुत्तमम् ॥ ६१ ॥ यस्त्वेतच्छृणुयाद्वापि पठेद्वापि समाहितः ॥ स सर्व
पापनिर्मुक्तो हरिसालोक्यमाप्नुयात् ॥ ६२ ॥ इति श्रीब्रह्मरदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे योगनिरूपणं नाम त्रयविंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥
॥ नारद उवाच ॥ समाख्यातानि सर्वाणि योगाङ्गानि महामुने ॥ इदानीमपि सर्वज्ञ यत्पृच्छामि तदुच्यताम् ॥ १ ॥ योगोऽभक्तिरतामेव सिध्यती
ति त्वयोदितम् ॥ यस्य तुष्यति सर्वेशस्तस्य भक्तिश्च शाश्वतम् ॥ २ ॥ यथा तुष्यति सर्वेशो देवदेवो जनार्दनः ॥ तन्ममाख्याहि सर्वज्ञ मुने कारुण्यवा
रिधे ॥ ३ ॥ मनक उवाच ॥ नारायणं परं देवं सच्चिदानन्दविग्रहम् ॥ भज सर्वार्त्तना विप्र यदि मुक्तिमभीप्सिषि ॥ ४ ॥ रिपवस्त्वं न हिर्यन्ति न बाधते ब्रह्माश्च
तम् ॥ गदसाश्च न चेशन्ते नरं विष्णुपरायणम् ॥ ५ ॥ भक्तिर्हृदा भवेद्यस्य देवदेवे जनार्दने ॥ श्रेयांसि तस्य सिध्यन्ति भक्तिमन्तोऽधिकास्ततः ॥ ६ ॥ पादौ
तौ सफलौ पुंसां यौ विष्णुगृहगामिनौ ॥ तौ कौ सफलो ज्ञेयौ विष्णुपुजापरौ तु यौ ॥ ७ ॥ ते नेत्रे सुफले पुंसां पश्यतो ये जनार्दनम् ॥ सा जिह्वा
प्रोच्यते सद्भिर्हरिनामपरा तु या ॥ ८ ॥ सत्य सत्यं पुनः सत्यमुद्धृत्य भुजमुच्यते ॥ तत्त्वं गुरुसमं नारि त न देवः केशवात्मरः ॥ ९ ॥ सत्यं वच्मि
द्वितं वच्मि सारं वच्मि पुनः पुनः ॥ असारेऽस्मिस्तु संसारे सत्यं हरिसमर्चनम् ॥ १० ॥ संसारापाशं मुहटं महामोहप्रदायकम् ॥ हरिभक्तिकुठारेण छिन्नत्वात्य
न्तसुखी भव ॥ ११ ॥ तन्मनः संयुतं विष्णौ सा वाणी यत्परायणा ॥ ते श्रेष्ठे तत्कथासागरगतिं लोकवर्दिते ॥ १२ ॥ आनन्दयक्षरं शून्यमवस्था
त्रितयैरपि ॥ आकाशमध्यग देव भज नारद सततम् ॥ १३ ॥ स्थानं न शक्यते यस्य स्वरूपं वा कदाचन ॥ निर्देष्टुं मुनिशार्दूल द्रष्टुं वाप्य
कृतात्मभिः ॥ १४ ॥ समस्तैः करणैर्युक्तो वर्ततेऽसौ यदा तदा ॥ जायदित्युच्यते सद्भिर्नार्यामी सनातनः ॥ १५ ॥ यदान्तःकरणैर्युक्तः स्वेच्छया विच
रत्यसौ ॥ स्वपित्रित्युच्यते ह्यात्मा यदा स्वापविर्वर्जितः ॥ १६ ॥ न बाह्यकरणैर्युक्तो न चान्तःकरणैस्तथा ॥ अस्वरूपो यदात्मासौ पुण्यापुण्यविव

जितः ॥ १७ ॥ सर्वोपाधिविनिर्मुक्तो ह्यानंदो निर्गुणो विभुः ॥ परब्रह्मस्यो देवः सुष्ठुप्त इति गीयते ॥ १८ ॥ भावनामयमेतद्वै जगत्स्थावरजङ्गमम् ॥
 विद्युद्बलोलं विप्रेन्द्र भज तस्माज्जनार्दनम् ॥ १९ ॥ अहिंसा सत्यमस्तेयं ब्रह्मचर्याग्निग्रहौ ॥ वर्तते यस्य तस्यैव तुष्यते जगतां पतिः ॥ २० ॥ सर्वे
 भूतदयायुक्तो विप्रपूजापरायणः ॥ तस्य तुष्टो जगन्नाथो मधुकैटभमर्दनः ॥ २१ ॥ सत्कथायां च रमते सत्कर्थां च करोति यः ॥ सत्सङ्गो निर्दह
 कारस्तस्य प्रीतो रमापतिः ॥ २२ ॥ नामसंकीर्तनं विष्णो क्षुद्रदृष्टस्त्वलितादिषु ॥ करोति सततं यस्तु तस्य प्रीतो ह्यधोक्षजः ॥ २३ ॥ यातु नारी
 पतिप्राणा पतिपूजापरायणा ॥ तस्यास्तुष्टो जगन्नाथो ददाति स्वपदं मुने ॥ २४ ॥ असूयारहिता ये तु ब्रह्मकारिविवर्जिताः ॥ देवपूजापराश्रयं तेषां
 तुष्यति केशवः ॥ २५ ॥ तस्माच्छृणुष्व देवर्षे भजस्व सततं हरिम् ॥ मा कुरुष्व ब्रह्मकारं विद्युल्लोत्रिया वृथा ॥ २६ ॥ शरीरं मृत्युसंयुक्तं जीवितं
 चाति चञ्चलम् ॥ राजादिभिर्वनं बाध्यं सम्पदः क्षणभंगुराः ॥ २७ ॥ किं न पश्यसि देवर्षे ह्यायुषार्द्धं तु निद्रया ॥ हतं च भोजनाद्यैश्च कियदायुः
 समाहृतम् ॥ २८ ॥ कियदायुर्बालभावाद्ब्रह्मात्रात्कियद्दृथा ॥ कियद्विषयभोगैश्च कदा धर्मान्करिष्यति ॥ २९ ॥ बालभावे च वार्द्धक्ये न
 वदेताच्युतार्चनम् ॥ वयस्येव ततो धर्मान्कुरु त्वमनहृत्तः ॥ ३० ॥ मा विनाशं व्रज मुने मग्नः संसारगह्वरे ॥ वयुर्विनाशनिलयमापदां परम
 पदम् ॥ ३१ ॥ शरीरं भोगनिलयं मलद्वैः परिदूषितम् ॥ किमर्थं शाश्वताधिया कुर्यात्पापं नरो वृथा ॥ ३२ ॥ आसारभूते संसारे नानादुः
 खसमन्विते ॥ विश्वासो नात्र कर्तव्यो निश्चितं मृत्युसंकुले ॥ ३३ ॥ तस्माच्छृणुष्व विप्रेन्द्र सत्यमेतद्ब्रवीम्यहम् ॥ देहयोगनिवृत्त्यर्थं सद्य
 एव जनार्दनम् ॥ ३४ ॥ मानं त्यक्त्वा तथा लोभं कामक्रोधविवर्जितः ॥ भजस्व सततं विष्णुं मानुष्यमतिदुर्लभम् ॥ ३५ ॥ कोटिजन्मसहस्रेषु
 स्थावरादिषु सत्तम ॥ संभ्रातस्य तु मानुष्यं कथंचित्परिलभ्यते ॥ ३६ ॥ तत्रापि देवताबुद्धिर्दानबुद्धिश्च सत्तम ॥ भोगबुद्धिस्तथा नृणां जन्मा
 न्ततपःफलम् ॥ ३७ ॥ मानुष्यं दुर्लभं प्राप्य यो हरिं नार्चयेत्सकृत् ॥ मूर्खः कोऽस्ति परस्तस्माज्जडबुद्धिरचेतनः ॥ ३८ ॥ दुर्लभं प्राप्य मानुष्यं
 नार्चयन्ति च ये हरिम् ॥ तेषामतीव मूर्खाणां विवेकः कुत्र तिष्ठति ॥ ३९ ॥ आराधितो जगन्नाथो ददात्यभिमतं फलम् ॥ कस्तं न पूजयेद्विप्र
 संसाराग्निप्रदीपितः ॥ ४० ॥ चंडालोऽपि मुनिश्च विष्णुभक्तो द्विजाधिकः ॥ विष्णुभक्तिविहीनश्च द्विजोऽपि श्वपचायमः ॥ ४१ ॥ तस्मात्कामा
 दिदं त्यक्त्वा भजेत हरिमव्ययम् ॥ यस्मिंस्तुष्टेऽखिल तुष्येद्यतः सर्वगतो हरिः ॥ ४२ ॥ यथा हस्तिपदे सर्वं पदमात्रं प्रलीयते ॥ तथा चराचरं
 विश्वं विष्णवैव प्रलीयते ॥ ४३ ॥ आकाशेन यथा व्याप्तं जगत्स्थावरजंगमम् ॥ तथैव हरिणा व्याप्तं विश्वमेतच्चराचरम् ॥ ४४ ॥ जन्मनो मरणं नृणां

जन्मवै मृत्युसाधनम् ॥ उभे ते निकटे विद्धि तन्नाशो हरिसवया ॥ ४५ ॥ ध्यातः स्मृतः पूजितो वा प्रणतो वा जनार्दनः ॥ संसारपाशविच्छेदी
 कस्तं न प्रतियुजयेत् ॥ ४६ ॥ यन्नामोच्चारणादेव महापातकनाशनम् ॥ यं समभ्यर्च्य विप्रं मोक्षभागी भवेन्नरः ॥ ४७ ॥ अहो चित्रमहो चित्रमहो
 चित्रमिदं द्विज ॥ हरिनामि स्थिते लोकः संसारं परित्यजेत् ॥ ४८ ॥ भूयो भूयोऽपि वक्ष्यामि सत्यमेतत्पोषणम् ॥ नीयमानो यमभैरवशतो धर्मसाधनः
 ॥ ४९ ॥ यावन्नोद्विग्यैक्यं यावद्दयार्धिनं बाधते ॥ तावदेवार्चयेद्विष्णुं यदि मुक्तिमभीप्सति ॥ ५० ॥ मातुर्गर्भाद्भिनिष्कान्तो यदा जन्तुस्तदैव हि ॥
 मृत्युः सैन्यहितो भूयात्तस्माद्धर्मपरो भवेत् ॥ ५१ ॥ अहो कष्टमहो कष्टमहो कष्टमिदं वपुः ॥ विनश्वरं समाज्ञाय धर्मं नैवाचरत्ययम् ॥ ५२ ॥
 सत्यं सत्यं पुनः सैन्यमुद्धृत्य भुजमुच्यते ॥ दम्भाचारं परित्यज्य वासुदेवं समर्चयेत् ॥ ५३ ॥ भूयो भूयो हितं वच्मि भुजमुद्धृत्य नारद ॥ विष्णुः
 सर्वात्मना पूज्यस्त्यज्यामूया तथावृतम् ॥ ५४ ॥ क्रोधमूलो मनस्तापः क्रोधः संसाखन्धनम् ॥ धर्मक्षयकरः क्रोधस्तस्मात्तं परित्यजेत् ॥ ५५ ॥
 काममूलमिदं जन्म कामः पापस्य कारणम् ॥ यशःक्षयकरः कामस्तस्मात्तं परित्यजेत् ॥ ५६ ॥ समस्तदुःखजालानां मात्सर्यं कारणं स्मृतम् ॥
 नरकाणां साधनं च तस्मात्तदपि संत्यजेत् ॥ ५७ ॥ मन एव मनुष्याणां कारणं बन्धमोक्षयोः ॥ तस्मात्तदीभसंयोज्य परात्मनि सुखी भवेत् ॥ ५८ ॥
 अहो धैर्यमहो धैर्यमहो धैर्यमहो नृणाम् ॥ विष्णौ स्थिते जगन्नाथे न भजति मदीदृताः ॥ ५९ ॥ अनाराध्य जगन्नाथं सर्वधातारमच्युतम् ॥ संसारसागरे मग्नः
 कथं पारं प्रयाति हि ॥ ६० ॥ अच्युतान्तं गोविंदनामोच्चारणमेपजात् ॥ नश्यति सकला रोगाः सत्यं सत्यं वदाम्यहम् ॥ ६१ ॥ नारायण जगन्नाथ
 वासुदेव जनार्दन ॥ इतीरयन्ति ये नित्यं ते वै सर्वत्र वन्दिताः ॥ ६२ ॥ अब्यापि च मुनिश्रेष्ठ ब्रह्माद्या अपि देवताः ॥ यत्प्रभावं न जानन्ति ते याहि
 शरणं मुने ॥ ६३ ॥ अहो मौल्यमहो मौल्यमहो मौल्यं दुरात्मनाम् ॥ हत्यह्मसंस्थितं विष्णुं न विजानन्ति नारद ॥ ६४ ॥ शृणुष्व मुनिशार्दूल
 भूयो भूयो वदाम्यहम् ॥ हरिः श्रद्धावतां तुष्येन्न धनैर्न च बान्धवैः ॥ ६५ ॥ बन्धुमत्वं धनाढ्यत्वं पुत्रवत्त्वं च सत्तम ॥ विष्णुभक्तिमतां नृणां
 भवेच्चन्मनि जन्मनि ॥ ६६ ॥ पापमूलमयं देहः पापकर्मरतस्तथा ॥ एतद्विदित्वा सततं पूजनीयो जनार्दनः ॥ ६७ ॥ पुत्रमित्रकलत्राद्या
 बहवः स्युश्च संपदः ॥ हरिपूजारतानां तु भवत्येव न संशयः ॥ ६८ ॥ इहामुत्र सुखेप्रभुः पूजयेत्सततं हरिम् ॥ इहामुत्रासुखेप्रभुः परानन्दपरो भवेत्
 ॥ ६९ ॥ धिक्जन्म भक्तिहीनानां देवदेवे जनार्दने ॥ सत्पात्रदानशून्यं यत्तद्धन धिक्पुनः पुनः ॥ ७० ॥ न नमोद्विष्णवे यस्य शरीरं कर्मभेदिने ॥
 पापानामाकरं तद्वै विज्ञेयं मुनिसत्तम ॥ ७१ ॥ सत्पात्रदानरहितं यद्व्यव्यं येन रक्षितम् ॥ चौर्येण रक्षितमिव विद्वि लोकेषु निश्चितम् ॥ ७२ ॥ तडि

छोलश्रिया मताः क्षयभंगुःशालिनः॥ नाराधयति विन्धेश पशुपशविमोचकम् ॥ ७३ ॥ सृष्टिस्तु द्विविधा प्रोक्ता दैवासुरविभेदतः ॥ हरिभक्ति
 युता दैवी तद्धीना ह्यसुरी मता ॥ ७४ ॥ तस्याच्छृणुष्व विप्रेन्द्र हरिभक्तिपरायणाः ॥ श्रेष्ठाः सर्वत्र विख्याता यतो भक्तिः सुदुर्लभा ॥ ७५ ॥
 असूयारहिता ये च विप्रत्राणपरायणाः ॥ कामादिरहिता ये च तेषां तुष्यति केशवः ॥ ७६ ॥ समार्जनादिना ये तु विष्णुशुश्रूषणे स्ताः ॥ सत्पात्रदा
 ननिताः प्रयाति परमं पदम् ॥ ७७ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे हरिभक्तिलक्षणं नाम चतुर्द्विंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ सनक
 उवाच ॥ पुनर्वक्ष्यामि माहात्म्यं देवदेवेश्य चक्रिणः ॥ पठतां शृण्वतां सद्यः पापराशिः प्रणश्यति ॥ १ ॥ शांता जितारिषड्वर्गा योगेनाप्यनहंकृताः ॥
 यजंति ज्ञानयोगेन ज्ञानरूपिणमव्ययम् ॥ २ ॥ तीर्थस्नानैर्विशुद्धा ये व्रतदानतपोमखैः ॥ यजंति कर्मयोगेन सर्वधातामच्युतम् ॥ ३ ॥ लुब्धा
 व्यसनिनोऽज्ञाश्च न यजंति जगत्पतिम् ॥ अजरामरवन्दूढास्तिष्ठति नरकीटकाः ॥ ४ ॥ तडिच्छेखाश्रिया मत्ता वृथाहंकारदूषिताः ॥ न
 यजंति जगन्नाथं सर्वेश्वरोविधायकम् ॥ ५ ॥ हरिधर्मताः शांता हरिपादाब्जसेवकाः ॥ दैवात्केऽपीह जायंते लोकानुग्रहतत्पराः ॥ ६ ॥
 कर्मणा मनसा वाचा यो यजेद्भक्तितो हरिम् ॥ स याति परमं स्थानं सर्वलोकोत्तमो तमम् ॥ ७ ॥ अत्रैवोदाहर्तमीममितिहासं
 पुरातनम् ॥ पठतां शृण्वतां चैव सर्वपापप्रणाशनम् ॥ ८ ॥ तत्प्रवक्ष्यामि चरितं यज्ञमालिमुमालिनोः ॥ यस्य श्रवणमात्रेण वाजिमेघ
 फलं लभेत् ॥ ९ ॥ कश्चिदासीत्पुरा विप्र ब्राह्मणो रैवतेन्दुरे ॥ वेदमालिरिति ख्यातो वेदवेदांगपारगः ॥ १० ॥ सर्वभूतदययुक्तो
 हरिपूजापरायणः ॥ पुत्रमित्रकलत्रार्थं धनार्जनपरोऽभवत् ॥ ११ ॥ अपण्यविक्रयं चक्रे तथा च रसविक्रयम् ॥ चंडालाद्यैरपि तथा
 संभाषी तत्प्रतिग्रही ॥ १२ ॥ तपसां विक्रयं चक्रे व्रतानां विक्रयं तथा ॥ परार्थं तीर्थगमनं कलत्रार्थमकारयत् ॥ १३ ॥ कालेन गच्छता
 विप्र जातौ तस्य सुताबुभो ॥ यज्ञमाली मुमाली च यमलवतिशोभनौ ॥ १४ ॥ ततः पिता कुमारौ तावतिस्नेहसमन्वितः ॥ पोषयामास वात्स
 ल्याद्बहुभिः साधनैस्तदा ॥ १५ ॥ वेदमालिर्बहूपर्यैर्धनं संपाद्य यत्नतः ॥ स्वधनं गणयामास कियत्स्यादिति वेदितुम् ॥ १६ ॥ निधिकोटि
 सहस्राणां कोटिकोटिशुणान्वितम् ॥ विगणय्य स्वयं हृष्टो विस्मितश्चार्थचितया ॥ १७ ॥ असत्प्रतिग्रहैश्चैव अपण्यानां च विक्रयैः ॥ मया तपो
 विक्रयाद्यैरेतद्धनमुपार्जितम् ॥ १८ ॥ नाद्यापि शांतिमाप्त्वा मम तृष्णातिदुःसहा ॥ मेरुतुल्यसुवर्णानि ह्यसंख्यातानि वांछति ॥ १९ ॥ अहो मन्ये
 महाकष्टं समस्तकुशसाधनम् ॥ सर्वान्कामानवाप्नोति पुनरन्यच्च कांक्षति ॥ २० ॥ जीर्यति जीर्यतः केशाः दंता जीर्यति जीर्यतः ॥ चक्षुःश्रोत्रे

च जीयते तृष्णोका तरुणायते ॥ २१ ॥ मर्मद्वियाणि सर्वाणि मंदभावं व्रजति च ॥ बलं हतं च जरसा तृष्णा तरुणतां गता ॥ २२ ॥ कष्टाशा
वर्तते यस्य स विद्वानथ पंडितः ॥ मुशतोऽपि प्रमन्युः स्याद्धीमानप्यतिमृदधीः ॥ २३ ॥ आशा भगकरी पुंसांमजेयारतिसन्निभा ॥ तस्मादाशां
त्यजेत्याहो यदीच्छेच्छाश्वतं सुखम् ॥ २४ ॥ बलं तेजो यशश्चैव विद्यां मानं च वृद्धताम् ॥ तथैव सत्कुले जन्म आशा हंत्यतिवेगतः ॥ २५ ॥
तृणामांशाभिभूतानामाश्चर्यमिदमुच्यते ॥ किंचिद्वातापि चांडालस्तस्मादाधिकतां गतः ॥ २६ ॥ आशाभिभूता ये मर्त्या महासोहा महोद्धताः ॥
अवमानादिकं दुःखं न जानति कदाप्यहो ॥ २७ ॥ मयाय्वेवं बहुक्लेशैरेतद्धनमुपार्जितम् ॥ शरीरमपि जीर्णं च जरसापहतं वलम् ॥ २८ ॥ इतः
परं यतिष्यामि फलोकार्थमादरात् ॥ एवं निश्चित्य विप्रद्रुधममार्गं स्तोऽभवत् ॥ २९ ॥ तदैव तद्धनं सर्वं चतुर्द्धा व्यभजत्तथा ॥ स्वयं तु भाग
द्वित्य स्वाजितार्थादपाहरत् ॥ ३० ॥ शेषं च भागद्वितयं पुत्रयोर्भयार्ददौ ॥ स्वनाजितानां पापानां नाशं कर्तुमनास्तदा ॥ ३१ ॥ प्रा
तद्भागारामांश्च तथा देवहृहान्बहून् ॥ अन्नादीनां च दानानि गंगातीरे चकार सः ॥ ३२ ॥ एव धर्मशेषं च विश्राण्य हरिभक्तिमान् ॥ नरनारायण
स्थानं जगाम तपसे वनम् ॥ ३३ ॥ तत्रापश्यन्महारम्यमाश्रमं मुनिसेवितम् ॥ प्रलितैः पुष्पितैश्चैव शोभितं वृक्षसंचयैः ॥ ३४ ॥ गृणद्भिः परमं
ब्रह्म शास्त्रार्चितापरैस्तथा ॥ परिचर्यापरैर्वृद्धैर्मुनिभिः परिशोभितम् ॥ ३५ ॥ शिष्यैः परिबृत्तं तत्र मुनिं ज्ञानिं रि सङ्गं कम् ॥ गृणतं
परमं ब्रह्म तेजोराशिं ददर्श ह ॥ ३६ ॥ शमादिगुणसंयुक्तं रागादिगहितं मुनिम् ॥ शीर्णपर्णशिनं दृष्ट्वा वेदमालिर्ननाम तम् ॥ ३७ ॥ तस्य
जानन्तिरागतोः कल्पयामास चार्हणम् ॥ कंदमूलफलोद्यस्तु नारायणधिया मुने ॥ ३८ ॥ कृतातिथ्याक्रियस्तेन वेदमाली कृतजलिः ॥
विनयावन्तो भूत्वा प्रोवाच वदतां वरम् ॥ ३९ ॥ भगवन्कृतकृत्योऽस्मि विगतं कल्मसं मम ॥ मासुद्धर महाभाग ज्ञानदानेन पंडित
॥ ४० ॥ एवमुक्तस्तस्तेन ज्ञानतिर्मुनिसत्तमः ॥ प्रोवाच प्रहसन्वाग्मी वेदमालिं गुणान्वितम् ॥ ४१ ॥ जानतिरुवाच ॥ शृणुष्व विप्रशाईल
संसारच्छेदकारणम् ॥ प्रवक्ष्यामि समासेन दुर्लभं त्वकृतात्मनाम् ॥ ४२ ॥ भज विष्णुं परं नित्यं स्मर नारायणं प्रभुम् ॥ परापवादं पैशुन्यं
कदाचिदपि मा कृथाः ॥ ४३ ॥ परोपकारनितः सदा भव महामते ॥ हरिपूजापरैश्चैव त्यज मूर्खसमागमम् ॥ ४४ ॥ कामं क्रोधं च लोभं
च मोहं च मदमत्सरौ ॥ परित्यज्यत्यन्मबुद्धोक्तं दृष्ट्वा शान्तिं गमिष्यसि ॥ ४५ ॥ असूयां पारिदां च कदाचिदपि मा कुरु ॥ दंशचारमहंकारनैष्ठुर्यं च
परित्यज ॥ ४६ ॥ दयां कुरुष्व भूतेषु शुश्रूषां च तथा सताम् ॥ त्वया कृतांश्च धर्मान्वै मा प्रकाशय पृच्छताम् ॥ ४७ ॥ आताचरपानन्दद्वानोऽक्ष

कुरु शक्तिः ॥ पूजयस्वातिथिं नित्यं स्वकुटुंबाविरोधतः ॥ ४८ ॥ पत्रैः पुष्पैः फलैर्वापि दूर्वाभिः गृह्यैश्च ॥ पूजयस्व जगन्नाथं नारायणमक-
 मतः ॥ ४९ ॥ देवानृषीन्पितृन्पितामहान् तर्पयस्व यथाविधि ॥ अग्रे च विधिवद्विप्रं परिचर्यापरो भव ॥ ५० ॥ देवतायतने नित्यं संमार्जनपरो भव ॥
 तथोपलेपनं चैव कुरुष्व सुसमाहितः ॥ ५१ ॥ शीर्णस्फटितसंधानं कुरु देवगृहे सदा ॥ मार्गशोभां च दीपं च विष्णोरायतने कुरु ॥ ५२ ॥ कंद-
 मूलफलैर्वापि सदा पूजय माधवम् ॥ प्रदक्षिणनमस्कारैः स्तोत्राणां पठनैस्तथा ॥ ५३ ॥ पुराणश्रवणं चैव पुराणपठनं तथा ॥ वेदांतपठनं चैव
 प्रत्यहं कुरु शक्तिः ॥ ५४ ॥ एवं स्थिते तव ज्ञानं भविष्यत्युत्तमोत्तमम् ॥ ज्ञानात्मस्तपसापानां मोक्षो भवति निश्चितम् ॥ ५५ ॥ एवं प्रबोधितस्तेन
 वेदमालिर्महामतिः ॥ तथा ज्ञानतो नित्यं ज्ञानलेशमवाप्तवान् ॥ ५६ ॥ वेदमालिः कदाचित् ज्ञानलेशप्रचोदितः ॥ कोऽहं मम क्रिया केति स्वयमेव
 व्यर्चयित् ॥ ५७ ॥ मम जन्म कथं जातं रूपं कीदृग्विधं मम ॥ एवं विचारणपरो दिवानिशमंतद्वितः ॥ ५८ ॥ अनिश्चितमतिर्भूत्वा वेदमालिर्द्विजो-
 त्तमः ॥ पुनर्जानितिमगस्य प्रणम्येदमुवाच ह ॥ ५९ ॥ वेदमालिरूवाच ॥ मम चित्तमतिभ्रान्तं गुरो ब्रह्मविदां वरा ॥ कोऽहं मम क्रिया का च मम जन्म
 कथं वद ॥ ६० ॥ जानंतिरूवाच ॥ सत्यं सत्यं महाभाग चित्तं भ्रान्तं सुनिश्चितम् ॥ अविद्यानिलयं चित्तं कथं सद्भावमेव्यति ॥ ६१ ॥ ममेति
 गदितं यत्तु तदपि भ्रान्तिरिष्यते ॥ अहंकारो मनोधर्म आत्मनो नहि पंडित ॥ ६२ ॥ पुनश्च कोऽहमित्युक्तं वेदमाले त्वया तु यत् ॥ मम जात्यादि-
 शून्यस्य कथं नाम करोम्यहम् ॥ ६३ ॥ अनौपम्यस्वभावस्य निर्गुणस्य परात्मनः ॥ नीरूपस्याप्रमेयस्य कथं नाम करोम्यहम् ॥ ६४ ॥ परब्रह्मोतिः
 स्वरूपस्य परिपूर्णव्यात्मनः ॥ अविच्छिन्नस्वभावस्य कथ्यते च कथं क्रिया ॥ ६५ ॥ स्वप्रकाशात्मनो विप्र नित्यस्य परमात्मनः ॥ अनंतस्य क्रिया चैव
 कथं जन्म च कथ्यते ॥ ६६ ॥ ज्ञानैकवद्यमजरं परं ब्रह्म सनातनम् ॥ परिपूर्णं परानंदतस्मान्नान्यदिह द्विज ॥ ६७ ॥ तत्त्वमस्यादिव्याक्येभ्यो ज्ञानं मोक्षस्य
 साधनम् ॥ ज्ञाने त्वनाहते सिद्धे सर्वं ब्रह्ममयं भवेत् ॥ ६८ ॥ एवं प्रबोधितस्तेन वेदमालिर्मुनीश्वर ॥ सुमोदपश्यन्नात्मानमात्मन्येवाच्युतं प्रभुम् ॥ ६९ ॥
 उपाधिरहितं ब्रह्म स्वप्रकाशं निरंजनम् ॥ अहमेवेति निश्चित्य परं शांतिमवाप्तवान् ॥ ७० ॥ ततश्च व्यवहारार्थं वेदमालिर्मुनीश्वरम् ॥ गुरुं प्रणम्य
 जानति सदा ध्यानपरोऽभवत् ॥ ७१ ॥ गते बहुतिथे काले वेदमालिर्मुनीश्वर ॥ वाराणसीपुरं प्राप्य परं मोक्षमवाप्तवान् ॥ ७२ ॥ य इमं पठतेऽ-
 ध्यायं शृणुयाद्वा समाहितः ॥ स कर्मपाशीवच्छेदं प्राप्य सौख्यमवाप्नुयात् ॥ ७३ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे ज्ञाननिर्हपण
 नाम पंचविंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ सनक उवाच ॥ वेदमालेः सुतौ प्रोक्तौ यावुभौ मुनिसत्तम ॥ यज्ञमाली सुमाली च तयोः कर्माधुनोच्यते ॥ १ ॥

योगो यज्ञमाली विभेदं पितृसंचितम् ॥ धनं द्विधा कनिष्ठस्य भागमेकं ददौ तदा ॥२॥ सुमाली च धनं सर्वं व्यसनाभितः सदा ॥ अपादाना-
 दिभिश्चैव नाशयामास भो द्विज ॥३॥ गतिवाद्यातो नित्यं मद्यपानस्तोऽभवत् ॥ वेश्याविभ्रमखुण्डोऽसौ परदारस्तोऽभवत् ॥ ४ ॥ सर्वस्मिन्नाशलायते
 हिण्डे पितृसंचिते ॥ अपहत्य परं द्रव्यं वारस्त्रीनिस्तोऽभवत् ॥ ५ ॥ दृष्ट्वा सुमालिनः शीलं यज्ञमाली महामतिः ॥ बभूव दुःखितोऽत्यर्थं आतरं
 च दमम्वीत् ॥६॥ अलममत्यंतकष्टेन वृत्तेनास्मभकुलेऽनुज ॥ त्वमेक एव दुष्टात्मा महापापस्तोऽभवः ॥७॥ एवं निवारयंतं तं बहुशो ज्येष्ठसोऽहम् ॥
 हनिष्यामीति निश्चित्य खड्गहस्तः कचेऽग्रहीत् ॥ ८ ॥ ततो महारवो जज्ञे नगरे भृशदारुणः ॥ बंधुनागंराश्रयं कुपितास्ते सुमालिनम् ॥ ९ ॥
 यज्ञमाली ह्यमेयात्मा पौरान्संप्राप्य दुःखितः ॥ बंधनान्मोचयामास भ्रातृहृदविमोहितः ॥ १० ॥ यज्ञमाली पुनश्चापि बिभिदे स्वधनं द्विधा ॥
 आददे स्वयमर्द्धं च ददावर्द्धं यवीयसो ॥११॥ सुमाली त्वत्पितृदात्मा तद्धनं चापि नारदः ॥ मूर्खः पार्वंडचंडालैर्बुभुजे च सहोद्वतः ॥१२॥ असतसुपुभो-
 माय दुर्जनानां विभूतयः ॥ पिचुमंदः फलाढ्योऽपि काकैरेवोपभुज्यते ॥१३॥ भ्रात्रा दत्तं धनं तच्च सुमाली नाशयन्नुने ॥ मद्यपानमनश्च गोमांसा-
 दीन्यभक्षयत् ॥ १४ ॥ त्यक्तो बंधुजनैः सर्वैश्चांडालैश्चिसन्वितः ॥ राज्ञापि वाधितो विप्रप्रपदे निजनं वनम् ॥ १५ ॥ यज्ञमाली सुधीर्विप्र सदा
 धर्मस्तोऽभवेत् ॥ अवारितं ददावन्नं सत्सङ्गतकल्मषः ॥१६॥ पित्रा कृतानि सर्वाणि तडागदीनि सत्तम ॥ अपालयत्यनेन सदा धर्मपरायणः ॥
 ॥१७॥ विप्रापितं धनं सर्वं यज्ञमालेर्महात्मनः ॥ सत्पात्रदाननिष्ठस्य धर्ममागमवर्तिनः ॥ १८ ॥ अहो सुदुपयोगाय सज्जनानां विभूतयः ॥ कल्पवृक्ष-
 फलं सर्वममरैरेव भुज्यते ॥ १९ ॥ धनं विश्राण्य धर्मार्थं यज्ञमाली महामतिः ॥ नित्यं विष्णुगृहे सग्यक्परिचर्य्यारोऽभवत् ॥२०॥ कालेन गच्छता-
 तौ तु वृद्धाभवपुणगतौ ॥ यज्ञमाली सुमाली च द्वेककाले मृताबुभौ ॥२१॥ हरिजातस्यापूरस्य यज्ञमालिमहात्मनः ॥ हरीः सप्रेषयाप्रास विमानं पापदा-
 वृतम् ॥२२॥ दिव्य विमानमारुह्य यज्ञमाली महामतिः ॥ पूज्यमानः सुरगणैः स्तूयमानो मुनीश्वरैः ॥२३॥ गंधर्वायमानश्च सेवितश्चाप्सरोगणैः ॥
 कामधेन्या पुण्यमाणश्चित्राभरणभूषितः ॥ २४ ॥ कोमलैस्तुलसीमाल्यैर्भूषितस्तेजसां निधिः ॥ गच्छन्विष्णुपदं दिव्यमनुजं पथि दृष्टवान् ॥२५॥
 ताडयमानं यमभैः क्षुत्तुङ्भ्यां परिपीडितम् ॥ प्रेतभूतं विवह्र च दुःखितं पाशवेष्टितम् ॥ इतस्ततः प्रधावनं विलपंतमनाथवत् ॥२६॥ क्रोशन्तं च
 रुदंतं च दृष्ट्वा मनसि विव्यथो ॥२७॥ यज्ञमाली दयायुक्तो विष्णुदूतान्समीपमावा ॥ कोऽयं भैरवाध्यमान इत्यपृच्छत्कृतं जलि ॥२८॥ अथ ते हरिदूतास्ते
 यज्ञमालिमहोजसम् ॥ असौ सुमाली भ्राता ते पापस्मेति समब्रुवन् ॥२९॥ यज्ञमाली समाकर्ण्य व्याख्यातं विष्णुकिंकरैः ॥ मनसा दुःखमापन्नः पुनः
 प्रपच्छ नारदः ॥३०॥ कथमस्य भवेन्मोक्षः संचितैः पापसंचयैः ॥ तदुपायं प्रदध्व मे शृणु हि मम बांधवाः ॥३१॥ सख्यं सातपदीनं स्यादित्याहुर्धर्मकोविदाः ॥

सतां साप्तपदी मैत्री सत्सतां त्रिपदी तैथा ॥ ३२ ॥ सस्ततामपि ये संतस्तेषां मैत्री पदे पदे ॥ ३३ ॥ तस्मान्मे वांधवा युयं मां नेतुं समुपागताः ॥ यतोऽयं मम
 भ्रातापि मुच्यते तदिहोच्यताम् ॥ ३४ ॥ यज्ञमोल्लिखचः श्रुत्वा विष्णुदूता दयालवः ॥ पुनः स्मितमुखाः प्रोचुर्यज्ञमालिहरिप्रियम् ॥ ३५ ॥ विष्णुदूता
 ऊचुः ॥ यज्ञमालिन्महाभाग नारायणपरायण ॥ उपायं तव वक्ष्यामः सुमालिप्रममुक्तिदम् ॥ ३६ ॥ कृत यत्सुमहत्कर्म त्वया प्राक्तनजन्यनि ॥
 प्रवक्ष्यामः समासेन तच्छृणुष्व समाहितः ॥ ३७ ॥ पुरा त्वं वैश्यजातीयो नाम्ना विश्वरः स्मृतः ॥ त्वया कृतानि पापानि महान्त्यगणितानि
 वै ॥ ३८ ॥ सुकर्मवासनाहीनो मातापित्रोर्विरोधकृत् ॥ एकदा बंधुभिर्मित्यक्तः शोकसंतापीडितः ॥ ३९ ॥ क्षुधाग्निनापि संतप्तः प्राप्तवान्हरिमंदिरम् ॥
 तदा वृष्टिरभूत्तत्र तत्स्थानं पंकिलं ह्यभूत् ॥ ४० ॥ दूरीकृतस्त्वया पंकस्तत्स्थाने स्थातुमिच्छया ॥ उपलेपनतां प्राप्तं तत्स्थानं विष्णुमंदिरं ॥ ४१ ॥
 त्वयोषितं तु तद्वात्रौ तस्मिन्देवालोयं द्विज ॥ दशितश्चैव सौम्यं प्राप्तं पञ्चत्वमेव च ॥ ४२ ॥ तेन पुण्यप्रभावेन उपलेपकृतेन च ॥ विप्रजन्य त्वया प्राप्तं हरि
 भक्तिस्तथाचला ॥ ४२ ॥ कल्पकोटिशतं साग्रं संप्राप्य हरिसन्निधिम् ॥ वसाद्य ज्ञानमासाद्य पं मोक्षं गमिष्यसि ॥ ४३ ॥ अनुजं यातकिश्चिद् त्वं
 समुद्धर्तुमिच्छसि ॥ उपायं तव वक्ष्यामस्तं निबोध महामते ॥ ४४ ॥ गोचर्ममात्रभूमेस्तु उपलेपनजं फलम् ॥ दत्त्वोद्धर महाभाग भ्रातरं कृपया
 न्वितः ॥ ४५ ॥ एवमुक्तो विष्णुदूतैर्यज्ञमाली महामतिः ॥ तत्फलं प्रददौ तस्मै ब्रात्रे पापविमुक्तये ॥ ४६ ॥ सुमाली भ्रातृदत्तेन पुण्येन
 गतकल्मषः ॥ बभूव यमदूतास्तु तं त्यक्त्वा प्रपलायिताः ॥ ४७ ॥ विमानं चागतं सद्यः सर्वभोगसमन्वितम् ॥ तदा सुमाली
 स्वर्गानमारुह्य मुमुदे मुने ॥ ४८ ॥ तावुभौ भ्रातरौ विप्र सुरवृंदनमस्कृतौ ॥ अवापतुर्दृशं प्रीतिं समालिग्य परस्परम् ॥ ४९ ॥
 यज्ञमाली सुमाली च स्तूयमानौ महर्षिभिः ॥ गीयमानौ च गंधर्वैर्विष्णुलोकं प्रजग्मतुः ॥ ५० ॥ अवाप्य हरिसालोक्यं सुमाली
 मुनिसत्तम ॥ यज्ञमाली चोषतुस्तौ कल्पमेकं मुदान्वितौ ॥ ५१ ॥ मुक्त्वा भोगान्वहूस्तत्र यज्ञमाली महामतिः ॥ तत्रैव ज्ञानसंपन्नः परं मोक्ष
 मुपागतः ॥ ५२ ॥ सुमाली तु महाभागो विष्णुलोके मुदान्वितः ॥ स्थित्वा भूमिं पुनः प्राप्य विप्रत्वं समुपागतः ॥ ५३ ॥ अतिशुद्धे कुले जातो
 गुणवान्वेदपारगः ॥ सर्वसंपत्समोपेतो हरिभक्तिपरायणः ॥ ५४ ॥ व्याहरन्हरिनामानि प्रयेद् जाह्नवीतटम् ॥ तत्र स्नातश्च गंगायां दृष्ट्वा विश्वेश्वरं
 प्रभुम् ॥ ५५ ॥ अवाप परमं स्थानं योगिनामपि दुर्लभम् ॥ उपलेपनमाहात्म्यं कथितं ते मुनीश्वर ॥ ५६ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन संपूज्यो जगतोपतिः ॥
 अकामादपि ये विष्णोः सकृत्पूजां प्रकुर्वते ॥ ५७ ॥ न तेषां भवदंष्टस्तु कदाचिदपि जायत ॥ हरिभक्तिरतान्यस्तु हविषुद्धया समर्चयत् ॥ ५८ ॥

तस्य तुष्यति विप्रैर्द्रुवविष्णुमहेश्वराः ॥ हरिभक्तिपराणां तु संगिनां संगमात्रतः ॥ ५९ ॥ मुच्यते सर्वपापेभ्यो महापातकवानपि ॥
हरिपूजापराणां च हरिनामसात्त्वनाम् ॥ ६० ॥ शुद्धपानिता याति पापिनोऽपि प्रां गतिम् ॥ ६१ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे
विष्णुसेवाप्रभावो नाम षट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ सनक उवाच ॥ भूयः शृणुष्व विप्रैर्द्रु महात्म्यं कमलापतेः ॥ कस्य नो जायते प्रीतिः श्रोतुं
हरिकथामृतम् ॥ १ ॥ नराणां विषयान्धानां ममताकुलचेतसाम् ॥ एकमेव हरेर्नाम सर्वपापप्रणाशनम् ॥ २ ॥ सकृद्वा न नमेद्यस्तु विष्णुं
पापहरं नृणाम् ॥ श्रप्य च ते विजानीयात्कदाचिन्नालपेष तम् ॥ ३ ॥ हरिपूजाविहीनं तु यस्य वेश्म द्विजोत्तम ॥ श्मशानसदृशं तद्वि कदाचिदपि नो
विशेत् ॥ ४ ॥ हरिपूजाविहीनाश्च वेदविदेषिणस्तथा ॥ गोद्विजद्वेषनिस्ता राक्षसाः परिकीर्तिताः ॥ ५ ॥ यो वा को वापि विप्रेन्द्र विप्रद्वेषपरायणः ॥
समर्चयति गोविंदं तत्पूजा विफल भवेत् ॥ ६ ॥ अन्यथेयोविनाशार्थं योऽर्चयति जनार्दनम् ॥ सा पूजैव महाभाग पूजकानां हति वै ॥ ७ ॥
हरिपूजाकरो यस्तु यदि पापं समाचरेत् ॥ तमेव विष्णुद्वेषारं प्रादुस्तत्स्वात्यर्थकोविदाः ॥ ८ ॥ ये विष्णुनिस्ताः सति लोकानुग्रहतत्पराः ॥
धर्मकार्यताः शश्विष्णुरूपस्तु ते मताः ॥ ९ ॥ कोटिजन्मार्जितैः पुण्यैर्विष्णुभक्तिः प्रजायते ॥ दृढभक्तिमतां विष्णौ पापबुद्धिः कथं
भवेत् ॥ १० ॥ जन्मकोट्यर्जितं पापं विष्णुपूजारात्मनाम् ॥ क्षयं याति क्षणादेव तेषां स्यात्पापघीः कथम् ॥ ११ ॥ विष्णुभक्तिविहीना
ये चंडालाः परिकीर्तिताः ॥ चंडाला अपि वै श्रेष्ठा हरिभक्तिपरायणाः ॥ १२ ॥ नराणां विषयाधानां सर्वदुःखविनाशिनी ॥ हरिसेवेति विख्याता
भुक्तिभुक्तिप्रदायिनी ॥ १३ ॥ संगतस्नेहाद्रयाहोभादज्ञानाद्वापि यो नरः ॥ विष्णोरुपासनं कुर्यात्तोऽक्षयं सुखमश्नुते ॥ १४ ॥ हरिपादोदकं यस्तु
कण्मात्रं पिबेदपि ॥ स स्नातः सर्वतीर्थेषु विष्णोः श्रित्तरो भवेत् ॥ १५ ॥ अकालमृत्युशमनं सर्वव्याधिविनाशनम् ॥ सर्वदुःखोपशमनं हरिपादो
दकं स्मृतम् ॥ १६ ॥ नारायणं परं धाम ज्योतिषां ज्योतिरुत्तमम् ॥ यं प्रपन्ना महात्मानस्तेषां मुक्तिर्हि शाश्वती ॥ १७ ॥ अत्राप्युदाहर्तमिमितिहासं
पुरातनम् ॥ पठतां शृण्वतां चैव सर्वपापप्रणाशनम् ॥ १८ ॥ आसीत्पुरा कृतयुगे शुलिको नाम लुब्धकः ॥ परदारपरद्रव्यहरणं सततोद्यतः ॥ १९ ॥
परनिदापो नित्यं जन्तूपद्रवकृत्तथा ॥ हतवान्ब्राह्मणान् गांश्च शतशोऽथ सहस्रशः ॥ २० ॥ देवस्वरुणे नित्यं परस्वरुणे तथा ॥ उद्युक्तः सर्वदा
विप्र कीर्त्तनाशानमधीश्वरः ॥ २१ ॥ तेन पापान्यनेकानि कृतानि सुमहांति च ॥ न तेषां शक्यते क्लृप्ते संख्या वत्सकोटिभिः ॥ २२ ॥ स कदा
चिन्महापापो जतूनामन्तकोपमः ॥ सौवीरराज्ञो नगरं सर्वैश्वर्यसमन्वितम् ॥ २३ ॥ योषिर्द्विषिताभिश्च सरोभिर्मिलोदकैः ॥ अलंकृतं विप

णिभिर्भयौ देवपुरोपमम् ॥ २४ ॥ तस्योपवनमध्यस्थं रम्यं केशवमदिरम् ॥ छादितं हेमकलशैर्दृष्ट्वा व्याधो मुदं ययौ ॥ २५ ॥ हराम्यत्र सुदर्णा
 नि बहुनीति विनिश्चितम् ॥ जगामाभ्यन्तरं तस्य कीनाशश्चौर्यलेखः ॥ २६ ॥ तत्रापश्यद्विजवरं शांतं तत्त्वार्थकोविदम् ॥ परिचर्यापरं
 विष्णोरुत्तमं तपसां निधिम् ॥ २७ ॥ एकाकिनं दयालुं च निस्पृहं ध्यानलेखपम् ॥ चौर्यान्तरायकर्तारं तं दृष्ट्वा लुब्धको मुने ॥ २८ ॥ द्रव्यजातं तु
 देवस्य हर्तुकामोऽतिसाहसी ॥ उत्तमं हंतुमारंभे विधृतासिर्मदोद्धतः ॥ २९ ॥ पादेनाक्रम्य तद्वक्षो जटाः संगृह्य पाणिना ॥ हंतुं कृतमतिं व्याघ्रसु
 त्तकः प्रेक्ष्य चाब्रवीत् ॥ ३० ॥ उत्तमं उवाच ॥ भो भो साधो बृथा मां त्वं हनिष्यसि निरागसम् ॥ मया किमपराद्धं ते तद्भद्रं महामते ॥
 ॥ ३१ ॥ कृतापराधिनां लोके शक्ताः शिक्षां प्रकुर्वते ॥ नहि सौम्य वृथा घ्नति सज्जना अपि पापिनः ॥ ३२ ॥ विशेषिष्यपि मुखेषु निरीक्ष्यावस्थितान्
 गुणान् ॥ विरोधं नहि कुर्वति सज्जनाः शांतचेतसः ॥ ३३ ॥ बहुधा बोध्यमानोऽपि यो नरः क्षमयान्वितः ॥ तमुत्तमं नरं प्राहुर्विष्णोः प्रियतरं सदा ॥
 ॥ ३४ ॥ सुज्जनो न याति वैरं परहितद्विर्विनाशकालेऽपि ॥ छेदेऽपि चंदनतरुः सुरभयति मुखं कुठारस्य ॥ ३५ ॥ अहो विधिः सुबलवान्वा
 धते बहुधा जनान् ॥ सर्वसंगविहीनोऽपि बाध्यते हि दुरात्मना ॥ ३६ ॥ अहो निष्कारणं लोके बाधते बहुधा जनान् ॥ सर्वसंगविहीनोऽपि बाध्य
 ते पिशुनैर्जनैः ॥ तत्रापि साधून्बाधते न समानां नृपाचन ॥ ३७ ॥ मृगमीनसज्जनानां तृणजलंसतोषविहितवृत्तीनाम् ॥ लुब्धकधीवरपिशुना
 निष्कारणैरिणो जगति ॥ ३८ ॥ अहो बलवती माया मोहयत्यस्विलं जगत् ॥ पुत्रमित्रकलत्रार्थं सर्वं दुःखेन योजयेत् ॥ ३९ ॥ परद्रव्यापहारेण
 कलत्रं पोषितं त्वया ॥ अंते तत्सर्वमुत्सृज्य एक एव प्रयाति वै ॥ ४० ॥ मम माता मम पिता मम भार्या ममात्मजाः ॥ ममेदमिति जंतूनां
 ममता बाधते बृथा ॥ ४१ ॥ यावदुर्जयति द्रव्यं बांधवास्तावदेव हि ॥ धर्माधर्मौ सैवास्तामिहामुत्र न चापरः ॥ ४२ ॥ धर्माधर्माजितैर्देवैः पोषिता
 येन ये नराः ॥ मृतमग्निमुखे हुत्वा घृतात्र भुंजते हि ते ॥ ४३ ॥ गच्छन्तं परलोकं च नरं तु ह्यनुतिष्ठतः ॥ धर्माधर्मौ न च धनं न पुत्रा
 न च बांधवाः ॥ ४४ ॥ कामः समृद्धिमायाति नराणां पापकर्मिणाम् ॥ कामः संक्षयमायाति नराणां पुण्यकर्मणाम् ॥ ४५ ॥ वृथैव व्याकुला लोका
 धनादीनां सदाजने ॥ ४६ ॥ यद्वापि तद्भवत्येव यदभाव्यं न तद्भवेत् ॥ इति निश्चितबुद्धीनां न चिंता बाधते कश्चित् ॥ ४७ ॥
 देवाधीनमिदं सर्वं जगत्थावरजंगमम् ॥ तस्माज्जन्म च मृत्युं च देवं जानाति नापरः ॥ ४८ ॥ यत्र कुत्र स्थितस्यापि यद्भाव्यं तद्भवेद्भुवम् ॥ लो
 कस्तु तत्र विज्ञाय वृथायासं करोति हि ॥ ४९ ॥ अहो दुःखं मनुष्याणां ममताकुलचेतसाम् ॥ महापापानि कृत्वापि परानुष्यन्ति यन्ततः ॥ ५० ॥

अर्जितं च धनं सर्वं भुजते बांधवाः सदा ॥ स्वयमेकतमो मृदस्तपाफलमभ्युते ॥ ५१ ॥ इति भुवाणं तमृषिं विमुच्य भयविह्वलः ॥ गुलिकः
 प्रांजलिः ग्राह क्षमस्वेति पुनः पुनः ॥ ५२ ॥ सत्संगस्य प्रभावेण हरिसन्निधिमात्रतः ॥ गतपापो लुब्धकश्च ह्यनुतापीदमब्रवीत् ॥ ५३ ॥ मया कृता
 नि यापानि महाति सुबहूनि च ॥ तानि सर्वाणि नष्टानि विप्रेद्र तव दर्शनात् ॥ ५४ ॥ अहोऽहं पापधीनित्य महापाप्मुषावरम् ॥ कथं मे निष्कृति
 भूयो यामि कं शरणं विभोः ॥ ५५ ॥ पूर्वजन्मार्जितैः पापैर्लुब्धकत्वमवाप्तवान् ॥ अत्रापि पापजालानि कृत्वा कां गतिमानुयाम् ॥ ५६ ॥ अहो
 ममाहुः क्षमेति शीघ्रं पापान्यनेकानि समर्ज्जितानि ॥ प्रतिक्रिया नैव कृता मयैषां गतिश्च का स्यान्ममजन्म किं वा ॥ ५७ ॥ अहो विधिः पापशता
 कुलं मां किं सुष्टवान्पातरं च शश्वत् ॥ कथं च यत्पापफलं हि भोक्ष्ये कियत्सु जन्मन्वहमुग्रकर्मा ॥ ५८ ॥ एवं विनिदवात्मानमात्मना लुब्धकस्त
 दा ॥ अंतस्तापाग्निस्तप्तः सद्यः पंचत्वमागतः ॥ ५९ ॥ उत्तकः पतितं प्रेक्ष्य लुब्धकं तं दयापरः ॥ विष्णुपादोदकैर्नैवभयर्षिचमनहासतिः ॥
 ॥ ६० ॥ हरिपादोदकस्पर्शाल्लुब्धको गतकल्मषः ॥ दिव्यं विमानमारुह्य मुनिमेतदथाब्रवीत् ॥ ६१ ॥ गुलिक उवाच ॥ उत्तकं मुनिर्शादूल दुरुस्त्व
 मम सुव्रत ॥ विमुक्तस्त्वत्रासादेन महापातकंकंबुकात् ॥ ६२ ॥ गतस्त्वदुपदेशान्मे संतापो मुनिपुंगव ॥ तथैव सर्वपापानि विनष्टान्यतिवेगतः ॥
 ॥ ६३ ॥ हरिपादोदकं यस्मान्मयि त्वं सिक्तवान्युने ॥ प्रापितोऽस्मि त्वया तस्मात्तद्विष्णोः प्रमं पदम् ॥ ६४ ॥ त्वयाहं तारितो विप्र पापादस्मा
 च्छरीतः ॥ तस्मान्नतोऽस्मि ते विद्वन्मत्कृतं तत्क्षमस्व च ॥ ६५ ॥ इत्युक्त्वा देवकुसुमैर्मुनिश्रेष्ठं समाकिन् ॥ प्रदक्षिणात्रयं कृत्वा नमस्कारं चकार
 सः ॥ ६६ ॥ ततो विमानमारुह्य सर्वकामसमन्वितम् ॥ अप्सरोगणसंकीर्णः प्रपदे हरिं मदिरम् ॥ ६७ ॥ एतद्वद्व्य विस्मितोऽसौ ह्युत्तंकस्तपसनिधिः ॥
 शिरस्यंजलिमाधाय तुष्टाव कमलापतिम् ॥ ६८ ॥ तेन स्तुतो महाविष्णुर्दत्तवान्वसुत्तमम् ॥ वरेण तेनोत्तंकोऽपि प्रपदे प्रमं पदम् ॥ ६९ ॥ इति श्री
 बृहन्नारादीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे विष्णुमाहात्म्ये सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ नाराद उवाच ॥ कितस्ततोऽत्र महाभाग कथं तुष्टो जनादेन ॥ उत्तंकः पुण्यपु
 रुषः कीदृशं लब्धवान्वरम् ॥ १ ॥ सनक उवाच ॥ उत्तंकस्तु तदा विप्रो हरिर्ध्यानपरायणः ॥ पादोदकस्य माहात्म्यं दृष्ट्वा तुष्टाव भक्तितः ॥ २ ॥
 उत्तंक उवाच ॥ नतोऽस्मि नारायणमादिदेवं जगन्निवासं जगदेकबंधुम् ॥ चक्राब्जशार्ङ्गासिं धरं महंतं स्मृतातिनिष्ठं शरणं प्रपद्ये ॥ ३ ॥ यन्नाभिजाब्ज
 प्रमवो विधाता सृजन्यसु लोकसमुच्चयं च ॥ यत्क्रोधजो हंति जगत् रुद्रस्तस्मादिदं प्रणतोऽस्मि विष्णुम् ॥ ४ ॥ पद्मापतिं पद्मदलायताक्षं विचि
 त्रवीर्यं निखिलकहेतुम् ॥ वेदांतवेद्यं पुरुषं पुराणं तेजोनिधिं विष्णुमहं प्रपन्नः ॥ ५ ॥ आत्माक्षरः सर्वगतोऽच्युताख्यो ज्ञानात्मको ज्ञानविदां शरण्यः ॥

ज्ञानैकवद्वो भगवाननादिः प्रसीदतां व्यष्टिसप्रष्टिरूपः ॥ ६ ॥ अन्तर्वीर्यो गुणजातिहीनो गुणात्मको ज्ञानविदां वारिष्ठः ॥ नित्यः प्रपन्नोति
 हरः परात्मा द्यावुधिर्मे वरदस्तु भूयात् ॥ ७ ॥ यः स्थूलसूक्ष्मादिविशेषभेदैर्जगद्व्यावत्स्वकृतं प्रविष्टः ॥ त्वमेव तत्सर्वमनंतसारं त्वत्तः परं नास्ति
 यतः परात्मन् ॥ ८ ॥ अगोचरं यत्तव शुद्धरूपं मायाविहीनं गुणजातिहीनम् ॥ निरञ्जनं निर्मलमप्रमेयं पश्यति सन्तः परमार्थसंज्ञम् ॥ ९ ॥
 एकेन ह्येव विभूषणानि यातानि भेदत्वमुपाधिभेदात् ॥ तथैव सर्वेश्वर एक एव प्रदृश्यते भिन्न इवाखिलात्मा ॥ १० ॥ यन्मायया मोहितचेतसस्तं
 पश्यति नात्मानमपि प्रसिद्धम् ॥ त एव मायारहितास्तदेव पश्यन्ति सर्वात्मकमात्मरूपम् ॥ ११ ॥ विभुं ज्योतिरनौपम्यं विष्णुसंज्ञं
 नमाम्यहम् ॥ समस्तमेतदुद्धृतं यतो यत्र प्रतिष्ठितम् ॥ १२ ॥ यतश्चैतन्यमायातं यद्द्रूपं तस्य वै नमः ॥ अप्रमेयमनाधारमाधाराधेयरूप
 कम् ॥ १३ ॥ परमानन्दचिन्मात्रं वासुदेवं नतोऽस्यहम् ॥ ह्रद्गहानिलः देवं योगिभिः परिसेवितम् ॥ १४ ॥ योगानामादिभूतं तं नमामि प्रणव
 स्थितम् ॥ नादात्मकं नादवीजं प्रणवात्मकमव्ययम् ॥ १५ ॥ सद्भावं सच्चिदानन्दं तं वन्दे तिग्मचक्रिणम् ॥ अजरं साक्षिणं त्वस्य ह्यवाङ्मन
 सगोचरम् ॥ १६ ॥ निरञ्जनमन्ताख्यं विष्णुरूपं नतोऽस्यहम् ॥ इन्द्रियाणि मनो बुद्धिः सत्त्वं तेजो बलं धृतिः ॥ १७ ॥ वासुदेवात्मकान्याहुः क्षेत्र क्षे
 त्रमेव च ॥ विद्याविद्यात्मकं प्राहुः परात्पतरं तथा ॥ १८ ॥ अनादिनिधनं शांतं सर्वधातामच्युतम् ॥ ये प्रपन्ना महात्मानस्तेषां मुक्तिर्हि शाश्वती
 ॥ १९ ॥ वरं वरेण्यं वरदं पुराणं सनातनं सर्वगतं समस्तम् ॥ नतोऽस्मि भूयोऽपि नतोऽस्मि भूयोऽपि नतोऽस्मि भूयः ॥ २० ॥ यत्पाद
 तोयं भवरोगवैद्यो यत्पादपांशुर्विमलत्वसिद्धयै ॥ यन्नाम दुष्कर्मनिवारणाय तमप्रमेयं पुरुषं भजामि ॥ २१ ॥ सद्रूपं तमसद्रूपं सदसद्रूपमव्ययम् ॥ तत्तद्विल
 क्षणं श्रेष्ठं श्रेष्ठं श्रेष्ठं च्छ्रेष्ठतरं भजे ॥ २२ ॥ निरञ्जनं निराकारं पूर्णमाकाशमध्यगम् परं च विद्याविद्याभ्यां हृदबुजनिवासिनम् ॥ २३ ॥ स्वप्रका
 शमनिर्देश्यं महतां च महत्तरम् ॥ अणोणीयांसमजं सर्वोपाधिविवर्जितम् ॥ २४ ॥ यत्रित्यं परमानन्दं परं ब्रह्म सनातनम् ॥ विष्णुसंज्ञं जगद्धाम
 तमस्मि शरणं गतः ॥ २५ ॥ यं भजन्ति क्रियानिष्ठा यं पश्यन्ति च योगिनः ॥ पूज्यात्पूज्यतरं शांतं गतोऽस्मि शरणं प्रभुम् ॥ २६ ॥ यं न
 पश्यन्ति विद्वंसो य एतद्व्याव्य तिष्ठति ॥ सर्वस्मादधिकं नित्यं नतोऽस्मि विभुमव्ययम् ॥ २७ ॥ अन्तःकरणसंयोगाजीव इत्युच्यते च यः ॥ अविद्याकाय
 रहितः परमात्मेति गीयते ॥ २८ ॥ सर्वात्मकं सर्वहेतुं सर्वकर्मफलप्रदम् ॥ वरं वरेण्यमजनं प्रणतोऽस्मि परात्परम् ॥ २९ ॥ सर्वज्ञं सर्वगं शांतं सर्वात्मा
 मिणं हरिम् ॥ ज्ञानात्मकं ज्ञाननिधिं ज्ञानसंस्थं विभुं भजे ॥ ३० ॥ नमाम्यहं वेदनिधिं मुरारिवेदांतविज्ञानमुनिश्चितार्थम् ॥ सूर्येदुवत्रोज्ज्वलने

त्रिमिदं स्वगस्वरूपं वपतिस्वरूपम् ॥ ३१ ॥ सर्वेश्वरं सर्वगतं महातं वेदात्मकं वेदविदं विद्विषामि ॥ तं वाङ्मनोऽपि नित्यमनंतशक्तिं ज्ञानैकवेद्यं पुरुषं भजामि ॥ ३२ ॥
 इन्द्राग्निं कालासुरपाशिविद्युसोमेशमार्तण्डपुंदराद्यैः ॥ यथाति लोकान्परिपूर्णभावास्तमग्रमेवं शरणं प्रपद्ये ॥ ३३ ॥ सहस्रशीर्षं सहस्रपादं सहस्रबाहुं च सह
 सनेत्रम् ॥ समस्तज्ज्ञैः परिखुष्टमाद्यं नतोऽस्मि दुष्टिप्रदुष्टप्रवीर्यम् ॥ ३४ ॥ कालात्मकं कालविभागहंतं गुणत्रयातीतमहं गुणज्ञम् ॥ गुणप्रियं कामदमस्तसंग
 मर्तोद्विषं विश्वभुजं वितृष्णम् ॥ ३५ ॥ निरीहमग्र्यं मनसाप्यग्न्यं मनोभयं चात्रमयं निरूढम् ॥ विज्ञानभेदं प्रतिपन्नकल्पं न वाङ्मयं ग्राणम
 ये भजामि ॥ ३६ ॥ न यस्य रूपं न बलप्रभावो न यस्य कर्माणि न यत्प्रमाणम् ॥ जानति देवा कमलोद्भवाद्यस्तोष्याम्यहं तं कथमात्मरूपम् ॥
 ३७ ॥ संसारसिधौ पतितं कदर्यं मोहाकुलं कामशतेन बद्धम् ॥ अकीर्तिभाजं पिशुनं कृतघ्नं सदशुचिं पापतं प्रमन्युम् ॥ दयादुधेपाहि भयाकुलं
 मां पुनः पुनस्त्वं शरणं प्रपद्ये ॥ ३८ ॥ इति प्रसादितस्तेन दयालुः कमलापतिः ॥ प्रत्यक्षात्मागतस्य भगवांस्तेजसां निधिः ॥ ३९ ॥ अतसो
 पुष्पसंकाशं पुल्लपङ्कजलोचनम् ॥ किरीटिनं कुण्डलिनं हारकेयूरभूषितम् ॥ ४० ॥ श्रीवत्सकौस्तुभधरं हेमयज्ञोपवीतिनम् ॥ नासां नित्यस्तमुक्ता
 भवर्धमानतनुच्छदिम् ॥ ४१ ॥ पीतांबरधरं देवं वनमालाविभूषितम् ॥ तुलसीकोमलदलैर्गुच्छिताग्निं महाद्युतिम् ॥ ४२ ॥ किंकिणीतुरा
 दौश्च शोभितं गरुडव्यजम् ॥ दृष्ट्वा ननाम विप्रेन्द्रो दण्डवत्सितिमण्डले ॥ ४३ ॥ अभ्यर्षिचक्षुरेः पादाबुतंको हर्षवार्तिभिः ॥ मुरारे रक्ष रक्षेति
 व्याहरन्नान्यधीस्तदा ॥ ४४ ॥ तसुत्थाप्य महाविष्णुरालिलिग दयापरः ॥ वरं वृणुष्व वत्सेति प्रोवाच मुनिपुङ्गवम् ॥ ४५ ॥ असाध्यं नास्ति किंचित्ते प्रसङ्गे
 मयि सत्तम ॥ इतीरितं समाकर्ण्य द्युत्तकंश्चक्रपाणिना ॥ पुनः प्रणम्य तं ग्राह देवदेवं जनार्दनम् ॥ ४६ ॥ किं मां मोहयसीश त्व किमन्यैदेव
 मे वरैः त्वयि भक्तिर्दृढा मेऽस्तु जनमजन्मांतरेष्वपि ॥ ४७ ॥ कीटेषु पक्षिषु मनुष्येसरीसृपेषु रक्षःपिशाचमनुजेष्वपि यत्र तत्र जातस्य मे भवतु केशव
 ते प्रसादात्त्वयैव भक्तिरचलाव्यभिचारणी च ॥ ४८ ॥ एवमस्त्विति लोकेशः शङ्खप्रतिनं संस्पृशन् दिव्यज्ञानं ददौ तस्मै योगिनामपि दुर्लभम् ॥
 पुनः स्तुवन्तं विप्रेन्द्रं देवदेवो जनार्दन इदमाह स्मितमुखो हस्तं तच्छिरसि न्यसन् ॥ ५० ॥ श्रीभगवानुवाच आराधय क्रियायोगिमां सदा
 द्विजसत्तम ॥ नरनारायणस्थानं व्रज मोक्षं गमिष्यसि ॥ ५१ ॥ त्वया कृतमिदं स्तोत्रं यः पठेत्सततं नरः ॥ सर्वान्कामानवाप्यति मोक्षभागी
 भवेत्ततः ॥ ५२ ॥ इत्युक्त्वा माधवो विप्रं तत्रैवातर्द्धे मुने ॥ नरनारायणस्थानमुत्तुक्तकोऽपि ततो ययौ ॥ ५३ ॥ तस्माद्वक्तिः सदा कार्या देवदेवस्य
 चक्रिणः ॥ हरिभक्तिः परा प्रोक्ता सर्वकामफलप्रदा ॥ ५४ ॥ उत्तंको भक्तिभावेन क्रियायोगपरो मुने ॥ पूजयन्माधवं नित्यं नरनारायणाश्रमे ॥ ५५ ॥

ज्ञानविज्ञानसंपन्नः संच्छिन्नद्वैतसंशयः ॥ आवाप दुरवापं वै तद्विष्णोः परमं पदम् ॥ ५६ ॥ पूजितो नम्रितो वापि संस्मृतो वापि मोक्षदः ॥ नारा-
 यणो जगन्नाथो भक्तानां मानवर्द्धनः ॥ ५७ ॥ तस्मान्नारायणं देवमनंतमपराजितम् ॥ इहमुत्र सुखप्रेप्सुः पूजयेद्भक्तिसंयुतः ॥ ५८ ॥ यः पठेदिदमाख्यानं
 शृणुयाद्वा समाहितः ॥ सोऽपि सर्वाघनिर्मुक्तः प्रयाति भवनं हरेः ॥ ५९ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे विष्णुमाहात्म्यं नामाष्टविंशोऽध्यायः
 ॥ ३८ ॥ सनक उवाच ॥ भूयः शृणुष्व विप्रेन्द्र माहात्म्यं परमेष्विनः ॥ सर्वपापहरं पुण्यं भुक्तिमुक्तिप्रदं नृणाम् ॥ १ ॥ अहो हरिकथा लोके पापघ्नी
 पुण्यदायिनी ॥ शृण्वतां वदतां चैव तद्भक्तानां विशेषतः ॥ २ ॥ हरिभक्तिरसास्वादमुदिता ये नरोत्तमाः ॥ नमस्करोम्यहं तेभ्यो यत्संगान्मुक्ति-
 भाग्यः ॥ ३ ॥ हरिभक्तिपरा ये तु हरिनामपरायणाः ॥ दुर्बुद्धा वा सुवृत्ता वा तेभ्यो नित्यं नमोनमः ॥ ४ ॥ ससारसागरं ततुं य इच्छन्सु-
 निपुङ्गव ॥ स भजेद्भक्तिभक्तानां भक्तान्वै पापहारिणः ॥ ५ ॥ दृष्टः स्मृतः पूजितो वा ध्यातः प्रणमितोऽपि वा ॥ समुद्ररति गोविंदो दुस्तराद्रव-
 सागरात् ॥ ६ ॥ स्वप्नभुजन् व्रजंस्तिष्ठन्नतिष्ठंश्च वदंस्तथा ॥ चिंतयेद्यो हरेर्नाम तस्मै नित्यं नमो नमः ॥ ७ ॥ अहो भाग्यमहो भाग्यं विष्णु-
 भक्तिरतात्मनाम् ॥ येषां मुक्तिः कस्यैव योगिनामपि दुर्लभा ॥ ८ ॥ अत्राप्युदाहरंतीमितिहासं पुरातनम् ॥ वदतां शृण्वतां चैव सर्वपाप-
 प्रणाशनम् ॥ ९ ॥ आसीन्पुरा महीपालः सोमवंशसमुद्भवः ॥ जयध्वज इति ख्यातो नारायणपरायणः ॥ १० ॥ विष्णोर्देवालये नित्यं संमा-
 र्जनपरायणः ॥ दीपदानस्तैश्चैव सर्वभूतदयापरः ॥ ११ ॥ स कदाचिन्महीपालो रेवातीरे मनोरमे ॥ विचित्रकुसुमोपेतं कृतवान्विष्णुमंदिरम् ॥
 १२ ॥ स तत्र नृपशार्दूलः सदा संमार्जने रतः ॥ दीपदानपरश्चैव विशेषेण हरिप्रियः ॥ १३ ॥ हरिनामपरो नित्यं हरिसंस्तुमानसः ॥
 हरिप्रणामनिरतो हरिस्तुजनप्रियः ॥ १४ ॥ वीतिहोत्र इति ख्यातो ह्यासीत्स्य पुरोहितः ॥ जयध्वजस्य चरितं दृष्ट्वा विस्मयमागतः ॥
 १५ ॥ कदाचिदुपविष्टं तं राजानं विष्णुतत्परम् ॥ अष्टच्छद्दीतिहोत्रस्तु वेदवेदांगपारागः ॥ १६ ॥ वीतिहोत्र उवाच ॥ राजन्यसमवर्धज्ञ
 हरिभक्तिपरायण ॥ विष्णुभक्तिमतां पुंसां श्रेष्ठोऽसि भक्तर्षभ ॥ १७ ॥ संमार्जनपरो नित्यं दीपदानस्तस्तथा ॥ तन्मे वद महाभाग किं त्वया विदितं
 फलम् ॥ १८ ॥ संपादनेन वर्त्तीनां तैलसंपादनेन च ॥ संयुक्तोऽसि सदा भद्रयद्रिष्णोर्गृहमार्जने ॥ १९ ॥ कर्मण्यन्यानि मन्थेव विष्णोः
 प्रीतिकराणि च ॥ तथापि किं महाभाग एतयोः सततोद्यतः ॥ २० ॥ सर्वात्मना महापुण्य नरेश विदितं च यत् ॥ तद् ब्रूहि मे शुद्धतमं प्रीतिमयि
 तवास्ति चेत् ॥ २१ ॥ पुरोधसैवमुक्तस्तु प्रहसन्स जयध्वजः ॥ विनयावनतो भूत्वा प्रोवाचेदं कृतांजलिः ॥ २२ ॥ जयध्वज उवाच ॥ शृणुष्व

विप्रशार्दूल मयैवाचरितं पुरा ॥ जातिस्मरत्वाज्जानामि श्रोतॄणां विस्मयप्रदम् ॥ २३ ॥ आसीत्पुत्रा कृतयुगे ब्रह्मन्स्वार्गचिपेऽतरे ॥ रैवतो नाम विप्रैर्दो
वेदवेदांगधाराः ॥ २४ ॥ अयज्ययाजकश्चैव सदैव श्रमयाजकः ॥ पिशुनो निष्ठुरैश्चैव ह्यण्ण्यानां च विक्रयी ॥ २५ ॥ निषिद्धकर्मचरणात्परि
त्यक्तः स बन्धुभिः।दग्निरो दुःखितैश्चैव शीर्णगो व्याधितोऽभवत्॥ २६ ॥ स कदाचिद्धनार्थं तु ग्रथिव्यां पर्यटन् द्विजः।भमार नर्मदातीरे श्वासकसप्र
पीडितः॥ २७ ॥ तस्मिन्मृते तस्य भार्या नाम्ना बन्धुमती मुनोः।कामचारणसाधु परित्यक्ता च बन्धुभिः॥ २८ ॥ तस्यां जतोऽस्मि चण्डालो दण्डकेतुरिति
श्रुत्वा।महापापतो नित्यं ब्रह्महृषपरायणः ॥ २९ ॥ परदारपरद्वयलोलुपो जन्तुर्हिसकः॥ गावश्च विप्रा बहवो निहता मृगपक्षिणः॥ ३० ॥ मेरुतुर्यसु
वर्णानि बहून्यपहृतानि च ॥ मद्यपानरतो नित्यं बहुरो मार्गरोयकृत् ॥ ३१ ॥ पशुपक्षिमृगादीनां जन्तूनामन्तकोपमः ॥ कदाचित्कामसंतप्तो गंतु
कामो रतिं क्षियः ॥ ३२ ॥ शून्यं विष्णुगृहं दृष्ट्वा प्रविष्टश्च क्षिया सह ॥ निशि रामोपभोगार्थं शयितं तत्र कामिना ॥ ३३ ॥ ब्रह्मन्स्वप्नप्रतिन
कियद्देशः प्रमाजितः ॥ यावंत्यः पांशुकणिकास्तत्र संमाजिता द्विज ॥ ३४ ॥ तावज्जन्मकृतं पापं तदैव क्षयमागतम् ॥ प्रदीपः स्थापितस्तत्र सुर
तार्थं द्विजोत्तम ॥ ३५ ॥ तेनापि मम दुष्कर्म निःशेषं क्षयमागतम् ॥ एवं स्थिते विष्णुगृहे द्वागताः पुरपालकाः ॥ ३६ ॥ ज्ञातोऽयमिति मां तां च
हन्तवतः प्रसन्न वै ॥ आवां निहत्य ते सर्वे निवृत्ताः पुरक्षकाः ॥ ३७ ॥ यदा तदैव संप्राप्ता विष्णुद्रुताश्चतुर्भुजाः ॥ किरीटकुंडलधरा वनमालाविभू
षिताः ॥ ३८ ॥ तैस्तु संप्रतितावां विष्णुद्रुतैरकल्मषैः ॥ दिव्यं विमानमारुह्य सर्वभोगसमन्वितम् ॥ ३९ ॥ दिव्यदेहधरो भूत्वा विष्णुलोकमुपग
तौ ॥ तत्र स्थित्वा ब्रह्मरूपशतं साग्रं द्विजोत्तम ॥ ४० ॥ दिव्यभोगसमायुक्तौ तावत्कालं दिवि स्थितौ ॥ ततश्च भूमिभागेषु देवयोगेषु वै ज्मात
॥ ४१ ॥ तेन पुण्यप्रभावेण यदूनां वंशसंभवः ॥ तेनैव मेऽच्युता संपत्तया राज्यसंकटकम् ॥ ४२ ॥ ब्रह्मन्कृतोपभोगार्थमेव श्रेयो ह्यवसावाच्च ॥
भक्त्या कुर्वति ये संतस्तेषां पुण्यं न वेदयहम् ॥ ४३ ॥ तस्मात्संमार्जने नित्यं दीपदाने च सत्तम ॥ यतिष्य परया भक्त्या ब्रह्मं जातिभरो यतः
॥ ४४ ॥ यः पूज्यज्जगन्नाथमेकाकी विगतस्पृहः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः प्रयाति परमं पदम् ॥ ४५ ॥ अवशेनापि यत्कर्म कृत्यमां श्रियमागतः ॥
भक्तिमद्भिः प्रशतैश्च किं पुनः सम्यगर्चनात् ॥ ४६ ॥ इति भूषवचः श्रुत्वा वीतिहोत्रो द्विजोत्तमः ॥ अनंतद्विष्टिमापन्नो हरिपूजापरोऽभवत् ॥ ४७ ॥
तस्माच्छृणुष्व विप्रैर्द्वेवो नारायणोऽव्ययः ॥ ज्ञानतोऽज्ञानतो वापि पूजकानां विमुक्तिदः ॥ ४८ ॥ अनित्या बधवाः सर्वे विभवं
नैव शाश्वतः ॥ नित्यं सन्निहितो मृत्युः कर्तव्यो धर्मसंग्रहः ॥ ४९ ॥ अज्ञो लोको वृथा गवः करिष्यति महोद्धतः ॥ कायः संनिहितापायो
धनादीनां किमुच्यते ॥ ५० ॥ जन्मकोटिसहस्रेषु पुण्यं यैः समुपाजितम् ॥ तेषां भक्तिर्भवेच्छुद्धा देवदेवे जनादेने ॥ ५१ ॥ सुलभं जाह्नवी

स्नानं तथैवातिथिपूजनम् ॥ सुलभाः सर्वयज्ञाश्च विष्णुभक्तिः सुदुर्लभा ॥ ५२ ॥ दुर्लभा तुलसीसेवा दुर्लभः संगमः सताम् ॥ सर्वभूतदया
 वापि सुलभा यस्य कस्य चित् ॥ ५३ ॥ सत्संगस्तुलसीसेवा हरिभक्तिश्च दुर्लभा ॥ ५४ ॥ दुर्लभं प्राण्य मानुष्यं न तथा गमयेद् बुधः ॥
 अर्चयिद्धि जगन्नाथं सारसेतद्धिजोत्तमा ॥ ५५ ॥ तर्तुं यदीच्छति जनो दुस्तरं भवसागरम् ॥ हरिभक्तिपरो भूयादेतदेव रसायनम् ॥ ५६ ॥ आतराश्रय
 गोविंदं मा विलंबं कुरु प्रिय ॥ आसन्नमेव नगरं कृतांतस्य हि दृश्यते ॥ ५७ ॥ नारायणं जगद्योनिं सर्वकारणकारणम् ॥ समर्चयस्व विप्रैर्द्र
 यदि मुक्तिमभीप्ससि ॥ ५८ ॥ सर्वाधार सर्वयोनिं सर्वतथामिणं विभुम् ॥ ये प्रपन्ना महात्मानस्ते कृतार्था न संशयः ॥ ५९ ॥ ते वंदास्ते प्रपूज्याश्च
 न रक्तार्था विशेषतः ॥ येऽर्चयन्ति महाविष्णुं प्रणतार्तिप्रणाशनम् ॥ ६० ॥ ये विष्णुभक्ता निष्कामा यजन्ति परमेश्वरम् ॥ त्रिःसप्तकुलसंयुक्ता
 स्ते याति हरिमंदिरम् ॥ ६१ ॥ विष्णुभक्ताय यो दद्यान्निष्कामाय महात्मने ॥ यानीयं वा फलं वापि स एव भगवन्प्रियः ॥ ६२ ॥ विष्णुभक्तिपराणां तु
 शुद्धेषां कुर्वते तु ये ॥ ते यान्ति विष्णुभुवनं यावदाभूतसंस्तुतम् ॥ ६३ ॥ ये यजन्ति स्पृहाशून्या हरिमक्ताद् हरिं तथा ॥ त एव भुवनं
 सर्वं पुनन्ति स्वांघ्रिपाशुना ॥ ६४ ॥ देवपूजापरो यस्य गृहे वसति सर्वदा ॥ तत्रैव सर्वदेवाश्च तिष्ठन्ति श्रीहरिस्तथा ॥ ६५ ॥ पूज्यमाना च तुलसी यस्य
 तिष्ठति वैश्वमनि ॥ तत्र सर्वाणि श्रेयांसि वर्द्धन्त्यहरहर्द्विज ॥ ६६ ॥ शालग्रामशिलारूपी यत्र तिष्ठति केशवः ॥ न बाधते ग्रहास्तत्र भूतवेताल
 कादयः ॥ ६७ ॥ शालग्रामशिला यत्र तत्तीर्थं तत्तपोवनम् ॥ यतः संनिहितस्तत्र भगवान्मधुसूदनः ॥ ६८ ॥ यद्गृहे नास्ति देवर्षे शालग्रामशिलार्चनम् ॥
 श्मशानसदृशं विद्यात्तद् गृहं शुभवार्जितम् ॥ ६९ ॥ पुराणन्यायमीमांसा धर्मशास्त्राणि च द्विज ॥ ६९ ॥ सांगा वेदास्तथा सर्वे विष्णोरूपं प्रकी
 र्तिताम् ॥ ७० ॥ भक्त्या कुर्वन्ति ये विष्णोः प्रदक्षिणचतुष्टयम् ॥ तेऽपि याति परं स्थानं सर्वकर्मनिर्बहणम् ॥ ७१ ॥ इति बृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथम
 पादे विष्णुमाहात्म्यं नाम एकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥ सनक उवाच ॥ अतः परं प्रवक्ष्यामि विभूतिं वैष्णवीं मुने ॥ यां शृण्वतां कीर्तयतां सद्यः
 पापक्षयो भवेत् ॥ १ ॥ वैवस्वतैस्तरे पूर्वं शकस्य च बृहस्पतेः ॥ संवादः सुमहानासीत् वक्ष्यामि निशामय ॥ २ ॥ एकदा सर्वभोगाढ्यो विबुधैः
 परिवारितः ॥ अस्मरोगणसंकीर्णो बृहस्पतिमभाषत ॥ ३ ॥ इन्द्र उवाच ॥ बृहस्पते महाभाग सर्वतत्त्वार्थकोविद ॥ अतीतब्रह्मणः कल्पे सृष्टिः कीदृ
 ग्विधा प्रभो ॥ ४ ॥ इन्द्रस्तु कीदृशः प्रोक्तो विबुधाः कीदृशाः स्मृताः ॥ तेषां च कीदृशं कर्म यथावद्वक्तुमर्हसि ॥ ५ ॥ बृहस्पतिरुवाच ॥ न ज्ञायते
 मया शक्र पूर्वेद्युश्चितं विधेः ॥ वर्तमानदिनस्यापि दुर्ज्ञेयं प्रतिभाति मे ॥ ६ ॥ मनवः समतीताश्च तान्वक्तुमपि न क्षमः ॥ यो विजानाति तं तेऽद्य

कथयामि निशामय ॥ ७ ॥ सुधर्म इति विख्यातः कश्चिदास्ते पुरे तव ॥ मुञ्चानो दिव्यभोगांश्च ब्रह्मलोकादिहागतः ॥ ८ ॥ स वा एत
द्विजानाति कथयामि निशामय ॥ एवमुक्तस्तु गुरुणा शक्रस्तेन समन्वितः ॥ ९ ॥ देवतागणसंकीर्णः सुधर्मनिलयं ययौ ॥ १० ॥ समगतं देवपतिं
बृहस्पतिमन्वितम् ॥ दृष्ट्वा यथार्हं देवैर्षे पूजयामास सादरम् ॥ ११ ॥ सुधर्मेणार्चितः शक्रो दृष्ट्वा तच्छ्रयमुत्तमाम् ॥ मनसा विस्मयामिविष्टः
प्रोवाच विनयान्वितः ॥ १२ ॥ इन्द्र उवाच ॥ अतीतिब्रह्मकल्पस्य वृत्तानि वेत्सि चद्रुध ॥ तदाख्याहि समयात एतत्पुं सयजकः ॥ १३ ॥
गतनिद्रांश्च देवांश्च येन जानासि सुव्रत ॥ तद्वदस्याधिकः कस्मादस्मद्वचोऽपि दिवि स्थितः ॥ १४ ॥ तेजसा यशसा कीर्त्या ज्ञानेन च परतप ॥
दानेन वा तपोभिर्वा कथमेतादृशः प्रभो ॥ १५ ॥ इत्युक्तो देवराजेन सुधर्मा प्रहसंस्तदा ॥ प्रोवाच विनयाविष्टः पूर्ववृत्तं यथाविधि ॥ १६ ॥ सुधर्म उवाच ॥
चतुर्गुणसहस्राणि ब्रह्मणो दिनमुच्यते ॥ एकस्मिन् दिवसे शक्र मनवश्च चतुर्दश ॥ १७ ॥ इन्द्राश्चतुर्दश प्रोक्ता देवाश्च विविधाः पृथक् ॥ इन्द्राणां
चैव सर्वेषां मन्वादीनां च वासव ॥ १८ ॥ तुल्यता तेजसा लक्ष्म्या प्रभावेण बलेन च ॥ तेषां नामानि वक्ष्यामि शृणुष्व सुसमाहितः ॥ १९ ॥
स्वायंभुवो मनुः पूर्वं ततः स्वरोचिषस्तथा ॥ उत्तमस्तामसश्चैव रैवतश्चाधुषस्तथा ॥ २० ॥ वैवस्वतो मनुश्चैव सूर्यसावर्णिश्चतुष्टयः ॥ नवमो दश
सावर्णिः सर्वदेवहिते रतः ॥ २१ ॥ दशमो ब्रह्मसावर्णिर्द्विर्मसावर्णिकस्ततः ॥ ततस्तु रुद्रसावर्णी रोचमानस्ततः स्मृतः ॥ २२ ॥ औत्पत्यश्चतुर्दशः प्रोक्त
एते हि मनवः स्मृताः ॥ देवानिन्द्रांश्च वक्ष्यामि शृणुष्व विबुधर्षभ ॥ २३ ॥ यामा इति समाख्याता देवाः स्वायंभुवैतरे ॥ शचीपतिः समालया
तत्तेषामिन्द्रो महामतिः ॥ २४ ॥ पारावताश्च तुषिता देवाः स्वरोचिषैतरे ॥ विपश्चित्राश्च देवेन्द्रः सर्वसत्समन्वितः ॥ २५ ॥ सुधामानस्तथा सत्याः
शिवाश्चार्थ प्रतदनाः ॥ तेषामिन्द्रः सुशांतिश्च तृतीये पारकीर्तितः ॥ २६ ॥ मुताः पाराहर्गश्चैव मुत्याश्चासुधियस्तथा ॥ तेषामिन्द्रः शिवः प्रोक्तः शक्र
स्तामसकैतरे ॥ विमुनामा देवपतिः पञ्चमः परिकीर्तितः ॥ २७ ॥ अमिताभादयो देवाः षष्ठेऽपि च तथा शृणु ॥ आर्याद्या विबुधाः प्रोक्तास्तेषा
मिन्द्रो मनोजवः ॥ २८ ॥ आदित्यवसुरुद्राद्या देवा वैवस्वतैतरे ॥ इन्द्रः पुरंदरः प्रोक्तः सर्वकामसमन्वितः ॥ २९ ॥ अप्रमेयाश्च विबुधाः सुतपाद्याः
प्रकीर्तिताः ॥ विष्णुपूजाप्रभावेण तेषामिन्द्रो बलिः स्मृतः ॥ ३० ॥ पाराद्या नवमे देवा इन्द्राश्चतुर्दश उच्यते ॥ मुवासनाद्या विबुधा दशमे परिकी
र्तिताः ॥ ३१ ॥ शांतिनाम च तत्रैन्द्रः सर्वभोगसमन्वितः ॥ विहंगमाद्या देवाश्च तेषामिन्द्रो वृषः स्मृतः ॥ ३२ ॥ एकादशे द्वादशे तु निबोध
कथयामि ते ॥ क्रमुनामा च देवैर्द्वौ हरिनामास्तथा मुराः ॥ ३३ ॥ मुत्रामाद्यास्तथा देवास्त्रयोदशमेतैतरे ॥ दिवस्पतिर्ब्रह्मविर्यस्तेषामिन्द्रः प्रकी

तितः ॥ ३४ ॥ चतुर्हशे चाक्षुषाद्या देवा इन्द्रः शुचिः स्मृतः ॥ एवं ते मनवः प्रोक्ता इन्द्रा देवाश्च तत्त्वतः ॥ ३५ ॥ एकस्मिन्ब्रह्मादिवसे स्वाधिकारं
 प्रभुजते ॥ ३६ ॥ लोकेषु सर्वसर्गेषु सृष्टिरकविद्या स्मृता ॥ कर्त्तारो बहवः सन्ति तत्संख्यां वेत्ति कोविदः ॥ ३७ ॥ मयि स्थिते ब्रह्मलोके ब्रह्माणां
 बहवो गताः ॥ तेषां संख्या न संख्यातुं शक्तोऽस्म्यद्य द्विजोत्तम ॥ ३८ ॥ स्वर्गलोकमपि प्राप्य यावत्कालं शृणुष्व मे ॥ चत्वारो मनवोऽतीता मम
 श्रीश्चातिविस्तरा ॥ ३९ ॥ स्थातव्यं च मयात्रैव गुणकोटिशतं प्रभो ॥ ततः परं गमिष्यामि कर्मधूमं शृणुष्व मे ॥ ४० ॥ मया कृतं पुरा कर्म
 वक्ष्यामि तव मुत्रतः ॥ वदतां शृण्वतां चैव सर्वपापप्रणाशनम् ॥ ४१ ॥ अहमासं पुरा शक्र मुनिः पापो विशेषतः ॥ स्थितश्च भूमिभागे वै
 अमेध्यामिभोजनः ॥ ४२ ॥ एकदाहं विष्णुगृहे प्राकारे संस्थितः प्रभो ॥ पतितो व्याधश्छेपेण सायं विष्णोर्गृहगणे ॥ ४३ ॥ मयि कंठ
 गतप्राणे भषणो मांसलोलुपः ॥ जग्राह मां स्वक्लेपेण श्वभिरन्यैश्चरन्दुतः ॥ ४४ ॥ वहन्मां स्वमुखेनैव भीतोऽन्यैर्भेषैस्तथा ॥ गतः प्रदक्षिणा
 कारं विष्णोस्तन्मदिरं प्रभो ॥ ४५ ॥ तेनैव तुष्टिमाप्नो ह्यतरात्मा जगन्मयः ॥ मम चापि शुनश्चापि दत्तावन्परमं पदम् ॥ ४६ ॥ प्रदक्षिणाका
 रतया गतस्यापीदंशं फलम् ॥ संप्राप्तं विबुधैश्चेष्ट किं पुनः सम्यगर्चयन्तात् ॥ ४७ ॥ इत्युक्तो देवराजस्तु सुधर्मेण महात्मना ॥ मनसा प्रीतिमापन्नो हरिपूजा
 रतोऽभवत् ॥ ४८ ॥ तथापि निर्जराः सर्वे भारते जन्मलिम्बवः ॥ समर्चयन्ति देवेश नारायणमनामयम् ॥ तानर्चयन्ति सततं ब्रह्माद्या देवतागणाः ॥
 ॥ ४९ ॥ नारायणानुस्मरणोद्यतानां महात्मनां त्यक्तपश्चिहाणाम् ॥ कथं भवत्युग्रभवस्य बंधस्तत्सङ्गलुब्धा यदि मुक्तिभाजः ॥ ५० ॥ ये मानवाः प्रति
 दिनं परिमुक्तसङ्गा नारायणं गरुडवाहनमर्चयन्ति ॥ ते सर्वपापनिकरैः परितो विमुक्ता विष्णोः प्रदं शुभतरं प्रतीयन्ति हृष्टाः ॥ ५१ ॥ ये
 मानवा विगतरागपरावर्जानां नारायणं मुखरुहं सततं स्मरन्ति ॥ ध्यानेन तेन ह्योक्तलिम्बवचेतनास्ते मातुः पयोधरसं न पुनः पिबन्ति ॥ ५२ ॥
 ये मानवा हरिकथाश्रवणास्तदोषाः कृष्णाग्रिपद्मभजने रतेचेतनाश्च ॥ ते वै पुनन्ति च जगन्ति शरीरसंगात् संभाषणादपि ततो हरिरेव पूज्यः
 ॥ ५३ ॥ हरिपूजापरा यत्र महातः शुद्धबुद्धयः ॥ तत्रैव सकलं भद्रं यथा निम्ने जलं द्विज ॥ ५४ ॥ हरिरेव परो बन्धुर्हरिरेव परा गतिः ॥
 हरिरेव ततः पूज्यो यतश्चेतन्यकारणम् ॥ ५५ ॥ स्वर्गपवगफलदं सदानंदं निरामयम् ॥ पूज्यस्य मुनिश्चेष्ट परं श्रयो भविष्यति ॥ ५६ ॥
 पूजयन्ति हरिं ये तु निष्कामाः शुद्धमानसाः ॥ तेषां विष्णुः प्रसन्नात्मा सर्वान्कामान् प्रयच्छति ॥ ५७ ॥ यस्त्वेतच्छृणुयाद्वापि पठेद्वा सुसमाहितः ॥
 स ग्रामोत्पत्यभ्यधेयस्य फलं मुनिवरोत्तम ॥ ५८ ॥ इत्येतत्ते समाख्यातं हरिपूजाफलं द्विज ॥ संकोचविस्तराभ्यां तु किमन्यत्कथयामि ते ॥ ५९ ॥

इति श्रीबृहन्नादीयपुराणे प्रथमपादे विष्णुमाहात्म्ये चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४० ॥ ॥ नारद उवाच ॥ आख्यातं भवता सर्वं मुने तत्त्वार्थं
 कोविद ॥ इदानीं श्रोतुमिच्छामि गुणानां स्थितिलक्षणम् ॥ १ ॥ सनक उवाच ॥ साधु साधु महाप्राज्ञ मुने लोकोपकारक ॥ युगधर्मान्ध्रव
 क्ष्यामि सर्वलोकोपकारकान् ॥ २ ॥ धर्मो विवृद्धिमायाति काले कस्मिंश्चिदुत्तम ॥ तथा विनाशमायाति धर्म एव महितले ॥ ३ ॥ कृतं त्रेता द्वापरं च
 कलिश्चेति चतुर्गुणम् ॥ दिव्यैर्द्वादशभिन्नैश्च वत्सरैस्तत्र सत्तम ॥ ४ ॥ संध्यासन्ध्यांशयुक्तानि युगानि सदृशानि वै ॥ कालतो वेदितव्यानि इत्युक्तं तत्त्वा
 दर्शयिषि ॥ ५ ॥ आद्ये कृतयुगे प्राहुस्तत्तत्तत्तद्विधानकम् ॥ ततश्च द्वापरं प्राहुः कलिमृत्युं विदुः क्रमात् ॥ ६ ॥ देवदानवगंधर्वा यक्षराक्षसपन्नगाः ॥ नास
 न्कृतयुगे विप्र सर्वे देवसमाः स्मृताः ॥ ७ ॥ सर्वे हृद्यश्च धर्मिष्ठान् तत्र क्रयविक्रयौ ॥ वेदानां च विभागश्च न युगे द्रुतसंज्ञकोऽह ॥ ब्राह्मणाः क्षत्रिया
 वैश्याः शूद्राः स्वाचारतत्पराः ॥ सदा नारायणपरास्तपोऽध्यानपरायणाः ॥ ८ ॥ कामादिदोषनिर्मुक्ताः शमादिगुणतत्पराः ॥ धर्मसाधनचिन्ताश्च गतामूया
 अदांभिकाः ॥ ९ ॥ सत्यवाक्यरताः सर्वे चतुराश्रमधर्मिणः ॥ वेदाध्ययनसंपन्नाः सर्वशास्त्रविचक्षणाः ॥ १० ॥ चतुराश्रमयुक्तं कर्मणा काल्यो
 निना ॥ अकामफलसंयोगाः प्रयाति परमां गतिम् ॥ ११ ॥ नारायणः कृतयुगे शुकुर्वणः सुनिमलः ॥ त्रेताधर्मान्ध्रवक्ष्यामि शृणुष्व सुसमाहितः ॥
 १२ ॥ धर्मः पांडुतां याति त्रेतायां मुनिसत्तम ॥ हरिस्तु रक्तां याति किंचिच्छेष्टान्विता जनाः ॥ १३ ॥ क्रियायोगरताः सर्वे यज्ञकर्मसु
 निष्ठिताः ॥ सत्यव्रता ध्यानपराः सदाध्यानपरायणाः ॥ १४ ॥ द्विपादो वर्तते धर्मो द्वापरे च मुनीश्वर ॥ हरिः पीतत्वमायाति वेदश्चापि विभज्यते
 १५ ॥ अस्तन्यनिरताश्चापि केचित्तत्र द्विजोत्तमाः ॥ ब्राह्मणद्याश्च वर्णाः स्युः केचिद्गर्गादिगुणाः ॥ १६ ॥ केचित्स्वर्गापवर्गार्थं विप्रयज्ञान्प्रकुर्वते ॥
 केचिद्धनादिकामाश्च केचिन्कल्मषचेतसः ॥ १७ ॥ धर्मो धर्मो समौ स्यातां द्वापरे विप्रसत्तम ॥ अधर्मस्य प्रभावेण क्षीयते च प्रजास्तथा ॥ १८ ॥
 अल्पायुषो भविष्यति केचिच्चापि मुनीश्वर ॥ केचित्पुण्यरतान् दृष्ट्वा अमूयां विप्र कुर्वते ॥ १९ ॥ कलिस्थितिं प्रवक्ष्यामि तच्छृणुष्व समाहितः ॥ धर्मः
 कलियुगे प्राप्ते पादैनैकेन वर्तते ॥ २० ॥ तामसं युगमासाद्य हरिः कृष्णत्वमेति च ॥ यः कश्चिदपि धर्मात्मा यज्ञाचारान्करोति च ॥ २१ ॥ यः
 कश्चिदपि पुण्यात्मा क्रियायोगरतो भवेत् ॥ नरं धर्मरतं दृष्ट्वा सर्वेऽमूयां प्रकुर्वते ॥ २२ ॥ त्रेताचाराः प्रणश्यंति ज्ञानयज्ञादयस्तथा ॥ ह्यपहृवा
 भविष्यंति ह्यधर्मस्य प्रवतनान् ॥ २३ ॥ अमूयानिरताः सर्वे दंभाचारपरायणाः ॥ प्रजाश्चाल्पायुषः सर्वा भविष्यंति कलौ युगे ॥ २४ ॥ नारद उवाच ॥
 युगधर्माः समाख्यातास्त्वया संक्षेपतो मुने ॥ कलिं विस्तरतो ब्रूहि त्वं हि धर्मविदां वरः ॥ २५ ॥ ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्राश्च मुनिसत्तमाः ॥ किमा

हाराः किमाचाराः भविष्यति कलौ युगे ॥ २७ ॥ सनक उवाच ॥ शृणुष्व मुनिशार्दूल सर्वलोकोपकारक ॥ कलिधर्मान्प्रवक्ष्यामि विस्तरेण
 यथातथम् ॥ २८ ॥ सर्वे धर्मा विनश्यति कृष्णे कृष्णत्वमागते ॥ तस्मात्कल्मिहघोरः सर्वपातकसंकरः ॥ २९ ॥ ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्रा
 धर्मपराङ्मुखाः ॥ घोरं कलियुगे प्राप्ते द्विजा वेदपराङ्मुखाः ॥ ३० ॥ व्याजधर्मताः सर्वे असूयानिरतास्तथा ॥ वृथाहंकारदुष्टाश्च सत्यहीनाश्च
 पंडिताः ॥ ३१ ॥ अहमेवाधिक इति सर्वेऽपि विवदंति च ॥ अधर्मलोलुपाः सर्वे तथा वैतंडिका नराः ॥ ३२ ॥ अतः स्वल्पायुषः सर्वे भविष्यंति
 कलौ युगे ॥ अल्पायुष्ट्वान्मनुष्याणां न विद्याग्रहणं द्विज ॥ ३३ ॥ विद्याग्रहणश्चान्यत्वादधर्मो वर्तते पुनः ॥ न्युत्क्रमेण प्रजाः सर्वा भ्रियंते पापत
 त्पराः ॥ ३४ ॥ ब्राह्मणाद्यास्तथा वर्णाः संकीर्यते परस्परम् ॥ कामक्रोधपरा मूढा वृथासतापपीडिताः ॥ ३५ ॥ शूद्रतुल्या भविष्यति सर्वे वर्णा कलौ युगे ॥
 उत्तमा नीचतां याति नीचाश्चोत्तमतां तथा ॥ ३६ ॥ राजानो द्रव्यनिरतास्तथा हन्यायवर्त्तनः ॥ पीडयंति प्रजाश्चैव करैस्तथैयोजितैः ॥ ३७ ॥ शवबाहा
 भविष्यंति शूद्राणां च द्विजातयः ॥ धर्मस्त्रीष्वपि गच्छंति पतयो जारधर्मिणः ॥ ३८ ॥ द्विषंति पितरं पुत्रा भर्तारं च स्त्रियोऽसिलाः ॥ परस्त्रीनितः
 सर्वे परद्रव्यपरायणाः ॥ ३९ ॥ मत्स्यामिषेण जीवंति दुहंतश्चाप्यजीविकाम् ॥ घोरं कलियुगे विप्र सर्वे पापता जनाः ॥ ४० ॥ सतामसूयानिरता
 उपहासं प्रकुर्वते ॥ सारिर्त्तरेषु कुढालैर्वापयिष्यति चौषधीः ॥ ४१ ॥ पृथ्वी निष्फलां याति बीजं पुष्पं विनश्यति ॥ वेश्यालाण्यशीलेषु स्पृहां
 कुर्वति योषितः ॥ ४२ ॥ धर्मविक्रयिणो विप्राः द्वियश्च भगविक्रयाः ॥ वेदविक्रयकाश्चान्ये शूद्राचारता द्विजाः ॥ ४३ ॥ साधूनां विधवाणां च वितान्य
 पहरंति च ॥ न व्रतानि चरिष्यन्ति ब्राह्मणा द्रव्यलोलुपाः ॥ ४४ ॥ धर्माचारं परित्यज्य वृथावद्वैविषज्जिताः ॥ द्विजाः कुर्वन्ति दंभार्थं पितृश्राद्धादिकाः
 क्रियाः ॥ ४५ ॥ अपात्रेष्वेव दानानि प्रयच्छंति नराधमाः ॥ दुग्धलोभनिमित्तेन गोषु प्रीतिं च कुर्वते ॥ ४६ ॥ न कुर्वन्ति तथा विप्राः स्नानशौचादिकाः
 क्रियाः ॥ अकाले कर्मनिरता भविष्यंति द्विजाधमाः ॥ साधुनिंदापराश्चैव विप्रनिंदापरास्तथा ॥ न कस्यापि मनो विप्र विष्णुभक्तिपरं भवेत् ॥ ४७ ॥
 यज्वनश्च द्विजनैव धनार्थं राजकिकराः ॥ ताडयंति द्विजान्दुष्टाः कृष्णे कृष्णत्वमागते ॥ ४८ ॥ दानहीना नराः सर्वे घोरं कलियुगे मुने ॥ श्रुतिग्रहं प्रकुर्वन्ति
 पतितानामपि द्विजाः ॥ ४९ ॥ कलेः प्रथमपादेऽपि विनिंदति हरिं नराः ॥ युगान्ते च हरेर्नाम नैव कश्चिद्वदति ॥ ५० ॥ शूद्रस्त्रीसंगनिरता विधवांसगले
 लुपाः ॥ शूद्रान्नभोगनिरता भविष्यंति कलौ द्विजाः ॥ ५१ ॥ विहाय वेदसन्मार्गं कुपथाचारसंगताः ॥ पापंदाश्च भविष्यन्ति चतुराश्चमनिंदकाः ॥ ५२ ॥ न च द्विजा
 निशुश्रूषां कुर्वन्ति चरणोद्भवाः ॥ द्विजातिधर्मान्गृह्णन्ति पावण्डलिङ्गिनोऽधमाः ॥ ५३ ॥ काषायपरिधीताश्च जटिला भस्मधूलिताः ॥ शूद्राधर्मान्प्रवक्ष्यंती

कूटयुक्तिपरायणाः॥५५॥ द्विजाः स्वाचारसुस्तुल्यपरपाकाब्रभोजिनः॥ भविष्यति दुःरात्मानः शूद्राः प्रवाजतास्तथा॥५६॥ उत्तोचजीविनस्तत्र भविष्यति
 कलौ मुने॥ धर्महीनास्तु पाषंडा कायाला भिक्षोऽधमाः॥५७॥ धर्मविवेकशीलानां द्विजानां द्विजसत्तमाः॥ शूद्रा धर्मान्प्रवत्यतिह्यधिकृष्टोत्तमासनम्॥
 एते चान्ये च बहवो नम्ररक्तपटादिकाः॥ पाषंडाः प्रचरिष्यति प्रायो वेदविदूषकाः॥५८॥ गीतवादिजकुशलाः शुद्धधर्मसमाश्रयाः॥ भविष्यतिकलौ प्रायो
 धर्मविवेकं नराः॥५९॥ अल्पद्रव्या वृथालिङ्गा वृथाहंकारदुषिताः॥ हतारः परचित्तानां भवितारो नराधमाः॥६०॥ प्रतिग्रहपरा नित्यं जगदुन्मार्गशी
 लिनः॥ आत्मस्तुतिपराः सर्वे परनिंदापरास्तथा॥६१॥ विश्वस्तथातिनः क्रूरा दयाधर्मविवर्जिताः॥ भविष्यति नरा विप्र कलौ चाधर्मबांधवाः॥६२॥ पर
 माशुभ्र भविता तदा वर्षाणि षोडश॥ धोरे कालयुगे विप्र पंचवर्षा प्रसूयते॥६३॥ सप्तवर्षाष्टवर्षाश्च युवानोऽनः परे जरा॥ स्वकर्मन्यागिनः सर्वे कृतघ्ना
 भिक्षवृत्तयः॥६४॥ याचकाश्च द्विजा नित्यं भविष्यति कलौ युगे॥ परावमाननिरताः शूद्राः परवेशमनि॥६५॥ तत्रैव निंदानिरता वृथाविश्रमिणो जनाः॥
 निंदां कुर्वति सततं पितृमातृसुतेषु च॥६६॥ वदति वाचा धर्माश्च चेतसा पापलेखुषाः॥ धनविद्यावयोमत्ताः सर्वदुःखपरायणाः॥६७॥ व्याधितस्करदु
 र्भिक्षः पीडिता अतिमायिनः॥ प्रपुष्यति वृथैवामी न विचार्य च दुष्कृतम्॥६८॥ धर्ममार्गप्रेणेतारं तिरस्कुर्वति पापिनः॥ धर्मकार्ये
 गते चैव वृथाविश्रमिणो जनाः॥६९॥ भविष्यति कलौ प्राप्ते राजानो म्लच्छजतयः॥ शूद्रा भक्षयतांश्चैव तेषां शुश्रूषणे द्विजाः॥७०॥ न शिष्यो न
 गुरुः कश्चिन्न पुत्रो न पिता तथा॥ न भार्या न पतिश्चैव भवितारोऽत्र संकरे॥७१॥ कलौ गते भविष्यति धनाढ्या अपि याचकाः॥ रस
 विक्रयिणश्चापि भविष्यति द्विजतयः॥७२॥ धर्मकंचुकंसवीता मुनिवेषधरा द्विजाः॥ अपण्यविक्रयस्ता अगम्यागामिनस्तथा॥७३॥ वेदनिंदापराश्चैव
 धर्मशास्त्रविनिंदकाः॥ शूद्रवृत्तैव जीवति नरकार्हा द्विजा मुने॥७४॥ अनावृष्टिभयं प्राप्ता गगनसक्तदृष्टयः॥ भविष्यति कलौ मर्त्या
 सर्वे शुद्ध्यकातराः॥७५॥ कंदर्पफलहारस्तापसा इव मानवाः॥ आत्मानं तारयिष्यति अनावृष्ट्यातिदुःखिताः॥७६॥ कामार्ता ह्रस्वदेहाश्च लुब्धा
 आधमंतपराः॥ कलौ सर्वे भविष्यति स्वल्पभाग्या बहुप्रजाः॥७७॥ क्षियः स्वपोषणपरा वेश्या लवण्यशीलकाः॥ पतिवाक्यमनाहृत्य
 सदान्यहृतपराः॥७८॥ दुःशीला दुष्टशैलेषु कारिष्यति सदा स्पृहाम्॥ असद्वृत्ता भविष्यति पुरुषेषु कुलंगनाः॥७९॥ चौरादिभयभीताश्च
 काष्ठयंत्राणि कुर्वते॥ दुर्भिक्षरपीडाभित्तीवोपद्रुता जनाः॥८०॥ गोधूमाग्रयवाम्नाढ्ये देशे यास्यति दुःखिताः॥ निधाय हृदयकर्मणि प्रे
 रयति वचः शुभम्॥८१॥ स्वकार्यमिद्विपर्यतं बहुतां कुर्वते जनाः॥ भिक्षवश्चापि मित्रादिस्नेहसंबंधयन्त्रिताः॥८२॥ अन्नोपाधिनिमित्तेन शिष्या

नृहन्ति भिक्षवः ॥ ८४ ॥ उभाभ्यामथ पाणिभ्यां शिरःकंडूयनं द्वियः ॥ कुर्वत्यो गुरुभट्टणमाज्ञासुधयन्ति च ॥ ८५ ॥ पाषंडालापनिरताः पाषं
 डजनसंगिनः ॥ यदा द्विजा भविष्यन्ति तदा वृद्धिं कलिर्ब्रजेत् ॥ ८६ ॥ यदा प्रजा न यक्ष्यन्ति न होष्यन्ति द्विजातयः ॥ तदैव तु क्लेष्वृद्धिरनुमेया
 विचक्षणैः ॥ ८७ ॥ अधर्मवृद्धिर्भविता बालमृत्युरपि द्विजाः सर्वधर्मेषु नष्टेषु याति निःश्रीकृतां जगत् ॥ ८८ ॥ एवं कलेः स्वरूपं ते कथितं विप्र
 सत्तम ॥ हरिभक्तिप्राप्तेषु न कलिर्बाधते क्वचित् ॥ ८९ ॥ ततः परं कृत्युगे त्रेतायां ध्यानमेव च ॥ द्वापरे यज्ञमेवाहुर्दानमेकं कलौ युगे ॥ ९० ॥
 यत्कृते दशभिर्विषेखतायां शरदा च यत् ॥ द्वापरे यज्ञ मासेन ह्यहोरात्रेण तत्कलौ ॥ ९१ ॥ ध्यायन्कृते यजन्यज्ञेयतायां द्वापरेऽर्चयन् ॥ यदाभ्योति
 तदाभ्योति कलौ संकीर्त्य केशवम् ॥ ९२ ॥ अहोरात्रं हर्नोर्मा कीर्तयन्ति च ये नराः कुर्वन्ति हरिपूजां वा न कलिर्बाधते च तान् ॥ ९३ ॥ नमो नारायणायेति
 कीर्तयन्ति च ये नराः ॥ निष्कामा वा सकामा वा न कलिर्बाधते च तान् ॥ ९४ ॥ हरिनामपराये तु घोरे कलियुगे द्विजाः त एव कृतकृत्याश्च न कलिर्बाधते
 हि तान् ॥ ९५ ॥ हरिपूजापरा ये च हरिनामपरायणाः ॥ त एव शिवतुल्याश्च नात्र कार्या विचारणा ॥ ९६ ॥ समस्तजगदाधारं परमार्थस्वरूपिणम् ॥ घोरे
 कलियुगे प्राप्ते विष्णुं ध्यायन्न सीदति ॥ ९७ ॥ अहो अति सुभाग्यास्ते सकृद्रे केशवार्चकाः ॥ घोरे कलियुगे प्राप्ते सर्वधर्मविवर्जिते ॥ ९८ ॥ न्यूना
 तिरिक्तदोषाणां कलौ वेदोक्तकर्मणाम् ॥ हरिस्मरणमेवात्र संपूर्णविविधायकम् ॥ ९९ ॥ हरे केशव गोविंद वामुदेव जगन्मय ॥ इतीरयति ये नित्यं
 नहि तान्बाधते कलिः ॥ १०० ॥ शिव शंकर रुद्रेश नीलकंठ त्रिलोचन ॥ इति जरयति ये वापि कलिस्तान्नापि बाधते ॥ १ ॥ महादेव विरू
 पाक्ष गंगाधर मृडालय ॥ इत्थं वदन्ति ये विप्र ते कृतार्था न संशयः ॥ २ ॥ जनार्दन जगन्नाथ पीतांबरधराच्युत ॥ इति वायुचरन्तीह न च तेषां
 कलेर्भयम् ॥ ३ ॥ संसारे सुलभाः पुंसां पुत्रदारधनादयः ॥ घोरे कलियुगे विप्र हरिभक्तिस्तु दुर्लभा ॥ ४ ॥ कर्मश्रद्धाविहीना ये पाषंडा वेदनि
 दकाः ॥ अधर्मनिरता नैव नरकाहो हरिस्मृतैः ॥ ५ ॥ वेदमार्गबहिष्ठाणां जनानां पापकर्मणाम् ॥ मनः शुद्धिविहीनानां हरिभक्तिव निष्कृतिः ॥ ६ ॥
 दैवाधीनं जगत्सर्वमिदं स्थावरजंगमम् ॥ यथाप्रतिभतेन तथैव कुरुते द्विज ॥ ७ ॥ शक्तिः सर्वकर्मणि वेदोक्ताभि विधाय च ॥ समर्पयेन्महा
 विष्णौ नारायणपरायणः ॥ ८ ॥ समर्पितानि कर्माणि महाविष्णौ पगत्मानि ॥ संपूर्णतां प्रयात्येव हरिस्मरणमात्रतः ॥ ९ ॥ हरिभक्तिरतानां च
 पापबंधो न जायते ॥ अतोऽतिदुर्लभा लोके हरिभक्तिर्दुरात्मनाम् ॥ १० ॥ अहो हरिपरा ये तु कलौ घोरे भयंकरे ॥ ते सुभाग्या महात्मानः सत्संग
 हिता अपि ॥ ११ ॥ हरिस्मरणनिष्ठानां शिवनामरतात्मनाम् ॥ सत्यं समस्तकर्मणि याति संपूर्णतां द्विज ॥ १२ ॥ अहो भाग्यमहो भाग्यं हरिनाम

स्तात्पनाम् ॥ त्रिदशैरपि ते पूज्याः किमन्यैर्बहुभाषितैः ॥ १३ ॥ तस्मात्समस्तलोकानां हितमेव मयोच्यते ॥ हरिनामरात्मन्यर्थां कलिवर्धते
क्वचित् ॥ १४ ॥ हरेर्नामैव नामैव नामैव मम जीवनम् ॥ कलौ नास्त्येव नास्त्येव नास्त्येव गतिरन्यथा ॥ १५ ॥ सूत उवाच ॥ ॥
एवं स नारदो विप्राः सनकेन प्रबोधितः ॥ परां निर्वृत्तिमापन्नः पुनर्तेदुवाच ह ॥ १६ ॥ नारद उवाच ॥ भगवन्सर्वशास्त्रज्ञ त्वयातिकरुणात्मना ॥
प्रकाशितं जगज्ज्योतिः परं ब्रह्म सनातनम् ॥ १७ ॥ एतदेव परं पुण्यमेतदेव परं तपः ॥ यः स्मरेत्पुण्डरीकाक्षं सर्वपापविनाशनम् ॥ १८ ॥ ब्रह्मब्राना
जगच्चैतदेकचित्संप्रकाशितम् ॥ त्वयोक्तं तत्पतीयेदं कथं दृष्टान्तमंतरा ॥ १९ ॥ तस्माद्येन यथा ब्रह्म प्रतीतं बोधितेन तु ॥ तदाख्याहि यथा
चित्तं सीदत्स्वित्तिमावाप्नुयात् ॥ २० ॥ एतच्छ्रुत्वा वचो विप्रा नारदस्य महात्मनः ॥ सनकः प्रत्युवाचेदं स्मन्त्रारायणं परम् ॥ २१ ॥ सनक
उवाच ॥ ब्रह्मब्रह्म ध्यानपरो भवेयं सनंदनं पृच्छ यथाभिलाषम् ॥ वेदांतशास्त्रे कुशलस्तवायं निवर्तयेद्वा परमार्थवद्वा ॥ २२ ॥ इतीरितं समाकर्ण्य सन
कस्य स नारदः ॥ सनंदनं मोक्षधर्मान्गुं ससुपचक्रमो ॥ २३ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे प्रथमपादे नाममहात्म्यब्रह्मैकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥
श्रीनारद उवाच ॥ कुतः सृष्टमिदं ब्रह्मजगत्स्थवाङ्मगमम् ॥ प्रलये च कम्भ्येति तन्मे ब्रूहि सनन्दन ॥ १ ॥ ससागरः सगगनः सशैलः
सबलाहकः ॥ सभूमिः सान्निपवनो लोकोऽयं केन निर्मितः ॥ २ ॥ कथं सृष्टानि भूतानि कथं वर्णविभक्तयः ॥ शौचाशौचं कथं तेषां धर्माधर्म
विधिः कथम् ॥ ३ ॥ कीदृशो जीवतां जीवः क्व वा गच्छति ये मृताः ॥ अस्माल्लोकादसु लोकं सर्वं शंसतु मे भवान् ॥ ४ ॥ सनंदन उवाच ॥
शृणु नारद वक्ष्यामि चैतिहासं पुरातनम् ॥ भ्रूणानिभिहितं शास्त्रं भग्द्वजाय पृच्छते ॥ ५ ॥ कैलासशिखरे दृष्ट्वा दीप्यमानं महौजसम् ॥ भृगुं
महर्षिमासीनं भग्द्वजोऽन्यपृच्छत् ॥ ६ ॥ भग्द्वज उवाच ॥ कथं जीवो विचरति नानायोगिषु संततम् ॥ कथं मुक्तिश्च संसाराबाधते तस्य मानद
॥ ७ ॥ यश्च नारायणः सृष्टा स्वयंभूगवन्स्वयम् ॥ सेव्यसेवकभावोऽनं वर्तते इति तौ सदा ॥ ८ ॥ प्रविशन्ति लये सर्वे यमीशं सवराचराः ॥
लोकानां रमणः सोऽयं निर्गुणश्च निरंजनः ॥ ९ ॥ अनिर्देश्योऽप्रतर्क्यश्च कथं ज्ञायते कैमुने ॥ कथमेतं परात्मानं कालशक्तिदुरन्वयम् ॥ १० ॥
अस्तर्क्यचरितं वेदाः स्तुवन्ति कथमादरात् ॥ जीवो जीवत्वमुल्लेख्य कथं ब्रह्म समन्वयात् ॥ ११ ॥ एतदिच्छाम्यहं श्रोतुं तन्मे ब्रूहि कृपानिधे ॥
एवं स भगवान्पृष्टो भग्द्वजेन संशयम् ॥ १२ ॥ महर्षिर्ब्रह्मसंकाशः सर्वं तस्मै ततोऽब्रवीत् ॥ शृणुस्त्वाच ॥ मानसो नाम यः पूर्वं विश्रुतो वै मह
र्षिभिः ॥ १३ ॥ अनादिनिधनो देवस्तथा तेभ्योऽजरापरः ॥ अव्यक्त इति विख्यातः शाश्वतोऽथाक्षयोऽव्ययः ॥ १४ ॥ यतः सृष्टानि भूतानि जायन्ते च

त्रियति चा। सोऽमृजत्प्रथमं देवो महान्तं नाम नामतः ॥ १५ ॥ आकाशमिति विख्यातं सर्वभूतधरः प्रभुः ॥ आकाशादभवद्वारि सलिलादग्निं
 मारुतौ ॥ १६ ॥ अग्निमारुतसंयोगात्ततः समभवन्मही ॥ ततस्तेजोमयं दिव्यं पद्मं सृष्टं स्वयंभुवा ॥ १७ ॥ तस्मात्पद्मात्समभवद्ब्रह्मा वेदमयो
 विधिः ॥ अहंकार इति ख्यातः सर्वभूतात्मभूतकृत् ॥ १८ ॥ ब्रह्मा वै स महातेजा य एते पंच धातवः ॥ शैलास्तस्यास्थिसंघास्तु मेदो मांसं च
 मेदिनी ॥ १९ ॥ समुद्रास्तस्य रुधिरमाकाशमुदरं तथा ॥ पवनश्चैव निश्वासस्तजोऽग्निनिम्नगाः शिराः ॥ २० ॥ अग्नीषोमी च चंद्राकौ नयने तस्य
 विश्रुते ॥ नभश्चोर्ध्वशिरस्तस्य क्षितिः पदौ भुजौ दिशः ॥ २१ ॥ दुर्विज्ञेयो ह्यचिन्त्यात्मा सिद्धैरपि न संशयः ॥ स एष भगवान्विष्णुर्नरन्त इति
 विश्रुतः ॥ २२ ॥ सर्वभूतात्मभूतस्थो दुर्विज्ञेयोऽकृतात्मभिः ॥ अहंकारस्य यः स्रष्टा सर्वभूतभवार्थै ॥ ततः समभवद्विश्वं पृष्ठोऽहं
 यदिह त्वया ॥ २३ ॥ भरद्वाज उवाच ॥ गगनस्य दिशां चैव भूतलस्यानिलस्य च ॥ कान्यत्र परिमाणानि संशयं छिद्यि तत्त्वतः ॥ २४ ॥
 भृगुरुवाच ॥ अनंतमेतदाकाशं सिद्धदैवतसेवितम् ॥ रम्यं नानाश्रयाकीर्णं यस्यांतो नाधिगम्यते ॥ २५ ॥ ऊर्ध्वं गतेरघस्तातु चंद्रादित्यौ न पश्यतः ॥
 तत्र देवाः स्वयं दीप्ता भास्कराभाशिवर्चसः ॥ २६ ॥ ते चाप्यन्तं न पश्यन्ति नभसः प्रथितौजसः ॥ दुर्गमत्वादन्तत्वादिति मे वद मानद ॥ २७ ॥ उप
 रिष्टोपरिष्टास्तु प्रज्वलद्भिः स्वयंप्रभैः ॥ निरुद्धमेतदाकाशं ह्यप्रमेयं सुरैरपि ॥ २८ ॥ पृथिव्यन्ते समुद्रास्तु समुद्रांते तमः स्मृतम् ॥ तमसोऽंते जलं प्राहु
 र्जलस्यान्तेऽग्निरेव च ॥ २९ ॥ रसातलानि सलिलं जलानि पद्मगाधिपाः ॥ तदंते पुनराकाशमाकाशांते पुनर्जलम् ॥ ३० ॥ एवमंतं भगवतः प्रमाणं
 सलिलस्य च ॥ अग्निमारुततोयेभ्यो दुर्ज्ञेयं दैवतैरपि ॥ ३१ ॥ अग्निमारुततोयानां वर्णा क्षितितलस्य च ॥ आकाशसदृशा ह्येते भिद्यंते तत्त्वदर्श
 नात् ॥ ३२ ॥ पठन्ति चैव मुनयः शास्त्रेषु विविधेषु च ॥ त्रैलोक्ये सागरे चैव प्रमाणं विहितं यथा ॥ ३३ ॥ अदृश्यो यस्त्वगम्यो यः कः प्रमाण
 मुदीरयेत् ॥ सिद्धानां देवतानां च परिमीता यदा गतिः ॥ ३४ ॥ तदागण्यमंतस्य नामानंतंति विश्रुतम् ॥ नामधेयानुरूपस्य मानसस्य
 महात्मनः ॥ ३५ ॥ यदा तु दिव्यं यद्रूपं ह्रस्ते वर्द्धते पुनः ॥ कोऽन्यस्तद्वेदितुं शक्यो योऽपि स्यात्तद्विधोऽपरः ॥ ३६ ॥ ततः पुष्करतः सृष्टः सर्वज्ञो
 मूर्तिमान्प्रभुः ॥ ब्रह्मा धर्ममयः पूर्वं प्रजापतिरनुत्तमः ॥ ३७ ॥ भरद्वाज उवाच ॥ पुष्करो यदि संभूतो ज्येष्ठं भवति पुष्करम् ॥ ब्रह्माणं पूर्वजं
 चाह भवान्संदेह एव मे ॥ ३८ ॥ भृगुरुवाच ॥ मानसस्येह या मूर्तिर्ब्रह्मात्वं समुपागता ॥ तस्यासनविधानार्थं पृथिवी पद्ममुच्यते ॥ ३९ ॥ कर्णिका
 तस्य पद्मस्य मेरुर्गगनमुच्छ्रितः ॥ तस्य मध्ये स्थितो लोकान्मृजत्येष जगद्विधिः ॥ ४० ॥ भरद्वाज उवाच ॥ प्रजाविसर्गं विविधं कथं स सृजति

प्रसुः ॥ मेरुमध्ये स्थितो ब्रह्मा तद्वहिर्द्विजसत्तम ॥ ४१ ॥ भृगुरुवाच ॥ प्रजाविसर्गं विविधं मानसो मनसाऽसृजत् ॥ संरक्षणार्थं भूतानां सृष्टं प्रथमतो जलम् ॥ ४२ ॥ यत्राणाः सर्वभूतानां सृष्टं प्रथमतो जलम् ॥ यत्राणाः सर्वभूतानां वर्द्धते येन च प्रजाः ॥ ४३ ॥ परित्यक्ताश्च नश्यन्ति तेनैव सर्वमावृत्तम् ॥ पृथिवी पर्वता मेघा मृत्तिमतश्च ये परे ॥ सर्वं तद्वारुणं ज्ञेयमापस्तस्तीभिरे पुनः ॥ ४४ ॥ भरद्वाज उवाच ॥ कथं सलिलमुत्पन्नं कथं वैश्वानरैर्मरुतौ ॥ पृथिवी पर्वता मेघा मृत्तिमतश्च ये परे ॥ सर्वं तद्वारुणं ज्ञेयमापस्तस्तीभिरे पुनः ॥ ४४ ॥ भरद्वाज उवाच ॥ कथं सलिलमुत्पन्नं कथं वैश्वानरैर्मरुतौ ॥ कथं वा जेदिनी सृष्टेत्यत्र मे संशयो महात् ॥ ४५ ॥ भृगुरुवाच ॥ ब्रह्मकल्पे पुरा ब्रह्मन् ब्रह्मर्षीणां समागमे ॥ लोकसंभवसंदेहः समुत्पन्नो महात्मनाम् ॥ ४६ ॥ तदतिष्ठत्थ्यानमालंब्य मौनमास्थाय निश्चलाः ॥ त्यक्ताहाराः स्पृष्टमाना दिव्यं वर्षशतं द्विजाः ॥ ४७ ॥ तेषां ब्रह्मययी चाणी सर्वेषां श्रोत्रमागमत् ॥ दिव्या सरस्वती तत्र संवभूव नभस्तलात् ॥ ४८ ॥ पुरास्तिमितमाकाशमनंतमचलेपमम् ॥ नष्टचन्द्राकंपवनं प्रसुप्तमिव संवभौ ॥ ४९ ॥ ततः सलिलमुत्पन्नं तमसीव तमः परम् ॥ तस्माच्च सलिलोत्पीडादुदतिष्ठत् मारुतः ॥ ५० ॥ यथाभवनमच्छिद्रं निःशब्दमिव लक्ष्यते ॥ तच्चोभसा पूर्यमाणं सशब्दं कुरुतेऽनिलः ॥ ५१ ॥ तथा सलिलमंरुद्धं नभसोऽंजं निरंतरं ॥ भिच्वाणवतलं वायुः समुत्पतति घोषवात् ॥ ५२ ॥ एषु वै चरते वायुर्णवोत्पीडसंभवः ॥ आकाशस्थानमासाद्य प्रशीतिं नाधिगच्छति ॥ ५३ ॥ तस्मिन्वाय्वम्बुसंवर्षं दीप्तिजा महावलः ॥ प्रादुरासीदूर्वाशेखः कृत्वा निस्तिमिरं तमः ॥ ५४ ॥ अग्निः पवनसंयुक्तः खं समाक्षिपते जलम् ॥ तदग्निवायुसंपर्काद्विनत्नमुपपद्यते ॥ ५५ ॥ तस्याकाशं निपतितः ब्रह्मातिष्ठति योऽपरः ॥ स संघातत्वमापन्नो भूमित्वमनुगच्छति ॥ ५६ ॥ रसानां संवर्गधानां स्नेहानां प्राणिनां तथा ॥ भूमिर्यो निरियं ज्ञेया यस्याः सर्वं प्रमूयते ॥ ५७ ॥ भरद्वाज उवाच ॥ य एते धातवः पंच रक्ष्या यानसृजन्प्रभुः ॥ आवृता यैरिमे लोका महाभूता भिसंज्ञितैः ॥ ५८ ॥ यदाऽसृजत्सहस्राणि भूतानां स महामतिः ॥ पश्चात्तेष्वेव भूतत्वं कथं समुपपद्यते ॥ ५९ ॥ भृगुरुवाच ॥ अमितानि महाधानि यानि भूतानि संभवम् ॥ अतस्तेषां महाभूतशब्देऽयमुपपद्यते ॥ ६० ॥ वेद्या वायुः खमाकाशमूर्ध्नाग्निः सलिलं द्रवः ॥ पृथिवी चात्र संघातः शरीरं पांचभौतिकम् ॥ ६१ ॥ इत्यतः पंचभिर्युक्तैर्युक्तं स्थावरजंगमम् ॥ श्रोत्रे ब्राणो रसः स्पर्शो दृष्टिश्चैन्द्रियसंज्ञिताः ॥ ६२ ॥ भरद्वाज उवाच ॥ पंचभिर्यदि भूतेस्तु युक्ताः स्थावरजंगमाः ॥ स्थावराणां न दृश्यन्ते शरीरे पंच धातवः ॥ ६३ ॥ अन्तर्भणामचेष्टानां घनानां चैव तत्त्वतः ॥ वृक्षाणां नोपलभ्यते शरीरे पंच धातवः ॥ ६४ ॥ न शृण्वन्ति न गंधस्सवेदिनः ॥ न च स्पर्शो हि जानन्ति ते कथं पंच धातवः ॥ ६५ ॥ अद्वत्वादनग्निवाद्भूमि त्वादवायुतः ॥ आकाशस्याग्रमेयत्वाद्दृक्षाणां नास्ति भौतिकम् ॥ ६६ ॥ भृगुरुवाच ॥ घनानामपि वृक्षणां नास्ति भौतिकम् ॥ ६७ ॥ भृगुरुवाच ॥ तेषां गुणफलव्य

किर्त्तिन्यं समुपपद्यते ॥ ६७ ॥ ऊष्मतो ग्लायते पर्णं त्वक्फलं पुष्पमेव च ॥ ग्लायते शीर्यते चापि स्पर्शस्तेन त्र विद्यते ॥ ६८ ॥ वाय्वयशनिनिर्वापैः
 फलं पुष्पं विशीर्यते ॥ श्रोत्रेण गृह्यते शब्दस्तस्माच्छृण्वति पादपाः ॥ ६९ ॥ वल्ली वेष्टयते वृक्षान्सर्वतश्चैव गच्छति ॥ न ह्यदृष्टश्च मार्गोऽस्ति
 तस्मान्पश्यति पादपाः ॥ ७० ॥ पुण्याण्येवैस्तथा गन्धैर्धूपैश्च विविधैरपि ॥ अरोगाः पुष्टिपताः संति तस्माज्जिघ्रति पादपाः ॥ ७१ ॥
 सुखदुःखयोर्ग्रहणाच्छिन्नस्य च विरोहणात् ॥ जीवं पश्यामि वृक्षणामचैतन्यं न विद्यते ॥ ७२ ॥ तेन तबलमादत्ते जलन्यग्रिमारुतौ ॥
 आहारपरिणामाच्च ब्रह्मो वृद्धिश्च जायते ॥ ७३ ॥ जंगमानां च सर्वेषां शरीरे पंच धातवः ॥ प्रत्येकशः प्रभिद्यते यैः शरीरं
 विचेष्टते ॥ ७४ ॥ त्वक् च मांसं तथास्थीनि मज्जा स्नायुश्च पंचमः ॥ इत्येतदिह संघातं शरीरे पृथिवीमये ॥ ७५ ॥ तेजो ह्यग्निस्तथा क्रोधश्चक्षु
 ह्रस्वा तथैव च ॥ अग्निर्जनयते यच्च पंचाग्नेयाः शरीरिणः ॥ ७६ ॥ श्रोत्रं घ्राणं तथास्यं च हृदयं कोष्ठमेव च ॥ आकाशात्याणिनामेते शरीरे
 पंच धातवः ॥ ७७ ॥ श्लेष्मा पित्तमथ स्वेदो वसा शोणितमेव च ॥ इत्यापः पंचधा देहे भवन्ति घ्राणिनां सदा ॥ ७८ ॥ घ्राणात्प्रीणयते प्राणी व्यानाढ्याय
 च्छते तथा ॥ ७९ ॥ गच्छत्ययानोऽयश्चैव समानो हृदयस्थितः ॥ उदानादुच्छ्वसितीति पञ्च (प्रति) भेदाच्च भाषते ॥ इत्येते वायवः पंच वेष्टयन्तीह
 देहिन्म ॥ ८० ॥ धूर्मेर्गंधगुणान्वेति रसं चाद्भ्यः शरीरवानो तस्य गंधस्य वक्ष्यामि विस्तराभिहितान्गुणान् ॥ ८१ ॥ इष्टश्चानिष्टगंधश्च मधुरः कटुरेव
 च ॥ निहारी संहतः स्निग्धो रूक्षो विशद एव च ॥ ८२ ॥ एवं नवविधो ज्ञेयः पार्थिवो गंधविस्तरः ॥ ज्योतिः पश्यति चक्षुर्भ्यः स्पर्श
 वेति च वायुना ॥ ८३ ॥ शब्दः स्पर्शश्च रूपं च रसश्चापि गुणाः स्मृताः ॥ रसज्ञानं तु वक्ष्यामि तन्मे निगदतः शृणु ॥ ८४ ॥ रसो बहुविधः प्रोक्त ऋषिभिः
 प्रथिताभ्यभिः ॥ मधुरो लवणस्तिक्तः कषायोऽम्लः कटुस्तथा ॥ ८५ ॥ एष षड्विधविस्तारो रसो वास्मियः स्मृतः ॥ शब्दः स्पर्शश्च रूपश्च
 त्रिगुणं ज्योतिरुच्यते ॥ ८६ ॥ ज्योतिः पश्यति रूपाणि रूपं च बहुधा स्मृतम् ॥ ह्रस्वो दीर्घस्तथा स्थूलश्चतुरस्रोऽणुवृत्तवान् ॥ ८७ ॥ शुक्लः
 कृष्णस्तथा रक्तो नीलः पीतोऽरुणस्तथा ॥ कठिनिश्चिह्नः श्लक्ष्णः पिच्छिलो मृदु दारुणः ॥ ८८ ॥ एवं षोडशविस्तारो ज्योतीरुपगुणः
 स्मृतः ॥ तत्रैकगुणमाकाशं शब्द इत्येव तत्स्मृतम् ॥ ८९ ॥ तस्य शब्दस्य वक्ष्यामि विस्तरं विविधात्मकम् ॥ षड्जो ऋषभगांधारौ मध्यमो
 धैवतस्तथा ॥ ९० ॥ पंचमश्चापि विज्ञेयस्तथा चापि निषादवान् ॥ एष सप्तविधः प्रोक्तो गुण आकाशसंभवः ॥ ९१ ॥ ऐश्वर्येण
 तु सर्वत्र स्थितोऽपि पटहादिषु ॥ मृदंगभेरीशंखानां स्तनयित्नो रथस्य च ॥ ९२ ॥ एवं बहुविधाकारः शब्द आकाशसंभवः ॥ वायव्यस्तु गुणः स्पर्शः

स्पर्शश्च बहुधा स्मृतः ॥ १३ ॥ उष्णः शीतः सुखं दुःखं क्षिप्रं विशद एव चातथा खरो मृदुः श्लक्ष्णो लघुर्गुस्तरोऽपि च ॥ १४ ॥ शब्दस्पर्शौ तु विज्ञेयौ द्विगुणौ वायुरित्युत ॥ एवमेकादशविधो वायव्यो गुण उच्यते ॥ १५ ॥ आकाशज शब्दमाहुरेभिर्वायुगुणैः सह ॥ अद्याहृतैश्चेत्यते नवेति विषमा गतिः ॥ १६ ॥ आप्यायते च ते नित्यं धातवस्तैस्तु धातुभिः ॥ आपोऽग्निमास्तुश्चैव नित्यं जायति देहिषु ॥ १७ ॥ मूलमेते शरीरस्य व्याप्य प्राणानिह स्थिताः ॥ पार्थिवं धातुमासाद्य यथा चेष्टयते बली ॥ १८ ॥ श्रितो मूर्द्धनमग्निस्तु शरीरं परिपालयेत् ॥ प्राणो मूर्द्धनि वायौ च वर्तमानो विचेष्टते ॥ १९ ॥ स जंतुः सर्वभूतात्मा पुरुषः स सनातनः ॥ मनो बुद्धिर्हंकारो भूतानि विषयश्च सः ॥ १०० ॥ एवं त्विह स सर्वत्र प्राणैस्तु परिपाल्यते ॥ पृष्ठतस्तु समानेन स्वां स्वां गतिमुपाश्रितः ॥ १०१ ॥ वस्तिमूलं गुदं चैव पावकं समुपाश्रितः ॥ वहन्मूत्रं पुरीषं वायूपानः परिवर्तते ॥ १०२ ॥ प्रयत्ने कर्मनियमे य एकाक्षिषु वर्तते ॥ उदान इति त प्राहुरध्यात्मज्ञानकोविदाः ॥ १०३ ॥ संधिष्वपि च सर्वेषु संनिविष्टस्तथानिलः ॥ शरीरेषु मनुष्याणां व्यान इत्युपदिश्यते ॥ १०४ ॥ बाहुष्वग्नित्तु विततः समानेन समीरितः ॥ रसान्बाहुंश्च दोषांश्च वर्तयन्नति चेष्टते ॥ १०५ ॥ अपानप्राणयोर्मध्ये प्राणपानसमीहितः ॥ समन्वितस्त्वधिष्ठानं सम्यक् पचति पावकः ॥ १०६ ॥ आस्यं हि पायुर्यतमंते स्याद्भुदसंज्ञिते ॥ रेतस्तस्मात्प्रजायते सर्वस्रोतांसि देहिनाम् ॥ १०७ ॥ प्राणानां सन्निपाताच्च सन्निपातः प्रजायते ॥ ऊष्मा चाग्निरिति ज्ञेयो योऽन्नं पचति देहिनाम् ॥ १०८ ॥ अग्निवेगवहः प्राणो गुदातिं प्रतिहन्यते ॥ स ऊर्ध्वमागम्य पुनः समुत्क्षिपति पावकम् ॥ १०९ ॥ पक्वाशयस्त्वधो नाभ्या ऊर्ध्वं मामाशयः स्मृतः ॥ नाभिमूले शरीरस्य सर्वे प्राणाश्च संस्थिताः ॥ ११० ॥ प्रस्थिता हृदयात्सर्वे तिर्यग्धूमधस्तथा ॥ वंहत्यन्नसाम्नाड्यो दशप्राणप्रचोदिताः ॥ १११ ॥ एष मार्गोऽपि योगानां येन गच्छति तत्तदम् ॥ जितक्लमाः समा शरीर मूर्द्धन्यात्मानमादधन् ॥ ११२ ॥ एवं सर्वेषु विहितप्राणपानेषु देहिनाम् ॥ तस्मिन्समिध्यते नित्यमग्निः स्थाल्यामिवाहितः ॥ ११३ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे द्वितीयपादे भृगुभरद्वाजसंवादे जगदुत्पत्तिवर्णनं नाम द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥ भरद्वाज उवाच ॥ यदि प्राणपतिर्वायुर्येव विचेष्टते ॥ श्वसित्याभाषते चैव ततो जीवो निरर्थकः ॥ १ ॥ य ऊष्मभाव आग्नेयो वह्निनवोपलभ्यते ॥ अग्निर्जयते चैतत्तदा जीवो निरर्थकः ॥ २ ॥ जंतोः प्रत्रियमाणस्य जीवो जीवोपलभ्यते ॥ वायुरेव जहात्येनमूष्मभावश्च नश्यति ॥ ३ ॥ यदि वायुमयो जीवः संश्लेषो यदि वायुना ॥ वायुमंडलकल्पस्थेद्भृच्छेत्सह मरुद्गणैः ॥ ४ ॥ संश्लेषो यदि वा तेन यदि तस्मात्पणश्यति ॥ महार्णवविमुक्तत्वादन्यत्सलिलभाजनम् ॥ ५ ॥ कूपे वा सलिलं दद्यात्प्रदीपं वा हुताशने ॥

क्षिप्रं प्रविश्य नश्येत् यथा नश्यत्यसौ तथा ॥ ६ ॥ पंचधारणके ह्यस्मिच्छरीरे जीवितं कृतम् ॥ येषामन्यतराभावञ्जतुर्णां नास्ति संशयः ॥ ७ ॥
 नश्यन्त्यापो ह्यनादामद्भ्युरुच्छ्वासनिग्रहात् ॥ नश्यते कोष्ठभेदार्थमग्निर्नश्यत्यभोजनात् ॥ ८ ॥ व्याधिघ्नपरिकेशैर्मैदिनी चैव शीयते ॥ पीडितेऽ-
 न्यतरं ह्येषां संघातो याति पंचताम् ॥ ९ ॥ तस्मिन्यंचत्वमाप्ते जीवः किमनुधावति ॥ किं सेदयति वा जीवः किं शृणोति ब्रवीति च ॥ १० ॥ एषा
 गौः परलोकस्थं तारयिष्यति मामिति ॥ यो दत्त्वा त्रियते जंतुः सा गौः कं तारयिष्यति ॥ ११ ॥ गौश्च प्रतिग्रहीता च दाता चैव समं यदा ॥ इहैव विलयं
 याति कुतस्तेषां समागमः ॥ १२ ॥ विहगैरुपमुक्तस्य शैलाग्रात्पतितस्य च ॥ अग्निना चोपमुक्तस्य कुतः संजीवनं पुनः ॥ १३ ॥ छिन्नस्य यदि वृक्षस्य न
 भूलं प्रतिरोहति ॥ जीवन्यस्य प्रवर्तते मृतः क्व पुनरेष्यति ॥ १४ ॥ जीवमात्रं पुरा सृष्टं यदेतत्परिवर्तते ॥ मृता मृताः प्रणश्यंति बीजाद्वीजं प्रणश्यति
 ॥ १५ ॥ इति मे संशयो ब्रह्मन्द्दये परिधावति ॥ तं निवर्तय सर्वज्ञ यत्तत्त्वमाश्रितो ब्रह्मम् ॥ १६ ॥ संनंदन उवाच ॥ एवं पृष्टस्तदानेन स भृशु
 र्ब्रह्मणः सुतः ॥ पुनराह मुनिश्रेष्ठ तत्संदेहनिवृत्तये ॥ १७ ॥ भृशुर्वाच ॥ न प्राणाः सन्ति जीवस्य दत्तस्य च कृतस्य च ॥ याति देहांतरं प्राणी शरीरं
 तु विशीयते ॥ १८ ॥ न शरीराश्रितो जीवस्तस्मिन्नष्टे प्रणश्यति ॥ समिधामग्निदधानां यथाग्निर्हश्यते तथा ॥ १९ ॥ भरद्वाज उवाच ॥ अग्रेयथा
 तस्य नाशात्तद्दिनाशो न विद्यते ॥ इन्धनस्योपयोगांति स वाग्निर्नोपलभ्यते ॥ २० ॥ नश्यतीत्येव जानामि शांतमग्निमनियनम् ॥ गतिर्यस्य प्रमाणं
 वा संस्थानं वा न विद्यते ॥ २१ ॥ भृशुर्वाच ॥ समिधामुपयोगांति स चाग्निर्नोपलभ्यते ॥ नश्यतीत्येव जानामि शांतमग्निमनियनम् ॥ २२ ॥
 गतिर्यस्य प्रमाणं वा संस्थानं वा न विद्यते ॥ समिधामुपयोगांति यथाग्निर्नोपलभ्यते ॥ २३ ॥ आकाशानुगतत्वाद्दि दुर्ग्राह्यो हि निराश्रयः ॥
 तथा शरीरसंत्यागे जीवो ह्याकाशवस्थितः ॥ २४ ॥ न नश्यते सुसूक्ष्मत्वाद्यथा ज्योतिर्न संशयः ॥ प्राणान्धारयते ह्यग्निः स जीव उपधारयताम् ॥
 ॥ २५ ॥ वायुसंधारणो ह्यग्निर्नश्यत्युच्छ्वासनिग्रहात् ॥ तस्मिन्नष्टे शरीराग्नौ ततो देहमचेतनम् ॥ २६ ॥ पतितं याति भूमित्वमयनं तस्य हि क्षितिः ॥
 जंगमानां हि सर्वेषां स्थावराणां तथैव चा ॥ २७ ॥ आकाशं पवनोऽन्वेति ज्योतिस्तमनुगच्छति ॥ तेषां त्रयाणामेकत्वाद्यं भूमौ प्रतिष्ठितम् ॥ २८ ॥
 यत्र खं तत्र पवनस्तत्राग्निर्यत्र मास्तुतः ॥ अमूर्तयस्ते विज्ञेया मूर्तिमंतः शरीराणि ॥ २९ ॥ भरद्वाज उवाच ॥ यद्यग्निमारुतौ भूमिः स्वमापश्च शरीरिणु ॥
 जीवः किंलक्षणस्तत्रेत्येतदाचक्ष्व मेऽनघ ॥ ३० ॥ पंचात्मके पञ्चतौ पञ्चविज्ञानसंज्ञके ॥ शरीरे प्राणिनां जीवं वेतुमिच्छामि यादृशम् ॥ ३१ ॥
 मांसशोणितसंघाते मेदः स्रावस्थिसंचये ॥ भिद्यमाने शरीरे तु जीवो नैवोपलभ्यते ॥ ३२ ॥ यद्यजीवशरीरं तु पञ्चभूतसमन्वितम् ॥ शरीरे मानसे

दुःख कस्तां वेदयते रुजम् ॥ ३३ ॥ शृणोति कथितं जीवः कर्णाभ्यां न शृणोति तत् ॥ महर्षे मनसि व्यग्रे तस्माज्जीवो निरर्थकः ॥ ३४ ॥ सर्वे पश्यन्ति यद्व्यस्य मनोयुक्तेन चक्षुषा ॥ मनसि व्याकुले चक्षुः पश्यन्नपि न पश्यति ॥ ३५ ॥ न पश्यति न चात्राति न शृणोति न भाषते ॥ न च स्पर्शमसौ वेति निद्रावशगतः पुनः ॥ ३६ ॥ दृष्टयति क्रुद्धयते कोऽत्र शोचत्युद्विजते च कः ॥ इच्छति ध्यायति द्वेष्टि वाक्यं वाचयते च कः ॥ ३७ ॥ शृणुस्व च ॥ तं पंचसाधारणमत्र किंचिच्छरीरमेको वहतेऽत्रात्मा ॥ स वेति गंधाश्च रसाज्ज्वतीश्च स्पर्शं च रूपं च गुणाश्च येऽन्ये ॥ ३८ ॥ एषा तत्त्वे पंचगुणप्रदर्शी स सर्वगात्रानुगतोऽत्रात्मा ॥ सदेति दुःखानि सुखानि चात्र तद्विप्रयोगात् न वेति देहम् ॥ ३९ ॥ यदा न रूपं न स्पर्शो नोऽन्यथा वद्व्यथा वद्वे ॥ तदा शनैः शरीराग्नौ देहत्यागेन नश्यति ॥ ४० ॥ आपोमयमिदं सर्वमापोमूर्तिः शरीरिणाम् ॥ तत्रात्मा मानसो ब्रह्मा सर्वभूतेषु लोककृत ॥ ४१ ॥ आत्मानं तं विजानीहि सर्वलोकहितात्मकम् ॥ तस्मिन्यः संश्रितो देहे ह्यब्बिदुरिव पुष्करे ॥ ४२ ॥ क्षेत्रज्ञं तं विजानीहि नित्यं लोकहितात्मकम् ॥ तमोरजश्च सत्त्वं च विद्वि जीवगुणानिमान् ॥ ४३ ॥ अचेतनं जीवगुणं वदंति स चेष्टते चेष्टयते च सर्वम् ॥ अतः परं क्षेत्रविदो वदंति प्रावर्त्यद्यो भुवनानि सप्त ॥ ४४ ॥ न जीवनाशोऽस्ति हि देहेभेदे मिथ्यैतदाहुमुन इत्यबुद्धाः ॥ जीवस्तु देहांतारितः प्रयाति दशाद्वैतस्तस्य शरीरभेदः ॥ ४५ ॥ एवं भूतेषु सर्वेषु गृहश्चरति सर्वदा ॥ दृश्यते त्वग्भ्या बुद्ध्य मूर्ध्मया तत्त्वदर्शभिः ॥ ४६ ॥ तं पूर्वापरात्रेषु यंजनः सततं बुधः ॥ लब्धहारो विमुद्रात्मा पश्यन्त्यात्मानमात्मनि ॥ ४७ ॥ चित्तस्य हि प्रसादेन हित्वा कर्म शुभाशुभम् ॥ प्रसन्नात्मात्मनि स्थित्वा सुखयान्त्यमश्नुते ॥ ४८ ॥ सान सोऽग्निः शरीरेषु जीव इत्यभिधीयते ॥ सृष्टिः प्रजापतेरेषा भूताध्यात्मविनिश्चयः ॥ ४९ ॥ अमृजद्ब्रह्मणनेव पूर्वं ब्रह्मा प्रजापतिः ॥ आत्मतेजोऽभिनि र्वृत्तान्मास्काराग्निसमप्रभान् ॥ ५० ॥ ततः सत्यं च धर्मं च तथा ब्रह्म च शाश्वतम् ॥ आचारं चैव शौचं च स्वर्गाय विदधे प्रभुः ॥ ५१ ॥ देवदानवगंधर्वा दैत्यासुरमहोरगाः ॥ यक्षराक्षसनागाश्च पिशाचा मनुजस्तथा ॥ ५२ ॥ ब्रह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्राणामसितस्तथा ॥ भारद्वाज उवाच ॥ चतुर्वर्ण्यस्य वर्णेन यदि वर्णो विभिद्यते ॥ ५३ ॥ स्वेदमृगुरीषाणि श्लेष्मा पित्त सशोणितम् ॥ त्वन्तः क्षरति सर्वेषां कस्माद्गर्णो विभज्यते ॥ ५४ ॥ जंगमानामसंख्येयाः स्थावराणां च जातयः ॥ तेषां विविधवर्णानां कुतो वर्णविनिश्चयः ॥ ५५ ॥ भृगुरुवाच ॥ न विशेषोऽस्ति वर्णानां सर्वं ब्रह्मयं जगत् ॥ ब्रह्मणा पूर्वमुष्टं हि कर्मणा वर्णतां गतम् ॥ ५६ ॥ कामभोगाः प्रियास्तीक्ष्णाः क्रोधताप्रियसाहसाः ॥ त्यक्तस्वकर्म रक्तांगास्ते द्विजाः क्षत्रतां गताः ॥ ५७ ॥ गोभ्यो वृत्तिं समास्थाय पीताः कृष्णपद्मजिविनः ॥ स्वधर्माब्राह्मणतृष्टिति ते द्विजा वैश्यतां गताः ॥ ५८ ॥

हिंसानृतपरा लुब्धाः सर्वकर्मोपजीविनः ॥ कृष्णाः शौचपरित्राष्टास्ते द्विजाः शूद्रांतं गताः ॥ ५९ ॥ इत्येतैः कर्मभिव्याप्ता द्विजा वर्णान्तरं गताः ॥
 ब्राह्मणा धर्मतन्त्रस्थास्तपस्तेषां न नश्यति ॥ ६० ॥ ब्रह्म धारयतां नित्यं व्रतानि नियमांस्तथा ॥ ब्रह्म चैव प्रा सृष्टं येन जानाति तद्विदुः ॥ ६१ ॥
 तेषां बहुविधास्त्वन्यास्तत्र तत्र द्विजातयः ॥ पिशाचा राक्षसाः प्रेता विविधा म्लेच्छजातयः ॥ सा सृष्टिर्मानसी नाम धर्मतंत्रपरायणा ॥ ६२ ॥ भरद्वाज
 उवाच ॥ ब्राह्मणः केन भवति क्षत्रियो वा द्विजोत्तम ॥ वैश्यः शूद्रश्च विप्रैर्ष तद्ब्रूहि वदतां क्व ॥ ६३ ॥ भृगुरुवाच ॥ जातकर्मादिभिर्यस्तु संस्कारैः
 संस्कृतः शुचिः ॥ वेदाध्ययनसंपन्नो ब्रह्मकर्मस्ववस्थितः ॥ ६४ ॥ शौचाचारस्थितः सम्यग्विद्याभ्यासी गुरुप्रियः ॥ नित्यव्रती सत्यपरः
 स वै ब्राह्मण उच्यते ॥ ६५ ॥ सत्यं दानमथोद्ग्राह आनृशंस्यं कृपा घृणा ॥ तपस्यां दृश्यते यत्र स ब्राह्मण इति स्मृतः ॥ ६६ ॥ क्षत्रजं सेवते कर्म वेदा
 ध्ययनसंगतः ॥ दानादाननिर्यस्तु स वै क्षत्रिय उच्यते ॥ ६७ ॥ विशत्याशु पशुभ्यश्च कृष्यादानरतिः शुचिः ॥ वेदाध्ययनसंपन्नः स
 वैश्य इति संज्ञितः ॥ ६८ ॥ सर्वमक्षरतिर्नित्यं सर्वकर्मकरोऽशुचिः ॥ त्यक्तवेदस्त्वनाचारः स वै शूद्र इति स्मृतः ॥ ६९ ॥ शूद्रे चैतद्ब्रह्मस्म द्विजे तच्च
 न विद्यते ॥ न वै शूद्रो भवेच्छूद्रो ब्राह्मणो न च ॥ ७० ॥ सर्वोपायैस्तु लोभस्य क्रोधस्य च विनिग्रहः ॥ एतत्पवित्रं ज्ञानानां तथा
 चैवात्मसंयमः ॥ ७१ ॥ ब्रह्मैवैव सर्वोत्तमः ॥ न हि श्रेयोघातार्थमुद्यतौ ॥ नित्यक्रोधाच्छिष्यं रक्षतपो रक्षतु मत्सरात् ॥ ७२ ॥ विद्यां मानापमानाभ्यामात्मानं
 तु प्रमादतः ॥ ७३ ॥ यस्य सर्वे समांरभा निराशीर्वयना द्विज ॥ त्यागे यस्य हुतं सर्वं स त्यागी स च बुद्धिमान् ॥ ७४ ॥ अहिंसः सर्वभूतानां भैत्रायण
 गतश्चरेत् ॥ परिग्रहात्परित्यज्य भवेद्बुद्ध्या जितेंद्रियः ॥ ७५ ॥ अशोकस्थानमातिष्ठेद्दिह चासुत्र चाभयम् ॥ तपोनित्येन दातेन मुनिना संयतात्मना
 ॥ ७६ ॥ अजितं जेतुकामेन व्यासंगेषु ह्यसंगिना ॥ इन्द्रियैर्गृह्यते यद्यत्तत्तद्व्यक्तमिति स्थितिः ॥ ७७ ॥ अव्यक्तमिति विज्ञेयं लिङ्गब्रह्ममूर्तिद्रियम् ॥ अवि
 श्रंभेण मंतव्यं विश्रंभे धारयेन्मनः ॥ ७८ ॥ मनः प्राणेन गृह्णीयात्प्राणं ब्रह्मणि धारयेत् ॥ निवेदादेष्ट निवाणन च किंचिद्विचितयेत् ॥ ७९ ॥ सुखं वै ब्राह्मणो
 ब्रह्मन्निर्वेदनाधिगच्छति ॥ शौचे तु सततं युक्तः सदाचारसमन्वितः ॥ ८० ॥ स्वतुक्रोशश्च शत्रुषु तद्विजातिषु लक्षणम् ॥ संतर्द्रतं तपः शौचं सत्यं विसृजते प्रजा
 ॥ ८१ ॥ सत्येन धर्यते लोकः स्वः सत्येनैव गच्छति ॥ अनृतं तमसो रूपं तमसा नीयते ब्रूयः ॥ ८२ ॥ तमोऽप्रस्ता न पश्यति प्रकाशं नमसावृताः ॥ सुदुष्प्रकाश
 इत्याहुर्नरकं तम एव च ॥ ८३ ॥ सत्यानृतं तदुभयं प्राप्यते जगतीचरैः ॥ तत्राप्येवंविधा लोके वृत्तिः सत्यानृते भवेत् ॥ ८४ ॥ धर्मधर्मौ प्रकाशश्च
 तमो दुःखसुखं तथा ॥ शारीरैर्मानसैर्दुःखैः सुखैश्चाप्यसुखोदयैः ॥ ८५ ॥ लोकसृष्टं प्रपश्यन्तो न मुह्यति विचक्षणः ॥ तत्र दुःखविमोक्षाथं प्रयतेत

विचक्षणः ॥ ८६ ॥ सुखं ह्यनित्यं भूतानामिह लोके फलं च ॥ गह्वरस्तस्य सोमस्य यथा ज्योत्स्ना न भासते ॥ ८७ ॥ तथा तमोभिभूतानां भूतानां नश्यते सुखम् ॥ ८८ ॥ तत्सलु द्विविधं सुखमुच्यते शरीरं मानसं च ॥ इह सत्त्वसुम्भिश्च लोके वस्तुष्वुत्तयः सुखार्थमभिधीयन्ते नहीतः फलपर्वण्यफलाद्विशिष्टतरमस्ति । स एव काम्यो गुणविशेषो धर्मार्थगुणारभन्तद्वेतुरस्योत्पत्तिः सुखप्रयोजनार्थमारंभाः ॥ भद्राज उवाच ॥ वदैतद्भवतामिहितं सुखानां परमा स्थितिरिति ॥ ८९ ॥ न तदुपप्लब्धिर्मा न द्वेषास्पृषाणां महति स्थितानाम् ॥ ९० ॥ अप्राप्य एष काम्य गुणविशेषो न चैनमभिशीलयति । तपसि श्रूयते त्रिलोककृद्ब्रह्मा प्रभुरेकाकी तिष्ठति ब्रह्मचारी न कामसुखेष्वप्यात्मानमवदधति ॥ ९१ ॥ अपि च भगवान्विश्वेश्वर उवाच ॥ काममभिर्वर्तमानमनंगत्वेन सममनयत् ॥ ९२ ॥ तस्माद्धूमो न तु महात्मभिर्गजयति गृहीतो न त्वेष तावद्विशिष्टो गुणविशेष इति ॥ ९३ ॥ नैतद्भगवतः प्रत्येपि भवता तूक्तं सुखानां परमाः स्त्रिय इति लोकप्रवादो हि द्विविधः फलोदयः सुकृतात्सुखमवाप्यतेऽन्यथा दुःखमिति ॥ ९४ ॥ भृगुरुवाच ॥ अत्रोच्यते अमृततत्त्वलु तमः प्रादुर्भूतं ततस्तमोग्रस्ता अधर्ममेवानुवर्तते न धर्मं क्रोधलोभमोहाहिसानृता दिभिरवच्छन्नाः सत्त्वस्मिच्छोके नामुत्र सुखमाप्नुवति विविधव्याधिरुजोपतापैरवकीर्यन्ते वधबन्धनपरिक्लेशादिभिश्च क्षुत्पिपासाश्रमकृतैरुपतपैरुपतप्यते वर्षवातायुष्णानिशीतकृतैश्च प्रतिभयैः शरीरैर्दुःखैरुपतप्यते बन्धुघनविनाशविप्रयोगकृतैश्च मानसैः शोकैर्गमिभूयते जगन्मृत्युकृतैश्चान्ये रिति यस्त्वैतैः ॥ ९५ ॥ शरीरं मानसं नास्ति न जग न च पातकम् ॥ नित्यमेव सुखं स्वर्गं सुखं दुःखमिहोभयम् ॥ ९६ ॥ नरके दुःखमेवाहुः सुखं तत्परमं पदम् ॥ पृथिवी सर्वभूतानां जनित्री तद्विधाः स्त्रियः ॥ ९७ ॥ पुमान्जपतिस्तत्र शुक्रं तेजोमयं विदुः ॥ इत्येतच्छोकानिर्माता धर्मस्य चरितस्य च ॥ ९८ ॥ तपसश्च सुतप्तस्य स्वाध्यायस्य हृतस्य च ॥ हुतेन शाम्यते पापं स्वाध्याये शांतिरुत्तमा ॥ ९९ ॥ दानेन भोगानित्याहुस्तपसा स्वर्गमाप्नुयात् ॥ दानं तु द्विविधं प्राहुः फलार्थमिहैव च ॥ १०० ॥ सद्भ्यो यदीयते किञ्चित्तपत्रोपतिष्ठते ॥ असद्भ्यो दीयते यत्तु तद्दानमिह भुज्यते ॥ यादृशं दीयते दानं तादृशं फलमश्नुते ॥ १०१ ॥ भद्राज उवाच ॥ किं कस्य धर्मचरणं किं वा धर्मस्य लक्षणम् ॥ धर्मः कतिविधो वापि तुद्वयान्वक्तुमर्हति ॥ १०२ ॥ भृगुरुवाच ॥ स्वधर्माचरणे युक्ता ये भवंति मनीषिणः ॥ तेषां स्वर्गफलावाप्तियोऽन्यथा स विमुह्यते ॥ १०३ ॥ भद्राज उवाच ॥ यदेतच्चानुराश्रयं ब्रह्मर्षिविहितं पुरातेषां स्वे स्वे समाचारः तन्मे वक्तुमिहार्हम् ॥ १०४ ॥ भृगुरुवाच ॥ पूर्वमेव भगवता ब्रह्मणा लोकहितमनुतिष्ठता धर्मसंरक्षणार्थमाश्रमाश्चत्वारोऽभिनिर्दिष्टाः ॥ १०५ ॥ तत्र गुरुकुलासमव प्रथममाश्रममाहंरति सम्यगत्र शौचसंस्कारनियमप्रतिविनियतात्मा उभे संध्ये

भास्कराग्निदेवतानुपस्थाय विहाय तद्व्यालस्यं गुरोर्भिवादनवेदाभ्यासश्रवणवित्रीकृतांतरात्मा त्रिवर्णमुपस्पृश्य ब्रह्मचर्याग्निपरिचरणगुरुशुश्रूषा
 नित्यभिक्षाभैक्ष्यादिसर्वनिर्देष्टानुष्ठानाप्रतिकूलो गुरुप्रसादलब्धस्वाध्यायतत्परः स्यात् ॥१०६॥ भवति चात्र श्लोकः॥गुरुं
 यस्तु समाराध्य द्विजो वेदमवाप्नुयात्॥तस्य स्वर्गफलावाप्तिः सिद्ध्यते चास्य मानसम्॥इति गार्हस्थ्यं खलु द्वितीयमाश्रमं वदंति॥१०७॥तस्य सदा
 चारलक्षणं सर्वमनुव्याख्यास्यामः। समावृतानां सदाचाराणां सहधर्मचर्यफलार्थिनां गृहाश्रमो विधीयते॥१०८॥धर्माधिक्यमावाप्तिद्वित्रिवर्गसाधनमपे
 क्ष्यगार्हृतकर्मणा धनान्यादाय स्वाध्यायोपलब्धप्रकर्षेण वा ब्रह्मर्षिनिर्मितेन वा अग्निः सागर्गतेन वा द्रव्यनिश्चयाभ्यासैवेतत्प्रसादोपलब्धेन वा
 धनेन गृहस्थो गार्हस्थ्यं वर्तयेत् ॥१०९॥ तद्वि सर्वाश्रमणां मूलमुदाहरति गुरुकुलनिवासिनः पश्चिज्जाका येऽन्यं संकल्पितव्रतनियममथमानुष्ठानिन
 स्तेषामप्यंतरा च भिक्षाबलिसंविभागाः प्रवर्तते ॥११०॥ वानप्रस्थानां च द्रव्योपस्कार इति प्रायशः खल्वेते साधवः साधुपथ्योदनाः स्वाध्यायप्रस
 गिनस्तीर्थाभिगमनदेशदर्शनार्थं पृथिवीं पर्यटति ॥१११॥ तेषां प्रत्युत्थानाभिगमनमनूयावाक्यदानमुखसत्कारासनमुखशयनाभ्यवहारस
 न्क्रिया चेति ॥११२॥ भवति चात्र श्लोकः ॥ अतिरिच्यस्य भग्नशो गृहात्प्रतिनिवर्तते ॥ स दत्त्वा दुष्कृतं तस्मै पुण्यमादाय गच्छति ॥ ११३ ॥
 अपि चात्र यज्ञक्रियाभिर्देवताः प्रीयंते निवापेन पितरो विद्याभ्यासश्रवणधारणेन ऋषयः अपत्योत्पादनेन प्रजापतिरिति ॥ ११४ ॥ लोकौ चात्र
 भवतः॥ वात्सल्याः सर्वभूतेभ्यो वायोः श्रोत्रस्तथा गिरा ॥ परितापोपघातश्च पारुष्यं चात्र गर्हितम् ॥११५॥ अवज्ञानमहंकारो दंभश्चैव विगर्हितः ॥
 अहिंसा सत्यमक्रोधं सर्वाश्रमगतं तपः ॥११६॥ अपि चात्र माल्याभरणवस्त्राभ्यंगनित्योपभोगनृत्यगीतवादित्रश्रुतिसुखनयनस्नेहमादर्शनानां
 प्राप्तिर्भक्ष्यभोज्यलक्षणेयचोष्याणामभ्यवहार्याणां विविधानामुपभोगः ॥११७॥ स्वविहारस्तोषः काममुखवाप्तिरिति॥त्रिवर्णगुणनिर्वृत्तिर्यस्य नित्यं
 गृहाश्रमोऽस सुखान्यनुभूयेह शिष्टानां गतिमाप्नुयात्॥११८॥उच्छृतिर्गृहस्थो यः स्वधर्मचरणे रतः॥त्यक्तकामसुखारंभः स्वर्गस्तस्य न दुर्लभः॥११९॥
 वानप्रस्थाः खल्वपि धर्ममुत्सतः पुण्यानि तीर्थानि नदीप्रस्रवणानि स्वभक्तेष्वरण्येषु मृगवराहमहिषशार्दूलवनजार्कीणेषु तपस्येते अनुसंचरति
 ॥१२०॥त्यक्तश्रम्यवस्त्राभ्यवहारोपभोगा वन्यौषधिफलमूल्यपर्णपरिमितविचित्रनियताहाराः स्थानासनानोभूपाषाणसिक्ताशर्करावालुकाभस्मशायिनः
 काराकुशचर्मवरकलसंवृतांगः केशश्मश्रुनखरोमधारिणो नियतकालोपस्पर्शनाः शुष्कवलिहोमकालानुष्ठायिनः॥समित्कुशकुसुमापहंगमार्जनलब्धवि
 श्रामाः शीतोष्णपवनविष्टमविभ्रस्रसर्वत्वचो विविधनियमयोगचर्यानुष्ठानविहितपरिशुष्कक्रमासंशोणितत्वगस्त्रिभूता धृतिपणः सत्त्वयोगाच्छराण्युद्ध

हन्ते ॥ १२१ ॥ अस्तेनो नियतचर्यां ब्रह्मर्षिविहितां चरेत् ॥ स दहेदग्निदोषाभ्यंछोकांश्च दुर्जयन् ॥ १२२ ॥ पात्रिजकानां पुनराचारः तद्वथा ॥ विभुच्यार्ति
धनकृत्स्न्यसिंहसंगेष्वाल्मानं स्नेहपाशानवधूय परिध्वजंति ॥ समलोष्टाभकांचनांस्त्रिगप्रवृत्तेष्वसक्तबुद्धयः ॥ १२३ ॥ अग्नित्रोदासीनानां तुर्यदर्शनाः
स्थायकजसयुजडिजस्वेदजानां भूतानां वाङ्मनःकर्मभिरनभिद्रोहिणोऽनिकेताः पर्वतपुलिमवृक्षमूलदेवायतनान्यदुसंव्रततो वा सार्धमुपेयुर्नगरं ब्रह्म
वा न क्रोधदर्पलोभमोहकार्पण्यदंभपरिवादभरणानि निर्वृत्तहिंसा इति ॥ १२४ ॥ भवंति चात्र श्लोकाः ॥ अभयं सर्वभूतेभ्यो दत्त्वा यश्चरत मुनिः ॥
न तस्य सर्वभूतेभ्यो भयमुत्पद्यते क्वचित् ॥ १२५ ॥ कृत्वाग्निहोत्रं स्वशरीरसंस्थं शरीरमग्निं स्वमुखे जुहोति ॥ विप्रस्तु भैक्षोपगतैर्हविर्भिश्चिता
ग्निना संव्रजते हि लोकान् ॥ १२६ ॥ मोक्षश्रमं यश्चरते यथोक्तं शुचिः स्वसंकल्पितशुक्लबुद्धिः ॥ अग्निं धनं ज्योतिरिव प्रशांतं स ब्रह्मलोकं श्रयते
द्विजातिः ॥ १२७ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे द्वितीयपादे भृगुभद्राजसंवादे ब्राह्मणाचारनिरूपणं नाम त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥
भद्राज उवाच ॥ अस्माच्छोकान्परो लोकः श्रूयते नोपलभ्यते ॥ तमहं ज्ञातुमिच्छामि तद्रथान्वक्तुमर्हति ॥ १ ॥ ॥ भृगुरुवाच ॥ उत्तरे
हिमवत्याश्वे पुण्ये सर्वगुणान्विते ॥ पुण्यः क्षेम्यश्च काम्यश्च स परो लोक उच्यते ॥ २ ॥ तत्र ह्यपापकर्मणः शुचयोऽन्यतनिर्मलाः ॥ लोभमोह
परित्यक्ता मानवा निरुपद्रवाः ॥ ३ ॥ स स्वर्गसदृशो देशः तत्र बुक्ताः शुभा गुणाः ॥ काले मृत्युः प्रभवति स्पृशति व्याधयो न च ॥ ४ ॥ न
लोभः परदारेषु स्वदारनिरतो जनः ॥ नान्यो हि वध्यते तत्र द्रव्येषु च न विस्मयः ॥ ५ ॥ परो ब्रह्मर्षो नैवास्ति संदेहो नापि जायते ॥ कृतस्य
तु फलं तत्र प्रत्यक्षमुपलभ्यते ॥ ६ ॥ यानासनाशनोपेता प्रसादभवनाश्रयाः ॥ सर्वकर्मैर्वृताः केचिद्वैचित्र्यकृतिका नराः ॥ प्राणधारणमात्रं
तु केषांचिदुपपद्यते ॥ श्रमेण महता केचिदुर्वति प्राणधारणम् ॥ ८ ॥ इह धर्मस्यः केचिद्वैचित्र्यकृतिका नराः ॥ सुखिता दुःखिताः
केचिन्निधना धनिनो परे ॥ ९ ॥ इह श्रमो भयं मोहः क्षुधा तीव्रा च जायते ॥ लोभश्चाथैकृतो नृणां येन मुह्यत्यपंडिताः ॥ १० ॥ यस्तद्देहो
भयं प्राज्ञः पाप्मना न स लिप्यते ॥ सोपधे निष्कृतिः स्तेयं पांवादोऽभ्यस्यता ॥ ११ ॥ परोपधातो हिंसा च पैशुन्यमनृतं तथा ॥ एतान्संसेवते
यस्तु तपस्तस्य प्रहीयते ॥ १२ ॥ यस्त्वेतानाचरेद्ब्रह्मन्न तपस्तस्य वद्धते ॥ इह चिंता बहुविधा धर्माधर्मस्य कर्मणः ॥ १३ ॥ कर्मभूमि
रियं लोके इह कृत्वा शुभाशुभम् ॥ शुभैः शुभमवाप्नोति तथाशुभमथान्यथा ॥ १४ ॥ इह प्रजापतिः पूर्व देवाः सर्वाङ्गनास्तथा ॥ इष्टे
ष्टतपसः श्रुता ब्रह्मलोकमुपाश्रिताः ॥ १५ ॥ उत्तः पृथिवीभागः सर्वपुण्यतमः शुभः ॥ इहस्थास्तत्र जायंते यै वै पुण्यकृतो जनाः ॥ १६ ॥

यदि सत्कारमिच्छति तिर्यग्योनिषु चापरे ॥ क्षीणगुणस्तथा चान्ये नश्यन्ति पृथिवीतले ॥१७॥ अन्योव्यभक्षणासक्ता लोभमोहसमन्विताः ॥
 इहैव परिवर्त्तन्ते न च यान्यनुत्तरं दिशम् ॥ १८ ॥ गुरुदुपासते ये तु नियता ब्रह्मचारिणः ॥ पंथानं सर्वलोकानां विजानन्ति मनीषिणः ॥ १९ ॥
 इत्युक्तोऽयं मया धर्मः संक्षिप्तो ब्रह्मनिर्मितः ॥ धर्माधर्मौ हि लोकस्य यो वै वेत्ति स बुद्धिमान् ॥ २० ॥ भगद्वाज उवाच ॥ अध्यात्मं नाम यदिदं
 पुरुषस्येह चिन्त्यते ॥ यदध्यात्मं यथा चैतत्तन्मे ब्रूहि तपोधन ॥ २१ ॥ भगुरुवाच ॥ अध्यात्ममिति विप्रश्नं यदेतदनुपृच्छसि ॥ तद्व्याख्या
 स्यामि ते तात श्रेयस्कृतं सुखम् ॥ २२ ॥ सृष्टिप्रलयसंयुक्ताचार्यैः परिदर्शितम् ॥ यज्ज्ञात्वा पुरुषो लोके प्रीतिं सौख्यं च विंदति ॥ २३ ॥
 फललाभश्च तस्य स्यात्सर्वभूतहितं च तत् ॥ पृथिवी वायुराकाशमापो ज्योतिश्च पंचमम् ॥ २४ ॥ महाभूतानि भूतानां सर्वेषां प्रभावाव्ययौ ॥
 यतः सृष्टानि तत्रैव तानि यान्ति लयं पुनः ॥ २५ ॥ महाभूतानि भूतेभ्यः सागरस्योर्मयो यथा ॥ प्रसार्य च यथांगानि कूर्मः संहरते पुनः ॥
 ॥ २६ ॥ तद्वद् भूतानि भूतात्मा सृष्टानि हरते पुनः ॥ महाभूतानि पंचैव सर्वभूतेषु भूतकृत् ॥ २७ ॥ अकरोत्तेषु वै सम्भ्यक् तं तु जीवो न पश्यति ॥
 शब्दः श्रोत्रं तथा स्पर्शानि त्रयमाकाशयोनिजम् ॥ २८ ॥ वायोः स्पर्शस्तथा चेष्टा त्वक्चैव त्रितयं स्मृतम् ॥ रूपं चक्षुस्तथा पाकस्त्रिविधं
 तेज उच्यते ॥ २९ ॥ रसाः क्लृदश्च जिह्वा च त्रयो जलगुणाः स्मृताः ॥ ३० ॥ महाभूतानि पंचैव षण् च मन
 उच्यते ॥ इन्द्रियाणि मनश्चैव विज्ञातान्यस्य भारत ॥ ३१ ॥ सप्तमी बुद्धिरित्याहुः क्षेत्रज्ञः पुनरष्टमः ॥ श्रोत्रं वै श्रवणार्थीय स्पर्शनाय च त्वक् स्मृता
 ॥ ३२ ॥ रसादानाय रसना गन्धादानाय नासिका ॥ चक्षुरालोकनायैव संशयं कुरुते मनः ॥ ३३ ॥ बुद्धिरध्यवसानाय क्षेत्रज्ञः साक्षिविस्थितः ॥ उद्ध
 पादतलभ्यां यदवाक्चोदक्च पश्यति ॥ ३४ ॥ एतेन सर्वमेवेदं विभुना व्याप्तमन्तरम् ॥ पुरुषैरिन्द्रियाणीह वेदितव्यानि कृतस्मरः ॥ ३५ ॥ तमो रजश्च सत्त्वं
 च तेऽपि भावास्तदाश्रिताः ॥ एतां बुद्धिं नरो बुद्ध्या भूतानामगतिं गतिम् ॥ ३६ ॥ समवेक्ष्य शनैश्चैवं लभते शममुत्तमम् ॥ गुणैर्विभक्तं श्रुते बुद्धिबुद्धेरवेंद्रिया
 ण्यपि ॥ ३७ ॥ मनःश्रानि भूतानि बुद्धचभावे कुतो गुणाः ॥ इति तन्मयमेवैतत्सर्वं स्थावरजंगमम् ॥ ३८ ॥ प्रलीयते चोद्भवति तस्मान्निर्दिश्यते
 तथा ॥ येन पश्यति तच्चुः शृणोति श्रोत्रमुच्यते ॥ ३९ ॥ जिह्वति प्राणमित्याहुः रसं जानाति जिह्वया ॥ त्वचा स्पर्शयति स्पर्शं बुद्धिर्विक्रियते
 सकृत् ॥ ४० ॥ येन प्रार्थयते किंचित्तदा भवति तन्मनः ॥ अधिष्ठानात् बुद्धेर्हि पृथगर्थानि पंचधा ॥ ४१ ॥ इन्द्रियाणीति तान्याहुस्तान्यदृश्यो
 ऽधितिष्ठति ॥ पुरुषे तिष्ठती बुद्धिस्त्रिषु भावेषु वर्तते ॥ ४२ ॥ कदाचिद्विभक्ते प्रीतिं कदाचिदुपशोचति ॥ न सुखेन न दुःखेन कदाचिदपि वर्तते ॥ ४३ ॥

एवं नराणां मनसि त्रिषु भावेषु वर्तते ॥ स्यं भावात्मिका भावाङ्घ्रिनिर्गता निवर्तते ॥ ४४ ॥ सरितां सागरो भर्ता वेलानामिव वारिधिः ॥ अतिभा
वता बुद्धिर्भावेनसि वर्तते ॥ ४५ ॥ कर्ममनो मुनिस्त्वेवं स्वभावमनुवर्तते ॥ इन्द्रियाणि हि सर्वाणि प्रवर्तयति सा सदा ॥ ४६ ॥ प्रीतिः सत्त्वं रजः
शोकस्तमः क्रोधस्तु ते त्रयः ॥ ये ये च भावा लोकेऽस्मिन्स्त्वेवं प्यतेषु वै त्रिषु ॥ ४७ ॥ इति बुद्धिगताः सर्वा व्याख्यातास्तव भावनाः ॥ इन्द्रियाणि च सर्वाणि
विजेतव्यानि धीमता ॥ ४८ ॥ सत्त्वं रजस्तमश्चैव प्राणिनां संश्रिताः सदा ॥ त्रिविधा वेदनाश्चैव सर्वस्त्वेषु दृश्यते ॥ ४९ ॥ सात्त्विकी राजसी चैव तामसी
चेति मान्द ॥ सुखस्पर्शः सत्त्वगुणो दुःखस्पर्शो रजोगुणः ॥ ५० ॥ तमोगुणेन संयुक्तौ भवतो व्यावहारिकौ ॥ तव यन्प्रीतिसंयुक्तं काये मनसि वा भवेत् ॥ ५१ ॥
वर्तते सात्त्विको भाव इत्याचक्षीत तत्तथा ॥ अथ यदुःखसंयुक्तमप्रीतिकरमात्मनः ॥ ५२ ॥ प्रवृत्तं रज इत्येव जानीहि मुनि सत्तम ॥ अथ न्यमो हसंयुक्तमव्यक्त
विषयं भवेत् ॥ ५३ ॥ अप्रतर्क्यमविज्ञेयं तमस्तदुपधागयेत् ॥ प्रहर्षः प्रीतिरानन्दः सुखं वा शान्तचित्ता ॥ ५४ ॥ कथंचिदभिवर्तन्त इत्येते सात्त्विका
गुणाः ॥ अदुष्टिः परितापश्च शोको लोभस्तथा क्षमा ॥ ५५ ॥ लिङ्गानि रजस्तमसि दृश्यते देहेतुभिः ॥ अपमानरतथा मोहः प्रमादः स्वप्रतद्वि
॥ ५६ ॥ कथंचिदभिवर्तते विविधास्तामसा गुणाः ॥ दूषणं बहुधागामि प्रार्थना संशयात्मकम् ॥ ५७ ॥ मनः स्वनियतं यस्य स सुखी प्रेत्य
वेह च ॥ सत्त्वक्षेत्रज्ञयोरेतदन्तरं यस्य सूर्यभयोः ॥

गुणानेक एको न सृजते गुणान् ॥ मशकोदंबुरौ वापि संप्रयुक्तौ यथा सदा ॥
॥ ५९ ॥ अन्योन्यमेतौ स्यातां च सप्रयोगस्तथोभयोः ॥ पृथग्भूता प्रकृत्या तौ संप्रयुक्तौ च सर्वदा ॥ ६० ॥ यथा मत्स्यो जलं चैव संप्रयुक्तौ
तथैव तौ ॥ न गुणा विदुरात्मानं स गुणान्वेति सर्वशः ॥ ६१ ॥ परिदृष्टा गुणानां तु संसृष्टा मन्यते तथा ॥ इन्द्रियस्तु प्रदीपार्थं कुरुते बुद्धि
सत्तमैः ॥ ६२ ॥ निर्विच्छेदजानद्भिः परमात्मा प्रदीपवान् ॥ सृजते हि गुणान्सत्त्वं क्षेत्रज्ञः परिपश्यति ॥ ६३ ॥ संप्रयोगस्तथोरेष सत्त्वक्षेत्रज्ञयोर्द्वे
वम् ॥ आश्रयो नास्ति सत्त्वस्य क्षेत्रज्ञस्य च कश्चन ॥ ६४ ॥ सत्त्वं मनः संसृजते न गुणान्वै कदाचन ॥ रश्मीस्तेषां स मनसा यदा सम्यङ्मनिय
च्छति ॥ ६५ ॥ तदा प्रकाशतेऽस्यात्मा घटे दीपो ज्वलन्निव ॥ त्यक्त्वा यः प्राकृतं कर्म नित्यमात्मरतिमुनिः ॥ ६६ ॥ सर्वभूतात्मभूतस्मात्स गच्छे
दुत्तमां गतिम् ॥ यथा वारिचः पक्षी सलिलेन न लिप्यते ॥ ६७ ॥ एवमेव कृतप्रज्ञो भूतेषु पश्वर्तते ॥ एवं स्वभावमेवैतत्सर्वबुद्ध्या विहरन्नरः ॥
॥ ६८ ॥ अशोचन्नहृष्यंश्च समो विगतमत्सरः ॥ भावयुक्त्या प्रयुक्तस्तु स नित्यं सृजते गुणान् ॥ ६९ ॥ ऊर्णनाभिर्यथा सूत्रं विज्ञेयास्तत्तु
द्गुणाः ॥ प्रध्वस्ता न निवर्तते निवृत्तिर्नोपलभ्यते ॥ ७० ॥ प्रत्यक्षेण परोक्षं तदुमानेन सिद्ध्यति ॥ एवमेकं व्यवस्यति निवृत्तिरिति चापरे ॥ ७१ ॥

उभयं संप्रधार्यैतद्वचस्पेत यथामति ॥ इतीमं हृदयग्रथिं बुद्धिचिन्तामयं दृढम् ॥ ७२ ॥ विमुच्य सुखमासीत न शोचच्छिन्नसंशयः ॥
 मलिनाः प्राण्डुः शुद्धिं यथा पूर्णा नदीं नराः ॥ ७३ ॥ अवाह्य सुविद्रासो विद्धि ज्ञानभिदे तथा ॥ महानद्या हि पारङ्गस्तप्यते न तन्यथा ॥ ७४ ॥
 न तु तप्यति तत्तन्नाः कुलङ्गस्तु तस्त्युत ॥ एवं ये विदुरध्यात्मं कैवल्यं ज्ञानमुत्तमम् ॥ ७५ ॥ एवं बुद्ध्या नरः सर्वो भूतानामगतिं गतिम् ॥ अवश्य
 च शनैर्बुद्ध्या लभते च शमं ततः ॥ ७६ ॥ त्रिवर्गो यस्य विदितः प्रेक्ष्य यश्च विमुच्यते ॥ अन्विष्य मनसा युक्तस्तत्त्वदर्शी निरुसुकः ॥ ७७ ॥
 न चात्मा शक्यते द्रष्टुमिन्द्रियेषु विभागशः ॥ तत्र तत्र विमृष्टेषु दुर्वापेष्वकृतात्माभिः ॥ ७८ ॥ एतद् बुद्ध्या भवेद् बुद्धः किमन्यद् बुद्धलक्षणम् ॥ विज्ञाय
 तद्धि मन्यन्ते कतकृत्या मनीषिणः ॥ ७९ ॥ न भवति विदुषां ततो भयं यदविदुषां सुमहद्भयं भवेत् ॥ नहि गन्धिकास्ति कस्यचित्सति हि गुणे
 प्रवदन्त्यतुल्यताम् ॥ ८० ॥ अयः करोत्यनभिसंधिपूर्वकं तच्च निदहति यत्पुण्ड्रतम् ॥ नाप्रियं तदुभयकुतः प्रियं तस्य तज्जनयतीह कुर्वतः ॥ ८१ ॥ लोकमाशुर
 भिमूयते जनस्तस्य तज्जनयतीह कुर्वतः ॥ तत्र पश्य कुशलाद्वा शोचते जायते यदि भयं पदं सदा ॥ ८२ ॥ भद्राज उवाच ॥ ध्यानयोगं समाचक्ष्व
 मद्भक्तं तत्पदसिद्धये ॥ यज्ज्ञात्वा मुच्यते ब्रह्मन्नस्त्रिविधातपतः ॥ ८३ ॥ भृगुरुवाच ॥ हंत ते संप्रवक्ष्यामि ज्ञानयोगं चतुर्विधम् ॥ यं ज्ञात्वा शाश्वती
 सिद्धिं गच्छन्तीह महर्षयः ॥ ८४ ॥ यथा स्वतुष्टिं ध्यानं तथा कुर्वन्ति योगिनः ॥ महर्षयो ज्ञानतृप्ता निर्वाणगतमानसाः ॥ ८५ ॥ नावर्तते पुन
 श्चापि मुक्ताः संसारदोषतः ॥ जन्मदोषपारक्षीणाः स्वभावे पयवस्थिताः ॥ ८६ ॥ निर्द्वन्द्वा नित्यसत्त्वस्था विमुक्ता निष्पग्निहाः ॥ असंगान्य
 विधादीनि मनःशक्तिकराणि च ॥ ८७ ॥ तत्र ध्यानेन संक्लिष्टमेकाग्रं धारयेन्मनः ॥ पिंडीकृत्येन्द्रियग्राममासीनः काष्ठवन्मुनिः ॥ ८८ ॥
 शब्दं न विदेष्येत्रेण त्वचा स्पर्शं न वेदयेत् ॥ रूपं न चक्षुषा विद्याज्जिह्वा न रसांस्तथा ॥ ८९ ॥ ब्रैयाण्यपि च सर्वाणि जह्याद्व्यानेन तत्त्वं
 वित् ॥ पंचवर्गप्रमाथीनि नेच्छेच्चैतानि वीर्यवान् ॥ ९० ॥ ततो मनसि संगृह्य पंचवर्गं विचक्षणः ॥ समादध्यान्मनो भ्रांतमिन्द्रियैः सह पञ्चभिः ॥
 ९१ ॥ विसञ्चारि निरालं पंचद्वारं बलाबलम् ॥ पूर्वध्यानपथे धीरः समादध्यान्मनस्त्वर ॥ ९२ ॥ इन्द्रियाणि मनश्चैव यदा पिण्डीकरोत्य
 यम् ॥ एष ध्यानपथः पूर्वो मया समनुवर्णितः ॥ ९३ ॥ तस्य तत्तत्पूर्वसंरुद्ध आत्मषष्ठमन्तरम् ॥ स्फुरिष्यति समुद्रांता विद्युदम्बुधरे यथा ॥ ९४ ॥
 जलविद्युर्यथा लोलः पणस्थः सर्वतश्चलः ॥ एवमेवास्य चित्तं च भवति ध्यानवर्त्मनि ॥ ९५ ॥ समाहितं क्षणं किञ्जिदध्यानवर्त्मनि तिष्ठति ॥
 पुनर्वायुपथं भ्रांतं मनो भवति वायुवत् ॥ ९६ ॥ अनिवेदो गतक्लेशो गततद्रो ह्यमत्सरी ॥ समादध्यात्पुनश्चेतो ध्यानेन ध्यानयोगवित् ॥ ९७ ॥

विचारश्च विर्तकश्च विवेकश्चोपजायते ॥ मुनेः समाधिमुक्तस्य प्रथमं ध्यानमादितः ॥ ९८ ॥ मनसा क्लिश्यमानस्तु समाधानं च कारयेत् ॥
न निर्वेदं मुनिर्गच्छेत्कुण्डल्यदेवात्मनो हितम् ॥ ९९ ॥ पांडुभस्मकरीषाणां यथा वै राशयश्चिताः ॥ सहसा वारिणा सिक्ता न याति परिभावनाः ॥
॥ १०० ॥ किंचित् स्निग्धं यथा च स्याच्छुष्कं चूर्णमभाषितम् ॥ क्रमेण तु शौर्नगच्छेत्सर्वं तत्परिभावनम् ॥ १०१ ॥ एवमेवेन्द्रियग्रामं शनैः शं परं
भावयेत् ॥ संहरेत्क्रमशश्चैव सम्यक् तत्प्रशमिष्यति ॥ १०२ ॥ स्वयमेव मनश्चैवं पंचवर्गं मुनीश्वर ॥ पूर्वं ध्यानपथे स्थाप्य नित्ययोगेन शाम्यति ॥
॥ १०३ ॥ न तत्पुरुषकारेण न च देवेन केनचित् ॥ सुखमेष्यति तत्तस्य यदेवं संयतात्मनः ॥ १०४ ॥ सुखेन तेन संयुक्तो रंस्यते ध्यानकर्मणि ॥
गच्छति योगिनो ह्येवं निर्वाणं तु निरामयम् ॥ १०५ ॥ सनंदन उवाच ॥ इत्युक्तो भृगुणा ब्रह्मभद्राजः प्रतापवान् ॥ भृगुं परमधर्मात्मा
विस्मितः प्रत्यभूजयत् ॥ १०६ ॥ एष ते प्रसवो विद्वद् जगतः संप्रकीर्तितः ॥ निखिलेन महाप्राज्ञ किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥ १०७ ॥ इति श्रीबृहन्नादीयपुराणे
द्वितीयपादे चतुश्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ सूत उवाच ॥ सनंदनवचः श्रुत्वा मोक्षधर्माश्रितं द्विजः ॥ पुनः प्रपच्छ तत्त्वज्ञो नारदोऽध्यात्म
सत्कथाम् ॥ १ ॥ नारद उवाच ॥ श्रुतं मया महाभाग मोक्षशास्त्रं त्वयोदितम् ॥ न च मे जायते तस्मिन्भूयोऽपि शृण्वतः ॥ २ ॥ यथा संसृच्यते
जंतुरविद्याबंधनान्मुने ॥ तथा कथय सर्वज्ञ मोक्षधर्मं सदाश्रितम् ॥ ३ ॥ सनंदन उवाच ॥ अत्राप्युदाहृतीममितिहासं पुरातनम् ॥ यथा मोक्षमनु
प्राप्नो जनको मिथिलाधिपः ॥ ४ ॥ जनको जनदेवरतु मिथिलाया अधीश्वरः ॥ और्ध्वदहिकधर्माणामासीदुक्तो विचिंतने ॥ ५ ॥ तस्य श्मशानं
माचार्यो वसति सततं गृहे ॥ दर्शयतः पृथग्धर्मान्नाणपण्डवादिनः ॥ ६ ॥ स तेषां प्रेत्यभावे च प्रेत्य जातौ विनिश्चये ॥ आगमस्थः स भूयिष्ठ
मात्मतत्त्वेन तुष्यति ॥ ७ ॥ तत्र पंचशिवो नाम कापिलेयो महासुनिः ॥ परिधावन्महीं कृत्स्नां जगाम मिथिलामधः ॥ ८ ॥ सर्वसंन्यासधर्माणः
तत्त्वज्ञानविनिश्चये ॥ सुपर्यवसितार्थश्च निर्द्वंद्वो नष्टशयः ॥ ९ ॥ ऋषीणामाहुरेकं यं कामादवसितं तृषु ॥ शाश्वतं सुखमत्यंतमन्विच्छन्स मुदु
र्लभम् ॥ १० ॥ यमाहुः कापिलं सौल्याः परमार्पि प्रजापतिम् ॥ ११ ॥ आसुरैः प्रथमं शिष्यं यमाहुश्चरजी
विनम् ॥ पंचस्रोतसि यः सत्रमास्ते वर्षसहस्रकम् ॥ १२ ॥ पंचस्रोतसमागम्य कापिलं मंडलं महत् ॥ पुरुषवस्थमव्यक्तं परमार्थं न्यवेदयत् ॥ १३ ॥ इष्टिमंत्रेण
संयुक्तो भूयश्च तपसासुरिः ॥ क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोर्व्याक्तिं विबुधे देहदर्शनः ॥ १४ ॥ यत्तदेकाक्षं ब्रह्म नानारूपं प्रदृश्यते ॥ आसुरिर्मंडले तस्मिन्प्रतिपदे तमव्ययम् ॥
॥ १५ ॥ तस्य पंचशिवः शिष्यो मातुल्या पयसा भूतः ॥ ब्राह्मणी कापिली नाम काचिदासीन्दुलिम्बिनी ॥ १६ ॥ तस्यः पुत्रत्वमागत्य स्त्रियाः स

पिबति स्तनौ ॥ ततश्च काणिलेयत्वं लेभे बुद्धिं च नैष्ठिकीम् ॥१७॥ एतन्मे भगवानाह काणिलेयस्य संभवम् ॥ तस्य तत्काणिलेयत्वं सर्ववित्त्वमनु-
 त्तमम् ॥ १८ ॥ सामास्यो जनको ज्ञात्वा धर्मज्ञो ज्ञानिनं सुने ॥ उपेत्य शतमाचार्यान्मोहयामास हेतुभिः ॥ १९ ॥ जनकस्त्वभिसंरक्तः कापि
 लेयादुदर्शनम् ॥ उत्सृज्य शतमाचार्यान्पृष्ठतोऽनुजगाम तम् ॥२०॥ तस्मै परमकरुणं प्रणताय च धर्मतः ॥ अब्रवीत्परमं मोक्षं यत्तत्सांख्यं विधी-
 यते ॥ २१ ॥ जातिनिर्वेदमुक्त्वा स कर्मनिर्वेदमब्रवीत् ॥ कर्मनिर्वेदमुक्त्वा च सर्वनिर्वेदमब्रवीत् ॥२२॥ यदर्थं धर्मसंसर्गः कर्मणां च फलोदयः ॥
 तमनाश्वासिकं मोहं विनाशि च लभधुवम् ॥२३॥ दृश्यमाने विनाशे च प्रत्यक्षे लोकसाक्षिके ॥ आगमात्परसस्तीति बुवन्नपि पराजितः ॥ २४ ॥
 अनात्मा ह्यात्मनो मृदुः कुंशो मृत्युर्जगामयः ॥ आत्मानं मन्यते मोहात्तदसग्यं परं मतम् ॥२५॥ अथ चेदेवमप्यस्ति यद्वहोके नोपपद्यते ॥ अज-
 रोऽयममृत्युश्च राजसौ मन्यते यथा ॥ २६ ॥ अस्ति नास्तीति चाप्येतत्तस्मिन्नसितलक्षणे ॥ किमधिष्ठाय तद् ब्रूयद्वहो कयात्राविनिश्चयम् ॥ २७ ॥
 प्रत्यक्षं ह्येतयोर्मूलं कृतार्तं ह्येतयोरपि ॥ प्रत्यक्षो ह्यगमो भिन्नः कृतार्तो वा न किंचन ॥ २८ ॥ यत्र तत्रानुमानेऽस्मिन्कृतं भावयतेऽपि च ॥ अन्यो
 जीवः शरीरस्य नास्तिकानां मते स्तिः ॥ २९ ॥ रेतोवदकणीकायां घृतपाकाधिवासनम् ॥ जातिस्मृतिरयस्कांतः सूर्यकांतोऽब्रुमक्षणम् ॥ ३० ॥
 प्रेतभूतप्रियश्चैव देवता ह्युपयाचनम् ॥ मृतकर्मनिवृत्तिं च प्रमाणमिति निश्चयः ॥ ३१ ॥ नन्वेते हेतवः संति ये केचिन्मूर्तिसंस्थिताः ॥ अमू-
 तस्य हि मूर्तेन सामान्यं नोपलभ्यते ॥ ३२ ॥ अविद्या कर्म तृष्णा च केचिदाहुः पुनर्भवम् ॥ तस्मिन्नाष्टे च दग्धे च चित्ते मरणधर्मिणि ॥ ३३ ॥
 अन्योऽस्माज्जायते मोहस्तमाहुः सत्त्वसंक्षयम् ॥ यदा सरूपतश्चान्यो जातितः श्रुततोऽर्थतः ॥ ३४ ॥ कथमस्मिन्स इत्येव संबंधः स्यादसंहितः ॥
 एवं सति च का प्रीतिज्ञानविद्यातपोबलैः ॥ ३५ ॥ यदस्याचरितं कर्म सामान्यात्प्रतिपद्यते ॥ अपि त्वयमिहैवान्यैः प्राकृतेर्दुःखितो भवेत् ॥ ३६ ॥
 सुखितो दुःखितो वापि दृश्यादृश्यविनिर्णयः ॥ यथा हि मुशलैर्हन्त्युः शरीरं तत्पुनर्भवेत् ॥ ३७ ॥ वृथा ज्ञानं यदन्यत्र येनैतन्नोपलभ्यते ॥ क्रम-
 संवत्सरौ तिष्यः शीतोष्णोऽथ प्रियाप्रिये ॥ ३८ ॥ यथा तातानि पश्यति तादृशः सत्त्वसंक्षयः ॥ जस्याभिपरीतस्य मृत्युना च विनाशितम् ॥ ३९ ॥
 दुर्बलं दुर्बलं पूर्वं गृहस्येव विनश्यति ॥ इन्द्रियाणि मनो वायुः शोणितं मांसमस्थि च ॥ ४० ॥ आनुपूर्व्यां विनश्यति स्वं धातुमुपयाति च ॥ लोक-
 यात्राविधातश्च दानधर्मफलगमे ॥ ४१ ॥ तदर्थं वेदशब्दाश्च व्यवहाराश्च लौकिकाः ॥ इति सम्यग् मनस्येते बहवः संति हेतवः ॥ ४२ ॥ एत-
 दन्तीति नास्तीति न कश्चित्प्रतिदृश्यते ॥ तेषां विमृशतामेव तत्सम्यग्गमिधावताम् ॥ ४३ ॥ काचिन्निवसते बुद्धिस्तत्र जीर्यति वृक्षवत् ॥ एवमु-

र्थेनर्थैश्च दुःखिताः सर्वजंतवः ॥ ४४ ॥ आगमैरपकृष्यन्ते हस्तिपैर्हस्तिनो यथा ॥ ४५ ॥ अर्थास्तथा हति सुवावहांश्च लिहंत एते बहवोपशु-
 ष्काः ॥ महत्तरं दुःस्वमभिप्राज्ञा हित्वाभिषं मृत्युवशं प्रयाति ॥ ४६ ॥ विनाशिनो ह्यध्रुवजीविनः किं किं बंधुभागमत्रपरिग्रहैश्च ॥ विहाय यो गच्छति
 सर्वमेव क्षणेन गत्वा न निवर्तते च ॥ ४७ ॥ भूयोमतोयानलघावोऽपि सदा शरीरं प्रतिपालयति ॥ इतीदमालक्ष्य रतिः कुतो भवेद्विनाशि-
 नायस्य न शर्म विद्यते ॥ ४८ ॥ इदमनुपधिवक्त्रमच्छलं परमनिगमयमात्मसाक्षिकम् ॥ नरपतिरभिधीष्य विस्मितः पुनरुद्योलुमिदं प्रचक्षते
 ॥ ४९ ॥ जनक उवाच ॥ भगवन्वदि न प्रेत्य संज्ञा भवति कस्यचित् ॥ एवं सति किमज्ञानं ज्ञानं वा किं करिष्यति ॥ ५० ॥ सर्वमुच्छेदनिष्ठं
 स्यात्पश्य चैतद्विजोत्तमा ॥ अप्रमत्तः प्रमत्तो वा किं विशेषं करिष्यति ॥ ५१ ॥ असंसर्गो हि भूतेषु संसर्गो वा विनाशिव ॥ कः क्रियेत कल्पेत निश्चयः
 कोऽत्र तत्त्वतः ॥ ५२ ॥ असंनदं उवाच ॥ तमसा ऽ मतिच्छत्रं विभ्रांतमिव चातुरम् ॥ पुनः प्रशमयन्वाक्यैः कविः पंचशिखोऽब्रवीत् ॥ ५३ ॥ पंच
 शिख उवाच ॥ उच्छेदनिष्ठा नेहास्ति भावनिष्ठा न विद्यते ॥ अयं ह्यपि समाहारः शरीरेन्द्रियचेतसाम् ॥ ५४ ॥ वर्तते पृथगन्योन्यमप्युपाश्रित्य
 कर्मसु ॥ घातवः पंचधा तोयं खे वायुज्योतिषो घरा ॥ ५५ ॥ तेषु भावेन तिष्ठति विद्युज्ज्यंते स्वभावतः ॥ आकाशं वायुरुहस्यं च ब्रह्मो यश्चापि
 पार्थिवः ॥ ५६ ॥ एष पञ्चसमाहारः शरीरमपि नैकधा ॥ ज्ञानमूष्मा च वायुश्च त्रिविधः कायसंग्रहः ॥ ५७ ॥ इन्द्रियाणीन्द्रियार्थाश्च स्वभावश्चेतना
 मनः ॥ ५८ ॥ प्राणानां विकारश्च घातवश्चात्र निःसृताः ॥ ५९ ॥ श्रवणं स्पर्शनं जिह्वा दृष्टिर्नासा तथैव चाइन्द्रियाणीति पंचैते चित्तपूर्वगमा गुणाः ॥
 ॥ ६० ॥ तत्र विज्ञानसंयुक्ता त्रिविधा चेतना वा ॥ सुखदुःखेति यमाहुर्न दुःखसुखेति च ॥ ६० ॥ शब्दः स्पर्शश्च रूपं च मूर्त्यर्थमेव ते
 त्रयः ॥ एते ह्यामरणात्पंच सद्गुणा ज्ञानसिद्धये ॥ ६१ ॥ तेषु कर्मणि सिद्धिश्च सर्वतत्त्वार्थनिश्चयः ॥ तमाहुः फलं शुद्धं बुद्धिरित्यव्ययं महत् ॥ ६२ ॥
 इमं गुणसमाहारमात्मभावेन पश्यतः ॥ असम्यग्दर्शनैर्दुःखमनंतं नोपशम्यति ॥ ६३ ॥ अनामेति च यदृष्टं तेनाहं न ममेत्यपि ॥ वर्तते किम-
 धिष्ठानात्यसक्ता दुःखसंततिः ॥ ६४ ॥ तत्र सम्यग्जनो नाम त्यागशस्त्रमनुत्तमम् ॥ शृणुयात्तच्च मोक्षाय भाष्यमाणं भविष्यति ॥ ६५ ॥ त्याग एव
 हि सर्वेषुसुक्तानामपि कर्मणाम् ॥ नित्यं मिथ्याविनीतिनां कुंशो दुःखावहो मतः ॥ ६६ ॥ द्रव्यत्यागे तु कर्मणि भोगत्यागे व्रतानि च ॥ सुख-
 त्यागे तपो योगं सर्वत्यागे समापना ॥ ६७ ॥ तस्य मार्गोऽयमद्वैधः सर्वत्यागस्य दर्शितः ॥ विप्रहाणाय दुःस्वस्य दुर्गतिर्हि तथा भवेत् ॥ ६८ ॥
 पंच ज्ञानेन्द्रियाण्युक्ता मनःषष्ठानि चेतसि ॥ बलषष्ठानि वक्ष्यामि पंच कर्मैन्द्रियाणि तु ॥ ६९ ॥ हस्तौ कर्माद्वयं ज्ञेयमथ पादौ गतीन्द्रियम् ॥ प्रज-

नानंदयोर्मदो विसर्गो पायुरिन्द्रियम् ॥ ७० ॥ वाक्च शब्दविशेषार्थमिति पंचान्वितं विदुः ॥ एवमेकादशैतानि बुद्ध्या त्वमसृजन्मनः ॥ ७१ ॥
कौणो शब्दश्च चित्तं च त्रयः श्रवणसंग्रहं ॥ तथा स्पर्शं तथा रूपं तथैव रसगंधयोः ॥ ७२ ॥ एवं पंच त्रिका ह्येते गुणस्तदुपलब्धये ॥ येनायं
त्रिविधो भावः पर्यायात्समुपस्थितः ॥ ७३ ॥ सात्त्विको राजसश्चापि तामसश्चापि ते त्रयः ॥ त्रिविधावेदना येषु प्रसृता सर्वसावित्री ॥ ७४ ॥
प्रहर्षः प्रीतिरागंदः सुखं संशान्तचित्ता ॥ अकुतश्चिदुक्तश्चिद्वा चित्ततः सात्त्विको गुणः ॥ ७५ ॥ अतुष्टिः परितापश्च शोको लोभस्तथाऽक्षमा ॥
लिंगानि रजस्तानि दृश्यंते हृत्वेहेतुतः ॥ ७६ ॥ अविवेकस्तथा मोहः प्रमादः स्वप्नतंद्रिता ॥ कथंचिदपि वर्तते विविधास्तामसा गुणाः ॥ ७७ ॥
दुर्गा च यो वेद विमोक्षुद्धिमात्मानमन्विच्छति चाप्रमत्तः ॥ न लिप्यते कर्मफलैरनिष्टैः पत्रं विषस्येव जलेन सिक्तम् ॥ ७८ ॥ दृढोहं पार्श्वैर्वि-
धैर्विमुक्तः प्रजानिमित्तरपि देवतैश्च ॥ यदा ह्यसौ दुःखसौख्ये जहाति मुक्तस्तदाऽद्यां गतिमेत्यल्लिङ्गः ॥ ७९ ॥ श्रुतिप्रमाणगमंगलैश्च शेत जरासृ-
तुभयादतीतः ॥ क्षीणे च पुण्ये विगते च पापे तनोर्निमित्ते च फले विनष्टे ॥ ८० ॥ अलेपमाकाशमल्लिङ्गमेवमास्थाय पश्यति महत्यशक्ता ॥
यथोर्णनाभिः पस्विर्मानस्तंतुक्षये तिष्ठति यात्यमानः ॥ ८१ ॥ तथा विमुक्तः प्रजहाति दुःखं विध्वंसते लोष्टमिवादिमृच्छन् ॥ यथा रुरुः शृंग-
मथो पुराणं हित्वा त्वंच वाङ्मुरगो यथा च ॥ ८२ ॥ विहाय गच्छन्नन्वेक्षमाणस्तथा विमुक्तो विजहाति दुःखम् ॥ मत्स्यं यथा वाप्युदके पतंतसु
तस्मज्ज्य पक्षी निपतत्यशक्तः ॥ ८३ ॥ तथा ह्यसौ दुःखसौख्ये विहाय मुक्तः पराद्धर्मा गतिमेत्यल्लिङ्गः ॥ ८४ ॥ इदममृतपदं निश्म्य राजा स्व प्रमिह-
पंचशिलेन भाष्यमाणम् ॥ निखिलमभिसमीक्ष्य निश्चितार्थः परमसुखी विजहार वीतशोकः ॥ ८५ ॥ अपि च भवति मैथिलेन गीतं नगरमुपाहितम्
ग्निनाभिबीक्ष्य ॥ न खलु मम हि दृष्टतेऽत्र किंचित्स्वयमिदमाह किल स्म भूमिपालः ॥ ८६ ॥ इमं हि यः पठति विमोक्षनिश्चयं महासुने सततमवेक्षते
तथाऽग्नद्रवानुभवते ह्यदुःस्वितः प्रमुच्यते कपिलमिवैत्य मैथिलः ॥ ८७ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने द्वितीयपादे पञ्चचत्वारिंशत्तमो
ऽध्यायः ॥ ४५ ॥ स्मृत उवाच ॥ तच्छ्रुत्वा नारदो विभ्रा मैथिल्याध्यात्ममुत्तमम् ॥ पुनः प्रपच्छ तं प्रीत्या सनंदनमुदारधीः ॥ १ ॥ नारद उवाच ॥ आध्या-
त्मिकादित्रिविधं तापं नानुभवेद्यथा ॥ प्रब्रूहि तन्मुने मब्रू प्रपन्नाय दयानिधौ ॥ २ ॥ सनंदन उवाच ॥ तदस्य त्रिविधं दुःखमिह जातस्य पंडिता ॥ गर्भे
जन्मजराद्यु स्थानेषु प्रभाविष्यतः ॥ ३ ॥ निरस्तातिशयाद्वादसुखभावैकलक्षणा ॥ भेषजं भगवत्प्राप्तैरेका चान्यंतिकी मता ॥ ४ ॥ तस्मात्तत्प्राप्तये यत्नः
कर्तव्यः पंडितैर्नरैः ॥ तस्यासिहेतुज्ञानं च कर्म चोक्तं महामुने ॥ ५ ॥ आगमोऽन्तं विवेकाच्च द्विधा ज्ञानं तथोच्यते ॥ शब्दब्रह्मागममयं परं ब्रह्म

विवेकजम् ॥ ६ ॥ मनुष्याह वेदार्थं स्मृत्वायं मुनिसत्तमः ॥ तदेतच्छ्रुयतामत्र सुबोधं गदतो मम ॥ ७ ॥ द्वे ब्रह्मणी वेदितव्ये शब्दब्रह्म परं च यत् ॥ शब्दब्रह्मणि निष्णातः परं ब्रह्माधिगच्छति ॥ ८ ॥ द्वे विद्ये वेदितव्ये चेत्याह चार्थवर्णी श्रुतिः ॥ परमा तत्क्षेत्रातिर्गवेदादिमया परा ॥ ९ ॥ यत्तद्व्यक्तमजरमनीहमजमव्ययम् ॥ अनिर्देश्यमरूपं च पाणिपादादिसंयुतम् ॥ १० ॥ विभु सर्वगतं नित्यं भूतयोनिमकारणम् ॥ व्याप्यं व्याप्तं यतः सर्वं ते वै पश्यति सूरयः ॥ ११ ॥ तद्ब्रह्म तत्परं धाम तद्वेद्यं मोक्षकालिभिः ॥ श्रुतिवाक्योदितं सूक्ष्मं तद्विष्णोः परमं प्रदम् ॥ १२ ॥ तदेव भगवद्वाच्यं स्वरूपं परमात्मनः ॥ वाचको भगवच्छब्दस्तस्योद्दिष्टोऽक्षयात्मनः ॥ १३ ॥ एवं निगदितार्थस्य यत्तत्वं तस्य तत्त्वतः ॥ ज्ञायते येन तज्ज्ञानं परमव्यञ्जयमयम् ॥ १४ ॥ अशब्दगोचरस्यापि तस्य वै ब्रह्मणो द्विजः पूजायै भगवच्छब्दः क्रियते द्वौपचारिकः ॥ १५ ॥ शुद्धमहाविभूत्याख्ये परे ब्रह्मणि वर्तते ॥ भगवन्भगवच्छब्दः सर्वकारणकारणे ॥ १६ ॥ ज्ञेयं ज्ञातेति तथा भकारोऽर्थद्वयात्मकः तैनागमपिता सष्टा गकारोऽयं तथा मुने ॥ १६ ॥ ऐश्वर्यस्य समग्रस्य वीर्यस्य यशसः श्रियः ॥ ज्ञानवैराग्ययोश्चैव षण्णां भग इतीरणा ॥ १७ ॥ वसंति तत्र भूतानि भूतात्मन्यल्ल्यात्मनि ॥ सर्वभूतेष्वशेषेषु वकारार्थस्ततोऽव्ययः ॥ १८ ॥ एवमेव महाशब्दो भगवानिति सत्तम ॥ परमब्रह्मभूतस्य वासुदेवस्य नान्यगः ॥ १९ ॥ तत्र पूज्यपदार्थोक्तिः परिभाषासमन्वितः ॥ शब्दोऽयं नोपचारेण चान्यत्र ह्युपचातः ॥ २० ॥ उत्पत्तिं प्रलयं च भूतानामागतिं गतिम् ॥ वेति विद्यामविद्यां च स वाच्यो भगवानिति ॥ २१ ॥ ज्ञानशक्तिबलैश्वर्यवैर्यितेजांस्यशेषतः ॥ भगवच्छब्दवाच्यानि विना ह्यैयुणादिभिः ॥ २२ ॥ सर्वाणि तत्र भूतानि वसंति परमात्मनि ॥ भूतेषु वसनादेव वासुदेवस्ततः स्मृतः ॥ २३ ॥ खाडिसंयं जनकं ग्राहं पृष्टः केशिध्वजः पुरा ॥ नामव्याख्यामनंतस्य वासुदेवस्य तत्त्वतः ॥ २४ ॥ भूतेषु वसते सौऽतर्वसंत्यत्र च तानि यत् ॥ धाता विधाता जगतां वासुदेवस्तनः प्रभुः ॥ २५ ॥ स सर्वभूतप्रकृतिं विकारं गुणादिदोषांश्च मुने व्यतीतः ॥ अतीतसर्वावरणोऽविलासा तेनास्तुतं यदुवनंतरालम् ॥ २६ ॥ समस्तकल्याणगुण गुणात्मको हित्वातिदुःखानृतभूतसर्गः ॥ इच्छाह्रीताभिमतोरुद्वेहः संसाधिताशेषजगद्धितोऽसौ ॥ २७ ॥ तजोबलैश्वर्यमहाबोधं स्ववीर्यशतयादिभुजैकाग्रशिः ॥ परः पराणां सकला न यत्र क्लेशादयः संति परावरेशे ॥ २८ ॥ स ईश्वरो व्यष्टिसमष्टिरूपोऽव्यक्तस्वरूपः प्रकटस्वरूपः ॥ सर्वेश्वरः सर्वनिर्गमेवैता समस्तशक्तिः परमेश्वराख्यः ॥ २९ ॥ स ज्ञायते येन तदस्तदोषं शुद्धं परं निर्मलमेव रूपम् ॥ संदृश्यते चाप्यवगम्यते च तज्ज्ञानमज्ञानमतोऽन्यदुक्तम् ॥ ३० ॥ स्वाध्यायसंयमाभ्यां स दृश्यते पुरुषोत्तमः ॥ तत्प्राप्तिकारणं ब्रह्म तदेतत्प्रतिपद्यते ॥ ३१ ॥ स्वाध्यायद्योगमासीत योगात्स्वाध्यायमामनेत् ॥

स्वाध्याययोगसंपत्त्या परमात्मा प्रकाशते ॥ ३२ ॥ तदीक्षणाया स्वाध्यायश्चक्षुयोगस्तथापरम् ॥ न मांसचक्षुषा द्रष्टुं ब्रह्मभूतः स शक्यते ॥ ३३ ॥
 ॥ नारद उवाच ॥ भगवंस्तमहं योगं ज्ञातुमिच्छामि तं वद ॥ ज्ञाते यन्नाखिलाधारं पश्येयं परमेश्वरम् ॥ ३४ ॥ सनंदन उवाच ॥ केशिध्वजो
 यथा ग्राह स्वाडिक्याय महात्मने ॥ जनकाय पुरा योगं तथाहं कथयामि ते ॥ ३५ ॥ नारद उवाच ॥ स्वाडिक्यः कोऽभवद्ब्रह्मन्को वा केशिध्वजो
 ऽभवत् ॥ कथं तयोश्च संवादो योगसंबन्धवानभूत् ॥ ३६ ॥ सनंदन उवाच ॥ धर्मध्वजो वै जनकस्तस्य पुत्रोऽमितध्वजः ॥ कृतध्वजोऽस्य आताम्र
 त्सदाध्यात्मरतिर्नृपः ॥ ३७ ॥ कृतध्वजस्य पुत्रोऽधृद्धन्यः केशिध्वजो द्विजः ॥ पुत्रोऽमितध्वजस्यापि स्वाडिक्यजनकाभिधः ॥ ३७ ॥ कर्ममार्गे हि
 स्वाडिक्यः स्वराज्याद्वरोपितः ॥ पुरोधसा मंत्रिभिश्च समवेतोऽल्पसाधनः ॥ ३८ ॥ राज्यान्निराकृतः सोऽथ दुर्गाण्यचरोऽभवत् ॥ इयाज सोऽपि
 मुबद्भूत यज्ञाञ्जानव्यपाश्रयः ॥ ३९ ॥ ब्रह्मविद्यामधिष्ठाय तनुं मृत्युमपि स्वयम् ॥ एकदा वर्तमानस्य यागे योगविदां वर ॥ ४० ॥ तस्य धेनुं
 जघानोऽग्रः शार्दूलो विजने वनोऽततो राजा हतां ज्ञात्वा धेनुं व्याघ्रेण चर्त्विजः ॥ ४१ ॥ प्रायश्चित्तं स पप्रच्छ किमत्रेति विधीयतामाते चोचुर्नवर्यविद्वान्
 कशेरुः पृच्छयतामिति ॥ ४२ ॥ कशेरुरपि तेनोक्तस्तथेति ग्राह नारद ॥ शुनकं पृच्छ गजेन्द्र नाहं वेद स वेत्स्यति ॥ ४३ ॥ स गत्वा तमपृ
 च्छ च सोऽप्याह नृपति मुने ॥ न कशेरुर्नचैवाहं न चान्यः संप्रतं भुवि ॥ ४४ ॥ वेत्येक एव त्वच्छत्रुः स्वाडिक्यो यो जितस्त्वया ॥ स चाह तं
 व्रजाम्येष प्रष्टुमात्मारिणु मुने ॥ ४५ ॥ प्राप्त एव मया यज्ञे यदि मां स हनिष्यति ॥ प्रायश्चित्तं स चेत्पृष्टो वदिष्यति रिपुर्मम ॥ ४६ ॥ ततश्चावि
 कलो योगो मुनिश्रेष्ठ भविष्यति ॥ इत्युक्त्वा रथमारुह्य कृष्णाजिनधरो नृपः ॥ ४७ ॥ वनं जगाम यत्रास्ते स्वाडिक्यः स महीपतिः ॥ तमायातं
 समालोक्य स्वाडिक्यो रिपुमात्मनः ॥ ४८ ॥ प्रोवाच क्रोधताम्राक्षः समारोपितकार्मुकः ॥ स्वाडिक्य उवाच ॥ कृष्णाजिनत्वं ब्रह्मवभवेनास्मान्हनि
 ष्यसि ॥ ४९ ॥ कृष्णाजिनधरो वेत्सि न मयि प्रहरिष्यति ॥ मृगानां वद पृष्टेषु मूढ कृष्णाजिन न किमा ॥ ५० ॥ येषां मत्वा वृथा चोथाः प्रहिताः
 शितसायकाः ॥ स त्वामहं हनिष्यामि न मे जीवन्विमोक्ष्यसे ॥ ५१ ॥ आतताग्यसि दुर्बुद्धे मम राज्यहरो रिपुः ॥ केशिध्वज उवाच ॥ स्वाडिक्य संशयं
 प्रष्टुं भवंतमहमागतः ॥ ५२ ॥ न त्वां हंतुं विचार्यतेत्कोपं बाणं च मुंच वा ॥ ततः स मंत्रिभिः सार्द्धमेकांते सपुरोहितः ॥ ५३ ॥ मंत्रयामास
 स्वाडिक्यः सर्वैरेव महामतिः ॥ तमृचुर्मंत्रिणो वध्यो रिपुरेष वंशगतः ॥ ५४ ॥ हतेऽत्र पृथिवी सर्वा तव वश्या भविष्यति ॥ स्वाडिक्यश्चाह तान्सर्वानेव

मेव न संशयः॥६५॥हते तु शुथवी सर्वा मम वश्या भविष्यति ॥ परलोकजयस्तस्य पृथिवी सकला मम ॥ ६६ ॥ न हन्मि चेष्टोकजयो मम वयस्त्वसुधरा ॥ परलोकजयोऽन्तः स्वल्पकालो महीजयः ॥६७॥ तस्मान्नैनं हनिष्येऽहं यत्पृच्छति वदामि तत् ॥ ततस्तमभ्युपेत्याह स्वाडिक्यो जनको रिपुम् ॥६८॥ प्रष्टव्यं यत्त्वया सर्वं तत्पृच्छ त्वं वदाम्यहम् ॥ ततः प्राह यथावृत्ते होमधेनुवधं मुने ॥६९॥ ततश्च तं स पृच्छ प्रायश्चित्तो हि तद्व्रतम् ॥ स चाचष्ट यथान्यायं मुनेकेशिध्वजाय तत् ॥६०॥ प्रायश्चित्तमशेषं हि यद्धे तत्र विधीयते॥विदितार्थः स तैत्तरीयबुद्धातो यहात्मना ॥ ६१ ॥ यागधूमिसुपगत्य चक्रे सर्वा क्रियां क्रमात् ॥ क्रमेण विधिवद्वागं नीत्वा सोऽवभृथाश्रुतः ॥६२॥ कृतकृत्यस्ततो भूत्वा चित्तयासास पार्थिवः ॥ पूजिता ऋत्विजः सर्वे सदस्या मानिता मया ॥६३॥तथैवार्थिजनोऽप्यर्थेयोजितोऽभिमतमया ॥ यथाहं मर्त्यलोकम् मया सर्वं विचिष्टितम् ॥ ६४ ॥ अनिष्पन्नक्रियं चतस्तथा न मम किं यथा ॥ इत्थं तु चित्तयन्नेव सम्भार स महीपतिः ॥ ६५ ॥ स्वाडिक्याय न दत्तति मया दे गुरुदक्षिणा ॥ स जगाम ततो भूयो रथमारुह्य पार्थिवः ॥६६॥ स्वायंभुवः स्थितो यत्र स्वाडिक्योऽण्यदुर्गमम्॥स्वाडिक्योऽपि पुनर्दृष्ट्वा तमाश्रान्तं भूतयुधः ॥ ६७ ॥ तस्थौ हंतुं कृतमनिस्तमाह स पुनर्नृपः ॥ अहं तु नापकाराय प्राप्तः स्वाडिक्य मा कुघः॥६८॥ गुरोर्निष्कृतिदानाय मामवेहि समागतम् ॥ निष्पादितो मया यागः सम्यक् त्वदुपदेशतः ॥६९॥ सोऽहं ते ददुमिच्छामि वृणीष्व गुरुदक्षिणाम् ॥ इत्युक्तो मेत्रयासास स भूयो मंत्रिभिः सह ॥ ७०॥गुरोर्निष्कृतिकामोऽयं किमयं प्रर्थ्यतां मया ॥ तमृषुर्मंत्रिणो राज्यमशेषं याच्यतामयम् ॥७१॥ कृतिभिः प्रार्थ्यते राज्यमना यासितसेनिकैः॥प्रहस्य तानाह नृपः न स्वाडिक्यो महीपतिः ॥ ७२ ॥ स्वल्पकालं महीराज्यं मादृशैः प्रार्थ्यते कथम् ॥ एतत्तद्वन्तोऽत्र स्वार्थं साधनमंत्रिणः ॥७३॥ परमार्थः कथं कोऽत्र यूयं नात्र विचक्षणाः॥ इत्युक्त्वा समुपेत्यैनं स तु केशिध्वजं नृपम्॥७४॥उवाच किमवश्यं त्वं दास्यसि गुरुदक्षिणाम् ॥ बाढमित्येव तेनेक्तः स्वाडिक्यस्तमथाब्रवीत् ॥ ७५ ॥ भवानभ्यात्मविज्ञानपरमार्थविचक्षणः ॥ यदि चेदीयते मद्भ्यं भवता गुरु निष्क्रयः ॥ ७६ ॥ तत्क्लेशप्रशमायालं यत्कर्म तदुदीरय ॥ केशिध्वज उवाच ॥ न प्रार्थितं त्वया कस्मान्मम राज्यमंकटकम्॥ ७७ ॥राज्यलाभा द्वि नास्त्यन्यत्क्षत्रियाणामतिप्रियम् ॥ स्वाडिक्य उवाच॥केशिध्वज निबोध त्वं मया न प्रार्थितं यतः॥७८॥राज्यमेतदशेषेण यत्र शुभ्रति पंडिताः॥ क्षत्रियाणामयं धर्मो यत्प्रजापरिपालनम् ॥ ७९ ॥ वधश्च धर्मगुद्धेन स्वराज्यपरिधिनाम् ॥ यत्राशक्तस्य मे दोषो नैवास्त्यपक्वते त्वया ॥ ८० ॥ बंधयैव भवत्येषा ह्यविध्या चाक्रमोऽजिता ॥ जन्मोपभोगलिःसार्थमियं राज्यस्पृहा ममा॥ ८१॥अन्येषां दोषजानेव धर्ममेवावुरुच्यते ॥ न याच्या

क्षत्रबंधूनां धर्मायैतत्सतां मतम् ॥ ८२ ॥ अतो न याचित राज्यमविद्यातर्गतं तव ॥ राज्यं गुंघति विद्वांसो ममत्वाकृष्टचेतसः ॥ ८३ ॥ अहंमानमहा
 पानमदमत्ता न मादृशाः ॥ कोशिध्वज उवाच ॥ अहं च विद्याया मृत्युं तर्तुकामः करोमि वै ॥ ८४ ॥ राज्यं यज्ञांश्च विविधान्भोगे पुण्यक्षयं तथा ॥
 तदिदं ते मनो दिष्ट्या विवेकैर्धर्यतां गतम् ॥ ८५ ॥ श्रूयतां चाप्यविद्यायाः स्वरूपं कुलनंदन ॥ अनात्मन्यात्मबुद्धिर्या ह्यस्यै स्वविषया मतिः
 ॥ ८६ ॥ अविद्यातरुंस्मृतं बीजमेतद्विद्या स्थितम् ॥ पंचभूतात्मके देहे देही मोहतमोब्रूतः ॥ ८७ ॥ अहमेतदितीत्युच्चैः कुरुते कुमतिर्भतिम् ॥
 आकाशवाय्वग्निजलपृथिवीभिः पृथक् स्थिते ॥ ८८ ॥ आत्मन्यात्ममयं भावं कः करोति कलेवरे ॥ कलेवरोऽप्यगंयं हि गृहक्षेत्रादिकं च यत
 ॥ ८९ ॥ अदेहे ह्यात्मनि प्राज्ञो ममेदमिति मन्यते ॥ इत्थं च पुत्रपौत्रेषु तदेहोत्पादितेषु च ॥ ९० ॥ करोति पंडितः स्वाम्यमनात्मनि
 कलेवरे ॥ सर्वदेहोपभोगाय कुरुते कर्म मानवः ॥ ९१ ॥ देहं चान्यद्वादा पुंसस्सदा बंधाय तत्परम् ॥ मृण्मयं हि यथा गेहं लिप्यते वै मुदं
 भसा ॥ ९२ ॥ पार्थिवोऽयं तथा देहो मुदंभोलेपनस्थितिः ॥ पंचभोगात्मकैर्भोगैः पंचभोगात्मकं वपुः ॥ ९३ ॥ आप्यायते यदि ततः पुंसो
 गर्वोऽत्र किंकृतः ॥ अनेकजन्मसाहसं ससारपदवीं व्रजन् ॥ ९४ ॥ मोहश्रमं प्रयातोऽसौ वासनारणुगुठितः ॥ प्रक्षाल्यते यदा सौम्य रेणुज्ञानो
 ण्णवारिणा ॥ ९५ ॥ तदा संसारपांथस्य याति मोहश्रमः शमम् ॥ मोहश्रमे शमं याते स्वच्छांतःकरणः पुमान् ॥ ९६ ॥ अनन्यातिशयाधारः
 परं निर्वाणमृच्छति ॥ निर्वाणमय एवायमात्मा ज्ञानमयोऽमलः ॥ ९७ ॥ दुःखाज्ञानमया धर्माः प्रकृतेस्ते तुनात्मनः ॥ जलस्य नाग्निना संगः
 स्थालीसंगात्तथापि हि ॥ ९८ ॥ शब्दोद्देकादिकान्धर्मोऽन्यथा हि ॥ यथा बुधः ॥ तथात्मा प्रकृतेः संगोऽहंभानादिदूषितः ॥ ९९ ॥
 भजते प्राकृतान्धर्मोऽन्यथा हि सोऽव्ययः ॥ तदेतत्कथितं बीजमविद्याया मया तव ॥ १०० ॥ कुंशानां च क्षयकरं योगादन्यत्र विद्यते ॥
 ॥ १०१ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपस्थाने द्वितीयपादे षट्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४६ ॥ सनंदन उवाच ॥ एतद्व्यात्मभानाब्जं वचः
 कोशिध्वजस्य सः ॥ स्वांडिक्योऽमृतवच्छत्वा पुनराह तमीरयन् ॥ १ ॥ स्वांडिक्य उवाच ॥ योगस्वरूपं स्वांडिक्य श्रूयतां गदतो मम ॥ यत्र स्थितो न च्यवते प्राप्य ब्रह्मलोकं
 गशान्नार्थस्त्वमस्यां निमित्ततौ ॥ २ ॥ कोशिध्वज उवाच ॥ योगस्वरूपं स्वांडिक्य उवाच ॥ यत्र स्थितो न च्यवते प्राप्य ब्रह्मलोकं
 मुनिः ॥ ३ ॥ मन एव मनुष्याणां कारणं बन्धमोक्षयोः ॥ बन्धस्य विषयासंगि मुक्तोर्निर्विषयं तथा ॥ ४ ॥ विषयेभ्यः समाहृत्य विज्ञानात्मा बुधो
 मनः ॥ चिंतयेन्मुक्तये तेन ब्रह्मभूतं परेश्वरम् ॥ ५ ॥ आत्मभावं नयेतेन तद्ब्रह्मध्यापनं मनः ॥ विकार्यमात्मनः शक्त्या लोहमाकर्षको यथा ॥ ६ ॥

आत्मप्रयत्नसायेषा विशिष्टा या मनोगतिः ॥ तस्या ब्रह्मणि संयोगो योग इत्यभिधीयते ॥ ७ ॥ एवमन्यतेशिष्टयुक्तधर्मोपलक्षणम् ॥ यस्य योगः स वै योगी सुसुखरमिधीयते ॥ ८ ॥ योगयुक् प्रथमं योगी गुंजमानोऽभिधीयते ॥ विनिष्पन्नसमाधितु पब्रह्मोपलब्धियमाद् ॥ ९ ॥ यद्यन्तरायदोषेण दूष्यते नास्य मानसम् ॥ जन्मार्तरैरभ्यसनन्दुक्तिः पूर्वस्य जायते ॥ १० ॥ विनिष्पन्नसमाधितु मुक्तिस्तत्रैव जन्पानि ॥ आप्नोति योगी योगाग्निदग्धकर्मचयोऽचिरात् ॥ ११ ॥ ब्रह्मचर्यमहिंसा च सत्यास्तेयापरिग्रहाद् ॥ सेवेत योगी निष्कामो योगितां स्वमनो नयन् ॥ १२ ॥ स्वाध्यायशौचसंतोषतपासि नियमान्यमाद् ॥ कुर्वीत ब्रह्मणि तथा परस्मिन्मयं मनः ॥ १३ ॥ एते यमाश्च नियमाः पंच पञ्चप्रकीर्तिताः ॥ विशिष्टफलदाः काम्या निष्कामानां विमुक्तिदाः ॥ १४ ॥ एवं भद्रासनादीनां समास्थाय गुणैर्धृतः ॥ असाख्यैर्नियमाख्यैश्च गुंजीत नियतो यतिः ॥ १५ ॥ प्राणाख्यमवलंबस्थमभ्यासात्कुरुते तु यत् ॥ प्राणायामः स विज्ञेयः सर्बीजोऽबीज एव च ॥ १६ ॥ परस्पररेणाभिभवं प्राणायानौ यदा निलौ ॥ कुरुतः सद्दिधानेन तृतीयः संयमात्तयोः ॥ १७ ॥ तस्य चालंबनवत्स्थूलं रूपं द्विष्यते ॥ आलंबनमनंतस्य योगिनोऽभ्यसतः स्मृतम् ॥ १८ ॥ शब्दादिष्वनुक्तानि निगृह्याक्षाणि योगवित् ॥ कुर्याच्चित्तानुकारीणि प्रत्याहारपरायणः ॥ १९ ॥ वश्यता परमा तेन जायते निश्चलात्मनाम् ॥ इन्द्रियाणामवश्यैस्तेर्न योगी योगसाधकः ॥ २० ॥ प्राणायामेन पवनैः प्रत्याहरेण चेंद्रियैः ॥ वशीकृतैस्ततः कुर्यात्स्थिरं चेतः शुभाश्रये ॥ २१ ॥ स्वांङ्किय उवाच ॥ कथ्यतां मे महाभाग चेतसो यः शुभाश्रयः ॥ यदाधामशेषं तु हंति दोषसमुद्भवम् ॥ २२ ॥ केशिध्वज उवाच ॥ आश्रयश्चेतसो ज्ञानिन् द्विधा तच्च स्वरूपतः ॥ रूपं मूर्तिमसूर्तं च परं चापरमेव च ॥ २३ ॥ त्रिविधा भावना रूपं विश्वमेतत्त्रयोच्यते ॥ ब्रह्माख्या कर्मसंज्ञा च तथा चैवोभयान्तिका ॥ २४ ॥ कर्मभावान्तिका द्वेका ब्रह्मभावान्तिकापरा ॥ उभयान्तिका तथैवान्या त्रिविधा भावभावना ॥ २५ ॥ सनकाद्या सदा ज्ञानिन् ब्रह्मभावनया युताः ॥ कर्मभाववत्या चान्ये देवाद्याः स्थावराश्चराः ॥ २६ ॥ हिरण्यगर्भोऽदिषु च ब्रह्मकर्मोत्पिकाद्विधा ॥ अधिकारावोधयुक्तेषु विद्यते भावभावना ॥ २७ ॥ अक्षिणेषु समस्तेषु विशेषज्ञानकर्मसु ॥ विश्वमेतत्परं चान्यद्देदभिन्नदृशां नृप ॥ २८ ॥ प्रत्यस्तमितभेदं यत्तत्तामात्रमगोचरम् ॥ वचसाभात्मसंतोषं तज्ज्ञानं ब्रह्मसंज्ञितम् ॥ २९ ॥ तच्च विष्णोः परं रूपमहंपत्याजनस्य च ॥ विश्वस्वरूपवैकल्यलक्षणं परमात्मनः ॥ ३० ॥ न तद्योगयुजा शक्यं नृप चिन्तयितुं यतः ॥ ततः स्थूलं हरे रूपं चिन्त्यं यच्चक्षुर्गोचरम् ॥ ३१ ॥ हिरण्यगर्भो भगवान्वासवोऽय प्रजापतिः ॥ मरुतो वसवो रुद्रा भास्करास्तारका ग्रहाः ॥ ३२ ॥ गन्धर्वा यक्षदैन्याश्च सकला देवयोनयः ॥ मनुष्याः पशवः शैत्या

समुद्राः सारितो दुग्धाः ॥ ३३ ॥ भूप भूतान्यशेषाणि भूतानां ये च हेतवः ॥ प्रधानादिविशेषताश्चेतनाचेतनात्मकम् ॥ ३४ ॥ एकपादं द्विपादं च
 बहुपादमपादकम् ॥ मूर्तमेतद्धरे रूपं भावनान्नितयात्मकम् ॥ ३५ ॥ एतत्सर्वमिदं विश्वं जगदेतच्चरम् ॥ पञ्चब्रह्मस्वरूपस्य विष्णोः शक्तिसम
 न्वितम् ॥ ३६ ॥ विष्णुशक्तिः परा प्रोक्ता क्षेत्रज्ञाख्या तथापरा ॥ अविद्याकर्मसंज्ञान्या तृतीया शक्तिरिष्यते ॥ ३७ ॥ येयं क्षेत्रज्ञशक्तिः सा
 चेष्टिता नृप कर्मजा ॥ असारभूते संसारे प्रोक्ता तत्र महामते ॥ ३८ ॥ संसारतापानखिलनवाप्तोत्यनुसंज्ञितान् ॥ तथा तिरोहितत्वात् शक्तिः क्षेत्रज्ञ
 संज्ञिता ॥ ३९ ॥ सर्वभूतेषु भूपाल तागतम्येन लक्ष्यते ॥ अप्राणवत्सु खल्वल्पा स्थावरेषु ततोऽधिका ॥ ४० ॥ सरीसृपेषु तेभ्योऽन्याप्यतिशक्त्या
 पतत्रिषु ॥ पतत्रिभ्यो मृगास्तेभ्यः स्वशक्त्या पशवोऽधिकाः ॥ ४१ ॥ पशुभ्यो मनुजाश्चातिशक्त्या पुंसः प्रभाविताः तेभ्योऽपि नागगंधर्वयक्षाद्या देवता
 नृप ॥ ४२ ॥ शक्रः समस्तदेव्यस्तत्तत्प्रातिप्रजापतिः ॥ हिरण्यगर्भोऽपि ततः पुंसः शक्त्युपलक्षितः ॥ ४३ ॥ एतान्यशेषरूपाणि तस्य ह्यपि
 पार्थिवान्यतस्तच्छक्तियोगेन युक्तानि नमसा यथा ॥ ४४ ॥ द्वितीयं विष्णुसंज्ञस्य योगिध्येयं महामते ॥ अमूर्तं ब्रह्मणो रूपं यत्समिदं द्युच्यते बुधैः ॥ ४५ ॥
 समस्ताः शक्तयैश्चेता नृप यत्र प्रतिष्ठिताः नहि स्वरूपं वै रूपमन्यद्वैरमेहता ॥ ४६ ॥ समस्तशक्तिरूपाणि तत्करोति जनेश्वर ॥ देवतियद्धं मनुज्यादिचे
 ष्ठावति स्वलीलया ॥ ४७ ॥ जगतामुपकाराय तस्य कर्मनिमित्तजा चेष्टा तस्याप्रमेयस्य व्यापिन्यविहितान्त्सिका ॥ ४८ ॥ तद्रूपं विश्वरूपस्य चित्तं योग
 गुजा नृप ॥ तस्य ह्यात्मविशुद्धार्थं सर्वकिल्बिषनाशनम् ॥ ४९ ॥ यथाग्निरुद्धतशिवः कक्षं दहति सानिलः ॥ तथा चित्तस्थितो विष्णुर्योगिनां
 सर्वकिल्बिषम् ॥ ५० ॥ तस्मात्समस्तशक्तीनामाद्यति तत्र चेतसः ॥ कुर्वीत संस्थितं साधु विज्ञेया शुद्धलक्षणा ॥ ५१ ॥ शुभाश्रयः सचित्तस्य सर्वगस्य
 तथात्मनः ॥ त्रिभावभावनतीतो मुक्तये योगिनां नृप ॥ ५२ ॥ अन्ये तु पुरुषव्याघ्र चेतसो ये व्यापाश्रयाः ॥ अशुद्धास्ते सप्तस्तस्तु देवाद्याः कर्मयोगिन्यः
 ॥ ५३ ॥ मूर्ता भगवतो रूपं सर्वापाश्रयानिस्पृहः ॥ एष वै धारणा ज्ञेया यच्चित्तं तत्र धार्यते ॥ ५४ ॥ तत्र मूर्तं हरे रूपं यादृक् चित्तं नराधिप ॥ तच्छ्रूयता
 मनाधारं धारणा नोपपद्यते ॥ ५५ ॥ प्रसन्नचारुवदनं पद्मपत्रायतेक्षणम् ॥ सुकपोलं सुविस्तीर्णं ललाटफलोज्ज्वम् ॥ ५६ ॥ समकर्णसत्विन्य
 स्तचारुकर्णोपभूषणम् ॥ कमबुग्रीवं सुविस्तीर्णं श्रीवत्सांकितवक्षसम् ॥ ५७ ॥ बलित्रिभिर्गिना भुम्भनामिना चोदरेण वै ॥ मूलबाहुभुजं विष्णुमथ
 वापि चतुर्भुजम् ॥ ५८ ॥ समस्थितो रुजघनं सुस्थिराधिकरांभुजम् ॥ चित्तयेद्ब्रह्मभूतं तं पीतनिर्मलवाससम् ॥ ५९ ॥ किरीटचारुकेयूरकट
 कादिविभूषितम् ॥ शार्ङ्गशंखगदाखड्गप्रकाशवलयांचितम् ॥ ६० ॥ चित्तयेत्तन्मयो योगी समाधायात्ममानसम् ॥ लाजग्रवद् दृढीभूता तत्रैव नृप

धारणा ॥ ६३ ॥ वदतस्तिष्ठतो यद्वा स्वेच्छया कर्म कुर्वतः ॥ नापयति यदा चित्तात्सिद्धां मन्येत तां तदा ॥ ६२ ॥ ततः शंखगदाचक्रशङ्खादि
रहितं बुधः ॥ चित्तयेद्भगवद्रूपं प्रशांतं साक्षसूत्रकम् ॥ ६३ ॥ सा यदा धारणा तद्भद्रवस्थानवती ततः ॥ किरिटकेयूरमुखैर्धूपेण रहितं स्मरेत् ॥ ६४ ॥
तदेकाग्रयवं चैवं चेतसा हि पुनर्बुधः ॥ कुर्यात्ततोऽयविनि प्रणिधानपो भवेत् ॥ ६५ ॥ तद्रूपप्रत्यये चैकसंनतिश्चान्यनिःस्पृहा ॥ तद्वचानं प्रथमे
सौः षड्निष्पाद्यते नृप ॥ ६६ ॥ तस्यैवं कल्पनाहीनं स्वरूपग्रहणं हि यत् ॥ मनसा ध्याननिष्पाद्यं समाधिः सोऽभिधीयते ॥ ६७ ॥ विज्ञानं
प्रापकं प्राप्य परे ब्रह्मणि पार्थिव ॥ प्राणनीयस्तथैवात्मा प्रक्षीणशेषभावनः ॥ ६८ ॥ क्षेत्रज्ञकरणिज्ञानं कण्ठे तेन तस्य तत् ॥ निष्पाद्य मुक्तिकार्यं
वै कृतकृत्यो निवर्तते ॥ ६९ ॥ तद्भावभावनापन्नस्ततोऽसौ परमात्मनः ॥ भवत्यभेदी भेदश्च तस्याज्ञानकृतो भवेत् ॥ ७० ॥ विभेदजनके ज्ञाने नाश
मात्यंतिकं गते ॥ आत्मनो ब्रह्मणभेदं संमतं कः करिष्यति ॥ ७१ ॥ इत्युक्तस्ते मया योगः स्वाडिक्य परिपृच्छतः ॥ संक्षेपविस्तराभ्यां तु किम्
न्यत्किञ्चन तव ॥ ७२ ॥ स्वाडिक्य उवाच ॥ कथितो योगसद्भावः सर्वमेव कृतं मम ॥ तवोपदेशात्सकलो नष्टश्चित्तमलो मम ॥ ७३ ॥ ममेति
यन्मया प्रोक्तमसदेतन्न चान्यथा ॥ नरेन्द्र गदितुं शक्यमपि विज्ञेयवेदभिः ॥ ७४ ॥ अहं ममेत्यविद्येयं व्यवहारस्तथानयोः ॥ परमार्थस्त्व
संलाप्यो वचसां गोचरो न यः ॥ ७५ ॥ तद्वच्छ श्रेयसे सर्वं भवैतद्भवता कृतम् ॥ यद्विमुक्तिपो योगः प्रोक्तः केशिध्वजो नृपः ॥ ७६ ॥ संनन्दन
उवाच ॥ यथार्हज्ञया तेन स्वाडिक्येन स पूजितः ॥ आजगाम पुरं ब्रह्मस्ततः केशिध्वजो नृपः ॥ ७७ ॥ स्वाडिक्योऽपि सुतं कृत्वा राजानं योगसि
द्धये ॥ विशालागममत्कुण्डे समावेशितमानसः ॥ ७८ ॥ स तत्रैकांतिको भूत्वा यमादिगुणसंयुतः ॥ विष्णुवात्ये निर्मले ब्रह्मण्यवाप नृपतिलयम्
॥ ७९ ॥ केशिध्वजोऽपि मुत्तयर्थं स्वकर्मक्षणांनुसृतः ॥ बुभुजे विषयान्कर्म चक्रे चानभिर्संधितम् ॥ ८० ॥ स कल्याणोपभोगैश्च क्षीणपापोऽमल
स्ततः ॥ अवाप सिद्धिमत्यवत्रितापक्षणीं मुने ॥ ८१ ॥ एतत्ते कथितं सर्वं यन्मां त्वं परिपृष्टवान् ॥ तापत्रयचिकित्सार्थं किमन्यत्कथयामि ते
॥ ८२ ॥ इति श्रीबृहन्नादीयपुराणे पूर्वभागे द्वितीयपादे सप्तचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ नारद उवाच ॥ श्रुतं मया महामाग तापत्रयचिकित्सितम् ॥
तथापि मे मनो भ्रान्तं न स्थितिं लभतेऽजसा ॥ १ ॥ आत्मव्यतिक्रमं ब्रह्मन्दुर्जनाचारितं कथम् ॥ सोढुं शक्येत मनुजैस्तन्ममाख्याहि मानद ॥ २ ॥ सूत
उवाचात्तच्छ्रुत्वा नारदोनेक्तं ब्रह्मपुत्रः संनन्दनः ॥ उवाच हर्षसंयुक्तः स्मरन्भूतचेष्टितम् ॥ ३ ॥ संनन्दन उवाच ॥ अत्र ते कथयिष्यामि इतिहासं पुरात
नम् ॥ यं श्रुत्वा त्वन्मनो भ्रान्तमास्थानं लभते भूशम् ॥ ४ ॥ आसीत्पुरा मुनिश्रेष्ठ भरतो नाम धृतिः ॥ आपर्षभो यस्य नाम्नेदं भारतं खण्डसु

च्यते ॥ ५ ॥ स राजा प्रातराज्यस्तु पितृपैतामहं क्रमात् ॥ पालयामास धर्मेण पितृवद्रज्यन् प्रजाः ॥ ६ ॥ इजे च विविधैर्ज्ञैर्मगवंतमधोक्षजम् ॥
 सर्वदेवात्मकं ध्यायन्नाकर्मसु तन्मतिः ॥ ७ ॥ ततः समुत्पाद्य सुतान्विरक्तो विषयेषु सः ॥ मुक्ता राज्यं ययौ विद्वान्पुलस्त्यपुलहाश्रमम् ॥ ८ ॥
 शालग्रामं महाक्षेत्रं मुमुक्षुजनसेवितम् ॥ तत्रासौ तापसो भूत्वा विष्णोरागधनं मुने ॥ ९ ॥ चकार भक्तिभावेन यथालब्धसपर्यया ॥ नित्यं प्रातः
 समाज्युत्य निर्मलैऽभिसि नारद ॥ १० ॥ उपतिष्ठेद्रविं भक्त्या गृणन्ब्रह्माक्षरं परम् ॥ अथाश्रमे समागत्य वासुदेवं जगत्पतिम् ॥ ११ ॥ समाहूतैः
 स्वयं द्रव्यैः समित्कुशमुद्रादिभिः ॥ फलैः पुष्पैस्तथा फेस्तुलस्याः स्वच्छवारिभिः ॥ १२ ॥ पूजयन्प्रयतो भूत्वा भक्तिप्रसारसंस्तुतः ॥ सचैकदा महाभागः
 क्त्वात्वा प्रातः समाहितः ॥ १३ ॥ चक्रनद्यां जपंस्तस्थौ मुहूर्तत्रयमंबुनि ॥ अथाजगाम तत्तीरं जलं पातुं पिपासिता ॥ १४ ॥ आसन्नप्रसवा ब्रह्मैकैव
 हरिणी वनात् ॥ ततः समभवत्तत्र पीतप्राये जले तथा ॥ १५ ॥ सिंहस्य नादः सुमहान् सर्वप्राणिभयंकरः ॥ ततः सा सिंहसन्नादादुत्प्लुता निम्नगतटम्
 ॥ १६ ॥ अत्युच्चारोहणेनास्या नद्यां गर्भः पयात ह ॥ तमुह्वमानं वेगेन वीचिमालापरिस्तुतम् ॥ १७ ॥ जग्राह भरतो गर्भात्पतितं मृगपोतकम् ॥
 गर्भप्रच्युतिदुःखेन प्रोत्तुंगाक्रेणनचा ॥ १८ ॥ मुनीन्द्र सा तु हरिणी निषपात ममार चाहरिणीं तां विलोक्याथ विपन्नां नृपतापसः ॥ १९ ॥ मृगपोतं समा
 गृह्य स्वमाश्रममुपगतः ॥ चकारानुदिनं चासौ मृगपोतस्य वै नृपः ॥ २० ॥ पोषणं पुण्यमाणश्च स तेन वधुधे मुने ॥ चचाराश्रमपर्यंतं तृणानि
 गृह्णेषु सः ॥ २१ ॥ दूरं गत्वा च शार्दूलत्रासादभ्याययौ पुनः ॥ प्रातर्गत्वातिदूरं च सायमायात्यथाश्रमम् ॥ २२ ॥ पुनश्च भरतस्याभूदाश्रमस्यो
 टर्जांतरे ॥ तस्य तस्मिन्मृगे दूरसमीपपरिवर्तिनि ॥ २३ ॥ आसीच्चैतः समासक्तं न तथा ह्यच्युते मुने ॥ विमुक्तराज्यतनयः प्रोज्झितारोषबांधवः
 ॥ २४ ॥ ममत्वं स चकारोच्चैस्त्वस्मिन्हरिणपोतके ॥ किं वृकैर्भक्षितो व्याघ्रैः किं सिंहेन निपातितः ॥ २५ ॥ चिरायमाणे निष्क्रान्ते तस्यासीदिति
 मानसम् ॥ प्रीतिप्रसन्नवदनः पार्श्वस्थे चाभवन्मृगे ॥ २६ ॥ समाधिभंगस्तस्यासीन्ममत्वाक्कृष्टमानसः ॥ कालेन गच्छता सोऽथ कालं चक्रे महीपतिः
 ॥ २७ ॥ पितेव सासं पुत्रेण मृगपोतेन वीक्षितः ॥ मृगमेव तदाद्राक्षीत्यजगन्प्राणानसावपि ॥ २८ ॥ मृगो बभूव स मुने तादृशीं भावनां गतः ॥ जाति
 स्मरत्वादुद्दिग्धः संसारस्य द्विजोत्तम ॥ २९ ॥ विहाय मातरं भूयः शालग्राममुपाययौ ॥ शुष्कैस्तृणैस्तथा यणैः स कुर्वन्नात्मपोषणम् ॥ ३० ॥ मृग
 त्वहेतुभूतस्य कर्मणो निष्कृतिं ययौ ॥ तत्र चोत्सृष्टदेहोऽसौ जज्ञे जातिस्मरो द्विजः ॥ ३१ ॥ सदाचावतां शुद्धे योगिनां प्रवरे कुले ॥ सर्वविज्ञान
 संपन्नः सर्वशास्त्रार्थतत्त्ववित् ॥ ३२ ॥ अपश्यत्स मुनिश्रेष्ठः स्वात्मानं प्रकृतेः परम् ॥ आत्मनोधिगतज्ञानाद्देवादीनि महामुने ॥ ३३ ॥ सर्वभूतान्यभे

देन ददर्श स महामतिः ॥ न पपाठ गुरुश्रोक्तं कृतोपनयनः श्रुतम् ॥ ३४ ॥ न ददर्श च कर्माणि शास्त्राणि जगृहे न च ॥ उक्तोऽपि बहुशः किंचि
 जडं वाक्यमभाषत ॥ ३५ ॥ तदप्यसंस्कारुणं ग्रामभाषोक्तिसंयुतम् ॥ अपद्वस्तवयुः सोऽपि मलिनबिरुद्धं मुने ॥ ३६ ॥ छिन्नदंतारः सर्वैः
 परिभूतः स नागरैः ॥ संमानेन पां हांनि योगद्धैः कुरुते यतः ॥ ३७ ॥ जनेनावमतो योगी योगसिद्धिं च विंदति ॥ तस्माच्चरेत वै योगी स्तौत
 धर्ममदूषयन् ॥ ३८ ॥ जना यथावमन्युर्गच्छेयुर्नैव संगतिम् ॥ हिरण्यगर्भवचनं विचिंत्येत्थं महामतिः ॥ ३९ ॥ आत्मानं दर्शयामास जडोन्म
 ताकृतिं जने ॥ भुंक्ते कुल्माषवटकान् शाकं अन्यफलं कणान् ॥ ४० ॥ यद्यदाप्नोति स बहून्ति वै कालसंभवम् ॥ पितृयुषते सोऽथ भ्रातृभ्रातृव्यवांघवैः
 ॥ ४१ ॥ कारितः क्षेत्रकर्मादि कदन्नाहारपोषितः ॥ सरूक्षणीनावयवो जडकारी च कर्मणि ॥ ४२ ॥ सर्वलोकोपकरणं बभूवाहारेवतनः ॥ तं
 तादृशमसंस्कारं विप्राकृतिविचष्टितम् ॥ ४३ ॥ क्षता सौवीराज्यस्य विष्टियोग्यमन्यत ॥ स राजा शिबिकाहडो गंतुं कृतमतिर्द्विज ॥ ४४ ॥
 बभूवेषुमतीतिरे कपिलवर्षराश्रमम् ॥ श्रेयः किमत्र संसारे दुःस्वप्राये नृणामिति ॥ ४५ ॥ प्रष्टुं तं मोक्षमज्ञं कपिलास्थं महासुनिम् ॥ उवाह
 शिबिकामस्य क्षलुर्वचनचोदितः ॥ ४६ ॥ नृणां विष्टिगृहीतानामन्येषां सोऽपि मध्यगः ॥ गृहीतो विष्टिना विप्र सर्वज्ञानैकभाजनम् ॥ ४७ ॥
 जातिस्मरोऽसौ पापस्य क्षयकाम उवाह ताम् ॥ ययौ जडगतिस्तत्र युगमात्रावलोकनम् ॥ ४८ ॥ कुर्वन्मतिमतां श्रेष्ठस्ते त्वन्ये त्वरितं ययुः ॥
 विलोक्य नृपतिः सोऽथ विषमं शिबिकागतम् ॥ ४९ ॥ किमेतदित्याह समं गम्यतां शिबिकावहाः ॥ पुनस्तथैव शिबिकां विलोक्य विषमां हसन् ॥
 ५० ॥ नृपः किमेतदित्याह भवद्भिर्गम्यतेऽन्यथा ॥ भूपतेर्वदतस्तस्य श्रुत्वेत्थं बहुशो वचः ॥ शिबिकावाहकाः प्रोक्षुर्यं यातित्यसत्त्वाम् ॥ ५१ ॥
 राजोवाच ॥ किं श्रान्तोऽस्यलमध्वानं त्वयोढा शिबिका मम ॥ किमायाससहो न त्वं पीवा नासि निरीक्ष्यसे ॥ ५२ ॥ ब्राह्मण उवाचा ॥ नाहं पीवा न चैवोढा
 शिबिका भवतो मया ॥ न श्रान्तोऽस्मि न चायासो वोढान्योऽस्ति महीपते ॥ ५३ ॥ राजोवाच ॥ प्रत्यक्षं दृश्यते पीवा त्वद्यापि शिबिका त्वया ॥ श्रमश्च भरो
 दहने भवत्येव हि देहिनाम् ॥ ५४ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ प्रत्यक्षं भवता भूपयष्टं मम तद्गद ॥ बलवानबलश्चेति वाच्यं पश्चाद्भिर्शेषणम् ॥ ५५ ॥ त्वयोढा शिबिका
 चेति त्वय्यद्यापि च संस्थिता ॥ मिथ्या तदप्यत्र भवान् शृणोतु वचनं मम ॥ ५६ ॥ भूमौ पादयुगं चाथ जघे पादद्वये स्थितं ॥ उरु जंघाङ्ग्यावस्थौ
 तदाधारं तथोदरम् ॥ ५७ ॥ वक्षस्थलं तथा बाहू स्कंधौ चोदरं स्थितौ ॥ स्कंधाश्रितयं शिबिका ममाधरोऽत्र किंकृतः ॥ ५८ ॥ शिबिकायां स्थितं चेद्
 देहं त्वदुपलक्षितम् ॥ तत्र त्वमहमप्यत्रेत्युच्यते चेदमन्यथा ॥ ५९ ॥ अहं त्वं च तथान्ये च भूतैरुद्धाश्च यथिव ॥ गुणप्रवाहपतितो भूतवर्गोऽपि

यात्ययम् ॥६०॥ कर्मवश्या गुणाश्चैते सत्त्वाद्याः पृथिवीपते ॥ अविद्यासंचितं कर्म तच्चोशेषेषु जंतुषु ॥६१॥ आत्मा बुद्धोऽक्षरः शांतो निर्गुणः प्रकृते
 परः ॥ प्रबुद्धचपचयौ न स्त एकस्याखिलजंतुषु ॥६२॥ यदा नोपवथस्तस्य नचैवापचयो नृप ॥ तदापि बालिशोऽसि त्वं कया युत्तया
 त्वयैरितम् ॥६३॥ भूपादजं चाकटचूरजठरादिषु संस्थिता ॥ शिविकेयं यदा स्कंधे तदा भारः समस्त्वया ॥६४॥ तथान्यजंतुर्भिष्टप शिविकोढान केव
 लम् ॥ शैलुद्गमहोत्थोऽपि पृथिवीसंभवोऽपि च ॥६५॥ यथा पुंसः पृथग्भावः प्राकृतैः करणैर्नृप ॥ सोढव्यः सुमहान्भारः कतमो नृप ते
 मया ॥६६॥ यद्भव्यो शिविका चेयं तद्भव्यो भूतसंग्रहः ॥ भवतो मेऽखिलस्यास्य समत्वेनोपबृंहितः ॥६७॥ सनंदन उवाच ॥ एवमुक्त्वाऽभवन्मौनी स
 बह्विंशिविकां द्विजः ॥ सोऽपि राजाऽवतीर्योर्ध्वा तत्पदौ जगृहे त्वरन् ॥६८॥ राजोवाच ॥ भो भो विमृज्य शिविकां प्रसादं कुरु मे द्विज ॥
 कथ्यतां को भवानत्र जाल्मरूपधरः स्थितः ॥६९॥ यो भवान्यदण्यं वा यदागमनकारणम् ॥ तत्सर्वं कथ्यतां विद्वन्महां शुश्रूषे त्वया ॥७०॥
 ब्राह्मण उवाच ॥ श्रूयतां कोऽहमित्येतद्बलुं भूप न शक्यते ॥ उपयोगनिमित्तं च सर्वत्रागमनक्रिया ॥७१॥ सुसुदुःखोपभोगौ तु तौ देहाद्युपपादकौ ॥
 धर्माधर्मोद्भवौ भोक्तुं जंतुर्देहादिमृच्छति ॥७२॥ सर्वस्यैव हि भूपाल जंतोः सर्वत्र कारणम् ॥ धर्माधर्मौ यतस्तस्मात्कारणं पृच्छयेत कुतः ॥७३॥ राजोवाच
 ॥ धर्माधर्मौ न संदेहः सर्वकार्येषु कारणम् ॥ उपभोगनिमित्तं च देहादेर्हातरागमः ॥७४॥ यत्त्वेतद्भवता प्रोक्तं कोऽहमित्येतदात्मनः ॥ बलुं न शक्यते
 श्रोतुं तन्ममेच्छा प्रवर्तते ॥७५॥ योऽस्ति योऽहमिति ब्रह्मन्कथं वक्तुं न शक्यते ॥ आत्मन्येव न दोषाय शब्दोऽहमिति यो द्विज ॥७६॥ ब्राह्मण उवाच ॥
 शब्दोऽहमिति दोषाय नात्मन्येवं तथैव तत् ॥ अनात्मन्यात्मविज्ञानं शब्दो वा श्रुतिलक्षणः ॥७७॥ जिह्वा ब्रवीत्यहमिति दंतौष्ठतालुक नृप ॥
 ॥ एतेनाहं यतः सर्वे वाङ्मणादनेह तवः ॥७८॥ किं हेतुर्भिर्वदत्येषा वागेवाहमिति स्वयम् ॥ तथापि वागहमेदमुक्तमित्थं न युज्यते ॥७९॥
 पिंडः पृथग्यतः पुंसः शिरःपण्यादिलक्षणः ॥ ततोऽहमिति कुत्रेनां संज्ञां राजन्करोम्यहम् ॥८०॥ यद्यन्योऽस्ति पाः कोऽपि भूतः पार्थिवस
 त्तम ॥ न देहोऽहमयं चान्ये वक्तुमेवमपीष्यते ॥८१॥ यदा समस्तदेहेषु पुमानेको व्यवस्थितः ॥ तदा हि को भवान्कोऽहमित्येतद्भ्रमलं
 वचः ॥८२॥ त्वं राजा शिविका चेयं वयं वाह्याः पुरःसराः ॥ अयं च भवतो लोको न सदेतन्नृपोच्यते ॥८३॥ बृहदाहारु ततश्चैयं शिविका त्वदधि
 ष्ठिता ॥ क्व वृक्षसंज्ञा वै तस्या दारुसंज्ञाथवा नृप ॥८४॥ वृक्षारूढो महाराजो नायं वदति ते जनः ॥ न च दारुणि सर्वस्वां ब्रवीति शिवि
 कागतम् ॥८५॥ शिविकादारुसंज्ञातो स्वनामस्थितिसंस्थितः ॥ अन्विष्यतां नृपश्चेष्टानन्ददा शिविका त्वया ॥८६॥ एवं छत्रं शलाकाभ्यः पृथग्भावो विमृ

श्रयताम् ॥ क जातं छत्रमित्येष न्यायस्त्वयि तथा मयि ॥ ८७ ॥ प्रमान्त्री गौरजा वाजी कुंजरो विहगस्ततः॥ देहेषु लोकसंज्ञेयं विज्ञेया कर्महे
तुषु ॥ ८८ ॥ पुमान्न देवो न नरो न पशुर्न च पादपः ॥ शरीरकृतिभेदास्तु भूते कर्मयोगिनः॥ ८९ ॥ वस्तु राजेति यद्येके यच्च राजभटात्मकम् ॥
॥ तथान्यच्च नृपेत्यं तत्र सत्यं कल्पनामयम् ॥ ९० ॥ यस्तु कालांतरेणापि नाशसंज्ञामुपैति वै ॥ परिणामादिसंभूतं तद्वस्तु नृप तच्च किम् ॥ ९१ ॥
त्वं राजा सर्वलोकस्य पितुः पुत्रो रिपो रिपुः ॥ पत्न्याः पतिः पिता सुनोः कर्त्तृव्यं भूप वदाम्यहम् ॥ ९२ ॥ त्वं किमेतच्छिरः किं तु शिरस्तव तथो
दरम् ॥ किमु पादादिकं त्वेतन्नैव किं ते महीपते ॥ ९३ ॥ समस्ताः यवेभ्यस्त्वं पृथग्भूतो व्यवस्थितः ॥ कोऽद्रमियत्र निपुणं भूत्वा चित्तयु पाथिव्य
॥ ९४ ॥ एवं व्यवस्थिते तत्त्वे मयाहमिति भावितुम् ॥ पृथक्चरणनिष्पाद्यं शक्यं तु नृपते कथम् ॥ ९५ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे
बृहदुपाख्याने द्वि० पा० ४८ चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ सनंदन उवाच ॥ निशम्य तस्येति वचः परमार्थसमन्वितम् ॥ प्रश्रयावनतो भूत्वा तमाह नृप
तिर्द्विजम् ॥ १ ॥ राजोवाच ॥ भगवन्त्यत्त्वया प्रोक्त परमार्थमयं वचः ॥ श्रुते तस्मिन्प्रमतीव मनसो मम वृत्तयः ॥ २ ॥ एतद्विवेकविज्ञानं यद्विशेषेषु
जंतुषु ॥ भवता दर्शितं विप्र तत्परं प्रकृतमहत् ॥ ३ ॥ नाहं वहामि शिविकां शिविका मयि न स्थिता ॥ शरीरमन्यदस्मत्तो येनेयं शिविका धृता ॥ ४ ॥ गुण
प्रवृत्तिर्भूतानां, प्रवृत्तिः कर्मचोदिता ॥ प्रवर्तते गुणाश्चेते किं ममेति त्वयोदितम् ॥ ५ ॥ एतस्मिन्परमार्थज्ञ मम श्रोत्रपथं गते ॥ मनो विह्वलतामेति ए
मार्थार्थतां गतम् ॥ ६ ॥ पूर्वमेव महाभाग कपिलर्षिमहं द्विज ॥ प्रष्टुमभ्युद्यतो गत्वा श्रेयः किं त्वत्र संशये ॥ ७ ॥ तदंतरे च भवता यदिदं वाक्यमो
रितम् ॥ तेनैव परमार्थार्थं त्वयि चेतः प्रधावति ॥ ८ ॥ कपिलर्षिभगवतः सर्वभूतस्य वै किल ॥ विष्णोर्ंशो जगन्मोहनाशाय समुपगतः ॥ ९ ॥
स एव भगवान्नुनमस्माकं हितकार्यया ॥ प्रत्यक्षतामनुगतस्तथैतद्रवतोच्यते ॥ १० ॥ तमहं मोहनाशाय यच्छ्रेयः परमं द्विज ॥ तद्वदालिल
विज्ञानजलवीच्युदधिर्भवान् ॥ ११ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ भूयः पृच्छसि किं श्रेयः परमार्थेन पृच्छसि ॥ श्रेयांसि परमार्थानि ह्यशेषाण्येव भूपते ॥
॥ १२ ॥ दिव्यताराधनं कृत्वा धनसंपदमिच्छति ॥ पुत्रानिच्छति राज्यं च श्रेयस्तस्यैव तन्मृषा ॥ १३ ॥ विवेकिनस्तु संयोगः श्रेयोऽसौ परमात्मना ॥ कर्मयज्ञा
दिकं श्रेयः स्वर्लोकफलदायि यत् ॥ १४ ॥ श्रेयःप्रधानं च फले तदेवानमिसंहिते ॥ आत्मा ध्येयः सदा भूप योगयुक्तैस्तथा परैः ॥ १५ ॥ श्रेय
स्तस्यैव संयोगः श्रेयो यः परमात्मनः ॥ श्रेयांस्येवमेनेकानि शतशोऽथ सहस्रशः ॥ १६ ॥ सन्त्यत्र परमार्थस्तु न त्वेते श्रूयतां च मे ॥ धर्मोऽयं त्यजते
किं तु परमार्थो धनं यदि ॥ १७ ॥ व्ययश्च क्रियत कस्मात्कामप्राप्त्युपलक्षणः ॥ पुत्रश्चेत्परमार्थाल्प्यः सोऽन्यन्यस्य नरेश्वर ॥ १८ ॥ परमार्थयूतः

सोऽन्यस्य परमार्थो हि नः पिता ॥ एवं न परमार्थोऽस्ति जगत्त्र चराचरे ॥ १९ ॥ परमार्थो हि कार्याणि करणानामशेषतः ॥ राज्यादिप्राप्तिर-
 त्रोक्ता परमार्थतया यदि ॥ २० ॥ परमार्था भवत्यत्र न भवति च वै ततः ॥ ऋग्यजुःसामनिष्णाद्य यज्ञकर्म मंतं तव ॥ २१ ॥ परमार्थभूते
 तत्रापि श्रूयतां गदतो मम ॥ यत्तु निष्पाद्यते कार्यं मुदा कारणभूतया ॥ २२ ॥ तत्कारणानुगमनाज्जायते नृप मृन्मयम् ॥ एवं विनाशिभिर्द्विजैः
 समिदाज्यकुशादिभिः ॥ २३ ॥ निष्पाद्यते क्रिया या तु सा भवित्री विनाशिनी ॥ अनाशी परमार्थस्तु प्रज्ञैरभ्युपगम्यते ॥ २४ ॥ यत्तु नाशि
 न संदेहो नाशिद्रव्योपपादितम् ॥ तदेवाफलदं कर्म परमार्थो मतो मम ॥ २५ ॥ मुक्तिसाधनभूतत्वात्परमार्थो न साधनम् ॥ ध्यानमेवात्मनो भूप
 परमार्थार्थशब्दितम् ॥ २६ ॥ भेदकारि परेभ्यस्तु परमार्थो न भेदवान् ॥ परमार्थान्नोयोगः परमार्थ इतीष्यते ॥ २७ ॥ मित्येतदन्यद्भव्यं हि
 नेतद्भव्यमयं यतः ॥ तस्माच्छ्रयास्यशेषाणि नृपैतानि न सशयः ॥ २८ ॥ परमार्थस्तु भूपाल संक्षपाच्छ्रूयतां मम ॥ एको व्यापी समः शुद्धो निर्गुण
 प्रकृतेः परः ॥ २९ ॥ जन्मवृद्ध्यादिरहित आत्मा सर्वगतो नृप ॥ परिज्ञानमयो सद्भिर्नामजात्यादिभिर्विभुः ॥ ३० ॥ न योगवान्न युक्तोऽभून्नैव पाथिवः
 योऽन्यति ॥ तस्यात्मपरदेहेषु सतोऽप्येकमयं हि तत् ॥ ३१ ॥ विज्ञानं परमार्थोऽसौ वेत्ति नोऽतथ्यदर्शनः ॥ वेणुं श्रविभेदेन भेदः षड्भादिसंज्ञितः ॥ ३२ ॥ अन्तर्दो-
 व्यापिनो वायोस्तथा तस्य महात्मनः ॥ एकत्वं रूपभेदश्च वाह्यकर्मप्रवृत्तिजः ॥ ३३ ॥ देवादिभेदमध्यास्ते नास्त्येवाचरणो हि सः ॥ शृण्वत्र
 भूप प्राग्वृत्तं यद्हीतमृगणा भवेत् ॥ ३४ ॥ अवबोधं जनयतो निदाघस्य द्विजन्मनः ॥ ऋभुर्नामाऽभवत्पुत्रो ब्रह्मणः परमेष्ठिनः ॥ ३५ ॥ विज्ञात
 तत्त्वसद्भावो निसर्गोदेव भूपते ॥ तस्य शिष्यो निदाघोऽभूत्पुलस्त्यतनयः पुत्रा ॥ ३६ ॥ प्रादादशेषविज्ञानं स तस्मै परया मुदा ॥ अवाप्तज्ञान
 तत्त्वस्य न तस्याद्भैतवासना ॥ ३७ ॥ स ऋभुस्तर्कयामास निदाघस्य नरेश्वर ॥ देविकायास्तटे वीर नागरं नाम वै पुरम् ॥ ३८ ॥ समृद्धमति
 रम्यं च पुलस्त्येन निवेशितम् ॥ रम्योपवनपर्यंतं स तस्मिन्पार्थवोत्तम ॥ ३९ ॥ निदाघनामयोगज्ञस्तस्य शिष्योऽभवत्पुत्रा ॥ दिव्ये वर्षसहस्रे
 तु समतीतिऽस्य तत्पुत्रम् ॥ ४० ॥ जगाम स ऋभुः शिष्यं निदाघमवलोकितुम् ॥ स तस्य वैश्वदेवाति दारालोकनगोचरः ॥ ४१ ॥ स्थित
 स्तेन गृहीतार्थो निजवेश्म प्रवेशितः ॥ प्रक्षालिताग्निपाणिं च कृतासनपश्चिह्नम् ॥ ४२ ॥ ज्वाच स द्विजश्रेष्ठो भुज्यतामिति सादरम् ॥ ऋभुरु
 वाच ॥ भो विप्रवर्य भोक्तव्यं यदत्र भवतो गृहे ॥ ४३ ॥ तत्कथ्यतां कदम्बेषु न प्रीतिः सततं मम ॥ निदाघ उवाच ॥ सत्कुयावकवीहीनामपूयानां
 च मे गृहे ॥ ४४ ॥ यद्वोचते द्विजश्रेष्ठ तावद्वंक्ष्व यथेच्छया ॥ ऋभुरुवाच ॥ कदम्बानि द्विजैतानि मिष्टमन्नं प्रयच्छ मे ॥ ४५ ॥ संग्रहपायसादीनि

चेक्षुका रसवति च ॥ निदाघ उवाच ॥ गृहे शालिनि मद्गृहे यत्किंचिदिति शोभनम् ॥४६॥ भोज्येषु साधनं मिष्टं तेनास्यान्नं प्रसाधय ॥ इत्युक्त्वा
तेन सा पत्नी मिष्टमन्नं द्विजस्य तत् ॥ ४७ ॥ प्रसाधितवती तद्ध भुवेष्वनगौरवात् ॥ तं मुक्तवन्तमिच्छतो मिष्टमन्नं महाभुजिन्मा ॥४८॥ निदाघः प्रह
भृणाल प्रश्रयावतः स्थितः निदाघ उवाच ॥ अपि ते परमा तुतिरुत्पन्ना पुष्टिरेव चा ॥४९॥ अपि ते मानसं स्वस्थमाहारेण कृतं द्विज ॥ क निवासी
भवान्विप्र क वा गंतु समुद्यतः ॥५०॥ आगम्यते च भवता यतस्तच्च निवेद्यताम् ॥ ऋभुरुवाज ॥ क्षुधितस्य च भुक्तेऽत्रे तुमिब्रह्मन्विजायते ॥५१॥
न मे शुधा भवेत्तुतिः कस्मान्मां द्विज पृच्छति ॥ वह्निना पार्थिवनादौ दग्धे वै क्षुत्समुद्भवः ॥ ५२ ॥ भवत्यमसि च क्षीणे मृणां तृणसमुद्भवः ॥
क्षुत्तृणो देहयमाल्ये न ममैते यतो द्विज ॥५३॥ ततः क्षुत्संभवावात्तृणस्येव मे सदा ॥ मनसः स्वस्थता तुष्टिश्चित्तमार्गविमो द्विज ॥ ५४ ॥
चेतसो यस्य यत्पुष्टं पुमानेभिर्न युज्यते ॥ क निवासस्तवेत्युक्तं क गंतसि च यत्तया ॥५५॥ कुतश्चागम्यते त्वेतत्रितयेऽपि निबोध मे ॥ पुमानस
वर्गतो व्यापीत्याकाशवदयं यतः ॥५६॥ कुतः कुत्र क गतासीत्येतदर्थवत्कथम् ॥ सोऽहं गता न चागता नैकदेशनिकेतनः ॥ ५७ ॥ त्वं चान्ये
च न च त्वं त्वं नान्ये नैवाहमप्यहम् ॥ मिष्टान्ने मिष्टमित्येषा जिह्वा सा मे कृता तव ॥५८॥ किं कथ्यतीति तत्रापि श्रूयतां द्विजसत्तया ॥ मिष्ट
मेव यदा मिष्टं तदेवेद्वेगकारणम् ॥ ५९ ॥ अमिष्टं जायते मिष्टं मिष्टादुद्विजते जनः ॥ आदिमध्यावसानेषु किमन्नं रुचिकारणम् ॥६०॥ मृण्मये
हि मृदा यद्ब्रह्मं लिप्तं स्थिरीभवेत् ॥ पार्थिवोऽयं तथा देहः पार्थिवैः परमाणुभिः ॥ ६१ ॥ यवगोधूममुद्गादि घृतं तैलं पयो दधि ॥ गुडः फलनीति
तथा पार्थिवाः परमाणवः ॥ ६२ ॥ तदेतद्भवता ज्ञात्वा मिष्टमिष्टविचारि यत् ॥ तन्मनःशमनांलं चि कार्यं प्राप्यं हि मुक्तये ॥ ६३ ॥ इत्याकर्ण्य
वचस्तस्य परमार्थाश्रितं नृप ॥ प्रणिपत्य महाभागो निदाघो वाक्यमब्रवीत् ॥ ६४ ॥ प्रसीद मद्विदार्थाय कथ्यतां यस्त्वमागतः ॥ नष्टो
मोहस्तवाकर्ण्यं वचांस्त्यानि मे द्विज ॥६५॥ ऋभुरुवाच ॥ ऋभुरस्मि तवाचार्यः भ्रष्टादानाय ते द्विज ॥ इहागतोऽहं दास्यामि परमार्थं सुबोधितम् ॥
॥ ६६ ॥ एक एवमिदं विद्धि न भेदिसकलं जगत ॥ वासुदेवाभिधेयस्य स्वरूपं परात्मनः ॥ ६७ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ तथेत्युक्त्वा निदाघेन प्रणि
पतपुरःसरम् ॥ पूजितः परया भक्त्यानिच्छितः प्रययौ विभुः ॥ ६८ ॥ पुनर्वषंसहस्रतिं समायतो नरेश्वर ॥ निदाघज्ञानदानाय तदेव नगरं
गुरुः ॥ ६९ ॥ नगरस्य बहिः सोऽथ निदाघं दृष्टवान्मुनिम् ॥ महाबलपरीवारं पुरं विशति पार्थिवे ॥७०॥ दूरस्थितं महाभागं जनसमर्पदवर्जकम् ॥
क्षुत्क्षामकण्ठमायांतमरण्यात्ससमित्कुशम् ॥ ७१ ॥ दृष्ट्वा निदाघं स ऋभुरुपागत्याभिवाद्य च ॥ उवाच कस्मादेकांतिं स्थीयते भवता द्विज ॥७२ ॥

१॥ निदाघ उवाच ॥ भो विप्र जनसंमर्दो महानेप जनेश्वरे ॥ प्रविवक्षौ पुरे रम्ये तेनात्र स्थीयते मथा ॥ ७३ ॥ ऋशुरुवाच ॥ नराधिपोऽत्र
 कतमः कतमश्चेतरो जनः ॥ कथ्यतां मे द्विजश्रेष्ठ त्वमभिज्ञो मतो मम ॥ ७४ ॥ निदाघ उवाच ॥ योऽयं गेज्जमुन्मत्तमाद्रिशृंगसमुच्छ्रयम् ॥ अधि
 हृढो नरेन्द्रोऽयं परितो यस्तथैतरेः ॥ ७५ ॥ ऋशुरुवाच ॥ एतौ हि गजरजनौ दृष्टौ हि युगपन्मया ॥ भवता निर्विशेषेण पृथग्वेदोपलक्षितौ ॥ ७६ ॥
 तत्कथ्यतां महाभाग विशेषो भवतानयोः ॥ ज्ञातुमिच्छाम्यहं कोऽत्र गजः को वा नराधिपः ॥ ७७ ॥ निदाघ उवाच ॥ गजो योऽयमधो ब्रह्मन्पुरुषस्यैव
 भूपतिः ॥ बाह्यबाहकसंबंधं को न जानाति वै द्विज ॥ ७८ ॥ ऋशुरुवाच ॥ ब्रह्मन्यथाहं जानीयां तथा मामवबोधय ॥ अधः सत्त्वविभागं किं किं
 चोर्द्ध्वमभिधीयते ॥ ७९ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ इत्युक्त्वा सहस्रारुह्य निदाघः प्राह तं ऋशुराश्रयतां कथयान्येष यन्मां त्वं परिपृच्छसि ॥ ८० ॥ उपर्यहं यथा
 राजा त्वमधःकुंजरो यथा ॥ अवबोधाय ते ब्रह्मन्दृष्टांतो दर्शितो मया ॥ ८१ ॥ ऋशुरुवाच ॥ त्वं राजेव द्विजश्रेष्ठ स्थितोऽहं गजवद्वदि ॥ तदेवं त्वं समा
 चक्ष्व कतमस्त्वमहं तथा ॥ ८२ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ इत्युक्तः सत्त्वरस्तस्य चरणावभिवंद्य सः ॥ निदाघः प्राह भगवन्नाचार्यस्त्वमृमुर्मम ॥ ८३ ॥ नान्यस्याद्वै
 तसंस्कारसंस्कृतं मानसं तथा ॥ यथाचार्यस्य तेन त्वां मन्ये प्राप्तमहं गुरुम् ॥ ८४ ॥ ऋशुरुवाच ॥ तवोपदेशदानाय पूर्वशुश्रूषणा तव ॥ गुरुहेहाहमुर्नाम
 निदाघं समुपागतः ॥ ८५ ॥ तदेतदुपदिष्टं ते संक्षेपेण महामते ॥ परमार्थसारमृतं यत्तद्वैतमशेषतः ॥ ८६ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ एवमुक्त्वा ददौ
 विद्यां निदाघं स ऋशुरुरुः ॥ निदाघोऽप्युपदेशेन तेनैतत्परोऽभवत् ॥ ८७ ॥ सर्वभूतान्यभेदेन दृष्टेश स तदात्मनः ॥ तथा ब्रह्मतनौ मुक्तिमवाप परमा
 द्विजः ॥ ८८ ॥ तथा त्वमपि धर्मज्ञ तुल्यात्मगुणांधवः ॥ भव सर्वगतं ज्ञानमात्मानमवनीपते ॥ ८९ ॥ सितनीलादिभेदेन यथैकं दृश्यते नभः ॥ अत
 दृष्टिभिरात्मापि तैथैकः सन्पृथक् पृथक् ॥ ९० ॥ एकः समस्तं यदिहास्ति किंचित्तदच्युतो नास्ति परं ततोऽन्यत् ॥ सोऽहं स च त्वं स च सर्वमेतदात्मा
 स्वयं भात्यपेभेदमोहः ॥ ९१ ॥ सनंदन उवाच ॥ इतीरितस्तेन स राजवर्षस्तन्याज भेदं परमार्थदृष्टिः ॥ स चापि जातिस्मरणावबोधस्तत्रैव जन्मन्य
 पवर्गमाप ॥ ९२ ॥ परमार्थव्यात्ममेतत्तुभ्यमुक्तं मुनीश्वर ॥ इतीरितस्तेन स राजवर्षस्तन्याज भेदं परमार्थदृष्टिः ॥ ९३ ॥ यथा पृष्ठं त्वया ब्रह्मस्तथा ते गदितं
 मया ॥ ब्रह्मज्ञानमिदं शुद्धं किमन्यत्कथयामि वै ॥ ९४ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने द्वि० पा० एकोनपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥
 सूत उवाच ॥ श्रुत्वा सनंदनस्येत्यं वचनं नारदो मुनिः ॥ असंतुष्ट इव प्राह आतरं तं सनंदनम् ॥ १ ॥ नारद उवाच ॥ भगवन्सर्वमाख्यातं
 यत्पृष्ठं भवतो मया ॥ तथापि नात्मा प्रीयेत शृण्वन्हरिकथां मुहुः ॥ २ ॥ श्रूयते व्यासपुत्रस्तु शुकः परमधर्मवित् ॥ सिद्धिं सुमहतीं प्राप्नोति निर्वि

णोऽवतरं बहिः ॥३॥ ब्रह्मन्पुंसस्तु विज्ञानं महतां सेवनं विना ॥ न जायते कथं प्राप्नो ज्ञानं व्यासतमजः शिशुः ॥ ४ ॥ तस्य जन्मरहस्यं मे कम
चायस्य शृण्वतोऽसमाख्याहि महाभाग मोक्षशास्त्रार्थविद्वद्वा ॥५॥ सनंदन उवाच ॥ शृणु विप्रब्रह्म्यामि शुकोत्पत्तिं समासतः ॥ यां श्रुत्वा ब्रह्मतत्त्वज्ञो
जायते मानवो मुने ॥६॥ न हायैर्न पलितेन न बंधुभिः ॥ ऋषयश्चकिरे धर्मं योऽवृचानः स नो महान् ॥७॥ नारद उवाच ॥ अवृचानः
कर्तव्यब्रह्मन्पुमान्भवति मानद ॥ तन्मे कर्म समाचक्ष्व श्रोतुं कौतूहलं मम ॥ ८ ॥ सनंदन उवाच ॥ शृणु नारद वक्ष्यामि ब्रह्मवृचानस्य लक्षणम् ॥
यज्ज्ञात्वा संगवेदानामभिज्ञो जायते नरः ॥ ९ ॥ शिक्षा कल्पो व्याकरणं निरुक्तं ज्योतिषं तथा ॥ छंदःशास्त्रं षडेतानि वेदांगानि विदुर्बुधाः ॥ १० ॥
ऋग्वेदोऽथ यजुर्वेदः सामवेदो ब्रह्मवर्णः ॥ वेदाश्चत्वार एवैते प्रोक्ता धर्मनिरूपणे ॥ ११ ॥ सांगान्वेदानुरोयस्तु समधीते द्विजोत्तमः ॥ सोऽवृचानः
प्रभवति नान्यथा ग्रंथकोटिभिः ॥ १२ ॥ नारद उवाच ॥ अंगानां लक्षणं ब्रूहि वेदानां चापि विस्तरात् ॥ त्वमस्मासु महाविद्वः सांगेऽवेतेषु मानद
॥ १३ ॥ सनंदन उवाच ॥ प्रश्नभारोऽयमतुलस्त्वया मम कृतो द्विज ॥ संक्षेपात्कथयिष्यामि सारमेषां सुनिश्चितम् ॥ १४ ॥ स्वरः प्रधानः शिक्षायां
कीर्तितो मुनिभिर्द्विजैः ॥ वेदानां वेदविद्विस्तु तच्छृणुष्व वदामि ते ॥ १५ ॥ आर्चिकं गार्थिकं चैव सामिकं च स्वरान्तरम् ॥ कृतानि स्वरशास्त्राणां
प्रयोक्तव्य विशेषतः ॥ १६ ॥ एकांतरः स्वरो ह्यप्सु गाथासुद्वचंतरः स्वरः ॥ सामसु ज्यंतरं विद्यादेतावत्स्वतौऽन्तरम् ॥ १७ ॥ ऋक्सामयजुर्गानि
ये यज्ञेषु प्रयुज्यते ॥ अविज्ञानाद्वि शिक्षायास्तेषां भवति विस्वरः ॥ १८ ॥ मंत्रो हीनः स्वस्तो वर्णतो वा मिथ्याप्रयुक्तो न तमर्थमाह ॥ स वागवज्रो
यजमानं हिनस्ति यथैकशब्दः स्वस्तोऽपराधात् ॥ १९ ॥ उरः कंठः शिरोऽथ स्थानानि त्रीणि वाङ्मये ॥ सवनान्याहुरेतानि साम वाप्यर्द्धतोऽन्तरम्
॥ २० ॥ उरः सप्तविचारं स्यात्तथा कंठस्तथा शिरः ॥ न च शक्नोऽसि व्यक्तस्तु तथा प्रावचनो विधिः ॥ २१ ॥ कंठकालापवृत्तेषु तैत्तिराह्वकेषु च ॥
ऋग्वेदे सामवेदे च वक्तव्यः प्रथमः स्वरः ॥ २२ ॥ ऋग्वेदस्तु द्वितीयेन तृतीयेन च वर्तते ॥ उच्चमध्यमसंघातः स्वरो भवति पार्थिवः ॥ २३ ॥ तृतीय
प्रथमकुट्टा कुर्वत्याह्वारकान् स्वरां ॥ द्वितीयाद्यास्तु मंडंतास्तेत्तिरीयाश्चतुःस्वरां ॥ २४ ॥ प्रथमश्च द्वितीयश्च तृतीयोऽथ चतुर्थकः ॥ मंद्रः क्रुष्टो मुनी
श्च एतान्कुर्वति सामगाः ॥ २५ ॥ द्वितीयप्रथमावेतौ नाडिभाह्वविनौ स्वरौ ॥ तथा शातपथ वेतौ स्वरो वाजसनेयिनाम् ॥ २६ ॥ एते विशेषतः प्रोक्ताः
स्वरा वै सार्ववैदिकाः ॥ इत्येतच्चरितं सर्वं स्वराणां सार्ववैदिकम् ॥ २७ ॥ सामवेदे तु वक्ष्यामि स्वराणां चरितं यथा ॥ अल्पग्रंथं प्रश्नार्थं सामवेदांगानु
त्तमम् ॥ २८ ॥ तानरागस्वरग्राममूर्च्छनानां तु लक्षणम् ॥ पवित्रं पावनं पुण्यं यथा तुभ्यं प्रकीर्तितम् ॥ २९ ॥ शिक्षामाहुर्द्विजानीनामग्यदुःसामलक्ष

णम् ॥ सप्त स्वरास्त्रयो ग्रामा मूर्छनास्वेकविंशतिः ॥३०॥ताना एकोनपंचाशदित्येतत्स्वमंडलम् ॥ षड्भ्यः ऋषभश्चैव गांधारो मध्यमस्तथा ॥३१॥
 पंचमो धैवतश्चैव निषादः सप्तमः स्वरः ॥ षड्मध्यमगांधारास्त्रयो ग्रामाः प्रकीर्तिताः ॥३२॥ भृङ्गोकाज्जायते षड्भ्यो भुवलोकाश्च मध्यमः ॥ स्वर्गात्रा
 न्यचदशच्छति गांधारे सामगायिनाम् ॥ नदी विशाला सुमुखी चित्रा चित्रवती मुखा ॥३५॥ बला चाप्यथ विज्ञेया देवानां सप्त मूर्छनाः ॥
 आध्यायिनी विश्वभृता चंद्रा हेमा कपर्दिनी ॥३६॥ मैत्री च बार्हती चैव पितृणां सप्त मूर्छनाः ॥ षड् तूत्तरमंद्रा स्यादृषभे चामिहहता ॥३७॥
 अशक्रांता तु गांधारे तृतीया मूर्छना स्मृता ॥ मध्यमे खलु सौवीरा हर्षिका पंचमे स्वरे ॥३८॥ धैवते चापि विज्ञेया मूर्छना तूत्तरा मता ॥ निषादे
 रजनीं विद्यादृषीणां सप्त मूर्छनाः ॥३९॥ उपजीवति गंधर्वा देवानां सप्त मूर्छनाः ॥ पितृणां मूर्छनाः सप्त तथा यक्षान संशयः ॥४०॥ ऋषीणां मूर्छनाः सप्त
 यास्त्विमा लौकिकाः स्मृताः ॥ षड्ः प्रीणाति वै देवानृषीन्प्रीणाति चर्षभः ॥४१॥ पितृन् प्रीणाति गांधारो गंधर्वान्मध्यमः स्वरः ॥ देवान्पितृवृषींश्चैव
 स्वरः प्रीणाति पंचमः ॥४२॥ यक्षात्रिषादः प्रीणाति भूतग्रामं च धैवतः ॥ गानस्य तु दशविधा गुणवृत्तिस्तु तद्यथा ॥४३॥ रक्तं पूर्णमलंकृतं प्रसन्नं
 व्यक्तं विबुधं श्लक्ष्णं समं सुकुमारं मधुरमिति गुणास्तत्र रक्तं नाम वेणुवीणास्वराणामेकीभावं रक्तमित्युच्यते पूर्णं नाम स्वश्रुतिपूरणाच्छंदः पादाक्षरं
 संयोजात्पूर्णमित्युच्यते अलंकृतं नामोरसि शिरसि कंठयुक्तमित्यलंकृतं प्रसन्नं नामापगतागद्गदनिर्विशंकं प्रसन्नमित्युच्यते व्यक्तं नाम पदपदार्थप्र
 कृतिविकारागमनोपकृताद्धितसमासाद्यानुनिपातोपसर्गस्वरलिंगं वृत्तिवार्तिकविभक्त्यर्थवचनानां सम्यगुपपादनं व्यक्तमित्युच्यते विबुधं नामोच्चैरु
 च्चारितं व्यक्तपादाक्षरं विबुधमित्युच्यते श्लक्ष्णं नाम द्रुतमविलंबितसुच्चनीचप्लुतसमाहारहेतुलालोपनयादिभिरुपपादनाभिः श्लक्ष्णमित्युच्यते समं
 नामावापनिर्वाणप्रदेशं प्रत्यंतरस्थानानां समासः सममित्युच्यते सुकुमारं नाम मृदुपदवर्णस्वरकुहरणयुक्तं सुकुमारमित्युच्यते मधुरं नाम स्वभावोपनी
 तललितपदाक्षरगुणसमृद्धं मधुरमित्युच्यते एवमेतैर्दशभिर्गुणैर्भूतं गानं भवति ॥१॥ भवन्ति चात्र श्लोकाः ॥ शक्तिं भीषणं भीतशुद्धमनुनासिकम् ॥
 काकस्वरं मूर्द्धगतं तथा स्थानविवर्जितम् ॥४४॥ विस्वरं विरसं चैव विशिष्टं विषमाहतम् ॥ व्याकुलं तालहीनं च गीतिदोषाश्चतुर्दश ॥४५॥
 आचार्याः सममिच्छन्ति पदच्छंदं तु पंडिताः ॥ स्त्रियो मधुरमिच्छन्ति विबुधमितरे जनाः ॥४६॥ पद्मपत्रप्रभः षड् ऋषभः शुक्रपिंजरः ॥ कनकाभस्तु
 गांधारो मध्यमः कुंदसन्निभः ॥४७॥ पंचमस्तु भवेत्कृष्णः पीतकं धैवतं विदुः ॥ निषादः सर्ववर्णः स्यादित्येताः स्वरवर्णताः ॥४८॥ पंचमो

मध्यमः षड् इत्येते ब्राह्मणाः स्मृताः ॥ ऋषभो धैवतश्चापीत्येतौ वै क्षत्रियबुभौ ॥ ४९ ॥ गांधारश्च निषादश्च वैश्यावर्द्धेन वै स्मृतौ ॥ शूद्रवं विधिनाद्धेन पतितत्वान्न संशयः ॥ ५० ॥ ऋषभो मूर्छितवर्जितो धैवतसहितश्च पंचमो यत्र ॥ निपतति मध्यमरागे स निषादं णड्गव विधात्वा ॥ ५१ ॥ यदि पंचमो विरमते गांधारश्चांतरस्वरो भवति ॥ ऋषभो निषादसहिततं पंचमभीदशं विधात्वा ॥ ५२ ॥ गांधारस्याधिपत्येन निषादस्य गतावर्तैः धैवतस्य च दौर्बल्यान्यध्यमग्राम उच्यते ॥ ५३ ॥ ईषट्पृष्ठो निषादस्तु गांधारश्चाधिको भवेत् ॥ धैवतः कपितो यत्र स षड्ग्राम इति ॥ ५४ ॥ अंतरस्वसंयुक्तः कालिर्यत्र दृश्यते ॥ तं तु साधारितं विधात्पंचमस्य तु कैशिक्य ॥ ५५ ॥ कैशिकं भावयित्वा तु स्वरैः सर्वैः समंततः ॥ धर्मस्तु मध्यमे न्यासस्तस्मात्कैशिकमध्यमः ॥ ५६ ॥ काकलिदृश्यते यत्र प्राधान्यं पंचमस्य तु ॥ कथ्यः कैशिकं प्राह मध्यमग्रामसंभवम् ॥ ५७ ॥ गेति गेयं विदुः प्राज्ञा धेति कारुग्रवादनम् ॥ वेति वाद्यस्य संज्ञेयं गंधर्वस्य श्रोचनम् ॥ ५८ ॥ यः सामगानां प्रथमः स वेणोर्मध्यमः स्वरः ॥ यो द्वितीयः स गांधारस्त्वतीयस्त्वृषभः स्मृतः ॥ ५९ ॥ चतुर्थः षड् इत्याहुः पंचमो धैवतो भवेत् ॥ षष्ठो निषादो विज्ञेयः सप्तमः पंचमः स्मृतः ॥ ६० ॥ षड् मयूरो वदति गावो रमंति चर्षभम् ॥ अजाविके तु गांधारं क्रौंचो वदति मध्यमम् ॥ ६१ ॥ पुष्टपसाधारणे काले कोकिला वक्ति पञ्चमम् ॥ अथस्तु धैवतं वक्ति निषादं वक्ति कुंजरः ॥ ६२ ॥ कंठादुतिष्ठते षड्गः शिरसस्त्वृषभः स्मृतः ॥ गांधारस्त्वनुनासिक्य उरसो मध्यमः स्वरः ॥ ६३ ॥ उरसः शिरसः कंठादुत्थितः पंचमः स्वरः ॥ ललाटाद्धैवं विधात्रिषादं सर्वसन्धियजम् ॥ ६४ ॥ नासा कंठमुस्तालुजिह्वा दतांश्च संयितः ॥ षड्भिः सं जायते यस्मात्तस्यात्षड्ग इति स्मृतः ॥ ६५ ॥ वायुः समुत्थितो नाभेः कंठशीर्षिसमाहतः ॥ नर्दत्पृषभवाद्यस्मात्तस्मादपभ उच्यते ॥ ६६ ॥ वायुः समुत्थितो नाभेः कंठशीर्षिसमाहतः ॥ वाति गंधवहः पुण्यो गांधारस्तेन हेतुना ॥ ६७ ॥ वायुः समुत्थितो नाभेरगौ हृदि सग्राहतः ॥ नाभिप्राप्तो मध्यवर्ती मध्यमत्वं समश्नुते ॥ ६८ ॥ वायुः समुत्थितो नाभेरुहो हृत्कंठकाहतः ॥ पंचस्थानोत्थितस्यास्य पंचमत्वं विधीयते ॥ ६९ ॥ धैवतं च निषादं च वर्जयित्वा तु ताडुभौ ॥ शेषान्यं च स्वरास्त्वन्यं पंचस्थानोत्थितान्विदुः ॥ ७० ॥ पंचस्थानस्थितत्वेन सर्वस्थानानि धार्यते ॥ अग्निगीतस्वरः षड्ग ऋषभो ब्रह्मणोच्यते ॥ ७१ ॥ सोमेन गीतो गांधारो विष्णुना मध्यमः स्वरः ॥ पंचमस्तु स्वरो गीतस्त्वयेवेति निधारय ॥ ७२ ॥ धैवतश्च निषादश्च गीतौ तुंभुरूणा स्वरौ ॥ आद्यस्य दैवतं ब्रह्मा षड्गस्यायुच्यते बुधैः ॥ ७३ ॥ तीक्ष्णदीप्तप्रकाशत्वादपभस्य हुताशनः ॥ गावः श्रणीते तुष्यंति गांधारस्तेन हेतुना ॥ ७४ ॥ श्रुत्वा चैवोपतिष्ठति सौरभेया न मशयः ॥ सोमस्तु पंचमस्यापि दैवतं ब्रह्मादस्मृतम् ॥ ७५ ॥

निहासो यस्य वृद्धिश्च ग्राममासाद्य सोमवत् ॥ अतिसंधीयते यस्मादेतान्पूर्वोत्थितान्स्वरान् ॥ ७६ ॥ तस्मादस्य स्वस्यापि धेवतत्वं विधी-
 यते ॥ निर्षीदंति स्वरा यस्मान्निषादस्तेन हेतुना ॥ ७७ ॥ सर्वाश्चाभिभवत्येष यदादित्योऽस्य देवतम् ॥ ७८ ॥ दारवी गात्रवीणा च द्वे वीणे गानजा-
 तिषु ॥ ७९ ॥ सामनी गात्रवीणा तु तस्यास्त्वं शृणु लक्षणम् ॥ गात्रवीणा तु सा प्रोक्ता यस्यां गायति सामगाः ॥ ८० ॥ स्वव्यंजनसंयुक्ता
 अंगुल्यंगुष्ठंजिता ॥ हस्तौ तु संयतौ धार्यौ जानुभ्यामुपस्थितौ ॥ ८१ ॥ गुरोर्नुकृतिं कुर्याद्यथान्या न मतिर्भवेत् ॥ प्रणवं प्राक्प्रयुंजीत व्याह-
 तीस्तदन्तस्म ॥ ८२ ॥ सावित्रीं चानुवचनं ततो वै गानमारभेत् ॥ प्रसार्य चांगुलीः सर्वा रोपयेत्स्वरमंडलम् ॥ ८३ ॥ न चांगुलीभिर्गुण्ठमंगुष्ठेनांगुलीः
 स्पृशेत् ॥ विरला नांगुलीः कुर्यान्मूले चैतां न संस्पृशेत् ॥ ८४ ॥ अंगुष्ठप्रेण ता नित्यं मध्येमं पर्वणि स्पृशेत् ॥ मात्राद्विमात्रबृहदानां विभागाथै-
 विभागवित् ॥ ८५ ॥ अंगुलीभिर्द्विमात्रं तु पाणेः सव्यस्य दर्शयेत् ॥ त्रिरखा यस्य दृश्येत सिद्धिं तत्र विनिर्दिशेत् ॥ ८६ ॥ स पर्व इति विज्ञेयः
 शेषमंतरमंतरम् ॥ पर्वान्तरं सामसु च ऋक्षं कुर्यात्तिलान्तरम् ॥ ८७ ॥ स्वरान्मध्यमपर्वसु सुनिविष्टं निवेशयेत् ॥ न चात्र कंपयेत्किंचिदंगस्यावयवं
 बुधः ॥ ८८ ॥ अधस्तनं मृदं न्यस्य हस्तमात्रे यथाक्रमम् ॥ अग्रमध्ये यथा विबुहश्यते मणिमूत्रवत् ॥ ८९ ॥ पृष्ठच्छेदविवृत्तीनां यथा बालेषु
 कर्तरी ॥ कूर्मोऽगानि च संहृत्य चेतोदृष्टिं दिशन्मनः ॥ ९० ॥ स्वस्थः प्रशतो निर्भीको वर्णानुच्चारयेद्बुधः ॥ नासिकायास्तु पूर्वेण हस्तं गोकर्णवद्ध-
 रेत् ॥ ९१ ॥ निवेश्य दृष्टिं हस्ताग्रे शान्नार्थमनुचितयेत् ॥ सम्यक्प्रचारयेद्वाक्यं हस्तेन च मुखेन च ॥ ९२ ॥ यथैवोच्चारयेद्दर्शनांस्तथैवेनां समाप-
 येत् ॥ नात्याहत्यान्त्र निर्हण्यान्त्र प्रगायेन्न कंपयेत् ॥ ९३ ॥ समं सामानि गायेत व्योम्नि स्वेन गतिर्यथा ॥ यथा सुचस्तां मार्गो मीनानां नोपल-
 भ्यते ॥ ९४ ॥ आकाशे वा विहंगानां तद्वत्स्वरगता श्रुतिः ॥ यथा दधिनि सर्पिः स्यात्काष्ठास्थो वा यथाऽनलः ॥ ९५ ॥ प्रथमेनोपलभ्येत तद्वत्स्वरगता
 श्रुतिः ॥ स्वरास्वरस्य संक्रामं स्वरसंधिमनुत्बन्म ॥ ९६ ॥ अविच्छिन्नं समं कुर्यात्सूक्ष्मच्छायातोपमम् ॥ अनागतमतिकांतं विच्छिन्नं विषमाहतम् ॥ ९७ ॥
 तन्वंतमस्थितांतं च वर्जयेत्कर्षणं बुधः ॥ स्वं स्थानाच्च्युतो यस्तु स्वं स्थानमतिवर्तेत् ॥ ९८ ॥ विस्वरं सामगा बभूविरक्तमिति वीणिनः ॥ अभ्यासाथै-
 हुतां वृत्तिं प्रयोगार्थं तु मध्यमाम् ॥ ९९ ॥ शिष्यणामुपदेशार्थं कुर्याद्वृत्तिं विलिखिताम् ॥ गृहीतग्रंथ एव तु ग्रंथोच्चारणशैक्षणम् ॥ १०० ॥ हस्ते
 नाध्यापयेच्छिष्यान् शैक्षेण विधिना द्विजः ॥ कुहस्य मूर्द्धनि स्थानं ललाटे प्रथमस्य तु ॥ १०१ ॥ भुवोर्मध्ये द्वितीयस्य तृतीयस्य तु कर्णयोः ॥
 कंठस्थानं चतुर्थस्य मंद्रस्य रसनोच्यते ॥ १०२ ॥ अतिस्वस्य नीचस्य हृदि स्थानं विधीयते ॥ अंगुष्ठस्योत्तमं दृष्टो हंगुष्ठं प्रथमं स्मरः ॥ १०३ ॥ प्रदेशिन्यां

तु गांधार ऋषभस्तदन्तर्या॥अनामिकायां पङ्क्तुस्तु कनिष्ठयां तु धैवतः ॥१०४॥ तस्याधस्ताच्च योन्यास्तु निषादं तत्र निर्दिशेत्॥अपर्वत्वादमध्यमः
द्वययत्वाच्च नित्यशः ॥ १०५ ॥ मंद्रो हि मदीधृतस्तु परिस्वार इति स्मृतः ॥ कुष्ठेन देवा जीवन्ति प्रथमेन तु मानुषाः ॥ १०६ ॥ पशवस्तु द्विती
येन गंधर्वाभ्यारसस्त्वनु ॥ अंधजाः पितरश्चैव चतुर्थस्वर्गजीविनः ॥ १०७ ॥ मंद्रत्वेनोपजीवन्ति पिशाचासुरक्षसाः ॥ अतिस्वरेण नीचेन जग
त्स्थावरजंगमाः ॥ १०८ ॥ सर्वाणि खलु भूतानि धार्यते सामिकैः स्वरैः ॥ दीप्तायताकरुणानां मृदुमध्यमयोस्तथा ॥ १०९ ॥ श्रुतीनां यो विशेषज्ञो
न स आचार्य उच्यते ॥ दीप्ता मंड्रे द्वितीये च प्रचतुर्थे तथैव च ॥ ११० ॥ अतिस्वरे तृतीये च कुष्ठे तु करुणा श्रुतिः ॥ श्रुतयो या द्वितीयस्य
मृदुमध्यायताः स्मृताः ॥ १११ ॥ तासामपि तु वक्ष्यामि लक्षणानि पृथक् पृथक् ॥ आयतात्वं भवेन्नीचं मृदुता तु विपर्यये ॥ ११२ ॥ स्वे स्वरं मध्यमात्वं
तु तत्समीक्ष्य प्रयोजयेत् ॥ द्वितीये विरता या तु कुष्ठश्च फलो भवेत् ॥ ११३ ॥ दीप्तां तां तु विजानीयात्प्राथम्येन मृदुः स्मृतः ॥ अत्रैव विरता या
तु चतुर्थेन प्रवर्तते ॥ ११४ ॥ तथा मंड्रे भवेदीप्ता साध्वैश्च समापने ॥ नातिताश्चुतिं कुर्यात्स्वरयोर्नापि चांतरे ॥ ११५ ॥ तं च द्वस्वे च दीर्घे च
न चापि ध्रुटिसङ्गके ॥ द्विविधा गतिः पदांतस्थितसंधिः सहोष्मभिः ॥ ११६ ॥ स्थानेषु पंचस्वतेषु विज्ञेय ध्रुटिसङ्गकम् ॥ स्वरान्तराविरतानि द्वस्व
दीर्घध्रुदानि च ॥ ११७ ॥ स्थितिस्थानेष्वशेषाणि श्रुतिवत्स्वतो वदेत् ॥ दीप्तामुदात्ते जानीयादीप्तां च स्वरिति विदुः ॥ ११८ ॥ अनुदात्ते मृदुज्ञेया
गंधर्वाः श्रुतिसंपदे ॥ उदात्तश्चानुदात्तश्च स्वरितप्रचिते तथा ॥ ११९ ॥ निधातश्चेति विज्ञेयः स्वरेभेदश्च पंचधा ॥ अत उर्ध्वं प्रवक्ष्यामि आचि
कस्य स्वरत्रयम् ॥ १२० ॥ उदात्तश्चानुदात्तश्च तृतीयः स्वरः ॥ य एवोदात्त इत्युक्तः स एव स्वरिताग्नरः ॥ १२१ ॥ प्रचयः प्रोच्यते तज्जने
चात्रान्यत्स्वरांतस्म ॥ वर्णस्वरोऽतीतस्वरः स्वरितो द्विविधः स्मृतः ॥ १२२ ॥ मात्रिको वर्ण एव तु दीर्घस्तूच्चातिद्वयास तु सप्तविधो ज्ञेयः स्वरः प्रत्य
यदर्शनात् ॥ १२३ ॥ पदेन तु स विज्ञेयो भवेद्यो यत्र गृहशः ॥ सप्तस्वरान्यधुजीत दक्षिण श्रवणं प्रति ॥ १२४ ॥ आचार्यैर्विहितं शास्त्रं पुत्रशिष्य
हितौषिभिः ॥ ज्वाद्बुद्धतरं नास्ति नीचानीचतरं तथा ॥ १२५ ॥ वैस्वर्यस्वार्संज्ञायां किंस्थानः स्वार उच्यते ॥ उच्चनीचस्य यन्मध्ये साधारणमिति श्रुतिः
॥ १२६ ॥ तं स्वारं स्वारसंज्ञायां प्रतिजानन्ति शैक्षिकाः ॥ उदात्ते निषादगांधारानुदात्ते ऋषभधैवतो ॥ १२७ ॥ तानप्याज्ञापयेन्मात्राप्रकृत्यैव तु सा कला ॥ जात्यः क्षेत्रोऽभिनिहित स्तैर्व्यजन एव चा ॥ १२९ ॥
यत्र कसपरा ऊष्मा जिह्वा मूलप्रयोजनाः ॥ १२८ ॥ तानप्याज्ञापयेन्मात्राप्रकृत्यैव तु सा कला ॥ जात्यः क्षेत्रोऽभिनिहित स्तैर्व्यजन एव चा ॥ १२९ ॥
तिरोविरामः प्रक्षिप्तोऽपादवृत्तश्च सप्तमः ॥ स्वराणामहमतेषां पृथक्वक्ष्यामि लक्षणम् ॥ १३० ॥ उद्दिष्टानां तथा न्यायमुदाहरणमेव चा ॥ सप्तकारं

सर्वं वापि ह्यक्षरं स्वरिति भवेत् ॥ १३१ ॥ न चोदात्तं पुरो यस्य जात्यः स्वारः स उच्यते ॥ इवर्णो यदोदात्तावापद्यते पवौ क्वचित् ॥ १३२ ॥ अनुदात्तं प्रत्यये तु विद्यात्सैप्रस्यलक्षणम् ॥ एओआभ्यामुदात्ताभ्यामकारो निहितश्च यः ॥ १३३ ॥ अकारो यत्र लुपति तमभिनिहितं विदुः ॥ उदात्तपूर्वैर्यत्किंचिच्छदसि स्वरिति भवेत् ॥ १३४ ॥ एष सर्वबहुस्वारस्तैर्व्यंजन उच्यते ॥ अवग्रहात्परं यत्र स्वरितं स्यादन्तस्म ॥ १३५ ॥ तिरोविशमं तं विद्यादुदात्तो यद्यग्रहः ॥ इकारं यत्र पश्येयुरिकारैरेव संयुतम् ॥ १३६ ॥ उदात्तमनुदात्तेन ग्रथिष्टं तं विचारय ॥ स्वरे चेत्स्वरिति यत्र विवृता यत्र संहिता ॥ १३७ ॥ एतत्पादांतवृत्तस्य लक्षणं शास्त्रेनोदितम् ॥ तान्यः स्वारः स जात्येन श्रुत्यग्रे क्षेप उच्यते ॥ १३८ ॥ ते मन्वताभिनिहितस्तैरव्यञ्जन उतये ॥ तिरोविशमो विष्कषिते ग्रथिष्ठो हीर्दगोवर्णः ॥ १३९ ॥ पादवृत्तः कंदाविदे स्वराः सैवमादयः ॥ उच्चादेकाक्षरात्पूर्वात्स्वरं यद्वादिहाक्षरम् ॥ १४० ॥ स्वाराणां जात्यवर्जानामेषा प्रकृतिरुच्यते ॥ चत्वारस्तत्त्वादितः स्वाराः कंषपशुश्रुतिशान्नतः ॥ १४१ ॥ उदात्ते चैकनीचे वा उह्वोऽग्रिस्तन्निदर्शनम् ॥ इकाररिति पदे पूर्व उकारं परतः स्थिते ॥ १४२ ॥ ह्रस्वं कंषं विजानीयान्मेधावी नात्र सशयः ॥ इकाररिति पदे चोकारद्वयं परे पदे ॥ १४३ ॥ दीर्घं कंषं विजानीयाच्छागधृष्विति निदर्शनम् ॥ त्रयो दीर्घास्तु विज्ञेया ये च संध्यक्षरेषु वै ॥ १४४ ॥ मनथा यथा न इंद्राभ्यां शेषा ह्रस्वाः प्रकीर्तिताः ॥ अनेकानामुदात्तानामनुदात्तः प्रत्ययो यदि ॥ १४५ ॥ शिवकंषं विजानीयादुदात्तः प्रत्ययो यदि ॥ यत्र द्विप्रभृतीनि स्युरुदात्तान्यक्षराणि तु ॥ १४६ ॥ नीचं वोच्चं च परतस्तत्रोदात्तं विदुर्बुधाः ॥ न रेफं वा हकारं वा द्विर्भावो जायते क्वचित् ॥ १४७ ॥ न च वर्गद्वितीयेषु न चतुर्थे कदाचन ॥ चतुर्थं तु तृतीयेन द्वितीयः प्रथमेन तु ॥ १४८ ॥ आद्यमंत्यं च मध्यं च स्वाराक्षरेण पीडयेत् ॥ अनंत्यश्च भवपूर्वो ह्यंतश्च परतो यदि ॥ १४९ ॥ तत्र मध्ये यमस्तिष्ठन्स्ववर्णः पूर्ववर्णयोः ॥ वर्गायान् शस्सैः सार्द्धमंतस्थैर्वापि संयुतान् ॥ १५० ॥ दृष्ट्वा यमा निवर्तते अदेशिकमिवाध्वगाः ॥ तृतीयश्च चतुर्थश्च चतुर्थादिपरं पदम् ॥ १५१ ॥ द्वौ तृतीयौ हकारश्च हकारादिपरं पदम् ॥ अनुस्वरोपधामूला तान् क्वचित्कभतः परम् ॥ १५२ ॥ रहपूर्वं संयुते चाप्युत्तरं कमतोऽक्षरम् ॥ संयोगो यत्र दृश्येत व्यंजनं विरते पदे ॥ १५३ ॥ पूर्वांगमादितः कृत्वा परांगदौ निर्वेशयेत् ॥ संयोगे स्वरिति यत्र उद्भूतः प्रतनं तथा ॥ १५४ ॥ पूर्वांगं तद्विजानीयाद्येनारंभः परं हि तत् ॥ संयोगात्तु विजानीयात्परं संयोगनायकम् ॥ १५५ ॥ संयुक्तस्य तु वर्णस्य तत्परं पूर्वमक्षरम् ॥ अनुस्वारः पदांतश्च क्रमजं प्रत्यये स्वेके ॥ १५६ ॥ स्वरभक्तिस्तथा रेफः पूर्वपूर्वांगमुच्यते ॥ पादादौ चापादादौ संयोगावग्रहेषु च ॥ १५७ ॥ यशब्द इति विज्ञेयो योऽन्यः सय इति स्मृतः ॥ पादादावप्यविच्छेदे संयोगान्ते च तिष्ठताम् ॥ १५८ ॥ वर्जयित्वा रहपाणांमुपादेशः प्रदृश्यते ॥ स्वसंयुक्तो गुरुर्ज्ञेयः सानुस्वारा

त्रिमः स्फुटः॥अणुशेषो द्विगो वापि युगलादिविस्फुटः॥१५९॥ यदुदात्तमुदात्तं तदात्स्वरिति तत्पदे भवति ॥यन्नीचं नीचमेव तदात्तचयस्यं तदपि नीचम्॥ १६०॥अग्निः सुतो मित्रमिदं तथा वयमयावहाः॥प्रियं दूत द्यूतं चित्तमतिशब्दस्तु नीचतः॥१६१॥अक्षेष्वेव सुतेष्वेव यज्ञेषु कलशेषु च॥ शतेषु सपवित्रेषु नीचादुच्चार्यते श्रुतिः ॥१६२॥हारिवरुणवरणेषु धारापुरुषेषु स्वरतिरेफः॥विश्वानरोनकारश्च शेषास्तुस्वरिता नराः॥१६३॥द्वौ वरुणौ वस्वत उदुत्तमत्वं वरुणधार चौरुधारमुखारोस्वदोहते ॥ मात्रिकं वा द्विमात्रं वा स्वर्यते यदिहाक्षरम् ॥तस्यादितोऽद्विमात्रं वै शेष तु पततो भवेत्त॥ अदीर्घं दीर्घवत्कुर्याद्विस्वरं यत्प्रयुज्यते ॥ १६४ ॥ कपोत्स्वर्चिताभिगीतं द्वस्वकर्षणमेव च ॥निमेषकाला मात्रा स्याद्विद्वुत्कालेति चापरो॥१६५॥ ऋक्स्वरा तुल्ययोगा वा कौश्चिदेवमुदीर्यते ॥ १६६ ॥ समासेऽग्रहं कुर्यात्पदं चात्रानुसंहितम् ॥ येतीक्षारादिकरणं पदांतस्येति तं विदुः ॥ ॥१६७॥ (सर्वत्र मित्रप्रनुस्रसविशब्दा अदिशतक्रतोरवग्राह्याः ॥ आदित्यविप्रजातवदाश्च सत्यतिगोपतिवृत्रहासमुद्राश्च ॥ स्वरयुग्वोदेवयवश्चारितं देवतातपे) चिकितिश्च धैचैव नावगृह्णति पंडिताः ॥ विवृतयश्चतस्रो वै विज्ञेया इति मे मतम् ॥ १६८ ॥ अक्षराणां नियोगेन तासां नामानि मे शृणु ॥ ह्रस्वादिवत्सानुसृता वत्सानुसारिणी चाग्रे ॥१६९॥ पाकवत्युभयोर्द्विस्वा दीर्घा पिपीलिकाः ॥ चतसृणां विवृतीनां मंतरं मात्रिकं भवेत् ॥ १७० ॥ अर्द्धमात्रिकमन्येषामन्येषामणुमात्रिकम् ॥१७१॥ आपद्यते मकारो रंफोष्मसु प्रत्ययेऽप्यनुस्वारम् ॥ पवेषु परसवर्णं स्पर्शेषु चोत्तमापतिम् ॥ १७२ ॥ नकारति पदे पूर्वं स्वरे च पतः स्थिते ॥ अकारं रक्तमित्याहुस्तकारेण तु रज्यते॥१७३॥नकाराति पदे पूर्वं व्यंजनेश्च यवोहिडु॥अर्द्धमात्रा तु पूर्वस्य रज्यते त्वणुमात्रया॥१७४॥नकारस्वरसंयुक्तश्चतुर्लुक्को विधीयते॥रेफो रगश्च लोपश्च सानुस्वारोऽपि वा क्वचित्॥१७५॥ इदयादुत्तिष्ठते रंगः कर्त्तव्येन तु समन्वितः॥मुदुश्चैव द्विमात्रश्च दधन्वाइति निदर्शनम् ॥१७६॥ यथा सौराण्टिका नारी अरां इत्यभिभाषते॥एवं रंगः प्रयोक्तव्यो नारैतन्मतं मम ॥१७७॥स्वरा गडदबोश्चैव ङणनमाः सहोष्मभिः॥चतुर्णां पदजातीनां पदांता दश कीर्तिताः॥१७८॥स्वर उच्चः स्वरो नीचः स्वरः स्वरति एव च ॥ व्यंजना न तु वर्तन्ते यत्र तिष्ठति स स्वरः ॥ १७९ ॥ स्वप्रधानं त्रैस्वर्यमाचार्याः प्रतिजानते ॥ मणिवद्व्यंजनं विद्यात्सुत्रं वच्च स्वं विदुः ॥ १८० ॥ दुर्बलस्य यथा राष्ट्रं हाते बलवान्नृपः ॥ दुर्बलं व्यंजनं तद्वद्व्यंजनं तद्वद्व्यंजनं विद्यात्सुत्रं रेफ एव च ॥ जिह्वामूलमुपध्मा च गतिरष्टविधोष्मणः ॥ १८२ ॥ स्वप्रत्ययाविवृतिः संहितायां तु या भवेत् ॥ विसर्गस्तत्र मंतव्यस्तालव्यश्च त्रय जायते ॥१८३ ॥संध्यक्षरे परे संधौ प्रातलुसौ यवौ यदि ॥व्यञ्जनाख्या विवृतिस्तु स्वराख्याप्रतिंसंहिता ॥ १८४ ॥ऊष्मांतं विरते यत्र संभावो

भवति क्वचित् ॥ विवृत्तिर्या भवेत्तत्र स्वराख्यां तां विनिर्दिशेत् ॥ १८५ ॥ यद्योभावप्रसंधानमृकारादिपरं पदम् ॥ स्वरान्तं तादृशं विद्याद्वदन्यद्भक्त
 मूढमणः ॥ १८६ ॥ प्रथमा उत्तमाश्चैव पदंतिषु यदि स्थिताः ॥ द्वितीयं स्थानमापन्नाः शषसप्रत्यया यदि ॥ १८७ ॥ प्रथमानुष्मसंयुक्तान् द्वितीया
 निव दर्शयेत् ॥ न चैतान्प्रतिजानीयाद्यथा मत्स्यः क्षुरोऽस्मगः ॥ १८८ ॥ छंदोमानं च वृत्तं च पादस्थानं त्रिकारणम् ॥ ऋचः स्वच्छंदवृत्तास्तु
 पादास्त्वक्षरमानतः ॥ १८९ ॥ ऋगव्यान् स्वरभक्तिं च छन्दोमानेन निर्दिशेत् ॥ प्रत्ययेत सहारफमिमीति स्वरभक्त्या ॥ १९० ॥ ऋवर्णे तु
 पृथग्रफः प्रत्ययस्तु वृथा भवेत् ॥ विद्याल्लुमुकारं तु यदि तूष्माणसंयुतः ॥ १९१ ॥ ऊर्ध्वणैव हि संयुक्त ऋकारो यत्र पीड्यते ॥ गुरुवर्णः स
 विज्ञेयस्तु च चात्र निदर्शनम् ॥ १९२ ॥ ऋषमं च गृहीतं च बृहस्पतिं पृथिव्यां च ॥ निर्ऋतिपंचमा ह्यत्र ऋकारा नात्र संशयः ॥ १९३ ॥ शषसह
 गदौ रेफः स्वरभक्तिर्जायते द्विपदसंधौ ॥ इउवर्णाभ्यां हीना कचिदेकपदाक्रमविमुक्ता ॥ १९४ ॥ स्वरभक्तिर्द्विधा प्रोक्ता ऋकारे रेफ एव च ॥
 स्वरोदा व्यञ्जनोदा च विहिताक्षरचित्तैः ॥ १९५ ॥ शषसेषु स्वरोदायां हकारे व्यञ्जनोदयाम् ॥ शषसेषु विवृतां तु हकारे संवृतां विदुः ॥ १९६ ॥
 स्वरभक्तिं प्रयुजान्छीन्दोषान्यरिविजयेत् ॥ इकारं चाप्युकारं अस्तदोषं तथैव च ॥ १९७ ॥ संयोगपरं छपरं विसर्जनीयं द्विमात्रकं चैव ॥ अथ सान्तिकं च
 नडमसानुस्वारं द्रुतं च ॥ १९८ ॥ यस्याः पादः प्रथमो द्वादशमात्रस्तथा तृतीयोऽपि ॥ अष्टादशो द्वितीयः समापन्नः पञ्चदशमात्रः ॥ दस्य
 लक्षणमुक्तं या त्वन्या सा स्मृता विपुला ॥ १९९ ॥ अक्षराणां लघुद्वस्वमसंयोगपरं यदि ॥ तत्संयोगोत्तरं विद्याद्गुरुदीर्घाक्षराणि तु ॥ २०० ॥ विवृत्ति
 र्यत्र दृश्यते स्वारस्यैवाग्रतः स्थितः ॥ २०१ ॥ गुरुस्वारः सविज्ञेयः क्षेप्रस्तत्र न विद्यते ॥ अष्टप्रकारं विज्ञेयं पदानां स्वरलक्षणम् ॥ २०२ ॥ अतो
 दातमाहुदात्तमुदात्तमनुदात्तं नीचस्वरितम् ॥ मध्योदात्तं स्वीरतं द्विरुदात्तमित्येता अष्टौ पदसंज्ञाः ॥ २०३ ॥ अग्निः सोमः प्रवो वीर्यं हविषा स्वर्वनस्पतिः ॥
 अंतर्मध्यमयोताभ्युदमनुनिपात्य आद्यात्स्वरितमुपसर्गे द्विज्ञैचमाख्यात इति स्वरितात्पराणि यानि स्युद्धारापक्षराणि तु ॥ सर्वाणि प्रचयस्थान्यु
 पोदात्तं निहन्यते ॥ २०४ ॥ प्रचयो यत्र दृश्येत तत्र हन्यात्स्वरं बुधः ॥ स्वरितः केवलो यत्र मृदुस्तत्र निपातयेत् ॥ २०५ ॥ पंचविधमाचार्यकं
 नाम सुखं न्यासः करणं प्रतिज्ञोच्चारणा । अत्रोच्यते श्रेयः खलु वैश्याः प्रतिज्ञातोच्चारणा यस्य कस्यचिद्वर्णस्य करणं नोपलभ्यते प्रतिज्ञा तत्र
 वोढव्याकरणं हि तदात्मकम् ॥ २०६ ॥ तुंबुरुभवदिशिष्टविश्वभावस्वादयश्च गंधर्वाः ॥ सामसु निभृतं करणं स्वसौक्ष्म्यज्ञैव जानीयुः ॥ २०७ ॥
 कौक्षेयार्थि सदा रसेदश्रीपादर्शनं हेतुम् ॥ जीर्णो हारः प्रबुद्धः खलूषसिन्धव चितयेत् ॥ २०८ ॥ शगद्विषुवतोर्तितादुषस्युत्थानमिष्यते ॥

यावद्वासंति की रात्रिर्मध्यमा पुर्युपस्थिता ॥ २०९ ॥ अत्रापलाशबिल्वानामपामार्गशिरीषयोः ॥ वाग्यतः प्रातरुत्थाय भक्षयेद्दंतधावनम् ॥ २१० ॥ खादिरश्च कदम्बश्च कर्वीकरंजयोः ॥ सर्वे कंटकिनः पुण्याः क्षीरिणश्च यशस्विनः ॥ २११ ॥ तेनास्य करणे सौध्म्यं माधुर्यं चोप जायते ॥ वर्णाश्च कुरुते सम्यक्पाचिनौदवतिर्यथा ॥ २१२ ॥ त्रिफलां लवणाल्येन भक्षयेच्छिष्यकः सदा ॥ अग्निमेधाजनन्येषा स्वरवर्णरस्री तथा ॥ २१३ ॥ कृत्वा चावश्यकान्धर्मोज्जाठरं पशुपास्य च ॥ पीत्वा धूमं घृतं चैव शुचिभूत्वा ततो वदेत् ॥ २१४ ॥ मंदिणेपक्रमेत्पूर्वं सर्वंशा खास्यं विधिः ॥ सप्तसंत्रानतिक्रम्य यथेषां वाचमुस्तृजेत् ॥ २१५ ॥ न तां समरियेद्वाचं न प्राणानामुपरोधेन वैस्वयं चोपजायते ॥ स्वरव्यंजनमाधुर्यं लुप्यते नात्र संशयः ॥ २१६ ॥ कुतीर्यादागतं दग्धमपवर्णैश्च भक्षितम् ॥ २१७ ॥ न तस्य परिमोक्षोऽस्ति पापाहे रिव किल्बिषात् ॥ २१७ ॥ सुतीर्यादागतं जग्धुं स्वाम्नातं सुप्रतिष्ठितम् ॥ सुस्वरेण स्ववक्त्रेण प्रयुक्तं ब्रह्म राजति ॥ २१८ ॥ न करालो न लंबोष्ठो न च सर्वां नुनासिकः ॥ २१८ ॥ गद्गदो बद्धजिह्वश्च प्रयोगान्वक्तुर्महति ॥ २१९ ॥ एकचित्तो निरुद्धांतः स्नातो गानविज्जितः ॥ स तु वर्णान्ययुजोत दतोष्ठं यस्य शोभनम् ॥ २२० ॥ पञ्चविद्यां न शुक्लंति चंडा स्तब्धाश्च ये नराः ॥ अलसाश्च सरोगाश्च येषां च विमृतं मनः ॥ २२१ ॥ शनैर्विद्यां शनैरर्थानगोहपर्वतं शनैः ॥ शनैरध्वसु वर्तेत योजनान्न परं व्रजेत् ॥ २२२ ॥ योजनानां सहस्रं तु शनैर्याति पिपीलिका ॥ अगच्छन्वैनतेयोऽपि पदमेकं न गच्छति ॥ २२३ ॥ नहि पापहता वाणी प्रयोगान्वक्तुर्महति ॥ अधिसंयवे जल्पस्य विदग्धा वामलोचना ॥ २२४ ॥ उपांशुचरितं चैव योऽधीते विव्रसन्निव ॥ अपि रूपसहस्रेषु संदेहेष्वेव वर्तेत ॥ २२५ ॥ पुस्तकप्रत्ययाधीतं नार्धतं गुरुसन्निधौ ॥ राजते न स भामध्ये जाग्रभेवं कामिनी ॥ २२६ ॥ अञ्जनस्य क्षयं दृष्ट्वा वल्मीकस्य तु संचयम् ॥ अवध्यं दिवसं कुर्यादानाध्ययनकर्मसु ॥ २२७ ॥ यत्कीटैः पांशुभिः श्लक्ष्णैर्वल्मीकैः क्रियते महात् ॥ न तत्र बलसामर्थ्यं मुद्योगस्तत्र कारणम् ॥ २२८ ॥ सहस्रगुणिता विद्या शतशः परिकीर्तिता ॥ आगमिष्यति जिह्वाप्रे स्थलान्निमिषिवोदकम् ॥ २२९ ॥ हयानामिव जात्यानामर्द्धं रात्रादर्थशयिनाम् ॥ नहि विद्यार्थिनां निद्रा चिरं नेत्रेषु तिष्ठति ॥ २३० ॥ न भोजनबिलंबी स्यान्न च नारीनिबंधनः ॥ समुद्रमपि विद्यार्थी व्रजेद्गुरुदंडं सवत् ॥ २३१ ॥ अहिग्वि गणाद्रीतः साहित्यान्नकादिवा ॥ राक्षसीभ्य इव स्त्रीभ्यः स विद्यामधिगच्छति ॥ २३२ ॥ न शठाः प्राप्नुवन्त्यर्थान्न स्त्रीषां न च मारिभिः ॥ न च लोकवा दीना न च स्वस्वप्रतीक्षकाः ॥ २३३ ॥ यथा खनन्सन्नित्रेण भूतलं वारि विदति ॥ एवं गुरुतां विद्यां शूश्रूषुगधिगच्छति ॥ २३४ ॥ गुरुशूश्रूषया विद्या पुष्कलेन धनेन वा ॥ अथवा विद्यया विद्या ह्यन्यथा नोपपद्यते ॥ २३५ ॥ शुश्रूषागहिता विद्या

यद्यपि मेधागुणैः समुपयाति ॥ वन्द्येव यौवनवती न तस्य साफल्यवति भवति ॥ २३६ ॥ इति दिङ्मात्रमुद्दिष्टं शिक्षार्थं मया तव ॥ ज्ञात्वा वेदां
 गमाद्यं तु ब्रह्मभूयाय कल्पते ॥ २३७ ॥ इति श्रीबृहन्नादीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने द्वितीयपादे पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ अथातः संप्रव
 क्ष्यामि कल्पार्थं मुनीश्वर ॥ यस्य विज्ञानमात्रेण स्यात्कर्मकुशलो नरः ॥ १ ॥ नक्षत्रकल्पो वेदानां संहितानां तथैव च ॥ चतुर्थः स्यादांगिरसः
 शान्तिकल्पश्च पंचमः ॥ २ ॥ नक्षत्राधीश्वराल्यानां विस्तरेण यथातथम् ॥ नक्षत्रकल्पे निर्दिष्टं ज्ञातव्यं तदिहापि च ॥ ३ ॥ वेदकल्पे विधानं तु ऋगादी
 नां मुनीश्वर ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां सिद्धयै प्रोक्तं सविस्तरम् ॥ ४ ॥ मंत्राणामृष्यैश्चैव छदास्यथ च देवताः ॥ निर्दिष्टाः संहितकल्पे मुनिभिस्तत्त्वद
 र्शभिः ॥ ५ ॥ तथैवागिरसे कल्पे षट्कर्मणि सविस्तरम् ॥ अभिचारविधानेन निर्दिष्टानि स्वयंमुखा ॥ ६ ॥ शान्तिकल्पे तु दिव्यानां भौमानां मुनिसत्तम ॥
 तथातिरिक्तोत्पातानां शान्तयो ब्रुहिताः पृथक् ॥ ७ ॥ संक्षेपेणैतदुद्दिष्टं लक्षणं कल्पलक्षणे ॥ विशेषः पृथग्वेत्तेषां स्थितः श्रवणेषु च ॥ ८ ॥ गृहकल्पे तु
 सर्वेषामुपयोगिताऽधुना ॥ वक्ष्यामि ते द्विजश्रेष्ठ सावधानतया शृणु ॥ ९ ॥ अकारश्चाथ शब्दश्च द्वावेतौ ब्रह्मणः पुरा ॥ कंठं भित्त्वा विनिर्यातौ
 तस्मान्मांगल्यकाविमौ ॥ १० ॥ कृत्वा प्रोक्तानि कर्माणि तदृद्धानि करोति यः ॥ सोऽथशब्दं ग्रंथुजीत तदानन्त्यार्थमिष्यते ॥ ११ ॥ कुशाः परिस
 मूहाय व्यस्तशाखाः प्रकीर्तिताः ॥ न्यूनाधिका निष्फलाय कर्मणोऽभिमतस्य च ॥ १२ ॥ कृमिकीटपतंगाद्या भ्रमंति वसुधातले ॥ तेषां संरक्षणा
 र्थाय प्रोक्तं पद्मसमूहसम् ॥ १३ ॥ रेखाः प्रोक्ताश्च यास्तिक्ष्णः कर्तव्यास्ताः समा द्विज ॥ न्यूनाधिका न कर्तव्या इत्येव परिभाषितम् ॥ १४ ॥
 मेदिनी मेदसा व्यासा मधुकैटभैदत्ययोः ॥ गोमयेनोपलेप्येयं तदर्थमिति नारद ॥ १५ ॥ वंध्या दुष्टा च दीनांगी मृतवत्सा च या भवेत् ॥ यज्ञा
 र्थं गोमयं तस्या नाहरेदिति भाषितम् ॥ १६ ॥ ये भ्रमंति सदाऽऽकाशे पतंगाद्या भयंकराः ॥ तेषां ग्रहरणार्थाय मत्तं प्रोद्धरणं द्विज ॥ १७ ॥ भ्रुवेण च कुशे
 नापि कुर्यादुद्धेखनं भुवः ॥ अस्थिकंटकसिद्धयर्थं ब्रह्मणा परिभाषितम् ॥ १८ ॥ आपो देवगणाः सर्वे तथा पितृगणा द्विज ॥ तेनाद्भिरुक्षणं प्रोक्तं मुनिभिर्विधि
 कोविदैः ॥ १९ ॥ अग्नेरनयनं प्रोक्तं सौभाग्यस्त्रीभिरेव च ॥ शुभदे मृण्मये पात्रे प्रोक्ष्याद्विस्तं निधायपयेत् ॥ २० ॥ अमृतस्य क्षयं दृष्ट्वा ब्रह्मार्थः सर्वदे
 वतैः ॥ वेदां निधापितस्तस्मात्समिद्भूमौ हुताशनः ॥ २१ ॥ दक्षिणस्यां दानवाद्याः स्थिता यज्ञस्य नारद ॥ तेभ्यः संरक्षणार्थाय ब्रह्मणं तद्विशि न्यसेत्
 ॥ २२ ॥ उत्तरे सर्वपात्राणि प्रणीताद्यानि पश्चिमोऽयजमानः पूर्वतः स्युर्द्विजः सर्वेऽपि नारद ॥ २३ ॥ द्यूते च व्यवहारे च यज्ञकर्मणि च द्रवेत् ॥ कर्त्तव्यं दासीन
 चित्तस्तत्कर्म नश्येदिति स्थितिः ॥ २४ ॥ ब्रह्माचार्यो स्वशाखौ हि कर्त्तव्यौ यज्ञकर्मणि ॥ कृत्विजां नियमो नास्ति यथालाभं समर्चयेत् ॥ २५ ॥ द्वे पवित्रे

त्र्यंगुले स्तः प्रोक्षिणी चतुर्गुला॥ आज्यस्थाली त्र्यंगुलाय चरुस्थाली षडंगुला॥ २६॥ द्वात्र्यंगुलं तूपयमनमेकं समाजनांगुलम्॥ सुवं षडंगुलं प्रोक्तं सुवं
 सार्द्धत्र्यंगुलम् ॥ २७॥ प्रादशमात्रा समिधः पूर्णपात्रं षडंगुलम् ॥ प्रोक्षिण्या उत्तरे भागे प्रणीतापात्रमष्टभिः ॥ २८॥ यानि कानि च तीर्थानि
 समुद्राः सरितस्तथा ॥ प्रणीतायां समासत्रास्तस्मात्तां पूरयेज्जलैः ॥ २९॥ वेदिका वल्लहीना च नद्या सेप्रोच्यते द्विज ॥ परिस्तीर्य्य ततो दभैः परिद
 ध्यादिमां बुधः ॥ ३०॥ इन्द्रवज्रं विष्णुचक्रं वामदेवं त्रिशूलकम्॥ दर्भरूपतया त्रीणि पवित्रच्छेदनानि चा॥ ३१॥ प्रोक्षणी च प्रकर्तव्या प्रणीतोदकसंगुता॥
 तेनातिगुण्यदं कर्म पवित्रमिति कीर्तितम् ॥ ३२॥ आज्यस्थाली प्रकर्तव्या पलमात्रमाणिका ॥ कुलालचक्रघटितं आसुरं ग्रन्थय स्मृतम् ॥
 ॥ ३३॥ तदेव हस्तघटितं स्थाल्यादि दैविकं भवेत् ॥ सुवं च सर्वकर्माणि शुभान्यप्यशुभानि च ॥ ३४॥ तस्य चैव पवित्रार्थं बह्वौ तापनयिरीति
 मा॥ अग्रे धूतेन वैधव्यं मध्यं चैव प्रजाक्षयः ॥ ३५॥ मूले च प्रियते होता तस्माद्वार्यं विचार्य तत्॥ अग्निः सूर्यश्च सोमश्च विरिचिचिनिर्लो यमः॥
 ॥ ३६॥ सुवं षडेते देवास्तु ग्रन्थंगुलमुपाश्रिताः॥ अग्निर्भोगार्थनाशाय सूर्यो न्याधिकरो भवेत् ॥ ३७॥ निष्फलस्तु स्मृतः सामो विरिचिः सर्वका
 मदः ॥ अनिलो वृद्धिदः प्रोक्तो यमो मृत्युप्रदो मतः ॥ ३८॥ समाजिनोपयमनं कर्तव्यं च कुः ह्रदयम् ॥ पूर्वं तु सर्वशाखं स्यात्पंचशाखं
 तथापरम् ॥ ३९॥ श्रीपर्णी च शमी तद्वत्सर्वदिरश्च विकंकतः ॥ पलाशश्चैव विज्ञेयाः सुवं चैव तथा ह्रुचि ॥ ४०॥ हस्तोन्मितं सुवं शस्तं
 त्रिदशंगुलिकं सुचम् ॥ विप्राणां चैतदाख्यातं ह्यन्येषामंगुलेनकम् ॥ ४१॥ शूद्राणां पतितानां च खरादीनां च नारद ॥ दृष्टिदोषविनाशार्थं
 पात्राणां प्रोक्षणं स्मृतम् ॥ ४२॥ अकृते पूर्णपात्रे तु यज्ञच्छिद्रं समुद्रवेत् ॥ तस्मिन्पूर्णीकृते विप्र यज्ञसंपूर्णता भवेत् ॥ ४३॥ अष्टमुष्टि
 भवैर्विकचिगुण्णकलं तच्चतुष्टयम् ॥ गुण्णकलानि तु चत्वारि पूर्णपात्रं विदुर्बुधाः ॥ ४४॥ होमकाले तु सभाते न दद्यादासनं क्वचित् ॥ दत्ते ततो
 भवेद्बद्धिः शापं दद्याच्च दारुणम् ॥ ४५॥ आघारौ नासिके प्रोक्तौ आज्यभागौ च चक्षुषी ॥ प्राजापत्यं मुखं प्रोक्तं कटिव्योहतिभिः स्मृता॥ ४६॥
 शीर्षहस्तौ च पादौ च पंचवारुणमीरितम् ॥ तथा स्विष्टकृतं विप्र श्रोत्रे पूर्णाहुतिस्तथा ॥ ४७॥ द्विमुखं चैकहृदयं चतुःश्रोत्रं द्विनासिकम्॥ दिशीर्षिकं
 च षण्णेत्रं पिगलं सप्तजिह्वकम्॥ ४८॥ सव्यभागे त्रिहस्तं च चतुर्हस्तश्च दक्षिणो॥ ब्रह्मबुधौ चाक्षमाला च या शक्तिर्दक्षिणे करे॥ ४९॥ त्रिमेखलं त्रिपाद
 च घृतपात्रं द्विचामस् ॥ मेघाढं चतुःशृंगं बालादित्यसमप्रभम् ॥ ५०॥ उपवीतसमाशुक्तं जटाकुंडलमंडिमम् ॥ ज्ञातैर्वर्गभिर्देहं तु होमकर्मसमा
 चरेत् ॥ ५१॥ पयो दधि घृतं चैव स्नेहपक्कं तथैव च ॥ जुहुयाद्यस्तु हस्तेन स विप्रो ब्रह्मा भवेत्॥ ५२॥ यदग्नं पुरुषोऽश्राति तदग्नं तस्य देवताः ॥

सर्वकामसमृद्धयर्थं तिलाधिवयं हविर्मतम् ॥ ५३ ॥ होमे मुद्रात्रयं प्रोक्तं शृगी हंसी च सुक्री ॥ अभिचारे सुक्री स्यान्मृगी हंसी शुभात्मकः ॥ ५४ ॥ सवांगुलीभिः क्रौडो स्याद्धंसी मुक्तकानिष्ठिका ॥ मध्यमादायिकांशुमृगी मुद्रा प्रकीर्तिता ॥ ५५ ॥ दूषप्रमाणयाहुत्या पंचांगुलिवृहीत्या ॥ दधिमवाज्यसयुक्तं ऋत्विग्भिर्जुहुयात्तिलैः ॥ ५६ ॥ कुशास्त्वनामिकासक्ताः कार्योः स्युः पुण्यकर्मणि ॥ ५७ ॥ विनायकः कर्मविघ्नसिद्धयर्थं विनियोजितः ॥ गणानामाधिवपत्यं च रुद्रेण ब्रह्मणा तथा ॥ ५८ ॥ तेनोपसृष्टो यस्तस्य लक्षणानि निबोध मे ॥ स्वमेव गाहेत्यर्थं जलं बुद्ध्या पश्यति ॥ ५९ ॥ कामाय वाससश्चैव ऋत्यादांश्चाधिराहति ॥ अंत्यर्जैर्हैरुष्टैः सहैकत्रावतिष्ठते ॥ ६० ॥ द्रजद्वयं तथात्मानं मन्यतेऽनुगतं परं विमना विफलारंभः संसीदत्यनिमित्ततः ॥ ६१ ॥ तेनोपसृष्टो लभते न राज्यं राजनंदनः ॥ कुमारी न च भर्तारसपत्यं गर्भमगता ॥ आचार्यत्वं श्रोत्रियश्च न शिष्योऽध्ययनं तथा ॥ ६२ ॥ वणिग्लभं न चाप्नोति कृषिं चापि कृषाबलः ॥ क्षणं तस्य कर्तव्यं पुण्येऽहि विधिपूर्वकम् ॥ गौरसर्पे पक्लकैर्न स्वस्ति वाच्या द्विजैः शुभाः ॥ ६३ ॥ अश्वस्थानाद्भजस्थानाद्बल्मीकात्संगमाद्भुदात् ॥ वृत्तिकां रोचनां गंधान् गुग्गुलुं चाशु निक्षिपेत् ॥ ६४ ॥ पात्र्याहता ह्येकवर्णैश्चतुर्भिः कलशैर्हृदात् ॥ चर्मण्यानुदुहे रक्तं स्थाप्यं भद्रासनं ततः ॥ ६५ ॥ सहस्राक्षं शतधारं मृषिभिः पावनं कृतम् ॥ तेन त्वामभिषिचामि पावमान्याः पुनंतु ते ॥ ६६ ॥ भगं ते वरुणो राजा भगं सूर्यो बृहस्पतिः ॥ भगमिन्द्रश्च वायुश्च भगं सप्तर्षयो ददुः ॥ ६७ ॥ यत्ने केशेषु दौर्भाग्यं सीमंते यच्च मूर्धनि ॥ ललाटे कर्णयोर्धनोरापस्तुदंतु सर्वदा ॥ ६८ ॥ स्नानस्य सार्षपं तैलं क्षुर्वणौदुम्बरेण तु ॥ जुहुयान्मूर्धनि कुशास्तव्येन परिगृह्य च ॥ ६९ ॥ मितश्च समितश्चैव तथा शालकटंकटौ ॥ कूष्माण्डो राजपुत्रश्चैत्यंते स्वाहासमर्नवैतः ॥ ७० ॥ नामभिर्बलिभैश्च नमस्कारसमन्वितैः ॥ दद्याच्चतुष्पथे सूर्ये कुशानास्तीर्य्य संवतः ॥ ७१ ॥ कृता कृतान्स्त्रुलीश्च पल्लौदनमेव च ॥ मत्स्यान्पक्षांस्तथैवामान्मांसेतावदेव तु ॥ ७२ ॥ पुष्पं चित्रं मुंगंधं च सुरांच त्रिविधामपि ॥ मूलकं पूरिकापूपांस्तथैवोदस्रजोऽपि च ॥ ७३ ॥ दध्यन्नं पायसं चैव गुडपिष्टं समोदकम् ॥ एतान्सर्वांनुपा हृत्य भूमौ कृत्वा ततः शिरः ॥ ७४ ॥ विनायकस्य जननीं मुपतिष्ठेत्तोऽम्बिकायां ॥ दुर्वासर्षपपुष्पाणां दत्त्वाचर्य्यं पूर्णमञ्जलिम् ॥ ७५ ॥ रूपं देहि यशो देहि भगं भगवति देहि मे ॥ पुत्रान्देहि धनं देहि सर्वान्कामांश्च देहि मे ॥ ७६ ॥ उपस्थाय शिवां दुर्गायुमायतिमाचरेयता ॥ धूपैर्दपिश्चै नैवैर्गन्धमाल्या नुलेपनैः ॥ ७७ ॥ ततः शुक्लाम्बरधरः शुक्लमाल्यानुलेपनः ॥ ब्राह्मणान्भोजयेत्तथाद्भस्त्रयुगलं गुरोरपि ॥ ७८ ॥ एवं विनायकं पूज्य ब्रह्मैव प्रयुज्येत् ॥ श्रीकामः शांतिकामो वा पुष्टिद्वयार्थवैर्यवाच ॥ ७९ ॥ सूर्यः सोमो महिपुत्रो बुधो जीवो भृगुः शनिः ॥ राहुकेतू नवाप्यंते स्थापनीया ब्रहाः क्रमात् ॥ ८० ॥ ताम्रकाद्रजताद्रक्तचंदनात्स्वर्णकादपि ॥ हस्मो रजतादयसः सीसात्कार्या शुभास्तथे ॥ ८१ ॥ स्वर्णैर्वा पटे लेख्या गर्धमडलकेषु च ॥

भीष्यं मनोवाङ्मायकमभिः ॥ अपराह्णे समभ्यर्च्य स्वागतेनागतांस्तु ताव ॥ ११० ॥ पवित्रपाणिगचांतानासने चोपवेशयेत् ॥ विप्रान्दैवे
 यथाशक्ति पित्र्येऽनुगमांस्तथैव च ॥ १११ ॥ पराश्रितं शुचौ देशे दक्षिणाप्रवणं तथा ॥ द्वौ देवे प्राक् त्रयः पित्र्ये उदगैकमेव च ॥ ११२ ॥
 मातामहानामप्येवं तत्र वा वैश्वदेविकम् ॥ पाणिप्रक्षालनं दत्त्वा विष्टयर्थं कुशानपि ॥ ११३ ॥ आवाहयेदनुज्ञातो विधेदेवास इत्यृचा ॥ अथै
 रन्वावकीर्यार्थं भाजने सपवित्रके ॥ ११४ ॥ शन्नो देव्या अपः शिखा यवोऽसीति यवांस्तथा ॥ यादिव्या इति मंत्रेण हस्ते पाद्यं विनिःक्षिपेत्
 । ११५ ॥ दत्त्वोदकं गंधमाल्यं प्रदायान्नं सदीपकम् ॥ अपसव्यं ततः कृत्वा पित्राणां सप्रदक्षिणम् ॥ ११६ ॥ द्विगुणंस्तु कुशान्दत्त्वा द्युशंतस्त्वेत्यृचा
 पितृन् ॥ आवाह्य तदनुज्ञातो जपेदायंतु नस्ततः ॥ ११७ ॥ यवार्थस्तु तिलैः कार्याः कुर्यादर्थ्यादि पूर्ववत् ॥ दत्त्वा र्घ्यं सुयवांस्तेषां पात्रे कृत्वा विधानतः
 ॥ ११८ ॥ पितृभ्यः स्थानमसीति न्युब्जं पात्रं करोत्यधः ॥ अग्नौ करिष्यन्नादाय पृच्छत्यन्नं घृतस्तुतम् ॥ ११९ ॥ कुरुष्वेत्यभ्यनुज्ञातो दत्त्वाग्नौ
 पितृयज्ञवत् ॥ हुतशेषं प्रदद्यात्तु भाजनेषु समाहितः ॥ १२० ॥ यथालाभोपपन्नेषु रौप्येषु च विशेषतः ॥ दत्त्वान्नं पृथिवीपात्रमिति पात्रा
 भिमंत्रणम् ॥ १२१ ॥ कृत्वेदं विष्णुरित्यन्ने द्विजांगुष्ठं निवेशयेत् ॥ सव्याहृतिकां गायत्रीं मधुवाता इति तृचम् ॥ १२२ ॥ जप्त्वा यथासुखं
 वाच्यं मुञ्जीरंस्तेऽपि वाग्यताः ॥ अन्नमिष्टं हविष्यं च दद्यादक्रोधनोऽत्वरः ॥ १२३ ॥ आतृतेस्तु पवित्राणि जप्त्वा पूर्वजपं तथा ॥ अन्नमादाय
 तृताःस्थ शेषं चैवानुमान्य च ॥ १२४ ॥ तदन्नं विकिरेद्भूमौ दद्याच्चापः सकृत्सकृत् ॥ सर्वमन्नमुपादाय सतिलं दक्षिणामुखः ॥ १२५ ॥
 उच्छिष्टसन्निधौ पिंडान्दद्याद्वै पितृयज्ञवत् ॥ मातामहानामप्येवं दद्यादाचमनं ततः ॥ १२६ ॥ स्वस्तिनवाचं ततः कुर्यादक्षय्योदकमेव हि ॥ दत्त्वा च
 दक्षिणां शक्त्या स्वधाकारमुदाहरेत् ॥ १२७ ॥ वाच्यतामित्यनुज्ञातः प्रकृतेभ्यः स्वधोच्यताम् ॥ ब्रूयस्तु स्वधेत्युक्ते भूमौ सिंचित्तो जलम् ॥ १२८ ॥
 विश्वेदेवाश्च प्रीयतां विप्रैश्चेत्त इदं जपेत् ॥ दातारो नोऽभिवर्द्धतां वेदाः संततिरेव च ॥ १२९ ॥ श्रद्धा च नो मा व्यगमद्बुद्धं दयं च नोऽस्तिवति ॥ इत्युक्तो
 क्ताः प्रिया वाचः प्रणिपत्य विसर्जयेत् ॥ १३० ॥ वाजेवाजे इति प्रीतः पितृपूर्वं विसर्जनम् ॥ यस्मिंस्ते संश्रवाः पूर्वमर्घ्यपात्रे निवेशिताः ॥ १३१ ॥
 पितृपात्रं तदुत्थानं कृत्वा विप्रान्विसर्जयेत् ॥ प्रदक्षिणमनुव्रज्य मुंजीत पितृसेवितम् ॥ १३२ ॥ ब्रह्मचारी भवेतां तु रजनीं ब्राह्मणैः सहा एव प्रदक्षि
 णावृत्त्या वृद्धौ नदीमुखान्पितृन् ॥ १३३ ॥ यजेत दधिक्रकंधुमिश्रान्पिंडान्यवैः कृताव ॥ एकोदिष्टं देवहीनमेवाध्वैकपवित्रकम् ॥ १३४ ॥
 आवाहनान्नौकाण्यरहितं ह्यपसव्यवत् ॥ उपतिष्ठतामक्षय्यस्थाने विप्रविसर्जने ॥ १३५ ॥ अभिरुच्यतामिति वदेद् ब्रूयस्तऽभिरुचः स्म ह ॥ गंधोदकं

तिलैद्युक्तं कुर्यात्तान्नचतुष्टयम् ॥ १३६ ॥ अर्घ्यार्थं पितृयात्रसु प्रेतपात्रं प्रसेचयेत् ॥ ये सभाना इति द्वाभ्यां शेषं पूर्ववदाचरेत् ॥ १३७ ॥ सत्यमपि
 डीकरणमेकोष्टिहं स्त्रिया औप ॥ अर्वाक्सपिडीकरणं यस्य सेवत्सराद्भवेत् ॥ १३८ ॥ तस्याप्यन्नं सोदकुम्बं दद्यात्सक्तस्तरं द्विजैर्भुजेदन्नं तु कृतव्य
 प्रतिमासं तु वत्सरम् ॥ १३९ ॥ प्रतिसंवत्सरं चैव माससंकादेशोऽहनि ॥ पिडांश्च गोऽजविभेभ्यो दद्यादग्नौ जलेऽपि वा ॥ १४० ॥ प्रक्षिपेत्सत्सु विष्णु
 द्विजोच्छिद्यं न मर्जयेत् ॥ हविष्यान्नेन वै मासं प्रायसेन तु वत्सरम् ॥ १४१ ॥ मास्यहारिणकौरशशकुलच्छागपार्षतेः ॥ ऐणरौ लव्वाराहशशैमासैश्च
 धाकमम् ॥ १४२ ॥ मासबृद्ध्याभितृप्यति दत्तौरिह पितामहाः ॥ सद्वाग्मिषं महाकरुणं मधुमुन्यन्नमेव च ॥ १४३ ॥ लोहाग्मिषं महाशानं तानं
 वाग्मिणसस्य च ॥ यो ददाति गयास्थश्च सर्वमानं त्यमन्दुते ॥ १४४ ॥ तथा वर्षात्रयोदश्यां मघासु च विशेषतः ॥ कन्या कन्यावेदिनश्च द्रुहूत्वे
 सस्तुतानपि ॥ १४५ ॥ द्यूतं दूर्वाषं च वाणिज्यं द्विशकैश्च फास्तथा ॥ ब्रह्मवर्चस्विनः पुत्रान्स्वर्णरूप्ये लक्ष्युके ॥ १४६ ॥ ज्ञातिद्विष्टयं सर्वेभ्यो नाना
 प्नोति श्राद्धदः सदा ॥ प्रतिपत्यभृतिष्वेकां वर्जयित्वा चतुर्दशीम् ॥ १४७ ॥ शस्त्रेण तु हताये दैतेभ्यस्तन्नं प्रदीयते ॥ स्वर्गं ह्यपत्यमोजश्च धीर्दं
 क्षेत्रं बलं तथा ॥ १४८ ॥ पुत्रान् श्रेष्ठांश्च सौभाग्यं समृद्धिं सुख्यतां शुभम् ॥ प्रदूतं चक्रेतां वैव वाणिज्यप्रभृतीनि च ॥ १४९ ॥ रामेनित्वं दशौ
 वीतशोक्रतां परमां गतिम् ॥ धनं विद्यां भिषकसिद्धिं कुप्यगा अप्यजाविकम् ॥ १५० ॥ अर्धानां दुष्टं विधियद्यः श्राद्धं संप्रयच्छति ॥ कृत्तिहादि
 भरण्यतं सकामानामुयादिमान् ॥ १५१ ॥ आस्तिकः श्रद्धधानश्च व्यपेतप्रदमत्सः ॥ वसुहृद्वाहितिभुजाः पितरः श्राद्धदेवताः ॥ १५२ ॥
 प्रीणयन्ति मनुष्याणां पितृन् श्राद्धेन तर्पिताः ॥ आयुः प्रजां धनं विद्यां स्वर्गं मोक्षं सुखानि च ॥ १५३ ॥ प्रयच्छति तथा राज्यं वृणां प्रीतिं
 पितामहाः ॥ इत्येवं कथितं किंचित्कल्याण्ये विशेषतः ॥ १५४ ॥ ज्ञातव्यं वैदिके तत्रे पुण्यांतरेऽपि च ॥ य इमं चिंतयेद्विद्वान्कल्याण्येयं सुनीश्वर
 ॥ १५५ ॥ स भवेत्कर्मकुशल इहान्यत्र गतिं शुभाम् ॥ यः शृणोति नरो भक्त्या दैवे पित्र्ये च कर्मणि ॥ १५६ ॥ कल्याण्येयं स लभते दैवपित्र्य
 क्रियाफलम् ॥ धनं विद्यां यशः पुत्रान्पुत्र च गतिं पराम् ॥ १५७ ॥ अतः परं व्याकरणं तु च वेदसुखाभिधम् ॥ कथायिष्ये समासेन शृणुष्व सुसमाहितः
 ॥ १५८ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने द्वितीयपादे एकपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ सनदन उवाच ॥ अध व्याकरणं वक्ष्ये संक्षेपतत्त्वं
 नारद ॥ सिद्धरूपबंधेन मुक्तं वेदस्य संप्रतिमम् ॥ १ ॥ सुतिष्ठंतं पदं विप्र मुपां सप्त विभक्तयः ॥ स्वीजसः प्रथमा प्रोला सा प्रातिपदिकात्मिका ॥ २ ॥
 संबोधने च लिंगादुक्ते कर्मणि कर्तरि ॥ अर्थवत्प्रातिपदिकं धातुप्रत्ययवार्जितम् ॥ ३ ॥ अमौ सशो द्वितीया स्यात्तत्कर्म क्रियते च यत् ॥ द्वितीया कर्मणि

प्रोक्तान्तरंगरेण संशुते॥१॥टाभ्यांभिसन्ततीया स्यात्करणे कर्तरीरिति॥येन क्रियते तत्करणं सः कर्ता स्यात्करोति यः॥५॥डेभ्यांभ्यसश्चतुर्थी स्यात्सं
 प्रदाने च कारके॥यस्मै दिप्सा धारयेद्दे रोचते संप्रदानकम्॥६॥पंचमी स्यान्डसिभ्यांभ्यो ह्यपादाने च कारके॥यतोऽप्येति समादत्ते अपदाने च यं
 यतः॥७॥डसोसामश्च षष्ठी स्यात्स्वामिसंबन्धमुख्यके॥ डचोऽसुपः सप्तमी तु स्यात्सा चाधिकरणे भवेत्॥८॥आधारे चापि विप्रदं रक्षार्थानां
 प्रयोगतः॥ ईप्सितं चानीप्सितं यत्तदपादानकं स्मृतम्॥९॥ पंचमी पर्युपाडचोगे इतरतैऽन्यदिडमुखे ॥ एतैर्योगे द्वितीया स्यात्कर्मप्रवचनीयकैः॥
 ॥ १० ॥ लक्षणेत्थभृतोऽभिरभागे चानुपरिप्रति ॥ अंतरेषु सहाय्ये च हीने ह्युपश्च कथ्यते ॥ ११ ॥ द्वितीया च चतुर्थी स्याच्चेष्टायां गतिकर्मणि ॥
 अप्राणिषु विभक्ती द्वे मन्यकर्मण्यनादरे ॥ १२ ॥ नमःस्वस्तित्वधास्वाहलंषडचोग ईरिता ॥ चतुर्थी चैव तादृश्यं तुमर्थाद्राववाचिनः ॥ १३ ॥
 तृतीया सहयोगे स्यात्कुत्सितेऽंगे विशेषणे ॥ १४ ॥ काले भावे सप्तमी स्यादेतैर्योगे च षष्ठ्यपि ॥ १५ ॥ स्वामीस्वराधिपतिभिः साक्षिदायादसूतकैः ॥
 निर्यारणे द्वे विभक्ती षष्ठी हेतुप्रयोगके ॥ १६ ॥ स्मृत्यर्थकर्मणि तथा करोतेः प्रतिय नके ॥ हिंसार्थानां प्रयोगे च कृतिकर्मणि कर्तारि ॥ १७ ॥
 न कर्तृकर्मणोः षष्ठी निष्ठादिप्रतिपादिका ॥ एता वै द्विविधा ज्ञेयाः सुबादिषु विभक्तिषु ॥ भूवादिषु तिङ्तेषु लकारा दश वै स्मृताः ॥ १८ ॥ तित
 संतीति प्रथमो मध्यमः सिप्थस्थोत्तमः ॥ मिक्वरमसः परस्मै तु पादानां चा मपनेदम् ॥ १९ ॥ त आतेऽते प्रथमो मध्यः से आथे ध्वे तथोत्तमः ॥
 ए वहे मह आदेशा ज्ञेया ह्यन्ये लिङादिषु ॥ १९ ॥ नाग्नि प्रयुज्यमाने तु प्रथमः पुरुषो भवेत् ॥ मध्यमो शुष्मदि प्रोक्त उत्तमः पुरुषोऽस्मदि ॥ २० ॥
 भूवाद्या घातवः प्रोक्ताः सनाद्यन्तास्तथा ततः ॥ लङीरितो वर्तमाने भूतेऽनद्यतने तथा ॥ २१ ॥ मास्मयोगे च लङ् वाच्यो लोडाशिषि च धातुतः ॥
 विध्यादौ स्यादाशिषि च लिङितो द्विविधो मुने ॥ २२ ॥ लिङीति परोक्षे स्यात् श्रुतने लुङ् भविष्यति ॥ स्यादनद्यतने लट् च भविष्यति तु धातुतः ॥
 ॥ २३ ॥ भूते लुङ् तिप्स्यपौ च क्रियायां लङ् प्रकीर्तितः ॥ सिद्धोदाहरणं विद्धि संहितादिपुरःसरम् ॥ २४ ॥ दंडाग्रं च दधीद च मधूदकं पित्र
 वैभः ॥ होहकारस्तथा सेयं लगलीषा मनीषया ॥ २५ ॥ गंगोदकं तवरुकार ऋणार्ण च मुनीश्वर ॥ शीतार्तश्च मुनिश्रेष्ठ सेदः सौकार इत्यपि ॥
 ॥ २६ ॥ वध्वासने पित्रथो नायको लवणस्तथा ॥ त आद्या विष्णवे ह्यत्र तस्मा अघो गुरा अधः ॥ २७ ॥ हरेऽव विष्णोऽवत्येपादसोमादप्यमी
 अवाः ॥ शौरी एतौ विष्णु इमौ दुर्गे अमृ नो अर्जुनः ॥ २८ ॥ आ एवं च प्रकृत्येते तिष्ठति मुनिसत्तम ॥ षडत्र षण्मातरश्च वाक्छुरो वाग्धरि तथा
 ॥ २९ ॥ हरिश्शते विमुश्चिन्त्यस्तच्छेषो यक्षरस्तथा ॥ प्रश्नस्त्वथ हरिषष्ठः कृष्णर्षिकत इत्यपि ॥ ३० ॥ भवान्पृष्टश्च षट् सन्तः षट्ते तल्लेप

एव च ॥ चर्किर्छिधि भवाच्छौरिर्भवाञ्जौरिर्गिरित्यपि ॥ ३१ ॥ सम्यङ्ङनन्तंगच्छया कृष्णं वंदे सुनीश्वर ॥ तेजासि मंस्यते गङ्गा हरिः श्वेता
मरिशिवः ॥ ३२ ॥ राम २ काम्यः कृप २ पूज्यो हरिः पूज्योऽर्च्य एव हि ॥ रामो दृष्टोऽबला अत्र सुप्ता इष्टा इमा यतः ॥ ३३ ॥ विष्णुर्नम्यो
रविरयं गी २ फलं प्रातरच्युतः ॥ भक्तैर्वबोऽयंतरात्मा भो भो एष हरिस्तथा ॥ एष शार्ङ्गो सैष रामः संहितैवं प्रकीर्तिता ॥ ३४ ॥ रामेणाभिहितं
करोमि सततं रामं भजे सादरम् ॥ रामेणापहृतं समस्तदुर्लितं रामाय तुभ्यं नमः ॥ रामान्धुक्किमभीप्सिता मम सदा रामस्य दासोऽस्म्यहम् ॥
रामे रंजतु मे मनः सुविशदं हे राम तुभ्यं नमः ॥ ३५ ॥ सर्वं इत्यादिका गोपाः सखा चैव पतिर्हरिः ॥ ३६ ॥ सुश्रीर्भानुः स्वयधृश्च
कर्ता रौ गौस्तु नौरिति ॥ अनङ्गान्गोऽङ्गिलट्ट च द्वे त्रयश्चत्वार एव च ॥ ३७ ॥ राजा पंथास्तथा दंडी ब्रह्मा पंच चाष्ट च ॥ अष्टौ अयं मुने
सम्राट् सविश्रद्धपुद्गमनः ॥ ३८ ॥ प्रत्यङ्ग पुमान्महान् धीमान् विद्वान्पटु पिपठीश्च दोः ॥ उश्नासाविमे पुंसि स्युरक्तलविरामकाः ॥ ३९ ॥ राधा
सर्वा गतिगोपी स्त्री श्रीधैतुर्वधूः स्वसा ॥ गौनैरुपान् द्यौर्गोः क्षुत् ककुप्सवितु वा कचिद् ॥ ४० ॥ रुग्विडुद्राः स्त्रियास्तपः कुलं सोमपत्न्यपि च ॥
ग्रामण्यंबुवलज्वेवं कर्तुं चातिरि वातितु ॥ ४१ ॥ स्वनडुच्च विमलडु वाश्चत्वारिदमेव च ॥ एतद्ब्रह्माहश्च दंडी अष्टकिंचित्यदादि च ॥ ४२ ॥ एतद्वे
भिह्वाकृगवाङ् गोअङ्क गोङ्गोक् गोङ् ॥ तिर्यग्यकृच्छकृच्चैव ददद्वत्पचतुदत् ॥ ४३ ॥ दीव्यद्वनुश्च पिपठीः पयोऽदः क्षुण्मांसि च ॥ शुणद्रव्य
क्रियायोगांस्त्रिलिंगांश्च कति ब्रुवे ॥ ४४ ॥ शुक्लः कीलालाश्चैव शुचिश्च ग्रामणीः सुधीः ॥ पटुः स्वयंप्रः कर्ता च माता चैव व पिता च ना
॥ ४५ ॥ सत्यानाग्युस्तथा पुंसो मतभ्रमरदीघपात् ॥ धनाकृतोसौ चार्हस्ताविश्यास्वर्णन्बहू ॥ ४६ ॥ रिमपव्विषाद्वज्जतानहो तथा
सर्वं विश्वेभ्ये चोभौ अन्यान्तरेताणि च ॥ ४७ ॥ उत्तश्चोत्तमो नेमस्त्वसमोऽथ समा इषः ॥ पूर्वोत्तरोत्तगश्चैव दक्षिणश्चोत्तराधरो
॥ ४८ ॥ अपरश्चुत्तरोऽयत्तद्वावत्तत्किमसौ द्वयम् ॥ शुष्मदस्मच्च प्रथमश्चसमोत्पस्तार्धकः ॥ ४९ ॥ नोरः कतिपयो द्वे च त्रयो शुद्धादयस्तथा ॥
स्वेकासुविरोधपरि विपर्ययश्चाव्ययास्तथा ॥ ५० ॥ तद्धिताश्चाप्यपत्यार्थे पंडवाः श्रैधस्तथा ॥ गार्ग्यो नाडयानत्रयौ गंगेयः पैतृष्वनीयः ॥ ५१ ॥
देवतार्थे चेदमर्थे द्वौद्रं ब्राह्मो हविर्बली ॥ क्रियायुजोः कर्मकर्त्रोर्धोरयः कौडुम् तथा ॥ ५२ ॥ भवाद्यर्थे तु कानीनः क्षत्रियो वैदिकः स्वकः ॥ स्वाथे
चौरस्तु तुल्यार्थे चंद्रवन्मुखमीक्षते ॥ ५३ ॥ ब्राह्मणत्वं ब्राह्मणता भावे ब्राह्मण्यमेव च ॥ गोमान्वधी च धनवानस्त्यर्थे ग्रमितौ क्रियान् ॥ ५४ ॥
जतार्थे तुदिलः श्रद्धाछुरात्रत्ये तु दंतुरः ॥ सग्वी तपस्वी मेधावी मायाव्यस्त्यर्थे एव च ॥ ५५ ॥ वाचलश्चैव वाचाटो बहुकुत्स्तिताभाषिणि ॥ ईषदपरि

समाप्तौ कल्पब्दशीय एव च ॥ ५६ ॥ कविकल्पः कविदेश्यः प्रकारवचने तथा ॥ पटुजातीयः कुत्सायां वैद्यपाशः प्रशंसने ॥ ५७ ॥ वैद्यरूपो
भूतपूर्वो मतो दृष्टचरो मुने ॥ प्राचुर्यादिष्वन्नमयो मृण्मयः स्त्रीमयस्तथा ॥ ५८ ॥ जातार्थे ललितोऽत्यर्थे श्रेयाञ्छ्रेयश्च नारद ॥ कृष्णतरः शुक्ल
तमः किम आख्यानतोऽव्ययान् ॥ ५९ ॥ किं तरां चैवातिरामभिन्नुच्चैस्तथामपि ॥ परिमाणे जानुदन्ने जानुद्वयसमित्यपि ॥ ६० ॥ जानुमात्रं च निहारे
बहूनां च द्वयोः क्रमात् ॥ कतमः कतरः संख्येयविशेषवधारणे ॥ ६१ ॥ द्वितीयश्च तृतीयश्च चतुर्थः षष्ठ्यपचमौ ॥ एकादशः कतिपयः कतिथः
कति नारद ॥ ६२ ॥ विशश्च विशतिमस्तथा शततमादयः ॥ द्वेधा द्वेधा द्विधा संख्या प्रकारेऽथ मुनीश्वर ॥ ६३ ॥ क्रियावृत्तौ पंचकृत्वो द्विब्रिविदुश
इत्यपि ॥ द्वितयं त्रितयं चापि संख्यायां हि द्वयं त्रयम् ॥ ६४ ॥ कुटीरश्च शमीरश्च गुंडारोऽल्पाथके मतः ॥ ६५ ॥ पौष्पणस्तुंडिभश्च वृंदाककृषी
वल्लौ ॥ ६६ ॥ मालिनो विकटो गोमी भौरिकीविधमुत्कटम् ॥ अवटीदोवगाटे निविडं चेक्षुशाकिनम् ॥ ६७ ॥ निबिरिसमेषुकारी वितोविद्याच्चणस्तथा ॥
विद्याञ्जुर्बहुतिथं पर्वतः शृंगिणस्तथा ॥ ६८ ॥ स्वामी विषमरूप्यं चोपत्यकाधित्यका तथा ॥ चिह्नश्च चिपिटं चिक्कं वातूलः कुतपस्तथा ॥ ६९ ॥
वह्मश्च हिमेलुश्च क्होडश्चोपडस्ततः ॥ ऊर्णायुश्च मरुतैश्चैकाकी चर्मण्वती तथा ॥ ७० ॥ ज्योत्स्ना तमिस्रा श्विष्वक् कक्षीवद्यमण्वती ॥ आंसदी
वच्च चक्रीवत्तूष्णीकां जल्पतक्यपि ॥ ७१ ॥ कंभश्च कंयुः कंवश्च नारदकेतिः कंतुः कंतकंपौ शंवस्तथैव च ॥ शंतः शंतिः शंयशंतौ शंयोहंयुः
शुंभयुवत् ॥ ७२ ॥ भवति बभूव भविता भविष्यति भवत्वभवद्भवेच्चापि ॥ ७३ ॥ भूयादभूदभविष्यद्भवादेवानि रूपाणि ॥ अति जघासात्तात्स्य
त्यत्पाददद्याद्विरघसदात्स्यत् ॥ ७४ ॥ जुहोति जुहाव जुहवांचकार होता होष्यति जुहोतु ॥ अजुहोऽजुहुयाद्ध्यादहोषीदहोष्यहील्यति ॥
दिदेव देषिता देविष्यति च अदीव्यहीव्यहील्यद्भिः ॥ ७५ ॥ अदेवीददेवीष्यत्सुनोति सुषाव सोता सोष्यति वै ॥ सुनोत्वसुनोत्सुनुयात्सूयादशवीदसो
ष्युनुदति च ॥ ७६ ॥ तुतोद तोत्ता तोत्स्यति तुदत्वतुदुदेनुद्याद्भिः ॥ अतौत्सीदतौत्स्यदिति च रुणद्धि रूरोध रोद्धा रोत्स्यति वै ॥ ७७ ॥ रुणद्धु
अरुणद्ध्यादरौत्सीदरौत्स्यच्च ॥ तनोति ततान तनिता तनिष्यति तनोत्वतनोत्तनुद्याद्भिः ॥ ७८ ॥ अतनीच्चातनीदत्तनिष्यत्तकीणाति चिक्राय क्रेता
क्रेष्यति कीणात्विति च ॥ अक्रीणात्क्रीणीयात्क्रीयात्क्रीयादक्रीषीदक्रेष्यच्चोरयति चोरयामास चोरयिता चोरयिष्यति चोरयतु ॥ ७९ ॥ अचोरयच्चोरयेच्चोर्यात्
अचूरुदचोरिष्यदित्येवं दश वै गणाः ॥ प्रयोजके भावयति सनीच्छयां बुभूषति ॥ क्रियासमभिहारं तु पंडितो बोधयते मुने ॥ ८० ॥ तथा यदुलुकिबोभ
वीति च पठ्यते ॥ पुत्रीयतीत्यात्मनीच्छयां तथाचारेऽपि नारद ॥ अनुदात्तजितो धातोः क्रियाविनिमये तथा ॥ ८१ ॥ निर्विशदेस्तथा विप्र विजानीद्वा

तमेनेपदम् ॥ परस्मैपदस्याख्यातं शेषात्कर्तारि शाब्दिकैः ॥ ८१ ॥ जित्स्वस्तिष्ठेति श्रुतेऽप्येकच स्याद्वाक्कर्मणोः ॥ सौकर्यातिशयं चैव यदाद्योतयितुं मुने ॥ ८२ ॥
विवक्ष्यते न व्यापारो लक्ष्ये कर्तुस्तदापरे ॥ लभते कर्तृतां पश्य पच्यते ह्योदनः स्यम् ॥ ८३ ॥ साधु वासिष्ठिनस्येवं स्थाली पचति वै मुने ॥
धातोः सकर्मकाद्भावे कर्मण्यपि लग्न्ययाः ॥ ८४ ॥ तस्मै वाकर्मकादिप्रभावे कर्तरि कर्तिताः ॥ फलव्यापारयोगेकनिष्ठतायामकर्मकः ॥ ८५ ॥
धातुस्तयोर्दिभिभेदे सकर्मक उदाहृतः ॥ गौणे कर्मणि दुद्वादेः प्रधाने नीहृद्व्यह्वाम् ॥ ८६ ॥ बुद्धिभक्षार्थयोः शब्दकर्मकाणां निजेच्छया ॥ प्रयोज्य
कर्मण्यन्येषां ण्यतानां लादयो मताः ॥ ८७ ॥ फलव्यापारयोर्द्धातुराश्रये तु तिङः स्मृताः ॥ फले प्रधानं व्यापारस्तिङ्गार्थस्तु विशेषणम् ॥ ८८ ॥
एषितव्यमेधीयमिति कृत्ये निदर्शनम् ॥ भावे कर्मणि कृत्याः स्युः कृतः कर्तारि कर्तिताः ॥ ८९ ॥ कर्ता कारक इत्याद्या भूते भूतादि कर्तिताम् ॥
गम्यादिगम्ये निदिष्टं शेषमद्वतने मतम् ॥ ९० ॥ अधिष्ठातृव्यवयीभावे यथाशक्ति च कर्तिताम् ॥ रामाश्रितस्तत्पुरुषे धान्यार्थो यूपदारु च ॥ ९१ ॥
व्याघ्रमी राजपुरुषोऽक्षरौडो द्वियुरुच्यते ॥ पंचगवं दशग्रामी त्रिफलेति तु रूढितः ॥ ९२ ॥ नीलोत्पलं महाषष्ठी तुल्यार्थे कर्मधारयः ॥ अब्राह्मणो न
अत्रि प्रोक्तः कुंभकारादिकः कृता ॥ ९३ ॥ अन्यार्थे तु बहुव्रीहौ ग्रामः प्राप्तोदको द्विज ॥ पंचगृ रूपवद्भार्यो मध्याह्नः समुतादिकः ॥ ९४ ॥ समुच्चये
गुरुं चेशं भजस्वान्वाचये त्वट ॥ भिक्षामानय गां चापि वाक्यमेवानयोर्भवेत् ॥ ९५ ॥ इतरेतरयोगे तु रामकृष्णौ समाहृतौ ॥ रामकृष्णं
द्विजं द्वे द्वे ब्रह्म चैकमुप्रास्यते ॥ ९६ ॥ इति श्रीबृहन्नारादीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने द्वितीयपादे व्याकरणनिरूपणं नाम द्विपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥
॥ ५२ ॥ संतदन उवाच ॥ निरुक्तं ते प्रवक्ष्यामि वेदं श्रोत्रांगमुत्तमम् ॥ तत्पंचविधमाल्यातं वैदिकं धातुरुपक्रमम् ॥ १ ॥ क्वचिद्वर्णगमस्तत्र
क्वचिद्वर्णविपर्ययः ॥ विकारः क्वापि वर्णानां वर्णनाशः क्वचिन्मतः ॥ २ ॥ तथा विकारनाशाभ्यां वर्णानां यत्र नारद ॥ धातोर्योगमतिशयी च संयोगः परी
कीर्तितः ॥ ३ ॥ सिद्धेद्वर्णगमाद्वंसः सिंहे वर्णविपर्ययात् ॥ गृहोत्प्ला वर्णविकृते वर्णनाशान्तरादौ ॥ ४ ॥ भ्रमरादिषु शब्देषु ज्ञेयो योगो हि पञ्चमः ॥ बहुलं
छन्दसीत्युक्तमत्र वाच्यं पुनर्वसु ॥ ५ ॥ नभस्वद्वृषणश्चैव परस्मैपदि चापि हि ॥ पंच व्यवहिताश्चापि गतिसंज्ञास्तथा हि आ ॥ ६ ॥ विभक्त्यानां
विपर्ययो यथा दध्ना जुहोति हि ॥ अभ्युत्सादयामकेतुर्ध्वनयीत्यमुखास्तथा ॥ निष्क्याद्यास्तथोक्ताश्च भूभायक्यादिकास्तथा ॥ ७ ॥ सुप्ति
लुप्यहर्लानगराणां कालहर्लस्वकर्तृयडां च ॥ व्यत्ययमिच्छति शास्त्रकृदेषां सोऽपि च सिद्धयति बहुलकेन ॥ ८ ॥ रात्री विम्बी
च कद्रुश्चाविष्टो वाजसनेयिनः ॥ ९ ॥ कर्णेभिश्च यशोभाग्य इत्याद्याश्चतुरक्षम् ॥ देवासोऽथो सर्वदेवतातिव्यावत इत्यपि ॥ १० ॥ उभयाविन

माद्याश्च प्रलयाद्याश्च स्तुचं तथा ॥ अपस्पृधेर्थां नो अव्यादायो अस्मान्मुखास्तथा ॥ ११ ॥ सगभ्योस्थापदी ऋत्थ्योरजिह्वं त्रिपंचकम् ॥
 हिरण्येन नरं च परमे व्योमनित्यपि ॥ १२ ॥ उर्विया स्वप्रया वारवधाददुहवैधी ॥ यजध्वैनमेमसि च ह्यात्वी गत्वा पचास्थयीः ॥ १३ ॥
 गोनांचापारिद्धवृत्ताश्चतुरिग्रीसितादिका ॥ पश्येदधद्रथपि प्रमिणांतित्यवीवृधत् ॥ १४ ॥ मित्रयुश्च दुरस्वा वा हात्वा मुधितमित्यपि ॥ दधत्याद्या
 स्ववद्विश्च समुवेति च धिष्व च ॥ १५ ॥ प्रप्राये च हरितेक्षवतः सुपथितरः ॥ रथीतरी नसताद्या अम्रभेवथो इति ॥ १६ ॥ ब्रह्माद्यादेः परस्याव्यो
 श्रावयेत्यादिके प्लुतः ॥ दाध्याश्च स्वतवान्यापौत्रिमिष्ट्व च नृमिष्टुतः ॥ १७ ॥ अभीषुण ऋतावाहं न्यषीदन्नृमणा अपि ॥ चतुर्विधाद्बहुलकालप्रवृत्तेप्रवृ
 त्तितः ॥ १८ ॥ विभाषयान्यथाभावात्सर्वं सिद्धयेच्च वैदिकम् ॥ भवाद्या धातवो ज्ञेयाः परस्मैपदिनस्मृताः ॥ १९ ॥ एधाद्या आत्मनेभाषा उदात्ताः
 षट्त्रिंशत्संख्यकाः ॥ अतादयोऽष्टत्रिंशच्च परस्मैपदिनो मुने ॥ २० ॥ शोक्नुपूर्वा द्विचत्वारिंशदुक्ता च ह्यात्मने पदे ॥ उदात्तेस्तु पचाशत्पद्माद्याः परिकीर्तिताः
 ॥ २१ ॥ वर्चाद्या अनुदात्तेत एकविंशतिरीरिताः ॥ गुणदयो द्विचत्वारिंशदुदात्तेतः समीरितः ॥ २२ ॥ धिण्यादयोऽनुदात्तेतो दश प्रोक्ता हि
 शाब्दिकैः ॥ अणादयोऽप्युदात्तेतः सप्तविंशतिधातवः ॥ २३ ॥ अमादयः समुद्दिष्टाश्चतुर्विंशद्विशाब्दिकः ॥ द्विसप्ततिमिता मव्यसुखाश्चोदात्तबंधना ॥ २४ ॥
 स्वर्तिद्धाबुधातुस्तु एक एव प्रकीर्तितः ॥ क्षुधादयोऽनुदात्तेतो द्विषंपचाशदुदाहृताः ॥ २५ ॥ छुषिगद्या उदात्तेतोऽष्टाशीतिधातवो मताः ॥ ह्युताद्या अनु
 दात्तेतो द्वाविंशतिरतो मताः ॥ २६ ॥ पितृस्योदश घटादिष्वेनुदात्तेत ईरितः ॥ ततो ज्वलदुदात्तेतो द्विषचाशन्मितास्तथा ॥ २७ ॥ स्वरितद्विजुसंभोक्त
 स्तनहेत्राजुतस्त्रयः ॥ अनुदात्तेत अख्याता भाद्युदात्ता इतः स्यमात् ॥ २८ ॥ सहोऽनुदात्तेदेकस्तु रमकोऽव्यात्मनेपदी ॥ सदस्त्रय उदात्तेतः कुचाद्दिदा
 उदात्त इत् ॥ २९ ॥ स्वरितः पञ्चत्रिंशद्विकाद्याश्च ततः परम् ॥ स्वरितेच्छिञ्मृआद्याश्चत्वार स्वरितेत्ततः ॥ ३० ॥ धेटः परस्मैपदिनः षट्चत्वारि
 शदुदीरिताः ॥ अष्टादश स्मिञाद्यास्तु आमनेपदिनो मताः ॥ ३१ ॥ ततस्त्रयोऽनुदात्तेतः पूडाद्याः परिकीर्तिताः ॥ हपरस्मैपदी चात्मनेभाषास्तु
 गुणात्रयः ॥ ३२ ॥ रमब्बद्भ्यनुदात्तेतो त्रिद्विदोदात्त इन्मतः ॥ परस्मैपदिनः पंच दश स्कम्भवादयस्तथा ॥ ३३ ॥ कितधातुरुदात्तेच्च दानशानोभ
 यात्मकौ ॥ स्वरितः पचाद्यंकाः परस्मैपदिनो मताः ॥ ३४ ॥ स्वरितेत्तस्त्रयैश्चतौ वदवची परिभाषिणौ ॥ भवाद्या एते षडधिकं सहस्रं धातवो
 मताः ॥ ३५ ॥ परस्मैपदिनः प्रोक्ता वदाश्चपि हनेति च ॥ स्वरितेतो द्विषाद्यास्तु चत्वारो धातवो मताः ॥ ३६ ॥ चक्षिडैकः
 समाख्यातो धातुरात्मनेपदी ॥ इयादयोऽनुदात्तेतो धातवस्तु त्रयोदश ॥ ३७ ॥ आत्मनेपदिनौ प्रोक्तौ षड्दशीद्भौ शाब्दिकैर्मुने ॥ परस्मैपदिनः
 प्रोक्ता धुमुलाः सप्त धातवः ॥ ३८ ॥ स्वरितेदुर्णआख्यातो धातुरेको मुनीश्वर ॥ धुमुलास्त्रय उद्दिष्टाः परस्मैपदिनस्तथा ॥ ३९ ॥ धुजेकरस्तु समा

ख्यातः स्मृतो नारद शाब्दिकैः ॥ ४० ॥ अष्टादश रात्रभृतयः परस्मैपदिनः स्मृताः ॥ इड्छात्मनेपदी प्रोक्तो धातुनार्द केवलः ॥ ४१ ॥ विदाद
यस्तु चत्वारः परस्मैपदिनो मताः ॥ जिष्वाथये समुद्दिष्टः परस्मैपदिकस्तथा ॥ ४२ ॥ परस्मैपदिनश्चैव ते मयोक्ताः स्यमादयः ॥ दीधीड्वीड्
स्मृतौ धातु आत्मनेपदीनौ मुने ॥ ४३ ॥ प्रयादयस्त्रयश्चापि उदात्तेतः प्रकीर्तिताः ॥ चकीर्तं च हुङ् प्रोक्तोऽनुदात्तेनमुनिसत्तम ॥ ४४ ॥ त्रिसप्तति
समाख्याता धातवोऽदादिके गणे ॥ दादयो धातवो वेदाः परस्मैपदिनो मताः ॥ ४५ ॥ स्वर्तिद्वै भृञ्ख्यात उदात्तद्वक् प्रकीर्तितः ॥ माङ्हाङ्हाव
नुदात्तेतौ स्वस्तिद्वाहनाधतुषु ॥ ४६ ॥ वाणितिराद्यान्त्रयश्चापि स्वरिते उदाहताः ॥ घृमुवा द्वादश तथा परस्मैपदिनो मताः ॥ ४७ ॥ द्वाविंश
तिरिहोद्दिष्टा धातवो ह्रादिके गणे ॥ परस्मैपदिनः प्रोक्ता दिपाद्याः पंचविंशतिः ॥ ४८ ॥ आत्मनेपदिनौ धातु वृङ्हुङ्हावपि नारदा ॥ ओदितः
पृङ्मुखाः सप्त आत्मनेपदिनो मताः ॥ ४९ ॥ आत्मनेपदिनो विप्र दीङ्मुखास्त्विह कीर्तिताः ॥ स्यतिप्रभृतयो वेदाः परस्मैपदिनो मताः ॥ ५० ॥
जन्यादयः पंचदश आत्मनेपदिनो मुने ॥ मृषाद्याः स्वरितस्तु धातवः पंच कीर्तिताः ॥ ५१ ॥ एकादश पदाद्यास्तु ह्यात्मनेपदिनो मताः ॥ राघोः
कर्मक एवात्र वृद्धौ स्वादिभुरादिके ॥ ५२ ॥ उदात्तेतस्तुदाद्यास्तु त्रयोदश समीरिताः ॥ परस्मैपदिनोऽष्टात्र राघाद्याः परिकीर्तिताः ॥ ५३ ॥ समा
द्याश्चाथुदात्तेतः षट्चत्वारिंशदुदीरिताः ॥ चत्वारिंशच्छतं चापि दिवादौ धातवो मताः ॥ ५४ ॥ स्वादयः स्वरितोक्ता धातवः परिकीर्तिताः ॥
सप्ताख्यातो दुनोतिस्तु परस्मैपदिनो मुने ॥ ५५ ॥ अष्टिघावनुदात्तेतौ धातु द्वौ परिकीर्तितौ ॥ परस्मैपदिनस्त्वत्र तिकाद्यास्तु चतुर्दश ॥ ५६ ॥
द्वात्रिंशद्वातवः प्रोक्ता विप्रेन्द्र स्वादिके गणे ॥ स्वरितः षडाख्यातास्तुदाद्या मुनिसत्तम ॥ ५७ ॥ ऋण्युदात्तेज्जुषीष्वो अत्मनेपदिनोर्णवाः ॥ ब्रश्वा
दय उदात्तेतः प्रोक्ताः पंचाधिकं शतम् ॥ ५८ ॥ गृथुदात्तेदिहोद्दिष्टो धातुरेको मुनीश्वर ॥ णमुखाश्चैव चत्वारः परस्मैपदिनो मताः ॥ ५९ ॥ कुङ्
ख्यातोऽनुदात्तेषु कुदाद्याः पूर्तिमागताः ॥ षट् मृङ् चात्मनेपदिनो षट् परस्मैपदे रिणैः ॥ ६० ॥ आत्मनेपदिनो धातु इङ्धृङ्द्वौ चाथुदाहृतौ ॥
प्रच्छादिषोडशाख्याताः परस्मैपदिनो मुने ॥ ६१ ॥ स्वरितैः षट् ततश्च प्रोक्ता मिलमुवा मुने ॥ कृतीप्रभृतयश्चापि परस्मैपदिनस्त्रयः ॥
॥ ६२ ॥ सप्त पंचाशदधिकानुदादौ धातवः शतम् ॥ स्वरितैः रुधोनंदा परस्मैभाषितः कृती ॥ ६३ ॥ जिङ्धीतोऽनुदात्तेतस्त्रयो धातव
ईरिताः ॥ उदात्तेतः शिषपिषरुघाद्याः पंचविंशतिः ॥ ६४ ॥ स्वस्तिस्तन्नोः सप्त धातवः परिकीर्तिताः ॥ मनुवन्वात्मनेभाषौ स्वरिते
न्कुनुदाहृतः ॥ ६५ ॥ ततो द्वौ कीर्तितौ विप्र धातवो दश शाब्दिकैः ॥ क्रयाद्याः सप्तोभयेभाषाः सौत्राः स्तेन्वादिकास्तथा ॥ ६६ ॥ परस्मै

[illegible]

जम् ॥ ४ ॥ निषेकजन्मरिष्टानि द्वायुदायो दशकमः ॥ कर्माजीवं चाष्टवर्गो राजयोगाश्च नामसाः ॥ ५ ॥ चंद्रयोगाः प्रब्रज्याख्या राशिशीलं च दृक्फलम् ॥ ग्रहभावफलं चैवाश्रययोगप्रकरणैके ॥ ६ ॥ अनिष्टयोगाः द्वीजन्मफलं नियणमेव च ॥ नष्टजन्मविधानं च तथा द्रेष्काणलक्षणम् ॥ ७ ॥ संहिताशास्त्ररूपं च ग्रहचारोऽदलक्षणम् ॥ तिथिवासरनक्षत्रयोगतिथ्यर्द्धसंज्ञकाः ॥ ८ ॥ मुहूर्तोपग्रहाः सूर्यसंक्रातिर्गोचरः क्रमात् ॥ चंद्रता रावलं चैव सर्वल्लार्तिवाह्वयः ॥ ९ ॥ आधानपुंससंमंतजनानामाश्रुमुक्तयः ॥ चौलङ्क्यण्यं मौजी क्षुरिकाबंधनं तथा ॥ १० ॥ समावर्तनवैवाहप्रतिष्ठासंलक्षणम् ॥ यात्राप्रवेशनं सद्योवृष्टिः कर्मविलक्षणम् ॥ ११ ॥ ज्योतिषलक्षणं वैव सर्वं संक्षेपतो ब्रूवा ॥ एकं दश शतं चैव सहस्रायुतलक्षणम् ॥ १२ ॥ प्रयुतं कोटिसंज्ञां चोर्बुदमब्जं च सर्वकम् ॥ निरखं च महापद्मं शंकुर्जलधिरैव च ॥ १३ ॥ अत्यं मध्यं पराद्धं च संज्ञा दशगुणोत्तराः ॥ क्रमादुत्क्रमतो वापि योगः कार्योत्तरं तथा ॥ १४ ॥ हन्याद्वुणेन गुण्यं स्यात्तेनैवोपातिमादिकानां ॥ शुद्धद्वयोयद्वुणश्च भाज्यात्यात्तफलं मुने ॥ १५ ॥ समांकतोऽथो वर्गस्यात्ममेवाहुः कृतिं एव मुहुर्वर्गमूलं जायते च मुनीश्वरा ॥ समन्यद्वहतिः प्रोक्तो घनस्तत्र विधिः पदे ॥ १८ ॥ प्रोच्यते विषमं त्वाद्यं समे द्वे च ततः परम् ॥ विशोध्यं विषमादं न्यूनं तन्मूलमुच्यते ॥ १९ ॥ त्रिघ्राद्वेजन्मूलकृत्या समं मूले न्यसेत्फलमातकृतित्वेन निहतात्रिघ्नौ चापि विशोधयेत् ॥ २० ॥ घनं च विषमादेवं घनमूलं मुहुर्भवेत् ॥ अन्योन्यहारनिहतौ हरशौ तु समुच्छिदा ॥ २१ ॥ लब्धा लब्धश्च हरा हरश्चा हि सवर्णनमाभागप्रभागे विज्ञेयं मुने ॥ शान्नार्थचित्तकैः ॥ २२ ॥ अनुबंधेऽपवाहे चैकस्य चेदधिकोनकः ॥ भागास्तलस्थहारो हं स्वांशधिकेन तात् ॥ २३ ॥ जनेन चापि गुणयेद्वर्णं चितयेत्तथा ॥ कार्यस्तुल्यहारं शानां योगश्चाप्यंततो मुने ॥ २४ ॥ अहारशौ ह्वयं तु कल्पयेद्वरमयथा ॥ अंशाहतिश्छेदघातद्विभुषणने फलम् ॥ २५ ॥ छेदं चापि लवं विद्ध न्यस्वित्यं हरस्य च ॥ शेषः कार्यो भागहारं कर्तव्यो गुणनाविधिः ॥ २६ ॥ हाशयोः कृती वर्गे घनौ घनविधौ मुने ॥ पदसिद्धये पदे कुर्यादथो खं सर्वतश्च खम् ॥ २७ ॥ छेदं गुणं छेदं वर्गं मूलं पदं कृतिमात्रेण स्वं स्वमृणं कुर्याद्वश्ये राशिप्रसिद्धये ॥ २८ ॥ अयं स्वांशधिकोने तु लब्धाब्धोनो हरो हः ॥ अंशस्त्वविकृतस्तत्र विलोमे शेषमुक्तवत् ॥ २९ ॥ उद्दिष्टराशिः संक्षिप्तौ हतोऽथो रहितो युतः ॥ इष्टवृद्धेनैतेन भक्त्याराशिनीशितः ॥ ३० ॥ योगोन्त्यरेणोनयुतोद्वितोराशीतसंक्रमे ॥ राश्यंतरहत्तं वर्गोत्तरं योसुतश्च तौ ॥ ३१ ॥ गजगृष्टकृतिव्यंका दलित्वा चेष्टभाजिता ॥ एकोऽस्य वर्गो दलितः सैको राशिः परो मतः ॥ ३२ ॥ द्विगुणेषुदत्तं रूपं श्रेष्ठं प्रात्रूपकं परम् ॥ वर्गयोगांतरे व्येके राश्योर्वर्गौस्त एतयोः ॥ ३३ ॥ इष्टवर्गकृतिश्चेष्टघनोष्ट्रौ च

सैकौ ॥ एषीस्यानामुभे व्यक्ते गणित व्यक्तमेव च ॥ ३४ ॥ गुणप्रमूलोनयुतः सगुणद्वै कृतं पदम् ॥ दृष्टस्य च गुणाद्धौ न युतं
 वर्गीकृतं गुणः ॥ ३५ ॥ यदा ल्वोनपुत्राशिर्दृश्यं भागेनयुग्मुवा ॥ भक्तं तथा मूलगुणं ताभ्यां साध्योथ व्यक्तवत् ॥ ३६ ॥ प्रमाणेच्छे सजातीये
 आद्येते मध्यं फलम् ॥ इच्छप्रमाद्यहत्संष्ट्र फलं व्यस्ते विपर्ययात् ॥ ३७ ॥ पंचरास्यादिकेऽन्योन्यपक्षं कृत्वा फलच्छिदाम् ॥ बहुराशिवधं
 भक्ते फलं स्वस्वपवेन च ॥ ३८ ॥ इष्टकर्मवधेर्मूलं च्युतं मिश्रात्कलंतरे ॥ मानप्रकालश्चातीतकालाप्रफलसंहताः ॥ ३९ ॥ स्वयोगभक्तानिघ्नाः
 स्युः संप्रयुक्तदलानि च ॥ बहुराशिफलात्स्वलम्प्राशिमामफलं बहु ॥ ४० ॥ चेद्राशिविवरं मासफलांतरहतं च यः ॥ क्षेपा मिश्रहताः क्षेपयोगभक्ताः
 फलानि च ॥ ४१ ॥ भजेच्छिदोशैस्तैर्मिश्रे रूपं कालश्च पूतिकृत् ॥ पूर्णो गच्छेत्समेध्यव्यसेवर्गोद्धितेत्यतः ॥ ४२ ॥ व्यस्तं गच्छतं फलं यद्गुणवर्ग
 भवति तत् ॥ व्यक्तं ध्येकगुणांतं च प्राघ्नं मानं गुणोत्तरे ॥ ४३ ॥ भुजकोटिकृतिर्योगमूलं कर्णश्च दोर्भवेत् ॥ श्रुतिकृत्स्तरपदं कोटिदोः कर्णवर्गयोः
 ॥ ४४ ॥ विवरात्कर्णपदं क्षेत्रे त्रिचतुस्त्रके ॥ राशोरंतरवर्गेण द्विघ्नं घाते युते तयोः ॥ ४५ ॥ वर्गयोगोथ योगांतरं हतिवर्गांतरं भवेत् ॥ व्यास आकृ
 तिसंक्षणो व्यासास्यात्परिधिमुने ॥ ४६ ॥ ज्याव्यासयोगविवराहतमूलोनितोऽर्द्धतः ॥ व्यासः शरः शरोनाच्च व्यासाच्छरगुणात्पदम् ॥ ४७ ॥
 द्विघ्न जीवाथ जीवाद्धवर्गे शरहते युते ॥ व्यासोष्टतेभवेदं प्रोक्तं गणितकोविदैः ॥ ४८ ॥ चापोननिघ्नः परिधिः प्रमाहूः परिधेः कृते ॥
 तुर्यांशेन शरध्वेनोघेनिनाघं चतुर्गणम् ॥ ४९ ॥ व्यासघ्नं प्रभजेद्विघ्न ज्या काशं जायते स्फुटा ॥ ज्यांश्रीषुघ्नोवृत्तवर्गोब्धिघ्नव्यासाब्धमौर्विहत् ॥ ५० ॥
 लब्धोनवृत्तवर्गाद्विपदेशोत्पतिते घतुः ॥ स्थूलमध्याष्टवर्गमेधो वृत्ताकाशेषभागिकः ॥ ५१ ॥ वृत्तांशं शकृतिर्वेधनिघ्नयनकरामितौ ॥ वारं व्यासहतं
 देर्ध्वबंधं गुलहतं पुनः ॥ ५२ ॥ खखंदुरामविहतं मानं द्रोणादिवारिणः ॥ विस्तारायामवेधानां गुल्योन्योऽन्योऽन्यनाडिघ्नाः ॥ ५३ ॥ रसांकाश्राब्धिभिर्भ
 क्ता धान्यं द्रोणादिकांमितिः ॥ उत्सेधव्यासैर्ध्याणमंगुल्यान्यस्य नो द्विज ॥ ५४ ॥ मिथोऽघ्नानि भजेत्स्वाक्षैर्द्रोणादिमितिर्भवेत् ॥ विस्ताराद्यं
 गुलान्येवं मिथोऽघ्नान्यपसांभवेत् ॥ ५५ ॥ वाणेभमागणैर्लब्धं द्रोणाद्यं मानमादिशेत् ॥ दीपशंकुतलच्छिद्रघ्नः शंकुर्भवेत्संयुने ॥ ५६ ॥ नगेन
 दीपकशितौच्यभक्तो ह्यथ भोदने ॥ शंकौ नृदीपाधशिखिद्रघ्नैर्दीपौ च्यं नरान्विते ॥ ५७ ॥ विशंकुदीपौ च्यगुणाच्छाया शंकुद्रुता भवेत् ॥ दीपशंकुतरं
 चाथ च्छायाग्रविवरघ्नमा ॥ ५८ ॥ मानांतरद्विद्वमिः स्यादथोभनराहतिः ॥ प्रभाता जायते दीपशितौच्यं स्यान्निराशिकात् ॥ ५९ ॥ एतत्संक्षे
 पतः प्रोक्तं गणिते परिकर्मकम् ॥ ग्रहमध्यादिकं वक्ष्ये गणिते नातिविस्तारं ॥ ६० ॥ युगमानं स्मृतं विप्रं स्वचतुष्करदार्णवाः ॥ तद्

शंशास्तु चत्वारः कृत्वाख्यं पादमुच्यते ॥६३॥ त्रयस्त्रेता द्वापरः द्वौ कलियुगः प्रकीर्तितः ॥ मनुकृताब्दसंहिता युगानामेकसप्ततिः ॥६२॥ विधिर्हने
 स्तुविधिर्द्वे मनवस्तु चतुर्दश ॥ तावत्येव निशा तस्य त्रिंशद् परिकीर्तिता ॥६३॥ स्वयंभुवा शरगतानब्दान्संपिब्य नारद ॥ स्वचरानयनं कार्यमथ
 वेष्टुमुमादितः ॥६४॥ युगे सूर्यज्ञशुक्राणां स्वचतुष्करदार्णवाः ॥ पूजाकिंयुरुक्षुक्राणां भगणापूर्वपापिनाम् ॥६५॥ इंदोरसाग्नित्रिंशु सप्त भूधर्मार्म
 णाः ॥ दक्षत्रयाष्टसार्कश्चिलोचनानि कुजस्य तु ॥६६॥ बुधशीघ्रस्य शून्यदुस्वाद्रिच्यं कनगेंदवः ॥ बृहस्पतेः खदस्ताशिवेदस्त्रद्वयस्तथा ॥६७॥
 शितशीघ्रस्य यज्जणसत्रियमाशिवस्वभूधराः ॥ शनैर्भुजगष्टपचस्ववेदिनाशकराः ॥६८॥ चंद्रोच्चस्याग्निशून्याशिवसुसर्पाणां युगे ॥ वामं पातस्य
 च स्वश्रियमाशिवशिखिदस्तकाः ॥६९॥ उदयादुदयं भानोर्भूमेः साचेन वासराः ॥ वसुधैष्टाद्रिरूपांकसताद्रितिययो युगे ॥७०॥ षड्
 वहिर्त्रिदुतार्कतितथयश्चाधिमामसकाः ॥ तिथिक्षयायमार्थादिद्विचष्टव्योमशराशिवनः ॥७१॥ स्वचतुष्का समुद्राष्टकुर्पचरविमासकाः ॥
 षट्स्यत्रिवदग्निपंचशुभ्रशुभ्रामासकाः ॥७२॥ प्रागतेः सूर्यमंदस्य करुपेसताष्टवहयः ॥ कौजस्य वेदस्वयमा बौधस्याष्टवहयः ॥७३॥ स्वखं
 भ्राणि जैवस्य शौक्रस्याधुगुणेष्वः ॥ गोघ्नयः शनिमंदस्य पातानामथवा मतः ॥७४॥ मनुदस्तास्तु कौजस्य बौधस्याष्टाष्टसागराः ॥ कृताद्रिचंद्रा
 जैवस्य शौक्रस्याग्निखनंदकाः ॥७५॥ शनिपातस्य भगणाः करुपे यमस्तर्तवः ॥ वर्तमानयुगे पानावत्सराभगणाभिधाः ॥७६॥ मासीकृतायुता
 मासैर्मेष्टुशुक्रादिभिर्गतेः ॥ पृथक्त्थासिधिमामसशमूर्यमासविभाजिताः ॥७७॥ अथाधिमामसैर्युक्ता दिनीकृत्य दिनान्विताः ॥ द्विस्थास्तितिक्षया
 भ्यस्ताश्चंद्रावासरभाजिताः ॥७८॥ लथोनरात्रिरहितालंकार्यामर्द्धरात्रिकः ॥ सावनोद्युगसोरकार्दिर्दिनमासाब्दयास्ततः ॥७९॥ सप्तभिः क्षपितः
 शेषः सूर्याद्योवासरेश्वरः ॥ मासाब्ददिनसंख्यासंदित्रिंशु रूपसंयुतम् ॥८०॥ सप्तोद्धनावशेषौ तौ विज्ञेयौ मासवर्षौ ॥ स्नेहस्य भगणाभ्यस्तो दिन
 राशिः कुवासरैः ॥८१॥ विभाजितो मध्यगत्या भगणाद्विभो भवेत् ॥ एवं ह्यशीघ्रमंदज्ञये प्रोक्ताः पूर्वपापिनः ॥८२॥ विलोमगतयः पाता
 स्तद्वचकाष्विशोधिताः ॥ योजनानि शतान्यष्टौ भूकणौ द्दिगुणः स्मृतः ॥८३॥ तद्वर्गतो दशगुणत्पद भूपरिधिर्भवेत् ॥ लंबज्यामस्वर्जवातः
 स्फुटो भूपरिधिः स्वकः ॥८४॥ तेन देशांतराभ्यस्ता ग्रहसुक्ताविभाजिता ॥ कलादितफलं प्राच्यैः ग्रहेभ्यः परिशोध्यते ॥८५॥ रेखाप्रतीचि
 संस्थाने प्रक्षिपेत्सुः स्वदेशतः ॥ राक्षसातपदेवैकशैल्योर्मध्यसूत्राणाः ॥८६॥ अवंतिकारोहतिकं तथा सन्निहितं सरः ॥ वागप्रवृत्तिवाग्देशं क्षयाद्धं
 भ्यधिको भवेत् ॥८७॥ तद्देशांतनाडीभिः पश्चाद्ने विनिर्दिशत् ॥ इष्टनाडीगुणा मुक्तिः षष्टया भक्ता कलादिकम् ॥८८॥ गते शोद्धयं तथा योज्यं

गम्ये तात्कालिको ग्रहः ॥ भवककलिशाश्वत्थः परमं दक्षिणोत्तरम् ॥ ८९ ॥ विशिष्यते स्वपातेन स्वक्रान्त्यतादनुष्णुः ॥ तत्र वासं द्विगुणितजी
वद्विगुणितं कुजः ॥ ९० ॥ बुधशुक्रार्कजाः परितेर्विशिष्यते चतुर्गुणम् ॥ राशिलिप्ताष्टमो भागः प्रथमं ज्याद्विसुच्यते ॥ ९१ ॥ ततो द्विभक्तलब्धोनामि
श्रितं तद्वितीयकम् ॥ आद्येनैव क्रमानिडान्भक्तलब्धोनामिर्नैर्धुतान् ॥ ९२ ॥ खंडकाः स्युश्चतुर्विंशा ज्याद्विपिडाः क्रमादमी ॥ परमा पक्रमज्या तु सप्तसंश्र
गुणद्वयः ॥ ९३ ॥ तद्वृणज्या त्रिजीवाता तच्चापं क्रांतिरुच्यते ॥ ग्रहं संशोध्य मंदोच्चतथा शीघ्रादिशोध्य च ॥ ९४ ॥ शेषं कंदपदं तस्माद्वृणज्या
कोटिरेव च ॥ गताद्वृणज्याविषमे गम्यात्कोटिः पदे भवेत् ॥ ९५ ॥ समेति गम्याद्वाहुज्या कोटिज्यादुगता भवेत् ॥ लिप्तास्तत्त्वयमैभक्ता लब्धज्या
पिंडकं गतम् ॥ ९६ ॥ गतगम्यांतराभ्यस्तं विभजेत्तत्त्वलोचनैः ॥ तद्वत्तत्त्वलोचनैः ॥ ९७ ॥ स्यात्क्रमज्याविधिविश्ववमुत्क्रम
ज्यागता भवेत् ॥ लिप्तास्तत्त्वयमैभक्ता लब्धज्या पिंडकं गतम् ॥ ९८ ॥ गतगम्यांतराभ्यस्तं विभजेत्तत्त्वलोचनैः ॥ तद्वत्तत्त्वलोचनैः ॥ ९९ ॥ स्यात्क्रमज्याविधिविश्ववमुत्क्रम
संशोध्य धनुरुच्यते ॥ खर्गपदपरिध्यंशा मनवः शीतगोरदाः ॥ १०३ ॥ युगमति विषमति तुनखलिमोनितास्तयोः शुभमतिर्थादयः सागिनसुराः सुयो
नवर्णवाः ॥ १०२ ॥ ओजेद्व्यग्रा च सुयमारदारुद्रागजलब्धयः ॥ कुजादीनामतः शौच्य्यायुगमतिर्थाग्निदक्षकाः ॥ १०३ ॥ गुणाग्निचंद्राः खनगाद्विर
साक्षीणि गोऽप्रयः ॥ ओजाते द्वित्रियमताद्विविश्वयमपर्वताः ॥ १०४ ॥ खर्गुदस्त्राविपदेदाः शीघ्रकर्मणि कीर्तिताः ॥ ओजयुगमंतराणामुजज्यात्रिज्य
योद्धताः ॥ १०५ ॥ युगमवृत्तेधनर्णश्यादोजदनेदधिके स्फुटम् ॥ तद्वृणो भुजकोटिज्येभगणांशविभाजिते ॥ १०६ ॥ तद्वृणज्याफलधनुर्मादं लिप्ता
दिंक फलम् ॥ शैश्यकोटिफलं केंद्रं मकरादौ धनं स्फुटम् ॥ १०७ ॥ संशोध्य तु त्रिजीवायां कर्कादौ कोटिजं फलम् ॥ तद्वृणज्याफलवर्गैक्यान्यमूलकण
श्चलाभिधः ॥ १०८ ॥ त्रिज्याभ्यस्तं भुजफलं मकरादौ धनं स्फुटम् ॥ संशोध्य तु त्रिजीवायां कर्कादौ कोटिजं फलम् ॥ १०९ ॥ तद्वृणज्याफलवर्गैक्यान्यमूलकण
क्यान्मूलं कर्णश्चलाभिधः ॥ त्रिज्याभ्यस्तं भुजफलं मकरादौ धनं स्फुटम् ॥ ११० ॥ लब्धस्य चापं लिप्तादि फलं शैश्यमिदं स्फुटम् ॥ एतदादौ
कुजादीनां चतुर्थे चैव कर्मणि ॥ १११ ॥ मांघं कर्मैकमकंदौमौमादीनामाथोच्यते ॥ शैश्यं मांघं पुनर्मांघं शैश्यं चत्वार्यनुक्रमात् ॥ ११२ ॥ अजा
दिर्केंद्रं सर्वेषां मांघं शैश्यं च कर्मणि ॥ धनं ग्रहाणां लिप्तादि तुल्यद्वगुमेव तत् ॥ ११३ ॥ अर्कबाहुफलान्यस्ता ग्रहमुक्तिविभाजिताः ॥ भवककलि
काभिस्तु लिप्ताः कार्या अर्कैर्वक्ता ॥ ११४ ॥ ग्रहभक्तः फलं कार्यं ग्रहवन्मंदकर्मणि ॥ कर्कादौ तद्वृणं तत्र मकराद्वगुणं स्फुटम् ॥ ११५ ॥ दोऽर्थो

तस्युणाभुक्तिस्तत्त्वेनोद्धृता पुनः ॥ स्मदपरीधिक्षुण्णा भगणांशोद्धृताः कलाः ॥ ११६ ॥ मंदस्फुटकृता भुक्तिः प्रोद्ध शीघ्रोच्चभुक्तिः ॥
तच्छेषं विवरेणथ हन्याच्चिज्याकर्णयोः ॥ ११७ ॥ चक्रकर्णहतं भुक्तौ कर्णे त्रिज्याधिके धनयाम्भ्रणमूनेऽधिके प्रोद्ध शेषं वक्रगतिर्भवत् ॥ ११८ ॥
कृततु चर्द्धवर्द्धैः दून्यव्यैर्कैरुणाष्टभिः ॥ शरत्तैश्चतुर्गुणैर्द्वैर्दशैर्धसुतादयः ॥ ११९ ॥ वक्रिणश्चक्रजुद्धैस्तैरैरुडितिवक्रताम् ॥ क्रमज्या विषुवद्वाधौ क्षिति
ज्या द्वादशोद्धृता ॥ १२० ॥ त्रिज्यासुणा दिनव्यासभक्ता चापं च शत्रवः ॥ तत्कर्मुक्तमुदक्रांतौ धनहीनौ प्रथमस्तैः ॥ १२१ ॥ स्वाहारात्रचतुर्गो
दिनरात्रिदले स्मृते ॥ याम्यक्रांतौ विपर्यस्ते द्विगुणैते दिनक्षये ॥ १२२ ॥ भमोगोऽष्टशतीलिताः स्वाश्विरेलोस्तथातिथेः ॥ अहलिता भगामो
गामानि भुक्त्यादिनादिकम् ॥ १२३ ॥ खीदुयोगलितास्तु योगाभमोगभजिताः ॥ गतगम्याश्च षड्विधा भुक्तियोगातनाडिकाः ॥ १२४ ॥
अर्कोनचंद्रलितास्तु तिथयो भोगभजिताः ॥ गतगम्याश्च षड्विधा नाजोभुक्तरोद्धृताः ॥ १२५ ॥ तिथयः शुक्लप्रतिपदो द्विधाः पेंका न
गाहताः ॥ शेषं बवो बालवश्च कौलवस्तैतिलो गरः ॥ १२६ ॥ वणिजोभ्रे भवेद्विष्टिः कृष्णभूतापराद्धतः ॥ शकुनिनागश्च चतुष्पदं किंस्तु
मेव च ॥ १२७ ॥ शिलतलेवसंशुद्धे वज्रलेपेतिवासमे ॥ तत्र शक्रांशुलेरिष्टैः समंडलमालिखेत् ॥ १२८ ॥ तन्मध्ये स्थापयेच्छंङ्कुं कल्पन
द्वादशांशुलम् ॥ तच्छायार्घ्यं स्पृशेद्यत्र दत्तं पूर्वापराह्नयोः ॥ १२९ ॥ तत्र विंदुं विधायोभौ दृत्ते पूर्वापराभिधौ ॥ तन्मध्ये तिमिना रेखा कर्तव्या
दक्षिणोत्तरा ॥ १३० ॥ याम्योत्तरदिशोर्मध्ये तिमिना पूर्वपश्चिमा ॥ दिग्मध्यमन्तैः संसाध्या विदिशस्तद्वदेव हि ॥ १३१ ॥ चतुरस्तं बहिः
कुर्यात्तन्मैर्ध्याद्विनिर्भूतैः ॥ भुजसूत्रांशुलेस्तत्र दत्तैरिष्टप्रभा मता ॥ १३२ ॥ ग्राह्यपश्चिमाश्रिता रेखा प्रोच्यते सप्तमंडलम् ॥ भमंडलं च
विषुवन्मंडलं परिकीर्तितम् ॥ १३३ ॥ रेखा ग्राह्यपरा साध्या विषुवद्वाधया तथा ॥ इष्टच्छायाविषुवतोर्मध्येह्यग्राभिधीयते ॥ १३४ ॥ शंकु
च्छायाकृतिभुतेर्मूलं कर्णोऽय वर्गतः ॥ प्रोद्ध शंकुदृते मूलं छाया शंकुविपर्ययात् ॥ १३५ ॥ त्रिशतदृत्योयुगे भानां चक्रं प्राक्यपरिलंबेते ॥ तद्गुणा
द्भूदिनैर्भक्त्या द्युगणाद्यदवाप्यते ॥ १३६ ॥ तद्दोह्निचिन्नादशार्चनांशा विज्ञेया अयनाभिधाः ॥ तत्संस्कृताह्लात्कारातिच्छायावरदलादिकम् ॥ १३७ ॥
शंकुच्छायाहते त्रिज्ये विषुवत्कर्कभाजिते ॥ लंबाक्षज्यं तयोश्चायं लंबाक्षौ दक्षिणौ सदा ॥ १३८ ॥ साक्षात्कर्कमभुतिर्दिक्सांम्यैतरमन्यथा ॥
शेषद्वानांशाः सूर्यस्य तद्बाहुज्याय कोटिजाः ॥ १३९ ॥ शंकुमनंगुलाभ्यस्ते भुजत्रिज्ये यथाक्रमम् ॥ कोटीज्यायाविभज्याते छाया
कर्णाबिर्हिदले ॥ १४० ॥ स्वाक्षार्कनतभागानां दिक्सांम्यैऽतरमन्यथा ॥ दिग्भेदोपक्रमः शेषस्तस्य ज्या त्रिज्या हता ॥ १४१ ॥ परमोपक्रमज्यात

चापमेधादिगो रविः ॥ कर्कादौ प्रोह्यचक्राद्वर्तुलादौ भार्दसंयुतात् ॥ १४२॥ मृगादौ प्रोह्यचक्रात्तु मध्याह्नः स्फुटो भवेत् ॥ तन्मं दमसकुक्षसं
 फलं मध्ये दिवाकरः ॥ १४३॥ ग्रहोदयाः प्राणहताः खसौष्टिकोदृता गतिः ॥ चक्रासवो लब्धयुती स्वाहोरात्रासः स्मृताः ॥ १४४॥ त्रिभङ्गुकर्णो
 र्द्वैगुणा स्वाहोरात्रार्द्धमाजिताः ॥ क्रमादेकद्वित्रिभाज्या तच्चापानि पृथक्पृथक् ॥ १४५॥ स्वाधोधः प्रविशोऽध्याथ मेषाह्नकोदयासवः ॥ स्वागाह्योऽधो
 गैकाः शत्र्येकं हिमांशवः ॥ १४६॥ स्वदेशचरखंडोना भवतीष्टोदयासवः ॥ व्यस्ताव्यस्तैर्युतास्तैस्तैः कर्कटाद्यास्ततस्तु यः ॥ १४७॥ उत्क्रमेण
 षडेवै भवतीष्टास्तुलदयः ॥ गतभोग्यासवः कार्यः सायनास्स्वेष्टभास्कराः ॥ १४८॥ स्वेदयात्सुहता भक्ता ऋक्तभोग्याः स्वमानतः ॥ अमीष्टघ
 टिकासुभ्यो भोग्यासूत्रप्रविशोऽधयेत् ॥ १४९॥ तद्वदेवैष्यल्लामूनेवं व्याप्तास्तथा क्रमात् ॥ शेषं त्रिंशत्क्रमाद्धयस्तमशुद्धेन विभाजितम् ॥ १५०॥
 भागयुक्तं च हीनं च व्ययनांशं तनुः कुजे ॥ प्राक्पश्चात्तनाडीभ्यस्तद्वह्नकोदयासुभिः ॥ १५१॥ भानौ क्षयधने कृत्वा मध्यलङ्गं तदा भवेत् ॥
 भोग्यासूत्रनकस्याथ भुक्तामूनधिकस्य च ॥ १५२॥ सर्पिड्यांतरल्लामूनेवं स्यात्कालसाधनम् ॥ विराहर्कभुजंशांश्चेदिंद्राणाः स्याद् ग्रहो विधोः
 ॥ १५३॥ तेषां शिवघाः शैलाप्ता व्यावर्काजः शरीरैः ॥ अर्कं विधुर्विधुं भूमा छादयत्यथ छन्नकम् ॥ १५४॥ छाद्यच्छादकमानार्धं शरोन ग्रहव
 र्जितम् ॥ तत्स्वच्छन्नं च मानैक्याद्वर्षांशषष्ठं दशाहतम् ॥ १५५॥ छन्नघ्नमस्मान्मूलं तु स्वांगोनलौवपुर्हतम् ॥ स्थित्यर्द्धं घटिकादिस्याद्व्यंगं बाह्वं शत
 मितैः ॥ १५६॥ इष्टैः पलैस्तदूनाढ्यं व्यगावूनेऽर्कषट्छुणः ॥ तदन्यथाधिके तस्मिन्नेवं स्पष्टे सुखांत्यगे ॥ १५७॥ ग्रामेन स्वाहते छाद्यमानामे स्युर्विशो
 पकाः ॥ पूर्णांतं मध्यमत्र स्याद्दशार्तिजं त्रिभोनकम् ॥ १५८॥ पृथक् तत्क्रान्त्यक्षभागसंस्कृतौ स्युर्नांशकाः ॥ तद्विंशशकृतिद्वयूनाद्वर्कियुता हरिः ॥
 ॥ १५९॥ त्रिभागांर्कविंशेषांशोऽनघाः ॥ पुंरंगः ॥ हरात्तलंबनं स्वर्णवित्रिभेर्कोधिको नके ॥ १६०॥ विश्वच्चलंबनकलाब्धोनस्तु तिथिवद्युः ॥
 शरोनलंबनषड्घ्ने तल्लषाढ्योनवित्रिमात् ॥ १६१॥ नतांशास्तज्जंसांने प्राधृतस्तद्विजितः ॥ शब्देदुल्लिप्तैः षडभिस्तु भक्तानतिर्नांशदिक् ॥ १६२॥
 तयोर्नाट्योहभिनैकदिक्शरः स्फुटतां व्रजेत् ॥ तत्छन्नस्थितिदले साध्ये स्थित्यद्वपट्त्रिभिः ॥ १६३॥ अंशस्तौर्वित्रिभं द्विस्थलंबनेतयोः पूर्ववत् ॥
 संस्कृतेस्ताभ्यां स्थित्यर्द्धं भवतः स्फुटे ॥ १६४॥ ताभ्यां हीनयुतो मध्यदर्शः कालौ सुवांतगौ ॥ अर्काद्यना विश्व इशा नवपंचदशांशकाः ॥ १६५॥
 कालांशास्तेरुनयुक्ते रवौ हस्तोदयौ विधोः ॥ दृष्ट्वा ह्यादौ खेटविंबं हगौच्ये लंबमीक्ष्य च ॥ १६६॥ तल्लंबपापविंबांतर्हगौ व्यातरविचनभाः ॥ अस्ते
 सावयवा ज्ञेया गतेष्यांस्तथयो बुधेः ॥ १६७॥ व्यस्ते युक्रांतिभागेश्च द्विघ्नतिथ्याहता स्फुटम् ॥ संस्कारदिकलंबनं भुल्लाघं प्रजायते ॥ १६८॥

सेष्वशोनाः सितं तिथ्यो बलशोन्नतं विधोः ॥ शुद्धमन्यत्र उद्राच्यं बलशुल्लेखनात् ॥ १६९ ॥ पंचत्वे गोकविशिखाः शेषकर्णहताः पृथक् ॥
विकृत्यकार्गसिद्धाग्निभक्तालब्धो न संयुताः ॥ १७० ॥ त्रिज्याधिकेने श्रवणे वपुषि स्युर्हताः कुजात् ॥ ऋज्वोरहृज्वीर्विवरं गत्यंतरविभाजितम् ॥
॥ १७१ ॥ वक्रत्वं गतियोगं गम्यतीति दिनादिकम् ॥ खनत्यासंस्कृतौ वृषद्वयसायेन्यंतरं युतिः ॥ १७२ ॥ ग्राह्योदकसेयविसर
मानैक्यादोलोकं यदा ॥ यदा भेदोऽलंबाद्यं स्फुटार्थं सूर्यपर्वत ॥ १७३ ॥ एकाग्रगतौ स्यातां सूर्याचन्द्रमसौ यदा ॥ तद्युते मंडले
क्रान्त्यौ तुर्यत्वे वै धृताभिधः ॥ १७४ ॥ विपरीताग्रगतौ चंद्राकौ क्रान्तिलिप्तिकाः ॥ समास्तदा व्यतीपातो भगणाद्धै तपोयुतौ ॥
॥ १७५ ॥ भास्करद्वौ भेचक्रांतचक्राद्विधिसंस्थयोः ॥ दृक्कल्पसाधिताशादिदुक्तयोः स्वावपक्रमौ ॥ १७६ ॥ अथोजपदग्राह्येदोः क्रान्तिर्विरे
पसंस्कृता ॥ यदि स्यादधिका भानोः क्रांतेः पातो गतस्तदा ॥ १७७ ॥ न्यूना च तस्यातदा भावी वामं दृग्मपदस्य च ॥ यदान्वयत्वं विधोः
क्रान्तिः क्षपाचैव हि शुद्धयति ॥ १७८ ॥ क्रान्त्योर्जे त्रिज्ययामिस्ते परमायक्रमोद्धते ॥ तच्चापांतर्महोदयोऽर्ज्यभाविनशीतगौ ॥ १७९ ॥ शोध्यं चंद्राद्धते
पाते तत्सूयगतिताडितम् ॥ चंद्रमुत्तया हत भानौ लिप्तादिशशिवत्पलम् ॥ १८० ॥ तद्वच्छांक्रपातस्य फलं देयं विपर्ययात् ॥ क्रान्ते दृष्टतादंक्रा
ती यावत्समेतयोः ॥ १८१ ॥ क्रान्त्योः समत्वे पातोऽथ प्रक्षिप्तांशो निते विधौ ॥ हीनेऽर्द्धरात्रिकाघातो भावी तात्कालिकेऽधिकः ॥ १८२ ॥ स्थिरीकृताद्वरा
त्राद्धौ द्वयोर्विवरलिप्तकाः ॥ षष्ठ्याचंद्रमुक्ताता पातकालस्य नाडिकाः ॥ १८३ ॥ स्वीर्द्धर्मानयोर्गोर्द्ध षष्ठ्या संशुण्य भाजयेत् ॥ तद्योर्द्धतत्परेणान
स्थित्यमर्द्धां नाडिकादिवत् ॥ १८४ ॥ पातकालः स्फुटो मध्यः सोऽपि स्थित्यर्द्धवर्जितः ॥ तस्य संभवकालः स्यात्तत्संशेगेऽक्षसङ्काः ॥ १८५ ॥ अर्द्धतका
लयोर्मध्ये कालो ज्ञेयोऽतिदारुणः ॥ प्रज्वलज्ज्वलनाकारः सर्वकर्मसु गहितः ॥ १८६ ॥ इत्येतद्गणिते किंचित्योक्तं संक्षेपतो द्विज ॥ जतकं वक्ष्य
समयाद्राशिसंज्ञापुरःसरम् ॥ १८७ ॥ इति श्रीबृहन्नदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने द्वितीयपादे ज्योतिषवर्णनं नाम चतुःपञ्चाशत्तमोऽध्यायः
॥ १८८ ॥ मुद्धास्यबाहुल्कोऽतर्बस्तिव्यजसो नखः ॥ जालुजं चाश्रियुगलं कालांगानि क्रियादयः ॥ १८९ ॥ भौयास्तु जितुधेदुश्च रविसौ
म्यसिताः कुजः ॥ गुरुमर्दाकिंगुरवो मेषादीनामधीश्वराः ॥ १९० ॥ हारे विषमभेकेदोः समभे शशिसूर्ययोः ॥ आदिपञ्चनवाधीशोऽङ्काणेशाः प्रकीर्तिताः
॥ १९१ ॥ पंचेष्टाष्टाद्रिपंचांशा कुजाकीज्यज्ञशुक्राः ॥ ओजे विषयद्युग्मे त्रिंशंशेः समीरिताः ॥ १९२ ॥ क्रियणतौ लिकर्कबा मेषादिषु नवां
शकाः ॥ स्वभाद्वादशभागेऽंशः षडर्ग राशिपूर्वकम् ॥ १९३ ॥ गोजाश्च कर्कयुग्मेन रात्र्याख्या पृष्ठकोदयाः ॥ शंषा दिनाख्यास्तूभयं तिस्रिः क्रूः सौम्यः

पुमान् ॥ ६ ॥ पुमान् स्त्री च क्लीबश्चस्थिरिन्द्रस्वभावकाः ॥ मेघाद्याः पूर्वतोदिकस्थाः स्वस्वस्थानचरास्तथा ॥ ७ ॥ अजोक्षणगङ्गाकीटश्चपङ्क-
 इनादितः ॥ उच्चानि द्वित्रिमनुयुक्तिथिषुभनवांशकैः ॥ ८ ॥ तत्तत्सप्तमनीचांनि प्राङ्मध्यान्त्यांशकाः क्रमात् ॥ वर्गोत्तमाश्चराधेधु भावाद्वादाश सृतिमान् ॥ ९ ॥
 सिंहेशाविस्त्रश्चतौ लिङ्गुभाः सूर्यात्रिकोणभम् ॥ चतुरस्रं तूर्यमृत्युत्रिकोणं नवपंचमम् ॥ १० ॥ रिः फ्राष्ट्रड्कं त्रिकमं केंद्रं प्राक्वर्यसप्तखम् ॥ दृशदः
 कीटपशवो बलाब्धाः केंद्रगाः क्रमात् ॥ ११ ॥ केंद्रात्परं पणफरामपोक्लिममतः परम् ॥ रक्तः श्वेतः शुक्रनिमः पाटलो धूम्रपांडुरौ ॥ १२ ॥
 चित्रः कृष्णः पीतपिंगौ बभ्रुः स्वच्छः प्रभाक्रियात् ॥ साम्याशाल्यपुष्टत्वं स्याद्वितीये वशिर्कभात् ॥ १३ ॥ कालात्याको मनश्चन्द्रः कुजः सत्वं दचो
 बुधः ॥ जीवो ज्ञानं सुखं शुक्रः कामो दुःखं दिनेशजः ॥ १४ ॥ नृपौ रवीन्दू नेतासूक्तं कुमारो ज्ञः कवीज्यकौ ॥ सचिवो सूर्यजः प्रेल्पो भृतो ज्योति
 र्विदां वरैः ॥ १५ ॥ ताम्रशुक्लरक्तहरिर्त्पीतचित्रासिता रवेः ॥ वर्णा वअव्यहरीन्द्रा शचीकौधियापारवेः ॥ १६ ॥ रविशुक्रासाह्वकेंद्रविदाल्या दिगीश्वराः ॥
 क्षीर्जेंद्रकाररविजाः पाषा पापुतो बुधः ॥ १७ ॥ क्लीबौ बुधाकीं शुक्रेन्दू द्वियौ शेषा नराः स्मृताः ॥ शिखिदूमिपयोवारिवासिनो भूमुतादयः ॥ १८ ॥ कवी
 ज्यौ कुजसूर्यौ च वेदो ज्ञो वर्णपाः क्रमात् ॥ सौर्योऽयजाधिपः प्रोक्तो राहुल्लेच्छाधिपस्तथा ॥ १९ ॥ चंद्रार्कजीवाद्वासितौ कुजाकीं सात्त्विकादिकाः ॥ देवतेंद्र
 ग्निरेखलाभूकोसखयोपराधिपाः ॥ २० ॥ वल्लं स्थलं नवं वह्निकहतं मद्यदं तथा ॥ स्फुटितं रवितस्तदं तारं ताम्रपुनिस्तथा ॥ २१ ॥ हेमकांस्यायसी ज्यशः
 शिशिराद्याः प्रकीर्तिताः ॥ मौस्तुक्कारचंद्रशुक्रपुष्टासु च क्रमात् ॥ २२ ॥ ज्यशःत्रिकोणतुर्याष्टसप्तमान्येन वृद्धितः ॥ सौर्यज्यारापरे पूर्णे क्रमात्पर्यवति
 नारद ॥ २३ ॥ अयनक्षणघस्रतुमासार्द्धशरदो रवेः ॥ कटुतिक्तक्षारमिश्रभुगलकषायकाः ॥ २४ ॥ त्रिकोणात्सांत्पदाधर्मदुः सुखखेदपः रुहदा ॥
 जीवो जीवद्वौ सितद्वौ व्यर्का व्याराः क्रमादमी ॥ २५ ॥ वीर्द्वर्का विकुर्जेंद्रर्काः सुहदोऽन्दे रवेर्धृताः ॥ मिथोधनव्यययात्रिबंधुव्यापाराः सुहृत् ॥
 ॥ २६ ॥ ध्येकानुभक्ता मयान् ज्ञात्वा मिश्रीदीप्तहजान्मुने ॥ मन्कालोधिमुहनिम्रपूर्वकान्कल्पयेत्पुनः ॥ २७ ॥ स्वोच्चत्रिकोणगेहा प्रनवार्शैस्तथा
 नजं बलम् ॥ दिक्षु सौम्येज्ययोः सूर्यारयोः सौरैः सिताब्जयोः ॥ २८ ॥ खादतृदगनेन्ये तु वक्त्रं च समागमे ॥ उत्तरस्था दीप्तकराश्चेष्टा वीर्यशुता
 मताः ॥ २९ ॥ निशीदुक्कुजसौराश्च सर्वदा क्षोहि चापरे ॥ क्रूराः कृष्णे सिते सौम्याः मतं कालबलं बुधैः ॥ ३० ॥ सौराद्देज्यशुक्रेंद्रसूर्याधिक्यं
 परस्परम् ॥ पापास्तु बलिनः सौम्या विवक्षाः कष्टकोपगे ॥ ३१ ॥ क्लीबे तदूशनाद्वापि चंद्रार्कांशसं जनुः ॥ त्वांशे पाषाः परांशराः सौम्यालगने
 वियोनिजम् ॥ ३२ ॥ निर्बलं च तदादेश्यं वियोर्नेर्जन्म पंडितैः ॥ शीर्षं वक्त्रगले पादावसौ पृष्ठमुत्तरस्था ॥ ३३ ॥ पाश्वे कुक्षी त्वपानाग्री

मेढ्रमुष्कौ तथा स्मिफनौ ॥ पुच्छं चतुष्पदंगिषु मेघाद्या राशयः स्मृताः ॥ ३४ ॥ लग्नांशाद्ग्रहमुद्गह्वा वर्णान्वल्लुताद्भवेत् ॥ दक्समानप्रमाणंश्च
इष्टं रेखां स्मरस्थितैः ॥ ३५ ॥ वगन्ग्रहो बलाग्रो च समाशो ग्रहान्विते ॥ वंशे स्थलांबुजः सौरेर्दक्षिणयोगभावा द्विजाः ॥ ३६ ॥ विप्रलेस्तनुचंद्रज्याकं
स्तरूणां जनिं वदेत् ॥ स्थलांबुभेदोऽशङ्कतश्चतरेषामुदाहृतः ॥ ३७ ॥ स्थलांबु च पतिः सेवेदो लग्नाद्यावन्मिमे गृहे ॥ तावत् एव तरवः स्थलजा जल
जास्तथा ॥ ३८ ॥ अंतःसारा खौ सौरे दुर्भागाः क्षीरिणो विधौ ॥ भौमे कंटकिनो वृक्षा इज्ये ज्ञे सफलाफलौ ॥ ३९ ॥ पुष्पिता भार्गवे क्षिाया
श्चंद्रेऽथ कटुकाः कुजे ॥ अनुभक्षे शुभः खेटः शुभं वृक्ष कुक्षमिजम् ॥ ४० ॥ कुर्याद्विलोमगो वापि स्वाशोक्तपर्यैः समम् ॥ कुजेदुहेतुकं स्त्रीणां प्रति
मासमिहातवम् ॥ ४१ ॥ नेष्टस्येज्येऽन्यथास्ते स्त्रीयुक्तासन्नरेक्षिते ॥ पापयुक्तेक्षिते हूने रथा प्रीत्या शुभग्रहैः ॥ ४२ ॥ शुभार्कदुर्जेः स्वाशस्यैरीज्य
चांगत्रिकोणगे ॥ भवेदपत्यं विमन्द्र पुंसां सदीयशालिनाम् ॥ ४३ ॥ अक्षेऽक्रंदो कुजकीं चेतुर्द्विगोराभयप्रदौ ॥ व्ययवगो युतौ चैकद्वया मृत्यु
प्रदौ तयोः ॥ ४४ ॥ शुक्राक्रौ मातृपितरौ दिवा नक्तं शशीनजौ ॥ मातृष्वसृपितृव्यास्यौ वा पद्मेजि समे शुभौ ॥ ४५ ॥ पापदष्टे शुभे क्षीणे तुगे वा लग्ने
यमे ॥ क्षीणंदुकुजसदृष्टे मृत्युमेत्य गता युवम् ॥ ४६ ॥ युगपद्वा पृथक्संस्थौ लग्नेदू पापमध्यगौ ॥ यदा तदा गर्भयुता नारी मृत्युमवाप्नुयात् ॥
॥ ४७ ॥ लग्नाच्चंद्रावच तुर्यस्थैः पापैर्निधनगे कुजे ॥ नष्टदौ कुजरव्योश्च बंधुरिषगयोर्भूतिः ॥ ४८ ॥ तत्त्वस्तसंस्थयोर्भौमव्योः शस्त्रभवः क्षयः ॥
यन्मासाधिपतिर्नष्टस्तन्मासं संस्रवे त्यजेत् ॥ ४९ ॥ लग्नेदुर्गेः शुभैः खेटैस्त्रिकोणार्थास्तभूखगैः ॥ पापैस्त्रिषुलभस्यैः सुखी गमौ रवीक्षितः ॥
॥ ५० ॥ ओजमे पुरुषाशोऽर्केज्यदुलर्नैर्बलान्वितैः ॥ गुर्वकौ विषमस्यौ वा युंजन्म प्रवदेत्तदा ॥ ५१ ॥ युगमांशस्थितैस्तैस्तु वक्त्रेदुष्टशुभस्तथा ॥
यामस्थानगतैर्विच्यं द्वियो जन्म मनीषिभिः ॥ ५२ ॥ द्व्यंगस्था बुधसदृष्टाः स्वपक्षेय मलकराः ॥ लानं विनौजभावस्थः सौरः पुंजन्मकृतथा ॥
॥ ५३ ॥ मिथो रवीर्द्वौकीं वा पश्यतः समंग रविः ॥ वक्रो वांगविधू ओजे जहौ युगमौजसंस्थितौ ॥ ५४ ॥ कुजेक्षितेपुमांशोद्विहता कृबि जन्म
दा ॥ समे सितेदू ओजस्था जारगिज्या नृवीक्षितौ ॥ ५५ ॥ लग्नेदुसमगौ युगमस्थाने वा यमलंकराः ॥ ग्रहोदयस्थान्द्व्यंगंशांशान्पश्यति ज्ञे स्वभागगे ॥
॥ ५६ ॥ त्रितयं ज्ञांशकाष्टुग्मममित्रैः सममादिशेत् ॥ लग्ने चापांत्यभागस्थे तदंशस्थवलिग्रहैः ॥ ५७ ॥ वीर्याब्ज्वाक्सिद्धैः कोशस्थावहोगिनः ॥
सितारज्यकचंद्राकिंज्ञांशोर्कद्वयोऽधिपाः ॥ ५८ ॥ मासानां तत्समं वाच्यं गर्भस्थस्य शुभाशुभम् ॥ त्रिकोणे ज्ञे परैर्नष्टैर्द्विसुखाद्विकपान्वितः ॥ ५९ ॥
अवागावादावशुभैर्भंसंधिस्थैः प्रजायते ॥ वीरान्सगीश्चदृष्टेष्वष्टाकतभंसंहिताः ॥ ६० ॥ आरगकीं चेज्यमांशस्थौ सदेतोगर्भकस्तदा ॥ खभजे भुवि

मंदारहृष्टे कुब्जस्तु गर्भेणः ॥ पंगुमीने यमेद्वारैर्दृष्टयगिभसंधिगे ॥ ६१ ॥ पापैजडो विधौ गर्भः शुभदृष्टिविवर्जिते ॥ मृगात्यगे वामनकः सौरैर्द्रकनिरी-
क्षिते ॥ धीनयोदपगौरुथशैः पापास्तेरसिरोह्मदाः ॥ ६२ ॥ र्वीदुयुक्ते सिंहगे माहेयाकिनीक्षिते ॥ नेत्रहीना मिश्रखेटदृष्टे बुदुदलोचनाः ॥
वयजो वामनयनं दक्षं सूर्यो विनाशयत् ॥ ६३ ॥ नेष्टा योगाः शुभैर्दृष्टाः पापाः स्युर्नात्र संशयः ॥ मंदेऽस्तं मदमंशगे निषेकेऽदत्रये जनिः
॥ ६४ ॥ द्वादशाब्दे शशिन्येवं सुतावपि विचिंतयेत् ॥ ६५ ॥ आधानेदुद्वादशांशा पापास्तद्वाशभिः पुरः ॥ ६६ ॥ शशकिं जन्मभागादिद्वि-
प्रमिष्टकलाः स्मृताः ॥ ६७ ॥ पितुः प्ररोक्षे जन्मस्यादिन्दौ लग्नमपश्यति ॥ ६८ ॥ मध्याह्नष्टके विदेशस्थे जनने नारिजन्म वै ॥ मंदेगस्थे कुजे
स्ते च झोरुजि मध्यगे विधौ ॥ ६९ ॥ पापगिब्जे त्रिभागे लौ स्वायैः सद्विरुद्धतः ॥ सूर्यस्तद्वष्टिगो वापि ज्ञयो ज्योतिर्विदां वरैः ॥ ७० ॥
चतुष्पदक्षगे भानी शेषैर्बल्युतैः खगैः ॥ कोशादतौ तु यमलौ जायेते मुनिसत्तम ॥ ७१ ॥ साकर्यसिंहोद्भाजसे भांशतुत्यांगनालयुक् ॥ लग्नमिंदु-
च सार्कंदुं न पश्यति यदा गुरुः ॥ ७२ ॥ सपापगोऽर्को जायो वा पर्वीर्यप्रसूतिहृत् ॥ पापभस्थौ पापखेटैः सूर्यार्धान्निकोणगौ ॥ ७३ ॥ विदेशगः
पिताष्टद्वः सेवा राशिवशात्पत्ये ॥ पूर्ण इदौ स्वभेशे ज्ञे शुभे सुव्यवृजे तनौ ॥ ७४ ॥ द्यूनस्थे वा विधौ यत्तेगना नारी प्रसूयते ॥ अब्धांगमन्मगः पूर्णे
ज्यो वा पश्यति नारद ॥ ७५ ॥ स्वबंधलग्नगः सुतिः सलिले नात्र संसयः ॥ पापहृष्टे यमे गुह्यां जन्मांगजव्यस्थिते ॥ ७६ ॥ कर्कातिलग्रगेशौरेवते
जन्माब्जवीक्षिते ॥ मंदे जन्मगते लग्ने बुधसूर्यदुवीक्षिते ॥ ७७ ॥ क्रीडास्थाने देवगेहे व्यूषरे च क्रमजनिः ॥ क्षमशाने लग्नहृगश्रम्यस्थानेऽब्जभार्गवौ ॥
॥ ७८ ॥ अग्निहोत्रगृहे जीवोऽर्को भूषाभरणो गृहे ॥ शिल्पालये बुधो जन्म कुर्याद्वलसमन्वितः ॥ ७९ ॥ भासमाने सरे मार्गे स्थिरे स्वक्षशगे गृहे ॥
त्रिकोणगेज आपाक्योस्ते वा सृज्यतेऽम्बया ॥ ८० ॥ गुरुहृष्टे तु दीर्घायुः परं च प्राप्यते पुनः ॥ पापहृष्टे विधौ लग्नेऽस्ते कुजे तु विनश्यति ॥ ८१ ॥
भवे कुजाक्योः संहृष्टे परहस्तगतः सुखी ॥ पापेधतायुर्भवति मासः सार्थैः परैरपि ॥ ८२ ॥ पितृमातृगृहे जन्म तदधीशबलान्भुजे ॥ तरुगेहे शुभे नीचे
नैकस्थदृष्टौ लग्नैः ॥ ८३ ॥ एतल्लक्षणसंपन्ना प्रसूतिर्विजने तदा ॥ मंदक्षशे विधौ तुयें मंदहृष्टेऽब्जगेऽपि वा ॥ ८४ ॥ मंदार्चने वा तमसि शयने नीचगे
भुवि ॥ शीर्षे पृष्ठोदये जन्म तद्वदेव विनिर्दिशेत् ॥ ८५ ॥ चंद्रास्तसुखगः पापैर्मातुः पीडां समादिशेत् ॥ जीर्णोद्धृतं गृहं मंदे सृजि दग्धं न वा विधौ ॥
॥ ८६ ॥ काष्ठादयमदहं सूर्य बहुशिल्पयुतं बुधे ॥ चित्रयुक्तं नवं शुक्रे दृढे रम्ये गुरौ गृहम् ॥ ८७ ॥ धटजकर्म्यलिङ्गते पूर्वे ज्ञेज्यगृहे ह्युदक् ॥ वृषे पश्चा

नम्ये सिंहे दक्षिणे वसतिर्भवेत् ॥ ८८ ॥ गृहप्राच्यादिगौ द्वौ द्वौ बंगः कोणेष्वाजयः ॥ पर्यके वास्तुवत्यादास्त्रिपदकान्त्यराशयः ॥ ८९ ॥ चंद्रांगतरंगैः खेटैः
सूतिकाः समुदाहृताः ॥ चक्रादि बहिरंतश्च दशहृदशेपरं ॥ ९० ॥ लयाशयसमानगोवालखेटंसमोपि वा ॥ चद्रनदंशवद्वर्णः शीर्षादंगविभाग
युक्तः ॥ ९१ ॥ शीर्षिकं दक्षश्रवे नासा कपोलहनवो मुखम् ॥ कंठांसणश्रृंहद्वेषः क्रोडंनभिश्च वास्निकः ॥ ९२ ॥ शिःश्रापते च वृषणो जघने जाडुनी तथा ॥ जघे
पादौ चोभयत्र अंशैः समुदितैर्वेदेत् ॥ ९३ ॥ पापयुक्ते व्रणस्तस्मिन्म्रगे लक्ष्म चतुष्टोऽस्वक्षशि स्थिरयुक्ते तु नैज आंगुकोऽन्यथा ॥ ९४ ॥ मंदेनिलरसजो
भौमे विषशस्त्राग्निजो बुधे ॥ भुजेऽर्के काष्ठपट्टजो जेतुः शृंगयज्योनिजः ॥ ९५ ॥ दस्मिन्संज्ञास्त्रयः खेटा अंगेस्तुस्तत्र निश्चितम् ॥ व्रणोऽनुभङ्गतः पृष्ठे
तनौ राशिसमाश्रिते ॥ ९६ ॥ तिलकुन्मसकृदष्टसौम्यैर्युक्तश्च लक्ष्मवाद् ॥ चतुरस्रः पिंगदह् च पैत्तिकोऽल्पकचो रविः ॥ ९७ ॥ वृत्तो वातकफौ प्राज्ञो
मंदवाक् शुभदह् शशी ॥ क्रूरदह्तरणो भौमः पैत्तिकश्चपलस्तथा ॥ ९८ ॥ त्रिधातुपट्टिहस्यह् चिह्नः छिद्रवाक्त्तथा ॥ पिंगके लक्ष्मणो दीर्घः कफो
धीमान्युरुर्मतः ॥ ९९ ॥ सुवयुलोचनः कृष्णवक्त्रकेशो भृगुः सुखी ॥ दीर्घः कपिलदह्दो दिलीवरकचोलसः ॥ १०० ॥ स्राव्यस्थित्वावक्रशुक्रवसाम
ज्जास्तु धातवः ॥ मंदार्कचंद्रसौम्यास्फुजिज्जिविकुभुवः क्रमात् ॥ १०१ ॥ चंद्रांगणैर्भान्तरथैः संवृपापचतुष्टयैः ॥ चक्रधूर्वापरं पापसौम्यैः कीटतनो
मृतिः ॥ १०२ ॥ उदयास्तगतौ पापौ चंद्रः क्रयुतैः शुभैः ॥ न चंद्रदहस्तदा दृष्टुर्जातरय भवति ध्रुवम् ॥ १०३ ॥ क्षीणेऽब्जे व्यथगे पापैर्लंघाष्टस्यैः शुभा
न चेत् ॥ केंद्रेषु वाब्जोऽसंयुक्तः स्मरान्यमृतिः लंगः ॥ १०४ ॥ केंद्राद्या हस्त सन्खेटैरदृष्टो मृदुदस्तथा ॥ षष्ठ्येऽब्जेऽस्तद्वेसद्यो दृष्टुः शुभशिते ॥ १०५ ॥
समाष्टके मिश्रखेटैर्दृष्टं दृष्टिः शिशोः ॥ क्षीणेऽब्जे रज्ज्वकेंद्रे पापे पापान्तरस्थिते ॥ १०६ ॥ भृद्वननिधने वाब्जे लग्नेऽप्येवं शिक्षा कृतिः ॥ पापैश्चन्द्रारत
गैर्मात्रा सार्द्धं सदृष्टिमतः ॥ १०७ ॥ शुभादृष्टे भान्त्यगेऽब्जे त्रिकोणोपलैः खलैः ॥ लग्नस्थे वा विधौ पापैस्तस्थैर्मृतिमान्नुयात् ॥ १०८ ॥ अस्तेऽब्जेऽसद्विष्ट
स्यैः सृज्यवात्मजयोर्भृतिः ॥ लग्ने रवौ तु शंखण सवीर्यासद्विष्टगैः ॥ १०९ ॥ कर्कटद्विज्ययुते लग्ने केंद्रे सौम्ये च भार्गवे ॥ शषैक्यरीशरीरायुर
मितं भवति ध्रुवम् ॥ ११० ॥ वार्गोत्तमे मीनलग्ने वृषेऽब्जे तत्त्वलिप्सके ॥ रवतुंगस्थेष्वंशेषु फसयुः प्रकीर्तितम् ॥ १११ ॥ शुभैर्दृष्ट
सवीर्योगे केंद्रस्थे चायुर्थदः ॥ स्वच्चोऽब्जे स्वर्गैः सौम्यैः सवीर्येणाधिपे तनौ ॥ ११२ ॥ षष्ठ्यद्वकेंद्रसौम्येऽभेष्टद्वं सप्ततिर्गुणैः ॥ मूलत्रिकोणैः
सौम्यैर्गुणैः स्वोच्चसमन्विते ॥ ११३ ॥ लग्नाधिपे बलधुतशीत्यब्दे त्वायुरीरितम् ॥ सवीर्ये सत्सु केंद्रेषु त्रिशच्छुद्धियुतेऽष्टमे ॥ ११४ ॥ लयशे धर्मग
जीवदस्थे कुरक्षिते जिताः ॥ लग्नाष्टमशावदस्थौ भावमायुः करौ मतौ ॥ ११५ ॥ लग्नऽभेज्यौ ग्लौहदौ मृत्यौ कश्चन चाकृतिः ॥ धर्मागस्थे

शनौ शुक्रे केंद्रेऽजे व्ययधर्मगे ॥ ११६ ॥ शताब्दं गीष्पतौ कर्क कंटकस्थसितेऽजयोः ॥ लयेंगे शुभेर्होनेऽष्टमे साब्धिमितं वयः ॥ ११७ ॥ लग्ने
 शेषमगेषेशे तनुस्थे पंचवत्सरम् ॥ कवीज्ययोगे सौम्याब्जौ लग्ने मृत्यौ च स्वेषवः ॥ ११८ ॥ एतद्योगजमायुः स्यादथ स्पष्टमुदीर्यते ॥ सूर्याधिक
 बले पंडं निसर्गाच्च विधोर्बले ॥ ११९ ॥ अंशायुः सबले लग्ने तत्साधनमथो शृणु ॥ गोऽजास्तत्त्वतिथी सूर्यास्तिथिः स्वर्गं नखाः क्रमात् ॥ १२० ॥
 नखा विधुर्द्वार्धिकाश्च धृतिः स्वाशिवमार्गणाः ॥ १२१ ॥ पिंडे निसर्गे रवोऽत्रे नो ग्रहः षट्भाल्पको यदा ॥ चक्रशुद्धस्तदा ग्रहोऽस्यांशा अशुषि
 संमताः ॥ १२२ ॥ अशोनाः शत्रुभे कार्यो ग्रहं वक्रगतिं विना ॥ मंदशुक्रौ विनाद्धोना ग्रहस्यास्तंगतस्य च ॥ १२३ ॥ हानिद्वयेऽधिकाः कार्या यदा
 क्रूरस्तनौ तदा ॥ विहायरीनंशोर्द्वैह्न्यादयुलवान् भजेत् ॥ १२४ ॥ भगणशैल्यधहीनास्तेषां कार्या विचक्षणैः ॥ पापस्यांशाः समयोना
 सौम्यस्यार्द्धविवर्जिताः ॥ १२५ ॥ स्पष्टास्तेऽंशाः खषट्त्रयासा गुणयित्वा स्वकैर्मणैः ॥ वर्षाणि शेषमर्कच्च हारास्तंसासकाः स्मृताः ॥ १२६ ॥ तच्छे
 पश्च त्रिगुणितः तैनेवाप्तं दिनानि च ॥ शेषे षष्ट्या हते भक्ते हारेण घटिकादिकम् ॥ १२७ ॥ हित्वा भाज्यं भागादीन्कलीकृत्य खरा
 शिभिः ॥ भजेद्वर्षाणि शेषे तु गुणिते द्वादशादिभिः ॥ १२८ ॥ द्विसप्तांशे च मासादिलग्न्यायुर्जायते सुदृढम् ॥ अंशायुषी सलग्नानां खराणां
 मंशका हताः ॥ १२९ ॥ खयुगैरायुःशः स्युस्तत्संस्कारं वदामि ते ॥ ग्रहोन्मल्यं षड्रात्यं चेत्संस्कारोऽन्यथा नहि ॥ १३० ॥ तदंशः
 स्वाग्रयो भक्ता लब्धो नोऽभूणो भवेत् ॥ यदैकाल्यं तदास्यांशाः स्वाग्र्यातोना च भूगणः ॥ १३१ ॥ सौम्यस्यार्द्धेन पापस्य समंशेति
 निश्चयः ॥ गुणकच्चायुःशः संस्कारोऽयमुदाहृतः ॥ १३२ ॥ आयुःशकलाभक्ताद्विशत्याब्दा इनाहतम् ॥ शेषे द्विशतभक्तं स्युर्मासाः शेषा दिना
 दिकम् ॥ १३३ ॥ लग्न्यायुःशस्त्रिगुणा दिग्भक्ता स्युः समास्ततः ॥ शेषेऽर्कादिगुणे भक्ते दिग्भर्मासादिकं भवेत् ॥ १३४ ॥ सबले भुत्वाब्देऽनुत्तमा
 गुर्भवेत्सुदृढम् ॥ अंशद्विचमक्षांशं मासाः खत्र्यादिसंगुगात् ॥ १३५ ॥ शेषा दिनादिकं योज्यं नैतत्पिडनिसर्गयोः ॥ लग्नार्कचन्द्रमध्ये तु
 यो बली तदशा युग ॥ १३६ ॥ ततः केंद्रादिगानां तु द्वित्र्यादौ सबलस्य च ॥ बह्वायुर्गो वीर्यसाम्येर्काद्वितस्य ग्राह्य याचकः ॥ १३७ ॥
 षड्वर्गद्विस्त्रय त्रिंशस्य त्रिकोणग्रश्च स्मरगः ॥ सममासस्य तूर्यस्य चतुरस्रगतस्य च ॥ १३८ ॥ क्रमः केंद्रादिकोऽत्रापि द्वित्र्यादौ सबलस्य
 च ॥ पाकपस्याब्धिनगाश्च हर्षणा सहगस्य च ॥ १३९ ॥ त्रिकोणस्थस्य चाष्टाक्षिसूर्या दूनगतस्य च ॥ तुर्याष्टगस्य तु स्वर्गा गुणकाः
 परिकीर्तिताः ॥ १४० ॥ दशागुणैर्हिता भक्त्या गुणैक्येन समागताः ॥ शेषेऽर्कादिहते भक्ते मासाद्वैक्येन नाद ॥ १४१ ॥ अंतर्दशासु विदशास्तासु

चोपदशास्तथा ॥ दशैशमित्रस्वोच्चक्षगोब्जोब्ध्येकाद्रिवृद्धिगः ॥ १४२ ॥ शुभगो यद्भगस्तद्रिस्त्वादित्येन तद्विद्वत् ॥ प्रोक्तैरस्थानगतस्ततद्रावक्ष्ये
करः ॥ १४३ ॥ खगस्य यद्भवेद्भवं भावमे क्षणयोगजम् ॥ जीविकादिफलं सर्वं दशायां तस्य योजयेत् ॥ १४४ ॥ विशन्यापदशायां
यो वैरिदृष्टो विपत्तिकृत् ॥ शुभमित्रेक्षितश्चैष्टसद्भगस्तथा यो ग्रहः ॥ १४५ ॥ तत्काले बलानापन्नशकृत्समुदाहृतः ॥ यस्याष्टवर्गजं चापि
फलं पूर्णशुभं भवेत् ॥ १४६ ॥ यश्च मूर्तिनुद्यावो वृद्धिगः स्वोच्चमस्थितः ॥ स्वत्रिकोणसुहृद्भस्त्वस्य मध्यमसफलम् ॥ १४७ ॥ श्रष्टं शुभतरं
वाच्यं विपरीतगतस्य तु ॥ नेष्टमुक्तदमिष्टं तु स्वल्पं ज्ञात्वा बलं वदेत् ॥ १४८ ॥ चरे समन्व्यदुष्टाभ्यामंगभंगे विपर्ययात् ॥ स्थिरे नेष्टेष्टमध्या च
होरायाख्यं शकैः फलम् ॥ १४९ ॥ स्वामीज्यह्युता होरा हृष्टा वा सफलवहा ॥ विनाश दृष्टयुक्ता च पापांतरगतान्यथा ॥ १५० ॥ ग्राह्यांक्षा बंधु
मुन्याय तयोर्द्धने रविः स्वभात् ॥ वक्रात्सादिवसाच्चकैः शुक्राढ्यानां तु षडृतः ॥ १५१ ॥ धर्मध्यायारिगो जीवादिकत्रयारिगो विधोः ॥ प्रथम्यर्धतपाः
मुज्ञा ततोवृद्धं चतुर्बधुराः ॥ १५२ ॥ वृद्धिगोत्साधनधीतपः स्वाराच्छरी शुभः ॥ स्वदूधधत्तादिषु प्रधात्ससाधौ पंचयोगः ॥ १५३ ॥ षट्त्रय्यायवी
स्थो मंदश्च ज्ञाद्वित्रयाष्टकैः द्रगः ॥ केंद्राष्टायां न्य इज्यादा ज्ञयायास्तत्र स्वे कवेः ॥ १५४ ॥ बृद्धाविनात्सादिधिया मया मायारिगो विधोः ॥
केंद्राष्टापर्यगः स्वर्क्षानंदोद्गोष्टाष्टकैः द्रगः ॥ १५५ ॥ षट् त्रिधी भवतः सौम्यात्षड्वांशाष्टगो भृगोः ॥ कर्मायव्ययपटस्थो जीवाद्भौमः शुभः रमृतः
॥ १५६ ॥ कवेद्वर्चाषष्ठमोऽध्याये सवज्ञोमंदान्मधीतये ॥ साक्षास्ते भूमिजानीवाद्यारिभवमृत्युगः ॥ १५७ ॥ धर्मायारिसित्येकोत्साह्यात्रिस्वगता
स्वभात् ॥ षट्त्रयाष्टाविष्विज्यात्सहाष्टेषु विलग्नतः ॥ १५८ ॥ दिक्वाष्टाद्यस्तबंध्याये कुजात्वात्सन्निके गुरुः ॥ सात्र्यंके सन् खेः शुक्रादीसिगो
दिग्भववारिगः ॥ १५९ ॥ चंद्रादीशार्थगोस्तेषु मन्दद्वीत्रिषडन्यगः ॥ गोब्धिषट्पदस्ववाद्या ये ज्ञात्सदूने विलग्नतः ॥ १६० ॥ अशु तेशाष्टगोऽङ्गः
त्सतिष्वब्जात्सितः शुभः ॥ स्वात्सज्ञेषु त्रिधीगोब्धी दिक्छिद्रासिगतोर्कजात् ॥ १६१ ॥ रंध्रायव्यचगः सूर्यादोष्टधीखे सगोर्गो ॥ ज्ञाब्धि
त्रयायारिगोत्रिषट्त्रय्यायां गो च ॥ १६२ ॥ त्रिधीशारिषु मन्दः स्वात्साक्षांतेषु शुभो रुजः ॥ केंद्राष्टाष्टनेष्वर्को लमाद्बृद्धयाद्यबंधेषु ॥ १६३ ॥
गोब्धिषट्पारिवात्सिज्ञाच्चंद्राह्याभिषदतः ॥ षडष्टान्यगतः शुक्राद्गुरोर्द्वीशान्यशुभः ॥ १६४ ॥ उक्तस्थानेषु रेखादो हनुकेषु तु विदुदाः ॥
जन्मभाद्रादिमित्रोच्चस्वभेधिषु परेष्वसत् ॥ १६५ ॥ कष्टमर्थक्षयः क्लेशः समतार्थमुवागमः ॥ धनाप्तिः सुखमिष्टाप्तिरिति रेखाफलं क्रमात् ॥ १६६ ॥
पितृमातृद्विषमित्रभ्रातृव्रीभृताद्भवेः ॥ स्वामिल्लजायोः स्वत्याद्भेदकस्वयशोरायात् ॥ १६७ ॥ तुगस्वर्णांधोराणांधैर्कांशे वृत्तिमादिशेत् ॥

कृष्णबुजस्त्रीभ्योऽञ्जशौ कौजे धात्वन्त्रसाहसैः ॥ १६८ ॥ काव्यशिल्पादिभिर्बोधे जवं देवद्विजाकरैः ॥ शौक्रे रजतगोरत्नैर्मादे हिंसाश्रमाधमैः ॥
 ॥ १६९ ॥ स्वोच्चेष्वाकी तथा ज्यारैरुक्तेकगि नृपाधिपाः ॥ लग्नं वगोत्तमेऽब्जे वा चतुराद्रिग्रहेक्षिते ॥ १७० ॥ द्वाविंशभूषास्तुंगेसृक्चपैकेन्दूयुज-
 स्तनौ ॥ भृपकृतुंगोकोगेस्तेसाजाकोखमे गुरौ ॥ १७१ ॥ यमदुतुंगौ लग्नं षष्ठेऽङ्कां तुलाजगौ ॥ सितासृजो गुरौ कर्को साराजे लग्नं कृपाः ॥
 ॥ १७२ ॥ वृषेऽब्जेऽङ्कैर्ज्यसौरैः सुहज्जायाखगैर्नृपः ॥ मंदे मृगागिर्ज्यकांश्चैराजदिभिर्नृप ॥ १७३ ॥ सेज्याजेथे मृगमुखं कुजे तुंगेक्षभागवौ ॥
 लग्नंऽथ सेज्यकर्को ज्ञानशुकैर्भवोपगौः ॥ १७४ ॥ मेषेऽङ्के भूमिपासेदौ एषे पांश्रकंपपासृजः ॥ सिंहकुंभमृगस्थाश्चेद्भूयः सारितनावजे ॥ १७५ ॥ आर्के
 जीवे तनौ वापि नृपोऽथः कुजभास्करौ ॥ धीस्थौ गुर्विदुक्कवयो भूमौ रुयगे बुधैर्नृपः ॥ १७६ ॥ मृगास्यलग्नगैः सौरैराजक्षहयः सयाः ॥ कविक्षौ तुल-
 युग्मस्थौ वै भूपः कीर्तिमान्भवेत् ॥ १७७ ॥ यस्य कस्यापि तनयः प्रोक्तैर्योगैर्नृपो भवेत् ॥ वक्ष्यमाणैर्नृपसुतो ज्ञेयो भूयो मुनीश्वर ॥ १७८ ॥
 स्वोच्चे त्रिकोणभगते ह्यौर्वैर्बल्युतैर्नृपः ॥ सिंहोऽङ्के मेषलग्नेऽजे मृगे भौमे घंटेऽष्टमे ॥ १७९ ॥ चापे जीवे धरागतः स्यादथ स्वर्क्षणे भृगौ ॥ पातालये धर्मगेऽब्जे
 शुभदृष्टे धुते मुने ॥ १८० ॥ त्रिलग्नभग्नैः शौषधराधीशः प्रजायते ॥ सौम्ये वीर्ययुतेऽगस्थे बलाब्जे भुभगे शुभे ॥ १८१ ॥ धर्मार्थोपचयस्थैश्च शेषैर्धर्मशुतो नृपः ॥
 मेघूराण्यतनुगाः शशिर्यजसूरयः ॥ १८२ ॥ ज्ञारौ धने शितरवा हिबुके भृपतिस्तदा ॥ वृषेऽब्जेऽब्जोऽधनारिस्थो जीवाकीं लाभगाः परे ॥ १८३ ॥ मुखे गुरुः स्वरवो
 दूयमौ लग्नं भवे करौ ॥ लग्नं वक्रासितौ चंद्रज्यसितार्कबुधाः क्रमात् ॥ १८४ ॥ सुखास्तु शुभवाप्तिस्था नरेशं जनयंत्यपि ॥ कर्मलग्नगखेटस्य दशायां राज्ञ-
 संगतिः ॥ १८५ ॥ प्रबलस्य दशायां वा शत्रुनीचा दिगार्तिदाः ॥ आसन्नकंद्रद्वयगैर्वर्गदाल्यः सकलग्रहैः ॥ १८६ ॥ तन्वस्तगैश्च सकंठं विहगो गजध्वं
 धुगैः ॥ शृङ्गाटकं धिगीगस्थैर्लग्नान्यस्थैर्हलं मतम् ॥ १८७ ॥ वर्जोऽग्न्ये सत्स्वसंस्तु तुयं स्वस्थैर्धनो नृपः ॥ विप्रैश्चैः कमलं प्रादुर्वायांकटकवा-
 ह्नगैः ॥ १८८ ॥ लग्नाच्चतुर्भूतैः शस्तूयाच्चतुर्भूतैः धूनाद्वेदक्षगैः शक्तिं दंडवादिचतुर्भूतैः ॥ १८९ ॥ लग्नात्क्रमात्सप्तभगैर्नौकाकूटस्तु तुयंतः ॥
 छत्रमस्तात्स्वभावायोन्यस्मादङ्गेन्दुनामकः ॥ १९० ॥ लग्नादेकांतरगतैश्चक्रमार्थात्सर्पतिः ॥ पशुस्थानेषु वीणाद्याः समसप्तक्षसंस्थितैः ॥ १९१ ॥
 वीणादामपाशकेदारभृशूलयुगोलकाः ॥ ग्रहैः सर्वैश्चरभगैः राजयोगः प्रकीर्तितः ॥ १९२ ॥ स्थिरस्थैर्मुसलं नाम द्विशरीणैर्नलः ॥ भाला कंदस्थितैः
 सौम्यैः पापैस्सर्प उदाहृतः ॥ १९३ ॥ ईर्ज्युरध्वरुची रज्ज्वां मुसले धनमानयुक् ॥ व्यंगा स्थिरा लोनलजो मोगीखरजोहिजेर्दितः ॥ १९४ ॥
 वीणोद्भवोतिनिपुणः गीतमृत्त्युरश्चिर्भृशम् ॥ दाता समुद्रो दामोस्थः पाशजो धनशीलयुक् ॥ १९५ ॥ केदारोत्पथः कृषिकरः शूले द्यूरोक्षतो धनः

युगं पाण्डयुगोले विधनो मलिनस्तथा ॥ १९६ ॥ भूषणपदश्चक्रे समुद्रे नृपयोगयुक् ॥ सुभगागोर्द्धचंपासुसीश्वरश्च चामरः ॥ १९७ ॥ मित्रो
एकाकुच्छत्रे कूटे चानृतंघराट् ॥ तौजः सर्कीर्तिः सुखयाक् यानवो भवति ध्रुवम् ॥ १९८ ॥ त्यागी यज्वात्मवान् शूरे हिंस्रो युद्धाधिपः शरैः ॥
शक्तौ नीचोऽलसो निस्वो दण्डे प्रियविद्योगमाक् ॥ १९९ ॥ व्यक्तैः स्वांत्योभयगतैः सेतैः स्यात्सुनफानफा ॥ दुरुधरा चैव विधौ द्वेयः केसुदुमोऽन्यथा
॥ २०० ॥ स्वोपाजितार्थमुग्दाता सुनफायां धनी सुवी ॥ नीरोगः शीलवान् स्यातः सुवैधश्चानफामवः ॥ २०१ ॥ भोगी सुखी धनीदानी
त्यागी दुरुधरोद्भवः ॥ केसुदुमोऽतिमलिनो दुःखी नीचोऽथ निर्धनः ॥ २०२ ॥ यन्न्याशकारांशजोको भौमपुष्करतैः धगः सुज्ञः ॥ सुकीर्तिनिपुणं विद्वंसं
धनिनं तथा ॥ २०३ ॥ सेन्योन्यकार्यनितं सात्त्वजिच्छन्नजीविनम् ॥ २०४ ॥ सत्योऽ धातुशूलं तथा भांडविदं मुने ॥ २०५ ॥ कूटस्न्याशवण्णायं
नसासृग्निदः प्रसृद्धिपम् ॥ कुर्यात्सज्ञार्थनिपुणं नवं सन्कीर्तिसंयुतम् ॥ २०६ ॥ सत्योऽ स्थिरवयं वंश्यं विक्रांतं च समर्थिनम् ॥ ससितोसुकदे
नारं सार्किपोनमवं मुने ॥ २०६ ॥ आरे सज्ञे बाहुगोधी पुराध्यक्षः सर्गीणतौ ॥ सशुक्रं द्यूतक्रहोयो वृती द्यूती समंदके ॥ २०७ ॥ रेल्येज्ञे दृत्यगी
नाब्धो माथादक्षः सभागवेत्समं दे लुब्धकः क्रूरो वरो भवति नारद ॥ २०८ ॥ सशुक्रं वाक्पतौ विद्वान्ससितोऽन्नघटंकरः ॥ कवौ स मंदमंदाक्षा व वनि
श्रयवित्तवान् ॥ २०९ ॥ एकस्थैश्चतुराद्यैस्तु तवार्थैः सचरैः पृथक् ॥ कुजज्ञेज्याज्जुकार्किसुयैः परिजनेभ्यः ॥ २१० ॥ शाक्ययाजनिमवृद्धार्थिच
रकास्वफलाशनः ॥ तत्सवामिभिः परिजितैः प्रव्रज्याप्रच्युतिभवेत् ॥ २११ ॥ अदीक्षितारपुस्तगतैः सबलैस्तत्स्थभक्तयः ॥ जन्मपौन्यैर्धृष्टदृष्टो
मंदं पश्यति नारद ॥ २१२ ॥ मंदो वा जन्यपं नष्टं तथा च मंदकाणो ॥ भौमाकारो सौरदृष्टे चंद्रे वा दीक्षितो भवेत् ॥ २१३ ॥ सुहृदो भूषितोऽश्विन्यां
दक्षः सत्यवचा यमे ॥ बहूसुगदागौ स्थिग्धीः प्रियवाक्त्वा ॥ २१४ ॥ ब्रह्मे धनीमृगे भोगी रौद्रे हिंस्रः शठोऽवहृत्वा ॥ दानो रोगी शुभोऽदि
त्यां पुण्यजन्या कविः सुवी ॥ २१५ ॥ घूर्तः शठः कृतमोऽहो पापः सर्वशनो भवेत् ॥ पत्रे भोगी धनी भक्तो दाता प्रियवचा भगो ॥ २१६ ॥ धर्मी भोगी
नरोर्यमर्हं स्तेनो धृष्टो घृणी करोचित्रांबरः सुहस्वपाटु न च धर्मदयापरः ॥ २१७ ॥ दीर्श लुब्धः पटुः क्रोधी मर्ब्धो आठनोविदेशगः ॥ शास्त्रं धर्मस्त्वष्टो
मूले मानी धनी सुवी ॥ २१८ ॥ आव्ये मानी सुवी दृष्टो वैश्वे नम्रश्च धार्मिकः ॥ कर्णे धनी सुवी स्यातो दाता शूरो धनी वसौ ॥ २१९ ॥ शतं
रिहिता व्यसनी स्त्रीजितो जाहिभेदिनी ॥ बुध्रे वक्ता सुवी क्रांतः पौष्णे शूरो धनी शुचिः ॥ २२० ॥ कायी शूरः कृतज्ञोऽजे कतस्त्यागी क्षमी द्रुपे ॥
युग्मे स्त्रीद्वयशस्त्रज्ञः स्त्रैणो ह्रस्वः स्वभे विधौ ॥ २२१ ॥ स्त्रीद्विद क्रोधी हरौ मानी विक्रांतः स्थिग्धीः सुवी ॥ धर्मी श्लक्ष्णः सुधीः षष्ठे मज्ञः

ग्रंथुर्धनी घटे ॥ २२२ ॥ रोगी पूज्यः क्षती कौर्ष्यं कविः शिल्पीज्यभे धनी ॥ मृगेल्लमोऽटनः स्वक्षः परदारथहृद्वटे ॥ २२३ ॥ सबलेभेभयेवापित
 वलेजेखिलफलम् ॥ अन्यथा विपरीतं तत्फलमेव परेऽपि नाख्यातः स्त्रीद्विद्वि धनी तीक्ष्णोद्भः कविः शौडिको धनी ॥ पूज्यो लुब्धोऽघनसखो मेघदौ
 भास्करे जनौ ॥ २२४ ॥ निःस्वोऽर्कमे भूमिपुत्रे धनी चाद्रे स्वभेदनः ॥ बौधे कुतज्ञो जैवे तु ख्यातः शौक्रेऽन्यदः रिकः ॥ २२५ ॥ मृगे बह्वात्मजधनः
 कुंभे दुःख्यवृत्ती खलः ॥ स्त्रीद्वेष्यः स्वजनद्वेषीनिरत्यः सधीधनः ॥ २२६ ॥ समानार्थः सपुत्रस्त्रीसर्णः सूर्यादिभे बुधे ॥ सेनानीः ह्यर्थपुत्रादृढः
 दक्षमैश्यः परिच्छदी ॥ २२७ ॥ मंडलेशः सार्थमुखः सर्णस्वायर्कभादुरौ ॥ ह्यताथो मंदशोकाढयो बंधुधेयी धनाघवान् ॥ २२८ ॥ सार्थः ग्राहः
 समः स्यातिः स्त्रीजिस्तोर्कादिभे भृगौ ॥ व्यंगजार्थो खप्रसूको विधिभिन्नो सुवन्नयः ॥ २२९ ॥ सत्पुत्रस्त्रीधनो राजा आमे शोकादिभेर्कजे ॥ भूपद्मशुभिः
 पौरास्वादृष्टेजसृगादिभिः ॥ २३० ॥ निः स्वस्तेन नृपाः प्रज्ञप्रेष्यामविदुगमगे ॥ धात्वाजीवी नृपज्ञाभित्तुदायाधनाः स्वमे ॥ २३१ ॥ युयुत्सुकविप्र
 रीज्यधातुजीविदगमयाः ॥ ज्योतिर्ज्ञाद्विजेजनु खलु नृपेज्ञादिकर्हरी ॥ २३२ ॥ षष्ठे भुभैर्नृपवसूभैर्नृप्यवतितायाः ॥ नृके भूपरवर्णकाविजिनः
 शेषद्वयुते ॥ २३३ ॥ द्विपैतृकाविध्वजिनो व्यंगा स्वक्षितिपा अलौ ॥ ज्ञातिश्मानजनयाश्चापे सद्भिर्दमो गृहस्तथा ॥ २३४ ॥ भूपमंडितसत्वे
 ज्यामृगे भूयान्यदारिकी ॥ कुंभे शपैश्च हास्यज्ञनृपज्ञाः सद्भिर्नृत्यमे ॥ २३५ ॥ हारेर्शक्षदलस्यैस्तु ह्यो दुक्तः शशी शुभः ॥ ज्यो तत्पतिमित्रक्षगते
 युक्तेक्षितस्तथा ॥ २३६ ॥ द्वादशार्शे फलं प्रोक्तं नवार्शेऽप्यथ कीर्त्यते ॥ आर्सेको वधश्चिर्बिदुःकुशलोऽर्थदात् ॥ २३७ ॥ कलहः क्षितिजांथे
 शौके सुबोऽन्यदारदः ॥ कविः सुखी बुधार्शे तु नटचौराज्ञशिल्पिनः ॥ २३८ ॥ स्वार्शे त्वरमतुः सखस्तपस्वी लोभः त्यः ॥ क्रोधी निधीशो
 मात्यो वा नृपो हिंसो सुतो हरेः ॥ २३९ ॥ जीवार्शे हास्यविद्योया बली मंत्री च धार्मिकः ॥ अल्पापत्न्यो दुःखितो खो दुष्टस्त्रीसौगिभागगे
 ॥ २४० ॥ भानावैद्वादिदृष्टे तु तद्रदेव फलं वदेत् ॥ वर्गोत्तमे खे परमे फलं मुक्तं शुभं क्रमात् ॥ २४१ ॥ पुष्टं मध्यं लुटु ज्ञेयं यदि चांशपतिर्बली ॥
 राशीभाफलं रुद्धा द्वात्यंशफलं स्फुटम् ॥ २४२ ॥ ज्ञास्तब्धो विकलदृष्टिघृणोऽर्कं तनुस्थिते ॥ मेघे धनी तैमिरकः सिंहे राज्यं एव च
 ॥ २४३ ॥ नीचोद्योस्वः कर्कोऽर्कं उद्गुदाक्षस्तनुस्थिते ॥ द्वितीयेऽर्के बहुधनो नृपदंडयो मुखाययी ॥ २४४ ॥ त्रिगे बुधो विक्रमी च विमुखः पीडितो
 भुवि ॥ धनापत्योक्तितो धीस्थे बली शत्रुजितोरो ॥ २४५ ॥ स्त्री जितो द्यूतसंस्थे च निधनेत्यात्मजोल्पदृक् ॥ सुतार्थमुख्या भाग्ये दशमे शुभशौ
 र्यवान् ॥ २४६ ॥ लाभे बहुधनो मानी पतितो खोऽन्ये स्वो ॥ मुकोधो बधिरः प्रेष्यो जेगे स्वाद्याजगे धनी ॥ २४७ ॥ बुद्धो धनवानर्धे हिंसो विक्रमगे

भवेत् ॥ साधुभावः सुखगते धीस्थे कन्याप्रजोलसः ॥ २४८ ॥ अल्पाग्निकापस्तीक्ष्णरौर्द्व्युस्तन्निमोदोद्भवे ॥ व्याधिपीडान्वितो मृत्यो यातुर्द्ध
 नगे मित्रधनान्वितः ॥ २४९ ॥ धर्मधीधनयुग्राज्ये ख्यातधीधनयुग्मभवेत् ॥ क्षुद्रोऽग्रहीनो व्ययगे चंद्रे ग्राके फले बुधैः ॥ २५० ॥ लघे कुजे क्षतयुद्धे
 नगे तु कदम्बमुक् ॥ धर्मपापसमाचरोऽन्यत्र सूर्यसमो मतः ॥ २५१ ॥ विद्वान् धनी च प्रवरः पंडितः सचिवोरियुक् ॥ धर्मज्ञो विस्तृतगुणो गार्धो
 द्वेयसतोऽर्कवत् ॥ २५२ ॥ विद्वान्स वाच्यः कृपणी सुखाक्षो रिपुद्विमात् ॥ नीचस्तपस्वी चण्वनी लोभीदुष्टस्तनुर्यो ॥ २५३ ॥ स्मरी सुखी
 विलस्रस्थे कल्हरी सुतोऽसुकः ॥ सुखितस्तनपस्थे च भृगौ जीवदन्त्यतः ॥ २५४ ॥ निस्वो रोगी कामवशो मलिनः शैशवातिथुक् ॥ अलसो
 लग्नगे मंदे धर्मात्स्वोच्चगते नृपः ॥ २५५ ॥ ग्रामाधिपः स विद्वान् चार्वागोऽन्यत्र सूर्यवत् ॥ पूर्णमुन्नेय पदोनफलं मूलत्रिकोणगे ॥ २५६ ॥ शुभग्रहे
 दले स्वर्क्षे मित्रभेऽग्निमितं फलम् ॥ शत्रुभेऽल्पं तथा नीचास्तंगते फलदून्यता ॥ २५७ ॥ लभराकादिके खटे कुलतुल्यः कुलाधिकः ॥ बंधुपुज्योऽय
 धनवान्सुखी भोगी नृपः क्रमात् ॥ २५८ ॥ परवित्तसुहृद्वधुपोऽन्यगणबलाधिपौ ॥ नृपश्च मित्रभयेषु खटे ब्रंकादिषु क्रमात् ॥ २५९ ॥ विषमर्क्षेऽ
 र्क्षद्वारायां सस्थिते शुभभेषु च ॥ ख्यातो महाधर्मी चातितेजा धीमान्धनी बली ॥ २६० ॥ शुभेषु चंद्रद्वारायां स्थितेषु समराशिषु ॥ कातिभा
 र्द्वसीभाग्यभोगधीमान्भवेन्नरः ॥ २६१ ॥ सूर्यहोरागतः पापः समभेषु तु मध्यमाः ॥ विषमर्क्षेषु भास्कर्यां सौम्या नोक्तफलप्रदाः ॥ २६२ ॥
 स्वमित्रत्रयं शश्वद्भः सुहृपं गुणिनं नरम् ॥ करोत्यन्नगतस्तद्वत्तुल्यगुणरूपिणम् ॥ २६३ ॥ व्यालपुधे चतुष्पादं जेषु च त्र्यशके च ॥ नीक्षणेऽ
 तिर्हिंसश्च भवेद्धरुतलग्नगतोऽनः ॥ २६४ ॥ स्तेनो भोक्ता सधनधीनृपः क्लीबश्च शत्रुहा ॥ विष्टिद्वहासवृत्तिश्च पापो हिंसोऽमतिर्भवेत् ॥ २६५ ॥
 मेघादिकोत्तमशेषु द्वादशशेषु राशिवत् ॥ जायबलविभूषणः सत्त्वयुक्तोऽतिसाहसी ॥ २६६ ॥ तेजस्वी च नरः स्वाये त्रिंशसे सृजिर्भस्थिते ॥
 आमयी वा स्वभार्यायां विषमः पारदारिकः ॥ २६७ ॥ दुःखी परिच्छदयुतो मलिनश्चार्कजे स्वके ॥ मुखधीधनकीर्त्यालस्तेजस्वी लोकपूजितः ॥
 ॥ २६८ ॥ नीगृह्यभग्नभोगी जीवे खर्तिशभागो ॥ मेघाकलाकाव्यशिरस्यविवादकपटाचितः ॥ २६९ ॥ शाल्मायसहस्रयुतो बुधे स्वत्रिंश
 भागने ॥ बह्वत्सुखारोगरोगरूपार्थसंयुतः ॥ २७० ॥ ललितंगो विप्रकर्णोद्वियः स्याद्गर्गवे स्वके ॥ शूरस्तब्धौ च विषमवधकौ सद्गुणा
 न्वितौ ॥ २७१ ॥ सुखज्ञो चारु चेष्टांगौ चंद्रार्कौ चिन्तुजादिगौ मूलत्रिकोणस्वर्क्षोच्चे कंठस्थास्तु च ये ग्रहाः ॥ २७२ ॥ अन्योऽन्यकारकास्ते स्युः
 कर्मास्तु विशेषतः ॥ शुभं वर्गोत्तमे जन्म वेसिस्थाने वसद्ग्रहैः ॥ २७३ ॥ अष्टान्येषु च केंद्रेषु कारकाख्यग्रहेषु च ॥ गुरुजन्येशलेशः ॥ केंद्रस्था

मध्यसौख्यदाः ॥ २७४ ॥ प्रष्टोभवकोदणक्षस्थितास्त्वन्त्यांतरादिषु ॥ प्रवेशे भास्करकुजौ भ्रुवज्यौ मध्यगौ तथा ॥ २७५ ॥ चंद्रकीं फल
दावंत्ये सदा ज्ञः फलदायकः ॥ लग्नात्पुत्रे कलत्रे वाब्जाच्छुभशयुतेक्षिते ॥ २७६ ॥ स्यात्तयोः संपदः स्वत्वमन्यथायांगतोदयः ॥ रवौ मीनेऽर्कजः
स्त्रीघ्नः पुत्रस्थस्तु तथा कुजः ॥ २७७ ॥ सिमातुर्याष्टैः क्रूरैर्यद्वा क्रूरंतरे सितः ॥ सद्ग्रहायुतदृष्टश्चेदग्निपातान्मृतिः स्त्रियाः ॥ २७८ ॥ लग्नाद्वा
पाणिगतयोः शशिराज्योः सह स्त्रिया ॥ एकेन यस्य जन्माहुरथ सप्तमसंस्थयोः ॥ २७९ ॥ नवधीगतयोर्वापि विकलस्त्रीसितार्कयोः ॥ कणोदयऽस्तां
त्यसन्धौ भृगौ बध्यापतेर्जनिः ॥ २८० ॥ सुतमं चेन्न सौम्यादयमथांस्तोदयक्षैः ॥ पापे धीस्थे विधौ क्षीणजन्मा सुतकलत्रिणः ॥ २८१ ॥
शनौ खगेऽस्ते सशुक्ले तदृष्टे पारदारिकः ॥ तौ चेत्संदुस्त्रिया सार्द्धं पुंश्चलो जायते नरः ॥ २८२ ॥ भृगवज्योरस्तमयोर्नरो भार्या सुतोऽपि वा ॥ दृष्ट्रियो
स्तु शुभैर्दृष्टौ तौ द्वौ परिणतांगकौ ॥ २८३ ॥ खास्तांबुगिरिदुश्रुक्पापैर्वशविनशकः ॥ शिल्पी ज्यशे बुधयुते केंद्रसंस्थाकिंवीक्षिते ॥ २८४ ॥ दूर्या
जातः सौरिभागे रिःफगे भृगुनंदने ॥ नीचेऽर्कदोरस्तगयोर्दृष्टयोः सूर्यजेन वा ॥ २८५ ॥ पापदृष्टौ शनिकुजावरतगौ वातरुक्मदौ ॥ कर्कोल्य
शगते केंद्रे पापयुक्ते तु गुह्यरुक् ॥ २८६ ॥ पापातरगतंऽग्रे रवौ धूने तु कुह्यरुक् ॥ चन्द्रे खेऽस्तगतं भौमे विकलो वेशिगेऽर्कजे ॥ २८७ ॥ मिथो
भारशग्योः शूली रवीन्द्रोऽतयोः कृशः ॥ निधनारिधनान्त्यस्था रवीन्द्रारयमा यदा ॥ २८८ ॥ चलदृष्ट्रेण दोषेण कुर्वन्त्यनयनं नरम् ॥ सौम्या दृष्टा न
वायत्रिधीगताः पापवेचराः ॥ २८९ ॥ कर्णोपघातका धूने रदर्वैकृत्यकारकाः ॥ लग्ने गुरौ धूने मंदे वातरोगादतो भवेत् ॥ २९० ॥ सुखेऽस्ते वा
कुजे जीवे लग्ने वार्कियुतोदये ॥ कुजेन वात्मजे धूने संज्ञेऽत्येऽब्जे च सोम्यदः ॥ २९१ ॥ धीधर्मार्थान्त्यगैः पापैर्भसमस्यद्विबंधनम् ॥ सर्पशृंगलया
शाठ्यैर्द्वैर्बल्यशुभेक्षितैः ॥ २९२ ॥ समं देऽब्जे वक्रदृष्टे पस्मारी दुर्वचाः क्षयी ॥ रविमन्दकुजेः खस्थैः सौम्यदृष्टैः समंडलैः ॥ २९३ ॥ भृतकाः पूर्व
मुदितैर्वमध्याधमा नराः ॥ पुंजनौ तु फलं पण्यस्त्रीणां योग्यं वदेच्च तत् ॥ २९४ ॥ तत्स्वामिप्वविलं कार्यं तद्रर्तमणं मृतौ ॥ लग्नेऽग्रे वपुश्चैव
यादयूपपीतधूने ॥ २९५ ॥ युग्मेषु लग्नशशिनेर्वनिता प्रकृतिस्थिता ॥ सच्छीलभूषणयुता शुभसंहययोस्तयोः ॥ २९६ ॥ पुरुषाकृति
शीलब्धा तयोरोजस्थयोर्मता ॥ अथ पापा गुणोनाश्च पापवीक्षितयोस्तयोः ॥ २९७ ॥ कुजाकींज्यह्नश्रुक्राणां कुजक्षे कर्मशोऽङ्गना ॥ बाल्यदुष्टा
तथा दासी साध्वी मायावती त्वरा ॥ २९८ ॥ दृष्टा वाकृतिशीला स्यात्तयोरोजस्थयोर्मता ॥ अथ पापा गुणोनाश्च पापवीक्षितयोस्तयोः ॥ २९९ ॥
दुष्पणवाक् पुनर्भूः सगुणा विज्ञा ल्याता स्फुजिद्वहे ॥ बौधे समा या कृतीवा च सती गुणवती चला ॥ ३०० ॥ द्रुमं स्वैरिग्भीशब्जी गुणाढ्या शिल्पि

काधमा ॥ वाचादा कुलटा सिंहं रागी पुंघीरगभ्यता ॥ ३०१ ॥ जैव गुणाढ्यात्परतिगुणद्वा ज्ञानिनी सती ॥ दासी नीचता साची यदि दुष्टा
नपत्यका ॥ ३०२ ॥ लघेदुष्टैर्द्विशरीः फलमेतद्वलनुगम् ॥ हर्गैः मिथ्येशो गुकार्की शौके चेद्वा घटांशके ॥ ३०३ ॥ स्त्रीभिः स्त्री मैथुनं पति
मदनानलदीपिता ॥ शून्ये कापुरुषो द्यूने बले स्त्रीवी न सदृशि ॥ ३०४ ॥ बुधावर्योश्चरमे नित्यं पदशरणायणः ॥ तन्मृष्टा मदगे मयै स्त्रीबालवि
धवा कुजे ॥ ३०५ ॥ पापदृष्टे शनौ द्यूने कन्यैवापद्यते जराम् ॥ आग्नेयैर्विधवास्तथैः पुनर्भूमिश्रकैर्भवेत् ॥ ३०६ ॥ क्रूरं हीनबलेऽस्तस्य पतित्यक्ता
न सदृशि ॥ मिथ्योऽशैः सितारौ तु कुरुतोऽन्यतां स्त्रियम् ॥ ३०७ ॥ आशीतरश्मिर्यदा द्यूने तदा भर्तुनुस्यात् ॥ सौराक्षे लग्नगते सेंदुशुक्रे तु वंधका ॥ ३०८ ॥
मात्रा सार्द्धमसदृष्टे तथा कौजेशकेऽस्तगो ॥ मददृष्टे व्याधियोनिः सदृश्रहंशे पतिप्रिया ॥ ३०९ ॥ मदक्षे वांशके द्यूने वृद्धौ मूलैः पतिः स्त्रियाः ॥ स्त्रीलोलः
क्रौंघनः कौजे बौधे विद्राक्ष नैपुणः ॥ ३१० ॥ जितेंद्रियो गृणी जैवे चाद्रि कामी मुदुस्तथा ॥ शौके सौभाग्यशुक्रांतः सौरैति मुदुमकृत् ॥ ३११ ॥ शुक्राञ्जग्रेल
ङ्गणयोः सुखिनीष्यासमन्विता ॥ ज्योदोः कलसु निपुणा सुखिता च गुणान्विता ॥ ३१२ ॥ शुक्रज्योस्तु शुभगा कलद्वा रुचिरांगना ॥ अतकसौख्याशुजा
लम्भे सौम्यत्रये स्थिते ॥ ३१३ ॥ क्रूरऽष्टमेऽष्टमशौ यस्य स्यात्तद्वयः समो ॥ वैधव्यं च स्मृतिस्तस्या स्वयंसत्स्वर्गेषु तु ॥ ३१४ ॥ अरुणपत्न्यव्यब्जेऽस्याः
कन्यालिहरीगोषु तु ॥ सौरै मध्यबले चंद्रशुक्रद्वैर्बलवर्जितैः ॥ ३१५ ॥ शेषैः सर्वैर्येगिजक्षे लम्भे कुरुपिणी भवेत् ॥ जीवारकविशौग्येषु बलिषु सममे
तनौ ॥ ३१६ ॥ विख्यातानैकशस्त्रज्ञा वनिता ब्रह्मवादिनी ॥ पापेऽपते नवमस्थस्य प्रव्रज्यामेति भामिनी ॥ ३१७ ॥ उद्वाहे वरणे प्रश्ने सर्वभेदादि
चितयेत् ॥ मृत्युस्थानं पश्यतां स्याद्वलिना धातुकोपतः ॥ ३१८ ॥ नृणां मृत्युहितं युक्तं भगान्रोत्थोपथभूमिभिः ॥ सर्वैर्बहुज्जोऽन्यक्षतज्वरलु
द्वः ॥ ३१९ ॥ तद्वृद्धवृद्धाद्यमस्यैः सुर्याद्यैश्च वरादिषु ॥ परस्वाध्यप्रदेशेषु मृत्युः सूर्यमहीजयोः ॥ ३२० ॥ स्वबंधुस्थितयोः पुंसः शैलाग्नाभिरु
तस्य च ॥ बंधस्तकर्मैर्मदभूजैः प्रहौ मृतिः ॥ ३२१ ॥ स्त्रियां हिमोष्णकरयोः स्वजनान्पापदहत्तयोः ॥ तोयमृतो रवीदुस्त्यातांशु भयोदये ॥
॥ ३२२ ॥ शस्त्राग्निजुभांतस्ये चंद्रे भौमग्रहस्थिते ॥ मृत्युश्चाथ मृगे चंद्रे कर्के मंदे जलोदात् ॥ ३२३ ॥ स्त्रियामिदौ रक्तशोथात्सौरै वाज्वप्रिपात
जः ॥ पुत्रधर्मस्यन्येर्वाधात्पापयोः सददृष्टयोः ॥ ३२४ ॥ सथासशयनिगर्दैर्दैर्कैर्मृत्यो तु बंधनैः ॥ स्त्रियां सपापेऽब्जे द्यूने सिते शेषे रवौ तनौ ॥ ३२५ ॥
मरणं स्त्रीकृते गेहे ह्यथ तुयै कुजे रवौ ॥ यमे खंडात्रिकोणस्थैः क्षीणचंद्रांशुभैः सकृत् ॥ ३२६ ॥ तुयैऽर्के खे कुजेक्षीण चन्द्रग्रहे समिद्धतः ॥ रश्मिवांग
जलैः क्षीणैर्द्वारार्कैर्विसंयुतैः ॥ ३२७ ॥ लकुटेनाथ तैरेव खांकागतनयस्थितैः ॥ धूमानिबंधनैः कार्यः कुदनेमरणं भवेत् ॥ ३२८ ॥ बंधस्तल

स्वैर्भौमार्कमदैः शस्त्राग्निराजभिः ॥ सौरेंद्रारैः स्वांबुवस्थैः क्षतक्रेम्यंगया ततः ॥ ३२९ ॥ स्वेडकं तुयै कुजे यानपातद्वय कुजेऽस्तगे ॥ यंजीसीदुत्ततः
 क्षीणचंद्रयुक्ते मृतिर्भवेत् ॥ ३३० ॥ भौमार्कक्षीतिकिरणैर्जकाजशनिभस्थितैः ॥ क्षीणैर्द्वर्ककुजैः खास्तांबुस्थैर्वारकरै मृतिः ॥ ३३१ ॥ बल्यादृष्टं
 क्षीणैर्दौ मंदे निधनसंस्थिते ॥ शुद्धरुक्मिशस्त्राग्निदारुजो मृत्युरंगिराः ॥ ३३२ ॥ सौरैर्केडस्ते दृढो मंदे क्षीणैर्दौ भुव्यसंयुते ॥ लग्नध्यायास्त
 पः स्वार्कभौमचन्द्रनिशारकरैः ॥ ३३३ ॥ शैलशृंगस्वरूपगतौर्दुर्निधनं भवेत् ॥ दृक्कोत्तरं तुद्वांविशस्तपतिर्मृदुपि वा ॥ ३३४ ॥ स्वगुणैर्निध
 नं कुर्याद्व्यान्यो द्रयोर्भवेत् ॥ लग्नशिशसद्वस्थाने मृत्युर्योगेक्षणदिभिः ॥ ३३५ ॥ मोदतेनुदितांशस्य तुल्यो द्विजः स्वपेक्षितेऽनुभेक्षिते तु त्रि
 गुणः कल्पमन्यत्स्वबुद्धितः ॥ ३३६ ॥ वल्लचंबुभस्मसक्केदशोषव्यालैर्मृतिस्थितैः ॥ विंदुतश्चितनीयश्च यथोक्तो मृत्युरंगिनः ॥ ३३७ ॥ गुरु
 शशांकुक्रौ च सूर्यभीमौ यमेदुजौ ॥ देवपित्रतिरक्तोय नारकान्कुरुरष्टमे ॥ ३३८ ॥ रवींदुबलवश्रंशनाथाच्छृष्टसमाधमाः ॥ तुंगगः सांदनैर्कुजगति
 षड्भद्रद्वयः ॥ ३३९ ॥ द्यूनस्थितो गुरुर्वापि रिपुकेंद्रविनाशगः ॥ स्वोच्चस्थोऽग्रे व्यये सौम्यभागे मोक्षो बलान्यतः ॥ ३४० ॥ आधाने जन्म
 ज्ञाने तु वृक्षतां लयतो वदेत् ॥ पूर्वार्पागर्द्धलग्नस्य सौम्ये वाच्यपनेजनिः ॥ ३४१ ॥ लग्नत्रिकोणे धीज्यव्यशैर्विकल्पावयवाः समाः ॥ ग्रीष्मोर्गेडकं परै
 रस्यापनतांशुरर्कभात ॥ ३४२ ॥ चन्द्रज्ञजीवावृत्यस्याः शुक्रार्ककिमिरन्यथा ॥ दृक्कोराद्यैः पूर्वमासस्तिथिस्तत्रानुगततः ॥ ३४३ ॥ विलोमजन्म
 भागैश्च वेला रात्रिद्युसंज्ञके ॥ त्रिकोणोत्तमवार्यहि लग्नं वा लग्ननाभने ॥ ३४४ ॥ यावदूनो विधुर्लग्नात्तावच्चंद्रश्च जन्मभ्रे ॥ गोहरी युग्मवसुभे क्रियज्जके
 मृगंगने ॥ ३४५ ॥ दशाष्टसप्तविषये गुण्याः शेषाः ससंख्यया ॥ जीवभौमकविज्ञाः स्यु राघवाद्याघरेद्भवत् ॥ ३४६ ॥ भानां नित्यो विधिः खेटवशादद्व
 र्गणास्तथा ॥ सप्तर्धनं महत्तं शेषमुक्षं नवधर्णतः ॥ ३४७ ॥ द्विज्जे समर्तुमासाः स्युः पक्षतिथ्यौ गजाहो ॥ सप्तध्वं होनिशाक्षीणषुध्वनेंगशेद्वहोरिका ॥
 ॥ ३४८ ॥ पुमान्पशुधृक्पृष्णो रक्तद्वग्नश्चितुं क्षमः ॥ तद्वर्तिकपदाश्वास्या रक्तवस्त्रा घटाकृतिः ॥ ३४९ ॥ कपिलो द्वांघदहकरो रक्तवस्त्रः क्षत
 व्रतः ॥ क्षुत्तृषातौदुग्धपटो लूनकुचितमूर्धजः ॥ ३५० ॥ मलिनः क्षुत्परोजास्यो दक्षः कृष्ण्यादिकर्मणि ॥ द्विपकायः सरभयास्त्रिगलो व्याकुलंतरः ॥ ३५१ ॥
 शौचिकीरूपिणी साध्वी ह्यप्रजोच्छ्रितपाणिका ॥ उद्याने कवची धन्वी क्रीडेच्छर्गरुडाननः ॥ ३५२ ॥ नृत्यादिविद्वरूपवद्गुरुस्त्वोधनुर्धरः ॥ द्विपारस्यकंठः
 क्रोडास्यः काननेशरमाहिकः ॥ ३५३ ॥ आतव्यशाखां पालाशी रौति मृद्वार्हिककेशा ॥ चिपिटारस्यो हि सर्वातो नौस्थः ह्यर्थग्रजज्जले ॥ ३५४ ॥
 आ नरो जंबुकं गृध्रं गृहीत्वा रौति शाल्मलौ ॥ धन्वी कृष्णजिनी सिंहवाग्धोन्नतमातुरः ॥ ३५५ ॥ फलामिषघ्नः कूर्ची ना भट्टारस्यः कपिचेष्टितः ॥ पुष्पपूर्ण

च्छटाकन्याविधेया मलिङ्गा ॥ ३५६ ॥ धन्वी व्ययाफकुच्छायामो लिपिहृद्रामशेनरः ॥ गौरीघौताशुकास्तुचाकुम्भस्ताशुगलये ॥ ३५७ ॥
मानोन्मान्पापसौतौलीभांडुस्यविचतकः ॥ क्षुत्तुद्रुतो नः कुम्भश्रस्य ह्रीसुतोपाः ॥ ३५८ ॥ धन्वीकितचष्टस्तुहैमवर्मादुगादुगः ॥ सिधे
कूजं व्रजंतीस्त्रीनानासर्पसित हिक्का ॥ ३५९ ॥ सौख्यस्पृहाह्वातुंगीभत्रथकच्छपकृतिः ॥ कूर्मास्यो मलये सिंहः शक्रोऽहृगभीरकः ॥ ३६० ॥
वास्यः शक्यो धातुण्को रक्षस्तापस्यज्ञिये ॥ चंपकाभासने मध्या सिंधुत्रविद्विनी ॥ ३६१ ॥ कूर्चासने चंपकामो दंडी कौशेयकानिनी ॥
पमोऽथो गृध्रमुलः स्नेहमद्याशनस्पृहः ॥ ३६२ ॥ दग्धानथा लोहवरा सभूषामंडकजरा ॥ भांडी रोमश्वाः श्यामः किरीटी फल्यत्रधृक्
॥ ३६३ ॥ नौस्थोऽस्योसविभूषार्थं नानारत्नकरोचितः ॥ नौस्थोऽध्वेः कूलमायाती सधूधां चम्पकानना ॥ ३६४ ॥ गतं संपावृत्तो नरो रुद्रश्चौरनलार्दि
तः ॥ एतादृशक्रियांशः स्तु र्षिं शतुदितः क्रमात् ॥ ३६५ ॥ एतत्संक्षपतः प्रोक्तं जातकं मुनिसत्तम ॥ निबोध संहितास्वयं लोकदुष्टपुण्योक्तिम् ॥
॥ ३६६ ॥ इति श्रीनारदीयपुराणे पूर्वभागे द्वितीयपादे बृहदुपाख्याने जातकनिरूपणनाम पञ्चपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥ सप्तमं उवाच ॥
क्रमाच्चैत्रादिमासेषु मेषाद्याः संक्रमा मताः ॥ चैत्रशुक्लप्रतिपदि यो वारः स नृपः स्मृतः ॥ १ ॥ मेषप्रवेशे सेनानीः कर्कटे रस्ययो भवेत् ॥ समोद्यधीश्वरः
सूर्यो मध्यमश्चोत्तमो विधुः ॥ २ ॥ नेष्टः कुजो बुधो जीवो भृगुस्त्वतिशुभंकरः ॥ अथमो रविजो वाच्यो ज्ञात्वा चैषां बलबलम् ॥ ३ ॥ दंडाकारे
कबंधे वा ध्वांशकारेऽथ कीलके ॥ दृष्टेऽर्कमण्डले व्याधिध्रतिश्वोरार्थनाशनम् ॥ ४ ॥ छत्रध्वजपताकाद्यसन्निभस्तिमितैर्ध्वजैः ॥ रविमंडलैर्ध्वजैः
संस्तुल्लिङ्गैर्जगत्क्षयः ॥ ५ ॥ सितस्तैः पितृकृष्णैर्वर्णैर्विप्रादिपीडनम् ॥ घ्नंति द्वित्रिचतुर्वर्णैर्भुवि राजजानाम्नुने ॥ ६ ॥ उद्धैर्भांडुकरैस्ताज्जैर्नाशं याति
चम्पयतिः ॥ पितृर्नृपसुतः श्वेतैः पुरोधाश्चित्रिर्जनाः ॥ ७ ॥ धूम्रैर्नृपशिरैस्तु जलदाघोमुखैर्जगत् ॥ शुभोऽर्कः शिशिरे ताम्रः बुंभुभाना वसंतिके ॥ ८ ॥
ग्रीष्मश्चापांडुराश्वेव विचित्रो जलदागमे ॥ पद्मोदरभः शरदिहेमते लोहितच्छविः ॥ ९ ॥ पीतः शीते सिते वृष्टौ ग्रीष्मे लोहितश्च रविः ॥ रोगानां
वृष्टिभयकृत् क्रमादुक्तो मुनीश्वर ॥ १० ॥ इन्द्रचापार्द्धमूर्तिस्तु भातुर्भूषणविरोधकृत् ॥ शशस्त्रनिभे भानौ संग्रामो न चिरादुदि ॥ ११ ॥ मयूरपत्र
संक्राशो द्वादशाब्दं न वर्षति ॥ चन्द्रमासदृशो भातुः कुर्याद्वृषांतरं क्षितौ ॥ १२ ॥ अर्कं श्यामे कीटभयं भस्मभे राष्ट्रं तथा ॥ छिद्रेऽर्कमंडले दृष्टं
महाराजविनाशनम् ॥ १३ ॥ घटाकृतिः क्षुद्रकृत्पुंसां तोरणकृतिः ॥ छत्राकृते देशहतिः खंडभातुनृपांतकृत् ॥ १४ ॥ उदयास्तभये काले विधुदुल्का
शनिर्यदि ॥ तदा नृपवधो ज्ञेयस्त्वथवा राजविग्रहः ॥ १५ ॥ पक्ष पक्षाद्भूमिकेन्दुपरिविष्टावहानंशम् ॥ राजानमन्यं कुरतो लोहितबुध्यास्तगौ ॥ १६ ॥

उदयास्तमये भानुराच्छन्नः शस्त्रसन्निभैः ॥ घनैर्युद्धं स्वरोध्रवैः पापहृत्पैर्मयप्रदम् ॥ १७ ॥ याम्यशृगोन्नतश्चन्द्रः शुभदो मीनमेषयोः ॥
सौम्यशृगोन्नतः श्रेष्ठो नृयुद्धमकरयोस्तथा ॥ १८ ॥ घटोक्षणस्तु समः कर्कचापयोः शरसन्निभः ॥ चापवत्कौर्महयोश्च शूलवत्तुलकर्कशयोः ॥
१९ ॥ विषीतोदितश्चन्द्रो दुर्भिक्षकलहप्रदः ॥ आषाढद्वयमूलेन्द्रधिष्ण्यानां याम्यगः शशी ॥ २० ॥ अग्निप्रदस्तेयचरवनसर्पविनाशकृत् ॥ विशाखा
मित्रयोग्याम्यपार्श्वगः पापगः शशी ॥ २१ ॥ मध्यमः पितृदैवत्ये द्विदैवे सौम्यगः शशी ॥ अप्राप्यपौष्णभाद्रौद्रायदुशविशशी शुभः ॥ २२ ॥ मध्यमो
द्गारदक्षाणि अतीत्य नवासावात् ॥ यमैर्द्राहीशनोयेशमरुतश्चादितरकाः ॥ २३ ॥ ध्रुवादितिद्विदैवाः स्युरध्यर्द्धाश्चापराः समाः ॥ याम्यशृगोन्नतो नन्दः
शुभः शुक्ले पिपीलिका ॥ २४ ॥ कार्यहानिः कार्यवृद्धिर्हानिर्वृद्धिर्यथाक्रमम् ॥ सुभिक्षकृद्दिशालेंदुरविशालोघनाशनः ॥ २५ ॥ अधोमुखे शस्त्रभयंकलहो
दंडसन्निभे ॥ कुजाद्यानिहते शृगे मंडले वा यथाक्रमम् ॥ २६ ॥ क्षेमाध्वं वृष्टिप्रपालजननाशः प्रजायते ॥ सत्याष्टनवमक्षेषु सोदयादक्रिमे कुजे
॥ २७ ॥ तद्वक्रमुष्णं सत्त्वं स्यात्प्रजापीडामिंसंभवः ॥ दशमैकादशे ऋक्षे द्वादशवार्ताप्रतीपयः ॥ २८ ॥ कूकं वक्रमुखं ज्ञेयं सस्यवृष्टिर्विनाशकृत् ॥ कुजे
त्रयोदशे ऋक्षे वक्रिते वा चतुर्दिशे ॥ २९ ॥ बाल्यस्य चक्रं तत्तस्मिन्सस्यवृष्टिर्विनाशनम् ॥ पंचदशे षोडशे वक्त्रे स्याद्वृष्टिर्विनाशकृत् ॥ ३० ॥ दुर्भिक्षं
शुद्धयं रोगान्करोति क्षितिन्दनः ॥ अष्टादशे सप्तदशे तद्वक्रं मुखलाह्वयम् ॥ ३१ ॥ दुर्भिक्षं धनधान्यादिनाशने भयंकृतस्तदा ॥ फाल्गुन्योरदितो
भौमो वैश्वदेवे प्रतीपगः ॥ ३२ ॥ अस्तगश्चतुरास्याक्षे लोकत्रयविनाशकृत् ॥ उदितः श्रवणे पुष्ये वक्रतुंगोक्षनहानिदः ॥ ३३ ॥ यद्दिग्गोऽभ्युदितो
भौमस्तद्दिग्भूपमयप्रदः ॥ मघामध्यगतो भौमस्तत्र चैव प्रतीपगः ॥ ३४ ॥ अवृष्टिशस्त्रभयदः पीड्य देवा नृपतंकृत् ॥ पितृद्विदैवधानतूं भिद्यते
गंडतारकाः ॥ ३५ ॥ दुर्भिक्षं मरणं रोगं करोति क्षितिजस्तदा ॥ त्रिपूत्तरासु रोहिण्यां नैर्ऋते श्रवणे मृगे ॥ ३६ ॥ अवृष्टिदश्चरन्भौमो दक्षिणरोहि
णीस्थितः ॥ भूमिजः सर्वधिष्ण्यानामुदगामी शुभप्रदः ॥ ३७ ॥ याम्यगोऽनिष्टप्रलदो भवेद्भेदकरो नृणाम् ॥ विनोत्पातेन शशिनः कदाचिन्नोदय
व्रजेत् ॥ ३८ ॥ अनावृष्टाग्निभयकृदन्तर्यनृपविग्रहः ॥ वसुवैष्णवविश्वेधुधातुभेषु चरन्बुधः ॥ ३९ ॥ भिनत्ति यदि तत्तारां बाधवृष्टिभयंकरः ॥ आद्रो
दिपितृभानिषु दृश्यते यदि चंद्रजः ॥ ४० ॥ तदा दुर्भिक्षकलहरोगानवृष्टिभीतिंकृत् ॥ हस्तादिषट्सु तारासु विचरन्निहुन्दनः ॥ ४१ ॥ क्षेमं सुभिक्ष
मारोग्यं कुरुते रोगनाशनम् ॥ अर्हबुध्दध्यार्यमाणेनयाम्यभेषु चरन्बुधः ॥ ४२ ॥ भिषक्लंगवाणिज्यवृत्तिनां नाशकृतदा ॥ पूर्वार्धवेधचरन्सौम्यो योग
तारां भिनत्ति चेत् ॥ ४३ ॥ शुक्लज्ञानलचौरौभ्यो भयदः प्राणिनां तदा ॥ याम्याग्निघातुवायव्यधिष्येषु प्राकृता गतिः ॥ ४४ ॥ रौद्रेन्दुसार्पपिप्यसु

द्वेया मिश्राह्वया गतिः। भाग्यार्थमेज्यादितिषु संक्षिप्ता गतिरुच्यते॥४५॥ गतिस्तीक्ष्णाजवरणाहिबुध्व्यभाश्रमेषुया॥ योमातिकातिविश्वानुमूलमत्स्यैन्
 जस्य च॥४६॥ धोरा गतिर्हीरत्वाद्ब्रवसुवारुणभेषु च॥ इन्द्राग्निमित्रातंष्ट्रभेषु प्रापाह्वया गतिः॥४७॥ प्राकृताकासु गतिषु ह्रुदितोऽस्तमितोपिवा। नव
 त्येव दिनान्येष दृश्यस्तावन्त्यदृश्यगः॥४८॥ चत्वारिंशत्कर्माद्विशद्वर्षादू भूसुतो नवा। पंचदशैकादशभिर्दिवसैः शशिनंदनः॥४९॥ प्राकृतानां गतः
 सौम्यः क्षेमरोग्यसुभिक्षकृत्॥ मित्रसंक्षितयोर्मध्ये फलदोऽन्यासु वृष्टिदः॥५०॥ वैशाख श्रावणे पौषे आषाढेऽयुदितो बुधः। जगतां पाएफलदस्त्विदरे
 षु शुभप्रदः॥५१॥ इषोर्जमांसयोः शस्त्रदुर्मिक्षाग्निमयप्रदः॥ उदितश्चंद्रजः श्रेष्ठो रजतस्फटिकोपमः॥५२॥ द्विमाजो दिमास्तस्य वैचैकादशक्षि
 भात्॥ यत्रक्षत्रोदितो जीवस्तत्रक्षत्राख्यवत्सः॥५३॥ कार्तिको मार्गशीर्षश्च नृणां दुष्टफलप्रदः॥ शुभप्रदौ पौषमाघौ रथ्यमौ फाल्गुनौ रजु॥५४॥
 माघवः शुभदो ज्येष्ठो नृणां मध्यफलप्रदः॥ शुचिर्मध्यो नभः श्रेष्ठो भाद्रः श्रेष्ठः क्वचिन्नः॥५५॥ अतिश्रेष्ठ इषः प्रोक्तो सप्तमिनां फलमीदृशश्च॥
 सौम्ये भागे चान्मानां क्षेमरोग्यसुभिक्षकृत्॥५६॥ विपरीतो गुरुर्ग्राम्ये मध्ये चरति मध्यमम्॥ गीताग्निनश्यामहरितरक्तवर्णैः कृमादौ॥५७॥
 व्याध्यग्निचौरशस्त्रास्त्रभयदः प्राणिनां भवेत्॥ अनावृष्टिं भूधनिभः करोति सुरपूजितः॥५८॥ दिवाद्यष्टौ नृपवध्यमयं कसौ नृपात्तद् ॥ रुदत्सर
 शरीरं स्यात्कृत्तिका रोहिणी तथा॥५९॥ नाभित्त्वापाठुगल्माद्री हस्तुसुमं मघा॥ दुर्मिक्षाग्निमरुद्धीतिः शरीरं कुर्यादिति ॥ ६० ॥ माघ्या
 धुत्तुद्वयं पुण्ये सभ्यबसूलफलक्षयः॥ हृदयेऽस्य निधनं शुभं स्यात्संयुतैः शुभैः॥६१॥ शस्त्रवृद्धिः प्रजारोग्यं शुद्धं जीवात्यर्थदत् ॥ इति द्विजा
 तिमध्यां तु गोवृषस्त्रीमुखं महत्॥६२॥ निस्वनावृष्टिफणिभिर्वृष्टिः स्वास्थ्यं महोत्सवः॥ महार्घमपि संपत्तिर्देशनशोऽतिवर्षणम्॥६३॥३६॥
 रोगममयं रोगभीः सम्यवर्षणे॥ रोगो धान्यं नभोऽदृष्टिमघाद्यक्षते गुरौ॥६४॥ सौम्यमध्यमग्राम्येषु मार्गेषु वीथिकात्रयम्॥ तुल्यः दृढशार्देयं
 पर्यायैश्च त्रिभिस्त्रिभिः॥६५॥ नागोभैरावताश्चैव वृषभोभूषवाह्वयाः॥ मृगाजंजहास्याः स्युर्ग्राम्याता वीथयो क्व ॥ ६६ ॥ सौम्य
 मार्गं च तिसृषु चान्वीथिषु मार्गवः॥ धान्यार्थवृष्टिस्तन्यानां परिपूर्तिं करोति हि॥६७॥ मध्यमार्गं च तिसृषु रक्षयध्वम् फलम्॥
 पूर्वस्यां दिशि मेघस्तु शुभप्रदः पितृपंचके॥६८॥ धान्यार्थवृष्टिस्तन्यानां परिपूर्तिं करोति हि॥६९॥ मध्यमार्गं च तिसृषु रक्षयध्वम् फलम्॥
 ॥६९॥ कृष्णाष्टम्यां चतुर्दश्याममार्गां च यदा सितः॥ उदयास्तमनं याति तदा जलमयी मही॥७०॥ मिथः सप्तमशिशिरौ पश्चा
 त्याग्नीथिसंस्थितौ॥ गुरुशुक्रावनावृष्टिदुर्मिक्षसमप्रदौ॥७१॥ कुजहजगिरविजाः शुक्रस्याश्वेसरा यदि॥ युद्धातिवायुदुर्मिक्षजलनशका

मताः ॥ ७२ ॥ जलमित्रार्यमाहीन्द्रनक्षत्रेषु सुमिश्रकृताः सच्छद्मावृष्टिदो मूलेऽहिर्बुध्न्यात्यभयोर्भयम् ॥ ७३ ॥ श्रवणानिलहस्ताद्राणीभाभयभेषु च ॥
 चरच्छन्नैश्चरो नृणां सुमिक्षारोग्यसस्यकृताः ॥ ७४ ॥ मुखे चैकं गुदे द्वे च त्रीणि के नयने द्वयम् ॥ हृदये पञ्च ऋक्षाणि वामहस्ते चतुष्टयम् ॥ ७५ ॥ वारुणादे
 तथा त्रीणि दक्षिणे त्रीणि भानि च ॥ चत्वारि दक्षिणे हस्ते जन्मभाद्रविजस्थितिः ॥ ७६ ॥ रोगो लभस्तथा हानिर्लभः सौख्यं च बंधनम् ॥
 आयासः श्रेष्ठयात्रा च धनलभः क्रमात्फलम् ॥ ७७ ॥ बहुधाराविजस्तवेतद्भ्रमः फलमीदृशम् ॥ करोत्येव सप्तः सप्त्यं शीघ्रगेष्टुक्तमात्फलम् ॥ ७८ ॥
 विष्णुचक्रोत्तरिशिरः पङ्क्तुः पीयूषपानतः ॥ अमृत्युतां गतस्तत्र खेटत्वे परिकल्पितः ॥ ७९ ॥ वरुणघातुरकैन्दू तुदते सर्वपणिः ॥ विक्षेपावनतेर्वराद्वा
 दुर्द्वर्गतस्तयोः ॥ ८० ॥ षण्मासवृद्धया ग्रहणं शोधयेद्रविचंद्रयोः ॥ प्रवेशस्तु तथा सत्यदेवा रव्यादितः क्रमात् ॥ ८१ ॥ ब्रह्मोर्निद्रधनार्थशिवम् ॥
 मिनयमाह्वयः ॥ एतुसस्यद्विजातीनां वृद्धिर्ब्रह्मे तु पर्वणि ॥ ८२ ॥ तद्देव फलं सौम्ये श्रेष्ठमपीडा च पर्वणि ॥ विरोधो भृशुजां दुःसमैर्द्र सस्यदिनो त
 नम् ॥ ८३ ॥ धनिनां धनहानिः स्यात्कौजेरं धान्यवर्धनम् ॥ नृपाणामशिवं क्षेममिदं च वारुणे ॥ ८४ ॥ प्रवर्षणं सस्यवृद्धिः क्षेमं होतशरवर्षणि ॥
 अनावृष्टिः सस्यहानिर्दुर्मिक्षं धान्यपर्वणि ॥ ८५ ॥ वेलहिने सस्यहानिर्नृपाणां दारुणं रणम् ॥ अतिवले पुष्पहानिर्भयं सस्यविनाशनम् ॥ ८६ ॥
 एकस्मिन्नेव मासे तु चंद्रार्कग्रहणं यदा ॥ विरोधो धरणीशानामर्थवृष्टिविनाशनम् ॥ ८७ ॥ ग्रस्तोदितावस्तमितौ नृपधान्यविनाशदौ ॥ सर्वशस्ताविद्दू
 तु क्षुद्राध्यग्निभयप्रदौ ॥ ८८ ॥ सौम्यायने क्षत्रविप्रानितराहन्ति दक्षिणे ॥ द्विजातींश्चक्रमाद्धति गहुदष्टोरादिः ॥ ८९ ॥ तथैव ग्रामभेदाः स्युर्मौस्त
 दास्तथा दश ॥ नो शक्ता लक्षितुं देवाः किं पुनः प्राकृता जनाः ॥ ९० ॥ आनीय खेटान्गणितांस्तेषां वारं विचिंतयेत् ॥ शुभाशुभान्यैः कालस्य
 ग्राहयामो हि लक्षणम् ॥ ९१ ॥ तस्मादन्वेषणीयं तत्कालज्ञानाय धीमता ॥ उत्पातरूपाः केतुनमुदयास्तमया नृणाम् ॥ ९२ ॥ दिव्यान्तरिक्षा भौयास्ते
 शुभाशुभफलप्रदाः ॥ यज्ञध्वजास्त्रभवनरक्षवृद्धिर्गजोपमाः ॥ ९३ ॥ स्तम्भशूलकुशाकारा आन्तरिक्षाः प्रकीर्तिताः ॥ नक्षत्रसंस्थिता दिव्या भौमा ये
 भूमिसंस्थिताः ॥ ९४ ॥ एकोऽपि भिन्नरूपः स्याज्जतुर्नाम शुभाय वै ॥ यावन्तो दिवसान्केतुदृश्यते विविधात्मकः ॥ ९५ ॥ तावन्मासैः फलं यच्छ
 त्यष्टौ सारव्यवत्सरैः ॥ ये दिव्याः केतवस्तेऽपि शश्वज्जीविफलप्रदाः ॥ ९६ ॥ ह्रस्वः क्षिप्रः सुप्रसन्नः श्वेतकेतुः सुवृष्टिकृत् ॥ क्षिप्रदस्तमयं याति दीर्घकेतु
 रवृष्टिकृत् ॥ ९७ ॥ अनिष्टदो धूमकेतुः शक्रचापसमप्रभः ॥ द्वित्रिचतुःशूलरूपः स च राज्यांतकृन्मतः ॥ ९८ ॥ मणिहारस्तुवर्णाभा दीप्तिमंतोऽर्कसूनवः
 केतवश्चोदिताः पूर्वापर्योर्नृपहानिदाः ॥ ९९ ॥ वंसुकर्बिबक्षितजिच्छुक्रतुंडादिसन्निभाः ॥ हुताशनोदितास्तेऽपि केतवः फलदाः स्मृताः ॥ १०० ॥

भुसुता जलैलाभा वर्तुलाः क्षुद्रयप्रदाः ॥ सुभिक्षेमदाः श्वेतकेतवः सोमसूतवः ॥ १०१ ॥ पितामहात्मजः केतुखिवर्णस्त्रिदशान्वितः ॥ ब्रह्मदंडाङ्गुल
केतुः प्रजानामंतकृन्मतः ॥ १०२ ॥ ऐशान्यां भार्गवमुताः श्वेतह्यास्त्रनिष्टदाः ॥ अनिष्टदाः पंगुमुता विशिखाः कम्पकाह्वयाः ॥ १०३ ॥
विकचाल्या गुरुमुता वेषा याम्ये स्थिता अपि ॥ सूर्याः शुक्ला बुधमुताश्चौरोगभयप्रदाः ॥ १०४ ॥ कुजात्मजाः कुंडुमाल्या रक्ताः
शूलास्त्रनिष्टदाः ॥ अग्निजा विश्वरूपाख्या अग्निवर्णाः सुसप्रदाः ॥ १०५ ॥ अरुणाः श्यामलाकारा अर्कपुत्राश्च पापदाः ॥ शुक्रजा ऋक्षसदृशाः के
तवः शुभदायकाः ॥ १०६ ॥ कृत्तिकासु भवो धूमकेतुर्वनं प्रजाक्षयः ॥ प्रासादवृक्षशैलेषु जातो राज्ञां विनाशकृत् ॥ १०७ ॥ सुभिक्षुल्कोमुदाख्यः
केतुः कुमुदसन्निभः ॥ आवर्तकेतुसंध्यायां शशिशो नेष्टदायकः ॥ १०८ ॥ ब्रह्मदेवमनोर्मानं पिब्यं सौरं च सावनम् ॥ चांद्रमाक्षं सुरोर्मानमिति माना
नि वै नव ॥ १०९ ॥ एतेषां नवमानानां व्यवहारोऽत्र पञ्चभिः ॥ तेषां पृथक्पृथक्कार्यं वक्ष्यते व्यवहारतः ॥ ११० ॥ ब्रह्मणं निखिलेश्वरो गृह्यते सौर
मानतः ॥ वृष्टर्विधानं स्त्रीगर्भः सावननैव गृह्यते ॥ १११ ॥ प्रवर्षणां समे गर्भो नाक्षत्रेण प्रगृह्यते ॥ यात्रोद्वाह्यतशौरै तिथिवैरुपरिर्णयः ॥ ११२ ॥
पर्ववास्तूपवासादि कृत्स्नं चाद्रिण गृह्यते ॥ गृह्यते गुरुमानेन प्रभवाद्यब्दलक्षणम् ॥ ११३ ॥ तूत्तन्मासैर्द्वादशयिस्तत्तदष्टौ भवेत्ततः ॥ गुरुपञ्चमचारेण
षष्ठ्यब्दाः प्रभवादयः ॥ ११४ ॥ प्रभवो विभवः शुक्लः प्रमोदोऽथ प्रजापतिः ॥ अंगिराः श्रीमुखो भवो युवा याता तथैव च ॥ ११५ ॥ ईश्वरो
बहुधान्यश्च प्रमाथी विक्रमो वृषः ॥ चित्रभातुस्तुभातुश्च तारणः पार्थिवोऽव्ययः ॥ ११६ ॥ सर्वजित्सर्वधारी च विरोधी विहृतः लरः ॥ दंदनो
विजयश्चैव जयो मन्यथदुर्मुखौ ॥ ११७ ॥ हेमलंबो विलम्बश्च विकारी शार्ङ्गरी लवः ॥ शुभकृच्छ्रोभञ्जः क्रोधी विशाखपुण्यवो ॥ ११८ ॥ सुवर्गः
कीलकः सौम्यः समातश्च विरोधकृत् ॥ पारभावी प्रमादी च आनन्दो रक्षसोऽजलः ॥ ११९ ॥ पिंगलः कालयुक्तश्च सिद्धार्थो रोद्रुहस्ती ॥ दुर्दुभी
रश्चिह्नहारी रक्ताक्षः क्रोधनः क्षयः ॥ १२० ॥ नामतुल्यफलः सर्वे विज्ञेयाः पश्चित्सयः ॥ युगं स्यात्तंच भविष्युगान्येवं तु द्वादश ॥ १२१ ॥ तेषां
शाः क्रमाज्ज्ञेया विष्णुर्देवपुरोहितः ॥ पुरंदरो लोहितश्च त्वष्टाहिर्बुध्न्यसंज्ञकः ॥ १२२ ॥ पितृश्च ततो विश्वे शशीन्द्रायश्विनो भगः ॥ तथा युगस्य दे
शास्त्वग्निर्नैदुविधीश्वराः ॥ १२३ ॥ अथाद्वैशचभूनाथसरस्वतीर्नां बलाबलम् ॥ तत्कालं ग्रहचारं च समयप ज्ञात्वा फलं पहेत् ॥ १२४ ॥ सौम्या
यनं मासषट्कं मृगाद्यं भातुमुत्तिः ॥ अहः सुराणां तद्वात्रिः कर्काद्यं दक्षिणायनम् ॥ १२५ ॥ गृहग्रवेशैवाहमप्रतिष्ठामौजिबंधनम् ॥ मघादौ जंगलं
कर्म विधेयं चोत्तरायणे ॥ १२६ ॥ गार्ग्यायने गार्हितं च कर्म यत्नात्तथश्चस्ते ॥ पाचादि सासौ द्वौ द्वौ च ऋतवः शिशिरादयः ॥ १२७ ॥ भृगुश्चिह्नरी

खसंतश्च्रीष्माः स्युश्चोत्तरायणे ॥ वर्षा शरच्च हेमंतः कर्कोद्रे दक्षिणायने ॥ १२८ ॥ चांद्रो दर्शवधिः सौरः संक्रांत्या सावनो दिनैः ॥ त्रिंशद्विंशद्भ्रमण
 णो मासो नाक्षत्रसंज्ञकः ॥ १२९ ॥ मधुश्च माधवः शुक्रः शुचिश्चाथ नभस्ततः ॥ नभस्य इष ऊर्जश्च सहोश्चैव सहस्यकः ॥ १३० ॥ तपस्तपस्य
 क्रमश्चैवत्रादीनां समाह्वयाः ॥ यस्मिन्मासे पौर्णमासी येन धिष्ण्येन संयुता ॥ १३१ ॥ तत्रक्षत्राह्वयो मासः पौर्णमासी तदाह्वया ॥ तत्पक्षौ देव
 पित्राख्यौ शुक्लकृष्णौ तथापरं ॥ १३२ ॥ शुभाशुभे कर्मणि च प्रशस्तौ भवतः सदा ॥ क्रमात्तिथीनां ब्रह्मानी विरिचिविष्णुशैलजाः ॥ १३३ ॥
 विनायकयमौ नागचंद्रौ स्कंदोऽर्कवासवौ ॥ महर्द्ववासवौ नागदुर्गादंडधराह्वयः ॥ १३४ ॥ शिवविष्णुहरिर्वीकामः सर्वः कलीततः ॥ चन्द्रविश्वेश्वरश्चंद्रातिथी
 शाः पितरः स्मृताः ॥ १३५ ॥ नंदाभद्राजयारिका पूर्णाः स्युस्तिथयः पुनः ॥ त्रिगवृत्या क्रमाज्ज्ञेया नेष्टमध्येष्टदाः सिते ॥ १३६ ॥ कृष्णपक्षे त्विष्टमध्यानि
 ष्टदाः क्रमशस्तदा ॥ अष्टमी द्वादशी षष्ठी चतुर्थी च चतुर्दशी ॥ १३७ ॥ तिथयः पक्षं ध्राज्या ह्यतिरुक्षा प्रकीर्तिताः ॥ समुद्रमनुश्रांक्तत्त्वसख्यास्तु
 नाडिकाः ॥ १३८ ॥ त्याज्याः स्युस्तासु तिथिषु क्रमात्पंच च सर्वदा ॥ अमावास्या च नवमी हित्वा विषमसंज्ञिका ॥ १३९ ॥ तिथयस्तु प्रशस्तास्तुर्म
 ध्यमा प्रतिपत्तिस्ता ॥ षष्ठ्या तैलं तथाष्टम्यां मांसं क्षौरं कलेस्तिथौ ॥ १४० ॥ पूर्णिमादर्शयोर्नारीसेवनं परिवर्जयत् ॥ दर्शे षष्ठ्यां प्रतिपदि द्वादश्यां
 प्रतिपर्वसु ॥ १४१ ॥ नवम्यां च न कुर्वीत कदाचिदंतधावनम् ॥ व्यतीपाते च संक्रांतावेकादश्यां च पर्वसु ॥ १४२ ॥ अर्कभौमदिने षष्ठ्यां ना
 भ्यंगो वैधृतौ तथा ॥ यः करोति दशम्यां च स्नानमामलकैर्नरः ॥ १४३ ॥ पुत्रहानिर्भवेत्तस्य त्रयोदश्यां धनक्षयः ॥ अर्थपुत्रक्षयस्तस्य द्वितीययां
 न संशयः ॥ १४४ ॥ अमार्यां च नवम्यां च सप्तम्यां च कुलक्षयः ॥ या पौर्णिमा दिवा चंद्रमती सातुमती स्मृता ॥ १४५ ॥ रात्रौ चन्द्रवती राकाप्य
 मावास्या तथा द्विधा ॥ मिनीवाली चेंदुमती कुहूँन्दुमती मता ॥ १४६ ॥ कार्तिके शुक्लनवमी त्वादिः कृतयुगस्य च ॥ त्रेतादिमधवे शुक्ले
 तृतीया पुण्यसंज्ञिता ॥ १४७ ॥ कृष्णा पंचदशी माघे द्वापरादिमुदीरिता ॥ कल्पादिः स्यात्कृष्णपक्षे नभस्यस्य त्रयोदशी ॥ १४८ ॥ द्वादश्यजे
 शुक्लपक्षे नवम्यच्छेषयुज्यपि ॥ चैत्रे भाद्रपदे चैव तृतीया शुक्लसंज्ञिता ॥ १४९ ॥ एकादशी सिता पौषे ह्याषाढेदंशमीसिता ॥ माघे च सप्तमी
 शुक्ला नभस्ये त्वसिताष्टमी ॥ १५० ॥ श्रावणे मास्यमावास्या फाल्गुने मासि पौर्णिमा ॥ आपाढे कार्तिके मासि ज्येष्ठे चैत्रे च पौर्णिमा ॥ १५१ ॥
 मन्वाद्यो मानवानां श्राद्धेष्वन्यंतपुण्यदा ॥ भाद्रे कृष्णत्रयोदश्यां मघाभिंदुः करे रविः ॥ १५२ ॥ गजच्छाया तदा ज्ञेया श्राद्धे ह्यन्यंतपुण्यदा ॥
 एकस्मिन्वासरे तिस्रस्तिथयः स्यान्तिथिक्षयः ॥ १५३ ॥ तिथिवारत्रये त्वेका ह्यधिका द्वे च द्विद्विते ॥ सूर्यास्तमनपर्यंतं यस्मिन्वारं तु यातिथिः ॥ १५४ ॥

विद्यते सा त्वंढा स्याज्जना चेत्संढसंज्ञिता ॥ तिथेः पंचदशो भागः क्रमात्यतिपदादयः ॥ १५५ ॥ क्षणसंज्ञास्तदद्वीनि तासामङ्ग-
प्रमाणतः ॥ रविः स्थिरश्चंद्रः क्रूरो वक्रोखिलो बुधः ॥ १५६ ॥ लघुरीज्यो मृदुः शुक्रबीर्यो दुः शुक्रबीर्यो दिनकरात्मजः ॥ अभ्यक्तो भानुवारे यः स नरः
क्लेशवान्भवेत् ॥ १५७ ॥ क्रशेशे कतिभागभौमे व्याधि सौभाग्यमिदुजे ॥ जवि नैव सिते हानिर्मन्दे सर्वसमृद्धयः ॥ १५८ ॥ लकोदयात्स्याद्वारादितस्त-
स्मादूर्ध्वमधोऽपिवा ॥ देशांतरस्वचाराद्धेनाडीभिरपरे भवेत् ॥ १५९ ॥ बलप्रदस्य सेदस्य कर्म सिद्धयति यत्कृतम् ॥ तत्कर्म बलहीनस्य दुःखेनापि
न सिद्धयति ॥ १६० ॥ इंदुज्ञजीवशुक्राणां वासराः सर्वकर्मसु ॥ फलदास्त्वितरे कूरे कर्मस्वभिमतप्रदाः ॥ १६१ ॥ रक्तवर्णौ रश्मिर्द्वौ गौरो यौमस्तु
लोहितः ॥ दूर्वावर्णौ बुधो जीवः पीतश्चेतस्तु भार्गवः ॥ १६२ ॥ कृष्णः सौरिः स्ववारेषु स्वस्ववर्णक्रिया हिताः ॥ अद्रिवाणाश्च यत्कर्तव्यतालभमुया
धराः ॥ १६३ ॥ बाणाखिलोचनानिब्रवेदबाहुशिलीमुखाः ॥ त्र्यंकादयो नेत्रगोत्राभाश्चंद्रसर्तवः ॥ १६४ ॥ कुलिकाश्चोण्डुलिका चागवेला
स्तथा क्रमात् ॥ ग्रहार्द्धप्रमाणास्ते विज्ञेयाः सूर्यवासरात् ॥ १६५ ॥ यस्मिन्वारं क्षणो वासदृष्टस्तद्वासराधिपः ॥ आद्यः षष्ठो द्वितीयोऽस्मात्तत्षष्ठतृ-
तीयकः ॥ १६६ ॥ षष्ठः षष्ठ्येत्रेवां कालहोराधिपाः स्मृताः ॥ सार्द्धेनाडीद्वयैव दिवा रात्रौ यथाक्रमात् ॥ १६७ ॥ वारग्रोल्ले कर्मकार्ये
तद्व्यहस्य क्षणेऽपि सत् ॥ नक्षत्रेशाः क्रमादस्यमवह्निपितामहाः ॥ १६८ ॥ चंद्रेशादितिजीवादिपितरो भगसंज्ञकः ॥ अर्यशर्कवपृमरुच्छक्राग्निमि-
त्रासवः ॥ १६९ ॥ नैर्ऋत्युदकविश्वेजगोविंदवसुतोयपाः ॥ अजेकपादहिबुध्या पूषा चेति प्रकीर्तिताः ॥ १७० ॥ पूर्वान्यं मघाद्वाग्निविशालाद-
ममूलभम् ॥ अधोमुखं तु नवकं भानौ तत्र विधीयते ॥ १७१ ॥ बिलप्रवेशगणितभूतसाधनलेखनम् ॥ शिल्पकर्मकलाकूपनिर्लेपोद्धरणदि यत् ॥
॥ १७२ ॥ मित्रेन्दुचाष्टहस्तेन्द्रादितिभान्याधिवायुभम् ॥ तिर्यङ्मुखस्य नवकं भानौ तत्र विधीयते ॥ १७३ ॥ हलप्रवेशगणन गंत्रीपत्रगजोष्टकम् ॥
सर्गोरथनौयानलुलायहयकर्म च ॥ १७४ ॥ ब्रह्मविष्णुमहेश्वर्यशततारावसूत्राः ॥ ऊर्ध्वस्य नवकं भानौ प्रोक्तसत्र विधीयते ॥ १७५ ॥ नृपा-
भिषेकमांगल्यवारणध्यजकर्मच ॥ ग्रासादतोरणारामप्राकाराद्यं च सिद्धयति ॥ १७६ ॥ स्थिरं रोहिण्युत्तराख्यं शिघ्रं सूर्याश्विषुष्यभम् ॥ साधारणं
द्विदैवत्यं वह्निभं च प्रकीर्तितम् ॥ १७७ ॥ वस्वादित्यंबुपुण्याणि विष्णुभं चरसंज्ञितम् ॥ मूर्ध्निदुमित्रचित्रात्तत्सुग्रं पूर्वामघात्रिकम् ॥ १७८ ॥ मूला-
द्राक्षिद्रं तीक्ष्णं स्वनामसदृशं फलम् ॥ चित्रादित्यंबुविष्णुवंतायाधिमित्रवसुदुषु ॥ १७९ ॥ समुजेषु बालानां कर्णवधक्रिया हिता ॥ दूषेन्द्र-
दितितिष्येषु करादित्रितये तथा ॥ १८० ॥ गजकर्माखिलं यत्तद्विधेयं स्थिरभेषु च ॥ वाजिकर्माखिलं कार्यं सूर्यवारे विशेषतः ॥ १८१ ॥ चित्रा

वरुणवैरिचयुत्तरासु गमागमम् ॥ दर्शाष्टम्यां चतुर्दश्यां पञ्चानां न कदाचन ॥ १८२ ॥ नृदुधुवक्षिप्रविशाखापितृभेषु च ॥ हलप्रवाहं प्रथमं चिद-
 ध्यान्मूलभे वृषेः ॥ १८३ ॥ हलादौ वृषनाशाय भत्रयं सूर्यसुक्तभात् ॥ अप्रे वृद्धचै त्रयं लक्ष्ये सौर्यपात्रे च पंचकम् ॥ १८४ ॥ शूलत्रयेपि नव-
 कं मरणाय च पंचकम् ॥ अत्रै पुष्टचै त्रयं श्रेष्ठं स्याच्चक्रे लांगलाह्वये ॥ १८५ ॥ मृदुधुवक्षिप्रभेषु पितृवायुवसुहृषु ॥ समूलभेषु बीजोमित्रस्तुहृ-
 फलप्रदा ॥ १८६ ॥ भवेद्रत्रितयं सूर्ध्वं धान्यनाशाय राहुभात् ॥ गले त्रयं कजलाय वृद्धचै च द्वादशोदरे ॥ १८७ ॥ निस्तंडुलत्वं लांगूलं भवतु
 दृश्यभीतिदम् ॥ नामौ वह्निः पंचकं यद्वीजोत्साविति चिंतयेत् ॥ १८८ ॥ स्थिरेष्वदितिसर्पात्यपितृमारुतभेषु च ॥ न कुर्याद्विगमुक्तस्य स्नानमहो-
 दुशुक्रयोः ॥ १८९ ॥ जित्तरात्रयमेन्द्रवसुवारुणभेषु च ॥ पुण्याकर्षौष्णधिष्येषु नृत्यारंभः प्रशस्यते ॥ १९० ॥ पूर्वाह्णं यजि पद्मानि पौष्णभादुदभाततः ॥
 मध्ययुजि द्वादशक्षणीन्न्द्रभाद्रवभानि च ॥ १९१ ॥ पराह्णं यजि क्रमशः संप्रातिर्दशमेतिथः ॥ जघन्यास्तोत्रयाद्रोहिषनांतकनाकयाः ॥ १९२ ॥ क्रमादिति द्वि-
 दैवत्या बृहत्ताराः पसाः समाः ॥ तासां प्रमाणघटिकांश्चिन्नवतिघटयः ॥ १९३ ॥ क्रमादभ्युदिते चंद्रे नयत्यर्धसमानि च ॥ अश्वर्धोद्वीज्यैर्ऋत-
 त्वाष्ट्रजन्तुत्तराभवाः ॥ १९४ ॥ पितृद्विदैववस्वाख्यास्ताराः स्युः कुलसंज्ञिकाः ॥ घातुज्येष्ठादितिरवातीपौष्णाकर्कहरिदेवताः ॥ १९५ ॥ अजाहं-
 त्यकर्मौजंगतारैश्चैवाकुलाह्वयाः ॥ शेषाः कुलाकुलास्तारास्तासां मध्ये कुलेडुषु ॥ १९६ ॥ प्रयाति यदि भूपालस्तदाप्नोति पराजयम् ॥ भेषूपकुलसं-
 ज्ञेषु जयमाप्नोति निश्चितम् ॥ १९७ ॥ संधिर्वापि तयोः साम्यं कुलकुलगणोडुषु ॥ अर्कोक्तिभौमवारं चेद्भद्राया विषमाप्रभम् ॥ १९८ ॥ त्रिपुष्कं त्रिगु-
 णं द्विगुणं यमलाहिभम् ॥ दद्यात्तद्दोषनाशाय गोत्रयं मूल्यमेव वा ॥ १९९ ॥ द्विपुष्करे द्वयं दद्यात्तद्दोषत्वृक्षभोऽपि वा ॥ क्रूरविद्धो युतो वापि
 पुष्प्यो यदि बलान्वितः ॥ २०० ॥ विना पाणिग्रहं सर्वमंगलेष्विष्टदः सदा ॥ रामाग्निऋतुवाणानिभूवेदाग्निशेषे च ॥ २०१ ॥ नेत्रबाहुशेर्द्विदुबाहुवेदा-
 ग्निसंस्काराः ॥ वेदनेत्राध्यग्निशतबाहुनेत्रदाः क्रमात् ॥ २०२ ॥ तारासंख्याश्च विज्ञेया दक्षादीनां पृथक् पृथक् ॥ या दृश्यते दीप्तताराः स्वगणे योगता-
 रकाः ॥ २०३ ॥ वृषो वृक्षोश्चभायारयधिष्येयमकरस्तारः ॥ उडुबरश्चाग्निधिष्ये रोहिण्यां जंबुकस्तारः ॥ २०४ ॥ इन्दुभात्वदिरो जातः हृत्पण्ड-
 क्षश्च रौद्रभात् ॥ संभूतोऽदितिभाद्रशः पिप्पलः पुष्यसंभवः ॥ २०५ ॥ सर्पधिष्यान्नागवृक्षो वटः पितृभसंभवः ॥ पालाशो भाग्यभाजातः अक्षश्चार्थ-
 संभवः ॥ २०६ ॥ अरिष्टवृक्षो रविभाच्छीवृक्षस्त्वाष्ट्रसंभवः ॥ स्वात्पृक्षजोऽर्जुनो वृक्षो द्विदैवत्यादिकंकतः ॥ २०७ ॥ मित्रभाद्रकुलो जातो विष्टिः
 पौरदर्शजः ॥ सर्ववृक्षो मूलभाच्च वंडुलो वारधिष्यजः ॥ २०८ ॥ पनसो वैधभाजातश्चाकंवृक्षश्च विष्णुभात् ॥ वसुधिष्ययाच्छमीवृक्षः कंदवो वार-

पक्षजः ॥ २०९ ॥ अजाहेतुवृक्षो बहुभ्यजः पिबुमन्दकः ॥ मधुवृक्षः पौष्पाधिष्ण्याद्विष्णुवृक्षाः प्रकीर्तिताः ॥ २१० ॥ यस्मिञ्छनैश्चरो धिष्ण्ये तद्भूशो
 ऽर्घ्यः प्रयत्नतः योगेशा यमविश्वेदुधातृजनिविनाशकाः ॥ २११ ॥ इन्द्रतोयाहिवह्नयर्कभूमिरुद्रकतोयपाः ॥ गणेशरुद्रधनदत्त्वष्टमित्रवदाननाः ॥ २१२ ॥
 सावित्री कमला गौरी नासत्यौ पितरोऽदितिः ॥ वैद्युतिश्च व्यतीपातो महापातावुभौ सदा ॥ २१३ ॥ परिधस्य च पूर्वार्द्धे सर्वकौशेषु गीर्हितयः ॥ विष्णुं
 भवप्रयोस्तिस्रः षड्वा गंडातिगंडयोः ॥ २१४ ॥ व्यागघाते नव शूले तु पंच नाड्यो हि गीर्हिताः ॥ अदितौ दुमधाह्वधृल्लैत्रेज्यभानि च ॥ २१५ ॥
 ज्ञेयानि सहचित्राणि मूर्द्धभानि यथाक्रमम् ॥ लिखेदूर्ध्वगतमेकां तिथिं प्रवालस्त्रयोदश ॥ २१६ ॥ तत्र सार्द्धैरेकैकं कथितं भूधनं न्यसेत् ॥
 भाज्यैरेवागतयोः सूर्याचंद्रमसोर्मिथः ॥ २१७ ॥ एकार्गलो दृष्टिपातश्चाभिजिज्ञातानि वै ॥ विनाडीभिर्द्वादशभौ रहितं घटिकाद्वयम्
 ॥ २१८ ॥ योगं प्रकरणं योगाः क्रमातु सप्तविंशतिः ॥ इन्द्रः प्रजापतिर्मित्रस्त्वष्टाभूहारीतिप्रिया ॥ २१९ ॥ कीनाशः कलिः
 ख्यो तिथ्यर्द्धे शास्त्वहिर्मरुतः ॥ ववादिविजिज्ञातानि शुभानि करणानि षट् ॥ २२० ॥ परीता विपरीता वा विधिर्नष्टा तु मंगले ॥ दुस्तं पंच
 मंगले चैका वक्षस्येकादश स्मृतः ॥ २२१ ॥ नामौ चतस्रः षट् कर्त्तव्यां तिस्रः पुच्छाख्यनाडिकाः ॥ कार्यहानिमुखे शुभ्युगले वक्षसि निःस्वता ॥ २२२ ॥
 कव्यामुन्मत्तता नामौ च्युतिः पुच्छे ध्रुवं जयः ॥ स्थिराणि मध्यमान्येषां मध्यनागचतुष्पदौ ॥ २२३ ॥ दिवाशुद्धौ रुद्राहिमित्रपितृसूतः
 विश्वेविधातृब्रह्मेन्द्ररुद्राग्निवसुतोयपाः ॥ २२४ ॥ अर्थमा भगसंज्ञश्च विज्ञेया दश पंच च ॥ ईशजपादाहिर्बुध्न्यपुषाशिवयसवह्नयः ॥ २२५ ॥
 इन्द्रादितिज्याख्या विष्णवर्कत्वष्टवायवः ॥ अह्नः पंचदशो भागस्तथा रात्रिप्रमाणतः ॥ २२६ ॥ सुहूर्तमानं द्वायवक्षणाणि समेधाम् ॥ अर्द्धमा ॥
 ब्राह्मौ पित्र्याग्नेयौ तथाभिजित् ॥ २२७ ॥ राक्षसाख्यौ भर्गाजंशाविनादिषु ॥ वारेषु वर्जनीयास्ते सुहूर्ताः शुभकर्मसु ॥ २२८ ॥
 ऋक्षेषु यत्कर्म कथितं निखिलं च तत् ॥ तदैवत्यं सुहूर्तं तपि कार्यं यात्रादिकं सदा ॥ २२९ ॥ भूऋणः सूर्यभास्तमर्शे विबुध्न पंचमे ॥ शूलोऽष्टः
 दशमे शनिरष्टादशे ततः ॥ २३० ॥ केतुः पंचदशे दंड उल्का एकोऽर्धशतौ ॥ निर्घातयातसंज्ञश्च ज्ञेयः स नवपंचमे ॥ २३१ ॥ मोहनिघातः
 पाश्च कुलिशं परिवेषणम् ॥ विज्ञेया एकविंशत्तारभ्य च यथाक्रमम् ॥ २३२ ॥ चन्द्रशुक्लेषु भेषेषु शुभकर्म न कारयेत् ॥ सूर्यात्सर्वपिण्ड्यर्क्षं त्वाष्ट्र
 मित्रातमेषु च ॥ २३३ ॥ सविष्णुभेषु क्रमशो हस्तभादंडसंयुतः ॥ धिष्ण्ये तावति सत्यत्र दुष्टयोगः पतत्यसौ ॥ २३४ ॥ चंडीशचंडाधुधाख्यस्त
 स्मिन्मैत्राचरेऽभुमम् ॥ त्रयोदश स्यामिलनसंख्यया तिथिवारयोः ॥ २३५ ॥ क्रकचो नाम योगोऽयं मंगलेष्वतिगर्हितः ॥ सप्तम्यासर्कवाश्चैवतिप

त्सौम्यवासरे ॥ २३६ ॥ संवतयोगो विज्ञेयः शुभकर्मविनाशकृत् ॥ आनन्दः कालदंडास्यो धृष्टधातुमुधाकराः ॥ २३७ ॥ ध्वांश्चजात्यश्रीवत्स
 वज्रसुहृच्छत्रकाः ॥ मित्रमानसपद्माल्बलुम्बकोत्पातमृत्यवः ॥ २३८ ॥ काणसिद्धिशुभा मृत्युशूलंतंकुंजराः ॥ राक्षसास्यवरस्थैर्यवर्द्धमानाः क्रमा
 दमी ॥ २३९ ॥ योगाः स्वसंज्ञाफलदा अष्टाविंशतिरिक्ताः ॥ रविवारं क्रमादेव दशभादिदुभाद्विधौ ॥ २४० ॥ सापार्द्रौमे बुधे हस्तान्मेत्रभासुर
 मंत्रिणि ॥ वैश्वदेवाद्भुमुते वारुणाद्भास्करात्मजे ॥ २४१ ॥ हस्तर्क्षं च स्वाविदौ चंद्रमं दसमं कुजे ॥ सौम्ये मित्रभमाचार्यं तिष्यः पौष्णं धृगो
 सुते ॥ २४२ ॥ रोहिणीं मंदवारं च सिद्धयोगाह्वया अमी ॥ आदित्यभौमयोनंदा भद्रा शुक्रशार्ङ्गयोः ॥ २४३ ॥ जयासौम्ये गुरौ रिक्ता शनौ
 पूर्णेति नो शुभाः ॥ नन्दा तिथिः शुक्रवारं सौम्ये भद्रा कुजे जया ॥ २४४ ॥ रिक्ता मंदे गुरोर्वारं पूर्णा सिद्धाह्वया अमी ॥ एकादश्यामिदुवारो
 द्वादश्यामर्कवासरः ॥ २४५ ॥ षष्ठीं गुरौ तृतीया षोडशमी शुक्र शनैश्चरे ॥ नवमी पञ्चमी भौमे दग्धयोगाः प्रकीर्तिताः ॥ २४६ ॥ भरण्यकदिने
 चंद्रे चित्राभौमेतु विश्वभम् ॥ बुधे श्रविष्ठापर्यमभे गुरौ ज्येष्ठा भृगोर्दिने ॥ २४७ ॥ रेवती मंदवारं तु ग्रहजन्मर्क्षनाशनम् ॥ विशाखादिचतुर्वर्गमर्कवारादिदु
 क्रमात् ॥ २४८ ॥ इत्यातमृत्युकाणाल्यसिद्धयोगाः प्रकीर्तिताः ॥ तिथिवारोद्भवा नेष्टा योगा वारक्षसंभवाः ॥ २४९ ॥ हूणवंगस्वसेष्वन्यदेशेष्वतिशुभप्रदा ॥
 दोगष्टाक्षीमहोदर्यौ मन्दा मंदकिनी तथा ॥ २५० ॥ मिश्रा राक्षसिका सूर्यवारादिषु यथाक्रमम् ॥ शूद्रतस्करवैश्वक्षमादेवभूषणवां क्रमात् ॥ २५१ ॥
 अनुक्तानां च सर्वेषां दोषाद्याः सुखदाः स्मृताः ॥ पूर्वोक्ते नृपतीन्दन्ति विप्रान्मध्यदिने विशः ॥ २५२ ॥ अपराह्णेऽस्तगे शूद्रान्प्रदोषे च पिशाचकान् ॥
 निशि रात्रिचरान्नाट्यकारान्परात्रिके ॥ २५३ ॥ गोपातुषसि संध्यायां लिङ्गिनो रविसंक्रमः ॥ दिवा चेन्मेषसंक्रांतिरनर्थकलहप्रदा ॥ २५४ ॥ राज्ञो
 सुभिक्षमतुलं संख्योर्वृष्टिनाशनम् ॥ हरिशार्दूलवाराहवकुंजमाहिषाः ॥ अश्वश्वाजवृषाः पादायुधाः करणवाहनाः ॥ २५५ ॥ भुशुंडी च गदा
 खड्गौ दंड इष्वासतोमरौ ॥ २५६ ॥ कुन्तपाशाकुशास्त्रेषून्विभर्ति करयोस्तिवन् ॥ अन्नं च पायसं भैक्ष्यं सधूपं च पयो दधि ॥ २५७ ॥ मिष्टान्नं गुडम्
 ध्वाज्यशर्करा वक्तो हविः ॥ ववोवीवणिजेर्विन्वां बालवे गोचरस्थितौ ॥ २५८ ॥ कौलवे शकुनौ भानुः किंस्तुघ्ने चोर्द्धसंस्थितः ॥ चतुःपादे तिले
 नागे सुतः क्रांतिं करोति हि ॥ २५९ ॥ धर्मायुर्वृष्टिषु समं श्रेष्ठं नष्टं फलं क्रमात् ॥ आयुधं वाहनाहारौ यज्जतीयं जनस्य च ॥ २६० ॥ स्वर्णोप
 विष्टास्तिष्ठंतस्ते लोकाः क्षेममाप्नुयुः ॥ अथकं मंदसंज्ञं च मध्यसंज्ञं सुलोचनम् ॥ २६१ ॥ पर्पीयाद्गुणयेद्भानि रोहिण्यादिचतुर्विधम् ॥ स्थिरभेष्व
 र्कसंक्रांतिज्ञेया विष्णुपदाह्वया ॥ २६२ ॥ पडशीतिमुखा ज्ञेया द्विस्वभावेषु राशिषु ॥ तुलाघटाजयोज्ञेयो विषुवत्सूर्यसंक्रमः ॥ २६३ ॥ याव्या

यने स्थिरे त्वाद्याः पराः सौम्येन्दुमूर्तिभैः ॥ मेध्या विषुवति प्रोक्ताः पुण्यनाब्दास्तु षोडश ॥ २६४ ॥ संध्या त्रिनाडी प्रमिताकविबोद्धोदयस्तः ॥
 प्राक्पयश्चाद्याभ्यसौम्ये चेत्पुण्यं पूर्वापरैर्दहनि ॥ २६५ ॥ यादृशेन्दुना भानोः संक्रांतिस्तदृशं फलम् ॥ नः प्रप्नोति तद्वाशौ शीतंशोः साध्वस्तदु
 च ॥ २६६ ॥ संक्रांतिः परतो भातुमुक्त्वा यावद्विशकैः ॥ खेरयनसंक्रांतिस्तदा तद्वाशिसंक्रमात् ॥ २६७ ॥ संक्रांतिग्रहगर्हवा जन्मन्युभयपा
 श्वयोः ॥ ब्रह्मोद्गाहादिकेष्वेव द्वयं नेष्टं तु तत्क्रमात् ॥ २६८ ॥ तिलोपरिलिखेच्च त्रिज्जुलं त्रिकोणकम् ॥ तत्र हेम विनिक्षिप्य दद्याद्दोषपवृत्तये ॥ २६९ ॥
 ताराबलेन शीतं शुर्बलं तदृशद्रविः ॥ बली संक्रममाणस्तु तद्वास्वदा बलाधिकाः ॥ २७० ॥ शुभोऽर्को जन्मतस्यायदशष्टसु मुनीश्वर ॥ नवपक्षा
 बुरिष्पत्यैर्व्यकिर्भिष्यते न चेत् ॥ २७१ ॥ शुभो जन्मक्षेत्रे द्यूनांगायास्त्रिषु ॥ यथेष्टां त्यधुर्मस्थे विदुर्धोषध्वयते न चेत् ॥ २७२ ॥
 न्यायाशिषु कुजः श्रेष्ठो जन्मना चेन्न विध्यते ॥ व्ययेध्वकस्थितैः सौरिसौम्यसूर्यैः शुभौषधात् ॥ २७३ ॥ ज्ञः स्वाययैषसायेषु जन्मतश्चैन्न विध्यते ॥
 धीन्यकादिगजान्त्यैः शशांकरहितैः शुभैः ॥ २७४ ॥ जन्मराशेशुक्रः श्रेष्ठः स्वायगोऽयस्तगो न चेत् ॥ विध्यतेत्याष्टसांहुत्रिगतैः सैट्मुनीश्वरा ॥
 ॥ २७५ ॥ जन्मभादसुताष्टांकांत्यायेष्विष्टो भृगोः सुतः ॥ चेन्न विद्धोऽष्टसतांगम् स्वांकाद्यायारिमणैः ॥ २७६ ॥ न ददाति शुभं किंचिद्भोचरे
 वेधंससुते ॥ तस्माद्वेधं विचार्याथ कथनीयं शुभाशुभम् ॥ २७७ ॥ वाममेदविधानेन दुष्टोऽपि स्याच्छुभद्वरः ॥ सौम्येक्षितोऽनिष्टफलः शुभदः
 पापवीक्षितः ॥ २७८ ॥ निष्फलौ तौ ग्रहौ रवेन शङ्खणा च विलोकिता ॥ नीचराशिगतः स्वस्य शत्रोः क्षेत्रगतोऽपि वा ॥ २७९ ॥ शुभाशुभफलं नैव
 दद्यादस्तमितोऽपि वा ॥ ग्रहेषु विषमस्थेषु शांतिं कुर्यात्प्रयत्नतः ॥ २८० ॥ हानिर्वृद्धिर्ग्रहाधीना तस्मात्पुन्यतमा ग्रहाः ॥ मणिर्लुक्ताफलं विदुर्माख्यं मलक
 तं तथा ॥ २८१ ॥ पुष्परागं तथा वज्रं नीलं गोमेदसंक्षितम् ॥ दूर्यं भारकरादीनां तुष्टव धार्यं यथाक्रमम् ॥ २८२ ॥ शुक्लपक्षादिदिवसे च द्रो
 गस्य शुभप्रदः ॥ स पक्षस्तस्य शुभदः कृष्णपक्षोन्यथाऽशुभः ॥ २८३ ॥ शुक्लपक्षे शुभश्चंद्रो द्वितीयनवपंचमे ॥ रिः फः अशुभस्थश्चैन्न विद्धो गगने
 चरैः ॥ २८४ ॥ जन्म संपद्विपत्तक्षेम प्रत्यागिः साधको वधः ॥ मित्रं पश्यमित्रं च जन्मभातु पुनः पुनः ॥ २८५ ॥ जन्मत्रिपंचसताख्यास्तारा नेष्ट
 फलप्रदाः ॥ शाकं गुडं च लवणं सतिलं कांचनं क्रमात् ॥ २८६ ॥ अनिष्टफलनाशाय दद्यादेतद्विजतये ॥ कृष्णे बलवती तारा
 शुक्लपक्षे बली शशी ॥ चंद्रस्य द्वादशावस्था राशौ राशौ यथाक्रमम् ॥ २८७ ॥ यात्रोद्गाहादिकार्येषु नामतुल्यफलप्रदाः ॥ षष्टिजनं
 गतचन्द्रं तत्कालघटिकां न्वितम् ॥ वेदघ्नमिषुवेदान्यमवस्था भातुभागतः ॥ २८८ ॥ प्रवासनपदाख्यमृता जयो दास्यं रतिमुदा ॥

शनिभुक्तिर्ज्वरः कर्माः सुस्थितिर्नामसन्निभाः ॥ २८९ ॥ पटुबंधनयानोग्रसंधिविग्रहभूषणम् ॥ धात्वाकरं युद्धकर्म मेघलग्ने प्रसिद्धयति ॥
 ॥ २९० ॥ मंगलानि स्थिराण्युद्धवेधमकर्मप्रवर्तनम् ॥ कृषिवाणिज्यपश्चादिदुष्टलग्ने प्रसिद्धयति ॥ २९१ ॥ कलाविद्वानशिल्पानि भूषणाहवसंश्रवम् ॥
 गजोद्वाहाभिषेकाद्यं कर्तव्यं मिथुनोदये ॥ २९२ ॥ वापीकूपतडागादि वारिवंधनमोक्षणम् ॥ पौष्टिकं लिपिलेखादि कर्तव्यं कर्कटोदये ॥ २९३ ॥
 इक्षुधान्यवणिकपण्यकृषिसेवादयस्स्थिरं ॥ साहसाहवभूषाद्यं सिंहलग्ने प्रसिद्धयति ॥ २९४ ॥ विद्याशिल्पौषध कृत्यं भूषणं च चरस्थिरम् ॥ कन्या
 लग्ने विधेयं च पौष्टिकाखिलमंगलम् ॥ २९५ ॥ कृषिवाणिज्ययानं च पशूद्वाहव्रतदिकम् ॥ तुलायामखिलं कर्म तुलाभाराश्रिते च यत् ॥ २९६ ॥
 स्थिरकर्मोखिलं कार्यं राजसेवाभिषेचनम् ॥ चौर्यकर्मस्थिरारंभाः कर्तव्या वृश्चिकोदये ॥ २९७ ॥ व्रतोद्वाहयणाश्वगजशिल्पकलादिकम् ॥ चर
 स्थिरविमिश्रं च कर्तव्यं कार्मुकोदये ॥ २९८ ॥ चापबंधनमोक्षास्त्रकृषिगोश्यादिकम् यत् ॥ प्रस्थानं पशुदासादि कर्तव्यं मकरोदये ॥ २९९ ॥
 कृषिवाणिज्यपश्वंशिल्पकर्मकलादिकम् ॥ जलपात्रास्त्रशस्त्रादि कर्तव्यं कलशोदये ॥ ३०० ॥ व्रतोद्वाहाभिषेकानुस्थानं सन्निवेशनम् ॥ भूषणं
 जलपात्राश्वकर्म मीनोदये शुभम् ॥ ३०१ ॥ मेषादिषु विलग्नेषु शुद्धेष्वेवं प्रसिद्धयति ॥ कृत्स्नहेस्तिषूग्रसंयुतेष्वमेव हि ॥ ३०२ ॥ गोग्रमर्द्धक
 न्यात्यतुलाचापधराः शुभाः ॥ शुभर्क्षत्वाशुभास्तस्य इतरा पापराशयः ॥ ३०३ ॥ ग्रहयोगावलोक्याभ्यां राशिर्घते ग्रहोद्भवम् ॥ फलं ताभ्यां वि
 हीनोऽसौ स्वभावमुपसर्पति ॥ ३०४ ॥ आदौ संपूर्णफलदं मध्ये मध्यफलप्रदम् ॥ अंते तुच्छफले लग्ने सर्वस्मिन्नमेव हि ॥ ३०५ ॥ सर्वत्र
 प्रथमं लग्नं कर्तुंश्चंद्रबलं ततः ॥ कल्प्यामर्दिदौ बलिनो सप्तमे बलिनो ग्रहाः ॥ ३०६ ॥ चंद्रस्य वलिमाधारासाधेय चान्यखेटकम् ॥ आ
 धारभूतेनाधेयं धीयते परिधिष्ठितम् ॥ ३०७ ॥ चेदिदुःशुभदः सर्वे ग्रहाः शुभफलप्रदाः ॥ अशुभश्चेदशुभदा वर्जयित्वा धनाधिपम् ॥ ३०८ ॥
 लग्नस्याभ्युदिता येशास्तेष्वंशेषु स्थितो ग्रहः ॥ लग्नोद्भवं फलं धत्ते धनार्तीतो द्वितीयकम् ॥ ३०९ ॥ एवं स्थानेषु शेषेषु चैवमेवं प्रकल्
 येत् ॥ लग्नं सर्वगुणोपेतं लग्न्यतेऽत्यैर्दिनैर्न ॥ ३१० ॥ दोषालम्बं गुणाधिक्यं बहु संततमिष्यते ॥ दोषादुष्टो हि कालरतमपि माघं पितामहः ॥ ३११ ॥
 अन्यशौचगुणाधिक्यं दोषान्यते ततो हि ते ॥ अमारिक्ताष्टमीषष्ठीद्वादशीप्रतिपत्त्वपि ॥ ३१२ ॥ परिघस्य च पूर्वार्द्धं व्यतीपाते सर्वधृती ॥
 संध्यासूपपूर्वे विषयामशुभं प्रथमांतवम् ॥ ३१३ ॥ रुग्णा पतिप्रिया दुःखा युजिणी भोगनी तथा ॥ पतिव्रता केशयुक्ता सूयवरादिषु क्रमात् ॥ ३१४ ॥
 यामाग्निरौद्रभागाहिद्रीशैश्चादिषुपट्टिषाः ॥ तारका न हिता मासा मधूर्जशुचिपौषकाः ॥ ३१५ ॥ भद्रा च संक्रमो निद्रा रात्रिश्चंद्राक्योऽग्रहः ॥ कुलदा

पापमोगेषु निवर्त्तने निववासरे ॥ ३१६ ॥ तिलाज्यदूर्वा जुहुयाद्वायज्याष्टशतं बुधः ॥ सुवर्णगोतिलान्दद्यात्सर्वदेवापनुत्तये ॥ ३१७ ॥ आद्या निशा
श्रुतस्तु त्याज्या ह्यपि समाः परैः ॥ ओजराश्वशरे चंद्रे लम्बे पुंश्रवक्षिते ॥ ३१८ ॥ उपवर्ती युग्मतिथावनग्नः कामयेत्त्रियम् ॥ पुत्रार्थो गुरुषस्त्य
क्वा पौष्णमूलहिपिन्यभम् ॥ ३१९ ॥ ग्रसिद्धे प्रथमे गर्भे तृतीये वा द्वितीयके ॥ मासे पुंसवनं कार्यं सीमंतं च यथा तथा ॥ ३२० ॥ चतुर्थे मासि
षष्ठे वाय्यष्टमे वा तदीश्वरे ॥ बलोपपन्ने दंपत्योश्चंद्रताराबलान्विते ॥ ३२१ ॥ आर्षिक्तापर्वदिवसे कुजजीर्वाकासरे ॥ तीक्ष्णमिश्राकर्कवज्येषु पुंभांशे
रात्रिनायके ॥ ३२२ ॥ शुद्धेऽष्टमे जन्मलग्नात्तयोर्लग्ने न नैधने ॥ शुभश्रद्धयुते दृष्टे पापदृष्टिविवर्जिते ॥ ३२३ ॥ शुभग्रहेषु धीधर्मकेन्द्रवरिभवे त्रिषु ॥
पापेषु सत्सु चंद्रन्यनिधनाद्यारिवर्जिते ॥ ३२४ ॥ क्षूरग्रहाणमेकोपि लग्नादंत्यात्मजः पागः ॥ सीमंतिर्नो वा तदूर्ध्वं बली इति न संशयः ॥ ३२५ ॥
तस्मिन्क्षन्मसुहूर्तेऽपि सूतकांतपि वा शिशोः ॥ जातकर्म प्रकृतव्यं पितृपूजनपूर्वकम् ॥ ३२६ ॥ सूतकांते नामकर्म विधेयं तत्कुलोचितम् ॥ नामपूर्वं
प्रशस्तं स्यान्मंगलैः सुसमीक्षितैः ॥ ३२७ ॥ देशकालोपघाताद्यैः कालातिक्रमणं यदा ॥ अन्तर्गते भृगावीज्ये तत्कार्ये चोत्तरायणे ॥ ३२८ ॥ चर
स्थिरसृष्टक्षिप्रनक्षत्रे शुभवासरे ॥ चन्द्रताराबलोपेते दिवसे च शिशोः पितुः ॥ ३२९ ॥ शुभलग्ने शुभांशे च निधने शुद्धिसंयुते ॥ षष्ठे मास्यष्टमे वापि
पुंसां स्त्रीणां तु पञ्चमे ॥ ३३० ॥ सप्तमे मासि वा कार्यं नवाग्रप्रशनं शुभम् ॥ रिक्तां दिनक्षयं नन्दां द्वादशीमष्टमीमथ ॥ ३३१ ॥ त्यक्त्वा न्यतिथिषु
गोक्तं प्रशानं शुभवासरे ॥ चरस्थिरसृष्टक्षिप्रनक्षत्रे शुभनैधने ॥ ३३२ ॥ दशमे शुद्धिसंयुक्ते शुभलग्ने शुभांशके ॥ पूर्वार्द्धे सौम्यवेदेन संयुक्ते वीक्षिते
पि वा ॥ ३३३ ॥ त्रिषष्ठलाभैः क्रूरैः केंद्रधीधर्मैः शुभैः ॥ व्ययारिनिधनस्यै च चन्द्रेऽग्रप्रशनं शुभम् ॥ ३३४ ॥ तृतीये पञ्चमे चाब्दे स्वकुलाचालोऽपि
वा ॥ बालानां जन्मतश्चौलं स्वच्छोक्तविधानतः ॥ ३३५ ॥ सौम्यायने नास्तगयोः सुगारिसुमन्त्रिणोः ॥ अपर्वरिक्तातिथिषु शुक्रज्येष्ठदुवासरे
॥ ३३६ ॥ दशादितीज्यचंद्रदृष्टभूमिनि शुभानि च ॥ चौलकर्मणि हस्तक्षार्त्त्रिणित्रिणि च विष्णुभाता ॥ ३३७ ॥ पट्वंधवनचौलाग्रप्रशने चोपनायने ॥
शुभदं जन्मनक्षत्रमशुभं त्वन्यकर्मणि ॥ ३३८ ॥ अष्टमे शुद्धिसंयुक्ते शुभलग्ने शुभांशके ॥ जन्माष्टमे न शीतांशो पद्याष्टान्यविवर्जिते ॥ ३३९ ॥
घनत्रिकोणकेंद्रस्थैः शुभैर्हयाचारिणैः परैः ॥ अभ्यक्ते सन्ध्ययोर्नारि निशि भुक्ता न वहस्वे ॥ ३४० ॥ नोत्कटे भूषणे नैव याने न नवमेऽह्नि
च ॥ क्षौरकर्म महीपानां पञ्चमेष्वमेऽहनि ॥ ३४१ ॥ कर्तव्यं क्षौरनक्षत्रेऽप्यथ वास्योदये शुभम् ॥ नृपविप्राज्ञया यज्ञे मरणे बन्धमोक्षणे
॥ ३४२ ॥ उद्राहेऽखिलावाक्षतिथिषु क्षौरमिष्टदम् ॥ कर्तव्यं मङ्गलेष्वदादौ मङ्गलाय शुरापणम् ॥ ३४३ ॥ नवमे सप्तमे वापि पञ्चमे

दिवसेऽपि वा ॥ तृतीये बीजनक्षेत्रे शुभवारं शुभोदये ॥ ३४४ ॥ सम्यग्गृहाण्यलंकृत्य वितानध्वजतोरणैः ॥ आशिषो वाचनं कार्यं युष्म
 पुण्यांगनादिभिः ॥ ३४५ ॥ सहवादित्रतृत्याद्यैर्गत्वा प्रागुत्तरां दिशम् ॥ तत्र मृदतस्तृतीया गृहीत्वा पुनरगतः ॥ ३४६ ॥ मृणयेऽप्यथ
 वा वैष्णवेऽपि पात्रे ग्रथयेत् ॥ अनेकबीजसंयुक्तं तोयं पुष्पाभिः शोभितम् ॥ ३४७ ॥ आधानादष्टमे वर्षे जन्मतो वाग्रजन्मनाम् ॥ राज्ञा
 मेकादशे मौजीबन्धनं द्वादशे विशाम् ॥ ३४८ ॥ जन्मतः पंचमे वर्षे वेदशास्त्रविशारदः ॥ उपवीती यतः श्रीमान्कार्यं तत्रोपनायनम् ॥ ३४९ ॥
 बालस्य बल्हीनोऽपि सितो जीवः शुभप्रदः ॥ यथोक्तवत्सरे कार्यमनुक्ते नोपनायनम् ॥ ३५० ॥ दृश्यमानगुरौ शुके शाखेशे चोत्तरायणे ॥ वेदा
 नामधिपा जीविशुकभौमबुधाः क्रमात् ॥ ३५१ ॥ शरद्ग्रीष्मवसंतेषु व्युत्क्रमात् द्विजन्मनाम् ॥ मुख्यं साधारणं तेषां तपोमासादिपंचसु ॥ ३५२ ॥
 स्वकुलाचारधर्मज्ञो माघमासे तु फाल्गुने ॥ विधिज्ञश्चार्थवाञ्छेत्रे वेदवेदांगपारगः ॥ ३५३ ॥ वैशाखे धनवान्वेदशास्त्रविद्याविशारदः ॥ उपनीतो
 बलाढ्यश्च ज्येष्ठे विधिविदां वरः ॥ ३५४ ॥ शुक्लपक्षे द्वितीया च तृतीया पंचमी तथा ॥ त्रयोदशी च दशमी सप्तमी व्रतबंधने ॥ ३५५ ॥
 श्रेष्ठा त्वेकादशी षष्ठी द्वादश्यन्यास्तु मध्यमाः ॥ कृष्णे द्वित्रासुसंख्याश्च तिथ्योऽन्या ह्यतिनिदिताः ॥ ३५६ ॥ धिष्णान्यर्कत्रयतिथ्यरुद्रादित्युत्त
 राणि च ॥ विष्णुत्रयाधिमित्राब्जयोनिभान्युपनायने ॥ ३५७ ॥ जन्मभाद्रपदं कर्म सघातर्क्षं तु षोडशम् ॥ अष्टादशं समुदयं त्रयोविंशं वि
 नाशनम् ॥ ३५८ ॥ मानसं पंचविंशं नाचरेच्छुभमेषु तु ॥ आचार्यसौम्यकाव्यानां वाराः शस्ताः शशीनयोः ॥ ३५९ ॥ वारौ तु मध्यमौ चैव
 व्रतेऽन्यौ निदिनौ मतौ ॥ त्रिधा विभज्य दिवसं तत्रादौ कर्म द्रविकम् ॥ ३६० ॥ द्वितीये मातुषं कायं तृतीयेशे च पैतृकम् ॥ स्वनीचगे तदंशं वा
 स्वारिभे वा तदंशके ॥ ३६१ ॥ गुरुशिविनोश्च शाखेशे कलाशीलविवर्जितः ॥ स्वायिशत्रुगृहस्थे वा तदंशस्थेऽथ वा व्रती ॥ ३६२ ॥ शाखेशे वा गुरौ शुके
 महापातककृद्भवेत् ॥ स्वोच्चसंस्थे तदंशे वा स्वराशौ राशिगे गणे ॥ ३६३ ॥ शाखेशे वा गुरौ शुके कद्रगे वा त्रिकोणे ॥ अतीव धनवाञ्छैव वेदवेदांगपा
 रगः ॥ ३६४ ॥ परमोच्चगते जीवे शाखेशे वाथ वा सिते ॥ व्रती विशुद्धे निधने वेदशास्त्रविशारदः ॥ ३६५ ॥ स्वाधिभिः त्रुहस्थे वा तस्योच्चस्थे
 तदंशगे ॥ गुरौ भृगौ वा शाखेशे विद्याधनसमन्वितः ॥ ३६६ ॥ शाखाधिपतिवारश्च शाखाधिपबलं शिशोः ॥ शाखाधिपतिलग्नं च दुर्लभं त्रितयं
 व्रते ॥ ३६७ ॥ तस्माद्द्वादशगे चंद्रे व्रती विद्याविशारदः ॥ पापांशगे स्वांशगे वा दरिद्रे नित्यदुःखितः ॥ ३६८ ॥ श्रवणादिनि नक्षत्रे कर्काशस्थे
 निशाकरे ॥ तदा व्रती वेदशास्त्रधनधान्यसमृद्धिमाप्नु ॥ ३६९ ॥ शुभलक्ष्णे शुभंशे च नैधने शुद्धिसंयुते ॥ लक्ष्णे तु निधने सौम्यैः संयुते वा निरी

क्षिते ॥३७०॥ इष्टैर्जीवार्कचंद्राद्यैः पंचभिर्बलिभिर्ग्रहैः ॥ स्थानादिबलसंपूर्णैश्चतुर्भिर्वा शुभान्वितैः ॥ ३७१ ॥ इक्ष्वावुत्रैर्विशमहादोषविवाजितैः ॥
 गरायः सकलाः श्रेष्ठाः शुभग्रहदुतेक्षिताः ॥ ३७२ ॥ शुभनवांशकगता ग्राह्यास्त शुभराशयः ॥ न कदाचित्कर्कटाशुभेक्षितशुतोऽपि वा ॥ ३७३ ॥
 तस्माद्वोमिथुनांशाश्च तुलाकन्याशकाः शुभाः ॥ एवंविधे लयगते नवांशे व्रतमीरितम् ॥ ३७४ ॥ त्रिषहायनैः गौपैः षडष्टात्यविवाजितैः ॥ शुभैः
 षडष्टलभ्यां त्यविजितेन हिमाशुना ॥ ३७५ ॥ स्वोच्चसंस्थोऽपि शीतलशुभ्रतिनो यदि लग्नः ॥ न करोति शिशुं निःस्वं सर्वतः क्षयरोगिणम् ॥ ३७६ ॥
 स्फूर्जिते केंद्रगे भानौ व्रतिनां पितृनाशनम् ॥ पंचदोषोनिंतं लग्नं शुभदं चोपनायने ॥ ३७७ ॥ विना वसंतक्रतुना कृष्णपक्षे गल्यग्रहे ॥ अनव्याये
 विष्टिषष्ठ्योर्न तु सस्कारमर्हति ॥ ३७८ ॥ त्रयोदश्यादिचत्वारि सप्तम्यादिदिनत्रयम् ॥ चतुर्थी वा शुभाः प्रोक्ता अष्टावते गल्यग्रहाः ॥ ३७९ ॥ क्षुरि
 कांबधनं वक्ष्ये नृपाणां प्राक्कृत्यहात् ॥ विवाहोत्सवेषु मासेषु शुक्लपक्षेऽप्यनस्तगे ॥ ३८० ॥ जीवे शुक्रं च भृशं चंद्रतारावलान्विते ॥ मौजिबधौ
 कतिथिषु कुजवर्जितवासरे ॥ ३८१ ॥ नचैवराशके कर्तुरष्टमोदयवर्जिते ॥ शुद्धेऽष्टमे विधौ लग्ने षडष्टां त्यविवाजिते ॥ ३८२ ॥ धनत्रिकोणकेऽस्यैः
 शुभैर्हयायारीः परैः ॥ क्षुरिकांबधनं कार्यमर्चयित्वा मरान्पिदृम् ॥ ३८३ ॥ अर्चयेत्क्षुरिकां सम्यग्देवतानां च सन्निधौ ॥ ततः सुलूके वक्ष्यात्कट्यां
 लक्षणसंयुताम् ॥ ३८४ ॥ आयामाद्वाग्निस्तारप्रमाणेनैवच्छेदयत् ॥ तच्छेदखंडान्यायाः स्युर्ध्वजाये रिपुनाशनम् ॥ ३८५ ॥ धृद्रादे कर्णं
 सिंहं जयः शुनि च रोगिता ॥ धनलाभो वृषेऽत्यंतं दुःखी भवति गर्दभे ॥ ३८६ ॥ गजायंज्यंतं संप्रीतिर्ध्वक्षि वित्तविनाशनम् ॥ खड्गयुक्त्रिकर्षोर्भानं
 गणयेत्संगुलेन तु ॥ ३८७ ॥ मानांगुलेषु पर्यायमेकादशमितां त्यजेत् ॥ शेषणामंगुलीनां च फलानि स्युर्यथाक्रमम् ॥ ३८८ ॥ पुत्रलाभः
 शत्रुवधः स्त्रीलाभो गमन शुभम् ॥ अर्थहानिश्चार्थवृद्धिः प्रीति सिद्धिजयः स्तुतिः ॥ ३८९ ॥ स्थितो ध्वजे वृषाये वा दक्षार्जेऽर्पिते व्रणम् ॥ सिंह
 गजे मध्यभागे त्वंतभागे श्चकाकयोः ॥ ३९० ॥ धृद्रगर्दभयोर्नैव व्रणं श्रयोत्यभागम् ॥ अथोत्तरायणे शुक्रजीवयोर्दक्षमनयोः ॥ ३९१ ॥ द्विजा
 तीनां गुरोर्गैर्हविषूतानां यतात्मनाम् ॥ चित्रोत्तरादित्तीज्यां त्यहारिभिर्त्रिधा तृषु ॥ ३९२ ॥ भेष्वैकैर्दुह्येज्यशुक्रवारलग्नांशकृद् च ॥ प्रतिपत्यैर्विरक्ता
 मा चाष्टमी च दिनत्रयम् ॥ ३९३ ॥ हित्वान्यद्विक्से कार्यं समावर्तनमुदनम् ॥ सर्वाश्रमाणां विग्रहं ह्युत्तमोऽय गृहाश्रमः ॥ ३९४ ॥ सुखं तत्रापि भा
 मिन्यां शीलवत्यां स्थितं ततः ॥ तस्याः सच्छीलं धस्तु सुलग्नवशातः खलु ॥ ३९५ ॥ पितामहोक्तं सर्वांश्च लयशुद्धिं प्रतव्यहम् ॥ पुण्येऽस्ति
 लक्षणोपेतं सुखासीनं सुचेतसम् ॥ ३९६ ॥ प्रणम्य देवतपृच्छेदवज्रं भक्तिपूर्वकम् ॥ तांबूलफलगुणपत्रैः पूजाजलिरुपागतः ॥ ३९७ ॥ तत्र चह्य

भगः कूरस्तस्मात्सतमगः कुजः ॥ दंपत्योर्मरणं वाच्य वर्षणमष्टकाधुरा ॥ ३९८ ॥ यदि लग्नगतश्चंद्रस्तस्मात्सतमगः कुजः ॥ विविधः
 भर्तृभरणमष्टवर्षांतरे बुधैः ॥ ३९९ ॥ लग्नात्पंचमगः पापः शत्रुदृष्टश्च नीचगः ॥ मृतपुत्राय वा कन्या कुलदा वा न संशयः ॥ ४०० ॥
 तृतीयपंचसप्तमयकर्मणो वा निशाकरः ॥ लग्नात्करोति संबंधं दंपत्योरुर्वीक्षितः ॥ ४०१ ॥ तुलागोकर्कटा लग्नसंस्थाः शुक्रदुसंयुताः ॥ वीक्षिताः
 पृच्छतां तूष्णीं कन्यालामो भवेत्तदा ॥ ४०२ ॥ द्विद्रेष्काणः स्त्रीनवारी शुग्मलग्नं समागतम् ॥ वीक्षितं चंद्रशुक्राभ्यां कन्यालामो भवेत्तदा ॥ ४०३ ॥
 एवं स्त्रीणां भर्तृलब्धिः पुंलग्ने पुंनवांशके ॥ पृच्छकस्य भवेच्छग्नं पुंनवैवलोकितम् ॥ ४०४ ॥ कृष्णपक्षे प्रश्रलगादस्य राशौ शशी यदा ॥ पापदोऽः
 वा रंष्ट्रे न संबंधो भवेत्तदा ॥ ४०५ ॥ पुण्यैर्निमित्तशकुनैः प्रशकाले तु मंगलम् ॥ दंपत्योरुभिरैरैरुभं सर्वतो भवेत् ॥ ४०६ ॥ पंचांगशुद्धिदिवसे
 चंद्रताराबलान्विते ॥ विवाहमस्योदये वा कन्यावरणमन्वयैः ॥ ४०७ ॥ भूषणैः पुष्पतांबूलफलैर्गयाक्षतादिभिः ॥ शुक्रांबरेर्गोतवाद्यैर्विघ्नाशीर्विचनेः
 सह ॥ ४०८ ॥ कारयेत्कन्यकागोहे वरः प्रणवपूर्वकम् ॥ तदा कुर्यात्पिता तस्याः प्रदानं प्रीतिपूर्वकम् ॥ ४०९ ॥ कुलशीलवयरूपवित्त
 विद्याधुताय च ॥ वराय च रूपवतीं कन्यां दद्यादवीयसीम् ॥ ४१० ॥ संयुज्य प्रार्थयित्वा च शचीं देवीं गुणाश्रयाम् ॥ त्रैलोक्यसुन्दरीं
 दिव्यगंधमाल्यांबरवृताम् ॥ ४११ ॥ सर्वलक्षणसंयुक्तां सर्वाभरणभूषिताम् ॥ अनर्घमणिमालाभिर्भासयतीं दिगंतरात् ॥ ४१२ ॥
 विलासिनीसहस्राद्यैः सेवमानामहर्निशम् ॥ एवंविधां कुमारीं तां पूजति प्रार्थयेदिति ॥ ४१३ ॥ देवीद्वाणि नमस्तुभ्यं देवेंद्रविजया ॥
 मिनि ॥ विवाहे भाग्यमारोग्यं पुत्रलाभं च देहि मे ॥ ४१४ ॥ युग्मेऽन्दे जन्मतः स्त्रीणां प्रीतिदं पाणिपीडनम् ॥ एतत्पुंसामयुग्मेऽन्दे व्यत्यज्यं
 नाशनं तयोः ॥ ४१५ ॥ माघफाल्गुनवैशाखज्येष्ठमासाः शुभप्रदाः ॥ मध्यमा कार्तिको मार्गशीर्षो वै निदिताः परे ॥ ४१६ ॥
 न कदाचिद्दशरथेषु भानोराद्राप्रवेशनात् ॥ विवाहो देवतानां च प्रतिष्ठां चोपनायनम् ॥ ४१७ ॥ नास्तंगते सिते जीवे न तयोर्बालवृद्धयोः ॥
 न गुरौ सिंहराशिस्थे सिंहांशकानोपि वा ॥ ४१८ ॥ पश्चात्प्राणुदितः शुक्रो दशत्रिदिवसं शिशुः ॥ बृद्धः पंचदिनं पक्ष गुरुः पक्षं च सर्वतः ॥ ४१९ ॥
 अप्रभुद्धो तृषीकेशो यावत्तावन्न मंगलम् ॥ उत्सवे वासुदेवस्य दिवसे नान्यमंगलम् ॥ ४२० ॥ न जन्ममासे जन्मक्षे न जन्मदिवसेऽपि च ॥ आद्य
 गर्भसुतस्याथ दुहितुर्वा कश्यहः ॥ ४२१ ॥ नैवोद्गहो ज्येष्ठपुत्रीपुत्रयोश्च परस्परम् ॥ ज्येष्ठमासे तयोरेकज्येष्ठे श्रेष्ठश्च नान्यथा ॥ ४२२ ॥ उत्पातग्रह
 णाद्बृद्धं सप्ताहमखिलग्रहे ॥ नाखिले त्रिदिनं नेष्टं त्रिद्विस्पृक् च क्षयं तथा ॥ ४२३ ॥ अस्तास्ते त्रिदिनं पूर्वं पश्चाद्ग्रस्तोदयेऽथवा ॥ संख्यायां त्रिदिनं तद्व

त्रिंशोऽथ सप्त एव च ॥ ४२४ ॥ मासान्ते पंच दिवसास्त्यजेद्दिक्तां तथाष्टमीम् ॥ व्यतीपातं वैधृतिं च संपूर्णं परिधादिकम् ॥ ४२५ ॥ पौष्णमन्युत्त
रामेत्रमरुचंद्राकीर्णत्रयैः ॥ समूलभैरविद्धिस्तेः स्त्रीकग्रह इष्यते ॥ ४२६ ॥ विवाहे बलमावश्यं दंपत्योर्गुरुसूचयोः ॥ चेष्टूजा यत्नतः कार्या दुर्बल
ग्रहयोस्तयोः ॥ ४२७ ॥ गोचरं वेद्यज्ञं चाष्टवर्गं रूपजं बलम् ॥ यथोत्तरं बलाधिक्यं स्थूलं गोचरमार्गजम् ॥ ४२८ ॥ चंद्रताग्रबलं वीक्ष्य ततः
पंचांगजं बलम् ॥ तिथिरैकगुणा वारो द्विगुणस्त्रिगुणं च भम् ॥ ४२९ ॥ योगश्चतुर्गुणः पञ्चगुणं तिथ्यद्विसंज्ञितम् ॥ ततो मुहूर्तो बलवांस्ततो लब्ध
बलाधिकम् ॥ ४३० ॥ ततो बलवती होरा द्रेष्काणो बलवांस्ततः ॥ ततो नवांशो बलवान्द्वादशांशो बली ततः ॥ ४३१ ॥ त्रिंशो बलवांस्तस्याद्वी
क्ष्यमेतद्वलबलम् ॥ शुभेक्षितयुताः शस्ता उद्गाहेऽविलयाशयः ॥ ४३२ ॥ चंद्राकेंज्यादयः पंच यस्य गरोस्तु सेचराः ॥ इष्टास्तच्छुभदं लब्धं चत्वारोऽपि बला
न्विताः ॥ ४३३ ॥ जाभिः त्र्यश्वैकविंशन्महादोषविवाजितम् ॥ एकविंशतिदोषाणां नामरूपफलाणि च ॥ ४३४ ॥ वरुणेतदत्र समासितं शृणु नारद संप्रतम् ॥
पञ्चांगगुह्यदिवाहित्यं दोषस्त्वाद्यः प्रकीर्तितः ॥ ४३५ ॥ उदयास्तगुह्यदिवाहित्यं सूर्यसंक्रमः ॥ तृतीयः पापषड्वर्गो भृगुः षष्ठः कुजोऽष्टमः ॥ ४३६ ॥ गंडांतं
कर्तरी रिषषडष्टेन्दुगतो ग्रहः ॥ दंपत्योरष्टमं लग्नं राशिं विषवटी तथा ॥ ४३७ ॥ दुर्मुहूर्तो वारदोषः खार्जूरिकसमाद्विभ्रमम् ॥ ग्रहणोऽप्यतभं क्रूरवि
द्वर्क्षं भूसंयुतम् ॥ ४३८ ॥ कुनवांशो महापातो वैधृतिश्चैकविंशतिः ॥ तिथिवास्त्ययोगानां करणस्य च मेलनम् ॥ ४३९ ॥ पंचांगस्य गुह्य
स्तु पंचांगगुह्यरीतिता ॥ यस्मिन्पंचांगदोषोऽस्ति तस्मिंलग्ने निरर्थकम् ॥ ४४० ॥ त्यजेत्पंचैष्टिकं चापि विषसंयुक्तदुग्धवत् ॥ अल्लाशको
स्वस्वपतिना वीक्षितौ युतौ ॥ ४४१ ॥ न चेद्वाग्न्योन्यपतिना शुभमित्रेण वा तथा ॥ वस्य मृत्युः स्यात्ताभ्यां सप्तसप्तोदयशको ॥ ४४२ ॥
एवं तौ न युतौ दृष्टौ मृत्युर्वध्याः कग्रहे ॥ त्याज्याः सूर्यस्य संकृतिः पूर्वतः पतस्तथा ॥ ४४३ ॥ विवाहादिषु कार्येषु नाढ्यः षोडशषोऽंशः ॥ यदर्थः
शुभदः श्रेष्ठो विवाहस्थापनादिषु ॥ ४४४ ॥ शृणुष्वष्टाहयो दोषो लघ्याप्लुगते सिते ॥ उक्तेषु शुभसंयुक्ते तल्लग्नं सर्वदा त्यजत ॥ ४४५ ॥ कु
जोऽष्टमो महादोषो लघादष्टमो कुजे ॥ शुभत्रययुतं लग्नं न त्यजेत्तुंगो यदि ॥ ४४६ ॥ पूर्णानंदल्ययोस्तिययोः संधिवादिद्वयं यदा ॥ गंडांतं
मृत्युदं जन्मयात्रोद्गाहवतादिषु ॥ ४४७ ॥ कुलीरसिंहयोः कीटचापयोर्मिनेषयोः ॥ गंडांतमरालं स्याद्वटिकाद्व मृतिप्रदम् ॥ ४४८ ॥ सापेन्द्रपो
ष्यभेषज्योऽशेषा भसंधयः ॥ तदग्निमेष्वाद्यपादा भानां गंडातसंज्ञकाः ॥ ४४९ ॥ अत्र च संधिजितयं गंडातं त्रिविधं महत् ॥ लघ्याभिमुखयोः
पापग्रहयोर्द्वेषुक्रयोः ॥ ४५० ॥ सा कर्तरीति विज्ञेया दंपत्योर्गलकर्तरी ॥ कर्तरीयोगदुष्टं यल्लग्नं तत्पारिवर्जयेत् ॥ ४५१ ॥ अपि

सौम्यग्रहैयुक्तं गुणैः सर्वैः समन्वितम् ॥ षडष्टरिष्णो चंद्रे लग्नदोषः स्वसंज्ञकः ॥ ४५२ ॥ तल्लग्नं वर्जयद्यन्नाजीविशुक्रसमन्वितम् ॥
 उच्चगे नीचगे वापि मित्रमे शत्रुराशिगे ॥ ४५३ ॥ अपि सर्वगुणोपेतं दंपत्योर्निधनप्रदम् ॥ शशकिं ग्रहसंज्ञकः ॥ ४५४ ॥ तस्मिन्
 नसंग्रहदोषे तु विवाहं नैव कारयेत् ॥ सूर्येण संयुतं चंद्रे दारिद्र्यं भवति स्फुटम् ॥ ४५५ ॥ कुजेन मरणं व्याधिः सौम्येन त्वनपत्न्यता ॥ दौर्भाग्यं
 गुरुणा युक्ते सापत्यं भार्गवेण तु ॥ ४५६ ॥ प्रब्रज्या सूर्यपुत्रेण राहुणा मूलसंक्षयः ॥ केतुना संयुते चन्द्रे नित्यं कष्टं दरिद्रता ॥ ४५७ ॥ पाप्मग्रहयुते
 चन्द्रे दंपत्योर्मरणं भवेत् ॥ शुभग्रहयुते चंद्रे स्वोच्चस्थे मित्रराशिगे ॥ ४५८ ॥ दोषायनं भवेच्छत्रं दंपत्योः श्रेयसे सदा ॥ स्वोच्चगे वा स्वर्क्षणे वा मित्र
 भ्रूयगतोपि वा ॥ ४५९ ॥ पाप्मग्रहयुतश्चंद्रः करोति मरणं तयोः ॥ दंपत्योरष्टमं लग्नमष्टमो राशिरपे च ॥ ४६० ॥ यदि लग्नगतः सोपि दंपत्योर्मरण
 प्रदः ॥ स राशिः शुभसंयुक्तो लग्नं वा शुभसंयुतम् ॥ ४६१ ॥ लग्नं विवर्जयद्यन्नात्तदंशशतदीक्षराम् ॥ दंपत्योर्द्वादशं लग्नं राशिर्वा यदि लग्नगः
 ॥ ४६२ ॥ अर्थहानिस्तयोस्मात्तदंशस्वामिनं त्यजेत् ॥ जन्मराशुदयश्चैव जन्मलग्नोदयः शुभः ॥ ४६३ ॥ तयोरुपचयस्थानं लग्नं त्यंतं शुभप्रदम् ॥
 स्वभार्गणा वेदपक्षाः खरामा वेदभार्गणाः ॥ ४६४ ॥ वह्निचंद्रा रूपदक्षाः खरामा व्योमबाहवः ॥ द्विरामाः स्वाग्नयः शून्यदक्षाः कुंजरभूमयः ॥ ४६५ ॥
 रूपपक्षा व्योमदक्षा वेदचन्द्राश्चतुर्दश ॥ शून्यचन्द्रा वेदचन्द्रा पङ्कक्षा वेदबाहवः ॥ ४६६ ॥ शून्यदक्षाः पूर्णचंद्रा गतेन्द्रवः ॥ तर्कचंद्रा
 वेदपक्षाः खरामाश्चिवात्क्रमात् ॥ ४६७ ॥ आभ्यः परास्तु घटिकाश्चतस्रो विषसंज्ञिताः ॥ विवाहादिषु कार्येषु विषनाडौ विव
 र्जयेत् ॥ ४६८ ॥ भास्करादिषु वारेषु ये सुहृताश्च निदिताः ॥ विवाहादिषु ते वर्ज्या अपिलक्षणैर्गुताः ॥ ४६९ ॥ निहिता
 वारदोषा ये सूर्यवारादिषु क्रमात् ॥ अपि सर्वगुणोपेतास्ते वर्ज्याः सर्वमंगले ॥ ४७० ॥ एकार्गलाप्रितुल्य यत्तल्लग्नं च विवर्जयेत् ॥
 अपिशुक्रज्यसंयुक्तं विषसंयुक्तदुग्धवत् ॥ ४७१ ॥ ग्रहणोत्पातं त्याज्यं मंगलेषु ऋतुत्रयम् ॥ यावच्च शशिना शुक्ला मुक्तं दग्धकाष्ठवत् ॥
 ॥ ४७२ ॥ मंगलेषु त्यजेत्सर्वेर्विद्धं च क्रूरसंयुतम् ॥ असिलक्षं पंचगव्यं सुराविदुयुतं यथा ॥ ४७३ ॥ पाद एव शुभैर्विद्धमशुभं नैव कृत्स्नभम्
 क्रूरविद्धं युतं घिष्यं निखिलं नैव मंगलम् ॥ ४७४ ॥ तुलामिथुनकन्यांशा धतुरंत्याद्भिसंयुताः ॥ एते नवांशाः शुभदा वृषभस्यांशकाः खलु
 ॥ ४७५ ॥ अंत्यांशास्तेपि शुभदा यदि वर्गोत्तमाह्वयाः ॥ अन्ये नवांशा न ग्राह्या यतस्ते कुनवांशकाः ॥ ४७६ ॥ कुनवांशकलग्नं यत्त्याज्यं
 सर्वगुणान्वितम् ॥ यस्मिन्दिने महापातस्तद्दिनं वर्जयेच्छुभे ॥ ४७७ ॥ अपि सर्वगुणोपेतं दम्पत्योर्मृत्युदं यतः ॥ अनुक्ताः स्वरादोषाः सुविदुन्नी

हारवृष्टयः ॥ ४७८ ॥ प्रत्यर्कपरिवेपद्रुचापुधगर्जनाः ॥ लतोपग्रहाताल्या मासदग्धाह्वया तिथिः ॥ ४७९ ॥ दग्धल्यांघ्राधिरांशुसद्भाश्च
 गृशयः ॥ एवमाद्यास्तस्तोषां व्यवस्था क्रियतेऽधुना ॥ ४८० ॥ अकालजा भवत्येते विदुर्ब्राह्मणवृष्टयः ॥ दोषाय संगले नूनमदोषयैव कालतः ॥
 ४८१ ॥ बृहस्पतिः केंद्रगतः शुक्रो वा यदि वा बुधः ॥ एकोऽपि दोषनिचयं हत्येव न संशयः ॥ ४८२ ॥ तिर्यक्पंचोद्धृगाः पञ्च रेखा द्वे द्वे न
 कोणयोः ॥ द्वितीये शंभुकोणेऽग्निधिष्यं चक्रे प्रविन्यसेत् ॥ ४८३ ॥ भान्यत्र सभिज्येकरेखावेतन विद्वभश्च ॥ पुरतः पृष्ठतोऽर्द्धाद्या दिनर्क्षं लत
 यंति यत् ॥ ४८४ ॥ अकार्कृतिगुणद्वग्वगणघनवनसव्यभम् ॥ सूर्यभात्सार्यपित्र्यात्यत्वाष्ट्रमित्रोडुविष्णुभम् ॥ ४८५ ॥ सूर्ययया दिनभे
 तावदर्विभात्यातदुष्टभम् ॥ सौराष्ट्रे साल्वदेशे तु लत्तिं भं विवर्जयत् ॥ ४८६ ॥ कालिंगदेशेषु पातितं न शुभप्रदम् ॥ दाहिके कुरुदेशे
 चान्यस्मिन्देशे न दूषणम् ॥ ४८७ ॥ तिथयो मासदग्धाश्च दग्धल्यानि यान्यपि ॥ मध्यदेशे विवर्ज्यानि न दृष्टानीतरेषु च ॥ ४८८ ॥ पङ्कव
 धकाणलग्नानि मासशून्याश्च गृशयः ॥ गौडमालवयोस्त्याज्या अन्यदेशे न गहिताः ॥ ४८९ ॥ दोषदुष्टं सदा कालं सन्निमाहुं न रस्यते ॥
 अपि धातुस्तो ग्राह्य दोषात्पत्वं गुणाधिकम् ॥ ४९० ॥ एवं सुलझे दंपत्योः कारयेत्सम्यग्गीक्षणम् ॥ हस्तोच्छ्रितां चतुर्हस्तैश्चतुरक्षां समंततः
 ॥ ४९१ ॥ स्तम्भश्चतुर्भिः सुष्ठुर्जैर्वाभिमागे तु सन्नताम् ॥ समंडपं चतुर्दिक्षु सोपानैरतिशोभिताम् ॥ ४९२ ॥ ग्रागुद्वृक्षणां रसास्तभैरसङ्का
 दिभिः ॥ विचित्रितां चित्रकुम्भैर्विविधैस्तोराङ्कुरैः ॥ ४९३ ॥ शृङ्गारगुष्पनिचयैर्वर्णकैः समलंकृताम् ॥ विप्राशीर्वचनैः पुण्यस्त्रीशिरिद्व्यमनो
 रमा ॥ ४९४ ॥ वादिनृत्यगीताद्यैर्द्वयानंदिनीं शुभा ॥ एवंविधां समारोहेन्यथ न स्वागिर्वेदिका ॥ ४९५ ॥ अष्टया राशिकूटं च स्वादू
 ङुगणराशयः ॥ राशीशयोनिवर्णस्यभ्रतवः पुत्रपौत्रदाः ॥ ४९६ ॥ एकराशौ पृथग्घण्ये दंपत्योः पाणिपीडनम् ॥ उत्तारं यध्यम् शिन्नं राशेकत्वं
 ययोस्तयोः ॥ ४९७ ॥ एकैश्चैवैकराशौ हि विवाहः प्राणहानिदः ॥ स्त्रीधिष्यदाघनवके स्त्रीदूसमतिनिदितम् ॥ ४९८ ॥ द्वितीये मध्यमं श्रुतं
 तृतीये नवके नृभम् ॥ तिस्रः पूर्वोत्तरा घातयाम्यमादेशतारकाः ॥ ४९९ ॥ इति सत्यगणे ज्ञेयः स्यादमर्त्यगणः परः ॥ ह्यार्दित्यार्कवायव्यमित्राश्वी
 ज्येष्ठतारकाः ॥ ५०० ॥ रक्षोगणः पितृत्वाष्ट्रद्वैत्वाग्नीद्रतारकाः ॥ वसुवारीशमूलाहितारकाभिर्युतास्ततः ॥ ५०१ ॥ दंपत्योर्वैद्यभे चैकगणे मीतिर
 नेकथा ॥ मध्यमा देवमर्त्यानां राक्षसानां तयोर्मृतिः ॥ ५०२ ॥ मृत्युः षष्ठाष्टके पंचनवमे त्वनपंत्यता ॥ नैऋत्य द्विर्दशेऽन्येषु दंपत्योः गीतिरुत
 मा ॥ ५०३ ॥ एकाधिपे मित्रभावे शुभदं पाणिपीडनम् ॥ द्विर्दशे निकोणे च न कदाचित्पदघटे ॥ ५०४ ॥ अभ्यदेशेषु सप्तदिहो

तुमेषोदुसृषकाः ॥ आसुगोमहिषव्याघ्रकालीव्याघ्रमृगद्वयम् ॥ ५०५ ॥ श्वानः कर्पिवध्रुयुगं कर्पिसिंहतुंगमाः ॥ सिंहगोदन्तिनो भानां योनयः
 स्युर्यथाश्विभात् ॥ ५०६ ॥ श्वेणं वज्रगं मेषानरौ सिंहवारणम् ॥ गोव्याघ्रमासुमार्जरं महिषांश्च च शात्रवम् ॥ ५०७ ॥ झपालिकर्कटा विगारत
 दूर्वाः क्षत्रियादयः ॥ पुर्वणराशेः स्त्रीराशौ सतिहीने यथाशुभम् ॥ ५०८ ॥ चतुस्त्रिंशद्भिभोत्थायाः कन्यायाश्चिभ्रात्ममात् ॥ वह्निभादिदुर्भाभ्रा
 डीत्रिचतुःचर्पसु ॥ ५०९ ॥ गणयेत्संख्यया चैकनाब्दां मृत्युर्न पार्थयोः ॥ प्राजापत्यब्राह्मदेवा विवाहाश्चार्पसुताः ॥ ५१० ॥ उक्तकाले तु
 कर्तव्याश्चत्वारः फलदायकाः ॥ गंधर्वासुरैशाचराक्षसाख्यास्तु सर्वदा ॥ ५११ ॥ चतुर्थमभिजिह्वशुद्धयक्षांच सप्तमम् ॥ गोघृलिकं तदुभयं विग्रहे
 पुत्रपौत्रदम् ॥ ५१२ ॥ प्राच्यान च कलिंगानां मुख्यं गोघृलिकं स्मृतम् ॥ अभिजित्सर्वदेशेषु मुख्यो दोषविनाशकृत् ॥ ५१३ ॥ मध्यंदिन्यति
 भानौ सुहूर्तोऽभिजिदाह्वयः ॥ नाशयत्यसिलान्दोषान्पिनाकी त्रिपुरं यथा ॥ ५१४ ॥ पुत्रोद्वाहात्परं पुत्रीविवाहो न ऋतुत्रये ॥ न तयोर्नतस्तुद्वाहा
 न्मंगले नान्यमंगलम् ॥ ५१५ ॥ विवाहैश्चैकजन्यानां षण्मासाभ्यन्तरे यदि ॥ असंशयं त्रिभिर्वैश्वस्तैका विधवा भवेत् ॥ ५१६ ॥ प्रत्युद्वाहो
 नैव कार्यो नैकरूपैर्दुहितृद्वयम् ॥ न चैकजन्ययोः पुंसोरेकजन्ये तु कन्यके ॥ ५१७ ॥ नैवं कदाचिदुद्वाहो नैकदा मुंडनद्वयम् ॥ दिवाजातस्तु
 पितरं रात्रौ तु जननीं तथा ॥ ५१८ ॥ आत्मानं संध्योर्हति नास्ति गंडे विपर्ययः ॥ सुतः सुता वा नियतं श्वसुरं हति मूलजः ॥ ५१९ ॥
 तदंत्यपादजो नैव तथाश्छेषाद्यपादजः ॥ ज्येष्ठांत्यपादजौ ज्येष्ठं बालो हति न बालिका ॥ ५२० ॥ न बालिकांश्चुभूलक्षे पतरं पितरं तथा ॥
 सैद्री धवाग्रजं हति देवं तु द्विद्वेज्जा ॥ ५२१ ॥ आरभ्योद्वाहदिवसात् षष्ठे वाप्यष्टमे दिने ॥ वधूप्रवेश संपत्त्यैदशमे सप्तमे दिने ॥ ५२२ ॥
 हायनद्वितयं जन्मभल्यदिवसानपि ॥ संत्यज्य ह्यतिशुक्रेऽपि यात्रा वैवाहिकी शुभा ॥ ५२३ ॥ श्रीप्रदं सर्वगीर्वाणस्थायनं चोत्तरायणे ॥ गीर्वाणपृ
 र्वगीर्वाणमात्रिणोर्दृश्यमानयोः ॥ ५२४ ॥ विचैत्रेणैव मासेषु माघादिषु च पंचसु ॥ शुक्लपक्षेषु कृष्णेषु तदादिष्वष्टसु शुभम् ॥ ५२५ ॥ दिनेषु यस्तथ
 देवस्य या तिथिस्तत्र तस्य च ॥ द्वितीयादिद्वये पंचम्यादितस्तिष्ठसु क्रमात् ॥ ५२६ ॥ दशम्यादेश्वतस्तसु पौर्णमास्यां विभापनः ॥ त्र्युत्तरादितिचह
 त्यहस्तत्रयगुरुदुषु ॥ ५२७ ॥ सांश्चिधातृजलाशीशहरिमित्रसुष्वपि ॥ कुजवर्जितवारेषु कर्तुः सूर्यं बलप्रदे ॥ ५२८ ॥ चंद्रताराबलेपे पूर्वह्नि शोभ
 ने दिने ॥ शुभलग्ने शुभांशे च कर्तुर्न निधनोदये ॥ ५२९ ॥ राशयः सकलाः श्रेष्ठाः शुभग्रहयुतेक्षिताः ॥ पंचाष्टके शुभे लग्ने नैघने शुद्धिसंयुते
 ॥ ५३० ॥ लग्नस्थाश्चंद्रसूर्याराहुकेत्वर्कमुनवः ॥ कर्तुर्मृत्युप्रदाश्चान्ये धनधान्यसुखप्रदाः ॥ ५३१ ॥ द्वितीये नेष्टदाः पापाः सौम्याश्चंद्रश्चः वितदाः ॥

हारवृष्टयः ॥ ४७८ ॥ प्रत्यर्कपरिवेद्रचापं बुधराजनाः ॥ लतोपग्रहपाताख्या मासदग्धाह्वया तिथिः ॥ ४७९ ॥ दग्धलगांधवाधिरणुसंज्ञाश्च
 राशयः ॥ वृमाबास्तस्तपो व्यक्स्या क्रियतेऽधुना ॥ ४८० ॥ अकालजा भवत्येते विदुर्ब्रह्मवृष्टयः ॥ दोषाय मंगले नूनमदोषायेव कालतः ॥
 ॥ ४८१ ॥ बृहस्पतिः केंद्रगतः शुक्रो वा यदि वा बुधः ॥ एकोऽपि दोषनिचयं हरत्येव न संशयः ॥ ४८२ ॥ तिर्थक्षयचोद्धृताः पञ्च रेखा द्वे द्वे च
 कोणयोः ॥ द्वितीये शंभुकोणेऽग्निधिष्यं चक्रे प्रविन्यसेत् ॥ ४८३ ॥ आन्यत्र साभिजित्येकरेखाखेटेन विद्वभम् ॥ पुनतः प्रष्टोऽर्काद्या दिनक्षं लत
 यति यत् ॥ ४८४ ॥ अर्काकृतिगुणाद्यंगबाणघनसंख्यभम् ॥ सूर्यभास्पाप्यिज्यान्यत्वाष्ट्रमित्रोडुविणुभम् ॥ ४८५ ॥ संख्यया दिनमे
 तावदस्मिन्देशे न दूषणम् ॥ सौराष्ट्रे साल्वदेशे तु लक्षितं भं विवर्जयेत् ॥ ४८६ ॥ कालिंगदेशेषु पातितं न शुभप्रदम् ॥ साहिके कुरुदेशे
 चान्यस्मिन्देशे न दूषणम् ॥ ४८७ ॥ तिथयो मासदग्धाश्च दग्धलगांनि यान्यपि ॥ मध्यदेशे विवर्ज्यानि न दूषानीतिषु च ॥ ४८८ ॥ पङ्गव
 धकाणलगांनि मासद्वान्याश्च राशयः ॥ गौडमालवयोस्त्याज्या अन्यदेशे न गर्हिताः ॥ ४८९ ॥ दोषदुष्टं सदा कालं सन्निमाहु न शक्यते ॥
 अपि धातुतो ग्राह्यं दोषाल्पत्वं गुणाधिकम् ॥ ४९० ॥ एवं सुलभे दंपत्योः कारयेत्सम्यगीक्षणम् ॥ हस्तोच्छ्रितां चतुर्हस्तैश्चतुरां समंततः
 ॥ ४९१ ॥ स्तंभश्चतुर्भिः सुलक्ष्यैर्वाभमाणे तु सन्नताम् ॥ संमदप्रां चतुर्दिक्षु सोपानैरतिशोभिताम् ॥ ४९२ ॥ प्रागुदकध्वजां रंभास्तर्भैरसंशुका
 दिभिः ॥ विचित्रितां चित्रक्रुर्भैर्विविधैस्तोराण्डुरैः ॥ ४९३ ॥ शृङ्गारपुष्पनिचयैर्वर्णकैः समलंकृताम् ॥ विप्राशीर्वक्त्रैः पुण्यश्रीभिर्दिव्यजनो
 रमा ॥ ४९४ ॥ वादित्रनृत्यगीताद्यैर्दद्यान्दिनीं शुभाम् ॥ स्वविद्यां समारोहेन्मिथुनं स्वाग्निवेदिकाम् ॥ ४९५ ॥ अष्टधा राशिबृट् च स्वादू
 दुगणराशयः ॥ राशीशयोनिवर्णाल्यश्रवः पुत्रपौत्रदाः ॥ ४९६ ॥ एकाशीं पृथग्धिष्यये दंपत्योः पाणिपीडनम् ॥ उत्तरा मध्यसं भिन्न राशयेकत्वं
 ययोस्तयोः ॥ ४९७ ॥ एकक्षं त्वेकाराशौ हि विवाहः प्राणहानिदः ॥ स्त्रीधिष्यया दानवके स्त्रीदूसमतिर्नितम् ॥ ४९८ ॥ द्वितीये मध्यमं श्रृंठ
 तृतीये नवके नृभम् ॥ तिस्रः पूर्वोत्तरा धातुयाम्यमाहेशारकाः ॥ ४९९ ॥ इति मर्त्यगणे ज्ञेयः स्यादमर्त्यगणः परः ॥ हर्षादित्याकवाव्यन्तमित्राश्वी
 ज्येदुतारकाः ॥ ५०० ॥ रक्षोगणः पितृत्वाष्ट्रद्वैत्वामीद्रतारकाः ॥ वसुवारीशमूलहितारकाभिर्युतास्ततः ॥ ५०१ ॥ दंपत्योर्जन्यभे चैकगणे मीतिर
 नेकया ॥ मध्यमा देवमर्त्यानां राक्षसानां तयोर्मृतिः ॥ ५०२ ॥ मृत्युः षष्ठाष्टके पंचनवमे त्वनपंत्यता ॥ नैःस्थ्य द्विद्विदेशेऽन्येषु दंपत्योः मीतिरुत
 मा ॥ ५०३ ॥ एकाधिपे मित्रभावे शुभदं पाणिपीडनम् ॥ द्विद्विदेशे त्रिकोणे च न कदाचित्पट्टके ॥ ५०४ ॥ अभ्यदेशेपुस्तर्गहिहो

भागेषु दिक्षु प्रागादिषु क्रमात् ॥ ५५९ ॥ खरोऽथोथ हरैः शाल्वः सपाखुगजशशकाः ॥ दिग्गणाणामय यानः स्ववगास्यनमा । खुः ॥ ५६० ॥
 साध्यवर्गः पुरः स्थाप्य पृष्ठतः साधकं न्यसेत् ॥ व्यत्यये नाशनं तस्य ऋणमध्यं धनाच्छुभम् ॥ ५६१ ॥ आरभ्य साधकं धिष्यं साध्यं यावच्च
 तुर्गुणम् ॥ विभजेत्सप्तभिः शेषं साधकस्य धनं तदा ॥ ५६२ ॥ विस्तार आयामगुणो गृहस्य पदमुच्यते ॥ तस्माद्धनाधनायक्षवारांशः संख्यया
 क्रमात् ॥ ५६३ ॥ धनाधिकं गृहं वृद्धये ऋणाधिकमशोभनम् ॥ विषमायः शुभायैव समायो निर्धनाय च ॥ ५६४ ॥ धनक्षयस्तृतीयक्षे पचमक्षे
 परः क्षयः ॥ आत्मक्षयः सप्तमक्षे भवत्येव हि भर्तृभात् ॥ ५६५ ॥ द्विर्दशो निर्धनाय त्रिकोणममुताय च ॥ षट्षष्टकं मृत्यवे स्याच्छुभदा
 राशयः परे ॥ ५६६ ॥ सूर्यांगारकवारांश वैश्वानरभयप्रदाः ॥ इतरे ग्रहवारांशः सर्वकामार्थसिद्धिदाः ॥ ५६७ ॥ नभस्यादिषु मसेषु त्रिषु त्रिषु
 यथाक्रमम् ॥ पूर्वदिशिरोवामपार्श्वे शयायप्रदक्षिणम् ॥ ५६८ ॥ चराह्वयो वास्तुपुमान् चरत्येवं महोदरः ॥ यदिदमुसो वास्तुपुमान् कुर्यात्तिदिदुखं
 गृहम् ॥ ५६९ ॥ प्रतिकूलमुखं गेहं रोगशोकभयप्रदम् ॥ सबलो मुखगेहानामेष दोषो न विद्यते ॥ ५७० ॥ वृत्त्येदिकां स्वर्णेषुधान्यशैवलसंयुतम् ॥
 गृहमध्ये हस्तमात्रे गौ न्यासाय विन्यसेत् ॥ ५७१ ॥ वस्त्वायामदलं नाभिस्तस्मादध्यंगुलत्रयम् ॥ कुक्षिरत्निमन्यसेच्छकुं पुत्रपौत्रविवर्धनम् ॥
 ॥ ५७२ ॥ चतुर्वैशत्रयोविंशत्पोडशदशांगुलैः ॥ विप्रादीनां कुक्षिमानं स्वर्णवस्त्राद्यलंकृतम् ॥ ५७३ ॥ खदिरार्जुनशालोत्थं युगयंत्रं तरूद्भवम् ॥
 रक्तचंदनपालाशरक्तशालविशालजम् ॥ ५७४ ॥ शकुं त्रिधा विभज्याद्यं चतुरस्रं ततः परम् ॥ अष्टास्रं च तृतीयासौ मन्वस्रं मृदुमत्रणम् ॥ ५७५ ॥
 एवं लक्षणसंयुक्तं परिकल्प्य शुभे दिने ॥ षड्वर्गशुद्धिसूत्रेण सूत्रिते धरणीतले ॥ ५७६ ॥ मृदुध्रुवक्षिप्रभेषु रक्तामार्वाजिते दिने ॥ व्यकारचरलग्नेषु
 पापे चाष्टमवर्जिते ॥ ५७७ ॥ नैधने शुद्धिसंयुक्ते शुभलग्ने शुभांशके ॥ शुभेक्षितेऽथ वा युक्ते लग्ने शंकुं विनिक्षिपेत् ॥ ५७८ ॥ पुण्याहघोषैर्वादित्रैः
 पुण्यपुण्यांगनादिभिः ॥ स्वत्रिकैर्द्वित्रिकोणस्थैः शुभैक्यायाग्निः परैः ॥ ५७९ ॥ लग्नांशप्राश्नारिचद्वेण देवज्ञाचनपूर्वकम् ॥ एकद्वित्रिचतुःशालः
 सप्त शाला दशाह्वयाः ॥ ५८० ॥ ताः पुनः षड्विधाः शालाः प्रत्येकं दशषड्विधाः ॥ ध्रुवं धान्यं जयं नंदं खरं क्रांतं मनोरमम् ॥ ५८१ ॥ सुमुखं दुर्मुखं
 क्रूरं शत्रुं स्वर्णप्रदं क्षयम् ॥ आक्रंदं विपुलाख्यं च विजयं षोडशं गृहम् ॥ ५८२ ॥ गृहाणि गणयेदं तेषां प्रस्तारभेदतः ॥ मुखे रघो लघुः स्याद्यः
 पुरस्तादूर्ध्ववन्यसेत् ॥ ५८३ ॥ गुरुभिः पूरयेत्पश्चात्सर्वलघ्वधीर्विधिः ॥ कुर्याच्छुभेऽलंदं गृहद्वारात्प्रदक्षिणम् ॥ ५८४ ॥ पूर्वादिगेष्वल्लिङ्गेषु
 मूढभेदास्तु षोडश ॥ ज्ञानागारं दिशि प्राच्यामाग्नेय्यां पक्वमंदिरम् ॥ ५८५ ॥ याग्यां च शयनागारं नैर्ऋत्यां शास्त्रमंदिरम् ॥ प्रतीच्यां भोजनगृहं वा

यव्यां धान्यमदिरम् ॥ ५८६ ॥ कौवेर्यां देवतागामीशान्यां क्षीरमदिरम् ॥ ५८७ ॥ घान्यक्षीरभोगविन्तं च
 भुंगारायतनानि च ॥ ईशान्यादिक्रमस्तेषां गृहनिर्माणकं शुभम् ॥ ५८८ ॥ एतेष्वेतानि शस्त्राणि स्वं स्थान्यानि स्वंदिहृष्यि ॥ ध्वजो धूम्राथ
 सिंहः श्या सौरमेयः खरो गजः ॥ ५८९ ॥ ध्याक्षैव भवत्यष्टौ पूर्वादिपाः क्रमादमी ॥ प्लक्षोदुंबरवृताख्या निवस्तु हि विभीतिकाः ॥ ५९० ॥
 य कटका दुग्धवृक्षा वृक्षाश्चत्थकपितृकाः ॥ अगस्तिषिंधुवालाख्यतिदिीकाश्च निदिताः ॥ ५९१ ॥ पितृवाग्रजदेहस्याह्वयश्चिय दक्षिणे तथा ॥
 गृहपादगृहस्तमाः समाः शस्ताश्च नासमाः ॥ ५९२ ॥ नात्युच्छ्रितं नातिनीचं कुडयोत्सेधं यथाहचि ॥ गृहोपरि गृहदीनामेवं सर्वत्र चितयेत् ॥
 ॥ ५९३ ॥ गृहदीनां गृहश्रावं क्रमशोऽष्टविधं स्मृतम् ॥ पांचालमानं वैदेहं कौरवं च कुजन्यकम् ॥ ५९४ ॥ मागधं द्युसोनं च गांधारावतिका
 स्मृतम् ॥ सचतुर्भर्गविस्तारमुत्सेधं यत्तदुच्यते ॥ ५९५ ॥ पांचालमादुलनां च ह्युत्तरोत्तरवृद्धितः ॥ वैदेहादीन्यशेषाणि मानानिः स्तुर्यथाक्रमम् ॥
 ॥ ५९६ ॥ पांचालमानं सर्वेषां साधारणमतः परम् ॥ अवंतिमानं विप्राणां गंधारं क्षत्रियस्य च ॥ ५९७ ॥ कौजन्यमानं वैश्यानां विश्वदीनां यथो
 त्तरम् ॥ यथोदितं जलश्राव्यं द्वित्रिभूमिकवेश्मनाम् ॥ ५९८ ॥ उष्ट्रकुंजशालानां ध्वजाप्यथ वा गजे ॥ यशशालाश्च शालानां ध्वजाप्यथ वा
 गजे ॥ ५९९ ॥ द्वाशय्याशनामत्रध्वजाः सिंहदृषध्वजाः ॥ वास्तुपूजाविधिं वक्ष्ये नववेश्मप्रवेशने ॥ ६०० ॥ हस्तमात्रां लिखेद्भूता दश ह्वां दशो
 त्तराः ॥ गृहमध्यं तंडुलोप्यैकाशीतिपदं भवेत् ॥ ६०१ ॥ पंचोत्तरान्वक्ष्यमाणंश्चत्वारिंशत्सुरात्र लिखेत् ॥ द्वात्रिंशद्वृद्धतः द्वात्रिंशत्त्रांतस्थान्नयो
 दश ॥ ६०२ ॥ तेषां स्थानानि नामानि वक्ष्यामि क्रमशोऽपुन ॥ ईशानकोणतो बह्वो द्वात्रिंशद्विदश अमी ॥ ६०३ ॥ द्वापट्योनिः पर्जन्यो जयंतः
 पाकशासनः ॥ सूर्यः शशी मृगाकाशौ वायुः पूषा च नैऋतिः ॥ ६०४ ॥ गृहदक्षतो दंडधरो गांधर्वो भृगुराजकः ॥ मृगः पितृव्यायादिशस्ततो दीवारि
 काह्वयः ॥ ६०५ ॥ सोमः सूर्योऽदितिदीती द्वात्रिंशद्विदश अमी ॥ अथेशानादिकोणस्थान्श्चत्वारस्तस्मैपयाः ॥ ६०६ ॥ आपः सावित्रसंब्रह्म
 जयो रुद्रः क्रमादमी ॥ एकांतरा स्युः प्रागाद्याः परितो ब्रह्मणः स्मृताः ॥ ६०७ ॥ अथमा सविता विविक्ववान् च्छाधिपः ॥ मित्रोथ
 राजयक्ष्मा च तथा पृथ्वीधराह्वयः ॥ ६०८ ॥ आपवत्सोऽष्टमः पंचचत्वारिंशत्सुरा अमी ॥ आपश्चैवापवत्सश्च पर्जन्योऽग्निर्दितिः क्रमात् ॥
 ॥ ६०९ ॥ यद्विक्रानां च वर्गोऽयमेवं कोणेष्वशेषतः ॥ तन्मध्यं विशतिबह्वि द्वापदास्ते तु सर्वदा ॥ ६१० ॥ अथमा च विक्ववान् मित्रः पृथ्वी
 धराह्वयः ॥ ब्रह्मणः परितो दिक्षु चत्वारस्त्रिपदाः स्मृताः ॥ ६११ ॥ ब्रह्माणं च तथैकद्वित्रिपदानर्चयेत्सुरात्र ॥ वास्तुमंत्रेण वास्तुहो द्वापदध्य

क्षतादिभिः ॥ ६१२ ॥ ब्रह्ममंत्रेण वा श्वेतवस्त्रगुग्मं प्रदापयेत् ॥ आवाहनादिसर्वोपचारांश्च क्रमशस्तथा ॥ ६१३ ॥ नवैवं त्रिविधानेन वाधैः सह
 समर्पयेत् ॥ ताम्बूलं च ततः कर्ता प्रार्थयेद्वास्तुपुरुषम् ॥ ६१४ ॥ वास्तुपुरुष नमस्तेऽस्तु भूशय्यानिगत प्रभो॥मद्गृहं धनधान्यादिसदृष्टं कुरु सर्वदा
 ॥ ६१५ ॥ इति प्रार्थ्य यथाशक्त्या दक्षिणमर्चकाय च ॥ दद्यात्तदग्रे विप्रैर्यो भोजनं च स्वशक्तिः ॥ ६१६ ॥ अनेन विधिना सम्पन्नास्तुष्टौ
 करोति यः ॥ आगेग्यं पुत्रलाभं च धनं लभेन्नरः ॥ ६१७ ॥ अकृत्वा वास्तुपूजां यः प्रविशेन्नमंदिरम् ॥ रोगान्नाविधान्छुशान्भुते सर्व
 संकटम् ॥ ६१८ ॥ अकयाटमनाच्छन्नमदत्तबलिभोजनम् ॥ गृहं न प्रविशेदेवं विपदामाकरं हि तत् ॥ ६१९ ॥ अथो यात्रा नृपादीनामभीष्टफल
 सिद्धये ॥ स्यात्तथा तां प्रवक्ष्यामि सम्यग्विज्ञातजन्मनाम् ॥ ६२० ॥ अज्ञातजन्मनां नृणां फलार्तिर्घुणवर्षवत् ॥ प्रश्नोदयनिमित्ताद्वैस्तेषामपि
 फलोदयः ॥ ६२१ ॥ षष्ठ्यष्टमीद्वादशीषु रिक्तामार्णवमासु चायात्रा शुक्लप्रतिपदि निर्द्वेनाय क्षयाय च ॥ ६२२ ॥ मैत्रादिर्दोर्वात्तादिर्हतिष्वव
 सुडुषु ॥ असप्तपञ्चम्योषु यात्राभीष्टफलप्रदाः ॥ ६२३ ॥ न मर्देदुदिने प्रार्ची न ब्रजेदक्षिणं गुरौ ॥ सिताकरोर्न प्रतीची नोदीची ज्ञादोर्हिने ॥
 ॥ ६२४ ॥ इंद्राजपादचतुरास्यायमर्क्षाणि पूर्वतः ॥ शूलानि सर्वद्वाराणि मित्राकैज्याश्चभानि च ॥ ६२५ ॥ क्रमादिग्द्वारभानि स्युः सप्तसप्तान्निधि
 ल्पयतः ॥ पण्डिं लंघयेदहं नाग्निश्चसनर्दिगमम् ॥ ६२६ ॥ आग्नेयं पूर्वदिग्घण्यैर्विदिशश्चैवमेव हि॥दिशाशयस्तु क्रमशो मेपाद्याश्च पुनः पुनः ॥
 ॥ ६२७ ॥ दिगीश्वरे ललाटस्थे यातुर्न पुनरागमः ॥ लग्नस्थो भास्करः प्राच्यां दिशि यातुर्ललाटगः ॥ ६२८ ॥ द्वादशैकादशः शुक्रोऽप्याग्नेय्यां
 तु ललाटगः ॥ दशमस्थः कुजो लग्नाद्याभ्यां यातुर्ललाटगः ॥ ६२९ ॥ नवमाष्टमगो राहुर्नैऋत्यां तु ललाटगः ॥ लग्नात्सप्तमगः सौरिः प्रतीच्यां
 तु ललाटगः ॥ ६३० ॥ षष्ठः पञ्चमगश्चन्द्रो वायव्यां च ललाटगः ॥ चतुर्थस्थानगः सौम्यश्चोत्तरस्यां ललाटगः ॥ ६३१ ॥ द्वित्रिस्थानगतो जीवि
 ईशान्यां वै ललाटगः ॥ ललाटं तु परित्यज्य जीवितेच्छुर्वेजन्नरः ॥ ६३२ ॥ विलोमगो ग्रहो यस्य यात्रालोपगो यदि ॥ तस्य भद्रप्रदो राजस्त
 द्वर्गोऽपि विलनगः ॥ ६३३ ॥ खीद्वयनयोर्यातमनुकूलं शुभप्रदम् ॥ तदभावं दिवात्रात्रौ यायाद्यातुर्वधोऽन्यथा ॥ ६३४ ॥ मृदे शुक्रे कार्यहानिः
 प्रतिशुक्रं पराजयः ॥ प्रतिशुक्रकृत दोषं हंतुं शक्ता ग्रहा न हि ॥ ६३५ ॥ वासिष्ठकाश्यपेयात्रिभारद्वाजाः समौत्तमाः ॥ एतेषां पञ्चगोत्राणां
 प्रतिशुक्रो न विद्यते ॥ ६३६ ॥ एकग्रामे विवाहे च दुर्मिहि राजविग्रहे ॥ द्विजक्षोभे नृपक्षोभे प्रतिशुक्रो न विद्यते ॥ ६३७ ॥ नीचगोऽरिगृहस्थो वा
 वक्रगो वा पराजितः ॥ यातुर्भगप्रदः शुक्रः स्वोच्चस्थश्चैवप्रदः ॥ ६३८ ॥ स्वाष्टलनेष्टराशौ वा शत्रुभात्त्वष्टमेपि वा ॥ तेषामीशस्यराशौ वा

यातुर्मयुर्न संशयः ॥ ६३९ ॥ जन्मेशाष्टमल्लेशौ मिथो मित्रे व्यवस्थितौ ॥ जन्मराश्यष्टमहोत्यदोषा नश्यति भावतः ॥ ६४० ॥ क्रूरवहेक्षितो
युक्तो द्विःस्वभावोऽपि भगदः ॥ याने स्थिरोदये नेष्टो भव्ययुक्तेक्षितः स्वयम् ॥ ६४१ ॥ वस्वत्याद्विदपि चक्षुः संग्रहं तृणकष्टयोः ॥ याम्यदिगमनं
शय्या न कुयद्विहोपनम् ॥ ६४२ ॥ जन्मोदये जन्मभे वा तयोरीशस्यभेपि वा ॥ ताभ्यां तयोरिकेष्टे यतुः शत्रुक्षयो भवेत् ॥ ६४३ ॥ शीर्षोदये
लग्नगते दिग्लभे लग्नगेपि वा ॥ शुभवर्गोऽथ वा लग्नं यतुः शत्रुक्षयस्तदा ॥ ६४४ ॥ शत्रुजन्मोदये जन्मराशेर्वा निघनोदये ॥ तयोरीशस्थिते राशौ
यातुः शत्रुक्षयो भवेत् ॥ ६४५ ॥ वक्रः पन्था मीनलग्नो यातुर्मीनाशेकेपि वा ॥ निघ्नो निखिलयात्रासु घटलग्नो घटांशकः ॥ ६४६ ॥ जललग्नो
जलराशौ वा जलयोनेः शुभावहः ॥ मूर्तिः कोशो धन्विनश्च वाहनं मंत्रसंज्ञकम् ॥ ६४७ ॥ शत्रुमार्गस्तथायुश्च मनोव्यापारसंज्ञिकम् ॥ प्राप्तिरग्राप्तिरू
दयाद्रावाः स्युर्द्रादौव ते ॥ ६४८ ॥ ग्रंति कूराकृत्यासिचर्गं भावान्मूर्धमहीधुतौ ॥ न निघ्नतो हि व्यापार सौम्याः पुष्पान्यरिं विना ॥ ६४९ ॥
शुक्रोऽस्तं च न पुष्पाति मूर्ति मृत्युं च चद्रमाः ॥ याम्यदिगमनं त्यक्त्वा सर्वकाष्ठासु यायिनाम् ॥ ६५० ॥ अभिजिह्मणयोगोऽयमभीष्टफलसिद्धिदः ॥
पञ्चांगशुद्धिरहिते दिवसेऽपि फलप्रदः ॥ ६५१ ॥ यात्रायोगा विचित्रास्तान्योगान्वक्ष्ये यतस्ततः ॥ फलसिद्धिर्यागलयाद्वाज्ञां विप्रश्य धिष्यतः ॥
॥ ६५२ ॥ मुहूर्तशक्तितोऽन्येषां शत्रुनेस्तस्करस्य च ॥ केंद्रत्रिकोणे ह्येकेन योगः शुक्रज्ञसूरिणाम् ॥ ६५३ ॥ अधियोगो भवेद्वाभ्यां त्रिभिर्योगाधि
योगकः ॥ योगोऽपि यायिनां क्षेममधियोगे जयो भवेत् ॥ ६५४ ॥ योगाधियोगे क्षेमं च विजयार्थविभूतयः ॥ व्यापारशत्रुमूर्तिस्थेऽन्धद्रुमं ददिवार्कैः ॥
॥ ६५५ ॥ रणे गतस्य शूरस्य जयलक्ष्मीः प्रमाणिका ॥ शुक्रार्कज्ञार्कभौमेषु ल्याध्वस्तत्रिशृषु ॥ ६५६ ॥ गतस्याग्रे वीरिचमूर्धनौ लक्ष्मिव लीयते ॥
लग्नस्ये त्रिदशाचार्ये धनायस्थैः परग्रहैः ॥ ६५७ ॥ गतस्य राज्ञोऽरिसेना नीयते यममदिरम् ॥ लग्नो शुक्रे रवौ लग्नं चन्द्रं बन्धुस्थिते यदा ॥ ६५८ ॥
गतो नृपो रिपूंहति केसरविभंसहतिम् ॥ स्वोच्चस्ये सिते लग्नो स्वोच्चे चन्द्रे च लग्नगे ॥ ६५९ ॥ हति यातोऽरिष्टतनां केशवः शूतनामिव ॥ त्रिकोणे
केंद्रमाः सौम्याः कूराकृत्यापारिगा यदि ॥ ६६० ॥ यस्य यातोऽलक्ष्मीस्तपुषीवाभिसारिका ॥ जीवाकचन्द्रा लग्नारिध्रगा यदि गच्छतः ॥ ६६१ ॥
तत्तयाग्रे खलमैत्रीव न स्थिरा रिपुवाहिनी ॥ त्रिविडायेषु मन्दरौ बलवतः शुभा यदि ॥ ६६२ ॥ यात्रायां नृपतस्तस्य हसनस्था शत्रुमेदिनी ॥
स्वोच्चस्ये लग्नगे जीवे चंद्र लग्नगते यदि ॥ ६६३ ॥ गतो राजा रिपूंहति पिनाकी त्रिपुरं यथा ॥ मस्तकोदयेगेशुक्र लग्नस्ये लग्नगे गुणो ॥ ६६४ ॥
गतो राजा रिपूंहति कुमारस्तारकं यथा ॥ जीवे लग्नगते शुक्रे केंद्रे वा त्रिकोणे ॥ ६६५ ॥ गतो दहत्यरात्राजा कृष्णवर्मा यथा वनम् ॥

लम्बगे ज्ञे शुभे केंद्रे विषण्ये चोपकुले गतः ॥ ६६६ ॥ नृपाः शुष्यन्त्यरीन् ग्रीष्मे द्वादिनीं वार्कश्ययः ॥ शुभे त्रिकोणे केंद्रस्थे लाभे चंद्रेऽथवा रवि
॥ ६६७ ॥ शङ्कन्हन्ति गतो राजा बंधकारं यथा रविः ॥ स्वक्षेत्रे शुभे केंद्रे त्रिकोणायगते गतः ॥ ६६८ ॥ विनाशयदधीराजा वृत्त्यां शरिदा
नलः ॥ इदौ स्वस्थे गुरौ केंद्रे मंत्रः सप्रणवो गतः ॥ ६६९ ॥ नृपो हंति रिपून्सर्वान्पापान्यंचक्षो यथा ॥ वर्गोत्तमते कुकेऽप्येव स्त्रिद्वेव लज्जगे
॥ ६७० ॥ हरिस्मृतिर्यथायौघान्हंति शङ्ख गतो नृपः ॥ शुभे केंद्रे त्रिकोणस्थे चंद्रे वर्गोत्तमे गतः ॥ ६७१ ॥ समोऽधीन्नुपात्तं हंति यथा रोज्ञेऽथ
गोत्रभित् ॥ मित्रमंड्य गुरौ केंद्रे त्रिकोणस्थेऽथ वा सिते ॥ ६७२ ॥ शङ्कन्हंति गतो राजा भुजंगान् गरुडो यथा ॥ शुभे केंद्रे त्रिकोणस्थे वर्गोत्तम
गते गतः ॥ ६७३ ॥ विनाशयन्त्यरीराजा पापान्भगीरथी यथा ॥ ये नृपा यान्त्यरीञ्जेतुं तेषां योगेनृपाह्वयेः ॥ ६७४ ॥ उपैति शक्ति
कोपाग्निः शङ्खोऽथर्विदुभिः ॥ बलक्षयपक्षदशमिमासीषे विजयाभिधा ॥ ६७५ ॥ विजयस्तत्र यातृणां सधिवान् न पराजयः ॥ निप्रित्त
शङ्कुनादिभ्यः प्रधानं हि मनोदयः ॥ ६७६ ॥ तस्मान्मनस्विनां यत्नात्फलहेतुर्नोदयः ॥ उत्सवोपनयोद्वाह्यनिधारी च सुतके ॥ ६७७ ॥
असमाप्ते न कुर्वीत यात्रां मर्त्यां जिजीविषुः ॥ महिषोदुर्योधुद्धे कलत्रकलहात्वे ॥ ६७८ ॥ वस्त्रादेः स्खलिते क्रोधे दुराते न व्रजे
नृपः ॥ घृतान्नं तिलपिष्टान्नं मत्स्यान्नं घृतपायसम् ॥ ६७९ ॥ प्रागादिकमशो भुक्त्वा याति राजा जयत्यरीन् ॥ सज्जिका परमा
न्नं च काञ्जिक च पयो दधि ॥ ६८० ॥ क्षीरं तिलोदनं भुक्त्वा भातुवारादिषु क्रमात् ॥ कुल्माषांश्च तिलान्नं च दधि क्षौद्रं घृतं पयः ॥ ६८१ ॥ मृगमांसं
च तत्सारं पायसं च खगं मृगम् ॥ शशमांसं च पाष्टिक्यं प्रियङ्गुकमपूपकम् ॥ ६८२ ॥ चित्रांजफलं कूर्मेश्विद्वोधांश्च शास्वकम् ॥ हविष्यं कृशरान्नं
च मुद्गान्नं यवपिष्टिकम् ॥ ६८३ ॥ मत्स्यान्नं च विचित्रान्नं दध्यन्नं दसमात्ममात् ॥ भुक्त्वा राजेभाश्चर्यनैर्याति जयत्यरीन् ॥ ६८४ ॥ हुताशनं तिलै
र्हुत्वा पूजयेत् दिगीश्वरम् ॥ प्रणम्य देवभूदेवानाशीर्वादेनृपो व्रजेत् ॥ ६८५ ॥ यद्वर्णवस्त्रगंधाद्यैस्तन्मंत्रेण विधानतः ॥ इन्द्रमेषवत्तारुढं शय्या सह विरा
जितम् ॥ ६८६ ॥ वज्रपाणिं स्वर्णवर्णं दिव्यभरणभूषितम् ॥ सप्तहस्तं सप्तजिह्वं षण्मुखं मेषवाहनम् ॥ ६८७ ॥ स्वाहाप्रियं रक्तवर्णं सुकुलवायुधधारि
णम् ॥ दंडायुधं लोहितार्धं यमं महिषवाहनम् ॥ ६८८ ॥ श्यामलं सहितं रक्तवर्णैर्हृदमुखं शुभम् ॥ खड्गचर्मवरं नीलं निम्नैर्नैर्नवाहनम् ॥
॥ ६८९ ॥ उद्धेकेशं विरूपाक्षं दीर्घग्रीवायुतं विभुम् ॥ नागपाशधरं पीतवर्णं मकरवाहनम् ॥ ६९० ॥ वरुणं कालिकानाथं रत्नाभरणभूषि
तम् ॥ प्राणिनां प्राणरूपं तं द्विबाहुं दंडपाणिकम् ॥ ६९१ ॥ बाणं कृष्णभृगाहृढं जयेदंजनीपतिम् ॥ अश्वारुढं कुम्भपाणिं द्विबाहुं स्वर्णसन्नि

भम् ॥ ६९२ ॥ कुबेरं चित्रलेखां यक्षगंधर्वाणामयकम् ॥ पिनाकिं वृषारूढं गौरीपतिमनुत्तमम् ॥ ६९३ ॥ श्वेतवर्णं चंद्रमौलिं नागयज्ञोत्पत्ति
 नम् ॥ अप्रयाणे स्वयं कार्या प्रेक्षया भूसुजस्तथा ॥ ६९४ ॥ कार्यं निगमनं छत्रं ध्वजशस्त्रास्त्रवहनैः ॥ स्वस्थानाग्निर्मन्त्रानं ददनां च शत
 द्रव्यम् ॥ ६९५ ॥ चत्वारिंशद्वादशैव ग्रस्थितः स स्वयं गतः ॥ दिनान्येकत्र न वसेत्सप्तहृत् वा परो जनः ॥ ६९६ ॥ पंचरात्रं च पुनः पुनले
 मंत्रान्ते व्रजेत् ॥ अकालजेषु नृपतिर्विदुर्द्वाजितवृष्टिषु ॥ ६९७ ॥ उत्पातेषु त्रिविधेषु सप्तरात्रं तु न व्रजेत् ॥ रत्नाकुड्यशिशिकाककप्योतानां
 गिस्तथा ॥ ६९८ ॥ इक्षुमुकुटमवक्षीस्त्वराणां वामतो गतिः ॥ पीतकारभरद्वाजपक्षिणां दक्षिणा गतिः ॥ ६९९ ॥ चापं त्यक्त्वा यत्तुष्णालं शुभम्
 वामतो यत्नाः ॥ कृष्णं त्यक्त्वा प्रयाणे तु कृकलासेन वीक्षितः ॥ ७०० ॥ वाराहशर्माणोधास्तु सर्पाणां कीर्तनं शुभम् ॥ हस्तेक्षणं नेष्टमेवाव्यपत्ययं कपि
 ऋक्षयोः ॥ ७०१ ॥ मयूरच्छागनकुलचाषपावताः शुभाः ॥ दृष्टमात्रेण यात्रायां व्यस्तं सर्वं प्रवेशने ॥ ७०२ ॥ यात्रापिदिभिवेदुष्टे शंखरादं व
 र्जिते ॥ प्रवेशे रोदन्युतः शवः शवप्रदस्तथा ॥ ७०३ ॥ पतितच्छिवजटिलमतत्तवतौषधादिभिः ॥ अभ्यक्तवसास्थिचर्मगारदारुणरोगिभिः ॥ ७०४ ॥
 गुडकार्पासलवणरिपुप्रश्रुतणोरौः ॥ वंध्याकुजककाषायसुक्तकेशबुभुक्षितैः ॥ ७०५ ॥ प्रयाणसमये नष्टैष्टैः सिद्धिर्न जायते ॥ प्रज्वलग्नीन्तुलसि
 नृपासनपुरांगनाः ॥ ७०६ ॥ गंधपुष्पाक्षतच्छत्रचामरादौलोकं नृपः ॥ भक्ष्यशुफलमृत्सन्नाम्नमध्वज्यदधिगोदयाः ॥ ७०७ ॥ मद्यमांसदुग्धघृतं
 वस्त्रशंसवृषध्वजाः ॥ पुण्यस्त्रीपुण्यकलशरत्नभृंगारगोद्विजाः ॥ ७०८ ॥ भेरीमुंदगपटहधंदावीणादिनिस्वनाः ॥ वेदं गलघोषाः सुः खा
 यिनां कार्यसिद्धिदाः ॥ ७०९ ॥ आदौ विरुद्धशकुनं दृष्ट्वा ययीष्टेदेवताम् ॥ स्मृत्वा द्वितीये विप्राणां कृत्वा पूजां निर्वर्तयेत् ॥ ७१० ॥ सर्वसिद्धि
 क्षुतं नेष्टं गोक्षुतं निधनप्रदम् ॥ अफलं यद्दालवृद्धरोगिपैतसिकैः कृतम् ॥ ७११ ॥ फल्ग्वी द्विजदेवसर्वं तत्तृप्तशृङ्गिजग्राधकाच ॥ हन्या
 त्वपुत्रप्राप्तौ न स्त्रीर्नित्यं निरायुधान् ॥ ७१२ ॥ आदौ सौम्यायने कार्यनवास्तुप्रवेशनम् ॥ विधाय पूर्वदिक्से वास्तुपूजाविलिप्तिगाम् ॥ ७१३ ॥
 माघफाल्गुनवैशाखज्येष्ठमासेषु शोभनम् ॥ प्रवेशो मध्यमो ज्ञेयः सौम्यकार्तिकमासयोः ॥ ७१४ ॥ शशीज्यातिषु मरुजाकास्त्रमित्रस्थिरोदुषु ॥
 शुभः प्रवेशो देवेज्यशुक्रयोर्दृश्यमानयोः ॥ ७१५ ॥ व्यर्कागारे तिथिषु रिक्तामावर्जितेषु च ॥ दिवा वा यदि वा रात्रौ प्रवेशो भगल
 प्रदः ॥ ७१६ ॥ चंद्रताराबलोपेते पूर्वाह्ने शोभने दिने ॥ स्थिरलक्ष्मे स्थिरांशे च नैधने शुद्धिसंयुते ॥ ७१७ ॥ त्रिकोणैकदशस्थश्च सौम्ये
 स्वायासागौः परैः ॥ लमांत्याष्टमषष्ठस्थवर्जितेन हिमांशुना ॥ ७१८ ॥ कर्तुर्वा जन्मभ लक्ष्मे ताभ्यामुपचयेऽपि वा ॥ प्रवेशलक्ष्मे स्याद्द्विद्विद्वान्यभे

शोकनिःस्वता ॥ ७१९ ॥ दर्शनीय गृहं रम्यं विविधैर्मंगलस्वनैः ॥ कृत्वाकं वामतो विद्वान्मृगारं चाग्रतो विशेत् ॥ ७२० ॥ वर्षाप्रवेशे शशिनि जल
 राशिगतेऽपि वा ॥ कद्मगे वा शुक्लपक्षे चातिवृष्टिः शुभेक्षितो ॥ ७२१ ॥ अल्पवृष्टिः पापहृष्टे प्रावृट्कालेऽचिराद्भवेत् ॥ चंद्रश्चेद्भ्रगवे सर्वमेवंविधगुणान्विते
 ॥ ६२२ ॥ प्रावृषीदुः सितोत्सतराशिगः शुभवीक्षितः ॥ मंदात्रिकोणसप्तस्थो यदि वा वृद्धिकृद्भवेत् ॥ ७२३ ॥ सद्यो वृष्टिकरः शुक्रो यदा बुधसमीपगः ॥
 तयोर्मध्यगते भानौ भवेद्भृष्टविनाशनम् ॥ ७२४ ॥ मघादिपंचविषयस्थः पूर्वे स्वातित्रये परे ॥ प्रवर्षणं भृशः कुर्याद्विपरीतिं न वर्षणम् ॥ ७२५ ॥
 पुनः पृष्ठतो भानोत्रिहा यदि समीपगाः ॥ तदा वृष्टिं प्रकुर्वन्ति न ते चेत्यतिलोमगाः ॥ ७२६ ॥ वामभागस्थितः शुक्रो वृष्टिकृच्चेतु याम्यगः ॥ उदया
 स्तेषु वृष्टिः स्याद्भ्रानोराद्रिप्रवेशने ॥ ७२७ ॥ संधयोः सत्यवृद्धिः स्यात्सर्वसंपन्नान्निशि ॥ स्तोकवृष्टिरनर्घः स्याद्वृष्टिः सत्यसंपदः ॥ ७२८ ॥
 आर्द्रोदयेग्रभिन्ना चंद्रवेदिति न संशयः ॥ चन्द्रेज्ये ज्ञेय वा शुके केंद्रन्वीतिर्विनश्यति ॥ ७२९ ॥ पूर्वाषाढां गतो भादुर्जामृतैः परिवेष्टितः ॥ वर्षत्याद्रौदि
 मूलान्तं प्रत्यक्षं प्रत्यहं तथा ॥ ७३० ॥ वृष्टिश्चैत्यौष्ण्ये तस्मादशर्षेणु न वर्षति ॥ सिंहं भिन्ने कुजो वृष्टिरभिन्ने कर्कटे तथा ॥ ७३१ ॥ कन्योदये प्र
 भिन्ने चेत्सर्वदा वृष्टिरुत्तमा ॥ अहिर्बुध्न्यं पूर्वशस्यं परशस्या च रेवती ॥ ७३२ ॥ भरणी सर्वसस्या च सर्वनाशाय चाश्विनी ॥ गुरोः सप्तमरा
 गिस्थः प्रत्यगगो भृशजो यदा ॥ ७३३ ॥ तदातिवर्षणं भूरि प्रावृट्काले बलोच्चिहते ॥ आसप्तमर्क्षशशिनः परिवेशगतोत्तरा ॥ ७३४ ॥ विद्यु
 त्प्रपूर्णमंडूकास्वनावृष्टिर्भवेत्तदा ॥ यदाप्रत्यङ्मनता मेघाः स्वसप्तोपरि संस्थिताः ॥ ७३५ ॥ पतति दक्षिणस्था येभवेद्भृष्टिस्तदाचिरात् ॥ नैर्बालिवन्तो
 मार्जारश्चावर्नि लोहसंयुते ॥ ६३६ ॥ रथ्यायां सेतुबंधाः स्युर्बालानां वृष्टिहेतवः ॥ पिपीलिकाश्रेणयश्छिन्नाः स्वद्योता बहवस्तदा ॥ ७३७ ॥ दुमादिरोहः
 सूर्यागां प्रीतिर्द्विवृष्टिसूचकाः ॥ उदयास्तमये काले विवर्णोऽक्रोधं वा शशी ॥ ७३८ ॥ मधुवर्णोऽतिवायुश्चेदतिवृष्टिर्भवेत्तदा ॥ प्रादुस्सुखस्य तु कूर्मस्य
 नवांगेषु धरामिमाम् ॥ ७३९ ॥ विभज्य नवधा खण्डे मंडलानि प्रदक्षिणम् ॥ अन्तर्वेदाश्च पांचालस्तस्येदं नाभिमण्डलम् ॥ ७४० ॥ प्राच्या
 मागधखटोत्था देशास्तन्मुखमंडलम् ॥ ह्रीर्कालिङ्गकिराताख्या देशास्तद्वाहुमंडलम् ॥ ७४१ ॥ अवंती द्विविडा भिच्छा देशास्तस्याश्वमण्डलम् ॥
 गौडकौऋणशाल्वात्रिपौऋतस्यादमण्डलम् ॥ ७४२ ॥ सिंधुकाशिमहाराष्ट्रसौऋष्टः पुच्छमण्डलम् ॥ पुल्लिङ्गीनयवगुर्जराः पादमंडलम् ॥ ७४३ ॥
 कुरुकाश्मीरमाद्रियमत्स्यास्तत्पार्श्वमण्डलम् ॥ स्वसांगवंगबाह्यकं कांबोजाः पाणिमंडलम् ॥ ७४४ ॥ कृत्तिकादीनि त्रीणि त्रीणि क्रमाद्व्यसे
 त् ॥ नाभ्यादिषु नवांगेषु पापैर्दुष्टं शुभैः शुभम् ॥ ७४५ ॥ देवता यत्र नृत्यति पतति प्रज्वलति च ॥ मुहूर्तं रुदति गायति प्रस्निग्धाति हंसति च ॥ ७४६ ॥

वर्मयस्मिं तथा धूमं लेहं रक्तं पयो जलम्॥अधोमुख्यधितिष्ठति स्थानात्स्थानं व्रजति च॥७१७॥एवमाद्या हि दृश्यते विकाराः प्रतिमासु चांगवर्षं
नगरं चैव दिवा नक्षत्रदर्शनम्॥७१८॥महोल्कापतनं काष्ठतृणस्तर्पवर्षणम्॥गांधर्वं देहदिग्धूमं भूमिकयं दिवा निशि॥७१९॥अनग्नौ च सुल्लिगाश्च
ज्वलनं च विनोदनम्॥निशीदृचापमंडूकं शिखरं श्वेतवायसः॥७२०॥दृश्यते विस्फुल्लिगाश्च गोजाश्चोष्णगात्रतः॥जंतवो द्वित्रिशिरसो जायंते वापि
योनिषु॥७२१॥प्रातःसूर्याश्वत्थसु ह्यदितालगपद्भवेः ॥ जम्बूक्यामंस्वासः केतूनां च प्रदर्शनम्॥७२२॥काकानामाकुलं रात्रौ कपोतानां दिवा यदि॥
अकाले पुष्पिता वृक्षा दृश्यंते फलिता यदि ॥ १२३ ॥ कार्यं तच्छेदनं तत्र ततः शार्तिर्मेनीषिभिः ॥ एवमाद्या महोत्पाता बहवः स्थाननाशदा
॥७२४॥ केचिन्मृत्युप्रदाः केचिच्छत्रुभ्यश्च भयप्रदाः ॥मध्याह्नयं यशो मृत्युः क्षयः कीर्तिः सुवासुखम् ॥ ७२५ ॥ ऐस्वयं धनहानिं च मधुच्छत्रं
च वार्ष्णिमकम् ॥ इत्यादिषु च सर्वेषूपगतेषु द्विजसत्तम ॥ ७२६ ॥ शार्तिं कुर्यात्प्रयत्नेन कल्योक्तविधिना शुभम् ॥ इत्येतत्कथितं विप्र ज्योतिषं ते
संमासतः ॥७२७॥ अतः परं प्रवक्ष्यामि च्छदःशास्त्रमतुत्तमम्॥७२८॥इति श्रीबृहन्ना०पूर्व०बृहदुपाख्यानं द्वितीयपादे षट्पञ्चाशत्तमोऽध्यायः॥६६॥
संनंदन उवाच ॥ वैदिकं लौकिकं चापि छन्दो द्विविधमुच्यते ॥ मात्रावर्णविभेदेन तच्चापि द्विविधं पुनः ॥ १ ॥ मयौ रसौ तजौ भनौ गुरुलघुरपि
द्विज ॥ कारणं छंदसि प्रोक्ताश्छन्दःशास्त्रविशारदैः ॥ २ ॥ सर्वगो मगणः प्रोक्तो सुबलो यगणः स्मृतः ॥मध्यलो यगणः प्रोक्ता अर्यादिसंमताः॥
॥३॥ तगणोऽतल्लुः ख्यतो मध्यगो जो भआदिगः ॥ त्रिलुभर्गणः प्रोक्तस्त्रिका वर्णगणा मुने॥४॥चतुर्लस्तु गणाः पञ्च प्रोक्ता अर्यादिसंमताः॥
संयोगश्च विसर्गश्चानुस्वारो लघुतः परः ॥५॥लघोर्दधिधत्वमाख्याति दीर्घो गो लो लघुर्भतः ॥ पादश्चतुर्थभागः स्याद्विच्छेदोयतिरुच्यते॥ ६ ॥सप्त
मर्द्धसमं वृत्तं विषमं चापि नारद ॥ तुल्यलक्षणतः पादचतुर्ध्वे सममुच्यते ॥ ७॥ आदित्रिकं द्विचतुर्थं सममर्द्धसमं ततम् ॥ लक्ष्म भिन्नं यस्य षादृच
तुर्ध्वे विषमं हि तत् ॥८॥एकाक्षरात्सप्तमस्य वर्णैकैकस्य वृद्धितः ॥ षड्विंशत्यक्षरं यावत्पादस्त्रात्रत्यथक्र पृथक् ॥ ९ ॥ तत्परं चंडवृष्ट्यादिदृढकाः
पारिकल्पिताः ॥ त्रिभिः षड्भिः पैर्दार्गथाः शृणु संज्ञा यथोत्तम ॥ १० ॥ उक्तात्युक्ता तथा मध्या प्रतिष्ठान्या सुपूर्विका ॥ गायत्र्यु
क्लिगगनुष्टुपव बृहती पंक्तिरेव च॥ ११ ॥त्रिषुच जगती चैव तथातिजगती मता ॥ शक्नी सातिपूर्वा च अपचत्यष्टी ततः स्मृता ॥ १२ ॥ धृतिश्च
विधृतिश्चैव कृतिः प्रकृतिराकृतिः ॥ विकृतिः सकृतिश्चैव तथातिकृतिरुक्तिः ॥ १३ ॥ इत्येताश्छन्दसां संज्ञाः प्रस्तोतारद्वेदभागिकाः॥पादे सर्वगुरौ
पूर्वाख्यं स्थाप्य गुरोरधः ॥१४॥ यथोपरि तथा शेषमये प्राग्वक्ष्यसेदपि ॥ एष प्रस्तार उदितो यावत्सर्वलघुर्भवेत् ॥१५॥ नष्टाकाद्वै सप्तै लः म्या

द्विषमे सैव सोर्द्धगः ॥ उद्दिष्टे द्विगुणानाद्याङ्गान्समील्य लस्थितान् ॥ १६ ॥ कृत्वा सैकान्वदेत्संख्यामिति प्राहुः पुराविदुः ॥ वणान्सैकान्वृत्तभावा
 नुत्तराधस्तः स्थिताम् ॥ १७ ॥ एकादिक्रमतश्चैकानुपर्युपरि विन्यसेत् ॥ उपायतो निवर्तेत त्यजन्नेकैकमुद्धतः ॥ १८ ॥ उपर्याद्याद्गुरोरेवमेकद्वयादिल
 गक्रिया ॥ लगक्रियाकसंदोहे भवेत्संख्याविमिश्रिते ॥ १९ ॥ अदिष्टांकसमाहारः सैको वा जनयेदिमाम् ॥ संख्यैव द्विगुणैकोना सद्भिर्ध्वा प्रकीर्तितः
 ॥ २० ॥ इत्येतत्किंचिदाख्यातं लक्षणं छंदसां मुने ॥ प्रस्तारोक्तप्रभेदानां नामानंत्यं प्रगाहते ॥ २१ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपा
 ख्याने द्वितीयपादे सद्भिस्तच्छन्दोवर्णनं नाम सप्तपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥ नारद उवाच ॥ अतृचानप्रसंगेन वेदाङ्गान्यखिलानि च ॥ श्रुतानि
 त्वन्मुखभोजात्समासव्यासयोगतः ॥ १ ॥ शुक्रोत्यर्ति समाचक्ष्व विस्तरेण महामते ॥ सनदन उवाच ॥ मेरुशृङ्गे किल पुरा कार्णिकारवनायते
 ॥ २ ॥ विजहार महादेवो भौमभूतगणैर्वृतः ॥ शैलराजमुता चैव देवी तत्राभवत्पुरा ॥ ३ ॥ तत्र दिव्यं तपस्तेपे कृष्णद्वैपायनः प्रभुः ॥
 योगेनात्मानमाविश्य योगधर्मपरायणः ॥ ४ ॥ धारयन्स तपस्तेपे पुत्रार्थं मुनिसप्तमः ॥ अग्नेर्भूमेस्तथा वायोऽंतरिक्षस्य चाभितः
 ॥ ५ ॥ वीर्येण संमतः पुत्रो मम भूयादिति स्म ह ॥ संकरोपनाथ सोऽनेन दुष्प्रापमकृतात्मभिः ॥ ६ ॥ वरयामास देवेशमा
 स्थितस्तप उत्तमम् ॥ अतिष्ठन्मास्ताहारः शतं किल समाः प्रभुः ॥ ७ ॥ आराधयन्महादेवं बहुरुपमुमापतिम् ॥ तत्र ब्रह्मर्षय
 श्चैव सर्वे देवर्षयस्तथा ॥ ८ ॥ लोकपालाश्च साध्याश्च वसुभिश्चाष्टभिः सह ॥ आदित्याश्चैव रुद्राश्च दिवाकरनिशाकरौ ॥ ९ ॥ विश्वा
 वसुश्च गंधर्वः सिद्धाश्चाप्सरसाङ्गणाः ॥ तत्र रुद्रो महादेवः कर्णिकारमयीं शुभाम् ॥ १० ॥ धारयानः स्रजं भाति शरदीव निशाकरः ॥ तस्मिन्
 दिव्ये वने रम्ये देवदेवसिङ्कुले ॥ ११ ॥ आस्थितः परमं योगं व्यासः पुत्रार्थमुद्यतः ॥ न चास्य हीयते वर्णो न शानिरुपजायते ॥ १२ ॥ त्रयाणां
 मपिलोकानां तदद्भुतमिवाभवत् ॥ जटाश्च तेजसा तस्य वैश्वानरशिखोपमाः ॥ १३ ॥ प्रज्वलन्त्यः स्म दृश्यते युक्तस्याभिततेजसः ॥ एवं विधेन
 तपसा तस्य भक्त्या च नारद ॥ १४ ॥ महेश्वरः प्रसन्नात्मा चकार मनसा मतिम् ॥ उवाच चैनं भगवांरुच्यंबकः प्रहसन्निवा ॥ १५ ॥ यथा ह्यग्निथयावायु
 र्यथा धूमिर्यथा जलम् ॥ यथा संच तथा शुद्धो भविष्यति सुतस्त्व ॥ १६ ॥ तद्भवभागी तद्बुद्धिस्तदात्मा तदुपाश्रयः ॥ तेजसा तस्य लोकांस्त्री
 न्यशः प्राप्स्यति केवलम् ॥ १७ ॥ एवं लब्ध्वा वरं देवो व्यासः सत्यवतीसुतः ॥ अरणिं त्वथ संपृष्ट्वा ममंथाग्निनिचिकीर्षया ॥ १८ ॥ अथ ह्यपं पं
 विप्र विप्रतीं स्वेन तेजसा ॥ घृताचीं नामाप्सरसं ददर्श भगवानृषिः ॥ १९ ॥ स तामप्सरसं दृष्ट्वा सहसा काममोहितः ॥ अभवद्भगवान्यासो वने

तस्मिन्मुनीश्वर ॥२०॥ सा तु कृत्वा तदा व्यासं कामसंविग्रमानसम् ॥ शुक्रभीष्या महारम्या धृताची समुणामत् ॥२१॥ स तामसरसं दृष्ट्वा हृषेणान्येनसंवृताम् ॥ स्मरजेनानुगतः सर्वगात्रातिगेन हा ॥२२॥ स तु धैर्येण महता निगृह्ण हृच्छयं मुनिः ॥ न शशाक नियंतुं तं व्यासः प्रविष्टतं मनः ॥२३॥ भाविताच्चैव भावस्य धृताच्या वपुषा ॥ हतम् यत्नाद्विच्यच्छतश्चापि मुने एतच्चिकीर्षया ॥२४॥ अण्यामेव सहसा तस्य शुक्रमवापतत् ॥ शुक्रे निर्मथ्यमानेऽस्यां शुक्रो जज्ञे महातपाः ॥ २५ ॥ परमर्षिर्महायोगी अरणीगर्भसंभवः ॥ यथैव हि समिद्धोऽग्निर्भाति हव्यमुपतप्ताम् ॥ २६ ॥ तथा रूपः शुक्रो जज्ञे प्रज्वलन्निव तेजसा ॥ विश्रब्धिं च विप्रं द्रुहपवर्णमनुत्तमम् ॥ २७ ॥ गंगां सरितां श्रेष्ठां मेरुपृष्ठे स्वरूपिणीम् ॥ अभ्येत्य सापया मास वारिणा स्वेन नारद ॥ २८ ॥ कृष्णाजिनं चार्तरिक्षच्छुक्रार्थं भुव्यवापतत् ॥ जर्गयित च गंधर्वा ननुश्चाप्सरोगणाः ॥ २९ ॥ देवदुन्दुभयश्चैव प्रावाद्यंत महास्वनाः ॥ विश्वावसुश्च गंधर्वस्तथा तंवरुनादौ ॥ ३० ॥ हाहाहूहूश्च गंधर्वौ तुष्टुः शुक्रसंभवम् ॥ तत्र शक्रपुरोगाश्च लोकपालाः समागताः ॥ ३१ ॥ देवा देवर्षयश्चैव तथा ब्रह्मर्षयोऽपि च ॥ दिव्यानि सर्वपुण्यानि प्रवर्षं च मारुतः ॥ ३२ ॥ जंगमं स्थावरं चैव प्रहृष्टमभवजगत ॥ तं महात्मा स्वयं प्रीत्या देव्या सह महाह्रुतिः ॥ ३३ ॥ जातमात्रं मुनेः पुंश्च विधिनोपानयत्तदा ॥ तस्य देवेश्वरः शक्रो दिव्यमद्भुतदर्शनम् ॥ ३४ ॥ ददौ कर्मण्डलं प्रीत्या देवा वासांसि चाभितः ॥ हंसाश्च शतपत्राश्च सारसाश्च सहस्रशः ॥ ३५ ॥ प्रदक्षिणमवर्तत शुक्राश्चाषाश्च नारद ॥ आरण्यस्तदा दिव्यं प्राप्य जन्म महासुनिः ॥ ३६ ॥ तत्रैवोवास मेधावी व्रतचारी समाहितः ॥ उत्पन्नमात्रं तं वेदाः सरहस्याः संसंग्रहाः ॥ ३७ ॥ उपतस्थुर्मुनिश्रेष्ठं यथास्य पितरं तथा ॥ बृहस्पतिं स ववे च वेदेवेदांगभाष्यवित् ॥ ३८ ॥ उपाध्यायं द्विजश्रेष्ठ धर्ममेवावुचितयत् ॥ सोऽधीत्य वेदानखिलान्सहस्रान्ससंग्रहान् ॥ ३९ ॥ इतिहासं च कात्स्न्येन वेदशास्त्राणि चाभितः ॥ गुरवे दक्षिणां दत्त्वा समावृत्तो महासुनिः ॥ ४० ॥ अयं तपःसमारमे ब्रह्मचारी समाहिताः ॥ देवतानामृषीणां च बाल्येऽपि सुमहातपाः ॥ ४१ ॥ मेघप्रणीयो जन्यश्च ज्ञानेन तपसा तथा ॥ न त्वस्य रमते बुद्धिराश्रमेषु मुनीश्वर ॥ ४२ ॥ त्रिषु गार्हस्थ्यमूलेषु मोक्षधर्मानुदर्शिनः ॥ स मोक्षमनुचित्यैव शुक्रः पितरमभ्यगात् ॥ ४३ ॥ प्राहाभिवाद्य च तदा श्रेयोऽर्थी विनयान्वितः ॥ मोक्षधर्मेषु कुशलो भगवन् प्रव्रवीतु मे ॥ ४४ ॥ यथैव मनसः शान्तिः परमा संभवेन्मुने ॥ अत्रा पुत्रस्य वचन परमर्षिरुवाच तम् ॥ ४५ ॥ अर्धोष्व मोक्षशास्त्रं वै धर्माश्च विविधानपि ॥ पितुर्निर्देशाज्जग्राह शुक्रो ब्रह्मविदां वरः ॥ ४६ ॥ योगशास्त्रं च निखिलं कापिलं चैव नारद ॥ शतं ब्राह्म्या श्रिया युक्तं ब्रह्मतुल्यपराक्रमम् ॥ ४७ ॥ मेने पुंश्च यथा व्यासो मोक्षशास्त्रविशारदम् ॥ उवाच गच्छेति तदा जनकं मिथि

लेश्वरम् ॥४८॥ स ते वक्ष्यति मोक्षार्थं निखिलेन नराधिपः ॥ पितुर्नयोगादगमजनकं मेधिलं नृपम् ॥ ४९ ॥ प्रष्टु धर्मस्य निष्ठां वै मोक्षस्य च
 परायणम् ॥ उक्तश्च मातुषेण त्वं तथा गच्छेत्स्यविस्मितः ॥ ५० ॥ न प्रभावेण गंतव्यमेतस्त्रिचरेण वै ॥ आर्जुनैव गंतव्यं न सुखाय क्षणात्स्वया ॥
 ॥ ५१ ॥ न द्रष्टव्या विशेषा हि विशेषा हि प्रसंगिनः ॥ अहंक्रो न कर्तव्यो याज्ये तस्मिन्नाधि ॥ ५२ ॥ न्यातव्यं वसथे तस्य स ते छेत्स्यति सं
 शयम् ॥ स धर्मकुशलो राजा मोक्षशान्निविशारदः ॥ ५३ ॥ यथा यथा च ते ब्रूयात् कायप्रविशंक्रया ॥ एवमुक्तः स धर्मात्मा जगाम मिथिलां सुभिः ॥
 ॥ ५४ ॥ पद्भ्यां शक्तौ तस्मिन्निगं क्रांतुं भूमिं ससागराम् ॥ सर्गिणोऽप्यतिक्रम्य भास्वं वर्षमासदत् ॥ ५५ ॥ स देशान्विविधानस्मीतानतिक्रम्य महा
 मुनिः ॥ विदेहान्वै समासाद्य जनकेन समागमत् ॥ ५६ ॥ राजद्वारं समासाद्य द्वारपालैर्निवारितः ॥ तस्यौ तत्र महयोगी क्षुत्पिपासादिवर्जितः ॥
 ॥ ५७ ॥ आतपे क्षामिरहितो ध्यानयुक्तश्च नाद ॥ तेषां तु द्वापालानामेकस्तत्र व्यवस्थितः ॥ ५८ ॥ मध्यंगतमिवादिन्यं दृष्ट्वा शुक्रमवस्थितम् ॥
 प्रजयित्वा यथान्यायमभिवाद्य कृताञ्जलिः ॥ ५९ ॥ प्रवेशयत्ततः कक्षां द्वितीयां राजवेश्मनः ॥ तत्रांतःपुरसंबद्धं महच्चैत्रयोपमम् ॥ ६० ॥
 सुविभक्तजलाक्रीडं रम्यं पुष्पितपादपम् ॥ दशयित्वा सने स्थाप्य राजानं च व्यजिज्ञपत् ॥ ६१ ॥ श्रुत्वा राजा अकं प्राप्तं वारस्त्रीः स न्युंक्त च ॥
 सेवयै तस्य भावस्य ज्ञानाय मुनिसतम् ॥ ६२ ॥ तं चारुकेश्वरः शुश्रोष्यस्तरुण्यः प्रियदर्शनाः ॥ सुभरतांबराधरास्ततकांचनभूषणाः ॥ ६३ ॥
 संलापालपकुशला भाषद्वाः सर्वकोविदाः ॥ परं पंचाशतस्तस्य पाद्यादीनि व्यकल्पयन् ॥ ६४ ॥ देशकालोपपन्नेन साध्वेनैवाप्यनर्पयन् ॥ तस्य
 मुक्तवतस्तात तास्ततः पुरकाननम् ॥ ६५ ॥ सुरम्यं दर्शयामासुरैकैकवेन नारद ॥ क्रीडंत्यश्च हंसस्यश्च गायंत्यश्च ताः शुक्रम ॥ ६६ ॥ तदा
 रसत्वं सत्त्वज्ञास्सर्वाः पर्य्यचरन्तदा ॥ आरण्यस्तु शुद्रात्मा जिह्वाक्रोचो जिह्वेन्द्रियः ॥ ६७ ॥ ध्यानस्य एव सत्तं न हव्यति ॥ यदशौचं
 तु कृत्वा वै शुक्रः संध्यामुपास्य च ॥ ६८ ॥ निषसादासने पुण्ये तमेवांश्च व्यचिन्तयत् ॥ पूर्वात्रे तु तत्रासौ भूत्वा ध्यानपरायणः ॥ ६९ ॥ मध्य
 रात्रे यथान्याय्यं निद्रामाहारयन्मभुः ॥ ततः प्रातः समुत्थाय कृत्वा शौचमनंतरम् ॥ ७० ॥ स्त्रीभिः परिभूतो धीमान् ध्यानमेवान्वययन् ॥ अनेन
 विधिना तत्र तदहोरात्रमभ्युत्थत् ॥ ७१ ॥ तां च रात्रिं नृपकुले वर्तयामास नारद ॥ ७२ ॥ इति श्रीबृहन्नारदी ० पूर्वभागे बृहदुपाख्याने द्वितीयभागे शुक्रप्रलोभनं
 नामाष्टपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥ सनंदन उवाच ॥ ततः स राजा सहितो मंत्रिभिर्भोजसतम् ॥ पुरः पुरोहितं कृत्वा सर्वाण्यतः पुराणि च ॥ १ ॥ शिर
 सा चार्घ्यमादाय गुरुपुत्रं समभ्यगात् ॥ महदासनमादाय सर्वस्वविभूषितम् ॥ २ ॥ प्रददौ गुरुमुत्राय शुकाय परमोचितम् ॥ तत्रैव विष्टुं न कार्ष्णिज

शास्त्रद्वेष्टन कर्मणा ॥ ३ ॥ पादं निवेद्य प्रथमं सार्धं गां च न्यवेदयत् ॥ स च तामंत्रतः पूजां प्रतिगृह्य द्विजोत्तमः ॥ ४ ॥ पर्यपृच्छन्महातंजा
 राज्ञः कुशलमव्ययम् ॥ उदारसत्त्वाभिजनो राजापि गुरुमुने ॥ ५ ॥ आवेद्य कुशलं भूमौ निषादं तदाज्ञया ॥ सोऽपि वैयासिकं भूयः पृष्ट्वा
 कुशलमव्ययम् ॥ किमागमनमित्येव पर्यपृच्छद्विधानवित् ॥ ६ ॥ शुक्र उवाच ॥ पित्राहुमुक्तो भद्रं ते मोक्षमर्थकोविदः ॥ विदेहराजोद्वाहो
 मे जनको नाम विश्रुतः ॥ ७ ॥ तत्र त्वं गच्छ तूर्णं वै स ते हृदयसंशयम् ॥ प्रवृत्तौ च निवृत्तौ च सर्वं छेत्यत्यसंशयम् ॥ ८ ॥ सोऽहं पित्र्यन्यायात्वा
 मुपप्रष्टुमिहागतः ॥ तन्मे धर्मभृतां श्रेष्ठ यथावद्वक्तुमर्हसि ॥ ९ ॥ किं कार्यं ब्राह्मणेनह मोक्षार्थं किमात्मकः ॥ कथं च मोक्षः कर्तव्यो ज्ञानेन
 तपसापि वा ॥ १० ॥ जनक उवाच ॥ यत्कार्यं ब्राह्मणेनह जन्मप्रभृति तच्छृणु॥ कृतोपनयनस्ततः भवेद्देवपरायणः ॥ ११ ॥ तपसा गुरुवृत्त्या च ब्रह्मचर्येण
 चान्वितः ॥ देवतानां पित्राणां च ह्यतृष्णश्चानसूयकः ॥ १२ ॥ वेदानधीत्य नियतो दक्षिणामवर्त्य च ॥ अभ्युदुज्जानमुप्राप्य समावर्तेत वै द्विजः
 ॥ १३ ॥ समावृत्तस्तु गार्हस्थ्ये सदारो नियतो वसेत् ॥ अनसूयुथान्यायमाहिताग्निनादृते ॥ १४ ॥ उत्पाद्य प्रप्रौत्रांश्च वन्याश्रमपदे वसेत् ॥
 तानेवाग्नीन्यथान्यायं पूजयन्नतिथिप्रियः ॥ १५ ॥ सर्वानग्नीन्यथान्यायमात्मन्यारोप्य धर्मवित् ॥ निर्द्वन्द्वो वीतरागात्मा ब्रह्माश्रमपदे वसेत् ॥ १६ ॥
 शुक्र उवाच ॥ उत्पन्ने ज्ञानविज्ञाने प्रत्यक्षे हृदि शाश्वते ॥ न विना गुरुसंवासाज्ज्ञानस्याधिगमः स्मृतः ॥ १७ ॥ किमवश्यं तु वस्तव्यमाश्रमेषु न वा नृप
 ॥ एतद्वक्तं पृच्छामि तद्भवान्वक्तुमर्हति ॥ १८ ॥ जनक उवाच ॥ न विना ज्ञानविज्ञाने मोक्षस्याधिगमो भवेत् ॥ न विना गुरुसंबधाज्ज्ञानस्याधिगमस्तथा
 ॥ १९ ॥ आचार्यः श्रुतिता तस्य ज्ञानं पुन इहोच्यते ॥ विज्ञाय कृतकृत्यस्तु तीर्णस्तत्रोभयं त्यजेत् ॥ २० ॥ अनुच्छेदाय लोकानामनुच्छेदाय कर्मणाम् ॥
 ॥ कृत्वा शुभाशुभं कर्म मोक्षो नामह लभ्यते ॥ २१ ॥ भावितैः कारणैश्चर्य बहुसंसारयोनिषु ॥ आसादयति शुद्धात्मा मोक्षं हि प्रथमाश्रमे ॥ २२ ॥
 तमासाद्य तु मुक्तस्य दृष्टार्थस्य विपश्चितः ॥ त्रिधाश्रमेषु कोन्यथो भवेत्पराश्रमीपसतः ॥ २३ ॥ राजसांस्तामसांश्चैव नित्यं दोषान्वित्सजयेत् ॥ सात्त्विकं
 मार्गमास्थाय पश्येदात्मानमात्मना ॥ २४ ॥ सर्वभूतेषु चात्मानं सर्वभूतानि चात्मनि ॥ संपश्यन्नैव लिखेत जले वारिचरो यथा ॥ २५ ॥ प्रक्षीव
 त्ववनादूर्ध्वमनुवातं न्यभ्युते ॥ विहाय देहं निर्मुक्तो निर्द्वन्द्वः शुभसंगतः ॥ २६ ॥ अत्र गाथाः पुरा गीताः शृणु राज्ञा ययातिना ॥ धर्यते या द्विजैस्तत
 मोक्षशास्त्रविशारदः ॥ २७ ॥ ज्योतिश्चात्मानि नान्यत्र रत्नं तत्रैव चैव तत् ॥ स्वयं च शक्यं तद्ब्रह्म सुसमाहितचित्तसा ॥ २८ ॥ न विभेति
 परो यस्मान्न विभेति प्राज्ञ यः ॥ यश्च नेच्छति न द्वेष्टि ब्रह्म संपद्यते स तु ॥ २९ ॥ यदा भावं न कुरुते सर्वभूतेषु पापकम् ॥ पूर्वैराचरितो

धर्मश्चतुराश्रमसंज्ञकः ॥ ३० ॥ अनेन क्रमयोगेन बहुजातिसुकर्मणाम् ॥ कर्मणा मनसा वाचा ब्रह्म संपद्यते तदा ॥ ३१ ॥ संयोज्य तपसस्तपस्मानमीष्यामुत्तु
 ल्य मोहिनीम् ॥ त्यक्त्वा कामं च लोभं च ततो ब्रह्मत्वमश्नुते ॥ ३२ ॥ यदा श्राव्ये च दृश्ये च सर्वभूतेषु चाव्ययम् ॥ समो भवति निर्द्व
 द्वो ब्रह्म संपद्यते तदा ॥ ३३ ॥ यदा स्तुतिं च निंदां च समावेन च पश्यति ॥ कांचनं चाऽयसं चैव सुखदुःखे तथैव च ॥ ३४ ॥ शीतमुष्णं तथैवार्थमन
 र्थं प्रियमप्रियम् ॥ जीवितं मरणं चैव ब्रह्म संपद्यते तदा ॥ ३५ ॥ प्रसायेह यथांगानि कूर्मः संहर्ते पुनः ॥ तथेन्द्रियाणि मनसा संयंतव्यानि
 भिक्षुणा ॥ ३६ ॥ तमःपरिगतं वैश्व यथा दीपेन दृश्यते ॥ तथा बुद्धिग्रदीपेन शक्य आत्मा निरीक्षितुम् ॥ ३७ ॥ एतत्सर्वं ग्रपश्यामि
 त्वयि बुद्धिमातांक्व ॥ यच्चान्यदपि वेत्तव्यं तत्त्वतो वेत्ति तद्भवात् ॥ ३८ ॥ ब्रह्मैष विदितश्चासि विषयांतमुपागतः ॥ गुरोर्ब्रह्म ग्रसादेन तव
 चैवोपशिक्षया ॥ ३९ ॥ तस्य चैव प्रसादेन प्रादुर्भूतं महाभुनेः ॥ ज्ञानं दिव्यं समादीप्तं तेनासि विदितो मम ॥ ४० ॥ अधिकं तव विज्ञानमधि
 कावगतस्त्वव ॥ अधिकं च तवैश्वर्यं तच्च त्वं नावबुध्यसे ॥ ४१ ॥ बाल्याद्वा संशयाद्वापि भयाद्वापि विमेषजात् ॥ उत्पन्ने चापि विज्ञा
 ने नाधिगच्छति तांगतिम् ॥ ४२ ॥ व्यवसायेन शुद्धेन मद्विधैश्छिन्नसंशयाः ॥ विमुच्य हृदयग्रथानार्तिमासादयंति ताम् ॥ ४३ ॥ सर्वांश्चोत्पन्नविज्ञानः स्थिर
 बुद्धिरलोलुपः ॥ व्यवसायाहते ब्रह्मप्रासादयति तत्पदम् ॥ ४४ ॥ नास्ति ते सुखदुःखेषु विशेषो नास्ति वस्तुषु ॥ नौत्सुक्यं नृत्यगीतेषु
 न राग उपजायते ॥ ४५ ॥ न बंधुषु निबन्धस्ते न भयेष्वस्ति ते भयम् ॥ पश्यामि त्वां महाभाग तुल्यनिदात्मसंस्तुतिम् ॥ ४६ ॥ अहं च त्वाजुपश्यामि ये
 चान्येऽपि मनीषिणः ॥ आस्थितं परमं मार्गं अक्षयं चाप्यनामयम् ॥ ४७ ॥ यत्फलं ब्राह्मणस्येह मोक्षार्थश्चापदात्मकः ॥ तन्मिमन्वै वर्तसे विप्र
 किमन्यत्परिपृच्छसि ॥ ४८ ॥ सनंदन उवाच ॥ एतच्छ्रुत्वा तु वचनं कृतात्मा कृतनिश्चयः ॥ आत्मनात्मानमास्थाय दृष्ट्वा चान्त्रमानमात्मना ॥ ४९ ॥
 कृतकार्यः सुखी शान्तस्तूष्णीं प्रायादुद्धुस्वः ॥ शैशिरं गिरिमासाद्य पाराशर्यं ददर्श च ॥ ५० ॥ शिष्यानव्यापयंतं च पैलादीन्वेदसंहिताः ॥ आरण्यो
 विशुद्धात्मा दिवाकरसमप्रभः ॥ ५१ ॥ पितुर्जग्राह पादौ च सादरं हृष्टमानसः ॥ ततो निवेदयामास पितुः सर्वमुदारधीः ॥ ५२ ॥ शुक्रो जनकरा
 जेन संवादं मोक्षसाधनम् ॥ तच्छ्रुत्वा वेदकतांसौ प्रहृष्टेनांतरात्मना ॥ ५३ ॥ समालिख्य सुतं व्यासः स्वपाद्वैश्व चकार च ॥ ५४ ॥ ततः पैला
 दयो विप्रा वेदान् व्यासादधीत्य चाशैलशृंगाद्भुवं प्राप्ता राजानाध्यापने स्ताः ॥ ५५ ॥ इति श्रीबृहन्नादीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्यानं एकोनपष्टिमो
 ऽध्यायः ॥ ५९ ॥ सनंदन उवाच ॥ अवतीर्णेषु विप्रेषु यासः पुत्रसहायवान् ॥ तूष्णीं ध्यानपरो धीमानेकांते समुपविशत् ॥ ३ ॥ तमुवाचाशरी

री वाक् व्यासं पुत्रसमं वतम् ॥ भो भो महर्षे वासिष्ठ ब्रह्मघोषो न वर्तते ॥ २ ॥ एको ध्यानपरस्तूष्णीं किमास्ते चित्तयन्निव ॥
ब्रह्मघोषैर्विरहितः पर्वतोऽयं न शोभते ॥ ३ ॥ तस्मादधीष्व भगवन्साङ्गं पुत्रेण धीमता ॥ वेदान्वेदविदा चैव सुप्रसन्नमनाः सदा ॥ ४ ॥ तच्छ्रुत्वा
वचनं व्यासो नभोवाणीसमीरितम् ॥ शुकेन सह पुत्रेण वेदाभ्यासमथाकरोत् ॥ ५ ॥ तयोऽभ्यसतोरेवं बहुकालं द्विजोत्तम ॥ वातोऽतिमात्रं प्रवर्षौ
समुद्रानिलीजितः ॥ ६ ॥ ततोऽजध्याय इति तं व्यासः पुत्रमवायत् ॥ शुको वासिष्ठमात्रस्तु कौतूहलसमन्वितः ॥ ७ ॥ अष्टच्छन्पितरं तत्र कुतो
वायुरभूदयम् ॥ आल्यातुमर्हति भवान्सर्वं वायोर्विचक्षितम् ॥ ८ ॥ शुक्रयैतद्वचः श्रुत्वा व्यासः परमाविस्मितः ॥ अनध्यायनिमित्तोऽस्मिन्नदं वचनं
मब्रवीत् ॥ ९ ॥ दिव्यं ते चक्षुरुत्पन्नं स्वस्थं ते निश्चलं मनः ॥ तमसा रजसा चापि त्यक्तः सत्ये व्यवस्थितः ॥ १० ॥ तस्यात्मानि स्वयं
वेदान्बुद्धा समनुचितय ॥ देवयानचरो विष्णोः पितृयानश्च तामसः ॥ ११ ॥ द्वावेतौ प्रत्ययं यातौ दिवं चाधश्च गच्छतः ॥ पृथिव्यामंतरिक्षे
च यतः संयाति वायवः ॥ १२ ॥ सप्त ते वायुमार्गा वै तान्निबोधानुदर्शः ॥ तत्र देवगणाः साध्याः समभूक्महाबलः ॥ १३ ॥ तेषामप्यमव
तुत्रः समानो नाम दुर्जयः ॥ उदानस्तस्य पुत्रोऽभूद्भानस्तस्याभवस्तुतः ॥ १४ ॥ अपानश्च ततो जज्ञे प्राणश्चापि ततः यस् ॥ अनपत्यो
ऽभवन्प्राणो दुर्द्धर्षः शत्रुमर्दनः ॥ १५ ॥ पृथक्कर्माणि तेषां तु प्रवक्ष्यामि यथा तथा ॥ प्राणिनां सर्वतो वायुश्चेष्टा वर्तयते पृथक् ॥ १६ ॥ प्राण
नञ्चैव सर्वेषां प्राण इत्यभिधीयते ॥ प्रेषयत्यश्रंसंघातान्धूमजंश्चोष्मजंस्तथा ॥ १७ ॥ प्रथमः प्रथमे मार्गे प्रवहो नाम सोऽनिलः ॥ अंबरे
स्नेहमात्रेभ्यस्तडिद्रचश्चैतमद्युतिः ॥ १८ ॥ आवहो नाम सोऽभ्येति द्वितीयः श्वसनो नदन् ॥ उदयं ज्योतिषां शश्वत्सोमादीनां करोति यः ॥
॥ १९ ॥ अंतर्दक्षे चोदानं यं वंदति मनीषिणः ॥ यश्चतुर्भ्यः समुद्भूज्यो वायुर्द्वारयते जलम् ॥ २० ॥ उद्धृत्य ददते चापो जीस्तेभ्यो वनेऽनिलः ॥
योऽद्रिः संयोज्य जीमूतान्यर्जन्त्याय प्रयच्छति ॥ २१ ॥ उद्धहो नाम बहिष्ठस्तृतीयः स सदागतिः ॥ संनीयमाना बहुधा येन नीला महाघनाः ॥
॥ २२ ॥ वर्षमोक्षुत्तरांभास्ते भवंति घनाघनाः ॥ योऽसौ वहति देवानां विमानानि विहायसा ॥ २३ ॥ चतुर्थः संवहो नाम द्राघुः स गिरिमर्दनः ॥
येन वेगवता रुणाः क्रियन्ते तरुजा स्ताः ॥ २४ ॥ पंचमः स महावेगो विवहो नाम मारुतः ॥ यस्मिन्पारिवे दिव्या बहंत्यापो विहायसा ॥
॥ २५ ॥ पुण्यं चाकाशगंगायास्तोयं तिष्ठति ॥ दूरान्यातिहतो यस्मिन्नेकरिभिरिवाकरः ॥ २६ ॥ योनिर्जुसहस्रस्य येन याति वसुधराम् ॥
यस्मादाप्यायते सोमो निर्धिर्दिव्योऽमृतस्य च ॥ २७ ॥ षष्ठः परिवहो नाम स वायुर्जीवतां वरः ॥ सर्वप्राणभृतां प्राणान्योऽनक्रले निस्रयति ॥ २८ ॥

अस्य धर्मेऽनुवर्तेते मृत्युवैवस्वताबुभौ ॥ सम्यगन्वीक्षता बुद्ध्या शांतयाऽध्यात्मनित्यया ॥ २९ ॥ ध्यानाभ्यासाभिरामाणां योऽमृतत्वाय कल्पते ॥
 यं समासाद्य वेगेन दिशमंतं प्रपदिरे ॥ ३० ॥ दक्षस्य दश पुत्राणां सहस्राणि प्रजापतेः ॥ येन वृष्ट्या प्रागभूतस्तोथान्येन निवर्तते ॥ ३१ ॥ परीव
 हो नाम वरो वायुः स दुरतिक्रमः ॥ एवमेते दितेः पुत्रा मरुतः परमाद्भुताः ॥ ३२ ॥ अनासमंतः सर्वातः सर्वगाः सर्वचारिणः ॥ एतत्तु महदाश्चर्यं
 यदयं पर्वतोत्तमः ॥ ३३ ॥ कंपितः सहसा तेन पवमानेन वायुना ॥ विष्णोर्निःश्वासवातोऽयं यदा वेगसमीरितः ॥ ३४ ॥ सहस्रोदीर्यते तात
 जगत्प्रव्यथते तदा ॥ तस्माद्ब्रह्मविदो ब्रह्म न पठंत्यतिवद्युतः ॥ ३५ ॥ वायोर्वायुभयं ह्युक्तं ब्रह्म तत्पीडितं भवेत् ॥ एतावदुक्त्वा वचनं पराशरमुतः प्रभुः ॥
 ॥ ३६ ॥ उक्त्वा पुत्रमधीष्वेति व्योमंगमगात्तदा ॥ ततो व्यसे गते लातु शुक्रो ब्रह्मविदां वरः ॥ ३७ ॥ स्वाध्यायमकरोद्ब्रह्मन्वेदेवेदांगपरशः ॥
 तत्र स्वाध्यायसंस्कृतं शुक्रं व्याससुतं मुने ॥ ३८ ॥ सनत्कुमारो भगवानेकंति समुपागतः ॥ उत्थाय सत्कृतस्तेन ब्रह्मपुत्रे हि क्लृप्तिना ॥
 ॥ ३९ ॥ ततः प्रोवाच विप्रेद्र शुक्रं वेदविदां वरः ॥ किं करोषि महाभाग व्यासपुत्र महाहृते ॥ ४० ॥ शुक्र उवाच ॥ स्वाध्याये संप्रवृत्तोऽहं ब्रह्म
 त्राधुना स्थितः ॥ त्वद्दर्शनमनुप्राप्तः केनापि सुकृतेन च ॥ ४१ ॥ किंचित्त्वां प्रष्टुमिच्छामि तत्त्वं मोक्षार्थसाधनम् ॥ तद्वदस्व महाभाग यथा त
 ज्ञानमनुयाम् ॥ ४२ ॥ सनत्कुमार उवाच ॥ नास्ति विद्यासमं चक्षुर्नास्ति विद्यासमं तपः ॥ नास्ति रागसमं दुःखं नास्ति त्यागसमं सुखम् ॥ ४३ ॥
 निवृत्तिः कर्मणः पापात्सततं पुण्यशीलता ॥ सदृतिः समुदाचारः श्रेय एतदनुत्तमम् ॥ ४४ ॥ मानुष्यमसुखं प्राप्य यः सज्जति स मुह्यति ॥ नालं स
 दुःखमोक्षाय संगो वै दुःखलक्षणः ॥ ४५ ॥ सत्तस्य बुद्धिर्भवति मोहजालविवर्द्धिनी ॥ मोहजालावृतो दुःखमिहसुत्र तथाभ्युते ॥ ४६ ॥
 सर्वोपायेन कामस्य क्रोधस्य च विनिग्रहः ॥ कार्यः श्रेयोर्थिना तौ हि श्रेयोवातार्थमुद्यतौ ॥ ४७ ॥ नित्यं क्रोधात्तपो रक्षेच्चर्यं रक्षेच्च मत्स
 रत् ॥ विद्यां मानवमानाभ्यामात्मानं तु प्रमादतः ॥ ४८ ॥ आनुशंस्य परो धर्मः क्षमा च परमं बलम् ॥ आत्मज्ञानं परं ज्ञानं सत्यं हि परमं
 हितम् ॥ ४९ ॥ येन सर्वं परित्यक्तं स विद्वान्स च पंडितः ॥ इंद्रियैरिन्द्रियार्थेभ्यश्चरत्यात्मवशैरिह ॥ ५० ॥ असज्जमानः शांतात्मा निर्विकारः
 समाहितः ॥ आत्मभूतैस्तद्भूतः सह चैव विनैव च ॥ ५१ ॥ स विमुक्तः परं श्रेयो न चिरेणाधिगच्छति ॥ अदर्शनमसंस्पृशस्तथैवाभाषणं
 सदा ॥ ५२ ॥ यस्य भूतेः सह सुने स श्रेयो विंदते महत् ॥ न हिंस्यात्सर्वभूतानि भूतैर्मित्रायणश्चरेत् ॥ ५३ ॥ नेदं जन्म समासाद्य वैरं
 कुर्वीत केन चित् ॥ आर्किचन्यं सुसंतोषो निराशिङ्गमचापलम् ॥ ५४ ॥ एतदाहुः परं श्रेय आत्मज्ञस्य जितात्मनः ॥ परिग्रहं परित्यज्य भव तात

जिर्विद्रियः ॥ ५५ ॥ अशोकं स्थानमातिष्ठ इह चामुत्र चाभयम् ॥ निराशिषो न शोचति त्यजेदाशिषाम्भनः ॥ ५६ ॥ परित्यज्याशिषं सौम्य
दुःखद्वयमादिमोक्षयेत् ॥ तपोनित्येन दतिन मुनिना संयतात्मना ॥ ५७ ॥ अजितं जेतुकामेन भाव्यं संगेष्वसंगिना ॥ गुणसंगेष्वनासक्त एकचर्या
स्तः मुदा ॥ ५८ ॥ ब्राह्मणो न चिरादेव सुखमायात्यनुत्तमम् ॥ इन्द्रागमेषु भूतेषु वराको रस्ते मुनिः ॥ ५९ ॥ किंचित्यज्ज्ञानवृत्तौऽसौ ज्ञानवृत्तौ न
क्षोचति ॥ शुभैर्लभ्येत देवत्वं व्यामिश्रजन्म मानुषम् ॥ ६० ॥ अशुभैश्चाप्यधो जन्म कर्मभिल्लभेऽवशः ॥ तत्र मृत्युजगदुःखैः सततं समभिद्रुतम् ॥
॥ ६१ ॥ संसारं पश्यते जंतुस्तत्कथं नावबुध्यसे ॥ अहिते हितसंज्ञस्त्वमधुवे ध्रुवसंज्ञकः ॥ ६२ ॥ अन्येषां कथं संप्रज्ञत्वं किमर्थं नावबुध्यसे ॥ सर्वे
पृथग्मानं बहुभिर्मोहतुभिर्भात्मजैः ॥ ६३ ॥ कोशकावदान्मानं वेष्टितो नावबुध्यसे ॥ अलं परिग्रहेणैव दोषवाद् हि परिग्रहः ॥ ६४ ॥ कृमिर्हि कोशका
रस्तु बध्यते स्वपरिग्रहात् ॥ पुत्रदाराकुटुम्बेषु सक्ताः सीदति जतवः ॥ ६५ ॥ सरयकाणंवे मग्रा जीर्णा वनगजा इव ॥ मोहजालसमाकृष्टान्पश्य
जंतुस्तदुःखिताम् ॥ ६६ ॥ कुटुम्बं पुत्रदारं च शरीरं द्रव्यसंचयम् ॥ पाक्वममधुवं सर्वं किं स्वं सुकृतदुष्कृते ॥ ६७ ॥ यदा सर्वं परित्यज्य
मंतव्यमवशेन वै ॥ अन्ये किं प्रसक्तस्त्वं स्वमर्थं नातुतिष्ठसि ॥ ६८ ॥ अविश्रांतमनालंबमपाथेयमदैशिकम् ॥ तमःकृतारम्भध्वानं कथमेको
गमिष्यसि ॥ ६९ ॥ नहि त्वां ग्रस्थितं कश्चित्पृष्ठतोऽनुगमिष्यति ॥ सुकृतं दुष्कृतं च त्वां गच्छंतमनुयास्यतः ॥ ७० ॥ विद्या कर्म च शौर्यं
च ज्ञानं च बहुविस्तारम् ॥ अर्थार्थमनुशीर्यते सिद्धार्थस्तु विमुच्यते ॥ ७१ ॥ निर्वाधिनी रज्जुरेषा या ग्रामे वसतो रतिः ॥ छिन्नैनां सुकृतो
यति नैनां छिंदति दुष्कृतः ॥ ७२ ॥ तुल्यजातिवयोरूपात् हतान्यस्यसि मृत्युना ॥ न च नामास्ति निर्वेदोलोहं हि हृदयं तव ॥ ७३ ॥
रूपकूलां मनःक्षोतां स्पर्शद्रोपां रसावहाम् ॥ गंधपंकां शब्दजलां स्वर्गमार्गदुरारूढाम् ॥ ७४ ॥ क्षमरित्रां सत्यमयीं धर्मस्थैर्यकरगराम् ॥
त्यागवाताव्गणां शीघ्रां बुद्धिनावं नदीं तरेत् ॥ ७५ ॥ त्यक्त्वा धर्ममधर्मं च ह्रुमे सत्यावृते त्यज ॥ त्यज धर्ममसंस्पर्धादधर्मं चाप्यहिसया ॥
॥ ७६ ॥ उभे सत्यावृते बुद्ध्या बुद्धिं परमनिश्चयात् ॥ अस्थिस्थूणं स्नायुतं मांसशोणितलेपनम् ॥ ७७ ॥ धर्माविनन्दं दुर्गाधि पूर्णं मृत्रपुरी
षयोः ॥ जराशोकसमाविष्टं रोगायतनमस्थिरम् ॥ ७८ ॥ रजस्वलमनित्यं च भूतावासं समुत्सृज ॥ इदं विधं जगत्सर्वमजगच्चापि यद्भवेत् ॥
॥ ७९ ॥ महाभूतात्मकं सर्वमस्माद्यतनमाणुमत ॥ इन्द्रियाणि पंचैव तमः सत्त्वं रजस्तथा ॥ ८० ॥ इत्येष सप्तदशको रशित्यक्तसंज्ञकः ॥
सर्वैर्गिहैन्द्रियार्थैश्च व्यक्ताव्यक्तैर्हि संहितम् ॥ ८१ ॥ पंचविंशक इत्येष व्यक्ताव्यक्तमयो गणः ॥ एतैः सर्वैः समयुक्तमनित्यमभिधीयते ॥ ८२ ॥

त्रिवर्गोऽत्र सुखं दुःखं जीवितं मरणं तथा ॥ यद्दं वेदं तत्त्वेन स वेदं प्रभाष्यथौ ॥ ८३ ॥ इन्द्रियैर्गृह्यते यदातद्भयक्तमभिधीयते ॥ अव्यक्तमथ तज्ज्ञेयं
 लिंगप्राद्व्यमतीन्द्रियम् ॥ ८४ ॥ इन्द्रियैर्नियतदेही धाराभिरिव तप्यते ॥ लोके विहितमात्मानं लोकं चात्मानि पश्यति ॥ ८५ ॥ परावदशः शक्ति
 ज्ञानैर्वलो न पश्यति ॥ पश्यतः सर्वभूतानि सर्वावस्थासु सर्वदा ॥ ८६ ॥ ब्रह्मसूतस्य सयोगो नाशुभेनोपपद्यते ॥ ज्ञानेन विविधाक्लेशान्न निवृ
 त्तिश्च देहजात् ॥ ८७ ॥ लोकबुद्धिप्रकाशेन लोकमार्गो न रिष्यति ॥ अनादिनिधनं जंतुमात्मानि स्थितमव्ययम् ॥ ८८ ॥ अकृतीरसमूहं च
 भगवानाह तीर्थवित् ॥ यो जन्तुः स्वकृतैस्सैतैः कर्मभिर्नित्यदुःसितः ॥ ८९ ॥ स्वदुःखप्रतिघातार्थं हन्ति जंतुरनेकधा ॥ ततः कर्म समादत्ते
 पुनरन्यन्नवं बहु ॥ ९० ॥ तप्यतेऽथ पुनस्तेन भुक्त्वाऽपथ्यमिवातुः ॥ अजस्रमेव मोहांतो दुःखेषु सुखसंज्ञितः ॥ ९१ ॥ वध्यते तप्यते चैव
 भयवत्कर्मभिः सदा ॥ ततो निवृत्तो बंधात्त्वात्कर्मणासुदयादिह ॥ ९२ ॥ परिभ्रमति संसारे चक्रवद्बहुवर्जितः ॥ संयमेन च संवधांस्त्रिवृत्त्या तपसो
 बलत् ॥ ९३ ॥ संप्राप्ता बहवः सिद्धिं अव्ययाचार्यं सुखोदयाम् ॥ ९४ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे द्वितीयपादे बृहदुपाख्याने षष्ठितमोऽध्यायः
 ॥ ६० ॥ सनत्कुमार उवाच ॥ अशोकं शोकनाशार्थं शास्त्रं शान्तिकरं शिवम् ॥ निश्चयं लभ्यते बुद्धिर्लब्धायां सुखमेधते ॥ १ ॥ हर्षस्थानसहस्रा
 णि शोकस्थानशतानि च ॥ दिवसे दिवसे मृदमाविशन्ति न पंडितम् ॥ २ ॥ अनिष्टसंप्रयोगाच्च विप्रयोगान्प्रियस्य च ॥ मनुष्या मानसेदुःखैर्युज्यन्ते
 येऽल्पबुद्धयः ॥ ३ ॥ द्रव्येषु समतीतेषु ये गुणास्तात्र चिंतयेत् ॥ ताननाद्रियमाणश्च ब्रह्मबन्धाद्विमुच्यते ॥ ४ ॥ दोषदर्शी भवेत्तत्र यत्र रगः प्रवर्तते ॥
 अनिष्टबुद्धिर्मां यच्छेत्ततः क्षिप्रं विराजते ॥ ५ ॥ नार्थो न धर्मो न यशो योऽतीतमनुशोचति ॥ अस्याभावेन युज्येत तच्चास्य तु निवर्तते ॥ ६ ॥
 गुणैर्मूतानि युज्येत तथैव च न युज्यते ॥ सर्वाणि नैतदेकस्य शोकस्थानं हि विद्यते ॥ ७ ॥ मृतं वा यदि वा नष्टं योऽतीतमनुशोचति ॥ दुःखेन लभते
 दुःखं महानर्थं प्रपद्यते ॥ ८ ॥ दुःखोपघाते शरीरे मानसे चाप्युपस्थिते ॥ यस्मिन्न शक्यते कर्तुं यत्नस्तन्नानुचितयेत् ॥ ९ ॥ भैषज्यमेतद्दुःखस्य
 यदेतन्नानुचितयेत् ॥ चिंतयमानं हि न व्येति भूयश्चाभिप्रवर्द्धते ॥ १० ॥ प्रहया मानसं दुःखं हन्याच्छरीरमौषधैः ॥ एतद्विज्ञाय सामर्थ्यं न
 वान्यैः समतामियात् ॥ ११ ॥ अनित्यं जीवितं रूपं यौवनं द्रव्यसञ्चयः ॥ आरोग्यं प्रियसंवासं न मृध्येयं हितः क्वचित् ॥
 ॥ १२ ॥ नाज्ञानप्रभवं दुःखमेकं शोचिदुर्महति ॥ अशोचन्प्रतिदुर्वीतं यदि पश्येदुपक्रमम् ॥ १३ ॥ सुखान्प्रियतरं दुःखं जीवितं
 नात्र संशयः ॥ जरा मरणदुःखेभ्यः प्रियमात्मानमुदरेत् ॥ १४ ॥ भजति हि शरीराणि रोगाः शरीराननासाः ॥ सायका इव तीक्ष्णप्राः प्रयुक्ता

दृढधन्विभिः ॥ १५ ॥ व्याधितस्य चिकित्साभिस्त्रयतो जीवितौषिणः ॥ आमयस्य विनाशाय शरीरमुद्वृष्यते ॥ १६ ॥ खंसति न निवर्तते
 सोतांसि सतिमिव ॥ आयुरादाय मर्त्यानां रात्र्यहानि पुनः पुनः ॥ १७ ॥ अपयन्त्यमत्यन्तं पक्षयोः शुक्लकृष्णयोः ॥ जातं मर्त्यं जरयति
 निमिषं नावतिष्ठते ॥ १८ ॥ सुखदुःखाभिभूतानामजरो जरयत्यमृतम् ॥ आदित्यो ह्यस्तमभ्येति पुनः पुनरुदेति च ॥ १९ ॥ अदृष्टपूर्वानादाय भावा
 नपरिशंकितान् ॥ इष्टानिष्टान् मनुष्याणां मतं गच्छन्ति रात्रयः ॥ २० ॥ यो यदिच्छेद्यथाकामं कामानां तत्तदमुयात् ॥ यदि स्थान्नपराधीनं पुरुषस्य
 क्रियाफलम् ॥ २१ ॥ संयताश्चैव दक्षश्च मतिमतश्च मानवाः ॥ दृश्यते निष्प्रलाः संतः प्रहीनाश्च स्वकर्मभिः ॥ २२ ॥ अयरे निष्प्रलाः सन्तो
 निर्गुणाः पुरुषाधमाः ॥ आशाभिरस्यसंश्रुता दृश्यन्ते सर्वकामिनः ॥ २३ ॥ भूतानामपरः कश्चिद्विषायां सततोत्थितः ॥ वंचनायां च लोकेषु ससु
 खेष्वेव जीयते ॥ २४ ॥ अचेष्टमानमार्सीनं श्रीः कंचिदुपतिष्ठति ॥ कश्चित्कर्माणि कुरुते न प्राप्यमाधिगच्छति ॥ २५ ॥ अपराधान्समाचष्टुं पुरु
 षस्य स्वभावतः ॥ शुक्रमन्यत्र संसृतं पुनरन्यत्र गच्छति ॥ २६ ॥ तस्य योनौ प्रसक्तस्य गर्भो भवति मानवः ॥ अग्न्युष्णोपमा यस्य निवृत्तिरप्य
 लभ्यते ॥ २७ ॥ केषांचित्पुत्रकामानामनुसन्तानमिच्छताम् ॥ सिद्धौ प्रयतमानानां नैवाडसुपजायते ॥ २८ ॥ गर्भोद्विजमानानां क्रुद्धादशीविषा
 द्विव ॥ आयुष्मान् जायते पुत्रः कथं प्रेतः पितेव सः ॥ २९ ॥ देवानिष्ट्वा तपस्तत्त्वा कृपणैः पुत्रहेतुभिः ॥ दशमासान्परिहृता जायते कुल
 पांसनाः ॥ ३० ॥ अपरे धनधान्यानि भोगांश्च पितृसंचितान् ॥ विमलानभिजायन्ते लब्ध्वा तैरेव मङ्गलैः ॥ ३१ ॥ अन्योन्यं समभिनेत्य भैशु
 नस्य समागमे ॥ उपद्रवइवाद्दष्टो योनौ गर्भः प्रपद्यते ॥ ३२ ॥ स्निग्धत्वादिद्रव्याथेषु मोहान्मरणमप्रियम् ॥ यस्त्यजति यो दुःख
 सुखमभ्युभयं नरः ॥ ३३ ॥ अत्येति ब्रह्म सोऽत्यन्तं सुखमप्यश्नुते परम् ॥ दुःखमर्था हि त्यज्यते पालने च न ते सुखाः ॥ ३४ ॥ श्रुतैव नाधिग
 यन् नाशमेवां न चित्तेयत् ॥ अन्यामन्यां धनावस्थां प्राप्य वैशेषिका नराः ॥ ३५ ॥ अतृता याति विध्वंसं सन्तोषं याति पंडिताः ॥ सर्वे क्षयंता
 निचयाः पतनांताः समुच्छ्रयाः ॥ ३६ ॥ संयोगा विप्रयोगांता मरणांतं हि जीवितम् ॥ अन्तो नास्ति पिपासायास्तुष्टिस्तु परमं सुखम् ॥ ३७ ॥
 तस्मात्संतोषमेव धनं शंसन्ति पंडिताः ॥ निमेषमात्रमपि हि योऽधिगच्छन्न तिष्ठति ॥ ३८ ॥ सशरीरेष्वनित्येषु नित्यं किमनुचितयेत् ॥ भूतेषु भाव
 संचित्य ये बुद्ध्या तमसः परम् ॥ ३९ ॥ न शोचति गताध्वानः पश्यति परमां गतिम् ॥ संचिन्वेन्न केमेवेन कामानावितृप्तकम् ॥ ४० ॥ व्याघ्र
 पशुमिवासाद्य मृत्युरादाय गच्छति ॥ अथाणुपायं संपश्येदुःखस्यास्य विमोक्षणे ॥ ४१ ॥ अशोचन्नारभेन्नैव युक्तश्चान्यसनी भवेत् ॥ शब्दे

स्यशे स्ते रूपे गंधे च परमं तथा ॥ ४२ ॥ नोपभोगात्परं किंचिद्धनिनो वाऽधनस्य वा ॥ वाक्संप्रयोगाद्धूतानां नास्ति दुःखमनामयम् ॥
 ॥ ४३ ॥ विप्रयोगश्च सर्वस्य न वाचा न च विद्यया ॥ प्रणयं परिसंहृत्य संस्तुतेष्वितेषु च ॥ ४४ ॥ विचरेदसुब्रह्मः स सुखी स च पंडितः ॥
 अध्यात्मगतमालीनो निरपेक्षो निरामिषः ॥ ४५ ॥ आत्मनैव सहायेन यश्चरेत्स सुखी भवेत् ॥ सुखदुःखविपर्ययो यदा समुपपद्यते ॥ ४६ ॥
 नैनं प्रज्ञा सुनियतं त्रायते नापि पौरुषम् ॥ स्वभावाद्यत्नमतिष्ठेद्यत्नवान्नावसीदति ॥ ४७ ॥ उपद्रव इवानिष्टो योनिं गर्भः प्रपद्यते ॥ तानि पूर्वशरीराणि
 नित्यमेकं शरीरिणम् ॥ ४८ ॥ प्राणिनां प्राणसंरोधे मांसश्लेष्मविचेष्टितम् ॥ निर्दग्धं परदेहेन परदेहं बलाबलम् ॥ ४९ ॥ विनश्यति विनाशो
 नापि नावमिवाचलम् ॥ संगत्या जठरे न्यस्तं रेतोर्बिंदुमचेतनम् ॥ ५० ॥ केन यत्नेन जीवंतं गर्भं त्वमिह पश्यसि ॥ अन्नपानानि जीयते यत्र
 भक्ष्याश्च भक्षिताः ॥ ५१ ॥ तस्मिन्नेवोदरे गर्भः किं नात्रमिव जीयति ॥ गर्भे मृत्पुत्रीषाणां स्वभावानियता गतिः ॥ ५२ ॥ धारणे वा विसर्गे च न
 कर्तुं विद्यतेऽवशः ॥ प्रभवंत्युदरे गर्भा जायमानास्तथापरे ॥ ५३ ॥ आगमेन महान्येषां विनाश उपपद्यते ॥ एतस्माद्योनिसंबन्धो जीवन्परिमु-
 च्यते ॥ ५४ ॥ पूजां न लभते काचित्पुनर्द्वंद्वेषु मज्जति ॥ गर्भस्य सह जातस्य सप्तमीर्मादृशीं दशाम् ॥ ५५ ॥ प्राप्नुवति ततः पंच न भवंति शताधुपः ॥
 नाभ्युत्थाने मनुष्याणां योगाः स्युर्नात्र संशयः ॥ ५६ ॥ व्याधिभिश्च विवर्ध्यते व्याधौः क्षुद्रमुगा इव ॥ व्याधिभिर्भक्ष्यमाणानां त्यजतां विपुलं
 धनम् ॥ ५७ ॥ वेदना नापकर्षति यतमानान्श्चिकित्सकाः ॥ ५८ ॥ ते चापि विविधा वैद्याः कुशला संमतौषधाः ॥ व्याधिभिः परिकृष्यते मुगा व्यथिरे
 वार्दिताः ॥ ५९ ॥ ते पिबन्ति कषायांश्च सर्पिषि विविधानि चादृश्यते जरया भग्ना नागैर्नागा इवोत्तमाः ॥ ६० ॥ कैर्वा भुवि चिकित्स्येत रोगान्तां मुगप-
 क्षिणः ॥ श्वापदाश्च दरिद्राश्च प्रायो नार्ता भवति ते ॥ ६१ ॥ घोरानपि दुराधर्षान्पृतीनुतेजसः ॥ आक्रम्य रोग आदत्ते धनून्पशुपचो यथा ॥ ६२ ॥
 इति लोकमनाक्रंदं मोहशोकपरिप्लुतम् ॥ क्षोतसा महता क्षिप्रं द्वियमाण बलीयसा ॥ ६३ ॥ न धनेन न राज्येन नोप्रेण तपसा तथा ॥ स्वभावाद्वा
 तिवर्तते ये निर्मुक्ताः शरीरिणु ॥ ६४ ॥ उपयपरि लोकस्य सर्वो भवितुमिच्छति ॥ यतते च यथाशक्ति न च तद्वर्तते तथा ॥ ६५ ॥ न म्रियेन्नजीयं
 रस्त्वै स्युः सर्वकामिकाः ॥ नाप्रियं प्रतिपद्येरन्नुत्थानस्य फलं प्रति ॥ ६६ ॥ ऐश्वर्यमदमत्ताश्च मानान्मयमदेन च ॥ अप्रमत्ताः शठाः कूरा
 विक्रान्ताः पर्युपासते ॥ ६७ ॥ शोकाः प्रतिनिवर्तते केषांचिदसमीक्षताम् ॥ स्वं स्वं च पुनरन्येषां न कंचिदतिगच्छति ॥ ६८ ॥ महच्च फलवैषम्यं
 दृश्यते कर्मसंधिषु ॥ वहति शिबिकामन्ये यांत्यन्ये शिबिकारुहः ॥ ६९ ॥ सर्वेषामृद्धिकामानामन्ये रथपुरःसराः ॥ मनुजाश्च गतश्रीकाः शत

शो विविधाः स्त्रियः ॥ ७० ॥ इंद्राग्रेषु भूतु गच्छत्येकैकशो नराः ॥ इदमन्यतरं पश्य नात्र मोहं करिष्यसि ॥ ७१ ॥ धर्मं चापि त्यजा धर्मं त्यज सत्यावृतां धियम् ॥ सर्वं त्यक्त्वा स्वरूपस्थः सुखी भव निराभयः ॥ ७२ ॥ एतत्ते परमं शुद्धमाख्यातमृषिसत्तम ॥ येन देवाः परित्यज्य मर्त्यलोकं दिवं गताः ॥ ७३ ॥ सनदन उवाच ॥ इयुक्त्वा व्यासतनयं समापृच्छय महामुनिः ॥ सनत्कुमारः प्रययौ पूजितस्तेन सादरम् ॥ ७४ ॥ शुक्रोऽपि योगिनां श्रेष्ठः सम्यग्ज्ञात्वा ह्यवस्थितिम् ॥ ब्रह्मणः पदमन्येषुमुसुकः पितरं ययौ ॥ ७५ ॥ ततः पित्रा समागम्य प्रणम्य च महामुनिः ॥ शुक्रः प्रदक्षिणीकृत्य ययौ कैलासपर्वतम् ॥ ७६ ॥ व्यासस्तद्ब्रिहद्ब्रह्मः पुत्रसहस्रमावृतः ॥ क्षणैकं स्थीयतां पुत्र इति बु क्रौश दुर्मनाः ॥ ७७ ॥ निर्यक्षः शुक्रो भूत्वा निःस्नेहो मुक्तबन्धनः ॥ मोक्षमेवावुसंचित्य गत एव पां पदम् ॥ ७८ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्यानं द्वितीयपादे एकषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥ सूत उवाच ॥ एतच्छ्रुत्वा तु वचनं नारदो भगवानृषिः ॥ पुनः पप्रच्छ तं विप्र शुक्राभिपतनं मुनिम् ॥ १ ॥ नारद उवाच ॥ भगवन्सर्वमाख्यातं त्वयाऽतिकरुणात्मना ॥ यच्छ्रुत्वा मानसं मेऽद्य शान्तिमग्राप्नुयामगतम् ॥ २ ॥ पुनश्च मोक्षशास्त्रं मे त्वमादिश महामुने ॥ नहि सम्पूर्णतामेति तृष्णा कृष्णगुणोवि ॥ ३ ॥ ये तु संसारनिमुक्ता मोक्ष शास्त्रप्रायणाः ॥ कुत्र ते निवसंतीह संशयो मे महानयम् ॥ ४ ॥ शातं छिन्धि सुमहाभाग त्वत्तो नान्यो विदां वः ॥ सनं ७० ॥ धारयामास चात्मानं यथाशास्त्रं महामुनिः ॥ ५ ॥ पादात्प्रभृति गात्रेषु क्रमेण क्रमयोगवित् ॥ ततः स ग्राह्यसुखो विद्वानादित्येन विरोचिते ॥ ६ ॥ पाणिपादं समाधाय विनीतवहुणिविशतं ॥ तत्र पक्षिसघातो न शब्दो न च दर्शनम् ॥ ७ ॥ यत्र वैयासकिर्द्वास्मि योक्तुं समुपचक्रमे ॥ स दृश्यं तदात्मानं सर्वसंगविनिःसृत ॥ ८ ॥ प्रजहास ततो हासं शुक्रः सम्प्रक्ष्य भास्क रम् ॥ स पुनर्योगमास्थाय मोक्षमार्गोपलब्धये ॥ ९ ॥ महयोगीश्वरो भूत्वा सोऽन्यक्रामद्ब्रिहदयसम् ॥ अंतरीक्षचरः श्रीमान्यासपुत्रः सुनिश्चितः ॥ १० ॥ तसुधातं द्विजश्रेष्ठं वैनेतयसमं ह्युतिम् ॥ ददशुः सर्वभूतानि मनोभारहरहसम् ॥ ११ ॥ यथाशक्ति यथान्यायं पूजयांचक्रिरे तथा ॥ पुष्य कर्षश्च दिव्यैस्तमवचकुर्विद्वौकसः ॥ १२ ॥ तं दृष्ट्वा विस्मिताः सर्वे गंधर्वास्सर्गा गणाः ॥ ऋषयश्चैव संसिद्धाः कोऽयं सिद्धिमुपगतः ॥ १३ ॥ ततोऽसौ स्वाह्वयं तेभ्यः कथयामास नारद ॥ उवाच च महातेजास्तामृषींसप्रहर्षितः ॥ १४ ॥ पिता यद्वलुगच्छन्मां क्रोरमानः शुकेति वै ॥ तस्मै प्रतिवचो नैवं भवद्भिस्तु समाहितैः ॥ १५ ॥ बाढमुक्तस्तस्तेस्तु लोकान्दित्वा चतुर्विधात् ॥ तमो ह्यष्टविधं त्यक्त्वा जहौ पञ्चविधं रजः ॥ १६ ॥ ततः सत्त्वं जहौ धीर्मास्तद्दुतमिवाभवत् ॥ ततस्तस्मिन्पदे नित्ये निर्गुणे लिंगपूजिते ॥ १७ ॥ ततः स शृङ्गेऽप्राप्तिमे हिमवन्मेरुसन्निभे ॥ संस्थिते भवेत्तपीति च रुमरूपमये

शुभे॥१८॥ शतयोजनविस्तारे तिर्यगूर्ध्वं च नारद॥ सोऽविशंकेन मनसा तथैवाभ्यपतच्छुकः॥१९॥ ते शृङ्गेऽन्यंतसंछिष्टे सहस्रैव द्विधाकृतो॥ अदृश्यतो
 द्विजश्रेष्ठ तदद्भुतमिवाभवत्॥२०॥ ततः पर्वतशृंगभ्यां सहस्रैव विनिःसृतः॥ न च प्रतिजघानास्य स गतिं पर्वतोत्तमः॥२१॥ ततो मंदाकिनीं दिव्या
 मुपरिष्ठादभिव्रजन् ॥ शुको ददर्श धर्मात्मा पुष्पितद्रुमकाननम् ॥२२॥ तस्यां क्रीडासु निरताः स्नाति चैवाप्सरोगणाः ॥ निराकारं तु साकारा
 ददृशुस्तं विवाससः ॥२३॥ तं प्रक्रमतमाज्ञाय पिता ब्रह्मसमन्वितः॥ उत्तमां गतिमास्थाय पृष्ठतोऽनुसरार ह ॥२४॥ शुक्रस्तु मारुतादूर्ध्वं गतिं कृत्वा
 तस्मिन्नागम् ॥ दर्शयित्वा प्रभावं स्वं सर्वभूतोऽभवत्तदा ॥२५॥ अथ योगगतिं व्यासः समास्थाय महातपाः ॥ निमेषांतरमात्रेण शुकाभिपतनं ययौ
 ॥२६॥ स ददर्श द्विधा कृत्वा पर्वताग्रं गतं शुक्रम् ॥ शशंसुर्नयः सिद्धा गतिं तस्मै सुतस्य ताम् ॥२७॥ ततः शुकेतिशब्देन दीर्घेण क्रंदितं तदा॥
 स्वयं पित्रा स्वरेणौघैर्ब्रह्मलोकाननुनाद्य वै ॥२८॥ शुक्रः सर्वगतिर्भूत्वा सर्वान्मा सर्वतोमुखः ॥ प्रत्यभाषत धर्मात्मा भोः शब्देना नुनादयन् ॥२९॥
 तत एकाक्षरं नादं भोरित्येवमुदीरयन् ॥ प्रत्याहरज्जगत्सर्वमुच्चैः स्थावरजंगमम् ॥३०॥ ततः प्रभृति वाऽद्यापि शब्दानुच्चारितान्प्रथक् ॥ गिरिगह्वर
 पृष्ठेषु व्याजहार शुकं प्रति ॥३१॥ अंतर्हितप्रभावं तं दर्शयित्वा शुक्रस्तदा ॥ गुणान्संनयज्य सत्त्वादीन्पदमध्यगमत्परम् ॥३२॥ महिमानं
 तु तं दृष्ट्वा पुत्रस्याभिततेजसः ॥ सोऽनुनीतो भगवता व्यासो रुद्रेण नारद ॥३३॥ किमु त्वं ताम्यसि मुने पुत्रं प्रति समाकुलः ॥ पश्यसि
 विप्र नायातं ब्रह्मभूतं निर्जातिके ॥३४॥ इत्येवमुनीतोऽसौ व्यासः पुनरुयाव्रजत् ॥ स्वाश्रमं स शुको ब्रह्मभूतो लोकांश्चचार ह ॥३५॥
 तत कालांतरे ब्रह्मन्यासः सत्यवतीसुतः ॥ नन्मारायणौ द्रष्टुं ययौ बदरिकाश्रमम् ॥३६॥ तत्र दृष्ट्वा तु तौ देवौ तप्यमानो महत्तपः ॥
 स्वयं च तत्र तपसि स्थितः शुक्रमनुस्मरन् ॥३७॥ यावत्तत्र स्थितो व्यासः शुक्रः परमयोगवित् ॥ श्वेतद्वीपं गतस्तात यत्र त्वमगमः पुरा ॥३८॥
 तत्र दृष्टप्रभावस्तु श्रीमान्मारायणः प्रभुः ॥ दृष्टः श्रुतिविभृग्यो हि देवदेवो जनादेनः ॥३९॥ स्तुतश्च शुक्रदेवेन प्रसन्नः प्राह नारद ॥ श्रीभगवा
 नुवाच ॥ त्वया दृष्टोऽस्मि योगीन्द्र सर्वदेवब्रह्मस्थितः ॥४०॥ सनत्कुमारदिष्टेन सिद्धो योगेन वाडव ॥ त्वं सदागतिमार्गस्थो लोकान्यथ यथे
 च्छया ॥४१॥ इत्युक्तो वासुदेवेन तं नन्मारायणसंभवः ॥ वैकुण्ठं प्रययौ विप्र सर्वलोकनमस्कृतम् ॥४२॥ वैमानिकैः सुरैर्लुष्टं विरजापरिचेष्टित
 म् ॥ यं भांतमनुभांत्येते लोकाः सर्वेऽपि नारद ॥४३॥ यत्र विदुर्मसोपानाः स्वर्णरत्नविचित्रिताः ॥ वाय्व उत्पलसंछन्नाः सुरक्षीक्रीडनाकुलाः ॥
 ॥४४॥ दिव्यैर्हंसकुलैर्वृष्टाः स्वच्छांबुनिभृताः सदा ॥ तत्र द्वाःस्थैश्चतुर्हस्तैर्नानाभरणभूषितैः ॥४५॥ विष्वक्सेनानुगैः सिद्धैः कुमुदाद्यैवा

रितः ॥ प्रविशथाभ्यन्तरं तत्र देवैर्बुवं चतुर्भुजम् ॥ ४६ ॥ शांतं प्रसन्नवदनं पीतकौशेयवाससम् ॥ शंखचक्रादापद्मैर्घृतिमाद्भिरूपासितम् ॥ ४७ ॥ वक्षःस्थलस्थया लक्ष्म्या कौस्तुभेन विराजितम् ॥ कटिमुत्रब्रह्मसूत्रकटकगदभूषितम् ॥ ४८ ॥ ब्राजत्किरीटवल्यं मणिनूपुरशोभितम् ॥ ददर्श सिद्धनिर्करैः सेव्यमानमहर्निशम् ॥ ४९ ॥ ते दृष्ट्वा भक्तिभावेन तुष्टाव मधुसूदनम् ॥ शुक्र उवाच ॥ नमस्ते वासुदेवाय सर्वलोकेकसाक्षिणे ॥ ५० ॥ जगद्गीतज्ञस्वरूपाय पूर्णाय निभृतात्मने ॥ हरये वासुकिस्थाय श्वेतद्वीपनिवासिने ॥ ५१ ॥ हंसाय मत्स्यरूपाय वाराहतनुधारिणे ॥ नृसिंहाय ध्रुवेज्याय सांख्ययोगेश्वराय च ॥ ५२ ॥ चतुःसनाय कूर्माय पृथगे स्वसुखात्मने ॥ नामेयाय जगद्धात्रे विधात्रेऽतकराय च ॥ ५३ ॥ भर्गवेन्द्राय रामाय राघवाय पराय च ॥ कृष्णाय वेदकत्रे च बुद्धकल्किस्वरूपिणे ॥ ५४ ॥ चतुर्द्व्यहाय वेद्याय ध्येयाय परमात्मने ॥ नरनारायणस्याय शिष्यविषयाय विष्णवे ॥ ५५ ॥ ऋतधाने विधाने च सुपर्णाय स्वरोचिषे ॥ ऋभवे सुव्रताल्लयाय सुधाग्ने चार्जिताय च ॥ ५६ ॥ विश्वरूपाय विश्वाय सृष्टिस्थित्यन्तकारिणे ॥ यज्ञाय यज्ञभोक्त्रे च स्थविष्ठायाणवेऽर्धने ॥ ५७ ॥ आदित्यसोमनेत्राय सहजोजोबलाय च ॥ ईज्याय साक्षिणेऽजाय बहुशीर्षाग्निवाहवे ॥ ५८ ॥ श्रीशाय श्रीनिवासाय भक्तवश्याय शार्ङ्गिणे ॥ अष्टप्रकृत्यधीशाय ब्रह्मणेऽन्तस्तप्तये ॥ ५९ ॥ बृहदारण्यवेद्याय हृषीकेशाय वेधसे ॥ पुंडरीकनिभासाय क्षेत्रज्ञाय विभासिने ॥ ६० ॥ गोविंदाय जगत्कत्रे जगन्नाथाय योगिने ॥ सत्याय सत्यसंधाय वैकुण्ठाय च्युताय च ॥ ६१ ॥ अयोक्षजाय धर्माय वामनाय त्रिधातवे ॥ घृताचिषे विष्णवे तेऽन्ताय कपिलाय च ॥ ६२ ॥ विरिचये त्रिककुदे ऋग्यजुःसामरूपिणे ॥ एकश्रृंगाय च शुचिश्रवसे शास्त्रयोनये ॥ ६३ ॥ वृषाकपय ऋद्धाय प्रभवे विश्वकर्मेणे ॥ मृष्टुबुधस्वस्वरूपाय दैत्यघ्ने निर्गुणाय च ॥ ६४ ॥ निरंजनाय नित्याय ह्यव्ययायाक्षराय च ॥ नमस्ते पाहि मामीश शरणागतवत्सल ॥ ६५ ॥ इति स्तुतः स भगवान्छब्दस्वचक्रादाधरः ॥ आरण्यपटुवाचेदं भूशं प्रणतवत्सलः ॥ ६६ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ व्यासपुत्र महाभाग प्रीतोऽस्मि तव सुव्रत ॥ बिद्यामाप्नुहि भक्तिं च ज्ञानी त्वं मम रूपधृक् ॥ ६७ ॥ यद्रूपं मम दृष्टं प्राक् श्वेतद्वीपे त्वया द्विज ॥ सोऽहमेवावतारार्थं स्थितो विश्वभारात्मकः ॥ ६८ ॥ सिद्धोऽसि त्वं महाभाग मोक्षधर्माजि तया ॥ बलोकान्यथा वार्युपथा खं सविता तथा ॥ ६९ ॥ नित्यसुक्तस्वरूपस्त्वं पूज्यमानः सुरैर्नैः ॥ भक्तिर्हि दुर्लभा लोके मयि सर्वपापघ्णे ॥ ७० ॥ तां लब्ध्वा नापरं किंचिच्छब्दव्यभवशिष्यते ॥ आकल्पान्तः तपःसंस्थौ नरनारायणवर्षी ॥ ७१ ॥ तयोर्निदेशतो व्यासो जनकस्तव सुव्रतः ॥ कर्तो भागवतं शास्त्रं तदधीष्व भुवं व्रज ॥ ७२ ॥ स तप्यति तपस्त्वद्य पर्वते गंधमादने ॥ त्वद्वियोगेन विघ्नान्नात्मा तं प्रसादय मन्त्रिय

म् ॥ ७३ ॥ एवमुक्तः शुको विप्रं नमस्कृत्य चतुर्भुजम् ॥ यथागतं निवृत्तोऽसौ पितुरंतिकमागमत् ॥ ७४ ॥ अथ तं स्वातिके दृष्ट्वा पराशर्यः प्रता-
 पवान् ॥ पुत्रं ब्राह्म्यं प्रहृष्टात्मा तपसो निवर्तते ह ॥ ७५ ॥ नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमम् ॥ आरण्यसमायुक्तः स्वाश्रमं समुपागमत् ॥
 ॥ ७६ ॥ नारायणनियोगात् त्वन्मुखेन मुनीश्वर ॥ चकार संहितां दिव्यां नानाख्यानसमन्विताम् ॥ ७७ ॥ वेदतुल्यां भागवतीं हरिभक्तिविवर्द्धनी-
 म् ॥ निवृत्तिनिर्गतं पुत्रं शुक्रमध्यापयच्च ताम् ॥ ७८ ॥ आत्मारामोऽपि भगवान्पाराशर्योत्तमजः शुक्रः ॥ अधीतवान्संहितां वै नित्यं विष्णुजनप्रिया-
 म् ॥ ७९ ॥ एवमेतं समाख्याता मोक्षधर्मास्तवानघ ॥ पठतां शृण्वतां चापि हरिभक्तिविवर्द्धनाः ॥ ८० ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे द्वितीय-
 पादे बृहदुपाख्याने मोक्षधर्मनिरूपणं नाम द्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ समाप्तश्चायं द्वितीयः पादः ॥ शौनक उवाच ॥ सूत साधो चिरं जीव-
 सर्वशान्निविशारदः ॥ यत्त्वया पापिता विद्वन्वयं कृष्णकथामृतम् ॥ १ ॥ श्रुत्वा तु मोक्षधर्मान्वै नारदो भगवत्प्रियः ॥ सनंदनमुखोद्गीतान्किं पप्रच्छ
 ततः परम् ॥ २ ॥ मानसा ब्रह्मणः पुत्राः सनकाद्या मुनीश्वराः ॥ चरन्ति लोकान्संसिद्धा लोकोद्वरणतत्पराः ॥ ३ ॥ नारदोऽपि महाभाग नित्यं
 कृष्णपरायणः ॥ तेषां समागमे भद्रा का कथा लोकपावनी ॥ ४ ॥ सूत उवाच ॥ साधुं पृष्टुं महाभाग त्वया लोकोपकारिणा ॥ कथयिष्यामि
 तत्सर्वं यत्पृष्टुं नारदर्षिणा ॥ ५ ॥ श्रुत्वा सनंदनप्रोक्तान्मोक्षधर्मान्सनातनान् ॥ नारदो भार्गवश्चेष्ट पुनः पप्रच्छ तान्मुनीनां ॥ ६ ॥ नारद उवाच ॥ सर्वैर्वेश्वरो
 विष्णुर्वेदे तत्रैव कीर्तितः ॥ समाराध्यः स एवात्र सर्वैः सर्वार्थकांक्षिभिः ॥ ७ ॥ कैर्मत्रैर्भगवान्विष्णुः समाराध्यो मुनीश्वराः ॥ के देवाः पूजनीयाश्च विष्णुपाद-
 परायणैः ॥ ८ ॥ तत्रं भागवतं विप्रा गुह्यशिष्यप्रयोजकम् ॥ दीक्षणे प्रातराद्यं च कुर्यात्स्याद्यत्तदुच्यताम् ॥ ९ ॥ धैर्मसिः कर्मभिर्देवा जयैर्होमादिपितृ-
 था ॥ प्रीयेत परमात्मा वै तद्भूतं मम मान्दाः ॥ १० ॥ सूत उवाच ॥ एतच्छ्रुत्वा वै च तत्स्थ नारदस्य महात्मनः ॥ सनत्कुमारो भगवानुवाचार्कसंश्रुतिः
 ॥ ११ ॥ सनत्कुमार उवाच ॥ शृणु नारद वक्ष्यामि तत्रं भागवतं तव ॥ यज्ज्ञात्वाऽमलया भक्त्या साधयेद्विष्णुमन्ययम् ॥ १२ ॥ त्रिपदार्थं चतुष्पादं
 महातंत्रं प्रचक्षते ॥ भोगमोक्षक्रियाचर्याद्विद्या पादाः प्रकीर्तिताः ॥ १३ ॥ पादार्थस्तु पशुपतिः पशुपाशास्त्रय एव हि ॥ पतिस्तत्र शिवोद्धेको ज्ञेया-
 स्तु पशवः स्मृताः ॥ १४ ॥ यावन्मोहादसंयोगाः स्वरूपबोधलक्षणाः ॥ तावत्पशुत्वमेतेषां द्वैतवत्पश्य नारद ॥ १५ ॥ पाशाः पंचविधाः त्वया
 प्रत्येकं तेषु लक्षणम् ॥ पशवस्त्रिविधाश्चापि विज्ञाताः कल्मसंज्ञिकाः ॥ १६ ॥ तलपाकलसंज्ञश्च सकलश्चति नामतः ॥ तत्राद्यो मलसंयुक्तो मलसं-
 युतः परः ॥ १७ ॥ मलप्रायाकर्मयुतस्तृतीयः पार्श्वकीर्तितः ॥ आद्यस्तु द्विविधस्तत्र समासकलुषस्तथा ॥ १८ ॥ असमासमलश्चेति द्वितीयोऽपि

पुनस्तथा ॥ पक्वापक्वमलेनैव द्विविधः परीकीर्तितः ॥ १९ ॥ शुद्धेऽर्ध्वनि गतावेतौ विज्ञानप्रलयाकलौ ॥ कलादितत्त्वनियतः सकलः पर्यटययम् ॥ २० ॥ कर्मानुगशरीरेषु तत्तद्वनगेषु च ॥ पाशाः पंच तथा तत्र प्रथमौ मलकर्मजौ ॥ २१ ॥ मायेयश्च तिरोधानशक्तिजो बिंदुजः परः ॥ एकोऽब्जनेकशक्तिर्विक्रयाच्छादनकोमलः ॥ २२ ॥ तुषकंबुकवद्देहनिमित्तं चात्मनामिह ॥ धर्माधर्मात्मकं कर्म विचित्रफलभोगदम् ॥ २३ ॥ प्रवाहमित्यं तद्विजं कुरान्यायेन संस्थितम् ॥ इत्येतौ प्रथमौ चाथ मायेयाद्यान् शृणु द्विज ॥ २४ ॥ सच्चिदानंदविभवः परमात्मा सनातनः ॥ पतिर्जयति सर्वेषामेको बीजं विभुः परम् ॥ २५ ॥ मनस्यति न चोदेति निवृत्तिं च प्रयच्छति ॥ वर्धति हविक्यारूपं ततेजः शांभवं परम् ॥ २६ ॥ शक्तो मया हरौ मुक्तो मुक्तो फणुगणस्य हि ॥ तच्छक्तिमाद्यामेकांतं विदूपाख्यां वदंति हि ॥ २७ ॥ तथा चोऽंजुभितो बिंदुर्देविक्रियात्मा शिवाभिधः ॥ अशेषतत्त्वजातस्य कारणं विमुरत्ययम् ॥ २८ ॥ अस्मिन्निलीना निखिला इच्छायाः शक्तयः स्वकम् ॥ कृत्यं कुर्वति तेनंदं सर्वांनुयाहं मुने ॥ २९ ॥ चिज्जडानुग्रहार्थाय यस्य विश्वं सिसृक्षतः ॥ आद्योन्मेषोऽस्य नादात्मा शांत्यादिभुवननमकः ॥ ३० ॥ तच्छक्तितत्त्वं विप्रं प्रोक्तं सावयवं परम् ॥ ततो ज्ञानाक्रियाशक्तयोस्तथोक्तर्षोपकर्षयोः ॥ ३१ ॥ प्रसन्न्याप्यभावेन तत्त्वं चैतत्सदाशिवम् ॥ दृक्शक्तियत्र न्यग्भूता क्रियाशक्तिर्विशिष्यते ॥ ३२ ॥ ईश्वराख्यं तु तत्त्वं प्रोक्तं सर्वार्थकर्तृकम् ॥ यत्र क्रिया हि न्यग्भूता ज्ञानाख्योद्वेकमभ्यनुते ॥ ३३ ॥ तत्तत्त्वं चैव विद्याख्यं ज्ञानरूपं प्रकाशकम् ॥ नादो बिंदुश्च सकलः सदाख्यं तत्त्वमाश्रितौ ॥ ३४ ॥ विद्येशाः पुनरेशं तु मंत्रा विद्याभिधं पुनः ॥ इमानि चैव तत्त्वानि शुद्धाध्वेति प्रकीर्तितम् ॥ ३५ ॥ साक्षात्त्रिमित्तमीशोऽत्रेत्युपादानसंबिंदुराह ॥ पंचानां कालराहित्याक्रमो नास्तीति निश्चितम् ॥ ३६ ॥ व्यापारवसतो द्वेषां विहिता खलु कल्पना ॥ तत्त्वं वस्तुत एकं तु शिवाख्यं चित्रशक्तिकम् ॥ ३७ ॥ शक्तं यां वृत्तिभेदात्तु विहिताः खलु कल्पनाः ॥ चिज्जडानुग्रहार्थाय कृत्वा रूपाणि वै प्रभुः ॥ ३८ ॥ अनादिमलरुद्धानां कुरुतेऽनुग्रहं चित्ताम् ॥ भुक्तिं च विश्वेषां स्वव्यापारे समर्थताम् ॥ ३९ ॥ विधते जडवर्गस्य सर्वांनुयाहकः शिवः ॥ शिवसामान्यरूपो हि मोक्षस्तु चिदनुग्रहः ॥ ४० ॥ सोऽनादित्वात्कर्मणो हि तत्तद्भोगं विना भवेत् ॥ तेनांनुयाहकः शम्भुस्तद्वृत्तयै प्रभुरत्ययः ॥ ४१ ॥ कुरुते सूक्ष्मकरणभुवनोत्पत्तिमंजसा ॥ कर्तौपादानकर्णेविना कार्ये न दृश्यते ॥ ४२ ॥ शक्तयः कारणं चात्र मायोपादानमिष्यते ॥ नित्यैका च शिवा शक्त्या ह्यनादिनिधना सती ॥ ४३ ॥ साधारणी नराणां वै भुवनानां च कारणम् ॥ स्वभावाद्भानोहजननी स्वाचिताजनकर्मभिः ॥ ४४ ॥ विभी मुक्ष्या परा माया विकृतैः पतस्तु सा ॥ कर्माण्योवक्ष्य विद्येशो मायां विक्षोभ्य शक्ति

भिः ॥ ४६ ॥ विधत्ते जीवभोगार्थं वपूषि करणानि च ॥ सृजत्यादौ कालतत्त्वं नानाशक्तिमयी च सा ॥ ४६ ॥ भावि भूतं भवच्चैवं जगत्कलयते
 लयम् ॥ सूते ह्यनंतरं माया शक्तिं नियमनात्मिकाम् ॥ ४७ ॥ सर्वं नियमयत्येषा तेनेयं नियतिः स्मृता ॥ अनंतरं च सा माया नित्या विश्वविमो
 हिनी ॥ ४८ ॥ अनादिनिधना तत्त्वं कलाख्यं जनयत्यपि ॥ एकतस्तु नृणां येन कलयित्वा मलं ततः ॥ ४९ ॥ कर्तृशक्तिं व्यञ्जयति तेनेदं तु कला
 भिधम् ॥ कालेन च नियत्योपसर्गतां समुपेतया ॥ ५० ॥ व्यापारं विदधात्येषा भूयंतं स्वकीयकम् ॥ प्रदर्शनाथ वै पुंसो विदयाणां च सा पुनः ॥
 ५१ ॥ प्रकाशरूपं विद्याख्यं तत्त्वं सूते कलैव हि ॥ विद्या त्वावरणं भित्त्वा ज्ञानशक्तेः स्वकर्मणा ॥ ५२ ॥ विषयान्दर्शयत्येषात्मनः साकारं
 ह्यतः ॥ करोति भोग्यं येनासौ करणेन परेण वै ॥ ५३ ॥ जडबुद्धशक्तिः पुरुषः प्रचोद्य त्वावरणं भित्त्वा ज्ञानशक्तेः स्वकर्मणा ॥ ५२ ॥ विषयान्दर्शयत्येषात्मनः साकारं
 भोग्यस्य भोग्यतिर्मासाच्चिद्व्यक्तिभोग उच्यते ॥ सुखादिरूपा विषयाकारा बुद्धिः समासतः ॥ ५५ ॥ भोग्यं भोक्तृश्च स्वेनैव विद्याख्यं करणं तु
 तत् ॥ यद्वैकवत्प्रकाशा धीः कर्मत्वाच्च तथापि ॥ ५६ ॥ करणतिसापेक्षा शक्ता ग्रहयितुं च तम् ॥ संबन्धात्कारणद्वैतद्रोहौत्सुवयेन चोदयत ॥
 ५७ ॥ तच्चेष्टाफलयोगाच्च संसिद्धा कर्तृतास्य तु ॥ अकर्तृत्वाभ्युपगमे भोक्तृत्वाख्या वृथास्य तु ॥ ५८ ॥ किं च प्रधानचरितं व्यर्थं भवं भवत्ततः ॥
 कर्तृत्वरहिते पुंसि करणाद्यप्रयोजके ॥ ५९ ॥ भोगस्यासंभवस्तस्मात्स एवात्र प्रवर्तकः ॥ करणादिप्रयोजकत्वं विद्यैवाख्यं संमतम् ॥ ६० ॥ अने
 तं कलयागं सूते भिद्यंगरूपकम् ॥ येन भोग्याय जनिता भिद्यंगे पुरुषे पुनः ॥ ६१ ॥ क्रियाप्रवृत्तिर्भवति तेनेदं रागसंज्ञिकम् ॥ एभिस्तत्त्वैश्च
 भोक्तृत्वदशार्था कलितो यदा ॥ ६२ ॥ नित्यस्तदायमात्मा तु लभते पुरुषाभिधाम् ॥ कलैव पश्चादव्यक्तं सूते भोग्याय चाख्यं तु ॥ ६३ ॥ सत
 ग्रथिविधानस्य यत्तद्वैषम्यकारणम् ॥ गुणानामविभागोऽत्र द्वाधारे क्षमादिभागवत् ॥ ६४ ॥ आधारेऽपि च यस्तेषां तदव्यक्तं च गीयते ॥ न्य
 एव गुणा द्वेषमव्यक्तोदेव संभवः ॥ ६५ ॥ सत्त्वं रजस्तमश्चख्या व्यापारनियमात्मिका ॥ गुणतो धीश्च विषयाध्यवसायस्वरूपिणी ॥ ६६ ॥
 गुणतस्त्रिविधा सापि भोक्ता कर्मानुसारतः ॥ महत्त्वादहंकारो जातः संभवतिमात्र ॥ ६७ ॥ संभेदादस्य विषयः प्राप्नोति व्यवहार्यतम् ॥ सत्त्वा
 दिगुणभेदेन स पुनस्त्रिविधो भवेत् ॥ ६८ ॥ तैजसो राजसश्चैव तामसश्चेति नामतः ॥ तत्र तैजसतो ज्ञानेन्द्रियाणि मनसा सह ॥ ६९ ॥ प्रकाशान्द
 यतस्तस्माद्रोधकानि भवन्ति हि ॥ राजसाच्च क्रियोहेतोस्तथा क्रमेन्द्रियाणि तु ॥ ७० ॥ तामसाच्चैव जायन्ते तन्मात्रा भूतयोनयः ॥ इच्छारूपं
 च संकल्पव्यापारं तत्र वै मनः ॥ ७१ ॥ द्विधाधिकारि तच्चित्तं भोक्तृभोगोपपादकम् ॥ बहिःकरणभावेन स्वोचितेन यतः सदा ॥ ७२ ॥ इन्द्रिया

णांच सामर्थ्यं संकल्पेनात्मवृत्तिना ॥ करोत्यंतःस्थितं भूयस्ततोऽन्तःकरणं मनः ॥ ७३ ॥ मनोऽदंकादुद्वेगात्यमस्यन्तःकरणं त्रिधा ॥ इच्छासंभवा
 धारया वृत्तयः क्रमतोऽस्य तु ॥ ७४ ॥ ज्ञानेन्द्रियाणि श्रोत्रं त्वक् चक्षुर्जिह्वा च नासिका ॥ ग्राह्याश्च विषया ह्येषां ज्ञेयाः शब्दादयो मुने ॥ ७५ ॥ शब्द
 स्पर्शरूपरसगन्धाः शब्दादयो मताः ॥ वाक्पाणिपादपायूपस्थास्तु कर्मेन्द्रियाण्यपि ॥ ७६ ॥ वचनादानगमनोत्सर्गानंदेषु कर्मसु ॥ करणानि च सि
 द्धिना न कृतिः करणैर्विना ॥ ७७ ॥ दशधा करणैश्चेष्टां कार्यमाविश्य कार्यते ॥ चेष्टते कार्यमालंब्य विभुत्वाकरणानि तु ॥ ७८ ॥ तन्मात्राणि तु
 संवायुस्तेजोऽग्निः क्षमेति पञ्च वै ॥ तेभ्यो भूतान्येकगुणान्याख्यातानि भवन्ति ॥ ७९ ॥ इति पञ्चसु शब्दोऽयं स्पर्शो भूतचतुष्टये ॥ हृषं त्रिषु रसश्चैव
 द्वयोर्गन्धः क्षितौ तथा ॥ ८० ॥ कार्यान्वेषां क्रमणैवावकाशो व्यूहकल्पनम् ॥ पाकश्च संग्रहश्चैव धारणं चेति कथ्यते ॥ ८१ ॥ आशीतोष्णौ महा
 वाद्यौ शीतोष्णौ वारितेजसोः ॥ भास्वदग्नौ जले शुक्लं क्षितौ शुक्लाद्यनेकधा ॥ ८२ ॥ हृषं त्रिषु रसोऽभ्युः पटुघ्नः क्षितौ ॥ गन्धः क्षितौ वरु
 णिः सुरभिश्च प्रकीर्तितः ॥ ८३ ॥ तन्मात्रं तद्भूतगुणं करणं पोषणं तथा ॥ भूतस्य तु विशेषोऽयं विशेषपरहितं तु तत् ॥ ८४ ॥ इमानि पञ्चभूतानि
 संनिविष्टानि सर्वाः ॥ पञ्चभूतात्मकं सर्वं जगत्स्थायवजङ्गमम् ॥ ८५ ॥ शरीरसंनिविष्टत्वमेषां तावन्निरूप्यते ॥ देहेऽस्थिमांसकेशत्वङ्मनसदन्ताश्च
 पार्थिवाः ॥ ८६ ॥ सूत्ररक्तकफस्त्वदुशुक्रादिषु जलस्थितिः ॥ हृदि पक्तौ दृशोः पित्ते तेजस्तद्धर्मदर्शनात् ॥ ८७ ॥ प्राणादिवृत्तिभेदेन वायुश्चैवान्न
 संस्थितः ॥ वियत्सर्वसु नाडीषु गभेषु यदुपगतः ॥ ८८ ॥ प्रयोक्तव्यादिमहीप्रांतिभेदेऽर्थसाधनम् ॥ प्रत्यात्मनियतं भोगभेदतो व्यवसीयते ॥ ८९ ॥
 तत्त्वान्येवं कलाद्यानि प्रतिपुन्यतानि हि ॥ देहेषु कर्मवशतः सर्वेषु विचरन्ति ॥ ९० ॥ मायेयश्चैव पाशोऽयं येनावृतमिदं जगत् ॥ अशुद्धाध्या
 मतो ह्येष धरण्यादिकलावधिः ॥ ९१ ॥ तत्र भ्रमण्डलस्थोऽसौ स्थावरो जङ्गमात्मकः ॥ स्थावरा गिरिवृक्षाद्या जङ्गममृद्धिविधः पुनः ॥ ९२ ॥
 स्वेदजाश्चांडजाश्चैव तथैव च जरायुजाः ॥ चराचरेषु लक्षणां चतुरशीतियोनयः ॥ ९३ ॥ भ्रममाणस्तेषु जीवः कदाचिन्मातुषं दधुः ॥ प्राप्नोति
 कर्मवशतः परं सर्वार्थसाधकम् ॥ ९४ ॥ तत्रापि भारते खण्डे ब्राह्मणादिकुलेषु च ॥ महापुण्यवशेनैव जनिर्भवति दुर्लभा ॥ ९५ ॥ जनिश्च पुं
 स्त्रियोऽयौ गः शुक्रशोणितयोगतः ॥ विंदुरेकः प्रविशति यदा गर्भे द्रव्यात्मकः ॥ ९६ ॥ तदा रजोऽधिकं नारी भवद्रतोऽधिकं पुत्रात् ॥ मूलकर्मादिपार्शेन
 काश्चिद्वत्सा नियन्त्रितः ॥ ९७ ॥ जीवभावं तदा तस्मिन्सकलः प्रतिपद्यते ॥ अथ तत्राहर्मेमात्रा पानात्राद्यैश्च पोषितः ॥ ९८ ॥ पक्षमासादिकालेन
 वर्धते वपुःत्र हि ॥ दुःखाद्यः पीडितश्चैवाच्छब्देहो जरायुणा ॥ ९९ ॥ एवं तत्र स्थितो गर्भे प्रागजन्मोऽयं शुभाशुभम् ॥ रम्यं स्थितवृत्ति दुःखात्मा

पीठमनो सुहृद्गुहः ॥ १०० ॥ कालक्रमेण बालोऽसौ मातरं पीडयन्नपि ॥ संपीडितो निःसरति योनिग्रन्थद्रवाद्बुलः ॥ १०१ ॥ क्षणं तिष्ठति
 निश्चेष्टस्ततो रोदितुमिच्छति ॥ ततः क्रमेण स शिशुर्वर्धमानो दिनेदिने ॥ १०२ ॥ बाल्येणैव गंडभेदेन युगवं प्रतिपद्यते ॥ एव क्रमेण लोकेऽस्मिन्दिनां
 देहसंभवः ॥ १०३ ॥ मानुषं दुर्लभं प्राप्य सर्वलोकोपकारकम् ॥ यस्तारयति नात्मानं तस्मात्पापतरोऽत्र कः ॥ १०४ ॥ आहारैश्च निद्रा च
 भयं मेथुनमेव च ॥ पश्चादीनां च सर्वेषां साधारणमिति ॥ १०५ ॥ चतुर्वेदानुरक्तो यः स मूर्खो ह्यात्मघातकः ॥ मनुष्याणां भयं धर्मः स्वदंष्ट्रच्छे
 दनात्मकः ॥ १०६ ॥ पाशबंधनविच्छेदो दीक्षयैव प्रजायते ॥ अतो बंधनविच्छिन्नस्यै मंत्रदीक्षां समाचरेत् ॥ १०७ ॥ दीक्षाज्ञानाख्यया शक्त्या ह्यप
 ध्वंसितबन्धनः ॥ शुद्धात्मतत्त्वनामासौ निर्वाणपदमश्नुते ॥ १०८ ॥ स्वशक्त्यात्मिकया दृष्ट्या शिवं ध्यायति पश्यति ॥ एजते शिवमेतैश्च ॥ १०९ ॥
 हिताय सः ॥ १०९ ॥ शिवार्कशक्तिर्दीधित्या समर्थकृतचिद्दशा ॥ शिवशक्त्यादिभिः सार्द्धं पश्यत्यात्मगतवृत्तिः ॥ ११० ॥ अतःकरणवृत्तिर्या
 बोधाख्या सा महेश्वरम् ॥ न प्रकाशयितुं शक्ता पाशत्वाग्निगडादिवत् ॥ १११ ॥ दीक्षैव परमो हेतुः पाशविच्छेदने पुनः ॥ अतः शास्त्रोक्त
 विधिना मंत्रदीक्षां समाचरेत् ॥ ११२ ॥ दीक्षितस्तंत्रविधिना स्ववर्णाचारतत्परः ॥ अनुष्ठानं प्रदुर्वीत नित्यनैमित्तिकात्मकम् ॥ ११३ ॥ निज
 वर्णाश्रमाचारान्मनसापि न लघयेत् ॥ यो यस्मिन्नाश्रमे तिष्ठन्दीक्षां प्राप्नोति मानवः ॥ ११४ ॥ स तस्मिन्नाश्रमे तिष्ठेत्तद्धर्माननुपालयेत् ॥ कृता
 न्यपि न कर्माणि बंधनाय भवंति हि ॥ ११५ ॥ एकं तु फलदं कर्म मंत्रानुष्ठानसंभवम् ॥ दीक्षितोऽभिलषेद्भोगान्यद्यद्यहो कगतानसौ ॥ ११६ ॥
 मंत्राराधनसमर्थ्यात्तदुक्ता मोक्षमश्नुते ॥ नित्यं नैमित्तिकं दीक्षां प्राप्य यो नाचरेन्नरः ॥ ११७ ॥ कंचित्कालं पिशाचवत्त्वं प्राप्यति मोक्षमश्नुते ॥
 तस्मात् दीक्षितः कुर्यान्नित्यनैमित्तिकादिकम् ॥ ११८ ॥ अनुष्ठानं च तेनास्य दीक्षां प्राप्याऽनुमीयते ॥ नित्यनैमित्तिकाचार
 पालकस्य नरस्य तु ॥ ११९ ॥ दीक्षार्ककल्पविरहात्सद्यो मुक्तिस्तु जायते ॥ तत्रापि गुरुभक्तस्य गतिर्भवति नान्यथा ॥ १२० ॥
 दीक्षया गुरुमूर्तिस्थः सर्वानुग्राहकः शिवः ॥ दृष्टाद्यर्थतया यस्य गुरुभक्तिस्तु कृत्रिमा ॥ १२१ ॥ कृतेऽपि विफलं तस्य प्रायश्चित्तं पदे पदे ॥
 कायेन मनसा वाचा गुरुभक्तिपरस्य च ॥ १२२ ॥ प्रायश्चित्तं भवेन्नैव सिद्धिस्तस्य पदे पदे ॥ गुरुभक्तियुते शिष्ये सर्वविविधनिवेदके ॥ १२३ ॥
 मिथ्याप्रयुक्तमन्त्रस्तु प्रायाश्चिन्ती भवेद्गुरुः ॥ १२४ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने तृतीयपादे त्रिपष्टितमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥ सप्त
 त्तुमार उवाच ॥ अथ जीवस्य पारौघच्छेदनायेष्टसिद्धिदम् ॥ दीक्षाविधिं प्रवक्ष्यामि मन्त्रसामर्थ्यदायकम् ॥ १ ॥ दिव्यं भावं यतो दद्यात्क्षिण्णया

दुरितानि च ॥ अतो दीक्षति सा प्रोक्ता सर्वागमविशारदैः ॥ २ ॥ मननं सर्ववेदित्वं त्राणं संसार्यनुग्रहः ॥ मननत्राणधर्मत्वान्मन्त्र इत्यभिधीयते ॥
 ॥ ३ ॥ स्त्रीपुंनपुंसकात्मानस्ते मंत्रास्तु त्रिधा मताः ॥ स्त्रीमंत्रास्तु द्विर्वाताः स्युः पुंसत्रा ह्रस्वदंतकाः ॥ ४ ॥ स्त्रीबाश्चैव नमोऽजाः सुमंत्राणां जातयः
 स्मृताः ॥ पुंदैवतास्तु मन्त्रा स्युर्विधाः स्त्रीदैवता मताः ॥ ५ ॥ षट्कर्मसु प्रशस्तास्ते मनवस्त्रिविधाः पुनः ॥ तारांत्यरेफः स्वाहास्तु तत्राग्नेयाः समी-
 रिताः ॥ ६ ॥ सौम्यास्तु भृगुपीथृषबीजाब्जाः कथिता मुने ॥ अग्नीषोमात्मका ह्रैवं मंत्रा ज्ञेया मनीषिभिः ॥ ७ ॥ बोधमायायति चाग्न्याः श्वसेने
 पिंगलाश्रिते ॥ सौम्याश्चैव प्रबुध्यन्ते वामे वहति मारुते ॥ ८ ॥ सर्वे मंत्राः प्रबुध्यन्ते वायौ नाडिद्वयाश्रिते ॥ स्वाणकाले तु मन्त्रस्य जपोऽन्यफल-
 प्रदः ॥ ९ ॥ प्रत्येकं मन्त्रमुच्चार्य नाव्यानां तान्समुच्चरेत् ॥ अनुलोमे विंदुयुक्तान्विलोमे सर्गसंयुताम् ॥ १० ॥ जतो यदि स वै देवं प्रबुद्धः क्षिप्रसि-
 द्धिदः ॥ अनया मालया जसौ दुष्टमन्त्रोऽपि सिद्धयति ॥ ११ ॥ क्रूरं कमणि चाग्न्याः सौम्याः सौम्य फलप्रदाः ॥ शांतज्ञानेति रौद्रेयशान्तिजाति-
 समन्वितः ॥ १२ ॥ शांतोऽपि रौद्रतामेहि हुंफट्पल्लवयोजनता ॥ छिन्नादिदोषयुक्तास्ते नैव रक्षति साधकम् ॥ १३ ॥ छिन्नो रद्धः शक्तिहीनस्तत-
 श्चैव पराङ्मुखः ॥ कण्ठहीनो नेत्रहीनः कलितः स्तम्भितस्तथा ॥ १४ ॥ दग्धः क्षतश्च भीतश्च मलिनश्च तिरस्कृतः ॥ भेदिताश्च सुषुप्तश्च मदो-
 न्यतश्च मूर्च्छितः ॥ १५ ॥ हतवीर्यो भ्रतंसंज्ञः प्रध्वस्तो बालकस्तथा ॥ कुमारोऽथ युवा प्रौढो वृद्धो निर्विशकस्तथा ॥ १६ ॥ निर्बीजः
 सिद्धिहीनश्च मंदः कूटो निरंशकः ॥ सत्त्वहीनः केकश्च बीजहीनश्च धूमितः ॥ १७ ॥ आलिंगितो मोहितश्च धुर्धर्तश्चातिदीप्तकः ॥ अंगही-
 नोऽतिकुद्धश्चातिक्रूरो वीडितस्तथा ॥ १८ ॥ प्रशांतमानसः स्थानभ्रष्टश्च विकलस्तथा ॥ अतिवृद्धोऽतिनिःश्रेहः पीडितश्च तथा पुनः ॥ १९ ॥
 दोषा ह्येते समाख्याता वक्ष्याम्येषां च लक्षणम् ॥ संयुक्तं वा वियुक्तं वा त्रिधा वा स्वसंयुतम् ॥ २० ॥ मनोर्यस्यादिमध्ययति वह्निबीजं
 तथोच्यते ॥ चतुर्धा पञ्चधा वापि स मन्त्रश्छिन्नसंज्ञकः ॥ २१ ॥ मनोर्यस्यादिमध्ययति भूबीजद्वयमुच्यते ॥ स तु रद्धो मनुज्येयो ह्यतिकृशेन सिद्धिदः
 ॥ २२ ॥ तासमंत्रया लक्ष्मीर्वै हीनस्तु यो मनुः ॥ शक्तिहीनः स विज्ञेयश्चिकालफलप्रदः ॥ २३ ॥ कामबीजं मुखे मायाहते चैवाङ्कुरं
 तथा ॥ असौ पाण्डुमुखो ज्ञेयो भजतां चिरसिद्धिदः ॥ २४ ॥ आदिमध्यावसानेषु सकारो दृश्यते यदि ॥ स मन्त्रो बधिरः श्रोक्तः कष्टेनाल्पफल-
 प्रदः ॥ २५ ॥ पञ्चार्णो यदि रेफार्कविंदुवर्जितविग्रहः ॥ नेत्रहीनस्तु विज्ञेयः क्लेशेनापि न सिद्धिदः ॥ २६ ॥ आदिमध्यावसानेषु हंसः
 प्रासादवाग्भवौ ॥ हंसैर्दुर्वा सकारो वा फकारो वर्म वा पुनः ॥ २७ ॥ माप्रा नमामि च पदं नास्ति यस्मिन्स कीलितः ॥ एवं

मध्ये द्वयं मूर्ध्नि यस्मिन्नल्लकारौ ॥ २८ ॥ न विद्येते स मंत्रस्तु स्तंभितः सिद्धिरोधकृत् ॥ अग्निः पवनसंयुक्तो मनोर्यस्य तु मूर्द्धनि ॥
 ॥ २९ ॥ स साणौ दृश्यते यस्तु स मंत्रो दग्धसंज्ञकः ॥ अस्त्रं द्वाभ्यां त्रिभिः षड्भिरष्टाभिर्दृश्यतेऽक्षरैः ॥ ३० ॥ त्रस्तः स मंत्रो विज्ञेयो
 मुखे तारविवर्जितः ॥ हकारः शक्तिरथवा भीतो मंत्रः स एव हि ॥ ३१ ॥ मनोर्यस्यादिमध्यति रयान्यकारचतुष्टयम् ॥ मलिनस्तु
 स विज्ञेयो ह्यतिक्लेशेन सिद्धिदः ॥ ३२ ॥ दाणो यस्य मनोर्मध्ये मूर्ध्नि क्रोधयुगं तथा ॥ अस्त्रं चास्ति स मंत्रस्तु तिरस्कृत उदीरितः ॥ ३३ ॥
 म्योद्वयं हृदयं शीर्षं वषट्पट्कमध्यमः ॥ यस्य स्याद्देदितो मंत्रस्त्याज्यः क्लिष्टफलप्रदः ॥ ३४ ॥ त्र्यक्षरो हंसहीनो यः सुष्ठुतः कीर्ति
 तस्तु सः ॥ विद्यां वाप्यथवा मंत्रो भवेत्सप्तदशाक्षरः ॥ ३५ ॥ षट्कारपंचकादियो मदोन्मत्तस्तु स स्मृतः ॥ यस्य मध्ये स्थितं चास्त्रं स मंत्रो
 मूर्च्छितः स्मृतः ॥ ३६ ॥ विरामस्थानं चास्त्रं हतवीर्यः स उच्यते ॥ मंत्रस्यादौ च मध्ये च मूर्ध्नि चास्त्रचतुष्टयम् ॥ ३७ ॥ ज्ञातव्यो भ्रात इत्येष यः स्याद्दष्टा
 दशाक्षरः ॥ पुनर्विशतिवर्णो वा यो मंत्रः स्मरसंयुतः ॥ ३८ ॥ हृद्वेवाङ्कुशबीजाब्जः प्रध्वस्तः स तु कथ्यते ॥ सप्तार्णो बालमंत्रस्तु कुमारो वसुवर्णवान् ॥ ३९ ॥
 षोडशाणो युवा प्रौढश्चत्वारिंशतिवर्णकः ॥ त्रिंशद्गर्णश्चतुःषष्टिवर्णश्चापि शताक्षरः ॥ ४० ॥ चतुःशताक्षरो मंत्रो बृहद् इत्यभिधीयते ॥ नवार्णस्तार
 संयुक्तो मंत्रो निर्विशिष्ट उच्यते ॥ ४१ ॥ यस्याते हृदयं प्रोक्तं शिरोमंत्रोऽथ मध्यगः ॥ शिखा वर्म च यस्याते नेत्रमस्त्रं च दृश्यते ॥ ४२ ॥ शिव
 शतयर्णहीने वा निर्बाजः स मनुः स्मृतः ॥ आद्यंतमध्ये षट्कारः षोढा यस्मिन् दृश्यते ॥ ४३ ॥ स मनुः सिद्धिहीनः स्यान्मंदः पंत्यक्षरो मनुः ॥
 कूट एकाक्षरो मंत्रः स एवोक्तो निरंशकः ॥ ४४ ॥ द्विवर्णः सत्त्वहीनः स्यात्केकरश्चतुरक्षरः ॥ षड्गर्णो बीजहीनो वा सार्द्धसप्ताक्षरोऽपि वा ॥ ४५ ॥
 सार्द्धद्वादशवर्णो वा धूमितो निंदितस्तु सः ॥ सार्द्धबीजत्रययुतो मंत्रो विशतिवर्णवान् ॥ ४६ ॥ त्रिंशद्गर्णश्चैकविंशद्गर्णश्चाल्लगितस्तु सः ॥ यो
 मंत्रो दंतवर्णस्तु मेहेतः स तु कीर्तितः ॥ ४७ ॥ चतुर्विंशतिवर्णो वा सप्तविंशतिवर्णवान् ॥ धुधार्तः स तु विज्ञेयो मंत्रसिद्धिविवर्जितः ॥ ४८ ॥
 एकादशाक्षरो वापि पंचविंशतिवर्णकः ॥ त्रयोविंशतिवर्णो वा स मनुर्दंतसंज्ञकः ॥ ४९ ॥ षड्विंशत्यक्षरो वापि षट्त्रिंशद्गर्णकोऽपि वा ॥ एकोन
 त्रिंशदणो वा मंत्रो हीनांगकः स्मृतः ॥ ५० ॥ अष्टाविंशतिवर्णो वा तथैकविंशदणकः ॥ अतिक्रूरः स विज्ञेयोऽलिलकर्मसु गर्हितः ॥ ५१ ॥
 चत्वारिंशत्समारभ्य त्रिषष्ट्यंतस्तु यो मनुः ॥ व्रीडितः स तु विज्ञेयः सर्वकर्मसु न क्षमः ॥ ५२ ॥ पञ्चषष्ट्यक्षरा मन्त्रा ज्ञेया वै शांतमानसाः ॥
 पञ्चषष्ट्यर्णमारभ्य नवनन्दक्षरावधि ॥ ५३ ॥ ये मंत्रास्ते तु विज्ञेयाः स्थानप्रष्टा मुनीश्वरात्रयोदशाणो ये मन्त्रास्तिथ्यर्णाश्च तथा पुनः ॥ ५४ ॥

विकल्पात् समाख्याताः सर्वतत्रविशारदः ॥ शतं सार्द्धशतं वापि शतद्वयमथापि वा ॥ ५५ ॥ द्विनवायेकहीनो वा शतत्रयमथापि वा ॥ ये
मंत्रा वर्णसंख्याका निःशेषास्ते प्रकीर्तिताः ॥ ५६ ॥ चतुःशतं समाख्य सहस्राण्येव द्विज ॥ अतिवृद्धाः प्रयोगेषु शिथिलारते समीरिताः ॥
॥ ५७ ॥ सहस्रवर्णादधिका मंत्रास्ते पीडिताह्वयाः ॥ तदूर्ध्वं चैव ये मंत्राः स्तोत्ररूपास्तु ते स्मृताः ॥ ५८ ॥ एवं विधाः समाख्याता मनवो दोष
संयुताः ॥ दोषानेतानविज्ञाय मंत्रास्ते पीडिताह्वयान्ति ये ॥ ५९ ॥ सिद्धिर्न जायते तेषां कल्पकोटिशतैरपि ॥ छिन्नादिदोषदुष्टानां मंत्राणां साधनं दुर्व
॥ ६० ॥ योनिमुद्रासने स्थित्वा प्रजपेद्यः समाहितः ॥ यं कंचिदपि वा मंत्रं तस्य स्युः सर्वसिद्धयः ॥ ६१ ॥ सध्यधर्णिण शुद्धे रथाय दक्षिणं च
ध्वजोपरि ॥ योनिमुद्रासने स्थित्वा प्रजपेद्यः समाहितः ॥ यं कंचिदपि वा मंत्रं तस्य स्युः सर्वसिद्धयः ॥ ६१ ॥ सध्यधर्णिण शुद्धे रथाय दक्षिणं च
॥ ६२ ॥ पारंपर्यक्रमप्राप्तो नित्यानुष्ठानतत्परः ॥ गुर्वनुज्ञातः श्रीमानभिषेकसमन्वितः ॥ ६३ ॥ मुद्राः शांतः कुलीनः सुलभो वशी ॥
मंत्रत्रयार्थतत्त्वज्ञो निग्रहानुग्रहक्षमः ॥ ६४ ॥ निरपेक्षो मुनिर्दातो हितवादी विचक्षणः ॥ तत्त्वनिष्कासने दक्षो विनयी च सुवेषवान् ॥ ६५ ॥
आश्रमी ध्याननिस्तः संशयच्छिन्नुद्धिमान् ॥ नित्यानुष्ठानसंयुक्तस्त्वाचार्यः परिकीर्तितः ॥ ६६ ॥ शांतो विनीतः शुद्धात्मा सर्वलक्षणसंयुतः ॥
शमादिसाधनोपेतः श्रद्धावान् सुस्थिराशयः ॥ ६७ ॥ शुद्धदेहोऽन्नपानवैदर्भिकः शुद्धमानसः ॥ दृढव्रतसमाचारः कृतज्ञः पापभीरुकः ॥
॥ ६८ ॥ गुरुध्यानस्तुतिकथासेवनासक्तमानसः ॥ एवंविधो भवेच्छिष्यस्त्वन्यथा गुरुदुःखदः ॥ ६९ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपा
ख्याने तृतीयपादे चतुष्पष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥ सनत्कुमार उवाच ॥ परीक्ष्य शिष्यं तु गुरुर्मन्त्रशोधनमाचरेत् ॥ प्रावन्नन्यगदक्षिणोदकच
पंचसूत्राणि पातयेत् ॥ १ ॥ चतुष्टयं चतुष्कानां स्यादेवं नृपकोष्ठके ॥ तत्राद्यप्रथमे त्वाद्यं द्वितीयाद्ये द्वितीयदक्षम् ॥ २ ॥ तृतीयाद्ये तृतीयं स्याच्च
तुर्थाद्ये तुरीयकम् ॥ तत्तदाग्रेयकोष्ठेषु तत्तत्पंचमक्षरम् ॥ ३ ॥ विलिख्य क्रमतो धीमान्मनुं संशोधयेत्ततः ॥ नामाद्यक्षरमारभ्य यावन्मन्त्रादि
वर्णकम् ॥ ४ ॥ चतुष्के यत्र नामाणस्तस्यात्सिद्धिचतुष्ककम् ॥ प्रादक्षिण्यात्तद्वितीयं साध्याख्यं परिकीर्तितम् ॥ ५ ॥ तृतीयं पुंसि सिद्धाख्यं
तुरीयमरिसंज्ञकम् ॥ द्वयोर्वर्णविककोष्ठे सिद्धसिद्धेति तन्मतम् ॥ ६ ॥ तद्वितीये तु मंत्राणं सिद्धसाध्यः प्रकीर्तितः ॥ तृतीये तत्सुसिद्धः स्यात्सि
द्धारिस्तत्त्वतुर्थके ॥ ७ ॥ नामाणान्यचतुष्कात् द्वितीये मंत्रवर्णके ॥ चतुष्के चेत्तदा पूर्वं यत्र नामाक्षरं स्थितम् ॥ ८ ॥ तत्र त्रयोष्ठमारभ्य गणये
त्पूर्ववत्कमात् ॥ साध्यसिद्धः साध्यसाध्यस्तत्सुसिद्धश्च तद्विपुः ॥ ९ ॥ तृतीये चेच्चतुष्के तु यदि स्यान्मंत्रवर्णकः ॥ तदा पूर्वोक्तरीत्या तु क्रमा

देयं मनीषिभिः ॥ १० ॥ सुसिद्धसिद्धस्तसाध्यस्तसुसिद्धश्च तदाभिः ॥ तुरीये चेच्चतुष्के तु तदेवं गणयेत्सुधीः ॥ ११ ॥ अरिसिद्धोऽरिसाध्यश्च
 तसुसिद्धश्च तद्विपुः ॥ सिद्धसिद्धो यथोक्तेन द्विगुणात्सिद्धिसाध्यकः ॥ १२ ॥ सिद्धः सुसिद्धोद्धृतयात्सिद्धारिर्हति गोत्रजान् ॥ द्विगुणा
 त्साध्यसिद्धस्तु साध्यसाध्यो विलम्बतः ॥ १३ ॥ साध्यः सुसिद्धो द्विगुणात्साध्यारिर्हति बांधवान् ॥ सुसिद्धसिद्धोद्धृतया तत्साध्यो द्विगुणा
 जपात् ॥ १४ ॥ तत्सुसिद्धप्राप्तिमात्रात्सुसिद्धारिः कुटुंबहृत् ॥ अरिसिद्धस्तु पुत्रघ्नोऽरिसाध्यः कन्यकापहः ॥ १५ ॥ तत्सुसिद्धः
 कलत्रघ्नः साधकघ्नोऽप्यरिः स्मृतः ॥ अन्येऽप्यत्र प्रकारा हि संति वै बहवो मुने ॥ १६ ॥ सर्वेषु मुख्योऽयं तेऽत्र कथितो कथह्यभिधः ॥
 एवं संशोध्य मंत्रं तु शुद्धे काले स्थले तथा ॥ १७ ॥ दीक्षयेच्च गुरुः शिष्यं तद्विधानमुदीर्यते ॥ नित्यकृत्यं विधायथ प्रणम्य
 गुरुपादुकाम् ॥ १८ ॥ प्रार्थयेत्सद्वहं भक्त्याभीष्टमंत्रार्थमाहतः ॥ संपूज्य वल्लालंकारगोहिरण्यधरादिभिः ॥ १९ ॥ कृत्वा स्वस्ति
 विधानं तु मंडलादि च तुष्टिमान् ॥ गुरुः शिष्येण सहितः शुचिर्यागहं विरोत् ॥ २० ॥ सामान्यार्थोदकेनाथ संप्रोक्ष्य द्वास्मन्नतः ॥
 दिव्यानुत्सारयेद्दिग्गन्नाभस्थानच्यं वारिणा ॥ २१ ॥ पाणिषातैस्त्रिभिर्भौमांतरतः कर्म समाचरेत् ॥ वर्णकैः सर्वतोभेदे यथोक्तपरिकल्पिते ॥ २२ ॥
 वह्निमण्डलमभ्यर्च्य तत्कलाः परिपूज्य च ॥ अन्नप्रक्षालितं कुंभं यथाशक्ति विनिर्मितम् ॥ २३ ॥ तत्र संस्थाप्य विधिवत्तत्र भानोः कलां यजेत् ॥
 विलोममातृकासूत्रमुच्चरन् शुद्धवारिणा ॥ २४ ॥ आपूर्य कुंभं तत्राचैत्सोमस्य विधिवत्कलाः ॥ धृन्नाचैरूष्मा ज्वलिनी ज्वालिनी विस्फुल्लिगिनी ॥
 ॥ २५ ॥ सुश्रीः सुरूपा कपिला हव्यकव्यवहा तथा ॥ वह्नेर्दश कलाः प्रोक्ताः प्रोच्यतेऽथ खेः कलाः ॥ २६ ॥ तपिनी तापिनी धूम्रा मरीचिज्वा
 लिनी रुचिः ॥ सुषुण्णा भोगदा विश्वा बोधिनी धारिणी क्षमा ॥ २७ ॥ अथेदोश्च कला ज्ञेया ह्यमृता मानदा पुनः ॥ घृषा तुष्टिश्च घृष्टिश्च रतिश्च
 धृतिःसिद्धिकाः ॥ २८ ॥ शशिनी चंद्रिका कातिज्योत्स्ना श्रीः प्रीतिरंगदा ॥ पूर्णपूर्णाश्रुता चेति प्रोक्ताश्चंद्रमसः कलाः ॥ २९ ॥ वज्रगुग्मेन
 संवेष्ट्य तस्मिन्सर्वौषधीः क्षिपेत् ॥ नरत्नानि निक्षिप्य विन्यसेत्पल्लवान् ॥ ३० ॥ पनसाम्रवदाश्चतुर्वकुलति च तान् विदुः ॥ मुक्तामाणिक्य
 वैदर्भगोमेदान्वज्रविद्रुमौ ॥ ३१ ॥ पद्मरागं मरकतं नीलं चेति यथाक्रमम् ॥ एवं रत्नानि निक्षिप्य तत्रावाह्येदेवताम् ॥ ३२ ॥ संपूज्य विधि
 वन्मन्त्री ततः शिष्यं स्वलंकृतम् ॥ वेद्यां संवेश्य संप्रोक्ष्य प्रोक्षणीत्येन वारिणा ॥ ३३ ॥ भूतशुद्ध्यादिकंकृत्वा तच्छरीरे विधानतः ॥ न्यास
 जालेन संशोध्य मूर्ध्नि विन्यस्य पल्लवान् ॥ ३४ ॥ अष्टोत्तरशतेनाथ मूलमंत्रेण मंत्रितैः ॥ अभिषिचेत्प्रियं शिष्यं जपन्मूलमनुं हृदि ॥ ३५ ॥

शिष्टोदकेन वाचम्य परिधायानं शिशुः ॥ गुरुं प्रणम्य विधिवत्संविशेत्पुनः शुचिः ॥ ३६ ॥ अथ शिष्यस्य शिरसि हस्तं दत्वा गुरुस्ततः ॥
जपेदष्टोत्तरशतं देवमन्त्रं विधानतः ॥ ३७ ॥ समोऽस्तिवत्यक्षरान्दद्यात्ततः शिष्योऽव्येद्वरुम् ॥ ततः सचन्दनं हस्तं दत्वा शिष्यस्य मस्तके ॥
॥ ३८ ॥ तत्कर्णे प्रवेद्विद्यामष्टवारं समाहितः ॥ संप्राप्तविद्यः शिष्योऽपि निनेद्वरुणादयोः ॥ ३९ ॥ उत्तिष्ठ वत्स मुक्तोऽसि सम्यगाचारं
वान्भव ॥ कीर्तिश्रीकातिपुत्रायुर्वलोग्यं सदास्तु ते ॥ ४० ॥ ततः शिष्यः समुत्थाय गन्धाद्यैरुमर्चयेत् ॥ दद्याच्च दक्षिणां तस्मै वित्तशब्दं
विवाजितः ॥ ४१ ॥ संप्राप्यैवं गुरोर्मंत्रं तदाभ्य धनादिभिः ॥ देवपुत्रकलत्रैश्च गुरुसंवापरो भवेत् ॥ ४२ ॥ स्वेष्टदेवं यजेन्मध्ये दत्वा पुष्पांजलिं
ततः ॥ अग्निर्नैऋतिर्वागीशान् क्रमेण परीषूजयेत् ॥ ४३ ॥ यदा मध्ये यजेद्विष्णुं बाह्यादिषु विनायकम् ॥ रविं शिवां शिवं चैव यदा मध्ये तु
शङ्करम् ॥ ४४ ॥ रविं गणेशंमंभां च हारिं चाथ यदा शिवम् ॥ ईशं विघ्नार्कगोविंदान्मध्ये चेद्गणनायकम् ॥ ४५ ॥ शिवं शिवां रविं विष्णुं स्वौ
मध्यगते पुनः ॥ गणेशं विष्णुमंभां च शिवं चेति यथाक्रमम् ॥ ४६ ॥ एवं नित्यं समभ्यर्च्य देवपञ्चकमादतः ॥ ब्राह्मे मुहूर्ते ह्युत्थाय कृत्वाचा
वश्यकं बुधः ॥ ४७ ॥ अशंकितो वा शय्यायां स्वकीयशिरसि स्मरेत् ॥ सहस्रदलशुक्लाब्जकर्णिकास्थेदुमण्डले ॥ ४८ ॥ अकथादित्रिकोणस्थं वरा
भयकरं गुरुम् ॥ द्विनेत्रं द्विभुजं शुक्लगंधमाल्यातुलेष्वनम् ॥ ४९ ॥ वामे शक्त्या युतं ध्यात्वा मानसैरुपचारकैः ॥ आगच्छ पादुकांमन्त्रं दशधा
प्रजपेत्सुधीः ॥ ५० ॥ वाडमाया श्रीभैरवाद्या विघ्नदंसहस्रनामयः ॥ हससमलत्रायप्रिवामकर्णेदुगुमरुत् ॥ ५१ ॥ ततो भृगुवाकाशवामि
भैरवाद्याः परंतिमः ॥ सहस्रमलत्रोयाग्निचंद्रशान्तिधुतो मरुत् ॥ ५२ ॥ ततः श्रीश्यामुकते तु नन्दनाथसुकी पुनः ॥ देव्यंवांते श्रीपादुकां
पूजयामि हृदन्तिमे ॥ ५३ ॥ अयं श्रीपादुकांमन्त्रः सर्वसिद्धिप्रदो नृणाम् ॥ गुह्येति च संप्रार्थ्य मन्त्रैरेतेनैऋतसुधीः ॥ ५४ ॥ अखण्ड
मंडलाकारं व्याप्तं येन चराचरम् ॥ तत्पदं दर्शितं येन तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥ ५५ ॥ अज्ञानतिमिरांधस्य ज्ञानाञ्जनशलाकया ॥ चक्षुरुन्मीलितं
येन तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥ ५६ ॥ नमोऽस्तु गुरवे तस्मा इष्टदेवस्वरूपिणे ॥ यस्य वागमुतं हति विषं ससारसंज्ञकम् ॥ ५७ ॥ इति नवा
पठेत्स्तोत्रं सदा प्रत्ययकाक्रमम् ॥ ५८ ॥ विद्यावतारसंसिद्धयै स्वीकृताचेकवियह ॥ नवाय
तनरूपाय परमार्थैकरूपिणे ॥ ५९ ॥ सर्वाज्ञानतमोभेदभानवे चिद्वनाय ते ॥ स्वतंत्राय दयाकृतविग्रहाय शिवात्मने ॥ ६० ॥ परं
त्राय शक्तानां भव्यानां भावरूपिणे ॥ विवेकिनां विवेकाय विमर्शाय विमर्शनाय ॥ ६१ ॥ प्रकाशानां प्रकाशाय ज्ञानिनां ज्ञानरूपिणे ॥

पुरस्तात्पार्श्वयोः पृष्ठे नमस्तुभ्यमुपर्यधः ॥ ६२ ॥ सदा सच्चित्स्वरूपेण विधेहि भवदासनम् ॥ त्वत्प्रसादादहं देव कृतकृत्योऽस्मि सर्वतः ॥
 ॥ ६३ ॥ मायामृत्युमहापाशाद्विमुक्तोऽस्मि शिवोऽस्मि वः ॥ इति स्तुत्वा ततः सर्वं गुणं विनिवेदेत् ॥ ६४ ॥ प्रातःप्रवृत्ति सायांतं
 सायादिप्रातंततः ॥ यत्करोमि जगन्नाथ तदस्तु तव पूजनम् ॥ ६५ ॥ ततश्च गुरुपादाब्जगलितामृतधारया ॥ क्षालितं निजमात्मानं
 निर्मलं भावयेत्सुधीः ॥ ६६ ॥ मूलादिब्रह्मरंध्रांतं मूलविद्यां विभावयेत् ॥ मूलाधारदधो भागे वर्तुलं वायुमंडलम् ॥ ६७ ॥ तत्रत्यवायुबीजोत्प
 वायुना च तद्दूर्द्धकम् ॥ त्रिकोणं मंडलं वह्नेस्तत्रस्थवह्निर्बीजतः ॥ ६८ ॥ उत्पन्नेनाग्निना मूलाधारावस्थितविग्रहम् ॥ प्रसुप्तमुजगाकारां स्वयं
 मूर्त्तिं विवेक्षिनीम् ॥ ६९ ॥ विसर्तंतुनिर्भां कोटिविद्युदाभां तनीयसीम् ॥ कुलकुंडलिनीं ध्यात्वा कूर्चनेत्यापयेच्च ताम् ॥ ७० ॥ सुषुम्णावर्त्मना
 तां च षट्चक्रक्रममोदिनीम् ॥ गुरुपादिष्टविधिना ब्रह्मरंध्रं नयेत्सुधीः ॥ ७१ ॥ तत्रस्थामृतसंमग्नीकृत्यात्मानं विभावयेत् ॥ तत्प्रभापटलव्याप्तं
 विमलं चिन्मयं परम् ॥ ७२ ॥ पुनस्तां स्वस्थलं नीत्वा हृदि देवं विचिंतयन् ॥ दृष्ट्वा च मानसेर्देवैः प्रार्थयेन्मनुनामुना ॥ ७३ ॥ त्रैलोक्यैवेत
 न्यमयादिदेव श्रीनाथ विष्णो भवदाज्ञयैव ॥ प्रातः समुत्थाय तव प्रियार्थं संसारयात्रां त्वनुवर्तयिष्ये ॥ ७४ ॥ विष्णोरिति स्थले विप्र कार्यं उहो
 ऽन्यदैवते ॥ ततः कुर्यात्सर्वसिद्धयै त्वजपाया निवेदनम् ॥ ७५ ॥ षट्शतानि दिवा रात्रौ सहस्राण्येकविंशतिः ॥ अजपाख्यां तु गायत्रीं जीवो
 जपति सर्वदा ॥ ७६ ॥ ऋषिर्हिसस्तथाव्यक्तगायत्रीछंद ईरितम् ॥ देवता परमोहसंश्रवन्ते बीजशक्तिकम् ॥ ७७ ॥ ततः षडंगं कुर्वीत सूर्यः सोमो
 निरंजनः ॥ निराभासश्च धर्मश्च ज्ञानं चेति तथा पुनः ॥ ७८ ॥ क्रमादेतान्हंसपूर्वानात्मनेपदपर्यश्चिमान् ॥ जातयुक्तान्साधकैर्दृ षडंगेषु नियोज
 येत् ॥ ७९ ॥ हकारः सूर्यसंकाशतेजाः संगच्छते बहिः ॥ सकारस्तादृशश्चैव प्रवेशे ध्यानमीरितम् ॥ ८० ॥ एवं ध्यात्वापर्यैर्द्विमान्वह्नयेकेषु विभा
 गशः ॥ मूलाधारं वादिसांतबीजयुक्ते चतुर्दले ॥ ८१ ॥ बंधूकामे स्वरात्तथा तु सहितायास्वगाय च ॥ पाशाकुशसुधापात्रमोदकोच्छासपाणये ॥
 ॥ ८२ ॥ षट्शतं तु गणेशाय वागधीशाय चार्पयेत् ॥ स्वाधिष्ठाने विद्भुमामे वादिलांतार्णसंयुते ॥ ८३ ॥ वामांगशक्तियुक्ताय विद्याधिपतये तथा ॥
 सुवासमालालसितबाहवे पद्मजन्मने ॥ ८४ ॥ ब्रह्मणे षट्सहस्रं तु हंसाहृदाय चार्पयेत् ॥ विबुधसितमेघामे डादिफांतार्णपत्रके ॥ ८५ ॥ मणि
 पुरे शंखचक्रगदापंकजधारिणे ॥ सश्रिये षट्सहस्रं च विष्णवे विनिवेदेत् ॥ ८६ ॥ अनाहतेऽर्कपत्रे च कादितांतार्णसंयुते ॥ शुक्ले शूलभयवरसुधा
 कलशधारिणे ॥ ८७ ॥ वामांगे शक्तियुक्ताय विद्याधिपतये सुधीः ॥ बृषाहृदाय रुद्राय षट्सहस्रं निवेदेत् ॥ ८८ ॥ विभुद्रे षोडशदले स्वराब्धे शुक्ले

णको॥ महाज्योतिप्रकाशायैन्द्रियाधिपतये ततः॥ ८९॥ सहस्रमर्षेय्याणशतया युक्तेश्वराय चा॥ आज्ञाचक्रे हृदयुक्ते द्विदिलेऽब्जे सहस्रकम्॥ ९०॥ सदाशि
वाय युवे प्राशन्निधुताय वै ॥ सहस्रारे महापद्मे नादविन्दुद्वयान्विते ॥ ९१॥ विलसन्मातृकार्णे वराभयकराय च ॥ परमधि च युवे सहस्रे
विनिवेदेयत् ॥ ९२॥ चुलुकैऽबु पुनर्दत्त्वा स्वभावादेव सिध्यतः ॥ एकविंशतिसाहस्रप्रमितस्य जपस्य च ॥ ९३॥ षट्शताधिकसंख्यास्या दजपाया
विभागशः ॥ संकल्पेन मोक्षदाता विष्णुर्मे प्रीयतामिति ॥ ९४॥ अस्याः संकल्पमात्रेण महापार्षेः प्रसूच्यते ॥ ब्रह्मैवाहं न संसारी नित्यमुक्तो न
शोकमाह ॥ ९५॥ सच्चिदानन्दरूपोऽहमात्मानमिति भावयेत् ॥ ततः समाचरेद्देहकृत्यं देवार्चनं तथा ॥ ९६॥ तद्विधानं प्रवक्ष्यामि सदाचारस्य
लक्षणम् ॥ ९७॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने तृतीयपादे पञ्चपष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६५॥ सनत्कुमार उवाच ॥ ततः श्वासानुसारेण
दत्त्वा पादं महीतले ॥ समुद्रमेखले देवि पर्वतस्तनमंडले ॥ १॥ विष्णुपति नमस्तुभ्यं पादस्पर्शं क्षमस्व मे ॥ इति भूमिं तु संप्राप्य विहरेच्च
यथाविधि ॥ २॥ रक्षकोणे ततो ग्रामाहूत्वा मंत्रमुदीरयेत् ॥ गच्छतु ऋषयो देवाः पिशाचा ये च गुह्यकाः ॥ ३॥ पितृभूतगणाः सर्वे करिष्ये
मलमोचनम् ॥ इति तालत्रयं दत्त्वा शिरः प्रावृत्य वाससा ॥ ४॥ दक्षिणाभिमुखं राज्ञौ दिवा स्थित्वा ह्रुदङ्मुखः ॥ मलं विसृज्य शौचं तु दृढाङ्घ्रिः
समुपाचरेत् ॥ ५॥ एका लिंगे गुदे तिष्ठो दश वामकरे मृदः ॥ करयोः सप्त वै दद्याच्चित्रिवारं च पादयोः ॥ ६॥ एवं शौचं विधायार्थं गङ्गुपान्द्राद
शेव तु ॥ कृत्वा वनस्पतिं चाथ प्रार्थयेन्मनुनामुना ॥ ७॥ आयुर्बलं यशो वर्चः प्रजाः प्रभुवर्षानि चा॥ श्रियं प्रज्ञां च मेधां च त्वं नो देहि वनस्पते
॥ ८॥ संप्राप्यैवं दंतकाष्ठं द्वादशांगुलसंमितम् ॥ ग्रहीत्वा काममेत्रेण कुर्यान्मन्त्री समाहितः ॥ ९॥ कामदेवपदं छेत्तं तथा सर्वजनप्रियम् ॥ हृदंतः
कामबीजादयं दन्ताश्चानेन शोधयेत् ॥ १०॥ जिह्वोष्ठयो वाग्भवेन मूलेन क्षालयेन्मुखम् ॥ देवागारं ततो गत्वा निर्माल्यमपसार्य च ॥ ११॥
परिधायार्बरं शुद्धं मंगलारार्तिकं चरेत् ॥ अक्षेण पात्रं संप्रोक्ष्य मूलेन ज्वालयेच्च तम् ॥ १२॥ संपूज्य पात्रमादायोत्पाय घटां च वादयेत् ॥
सुगोघृतप्रदीपेन भ्रामितेन संमततः ॥ १३॥ वाद्यैर्गीतेर्मनोज्ञैश्च देवत्यारार्तिकं भवेत् ॥ इति नीराजनं कृत्वा प्रार्थयित्वा निजेश्वरम् ॥ १४॥
स्नातुं यथास्निग्धादौ कीर्तयेन्देवतागुणान् ॥ गत्वा तीर्थं नमस्कृत्य स्नानीयं च निधाय वै ॥ १५॥ मूलाभिर्मंत्रितमृदमादाय कटिदेशतः ॥ विलिप्य
पादपर्यंतं क्षालयेत्तीर्थवारिणा ॥ १६॥ ततश्च पञ्चभिः पादौ प्रक्षाल्यान्तर्जले पुनः ॥ प्रविश्य नाभिगात्रे तु मुदं वामकरस्य च ॥ १७॥
मण्डिबन्धे हस्ततले तदग्रे च तथा पुनः ॥ कृत्वांगुल्या गांगमृदमादायस्त्रेण तत्पुनः ॥ १८॥ निजोपरि च मंत्रज्ञो भ्रामयित्वा त्यजेत्सुवी ॥ तल्लयां

च षडंगेषु तन्मंत्रैः प्रविलेपयेत् ॥ १९ ॥ निमज्ज्य शालयेत्सम्यग् मलक्षानभितीरितम् ॥ विभाव्येष्टमयं सर्वमांतरं स्नानमाचरेत् ॥ २० ॥ अंतता
 दित्यंस्कारां निजभूषणयुधैर्युतम् ॥ मंत्रमूर्तिं प्रभुं स्मृत्वा तत्पादोदकसंभवाम् ॥ २१ ॥ धारां च ब्रह्मरंध्रेण प्रविशतीं निजां तनुम् ॥ तया संशालये
 त्सर्वमंतर्दहंतं मलम् ॥ २२ ॥ तत्क्षणाद्विराज मंत्री जायते स्फटिकोपमः ॥ ततः श्रौतोक्तविधिना स्नात्वा मन्त्री समाहितः ॥ २३ ॥ मंत्रमूलं
 ततः कुर्यात्तद्विधानमथोच्यते ॥ देशकालौ च संकीर्त्य प्राणायामषडंगकैः ॥ २४ ॥ कृत्वाकर्मंडलातीर्थान्याह्वयेन्मुष्टिमुद्रया ॥ ब्रह्माण्डोदरतीयानि
 करैः स्पृष्टानि ते स्वेः ॥ २५ ॥ तेन सत्येन मे देव देहि तीर्थं दिवाकर ॥ २६ ॥ गंगे च यमुने चैव गोदावरी सास्वति ॥ नर्मदे सिंधुकावेरि जलेऽस्मिन्
 न्मंनिधिं कुरु ॥ २७ ॥ इत्यावाह्य जले तानि सुधाबीजेन योजयेत् ॥ गोमुद्रयामृतीकृत्य कवचेनावुंठय च ॥ २८ ॥ संख्याद्वेण तत्पश्चाच्चक्रमुद्रां
 प्रदर्शयेत् ॥ वह्नयैकैमुंडलानि तत्र साचतयेद्बुधः ॥ २९ ॥ मंत्रयेदर्कमन्त्रेण सुधाबीजेन तज्जलम् ॥ घृलेन चैकादशधा तत्र संमंज्य भावयेत् ॥ ३० ॥
 पूजायंत्रं च तन्मध्ये स्वांतादावाह्य देवताम् ॥ स्नापयित्वाचयेत्तां च मानसैरुपचारकैः ॥ ३१ ॥ सिंहासनस्थां तां नत्वा तज्जलं प्रणमेत्सुधीः ॥
 आधारः सर्वभूतानां विष्णोरतुलतेजसः ॥ ३२ ॥ तद्वृषाश्च ततो जाता आपस्ताः प्रणाम्यहम् ॥ इति नत्वा समारुन्ध्य सतीच्छिद्राणि साधकः ॥
 ॥ ३३ ॥ निमज्ज्य सलिले तस्मिन्मूलं देवाकृतिं स्मरेत् ॥ निमज्जयेन्मज्ज्य त्रिधैवं सिंचेतं कुंभमुद्रया ॥ ३४ ॥ त्रिमूलेन चतुर्मंत्रैर्भिषिचैर्ब्रिजो
 तनुम् ॥ चत्वारो मनवस्तेऽत्र कथ्यन्ते तांत्रिका मुनेः ॥ ३५ ॥ सिंशुक्षोर्निखिलं विश्वं बुधुः शुक्रं प्रजापतेः ॥ मातरः सर्वभूतानामापो देव्यः पुनंतु माध्व ॥
 ॥ ३६ ॥ अलक्ष्मीर्मलह्वा या सर्वभूतेषु संस्थिता ॥ क्षालयति च तां स्पृश्यादपो देव्यः पुनंतु माम् ॥ ३७ ॥ यन्मे केशेषु दौर्भाग्यं सीमन्ते पन्
 मूर्द्धनि ॥ ललाटे कर्णयोरक्ष्णोरपस्तद्वन्तु वो नमः ॥ ३८ ॥ आयुरारोग्यमैश्वर्यमपि क्षयं शुभम् ॥ सन्तोषः क्षांतिरास्तिक्यं विद्या भवतु वो नमः ॥
 ॥ ३९ ॥ विप्रपादोदकं पीत्वा शालग्रामशिलाजलम् ॥ पिबेद्विहृदं नो कुर्यादेषां तु नियतो विधिः ॥ ४० ॥ पृथिव्यां यानि तीर्थानि दक्षांशौ तांति
 भूभुरोऽस्वेषदेवं समुद्रस्य मन्त्री मातृदमण्डले ॥ ४१ ॥ ततस्तीरं समागत्य वस्त्रं संशाल्य यत्नतः ॥ वाससी परिधायाथ कुर्यात्सन्ध्यादिकं सुधीः ॥
 ॥ ४२ ॥ रोगाद्यशक्तो मनुजः कुर्यात्तत्रावमर्षणम् ॥ अथवा भस्मना स्नातो रजोभिश्चैव वाऽक्षमः ॥ ४३ ॥ अथ सन्ध्यादिकं कुर्यात् स्थित्वा
 चैवासने शुभे ॥ केशवेन तथा नारायणेन माधवेन च ॥ ४४ ॥ संप्राश्य तोयं गोविंदविष्णुभ्यां शालयेत्करौ ॥ मधुसूदनत्रिविक्रमाभ्यामोष्ठौ
 च मार्जयेत् ॥ ४५ ॥ वामनश्रीधराभ्यां च सुखं हस्तौ स्पृशेत्ततः ॥ हृषीकेशपद्मनाभाभ्यां स्पृशेच्चरणौ ततः ॥ ४६ ॥ दामोदरे

मूर्धनं मुखं संकर्षणेन च ॥ वासुदेवेन प्रभुमेन स्पृशेन्नसिके ततः ॥ ४७ ॥ अनिरुद्रपुरुषोत्तमम् ॥ स्पृशेत्ततः ॥ अयोश्जनिर्साहस्यो
 श्रवणे संस्पृशेत्तथा ॥ ४८ ॥ नाभिं स्पृशेदप्युतेन जनार्दनेन वक्षसि ॥ हरिणा विष्णुनासी च वैष्णवाचारान त्विदम् ॥ ४९ ॥ प्रणवाद्यैरेत
 मीतैः केशवादिक्रानामभिः ॥ मुखे नसोः प्रदेशिन्याऽनामया नेत्रकण्ठयोः ॥ ५० ॥ कनिष्ठया नाभिदेः ॥ सर्वश्रेष्ठपुण्योजनम् ॥ आत्मविद्याशिवैस्तत्सर्वैः
 स्वाहृतैः शवमीरितिम् ॥ ५१ ॥ दीर्घत्रयैर्दुयुभ्यामपूर्वकैश्च पिबेज्जलम् ॥ आत्मविद्याशिवैरेव शैवं स्वाहावसानिकैः ॥ ५२ ॥ वागलज्जाश्री
 मुखैः प्रोक्तं शाक्तं स्वाहावसानिकैः ॥ वागलज्जाश्रीमुखैः प्रोक्तं द्विजचमनमर्थदम् ॥ ५३ ॥ तिलकं च ततः कुर्याद्राले सुष्ठु गदाकृति ॥ नन्दक
 हृदये शंसचक्रे चैव भुजद्वये ॥ ५४ ॥ शार्ङ्गबाणं मस्तके च विन्यसेत्कमलः सुधीः ॥ कर्णमूले पार्श्वयोश्च पृष्ठे नामौ ककुब्जगि ॥ ५५ ॥ एवं तु
 वैष्णवः कुर्यान्मुद्रिस्तीर्थोद्भवदिभिः ॥ अग्निहोत्रोद्भवं भस्म गृहीत्वा त्र्यंबकेन तु ॥ ५६ ॥ किंवाग्निगिति मेत्रणाभिमन्त्र्य पञ्चलन्वकैः ॥ क्रमस्त
 त्पुरुषाघोरसद्योजातादिनामभिः ॥ ५७ ॥ पञ्च कुर्याच्चिपुंदाणि भालसोदरहस्तु च ॥ शैवः शाक्तस्त्रिकोणाय नारीवद्वा समाचरेत् ॥ ५८ ॥ दृत्वा तु
 वेदिकीं संध्यां तांत्रिकीं च समाचरेत् ॥ आचम्य विधिवन्मन्त्री तीर्थान्यावाह्यं पूर्ववत् ॥ ५९ ॥ ततस्त्रिवारं दर्भेण भूमौ तोयं विनिक्षिपेत् ॥ सप्तधा
 तज्जलेनाथं मूर्धानमभिषेचयेत् ॥ ६० ॥ ततश्च प्राणनायक्यं कृत्वा न्यासं षडंगकम् ॥ आदाय वामहस्तेऽबु दक्षेणाच्छाद्य पाणिना ॥ ६१ ॥
 विषद्वयव्यग्नितोयः सार्वभौजैः संमन्त्र्य मंत्रवित् ॥ मूलेन तस्मात् श्रोतद्विर्बिन्दुभिस्तत्त्वमुद्रया ॥ ६२ ॥ स्वशिरः सप्तधा प्रोक्ष्यावशिष्टं तत्पुनर्जलम् ॥
 कृत्वा तदक्षं मन्त्री नासिकांतिक्रमानयेत् ॥ ६३ ॥ जलं तेजोमयं तत्वाकृष्यांतश्चोदया पुनः ॥ प्रक्षाल्यान्गं तं तेन कल्मषं तज्जलं पुनः ॥ ६४ ॥
 कृष्णवर्णं पिगल्या रेचयेत्स्वाग्रतस्तथा ॥ क्षिपेदक्षेत्रे तत्पश्चात्कल्पिते कुलिशोपले ॥ ६५ ॥ एतद्धि सर्वपापघ्नं श्रोतं चैवावमर्षणम् ॥ ततश्च
 हस्तौ प्रक्षाल्य प्राग्वदाचम्य मंत्रवित् ॥ ६६ ॥ समुत्थाय च मंत्रज्ञस्ताम्रपात्रे सुमादिकम् ॥ प्रक्षिप्याद्यं प्रदद्याद्दे मूलतैर्मन्त्रमुद्भवात् ॥ ६७ ॥ रवि
 मंडलमन्त्राय देवायार्घ्यं प्रकल्पयेत् ॥ दत्तार्घ्यं त्रिनेत्राय देवं रविगतं स्मरेत् ॥ ६८ ॥ स्वकल्पोक्तां च गायत्रीं जपेदक्षोत्तरं शतम् ॥ अष्टां
 विंशतिवारं वा गुह्येतिमनुनाययेत् ॥ ६९ ॥ उद्यदादित्यसंकाशां पुस्तकाक्षकं बुजाम् ॥ कृष्णजानिंबां ब्राह्मीं ध्यायेत्तार्काकितेऽम्बरे ॥ ७० ॥ मध्याह्न
 वरदां देवीं पार्वतीं संस्मरेत्पयाम् ॥ शुक्लांबां वृषारूढां त्रिनेत्रां रविर्बिंबााम् ॥ ७१ ॥ वरं पारां च शूलं च दधानां नृकोटिकाय ॥ सायाह्ने रत्नभूषाढ्यां
 पीतकौशेयवाससाम् ॥ ७२ ॥ श्यामरंगां चतुर्हस्तां शंखचक्रलसत्क्रयाम् ॥ गदापद्मधरां देवीं सूर्यासनकृताश्रयाम् ॥ ७३ ॥ ततो देवान्पूर्वांश्चैव

पितृंश्चापि विधानवित् ॥ तर्पयित्वा स्वपदेवं तर्पयेत्कल्पमार्गतः ॥ ७४ ॥ गुरुपंक्तिं च संतप्य सांगं सावरणं तथा ॥ सायुधं वैनतेयं संतर्प
 यामीति तर्पयेत् ॥ ७५ ॥ नारदं पर्वतं जिष्णुं निशठोद्वदरुकात् ॥ विष्वक्सेनं च शैलेयं वैष्णवः परितर्पयेत् ॥ ७६ ॥ एवं संतर्प्य विप्रेन्द्र दत्तार्घ्यं च विव
 स्वते ॥ पूजागारं समागत्य प्रक्षाल्याग्नीं उपस्पृशेत् ॥ ७७ ॥ अग्निहोत्रस्थितानग्नीन् हुत्वापस्थाय यत्नतः ॥ जास्थलं समागत्य द्वारपूजां समाचरेत् ॥ ७८ ॥
 गणेशं चोर्ध्वशाखायां महालक्ष्मीं च दक्षिणे ॥ सरस्वतीं वामभागे दक्षे विघ्नेश्वरं पुनः ॥ ७९ ॥ क्षेत्रपालं तथा वामे दक्षे गंगां प्रपूजयेत् ॥ वामे च यमुनां दक्षे
 धातारं वामतस्तथा ॥ ८० ॥ विधातारं शंखपद्मनिधीं च वामदक्षयो ॥ द्वारपालंस्ततोऽभ्यर्चयेत्तत्कल्पोदितन्युधीः ॥ ८१ ॥ नदः सुर्मदश्चडंश्च प्रचडः प्रचलो
 बलः ॥ भद्रः सुभद्रश्चेत्याद्या वैष्णवा द्वारपालकाः ॥ ८२ ॥ नदी भृगी रिदी स्कंदो गणेशोमामहेश्वराः ॥ वृषभश्च महाकालः शैवा वै द्वारपालकाः ॥ ८३ ॥
 ब्राह्मयाद्या मातरोऽष्टौ तु शक्तयो द्वाः स्थिताः स्वयम् ॥ सेंदुः स्वनामाघर्णाद्या डेनमोता इमे स्मृताः ॥ ८४ ॥ ततः स्थित्वासने धीमानाचम्य प्रक्षतः
 शुचिः ॥ दिव्यांतरिक्षमौमांश्च विद्मनुत्सार्य यत्नतः ॥ ८५ ॥ केशवाद्यां मातृकां तु न्यसेद्वैष्णवसत्तमः ॥ केशवः कीर्तिसंयुक्तः कांत्या नारायणस्तथा ॥
 ॥ ८६ ॥ माधवस्तुष्टिसहितो गोविंदः पुष्टिसंयुतः ॥ विष्णुस्तु धृतिसंयुक्तः शांतिपुङ्गवधुसुदनः ॥ ८७ ॥ त्रिविक्रमः क्रियायुक्तो वामनो दयितः ॥
 श्रीधरो मेधया युक्तो हर्षीकेशश्च हर्षया ॥ ८८ ॥ पद्मनाभयुता श्रद्धा लब्धा दामोदराश्रिता ॥ वासुदेवश्च लक्ष्मीयुक् संकर्षणसरस्वती ॥ ८९ ॥
 प्रद्युम्नः प्रीतिसंयुक्तोऽनिरुद्धो रतिसंयुतः ॥ चक्री जयायुतः पञ्चाङ्गदी दुर्गासमन्वितः ॥ ९० ॥ शार्ङ्गो तु प्रमया युक्तः खड्गी युक्तस्तु सत्यदा ॥
 शंखी चंडासमायुक्तो हली वाणीसमायुतः ॥ ९१ ॥ सुसली च विलासिन्या शूली विजययान्वितः ॥ पाशीं विजया युक्तो कुशी विश्वस्य
 न्वितः ॥ ९२ ॥ मुकुंदो विनतायुक्तो नंदजश्च कुन्दया ॥ नंदी स्मृत्या समायुक्तो नरो वृद्धया समन्वितः ॥ ९३ ॥ समृद्धियुद्धनाकजिच्छुद्धियुक्च हरिः
 स्मृतः ॥ कृष्णो बुद्ध्या युतः सत्यो भुक्त्या मुत्तयाथ सात्वतः ॥ ९४ ॥ सौरिक्षेमे सूरमे उमायुक्तो जनार्दनः ॥ भूषः छेदिनीयुक्तो विजय
 मूर्तिश्च छिन्नया ॥ ९५ ॥ वैकुण्ठो वसुधायुक्तो वसुदः पुरुषोत्तमः ॥ बली तु परया युक्तो बलवज्रपरायणे ॥ ९६ ॥ बालसूरमे वृषभस्तु सध्याङ्ग
 प्रज्ञया वृषः ॥ हंसः प्रभासमायुक्तो वगहो निशया युतः ॥ ९७ ॥ विमलो धारया युक्तो नृसिंहो विद्युता युतः ॥ केशवादिमातृकाया मुनि
 यणो मतः ॥ ९८ ॥ अमृतताद्या च गायत्री छंदो विष्णुश्च देवता ॥ चक्राद्यायुधसंयुक्तं कुंभादर्शधरं हरिम् ॥ ९९ ॥ लक्ष्मीयुतं विद्युदग्गं दक्षु
 धायुतं भजेत् ॥ एवं ध्यात्वा न्यसेच्छक्तिं श्रीकामपुटिताक्षरम् ॥ १०० ॥ वदेत्तद्विष्णुशक्तिभ्यां हृदयं प्रणवादिकम् ॥ त्वमसृङ्मांसमेदोऽस्थिम

जालुकाण्यसूचयेत् ॥ १०१ ॥ प्राणं क्रोधं तथा मभ्यामन्तान्यादिदशस्वपि ॥ एकं मौली मुखे चैकं द्विकं नेत्रे द्विकं भुजौ ॥ १०२ ॥ नसोद्वेगं
 क्रोले च द्वयं द्वे द्विरदृच्छदे ॥ एकं तु रसनामूले श्रीवायामेकमेव च ॥ १०३ ॥ शकर्वं दक्षिणे बाहौ चर्वणं वामबाहुके ॥ दतवर्णं पादयोस्तु पणौ कुक्षि
 द्वये न्यसेत् ॥ १०४ ॥ पृष्ठवंशं वमित्युक्तं नाभौ भे हृदये तु मस्य ॥ यादिसतापि धातुस्था हं प्राणे लं तथाभनि ॥ १०५ ॥ क्रोधे क्रमतो न्यस्य विष्णु
 पूजाक्षमो भवेत् ॥ पूर्णोदर्या तु श्रीकण्ठो ह्रन्ततो विजगन्वित ॥ १०६ ॥ मुखेशः शाल्मलीयुक्तो लोलक्षीयुवित्रमृतकः ॥ महेन्द्रो वतुलक्ष्याघरी
 वै दीर्घघोणया ॥ १०७ ॥ दीर्घमुख्या भारभूतिस्तिथीशो गोमुखीयुतः ॥ स्थावरेशो दीर्घजिह्वायुधरः कुडोदरीयुतः ॥ १०८ ॥ उद्धतेभ्या तु द्विदीशो
 भौतिको विकृतास्यया ॥ सबो ज्वालमुखीयुक्तो ल्कामुख्यानुग्रहो युतः ॥ १०९ ॥ अक्षर आस्यया युक्तो महासेनो विद्वया युतः ॥ क्रोधीशश्च
 महाकाल्या चंडेशेन सरस्वती ॥ ११० ॥ पञ्चातकः सिद्धगौर्या युक्तश्चाथ शिरोत्तमः ॥ त्रैलोक्यविद्यया युक्तो मन्त्रशक्त्यैकरुद्रकः ॥ १११ ॥ क्रुर्मेशः
 कमठीयुक्तो भूतमात्रैकनेत्रकः ॥ लम्बोदर्या चतुर्वक्त्रो ह्रजेशो द्वाविणीयुतः ॥ ११२ ॥ सर्वेशो नागरियुतः सोमेशः खंचरियुतः ॥ नर्यादया लंगलीशो
 दारुक्शेन रूपिणी ॥ ११३ ॥ वारुण्या त्वर्दनरीशो उमाकान्तो मुनीश्वरः ॥ काकोदर्या तथाषाढी धृतनासंयुतो मतः ॥ ११४ ॥ दंडीशो भद्रका
 लीयुगत्रीशो योगिनीयुतः ॥ मीनेशः शंखिनीयुक्तो मेघेशस्तजनीयुतः ॥ ११५ ॥ लोहितः कालरात्र्या च शिखीशः कुजनीयुतः ॥ ११६ ॥ कर्पदीन्या
 द्विरदंशश्च वज्रया ॥ ११६ ॥ महाबलो जयायुक्तो बलीशः सुमुखेश्वरी ॥ भुजंगो रेवीयुतः ॥ ११७ ॥ स्वर्द्धारो वारणीयुक्तो
 बकेशो वायवीयुतः ॥ श्वेतोरस्को विदारण्या भृगुः सहजया युतः ॥ ११८ ॥ लकुलीशश्च लक्ष्मीयुक्तः शिवेशो व्यापिनीयुतः ॥ रावंतैके महामाया
 प्रोक्ता श्रीकण्ठमातृका ॥ ११९ ॥ यत्र स्वीशपदं नोक्तं तत्र सर्वत्र योजयेत् ॥ मुनिस्स्यादक्षिणामूर्तिगयत्रीछन्द ईरितम् ॥ १२० ॥ दंत्या चाद्वनरीशो
 विनियोगोऽखिलाप्तये ॥ हलो बीजानि चोक्तानि स्वराः शक्तय ईरिताः ॥ १२१ ॥ कुर्याद्गुह्यस्थाकाशेन षड्दीर्घाद्वेचं चार्णकुम्भ ॥ बंधूकस्वर्णव
 र्णांगं वराहकुशपाशिनम् ॥ १२२ ॥ अर्द्धदुरोत्तरं त्र्यक्षं देवं वंद्यं विचिन्तयेत् ॥ ध्यात्वं शिवशक्तींश्च चतुर्थी हृदयांतिमे ॥ १२३ ॥ सौबीजमातृका
 पूर्वं विन्यसेन्मातृका स्थले ॥ विघ्नेशश्च द्विया युक्तो विघ्नराजः त्रिया युतः ॥ १२४ ॥ विनायकस्तथा पुष्टया शान्तिमुक्तः शिवोत्तमः ॥
 विघ्नकृत्स्वस्तिसंयुक्तो विघ्नहर्ता सरस्वती ॥ १२५ ॥ स्वाहा गणनाथश्च एकदंतः सुमेधया ॥ कांत्या युक्तो द्विदंतस्तु कामिन्या गुजवक्त्रकः ॥ १२६ ॥
 निरंजनो मोहिनीयुक्कपर्दी तुनटीयुतः ॥ दीर्घजिह्वः पार्वतीयुज्जालिन्या शंकुकर्णकः ॥ १२७ ॥ वृषध्वजो नन्दया च सुरेश्या गणनायकः ॥ गजेन्द्रः कामरू

पिण्या शूर्पकर्णस्तथोमया ॥ १२८ ॥ विरोचनस्तेजोवत्या सत्या लम्बोदरेण च ॥ महानदश्च विभ्रेष्या चतुर्मूर्तिस्वरूपिणी ॥ १२९ ॥ सदाशिव कामदद्या ह्या
 मोदो मदजिह्वया ॥ दुमुखो भूतिसयुक्तः सुमुखो भौतिकियुत ॥ १३० ॥ प्रमोद सितया युक्त एकपादो रमायुत ॥ द्विजिह्वो महिषीयुक्तो जम्बिया शून्याम
 कः ॥ १३१ ॥ वीरो विकर्णया युक्तः षण्मुखो भृकुटीयुतः ॥ १३२ ॥ वन्दो लज्जया वामदेवेशो दीर्घघोणया ॥ १३३ ॥ धनुर्द्वयो वज्रतुडो द्विगडो व्याभिनी
 युतः ॥ सेनानी रात्रिसयुक्तः कामाधो ग्रामणीयुतः ॥ १३४ ॥ मत्त शशिप्रभायुक्तो विमत्तो लोलनेत्रया ॥ मत्तवाहश्च लज्जया जटी दीप्तिरसन्निवितः ॥
 १३५ ॥ सुभगया युक्तः सङ्गी दुर्भगया युतः ॥ वरेण्यश्च शिवायुक्तो भगया वृषकेतनः ॥ १३६ ॥ भक्षयप्रियो भगिन्या च गणेशो भगिनीयुतः ॥
 मेघनादः सुभगया व्यापी स्यात्कालरात्रियुक्तः ॥ १३७ ॥ गणेश्वरः कालिकया प्रोक्ता विघ्नेशमातृका ॥ गणेशमातृकायारतु गणो भुनिभिरिति
 १३८ ॥ त्रिवृद्वायत्रिका छन्दो देव शक्तिगणेश्वरः ॥ षड्दीर्घाब्देन बीजेन कृत्वांगानि ततः स्मरेत् ॥ १३९ ॥ पांशुकुशाभयवानन्दघानं कृजहस्तया ॥
 पत्न्या छिष्ट रक्ततनुं त्रिनेत्रं गणपे भवेत् ॥ १४० ॥ एव ध्यात्वा न्यसेत्स्वीयबीजपूर्वाक्षरान्वितम् ॥ निवृत्तिश्च प्रतिष्ठा च विद्या शान्तिस्तथेष्टिका
 ॥ १४१ ॥ दीपिका रेचिका चापि मोचिका च पराभिधा ॥ सुक्ष्मासुक्ष्मा मृता ज्ञानामृता चाप्यायिनी तथा ॥ १४२ ॥ व्यापिनी ध्योमरूपा चानता
 सृष्टिः समृद्धिका ॥ स्मृतिर्मेधा ततः कांतिर्लक्ष्मीर्दृष्टिः स्थिरा स्थितिः ॥ १४३ ॥ सिद्धिर्जरा पालिनी च क्षातिरीश्वरिका रतिः ॥ कामिका वरदा
 वाय हविनी प्रीतिसयुता ॥ १४४ ॥ दीर्घा तीक्ष्णा तथा रौद्रा प्रोक्ता निद्रा च तंद्रिका ॥ क्षुधा च क्रोधिनी पश्चात्क्रियाकर्त्री सप्तयुक्ता ॥ १४५ ॥
 पीता श्वेतरुणा पश्चादसितानंतया युता ॥ उक्ता कलामातृकैव तत्तद्रक्तः समाचरेत् ॥ १४६ ॥ कलायुद्धमातृकायास्तु मुनिः प्रोक्तः प्रजापतिः ॥
 गायत्रीछन्द आख्यातं देवता शारदाभिधा ॥ १४७ ॥ ह्रस्वदीर्घांतरस्थैश्च तारैः कुर्यात्पदंगकम् ॥ गङ्गाचक्रगुणेणांश्च दधती च विलोचनाम् ॥ १४८ ॥
 पञ्चवक्त्रां भारती तां मुक्ताभूषां भजेत्सुधीः ॥ ध्यात्वैव तारपूर्वां तां न्यसेन्दन्तकलान्विताम् ॥ १४९ ॥ ततश्च मूलमन्त्रस्य षडंगानि समाचरेत् ॥
 हृदयादिचतुर्थ्यति जातीः संयोज्य विन्यसेत् ॥ १५० ॥ नमः स्वाहा वषट् हुं वौषट् फट् जातय ईरिताः ॥ ततो ध्यात्वा षेदेव तं भूषाधुधसमादितम् ॥
 ॥ १५१ ॥ न्यस्यांगण्डू तन्मूर्तौ ततः पूजनमारभेत् ॥ १५२ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बुहदुपाख्याने तृतीयपादे सध्यादिनिरूपण नाम षट्षष्टि
 तमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥ सनत्कुमार उवाच ॥ अथ वक्ष्ये देवपूजां साधकामीष्टसिद्धिदाम् ॥ त्रिकोण चतुरस्र वा वामभागे प्रकल्प्य च ॥ १ ॥ समूज्या
 स्त्रेण सक्षाल्य हृदाधारं निधाय च ॥ तत्राभिमण्डलं चैव पात्रं सक्षाल्य चाक्षत ॥ २ ॥ आधारे नमस स्थाप्य तत्र चैव विमण्डलम् ॥ विलोममातृका

मूलमुक्तरूपयेज्जलैः ॥ ३ ॥ तत्रैतदुपलं प्रार्थ्य तीर्थान्यावाह्य पूर्ववत् ॥ गोमुद्रयामृतीकृत्य कवचेनावुठयेत् ॥ ४ ॥ संक्षाल्याह्णेण प्रणवं तदुप
र्यष्टया जपेत् ॥ सामान्यार्घमिदं प्रोक्तं सर्वसिद्धिहरं नृणाम् ॥ ५ ॥ तबलं किंचिदुद्धृत्य प्रोक्षिण्या साधकोत्तमः ॥ आत्मानं यागवस्तूनि तेन
संप्रोक्षयेत्पृथक् ॥ ६ ॥ आत्मवामाग्रतः कुर्यात्पट्टाङ्गांतस्त्रिकोणकम् ॥ चतुराश्रेण संवेष्ट्य संक्षाल्यार्घोदकेन च ॥ ७ ॥ ततस्तु साधकश्रेष्ठः
स्तम्भयेच्छंखमुद्रया ॥ आश्रयादिषु कोणेषु हृदाद्यंगचतुष्टयम् ॥ ८ ॥ नेत्रं मध्ये दक्षिु चास्त्रं त्रिकोणे पूजयेत्ततः ॥ मूलवद्वयेनाथा
धारशक्तिं तु मध्यगाग्रम् ॥ ९ ॥ एवं संपूज्य विधिवदस्त्रंक्षालितं हृदा ॥ प्रतिष्ठाप्य त्रिपदिकां पूजयेन्मनुनामुना ॥ १० ॥ अं वह्निमण्डला
येति ततो दशकलात्मने ॥ अमुकार्थ्येति पात्राति सनाहदयोंऽतिमे ॥ ११ ॥ चतुर्विंशतिवर्णोऽयमाधारस्यार्चने मनुः ॥ स्वयंक्षालितं
शंसं संस्थाप्याथ समर्चयेत् ॥ १२ ॥ तारः काममहास्ते तु ततो जलचराय च ॥ वर्मं पद् हृदयं पांचजन्याय हृदयं ऋतुः ॥ १३ ॥
तत्रार्कमण्डलायेति द्वादशांति कलात्मने ॥ अमुकार्थ्येति पात्राति नमोतर्ह्यक्षिर्वर्णवान् ॥ १४ ॥ सम्पूज्य तेन तत्राचैद्वादशार्ककलाः क्रमात् ॥ ततः
शुद्धजलैर्मूलं विलोममातृकां पठन् ॥ १५ ॥ शङ्खमापूरयेत्तास्मिन्पूजयेन्मनुनामुना ॥ १६ ॥ अमुका
र्यामृतायेति हन्मनुश्चार्यपूजने ॥ तत्र षोडशसंख्याका यजेच्छंद्रमसः कलाः ॥ १७ ॥ ततस्तु तीर्थान्यावाह्य गङ्गे चेत्यादिपूर्ववत् ॥ गोमुद्रयादृती
कृत्याच्छादयेन्मत्स्यमुद्रया ॥ १८ ॥ कवचेनावुठ्याथ रसेदक्षेण तत्पुनः ॥ चित्तयित्वेष्टदं च ततो मुद्राः प्रदर्शयेत् ॥ १९ ॥ शङ्खमौ
शलचक्राख्याः परमीकरणं ततः ॥ महासुद्रां योनिमुद्रां दर्शयेत्कमतः सुधीः ॥ २० ॥ गारुडी गालिनी चैव मुख्ये शुद्धे प्रकीर्तिते ॥ गन्धपुष्पादिभि
स्तत्र पूजयेद्वैतां स्मरन् ॥ २१ ॥ अष्टकृत्यो जपेन्मूलं प्रणवं चाष्टधा तथा ॥ शंखादक्षिणदिग्भागे प्रोक्षणीपात्रमादिशेत् ॥ २२ ॥ प्रोक्षण्यां
तज्जलं किंचित्कृतवान्मानं त्रिधा ततः ॥ आत्मतत्त्वात्मने हृच्च विधातत्त्वात्मने नमः ॥ २३ ॥ शिवतत्त्वात्मने हृच्च इत्येतैर्भुविद्विभिः प्रोक्षेत्तुष्पाक्ष
तैश्चापि मण्डलं विधिवत्सुधीः ॥ २४ ॥ अथवा मूलागत्रया पूजाद्रव्याणि प्रोक्षयेत् ॥ पाद्यार्घ्याचमनीयार्थं मधुपर्कार्थंभक्षुतम् ॥ २५ ॥ पात्राण्याधा
युक्तानि स्थापयेद्विधिना पुरः ॥ पावं श्यामाकट्वाब्जविष्णुक्रांतजलैः स्मृतम् ॥ २६ ॥ अर्घ्यं पुष्पाक्षतयैः कुशाग्रातिलसर्षपैः ॥ गंधदूपादलैः
प्रोक्तं ततश्चाचमनीयकम् ॥ २७ ॥ जातीफलं च कंकोलं लवं च जलान्वितम् ॥ क्षौद्राज्यदधिसंमिश्रं मधुपर्कसमीरितम् ॥ २८ ॥ एकस्मिन्नथवा
पात्रे पाद्यादीनि प्रकल्पयेत् ॥ शंकरार्चने शंखमयेनैव प्रशस्यते ॥ २९ ॥ श्वेताकृष्णाक्षणीपीताश्याभारकासितासिताः ॥ रक्तांबराभयकरा

ध्येयास्त्युः पीठशक्तयः ॥ ३० ॥ स्वर्णादिलिखिते यंत्रे शालग्रामे मणौ तथा ॥ विविधानां स्थापितायां वा प्रतिमार्थां प्रपूजयेत् ॥ ३१ ॥ अथ
 दिवितस्त्यतमाना स्वर्णादिधातुभिः ॥ निर्मिता शुभदा गेहे पूजनाय दिने दिने ॥ ३२ ॥ वक्रां दग्धां खडितां च भिन्नमुद्देशं पुनः ॥ स्पृष्टा दा-
 न्त्यजगद्वैश्व प्रतिमां नैव पूजयेत् ॥ ३३ ॥ बाणादिलिगे वाभ्यर्च्यत्सर्वलक्षणलक्षिते ॥ मूलेन मूर्तिं सकल्प्य ध्यात्वा देव यथोदितम् ॥ ३८ ॥
 आवाह्य पूजयेत्तस्यां परिवाराणैः सह ॥ शालग्रामे स्थापितायां नावाहनविजनेन ॥ ३५ ॥ पुष्पांजलि समादाय ध्यात्वा मन्त्रमुदरियेत् ॥ ३६ ॥
 आत्मसंस्थमजं शुद्धं स्वामह परमेश्वर ॥ अरण्यार्थिव इव्याशं मूर्तिवावाहयाम्यहम् ॥ ३७ ॥ तवेयं हि महाभूतिस्तस्यां त्वां सर्वग श्रमो ॥
 भक्तिबेहसमाकृष्ट दीपवत्स्थापयाम्यहम् ॥ ३८ ॥ सर्वार्थाभिगे देव सर्वबीजमय शुभम् ॥ रवात्सरथाय परं शुद्धमासनं कल्पया-
 म्यहम् ॥ ३९ ॥ अनन्या तव देशे श्रुतिशक्तिरिय प्रभो ॥ सान्निध्यं कुरु तस्यां रवं भक्तानुग्राहकाय ॥ ४० ॥ अज्ञानादुत मत्तत्त्वदैकल्या साध-
 नस्य च ॥ यद्यपूर्णं भवेत्कल्पं तथाप्यभिमुखो भव ॥ ४१ ॥ दशा पीयूषवर्षिण्या पूरयन्त्यज्ञविष्टरे ॥ मूर्तौ वा यज्ञसंपूर्त्यै स्थितो भव अ-
 श्वर ॥ ४२ ॥ अमक्तवाङ्मनश्च शुभ्रोत्रदूरायितद्वृते ॥ स्वतेजःपंजरेणाशु वेष्टितो भव सर्वतः ॥ ४३ ॥ यस्य दर्शनमिच्छति देवाः स्वाभीष्टसिद्धये ॥
 तस्मै ते परमेशाय स्वागतं स्वागतं च मे ॥ ४४ ॥ कृतार्थोऽनुगृहीतोऽस्मि सफल जीवितं मम ॥ आगतो देवदेवेशः सुखागतमिदं पुनः ॥ ४५ ॥ यद्वक्ति-
 लेगसपकोत्पत्प्रमानंदसंभवः ॥ तस्मै ते चरणाब्जाय पाव शुद्धाय कल्प्यते ॥ ४६ ॥ वेदानामपि वेदाय देवानां देवतात्मने ॥ आचांसं कल्प-
 यामीश शुद्धानां शुद्धिहेतवे ॥ ४७ ॥ तापत्रयहर दिव्यं परमानन्दलक्षणमात्तापत्रयविनिर्मुक्त्यै तवाच्यं कल्पयाम्यहम् ॥ ४८ ॥ सर्वकालव्यहीनाय पार-
 पूर्णसुखात्मने ॥ मधुपर्कमिदं देव कल्पयामि प्रसीद मे ॥ ४९ ॥ उच्छिद्योऽयं शुचिर्वापि यस्य स्मरणमात्रतः ॥ शुद्धिमाप्नोति तस्मै ते पुन-
 चमनीयकम् ॥ ५० ॥ बेहं गृहाण बेहेन लोकनाथ महाशया ॥ सर्वलोकेषु शुद्धात्मन्ददामि स्नेहमुत्तमम् ॥ ५१ ॥ परमानन्दबोधाव्धिनिमग्ननिजमृतये ॥
 सांगोपांगमिदं स्नानं कल्पयाम्यहमीश ते ॥ सहस्रं वा शतं वापि यथाशक्त्यादरेण च ॥ ५२ ॥ गन्धपुष्पादिकैरीश मनुना चाभिषिचयेत् ॥ ५३ ॥ मायाचि-
 त्रपटच्छन्ननिजशुद्धोऽस्तेजसे ॥ निरावरणविज्ञानं वासस्ते कल्पयाम्यहम् ॥ ५४ ॥ यमाश्रित्य महाभाया जगत्समोहिनीं सदा ॥ तस्मै ते परमेशाय
 कल्पयाम्युत्तरीयकम् ॥ ५५ ॥ रक्तशक्त्यर्कविघ्नेषु पीतिविष्णौ सित शिवोऽतैलादिदूषित जीर्णं सच्छिद्रं मलिनं त्यजेत् ॥ ५६ ॥ यस्य शक्तित्रयेणद सप्रोतम
 खिलं जगत् ॥ यज्ञसूत्राय तस्मै ते यज्ञसूत्रं प्रकल्पये ॥ ५७ ॥ स्वभावसुन्दरांगाय नानाशक्त्याश्रयाय ते ॥ भूषणानि विचित्राणि कल्पया-

म्यमराचितं ॥६८॥ परमानन्दसौरभ्यपरिपूर्णदिगन्तम् ॥ गृहाण फमं गंधं कृपया फमेश्वर ॥६९॥ तुरीयवनसंभृतं नानागुणमनोहरम् ॥ अमंदसौरभं
 पुष्पं गृह्यतामिदमुत्तमम् ॥ जपाक्षतार्कधत्तारविष्णौ नैवापेयिक्वचित् ॥६०॥ केतकीं कुटजं कुंदं बंधूकं केसरं जपाम् ॥ मालतीपुष्पकं चैव नार्पयेत्तु
 महेश्वरे ॥६१॥ मातुलिगं च तगरं रवौ नैवापेयिक्वचित् ॥ शक्तौ दूर्वाकर्मदारान् गणेशं तुलसीं त्यजेत् ॥६२॥ सरोजिनीदमनकौ तथा मरुतकः
 कुशः ॥ विष्णुक्रांता नागवल्ली दूर्वापाभार्गदाडिमौ ॥६३॥ धात्री मुनियुतानां च पदैर्देवाचर्चनं चरेत् ॥ कदली बदरी धात्री त्रितिथी बीजपूरकम् ॥
 ॥६४॥ आप्रदाडिमजंबीरजंबूवनसभ्ररुहाः ॥ एतेषां तु फलैः कुर्याद्देवतापूजनं बुधः ॥६५॥ शुष्कैस्तु नार्चयेद्देवं पत्रैः पुष्पैः फलैरपि ६६॥ धात्री
 खदिरबिल्वानां तमालस्य दलानि च ॥ छिन्नभिन्नान्यपि मुने न दूष्याणि जगुर्बुधाः ॥६७॥ पद्ममालकं तिष्ठच्छुद्धं चैव दिनत्रयम् ॥
 सर्वदा तुलसी शुद्धा बिल्वपत्राणि वै तथा ॥६८॥ पलाशकाशकुसुमेस्तमालतुलसीदलेः ॥ धात्रीदलेश्च दूर्वाभिनाचैर्जगदंबिकाभिः ॥६९॥ नार्पयेत्तु सुमं
 पत्रं फलं देवे ह्यथोमुखम् ॥ पुष्पपत्रादिकं विप्र यथोत्तमं तथापेयत् ॥७०॥ वनस्पतिसं दिल्यं गंधाढ्यं सुमनोहरम् ॥ आप्रयं देवदेवेश
 धूपं भक्त्या गृहाण मे ॥७१॥ सुप्रकाशं महादीपं सर्वदा तिमिराणहम् ॥ घृतवर्तिसमायुक्तं गृहाण मम सत्कृतम् ॥७२॥ अन्नं चतुर्विधं स्वादु रसैः षड्विः
 समन्वितम् ॥ भक्त्या गृहाण मे देव नैवेद्यं तुष्टिदंसदा ॥७३॥ नागवल्लीदलं श्रेष्ठं पूगखदिरचूर्णयुक् ॥ कर्पूदिमुगंधाढ्यं यद्दत्तं तद्गृहाण मे ॥७४॥ दद्यात्तुष्पा
 अलिं पश्चाच्छूर्यादारणार्चनम् ॥७५॥ यदाशाम्भिसुखो भूत्वा पूजनं तु समाचरेत् ॥ सैव प्राची तु विज्ञेया ततोऽन्या विदिशो दश ॥७६॥ क्लेशरेध्वत्रिकोणादि
 हृदयादीनि पूजयेत् ॥ नेत्रमध्ये दिक्षु चान्न अंगमंत्रैर्यथाक्रमम् ॥७७॥ शुक्लश्वेतसितश्यामकृष्णरक्ताचिषः क्रमात् ॥ वराभयकषा ध्वेयाः स्वस्वदिक्षु
 गशक्तयः ॥७८॥ अमुकावरणंति तु देवता इति संवेदेत् ॥ सालंकारस्ततः पश्चात्सांगाः सपरिचारिकाः ॥७९॥ सवाहनाः साधुधाश्च ततः सर्वौ
 पचारकैः ॥ संपूजितास्तर्पिताश्च वरदाः संत्विदं पठेत् ॥८०॥ मूलंति च समुच्चार्य देवतायै निवेदयेत् ॥ अभीष्टसिद्धिं मे देहि क्षरणागतवत्सल
 ॥८१॥ भक्त्या समर्पये तुभ्यममुकावरणार्चनम् ॥ इत्युच्चार्य क्षिपेत्पुष्पाञ्जलिं देवस्य मस्तके ॥८२॥ ततस्त्वभ्यर्च्यर्चनीयाः स्मृः कल्योक्ताश्च
 वृत्तीः क्रमात् ॥ साधुर्धास्तत इन्द्राद्यान्स्वस्वदिक्षु प्रपूजयेत् ॥८३॥ इन्द्रो वह्नियमो रक्षो वरुणः पवनो विधुः ॥ ईशानोऽथ विधिश्चैवमधस्तात्तान्न
 गमयिषः ॥८४॥ ऐरावतस्तथा मेघो महिषः प्रतस्तिमिर्गुणः ॥ वाजी बृषो हंसकुर्मौ वाहनानि विदुर्बुधाः ॥८५॥ वज्रं शक्तिं दंडखट्वा पाशां
 कुशगदा अपि ॥ त्रिशूलं पद्मचक्रं च क्रमादिद्रादिहेतयः ॥८६॥ समाप्यावरणां च तु देवतार्तिकं चरेत् ॥ संस्तवोयं परिक्षिप्यो

द्राहुर्नृत्यन् पतेन्क्षितौ ॥ ८७ ॥ दडवच्चाप्यथोत्थाय प्रार्थयित्वा निजेश्वरम् ॥ दक्षिणे स्थडिलं कृत्वा तत्र संस्कारमाचरेत् ॥ ८८ ॥ मूलेनेक्षणमङ्घ्रि
 प्रोक्षणं ताडन पुनः ॥ कुशेस्तद्वर्मणाभ्युक्ष्य पूज्य तत्र न्यसेद्वस्त्रम् ॥ ८९ ॥ प्रदाप्य तत्र जुहुयाद्व्यान्वा चैवेषु देवताम् ॥ महाव्याहतिभिर्भ्यस्तु
 समस्ताभिश्चतुष्टयम् ॥ ९० ॥ जुहुयात्सर्पिषा भक्तैस्तिलैर्वा पायसेन वा ॥ सघृतै साधकश्रेष्ठः पञ्चविंशतिसंख्यया ॥ ९१ ॥ पुनर्व्याहतिभि
 र्हुत्वा गंधाद्यैः पुनरर्चयेत् ॥ देवं संयोजयेन्मूर्तौ ततो वह्निं विसर्जयेत् ॥ ९२ ॥ भो भो वह्ने महाशक्ते सर्वकर्मप्रसाधक ॥ कर्मांतरेऽपि संप्राप्ते
 साम्निध्यं कुरु सादरम् ॥ ९३ ॥ विमृज्याग्निदेवतायै दद्यादाचमनीयकम् ॥ अवशिष्टेन हविषा गंधपुष्पाक्षतान्वितम् ॥ ९४ ॥ देवतापर्वदेभ्योऽपि पूर्वोक्तैः यो
 बलिं ददेत् ॥ ये रौद्रा रौद्रकर्मणो रौद्रस्थाननिवासिनः ॥ ९५ ॥ योगिन्यो ह्युग्ररूपाश्च गणानामधिपाश्च ये ॥ विज्जभूतास्तथा चान्ये दिग्विदिक्षु
 समाश्रिताः ॥ ९६ ॥ सर्वे ते प्रीतमनसः प्रतिगृह्णत्वमिं बलिम् ॥ इत्यष्टदिक्षु दत्त्वा च पुनर्भूतबलिं चरेत् ॥ ९७ ॥ पानीयममृतीकृत्य सुद्रव्या धेनुसङ्गया ॥
 देवतायाः करे दद्यात्पुनश्चाचमनीयकम् ॥ ९८ ॥ देवसुद्धास्य मूर्तस्थ पुनस्तत्रैव योजयेत् ॥ नैवेद्यं च ततो दद्यात्तत्तदुच्छिष्टभोजिने ॥ ९९ ॥ महे
 श्वरस्य चण्डेशो विष्वक्सेनस्तथा हरेः ॥ चण्डांस्तरेणैव क्रतुद्वयापि गणेशितुः ॥ शंकरश्छिष्टचण्डाली प्रोक्ता उच्छिष्टभोजिनः ॥ १०० ॥ ततो
 ऋष्यादिकं स्मृत्वा कृत्वा मूलषडङ्गकम् ॥ जप्त्वा मंत्रं यथाशक्ति देवतायै निवेदयेत् ॥ १०१ ॥ शुद्धातिशुद्धगोसा त्वं गृहाणास्मत्कृतं जपम् ॥
 सिद्धिर्भवतु मे देव त्वत्प्रसादात्त्वयि स्थिता ॥ १०२ ॥ ततः पराङ्मुखं चाद्यं कृत्वा पुण्यैः प्रपूजयेत् दोर्भ्यां पद्भ्यां च जातुभ्यासुरसा शिरसा
 दृशा ॥ मनसा वचसा चेति प्रणमोऽष्टांग ईरितः ॥ १० ॥ बाहुभ्यां च सजातुभ्यां शिरसा वचसापि वा ॥ पचांगकः प्रणामः स्यात्पूजायां प्रवरा
 बुभौ ॥ १०४ ॥ नत्वा च दडवन्मन्त्री ततः कुर्यात्प्रदक्षिणां ॥ विष्णुसोमार्कविज्जानां वेदार्धद्विद्विह्वयः ॥ १०५ ॥ ततः स्तोत्रादिकं मन्त्री प्रपठे
 द्रक्तपूर्वकम् ॥ इतः पूर्णं प्राणबुद्धिदेहधर्माधिकारतः ॥ १०६ ॥ जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्येतदवस्थासु मनसा वदेत् ॥ वाचा हस्ताभ्यां च पद्भ्या
 मुदरेण ततः परम् ॥ १०७ ॥ शिष्योऽपि यत्स्मृतं पश्चादुक्तं यद्वृतं ततः ॥ तत्सर्वं च ततो ब्रह्मार्पणं भवतु ठड्रयम् ॥ १०८ ॥ मां मदीयं च
 सकलं विष्णवे च समर्पये ॥ तारं तत्सदतो ब्रह्मार्पणमस्तु मनुर्मत ॥ १०९ ॥ प्रणवाद्योऽष्टवस्वर्णो ह्यनेनात्मानमर्पयेत् ॥ अज्ञानाद्वा
 प्रमादाद्वा वैकल्यात्साधनस्य च ॥ ११० ॥ यन्मन्थनमतिरिक्तं वा तत्सर्वं क्षन्तुमर्हसि ॥ द्रव्यहीनं क्रियाहीनं मन्त्रीनं मनान्यथा ॥ १११ ॥
 कृतं यत्तत्क्षमस्वैशं कृपया त्वं दयानिधे ॥ यन्मया क्रियते कर्म जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तिषु ॥ ११२ ॥ तत्सर्वं तावकी पूजा भूयाद्भूतै च मे प्रभो ॥ भूमौ

स्वलितपादानां भूमिरेवावलंबनम् ॥ ११३ ॥ त्वयि जातापराधानां त्वमेव शरणं प्रभो ॥ अन्यथा शरणं नास्ति त्वमेव शरणं मम ॥ ११४ ॥
तस्मात्कारुण्यभावेन क्षमस्व परमेश्वर ॥ अपराधसहस्राणि क्रियतेऽद्विंशं मया ॥ ११५ ॥ दासोऽयमिति मां मत्वा क्षमस्व जगतां पते ॥ आवाहनं
न ज्ञानमि न जानामि विसर्जनम् ॥ ११६ ॥ पूजां चैव न जानामि त्वं गतिः परमेश्वर ॥ संप्राप्यैवं ततो मंत्रा मूलानि श्लोकमुच्चरेत् ॥ ११७ ॥
गच्छ गच्छ परं स्थानं जगदीश जगन्मय ॥ यत्र ब्रह्मादयो देवा जानन्ति च सदाशिवः ॥ ११८ ॥ इति पुष्पांजलिं दत्वा ततः संहारमुद्रया निधाय
देवं सांगं च स्वीयहस्तसमीपे ॥ ११९ ॥ सुषुम्णावर्त्मना पुष्पमाभ्यासोद्भासयेद् बुधः ॥ शंखचक्रशिलालिंगविघ्नसूर्यद्वयं तथा ॥ १२० ॥ शक्तित्रयं
न चैकत्र पूजयेद्दुःस्वकारणम् ॥ अकालमृत्युहरणं सर्वव्याधिविनाशनम् ॥ १२१ ॥ सर्वपापक्षयकं विष्णुपादोदकं क्षुभम् ॥ १२२ ॥ तत्तद्भक्तैर्गृही-
तव्यं तत्रैवैधनिवेदितम् ॥ अग्राह्यं शिवनिर्मात्यं परं पुष्पं फलं जलम् ॥ १२३ ॥ शालग्रामशिलास्पर्शात्सर्वं याति पवित्रताम् ॥ पूजा पंचविधा
तत्र कथिता नारदाखिलैः ॥ १२४ ॥ आतुरी सौत्तिकी त्रासी साधना भाविनी तथा ॥ दौर्बोधी च क्रमादासां लक्षणानि शृणुष्व मे ॥ १२५ ॥
रोगादिभुक्तो न स्नायात्र जपेन च पूजयेत् ॥ विलोक्य पूजां देवस्य मूर्तिं वा सूर्यमंडलम् ॥ १२६ ॥ प्रणम्यथ स्मरन्मंत्रमप्येतदुसुमांजलियम् ॥
रोगे निवृत्ते स्नात्वाथ नत्वा संपूयेद्गुरुम् ॥ १२७ ॥ त्वत्प्रसादाब्जगन्नाथ जगत्पूज्य दयानिधे ॥ पूजाविच्छेददोषो मे मास्त्विति प्रार्थयेच्च तम् ॥
॥ १२८ ॥ द्विजानपि च संपूज्य यथाशक्त्या प्रतोष्य च ॥ तेभ्यश्चाशिषमादाय देवं प्राग्वत्ततोऽर्चयेत् ॥ १२९ ॥ आतुरी कथिता द्वेषा सौत्तिक्यथ
निगद्यते ॥ सूतकं द्विविधं प्रोक्तं जाताल्यं द्युतसंज्ञकम् ॥ १३० ॥ तत्र स्नात्वा मानसीं तु कृत्वा संध्यां समाहितः ॥ मनसैव यजेदेवं मनसैव जपे
न्मनुम् ॥ १३१ ॥ निवृत्ते सूतके प्राग्वत्संपूज्य च गुरुं द्विजान् ॥ तेभ्यश्चाशिषमादाय ततो नित्यक्रमं चरेत् ॥ १३२ ॥ एषा तु सौत्तिकी ग्रीष्मा
त्रासी चाथ निगद्यते ॥ दुष्टेभ्यश्चासमापन्नो यथालब्धोपचारकैः ॥ १३३ ॥ मानसैर्वा यजेदेवं त्रासी सा परीकीर्तिता ॥ पूजासाधनसदृशाय
सामर्थ्ये तु सर्वतः ॥ १३४ ॥ पुष्पैः पत्रैः फलैर्वापि मनसा वा यजेद्भुम् ॥ साधनाभाविनी द्वेषा दौर्बोधी शृणु नारद ॥ १३५ ॥ स्त्रियो दृढा
स्तथा बाला मूर्खस्तैस्तु यथाक्रमम् ॥ यथाज्ञानकृता सा तु दौर्बोधीति प्रकीर्तिता ॥ १३६ ॥ एवं यथाकर्तव्यं कृत्वा पुष्पांजलिं साधकः ॥
देवपूजाविहीनो यः स गच्छेन्नरकं ध्रुवम् ॥ १३७ ॥ वैश्वदेवादिकं कृत्वा भोजयेद्विजसत्तमान् ॥ देवे निवेदितं पश्चाद्भुजं स्वर्गणैः स्वयम् ॥ १३८ ॥
आचम्याननशुद्धिं च कृत्वा तिष्ठेत् क्रियलक्षणम् ॥ पुराणमितिहासं च शृणुयात्सर्वजनैः सह ॥ १३९ ॥ समर्थः सर्वकल्पेषु योऽनुकल्पं सभाचरेत् ॥

न सांगशयिक तस्य दुर्मतेर्जायते फलम् ॥ १४० ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्यानं तृतीयपादे देवपूजानिरूपण नाम सप्तषष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥ श्रीसनत्कुमार उवाच ॥ अथ वक्ष्ये गणेशस्य मन्त्रान्सर्वेष्वुपायकान् ॥ यान्समाराध्य विप्रेन्द्र साधको मुक्तिमुक्तिमान् ॥ १ ॥ अव्ययो विष्णुवनिता शशुब्धी मीनेकेतनः ॥ स्मृतिर्मासेदुमन्वाब्बा सा पुनश्चन्द्रशेखरा ॥ २ ॥ डेतो गणपरितोय सुजगो करोति च ॥ सर्वाते जनमुच्चार्य ततो मे वशमानय ॥ ३ ॥ वह्निः प्रियातो मन्त्रोऽयमष्टविशतिवर्णवान् ॥ गणकोऽस्य मुनिच्छदो गायत्री निबृदादिका ॥ ४ ॥ गणेशो देवता बीज षष्ठशक्तिस्तदादिका ॥ श्रीमन्महागणपतिप्रीतये विनियोगकः ॥ ५ ॥ ऋषि शिरमि वक्त्रे तु छन्दश्च हृदि देवताम् ॥ शुद्धो बीज पदोऽशक्तिं न्यसेत्साधकस्तप्तम् ॥ ६ ॥ षड्दीर्घाढ्येन बीजेन य च बीजादिना पुन ॥ षड्गानि न्यसेदस्य जातियुक्तानि मन्त्रवित् ॥ ७ ॥ शैवी षडगसुद्रात्र न्यस्तव्या हि षडगके ॥ गामाद्य चैव भूलोक नभ्यत पादयोर्न्यसेत् ॥ ८ ॥ गीमाद्य च भुवलोक कठाते नाभितो न्यसेत् ॥ स्वलोक चैव भूमाद्य कठादिमस्तकावपि ॥ ९ ॥ व्यापक मूलमन्त्रेण न्यासोऽय भुवनाभिध ॥ मूलमन्त्रसमुच्चार्य मातृकावर्णमीरेयत् ॥ १० ॥ तदेतदपि च मूल स्यान्नमोऽत्र मातृकास्थले ॥ क्षात विन्यस्य मूलेन व्यापक रचयेत्सुधीः ॥ ११ ॥ वर्णन्यासोऽयमाख्यातः पदन्यासस्तथोच्यते ॥ पञ्चत्रिवाणवह्नीदुर्वाक्षिनिगमै क्रमात् ॥ १२ ॥ विभक्तैर्मूलगायत्र्या हृदतैरष्टभिः पदैः ॥ भालदेशे मुखे कण्ठे हृदि नाभूरुजाडुषु ॥ १३ ॥ पादयोश्चैव विन्यस्य मूलेन व्यापक चरेत् ॥ वदेत्तत्पुरुषायति विद्महेति पद तत् ॥ १४ ॥ वक्रतुडाय शब्दति धीमहीति स्मीरेयत् ॥ तन्नो दतिः प्रचोवर्णो दयादिति वदेत्पुन ॥ १५ ॥ एषोक्ता मूलागायत्री सर्वसिद्धिदायिनी ॥ एव न्यासविधि कृत्वा ध्याये देवं हृदबुजे ॥ १६ ॥ उद्यन्मार्तण्डसदृश लोकस्थित्यन्तकारणम् ॥ सशक्तिकं भूषितांग दत्तचक्राद्युदयुधम् ॥ १७ ॥ एव ध्यात्वा चतुश्चत्वारिंशत्सो हस्तसंयुतम् ॥ चतुर्लक्षं जपेन्मन्त्र अष्टद्रव्यैर्दर्शाशतः ॥ १८ ॥ जुहुयाद्विधिवन्मन्त्री सस्मृते हव्यवाहने ॥ इक्ष्व सक्तवो मोचाफलानि चिपिटास्तिलाः ॥ १९ ॥ मोदका नारिकेलानि लाजा द्रव्याष्टक स्मृतम् ॥ पीठमाधारशक्त्यादिपतन्वांतमर्चयेत् ॥ २० ॥ षट्कोणांतस्त्रिकोण च बहिरष्टदल लिखेत् ॥ भूपुर तद्वहि कृत्वा गणेश तत्र पूजयेत् ॥ २१ ॥ तीव्राख्या ज्वालिनी नदा भोगदा कामरूपिणी ॥ उग्रा तेजोवती सत्या नवमी विज्जनाशिनी ॥ २२ ॥ सर्वादिशक्तिकमलासनाय हृदयांतिकः ॥ पीठमन्त्रोऽयमेतेन दद्यादासनमुत्तमम् ॥ २३ ॥ तत्रावाह्य गणाधीश मध्ये समूज्य यन्तः ॥ त्रिकोणबाह्यो पूर्वादितुर्दिक्ष्वर्चयेन्क्रमात् ॥ २४ ॥ श्रियः पति चैव गौरी गौरी

पतिं तथा ॥ रतिं रतिपतिं पश्चान्महीपूर्वं च पोजिणम् ॥ २५ ॥ क्रमाद्विखटश्वत्थप्रियणामघोऽर्चयेत् ॥ रमा पद्मद्वयकया शंखचक्रधरो हारिः ॥
॥ २६ ॥ गौरी पाशकुशधरा टंकशूलधरो हरः ॥ रतिः पद्मकरा पुष्पबाणचापधरः स्मरः ॥ २७ ॥ शूकरवीरद्वयहस्ता भूः पोजी चक्रगदाधरः ॥
देवाय पूजयेत्पद्मसहितं तु विनायकम् ॥ २८ ॥ पूजयेत्पद्मसु कोणेषु द्वामोदाद्यान्यायुतात् ॥ आमोदं सिद्धिसंयुक्तमग्रतः परिपूजयेत् ॥ २९ ॥ प्रमोदं
चायिकोणे तु समुद्रसहितं यजेत् ॥ ईशकोणे यजेत्कीर्तिसंयुतं सुमुखं तथा ॥ ३० ॥ वारुणे मदनवाक्या संयुतं दुर्मुखं यजेत् ॥ यजैन्नक्रतयकोणे तु
विघ्नं मदद्रव्यशुभम् ॥ ३१ ॥ द्वाविण्या विघ्नकर्तारं वायुकोणे समर्चयेत् ॥ पाशकुशाभयकरांस्तरुणार्कसमप्रभातम् ॥ ३२ ॥ कपोलविगलदानगंधधुंध्या
लिशोभितान् ॥ षट्कोणोभयपार्श्वे तु शंखपद्मनिभौ क्रमात् ॥ ३३ ॥ सहितौ निजशक्तिभ्यां ध्यात्वा पूर्ववदर्चयेत् ॥ केशेषु षडंगानि पञ्चषष्टौ तु मातरः ॥
॥ ३४ ॥ इन्द्राद्यानपि वज्रपद्मनिभौ क्रमात् ॥ ३५ ॥ विघ्नेशं साधयेत्समनोरथान् ॥ ३६ ॥ चतुश्चत्वारिंशताब्जं चतुःशतमंतद्वितः ॥ तथैवदुर्भिः
मुद्गेर्गजास्यं दिनशः सुधीः ॥ ३६ ॥ पद्मैस्तु वशयेद्द्रुपांस्तत्पत्नीश्चोत्पलैस्तथा ॥ कुमुदमंजिणोऽथत्थसमिद्धिर्वाडवाज्युभौ ॥ ३७ ॥ रुद्रोत्पलोत्पतीव्यैश्च
नृक्षसमुद्रवैः ॥ वटोद्भवैः समिद्धिश्च वशयेदंतिमान्बुधः ॥ ३८ ॥ आज्येन श्रियमाप्नोति स्वर्णमिर्मधुना भवेत् ॥ गोदुग्धेन गवां लाभो दध्ना सर्व
समृद्धिमाप्नोति ॥ ३९ ॥ अन्नापि त्रहोमेन समिद्धिर्देवतां जलम् ॥ वासांसि लभते हुत्वा कुमुदकुसुमैः शुभैः ॥ ४० ॥ अथ सर्वेष्टदं वक्ष्ये चतुराष्टुत्तित
र्पणम् ॥ मूलेनादौ चतुर्वारं प्रत्येकं च प्रतर्पयेत् ॥ ४१ ॥ पूर्वमंत्राक्षरैर्मंत्रैः स्वाहातिश्च चतुर्वारं प्रत्येकं संप्रतर्प्यं च ॥ ४२ ॥ मिथु
नदींस्ततः पश्चात्पूर्ववत्संप्रतर्पयेत् ॥ देवेन सहितौ शक्तिं शक्त्या च सहितं तु तम् ॥ ४३ ॥ एवं च षड्विंशतिधा मिथुनानि भवन्ति हि ॥ स्वनामा
वर्णबीजानि तानि सन्तर्पयेत्क्रमात् ॥ ४४ ॥ भवेत्संप्रभूय सचतुश्चत्वारिंशच्चतुःशतम् ॥ एवं संतप्य तत्पश्चात्पूर्ववत्सोपचारकैः ॥ ४५ ॥ सर्वाभीष्टं
च संप्रार्थ्य प्रणम्योद्गासयेत्सुधीः ॥ भाद्रकृष्णचतुर्थ्यादिप्रतिमासमंतद्वितः ॥ ४६ ॥ आरुण्यार्कोदयं मंत्री यावच्चंद्रोदयो भवेत् ॥ तावन्नोपविशेद्भूमौ
जितवाक्स्थिरमानसः ॥ ४७ ॥ ततश्चंद्रोदये मन्त्री पूजयेद्गणनायकम् ॥ पूर्वोक्तविधिना सम्यङ्गुनापुष्पोपहारकैः ॥ ४८ ॥ एकविंशतिसंख्या
कान्मोदकांश्च निवेदयेत् ॥ तदग्रे प्रजपेन्मन्त्रमष्टोत्तसहस्रकम् ॥ ४९ ॥ ततः कर्पूकाशमीरक्तपुष्पैः सचन्दनैः ॥ अर्घ्यं दद्यात् मूलान्ते डेते
गणपतिं ततः ॥ ५० ॥ इदमर्घ्यं कल्पयामि हृदंतोऽर्थमनुमते ॥ स्तुत्वा नत्वा विमुज्याथ यजेच्चंद्रमंसं पुनः ॥ ५१ ॥ अर्घ्यं दद्याच्चतुर्वारं पूज
यित्वा गुरुं ततः ॥ निवेदितेषु विप्राय दद्यादर्घ्याश्च मोदकात् ॥ ५२ ॥ स्वयमर्द्धान्प्रभुंजीत ब्रह्मचारी जितेन्द्रियः ॥ एवं व्रतं यः कुरुते सम्यक्सं

वत्सरावधि ॥ ५३ ॥ पुत्रान्पौत्रान्पुत्र वित्तमारोग्यं लभते नः ॥ सुयोद्यादशक्षेत्रेदत्तमारभ्य मन्त्रवित् ॥ ५४ ॥ चंद्रेदयांतं पूर्वोक्तविधिना व्रत
 माचरेत् ॥ एवं कृतेऽपि पूर्वोक्त फलमाप्नोति निश्चितम् ॥ ५५ ॥ गणेशप्रतिमां दंतितेन कपिनापि वा ॥ गजभग्नेन नित्रेन सिताकैणाथवा पुन ॥ ५६ ॥
 कृत्वा तस्यां समावाह्य प्राणस्थापनपूर्वकम् ॥ अभ्यर्च्य विधिवन्मन्त्री राहुग्रस्ते निशाकरो ॥ ५७ ॥ स्पृष्ट्वा चैव निराहारस्तं शिखायां समुद्रहन् ॥ हृते
 विवादे समरे व्यवहारं जय लभेत् ॥ ५८ ॥ बीजं वराहो बिंद्वब्धौ मन्विद्वान्नौ कलौ ततः ॥ स्मृतिमासिदुमन्वाथा कर्णोच्छिष्टग्रणे वदेत् ॥ ५९ ॥ बक
 सदीर्घपवनो महायक्षाय यं बलि ॥ बलिमत्रोऽयमाख्यातो न चेदृणोऽखिलेष्टदः ॥ ६० ॥ प्रणवो भुवनेशानीस्वबीजंते नवार्णकः ॥ हस्तीति च पिशा
 चीति लिखेच्चवाग्निमुदरी ॥ ६१ ॥ नवार्णोऽयं समुद्दिष्टो भजतां सर्वसिद्धिदः ॥ पदैः सर्वेण मंत्रेण पञ्चगानि प्रकल्पयेत् ॥ ६२ ॥ अन्यत्सर्वं
 समानं स्यात्पूर्वमंत्रेण नारद ॥ अथाभिधास्ये विधिवद्वक्तुं डमनुत्तमम् ॥ ६३ ॥ तोयं विधिविहित्युक्तकण्ठेद्वाढ्यो हरिस्तथा ॥ सदीर्घो दारको
 वायुर्वर्मातोऽयं रसार्णकः ॥ ६४ ॥ भार्गवोऽस्य मुनिश्छन्दोऽनुष्टुब्धो गणाधिपः ॥ वक्तुं डमनुत्तमं व्यापकं चरेत् ॥ उद्यदकं ह्युति हस्तैः पाशाङ्कु
 रं मंत्रवर्णेऽध्वविभूषितैः ॥ कृत्वा षडगमन्त्राणान्धूममध्ये च गले हृदि ॥ ६५ ॥ नामौ लिंगे पदे न्यस्याखिलेन व्यापकं चरेत् ॥ उद्यदकं ह्युति हस्तैः पाशाङ्कु
 रं वराभयान् ॥ ६७ ॥ दधत् गजवक्त्रं च रक्तभूषांबरं भजेत् ॥ ध्यात्वैव प्रजपेत्तर्कलक्ष्म द्रव्यैर्दशशतम् ॥ ६८ ॥ अष्टभिर्जुहुयात्पीठे तीव्रादिसहितेऽ
 चयेत् ॥ मूर्तिं मूर्तेन सकल्प्य तस्यामावाह्य पूजयेत् ॥ ६९ ॥ षट्कोणेषु पङ्क्त्यां विधात्री च भोगदां विप्र
 दातिनीम् ॥ ७० ॥ निधिप्रदीपां पापघ्नीं पुण्यां पश्चाच्छशिप्रभाम् ॥ दलाग्रेषु वक्तुं ड एकदंष्ट्रसहोदरौ ॥ ७१ ॥ गजास्यलबोदरकौ विकटौ विघ्न
 रादृ तथा ॥ धम्रवणस्ततो बाह्वे लोकेशान्हेतिसंयुतान् ॥ ७२ ॥ एवमावरणैरिष्ट्वा पञ्चभिर्गणनायकम् ॥ साधयेदखिलान्कामान्वक्तुं ड प्रसादत ॥
 ॥ ७३ ॥ लब्ध्वा गुरुमुखान्मन्त्रं दीक्षासंस्कारपूर्वकम् ॥ ब्रह्मचारी हविष्याशी सत्यवाक् च जितेन्द्रिय ॥ ७४ ॥ जपेदकसहस्रं तु पण्णाम
 होमसंयुतम् ॥ दारिद्र्यं तु पराभूय जायते धनदोषम् ॥ ७५ ॥ चतुर्थ्यादि चतुर्थ्यत जपेदयुतमादरात् ॥ अष्टोत्तरशतं नित्यं हुत्वा प्राग्वत्फललभेत् ॥ ७६ ॥
 पक्ष्योरुभयोर्मन्त्री चतुर्थ्यां जुहुयाच्छतम् ॥ अपूर्णवत्सरे स स्यात्समृद्धे परम पदम् ॥ ७७ ॥ अङ्गारकचतुर्थ्यां तु देवमिष्ट्वा विधानतः ॥ हविषा
 पातयन्नात्रेन नैवेद्यं परिकल्पयेत् ॥ ७८ ॥ ततो गुरुं समभ्यर्च्य भोजयेद्विधिवत्सुधीः ॥ निवेदितेन जुहुयात्सहस्रं विधिवद्भूसौ ॥ ७९ ॥ एव संवत्सर
 कृत्वा महती श्रियमाप्नुयात् ॥ अथान्यत्साधनं वक्ष्ये लोकानां हितकाम्यया ॥ ८० ॥ इद्वा गणेशं पृथुके पायसाण्णमोदकं ॥ नानाफलेस्ततो
 मन्त्री हरिद्रामथ सैन्धवम् ॥ ८१ ॥ वचां निष्कण्डभागं चतुर्दशं वा मनु जपेत् ॥ विशोध्य चूर्णं प्रसृतौ गवां मूत्रे विनिक्षिपेत् ॥ ८२ ॥ सहस्रकृत्वो

मनुना मंत्रयित्वा प्रयत्नतः ॥ स्नातामृतदिने शुद्धां गुह्यांवर्यां कुमारम् ॥ ८३ ॥ देवस्य पुस्तः स्थाप्य पाययेदौषधं सुधीः ॥ सर्वलक्षणसंग्रहं
 वंध्यापि लभते सुतम् ॥ ८४ ॥ अथान्यदंशप्रवक्ष्यामि रहस्यं प्रमादुतम् ॥ गोचर्ममात्रां धरणीमुपलिप्य प्रयत्नतः ॥ ८५ ॥ विकीर्य धान्यप्र-
 रैस्तत्र संस्थापयेद्वटम् ॥ शुद्धोदकेन संपूर्य तस्यां गरी भिद्य प्रयेत् ॥ ८६ ॥ कपिलाज्येन संपूर्णं शरावं नूतनं शुभम् ॥ षडष्टाक्षमंत्राभ्यां दे-
 वगोष्येच्छुभम् ॥ ८७ ॥ दीपे देवं समावाह्य गंधधुप्यादिभिर्यजेत् ॥ स्नातां कुमारीमथवा कुमारं पूजयेत्सुधीः ॥ ८८ ॥ दीपस्य पुस्तः स्थाप-
 ध्यात्वा देवं जपेन्नुभम् ॥ प्रदीपे स्थापिते पश्येद्विजरूपं गणेशम् ॥ ८९ ॥ पृष्टस्ततः संपदि वा नष्टं चैवाप्यानागतम् ॥ सकलप्रवदेदेवं कुमार-
 वा कुमारकः ॥ ९० ॥ षडक्षरो हृदंतश्चंद्रवेदष्टाक्षरो मनुः ॥ अन्येऽपि मंत्रा देवेषु सन्ति तत्रै गणेशितुः ॥ ९१ ॥ किंत्वत्र यत्र साध्यं स्यात्
 लोकेषु साधकैः अष्टविंशत्सार्णाभ्यां तत्र पश्यदपि क्वचित् ॥ ९२ ॥ एतद्गणेशमंत्राणां विधानं ते मयोदितम् ॥ शठेभ्यः पराशिष्येभ्यो वंचकेभ्योऽपि
 मा वदा ॥ ९३ ॥ एवं यो भजते देवं गणेशं सर्वसिद्धिदयाप्रापेद्देह सकलान्भोगान्ते मुक्तिपदं व्रजेत् ॥ ९४ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्ये
 तृतीयापादे गणेशमन्त्रविधाननिरूपणं नामाष्टषष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥ मनःकुमार उवाच ॥ अथ वक्ष्ये त्रयीमूर्तेर्विधानं त्वं विजनीयते ॥ मन्त्राणां यत्सर-
 गं यत्सर्वं प्राप्नुयाद्भवति ॥ १ ॥ तारो रचिकया युक्तो मेघानेत्रयुता रतिः ॥ ससर्गो वामकर्णाब्जो भ्रुवद्वयासनो मरुता ॥ २ ॥ शेषोदित्य इति प्रो-
 वत्सर्गो भुक्तिमुक्तिदः ॥ देवभागो मुनिश्छन्दो गायत्री देवता रविः ॥ ३ ॥ माया बीज स्या शक्तिर्दृष्टादृष्टे नियोगकः ॥ सत्याय हृदयं पश्चाद्ब्रह्मे-
 शिर ईरितम् ॥ ४ ॥ विष्णव तु शिखावर्म हृद्राय परिकीर्तितम् ॥ नेत्रं स्यादग्रे पश्चात्शर्वायास्त्रमुदाहृतम् ॥ ५ ॥ नेत्रो ज्वाला मनो हं शत-
 स्वाहंता मनवो गणाः ॥ पुनः षडङ्गैर्द्वौ लक्ष्म्याः कृत्वा तस्थैः पङ्कजम् ॥ ६ ॥ शिखारौजठरे षष्ठे तयोऽहंताख्यया न्यसेत् ॥ आदित्यं च रविं पश्चा-
 द्भ्रातुं भास्करमेव च ॥ ७ ॥ सूर्यं च सूर्ध्वेन वदने हृदि गुह्ये च पादयोः ॥ सद्यादिपञ्च द्रव्यावान् न्यसेच्छे हृदयोऽतिमान् ॥ ८ ॥ द्वौ स्यामध-
 गामघौ वर्णास्तारादिकाग्र्यसेत् ॥ मूर्द्धास्यकंठहृत्कुक्षिनामिलि गदेषु च ॥ ९ ॥ सचन्द्रस्वरूपं तु डेतं शीतं शुभमण्डलम् ॥ मूर्द्धादिकंठपर्यंतं
 न्यसेच्चान्द्रिमनुस्मरन् ॥ १० ॥ स्पर्शान्सेतून्समुच्चार्य डेतं भास्करमण्डलम् ॥ न्यसेच्छेकठादिनाभ्यंतं ध्यानप्रद्योतनं हृदि ॥ ११ ॥ यादीन्संच-
 नुच्चार्य डेतं च वह्निमण्डलम् ॥ नाभ्यादिपादपर्यंतं न्यसेद्ब्रह्मिमुखस्मरन् ॥ १२ ॥ प्रोक्तोऽयं मण्डलन्यासो महातजोविधायकः ॥ आदिठान्तर्णपूर्वं डे-
 नमोऽंतं सोममण्डलम् ॥ १३ ॥ मूर्द्धादिहृदयांतं तु विन्यसेत्साधकोत्तमः ॥ उक्ता रादिकारांतवर्णार्थं वह्निमण्डलम् ॥ १४ ॥ डेतं हृदादिपा-

दान्त विन्यसेत्सुसमाहितः ॥ अग्नीषोमात्मको न्यासः कथितः सर्वसिद्धिदः ॥ १५ ॥ न्यसेत्सेद्व्याहृक्काणोऽर्थान्पुस्तकात्मकान् ॥ नमोते
 व्यापक मन्त्री हसन्प्राप्तोऽयमीरितः ॥ १६ ॥ अष्टावष्टौ स्वराब्जेष्वन्यचपञ्च मितान्पुनः ॥ उक्तादित्यमुखावेतावित्यन्येषु च नवग्रहान् ॥ १७ ॥
 आधारलिङ्गयोर्नाभौ हृदि कठे सुखांतरे ॥ भ्रूमध्ये च तथा भाले ब्रह्मरुद्रे न्यसेत्कमात् ॥ १८ ॥ हृत्प्रांत्यमभौषोऽस्य मंडलत्रयमेव च ॥ पुनन्यो
 सत्रयं कुर्यान्मूलेन व्यापकं चरेत् ॥ १९ ॥ एव न्यासविधिं कृत्वा ध्यायेत्सूर्यं हृदबुजे ॥ दानाभ्याज्जगुलं धारयत् करे रविम् ॥ २० ॥ कुडलीं
 गदकेरुद्वारिणं च त्रयीतनुम् ॥ ध्यात्वैव प्रजपेन्मन्त्री वसुधैव कुटुम्बकम् ॥ २१ ॥ रक्ताभोजैस्तिलैर्वापि जुहुयाद्विधिवद्भूसौ ॥ प्रथमं पीठयज्जने
 धर्मादीनां स्थले यजेत् ॥ २२ ॥ प्रभूतं विमलं शारं समाराध्यमनतरम् ॥ परमादिभुवं मध्ये खविंतां प्रपूजयेत् ॥ २३ ॥ सोमाग्निमंडलं पूज्यं
 रविमंडलमर्चयेत् ॥ दीप्तां सूक्ष्मां जयां भद्रां विभूतिर्विमला तथा ॥ २४ ॥ अमोघा विद्युता सर्वतोमुखी पीठशक्तयः ॥ हस्तयत्रयोक्तिजाः ह्रीर्दही
 पीठात्मने हृदयमीयेत् ॥ ताराद्योऽयं पीठमंत्रस्त्वेनोसनादिशेत् ॥ २५ ॥ स्वराबीजानि शक्तीनां तदाद्याः पूजयेत् ताः ॥ ब्रह्मविष्णुशिवात्मा ते सृष्टिं शेषान्विताभ्यसौ ॥ २६ ॥ एवं चान्ते योग
 संकल्पयेत्सुधीः ॥ २८ ॥ साक्षिणं जगतां तस्यामावाह्यं विधिवद्विजेत् ॥ २७ ॥ ध्रुवो विरिद्धिद्रुत ख खखोल्काऽहन्मनु ॥ नवार्णयं च मनवे कृतिं
 रविं भातु च भास्करम् ॥ सूर्यं दिशास्तु सदादिपच हस्वादिकानिमात्रं ॥ २८ ॥ स्वस्वनामादिवर्णाद्यां शक्तयोऽर्च्यो विदितुं च ॥ उपां प्रज्ञां
 प्रभां संध्यां ततो ब्रह्मादिकान्यजेत् ॥ २९ ॥ पुरतोऽरुणमभ्यर्च्यं सोमं ज्ञं च गुरुं भृगुम् ॥ दिक्ष्वर्यमादिकानिह्ना भूमिजं च शनैश्चम् ॥ ३० ॥
 राहुं केतुं च कोणेषु पूर्ववत्परिपूजयेत् ॥ इंद्राद्यानपि वज्राद्यान्यृजयेत्पूर्ववत्सुधीः ॥ ३१ ॥ इत्यं सपूज्यं विधिवद्भास्करं शक्तवत्सलम् ॥
 समाहितो दिनेशाय दद्यात्सूर्यं दिने दिने ॥ ३२ ॥ प्राणानायम्य सद्भूमौ न्यासान्कृत्वा पुरोदितावुविधाय मंडलं भोजो पीठं पूर्ववद्विजेत् ॥ ३३ ॥
 ध्यात्वा त्रैकं प्रयजेद्वैद्यैर्मानसैरुपचारकैः ॥ पात्रं ताम्रमयं प्रस्थतोयग्राहि सुशोभनम् ॥ ३४ ॥ निधाय मंडले रक्तचंदनादिविनिर्मिते ॥ विलो
 ममातृकामूलसुखरूपं ज्जलैः ॥ ३५ ॥ सूर्यविंबविनिर्गच्छसुधांबुधिविभक्तिं ॥ कुकुमं रोचनां राजीं चंदनं रक्तचंदनम् ॥ ३६ ॥ कर्पूरं जप
 शालिकुशश्यामां कतडुलान् ॥ तिलवैण्ण्यवांश्चैव निशिपेत्सलिले शुभे ॥ ३७ ॥ सांगं मावरणं तत्रावाह्यार्कं पूर्ववद्विजेत् ॥ अञ्जगुह्यधूपदीपनैवेद्याद्यै
 विधानतः ॥ ३८ ॥ प्राणायामत्रयं कृत्वा कुर्यादंगानि पूर्ववत् ॥ सुधाबीजं चंदनेन दक्षे करतले लिखेत् ॥ ३९ ॥ तं च न्यासाभ्यां च जपेत्

तुमनन्यधीः ॥ अष्टोत्तरशतावृत्या पुनः संपूज्य भास्करम् ॥ ४२ ॥ हस्ताभ्यां पात्रमादाय जातुभ्यामवनीं गतः ॥ आशुभिन् पात्रसुदृत्यबरेण
वरेण रवेः ॥ ४३ ॥ दृष्टिं चाधाय मनसा पूजयित्वा रविं पुनः ॥ साधकेन स्वकैम्येन मूलमंत्रं धिया जपत् ॥ ४४ ॥ अर्घ्यं दद्याद्रविं ध्याय
व्रक्तचंदनमंडले ॥ कृत्वा पुष्पांजलिं भूयो जपेदष्टोत्तरं शतम् ॥ ४५ ॥ नित्यं वा तद्दिनेऽप्येवमर्घ्यं दद्याद्विवस्वते ॥ तेन तुष्टो दिग्भोऽस्मै दद्याद्वितं
यशः सुखम् ॥ ४६ ॥ पुत्रान्वयौजानभीष्टं च यद्यत्सर्वं प्रयच्छति ॥ अर्घ्यदानमिदं प्रोक्तमाधुरारोग्यवर्द्धनम् ॥ ४७ ॥ धनधान्यपशुक्षेमक्षेत्रमित्रकल
त्रदम् ॥ तेजोवीर्यशःकीर्तिविद्याविभवभोगदम् ॥ ४८ ॥ गायत्र्याराधनासक्तः संध्यावंदनतत्परः ॥ एवं मनुं जपन्विभो दुःखं नैवाप्नुयात्काचित् ॥
॥ ४९ ॥ विकर्तनाय निमाल्यमेवं संपूज्य दापयेत् ॥ विद्यद्विद्वद्भिरुत्साधांतावीसिंदुसमन्वितम् ॥ ५० ॥ मार्तंडभैरवाख्यं हि बीजं त्रैलोक्यमोहनम् ॥ विंबवी
जेन प्रुटितं सर्वकामफलप्रदम् ॥ ५१ ॥ पूर्ववत्सकलं चान्यदत्र ज्ञेयं मनीषिभिः ॥ धृगर्जलेंदुमन्वाढ्यः सोमाय हृदयातिमः ॥ ५२ ॥ षडहरो मंत्रराजो मुनि
रस्य भुग्मत् ॥ छंदः पक्तिस्तु सोमोऽस्य देवता परिकीर्तिता ॥ ५३ ॥ आद्यं बीजं नमः शक्तिर्विनियोगोऽविलस्ये ॥ षड्दोषेण खबी
जेन षडंगानि समाचरेत् ॥ ५४ ॥ पूर्णद्वारस्य स्फटिकभं नीललकलसन्मुखम् ॥ विभ्राणमिष्टं कुमुदं ध्यायेन्मुक्तास्रजं विधुम् ॥ ५५ ॥ ऋतुलक्ष
जपेनमंत्रं पायसेन ससर्पिषा ॥ जुहुयात्तदशंशेन पीठे सोमांतपूजिते ॥ ५६ ॥ मूर्तिमूलेन संकल्प्य पूजयेद्विधिवद्विधुम् ॥ केसरेखंगपूजा स्यात्तद्वै
ष्वेताश्च शक्तयः ॥ ५७ ॥ रोहिणीं कृत्तिका चैव रेवती भरणी पुरः ॥ रात्रिगद्गां ततो ज्योत्स्ना कला हारसमप्रभा ॥ ५८ ॥ सुशुक्लमाख्यवसना
मुक्ताहारविभूषिताः ॥ सर्वास्तनभगकांता रचितांजलयः शुभाः ॥ ५९ ॥ स्वप्रियासक्तमनसो मदविभ्रममंथराः समभ्यर्च्यार्थाः सरोजाक्ष्यः पूर्णेंदुस
द्गशाननाः ॥ ६० ॥ दलप्रेषु समभ्यर्च्यस्त्वष्टौ सूर्यादिका ग्रहाः ॥ आदित्यभुक्तुधुमदंदेवेज्याहवः ॥ ६१ ॥ शुक्रकेतुयुता ह्येतैः पूज्याः पद्मपद्मा
ग्रहाः ॥ रक्तारुणश्चेतनीलपीतधूम्रसिताऽसिताः ॥ ६२ ॥ वामोरुन्यस्ततद्वस्ता दक्षिणेन धृताभयाः ॥ लोकपालस्तद्वद्वाणि तद्वाह्ये पूजयेत्सुधीः ॥
॥ ६३ ॥ एवं संसाधितो मंत्रः प्रयच्छेद्विष्टमात्मनः ॥ पौर्णमास्यां जिताहारो दद्यादर्घ्यं विधूदये ॥ ६४ ॥ मंडलत्रितयं कुर्यात्पाकमन्यगायतं
भुवि ॥ पश्चिमे मंडले स्थित्वा पूजाद्रव्यं च मध्यमे ॥ ६५ ॥ संस्थाप्य सोममन्यस्मिन्मंडलेऽब्जसमन्विते ॥ समभ्यर्च्य विधानेन पीठपूज
नपूर्वकम् ॥ ६६ ॥ स्थापयेद्वाजतं पात्रं पुरतस्तत्र मंत्रवित् ॥ सुभीषयसापूर्य्यं तं स्पृशन्प्रजपेन्मनुम् ॥ ६७ ॥ अष्टोत्तरशतं पश्चाद्विद्या
मन्त्रेण मंत्रवित् ॥ दद्यान्निशाकरायाध्वं सर्वाभीष्टार्थसिद्धये ॥ ६८ ॥ कुर्यादनेन विधिना प्रतिमासमंतद्वितः ॥ वर्षांतरेण सुवष्टं प्राप्नोति भुवि

मानवः ॥ ६९ ॥ विद्ये विद्यामालिनि स्यादते चद्रिणि सवेदेत् ॥ चंद्रमुखि द्विठंतोऽय विद्यामंत्र उदाहृतः ॥ ७० ॥ एव कुमुदिनीनाथमंत्रं यो जपति
 ध्रुवम् ॥ धनं धान्यं सुतान्यौत्रास्तौभाग्य लभतेऽचिरात् ॥ ७१ ॥ अथांगारकमंत्रं तु वक्ष्ये धनसुतप्रदम् ॥ तारो दीर्घदुयुन्योम तदेवेदुयुत पुनः ॥
 ॥ ७२ ॥ षतिः सर्गं च चडीशौ क्रमादिदुविसर्गिणौ ॥ षड्गोऽयं महामन्त्रो मगलस्याखिलेष्टदः ॥ ७३ ॥ विरूपाक्षा मुनिश्छंदोगायत्र देवता कुजः ॥
 मन्त्राणैः षड्भिरंगानि कुर्वन्ध्ययेद्धरात्मजम् ॥ ७४ ॥ मेघस्य रक्तवर्णांगं शूलशक्तिगदावरात् ॥ करैर्विभ्राणमीशानरवेदजं भूषुत स्मरेत् ॥ ७५ ॥
 रसलक्ष जपेन्मन्त्रं दशांशं सद्विरोद्धवैः ॥ समिद्धिर्दुयुदायौ शैवे पीठे यजेत्कुजम् ॥ ७६ ॥ प्रागंगानि समाराध्य ह्येकविंशतिकोष्टकम् ॥ मगलो
 भूमिपुत्रश्च ऋणहर्ता धनप्रदः ॥ ७७ ॥ स्थिरासनो महाकायः सर्वकर्माविरोधकः ॥ लोहितो लोहिताक्षश्च सामगानां कृपाकरः ॥ ७८ ॥
 धरात्मजः कुजो भौमो भूमिदो भूमिन्दनः ॥ अगारको महीसुनु सर्वरोगापहारकः ॥ ७९ ॥ वृष्टिकर्ता वृष्टिहर्ता सर्वकार्यार्थसिद्धिदः ॥ इत्येक
 विंशतिः प्रोक्ता सूर्यो भुसुतस्य वै ॥ ८० ॥ मगलादीन्यजेन्मन्त्री स्वस्वस्थानस्थितान्क्रमात् ॥ इन्द्राद्यानपि वज्रादीन्ैव सिद्धो भवेन्मनुः ॥ ८१ ॥
 सुतकामा कुर्गंगाक्षी भौमव्रतमुपाचरेत् ॥ मार्गशीर्षेऽथ वैशाखे व्रतारभः प्रशस्यते ॥ ८२ ॥ अरुणोदयवेलायामुत्थायावश्यकं पुनः ॥ विनि
 र्त्त्य रदनधौवेषपामागेण वाग्यता ॥ ८३ ॥ स्नात्वा रक्तविरधरा रक्तमाल्यविलेपना ॥ नैवेद्यादींश्च सभारात्रकान्सर्वप्रकल्पयेत् ॥
 ॥ ८४ ॥ योग्यं विप्रं समाहूय कुजमर्चयेत्तदाज्ञया ॥ रक्तगोमय्यालितभूमौ रक्तासने विशेत् ॥ ८५ ॥ आचम्य देशकालौ च रष्टुत्वा
 काम्यं समुच्चरन् ॥ मङ्गलादीनि नामानि स्वकीयांगेषु विन्यसेत् ॥ ८६ ॥ मुखे प्रविन्यसेत्साध्वी सामगानां कृपाकरम् ॥ धरात्मज
 नसोरक्ष्णोः कुजं भौमं ललाटके ॥ ८७ ॥ भूमिदं तु भुवोर्मध्ये मस्तके भूमिन्दनम् ॥ अङ्गारकं शिखायां च सर्वगं च महीसुतम् ॥
 ॥ ८८ ॥ बाह्वद्वये न्यसेत्पश्चात्सर्वरोगापहारकम् ॥ मूर्ध्निद्वि वृष्टिकर्तारमापादांतं न्यसेत्सुधीः ॥ ८९ ॥ विन्यसेद्दृष्टिहर्तारं मूर्ध्नां चरणद्वित ॥
 न्यसेदते ततो दिक्षु सर्वकार्यार्थसिद्धिदम् ॥ ९० ॥ नामौ हृदि शिरस्यार वक्त्रे भूमिजमेव च ॥ विन्यस्यैव निजे देहे ध्यायेत्प्राग्वद्वरात्मजम् ॥
 ॥ ९१ ॥ मानसेरुपचारैश्च संपूज्यार्च्यं निधापयेत् ॥ एकविंशतिकोष्टाब्दे त्रिकोणे ताम्रपत्रगे ॥ ९२ ॥ आवाद्याङ्गारकं तत्र रक्तपुष्पादिभिर्भ
 जेत् ॥ अङ्गानि पूर्वमाराध्य मङ्गलादीन्यप्रजयेत् ॥ ९३ ॥ एकविंशतिकोष्टेषु चक्रमारं च भूमिजम् ॥ त्रिकोणेषु च संपूज्य बहिर्द्वौ
 च मातृकाः ॥ ९४ ॥ इन्द्रादीनथ वज्रादीन्बाह्वे सपूजयेत्पुनः ॥ धूपदीपौ समर्प्याथ गोधूमांश्च निवेदयेत् ॥ ९५ ॥ ताम्रपत्रे शुद्धतोयपूरिते

रक्तचंदनम् ॥ रक्तपुष्पाक्षतफलान्याक्षिप्याचर्यं समर्पयेत् ॥ मंगलाय ततो मंत्री इदं मंत्रद्वयं पठेत् ॥ ९६ ॥ भूमिपुत्र ग्रहतेजः स्वदेवद्रव्य
पिनाकिनः ॥ सुतार्थिनी प्रपन्ना त्वां गृहाणार्थं नमोऽस्तु ते ॥ ९७ ॥ रक्तप्रवालमकाश जपाकुसुमसन्निभ ॥ महोत्तम ग्रहाभाय गृहाणाव्य
नमोऽस्तु ते ॥ ९८ ॥ एकविंशतिपूर्वोत्तैडेनशतैश्च नामभिः ॥ ताराद्यैः प्रणमेत्यश्वात्तावत्यश्च प्रदक्षिणाः ॥ ९९ ॥ धरणीजगत्सूतं विद्युत्तेजः
समप्रभम् ॥ कुमारं शक्तिहस्तं च मङ्गलं प्रणमाम्यहम् ॥ १०० ॥ ततो रेखात्रयं कुर्यात्खदिपांशुकरेण च ॥ गर्जयद्दामपादेन
मंत्रार्थां च समाहिता ॥ १०१ ॥ दुःखदौर्भाग्यनाशाय पुत्रसंतानहेतवे ॥ कृतेरेखात्रयं वामपादेनैतत्प्रमाज्यहम् ॥ १०२ ॥ ऋणदुः
खविनाशाय मनोभीष्टार्थसिद्धये ॥ मार्जयाम्यसिता रेखास्तिष्ठो जन्मत्रयोद्भवाः ॥ १०३ ॥ स्तुवीत धरणीं त्रं पुण्यांजलिना ततः ॥
ध्यायती तत्पदांभोजं पूजासांगत्वसिद्धये ॥ १०४ ॥ ऋणहर्त्रं नमस्तुभ्यं दुःखदारिद्र्यनाशिने ॥ सौभाग्यसुखदो नित्यं भव मे धरजीवित ॥ १०५ ॥
तत्तर्काचनसंकाश तरुणार्कसमप्रभ ॥ सुखसौभाग्ययनं नमस्तुभ्यं ऋणदारिद्र्यनाशक ॥ १०६ ॥ ग्रहाज नमस्तेऽस्तु सर्वकल्याणकारक ॥ प्रसादं
कुरु देवेश सर्वकल्याणभाजन ॥ १०७ ॥ देवदानवगंधर्वयक्षराक्षसपन्नगाः ॥ आप्नुवन्ति शिवं सर्वे सदा पूर्णमनोरथाः ॥ १०८ ॥ द्वाचिरादेव लोके
ऽस्मिन्यस्याराधयन्तो जनाः ॥ आप्नुवन्ति सुखं तस्मै नमो धरणिभूतवे ॥ १०९ ॥ यो वक्रगतिमान्मो नृणां दुखं प्रयच्छति ॥ वृजितः सुखसौभाग्यं
तस्मै क्षमासूनुवे नमः ॥ ११० ॥ नमसि द्योतमानाय सर्वकल्याणहेतवे ॥ मङ्गलाय नमस्तुभ्यं धनसंतानहेतवे ॥ १११ ॥ प्रसादं कुरु मे भौम
मंगलप्रद मंगल ॥ मेष्वाहन रुद्रात्मदेहि पुत्रान्धनं यशः ॥ ११२ ॥ एवं स्तुत्वा प्रणम्याथ विसृज्य धरणीसुतम् ॥ यथाशक्तम् प्रदाय स्वं शुद्धी
याद्ग्राहणाशिषः ॥ ११३ ॥ गुरवे दक्षिणां दत्त्वा भुञ्जीयात्तन्निवेदितम् ॥ ११४ ॥ एवमावत्सं कुर्यात्प्रतिमंगलवासम् ॥ तिलैर्द्वैभ्यं विधायाय
शतार्द्धं भोजयेद्विजान् ॥ ११५ ॥ भौममूर्तिं स्वर्णमयीमाचार्याय समर्पयेत् ॥ मंडलस्य घटेऽप्यर्च्येत्सुतसौभाग्यसिद्धये ॥ ११६ ॥ एवं व्रतया नारी
प्राप्नुयात्सुभगान्नुताम् ॥ ऋणनाशाय वितार्थं व्रतं कुर्यात्पुमानपि ॥ ११७ ॥ ब्राह्मणः प्रजपेन्मन्त्रमग्निमृद्धेति वेदिकम् ॥ ११८ ॥ एवं व्रतया नारी
वक्ष्ये यजनसिद्धये ॥ ११८ ॥ अंगारकाय शब्दति विद्महे पदमीयेत् ॥ शक्तिहस्ताय वर्णति धीमहीति समुच्चरेत् ॥ ११९ ॥ तत्रां भौमः प्रचोवर्णो
नक्यादिति च संवदेत् ॥ भौमस्यैषा तु गायत्री जन्तुः सर्वेषु सिद्धिदा ॥ १२० ॥ भौमोपासनमेतद्धि बुधमन्त्रमथोच्यते ॥ प्रातः कण्ठहस्तगुह्यो बुधो व्रते
हृदयिभिः ॥ १२१ ॥ रसाणौ बुधमन्त्रोऽयं मुनिब्रह्मास्य कीर्तितः ॥ पंक्तिः छंदो देवता तु बुधः सवष्टदा नृणाम् ॥ १२२ ॥ आद्यं बीजं नमः शक्तिर्विनियोगो

उखिलास्ये ॥ वदे बुधं सदा भक्त्या पीताम्बरविभूषणम् ॥ १२३ ॥ जातुस्थवामहस्ताढ्य साभयेतरपाणिकम् ॥ ध्यात्वेवं प्रजपेसहस्र विजि
 तैर्द्वयः ॥ १२४ ॥ दशशं जुहुयादात्यैः पीठे पूर्वोदितेऽच्येत् ॥ अङ्गमावदशापालहेतिभिर्बुधमर्चयेत् ॥ १२५ ॥ एवं सिद्धे मनौ मन्त्री
 साधयेत्समनोरथात् ॥ सहस्रं प्रजपेन्मंत्रं नित्यं दशदिनावधि ॥ १२६ ॥ तस्याशु ग्रहजा पीडा नश्यत्येव न सशयः ॥ बुधस्याराधन
 प्रोक्तं गुरोराधनं शृणु ॥ १२७ ॥ बृहस्पतिपदं डेउत सेंद्राद्यर्णधमडितम् ॥ नमोतो वसुणोऽयं बुनिर्ब्रह्मास्य समत ॥ १२८ ॥ छन्दो
 उडुभुपुराचार्यो देवता बीजमादिमम् ॥ हृच्छक्तिर्दीर्घवह्नीदुयगलेनाङ्गरूपना ॥ १२९ ॥ न्यस्तवामकरं राशौ रत्नानां दक्षिणात्करात् ॥ किरत पीत
 पुष्पालकारेलेपांशुकार्चितम् ॥ १३० ॥ सर्वविद्यानिधिं देवगुरुं स्वर्णद्विति स्मरेत् ॥ लक्ष जपो दशश्रेण धृतो नब्रह्म वा हुनेत् ॥ १३१ ॥ धर्मादिपीठे
 प्रयजदंगदिकपालहेतिभिः ॥ एव सिद्धे मनौ मन्त्री साधयेदिष्टमात्मनः ॥ १३२ ॥ विप्रयोगादिपीडासु कलहे स्वजनोद्भवे ॥ पिपलोत्थसमिद्धिश्च जुहुयात्
 त्रिवृत्तये ॥ १३३ ॥ हुत्वा दिनत्रयं मन्त्री निशापुष्पैर्धृतं धृतैः ॥ स विशतिशतं शीघ्रं वासांसि लभते महीमा ॥ १३४ ॥ गुरोराधनं प्रोक्तं शृणु शुक्रस्य सांप्रतम् ॥
 वक्ष मे देहि शुक्राय ठद्वयांतो ध्रुवादिकः ॥ १३५ ॥ रुद्राणोऽयं मनुर्ब्रह्मा मुनिश्चन्द्रो विराडुत ॥ दैत्येऽयो देवता बीजं ध्रुव शक्तिर्वसुप्रिया ॥ १३६ ॥ भूनेत्र
 चन्द्रनेत्राग्निनेत्राणैः स्यात्पडगकम् ॥ शुक्लांबरालेपभूषं करेण ददत धनम् ॥ १३७ ॥ वामेन शक्रं व्याख्यानमुद्रादोषं रगरेत्सुधी ॥ अथुत प्रजपेन्मन्त्रं
 दशशं जुहुयाद् धृतैः ॥ १३८ ॥ धर्मादिपीठे प्रयजेदंगेद्रादितदायुधैः ॥ श्वेतपुष्पैः सुगंधैश्च जुहुयाद् भृगुवासरे ॥ १३९ ॥ एकविंशतिवारं यो लभते
 सोऽशुकं मणीन् ॥ मनवोऽमी सदा गोप्या न देया यस्य कस्यचित् ॥ १४० ॥ भक्तिशुक्ताय शिष्याय देया वा निजसुनवे ॥ १४१ ॥
 इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाल्याने तृतीयपादे मन्त्रविधाननिरूपण नामैकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥ सनत्कुमार उवाच ॥
 अथ वक्ष्ये महाविष्णोर्मन्त्रान्त्रालोकेषु दुर्लभात् ॥ यान्त्राप्य मानवास्तूर्णं प्राप्नुवन्ति निजिप्सतम् ॥ १ ॥ येषामुच्चारणेनैव पापसंघः प्रलीयते ॥
 ब्रह्मादयोऽपि याञ्ज्ञात्वा समर्थाः स्युर्जगत्कृतौ ॥ २ ॥ तारहर्तृर्वकं डेतं नारायणपदं भवेत् ॥ अष्टाक्षरो मनुश्चास्य साध्यो नारायणो मुनि
 ॥ ३ ॥ छन्दः प्रोक्तं च गायत्री देवता विष्णुरव्ययः ॥ ४ ॥ बीजं य च तथा शक्तिर्विनीयोगोऽखिलास्ये ॥ ५ ॥ क्रुद्धो ल्काय हृदास्यात्
 महोल्काय शिरः स्मृतम् ॥ वीरोल्काय शिखा प्रोक्ता हुल्काय कवचं मतम् ॥ ६ ॥ महोल्कायेति चास्त्रं स्यादित्यं पंचाङ्गकल्पना ॥
 पुनः षडङ्गमन्त्रोत्थैः षड्वर्णैश्च समाचरेत् ॥ ६ ॥ अवशिष्टौ न्यसेत्कुक्षिपृष्ठयोर्मंत्रवर्णकौ ॥ सुदर्शनस्य मन्त्रेण कुयोर्दिग्बन्धनं ततः ॥ ७ ॥

तारो नमश्चतुर्थ्यंतं सुदर्शनपदं वदेत् ॥ अस्त्रायफाडिति प्रोक्तो मंत्रो द्वादशवर्णवान् ॥ ८ ॥ दशवृत्तिमय न्यासं वक्ष्ये विधूतिपञ्चमम् ॥ मूला
 णीन्स्तनौ न्यस्येदाधारे हृदये मुखे ॥ ९ ॥ दोःगन्धुषु नासायां प्रथमावृत्तिरारिता ॥ गले नामौ हृदि कुचार्थपृष्ठेषु तत्पराः ॥ १० ॥
 मूढास्यनेत्रश्रवणघ्राणेषु च तृतीयकाः ॥ दोःपादसंध्यगुलिषु वेदावृत्या च विन्यसेत् ॥ ११ ॥ धातुघ्राणेषु हृदये विन्यसेत्तदन्तरम् ॥ शिरोनेत्रा
 स्यहृत्क्षिसोरुजघाणद्वये ॥ १२ ॥ एकैकशो न्यसेद्गणान्मंत्रस्य क्रमतः सुधीः ॥ न्यसेद्द्वंद्वोरुपदेष्वाण्वन्वेदमितान्मनोः ॥ १३ ॥ चक्रशो
 खगदाभोजपदेषु स्वस्वमुद्रया ॥ शेषांश्च न्यासवर्गोऽयं विधूतिपञ्चराभिधः ॥ १४ ॥ न्यसेन्मूलाणामेकैकं सचंद्रं तारसम्युदम् ॥ अथवा वै
 नमोतेन न्यसेदित्यपरे जगुः ॥ १५ ॥ तत्त्वन्यासं ततः कुर्याद्विष्णुभावप्रसिद्धये ॥ अष्टाणोऽष्टाङ्कृत्यात्मा गदितः पूर्वसूरिभिः ॥ १६ ॥ पृथिव्यादीनि
 भूतानि ततोऽङ्कारमेव च ॥ महांश्च प्रकृतिश्चैवेत्यष्टौ प्रकृतयो मताः ॥ १७ ॥ पादे लिङ्गे हृदि मुखे सृष्टिं वक्षसि हस्त्यले ॥ सर्वाणि व्यापकं
 कुर्यादेकेन साधकोत्तमः ॥ १८ ॥ मंत्राणैर्हृत्परायाद्यामात्मने हृदयादिमम् ॥ तत्तन्नाम समुच्चार्य न्यसेत्तत्तत्स्थले बुधः ॥ १९ ॥ अयं तत्त्वाभिधो
 न्यासः सर्वन्यासोत्तमोत्तमः ॥ सूतीन्यसिद्वादश वै द्वादशादित्यसंयुताः ॥ २० ॥ द्वादशाक्षवर्णाद्या द्वादशादित्यसंयुताः ॥ अष्टाणोऽयं मनुश्चा
 ष्टप्रकृत्यात्मा समीरितः ॥ २१ ॥ तासांमात्मचतुष्कस्य योगादकारो भवेत् ॥ ललाटकुक्षिह्रःकंददक्षपार्श्वसंकेषु च ॥ २२ ॥ गले च वामपार्श्व
 समलपृष्ठेष्वनंतरम् ॥ ककुब्बापि न्यसेन्मन्त्री सूतीद्वादश वै क्रमात् ॥ २३ ॥ धात्रा तु केशवं न्यन्यार्यगणं नारायणं पुनः ॥ मित्रेण माधवं न्यस्य गोविंदं
 वरुणेन च ॥ २४ ॥ विष्णुं चैवाशुना युक्तं भगेन मधुसूदनम् ॥ न्यसेद्विक्वता युक्तं त्रिविक्रममतः परम् ॥ २५ ॥ वामनं च तथद्भुज पूज्या श्रीधरमेव च ॥
 ह्रीं केशं न्यसेत्पञ्चाज्येन समन्वितम् ॥ २६ ॥ त्वष्ट्रा युतं पद्मनाभं दामोदरं च विष्णुना ॥ द्वादशार्णं ततो मंत्रं समस्ते शिरसि न्यसेत् ॥ २७ ॥
 व्यापकं विन्यसेत्पञ्चात्किरीटमनुना सुधीः ॥ ध्रुवः किरीटकेयूराहारंते मकरेति च ॥ २८ ॥ कुंडलंते चक्रशंखगदार्तेऽभोजहस्ततः ॥ पीतांबरान्ते श्रीवत्सं
 कितवक्षःस्थलेति च ॥ २९ ॥ श्रीभूमिसहितस्वात्मज्योतिर्द्वयमतः परम् ॥ वदेहीतिकारयति सहस्रादित्यतेजसे ॥ ३० ॥ नमोतो वागवद्गुणैः किरीटप्रभु
 रीरितः ॥ एवं न्यासविधिं कृत्वा ध्यायेन्नाारायणं विभुम् ॥ ३१ ॥ उद्यत्कोट्यर्कसदृशं शंखं चक्रं गदांबुजम् ॥ दधत् च कौशुमिकीभ्यां पार्श्वद्वयाचितम्
 ॥ ३२ ॥ श्रीवत्सवक्षसं भ्राजत्कौस्तुभासुक्तकन्धरम् ॥ हारकेयूस्वल्यांगदं पीतांबरं स्मरेत् ॥ ३३ ॥ वर्णलक्षं जपेन्मंत्रं विधिवन्निर्यतेन्द्रियः ॥ प्रथमेन तु
 लक्षणे स्वात्मशुद्धिर्भवेद् ध्रुवम् ॥ ३४ ॥ लक्षद्वयजपेनाथ मंत्रशुद्धिर्भवामुयात् ॥ लक्षत्रयेण जपेन स्वलोकाभिविगच्छति ॥ ३५ ॥ विष्णोः समीपमाप्नोति

वेदलक्षजपाद्वाः ॥ तथा च निर्मले ज्ञान पचलक्षजपाद्भवेत् ॥ ३६ ॥ लक्षणेन चामोति मन्त्री विष्णोः स्थिरां मतिम् ॥ सतलक्षजपान्मन्त्री विष्णोः
 साख्यमानुयात् ॥ ३७ ॥ अष्टलक्षं जपेन्मन्त्री निर्वाणमधिगच्छति ॥ एव जप्त्वा ततः ब्राह्मो दशंशं सरसीरूहं ॥ ३८ ॥ मधुराक्षैः प्रबुध्यात्संस्कृते
 हव्यवाहने ॥ मंढूकात्परतत्वात् पीठे संपूज्य यत्नतः ॥ ३९ ॥ विमलोत्कर्षिणी ज्ञाना क्रिया योगा ततः परा ॥ प्रह्वी सत्या तथेशानाग्रहा नवमी
 मता ॥ ४० ॥ तारो नमो भगवते विष्णवे सर्वभू ततः ॥ तात्पने वासुदेवाय सर्वास्मेति पदं वदेत् ॥ ४१ ॥ सयोगयोगपद्मांते पीठाय हृदयांतिस ॥
 षड्विंशदक्षः पीठमंत्रोऽनेनासनं दिशेत् ॥ ४२ ॥ मूर्तिं संकल्प्य मूलेन तस्यामावाह्य पूजयेत् ॥ आदौ चांगानि संपूज्य मन्त्राणां केशेषु च ॥ ४३ ॥
 प्रागादिदिग्दले वासुदेवं संकर्षण तथा ॥ प्रबुध्नमनिरुद्ध च शक्तीः कोणेष्वथार्चयेत् ॥ ४४ ॥ शांतिं त्रियं सरस्वत्या रतिं संपूजयेत्कमात् ॥ हेम
 पीतमालेंद्रनीलाभाः पीतवाससः ॥ ४५ ॥ चतुर्भुजाः शंखचक्रगदाभोजधरा इमे ॥ सितकांचनगोदुग्धदूर्वावर्णाश्च शक्तयः ॥ ४६ ॥ दक्ष्या
 त्रेषु चक्रशखगदापकजकौस्तुभात् ॥ पूजयेन्मुसल खड्गं वनमालां यथाक्रमात् ॥ ४७ ॥ रक्ताजपीतकनकश्यामकृष्णसितार्जुनाब् ॥
 कुकुमाभं समभ्यर्चयेद्बहिर्ये खगेश्वरम् ॥ ४८ ॥ पार्श्वयोः पूजयेत्पञ्चाच्छखपद्मनिधी क्रमात् ॥ सुक्तामाणिष्यसंकाशौ पश्चिमे ध्वज
 पर्वथेत् ॥ ४९ ॥ रक्तं विचित्रं तथाप्रेये श्याममायं च राक्षसे ॥ दुर्गां श्यामां वायुकोणे सेनान्य पीतमैथरे ॥ ५० ॥ लोकेशा
 नायुर्धैर्युक्तान्बहिः संपूजयेत्सुधी ॥ एवमावर्णैर्युक्तोऽर्चयेद्दिग्गुणमव्ययम् ॥ ५१ ॥ भुक्तेह सकलान्भोगानंते विष्णुपदं व्रजेत् ॥ क्षेत्रधान्यजुषु
 र्णानां प्राप्तये धर्णी स्मरेत् ॥ ५२ ॥ देवीं दूर्वादलश्यामां दधानां शालिमंजरीम् ॥ चित्तयेद्भारतीं देवीं वीणापुस्तकधारिणीम् ॥ ५३ ॥ दक्षिणे
 देवदेवस्य पूर्णचंद्रनिभाननाम् ॥ क्षीराब्धिफेनपुजोभे वसानां श्वेतवाससी ॥ ५४ ॥ भारत्या सहितं यो वै ध्यायेद्देव परात्परम् ॥ वेदवेदार्थतत्त्वज्ञो
 जायते सर्ववित्तम् ॥ ५५ ॥ नारसिंहमिवात्मानं देवं ध्यात्वातिभैरवम् ॥ शस्त्रं समंत्र्य मंत्रेण शब्रुन्धत्वा निवर्तते ॥ ५६ ॥ नारसिंहेन
 बीजेन मत्र संयोज्य साधकः ॥ शतमष्टोत्तरं जप्त्वा वामहस्ताभिर्मन्त्रितः ॥ ५७ ॥ पुनः पुनरप्य सिंचेत्सर्पदष्टोऽपि जीवति ॥ गारुडेन च संयोज्य
 पंचार्णेन जपेत्तदा ॥ ५८ ॥ निर्विषीकरणे ध्यायेद्दिग्गुं गरुडवाहनम् ॥ अशोकफल्के ताक्ष्यमालिन्ध्याशोकसंहतौ ॥ ५९ ॥ अशोकपुष्पैः
 संपूज्य भगवतं तदग्रतः ॥ जुहुयात्तानि पुष्पाणि त्रिसंध्यं सप्तपत्रकम् ॥ ६० ॥ प्रत्यक्षो जायते पक्षी वरमिष्ट प्रयच्छति ॥ गाणपत्येन संयोज्य
 जपेच्छंश पयोव्रतः ॥ ६१ ॥ महागणपतिं देवं प्रत्यक्षमिह पश्यति ॥ वाणीबीजेन संयुक्तं षण्मासं योजयेन्नर ॥ ६२ ॥ महाकविबरो

भूत्वा मोहयेत्सकलं जगत् ॥ हुत्वा शुद्धचैशकलान्यद्रगुलमितानि च ॥ ६३ ॥ दधिमध्याज्ययुक्तानि मृत्युं जयति साधकः ॥ शनैश्चर
दिने सम्यक् स्पृष्टाश्चर्यं च पाणिना ॥ ६४ ॥ जप्त्वा चाष्टशतं युद्धे ह्यपमृत्युं जयत्यसौ ॥ पञ्चविंशतिधा जप्त्वा नित्यं प्रातः पिबेज्जलम् ॥
॥ ६५ ॥ सर्वपापविनिमुक्तो ज्ञानवान् रोगवर्जितः ॥ कुमं संस्थाप्य विधिवदपूर्य शुद्धवारिणा ॥ ६६ ॥ जपत्वाशुतं ततस्तेनाभिषेकः
सर्वरोगनुत् ॥ चंद्रसूर्योपगो तु ह्युपोज्याष्टसहस्रकम् ॥ ६७ ॥ स्पृष्ट्वा ब्रह्माधृतं जप्त्वा पिबेत्साधकसत्तमः ॥ मेधां कवित्वं वाक्सिद्धिं लभते
नात्र संशयः ॥ ६८ ॥ जुहुयादशुतं विल्वैर्महाधनयतिर्भवेत् ॥ नारायणस्य मन्त्रोऽयं सर्वमंत्रोत्तमोत्तमः ॥ ६९ ॥ आल्यः सर्वसिद्धिनां कथितस्तव
नारद ॥ नारायणाय शब्दते विद्महे पदमीरयेत् ॥ ७० ॥ वासुदेवपदं डेंटं धीमहीति ततो वंदेत् ॥ तन्नो विष्णुः प्रचोवर्णान्सर्वदेवोदयादिति ॥ ७१ ॥
एषोक्ता विष्णुगायत्री सर्वपापप्रणारिणी ॥ तारो हृद्गवान् डेंटो वासुदेवाय कीर्तितः ॥ ७२ ॥ द्वादशार्णो महामन्त्रो भुक्तिमुक्तिप्रदायकः ॥ ब्रह्मि
द्राणां वितरोऽयं सतारस्तु द्विजन्मनाम् ॥ ७३ ॥ प्रजापतिर्मुनिश्चास्य गायत्री छन्द ईरितः ॥ देवता वासुदेवस्तु बीजं शक्तिध्रुवश्च हृत् ॥ ७४ ॥
चन्द्राश्विदेवध्वर्णैः समस्तेनांगकल्पनम् ॥ मूर्ध्नि भाले हशोरस्ये गले दोहदये पुनः ॥ ७५ ॥ कुक्षौ नामौ ध्वजे जातुद्वये पादद्वये तथा ॥ न्यसे
त्कमान् मन्त्रवर्णान्सृष्टिन्यासोऽयमीरितः ॥ ७६ ॥ हृदादिमस्तकांतं तु स्थितिन्यासं प्रचक्षते ॥ पादादारभ्य मूर्द्धानं न्यासं सहासकं विदुः ॥ ७७ ॥
तत्स्वन्यासं ततः कुर्यात्सर्ववर्तत्रेषु गोपितम् ॥ जीवं प्राणं तथा चित्तं हृत्स्ववं सूर्यमण्डलम् ॥ ७८ ॥ चन्द्राग्निमण्डले चैव वासुदेवं ततः परम् ॥ संकर्षणं च
प्रभुममनिरुद्धं ततः परम् ॥ ७९ ॥ नारायणं चक्रमतस्तत्त्वानि द्वादशैव तु ॥ मूलार्णहमरायाद्यमन्त्रेन हृदयतिथयम् ॥ ८० ॥ तत्त्वे नाम्
समुच्चार्य्य न्यसेन्मूर्द्धादिषु क्रमात् ॥ पूर्वोक्तं ध्यानमन्त्रापि भातुलक्षणे मनोः ॥ ८१ ॥ तद्दशांशं तिलैराज्यलोलिर्देहं चरेत् ॥ पीठे पूर्वोदिते
मन्त्री मूर्तिं संकल्प्य मूलतः ॥ ८२ ॥ तस्यामावाह्यं देवेश वासुदेवं प्रपूजयेत् ॥ अङ्गानि पूर्वमभ्यर्च्य वासुदेवादिकास्ततः ॥ ८३ ॥
शास्त्रादिशक्तयः पूज्याः प्राग्वदिषु विदिषु च ॥ तृतीयावरणे पूज्याः प्रोक्ता द्वादश मृतयः ॥ ८४ ॥ इंद्राद्यानायुर्वैयुक्तान् पूजयेद्भस्मगृहीह ॥
एवमावर्णेरीरक्षा पञ्चभिर्विष्णुमव्ययम् ॥ ८५ ॥ प्राप्नुयान्सकलानर्थानन्ते विष्णुपदे व्रजेत् ॥ पुरुषोत्तमसंज्ञस्य विष्णोर्भेदचतुष्टयम् ॥ ८६ ॥
त्रैलोक्यमोहनस्तेषां प्रथमः परिकीर्तितः ॥ श्रीकरश्च हृषीकेशः कृष्णश्च चतुर्थकः ॥ ८७ ॥ तारः कामो रमा पश्चान् डेंटः स्यात्पुरुषो
त्तमः ॥ कर्मान्नाण्यभिप्रियांतो मन्त्रो बह्वीन्दुवर्णवान् ॥ ८८ ॥ ब्रह्मा मुनिः स्याद्वायवी छन्दः प्रोक्तोऽय देवता ॥ पुरुषोत्तमसंज्ञोऽत्र बीजशक्ती

स्मरेदरे ॥ ८९ ॥ भूचैकरसाश्चक्षिमन्त्रवर्णोविभागतः ॥ कृत्वांगानि ततो ध्यायेद्विधिवत्पुरुषोत्तमम् ॥ ९० ॥ ससुहृदादित्यनिभं शस्त्रं
 चक्रगदबुजैः ॥ लसत्कर पीतवस्त्रं स्मरेच्छ्रीपुरुषोत्तमम् ॥ ९१ ॥ महारत्नौघखचितस्फुरत्तोरणमण्डपे ॥ मौक्तिकौघशमदमविराजितवितानके ॥ ९२ ॥
 नृत्यदेवर्गनाद्वंदकण्ठिकिणिनूपुरे ॥ लसन्माणिक्यवेद्यां तु दीप्ताकीयुततेजसि ॥ ९३ ॥ वृदारकत्रातिकीरिटीयारत्नाभिचर्चिने ॥ नवलक्ष जपेन्लज्ज
 जुहुयात्तद्दशांशतः ॥ ९४ ॥ उत्फुल्लैः कमलैः पीठे पूर्वोक्ते वैष्णवेर्द्वयेत् ॥ एवमारग्य देवेश प्राप्नोति महती श्रियम् ॥ ९५ ॥ पुत्रान्पौत्रान्यश-
 कांति मुक्तिं मुक्तिं च विंदति ॥ उत्तिष्ठेति पद पश्चाच्छ्रीकराग्निप्रियांतिम ॥ ९६ ॥ अष्टाणोऽस्य मुनिर्व्यासः पत्तिश्छद उदाहृतम् ॥ श्रीकाराख्यो
 हरिः प्रोक्तो देवता सकलेष्टदः ॥ ९७ ॥ भीषयद्वितय हतस्यात् त्रासयद्वितय शिरः ॥ शिखा प्रमर्दयद्गद कर्म ध्वंसयद्द्वयम् ॥ ९८ ॥ अदा-
 रक्षद्वय सर्वे हुमताः समुदीरिताः ॥ मस्तके नेत्रयोः कंठे हृदये नाभिदेशके ॥ ९९ ॥ ऊरुजंघांप्रियुग्मेषु मंत्रवर्णान्क्रममाव्रयेत् ॥ तत्
 पुरुषसुक्तोक्तमंत्रन्यासं समाचरेत् ॥ १०० ॥ मुखे न्यसेद्वाह्मणोऽस्य मुखमासीदिम मनुम् ॥ बाहुयुग्मे तथा बाहूराजन्य इति विन्यसेत् ॥ १०१ ॥
 ऊरू तदस्य ग्रैश्वर्य इममूरुद्वये न्यसेत् ॥ न्यसेत्पादद्वये मंत्री पद्भ्यां शूद्रो अजायत ॥ १०२ ॥ चक्रं शस्त्रं गदां पद्मं करोग्रध्वजं विन्य-
 सेत् ॥ एव न्यासविधिं कृत्वा ध्यायेत्पूर्वोक्तमण्डपे ॥ १०३ ॥ अरुणाब्जासनस्थस्य तार्क्ष्यस्योपरि सस्थितम् ॥ पूर्वोक्तहृदिपिण देव श्रीकरं लोकमोहनम्
 ॥ १०४ ॥ ध्यात्वा त्रैलोक्यं पृजयेदष्टलक्षं मंत्री दशांशतः ॥ रक्तांबुजैः समिद्धिश्च विल्वक्षीरिद्रुमोद्भवैः ॥ १०५ ॥ पयोऽन्नैः सर्पिणा हुत्वा प्रत्येकं सुसमाहितम् ॥
 अथन्थोडुंबगपुष्पवटं क्षीरिद्रुमां स्मृता ॥ १०६ ॥ पूजयेद्द्वैष्टवै पीठे मूर्तिं सकल्य मूलतः ॥ अंगावरणद्विक्पालहेतिभिः सहितं विभुम् ॥ १०७ ॥
 इत्थं सिद्धे मनौ मंत्री प्रयोगान्पूर्ववच्चरेत् ॥ ततो हृद्गवात्र ङेतो वराहेति ततः परम् ॥ १०८ ॥ हृत्पाय ध्रुमवः स्व स्याच्छोहितकामिका च ये ॥
 भूपतित्वं च मे देहि ददापय शुचिप्रिया ॥ १०९ ॥ रामाग्निवर्णो मन्त्रोऽयं भार्गवोऽस्य मुनिर्मतः ॥ छन्दोऽनुष्टुप्छन्दोऽदिवराहः समुदीरितः ॥ ११० ॥
 एकदध्नाय हृदयं व्योमोलकाय शिरः स्मृतम् ॥ शिखा तेजोऽधिपतये विश्वरूपाय वर्मं च ॥ १११ ॥ महादध्नाय चान्न स्यात्पञ्चांगमिति कल्पयेत् ॥
 अथवा गिरिषट्सप्तबाणैर्विभुभिर्भक्षरैः ॥ ११२ ॥ विभक्तैर्मन्त्रवर्धस्य पञ्चांगानि प्रकल्पयेत् ॥ ततो ध्यायेदनेकार्कानिभमादिवराहकम् ॥ ११३ ॥
 आं ह्रीं स्वर्णनिभं जन्वोरोचो नाम्नेः सितप्रभम् ॥ इष्टाभीतिगदाशस्त्रचक्रशक्तयसिखेटकान् ॥ ११४ ॥ दधत च करैर्दध्नाग्रलसद्भरणं स्मरेत् ॥
 एव ध्यात्वा जपेच्छ्लक्षं दशांशं सप्सीरुहं ॥ ११५ ॥ मन्वन्तैर्जुह्यात्पीठे पूर्वोक्ते वैष्णवे यजेत् ॥ मूलेन मूर्तिं सङ्कलय्य तस्यां सभूजयेद्विभुम् ॥ ११६ ॥

बृ० ना० पु०

॥ १४३ ॥

अङ्गवरणदिव्यालहेतियत्रप्रसिद्धये ॥ जगदेवावर्नि दद्याद्धनं धान्यं महीं श्रियम् ॥ ११७ ॥ सिंहकं सितपक्षस्याष्टभ्यां गव्येषु पञ्चसु ॥ शिलां शुद्धां विनिश्चिष्य स्पृष्ट्वा तामथुतं जपेत् ॥ ११८ ॥ उदङ्मुखस्ततो मंत्री तां शिलां निखनेद्रुवि ॥ भूतप्रताहिचौरादिकृतां बाधां निवारयेत् ॥ ११९ ॥ प्रातर्भुजिने साध्यभूतलान्मृदमाहरेत् ॥ मंत्रितां मूलमंत्रेण विभजेत्तां त्रिधा पुनः ॥ १२० ॥ छुड्यामेकं समालिप्याप्यपरं पाकभाजने ॥ गौदुग्धे परमालेडय शोधितस्तदुलान् शिपेत् ॥ १२१ ॥ सम्यक् शुद्धे शुचिः केशो जपमंत्रं पंचवरम् ॥ अवतार्य चरुं पश्चाद्ब्रह्म देयं यथाविधि ॥ १२२ ॥ सम्पूज्य धूपदीपद्वैः पश्चादाज्यप्लुतं चरुम् ॥ जुहुयात्संस्कृते वह्नौ अष्टोत्तशतं मुघीः ॥ १२३ ॥ एवं प्रजुहुयान्मन्त्री कविवागेषु सप्तसु ॥ विरेगो नश्यति क्षेत्रे शत्रुचौरादुपद्रवाः ॥ १२४ ॥ भान्नदयेव्यारवारे साध्यक्षेत्रान्मृदं पुनः ॥ आदाय पूर्वविधिना हविषाद्य पूर्ववत् ॥ १२५ ॥ जुहुयादेधिते वह्नौ पूर्वसंख्याकमादरात् ॥ एवं स सप्ताखारेषु जुहुयात्क्षेत्रप्रसिद्धये ॥ १२६ ॥ जुहुयात्क्षेत्रस्याकं गव्यैश्चैव सपायसे ॥ अभीष्टभूम्याधिपत्यं लभते नात्र संशयः ॥ १२७ ॥ उद्यहोः परिर्यं दिव्यं सितदंष्ट्रप्रभधरम् ॥ स्वर्णायं पार्थिवे पीते मंडले मुसमाहितः ॥ १२८ ॥ ध्यात्वाप्नोति महीं रम्यां वराहस्य प्रसादतः ॥ वारुणे मण्डले ध्यायेद्बाराहं हिमसन्निभम् ॥ १२९ ॥ महेप द्ववर्षातिः स्यात्साधकस्य न संशयः ॥ वश्यार्थं च सदा ध्यायेद्ब्रह्मचरं वह्निमणले ॥ १३० ॥ ध्यायेदेवं रिपूचाटे कृष्णाय वायुमण्डले ॥ ब्रह्मण्डलगतं स्वच्छं वाराहं सर्वसिद्धिदम् ॥ १३१ ॥ शत्रुभूतग्रहखेडाभयपीडादिशतये ॥ भगवर्धेशुतं व्योमविदुश्शुषितसत्तकम् ॥ १३२ ॥ एकाक्षरो वराहस्य मन्त्रः कल्पद्रुमोऽपरः ॥ पूजाद्यध्यादिकं सर्वमस्यां पूर्वोक्तवच्चरेत् ॥ १३३ ॥ सवामकर्णानिद्रास्याद्वयहाय हृदंतिमः ॥ ताराब्रह्मो वसुवर्णोऽयं मूर्धैर्ध्वप्रदायकः ॥ १३४ ॥ ब्रह्मा मुनिः स्याद्वायव्री छन्दो वाराहसंज्ञकः ॥ देवध्वंन्द्रव्धिनेत्रैः सर्वेणंगक्रिया भता ॥ १३५ ॥ ध्यानपूजाप्रयोगादि प्राग्बदस्यापि कल्पयेत् ॥ प्रणवादौ च छन्दं च भगवतीति पदं ततः ॥ धरणिद्वितयं पश्चाद्देहं यमुदीरयेत् ॥ १३६ ॥ एकोनविंशत्यर्णद्वयो मन्त्रो वह्निप्रियांतिमः ॥ वराहोऽस्य मुनिश्छन्दो गायत्री निवृद्धादिका ॥ १३७ ॥ देवता धरणी बीजं तारः शक्तिर्वसुप्रिया ॥ रामवेदाग्निवाणशिनैर्वाणैर्गङ्गाकल्पनम् ॥ १३८ ॥ श्यामां चित्रविभूषाढ्यां पद्मस्थां तुंगसुस्तनीम् ॥ नीलंबुजद्वयं शालिमंजरीं च शुक्रं करैः ॥ १३९ ॥ दधतीं चित्रवसनां धरां भगवतीं स्मरेत् ॥ एवं ध्यात्वा जपेक्षं दशांशं पायसेन तु ॥ १४० ॥ साल्येन जुहुयान्मन्त्री विष्णोः पीदुः सप्तचयेत् ॥ मूर्तिं संकल्प्य मूलेन तस्यां वसुमतीं यजेत् ॥ १४१ ॥ अङ्गानि पूर्वमारुध्य भूवह्निजलमारुतान् ॥ दिक्पानेषु सम्पूज्य कोणपानेषु तत्कलाः ॥ १४२ ॥

निवृत्तिश्च प्रतिष्ठा च विद्यानां तैश्च तत्कलाः ॥ इन्द्राधानपि वज्रादीन्पूजयेत्तदनंतरम् ॥ १४३ ॥ एव सिद्धं मनौ मंत्री साधयेद्विष्टमात्मन ॥ धरणी
 प्रभजन्नेवं पशुवृत्तांबरादिभिः ॥ १४४ ॥ धरण्या वल्लभः स स्यात्सुखी जीवेच्छत समाः ॥ जलैक्यमोहनो मजो जगन्नाथस्य कीर्त्यते ॥ १४५ ॥
 तारः कामो रमा बीजं हृदये पुरुषोत्तमः ॥ श्रीकठः प्रतिरूपते लक्ष्मीति च निवासि च ॥ १४६ ॥ सकलति जगत्पश्चात्क्षोभणेति पदं वदेत् ॥
 सर्वस्त्रीहृदयति तु विदारणपदं वदेत् ॥ १४७ ॥ ततस्त्रिभुवनांतं तु मदोन्मादकरेति च ॥ सुरासुरति मनुजसुदरीजनवर्णतः ॥ १४८ ॥ मनांसि
 तापयद्द्वंद्वं दीपयद्वितयं ततः ॥ शोषयद्वितयं पश्चान्मारयद्वितय ततः ॥ १४९ ॥ स्तभयद्वितयं भूयो मोहयद्वितय ततः ॥ द्रावयद्वितय
 तावदाकर्षययुगं ततः ॥ १५० ॥ समस्तपरमो येन सुभगेन च संयुतम् ॥ सर्वसौभाग्यशब्दंति करसर्वपदं वदेत् ॥ १५१ ॥ कामप्रदादसुभ्रंक्ष्ण
 सैर्दुर्हनुयुग ततः ॥ चक्रेण गदया पश्चात्त्वद्भेन तदनंतरम् ॥ १५२ ॥ सर्वबाणैर्भेदिगुण पारेनेति कटद्वयम् ॥ अकुशेनेति संप्रोच्य ताडन
 द्वितय पुन ॥ १५३ ॥ कुरुशब्दद्वयमथो किं तिष्ठसि पदं वदेत् ॥ तावद्यावत्पदस्यांति समाहितमनसम् ॥ ततो मे सिद्धिराभास
 भवमन्ते च वर्मं फट् ॥ १५४ ॥ हृदतोऽयं महामजो द्विशतार्णं समीरितः ॥ जैमिनिर्मुनिरस्योक्तश्छंदश्चायितमीरितम् ॥ १५५ ॥ देवता जयता
 मोहे जगन्नाथः प्रकीर्तितः ॥ कामो बीजं रमा शक्तिर्विनियोगोऽखिलाप्तये ॥ १५६ ॥ पुरुषोत्तमत्रिभुवनोन्मादकरेतिऽश्विर्वर्मं च ॥ हृदय कीर्तित
 पश्चाज्जगत्क्षोभणशब्दतः ॥ १५७ ॥ लक्ष्मीदयितवर्मान्तः शिर प्रोक्त शिखा पुनः ॥ मन्यथो तमशब्दंति मगजे पदमीरयेत् ॥ १५८ ॥ कक्ष
 दयेति हु प्रोच्य न्यसेद्वयं ततः परम् ॥ परमाते भृगुकर्णाभ्यां च सर्वपदं ततः ॥ १५९ ॥ सौभाग्यकरवर्मांति कवचं परकीर्तितम् ॥ सुरासुरति
 मनुजसुंदरीति पदं वदेत् ॥ १६० ॥ हृदयति विदा पश्चाद्रणसर्वपदं वदेत् ॥ ततः प्रहरणधरसर्वकामुकतत्पदम् ॥ १६१ ॥ हनयुग्मं च हृदयं दध
 नानि ततो वदेत् ॥ आकर्षयद्वयं पश्चान्महाबलपदं ततः ॥ १६२ ॥ वर्मं चाङ्गं समारूपात् तत्र स्यात्तदनंतरम् ॥ वदेत्त्रिभुवन पश्चाच्च सर्वजनेति
 च ॥ १६३ ॥ मनांसि हरयुग्मांति दारयद्वितयं च मे ॥ वरमानय वप्रांति नेत्रमंत्रः समीरितः ॥ १६४ ॥ पङ्कगंजस्ताराद्या फट्नमोताः प्रकी
 र्तिताः ॥ तारस्त्रैलोक्यशब्दंति मोहनेति पदं वदेत् ॥ १६५ ॥ हृषीकेशेति संप्रोच्यप्रतिरूपादिशब्दतः ॥ मन्मथानंतरं सर्वस्त्रीणां हृदयमीरयेत्
 ॥ १६६ ॥ आकर्षणपदा गच्छदागच्छहृदयंतिमः ॥ अनेन व्यापकं कृत्वा जगन्नाथ स्मरेत् सुधी ॥ १६७ ॥ क्षीराब्धेस्तु तदे रम्यं सुदुर्मलतांचितम् ॥
 उद्यदकर्णभुजालभं स्वधाम्नोज्ज्वलदिङ्मुखम् ॥ १६८ ॥ प्रभुनावलिर्सौख्यमाद्यन्धुकरावम् ॥ दिव्यवातोच्चलकंजपरागोद्धलितांबरम् ॥ १६९ ॥

स्वर्गधृतिमाधुर्याभिराम चितयेद्वनम् ॥ तदंशमिणिसम्पत्तिस्तुरतोणमण्डये ॥ १७० ॥ विलसन्मौक्तिकेन्द्राभामाजिह्वितानके ॥ यो
वियत्किरीटाग्रसमाचिते ॥ १७१ ॥ दिव्यसिंहासने विप्र समासीनं स्मरेद्विमुम् ॥ शंखपाशेषु चरन्ति मुसलं वददं गदाम् ॥
अंकुरां दधतं दोर्मिः श्लिष्टे कमलयोगसि ॥ पश्यन्त्यंकरथाभोजश्रिया रगोल्लसद्दशा ॥ १७२ ॥ ध्यात्वेवं प्रजपेद्विषयचतुष्कं तद्दर्शनात् ॥ कुर
उर्द्धचन्द्रे पौर्वी जातीपुष्पैश्च होमयेत् ॥ १७३ ॥ यागभूमिं तथात्मानं योगोपकरणं तथा ॥ पूजयिष्यन् जगन्नाथं गायत्र्या ओषधेर्दध ॥ १७४ ॥
त्रैलोक्यमोहनायति विद्वहे पदमरीयेत् ॥ स्मरय धीमहीनुक्ता तन्नो विष्णुः प्रचोदयात् ॥ १७५ ॥ गार्ग्येया समाख्याता सर्वशुद्धिकरी एव ॥ क
येदासनं पीठे प्रोक्तं वैष्णवे सुधीः ॥ १७६ ॥ पाशिराजाय उद्धं पीठमनोऽयमीप्सितः ॥ द्यूतिं संकरमूलैज तस्यामावाहयेदतः ॥ १७७ ॥ व्या
न्यासमंत्रेण ततः संपूज्य भक्तितः ॥ श्रीवत्सहृदयं तेन श्रीवत्सं रतनयोजयेत् ॥ १७८ ॥ कौरुभाय हृदयं यजेद्वसि कौस्तुभम् ॥ पूजयेद्भक्त
लाये हृदतेन गले च ताम् ॥ १७९ ॥ कर्णिकायां ततोऽव्यच्येद्विधिवक्त्रांगदेवताः ॥ दलेषु पूजयेत्पञ्चलक्ष्म्याद्यापूतचक्षराः ॥ १८० ॥ बन्धुबन्धु
माभासो मुक्तहासलसकुचाः ॥ उत्फुल्लभोजनयना मदविभ्रममंथराः ॥ १८१ ॥ लक्ष्मी सरस्वती चैव द्यूतिः प्रीतिस्ततः फल्गु ॥ कतिः शान्तिरदु
ष्टिपुष्टिबीजबा डेनमौक्तिकाः ॥ १८२ ॥ भृगुः खट्वाशचन्द्राढ्यो देव्या बीजमुदाहृतम् ॥ हस्तत्रयहृद्बीजसर्वरहितस्वसंयुतम् ॥ १८३ ॥ देव्या बीज
क्रमादासामादौ च विनियोजयेत् ॥ दलप्रेषु यजेच्छवं शार्ङ्गं चक्रमसि गदाम् ॥ १८४ ॥ अंकुरां मुसलं पाशं स्वमुद्रासमुपिः पृथक् ॥ महाजलदरा
यति वर्मास्त्रं वह्निवल्हभा ॥ १८५ ॥ पांचजन्या प्रताराधो नमोतः शंखपूजने ॥ शार्ङ्गाय सशर्यां च वर्मास्त्रं वह्निवल्हभा ॥ १८६ ॥ शार्ङ्गाय हृदय
मन्त्रो महाद्यः शार्ङ्गपूजने ॥ सुदर्शनमहाते तु चक्रराजपदं वदेत् ॥ १८७ ॥ हयगुप्तं सर्वदुष्टप्रथमन्ते कुलद्रव्यमाह्वयिष्यं ततः पञ्चाद्विदशयुग्म
ततः ॥ १८८ ॥ परमन्त्रान् असद्वन्द्वं मक्षयद्वितयं पुनः ॥ भूतानि त्रासयद्वन्द्वं वर्मफड्वह्निमुदरी ॥ १८९ ॥ सुदर्शनाय हृदयं प्रोक्तश्चकार्त्तवे मुनुः ॥
महालङ्कृतीक्ष्णपदाच्छिवियुग्मं समीरयेत् ॥ १९० ॥ हुं फट् स्वाहा च खट्वाय नमः खट्वाचने मुनुः ॥ महाकौमोदकीत्यन्ते वेदैव महाबले ॥
॥ १९१ ॥ सर्वसुरांते पश्चात्प्रसीदयुगलेति च ॥ वर्मास्त्रवह्निजायांतकौमोदकि हृदयमिः ॥ १९२ ॥ कौमोदक्यचने प्रोक्तो यन्त्रः सर्वार्थसा
धकः ॥ महांकुरापदाच्छुद्धयुग्मं हुंफट्सुप्रिया ॥ १९३ ॥ अंकुराय नमः प्रोक्तो यन्त्रश्चैवांकुराचने ॥ सर्वकर्महाते तु मुसलेति पदं वदेत् ॥ १९४ ॥
योधयद्वितयं वर्म फडते वह्निमुदरी ॥ मुसलाय नमः प्रोक्तो यन्त्रो मुसलपूजने ॥ १९५ ॥ महापाशपदाद्धद्वयमाकर्षयद्रव्याहुं फट् स्वाहा च पाशाय

नमः पाशार्चने मनुः ॥ १९७ ॥ ताराद्या मनवो हेते ततः शक्रादिकान्यजेत् ॥ १९८ ॥ चब्राद्यानपि सपूज्य सर्वसिद्धींश्चरो भवेत् ॥ मासमात्र तु
 कुसुमैः पूजयित्वा हयारिजैः ॥ १९९ ॥ कुसुदैर्वा प्रजुहुयादधोत्तसहस्रकम् ॥ मासमात्रेण वश्यास्युत्तस्य सर्वे नृपोत्तमः ॥ २०० ॥ यस्य नाम
 युत मंत्र जपेदुत्तसख्यया ॥ स भवेदासवत्सद्यो मन्त्रास्य प्रभावत ॥ २०१ ॥ बहुना किमिहोक्तेन मनुनेन साधक ॥ साधयेत्सकलान्कामा
 निष्पण्णुत्यो न संशयः ॥ २०२ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्यानतृतीयपादे सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७० ॥ सनत्कुमार उवाच ॥ शृणु नारद
 ऋष्यामि दिव्यान्नसहस्रेन्दुः ॥ यान्समाराध्य ब्रह्माद्याश्चक्रुः सृष्ट्यादि कर्म वै ॥ १ ॥ सर्वतर्कश्चद्रमौलिर्भुविप्रपित ॥ एकाक्षरः स्मृतो मंत्रो भजता सुर
 पादपः ॥ २ ॥ सुनिराग्रिश्च जगती छदो बुद्धिमतां वर ॥ देवता नृहरिः प्रोक्तो विनियोगोऽखिलाप्तये ॥ ३ ॥ क्ष बीज शक्तिरी प्रोक्ता षड्दीर्घेण षडग
 कम् ॥ अर्केन्दुवाहिनयन शरदिंदुरुचं करे ॥ ४ ॥ धनुश्चक्राभयवरान्दधत नृहरि स्मरेत् ॥ लक्ष जपस्तद्दशांशहोमश्च दृतपायसैः ॥ ५ ॥ यजेत्पीठे
 वैष्णवे तु केसरेष्वंगपूजनम् ॥ खगेरा शकर शेषं शतानन्दं दिगालिषु ॥ ६ ॥ अत्रिय द्वियं धृति पुष्टि कोणपत्रेषु पूजयेत् ॥ दत्तच्छेदेषु नृहरीस्तावत
 पूजयेत्कमाव ॥ ७ ॥ कृष्णो रद्रो महाघोरो भीमो भीषण उज्ज्वल ॥ करालो विकरालश्च दैन्यातो मधुसूदन ॥ ८ ॥ रक्ताक्षः पिगलाक्षश्चांजनो
 दीप्तरुचिस्तथा ॥ सुघोररुक् सुहृन्विश्वको राक्षसांतकः ॥ ९ ॥ विशालक्रो धूम्रकेशो हयग्रीवो घनस्वन ॥ मेघवर्ण कुम्भकर्णः कृताततीव्रतेज
 सो ॥ १० ॥ अग्निवर्णो महोग्रश्च ततो विश्वविभूषणः ॥ विप्रक्षमो महासेनः सिंहा द्वाविंशदीरिता ॥ ११ ॥ तद्वहि शार्चयेद्विद्विहो कपालान्सहेति
 कान् ॥ एष सिद्धे मनौ मन्त्री साधयेदखिलेप्सितान् ॥ १२ ॥ विष्णुः प्रहृष्टयुक् शाङ्गो साग्रीर्वीरि महांस्तत ॥ विष्णुं ज्वलन् भुग्वीशो
 जलं पद्मासनं ततः ॥ १३ ॥ हरिस्तु वासुदेवाय वैकुण्ठो विष्णुसंयुतः ॥ गदी सेतुनृसिंह च भीषण भद्रमेव च ॥ १४ ॥ मृत्युमृत्यु
 ततः शौरिर्भानोर्नायणान्वितः ॥ नृहरेर्द्राविशदर्णोऽयं मन्त्रः साम्राज्यदायकः ॥ १५ ॥ ब्रह्मा मुनिस्तु गायत्री छदोऽनुष्टुबुदाहतम् ॥
 देवता नृहरिश्चास्य सर्वेष्टफलदायकः ॥ १६ ॥ ह बीज इं तथा शक्तिर्विनियोगोऽखिलाप्तये ॥ वेदैश्चतुर्विंशुभिः षड्भिः षड्विंशक्षरैः ॥ १७ ॥
 षडगानि विधायाथ सार्धं भाले च नेत्रयो ॥ मुखबाह्वधिसध्येष्वथ कुक्षौ तथा हृदि ॥ १८ ॥ गले पार्श्वद्वये शुष्टे ककुब्धगर्गन्मनूद्ववान् ॥
 प्रणवतारितान् कृत्वा न्यसेत्साधकसत्तमः ॥ १९ ॥ नृसिंहसार्निध्यकरो न्यासो दशविधो यथा ॥ कराग्र्यष्टाद्यधुल्लेषु पृथगाद्यतपर्वणोः २० ॥ ॥
 सर्वाधुल्लेषु विन्यस्यावशिष्ट तल्योन्यसेत् ॥ शिरोललाटे भ्रामध्ये नेत्रयोः कर्णयोस्तथा ॥ २१ ॥ कपोलकर्णमूले च विबुकोद्धाधरोष्ठके ॥

कण्ठे घोणे च भुजयोर्हस्तौ नाभिमण्डले ॥ २२ ॥ दक्षान्दोस्तले कट्यां मेढ्रोर्वाजुजंघयोः ॥ गुल्फे पादकान्गुल्फयोः सर्वसन्धिषु रोमसु ॥ २३ ॥ स्तत्स्थिमज्जालु तनौ न्यसेद्वर्णान्विचक्षणः ॥ वर्णान्पदे गुल्फजानुकटिनाभिहृदि स्थले ॥ २४ ॥ बाह्वोः कंठे च चिबुके चोष्ठे गण्डे प्रविन्य सेत् ॥ कर्णयोर्वदने नासापुटे नेत्रे च मूर्द्धनि ॥ २५ ॥ पदानि तु मुखे मूर्ध्नि नसि चक्षुषि कर्णयोः ॥ आस्ये च हृदय नाभौ पादान्सर्वाङ्गके न्यसेत् ॥ २६ ॥ अर्द्धद्वयं न्यसेन्मूर्ध्नि आहृत्यादातदङ्गकम् ॥ ह्यादीनि पदानिह मृत्युमृत्यु नमग्यहय ॥ २७ ॥ इत्येतान्यास्यकञ्चाणचक्षुःश्रोत्रेषु परमसु ॥ हृदि नाभौ च कट्यादिपादांतं नवसु न्यसेत् ॥ २८ ॥ वीरघ्नानपि तान्येव यथापूर्वं प्रविन्यसेत् ॥ नृसिंहाद्यानि तान्येव पूर्ववद्विन्यसेत्सुधीः ॥ २९ ॥ चन्द्राश्रिवेदपद्मानेनत्रदिग्बहुभूमितान् ॥ विभक्तान्मंत्रवर्णान्श्च क्रमात्स्थानेषु विन्यसेत् ॥ ३० ॥ मूले मूलाच्च नाभ्यतं नाभ्यादि हृदयावधि ॥ हृदयाद्भुजगतांतं तु नेत्रत्रये च मस्तके ॥ ३१ ॥ बाह्वोर्गुलिषु ग्राणमूर्द्धादि चरणवधि ॥ विन्यसेन्नामतो धीमान्हरिन्यासोऽय मीरितः ॥ ३२ ॥ न्यासस्यास्य तु माहात्म्यं जानात्येको हरिः स्वयम् ॥ एवं न्यासविधिं कृत्वा ध्यायेच्च नृहरिं हृदि ॥ ३३ ॥ गलासक्तलसदाहु स्मृष्टकेशोऽब्जचक्रधृक् ॥ नखाग्रभिन्नदैत्येशो ज्वालामालासमन्वितः ॥ ३४ ॥ दीपतिजिह्वस्त्रिनयनो दंष्ट्रोग्रं वदनं वहन् ॥ नृसिंहोऽस्मान्मदा पातु स्थलांबुगगनोपगः ॥ ३५ ॥ ध्यात्वेवं दशयन्मुद्रां नृसिंहस्य महात्मनः ॥ जानुमध्यगतौ कृत्वा चिबुकोष्ठौ समाबुभौ ॥ ३६ ॥ हस्तौ च भूमिसंलभौ कंपमानः पुनःपुनः ॥ मुखं विजृम्भितं कृत्वा लेलिहानां च जिह्विकाम् ॥ ३७ ॥ एष मुद्रा नारसिंही प्रधानेति प्रकीर्तिता ॥ वामस्यांगुष्ठतो बद्धा कनिष्ठामंगलीत्रयम् ॥ ३८ ॥ त्रिशूलवत् समुखोद्धं कुर्यान्मुद्रां नृसिंहगाम् ॥ अंगुष्ठाभ्यां च करयोस्तथाऽऽक्रम्य कनिष्ठके ॥ ३९ ॥ अधोमुखान्भिः शिष्टाभिः शेषाभिर्नृहरौ ततः ॥ हस्तावधौमुखौ कृत्वा नाभिदेशं प्रसार्य च ॥ ४० ॥ तर्जनीभ्यां नयेत्कंघौ प्रोक्ता चत्रिणसूद्विक्ता ॥ हस्ताद्बद्धमुखौ कृत्वा तले संयोज्य मध्यमे ॥ ४१ ॥ अनामायां तु वामायां दक्षिणां तु विनक्षिपेत् ॥ तर्जनीं पृष्ठतो लभौ अंगुष्ठौ तर्जनीश्रितौ ॥ ४२ ॥ चक्रमुद्रा भवेदेषा नृहरः संनिधौ मता ॥ चक्रमुद्रा तथा कृत्वा तर्जनीभ्यां तु मध्यमे ॥ ४३ ॥ पीडयेद्दंष्ट्रमुद्रेण सर्वपापप्रणाशिनी ॥ एता मुद्रा नृसिंहस्य सर्वमंत्रेषु संमताः ॥ ४४ ॥ वर्णलक्षं जपेन्मंत्रं तदशंशं च पायसैः ॥ घृताम्लदुग्धयाद्वह्नौ पीठे पूर्वोदितेचयेत् ॥ ४५ ॥ अगान्यादौ समाराध्य दिक्पत्रेषु यजेत्पुनः ॥ गरुडादीन् श्रीमुखान्श्च विदिक्षु लोकपान्बहिः ॥ ४६ ॥ एवं संसाधितो मंत्रः सर्वार्कामान्प्रपूरयेत् ॥ सौम्ये कार्ये स्मरेत्सौम्यं क्रूरं स्मरेद्बुधः ॥ ४७ ॥ पूर्वमृत्युपदे शत्रोर्नाम कृत्वा स्वयं हरिः ॥ निशितैर्नखदंष्ट्रैः खाद्यमानं च संस्मरेत् ॥ ४८ ॥ अष्टोत्तरशतं नित्यं

जपेन्मन्त्रमंतद्वितः ॥ जायते मण्डलादर्वाक् शत्रुर्वै शमनातिथिः ॥४९॥ ध्यानभेदानथो वक्ष्ये सर्वसिद्धिप्रदायकान् ॥ श्रीकामः सततं ध्यायेत्तवौक्त
नृहरि सितम् ॥ ५० ॥ वामांकस्थितया लक्ष्म्यालगित पद्मस्तया ॥ विषमृत्पूषणो गदिस्वोपद्रवनाशनम् ॥ ५१ ॥ नरसिंह महाभीम कालानल
समप्रभम् ॥ आंममालाधरं रौद्र कण्ठहारेण भूषितम् ॥ ५२ ॥ नागयज्ञोपवीतं च पञ्चाननसुशोभितम् ॥ चन्द्रमौलि नीलकण्ठं प्रतिवक्र त्रिनेत्रकम् ॥
॥ ५३ ॥ भुजैः परिघसकाशैर्दशभिश्चोपशोभितम् ॥ अक्षसूत्रं गदापद्मं शस्त्रं गोक्षीरसन्निभम् ॥ ५४ ॥ घनुश्च सुशलं चैव विभ्राणं चक्रसुत्तमम् ॥
खड्गं शूलं च बाणं च नृहरि रुद्ररूपिणम् ॥ ५५ ॥ इन्द्रगोपाभीलाभं चन्द्राभं स्वर्णसन्निभम् ॥ पूर्वादि चोत्तरं यावद्दूर्ध्वं सर्ववर्णकम् ॥ ५६ ॥
एवं ध्यात्वा जपेन्मन्त्री सर्वव्याधिविमुक्तये ॥ सर्वमृदुहरं दिव्यं स्मरणात्सर्वसिद्धिदम् ॥ ५७ ॥ ध्यायेद्यदा महत्कर्म तदा षोडशहस्तवान् ॥ नृसिंह
सर्वलोकेशः सर्वाभरणभूषितः ॥ ५८ ॥ द्वौ विदारणकर्मातौ द्वौ चांनोद्धरणान्वितौ ॥ शङ्खचक्रधरौ द्वौ तु द्वौ च बाणघनुद्धरौ ॥ ५९ ॥ खड्गखेटधरौ
द्वौ च द्वौ गदापद्मधारिणौ ॥ पाशाङ्कुशधरौ द्वौ च द्वौ रिपोर्मुकुटार्पितौ ॥ ६० ॥ इति षोडशदोर्दमण्डितं नृहरि विभुम् ॥ ध्यायेन्नारद नीलाग्रभुज
कर्मण्यनन्यधीः ॥ ६१ ॥ ध्येयो महत्तमे कार्ये द्वाविंशद्वस्तवान्बुधैः ॥ नृसिंहः सर्वभूतेश सर्वसिद्धिकरः परः ॥ ६२ ॥ दक्षिणे चक्रपद्मे च प्रच्छु
पाशमेव च ॥ हलं च सुशलं चैव अभयं चाङ्कुशं तथा ॥ ६३ ॥ पट्टिशं भिदिपालं च खड्गमुद्धरतोमरात् ॥ वामाभगे करैः शङ्ख खेट पाशं च
शूलकम् ॥ ६४ ॥ अग्निं च वरदं शक्तिं कुडिकां च ततः परम् ॥ कार्मुकं तर्जनीमुद्रां गदां डमरुदूर्पकौ ॥ ६५ ॥ द्वाभ्यां कराभ्यां च ग्निगोर्जु
मस्तकपीडनम् ॥ ऊर्ध्वीकृताभ्यां बाहुभ्यां आंममालाधरं विभुम् ॥ ६६ ॥ अधः स्थिताभ्यां बाहुभ्यां हिरण्यकविदारणम् ॥ ग्रियकरं च भक्तानां दैत्यानां
च भयकरम् ॥ ६७ ॥ नृसिंहं तस्मैदित्य महाप्रत्युभयापहम् ॥ एव ध्यात्वा जपेन्मन्त्री सर्वकार्यार्थसिद्धये ॥ ६८ ॥ अथोच्यते ध्यानमन्यन्मुखरोमहरं
शुभम् ॥ स्वर्णवर्णसुर्णस्य विठुन्मालासटान्वितम् ॥ ६९ ॥ कोटिपूष्पेन्दुवर्णं च सुमुखं त्र्यक्षिवीक्षणम् ॥ पीतवस्त्रोरुभूषाढ्यं नृसिंहं शान्तिविग्रहम् ॥
चक्रशस्त्राभयवरान्दधते करपद्मवै ॥ ७० ॥ क्ष्वेडरोगादिशमनं स्वैर्भ्यो नैः सुखदितम् ॥ शत्रोः सेनानिरोधेन यत्नं कुर्याच्च साधकम् ॥ ७१ ॥ अक्षकण्ठेरे
धितेऽग्नौ विचित्रं रिपुमर्दनम् ॥ देवं नृसिंहं सपूज्य कुसुमाद्युपचारकैः ॥ ७२ ॥ समूलमूलैर्जुहुयाच्छरैर्दशशतं पृथक् ॥ रिपुं सादन्निव जपेन्निर्दशन्निव
तं क्षिपत् ॥ ७३ ॥ हुत्वा सप्तदिनं मन्त्री सेनामिश्रां महीपतेः ॥ प्रस्थापयेच्छुभे लग्ने पराष्ट्रजयेच्छया ॥ ७४ ॥ तस्याः पुरस्तादनुहरिं निमन्यत रिपुमण्डलम् ॥
स्मृत्वा जपं प्रकुर्वीत यावदायाति सा पुनः ॥ ७५ ॥ निर्जित्य निखिलच्छत्रं सह वीरश्रिया सुखात् ॥ प्रीणयेन्मान्त्रिणं राजा विभक्तेः प्रीतमानस ॥ ७६ ॥

गजाचरथत्वेन ग्रामक्षेत्रधनादिभिः। यदि मन्त्री न तुष्येत तदानर्थो महीपतेः॥७७॥ जायते तस्य राष्ट्रेषु प्राणेभ्योऽपि महाभयम् ॥ अष्टोत्तरशत
 मूलमन्त्रमंत्रितभस्मना ॥ ७८ ॥ नाशयेन्मृषिकाप्लूतावृश्चिकाबुध्निथं विषम् ॥ लिप्तांगः सर्वरोगैश्च बुध्यते नात्र संशयः ॥७९॥ सेवतीकुसुमैर्हुत्वा
 महतीं श्रियमानुयात ॥ औदुम्बरसमिद्धिस्तु भवेद्वाग्यसमृद्धिमान्॥ ८० ॥ अपूपलक्ष्मो मे तु भवेद्द्वैश्रवणोपमः ॥ क्रुद्धस्य सन्निधौ राज्ञो जपेष्टो
 तारं शतम्॥८१॥ सद्यो नैर्मल्यमाप्नोति प्रसादं चाधिगच्छति। कुदप्रसूनैरुदयं मोचाभिर्विवनाशनम्॥८२॥ तुलसीपत्रहोमेन महती कीर्तिमानुयात॥
 शालयुत्यसल्लहोमेन वशयेदसिलं जगत्॥८३॥ मधूकपुष्पैरिष्टं स्यात्तस्मै न धानिबण्डकैः ॥ दधिमध्वाज्यमिश्रां तु गुहूचीं चतुर्बुलाम्॥८४॥ बुध्या
 दयुतं योऽसौ शतं जीवति रोगजित्॥ शनैश्चरिदेऽश्नत्य मृष्ट्वा चाद्योत्तरं शतम्॥८५॥ जयेज्जित्वासोऽपभृत्य शतवर्षाणि जीवति॥ अथ ते संप्रवक्ष्यामि
 यन्त्रं त्रैलोक्यमोहनम् ॥८६॥ यस्य संघारणादेव भवेयुः सर्वसंपदः ॥ भवेत्तद्भूजं लिखेत्पद्मं द्वात्रिंशत्सिंहसंयुतम्॥८७॥ मध्ये सिंहे स्ववीजं च लिखेत्पु
 र्ववदेव तु। श्रीबीजेन तु तु चंबू वलयत्रयसंयुतम्॥८८॥ पाशांकुरैश्च संवेष्ट्य पूजयेद्यन्मुत्तमम् ॥ त्रैलोक्यमोहनं नाम सर्वकामार्थसाधनम् ॥ ८९ ॥
 चक्राजं महाराजं सर्वचक्रेश्वरं ॥ धारणाजयमाप्नोति सत्यं सत्यं न संशयः ॥ ९० ॥ अथ यन्त्रांतरं वक्ष्ये शृणु नारद सिद्धिदम् ॥ अष्टारं
 विलिखेद्यन्त्रं श्लक्ष्णं कर्णिकया युतम् ॥ ९१ ॥ मूलमन्त्रं लिखेत्तत्र प्रणवेन समन्वितम् ॥ एकाक्षरं नारसिंहं मध्ये चैव सप्ताध्यकम् ॥ ९२ ॥ जपे
 दष्टसहस्रं तु सूत्रेणावेष्ट्य तद्गहिः ॥ स्वर्णरौप्यसुताग्रैश्च वेष्टयेत्कमतः सुधीः ॥ ९३ ॥ लाक्षया वेष्टितं कृत्वा पुनर्मन्त्रेण मन्त्रयेत् ॥ कंठे भुज शिखायां
 वा धारयेद्यन्त्रमुत्तमम् ॥ ९४ ॥ नरनारीनन्देनैव सर्वं सुवर्षणा भुवि ॥ दुष्टास्तं नैव बाधते पिशाचोत्तराक्षसाः ॥ ९५ ॥ यंत्रालम्बसाहेन सर्वत्र
 जयमाप्नुयात् ॥ अथान्यसंप्रवक्ष्यामि यंत्रं सर्ववशंकरम् ॥ ९६ ॥ द्वादशारं महाचक्रं पूर्ववद्विलिखेत्सुधीः ॥ मात्राद्वादशसंभिन्नदलेन विलिखेदुधः
 ॥ ९७ ॥ मध्ये यंत्रं शक्तियुक्तं श्रीबीजेन तु वेष्टयेत् ॥ कालांतकं नाम चक्रं सुगुरुवशंकरम् ॥ ९८ ॥ चक्रमुष्टेसयेद्भूजे सर्वशत्रुनिवारणम् ॥ यस्य
 धारणमात्रेण सर्वत्र विजयी भवेत् ॥ ९९ ॥ अथ सर्वेष्टदं ज्वालामालिसंज्ञं वदाम्यहम् ॥ बीजं ह्रस्वगवन्दितो नरसिंहाय तत्परम् ॥ १०० ॥
 ज्वालाने मालिने दीप्तदंष्ट्राय अग्निने पदम् ॥ त्राय सर्वादिसोमाय च नः सर्वभूषदम् ॥ १०१ ॥ हारिर्विनाशनाथति सर्वज्वरविनाशनः ॥
 नामति दहयुगं च पचद्वयसुदुरियेत् ॥ १०२ ॥ रक्षयुगं च वर्मान्निवृत्तयान्ति ध्रुवादिकः ॥ अष्टपृष्ठवक्षरैः प्रोक्तो ज्वालामाली भनूतमः ॥ १०३ ॥
 पुण्यादिकं तु पूर्वोक्तं त्रयोदशमिक्षरैः ॥ पंक्तिभी रुद्रसंख्याकैरष्टादशमिक्षरैः ॥ १०४ ॥ भानुभिः कर्णैर्मन्त्री वरैरंगानि कल्पयेत् ॥

पूर्वोक्तहृणिं ज्वालामालिनं नृहरिं स्मरेत् ॥ १०५ ॥ लक्षं जपो दशांशं च लुहयात्कपिलाधृतैः ॥ रौद्रापस्मारभूतादिनाशकोऽय मवृत्तः ॥
 ॥ १०६ ॥ प्राणो माया नृसिंहश्च सृष्टिर्ब्रह्मास्त्रमीरितः ॥ षडक्षरो महामंत्रः सर्वाभीष्टप्रदायकः ॥ १०७ ॥ मुनिर्ब्रह्मा तथा छद् पत्तिर्देवो
 नृकेसरी ॥ षड्दीर्घभाजा बीजिन षडगानि समाचरेत् ॥ १०८ ॥ पूर्वोक्तैरेव विधिना ध्यान पूर्जा समाचरेत् ॥ सिद्धेन मनुनानेन सर्वसिद्धिर्भव
 न्मृणाम् ॥ १०९ ॥ रमाबीजादिकोऽनुष्टुप्ष्वयस्त्रिंशार्णवन्मनु ॥ प्रजापतिर्मुनिश्छन्दोऽनुष्टुप् लक्ष्मीर्नृकेसरी ॥ ११० ॥ देवता च पदै सर्वेणागकल्प
 नमीरितम् ॥ विन्यस्यैव तु पंचांगं स्वात्मरक्षां समाचरेत् ॥ ११२ ॥ सस्पृशन् दक्षिण बाहु शरभस्य मनु जपेत् ॥ प्रणवो हन्धिवायति महते
 शरभाय च ॥ ११२ ॥ वह्निप्रियांतो मन्त्रस्तु रक्षार्थे समुदाहृत ॥ अथवा राममन्त्राते पर क्षद्वितय पठेत् ॥ ११३ ॥ अथवा केशवाद्यैरनु रक्षा
 कुर्यात्प्रयत्नतः ॥ केशवः पातु पादौ मे जघे नारायणोऽवतु ॥ ११४ ॥ माधवो मे कटि पातु गोविन्दो गुह्यमेव च ॥ नाभिं विष्णुश्च मे पातु जठर
 मधुसूदन ॥ ११५ ॥ अरू त्रिविक्रमः पातु हृदय पातु मे नरः ॥ श्रीधर पातु कण्ठ च हर्षिकेशो मुख मम ॥ ११७ ॥ पद्मनाभः स्तनौ पातु शीर्ष
 दामोदरोऽवतु ॥ एवं विन्यस्य चांगेषु जपकाले तु साधकः ॥ ११७ ॥ निर्भयो जायते भूतवेतालव्यहगक्षसात् ॥ पुनन्यसेत्प्रयत्नेन ध्यान कुर्व
 न्समाहितः ॥ ११८ ॥ पुरस्तात्केशवः पातुः चक्री जंबूनदप्रभः ॥ पश्चान्नारायणः शखी नीलजीमूतसन्निभ ॥ ११९ ॥ उर्ध्वमिदीवरश्यामो माध
 वस्तु गदाधरः ॥ १२१ ॥ त्रिविक्रमः खड्गपाणिर्नैर्ऋत्यां ज्वलनप्रभः ॥ वायव्यां माधवो वज्री तरुणादित्यसन्निभ ॥ १२२ ॥ ऐशान्यां पुण्डरीकाक्ष
 श्रीधरः पट्टिशायुधः ॥ विद्युत्प्रभो हर्षिकेश उर्ध्वे पातु समुद्र ॥ १२३ ॥ अधश्च पद्मनाभो मे सहस्रांशुसमप्रभः ॥ सर्वायुधः सर्वशक्तिः सर्वोद्य
 सर्वतोमुखः ॥ १२४ ॥ इन्द्रगोपप्रभः पायात्पाशहस्तोऽपराजितः ॥ स बाह्याभ्यंतरे देहमव्याहामोदरो हरि ॥ १२५ ॥ एवं सर्वत्र निश्छिद्र नाभ
 द्वादशपञ्जरम् ॥ प्रविष्टोऽह न मे किंचिद्रथमस्ति कदाचन ॥ १२६ ॥ एव रक्षां विवायाथ दुर्द्वेषो जायते नरः ॥ सर्वेषु नृहरेर्मजगदेष्वेव
 विधिमंतः ॥ १२७ ॥ पूर्वोक्तविधिना सर्वं ध्यानपूजादिकं चरेत् ॥ जित ते पुण्डरीकाक्ष नमस्ते विश्वभावन ॥ १२८ ॥ नमस्तेऽस्तु हर्षिकेश महा
 पुरुष ते नमः ॥ इत्थं संप्राप्त्यर्थां जप्त्वा च पठित्वा विसृजेद्विभुम् ॥ १२९ ॥ एव सिद्धे मनौ मन्त्री जायते सम्पदां पदम् ॥ जयद्रथं श्रीनृसिंहन्यष्टाणोऽय
 मनुत्तमः ॥ १३० ॥ मुनिर्ब्रह्माथ गायत्री छन्दः प्रोक्तोऽस्य देवता ॥ श्रीमाञ्जयवृत्तिहस्तु सर्वाभीष्टप्रदायक ॥ १३१ ॥ सेतुगोविदपूवेण वियता सेतुना

पुनः ॥ षड्विधादेवे न कुर्वीत षडंगानि विशालधीः ॥ १३२ ॥ ततो ध्यायेद्धृदि विंश नृसिंहं चन्द्रशेखरम् ॥ १३३ ॥ श्रीमन्मृकेशरितनो जगदेकबन्धो
 श्रीनीलकण्ठ करुणार्णव सामराज ॥ वह्निन्दुतीव्रकरनेत्र पिनाकपाणे शीतशुशेखर रमेश्वर पाहि विष्णो ॥ १३४ ॥ ध्यात्वा वै प्रजपेष्टशाष्टकं मन्त्री
 दशोऽंशतः ॥ साज्येन पायसान्नेन जुहुयात्प्राग्वदचनम् ॥ १३५ ॥ तारो माया स्वबीजाति कणोत्रं वीरमीरयेत् ॥ महाविष्णुं ततो ब्रूयाज्ज्वलन्त सर्वं
 तामुखम् ॥ १३६ ॥ स्फुरद्द्वयं प्रस्फुरति द्वयं वीरपदं ततः ॥ वदेदोऽन्तरं ते तु तनु रूपं च ठद्वयम् ॥ १३७ ॥ प्रचटद्वयमाभाष्य कश्यपुम् च
 सद्गमम् ॥ बन्धद्वयं घातयेति द्वयं वर्मास्त्रमीरयेत् ॥ १३८ ॥ नृसिंहं भीषणं भद्रं मृत्युमृत्युं नमाम्यहम् ॥ पञ्चाशीत्यक्षरो मन्त्रो भजतामिष्टदायकः ॥
 ॥ १३९ ॥ ऋषी ह्यधोऽब्रह्माणौ तथा त्रिष्टुबुधुभौ ॥ छन्दसी च तथा घोरानुसिंहो देवता मतः ॥ १४० ॥ ध्यानानचनादिकं चास्य कुर्यादनुष्टुभे
 सुधीः ॥ विशेषान्मन्त्रवर्णोऽयं सर्वक्षाकरो मतः ॥ १४१ ॥ बीजं जययुगं पञ्चान्नृसिंहेत्यष्टवर्णवान् ॥ ऋषिः प्रजापतिश्चास्यानुष्टुब्धचन्द उदाहृतम् ॥
 ॥ १४२ ॥ विदारणनृसिंहोऽयं देवता परिकीर्तितः ॥ जं बीजं हं तथा शक्तिर्विनियोगोऽखिलास्ये ॥ १४३ ॥ दीर्घाद्वेन नृसिंहेन षडङ्गन्यासमाचरेत् ॥
 रौद्रं ध्यायेन्नृसिंहं तु शत्रुवक्षोविदारणम् ॥ १४४ ॥ नखदंष्ट्रायुधं भक्ताभयद श्रीनिकेतनम् ॥ तप्तहाटकेशांजलत्याकलोचनम् ॥ १४५ ॥
 वज्राधिकनखस्पर्शं दिव्यसिंहं नमोऽस्तु ते ॥ मुनिब्रह्मा समाल्यातोऽनुष्टुब्धदः समीरितः ॥ १४६ ॥ देवतास्य रक्षणस्य रक्षणस्य दिव्यपूर्वो नृकेशरी ॥
 पादैश्चतुर्भिः सर्वेण पञ्चांगानि समाचरेत् ॥ १४७ ॥ ध्यानपूजादिकं सर्वं प्राग्वक्ष्योक्तं मुनीश्वर ॥ पूर्वोक्तानि च सर्वाणि कार्याण्यथिति सिद्धताम् ॥
 ॥ १४८ ॥ तारो नमो भगवते नरसिंहाय हृच्च ते ॥ जस्तेजसे आविराविर्भव वज्रनखांततः ॥ १४९ ॥ व्रजदंष्ट्रेति कर्माति त्वासयाक्रदयद्वयम् ॥
 तमो असद्वयं पञ्चात्स्वाहति चाभयं ततः ॥ १५० ॥ आत्मन्येते च भूयिष्ठा ध्रुवो बीजातिमो मनुः ॥ द्विषष्ट्यणोऽस्य मुन्यादि सर्वं पूर्ववदीरितम् ॥
 ॥ १५१ ॥ तारो नृसिंहबीजं च नमो भगवते ततः ॥ नरसिंहाय तारश्च बीजमस्य यदा ततः ॥ १५२ ॥ रूपाय तारः स्वर्बीजं कूर्मरूपाय तार
 कम् ॥ बीजं वराहरूपाय तारो बीजं नृसिंहतः ॥ १५३ ॥ रूपाय तारं स्वं बीजं वामनाति च रूपतः ॥ पापध्रुवत्रयं बीजं रामाय निगमादितः
 ॥ १५४ ॥ बीजं कृष्णाय तारं बीजं च कल्किने ततः ॥ जयद्वयं ततः शालग्रामाति च निवासिने ॥ १५५ ॥ दिव्यसिंहाय डेन्तः स्यात्स्वयंभूः
 पुरुषाय हृत् ॥ तारः स्वं बीजमित्येष महासाम्राज्यदायकः ॥ १५६ ॥ नृसिंहमन्त्रः सांकारो मुनिरात्रिः प्रकीर्तितः ॥ छन्दोऽतिजगती प्रोक्तं देवता
 कथिता मनोः ॥ १५७ ॥ दशावतारो नृहरिं बीजं स्वं शक्तिरव्ययः ॥ षड्विधादेवेन बीजेन कृत्वांगानि च भावयेत् ॥ १५८ ॥ अनेकचन्द्रातिमो

लक्ष्मीसुखकृतेक्षणः ॥ दशावतारैः सहितस्तनोतु नृहारिः सुखम् ॥ १५९ ॥ जपोऽधुतं दशंशेन होमः स्यात्पायसेन तु ॥ प्राशुक्ते पूजयेत्पीठे मूर्तिं
सकल्प्य मूलतः ॥ १६० ॥ अंगान्यादौ च मस्त्याद्यान्दिग्दलेषु ततोऽर्चयेत् ॥ इन्द्राद्यानपि वज्राद्यान्समूज्येषुमवाधुयात् ॥ १६१ ॥ सहस्राणि महासत्र
वक्ष्ये तत्रेषु गोपितम् ॥ तारो माया स्या कामो बीज क्रोधपदं तत ॥ १६२ ॥ मूर्ते नृसिंहशब्दं महापुरुष ईर्येत् ॥ प्रधानधर्मो धर्मान्ते निगडेति पदं
वदेत् ॥ १६३ ॥ निर्मोचनं कालेति ततः पुरुष ईर्येत् ॥ कालांतकसद्गतौय स्वैश्वर्येति सहजलम् ॥ १६४ ॥ श्रान्तिं तु निविष्टेति चैतन्यचिन्सदा
ततः ॥ भासकं तु कालाद्यतीतनिन्योदितेति च ॥ १६५ ॥ उदयास्तमयाक्रान्तमहाकारुणिकेति च ॥ हृदयाब्जचतुश्चोक्ता दलंति तु निवि
ष्टितः ॥ १६६ ॥ चैतन्यात्मश्चतुरामन्द्रादशात्मस्ततः परम् ॥ चतुर्विंशतामन्त्रे तु पञ्चविंशतामन्त्रेति ॥ १६७ ॥ बको हरिः सहस्रंति मूर्ते स्तोत्रे
शब्दतः ॥ भगवन्नुसिंहपुरुष क्रोधेश्वर रसा सह ॥ १६८ ॥ खदितंति पादेति कल्पंतामिहसहस्रं च ॥ कोट्यामिति महादेव निकायदशशब्दतः ॥
॥ १६९ ॥ शतयज्ञातलं ज्ञेयं ततश्चामल्युगमकम् ॥ पिंगलेक्षणसटादंष्ट्रा दंष्ट्रायुधं नखायुधं ॥ १७० ॥ दानवैर्द्रातकावह्निशोणितपदं ततः ॥ १७१
सक्तिविग्रहंति तु भूतापस्मारयातुधान् ॥ १७२ ॥ सुरासुरवद्यमानपदपकजशब्दतः ॥ भगवन्व्योमचक्रेश्वरंति तु प्रभवाय ॥ १७३ ॥ हरी
गोतिष्ठ चोत्तिष्ठ अविद्यानिचयं दह ॥ दह ज्ञानैश्वर्यमते प्रकाशययुगं ततः ॥ १७४ ॥ सर्वज्ञ आरोषंति जभाजृम्भयवतारकम् ॥ सत्यपुरुष
शब्दंति सदसन्मध्य ईर्येत् ॥ १७५ ॥ निविष्ट मम दुःस्वप्नभय निगडशब्दतः ॥ भयं कालशब्दंति भयं विषपदात्ततः ॥ १७६ ॥ ज्वरंति
डाकिनी कृत्याव्यवेतीभयं ततः ॥ अशन्यते भयं दुर्भिक्षभय मारीशब्दतः ॥ १७७ ॥ भयं मारीचशब्दंति भयं छायापदं ततः ॥ स्कंदापस्मारशब्दंति
भयं चौरभयं ततः ॥ १७८ ॥ जलस्वप्नाग्निभयं गजसिंहभुजङ्गगतः ॥ भयं जन्मजरंति मरणादिशब्दमीर्येत् ॥ १७९ ॥ भयं निर्मोचययुगं
प्रशमययुगं ततः ॥ ज्ञेयरूपधारणंति नृसिंहवृहत्सामतः ॥ १८० ॥ पुरुषंति सर्वभयनिवारणपदं ततः ॥ अष्टाष्टकं चतुःपद्यि
चेटिकाभयमीर्येत् ॥ १८१ ॥ विद्यावृत्तस्यत्रिशिंहदेवताकोटिशब्दतः ॥ नमितंति पदपदात्पकजान्वित ईर्येत् ॥ १८२ ॥ सह
स्रवदनांति तु सहस्रोदरं स्रवदेत् ॥ सहस्रेक्षणशब्दंति सहस्रपादमीर्येत् ॥ १८३ ॥ सहस्रसुजं सप्रोच्य सहस्रजिह्वं स्रवदेत् ॥
सहस्रानि ललाटेति सहसायुधतो धरात् ॥ १८४ ॥ तमः शक्राशकं पुरमथनान्ते तु सर्वं च ॥ मन्त्राजेश्वरपदाद्विहायसगतिप्रदं ॥ १८५ ॥
पातालगतप्रदंति यन्मर्दन ईर्येत् ॥ घोरादृहासहसितविश्वावासपदं ततः ॥ १८६ ॥ वासुदेवं ततोऽङ्कुरं ततो हयमुलेति च ॥ १८७ ॥

विश्वेश विश्वेति तु विडम्बन ॥ १८६ ॥ निविष्टति ततः प्रादुर्भावकारक ईयेत् ॥ हवीकेश च स्वच्छंद निःशेषजीव विन्यसेत् ॥ १८७ ॥ ग्रसकृति
महा यथास्पृशितासृगिति रयेत् ॥ लंपटान्ते सेचरीति सिद्धयेते तु प्रदायका ॥ १८८ ॥ अजेयाव्यय अव्यक्त ब्रह्माण्डादर इत्यपि ॥ ततो ब्रह्मसहस्रति कोटि
सुष्ठुडशब्दतः ॥ १८९ ॥ माल पंडितमुपेति मत्स्य कूर्म ततः परम् ॥ कराहति नृसिंहेति वामनाते समीरयेत् ॥ १९० ॥ त्रैलोक्याक्रमणति तु पादशा
लिक ईयेत् ॥ रामत्रय ततो विष्णुरूपति धर एव च ॥ १९१ ॥ तत्त्वत्रयति प्रणवाधारतस्तच्छिखां पदयोः निविष्टवह्निजायां स्वधा चैव ततो वषट् ॥
॥ १९२ ॥ नेत्र वर्मास्त्रुच्चार्य्य प्राणाधार इति रयेत् ॥ आदिदेवपदात्याणापानपश्चाद्विप्रिष्टितः ॥ १९३ ॥ पांचरात्रिक दितिज विनिधनति करोति च ॥
महामाया अमोघति दयं दैत्यैश्च शब्दतः ॥ १९४ ॥ दयाति दलनेयुक्ता तेजोराशिन् ध्रुवं स्मरः ॥ तेजस्वराति पुरुषपंडते सत्यपूरुषा ॥ १९५ ॥ अन्नतारो
ऽच्युतान्नं च तारो वाचा सुदेव फट् ॥ तारमायामृतैः फट् वः कामः स्वरादिमः ॥ १९६ ॥ मूर्तेर्ब्रह्मव्ययीजीव विश्वमूर्तेर्ब्रह्मव्ययः ॥ मायाविश्वात्मने
षट् च तारः सौचं तुरात्मने ॥ १९७ ॥ फट् तारोहं विश्वरूपिन्नं च तदनंतरम् ॥ तारोहैपरमाति तु हंसफट्प्रणवस्ततः ॥ १९८ ॥ ह्रः हिरण्यगर्भरूप
धारणति च फट् ध्रुवः ॥ ह्रौं अनौपम्यरूपधारिणां ध्रुवस्ततः ॥ १९९ ॥ क्षौं नृसिंहरूपधारिन् ॐ ह्रं क्षुश्च स्वरादिकः ॥ ध्रुगं विन्यासविन्य
स्तमूर्तिधारिस्ततश्च फट् ॥ २०० ॥ ह्रौं निसर्गसिद्धयैकरूपधारिस्ततश्च फट् ॥ तारो वर्मत्रयं संकरं वं चासुकमस्तकम् ॥ २०१ ॥ संडद्वयं स्वाद
येतिद्वयं क्षौं साध्यमानय ॥ द्वयं ततो महात्मन्यान्सम्यग्दर्शयुग्मकम् ॥ २०२ ॥ षड्दूर्वाध्यां स्वबीजं च क्षपिताति तु कल्मष ॥ उत्तराय
द्वयं पंचबाणबीजानि वोचरेत् ॥ २०३ ॥ नृसिंहति ततो ज्वालात्मने स्वाहा समीरयेत् ॥ नृसिंहान्ते ततः कालात्मने स्वाहा ध्रुवस्ततः ॥ २०४ ॥
समीजं कामबीजं च लक्ष्मीबीजद्वयं ततः ॥ मायातारातिमो यन्त्रः सहस्राक्षसमितः ॥ २०५ ॥ कपिलोऽस्य मुनिश्चन्दो जगती देवता पुनः ॥ श्रील
क्ष्मीनृद्विबीजं क्षौं शक्तिर्वह्निचल्लभा ॥ २०६ ॥ श्वेतो वर्ण उदात्तश्च स्वरः प्रोक्तो मनीषिभिः ॥ क्षेत्रं च परमात्मा तु विनियोगोऽखिलात्मयो ॥ २०७ ॥
क्षः सहस्रबाह्वेते सहस्रायुधधारय च ॥ नृसिंहानं वह्निजास्त्रायफट् मन्त्र ईरितः ॥ २०८ ॥ अनेन कशुर्दि च कृत्वांगानि समाचरेत् ॥ तारः
क्षौं च सहस्रति क्षरशब्दाद्विजृम्भितम् ॥ २०९ ॥ नृसिंहायान्निजायां तौ हृदये मयुरीरितः ॥ मारः क्षौं च महतेतुं प्रभति विकरोति च ॥ २१० ॥ नृसिंहा
याभिज्जयति शिरोमन्त्रः प्रकीर्तितः ॥ तारः क्षुं ततयहायश्चाहृक्करोति ईयेत् ॥ २११ ॥ ज्वलन्यावकलो कूर्मो दीर्घा वज्राधिकेति च ॥ नल
स्पर्शाह्विसिंह नमोऽस्तु भगवन् हारिः ॥ २१२ ॥ महाच्चस्त जगद्रूप नृसिंहाय द्वयं द्वयम् ॥ अनेन च शिखा प्रोक्ता कवचं तदनंतरम् ॥ २१३ ॥

तारः क्षै च सुवर्ण ते मदमत्तपदं तत् ॥ विह्वलितनृसिंहाय स्वाहातं कवचं स्मृतम् ॥ २३४ ॥ तारः क्षौ च सहस्राक्ष विश्वरूपपदं वदेत् ॥ धारणेन्नि
 प्रियांतोऽयं नेत्रमंत्रः प्रकीर्तितः ॥ २३५ ॥ तारो क्षश्च सहस्राति वारावेपदमीरयेत् ॥ सहस्राति युधायाथ नृसिंहायामिसुदरी ॥ २३६ ॥
 अङ्गमंत्रः समाल्यातस्ततो ध्यायेन्नुकेसरी ॥ उद्यदकंसहस्राभ त्रीक्षण भीमभूषणम् ॥ २३७ ॥ सुतीक्ष्णशुभ्रजो दृढैर्दैन्यदारणकं मरेत् ॥
 एव ध्यात्वा जपेन्मन्त्री सहस्र पायसेन च ॥ २३८ ॥ आज्यलुतेन जुहुयात्सम्यग्भिसदो भवेन्मनुः ॥ प्रागुक्ते वैष्णवे पीठे मूर्ति सकल्प्य मूलतः ॥
 ॥ २३९ ॥ सपूज्य नृहरि पश्चादादावगानि पूजयेत् ॥ चक्र शंख च पाशं वाङ्कुशं कुलिशमेव च ॥ २२० ॥ गदाकृपाणिक्ष्वेडानि दलेषु परिपूज
 येत् ॥ लोकेशानपि वज्राद्यान्यूजयेत्तदनंतरम् ॥ २२१ ॥ एव सिद्धे मनौ मन्त्री प्रयोगान्कर्तुमर्हति ॥ भस्माभिर्मन्त्रितं कृत्वा ग्रह्यस्त विलेपयेत् ॥
 ॥ २२२ ॥ भस्मसलेपनादेव सर्वग्रहविनाशनम् ॥ अनेनैव विधानेन यक्षाक्षसकिन्नरः ॥ २२३ ॥ भूतप्रेतपिशाचाश्च नश्यन्त्येव न सशयः ॥
 पराभिचारकृत्यानि मनुनानेन मन्त्रितम् ॥ २२४ ॥ भस्म सलेपयेत्सद्यो दुराधर्षो भवेन्नरः ॥ सुदिने स्थापयेत्कुम्भे सर्वतोभद्रमण्डले ॥ २२५ ॥ तीर्थे
 तोयेन सपूर्य जपेदष्टोत्तर शतम् ॥ तेनाभिषिक्तो मनुजः सर्वापत्तिं तरेद् ध्रुवम् ॥ २२६ ॥ किं बहुक्तेन सर्वप्रदायकोऽयं मनूतमः ॥ वज्रनखाय विह्वहे
 तीक्ष्णदष्टाय धीमहि ॥ तन्नो नृसिंहः शब्दाति वदेक्षैव प्रचोदयात् ॥ २२७ ॥ एषा नृसिंहगायत्री सर्वाभीष्टप्रदायिनी ॥ एतस्याः स्मरणदेव
 सर्वपापक्षयो भवेत् ॥ २२८ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने तृतीयपादे नृसिंहोपासनामन्त्रगायत्र्यादिनिरूपण नामैकसप्ततितमो
 ऽध्यायः ॥ ७३ ॥ सनत्कुमार उवाच ॥ प्रणवो हृदय विष्णुर्नेन्तं सुरपतिस्तथा ॥ महाबलाय स्वाहातो मन्त्रो वसुधाराक्ष ॥ १ ॥ मुनिर्दिदुर्विराट्
 छन्दो देवता दधिवाहनः ॥ तारो बीज तथा शक्तिर्विज्ञाया प्रकीर्तिता ॥ २ ॥ चक्षुराक्षिभवाणेषु नेत्रसल्यैर्महद्भवे ॥ वर्णे पडगं कृत्वा च मूर्ध्नि भाले
 च नेत्रयोः ॥ ३ ॥ कर्णयोर्ग्राणयोरोष्ठतालुकण्ठभुजेषु च ॥ प्रुष्टे हृद्यदरे नाभौ शुभे चोरुस्थले पुनः ॥ ४ ॥ जातुद्वयं जङ्घयोश्च पादयोर्विन्यसे
 त्क्रमात् ॥ अष्टादेशैव मन्त्रोत्थास्ततो देव विचितयेत् ॥ ५ ॥ मुक्तागौर रत्नमूष चन्द्रस्थं भृङ्गसन्निभं ॥ अलकैर्विलसद्वक्रं कुम्भं शुद्धलुपूरि
 तम् ॥ ६ ॥ दध्यन्नपूर्णचषकं दोर्भ्यां सदधत भजेत् ॥ लक्षत्रय जपेन्मन्त्रं तदशांशं घृतल्लैतैः ॥ ७ ॥ पायसान्नैः प्रजुहुयाद्ध्यन्नेन यथाविधि ॥ चन्द्राति
 कल्पिते पीठे पूर्वोक्ते पूजयेच्च तम् ॥ ८ ॥ सकल्पमूर्तिमूलेन सपूज्यं च विधानतः ॥ केसरेषु षडंगानि सपूज्य दिग्दलेषु च ॥ ९ ॥ वासुदेवं सकर्षण
 प्रभुमन्नमनिरुद्धकम् ॥ कोणपत्रेषु शांतिं च श्रियं सरस्वतीं रतिम् ॥ १० ॥ ध्वजं च वैनेतयं च कौस्तुभं वनमालिकम् ॥ शस्त्रं चक्रं गदां शार्ङ्गं दलेष्वप्यष्टु

पूजयेत् ॥ ११ ॥ दलप्रेषु केशवादीन्दिक्पालस्तदनन्तम् ॥ तदन्नाणि च सम्पूज्य गजानघौ समर्चयेत् ॥ १२ ॥ ऐरावतः पुण्डरीको वामनः कुशुदे-
 ऽजनः ॥ पुष्पदन्तः सार्वभौमः सुप्रतीकश्च दिग्गजाः ॥ १३ ॥ करिण्योऽमुकपिलापिंगलपुमाः क्रमात् ॥ ताम्रकर्णी शुभ्रहन्ती चांगना ह्यंजना
 वती ॥ १४ ॥ एवमारारधितो मंत्री दद्यादधिनि मंत्रिणे ॥ श्रीकामः पायसज्येन सहस्रं जुहुयात्सुधाः ॥ १५ ॥ महतीं श्रियमानोति धान्याधिर्धान्य-
 होमतः ॥ शतपुण्यासमुत्थैश्च बजिर्हृत्वा सहस्रतः ॥ १६ ॥ महाभयं नशयेद्धि नात्र कार्या विचारणा ॥ दद्व्योदनेन जुद्धेन हुत्वा भुज्येत दुर्गतः
 ॥ १७ ॥ ध्यात्वा त्रैविक्त्रं रूपं जपेन्मन्त्रं समाहितः ॥ काराग्रहाद्रन्वुक्तो बद्धो मन्त्रप्रभावतः ॥ १८ ॥ भित्तौ संपाद्य देवेशं फलकं वा प्रपूज-
 येत् ॥ नित्यं सुगन्धकुसुमैर्महतीं श्रियमानुयात् ॥ १९ ॥ हुत्वा रक्तोत्पलैर्मन्त्री वशयेत्सकलं जगत् ॥ अन्नज्यैर्जुहुयान्नित्यमष्टाविंशतिसंख्यया ॥ २० ॥
 सिताज्यान्नं च विधिवत्प्राप्तुयादन्नमक्षयम् ॥ अपूपैः पशुसोपेतैर्हुनेद्द्रुसुसहस्रकम् ॥ २१ ॥ अलक्ष्मीं च पराभूय महतीं श्रियमानुयात् ॥ जुहुयाद्
 भुतं मन्त्री दध्यन्नं च सितान्वितम् ॥ २२ ॥ यत्र यत्र वसेत्सोऽपि तत्राग्निरिमानुयात् ॥ पद्माक्षैर्युतं बिस्वातिकस्थो जुहुयान्नः ॥ २३ ॥ महालक्ष्मीं
 स लभते तत्र न सशयः ॥ जुहुयात्पायसैलक्षं वाचस्पतिसमो भवेत् ॥ २४ ॥ लक्षं जप्त्वा तद्दशांशं पुत्रर्जिषफलैर्हुनेत् ॥ तत्काष्ठैरेरिधितं दह्नी-
 श्रेष्ठं पुत्रमवाप्नुयात् ॥ २५ ॥ ससाध्यतारं विलसत्कर्णिकं च सुवर्णकैः ॥ विलसत्केसरं मंत्राक्षरं द्वादष्टपत्रकम् ॥ २६ ॥ शेषयुग्मार्णान्यपत्रं द्वादशाक्षरदे-
 शितम् ॥ तद्वहिर्मातृकार्णैर्व्यन्त्रं सम्यत्प्रदं नृणाम् ॥ २७ ॥ रक्तं त्रिविक्रमं ध्यात्वा प्रसूने रक्तवर्णकैः ॥ जुहुयाद्युतं मन्त्री सर्वत्र विजयी भवेत् ॥ २८ ॥
 ध्यायेच्चन्द्रासनगतं पद्मानमयुतं हुनेत् ॥ लभेदकटकं राज्यं सर्वलक्षणसंयुतम् ॥ २९ ॥ हुत्वा लवंगैर्ध्यात्तैरपामार्गदलैस्तु वा ॥ अयुतं साध्यनां
 माब्बं स वश्यो जायते ध्रुवम् ॥ ३० ॥ अष्टोत्तरशतं हुत्वा ह्यपामार्गदलैः शुभैः ॥ तावज्जप्त्वा च सप्ताहनाहरोगान्प्रमुच्यते ॥ ३१ ॥ उहितपदमा-
 भाज्यं प्रणवोहीय शब्दतः ॥ सर्ववागीश्वर्यं प्रवदेदीक्षतेयथा ॥ ३२ ॥ सर्ववदमार्गचित्यपदान्ते सर्वमीयेत् ॥ बोधयद्भित्तवतोऽयं यन्त्रस्तादिरी-
 रितः ॥ ३३ ॥ ऋषिब्रह्मास्य निर्दिष्टशब्दोऽनुष्टुबुदाहृतम् ॥ देवता स्याद्वयग्रीवो वागैश्वर्यप्रदो विभुः ॥ ३४ ॥ तारेण पादैर्मन्त्रस्य पञ्चांगानि प्रकल्प-
 येत् ॥ तुषाराद्रिसमच्छायं तुलसीदामभूषितम् ॥ ३५ ॥ तुरंगवदनं वंदे तुरंगसारस्वतः पदम् ॥ ध्यात्वेवं प्रजपेन्मन्त्रयुतं तद्दशांशतः ॥ ३६ ॥ मध्यकैः
 पायसैर्हुत्वा विमलादिसमन्विते ॥ पूजयेद्द्विषणवे पीठे मूर्तिं संकल्प्य मूलतः ॥ ३७ ॥ कर्णिकार्यां चतुर्दिशु यजेन्सर्वोदितः क्रमात् ॥ सनंदनं च
 सनकं श्रियं च पृथिवीं तथा ॥ ३८ ॥ तद्वहिर्दिक्षु वेदाश्च षट्कोणेषु ततोऽर्चयेत् ॥ निरुक्तं ज्योतिषं पञ्चाद्यजेद्व्याकरणं ततः ॥ ३९ ॥ कल्पं शिक्षां च

छदांसि वेदांगानि त्विमानि वै ॥ ततोऽष्टदलपूले तु मातरोऽष्टौ समर्चयेत् ॥ ४० ॥ वक्रतुंडादिकानष्टौ दलमध्ये प्रपूजयेत् ॥ दलप्रेष्वर्चयेत्
आत्साधकश्चाष्टभैरवान् ॥ ४१ ॥ अस्तांगं हरु चैव भीषण रक्तनेत्रकम् ॥ बटुक कालदमन दतुर विकट तथा ॥ ४२ ॥ तद्वहि षोडशदले
ष्ववतारान्हरेर्देश ॥ शख चक्र गदां पद्मं नदक शार्ङ्गमेव च ॥ ४३ ॥ तद्वहिर्भृगुहे शक्रमुवान्दश दिगीश्वरान् ॥ वज्राद्यास्तद्वहिर्भृगु
द्वारेषु च ततः क्रमात् ॥ ४४ ॥ महागणपति दुर्गा क्षेत्रे बटुकं तथा ॥ समस्तप्रकटाद्याश्च योगिन्यस्तद्वहिर्भवेत् ॥ ४५ ॥ तद्वहि स्त नद्यश्च
तद्वह्ये तु गृहात्रय ॥ तद्वह्ये पर्वतानष्टौ नक्षत्राणि च तद्वहिः ॥ ४६ ॥ एव पचदशवृत्त्या सपूज्य तुरगाननम् ॥ वागीश्वरसमो वाचि धनैर्धनपतिर्भवेत्
॥ ४७ ॥ एव सिद्धे मनौ मन्त्री प्रयोगान्कर्तुमर्हति ॥ अष्टोत्तरसहस्रं तु शुद्ध वार्थभिमात्रितम् ॥ ४८ ॥ बीजनं मासमात्र यः पिवेद्धीमान् जिते
न्द्रियः ॥ जन्ममृकोऽपि स नरो वाक्सिद्धिं लभते ध्रुवम् ॥ ४९ ॥ वियद्गुस्थमर्धरीविदुमद्वीजमीरितम् ॥ चन्द्रसूर्योपगो तु पात्रे ह्रस्वमये निरेत्
॥ ५० ॥ दुग्ध वर्चां ततो मन्त्री कठमात्रोदके स्थितः ॥ स्पृशद्भिर्मोक्षपथं प्रजपेन्मंत्रमादरात् ॥ ५१ ॥ पिवेत्तत्सर्वमचिरात्तस्य सारस्वतं भवेत् ॥
ज्योतिष्मतीलताबीजं दिनेष्वेकैकवर्द्धितम् ॥ ५२ ॥ अष्टोत्तरशतं यावद्वक्ष्येदभिर्मंत्रितम् ॥ सरवत्यवतारोऽसौ सत्य स्याद्भुवि मानव ॥ ५३ ॥
किं बहुक्तेन विप्रैर्द्र मनोरस्य प्रसादतः ॥ सर्ववेदागमादीनां व्याख्याता ज्ञानवान् भवेत् ॥ ५४ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने
सनत्कुमारविभागे तृतीयपादे हयग्रीवोपासनानिरूपण नाम द्विसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥ सनत्कुमार उवाच ॥ अथ रामस्य मनवो वक्ष्यते
सिद्धिदायकाः ॥ येषामाराधनान्मर्त्यास्तरति भवसागरम् ॥ १ ॥ सर्वेषु मन्त्रवर्षेषु श्रेष्ठ वैष्णवमुच्यते ॥ गाणपत्येषु सौरेषु शाक्तैरेवैष्वभीष्टदम्
॥ २ ॥ वैष्णवेष्वपि मंत्रेषु राममन्त्रा फलाधिकाः ॥ गाणपत्यादिमन्त्रेभ्य कोटिकोटिगुणाधिका ॥ ३ ॥ विष्णुशय्यास्थितो वह्निर्दुग्धपित्तमस्तक ॥
रामाय हृदयांतोऽय महाधौघविनाशनः ॥ ४ ॥ सर्वेषु राममन्त्रेषु द्विंशतिः षडंशः ॥ ब्रह्महत्यासेहस्राणि ज्ञाताज्ञातकृतानि च ॥ ५ ॥ स्वर्गस्तेय
सुरापाण्युरुत्तलपायुतानि च ॥ कोटिकोटिसहस्राणि ह्युपपापानि यानि वै ॥ ६ ॥ मन्त्रयोच्चारणात्सद्यो लयं यांति न सशयः ॥ ब्रह्मा मुनि स्याद्वा
यत्री छदो रामश्च देवता ॥ ७ ॥ आद्य बीजं च हृच्छक्तिर्विनियोगोऽखिलात्तये ॥ ८ ॥ मन्त्रयोच्चारणात् बीजेन षडंगानि समाचरेत् ॥ ९ ॥ ब्रह्मरधे भुवोर्मध्ये
हन्नाभ्योर्गुह्यादयोः ॥ मन्त्रवर्णान्कमान्यस्य केशवादीन्प्रविन्यसेत् ॥ १० ॥ पीठन्यासादिकं कृत्वा ध्यायेद्बुद्धिं रघूत्तमम् ॥ कालांभोघंकांतं च वीरा
सनसमास्थितम् ॥ ११ ॥ ज्ञानमुद्रां दक्षहस्ते दधत जातुनीतरम् ॥ सरोरुहकरां सीतां विबुधाभाचपार्श्वगाम् ॥ १२ ॥ पश्यती गमवक्राब्जं विविधाक

ल्यभूषिताम् ॥ ध्यात्वैव प्रजपेद्गणलक्षं मंत्री दशशतः ॥ १२ ॥ कमलैर्जुहुयाद्ब्रह्मो ब्राह्मणान्मोजयेत्ततः ॥ पूजयेद्द्वेणवे पीठे विमलादिसमन्विते ॥ १३ ॥
 मूर्ति मूलेन संकल्प्य तस्यामावाह्य साधकः ॥ सीतां वामे समासीनां तन्मन्त्रेण प्रजुजयेत् ॥ १४ ॥ समासीतापदं डेनं द्विठांतो जानकीमनुः ॥
 अग्नेः शार्ङ्गं च समभूज्य शरान्पाश्वर्येऽर्चयेत् ॥ १५ ॥ कैशेषु षडंगानि पत्रेष्वेतान्समर्चयेत् ॥ हनुमंतं च सुग्रीवं भरतं सबीभीषणम् ॥ १६ ॥
 लक्ष्मणांगदशत्रुहन्तं जंबवंतं कमात्पुनः ॥ वाचयंतं हनुमंतमग्रतो धृतपुस्तकम् ॥ १७ ॥ यजेद्भस्मशत्रुघ्नो यार्थ्योर्धृतचामरौ ॥ धृतातपत्रं हस्ताभ्यां
 लक्ष्मणं पृष्ठतोऽर्चयेत् ॥ १८ ॥ ततोऽष्टपत्रे मृष्टिं च जपंतं विजयं तथा ॥ सुराष्ट्रं राष्ट्रपालं च अकोपं धर्मपालकम् ॥ १९ ॥ सुमंतं चेति सभूज्य लेके
 शानयुर्धुतानां ॥ एवं गमं समाराध्य जीवन्मुक्तः प्रजायते ॥ २० ॥ चंदनाक्तैः प्रजुहुयाज्जातपुष्पैः समाहितः ॥ राजवश्याय कमलैर्धनधान्यादिसिद्धये
 ॥ २१ ॥ लक्ष्मीकामः प्रजुहुयात्समूहैर्नैर्विल्वसमैः ॥ आज्योक्तैर्नीलकमलैर्वैशेषेदखिलं जगत् ॥ २२ ॥ धृताक्तशतपर्वाभिर्दीर्घायुश्च निरामयः ॥ कोत्पलानां
 होमेन धनं प्राप्नोति वाञ्छितम् ॥ २३ ॥ पालाशकुसुमैर्हुत्वा मेधावी जायते नरः ॥ तज्जतांभः पिबेत्पातर्वत्सरात्कविराड् भवेत् ॥ २४ ॥ तन्त्रांजनाद्भं भुंजीत
 महारोगप्रशांतयोः ॥ रोगोक्तौ षडहोमेन तद्गोगान्मुच्यते क्षणात् ॥ २५ ॥ नदीतीरे च गोष्ठे वा जपेच्छं पयोव्रतः ॥ पायसेनाज्ययुक्तेन हुत्वा विद्यानिधिमेव
 ॥ २६ ॥ गरुडीणाधिपत्यो यः शाकाहारो जलांतरे ॥ जपेच्छं च जुहुयाद्विल्वपुष्पैर्दशशतः ॥ २७ ॥ तदैव पुनराप्नोति स्वाधिपत्यं न संशयः ॥ उपोष्य
 गङ्गातीरांतं स्थित्वा लक्षं जपेन्नरः ॥ २८ ॥ दशशं कमलैर्हुत्वा विल्वोत्थैर्वा प्रसूनकैः ॥ मधुरत्रयसंयुक्ते राज्याश्रयमवाप्नुयात् ॥ २९ ॥ मार्गमासे जले
 स्थित्वा कन्दमूलफलशतः ॥ लक्षं जप्त्वा दशशेन पायसेर्जुहुयाद्रसौ ॥ ३० ॥ श्रीरामचन्द्रसदृशः पुत्रः पौत्रोऽपि जायते ॥ अन्येऽपि बहवः सन्ति प्रयोगा
 मन्त्रराजके ॥ ३१ ॥ किंतु प्रयोगकर्तृणां परलोको न विद्यते ॥ पट्कोणं वसुपत्रं च तद्ब्रह्माकंदलं लिखेत् ॥ ३२ ॥ पट्कोणेषु षडङ्गानि मन्त्रस्य
 विलिखेद् बुधः ॥ अष्टपत्रे तथाष्टाणां छित्तिखेत्पत्रवर्गमिताद् ॥ ३३ ॥ कामबीजं शिवदले मध्ये मन्त्रावृताभिधाम् ॥ सुदर्शनावृतं बाह्ये दिक्षु गुग्मप्लुतं
 तथा ॥ ३४ ॥ वज्रोहसद्भूमिर्गहं कन्दर्पकुशपाशकैः ॥ भूस्या च विलसत्कोणं यन्त्राजमिदं स्मृतम् ॥ ३५ ॥ भुजेऽष्टगन्धैः संलिल्य पूजयेदुत्तम
 र्त्तना ॥ पट्कोणेषु दलार्काञ्जान्यावेष्टयत्तुभक्तः ॥ ३६ ॥ कैशरेष्वष्टपत्रस्य स्वच्छदं लिखेद् बुधः ॥ बहिस्तु मातृकां चैव मन्त्रं प्राणनिधायनम् ॥
 ॥ ३७ ॥ यन्त्रमेतच्छुभे घसे कण्ठे वा दक्षिणे भुजे ॥ मूर्ध्नि वा धारयेन्मन्त्री सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ३८ ॥ मुनिने शुभनक्षत्रे सुदेशे शल्यवर्जिते ॥
 वश्याकर्षणविद्रेक्षवर्णोच्चाटनादिकम् ॥ ३९ ॥ पुण्यद्रयं तथादिवाद्रामघासु यथाकमम् ॥ दूर्वात्था लेखनी वश्ये तथाङ्गुष्ठौ करंजजा ॥ ४० ॥

नरास्थिजा मारणे तु स्तभने राजवृक्षजा ॥ शांतिपुष्ट्यायुषां सिद्धयै सर्वापच्छमनाय च ॥ ४१ ॥ विभ्रमोत्पादने चैव शिलायां विलिखेद् बुध ॥
स्वरचर्मणि विद्वेषे ध्वजे तूष्णाटनाय च ॥ ४२ ॥ शङ्खणां ज्वरसन्तापशोकमारणवर्मणि ॥ पीतवस्त्रं लिखित्वा तु साधयेत्साधकोत्तम ॥ ४३ ॥
वश्याकृष्टौ चाष्टगन्धैः सपृज्य च यथाविधि ॥ चित्तगारादिना चैव ताडनोच्चाटनादिकम् ॥ ४४ ॥ विषाक्षरीयोगेन मारण भवति ध्रुवम् ॥ लिखित्वैव यत्रराज गन्धपुष्पादिभिर्यजेत् ॥ ४५ ॥ त्रिलोहवष्टितं कृत्वा धारयेत्साधकोत्तम ॥ बीज रामाय ठद्द्द मन्त्रोऽयं रसवर्णकः ॥ ४६ ॥ महा
मुदर्शनमनुः कथ्यते सिद्धिदायकः ॥ सुदर्शनमहाशब्दाच्चक्रगोत्रेति च ॥ ४७ ॥ दृष्टातकदुष्टभयानकदुष्टभयकरश्च ॥ छिदिद्वय भिद्युग्म
विदारययुग ततः ॥ ४८ ॥ परमन्त्रात् असद्द्द भक्षयद्वितय ततः ॥ त्रासयद्वितय वर्मास्त्राग्निजियांतिमो मनु ॥ ४९ ॥ अष्टपष्टयक्ष प्रोक्तो
यत्रसवेष्टने त्वयम् ॥ तारो हृद्गवात् डेतो डेतो हि रघुनन्दनः ॥ ५० ॥ रक्षोघ्नविशदायति मधुगादिप्रसन्न च ॥ वरजानायामिततिं तुतेजसेपहमीरयेत् ॥
॥ ५१ ॥ बालायति तु रामाय विष्णवे हृदयांतिमः ॥ सप्तचत्वारिंशदणौ मालामन्त्रोऽयमीरित ॥ ५२ ॥ विश्वामित्रो मुनिश्चास्य गायत्री
छद ईरितम् ॥ श्रीरामो देवता बीज ध्रुवः शक्तिश्च ठद्दयम् ॥ ५३ ॥ षड्दीर्घस्वरयुग्मायाबीजेनांगानि कल्पयेत् ॥ ध्यानपूजादिक सर्वपरस्य
पूर्ववदाचरेत् ॥ ५४ ॥ अयमारधितो मन्त्रः सर्वान्कामान्प्रयच्छति ॥ स्वकामसत्यवाग्लक्ष्मीताराब्ज पञ्चवर्णकः ॥ ५५ ॥ षडक्षर पद्विध
स्याच्चतुर्वर्गफलप्रदः ॥ ब्रह्मा समोहनः शक्तिर्दक्षिणाष्टातिसंज्ञकः ॥ ५६ ॥ अगरत्यः श्रीशिव प्रोक्तास्ते तेषां मुनय क्रमात् ॥ अथवा कार्त्तवीजा
देर्विश्वाभिन्नो मुनिः स्मृतः ॥ ५७ ॥ छन्दः प्रोक्त च गायत्री श्रीरामो देवता पुनः ॥ बीजशक्तिराधमांस्त्य मन्त्राणो स्यात्षडङ्गकम् ॥ ५८ ॥ बीजै
नद्दीर्घयुक्तैर्वा मन्त्राणामपूर्ववत्प्रसेत् ॥ ध्यायेत्कल्पतरोर्मूले सुवर्णमयमण्डपे ॥ ५९ ॥ पुष्पकाल्यविमानांतं सिंहासनपरीच्छदे ॥ पद्मे वसुदले
द्वमिन्द्रनीलसमप्रभम् ॥ ६० ॥ वीरासनसमासीनं ज्ञानमुद्रोपशोभितम् ॥ वामोरुन्यस्ततद्धस्तसीतालक्ष्मणसेवितम् ॥ ६१ ॥ रत्नाकल्प विद्यु
ध्यात्वा वर्णलक्षं जपेन्मनुम् ॥ यद्वा स्मारादिमन्त्राणां जयाभ च हरि स्मरेत् ॥ ६२ ॥ यजन काम्यकर्माणि सर्वं कुर्यात्षडङ्गवत् ॥ रामश्च चन्द्रभ
द्रांतो डेनमोतो ध्रुवादिकः ॥ ६३ ॥ मन्त्रावष्टाक्षरौ द्वेतां तारांत्यौ चेन्नवाक्षरौ ॥ एतेषां यजन सर्वं कुर्यान्मन्त्री षडङ्गवत् ॥ ६४ ॥ जानकीवष्टभो डे
तो द्विठांतः क्वचादिकः ॥ दशाणोऽयं महामन्त्रो विशिष्टोऽस्य मुनि स्वराद् ॥ ६५ ॥ छन्दश्च देवता सीता पतिर्बीजं नृणां हिमम् ॥ स्वाहा शक्तिश्च
कामेन कुर्यादंगानि षट क्रमात् ॥ ६६ ॥ शिरोललटभूमध्यतालुग्रन्थेषु हृद्यपि ॥ नाभ्यंत्रिजनुपादेषु दशाणां निवन्चरेन्नृनो ॥ ६७ ॥ अयो

ध्यानगरे रत्नचित्रसौवर्णमण्डपे ॥ मंदारपुष्पैराबद्धविताने तोरेणान्विते ॥ ६८ ॥ सिंहासनसमासीन पुष्पकोपरि राघवम् ॥ स्तोभिर्हिरभिर्देवैः दुवि
मानतैः क्षुभैः ॥ ६९ ॥ संस्तुयमानं मुनिभिः प्रहृष्ट परिसेवितम् ॥ सीतालङ्कृतवामांगं लक्ष्मणेनोपशोभितम् ॥ ७० ॥ श्यामं प्रसन्नवदनं सर्वाभिरु
षितम् ॥ एवं ध्यात्वा जपेन्मन्त्री वर्णलक्षं समाहितः ॥ ७१ ॥ दशांशः कर्मलैर्होमो यजनं च षडर्णवता रामो ङेतो धनुष्पाणिङ्गतोऽतं वह्निमुदरी ॥ ७२ ॥
दशांशोऽयं मन्त्रोऽस्य मुनिर्ब्रह्मा विराट् पुनः ॥ छन्दस्तु देवता प्रोक्तो रामो राक्षसमर्दनः ॥ ७३ ॥ आद्यं बीजं द्विष्टः शक्तिर्विजिनागानि कल्पयेत् ॥
वर्णन्यासं तथा ध्यानं पुरश्चर्याचर्चनादिकम् ॥ ७४ ॥ दशाक्षोक्तवन्द्युच्चापबाणधरं स्मरेत् ॥ तारो नमो भगवते रामान्ते चंद्रभद्रको ॥ ७५ ॥
ढेंतावर्काक्षौ मन्त्रौ ऋषिध्यानादि पूर्ववत् ॥ श्रीपूर्वं जयपूर्वं च तद्विधा रामनाम च ॥ ७६ ॥ त्रयोदशः क्षरो मन्त्रो मुनिर्ब्रह्मा विराट् स्तुतम् ॥ छन्दस्तु
देवता प्रोक्तो रामः पापौघनाशनः ॥ ७७ ॥ षडंगानि प्रकुर्वीत द्विराष्ट्रस्या पदत्रयैः ॥ ध्यानाचर्नादिकं सव द्वयस्य कुर्याद्दशार्णवत् ॥ ७८ ॥
तारो नमो भगवते रामायति महापदम् ॥ पुरुषाय हृदंतोऽयं मनुष्यादशक्षरः ॥ ७९ ॥ विश्वामित्रो मुनिश्छंदो धृती रामोऽस्य देवता ॥ तारो बीजं नमः
शक्तिश्चंद्राश्चवज्रशिषड्भुजैः ॥ ८० ॥ वर्णमन्त्रोत्थितैः कुर्यात्षडंगानि समाहितः ॥ निश्शानभेरीपट्टशंसवतुर्यादिनिःस्वनैः ॥ ८१ ॥ प्रवृत्ततुल्य
परितो जयमंगलभाषिते ॥ चंदनागरकस्तूरीकर्पूरादिसुवासिते ॥ ८२ ॥ नानाकुसुमसौरभ्यवाहिर्गंधहान्विते ॥ देवगंधर्वनारीभिर्गोयन्तीभिरल
ङ्कृते ॥ ८३ ॥ सिंहासने समासीनं पुष्पकोपरि राघवम् ॥ सौमित्रिसीतासहितं जटकुटुम्बरोभितम् ॥ ८४ ॥ चापबाणधरं श्यामं ससुग्रीवविभी
षणम् ॥ हत्वा रावणमायांतं कृतत्रैलोक्यरक्षणम् ॥ ८५ ॥ एवं ध्यात्वा जपेद्वर्णं लक्षं मन्त्री दशांशतः ॥ घृताक्षैः पायसैर्हत्वा यजनं पूर्ववचरेत् ॥ ८६ ॥
प्रणवो हृदयं सीतापतये तदनंतरम् ॥ रामाय हन्युग्ममतिं वर्माद्याग्निप्रियातिमः ॥ ८७ ॥ एकोनविंशद्वर्णोऽयं मन्त्रः सर्वार्थसाधकः ॥ विश्वामित्रो
मुनिश्चास्यानुष्टुप्छन्द उदाहृतया ॥ ८८ ॥ देवता रामभद्रो जं बीजं शक्तिर्नम इति ॥ मन्त्रोत्थितैः कर्माद्र्यैश्च पूर्ववत् ॥ ८९ ॥ पूजनं काव्यकर्मादि
सर्वमस्य षडर्णवत् ॥ तारः स्वबीजं कमला रामभेदति संपठेत् ॥ ९० ॥ महेव्यासपदति तु रघुवीर नृपोत्तम ॥ दशास्यांतकशब्दंते मां रक्ष
देहि संपठेत् ॥ ९१ ॥ परमति मे श्रियं स्यान्मन्त्रो बाणपुष्पाक्षरः ॥ बीजैर्विद्युक्तो द्वाविंशद्वर्णोऽयं फलदायकः ॥ ९२ ॥ विश्वामित्रो मुनिश्चास्यानुष्टुप्छन्द
उदाहृतम् ॥ देवता रामभद्रोऽत्र बीजं स्वं शक्तिरिदिगा ॥ ९३ ॥ बीजत्रयाद्यैः कुर्वति पदैः सर्वेण मंत्रवित् ॥ पंचांगानि च विन्यस्य मंत्रवर्णाङ्कया
न्यसेत् ॥ ९४ ॥ सूत्रे भाले दशोः श्रोत्रे गंडयुग्मे सनासिके ॥ आस्ये दोः संधियुगले स्तनद्वन्नाभिषु क्रमात् ॥ ९५ ॥ कटौ मेढ्रे पाशुपादसं

धिष्वर्णान्यसेन्मतोः ॥ ध्यानार्चनादिक चास्य पूर्ववत्समुपाचरेत् ॥ १६ ॥ लक्षत्रय पुरश्चर्या पायसेर्हवन इत्यम् ॥ ध्यात्वा राम इति वद-
 जपेष्टक्ष समाहितः ॥ १७ ॥ दशांश कमलैर्दुत्वा धनैर्धनपतिर्भवेत् ॥ तारो माया रमाद्रद दशरथाय हृच्च वै ॥ १८ ॥ एकादशाक्षरो मन्त्रो बुद्ध्या
 धर्चास्य पूर्ववत् ॥ त्रैलोक्याति तु नाथाय हृदतो वसुवर्णवान् ॥ १९ ॥ अस्यापि पूर्ववत्सर्व न्यासध्यानार्चनादिकम् ॥ अर्जुनेन प्रदत्त-
 तु गुरवे हृदयांतिमः ॥ १०० ॥ मन्त्रो नवाक्षरोऽस्यापि यजन पूर्ववन्मतम् ॥ १०१ ॥ डेत रामपद पश्चाद्बुद्धय एव वणवत् ॥ १०२ ॥ मन्त्रो द्वौ च समाख्यातौ बुद्ध्याद्यर्चादि पूर्ववत् ॥ तदि-
 र्चन चास्य श्रोक्तं सर्व षडर्णवत् ॥ रामाति चंद्रमदौ च डंतौ पावकवल्लभा ॥ १०३ ॥ मन्त्रो द्वौ च समाख्यातौ बुद्ध्याद्यर्चादि पूर्ववत् ॥ तदि-
 शेषान्वितश्चैव चंद्रमृषितमस्तकः ॥ १०४ ॥ एकाक्षरो रघुसेनमंत्रः कल्पद्रुमोऽपर ॥ ब्रह्मा मुनि स्याद्वायव्यो हृदो रामोऽस्य देवता ॥ १०५ ॥
 षड्द्वीर्वाब्जिन मंत्रेण षडंगानि समाचरेत् ॥ सरयूतीरमदारवेदिकापंकजासने ॥ १०६ ॥ श्याम वीरसनासीनं ब्रह्मसुहृदोऽभिशितम् ॥ दास्यते हृद-
 तद्वस्ते सीतालक्ष्मणसंयुतम् ॥ १०७ ॥ अवैक्षमाणमात्मानं मन्मथामिततेजसम् ॥ शुद्धस्फटिकसंकाश केवल मोक्षकाक्षया ॥ १०८ ॥ चित्ते-
 त्पस्मात्मानमनुलक्षं जपेन्मनुम् ॥ सर्वं षडर्णवत्त्वास्य होमनित्यार्चनादिकम् ॥ १०९ ॥ वक्ति-
 वत्सर्वं मुनिध्यानार्चनादिकम् ॥ ११० ॥ तारमानारमानगचाङ्गबीजैर्द्विवर्णकः ॥ त्र्यक्षरो मन्त्रराज स्यात्पञ्चद्विच सकलेष्टद ॥ ११० ॥
 द्व्यक्षश्चंद्रमद्रांतो द्विविधश्चतुरक्षः ॥ एकाणोक्तवदेष्टां मुनिध्यानार्चनादिकम् ॥ १११ ॥ तारो रामश्चतुर्थतो वयसि वह्निवल्लभा ॥ अष्टाजोऽय-
 महामन्त्रो मुन्याद्यर्चा षडर्णवत् ॥ ११२ ॥ तारो मया हृदते स्याद्वासाय प्रणवांतिमः ॥ शिवोभाराममन्त्रोऽयमष्टाणं सर्वसिद्धिद ॥ ११३ ॥
 ऋषिः सदाशिवः श्रोक्तो गायत्री छद ईरितम् ॥ शिवोभारामचंद्रोऽत्र देवता परिकीर्तितः ॥ ११४ ॥ षड्विध्यामाय दत्तं ध्रुवपचार्यमुक्तम् ॥ वल्लभा-
 विधायाथ ध्यायेद्बुद्धि सुरार्चितम् ॥ ११५ ॥ राम त्रिनेत्र सोमार्द्धधारिणं शूलिन वरम् ॥ भस्मोद्धूलितसर्वांग कार्णोद्धुगारस्य हे ॥ ११६ ॥ राधाभि-
 रामां सौंदर्यसीमां सोमावतसिनीम् ॥ पाशाङ्कुशधनुर्बाणघां ध्यायेन्निलेचनाम् ॥ ११७ ॥ एव ध्यात्वा जपेद्धर्णलक्ष निमग्नुरान्वितै ॥ विलम्बेनै-
 फलैः पुष्पैस्तिलैर्वा पक्वेर्हृतेन ॥ ११८ ॥ स्वयमार्थाति निधयः सिद्धयश्च सुरेप्सिताः ॥ तारो माया च भरताम्रजामयनीभवः ॥ ११९ ॥
 वह्निजायाद्वादशाणो मंत्रः कल्पद्रुमोऽपरः ॥ अंगिराश्च मुनिश्छंदो गायत्री देवता पुनः ॥ १२० ॥ श्रीरामो मुक्तावीज स्वादाशक्ति समीरित ॥
 चंद्रकमुनिभूतैर्मन्त्रैर्गणकल्पनम् ॥ १२१ ॥ ध्यानपूजादिक चास्य सर्वं कुर्यात्षडर्णवत् ॥ प्रणवो हृदय सीतापते नृपश्च डंतिमः ॥ १२२ ॥

हनद्वयति वर्मास्त्रं मंत्रः षोडशवर्णवान् ॥ अगस्त्योऽस्य मुनिश्छंदो बृहती देवता पुनः ॥ १२३ ॥ श्रीरामोऽहं तथा बीजं रां शक्तिः सधुदीरिता ॥ रासा
विधवाह्निवदाक्षिवर्णैः पंचांगकरूपना ॥ १२४ ॥ ध्यानपूजादिकं सर्वमस्य कुर्यात्पटवर्णवत् ॥ तापो हृच्चैव ब्रह्मण्यसेव्याय पदमीरयेत् ॥ १२५ ॥
रामायकुंठशब्दतं तेजसे च समीरयेत् ॥ उत्तमश्लोकधुर्याय स्वं भृशुः कामिकान्वितः ॥ १२६ ॥ दंडार्पितां प्रिये मंत्री रामरामक्षणे स्तः ॥
ऋषिः शुक्रस्तथापुष्टुच्छंदो रामोऽस्य देवता ॥ १२७ ॥ पादैः सर्वेण पंचांगं कुर्याच्छेषं बटवर्णवत् ॥ लक्षं जपो दशार्शेन जुहुयात्पायसैः सुधीः ॥
॥ १२८ ॥ सिद्धमंत्रस्य भुक्तिः स्यान्भुक्तिः पातकनाशनम् ॥ आदौ दशरथायाति विद्वाहे पद्मचक्रेत् ॥ १२९ ॥ ततः सीतावल्लभाय घीमहीति समुच्च
रेत् ॥ तन्नो रामः प्रचो वर्णो दयादिति च संवेत् ॥ १३० ॥ एषोक्तार मगायत्री सर्वाभीष्टफलप्रदा ॥ पद्मासीतापदं डेतं उड्यातः पडक्षरः ॥
॥ १३१ ॥ वाल्मीकिश्च मुनिश्छंदो गायत्री देवता पुनः ॥ सीता भगवती प्रोक्ता श्रीं बीजं वह्निसुन्दरी ॥ १३२ ॥ शक्तिः षड्दीर्घयुक्तेन बीजेनां
गानि करणयेत् ॥ ततो ध्यायन्महादेवीं सीतां त्रैलोक्यप्रजिताम् ॥ १३३ ॥ ततहाटकवर्णाभां पद्मयुग्मं कारद्वयं ॥ सद्गन्धर्वयस्त्रूर्जदित्यदेहां
जुभात्मिकाम् ॥ १३४ ॥ नानावस्त्रां शशिशुक्लीं पद्माक्षीं मुदितांतराम् ॥ पश्यतीं राघवं पुण्यं शय्याध्यां षड्युगेश्वरीम् ॥ १३५ ॥ एवं ध्यात्वा जपे
द्र्णलक्षं मंत्री दशशतः ॥ जुहुयात्कमलैः फुल्लैः पीठे पूर्वोदिते यजेत् ॥ १३६ ॥ मूर्तिं संकल्प्य मूलेन तस्यामावाह्य जानकीम् ॥ संपूज्य दक्षिणे रामदभ्यर्च्य
प्रेऽनिलात्मजम् ॥ १३७ ॥ षष्ठे लक्ष्मणमभ्यर्च्य षट्कोणेऽप्यंगपूजनम् ॥ पत्रेषु मंत्रिसुख्यांश्च बाह्वो लोकेश्वरान्पुनः ॥ १३८ ॥ वज्राद्यानिपि संपूज्य सर्वसिद्धी
श्वरो भवेत् ॥ जतीपुष्पैश्चन्दनैः राजवश्याय होमयेत् ॥ १३९ ॥ कमलैर्धनधान्यामिर्निलज्जैर्वेशयन् जगत् ॥ विलम्बयेत् अभ्यर्च्यैर्द्वयोर्भी
नेगशार्तये ॥ १४० ॥ किं बहुक्तेन सौभाग्यं पुत्रान्यौजानपं सुखम् ॥ धनं च मोक्षं च सीताराधनतो लभेत् ॥ १४१ ॥ एकः सैतुल्लेखजाय इदं
सप्तवर्णवान् ॥ अगस्त्योऽस्य मुनिश्छंदो गायत्री देवता पुनः ॥ १४२ ॥ लक्ष्मणाख्यो महावीरश्चाब्जं हृद्भिर्जशक्तिको ॥ षड्दीर्घाब्जेन बीजेन गङ्गानि रसाच
रेत् ॥ १४३ ॥ द्विमुजं स्वर्णरुचितं पद्मानभेक्षणम् ॥ धनुर्बाणकरं रामसेवाससक्तमानसम् ॥ १४४ ॥ ध्यात्वा वैवं प्रजपेद्र्णलक्षं मंत्री दशशतः ॥ दध्यात्तैः पाद
सैर्दुत्वा रामपीठे प्रपूजयेत् ॥ १४५ ॥ रामवद्वजनं चास्य सर्वसिद्धिप्रदो ह्ययमासाकल्यं रामपूजाया यदीच्छेन्नित्यंतं नरः ॥ १४६ ॥ तेन चनेन कर्तव्यं लक्ष
णाचर्चनमादयत् ॥ श्रीरामचंद्रभेदास्तु बहवः संति सिद्धिदाः ॥ १४७ ॥ तत्साधकैः सदा कार्यं लक्ष्मणाराधनं शुभम् ॥ अष्टोत्तारतहसं वा शतं वा
सुसमाहितैः ॥ १४८ ॥ लक्ष्मणस्य मनुर्जप्यो मुमुक्षुभिर्तद्वितैः ॥ अजप्त्वा लक्ष्मणमनुं राममंत्रात् जपति ये ॥ १४९ ॥ न नैमां जायते सिद्धिर्हनि

रेव पदे पदे ॥ यो जपेच्छस्मणमनु नित्यमेकांतमास्थितः ॥ १५० ॥ मुच्यते सर्वपापेभ्य सर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ जयप्रधानो भद्रोऽयं राज्यप्राप्त्यैक
 साधनम् ॥ १५१ ॥ नष्टराज्याप्तये मत्र जपेच्छस्य समाहितः ॥ सोऽचिराद्भद्रराज्यं स्व प्राप्तोत्येव न सशयः ॥ १५२ ॥ ध्यायन्नामस्योध्यायामभिषिक्त
 मनन्यधीः ॥ पश्चाद्युत मनु जप्त्वा नष्टराज्यमवाप्नुयात् ॥ १५३ ॥ नागपाशविनिमुक्तं ध्यात्वा लक्ष्मणमादरात् ॥ अयुत प्रजपेन्मत्र निगडान्मुच्यते
 ध्रुवम् ॥ १५४ ॥ वातात्मजेनानीताभिरौषधीभिरुतव्यथम् ॥ ध्यात्वा लक्षं जपन्मन्त्रमल्पमृत्यु जयेद्भुवम् ॥ १५५ ॥ घातयतं मेघनादं ध्यात्वा लक्ष
 जपेन्मनुम् ॥ दुर्जयं वापि वेगेन जयद्रिपुकुल महतः ॥ १५६ ॥ ध्यात्वा शूर्पणखानासाछेदनेष्टुक्तमानसम् ॥ सहस्र प्रजपेन्मत्र पुरुद्वुतादिकान्
 जयेत् ॥ १५७ ॥ रामपादाब्जसेवार्थं कृतोद्योगमथो रमन् ॥ प्रजपेच्छैश्वर्यं महायोगात्समुच्यते ॥ १५८ ॥ त्रिमासं विजिताहारो
 नित्यं सप्तसहस्रकम् ॥ अष्टोत्तरशतैः पुष्पैर्निश्छिद्रैः शातपत्रकैः ॥ १५९ ॥ पूजयित्वा विधानेन पायसं च सशर्करम् ॥ निवेद्य
 प्रजपेन्मत्र कुष्ठरोगात्प्रमुच्यते ॥ १६० ॥ विजने विजिताहारं षण्मासं विधिनानुना ॥ क्षयरोगात्प्रमुच्येत सत्यं सत्यं न सशयं
 ॥ १६१ ॥ अभिमंज्य जलं प्रातर्मन्त्रेण त्रिं समाहितः ॥ त्रिसंध्यं वा पिवेन्नित्यं मुच्यते सर्वरोगतः ॥ १६२ ॥ दारिद्र्यं च पराभूतं जायते धनदो
 पमः ॥ विषादिदोषसंस्पर्शो न भवेत्तु कदाचन ॥ १६३ ॥ मनुना मन्त्रितैस्तोत्रैः प्रत्यहं क्षालयेन्मुखम् ॥ मुखनेत्रादिसंभृताञ्जयेद्भोगाश्च दारु
 णान् ॥ १६४ ॥ पीत्वाभिमन्त्रितं त्वभः कुक्षिरोगान् जयेद्भुवम् ॥ लक्ष्मणप्रतिमां कृत्वा दद्याद्भक्त्या विधानतः ॥ १६५ ॥ स सर्वेभ्योऽथ रोगेभ्यो
 मुच्यते नात्र सशयः ॥ कन्यार्थी विमलपाणिग्रहणसक्तमानसः ॥ १६६ ॥ ध्यायन् लक्षं जपेन्मन्त्री अर्बुजैर्हुत्वा दशोऽंशतः ॥ ईप्सितां लभते कन्या
 शीघ्रमेव न सशयः ॥ १६७ ॥ दीक्षितं ब्रह्मणास्त्राणां मंत्रेषु नियतव्रतम् ॥ ध्यात्वा च विधिवन्नित्यं जपेन्मासत्रयं मृदुम् ॥ १६८ ॥ पूजापुरःसरं
 सप्तसहस्रं विजितेन्द्रियः ॥ सर्वासामपि विधानां तत्त्वज्ञो जायते नरः ॥ १६९ ॥ विश्वामित्रकतुवरे कृताद्रुतपराक्रमम् ॥ ध्यायेच्छस्र जपेन्मत्र मुच्यते
 महतो भयात् ॥ १७० ॥ कृतनित्यक्रियः शुद्धश्रुतिकालं प्रजपेन्मनुम् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो याति विष्णो परं पदम् ॥ १७१ ॥ दीक्षितो विधिव
 न्मन्त्री गुणैर्विगतकल्मषः ॥ स्वाचारनियतो दांतो गृहस्थो विजितेन्द्रियः ॥ १७२ ॥ ऐहिकाननपदैव निष्कामो योऽर्चयेद्दिशुम् ॥ स सर्वान्पुण्य
 पापौघान्दग्ध्वा निर्मलमानसः ॥ १७३ ॥ पुनरावृत्तिरहितः शाश्वतं पदमश्नुते ॥ सकामो वांछितान् लब्ध्वा मुक्त्वा भोगान् मनोगतान् ॥ १७४ ॥
 जातिस्मरिञ्च भूत्वा याति विष्णोः परं पदम् ॥ निद्राचन्द्रान्विता पश्चाद्भ्रताय हृदयितः ॥ १७५ ॥ सप्ताक्षरो मनुश्चास्य मुन्यद्यच्चर्चादि पूर्ववत् ॥

वक्रः सेंदुश्च शङ्खप्रपञ्चे हर्दतिमः ॥ १७६ ॥ सप्ताक्षरोऽयं शत्रुघ्नमंत्रः सर्वेषु सिद्धिदः ॥ १७७ ॥ इति श्रीबृहन्नादीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपस्थिते
सनत्कुमारविभागे तृतीयपादे रामाष्टपासनावर्णनं नाम त्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ८३ ॥ सनत्कुमार उवाच ॥ अथोच्यते हनुमतो मंत्राः सर्वेषुदायकः ॥
यान्समाराध्य विप्रैर्द्र तत्तुल्याचरणा नराः ॥ १ ॥ मनुः सर्वेदुसमुक्तं गगनं च भगन्विताः ॥ हसफाग्निनाशवीशाः द्वितीयं बीजप्रीतितम् ॥ २ ॥
स्वफामयो भोग्द्राब्बास्तृतीयं बीजमीरितम् ॥ वियद्भुवश्चिमास्त्विन्दुयुक्तं स्याच्च चतुर्थकम् ॥ ३ ॥ पंचमं भगचद्राब्बावियद्भुवस्काशयः ॥ मन्त्रेव
द्राब्बौ हसौ षण्ठं छेतः स्याद्दनुमांस्ततः ॥ ४ ॥ हृदयतो महामंत्रजोऽयं द्वादशक्षरः ॥ रामचन्द्रो मुनिश्चास्य जगतीछन्द ईरितम् ॥ ५ ॥ देवता
हनुमान्बीजं षष्ठं शक्तिद्वितीयकम् ॥ षड्वीजैश्च षडंगानि शिरोभाले दशोर्मुते ॥ ६ ॥ गलबाहुद्वये चैव हृदि कुक्षौ च नाभितः ॥ ध्वजे जगु
द्वये पादद्वये वर्णान्कपीश्वरम् ॥ उवात्कोट्यर्कसंकाशं जगत्प्रक्षोभकारकम् ॥ ७ ॥ षड्वीजानि पदद्वन्द्वं मूर्ध्नि भाले मुखे हृदि ॥ नाभावूर्जघयोश्च पादयोर्विन्यसेत्कमात् ॥ ८ ॥ अङ्गनीन
भंसंभृतं ततो ध्यायेत्कपीश्वरम् ॥ उवात्कोट्यर्कसंकाशं जगत्प्रक्षोभकारकम् ॥ ९ ॥ श्रीशार्माग्रिध्याननिष्ठं सुग्रीवप्रमुखाचितम् ॥ विद्मस्तदं तदादेव
राक्षसान्मारुतिं भजेत् ॥ १० ॥ ध्यात्वेवं प्रजपेद्भानुसहस्रं विजितद्रियः ॥ दशशं जुहुयाद्दीहीनयोर्दध्याज्यमिश्रितान् ॥ ११ ॥ धूर्वाक्लिं देष्णवे पीठे
मूर्तौ संकल्प्य मूलतः ॥ आवाह्य तत्र संपूज्य पाद्यादिभिरुपायनैः ॥ १२ ॥ केशरेष्वंगपूजा स्यात्पत्रेषु च ततोऽर्चयेत् ॥ रामभक्तो महतेजाः कशिराजो
महाबलः ॥ १३ ॥ द्रोणाद्रिहारको मेरुपीठकार्चनकारकः ॥ दक्षिणाशामास्करश्च सर्वविघ्नविनाशकः ॥ १४ ॥ इत्थं सम्पूज्य नामानि दलश्रेषु ततोऽर्चयेत् ॥
सुग्रीवमंगदं नीलं जंबवंतं नलं तथा ॥ १५ ॥ सुषेणं द्विविदं मैदं लोकपालस्ततोऽर्चयेत् ॥ वज्राद्यानपि संपूज्य सिद्धश्चैवं श्रुतेवेत् ॥ १६ ॥ ६०
नवशतं रात्रौ जपेद्दशदिनावधि ॥ यो नरस्तस्य नश्यति राजशत्रुभृतयः ॥ १७ ॥ मातुर्लिंगाप्रकदलीफलैर्दुत्वा सहस्रकम् ॥ द्वादशतिक्कचारि
धियांस्त्रयोऽजयेच्छुचीन् ॥ १८ ॥ एवं कृते भूतविषप्रहोराद्युपद्रवाः ॥ नश्यति तत्क्षणादेव विद्रोषप्रहदानवाः ॥ १९ ॥ अद्योत्तरशतेनाहं संवितं
विषनाशनम् ॥ भूतापस्मारकृत्योत्यज्वरं तन्मंत्रमंत्रितैः ॥ २० ॥ भस्मभिः सलिलैर्वपि ताडयेज्ज्वरिणं कृथा ॥ त्रिदिनाज्ज्वरकुतोऽसौ सुरां च
लभते नरः ॥ २१ ॥ औषधं वा जलं वापि भुक्त्वा तन्मंत्रमंत्रितम् ॥ सर्वत्रिगान्तराभूय सुखी भवति तत्क्षणात् ॥ २२ ॥ तज्जन्मस्सल्लिङ्गो
भुक्त्वा तन्मंत्रितं पयः ॥ योद्धुं गच्छेच्च यो मंत्री शस्त्रसंघर्षेण बाध्यते ॥ २३ ॥ शस्त्रक्षतं व्रणस्फोटो वृतास्फोटोऽपि भस्मना ॥ त्रिजितेन च रांशुष्टः
शुण्यत्वेव न संशयः ॥ २४ ॥ जपेदुक्तस्त्मारभ्य यावदुक्तोदयो भवेत् ॥ मन्त्रं सप्तदिनं यावदाय भस्मकीलको ॥ २५ ॥ नित्येनैवैभ्यः शत्रु

शत्रूणां दार्यलक्षितः॥ विद्वेष मिथ आपन्नाः पलायन्तेऽरयोऽचिरात्॥२६॥ भस्मांशु चदन मंत्री मंत्रणानेन मन्त्रितम्॥ भस्वादियोजित ग्रस्यै हृदि ति
 तु दासवत् ॥ २७ ॥ क्रूराश्च जतवोऽप्येव भवन्ति वशवर्तिनः ॥ गृहीत्वैशानदिमसंस्थ कजतरुमूलकम् ॥ २८ ॥ कृत्वा तेनांशुमात्रां प्रदिश
 हनुमतः ॥ कृत्वा प्राणप्रतिष्ठां च भिद्रूगवैः प्रपूज्य च ॥ २९ ॥ गृहस्याभिमुखीं द्वारे निवनेभ्यमनुचरन् ॥ श्रद्धेचारेणाग्निविषचौरानपे
 ॥ ३० ॥ न जायते गृहे तस्मिन् कदाचिदप्युपद्रवा ॥ तद्गृह धनपुत्राद्यैरेधते द्रव्यहं चिरम् ॥ ३१ ॥ निशि यत्र वने भस्म
 वापि यन्ततः ॥ शत्रोः प्रतिकर्ति कृत्वा हृदि नाम समालिखेत् ॥ ३२ ॥ कृत्वा प्राणप्रतिष्ठां भिद्याच्छस्त्रैर्मेतु जपन् ॥
 प्रोचरेच्छत्रोर्नाम छिधि च भिधि च ॥ ३३ ॥ मारयेति च तस्यति दैतैरोष्ठ निपीड्य च ॥ पाण्योस्तले प्रपीड्याथ त्यक्त्वा त स्वगृहं ब्रजेत् ॥
 कुर्वन्सप्तदिनं चैवं हन्याच्छत्रु न संशय ॥ राजिकालवर्णैर्मुक्तचिह्नुर पितृकानने ॥ ३५ ॥ धतूरफलपुष्पैश्च नक्षत्रोमविधैरपि ॥ छिक
 कौशिकगुप्राणां पक्षैः क्षुष्मांतकाक्षजैः ॥ ३६ ॥ समिद्धिच्छिशतं ग्राभ्यदिह्युवो जुहुयान्निशि ॥ एव सप्तदिनं कुर्वन्मारयेदुद्धतं गिषुम् ॥ ३७
 वित्रासस्त्रिदिनं रात्रौ श्मशाने षट्शत जपेत् ॥ ततो वेताल उत्थाय वदेद्भ्रावि शुभाशुभम् ॥ ३८ ॥ किङ्करीध्वं दत्तेन कुहते साधकोहि
 भस्मांशुमन्त्रित रात्रौ सहस्रावृत्तिक पुनः ॥ ३९ ॥ दिनत्रयं च तत्पश्चात्प्रक्षिपेत्प्रतिमासु च ॥ यासु कासु च स्थूलासु लघुष्वपि दिने
 ॥ ४० ॥ मंत्रप्रभावाच्चलनं भवत्येव न सशयः ॥ अष्टम्यां वा चतुर्दश्यां कुजे वा रविवासरे ॥ ४१ ॥ हनुमन्प्रतिमां पट्टे गावै स्तेह्णसि दत्ते
 कुर्याद्रम्यां विशुद्धात्मा सर्वलक्षणलक्षिताम् ॥ ४२ ॥ तैलदीपं वामभागे द्युतदीपं तु दक्षिणे ॥ सस्याप्यावाहयेत्पश्चात्पुलमंत्रेण मन्त्रयित्वा
 प्राणप्रतिष्ठां कृत्वा च पाद्यादीनि समर्पयेत् ॥ रक्तचंदनपुष्पैश्च सिद्धराशौ समर्चयेत् ॥ ४४ ॥ धूपं दीपं प्रदायाथ नैवेद्यं व समर्पयेत् ॥
 दत्तं शाकभोदकान्कटकादिकम् ॥ ४५ ॥ साज्यं च तत्समर्प्याथ मूलमंत्रेण मन्त्रयित्वा ॥ ४७ ॥ कर्पूरार्तिकं कृत्वा स्तुत्वा च बहुधा शुधी ॥ निजस्ति त्रिधनं
 कृत्वा संपूगानि मूलैर्नैव समर्पयेत् ॥ एव संपूज्य मंत्रज्ञो जपेद्दशशतं मनुम् ॥ ४९ ॥ कर्पूरार्तिकं कृत्वा स्तुत्वा च बहुधा शुधी ॥ निजस्ति त्रिधनं
 विधिवद्विमुञ्चेत्ततः ॥ ४८ ॥ नैवेद्यान्नेन समोज्य ब्राह्मणान्सप्तसंख्याया ॥ निवेदितानि पर्णानि नेभ्यो दद्याद्विभज्य च ॥ ४९ ॥ दक्षिणा
 शक्तिं दत्त्वा तान् विमुञ्चेत्सुधीः ॥ तत इष्टगणे सार्द्धं स्वयं भुजीत वागयत ॥ ५० ॥ तद्दिने भूमिशय्यां च ब्रह्मचर्यं समाचरेत् ॥ एकं न कुर्वेत्
 सोऽचिरादेव निश्चितम् ॥ ५१ ॥ प्राप्नुयात्सकलान्कमान्कपीशस्य प्रसादतः ॥ हनुमन्प्रतिमां धूमो विलिखेत्ततो मनुम् ॥ ५२ ॥ साधकः ॥

विमोचय विमोचय ॥ तत्पूर्वं मर्जयेद्वामपाणिनाथ पुनर्लिखेत् ॥ एवमष्टोत्तरशतं लिखित्वा मर्जयेद्युतः ॥ ५३ ॥ एवं कृते महाकारुण्यहच्छीघ्रं विमु-
च्यते ॥ एवमन्यानि कर्माणि कुर्यात्पल्लसुहृत्स्वित् ॥ ५४ ॥ सर्पवैद्यपृष्ठदोमो विद्वेषे हयमारजैः ॥ कुङ्कुमैरिभ्यकाष्ठैर्वा मरीचजीरकैरपि ॥ ५५ ॥
ज्वरे दुर्वाशुद्धिर्भिदग्ना क्षीरेण वा घृतैः ॥ शूले कर्जवातारिस्मिद्धिस्तैलोल्लोहितैः ॥ ५६ ॥ तैलाक्तभिश्च निगुडीसमिद्धिर्वा प्रयत्नतः ॥ सौभाग्ये
चन्दनैश्चल्लोचनैर्वा लवङ्गैः ॥ ५७ ॥ सुगंधपुष्पैर्वस्त्रान्यैस्तद्वान्यैस्तदाभ्यैः ॥ रिपुणादजोभिश्च राजीवणमिश्रितैः ॥ ५८ ॥ होमयेत्सतरात्रं च
रिपुर्वाति यमालयम् ॥ धान्यैः संप्राप्यते धान्यमन्त्रैरससुच्छ्रयः ॥ ५९ ॥ तिलाज्यक्षीरमधुभिर्महिषीणसपृद्धये ॥ किं बहुक्तैर्वैषे व्याधौ शतौ
मोहं च मारणे ॥ ६० ॥ विवादे स्तम्भने धृते भूतभीती च संकटे ॥ वश्ये युद्धे क्षते दिव्ये बंधमोक्षे महावने ॥ ६१ ॥ साधितोऽयं कृपां दद्यान्मन्त्रः
श्रेयः सुनिश्चितम् ॥ वश्येऽथ हनुमबंधं सर्वसिद्धिप्रदायकम् ॥ ६२ ॥ लघूलाकारसंयुक्तं वलयत्रितयं लिखेत् ॥ साध्यनाय लिखेत्तद्व्ये पाशिविजि-
प्रवर्धितम् ॥ ६३ ॥ उपर्यष्टच्छंदं कृत्वा पत्रेषु कवचं लिखेत् ॥ तद्वहिर्दमालिल्य तद्वहिश्चतुरस्रकम् ॥ ६४ ॥ चतुरस्रस्य रेखांशे त्रिभूतानि
समालिखेत् ॥ सौ बीजं भूषुस्याष्टवप्रेषु विलिखेत्ततः ॥ ६५ ॥ कोणेष्वङ्कुशमालिल्य मालामंत्रेण वेषयेत् ॥ तत्सर्वं वेष्टयेच्चक्षलयत्रितयेन
च ॥ ६६ ॥ शिलायां फलके वस्त्रे ताम्रपत्रेऽथ कुड्यके ॥ ताडपत्रेऽथ भुजं वा रोचनाभिर्कुङ्कुमैः ॥ ६७ ॥ अयं तस्मात्समालिल्य निराहारो जितेन्द्रियः ॥
कपेः प्राणान्ध्रतिष्ठाप्य पूजयेत्तद्व्याविधि ॥ ६८ ॥ अशेषदुःखशान्त्यर्थं यत्र संधारयेद् बुधः ॥ मरीज्वरभिरादिसर्वोपद्रवनाशनम् ॥ ६९ ॥
योषितामपि बालानां धृतं जनमनोहरम् ॥ भक्तकृत्यापिशाचानां दर्शनादेव नाशनम् ॥ ७० ॥ मालामंत्रमथो वश्ये तारो वाग्विष्णुमेहिनी ॥
दर्पव्रथान्विता माया प्राशुक्तं कूटपञ्चकम् ॥ ७१ ॥ ध्रुवो हृद्भुजान्द्वेऽथ प्रकटपराक्रमः ॥ आक्षांतदिग्मण्डलं यशोवितानसंबदेत् ॥ ७२ ॥
धवलीकृतवर्णं जगन्नितयवन्न च ॥ देहज्वलदग्निमूर्धं कोटयेत् च समप्रभ ॥ ७३ ॥ तन्मूढपदं तु रुद्रावतारं संबदेत् ॥ लंकापुरी ततः
पश्चाद्दहनोदधिं लघन ॥ ७४ ॥ दशग्रीवाशिरः पश्चात्कृतंतकपदं वदेत् ॥ सीतं श्वसनपदं वायवं सुतरीयेत् ॥ ७५ ॥ अंजनगर्भसंभूतः श्रीरामल-
क्ष्मणान्वितः ॥ नंदंति करं वर्णं सैन्यप्राकारं ईरयेत् ॥ ७६ ॥ सुग्रीवसख्यकाद्वर्णाङ्गणवालिनिरहणं ॥ काणद्वोणशब्दं पर्वतोत्पादनेति च ॥
॥ ७७ ॥ अशोकवन्नीथ्यं दारुणाक्षुमारक ॥ छेदनेति वनरक्षारंति तु समूहं च ॥ ७८ ॥ विभञ्जनेति ब्रह्मास्त्रब्रह्मशक्तिं असेति च ॥
लक्ष्मणेति शक्तिभेदनिवारणपदं वदेत् ॥ ७९ ॥ विशालयोषधिराब्दं समानयनं संपठेत् ॥ बालोदितं कृतो भानुमण्डलप्रसनेति च ॥ ८० ॥

मेघनादहोमपदाद्विंशसनपद वदेत् ॥ इंद्रजिह्वधकारं गसीतारक्षेति च ॥ ८३ ॥ राक्षसीसधशब्दं विदारणपद वदेत् ॥ कुम्भकर्णद्विसंकीर्णं
 वधति च परायण ॥ ८२ ॥ श्रीरामभक्तिवर्णति तत्परेति समुद्र च ॥ व्योमद्रुमलघनेति महासामर्थ्यं सवदेत् ॥ ८३ ॥ महातेज पुंशब्दोद्विज्जित्वा
 ज्वरेत् ॥ स्वामिवचनसंपादितार्जुनं च सयुग ॥ ८४ ॥ सहायते कुम्भारेति ब्रह्मचारिण्यदवदेत् ॥ गभीरशब्दोदयति दक्षिणपथ सवदेत् ॥ सारण
 शब्दं वदेत्पर्वपीठिका ॥ ८५ ॥ अर्चनं तु सकलमत्राति मपद वदेत् ॥ आचार्यसम शब्दं सर्वग्रहविनाशन ॥ ८६ ॥ सर्वजरोद्विज्जित्वा
 सर्वविपविनाशन ॥ सर्वापत्तिनिवारण सर्वदुष्टनिर्बहण ॥ ८७ ॥ सर्वव्याध्यादि समोच्य भयति च निवारण ॥ ८८ ॥ सर्वशत्रुच्छेदनेति ततो
 परस्य च ॥ ८९ ॥ ततस्त्रिसुवनं तु पुष्पनीनपुंसकान्मकम् ॥ सर्वजीवपदं तु जात वशययुग्मकम् ॥ ९० ॥ ममाज्ञाकारक पश्चात्पद
 युग पुनः ॥ ततो नानानामधेयान्सर्वान् राज्ञ स सपठेत् ॥ ९१ ॥ परिवारान्मयेत्यते सेवकाश्च कुरु युग्मकम् ॥ सर्वशस्त्रास्त्रवीत्यते षणि
 द्वयम् ॥ ९२ ॥ लज्जादीर्घत्रयोपेता होत्रय चैहि युग्मकम् ॥ विलोम पचकूटानि सर्वशत्रुनह्नद्वयम् ॥ ९३ ॥ परबलानि परति सैन्यानि क्षोभयद्वयम् ॥ ९४ ॥
 मम सर्वं कार्यजातं साधयेति द्वय ततः ॥ ९५ ॥ सर्वदुष्टदुर्जनानां मुखानि कलियद्वयम् ॥ धेत्रय वर्षत्रितय षट्त्रय हांत्रय ततः ॥ ९६ ॥ वह्नि
 मत्रोऽय मालसङ्घोऽखिलेष्टदः ॥ ९७ ॥ वस्वष्टवाणवर्णोऽय मत्र सर्वेष्टसाधक ॥ ९८ ॥ महाभये महोत्पाते स्मृतोऽय दुःखनाशन ॥ द्वादशार्णस्य दृष्ट
 त्यक्त्वा बीज तथादिमम् ॥ ९९ ॥ पचकूटात्मको मत्रः सर्वकामप्रदायक ॥ रामचन्द्रो मुनिश्चास्य गायत्री छद ईरितम् ॥ १०० ॥ हनुमान्देव
 प्रोक्तो विनियोगोऽखिलांतये ॥ पचबीजै समस्तेन षडगानि समाचरेत् ॥ १०१ ॥ रामदूतो लक्ष्मणांते प्राणदाताञ्जनीसुत ॥ सीताशोकविनाशोऽय
 लक्ष्मणासादभंजनः ॥ १०२ ॥ हनुमदाद्या पंचते बीजाद्या डेयुता पुनः ॥ षडगमनवो ह्येते ध्यानपूजादि पूर्ववत् ॥ १०३ ॥ प्रणवो वारसव
 माया दीर्घत्रयान्विता ॥ पचकूटानि मत्रोऽय रुद्रार्ण सर्वसिद्धिदः ॥ १०४ ॥ ध्यानपूजादिक सर्वमस्यापि पूर्ववन्मयम् ॥ अर्चना
 धितो मत्रः सर्वाभीष्टप्रदायक ॥ १०५ ॥ नमो भगवते पश्चादनतश्च शंखरां ॥ जनेयाय महति तु बलायंतेऽश्वबलभा ॥ १०६ ॥
 अष्टादशार्णो मत्रोऽय मुनिरीश्वरसङ्गक ॥ छदोऽनुष्टुप्देवता तु हनुमान्पवनात्मजः ॥ १०७ ॥ ह बीज वह्निवनिता शक्तिः प्रोक्ता मनीषिणि ॥
 आंजनेयाय हृदयः शिरश्च रुद्रमूर्तये ॥ १०८ ॥ शिखायां वायुपुत्रायाम्निर्गम्य वर्माण ॥ रामदूताय नेत्र स्याद्ब्रह्मास्त्रायाम्नीरितम् ॥ १०९ ॥
 तप्तचामीकरनिभ भीमसविहिताञ्जलिम् ॥ चलकुंडलीतांत्यं पद्माक्षं मारुति स्मरेत् ॥ ११० ॥ ध्यात्वेवमयुत जप्त्वा दशशं बहुयात्तैले ॥

वैष्णवे पूजयेत्पीठे प्रागुद्दिष्टेन वर्त्मना ॥ १११ ॥ अष्टोत्तशतं नित्यं नक्तभोजी जितेंद्रियः ॥ जपित्वा क्षुद्ररोगेभ्यो बुध्यते नात्र संशयः ॥ ११२ ॥ महारोगनिवृत्त्यै तु सहस्रं प्रत्यहं जपेत् ॥ रक्षसौघं विनिघ्नतं कर्पि ध्यात्वा घनाशनम् ॥ ११३ ॥ अयुतं प्रजपेद्विषमचिराज्ज गति द्विषम् ॥ सुग्रीवेण समं रामं संदधानं कर्पि स्मरन् ॥ ११४ ॥ प्रजपेदयुतं यस्तु संधिं कुर्याद्विप्राभ्योः ॥ ध्यात्वा लंकां दहतं तमयुतं प्रजपे न्मनुम् ॥ ११५ ॥ अचिरादेव शत्रूणां ग्रामान्संप्रदेहसुधीः ॥ ध्यात्वा प्रयाणसमये हनुमन्तं जपेन्मनुम् ॥ ११६ ॥ यो याति सोऽचिरात्सर्वेषु साधयित्वा गृहे व्रजेत् ॥ हनुमंतं सदा गेहे योऽर्चयेज्जपततपरः ॥ ११७ ॥ आरोग्यं च श्रियं कर्ति लभते निरुपद्रवम् ॥ कानने व्याघ्रचौरभ्यो वक्षन्मनु रयं स्मृतः ॥ ११८ ॥ प्रस्वापकाले शय्यायां स्मरेन्मन्त्रमनन्यधीः ॥ तस्य दुःस्वप्नचौरादिभ्यं नैव भवेत्कचित् ॥ ११९ ॥ वियत्सेन्दुर्हनुमते ततो रक्षात्मकाय च ॥ कर्मास्त्रांतो महामन्त्रो द्वादशशणोऽष्टसिद्धिदत् ॥ १२० ॥ रामचन्द्रो मुनिश्चास्य जगती छन्द ईरितम् ॥ हनुमान्देवता बीजसाधे शक्तिर्हमीरिता ॥ १२१ ॥ षड्विंशतिर्भाजा बीजेन षडंगानि समाचरेत् ॥ महारैलं समुत्पाद्य धावंतं यवणं प्रति ॥ १२२ ॥ लक्ष्मणकालं रौद्रं कालांतकयमोपमम् ॥ ज्वलदग्निं समं जैत्रं सूर्यकीटिसमप्रभम् ॥ १२३ ॥ अंगदार्धिमहावीरं वैष्णवं रूद्ररूपिणम् ॥ तिष्ठ तिष्ठ रणे दुष्टं सृजंतं योगनिः स्वनम् ॥ १२४ ॥ शैवरूपिणमभ्यर्च्य ध्यात्वा लक्ष जपेन्मनुम् ॥ दशंशं बुहुयाद्बीहिन्योदध्याज्यमिश्रितान् ॥ १२५ ॥ पूर्वोक्ते वैष्णवे पीठे विमलादिसमन्विते ॥ मूर्तिं संकल्प्य मूलेन पूजा कार्या हनुमतः ॥ १२६ ॥ ध्यानैकमात्रोऽपि नृणां सिद्धिरेव न संशयः ॥ अथास्य साधनं वक्ष्ये लोकानां हितकाम्यया ॥ १२७ ॥ हनुमत्साधनं पुण्यं महापातकनाशनम् ॥ एतद्ब्रह्मतमं लोके शीघ्रसिद्धिकरं परम् ॥ १२८ ॥ इंद्रो यस्तु प्रसरेन त्रैलोक्यविजयी भवेत् ॥ प्रातः स्नात्वा नदीतीरे उपविश्य कुशासने ॥ १२९ ॥ प्राणायामषडंगे च मूलेन सकलं चरेत् ॥ पुष्टांजल्यष्टकं दत्त्वा ध्यात्वा रामं ससीतकम् ॥ १३० ॥ ताम्रपत्रे ततः पद्ममण्डपं संकेशम् ॥ कुचंदनेन घृष्टेन संलिखेत्तच्छलाकया ॥ १३१ ॥ दर्पिकायां लिखे न्मन्त्रं तत्रावाह्य कपीशम् ॥ मूर्तिं मूलेन संकल्प्य ध्यात्वा पावादिं चरेत् ॥ १३२ ॥ गंधपुष्पादिकं सर्वं निवेद्य मूलमंत्रतः ॥ केसरेषु षडंगानि दलेषु च ततोऽर्चयेत् ॥ १३३ ॥ सुग्रीवं लक्ष्मणं चैव हंगदं नलनीलकौ ॥ जाबवंतं च कुमुदं केसरीशं दलेऽर्चयेत् ॥ १३४ ॥ दिग्पालश्चापि वज्रादीन्पूजयेत्तदनंतरम् ॥ एवं सिद्धे मनौ मंत्री साधयेत्स्वेषपात्मनि ॥ १३५ ॥ नदीतीरे कानने वा पर्वते विजनेऽथवा ॥ समधेन्मनायकं श्रेष्ठो भूमिग्रहणपूर्वकम् ॥ १३६ ॥ जिताहारो जितश्वासो जितवाक्च जितेंद्रियः ॥ दिग्बन्धनादिकं कृत्वा न्यासध्यानादिपूर्वकम् ॥ १३७ ॥ लक्षं

जपेन्मन्त्रराज पूजयित्वा तु पूर्ववत् ॥ लक्षांते दिवसे प्राप्य कुर्याच्च पूजन महत् ॥ १३८ ॥ एकाग्रमनसा सम्यग्ध्यात्वा पवननदनम् ॥ दिग्गजो
जप कुर्याद्वावत्सदर्शन भवेत् ॥ १३९ ॥ सुदृढ साधकं मत्वा निशीथे पवनात्मजः ॥ सुप्रसन्नस्तो भूत्वा प्रयाति साधकाग्रत ॥ १४० ॥ य-
स्मिन् वरं दत्त्वा साधकाय कपीश्वर ॥ वरं लब्ध्वा साधकंद्रो विहरेदात्मन सुखे ॥ १४१ ॥ एतद्वि साधनं पुण्य लोकानां हितकाङ्क्षया ॥ १४२ ॥
शित रहस्यं वै देवानामपि दुर्लभम् १४२ ॥ अन्यानपिप्रयोगांश्च साधयेदात्मनो हितान् ॥ वियद्विदुयुतं पञ्चान्दित पवननदनम् ॥ १४३ ॥ दितिदि-
यातो मन्त्रोऽयं दर्शानः सर्वकामदः ॥ मुन्यादिकं च पूर्वोक्तं षडगान्यपि पूर्ववत् ॥ १४४ ॥ ज्यायेद्रेण हनुमतं सूर्यकोटिसमप्रभम् ॥ ध्यात्वा तत्र
जतुं दृष्ट्वा सत्वस्थितम् ॥ १४५ ॥ लक्ष्मणं च महावीरं पतितं रणभूतले ॥ गुरुं च क्रोधमुत्पाद्य गृहेतुं गुरुर्वतम् ॥ १४६ ॥ हाहाकारे त-
श्च कपयतं जगन्नयम् ॥ आब्रह्मांड समान्याप्य कृत्वा भीमं कलेवरम् ॥ १४७ ॥ लक्ष जपेहशरिणं जुहुयात्पूर्ववत्सुधी ॥ पूर्ववत्पूजनं शोक्तं ॥
स्यास्य विधानतः ॥ १४८ ॥ एव सिद्धे मनौ मन्त्री साधयेदात्मनो हितम् ॥ अस्यापि मन्त्रवर्यस्य रहस्यं साधनं तु वै ॥ १४९ ॥ सुगोप्यं सर्वै-
न देयं यस्य कस्यचित् ॥ ब्राह्मे शुद्धं चोत्थाय कृतनित्यक्रिय-शुचि ॥ १५० ॥ मत्वा नदीं ततः स्नात्वा तीर्थमावाह्य चाष्टधा ॥ १५१ ॥
ततो जप्त्वा सिंचेदादित्यसख्यया ॥ १५१ ॥ एव स्नानादिकं कृत्वा गगानीरेडधवा पुनः ॥ पर्वते वा वने वापि भूमिबद्धणपूर्वकम् ॥ १५२ ॥
वर्णैः पूरकं स्यात्पञ्चवर्णैश्च कुम्भकम् ॥ रेचकं च पुनर्यादौरेव प्राणान्नियम्य च ॥ १५३ ॥ विधाय भूतगुह्यदि पीठं यासावधि पुनः ॥ १५४ ॥
पूर्वोक्तविधिना संपूज्य च कपीश्वरम् ॥ १५४ ॥ तद्वये प्रजपेन्नित्यं साधकोऽयुतमादरतः ॥ सप्तमे दिवसे प्राप्ते कुर्याच्च पूजनं महत् ॥ १५५ ॥
मनसा मन्त्री दिवात्रात्र जपेन्मनुम् ॥ महाभयं प्रदत्त्वा त्रिभागशेषासु निश्चितम् ॥ १५६ ॥ यागिनीषु समायाति नित्यं दवनतमज- ॥ यथैषित-
दद्यात्साधकाय कपीश्वर ॥ १५७ ॥ विद्यां वापि धनं वापि राज्यं वा शत्रुनिग्रहम् ॥ तत्क्षणदेव चाप्नोति सत्यं सत्यं न सशयः ॥ १५८ ॥ इह लो-
कस्विलान्कामान्शुक्तेति मुक्तिमाप्नुयात् ॥ सदाचितं वायुयुग्मं हव्यमेति चोद्धरेत् ॥ १५९ ॥ फलति फक्रियानेत्रशुक्तां च कामिकां ततः ॥ १६० ॥
धमितिपुष्पा आयुरास्व पदं ततः ॥ १६० ॥ लोहितो गरुडो हेतिबाणनेत्राक्षरो मनुः ॥ मुच्यदिकं तु पूर्वोक्तं श्रीहरेरगहरो हरिः ॥ १६१ ॥
देवता च समुद्दिष्टा ग्रीहयुक्तोदरे पुनः ॥ नागवल्लीदलं स्थाप्यमुपर्याच्छादयेत्ततः ॥ १६२ ॥ वस्त्रं चैवाष्टशुणितं ततः साधकसत्तम ॥ १६३ ॥
वंशजं तस्योपरि मुचैत्कर्पिं स्मरेत् ॥ १६३ ॥ आरण्यसाणकोत्पन्ने वह्नौ यष्टिं प्रतापयेत् ॥ बदरीभूरुहोत्था तां मन्त्रेणानेन सप्तधा ॥ १६४ ॥

तथा संताड्यदंशकलं जठास्थितम् ॥ सप्तकृत्वः ग्रीहगो नाशमायति निश्चितम् ॥ १६५ ॥ तारो नमो भगवते आजनेयाय चोच्चरेत् ॥
 अमुकस्य शृंखलां त्रोटयद्वितयमीरेयेत् ॥ १६६ ॥ बन्धमोक्षं कुरुयुगं स्वाहातोऽयं मनुमतः ॥ ईशरोऽस्य मुनिश्चन्दोऽनुष्टुप्च देवता पुनः ॥
 ॥ १६७ ॥ शृंखलामोचकः श्रीमान्दन्मान्यवनात्मजः ॥ हं बीजं ठद्वयं शक्तिर्वधमोक्षे नियोगता ॥ १६८ ॥ षड्दीर्घविहित्युक्तेन बीजेनां
 गानि कल्पयेत् ॥ वामे शैलं वैरिभिर्दं विमुहं टंकमन्यतः ॥ १६९ ॥ दधानं स्वर्णवर्णं च ध्यायन्कुडलिर्न हरिम् ॥ एवं ध्यात्वा जपेष्टक्ष
 दशारं वृत्तपट्टवैः ॥ १७० ॥ जुहुयात्पूर्ववत्योक्तं यजनं वास्य सूरिभिः ॥ महाकारागृहे प्रातो ब्रूयुतं प्रजपन्नाः ॥ १७१ ॥ शीघ्रं कारागृ
 हान्मुक्तः सुवी भवति निश्चितम् ॥ यंत्रं चास्य प्रवक्ष्यामि बन्धमोक्षकरं शुभम् ॥ १७२ ॥ अष्टच्छदांतः षट्कोणं साध्यनामसमन्वितम् ॥
 षट्कोणेषु ध्रुवं छेत्तमांजनेयपदं लिखेत् ॥ १७३ ॥ अष्टच्छदेषु विलिखत्यणवो वातुवास्ति ॥ गोरोजनाकुंभेन लिखित्वा यंत्रश्रुतम
 म् ॥ १७४ ॥ धृत्वा सूर्ध्वं जपेन्मंत्रमयुतं बन्धमुक्तये ॥ यन्त्रमेतद्विखित्वा तु मृत्तिकापरि मारजेयेत् ॥ १७५ ॥ दक्षहस्तेन मन्त्रज्ञः प्रत्यहं मंडला
 वधि ॥ एवं कृते महाकारागृहान्मन्त्री विमुच्यते ॥ १७६ ॥ गगनं ज्वलनः साक्षी मर्कटेति द्वयं ततः ॥ तोयं शशेषे मकरे परिपुंचति
 मुंचति ॥ १७७ ॥ ततः शृंखलां चेति वेदनेवाक्षगो मनुः ॥ इमं यंत्रं दक्षकरे लिखित्वा वामहस्ततः ॥ १७८ ॥ दूरीकृत्य
 जपेन्मंत्रमष्टोत्तरशतं बुधः ॥ त्रिसप्ताहात्प्रबद्धोऽसौ मुच्यते नात्र संशयः ॥ १७९ ॥ मुन्याद्यर्चादिकं सर्वमस्य पूर्ववदाचरेत् ॥ लक्षं
 जपो दशशिनं शुभैर्द्रव्यैश्च होमयेत् ॥ १८० ॥ पुच्छाकारं सुवह्नौ च लेखन्या धुराकोत्थया ॥ गन्याष्टकौलिवद्रूपं कपिराजस्य सुन्दरम् ॥ १८१ ॥
 तन्मध्योऽष्टदशाङ्गं तु शत्रुनामान्वितं लिखेत् ॥ तेन मन्त्राभिजनेन शिरोबद्धेन धूम्रपः ॥ १८२ ॥ जयत्यारिणं सर्वं दर्शनादेव निश्चितम् ॥ चन्द्रसूक्तौ
 परागादौ पूर्वोक्तं लेखयेद्भुजे ॥ १८३ ॥ ध्वजमादाय मन्त्रज्ञः संस्पृशन्मोक्षणावधि ॥ मातृकां जापयेत्पञ्चादशशेन च होमयेत् ॥ १८४ ॥ तिलैः
 सर्पसंभिष्टैः संस्मृते हव्यवाहने ॥ गजे ध्वजं समारोप्य गच्छेद्युद्धाय भृषतिः ॥ १८५ ॥ गजस्य तं ध्वजं दृष्ट्वा पलायनेऽरयो ध्रुवम् ॥ महाक्षकां
 यन्त्रं वक्ष्ये सम्प्रवचनमतः ॥ १८६ ॥ लिखेद्भुजदलं पद्मं साध्याख्यायुतकर्णिकम् ॥ दलेष्टकोणमालिख्य मालामन्त्रेण वेष्टयेत् ॥ १८७ ॥ तद्बहि
 र्मायवेष्ट्य प्राणस्थानममाचरेत् ॥ लिखितं स्पणलेखन्या भृजपत्रे मुशोभने ॥ १८८ ॥ काश्मीररोचनाभ्यां तु त्रिलोहेन च वेष्टितम् ॥ सप्ता
 त्साधितं यंत्रं भुजे वा सूर्ध्वं धारयेत् ॥ १८९ ॥ रणे दुरोदरे वादे व्यवहारे जयं लभेत् ॥ ग्रहैर्विघ्नैर्विषैः शस्त्रैश्चरैर्नैवाभिभूयते ॥ १९० ॥ सर्वात्रो

गानपाकृत्य चिर जीवेच्छत समा ॥ षड्दीर्घयुक्त गगन वह्न्याख्य तारसप्तुटम् ॥ १९१ ॥ अष्टाणोऽय महाभक्तो मालाप्रजोऽय कृत्यते ॥
 वक्रकरेति वक्रुण्डेति संपठेत् ॥ १९२ ॥ कपिलेति पिगलेति उद्धेकेशमहापदम् ॥ बलक्तसुखाति तु तद्विहितं त्रया तन ॥ १९३ ॥
 त्कटं पश्चात्कटं कपालिति ॥ महद्वटप्रहारेण लकेऽवगच्छत ॥ १९४ ॥ वायुर्महास्तुपदं वधति च महा पुन ॥ शैलप्रवाह गगनेऽ-
 संवेदेत् ॥ १९५ ॥ भगवन्महाबलं पारक्रमपदं वदेत् ॥ भैरवाज्ञापयेद्देहि महारौद्रपदं तत ॥ १९६ ॥ दीर्घपुच्छेन वणति ददेत् ॥
 णम् ॥ जभयद्वयमाभाष्य वर्मास्त्रांतो मनुमेत ॥ १९७ ॥ मालाह्वयो द्विजश्रेष्ठ शनैश्चराक्षर ॥ मालाप्रवाहार्णयोऽय मुन्यह-
 पूर्ववेत् ॥ १९८ ॥ जप्तो युद्धे जय दद्याद्बाधौ व्याधिविनाशन ॥ एव यो भजते मंत्री वायुपुत्र कपीश्वर ॥ १९९ ॥ सर्वान्स लभते व-
 वैरपि सुदुर्लभान् ॥ धन धान्यं सुतान्पौत्रान्सौभाग्यमनुल यश ॥ २०० ॥ मेधां विद्या प्रभा राज्य विवाहे विजयं त्रया ॥ वक्ष्यामि त-
 कर्माणि संगरे विजयं तथा ॥ २०१ ॥ उपासितोऽजनागर्भसभृतं प्रददान्यलम् ॥ २०२ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्ये
 त्कुमारविभागे तृतीयपादे हनुमन्मन्त्रकथननाम चतुःसप्ततितमोऽध्याय ॥ ७४ ॥ सनत्कुमार उवाच ॥ अयं दीर्घविषं वक्ष्यं सरस्वतं ह-
 यस्य विज्ञानमात्रेण सिद्धो भवति साधक ॥ १ ॥ दीर्घपात्रप्रमाणं च तैलमानं क्रमेण तु ॥ द्रव्यस्य च प्रमाणं वै तत्तु मानमुत्क्रमाद ॥
 म्यानमेदं च मत्रं च दीपदानमनु पृथक् ॥ पुष्पवासितैलेन सर्वकामप्रदं मतम् ॥ ३ ॥ तिलैलेन श्रियं प्राप्त्यै पृथिकगमनं प्रति ॥ रत-
 मुद्दिष्ट वश्यकर्मणि निश्चितम् ॥ ४ ॥ सार्षपं रोगनाशाय कथितं कर्मकोविदैः ॥ मार्गे राजिकेत्य वा विधीतकस्तुद्वयम् ॥ ५ ॥ उज्जाटनं च जे-
 विद्वेषं मधुवृक्षजम् ॥ अलभे सर्वतैलानां तिलज तैलमुत्तमम् ॥ ६ ॥ गोधूमाश्च तिला माषा सुद्धा वै तडुला ॥ पचधान्यमिदं शौ-
 दीप तु मारुते ॥ ७ ॥ पचधान्यसमुद्धृतं पिष्टमात्रं सुशोभनम् ॥ सर्वकामप्रदं प्रोक्तं सर्वदा दीपदानके ॥ ८ ॥ वक्ष्ये तडुलपिशोत्थं मा-
 पिष्टजम् ॥ उज्जाटने कृष्णतिलपिष्टजं च प्रकीर्तितम् ॥ ९ ॥ पथिकगमने प्रोक्तं गोधूमेत्य सतडुलम् ॥ मोहेन त्वदर्ढजानं विद्वेषं च-
 जम् ॥ १० ॥ संप्राप्ते केवला माषा प्रोक्ता दीपस्य पात्रके ॥ सधौ त्रिपिष्टज लक्ष्मीर्हितो वस्तुरिकामवम् ॥ ११ ॥ गुलाब्जं गङ्गापूर-
 समुद्रवम् ॥ कन्याप्राप्त्यै तथा राजवश्ये सख्ये तथैव च ॥ १२ ॥ अलभे सर्ववस्तूनां पचधान्यं वरं स्मृतम् ॥ अस्तुतिर्विन्तिकश्चिन्तिकश्चि-
 पुष्कलम् ॥ १३ ॥ पुष्कलानां चतुर्णां च द्वादशं परिकीर्तितं ॥ चतुर्गढको भवेद्भोग स्वारी द्रोणचतुष्टय ॥ १४ ॥ स्वारीचतुष्टय ॥

संज्ञा च परिकीर्तिता ॥ अथवान्यप्रकारेण मानमत्र निगद्यते ॥ १५ ॥ पलद्वयं तु प्रसृतं द्विगुणं कुडवं मतम् ॥ चतुरारिः कुडवैः प्रस्थरिते
 श्रुतमिस्तथाटकः ॥ १६ ॥ चतुराढको भवेद्दोणः सारि द्रोणचतुष्टयम् ॥ क्रमेणैते ते ज्ञेयाः पात्रे पट्कर्मसम्भवे ॥ १७ ॥ कृष्यं सप्त नम तानां
 प्रमाणस्ते यथाक्रमम् ॥ सौगंधं नैव मानं स्यात्तद्व्याहचि संमतम् ॥ १८ ॥ नित्यपात्रे तु तैलानां नियमो वार्तिकोद्धवः ॥ दोऽवारे गृहीत्वा तद्वान्यं
 तोयच्छुतं धरेत् ॥ १९ ॥ पश्चात्प्रमाणतो ज्ञेयं कुमारिहस्तपेषणम् ॥ तत्पिष्टं शुद्धपात्रे तु नरीतिथेन पिंडितम् ॥ २० ॥ दीपपात्रं ततः कुर्याच्छुद्धः
 प्रयतमानसः ॥ दीपपात्रे ज्वाल्यमाने मारुतेः कवचं पठेत् ॥ २१ ॥ शुद्धभूमौ समास्थाय भौमे दीपं प्रदापयेत् ॥ मालाग्रकृत् देव वर्णाः साध्य
 नामसमन्विताः ॥ २२ ॥ वर्तिकायां प्रकर्तव्यास्तंतवस्तत्प्रमाणकाः ॥ तद्विशोऽनेन वा ग्राह्या गुरुकार्येऽपिलाब्धता ॥ २३ ॥ कूटतुल्याः स्मृताः
 नित्ये सामान्येऽथ विशेषके ॥ रुद्राः कूटगणाः प्रोक्ता न पात्रे नियमो मतः ॥ २४ ॥ एकविंशतिसंख्याकास्तन्तवोऽभ्युद्विनि स्मृताः ॥
 रक्तमूत्रं हनुमतो दीपदाने प्रकीर्तितम् ॥ २५ ॥ कृष्णमुचादने द्वेषेऽरुणं मारणकर्मणि ॥ कूटतुल्यपलं तैलं गुरुकार्ये शिवैरुक्तम् ॥ २६ ॥ नित्ये
 पंचपलं प्रोक्तमथवा मालसी रुचिः ॥ २७ ॥ हनुमत्प्रतिमायास्तु सन्निधौ दीपदापनम् ॥ शिवालयेऽथवा कुर्यान्नित्यनेगिति ॥ २८ ॥
 विशेषोऽस्त्यत्र यः कश्चिन्मार्हते रुच्यते मया ॥ २९ ॥ प्रतिमाग्रे प्रमोदेन ग्रहभूतग्रहेषु च ॥ चतुष्टये तथा प्रोक्तं पटसु दीपदापनम् ॥ ३० ॥
 सन्निधौ स्फाटिके लिंगे शालग्रामस्य सन्निधौ ॥ नानाभोगश्रियै प्रोक्तं संग्रामे दीपदापनम् ॥ चतुष्टये व्याधनद्यौ दुष्टदष्टे ॥ ३१ ॥ गणेशसन्निधौ विष्णुमहोदध्यास्तये ॥ विषड्या
 धिमये वारे हनुमत्सन्निधौ स्मृतम् ॥ ३२ ॥ दुर्गायाः सन्निधौ प्रोक्तं संग्रामे दीपदापनम् ॥ चतुष्टये व्याधनद्यौ दुष्टदष्टे ॥ ३३ ॥
 राजद्वारे बंधमुक्तौ कारागारेऽथवा मतम् ॥ अश्वत्थवटमूले तु सर्वकार्यप्रसिद्धये ॥ ३४ ॥ वक्ष्ये भये विवादे च वेशमंशमार्तं ॥ कृपं दृष्टितंशने
 च विद्वेषे मारणे तथा ॥ ३५ ॥ मृतकोत्थापने चैव प्रतिमाचालने तथा ॥ विषे व्याधौ ज्वरे भूतग्रहे कृत्याविमोचने ॥ ३६ ॥ चतुर्थौ महारण्ये दुर्गे
 व्याघ्रे च दंतिनि ॥ कूरसत्त्वेषु सर्वेषु शश्वदंधविमोक्षणे ॥ ३७ ॥ पथिकागमने चैव दुःस्थाने राजमोहने ॥ आगमे निर्गमे चैव प्रचद्वरे प्रकीर्तितम् ॥ ३८ ॥
 दीपदानं हनुमतो नात्र कार्या विचारणा ॥ ३९ ॥ रुद्रैकविंशपिंडांश्च त्रिधा मंडलमानकम् ॥ लघुमानं स्मृतं पंच सप्त वा नम वा तथा ॥ ४० ॥ क्षीरेण नवनी
 तेन दद्या वा गोमयेन च ॥ प्रतिमाकरणं प्रोक्तं मारुते दीपदापने ॥ ४१ ॥ दक्षिणामिक्षुखं वीरं कृत्वा केसरिविक्रमम् ॥ ४२ ॥ शिरसि विन्यस्तपां च किरीटेन
 विराजितम् ॥ लिखेद्विन्नौ पटे वापि पीठे वा मारुतेः शुभे ॥ ४३ ॥ मालामंत्रेण दातव्यं दीपदानं हनुमतः ॥ नित्यदीपः भूभक्तुर्व्यां ब्राह्मशास्त्रविद्यया

॥४४॥ विशोषस्तत्र यस्तं वै दीपदानेऽवधारय ॥ षष्ठ्यादौ च द्वितीयादाविमं दीपमितीयेत् ॥ ४५ ॥ गृह्णाणेति पदं पश्चाच्छेषं पूर्ववदुच्यते ॥ कृतादौ न त्वं
 दीपे च मंत्रं सूर्याक्षं वदेत् ॥ ४६ ॥ तत्र मालाल्यमनुना तत्तत्कार्येषु लायेत् ॥ गोमेयेनोपलितायां भूमौ तद्गतसानसः ॥ ४७ ॥ षट्कोणं वसुपद्मं च द्वौ
 रेखासमन्वितम् ॥ कमलं च लिखेद्भद्रं तत्र दीपं निधापयेत् ॥ ४८ ॥ शेषे वा वैष्णवे पीठे पूजयेदजनसुतम् ॥ षट्कोणं च षट्कोणे अंतरालं पर
 लिखेत् ॥ ४९ ॥ षट्कोणेषु षडंगानि बीजयुक्तानि सल्लिखेत् ॥ सौम्य मध्यगत लेख्य तत्र संपूज्य मारुतिम् ॥ ५० ॥ षट्कोणेषु षडंगानि विभिन्नि
 च पुरोक्तवत् ॥ वसुपत्रे क्रमात्पूज्या अष्टावते च वानराः ॥ ५१ ॥ सुप्रियायांगदायाथ सुषेणाय नलाय च ॥ नीलायाथो जांबवते ऋक्षस्त ॥
 तथैव च ॥ ५२ ॥ सुवेषाय ततः पश्चाद्यजेत् षडंगदेवताः ॥ आदावजनापुत्राय ततश्च रुद्रमृतये ॥ ५३ ॥ ततो वायुसुतायाथ जानकीजीवनाय च ॥
 रामदूताय ब्रह्मास्त्रनिवाणाय तत्परम् ॥ ५४ ॥ पंचोपचारैः संपूज्य देशकालौ च कीर्तयेत् ॥ कुशोदक समादानं दीपमजं समुच्चरेत् ॥ ५५ ॥ ततो
 गभिमुखो जप्त्वा साधयेत्साधकोत्तमः ॥ तं मंत्रं कृत्वा जप्त्वा जलं भूमौ विनिसिपेत् ॥ ५६ ॥ ततः कण्ठं कृत्वा यथाशक्ति जपेन्मनुष्य ॥ अनेन
 दीपवर्येण उद्दुल्लसतेन वै ॥ ५७ ॥ तथा विधेहि हनुमन्वथा स्युर्मै मनोरथाः ॥ त्रयोदशैवं द्रव्याणि गोमयं कृत्तिका मसी ॥ ५८ ॥ अलक्तं दूरं
 रक्तचंदनं चंदनं मधु ॥ कस्तूरिका दधि क्षीरं नवनीतं घृतं तथा ॥ ५९ ॥ गोमयं द्विविधं तत्र प्रोक्तं गोमहिषीभद्रम् ॥ पश्चाद्विनष्टद्रव्यास्तौ ॥ ६० ॥
 गोमयं स्मृतम् ॥ ६० ॥ पथिकागमने दूरान्महादुर्गस्य रक्षणे ॥ वालादिरक्षणे चैव चौरादिसयनाशने ॥ ६१ ॥ स्त्रीष्वंश्यादिषु कार्येषु शस्तं गोमयो
 मुने ॥ भूमिस्पृष्टं न तदग्राह्यं तदिरिक्षाच्च भाजने ॥ ६२ ॥ चतुर्विधा कृत्तिका तु श्रेयसा पीतारुणासिता ॥ तत्र गोपीचंदनं तु हरितालं च गोमयम् ॥
 ॥ ६३ ॥ मषी लक्षास्तोद्धृता सर्वं वान्यस्तुष्टं मतम् ॥ कृत्वा गोपीचंदनेन चतुस्तं गृहं सुधीः ॥ ६४ ॥ तन्मध्ये जाह्नवेणाथ कुट्टं निधाय ॥
 मतः ॥ बीजं क्रोधाच्च तत्पुच्छं लिखेन्मन्त्रं समाहितः ॥ ६५ ॥ तैलेन स्वापयेन्मूर्तिं गुडेन तिलकं चरेत् ॥ शतपत्रसमं घृणं शालनिर्याससम्भवं ॥ ६६ ॥
 कुर्याच्च तैलदीपं तु वर्तिपंचकसंयुतम् ॥ दध्योदानेन नेत्रेण दद्यात्साधकसत्तमः ॥ ६७ ॥ वागत्रयं कंठदेशे संश्लेषविषयुक्तम् ॥ एवं कृते ॥
 नष्टानां महिषीणां गवामपि ॥ ६८ ॥ दासीदासादिकानां च नष्टानां प्रातिरीरिता ॥ चौरादिदुष्टसत्त्वानां सर्पादीनां मये युनः ॥ ६९ ॥ तान्
 च चतुर्द्वारं गृहं कृत्वा सुशोभनम् ॥ पूर्वद्वारे गजः स्थाप्यो दक्षिणे महिषस्तथा ॥ ७० ॥ सर्पस्तु पश्चिमे द्वारे व्याध्रश्चैवोत्तरे तथा ॥ एवं कृते ॥
 सङ्गं च क्षुरिकादंडमुद्रान् ॥ ७१ ॥ विलिख्य मध्ये मूर्तिं च महिषीगोमयेन वै ॥ कृत्वा डमरुहस्तां च चकिताहं प्रयत्नतः ॥ ७२ ॥ पथिका

स्नानं स्तुतं दनेनानुलेपनम् ॥ जातीपुष्पैस्तु संपूज्य शुद्धधूप प्रकल्पयेत् ॥ ७३ ॥ घृतेन दीपं दत्त्वाथ पायसान्नं निवेदयेत् ॥ गगनं दीपिकै
द्राव्यं शान्नं च पुत्तो जपेत् ॥ ७४ ॥ एवं समादिनं कृत्वा मुच्यते महतो भयात् ॥ अनयोभिमवारे तु कुर्यादारंभमादरात् ॥ ७५ ॥ शत्रुसेना
भये प्राप्ते गैरिकेण तु मंडलम् ॥ कृत्वा तदन्तरे तालमीषन्नं समालिखेत् ॥ ७६ ॥ तत्रावलंभानां च प्रतिमां गोमयेन तु ॥ वायव्येन तालाग्रं
दक्षिणे ज्ञानमुद्रिका ॥ ७७ ॥ तालमूलतत्त्वकाद्यायां मार्गे हस्तामिति गृहम् ॥ चतुस्तु विधायथ तत्त्वध्ये भूर्तिमालिखेत् ॥ ७८ ॥ दक्षिणाभिमुखी
र्या रम्या हृदये विहिताजलिम् ॥ तोयेन स्नानांघ्रादि यथासंभवमर्पयेत् ॥ ७९ ॥ कुर्यान्नं च नैवेद्यं साज्यं तस्यै निवेदयेत् ॥ किलिङ्गं जपं
प्रोक्तमेवं कुर्याद्दिने दिने ॥ ८० ॥ एवं कृते भवेच्छीघ्रं पथिकानां समागमः ॥ श्यामपाषाणवण्डेन लिखित्वा शृण्वेर्हम् ॥ ८१ ॥ ग्राकारं तु
चतुर्द्वारयुक्तं द्वारेषु तत्र वै ॥ अन्योन्यपुच्छा रंधितत्रययुक्तां हनुमतः ॥ ८२ ॥ कुर्यान्मूर्तिं गोमयेन धत्तूकुसुमैर्यजेत् ॥ जटागारीश्वं धूपं तैला
क्तघृतदीपकम् ॥ ८३ ॥ नैवेद्यं तिलैल्लालसक्षारं माषरोटिका ॥ ध्वयो वक्षिणहस्तेन रोटिकां भक्षयन्हरिः ॥ ८४ ॥ वायव्येन पाषाणैश्चास्य
नयसैनिकान् ॥ मरयन्शुक्रुटीं बद्ध्वा भीषयन्मथयन्स्थितः ॥ ८५ ॥ जपेच्च भुग्भुगिति वै सहस्रं ध्यानतत्परः ॥ एवं कृतविधानेन पर
सेन्यं विनाशयेत् ॥ ८६ ॥ रक्षा भवति दुर्गणां सत्यं सत्यं न संशयः ॥ प्रयोगा बहवस्तत्र संक्षेपाद्दिता मया ॥ ८७ ॥ प्रत्यहं यो विधा
नेन दीपदानं हनुमतः ॥ तस्यासाध्यं न वै किंचिद्विद्यते भुवनत्रये ॥ ८८ ॥ न देयं दुष्टहृदये दुष्टचित्तनबुद्धये ॥ अविनीताय शिष्याय
पिशुनाय कदाचन ॥ ८९ ॥ कृतघ्नाय न दातव्यं दातव्यं च परीक्षिते ॥ बहुना किमिहोक्तेन सर्वं दद्यात्कपीश्वरः ॥ ९० ॥ अप्यन्या
न्तरं वश्ये तत्त्वज्ञानप्रदायकम् ॥ तारो नमो हनुमते जाठरत्रयमीरयेत् ॥ ९१ ॥ दनक्षोभं समाभाष्य संहृदयमीरयेत् ॥ आनृतस्तु ततः
पश्चात्काशयन्तुं ततः ॥ ९२ ॥ वर्मास्त्रविहितायां सार्द्धेषु द्विशर्दणवा ॥ वसिष्ठोऽस्य शुनिः खन्दोऽनुष्टुप् च लेकतः पुनः ॥ ९३ ॥
हनुमान्मुनिसत्तुर्वेदाष्टाङ्गिणैः क्रमात् ॥ मंत्राणैश्च पङ्गानि कृत्वा ध्यायेत्कपीश्वरम् ॥ ९४ ॥ जातुरथवाभयान् च शान्तुद्वारं
हृदि ॥ अध्यात्मचित्तमासीनं कदलीवन्मध्यगम् ॥ ९५ ॥ बालककोटिप्रतिमं ध्यायेज्ज्ञानप्रदं हरिम् ॥ ध्यात्येवं प्रजपेत्संक्षेपं दशारां
शुद्ध्यात्तिलैः ॥ ९६ ॥ साज्यैः संपूजयेत्पीठे पूर्वोक्तं पूर्ववत्प्रसुम् ॥ जतोऽयं मदनक्षोभं नाशयत्येव निश्चितम् ॥ ९७ ॥ तत्त्वज्ञानमवाप्नोति
कपीन्द्रस्य प्रसादतः ॥ अथ मंत्रांतरं वश्ये भूतविद्रावणं परम् ॥ ९८ ॥ तारः काशीकुक्षिपस्रवगश्चांजनापदम् ॥ भवतो वनमुन्नति

आग्नेशिद्वयमीयेत् ॥ १९ ॥ तार श्रीहनुमन्पश्चादक्षरचमुजाक्षर ॥ ब्रह्मा मुनि स्याद्वायव्री छदोऽन्न देवता पुनः ॥ १०० ॥ हनुजो
 न्कमला बीज फट् शक्तिः परिकीर्तितः ॥ षड्वीर्याब्जेन बीजेन षडङ्गानि समाचरेत् ॥ १०१ ॥ आजन्म पाटलास्यं स्वर्णोदितं विद्व
 दम् ॥ पारिजातद्रुमूलस्थं चित्तेत्येत्साधकोत्तम ॥ १०२ ॥ एव ध्यात्वा जपेद्वक्ष दशांश जुहुयात्तितै ॥ त्रिमध्वर्कैर्यजत्पीठे पूर्वोक्तै
 पूर्ववत्सुधीः ॥ १०३ ॥ अनेन मनुना मत्री ग्रहस्त प्रमार्जयेत् ॥ आकदस्त विमुच्यथ ग्रह शीघ्रं पलायने ॥ १०४ ॥ मनवोऽभी ॥ द
 गोप्या न प्रकाशया यतस्ततः ॥ परीक्षिताय शिष्याय देया वा निजस्तुनवे ॥ १०५ ॥ हनुभद्रजनासक्त कर्तव्यीर्यार्जुन सुधीः ॥ विशेषत
 समागच्छ यथोक्त फलमाप्नुयात् ॥ १०६ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने तृतीयपादे दीपविधिरूपेण नाम पञ्चस्तुतितः ॥ १०
 ध्यायः ॥ ७५ ॥ नारद उवाच ॥ कर्तव्यीर्यभृतयो नृपा बहुविधा भुवि ॥ जायतेऽथ प्रलीयते स्वस्वकर्मजुसारतः ॥ १०७ ॥ तत्कथ राजवर्योऽसौ लोके
 सेव्यत्वमागतः ॥ समुच्छ्य नृपानन्यनेतन्मे नुद सशयम् ॥ २ ॥ सनत्कुमार उवाच ॥ शृणु नारद वक्ष्यामि सदेवविनिवृत्तये ॥ यथा लेख्यत्वेन
 पन्नः कर्तव्यीर्यार्जुनो भुवि ॥ ३ ॥ य सुदर्शनचक्रस्यावतारः पृथिवीतले ॥ दत्तात्रेय समाराध्य लब्धवास्तेज उत्तमम् ॥ ४ ॥ तस्य क्षितीश्व
 रस्य स्मरणादेव नारदः ॥ शत्रुञ्जयति सग्रामे नष्ट प्राप्नोति सत्वरम् ॥ ५ ॥ तेनास्य मन्त्रपूजादि सर्वत्रेषु गोपितम् ॥ दुभ्य प्रकाशयिष्येऽहं रत्नं
 सिद्धिप्रदायकम् ॥ ६ ॥ वह्नितायुता रौद्री लक्ष्मीरभीदुशातिभुक् ॥ वेधाधरेन्दुशांत्याब्जो निद्रयाशाम्नि विदुयुक् ॥ ७ ॥ पाशो मायाकुश पद्माक्षोऽ
 कर्तव्यीर्यदम् ॥ रफोवा द्यासनोऽनन्तो वह्निजौ कर्णसंस्थितौ ॥ ८ ॥ मेघ सदीर्घः पवनो मयूरको हृदतिमः ॥ जनविशतवर्णोऽयं तारादिनखवर्णकः ॥
 ९ ॥ दत्तात्रेयो मुनिश्चास्यच्छन्दोऽनुषुबुदाहृतम् ॥ कर्तव्यीर्यार्जुनो देवो बीजशक्तिर्भुवश्च हतः ॥ १० ॥ शेषाब्जबीजयुग्मेन हृदयं विन्यसेदयः ॥
 शातिभुक्तचतुर्थेन कामाद्येन शिरोऽगमम् ॥ ११ ॥ इन्द्रादयं वामकर्णोदामाययोर्वीर्यशुक्तया ॥ शिखामकुशपद्माभ्यां सवग्भ्यां वर्म विन्यसेत् ॥
 १२ ॥ वर्मास्त्राभ्यामस्त्रमुक्तं शेषार्णव्यापकं पुनः ॥ हृदये जठरे नाभौ जठरे गुह्यदेशतः ॥ १३ ॥ दक्षपादे वामपादे सक्थि जातुनि
 जंघयोः ॥ विन्यसेद्बीजदशकं प्रणवद्वयमध्यगम् ॥ १४ ॥ ताराद्यानथ शेषार्णवस्तके च ललाटे ॥ भुवो अत्योस्तथैवाक्ष्णोर्नाभि वक्त्र
 गोल्लसके ॥ १५ ॥ सर्वमन्त्रेण सर्वाणि कृत्वा व्यापकमाहत ॥ सर्वेष्टसिद्धये ध्यायेत्कर्तव्यीर्यं जनेश्वरम् ॥ १६ ॥ उद्यदूर्ध्वसहस्राम सर्वभूषतिवन्द
 तम् ॥ दोर्भिः पञ्चाशता दक्षैर्बाणान्वाभैर्धनुषि च ॥ १७ ॥ दधत स्वर्णमालाढय रक्तवस्त्रसमावृतम् ॥ श्रीविष्णोर्ध्यायेद्वर्जुनभूषतिम् ॥ १८ ॥

लक्ष्मणं जपेन्मन्त्रं दशांशं जुहुयात्तिलैः ॥ सतण्डुलैः पाथसेन विष्णुपीठे यजन्तु तथा ॥ १९ ॥ पट्कोणेषु पङ्क्त्यानि ततो दिक्षु विविक्षु च ॥ चौरसद्वि
भञ्जनं मारीमदविभंजनम् ॥ २० ॥ अग्निमदविभंजनं दैवमदविभंजनम् ॥ दुष्टनाशं दुःखनाशं दुःखनाशं दुःखनाशं ॥ २१ ॥ दिद्वेषशक्तयः पूज्याः
प्राच्यादिष्वसितप्रभाः ॥ क्षेमकरी वश्यकरी श्रीकरी च अश्वकरी ॥ २२ ॥ आशुःकरी तथा गङ्गाकरी विद्याकरी पुनः ॥ धर्मः ईश्वरी एवाहं के ॥
अन्नसंयुताः ॥ २३ ॥ एवं संसाधितो मंत्रः प्रयोगार्हः प्रजायते ॥ कातवीर्यजिनस्याथ पूजायंत्रमिहोच्यते ॥ २४ ॥ स्वर्गजानंशुवाक्कान्तं विन्दत
लिखेत् ॥ तारादिवर्मातदलं शेषवर्णदलोत्तरम् ॥ २५ ॥ अस्मान्स्वर्कजलकं शेषार्णः परेष्वपि तम् ॥ कोणलङ्कृतभूतार्णभृद्गृह्यत्तुर्गोशिलः ॥ २६ ॥
शुद्धभ्रमावष्टान्धैर्लिखित्वा यन्त्रमादरात् ॥ तत्र कुंभे प्रतिष्ठाप्य तत्रावाहार्चयन्नुपम् ॥ २७ ॥ स्पृष्ट्वा कुंभं जपेन्मन्त्रं सत्तु ॥ ततो दिक्षु ॥ अभिषि
चेत्तदभोगिभिः प्रियं सर्वेष्टसिद्ध्यै ॥ २८ ॥ पुत्रान्यशो रोगनाशमायुः स्वजनजनम् ॥ वाक्सिद्धिं सुदृशः कुम्भामिक्तो लभेत् ॥ २९ ॥ सप्त
द्रव आपन्ने ग्रामे वा पुटभेदने ॥ संस्थाप्यैदिदं यन्त्रं शत्रुभीतिनिवृत्तये ॥ ३० ॥ सर्पपारिष्टलुनकारपसंमयिते विष्णुः ॥ चतुर्लोकं ततो दिक्षु निन्दे
ष्यते वश्यतेऽबुजैः ॥ ३१ ॥ उच्चादने विभीतस्य समिद्धिः खदिरस्य च ॥ कटुतेलमहिष्याज्यैर्होमद्रव्याजने स्मृतम् ॥ ३२ ॥ यत्नेन दिक्षुः प्राप्ति
स्तिलैराज्यवक्ष्यः ॥ तिलतण्डुलसिद्धार्थजालैर्वधो नृपो भवेत् ॥ ३३ ॥ अपामार्गाकंदूर्वाणां होमो लक्ष्मीप्रदोऽधुना ॥ ३४ ॥ दिक्षु दृष्ट्वा त्रिभूतान्
सुराणां भूतशान्तिदः ॥ ३५ ॥ अश्वत्थोदुंबरशृक्षवटविल्वसमुद्रवाः ॥ समिधो लभते हुत्वा पुत्रानायुद्धनं सुखम् ॥ ३६ ॥ निर्योकेऽसिद्धार्थलव
णैश्चैरनाशनम् ॥ रोचनगोमयेस्तभो भूग्रासिः शालिभिर्हुतैः ॥ ३७ ॥ होमसंख्या तु सर्वत्र सहस्रादयुतावधि ॥ प्रकल्पनाद्या यन्त्रज्ञैः कार्यभो
खलघवात् ॥ ३८ ॥ कातवीर्यस्य मन्त्राणामुच्यते लक्षणं बुधाः ॥ कातवीर्याजने त्रैलोक्यं सर्वत्र योजयेत् ॥ ३९ ॥ स्वर्गजान् दशार्णोऽसौ
अन्ये नवशिवाक्षराः ॥ आवर्बीजद्वयेनासौ द्वितीयो मन्त्र इति ॥ ४० ॥ स्वकामाभ्यां तृतीयोऽसौ स्वभ्रूयां तु चतुर्थकः ॥ स्वप्राशाभ्यां पदे
मोऽसौ षष्ठः स्वेन च मायया ॥ ४१ ॥ स्वाङ्कुराभ्यां सप्तमः स्यात्स्वसमाभ्यामथाष्टमः ॥ स्वगर्भाभ्यां नवमो वर्मस्त्राभ्यामथातिमः ॥ ४२ ॥
द्वितीयादिनवतिषु बीजयोः स्याद्भयतिक्रमः ॥ मंत्रे तु दशमे वर्णा नववर्मास्त्रमध्यगाः ॥ ४३ ॥ एतेषु मंत्रवर्षेषु स्वातुक्कल मंत्रं भजेत् ॥ एषामाद्य विल
दंछदोऽन्येषु विष्णुबुदाहृतम् ॥ ४४ ॥ दश मंत्रा इमे प्रोक्ता यदा स्युः प्रणवादिकाः ॥ तदादिमः शिवार्णः स्यादन्ये तु द्वादशशाक्षराः ॥ ४५ ॥ विष्णु
छन्दस्तथाद्ये स्यादन्येषु जगती मता ॥ एवं विंशतिमंत्राणां यजने पूर्ववन्मतम् ॥ ४६ ॥ दीर्घाढ्यमूलबीजेन कुर्यादेषां षडङ्गकम् ॥

तारो हत्कार्तवीर्यार्जुनाय वरमाँस्त्रिद्वयम् ॥ ४६ ॥ चतुर्दशार्णो मंत्रोऽयमस्येज्या पूर्ववन्मता ॥ भूनेत्रसमनेत्राक्षिवर्णेऽस्यांगपचकम् ॥
 तारो हृद्गवावृद्धैः कार्तवीर्यार्जुनस्तथा ॥ वरमाँस्त्रिभिः प्रोक्तो ह्यष्टादशार्णकः ॥ ४८ ॥ त्रिवेदमनुगुग्माक्षिवर्णैः पचागकं
 नमो भगवते श्रुति कार्तवीर्यार्जुनाय च ॥ ४९ ॥ सर्वदुष्टांतकायेति तपोबलपराक्रमः ॥ परिपालितसप्तति द्विपाय सर्वगपदम् ॥ ५० ॥
 मणति ये महाशक्तिमते ततः ॥ सहस्रदहनप्रति वर्माँस्त्रिंशो महामनुः ॥ ५१ ॥ त्रिषष्टिर्वर्णवान्योक्तः स्मरणात्सर्वविघ्नहृत् ॥ राजन्य
 वीरः शूरसुतीयकः ॥ ५२ ॥ माहिप्रतीपतिः पश्चाच्चतुर्थः समुदीरितः ॥ खण्डुपरितुह्यश्च काणो हस्तप्रवाधितः ॥ ५३ ॥ दशस्थेति
 स्यात्पदद्वैतैः षडंगकम् ॥ सिच्यमानं युवतिभिः क्रीडत नर्मदाजले ॥ ५४ ॥ हस्तैर्जलौघ रंधतं ध्यायेन्मत्त नृपोत्तमम् ॥ एवं
 युतं मत्र जपेदन्यतु पूर्ववत् ॥ ५५ ॥ पूर्वं तु प्रजपेच्छं पूजायोगश्च पूर्ववत् ॥ कार्तवीर्यार्जुनो नाम राजा बाहुसहस्रवान् ॥ ५६ ॥
 संस्मरणादेव हते नष्टं च संवदेत् ॥ लभ्यते मंत्रवर्योऽय द्वात्रिंशद्वर्णसंयुतः ॥ ५७ ॥ पादैः सर्वेण पचांगं ध्यायन्पूजादि पूर्ववत् ॥ कार्तवी
 शब्दति विद्महे पदमुच्चरेत् ॥ ५८ ॥ महावीर्याय वर्णति घीमहीनि पद वदेत् ॥ तन्मोर्जुनः प्रवर्णति चोदयात्यदयिरेयत् ॥ ५९ ॥ गायत्र्यं
 स्यात्का प्रयोगादौ जपेत्तु ताम् ॥ अनुष्टुभ मंत्रं रात्रौ जपतां चौरसचथा ॥ ६० ॥ पलायते शुद्धाक्ष तर्पणाद्धैवनादपि ॥ अथो दोषदि
 वक्ष्ये कार्तवीर्यप्रियकरम् ॥ ६१ ॥ वैशाखे श्रावणे मागे कार्तिकाश्विनपौषतः ॥ माघफाल्गुनयोमाँर्क्षीर्दिपाश्व समाचरेत् ॥ ६२ ॥
 तित्थौ रिक्ताविहीनायां वारे शनिकुजौ विना ॥ हस्तोत्तराश्विनौरेयपुष्यवैष्णववायुमे ॥ ६३ ॥ द्विदेवते च गोहेण्यां दीपाश्वो हितौ
 चरमे च व्यतीपाते धृतौ वृद्धौ सुकर्मणि ॥ ६४ ॥ प्रीतौ हर्षं च सौभाग्ये शोभनायुष्मतीरापि ॥ करणे विशिष्टिहिवे भ्रूणं द्द्वौदयादिषु ॥ ६५ ॥
 योगेषु रात्रौ पूर्वाह्णे दीपारंभः कृतः शुभः ॥ कार्तिके शुक्लसप्तम्यां निशीथेऽतीव शोभनः ॥ ६६ ॥ यदि तत्र खेधां वृषण भ च दुर्लभम् ॥ ६७ ॥
 वश्यककार्येषु मासादीनां न शोधनम् ॥ ६७ ॥ आद्य ह्युपोष्य नियतो ब्रह्मचारी सपीतकैः ॥ प्रातः स्नात्वा शुद्धं भूयो लितायां गोययो ॥ ६८ ॥
 ॥ ६८ ॥ प्राणानायम्य संकल्प्य न्यासान्पूर्वोदितश्चरेत् ॥ षट्कोण रचयेद्धूमौ रक्तचन्दनतुले ॥ ६९ ॥ अतः रश्मिभ्यालिख्य षट्कोणेषु भग्न
 लिखेत् ॥ नवार्णवैद्येत्तच्च त्रिकोणं तद्वहिः पुनः ॥ ७० ॥ एव विलिखिते यन्त्रे निदध्यादीपभाजनम् ॥ स्वर्णजं रजतोत्पं वा गन्धजं तदभावन ॥ ७१ ॥
 कांस्यपात्रं मृण्मयं च कनिष्ठ लोहजं मृती ॥ शान्तये सुद्वच्चूर्णोत्थं संघौ गोधूमचूर्णजम् ॥ ७२ ॥ आज्ये फलसहस्रे तु धानं शतफलं चतुर्ध ॥

बु. ना. पु.

॥ १६० ॥

आजेयुतपले पात्रं पलयंचशता स्मृतम् ॥ ७३ ॥ पंचसप्ततिसंख्ये तु पात्रं पष्टिपलं स्मृतम् ॥ त्रिसाहस्री घृतपले शर्करापलभाजनम् ॥ ७४ ॥
 द्विसाहस्र्यां द्विशतमितं च भाजनमिष्यते ॥ शतेऽक्षिचससंख्यातमेवमन्यत्र कल्पयेत् ॥ ७५ ॥ नित्यदीपे वह्निपलं पात्रमाज्यं पलं स्मृतम् ॥ एवं पात्रं
 प्रतिष्ठाप्य वतीः सुत्रोत्थिताः क्षिपेत् ॥ ७६ ॥ एका तिबोऽथवा पंचसताद्या विषमा अपि ॥ निधिमानादासहस्रं तंतुसंख्या विनिर्मिता ॥
 ॥ ७७ ॥ गोघृतं प्रक्षिपेत्तत्र शुद्धवस्त्रविशोधितम् ॥ सहस्रपलसंख्यादिदशांशं कार्यगौरवात् ॥ ७८ ॥ सुवर्णादिकृतां न्यां शलाकां
 षोडशांगुलम् ॥ तदद्वीं वा तदद्वीं वा सूक्ष्मायां स्थूलमूलिकाम् ॥ ७९ ॥ विमुंचेदक्षिणे पात्रमध्ये चाग्रे कृताग्रिकाम् ॥ पात्रदक्षिणदिग्देशे नुक्त्रां
 गुलचतुष्टयम् ॥ ८० ॥ अधोऽंशं दक्षिणाधारां निखनेच्छुरिकां शुभाम् ॥ दीपं प्रज्वालयेत्तत्र गणेशस्तुतिपूर्वकम् ॥ ८१ ॥ दीपात्पूर्वत्र दिग्भागं
 सर्वतोभद्रमंडले ॥ तंडुलाष्टदले वापि विधिवत्स्थापयेद्वटम् ॥ ८२ ॥ तत्रावाह्य नृपाधीशं पूजयत्पूर्ववस्तुधीः ॥ जलाक्षतान्गशदाय दीपं
 संकल्पयेत्ततः ॥ ८३ ॥ दीपसंकल्पमंत्रोऽयं कथ्यते द्वीपुभूमितः ॥ प्रणवः पाशमाये च शिखा कर्ताक्षराणि च ॥ ८४ ॥ वीर्या
 र्जुनाय माहिष्मतीनाथाय सहस्रं च ॥ बाहवे इति वर्णानि सहस्रपदमुच्चरेत् ॥ ८५ ॥ ऋतुदीक्षितहस्ताय दत्तात्रेयप्रियाय च ॥ आर्घ्यायायुभुयानि
 गर्भस्तनाय तत्परम् ॥ ८६ ॥ नमो ग्रीवामकर्णेदुःस्थितौ पाशा इमं नतः ॥ दीपं गृहाण अमुकं रक्ष रक्ष पदं पुनः ॥ ८७ ॥ दुष्टा
 न्नाशयधुमं स्यात्तथा पातय घातय ॥ शत्रून् जहिद्रयं माया तारः स्वं बीजमात्मभूः ॥ ८८ ॥ वह्निप्रिया अनेनाय दीपवर्धनं दक्षिणा ॥
 भिमुखेनामुकं रक्ष अमुकानि वरप्रद ॥ ८९ ॥ मायाकाशद्वयं वामनेत्रचन्द्रयुतं शिवा ॥ वेदादिकामवासुंडाः स्वाहा तु पूजयिदुक्ते ॥ ९० ॥
 प्रणवोऽग्निप्रिया मंत्रो नेत्रबाणागराक्षः ॥ दत्तात्रेयो मुनिमालामंत्रस्य परिकीर्तितः ॥ ९१ ॥ छन्दोऽमितं कर्तव्यीर्जुनो देवोऽखिलानि
 कृत ॥ चासुंडया षंडगानि चरेत्पट्टदीर्घयुक्त्या ॥ ९२ ॥ ध्यात्वा देवं ततो भद्रं पठित्वानि क्षिपेज्जलम् ॥ गोविंददत्तो हली सेंदुश्चासुंडाबीजपी
 रितम् ॥ ९३ ॥ ततो नवाक्षरं मंत्रं सहस्रं तत्पुरो जपेत् ॥ तारोऽन्तो बिंदुयुक्तो मायास्वं वामनेत्रधुक् ॥ ९४ ॥ कूर्माक्षी शान्तिबिम्बाढ्यो वह्नि
 जायाकुंशं ध्रुवम् ॥ ऋषिः पूर्वोदितोतुष्टुछन्दोऽन्यत्पूर्ववपुनः ॥ ९५ ॥ सहस्रं मंत्राजं च जपित्वा कवचं पठेत् ॥ एवं दीपवत्तस्य
 कर्ताभ्योखिलेऽप्सितम् ॥ ९६ ॥ दीपप्रबोधकाले तु वर्जयेदशुभां गिरम् ॥ विप्रस्य दर्शनं तत्र शुभदं परिकीर्तितम् ॥ ९७ ॥ दृष्ट्वाणां
 मध्यमं प्रोक्तं म्लेच्छस्य वधवन्धनम् ॥ आल्लोत्तोर्वोदर्शनं दुष्टं गवाशस्य सुखावहम् ॥ ९८ ॥ दीपज्वाला समा सिद्धये वक्रा नाशयेवाग्निनी ॥

शब्दा भयदा कर्तुरुज्ज्वला सुखदा मता ॥ १९ ॥ कृष्णा शत्रुभयोत्पत्तये वमंती पशुनाशिनी ॥ कृते दीपे यदा पात्रं अग्रं दृश्येत दैवतः ॥
 पक्षादवात्तदा गच्छेद्यजमानो यमालयम् ॥ वर्त्यतरं यदा कुर्यात्कार्यं सिद्धयेद्विलंबतः ॥ १०१ ॥ नेत्रहीनो भवेत्कर्ता तस्मिन्
 पातरं कृते ॥ अशुचिस्थशने व्याधिदीपनाशे तु चौरभीः ॥ १०२ ॥ श्वमार्जाराबुसंस्पर्शे भवेद्भूयतितो भयम् ॥ घात्रारंभे वसुपलेः कृतो
 ऽखिलेष्टदः ॥ १०३ ॥ तस्मादीपः प्रयत्नेन रक्षणीयौऽतारयतः ॥ आसमासेः प्रकुर्वीत ब्रह्मचर्यं च पृथग्यः ॥ १०४ ॥ स्त्रीशूद्रपतितादीनां हस्तप्राप्तौ
 वज्रयितुं जपेत्सहस्रं ग्रत्येकं मंत्रराजं नवाक्षरम् ॥ १०५ ॥ स्तोत्रपाठं प्रतिदिनं निशीथिन्यां विशेषतः ॥ एकपदेन दीपप्रे स्थित्वा शो
 यकम् ॥ १०६ ॥ सहस्रं प्रजपेद्वात्रौ सोऽभीष्टं क्षिप्रमाप्नुयात् ॥ समाप्य शोभनदिने सभोज्य द्विजसत्तमान् ॥ १०७ ॥ कुंभोदकेन कर्तव्यमि
 र्पिचन्मनुं जपेत् ॥ कर्ता तु दक्षिणां दद्यात्पुष्कलां तोषहेतवे ॥ १०८ ॥ गुरौ तुष्टे ददातीष्टं कृतवीर्यसुतो नृपः ॥ भुविहया स्वयं कुर्याद्यदि वा
 दूरुः ॥ १०९ ॥ दत्त्वा धनादिकं तस्मै दीपदानाय नारद ॥ गुर्वान्नान्तरा कुर्याद्यो दीपं स्वेष्टसिद्धये ॥ ११० ॥ सिद्धिर्न जायते तस्य हवि
 पदे पदे ॥ उत्तमं गोघृतं प्रोक्तं मध्यमं महर्षीभवम् ॥ १११ ॥ तिलतैलं तु तादृक् स्यात्कनीयोऽजादिजं द्रुतम् ॥ आरथ्येनैव सुगंधेन दद्यात्
 दीपकम् ॥ ११२ ॥ सिद्धार्थसंभवेनाथ द्विषतां नाशनाय च ॥ सहस्रेण पलैर्दीपे विहिते च न दृश्यते ॥ ११३ ॥ कार्यसिद्धिस्तदा कुर्यात्त्रि
 दीपंजं विधिम् ॥ तदा सुदुर्लभमपि कार्यं सिद्धयेन्न संशयः ॥ ११४ ॥ दीपप्रियः कार्तवीर्यो मर्तडो नतिवल्हभः ॥ श्रुतिप्रियो यदाविष्णु
 स्तपर्णप्रियः ॥ ११५ ॥ दुर्गाचनप्रिया नूनमभिषेकप्रियः शिवः ॥ तस्मात्तेषां प्रतोषाय विद्वद्यात्तदादरात् ॥ ११६ ॥ इति श्रीबृहन्नामदीप
 पूर्वभागे बृहदुपाख्याने तृतीयपादे कार्तवीर्यमाहात्म्यमन्त्रदीपकथनं नाम पट्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥ नारद उवाच ॥ ताधु साधु महाभ्रा
 तंत्रविशारदा ॥ त्वया मद्यं समारूढांतं विधानं तंत्रगोपितम् ॥ १ ॥ अधुना तु महाभाग कार्तवीर्यहस्तमतोः ॥ क्वचि श्रोतुमिच्छामि तादृश्व कृपाभिः ॥
 मनन्तुमार उवाच ॥ शृणु विप्रेन्द्र वक्ष्यामि क्वचं परमाद्भुतम् ॥ कार्तवीर्यस्य येनसौ प्रसन्नः कार्यसिद्धिकृता ॥ २ ॥ सहस्रादित्यसंज्ञाशे नानारत्नसमु
 भास्वच्छजपताकाशे तुरगायुतभूषिते ॥ ३ ॥ महासंवतं कांभोधिर्भासराविग्राविणि ॥ समुद्रतटगच्छन्नवितानितवियत्पथे ॥ ४ ॥ महाभयं
 नानाधुगविराजिते ॥ सुस्थितं विपुलोदारं सहस्रसुजमंडितम् ॥ ५ ॥ वामैरुदंडकोदंडान्दधानमपरैः शरान् ॥ क्रिपितहासमुकुटैश्चरुवल्गुभिः
 ॥ ७ ॥ मुद्रिकोदरबन्धैर्बौजैर्नूपुराकादिभिः ॥ भूषितं विविधाकल्पैर्भास्वरैः सुमहाधनैः ॥ ८ ॥ आवद्धकवचं वीरं सुप्रसन्नाननुजय ॥ ९ ॥

सिंहनादेन कंपयंतं जगत्रयम् ॥ ९ ॥ सर्वशुश्रूषकरं सर्वव्याधिविनाशनम् ॥ सर्वसंपत्प्रदातारं विजयश्रीनिवेशितम् ॥ १० ॥ सर्वसौभाग्यदं भद्रं
भक्ताभयविधायिनम् ॥ दिव्यमाल्यातुलेपढ्यं सर्वलक्षणसंयुतम् ॥ ११ ॥ रथनागाश्वपादादतुल्यमध्यगमीश्वरम् ॥ वरदं चक्रवर्तीनं सर्वलोकैकपाल-
कम् ॥ १२ ॥ समानोदितसहस्रदिवाकरसमद्युतितम् ॥ महायोगभयैश्वर्यकीर्त्याक्रांतजगत्रयम् ॥ १३ ॥ श्रीमच्चक्रं हरंशोदवतीर्णं सहितले ॥
सम्यगन्त्यादिभेदेन ध्यात्वा रक्षासुदीरयेत् ॥ १४ ॥ अस्यांगमूर्तयः पंच पातु मां स्फटिकोज्ज्वलाः ॥ अग्नीशसुखायव्यकोणेषु हृदयदिकाः ॥ १५ ॥
सर्वतोन्नज्जलद्रूपा दूरभासिपाणयः ॥ अव्याहतवलैश्वर्यशक्तिसामर्थ्यविग्रहाः ॥ १६ ॥ क्षेमकरीशक्तियुतश्चोर्गविभञ्जनः ॥ आर्चो दिशं रक्षतु दे-
वाणबाणासनशुभः ॥ १७ ॥ श्रीकरशक्तिसहितो मारीभयविनाशकः ॥ शरचाक्षरः श्रीमान् दिशं मे पातु दक्षिणाम् ॥ १८ ॥ महावैद्यकरी
युक्तः सर्वशत्रुविनाशकृतामहेषुचापधृक्पातु मम प्राचेतसीं दिशम् ॥ १९ ॥ यशःकर्या समायुक्तो दैन्यसंघविनाशनः ॥ परिरक्षतु मे सत्यग्विद्वेश-
चैत्रमानवीम् ॥ २० ॥ विद्याकरीसमायुक्तः सुमहदुःखनाशनः ॥ पातु मे नैऋतीं चापणणिर्विदिशमीश्वरः ॥ २१ ॥ धनकर्या सल्लभुक्तो महाभूति-
नारतः ॥ इष्वासनेषुधृक्पातु विदिशं मम वायवीम् ॥ २२ ॥ आशुःकर्या युतः श्रीमान्महाभयविनाशनः ॥ चापेषुयानी शैवीं मे विदिश परिरक्षतु ॥
॥ २३ ॥ विजयश्रीयुतः साक्षात्सहस्रारयो विभुः ॥ दिशमुद्धामिवतु मे सर्वदुष्टभयंकरः ॥ २४ ॥ शंखभट्टमुमहाशक्तिसंयुतोऽप्यक्षयं दिशम् ॥
परिरक्षतु मे दुःस्वध्यातंसम्भेदभास्करः ॥ २५ ॥ महायोगसमद्युक्तः सर्वदिव्यचक्रमण्डलः ॥ महायोगीश्वरः पातु सर्वतो मम एतद्वत् ॥ २६ ॥ एतत्तु
मूर्तयो रक्ता रत्नमाल्यांशुकावृताः प्रधानदेवतारूपाः पृथग्रथवरे स्थिताः ॥ २७ ॥ शक्तयः पद्महस्ताश्च नीलदीवारसन्निभाः ॥ मुहूर्ताख्यातुरयसनाः
मुलिततिलकोज्ज्वलाः ॥ २८ ॥ तत्पार्षदेश्वराः स्वस्ववाहनाशुधधृग्गजाः ॥ स्वस्वदिशु स्थिताः पातु मामिन्द्राद्या महाबलः ॥ २९ ॥ एतास्तत्त्व-
समाख्याताः सर्वावरणदेवताः ॥ सर्वतो मां सदा पातु सर्वशक्तिसमन्विताः ॥ ३० ॥ हृदये चोदरे नामौ जठरे गुह्यमण्डले ॥ तजोहृदाः स्थिताः
पातु बांछासुखनन्दुमाः ॥ ३१ ॥ दिशं चान्ये महावर्णा मन्त्ररूपा महोज्ज्वलाः ॥ व्यापकत्वेन पातव्यमानापादतलमस्तम्भम् ॥ ३२ ॥ कर्तव्यदि-
शिः पातु ललाटं हेहयेश्वरः ॥ सुखो मे सुखं पातु कर्णौ व्यातजगत्रयः ॥ ३३ ॥ लुक्कमारो हंतुं पातु श्रुगं मे धनुर्धरा ॥ नयनं पुंडरीकाक्षो
नासिकां मे गुणकरः ॥ ३४ ॥ अधरोष्ठौ सदा पातु ब्रह्मेणो द्विजान्कविः ॥ सर्वशास्त्रकलाधारी जिह्वा चित्तकुमन्वयः ॥ ३५ ॥ वक्त्रेयमिन्द्र-
कंठं संकथौ राजकुलेश्वरः ॥ भुजौ दशास्यदर्पघ्नो हृदयं मे महाबलः ॥ ३६ ॥ कुक्षिं रक्षतु मे विद्राज् वक्षः पाशुंजयः ॥ कूर्मौ नयोर्येदः पातु

करप्राणि जगत्प्रियः ॥ ३७ ॥ रेवांजुलीलासंदतो जठरं परिक्षतु ॥ वीर्यश्रुस्तु मे नाभिं पादौ मे सर्वदुष्टहा ॥ ३८ ॥ सहस्रभुजभृत्पुङ्खं सतदीपाधिक
 कटिम् ॥ अरु माहिष्मतीनाथो जानुनी वल्लभो भुवः ॥ ३९ ॥ जये वीर्याधियः पातु पातु पादौ मनोजवः ॥ पातु सर्वाधुधरः सर्वागं सर्वमर्मसु ॥ ४० ॥
 सर्वदुष्टतंकः पातु धात्वष्टकलेखम् ॥ प्राणादिदशजीवेशान्सर्वशिष्टेष्टदेवतु ॥ ४१ ॥ वशीकृतैर्द्रियग्रामः पातु सर्वेन्द्रियाणि मे ॥ अनुक्तमपि
 यस्तथान शरीरतर्बहिश्च यत् ॥ ४२ ॥ तत्सर्वं पातु मे सर्वलोकनाथेश्वरेश्वरः ॥ वज्रात्सात्तरं चेदं शरीरं कवचादृतम् ॥ ४३ ॥ बाधाशतविनिर्मुक्त
 मस्तु मे भयवर्जितम् ॥ बद्धेदं कवचं दिव्यमभेद्यं हैहये शितुः ॥ ४४ ॥ विचरामि दिवा रात्रौ निर्भयेनांतरात्मना ॥ राजमार्गे महादुर्गे मार्गे जौन
 दिसंकुले ॥ ४५ ॥ विषमे विपिने घोरे दावाग्नौ गिरिकंदरं ॥ संग्रामे शत्रुसंवागे सिंहयाग्ननिषेविते ॥ ४६ ॥ गह्वरे सर्वसंकीर्णे सध्याकाले दुः
 लये ॥ विवादे विपुलावर्ते समुद्रे च नदीनटे ॥ ४७ ॥ परिपंथिजनकीर्णे देवे दस्युणावृते ॥ सर्वस्वहारे प्राप्ते प्राप्ते प्राणस्य संकटे ॥ ४८ ॥
 नानारोगज्वरावेशे पिशाचप्रेतयातने ॥ मारीदुःस्वप्नपीडासु क्लिष्टे विषासयानके ॥ ४९ ॥ शरीरे च महादुःखे मानसे च महाज्वरे ॥ आधिपत्य
 धिभये विघ्नज्वालोपद्रवकेऽपि च ॥ ५० ॥ न भवेतु भयं किंचित्कवचे नावृत्तस्य मे ॥ आगंतुकामानखिलानस्यद्भुतविलुपकान् ॥ ५१ ॥
 निवारयतु दोर्दंडसहस्रेण महारथः ॥ स्वकरोद्धनसाहस्रयाशवद्वागनुदुर्जयान् ॥ ५२ ॥ संहृद्यगतितामर्थान्करोतु कृतवीर्यजः ॥ सृणिसाहस्यनि
 भित्रान्सहस्रशखंडितान् ॥ ५३ ॥ राजचूडामणिः क्षिप्रं करोत्वस्मद्विरोधहान् ॥ खड्गसाहसदलियान्सहस्रमुशलादिताम् ॥ ५४ ॥ चौरादि
 दुष्टसत्त्वौघान्करोतु कमलैक्षणः ॥ स्वशंखनादसंस्तान्सहस्रासहस्रभृत् ॥ ५५ ॥ अवतारो हरेः साक्षात्पालयत्वखिलं यम ॥ कार्तवीर्यं महादीर्घ
 सर्वदुष्टविनाशन ॥ ५६ ॥ सर्वत्र सर्वदा दुष्टचौराग्राशाय नाशय ॥ किं त्वं स्वपि दुष्टघ्न किं तिष्ठसि चिरायसि ॥ ५७ ॥ उत्तिष्ठ पाहि नः
 सर्वभयेभ्यः स्वसुतानिव ॥ ये चौरा वहुहर्तारो विद्विधो ये च हिंसकाः ॥ ५८ ॥ साधुभोक्तृका दुष्टाश्छद्मका ये दुराशयाः ॥ दुर्हर्षो दुष्टदू
 पाला दुष्टामात्याश्च पापकाः ॥ ५९ ॥ ये च कार्यविलोतारो ये खलाः दुरिंभिनः ॥ सर्वस्वहारीणां ये च पंच मायाविनोदरे ॥ ६० ॥ महाभै
 शक्रा म्लेच्छा दस्यवो वृषलाश्च ये ॥ येऽग्निदा गादातारो वंशकाः शस्त्रपाणयः ॥ ६१ ॥ ये पापा दुष्टकर्मागो दुःखदा दुष्टदुद्धयः ॥
 व्याजकाः कुपथासक्ता ये च नानाभयप्रदाः ॥ ६२ ॥ छिन्नध्वेषरता नित्यं येऽनानाशोधितुग्रयाः ॥ ते सर्वे कातवीर्यस्य सहश्लक्ष्वा
 हताः ॥ ६३ ॥ सहसा विलयं यान्तु दूरादेव विमोहिताः ॥ य दानत्रा महादित्या ये यक्षा ये च राक्षसाः ॥ ६४ ॥ पिशाचा य महासत्त्वा

ये भूतब्रह्मरक्षसाः ॥ अपस्माग्रहा ये च ये ग्रहाः पिशिताशनाः ॥ ६५ ॥ महालोहितोक्तो वेताला ये च पुच्छकाः ॥ अधर्वासराः सिद्धे
च देवादियोनयः ॥ ६६ ॥ डाकिन्यो दुणसाः प्रेताः क्षेत्रपाला विनायकाः ॥ महाव्याघ्रमहागेषा महातुंगरूपकाः ॥ ६७ ॥ महाजला महाजिह्वा
महामहिषयोनयः ॥ ऋक्षवागहनुनकवानरोलूकमूर्तयः ॥ ६८ ॥ महोष्ट्रसमार्जसर्पगवृषभरतकाः ॥ नानारूपा महासत्वा रजोवर्णा महा
॥ ६९ ॥ नानारोगकराः क्षुद्रा महावीर्या महाबलाः ॥ वार्तिकाः पैतिका घोरा श्लेष्मिकाः सान्निपातिदाः ॥ ७० ॥ महेश्वरा वैष्णवाश्च वैदिकजन्तवः
महाग्रहाः ॥ स्कान्दा वैनायकाः क्रूरा ये च प्रमथगुहाकाः ॥ ७१ ॥ महाशत्रुग्रहा रौद्रा महायारिभक्षरिणाः ॥ ऐकाहिका व्याहिकश्च न्यहिकश्च
महाज्वराः ॥ ७२ ॥ चातुर्थिकाः पाक्षिकाश्च मास्याः पाण्मासिकाश्च ये ॥ सप्तसरा दुर्निवार्या ज्वराः फसदारुणाः ॥ ७३ ॥ तृतिहाराः
ये महोत्पाता ये च दुःस्वाप्तिका ग्रहाः ॥ कूष्माण्डा वृषिका भौमा द्रोणाः राक्षिध्वंशकाः ॥ ७४ ॥ त्रयिकाः प्राणहारी दे दे गच्छदक्षिणः ॥
मनोबुद्धीन्द्रियहराः स्फोटकाश्च महाग्रहाः ॥ ७५ ॥ महाशना बलिभुजो महाकुण्डलक्षेजनाः ॥ दिवाचरा रात्रिचरा ये च संध्याह
प्रमत्ता वाऽप्रमत्ता वै ये मां बाधितुमुच्यताः ॥ ते सर्वे कर्तवीर्यस्य धनुर्मुक्तशराहताः ॥ ७७ ॥ सहस्रधा प्रणश्यंतु भद्रतत्त्वलोचनाः ॥ इह कर्तव्ये
महानागा महागिरिबिलेशयाः ॥ ७८ ॥ कालव्याला महादंष्ट्रा महाजगरसंज्ञकाः ॥ अर्जुनशूलिकाद्याश्च द्रुपद्विपमहासयाः ॥ ७९ ॥ नृसिंह
शीर्षाश्च खंडपुच्छाश्च दारुणाः ॥ महाविषजलौकाश्च वृश्चिका हस्तपुच्छकाः ॥ ८० ॥ आशीविषाः कालकूटा भद्रहालाहलह्वयाः ॥ इत्येतां जल
व्याला जलयाहाश्च कच्छणाः ॥ ८१ ॥ मत्स्यका विषपुच्छाश्च ये चान्ये जलवासिनः ॥ जलजाः स्थलजाश्चैव कृत्रिमाश्च महादिपाः ॥ ८२ ॥
गुप्तरूपा गुप्तविषा सूषिका गृहगोषिकाः ॥ नानाविषाश्च ये घोरा गहोपविपसंज्ञकाः ॥ ८३ ॥ येऽस्यान्वाधितुमिच्छन्ति श्रीरक्षणभक्षकाः ॥
सर्वे कर्तवीर्यस्य खड्गसाहसदारिताः ॥ ८४ ॥ दूरादेव विनश्यंतु प्रणष्टेन्द्रियसाहसाः ॥ पटुध्याः पशवो त्वष्टावारा वनगोचराः ॥ ८५ ॥ रिज
व्याघ्रप्रवराहाश्च महिषा ये महामृगाः ॥ गजास्तुरंगा गवया रासयाः शरभा वृकाः ॥ ८६ ॥ गुनका क्षीपिनः शुभ्रा मार्जारा विरलोत्तुगाः ॥ भृशालः
शशकाः श्येना गरुत्मनो विहंगमाः ॥ ८७ ॥ मेरुडा वायसा ग्रया इमंढाः पक्षिजातयः ॥ लहिकाश्चान्डजाश्चैव स्वेदजाश्च जराकुजाः ॥ ८८ ॥
नानाभेदकुले जाता नानाभेदाः पृथग्विधाः ॥ येऽस्मान्वाधितुमिच्छन्ति संध्यासु च दिवा निशि ॥ ८९ ॥ ते सर्वे कर्तवीर्यस्य पदसाहसदारिताः ॥
दूरादेव विनश्यंतु विनष्टगतिपौरुषाः ॥ ९० ॥ ये चाक्षेप्रमदातारः कूटमायाविदश्च ये ॥ सारणोत्साहिनोऽव्यूहक्षेमोहनकारकाः ॥ ९१ ॥ विश्वक्षस

वातका दुष्टा ये च स्वामिद्वहो नराः ॥ ये चाततायिनो दुष्टा ये पाषा गोप्यहारिणः ॥ १२ ॥ दाहोऽपान्तगरलशस्त्रपातातिदुःखः ॥
 क्षेत्रवित्तादिहरणबन्धनादिभयप्रदाः ॥ १३ ॥ इतयो विविधाकारा ये चान्ये दुष्टजातयः ॥ पीडाकारा ये सततं छिद्रांमच्छति नाधितुः ॥ १४ ॥
 ते सर्वे कार्त्तवीर्यस्य चक्रसहस्रदाहिताः ॥ दूरादेव क्षयं यातुं विनष्टबलसाहसाः ॥ १५ ॥ ये मेघा ये महावर्षा ये वाता याश्च विद्रुतः ॥ १६ ॥
 शनयो दीप्ता ये निर्घाताश्च दारुणाः ॥ १६ ॥ उल्कापाताश्च ये घोरा ये मेहद्रयुधादयः ॥ सूर्येदुक्तजसौव्यश्च गुरुकाव्यशनिश्च ॥ १७ ॥
 राहुश्च केतवो घोरा नक्षत्रा राशयस्तथा ॥ तिथयः संक्रमा मासा हायना युगनायकाः ॥ १८ ॥ मन्वन्तराधिपाः सिद्धा ऋषयो योगसिद्धयः ॥
 निधयो ऋग्यजुःसामार्थवर्णश्चैव वह्नयः ॥ १९ ॥ ऋतवो लोकपालाश्च पितरो देवसंहतिः ॥ विद्याश्चैव चतुःपदिभेदा या भुवनत्रये ॥ १०० ॥
 ये त्वत्र कीर्तिताः सर्वे ये चान्ये नातुकीर्तिताः ॥ ते संतु नः सदा सौम्याः सर्वकालसुखावहाः ॥ १०१ ॥ आह्वया कार्त्तवीर्यस्य धोनी ॥
 स्यामिच्छतेः ॥ कार्त्तवीर्याङ्गिनो धन्वी राजेन्द्रो हैहयैश्च ॥ १०२ ॥ दशस्यदर्पहा रेवालीलहस्तः सुदुर्जयः ॥ दुःखहा चौरदमनो राजा ॥
 श्वः प्रभुः ॥ १०३ ॥ सर्वज्ञः सर्वदः श्रीमान् सर्वशिष्टेष्टदः कृती ॥ राजचूडामणियोगी सप्तदीपाधिनायकः ॥ १०४ ॥ विजयी विद्वज्जिह्वा ॥
 ग्मी महागतिरलोलुपः ॥ यज्वा विप्रप्रियो विद्वान् ब्रह्मज्ञेयः सनातनः ॥ १०५ ॥ माहिष्यदीपतिर्योधा महाकीर्तिर्मेहासुजः ॥ सुकुम्भः ॥
 वीरो मारीचनो मदिरक्षणः ॥ १०६ ॥ शत्रुघ्नः शाश्वतः शूरः शंस्रभृद्योगिवह्मभः ॥ महाभागवतो धीमान्महासयविक्तासलः ॥ १०७ ॥ उत्साहः ॥
 विश्रहो दिव्यो भवो व्यासजगन्त्रयः ॥ जितेन्द्रियो जितारातिः स्वच्छन्दोऽजन्तविक्रमः ॥ १०८ ॥ चक्रभृत्परचक्रव्यः संश्रमविनिर्पुजितः ॥ १०९ ॥
 कलाधारी विज्जा लोकवंदितः ॥ १०९ ॥ वीरो विमलसत्त्वाढ्यो महाबलपराक्रमः ॥ विजयश्रीमहामान्यो जितास्त्रिजनचक्रः ॥ ११० ॥ १६६
 भुक्तामदः कांतः कालघ्नः कमलक्षणः ॥ भद्रवादप्रियो वैद्यो विबुधो वरदो वशी ॥ १११ ॥ महाघनो निधिर्निर्महायोगी गुरुरादिः ॥
 योगाढ्यः सर्वरोगघ्नो राजिताखिलभृतलः ॥ ११२ ॥ दिव्यास्त्रभृदमेयात्मा सर्वगोता महोज्ज्वलः ॥ सर्वायुधधरोऽभीष्टप्रदः पराजयः ॥ ११३ ॥
 योगसिद्धो महाकायो महाबुद्धिशताधियः ॥ सर्वज्ञाननिधिः सर्वसिद्धिदानकृतोद्यमः ॥ ११४ ॥ इत्यष्टशतनरैर्युक्त्या युक्तयो दश दिदपि ॥
 सभ्यगदशदिशो व्याप्य पालयंतु च मां सदा ॥ ११५ ॥ स्वस्थाः सर्वेन्द्रियाः संतु शांतिस्तु सदा मम ॥ शेषाद्या भूतयोऽहौ च विक्रमेणैव भास्वराः ॥
 ॥ ११६ ॥ अग्निर्ऋतिवाय्वीशकोणगाः पांतु मां सदा ॥ मम सौख्यमसंबाधमारोग्यमपराजयः ॥ ११७ ॥ दुःखहानिरविच्यश्च मज्जाहृदिः सुखो

दयः ॥ वरुणातिरक्तल्याणमवैषम्यमनामयम् ॥ ११८ ॥ अनालस्यभीष्टं स्यान्मुहुहानिबलोन्नतिः ॥ भयहानिर्यशः कांतिविद्या ऋद्धिर्ब्रह्म
श्रियः ॥ ११९ ॥ अनष्टद्रव्यता चैव नष्टस्य पुनरागमः ॥ दीर्घायुष्यं मनोहर्षः सौकुमार्यमभीप्सितम् ॥ १२० ॥ अप्रवृत्त्यतत्त्व च महासाम
र्थ्यमेव च ॥ संतु मे कार्त्तवीर्यस्य हेहयैद्रस्य कीर्तिनात् ॥ १२१ ॥ य इदं कार्त्तवीर्यस्य क्वचं पुण्यवर्द्धनम् ॥ सर्वपापप्रशमनं सर्वो
पद्रवनाशनम् ॥ १२२ ॥ सर्वशांतिकरं शुद्धं समस्तभयनाशनम् ॥ विजयार्थप्रदं नृणां सर्वसंपन्नदं शुभम् ॥ १२३ ॥ शृणुयाद्वा पठेद्वापि
सर्वकामानवाप्नुयात् ॥ चौरैर्हन्तं यदा पश्येत्पश्चाद्विधनमात्मनः ॥ १२४ ॥ सप्तवारं तदा जप्यन्निशि पश्चिमदिङ्मुखः ॥ सप्तत्रिंशे लभते
नष्टद्रव्यं न संशयः ॥ १२५ ॥ सप्तविंशतिधा जप्त्वा प्राचीदिग्बदनः पुमान् ॥ देवासुरनिभं चापि एतच्छ्रुत्वा निवारयेत् ॥ १२६ ॥ विवादे दल्लेहोरे
पंचधा यः पठेदिदम् ॥ विजयो जायते तस्य न कदाचित्पराजयः ॥ १२७ ॥ सर्वरोगप्रपीडसु त्रेधा वा पंचधा पठेत् ॥ स रोगमृत्युवेतालभूतप्रेतैर्न
बाध्यते ॥ १२८ ॥ सम्यग्द्वादशधा रात्रौ प्रजपेद्ब्रह्मसूक्त्ये ॥ त्रिदिनान्निगडाद्वदो मुच्यते नात्र संशयः ॥ १२९ ॥ अनेनैव विधानेन सर्वसा
धनकर्मणि ॥ असाध्यगपि समाहात्साधयेन्मंत्रवित्तमः ॥ १३० ॥ यात्राकाले पठिष्वेदं मार्गे गच्छति यः पुमान् ॥ न दुष्टचौरव्याघ्राद्विभयं
स्यात्परिपंथिभिः ॥ १३१ ॥ जपन्नासेचनं कुर्वञ्जलेनाञ्जलिना तनौ ॥ न चासौ विषकृत्यादिरोगस्फोटैः प्रबाध्यते ॥ १३२ ॥ कार्त्तवीर्यः खल
देवी कृतवीर्यसुतो बली ॥ सहस्रबाहुः शत्रुघ्नो रक्तवासो धनुर्धरः ॥ १३३ ॥ रक्तगंधो रक्तमाल्यो राजा स्मर्तुरभीष्टदः ॥ द्वादशैतानि नामानि कार्त्त
वीर्यस्य यः पठेत् ॥ १३४ ॥ संपदस्तस्य जायते जनास्तस्य वशे सदा ॥ यः सेवते सदा विप्र श्रीमन्मन्त्रावतारकम् ॥ १३५ ॥ तस्य रक्षां सदा
कुयाच्चक्रं विष्णोर्महात्मनः ॥ मयैतत्क्वचं विप्र दत्तात्रेयान्मुनीश्वरात् ॥ १३६ ॥ श्रुतं तुभ्यं निगदितं धारयस्वाखिलेष्टदम् ॥ १३७ ॥ इति
श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने तृतीयपादे कार्त्तवीर्यक्वचकथनं नाम सप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥ सप्तकुमार उवाच ॥ कार्त्तवी
र्यस्य क्वचं कथितं ते सुनीश्वर ॥ मोहविध्वंसनं जैत्रं मारुतेः क्वचं शृणु ॥ १ ॥ यस्य संघातनात्सदाः सर्वे नश्यन्त्युद्रवाः ॥ भूतप्राणिजं दुःखं
नाशमेति न संशयः ॥ २ ॥ एकदाहं गतो द्रष्टुं रामं रम्यतां वरम् ॥ आनंदवनिकासंस्थं ध्यायंतं स्वात्मनः पदम् ॥ ३ ॥ तत्र रामं रमानाश
पूजितं त्रिदेशधरैः ॥ नमस्कृत्य तदादिष्टमासनं स्थितवान् पुरः ॥ ४ ॥ तत्र सर्वं मया वृत्तं रावणस्य वधांतकम् ॥ पृष्टं प्रोवाच राजेन्द्रः श्रीरामः
स्वयमादरात् ॥ ५ ॥ ततः कथति भगवान्मारुतेः क्वचं ददौ ॥ मह्यं ततो प्रवक्ष्यामि न प्रकाश्यं हि कुत्रचित् ॥ ६ ॥ भविष्यदंतर्निहिदं बाल

भावेन नारद ॥ श्रीगणेशनामनोभक्तिसुक्तिप्रदायकम् ॥ ७ ॥ हनुमान् पूर्वतः पातु दक्षिणे पवननाम्नजः ॥ पातु प्रतीच्यामक्षजः सौम्ये सागरतः
 रकः ॥ ८ ॥ उर्ध्वे पातु कपिश्रेष्ठः केसरिप्रियन्दनः ॥ अधस्ताद्विष्णुभक्तस्तु पातु मध्ये च पार्वतिः ॥ ९ ॥ लंकाविदाहकः पातु सर्वापद्रवो निरंतरम् ॥
 सुग्रीवसचिवः पातु मस्तकं वायुनन्दनः ॥ १० ॥ भालं पातु महावीरो ध्रुवोर्मध्ये निरंतरम् ॥ नेत्रे छायापहारी च पातु नः पुवनेश्वरः ॥ ११ ॥
 कपोलौ कर्णमूले च पातु श्रीरामकिंकरः ॥ नासाग्रमंजनामृतुः पातु वक्रं हरीश्वरः ॥ १२ ॥ पातु कंठे तु देव्यारिः स्कंधौ पातु सुरारिजित् ॥ कुजौ
 पातु महातेजाः करौ च चरणयुधः ॥ १३ ॥ नखात्रवायुधः पातु कुशौ पातु कपीश्वरः ॥ वक्षो मुद्रापहारी च पातु पार्श्वे भुजायुधः ॥ १४ ॥ लङ्का
 निर्भर्जनः पातु प्रष्टदेशे निरंतरम् ॥ नाभिं श्रीरामभक्तस्तु कटिं पातुनिलात्मजः ॥ १५ ॥ गुह्यं पातु महाप्राज्ञः सक्थिनी अतिधिप्रियः ॥ उरू
 जातुनी पातु लंकाप्रासादभंजनः ॥ १६ ॥ जघे पातु कपिश्रेष्ठो गुल्फौ पातु महाबलः ॥ अचलोद्धारकः पातु पादौ भास्कररत्नभः ॥ १७ ॥
 अङ्गानि पातु सत्त्वाढ्यः पातु पादाङ्गुलीः सदा ॥ सुखागानि महाशूरः पातु रोमाणि चात्मवान् ॥ १८ ॥ दिवारजौ त्रिलोकेषु सदागतिरुतोऽवतु ॥
 स्थितं व्रजंतमासीनं पिबंतं जक्षंतं कपिः ॥ १९ ॥ लोकोत्तरगुणः श्रीमान् पातु त्र्यंबकं भवः ॥ प्रमत्तप्रप्रभंतं वा शयनं गहनं दुनि ॥ २० ॥
 स्थलैऽतारिणे बभ्रौ वा पर्वते सागरे द्रुमे ॥ संग्रामे संकटे घोरं विराड्दूयधरोऽवतु ॥ २१ ॥ डाकिनीशाकिनीमारिकांलरात्रिभरीनिकाः ॥ शयनं वा
 विभुः पातु पिशाचोत्तराक्षसीः ॥ २२ ॥ दिव्यदेहधरो धीमान्सर्वसत्त्वभयंकरः ॥ साधकैर्द्रावनः राश्वत्पातु सर्वत एव माम् ॥ २३ ॥ यद्रूप शीघ्रं
 दृष्ट्वा पलायते भयानकाः ॥ स सर्वरूपः सर्वज्ञः सृष्टिस्थितिकरोऽवतु ॥ २४ ॥ स्वयं ब्रह्मा स्वयं विष्णुः साक्षाद्देवो महेश्वरः ॥ सूर्यमंडलजः श्रीतः
 पातु कालत्रयेऽपि माम् ॥ २५ ॥ यस्य शब्दमुपाकर्ण्य दैत्यदानवराक्षसाः ॥ देवा मनुष्यास्तिर्यचः स्थावरा जङ्गमास्तथा ॥ २६ ॥ रक्षया
 भयनिर्मुक्ता भवंति स्वकृतानुगाः ॥ यस्यानेककथाः पुण्याः श्रूयंतं श्रुतिकल्पके ॥ २७ ॥ सोऽवतात्साधकश्रेष्ठं सदा रामपरायणः ॥ वैधात्र्याद्यैः
 प्रश्रुति यत्किंचिद्विध्यतेऽत्यलम् ॥ २८ ॥ विद्वि व्याप्तं यथा काशरूपेणानजनेन तत्तयो विभुः सोऽहमेषोऽहं स्वीयः स्वयमणुर्बुद्धतः ॥ २९ ॥ ब्रह्मधनुः
 सामरूपश्च प्रणवस्त्रिवृद्धश्च ॥ तस्मै स्वस्मै च सर्वस्मै नतोऽस्म्यात्मसमाधिना ॥ ३० ॥ अनेकानन्तब्रह्माण्डधृतं ब्रह्मस्वरूपिणं ॥ समीरणात्पुनः
 तस्मै नतोऽस्म्यात्मस्वरूपिणं ॥ ३१ ॥ नमो हनुमते तस्मै नमो मारुतसूनुवे ॥ नमः श्रीरामभक्ताय श्यामाय महते नमः ॥ ३२ ॥ दमो वज्रह
 वीराय सुग्रीवसूर्यकारिणे ॥ लंकाविदहनायाथ महासागरतारिणे ॥ ३३ ॥ सीताशोकविनाशाय राममुद्राधराय च ॥ रावणतंनिदानाद्य नमः

सर्वोत्तरात्मने ॥ ३३ ॥ मेघनादमखण्डसंस्कारणाय नमोनमः ॥ अशोकवनविध्वंसकारिणे जयदायिने ॥ ३५ ॥ वायुपुत्राय वीर्याय आकाशोदरगामिने ॥
वनपालशिरश्छेत्रे लंकाप्रासादभोजिने ॥ ३६ ॥ ज्वलत्कांचनवर्णाय दीर्घलंगूलधारिणे ॥ सौमित्रिजयदात्रे च रामदूताय ते नमः ॥ ३७ ॥ अक्षस्य
वधकर्त्रे च ब्रह्मशस्त्रनिवारिणे ॥ लक्ष्मणांगभद्राशक्तिजतक्षतविनाशिने ॥ ३८ ॥ श्लोचनाय रिपुनाय भुतघ्नाय नमोनमः ॥ क्रक्षस्वान्तवीरो घम्रासादाय
नमोनमः ॥ ३९ ॥ परसैन्यबलघ्नाय शस्त्रास्त्रघ्नाय ते नमः ॥ विषघ्नाय द्विषघ्नाय भयघ्नाय नमोनमः ॥ ४० ॥ महारिपुभयघ्नाय भक्तत्राणैककारिणे ॥
प्रप्रेरितमन्त्राणां मन्त्राणां संभकारिणे ॥ ४१ ॥ पयःपाषाणतण्डकारणाय नमोनमः ॥ बालकर्मडलयासकारिणे दुःखहारिणे ॥ ४२ ॥ नवायु
धाय भीमाय दन्तायुधधराय च ॥ विहंगमाय शवाय वज्रदेहाय ते नमः ॥ ४३ ॥ प्रतिग्रामस्थितायाथ भुतेप्रेतवधार्थिने ॥ करस्यशैलशस्त्राय राम
शस्त्राय ते नमः ॥ ४४ ॥ कौपीनवाससे तुभ्यं रामभक्तिताय च ॥ दक्षिणाशामास्कराय सतां चन्द्रोदयात्मने ॥ ४५ ॥ कृत्याक्षतव्यधाघ्नाय
सर्वच्छेदहराय च ॥ स्वाम्याज्ञापाथसंग्रामसख्यसंजयकारिणे ॥ ४६ ॥ भक्तानां दिव्यबाह्वेषु संग्रामे जयकारिणे ॥ किल्बिलबुधकाराय घोरशब्द
कराय च ॥ ४७ ॥ सर्वाश्विख्याधिसंस्तुभकारिणे भयहारिणे ॥ सदावनफलाहारसंतृप्ताय विशेषतः ॥ ४८ ॥ महार्णवशिलबद्धसेतुबंधाय ते नमः ॥
इत्येतत्कथितं विप्र मारुतेः कवचं शिवम् ॥ ४९ ॥ यस्मै न दातव्यं रक्षणीयं प्रयन्ततः ॥ अष्टगंधैर्विलिख्याथ कवचं धारयेत्तु यः ॥ ५० ॥
कंठे वा दक्षिणे बाहौ जयस्तस्य पदे पदे ॥ किं पुनर्वहुनोक्तेन साधितं लक्ष्म्यादरात् ॥ ५१ ॥ प्रजप्तमेतत्कवचमसाध्यं चापि साधयेत् ॥ ५२ ॥
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने तृतीयपादे हनुमत्कवचनिरूपणं नामाष्टमस्तितमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥ सनत्कुमार उवाच ॥ अथापरं
वायुसुनोऽश्रितं पापनाशनम् ॥ यदुक्तं स्वासु रामेण आनन्दवनवासिना ॥ ५९ ॥ सद्योजाते महाकल्पे श्रुतवीर्यं हनूमति ॥ मम श्रीरामचन्द्रस्य
भक्तिस्तु सदैव हि ॥ ६० ॥ शृणुष्व गदतो मत्तः कुमारस्य कुमारक ॥ चरितं सर्वपापघ्नं शृण्वतां पठतां सदा ॥ ६१ ॥ वांछाम्यहं सदा विप्र संगमं
कीशरूपिणा ॥ रहस्यं रहसि स्वस्य ममानन्दवनोत्तमे ॥ ६२ ॥ परीतेऽत्र सखायो मे सस्यश्च विगतज्वराः ॥ क्रीडन्ति सर्वदा चात्र
प्राकट्येऽपि रहस्यपि ॥ ६३ ॥ कस्मिंश्चिद्वतारे तु यद्वृत्तं च रहो मम ॥ तदत्र प्रकटं तुभ्यं करोमि प्रीतिमानसः ॥ ६४ ॥ आविर्भूतोऽस्म्यहं पूर्वं
रत्नो दशरथक्षये ॥ चतुर्ह्यहोमकस्तत्र तस्य भार्यात्रये मुने ॥ ६५ ॥ ततः कतिपयैर्बैरगतो द्विजपुंगवः ॥ विश्वामित्रोऽर्थयामास पितरं
मम भूपतिम् ॥ ६६ ॥ यक्षक्षोविधातार्थं लक्ष्मणेन सहैव माम् ॥ प्रेषयामास धर्मान्मा सिद्धाश्रममरणकम् ॥ ६७ ॥ तत्र गत्वाश्रममुपेदू

षयन्तौ निशाचरौ ॥ ध्वस्तौ सुबाहुमरीचौ प्रसन्नोऽभूत्तदा मुनिः ॥ १० ॥ अस्त्रग्रामं ददौ मह्यं मासं चावासयत्तथा ॥ ततो गाधिपुत्रो
 धीमान् ज्ञात्वा भाव्यर्थमादरात् ॥ ११ ॥ मिथिलामनयत्तत्र रौद्रं चादर्शयद्धनुः ॥ तस्य कन्यां पणीभृतां सीतां सुसुतोपमाम् ॥ १२ ॥
 धनुर्विभज्य समिति लब्धवान्मानिनीऽस्य च ॥ ततो मार्गे भृगुपतेर्दर्पमूढं चिरं स्मयन् ॥ १३ ॥ व्यपनीयागमं पश्चादयोध्यां स्वपितुः पुरीम् ॥
 ततो राज्ञाहमाज्ञाय प्रजाशीलनमानसः ॥ १४ ॥ यौवराज्ये स्वय प्रीत्या सम्मन्यातैर्विकल्पितः ॥ तच्छ्रुत्वा सुप्रिया भार्या कैकयी भूपतिं मुने ॥ १५ ॥
 देवकार्यविधानार्थं विदूषितमतिर्जगौ ॥ पुत्रो मे भरतो नाम यौवराज्येऽभिषिच्यताम् ॥ १६ ॥ रामश्चतुर्दशसमा दंडकात्रयविवास्याताम् ॥ तदाकन्या
 हमुद्युक्तोऽरण्यं भार्यानुजान्वितः ॥ १७ ॥ गंतुं वृपतिनायुक्तोऽप्यगमं चित्रकूटकम् ॥ तत्र नित्यं वन्यफलेभ्यस्तिश्चवर्तितक्रियः ॥ १८ ॥ निवसन्नेव
 राज्ञस्तु निधनं चाप्यवागमम् ॥ ततो भरतश्छद्मनौ भ्रातरौ मम मानदौ ॥ १९ ॥ मातुर्वर्ग्युतौ दीनौ साचार्यामात्यनागरौ ॥ व्यजिज्ञपतमगत्य
 पंचवट्यां निजाश्रमम् ॥ २० ॥ अकल्पयं भ्रातृभार्यासहितश्च श्रित्ससम् ॥ ततस्त्रयोदशे वर्षे रावणो नाम राक्षसः ॥ २१ ॥ मायया हतवान्सीतां
 प्रियां मम परोक्षतः ॥ ततोऽहं दीनवदन ऋष्यमूकं हि पर्वतम् ॥ २२ ॥ भार्यामन्वेषयन्प्रातः सख्यं हर्यधिपेन च ॥ अथ वालिनमाहृत्य सुग्रीव
 स्तत्पदे कृतः ॥ २३ ॥ सह वानरयूथैश्च साहाय्यं कृतवान्मम ॥ विरुध्य रावणेनालं मम भक्तो विभीषणः ॥ २४ ॥ आगतो ह्यभिषिच्यशु
 लंकेः शो हि विकल्पितः ॥ हत्वा तु रावणं संख्ये सपुत्रामात्यबांधवम् ॥ २५ ॥ सीतामादाय संशुद्धामयोध्यां समुपागतः ॥ ततः कालांतरे विप्र
 सुग्रीवश्च विभीषणः ॥ २६ ॥ निर्मात्रितौ पितुः श्राद्धे षट्कुलश्च द्विजोत्तमाः ॥ अयोध्यायां समाजग्मुस्ते तु सर्वे निमंत्रिताः ॥ २७ ॥ ऋते विभीषणं
 तत्र चिंतयाने रघूत्तमे ॥ शंभुब्राह्मणरूपेण षट्कुलैश्च सहागतः ॥ २८ ॥ अथ पृष्ठो मया शंभुर्विभीषणसमागमे ॥ नीत्वा मां द्रविडं देशे मोचय द्विजबंध
 नात् ॥ २९ ॥ मया निर्मात्रिताः श्राद्धे ह्यगस्त्याद्या मुनीश्वराः ॥ संभोजितास्तु प्रययुः स्वस्वमाश्रममंडलम् ॥ ३० ॥ ततः कालांतरे विप्रा देवा
 दैत्या नरेश्वराः ॥ गौतमेन समाहूताः सर्वे यज्ञसमाजिताः ॥ ३१ ॥ ते सर्वे स्फाटिकं लिंगं त्र्यंबकाद्रौ निवेशितम् ॥ संपूज्य न्यवंसस्तत्र देव
 दैत्यनृपाप्रजाः ॥ ३२ ॥ तस्मिन्समाजे वितते सर्वैर्लिंगे समर्चिते ॥ गौतमोऽप्यथ मध्याह्ने पूजयामास शंकरम् ॥ ३३ ॥ सर्वे शुक्लांबरधरा भस्मो
 दूहितवियहाः ॥ सितेन भस्मना कृत्वा सर्वस्थाने त्रिपुंड्रकम् ॥ ३४ ॥ नत्वा तु भार्गवं सर्वे भूतशुद्धिं प्रचक्रयुः ॥ हत्यज्ञमध्ये सुषिरं तत्रैव भूत
 पञ्चकम् ॥ ३५ ॥ तेषां मध्ये महाकाशमाकाशे निर्मलमलम् ॥ तन्मध्ये च महेशानं ध्यायेद्दीप्तिमयं शुभम् ॥ ३६ ॥ अज्ञानसंयुतं भूतं समलं

कर्मसंगतः ॥ तं देहमाकाशदीपे प्रदेहज्ज्ञानवद्भिना ॥ ३७ ॥ आकाशस्यावृत्तिं चाहं दग्ध्वाकाशमथो वायुमग्निभूतं तथा देहं ॥ ३८ ॥ अबभूतं च ततो दग्ध्वा पृथिवीभूतमेव च ॥ तदाश्रितान्गुणान्दग्ध्वा ततो देहं प्रदाहयेत् ॥ ३९ ॥ एवं प्रदग्ध्वा भूतादिं देही तज्ज्ञानवद्भिना ॥ ४० ॥ निष्पन्नचंद्रकिरणसंकाशकिरणं शिवम् ॥ शिवांगोत्पन्नकिरणैस्मृतद्रवसंयुतैः ॥ ४१ ॥ सुशीतला ततो ज्वला प्रशता चंद्ररश्मिवत् ॥ प्रसारितसुधारुग्भिः सांद्रीभूतश्च संप्लुवः ॥ अनेन प्लवितं भूतग्रामं संचितदेतपरम् ॥ ४२ ॥ इत्थं कृत्वा भूतशुद्धिं क्रियाहो मर्याः शुद्धो जायते ह्येव सद्यः ॥ पूजां कर्तुं जप्यकर्मपि पश्चादेवं ध्यायेद्ब्रह्मत्यादिशुद्धयै ॥ ४३ ॥ एवं ध्यात्वा चंद्रदीप्तिप्रकाशं ध्यानेनारोप्याशु लिंगे शिवस्य ॥ सदाशिवं दीपमध्ये विचित्य पश्चाक्षरेणार्चनमव्ययं तु ॥ ४४ ॥ आवाहनदीपपचारं तथापि कृत्वा रत्नाने पूर्ववच्छंकरस्या ॥ औदुम्बरं राजतं स्वर्णपीठं वस्त्रादिच्छन्नं सर्वमेवैह पीठम् ॥ ४५ ॥ अंतं कृत्वा बुद्बुदाभ्यां च सृष्टिं पीठे पीठे नागमेकं पुरस्तात् ॥ कुर्यात्पीठे चोद्ध्वेके नागयुग्मं देवाभ्यां दक्षिणे वामतश्च ॥ ४६ ॥ जायापुष्पं नागमध्ये निधाय मध्ये वस्त्रं द्वादशप्रातिगुण्ये ॥ सुभवेते च तस्य मध्ये महेशं लिंगाकारं पीठयुक्तं प्रपूज्यम् ॥ ४७ ॥ एवं कृत्वा साधकास्ते तु सर्वे दत्त्वा पंचगंधाष्टगंधम् ॥ पुण्यैः पत्रैः श्रीतिलैश्चैतैश्च तिलोन्मिश्रैः केवलैश्च प्रपूज्य ॥ ४८ ॥ धूपं दत्त्वा विधिवत्संप्रयुक्तं दीपं दत्त्वा चोक्तमेवोपहारम् ॥ पूजाशेषं ते समाप्याथ सर्वे गीतं नृत्यं तत्र तत्रापि चक्रुः ॥ ४९ ॥ काले चास्मिन्सुव्रते गौतमस्य शिष्यः प्रातः शंकरास्मेति नाम्ना ॥ ५० ॥ उन्मत्तवेषो दिग्वासा अनेकां वृत्तिमास्थितः ॥ क्वचिद्विजातिप्रवरः क्वचिच्छंडालसन्निभः ॥ ५१ ॥ क्वचिच्छंद्रसमो योगी तापसः क्वचिदयुत ॥ गर्जत्युत्पतते चैव नृत्यति स्तौति गायति ॥ ५२ ॥ रोदिति शृणुतेऽत्युक्तं पतत्युत्तिष्ठति क्वचित् ॥ शिवज्ञानैकसंनभः परमानंदनिर्भरः ॥ ५३ ॥ संप्राप्तो भोज्यवेलयां गौतमस्यांतिकं ययौ ॥ बुभुजे गुरुरा साकं क्वचिदुच्छिष्टमेव च ॥ ५४ ॥ क्वचिच्छिदति तत्पात्रं तूष्णीमेवाभ्यागात्क्वचित् ॥ हस्तं गृहीत्वैव गुरोः स्वयमेवाभुनक्क्वचित् ॥ ५५ ॥ क्वचिद् गृहांतरे भूयं क्वचित्कंदमले पनम् ॥ सर्वदा तं गुरुदृष्ट्वा कसमालंब्य मंदिरम् ॥ ५६ ॥ प्राविश्य स्वीयपीठे तमुपवेश्याप्यभोजयत् ॥ स्वयं तदस्य पात्रेण बुभुजे गौतमो मुनिः ॥ ५७ ॥ तस्य चित्तं पीक्षातुं कदाचिदथ मुदृक्षेति प्राह तं मुदा ॥ निर्दिष्टो गुरुपण्या तु बुभुजे सोऽविशेषतः ॥ ५८ ॥ यथा पयो हि पानीयं तथा वद्भिमपि द्विज ॥ कंठकानन्नमंडुका यथापूर्वमतिष्ठता ॥ ५९ ॥ पुरो हि मुनिकन्याभिराहूतो भोजनाय चादिनेदिने तत्प्रदत्तं लोष्टमंबु च गोमयम् ॥ ६० ॥ कर्दमं काष्ठदंडं च मुक्ता पीत्वाथ हर्षितः ॥ एतादृशो मुनिरसौ चंडालसदृशकृतिः ॥ ६१ ॥ सुजीर्णोपानहौ हस्ते गृहीत्वा प्रलयन्हसच्च ॥

अंत्यजोचितवेपथ्वं वृषपर्वण्यभ्यगात् ॥ ६२ ॥ वृषपर्वण्योर्मध्ये दिग्वासाः समतिष्ठत ॥ वृषपर्वी तमज्ञात्वा पीडयित्वा शिरोऽच्छिनत् ॥ ६३ ॥
 हते तस्मिन्निद्वजश्रेष्ठे जगदेतच्चराचरम् ॥ अतीव कलुषं ह्यासीत्तत्रस्था मुनयस्तथा ॥ ६४ ॥ गौतमस्य महशोकः संजातः सुमहात्मनः ॥ निर्ययौ
 चक्षुषो वारि शोकं संदर्शयन्निव ॥ ६५ ॥ गौतमः सर्वदेयानां सन्निधौ वाक्यमुक्तवान् ॥ किमनेन कृतं पापं येन च्छिन्नमिदं शिरः ॥ ६६ ॥ मम
 प्राणाधिकस्येह सर्वदा शिवयोगिनः ॥ ममापि मरणं सत्यं शिष्यच्छद्वा यतो गुरुः ॥ ६७ ॥ शैवानां धर्मयुक्तानां सर्वदा शिववर्तिनाम् ॥ मरणं
 यत्र दृष्टं स्यात्तत्र नो मरणं ध्रुवम् ॥ ६८ ॥ तच्छ्रुत्वा ह्यसुराचार्यः शुक्रः प्राह विदांवरः ॥ एनं संजीविष्यमि भागवं शंकरप्रियम् ॥ ६९ ॥
 किमर्थं म्रियते ब्रह्मन्पश्य मे तपसो बलम् ॥ इति वादिनि विप्रद्रे गौतमोऽपि ममार ह ॥ ७० ॥ तस्मिन्भूतेऽथ शुक्रोऽपि प्राणांस्तन्याज योगतः ॥ तस्यैवं
 हतिमाज्ञाय ग्रहद्वया द्वितीश्वरः ॥ ७१ ॥ देवा नृपा द्विजाः सर्वे मृता आसंस्तदद्भुतम् ॥ मृतमाभीदथ बलं तस्य बाणस्य धीमतः ॥ ७२ ॥ अहल्या
 शोकसंतप्ता रुरोदोच्चैः पुनः पुनः ॥ गौतमेन महेशस्य पूजया पूजितो विभुः ॥ ७३ ॥ वीरभद्रो महायोगी सर्वं दृष्ट्वा शुकोप ह ॥ अहो कष्टमहोकष्टं
 महेशा बहवो हताः ॥ ७४ ॥ शिवं विज्ञापयिष्यामि तेनोक्तं करवाणयथ ॥ इति निश्चित्य गतवान्संदराचलमव्ययम् ॥ ७५ ॥ नमस्कृत्वा विरूपक्षं वृत्त
 सर्वमथोक्तवाद् ॥ ब्रह्माणं च हरिं तत्र स्थितौ प्राह शिवो वचः ॥ ७६ ॥ मद्रक्तैः साहसं कर्मे कृतं ज्ञात्वा वरप्रदम् ॥ गत्वा पश्यामि हे विष्णो सर्वं तत्कृ
 तसाहसम् ॥ ७७ ॥ इत्युक्त्वा वृषमारुह्य वायुना धृतचामराः ॥ नन्दिकेन सुवेषेण धृते छत्रेऽतिशोभने ॥ ७८ ॥ सुश्रुते हेमदंढे च नान्ययोग्ये धृते विभो ॥
 महेशा तु मर्ति लब्ध्वा हरिर्नागांतके स्थितः ॥ ७९ ॥ आरक्तनीलच्छत्राभ्यां शुशुभे लक्ष्मकौस्तुभः ॥ शिवा तु मृत्या ब्रह्मापि हंसा ह्रदोऽभवत्तद् ॥ ८० ॥
 इन्द्रगोप्रभाकारच्छत्राभ्यां शुशुभे विधिः ॥ इन्द्रादिसर्वदेवाश्च स्वस्ववाहनसयुताः ॥ ८१ ॥ अथ ते निर्ययुः सर्वे नानावाद्यानुमोदिताः ॥
 कोटिकोटिगणकीर्णो गौतमस्याश्रमं गताः ॥ ८२ ॥ ब्रह्मविष्णु महेशाना दृष्ट्वा तत्परमाद्भुतम् ॥ स्वभक्तं जीवयामास वामकोणनिरीक्षणत
 ॥ ८३ ॥ शंकरो गौतमं प्राह तुष्टोऽहं ते वरं वृणु ॥ तदाकर्ण्य वचस्तस्य गौतमः प्राह सादरम् ॥ ८४ ॥ यदि प्रसन्नो देवेश यदि देवो वरो
 मम ॥ त्वच्छिगाचर्चनसामर्थ्यं नित्यमस्तु ममेश्वर ॥ ८५ ॥ वृत्तमेतन्मया देव त्रिनेत्र शृणु चापरम् ॥ शिष्योऽयं मे महाभागो हेयादेयादिवर्जितः
 ॥ ८६ ॥ प्रेक्षणीयं ममत्वेन न च पश्यति चक्षुषा ॥ न ब्राणप्राहं देवेश न पातव्यं न चेतत् ॥ ८७ ॥ इति बुद्ध्या तथा कुर्वन्स हि योगी महायशः ॥
 उन्मत्ताविह्वलाकारः शंकरोऽमेति कीर्तितः ॥ ८८ ॥ न कश्चित् प्रति द्वेषी न च तं हिंसयेदपि ॥ एतन्मे दीयतां देव मृतानाममृतिस्तथा ॥ ८९ ॥

तच्छ्रुत्वोपापतिः प्रीतो निरीक्ष्य हरिमव्ययः ॥ स्वशेन वायुना देहमाविशजगदीश्वरः ॥ ९० ॥ हरिरूपः शंकरात्मा मारुतिः कपिस-
त्तमः ॥ पर्यायेरुच्यतेऽधीशः साक्षाद्विष्णुः शिवः परः ॥ ९१ ॥ आकल्पमेष प्रत्येकं कामरूपमुपाश्रितः ॥ ममाज्ञाकारको रामभक्तः वृजितविग्रहः
॥ ९२ ॥ अनंतकल्पमीशानः स्यात्स्यति प्रीतमानसः ॥ त्वया कृतमिदं वेश्म विस्तृतं सुप्रतिष्ठितम् ॥ ९३ ॥ नित्यं वै सर्वरूपेण तिष्ठामः क्षणमादरात् ॥
समाचिन्ताः प्रयास्यामः स्वस्ववासं ततः परम् ॥ ९४ ॥ अथाबभाषे विश्वेशं गौतमो मुनिपुंगवः ॥ अयोग्यं प्रार्थयामीश ह्यर्थं दोषं न पश्यति
॥ ९५ ॥ ब्रह्माबलभ्यं देवेश दीयतां यदि रोचते ॥ अथेशो विष्णुमालोक्य गृहीत्वा तत्करं करं ॥ ९६ ॥ प्रहसन्नंबुजभाक्षमित्युवाच सदाशिवः ॥
क्षमोदरोऽसि गोर्विदं देयं ते भोजनं किमु ॥ ९७ ॥ स्वयं प्रविश्य यदि वा स्वयं भुंक्ष्व स्वगेहवत् ॥ गच्छ वा पर्वतीगंहं या कुक्षिं पूरयिष्यति ॥ ९८ ॥ इत्युक्त्वा
तत्करालंबी ह्येकांतमगमद्विभुः ॥ आदिश्य नंदिनं देवो द्वागध्यक्षं यथोक्तवत् ॥ ९९ ॥ स गत्वा गौतमं वाथ ह्युक्तवान्विष्णुभाषणम् ॥ संपादयान्नं देवेश भोक्तु-
कामा वयं मुने ॥ १०० ॥ इत्युक्त्वाैकांतमगमद्वासुदेवेन शंकरः ॥ मृदुशय्यां समारुद्धं शयितौ देवतोत्तमौ ॥ १०१ ॥ अन्योन्यं भाषणं कृत्वा प्रोत्तस्थतुरु-
भावपि ॥ गत्वा तडागं गंभीरं स्नात्तौ देवसत्तमौ ॥ १०२ ॥ करांबुपातमन्योन्यं पृथक्कृत्वोभयत्र च ॥ मुनयो रक्षसोऽथैव जलक्रीडां प्रचक्रिरे ॥
॥ १०३ ॥ अथ विष्णुर्महेशश्च जलपानानि शीघ्रतः ॥ चक्रतुः शंकरः पद्मकिजलकांजलिना हरः ॥ १०४ ॥ अवाकिरन्मुखे तस्य पद्मोत्फुल्ल-
विलोचने ॥ नेत्रे कैशरसंपतात्प्रमीलयत केशवः ॥ १०५ ॥ अत्रांतरे हरः स्फंघमारुरोह महेश्वरः ॥ हर्षुत्तमांगं बाहुभ्यां गृहीत्वा संन्यमजयत ॥
॥ १०६ ॥ उन्मजयित्वा च पुनः पुनश्चापि पुनः पुनः ॥ पीडितः स हरिः सूक्ष्मं पातयामास शंकरम् ॥ १०७ ॥ अथ पादौ गृहीत्वा तं भ्रामयन्विच-
कषं ह ॥ अताडयद्भरैक्षः पातयामास चाच्युतम् ॥ १०८ ॥ अधोत्थितो हरिस्तोयमादायजलिना ततः ॥ शीर्षं चैवाकिरच्छंभुमथ शंसुस्थो हरिः ॥
॥ १०९ ॥ जलक्रीडैवमभवदथ चरिणान्तरे ॥ जलक्रीडासंप्रमेण विस्तज्जटबंधनाः ॥ ११० ॥ अथ संप्रभतां तेषामन्योन्यजटबंधनम् ॥ इतरे-
तवद्भस्तु जटासु च सुनीश्वराः ॥ १११ ॥ शक्तिमंतोऽशक्तिमत आकर्षति च सव्यथम् ॥ पातयंतोऽन्यतश्चापि क्रोशंतो रुदतस्तथा ॥ ११२ ॥
एवं ध्रुवते तुलुले संप्रते तोयकर्मणि ॥ आकारो वानरेशस्तु नर्तनं च ननाद च ॥ ११३ ॥ विपचीं वादयन्वाद्यं ललितं गीतिसुजगौ ॥ सुगीत्या-
ललिता यास्तु अगायत विधा दश ॥ ११४ ॥ शुश्राव गीतिं मधुरां शंकरो लोकभावनः ॥ स्वयं गातुं हि ललितं मंदमंदं प्रचक्रमे ॥ ११५ ॥
स्वयं गायति देवेशे विश्रामं गलदेशिकम् ॥ स्वरं ध्रुवं समादाय सर्वलक्षणसंयुतम् ॥ ११६ ॥ स्वधाराघृतसंयुक्तं गानेनैवमपोनयन् ॥ वासुदेवो

मर्दलं च कराभ्यामप्यवाद्यत् ॥ ११७ ॥ अम्बुजांगश्चतुर्वक्त्रस्तुबुधसुरो बभौ ॥ तानका गौतमावास्तु गायको वायुजोऽभवत् ॥ ११८ ॥
गायके मधुरं गीतं हनूमति कपीश्वरे ॥ म्लानमम्लानमभवत्कृशाः पुष्टास्तदाभवत् ॥ ११९ ॥ स्वां स्वां गीतिमतः सर्वे तिरस्कृत्यैव मूर्च्छिताः ॥
तूष्णीभूतं समभवेद्वर्षिगणदानवम् ॥ १२० ॥ एकः स हनुमान् गाता श्रोतारः सर्व एव ते ॥ मध्याह्नकाले वितते गायमाने हनूमति ॥ स्वस्ववाह
नमारुह्य निर्गताः सर्वदेवताः ॥ १२१ ॥ गानप्रियो महेशस्तु जग्राह ध्रुवगेश्वरम् ॥ प्लवग त्वं मयाज्ञप्तो निःशङ्को वृषमारुह ॥ १२२ ॥ मम चाभिमुखो
भूत्वा गायस्वानेकाग्रयनम् ॥ अथाह कपिशार्दूलो भगवंतं महेश्वरम् ॥ १२३ ॥ वृषभारोहसामर्थ्यं तव नान्यस्य विद्यते ॥ तव वाहनमारुह्य
पातकी स्यामहं विभो ॥ १२४ ॥ मामेवारुह देवेश विहंगः शिवधारणः ॥ तव चाभिमुखं गानं करिष्यामि विलोकय ॥ १२५ ॥ अथेश्वरो हनूम
तमारुरोह यथा वृषम् ॥ आरूढे शङ्करे देवे हनुमत्कंधरां शिवः ॥ १२६ ॥ छित्त्वा त्वंच प्रावृत्य सुखं गायति पूर्ववत् ॥ शृण्वन्गीतिसुधां शंभुगौत
मस्य गृहं ततः ॥ १२७ ॥ सर्वे चाप्यागतास्तत्र देवर्षिगणदानवाः ॥ पूजिता गौतमेनाथ भोजनवसरे सति ॥ १२८ ॥ यच्छुष्कं दारुसंभूतं गृहो
पकरणादिकम् ॥ प्रहृष्टमभवत्सर्वं गायमाने हनूमति ॥ १२९ ॥ तस्मिन्गाने समस्तानां चित्रं दृष्टिरतिष्ठत् ॥ १३० ॥ द्विबाहुरीशस्य पदाभिवं
दनः समस्तगात्राभरणोपपन्नः ॥ प्रसन्नमूर्तिस्तरुणः सुमध्ये विन्यस्तमूर्द्धाजलिभिः शिरोभिः ॥ १३१ ॥ शिरः करभ्यां परितृद्ध शङ्करो हनुमतः
पूर्वमुखं चकार ॥ पद्मासनासीनहनूमतोऽजलौ निधाय पादं त्वपरं सुखे च ॥ १३२ ॥ पादांशुलीभ्यामथ नासिकां विभुः स्नेहेन जग्राह च मन्दमन्दम् ॥
स्कन्धे मुखे त्वंसतले च कण्ठे वक्षस्थले च स्तनमध्यमे हृदि ॥ १३३ ॥ ततश्च कुक्षवथ नाभिमंडले पादं द्वितीयं विदधाति चांजलौ ॥ शिरो गृहीत्वाऽ
वनमय्य शङ्करः प्रसर्प्य पृष्ठं चिबुकेन सोऽध्वनि ॥ १३४ ॥ हारं च मुक्तापरिकल्पितं शिवो हनूमतः कंठगतं चकार ॥ १३५ ॥ अथ विष्णुमहेशानभिदं
वचनमुक्तवान् ॥ हनूमता समो नास्ति कृत्स्नब्रह्माण्डमण्डले ॥ १३६ ॥ श्रुतिदेवाद्यगम्यं हि पदं तव कपिस्थितम् ॥ सर्वोपनिषदव्यक्तं त्वत्पदं कपि
सर्वयुक्तं ॥ १३७ ॥ यमादिसाधनैर्योगैर्न क्षणं ते पदं स्थिरम् ॥ महायोगिहृद्भोजे परं स्वस्थं हनूमति ॥ १३८ ॥ वर्षकोटिसहस्रं तु सहस्राब्दैश्च
न्वहम् ॥ भक्त्या संपूजितोऽपीश पादो नो दर्शितस्त्वया ॥ १३९ ॥ लोके वादो हि सुमहाच्छंभुनारायणप्रियः ॥ हरिप्रियस्तथा शंभुर्न तादृग्भाग्य
मस्ति मे ॥ १४० ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं शंभुर्विष्णोः प्राह मुदान्वितः ॥ न त्वया सदृशो मङ्ग प्रियोऽन्योऽस्ति हरे क्वचित् ॥ १४१ ॥ पार्वती वा त्वया तुल्या
वर्तते नैव भिद्यते ॥ अथ देवाय महते गौतमः प्रणिपत्य च ॥ १४२ ॥ व्यजिज्ञपदेमयात्मन्देवैर्हि करुणानिघे ॥ मध्याह्नोऽयं व्यतिक्रान्तो मुक्तिविलासिलस्य

च ॥ १४३ ॥ अथाचम्य महादेवो विष्णुना सहितो विभुः ॥ प्रविश्य गौतमगृहं भोजनायोपक्रमे ॥ १४४ ॥ स्नातुल्यैरथ द्रुशभ्यां दुकूलबंधेन तडित्सुकाभ्या ॥ हारैस्तैर्कैरथ कण्ठनिष्कयहोपवीतोत्तरावसी च ॥ १४५ ॥ विलंबिचंचन्मणिकुण्डलेन सुपुष्पधम्मिच्छवरेण चैव ॥ पंचांगधस्य विलेपनेन बाह्वगदैः कंकणकाण्डुलीयैः ॥ १४६ ॥ अथो विभूषितः शिवो निविष्ट उत्तमासने ॥ स्वसंमुखं हरिं तथा न्यवेशयद्दरासने ॥ १४७ ॥ देवैश्चो हरीशौ तावन्वोन्याग्निमुखस्थितौ ॥ सुवर्णभाजनस्थान्न ददौ भक्त्या स गौतमः ॥ १४८ ॥ त्रिशत्यभेदान्भक्ष्यास्तु पायसं च चतुर्विधम् ॥ सुपकं पाकजातं च कारितं यच्छतद्रयम् ॥ १४९ ॥ अपक्वं मिश्रकं तद्विश्रितं परिकल्पितम् ॥ शतं शतं सुकन्दानां शाकानां च प्रकल्पितम् ॥ १५० ॥ पंचविंशतिधा सर्पिः संस्कृतं व्यंजनं तथा ॥ शर्कराद्यं तथा दूतमोचाखर्जूदाडिमम् ॥ १५१ ॥ द्रक्षेक्षुनागरां च मिष्टं पक्वं फलोत्करम् ॥ प्रियालकं जम्बुफलं विक्रकतफलं तथा ॥ १५२ ॥ एवमादीनि चान्यानि द्व्यणीशो समर्प्य च ॥ दत्त्वापोशानकं विप्रो भुञ्ज्यमिति चाब्रवीत् ॥ १५३ ॥ भुजानेषु च सर्वेषु व्यजनं सूक्ष्मविस्तृतम् ॥ गौतमः स्वयमादाय शिवविष्णू अवीजयत् ॥ १५४ ॥ परिहासमथो कर्तुमियेष परमेश्वरः ॥ पश्य विष्णो हृदयन्तं कथं भुंक्ते स वानरः ॥ १५५ ॥ वानरं पश्यति हरौ मण्डकं विष्णुभाजने ॥ चिक्षेप मुनिसंधेषु पश्यन्स्वपि महेश्वरः ॥ १५६ ॥ हृदयन्ते दत्तवांश्च स्वेच्छिष्टं पायसादिकम् ॥ त्वदुच्छिष्टमभोज्यं तु तवैव वचनाद्रिभो ॥ १५७ ॥ अतर्हं मम नैवेद्यं पत्रं पुष्पं फलादिकम् ॥ मह्यो निवेद्य सकलं कूप एव विनिर्दिशेत् ॥ १५८ ॥ अभुंक्ते त्वद्वीचो नूनं भुंक्ते चापि कृपा तवा ॥ बाणलिंगे स्वयंभूते चन्द्रकांतिं हृदि स्थिते ॥ १५९ ॥ चांद्रायणः समं ज्ञेयं शम्भोर्नैवेद्यभक्षणम् ॥ मुक्तिवेलयमधुना तद्वैरस्यं कथांतरात् ॥ १६० ॥ भुक्त्वा तु कथयिष्यामि निर्विशंकं विमुक्ष्व तत् ॥ अथासौ जलसं स्कारं कृतवान् गौतमो मुनिः ॥ १६१ ॥ आरक्तसुस्निग्धसुसूक्ष्मगात्राननेकाधौतसुरोभितांगान् ॥ तडागतैर्यैः कतबीजघर्षितैर्विशौधितैः करकानपूरयत् ॥ १६२ ॥ नद्याः सैकतवेदिकां नवतरां संछाद्य सूक्ष्मबैरैः शुद्धैः श्वेततरैरथोपरि घटांस्तोत्रेण पूर्णान्निक्षेपेत् ॥ लिप्त्वा नालकं जातिमास्तपुटकं तत्कौलकं कारिकावृणं चन्दनचन्द्रगन्धिमिश्रिदां मालां पुटांतं क्षिपेत् ॥ यामस्यापि पुनश्च वारिवसनेनाशोष्य कुम्भेन तच्चंद्रान्धिमथो निधाय बहुलं क्षिप्त्वा तथा पाटलम् ॥ १६३ ॥ शफालीस्तवकमथो जलं च तत्र विन्यस्य प्रथमत एव तोयद्विधा ॥ कृत्वाथो द्रुततरं सूक्ष्मवस्त्रखण्डेन वेष्टेत्सृणिकमुखं च सूक्ष्मचन्द्रम् ॥ १६४ ॥ अनातपप्रदेशे तु निधाय करकानथ ॥ मन्दवतसमोपेतं सूक्ष्मव्यजनं वीजिते ॥ १६५ ॥ सिंचेच्छतैर्जलैश्चापि वासितैः सृणिकामपि ॥ संस्कृताः स्वायतास्तत्र नरा नार्योऽश्वा नृपाः ॥ १६६ ॥ तत्कन्या

वा क्षालितांघ्रौ तपादासुवाससः ॥ मधुरिगमत्रियांसमसांद्रमगुरुद्रवम् ॥ १६७ ॥ बाहुमूले च कंठे च विलिप्यासांद्रमेव च ॥ अस्तके
 जायकं न्यस्य पंचगंधविलेपनम् ॥ १६८ ॥ पुष्पनद्धमुखेशास्तु ताः शुभाः स्युः सुनिर्मलाः ॥ एवमेवार्चिता नार्थ आसंक्षुमाविग्रहाः ॥ १६९ ॥
 युवत्यश्चारुसर्वांग्यो नितारां भूषणैरपि ॥ एतादृग्वनिताभिर्वा नरैर्वा दापयेज्जलम् ॥ १७० ॥ तेऽपि प्रादानसमये सूक्ष्मवज्जालपवेषनम् ॥ अथ
 वामकरे न्यस्य करकं प्रेक्ष्य तत्र हि ॥ १७१ ॥ दोरि कान्यस्तमुन्मुच्य ततस्तोयं प्रदापयेत् ॥ एवं स कारयामास गौतमो भगवान्मुनिः ॥ १७२ ॥
 महेशादिषु सर्वेषु भुक्तवत्सु महात्मसु ॥ प्रक्षालितांघ्रिहस्तेषु गंधोद्भूतितपाणिषु ॥ १७३ ॥ उच्चासनसमासीने देवदेवे महेक्षरे ॥ अथ नीचसमासीना
 देवाः सर्पिगणस्तथा ॥ १७४ ॥ मणिपात्रेषु संवेष्य पूगखंडान्सुघृषितात् ॥ अकोणान्वर्तुलान्स्थूलानसूक्ष्मानकृशानपि ॥ १७५ ॥ श्वेतपत्राणि
 संशोध्य शिवा कर्पूरखंडकम् ॥ चूर्णं च शंकरायथ निवेदयति गौतमे ॥ १७६ ॥ गृहाण देव तांबूलमिच्छुक्त्वचने मुनौ ॥ कपे गृहाण तांबूलं
 प्रयच्छ मम खंडकात् ॥ १७७ ॥ उवाच वानरो नास्ति मम शुद्धिर्महेश्वर ॥ अनेकफलभोक्तृत्वाद्दानस्तु कथं शुचिः ॥ १७८ ॥ तच्छ्रत्वा तु
 विरूपाक्षः ग्राह वानरसत्तमम् ॥ मद्वाक्यादखिलं शुद्धयेन्मद्वाक्यादमृतं विषम् ॥ १७९ ॥ मद्वाक्यादखिला वेदा मद्वाक्यादेवतादयः ॥ मद्वाक्याद्भ
 र्मविज्ञानं मद्वाक्यान्भोक्ष उच्यते ॥ १८० ॥ पुराणान्यागमोश्चैव स्मृतयो मम वाक्यतः ॥ अतो गृहाण तांबूलं यम देहि सुखंडकात् ॥ १८१ ॥
 हरिर्वापकरेणाधातांबूलं पूगखंडकम् ॥ ततः पत्राणि संगृह्य तस्मै खंडान्समर्पयत् ॥ १८२ ॥ कर्पूरयग्रतो दत्तं गृहीत्वाभक्षयच्छिवः ॥ देवे तु
 कृत्ततांबूले पार्वती मंदराचलात् ॥ १८३ ॥ जयाविजययोर्हस्तं गृहीत्वायान्मुनेर्गृहम् ॥ देवपादौ ततो नत्वा विनम्रपदनभवात् ॥ १८४ ॥
 सुखं तस्या इदमाह त्रिलोचनः ॥ त्वदर्थं देवदेवेशि अपराधः कृतो मया ॥ १८५ ॥ यत्त्वां विहाय भुक्तं हि तथा न्यच्छृणु छंदारे ॥ यत्त्वां स्वयंदिरे
 त्यक्त्वा महदेनो मया कृतम् ॥ १८६ ॥ क्षंतुमर्हसि देवेशि त्यक्तकोपा विलोक्य ॥ नभभाषऽप्यवशुक्ता सारुंधत्या विनिर्ययौ ॥ १८७ ॥ निर्गच्छतीं हृदि
 ज्ञात्वा दंडवत्प्रणमाम ह ॥ अथोवाच शिवा तं च गौतम त्वं किमिच्छसि ॥ १८८ ॥ अथाह गौतमो देवीं प्राक्षीं प्रेक्ष्य सस्मिताम् ॥ कृतकृत्यो
 भवेयं वै भुक्तार्यां मदगृहे त्वयि ॥ १८९ ॥ ततः ग्राह शिवा विप्रं गौतमं रचितंजलिम् ॥ भोक्ष्यामि त्वदगृहे विप्र शंकरानुमतेन वै ॥ १९० ॥ अथ
 गत्वा शिवं विप्रो लब्धवानुत्स्वरागतः ॥ भोजयामास गिरिजां देवीं चारुंधतीं तथा ॥ १९१ ॥ भुक्त्वाथ पार्वती सर्वगंधपुष्पाद्यलंकृता ॥ सहानुचर
 कन्याभिः सहस्राभिर्हरं ययौ ॥ १९२ ॥ अथाह शंकरो देवीं गच्छ गौतममंदिरम् ॥ संध्योपास्तिमहं कृत्वा द्वागमिष्ये तवांतिकम् ॥ १९३ ॥ इत्युक्त्वा

प्रययौ देवी गौतमस्यैव मदिरम् ॥ संध्यावदनकामास्तु सर्वे एव विनिर्गताः ॥ १९४ ॥ कृतसंध्यास्तडागो तु महेशाद्याश्च कृत्स्नशः ॥ अथोत्तमुलः
 शंभुर्यास कृत्वा जगप ह ॥ १९५ ॥ अथ विष्णुर्महातेजा महेशमिदमब्रवीत् ॥ सर्वैर्ममस्यते यस्तु सर्वैव समर्च्यते ॥ १९६ ॥ द्यूते संध्येषु
 स भवार्चिक जपिष्यति ॥ रचिताजलयः सर्वे त्वामैकमुपासिते ॥ १९७ ॥ स भवान्वदेवेशः क्रमै विचिन्तजलिः ॥ नमस्कारादिपुण्यानां फल
 दस्तुं महेश्वर ॥ १९८ ॥ तव कः फलदो वंशः को वा त्वतोऽधिको वद ॥ तच्छ्रुत्वा शंकरः प्राह देवदेवं जनार्दनम् ॥ १९९ ॥ ध्याये न किंचिद्देविदं
 नमस्ये ह न किंचन ॥ किंतु नास्तिकजंतूनां प्रवृत्त्यर्थमिदं मया ॥ २०० ॥ दशनीयं हरे चैतदन्यथा पापकारिणः ॥ तस्माहोकोपकारार्थमिदं सर्वं
 कुतं मया ॥ २०१ ॥ ओमित्युक्त्वा हारिश्च तं नत्वा समल्लित ॥ अथ ते गौतमग्रहं प्राप्ता देवर्षयस्तदा ॥ २०२ ॥ सर्वे पूजामथो चक्षुर्देववाय झूलिन् ॥
 देवो हवन्ता सार्द्धं गायन्नास्ते मुनीश्वर ॥ २०३ ॥ पञ्चाक्षरीं महाविद्यां सर्वे एव तदाऽजपन् ॥ हनुमत्कसालेभ्य देवाभ्यां संगतो हरः ॥ २०४ ॥
 एकशय्यासमासीनौ तावभौ देवदंपती ॥ गायन्नास्ते च हनुमांस्तुं बुरुमुखास्तथा ॥ २०५ ॥ नानाविधविलासांश्च चकार परमेश्वरः ॥ आहूय
 पर्वतीमीश इदं वाक्यमुवाच ह ॥ २०६ ॥ रचयिष्यामि धम्मिल्लमेहि मत्पुरतः जुमे ॥ देव्याह न च युक्तं तद्भर्त्रा कुशूपणं स्त्रियः ॥ २०७ ॥ देश
 प्रसाधनकृतावनर्थातरमापतेत् ॥ केशप्रसाधने देव तत्त्वं सर्वं न चेप्सितम् ॥ २०८ ॥ अथ बंधकृते पश्चादंसप्रातर्गमर्जनम् ॥ ततश्चरसंस्तत्र
 केशपुष्पादिमार्जनम् ॥ २०९ ॥ एतस्मिन्चर्तमाने तु महात्मानो यदागमन् ॥ तदा किमुत्तरं वाच्यं तव देवादिर्वदित ॥ २१० ॥ नायाति चेदं न
 विभो भीतिनांशुषैष्यति ॥ एवं हि भाषमाणां तां करेणकृज्य शंकरः ॥ २११ ॥ स्वर्गोः संस्थापयित्वैव विस्तस्य कचबधनम् ॥ विभज्य च
 काराभ्यां स प्रससार नखैरपि ॥ २१२ ॥ विष्णुदत्तां पारिजतलजं कचगतामपि ॥ कृत्वा धम्मिल्लभकोदय मालां करगताम् ॥ २१३ ॥
 मल्लिकासजमादाय बंधं कचबंधने ॥ करुणप्रसूनमालां च ब्रह्मदत्तां महेश्वरः ॥ २१४ ॥ पार्वतीवसने गृहगन्धाढ्यं च समाददात् ॥ अथांसपृष्ट
 संलग्नमार्जनं कृतवान् विभुः ॥ २१५ ॥ श्लथन्नीवेरयो देव्या वल्लवेष्टादधोगतः ॥ किमिदं देवि चेत्युक्त्वा नीवीबंधं चकार ह ॥ २१६ ॥ नासा
 भूषणमेते सत्यमेव वदामि ते ॥ ततः प्राह शिवा शंभुं स्मित्वा पर्वतनंदिनी ॥ २१७ ॥ अहो त्वन्यंदिरे शंभो सर्ववस्तु समृद्धिमत् ॥ दूरीयेव
 मया सर्वं ज्ञातयायमभूत्किल ॥ २१८ ॥ सर्वद्रविणसंपत्तिभूषणैरवगम्यते ॥ शिरो विभूषितं देव ब्रह्मशीर्षस्य मालया ॥ २१९ ॥ नक्तस्य तथा
 माला वक्षस्थलविभूषणम् ॥ शेषश्च वासुकिश्चैव सविषौ तव कङ्कणौ ॥ २२० ॥ दिशोऽंबरं जटाः केशा भसितं चांगरागकम् ॥ महेशो वाहनं गोत्रं

कुलं चाज्ञातमेव च ॥ २२१ ॥ ज्ञायते पितरौ नैव विरूपाक्षं तथा वपुः ॥ एवं वंदतौ गिरिजां विष्णुः प्राहातिकोपनः ॥ २२२ ॥ किमर्थं निंदसे
 देवि देवदेवं जगत्पतिम् ॥ दुष्प्राणा न प्रिया भद्रे तव नूनमसंयमात् ॥ २२३ ॥ यवेशनिदनं भद्रे तत्र नो मरणव्रतम् ॥ इत्युक्त्वाथ नवाभ्यां
 हि हरिश्छेत्तुं शिरो गतः ॥ २२४ ॥ महेशस्तत्करं शुद्धं प्राह मा साहसं कृथाः ॥ पार्वतीवचनं सर्वं प्रियं मम न चाप्रियम् ॥ २२५ ॥ प्रमाप्रियं
 हृषीकेश कर्तुं यत्किंचिदिष्यते ॥ ओमित्युक्त्वाथ भगवांस्तृष्णीभूतोऽभवद्वरिः ॥ २२६ ॥ हनुमानय देवाय व्यज्ञापयदिदं वचः ॥ अर्थयामि विनि
 ष्कामं मम पूजाव्रतं तथा ॥ २२७ ॥ पूजार्थमप्यहं गच्छे मामनुज्ञातुमर्हसि ॥ तच्छ्रुत्वा शंकरो देवः स्मित्वा ग्राह कर्णीश्वरम् ॥ २२८ ॥ कस्य
 पूजा क्व वा पूजा किं पुष्पं किं दलं वद ॥ को गुरुः कश्च मंत्रस्ते कीदृशं पूजनं तथा ॥ २२९ ॥ एवं वदति देवेशो हनुमान्नीतिसंयुतः ॥ वेपमान
 समस्तांगं स्तोतुमेव प्रचक्रमे ॥ २३० ॥ नमो देवाय महते शंकरायामितात्मने ॥ योगिने योगधात्रे च योगिनां भुखे नमः ॥ २३१ ॥ योगगम्याय
 देवाय ज्ञानिनां पतये नमः ॥ वेदानां पतये तुभ्यं देवानां पतये नमः ॥ २३२ ॥ ध्यानाय ध्यानगम्याय ध्यानार्णां भुखे नमः ॥ अष्टमूर्ते नमस्तुभ्यं
 पञ्चानां पतये नमः ॥ २३३ ॥ अक्काय त्रिनेत्राय सोमसूर्याग्निचक्षुषे ॥ सुभृङ्गराजधनुर्द्वेणुपुष्पप्रियस्य ते ॥ २३४ ॥ दृढतपूग
 पुत्रागचक्रादिप्रियाय च ॥ नमस्तेऽस्तु नमस्तेऽस्तु भूय एव नमोनमः ॥ २३५ ॥ शिवो हरिमथ प्राह मा भेषीर्वद मेऽविलम् ॥ ततस्त्यक्त्वा
 भयं प्राह हनुमान् वाक्यकोविदः ॥ २३६ ॥ शिवलिंगार्चनं कार्यं भस्मोद्धूलितदेहिना ॥ दिवा संपादितैस्तोत्रैः पुष्पाद्यैरपि तादृशैः ॥
 ॥ २३७ ॥ देव विज्ञापयिष्यामि शिवपूजाविधिं शुभम् ॥ सायंकाले तु संप्राप्ते अशिरःस्नानमाचरेत् ॥ २३८ ॥ क्षालितं वसनं शुष्कं
 धृत्वाचम्य त्रिन्यधीः ॥ अथ भस्म समादाय आग्नेयं स्नानमाचरेत् ॥ २३९ ॥ प्रणवेन समामंभ्य अष्टवारमथापि वा ॥
 पञ्चाक्षरेण मन्त्रेण नाम्ना वा येन केनचित् ॥ २४० ॥ सप्ताभिमंजितं भस्म दर्भपाणिः समाहरेत् ॥ ईशानः सर्वविद्यानमुक्त्वा शिरसि
 पातयेत् ॥ २४१ ॥ तत्पुरुषाय विद्महे भुखे भस्म प्रसेचयेत् ॥ अवोरेभ्योऽथ वोरैभ्यो भस्म वक्षसि निक्षिपेत् ॥ २४२ ॥ वामदेवाय नमः इति
 शुद्धस्थाने विनिक्षिपेत् ॥ सद्योजातं प्रपद्यामि निक्षिपेदथ पादयोः ॥ २४३ ॥ उद्धूलेयत्समस्तांगं प्रणवेन विचक्षणः ॥ त्रैवर्णिकानामुदितः
 स्नानादिविधिरुत्तमः ॥ २४४ ॥ शूद्रादीनां प्रवक्ष्यामि यदुक्तं गुरुणा तथा ॥ शिवंति पदमुच्चार्य भस्म संमन्त्रयेत्सुधीः ॥ २४५ ॥ सप्त
 वारमथादाय शिवायेति शिरस्यथ ॥ शंकराय भुखे प्रोक्तं सर्वज्ञाय हृदि क्षिपेत् ॥ २४६ ॥ स्थाणवे नम इत्युक्त्वा भुखे चापि स्वयंभुवे ॥

कृत्वा सैकतवेदिकाय ॥ ३०१ ॥ तालपत्रैर्विचित्तासनं पर्यकल्पयत् ॥ प्रक्षाल्य पादौ हतौ च समाचम्य समाहितः ॥ ३०२ ॥ अस्मत्सामभयो
चक्रे पुनराचम्य वाग्यतः ॥ देववेद्यामथो चक्रे पद्मं च सुमनोहरम् ॥ ३०३ ॥ अनंतरं तालपत्रे पद्मासनगतः कथिः ॥ ग्राणानायम्य संन्यस्य
शुद्धध्यानसमन्वितः ॥ ३०४ ॥ प्रणम्य गुरुमीशानं जपत्रासीदितः परम् ॥ अथ देवार्चनं कर्तुं यत्नमास्थितवान्कथिः ॥ ३०५ ॥ पलाशपत्रपुटकद्र
यानीतजलं शुचि ॥ शिरः कमंडलुगतं निधायान्निर्मंत्रितम् ॥ ३०६ ॥ आवाहनादि कृत्वाय स्नानपर्यंतमेव च ॥ अथ स्नाययितुं देवमादाय कर
संपुटे ॥ ३०७ ॥ कृत्वा निरीक्षणं देवपीठं नो दृष्टवान्कथिः ॥ लिङ्गमात्रं करगतं दृष्ट्वा भीतिसमन्वितः ॥ ३०८ ॥ इदमाह महायोगी किंवा पाप
मया कृतम् ॥ यदेतत्पीठरहितं शिवलिङ्गं करस्थितम् ॥ ३०९ ॥ ममाद्य मरणं सिद्धं न पीठं चागमिष्यति ॥ अथ रुद्रं जपिष्यामि तदायति महे
श्वरः ॥ ३१० ॥ इति निश्चित्य मनसा जज्ञाप शत्रुद्रियम् ॥ यदा तु न समायातो महेशोऽथ कपीश्वरः ॥ ३११ ॥ रुद्रं न्यपातयद्भूमौ वीरभद्रः
समागतः ॥ किमर्थं रुधते भद्र रुदिते कारणं वद ॥ ३१२ ॥ तच्छ्रुत्वा ग्राह हनुमान्वीरभद्रं मनोगतम् ॥ पीठहीनसिद्धं लिङ्गं पश्य मे पाप
संचयम् ॥ ३१३ ॥ वीरभद्रस्ततः ग्राह श्रुत्वा कपिसमीरितम् ॥ यदि नायाति पीठं ते लिंगे मा साहसं कुरु ॥ ३१४ ॥ दाहयिष्या
म्यहं लोकान्यदि नायाति पीठकम् ॥ पश्य दर्शय मे लिंगं पीठं चात्रागतं न वा ॥ ३१५ ॥ अथ दृष्ट्वा वीरभद्रोऽलिंगे पीठमनागतम् ॥
दग्धुकामोऽखिललोकोन्वीरभद्रः प्रतापवान् ॥ ३१६ ॥ अनलं भुवि विक्षेप क्षणाद्गृह्णा मही तदा ॥ अथ सततलान्दग्ध्वा पुनरुद्धमैव
र्तत ॥ ३१७ ॥ पञ्चोद्धूलोकानद्दहज्जनलोकनिवासिनः ॥ ललाटेनेत्रसंभूतं नखेनादाय चानलम् ॥ ३१८ ॥ जंबीरफलसंक्रान्तं कृत्वा कर
तले विभुः ॥ तपः सत्यं च सद्गुणसुखतोऽध्वन्मुनीश्वरः ॥ ३१९ ॥ ततस्तु मुनयो दृष्ट्वातपोलोकनिवासिनः ॥ दग्धुकामं वीरभद्रं गौतमा
श्रममागताः ॥ ३२० ॥ न दृष्ट्वा तत्र देवेशं शंकरं स्वात्मनि स्थितम् ॥ अस्तुवन्भक्तिंसंयुक्ताः स्तोत्रैर्वेदसमुद्रवैः ॥ ३२१ ॥ देवदेवैश्चाप्य देवाय तस्मै
शुद्धप्रभाविन्यरूपाय कस्मै ॥ ब्रह्माद्यधीशाय सृष्ट्यादिकर्त्रे विष्णुप्रियायातिर्हंजकत्रे ॥ ३२२ ॥ नमस्तेऽखिलाधीश्वरायंबराय नमस्ते चरस्थाय
व्यापकाय ॥ नमो वेदशुद्धाय भक्तप्रियाय नमः पाकभोक्त्रे मखेशाय तुभ्यम् ॥ ३२३ ॥ नमस्ते शिवायादिदेवाय कुर्मो नमो व्याल्यज्ञोपवीतप्रथवे ॥
नमस्ते सुराबिन्दुवर्षिपनाय त्रयीसूतये कालकालाय नाथ ॥ ३२४ ॥ धार्त्रीमरुद्वयोमतोयेंदुवह्निप्रभामंडलात्माष्टधाम्नीर्ध्वजैः ॥ शिवायाशिवधन्या
वीराय श्रयात्सदा नः प्रसन्नो जगन्नाथकेज्यः ॥ ३२५ ॥ कलानाथभालय आत्मा महान्मा मनो ह्यश्रयानो निरूप्यो न वाग्भिः ॥ जगज्जाड्यविध्वंसनो

मुक्तिमुक्तिप्रदः स्तात्प्रसन्नः सदा शुद्धकीर्तिः ॥ ३२६ ॥ यतः संप्रसूतं जगज्जातमीशास्थितं येन रक्षवता भावितं च ॥ लयं यास्यते यत्र वाचां विदूरे स
 वे नः प्रसन्नोऽस्तु कालत्रयात्मा ॥ ३२७ ॥ यदादिं च मध्यं तथातं न केऽपि विजानन्ति विज्ञा अपि स्वावुमानाः ॥ स वै सर्वभूतिः सदा नो विदूरे
 प्रसन्नोऽस्तु किं ज्ञापयामोऽत्र कृत्यम् ॥ ३२८ ॥ एतां स्तुतिमथाकर्ण्य भगनेत्रप्रदः शिवः ॥ विष्णुमाह मुनीनेताननयस्य मदतिकम् ॥ ३२९ ॥ अथ
 विष्णुः समागत्य तपोलोकनिवासिनः ॥ मुनीन्सांत्वय्य विश्वेश दर्शयामास शंकरम् ॥ ३३० ॥ तानाह शंकरो वाक्यं किमर्थं द्यूयमागताः ॥ तपो
 लोकाद्भूमिलोकं मुनयो मुक्तकिल्बिषाः ॥ ३३१ ॥ तच्छ्रुत्वा शूलिनो वाक्यं प्रोचुस्ते मुनिसत्तमाः ॥ देव द्वादशलोकानां दृश्यंते भस्मराशयः ॥ ३३२ ॥
 स्थितमेकं वनमिदं पश्य तल्लोकसंक्षयम् ॥ तच्छ्रुत्वा गिरिशः प्राह तान्मुनीन्वृद्धैरितेसः ॥ ३३३ ॥ भूलोकस्य तु सदाहे पातालानां तथैव च ॥ सन्देहो
 नास्ति मुनयः स्थितानां नो रहःस्थले ॥ ३३४ ॥ ऊर्ध्वपंचकलोकानां दाहे सदेह एव नः ॥ कथमंगारवृष्टिश्च कथं नो वा महाध्वनिः ॥ ३३५ ॥
 तदाकर्ण्य विभोर्वाक्यं शंकरस्य मुनीश्वरगः ॥ प्रोचुः प्रांजलयो देवं ब्रह्मादिसुसंगतम् ॥ ३३६ ॥ भीतिरस्याकमभुवा वर्तते वीरभद्रतः ॥ स एवांगार
 वृष्टिं च पिपासुरपिबद्भिर्भोः ॥ ३३७ ॥ देवोऽथ वीरमाहूय किं वीरेत्यब्रवीद्भवः ॥ वीरोऽप्याह कर्पेलिगे पीठाभावादिदं कृतम् ॥ ३३८ ॥ तच्छ्रुत्वाह
 शिवो देवो मुनींस्तान्मयविह्वलात् ॥ कपेक्षितं परिज्ञातुं मया कृतमिदं द्विजः ॥ ३३९ ॥ मा भष्ट भवतां सौख्यं सदा संपादयाम्यहम् ॥
 इत्युक्त्वा तु यथार्पूर्वं देवदेवः कृपानिधिः ॥ ३४० ॥ दग्धनप्यखिलल्लोकान्पूर्वतः शोभनान्विसुः ॥ कल्पयामास विश्वात्मा वीरभद्रमथाब्र
 वीत् ॥ ३४१ ॥ साधु वत्स यतो भद्रं भक्तानामीहसे सदा ॥ ततस्ते विपुला कीर्तिलोके स्थास्यति शाश्वती ॥ ३४२ ॥ इत्युक्त्वालि
 ग्य शिरसि समाम्राय महेश्वरः ॥ तांबूलं वीरभद्राय दत्तवान्प्रीतमानसः ॥ ३४३ ॥ अथासौ हनुमानीशपूजनं कृतवान्यथा ॥ समाप्तार्यां तु
 पूजायां हनुमन्प्रीतमानसः ॥ ३४४ ॥ एकं वनचरं तत्र गंधर्वं सविपंचकम् ॥ ददर्श तमथाभ्याह वीणा मे दीयतामिति ॥ ३४५ ॥ गंधर्वो
 ऽप्याह न मया त्याज्या वीणा प्रिया मम ॥ ममापिष्टेह गंधर्वं वीणेन्याह कपीश्वरः ॥ ३४६ ॥ यदा न दत्ते गंधर्वो वह्नीकं कपये प्रियाम् ॥
 तदा मुष्टिप्रहारेण गंधर्वः पानितः क्षितौ ॥ ३४७ ॥ वीणामादाय महर्तो स्वतंतुसमान्विताम् ॥ हनुमान्वाक्यश्रेष्ठो गायन्प्रागाच्छिवांतिकम् ॥
 ॥ ३४८ ॥ ततो गानेन महता प्रसाद्य जगदीश्वरम् ॥ बृहतीकुसुमैः शुद्धैर्देवपादावपूजयत् ॥ ३४९ ॥ ततः प्रसन्नो विश्वात्मा मुनीनां सन्निधौ तदा ॥
 देव्यानां देवतानां च नृपाणां शंकरोऽपि च ॥ ३५० ॥ तस्मै वरमथ प्रादात्कस्यांतं जीवितं पुनः ॥ स मुद्रलघने शक्तिं शास्त्रज्ञत्वं बलोज्ज्वलम् ॥ ३५१ ॥

एवं दत्तं वरं प्राप्य महेशेन महात्मना ॥ प्रत्यक्षं मम विप्रैश्च हनुमान्हर्षमागतः ॥ ३५२ ॥ समस्तभूषणसुविभूषितांगः स्वदीप्तिमदीकृतदेवदीप्तिः ॥ प्रसन्न
मूर्तिस्तरुणः शिवांशः संभावयामास समस्तदेवान् ॥ ३५३ ॥ आहूतो हनुमांस्तत्र मत्सेवायै मुनीश्वरः ॥ महेशेनाहमप्येनं शशिर्मौलिमविमि
च ॥ ३५४ ॥ किं बहुक्तेन विप्रर्षे यादृशो वानरेश्वरः ॥ बुद्धौ न्याये च वै धैर्यं तादृगन्योऽस्मि न क्वचित् ॥ ३५५ ॥ इति ते सर्वमाख्यातं चरितं पाप
नाशनम् ॥ पठतां शृण्वतां चैव गच्छ विप्र यथासुखम् ॥ ३५६ ॥ तच्छ्रुत्वा रामभद्रस्य रघुनाथस्य धीमतः ॥ वचनं दक्षिणीकृत्य नत्वा चांगां यथागतः ॥
॥ ३५७ ॥ एतत्तेऽभिहितं विप्र चरितं च हनुमतः ॥ सुखदं मोक्षदं सारं किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ३५८ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदु
पाख्याने तृतीयपादे हनुमच्चरित्रं नाम एकोनशीतितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥ मृत उवाच ॥ श्रुत्वा तु नारदो विप्राः कुमारज्वनं मुनिः ॥ यत्प
प्रच्छ पुनस्तच्च युष्मभ्यं प्रवदाम्यहम् ॥ १ ॥ कार्तवीर्यस्य कवचं तथा हनुमतोऽपि च ॥ चरितं च महत्पुण्यं श्रुत्वा भूयोऽब्रवीद्वचः ॥ २ ॥
नारद उवाच ॥ साधु साधु मुनिश्रेष्ठ त्वयातिकरुणात्मना ॥ श्रावितं चरितं पुण्यं शिवस्य च हनुमतः ॥ ३ ॥ तच्चस्यास्य कस्यनातं कथनीयं च
यत्त्वया ॥ तत्प्रबूहि महाभाग किं पृष्ट्वान्यद्विदांवर ॥ ४ ॥ सनत्कुमार उवाच ॥ अथ वक्ष्ये कृष्णमंत्रान्भुक्तिमुक्तिफलप्रदान् ॥ ब्रह्माद्या यास्त
माराभ्यः सृष्ट्यादिकरणे क्षमाः ॥ ५ ॥ कामः कृष्णपदं ङत् गोविंदं च तथाविधम् ॥ गोपीजनपदं पश्चाद्ब्रह्मायाम्निमुदरी ॥ ६ ॥ अष्टादशार्णो
मंत्रोऽयं दुर्गाधिष्ठातृदेवतः ॥ नारदोऽस्य मुनिश्छंदो गायत्री देवता पुनः ॥ ७ ॥ श्रीकृष्णः परमात्मा च कामो बीजं प्रकीर्तितम् ॥ स्वाहा शक्तिर्नि
योगस्तु चतुर्वर्गप्रसिद्धये ॥ ८ ॥ ऋषिं शिरसि वक्त्रे तु छंदश्च हृदि देवताम् ॥ शुद्धो बीजं पदोः शक्तिं न्यसेत्साधकसत्तमः ॥ ९ ॥ युगेवेदविध
निगमैर्द्वाभ्यां वर्णैर्मन्त्रद्वयैः ॥ पंचांगानि प्रविन्यस्य तत्त्वान्यां समाचरेत् ॥ १० ॥ हृदि तस्मादिकांतां नमराद्यानि चात्मनो ॥ मयंतानि च तत्त्वानि
जीवाद्यानि न्यसेत्कृमात् ॥ ११ ॥ जीवं प्राणं मतिमहंकारं मनस्तथैव च ॥ शब्दं स्पर्शं रूपसौ गंधं श्रोत्रं त्वचं तथा ॥ १२ ॥ नेत्रं च रसनां
घ्राणं वाचं पाणिं पदं द्वियम् ॥ पायुं शिश्रमथाकारं वायुं वह्निं जलं महीम् ॥ १३ ॥ जीवं प्राणं च सर्वाणि मत्यादित्रितयं हृदि ॥ मुद्रास्यहृद्ब्रह्म
पदेष्वथ शब्दादिकात्रयसेत् ॥ १४ ॥ कर्णादिस्वस्वस्थानेषु श्रोत्रादीर्नांद्रियाणि च ॥ तथा वागादींद्रियाणि स्वस्वस्थानेषु विन्यसेत् ॥ १५ ॥
सूक्ष्मस्यहृद्ब्रह्मपदेष्वकाशादीन्यसेत्ततः ॥ हतुंडरीकमकेंदुवह्निं विबान्यनुक्रमत् ॥ १६ ॥ द्विषदूहदृशकलव्याप्तानि च तथा मतः ॥ भूतघ्नः
माक्षिषद्वैर्वर्णैः प्राग्विध्यसेद्धृदि ॥ १७ ॥ अथाकाशादिस्थलेषु वासुदेवादिकांस्ततः ॥ वासुदेवः संकर्षणः प्रद्युम्नश्चानिरुद्धकः ॥ १८ ॥ नारायणश्च

क्रमशः परमेष्वपि भिर्युताः ॥ परमेष्वपि भिर्युताः च विभक्तिर्विभक्तिर्वर्णः ॥ १९ ॥ श्वेतानिलाग्न्युभयमिवर्णः प्रागवत्प्रविन्यसेत् ॥ स्वर्णीजालं
 कोपतत्वं नृसिंहं व्यापकेन च ॥ २० ॥ प्रागवद्विन्यस्य सर्वांगे तत्त्वन्यासोऽयमीरितः ॥ मकाराद्या आद्यवर्णाः सर्वे सुश्रद्धावर्षिताः ॥ २१ ॥
 वासुदेवादिका ज्ञेयाः साधकसत्तमैः ॥ प्राणायामं ततः कृत्वा पूरकुम्भकरचकैः ॥ २२ ॥ चतुर्भिः षड्विद्भिर्भ्यां च मूलमंत्रेण षड्विद्वि ॥
 केचिदहुरिहाचार्याः प्राणायामोत्तरं पुनः ॥ २३ ॥ पीठन्यासं विधायथ न्यासानन्यान्समाचरेत् ॥ दशतत्त्वादि विन्यस्य वक्ष्यमाणविधानतः
 ॥ २४ ॥ मूर्तिपूजनानामनं पूर्वोक्तं विन्यसेद्बुधः ॥ सर्वांगे व्यापकं कृत्वा कीरीटमुना सुधीः ॥ २५ ॥ ततस्तापुदं मंत्रं व्याप्य करयोर्द्विशः ॥
 पंचांगुलीषु करयोः पंचांगं विन्यसेत्ततः ॥ २६ ॥ त्रिशो मूलेन सूक्ष्मादिपादतं व्यापकं न्यसेत् ॥ सङ्कटचापय्य तारेण मंत्रन्यासं ततश्चरेत् ॥ २७ ॥
 शिरोललाटे भ्रूमध्ये कर्णयोश्चक्षुषोस्तथा ॥ घ्राणयोर्वदने कंठे हृदि नाभौ तथा पुनः ॥ २८ ॥ कट्यां लिङ्गे जातुनोश्च पादयोर्विन्यसेत्क्रयात् ॥
 हृदंतान्मंत्रवर्णांश्च ततो मूर्ध्नि ध्रुवं न्यसेत् ॥ २९ ॥ पुनर्नयनयोरास्ये हृदि गुह्ये च पादयोः ॥ विन्यसेद्दृढयातानि मनोः पंचपदानि च ॥ ३० ॥
 भूयो सुन्यादिकं न्यस्य पंचांगं पूर्ववद्यसेत् ॥ अथ वक्ष्ये महागुह्यं सर्वन्यासोत्तमोत्तमम् ॥ ३१ ॥ यस्य विज्ञानमंत्रेण जीवन्मुक्तो भवेन्नरः ॥ अपि
 माद्यष्टसिद्धीनामीश्वरः स्यान्न संशयः ॥ ३२ ॥ यस्याराधनतो मंत्री कृष्णसोनिध्यतां व्रजेत् ॥ ताराद्याभिव्यहतिभिः संपुटं विन्यसेन्मनुम् ॥ ३३ ॥
 मंत्रेण पुटितांश्चापि प्रणवाद्यांस्ततो न्यसेत् ॥ गायत्र्या पुटितं मंत्रं विन्यसेन्मातृकास्थले ॥ ३४ ॥ मंत्रेण पुटितां तां च गायत्रीं विन्यसेत्क्रयात् ॥
 मातृकापुटितं मूलं विन्यसेत्साधकोत्तमः ॥ ३५ ॥ मूलेन पुटितां चैव मातृकां विन्यसेत्क्रमात् ॥ तृचं न मातृकावर्णान्पूर्वं तत्स्थले सुधीः ॥ ३६ ॥
 विन्यसेन्ध्यासपङ्कं च षोढा न्यासोऽयमीरितः ॥ अनेन न्यासवर्णेण साक्षात्कृष्णसमो भवेत् ॥ ३७ ॥ न्यासेन पुटितं दृष्ट्वा सिद्धगंधर्वकिन्नराः दिवा अपि
 नमन्त्येनं किंपुनर्मानवा सुवि ॥ ३८ ॥ सुदर्शनस्य मंत्रेण कुर्याद्विगंधं ततः ॥ देवं ध्यायन्स्वहृदये सर्वाभीष्टप्रदायकम् ॥ ३९ ॥ उभुल्लुडुभ
 व्रातनम्रशौख्यैर्दुमैः ॥ स्मरेत्यमंजरीं वृंदवह्नीं विष्टितैः शुभैः ॥ ४० ॥ गलत्परागधूलीभिः सुभीकृतदिङ्मुखः ॥ स्मरेच्छिशितिं वृंदादनं तन्त्री
 समाहितः ॥ ४१ ॥ उन्मील्य कंकजालिविगलन्मधुसंचयैः ॥ लुब्धांतःकरणैर्गुणद्विरेफपटलैः शुभम् ॥ ४२ ॥ मयालपरभृत्कीरकोतनिकरैर्बुधैः ॥
 सुखीकृतमानृत्यन्माधुरकुलमंडलम् ॥ ४३ ॥ कालिंश्चा लोलकलोलविभ्रुधर्मदवाहिभिः ॥ उन्निद्रां ब्रह्मव्रातजोर्भिर्धूसरैः शिवैः ॥ ४४ ॥ अदीपित
 स्मरैर्गोष्ठसुदरीपटुवाससाम् ॥ विलोलनपरैः संसेवितं वा तैर्निरंतरम् ॥ ४५ ॥ स्मरेत्तदंते गीर्वाणधूरुहं सुमनोहरम् ॥ तदद्यः स्वर्णवेद्यां च गन्त्री

उमनुत्तमम् ॥ ४६ ॥ रत्नकुट्टिमपीठेऽस्मिन्नरुणं कमलं स्मरेत् ॥ अष्टपत्रं च तन्मय्ये मुकुटं संस्मरेत्स्थितम् ॥ ४७ ॥ पुल्लेदीवकांतं च केकिबर्हावंतं
 सकम् ॥ पीतशुकं चंद्रमुखं सरसीरुहनेत्रकम् ॥ ४८ ॥ कौस्तुभोद्भासितांगं च श्रीवत्सकं सुश्रूषितम् ॥ ब्रजस्त्रनिनकमलाभ्यांचितं गोगणावृतम् ॥
 ४९ ॥ गोपवृद्धयुतं वंशीं वादयंतं स्मरेत्सुधीः ॥ एवं ध्यात्वा जपेदादावयुतद्वितयं बुधः ॥ ५० ॥ जुहुयादरुणभोजैस्तदशां समाहितः ॥
 जपेत्पञ्चान्नसिद्धये भूतलक्षं समाहितः ॥ ५१ ॥ अरुणैः कमलैर्दुत्वा सर्वसिद्धीश्वरो भवेत् ॥ पूर्वोक्तं वैष्णवं पीठे मूर्तिं संकल्प्य मूलतः ॥
 ५२ ॥ तस्यामावाह्य चाम्यचैद्धोपीजनमनोहरम् ॥ मुखे वेणुं समभ्यर्च्य वनमालां च कौस्तुभम् ॥ ५३ ॥ श्रीवत्सं च हृदि प्राच्यं
 ततः पुष्पांजलिं क्षिपेत् ॥ ततः श्वेतां च तुलसीं शुक्लचंदनपंकिलाम् ॥ ५४ ॥ रक्तां च तुलसीं रक्तचंदनाक्तां क्रसात्सुधीः ॥ अप्येदक्षिणे
 वामभागे ध्यायन्सुरेश्वरम् ॥ ५५ ॥ हयमारद्वयैव हृदि मूर्ध्नि तथा पुनः ॥ पद्मद्वयं च विधिवत्ततः शीघ्रं समर्पयेत् ॥ ५६ ॥ पुल्लेदीयमभो
 जद्वयमश्धारिण्यभकम् ॥ ततः सर्वाणि पुष्पाणि सर्वाङ्गिषु समर्पयेत् ॥ ५७ ॥ दक्षिणे वासुदेवाख्यं स्वच्छं चैतन्यमव्ययम् ॥ वामे च रुक्मिणीं
 तद्वन्नित्यां रक्तां रजोष्णाम् ॥ ५८ ॥ एवं संपूज्य गोपालं कुर्यादावर्णार्चनम् ॥ यजेद्दामसुदामौ च वसुदामं च किंकिणीम् ॥ ५९ ॥ पूर्वा
 वाशासु दामाद्या ऊनमोन्तध्रुवादिकाः ॥ अग्नौर्नैर्कतिवाय्वीशकोणेषु हृदयादिकान् ॥ ६० ॥ दिक्ष्वस्त्राणि समभ्यर्च्य पत्रेषु महिषीयेजेत् ॥ रुक्मिणी
 सत्यभामा च नामाजित्यभिधा पुनः ॥ ६१ ॥ सुर्विंदा मित्रविंदा च लक्ष्मणा चर्क्षजा ततः ॥ सुशीला च लसद्भ्यचित्रितांबरभूषणा ॥ ६२ ॥ ततो
 यजेद्दक्षिणेषु वसुदेवश्च देवकीम् ॥ नंदगोपं यशोदां च बलभद्रं सुभद्रिकाम् ॥ ६३ ॥ गोपात्तगोपीश्च गोविंदविलीनमतिलोचनान् ॥ ज्ञानमुद्राभ्यङ्करो
 पितरौ पितृपांडुरौ ॥ ६४ ॥ दिव्यमाल्यविरालेपभूषणे मातरौ पुनः ॥ धारयंत्यौ चरुं चैव पायसीं पूर्णपत्रिकाम् ॥ ६५ ॥ अरुणध्यामले हारमणिकुं
 डलमंडिते ॥ बलः शंखेदुधवलो मुशलं लांगलं दधत् ॥ ६६ ॥ हालालो नीलव्रता हलवानेककुंडलः ॥ कला या श्यामला भद्रा सुभद्रा भद्रभद्रा
 षणा ॥ ६७ ॥ वराभययुता पितवसना हृदयौवना ॥ वेणुवीणाहेमयष्टिशंखशृंगादियाणयः ॥ ६८ ॥ गोपा गोयश्च विविधप्राभृतावक्रभुजः ॥
 मंदारादीश्च तद्गह्वरे पूजयेत्कल्पपादपान् ॥ ६९ ॥ मंदारश्च तथा संतानको वै पारिजातकः ॥ कल्पद्रुमस्ततः पश्चाद्वरिचन्दनसंज्ञकः ॥ ७० ॥
 मध्ये दिक्षु समभ्यर्च्य बहिः शक्रादिकान्यजेत् ॥ तदस्त्राणि च संपूज्य यजेत्कुष्माण्डकेन च ॥ ७१ ॥ कृष्णं च वासुदेवं च देवकीनन्दनं
 तथा ॥ नारायणं यदुश्रष्टं वाण्येयं धर्मापालकम् ॥ ७२ ॥ असुराक्रांतभूभारहारिणं पूजयेत्ततः ॥ एभिरावर्णैः पूजा कर्तव्यासुरैर्विरिणः ॥ ७३ ॥

संसारसागरोतीत्यै सर्वकामाप्तये बुधैः ॥ एवं पूजादिभिः सिद्धो भवेद्वैश्रवणो यमः ॥ ७४ ॥ त्रिकालपूजनं चास्य वक्ष्ये सर्वार्थसिद्धिदम् ॥ श्रीम
दुद्यानसंवीतिहेमभूतमंडपे ॥ ७५ ॥ लसत्कल्पद्रुमाधस्थरात्राजपीठसंस्थितम् ॥ सुत्राभारत्नसंकाशं गुहस्निग्धालकं शिशुम् ॥ ७६ ॥ चलत्कन
ककुंडलोच्छसितचारुगण्डस्थलं सुघोणधरमद्भुतस्मितमुखांबुजं सुन्दरम् ॥ स्फुरद्दिमलरत्नशुक्लनक्षत्रनद्धं दधत्सुवर्णपरिमंडितं सुभगपौडरीकं नखम्
॥ ७७ ॥ समुद्रधूसरोरस्थले धेनुधूल्या सुपुष्पांगमष्टापदाकल्पदीप्तम् ॥ कटीस्थले चारुजघनान्तपुग्मं पिनद्धं कर्णत्तिकिणीजालदाम्ना ॥ ७८ ॥
हसन्तं हसद्भुजीवप्रभूनाभापाणिपादबुजोदारकांत्या ॥ दधानं करे दक्षिणे पायसान्न सुहृदयगवीनं तथा वामहस्ते ॥ ७९ ॥ लसद्भोगोपीगवां
बुद्धमध्ये स्थितं वासवाद्यैः सुरैर्गर्चिताग्रिम् ॥ महीभारभूतामरागतिधूतांस्ततः पृतनादीन्निहतुं प्रवृत्तम् ॥ ८० ॥ एवं ध्यात्वाच्चयेद्वै पूर्ववत्स्थिरमा
नसः ॥ दधना गुडेन नैवेद्यं दत्त्वा दशशतं जपेत् ॥ ८१ ॥ मध्यंदिने यजेदेवं विशिष्टरूपधारिणम् ॥ नारदाद्यैर्मुनिगणैः सुवृन्दैश्च पूजितम् ॥ ८२ ॥
लसद्भोगोपीगवां वृन्दमध्यस्थितं साद्रमेघप्रभं सुन्दरंगम् ॥ शिखंडिच्छदापीडमब्जायताक्षं लसच्चिह्निकं पूर्णचद्राननं च ॥ ८३ ॥ चलत्कुण्डलोच्छा
सिगण्डस्थलश्रीभरं सुन्दरं मंदहांसं सुनासम् ॥ मुकूर्तस्वराभांवरं दिव्यभूषं कर्णत्तिकिणीजालमत्तानुलेपम् ॥ ८४ ॥ वेणुं धमंतं स्वकरे दधानं
सव्ये दरं यष्टिमुदावेषम् ॥ दक्षे तथैवेप्सितदानदक्षं ध्यात्वाचयेन्नंदजर्मिदिगात्यै ॥ ८५ ॥ एवं ध्यात्वाचयेत्कृष्णं पूर्ववद्वैष्णवोत्तमः ॥ अपूपपायसा
न्नाद्यैर्नैवेद्यं परिकल्पयेत् ॥ ८६ ॥ हुत्वा चाष्टोत्तरशतं पयोद्भ्रैः सर्पिषाण्डुतैः ॥ स्वस्वदिक्षु बलिं दद्याद्विशेषदाचमनं ततः ॥ ८७ ॥ अष्टोत्तसहस्रं च
प्रजपेन्मंत्रमुत्तमम् ॥ अहो मध्ये यजेदेवं यः कृष्णं वैष्णवोत्तमः ॥ ८८ ॥ देवाः सर्वे नमस्यन्ति लोकानां वह्मभो नरः ॥ मेघायुःश्रीकातियुक्तः
पुत्रैः पौत्रैश्च वर्द्धते ॥ ८९ ॥ तृतीयकालपूजायामस्ति कालविकल्पना ॥ सायाह्ने निशि वेत्यत्र वदंत्येके विपश्चितः ॥ ९० ॥ दशाक्षरेण चेद्वात्रौ
सायाह्नेऽष्टादशार्णतः ॥ उभयीषुभयेनैव कुर्यादित्यपरे जगुः ॥ ९१ ॥ सायाह्ने द्वावत्यां तु चित्रोद्यानोपशोभिते ॥ अष्टसाहसंख्यातैर्भवनैरुभमंडिते
॥ ९२ ॥ हंससारससंकीर्णकमलोत्पलशालिभिः ॥ सरोभिर्ममलांभोभिः परिते भवनोत्तमे ॥ ९३ ॥ उद्यत्प्रद्योतनोद्योतद्युतौ श्रीमणिमंडले ॥
हेमांभोजासनासीनं कृष्णं त्रैलोक्यमोहनम् ॥ ९४ ॥ मुनिवृंदैः परिवृतमात्मतत्त्वविनिर्णये ॥ तेभ्यो मुनिभ्यः स्वं धाम दिशंतं परमक्षरम् ॥ ९५ ॥
उन्निद्रैर्द्वीवरश्यामं पद्मपत्रायतेक्षणम् ॥ स्निग्धं कुंतलसंभिन्नकिरीटवनमालिनम् ॥ ९६ ॥ चारुप्रसन्नवदनं स्फुरन्मककुंडलम् ॥ श्रीवत्स
वक्षसं प्राजत्कौस्तुभं सुमनोहरम् ॥ ९७ ॥ काश्मीरकपिशोरत्नं पीतकौशेयवाससम् ॥ हारकेशूरकटकटिसूत्रैरलंकृतम् ॥ ९८ ॥ हतविश्वंभ

राश्वरिभारं मुदितमानसम् ॥ शंसचक्रादापद्मराजद्वजचतुष्टयम् ॥ १९ ॥ एवं ध्यात्वाचयेन्मन्त्री स्यादैवः प्रथमावृत्तिः ॥ द्वितीया महिषीभिस्तु
 तृतीयार्थां समर्चयेत् ॥ १०० ॥ नारदं पर्वतं जिष्णुं निशठोद्धवदारुकां ॥ विष्वक्सेनं च शैलेयं दिक्ष्वेयं विन्तासुतम् ॥ १०१ ॥ लोकपालैश्च
 वज्रादैः पूजयेद्देवगोत्तमः ॥ एवं संपूज्य विधिवत्पायासं विनिवेदयेत् ॥ १०२ ॥ तर्पयित्वा खंडमिश्रदुग्धबुद्ध्या जलैरिह ॥ जपेद्वृक्षतं मन्त्री
 भावयन्पुरुषोत्तमम् ॥ १०३ ॥ पूजासु होमं सर्वासु कुर्यान्मध्यंदिनेऽथवा ॥ आसनादर्घ्यार्थं कृत्वा स्तुत्वा नमस्तुधीः ॥ १०४ ॥ समर्थो
 त्मानमुद्रास्य स्वीयहस्तसिरुहे ॥ विन्यस्य तन्मयो भूत्वा पुनरात्मानमर्चयेत् ॥ १०५ ॥ सायाह्ने वासुदेवं यो नित्यमेवं समर्चयेत् ॥ सर्वा
 न्कामानवाप्यते स याति परमां गतिम् ॥ १०६ ॥ रात्रौ चेन्मदनाक्रान्तचेतसं नन्दनन्दनम् ॥ यजेद्रासपरिश्रांतं गोपीमंडलभध्यगम् ॥ १०७ ॥
 विकसत्कुंदकह्वरमल्लिककुसुमोद्भूतैः ॥ रजोभिर्धूसरैर्मदमारुतैः शिशिरैरुते ॥ १०८ ॥ उन्मीलवक्रैवालिगिगलन्मार्ध्वीकलब्धार्तर
 आन्यन्मत्तमिलिदगीतललिते सन्मल्लिकोज्जृम्भिते ॥ पीयूषांशुकर्षेर्विशालितहस्तित्रातं स्मरोदीपने कालिन्दीपुलिनांगणे स्मितमुखं वेणु
 र्णतं मुहुः ॥ १०९ ॥ अन्तस्तोयलसन्नवांबुदघटांसघटकारन्विषं चंचिलिक्रमंबुजायतदृशं बिम्बाधरं सुन्दरम् ॥ मायूरच्छदबद्धमौलिवि
 लसद्गम्भिह्मालं चलं दीप्यत्कुण्डलात्तरश्मिविलसद्गुडयोद्भासितम् ॥ ११० ॥ कंचिन्नुपहारकंकणलसत्केयूरधूषान्वितं गोपीनां द्विनयां
 तरे सुललितं वन्यप्रसूनस्रजम् ॥ अन्योन्यं विनिबद्धगोपदयितादोर्वह्निवीतं लसद्वासुकीडनलोलुपं मनसिजाक्रान्तं मुकुन्दं भजेत् ॥ १११ ॥
 विविधश्रुतिभिन्नमनोज्ञतरस्वरसप्तकधृष्टनानागणैः ॥ भ्रममाणमसूभिरुदरमणिस्फुटमंडनसिजितचरुतनुम् ॥ ११२ ॥ इतरेतद्वद्धकरभ्रमरागण
 कलितरासविहारविधौ ॥ मणिशंकुगमय्यमुना वपुषा विहितस्वकदिव्यतनुम् ॥ ११३ ॥ एवं ध्यात्वाचयेन्मन्त्री स्यादैवः प्रथमावृत्तिः ॥
 श्रीकामः सस्वराद्यानि कलज्जैर्वैष्णवोत्तमः ॥ ११४ ॥ यजेत्केशवकीर्त्यादिमिथुनानि च षोडश॥ इन्द्राद्यानपि वज्रादीन्पूजयेत्तदनन्तरम् ॥ ११५ ॥
 पृथुं सुवृत्तं मसृणं वितस्तिमात्रोन्नतं कौ विनितन्य शंकुम् ॥ आक्रम्य पद्मचापितरैस्तु हस्तैर्भ्रमोऽयं खलु रासगोप्त्री ॥ ११६ ॥ संपूज्यैव च पयसा ससितो
 धूलसापषा ॥ नैवेद्यमर्चयित्वा तु चर्षकैर्नृपसख्यकैः ॥ ११७ ॥ ससितं पायासं भंत्री मिथुनेष्वर्पयेत्कमात् ॥ विधाय पूर्ववच्छेषं सहस्रं प्रजपेन्मनुम् ॥ ११८ ॥
 स्तुत्वा नत्वा च संमार्थ्य पूजाशेषं समापयेत् ॥ एवं यः पूजयेत्कृष्णं स समृद्धयद् भवेत् ॥ ११९ ॥ अणिमाद्यष्टसिद्धिनामीश्वरः स्यान्न संशयः ॥ भुक्त्वाह
 विविधान्भोगानन्ते विष्णुपदं व्रजेत् ॥ १२० ॥ एवं पूजादिभिः सिद्धे मनो काम्यानि साधयेत् ॥ अष्टाविंशतिवारं वा त्रिकालं पूजयेत्सुधीः ॥ १२१ ॥

स्वकालविहितात् भूयः परिवारांश्च तर्पयेत् ॥ प्रातर्दध्ना गुडाक्तेन मध्याह्ने पयसा पुनः ॥ १२२ ॥ नवनीतयुतेनाथ सायाह्ने तर्पयेत्पुनः ॥ ससितोपलमि
 श्रेण पयसा वैष्णवोत्तमः ॥ १२३ ॥ तर्पयामिपदं योज्यं मंत्राति स्वंषु नामसु ॥ द्वितीयतेषु तु पुनः पूजार्शेयं समापयेत् ॥ १२४ ॥ अभ्युक्ष्य
 तत्रसादाद्विगम्यानं प्रपिबेदपः ॥ तत्पुनस्तमथोद्वास्य तन्मयः प्रजपेन्मनुम् ॥ १२५ ॥ अथ द्रव्याणि काम्येषु प्रोच्यन्ते तर्पणेषु च ॥ तानि प्रोक्त
 विधानानामाश्रयान्यतमं भजेत् ॥ १२६ ॥ पायसं दाधिकं चाज्यं गौडान्नं कृसरं पयः ॥ दधीनि कदली मोचा चिंचा रजस्वला तथा ॥ १२७ ॥
 अपूषा मोदका लाजाः पृथुका नवनीतकम् ॥ द्रव्यषोडशकं ह्येतत्कथितं पद्मजादिभिः ॥ १२८ ॥ लाजातिं पृथुकं श्रावच समर्प्य च सितोपलम् ॥
 चतुःसप्ततिवारं यः प्रातरेवं प्रतर्पयेत् ॥ १२९ ॥ ध्यात्वा कृष्णपदं मंत्री मंडलादिष्टमाधुयात् ॥ धारोष्णपक्कपयसा नवनीतं दधीनि च ॥
 ॥ १३० ॥ दौघाघ्नमाज्यं मत्स्यं दी क्षौद्रं कीलालमेव च ॥ पूजयेन्नवभिर्द्रव्यैः प्रत्येकं रविसंख्यया ॥ १३१ ॥ एवमष्टोत्तरशतसंख्याकं तर्पणं
 पुनः ॥ यः कुर्याद्वैष्णवश्रेष्ठः पूर्वोक्तं फलमाधुयात् ॥ १३२ ॥ किं बहुक्तेन सर्वेष्टदायकं तर्पणं त्विदम् ॥ ससितोपलधारोष्णदुग्धबुद्ध्या जलेन
 वै ॥ १३३ ॥ कृष्णं प्रतर्पयन् ग्रामं व्रजन्प्राप्नोति साधकः ॥ धनवद्वाणि भोज्यं च परिवारणैः सह ॥ १३४ ॥ यावत्संतर्पयेन्मंत्री तावत्संख्यं
 जपेन्मनुम् ॥ तर्पणैव कार्याणि साधयेदखिलान्यपि ॥ १३५ ॥ काम्यहोममथो वक्ष्ये साधकानां हिताय च ॥ श्रीपुण्यैर्दुह्याः मंत्री श्रिदमिच्छ
 न्ननिदिताम् ॥ १३६ ॥ साल्येनान्नेन जुहुयात्पृथुताम्रस्य समृद्धये ॥ वन्यपुष्पैर्द्विजान् जातीपुष्पैश्च पृथिवीपतीन् ॥ १३७ ॥ असितैः कुसुमै
 र्वेश्यान् शूद्राव्रीलोटैस्तथा ॥ वशयेच्छवणैः सर्वान्निबुजैर्वृत्तिजनम् ॥ १३८ ॥ गोशालसु कृतो होमः पायसेन ससर्पिषा ॥ गवां शान्तिं दत्त्वा
 गोपालो गोकुलेश्वरः ॥ १३९ ॥ शिक्षावेपथरं कृष्णं किंकिणीजालशोभितम् ॥ ध्यात्वा प्रतर्पयेन्मंत्री दुग्धबुद्ध्या बुभेर्जलैः ॥ १४० ॥ धन
 धान्यं सुतान्कीर्तिं प्रीतस्तस्मै ददाति सः ॥ ब्रह्मवृक्षसमिद्धिर्वा कुरैर्वा तिलतंडुलैः ॥ १४१ ॥ जुहुयादयुतं मंत्री त्रिमध्वोक्तैर्दुताशने ॥ वश्ये
 द्राक्षाणांश्चाथ राजवृक्षसमुद्भवैः ॥ १४२ ॥ प्रसूनैः क्षत्रियान्वैश्यान्कुण्डकुमुदैस्तथा ॥ पाटलोत्थैश्च कुसुमैर्वश्येदतिमान्सुधीः ॥ १४३ ॥
 श्वेतपद्मै रक्तपद्मैश्चपैकैः पाटलैः क्रमात् ॥ हुत्वायुतं त्रिमध्वोक्तैर्वश्येत्तद्वारंगनाः ॥ १४४ ॥ नित्यं हयारिकुसुमैर्नशीथे त्रिमधुलुतैः ॥ वस्त्री
 र्वश्येत्प्राज्ञः सम्यग्धृत्वा दिनाष्टकम् ॥ १४५ ॥ अयुतत्रितयं रात्रौ सिद्धार्थैश्चिमधुलुतैः ॥ प्रत्यहं जुह्वतो मासात्सुरेशोऽपि वशीभवेत् ॥ १४६ ॥
 आहत्य बल्लवीवैष्णवाण्यारूढं नीपभूरुहे ॥ स्मरेत्कृष्णं जपेद्वात्रौ सहस्रं खेद्रहात्सुधीः ॥ १४७ ॥ हठादाकार्येच्छीघ्रमुवशीमपि साधकः ॥ बहुना

किमिहोक्तेन मंत्रोऽयं सर्ववश्यकृतः ॥ १४८ ॥ रहस्यं परमं चाथ वक्ष्ये मोक्षप्रदं वृणाम् ॥ ध्यायेत्स्वहस्तसजिजे देवकीर्नन्दनं विभुम् ॥ १४९ ॥
 श्रीमत्कुन्ददुर्गौ सरसिजनयनं शङ्खचक्रगदाब्जे विभ्राणं हस्तपद्मैर्नवनलिनलसन्मालयादीप्यमानम् ॥ वंदे वंद्यं सुनीद्रीः कणिकयुनिसहिव्यं
 मृषाभिरासं दिव्यांगालेभ्यासं सकलभयहरं पीतवस्त्रं दुरारिम् ॥ १५० ॥ एवं ध्यात्वा पुमांसं स्फुटहृदयसरोजासनसीनमांघ्रं
 सदाभोदाच्छर्षिषादुतकनकनिभं संजपेदकलक्षम् ॥ मन्वरोक्तं द्वितांशं तस्मिन् हनुदेकसाहस्रमिधैः क्षीरिदूतयर्थैः स्वपशु
 घृतास्तिनाथवा पायसेन ॥ १५१ ॥ एवं लोकेश्वराग्र्यं कृष्णं स्वहृदयानुजे ॥ ध्यायन्ननुदिनं यन्त्री त्रिसहस्रं जपेन्ननुम् ॥ १५२ ॥
 सायाह्नोक्तेन विधिना संपूज्य हवनं पुनः ॥ कृत्वा पूर्वोक्तविधिना यन्त्री तद्व्रतमानसः ॥ १५३ ॥ एवं यो भजते नित्यं विद्वान्
 गोपालन्दनम् ॥ ससुनीर्यं भवांभोधिं स याति परमं पदम् ॥ १५४ ॥ मध्ये कोणेषु बाह्येष्वनलग्नपुटस्यालिवेत्कर्णिकायां कंदर्पसाययुक्तं
 विवरतषडर्णद्विषः केशेषु ॥ शक्तिः श्रीपूर्विकाणिद्विनवलपिभनोरक्षगणिच्छदानां मध्ये वर्णान्दशान्तो दशलपिभनुर्वस्य वैकेशोऽब्जम् ॥ १५५ ॥
 भुसन्ननाभिवृत्तमक्षगमनमथेन गोरोजनाविलिखितं तपनीयसूच्या ॥ पट्टे हिरण्यपचिते गुलिकीकृतं तद्वोपालयं त्रिमखिलार्थदमेतदुक्तम् ॥ १५६ ॥
 संयातसिक्तमभिजसमिमं महद्धार्यं जगन्नयशरीकणैकदक्षम् ॥ रक्षयशः सुतमहीयनधान्यलक्ष्मीसौभाग्यलिभुभिजसमनव्यवीर्यम् ॥ १५७ ॥
 स्मरन्निविक्रमाक्रांतश्चक्रीष्टचाय हृदित्यसौ ॥ षडक्षोऽयं संप्रोक्तः सर्वसिद्धिकरो भनुः ॥ १५८ ॥ क्रोडः शान्तोऽनुवह्मद्यो मया वीजं प्रकीर्तितम्
 ॥ गोविंदवह्निचन्द्राब्जो भनुः श्रीवीजमीरितम् ॥ १५९ ॥ आभ्यामष्टादशक्लिपिः स्याद्विशत्यक्षरो भनुः ॥ शालग्रामे मणौ यत्रे मंडले प्रतिमासु
 वा ॥ १६० ॥ नित्यं पूजा हरेः कार्या न तु केवलभूतले ॥ एवं यो भजते कृष्णं स याति परमं गतिम् ॥ १६१ ॥ विशार्णस्य मुनिर्ब्रह्मा
 गायत्री छन्द ईरितम् ॥ कृष्णश्च देवता कामो बीजं शक्तिर्द्विगो बुधैः ॥ १६२ ॥ रामाग्निदेवदेव्येनैत्रैर्गणैरङ्गकल्पनम् ॥ मूलेन व्यापकं कृत्वा
 भनुना पुटितानथ ॥ १६३ ॥ मातृकार्णाग्र्यसेततत्स्थानेषु सुसमाहितः ॥ दशतत्त्वानि विन्यस्य मूलेन व्यापकं चरेत् ॥ १६४ ॥ मंत्रन्यासं
 ततः कुर्याद्देवताभावसिद्धये ॥ शीर्षं ललाटे भ्रूमध्ये नेत्रयोः कर्णयोस्तथा ॥ १६५ ॥ नसर्वैर्न च चिबुके कण्ठे दोर्मूले हृदि ॥ उदरे नाभि
 देशे च लिङ्गे मूलसरोरुहे ॥ १६६ ॥ कब्जां जान्वोर्जघयोश्च गुल्फयोः पादयोः क्रमात् ॥ न्यसेद्धृत्तान्यंत्राणां सृष्टिन्यासोऽयमीरितः ॥ १६७ ॥
 हृदये चोदरे नाभौ लिङ्गे मूलसरोरुहे ॥ कब्जां जान्वोर्जघयोश्च गुल्फयोः पादयोस्तथा ॥ १६८ ॥ मूर्ध्नि कपोले भ्रूमध्ये नेत्रयोः कर्णयोर्नभयोः ॥

वदने चिबुके कंठे दोर्मूले विन्यसेत्क्रमात् ॥ १६९ ॥ नर्मोतान्मंत्रवर्णांश्च स्थितिन्यासोऽयमीरितः ॥ पादयोर्गुल्फयोश्चैव जंघयोर्जटुनोस्तथा ॥ १७० ॥
कट्वां मूले ध्वजे नाभौ जठरे हृदये पुनः ॥ दोर्मूले कंठदेशे च चिबुके वदने नसोः ॥ १७१ ॥ कर्णयोर्नेत्रयोश्चैव धूमध्ये निटिले तथा ॥ मूर्ध्नि न्यसे
न्यंत्रवर्णान्स्नहाराख्योऽयमीरितः ॥ १७२ ॥ पुनः सृष्टिस्थितिन्यासौ विधाय वेष्णवोत्तमः ॥ सूर्तिपंजरनामान विन्यसेत्पूर्ववत्ततः ॥ १७३ ॥ पुनः
षडंगं कृत्यथ ध्यायेत्कुब्जं हृदंबुजे ॥ द्वाववत्यां सहस्रार्कभास्वरैर्भवनोत्तमैः ॥ १७४ ॥ अनलैः कल्पवृक्षैश्च परीति मणिमण्डपे ॥ ज्वलद्भक्त
मयस्तंभद्वारोणकुब्जके ॥ १७५ ॥ कुष्ठप्रफुल्लसच्चित्रवितानानलविमौक्तिके ॥ पद्मरागस्थलीराजद्रक्तसंघैश्च मध्यतः ॥ १७६ ॥ अनातलगल
द्रक्तधाराब्जस्वस्तोरघः ॥ रत्नप्रदीपवलिभिः प्रदीपितदिगंतरे ॥ १७७ ॥ उद्यदादित्यसंकाशमणिं सिंहासनांबुजे ॥ समासार्नोऽच्युतो ध्वयो हुता
टकसन्निभः ॥ १७८ ॥ समानोदितचंद्रार्कतडिल्कोटिसमद्युतिः ॥ सर्वांगसुंदरः सौम्यः सर्वाभरणभूषितः ॥ १७९ ॥ पितृवासाः शंसचक्रगदांभोजल
सत्करः ॥ अनाहतोच्छलद्भक्तधारावकलशं स्पृशन् ॥ १८० ॥ वामपादांबुजाग्रेण मुष्णता पङ्कवच्छविम् ॥ रुचिमणीसत्यभामेऽस्य मूर्ध्नि रत्नौघ
धारया ॥ १८१ ॥ सिंचत्यौ दक्षवामस्थे स्वदोस्थकलशोत्थया ॥ नागजिती सुनदा च दिशंत्यौ कलशौ तयोः ॥ १८२ ॥ ताम्बां च
दक्षवामस्थमित्रविंदासुलक्ष्मणे ॥ रत्नद्व्याः समुद्रतय रत्नपूर्णौ घटौ तयोः ॥ १८३ ॥ जंबवती सुरीला च दिशंत्यौ दक्षवामके ॥ बहिः षोडश
साहस्रसंख्याकाः परितः प्रियाः ॥ १८४ ॥ ध्वेयाः कनकान्तौघधारायुक्कलशोज्ज्वलाः ॥ तद्बहिश्चाष्टनिधयः पूरयंतो धनैर्धराम् ॥ १८५ ॥
तद्बहिर्वृष्णयः सर्वे पुरोवच्च स्वरादयः ॥ एवं ध्यात्वा जपेष्टक्षपंचकं तदशांशतः ॥ १८६ ॥ अश्लैः कमलैर्दुत्वा पीठे द्वावदिते यजेत् ॥
विलिप्य गंधपंकेन लिखेदष्टदलंबुजम् ॥ १८७ ॥ कर्णिकायां च षट्कोणं सप्ताध्यं तत्र म-मथम् ॥ शिष्टैस्तु सप्तदशभिर्क्षेत्रैर्द्वैतकम् ॥ १८८ ॥
ग्राग्रक्षोऽनिलकोणेषु श्रियं शिष्टेषु संविदम् ॥ षट्सु संधिषु षट्कोणं केसरेषु त्रिशस्त्रिंशः ॥ १८९ ॥ विलिखेत्स्फरायत्रीं मालामंत्रं दलाष्टद्वे ॥
॥ १९१ ॥ एतद्यंत्रं हाटकदिपट्टेष्वालिख्य पूर्ववत् ॥ संस्कृतं धारयेद्यो वै सोऽर्च्यते त्रिदशैरपि ॥ १९२ ॥ स्याद्वायत्रीं वामदं वपुष्पबाणौ तु डेतिभौ ॥
विब्रह्मेधमीहिद्युतौ तत्रोऽंगः प्रचोदयात् ॥ १९३ ॥ जप्या जपादौ गोपालमन्त्रानां जनरंजनी ॥ हृदयं कामदेवाय डेतं सर्वजनप्रियम् ॥ १९४ ॥
उक्ता सर्वजनानि तु संमोहनपदं तथा ॥ ज्वल ज्वल प्रज्वलेति प्रोच्य सर्वजनस्य च ॥ १९५ ॥ हृदयं मम च द्वायादशकुरुगं शिरः ॥ प्रोक्तो

मदनमत्रोऽष्टचत्वारिंशद्विशरैः ॥ १९६ ॥ जपादौ स्मरबीजाद्यो जगन्नयवशंकरः ॥ पीठ ग्रागवत्समभ्यर्च्य मूर्ति संवत्स्य मूलतः ॥ १९७ ॥
तत्रावाह्याच्युतं भक्त्या सकलीकृत्य पूजयेत् ॥ आसनादिविभूषितं पुनर्न्यासक्रमाद्यजेत् ॥ १९८ ॥ सृष्टिं स्थितिं षडंगं च किरीटं कुंडलद्वयम् ॥
शंखं चक्रं गदां पद्मं मालां श्रीवत्पद्मौस्तुभौ ॥ १९९ ॥ गन्धपुष्पैः समभ्यर्च्य मूलेन वैष्णवोत्तमः ॥ षट्पदेषु षडंगानि दिग्दलेषु क्रमाद्यजेत् ॥ २०० ॥
वासुदेवादिकान्कोणेषु तु शांत्यादिकांस्ततः ॥ पञ्चाग्र्या महिष्योऽष्टौ यजेत्सावकस्तमः ॥ २०१ ॥ ततः षोडशसहस्रं सद्गुरुवाचयेत्प्रियाः ॥
इंद्रनीलसुकुंदंश्च करालानंदकच्छपान् ॥ २०२ ॥ शंखपद्मौ ततः पश्चान्निघनिष्ठौ क्रमाद्यजेत् ॥ तद्वहिलोकपालश्च वज्राद्यानपि पूजयेत् ॥
॥ २०३ ॥ एवं सप्तवृत्तिवृत्तं कृष्णमभ्यर्च्य चादरात् ॥ प्रीणयेद्विषलहाज्यमिश्रेण तु पयोधसा ॥ २०४ ॥ दिव्योपचारं दत्वाथ स्तुत्वा नत्वा च
केशवम् ॥ उद्धासेयस्त्वहृदये परिवारणैः सह ॥ २०५ ॥ न्यस्यात्मानं समभ्यर्च्य तन्मयो विहरेत्सुधीः ॥ रत्नाभिषेकध्यानोऽद्या विंशत्यर्णाश्रिते
रिता ॥ २०६ ॥ एवं यो भजते मन्त्रं स समृद्धेः पदं भवेत् ॥ जपहोमार्चनध्यानैर्यो मनु प्रजपेदमुम् ॥ २०७ ॥ तद्वैष्णवं पूजयेत् ॥ रवर्षे धान्यैरन्तरा
तम् ॥ पृथ्वी पृथ्वी करे तस्य सर्वसत्यसमाकुला ॥ २०८ ॥ पुत्रैर्मित्रैः सुसंपन्नः प्रयात्येते परां गतिम् ॥ बह्मवभ्यर्च्य गोविंदं शुक्लपुष्पैः सतंदुलैः
॥ २०९ ॥ आज्योक्तैरयुतं हुत्वा भस्म तन्मूर्ध्नि धारयेत् ॥ तस्यान्नादिसमृद्धिः स्यात्तद्वशे सर्वयोषितः ॥ २१० ॥ रत्नाभौजैस्त्रिभुवैर्दुर्नृहंशं
समाहितः ॥ श्रिया तस्यैदमैश्वर्यं तृणलेशायते ध्रुवम् ॥ २११ ॥ त्रिमूर्तैः सितैः पुष्पैरष्टोत्तरसहस्रकम् ॥ यो हुतेन्रत्यहं आत्मानुरोधा नृपते भवेत्
॥ ११२ ॥ एवमादिप्रयोगांश्च साधयेन्मनुनामुना ॥ मन्त्रशजमथो वक्ष्ये दर्शणं सर्वसिद्धिदम् ॥ २१३ ॥ स्मृतिः सद्धान्विता साक्षिलोहितो
जनवच्छभा ॥ पवनोऽग्निप्रियांतोऽयं दर्शणो मन्त्र ईरितः ॥ २१४ ॥ नागदोऽस्य मुनिश्छंदो विराट् कृष्णोऽस्य देवता ॥ क्रमो बीजं वह्निजाया शक्तिः
प्रोक्ता मनीषिभिः ॥ २१५ ॥ आवक्रं च विचक्रं च सुचक्रं तदनन्तरम् ॥ त्रैलोक्यरक्षणं चक्रमसुरांतकचक्रकम् ॥ २१६ ॥ सूतेऽष्टद्वयतैश्च चक्रैः
पंचांगकं मनोः ॥ ततस्तापुष्टं मन्त्रं व्याप्य करयोद्विशः ॥ २१७ ॥ सैन्दूरदंतान्मन्त्राण्यन्प्राणवांतरितान्प्रयसेत् ॥ दक्षायुजुच वामांगुष्ठान्तंगुलि
पर्वसु ॥ २१८ ॥ सृष्टिन्यासोऽयमुदितः स्थितिन्यासोऽधुनोच्यते ॥ न्यसेद्वामकनिष्ठादिकनिष्ठांतं स्थितौ मुधीः ॥ २१९ ॥ वामांगुष्ठान्यसेदंशं
गुष्ठान्तं संहतौ तथा ॥ संहतिर्दोषं चातहाणि परिकीर्तिता ॥ २२० ॥ विद्याप्रदश्च सृष्ट्यंतो वर्णिनां शुद्धचेतसाम् ॥ स्थित्यंतः स्याद्दृहस्थाना
मेव काम्यादिरूपतः ॥ २२१ ॥ संहारांतो मुनीन्द्राणां विरक्तानां च सर्वशः ॥ पुनः स्थितिक्रमेणाण्णान्मनेर्गुलिषु न्यसेत् ॥ २२२ ॥

पुनश्चैवं पूर्वोक्तैः पंचांगं करयोन्यसेत् ॥ ततो मूलेन पुटितान्मातृकार्णान्सर्विंदु कान् ॥ २२३ ॥ विन्यसेन्मातृकान्यासस्थानेषु प्रणतः सुधीः ॥
 ततस्तापुटं मूलं व्यापकत्वेन विन्यसेत् ॥ २२४ ॥ संहारसृष्टिभेदेन दशतत्त्वानि विन्यसेत् ॥ नमोतमूलमंत्राणंपदायग्यानि चात्मने ॥ २२५ ॥
 मर्त्यतानि च तत्त्वानि पृथिव्याद्यानि च क्रमात्। पृथ्वी जलं तथा वह्निवायुराकाशमेव च ॥ २२६ ॥ अहंकारो महत्तत्त्वं प्रकृतिं पुरुषं परम् ॥ प्रवि-
 न्यसेन्मस्तके च मैत्रयोः श्रोत्रयोर्नसोः ॥ २२७ ॥ वदने हृदये नाभौ लिङ्गे जान्वेऽथ पादयोः ॥ प्रणवांतरितान्वर्णान्हृदंतन्विन्यसेन्मनोः ॥ २२८ ॥
 सृष्टिर्न्यासोऽयमाख्यातः स्थितिर्न्यासं शृणु द्विज ॥ हृदि नाभौ ध्वजे जान्वोः पादयोर्मस्तके पुनः ॥ २२९ ॥ नैत्रयोः कर्णयोर्वाणि वदने विन्द-
 त्क्रमात् ॥ पदोर्जान्वोल्लिङ्गदेशे नाभौ हृदि मुखे नसोः ॥ २३० ॥ कर्णयोर्नैत्रयोर्मूर्ध्नि संहाराख्योऽयमीरितः ॥ सृष्ट्यंतो वर्णिनां न्यासः स्थित्यंतो गृह-
 धिनाम् ॥ २३१ ॥ यतैवैराग्ययुक्तस्य संहारांतः प्रकीर्तितः ॥ चतुर्धा वर्णिनां चैव गृहस्थानां च पंचधा ॥ २३२ ॥ गतीनां च त्रिधा न्यासः प्रोक्तोऽयं
 क्रमतः शुभः ॥ केचिद्विरेके गृहगे संहारांतं विदुर्बुधाः ॥ २३३ ॥ विभूतिपंजरं न्यासं कुर्यादिष्टाप्तये ततः ॥ मनोर्दशावृत्तिभयं कृष्णसांनिध्यकारकम् ॥
 ॥ २३४ ॥ आधारे च ध्वजे नाभौ हृदि कंठे मुखे शये ॥ ऊर्वोऽथ कंधगयां च नाभौ कुक्षौ तथा हृदि ॥ २३५ ॥ रतनयोः पादयोः श्रोणयोर्मस्तके वदने
 तथा ॥ नैत्रयोः कर्णयोर्नासापुटयोश्च कपोलयोः ॥ २३६ ॥ एवं दक्षिणदोर्मूलसंध्येष्वंगुलीषु च ॥ ततः शिरसि तत्पूर्वाद्याशसु स्वकलासु च ॥ २३७ ॥
 दोष्णोः सक्थ्नोः शिरोऽध्यास्यकंठहृजठेषु च ॥ मूलाधारे लिङ्गदेशे जातुनोः पादयोस्तथा ॥ २३८ ॥ श्रोत्राङ्गसंक्षोजपाथलिङ्गेषु विन्यसेत् ॥
 ऊर्वोर्जान्वोर्जघनयोश्च पादयोर्विन्यसेत्क्रमात् ॥ २३९ ॥ विभूतिपंजराख्योऽयं न्यासः सर्वार्थसिद्धिदः ॥ अनेन न्यासवर्गेण साक्षात्कृत्यते ॥
 वेत् ॥ २४० ॥ मूर्तिपंजरनामानं न्यासं पूर्वोदितं न्यसेत् ॥ ततो दशांगपंचांगौ न्यासवर्गौ न्यसेत्क्रमात् ॥ २४१ ॥ हृदि मूर्ध्नि शिरसां च
 सर्वांगे दिक्षु पार्श्वयोः ॥ कट्यां पृष्ठे तथा मूर्ध्नि विन्यसेद्वैष्णवोत्तमः ॥ २४२ ॥ पंचांगानि न्यसेद्वयश्चक्रैः प्राग्वत्समाहितः ॥ अन्योऽप्यष्टादश ॥
 णोक्तः कर्तव्यो न्याससंचयः ॥ २४३ ॥ ततः किरिटमंत्रेण व्यापकं रचयेत्सुधीः ॥ वेणुबिलवादिसुद्रांश्च दर्शयेत्साधकोत्तमः ॥ २४४ ॥
 सुदर्शनस्य मंत्रेण कुर्याद्विगंधनं ततः ॥ अंगगुष्टाश्च ऋजवः करशाखा भवन्ति चेत् ॥ २४५ ॥ हन्सुद्रेयं समाख्याता शिरोमुद्रा तथा भवेत् ॥
 अधोगुष्टा तु या मुष्टिः शिखासुद्रेयमीरिता ॥ प्रसारितकांगुल्योर्वमसुद्रेयमीरिता ॥ २४६ ॥ नाराचमुष्ट्या धृतबाहुयुग्मकांगुल्यंतर्जन्युदितो ध्वनि-
 स्तु ॥ विष्वग्विमुक्ता कथितास्त्रमुद्रा यत्राक्षिणी तर्जनीमध्यमे च ॥ २४७ ॥ ओष्ठे वामकरांगुष्ठो लग्नस्तस्य कनिष्ठिका ॥ दक्षिणंगुष्ठोऽस्य लग्न-

तत्कनिष्ठा प्रसारिता ॥ २४८ ॥ तर्जनी मध्यमानामा किंचित्सकुञ्च्य चालिता ॥ वेणुमुद्रेयमुदिता सुगता प्रेयसी हरेः ॥ नोच्यते तत्र
सिद्धत्वाभ्यालश्रीवत्ससकौस्तुभाः ॥ २४९ ॥ वामांगुष्ठं समुद्रं तमपरकरांगुष्ठकेनाथ बद्धा सर्पीडयाग्रं च दक्षांगुलिभिरपि च तां वामहस्तांगु
लीभिः ॥ गाढं बद्धा स्व कीये हृदयसरसिजे स्थापयेत्कामबीजं प्रोच्चायैषा तु गोप्या सकलसुखकरी विलसुद्धा मुनीन्द्रैः ॥ २५० ॥ क्रायेन मनसा वाचा
यत्पार्यं समुपाजितम् ॥ मुद्राया ज्ञान मात्रेण सर्वं नाशसुपैष्यति ॥ २५१ ॥ ध्यानं जपविकालार्थं कार्या पूर्वोदिता मनोः ॥ सर्वेष्वेकः क्रमः प्रोक्तो
दर्शनाष्टादशार्णयोः ॥ २५२ ॥ एवं सिद्धे मनो मंत्री प्रयोगान्कर्तुमर्हति ॥ उदङ्वाहुर्देदधृतगोवर्धनचलम् ॥ २५३ ॥ अन्यहस्तांगुलीव्यक्तस्वरवं
शार्पिताननम् ॥ ध्यायन्कृष्णं जपेन्मंत्रं ब्रजेच्छत्रं विना सुधीः ॥ २५४ ॥ वर्षवाताशनिभ्योऽपि भयं तस्य न जायते ॥ मोघमेधौघवातहृगतन्द्रं तं स्मर
न्हुनेत् ॥ २५५ ॥ लोणैर्युतसंख्यैः स्यादनावृष्टिर्न संशयः ॥ क्रीडन्तमर्कजातिरे मज्जनान्पापनादिभिः ॥ २५६ ॥ तच्छीकजलसारैः सिच्यमानं
प्रियाजनैः ॥ ध्यात्वाद्भुतं पयः सिक्तहुनेद्वा नीरतर्पणैः ॥ २५७ ॥ वृष्टिर्भवत्यकालेऽपि महती नात्र संशयः ॥ सदाहमोहैरतस्य विस्फोटकज्वरादिभिः
॥ २५८ ॥ अमुमेव स्मरन्मूर्ध्नि जपेच्छातिर्भवेत्क्षणात् ॥ अथवा गरुडारूढं प्रद्युम्नबलसंयुतम् ॥ २५९ ॥ निजउदरनिष्पिष्टज्वराभिष्टुतमच्युतम् ॥
ध्यात्वा मूर्ध्नि जपेन्मंत्रं ज्वरसुक्तो भवेज्ज्वरी ॥ २६० ॥ ध्यात्वैवमग्रावभ्यर्च्य यथोक्तैश्चतुरंगुलैः ॥ जुहुयादमृताखण्डयुतं त्र्यशशतंय ॥ २६१ ॥
शिलीमुखविनिर्भिन्नभीष्मनापहरं हरिम् ॥ ध्यात्वा जपेत्सृष्टात्रातं पाणिभ्यां ज्वरशतंये ॥ २६२ ॥ सादीपनाय ददतं पुत्रं ध्यात्वायुतं हुनेत् ॥
यथोक्तैरमृतासदैरपमृत्युनिवृत्तये ॥ २६३ ॥ सपार्थं मृतपुत्रायार्पयंतं च द्विजन्मने ॥ सुतं ध्यात्वा जपेह्रस्व पुत्रपौत्रादिवृद्धये ॥ २६४ ॥ पुनर्जीव
फलैर्दुत्वायुतं मधुरसंख्यैः ॥ तत्काष्ठैरेधिते वह्नीं सुतान्दीर्घायुषो लभेत् ॥ २६५ ॥ क्षीरदुक्काथसंपूर्णमभ्यर्च्य कलश निशि ॥ प्रातर्जपेन्वायुतं
नारिभिर्षिष्वेद्विद्वदिनम् ॥ २६६ ॥ एवं कृते तु वंध्यापि लभेत् सुतम् ॥ २६८ ॥ जित्वा कृत्यां काशिराजप्रेषितां च निजारिणः ॥ तेलस्य तस्य नगरं दहतं
मांसं पुत्रार्थिनी पिबेत् ॥ सर्वलक्षणसंपन्नं वंध्यापि लभेत् सुतम् ॥ २६९ ॥ हुनेत्सप्तदिनं मंत्री मुत्सेहोक्तैश्च सपैषैः ॥ कृत्याकर्तामेवासमै कुपिता नाशयेद्ध्रुवम् ॥ २७० ॥ बदरीदुमसकीर्णं स्थितं
भावनन्दहरिम् ॥ २६९ ॥ हुनेत्सप्तदिनं मंत्री मुत्सेहोक्तैश्च सपैषैः ॥ कृत्याकर्तामेवासमै कुपिता नाशयेद्ध्रुवम् ॥ २७१ ॥ ध्यात्वैव जुहुयाह्रस्व तिलैस्त्रिमधुरांख्यैः ॥ महापाण्डुतोऽयं प्रतो भवति
दिव्याश्रमे शुभे ॥ स्पृशतं करपद्माभ्यां घंटाकर्णकलेवरम् ॥ २७१ ॥ ध्यात्वैव जुहुयाह्रस्व तिलैस्त्रिमधुरांख्यैः ॥ महापाण्डुतोऽयं प्रतो भवति
तत्क्षणात् ॥ २७२ ॥ द्यूतासक्तौ शक्तिमबलौ द्वेषयंतं हरिं स्मरन् ॥ जुहुयादिष्टयोद्विष्टयै गुलिका गोमयाद्रवाः ॥ २७३ ॥ नित्यं सहस्रं सप्ताहान्मिथो

विद्वेषेयदरीन् ॥ वर्षतं गरुडाह्वं ज्वलदग्निमुखैः शरैः ॥ २७४ ॥ धावंतं रिपुसंघातमनुधावतमच्युतम् ॥ ध्यात्वा सहस्रहस्तं तु जने
 नमंत्रमनन्यधीः ॥ २७५ ॥ उच्चाटनं भवत्येव शत्रूणां सप्तभिर्दिनैः ॥ ध्यायन्नुत्क्षिप्तवत्सं तु कपित्थफलहारिणम् ॥ २७६ ॥ ग्रजपेदुतं तु
 द्ययति तत्क्षणात् ॥ आत्मानं कंसमथनं ध्यायन्मंचाब्रिपतिम् ॥ २७७ ॥ कंसात्मानं व्यकर्षन्तं गतासुं तं जपेन्मनुम् ॥ रिपुहन्मक्षुक्षोत् ॥ २७८ ॥
 द्विद्युतं निशि ॥ २७८ ॥ जुहुयादेवमुग्रोऽपि सपत्नो निधनं व्रजेत् ॥ अथवा निवैतलैर्कैर्दुर्नेदोभिरक्षजैः ॥ २७९ ॥ अयुतं नियतो राक्षसादे
 दचिवादरीन् ॥ निशादिष्टदलज्योषकापांसास्थिकरैर्निशि ॥ २८० ॥ हुनेदंरुदतैल्लोकैः श्मशाने रिपुशंतेय ॥ न शस्तं मारणं कर्म कुर्व्यास्मिदुतं
 हुनेत् ॥ २८१ ॥ पायसेर्वा हुनेत्तावच्छांतये शांतमानसः ॥ पारिजातहरं कृष्णं ध्यायन् लक्षं जपेन्मनुम् ॥ २८२ ॥ सर्वत्रैव जयस्तस्य न ददाणि
 पमाजयः ॥ व्याख्यामुद्राकरं कृष्णं रथस्थं भावयन्नपेत् ॥ २८३ ॥ पार्थे दिशंतं गीतार्थं धर्मवृद्धयै सुमानवः ॥ पालाशपुष्पमध्वैर्लक्षं विद्यात्तय
 हुनेत् ॥ २८४ ॥ राष्ट्रपूर्यामवस्तूनां शरीरस्यापि रक्षणे ॥ विश्वरूपधरं प्रोद्यद्भद्रादुकोटिसमप्रभम् ॥ २८५ ॥ अग्नीषोमात्मकं कृष्णं द्रुतचरि
 भम् ॥ अर्काग्निद्योतितस्याग्निपंकजं दिव्यभूषणम् ॥ २८६ ॥ नानागुधधरं प्राप्तं विश्वाकाशावकाशकम् ॥ ध्यात्वा लक्षं जपेन्मन्त्रं रक्षणाय सखा
 हितः ॥ २८७ ॥ रक्तैर्वन्यप्रसूनैर्यो दिनादौ पूजयेद्वारिम् ॥ दिनमध्योक्तविधिना जपेदघोत्तरं शतम् ॥ २८८ ॥ सहस्रमंडलान्मन्त्री वश्येन्नुत्तरा
 न्द्रिजात् ॥ जातिपुष्पैः क्षत्रियांश्च गोपवेषधरं स्मरन् ॥ २८९ ॥ ध्यायन् क्रीडागतं कृष्णं रक्तैश्चारिपुष्पकैः ॥ वश्येद्वैश्यजातीयान् शूद्राब्रौलो
 त्तलैः स्मरन् ॥ २९० ॥ गीतवृत्त्यरतं श्वेतपुष्पैः साज्यैश्च तंदुलैः ॥ हुत्वा न्वहं सप्तदिनं भस्म भाले च मूर्द्धनि ॥ २९१ ॥ धारयन्वश्येत्कान्तां
 सापि तद्वरपतिं ध्रुवम् ॥ तांबूलं कुसुमं वासोऽजनं चंदनमेव च ॥ २९२ ॥ सहस्रं मनुना जप्तं दद्याद्यस्मै नराय च ॥ सोऽचिरादेव वंश
 सपुत्रपशुबांधवः ॥ २९३ ॥ वृन्दारण्यस्थितं ध्यायन्बल्वीसयुतं हरिम् ॥ अपामार्गसमिद्धिस्तु हुत्वा तु वश्येज्जगत् ॥ २९४ ॥ संप्राप्य राहुरो
 दीक्षां कृष्णं यो विधिनामुना ॥ अर्चयेद्वैष्णवश्रेष्ठः सोऽष्टसिद्धीश्वरो भवेत् ॥ २९५ ॥ तस्य दर्शनमात्रेण वादिनो निष्प्रभाः स्मृताः ॥ वसेत्स
 स्वती वक्त्रे गृहे चापि सभासदः ॥ २९६ ॥ भुक्त्वा नानाविधान्भोगान्ते विष्णुपदं व्रजेत् ॥ २९७ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे तृतीयपादे
 कृष्णमन्त्रनिरूपणं नामाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥ श्रीसनत्कुमार उवाच ॥ अथ कृष्णस्य मंत्राणां वक्ष्ये भेदान् मुनीश्वर ॥ यन्मन्त्रा
 राध्य मनुजाः साधयंतीष्टमात्मनः ॥ १ ॥ शक्तिश्रीमारपूर्वश्च श्रीशक्तिस्मरपूर्वकः ॥ मारशक्तिरमापूर्वो दशाणां मनवस्त्रयः ॥ २ ॥ भुजिः रथाव्हा

रदच्छन्दो गायत्री देवता पुनः ॥ कृष्णो गोविन्दनामात्र सर्वकामप्रदो नृणाम् ॥ ३ ॥ चक्रैः पूर्ववद्गानि त्रयाणामपि करयेत् ॥ ततः किरिटमनुना
व्यापकं हि समाचरेत् ॥ ४ ॥ सुदर्शनस्य मनुना कुर्याद्विगंधनं तथा ॥ विशत्यणोक्तवन्दुर्याद्वधो ध्यानार्चनादिकम् ॥ ५ ॥ द्वितीये तु दशाणोक्ते
ध्यानपूजादिकं चरेत् ॥ तृतीये तु द्वारं ध्यायेत्समाहितमनाः सुधीः ॥ ६ ॥ शंसचक्रधनुर्बाणपाशकुशध्वजराजम् ॥ दोर्भ्यां धृतं धामंतं च वेणुं
कृष्णदिवाकरम् ॥ ७ ॥ एवं ध्यात्वा जपेन्मंत्रान्पञ्चलक्षं पृथक् सुधीः ॥ जुहुयात्तदशंशेन पायसेन समर्पिषा ॥ ८ ॥ एवं सिद्धे मनो
मन्त्री कुर्यात्क्रास्यानि पूर्ववत् ॥ श्रीशक्तिकामः कृष्णाय गोविंदायामिन्दुरी ॥ ९ ॥ रव्यणो ब्रह्मगायत्रीकृष्णा ऋष्यादयोऽस्य तु ॥ बीजं
रसाब्धियुग्मणैः षडंगानि प्रकरयेत् ॥ १० ॥ विशत्यणोदितजपध्यानहोमार्चनादिकम् ॥ किं बहुक्तेन मंत्रोऽयं सर्वाभिहितफलप्रदः ॥ ११ ॥
श्रीशक्तिस्मरपूवोगजन्मा शक्तिरमातिकः ॥ दशाक्षः स एवादौ प्रोक्तः शक्तिरमायुतः ॥ १२ ॥ मन्त्रो षोडशराव्यणो चक्रैरागानि करयेत् ॥
वरदाभयहस्ताभ्यां श्लिष्यंतं स्वांगके प्रिये ॥ १३ ॥ पद्मोत्पलकरे ताभ्यां श्लिष्टं चक्रद्वयज्वलम् ॥ ध्यात्वेवं प्रजपेच्छ्लक्षकं तद्दशंशतः
॥ १४ ॥ आज्यैर्हुत्वा ततः सिद्धौ भवेतां मन्त्रनायकौ ॥ सर्वकामप्रदौ सर्वसंपत्सौ भाग्यदौ नृणाम् ॥ १५ ॥ अष्टादशार्णः कामांतो मनुः सुत
धनप्रदः ॥ नारदोऽस्य मुनिश्छंदो गायत्री देवता मनोः ॥ १६ ॥ कृष्णः कामो बीजमुक्तं शक्तिर्विहिप्रिया मता ॥ षड्वीर्याद्वेन बीजेन षडंगानि
समाचरेत् ॥ १७ ॥ पाणौ पायसपङ्क च दक्षे हैयगवीनकम् ॥ वामे दधदिव्यदिगंबरो गोपीसुतोऽवतु ॥ १८ ॥ ध्यात्वेवं प्रजपेन्मंत्रं द्वात्रिंशद्वक्ष
मानतः ॥ दशांशं जुहुयादग्नौ सिताब्जेन पयोंऽधसा ॥ १९ ॥ पूर्वोक्तवैष्णवे पीठे यजेदष्टादशार्णवत् ॥ पद्मस्थं कृष्णभक्ष्यं तर्पयेत्तन्मुखां
बुजे ॥ २० ॥ क्षीरेण कदलीपक्वैर्दद्याद्द्वैतं यजेन च ॥ पुत्रार्थं तर्पयेद्वं वत्सराष्ट्रभते सुतम् ॥ २१ ॥ यद्यदिच्छति तत्सर्वं तर्पणादेव सिद्ध्यति ॥
वाक्कामो ऽभ्युतं कृष्णपदं माया ततः फलम् ॥ २२ ॥ गोविंदाय रसा पश्चादशार्णं च समुद्धरेत् ॥ मनुस्वयुतौ सर्गयुतौ भृशतद्द्वयौ ॥ २३ ॥ द्वाविंश
त्यक्षरो मन्त्रो वागीशत्वप्रदादकः ॥ ऋषिः स्यान्नारदश्छन्दो गायत्री देवता पुनः ॥ २४ ॥ विद्याप्रदश्च गोपालः कामो बीजं प्रकीर्ति
तम् ॥ शक्तिस्तु वाग्भवं विद्याप्राप्तये विनियोजना ॥ २५ ॥ वामोर्द्धहस्ते दधते विद्यापुस्तकमुत्तमम् ॥ अक्षमालां च दक्षोर्द्धस्फाटिकीं मातृका
मयीम् ॥ २६ ॥ शब्दब्रह्ममयं वेणुमधः पाणिद्वये पुनः ॥ गायत्रीगतिवत्सनं श्यामलं कोमलच्छविम् ॥ २७ ॥ बहोव्रतसं सर्वज्ञं सेवितं
मुनिपुंगवैः ॥ ध्यात्वेवं प्रमदावेशविलासं भुवनेश्वरम् ॥ २८ ॥ वेदलक्षं जपेन्मंत्रं किंशुकैस्तद्दशंशतः ॥ हुत्वा तु पूजयेन्मन्त्री विशत्यणं

विधान्तः ॥२९॥ एवं यो भजते मन्त्रं भवेद्गार्गीश्वरस्तु सः ॥ अहद्यान्यपि शान्नाणि तस्य गंगातरंगवत् ॥३०॥ तारः कृष्णयुगं पश्चान्महाकृष्ण
इतीरयेत् ॥ सर्वज्ञ त्वंप्रशब्दोत्ते सीदमेऽग्निश्च मारम ॥३१॥ णति विद्येश विद्यामाशु प्रयच्छ ततश्च मे ॥ त्रयस्त्रिंशदक्षरोऽयं महाविद्याप्रदो
मनुः ॥३२॥ नारदोऽस्य मुनिश्छन्दोऽनुष्टुप् कृष्णोऽस्य देवता ॥ पादैः सर्वेण पंचांगं कृत्वा ध्यायेत्ततो हरिम् ॥३३॥ दिव्योद्याने विवस्त्वभिति
मर्मणिमये मण्डपे योगपीठे मध्ये यः सर्ववेदांतमयसुरगोः संनिविष्टो मुकुन्दः ॥ वेदैः कल्पद्रुहपैः शिखरिशतसमालंबिकोऽश्वत्थुर्गिन्यथैस्मन्दै
पुराणैः स्मृतिभिरभिवृत्तस्तादृशैश्चाभ्यरादैः ॥३४॥ दद्याद्भिन्नकराग्रैरपि दग्गुरलीपुष्पबाणेषु चापानक्षस्पर्शपूर्णकुम्भौ स्मरललितवपुर्दिव्यभूषण
रागः ॥ व्याख्यां वामे वितन्वन् स्फुटरुचिरपदो वेणुना विश्वमात्रे शब्दब्रह्मोद्भवेन त्रियमरुणरुचिर्बलवीवल्लभो नः ॥३५॥ एवं ध्यात्वा जपेष्टं
दशशं पायसैर्दुन्नेत् ॥ अष्टादशार्णवत्कुर्याद्यजनं चास्य मन्त्रवित् ॥३६॥ तारो नमो भगवते नन्दपुत्राय संवदेत् ॥ आनन्दवपुषे दद्याद्दशार्ण
तदनंतरम् ॥३७॥ अष्टाविंशतिवर्णोऽयं मन्त्रः सर्वेषुदायकः ॥ नंदपुत्रपदं डेतं श्यामलंगपदं तथा ॥३८॥ तथा बालवपुःकृष्णं गोविंदं
च तथा पुनः ॥ दशार्णोऽतो भवेन्मन्त्रो द्वात्रिंशदक्षरान्वितः ॥३९॥ अनयोर्नारदऋषिश्छंदस्तूष्णिगनुष्टुभौ ॥ देवता नन्दपुत्रस्तु विनियोगोऽ
खिलास्ये ॥४०॥ चक्रैः पंचांगमर्चास्यादंगदिकपालहेतिभिः ॥ दक्षिणे स्तनचषकं वामे सौवर्णनेत्रकम् ॥४१॥ करे दधानं देवीभ्यां
छिष्टं संचितयेद्भिमुम् ॥ लक्षं जपो दशशिन जुहुयात्पायसेन तु ॥४२॥ एताभ्यां सिद्धमंत्राभ्यां मंत्री कुर्याद्यथेप्सितम् ॥ प्रणवः दधत्वा
माया नमो भगवते ततः ॥४३॥ नंदपुत्राय तत्पश्चाद्बालान्ते वपुषे पदम् ॥ जनविशतिवर्णोऽयं सुनिब्रह्मा समीरितः ॥४४॥
छंदोऽनुष्टुप् देवता च कृष्णो बालवपुः स्वयम् ॥ मन्त्रोऽयं सर्वसंपत्तिसिद्धये सेव्यते बुधैः ॥४५॥ तारो हृद्गवान्दंतो रुक्मिणीवल्लभाय ॥
वह्निजायावधिः प्रोक्तो मन्त्रः षोडशवर्णवान् ॥४६॥ नारदोऽस्य मुनिश्छन्दोऽनुष्टुप् च देवता मनोः ॥ रुक्मिणीवल्लभश्चंद्रह्रस्वेदंगाक्षिवर्णकैः ॥ पद्म्यो
गानि प्रकुर्वीत ततो ध्यायेत्सुरेश्वरम् ॥४७॥ तापिच्छच्छविर्कंगां प्रियतमां स्वर्णप्रभामंबुजप्रोवादाभुजां स्ववायुभुजयास्त्रिष्यन्स्वचित्ता ॥४८॥
शिलब्धंती स्वयमन्यहस्तविलसौवर्णवेत्राश्विरं पायात्रः सुविशुद्धपीतवसनो नानाविभूषो हरिः ॥४८॥ ध्यात्वैव प्रजपेष्टक्ष रक्तैः पद्मैर्दशाशतः ॥
॥४९॥ त्रिमध्वैर्कैर्दुर्नेत्यीठे पूर्वोक्ते पूजयेद्भरिम् ॥ अग्रेनारदमुख्यैश्च लोकेशैश्च तदागुधैः ॥५०॥ एवं सिद्धो मनुर्देव्यात्सर्वान्कामांश्च मर्दिष्य
लीलादंडपदाब्जोऽपि जनसंसक्तदोः पदम् ॥५१॥ दंडति वा धरावह्निर्धीशाब्जोऽय लोहिनः ॥ मेघश्यामपदं पश्चाद्भगवन् हलिलंरहद् ॥ ८ ॥

ष्णो इत्युक्त्वा ठद्वयं स्यादेकोनत्रिंशदर्णवान्। नारदोऽस्य मुनिश्छन्दोऽनुष्टुप् च देवता मनोः॥५॥ लीलादंडहरिः प्रोक्तो मन्वव्ययुगवह्निभिः। विदोः पंचा-
 गकं भार्गवमंत्रवर्णोऽन्यैतैः क्रमात् ॥ ५४ ॥ संमोहयंश्च निजवामकरस्थलीलादंडेन गोपयुवतीः परमुंदरीश्च ॥ दिश्यत्रिजप्रियसर्वासंगदक्षहस्तो देव-
 श्रियं निहतकंस उरुक्रमो नः ॥ ५५ ॥ लक्षं जपो दशांशेन जुहुयात्तिलगद्गुलैः ॥ त्रिमध्वत्तैस्ततोऽभ्यर्च्य दंष्ट्रया लहेतिभिः ॥ ५६ ॥ लीलादंड-
 हारं यो वै भजते नित्यमादरात् ॥ स सर्वैः पूज्यते लोकैस्तस्य गेहे स्थिरा रमा ॥ ५७ ॥ सद्याहृदा स्मृतिस्तोत्रं केशवाढ्याधरायुगम् ॥ भयाग्निर-
 ह्छभामंत्रः सप्तार्णः सर्वसिद्धिदः ॥ ५८ ॥ ऋषिः स्यान्नारदश्छन्दो लक्ष्मिणगोवल्हमस्य तु ॥ देवतापूर्ववच्चक्रैः पञ्चांगानि तु करण्येत् ॥ ५९ ॥
 ध्वेयो हरिः सकपिलागणमध्यसंस्थस्ता आह्वयन्ददक्षिणदोऽर्थेषुणुम् ॥ पार्श्वं सयष्टिमपत्र पयोदनीलः पीताम्बराद्विपुषिच्छ्रुतावतंसः
 ॥ ६० ॥ सतलक्षं जपेन्मंत्रं दशांशं जुहुयात्ततः ॥ गोदुग्धैः पूजयेत्पीठे स्यादंगैः प्रथमावृत्तिः ॥ ६१ ॥ सुवर्णपिंगलां गौरपिंगलां रक्तपिंगलाम् ॥
 गुडापिंगां बहुवर्णां चोत्तमां कपिलां तथा ॥ ६२ ॥ चतुष्कपिङ्गलां पीतिपिङ्गलां चोत्तमां शुभाम् ॥ गोगणाष्टकमभ्यर्च्य लोकेशानायुर्धेतुतः
 ॥ ६३ ॥ संपूज्यैवं मनौ सिद्धे कुर्यात्काम्यानि मंत्रवित् ॥ अष्टोत्तसहस्रं यः पयोभिर्दिनशो हुनेत् ॥ ६४ ॥ पक्षात्सयोगणो मुक्तो दशांशे
 चाप्ययं विधिः। तारो हृद्गवान् डेंटः श्रीगोविंदस्तथा भवेत् ॥ ६५ ॥ द्वादशांशो मनुः प्रोक्तो नारदोऽस्य मुनिर्मतः। छंदः प्रोक्तं च गायत्री श्रीगो-
 विन्दोऽस्य देवता ॥ चन्द्राक्षिपुगभूतारणैः सर्वैः पंचांगकरणम् ॥ ६६ ॥ ध्यायेत्कल्पद्रुमलाश्रितमणिविलसद्व्यसिंहासनस्थं मेघध्यामं पिशंगांशुकम्
 तिसुभां शंखवेत्रे करध्याम ॥ ६७ ॥ विभ्राणं गोसहस्रवृत्तममरपतिं प्रौढहस्तैककुम्भप्रश्नोत्तसौधधाराक्षपितमभिर्नवाभोजपत्राभनेत्रम् ॥ ६८ ॥
 रविलक्षं जपेन्मंत्रं दुर्गैर्हुत्वा दशांशतः ॥ यजेच्च पूर्ववद्वाद्यस्थितं वा प्रतिमादिषु ॥ ६९ ॥ पूर्वोक्ते वैष्णवे पीठे स्मृतिं सकल्प्य मूलतः ॥ तत्रा-
 वाह्य यजेत्कृष्णं गुरुपूजनपूर्वकम् ॥ ७० ॥ रुक्मिणीं सत्यभामां च पार्श्वयोर्दिमग्रतः ॥ प्रभुतः सुरभिं चेष्ट्वा केसरेष्वंगपूजनम् ॥ ७१ ॥ कार्त्तिक-
 द्वाद्या महिष्योऽष्टौ वसुपत्रेषु संस्थिताः ॥ पीठकोणेषु बद्धादिकिंकरिणीं च तथा पुनः ॥ ७२ ॥ दामानि प्रष्टुयैवेंणुं पुरः श्रीवत्सकौस्तुभौ ॥
 अग्रतो वनमालादिर्विश्वष्टसु तथा स्थिताः ॥ ७३ ॥ पंचजन्यं गदा चक्रं वसुदेवश्च देवकी ॥ नंदगोपो यशोदा च समो गोपालगो-
 पिकाः ॥ ७४ ॥ इंद्राद्याश्च स्थिता बाह्वो वज्राद्याश्च ततः परम् ॥ कुसुदः कुसुदाक्षश्च घुंडरीकोऽथ वामनः ॥ ७५ ॥ शंकुकर्णः
 सर्वनेत्रः सुमुखः सुप्रतिष्ठितः ॥ विष्वक्सेनश्च संपूज्यः स्वात्मा चार्च्यस्ततः परम् ॥ ७६ ॥ एककालं त्रिकालं वा यो गोविंदं यजेन्नरः ॥

स चिगर्थुर्निरांतको धनधान्यपतिर्भवेत् ॥ ७७ ॥ स्मृतिः सद्यान्विता चक्री दक्षकृण्युतोधरा ॥ नाथाय हृदयांतोऽयं वसुपर्णो महाप्रभुः ॥ ७८ ॥ मुनिर्ब्रह्मास्य गायत्री छंदः कृष्णोऽस्य देवता ॥ वर्णद्वैतश्च सर्वेण पंचांगान्यस्य कल्पयेत् ॥ ७९ ॥ पंचवर्षमतीलोलमंगणे धावमानमतिचंचलेश्वरम् ॥ किंकिणीवल्यहारतुण्डौ रंजितं नमत गोपबालकम् ॥ ८० ॥ एवं ध्यात्वा जपेदष्टलक्षं मंत्री दशांशतः ॥ ब्रह्मवृक्षस्य भिद्रिश्च जुहुयात्पायसेन वा ॥ ८१ ॥ प्रागुक्तं वैष्णवे पीठे स्मृतिं संकल्प्य मूलतः ॥ तत्रावाह्याचैयत्कृष्ण मंत्री वै स्थिरमानसः ॥ ८२ ॥ केसरेषु चतुर्दिक्षु विदिक्ष्वगनि पूजयेत् ॥ वासुदेवं बलं दिक्षु प्रद्युम्नमनिरुद्धकम् ॥ ८३ ॥ विदिक्षु रुक्मिणीसत्यभामौ वै लक्ष्मणक्षेत्रे ॥ लोकेशान्सायुधान्बाह्वो एवं सिद्धो भवेन्मनुः ॥ ८४ ॥ तारः श्रीभुवनाकामो ङेतं श्रीकृष्णमीरयेत् ॥ श्रीगोविंदं ततः प्रोच्य गोपीजनपदं ततः ॥ ८५ ॥ बह्वभाय ततः पद्मात्रयं तत्वाक्षरो मनुः ॥ मुन्यादिकं च पूर्वोक्तं सिद्धगोपालकं स्मरेत् ॥ ८६ ॥ माधवीमंडपासीनौ गरुडेनाभिपालितौ ॥ दिव्यक्रीडासु निरातौ रामकृष्णौ स्मरन् जपेत् ॥ ८७ ॥ पूजनं पूर्ववच्चास्य कर्तव्यं वैष्णवोत्तमैः ॥ चक्री मुनिस्वरोपेतः सर्गी चैकाक्षरो मनुः ॥ ८८ ॥ कृष्णेति द्वयक्षरः प्रोक्तः कामादिः स्याच्चिर्वर्णकः ॥ सैव ङेतो युगर्णः स्यात्कृष्णाय नम इत्यपि ॥ ८९ ॥ पंचाक्षरश्च कृष्णाय कामरुद्धस्तथा परः ॥ गोपालयाग्निरजायांतो रसवर्णः प्रकीर्तितः ॥ ९० ॥ कामः कृष्णपदं ङेतं वह्निजायंतकः परः ॥ कृष्णगोविंदकौ ङेतौ सप्तार्णः सर्वसिद्धिदः ॥ ९१ ॥ श्रीशक्तिकामाः कृष्णाय कामः सप्ताक्षरः परः ॥ कृष्णगोविंदकौ ङेतौ हृदंतोऽन्यो नवाक्षरः ॥ ९२ ॥ ङेतौ च कृष्णगोविंदौ तथा कामः एष्टः परः ॥ कामः शाङ्गी धरासंस्थो मन्विद्वाढ्यश्च मन्मथः ॥ ९३ ॥ श्यामलांगाय हृदयं दर्शणः सर्वसिद्धिदः ॥ बालति वपुषे कृष्णयाग्निरजायांतिमोऽपरः ॥ ९४ ॥ द्विर्गते बालवपुषे कामः कृष्णाय संवदेत् ॥ ततो ध्यायन्स्वहृदये गोपीजनमनोहरम् ॥ ९५ ॥ श्रीवृन्दाविपिनप्रतोलिषु नमत्संपुच्छवह्नीतिति ध्वंतर्जालविघट्टनैः सुरभिणा वांतेन संसेविते ॥ कालिंदीपुलने विहारिणमथो राधैकजीवातुकं वंदे नन्दकिशोरभिभुवदनं स्निग्धांबुदांडबरम् ॥ ९६ ॥ पूर्वोक्तवर्त्मना पूजा ज्ञेया ह्येषां मुनीश्वर ॥ देवकीसुतवर्णति गोविंदपदमुच्चरेत् ॥ ९७ ॥ वासुदेवपदं प्रोच्य संबुद्धयेतं जगत्पतिम् ॥ देहि मे तनयं पश्चात्कृष्ण त्वामहमीरयेत् ॥ ९८ ॥ शरणं गत इत्येतो मन्त्रो द्वात्रिंशदक्षरः ॥ नारदोऽस्य मुनिश्छंदो गायत्री चाप्यनुष्टुभम् ॥ देवः सुतप्रदः कृष्णः पादैः सर्वेण चांगकम् ॥ ९९ ॥ विजयेन युतो स्थस्थितः प्रसमानीय समुद्रमध्यतः ॥ प्रदत्तनयान् द्विजन्मने स्मरणीयो वसुदेवनन्दनः ॥ १०० ॥ लक्षं जपोऽयुतं होमास्तिलैर्मधुरसंस्तुतैः ॥ अर्चा पूर्वोदिते पीठे अंगलोकेधरायुधैः ॥ १०१ ॥ एवं सिद्धिं मनौ मंत्री वंध्यायामपि पुत्रवान् ॥ तारो मया ततः सांत

सेंदुष्वान्तश्च सर्ववावा ॥ १०२ ॥ सोऽहं वृद्धिप्रियातोऽयं मंत्रो वस्वक्षः परः । पंचब्रह्मात्मकस्यास्य मंत्रस्य मुनि सत्तमः ॥ १०३ ॥ ऋषिर्ब्रह्मा च परमा गायत्री
 छंद ईरतम् ॥ परं ब्रह्म देवता परिकीर्तितम् ॥ १०४ ॥ प्रणवो बीजमाख्यातं स्वाहा शक्तिरुदाहता ॥ स्वाहेति हृदयं प्रोक्तं सोऽहं वेति शिरो कृतम् ॥
 १०५ ॥ हंसश्चेति शिखा प्रोक्ता हृल्लेखा कवचं स्मृतम् ॥ प्रणवो नेत्रमाख्यातमन्त्रं हरिहरेति च ॥ १०६ ॥ स ब्रह्मा स शिवो विप्र स हरिः सैव देवाद् ॥ सरादे
 ह्यः सर्वाख्यः सोऽक्षः परमः स्वराट् ॥ १०७ ॥ एवं ध्यात्वा जपेदष्टलक्षहोमो दशांशतः ॥ पूजाप्रणवपीठस्य सांगवर्णकैर्मता ॥ १०८ ॥ एवं सिद्धे रत्नौ
 ज्ञानं साधकैर्द्रव्यं नारद ॥ जायते तत्त्वमस्यादिवाक्योक्तं निर्विकल्पकम् ॥ १०९ ॥ कामो ढेतो हृषीकेशो हृदयांतो गजक्षयः ॥ ह्यर्षिर्ब्रह्मास्य
 गायत्री छंदो गायत्रीरतिम् ॥ ११० ॥ देवता तु हृषीकेशो विनियोगोऽखिलास्ये ॥ कामो बीजं तथायेति शक्तिस्य ह्युदाहता ॥ १११ ॥ भूतिर्नैव
 षडंगानि कृत्वा ध्यानं समाचरेत् ॥ पुरुषोत्तममंत्रोक्तं सर्वं वास्य प्रकीर्तितम् ॥ ११२ ॥ लक्षं जपोऽयुतं होमो द्रुतैरेव प्रकीर्तितः ॥ नृणां सर्वे
 क्रामान्यै प्रोक्तं संमोहिनीसुमैः ॥ ११३ ॥ श्रीबीजं च चतुर्थतः श्रीधरो ढेतकस्तथा ॥ त्रैलोक्यमोहनः शब्दो नमोऽजो मधुरीरिति ॥ ११४ ॥
 ऋषिर्ब्रह्मा च गायत्री छन्दः श्रीधरदेवता ॥ श्रीबीजं शक्तिरप्येति बीजनैव षडंगकम् ॥ ११५ ॥ पुरुषोत्तमवद्व्यानपूजादिकमिहोदितः ॥ लक्षं
 जपस्तथा होम आज्येनैव दशांशतः ॥ ११६ ॥ सुगंधध्वेतपुष्पैस्तु पूजां होमादिकं चरेत् ॥ एवं कृते तु विप्रेन्द्र साक्षात्स्यच्छीघरः स्वयम् ॥ ११७ ॥
 अच्युतानन्तगोविंदपदं ढेतं नमोर्तिमम् ॥ मंत्रोऽस्य शौनकऋषिर्विराट् छंदः प्रकीर्तितम् ॥ ११८ ॥ एषां पराशरव्यासनारदा ऋषयः स्मृताः ॥ विराट्
 छन्दः समाख्यातं परब्रह्मात्मको हरिः ॥ ११९ ॥ देवताबीजशक्ती तु पूर्वोक्ते साधकैर्मते ॥ शंखचक्रधरं देवं चतुर्बाहुं किरीटिनम् ॥ १२० ॥
 सर्वस्यायुधैर्मुक्तं गरुडोपरि संस्थितम् ॥ सनकादिमुनीन्द्रैस्तु सर्वदेवैरुपासितम् ॥ १२१ ॥ श्रीधर्मसहितं देवमुदयादित्यसन्निभम् ॥ प्राप्तस्तु
 तत्सहस्रांशुमंडलोपमकुंडलम् ॥ १२२ ॥ सर्वलोकस्य रक्षाधमनन्तं नित्यमेव हि ॥ अभयं वरदं देवं प्रयच्छेत् मुदावितम् ॥ १२३ ॥ एवं ध्यात्वा
 चैरेपीठे वैष्णवे सुसमाहितः ॥ आद्यावरणसंगैः स्याच्चक्रशंखगदासिभिः ॥ १२४ ॥ मुशलाब्धघनुः पाशकुशैः प्रोक्तं द्वितीयकम् ॥ सनकादिकशा
 क्तैरव्यासनारदशौनकेः ॥ १२५ ॥ तृतीयं लोकपालैस्तु चतुर्थं परिकीर्तितम् ॥ लक्षं जपो दशांशेन द्रुतेन हवनं स्मृतम् ॥ १२६ ॥ एवं सिद्धे रत्नौ
 मंत्री प्रयोगानभ्यासचरेत् ॥ श्रीशुक्लमूले देवेश ध्यायन्वैरेगिण स्मरन् ॥ १२७ ॥ स्पृष्ट्वा जप्त्वायुतं साध्यं स्पृत्वा वा मनसा द्विज ॥ रेगिणां रेग
 निर्मुक्तिं कुर्यान्मन्त्री तु मंडलात् ॥ १२८ ॥ क्रय्यार्थी बुहुयाच्छौजेर्विहृत्श्चापि धनात्तये ॥ वस्त्रार्थी गन्धकुमुभैरोगाय तिलैर्हृनेत् ॥ १२९ ॥

रविवारे जले स्थित्वा नाभिमात्रे जपेत्तु यः ॥ अष्टोत्तसहस्रं वे स ज्वरं नाशयेद् ध्रुवम् ॥ १३० ॥ विवाहार्थं जपेन्मार्गं शशिमण्डलमध्यगम् ॥
 ध्यात्वा कृष्णलभेत्कन्यां वांछितां चापि नारद ॥ १३१ ॥ वसुदेवपदं प्रोच्य निगडच्छेदशब्दतः ॥ वसुदेवाय वसन्त्रे स्वाहातो मरुरीरितः ॥ १३२ ॥
 नारदोऽस्य ऋषिश्छन्दो गायत्री कृष्णदेवता ॥ वर्म बीजं शिरः शक्तिरन्यत्सर्वं दर्शयित्वा ॥ १३३ ॥ बालः पवन्दीर्घदुशक्तो द्वितीयशुजलम् ॥ अनि
 व्यर्थाय हृदयं मरुत्पाक्षोऽवतु ॥ १३४ ॥ ब्रह्मानुष्टुपमुनिश्छन्दो देवः सत्यवतीसुतः ॥ आद्यं बीजं नमः शक्तिदीर्घाब्जो नादिनांगकम् ॥ १३५ ॥
 व्याख्यासुद्रिकया लसत्करतलं सद्योगपीठस्थितं वामे जातुतले दधानमरं हस्तं सुविद्यानिधिम् ॥ विप्रभातवृत्तं प्रसन्नमनसं पाथोरुहाङ्गुलिं
 पाराशर्य्यमतीव पुण्यचरितं व्यासं स्मरेत्सिद्धये ॥ १३६ ॥ जपेदष्टसहस्राणि पायसैर्होममाचरेत् ॥ पूर्वोक्तपीठे व्यासस्य पूर्वमंगानि पूजयेत् ॥ १३७ ॥
 प्राच्यादिषु यजेत्यैलं वैशंपायनजैमिनी ॥ सुमंतुं कोणभागेषु श्रीशुक्रं रोमहर्षणम् ॥ १३८ ॥ उग्रश्रवसमन्यार्थं शुक्रसैन्धवादिकापुधान् ॥ एवं सिद्ध
 मनुमंत्री कवित्वं शोभनाः प्रजाः ॥ १३९ ॥ व्याख्यानशक्तिं कीर्तिं च लभते संपदां चयम् ॥ वृसिंहो मायवो दृष्टो लोहितो निगमादिमः ॥ १४० ॥
 कुशानुजाया पञ्चाणो मनुर्विषहरः परः ॥ अनंतपंक्तिपक्षीन्द्रा मुनिश्छन्दःसुरा मताः ॥ १४१ ॥ नारदहृत्प्रिये बीजशक्ती मन्त्रस्य कीर्तिं ॥ त्वल
 ज्जल महामंत्री स्वाहा हृदयमीरितम् ॥ १४२ ॥ गरुडेति पदस्यति वृडाननशुचिप्रिया ॥ शिरोमन्त्रो गरुडतः शिखे स्वाहा शिखा मनुः ॥ १४३ ॥
 गरुडेति पदं प्रोच्य प्रमंजयगुगं वदेत् ॥ प्रमेदयगुगं पश्चाद्विनासय विमर्दय ॥ १४४ ॥ ग्रन्थेकं द्विस्ततः स्वाहा कवचरय मनुर्मतः ॥ सप्तहृदयार्तिं तु
 सर्वविषहरेति च ॥ १४५ ॥ भीषयद्वितयं प्रोच्य सर्वं दहदेहेति च ॥ अस्मीकुरु ततः स्वाहा नेत्रमन्त्रोऽयमीरितः ॥ १४६ ॥ अश्रुतिहतवर्णति बलाय प्रहते
 ति च ॥ शासनंति तथा ङु फट् स्वाहास्त्रमरुरीरितः ॥ १४७ ॥ आणदे कटौ हृदि मुखे मूर्ध्नि वर्णोन्यत्रिभ्यसेत् ॥ १४८ ॥ तत्सर्वज्जिभं फणीं द्विनिकरैः क्लृप्तं शृणुं
 प्रभुं स्मर्तुं शमयन्तस्तुभ्रमविले नृणां विषं तत्क्षणात् ॥ चञ्चलचलदुजगमभयं पाण्योर्वरं विप्रतं पक्षोच्चरितसागगीतममलं श्रीपक्षिराजं
 भजे ॥ १४९ ॥ पञ्चलक्षं जपेन्मन्त्रं दशांशं जुहुयात्तैलैः ॥ पूजयेन्मातृकापीठे गरुडं चेदविग्रहम् ॥ १५० ॥ चतुर्थ्यन्तः पक्षिराजः स्वाहा पीठ
 मनुः स्मृतः ॥ दृष्ट्वांगं कर्णिकामध्ये नागान्यत्रेषु पूजयेत् ॥ १५१ ॥ तद्बहिलोकपालांश्च वज्राद्यैर्विलसत्करान् ॥ एवं सिद्धमनुमंत्री
 नाशयेद्गरलद्वयम् ॥ देहेति लभते चापि श्रीविष्णोः परमं पदम् ॥ १५२ ॥ इति श्रीबृहन्नरादीयपुर्णणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने तृतीयापदे कृष्णादि
 मन्त्रभेदनिरूपणं नामैकाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥ सन्तुष्टुमार उवाच ॥ किं त्वं नारद जानासि पूर्वजन्मनि यत्स्वया ॥ प्राप्तं भगवतः साक्षा

च्छूलिनी युगलात्मकम् ॥ १ ॥ कृष्णमंत्ररहस्यं च स्मर विस्मृतिमागतम् ॥ मृत उवाच ॥ इत्युक्तो नारदो विप्राः कुमारोण तु धीमता ॥
॥ २ ॥ ध्याने विवेदंशु चिरं चरितं पूर्वजन्मनः ॥ ततश्चिरं ध्यानपरो नारदो भगवन्प्रियः ॥ ३ ॥ ज्ञात्वा सर्वं सुवृत्तान्तं सुप्रसन्नाननोऽब्रवीत् ॥
भगवन्सर्ववृत्तान्तं पूर्वकल्पसमुद्रकः ॥ ४ ॥ मम स्मृतिमनुश्रुतो विना युगलंभनम् ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य नारदस्य महात्मनः ॥ ५ ॥
सनत्कुमारो भगवान् व्याजहार यथातथम् ॥ सनत्कुमार उवाच ॥ शृणु विप्र प्रवक्ष्यामि यस्मिञ्जन्मनि शूलिनः ॥ ६ ॥ प्राप्तं कृष्णरहस्यं वै
सावधानो भवधुना ॥ अस्मात्सारस्वतात्कल्पात्पूर्वस्मिन्पंचविंशके ॥ ७ ॥ कल्पे त्वं काश्यपो जातो नारदो नाम नामतः ॥ तत्रैकदा त्वं
कैलासं प्राप्तः कृष्णस्य योगिनः ॥ ८ ॥ संप्रष्टुं परमं तत्त्वं शिवं कैलासवासिनम् ॥ त्वया पृष्टो महादेवो रहस्यं स्वप्रकाशितम् ॥ ९ ॥ कथया
मास तत्वेन नित्यलीलातुंगं हरेः ॥ ततस्तदन्ते तु पुनस्त्वया विज्ञापितो हरः ॥ १० ॥ नित्यां लीलां हरेर्द्रष्टुं ततः ग्राह सदाशिवः ॥ योगीजन
पदस्यति वल्लभेति पदं ततः ॥ ११ ॥ चरणाच्छरणं पश्चात्प्रपद्ये इति वै मनुः ॥ मंत्रस्यास्य ऋषिः प्रोक्तो सुरभिश्छंद एव च ॥ १२ ॥ गायत्री
देवता चास्य बल्लवीवल्लभो विभुः ॥ प्रफोऽस्मीति तद्रक्तौ विनियोग उदाहृतः ॥ १३ ॥ नास्य सिद्धादिकं विप्र शोधनं न्यासकरूपदम् ॥
केवलं चिंतनं सद्यो नित्यलीलाप्रकाशकम् ॥ १४ ॥ आभ्यंतरस्य धर्मस्य साधनं वचि संप्रतम् ॥ १५ ॥ संगृह्य मन्त्रं गुरुभक्तियुक्तो दिर्चिन्त्य
सर्वं मनसा तदीहितम् ॥ कृपां तदीयां निजधर्मसंस्थो विभावयन्नात्मनि तोषेद्विरुम् ॥ १६ ॥ सतां शिष्यैर्न वै धर्मान्प्रपन्नानां भयापहान् ॥
ऐहिकामुष्मिकीचिन्ताविधुरान् सिद्धिदायकान् ॥ १७ ॥ स्वष्टदेवधिया नित्यं तोषयेद्भ्रष्टांस्तथा ॥ भर्त्सनादिकमेतेषां न कदाचिद्विचिंतयेत् ॥ १८ ॥
पूर्वकर्मवशाद्भ्रष्टमौहिकं भोग्यमेव च ॥ आयुष्यकं तथा कृष्णः स्वयमेव कारिष्यति ॥ १९ ॥ श्रीकृष्णं नित्यलीलास्य चित्तस्थस्त्वधियानिशम् ॥
श्रीमदर्चावारेण कृष्णं परिचरेत्सदा ॥ २० ॥ अनन्यचित्तनीयोऽसौ प्रपन्नैः शरणाधिभिः ॥ स्थयं च देहगहादादुदामीनया बुधैः ॥ २१ ॥
पुरोवक्षां साधूनां निर्दां भेदं हरे हरौ ॥ वेदनिर्दां हरेर्नामबलात्पापसमीहनम् ॥ २२ ॥ अर्थवादं हरेर्नास्ति पापं नमसंप्रहं ॥ अलसे नास्तिके
चैव हरीनामोपदेशनम् ॥ २३ ॥ नामविस्मरणं चापि नान्यनादमेव च ॥ रंत्यजेद् दूतो वत्स दोषानेतान्मुदाराणान् ॥ २४ ॥ प्रपन्नोऽस्मीति
सततं चिंतयेद्भूतं हरिम् ॥ स एव पालनं नित्यं कारिष्यति ममेति च ॥ २५ ॥ तवास्मि राधिकानाथ कर्मणा मनसा गिरा ॥ कृष्णकानेति
चैवास्मि युवामेव गर्तिमम् ॥ २६ ॥ दासाः सखायः पितरः प्रेयस्यश्च हरेर्गिह ॥ सर्वे नित्या मुनिश्चेष्ट चिंतनीया महात्मभिः ॥ २७ ॥ गमनागमने नित्य

करोति वनगोष्ठ्योः ॥ गोचारणं वयस्यैश्च विनासुरविधातनम् ॥ २८ ॥ सखायो द्वादशाख्याता हरः श्रीदामपूर्वकाः ॥ राधिकायाः सुशी
 लाद्याः सख्यो द्वात्रिंशदीरिताः ॥ २९ ॥ आत्मानं चितयेद्वत्स तासां मध्ये मनोरमा ॥ रूपयौवनसंपन्नां किशोरीं च खलंकृताम् ॥ ३० ॥
 नानाशिल्पकलाभिज्ञांकृष्णभोगालुरूपिणीम् ॥ तत्सर्वेनसुखाह्लादभावेनातिमुनिवृताम् ॥ ३१ ॥ ब्राह्मं सुहृत्सारभ्य यावदर्थनिशा भवेत् ॥ ताव
 त्परिचरेत्तौ तु यथाकालनुसेवया ॥ ३२ ॥ सहस्रं च तयोब्राह्मां पठेन्नित्यं समाहितः ॥ एतसाधनमुद्दिष्टं प्रपन्नानां मुनीश्वर ॥ ३३ ॥ नाल्येयं
 कस्यचित्तुभ्यं मया तत्त्वं प्रकाशितम् ॥ सनत्कुमार उवाच ॥ ततस्त्वं नारद पुनः पृष्टवान्वै सदशिवम् ॥ ३४ ॥ नाम्नां सहस्रं तच्चापि प्राक्तनां
 स्तच्छृणुष्व मे ॥ ध्यात्वा वृंदावने रम्ये यमुनातीरसंगतम् ॥ ३५ ॥ कल्पवृक्षं समाश्रित्य तिष्ठतं राधिकाशुतम् ॥ पठेन्नामसहस्रं तु युगलख्यं
 महामुने ॥ ३६ ॥ देवकीनंदनः शौरिवसुदेवो बलरुजः ॥ गदाग्रजः कंसमोहः कंससेकमोहनः ॥ ३७ ॥ भिन्नार्गलो भिन्नलोहः पितृबाह्वः पितृस्तुतः ॥
 मातृस्तुतः शिवध्वयो यमुनाजलभेदनः ॥ ३८ ॥ व्रजवासी व्रजानंदी नंदबालो दयानिधिः ॥ लीलाबालः पद्मनेत्रो गोकुलोत्सव ईश्वरः ॥ ३९ ॥ गोपि
 कानंदनः कृष्णो गोपानंदः सतां गतिः ॥ बकप्राणहरो विष्णुर्बकमुक्तिप्रदो हरिः ॥ ४० ॥ बलदोलाशयशयः श्यामलः सर्वसुंदरः ॥ पद्मनाभो
 हृषीकेशः क्रीडामनुजबालकः ॥ ४१ ॥ लीलाविध्वस्तशकटो वेदमंत्राभिषेचितः ॥ यशोदानंदनः कांतो मुनिकोटिनिषेवितः ॥ ४२ ॥ नित्यं
 मधुवनावासी वैकुण्ठः संभवः ऋतुः ॥ रमापतिर्यदुपतिर्मुगरिर्मधुसूदनः ॥ ४३ ॥ माधवो मानहारी च श्रीपतिर्भूषरः प्रभुः ॥ बृहद्वनमहा
 लीलो नंदसुसुर्महासनः ॥ ४४ ॥ तृणवर्तप्राणहारी यशोदाविस्मयप्रदः ॥ त्रैलोक्यवक्रः पद्माक्षः पद्महस्तः प्रियकरः ॥ ४५ ॥ ब्रह्मण्यो
 धर्मगोप्ता च भूपतिः श्रीधरः स्वराट् ॥ अजाध्यक्षः शिवाध्यक्षो धर्माध्यक्षो महेश्वरः ॥ ४६ ॥ वेदार्तवेद्यो ब्रह्मस्थः प्रजापतिरमोघहृक् ॥
 गोपीकरावलंबी च गोपबालकमुप्रियः ॥ ४७ ॥ बालानुयायी बलवान् श्रीदामप्रिय आत्मवान् ॥ गोपीहंगणरतिर्भद्रः सुखोक्तमंगलः ॥ ४८ ॥
 नवनीतहरो बालो नवनीतप्रियाशनः ॥ बालवृन्दी मर्कटुदी चक्रिताक्षः पलायितः ॥ ४९ ॥ यशोदातर्जितः कंणी मायारुदितशोभनः ॥ दामोदरोऽप्रमे
 यात्मा दयालुर्मत्तवत्सलः ॥ ५० ॥ सुबद्धोलूखले नम्रशिरा गोपीकदर्थितः ॥ वृक्षभंगी शोकभंगी धनदात्मजमोक्षणः ॥ ५१ ॥ देवर्षिवचनश्लाघी भक्त
 वात्सल्यसागरः ॥ व्रजकोलाहलकरो व्रजानंदविवर्द्धनः ॥ ५२ ॥ गोपात्मा प्रेरकः साक्षी वृंदावननिवासकृत् ॥ वत्सपालो वत्सपतिर्गोपदारकम
 डनः ॥ ५३ ॥ बालक्रीडो बालरतिर्बालकः कनकांगदी ॥ पीताम्बरो हेममाली मणिमुक्ताविभूषणः ॥ ५४ ॥ किंकिणीकटकी सूत्री नृपुरी मुदि

कान्तिवदः ॥ वत्सामुरपतिव्यंसी वकामुरविनाशनः ॥ ५५ ॥ अधामुरविनाशी च विनिद्राकृतबालकः ॥ आद्य आत्मप्रदः संगी यमुनातीरभोजनः ॥ ५६ ॥ गोपालमंडलीमध्यः सर्वगोपालभूषणः ॥ कृतहस्ततल्लासो व्यंजनाश्रितशासिकः ॥ ५७ ॥ कृतबाहुशृंगधृष्टिजालकृतकंठकः ॥ मयूरपिच्छमुकुटो वनमालाविभूषितः ॥ ५८ ॥ गौरिकाचित्रितवपुनवमेषवपुः स्मरः ॥ कोटिकंदर्पावण्यो लसन्मककुंडलः ॥ ५९ ॥ आज्ञा तुवाहुर्भगवाभिद्रासिहलोचनः ॥ कोटिसगरागोभीर्यः कालकालः सदाशिवः ॥ ६० ॥ विरंचिभोहनवपुर्गोपवत्सवपुर्दूरः ॥ ब्रह्मांडकोटिजनको ब्रह्ममोहविनाशकः ॥ ६१ ॥ ब्रह्मा ब्रह्मदितः स्वामी शक्रदपादिनाशनः ॥ गिरिपूजोपदेष्टा च धृतगोवर्द्धनचलः ॥ ६२ ॥ पुरंदरदितः पूज्यः कामधेनुप्रजितः ॥ सर्वतीर्थाभिषिक्तश्च गोविंदो गोपपक्षकः ॥ ६३ ॥ काल्यार्तिकः क्रूरो नागपत्नीदितो विराट् ॥ धेनुकारिः प्रलंबारि वृषामुरविमर्दनः ॥ ६४ ॥ मायासुरात्मजव्यंसी केशिकंठविदारकः ॥ गोपगोप्ता धेनुगोप्ता दावाग्निपरिशोषकः ॥ ६५ ॥ गोपकन्यावल्लहारी गोप कन्यावरप्रदः ॥ यज्ञपत्न्यन्नभोजी च मुनिमानापहारकः ॥ ६६ ॥ जलेशमानमथनो नन्दगोपालजीवनः ॥ गन्धर्वशापमोक्ष च शंसचूडशिरो हरः ॥ ६७ ॥ वंशी वटी वेणुवादी गोपीचिन्तापहारकः ॥ सर्वगोप्ता समाह्वानः सर्वगोपीमनोरथः ॥ ६८ ॥ व्यंगधर्मप्रवक्ता च गोपीमण्डल मोहनः ॥ रासक्रीडारसास्वादी रसिको राधिकाधवः ॥ ६९ ॥ किशोरीप्राणनाथश्च वृषमानसुताप्रियः ॥ सर्वगोपीजननंदी गोपीजनवि मोहनः ॥ ७० ॥ गोपिकागीतचरितो गोपीनर्तनलालसः ॥ गोपीस्कन्धाश्रितकरो गोपिकाचुंबनप्रियः ॥ ७१ ॥ गोपिकामार्जितमुखो गोपीव्यंजनवीजितः ॥ गोपिकाकेशसंस्कारी गोपिकापुष्पसंस्तरः ॥ ७२ ॥ गोपिकाहृदयालंबी गोपीविहृतनृत्यरः ॥ गोपिकामदहारी च गोपिकाप्रमार्जितः ॥ ७३ ॥ गोपिकाकृतसंनीलो गोपिकासंस्मृताप्रियः ॥ गोपिकावन्दितपदो गोपिकावशवर्त्तनः ॥ ७४ ॥ राधा पराजितः श्रीमान्निज्ज्येसुविहारवान् ॥ कुञ्जप्रियः कुञ्जवासी वृन्दवनविकासनः ॥ ७५ ॥ यमुनाजलसिक्तांगो यमुनासौख्यदायकः ॥ शशिसंस्तंभनः दूरः कामी कामविमोहनः ॥ ७६ ॥ कामाद्याः कामनाथश्च काममानसभेदनः ॥ कामदः कामरूपश्च कामिनीकामसंचयः ॥ ७७ ॥ नित्यक्रीडो महालीलः सर्वः सर्वगतस्तथा ॥ परमात्मा पराधीशः सर्वकारणकारणः (म) ॥ ७८ ॥ गृहीतनारदवच्चा ह्यक्षरपरिचितितः ॥ अक्षरवान्दितपदो गोपिकातोषकारकः ॥ ७९ ॥ अक्षरवाक्यसंग्राही मथुरावासकारणः (म) ॥ अकूतापशमनो रजकाधुप्रभाशनः ॥ ८० ॥ मथुरामन्ददायी च कंसवस्त्रविलुण्ठनः ॥ कंसवस्त्रपरीधानो गोपवस्त्रप्रदायकः ॥ ८१ ॥ सुदामग्रहगामी च सुदामपरिपूजितः ॥ तंतुवाय

कंसप्रीतः कुब्जाचंदनलेपनः ॥ ८२ ॥ कुब्जारूपप्रदो विज्ञो मुकुंदो विष्टश्रवाः ॥ सर्वज्ञो मथुरालोकी सर्वलोकाभिर्नन्दनः ॥ ८३ ॥ कृपा
 कटाक्षदर्शी च दैत्यारिदेवपालकः ॥ सर्वदुःखप्रशमनो धनुर्भङ्गी महोत्सवः ॥ ८४ ॥ कुवलयपीडहता दंतस्कन्धबलाग्रणीः ॥ कल्परूपधरो
 धीरो दिव्यवस्त्रातुलेपनः ॥ ८५ ॥ मल्लरूपो महाकालः कामरूपी बलान्वितः ॥ कंसत्रासकरो भीमो मुष्टिकांतश्च कंसहा ॥ ८६ ॥ चाणूरजो
 भयहः शलारिस्तोशलंतकः ॥ वैकुण्ठवासी कंसारिः सर्वदुष्टनिपूढनः ॥ ८७ ॥ देवदुर्दुर्भिनयोर्षी पितृशोकनिवारणः ॥ यादवैन्द्रः सतानथो
 यादवारिप्रमर्दनः ॥ ८८ ॥ शौरिशोकविनाशी च देवकीतापनाशनः ॥ उग्रसेनपरित्राता उग्रसेनाभियुजितः ॥ ८९ ॥ उग्रसेनाभिषेकी च उग्रसेनदया
 परः ॥ सर्वसात्वतसाक्षी च यदूनामभिर्नन्दनः ॥ ९० ॥ सर्वमाधुरसंसेव्यः करुणो भक्तांधवः ॥ सर्वगोपालधनदो गोपीगोपाललालसः ॥ ९१ ॥
 शौरिदत्तोपवीती च उग्रसेनदयाकरः ॥ गुरुभक्तो ब्रह्मचारी निगमाध्ययने रतः ॥ ९२ ॥ संकर्षणसहाय्यायी सुदामसुहृदेव च ॥ विद्यानिधिः
 कलाकोशो मृतपुत्रप्रदस्तथा ॥ ९३ ॥ चक्री पांचजनी चैव सर्वनारकिमोचनः ॥ यमार्चितः परो देवो नामोच्चारवसो (शो)ऽच्युतः ॥ ९४ ॥ कुब्जा
 विलासी सुभगो दीनबधुरनुपमः ॥ अक्रूरगृहगोप्ता च प्रतिज्ञापालकः शुभः ॥ ९५ ॥ जरासंधजयी विद्वान् यवनांतो द्विजाश्रयः ॥ मुकुंदप्रियकरो
 जरासंधपलायितः ॥ ९६ ॥ द्वारकाजनको गूढो ब्रह्मण्यः सत्यसंगरः ॥ लीलाधरः प्रियकरो विश्वकर्मा यशःप्रदः ॥ ९७ ॥ रुक्मिणीप्रियसंदेशो
 रुक्मशोकविवर्द्धनः ॥ चैद्यशोकालयः श्रेष्ठो दुष्टराजन्यनाशनः ॥ ९८ ॥ रुक्मिवैरूप्यकरणो रुक्मिणीवचने रतः ॥ बलभद्रवचोग्राही
 मुक्तरुक्मी जनार्दनः ॥ ९९ ॥ रुक्मिणीप्राणनाथश्च सत्यभामापतिः स्वयम् ॥ भक्तपक्षी भक्तिवश्यो ह्यक्रूरमणिदायकः ॥ १०० ॥
 शतधन्वाप्राणहारी ऋक्षराजसुताप्रियः ॥ सत्राजित्तनयाकांतो मित्रविदापहारकः ॥ १०१ ॥ सत्यापतिलिङ्गमृणाजित्पूज्यो भद्राप्रियकरः ॥ नरका
 सुरघाती च लीलाकन्याहरो जयी ॥ १०२ ॥ मुरारिसंदेशोऽपि धरित्रीदुःखनाशनः ॥ वैनतेयी स्वर्गगामी आदित्यै कुंडलप्रदः ॥ १०३ ॥
 इंद्रार्चितो रमाकांतो वज्रिभार्याप्रपूजितः ॥ पारिजातापहारी च शक्रमानापहारकः ॥ १०४ ॥ प्रहृन्नजनकः सांबांतो बहुसुतो विभुः ॥ गर्गो
 चार्यः सत्यगतिर्धर्माधारो धराधरः ॥ १०५ ॥ द्वाकासंदनः श्लोक्यः सुश्लोको निगमालयः ॥ पौंड्रकप्राणहारी च काशीराजशिरोहरः ॥ १०६ ॥
 अवैष्णवविप्रदाही सुदक्षिणभयावहः ॥ जरासंधविदारी च धर्मनन्दनयज्ञकृत् ॥ १०७ ॥ शिशुपालशिरश्छेदी दंतवक्त्रविनाशनः ॥ विदूथान्तकः
 श्रीशः श्रीदो द्विविदनाशनः ॥ १०८ ॥ रुक्मिणीमानहारी च रुक्मिणीमानवर्द्धनः ॥ देवर्षिशापहर्ता च द्रौपदीवाक्यपालकः ॥ १०९ ॥ दुर्वासो

भयहारी च पांचालीस्मरणगतः ॥ पार्थदूतः पार्थमन्त्री पार्थदुःखौघनाशनः ॥ ११० ॥ पार्थमानापहारी च पार्थजीवनदायकः ॥ पांचाली
वस्त्रदाता च विश्वालयकः ॥ १११ ॥ श्वेताश्वसारथिः सत्यः सत्यसाध्यो भयाग्रहः ॥ सत्यसंधः सत्यरतिः सत्यप्रिय उदारधीः ॥ ११२ ॥
महासेनजयी चैव शिवसैन्यविनाशनः ॥ बाणसुभुजच्छेत्ता बाणबाहुवरप्रदः ॥ ११३ ॥ ताक्ष्यमानापहारी च ताक्ष्यतेजोविवर्द्धनः ॥
रामस्वरूपधारी च सत्यभामामुदावहः ॥ ११४ ॥ रत्नाकरजलक्रीडो ब्रजलीलाप्रदर्शकः ॥ स्वप्रतिज्ञापरिध्वंसी भीष्माज्ञापरिपालकः ॥ ११५ ॥
वीरायुधहरः कालः कालिकेशो महाबलः ॥ वर्वरीषशिरोहारी वर्वरीषशिरःप्रदः ॥ ११६ ॥ धर्मपुत्रजयी दूरदुर्धनमदातकः ॥ भोयिकाप्री
तिनिर्बन्धनित्यक्रीडो ब्रजेक्ष्वरः ॥ ११७ ॥ राधाकुंडरतिधन्यः सदादोलसमाश्रितः ॥ सदाभुवननन्दी सदाभुवनप्रियः ॥ ११८ ॥
अशोकवनसन्नद्धः सदातिलकसंगतः ॥ सदागोवर्द्धनरतिः सदा गोकुलवह्मभः ॥ ११९ ॥ भांडारदत्तसंवासी नित्यं वंशीवटस्थितः ॥ नन्द
ग्रामकृतावासो वृषभानुग्रहप्रियः ॥ १२० ॥ गृहीतकामिनीरूपो नित्यं रासविलासकृत् ॥ वल्लवीजनसंगोष्ठा वल्लवीजनवह्मभः ॥ १२१ ॥ देवशर्म
कृपाकर्तो कल्पपादपस्थितः ॥ शिलातुगन्धनिलयः पादचारी घनच्छविः ॥ १२२ ॥ अतसीकुसुमप्रसव्यः सदा लक्ष्मीकृपाकरः ॥ त्रिपुरारि
प्रियकरो ह्यग्रधन्वापराजितः ॥ १२३ ॥ षड्धुध्वांसकर्ता च निकुंभप्राणहारकः ॥ १२४ ॥ बहुल
श्रीप्रीतिकर्ता द्विजवर्धप्रियकरः ॥ शिवसंकटहारी च वृकासुरविनाशनः ॥ १२५ ॥ भृगुसत्कारकारी च शिवसात्विकताप्रदः ॥ गोकर्णपूजकः संब
कुड्मविव्धसंकारणः ॥ १२६ ॥ वेदस्तुतो वेदेत्ता यदुवंशविवर्द्धनः ॥ यदुवंशविनाशी च उद्धवोद्धारकारकः ॥ १२७ ॥ राधा च राधिका चैव आनंदा
वृषभाजुजावृद्धावनन्ध्वरी पुण्या कृष्णमानसहारीणी ॥ १२८ ॥ अग्रहमा चतुरा कामा कामिनी हरिमोहिनी ॥ ललिता मधुरा माध्वी किशोरी कनकप्रभा
॥ १२९ ॥ जितचन्द्रा जितमृगा जितसिंहा जितद्रिपा ॥ जितरंभा जितपिका गोविंदहृदयोद्भवा ॥ १३० ॥ जितविंबा जितशुक्रा जितपद्मा कुमारिका ॥
श्रीकृष्णाकर्षणा देवी नित्यं युग्मस्वरूपिणी ॥ १३१ ॥ नित्यं विहारिणी कांता रसिका कृष्णवह्मभा ॥ आमोदिनी मोदवती नन्दननभूषिता ॥ १३२ ॥
दिव्यांबरा दिव्यहारा मुक्तामणिविभूषिता ॥ कुञ्जप्रिया कुञ्जवासा कुञ्जनायकनयिका ॥ १३३ ॥ चारुहया चारुका चारुहरीगदा शुभा ॥ श्रीकृष्ण
वेषसुंगीता मुरलीहारिणी शिवा ॥ १३४ ॥ भद्रा भगवती शंता कुमुदा सुन्दरी प्रिया ॥ कृष्णक्रीडा कृष्णरतिः श्रीकृष्णसहचारिणी ॥ १३५ ॥
वंशीवटप्रियस्थाना युग्मायुग्मस्वरूपिणी ॥ भांडारवासिनी शुभ्रा गोपीनाथप्रिया सखी ॥ १३६ ॥ श्रुतिनिःस्वसिता दिव्या गोविंदरस

दायिनी ॥ श्रीकृष्णप्रार्थनीशाना महानन्दप्रदायिनी ॥ १३७ ॥ वैकुण्ठजनसंसेव्या कोटिलक्ष्मीसुखावहा ॥ कोटिकंदर्पलावण्या रतिकोटि
 रतिप्रदा ॥ १३८ ॥ भक्तिश्राद्धा भक्तिरूपा लावण्यसरसी उमा ॥ ब्रह्मरुद्रादिसराध्या नित्यं कौतूहलान्विता ॥ १३९ ॥ नित्यलीला नित्यकामा
 नित्यशृंगारप्रक्षिता ॥ नित्यवृन्दावनरसा नन्दनन्दनसंयुता ॥ १४० ॥ गोपिकामण्डलीयुक्ता नित्यं गोपालसंगता ॥ गोरसक्षेपणी शूरा सानन्दा
 नन्ददायिनी ॥ १४१ ॥ महालीला प्रकृष्टा च नागरी नगचारिणी ॥ नित्यमाघूर्णिता पूर्णा कस्तूरीतिलक्रान्विता ॥ १४२ ॥ पद्मा
 श्यामा मुगक्षी च सिद्धिरूपा रसावहा ॥ कोटिचन्द्रानना गौरी कोटिकोकिलसुस्वरा ॥ १४३ ॥ शीलसौंदर्यनिलया नन्दनन्दनलालिता ॥
 अशोकवनसंवासा मंडीरवनसद्गता ॥ १४४ ॥ कल्पद्रुमवलविष्टा कृष्णा विश्वा हरीप्रिया ॥ अजागम्या भवागम्या गोवर्द्धनकृताल्या ॥ १४५ ॥
 यमुनातीरनिलया शश्वदोविंदजल्पिनी ॥ शश्वन्मानवती स्निग्धा श्रीकृष्णपरिविन्दिता ॥ १४६ ॥ कृष्णस्तुता कृष्णवृता श्रीकृष्णहृदयलया ॥
 देवद्रुमफला सेव्या वृन्दावनरसालया ॥ १४७ ॥ कोटितीर्थमयी सत्या कोटितीर्थफलप्रदा ॥ कोटियोगसुदुप्राप्या कोटियज्ञदुरा
 श्रया ॥ १४८ ॥ मनसा शशिलेखा च श्रीकोटिसुभगाऽनघा ॥ कोटिमुक्तसुखा सौम्या लक्ष्मीकोटिविलासिनी ॥ १४९ ॥ तिलोत्तमा
 त्रिकालस्थ्या त्रिकालाब्जाप्यवीश्वरी ॥ त्रिवेदज्ञा त्रिलोकज्ञा तुरीयांतनिवासिनी ॥ १५० ॥ दुर्गराध्या रमाराध्या विश्वाराध्या चिदात्मिका ॥
 देवाराध्या पराराध्या ब्रह्माराध्या परात्मिका ॥ १५१ ॥ शिवाराध्या प्रेमसाराध्या भक्तराध्या रसात्मिका ॥ कृष्णप्राणार्पिणी भामा शुद्ध
 प्रेमाविलासिनी ॥ १५२ ॥ कृष्णाराध्या भक्तिसाराध्या भक्तवृन्दनिषेविता ॥ विश्वाधारा कृपाधारा जीवधारतिनायिका ॥ १५३ ॥
 शुद्धप्रेममयी लज्जा नित्यसिद्धा शिरोमणिः ॥ दिव्यरूपा दिव्यमेगा दिव्यवेषा मुदान्विता ॥ १५४ ॥ दिव्यांगनानुन्दसारा नित्यवृत्तन
 यौवना ॥ परब्रह्मावृता ध्येया महारूपा महोज्ज्वला ॥ १५५ ॥ कोटिसुर्यप्रभा कोटिचन्द्रविषाधिकच्छविः ॥ कोमलामृतवागाद्या वेदाद्या
 वेददुर्लभा ॥ १५६ ॥ कृष्णासक्ता कृष्णभक्ता चन्द्रावलिनिषेविता ॥ कलाबोडशंसपूर्णा कृष्णदेहाद्विधारिणी ॥ १५७ ॥ कृष्णबुद्धिः कृष्णसार
 कृष्णरूपविहारिणी ॥ कृष्णकान्ता कृष्णधना कृष्णमोहनकारिणी ॥ १५८ ॥ कृष्णहृष्टिः कृष्णगोत्री कृष्णदेवी कुलोद्भवा ॥ सर्वसूतस्थितावात्मा
 सर्वलोकनमस्कृता ॥ १५९ ॥ कृष्णदात्री प्रेमधात्री स्वर्णगात्री मनोरमा ॥ नगधात्री यशोदात्री महादेवी शुभंकरा ॥ १६० ॥ श्रीशेषदेवज
 ननी अवतारगणप्रसूः ॥ उत्पलंकारविंदका प्रसादका द्वितीयका ॥ १६१ ॥ रयांका कुंजरंका च कुंडलंकपदस्थिता ॥ छत्रांका विद्युदंका

च पुण्यमालां कतिपि च ॥ १६२ ॥ दंडांका मुकुटांका च पूर्णचन्द्रा शुक्रांकिता ॥ कृष्णान्नाहारपाका च वृन्दकुंजविहारिणी ॥ १६३ ॥
 कृष्णप्रबोधनकरी कृष्णशेषाश्रमभोजिनी ॥ पद्मकेसरसमध्यस्था संगीतागमवेदिनी ॥ १६४ ॥ कोटिकल्पतंभ्रंगा अप्राप्तप्रलयान्युता ॥ सर्वसत्त्व
 निधिः पद्मशलादिनिधिसेविता ॥ १६५ ॥ अणिमादिगुणैश्चर्या देववृन्दविमोहिनी ॥ सर्वानन्दप्रदा सर्वा सुवर्णलतिककृतिः ॥ १६६ ॥ कृष्णा
 भिसासंस्केषा मालिनी नृत्यपटिता ॥ गोपीसिंधुसकाशाह्वा गोमंडपशोभिनी ॥ १६७ ॥ श्रीकृष्णप्रीतिदा भीता प्रत्यंगुलकांचिता ॥ श्रीकृष्णा
 लिंगनता गोविंदविरहाक्षमा ॥ १६८ ॥ अन्तर्गुणसंपन्ना कृष्णकीर्तनलालसा ॥ बीजत्रयमयी मूर्तिः कृष्णानुग्रहवाह्विता ॥ १६९ ॥ विमलादि
 निर्व्या च ललिताद्यार्चिता सती ॥ पद्मवृन्दस्थिता हृष्टा त्रिपुरापरिसेविता ॥ १७० ॥ वृन्तावत्यर्चिता श्रद्धा दुर्ज्ञेया भक्तवच्छभा ॥ दुर्लभा
 सांद्रसौख्यामा श्रेयोहेतुः सुभोगदा ॥ १७१ ॥ सारंगा शारदा बोधा सद्बुदवनचारिणी ॥ ब्रह्मानन्दा चिदानन्दा ध्यानानन्दार्द्धभात्रिका ॥
 ॥ १७२ ॥ गंधर्वा सुराह्वा च गोविंदप्राणसंगमा ॥ कृष्णांगभूषणा रत्नभूषणा स्वर्णभूषिता ॥ १७३ ॥ श्रीकृष्णहृदयावसमुक्ताकनकनालि (सि) का ॥
 सद्भक्तकणधुता श्रीमन्नीलिंगिस्थिता ॥ १७४ ॥ स्वर्णतूपसंपन्ना स्वर्णकिंकिणिमंडिता ॥ अशेषरासकुतुका रंभोरुस्तनुमध्यमा ॥ १७५ ॥
 पराकृतिः परानन्दा परस्वर्गविहारिणी ॥ प्रमृतकवरी चित्रा महासिंदूरसुन्दरी ॥ १७६ ॥ कैशोरवयसा बाला प्रमदकुलशेखरा ॥ कृष्णाधसुधा
 स्वादा श्यामप्रेमविनोदिनी ॥ १७७ ॥ शिखिपिच्छलसच्चूडा स्वर्णचंपकभूषिता ॥ कुंकुमालक्तकस्तूरीमंडिता चापराजिता ॥ १७८ ॥ हेमह
 रान्वितागुण्या हाराब्जा रसवत्यपि ॥ माधुर्यमधुरा पद्मा पद्महस्ता सुविश्रुता ॥ १७९ ॥ भ्रमंगाभंगकोदंडकटाक्षशरसंचिनी ॥ शेषदेवा
 शिरस्था च नित्यस्थलविहारिणी ॥ १८० ॥ कारुण्यजलमध्यस्था नित्यमत्ताधिरोहिणी ॥ अष्टभाषवती चाष्टनायिका लक्ष्णान्विता ॥ १८१ ॥
 सुनीतिज्ञा श्रुतिज्ञा च सर्वज्ञा दुःखहारिणी ॥ रजोगुणेश्वरी चैव जञ्जद्वनिभनना ॥ १८२ ॥ केतकीकुसुमाभासा सदा सिंधुवनस्थिता ॥ हेमपुण्या
 धिककरा पञ्चशक्तिमयी हिता ॥ १८३ ॥ स्तनकुम्भी नराब्जा च क्षीणापुण्या यशस्विनी ॥ वैराजसूयजननी श्रीशा सुवनमोहिनी ॥ १८४ ॥
 महाशोभा महामाया महाकौर्तिमहास्मृतिः ॥ महामोहा महाविद्या महाकौर्तिमहारतिः ॥ १८५ ॥ महाधैर्या महावीर्या महाशक्तिर्महाह्वतिः ॥
 महागौरी महासंपन्नमहाभोगविलासिनी ॥ १८६ ॥ समया भक्तिदेशोका वास्तव्यसदायिनी ॥ सुहृद्भक्तिप्रदा स्वच्छा माधुर्यसव
 र्षिणी ॥ ८७ ॥ भावभक्तिप्रदा शुद्धप्रेमभक्तविधायिनी ॥ गोपरागाभिरागा च क्रीडारामा परेश्वरी ॥ १८८ ॥ नित्यरामा चान्तरामा

कृष्णरामा रमेश्वरी ॥ एकाकेकजगद्धाता विश्वलीलाप्रकाशिनी ॥ १८९ ॥ सरस्वतीशा दुर्गेशा जगदीशा जगद्विधिः ॥ विष्णुवंशनिवासा
 च विष्णुवंशसमुद्भवा ॥ १९० ॥ विष्णुवंशस्तुता कर्त्री विष्णुवंशावनी सदा ॥ आरामस्था वनस्था च सूर्यपुण्ड्रयवगाहिनी ॥ १९१ ॥
 प्रीतिस्था नित्यं ब्रम्हा गोलोकस्था विभूतिदा ॥ स्वातन्त्र्यतिस्थिता व्यक्ता सर्वलोकनिवासिनी ॥ १९२ ॥ अमृता द्वादृता श्रीमन्नारायणस
 मीडिता ॥ अक्षपि च कूटस्था महापुरुषसंभवा ॥ १९३ ॥ औदार्यभावसाध्या च स्थूलसूक्ष्मातिरूपिणी ॥ शिरीषपुष्पमृदुला गङ्गेरुसुख
 प्रभा ॥ १९४ ॥ नीलोत्पलजिताक्षी च सद्गन्तकवरान्विता ॥ प्रेमपर्यंकनिलया तेजोमंडलमध्यगा ॥ १९५ ॥ कृष्णगंगोपनाडभेदा स्त्रीला
 वरणनायिका ॥ सुधासिंधुसमुच्छासामृतास्यंदविधायिनी ॥ १९६ ॥ कृष्णचिता रासचिता प्रेमचिता हरीप्रिया ॥ अचितनगुणग्रामा कृष्ण
 लीला मलयहा ॥ १९७ ॥ राससिंधुशशांका च रासमंडलमंडिनी ॥ नतव्रता सिंहरीच्छा सुमूर्तिः सुवर्दिता ॥ १९८ ॥ गोपीचूडायणिर्हारी
 गणेब्बा विरजाधिका ॥ गोपप्रेक्षा गोपकन्या गोपनारी सुगोपिका ॥ १९९ ॥ गोपधामा सुदामांभा गोपाली गोपमोहिनी ॥ गोपभूषा दृक्क
 ष्ण श्रीवृन्दावनचंद्रिका ॥ २०० ॥ वीणादिघोषनिरता रासोत्सवविकसिनी ॥ कृष्णचेष्टा पारङ्गता कोटिकंदर्पमोहिनी ॥ २०१ ॥ श्रीकृष्ण
 गुणनगाब्बा देवसुंदरिणी ॥ कृष्णचंद्रमनोज्ञा च कृष्णदेवसहोदरी ॥ २०२ ॥ कृष्णाभिलाषिणी कृष्णप्रेमानुग्रहवाञ्छिता ॥ गोप
 मधुरालया ह्रुवोमाया सुभद्रिका ॥ २०३ ॥ प्रकृतिः परमानंदा नीपद्रुमतलस्थिता ॥ कृपाकटाक्ष विबोद्धी संभा चारुनि
 बिनी ॥ २०४ ॥ स्मरकेलिनियाना च गंडताटंकमंडिता ॥ हेमाद्रिकातिरुचिरा प्रेमाद्या मदमथरा ॥ २०५ ॥ कृष्णचिता
 रतिचिन्ता च कृष्णदा ॥ रासचिता भावचिता शुद्धचिता महारसा ॥ २०६ ॥ कृष्णादृष्टिद्युगा दृष्टिपद्मविनिर्दिनी ॥ तन्व
 जननी मुख्या वैकुण्ठगतिदायिनी ॥ २०७ ॥ रासभावा प्रियाश्लिष्टा प्रेक्षा प्रथमनायिका ॥ शुद्धा सुधादेहिनी च श्रीरा ॥ २०८ ॥
 मञ्जरी ॥ २०८ ॥ सुप्रभावा शुभाचारा स्वर्णदी नर्मदांबिका ॥ गोमती चंद्रभागेब्बा सरयूस्ताम्रपर्णिसूः ॥ २०९ ॥ निष्कलंकचरित्रा च विभूता
 निरंजना ॥ इतन्नामसहस्रं तु युगमरूपस्य नारद ॥ २१० ॥ पठनीयं प्रयत्नेन वृन्दावनरसावहे ॥ महापापप्रशमनं वंध्यात्वविनिवर्तकम् ॥ २११ ॥ तारि
 शमनं रोगनाशनं कामदं महत् ॥ पापापहं वैरिहरं राधामाधवभक्तिदम् ॥ २१२ ॥ नमस्तस्मै भगवते कृष्णायानुक्रमेणसे ॥ राधासंगुचसिंदो
 नमो नित्यविहारिणे ॥ २१३ ॥ राधादेवी जगत्कर्त्री जगत्यालनतत्परा ॥ जगद्धयविधात्री च सर्वेशी सर्वसूतिका ॥ २१४ ॥ तस्या रासरसदं

वै मया प्रोक्तं मुनीश्वर॥ भुक्तिभुक्तिप्रदं दिव्यं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि॥ २१५॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्यानं तृतीयपादे राधाकृष्ण सहस्रनामकथनं नाम द्वाशीतितमोऽध्यायः॥ ८२॥ श्रीरौनक उवाच॥ साष्टु सूत महाभाग जगदुद्धारकारकम्॥ महातंत्रविधानं नः कुमारोक्तं त्वयोदितम्॥ १॥ अलभ्यमेतत्तत्रैषु पुराणेष्वपि मानद॥ यदिहोदितमस्मभ्यं त्वयातिकरुणात्मना॥ २॥ नारदो भगवान्मृत लोकोद्धारणतत्परः॥ भूयः पप्रच्छ किं साधो कुमारं विदुषां वरम्॥ ३॥ सूत उवाच॥ श्रुत्वा स नारदो विप्राः युग्मनामसहस्रकम्॥ सनत्कुमारमग्राह्यं प्रणम्य ज्ञानिनां वरम्॥ ४॥ नारद उवाच॥ ब्रह्मस्त्वया समारूढता विधयस्तंत्रचोदिताः॥ तत्रापि कृष्णमंत्राणां वैभवं ह्युदितं महत्॥ ५॥ या तत्र राधिका देवी सर्वाद्या समुदाहता॥ तस्या अंशावताराणां चरितं मंत्रपूर्वकम्॥ ६॥ तंत्रोक्तं वद सर्वज्ञ त्वामहं शरणं गतः॥ शक्तेस्तंत्राण्यनेकानि शिवोक्तानि मुनीश्वर॥ ७॥ यानि तत्सामुद्धृत्य साकल्येनाभिधेहि नः॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य नारदस्य महान्मनः॥ ८॥ सनत्कुमारः प्रोवाच स्मृत्वा राधापदांबुजम्॥ सनत्कुमार उवाच॥ शृणु नारद वक्ष्यामि राधांशानां समुद्रवम्॥ ९॥ शक्तानां परमाश्चर्यं मंत्रसाधनपूर्वकम्॥ या तु राधा मया प्रोक्ता कृष्णाद्भागसमुद्रवा॥ १०॥ गोलोकवासिनी सा तु नित्या कृष्णसहायिनी॥ तेजोमंडलमध्यस्था दृश्यादृश्यस्वरूपिणी॥ ११॥ कदाचित्तु तथा साद्धं स्थितस्य मुनिसत्तम॥ कृष्णस्य वामभागानु जातो नारायणः स्वयम्॥ १२॥ राधिकायाश्च वामांगान्महालक्ष्मीर्विभूव ह॥ ततः कृष्णो महालक्ष्मीं दत्त्वा नारायणाय च॥ १३॥ वैकुण्ठे स्थापयामास शश्वत्पालनकर्मणि॥ अथ गोलोकनाथस्य लोभ्नां विवर्तो मुने॥ १४॥ जाताश्चान्संख्यगोपालास्तेजसा वयसा समाः॥ प्राणतुल्यप्रियाः सर्वे बभूवुः पार्षदा विभोः॥ १५॥ राधांगलोकपेभ्यो बभूवुर्गोपकन्यकाः॥ राधातुल्याः सर्वतश्च राधादास्यः प्रियवदाः॥ १६॥ एतस्मिन्नंतरे विप्र सहसा कृष्णदेहतः॥ आविर्बभूव सा दुर्गा विष्णुमाया सनातनी॥ १७॥ देवीनां बीजरूपां च मूलप्रकृतिरिथी॥ परिपूर्णतमा तेजःस्वरूपा त्रिगुणात्मिका॥ १८॥ सहस्रभुजसंयुक्ता नानाशस्त्रा त्रिलोचना॥ या तु संसारवृक्षस्य बीजरूपा सनातनी॥ १९॥ रत्नसिंहासनं तस्यै प्रददौ राधिकेश्वरः॥ एतस्मिन्नंतरे तत्र सन्निकस्तु चतुर्भुजः॥ २०॥ ज्ञानिनां प्रवरः श्रीमान् पुमानोकारमुच्चरन्॥ कर्मण्डलुधरो जातस्तपस्वी नाभितो हरेः॥ २१॥ स तु संस्तूय सर्वेशं सावित्र्या भार्यया सह॥ निषसादासने रम्ये विभोस्तस्याज्ञया मुने॥ २२॥ अथ कृष्णो महाभाग द्विधारूपो बभूव ह॥ वामाद्वैरुगो महादेवो दक्षाद्वै गोपिकापतिः॥ २३॥ पंचवक्त्राद्विनेत्रोऽसौ वामाद्वैरुगो मुनीश्वरः॥ स्तुत्वा कृष्णं समाज्ञतो निषसाद हरेः पुरः॥ २४॥ अथ कृष्णश्चतुर्वक्त्रं ग्राह सुष्टिं कुरु प्रभो॥ मत्पल्लोके स्थितो नित्यं गच्छ मां॥

स्मर सर्वदा ॥ २५ ॥ एवमुक्तस्तु हरिणा प्रणम्य जगदीश्वरम् ॥ जगाम भार्यया साकं स तु सृष्टिं करोति वै ॥ २६ ॥ पितास्माकं मुनिश्रेष्ठ मानसीं कल्प
 देहिकीम् ॥ ततः पश्चात्पंचवक्त्रं कृष्णः प्राह महामते ॥ २७ ॥ दुर्गा गृहाण विश्वेश शिवलोकं तपश्च ॥ यावत्सृष्टिस्तदन्ते तु लोकान्संहर सर्वतः ॥ २८ ॥
 सोऽपि कृष्णं नमस्कृत्य शिवलोकं गच्छ मानदे ॥ ततः कालांतरे ब्रह्मकृष्णस्य परमात्मनः ॥ २९ ॥ वक्रात्सरस्वती जाता वीणापुस्तकधारिणी ॥
 तामादिदेश भगवान् वैकुण्ठं गच्छ मानदे ॥ ३० ॥ लक्ष्मीसमीपे तिष्ठ त्वं चतुर्भुजसमाश्रया ॥ सापि कृष्णं नमस्कृत्य गता नारायणांतिकम् ॥ ३१ ॥
 एवं पश्चविधा जाता सा राधा सृष्टिकारणम् ॥ आसां पूर्णस्वरूपणां मंत्रध्यानार्चनादिकम् ॥ ३२ ॥ वदामि शृणु विप्रेन्द्र लोकानां सिद्धिदायकम् ॥
 तारः क्रियायुक् प्रतिष्ठा प्रीत्याढ्या च ततः परम् ॥ ३३ ॥ ज्ञानामृता शुधायुक्ता वह्निजायंतको मनुः ॥ सुतपास्तु ऋषिश्छन्दो गायत्री देवता
 मनोः ॥ ३४ ॥ राधिका प्रणवो बीजं स्वाहा शक्तिरुदाहता ॥ षडक्षरैः षडंगानि कुर्याद्विन्दुविधूपितैः ॥ ३५ ॥ ततो ध्यायन्स्वहृदये राधिकां कृष्ण
 भामिनीम् ॥ श्वेतचंपकवर्णाभां कोटिचन्द्रसमप्रभाम् ॥ ३६ ॥ शरत्पार्वणचन्द्रास्यां नीलदीवरलोचनाम् ॥ सुश्रोणीं सुनिर्वां च पद्मविबाधारं वराय
 ॥ ३७ ॥ मुक्ताकुंडामदर्शनां वह्निशुद्धांशुकान्विताम् ॥ रत्नकेयूरवल्लयहारकुण्डलशोभिताम् ॥ ३८ ॥ गोपीभिः सुप्रियाभिश्च सेवितां श्वेतचामरैः ॥
 रासमंडलमध्यस्थां रत्नसिंहासनास्थिताम् ॥ ३९ ॥ ध्यात्वा पुष्पांजलिं क्षिप्त्वा पूजयेदुपचारकैः ॥ लक्षषट्कं जपेन्मंत्रं तदहंशं हुनेतिलैः ॥ ४० ॥
 आज्याक्तैर्मार्तकापीठे पूजा चावरणैः सह ॥ षट्कोणेषु षडंगानि तद्बाह्येऽष्टदले यजेत् ॥ ४१ ॥ मालावतीं माधवीं च रत्नमालां सुशीलिकाम् ॥ ततः
 शशिकलां पारिजातां पद्मावतीं तथा ॥ ४२ ॥ सुंदरीं च क्रमात्प्राच्यां दिग्विदिषु ततो बहिः ॥ इन्द्राद्यान्साधुधानिष्ठा विनियोगास्तु साधयेत् ॥
 ॥ ४३ ॥ राधा कृष्णप्रिया रसेश्वरी गोपीगणाधिपा ॥ निर्गुणा कृष्णपूज्या च मूलप्रकृतिरीश्वरी ॥ ४४ ॥ सर्वेश्वरी सर्वपूज्या वैराजजननी तथा ॥
 पूर्वाद्याशासु रक्षतु पातु मां सर्वतः सदा ॥ ४५ ॥ त्वं देवि जगतां माता विष्णुमाया सनातनी ॥ कृष्णमायादिदेवी च कृष्णप्रणाधिके शुभे ॥ ४६ ॥
 कृष्णभक्तिप्रदे राधे नमस्ते मंगलप्रदे ॥ इति सम्प्रार्थ्य सर्वेशं स्तुत्वा हृदि विसर्जयेत् ॥ ४७ ॥ एवं यो भजते राधां सर्वाधां सर्वमंगलाम् ॥ भुञ्जेह
 भोगानखिलान्सोऽन्ते गोलोकमाप्नुयात् ॥ ४८ ॥ अथ तुभ्यं महालक्ष्म्या विधानं वच्मि नारदा ॥ यदाराधनतो भूयात्साधको भुक्तिमुक्तिमान् ॥ ४९ ॥
 लक्ष्मीमायाकामवाणीपूर्वा कमलवासिनी ॥ उक्ता वह्निप्रियतोऽयं मंत्रकरुण्डमः परः ॥ ५० ॥ ऋषिनारायणश्चास्य छन्दो हि जगती तथा ॥ देवता
 तु महालक्ष्मीर्द्विविधैः षडंगकम् ॥ ५१ ॥ श्वेतचंपकवर्णाभां रत्नभूषणभूषिताम् ॥ इषद्धास्यप्रसन्नास्यां भक्तानुग्रहकारिणाम् ॥ ५२ ॥ विप्रतीं रत्नमालां

च कोटिचंद्रसमप्रभाम् ॥ ध्यात्वा जपेर्दक्षं पायसेन दशशतः ॥५३॥ जुहुयादेधिते वह्नौ श्रीह्रकाष्ठैः समर्चयेत् ॥ नक्षत्राभ्युते पीठे ह्यंगे
 रावरणैः सह ॥ ५४ ॥ विघ्नतिरुहतिः कतिः सृष्टिः कीर्तिश्च सन्नतिः ॥ व्युष्टिरुहतिर्ऋद्धिश्च संप्रोक्ता नव शक्तयः ॥५५॥ अत्रावाह्यं च मूलेन
 मूर्तिं संकल्प्य साधकः ॥ षट्कोणेषु षडंगानि दक्षिणे तु गजाननम् ॥५६॥ वामे कुमुदघन्वानं वसुपत्रे ततो यजेत् ॥ उमां श्रीं भारतीं दुर्गां धरणीं
 वेदमातरम् ॥ ५७ ॥ देवीसुषां च पूर्वादीं दिग्विदिषु क्रमेण हि ॥ जुहुष्यसुते पूज्ये पादप्रक्षालनोद्यते ॥ ५८ ॥ शंखपद्मनिर्या पूज्यौ पार्श्वयोर्धृत
 चामरौ ॥ धृतातपत्रं करुणं पूजयेत्पश्चिमे ततः ॥ ५९ ॥ संपूज्य राशीं गतिं यथास्थानं नवग्रहात् ॥ चतुर्दशैरावतादीन् दिग्विदिषु ततोऽवेयत्
 ॥ ६० ॥ तद्ब्रह्मलोकपालंश्च तदस्त्राणि च तद्ब्रह्मिः ॥ दूर्वाभिराज्यसिक्ताभिर्जुहुयादधुपे नः ॥ ६१ ॥ गुडचीमाज्यसंसिक्तां जुहुयात्सप्तवाससम् ॥
 अष्टोत्तरसहस्रं यः सर्जयेच्छरदां शतम् ॥६२॥ हुत्वा तिलान्धृताभ्यक्तान्दीर्घमायुष्यमानुयात् ॥ आरभ्या कदिनं मंत्री दशाहं व्रतसंयुतः ॥६३॥
 जुहुयादर्कसमिधः शरीराग्न्यसिद्धये ॥ शालिभिर्जुह्वतो नित्यमष्टोत्तरसहस्रकम् ॥ ६४ ॥ अचिरादेव महती लक्ष्मी संजायते धुम् ॥ ६५ ॥ इषाजा
 जीनालिकेरजोभिर्धृतमिश्रितैः ॥ ६५ ॥ हुनेदष्टोत्तरशतं पायसाशी तु नित्यशः ॥ मण्डलाजायते सोऽपि कुञ्जरे इव भानवः ॥ ६६ ॥ हविषा गुड
 मिश्रेण होमतो ह्यन्नवानभवेत् ॥ जपपुण्याणि जुहुयादष्टोत्तरसहस्रकम् ॥ ६७ ॥ तांबूलसंसर्गिंश्च तदस्मत्तिलकं चरेत् ॥ चतुर्णांमपि वर्णानां मोह
 नाय द्विजोत्तमः ॥ ६८ ॥ एवं यो भजते लक्ष्मीं साधकंद्वौ मुनीश्वरौ ॥ सम्पदस्तस्य जायते महालक्ष्मीः प्रसीदति ॥६९॥ देहति वैष्णवं धाम लभते
 नात्र संशयः ॥ या तु दुर्गा द्विजश्रेष्ठ शिवलोकं गता सती ॥७०॥ सा शिवाज्ञामनुप्राप्य दिव्यलोकं विनिर्ममो देवीलोकेति विख्यातं सर्वलोकवि
 लक्षणम् ॥ ७१ ॥ तत्र स्थिता जगन्माता तपोनियममास्थिता ॥ विविधान् स्वावतारादिं त्रिकाले कुरुतेऽनिशम् ॥ ७२ ॥ सायाधिका ह्यादिनीयुक्
 चन्द्राढ्या सर्गिणी पुनः ॥ प्रतिष्ठा स्मृतिसंयुक्ता क्षुधया सहिता पुनः ॥७३॥ ज्ञानामृता वह्निजायतंस्ताराद्यो मनुमताः ॥ ऋषिः स्याद्भामदेवोऽस्य
 छंदो गायत्रमीरिति ॥ ७४ ॥ देवता जगतामादिर्दुर्गा दुर्गतनिशिनी ॥ ताराद्यैर्ऋक्वर्णैर्न हृदयादित्रयं मतम् ॥ ७५ ॥ त्रिभिर्वैष्णवं द्वाभ्यां सर्वै
 र्ब्रह्मदीरिति ॥ महामरकतप्रख्यां सहस्रभुजमंडिताम् ॥ ७६ ॥ नानाशस्त्राणि दधती त्रिनेत्रां शशिशेखराम् ॥ कंकणांगदं हाराढ्यां कणनूपुराणां वि
 ताम् ॥ ७७ ॥ किराटकुंडलधरां दुर्गां देवीं विचिंतयेत् ॥ ७८ ॥ वसुलक्षं जपेन्मंत्रं तिलैः समधुं हुनेत् ॥ पयोऽधसा वा सहस्रं नयद्वात्मकं यजेत्
 ॥ ७९ ॥ प्रभायाया जया सूक्ष्मा विजुह्वानंदिनी पुनः ॥ सुप्रभा विजया सर्वसिद्धिदा पीठशक्तयः ॥ ८० ॥ अद्भिस्त्रयस्त्रीब्रह्मिणैः पूजये

दिमाः ॥ प्रणवो वज्रनखदंष्ट्राधाय महापदात् ॥ ८१ ॥ सिंहाय वर्माङ्घ्रिं हञ्च प्रोक्तः सिंहमनुमुने ॥ दद्यादासनमेतेन मूर्तिं मूलेन करयेत् ॥ ८२ ॥ अङ्गावृत्तिं पुराभ्यर्च्य शक्तीः पत्रेषु पूजयेत् ॥ जया च विजया कीर्तिः प्रीतिः पश्चात्पत्रा पुनः ॥ ८३ ॥ श्रद्धा मेधा श्रुतिश्चैव स्वनामाद्यक्षरादिकाः ॥ पत्राग्रेष्वर्चयेद्दद्यावायुधानि यथाकामात् ॥ ८४ ॥ शंखचक्रगदाखड्गपाशाङ्कुशशरान्धनुः ॥ लोकेश्वरस्ततो बाह्ये तेषाम् स्त्राण्यनंतरम् ॥ ८५ ॥ इत्थं जयादिभिर्मन्त्री मंत्रे सिद्धे विधानविद् ॥ कुर्यात्प्रयोगानमुना यथा स्वस्वमनीषिताच्च ॥ ८६ ॥ प्रतिष्ठाप्य विधानेन कलशां त्रवशोभनाच्च ॥ स्तनहेमादिसंयुक्तान्धटेषु नवसु स्थितान् ॥ ८७ ॥ मध्यस्थे पूजयेद्देवीमितरेषु जयादिकाः ॥ संपूज्य गन्धपुष्पाद्यैरभिषिचैन्नराधिपम् ॥ ८८ ॥ राजा विजयते शत्रून्त्योऽधिको विजयश्रियम् ॥ प्राप्नोत्यरोगो दीर्घायुः सर्वव्याधिविवर्जितः ॥ ८९ ॥ वन्द्याभिषिक्ता विधिना लभते तनयं वरम् ॥ मन्त्रेणानेन संजतमाज्यं शुद्धग्रहापहम् ॥ ९० ॥ गर्भिणीनां विशेषेण जतं भस्मादिकं तथा ॥ जंभश्वासे तु कृष्णस्य प्रविष्टे राधिकामुखम् ॥ ९१ ॥ या तु देवी समुद्धृता वीणापुस्तकधारिणी ॥ तस्या विधानं विप्रैर्द्रशृणु लोकोपकारकम् ॥ ९२ ॥ प्रणवो वाग्भवं माया श्रीः कामः शक्तिरीतिता ॥ सरस्वती चतुर्थ्यता स्वाहंतो द्वादशाक्षरः ॥ ९३ ॥ मनुर्नारायण ऋषिर्विराट् छन्दः समीरितम् ॥ महासरस्वती चान्य देवता परिकीर्तिता ॥ ९४ ॥ वाग्भवेन षंडगानि कृत्वा वर्णाभ्यसेद् बुधः ॥ ब्रह्मरंध्रे न्यसेत्तारं लज्जां भ्रूमध्यगां न्यसेत् ॥ ९५ ॥ मुखनासादिकर्णेषु गुदेषु श्रीमुखार्णकान् ॥ ततो वाग्देवतां ध्यायेद्गीणापुस्तकधारिणीम् ॥ ९६ ॥ कर्पूरकुंदधवलां पूर्णचंद्रोज्ज्वलाननाम् ॥ हंसाधिहृदां भाले दुदिव्यालंकारशोभिताम् ॥ ९७ ॥ जपेद्द्वादशलक्षणि तत्सहस्रं सितभुजेः ॥ नागंचपकपुष्पैर्वा जुहुयात्साधकोत्तमः ॥ ९८ ॥ मातृकोक्ते यजेत्पीठे वक्ष्यमाणक्रमेण ताम् ॥ वर्णाब्जेनासनं दद्यान्मूर्तिं मूलेन करयेत् ॥ ९९ ॥ देव्या दक्षिणतः पूज्या संस्कृता वाङ्मयी शुभा ॥ प्राकृता वाभतः पूज्या वाङ्मयी सर्वसिद्धिदा ॥ १०० ॥ पूर्वमंगानि षट्कोणे प्रज्ञाद्याः प्रयजेद्ब्रह्मिः ॥ प्रज्ञा मेधा श्रुतिः शक्तिः स्मृतिर्वागीश्वरी मतिः ॥ १०१ ॥ स्वस्तित्थेति समाख्याता ब्रह्माद्यास्तदन्तरम् ॥ लोकेशानर्चयेद्बुध्यस्तदन्त्राणि च तद्ब्रह्मिः ॥ १०२ ॥ एवं संपूज्य वाग्देवीं साक्षाद्ब्रह्मभो भवेत् ॥ ब्रह्मचर्यगतः शुद्धः शुद्धदंतनखादिकः ॥ १०३ ॥ संस्मरन् सर्वनिताः सततं देवताधिषा ॥ कवित्वं लभते धीमान् मासेद्ब्राह्मशभिर्भुवम् ॥ १०४ ॥ पीत्वा तन्मंत्रितं तोय सहस्रं प्रत्यहं मुने ॥ महाकविर्भेन्मन्त्री वत्सरेण न संशयः ॥ १०५ ॥ उरोमात्रोदके स्थित्वा ध्यायन्मातृमंडले ॥ स्थितां देवीं प्रतिदिनं त्रिसहस्रं जपे नमनुम् ॥ १०६ ॥ लभते मंडलात्सिद्धिं वाचाप्रप्रतिभां भुवि ॥ पालशविल्वकुसुमैर्जुहुयान्मधुरोक्षितैः ॥ १०७ ॥ समिद्धिर्वा तदुत्थामिर्भयशः

आप्नोति वाक्पतेः ॥ राजवृक्षसमुद्रतैः प्रसूनैर्मधुपान्भुतेः ॥ १०८ ॥ तत्समिद्धिश्च जुहुयात्कवित्वमतुलं लभेत् ॥ अथ प्रवक्ष्ये विप्रं सावित्रीं ब्रह्मणः प्रियाम् ॥ १०९ ॥ यां समाराध्य समजे ब्रह्मा लोकांश्चराचरात् ॥ लक्ष्मीं माया कामपूर्वा सावित्री डेसमन्विता ॥ ११० ॥ स्वाहातो मनुरा स्यातः सावित्र्या वसुवर्णवान् ॥ ऋषिब्रह्मास्य गायत्री छंदः श्रोक्तं च देवता ॥ १११ ॥ सावित्री सर्वदेवानां सावित्री परिकीर्तिता ॥ हृदतिकैर्बल विष्णुरुद्रेशसदाशिवैः ॥ ११२ ॥ सर्वात्मना च डेयुक्तैरंगानां करुणं मतम् ॥ ततकाचनवर्णभां ज्वलतीं ब्रह्मतेजसा ॥ ११३ ॥ ग्रीष्ममध्याह्ने मार्तण्डमहसमविग्रहम् ॥ ईषदास्यप्रसन्नास्यां रत्नभूषणभूषिताम् ॥ ११४ ॥ बहिःशुद्धांशुकायां भक्ताग्रहकाराम् ॥ सुखदां मुक्तिदां चैव सर्व संपत्प्रदां शिवाम् ॥ ११५ ॥ वेदबीजस्वरूपां च ध्यायेद्देवप्रहं सतीम् ॥ ध्यात्वेवं यण्डले विद्वान् त्रिकोणोज्ज्वलकर्मणैः ॥ ११६ ॥ सौरे षोडं यजेदेवीं दीप्तादिनवशक्तिभिः ॥ मूलमंत्रेण कृतायां मूर्तीं देवीं प्रयजेत् ॥ ११७ ॥ कोणेषु त्रिषु संपूज्या ब्रह्मयाद्याः शक्तयो बहिः ॥ आदित्याद्यास्ततः पूज्या उषादिसहिताः क्रमात् ॥ ११८ ॥ ततः षडंगान्यभ्यर्च्य केसरेषु यथाविधि ॥ प्रह्लादिनीं प्रभां पश्चात्त्रित्यां विश्वभरां पुनः ॥ ११९ ॥ विला सिनीप्रभावत्यौ सूक्ष्मां विश्वयोनिं जयावहाम् ॥ कांतिं दुर्गासस्वत्यौ विद्यारूपां ततः परम् ॥ १२० ॥ विशालसंज्ञितामीशां व्यापिनीं विमलां यजेत् ॥ तमोपहारिणीं सूक्ष्मां विश्वयोनिं जयावहाम् ॥ १२१ ॥ पद्मालयां परां शोभां ब्रह्मरूपां ततोऽर्चयेत् ॥ ब्रह्मयाद्याः शारणा बह्वे पूजयेन्मोक्तलक्षणाः ॥ १२२ ॥ ततोऽभ्यर्चयेद् ब्रह्मन्वाहो शकाद्यानायुधैः सह ॥ इत्यभावरणैर्देवीः दशभिः परिपूजयेत् ॥ १२३ ॥ अष्टलक्षं जपेन्मंत्रं तत्सहस्रं हुनेत्तिलैः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो दीर्घमायुः स विंदति ॥ १२४ ॥ अरुणाब्जे स्निग्धमव्यक्तैर्जुहुयादुतं ततः ॥ महालक्ष्मीभेत्तस्य षण्मासाब्बात्र संशयः ॥ १२५ ॥ ब्रह्मवृक्षमनैस्तु जुहुयाद्ब्रह्मतेजसे ॥ बहुना किमिहोक्तेन यथावत्साधिता सती ॥ १२६ ॥ साधकानामियं विद्या भवेत्कालदुघा मुने ॥ अथ ते संप्रवक्ष्यामि रहस्यं परमाद्भुतम् ॥ १२७ ॥ सावित्रीपूजं नाय सर्वरक्षकरं नृणाम् ॥ व्योमकेशालकासक्तां सुकिरीटविराजिताम् ॥ १२८ ॥ मेघशुद्ध तिलाक्रांतां विधिविष्णुशिवाननाम् ॥ गुरुभार्गवकर्णांतां सोममूर्याभिलोचनाम् ॥ १२९ ॥ इडापिंगलिकाशुभ्रमावायुनासपुटान्विताम् ॥ संध्याद्विजोद्घुष्टांतां लसद्गुणपजिह्विकाम् ॥ १३० ॥ संध्यासूर्यमणिशीवां मरुद्गुहसमन्विताम् ॥ पर्जन्यहृदयासक्तां वस्वाख्यप्रतिमंडलाम् ॥ १३१ ॥ आकाशोदराविभ्रांतां नाभ्यवांतरवीथिकाम् ॥ प्रजापत्याख्यजघनां कटीद्राणीसमाश्रिताम् ॥ १३२ ॥ उर्वोर्मलयमेरुभ्यां शोभमानां सरिद्राम् ॥ सुजातुजहुकुशिकां वैश्वदेवाख्यसंज्ञिकाम् ॥ १३३ ॥ पादांघ्रिनखलोमाख्यमनूनागदुमलक्षिताम् ॥ ग्रहशश्वर्षयोगादिमूर्तावयवसंज्ञिकाम् ॥ १३४ ॥

तिथिमासतुपक्षस्थैः संकेतनिमिषात्मिकाम् ॥ मायाकल्पितवैचित्र्यसंख्याख्यच्छदनावृताम् ॥ १३५ ॥ ज्वलकालानलप्रख्यं तडित्त्वोदितसं
 प्रभाम् ॥ कोटिमूर्त्यप्रतीकाशां शशिकोटिशुशीतलाम् ॥ १३६ ॥ सुधामंडलमध्यस्थां सद्गानंदावृतात्मिकाम् ॥ वागनीतां मनोजगम्यां वरदां
 वेदमातरम् ॥ १३७ ॥ वराचमयीं नित्यां ब्रह्माक्षरसमन्विताम् ॥ ध्यात्वा स्वात्माविभेदेन सावित्रीपंजरं त्यजेत् ॥ १३८ ॥ पञ्जरस्थं भवेत्
 सोऽहं छन्दो विहृतिरुच्यते ॥ देवता च एषो हंसः परब्रह्मादिदेवता ॥ १३९ ॥ धर्मार्थकाममोक्षास्त्यै विनियोग उदाहृतः ॥ षण्णदेवतामन्दैः धन्यां
 समाचरेत् ॥ १४० ॥ त्रिधामुल्लेन मेधावी व्यापकं हि समाचरेत् ॥ पूर्वोक्तां देवतां ध्यायेत्साकारं गुणसंयुताम् ॥ १४१ ॥ त्रिपदा हरिजा पूर्वयुक्ती
 ब्रह्मास्त्रसंज्ञिका ॥ चतुर्वैशतितत्त्वाब्जा पातु प्राचीं दिशं मम ॥ १४२ ॥ चतुष्पदा ब्रह्मदंडा ब्रह्मणी दक्षिणानना ॥ षड्विंशतत्त्वसंयुक्ता पातु
 मे दक्षिणां दिशम् ॥ १४३ ॥ प्रत्यङ्मुखी पञ्चपदी पञ्चाशत्तत्त्वरूपिणी ॥ पातु प्रतीचीमनिशं मम ब्रह्मशिरोंकिता ॥ १४४ ॥ सौंध्यारया ब्रह्मा
 तुर्याब्जा सायर्वागिरसात्मिका ॥ अदीचीं षट्पदा पातु षष्टितत्त्वकलात्मिका ॥ १४५ ॥ पञ्चाशद्वर्णरचिता नवपादा शतक्षरी ॥ व्योमा संपातु मे दोहं
 शिरो वेदांतसंस्थिता ॥ १४६ ॥ विद्युन्निभा ब्रह्मसन्ध्या मृगारूढा चतुर्भुजा ॥ चापेषुचर्मसिधरा पातु मे पावर्कौ दिशम् ॥ १४७ ॥ ब्राह्मी कुमारी
 गायत्री रक्तांगी हंसवाहिनी ॥ बिभ्रत्कमंडलं चाक्षं ह्रस्वसुवौ पातु नैर्ऋतिम् ॥ १४८ ॥ शुक्लवर्णां च सावित्री शुक्ती वृषवाहना ॥ कपालशूलना
 क्षरगधारिणी पातु वायवीम् ॥ १४९ ॥ श्यामा सरस्वती वृद्धा वैष्णवी गरुडासना ॥ शंखचक्राभयकरा पातु शैवीं दिशं मम ॥ १५० ॥ चतुर्भुजा
 देवमाता गौरांगी सिंहवाहना ॥ वराभयवद्गर्भमुज्जा पात्वधरां दिशम् ॥ १५१ ॥ तत्तत्पार्श्वे स्थिताः स्वस्ववाहनायुधभूषणाः ॥ स्वरविदुः
 स्थिताः पातु ग्रहशक्त्यंगसंयुताः ॥ १५२ ॥ मंत्राधिदेवतारूपा मुद्राधिष्ठातृदेवताः ॥ व्यापकत्वेन पांत्वस्थानापादतलमस्तकम् ॥ १५३ ॥
 इदं ते कथितं सत्यं सावित्रीपंजरं मया ॥ संध्ययोः प्रत्यहं भक्त्या जपकाले विशेषतः ॥ १५४ ॥ पठनीयं प्रयत्नेन भुक्तिं मुक्तिं समिच्छता ॥
 भूतिदा भुवना वाणी महावसुमती मही ॥ १५५ ॥ हिरण्यजननी नन्दा सविसर्गा तपस्विनी ॥ यशस्विनी सती सत्या वेदविच्चिन्मयी शुभा ॥ १५६ ॥
 विश्वा तुर्या वरेण्या च निरुणी यमुना भुवा ॥ मोदा देवी वरिष्ठा च धीश्च शान्तिमती मही ॥ १५७ ॥ धिषणा योगिनी युक्ता नदी प्रज्ञाप्रचोदनी ॥
 दया च यामिनी पद्मा रोहिणी रमणी जया ॥ १५८ ॥ सेनामुखी सामर्थ्यी बगला दोषवर्जिता ॥ माया प्रज्ञा परा दोग्ध्री मानिनी पोषिणी
 क्रिया ॥ १५९ ॥ ज्योत्स्ना तीर्थमयी गङ्गा सौम्यामृतमया तथा ॥ ब्राह्मी हैमी भुजंगी च वशिनी सुंदरी वनी ॥ १६० ॥ अङ्कारहसिनी सर्व-

सुधा सा षडुणावती ॥ माया स्वधा स्मा तन्वी रिपुज्जी रक्षणी सती ॥ १६१ ॥ हेमी तारा विधुगतिर्विषक्नी च वरानना ॥ अमरा तीर्थदा दीक्षा
दुर्धर्षा रोगहारिणी ॥ १६२ ॥ नानापापदृशसध्नी षट्पदी वज्रिणी रणी ॥ योगिनी विमला सत्या अबला बलदा जया ॥ १६३ ॥ गोमती जाह्नवी
रज्ज्वी तपनी जातवेदसा ॥ अचिरा वृष्टिदा ज्ञेया ऋततत्रा ऋतात्मिका ॥ १६४ ॥ सर्वकामदुघा सौम्या भवाहंकारवर्जिता ॥ द्विपदा या चतुष्पदा
त्रिपदा या च षट्पदा ॥ १६५ ॥ अष्टापदी नवपदी सहस्राक्षसगत्मिका ॥ अष्टोत्तः ते नाम्नां सावित्र्या यः पठेन्नः ॥ १६६ ॥ स चिरयुः सुखी पुत्री
विजयी विनयी भवेत् ॥ एतत्ते कथितं विप्र पंचप्रकृतिलक्षणम् ॥ १६७ ॥ मंत्रागधनपूर्वं च विश्वकामप्रपूणम् ॥ १६८ ॥ इति श्रीबृहन्नादीय
पुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने तृतीयपादे पञ्चप्रकृतिप्रकरणम् ॥ ८३ ॥ सनत्कुमार उवाच ॥ कलिकरुपांतरे ब्रह्मन्
ब्रह्मणोऽव्यक्तजन्मनः ॥ लोकपद्मे तपस्थस्य सृष्ट्यर्थं संभवतुः ॥ १ ॥ विष्णुकर्णसलोद्भूतावसुरौ मधुकैटभौ ॥ तौ जातमात्रौ पयसि लोके प्रलयलक्षणे ॥ २ ॥
जलुमात्रे स्थितौ दृष्ट्वा ब्रह्माणं कमलस्थितम् ॥ प्रवृत्तावन्तमालक्ष्य तुष्टाव जगदंबिकाम् ॥ ३ ॥ ततो देवी जगत्कर्त्री शवी शक्तिरुत्तमा ॥ नारायणाश्रित
स्याना निद्रा प्रीता बभूव ह ॥ ४ ॥ तस्या मंत्रादिकं सर्वं कथयिष्यामि तच्छृणु ॥ सारुणा क्रोधानी शक्तिश्चंद्रालंकारशेखरा ॥ ५ ॥ एकादरीर्दिज
मन्त्रकृषिः शक्तिरुदाहता ॥ गायत्री च भवेच्छन्दो देवता भुवनेश्वरी ॥ ६ ॥ षड्दीर्घयुक्तबीजेन कुर्यादंगावि षट् क्रमात् ॥ संहारसृष्टिर्नागैः प्रातुका
न्यस्तविग्रहः ॥ ७ ॥ मन्त्रन्यासं ततः कुर्याद्विवाताभावसिद्धये ॥ हृष्टेसां मूर्ध्नि वदने गगनां हृदयबुजे ॥ ८ ॥ क्तां करालिकां युद्धे महोच्छुभ्यां
पदद्वये ॥ ऊर्ध्वप्रागदक्षिणे दीच्यपश्चिमेषूत्तरेऽपि च ॥ ९ ॥ सद्वादिह्रस्वबीजाद्यान्वस्तव्या भूतसंप्रभाः ॥ अंगानि विन्यसेत्पश्चात्तितुहानि षट्
क्रमात् ॥ १० ॥ ब्रह्माणं विन्यसेद्भाले गायत्र्या सह संयुतम् ॥ सावित्र्या सहितं विष्णुं कपोले दक्षिणे न्यसेत् ॥ ११ ॥ वागीश्वर्यां समयुक्तं वामगंडे
महेश्वरम् ॥ त्रिधा धनपतिं न्यस्य वामकर्णप्रके पुनः ॥ १२ ॥ स्या स्मरं मुखे न्यस्य पुण्यागणपतिं न्यसेत् ॥ सव्यकर्णे परे निधाय कर्णगंडांतराय
लयोः ॥ १३ ॥ न्यस्ताव्यं वदने मूलं भूषश्चैत्रास्ततो न्यसेत् ॥ कण्ठमूले स्तनद्वंद्वे वामांसे हृदयबुजे ॥ १४ ॥ सव्यांसे पार्श्वगुले नाभिदेशे च
देशिकः ॥ भालंश्च पार्श्वजठरे पार्श्वसापंके हृदि ॥ १५ ॥ ब्रह्मण्याद्यास्तनौ न्यस्य विधिना भोक्तलक्षणाः ॥ मूलेन व्यापकं देहे न्यस्य देवी
विधिवयं यत् ॥ १६ ॥ उद्याद्विवाकरनिर्भां तुंगोरोजां त्रिलोचनाम् ॥ स्मेरस्यामिदुमुकुटां वरपाशकुशभयाम् ॥ १७ ॥ रत्नलक्ष जपेन्यंत्रं त्रिपञ्चकै
र्दुनेततः ॥ अष्टद्रव्यैर्दशैरेन ब्रह्मवत्समिद्धैः ॥ १८ ॥ द्राक्षाखजवातादशकरानालिकैकम् ॥ तन्दुलाज्यतिलं विप्र द्रव्याष्टकमुदा

हृतम् ॥ ३९ ॥ द्वादश्यां दिनेशाय तत्र संचिन्त्य पार्वतीम् ॥ पद्ममण्डलं बाह्ये वृत्तं षोडशभिर्दलैः ॥ ३० ॥ विलिखेत्कर्णिकामध्ये
 षट्कोणमतिमुन्दरम् ॥ ततः संपूजयेत्पीठं नवशक्तिसमन्वितम् ॥ ३१ ॥ जयाख्या विजया पश्चादजिताहापराजिता ॥ नित्या विलासिनी देवघ्री
 त्यधोरा मंगला नव ॥ ३२ ॥ बीजाढ्यमासनं दत्त्वा मूर्तिं तेनैव कल्पयेत् ॥ तस्यां पूजयेद्देवीमावाहावरणैः कथात् ॥ ३३ ॥ मध्यमश्राव्यसौ
 म्येषु पूजयेदंगदेवताः ॥ षट्कोणेषु यजेन्मन्त्री पश्चान्मिथुनदेवताः ॥ ३४ ॥ इन्द्रकोण लसदंडकुंडिकाशुणामयम् ॥ गायत्रीं पूजयेन्नन्त्री द्वाप
 मपि तादृशम् ॥ ३५ ॥ रक्षकोणे शंखचक्रगदांपंकजधारिणीम् ॥ सावित्रीं पीतवसनां यजेद्विष्णुं च तादृशम् ॥ ३६ ॥ वायुकोणे परलक्ष्माला
 भयवरांश्चित्ताम् ॥ यजेत्सरस्वतीमच्छां रुद्रं तादृशलक्ष्णम् ॥ ३७ ॥ वह्निकोणे यजेद्बकुंभं मणिकरंडकम् ॥ कश्यपां विभ्रतीं पीतां तुदिलं धगदा
 यकम् ॥ ३८ ॥ आलिंग्य सव्यहस्तेन वामे तांबूलधारिणीम् ॥ धनदांकसमाहृतां महालक्ष्मीं प्रपूजयेत् ॥ ३९ ॥ पश्चिमे मदनं बाणपशांकुश
 शरासनाम् ॥ धारयंतं जपारक्तं पूजयेद्भक्तभूषणम् ॥ ३० ॥ सव्येन पतिशालिष्य वामेनेत्पलधारिणीम् ॥ पाणिना रमणंकस्यां रतिं रम्यवस्त्र
 चयेत् ॥ ३१ ॥ ऐशान्ये पूजयेत्सम्यक् विघ्नराजं प्रियान्वितम् ॥ मृणिपशधरं कांतं वरंगासुक्कलंगुलिम् ॥ ३२ ॥ माध्वीपूर्णकपालद्वयं विघ्न
 राजं दिगंबरम् ॥ पुष्करं विगलद्रुत्पलसुरचक्रधारिणम् ॥ ३३ ॥ सिंहरसदृशकायमुद्दाममदविभ्रमाम् ॥ धृतकोत्पलमन्यपाणिना तु
 ध्वजस्पृशाम् ॥ ३४ ॥ आशिलषकांतामरुणां पुष्टिमर्चेद्विगंबरम् ॥ कर्णिकायां निधी पूज्यौ षट्कोणस्याप्य पार्श्वयोः ॥ ३५ ॥ अंगानि
 केसरेष्वेताः पश्चात्पत्रेषु पूजयेत् ॥ अनंगकुसुमा पश्चाद्धितयानंगमेखला ॥ ३६ ॥ धनंगमना तद्ददनंगमदनतुरा ॥ सुवनपला भगवदेगा
 षष्ठीं चैव ततः परम् ॥ ३७ ॥ शशिलेखा गगनलेखा चेत्यष्टौ यत्र शक्तयः ॥ खड्गखेटकधारिण्यः श्यामाः पूज्याश्च मातरः ॥ ३८ ॥ पद्माद्विः
 समभ्यर्च्याः शक्तयः परिचारिकाः ॥ प्रथमानंगद्वयास्यादनंगमदना ततः ॥ ३९ ॥ मदनतुरा भवनवेगा ततो सुवनपालिका ॥ स्यात्सर्वशिशिरानंगदेवता
 नंगमेखला ॥ ४० ॥ चषकं तालवृत्तं च तांबूलं छत्रमुज्ज्वलम् ॥ चामरं चांशुकं पुष्पं विभ्राणाः करपंकजैः ॥ ४१ ॥ सर्वाभरणसंदातव लोदपाला
 न्वहिर्यजेत् ॥ वज्रादीन्यपि तद्बाह्ये देवीमित्यं प्रपूजयेत् ॥ ४२ ॥ मन्त्री त्रिमधुरोपेतोर्दुत्वाश्चत्समिदरैः ॥ ब्राह्मणान्वशयेच्छीघ्रं पार्थिवान्वदहो
 मतः ॥ ४३ ॥ पलाशपुष्पैस्तत्पत्नीं मंत्रिणः कुसुदैरपि ॥ पंचविंशतिधा जतैर्जलैः स्नानं दिने ॥ ४४ ॥ आत्मानमभिर्षिचयः सर्वसौभाग्य
 वान्भवेत् ॥ पंचविंशतिधा जतं जलं प्रातः पिबेन्नरः ॥ ४५ ॥ अवाप्य महतीं प्रज्ञां कवीनामग्रणीभवेत् ॥ कर्पूरगरुसंशुक्कुम्बं साधु साधितम् ॥ ४६ ॥

गृहीत्वा तिलकं कुर्याद्वाजवश्यमनुत्तमम् ॥ शालिपिष्टमयीं कृत्वा पुतलीं मधुरान्विताम् ॥ ४७ ॥ जप्तां प्रतिष्ठितप्राणां भक्षयेद्रविवासरे ॥ वशं
नयति राजानं नारीं वा नरमेव च ॥ ४८ ॥ कण्ठमार्जोदके स्थित्वा वीक्ष्य तोयोद्गतं रविम् ॥ त्रिसहस्रं जपेन्मंत्रं कन्यामिष्टां लभेत्ततः ॥ ४९ ॥
अन्नं तन्मंत्रितं मंत्री भुंजति श्रीप्रसिद्धये ॥ लिखितां भस्मना मायां सप्ताध्यां फलकादिषु ॥ ५० ॥ तत्कालं दर्शयेद्वं सुखं सूयेत गर्भिणी ॥
मुवनेरीयमाख्याता सहस्रभुजसंभवा ॥ ५१ ॥ मुक्तिमुक्तिप्रदा नृणां स्मर्तृणां द्विजसत्तम ॥ ततः कस्यांतरे विप्र कदाचिन्महिषासुरः ॥ ५२ ॥
बभूव लोकपालांस्तु जित्वा भुंक्ते जगन्नयम् ॥ ततस्तत्प्रीडिता देवा वैकुण्ठं शरणं ययुः ॥ ५३ ॥ ततो देवी महालक्ष्मीश्चाद्यंगेत्यतेजसा ॥ श्रीबभूव
मुनिश्चैव मूर्ता व्यातजगन्नया ॥ ५४ ॥ स्वयं सा महिषादींस्तु निहत्य जगदीश्वरी ॥ अर्धेदवनं प्राप्ता भजतामिष्टदायिनी ॥ ५५ ॥ तस्याः स्मरनेन
वक्ष्ये संक्षेपेण शृणु द्विज ॥ मृत्युक्रोधेन गुरुणा विदुर्बुधैर्ममस्तका ॥ ५६ ॥ बीजमन्त्रः श्रियः प्रोक्तो भजतामिष्टदायकः ॥ ऋषिर्धृष्टुर्निवृच्छंदो देवता
श्रीः समीरिता ॥ ५७ ॥ षड्दीर्घयुक्तबीजेन कुर्याद्गानि षट् क्रमात् ॥ ततो ध्यायेज्जगद्देव्यां श्रियं संपत्तिदायिनीम् ॥ ५८ ॥ कांचनाभां गजैः
भैतैश्चतुर्भिः स्वकमोद्धतैः ॥ हिरण्ययासुतघटैः सिच्यमानां सरोजगाम् ॥ ५९ ॥ वराभयाब्जक्षयस्तां क्षौभवन्नां किरीटिनीम् ॥ सिद्धलक्षं जपे
नमंत्रं तत्सहस्रं हुनेत्तथा ॥ ६० ॥ सुगंधकुसुमैरिद्धा कमलैर्मधुरल्लुतैः ॥ महालक्ष्म्युदिते पीठे मूर्तिं मूलेन कल्पयेत् ॥ ६१ ॥ यजेत्तद्वर्चदं
गानि दिग्दलेष्वर्चयेत्ततः ॥ वासुदेवं संकर्षणं शृणुन्नमनिरुद्धकम् ॥ ६२ ॥ हिमपीततमालेंद्रनीलाभान्पीतवाससः ॥ शंखचक्रमहापद्मधारिण
स्तांश्चतुर्भुजान् ॥ ६३ ॥ विदिग्तेषु पत्रेषु दमकादीन्यजेद्भुजान् ॥ दमकं पुण्डरीकं च गुग्गुलं च कुण्डकम् ॥ ६४ ॥ यजेच्छंखनिधिं देव्यां दक्षिणे
प्रमदान्वितम् ॥ मुक्तामाणिक्यसंक्राशौ किंचित्स्मितातुलुवांभुजौ ॥ ६५ ॥ अन्योन्यालिंगान्फौ शंखपंकजधारिणौ ॥ विगलद्भुत्सवर्षाभ्यां शंख
भ्यां मूर्ध्नि लांछितौ ॥ ६६ ॥ तुदिलं कंबुकनिधिं वसुधारां वनस्तनीम् ॥ वामतः पंकजनिधिं प्रियया सहितं यजेत् ॥ ६७ ॥ सिंदूरामौ भुज
शिल्पौ रक्तपद्मोत्पलान्वितौ ॥ निःसपद्मनवर्षाभ्यां पद्माभ्यां मूर्ध्नि लांछितौ ॥ ६८ ॥ तुदिलं पंकजनिधिं तत्त्वां वसुमतीमपि ॥ दलागेषु धजेद्देवा
बलाभयाद्याः समततः ॥ ६९ ॥ बलाकौ विमला चैव कमला वनमालिका ॥ विभीषिका मालिका च शंकरौ वसुमालिका ॥ ७० ॥ पंकजद्वयधारिण्यो
मुक्ताहारसमप्रभाः ॥ लोकेशान्पूजयेदन्ते वज्राद्यस्त्राणि तद्गहिः ॥ ७१ ॥ इत्थं यो भजते देवीं विधिना साधकोत्तमः ॥ धनधान्यसमृद्धः स्याच्छू
यमानोत्पान्निदिताम् ॥ ७२ ॥ वक्षःप्रमाणसलिले स्थित्वा मन्त्रमिमं जपेत् ॥ त्रिलक्षमर्कं ध्यायन्स भवत्कमलालयः ॥ ७३ ॥ विष्णुगोहस्य

बिल्वस्य मूले लक्षत्रयं जपेत् ॥ साधको यः स लभते वाञ्छितं धनसंचयम् ॥ ७४ ॥ अशोकवह्नावाल्याक्तैस्तंडुलैर्वशयेज्यन्त ॥ हार्येन
 स्वादिरे वह्नौ तंडुलैर्मधुरोक्षितैः ॥ ७५ ॥ राजा वश्यो भवेच्छीघ्रं महालक्ष्मीश्च वद्धते ॥ बिल्वच्छायामधिवसन्बिल्वमिश्रहविज्यमुक् ॥ ७६ ॥
 संवत्सरत्रयं हुत्वा तप्तलैर्यवांबुजैः ॥ साधकंद्रो महालक्ष्मीं चक्षुषा पश्यति ध्रुवम् ॥ ७७ ॥ अथ कल्पतिरे ब्रह्मन्देवराज्यविदुषकौ ॥ जप्तौ
 शुभनिशुभौ द्वावसुरौ लोककंटकौ ॥ ७८ ॥ ततो ब्रह्माधिकारैस्तु शक्राद्यैः संस्तुता मुने ॥ महासरस्वती देवी तदा चावततार ह ॥ ७९ ॥ हिसाल्ये
 महापुण्ये शैलोद्देशेऽतिशोभने ॥ ततः शुम्भादिकान्हत्वा दैवतैः परिपूजिता ॥ ८० ॥ वरं दत्त्वा विशदेवी मानसं नाम वै सरः ॥ तस्या मंत्रं प्रवक्ष्यामि
 शृणुष्ववहितो मुने ॥ ८१ ॥ ज्ञानामृता शशधरा क्रांतभालोपशोभिता ॥ वाग्बीजं तेन चांगानि कल्पयेत्साधकोत्तमः ॥ ८२ ॥ ऋषिः सदाशिवश्चरन्
 छंदोऽद्भुतदुष्टदाहृतम् ॥ देवता वाक्समाख्याता भजतामिष्टदायिनी ॥ ८३ ॥ श्वेतांबरं विसृजेतां वीणापुस्तकधारिणीम् ॥ दिव्यैरामरणैर्दुक्तां ध्यायेद्देवो
 निरतारम् ॥ ८४ ॥ महासरस्वतीपीठे मूर्तिं मूलैर्न कल्पयेत् ॥ देवीं संपूजयेत्स्यामंगाद्यावरणैः सह ॥ ८५ ॥ आदावंगावृतिः पञ्चदंबिकाद्यारस
 मीरिताः ॥ द्वितीया मातृभिः प्रोक्ता तृतीयाद्यष्टशक्तिभिः ॥ ८६ ॥ चतुर्थी पंचमी प्रोक्ता द्वात्रिंशच्छक्तिभिः पुनः ॥ चतुःषष्ट्या स्मृता षष्ठी शक्ति
 भिलोकनायकैः ॥ ८७ ॥ सप्तमी पुनरेतेषामैवैः स्यादष्टमावृतिः ॥ एवं पूज्या जगद्धात्री श्रीमती वाग्भवाभिधा ॥ ८८ ॥ स्थानेषु पूर्वमुक्तेषु यजे
 दंगानि साधकः ॥ अम्बिका वाग्भवा दुर्गा श्रीशक्तिश्चोक्तलक्षणा ॥ ८९ ॥ ब्रह्माद्याश्च ततः पूज्याः कराली विकराल्युभा ॥ सप्तस्वती श्रीदेवी
 च लक्ष्मीश्च धृतिः स्मृतिः ॥ ९० ॥ श्रद्धा मेधा रतिः कांतिरार्या षोडश शक्तयः ॥ खड्गखेटकधारिण्यः श्यामाः पूज्याः स्रुल
 कृताः ॥ ९१ ॥ विष्वक्नी पुष्टयः प्रज्ञा सिनीवाली कुहूः पुनः ॥ रुद्रवीर्या प्रभा नंदा पोषणा वृद्धिदा शुभा ॥ ९२ ॥ कालरात्रिमहारात्रिर्ब्रह्माली
 कपादिनी ॥ विकृतिर्दंडिमुडिन्यौ सेंदुखंडा शिखण्डिनी ॥ ९३ ॥ निशुम्भशुम्भमथनी चण्डमुण्डविनाशिनी ॥ इन्द्राणी चैव रुद्राणी
 शंकराद्विशरीणि ॥ ९४ ॥ नारी नारायणी चैव त्रिशूलिन्यपि पालिनी ॥ अम्बिका हृदिनी चैव द्वात्रिंशच्छक्तयः सिताः ॥ ९५ ॥
 चक्रहस्ताः पिशाचास्याः संपूज्याश्चारुभूषणाः ॥ पिंगलाक्षी विशालाक्षी समृद्धिर्हृदिरेव च ॥ ९६ ॥ श्रद्धा स्वाहा स्वधा भिक्षा माया संह्रा वसु
 धरा ॥ त्रिलोकधत्री गायत्री सावित्री त्रिदेशश्वरी ॥ ९७ ॥ सरूपा बहुरूपा च स्कंदमाता श्रुतप्रिया ॥ विमला कमला पञ्चादरुणी पुनराशुनी ॥
 ॥ ९८ ॥ प्रकृतिर्विकृतिः सृष्टिः स्थितिः संहतिरेव चासन्ध्या माता सती हंसी मर्दिका वज्रिका परा ॥ ९९ ॥ देवमाता भगवती देवकी कमलासना ॥

त्रिसुवी सप्तवदना सुप्रसुरविमर्हिनी ॥ १०० ॥ लंघोष्ठी चोर्द्ध्वकेशी च बहुशिश्रा वृकोदरी ॥ स्थरेखाह्वया पश्चाच्छशिरैवा तथापरा ॥ १०१ ॥
गगनवेगा पवनवेगा वेगा च तदनंतरम् ॥ ततो भुवनपालाख्या ततः स्यान्मन्दनातुरा ॥ १०२ ॥ अर्वांगानां वदना तथैवानंगमखला ॥ अनेना
कुसुमा विश्वरूपा सुरभयंकरी ॥ १०३ ॥ अक्षोभ्या सप्तवाहिन्या वज्ररूपा शुचिव्रता ॥ वरदाख्याथ वागीशी चतुष्पष्टिस्समीरिता ॥ १०४ ॥ चापवाण
धराः सर्वा ज्वालिह्वा महाप्रभाः ॥ दंष्ट्रिण्यश्चोर्द्ध्वकेश्यस्ता युद्धोपकांतमानसाः ॥ १०५ ॥ सर्वोभरणसंदीप्ता पूजनीयाः प्रयत्नतः ॥ लोकेशाः
पूर्ववत्पूज्यास्तद्वद्वद्रदिकान्यपि ॥ १०६ ॥ जपेत्पोडशलक्षं च तदशं शं दुनेत्सुधीः ॥ आज्येन खादरे वह्नौ ततः सिद्धो भवेन्सुतुः ॥ १०७ ॥
कर्मलैर्युतं हुत्वा राजानं वशमानयेत् ॥ उत्पलैर्जुहोती बूनं महालक्ष्मीः प्रजायेत ॥ १०८ ॥ पलाशकुसुमैर्हुत्वा वत्सरेण कविर्भवेत् ॥ राजील्लवण
दोमेन वनितां वशमानयेत् ॥ १०९ ॥ भूमौ भोगांस्तु भुक्ताते विष्णुलोकमवाप्नुयात् ॥ वाणीर्बीजजपाशक्तो नात्र कार्या विचारः ॥ ११० ॥
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने तृतीयपादे देवीमंत्रनिरूपणं नाम चतुर्शतितितमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥ सनत्कुमार उवाच ॥ वरदेवता
वतारोऽन्यः कालिकेति प्रकीर्तिता ॥ तस्या मन्त्रं प्रवक्ष्यामि भुक्तिमुक्तिप्रदं नृणाम् ॥ १ ॥ सुष्टिक्रियान्विता शांतिर्विद्वद्वत्तथा च त्रिधा
पुनः ॥ अरुणाक्ष्यादीपिका च बिंदुयुक्ता द्विधा ततः ॥ २ ॥ मायाद्वयं ततः पश्चादक्षिणे कालिके पदम् ॥ पुनश्च सप्तबीजानि स्वाहंतोऽयं
मन्त्रतमः ॥ ३ ॥ भैरवोऽस्य ऋषिश्छन्द उष्णिक्काली तु देवता ॥ बीजं मायादीर्घवर्त्म शक्तिरुक्ता मुनीश्वर ॥ ४ ॥ षड्दीर्घाद्वये बीजेन
विद्याया अंगमीरितम् ॥ मातृकार्णादंश दश हृदये भुजयोः पदोः ॥ ५ ॥ विन्यस्य व्यापकं कुर्यान्मूलमंत्रेण साधकः ॥ शिरः कृपाणमनय वरं
हस्तैश्च विभ्रतीम् ॥ ६ ॥ मुंडसङ्गमस्तकां मुक्तकेशां पितृवनस्थिताम् ॥ सर्वालंकृतवर्णां च श्यामांगीं कालिकां स्मरेत् ॥ ७ ॥ एवं ध्यात्वा जपेच्छ्रं
बुद्ध्यादयुतं ततः ॥ प्रसूनैः करवीरोन्मैः पूजायंत्रमथोच्यते ॥ ८ ॥ विलिख्य पूर्वं षट्कोणं त्रिकोणत्रितयं ततः ॥ पद्ममण्डलं बाह्यं शूणं तत्र पूज
येत् ॥ ९ ॥ जया च विजया चापि अजिता चापराजिता ॥ नित्या विलासिनी वापि योग्यघोरा च मंगला ॥ १० ॥ पीठस्य शक्तयो मायात्मने
हृत्पीठमंत्रकः ॥ शिवरूपशवस्थां च शिवाभिर्दिक्षु वेष्टिताम् ॥ ११ ॥ महाकालतासक्तां ध्यात्वांगान्यर्चयेत्पुरा ॥ कालीं कपालिनीं कुक्षां कुरुकुलां
विरोधिनीम् ॥ १२ ॥ विप्रचित्तां च षट्कोणे नवकोणे ततोऽर्चयेत् ॥ उग्रामुष्णप्रभां दीप्तां नीलायानां बलाकिकाम् ॥ १३ ॥ मानां मुद्रां तथा
भिन्नां पूज्याः पद्मेषु मातरः ॥ पद्मस्यास्य मुग्रत्वेन ब्राह्मी नारायणीत्यपि ॥ १४ ॥ माहेश्वरी च चाण्डा कौमारी चापराजिता ॥ वाराही नार

सिंही च पुनरेतास्तु भुरे ॥ १५ ॥ भैरवीं महदावां तां सिंहाद्यां धूम्रपूर्विकाम् ॥ भीमोन्मत्तादिकां चापि वशीकरणभैरवीम् ॥ १६ ॥ मोहना
 समाशय्य शक्रादीन्यायुधान्यपि ॥ एवमारधिता काली सिद्धा भवति मंत्रिणाम् ॥ १७ ॥ ततः प्रयोगान्कुर्वीत महाभैरवभाषिताम् ॥ आत्मनो
 वा परस्यार्थं क्षिप्रसिद्धिप्रदायकान् ॥ १८ ॥ स्त्रीणां प्रहारं निदां च कौटिल्यं वाप्रियं वचः ॥ आत्मनो हितमन्विच्छन् कालीभक्तो विवर्जयेत् ॥ १९ ॥
 सुदृशो मदनावासं पश्यन् प्रजपेन्मनुम् ॥ अयुतं सोऽचिरं देव वाक्पतेः समतामियात् ॥ २० ॥ दिग्म्बरो मुक्तकेशः श्मशानस्थोऽधिभक्षिनि ॥
 जपेद्योऽयुतमेतस्य भवेयुः सर्वसिद्धयः ॥ २१ ॥ शवस्य हृदये स्थित्वा निर्वासाः प्रेतभूमिगः ॥ अर्कपुष्पसहस्रगणभ्यक्तं स्वीयेतसा ॥ २२ ॥
 देवी यः पूजयेद्भक्त्या जपव्रतैकशो मनुम् ॥ सोऽचिरंैव कालेन धरणीप्रभुतां व्रजेत् ॥ २३ ॥ रजकीर्णं भगं नार्था ध्यायन् यो ह्ययुतं जपेत् ॥ तत्
 वित्वेन रम्येण जनान्मोहयति ध्रुवम् ॥ २४ ॥ त्रिपञ्चारे महापीठे शिवस्य हृदि संस्थिताम् ॥ महाकालेन देवेन द्यामुद्धं प्रकुर्वतीम् ॥ २५ ॥ तं
 ध्यायन् स्मरेत्सदा विदधत्सुरतं स्वयम् ॥ जपेत्सहस्रमपि यः स शंकरसमो भवेत् ॥ २६ ॥ अस्थिलोमत्वचायुक्तं शांसं मार्जारमेव योः ॥ उद्धरेत्
 महिषस्यापि बलिं यस्तु समर्पयेत् ॥ २७ ॥ भूताष्टम्योर्मध्यगत्रे वश्याः स्युस्तस्य जन्तवः ॥ विद्यालक्ष्मीयशःपुत्रैः स चिरं सुखमेव ते ॥ २८ ॥
 यो हविष्यशनरतो दिवा देवीं स्मरन् जपेत् ॥ नक्तं निधुवनसक्तो लक्षं स त्याद्धरपतिः ॥ २९ ॥ रक्तांभोजैर्दुर्जनैर्वा घर्जेजयति वित्तपम् ॥ पितृ
 पत्रैर्भवेद्वाज्यं रक्तपुष्पैर्वशीकृतिः ॥ ३० ॥ असृजा महिषादीनां कालिकां यस्तु तर्पयेत् ॥ तस्य स्युरचिरादेव कस्तथाः सर्वसिद्धयः ॥
 ॥ ३१ ॥ यो लक्षं प्रजपेन्मन्त्रं शवमारुह्य मन्त्रवित् ॥ तस्य सिद्धो मनुः सद्यः सर्वेप्सितफलप्रदः ॥ ३२ ॥ तेनाश्वमेधप्रमुख्येन ॥ ३३ ॥
 सुजन्मना ॥ दत्तं दानं तपस्तप्तं उपास्ते यस्तु कालिकाम् ॥ ३३ ॥ ब्रह्मा विष्णुः शिवो गौरी लक्ष्मीर्गणपती रविः ॥ पूजिताः सकला देवा दे
 कार्त्तिकी पूजयेत्सदा ॥ ३४ ॥ अथापरः सरस्वत्या ह्यवतारो निगद्यते ॥ यां निषेव्य नरा लोके कृतार्थाः स्युर्न संशयः ॥ ३५ ॥ ३५ ॥
 यिनी चन्द्रयुक्ता माया च वदनांतरे ॥ सकामिका क्रुधा शांतिश्चन्द्रालङ्कृतमस्तका ॥ ३६ ॥ दीपिका सासना चन्द्रयुगलं मयुरीरितः ॥ पुनः
 रत्नोभ्य उद्दिष्टश्छन्दस्तु बृहती मतम् ॥ ३७ ॥ ताराख्या देवता बीजं द्वितीयञ्च चतुर्थकम् ॥ शक्तिः षड्दीर्घयुक्तेन द्वितीयेनाङ्गकल्पन्त्य ॥ ३८ ॥
 षोढा न्यासं ततः कुर्यात्तारायाः सर्वसिद्धिम् ॥ श्रीकण्ठादीभ्यसेदुद्गन्मातृकावर्णपूर्वकात् ॥ ३९ ॥ मातृकोक्तस्थले माया तृतीयकोद्यपूर्वकाद् ॥
 चतुर्थीन्मसायुक्तान्प्रथमो न्यास ईरितः ॥ ४० ॥ शवणीठसमासीनां नीलकांतिं त्रिलोचनम् ॥ अर्द्धेन्दुरावगं नानाभूषणढ्यां स्मरन्त्यरेत् ॥ ४१ ॥

द्वितीये तु ग्रन्थासं कुर्यात्तां समनुस्मरन् ॥ त्रिवीजस्वपूर्वं तु रक्तसूय हृदि न्यसेत् ॥ ४२ ॥ तथा पवर्गपूर्वं तु शुक्लं सोमं ध्रुवांद्वये ॥ कवर्गं पूर्वं रक्तांगं मंगलं लोचनत्रयम् ॥ ४३ ॥ चवर्गाद्यं बुधं श्यामं न्यसेद्भस्मस्थले बुधः ॥ दवर्गाद्यं पीतवर्णं कण्ठकूपे बृहस्पतिम् ॥ ४४ ॥ तवर्गाद्यं श्वेतवर्णं घटिकायां तु भार्गवम् ॥ नीलवर्णं पवर्गाद्यं नाभिदेशे शनैश्चरम् ॥ ४५ ॥ शवर्गाद्यं ध्रुववर्णं ध्यात्वा राहुं मुखे न्यसेत् ॥ त्रिवीजपूर्वकेश्वर्गं ग्रन्थासः समीरितः ॥ ४६ ॥ तृतीयं लोकपालानां न्यासं कुर्यात्पयन्ततः ॥ मायाद्विवीजत्रितयपूर्वकं सर्वसिद्धये ॥ ४७ ॥ स्वमस्तके ललाटादिदिक्ष्वष्टस्वघटद्धतः ॥ ह्रस्वदीर्घकादिकाष्टवर्गपूर्वादिशधिपान् ॥ ४८ ॥ शिवशक्त्यभिधे न्यासं चतुर्थे तु समाचरेत् ॥ त्रिवीजपूर्वकाष्टमन्येष्टदशिविच्छात्तिसंयुतान् ॥ ४९ ॥ आचार्यादिषु चक्रेषु स्वचक्रवर्णपूर्वकान् ॥ ब्रह्माणं डाकिनीयुक्तं वादिसंतांणपूर्वकम् ॥ ५० ॥ मूलाधारे विन्यसेच्च चतुर्दलसमन्वितम् ॥ श्रीविष्णुं राकिणीयुक्तवादिलंताणपूर्वकम् ॥ ५१ ॥ स्वाधिष्ठानाभिधे चक्रे लिङ्गस्थे षड्दले न्यसेत् ॥ रुद्रं तु डाकिनीयुक्तं डादितांताणपूर्वकम् ॥ ५२ ॥ चक्रे दशदले न्यसेन्नाभित्ये मणिपूरके ॥ ईश्वरं कादिठान्ताणपूर्वकं शाकिनीयुक्तम् ॥ ५३ ॥ विन्यसेद्दशदले हृदयस्थे त्वनाहते ॥ सदाशिवं शाकिनीं च षोडशस्वरपूर्वकम् ॥ ५४ ॥ कण्ठस्थे षोडशदले विमुद्राख्ये प्रविन्यसेत् ॥ आज्ञाचके परशिवं हाकिनीसंयुते न्यसेत् ॥ ५५ ॥ लक्षणपूर्वं भ्रूमध्यसंस्थितेऽतिमनोहरे ॥ तारादिपंचमं न्यासं कुर्यात्सर्वेषांसिद्धये ॥ ५६ ॥ अष्टौ वर्गान्स्वरुद्रद्वर्षकान् बीजसंयुतान् ॥ ताराद्या न्यासपूर्वांश्च प्रयोज्या अष्टशक्तयः ॥ ५७ ॥ ताराथेया महोत्रापि वज्रा काली सरस्वती ॥ कामध्वरी च चांभुडा इत्यष्टौ तारिकाः स्मृताः ॥ ५८ ॥ ब्रह्मरंघ्रे ललाटे च भ्रूमध्ये कण्ठदेशतः ॥ हृदि नाभौ फले मूलाधारे चेताः क्रमाग्र्यसेत् ॥ ५९ ॥ अङ्गन्यासं ततः कुर्यात्पीठाख्यं सर्वसिद्धिदयम् ॥ आधारे कामरूपाख्यं बीजं ह्रस्वार्णपूर्वकम् ॥ ६० ॥ हृदि जालंधरं बीजं दीर्घपूर्वं प्रविन्यसेत् ॥ ललाटे पूर्णगिर्याख्यं कवर्गाद्यं न्यसेत्सुधीः ॥ ६१ ॥ उड्डीयानं चवर्गाद्यं केशसन्धौ प्रविन्यसेत् ॥ कण्ठे तु मथुरापीठं दशम यादिकं न्यसेत् ॥ ६२ ॥ षोढा न्यासस्तु तारायाः प्रोक्तोऽर्भाष्टप्रदायकः ॥ हृदि श्रीमदेकजटां तारिणीं शिरसि न्यसेत् ॥ ६३ ॥ वज्रोदके शिखां पातु उग्रतारां तु वर्मणि ॥ महोत्रा वत्सरे नेत्रे पिण्डात्रैकजटास्त्रके ॥ ६४ ॥ षड्दीर्घयुक्तमायाया एतान्यष्टौ षडंगके ॥ अंगुष्ठादिष्वंगुलीषु पूर्वं विन्यस्य यन्त्रतः ॥ ६५ ॥ तर्जनीमध्यमाभ्यां तु कृत्वा तालत्रयं ततः ॥ छोटि कामुद्रया कुर्याद्विग्वन्धं देवतां स्मरन् ॥ ६६ ॥ विद्यया तारपुटया व्यापकं सप्तधा चरेत् ॥ उग्रतारां ततो ध्यायेत्सद्यो वादेऽतिसिद्धिदाम् ॥ ६७ ॥ लयाव्यावंबुजन्मस्थां नीलामो दिव्यभूषणाम् ॥ क्रन्तु खड्गं कपालं च नीलवर्जं दधतीं करैः ॥ ६८ ॥ नागश्चेष्टालं कृतांगीं रक्तनेत्रयां स्मरेत् ॥ जपे

लक्षवतुष्कं हि द्वांशं रत्नद्वयैः ॥ ६९ ॥ हुनेत्सीराज्यसमिधैः शंखं संस्थाप्य संजपेत् ॥ नारीं पश्यन्पशुनाच्छन्महानिशि बलिं चरेत् ॥
 ॥ ७० ॥ श्मशाने शून्यसदने देवागरेऽथ निर्जने ॥ पर्वते वनमध्ये वा शवमारुह्य मंत्रावित् ॥ ७१ ॥ समरे शङ्खनिहतं यद्वाषण्मासिकं शिशुम् ॥
 विद्यां साधयतः शीघ्रं साधित्वैव प्रसिद्धयति ॥ ७२ ॥ मेघा प्रज्ञा प्रभा विद्या धीमृत्तिस्मृतिबुद्धयः ॥ विश्वेश्वरीति संप्रोक्ताः पीठस्य
 नव शक्तयः ॥ ७३ ॥ भृगुर्मन्विदुसंयुक्तं मेघवर्त्म सरस्वती ॥ योगपीठात्मने हार्दं पीठस्य मनुरीरितिः ॥ ७४ ॥ दत्त्वनेनासन् दृष्टिं मूल
 मंत्रेण करणयेत् ॥ पूजयेद्विधिवद्देवीं तद्विधानमथोच्यते ॥ ७५ ॥ तारो माया भगं ब्रह्मा जटे सूर्यः सदीर्घकम् ॥ यक्षाधिपत्यं तंद्री
 सोपनीतं बलिं ततः ॥ ७६ ॥ गृहयुग्मं शिवा स्वाहा बलिमंत्रोऽयमीरितिः ॥ द्वात्रिंशत् बलिं तेन मध्यरात्रे चतुष्वथे ॥ ७७ ॥ जलदानादिकं हरे
 विदध्यादशभिस्ततः ॥ ध्रुवो वज्रोदके वर्म फट्सप्ताणो जलग्रहे ॥ ७८ ॥ ताराद्या वह्निजायांता माया हि क्षलने मता ॥ तारो मायाः भृगुः ५०
 विशुद्धं धर्मवर्मतः ॥ ७९ ॥ सर्वपापानि शाम्यन्ते छेतो नेत्रयुतं जलम् ॥ कल्पान्तनयनस्वाहा मंत्र आचमने मृतः ॥ ८० ॥ ध्रुवो मणिधरीत्यते
 वज्रिण्यक्षियुता मृतिः ॥ खरिविद्यायुग्मिजश्च सर्ववर्तते वकोऽञ्जवाच् ॥ ८१ ॥ कारिण्येते दीर्घवर्म अस्त्रं वह्निभिर्यातिमः ॥ त्रयोविंशतिवर्णास्ततः
 शिखाया बधने मनुः ॥ ८२ ॥ प्रणवो रक्षुगलं दीर्घवर्मास्त्रद्वयम् ॥ नवार्णेनासुना मंत्री कुर्याद्विमिश्रितशोधनम् ॥ ८३ ॥ नाराते सर्वविघ्नानुत्तार
 येति पदं ततः ॥ हुं फट् स्वाहा गुणैर्द्वर्णो मनुर्विघ्ननिवारणम् ॥ ८४ ॥ मायबीजं जयपुष्पनिभं नमो विचिंयेत् ॥ तदुत्थेनाग्निना देहं देहसद
 स्वपाप्मना ॥ ८५ ॥ ताराबीजं सुवर्णभं चिंतयेद्दृदि मंत्रवित् ॥ पवनेन तदुत्थेन पापभस्म क्षिपेद्भुवि ॥ ८६ ॥ तुरीयं चंद्रकुंदाभं बीजं ध्यात्वा
 ललाटतः ॥ तदुत्थसुधयादे हं स्वयं वै देवतानिभम् ॥ ८७ ॥ अनया भूतशुद्ध्या तु देवीसादृश्यमाप्नुयात् ॥ तारोऽन्तो भृगुः कर्णो पञ्चनाभयुतो बलाः ॥
 ८८ ॥ खे वज्ररेखे क्रोधाख्यं बीजं पावकवल्लभा ॥ असुना द्वादशार्णेन रचयेमंडलं शुभम् ॥ ८९ ॥ तारो यथागता निद्रा सदृक्केकभृगुर्विषम् ॥
 सदीर्घस्मृतिरौ साक्षौ महाकालो भगान्वितः ॥ ९० ॥ क्रोधोऽस्त्रं मनुवर्णोऽयं मनुः पुष्पादिशोधने ॥ तारः पाशः पशु स्वाहा पंचार्णश्चित्तशोधने ॥
 ९१ ॥ मनवो दश संप्रोक्ता अर्धस्थापनमुच्यते ॥ सेंदुभ्यां मासतो माया भुवं संसृज्य भृगुहम् ॥ ९२ ॥ वृते त्रिकोणसंयुक्तं कुर्यान्म
 डलमंत्रतः ॥ यजेत्तत्राधारशक्तिं वह्निमंडलमध्यगाम ॥ वह्निमंडलमभ्यर्च्य महाशंखं निधापयेत् ॥ ९३ ॥ वामकर्णेन्दुयुक्तेन फट्तेन विहायसा ॥
 प्रक्षालितं भृगुदंडी त्रिमूर्तीदुयुतं पठेत् ॥ ९४ ॥ ततोऽर्चयेन्महाशंखं जपमंत्रं चतुष्टयम् ॥ दीर्घत्रयान्विता माया काली सृष्टिः सदीर्घसः ॥ ९५ ॥

प्रतिमासंयुतं मांसं यवनं हृदयं ततः ॥ एकादशार्णोः प्रथमो महाशंखार्चने मनुः ॥ १६ ॥ हंसो हरिमुजंशेयुक्तो दीर्घत्रयदुयुक् ॥ तारिण्यते कपालाय
नमो तो द्वादशाक्षरः ॥ १७ ॥ स्वं दीर्घत्रयमन्यादयमेषो वामदगन्वितः ॥ लोकपालाय हृदयं तृतीयोऽयं शिवाक्षरः ॥ १८ ॥ मायास्त्रीबीजमद्भुत
स्वं स्वर्गस्वादिमः ॥ पालाय सर्वाधाराय सर्वः सर्वोद्भवस्तथा ॥ १९ ॥ सर्वशुद्धिमयश्चेति डेंताः सर्वसुरांतिकम् ॥ रुधिरा रतिदीर्घा च वायुः शुभ्रानिलः
सुरा ॥ १०० ॥ राजनाय भगी सत्यो विकपालाय हन्यतुः ॥ तुर्यो रसेषु वर्णोऽयं महाशंखप्रपूजने ॥ १०१ ॥ नवार्कमंडलं चेष्टा सलिलं
मूलमंत्रतः ॥ प्रपूरयेत्सुधाबुद्ध्या गंधपुष्पाक्षतादिभिः ॥ १०२ ॥ मुद्रां त्रिसंदां संदर्शय पूजयेच्चंद्रमंडलम् ॥ वाक्सत्यपद्मागने रेफाबुद्ध्यर्बिदु
युक् ॥ १०३ ॥ मूलमंत्रो विपद्भंसमनुसर्गसमन्वितम् ॥ अष्टकृतोऽमुना मंत्री मंत्रत्रययुतो जलम् ॥ १०४ ॥ मायया महिंशं क्षित्वा खं योनिं
च प्रदर्शयेत् ॥ तत्र वृत्ताष्टद्वारेण ध्यात्वा देवीं विचिंतयेत् ॥ १०५ ॥ पूर्वोक्तां पूजयेत्वेनां मूलनाथ प्रतर्पयेत् ॥ तर्जनीमध्यमादनामाकनि
ष्टाभिर्महेश्वरीम् ॥ १०६ ॥ सांख्यद्वानिश्चतुर्वारं महाशंखस्थिते जले ॥ संरेफमनुर्बिद्वाढ्यं शृंगमन्विदुयुक्तया ॥ १०७ ॥ श्रुवाद्येन दमोतेन
तर्प्यादानंदभैरवम् ॥ ततस्तेनार्घतोयेन श्रोक्षेत्पूजनसाधनम् ॥ १०८ ॥ योनिमुद्रां प्रदर्शयपि प्रणमेद्भवतारिणीम् ॥ विधानमर्थं संग्रोक्तं
सर्वसिद्धिप्रदायकम् ॥ १०९ ॥ पूर्वोक्ते पूजयेत्पीठे पद्मे षड्गुणकर्णिके ॥ धरापृष्ठवृत्ते रम्ये देवीं रम्योपचारकैः ॥ ११० ॥ महागृहे चतुर्दिशु
गणेशादीन्प्रपूजयेत् ॥ पाशांकुशौ कपालं च त्रिशूलं दधत् करैः ॥ १११ ॥ अलंकारचयोपेतं गणेशं प्राकृतमर्चयेत् ॥ कपालद्वारे हस्ताभ्यां दधत्
सर्पभूषणम् ॥ ११२ ॥ स्वयथवेष्टितं रम्यं बटुकं दक्षिणेऽर्चयेत् ॥ असिशूलकपालानि डमरं दधत् करैः ॥ ११३ ॥ कुण्डं दिग्बरं क्रूरं क्षेत्रपालं
च पश्चिमे ॥ कपालं डमरं पाशं लिङ्गं शंखिभ्रतीं करैः ॥ ११४ ॥ अध्यकृत्या रत्नवस्त्रा योगिनीरुतरे यजेत् ॥ अक्षोभ्यं प्रयजेन्बुद्धिं देव्यां
मंत्रऋषिं शुभम् ॥ ११५ ॥ अक्षोभ्यं वस्त्रपुष्पं च प्रतीच्छानलवल्हभा ॥ अक्षोभ्यपूजने मंत्रः षड्गुणेषु षडंगकम् ॥ ११६ ॥ वैरोचनं चायि
तामै पद्मनाभाभिर्घं तथा ॥ शंखं पांडुरसंज्ञं च दिग्दलेषु प्रपूजयेत् ॥ ११७ ॥ लाभकां मानकां चैव पांडुरां तारकां तथा ॥ विदिग्गतावजपेऽनु
पूजयेद्विष्टसिद्धये ॥ ११८ ॥ विंदुनामादिवर्णाद्याः संबुद्धयंतास्तथाभिधाः ॥ ब्रजपुष्पं प्रतीच्छामिप्रियांताः प्रणवादिदाः ॥ ११९ ॥ वैरोचनदि
पूजया मनवः परिकीर्तिताः ॥ भूधरश्च चतुर्दशैः पद्मांतकयमंतकौ ॥ १२० ॥ विद्यांतकाभिधः पद्मभ्रांतक इमान्यजेत ॥ शंखादींश्चैव
वज्रादीन्प्रजपेत्तदनंतरम् ॥ १२१ ॥ एवं संपूजयन् देवीं षाडित्यं धनमद्भुतम् ॥ पुत्रान्पौत्राञ्छुभां कीर्तिं लभते जनवश्यताम् ॥ १२२ ॥ तारो

माया श्रीमदेकजटे नीलमरस्वती ॥ महोप्रतारं देवासः सनेत्रो गदियुगमकम् ॥ १२३ ॥ सर्वदेवपिशाकमौ दीर्घाग्निर्मरुसाब्जसः ॥ अद्रुहस्य जाडं
 च छेदयद्वितयं रमा ॥ १२४ ॥ मायास्त्राग्निप्रियांतोऽयं द्विपंचागच्छिपिर्मनुः ॥ अनेन नित्यं पूजतिऽन्वहं देव्यै बलिं हरेत् ॥ १२५ ॥ एवं सिद्धे
 मनौ मंत्री प्रयोगान्विदधाति च ॥ जातमात्रस्य बालस्य दिवसत्रिनयादधः ॥ १२६ ॥ जिह्वायां विलिखेन्मंत्रं सध्वज्याभ्यां शलाकया ॥ सुवर्णं
 कृतया यद्वा मंत्री धवलदूर्वया ॥ १२७ ॥ गतेऽष्टमेऽब्दे बालोऽपि जायते कविऽदुत्तम् ॥ तथापरैरेजेयोऽपि धृष्टसैवर्द्धनार्चितः ॥ १२८ ॥ उपरागे
 दतानीव नरदारुसरोजले ॥ निर्माय कीलकं तेन तैलमध्वमृतैल्लिखेत् ॥ १२९ ॥ सगेजिनीदले मंत्रं वेदयेन्मातृकाक्षरैः ॥ निखाय नदले
 कुण्डे चतुरस्रे समेखले ॥ १३० ॥ संस्थाप्य पावकं तत्र जुहुयान्नुनामुना ॥ सहस्रं रक्तपद्मानां धेनुदुग्धजलानुतम् ॥ १३१ ॥ होमंते
 विविधै रतैः पलैरपि बलिं हरेत् ॥ बलिं मंत्रेण विधिवद्बलिमंत्रः प्रकाशयते ॥ १३२ ॥ तारः पद्मे युग तंद्रीं विग्रहीर्य च लोहितः ॥ अग्निर्विपक्ष
 गारुडो बंद्यपद्मावतीपदम् ॥ १३३ ॥ झिटीशाब्बो निलस्वाहा षोडशाणो वलेर्मनुः ॥ ततो निशीथे च बलिं पूर्वोक्तमनुवा हरेत् ॥ १३४ ॥
 एवं कृते पंडितानां स जयी कविगड् भवेत् ॥ निवासो भारतीलक्ष्म्योर्जनतारजनक्षमः ॥ १३५ ॥ रक्ताभिजन्या यो मंत्री रोचनां मस्तके धरेत् ॥
 यं यं पश्यति तस्यासौ दासवजायते क्षणात् ॥ १३६ ॥ श्मशानां गामाश्रित्य पूर्वायां कुलवासरे ॥ तेन मंत्रेण संवष्टय निवद्धं रक्तंतुभिः
 ॥ १३७ ॥ शताभिजप्तं मूलेन निक्षिपेद्वैरिवेश्मनि ॥ उच्चाटयति सप्ताहात्सकुंडुजां न्विरोधिनः ॥ १३८ ॥ क्षीराढ्यया निशामंत्रं लिखित्वा पौरु
 षेऽस्थनि ॥ रविवारे निशीथिन्यां सहस्रमभिमंत्रयेत् ॥ १३९ ॥ तस्मिन् शत्रुसदने मंडलद्वंशकं भवेत् ॥ क्षेत्रे क्षितं सस्यहान्योजवहत्तुरमा
 लयेत् ॥ १४० ॥ षट्कोणांतल्लेखेन्मूलं साध्यार्ण केशरैः स्वरैः ॥ बाह्येऽष्टवर्गयुक्पत्रं पद्मभूमिपरावृत्तम् ॥ १४१ ॥ यंत्रं भूर्जे जतुरसैल्लेखेत्पीताम्बर
 वृत्तम् ॥ पट्टसूत्रेण सन्नद्धं शिशुकंठगतं ध्रुवम् ॥ १४२ ॥ भूतभीतिहरं वामबाहौ स्त्रीणां च पुत्रदम् ॥ नृणां दक्षिणबाहुस्थं निर्वहानां धनप्रदम् ॥ १४३ ॥
 ज्ञानं ज्ञानमिच्छूनां राज्ञां तु विजयप्रदम् ॥ १४४ ॥ इति श्रीबृहन्नादीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्यानं तृतीयपादे यक्षिणीमन्त्रभेदनिर्हणः नाम
 पञ्चाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥ सप्तकुमार उवाच ॥ गरस्तन्यवतागस्ते कथिलाः सिद्धिदा नृणाम् ॥ अथ लक्ष्म्यवतारंस्ते वक्ष्ये सर्वार्थसिद्धिदानम् ॥ १ ॥
 वाणीमन्यथस्तयाख्यं बीजत्रिनयमीरितम् ॥ ऋषिः स्यादक्षिणाधृतिः पंक्तिश्छंदः प्रकीर्तितम् ॥ २ ॥ दावता त्रिपुरा बाला मध्यंति शक्तिबीजके ॥
 नाभेराणादमाद्यं तु नाभ्यंतं हृदयात्परम् ॥ ३ ॥ मूर्ध्नो हृदंतं तृतीयं क्रमादेहेषु विन्यसेत् ॥ आद्यं वामकरे दक्षकरे तदुभयोः परम् ॥ ४ ॥ पुनर्बीजत्रयं न्यस्य

सृष्टिं शुद्धे च वक्षसि॥ नव योन्याभिधं न्यासे नवकृत्यो मनुं न्यसेत् ॥ ५ ॥ कर्णयोश्चिबुके न्यस्येच्छस्योर्मुलपकजे॥ नेत्रयोर्नासिकायां च स्कंधयो
 रुदरे तथा ॥ ६ ॥ न्यसेत्कर्परयोर्नाभौ जलुनोर्लिङ्गमस्तके ॥ पादयोरपि शुद्धे च पार्श्वयोर्हृदये पुनः ॥ ७ ॥ स्तनयोः कंठदेशे च वामांगान्निषु
 विन्यसेत् ॥ वामबाह्यां रतिं शुद्धे प्रीतिमन्यादिकां हृदि ॥ ८ ॥ कामबीजादिकान्यश्वेद्वृद्धं तु मनोभवात् ॥ पुनर्वर्गगत्यमाद्यास्तिस्रएव च
 विन्यसेत् ॥ ९ ॥ अमृतेशीं च योगेशीं विश्वयोनिं तृतीयकम् ॥ मूर्ध्नि वक्त्रे हृदि न्यस्येद्वृद्धे चरणयोरपि ॥ १० ॥ कामेशीं पंचबीजाब्जां स्मरान्पञ्च
 न्यसेत्कमात् ॥ मायाकामौ च वागलक्ष्मी कामेशीं पंचबीजकम् ॥ ११ ॥ मनोभयवश्च मकरध्वजकंदर्पनमथाः ॥ कामदेवः रसरः पू व कीर्तिता
 न्यासमिद्धिदाः ॥ १२ ॥ शिरःपन्मुलशुद्धेषु हृदये वाणदेवताः ॥ द्राविण्याद्याः क्रमाद्यन्येद्वान्पञ्चबीजपूर्वकाः ॥ १३ ॥ द्वांद्वौ कृत्वा जूत इति वै
 बाणेशीबीजं च कमम् ॥ द्राविणी क्षेमिणी वशीकरणयाकर्षणी तथा ॥ १४ ॥ संमोहनी च वाणानां देवताः पञ्च कीर्तिताः॥ तातीं प्रवाग्मध्यगेन कामेन
 स्यात्कंडगकम् ॥ १५ ॥ षड्दीर्घस्वयुक्तेन ततो देवीं विचिंतयेत् ॥ ध्यायेद्वक्त्रयोरुपर्यां रक्तवस्त्रां त्रिलोचनाम् ॥ १६ ॥ उद्यदकंनिर्यां विद्यां
 मालाभयवरोद्धाम् ॥ लक्ष्म्यं जपेन्मंत्रं दशांशं किमुकोद्भवैः ॥ १७ ॥ पुष्पैर्हयार्जिर्वापि जुहुयान्प्रभुगन्धर्वैः ॥ नवयोन्यात्मकं यंत्रं बहिरुदला
 वृत्तम् ॥ १८ ॥ केशेषु स्वरान्यन्येद्वान्द्वौ दलेष्वपि ॥ दलाग्रेषु त्रिशूलानि पद्मं तु मातृकावृत्तम् ॥ १९ ॥ एवं विलिखितं यंत्रं पीठशक्तीः प्रपूजयेत् ॥
 इच्छा ज्ञाना क्रिया चैव कामिनी कामदायिनी ॥ २० ॥ रती रतिप्रिया तदा ह्यन्यन्यपि चोदिताः॥ पीठशक्तीस्मि इष्ट्वा पीठं तन्मनुना दिशेत् ॥
 ॥ २१ ॥ व्योमपूर्वं तु तर्तियं सदाशिवमहापदम् ॥ प्रेतपद्मासनं डेवं नमोतः पीठमन्त्रकः ॥ २२ ॥ षोडशार्णस्ततो सूर्तौ कृतायां मूलमंत्रकः ॥
 आवाद्या प्रजपेद्वीमुपचारैः पृथग्विधैः ॥ २३ ॥ देवीमिष्ट्वा मध्ययोनौ त्रिकोणे रतिर्विकाम् ॥ वामकोणे रतिं इक्षे प्रीतिमग्रे मनोभवात् ॥ २४ ॥
 योन्यन्तर्वह्निकोणादवंगान्यसोर्विदिश्वपि ॥ मध्ययोर्देवहः पूर्वोदिषु चाग्रे स्सरानपि ॥ २५ ॥ वाणदेवीस्तदेव शक्तीरष्टसु योनिषु ॥ सुभगाख्या
 भगा पश्चात्तृतीया भगसर्पिणी ॥ २६ ॥ भगमाला तथांगान् नगाद्या कुलुमापरा ॥ अंगमेष्वलंगमदनेयपृशक्तयः ॥ २७ ॥ एवमेश्वरगा ब्रह्मा
 मुखाः पत्रेषु भैरवाः ॥ दीर्घाद्या मातरः पूज्या हस्त्याद्याश्चाष्टभैरवाः ॥ २८ ॥ दलाग्रपञ्चपीठानि कामरूपाख्यमादिमम् ॥ मलयं कोष्ठमग्रे
 व्याख्यं चौहाख्यं कुलोतकम् ॥ २९ ॥ जालंधरं तथोवांस कोटपीठमथाष्टमम् ॥ भृष्टहृदशदिश्वेवंद्रेतुकं त्रिपुरांतकम् ॥ ३० ॥ वैतालमग्नि
 जिह्वं च कमलांतकपालिनौ ॥ एकपादं भीमरूपं विमलं हाटकेश्वरम् ॥ ३१ ॥ शक्राद्यानाग्युधैः सांद्रं स्वस्वदिशु समचयेत् ॥ तद्वर्तिदिशु बटुकं

योषिनीं क्षेत्रनायकम् ॥ ३२ ॥ गणेशं विदिशास्वचैद्धूमस्तुर्याच्छिवांस्तथा ॥ भूतांश्चेत्थं भजन्बालामीशः स्याद्धनविद्ययोः ॥ ३३ ॥ रक्तांभोजैर्हुतैर्नाथो
 वश्याः स्युः सर्षपैर्नृपाः ॥ नन्दावर्तै रजवृक्षैः कुदैः पाटलचंपकैः ॥ ३४ ॥ पुष्पैर्विल्वफलैर्वापि होमाच्छक्ष्मीः स्थिरा भवेत् ॥ अपमृत्युं जयेन्मन्त्री
 गुडूच्या दुग्धयुक्त्या ॥ ३५ ॥ यथोक्तदूर्वाहोमेन नीरोगायुः समश्नुते ॥ ज्ञानं कवित्वं लभते चन्द्रगुरुसुहृदैः ॥ ३६ ॥ पलाशपुष्पैर्वारिसिद्धिरन्नाति
 श्रावहोमतः ॥ सुरभिरीरुदध्यक्तौल्लजान्हुत्वा रुजो जयेत् ॥ ३७ ॥ रक्तचन्दनकर्पूरकूर्वागुरुरोचनाः ॥ चन्दनं केशरं मांसीं क्रमाद्भागिनियो
 जयेत् ॥ ३८ ॥ भूमिचद्वैक्कनन्दविधदिकसतनिगमोन्मितैः ॥ श्मशाने कृष्णभूतस्य निशि नीहारण्यथा ॥ ३९ ॥ कुमार्यो पेषयेत्तानि मंत्रेणथामि
 मन्यं च ॥ विद्वच्चितिलकं तेन दर्शनाद्दृश्येज्जनान् ॥ ४० ॥ गजसिंहादिभूतानि राक्षसाञ्छाकिनीरपि ॥ प्रयोजनानां सिद्धयै तु देव्याः शापं निवर्त्य
 च ॥ ४१ ॥ विधायोत्कीलितां पश्चाज्जपमस्य समाचरेत् ॥ यो जपेदादिमे बीजे वराहभृगुपावकाच्चा ॥ ४२ ॥ मध्यमादौ नभोहंसौ मध्यमंते तु पाव
 कम् ॥ आदावंते च तार्तीयक्रमात्स्वं धूम्रकेतनम् ॥ ४३ ॥ एवं जप्त्वा शतं विद्यां शापहीना फलप्रदा ॥ यद्वाद्ये चरमे बीजे नैव रंफं वियोजयेत्
 ॥ ४४ ॥ शापोद्धारप्रकारोऽन्यो यद्वायं कीर्तितो बुधैः ॥ आद्यमाद्यं हि तार्तीयं कामः कामोऽथ वाग्भवम् ॥ ४५ ॥ अत्यमन्यमनगश्च नवर्णः
 कीर्तितो मनुः ॥ जप्तोऽयं शतधा शापं बालाया विनिवर्तयेत् ॥ ४६ ॥ चैतन्याह्लादिनीमन्त्रौ जप्तौ निष्कलिताः शरी ॥ त्रिस्वराश्चेतनं मन्त्री
 धरः शांतिरनुग्रहः ॥ ४७ ॥ तारादिहृदयांतः स्यात्काम आह्लादिनीमनुः ॥ तथा त्रयणां बीजानां दीपनैर्मनुभिस्रिभिः ॥ ४८ ॥ सुदीप्तानि विधा
 यादौ जपेत्तानीष्टसिद्धये ॥ वदयुग्मं सदीर्घांबु स्मृतिवालावनंगतौ ॥ ४९ ॥ सत्यः सनेत्रो नस्तादृग्वा वागवर्णाद्यदीपिनी ॥ छिन्ने क्लेदिनि वैकुण्ठो दीर्घ
 स्वं सद्यगोत्तिमः ॥ ५० ॥ निद्रा संचद्रा कुर्वीत शिवाणां मध्यदीपिनी ॥ तारो मोक्षं च कुरुते नायं वर्णास्यदीपिनी ॥ ५१ ॥ दीपिनीमंतरा बाला
 साधितापि न सिद्धयति ॥ वागंत्यकामान् प्रजयेदरीणां क्षोभहेतवे ॥ ५२ ॥ कामवागंत्यबीजानि त्रैलोक्यस्य वशीकृतौ ॥ कामांत्यवाणीबीजानि
 मुक्तये नियतो जपेत् ॥ ५३ ॥ पूजारंभे तु बालायास्त्रिविधानचर्यद्विरुद् ॥ दिव्यौघैश्चैव सिद्धौघो मानवौघ इति त्रिधा ॥ ५४ ॥ परप्रकाशः परमे
 शानः परशिवस्तथा ॥ कामेश्वरस्ततो मोक्षः षष्ठः कामोऽमृतोऽतिमः ॥ ५५ ॥ एते दसैव दिव्यौघा आनन्दपदपञ्चिमाः ॥ ईशानाख्यस्तत्पुरुषोऽघोराख्यो
 वामदेवकः ॥ ५६ ॥ सद्योजात इमे पंच सिद्धौघाख्याः स्मृता मुने ॥ मानवौघाः परिज्ञेयाः स्वगुरोः सम्प्रदायतः ॥ ५७ ॥ नवयोन्यात्मके यन्त्रे विलिखे
 न्मध्ययोनितः ॥ प्रादक्षिण्येन बीजानि त्रिवारं साधकोत्तमः ॥ ५८ ॥ त्रींस्त्रीन्वर्णांस्तु गायत्र्या अष्टपत्रेषु सल्लिखेत् ॥ बहिर्मातृकयाऽऽवेष्टेय तद्बहिर्भृगुद्व

यम् ॥ ५ ॥ कामबीजलसत्कोणं व्यतिभिन्नं परस्परम् ॥ एनं त्रैपुरसमूहयातं जपसंयातसाधितम् ॥ ६० ॥ बाहुना विधृते दद्याद्द्वयं कीर्तिं दुःखं सुखम् ॥ कायाति
 त्रिपुरा देवी विद्महे कविषं भहिम् ॥ ६१ ॥ बकः खट्वी समाहूतः सनेत्रोऽग्निश्च धीमहि ॥ तत्र छिन्ने प्रचोदति यादित्येषा प्रकीर्तिता ॥ ६२ ॥ गायत्री
 त्रैपुरा सर्वसिद्धिदा सुरसेविता ॥ अथ लक्ष्म्यवतारोऽन्यः कीर्त्यते सिद्धिदो वृणाम् ॥ ६३ ॥ वेदादिर्गिरिजा पद्मा मन्यथो हृदयं ध्रुवः ॥ अगवति
 माहेश्वरी डेन्तेऽन्नपूर्णे दहनंगना ॥ ६४ ॥ प्रोक्ता विंशतिवर्णं विद्या स्याद्ब्रह्मिणे मुनिः ॥ धृतिश्छदोऽन्नपूर्णेऽशी देवता परिकीर्तिता ॥ ६५ ॥ षड्दीया
 ब्बेन हृष्टेऽसवीऽजेन स्यात्षडंगकम् ॥ मुखनासाक्षिकर्णसंयुद्धे नवसु न्यसेत् ॥ ६६ ॥ पदानि नव तद्गर्भसंख्येदानीमुदीर्यते ॥ धूम्रिचंद्रधरे
 काक्षिवेदाब्धिगुग्गुबाहुभिः ॥ ६७ ॥ पदसंख्यामिता वर्णस्ततो ध्यायेत्सुरेश्वरीम् ॥ स्वर्णभार्गां त्रिनयनां वक्षालंकारशोभिम् ॥ ६८ ॥ दूरवासं
 युतां देवीं स्वर्णमन्त्रकरांबुजां ॥ लक्ष जपोऽयुतं होमो घृताक्तचरुणा तथा ॥ ६९ ॥ जयादिनवस्त्याहचे पीठे धूजा समीरिता ॥ त्रिदोषा वेदपन्ना
 द्वात्रिंशोऽपत्रके ॥ ७० ॥ भूपुरेण युते यंत्रे प्रदद्यान्मायया मनुम् ॥ अन्यादिद्वोऽपत्रितये शिवराहमायवात् ॥ ७१ ॥ अचर्यदेवदस्वमंस्तु
 प्रोच्यते मनवस्तु ते ॥ प्रणदो मनुचन्द्राब्जं गगनं हृदयं शिवा ॥ ७२ ॥ मारुतः शिवमंत्रोऽयं सप्तार्णः शिवपूजने ॥ नाराहनारायणयोर्मनौ पूर्वं
 मुदीरयेत् ॥ ७३ ॥ षडंगानि ततोऽन्यर्च्य वामे दक्षे घरां रमां ॥ यजेत्स्वस्वस्तुभ्यां तु तादुच्यते मुनीश्वर ॥ ७४ ॥ अन्नं दक्षसि तनुष्ठा मे
 देवताधिपोर्णकाः ॥ नयेममन्नं प्राणतिं दापयानल्लुदरी ॥ ७५ ॥ द्वाविंशत्यक्षरो मंत्रो ब्रूमीद्यौ भूमिसंपुटः ॥ लक्ष्मीष्टौ श्रीपुटौ विष्णु रवुरि
 लंमनुचंद्रयुक् ॥ ७६ ॥ भुवो बीजमिति प्रोक्तं श्रीबीजं ग्राह्यदाहृतम् ॥ संजादित्यचतुर्बीजपूर्विकाः परिपूजयेत् ॥ ७७ ॥ शक्तीश्रुतलो
 वेदाक्षे परा च भुवनेश्वरी ॥ कमला सुभगा चति ब्रह्माद्या अष्टपत्रगाः ॥ ७८ ॥ षोडशारे स्मृते चैव मानदातृष्टिपुष्टयः ॥ त्रीणि रत्निर्हीः
 श्रीश्चापि स्वधा स्वाहा दशम्यथ ॥ ७९ ॥ ज्योत्स्ना हेमवती छाया पूर्णिमा संहतिस्तथा ॥ अयावात्येति संपूज्या क्षेत्रे ग्राह्येर्द्विर्द्विः ॥ ८० ॥
 भूपुरे लोकपालाः स्युस्तद्व्राणि तदग्रतः ॥ इत्थं जपादिभिः सिद्धे मंत्रेऽस्मिन्मन्त्रसंचयैः ॥ ८१ ॥ कुबेरसदृशो मंत्री जायते जन्मदिनः ॥ अथ
 लक्ष्म्यवतारोऽन्यः कीर्त्यते मुनिसत्तम ॥ ८२ ॥ प्रणवः शांतिरुणाक्रियाब्बाचन्द्रभृतिः ॥ बगलसुखिसर्वति इंधिकाहृदितीहृत ॥ ८३ ॥
 पीताजरायुश्चतुष्टया पुनर्दीर्घोऽसंयुता ॥ वाचं ध्रुवं पदं स्तंभयति जिह्वापदं वदेत् ॥ ८४ ॥ कालयेति च दुर्द्धि विनाशयति सर्वाङ्गकम् ॥
 तारोऽग्निमुदरी मंत्रो बगलयाः प्रकीर्तितः ॥ ८५ ॥ मुनिस्तु नारदश्छंदो बृहती बगलसुखी ॥ देवता नेत्रपंचेषु जपं पंचदि नः ॥ ८६ ॥ तंरानि

करुणयित्वा च ध्यायेत्पीताम्बरं ततः ॥ स्वर्णसनस्थां हेमभां स्तम्भिनीं हिमालयसूत्रात् ॥ ८७ ॥ इदं पदं च रसजं करैः ॥ एवं धृतत्वा
 जपेच्छस्रयुतं चंपकोद्भवैः ॥ ८८ ॥ कुसुमैर्जुह्यात्पीठे बालकाः ब्रूयेद्विनाय ॥ चंदनाजुषं चन्द्रैः पूजयिष्ये कुरुतस्वित् ॥ ८९ ॥ त्रिकोणं तद्वह
 लाशस्योडशारे यजेदियमा ॥ मंगला स्तंभिनी चैव जंभिणी मोहिनी तथा ॥ ९० ॥ वयं चला वलाया च भूधरा कलमषाभिधा ॥ धात्री च कलना
 कालकर्षिणी भ्रामिकापि च ॥ ९१ ॥ मंदगापि च भोगस्था भाविका षोडशी स्मृता ॥ भूधरस्य चतुर्दिक्षु द्वाविंशत्यजेक्षयात् ॥ ९२ ॥ जपेत्
 बटुकं चापि योगिनीः क्षेत्रफलकम् ॥ इन्द्रादींश्च ततो बाह्ये निजदुधसन्निवतान् ॥ ९३ ॥ इत्थं तिष्ठे स्मृतं तं स्तंभयेद्देवतादिभ्यश्च ॥ द्वादश
 दासीनः पितृमात्यानुलेपनः ॥ ९४ ॥ पितृपुण्यैर्जदेवी हरिद्रेत्थलजा जपेत् ॥ पितृ ध्यायन्मगवतीं द्योतयेद्युतं करेत् ॥ ९५ ॥ दिग्धा
 ज्यतिलैर्होमो नृणां वश्यकरो मतः ॥ मधुरचितयक्तैः स्यादाकर्षो लभ्येर्धुम्बू ॥ ९६ ॥ तैलाभ्यक्तैर्दिग्भ्यश्चैतसो विद्वेकाः ॥ ताललेप
 हरिद्राभिर्द्विषां संस्तभनं भवेत् ॥ ९७ ॥ आगारधूमं राजीश्च माहिषं लघुलं निशि ॥ क्षयात् पावके हुत्वा नक्षत्रेदं विरदीद्वि ॥ ९८ ॥ राते
 शुभ्रकाकानां कटुतैले विभीतकम् ॥ शुद्धधूमं चितावह्नौ हुत्वा प्रोक्ष्यादयिर्धुम्बू ॥ ९९ ॥ दूत्राधुधुचीलाणान्यो मधुरनितयान्वितान् ॥ जहोति
 सोऽखिलान् रोगान् शमयेदर्शनादपि ॥ १०० ॥ पर्वताग्रे महारण्ये वदीसगे शिवालये ॥ ब्रह्मचर्यरतो लक्षं लपेदखिलसिद्धये ॥ १०१ ॥ एत
 वर्णगवीदुर्यं शर्करामधुसंयुतम् ॥ त्रिशतं मंत्रितं पीतं हन्याद्विष्मसंभवत् ॥ १०२ ॥ श्वेतफलाशकाष्टेन रचितं रजपाटके ॥ अलङ्कृतं हते लो
 मनत्रयेन्मनुनामुना ॥ १०३ ॥ तदाहटः पुमाच्च गच्छेक्षणेन शतयोजनम् ॥ फरदं च शिलां तालं पिष्टं मधुसूत्रम्वितम् ॥ १०४ ॥ मनुना कन्येर्दृष्टं
 लिपेतेनाविलो तनुम् ॥ अदृश्यः स्यान्नुणामेष आश्चर्य्यं दृश्यतामिदम् ॥ १०५ ॥ एदोषं विलिखेद्विजं साध्यामन्वितं मनोः ॥ हरितालनिशा
 चूर्णेन रुन्मत्तसंयुतैः ॥ १०६ ॥ शेषाह्नैः समानीतं धरागेहविराजितम् ॥ तद्वज्रं स्थापितप्राणं पीतसूत्रेण वेष्टयेत् ॥ १०७ ॥ आभ्यस्तुलालचक्ररत्नं
 गृहीत्वा मृत्तिकां तथा ॥ स्वयेदृष्यं रम्यं यंत्रं तन्मध्यतः सिपेत् ॥ १०८ ॥ हरितालेन संलिप्य वृषं प्रत्यहमर्चयेत् ॥ स्तंभयेद्विद्विषां वाचं मति
 कार्यरंपराम् ॥ १०९ ॥ आदाय वामहस्तेन प्रेतभृत्स्थितकर्परम् ॥ अंगारेण चित्तास्थेन तत्र यंत्रं समालिखेत् ॥ ११० ॥ मंत्रितं निहितं भूमौ रिपूः
 स्तंभयेद्गतित्वा प्रेतवस्त्रे लिखेद्यंत्रं अंगारेणैव तत्पुनः ॥ १११ ॥ मंदूकवदने न्यस्येत्पीतसूत्रेण वेष्टितम् ॥ पूजितं पीतपुण्यैस्तद्वाचं संस्तभयेद्वियम् ॥ ११२ ॥
 यद्भूमौ भविता दिवं तत्र यंत्रं समालिखेत् ॥ मार्जितं तद्विषां पत्रैर्दिव्यस्तम्भनद्वयेत् ॥ ११३ ॥ इन्द्रवारुणिकामूलसप्तशो यनुमनितम् ॥ शितं

जले दिव्यकृतं जलस्तंभनकारकम् ॥ ११४ ॥ किं बहुस्य साधकेन मन्त्रः सम्यगुपासितः ॥ शत्रूणां गतिबुद्ध्यादंस्तंभनो नात्र संशयः ॥ ११५ ॥
इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने तृतीयपादे यक्षिणीमन्त्रसाधननिरूपणं नाम षडशीतितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥ सनत्कुमार उवाच ॥
अवतारत्रयं लक्ष्म्याः कथितं ते द्विजोत्तम ॥ दुर्गायाश्चाभिधास्यामि सर्वलोकोपकारकान् ॥ १ ॥ प्रणवः श्रीः शिवायुग्मं वाणीवैरोचनीपदम् ॥
ब्रह्मवैशुधितां सूक्ष्मां मृता स्वामीं दुसंयुतां ॥ प्रतिष्ठाप्य शिवां फट् च स्वाहातोऽत्यष्टिर्वर्णवान् ॥ भैरवोऽस्य मुनिः सम्राट् छन्दो मन्त्रस्य देवता ॥ ३ ॥
छिन्नमस्ता रमा बीजं स्वाहा शक्तिरुदीरिता ॥ आं खड्गाय हृदाख्यातमीं खड्गाय शिरः स्मृतम् ॥ ४ ॥ ऊं वज्राय शिवा प्रोक्ता ऐं पाशाय तनुच्छ
दम् ॥ औमं कुशाय नेत्रं स्याद्विसर्गो वसुधैश्वर्यम् ॥ ५ ॥ मायायुग्मं चास्त्रमंगं मनवः प्रणवादिकाः ॥ स्वाहातांश्चैव मंगानि कृत्वा ध्यायेदथांबिकाम्
॥ ६ ॥ भातुमण्डलसंस्थानां प्रविकीर्णालकं शिरः ॥ छिन्नं स्वंकं स्फासुस्वं स्वस्तं प्रपिबद्दत् ॥ ७ ॥ उपरिस्थां रतासत्तरतिमन्मथयोर्निजे ॥
डाकिनीवर्णिनीसख्यौ दृष्ट्वा मोदमण्डलम् ॥ ८ ॥ ध्यात्वा चैवं प्रजपेच्छतुष्कं तद्दशांशतः ॥ पालार्थैर्विष्वजैर्वपि जुहुयात्कुसुमैः फलैः ॥ ९ ॥
आधारशक्तिमारभ्य पस्तत्त्वांतर्धृजिते ॥ पीठे जयाख्या विजया जिता चापि प्राजिता ॥ १० ॥ नित्या विलासिनी षष्ठी दोग्ध्य
भोरा च मंगला ॥ दिक्षु मध्ये च संपूज्या नव पीठस्य शक्तयः ॥ ११ ॥ सर्वबुद्धिप्रदे वर्णनीये सर्वभृगुः सहस्र ॥ सिद्धिप्रदे
डाकिनीये तारो वज्रः समौतिकः ॥ १२ ॥ खड्गीशो रोचनीयैते भंगं धेहि नमोत्तकः ॥ तारादिपीठमन्त्रोऽयं वेदरागाक्षो मतः ॥ १३ ॥
समर्प्यासनमेतेन तत्र संपूजयेच्छिवाम् ॥ त्रिकोणमध्यषट्कोणषड्भुजमध्यतः ॥ १४ ॥ बाह्यावरणमारभ्य पूजयेत्प्रतिलोमतः ॥ भूपुरे बाह्यभागेषु
कक्षादीनि प्रपूजयेत् ॥ १५ ॥ तदंतः सुराजादीनपूजयेद्वलितां पतीन् ॥ भूपुरस्य चतुर्दशैर्द्वारपालन्यजेदथ ॥ १६ ॥ कपालविक्रालाख्याव
तिकास्तृतीयकः ॥ महाकालश्चतुर्थः स्यादथ पद्मेष्टशक्तयः ॥ १७ ॥ एकलिंगा योगिनी च डाकिनी भैरवी तथा ॥ महाभैरवकैद्वशी त्वसि
तमी तु सप्तमी ॥ १८ ॥ संहारिण्यष्टमी चेति षट्कोणेष्वंगमूर्तयः ॥ त्रिकोणगा छिन्नमस्ता पार्श्वयोस्तु सवीद्वयम् ॥ १९ ॥ डाकिनीवर्णिनीसंज्ञं
तारावाग्भ्यां प्रपूजयेत् ॥ एवं पूजादिभिः सिद्धे मन्त्रे मंत्री मनोऽथाम् ॥ २० ॥ प्राप्नुयान्निखिलान्सद्यो दुर्लभांस्तत्प्रसादतः ॥ श्रीपुण्यैर्लभते
लक्ष्मीं तत्फलैश्च समीहितम् ॥ २१ ॥ वाक्सिद्धिं मालतीपुष्पैश्चैकैर्हवनान्सुखम् ॥ वृताक्तं छागमांसं यो जुहुयात्प्रत्यहं शतम् ॥ २२ ॥ मासमेकं
तु वक्षमास्तस्य स्युः सर्वपार्थिवाः ॥ कर्तवीर्यसुमैः श्वेतैर्लक्षसंख्यैर्जुहोति यः ॥ २३ ॥ रोगजालं पराभूय सुखी जीवेच्छतं समाः ॥ रक्तै

स्तत्संख्यया हुत्वा वशयेनमंत्रिणो दृषान् ॥ २४ ॥ फलैर्दुत्वायुषाहृष्टमीमुदुबुगपलाशजैः ॥ गोमायुमसैस्तामेव कवितां पायसांधसा ॥ २५ ॥
 बंधूकुसुमैर्भग्यं कर्णिकारैः समीहितम् ॥ तिलंदुल्लोमेन वशयेत्रिविलाञ्जनान् ॥ २६ ॥ नारीजोभिराकुण्डभृङ्गमसैः समीहितम् ॥ स्तंभेन ग्राहिषे
 मसैः पंकजैः सधृतैरपि ॥ २७ ॥ चिताशौ परमृत्युर्दुर्धुयादस्मृत्यवे ॥ उन्मत्तकाष्ठदीपेऽशौ तत्फलं वायसच्छदेः ॥ २८ ॥ द्यूते वने नृपद्वारे समरे वैरि
 संकटे ॥ विजयं लभते मंत्री ध्यायन्देवीं जपन्मनुम् ॥ २९ ॥ भुक्त्यै मुक्त्यै सितां ध्यायेदुच्चाटे नीलरोचिषम् ॥ रक्तां वश्ये मृतौ धृष्टां स्तंभेन कनकप्र
 भाम् ॥ ३० ॥ निशि दद्याद्बलिं तस्यै सिद्धये मदिरादिना ॥ गोपनीयः प्रयोगोऽयं प्रोच्यते सर्वसिद्धिदः ॥ ३१ ॥ भूताहे कृष्णक्षस्य मध्यरात्रे तमोधने ॥
 स्नात्वा रक्ताम्बरधरो रक्तमाल्यातुलेपनः ॥ ३२ ॥ आनीय पूजयेन्नागं छिन्नमस्तास्वरूपिणीम् ॥ सुन्दरीं यौवनाक्रांतां नरपञ्चकगामिनीम् ॥ ३३ ॥ सुस्मितां
 मुक्तकबरीं भूषादानप्रतोषिताम् ॥ विवस्त्रां पूजयित्वैनामयुतं प्रजपेन्मनुम् ॥ ३४ ॥ बलिं दत्त्वा निशां नीत्वा संप्रेष्य धनतोषिताम् ॥ भोजयेद्विविधैर्ब्राह्म
 णान्भोजनादिना ॥ ३५ ॥ अनेन विधिना लक्ष्मीं पुत्रान्यौत्रान्धनं यशः ॥ नारीमायुः सुखं धर्ममिष्टं च समवाप्नुयात् ॥ ३६ ॥ तस्यां रात्रौ
 व्रतं कार्यं विद्याकामेन मंत्रिणा ॥ मनोरथेषु चान्येषु गच्छेत्तां प्रजपन्मनुम् ॥ ३७ ॥ उषस्युत्थाय शय्यायामुपविष्टो जपेच्छतम् ॥ षण्मासाभ्यन्तरे
 मन्त्री कवित्वेन जयेत्कविम् ॥ ३८ ॥ शिवेन कीलिता चेयं तदुत्कीलनमुच्यते ॥ मायां तारपुटां मंत्री जपेदष्टोत्तरं शतम् ॥ ३९ ॥ मन्त्रस्यदौ
 तथैवांते भवेत्सिद्धिप्रदा तु सा ॥ उदिता छिन्नमस्तयेयं कलौ शीघ्रमभीष्टदा ॥ ४० ॥ अवतारांतरं देव्या वच्मि ते मुनिसत्तम ॥ ज्ञानामृतारुणा श्वेता
 क्रोधिनींदुसमन्विता ॥ ४१ ॥ शांतिस्तथाविधा चापि नीचसर्गांन्वितास्तथा ॥ वाग्भवं कामराजाख्यं शक्तिबीजाद्वयं तथा ॥ ४२ ॥ त्रिभिर्बीजैः पंच
 कूटाल्मिका त्रिपुरभैरवी ॥ ऋषिः स्यादक्षिणामूर्तिश्छन्दः पंक्तिरुदीरिता ॥ ४३ ॥ देवता देशैर्कैरुक्ता देवी त्रिपुरभैरवी ॥ नामेराचरणं न्यस्य
 वाग्भवं मन्त्रविन्दुनः ॥ ४४ ॥ हृदयान्नाभिपर्यंतं कामबीजं प्रविन्यसेत् ॥ शिरसो हृत्पदेशांतं तार्तीयं विन्यसेत्ततः ॥ ४५ ॥ आद्यं द्वितीयं कर
 योस्तार्तीयमुभयं न्यसेत् ॥ मूलाधारं हृदि न्यस्य भूयो बीजत्रयं क्रमात् ॥ ४६ ॥ नवयोन्यात्मकं न्यासं कुर्याद्द्विजैस्त्रिभिः पुनः ॥ बालोदितप्रका
 रेण मूर्तिन्यासमथाचरेत् ॥ ४७ ॥ स्वस्वबीजादिकं पूर्वं मूर्ध्नीशानमनोभवं ॥ न्यसेद्वक्त्रे तत्पुरुषं मकरध्वजमात्मवित् ॥ ४८ ॥ हृद्य
 चोक्तुमारादिकंदर्पं तदन्तरम् ॥ गुह्यदेशे प्रविन्यस्येद्गामदेवादिमन्मथम् ॥ ४९ ॥ सद्योजातं कामदेवं पादयोर्विन्यसेत्ततः ॥ ऊर्ध्वं
 प्राग्दक्षिणोदीच्यपश्चिमेषु मुखेषु तान् ॥ ५० ॥ प्रविन्यसेद्यथापूर्वं भृगुव्योमाग्निंस्थितः ॥ सद्यादिपञ्चद्वस्वाद्या बीजमेषां प्रकीर्तितम् ॥ ५१ ॥

षड्विधयुक्तं नावेन बीजेनांगक्रिया मता ॥ पञ्चबाणास्ततो न्यस्यन्मन्त्री त्रैलोक्यसोहनान् ॥ ५२ ॥ द्रमाद्यां द्राविणीं शूद्रिणं द्रामाद्यां शोभणीं
पदे ॥ कृविशकारणीं वक्त्रे शुद्धे ब्रुं बीजपूर्विकाम् ॥ ५३ ॥ आकर्षणीं हृदि पुनः सर्वातश्रुतस्थिताम् ॥ संसाहनीं क्रमादेवं बाणन्दा लोड्यमीरितः
॥ ५४ ॥ भालशूयव्यवदने घंटिकाकण्ठहतु च ॥ नाभ्यधिष्ठानयोः पञ्च ताराद्याः सुभगादिकाः ॥ ५५ ॥ मस्तकवधि नादेय मणिना पुमना
भंगा ॥ भगसर्पिण्यथ परा भगमालिन्यनतरम् ॥ ५६ ॥ अनांगानां कुमुदा भूयश्चानंगमेखला ॥ अंगमदना सर्वा रत्नविभूषणधरा ॥ ५७ ॥
प्रधानदेवता वर्णभूषणाद्यैरलंकृताः ॥ अक्षसकयुक्तकाभीतिवादाब्जकरांबुजाः ॥ ५८ ॥ वाक्कामब्रू ह्यौ सरति ताराः पञ्च नक्षत्रिताः ॥ ततः
कुर्याद्भूषणान्यं न्यासयुक्तादिशा मुने ॥ ५९ ॥ एवं न्यस्तशरीरोऽसौ ध्यायेच्चिपुरप्रवेशम् ॥ सहस्रभानुसंकाशामरुहसौहवस्ति ॥ ६० ॥
शरीरमालामसृग्लस्तनीं जपवटीं करैः ॥ विद्यामभीतिं च वरं दधतीं त्रीक्षणनाम् ॥ ६१ ॥ दीक्षां प्राप्य जपेनमंत्रं तत्त्वलक्षे निषिद्धिन् ॥
पुण्यैर्भानुसहस्राणि जुहुयाद्ब्रह्मवृक्षजैः ॥ ६२ ॥ त्रिमध्वकैः प्रसूनेर्वा कवीरस्तसुब्रह्मैः ॥ पद्मं वसुदलोपेतं त्रयोन्मेषकृष्णिह ॥ ६३ ॥ इच्छा
दिशक्तिभिर्भुक्तं भैरव्याः पीठमर्चयेत् ॥ इच्छा ज्ञाना क्रिया पञ्चात्कायिनी कामदायिनी ॥ ६४ ॥ रतिप्रिया मदानन्दा नवकी ॥ रत्नदेवि ॥
वरदाभयधारिण्यः संभोक्ता नव शक्तयः ॥ ६५ ॥ वाग्भवं लोहितो रायै श्रीकण्ठो लोहितोऽनलः ॥ दीर्घवान्ये पा पञ्चदपाने ॥ हरीं युते ॥
॥ ६६ ॥ सद्वाशिवसहस्रोत्तेजं पद्मासनं नमः ॥ अनेन मनुना देवादासनं श्रीगुरुक्रमम् ॥ ६७ ॥ ग्राह्यसंध्योर्न्यतः पूजयेत्तत्पञ्च
ततः ॥ पंचभिः प्रणवैर्मूर्तिं तस्यामावाह्य देवताम् ॥ ६८ ॥ पूजयेदांगमोक्तेन विधानेन समाहितः ॥ तारावक्रांतिदक्षः ॥ हस्तः हरीः
स्मृताः ॥ ६९ ॥ वामकोणे यजेद्देव्या रतिर्मिदुस्समप्रभाम् ॥ सुणिपाशधरां सौम्यां मदविभ्रमविह्वलाम् ॥ ७० ॥ प्रीतिं देहि मनेभ्यः तत्
कांचनसन्निभाम् ॥ अङ्कुरं प्रणतं दोभ्यां धारयन्तीं समर्चयेत् ॥ ७१ ॥ अग्रे मनोमवां रक्तां रक्तपुण्ड्रालंकृताम् ॥ हृद्यं रक्तपुण्ड्रयां रतिं
सस्मिताननाम् ॥ ७२ ॥ अङ्गान्यभ्यर्चयेत्पञ्चाद्यापूवं विधानवित् ॥ दिक्ष्वग्रे च निजैर्मन्त्रैः पूजयेद्वाणदेवताः ॥ ७३ ॥ हतव्यैर्द्वि
पुण्येषु प्रणामान्तप्रभः ॥ अष्टयानिष्वशक्तीः पूजयेत्सुभगादिकाः ॥ ७४ ॥ अतः भैरवां कस्या मदविभ्रमविह्वलाः ॥ अष्टपदे सुहृदा चतुर्षु
सुमादिभिः ॥ ७५ ॥ लोकपालांस्ततो दिक्षु तेषामन्त्राणि तद्वहिः ॥ पूर्वजन्मकृतैः पुण्यैर्वाचिनां परेवताम् ॥ ७६ ॥ यो भजेदुक्तमन्त्रं तं हवत्स
पदां पदम् ॥ एवं सिद्धमनुमन्त्री साधयेदिष्टमात्मनः ॥ ७७ ॥ जुहुयादरुणां गौजैरर्घ्यैर्मधुरागुणैः ॥ लक्षसंख्यं तदद्भं वा प्रसहं भोजयेद्दि

जान् ॥ ७८ ॥ वनिता युवती रम्याः प्रीणयेद्देवताधिया ॥ होमते धनधान्याद्यैस्तोषेयद्विरुमात्मनः ॥ ७९ ॥ एवं कृते जगद्दृश्यो रमाया भवतु भवेत् ॥
 रक्तोत्पलैश्चिमध्वत्करुणैर्वा हयारिजैः ॥ ८० ॥ पुष्पैः फ्योन्नैः स्रष्टुतेहोमाद्रिध्वशं नयेत्तान्वाविविद्धि लभते मन्त्री पलाशकुसुमैर्भुतेः ॥ ८१ ॥
 कर्पूरगुरुसंयुक्तं शुगुलं जुहुयात्सुधीः ॥ ज्ञानं दिव्यमवाप्नोति तेनैव स भवेत्कविः ॥ ८२ ॥ क्षीराक्तैः स्तुतास्वर्होमः सर्वायमृत्युजित् ॥ द्वौषधि
 रागुषे दोमः क्षीराक्ताभिर्दिनत्रयम् ॥ ८३ ॥ गिरिकर्णीभवैः पुष्पैर्द्रोणान्वशयेद्व्रतैः ॥ कदरैः पार्थिवान्पुष्पैस्तद्वधूः कर्णिकारजैः ॥ ८४ ॥
 मच्छिकाकुसुमैर्दुत्वा राजपुत्रान्वशं नयेत् ॥ कोरं कुसुमैर्वैश्यान्पृथुलान्पाटलोद्भवैः ॥ ८५ ॥ अतुलोमां विलोमं तस्थितसाध्याह्वयान्दिवत् ॥
 मन्त्रसुचार्यं जुहुयान्मन्त्री मधुरलोलितैः ॥ ८६ ॥ सर्पैर्मधुसमिधैर्विशयेत्तार्थिवाच्च क्षणात् ॥ अनेनैव विधानेन तत्पत्नीस्तत्सुतानपि ॥ ८७ ॥
 जातिविल्वभवैः पुष्पैर्मधुरत्रयसंयुतैः ॥ नरनारीनरपतीन्होमेन दशयेत्क्रमात् ॥ ८८ ॥ गालतैर्बहुलैर्द्रुतैः पुष्पैर्मन्त्रद्वन्द्वलोलितैः ॥ जुहुयात् ॥
 वितां मन्त्री लभते वत्सरांतरे ॥ ८९ ॥ मधुरत्रयसंयुतैः फलोर्विल्वसुद्भवैः ॥ जुहुयाद्दशवेष्टाकं त्रियं द्रामोति वांछिताम् ॥ ९० ॥ राजन्त्र
 प्रजुहुयाद्देवदत्तसमृद्धिमान् ॥ कस्तूरीकुसुमोपेतं कर्पूरं जुहुयाद्दशी ॥ ९१ ॥ कन्दर्पादधिकं तद्वधूः सौंदर्यवर्धिकाच्छीतालाजम् ॥ जुहुयान्यत्री दधिली मृदु
 तात् ॥ ९२ ॥ विजित्य रोगानस्त्रिलान्स जीवेच्छदां शतम् ॥ यादद्वयं मलयजं यादं जुहुस्त्वत्तत् ॥ ९३ ॥ पादं गोरोचनां तानि त्रीणि पिष्ट्वा
 हिमांभसा ॥ विदध्यातिलकं भाले द्यान्पश्येद्यैर्विलोचयते ॥ ९४ ॥ ग्रान्त्तृशतदृष्टं येषां वक्ष्याः ॥ सुहृत्तय तैः क्षिरात् ॥ ९५ ॥ अशुर्नवभागं लब्धवित्
 कल्पयेत् ॥ ९६ ॥ चतुर्भुजा जटायंसी तावती रोचना मता ॥ कुकुम्भं लभमाणं रथाद्विहाराणं वन्दनं मतद् ॥ ९६ ॥ अशुर्नवभागं लब्धवित्
 भागक्रमेण च ॥ हिमाद्रिः कन्यया पिष्टमेतत्सर्वं सुसाधितम् ॥ ९७ ॥ आदाय तिलकं भाले कुर्वाद्धूमिर्पतिभ्रातृभ्यः वनितामदगवाढ्या मदीन
 तान्भतंगजान् ॥ ९८ ॥ सिंहाग्रान्महासर्पान्भूतवेतालपक्षसान् ॥ दर्शनादेव वशयेत्तिलकं धारयन् ॥ ९९ ॥ इत्येषा भैरवी श्रोक्ता ह्यवतारं
 शृणु ॥ वाड्माया कमला तारो नमोते भगवत्यथ ॥ १०० ॥ श्रियातंगे चरि वदेत्सर्वजनमनोहरी ॥ सर्वादिसुखगन्धंते सर्वादिसुखरंजनी ॥ १०१ ॥
 सर्वराजवंशं पश्चात्करि सर्वपदं वदेत् ॥ क्षीपुरुषवंशं सृष्टिवाक्रोधिनि कान्विता ॥ १०२ ॥ सर्वं दृष्टदृग्वंशं करि सर्वपदं मतः ॥ सर्वसद्वन्शकर्त
 सर्वलोकं ततः परम् ॥ १०३ ॥ अमुकं मे वशं पश्चादानयानलमुन्दरी ॥ अष्टाशीत्पक्षो मन्त्रो जुन्याद्या भैरवीगताः ॥ १०४ ॥ ल्यासान्मन्त्रं तनौ
 कुर्वाद्दश्यमाणान्यथाक्रमम् ॥ शिरोललाटधूमध्ये तालुकण्ठगलहरि ॥ १०५ ॥ अनाहते सुजह्महे जठरे नाभिसण्डले ॥ स्वाधिष्ठाने गुप्तदेशे पादयोर्दक्ष

वासयोः ॥ १०६ ॥ मूलाधारे गुदे न्यस्येत्पदान्यष्टादश क्रमात् ॥ गुणैकद्विचतुःषड्विधसुपवनवायुभिः ॥ १०७ ॥ नंदपत्तयष्टवेदाग्निचन्द्रगुग्गुणा
 क्षिभिः। यदुक्तस्तिरिण्यं प्रोक्ता मंत्रवर्णयथाक्रमम् ॥ १०८ ॥ रस्याद्या मूलहृदयम्रमध्येषु विचक्षणः ॥ वाक्शक्तिर्लक्ष्मीबीजाद्या मातंग्यताः प्रविन्यसेत
 ॥ १०९ ॥ शिरोवदनहृदयपादेषु विधिना न्यसेत् ॥ हृद्वर्षा गगनां रक्तां भूयो मन्वी करालिकाम् ॥ ११० ॥ महोच्छ्रुत्वा स्वनामादिवर्णबीजपुरःसराः ॥
 मातंग्यताः षडंगानि ततः कुर्वीत साधकः ॥ १११ ॥ वर्णश्रुतुर्विशतिभिर्हृदयोदशभिः शिरः ॥ शिखाष्टादशभिः प्रोक्ता वर्म तावद्भिरक्षरैः ॥ ११२ ॥
 स्यान्नयोदशभिर्नैत्रं द्वाभ्यामस्रं प्रकीर्तितम् ॥ बाणन्यासं ततः कुर्याद्भैरवीप्रोक्तवर्त्मना ॥ ११३ ॥ मातंगीपदयोश्चान्यं मन्मथान्वदनाशयोः ॥
 पार्श्वकटयोर्नाभिदेशं कटिपार्श्वशक्रे पुनः ॥ ११४ ॥ बीजत्रयादिकान्मन्त्री मन्मथं मकरध्वजम् ॥ मदनं पुष्पधन्वानं पंचमं कुसुमायुधम् ॥
 ॥ ११५ ॥ षष्ठं कन्दर्पनामानं मनोभवरतिप्रियौ ॥ मातंग्यतास्ततो न्यस्येत्स्थानेष्वेतेषु मंत्रवित् ॥ ११६ ॥ कुसुमा मेखला चैव मदना मदनौ
 तुरा ॥ मदनवगा सम्भवा च भुवनपालदुरेखिका ॥ ११७ ॥ अंगणदपूर्वाश्च मातंग्यताः समीरिताः ॥ विन्यस्तव्यास्ततो मूलोदधिष्ठाने मणिपूरके ॥
 ॥ ११८ ॥ हत्कंठास्ये भ्रुवोर्मध्ये मस्तके चापि मन्त्रिणा ॥ आद्ये लक्ष्मीसरस्वत्यौ रतिः प्रीतिश्च कृत्तिका ॥ ११९ ॥ शक्तिः पुष्टिः पुनस्तु
 धिमातंगीपदोरेखरा ॥ मूलमन्त्रं पृथङन्यस्येन्निजसूदनि मन्त्रवित् ॥ १२० ॥ आधारदेशोदधिष्ठाने नाभौ पश्चादनाहते ॥ कंठदेशे भ्रुवोर्मध्ये विदौ
 भूयः कला पदोः ॥ १२१ ॥ निरोधिकायामद्धेनुनादे नादांतयोः पुनः ॥ उन्नतांसिष्ठ वक्त्रे च ध्रुवमण्डलके शिवे ॥ १२२ ॥ मातंग्यताः प्रविन्यस्ये
 द्वासां ज्येष्ठमतः परम् ॥ रौद्रीं प्रशांतां श्रद्धाख्यां पुनर्माहिंश्चरीमथा ॥ १२३ ॥ क्रियाशक्तिं मुल्लक्ष्मीं च मूर्ध्नि संज्ञां च मोहिनीम् ॥ प्रमथश्वासिनीं विदुहतां
 चिच्छक्तिमप्यथ ॥ १२४ ॥ ततश्च सुन्दरीं निदां नन्ददुद्धिमिमाः क्रमात् ॥ शिरोभालहृदयारेखेता बीजत्रयाधिकाः ॥ १२५ ॥ मातंग्याद्याः
 प्रविन्यस्येद्यथावेदेशिकोत्तमः ॥ मातंगीं महदाद्यां तां महालक्ष्मीपदादिकाम् ॥ १२६ ॥ सिद्धलक्ष्मीपदाद्यां च मूलमाधारमण्डलम् ॥ न्यसेत्तेनैव
 कुर्वीत व्यापकं देशिकोत्तमः ॥ १२७ ॥ एवं न्यस्तशरीरोऽसौ चित्तयन्मन्त्रदेवताम् ॥ श्यामां शुकोक्तिं श्रुवतीं न्यस्तैकाग्रिशिरोरुहाम् ॥ १२८ ॥
 शशिशण्डधरां वीणां वादयतीं मधून्मदाम् ॥ रक्तांशुकां च कङ्करामालाशोभितचूलिकाम् ॥ १२९ ॥ शंखपत्रां तु मातंगीं चित्रकोद्रासिमस्त
 काम् ॥ अयुतं प्रजपेन्मन्त्रं तद्दशांशं मधूकजैः ॥ १३० ॥ पुष्पैश्चिमधुरोपेतेर्जुन्यन्मन्त्रसिद्धये ॥ त्रिकोणकर्णिकं पद्ममण्डपत्रं प्रकल्पयेत् ॥
 ॥ १३१ ॥ अष्टात्रावृतं बाह्ये वृतं षोडशभिर्दिलैः ॥ चतुरस्रवृतं बाह्ये कान्त्या दधिमनोहसम् ॥ १३२ ॥ एतस्मिन्पूजयेत्पीठे नवशक्तीः क्रमा

दिमाः ॥ विभूतिपूर्वाः पूर्वोक्ता मातंगीपदयश्चिमाः ॥ १३३ ॥ सर्वाति शक्तिकमलसानाय नम इत्यथ ॥ वाक्सत्यलक्ष्मी बीजाद्य उक्तः
 पीठार्चने मनुः ॥ १३४ ॥ मूलेन मूर्ति संकल्प्य तस्यामावाह्य देवताम् ॥ अर्चयेद्विधानेन वक्ष्यमाणेन मन्त्रवित् ॥ १३५ ॥ रत्याद्यास्त्रिषु
 कोणेषु पूजयेत्पूर्ववत्सुधीः ॥ हृल्लेखाः पंचपूज्या मध्ये दिक्षु च मंत्रिणा ॥ १३६ ॥ पाशांकुशभयाभीष्टधारिण्यो भूतसप्रभाः ॥ अंगानि पूज
 येत्पश्चादथपूर्वं विधानवित् ॥ १३७ ॥ बाणानभ्यर्चयेद्विषु पंचमं पुरतो यजेत् ॥ दलमध्येऽथ संपूज्या अंगकुसुमादिकाः ॥ १३८ ॥ पाशांकुशा
 भयाभीष्टधारिण्योऽरुणविग्रहाः ॥ पत्राग्रेषु पुनः पूज्या लक्ष्म्याद्या वल्लकीकराः ॥ १३९ ॥ बहिरष्टदलेष्वर्च्यो मन्मथाद्या मदीकृताः ॥ अपरांगा निषंगाद्याः
 पुष्पास्त्रेषु चतुर्द्वाराः ॥ १४० ॥ पत्रस्था मातरः पूज्या ब्राह्म्याद्याः प्रोक्तलक्षणाः ॥ तदग्रेष्वर्चयेद्विद्वानसितांगादिभैरवान् ॥ १४१ ॥ पुनः षोडश
 पत्रेषु पूज्याः षोडश शक्तयः ॥ वामाद्याः कलवीणाभिर्गीयन्त्यः श्यामविग्रहाः ॥ १४२ ॥ चतुरस्रे चतुर्दिक्षु चतस्रः पूजयेत्पुनः ॥ मातंग्याद्या
 मदीनमत्ता वीणोल्लसितपाणयः ॥ १४३ ॥ आग्नेयकोणे विवेशं दुर्गां नैशाचरे यजेत् ॥ वायव्ये बटुकान् पश्चादीशाने क्षेत्रं यजेत् ॥ १४४ ॥
 लोकपाला बहिः पूज्या वज्राद्यैरायुधैः सह ॥ मंत्रेऽस्मिन्संधिते मन्त्री साधयेद्विष्टमात्मनः ॥ १४५ ॥ मल्लिकाजातिपुन्नागैर्होमाद्भाग्यालयो भवेत् ॥
 फलैर्बिल्वसमुद्भूतैस्तत्पत्रैर्वा हुताद्भवेत् ॥ १४६ ॥ राजपुत्रस्य राज्याप्तिः पंकजैः श्रियमाप्नुयात् ॥ उत्पलैर्वशेषेद्विश्वं क्षारैर्मध्वाश्रितैः स्त्रियम् ॥ १४७ ॥
 वंजुलस्य समिद्धो मो वृष्टिं विततुतेऽचिरात् ॥ क्षीराक्षरमृताखंडैर्होमाग्राशयति ज्वरम् ॥ १४८ ॥ दुर्वाभिरायुराप्नोति तन्दुलैर्धनवान्भवेत् ॥ कंदर्बैर्व
 श्यमाप्नोति सर्वं त्रिमधुरच्छुत्तम् ॥ १४९ ॥ नद्यावर्तभवैः पुष्पैर्होमो वाक्सिद्धिदायकः ॥ निवभ्रसूनेर्जुह्यादीप्सितश्रीसमृद्धये ॥ १५० ॥ पलाशकुसु
 मैर्होमातेजस्वी जायते नरः ॥ चन्दनगुरुकरूरीचन्द्रकुसुमरोचनाः ॥ १५१ ॥ वश्याय च प्रियत्वाय हुताश्च तिलकीकृताः ॥ निर्गुडीमूलहोमेन
 निगडान्मुच्यते नरः ॥ १५२ ॥ निवर्तैलान्वितैर्लोणैर्होमैः शत्रुविनाशनः ॥ हरिद्राचूर्णसमिश्रैर्लवणैः स्तंभयेज्जगत् ॥ १५३ ॥ मातंगीसिद्धिविधेया
 प्रोक्ता ते द्विजसत्तम ॥ अवतारांतरं भूयो वर्णयामि निशामय ॥ १५४ ॥ दीपिकाप्रीतिचन्द्राढ्या द्विधा चेद्वज्रिता पुनः ॥ वतिवह्निप्रियांभ्रो धूमा
 वत्या गजाक्षरः ॥ १५५ ॥ पिण्णलादो मुनिश्छंदो निवृद्धमावतीश्वरी ॥ बीजेन षड्विधाजिगुत्तेन परिकल्पयेत् ॥ १५६ ॥ ततो धूमावर्ती ध्याये
 च्छत्रुनिग्रहकारिणीम् ॥ विवर्णां चंचलां दुष्टां दीर्घां च मलिनंबराम् ॥ १५७ ॥ विमुक्तकुंतलां सूक्ष्मां विधवां विलज्जिजाम् ॥ कंकध्वजयाह्वतां
 प्रलंबितपयोधराम् ॥ १५८ ॥ सूर्यहस्तां निरुक्षांकधृतहस्तांबरान्विताम् ॥ प्रवृद्धलोमां तु भृशं कुटिलाकुटिलेक्षणाम् ॥ १५९ ॥ क्षुत्पिपासासर्दितां

नित्यं भयदा कलहप्रियाय ॥ एवंविधां तु संक्षिप्य नमः स्वाहा फलं तत्तम ॥ १६० ॥ वीजं साध्योपरि न्यस्य तस्मिन्स्थाप्य शवं जपेत् ॥ अथ
 पुन्य शवं शत्रुनामाय प्रजपेन्मनुजम् ॥ १६१ ॥ सोष्णीयंकुबुको विद्वान्कृष्णे धृते दिवानिशम् ॥ लघुवारी श्यशाने वा विविधे द्यून्वमंदिरा ॥ १६२ ॥
 मंत्रस्य सिद्धये यतवाग्ध्यायन्देवीं निरंतरम् ॥ सहस्रादूर्द्धतः शतज्वरेण परिगृह्यते ॥ १६३ ॥ पंचमर्त्येन शक्तिः स्याज्जस्य पयसाणि वा ॥ मंदिरा
 क्षमांल्लव्य शत्रुनाम ततः पश्य ॥ १६४ ॥ द्वितीयं मनुवर्णं च शत्रुनामैवमालिखेत् ॥ सर्वं यदुदितरहस्यजपाच्छवृत्तिरिव ॥ १६५ ॥ दग्ध्वा
 कंकं श्मशानाग्नौ तद्भस्मादाय मन्त्रवित् ॥ विरोधिनामाश्रयं जप्तमुखाटनं रिपोः ॥ १६६ ॥ सप्तशतं श्रौतं श्रवणं च दद्याच्छत्रुविरक्तस्य ॥ एवं संक्षेपतः श्रौतं श्रवणं चतुष्टयम् ॥
 ॥ १६७ ॥ दुर्गाया जगदंबायाः किं पुनः प्रशुभिच्छसि ॥ १६८ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे वृहदुधारुयाने तृतीयादे दुर्गातन्त्रचतुष्ट
 यवर्णनं नाम सप्ताशीतितमोऽध्यायः ॥ ८७ ॥ सूत उवाच ॥ श्रुत्वेत्यं यजनं विद्या मन्त्रध्यानपुरःसरम् ॥ सर्वसाधकतत्परां नारदी देव
 दर्शनः ॥ १ ॥ सर्वाद्याया जगन्मातुः श्रीगधायाः समर्चनम् ॥ अवताररत्नां हि फलच्छ विनयां विना ॥ २ ॥ नाराद उवाच ॥ धन्योऽस्मि
 कृतकृत्योऽस्मि जातोऽहं त्वत्प्रसादतः ॥ यज्जगन्मातुर्मंत्राणां वैभवं श्रुत्वा ननु ॥ ३ ॥ यथा लक्ष्मीसुखाणां तु अवतारः प्रतीतिताः ॥
 तथा राधावताराणां श्रोतुमिच्छामि वैभवं ॥ ४ ॥ यत्संख्याकाश्च यदूपा यत्प्रभावा विदांवर ॥ राधावतारः तन्मन्त्रं कतिपयोपसिद्धिदाय
 ॥ ५ ॥ एतच्छ्रुत्वा वचस्तस्य नारदस्य विधेः सुतः ॥ सनत्कुमारः प्रोवाच ध्यात्वा राधापदंजुजम् ॥ ६ ॥ रातकुमार उवाच ॥ शृणु विप्र प्रवक्ष्यामि
 रहस्यातिहस्यकम् ॥ राधावतारचरितं भजतामिष्टिसिद्धिदम् ॥ ७ ॥ चन्द्रादली च ललिता द्वे सख्यौ सुप्रिये सदा ॥ मालवतीसुखाद्यानां
 चन्द्रावत्यधिप स्मृता ॥ ८ ॥ कलयतीसुखाद्यानामीश्वरी ललिता मता ॥ राधाचरणमूलायमुक्ता मालवतीसुखाः ॥ ९ ॥ रत्निप्रदीपिणीं राधां तु नामान्ति
 शृणु सांप्रतम् ॥ कलयती मधुमती विशाखा श्यामलमिधा ॥ १० ॥ दैव्या वृद्धा श्रीधरस्य सर्वान्तुलनदिशहाः ॥ लुशीलप्रभुल
 आन्याः सख्यौ द्वार्धिशदीरिताः ॥ ११ ॥ ताः शृणुष्व महाभाग नामतः श्रद्धां ते ॥ सुशीलं तिलिखा च दत्तं त्वदीरिति ॥ १२ ॥
 कसुम्बमाला कुन्ती च जाह्नवी च स्वयंप्रभा ॥ चन्द्रानना पद्मसुखी सवित्री च सुधासुखी ॥ १३ ॥ तुता एवा परिदितः सौखी तर्जनीत्यम्बिका ॥
 कालिका कमला दुर्गा विरजा भारती सुग ॥ १४ ॥ गंगा यमुक्षती चैव सुन्दरी चन्द्रना सुती ॥ अरुणी च नलन्दा इति त्वत्पुत्रिद्विधाः ॥ १५ ॥

कदाचिच्छलिता देवी पुरुषा कृष्णविःहा ॥ ससर्ज षोडशकलास्ताः सर्वास्तसमप्रभाः ॥ १६ ॥ तानां सङ्गं तनां ध्यानं यन्नाचोदिकन्द ॥ १७ ॥
 वर्णये सर्वतंत्रेषु रहस्यं मुनिसत्तम ॥ १७ ॥ वातो मरुचाग्निवह्नी धातुमे जलचारिणी ॥ विशुद्धं वरुणचिह्नं दारुद्राक्षतः स्वयः ॥ १८ ॥
 प्राणस्तेजः स्थिरा वायुर्वायुश्चापि प्रभा तथा ॥ ज्यकुम्भं तथा नादो दावकः पाद इत्यथ ॥ १९ ॥ द्यौर्ददः शिवी गोत्रा तोयं कृष्णवद्री
 भुविः ॥ भूमी रसो नमो व्याप्तं दाहश्चापि रसांशु च ॥ २० ॥ वियस्पर्शश्च हृदं तहलमासो हलन्दिक्काः ॥ चन्द्रावली च ललिता हंसेन दाहने
 मते ॥ २१ ॥ आसस्थिता स्वयं राधा स्वयं शक्तिस्वरूपिणी ॥ क्षेपस्तु षोडशकला द्वित्रिंशदङ्गलाः स्मृताः ॥ २२ ॥ द्वाङ्गमयं निखिलं दत्तं ति
 सेव मुनीश्वर ॥ ललिताप्रसुखार्णं तु षोडशीत्वष्टुपगता ॥ २३ ॥ श्रीराधा सुन्दरी देवी तांस्त्रिंशैः श्रीकृतये ॥ कुण्डला च दाराही चन्द्रालिले
 उमे ॥ २४ ॥ संभूते मन्त्रवर्गं तेऽभिधास्येऽहं यथातथम् ॥ हन्त्राणलहंसदाहवह्निस्त्रैल्लिनेता ॥ २५ ॥ त्रिजिह्वा हम्भेनेन शृणु तां द दत्ता
 मम् ॥ हंसधयाऽद्या मध्या स्यादादिमध्यस्थहंसया ॥ २६ ॥ तृतीया प्रकृतिः सेव तुयी तैत्तदाभया ॥ आउ तुयीभवतुसुये तिमोऽन्ना ॥ २७ ॥
 संपदे ॥ २७ ॥ इति त्रिपुसुन्दर्या विद्या सम्यक्समीरिता ॥ दाहभूमिरसाक्षमास्वैशिवीर्जमीरिति च ॥ २८ ॥ प्राणो रसाशक्तिभुतः दाहं रसं
 महत् ॥ शून्यमंभुरसावह्निस्वयोगान्मोहनीमनुः ॥ २९ ॥ व्याप्तं रसाक्षमास्वयुतं विमलबीजमीरिति च ॥ ज्याक्षमोदाहवह्निस्वयोगैः स्यादरमाउ
 ॥ ३० ॥ जयिन्यास्तु समुद्दिष्टः सर्वत्र जयदायकः ॥ कं नमोदाहसहितं व्याप्तक्षमास्वयुतं यदुः ॥ ३१ ॥ सर्वैर्ध्याः रमाख्यातः तद्वैरिन्द्रित
 परः ॥ आसो नमोदाहवह्निस्त्रैयुक्तः कौलिनीमनुः ॥ ३२ ॥ एतैर्यनुभिर्वाभिः शक्तिभिर्द्वैरंशुतैः ॥ द्वाग्देवतैर्य्यासः स्यावेन देव्यान्मयो वैत
 ॥ ३३ ॥ रंभे भाले तथाज्ञायां गले हृदि तथा न्यसेत् ॥ नाभावाधारे पादद्वये मूलाग्रकावधि ॥ ३४ ॥ षड्विधादिद्येन बीजेन कुर्याच्चैव षडङ्गकम् ॥
 लोहितां ललितां नागचणपाशशुणीः करैः ॥ ३५ ॥ दधानां कामराजके यन्त्रितां मुदितां स्मरेत् ॥ मध्यस्थदेवी त्वेवैव षोडशाकारतः स्मिता
 ॥ ३६ ॥ यतस्तस्मात्तनौ तस्यास्त्वन्याः पञ्चदशर्चयेत् ॥ ऋषिः शिवश्छन्द उक्ता देवता ललितादिकाः ॥ ३७ ॥ समसामपि नित्यानामादृते
 नीमंसचये ॥ पढे तु प्रयोगांश्च वक्ष्याम्यग्रे सविस्तम् ॥ ३८ ॥ अथ षोडशानित्यासु द्वितीया या समीरिता ॥ कामेश्वरीति तां सर्वकासदां ॥ ३९ ॥
 नारद ॥ ३९ ॥ शुचिः स्वेन युतस्त्वाद्यो ललिता स्याद्वितीयकः ॥ शून्यमग्नियुतं पञ्चाद्व्योव्याप्तेन संयुतम् ॥ ४० ॥ प्राणो रसाग्निसहितः
 शून्ययुग्मे चरान्वितम् ॥ नमोगोत्रा पुनश्चैषां दाहेन समयोजिता ॥ ४१ ॥ अंशु स्याच्चासंयुक्तं नवशक्तिभुतं च तद्वत् ॥ एषा कामेश्वरी नित्यं

कामदकादृशाक्षरी ॥ ४२ ॥ मूलविद्याक्षरेव कुर्यादंगानि षट् क्रमात् ॥ एकेन हृदयं शीर्षं तावताथो द्वयं द्रव्यात् ॥ ४३ ॥ चतुर्भिर्नयनं तद्वद्वक्ष्ये
केन कीर्तितम् ॥ दृक्श्रोत्रनासादितये जिह्वाहन्नाभिगुह्यके ॥ ४४ ॥ व्यापकत्वेन सर्वांगे मूर्द्धादिप्रपदावधि ॥ न्यसेद्विद्याक्षराण्येषु स्थानेषु तदनं
सम् ॥ ४५ ॥ समस्तेन व्यापकं तु कुर्यादुक्तक्रमेण तु ॥ अथ ध्यानं प्रवक्ष्यामि नित्यपूजासु चोदितम् ॥ ४६ ॥ येन देवी सुप्रसन्ना ददातीष्टम
यस्तः ॥ बालार्ककोटिसंकाशां माणिक्यसुकुटोज्ज्वलाम् ॥ ४७ ॥ हास्यैवेयकांचीभिर्हार्मिकानुपुरादिभिः ॥ मंडितां रक्तवसनां रत्नाभरणशोभि
ताम् ॥ ४८ ॥ षड्भुजां त्रीक्षणांमिदुकलकलितमौलिकाम् ॥ पञ्चाष्टपोडशदंष्ट्रदंष्ट्रेणचतुस्रगाम् ॥ ४९ ॥ मंदस्मितलसद्वक्त्रां दयामंथवर्षणाम् ॥
कन्याशुरौ च पुंड्रेषुचापं पुष्पशिलीमुखम् ॥ ५० ॥ स्तनपात्रं सीधुपूर्णं वदं विभ्रतीं करैः ॥ ततः प्रयोगान्कुर्वीत सिद्धे मन्त्रे तु सायकः ॥ ५१ ॥
द्वीयामथ वक्ष्यामि नाम्ना तु भगमालिनी ॥ कामेश्वर्यादिरादिः स्याद्रसश्चापस्थिरारसः ॥ ५२ ॥ धरायुक्सचरा पश्चात्स्थिरा पश्चाद्रसः स्मृतः ॥
स्थिराशून्येऽग्निंसंयुक्ते रसः स्यात्तदनंतरम् ॥ ५३ ॥ स्थिरा भूसंहिता गोत्रा सदाहोऽग्निरसः स्थिरा ॥ नभश्च मरुतां युक्तं रसवर्णसमन्वितम् ॥ ५४ ॥ ततो
रसः स्थिरा पश्चान्मरुता सह योजिता ॥ अंबहंसचरोऽथोक्तो रसोऽथ स्यात्स्थिरा पुनः ॥ ५५ ॥ स्थिराधरागन्विता हंसो व्याप्तेन च चरेण चा ॥ रसः स्थिरा
क्तो व्याप्तं भूयुतं शून्यमग्नियुक् ॥ ५६ ॥ रसः स्थिरा ततः साग्निशून्यं तवियुतो मरुत् ॥ रयः शून्यं चाग्निशुतं हृदाहंसाच्च तत्परम् ॥ ५७ ॥ रसः स्थिरांशु
च वियत्स्वयुतं प्राण एव चादाहोऽग्निग्रसस्तस्मात्स्थिराक्षया दाहंसंयुता ॥ सचरः स्याज्जवी च हत्वा ॥ ५८ ॥ दाहोऽंशुमरुता युक्तो व्याप्ति साग्निरसस्तुतः ॥ स्थिरा तु मरुता युक्ता शून्यं साग्निरभ
श्चरौ ॥ ६० ॥ हंसो व्याप्तमरुद्युक्तः शून्यं व्याप्तमौऽनु चादाहो गोत्राचयुता तथा दाहस्तथा रयः ॥ ६१ ॥ हृदयसहितं दाहस्यौ चरसमन्वितौ ॥ रसः स्थिरा
ततः प्राणो रसाग्निसहितो भवेत् ॥ ६२ ॥ शून्यग्रुग्मं चरयुतं ततः पूर्वमतः परम् ॥ शून्यग्रुग्मं च गोत्रा स्याद्राहंशुक्तं हनुना चरः ॥ ६३ ॥ प्राणो रसा
चरयुतो गोत्रयसिमतः परम् ॥ गोत्रादाहमरुद्युक्ता त्वंबुन्यासमतो भवेत् ॥ ६४ ॥ युक्तो नभश्च भूयुक्तं वाश्चरण समन्वितम् ॥ ग्रामो धरायुतः
पश्चाद्रसः शक्तया समन्वितः ॥ ६५ ॥ ग्रामो भूसंहितो विप्र रसो व्याप्तं ततश्च हत्वा ॥ दाहो नभु च हत्यश्चाद्रयैऽंशुमरुदन्वितः ॥ ६६ ॥ शून्यं
च केवलं चैव रसश्च सचरस्थिरा ॥ वियदंशुतं दाहस्त्वग्नियुक्संयुतः शुचिः ॥ ६७ ॥ भूमी रसाक्षयास्वयुता पंचैकांतरिताः स्थिताः ॥ तदनंतरित
वैकानि स्वसंयुक्तानि पंच वै ॥ ६८ ॥ तानि क्रमाज्जयासचरो रसो भूश्च नभेयुता ॥ हंसश्चरयुतो द्विः स्यात्ततः प्राणो रसाग्नियुक् ॥ ६९ ॥ शून्य

युग्मं चयुतं हृदाहोबुमरुदुतः ॥ व्योमाग्निसहितं पश्चाद्भस्ममरुता स्थिरा ॥ ७० ॥ शून्यं साग्निनभश्चैव चरेण सहितं तथा ॥ अंशु दध्नाद्रियत्सस्मान्न
 भश्च मरुदन्वितम् ॥ ७१ ॥ शून्यं व्याप्तं च द्युक्तं रयदाहस्ववह्निभिः ॥ हंसः सदाहोबुसा चरत्सैः संयुतो भवेत् ॥ ७२ ॥ हंसः सदाहवहिरदैर्युक्त
 मंत्यमुदीरितम् ॥ सप्तत्रिंशच्छतौः स्यान्निन्या सौभागमालिनी ॥ ७३ ॥ अंगानि मंत्रवर्णैः स्युराद्येन हृदीरितम् ॥ ततश्चतुर्भिः शीर्षं स्याच्छिद्धा
 त्रिभिर्हृदीरिता ॥ ७४ ॥ गुणवेदाक्षरैः शेषाण्यंगानि षडिति क्रमात् ॥ अरुणामरुणाकर्यां सुंदरीं सुस्मिताननाम् ॥ ७५ ॥ त्रिनेत्रां बाहुभिः षड्भि
 रूपेतां कमलासनाम् ॥ कदारणाशण्डेक्षुकादंडान्वाग्बाहुभिः ॥ ७६ ॥ दधानां दक्षिणैः पद्ममकुशं पुष्पसायकम् ॥ तथाविधाभिः परितो द्युतां
 शक्तिगणैः स्तुतैः ॥ ७७ ॥ अक्षरोक्ताभिरन्याभिः स्मरेन्मादमदात्मभिः ॥ एषा तृतीया कथिता वनिता जनमोहिनी ॥ ७८ ॥ चतुर्थी शृणु विभेद्ब्र
 नित्यक्लिन्नासमाह्वयाम् ॥ हंसस्तु दाहवह्निर्युक्तः प्रथममुच्यते ॥ ७९ ॥ कामेश्वर्यास्तृतीयादिवर्णानामष्टकं भवेत् ॥ हंशुमस्ता युक्तः स एवै
 कादशाक्षरः ॥ ८० ॥ एकादशाक्षरी चेयं विद्यार्णैरंगकल्पनम् ॥ आद्येन मन्त्रवर्णेन हृदयं समुदीरितम् ॥ ८१ ॥ द्वाभ्यां द्वाभ्यां तु शेषाणि
 अंगानि परिकल्पयेत् ॥ न्यसेदंगुष्ठमूलादिकनिष्ठयांतमूर्द्धगम् ॥ ८२ ॥ शेषं तद्वलये न्यस्य हृद्वद्योत्रे नसोद्वयोः ॥ त्वचि ध्वजे च पायौ च पादयो
 र्णकाभ्यसेत् ॥ ८३ ॥ अरुणामरुणाकरूपामरुणांशुकधारिणीम् ॥ अरुणस्रग्विलेपां तां चारुमेभुखांबुजाम् ॥ ८४ ॥ नेत्रत्रयोहसद्वक्त्रां भाले
 यर्मबुमौक्तिके ॥ विराजमानां मुकुटलसदद्देशेखराम् ॥ ८५ ॥ चतुर्भिर्बाहुभिः पाशमकुशं पानपात्रकम् ॥ अभयं विभ्रती पद्ममध्यासीनां
 मदालसाम् ॥ ८६ ॥ ध्यात्वैवं पूजयेन्नित्यक्लिन्नां नित्यां स्वशक्तिभिः ॥ पुण्या चतुर्थी गदिता नित्याक्लिन्नाह्वया मुने ॥ ८७ ॥ वनिता नव
 नीतस्य दविकाग्निर्जयादिना ॥ भूः रवेन युक्ता प्रथमं प्राणो दाहेन तद्युतः ॥ ८८ ॥ रसो दाहेन तद्युक्तं प्रभादाहेन तद्युता ॥ ज्या च दाहेन तद्युक्ता
 नित्याक्लिन्नांगद्वयम् ॥ ८९ ॥ एषा नवाक्षरी नित्या भेरुडा सर्वसिद्धिदा ॥ प्रणवं ठद्वयं त्यक्त्वा मध्यस्थैः षड्विंशतैः ॥ ९० ॥ षडंगानि प्रभुर्वीरि
 वर्णन्यासे ततः परम् ॥ रंधाद्यामुखकेषु हन्नाभ्यां धारयद्वयम् ॥ ९१ ॥ न्यसेन्मंत्रार्जनवकं मातृकान्यासपूर्वकम् ॥ अथ ध्यानं प्रवक्ष्यामि देव्याः
 सर्वार्थसिद्धिदम् ॥ ९२ ॥ तत्तर्काचनसंकाशदेहां नेत्रत्रयान्विताम् ॥ चारुस्मितां चित्तमुखी दिव्यालंकारभूषिताम् ॥ ९३ ॥ ताटंकहारकेतुरस्त्रस्तवकं
 मंडिताम् ॥ रसनावपुरोग्यादिभूषणैरतिसुन्दरीम् ॥ ९४ ॥ पाशांकुशौ चर्मवद्भौ गदावह्निधनुःशरान् ॥ करैर्दधानामासीनां पूजायां मत्परां
 स्थिताम् ॥ ९५ ॥ शक्तीश्च तत्समाकाने जोहेतिभिर्गन्विताः ॥ पूजयेत्तद्वदभितः स्मितास्या विजयादिकाः ॥ ९६ ॥ पंचमीयं समाह्वयतां

भेरुंडाल्या मुनीश्वर ॥ यस्याः स्मरणतो नभ्यदूरलं त्रिविधं क्षणात् ॥१७॥ या तु षष्ठी द्विजश्रेष्ठ सा नित्या वह्निवासिनी ॥ तद्विधानं शृणुष्वाल
साधकानां सुसिद्धिदम् ॥ ८८ ॥ भेरुंडाद्यभिहाद्यं स्यान्नित्यकिङ्कनाद्यानंतरम् ॥ १८॥ हृदयिना युतं शून्यं
व्याप्तेन शुचिना च युरू ॥ शून्यं नभः शक्तियुतं नवार्णेषुदाहता ॥ १०० ॥ विद्या द्वितीयबीजेन स्वान्दीर्घाग्निप्रयोजयेत् ॥ मायंतात्पद्मद्विरेवा
गान्याचरेत्सकार्णयोः ॥ १०१ ॥ नवाक्षराणि विद्याया नवार्णेषु विन्यसेत् ॥ व्यापकं च समस्तेन कुर्यादेवात्मसिद्धये ॥ १०२ ॥ सर्वास्वपि च
विद्यासु व्यापकन्यासमाचरेत् ॥ तत्तत्कारचनसंकाशां नवयौवनसुन्दरीम् ॥ १०३ ॥ चारुस्मेरमुखाम्भोजां विलसन्नयनत्रयाम् ॥ अष्टाभिर्बाहुभिर्भुजां
माणिक्याभरणोज्ज्वलाम् ॥ १०४ ॥ पद्मरागकिरीटाद्भुसंभेदरुणितांबराम् ॥ पीतकौशेयवसनां रत्नमंजरीमेखलाम् ॥ १०५ ॥ रक्तमौक्तिकस
मिश्रस्तम्बकाभरणोज्ज्वलाम् ॥ रत्नाब्जकंबुपुङ्खुचापपूर्णंदुमंडलाम् ॥ १०६ ॥ दधानां बाहुभिर्विमैः कङ्कारं हेमशृंगकम् ॥ पुष्पेषु सत्तुल्लिगं च
दधानां दक्षिणैः करैः ॥ १०७ ॥ स्वस्वनामाभिरभितः शक्तिभिः परिवारिताम् ॥ एवं ध्यात्वाचयेद्बह्निवासिनीं वह्निविग्रहाम् ॥ १०८ ॥ यस्याः
स्मरणतो वश्यं जायते भुवनत्रयम् ॥ अथ या सप्तमी नित्या महावज्रेश्वरी मुने ॥ १०९ ॥ तस्या विद्यां प्रवक्ष्यामि साधकानां सुसिद्धिदाम् ॥
द्वितीयं वह्निवासिन्या नित्यकिङ्कना चतुर्थकम् ॥ ११० ॥ पंचमं भगमालाद्यं भेरुंडाया द्वितीयकम् ॥ नित्यकिङ्कनाद्वितीयं च तृतीयं षष्ठसप्तमौ ॥ १११ ॥
अष्टमं नवमं चापि पूर्वं स्यादंतिमं पुनः ॥ द्वयमैकैकमथ च द्वयद्वयमथ द्वयम् ॥ ११२ ॥ मायया पुटितं कृत्वा कुर्यादंगानि षट् क्रमात् ॥ प्रत्येकं शक्ति
पुटितैर्नवार्णैर्दशभिर्न्यसेत् ॥ ११३ ॥ दृक्छेत्रज्ञनासावागवक्षोनाभिपुङ्खुषु च क्रमात् ॥ रक्तां रक्तांबरं रक्तगंधमालाविभूषणाम् ॥ ११४ ॥ चतुर्भुजां
त्रिनयनां माणिक्यमुकुटोज्ज्वलाम् ॥ पाशकुशाम्बुचापं दाडिमीशायकं तथा ॥ ११५ ॥ दधानां बाहुभिर्नैर्देयासुभीतिशीतलैः ॥ पश्यंती सायके
अक्षपद्मोष्णोद्गमहीनुरे ॥ ११६ ॥ चक्रमध्ये सुखासीनां स्मेरवक्त्रसरोरुहाम् ॥ शक्तिभिः स्वस्वरूपाभिरावृतां पीतमध्यगाम् ॥ ११७ ॥ सिंहासनेऽभितः
मैत्रव्योतस्याभिश्च शक्तिभिः ॥ वृतां ताभिर्विनोदानि यातायातादिभिः सदा ॥ ११८ ॥ कुर्वाणामरुणभोधौ चितयेन्मन्त्रनाथकम् ॥ एषा तु सप्तमी
शोक्ता द्रुती चान्यहमीं शृणु ॥ ११९ ॥ वज्रेश्वर्याद्यामाद्यं स्याद्विद्यद्विपुलं ततः ॥ अंबु स्यान्मरुतां युक्तं गोत्रा क्ष्यामंयुता ततः ॥ १२० ॥ एषा व्या
प्तेन शुचिना युतः स्यात्तदन्तरम् ॥ अन्त्यार्णं वह्निवासिन्या द्रुती नित्या समीरिताः ॥ १२१ ॥ षड्दीर्घस्वरयुक्तेन विद्यायाः स्यात्पण्डाकम् ॥ तेनैव
पुटितैर्नैर्न्यसेच्चोन्नदादिपञ्चम् ॥ १२२ ॥ षष्ठकं नासि विन्यस्य व्यापकं विद्याया न्यसेत् ॥ निदाघकालमध्याह्निवाक्यसप्तमाम् ॥ १२३ ॥

नवरत्नकिरीटा च त्रीक्षणमरुणांबरम् ॥ नानाभरणसंभिन्नदेहकांतिविराजिताम् ॥ १२४ ॥ शुचिस्मितामधुर्जां स्तूपमानां महर्षिभिः ॥ पुरो-
खेटं गदां रत्नचक्रं वामबाहुभिः ॥ १२५ ॥ दक्षिणेंकुशं खड्गं कटारं कमलं तथा ॥ दधानां साधकाभीष्टदानोद्योपसम्बिताम् ॥ १२६ ॥ धृत्वैद-
पूजयेद्देवीं दूतीं दुर्गीतिनाशिनीम् ॥ इत्येषा कथिता तुभ्यं समस्तापन्निवारिणी ॥ १२७ ॥ श्रीकरी शिवतावासवारिणी सर्वसिद्धिदा ॥ अथ ते-
नवमीं नित्यां त्वरितां नाम नारद ॥ १२८ ॥ प्रवक्ष्यामि यशोविद्याधनारोग्यसुखप्रदाम् ॥ आद्यं तु वह्निवासिन्या दूत्यादिस्तदनन्तरम् ॥ १२९ ॥
हंसो धरा स्वयं युक्तस्तेजश्चरसमन्वितम् ॥ वायुः प्रभाचयुता शरशक्तिसमन्वितः ॥ १३० ॥ हृदार येण दोहेन वह्निस्वावष्टमं तथा ॥ हंसः
क्ष्माखंयुतो शरश्चयुक्तो द्वितीयकः ॥ १३१ ॥ द्वितिनांदयुता नित्या त्वरिता द्वादशक्षरी ॥ विद्या चतुर्थवर्णादिसप्तभिरस्वक्षरैस्तथा ॥ १३२ ॥
कुर्यादंगानि युग्मार्गैः षट्क्रमेण करांगयोः ॥ शिरोललाटकंठेषु द्वात्राभ्याधारके तथा ॥ १३३ ॥ ऊरुयुग्मे तथा जातुद्वये जंघाद्वये तथा ॥ पादद्वये तद-
वर्णान्मंत्रजान्दश विन्यसेत् ॥ १३४ ॥ द्वितीयोपांत्यमध्यमैर्मंत्राणैरितरैरपि ॥ ताराद्यैः शृणु तद्व्यानं सर्वसिद्धिविधायकम् ॥ १३५ ॥ श्यामवर्णमुभाज-
नवयौवनशोभिताम् ॥ द्विद्विक्रमादष्टनागैः कल्पिताभरणोज्ज्वलैः ॥ १३६ ॥ ताटकमंगदं तद्वद्रसना नूपुरं च तैः ॥ विश्रवत्रियविद्वद्भुजगतिः शि-
मविग्रहैः ॥ १३७ ॥ पल्लवांशुकसंवीतां शिवपिच्छकृतैः शुभैः ॥ वलयैर्भूषितभुजां माणिक्यमुकुटोज्ज्वलाम् ॥ १३८ ॥ बहिर्बहुतापीडां तच्छ्र-
तत्पताकिनीम् ॥ गुंजागुणलसद्भक्षःकुचकुंडकुममंडलाम् ॥ १३९ ॥ त्रिनेत्रां चारुवदनां मंदस्त्रिभुजं मुकुटोज्ज्वलाम् ॥ पाशांकुशवराभीतिलसङ्कु-
चतुष्टयाम् ॥ १४० ॥ ध्यात्वैवं तोतलां देवीं पूजयेच्छक्तिभिर्वृताम् ॥ तदग्रस्था तु फट्कारी शरचापकोज्ज्वला ॥ १४१ ॥ प्रसीदस्वरक्षणैर्दे-
साधकानां त्वरान्विता ॥ एषा तु नवमी नित्या त्वरितोक्ता मुनीश्वरा ॥ १४२ ॥ विघ्नदुःस्वप्नशमनी सर्वाभीष्टप्रदायिनी ॥ शुचिः स्वेन दुरतराया-
रसावहिसमन्वितः ॥ १४३ ॥ प्रणो द्वितीयः स्वयुतो वनदुच्छक्तिभिः परः ॥ इतीरिता त्र्यक्षराण्या नित्येय कुलसुंदरी ॥ १४४ ॥ यस्तु रत्न-
मात्रेण सर्वज्ञत्वं प्रजायते ॥ त्रिभिस्तैरुदितैर्मूलवर्णैः कुर्यात्पङ्कगङ्गकम् ॥ १४५ ॥ आदिमध्यावसानेषु पूजापविधिक्रमात् ॥ प्रत्येकं तैस्त्रिभिर्ज-
दीर्घस्वरसमन्वितैः ॥ १४६ ॥ कुर्यात्कांगवक्राणां न्यासं प्रोक्तं यथाविधि ॥ ऊर्ध्वप्राग्दक्षिणोदक्च पश्चिमाधरनामभिः ॥ १४७ ॥ सुविनयनरथैरत-
दात्मसु यथाक्रमम् ॥ आधारग्रहहृत्स्वेकं द्वितीयं लोचनत्रये ॥ १४८ ॥ तृतीयं श्रोत्रचिबुके चतुर्थं प्राणतालुषु ॥ पंचमं चांसनाभीषु ततः पाणिपद-
द्वये ॥ १४९ ॥ मूलमध्याग्रतो न्यसेन्नवधा मूलवर्णकैः ॥ लोहितां लोहिताकारशक्तिं द्वादनिषेविताम् ॥ १५० ॥ लोहितांशुकभूषण-

पानां षण्मुखं बुजाम् ॥ अनर्घ्यरत्नघटिमाणिक्यमुकुटोज्ज्वलाम् ॥ १५१ ॥ रत्नस्तवकसंभिन्नरत्नद्वक्षः स्थलां शुभाम् ॥ कारुण्यानंदपरमा
मरुणबुजविष्टराम् ॥ १५२ ॥ भुजैर्द्रादशभिर्भुक्तां सर्वेषां सर्ववाङ्मयीम् ॥ प्रवालाक्षस्रजं पद्मं कुंडिकां रत्ननिर्मिताम् ॥ १५३ ॥ रत्नपूर्णं तु चषकं
लुण्गीं व्याख्यानमुद्रिकां ॥ दधानां दक्षिणैर्वीरैः पुस्तकं चारुणोत्पलम् ॥ १५४ ॥ हैमीं च लेखनीं रत्नमालां कंबुवरं मुजैः ॥ अग्रितः स्तूथमानां
च देवगंधर्वकिन्नरैः ॥ १५५ ॥ यक्षराक्षसैर्न्यर्षिसिद्धविद्याधरादिभिः ॥ ध्यात्वेवमर्चयेन्नित्यां वागृक्ष्मीकान्तिसिद्धये ॥ १५६ ॥ सितां केवलवासिद्धये
लक्ष्म्यै हेमप्रभामपि ॥ धूमाभां वैरिविद्विष्ट्यै मृतये निग्रहाय च ॥ १५७ ॥ नीलां च मुकीकरणे स्मरेत्तत्तदेषया ॥ इत्येषा दशमी नित्या
प्रोक्ता ते कुलमुन्दरी ॥ १५८ ॥ नित्यानित्यां तु दशमीं त्रिकुटां वच्मि सांप्रतम् ॥ हेमश्च हृत्प्राणरसादहकणैः समन्वितः ॥ १५९ ॥ विद्यया
कुलमुन्दर्या योजितः संप्रदायतः ॥ नित्यानित्यत्रिवर्णयं पट्टभिः कूटाक्षरैर्युता ॥ १६० ॥ प्रतिलोमादिभी हर्षैर्द्विसप्ताभिदा मता ॥ यस्या भजनतः
सिद्धो नाः स्यात्त्वेचः सुखी ॥ १६१ ॥ निग्रहनुग्रहौ कर्तुं क्षमः स्यादुवनत्रये ॥ दीर्घस्वरसमेताभ्यां हंसद्वयां षडङ्गकम् ॥ १६२ ॥ श्रृङ्गध्वे कण्ठह
त्राभिगुह्याधारेषु च क्रमात् ॥ विद्याक्षराणि क्रमशो न्यसेद्दिदुयुतानि च ॥ १६३ ॥ व्यापकं च समस्तेन विधाय विधिना पुनः ॥ ध्यायेत्समस्त
संपन्निहेतोः सर्वात्पिकां शिवाम् ॥ १६४ ॥ उद्यद्भस्करविवाभां माणिक्यमुकुटोज्ज्वलाम् ॥ पद्मरागकृताकल्याणमरुणशुक्रधारिणीम् ॥ १६५ ॥
चारुस्मितलसद्भस्मरुजविराजिताम् ॥ प्रतियक्त्रं त्रिनयनां मुजैर्द्रादशभिर्भुक्ताम् ॥ १६६ ॥ पाशाक्षुण्णपुण्ड्रुचापखण्डत्रिशूलकात्र ॥ करैर्वामदे
धानां च अङ्कुशं पुस्तकं तथा ॥ १६७ ॥ पुण्ड्रेषु मंजुजं चैव नृकपालभये तथा ॥ दधानां दक्षिणैस्तेष्वर्ध्यादेवीमनन्यधीः ॥ १६८ ॥ इत्येषैका
दशी प्रोक्ता द्वादशीं शृणु नारद ॥ त्वरितोयात्पमाद्यं स्याद्युतिदोहचरस्वकुल ॥ १६९ ॥ हृच्च दाहश्मास्वयुतं वज्रेशीपञ्चमं तथा ॥ मरुत्स्वयुक्तो मध्यब्यो
दशम्याः पततः पुनः ॥ १७० ॥ क्ष्मीं रसाक्ष्मास्वयुता वज्रेशीपञ्चमः क्रमात् ॥ षडक्षराणि त्वरीता तृतीयं तदनंतरम् ॥ १७१ ॥ द्रुतिदोहचरस्वेन
अस्या आद्यमनन्तरम् ॥ उक्ता नीलपताकाख्या नित्या सप्तदशाक्षरी ॥ १७२ ॥ द्विद्विपक्षाक्षिषड्वर्णमत्रोत्थैरङ्गकल्पनम् ॥ श्रोत्रादिनासागुले वाचि
कण्ठे हृदि क्रमात् ॥ १७३ ॥ नाभावाधारके ऽथापि षट्संघिषु च क्रमात् ॥ मन्त्राक्षराणि क्रमशो न्यसेत्सप्तदशापि च ॥ १७४ ॥ व्यापकं च सम
स्तेन विदध्याच्च यथाविधि ॥ इन्द्रनीलनिभां भास्वन्मणिमौलिविराजिताम् ॥ १७५ ॥ पञ्चवक्त्रां त्रिनयनामरुणशुक्रधारिणीम् ॥ दशहस्तां लस
न्मुक्तामण्याभरणमंडिताम् ॥ १७६ ॥ रत्नस्तवकसंपन्नदेहां चारुस्मिताननाम् ॥ पाशं पताकां चर्मोपि शार्ङ्गचापं वरं करैः ॥ १७७ ॥ दधानां वाम

पार्थस्यैः सर्वाभरणभूषितैः ॥ अंकुरं च तथा शक्तिं खड्गं वाणं तथाभयम् ॥ १७८ ॥ दधानां दक्षिणैर्हस्तासीनां पद्मविष्टरे ॥ स्वाकारवर्ण
 वेषास्यपाण्याशुधविभूषणैः ॥ १७९ ॥ शक्तिवृन्दैर्वृतां ध्यायेद्देवीं नित्यार्चनक्रमे ॥ क्षिप्रदकोणयुतं पद्ममष्टपत्रं ततो बहिः ॥ १८० ॥
 अष्टाक्षं भृगुद्वन्द्ववृतं तत्पुरुषमुक्ताम् ॥ चतुर्द्वारयुतं दिक्षु शाखाभिश्च समन्वितम् ॥ १८१ ॥ कृत्वा नामावृतां शक्तिं गणैस्तत्रार्चयेच्छिदाद् ॥
 एषा ते द्वादशी नित्या प्रोक्ता नीलपताकिनी ॥ १८२ ॥ समरे विजयं खड्गपादुकाञ्जनसिद्धिदा ॥ वेतालयाक्षिणीचेतपिशाचादिप्रसन्धिनी ॥
 ॥ १८३ ॥ निधानबिलसिद्धान्नसाधिनी कामचोदिता ॥ अथ त्रयोदशीं नित्यां वक्ष्यामि शृणु नारद ॥ १८४ ॥ रसो नमस्तथा दक्षि
 न्यासश्मावनर्षिका ॥ सेन युक्ता भवेन्नित्या विजयैकाक्षरा मुने ॥ १८५ ॥ विद्याया व्यञ्जनेर्दर्पस्वरयुक्तैश्चतुष्टयम् ॥ शेषाभ्यां च द्वयं जुष्या
 त्पण्डमानि करंगयोः ॥ १८६ ॥ ज्ञानोद्दिग्देषु श्रोत्रादिष्वथ चित्तं च विन्यसेत् ॥ अक्षराणि क्रमाद्भिन्दुयुतान्यन्यत्तु पूर्ववत् ॥ १८७ ॥ पञ्च
 वक्त्रां दशभुजां प्रतिवक्त्रं त्रिलोचनाम् ॥ भास्वन्यकुटुदविन्यासचन्द्रलेखाविराजिताम् ॥ १८८ ॥ सर्वाभरणसंयुक्तां पीतिबरसमुज्ज्वलाम् ॥
 लघ्वद्वास्वद्विबल्यदेहकान्तिं शुचिस्मिताम् ॥ १८९ ॥ शंखं पाशं खेटचापौ कद्वारं वामबाहुभिः ॥ चक्रं तथांकुरं खड्गं सायकं शतुलं
 गकम् ॥ १९० ॥ दधानां दक्षिणैस्तेः प्रयोगे भीमदर्शनाम् ॥ उपासनेति सौम्यां च सिंहोपरि कृतासनाम् ॥ १९१ ॥ व्याघ्राह्वदाभिरभितः
 शक्तिभिः परिवारिताम् ॥ समरे पूजनेऽन्येषु प्रयोगेषु सुखासनाम् ॥ १९२ ॥ शक्त्यश्चापि पूजायां सुखासनसमन्विताः ॥ सर्वा देव्याः
 समाकासुस्वपाण्यायुधा अपि ॥ १९३ ॥ चतुस्तद्वयं कृत्वा चतुर्द्वारिपशोभितम् ॥ शाखाष्टकसमोपेतं तत्र प्राग्वत्समर्चयेत् ॥ १९४ ॥ तदंतर्द्वित
 युग्ममंतरिक्षकोणं विधाय तु ॥ तदंतश्च तथा पद्मं षोडशच्छदसंयुतम् ॥ १९५ ॥ तैश्चाष्टच्छदं पद्मं विधायवाह्यं तत्र ताम् ॥ तत्तच्छक्त्या वृतां सम्य
 गुपचारैस्तथार्चयेत् ॥ १९६ ॥ एषा त्रयोदशी प्रोक्ता वादेऽशुद्धे जयप्रदा ॥ चतुर्दशीं प्रवक्ष्येऽथ नित्यां वै सर्वमंगलाम् ॥ १९७ ॥ हर्दुबुवनयुक्तं खं
 नित्या स्यात्सर्वमंगला ॥ १९८ ॥ एकाक्षर्यनया सिद्धो जायते खेचरः क्षणात् ॥ षड्दीर्घाढ्यां मूलविद्यां षडंगेषु प्रविन्यसेत् ॥ १९९ ॥ तां नित्यां जात
 रूपाभां मुक्तामाणिक्यभूषणाम् ॥ माणिक्यसुकुटां नेत्रद्वयप्रखट्वापयाम् ॥ २०० ॥ द्विभुजां शासनां पद्मे त्वष्टषोडशतद्वयैः ॥ पत्रैरुपेतैः सचतुर्द्वार
 भूतसङ्ग्रमुग्मके ॥ २०१ ॥ मातुलंगफलं दक्षे दधानां करपंकजे ॥ वामेन निजभक्तानां प्रयच्छन्तीं धनादिकम् ॥ २०२ ॥ स्वसमानाभिरभितः
 शक्तिभिः परिवारिताम् ॥ षट्सप्ततीभिरन्याभिरप्सरैरन्याभिरन्विताम् ॥ २०३ ॥ प्रयोगेष्वन्यदा नित्यं सपथैश्चक्षुशक्तिकाम् ॥ एषा चतुर्दशी

प्रोक्ता तथा पंचदशी शृणु ॥ २०४ ॥ भूः शून्यं नमसा भूश्च रसश्चाथ स्थिराबु चाल्योभिना युतीज्याबुमहद्युक्तासा मरुत ॥ २०५ ॥ नक्षत्रं मरुता
युक्तं रसा शून्येऽपि संयुते। मोत्रा चरेण सहिता अंबुपूर्वाक्षस्तथा ॥ २०६ ॥ अंब्वद्री ह्य दहाबुसक्षमास्यहत्त्वयुक्ता। हंसश्च मरुता दाहः पूजय मरुता
युतः ॥ २०७ ॥ दाहः साग्निप्राणचरौ ज्यामरुत्सहितस्यः ॥ चरेणबु च गोत्राहत्साग्निज्याबुसा स्वयुक्ता ॥ २०८ ॥ स्यः साग्निज्याबुसा पुनरेते
जवी ततः ॥ दाहेनानेन ते द्विः स्याद्वस्वो दाहमरुत्त्वयुक्ता ॥ २०९ ॥ हंसः सदाहवहिस्यो दाहक्षमास्वयुतश्च सः ॥ सदाहवहस्तोऽस्यः सूर्य
माद्यास्तु पंच ते ॥ २१० ॥ उपात्याधः स्थितं नीलप्रताकाया अनंतस्य ॥ त्वरिता त्वं च भेङ्गाष्टमं च नवमं तथा ॥ २११ ॥ सा जालायासिनी
नित्या त्रिषष्ट्यर्णा समीरिता ॥ एकद्वयचतुःपंचचतुष्टयदशाक्षरैः ॥ २१२ ॥ कुर्यादिगानि मूलार्णोरादितः पद्मार्णयोः ॥ शेषैस्तु षडं दुर्दितो
ध्यायेत्सनातनीम् ॥ २१३ ॥ ज्वलज्वलनसंकाशां माणिक्यमुकुटोज्ज्वलाम् ॥ षड्वक्त्रां द्वादशभुजां सर्वाभरणभूषिताम् ॥ २१४ ॥ पद्मिनी खड्ग
सेटौ चापबाणौ गदादरौ ॥ शूलवह्नी वरामीती दधानां करंकरैः ॥ २१५ ॥ स्वप्रमाणभिरभितः शक्तिभिः परिवारिता च दंतैः तल्लहरी
सरोजां त्रीक्षणां चिताम् ॥ २१६ ॥ ध्यात्वेवमुपचारैस्तैश्चयेत्तां तु नित्यशः ॥ चतुस्सद्वयं कृत्वा चतुर्द्वारसमन्वितम् ॥ २१७ ॥ दध्याहं
ष्टपत्राज्यमंतरा ज्यत्सकं ततः ॥ षड्भूषणं मध्यतल्लयत्नं विधायान्न शिवां यजेत् ॥ २१८ ॥ एषा पंचदशी प्रोक्ता षोडशी शृणु नारद ॥ यक्षुर्गच्छति
चित्रान्यादक्षद्वया ॥ २१९ ॥ या सिद्धा धनधान्यात्मनिधिलाभाय करुयते ॥ विद्याद्यवयुना कुर्यादीर्घस्वरयुजा क्रमात् ॥ २२० ॥ दंडं तानि
यथापूर्वं मातुकां विषया न्यसेत् ॥ उद्यदादित्यविर्वाभां नवलविभूषणाम् ॥ २२१ ॥ नवतन्त्रीकिटां च चित्रपट्टांशुकोज्ज्वलाम् ॥ चतुर्दं तानि
यनां शुचिस्मितलसन्मुखीम् ॥ २२२ ॥ सर्वानंदमयीं नित्यां समस्तोप्सितदायिनीम् ॥ चतुर्भुजेषु वै पाशमकुशं वदाभये ॥ २२३ ॥ दधानं पंचल
पद्मकार्णिकार्योनिमध्यगाम् ॥ तच्छक्तिभिश्च तच्चक्रे तथैवाचनमीरिताम् ॥ २२४ ॥ प्राणदाहो धरायुक्तो पुनराद्यं से मरुत ॥ व्यासं परुच्छक्तिः
भूः स्वयुक्ता ततस्त्रयम् ॥ २२५ ॥ अस्या आद्यं रसायुगलं चरेण प्रयोजितम् ॥ दाहेन वह्निशक्तिभ्यां युतो हंसस्ततः परम् ॥ २२६ ॥ नभो
दिहस्तदाहबुज्या शून्यं स्वेन संयुतम् ॥ अंबु पश्चाद्विषयुक्तं मरुता तु नभोयुतम् ॥ २२७ ॥ शून्यं व्याप्तं भुवा हंसः पूषत्यौ स्यान्मनुजस्य ॥
अस्याः षष्ठादिपंचार्णो दैत्यास्यादाव ईतिः ॥ २२८ ॥ एकादशक्षरादस्या द्वितीयः खंड ईतिः ॥ तृतीयः पंचविंशार्णः प्रोक्ता सप्त इति क्रमात् ॥
॥ २२९ ॥ बाला बीजत्रयाद्यौ द्विस्त्रिभिर्मन्त्रैः षडंगकम् ॥ विकीर्णकुंतलां नग्नां रक्तामानंदविग्रहाम् ॥ २३० ॥ दधानां चितयेद्वायव्यपाशशष्ठी

करैः ॥ तत्समानयुधाकारवर्णा देव्यस्तु बाह्वगाः ॥ २३१ ॥ ऋतुहताः स्फुरद्योन्यः सदानंदारुणक्षणाः ॥ इत्येषा कुरुकुल्यति प्रोक्ता चंद्रावली
 स्वयम् ॥ २३२ ॥ वाराहीमभिधास्यामि ललितायाः परा तनुः ॥ शुचिः स्वेनाथ शून्यं स्यान्नभसाभ्रसंस्थिरा ॥ २३३ ॥ अंबु पश्चाद्रयः स्याद्वि-
 र्मरुतांबुरौ तथा ॥ इत्ययुतोऽग्निरेतानि पुनंबुमरुदुतम् ॥ २३४ ॥ दाहंबुमरुताहंसस्त्वग्निनैतद्वयं पुनः ॥ अम्बुदाहौ मरुदुक्तौ हंसोऽथ धरया नभः
 ॥ २३५ ॥ तेजोग्निना पुनः पंच वातः स्वेन समायुतः। तोयं चरेण तत्पूर्वं तोयमग्नियुतं ततः ॥ २३६ ॥ शून्यं व्यथिनं शुचिना शून्यं शतया नभो-
 युतम् ॥ दाहो धरा स्वसहितस्तोयं चरसमन्वितम् ॥ २३७ ॥ एतत्पूर्वमधुः प्रोक्तं चतुष्टयमतः परम् ॥ ज्याख्येन युक्ता सचरो रभश्चैतस्य पूर्वतम् ॥
 ॥ २३८ ॥ स्मोऽग्निना पुनः प्रोक्तं चतुष्का अपयं ततः। शुभोभ्रता चरेणायि हंसः स्वेन सपूर्वकम् ॥ २३९ ॥ हंसोऽग्निना प्राक् त्रितयं हृदयं स्वसमायुतम् ॥
 रसश्चरेण तत्पूर्वमग्निना चरसो युतः ॥ २४० ॥ पश्चादुक्तन्नयं वातो धरया च नभोन्वितम् ॥ प्राणः स्वेन युतः पश्चाद्धृदयस्वयुतं रसः ॥ २४१ ॥ व्यास्रितद्वयं
 पश्चाद्दाहेनंबु समन्वितम् ॥ गोत्राभरायुता स्पर्शो नादयुक्तो जर्वायुतः ॥ २४२ ॥ दाहेन पूर्वपूर्वं च पूर्वं च मरुता युतम् ॥ शून्यं मरुत्स्वयदिति
 हृदाहेनंबुना चरः ॥ २४३ ॥ स्पर्शो मरुत्स्वसहितो हृदाहेनंबुसंयुतम् ॥ ज्याग्निः स्वसंयुतो हंसस्तथांबु मरुता सह ॥ २४४ ॥ हृदप्रेण स्वेन युतं
 रसश्च स्वेन संयुतः ॥ प्राणदाहौ धरायुक्तौ पुनस्तौ वह्निना वियत् ॥ २४५ ॥ वादोहंबुक्तंमधु स्यादिषष्टयासस्वसंयुतम् ॥ पूर्वद्विरुक्तवर्णौ च शुद्धिः
 स्वेन युतस्तथा ॥ २४६ ॥ स्थिरा रसा वतस्वेन दावौ हंसौ धरा स्वयुक् ॥ युतिर्नादवती पश्चाद्धृदंभरुता युतम् ॥ २४७ ॥ हंसश्च मरुता विद्यः
 दशोत्तरशताक्षरी ॥ वाराही पंचमी विश्वविजया भद्रकौमुदी ॥ २४८ ॥ वार्तालीति च विल्यता स्तंभवाद्याखिलेष्टहा ॥ अंगानि दुर्यान्मंजरीः सप्तभि-
 षड्भिरत्र च ॥ २४९ ॥ दशभिः सप्तभिः सप्तसंख्यैर्जातिभिरर्दिताः ॥ त्रिकोणवृत्तषट्कोणवृत्तद्वयसमन्वितम् ॥ २५० ॥ विधाय चक्रं तत्रैव स्वनायालिर्य-
 पूजयेत् ॥ ध्यायेच्च देवीं कीलास्यां ततः कांचनसन्निभाम् ॥ २५१ ॥ आकण्ठं वनितारूपां ज्वलन्निगसरोरुहाम् ॥ त्रिवेद्यामहस्तां च चक्रं शंख-
 मथांकुशम् ॥ २५२ ॥ पाशं च मुशलं शीर्षमभयं वादं तथा ॥ दधानां गरुडस्कन्धे सुलासीनां विचित्रयेत् ॥ २५३ ॥ नित्यपूजास्तु तच्छक्तीस्तत्स-
 मानाः स्मरेन्मुने ॥ प्रयोगेषु स्मरेद्देवीं सिंहस्थां व्याघ्रगामपि ॥ २५४ ॥ गजाह्वं हयाह्वं ताक्ष्याह्वं च शक्तिप्रियः ॥ श्यामाभग्यरूपां पीतमसि-
 तांभोजविग्रहाम् ॥ २५५ ॥ तत्तत्प्रयोगेषु तथा ध्यायेत्तत्तद्वाप्तये ॥ अरुणां पंचमीं दश्ये पीतां स्तंभनके स्मरेत् ॥ २५६ ॥ श्यामां च दुर्गेमे शर्गे सित-
 युद्धेऽरिनेष्टये ॥ धूम्रासुच्चाटने ध्यायेत्साधको द्विजसत्तमः ॥ २५७ ॥ एताः षोडश नित्यास्ते संक्षेपात्समुदीरिताः ॥ भजतामिष्टदाः सधः सर्वपापक्षयकराः

॥ २५८ ॥ इति श्रीबृहदारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने तृतीयपादे राधादिमन्त्रनिरूपणं नामाष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥ सनत्कुमार उवाच ॥ अथा
समावृत्तिस्थानां शक्तीनां समयेन च ॥ नाम्नां सहस्रं वक्ष्यामि गुरुध्यानपुरःसरम् ॥ १ ॥ नाथा नव प्रकाशाद्याः सुभाताः प्रकीर्तिताः ॥ भूम्यादीनि
शिखांतानि विद्धि तत्त्वानि नारद ॥ २ ॥ गुरुजन्मादिवर्षाणि दर्शान्तानि च सप्त वै ॥ एतानि ग्राह्यमनोवृत्त्या चिंतयेत्साधकोत्तमः ॥ ३ ॥ गुरुस्तोत्रं जपेच्चपि
तत्तत्तेनोत्तरायना ॥ नमस्ते नाथ भगवज्जिवाय गुरुरूपिणे ॥ ४ ॥ विद्यावतारसंसिद्धये स्वीकृतानेकविग्रह ॥ नवाय नवरूपाय परमार्थैकरूपिणे
॥ ५ ॥ सर्वाज्ञानतमोभेदभानवे चिद्धनाय ते ॥ स्वतंत्राय दयाह्वमविग्रहाय शिवात्मने ॥ ६ ॥ परंतत्राय भक्तानां भव्यानां भव्यरूपिणे ॥ विवेकिनां
विवेकाय विमर्शाय विमर्शिनाम् ॥ ७ ॥ प्रकाशानां प्रकाशाय ज्ञानिनां ज्ञानरूपिणे ॥ पुरुस्तात्पार्श्वयोः पृष्ठे नमः कुर्यामुपर्यधः ॥ ८ ॥ सदा
मच्चित्तसदने विधेहि भवदासनम् ॥ इति स्तुत्वा गुरुं भक्त्या पादं देवीं विचिंतयेत् ॥ ९ ॥ गणेशग्रहक्षत्रयोगिनीराशिहरिणीम् ॥ देवीं मंत्रमयीं
नौमि मातृकापीठरूपिणीम् ॥ १० ॥ प्रणमामि महादेवीं मातृकां परमेश्वरीम् ॥ कालहृदोहलोहकलनाशनकारिणीम् ॥ ११ ॥ यदक्षरे
कमात्रेऽपि संसिद्धे स्पृह्यते नरः ॥ रविताश्चैतदुक्तद्वयैः शंकरानलविष्णुभिः ॥ १२ ॥ यदक्षरशशिज्योत्स्नामंडितं भुवनत्रयम् ॥ वन्दे सर्वेश्वरीं देवीं
महाश्रीसिद्धमातृकाम् ॥ १३ ॥ यदक्षरमहासुत्रयोतमेतज्जगत्रयम् ॥ ब्रह्मांडादिकटाहंतं तां वन्दे सिद्धमातृकाम् ॥ १४ ॥ यदेकादशमाधार
बीजं कोणत्रयोद्भवम् ॥ ब्रह्मांडादिकटाहंतं जगदद्यापि दृश्यते ॥ १५ ॥ अक्कादिदोत्राद्वयशास्त्रवर्णिनीम् ॥ ज्येष्ठांगबहुदन्तकटिपाद
निवासीनीम् ॥ १६ ॥ नौमीकाराक्षरोद्भागं सारात्सारां परात्पराय् ॥ प्रणमामि महादेवीं परमानंदरूपिणीम् ॥ १७ ॥ अथापि यस्या जानंति
न मनगपि देवताः ॥ केयं कस्मात्क केनेति सरूपारूपभावनाम् ॥ १८ ॥ वंदे तामहक्षय्यां क्षकारक्षररूपिणीम् ॥ देवीं कुलकलेल्लेखलप्रोद्धसन्तीं
शिवां पराम् ॥ १९ ॥ वर्णानुक्रमयोगेन यस्याख्योमाष्टकं स्थितम् ॥ वन्दे तामष्टवर्गोत्थमहासिद्धादिकेश्वरीम् ॥ २० ॥ कामपूर्णजकारख्य
सुपीठान्विवासीनीम् ॥ चतुराज्ञाकोशभूतां नौमि श्रीत्रिपुरामहम् ॥ २१ ॥ एतस्तोत्रं तु नित्यानां यः पठेत्सुसमाहितः ॥ पूजार्हो तस्य सर्वदा
वरदाः स्युर्न संशयः ॥ २२ ॥ अथ ते कवचं देव्या वक्ष्ये नवरातात्मकम् ॥ येन देवाभिरनजयी स्यात्साधकः सदा ॥ २३ ॥ सर्वतः सर्वदा
त्यानं ललिता पातु सर्वगा ॥ कामेशी पुस्तः पातु भगमाली त्वनंतम् ॥ २४ ॥ दिशं पातु तथा दक्षणार्धं मे पातु सर्वदा ॥ नित्यछिन्नाथ भेरुण्डा
दिशं मे पातु कौणपीम् ॥ २५ ॥ तथैव पश्चिमं भागं रक्ताद्रिद्विवासिनी ॥ महावज्रेश्वरी नित्या वायव्ये मां सदावतु ॥ २६ ॥ वामपार्श्वं सदा पातु

इतीमेरिता ततः ॥ माहेश्वरी दिशं पातु त्वरितं सिद्धिदायिनी ॥ २७ ॥ पातु मामूर्ध्वतः शश्वदेवताकुलमुंदरी ॥ अधो नीलपताकाख्या विजया
 सर्वतश्च माम् ॥ २८ ॥ करोतु मे मंगलानि सर्वदा सर्वमंगला ॥ देहद्वियमनःप्राणाञ्ज्वालमालिनिविग्रहा ॥ २९ ॥ पालयत्वनिशं चित्ता चित्तं
 मे सर्वदावतु ॥ कामात्क्रोधात्तथा लोभान्मोहान्मानान्मदादपि ॥ ३० ॥ पापान्मां सर्वतः शोकात्संक्षयात्सर्वतः सदा ॥ असत्याक्करचित्ततो
 हिंसातश्चैतस्तथा ॥ सैमित्याच्च सदा पातु प्रेरयत्यः शुभं प्रति ॥ ३१ ॥ नित्याः षोडश मां पातु गजाह्वदाः स्वशक्तिभिः ॥ तथा हयसमाह्वदाः
 पातु मां सर्वतः सदा ॥ ३२ ॥ सिंहाह्वदास्तथा पातु पातु ऋक्षगता अपि ॥ रथाह्वदाश्च मां पातु सर्वतः सर्वदा रणे ॥ ३३ ॥ ताड्याह्वदाश्च मां पातु
 तथा व्योमगताश्च ताः ॥ भूतगाः सर्वगाः पातु पातु देव्यश्च सर्वदा ॥ ३४ ॥ भूतप्रेतपिशाचाश्च पशुकृत्यादिकान् गदान् ॥ द्रवयंतु स्वशक्तीनां
 भूषणैरायुर्वैर्मम ॥ ३५ ॥ गजाश्चद्वीपिपंचास्यताड्याह्वदाखिलयुधाः ॥ असंख्याः शक्तयो देव्यः पातु मां सर्वतः सदा ॥ ३६ ॥ सार्यं
 प्रातर्जपन्नित्याकवचं सर्वक्षकम् ॥ कदाचिन्नाशुभं पश्येत्सर्वदानंदमास्थितः ॥ ३७ ॥ इत्येतत्कवचं प्रोक्तं ललितायाः शुभावहम् ॥
 यस्य संधारणान्मर्त्यो निर्धयो विजयी सुखी ॥ ३८ ॥ अथ नाम्नां सहस्रं ते वक्ष्ये सावरणार्चनम् ॥ षोडशानामपि शुने स्वस्वक्रमगतात्मकम् ॥
 ॥ ३९ ॥ ललिता चापि वा कामेश्वरी च भगमालिनी ॥ नित्यकिन्ना च भेरुंडा कीर्तिता वद्विवासिनी ॥ ४० ॥ वज्रेश्वरी तथा दूती त्वरिता
 कुलमुंदरी ॥ नित्या संवित्ता नीलपताका विजयाह्वया ॥ ४१ ॥ सर्वमंगलिका चापि ज्वालामालिनिसंज्ञिता ॥ चित्रा चेति क्रमान्नित्याः षोड
 शापीष्टविग्रहाः ॥ ४२ ॥ कुरुकुल्ला च वाराही द्वे एते चेष्टविग्रहे ॥ वशिनी चापि कामेशी मोहिनी विमलारुणा ॥ ४३ ॥ तपिनी च तथा सर्वेश्वरी
 चाप्यथ कौलिनी ॥ मुद्राणंतदुरिष्वर्णरूपा चापर्णविग्रहा ॥ ४४ ॥ पाशवर्णशरीरा चकुर्वणमुपदुर्दरा ॥ त्रिखंडा स्थापनी सन्निरोधनी चावगुण्ठनी
 ॥ ४५ ॥ सन्निधानेषु चाप्यस्या तथा पाशकुशाभिया ॥ नमस्कृतिस्तथा संक्षेपयणी विद्रावणी तथा ॥ ४६ ॥ आरुषणी च विख्याता तथैवावे
 शकारिणी ॥ उन्मादिनी महापूर्वा कुशार्थो लेचरी मता ॥ ४७ ॥ बीजा शतयुत्थापना च स्थूलसूक्ष्मषयाभिया ॥ अणिमा लघिमा चैव
 महिमा गरिमा तथा ॥ ४८ ॥ प्राप्तिः प्रकामिता चापि चेशिता वशिता तथा ॥ भुक्तिः सिद्धिस्तथैवेच्छा सिद्धिरूपा च कीर्तिता ॥ ४९ ॥ ब्राह्मी माहेश्वरी
 चैव कौमारी वैष्णवी तथा ॥ वाराहीद्राणी चासुंडा महालक्ष्मीस्वरूपिणी ॥ ५० ॥ कामा बुद्धिरंहकारशब्दस्पर्शस्वरूपिणी ॥ रूपरूपा रसाह्वा
 च गंधवित्तघृतिस्तथा ॥ ५१ ॥ नाभबीजामृताख्या च स्मृतिदेहात्मरूपिणी ॥ कुसुमा मेखला चापि मदना मदनातुरा ॥ ५२ ॥ रेखा संवे

गिनी चैव ह्यंशुश मालिनीति च। संक्षोभिणी तथा विद्राविष्याकर्षणरूपिणी ॥६३॥ आह्लादिनीति च प्रोक्ता तथा समोहिनीति च। स्तंयिनी जंयिनी चैव वंशकथं रंजिनी ॥६४॥ उन्मादिनी तथैवार्थसाधिनीति प्रकीर्तिता ॥ संपत्तिपूर्णा सा मंत्रमयी द्वंद्वक्षयंकरा ॥६५॥ सिद्धिः संपन्नदा चैव प्रियमंगल कारिणी। कामप्रदा निगदिता तथा दुःखविमोचिनी ॥६६॥ मृदुप्रशमनी चैव तथा विघ्ननिवारिणी। अंगसुंदरिका चैव तथा सौभाग्यदायिनी ॥६७॥ ज्ञानैश्वर्यप्रदा ज्ञानमयी चैव च पंचमी ॥ विध्यवासनका घोरस्वरूपा पापहारिणी ॥६८॥ तथानंदमयी रक्षा रूपेस्सितफलप्रदा ॥ जयिनी विमला च। य कामेशी वज्रिणी भगा ॥६९॥ त्रैलोक्यमोहना स्थाना सर्वशापरिपूरणी। सर्वसंक्षोभणगता सौभाग्यप्रदसंस्थिता ॥६०॥ सर्वार्थसाधकागारा सर्वरोगहरास्थिता ॥ सर्वरक्षाकरास्थाना सर्वसिद्धिप्रदस्थिता ॥६१॥ सर्वानंदमयायागविंदुस्थानशिवात्मिका ॥ प्रहारा च तथा गुप्ता ज्ञेया गुप्ततरापि च ॥६२॥ संप्रदायस्वरूपा च कुलकौलनिगर्भगा ॥ रहस्यापरापरग्राह्यतथैवातिरहस्यका ॥६३॥ त्रिपुरा त्रिपुरेशी च तथैव पुरवासिनी ॥ श्रीमालिनी च सिद्धान्ता महाविष्णुसुंदरी ॥६४॥ नवरात्मयद्गीपनवखंडविराजिता ॥ कल्पकोद्यानसरणा च ऋतुहरेर्द्रियाचका ॥६५॥ कालमुद्रा मातृकाख्या रत्नदेशोपदेशिका ॥ तत्त्वाग्रहाभिधा स्मृतिस्तथैव विषयद्रिपा ॥६६॥ देशकालकारणस्वरूपा संतो तयोगिनी ॥ समस्तगुणप्रकटसिद्धयोगिनिचक्रयुक्ता ॥६७॥ वह्निसंयेंदुभूता ह्या तथात्माद्याक्षराह्वया ॥ पंचधाचार्वास्वरूपा च नादाहाराह्वया ॥६८॥ निषिद्धाचारहिता सिद्धचिह्नस्वरूपिणी ॥ चतुर्द्वारं कूर्मभागस्था नित्याद्यचार्वास्वरूपिणी ॥६९॥ दमनादिसमभ्यर्चार्चं पद्मसिद्धिदायिनी ॥ तिथिवारश्चंद्रव्यसमर्चनशुभावहा ॥७०॥ वायोऽथंगकुमुदा तथैवानंगमेखला ॥ अंगमदनंगमदनानुरसाह्वया ॥७१॥ मदहर्गिनिका चैव तथा भुवनपालिनी ॥ शशिलेखा समुद्रिद्या गतिलेखाह्वया सता ॥७२॥ श्रद्धा प्रीती रतिश्चैव धृतिः कर्तृमनोभा ॥ दत्तो हरा समाख्याता तथैव हि मनोरथा ॥७३॥ मदनेन्मादिनी चैव मोदिनी शंसिनी तथा ॥ शोषिणी चैव शंकारी सिंजिनी सुभगा तथा ॥७४॥ पूषाचंद्रासुमनसा रतिः प्रीतिर्धृतिस्तथा ॥ ऋद्धिः सौम्या मरीचिश्च तथैव ह्यंशुमालिनी ॥७५॥ शशिनी चांगिरा छाया तथा सूर्यमंडला ॥ तुष्टिस्तथाप्रताल्या च डाकिनी साथ लोकपा ॥७६॥ बटुकेभास्वरूपा च दुर्गा क्षेत्रेशरूपिणी ॥ कामजस्वरूपा च तथा मल्लयूरूपिणी ॥७७॥ कंदर्परूपिणी चैव तथा मकरकेतना ॥ मनोभवस्वरूपा च भारती वर्णरूपिणी ॥७८॥ मदना मोहिनी लीला जंभिनी योद्यमा कुशा ॥७९॥ ह्लादिनी द्राविणी प्रीती स्ती रक्ता मनोरमा ॥८०॥ सर्वोन्मादा सर्वमुखा ह्यभंगा चामितोद्यमा ॥ अनलप्राव्यक्तविभवा विविधाक्षोभप्रवहा ॥८०॥

रागशक्तिद्वेषशक्तिस्तथा शब्दादिरूपिणी ॥ नित्या निरंजना छिन्ना छेदिनी मदनतुरा ॥ ८१ ॥ मदद्वया द्राविणी च द्रविणी चेति कीर्तिता ॥ मदा
 विला मंगला च ममथानी मनस्विनी ॥ ८२ ॥ मोहा मोदा मानमयी माया मंदा मितावती ॥ विजया विमला चैव तुभा विश्वा तथैव च ॥ ८३ ॥
 विभूतिर्विन्ता चैव विविधा विन्ता क्रमात् ॥ कमला कामिनी चैव किरता कीर्तिरूपिणी ॥ ८४ ॥ कुटिनी च समुद्दिष्टा तथैव कुलसुंदरी ॥ लक्ष्मणी
 कालकोला च डाकिनी शाकिनी तथा ॥ ८५ ॥ लाकिनी काकिनी चैव राकिनी काकिनी तथा ॥ इच्छाज्ञाना क्रियाख्या चाप्यनुधातुक
 धारिणी ॥ ८६ ॥ कर्पदीनी समुद्दिष्टा तथैव कुलसुंदरी ॥ ज्वालिनी विस्फुलिगा च मंगला सुमनोहरा ॥ ८७ ॥ कनका किन्वा विद्या दिदिधा
 च प्रकीर्तिता ॥ मेघा वृषाह्वया चैव मिथुना ककदा तथा ॥ ८८ ॥ सिंहा कन्या तुला कीटा चापा च मकरा तथा ॥ कुम्भा मीना च सारा च सर्व
 भक्षा तथैव च ॥ ८९ ॥ विश्वात्मा विविधोद्धृतचित्ररूपा च कीर्तिता ॥ निःस्पन्ना निरांतका याचनाचित्यवैभवा ॥ ९० ॥ रक्ता चैव ततः रतिः
 विद्याप्राप्तिस्वरूपिणी ॥ हृल्लेखा छेदिनी छिन्ना क्षोभिणी मदनतुरा ॥ ९१ ॥ निरंजना रागवती तथैव मदनावती ॥ मेखला द्राविणी देववती चैव
 प्रकीर्तिता ॥ ९२ ॥ कमला कामिनी कल्पा कला च कलिताडुता ॥ किरता च तथा काला कदना कौशिका तथा ॥ ९३ ॥ कंबुवादनिका चैव न तारा
 कपटा तथा ॥ कीर्तिश्चापि कुमारी च कुंकुमा परिकीर्तिता ॥ ९४ ॥ भञ्जिनी वेगिनी नागा चपला पेशला सती ॥ रतिः श्रद्धा भोगलोला मदेन्मता दन
 स्विनी ॥ ९५ ॥ विह्वला कर्षिणी लोला तथा मदनमालिनी ॥ विनोदा कौतुका पुण्या पुराणा परिकीर्तिता ॥ ९६ ॥ वागीशी वरदा विश्वा विश्वा
 विप्रकारिणी ॥ बीजविग्रहरा विद्या सुसुखी सुंदरी तथा ॥ ९७ ॥ सारा च सुमना चैव तथा प्रोक्ता सरस्वती ॥ ९८ ॥ प्राणपाना समाना च च्यातो
 च कीर्तिता ॥ ९८ ॥ दूरसिद्धा तथा प्रोक्ताथो विग्रहवती मता ॥ नादा मनोन्मनी प्राणप्रतिष्ठारूपवैभवा ॥ ९९ ॥ ध्रुवापाना समाना च च्यातो
 दाना च कीर्तिता ॥ नागा कूर्मा च कुकला देवदत्ता धनञ्जया ॥ १०० ॥ फट्कारी किकाराध्या जया च विजया तथा ॥ हुंकारी खेचरी दंड
 छेदिनी क्षपिणी तथा ॥ १०१ ॥ स्त्रीहुंकारी क्षेमकारी चतुरक्षररूपिणी ॥ श्रीविद्यामतवर्णांगी काली याम्या नृपार्णका ॥ १०२ ॥ भाषा सरस्वती
 वाणी संस्कृता प्राकृता परा ॥ बहुरूपा चित्तरूपा रम्यान्दा च कौतुका ॥ १०३ ॥ त्रयाख्या परमात्माल्याप्यमेयविभवा तथा ॥ वाक्स्वरूपा
 विदुसर्गरूपा विश्वात्मिका तथा ॥ १०४ ॥ तथा त्रेपुंरकंदाख्या ज्ञानादिविधात्मिका ॥ आयुर्लक्ष्मीकीर्तिभोगसौंदर्यारोग्यदायिका ॥ १०५ ॥
 ऐहिकामुष्मिकज्ञानमयी च परिकीर्तिता ॥ जीवाख्या विजयाख्या च तथैव विश्वविन्मयी ॥ १०६ ॥ हृदादिविद्या रूपविभानुरूपा जगद्गुः ॥ विश्वमो

हन्तिका चैव त्रिपुरामृतसंज्ञिका ॥ १०७ ॥ सर्वाय्यायनरूपा च मोहिनी क्षोभणी तथा ॥ छेदिनी च समाख्यता तथैव च महोदया ॥ १०८ ॥ संप-
त्करी हलशर्णा सीमामावृततनु रतिः ॥ प्रीतिर्मनोभवा वापि प्रोक्ता वाराधिपया तथा ॥ १०९ ॥ त्रिकूटा चापि षट्कूटा पंचकूटा विभुद्वया ॥ अनाहत-
गता चैव मणिभूरकसंस्थिता ॥ ११० ॥ स्वाधिष्ठानसमासीनाघासस्थानासमास्थिता ॥ षट्त्रिंशत्कूटरूपा च पंचाशन्मिथुनात्मिका ॥ १११ ॥
षाडुकादिकसिद्धिंशा तथा विजयदायिनी ॥ कामरूपप्रदा वेतालरूपा च पिशाचिका ॥ ११२ ॥ विविधा विभ्रमा हंसी भीषणी जन्त्रंजिका ॥
विशाला मदना तुष्टा कालकंठी महाभया ॥ ११३ ॥ माहेंद्री शंखिनी चंद्रा मंगला वटवासिनी ॥ मेखला सकला लक्ष्मीमालिनी
विश्वनायिका ॥ ११४ ॥ सुलोचना सुरोभा च कामदा च विलासिनी ॥ कामेश्वरी नंदिनी च स्वर्णरेखा मनोहरा ॥ ११५ ॥ प्रमोदा रागिणी
सिद्धा पद्मिनी च रतिप्रिया ॥ कल्याणदा कलादक्ष तनश्च मुरसुन्दरी ॥ ११६ ॥ विभ्रमा वाहका वीरा विकला कोरका कविः ॥ सिंहनादा महो-
नादा सुभीवा मर्कटा शठा ॥ ११७ ॥ बिडालाक्षा बिडालास्या कुमारी खेचरी भवा ॥ मधुरा मंगला भीमा द्विपवक्त्रा खगनना ॥ ११८ ॥
मातंगी च निशाचारा वृषाहा वृकानना ॥ सौरिभास्या गजमुखा पशुवक्त्रा मृगानला ॥ ११९ ॥ क्षोभका मणिभद्रा च क्रीडका सिंहचक्रका ॥
महोदरा स्थूलशिखा विद्धतास्या वारानना ॥ १२० ॥ चपला कुक्कुटास्या च पाविनी मदनालसा ॥ मनोहरा दीर्घजंघा स्थूलदन्ता दशानना ॥ १२१ ॥
सुमुखा पंडिता कुद्धा वराहास्या सदासुखा ॥ कपटा कौतुका काला किकरा कितवा खला ॥ १२२ ॥ भक्षका भयदा सिद्धा सर्वगा च प्रकीर्तिता ॥
जया च विजया दुर्गा भद्रा भद्रकरी तथा ॥ १२३ ॥ अम्बिका वामदेवी च महाभायास्वरूपिणी ॥ विदारिका विश्वभयी विश्वा विश्वविभं-
जिता ॥ १२४ ॥ वीरा विस्रोभिणी विद्या विनोदा बीजविग्रहा ॥ वीतशोका विषयीवा विपुला विजयप्रदा ॥ १२५ ॥ विभवा विविधा विप्रा तथैव
पारकीर्तिता ॥ मनोहरा मंगला च मदोत्सिक्ता मनस्विनी ॥ १२६ ॥ मानिनी मधुरा माया मोहिनी च तथा स्मृता ॥ भद्रा भवानी भव्या च
विशालक्षी शुचिस्मिता ॥ १२७ ॥ ककुभा कमला करुण कलाथो पूरणी तथा ॥ नित्या चाण्डमृता चैव जीविता च तथा दया ॥ १२८ ॥
अशोका ह्रमल्य पूर्णा भगयोद्यता तथा ॥ विवेका विभवा विश्वा वितता च प्रकीर्तिता ॥ १२९ ॥ कामिनी खेचरी गर्वा पुराणा
प्रमेथरी ॥ गौरी शिवा ह्रमेया च विमला विजया परा ॥ १३० ॥ पवित्रा पद्मिनी विद्या विस्वेशी शिववह्मभा ॥ अशेषरूपा ह्यानंदं वुजाक्षी चाप्य-
र्निदिता ॥ १३१ ॥ वरदा वाक्यदा वाणी विविधा वेदविग्रहा ॥ विद्या वागीश्वरी सत्या संयता च सत्स्वती ॥ १३२ ॥ निर्मलानन्दरूपा च ह्यमृता

मानदा तथा ॥ पूषा चैव तथा पुष्टिस्तुष्टिश्चापि रतिर्धृतिः ॥ १३३ ॥ शशिनी चंद्रिका कांतिल्योत्सा श्रीः प्रीतिरंगदा ॥ पूर्णा पूर्णामृता कामदं
 धिनीन्दुकलात्मिका ॥ १३४ ॥ तपिनी तापिनी धूत्रा मरीचिर्जालिनी रुचिः ॥ सुषुम्णा भोगदा विश्वा बाधिनी धारिणी क्षमा ॥ १३५ ॥ धूत्रा चि
 रूष्मा ज्वलिनी ज्वालिनी विस्फुलिगिनी ॥ सुश्रीः स्वरूपा कपिला हव्यकव्यवहा तथा ॥ १३६ ॥ वरुमरा विश्वकवला लोलाक्षी लोलजि
 ह्विका ॥ सर्वभक्षा सहस्राक्षी निःसंगा च गतिप्रिया ॥ १३७ ॥ अर्चित्याचाप्रमेया च पूर्णरूपा दुरासदा ॥ सर्वो संसिद्धिरूपा च पावनीत्येकह
 पिणी ॥ १३८ ॥ तथा यामलवेधाख्या शाक्ते वेदस्वरूपिणी ॥ तथा शंभवेधा च भावनासिद्धिमृचिनी ॥ १३९ ॥ वह्निरूपा तथा दक्षा ह्युष्मा
 विघ्ना भुजंगमा ॥ षण्मुखा रविरूपा च माता दुर्गा दिशा तथा ॥ १४० ॥ घनदा केशवा चापि यमी चैव हरा शशा ॥ अश्विनी च यमी वह्नि
 रूपा धात्रीति कीर्तिता ॥ १४१ ॥ चंद्रा शिवादितिर्जीवा सर्पिणी पितृरूपिणी ॥ अर्यम्णा च भगा सूर्या त्वाष्ट्रिमारुहिसंज्ञिका ॥ १४२ ॥
 इंद्राग्निरूपा सित्रा चापींद्राणी निऋतिर्जला ॥ वैश्वदेवी हरितभूर्वासवी वरुणा जया ॥ १४३ ॥ अहिर्बुध्न्या पूषणी च तथा कारस्कराग्रला ॥
 उदुम्बरा जंबुका च सदिताः कृष्णरूपिणी ॥ १४४ ॥ वंशा च पिप्पला नागा रोहिणा च पलाशका ॥ पक्षका च तथा मन्वष्टा नित्वा
 चार्जुनरूपिणी ॥ १४५ ॥ विकंकता च ककुभा सरला चापि सर्जिका ॥ वंजुला पनसार्का च शमी हलिप्रियाग्रका ॥ १४६ ॥ निम्बा मधुकसज्ञा
 चाप्यश्वत्था च गजाह्वया ॥ नागिनी सर्पिणी चैव शुनी चापि बिडालिकी ॥ १४७ ॥ छगी मार्जारिका सूषी वृषभा ग्राहिणी तथा ॥
 शार्दूली सैरिभी व्याघ्री हरिणी च मृगी शुनी ॥ १४८ ॥ कपिरूपा च गोघंटा घनरी च नराश्विनी ॥ नागा गौर्हस्तिनी चेति तथा षट्चक्रवासिनी ॥
 १४९ ॥ त्रिखंडा तीरणालाख्या भ्रामणी द्रविणी तथा ॥ सोमा सूर्या तिथिर्वारा योगार्क्षा करणात्मिका ॥ १५० ॥ यक्षिणी तारणा व्योमशब्दाद्या
 प्राणिनी च धीः ॥ क्रोधिनी स्तंभिनी चंडोच्चंडा ब्राह्म्यादिरूपिणी ॥ १५१ ॥ सिंहस्था व्याघ्रगा चैव गजाश्वगरुडस्थिता ॥ भौमाप्या तेजसी
 वायुरूपिणी नाभसा तथा ॥ १५२ ॥ एकवक्रा चतुर्वक्रा नववक्रा कलानना ॥ पंचविंशतिवक्रा च षड्विंशद्वदना तथा ॥ १५३ ॥ अनपंचाशदास्या
 च चतुःषष्टि मुखता तथा ॥ एकाशीतिमुखा चैव शताननसमन्विता ॥ १५४ ॥ स्थूलरूपा सूक्ष्मरूपा तेजोविग्रहधारिणी ॥ वृणावृत्तिस्वरूपा च
 नाथावृत्तिस्वरूपिणी ॥ १५५ ॥ तत्त्वावृत्तिस्वरूपापि नित्यावृत्तिपुद्गरा ॥ १५६ ॥ अंगावृत्तिस्वरूपा चाप्याधुधावृत्तिरूपिणी ॥
 गुरुपंक्तिस्वरूपा च विद्यावृत्तिरुस्तथा ॥ १५७ ॥ ब्रह्माद्यावृत्तिरूपा च परा पश्यंतिका तथा ॥ मध्यमा वैवरी शीर्षकण्ठतात्वोष्ठदन्तगा ॥ १५८ ॥

जिह्वामूलाता नासागतोरःस्थलगामिनी ॥ पदवाक्यस्वरूपा च वेदभाषास्वरूपिणी ॥ १५९ ॥ सेकाख्या वीक्षणाख्या चोपदेशा
ख्या तथैव च ॥ व्याकुलाक्षसंकेता गायत्री प्रणवादिका ॥ १६० ॥ जपहोमार्चनध्यानयंत्रतर्पणरूपिणी ॥ सिद्धसारस्वता मृदुजया च त्रिपुरा
तथा ॥ १६१ ॥ गारुडा चान्नपूर्णा चाप्यश्वारूढा नवान्तिका ॥ गौरी च देवी हृदया लक्षदा च मंतगिनी ॥ १६२ ॥ निष्कत्रयपदा चेष्टा
वादिनी च प्रकीर्तिता ॥ राजलक्ष्मीर्महालक्ष्मीः सिद्धलक्ष्मीर्गिवानना ॥ १६३ ॥ इत्येवं ललितादेव्या दिव्यं नामसहस्रकम् ॥ सर्वार्थसिद्धिदं प्रोक्तं
चतुर्वर्गफलप्रदम् ॥ १६४ ॥ एतन्नित्यमुषकाले यो जपेच्छुद्धमानसः ॥ स योगी ब्रह्मविज्ञानी शिवयोगी तथात्मवित् ॥ १६५ ॥ द्वािवृत्या
प्रजपतो ह्ययुरोऽयसंपदः ॥ लोकानुराजं नारीनृपावर्जनकर्म च ॥ १६६ ॥ अपृथक्तेन सिद्धयंति साधकस्यास्य निश्चिनम् ॥ त्रिवारवृत्यास्य
वे पुंसो विश्वं भूयाद्देशेऽसिलम् ॥ १६७ ॥ चतुरावृत्तितश्चास्य समीहितभनारतम् ॥ फलस्येव प्रयोगहो लोकशक्तरो भवेत् ॥ १६८ ॥
पंचावृत्या नरा नार्यो नृपा देवाश्च जंतवः ॥ भजत्येनं साधकं च देव्यामाहितचेतसः ॥ १६९ ॥ षडावृत्या तन्मयः स्यात्साधकश्चास्य सिद्धयः ॥
अचिरंणैव देवीनां प्रसादात्संभवति च ॥ १७० ॥ सप्तावृत्यारिरोगादिकृत्यापस्मरानाशनम् ॥ अष्टावृत्या नरो भूपात्रियहलुहक्षमः ॥ १७१ ॥
नवावृत्या मन्यथाभो विक्षोभयति भूतलम् ॥ दशावृत्या पठन्नित्यं वागलक्ष्मीकांतिसिद्धये ॥ १७२ ॥ रुद्रावृत्याखिलैर्द्विंश तदायत्तं जगद्भवेत् ॥
अर्कावृत्या सिद्धिभिः स्याद्विगर्भमृत्यो हरोपमः ॥ १७३ ॥ विश्वावृत्या तु विजयी सर्वतोः स्यात्सुखी नरः ॥ शक्रावृत्याखिलेष्टाप्तिः सर्वतो मंगल
भवेत् ॥ १७४ ॥ तिथ्यावृत्याखिलानिष्ठानयन्नादानुयात्रः ॥ षोडशावृत्तितो भूयात्राः साक्षान्महेश्वरः ॥ १७५ ॥ विश्वं खड्गु पालयितुं संस्तु
च क्षमो भवेत् ॥ मंडल मासमात्रं वा यो जपेद्ब्रह्मदाशयः ॥ १७६ ॥ तत्तदेवावृत्यासत्यं शिवस्य वचनं यथा ॥ इत्येतत्कथितं विप्र नित्यावृत्य
र्वनाश्रितम् ॥ १७७ ॥ नाम्नां सहस्रं मनसोऽभीष्टसंपादनक्षमम् ॥ १७८ ॥ इति श्रीबृहन्नादीयगुणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने तृतीयपादे ललितास्तोत्रे
कवचसहस्रनामकथनं नामैकोननवतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥ सनत्कुमार उवाच ॥ अथातो विप्र नित्यानां प्रयोगादिसमन्वितम् ॥ पटलं तैऽभिधा
स्यामि नित्याभ्यर्चनदीपकम् ॥ ११ ॥ ललितायाद्विभिवर्णैः सकलार्थोऽभिधीयते ॥ शेषेण देवीरूपेण तेन स्याद्विदमीति ॥ १२ ॥ अशेषतो जगत्कृत्स्नं
हृष्टेवात्मकमुच्यते ॥ तस्याश्चार्थस्तु कथितः सर्वतंत्रेषु गोपितः ॥ १३ ॥ ब्योम्ना प्रकाशमानत्वं असमानत्वमग्निना ॥ तयोर्विमर्श ईकारो बिंदुना तन्निफाल
नम् ॥ १४ ॥ ईडिक्तीरं बीजाख्या मन्त्रा मालाभिधाः क्रमात् ॥ एकार्णवन्तो द्वयर्णाश्च त्रिदिङ्मुखमुखाणकाः ॥ १५ ॥ ध्रुवतिजार्णास्त्रिवेदेकैर्न्यस्तक्रमयोगतः ॥

तैर्भेद्योजनं कुर्यात्संदर्भाणामशेषतः ॥ ६ ॥ देव्यात्मकं समुदयं विश्रांतिं च शिवात्मकम् ॥ उभयात्मकमप्यात्मस्वरूपं तैश्च भावयेत् ॥ ७ ॥ काले
 नान्यच्च दुःखार्तिवासनानाशनो ध्रुवम् ॥ पारंतामयं सर्वस्वरूपं चात्मविग्रहम् ॥ ८ ॥ सदात्मकं स्फुटताव्यमरोषोपाधिर्वर्जितम् ॥ प्रकाशरूपाया
 त्मत्वे वस्तु तद्भासते परम् ॥ ९ ॥ यत् एवमतो लोके नास्त्यमंत्रं यदक्षरम् ॥ यद्विद्येति समाख्यातं सर्वथा सर्वतः सदा ॥ १० ॥ वासरेषु तु तेष्वेवं
 सर्वापत्तारकं भवेत् ॥ तद्विधानं च वक्ष्यामि सम्यगासक्कल्पनम् ॥ ११ ॥ गौडी पैष्टी तथा माध्वीत्येवं तन्निविधं स्मृतम् ॥ गुडमुष्णोदके क्षित्वा
 समालोच्य विनिक्षिपेत् ॥ १२ ॥ घटे काचमेये तस्मिन् धातकीसुमनोरजः ॥ खाल्वा भूमौ संधयोस्तु करैः संशोभ्य भूयसा ॥ १३ ॥
 मासमात्रे गते तस्मिन्निमग्रे रजसि द्रुतम् ॥ संशोध्य पूजयेत्तेन गौडी सा गुडयोगतः ॥ १४ ॥ एवं मधुसमायोगान्माध्वी पैष्टी शृणु प्रिय ॥ अध्य
 र्द्धद्रिगुणे तोये श्रपयेत्तुलु शनैः ॥ १५ ॥ दिनत्रयोपिते तस्मिन्धात्र्यङ्कुररजः क्षिपेत् ॥ दिनमेकं धृते वाते निवाते स्थापयेत्ततः ॥ १६ ॥ हृदके
 लोलितं पश्चाद्वलितं पैष्टिकं मधु ॥ वृक्षजं फलजं चेति द्विविधं क्रियते मधु ॥ १७ ॥ तन्निर्माणं शृणुष्वद्य यदास्वादान्मनोलयः ॥ मृद्रीकां
 वाथ खर्दूरफलं पुष्पमथापि वा ॥ १८ ॥ मधूकस्यार्भसि क्षिप्त्वा शृतमर्द्धावशेषितम् ॥ प्राक्कृततासवलेशेन मिलितं दिवसद्वयात् ॥ १९ ॥ गालितं
 स्वादु पूजार्हं मनोलयकरं शुभम् ॥ वार्हं तु नालिकेरं स्याद्विंतालस्याथ तालः ॥ २० ॥ फलकांडात्स्तुतं दुग्धं नीतं सद्यो रसावहम् ॥ नालिके
 रफलतस्थसलिले शशिना गुते ॥ २१ ॥ अर्द्धपूगफलोत्थं तु रसं संक्षिप्य तापयेत् ॥ आतपे सद्य एवैतदासवं देवताप्रियम् ॥ २२ ॥
 आसवैरभिरुदितैरर्घ्यं देव्यै निवेदयेत् ॥ देवैः कृत्वा ततः सद्यो दद्यात्तत्सिद्धये द्वयम् ॥ २३ ॥ साधको नियताहारः समाधिस्यः पिबेत्सदा
 ॥ न कदाचित्पिबेत्सिद्धो देव्यर्थमनिवेदितम् ॥ २४ ॥ पानं च तावत्कुर्वीत यावता स्यान्मनोलयः ॥ ततः करोति चेत्सद्यः पातकी भवति ध्रुवश्च
 ॥ २५ ॥ देवतागुरुशिष्टान्यं पिबन्नासवमाशया ॥ पातकी राजदंष्ट्रश्च रिक्थोपासक एव च ॥ २६ ॥ साध्यसाधकयोरेतत्काव्य एव सर्गार्थं
 तम् ॥ सिद्धस्य सर्वदा प्रोक्तं यतोऽसौ तन्मयो भवेत् ॥ २७ ॥ पूजयेत्प्रोक्तरूपस्तु प्रोक्तरूपाश्च ताः क्रमात् ॥ उपचारैरासवैश्च मत्स्यैर्मसिस्तु संस्तुतैः
 ॥ २८ ॥ अथ काम्यार्चनं वक्ष्ये प्रयोगांश्चापि नारद ॥ येषामाचरणात्सिद्धिं साधको लभते ध्रुवम् ॥ २९ ॥ चैत्रे दमनकैश्चेत्पूजयां मदनात्स
 वम् ॥ वैशाखे मासि पूर्णायां पूजयेद्धेमपुष्पकैः ॥ ३० ॥ ज्यैष्ठ्यां फलैर्जिह्वैर्वी कदलीपनसाभ्रजैः ॥ आषाढ्यां चन्दनैरेलाजातीकैर्लकुंडुमैः ॥ ३१ ॥
 श्रावण्यामागमोक्तेन विधिनार्चयेत्पवित्रकैः ॥ प्रौष्ठपद्यां गन्धपुष्पैर्यजेद्वा केतकीसुमैः ॥ ३२ ॥ आश्वयुज्यां कन्यकाचार्यं भूषावस्त्रधनादिभिः ॥ क्रांति

स्यां कुक्षुमैश्चैव निशि दीपणैरपि ॥ ३३ ॥ संचैद्रमार्गशीर्ष्यां तु नालिकेरैरूपकैः ॥ पौष्ण्यां सशर्करादुर्गवां दुग्धैः समर्चयेत् ॥ ३४ ॥ स्वर्णरीत्यैः
 फंजैस्तु मार्ध्यां सौगन्धिकादिभिः ॥ फाल्गुन्यां विविधैर्द्रव्यैः फलैः पुष्पैः सुगन्धिभिः ॥ ३५ ॥ पर्वताग्रे यजेद्देवीं पलशकुमुमैर्निशि ॥
 सिद्धद्रव्यैश्च सप्ताहात्सेवरीभेलनं भवेत् ॥ ३६ ॥ अरण्ये वटमूले वा कुंजे वा धरणीभूतामा॥ कदम्बजातिपुष्पाभ्यां सिद्धद्रव्यैः शिवां यजेत् ॥ ३७ ॥
 ममसेन सिद्धा यक्षिण्यः प्रत्यक्षा वाङ्मतिप्रदाः ॥ केतकीकुक्षुमैः सिद्धाश्चेदका वारिधेस्तटे ॥ ३८ ॥ आज्ञासमीष्टां कुर्वन्ति रणे मायां महाद्रुतामा॥
 वसुनि मालां भूषां च दशस्येहयानि शम् ॥ ३९ ॥ पीठमृक्षदुग्धैः कृत्वा तत्र देवीं यजेन्नृशि ॥ शाल्मलैः कुसुमैः सिद्धद्रव्यैर्मसं तु निर्भयम्
 ॥ ४० ॥ श्मशानदेशे विप्रेन्द्र सिद्धचन्त्यस्य पिशाचकाः ॥ अश्वपातप्रहाराद्यैर्जीयादाभिर्द्रिषश्चिम् ॥ ४१ ॥ निजने विपिने रात्रौ मासमात्रं तु निर्भयः ॥
 यजेद्देवीं चक्रगतां सिद्धद्रव्यसमन्विताम् ॥ ४२ ॥ मालतीजातपुन्नागकेतकीमरुभिः क्रमात् ॥ तेन सिद्धयंति वेतालास्तानां ह्येच्छया चरेत् ॥ ४३ ॥
 श्मशाने चंडिकागेहं निजने विपिनेऽपि वा ॥ मध्यरात्रे यजेद्देवीं कृष्णवस्त्रविभूषणैः ॥ ४४ ॥ कृष्णचक्रेऽतिकृष्णां तामतिकुद्धाशयो यजेत् ॥ साध्य
 योनिं तदग्रे तु बलिं छिद्रन्निवेदयेत् ॥ ४५ ॥ सिद्धद्रव्यसमेतं तु मासात्तद्बाललोचनात् ॥ जायन्ते भीषणाः कृत्यास्ताभ्यः सिद्धिं निवेदयेत् ॥ ४६ ॥
 विश्वसंहारसंतुष्टाः पुनरेत्य निजच्छया ॥ देव्या ललाटेनेत्रे स्युः प्रार्थिते तु त्रिरहिताः ॥ ४७ ॥ रक्तभूषांबगलेपमालाभूषितविग्रहाः ॥ उद्याने
 निर्जने देवीं चक्रे संचित्य पूजयेत् ॥ ४८ ॥ कद्धारचंपकाशो कपाटलाशतपत्रकैः ॥ सिद्धद्रव्यसमोपैर्मयाः सिद्धयंति मासतः ॥ ४९ ॥ यासां
 प्रसादलाभेन कामरूपो भवेन्नरः ॥ याभिर्विश्वजयी विश्वचारी विश्वविनोदवान् ॥ ५० ॥ षडाधारगजमध्ये तु चक्रं संचित्य पूजयेत् ॥ चंद्रचं
 दनकस्तूरीमृगनाभिमहोदयैः ॥ ५१ ॥ त्रिकालज्ञो भवेद्देवीं तेषु सम्यग्विचिंतयेत् ॥ पूर्णप्रतीतो भव्यनि विकलेऽभ्यव्यमीरितम् ॥ ५२ ॥ देवीं
 चक्रेण सहितां स्मरेद्रक्षिणुतो नरः ॥ विवेका विभवा विश्वा वितता च प्रकीर्तिता ॥ ५३ ॥ कामिनीं सेवरी गर्वा पुराणा परमेश्वरी ॥ गौरी
 शिवा ह्रमेया च विमला विजया परा ॥ ५४ ॥ पवित्रा पीडनी विद्या विश्वेशी शिवच्छमा ॥ अशेषरूपा स्वानंदबुजाक्षी चाप्यर्निदिता ॥ ५५ ॥
 वरदा वाक्यदा वाणी विविधा वेदविग्रहा ॥ विद्या वागीश्वरी सत्या संयता च सरस्वती ॥ ५६ ॥ निर्मलानन्दरूपा च ह्यमृता मानदा तथा ॥ पूषा चैव
 तथा वृष्टिः पुष्टिश्चापि रतिर्धृतिः ॥ ५७ ॥ शाश्वती चंद्रिका कातिज्योत्स्ना श्रीः प्रीतिरंगदा ॥ देवीनामानि चैतानि बुलुके सलिले स्मरन् ॥ ५८ ॥
 मातृकासहितां विभ्रां त्रिरावृत्यामृतात्मिकां ॥ ताढीं सारस्वतीं जिह्वां दीपकां स्मरन्पिबेत् ॥ ५९ ॥ अम्बज्जलविंधं तस्य पादित्यं भुवि जायते ॥

एवं नित्यमुषःकाले यः कुर्याच्छुद्धमानसः ॥ ६० ॥ स योगी ब्रह्मविज्ञानी शिवयोगी तथात्मवित् ॥ अनुग्रहोक्तचक्रस्थां देवीं तामिष्टुतां
 स्मरेत् ॥ ६१ ॥ चंपकैदीव्यैसादागोयस्यपुजायते ॥ ज्वरभूतग्रहोन्मादशीतकामलासिंहत् ॥ ६२ ॥ दंतकर्णज्वरशिरःशूल्युल्मादि कुक्षिजाः ॥
 व्रणप्रमेहच्छर्वाशोऽग्रहण्यामत्रिदोषजाः ॥ ६३ ॥ सर्वे तथा शमं याति पूजया परमेश्वरी ॥ द्रव्यं चक्रस्य निर्माणे काश्मीरं समुदी
 रितम् ॥ ६४ ॥ सिंदूरं गैरिकं लाक्षा दूरदं चंदनद्वयम् ॥ बिलद्वारं लिखेच्चक्षुषं षोडशज्यससंयुतम् ॥ ६५ ॥ दूरेदेनास्य मध्यस्थां पूजयेत्पर
 मेश्वरीम् ॥ तामिस्तच्छक्तिभिः साकं सिद्धद्रव्यैः सुगंधिभिः ॥ ६६ ॥ कुसुमैर्मसमात्रेण नागकन्यासमन्वितम् ॥ पातालादिषु लोकेषु स्यत्य
 निशं चिरम् ॥ ६७ ॥ यक्षाक्षसगंधर्वसिद्धविद्याधरागनाः ॥ पिशाचा गुह्यका वीराः किन्नरा भुजगास्तथा ॥ ६८ ॥ सिद्धयंति पूजनात्तत्र तथा तत्रो
 क्तकालतः ॥ किंशुकैर्भूषणावाप्तौ पाटलैर्गजसिद्धये ॥ ६९ ॥ रक्तोत्पलैरश्वसिद्धौ कुसुदैश्चरसिद्धये ॥ उत्पलैरुष्णसंसिद्धयै तगरैः पशुसिद्धये ॥
 ७० ॥ जंबीरैर्महिषावाप्त्यै लकुचैर्गजसिद्धये ॥ दाडिमैर्निधिसंसिद्धयै मधुकैर्गानसिद्धये ॥ ७१ ॥ बकुलैर्गंगानसिद्धयै कटारैः पुत्रसिद्धये ॥
 शतपत्रैर्जयावाप्त्यै केतकैर्वाहनाप्तये ॥ ७२ ॥ सौरभाट्यैः प्रसूनैस्तु नित्यं सौभाग्यसिद्धये ॥ पूजयेन्मासमात्रं वा द्विगुणं त्रिगुणं तु वा ॥ ७३ ॥
 यावत्प्रलयावतिकांक्षी शर्कराघृतपायसैः ॥ सचक्रपरिवारां तां देवीं सलिलमध्यगाम् ॥ ७४ ॥ तर्पयेत्कुसुमैः सार्वभौमैः सर्वोपद्रवशान्तये ॥ द्रुतैः
 पूर्णायुषः सिद्धयै क्षौद्रैः सौभाग्यसिद्धये ॥ ७५ ॥ दुग्धैरोगोदयसंसिद्धयै त्रिभिर्भैरवसिद्धये ॥ नालिकेरोदकैः प्रीत्यै हिमतोयैर्नृपाप्तये ॥
 सर्वार्थसिद्धयै तौघैरभिषेचन्महेश्वरीम् ॥ ७६ ॥ पूगोद्याने यजेद्देवीं सिद्धद्रव्यैर्दिवानिशम् ॥ निवसंस्तत्र तत्पुण्यैर्जायते मन्यथोपमः ॥
 ७७ ॥ पूर्णासु नियतं देवीं कन्यकायां समर्चयन् ॥ कृत्याः परेतिता मंत्रा विमुखांस्तान् ग्रसन्ति वै ॥ ७८ ॥ लिंगत्रयमयीं देवीं चक्रस्था
 भिश्च शक्तिभिः ॥ पूजयन्निष्ठमखिलं लभतेऽत्र परत्र च ॥ ७९ ॥ शतमानद्वतैः स्वर्णपुष्पैः सौरभ्यवासितैः ॥ पूजयन्मासमात्रेण प्रागजन्माद्यैर्वि
 मुच्यते ॥ ८० ॥ तथा रत्नैश्च नवभिर्मासं तु यदि पूजयेत् ॥ विमुक्तसर्वपापौघैस्तां च पश्यति चक्षुषा ॥ ८१ ॥ अंशुकैरच्येद्देवीं मासमात्रं सुगंधिभिः ॥
 मुच्यते पापकृत्यादिदुःखौघैरितरैरपि ॥ ८२ ॥ देवीरूपं स्वमात्मानं चक्रं शक्तीः समंततः ॥ भावयन्निवर्षयैः पुष्पैः पूजयंस्तन्मयो भवेत् ॥ ८३ ॥
 षोडशानां तु नित्यानां प्रत्येक तिथयः क्रमात् ॥ तत्तत्तिथौ तद्गजनं जपहोमादिकं चरेत् ॥ ८४ ॥ घृतं च शर्करा दुग्धमपूपं कदलीफलम् ॥
 क्षौद्रं गुडं नालिकेरफलं लाजा तिलं दधि ॥ ८५ ॥ पृथुकं चणकं मुद्गप्रायसं च निवेदयेत् ॥ कामेश्वर्यादिशक्तीनां सर्वासामपि चोदितम् ॥

॥ ८६ ॥ आद्याया ललितायास्तु सर्वाण्येतानि सर्वदा ॥ निवेदयेच्च जुहुयाद्ब्रह्मै दधानान्प्रणमपि ॥ ८७ ॥ तत्तद्विद्याशक्त्योक्तमौषधं तस्य
माणतः ॥ संपिप्य गुटिकीकृत्य ताभिः सर्वं च साधयेत् ॥ ८८ ॥ रविवारैरुष्णभोजैः कुमुदैः सोमवारके ॥ भौमे रक्तोत्पलैः सौम्ये
वारै तगरसंभवैः ॥ ८९ ॥ गुरुवारै सुकढारैः शुक्रवारै सितांबुजैः ॥ नीलोत्पलैर्मदवारै पूजयेद्विष्टमादरात् ॥ ९० ॥ निवेदयेत्कमात्तेषु
रविवारिदु क्रमात् ॥ पायसं दुग्धकदलीनवनीतसिताघृतम् ॥ ९१ ॥ एवमिष्टं समाराध्य देवीं गंधादिभिर्यजेत् ॥ ग्रहणीडां विजित्याहु
मुत्तानि च समञ्जुते ॥ ९२ ॥ अर्घरात्रे तु साध्यां ह्रीं स्मरन्मदनवह्निना ॥ दहमानां हस्तत्वां मस्तकस्थापितान्जलिम् ॥ ९३ ॥
विकीर्णेशीमालोलोचनामरुणारुणम् ॥ वायुप्रेतवृत्ताकास्थपदा पद्मकलेवरम् ॥ ९४ ॥ विवेकविधुरां मन्तां मानलज्जाभयातिगाम् ॥
चितयन्नर्चयेच्चक्रं मध्ये देवीं दिगंबरम् ॥ ९५ ॥ जपादाडिम्बधूकाकिंशुकाद्यैः समर्चयेत् ॥ अन्यैः सुगंधिप्रालीकुसुमाद्यैः समर्चयेत् ॥ ९६ ॥
त्रिसप्तरात्रादायाति प्रोक्तंरूपा मदाकुला ॥ यावच्छरीरपातः स्याच्छापो वानपगास्य सा ॥ ९७ ॥ पद्मैरक्तैस्त्रिमध्यक्तैर्होमाच्छशभिराभ्यानुयात् ॥
तथैव कैरवै रक्तैरंगनाः स्ववशं नयेत् ॥ ९८ ॥ समानरूपवत्सायाः शुक्लाया गोः पयःप्लुतैः ॥ मल्लिकामालीजतीशतपत्रैर्द्वैर्भवेत्
॥ ९९ ॥ कीर्तिविद्याधनरेग्यसौभाग्यवित्तपादिकम् ॥ आरवधप्रसूनेस्तु क्षौद्राक्तैर्हवनाद्भवेत् ॥ १०० ॥ स्वर्णोदितंभनं शत्रोदृष्टपादीनां
कुचोऽपि च ॥ आज्याक्तैः कर्वीरोत्थैः प्रसूनेरुणैर्हुतैः ॥ १०१ ॥ रक्तांबरणि वनिता भूषामान्यवशं तथा ॥ भूषावाहनवाणिज्यसिद्धयश्चास्य
वांछिताः ॥ १०२ ॥ लवणैः सर्षपगौरितैर्वधो होमतः ॥ सतैलैर्निशामध्ये त्वानयेद्वाछितां वधूम् ॥ १०३ ॥ तैलाक्तैर्जुह्यात्कृष्ण
दरपुष्पैर्निशांतैः ॥ यासादरातेस्तस्यातिज्वरेण भवति ध्रुवम् ॥ १०४ ॥ आरुक्करधृताभ्याक्तैस्तद्दीर्घैर्निशि होमतः ॥ शत्रोर्दहन्नानि स्युदुःसा
ध्यानि चिकित्सकैः ॥ १०५ ॥ तथा ततैलसंसिक्तैर्बर्जैर्कोलकैरपि ॥ मरिचैः सर्षपाज्यैर्कोनशि होमानुसारतः ॥ १०६ ॥ वाछितां वनितां काम
ज्वरार्तामानयेद्भुतम् ॥ शालिभिश्चाज्यसंसिक्तैर्होमाच्छालीनवाभ्युयात् ॥ १०७ ॥ मुद्गैर्मुद्गं घृतैराज्यं सिद्धैरित्यं हुतैर्भवेत् ॥ साध्यैश्चक्षुःश्रुतां पिष्टपा
दरजःकृताम् ॥ १०८ ॥ राजीमरीचिलोणेत्यां पुत्तलीं जुहुयान्नशि।प्रपदाभ्यां च जंघाभ्यां जानुभ्यामुक्त्युगमतः ॥ १०९ ॥ नाभेरथस्तादृदया
दिन्नेनाकण्ठस्तथा ॥ शिरसा च सुतीक्ष्णेन च्छित्त्वा शस्त्रेण वै क्रमात् ॥ ११० ॥ एवं द्वादशधा होमावरनरीनराधिपाः ॥ वश्या भवन्ति सप्ताहाज्ज्व
रार्तींश्चास्य वांछया ॥ १११ ॥ पिष्टेन गुडयुक्तेन मरिचैर्बर्जैर्कथुताम् ॥ कृत्वा पुत्तलिकां साध्यतामयुक्तमथो हृदि ॥ ११२ ॥ सनामहोमसंपातघृते

पाच्यतां पुनः ॥ स्पृशन्निकराग्रेण सहस्रं प्रजपेन्मनुम् ॥ ११३ ॥ अभ्यर्च्य तद् दृष्टाभ्यक्तं भक्षयेत्तद्विया जपन् ॥ नरनारीनृपास्तस्य वक्ष्याः
 स्युर्मरणावधि ॥ ११४ ॥ शस्त्यष्टगंधं संपिष्य कन्यया शिशिरे जले ॥ तेन वै तिलकं भाले धारयन्वश्येज्जगत् ॥ ११५ ॥ शालि
 तंडुलमादाय प्रस्थं भंडे नवे क्षिपेत् ॥ समानवर्णवत्साया रक्ताया गोः पयस्तथा ॥ ११६ ॥ द्विगुणं तत्र निक्षिप्य श्रपयेत्संस्कृतेऽनले ॥ घृतेन
 सिक्तं सिक्थं तु कृत्वा तत्ससितं करे ॥ ११७ ॥ विधाय विद्यामष्टोद्धृशंतं जवा हुनेत्ततः ॥ एवं होमो महालक्ष्मीमावेष्टयति पट्टतः ॥ ११८ ॥
 शुक्रवारेष्वपि तथा वर्षान्नृपसमो भवेत् ॥ पंचम्यां तु विशेषेण प्राग्वद्दोमं समाचरेत् ॥ ११९ ॥ तस्यां त्रिथौ त्रिपध्वकैर्मल्लिकाद्यैः सितैर्दु
 नेत् ॥ अन्नाज्याभ्यां च नियतं हुत्वाघ्राढ्यो भवेन्नरः ॥ १२० ॥ यद्यदि वाछितं वस्तु तत्तत्सर्वं तु सर्वदा ॥ घृतहोमादवाप्नोति तथैव तिलं
 दुलैः ॥ १२१ ॥ अरुणैः पंकजैर्होमं कुर्वन्निमधुराल्लुतैः ॥ मंडलालभते लक्ष्मीं महतीं श्राध्यविग्रहाम् ॥ १२२ ॥ कन्हारैः क्षौद्रसंयुक्तैः पूर्णाद्य
 तद्दिनावधि ॥ जुहुयान्नित्यशो भक्त्या सहस्रं विकचैः क्षुभैः ॥ १२३ ॥ स तु कीर्तिं धनं पुत्रान्प्राप्नुयान्नात्र संशयः ॥ चपकैः क्षौद्रसंयुक्तैः
 सहस्रहवनाद्धवम् ॥ १२४ ॥ लभते स्वर्णनिष्काणां शतं मासेन नारद ॥ पाटलैर्घृतसंसिक्तैस्त्रिसहस्रं हुतैस्तथा ॥ १२५ ॥ दर्शदि
 मासाच्छभते चित्राणि वसनानि च ॥ कर्पूरचंदनाद्यानि सुगन्धानि तु मासतः ॥ १२६ ॥ वस्तूनि लभते हृदयरन्यैर्भोगोपयोगिभिः ॥ शालिभिः
 क्षीरसिक्ताभिः सप्तमीषु शतं हुतम् ॥ १२७ ॥ तेन शालिसमृद्धिः स्यान्मासैः षड्भिसंशयम् ॥ तिलैर्हुतैस्तु दिवसैर्वर्षादारोग्यमाप्नुयात् ॥
 ॥ १२८ ॥ स्वजन्मर्क्षेत्रेषु तथा दूर्वाभिर्जुहुयान्नरः ॥ निरातको महाभोगः शतं वर्षाणि जीवति ॥ १२९ ॥ गुडचीतिलदूर्वाभिस्त्रिषु
 जन्मसु वा हुनेत् ॥ तेनायुःश्रीयशोभोगपुण्यनिध्यादिमान्भवेत् ॥ १३० ॥ घृतपायसदुग्धैस्तु हुतैस्तेषु त्रिषु क्रमात् ॥ आयुरारो
 ग्यविवर्धनपामात्यो भवेत्तथा ॥ १३१ ॥ सप्तम्यां कदलीहोमात्सौभाग्यं लभतेऽन्वहम् ॥ दूर्वात्रिकैस्तु प्रादेशमानैस्त्रिस्वादुसंयुतैः ॥
 ॥ १३२ ॥ जुहुयाद्दिनशो घोरे सन्निपातज्वरे तथा ॥ तद्दिनेषु जपेद्विद्यां नित्यशः सलिलं स्पृशन् ॥ १३३ ॥ सहस्रवारं ततोयैः स्नानं पानं समाच
 रेत् ॥ पाकाद्यमपि तैव कुर्याद्दिगविसुक्तये ॥ १३४ ॥ साध्यर्क्षवृक्षसंज्ञं त्र्यूषणं सर्वपं तिलम् ॥ पिष्टं च साध्यपादोत्थजसा च समन्वि
 तम् ॥ १३५ ॥ कृत्वा पुत्तलिकां सम्यग्घृदये नामसंयुताम् ॥ प्राग्वच्छित्वायसेस्तीक्ष्णैः शस्त्रैः पुत्तलिकां हुनेत् ॥ १३६ ॥ एवं दिनेः सप्तभिस्तु
 साध्यो वक्ष्यो भवेद्दृढम् ॥ तथाविधां पुत्तलिकां कुंडमध्ये निस्रन्य च ॥ १३७ ॥ उपर्यग्निं निधायथ विद्यया दिनशो हुनेत् ॥ त्रिसहस्रं त्रिव

मायां संप्रैस्तद्रसाधुः ॥ १३८ ॥ शतयोजनदूरदद्यान्वयेद्वनितां बलात् ॥ वशयेद्वनितां होमात्कौशिकैर्मधुमिश्रितैः ॥ १३९ ॥ नालिकेरफलोपे
 तैर्मुडलेक्ष्मीमवानुयात् ॥ तथाज्यसिक्तैः कदारैः क्षीराक्षौरुणोत्पलैः ॥ १४० ॥ त्रिमध्यक्तैश्चंपकैश्च प्रसूनैर्बकुलोद्भवैः ॥ मधुकजैः प्रसूनैश्च हुतैः
 कन्यामवानुयात् ॥ १४१ ॥ पुत्रागजैर्दुर्वाध्याज्यैरिष्टमवानुयात् ॥ माहिषैर्महिषागजैरुजान् गर्भ्यैश्च गास्तथा ॥ १४२ ॥ अवाप्नोति हुतैराज्यैः
 रत्नै रत्नं च साधकः ॥ शालिपिष्टमयीं कृत्वा पुत्तलीं ससितां ततः ॥ १४३ ॥ हृद्दशन्यस्तनामार्णां पंचैतैलज्ययोर्निशि ॥ तन्मनाश्च दिवात्रात्रो
 विद्याजप्तां तु भक्षयेत् ॥ १४४ ॥ सप्तरात्रयोगेण नरो नारी नृपोऽपि वा ॥ दासवद्वशमायाति चित्तप्राणादि चापयेत् ॥ १४५ ॥ हयाविष्टुणैरुहणैः
 सितैर्वा जुहुयात्तथा ॥ त्रिसप्तरात्रान्महतीमवाप्नोति श्रियन्त्रः ॥ १४६ ॥ छागमांसैश्चिमध्यक्तैर्होमात्तर्पणमवानुयात् ॥ क्षीराक्षैः सत्यसंपन्नो
 भुवमाप्नोति मंडलात् ॥ १४७ ॥ पद्माक्षैर्वनाच्छ्ममीमवाप्नोति त्रिभिर्दिनैः ॥ बिल्वैर्देशांशं जुहुयान्मन्त्राद्यैः साधने जपे ॥ १४८ ॥ एवं संसि
 द्ममंत्रस्तु मंत्रितैश्चुलुकोदकैः ॥ फणिदण्डमृतानां तु मुखे संताड्य जीवयेत् ॥ १४९ ॥ तत्करणयोजनविधां यष्ट्या वा जपसिद्धया ॥ संताड्य
 शीर्षं सहसा मृतमुत्थापयेदिति ॥ १५० ॥ कृत्वा योनिं कुंडमध्ये तत्राग्नौ विधिवद्धनेत् ॥ तिलसर्षपगोधूमशालिधान्ययवैर्हुनेत् ॥ १५१ ॥ त्रिम
 ध्यक्षौरैकगो वा समेतैर्वा समृद्धये ॥ बकुलैश्चंपकैः ॥ १५२ ॥ कैर्दैर्मल्लिकाकुंदमधूकैरिदिरासये ॥ अशोकैः पाटलोर्विल्वै
 जतीर्विककतैः सितैः ॥ १५३ ॥ नवनीलोत्पलैः श्वरिपुजैः कर्णिकारजैः ॥ होमाच्छ्ममीं च सौभाग्यं निधिमायुर्यशो लभेत् ॥ १५४ ॥ इदं बुद्धूचीमश्वत्थ
 वटमारगवधं तथा ॥ सितार्कप्लुक्षजं हुत्वा चिरान्मुच्येत रोगतः ॥ १५५ ॥ इक्षुजंबूनालिकेरमोचाण्डुसितायुतैः ॥ अचलां लभते लक्ष्मीं भोक्ता च
 भवति ध्रुवम् ॥ १५६ ॥ सर्षपाज्यैर्हुतिं मृत्युः काष्ठाग्नौ वीरमृत्यवे ॥ चतुरंगुलैर्होमाच्चतुरंगबले रिपोः ॥ १५७ ॥ सप्ताहाद्रोगदुःखातिर्भवत्येव न
 संशयः ॥ नित्यं नित्यार्चनं कुर्यात्तथा होमं धृतेन वै ॥ १५८ ॥ विद्याभिमतं त्रितोयं पिबेत्प्रातस्तदासये ॥ चंदनोशीरकपूरकस्तूरीरोचना
 न्वितैः ॥ १५९ ॥ काश्मीरकालागुरुभिर्दृगस्वेदमयैरपि ॥ पूजयेच्च शिवाभैर्नैर्घैः सवार्थसिद्धये ॥ १६० ॥ सर्वाभिरपि नित्याभिः प्रातर्मातृकया
 समम् ॥ त्रिजप्ताभिः पिबेत्त्रितोयं तथा वाक्सिद्धये शिवम् ॥ १६१ ॥ विदध्यात्साधनं प्रागवर्द्धनलक्षं पयोव्रतः ॥ त्रिस्वादुसिक्तैरुहणैर्बुजैर्हुतं चरेत् ॥ १६२ ॥
 जपतर्पणहोमाचसिद्धमनुनरैः ॥ कुर्यादुक्तान्ययोगैश्च न चेत्तन्मनुदेवताः ॥ १६३ ॥ प्राणांस्तस्य ग्रसंत्येव कुपितास्तत्क्षणान्मुने ॥ अनया विद्यया
 लोके यदसाध्यं न तत्काचित् ॥ १६४ ॥ अरण्यवटमूले च पर्वताग्रगुहासु च ॥ उद्यानमध्यकांतारे मातृपादपमूलतः ॥ १६५ ॥ सिंधुतीरे वने चैता

यक्षिणीः सायधरेः ॥ कमलैः कैरवै रत्नैः सितैः सौगंधिकोत्पलैः ॥ १६६ ॥ सुगंधिशोफालिकया त्रिमध्वक्तेर्यथाविधि ॥ होमात्सप्तसु वारेषु
 तन्मंडलत एव वै ॥ १६७ ॥ विजयं समवाप्नोति समरे द्रुमुद्रके ॥ मल्लुद्धे शस्त्रयुद्धे वादे द्यूताह्वयेऽपि च ॥ १६८ ॥ व्यवहारेषु सर्वत्र जयमाप्नोति
 निश्चितम् ॥ चतुरंगुल्लैः पुष्पैर्होमात्संस्तभयेदरीन् ॥ १६९ ॥ तथैव कर्णिकारोत्थैः पुत्रागोत्थैर्नरैः ॥ चंपकैः केतकैः राजवृक्षजैर्भाधयोद्भवैः ॥
 ॥ १७० ॥ प्राग्वद्द्वारेषु जुहुयात्क्रमात्पुष्पैस्तु सप्तभिः ॥ प्रोक्तेषु स्तंभेन शत्रोर्भगो वा भवति ध्रुवम् ॥ १७१ ॥ शत्रोर्नक्षत्रवृक्षाभ्यो तत्समिद्धिस्तु
 होमतः ॥ सर्पपाल्यप्लुताभिस्ते प्रणमंत्येव पादयोः ॥ १७२ ॥ मृत्युकान्धानले मृत्युपत्रपुष्पफलैरपि ॥ समिद्धिजुहुयात्सभ्यग्वारेशार्चनपूर्वकम् ॥
 ॥ १७३ ॥ अरातेश्चतुरंगं तु बलं रोगाद्विहतं भवेत् ॥ तेनास्य विजयो भूयान्निघनेनापि वा पुनः ॥ १७४ ॥ अर्कवारंऽर्कजिग्मैः समिद्धेऽनौ तदुद्भवैः ॥
 पत्रैः पुष्पैः फलैः काण्डैर्मूलैश्चापि हुनेत्क्रमात् ॥ १७५ ॥ स्वर्णारुणवत्साया द्यूतसितैस्तु मण्डलात् ॥ अरातिदिङ्मुखो भूत्वा कुण्डे त्र्यम्बे विधानतः
 ॥ १७६ ॥ पलायते वा रोगार्तः प्रणमेद्वा भयान्वितः ॥ पलाशेध्मानले तस्य पंचगैस्तद्वृताप्लुतैः ॥ १७७ ॥ होमेन सोमवारं च भवत्प्राग्वन्न संशयः ॥
 स्वादिरेध्मानले तस्य पंचगैस्तद्वृताप्लुतैः ॥ १७८ ॥ वारं भौमस्य हवनान्तदाप्नोति सुनिश्चितम् ॥ अपामार्गस्य सौम्येऽह्नि पिप्पलस्य गुरोर्दिने ॥ १७९ ॥
 उदुंबरस्य भृगुजे शम्भा मंदेऽह्नि गोघृतैः ॥ शुभ्रपीतसितश्यामवर्णाद्याः पूर्ववत्तथा ॥ १८० ॥ तत्फलं समवाप्नोति तत्समिद्धीपितेऽनले ॥ प्रतिपत्तिथि
 माभ्य पंचम्यंतं क्रमेण वै ॥ १८१ ॥ शालीचणकमुद्गैश्च यवमाषैश्च होमतः ॥ माहिषाज्यप्लुतेस्ताभिस्तिथिभिः समवाधुयात् ॥ १८२ ॥ षष्ठ्यादिसप्तम्यंतं
 तु चाजाभवद्वृत्तैस्तथा ॥ प्रागुक्तैर्निस्तुषैर्होमात्प्राशुक्तफलमाप्नुयात् ॥ १८३ ॥ तदूर्ध्वं पंचके त्वेतैः समस्तेश्च तिलद्वयैः ॥ सितान्नैः पायसैः सितैरावि
 केस्तु द्यूतैस्तथा ॥ १८४ ॥ हवनान्तदाप्नोति यदादौ फलमीरितम् ॥ एवं नक्षत्रवृक्षोत्थवह्नौ तैस्तैर्मधुप्लुतैः ॥ १८५ ॥ हवनादपि तन्प्राप्तिर्भवत्येव
 न संशयः ॥ विद्यां संसाध्य पूर्वं तु पश्चादुक्तानशेषतः ॥ १८६ ॥ प्रयोगान्साधयेद्द्रीमान् मंगलायाः प्रसादतः ॥ संपूज्य देवतां विप्र
 कुमार्यै कन्यकां तु वा ॥ १८७ ॥ सशुभावयवां सुग्धां स्नातां द्यौतांबरां शुभाम् ॥ तथाविधं कुमारं वा संस्थाप्याभ्यर्च्य विद्याया ॥ १८८ ॥ स्पृष्ट
 शीषो जपेद्बिद्यां शतवारं तथाच्येत ॥ प्रमूनेरुणैः शुभ्रेः सौमभाब्जैरथापि वा ॥ १८९ ॥ दद्याद्गुगुलुधूपं च यावत्कर्मावसानकम् ॥ ततो
 देव्या समाविष्टे तस्मिन्संपूज्य भक्तितः ॥ १९० ॥ ततस्तापुपचारैस्तेः प्रागुक्तैर्विद्याया व्रती ॥ प्रजपंस्तान् ततः पृच्छेदभीष्टं कथयेच्च सा ॥ १९१ ॥ भूत
 भवद्रविष्यं च यदन्यन्मनसि स्थितम् ॥ जन्मांतराण्यतीतानि सर्वं सा पूजिता वदेत् ॥ १९२ ॥ ततस्तां प्राग्वद्भ्यर्च्य स्वात्मन्युद्वास्य तां
 जपेत् ॥ सहस्रवारं स्थिरधीः पूर्णोत्प्रा विचरेत्सुखी ॥ १९३ ॥ मधुत्रयसंसितैरुणैः श्रियम् ॥ प्राप्नोति मंडलं होमात्सितैश्च महद्यशः ॥ १९४ ॥

क्षौद्राक्षैरुत्थले रक्षैर्हवनाश्लोक्तकालतः ॥ सुवर्णं समवाप्नोति निर्धिं वा वसुधां तु वा ॥ १९६ ॥ क्षीराक्षैः कर्षैर्होमाश्लोक्तं काममवाप्नु-
यात् ॥ धान्यानि विविधान्याशु सुभगः स भवेन्नरः ॥ १९६ ॥ आज्याक्षैरुत्थलेर्होमाद्राद्धितं समवाप्नुयात् ॥ तदक्षैरपि कर्षाैर्हवनाद्राजवल्हभः ॥
॥ १९७ ॥ पलाशपुष्पैस्त्रिन्वादुधुक्तैस्तत्कालहोमतः ॥ चतुर्विधं तु पांडित्यं भवत्येव न संशयः ॥ १९८ ॥ लाजैस्त्रिमधुरोपेतैस्तत्कालहवनेन
वे ॥ कन्यकां लभते पत्नीं समस्तगुणसंयुताम् ॥ १९९ ॥ नालिकेरुफल्क्षोदं ससितं सगुडं तु वा ॥ क्षौद्राक्षं जुहुयात्तद्वदबाद्धनदोषमः ॥ २०० ॥
तथैवात्राज्यहोमेन सतंदुलतिलैरपि ॥ प्रसूनैररुणैस्तद्वत्तथा बंधूकसंभवेः ॥ २०१ ॥ सितैः प्रसूनवाक्सिद्धिं हवनात्समवाप्नुयात् ॥ सितैस्तैस्तु
मिलितैराशुरोग्यमाप्नुयात् ॥ २०२ ॥ दूर्वात्रिकैस्त्रिमध्वकैर्हवनात्तु जयेच्च तान् ॥ तथा गुडूच्या होमेन पायसेन तिलेन च ॥ २०३ ॥ श्रीखंडपंक
कर्पूरमिलितैः शतपत्रकैः ॥ हवनाच्छ्रियमाप्नोति यावदन्यथा भवेत् ॥ २०४ ॥ कुंकुमं हिमतोयेन पिष्ट्वा कर्पूरसंयुतम् ॥ तत्पंक
मार्दितैर्होमात्कह्वरैर्विकचैः सुमैः ॥ २०५ ॥ राजकरपः त्रिया भूयाच्चविद्वर्षतं भुवि ॥ निःस्पन्नो निर्द्वंदो निर्मलाशयः ॥ २०६ ॥
इक्षुकांडस्य शकलैर्हवनाद्ब्रह्माप्नुयात् ॥ तथैव कवीरोत्यैः प्रसूनैररुणैः सितैः ॥ २०७ ॥ क्षौद्राक्षैः पाटलापुष्पैर्हवनादशयेद्धूः ॥ तथैव पंकजै
होमाद्रुपाजीवां वंशं नयेत् ॥ २०८ ॥ सारुष्वत्साक्षितगोक्षीराक्षैस्तद्वहोमतः ॥ लभतेऽनुपमां लक्ष्मीमपि पापिष्ठचेतनः ॥ २०९ ॥ सौवीराक्षै
स्तु कार्पासबीजस्तत्कालहोमतः ॥ अर्द्धेन्दुकुंडे नियतं वशगा रिषवो मुने ॥ २१० ॥ अरिष्टपत्रैस्तद्विजैस्तद्वहो तैस्तथा हुतेः ॥ हृत्पुष्पैर्जनिम्य
तैलसिक्तैर्होमाद्रिहतिं तान् ॥ २११ ॥ रोगातास्तुगांस्तद्वत्पंचगव्यैर्दुतैर्ध्रुवम् ॥ अक्षवीजैस्तु तैलाक्षैर्होमः सर्वविनाशनः ॥ २१२ ॥ कंजबीजैः
संसिक्तैर्होमाद्री पिशाचवात् ॥ तथैवाक्षतर्द्धूतपंचांगहवनादपि ॥ २१३ ॥ निवतैलान्वितैरक्षुमबीजैस्तु होमतः ॥ तद्दिने स्यादुपस्मारी
वी भवति निश्चितम् ॥ २१४ ॥ अरातेर्जन्मनक्षत्रवृक्षैश्चनतेऽनले ॥ तद्योनिपिशितैस्तैश्च हवनान्मृशुकुद्रिपोः ॥ २१५ ॥ पद्माक्षवीजैः सर्षप
तैलाक्षैर्हवनात्तथा ॥ जायते वैरिणः कुष्ठरोगा देहविलेपकाः ॥ २१६ ॥ मारुचैः सर्षपैर्होमात्तैलाक्षैर्मध्वराजके ॥ दाहज्वरेण व्रतः स्यादरा
तितस्तद्दिने ध्रुवम् ॥ २१७ ॥ एवं निग्रहोमेषु स्वरक्षायै तथान्वहम् ॥ स्निग्धैः संप्राप्तसद्भिर्देजपहोमादि कारयेत् ॥ २१८ ॥ मृत्युंजयेन वा तत्त
त्प्रयोगस्थाभिरेव वा ॥ विद्याभिन्यथासिद्धमंत्रमस्याशु नाशयेत् ॥ २१९ ॥ लक्षत्रयं कृते प्रोक्तं त्रेतायां द्विगुणं तथा ॥ द्वापरं त्रिगुणं प्रोक्तं कलौ
तत्तु चतुर्गुणम् ॥ २२० ॥ दशांशं हवनं कार्यं तर्पणं तद्दशांशतः ॥ तद्दशांशं मार्जनं स्याद्दशांशं द्विजभोजनम् ॥ २२१ ॥ एवं क्रमेण सर्वासां

या या संख्या जपस्य सा ॥ कार्यो सिद्धये तु विद्यायास्ततः कुर्यात्प्रयोगकाम् ॥ २२२ ॥ द्विगुणो हि जपः कार्यः कामेश्वर्यो मुनीश्वर ॥
सिद्धे मंत्रे प्रयोगास्तु विदधीत यथा तथा ॥ २२३ ॥ जपो लक्षं समाख्यातो होमादिस्तद्दशांशतः ॥ कर्तव्यो भगमालया विद्यासिद्धये
मुनीश्वर ॥ २२४ ॥ नित्यक्लिन्नाजपः प्रोक्तो लक्षं होमो दशांशतः ॥ कार्यः सिद्धये तु विद्यायाः प्रयोगान्साधयेत्ततः ॥ २२५ ॥ ततो
मौनी पयोभक्षः प्रजपेन्नवलक्षकम् ॥ भेरुडामन्त्रमुक्तं तु शेषं कुर्यात्प्रयत्नतः ॥ २२६ ॥ लक्षत्रयं जपो वह्निवासिन्याः समुदीरितः ॥ अन्यत्सर्वं पुरा
वच्च कार्यं साधकसत्तमैः ॥ २२७ ॥ महावज्रेश्वरीविद्याजपो लक्षत्रयो मतः ॥ हवनादि दशांशेन कार्यं प्रोक्तक्रमेण हि ॥ २२८ ॥ अंतर्द्रितो जपेक्षप्रभितं
दूतीमनु मुने ॥ तद्दशांशक्रमेणैव होमादिः प्रोक्तमार्गतः ॥ २२९ ॥ त्वरितां प्रजपेक्षप्रभितां तद्दशांशतः ॥ कृत्वा होमादिकं सर्वं विद्यासिद्धये
मुनीश्वर ॥ २३० ॥ जपो लक्षं समाख्यातो होमादिस्तद्दशांशतः ॥ विद्यायाः कुलमुन्दर्याः कर्तव्यो द्विजसत्तम ॥ २३१ ॥ नित्यानित्याजपो विप्र
त्रिलक्षप्रभितो मतः ॥ होमादिस्तद्दशांशेन प्रोक्तः प्रोक्तविधानतः ॥ २३२ ॥ त्रिपञ्चाशच्छमुक्तो नियमेन मुनीश्वर ॥ जपो नित्यपताकाया होमादिस्त
द्दशांशतः ॥ २३३ ॥ विजयाया जपः प्रोक्तो लक्षमानेन नारद ॥ अन्यत्पूर्ववदाख्यातं विद्यासिद्धये तु साधनम् ॥ २३४ ॥ दन्तलक्षः प्राणेन
सर्वमंगलिकां जपेत् ॥ तद्दशांशक्रमेणैव होमादि समुदीरितम् ॥ २३५ ॥ अष्टलक्षं हविष्याशी ज्वालापालिनिकां जपेत् ॥ होमादिस्तद्दशांशेन प्रोक्तद्रव्यैः
समीरितः ॥ २३६ ॥ चित्राया भूपलक्षं तु जपो होमादिकस्ततः ॥ प्रोक्तेन विधिना कार्यो विद्यासिद्धये मुनीश्वर ॥ २३७ ॥ एतत्संक्षेपतः प्रोक्तं
नित्यापटलमादितः ॥ ज्ञातव्यं सर्वमेवात्र यन्त्रसाधनपूर्वकम् ॥ २३८ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने तृतीयपादे नित्यापटलकथनं
नाम नवतितमोऽध्यायः ॥ ९० ॥ सनत्कुमार उवाच ॥ अथ वक्ष्ये महेशस्य मन्त्रं सर्वार्थसाधकम् ॥ यं समाराध्य मनुजो मुक्तिं मुक्तिं च विंदति
॥ १ ॥ हृदयं सबकः सूक्ष्मो लंतोऽनन्तान्वितो मरुत्वापंचाक्षरो मनुः प्रोक्तस्तारद्योऽयं षडक्षः ॥ २ ॥ वामदेवी मुनिश्छन्दः पत्किरीशोऽस्य देवता ॥
षड्विणोः षडङ्गानि कुर्यान्मंत्रेण देशिकः ॥ ३ ॥ मंत्रवर्णादिकाव्यस्येयं मंत्रतार्थिथाक्रमम् ॥ तर्जनीमध्ययोरंत्यानामिकांशुष्टके पुनः ॥ ४ ॥
ताः स्युस्तत्पुरुषाधोरभवामेशसंज्ञिकाः ॥ वक्रहृत्पादगुह्येषु निजमूर्द्धनि ताः पुनः ॥ ५ ॥ प्राग्याम्यवारुणोदीच्यमध्यवक्रेषु पंचसु ॥ मन्त्रांगानि
न्यसेत्पश्चात्तियुक्तानि षट् क्रमात् ॥ ६ ॥ कुर्वीत गोलकन्यासं रक्षाये तदनन्तरम् ॥ हृदि वक्रेंऽस्योरुवोः कंठे नाभौ द्विपार्श्वयोः ॥ ७ ॥ प्रष्टु
हृदि तथा मूर्ध्नि वदने नेत्रयोर्नेसोः ॥ दोःपत्संधिषु सामेषु विन्यसेत्तदनन्तरम् ॥ ८ ॥ शिरोवदनहस्तकुक्षिरुपाद्वये पुनः ॥ हृदि वक्रांशुजं टंक्षुमृग

भयवरेष्वथ ॥ ९ ॥ वक्रांसंहस्तपादोरुजठरेषु क्रमाव्यसेत् ॥ मूलमन्त्रस्य षड वर्णान्यथावदेशिकोत्तमः ॥ १० ॥ मूर्ध्नि भालोदरसेषु हृदये ताः
 पुनन्यसेत् ॥ पश्चादनेन मन्त्रेण कुर्वीत व्यापकं सुधीः ॥ ११ ॥ नमोस्त्वनंतरूपाय ज्योतिर्लिङ्गासृतात्मने ॥ चतुर्भुजेषु श्रृङ्गाभ्यासिताङ्गाय शंभवे
 ॥ १२ ॥ षण् न्यस्तशरीरोऽसौ चिन्तयेत्यावर्तयिष्यति ॥ ध्यायेन्नित्यं महेशानं रौप्यपर्वतसन्निभम् ॥ १३ ॥ चारुचंद्रावतसं च रत्नांकल्योज्ज्वलङ्गकम्
 ॥ यश्च चवराभीतिमुग्रहस्तं शुभाननम् ॥ १४ ॥ पद्मासीनं समंतालु स्तुतं सुमनसां गणैः ॥ व्याघ्रकृत्तिं वसानं च विशाखं विश्वरूपकम् ॥ १५ ॥
 त्रिनेत्रं पंचवक्त्रं च सर्वभीतिहरं शिवम् ॥ तत्त्वलक्षं जपेन्मंत्रं दीक्षितः शैववर्त्मना ॥ १६ ॥ तावत्संख्यसहस्राणि ह्युध्यात्पाथसैः शुभैः ॥ ततः सिद्धो
 भवेन्मन्त्रः साधकाऽभीष्टसिद्धिदः ॥ १७ ॥ देवं संपूजयेत्पीठे वामादिनवशक्तिके ॥ वामा ज्येष्ठा तथा रौद्री काली कलयदादिका ॥ १८ ॥
 विकारिण्याहया प्रोक्ता बलाद्या विकारिण्यथ ॥ बलप्रमथनी पश्चात्सर्वधृतदमन्यथ ॥ १९ ॥ मनोन्मनीति संयोक्ताः शैवपीठस्य शक्तयः ॥
 नमो भगवते पश्चात्सकलादि वदेत्ततः ॥ २० ॥ गुणान्सशक्तिभक्ताय ततोऽन्ताय तत्परम् ॥ योगपीठात्मने भूयो नमस्तागदिको मनुः ॥
 ॥ २१ ॥ अमुना मनुना दद्यादासनं गिरिजापतेः ॥ मूर्तिं मूलेन संकल्प्य तत्रावाह्य यजेच्छिवम् ॥ २२ ॥ कर्णिकायां यजेन्मूर्तीं रीशमीशानदि
 गजम् ॥ शुद्धस्फटिकसंकाशं दिक्षु तत्पुरुषादिका ॥ २३ ॥ पीताजन्यवेतक्ताः प्रधानसदृशाधुधाः ॥ चतुर्वक्त्रसमाधुक्ता यथावत्ताः प्रपूजयेत् ॥
 ॥ २४ ॥ कोणेष्वाचैर्ब्रह्मचर्यावास्तेजोरूपाः कलाः क्रमात् ॥ अङ्गानि केसरस्थानि विज्येशान्यन्नगान्यजेत् ॥ २५ ॥ अनंतं सुखनामानं शिवेन
 यमनंतरम् ॥ एकनेत्रमेकरुद्रं त्रिभुतं तदनंतरम् ॥ २६ ॥ पश्चाच्छ्रीकंठनामानं शिखंडिनमिति क्रमात् ॥ रक्तपीतसितारक्तकृष्णस्तंजनासितान्
 ॥ २७ ॥ किरीटार्पितबालैर्द्वयद्वयस्थान्भूषणान्वितान् ॥ त्रिनेत्राञ्जल्यन्नास्त्रापाहस्तात्मनोमान् ॥ २८ ॥ उत्तरादि यजेत्पश्चादुद्रं चंडेश्वरं
 पुनः ॥ ततो नंदिमहाकालौ गणेशं वृषभं पुनः ॥ २९ ॥ अथ शृंगि रिंति स्कंदमोतान्पद्मासनस्थितान् ॥ स्वर्णतोयारुणश्यामसुक्तदुसितपाटलान्
 ॥ ३० ॥ इंद्रादयस्ततः पूज्या वज्राद्याधुधसंयुताः ॥ इत्थं संपूजयेद्वं सहस्रं नित्यशो जपेत् ॥ ३१ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः प्राप्नुयाद्वाङ्मतिं
 श्रियम् ॥ द्विसहस्रं जपत् रोगान्मुच्यते नात्र संशयः ॥ ३२ ॥ त्रिसहस्रं जपन्मंत्रं दीर्घमाधुषान्नुयात् ॥ सहस्रवृद्धया प्रजपन्सर्वकामानवान्नुयात् ॥
 ॥ ३३ ॥ आज्यान्वितैस्तिलैः शुद्धैर्दुग्धालक्ष्ममादरात् ॥ जपतजनितात् क्लेशान्नाशयेन्नात्र संशयः ॥ ३४ ॥ शतलक्षं जपन्साक्षाच्छिवो भवति
 मानवः ॥ षडक्षरः शक्तिरुद्रः कथितोऽष्टाक्षरो मनुः ॥ ३५ ॥ ऋषिश्छन्दः पुरा प्रोक्तो देवता स्यादुमापतिः ॥ अंगानि पूर्वमुक्तानि सौम्यमीशं विचि

तयेत् ॥ ३६ ॥ बंधूकामं त्रिनेत्रं च शशिसंदधरं विभुम् ॥ स्मेरास्यं स्वकरैः शूलं कपालं वरदाभये ॥ ३७ ॥ बहंतं बालशृणब्धं वामोरुस्थान्द्रिकन्यया ॥
 भुजेनाक्षिष्टदेहं तं चिंतयेन्मनसा हृदि ॥ ३८ ॥ मनुक्षं जपेन्मंत्रं तत्सहस्रं यथाविधि ॥ जुहुयान्मधुरासिक्तैरारवधसमिद्धैः ॥ ३९ ॥ प्राक्प्रोक्ते
 पूजयेत्पीठे गधपुष्पैरुमापतिम् ॥ अंगावृत्तेर्वहिः पूज्या हृष्टवाद्या यथापुरा ॥ ४० ॥ मध्यप्राग्दक्षिणोदीच्यपश्चिमेषु विधानतः ॥ यजेत्पूर्वादिप-
 त्रेषु वृषभाद्याननुकमात् ॥ ४१ ॥ शूलटंकाक्षवलयकमंडलुलसत्करम् ॥ रक्ताकारं त्रिनयनं चंडेशमथ पूजयेत् ॥ ४२ ॥ चक्रशंखाभयभीष्ट-
 करं मरकतप्रभम् ॥ दुर्गां प्रपूजयेत्सौम्यां त्रिनेत्रां चारुभूषणम् ॥ ४३ ॥ कल्पशाखंतरे धट्यां दधानं द्वादशेक्षणम् ॥ बालकार्पाभं शिशुं कर्त-
 षण्मुखं पूजयेत्ततः ॥ ४४ ॥ नांदिनं च यजेत्सौम्यं ॥ रत्नभूषणमंडितम् पराश्वधराभीतिदंकिनं श्यामविग्रहम् ॥ ४५ ॥ पाशांकुशवराभीष्टा-
 रिणं कुंकुमप्रभम् ॥ विज्जनायकमभ्यर्चयेच्चंद्रार्द्धकृतशेखरम् ॥ ४६ ॥ श्यामं रक्तोत्पलकरं वामांकन्यस्ततत्करम् ॥ द्विनेत्रं रक्तवस्त्राढ्यं सेनापति-
 मथार्चयेत् ॥ ४७ ॥ ततोऽष्टमातारः पूज्या ब्राह्म्याद्याः प्रोक्तलक्षणाः ॥ इन्द्रादिकाः प्रोक्तलक्षणाः ॥ ४८ ॥ वज्रादीनि तदल्लानि
 तद्बहिः क्रमतोऽर्चयेत् ॥ एवं यो भजते मन्त्री देवं शंभुमुमापतिम् ॥ ४९ ॥ स भवेत्सवलोकानां सौभाग्यश्रेयसां पदम् ॥ सांत्तसंघातिसमुक्तो विन्दु-
 भूषितमस्तकः ॥ ५० ॥ प्रासादाख्यो मनुः प्रोक्तो भजतां सर्वसिद्धिदः ॥ षडूदीर्घयुक्तबीजनं षडंगविधिरितिः ॥ ५१ ॥ षडर्णवत्तु हुन्याद्याः
 प्रोक्ताश्चास्यापि नारद ॥ ईशानाद्या न्यसेन्मूर्तीं गुह्यादिषु देशिकः ॥ ५२ ॥ ईशानाख्यं तत्पुरुषप्रघोरं तदनन्तरम् ॥ वामदेवाह्वयं सद्योजातबीजं कला-
 द्भिदुः ॥ ५३ ॥ चकाराद्यैः पञ्चद्वस्वैर्विलोमान्संयुतं च यत् ॥ तत्तदंगुलिभिर्भूयस्तत्तद्विजादिकान्यसेत् ॥ ५४ ॥ शिरोवदनहृत्पददेशे यथाक्रममात् ॥ ५५ ॥ अंगु-
 क्षिणोदीच्यपश्चिमेषु मुखेषु च ॥ ५५ ॥ ततः ग्रथिन्यसेद्विद्वानष्टत्रिंशत्कलास्तनौ ॥ ईशानाद्या ऋचः सम्यंगुह्येषु यथाक्रममात् ॥ ५६ ॥ अंगु-
 दिकनिष्ठातं न्यसेद्देशिकस्तप्तः ॥ मूर्द्धास्यहृदयांभोजगुह्यापादे तु ताः पुनः ॥ ५७ ॥ वक्त्रे मूर्धादिषु न्यस्य भूयोऽङ्गानि गृह्यन्त्यसेत् ॥
 तार्यचक्रमुच्यार्थं सर्वज्ञाय हृदीति ॥ ५८ ॥ अमृते तेजो मालिनि दत्तायेति पदं पुनः ॥ तदंते ब्रह्मशिरसे शिरोगं ज्वलितं ततः ॥ ५९ ॥
 शिखिं शिखाय पतोलनादिबोधाय तच्छिखा ॥ वज्रिणे वज्रहस्ताय स्वतंत्राय तनुच्छदम् ॥ ६० ॥ सौं खौ हौमिति संभाष्य परतो तौ गुह्यशक्तये ॥
 नेत्रमुक्तं स्त्रीपशुं दुं फडते नेत्रं शक्तये ॥ ६१ ॥ अन्नमुक्तं षडंगानि कुर्यादिवं समाहितः ॥ पूर्वदक्षिणपश्चात्पश्चात्सौख्यमथेषु पंचसु ॥ ६२ ॥ वक्त्रे
 पंच विन्यसेद्दीशानस्य कलाः क्रमात् ॥ ६३ ॥ ईश्वरः सर्वभूतानां गणला तद्वर्तकश्च ॥ मूर्द्धादि

पतिः शब्दति ऋणोऽधिपतिः पुनः ॥ ६४ ॥ ऋषदृष्टा द्वितीयास्याच्छिवो मे अस्तु तत्परा ॥ मरीचिः कथिता विप्र चतुर्थी च सदाशिवे ॥ ६५ ॥
 अनुमालिन्यथ प्रा प्रणवाद्या नमोन्विताः ॥ पूर्वपञ्चमयाभ्योदग्वक्त्रेषु तदनन्तरम् ॥ ६६ ॥ चतस्रो विन्यसेमंशो पुरुषस्य कलाः क्रमात् ॥
 आद्या तदुत्पन्नायति विद्महे इतिरीरिता ॥ ६७ ॥ महादेवाय शब्दति धीमहि स्यात्ततः परम् ॥ विद्या द्वितीया कथिता तन्नो रद्रः पदं ततः
 ॥ ६८ ॥ प्रतिष्ठा कथिता पञ्चम्या स्यात्पञ्चोदयात् ॥ निवृत्तिस्तत्परा सर्वा प्रणवाद्या नमोन्विता ॥ ६९ ॥ इदि चांसद्वये नाभिकुक्षौ
 षष्ठेऽथ वशसि ॥ अथोरसि कला न्यस्येदृष्टौ मंत्री यथाविधि ॥ ७० ॥ अघोरेभ्यस्तथा पूर्वमीरिता प्रथमा कला ॥ अथ घोरेभ्य इत्यंते मोहा
 स्यात्तदनन्तरम् ॥ ७१ ॥ अघोरति क्षमा पश्चात्तृतीया परिकीर्तिता ॥ घोतरेभ्यो निद्रा स्यात्सर्वेभ्यः सर्वतत्परा ॥ ७२ ॥ व्याधिस्तु पंचमी प्रोक्ता
 शर्वेभ्यस्तदनन्तरम् ॥ मृत्युर्निगदिता षष्ठी नमस्ते अस्तु तत्परा ॥ ७३ ॥ दुग्धा स्यात्सप्तमी रद्रूपेभ्यः कथिता तृया ॥ अष्टमी कथिता एता
 ध्रुवाद्या नमोन्विताः ॥ ७४ ॥ गुह्ययुग्मोरुदुग्मेषु जलुजंघास्मिजोः पुनः ॥ कल्पां पार्थद्वये वायकला न्यस्येद्योदश ॥ ७५ ॥ प्रथमा वामदेवाय
 नमोति स्याद्दुजा कला ॥ स्याज्ज्येष्ठाय नमो रक्षा द्वितीया परिकीर्तिता ॥ ७६ ॥ कलकाया पंचमी स्यात्ततो विकरणाय च ॥ नमः संयमनी षष्ठी
 कथिता तदनन्तरम् ॥ ७७ ॥ बलक्रिया सप्तमीष्टा कला विकरणाय चानमो वृद्धिस्त्वष्टमी स्याद्वलति च स्थिरा कला ॥ ७८ ॥ पश्चात्पमथ
 नायति नमो रात्रिरुदीरिता ॥ सर्वभूतदमनाय नमोति प्रासणी कला ॥ ७९ ॥ नमोति शोहिनी प्रोक्ता मन्त्रैर्द्वौदशी कला ॥ मनोन्मन्ये नमः
 पश्चाज्ज्वरा प्रोक्ता त्रयोदशी ॥ ८० ॥ प्रणवाद्याश्चतुर्थ्यता नमोतास्तु प्रकीर्तिताः ॥ पाददोस्तननासासु मूर्ध्नि बाहुयुगे न्यसेत् ॥ ८१ ॥ सद्योजातभवाः
 सस्यगष्टौ मन्त्राः कलाः क्रमात् ॥ सद्योजातं प्रपद्यामि सिद्धिः स्यात्पथमा कला ॥ ८२ ॥ सद्योजाताय वै भूयो नमः स्याद् वृद्धिरीरिता ॥ भवे
 द्युतिस्तृतीया स्यादभवे तदनन्तरम् ॥ ८३ ॥ लक्ष्मी चतुर्थी कथिता ततो नातिभवेपदम् ॥ भेधा स्यात्पञ्चमी प्रोक्ता कलाभूयो भवस्व माम् ॥ ८४ ॥
 प्राज्ञा समीरिता षष्ठी भवति स्यात्पथा कला ॥ उद्भवाय नमः पश्चात्पुथा स्यादष्टमी कला ॥ ८५ ॥ प्रणवाद्याश्चतुर्थ्यता कलाः सर्वा नमोन्विताः ॥
 अष्टात्रिंशत्कलाः प्रोक्ताः पंच ब्रह्मपदादिकाः ॥ ८६ ॥ इति विन्यस्तदेहोऽसौ भवेद्गंगधरः स्वयम् ॥ ततः समाहितो भूत्वा ध्यायेदेव सदाशिवम् ॥ ८७ ॥
 सिनपीतासितश्चेतजगभैः पंचभिर्भुजैः ॥ अर्धयुतं ग्लौमुकुटं कोटिपूणैदुसंप्रभम् ॥ ८८ ॥ झूलं टंकं कृपाणं च वज्रमन्यदिपतीन्करैः ॥ दधानं
 भूषणेदीप्तिं घण्टामाशवराभयात् ॥ ८९ ॥ एवं ध्यात्वा जपेन्मंत्रं पञ्चलक्षं मधुलुतैः ॥ प्रमृतेः कवीरोत्यैर्जुह्यात्तदशंशनः ॥ ९० ॥ पूर्वोदिते

यजेत्पीठे मूर्तिं मूलेन करयेत् ॥ आवाह्य पूजयेत्तस्यां मूर्तिं वावरणैः सह ॥ ११ ॥ शक्तिं डमरूकामीति वारान्संदधतं करैः ॥ ईशानं त्रीक्षणं शुभ्र
मैशान्यां दिशि पूजयेत् ॥ १२ ॥ परश्वेणवराभीतीर्धानं विद्युदुज्ज्वलम् ॥ चतुर्मुखं तत्पुरुषं त्रिनेत्रं पूर्वतोऽर्चयेत् ॥ १३ ॥ अक्षयजं वेदपाशौ ऋषि
डमरूकं ततः ॥ स्वर्गागं निशितं शूलं कपालं बिभ्रतं करैः ॥ १४ ॥ अञ्जनाभं चतुर्वक्त्रं भीमदंतं भयावहम् ॥ अधोरं त्रीक्षणं गाल्ये पूजयेन्मंत्रवित्तमः
॥ १५ ॥ कुंकुमाभचतुर्वक्त्रं वामदेवं त्रिलोचनम् ॥ हरिणक्षुणाभीतिवहस्तं चतुर्मुखम् ॥ १६ ॥ वालेंद्रेश्वरोच्छासिसुकुटं पश्चिमे यजेत् ॥
कर्पूदुनिमं सौम्यं सद्योजातं त्रिलोचनम् ॥ १७ ॥ वराभयाक्षवल्यकुठारान्दधतं करैः ॥ विलासिनं स्मेरवक्त्रं सौम्ये सत्यवसमर्चयेत् ॥ १८ ॥
कोणेष्वाचैर्निघृष्ट्याद्यास्तजोरूपाः कलाः क्रमात् ॥ विघ्नेश्वराननन्ताद्यान्यत्रेषु परितो यजेत् ॥ १९ ॥ उमादिवास्ततो बाह्ये शक्राद्यानाद्यैः सह ॥ इति
संपूज्य देवेशं भक्त्या परमया युतः ॥ १०० ॥ प्रीणयेन्नुत्पत्तीति त्रैः स्तोत्रैर्मन्त्री मनोहरैः ॥ तारो मायाविद्यहिंदुल्लव्वरसमन्वितः ॥ १०१ ॥ पञ्चा
क्षरसमायुक्तो वसुवर्णो मनुर्मतः ॥ पंचाक्षरोक्तवत्कुयादंगन्यासादिकं बुधः ॥ १०२ ॥ सिद्धारभं लसद्भक्तसुकुटं चन्द्रशैलिनम् ॥ १०३ ॥ विन्यभूपानरागं
च नागयन्त्रोपवीतिनम् ॥ १०३ ॥ वामोरुस्थप्रियोरोजन्यस्तहस्तं च बिभ्रतम् ॥ वेदं केष्टमभयं ध्यायेत्सर्वेश्वरं शिवम् ॥ १०४ ॥ अष्टलक्षं जयेन्मंत्र
तत्सहस्रं धृतान्वितैः ॥ पायर्मेर्जुदयात्पीठे मूर्तिं संकल्प्य मूलतः ॥ १०५ ॥ अगैरावरणं पूर्वमन्ताद्यैरनन्तरम् ॥ उमादिभिः समुद्दिष्टं तृतीयं
लोकनायकैः ॥ १०६ ॥ चतुर्थं पंचमं तेषामायुधैः परिकीर्तितम् ॥ एवं प्रतिदिनं देवं पूजयेत्साधकोत्तमः ॥ १०७ ॥ पुत्रपौत्रादिगां लक्ष्मीं संप्राप्य
द्वयमोदते ॥ तारः स्थिरा सकर्णेर्दुर्भृगुः सर्गसमन्वितः ॥ १०८ ॥ अक्षरात्मा निगदितो मंत्रो मृत्युञ्जयात्मकः ॥ ऋषिः कहो लो देव्यादिगायत्री
छन्द ईरितम् ॥ १०९ ॥ मृत्युञ्जयो महादेवो देवतास्य समीरितः ॥ भृगुणा दीर्घयुक्तेन षडंगानि समाचरेत् ॥ ११० ॥ चंद्रार्कदुतुमुद्भवेन स्मितास्यं शुभ्रप
द्मम् ॥ मुद्रापाशैश्च स्रजस्रजस्रजं शशिप्रभम् ॥ १११ ॥ भालेंद्रविगलत्पीठं पृष्ठं तांगमलंकृतम् ॥ हाराद्यैर्निजकांत्या तु ध्यायेद्विद्यविमोहनम् ॥ ११२ ॥
गुणलक्षं जपेन्मंत्रं तद्दशांशं हुनेत्सुधीः ॥ अमृताशकैलैः शुद्धदुग्धाज्यसममिभुजैः ॥ ११३ ॥ शैवे संपूजयेत्पीठे मूर्तिं संकल्प्य मूलतः ॥ अंगारवरणस्य राध्य
पश्चाच्छोकेश्वरान्यजेत् ॥ ११४ ॥ तदन्नाणि ततो बाह्ये पूजयेत्साधकोत्तमः ॥ जपपूजादिभिः सिद्धं मंत्रेऽस्मिन्मुनिसत्तम ॥ ११५ ॥ कुर्यात्पूजया
नकलोक्तानभीष्टफलसिद्धये ॥ दुग्धसिक्तैः सुधाखंडैस्तु प्रत्यहमादरात् ॥ ११६ ॥ सहस्रमासपर्यंतं लभेदपुण्यं सुतान् ॥ सुधावदतितान्पूर्वा
पयः सर्पिः पयो हविः ॥ ११७ ॥ सप्त द्रव्याणि वारेषु क्रमाद्दशशतं हुनेत् ॥ सप्ताधिकान् द्विजाग्रित्य भोजयेन्मधुरान्वितम् ॥ ११८ ॥ ऋत्वि

भ्यो दक्षिणां दद्यादरुणां गां पयस्विनीम् ॥ गुरुं संप्रीणयेत्तथाद्धनद्यैर्देवताधिप्या ॥ ११९ ॥ अनेन विधिना साध्यः कृत्याद्ब्रह्मज्वरादिभिः ॥
 विभुक्तः सुचिरं जीवेच्छरदां शतमञ्जसा ॥ १२० ॥ अभिचारं ज्वरं संभघोरान्मादं शिरोगदोऽप्राध्यायोगं क्ष्वेडातौ मोहे दाहे महाभये ॥ १२१ ॥
 होमोऽयं शांतिदः श्रेष्ठः सर्वाभयप्रदायकः ॥ द्रव्यैर्गतैः प्रजुहुयात्रिजन्मसु यथाविधि ॥ १२२ ॥ भोजयेन्मधुरैर्भोज्यैर्ब्राह्मणान्वेदयासान् ॥ दीर्घं
 मायुरवाप्नोति वाञ्छितां विंदति श्रियम् ॥ १२३ ॥ एकादशहृतीर्नित्यं दूर्वाभिर्जुहुयाद् बुधः ॥ अपमृत्युजितेव स्यादयुरारोग्यवर्द्धनम् ॥ १२४ ॥ त्रिज
 न्यसु सुधावल्लीकाश्मरीषिकुलोद्भवैः ॥ समिद्धैः कृतो होमः सर्वमृत्युगदापहः ॥ १२५ ॥ सिद्धार्थैर्विहितो होमो महाज्वरविनाशनः ॥ अपाप्मार्ग
 समिद्धोमः सर्वभयनिवृद्धनः ॥ १२६ ॥ दक्षिणासृतेयं पूर्वं तुभ्यं पदमनंतरम् ॥ वटमूलपदस्यति प्रवदेष निवासिने ॥ १२७ ॥ ध्यानैकनिरातं
 गाय पश्चाद् ब्रूयान्नमः पदम् ॥ रुद्राय शंभवे तारशक्तिरुद्रोऽयमिति ॥ १२८ ॥ षट्त्रिंशदक्षरो मंत्रः सर्वकामफलप्रदः ॥ मुनिः शुभः समुद्दिष्ट
 शब्दोऽनुष्ठुभ्यकीर्तितम् ॥ १२९ ॥ देवता दक्षिणामूर्तिनाश्चा शंभुरुदीरितः ॥ ताराशक्तियुतैः पूर्वं ह्रीमाद्यैश्च मंत्रजैः ॥ १३० ॥ षट्षष्ठाष्टेषु
 वक्त्रचण्डैर्हृदयाद्यंगकरूपनम् ॥ मूर्ध्नि भाले दृशोः श्रोत्रे गंडयुग्मे सनासिके ॥ १३१ ॥ आस्यदोऽसंधिषु गले स्तनद्वयाभिमंडले ॥ ढट्वां मुखे
 पुनः पादसंधिष्वध्वाभ्यसंनमोः ॥ १३२ ॥ व्यापकं ताराशक्तिभ्यां कुर्याद्दिहे ततः परम् ॥ हिमाचलादे रम्ये सिद्धकिन्नरसेविते ॥ १३३ ॥ निवित्र
 दुमशास्वाभिः सर्वतो वासितातये ॥ सुपुष्पितैर्लताजालैराच्छिष्टकुसुमदुभे ॥ १३४ ॥ शिलाविवर्निगच्छन्निर्वाणिलशरीतले ॥ गायद्वांगनांसवे हृत्यद्वाहि
 कदम्बके ॥ १३५ ॥ कूजत्कोकिलसंघेन मुखरीकृतदिङ्मुले ॥ परस्परविनिस्तुकिमात्स्यमृगसेविते ॥ १३६ ॥ जलजैः स्थलजैः पुष्पैर्यथादिभिरल
 कृतैः आद्यैः शुक्रद्वैर्मुनिभिरक्षसुखसेविते ॥ १३७ ॥ पुरंदरमुखैर्देवैः सांगनाद्यैर्विलोकिते ॥ वटवृक्षं महोच्छ्रायं पद्मरागफलोज्ज्वलम् ॥ १३८ ॥
 गारुत्मतमयः पद्मैर्निविडैरुपशोभितम् ॥ नवरत्नमयाकलेयलवमनैरलंकृतम् ॥ १३९ ॥ संसारापविच्छेदकुशलच्छायमद्भुतम् ॥ ताप दूले सुसंछ
 तरत्नांसिंहासने शुभे ॥ १४० ॥ आसीनमसिताकल्पं शरच्चंद्रनिभानम् ॥ कैलासाद्रिनिर्मं व्यक्षं चंद्रांकितकपर्दकम् ॥ १४१ ॥ नासाग्रालोकनपर
 वीरासनसमास्थितम् ॥ भद्राटके कुरंगाढचजानुस्थकपल्लवम् ॥ १४२ ॥ कक्षाबद्धभुजंगं च सुप्रसन्नं हरं स्मरेत् ॥ अयुतद्वयसंयुक्तगुणलक्षं
 जपेन्मनुम् ॥ १४३ ॥ तद्दंशारां तिलैः शुद्धैर्जुहुयात्क्षीरसंयुतैः ॥ पंचाक्षरोदिते पीठे तद्विधानेन पूजयेत् ॥ १४४ ॥ भिक्षाहारो जपेन्यासं मनु
 मेनं जितेन्द्रियः ॥ नित्यं सहस्रमष्टादं परां विंदति वासिष्ठयम् ॥ १४५ ॥ त्रिवारं जप्तमेतेन पयस्तु मनुना पिवेत् ॥ दक्षिणामूर्तिसंस्थानाच्छा

स्व्याख्यानकृद्वेत् ॥ १४६ ॥ प्रणवो हृदयं पश्चाद्देवगवतेपदम् ॥ ड्युतं दक्षिणामूर्तिं महामासुदीरयेत् ॥ १४७ ॥ प्रयच्छ ठद्वयतोऽयं
 द्वाविंशत्यक्षरो मनुः ॥ मुनिश्चतुर्मुखश्चंदो गायत्री देवतोदिता ॥ १४८ ॥ ताररुद्रेः स्वरैर्द्विषः षड्भिरंगानि करुषेत् ॥ पदैर्मन्त्रमैवोपि
 ध्यानाद्यं पूर्ववन्मत्तम् ॥ १४९ ॥ लोहितोऽग्न्यासनः सद्यो बिंदुमान्प्रथमं ततः ॥ द्वितीयं वह्निबीजस्था दीर्घा शंतीन्धुषिषता ॥ १५० ॥
 तृतीया लांगलीशार्णमंत्रो बीजत्रयान्वितः ॥ नीलकंठात्मकः प्रोक्तो विषद्वयहरः परः ॥ १५१ ॥ हरद्वयं वह्निजाया हृदयं परिकीर्तितम् ॥
 कपर्दिने पद्भुगं शिरोमंत्र उदाहृतः ॥ १५२ ॥ नीलकंठाय ठंद्रं शिखामंत्रोऽयमीरितः ॥ कालकूटपदस्याति विषमक्षणडेयुतम् ॥ १५३ ॥
 ॥ १५३ ॥ हुं फट् कवचमुद्दिष्टं नीलकंठिन इत्यतः ॥ स्वाहांतमस्त्रमेतानि पंचांगानि मनोर्विदुः ॥ १५४ ॥ मूर्ध्नि कंठे हृदंभोजे क्रमाद्वीजत्रयं
 न्यसेत् ॥ बालार्कायुतवर्षकं जटाजूटदुशोभितम् ॥ १५५ ॥ नागधूपं जपवटीं शूलं ब्रह्मकपालकम् ॥ सङ्गं दयतं दोर्भित्रिनेत्रं चितयच्छस्त्रम्
 ॥ १५६ ॥ लक्षत्रयं जपेन्मंत्रं तद्दशांशं ससर्पिषा ॥ हविषा जुहुयात्सम्यक्संस्कृते हव्यवाहने ॥ १५७ ॥ शैवं पीठे यजेद्देवं नीलकंठं सप्ताहितः ॥ श्रुत्युं
 जयविधानेन विषद्वयविनाशनम् ॥ १५८ ॥ अग्निः संवर्तकादित्यरानिलौ षष्टिबिंदुमान् ॥ चिंतामणिरिति ख्यातं बीजं सर्वसद्ब्रह्मिदम् ॥
 ॥ १५९ ॥ कथ्यो मुनिराख्यातश्चंदोऽनुष्टुबुदाहृतम् ॥ अर्द्धनारीश्वरः प्रोक्तो देवता जगतां पतिः ॥ १६० ॥ रेफादिव्यंजनैः षड्भिः कुर्याद्गानि
 षट् क्रमात् ॥ त्रिनेत्रं नीलमणिमं शूलपाशं कपालकम् ॥ १६१ ॥ रक्तोत्पलं च हस्ताब्जैर्दधत् चारुभूषणम् ॥ बालेदुक्कसुकुटमर्द्धनारी
 श्वरं स्मरेत् ॥ १६२ ॥ एकलक्षं जपेन्मंत्रं त्रिशतं मधुराभ्युतैः ॥ तिलैर्दुग्धजन्पीठे शैवंगावरणैः सह ॥ १६३ ॥ वृषाद्यैर्मार्तुभिः पश्चाच्छोऽपालैः
 स्तदायुधैः ॥ प्रासादाद्यं जपेन्मंत्रमयुतं रोगशान्तये ॥ १६४ ॥ स्वाहावृत्तमिदं बीजं विगलत्परमामृतम् ॥ चन्द्रबिंबस्थितं मूर्ध्नि ध्यातं क्ष्वेडगदा
 पद्मम् ॥ १६५ ॥ ग्रतिलोमस्वराब्द्या च बीजं वह्निगृहे स्थितम् ॥ रेफादिव्यंजनोच्छासिषेष्णाभिभूतं बहिः ॥ १६६ ॥ भूततत्त्वस्य स्मृतं मूर्ध्नि भूत
 माशु विनाशयेत् ॥ पीडितानि स्मृतं तत्तत्पीडां शमयति ध्रुवम् ॥ १६७ ॥ प्रणवो हृदयं पश्चाद् डंतं पशुपतिः पुनः ॥ तारो नमो भूतपदं ततोऽपि
 पतये ध्रुवम् ॥ १६८ ॥ नमोरुद्राय युगलं खड्गावण शब्दतः ॥ विहारद्वितयं पश्चात्प्रीनृत्ययुगं पृथक् ॥ १६९ ॥ श्मशानमस्माचितानि शरण्याय ततः
 परम् ॥ घंटाकपालमालादिधरायेति पदं पुनः ॥ १७० ॥ व्याघ्रचर्मषट्स्याति परिधानाय तत्परम् ॥ शशांककृतशब्दतैः शेषराय ततः परम्
 ॥ १७१ ॥ कृष्णसर्पपदात्पश्चाद्देवज्ञोपवीतिने ॥ बलयुगं चलयुगमनिवर्तकपालिने ॥ १७२ ॥ हनुयुगं ततो भूतांश्चासयद्वितयं पुनः ॥

भूयो मंडलमच्ये स्यात्कटयुग्मं ततः पश्य ॥ १७३ ॥ रुद्रं कुशेन शमय प्रवेशयुगं ततः ॥ आवेशययुगं पश्चाच्छांसासिपदमीरयेत् ॥ १७४ ॥
 धाराधिपतिरुद्रोऽयं ज्ञापयत्यग्निमुदरी ॥ खड्गवाणमंत्रोऽयं सप्तत्युद्धेशताक्षरः ॥ १७५ ॥ भूताधिपतये स्वाहा पूजामन्त्रोऽयमीरितः ॥ सिद्धमंत्रोऽयमु
 दितो जपादेव प्रसिद्धयति ॥ १७६ ॥ अयुतद्वितयात्पश्चाद्धृतादिग्रहणे क्षमः ॥ माया सुगुह्यं भूयः प्रभुरादितयं पुनः ॥ १७७ ॥ घातयद्वितय वर्म
 फण्डतः समुदीरितः ॥ एकपंचाशदण्डोऽयमघोरास्त्रं महामनुः ॥ १७८ ॥ अघोरोऽस्य हुनिः प्रोक्तस्त्रिवृच्छंद उदाहृतम् ॥ अघोररुद्रः संदिष्टो देवता
 मन्त्रनायकः ॥ १७९ ॥ हृदयं पंचभिः प्रोक्तं शिरः षड्विंशदहृतम् ॥ शिखा दशभिराल्याता नवभिः कवचं मतम् ॥ १८० ॥ वसुवर्णैः स्मृतं नेत्रं
 दशार्णैस्त्रमीरितम् ॥ मूर्ध्नि नेत्रास्यकंठेषु हस्त्राभ्यामूखेषु क्रमात् ॥ १८१ ॥ जानुजघापददंष्ट्रं रुद्रभिन्नाक्षरैरन्यसेत् ॥ पञ्चषट्काष्टवेदांगद्विब्रुविव
 रसलोचनैः ॥ १८२ ॥ श्यामं त्रिनेत्रं सर्पाढ्यं रक्तवस्त्रांगरागकम् ॥ नानाशस्त्रधरं ध्यायेद्घोराख्यं सदाशिवम् ॥ १८३ ॥ भूतवेतालकादीनां
 क्षमोऽयं निग्रहे मनुः ॥ तारो वांतो धरासंस्थो वामनेत्रेन्दुश्रुषितः ॥ १८४ ॥ पाशी बकः कर्णनेत्रवर्मास्त्रांतः षडक्षरः ॥ मनुः पाशुपतास्त्राख्यो
 ऋक्षुद्रनिवारणः ॥ १८५ ॥ षड्विंशैः षडंगानि हुंफडैः सजातिभिः ॥ मय्याह्वार्कप्रभं भीमं त्र्यक्षं पन्नगभूषणम् ॥ १८६ ॥ नानाशस्त्रं चतुर्वक्त्रं
 स्मरेत्पशुपतिं हरम् ॥ वर्णलक्षं जपेन्मन्त्रं जुहुयात्तद्दशांशतः ॥ १८७ ॥ गव्येन सर्पिषा मन्त्रो संस्मृतो हव्यवाहने ॥ शैवे पीठे यजेद्गंगामृतलोकेऽथ
 रायुधैः ॥ १८८ ॥ अनेन मन्त्रितं तोयं भूतग्रस्तमुखे क्षिपेत् ॥ सद्यः स मुंचति क्रंदान्महाप्रभावतः ॥ १८९ ॥ अनेन मन्त्रितान्वायान्विस्त्रजे
 द्युधि यो नरः ॥ जयेत्क्षणेन निस्त्रिलाच्छत्रनूपार्थं इवापरः ॥ १९० ॥ वर्णान्तिमो बिन्दुयुतः क्षेत्रपालाय हन्यतुः ॥ १९१ ॥ ताराद्यो वसुवर्णोऽयं
 क्षेत्रपालस्य कीर्तितः ॥ षड्दीर्घयुक्तबीजेन षडंगं न्यस्य चिन्तयेत् ॥ १९२ ॥ नीलाचलामं दिग्वक्त्रं सर्पभूषं त्रिलोचनम् ॥ विगोष्मकेऽनन्दधत्त
 कपालं च गर्दां स्मरेत् ॥ १९३ ॥ लक्ष्मिकं जपेन्मन्त्रं जुहुयात्तद्दशांशतः ॥ चरुणा घृतमितेन ततः क्षेत्रे समर्चयेत् ॥ १९४ ॥ धर्मादिकल्पिते
 पीठे सांगावरणमादरात् ॥ तस्मै सपरिवाराय बलिभेतेन निहरेत् ॥ १९५ ॥ पूर्वमेहिद्वयं पश्चाद्विष्टं पुरुषं द्रव्यम् ॥ भजयद्वितयं भूयो नर्तय
 द्वितयं पुनः ॥ १९६ ॥ ततो विघ्नपदद्वन्द्वं महाभैरव तत्परम् ॥ क्षेत्रपालबलिं शुद्धद्वयं पावकमुदरी ॥ १९७ ॥ बलिमन्त्रोऽयमाख्यातः सर्वकामफल
 प्रदः ॥ सोपदेशं बृहत्पिण्डे कृत्वा रात्रिषु साधकः ॥ १९८ ॥ स्मृत्वा यथोक्तं क्षेत्रेशं तस्य हस्तो बलिं हरेत् ॥ बलिनानेन सन्तुष्टः क्षेत्रपालः प्रय
 च्छति ॥ १९९ ॥ कति मेघां बलरोग्यं तेजः पुष्टिं यशः त्रियम् ॥ उद्धरेद्द्रुकं डेंटमापदुद्धारणं तथा ॥ २०० ॥ कुरुद्वयं ततः पश्चाद्द्रुकं डेंटमुच्चरेत् ॥

शक्तिरूढो ध्रुवादिश्च द्वाविंशत्यक्षरो यतुः ॥२०३॥ द्विचतुःसप्तवेदाविचंद्राणैर्गंगकं मनोः॥बालं स्फटिकसंकाशं तच्छोललसितननम्॥२०३॥दिव्य
 कल्पैः प्रदीप्तांगं त्र्यक्षं दंडत्रिशूलिनम्॥ सुप्रसन्नं स्मरेद्धत्तया भक्तानामभयकम्॥२०३॥वर्णलक्षं जपेन्मन्त्रं हविष्याशी जितेन्द्रियः॥तद्दशांशं प्रजुहुयां
 तिलैर्मधुरसंयुतैः॥२०४॥धर्मादिकल्पिते पीठे पंकजे चातिशोभने॥षट्कोणतंस्त्रिकोणस्थव्योमपंकजसंयुते॥२०५॥बटुकं वृजयेद्देवं सांगावरणकं क्रमात्॥
 शत्रुपक्षस्य रुधिरं पिशितं च दिनेदिने ॥ भक्षयस्व गणैः सार्द्धं सारमेयसमन्वितः ॥ १०६॥बलिमन्त्रोऽयमाख्यातः शत्रुनाम्ना विदर्भितः ॥ अनेन
 बलिना हृष्टो बटुकः परमैक्यकम् ॥ २०७॥ छित्वा गणेशो विभजेदामिषं कुद्धमानसः ॥ अङ्कुशो वह्निशिखरो लंतदांतं इतीरितः ॥ २०८॥
 फटन्मन्त्रं हण्डमन्योऽयं त्रिवर्णात्मा समीरितः ॥ अस्य त्रितो सुनिः प्रोक्तश्छन्दोऽनुष्टुप्पुदाहृतम् ॥ २०९॥चंडेशो देवता प्रोक्ता वह्नयेतऽग्न्यप्रकरूपनम् ॥
 हृदयं दीप्तफट् प्रोक्तं ज्वलफट् शिर ईरितम् ॥ २१०॥ शिखाज्वालनि फट् प्रोक्ता वह्नयेत कवचं मतम् ॥ हलफट् नेत्रमाख्यातं सर्वज्वालनि
 फट् परम् ॥ २११॥ विन्यस्यैवं षडंगानि ततो देवं विचिंतयेत् ॥ चंडेश्वरं रक्ततनुं त्र्यक्षं रक्तांबरावृतम् ॥ २१२॥ दधत्तं च त्रिशूलक्षमालादं
 ककमंडलून् ॥ वर्णलक्षं जपेन्मन्त्रं होमं कुर्याद्दशांशतः ॥ २१३॥ मधुरत्रयसंयुक्तैर्वैश्वदेवैस्तिलतंडुलैः ॥ पंचाक्षरोदिते पीठे स्मृतिं मूलेन करयेत्
 ॥ २१४॥ कूर्मेशो विंदुसंयुक्तस्ततश्चंडेश्वराय च ॥ हृदयं मयुराख्यातश्चंडेशस्य प्रपूजने ॥ २१५॥ अंगैर्मतृभिराशैशैर्वज्राद्यैरावृतिर्भवत् ॥ शेषं
 त्रेषु निष्णातश्चंडेश्वरमनु जपेत् ॥ २१६॥ सर्वान्कामानवाप्नोति परब्रह्म च नंदति ॥ शृणु नारद वह्न्यामि दिव्यं महेश्वरं स्तवम् ॥ २१७॥ यस्य
 पाठेन पूजायां सिद्ध्यति मनवोऽखिलाः ॥ २१८॥ धराभ्वग्निमरुद्वोममखेशैर्द्रकमूर्तये ॥ सर्वभूतान्तरस्थाय शंकराय नमोनमः ॥ २१९॥ श्रुत्यं
 तद्वृत्तवासाय श्रुतये श्रुतिजन्मने ॥ अतीन्द्रियाय महसे शाश्वताय नमोनमः ॥ २२०॥ स्थूलसूक्ष्मविभागाभ्यामनिर्देशाय शंभवे ॥
 भवाय भवसंभूतदुःखहन्त्रे नमोनमः ॥ २२१॥ तर्कमार्गातिदूराय तपसां फलदायिने॥चतुर्वर्गवदान्याय सर्वज्ञाय नमोनमः॥२२॥आदिमध्यांतशून्याय
 निरस्ताशेषभीतये॥योगिध्येयाय महते निर्गुणाय नमोनमः॥२३॥विद्वात्मने विविक्ताय विलसच्चंद्रमौलये॥कंदर्पदर्पनाशाय कालहन्त्रे नमोनमः
 ॥ २२४॥ विषाशनाय विहरदृषस्कंधमुपेयुषे ॥ सरिदामसमाबद्धकपदार्प्यं नमोनमः ॥ २२५॥ शुद्धाय शुद्धभावाय शुद्धानामंतरात्मने ॥
 पुरांतकाय पूर्णाय पुण्यनाम्ने नमोनमः ॥ २२६॥ भक्ताय निजभक्तानां भुक्तिसुक्तिप्रदायिने ॥ विवाससे निवासाय विश्वेषां प्रत्ये नमः॥ २२७॥
 त्रिशूर्तिमूलभृताय त्रिनेत्राय त्रिशूलिने ॥ त्रिधात्रे धामरूपाय जन्मदाय नमोनमः ॥ २२८॥ देवासुरशिरोरत्नकिरीटारुणितांत्रये ॥ कंताय

निजकांतार्यै दत्ताढ्याय नमो नमः ॥ २२९ ॥ एतत्तोत्रं महेशस्य प्रोक्तं सर्वपापनाशनम् ॥ शिवसाध्विधदं विप्र सर्वतंत्रप्रकाशकम् ॥ २३० ॥
 एतत्ते सुमहत्तन्त्रं सर्वदेवप्रकाशकम् ॥ लोकामिलापसंपूर्तिक्रियासाधनसंगतम् ॥ २३१ ॥ ये तु सामान्यतः प्रोक्तास्तत्रेऽस्मिन्मनवो द्विज ॥ ते तु
 लोकोपकाराय ज्ञातव्याः सिद्धिदायकाः ॥ २३२ ॥ विशेषतो वैष्णवा ये मंत्राः सर्वोत्तमोत्तमाः ॥ त एव साधनीयाः सुश्रुतुर्वर्गफलसंय ॥
 ॥ २३३ ॥ राममन्त्राः कृष्णमन्त्राः सांगा रामेशिमन्त्रकाः ॥ शाक्ताः सौराश्च गणेशाः शैवाः प्रोक्ताः शुभावहाः ॥ २३४ ॥ तेषु स्वात्मप्रका
 शाय भजेन्मुक्तिफलप्रदान् ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं यच्चयाम्यर्थितं मुने ॥ देवताराधनं भक्त्या किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥ २३५ ॥ इति श्री
 बृहन्नार० पूर्वभागे बृहदु० तृतीयपादे महेशमन्त्रकथनं नामैकनवतितमोऽध्यायः ॥ १ ॥ इति तृतीयः पादः ॥ सूत उवाच ॥ एतच्छ्रुत्वा नारदस्तु कुमार
 रस्य वचो मुदा ॥ पुनरप्याह सुप्रीतो जिह्वासुः श्रेय उत्तमम् ॥ १ ॥ नारद उवाच ॥ साधु साधु महाभाग सर्वलोकोपकारकम् ॥ महातंत्रं त्वया
 प्रोक्तं सर्वतोत्तमोत्तमम् ॥ २ ॥ अधुना श्रोतुमिच्छामि पुराणख्यानमुत्तमम् ॥ यस्मिन्त्यस्मिन्पुराणे तु यवदाख्यानकं मुने ॥ तत्सर्व
 मे समाचक्ष्व सर्वज्ञस्त्वं यतो मतः ॥ ३ ॥ सूत उवाच ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं विप्रा नारदस्य शुभावहम् ॥ पुराणख्यानमंप्रश्न कुमारः प्रत्युदा च ॥
 ॥ ४ ॥ सनत्कुमार उवाच ॥ पुराणख्यानकं विप्र नानाकल्पसमुद्भवम् ॥ नानाकथासमाधुतबहुतं बहुविस्तरम् ॥ ५ ॥ ऋषिः सनातनश्चायं
 यथा वेद तथाऽप्यः ॥ न वेद तस्मात्पृच्छ त्वं बहुकल्पविदां वरम् ॥ ६ ॥ श्रुत्वेत्यं नारदो वाक्यं कुमारस्य महात्मनः ॥
 प्रणम्य विनयोपेतः सनातनमथाब्रवीत् ॥ ७ ॥ नारद उवाच ॥ ब्रह्मपुराणविच्छेदं ज्ञानदिज्ञानतत्पर ॥ पुराणानां विभागं मे सागरस्य
 नातुर्कीर्तय ॥ ८ ॥ यस्मिञ् श्रुते श्रुतं सर्वं ज्ञाते ज्ञातं कृते कृतम् ॥ ९ ॥ वर्णाश्रमाचारधर्मं साक्षात्कारमुपैष्यति ॥ किंयति च पुराणानि
 कियत्संस्थानि मानतः ॥ १० ॥ किंकिमाख्यानयुक्तानि तद्वदस्व मम प्रभो ॥ चातुर्वर्ण्याश्रया नानाव्रतदीनां कथास्तथा ॥ ११ ॥
 सृष्टिक्रमेण वंशानां कथाः सम्यक्प्रकाशय ॥ त्वत्तोऽधिको न चान्योऽस्ति पुराणख्यानविप्रभो ॥ १२ ॥ तस्मादाख्याहि ब्रह्म त्वं सर्वसन्दे
 हभंजनम् ॥ सूत उवाच ॥ ततः सनातनो विप्राः श्रुत्वा नारदभाषितम् ॥ १३ ॥ नारायणं क्षणं ध्यात्वा प्रोवाचाथ विदां वरः ॥ सनातन
 उवाच ॥ साधु साधु मुनिश्रेष्ठ सर्वलोकोपकारिका ॥ १४ ॥ पुराणख्यानविज्ञाने यज्जता नैष्ठिकी मतिः ॥ तुभ्यं समभिधास्यामि यत्प्रोक्तं
 ब्रह्मणा पुरा ॥ १५ ॥ मरीच्यादिक्रापिभ्यस्तु पुत्रस्नेहावृत्तात्मना ॥ एकदा ब्रह्मणः पुत्रो मरीचिर्नाम दिक्षुतः ॥ १६ ॥ स्वाध्यायश्रुतं पण्डितो वेददेददा

गणरागः ॥ उपसृत्य स्वपितरं ब्रह्माणं लोकभावनम् ॥ १७ ॥ प्रणम्य भक्त्या पप्रच्छ इदमेव सुनीश्वर ॥ पुराणस्थानममलं यत्त्वं पृच्छसि मानद ॥ १८ ॥ मरीचिरुवाच ॥ भगवन्देवदेश लोकानां प्रभाष्यय ॥ सर्वज्ञ सर्वकल्याण सर्वार्थज्ञ नमोऽस्तु ते ॥ १९ ॥ पुराणबीजमाख्यहि मह्यं शुश्रूषवे पितः ॥ लक्षणं च प्रमाणं च वक्तारं पृच्छकं तथा ॥ २० ॥ ब्रह्मोवाच ॥ शृणु वत्स प्रवक्ष्यामि पुराणानां समुच्चयम् ॥ यस्मिञ्ज्ञाते भवे ज्ञातं वाङ्मयं सचराचरम् ॥ २१ ॥ पुराणमेकमेवासीत्सर्वकल्पेषु हानद ॥ चतुर्वर्गस्य बीजं च शतकोटिप्रविस्तरम् ॥ २२ ॥ प्रवृत्तिः सर्वशास्त्राणां पुराणादभवत्ततः ॥ कालेनाब्रह्मणं दृष्ट्वा पुराणस्य महामतिः ॥ २३ ॥ हरिव्यासस्वरूपेण जायते च युगे युगे ॥ चतुर्लक्षप्रमाणेन द्वापरे द्वापरं सदा ॥ २४ ॥ तदष्टादशधा कृत्वा भूलोके निर्दिशत्यपि ॥ अद्यापि देवलोके तु शतकोटिप्रविस्तरम् ॥ २५ ॥ अस्त्येव तस्य सास्तु चतुर्लक्षेण वर्ण्यते ॥ ब्राह्मं पाद्मं वैष्णवं च वायवीयं तथैव च ॥ २६ ॥ भागवतं नारदीयं मार्कण्डेयं च कीर्तितम् ॥ आग्नेयं च भविष्यं च ब्रह्मवैवर्तलिंगके ॥ २७ ॥ वाराहं च तथा स्कान्दं वामनं कूर्मसंज्ञकम् ॥ मात्स्यं च गारुडं तद्ब्रह्मांडाख्यमिति त्रिषट् ॥ २८ ॥ एकं कथानकं सूत्रं वक्रुः श्रोतुः समाह्वयम् ॥ प्रवक्ष्यामि समासेन निशमय समाहितः ॥ २९ ॥ ब्राह्मं पुराणं तत्रादौ सर्वलोकहिताय वै ॥ व्यासेन वेदविदुषा समाख्यातं महात्मना ॥ ३० ॥ तद्वै सर्वपुराणाऽयं धर्मकामार्थमोक्षदम् ॥ नानाख्यानेतिहासादयं दशराहसमुच्यते ॥ ३१ ॥ देवानां च सुराणां च यत्रोत्पत्तिः प्रकीर्तिता ॥ प्रजापतीनां च तथा दक्षदीनां सुनीश्वर ॥ ३२ ॥ ततो लोकेऽथस्यात्र सूर्यस्य परमात्मनः ॥ वंशातुकीर्तनं पुण्यं महापातकनाशनम् ॥ ३३ ॥ यत्रावतारः कथितः परमं दहृषिणः ॥ श्रीमतो रामचन्द्रस्य चतुर्व्यूहावतारिणः ॥ ३४ ॥ ततश्च सोमवंशस्य कीर्तनं यत्र वर्णितम् ॥ कृष्णस्य जगदीशस्य चरितं कल्पशपहम् ॥ ३५ ॥ द्वीपानां चैव सर्वेषां वर्षाणां चाख्यशेषतः ॥ वर्णनं यत्र पातालस्वर्गाणां च प्रदृश्यते ॥ ३६ ॥ नरकाणां समाख्यानं सूर्यस्तुतिकथानकम् ॥ पार्वत्याश्च तथा जन्म विवाहश्च निगद्यते ॥ ३७ ॥ दक्षाख्यानं ततः प्रोक्तमेकाग्रश्रेष्ठवर्णनम् ॥ पूर्वभागोऽयमुद्धितः पुराणस्यास्य नारद ॥ ३८ ॥ अस्योत्तरे विभागे तु पुरुषोत्तमवर्णनम् ॥ विस्तरेण समाख्यातं तीर्थयात्राविधानतः ॥ ३९ ॥ अत्रैव कृष्णचरितं विस्तरात्समुदीरितम् ॥ वर्णनं यमलोकस्य पितृश्राद्धविधिस्तथा ॥ ४० ॥ वर्णाश्रमाणां धर्माश्च कीर्तिता यत्र विस्तरात् ॥ विष्णुधर्मगुणख्यानं प्रलयस्य च वर्णनम् ॥ ४१ ॥ योगानां च समाख्यानं सांख्यानां चापि वर्णनम् ॥ ब्रह्मवादसमुद्देशः पुराणस्य प्रशंसनम् ॥ ४२ ॥ एतद्ब्रह्मपुराणं तु भागद्वयसमन्वितम् ॥ वर्णितं सर्वपापघ्नं

सर्वसौख्यप्रदायकम् ॥ ४३ ॥ मूर्तशौनकसंवादं मुक्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥ लिखितैतत्पुराणं यो वैशाख्यां ह्यसंयुतम् ॥ ४४ ॥ जलधेनुयुतं
चापि भक्त्या दद्याद्विजातये ॥ पौराणिकाय संपूज्य वल्लभोज्यविभूषणैः ॥ ४५ ॥ स वसेद्ब्रह्मणो लोके यावच्चन्द्रार्कतारकम् ॥ यः पठेच्छृ-
णुयाद्वापि ब्राह्मणुक्रमणीं द्विज ॥ ४६ ॥ सोऽपि सर्वपुराणस्य श्रोतुर्वर्कः फलं लभेत् ॥ शृणोति यः पुराणं तु ब्राह्मं सर्वं जितेन्द्रियः ॥ ४७ ॥
हविष्यशरी च नियमात्स लभेद्ब्रह्मणः पदम् ॥ किमत्र बहुनोक्तं यद्यदिच्छति मानवः ॥ तत्सर्वं लभते वत्स पुराणस्यास्य कीर्ति-
मात् ॥ ४८ ॥ इति श्रीबृहन् पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे ब्राह्मपुराणेतिहासकथनं नाम द्विचतितमोऽध्यायः ॥ ९२ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ शृणु
पुत्र प्रवक्ष्यामि पुराणं पद्मसंज्ञकम् ॥ महत्पुण्यप्रदं दृणां शृण्वतां पठतां मुदा ॥ १ ॥ यथा पंचेन्द्रियः सर्वः शरीरिति निगद्यते ॥ तथेदं पंचभिः
संदेरुदितं पापनाशनम् ॥ २ ॥ पुलस्त्येन तु भोजमाय सृष्ट्यादिक्रमतो द्विज ॥ नानाख्यानेतिहासाद्यैर्व्रोजो धर्मविस्तरः ॥ ३ ॥ पुष्करस्य च
माहात्म्यं विस्तरेण प्रकीर्तितम् ॥ ब्रह्मयज्ञविधानं च वेदपाठादिलक्षणम् ॥ ४ ॥ दानानां कीर्तिनं यत्र व्रतानां च पृथक्पृथक् ॥ विवाहः शैलजायाश्च
तारकाख्यानकं महत् ॥ ५ ॥ माहात्म्यं च गवादीनां कीर्तितं सर्वपुण्यदम् ॥ कालक्रेयादिपूज्यत्वे शिवशर्मकथा पुरा ॥ सुव्रतस्य कथा पञ्चादृत्रस्य च
यत्र प्रोक्तं द्विजोत्तम ॥ तत्सृष्टिसंक्षुद्रिष्टं व्यासेन सुमहात्मना ॥ ७ ॥ पितृमात्रादिपूज्यत्वे शिवशर्मकथा पुरा ॥ सुव्रतस्य कथा पञ्चादृत्रस्य च
वधस्तथा ॥ ८ ॥ पृथोर्वेनस्य चाख्यानं सुनीथायाः कथा तथा ॥ सुकलाख्यानकं चैव धर्माख्यानं ततः परम् ॥ ९ ॥ पितृशुश्रूषणाख्यानं
नहुषस्य कथा ततः ॥ ययातिचरितं चैव गुरुतीर्थनिरूपणम् ॥ १० ॥ राज्ञा जैमिनिसंवादो बह्मश्रव्यकथाश्रुतः ॥ कथा ब्रह्मशोकसुन्दर्या
हुंदुदैत्यवधान्विता ॥ ११ ॥ कामोदाख्यानकं तत्र विहुंदुवधसंयुतम् ॥ कुजलस्य च संवादश्च्यवनं महात्मना ॥ १२ ॥ सिद्धाख्यानं
ततः प्रोक्तं खंडस्यास्य फलोहनम् ॥ मूर्तशौनकसंवादं भूमिसंक्षुद्रिष्टं स्मृतम् ॥ १३ ॥ ब्रह्माण्डोत्पत्तिरुदिता यत्रभिभिश्च सौतिना ॥ सभू-
मिलोकसंस्थानं तीर्थाख्यानं ततः परम् ॥ १४ ॥ नर्मदोत्यक्तिकथनं तत्तीर्थानां कथाः पृथक् ॥ कुल्लेनादितीर्थानां कथा पुण्या प्रकी-
रिता ॥ १५ ॥ कालिंदीपुण्यकथनं काशीमाहात्म्यवर्णनम् ॥ गथायाश्चैव माहात्म्यं प्रयागस्य च पुण्यकम् ॥ १६ ॥ वर्णाश्रमातुरोधेन
वर्णशौचनिरूपणम् ॥ व्यासजमिनिसंवादः पुण्यकर्मकथान्वितः ॥ १७ ॥ ससुद्रमथनाख्यानं व्रताख्यानं ततः परम् ॥ ऊर्जपंचाहमाहात्म्यं स्तोत्रं
सर्वभूषणचतुष्टयम् ॥ १८ ॥ एतस्त्वर्गाभिधं विप्र सर्वपातकनाशनम् ॥ रामाश्वमेधं प्रथमं रामराज्याभिषेचनम् ॥ १९ ॥ अगस्त्याद्यागमश्चैव पौलस्त्या

न्वयकीर्तनम् ॥ अश्वमेधोपदेशश्च हयचर्यां ततः परम् ॥ २० ॥ नानाराजकथाः पुण्या जगन्नाथानुवर्णनम् ॥ वृन्दावनस्य माहात्म्यं सर्वपापप्र
 णाशनम् ॥ २१ ॥ नित्यलीलानुकथनं यत्र कृष्णावतारिणः ॥ माधवस्नानमाहात्म्यं स्नानदानार्चने फलम् ॥ २२ ॥ धरावराहसंवादो यमब्राह्म
 णयोः कथा ॥ संवादो राजदूतानां कृष्णस्तोत्ररूपणम् ॥ २३ ॥ शिवशंभुसमायोगो दधीचाख्यानकं ततः ॥ भस्ममाहात्म्यमनुलं शिवयाहात्म्य
 मुत्तमम् ॥ २४ ॥ देवरातसुताख्यानं पुराणज्ञप्रशंसनम् ॥ गौतमाख्यानकं चैव शिवगीता ततः स्मृता ॥ २५ ॥ कल्यांतरे रामकथा भारद्वाजाश्रम
 स्थिता ॥ पातालखंडमेतद्धि शृण्वतां पठतां सदा ॥ २६ ॥ सर्वपापप्रशमनं सर्वाभीष्टफलप्रदम् ॥ पर्वताख्यानकं पूर्वं गौर्वै प्रोक्तं शिवेन वै ॥ २७ ॥
 जालंधरकथा पञ्चवक्त्रसैलखानुकीर्तनम् ॥ सगरस्य कथा पुण्या ततः परमुदीरितम् ॥ २८ ॥ गंगाप्रयागकाशीनां गयायाश्चाधिपुण्यकम् ॥ अन्नादि
 दानमाहात्म्यं तन्महाद्वाद्दशीव्रतम् ॥ २९ ॥ चतुर्वैशेकादशीनां माहात्म्यं पृथगीरितम् ॥ विष्णुधर्मसमाख्यानं विष्णुनामसहस्रकम् ॥ ३० ॥
 कार्तिकव्रतमाहात्म्यं माघस्नानफलं ततः ॥ जम्बूद्वीपस्य तीर्थानां माहात्म्यं पापनाशनम् ॥ ३१ ॥ साभ्रमत्याश्च माहात्म्यं वृसिंहोत्पत्तिवर्णनम् ॥
 देवशर्मादिकाख्यानं गीतामाहात्म्यवर्णनम् ॥ ३२ ॥ भक्त्याख्यानं च माहात्म्यं श्रीमद्भागवतस्य ह ॥ इन्द्रप्रस्थस्य माहात्म्यं बहुतीर्थकथान्वितम्
 ॥ ३३ ॥ मन्त्रत्राभिधानं च त्रिपादून्यनुवर्णनम् ॥ अवतारकथाः पुण्या भक्त्यादीनामतः परम् ॥ ३४ ॥ रामनामशतं दिव्यं तन्माहात्म्यं च
 वाडव ॥ परीक्षणं च भृगुणा श्रीविष्णोर्वैभवस्य च ॥ ३५ ॥ इत्येतदुत्तरं खण्डं पंचमं सर्वपुण्यदम् ॥ पंचखंडयुतं पाद्मं यः शृणोति नरोत्तमः ॥ ३६ ॥
 स लभेद्द्वैषणवं धाम भुक्त्वा भोगानिहेप्सितात् ॥ एतद्वै पंचपंचाशत्सहस्रं पद्मसंज्ञकम् ॥ ३७ ॥ पुराणं लेखयित्वा वै ज्येष्ठ्यां स्वर्णाब्जसंयुतम् ॥
 यः प्रदद्यात्सुसंस्कृत्य पुराणज्ञाय मानद ॥ ३८ ॥ स याति वैष्णवं धाम सर्वदेवनमस्कृतः ॥ पद्मानुक्रमणीमेतां यः पठेच्छृणुयात्तथा ॥ ३९ ॥ सोऽपि
 पद्मपुराणस्य लभेच्छ्रवणं फलम् ॥ ४० ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे पद्मपुराणां अनुक्रमणिकावर्णनं नाम त्रिनवतितमोऽ
 ध्यायः ॥ १३ ॥ श्रीब्रह्मोवाच ॥ शृणु वत्स प्रवक्ष्यामि पुराणं वैष्णवं महत् ॥ त्रयोविंशतिसहस्रं सर्वपातकनाशनम् ॥ १ ॥ यत्रादिभागे निर्दिष्टाः
 षडंशाः शक्तिजेन ह ॥ मैत्रेयायादिमे तत्र पुराणस्यावतारिकाः ॥ २ ॥ आदिकाणसर्गश्च देवादीनां च संभवः ॥ समुद्रमथनाख्यानं दशदीनां
 ततोऽन्वयः ॥ ३ ॥ ध्रुवस्य चरितं चैव पृथोश्चरितमेव च ॥ प्राचेतसं तथाख्यानं ब्रह्मादस्य कथानकम् ॥ ४ ॥ पृथग्राज्याधिकाराख्या प्रथमोऽश
 इतीरितः ॥ प्रियव्रताऽन्वयाख्यानं द्वीपवर्षनिरूपणम् ॥ ५ ॥ पातालनगराख्यानं सप्तस्वर्गनिरूपणम् ॥ सूर्यादिवारकथनं पृथग्लक्षणसंयुतम् ॥ ६ ॥

चरितं भक्तस्याथ मुक्तिमार्गनिर्दर्शनम् ॥ निदाघकमुसंवादे द्वितीयोऽयं उदाहृतः ॥ ७ ॥ मयन्तरसमख्यानं वेदव्यासावतारकम् ॥ नरको
 द्वाहकं कर्म गदितं च ततः परम् ॥ ८ ॥ सगरस्यैवसंवादे सर्वधर्मनिरूपणम् ॥ श्राद्धकल्पं तथोद्दिष्टं वर्णाश्रमनिबन्धनम् ॥ ९ ॥
 संवाचारश्च कथितो मायामोहकथा ततः ॥ तृतीयोऽयं उदाहृतः ॥ १० ॥ सूर्यवंशकथा पुण्या सोमवंशस्तुकीर्तनम् ॥ चतुर्थोऽयं
 मुनिश्च नानाराजकथान्वितम् ॥ ११ ॥ कृष्णवतारसंश्लेषो गोकुलीया कथा ततः ॥ प्रतनादिवधो बाल्ये कौमार्येऽपि दिहिसनम् ॥ १२ ॥ केशोरे
 क्रमसहनं मायुरं चरितं तथा ॥ ततस्तु यौवने प्रोक्ता लीला द्वावतीभवा ॥ १३ ॥ सर्वदेव्यवधो यत्र विवाहाश्च पृथग्विधाः ॥ यत्र स्थित्वा
 जगन्नाथः कृष्णो योगेश्वरेश्वरः ॥ १४ ॥ भूभारहरणं चक्रे परेषां हननादिभिः ॥ अष्टवकीयमाख्यानं पंचमोऽयं इतीरितः ॥ १५ ॥ कलिजं
 चरितं प्रोक्तं चातुर्विध्यं लयस्य च ॥ ब्रह्मज्ञानसमुद्देशः खण्डिक्यस्य निरूपितः ॥ १६ ॥ केशिध्वजेन चेत्येष षष्ठोऽयं परिकीर्तितः ॥ अतः पर
 वं सूतेन शौनकादिभिरादरात् ॥ १७ ॥ पृष्टेन चोदिताः शश्वद्विष्णुययोरुत्तराह्वयाः ॥ नानाधर्मकथाः पुण्या व्रतानि नियथा यमाः ॥ १८ ॥
 धर्मशास्त्रं चार्थशास्त्रं वेदतं ज्योतिषं तथा ॥ वंशाख्यानं प्रकरणात् स्तोत्राणि मनवस्तथा ॥ १९ ॥ नानाविद्यास्तथा प्रोक्ताः सर्वलोकोपका
 रिकाः ॥ एतद्विष्णुपुराणं वै सर्वशास्त्रार्थसंग्रहम् ॥ २० ॥ वाराहकल्पवृत्तान्तं व्याख्येयं कथितं त्विह ॥ यो नरः पठते भक्त्या यः शृणोति च सादसम्
 ॥ २१ ॥ तावुभौ विष्णुलोकं हि व्रजेतां मुक्तभोगकौ ॥ तल्लिखित्वा च यो दद्यादाषाब्दां दृतधेनुना ॥ २२ ॥ सहितं विष्णुभक्ताय पुराणार्थविदे
 द्विज ॥ स याति वैष्णवं धाम विमानेनार्कवर्चसा ॥ २३ ॥ यश्च विष्णुपुराणस्य समनुक्रमणीं द्विज ॥ कथयेच्छृणुयाद्वापि स पुराणफलं लभेत्
 ॥ २४ ॥ इति श्रीबृहदारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे विष्णुपुराणानुक्रमणीनिरूपणं नाम चतुर्नवतिसप्तोऽध्यायः ॥ ९४ ॥ ब्रह्मोवाच ॥
 शृणु विप्र प्रवक्ष्यामि पुराणं वायवीयकम् ॥ यस्मिञ्छ्रुते लभेद्भाम रुद्रस्य परमात्मनः ॥ १ ॥ चतुर्विंशतिसाहस्रं तत्पुराणं प्रकीर्तितम् ॥ श्वेतकल्पप्र
 संगेन धर्मानन्त्राह मारुतः ॥ २ ॥ तद्वायवीयमुदितं भागद्वयसमन्वितम् ॥ सर्गादिलक्षणं यत्र प्रोक्तं विप्र सविस्तरम् ॥ ३ ॥ मन्वन्तरेषु वंशाश्च राज्ञां ये यत्र
 कीर्तिताः ॥ गयासुस्थं हननं विस्तराद्यत्र कीर्तितम् ॥ ४ ॥ मासानां चैव माहात्म्यं आघस्योक्तं फलाधिकम् ॥ दानधर्मा राजधर्मा विस्तरैर्णोदिता
 स्तथा ॥ ५ ॥ भूपतालकुब्ज्योमचरिणां यत्र निर्णयः ॥ व्रतादीनां च प्रश्नोऽयं विभागः समुदाहृतः ॥ ६ ॥ उत्तरे तस्य भागे तु नर्मदातीर्थवर्णनम् ॥
 शिवस्य संहितोक्ता वै विस्तरैरेण मुनीश्वर ॥ ७ ॥ यो देवः सर्वदेवानां दुर्विज्ञेयः सनातनः ॥ स तु सर्वात्मना यस्यास्तीरे तिष्ठति संततम् ॥ ८ ॥ इदं ब्रह्मा

श्रीरिदं साक्षाच्चैदं परो हरः ॥ इदं ब्रह्म निराकारं कैवल्यं नर्मदाजलम् ॥ ९ ॥ ध्रुवं लोकहितार्थाय शिवेन स्वशरीरितः ॥ शक्तिः कापि सरिद्रुपा
 रेवेयमवतारिता ॥ १० ॥ ये वसंत्युत्तरे कूले रुद्रस्यानुच ह ते ॥ वसति याम्यतीरे ये लोकं ते याति वैष्णवम् ॥ ११ ॥ उँकारेभ्यश्चामाभ्य
 यावत्पश्चिमसागरः ॥ संगमाः पंच च त्रिशन्नदीनां पापनाशनी ॥ १२ ॥ दशैकमुत्तरे तीरे त्रयोविंशतिर्दक्षिणे ॥ पंचत्रिंशत्तमः प्रोक्तो रेवासागर
 समः ॥ १३ ॥ संगमैः सहितान्येव रेवातीरद्वयेऽपि च ॥ चतुःशतानि तीर्थानि ग्रसिद्धानि च संति हि ॥ १४ ॥ षष्टितीर्थसहस्राणि षष्टिकोटयो
 मुनीश्वर ॥ संति चान्यानि रेवायास्तीरयुग्मे पदे पदे ॥ १५ ॥ संहितेयं महापुण्या शिवस्य परमात्मनः ॥ नर्मदाचरितं यत्र वायुना परिकीर्तितं
 तम् ॥ १६ ॥ लिखित्वेदं पुराणं तु गुडधेनुसमन्वितम् ॥ श्रावण्यां यो ददेद्भक्त्या ब्राह्मणाय कुंडुबिने ॥ १७ ॥ रुद्रलोके वसेत्सोऽपि यावदिद्वा
 श्रुतुर्देश ॥ यः श्रावयेद्वा श्रुणुयाद्वायवीयमिदं नरः ॥ १८ ॥ नियमेन हविष्याशी स रुद्रो नात्र संशयः ॥ यश्चातुक्रमणीमेतां श्रुणोति
 श्रावयेत्तथा ॥ १९ ॥ सोऽपि सर्वपुराणस्य फलं श्रवणजं लभेत् ॥ २० ॥ इति श्रीवृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे वायुपुराणा
 तुक्रमणीनिरूपणं नाम पञ्चनवतितमोऽध्यायः ॥ ९५ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ मरीचं शृणु वक्ष्यामि वेदव्यासेन यत्कृतम् ॥ श्रीमद्भागवतं नाम
 पुराणं ब्रह्मसम्मितम् ॥ १ ॥ तदष्टादशसहस्रं कीर्तितं पापनाशनम् ॥ सुरपादपरूपोऽयं स्कंधैर्द्वादशभिर्भुतः ॥ २ ॥ भगवानेव विप्रेन्द्र विश्वरूपी
 समीरितः ॥ तत्र तु प्रथमस्कंधे सूतर्षीणां समागमे ॥ ३ ॥ व्यासस्य चरितं पुण्यं पांडवानां तथैव च ॥ पारीक्षितमुपाख्यानमितीदं समुदाहृतम्
 ॥ ४ ॥ परीक्षिच्छुक्लस्कंधादे सृष्टिद्वयनिरूपणम् ॥ ब्रह्मनारदसंवादे देवताचरितामृतम् ॥ ५ ॥ पुराणलक्षणं चैव सृष्टिकारणसंभवः ॥ द्वितीयोऽयं
 समुदितः स्कंधो व्यासेन धीमता ॥ ६ ॥ चरितं विदुरस्याथ मैत्रेयेणास्य संगमः ॥ सृष्टिप्रकरणं पश्चाद्ब्रह्मणः परमात्मनः ॥ ७ ॥ कापिलं
 सांख्यमथ च तृतीयोऽयमुदाहृतः ॥ सत्याश्वरितमादौ तु ध्रुवस्य चरितं ततः ॥ ८ ॥ अष्टमोऽयं पुण्यसमाख्यानं ततः प्राचीनबर्हिषम् ॥ इत्येष तुर्यो गदितो
 विसर्गो स्कंध उत्तमः ॥ ९ ॥ प्रियव्रतस्य चरितं तदंशानां च पुण्यदम् ॥ ब्रह्मांडांतर्गतानां च लोकानां वर्णनं ततः ॥ १० ॥ नरकस्थितिरित्येष
 संस्थाने पंचमो मतः ॥ अजामिलस्य चरितं दक्षसृष्टिनिरूपणम् ॥ ११ ॥ बृत्राख्यानं ततः पश्चान्मरुतां जन्म पुण्यदम् ॥ षष्ठोऽयमुदितः स्कंधो
 व्यासेन परिपोषणे ॥ १२ ॥ प्रह्लादचरितं पुण्यं वर्णाश्रमनिरूपणम् ॥ सप्तमो गदितो वत्स वासनाकर्मकीर्तने ॥ १३ ॥ गजेंद्रमोक्षणाख्यानं अष्टमं
 तनिरूपणे ॥ समुद्रमथनं चैव बलिवैभवबंधनम् ॥ १४ ॥ मत्स्यावतारचरितमष्टमोऽयं प्रकीर्तितः ॥ सूर्यवंशसमाख्यानं सोमवंशनिरूपणम् ॥ १५ ॥

वैश्वानरुचिरं प्रोक्तो नवमोऽयं महामतोऽकृष्णस्य बालचरितं कौमारं च व्रजस्थितिः ॥ १६ ॥ कैशोरं मथुरास्थानं यौवनं द्वारकास्थितिः ॥ भूमाहरणं
 चात्र निरोधे दशमः स्मृतः ॥ १७ ॥ नारादेन तु संवादो वसुदेवस्य कीर्तितः ॥ यदोश्च दत्तात्रेयेण श्रीकृष्णेनोद्धृत्य च ॥ १८ ॥ यादवानां
 मिथ्यैतश्च मुक्तावैकादशः स्मृतः ॥ भविष्यकलिनिर्यो मोक्षो राज्ञः परीक्षितः ॥ १९ ॥ वेदशास्त्राप्रणयनं मार्कण्डेयतपः क्रिया ॥ सौरी विभूतिरु
 दिता सात्वती च ततः परम् ॥ २० ॥ पुराणसंख्याकथनमाश्रये द्वादशो ह्ययम् ॥ इत्येवं कथितं वत्स श्रीमद्रागवतं तव ॥ २१ ॥ वक्तुः श्रोतुश्चो
 पदेष्टुमुभोदितुरेव च ॥ साहाय्यकर्तुर्गदितं भक्तिभुक्तिविमुक्तिदम् ॥ २२ ॥ प्रौढपद्मां पूर्णिमायां हेमसिंहसमन्वितम् ॥ देयं भागवतायेदं द्विजाय
 श्रीतिर्वैकम् ॥ २३ ॥ संपूज्य वज्रहेमावर्गैर्भगवद्रक्तिमिच्छता ॥ योऽयमुत्क्रमणीमेतां श्रावेच्छेच्छृणुयात्तथा ॥ स पुराणश्रवणजं प्राप्नोति फल
 मुत्तमम् ॥ २४ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे श्रीमद्रागवतानुक्रमणीनिरूपणं नाम षण्णवतितमोऽध्यायः ॥ ९६ ॥
 श्रीब्रह्मोवाच ॥ शृणु विप्र प्रवक्ष्यामि पुराणं नारदीयकम् ॥ पचर्विशतिसाहस्रं बृहत्कल्पकथाश्रयम् ॥ १ ॥ सुतशौनकसंवादः सृष्टिसंक्षेपवर्ण
 नम् ॥ नानाधर्मकथाः पुण्याः श्रुतेः समुदाहृताः ॥ २ ॥ प्राग्भागे प्रथमे पादे सनकेन महात्मना ॥ द्वितीये मोक्षधर्माख्ये मोक्षोपायनिरूपणम् ॥
 ३ ॥ वेदांगानां च कथनं शुक्रोत्पत्तिश्च विस्तरात् ॥ सनदनेन गदिता नारदाय महात्मने ॥ ४ ॥ महातत्रे समुद्दिष्टं पशुपाशविमोक्षणम् ॥
 मंत्राणां शोधनं दीक्षामंत्रोद्धारश्च पूजनम् ॥ ५ ॥ प्रयोगाः क्वचं नामसहस्रं स्तोत्रमेव च ॥ गणेशसूर्यविष्णूनां शिवशक्त्योरनुक्रमता ॥ ६ ॥ सनत्कु
 मारमुनिना नारदाय तृतीयके ॥ पुराणलक्षणं चैव प्रमाणं दानमेव च ॥ ७ ॥ पृथक्पृथक् समुद्दिष्टं दानकालपुरःसरम् ॥ चैत्रादिसर्वमासेषु तिथीनां च
 पृथक्पृथक् ॥ ८ ॥ प्रोक्तं प्रतिपददीनां व्रतं सर्वाधनशानम् ॥ सनतनेन मुनिना नारदाय चतुर्थके ॥ ९ ॥ पूर्वभागोऽयमुदितो बृहदाख्या
 नसंज्ञितः ॥ अस्योत्तरे विभागे तु प्रश्न एकादशीव्रते ॥ १० ॥ वसिष्ठेनाथ संवादो माधातुः पारिकीर्तितः ॥ स्वभांगदकथा पुण्यामोहित्युत्पत्ति
 कर्म च ॥ ११ ॥ वसुधापथ मोहिन्यै पश्चादुद्धरणक्रिया ॥ गंगाकथा पुण्यतमा गयायात्रातुकीर्तनम् ॥ १२ ॥ काश्या महात्म्यमतुलं पुरुषोत्तम
 वर्णनम् ॥ यात्राविधानं क्षेत्रस्य बह्मख्यानसमन्वितम् ॥ १३ ॥ प्रयागस्याथ महात्म्यं कुरुक्षेत्रस्य तत्परम् ॥ हरिद्वारस्य चाख्यानं कामोदा
 ख्यानकं तथा ॥ १४ ॥ बदरीतीर्थमाहात्म्यं कामाक्षायास्तथैव च ॥ प्रभासस्य च महात्म्यं पुष्कराख्यानकं ततः ॥ १५ ॥ गौतमाख्यानकं
 पश्चाद्देह्यादस्तवस्ततः ॥ गोकर्णक्षेत्रमाहात्म्यं लक्ष्मणाख्यानकं तथा ॥ १६ ॥ सेतुमाहात्म्यकथनं नर्मदातीर्थवर्णनम् ॥ अवंत्याश्चैव माहात्म्यं

मथुरायास्ततः परम् ॥ १७॥ बृन्दावनस्य महिमा पशोर्ब्रह्मांतिके गतिः॥ मोहिनीचरितं पश्चादेवं वै नारदीयकम् ॥ १८॥ यः शृणोति नरो भक्त्या
श्रावयेद्वा समाहितः॥ स याति ब्रह्मणो धाम नात्र कार्यं विचारणा ॥ १९ ॥ यस्त्वेतदिषु पूर्णायां धेनूनां सप्तकान्वितम् ॥ प्रदद्याद्द्विजवर्याय स
लभेन्मोक्षमेव च ॥ २० ॥ यश्चातुक्रमणीमेतां नारदीयस्य वर्णयेत् ॥ शृणुयाद्वैकचित्तेन सोऽपि स्वर्गगतिं लभेत् ॥ २१॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे
पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे नारदीयपुराणतुक्रमणीकथनं नाम सप्तनवतितमोऽध्यायः ॥ ९७ ॥ श्रीब्रह्मोवाच ॥ अथ ते संप्रवक्ष्यामि मार्क
डेयाभिधं मुने ॥ पुराणं सुमहद्युग्यं पठतां शृण्वतां सदा ॥ १ ॥ यत्राधिकृत्य शकुनीन्सर्वधर्मनिरूपणम् ॥ मार्कण्डेयपुराणं तत्रवसाहस्रमीरितम्
॥ २ ॥ मार्कण्डेयमुनेः प्रश्नो जैमिनेः प्राक्समीरितः ॥ पक्षिणां धर्मसंज्ञानां ततो जन्मनिरूपणम् ॥ ३ ॥ पूर्वजन्मकथा चेषां विक्रिया चा
दिवस्पतेः ॥ तीर्थयात्रा बलस्याथ द्रौपदेयकथानकम् ॥ ४ ॥ हरिश्चंद्रकथा पुण्या बुद्धमाडीबकभिधम् ॥ पितापुत्रसमाख्यां दत्तात्रेयकथा
ततः ॥ ५ ॥ हैहयस्याथ चरितं महाख्यानसमन्वितम् ॥ मदालसाकथा प्रोक्ता ह्यलकचरितान्विता ॥ ६ ॥ सुष्टिसंकीर्तनं युग्यं नवधा
परिकीर्तितम् ॥ कल्यांतकालनिर्देशो यक्षसृष्टिनिरूपणम् ॥ ७ ॥ रुद्रादिमृष्टिरप्युक्ता द्रौपद्यानुकीर्तनम् ॥ मन्त्रां च कथा नाना
कीर्तिताः पण्डारिकाः ॥ ८ ॥ तासु दुर्गाकथात्यंतं पुण्यदा चाष्टमैऽतरे ॥ तत्पश्चात्प्रणवोत्पत्तिस्त्रयीतेजःसमुद्भवा ॥ ९ ॥ मार्तण्डस्य च जन्माख्या
तन्माहात्म्यसमन्विता ॥ वैवस्वतान्वयश्चापि वत्सप्रीश्चरितं ततः ॥ १० ॥ खनित्रस्य ततः प्रोक्ता कथा पुण्या महात्मनः ॥ अविशिखरितं चैव
किमिच्छव्रतकीर्तनम् ॥ ११ ॥ नरिष्यंतस्य चरितं इक्ष्वाकुचरितं ततः ॥ नलस्य चरितं पश्चाद्रामचन्द्रस्य सत्कथा ॥ १२॥ कुशवंशसमाख्यां
सोमवंशानुकीर्तनम् ॥ पुरुवर्यकथा पुण्या नहुषस्य कथाऽहता ॥ १३ ॥ ययातिचरितं पुण्यं यदुवंशानुकीर्तनम् ॥ श्रीकृष्णबालचरितं माथुरं चरितं
ततः ॥ १४ ॥ द्वारकाचरितं चाथ कथा सर्वावतारजाततः सांख्यसमुद्देशः प्रपञ्चासत्त्वकीर्तनम् ॥ १५॥ मार्कण्डेयस्य चरितं पुराणश्रवणे फलम् ॥
यः शृणोति नरो भक्त्या पुराणमिदमादरात् ॥ १६ ॥ मार्कण्डेयाभिधं वत्स स लभेत्पद्मां गतिम् ॥ यस्तु व्याकुरुते चैतच्छेवं स लभते पदम् ॥ १७॥
तत्रयच्छेष्टिस्त्रित्वा यः सौर्वर्णकारिसंयुतम् ॥ कार्त्तिक्यां द्विजवर्याय स लभेद्ब्रह्मणः पदम् ॥ १८॥ शृणोति श्रावयेद्वापि यश्चातुक्रमणीमिमाम् ॥ मार्क
ण्डेयपुराणस्य स लभेद्ब्राह्मिणं फलम् ॥ १९॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे मार्कण्डेयपुराणतुक्रमणीनिरूपणं नामाष्टनव
तितमोऽध्यायः ॥ ९८॥ श्रीब्रह्मोवाच ॥ अथातः संप्रवक्ष्यामि तवाग्नेयपुराणकमाह्वानकल्पवृत्तान्तं वसिष्ठायानलोऽब्रवीत् ॥ १॥ तत्पंचदशसाहस्रं नाना

चरितश्रुतस्य॥ पठतां चैव सर्वपापहरं नृणाम्॥ २॥ अश्रः पूर्वं पुराणस्य कथाः सर्ववितारजाः॥ सृष्टिप्रकरणं चाथ विष्णुपूजादिकं ततः॥ ३॥ अग्नि
कार्यस्ततः पश्चान्नमस्तुद्रादिलक्षणम् ॥ सर्वदीक्षाविधानं च अभिषेकनिरूपणम् ॥ ४ ॥ लक्षणं मंडलादीनां कुशाणामार्जनं ततः ॥ पवित्रारोपणविधि
द्वैत्रालयविधिस्ततः ॥ ५ ॥ शालग्रामादिपूजा च मूर्तिलक्ष्यं पृथक्पृथक् ॥ न्यासादीनां विधानं च प्रतिष्ठापूर्तकं ततः ॥ ६ ॥ विनायकादिपूजा
च नानादीक्षाविधिः परम् ॥ प्रतिष्ठा सर्वदेवानां ब्रह्मांडस्य निरूपणम् ॥ ७ ॥ गंगादितीर्थमाहात्म्यं द्वीपवर्षादुवर्णनम् ॥ ऊर्द्धाधोलोकरचना
ज्योतिषश्चकनिरूपणम् ॥ ८ ॥ ज्योतिषं च ततः प्रोक्तं शास्त्रं युद्धजयार्णवम् ॥ षट्कर्म च ततः प्रोक्तं मंत्रमंत्रौषधीगणः ॥ ९ ॥ कुब्जिकादिसमर्चनं
शूढा न्यासविधिस्तथा ॥ कोटिहोमविधानं च मन्वन्तरनिरूपणम् ॥ १० ॥ ब्रह्मचर्यादिधर्माश्च श्राद्धकल्पविधिस्ततः ॥ ग्रहयज्ञस्ततः प्रोक्तो
वेदिकस्मार्तकर्म च ॥ ११ ॥ प्रायश्चित्तानुकथनं तिथिनां च व्रतादिकम् ॥ वाग्व्रतानुकथनं नक्षत्रतर्कितनम् ॥ १२ ॥ मासिकव्रतनिर्देशो
दीपदानविधिस्तथा ॥ नवव्यूहाचनं प्रोक्तं नरकाणां निरूपणम् ॥ १३ ॥ व्रतानां चापि दानानां निरूपणमिहोदितम् ॥ नाडीचक्रसुहृदः संध्यावि
धिरनुत्तमः ॥ १४ ॥ गायत्र्यर्थस्य निर्देशो लिंगस्तोत्रं ततः परम् ॥ राज्याभिषेकमन्त्रोक्तिर्द्वैतकृत्यं च भुषुजाम् ॥ १५ ॥ स्वयाध्यायस्ततः
प्रोक्तः शकुनादिनिरूपणम् ॥ मंडलादिकनिर्देशो रत्नदीक्षाविधिस्ततः ॥ १६ ॥ रामोक्तनीतिनिर्देशो रत्नानां लक्षणं ततः॥ धनुर्विद्या ततः प्रोक्ता
न्यवहारप्रदर्शनम् ॥ १७ ॥ देवासुरविमर्दाख्या ह्यार्युर्वेदनिरूपणम्॥ गजादीनां चिकित्सा च तेषां शांतिस्ततः परम् ॥ १८ ॥ गोनरादिचिकित्सा च
नानापूजास्ततः परम् ॥ शांतयश्चापि विविधाश्छन्दः शास्त्रमतः परम् ॥ १९ ॥ साहित्यं च ततः पश्चादेकाणां दिसमाह्वयः ॥ सिद्धशब्दानुशिष्टिश्च
कोशः सर्गादिवर्णकः ॥ २० ॥ प्रलयानां लक्षणं च शरीरकनिरूपणम् ॥ वर्णनं नरकाणां च योगशास्त्रमतः परम् ॥ २१ ॥ ब्रह्मज्ञानं ततः
पश्चात्पुराणश्रवणे फलम् ॥ एतदग्नयेयकं विप्रं पुराणं परीक्षितम् ॥ २२ ॥ तच्छिक्षित्वा तु यो दद्यात्सुवर्णमलान्वितम् ॥ तिलधेनु
भुतं चापि मार्गशीर्ष्या विधानतः ॥ २३ ॥ पुराणार्थविदे सोऽयं स्वर्गलोके महीयते ॥ एषानुक्रमणी प्रोक्ता तवाग्रेयस्य मुक्तिदा॥ २४ ॥ शृण्वतां पठतां
चैव नृणां च ह परत्र च॥ २५ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणपूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादेऽग्निपुराणानुक्रमणीनिरूपणं नामैकोनशततमोऽध्यायः॥ ९९॥
श्रीब्रह्मोवाच ॥ अथ ते संवक्ष्यामि पुराणं सर्वसिद्धिदम् ॥ भविष्यं भवतः सर्वलोकाभीष्टप्रदायकम् ॥ १ ॥ यत्राहं सर्वदेवानामादिकर्ता ससु
हृतः ॥ सृष्टवर्थं तत्र संजातो मनुः स्वायंभुवः पुरा ॥ २ ॥ स मां प्रणम्य पप्रच्छ धर्मं सर्वार्थसाधकम् ॥ अहं तस्मै तदा प्रीतः प्रावोचं धर्मसं

दिताम् ॥ ३ ॥ पुराणानां यदा व्यासो चक्रे महामतिः ॥ तदा तां संहितां सर्वां पंचधा व्यभजन्मुनिः ॥ ४ ॥ अधोरकल्पवृत्तांतं नाना
 श्रयकथान्वितम् ॥ तन्नादिमं स्मृतं पर्वं ब्राह्मं यत्रास्त्युपक्रमः ॥ ५ ॥ सूतशौनकसंवादे पुराणप्रश्नसंक्रमः ॥ आदित्यचरितप्रायः सर्वाख्यानसम
 न्वितः ॥ ६ ॥ मृष्टध्रुवदृश्रणोपेतः शास्त्रसर्वस्वरूपकः ॥ पुस्तलेखकलेखानां लक्षणं च ततः परम् ॥ ७ ॥ संस्काराणां च सर्वेषां लक्षणं चात्र कीर्तितम् ॥
 पक्षस्यादितिथीनां च कल्पाः सप्त च कीर्तिताः ॥ ८ ॥ अष्टम्याद्याः शेषकल्पा वैष्णवे पर्वणि स्मृताः ॥ शैवे च कायतो भिन्नाः सौरै चान्यकथा
 न्वयः ॥ ९ ॥ प्रतिसर्माह्वयं यश्चान्नानाख्यानसमन्वितम् ॥ पुराणस्योपसंहारसहितं पर्वं पंचमम् ॥ १० ॥ एषु पंचसु पूर्वस्मिन् ब्रह्मणो
 महिमाधिकाः ॥ धर्मं कामे च मोक्षे तु विष्णोश्चापि शिवस्य च ॥ ११ ॥ द्वितीये च तृतीये च सौरै र्वर्गचतुष्टये ॥ प्रतिसर्गाह्वयं त्वन्त्यं प्रोक्तं सर्वक
 थान्वितम् ॥ १२ ॥ सभविष्यं विनिर्दिष्टं पर्वं व्यासेन धीमता ॥ चतुर्दशसहस्रं तु पुराणं परिकीर्तितम् ॥ १३ ॥ भविष्यं सर्वदेवानां साम्यं यत्र प्रकी
 र्तितम् ॥ गुणानां तारतम्येन समं ब्रह्मेति हि श्रुतिः ॥ १४ ॥ तं लिखित्वा तु यो दद्यात्पौष्यां विद्वान्विमत्सरः ॥ गुडधेनुयुतं हेमवस्त्रमाल्यविभूषणैः
 ॥ १५ ॥ वाचकं पुस्तकं चापि पूजयित्वा विधानतः ॥ गंधाद्यैर्मौज्यभक्ष्यैश्च कृत्वा नीराजनादिकम् ॥ १६ ॥ यो वै जितेन्द्रियो भूत्वा सोपवासः समाहितः ॥
 अथ वैकहविष्याशीं कीर्त्तिष्यच्छृणुयादपि ॥ १७ ॥ स मुक्तः पातकैर्धरैः प्रयाति ब्रह्मणः पदम् ॥ योऽयमुक्रमणीमेतां भविष्यस्य निरूपिताम् ॥
 ॥ १८ ॥ पठेद्वा शृणुयाच्चैतां मुक्तिं मुक्तिं च विंदति ॥ १९ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे भविष्यपुराणातुक्रमणी
 निरूपणं नाम शततमोऽध्यायः ॥ १०० ॥ श्रीब्रह्मोवाच ॥ शृणु वत्स प्रवक्ष्यामि पुराणं दशमं तव ॥ ब्रह्मवैवर्तकं नाम वेदमार्गानुदर्शकम् ॥ १ ॥
 सार्वर्णियं च भगवान्साक्षाद्वर्षये स्थितः ॥ नारदाय पुरणार्थं प्राह सर्वमलौकिकम् ॥ २ ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां सारः प्रीतिर्हरौ हरे ॥ तयोरभेदसि
 द्धयर्थं ब्रह्मवैवर्तमुत्तमम् ॥ ३ ॥ स्थंतरस्य कल्पस्य वृत्तांतं यन्मयोदितम् ॥ शतकोटिपुराणे तत्संक्षिप्य प्राह वेदवित् ॥ ४ ॥ व्यासश्चतुर्धा संयस्य
 ब्रह्मवैवर्तसंज्ञिते ॥ अष्टादशसहस्रं तत्पुराणं परिकीर्तितम् ॥ ५ ॥ ब्रह्मप्रकृतिविघ्नेश्कृष्णखंडसमन्वितम् ॥ तत्र सूतार्षिसंवादे पुराणेपक्रमस्ततः
 ॥ ६ ॥ मृष्टिप्रकरणं त्वद्वा ततो नारदवेधसोः ॥ विवादः सुमहान्यत्र द्वयोरासीत्पराभवः ॥ ७ ॥ शिवलोकगतिः पश्चाज्ज्ञानलाभः शिवात्मनो ॥ शिववा
 क्येन तत्पश्चैतन्मरीचेनारदस्य तु ॥ ८ ॥ गमनं चैव सावर्णेहानार्थं सिद्धसेविते ॥ आश्रमे सुमहापुण्ये त्रैलोक्याश्रयकारिणी ॥ ९ ॥ एतद्धि ब्रह्मखंड
 हि श्रुतं पापविनाशनम् ॥ ततः सार्वर्णिसंवादो नारदस्य समीरितः ॥ १० ॥ कृष्णमहात्म्यसंयुक्तो नानाख्यानकथोत्तरम् ॥ प्रकृतेरंशभूतानां कला

नां चापि वर्णितम् ॥ ११ ॥ माहात्म्यं पूजनाद्यं च विस्तरेण यथास्थितम् ॥ एतप्रकृतिसिंहं हि श्रुतं श्रुतिविधायकम् ॥ १२ ॥ गणेशजन्म
संपन्नः सपुण्ड्रः सहासितम् ॥ यवत्याः कार्तिकेयेन सह विज्जेशसंभवम् ॥ १३ ॥ चरितं कार्तवीर्यस्य जामदग्न्यस्य चाद्रुतम् ॥ विवादः सुमहानासी
जामदग्न्यगणेशयोः ॥ १४ ॥ एतद्विज्जेशसिंहं हि मर्वविज्जविनाशनम् ॥ श्रीकृष्णजन्मसंपन्नो जन्माख्यानं ततोऽद्रुतम् ॥ १५ ॥ गोकुले गमनं
गश्चात्तनादिवधाद्रुताः ॥ बाल्यकौमारजा लीला विविधास्तत्र वर्णिताः ॥ १६ ॥ रासक्रीडा च गोपीभिः शारदी समुदाहता ॥ सहस्ये
राधया क्रीडा वर्णिता बहुविस्तरा ॥ १७ ॥ सहाकरेण तत्पश्चान्मथुरागमनं हरेः ॥ कंसादीनां वधे वृते कृष्णस्य द्विजसंस्कृतिः ॥ १८ ॥ काश्य
सांदिपनेः पश्चाद्विद्योपादानमद्रुतम् ॥ यवनस्य वधः पश्चाद्वाक्रागमनं हरेः ॥ १९ ॥ नरकादिवधस्तत्र कृष्णेन विहितोऽद्रुतः ॥ कृष्णसिंहसिंहं
विप्रवृणां संसारसिंहनम् ॥ २० ॥ पठितं च श्रुतं ध्यातं पूजितं चाभिवर्दितम् ॥ इत्येतद्ब्रह्मवैवर्तपुराणं चात्यलौकिकम् ॥ २१ ॥ व्यासोक्तं चादि
संभूतं पठञ्चूषन्विमुच्यते ॥ विज्ञानाज्ञानशमनाद्दोरुत्ससारसागरात् ॥ २२ ॥ लिखित्वेदं च यो दद्यान्माध्यां धेनुसमन्वितम् ॥ ब्रह्मलोकम
वाप्नोति स मुक्तोऽज्ञानबंधनात् ॥ २३ ॥ यश्चानुक्रमणीं चापि पठेद्वा शृणुयादपि ॥ सोऽपि कृष्णप्रसादेन लभते वाञ्छितं फलम् ॥ २४ ॥ इति श्रीबृहन्न
रदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने ब्रह्मवैवर्तपुराणानुक्रमणीनिरूपणं नामैकोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०१ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ शृणु पुत्र प्रवक्ष्यामि
पुराणं लिङ्गसंज्ञितम् ॥ पठतां शृण्वतां चैव मुक्तिसुखिप्रदायकम् ॥ १ ॥ यच्च लिङ्गाभिधं तिष्ठन्वह्निं हरोऽभ्यधात् ॥ मह्यं धर्मादिसिद्धयर्थ
मग्निकल्पकथाश्रयम् ॥ २ ॥ तदेव व्यासदेवेन भागद्वयसमन्वितम् ॥ पुराणं लिङ्गमुदितं ब्रह्माख्यानविचित्रितम् ॥ ३ ॥ तदेकादशसाहस्रं हरमा
हात्म्यसूचकम् ॥ परं सर्वपुराणानां सारभूतं जगत्रये ॥ ४ ॥ पुराणोपक्रमे प्रश्नः सृष्टिः संक्षेपतः पुरा ॥ योगाख्यानं ततः प्रोक्तं कल्पाख्यानं ततः
परम् ॥ ५ ॥ लिङ्गोद्भवत्तदंबा च कीर्तिता हि ततः परम् ॥ सनत्कुमारैर्लादिसंवादाश्च पावनः ॥ ६ ॥ ततो दार्ढीचरितं युगधर्मनिरूपणम् ॥ ततो भुवन
कोशाख्या सूर्यसोमान्वयस्ततः ॥ ७ ॥ ततश्च विस्तरात्सर्गद्विपुराख्यानकं तथा ॥ लिङ्गप्रतिष्ठा च ततः पशुपाशविमोक्षणम् ॥ ८ ॥ शिवव्रतानि च तथा सदा
चारनिरूपणम् ॥ प्रायश्चित्तान्यग्निनि कारीश्रैलवर्णनम् ॥ ९ ॥ अंधकाख्यानकं पश्चाज्जलधाराचरितं पुनः ॥ नृसिंहचरितं पश्चाज्जलधाराचरितम् ॥ १० ॥
शैवं सहस्रनामाथ दक्षयज्ञविनाशनम् ॥ कामस्य दहनं पश्चाद्द्विजजायाः करग्रहः ॥ ११ ॥ ततो विनायकाख्यानं नृपाख्यानं शिवस्य च ॥ उपम
न्युक्ता चापि पूर्वभाग इतीरितः ॥ १२ ॥ विष्णुमाहात्म्यकथनमंबरीषकथा ततः ॥ सनत्कुमारं दीशसंवाद्य पुनर्मुने ॥ १३ ॥ शिवमाहा

त्म्यसंयुक्तः स्नानयागादिकं ततः ॥ सूर्यपूजाविधिश्चैव शिवपूजा च मुक्तिदा ॥ १४ ॥ दानानि बहुधोक्तानि श्राद्धप्रकरणं ततः ॥ अतिष्ठत
 त्रसुदितं ततोऽघोरस्य कीर्तनम् ॥ १५ ॥ वज्रेश्वरी महाविद्या गायत्रीमहिमा ततः ॥ ज्यंबकस्य च माहात्म्यं पुराणश्रवणस्य च ॥ १६ ॥ एवं चोपरि
 भागस्ते लैंगस्य कथितो मया ॥ व्यासेन हि निबद्धस्य रुद्रमाहात्म्यसूचितः ॥ १७ ॥ लिखित्वैतपुराणं तु तिलधेनुसमन्वितम् ॥ फाल्गुन्यां
 पूर्णिमायां यो दद्याद्भक्त्या द्विजातये ॥ १८ ॥ स लभेच्छिवसायुज्यं जरामरणवर्जितम् ॥ यः पठेच्छृणुयाद्वापि लैंगं पापापहं नरः ॥ १९ ॥ स
 भुक्तभोगो लोकैऽस्मिन्नेति शिवपुरं ब्रजेत् ॥ लिंगानुक्रमणीमेतां पठेद्यः शृणुयात्तथा ॥ २० ॥ तादुर्भौ शिवभक्तौ तु लोकद्वितयभोगिनौ ॥ जायेतां
 गिरिजाभर्तुः प्रसादाद्वात्र संशयः ॥ २१ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे लिंगपुराणानुक्रमणीनिरूपणं नाम द्रुमुत्त
 रशततमोऽध्यायः ॥ १०२ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ शृणु वत्स प्रवक्ष्यामि वाराहं वै पुराणकम् ॥ भागद्वययुतं शश्वद्विष्णुमाहात्म्यसूचकम् ॥ १ ॥ मानवस्य तु
 कल्पस्य प्रसंगं मत्कृतं पुरा ॥ निबन्धं पुराणेऽस्मिन्श्चतुर्विंशसहस्रके ॥ २ ॥ व्यासो हि विदुषां श्रेष्ठः साक्षान्नारायणो भुवि ॥ तत्रादौ शुभसंवादः स्मृतो
 भूमिवराहयोः ॥ ३ ॥ अथादिकृतवृत्तान्तिं रंस्य चरितं ततः ॥ दुर्जयस्य च तत्पश्चाच्छ्राद्धकल्प उदीरितः ॥ ४ ॥ महातपस आख्यानं गौर्युत्पत्तिस्ततः
 परा ॥ विनायकस्य नागानां सेनान्यादित्ययोरपि ॥ ५ ॥ गणानां च तथा देव्या धनदस्य वृषस्य च ॥ आरुघ्यानं सत्यतपसो ब्रह्माख्यानसमन्वितम् ॥ ६ ॥
 अगस्त्यगीता तत्पश्चाद्बुद्धगीता प्रकीर्तिता ॥ महिषासुरविध्वंसमाहात्म्यं च त्रिशक्तिजम् ॥ ७ ॥ पर्वध्यायस्ततः श्वेतोपाख्यानं गोप्रदानिकम् ॥ इत्यादि
 कुतवृत्तान्तिं प्रथमे दर्शितं मया ॥ ८ ॥ भगवद्धर्मके पश्चाद्भक्ततीर्थकथानकम् ॥ द्वाविंशदपराधानां प्रायश्चित्तं शरीरम् ॥ ९ ॥ तीर्थानां चापि सर्वेषां माहात्म्यं
 पृथगीरितम् ॥ मथुराया विशेषेण श्राद्धादीनां विधिस्ततः ॥ १० ॥ वर्णनं यमलोकस्य ऋषिपुत्रप्रसंगतः ॥ विपाकः कर्मणां चैव विष्णुव्रतनिरूपणम्
 ॥ ११ ॥ गोकर्णस्य च माहात्म्यं कीर्तितं पापनाशनम् ॥ इत्येवं पूर्वभागोऽयं पुराणस्य निरूपितः ॥ १२ ॥ उत्तरे प्रविभागे तु पुलस्त्यकुरुजयोः ॥
 संवादे सर्वतीर्थानां माहात्म्यं विस्तरापृथक् ॥ १३ ॥ अशेषधर्मोपाख्याताः पौष्करं पुण्यपर्वं च ॥ इत्येवं तव वाराहं प्रोक्तं पापविनाशनम् ॥ १४ ॥
 पठतां शृण्वतां चैव भगवद्भक्तिवर्धनम् ॥ कांचनं गरुडं कृत्वा तिलधेनुसमन्वितम् ॥ १५ ॥ लिखित्वैतच्च यो दद्याद्देव्यां विप्राय भक्तितः ॥ स
 लभेद्भूषणं धाम देवर्षिगणवंदितः ॥ १६ ॥ यो वानुक्रमणीमेतां शृणोत्यपि पठत्यपि ॥ सोऽपि भक्ति लभेद्भिष्णौ संसारोच्छेदकारिणीम् ॥ १७ ॥
 इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे वाराहपुराणानुक्रमणीवर्णनं नाम द्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ शृणु वत्स

प्रवक्ष्यामि पुराणं स्कन्दसंज्ञकम् ॥ यस्मिन्ग्रन्थेतिपदं साक्षान्महादेवो व्यवस्थितः ॥ १ ॥ पुराणे शतकोटौ तु यच्छेवं वर्णितं मया ॥ लक्षं तस्यार्थं
 ज्ञातस्य सरो व्यासेन कीर्तितः ॥ २ ॥ स्कन्दाह्वयस्तत्र खण्डाः सप्तैव परिकल्पिताः ॥ एकाशीतिसहस्रं तु स्कान्दं सर्ववद्भुतं नम् ॥ ३ ॥ यः
 शृणोति पठेद्वापि स तु साक्षाच्छिवः स्थितः ॥ यत्र माहेश्वरा धर्माः षण्मुखेन प्रकाशिताः ॥ ४ ॥ कल्पे तत्पुरुषे वृत्ताः सर्वसिद्धिविधायकाः ॥ तस्य
 माहेश्वरश्चाथ खंडः पापप्रणाशनः ॥ ५ ॥ किंचित्पूनाकर्त्तृसाहस्रो बहुपुण्यो बृहत्कथः ॥ सुचारित्र्यशैत्युक्तः स्कन्दमाहात्म्यसूचकः ॥ ६ ॥
 यत्र केदारमाहात्म्ये पुराणोपक्रमः पुरा ॥ दक्षयज्ञकथा पश्चाच्छिवलिगार्चने फलम् ॥ ७ ॥ समुद्रमथनाख्यानं देवैश्चरितं ततः ॥ पार्वत्याः समुपा
 ख्यानं विवाहस्तदन्तरम् ॥ ८ ॥ कुमारोत्पत्तिकथनं ततस्तारकसंगमः ॥ ततः पाशुपताख्यानं चंडाख्यानसमन्वितम् ॥ ९ ॥ द्यूतप्रवर्तनाख्यानं
 सारदेन समागमः ॥ ततः कुमारमाहात्म्ये पंचतीर्थकथानकम् ॥ १० ॥ धर्मवर्मनृपाख्यानं नदीसागरकीर्तनम् ॥ इंद्रशुम्भकथा पश्चान्नाडिजघ
 नकथान्वितम् ॥ ११ ॥ ग्राह्यार्थवस्तुतो महाः कथा दमनकस्य च ॥ महीसागरसंयोगः कुमारेशकथा ततः ॥ १२ ॥ ततस्तास्कयुद्धं च नाना
 ख्यानसमन्वितम् ॥ वधश्च तारकस्याथ पंचलिंगनिवेशनम् ॥ १३ ॥ द्वीपाख्यानं ततः पुण्यमुद्धलोकव्यवस्थितिः ॥ ब्रह्मांडस्थितिमानं च वर्करे
 शकथानकम् ॥ १४ ॥ महाकालसमुद्भूतिः कथा चास्य महाद्रुता ॥ वासुदेवस्य माहात्म्यं कोटितीर्थं ततः परम् ॥ १५ ॥ नानतीर्थसमाख्यानं
 गुप्तक्षेत्रे प्रकीर्तितम् ॥ पांडवानां कथा पुण्या महाविद्याप्रसाधनम् ॥ १६ ॥ तीर्थयात्रासमाप्तिश्च कौमारमिदमद्भुतम् ॥ अरुणाचलमाहात्म्यं सनक
 ब्रह्मसंकथा ॥ १७ ॥ गौरीतपःसमाख्यानं तत्तत्तीर्थनिरूपणम् ॥ माहिषासुरमाख्यानं वधश्चास्य महाद्रुतः ॥ १८ ॥ द्रोणाचले शिवास्थानं नित्यदा
 परिकीर्तितम् ॥ इत्येष कथितः स्कंदे खंडो माहेश्वरोऽद्भुतः ॥ १९ ॥ द्वितीयो वैष्णवः खंडस्तस्याख्यानानि मे शृणु ॥ प्रथमं भूमिवाराहसमा
 ख्यानं प्रकीर्तितम् ॥ २० ॥ यत्र वैकट्यस्य माहात्म्यं पापनाशनम् ॥ कमलायाः कथा पुण्या श्रीनिवासस्थितिस्ततः ॥ २१ ॥ कुला
 ख्याख्यानकं चात्र सुवर्णसुवरी कथा ॥ नानाख्यानसमाशुक्ता भारद्वाजकथाद्रुता ॥ २२ ॥ मंतगांजनसंवादः कीर्तितः पापनाशनः ॥ पुरुषो
 त्तममाहात्म्यं कीर्तितं चोत्कले ततः ॥ २३ ॥ मार्कंडेयसमाख्यानमंबरीस्य भूपतेः ॥ इंद्रशुम्भस्य चाख्यानं विद्यापतिकथा शुभा ॥ २४ ॥ जैमिनेः
 समुपाख्यानं नारदस्यापि वाडव ॥ नीलकंठसमाख्यानं नरसिंहोपवर्णनम् ॥ २५ ॥ अश्वमेधकथा राज्ञो ब्रह्मलोकगतिस्तथा ॥ रथयात्राविधिः
 पश्चात्तन्मस्थानविधिस्तथा ॥ २६ ॥ दक्षिणामूर्त्युपाख्यानं गुंडिवाख्यानकं ततः ॥ रथरक्षाविधानं च शयनोत्सवकीर्तनम् ॥ २७ ॥ श्वेतोपाख्या

नमत्रोक्तं पृथुत्सवनिर्हणम् ॥ दोलोत्सवो भगवतो व्रतं सांवत्सरमभिधम् ॥ २८ ॥ पूजा चाकामिका विष्णोरुहालकनियोगतः ॥ योगसाधनम्
 त्रोक्तं नानायोगानिरूपणम् ॥ २९ ॥ दशावतारकथनं स्नानादिपरिकीर्तनम् ॥ ततो घटारिकायाश्च माहात्म्यं पापनाशनम् ॥ ३० ॥ अग्न्यादितीर्थं
 माहात्म्यं वैनेतेयशिलाभवनम् ॥ कारणं भगवद्भासे तीर्थं कापालमोचनम् ॥ ३१ ॥ पंचधाराभिघं तीर्थं मेरुसंस्थापनं तथा ॥ ततः कार्तिकमाहात्म्यं
 माहात्म्यं मदनालसम् ॥ ३२ ॥ धूम्रकेशसमाख्यानं दिनकृत्यानि कार्तिके ॥ पंचभीष्मव्रताख्यानं कीर्तितं भुक्तिमुक्तिदम् ॥ ३३ ॥ ततो मार्गस्य माहात्म्यं
 विधानं स्नानजं तथा ॥ पुद्ग्लादिकीर्तनं चात्र मालाधारणपुण्यकम् ॥ ३४ ॥ पंचामृतस्नानपुण्यं वंटानादादिजं फलम् ॥ नानापुष्पाचनफलं तुल
 सीदलजं फलम् ॥ ३५ ॥ नैवेद्यस्य च माहात्म्यं हरिवासरकीर्तनम् ॥ अखण्डिकादशीपुण्यं तथा जागरणस्य च ॥ ३६ ॥ यस्योत्सवविधानं च
 नाममाहात्म्यकीर्तनम् ॥ ध्यानादिपुण्यकथनं माहात्म्यं मथुराभवनम् ॥ ३७ ॥ मथुरातीर्थमाहात्म्यं पृथगुक्तं ततः परम् ॥ वनानां द्वादशानां च
 माहात्म्यं कीर्तितं ततः ॥ ३८ ॥ श्रीमद्भागवतस्यात्र माहात्म्यं कीर्तितं परम् ॥ वज्रशालिल्यसंवाद अंतर्लीलाप्रकाशकम् ॥ ३९ ॥ ततो ब्राह्मस्य
 माहात्म्यं स्नानदानजपोद्भवम् ॥ नानाख्यानसमस्तुक्तं दशाध्यायैरनिरूपितम् ॥ ४० ॥ ततो वैष्णवमाहात्म्यं शय्यादानादिजं फलम् ॥ जलदा
 नादिविधयः कामाख्यानमतः परम् ॥ ४१ ॥ श्रुतदेवस्य चरितं व्याधोपाख्यानमद्भुतम् ॥ तथाक्षयतृतीयादेर्विशेषात्पुण्यकीर्तनम् ॥ ४२ ॥ तत
 स्वयंयोग्यामाहात्म्यं चक्रब्रह्माह्वतीर्थके ॥ सुगणपविमोक्षाख्ये तथाधारसहस्रकम् ॥ ४३ ॥ स्वर्गद्वारं चंद्रहरिधर्महर्षुपवर्णनम् ॥ स्वर्णवृष्टे
 रुपाख्यानं तिलोदासारंश्रुतिः ॥ ४४ ॥ सीताकुंडं गुप्तहरिसरयुधधरान्वयः ॥ गोप्रतारं च दुग्धोदं गुरुकुंदादिपञ्चकम् ॥ ४५ ॥ सोमाका
 दीनि तीर्थानि त्रयोदश ततः परम् ॥ गयाकूपस्य माहात्म्यं सर्वाधिविनिवर्तकम् ॥ ४६ ॥ मांडव्याश्रमपूर्वाणि तीर्थानि तदनन्तरम् ॥ अजितादि
 मानसादितीर्थानि गदिनानि च ॥ ४७ ॥ इत्येष वैष्णवः खंडो द्वितीयः परिकीर्तितः ॥ अतः परं ब्रह्मखंडं मरीचे शृणु पुण्यदम् ॥ ४८ ॥ यत्र
 वै सेतुमाहात्म्ये फलं स्नाने क्षणोद्भवम् ॥ गालवस्य तपश्चर्या गक्षसाख्यानकं ततः ॥ ४९ ॥ चक्रतीर्थादिमाहात्म्यं देवीपत्तनसंयुतो वेतालतीर्थमहिमा
 पापनाशादिकीर्तनम् ॥ ५० ॥ मंगलादिकमाहात्म्यं ब्रह्मकुंडादिवर्णनम् ॥ हनुमत्कुंडमहिमागस्त्यतीर्थभवं फलम् ॥ ५१ ॥ रामतीर्थादिकथनं
 लक्ष्मीतीर्थनिरूपणम् ॥ शलादितीर्थमहिमा तथा साध्यामृतादिजः ॥ ५२ ॥ धनुष्कोट्यादिमाहात्म्यं क्षीरकुंदादिजं तथा ॥ गायत्र्यादिकीर्तनं
 माहात्म्यं चात्र कीर्तितम् ॥ ५३ ॥ रामनाथस्य महिमा तत्त्वज्ञानोपदेशनम् ॥ यात्राविधानकथनं सेतौ भुक्तिप्रदं नृणाम् ॥ ५४ ॥

धर्मार्णयस्य माहात्म्यं ततः परमुदीतिम् ॥ स्थाणुः स्फुन्दाय भगवान्यत्र तत्त्वमुपादिशत् ॥ ५५ ॥ धर्मार्णयसुसंभूतिस्तत्पुण्यपरिकीर्तनम् ॥ कर्म
सिद्धेः समाख्यानं ऋषिवंशिनिरूपणम् ॥ ५६ ॥ अप्सरस्तर्पितुख्यानं माहात्म्यं यत्र कीर्तितम् ॥ वर्णनामाश्रमाणां च धर्मतत्त्वनिरूपणम् ॥ ५७ ॥
दिवः स्थानविभागश्च बहुलार्ककथा शुभा ॥ छत्रानन्दा तथा शांता श्रीमाता च मंतिगिनी ॥ ५८ ॥ पुण्यदा च समाख्याता यत्र देव्यः समास्थिताः ॥
इन्द्रेश्वरादिमाहात्म्यं द्वास्कादिनिरूपणम् ॥ ५९ ॥ लोहासुसमाख्यानं गंगाकूपनिरूपणम् ॥ श्रीरामचरितं चैव सत्यमंदिरवर्णनम् ॥ ६० ॥ जीर्णोद्धारस्य
कथनमासनप्रतिपादनम् ॥ जातिभेदप्रकथनं स्मृतिधर्मनिरूपणम् ॥ ६१ ॥ ततस्तु वैष्णवा धर्मा नानाख्यानैरुदीरिताः ॥ चतुर्मास्ये
ततः पुण्ये सर्वधर्मनिरूपणम् ॥ ६२ ॥ दानप्रशंसा तत्पश्चाद्भक्तस्य महिमा ततः ॥ तपसश्चैव पूजायाः सच्छिद्रकथनं ततः ॥ ६३ ॥ तद्भूतीनां भिदा
ख्यानं शालग्रामनिरूपणम् ॥ भारकस्य वधोपायो वृक्षचामहिमा तथा ॥ ६४ ॥ विष्णोः शापश्च वृक्षत्वं पार्वत्यनुत्पत्तयः ॥ हारस्य तांडवं
भृत्यं रामनामनिरूपणम् ॥ ६५ ॥ हरस्य लिंगपतनं कथा वैजवनस्य च ॥ पार्वतीजन्मचरितं तारकस्य वधोऽद्भुतः ॥ ६६ ॥ प्रणवैश्वर्यकथनं
तारकाचरितं पुनः ॥ दक्षयज्ञसमाप्तिश्च द्वादशाक्षरभूषणम् ॥ ६७ ॥ ज्ञानयोगसमाख्यानं महिमा द्वादशाक्षरैः ॥ श्रवणादिकपुण्यं च कीर्तितं
शर्मदं वृणाम् ॥ ६८ ॥ ततो ब्रह्मोत्तरे भागे शिवस्य महिमाद्भुतः ॥ पंचाक्षस्य महिमा गोकर्णमहिमा ततः ॥ ६९ ॥ शिवरात्रौश्च महिमा प्रदोषव्र
तकीर्तनम् ॥ ७० ॥ सोमवारव्रतं चापि सीमंतिन्याः कथानकम् ॥ ७१ ॥ भद्राष्टम्यकीर्तनं सदाचारनिरूपणम् ॥ शिववर्षसमुद्देशो यद्वायुद्वाहवर्ण
नम् ॥ ७२ ॥ भद्रायुमहिमा चापि भक्त्यमाहात्म्यकीर्तनम् ॥ शबरख्यानकं चैव उमाहेश्वरं व्रतम् ॥ ७३ ॥ रुद्राक्षस्य च माहात्म्यं रुद्रा
ध्यायस्य पुण्यकम् ॥ श्रवणादिकपुण्यं च ब्रह्मखंडोऽयमीरितः ॥ ७४ ॥ अतः परं चतुर्थं तु काशीखंडमनुत्तमम् ॥ विध्यन्नाहदयोर्द्वयं संवादः परिकी
र्तितः ॥ ७५ ॥ सत्यलोकाप्रभावश्चागस्त्यावासे सुरागमः ॥ पतिव्रताचरित्रं च तीर्थयात्रा प्रशंसनम् ॥ ७६ ॥ ततश्च सप्तपुण्याख्या संयगिन्या निरूप
णम् ॥ बुधस्य च तथैन्द्राग्न्योर्लोकास्तिः शिवशर्मणः ॥ ७७ ॥ अग्नेः समुद्रवधश्चैव कव्यारूपासंभवः ॥ गंधवत्यलकापुण्योरीश्वर्याश्च समुद्रवः ॥ ७८ ॥
चंद्रकिंबुधलोकानां कुजेज्याकमुवां क्रमात्तामस विष्णोर्ध्रुवस्यापि तपोलोकस्य वर्णनम् ॥ ७९ ॥ ध्रुवलोककथा पुण्या सत्यलोकनिरूपणम् ॥ स्कंद
गस्त्यसमालोपो मणिकर्णसमुद्रवः ॥ ८० ॥ प्रभावश्चापि गंगाया गंगानामसहस्रकम् ॥ वाराणसीप्रशंसा च भैरवाविभवस्ततः ॥ ८१ ॥
दंडपाणिज्ञानवायोरुद्रवः समनंतम् ॥ ततः कलावत्याख्यानं सदाचारनिरूपणम् ॥ ८२ ॥ ब्रह्मचारिसमाख्यानं ततः ह्रीलक्षणानि च ॥

कृत्याकृत्यविनिर्देशो ह्यविमुक्तेशर्वणनम् ॥८२॥ गृहस्थयोगिनो धर्माः कालज्ञानं ततः फलम् ॥ दिवोदासकथा पुण्या काशिकावर्णनं ततः ॥८३॥
 मायागणपतेश्चाथ भुवि प्रादुर्भवस्ततः ॥ विष्णुमायाप्रपंचोऽथ दिवोदासविमोक्षणम् ॥८४॥ ततः पंचनदेत्यत्तिविदुमाधवसम्भवः ॥ ततो वैष्ण
 वतीर्थाल्या शूलिनः काशिकागमः ॥८५॥ जैगीषव्येन संवादो ज्येष्ठेशाल्या महेशितुः ॥ क्षेत्राल्यानं कुंडकेशः व्याघ्रेश्वरसमुद्भवः ॥८६॥
 शैलेश्वरत्नेश्वरयोः कृत्तिवासस्य चोद्भवः ॥ देवतानामधिष्ठानं हुँगासुरपराक्रमः ॥८७॥ दुर्गाया विजयश्चाथ अँकारेशस्य वर्णनम् ॥ पुनर्गेकार
 माहात्म्य त्रिलोचनसमुद्भवः ॥८८॥ केदाराल्या च धर्मेश कथा विष्णुमुजोद्भव ॥ वीरेश्वरसमाख्यानं गंगासाहात्म्यकीर्तनम् ॥८९॥ विश्व
 कर्मेशमहिमा दक्षयज्ञोद्भवस्तथा ॥ सतीशस्यामृतेशार्धभुजस्तंभः पराशरं ॥९०॥ क्षेत्रतीर्थकंदवंश्च मुक्तिमंडपसंकथा ॥ विश्वेशविभवश्चाथ
 ततो यात्रापरिक्रमः ॥९१॥ अतः परं त्ववंत्याख्यं शृणु खंड च पंचमम् ॥ महाकालवनाख्यानं ब्रह्मशीर्षच्छिदा ततः ॥९२॥ प्रायश्चित्त
 विधिश्चाग्नैरुत्पत्तिश्च सुरागमः ॥ देवदीक्षा शिवस्तोत्रं नानापातकनाशनम् ॥९३॥ कपोलमोचनाख्यानं महाकालवनस्थितिः ॥ तीर्थ लवल
 लेशस्य सर्वपापप्रणाशनम् ॥९४॥ कुंडमन्सरसंज्ञं च सरो रुद्रस्य पुण्यदम् ॥ कुडवेशं च विद्यांश्च मर्कटेश्वरतीर्थकम् ॥९५॥ स्वर्गद्वारचतुःपिंडु
 तीर्थं शंकरवापिका ॥ शंकराक गन्धवतीतीर्थं पापप्रणाशनम् ॥९६॥ दशाश्वमेधिकानंशतीर्थं च हरिसिद्धिदम् ॥ पिशाचकादियात्रा च हनुम
 त्कवचेश्वरौ ॥९७॥ महाकालेशयात्रा च कल्मीकेश्वरतीर्थकम् ॥ शुक्रं च पञ्चमं चाल्ये कुशस्थल्याः प्रदक्षिणाः ॥९८॥ अक्षरसंज्ञकत्वेकपादं
 चंद्रार्कवैभवम् ॥ करभेशाख्यतीर्थं च लटुकेशादितीर्थकम् ॥९९॥ मार्कंडेशं यज्ञवापी सोमेशं नरकांतकम् ॥ केदारेश्वरसामेशसौभाग्येशनरार्क
 कम् ॥१००॥ केशवार्क शक्तिभेदं स्वर्णसामुखानि च ॥ अँकारेशादितीर्थानि अंधकश्रुतिकीर्तनम् ॥१०१॥ कालरण्ये लिंगस्थल्या स्वर्णशु
 गाभिधानकम् ॥ कुशस्थल्या अवंत्याश्चोच्चयिन्या अभिधानकम् ॥१०२॥ पद्मावतीवै कुमुद्रत्यमरावतिनामकम् ॥ विशालाप्रतिकल्प्यभिधानं
 च ज्वरशान्तिकम् ॥१०३॥ शिवानामादिकफलं नागोद्गीता शिवस्तुतिः ॥ हिरण्यक्षवधाख्यानं तीर्थं सुंदरकुंडकम् ॥१०४॥ नीलगागपुष्प
 राख्यं विध्यवासनतीर्थकम् ॥ पुरुषोत्तमाभिधानं तु तत्तीर्थं चाघनाशनम् ॥१०५॥ गोमती वामनं कुंडो विष्णोर्नामसहस्रकम् ॥ वीरेश्वराः
 कालभैरवस्य च तीर्थकम् ॥१०६॥ महिमा नागपंचम्या वृत्तिहस्य जयंतिका ॥ कुटुम्बेश्वरायात्रा च देवसाधककीर्तनम् ॥१०७॥ कर्कराजाल्य
 तीर्थं च विज्जनेशादिसुरोहनम् ॥ रुद्रकुंडप्रभृतिषु बहुतीर्थनिरूपणम् ॥१०८॥ यात्राप्रतीर्थजा पुण्या रेवामाहात्म्यमुच्यते ॥ धर्मपुत्रस्य वैराग्यो

मार्कण्डेयैः संगमः ॥ १०९ ॥ प्राथीयानुभवाख्यानममृतपारिकीर्तनम् ॥ कल्पे कल्पे पृथङ् नाम नर्मदायाः प्रकीर्तितम् ॥ ११० ॥ स्तवमार्घं नार्मदं
 च कालरात्रिकथा ततः ॥ महादेवस्तुतिः पश्चात्पृथक्स्वरूपकथाद्रुता ॥ १११ ॥ विशल्याख्यानकं पञ्चाजालेश्वरकथा तथा ॥ गौरीव्रत
 समाख्यानं त्रिपुरज्वालनं ततः ॥ ११२ ॥ देहपातविधानं च कावेरीसंगमस्ततः ॥ दारुतीर्थं ब्रह्मावर्तं यत्रेश्वरकथानकम् ॥ ११३ ॥ अत्रितीर्थं
 रवितीर्थं मेघनादादिदारुकम् ॥ देवतीर्थं नर्मदेशं कपिलाख्यं करंजकम् ॥ ११४ ॥ कुंडलेशं पिण्णलादं विमलेशं च शूलभिदं ॥ शचीहरणमाख्या
 नर्मभ्रकस्य वधस्ततः ॥ ११५ ॥ शूलभेदोद्भवो यत्र दानधर्माः पृथग्विधाः ॥ आख्यानं दीर्घतपस ऋष्यशृंगकथा ततः ॥ ११६ ॥ चित्रसेनकथा
 पुण्या काशिराज्यस्य लक्षणम् ॥ ततो देवशिलाख्यानं शबरीतीर्थकान्वितम् ॥ ११७ ॥ व्याघाख्यानं ततः पुण्यं पुष्करिण्यकर्त्तव्यकम् ॥ आप्र
 त्येश्वरतीर्थं च शक्रतीर्थं करोटिकम् ॥ ११८ ॥ कुमारेशमगस्त्येशमानदेशं च मातृजम् ॥ लोकेशं धनदेशं च मंगलेशं च कामजम् ॥ ११९ ॥
 नागेशं चापि गोपारं गौतमं शंखचूडकम् ॥ नारदेशं नन्दिकेशं वरुणेश्वरतीर्थकम् ॥ १२० ॥ दधिस्कंदद्वितीर्थानि हनुमत्तेश्वरं ततः ॥ रामेश्वरादि
 तीर्थानि सोमेशं पिंगलेश्वरम् ॥ १२१ ॥ ऋणमोक्षं कपिलेशं प्रतिकेशं जलेशयम् ॥ चंडार्कं यमतीर्थं च काल्होडीशं वनादिके ॥ १२२ ॥ नारायणं
 च कोटीशं व्यासतीर्थं प्रभासकम् ॥ नागेशसंकर्षणकं प्रश्रयेश्वरतीर्थकम् ॥ १२३ ॥ ऐंडीसंगमं पुण्यं सुवर्णशिलतीर्थकम् ॥ करंजं कामहं तीर्थं
 भांडीरो रोहिणीभवम् ॥ १२४ ॥ चक्रतीर्थं धौतपापं स्कंदमंगिरसाह्वयम् ॥ कोटितीर्थमयोन्याख्यमंगाराख्यं त्रिलोचनम् ॥ १२५ ॥ इंद्रेशं कंबु
 केशं च सोमेशं कोहनं शकम् ॥ नार्मदं चार्कमाश्रयं भार्गवेश्वरसुत्तमम् ॥ १२६ ॥ ब्राह्मं देवं च मार्गेशमादिवाराहेश्वरम् ॥ रामेशमथ सिद्धेशमाहृत्य
 कंकटेश्वरम् ॥ १२७ ॥ शांक्रं सौम्यं च नादेशं तोयेशं रुक्मिणीभवम् ॥ योजनेशं वगृहेशं द्वादशीशिवतीर्थकम् ॥ १२८ ॥ सिद्धेशं मंगलेशं च
 लिंगवागहततीर्थकम् ॥ कुण्डेशं श्वेतवाराहं गभर्विशं रवीश्वरम् ॥ १२९ ॥ शुक्लादीनि च तीर्थानि हुंकारस्वामितीर्थकम् ॥ संगमेशं नहुषेशं
 मोक्षं पञ्चगोपकम् ॥ नागशं च सिद्धेशं मार्कण्डाक्षरतीर्थके ॥ १३० ॥ कामोदशूलारोपाख्ये मांडव्यं गोपकेश्वरम् ॥ कपिलेशं पिंगलेशं भूतेशं
 मार्गगौतमे ॥ १३१ ॥ आश्वमेधं भृगुकच्छं केदारेणं च पापनुतां कलकलेशं जालेशं शाल्यामं वराहकम् ॥ १३२ ॥ चंद्रप्रभासमादित्यं श्रीपत्याख्यं च हंसकम्
 सूर्यस्थानं च शूलेशमुखाख्यं चित्रदैवकम् ॥ १३३ ॥ शिखीशं कोटितीर्थं दशकन्यं सुवर्णकम् ॥ ऋणमोक्षं भारभृतिं पुंसां मुहं च डिडिमम् ॥ १३४ ॥
 आमलेशं कपालेशं शृंगैरंडीभवं ततः ॥ कोटितीर्थं लोटणेशं फलस्तुतिरतः परम् ॥ १३५ ॥ दमिजगल्माहात्म्ये रोहिताश्वकथा ततः ॥ धुन्धुमारसमाख्यानं

वधोपायस्ततोऽस्य वै ॥ १३६ ॥ वधो धुंधोस्ततः पश्चात्तत्तिश्रवहोद्भवः ॥ महिषास्य ततश्चंडीशप्रभावो रतीश्वरः ॥ १३७ ॥ केदारेशो लक्ष्मीर्था ततो विष्णुप
 दीभवम् ॥ मुखारं च्यवनार्थास्य ब्रह्मणश्च सरस्ततः ॥ १३८ ॥ चक्राख्यं ललिताख्यानं तीर्थं च बहुगोमयम् ॥ रुद्रावर्तं च मार्कण्डे तीर्थं पापप्रणाशनम् ॥ १३९ ॥
 श्रवणेशो गुह्यपटं देवधुप्रतर्तीकम् ॥ जिह्वोदतीर्थसंज्ञितः शिवोद्भूतं फलस्तुतिः ॥ १४० ॥ एष खंडो ह्यवन्त्याख्यः शृण्वतां पापनाशनः ॥ अतः परं
 नागराख्यः खंडः षष्ठोऽभिधीयते ॥ १४१ ॥ लिंगोत्पत्तिसमाख्यानं हरिश्चन्द्रकथा शुभा ॥ विश्वामित्रस्य माहात्म्यं त्रिशंकुस्वर्गतस्तिथा ॥ १४२ ॥ हाटक
 श्वरमाहात्म्ये वृत्रासुरवधस्तथा ॥ नागविलं शंखतीर्थमचलेश्वरवर्णनम् ॥ १४३ ॥ चमत्कारपुराख्यानं चमत्कावकरं परम् ॥ गयशीर्षं बालशाख्यं
 वालमंडं मृगाह्वयम् ॥ १४४ ॥ विष्णुपादं च गोकर्णं युगरूपं समाश्रयः ॥ सिद्धेश्वरं नागसरः सप्तापेयं ह्यगस्त्यकम् ॥ १४५ ॥ अङ्गगर्तं नलेशं
 च भैष्मं वैडुरमर्ककम् ॥ शारमिष्ठं सोमनाथं च दौर्गमातर्जकेश्वरम् ॥ १४६ ॥ जामदग्न्यवधख्यानं नैऋत्रियकथानकम् ॥ रामद्वंद्वं नागपुरं
 षड्लिंगं चैव यक्षभूः ॥ १४७ ॥ मुण्डीरादित्रिकार्कं च सतीपरिणयाह्वयम् ॥ रुद्रशीर्षं च योगेशं वालखिल्यं च गारुडम् ॥ १४८ ॥ लक्ष्मीशापः सप्त
 विशसोमप्रासादमेव च ॥ अंबाबद्धं पांडुकाख्यमाग्नेयं ब्रह्मकुंडकम् ॥ १४९ ॥ गोमुखं लोहयष्ट्याख्यमजापालेश्वरी तथा ॥ शानैश्वरं राजवापी
 रामेशो लक्ष्मणेश्वरः ॥ १५० ॥ कुशेशाख्यं लव्णेशाख्यं लिंगं सर्वोत्तमोत्तमम् ॥ अष्टपद्मिसमाख्यानं दमयंत्यास्त्रिजातकम् ॥ १५१ ॥ ततो वै रेवती
 चात्र भक्तिकतीर्थसंभवः ॥ क्षेमकरी च केदारं शुद्धतीर्थमुत्तारकम् ॥ १५२ ॥ सत्यसंधेश्वराख्यानं तथा कर्णोत्पलकथा ॥ अटेश्वरं याज्ञवल्क्य
 गौर्यं गाणेशमेव च ॥ १५३ ॥ ततो वास्तुपदाख्यानमजागृहकथानकम् ॥ सौभाग्याष्टुश्रु शूलेशं धर्मराजकथानकम् ॥ १५४ ॥ सिद्धाव्दंश्च
 राख्यानं गाणापत्यत्रयं ततः ॥ जाबालिचरितं चैव मकरेशकथा ततः ॥ १५५ ॥ कालेश्वर्यधकाख्यानं कुंडमाप्सरसं तथा ॥ पुब्यादित्यं रोहिताश्व
 नागरोत्पत्तिकीर्तनम् ॥ १५६ ॥ भार्गवं चरितं चैव वैश्वमेत्रं ततः परम् ॥ सारस्वतं पेंपलादं कसारीशं च पेंडकम् ॥ १५७ ॥ ब्रह्मणो यज्ञचरितं
 सावित्र्याख्यानसंयुतम् ॥ रेवंतं भार्गवज्ञाख्यं मुख्यतीर्थनिरीक्षणम् ॥ १५८ ॥ कौरवं हाटकेशाख्यं प्रभासं क्षेत्रकत्रयम् ॥ पौष्करं नैमिषं धर्ममरण्य
 त्रितयं स्मृतम् ॥ १५९ ॥ वाराणसी द्वारकाख्यावन्त्याख्येति पुरीत्रयम् ॥ वृन्दावनं खंडवाख्यमद्वैकाख्यं वनत्रयम् ॥ १६० ॥ कल्पः शालस्तथा नन्दि
 ग्रामत्रयमनुत्तमम् ॥ असिशुक्लपितृसंज्ञं तीर्थत्रयमुदाहृतम् ॥ १६१ ॥ श्यबुर्दो रेवतेश्चैव पर्वतत्रयमुत्तमम् ॥ नदीनां त्रितयं गंगा नर्मदा च सरस्वती
 ॥ १६२ ॥ सार्द्धकोटित्रयफलमेकैकं चैषु कीर्तितम् ॥ कूपिका शंखतीर्थं चामरकं बालप्रण्डनम् ॥ १६३ ॥ हाटकेक्षेत्रफलप्रदं प्रोक्तं चतुष्टयम् ॥

सांवाक्ष्यं श्राद्धकल्पं यौधिष्ठिरमाथांघकम् ॥ १६४ ॥ जलशायि चतुर्मासमद्भ्यन्यशयनव्रतम् ॥ मङ्कणेशं शिवरात्रिस्तुलायुरुपदानकम् ॥ १६५ ॥
 पुण्यदानं वानकेशं कपालमोचनेभ्वम् ॥ पापपिण्डं मासलैंगं युगमानादिकर्तिनम् ॥ १६६ ॥ निवेशशाकभ्याख्या रुद्रैकादशकर्तिनम् ॥ दानमा
 हात्म्यकथनं द्वादशदिन्यर्तिनम् ॥ १६७ ॥ इत्येष नागरः खंडः प्रभासाख्योऽधुनोच्यते ॥ सोमेशो यत्र विवशोऽक्रस्थलं पुण्यदं महत् ॥ १६८ ॥
 सिद्धेश्वरादिकाख्यां पृथगत्र प्रदत्तिम् ॥ अग्नितीर्थं कपदेशिं केदारेशं गतिप्रदम् ॥ १६९ ॥ भीमभैरवचण्डीशभास्करेन्दुकुजेश्वराः ॥ बुधेज्यभृगु
 सौराशुशिसीशा हरविग्रहाः ॥ १७० ॥ सिद्धेश्वराद्याः पंचान्ये रुद्रास्तत्र व्यवस्थिताः ॥ वारोहा द्वाजा पाला मंगला ललितेश्वरी ॥ १७१ ॥ लक्ष्मीशो
 वाडवेशश्चोर्वीशः कामेश्वरस्तथा ॥ गौरीश्वररुणेशाख्यं दुर्वासेशं गणेश्वरम् ॥ १७२ ॥ कुमारेशं चंडकल्पं शकुलीश्वरसद्भकम् ॥ ततः श्रोत्रोऽथ कोटीशबा
 ल्महादिसत्कथा ॥ १७३ ॥ नरकेशसंत्तेशानिधीश्वरकथा ततः ॥ बलभद्रेश्वरस्यथ गंगाया गणपस्य च ॥ १७४ ॥ जांबवत्याख्यसरितः पांडुकूपस्य सत्कथा ॥
 शतमेधलक्षमेधकोटिमेधकथा तथा ॥ १७५ ॥ दुर्वासार्कघटस्थानहिरण्यसंगमोत्कथा ॥ नगरार्कस्य कृष्णस्य संकर्षणसमुद्रयोः ॥ १७६ ॥ कुमार्याः
 क्षेत्रपालस्य ब्रह्मेशस्य कथा पृथक् ॥ पिंगलसंगमेशस्य शंकरार्कघटेशयोः ॥ १७७ ॥ ऋषितीर्थस्य नंदार्कघटिकूपस्य कर्तिनय ॥ सप्तोपानस्य
 षण्णार्कन्यकुमत्योः कथाद्रुता ॥ १७८ ॥ वाराहस्वामिवृत्तांतं छायालिङ्गाख्यगुल्फयोः ॥ कथा कनकनंदयाः कुतीगणेशयोस्तथा ॥ १७९ ॥
 चमसोद्भेदविदुरत्रिलोकेशकथा ततः ॥ मङ्कणेशत्रैपुशेऽश्वत्थीशकथास्तथा ॥ १८० ॥ सूर्यप्राची त्रीक्षणयोरुमानाथकथा तथा ॥ भृङ्गारक्षालस्थल
 योश्च्यवनाकेशयोस्तथा ॥ १८१ ॥ अजापालेशबालार्ककुबेरस्थलजा कथा ॥ ऋषितीया कथा पुण्या संगालेश्वरकर्तिनम् ॥ १८२ ॥ नार
 दादित्यकथनं नारायणनिहणम् ॥ ततकुंडस्य माहात्म्यं मूलचंडीशवर्णनम् ॥ १८३ ॥ चतुर्वक्त्राण्यक्षकलेभेश्वयोः कथा ॥ गोपालस्वामिव
 कुलस्वामिनोर्मता कथा ॥ १८४ ॥ क्षेमाकौत्रतविघ्नेराजलस्वामिकथा ततः ॥ कालभेधस्य रुक्मिण्या दुर्वासेशभद्रयोः ॥ १८५ ॥ शंखवर्त
 मोक्षतीर्थगोपदाच्युतसद्भनाम् ॥ जलेश्वरस्य हुंकारेश्वरचंडीशयोः कथा ॥ १८६ ॥ आशापुरस्थविघ्नेशकलाकुंडकथाद्रुता ॥ कपिलेशस्य चकथा
 जगद्वशिवस्य च ॥ १८७ ॥ नलकर्मोदेश्वरयोहाटकेश्वरा कथा ॥ नारदेशयंत्रभृगुदुर्गकूटगणेशजा ॥ १८८ ॥ मुपैलख्यभैरव्योभेहृतीर्थभवा
 कथा ॥ कर्तिनं कर्दमालस्य गुप्तसोमेशस्य च ॥ १८९ ॥ बहुस्वर्णेशशृंगेशकोटीश्वरकथा ततः ॥ मार्कंडेश्वरकोटीशदामोदरगृहोत्कथा ॥ १९० ॥
 स्वर्णरेखा ब्रह्मकुंडं कुंभीमीश्वरौ तथा ॥ मृगीकुंडं च सर्वस्य क्षेत्रे वस्त्रापथे स्मृतम् ॥ १९१ ॥ दुर्गाभिह्वेशगणेशैवतानां कथाद्रुता ॥ ततोऽद्वेश्वर

कथा अचलेश्वरकीर्तनम् ॥ १९२ ॥ नागतीर्थस्य च कथा वसिष्ठाश्रमवर्णनम् ॥ भद्रकर्णस्य माहात्म्यं त्रिनेत्रस्य ततः परम् ॥ १९३ ॥ केदारस्य च
 माहात्म्यं तीर्थागमनकीर्तनम् ॥ कोटीश्वररूपतीर्थहृषीकेशकथारततः ॥ १९४ ॥ सिद्धेशुक्लेश्वरयोर्मणिकर्णीशकीर्तनम् ॥ पंथुतीर्थयमतीर्थवा
 राहतीर्थवर्णनम् ॥ १९५ ॥ चंद्रप्रभासपिंडोदश्रीमाताशुक्लतीर्थजम् ॥ कात्यायन्याश्च माहात्म्यं ततः पिंडारकस्य च ॥ १९६ ॥ ततः कनखल
 स्याथ चक्रमानुषतीर्थयोः ॥ कपिलाश्रिततीर्थकथा तथा रक्तानुबंधजा ॥ १९७ ॥ गणेशपार्थेश्वरयोर्यात्रायामुज्ज्वलस्य च ॥ चंडीस्थाननगोद्भव
 शिवकुंडमेहेशजा ॥ १९८ ॥ कामेश्वरस्य मार्कण्डेयोत्पत्तेश्च कथा ततः ॥ उदालकेशसिद्धेशगततीर्थकथा पृथक् ॥ १९९ ॥ श्रीदेववातोत्पत्तिश्च
 व्यासगौतमतीर्थयोः ॥ कुलसंतारमाहात्म्यं रामकोट्याहूतीर्थयोः ॥ २०० ॥ चंद्रोद्देशानशृंगब्रह्मस्थानोद्भवोऽद्भुतम् ॥ त्रिपुञ्जरुद्रहृदयेश्वर
 कथा शुभा ॥ २०१ ॥ अविमुक्तस्य माहात्म्यमुमाहेश्वरस्य च ॥ महौजसः प्रभावश्च जंबूतीर्थस्य वर्णनम् ॥ २०२ ॥ गंगाधरमिश्रकयोः कथा वाथ
 फलस्तुतिः ॥ द्वारकायाश्च माहात्म्ये चंद्रशर्मकथानकम् ॥ २०३ ॥ जागराद्यर्चनाद्याख्या व्रतमेकादशीभिवम् ॥ महाद्वादशिकाख्यां प्रह्लादपि
 समागमः ॥ २०४ ॥ दुर्वासस उपाख्यानं यात्रोपक्रमकीर्तनम् ॥ गोमत्युत्पत्तिकथनं तस्यां स्नानादिजं फलम् ॥ २०५ ॥ चक्रतीर्थस्य माहात्म्य
 गोमत्युदधिसंगमः ॥ सनकादिद्विदाख्यानं नृगतीर्थकथा ततः ॥ २०६ ॥ गोप्रचारकथा पुण्या गोपीनां द्वारकागमः ॥ गोपीसरःसमाख्यानं
 ब्रह्मतीर्थादिकीर्तनम् ॥ २०७ ॥ पंचनद्यागमाख्यानं नानाख्यानसमन्वितम् ॥ शिवलिंगदातीर्थकृष्णपूजादिकीर्तनम् ॥ २०८ ॥ त्रिविक्रमस्य
 मूर्ताख्या दुर्वासःकृष्णसंकथा ॥ कुशदैत्यवधोच्चारविशेषार्चनं फलम् ॥ २०९ ॥ गोमत्यां द्वारकायां च तीर्थागमनकीर्तनम् ॥ कृष्णमंदिरसंप्रेक्षा द्वार
 वत्यभिषेचनम् ॥ २१० ॥ तत्रतीर्थावासकथा द्वारकापुण्यकीर्तनम् ॥ इत्येष सप्तमः प्रोक्तः खंडः प्रभासिको द्विजाः ॥ २११ ॥ स्कांदे सर्वोत्तमकथे शिवमाहा
 त्म्यवर्णने ॥ लिखित्वैतत्तुयो दद्याद्वैमशूलसमन्वितम् ॥ २१२ ॥ माध्यां सत्कृत्य विप्राय सश्वे भोदते पदे ॥ २१३ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्व ० बृहदुपा
 ख्याने चतुर्थपादे स्कंदपुराणानुक्रमणीवर्णनं नाम चतुरधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०४ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ शृणु वत्स प्रवक्ष्यामि पुराण वामनाभिधम् ॥
 त्रिविक्रमचरित्राढ्यं दशसाहस्रसख्यकम् ॥ १ ॥ कूर्मरूपसमाख्यानं वर्गत्रयकथानकम् ॥ भागद्वयसमायुक्तं वक्तुश्रोतुं शुभावहम् ॥ २ ॥ पुराणप्रश्नः
 प्रथमं ब्रह्मशीर्षिच्छिदा ततः ॥ कपालमोचनाख्यानं दक्षयज्ञविहिंसनम् ॥ ३ ॥ हरस्य कालहृषाख्या कामस्य दहनं ततः ॥ प्रह्लादनारायणयोर्युद्धं
 देवासुराहवः ॥ ४ ॥ मुकेशर्षकसमाख्यानं ततो भुवनकोशकम् ॥ ततः काम्यव्रताख्यानं श्रीदुर्गचरितं ततः ॥ ५ ॥ तपतीचरितं पश्चात्कुलेश्वरस्य वर्णनम्
 ॥ सत्यामाहात्म्यमनुलं पार्वतीजन्मकीर्तनम् ॥ ६ ॥ तपस्तस्या विवाहश्च गौर्युपाख्यानं कुमारचरितं ततः ॥ ७ ॥

ततोऽन्धकवधाख्यानं साध्यापाख्यानकंततः॥ जात्रालिचरितं पश्चादरजायाः कथाद्भुताः॥ ८॥ अंधकेऽन्धकशयैर्दुर्गं गणत्वं चांधकस्य च॥ मरुतां जन्मकथनं बलेश्च चरितं ततः॥ ९॥ ततस्तु लक्ष्म्याश्चरितं त्रैविक्रममतः परम्॥ ब्रह्मदतीर्थयात्रायां प्रोच्यतेऽथ कथाः शुभाः॥ १०॥ ततश्च धुन्धुचरितं प्रेतोपाख्यानकं ततः॥ नक्षत्रपुरुषाख्यानं श्रीदामचरितं ततः॥ ११॥ त्रिविक्रमचरित्राते ब्रह्मप्रोक्तः स्तवोत्तमः॥ ब्रह्मदबलिं सवादे सुतले हरिशंसनम्॥ १२॥ इत्येष पूर्वभागेऽस्य पुराणस्य तवोदितः॥ शृणुतोऽस्योत्तरं भागं बृहद्दामनसंज्ञकम्॥ १३॥ माहेऽवरी भागवती सौरी गाणेऽवरी तथा॥ चतस्रः संहिताश्च त्रय पृथक् साहस्रसंख्यया॥ १४॥ माहेऽवर्या तु कुण्डस्य तद्भक्तानां च कीर्तनम्॥ भागवत्यां जगन्मातुष्वतारकथाद्भुताः॥ १५॥ सौर्यां सूर्यस्य महिमा गदितः पापनाशनः॥ गाणेऽवर्या गणशस्य चरितं च महेशितुः॥ १६॥ इत्येतद्भामनं नाम पुराणं दुर्बचित्रम्॥ पुरस्त्येन समाख्यातं नारदाय महात्मने॥ १७॥ ततो नारदतः प्राप्तं व्यासेन सुमहात्मना॥ व्यासातु लब्धवांश्चान् तच्छिष्यो रोमहर्षणः॥ १८॥ स चाख्यास्यति विप्रेभ्यो नैमिषीयेभ्य एव च॥ एवं परंपराप्राप्तं पुराणं वायनं शुभम्॥ १९॥ ये पठन्ति च शृण्वन्ति तैऽपि याति परां गतिम्॥ लिखितवैतन्यपुराणं तु यः शरद्विषुवेऽप्येव॥ २०॥ विप्राय वेदविदुषे द्रुतधेनुसम्पन्नितम्॥ स सद्ब्रह्म नरदात्रयेत्स्वर्गं पिनृन्स्वकात्॥ २१॥ देहते भुक्तभोगोऽसौ याति विष्णोः परं पदम्॥ २२॥ इति श्रीबृहद्भारतीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे वामनपुराणानुक्रमणीवर्णनं नाम पञ्चाधिकशततमोऽध्यायः॥ १०५॥ ब्रह्मोवाचा॥ शृणु वत्स मरीचे त्वं पुराणं कूर्मसंज्ञकम्॥ लक्ष्मीकल्याणचरितं यत्र कूर्मवपुर्हरिः॥ १॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां माहात्म्यं च पृथक्पृथक्॥ इन्द्रदुःश्रमसंगेन ग्राह्यं फेयो दयान्वितः॥ २॥ तत्सप्तदशसाहस्रं सुचतुः संहितं शुभम्॥ यत्र ब्राह्माः पुरा प्रोक्ता धर्मा नानाविधा मुने॥ ३॥ नानाकथाप्रसंगेन नृणां सद्गतिदायकाः॥ तत्र पूर्वविभागे तु पुराणोपक्रमः पुरा॥ ४॥ लक्ष्मीद्रुमुद्रसंवादेः कूर्मार्षिगणसंकथा॥ वर्णश्रमाचारकथा जगदुत्पत्तिकीर्तनम्॥ ५॥ कालसंख्या समासेन लयते स्तनं विभोः॥ ततः सक्षेपतः सर्गः शांकरं चरितं तथा॥ ६॥ सहस्रनाम पार्वत्या योगस्य च निरूपणम्॥ भृगुवंशसंख्यानं ततः स्वायम्भुवस्य च॥ आदिवादीनां समुत्पत्तिर्दक्षयज्ञाहितस्ततः॥ दक्षसृष्टिकथा पश्चात्कश्यपान्वयकीर्तनम्॥ ८॥ आत्रेयवशकथनं कृष्णस्य चरितं शुभम्॥ मर्तदंष्ट्रगणसंवादो व्यासपाण्डवसंकथा॥ ९॥ युगधर्मानुक्रमं व्यासजैर्मिनिकीर्तनम्॥ वाराणस्याश्च माहात्म्यं प्रयागस्य ततः परम्॥ १०॥ त्रैलोक्यवर्णनं च वेदशास्त्रानिरूपणम्॥ उत्तराऽस्या विभागे तु पुरा गीतेश्वरी ततः॥ ११॥ व्यासगीता ततः प्रोक्ता नानाधर्मप्रबोधिनी॥ नानाविधानां तीर्थानां माहात्म्यं च पृथक् ततः॥ १२॥ प्रतिसर्गप्रकथनं ब्राह्मीयं संहिता स्मृता॥ अतः परं भागवतीसंहिताय

निरूपणम् ॥ १३ ॥ कथिता यत्र वर्णानां पृथग्वृत्तिरदाहता ॥ पादेऽस्याः प्रथमे प्रोक्ता ब्राह्मणानां व्यवस्थितिः ॥ १४ ॥ सदा
 चागत्मिका वत्स भोगसौख्यविवर्द्धनी ॥ द्वितीये क्षत्रियाणां तु वृत्तिः सम्यक्प्रकीर्तिता ॥ १५ ॥ यथा त्वाश्रितया पापं विधूयेह ब्रजेद्विदम् ॥
 तृतीये वैश्यजातीनां वृत्तिरुक्ता चतुर्विधा ॥ १६ ॥ यथा चरित्या सम्यग्लभते गतिमुत्तमा ॥ चतुर्थेऽस्यास्तथा पादे द्वादश्वृत्तिरदाहता ॥ १७ ॥ यथा हेतु
 ष्यति श्रीशो नृणां श्रेयोविवर्द्धनः ॥ पंचमेऽस्यास्ततः पादे वृत्तिः संकजोदिता ॥ १८ ॥ यथा चरित्याप्नोति भाविनीं गतिमुत्तमा ॥ इत्येषा
 पंचपद्युक्ता द्वितीया संहिता मुने ॥ १९ ॥ तृतीयात्रोदिता सौरी नृणां कार्यविययिनी ॥ षोढा षट्कर्मसिद्धि बोधप्रवृत्ती च कामिनाम् ॥ २० ॥ चतुर्थी
 वैष्णवां नाम मोक्षदा परिकीर्तिता ॥ चतुष्पदी द्विजातीनां साक्षाद्ब्रह्मस्वरूपिणी ॥ २१ ॥ ताः क्रमात्पट्टचतुर्दशपुराहसाः परिकीर्तिताः ॥ २२ ॥
 एतत्कर्मपुराणं तु चतुर्वर्गफलप्रदम् ॥ पठतां शृण्वतां नृणां सर्वोत्कृष्टगतिप्रदम् ॥ २३ ॥ लिखित्यैतत्तु यः भक्त्या हेमकूलसमन्वितम् ॥ ब्राह्मणया
 यने दद्यात्स याति परमां गतिम् ॥ २४ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्ये चतुर्थपादे कर्मपुराणां कुल्यणीकथनं नाम षडुत्तरशततमोऽ
 ध्यायः ॥ १०६ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अथ मात्स्यं पुराणं ते श्रव्यं द्विजसत्तम ॥ यत्रोक्तं सप्तकल्याणां वृत्तं संक्षिप्य भूतले ॥ १ ॥ व्यासेन वेदविदुषा
 नारसिंहोपवर्णने ॥ उपक्रम्य तदुद्दिष्टं चतुर्दशसहस्रकम् ॥ २ ॥ मनुमत्स्यसुसंवादो ब्रह्मांडकथनं ततः ॥ ब्रह्मदेवासुरात्पत्तिभारतोत्पत्तिरेव च ॥ ३ ॥
 मदनद्वादशी तद्ब्रह्मो कपालाभिपूजनम् ॥ मन्वन्तरसमुद्देशो वैश्वराज्याभिवर्णनम् ॥ ४ ॥ सूर्यवैवस्वतोत्पत्तिर्बुधसंगमनं तथा ॥ पितृवृशानुकथनं
 श्राद्धकालस्तथैव च ॥ ५ ॥ पितृतीर्थप्रचारश्च सोमोत्पत्तिस्तथैव च ॥ कीर्तनं सोमवंशस्य ययातिचरितं तथा ॥ ६ ॥ कार्त्तवीर्यस्य चरितं
 सुष्टवंशानुकीर्तनम् ॥ भृशशापस्तथा विष्णोर्दशधा जन्मने क्षितौ ॥ ७ ॥ कीर्तनं पूरुवंशस्य वंशो दौतारानः परम् ॥ क्रियायोगस्ततः
 पश्चात्पुराणपरिकीर्तनम् ॥ ८ ॥ व्रतं नक्षत्रपुराणं मार्तण्डशयनं तथा ॥ कृष्णाष्टमीव्रतं तद्ब्रह्मेहिणीचन्द्रसंज्ञितम् ॥ ९ ॥ तडागविधि
 माहात्म्यं पादपोत्सर्गं एव च ॥ सौभाग्यशयनं तद्ददगस्त्यव्रतमेव च ॥ १० ॥ तथानन्ततृतीयाया रसकल्याणिनीव्रतम् ॥ तथैवानं
 दकर्याश्च व्रतं सारस्वतं पुनः ॥ ११ ॥ उपरागाभिषेकश्च सप्तमीशयनं तथा ॥ भीमाख्या द्वादशी तद्ददगंशयनं तथा ॥ १२ ॥ अश्विन्यशयनं
 तद्व्रतं वैवांगारकव्रतम् ॥ सप्तमीसप्तकं तद्दक्षिणोक्तद्वादशीव्रतम् ॥ १३ ॥ मेरुप्रदानं दशधा श्रद्धान्तिस्तथैव च ॥ श्रहस्वरूपकथनं तथा
 शिवचतुर्दशी ॥ १४ ॥ तथा सर्वफलत्यागः सूर्यवारव्रतं तथा ॥ संक्रांतिस्नपनं तद्ब्रह्मभूतिद्वादशीव्रतम् ॥ १५ ॥ षष्टिव्रतानां माहात्म्यं
 तथा स्नानविधिक्रमः ॥ प्रयागस्य तु माहात्म्यं द्वीपत्रोकादुवर्णनम् ॥ १६ ॥ तथांतरिक्षचारश्च ध्रुवमाहात्म्यमेव च ॥ भवनानि सुरं

द्राणां त्रिपुरोद्योतनं तथा ॥ १७ ॥ पितृप्रवरमाहात्म्यं मन्वन्तरविनिर्णयः ॥ चतुर्थस्य संभृतिर्गुणधर्मनिरूपणम् ॥ १८ ॥ वज्रांगस्य तु संभृतिस्तारकोत्पत्तिरेव च ॥ तारकासुरमाहात्म्यं ब्रह्मदेवानुकीर्तनम् ॥ १९ ॥ पार्वतीसंभवस्तद्वत्तथा शिवतपोवनम् ॥ अतंगदेहदाहश्च रतिशोकस्तथैव च ॥ २० ॥ गौरीतपोवनं तद्वच्छिवेनाथ प्रसादनम् ॥ पार्वतीकृषिसंवादस्तथैवोद्वाहमंगलम् ॥ २१ ॥ कुमारसंभवस्तद्वत्कुमारविजयस्तथा ॥ तारकस्य वधो घोरो नरसिंहोपवर्णनम् ॥ २२ ॥ पद्मोद्भवविसर्गस्तु तथैवधकघातनम् ॥ वाराणस्यास्तु माहात्म्यं नर्मदायास्तथैव च ॥ २३ ॥ श्रवरात्रुकमस्तद्वत्पितृगाथानुकीर्तनम् ॥ तथोभयसुखीदानं दानं कृष्णाजिनस्य च ॥ २४ ॥ ततः सावित्र्यपुण्यानं राजधर्मास्तथैव च ॥ विविधोत्पातकथनं ग्रहणोत्तस्तथैव च ॥ २५ ॥ यात्रानिमित्तकथनं स्वप्नमंगलकीर्तने ॥ वामनस्य तु माहात्म्यं वाराहस्य ततः परम् ॥ २६ ॥ समुद्रमथनं तद्वत्कालकूटाभिशातनम् ॥ देवसुरविमर्दश्च वास्तुविद्या तथैव च ॥ २७ ॥ प्रतिमालक्षणं तद्वद्देवतायतनं तथा ॥ प्रासादलक्षणं तद्वन्मंडपानच लक्षणम् ॥ २८ ॥ भविष्यराज्ञासुदेशो महादानानुकीर्तनम् ॥ कल्याणुकीर्तनं तद्वत्पुराणेऽस्मिन्मन्त्रकीर्तितम् ॥ २९ ॥ पवित्रमेतत्तत्पुण्याणामाधुःकीर्तिविवर्द्धनम् ॥ यः पठेच्छृणुयाद्वापि स याति भवं हरेः ॥ ३० ॥ लिखित्वैतत्तु यो दद्याद्रेममस्त्यगवान्वितम् ॥ विप्रायाभ्यर्च्य विषुवे स याति परमं पदम् ॥ ३१ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्यानं चतुर्थपादे मत्स्यपुराणानुक्रमणीकथनं नाम सप्तोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०७ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ मरीचं शृणु वक्ष्यामि पुराणं गारुडं शुभम् ॥ गरुडायाम्ब्रवीन्पृष्टो भगवान्गरुडासनः ॥ १ ॥ एकोनविंशतहस्तैस्तार्क्ष्यकल्पकथान्वितम् ॥ पुराणोपक्रमप्रश्नः सर्गः संक्षेपतस्ततः ॥ २ ॥ सूर्यादिपूजनविधिदिक्षाविधितः परम् ॥ श्राद्धपूजा ततः पञ्चाङ्गव्यवहचर्चनं द्विज ॥ ३ ॥ पूजाविधानं च तथा वैष्णवं पंजरं ततः ॥ योगाध्यायस्ततो विष्णोर्नर्मसाहसकीर्तनम् ॥ ४ ॥ ध्यानं विष्णोस्ततः सूर्यपूजा मृत्युंजयार्चनम् ॥ मालामंत्रः शिवार्चाथ गणपूजा ततः परम् ॥ ५ ॥ गोपालपूजा त्रैलोक्यमोहनश्रीधरार्चनम् ॥ विष्णवर्चा पंचतत्त्वाचो चक्रार्चा देवपूजनम् ॥ ६ ॥ न्यासादिसंध्योपास्तिश्च दुर्गाचार्य सुरार्चनम् ॥ पूजा माहेश्वरी चातः पवित्रारोपणार्चनम् ॥ ७ ॥ मूर्तिध्यानं वास्तुमानं प्रासादानां च लक्षणम् ॥ प्रतिष्ठा सर्वदेवानां पृथक्पूजा विधानतः ॥ ८ ॥ योगोऽष्टांगो दानधर्माः श्रायश्चित्ताविधिक्रिया ॥ दीपेनशालाख्यानं सूर्यव्यूहश्च ज्योतिषम् ॥ ९ ॥ सामुद्रिकं स्वप्नानं नवमत्तपरीक्षणम् ॥ माहात्म्यमथ तीर्थानां गयामाहात्म्यमुत्तमम् ॥ १० ॥ ततो मन्वन्तराख्यानं पृथक्पृथग्विभागशः ॥ पित्राख्यानं वर्णधर्मा द्रव्यशुद्धिः समर्पणम् ॥ ११ ॥ श्राद्धं विनाथकस्यार्चा ग्रहयज्ञस्तथा

श्रमाः ॥ जननाख्यं प्रेतशौचं नीतिशास्त्रं ब्रह्मोक्तयः ॥ १२ ॥ सूर्यवंशः सोमवंशोऽवतारकथनं हरः ॥ रामायणं हरैर्वंशो भारताख्यानकं ततः ॥ १३ ॥
 आयुर्वेदनिदानं प्राक् चिकित्सा द्रव्यजा गुणाः ॥ रोगजनं कवचं विष्णोर्गारुडं त्रैपुरो मनुः ॥ १४ ॥ प्रश्रव्ण्डामणिश्चातो हयगुर्वेदकीर्तनम् ॥ ओषधीनाम
 कथनं ततो व्याकरणोद्दनम् ॥ १५ ॥ छंदःशास्त्रं सदाचारस्ततः स्नानविधिः स्मृतः ॥ तर्पणं वैश्वदेवं च संध्या पर्वणकर्म च ॥ १६ ॥ नित्यश्राद्धं
 सर्पिडाख्यं धर्मसरोधनिष्कृतिः ॥ प्रतिसंक्रमं वृत्ताः स्म युगधर्माः कृतेः फलम् ॥ १७ ॥ योगशास्त्रं विष्णुभक्तिर्नमस्कृतिफलं हरः ॥ माहात्म्यं वैष्णवं
 चाथ नारसिंहस्तोत्रमम् ॥ १८ ॥ ज्ञानामृतं गुहाष्टकं स्तोत्रं विष्णवर्चनाह्वयम् ॥ वेदांतसांख्यसिद्धांतो ब्रह्मज्ञानं तथात्मकम् ॥ १९ ॥ गीतासारः फलो
 त्कीर्तिः पूर्वखंडोऽयमीरितिः ॥ अथास्यैवोत्तरे खंडे प्रेतकल्पः पुरोदितः ॥ २० ॥ यत्र तादृशेण संप्रष्टो भगवानाह वाडवाः ॥ धर्मप्रकटनं पूर्वं योगिनां
 गतिकारणम् ॥ २१ ॥ दानादिकं फलं चापि प्रोक्तमन्वोद्धदैहिकम् ॥ यमलोकस्थमार्गस्य वर्णनं च ततः परम् ॥ २२ ॥ षोडशश्राद्धफलको वृत्तांतश्चात्र
 वर्णितः ॥ निष्कृतिर्यममार्गस्य धर्मराजस्य वैभवम् ॥ २३ ॥ प्रेतपीडाविनिर्देशः प्रेतचिह्ननिरूपणम् ॥ प्रेतानां चरिताख्यानं कारणं प्रेततां प्रति ॥ २४ ॥
 प्रेतकृत्यविचारश्च सर्पिडीकरणोक्तयः ॥ प्रेतत्वमोक्षणाख्यानं दानानि च विमुक्तये ॥ २५ ॥ अवश्यकोत्तमं दानं प्रेतसौख्यकरोहनम् ॥
 शरीरकविनिर्देशो यमलोकस्य वर्णनम् ॥ २६ ॥ प्रेतत्वोद्धारकथनं कर्मकर्तृविनिर्णयः ॥ मृत्योः पूर्वक्रियाख्यानं पश्चात्कर्मनिरूपणम् ॥ २७ ॥
 मध्यषोडशकश्राद्धं स्वर्गप्राप्तिक्रियोहनम् ॥ सूतकस्याथ संख्यानं नारायणबलिक्रिया ॥ २८ ॥ वृषोत्सर्गस्य माहात्म्यं निषिद्धपरिवर्जनम् ॥ अप
 मृत्युक्रियोक्तिश्च विपाकः कर्मणां नृणाम् ॥ २९ ॥ कृत्याकृत्यविचारश्च विष्णुध्यानविमुक्तये ॥ स्वर्गतौ विहिताख्यानं स्वर्गसौख्यनिरूपणम् ॥ ३० ॥
 भूलोकवर्णनं चैव सप्तधोलोकवर्णनम् ॥ पंचोद्धलोककथनं ब्रह्मांडस्थितिकीर्तनम् ॥ ३१ ॥ ब्रह्मांडानेकचरितं ब्रह्मजीविनिरूपणम् ॥ आत्यंतिकं
 लयाख्यानं फलस्तुतिनिरूपणम् ॥ ३२ ॥ इत्येतद्गारुडं नाम पुराणं भुक्तिमुक्तिदम् ॥ कीर्तितं पापशमनं पठतां शृण्वतां नृणाम् ॥ ३३ ॥ लिखि
 त्वैतत्पुराणं तु विषुवे यः प्रयच्छति ॥ सौवर्णहंसयुग्ममाढ्यं विप्राय स दिवं व्रजेत् ॥ ३४ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे
 गारुडानुक्रमणीवर्णनं नामाष्टोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०८ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ शृणु वत्स प्रवक्ष्यामि ब्रह्मांडाख्यं पुरातनम् ॥ यच्च द्वादशसाहस्रमादिकल्पक
 थायुतम् ॥ १ ॥ प्रक्रियाख्योऽनुषंगाल्य उपोद्धतस्तृतीयकः ॥ चतुर्थ उपसंहारः पादाश्चत्वार एव हि ॥ २ ॥ पूर्वपादद्वयं पूर्वं भागोऽत्र समुदाहृतः ॥
 तृतीयो मध्यमो भागश्चतुर्थस्तृतीयो मतः ॥ ३ ॥ आदौ कृत्यसमुद्देशो नैमिषाख्यानकं ततः ॥ हिरण्यगर्भोऽत्यतिश्च लोककल्पनमेव च ॥ ४ ॥ एष

वै प्रथमः पादो द्वितीयं शृणु मानद ॥ कल्पमन्वन्तराख्यानं लोकज्ञानं ततः परम् ॥ ५ ॥ मानससिद्धिकथनं रुद्रप्रसववर्णनम् ॥ महादेवविघ्नतिथ्या
 ऋषिसर्गस्ततः परम् ॥ ६ ॥ अग्नीनां विजयश्चाथ कालमद्राववर्णनम् ॥ प्रियव्रतान्वयोद्देशः पृथिव्यायामविस्तरः ॥ ७ ॥ वर्णनं भारतस्यास्य
 ततोऽन्येषां निरूपणम् ॥ जज्ज्वादिसप्तद्वीपाख्या ततोऽथोलोकवर्णनम् ॥ ८ ॥ उद्धेलोकानुकथनं ग्रहचारस्ततः परम् ॥ आदित्यव्यूहकथनं देवग्रहद्व
 कीर्तनम् ॥ ९ ॥ नीलकण्ठाद्व्याख्यानं महादेवस्य वैभवम् ॥ अमावास्यानुकथनं युगतत्वनिरूपणम् ॥ १० ॥ यज्ञप्रवर्तनं चाथ गुणग्रोत्तर्ययोः कृतिः ॥
 युगप्रजालक्षणं च ऋषिप्रवरणनम् ॥ ११ ॥ वेदानां व्यसनख्यानं स्वायम्भुवनिरूपणम् ॥ शेषमन्वन्तराख्यानं पृथिवीदेहनं ततः ॥ १२ ॥ चाक्षु
 षेवृद्धतने सगे द्वितीयोऽङ्घ्रिः पुरोदले ॥ अथोपोद्घातपादे तु सप्तर्षिपरिकीर्तनम् ॥ १३ ॥ प्रजापत्यन्वयस्तस्माद्देवादीनां समुद्भवः ॥ ततो जयाभिलाषश्च
 मरुदुत्पत्तिकीर्तनम् ॥ १४ ॥ काश्यपेयानुकथनं ऋषिवंशनिरूपणम् ॥ पितृकस्यानुकथनं श्राद्धकल्पस्ततः परम् ॥ १५ ॥ वैवस्वतसमुत्पत्तिः
 सृष्टिस्तस्य ततः परम् ॥ मनुपुत्रान्वयश्चातो गान्धर्वस्य निरूपणम् ॥ १६ ॥ इक्ष्वाकुवंशकथनं वंशोऽत्रैः सुमहात्मनः ॥ अमावसोरन्वयश्च
 रजेश्चरितमद्भुतम् ॥ १७ ॥ ययातिचरितं चाथ यदुवंशनिरूपणम् ॥ कार्तवीर्यस्य चरितं जामदग्न्यं ततः परम् ॥ १८ ॥ वृष्णिवंशानुकथनं सगर
 स्याथ संभवः ॥ भार्गवस्यानुचरितं पितृकार्यवधाश्रयम् ॥ १९ ॥ सगरस्याथ चरितं भार्गवस्य कथा पुनः ॥ देवासुराहवकथा कृष्णाविर्भाववर्ण
 नम् ॥ २० ॥ इंद्रस्य तु स्तवः पुण्यः नृक्रेण परिकीर्तितः ॥ विष्णुमाहात्म्यकथनं बलिवंशविरूपणम् ॥ २१ ॥ भविष्यराजचरितं संप्राप्तं ॥ कलौ युगो ॥
 समुपोद्घातपादोऽयं तृतीयो मध्यमे दले ॥ २२ ॥ चतुर्थमुपसंहारं वक्ष्ये खण्डे तथोत्तरे ॥ वैवस्वतांतराख्यानं विस्तरेण यथातथम् ॥ २३ ॥ पूर्वदेव
 समुद्दिष्टं संक्षेपादिह कथ्यते ॥ भविष्याणां मनूनां च चरितं हि ततः परम् ॥ २४ ॥ कल्पप्रलयनिर्देशः कालमानं ततः परम् ॥ लोकेश्वरदुर्देश ततः
 कथिताः प्राप्तलक्षणैः ॥ २५ ॥ वर्णनं नरकाणां च विकर्माचरणैस्ततः ॥ मनोमयपुराख्यानं लयः प्राकृतिकस्ततः ॥ २६ ॥ शैवस्याथ पुरस्यापि
 वर्णनं च ततः परम् ॥ त्रिविधा गुणसंघाब्जतूनां कीर्तिता गतिः ॥ २७ ॥ अनिर्देशाग्रतर्कस्य ब्रह्मणः परमात्मनः ॥ अन्वयव्यतिरेकाभ्यां वर्णनं
 हि ततः परम् ॥ २८ ॥ इत्येष उपसंहारपादो वृत्तः संहोतः ॥ चतुष्पादं पुराणं ते ब्रह्माण्डं समुदाहृतम् ॥ २९ ॥ अष्टादशमनौपम्यं सारास्तात्तरं
 द्विज ॥ ब्रह्मांडं यच्चतुल्लं पुराणं येन पक्वते ॥ ३० ॥ तदेतदस्य गदितमत्राष्टादशधा पृथक् ॥ पाराशरेण मुनिना सर्वेषामपि मानद ॥ ३१ ॥ वस्तुत
 स्तूपदेश्च मुनीनां भावितान्मानम् ॥ मन्तः श्रुत्वा पुराणानि लोकेभ्यः प्रचकाशिरे ॥ ३२ ॥ मुनयो धर्मशीलास्ते दीनानुग्रहकारिणः ॥ मया

चेदं पुराणं तु वसिष्ठाय युरोदितम् ॥ ३३ ॥ तेन शक्तिसुतोक्तं जातृकर्णाय तेन च ॥ व्यासो लब्ध्वा ततश्चैतत्प्रमंजनमुद्वोदितम् ॥
 ॥ ३४ ॥ प्रमाणीकृत्य लोकेऽस्मिन्प्रावर्तयदनुत्तमम् ॥ य इदं कीर्तयेद्वत्स शृणोति च समाहितः ॥ ३५ ॥ स विधूयेह पापानि याति लोकमनाग्रयम् ॥
 लिखित्वैतत्पुराणं तु स्वर्णसिंहासनस्थितम् ॥ ३६ ॥ वस्त्रेणाच्छादितं यस्तु ब्राह्मणाय ग्रथच्छति ॥ स याति ब्रह्मणो लोकं नात्र कार्या विचारणा ॥
 ॥ ३७ ॥ मरीचेऽद्यादशैतानि मया प्रोक्तानि यानि ते ॥ पुराणानि तु संक्षेपाच्छ्रोतव्यानि च विस्तारात् ॥ ३८ ॥ अष्टादश पुराणानि यः शृणोति
 नरोत्तमः ॥ कथयेद्वा विधानेन नेह भूयः स जायते ॥ ३९ ॥ सूत्रमेतत्पुराणानां यन्मयोक्तं तवाधुना ॥ तन्नित्यं शीलनीयं हि पुराणफलमिच्छता
 ॥ ४० ॥ न दामिकाय पापाय देवमुर्वतुमुद्ये ॥ देयं कदापि साधूनां द्वेषिणे न शठाय च ॥ ४१ ॥ शांताय शमचित्ताय शुश्रूषाभिरताय च ॥
 निर्मितसराय शुचये देयं सद्द्वेष्टणवाय च ॥ ४२ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे ब्रह्माण्डपुराणानुक्रमणीनिरूपणं नाम
 नवोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०९ ॥ नारद उवाच ॥ पुराणसूत्रमखिलं श्रुतं तव मुखाद्भिषो ॥ मरीचये यथा प्रोक्तं ब्रह्मणा परमेष्ठिना ॥ १ ॥
 अधुना तु महाभाग तिथीनां वै कथानकम् ॥ क्रमतो मङ्गमाख्याहि यथा स्याद्व्रतनिश्चयः ॥ २ ॥ यस्मिन्मासे तु या पुण्या तिथियेन उपसिता ॥
 यद्विधानं च पूजादेस्तत्सर्वं वद सांप्रतम् ॥ ३ ॥ सनातन उवाच ॥ शृणु नारद वक्ष्यामि तिथीनां ते व्रतं पृथक् ॥ तिथीशानुक्रमदेव सर्वसिद्धि
 विधायकम् ॥ ४ ॥ चैत्रे मासि जगद्ब्रह्मा सत्तज प्रथमेऽहनि ॥ शुक्लपक्षे समग्रं वै तदा सूर्योदये सति ॥ ५ ॥ वत्सरादौ वसंतादौ बलिर्वाज्ये तथैव च ॥
 पूर्वविद्धेव कर्तव्या प्रतिपत्सर्वदा बुधैः ॥ ६ ॥ तत्र कार्या महाशान्तिः सर्वकल्पपनाशिनी ॥ सर्वोत्पातप्रशमनी कल्लिदुष्कृतहारिणी ॥ ७ ॥ आशुःप्रदा
 पुष्टिकरी धनसौभाग्यवर्द्धिनी ॥ मंगलया च पवित्रा च लोकद्वयमुदावहा ॥ ८ ॥ तस्याप्यदौ तु संपूज्यो ब्रह्मा वह्निपुर्धरः ॥ पाद्यार्घ्यगुणधूतैश्च
 वस्त्रालंकारभोजनैः ॥ ९ ॥ होमैर्बल्युपहारैश्च तथा ब्राह्मणतप्यैः ॥ ततः क्रमेण देवैर्भ्यः पूजा कार्या पृथक्पृथक् ॥ १० ॥ कृत्वौकार
 नमस्कारं कुशोदकतिलक्षतैः ॥ सर्वस्त्रं सहिष्यं च ततो दद्याद्विजातये ॥ ११ ॥ दक्षिणां वेदविदुषे व्रतसंप्रतिहेतवे ॥ एवं पूजाविशेषेण
 व्रतं स्यात्सौरसिंज्ञकम् ॥ १२ ॥ आरोग्यदं नृणां विप्र तस्मिन्नेव दिने मुने ॥ विद्याव्रतमपि प्रोक्तमस्यामेव तिथौ मुने ॥ १३ ॥ तिलकं
 नाम च प्रोक्तं कृष्णेनाजतशत्रवे ॥ अथ ज्येष्ठे सिते पक्षे पक्ष्यां दिवसोदये ॥ १४ ॥ देवोद्यानभवं हवं करवीरं समर्चयेत् ॥ रक्तान्तनुपरीधानं
 गंधधूपविलेपनैः ॥ १५ ॥ प्रहृष्टसप्तधान्यैश्च नारैर्बीजपूरकैः ॥ अभ्युक्ष्यास्ततोऽयं मंत्रेणेत्यं क्षमापयेत् ॥ १६ ॥ करवीरं वृषावासं नमस्ते

भानुवच्छम् ॥ दंभोलिमृदुदुगादिदेवानां सततं प्रिय ॥ १७ ॥ आकृष्णेनेति वेदोक्तमंत्रेण्यं क्षमापयेत् ॥ एवं भक्त्या समभ्यर्च्य दत्त्वा विप्राय दक्षिणाम् ॥ १८ ॥ प्रदक्षिणं ततः कुर्यात्पश्चात्स्वभवनं व्रजेत् ॥ नभःशुद्धे प्रतिपदि लक्ष्मीदुद्धिप्रदायकम् ॥ १९ ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां निदानं परमं व्रतम् ॥ सोमवारं समारभ्य सार्धमासत्रयं द्विजाः २० ॥ कातिकसितश्रुतायामुपोष्य व्रततत्परः ॥ पूर्णार्थां शिवभ्यर्च्य सुवण वंशस्युतम् ॥ २१ ॥ वायनं सुमहानुष्यं देवताप्रीतिवर्धकम् ॥ दद्याद्विप्राय संकल्प्य धनवृद्धये मुनीश्वर ॥ २२ ॥ भाद्रपुष्यप्रतिपदि व्रतं नाम्ना महत्तमम् ॥ व्रतं सौभाग्यं केचि त्नाहुरत्र शिवोऽर्च्यते ॥ २३ ॥ नेवेद्यं तु पञ्चमौनी षोडशत्रिगुणानि च ॥ फलानि पिष्टपक्वानि दद्याद्विप्राय षोडश ॥ २४ ॥ देवाय षोडशान्यानि भुज्यते षोडशात्मना ॥ सौवर्णं शिवभ्यर्च्य कुम्भोपरि विधानमिति ॥ २५ ॥ तत्सर्वं धेनुसहितमाचार्याय प्रदापयेत् ॥ इदं कृत्वा व्रतं विप्र देव देवस्य शूलिनः ॥ २६ ॥ चतुर्दशान्दं देवातं भुक्तभोगः शिवं व्रजेत् ॥ आश्विने सितपक्ष्यां कृत्वाशोकव्रतं नरः ॥ २७ ॥ अशोकौ जायते विप्र धनधान्यसमन्वितः ॥ अशोकपूजनं तत्र कार्यं नियमतत्परैः ॥ २८ ॥ व्रताति द्वादशे वर्षे मूर्तिं चारोकाश्विनः ॥ सुमर्ष्य गुरवे भक्त्या शिवलोके महीयते ॥ २९ ॥ अस्यामेव प्रतिपदि नवरात्रं समारभेत् ॥ पूर्वाह्णे पूजयेद्देवीं घटस्थापनपूर्वकम् ॥ ३० ॥ अङ्कुरारोपणं कृत्वा यवैर्गोधूममिश्रितैः ॥ ततः प्रतिदिनं कुर्यादेकभुक्तमयाचितम् ॥ ३१ ॥ उपवासं यथाशक्ति पूजापाठजपादिकम् ॥ मार्कण्डेय पुराणेन चरितत्रितयं द्विज ॥ ३२ ॥ पठनीयं नवदिनं भुक्तिसुक्ती अभीप्सता ॥ कुमारिपूजनं तत्र प्रशस्तं भोजनादिभिः ॥ ३३ ॥ इत्थं कृत्वा व्रतं विप्र सर्वसिद्धयालयो नरः ॥ जायते भुवि दुर्गायाः प्रसादावत्र संशयः ॥ ३४ ॥ अथोर्जसितपक्ष्यां नवरात्रोदितं चरेत् ॥ दिशेषादन्नकूटाख्यं विष्णुप्रीतिविवर्धनम् ॥ ३५ ॥ सर्वपाकैः सर्वदोहैः सर्वैः सार्धैः सिद्धये ॥ कर्तव्यमन्नकूटं तु गोवर्द्धनसमर्चने ॥ ३६ ॥ सायं गोभिः सह श्रीमद्वो वर्द्धनधराधरम् ॥ समर्च्य दक्षिणीकृत्य भुक्तिसुक्तीं समाधुयात् ॥ ३७ ॥ अथ मार्गसिताद्यायां धनव्रतमनुत्तमम् ॥ नक्तं विष्णवर्चनं होमैः सौवर्णां हुतमुक्तम् ॥ ३८ ॥ रक्तवस्त्रगच्छत्रां द्विजाय प्रतिपादयेत् ॥ एवं कृत्वा धनैर्धान्यैः समृद्धौ जायते भुवि ॥ ३९ ॥ वह्निना दग्धपापस्तु विष्णु लोके महीयते ॥ पौषशुक्लप्रतिपदि भानुभ्यर्च्य भक्तिः ॥ ४० ॥ एकभक्तव्रतो ह्ययं भानुलोकाभवमुयात् ॥ माघशुक्लाद्वादिवसे वह्निं साक्षा न्यवेध्वरम् ॥ ४१ ॥ समभ्यर्च्य विधानेन समृद्धौ जायते भुवि ॥ अथ फाल्गुनशुक्लादौ देवदेवं दिगंबरम् ॥ ४२ ॥ घृलिधूसरसर्वांगं जलेऽक्षेत्स मन्ततः ॥ कर्मणा लौकिकेनापि संतुष्टो हि महेश्वरः ॥ ४३ ॥ स्वसायुज्यं प्रदिशति भक्त्या समर्थसमार्चितः ॥ वैशाले तु सिताद्यायां विष्णु

विश्वविहारिणम् ॥ ४४ ॥ समभ्यर्च्य विधानेन विप्रान्संभोजयेद्व्रती॥ एवं शुचिसिताद्यायां ब्रह्माणं जगतां गुरुम् ॥ ४५ ॥ विष्णुना सहितो
 ब्रह्मा सर्वलोकेश्वरेश्वरः॥ स्वसायुज्यं प्रदिशति सर्वसिद्धिमाप्नुयात् ॥ ४६ ॥ आसु द्वादशमासानां प्रतिपत्सु द्विजोत्तम ॥ व्रतानि तुभ्यं प्रोक्तानि
 भुक्तिमुक्तिप्रदानि च ॥ ४७ ॥ व्रतेष्वेतेषु सर्वेषु ब्रह्मचर्यं विधीयते ॥ भोजने तु दधिप्यान्नं सामान्यत उदाहृतम् ॥ ४८ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीय
 पुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे द्वादशमासप्रतिपद्व्रतनिरूपणं नाम दशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ ११० ॥ सनातन उवाच ॥ शृणु
 विप्र प्रवक्ष्यामि द्वितीयाया व्रतानि ते ॥ यानि कृत्वा नरो भक्त्या ब्रह्मलोके महीयते ॥ १ ॥ चैत्रशुक्लद्वितीयायां ब्रह्माणं च सशक्तिकम् ॥ हवि
 प्यान्नेन गन्धाद्यैः स्तोष्य सर्वकद्रवम् ॥ २ ॥ फलं लब्ध्वाखिलान्कामानन्ते ब्रह्मपदं लभेत् ॥ अस्मिन्नेव दिने विप्र बालंदुमुदितं परे ॥ ३ ॥ सम
 भ्यर्च्य निशारंभे भुक्तिमुक्तिफलं भवेत् ॥ अथ वास्मिन्दिने भक्त्या दक्षायव्यर्च्यं यत्नतः॥ ४ ॥ सुवर्णजतेनेत्रे प्रदद्याच्च द्विजातये ॥ पूर्णयाज्ञाव्रते
 ह्यस्मिन्द्वादशा वापि घृतेन च ॥ ५ ॥ नेत्रव्रतं द्वादश वत्सरान्वै कृत्या भवेद्भूमिपतिर्द्विजैर्द्रा ॥ सुहृद्रूपोऽगिणप्रतापी धर्माभिरामो नृपवर्गसुख्यः ॥ ६ ॥
 राधशुक्लद्वितीयायां ब्रह्माणं विष्णुरूपिणम् ॥ समर्च्य सप्तधान्याब्जकुंभोपरि विधानतः ॥ ७ ॥ विष्णुलोकमवाप्नोति भुक्त्वा भोगान्मनोगन्धत् ॥
 ज्येष्ठशुक्लद्वितीयायां भास्करं भुवनाधिपम् ॥ ८ ॥ चतुर्वक्त्ररूपं च समभ्यर्च्य विधानतः ॥ भोजयित्वा द्विजान् भक्त्या भास्करं लोकमाप्नुयात्
 ॥ ९ ॥ आषाढस्य सिते पक्षे द्वितीया पुण्यसंयुता ॥ तस्यां रथं समारोप्य रामं सह सुभद्रया ॥ १० ॥ द्विजादिभिर्भती सार्धं परिक्रम्य पुरादि
 कम् ॥ जलशर्यातिकं गत्वा कार्येच महोत्सवम् ॥ ११ ॥ तदन्ते देवभवने निवेश्य च यथाविधि ॥ ब्राह्मणभोजयेच्चैव व्रतस्यास्य प्रशस्तये ॥ १२ ॥
 नभःशुक्लद्वितीयायां विश्वकर्मा प्रजापतिः ॥ स्वर्गिणीति तिथिः पुण्या ह्यशोकशयनाह्वया ॥ १३ ॥ सशक्तिकं तु शय्यास्थं पूजयित्वा चतुर्मुखम् ॥
 इममुच्चारयेन्मंत्रं प्रणम्य जगतां पतिम् ॥ १४ ॥ श्रीवत्सधारिञ्छ्रीकांत श्रीवास श्रीपते प्रभो ॥ गार्हस्थ्यं मा प्रणाशं ये यातु धर्मार्थकामद ॥ १५ ॥
 चंद्रार्द्धदानमनोकं सर्वसिद्धिविधायकम् ॥ भाद्रशुक्लद्वितीयायां शक्ररूपं जगद्विधिम् ॥ १६ ॥ पूजयित्वा विधानेन सर्वकर्तुफलं लभेत् ॥ आग्निने
 मासि वै पुण्या द्वितीया शुक्लपक्षा ॥ १७ ॥ दानं प्रदत्तमेतस्याग्रनंतफलमुच्यते ॥ ऊर्जशुक्लद्वितीयायां यमो यमुनया पुरा १८ ॥ भोजितः
 स्वयदे तेन द्वितीयैषा यमाह्वया ॥ पुष्टिप्रवर्द्धनं चात्र भगिन्या भोजनं गृहे ॥ १९ ॥ वज्रालकापूर्वं तु तस्यै देयमतः परम् ॥ २० ॥ यस्यां तिथौ
 यमुनया यमराजदेवः संभोजितो निजकरास्त्वस्रसौहर्देन ॥ तस्यां स्वसुः कातलादिह यो भुनक्ति प्राप्नोति रत्नधनधान्यमनुत्तमं सः ॥ २१ ॥ गार्गे

शुक्लद्वितीयायां श्राद्धेन पितृपूजनम् ॥ आरोग्यं लभते चापि पुत्रपौत्रसन्वयः ॥ २२ ॥ गौषशुक्लद्वितीयायां गोशृंगोदकमार्जनम् ॥ सर्वकामप्रदं
 नृणामास्ते बालेदुदर्शनम् ॥ २३ ॥ योऽर्घ्यदानेन बालेदुं हविष्यशी जितेन्द्रियः ॥ पूजयेत्साज्यसुमनस्र्धर्मकामार्थसिद्धये ॥ २४ ॥ माघशुक्लद्वितीयाया
 मारुरूपं प्रजायतिम् ॥ समभ्यर्च्य यथान्यायं पूजयेद्रक्तपुष्पकैः ॥ २५ ॥ रक्तैर्गन्धतथा स्वर्णमूर्तिं निर्माय शक्तिः ॥ ततः पूर्णं ताम्रपात्रं गोधूमे
 वीर्षितङ्गुलैः ॥ २६ ॥ समर्प्य देवे भक्त्यैव स मूर्तिं प्रददेद्दिजे ॥ एवं कृते भक्ते विप्र साक्षान्मुख्यं इवोदितः ॥ २७ ॥ दुरासदो दुराधर्षो जायते भुवि
 मानवः ॥ इह कामान्गरान्मुक्त्वा यात्यते ब्रह्मणः पदम् ॥ २८ ॥ सर्वदेवस्तुतोऽभीष्टां विमानवरमास्थितः ॥ अथ प्राप्नुयन्शुक्रायः द्वितीयायां
 द्विजोत्तमः ॥ २९ ॥ पुष्पैः शिवं समभ्यर्च्य सुधैतैश्च सुगन्धिभिः ॥ पुष्पैर्वितानकं कृत्वा पुष्पालंकरणैः शुभैः ॥ ३० ॥ नैवेद्यैर्विविधैर्पदपिर्नैराजन्या
 दिभिः ॥ प्रसाद्य प्रणमेच्चैव साष्टांगं पतितो भुवि ॥ ३१ ॥ एवमभ्यर्च्य देवेशं भक्त्यो व्याधिविवर्जितः ॥ धनधान्यसमायुक्तो जीवेद्दूरपरतं दुःखम्
 ॥ ३२ ॥ यद्विधानं द्वितीयासु शुक्लपक्षगतासु वा ॥ प्रोक्तं तदेव कृष्णासु कर्तव्यं विधिकोविदेः ॥ ३३ ॥ वह्निर्येव द्रव्यङ्मात्सु नानारूपपुष्करैः ॥
 पूज्यते हि द्वितीयासु ब्रह्मचर्य्यादि पूर्ववत् ॥ ३४ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्यने चतुर्थपादे द्वादशमासद्वितीयाव्रतं निरूपणं ना
 मैकादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १११ ॥ तन्नातन उवाच ॥ शृणु नारद वक्ष्यामि तृतीयाया व्रतानि ते ॥ यानि सम्यग्विधायानु नारी सौभाग्य
 मान्नुयात् ॥ १ ॥ चैत्रशुक्लतृतीयायां गौरीं कृत्वा सभर्तृकम् ॥ सौवर्णां रजतीं वापि तार्क्षीं वा वृणमयीं द्विज ॥ २ ॥ अभ्यर्च्य गन्धपुष्पैर्वस्त्रैराभ
 रणैः शुभैः ॥ दूर्वाकण्डैश्च विधिवत्सोपवासा तु कन्यका ॥ ३ ॥ वरार्थिनी च सौभाग्यपुत्रभर्त्र्थिनी तथा ॥ द्विजभार्या भर्तृसतीः कन्यका वा सुल
 क्षणाः ॥ ४ ॥ सिद्धार्जनवस्त्राद्यैः प्रतोष्य प्रीतमानसा ॥ रात्रौ जागरणं कुर्याद्व्रतसंपूर्तकाम्यया ॥ ५ ॥ ततस्तां प्रतिमां विप्र गुर्वे प्रतिपादयेत् ॥
 धातुजां मृन्मयीं वा तु निशिपेच्च जलशये ॥ ६ ॥ एवं द्वादशवर्षाणि कृत्वा गौरीव्रतं शुभम् ॥ धेनुद्वादशसंकल्पं दद्यादुत्सर्गसिद्धये ॥ ७ ॥
 किमत्र बहुनोक्तेन गौरी सौभाग्यदायिनी ॥ स्त्रीणां यथा तथा नान्या विद्यन्ते भुवनत्रये ॥ ८ ॥ धनं पुत्रान्पतिं विद्यामाज्ञासिद्धिं यशः सुखम् ॥ लभन्ते
 सर्वमेवेष्टं गौरीमभ्यर्च्य भक्तितः ॥ ९ ॥ यद्यशुक्लतृतीया या साक्षया परिकीर्तिता ॥ तिथिश्चेतायुगाद्या सा कृतस्याश्वयत्तारिणी ॥ १० ॥ द्वे शुक्ले
 द्वे तथा कृष्णे युगादी कवयो विदुः ॥ शुक्ले पूर्वाह्निके श्राद्धे कृष्णे चैव तपस्यथ ॥ ११ ॥ द्वापरं हि कलिर्भादे प्रवृत्तानि युगानि वै ॥ तत्र राघवतु
 तीयायां श्रीसमेतं जगद्गुरुम् ॥ १२ ॥ नारायणं समभ्यर्च्यैतु शृण्वप्यविलेपैः ॥ यद्वा गंगाभसि स्नातो मुच्यते सर्वकिल्बिषैः ॥ १३ ॥ अक्षतैः पूज

येद्विष्णुं स्नायादप्यक्षैर्नरैः ॥ सकृत्संभोजयेद्दिप्रान्त्वयमभ्यवहरेच्च तान् ॥ १४ ॥ एवं कृतविधिर्विप्र नरो विष्णुपरायणः ॥ विष्णुलोककमवाप्नोति
 सर्वदेवनमस्कृतः ॥ १५ ॥ अथ ज्येष्ठतृतीया तु शुक्ला रंभेति नामतः ॥ तस्यां सभार्यं विधिवत्पूजयेद्ब्राह्मणोत्तमम् ॥ १६ ॥ गन्धपुष्पांशुकुण्डलैस्तु
 नारी सौभाग्यकाम्यया ॥ रंभाव्रतमिदं विप्र विधिवत्समुपाश्रितम् ॥ १७ ॥ ददाति विंशं पुत्रांश्च मतिं धर्मं शुभावहम् ॥ अथाष्टादतृतीयायाः
 शुक्लायां शुक्लवाससा ॥ १८ ॥ केशवं तु सल्लक्ष्मीकं सखीके तु द्विजेऽर्चयेत् ॥ भोजनैः सुरभीदानैर्वैश्वेश्वर्यापि विभूषणैः ॥ १९ ॥ प्रियंवदोद्देहाः
 प्रीता नारी सौभाग्यवांछया ॥ समुपास्य व्रतं चैतद्धनधान्यसमन्विता ॥ २० ॥ देवदेवप्रसादेन विष्णुलोककमवाप्नुयात् ॥ नमःशुक्लतृतीयायाः
 स्वर्णगौरीव्रतं चरेत् ॥ २१ ॥ उपचारैः षोडशभिर्भवानीमभिपूजयेत् ॥ पुत्रान्देहि धनं देहि सौभाग्यं देहि सुव्रतं ॥ २२ ॥ अन्यांश्च सर्वकामान्मे देहि
 देहि नमोऽस्तु ते ॥ एवं संग्राह्यं देवेशीं भवानीं भवसंयुताम् ॥ २३ ॥ व्रतसंपूर्तिकामा तु वायनं दापयेत्तथा ॥ एवं षोडशवर्षाणि कृत्वा नारी व्रतं
 शुभम् ॥ २४ ॥ उद्यापनं चरेद्धत्तया वित्तशाब्दविवर्जिता ॥ मंडपे मण्डले शुद्धे गणेशादिसुरार्चनम् ॥ २५ ॥ कृत्वा तावमयं पात्रं कलशोपरि
 विन्यसेत् ॥ सौवर्णीं प्रतिमां तत्र भवान्याः प्रतिपूजयेत् ॥ २६ ॥ गंधपुष्पादिभिः सम्यक् ततो होमं समाचरेत् ॥ वेणुपात्रैः षोडशभिः पद्मान्न
 परिपूरितैः ॥ २७ ॥ समर्प्य देव्यै नैवेद्यं द्विजेष्वेतन्निवेदयेत् ॥ वायनं च ततः पश्चाद्दद्यात्संबन्धिवन्धुषु ॥ २८ ॥ प्रतिमां गुरवे दत्त्वा द्विजेभ्यो
 दक्षिणां तथा ॥ पूर्णं लभेत्फलं नारी व्रताचरणतत्परा ॥ २९ ॥ भाद्रशुक्लतृतीयायां व्रतं वै हारितालकम् ॥ कुर्याद्भक्त्या विधानेन पाद्याब्धौर्विधं
 प्रतिपादयेत् ॥ तदंते पारणं कुर्याद्विष्टवन्धुजनैः सह ॥ ३० ॥ ततस्तु कांचने पात्रे राजते चापि ताम्रके ॥ वैष्णवं मृन्मये वापि विन्यस्यान्नं सदक्षिणम् ॥ ३१ ॥ सफलं च सख्यं च द्विजाय
 भवेत् ॥ ३३ ॥ सौभाग्यद्रव्यवस्त्राणि वंशपात्राणि षोडश ॥ दातव्यानि प्रयत्नेन ब्राह्मणेभ्यो यथाविधि ॥ ३४ ॥ अन्येभ्यो विप्रवर्येभ्यो दक्षिणां
 च प्रयत्नतः ॥ भूयसीं च ततो दद्याद्विभ्यो देवितुष्टये ॥ ३५ ॥ एवं या कुरुते नारी व्रतं सौभाग्यवर्द्धनम् ॥ सा तु देवीप्रसादेन सौभाग्यं लभतं
 ध्रुवम् ॥ ३६ ॥ यदा तृतीया भाद्रे तु हस्तसंज्ञिता भवेत् ॥ हस्तगौरीव्रतं नाम तदुद्दिष्टं हि शौरिणा ॥ ३७ ॥ तथा कोटीश्वरी नाम व्रतं श्रोल्लं पिना
 किना ॥ लक्ष्मीश्वरी चैव तथा तद्विधानमुदीर्यते ॥ ३८ ॥ अस्यां व्रतं तु संग्राह्यं यावद्धर्षचतुष्टयम् ॥ उपवासेन कर्तव्यं वर्षे वर्षे तु नारद ॥ ३९ ॥
 अखंडानां तंडुलानां तिलानां वा मुनींश्च ॥ लक्ष्मेकं विशोऽध्याथ शिपेत्ययसि संसृते ॥ ४० ॥ तत्पक्वेन तु निर्माय देव्या मूर्तिं सुशोभनाम् ॥ प्रकरे

गंधपुष्पाणां पुष्पमालाविभूषिताम् ॥४१॥ संस्थाप्य पार्वतीं तत्र पूजयेद्वक्तिभाविताम् ॥ गन्धैः पुष्पैस्तथा धूपैर्दोषैर्वेद्यानिस्तरे ॥४२॥ विविधैश्च फलैर्विभ्रं नमस्कृत्य क्षमापयेत् ॥ ततो विसर्जयेद्देवीं जलमध्यस्थ दक्षिणाम् ॥४३॥ दत्त्वा विधिज्ञविभ्रभ्यो भुञ्जीथाच्च परो दिने ॥ इति ते कथितं विप्र कोटिलेश्वरीव्रतम् ॥४४॥ गौरीलोकं प्रयात्यंते व्रतस्यास्य प्रभावतः ॥ इष्यशुक्लतृतीयायां बृहद्गौरीव्रतं चरेत् ॥४५॥ पंचमस्य विधानेन पूर्वोक्तैर्नैव नाग्द ॥ आचार्यं पूजयेदं विग्रानन्यान्धनादिभिः ॥४६॥ सुवासिनीः पंच पूज्या वस्त्रालंकारचन्दनैः ॥ कंबुकैश्चैव तट्टकैः कंठसूत्रैर्हरिप्रियाः ॥४७॥ वंशपात्राणि पंचैव सूत्रैः संवेष्टितानि च ॥ सिद्धं जीरकं चैव सौभाग्यद्रव्यसंयुतम् ॥४८॥ गोधूमपिष्टजातं च नवापूपं फलादिकम् ॥ वायनानि च पंचैव तान्यो दद्याच्च भोजयेत् ॥४९॥ अघं दत्त्वा वायनानि पश्चादुज्जीतं वाग्यता ॥ तत्फलं धारयेत्कंठे सर्वकामसमृद्धये ॥५०॥ ततः प्रातः समुत्थाय सालंकारा सखीजनैः ॥ गीतवाद्ययुता नद्यां गौरीं तां तु विसर्जयेत् ॥५१॥ आहूतासि सयासद्दे श्रुतिं च यथा विधि ॥ मम सौभाग्यदानाय यथेष्टं गम्यतां त्वया ॥५२॥ एवं कृत्वा व्रतं भक्त्या द्विज देवीप्रसादतः ॥ मुक्त्वा भोगांस्तु देहांते गौरीलोकमवाप्नुयात् ॥५३॥ उज्जुक्लतृतीयायां विष्णुगौरीव्रतं चरेत् ॥ पूजयित्वा जगद्गन्धाद्युपचारैः पृथग्विधैः ॥५४॥ सुवासिनीं भोजयित्वा मङ्गलद्रव्यपूजिताम् ॥ विसर्जयेत्पद्मभ्यैनां विष्णुगौरीप्रतुष्टये ॥५५॥ मार्गशुक्लतृतीयायां हरगौरीव्रतं शुभम् ॥ कृत्वा पूर्वविधानेन पूजयेज्जगदंज्जिह्वाम् ॥५६॥ एतद्भूतप्रभावेण मुक्त्वा भोगान्मनोऽस्मान् ॥ देवीलोकं समासाद्य मोदते च तया सह ॥५७॥ पौषशुक्लतृतीयायां ब्रह्मगौरीव्रतं चरेत् ॥ पूर्वोक्तं विधानेन पूजितापि द्विजोत्तम ॥५८॥ ब्रह्मगौरीप्रसादेन मोदते तत्र संगता ॥ माघशुक्लतृतीयायां पूज्या सौभाग्यसुंदरी ॥५९॥ पूर्वोक्तं विधानेन नालिकेरार्घ्यदानतः ॥ प्रसन्ना दिशति स्वीयं लोकं तु व्रततोषिता ॥६०॥ फाल्गुनस्य सिते पक्षे तृतीया कुलसौख्यदा ॥ पूजिता गन्धपुष्पाद्यैः सर्वमङ्गलदा भवेत् ॥६१॥ सर्वासु च तृतीयासु विधिः साधारणो मुने ॥ देवीपूजा विप्रपूजा दानं दोषो विसर्जनम् ॥६२॥ इत्येवं कथितानीह तृतीयाया व्रतानि ते ॥ भक्त्या कृतानि चेष्टास्तु कामान्दुर्भुगो गतान् ॥६३॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्यानं चतुर्थपादे द्वादशमासतृतीयाव्रतकथनं नाम द्वादशाधिकशतमोऽध्यायः ॥ ११२ ॥ सनातन उवाच ॥ शृणु विप्र प्रवक्ष्यामि चतुर्थ्यांस्ते व्रतान्यहम् ॥ यानि कृत्वा नरा नार्योऽर्भोष्टान्कामानवाप्नुयुः ॥११॥ चैत्रमासचतुर्थ्यां तु वासुदेवस्वरूपिणम् ॥ गणपं सम्यगभ्यर्च्य दत्त्वा कांचनदक्षिणाम् ॥२॥ विप्राय विष्णुलोकं तु गच्छेद्देवनमस्कृतः ॥ वैशाखस्य चतुर्थ्यां तु प्रार्थ्यं संकर्षणाङ्गयम् ॥३॥ गृहस्थद्विजसुख्येभ्यः शंखं

दत्त्वा विधानवित् ॥ प्राप्य संकर्षणं लोकं मोदते बहुकल्पकम् ॥ ४ ॥ ज्येष्ठमासचतुर्थ्यां तु प्राच्यं ग्रहग्रहपिणम् ॥ फले मूलं च द्युभ्यो
 दत्त्वा स्वर्गं लभेन्नरः ॥ ५ ॥ आषाढस्य चतुर्थ्यां तु संप्रज्यानिरुद्धकम् ॥ यतिभ्योऽलाबुपात्राणि दत्त्वाभीष्टं लभेन्नरः ॥ ६ ॥ चतुर्थीतिव्रतान्येवं
 कृत्वा द्वादशवत्ससम् ॥ उद्यापनं विधानेन कर्तव्यं फलमिच्छता ॥ ७ ॥ अन्यज्येष्ठचतुर्थ्यां तु सतीव्रतमनुत्तमम् ॥ कृत्वा गणपतेर्मातुलीके
 मोदते तत्समम् ॥ ८ ॥ तथाऽऽषाढचतुर्थ्यां तु व्रतमन्यच्छुभावहम् ॥ रथतराहकल्पस्य ह्यादिभूतं दिनं यतः ॥ ९ ॥ श्रद्धापूर्तेन मनसा
 गणेशं विधिना नरः ॥ पूजयित्वा लभेन्नरः फलं देवादिदुर्गम् ॥ १० ॥ श्रावणस्य चतुर्थ्यां तु जाते चंद्रोदये सुने ॥ ११ ॥ गणेशाय
 प्रदद्याच्च ह्यर्घ्यं विधिविदारः ॥ लम्बोदरं चतुर्बाहुं त्रिनेत्रं रत्नवर्णकम् ॥ १२ ॥ नानारत्नविभूषाढ्यं प्रसन्नास्यं विचितयेत् ॥ अथाह
 नादिभिः सर्वैरुपचारैः समर्चयेत् ॥ १३ ॥ नैवेद्यं मोदकं दद्याद्गणेशप्रीतिदायकम् ॥ एवं व्रतं विधायथ भुक्त्वा मोदकमेव च ॥
 ॥ १४ ॥ सुखं स्वयन्निशायां तु भूमावेव कृतार्चनः ॥ व्रतस्यास्य प्रभावेण कामान्मनसि चिन्तितान् ॥ १५ ॥ लब्ध्वा लोके परं चापि गणेशप
 दमानुयात् ॥ नानेन सदृशं चान्यद्भूतमस्ति जगद्भ्ये ॥ १६ ॥ तस्मात्कार्यं प्रयत्नेन सर्वान्कामानभीप्सता ॥ अथास्मिन्नेव दिवसे दूर्वागणपति
 व्रतम् ॥ १७ ॥ केचिदिच्छन्ति देवर्षे तद्विधानं वदामि ते ॥ हेमं निर्माय गणपं ताम्रपात्रोपरि स्थितम् ॥ १८ ॥ वेष्टितं रत्नवस्त्रेण सर्वतोभद्रयङ्गले ॥
 पूजयेद्भक्तकुसुमैः पत्रिकाभिश्च पञ्चभिः ॥ १९ ॥ बिल्वपत्रमपामार्गं शमी दूर्वा हरिप्रिया ॥ आभितन्यैश्च कुसुमैरभ्यर्च्य फलभोदकैः ॥ २० ॥
 उपहारं प्रकल्प्याथ दद्यादर्घ्यं समुद्यते ॥ ततः संपार्थ्यं विघ्नेशमूर्तिं सोपस्कृतं सुने ॥ २१ ॥ आचार्याय विधिज्ञाय सत्कृत्य विनिवेदेत् ॥ हस्तैर्वा
 पञ्च वर्षाणि समुपास्य यथाविधि ॥ २२ ॥ युक्त्वेह भोगानखिलात् लोकं गणपतैर्ब्रजेत् ॥ अथ भाद्रचतुर्थ्यां तु बहुलाधेनुसंज्ञकम् ॥ २३ ॥ पूजनी
 योऽत्र यत्नेन सगंधयवसादिभिः ॥ ततः प्रदक्षिणीकृत्य शक्तश्चेद्दानमाचरेत् ॥ २४ ॥ अशक्तः पुनरेतां तु नमस्कृत्य विसर्जयेत् ॥ पंचाब्दं वा दशाब्दं
 वा षोडशाब्दमथापि वा ॥ २५ ॥ व्रतं कृत्वा समुद्याप्य घेनुं दद्यात्पयस्विनीम् ॥ प्रभावेण व्रतस्यास्य भुक्त्वा भोगान्मनोरमान् ॥ २६ ॥ सत्कृतो
 देवतावृद्दैर्गोलोकं समवानुयात् ॥ अथ शुक्लचतुर्थ्यां तु सिद्धवैनायकव्रतम् ॥ २७ ॥ आवाहनादिभिः सर्वैरुपचारैः समर्चनम् ॥ एकाग्रानारतो
 भूत्वा ध्यायेत्सिद्धिविनायकम् ॥ २८ ॥ एकदंतं शूर्पकणं गजवक्त्रं चतुर्भुजम् ॥ पाशकुशधरं देवं तप्तकांचनसन्निभम् ॥ २९ ॥ एकविंशति
 पत्राणि चैकविंशतिनामभिः ॥ समर्पयेद्भक्तियुक्तस्तानि नामानि वै शृणु ॥ ३० ॥ सुसुखाय शमीपत्रं गणाधीशाय भृंगजम् ॥ उवापुनाय

बेल्वं तु दुर्वा गजमुखाय च ॥ ३१ ॥ लंबोदराय वदरीं धत्तारं हरसूनुवे ॥ शूर्पकर्णाय तुलसीं वक्रतुंडाय शिबिजम् ॥ ३२ ॥ गुहाग्रजायापामर्गमेकंदताय बार्हतम् ॥ हेरम्बाय तु सिंदूरं चतुर्होत्रे च पत्रजम् ॥ ३३ ॥ सर्वेश्वरायागस्त्यस्य पत्रं प्रीतिविवर्दनम् ॥ दूर्वायुग्मं ततो गृह्य गंधपुष्पाहर्तयुतम् ॥ ३४ ॥ पूजां निवेदयेद्वस्त्रिभुक्तो मोदकपंचकम् ॥ आचम्य नमस्कृत्य संप्राप्य च विसर्जयेत् ॥ ३५ ॥ विनायकस्य प्रतिमां हेमीं सोपस्करां मुने ॥ निवेदयेच्च गुरवे द्विजभ्यो दक्षिणां ददेत् ॥ ३६ ॥ एवं कृताचिनो भक्त्या पंच वर्षाणि नारद ॥ उपास्य लभते कामानैहिकमुष्णिकाच्च शुभम् ॥ ३७ ॥ अस्यां चतुर्थां शशिनं न पश्येच्च कदाचन ॥ पश्यन् मिथ्याभिशाप तु लभते नात्र संशयः ॥ अथ तद्दोषनाशाय मन्त्रं पौराणिकं पठेत् ॥ ३८ ॥ “सिंहः प्रसन्नममर्धासिंहो जांबवता हतः ॥ सुकुमारक भा रोदीस्त्व ह्येव स्पलं ततः” ॥ ३९ ॥ इच्छुकुचतुर्थां तु कपर्दीशं विनायकम् ॥ ४० ॥ पौरुषेण तु मुक्तेन पूजयेदुपचारैः ॥ अकारणान्मुष्टिग्रास्तंदुलस्तकपदीकान् ॥ ४१ ॥ विप्राय बटवे दद्याद्गंधपुष्पाचिताय च ॥ तदुल वैश्वदेवत्या हरैवत्यभिश्रिताः ॥ ४२ ॥ कर्पद्विगणनथोऽसौ प्रीयतां तैः समर्पितैः ॥ चतुर्थां कार्तिके कृष्णे करकारस्यं व्रतं स्मृतम् ॥ ४३ ॥ स्त्रीणामेवाधिकरोऽत्र तद्विधानमुदीर्यते ॥ पूजयेच्च गणाधीशं स्मृता स्त्री समलंकृता ॥ ४४ ॥ तदग्रे पूर्णपक्वान्नं विन्यसेत्करकादश ॥ समर्थ्य देवदेवाय भक्त्या प्रयतमानसा ॥ ४५ ॥ देवो मे प्रीयतमिषमुद्युयार्थ्या समर्पयेत् ॥ सुवासिनीभ्यो विभ्रेभ्यो यथाकामं च सादरम् ॥ ४६ ॥ ततश्चंद्रोदये रात्रौ दत्तार्घ्यं विधिपूर्वकम् ॥ भुञ्जीत मिष्टपन्नं च तस्य परिपूर्विकम् ॥ ४७ ॥ यद्वा क्षीरेण करकं पूर्णं तोयनं वा मुने ॥ सपूगाक्षतन्नाढ्यं द्विजाय प्रतिपदयेत् ॥ ४८ ॥ एतत्कृत्वा व्रतं नारी षोडशद्वादशाब्दकम् ॥ उपायनं विधायार्थं व्रतमेतद्विमर्जयेत् ॥ ४९ ॥ यावज्जीवं तु वा नार्था कार्यं सौभाग्यवांछया ॥ व्रतं नानेन सदृशं स्त्रीणां सौभाग्यदायकम् ॥ ५० ॥ विव्रते भुवनेष्वन्यत्तस्मान्नित्यमिति स्थितिः ॥ उर्जश्चक्रलवर्थां तु नागव्रतमुदाहृतम् ॥ ५१ ॥ ग्रातव्रतं तु संकस्य घेनुशृंगजलं क्षुचि ॥ पीत्वा स्नान्वाथ मध्याह्ने शंखपालादिपन्नगान् ॥ ५२ ॥ शेषं चाह्वनपूर्वस्तु पूजयेदुपचारैः ॥ क्षीरेणाप्यायनं कुर्यादतन्नागव्रतं स्मृतम् ॥ ५३ ॥ एवञ्चते तु विप्रैश्च नृभिर्नागव्रते शुभे ॥ विषाणि नश्यन्त्यचिरान्न दंशति च पन्नाः ॥ ५४ ॥ मार्गशुक्लचतुर्थां तु वर्षं यावन्मुनीश्वराक्षयेदुक्तमन्तेन नृतेनाथ द्वितीयकम् ॥ ५५ ॥ अयाचितोपवासार्थां तृतीयकचतुर्थिके ॥ एवं क्रमेण विधिवच्चत्वार्यब्दानि मानवः ॥ ५६ ॥ समाप्य च ततोऽप्याति व्रतस्मृतो महाव्रती ॥ कारयेद्देमघटितं भूगणेभूषकं रथम् ॥ ५७ ॥ अशक्तो वर्णकैरेव शुभ्रं चाब्जं सुपन्नकम् ॥ तस्योपरि घटं स्थाप्य ताम्रपत्रेण संयुतम् ॥

॥ ५८ ॥ पूरयेत्तुलैः शुभ्रैस्तस्योपरि गणेशम् ॥ न्यसेद्ब्रह्मगुच्छं गंधाद्यैः पूजयेच्च तम् ॥ ५९ ॥ नैवेद्यं मोदकं कल्प्यं गणेशः प्रीयतामिति ॥
 जागरैर्गीतवाद्याद्यैः पुराणाल्यानकैश्चरेत् ॥ ६० ॥ प्रभाते विमले स्नात्वा होमं कृत्वा विधानतः ॥ तिलव्रीहियवश्चेतसर्षपाज्यैः सुसुडकैः
 ॥ ६१ ॥ गणो गणाधिपश्चैव कूर्ममंडस्त्रिपुरांतकः ॥ लंबोदकंदंतौ च रुमदष्टश्च विघ्नपः ॥ ६२ ॥ ब्रह्मा यमोऽथ वरुणः सोमसूर्यदुताशनाः ॥
 गन्धमादी परमेष्ठीत्येवं षोडशनामभिः ॥ ६३ ॥ अघ्नवाद्यैर्दैनमोऽतैः प्रत्येकं दहने हुनेत् ॥ वक्रतुंडेति हुतेन वसतिनायुकुच्छतम् ॥ ६४ ॥ ततो व्याहृतिभिः
 शक्त्या हुत्वा पूर्णाहुतिं चरेत् ॥ दिक्पालान्पूजयित्वा च ब्राह्मणान्भोजयेत्ततः ॥ ६५ ॥ चतुर्विंशतिसंख्याकान् मोदकैः पायसैस्तथा ॥ सवत्सां गणं
 ततो दद्यादाचार्याय सदक्षिणाम् ॥ ६६ ॥ अन्येभ्योऽपि यथाशक्ति भूयसीं च ततो ददेत् ॥ अग्रम्य दक्षिणीकृत्य प्रविसृज्य द्विजोत्तमान् ॥ ६७ ॥
 बन्धुभिः सह भुंजीत स्वयं च प्रीतमानसः ॥ एतद्रतं नरः कृत्वा भुक्त्वा भोगानिहोत्तमान् ॥ ६८ ॥ सायुज्यं लभते विष्णोर्गणशस्य प्रसादतः ॥ केचि
 द्रव्रतं नाम प्राहुरेतस्य नारदः ॥ ६९ ॥ विधानमेतदेवापि फलं चापीह तत्समम् ॥ पौषमासचतुर्थ्यां तु विघ्नेशं प्रार्थ्य भक्तितः ॥ ७० ॥ विघ्नैकं भोजयेद्दे
 मोदकैर्दक्षिणां ददेत् ॥ एवं कृते मुने भूयाद्रती संपत्तिभाजनम् ॥ ७१ ॥ माघकृष्णचतुर्थ्यां तु संकष्टव्रतमुच्यते ॥ तत्रोपवासं संकल्प्य व्रती नियमपूर्व
 कम् ॥ ७२ ॥ चंद्रोदयमभिव्याज्य तिष्ठेत्प्रयतमानसः ॥ ततश्चंद्रोदये प्राप्ते मृन्मयं गणनायकम् ॥ ७३ ॥ विधाय विन्यसेत्पीठे सायुधं च सवाहनम् ॥
 उपचारैः षोडशभिः समभ्यर्च्य विधानतः ॥ ७४ ॥ मोदकं चापि नैवेद्यं सगुडं तिलकुडुकम् ॥ ततोऽर्घ्यं ताम्रजे पात्रे रक्तचंदनमिश्रितम् ॥ ७५ ॥ सकुशं व
 सदूर्वं च पुष्पाक्षतसमन्वितम् ॥ सशमीपत्रदधि च कृत्वा चंद्राय दापयेत् ॥ ७६ ॥ गगनार्णवमणिमय चंद्रं दाक्षयणीपते ॥ गृहाणार्घ्यं मया दत्तं
 गणेशप्रतिरूपक ॥ ७७ ॥ एवं दत्त्वा गणेशाय दिव्यार्घ्यं पापनाशनम् ॥ शक्त्या संभोज्य विप्राध्यानस्वयं भुंजीत चाज्ञया ॥ ७८ ॥ एवं कृत्वा
 व्रतं विप्रसंकष्टाख्यं शुभावहम् ॥ समृद्धो धनधान्यैः स्यान्न च संकष्टमाप्नुयात् ॥ ७९ ॥ माघशुक्लचतुर्थ्यां तु गौरीव्रतमनुत्तमम् ॥ तस्यां तु
 गौरी संपूज्या संयुक्ता योगिनीगणैः ॥ ८० ॥ नरैः स्त्रीभिर्विशेषेण कुंदपुष्पैः सङ्कुर्मैः ॥ रक्तसूत्रै रक्तपुष्पैस्तथैवाल्लक्ष्मणेन च ॥ ८१ ॥ धूपैर्दो
 पेश्च बलिभिः सगुडेनाद्रिकेण च ॥ पयसा पायसेनापि लवणेन च पालकैः ॥ ८२ ॥ पूज्याश्च विधवा नार्यस्तथा विप्राः सुशोभनाः ॥ रौशम्य
 वृद्धये देवो भोक्तव्यं बंधुभिः सह ॥ ८३ ॥ इदं गौरीव्रतं विप्र सौभाग्यारोग्यवर्द्धनम् ॥ प्रतिवर्षं प्रकर्त्तव्यं नारीभिश्च नरैस्तथा ॥ ८४ ॥ हुं
 व्रतं परैः प्रोक्तं कैश्चिदुदव्रतं स्मृतम् ॥ ललिताव्रतमित्यन्यैः शांतिव्रतमथापरैः ॥ ८५ ॥ स्नानं दानं जपो होमः सर्वमस्यां कृतं मुने ॥ भवेत्सह

रगुणितं प्रसादादतिनः सदा ॥ ८६ ॥ चतुर्थ्यां फाल्गुने मासि दुंदिराजव्रतं शुभम् ॥ तिलपिष्टोद्दिजान् भोज्य स्वयं चाश्रीत मानवः ॥ ८७ ॥
 गणेशराधनपरो दानहोमप्रपूजनैः ॥ तिलैरेव कृतैः सिद्धिं प्राप्नुयात्तत्प्रसादतः ॥ ८८ ॥ सौवर्णं गजवक्त्रं च कृत्वा संपूज्य यन्ततः ॥ द्विजाग्र्याय प्रदत्तं च
 सर्वसंपत्समृद्धये ॥ ८९ ॥ यस्मिन्कास्मिन्मवेन्मासि चतुर्थी रविवायुक्षु ॥ सांगारका वा विप्रैश्च सा विशेषफलप्रदा ॥ ९० ॥ सर्वासु च चतुर्थीषु
 शुक्लास्वसितासु च ॥ विप्रैश्च एव देवेशः संपूज्यो भक्तितत्परैः ॥ ९१ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुं पूर्वभागे बृहदुपाख्यानं चतुर्थ्याद् बृहदशमास
 चतुर्थीव्रतनिरूपणं नाम त्रयोदशधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११३ ॥ सनातन उवाच ॥ शृणु विप्र प्रवक्ष्यामि पंचम्यास्ते व्रतान्यहम् ॥ यानि भक्त्या
 समास्थाय सर्वाङ्कमानवानुयात ॥ १ ॥ प्रोक्ता मत्स्यजयंती तु पंचमी मधुशुक्ला ॥ अस्यां मत्स्यावतारार्चा भक्तैः कार्या महोत्सवा ॥ २ ॥
 श्रीपंचमीति चैषाक्ता तत्र कार्यं श्रियोऽर्चनम् ॥ गंधादौरुपचारैस्तु नैवेद्यैः पायसादिभिः ॥ ३ ॥ यो लक्ष्मीं पूजयेच्च तत्र वै लक्ष्मीर्न मुंचति ॥
 पृथ्वीव्रतं तथा चांद्र हयग्रीवव्रतं तथा ॥ ४ ॥ कार्यं तत्तद्विधानेन तत्तत्सिद्धिमभीप्सुभिः ॥ अथ वैशाखपंचम्यां शेषं चाभ्यर्च्य भक्तैः ॥ ५ ॥
 सर्वैर्नागगणैर्भुक्तमभीष्टं लभते फलम् ॥ तथा ज्येष्ठस्य पंचम्यां पितृनभ्यर्चयेत्सुधीः ॥ ६ ॥ सर्वकामफलवाप्तिर्भवेद्दे विप्रभोजनेन ॥ अथापा
 दस्य पंचम्यां वायुं सर्वगतं मुने ॥ ७ ॥ ग्रामाद्वह्निर्विनिर्गत्य धरोपस्थे समास्थितः ॥ ध्वजं च पंचवर्णं तु वंशदंष्ट्राप्रसंस्थितम् ॥ ८ ॥ लघुच्छित्तं
 निदध्यातु करिपताब्जे तु मध्यतः ॥ ततस्तन्मूलदेशे तु दिक्षु सर्वासु नारद ॥ ९ ॥ लोकपालान्समभ्यर्च्य कुर्याद्वायुपरीक्षः ॥ १० ॥ नारदिविदु
 यामेषु यो यो वायुः प्रवर्तते ॥ १० ॥ तस्मै तस्मै दिगीशाय पूजां सम्यक् प्रकल्पयेत् ॥ एवं स्थित्वा निराहारास्तत्र यामचतुष्टयम् ॥ ११ ॥ सायमागत्य
 गेहं स्वं भुक्त्वा स्वरूपं समाहितः ॥ लोकपालाब्रमस्तुत्य स्वप्याद्धूमितले शुचीम् ॥ १२ ॥ यः स्वप्नो जायते तस्यां रात्रौ यामे चतुर्थः ॥ स एव भविता
 नूनं स्वप्न इत्याह वै शिवः ॥ १३ ॥ अशुभे तु ससुप्तग्रे शिवपूजापरायणः ॥ सोपवासो नयेदष्टयामं तद्दिनमेव वा ॥ १४ ॥ भोजयित्वा द्विजानघैः ततः
 शुभफलं लभेत् ॥ ब्रतमेतत्समुदितं शुभाशुभनिर्देशनम् ॥ १५ ॥ हृणां सौभाग्यजनकमिह लोके परत्र चा ॥ श्रावणे कृष्णपंचम्यां व्रतं ब्रह्मसदृद्धिदम् ॥
 ॥ १६ ॥ चतुर्थ्यां दिनशेषे तु सर्वाण्यन्नानि नारद ॥ पृथक् पात्रेषु संस्थाप्य जलैराप्लावयेत्सुधीः ॥ १७ ॥ ततो पात्रांतरं तलु निष्कास्यांषु निधायेत् ॥
 प्रातर्भानौ समुदिते पितृभ्यैव तथा ऋषीन् ॥ १८ ॥ देवांश्चाभ्यर्च्य मुत्नातं कृत्वा नैवेद्यमग्रतः ॥ तदन्नं याचकेभ्यस्तु प्रयच्छेत्प्रातर्भानसः ॥
 ॥ १९ ॥ सर्वं दिनं क्षिपेद्वै प्रदोषे तु शिवालये ॥ गत्वा संपूजयेद्देवं लिंगरूपिणमीश्वरम् ॥ २० ॥ गंधपुष्पादिभिः सम्यक् पूजयित्वा महेश्वरम् ॥

जयेत्तथाक्षरीं विद्यां शतं चापि सहस्रकम् ॥ २३ ॥ जपं निवेद्य देवाय भवाय भवरूपिणे ॥ स्तुत्वा सर्वैर्देकैश्च पौराणैश्चाप्यनाकुलः ॥ २४ ॥
प्रार्थयेद्देवमीशानं शश्वत्सर्वज्ञसिद्धये ॥ शारदीयानि चान्नानि तथा वासंतिकान्यपि ॥ २५ ॥ यानि स्युस्तेः समृद्धोऽहं भूयां जन्मनि जन्मनि ॥ एव
संप्रार्थ्य देवेशं गृहमागत्य वै स्वकम् ॥ २६ ॥ दत्तान्नं ब्राह्मणादिभ्यः पक्वं भुञ्जीत वाग्यतः ॥ एतदन्नं तं विप्रं विधिनोऽऽचीतं नृभिः ॥ २७ ॥ सर्वा
न्नसंपन्नानं फलोके गतिप्रदम् ॥ श्रावणे शुक्लपञ्चम्यां नृभिरास्तिक्यतत्परैः ॥ २८ ॥ द्वास्त्योभयतो लेख्या गोभयेन विबोल्बणाः ॥ गंधाद्यैः
पूजयेतांश्च तथैद्राणीमनंतरम् ॥ २९ ॥ संपूज्य स्वर्णरूप्यादिदध्यक्षतकुशान्भुभिः ॥ गन्धैः पुष्पैस्तथा धूपैर्दीपैर्नैवेद्यसंचयैः ॥ ३० ॥ ततः प्रद
क्षिणीकृत्य तद्व्यं संप्रणम्य च ॥ संप्रार्थ्य भक्तिभावेन विप्राग्र्येषु समर्पयेत् ॥ ३१ ॥ यदिह स्वर्गोप्यादि द्रव्यं वै विप्रसात्कृतम् ॥ तदनंतफलं
भूयान्मम जन्मनि जन्मनि ॥ ३२ ॥ इत्येवं ददतो द्रव्यं भक्तिभावेन नारद ॥ प्रसन्नः स्याद्धनाध्यक्षः स्वर्णादिकसमृद्धिदः ॥ ३३ ॥ एत
द्रतं नरः कृत्वा विप्रान्संभोज्य भक्तितः ॥ पश्चात्स्वयं च भुञ्जीत दारापत्यसुहृदः ॥ ३४ ॥ भाद्रे तु कृष्णपंचम्यां नागान् क्षीरेण तर्पयेत् ॥
॥ ३५ ॥ यस्तस्याऽऽसप्तमं यार्वाकुलं सर्पास्तुनिर्भयम् ॥ भाद्रस्य शुक्लपंचम्यां पूजयेद्दक्षिणस्तमान् ॥ ३६ ॥ प्रार्तनद्यादिके स्नात्वा कृत्वा
ऋषीन्सप्त समर्चयेत् ॥ ३७ ॥ गन्धैश्च विविधैः पुष्पैर्धूपैर्दक्षिणैः सुशोभनैः ॥ कश्यपोऽन्निर्भद्राजो विश्वामित्रोऽथ गौतमः ॥ ३८ ॥ जमदग्निर्विमृष्टश्च
सतैते ऋषयः स्मृताः ॥ एतेभ्योऽर्घ्यं च विधिवत्कल्पयित्वा प्रदाय च ॥ ३९ ॥ नैवेद्यं विपचोदीमान्श्यामाकादिरकृष्टकैः ॥ तन्निवेद्य विमृज्यमा
न्स्वयं चाद्यात्तदेव हि ॥ ४० ॥ अनेन विधिना सप्त वर्षाणि प्रतिवत्सरम् ॥ कृत्वा व्रतंति वरयेदाचार्यान् सप्त वैदिकान् ॥ ४१ ॥ प्रतिमाः सप्त
कुर्वीत सुवर्णेन स्वशक्तितः ॥ जटिलाः साक्षसूत्राश्च कम्पण्डलसमन्विताः ॥ ४२ ॥ संस्थाप्य कलशेष्वेतांस्तोत्रेषु सन्धयेषु वा ॥ ह्यापयेद्विधि
वद्भक्त्या पृथक्पंचान्नैरपि ॥ ४३ ॥ उपचारैः षोडशभिस्ततः संपूज्य भक्तितः ॥ अर्घ्यं दत्वा ततो होमं तिलव्रीहियवार्दिभः ॥ ४४ ॥
‘सहस्तोमा’ इति ऋचा नाममनैस्तु वा पृथक् ॥ पुण्येभ्योऽनैस्तथैवान्यैर्हृत्वा पूर्णाहुतिं चरेत् ॥ ४५ ॥ ततस्तु सप्त गा दद्याद्ब्रह्मालंकारं
युताः ॥ आचार्यं पूजयेच्चैव वस्त्रालंकारपूणैः ॥ ४६ ॥ अहुन्नया गुरोः पश्चान्मूर्तीविप्रेषु चार्पयेत् ॥ भोजयित्वा तु तान्भक्त्या प्रणिपत्य
विसर्जयेत् ॥ ४७ ॥ ततश्चैष्टैः सहासीनः स्वयं ब्राह्मणशेषितम् ॥ भुक्त्वा वै षड्रसोपेतं प्रभुद्यात्सह बंधुभिः ॥ ४८ ॥ एतत्कृत्वा व्रतं सांगं

भोगान्भुञ्ज्याथ वाञ्छितान् ॥ सप्तर्षीणां प्रसादेन विमानवर्यो भवेत् ॥ ४८ ॥ आश्विने शुक्लपञ्चम्यामुपांगललिताव्रतम् ॥ ४९ ॥ तस्याः स्वर्णमयीं मूर्तिं शतस्या निर्माय नारद ॥ उपचारैः षोडशभिः पूजयेत्तां विधानतः ॥ ५० ॥ एकात्रं फलसंयुक्तं सधृतं दक्षिणान्वितम् ॥ द्विजवर्याय दातव्यं व्रतं संपूर्तिहेतवे ॥ ५१ ॥ “स्वाहना शक्तिधुता वरदा श्रुजिता मया ॥ मातमर्भमुदुद्वाय गम्यतां निजमदिरम्” ॥ ५२ ॥ कार्तिके शुक्लपंचम्यां जयाव्रतं मनुत्तमम् ॥ कर्तव्यं पापनाशाय श्रद्धया द्विजसत्तमा ॥ ५३ ॥ पूजयित्वा जयां विप्र यथाविधि समाहितः ॥ उपचारैः षोडशभिस्ततः शुचिर लंकृतः ॥ ५४ ॥ विप्रैकं भोजयेच्चापि तस्मै दत्त्वा च दक्षिणाम् ॥ विसर्जयेत्ततः पश्चात्स्वयं भुञ्जीत वाग्यतः ॥ ५५ ॥ यस्तु वै भक्तिसंयुक्तः स्नानं कुर्याज्यादिने ॥ नश्यन्ति तस्य पापानि सिंहाक्रांता मृगा यथा ॥ ५६ ॥ यदश्वमेधावभृथे फले स्नानेन कीर्तितम् ॥ तत्फलं प्राप्यते विप्र स्नानेनापि जयादिने ॥ ५७ ॥ अप्सो लभते पुत्रं वंध्या गम च विदति ॥ रोगी रोगात्सुच्येत बद्धो मुच्येत बंधनात् ॥ ५८ ॥ मार्गशुक्ले च पञ्चम्यां नागानि द्वा विधानतः ॥ नागेभ्यो ह्यभयं लब्ध्वा मोदते सह बंधवैः ॥ ५९ ॥ गौषेऽपि शुक्लपञ्चम्यां सम्पूज्य मधुसूदनम् ॥ लभते वाञ्छितान्का मात्रात्र कार्या विचारणा ॥ ६० ॥ पंचम्यां प्रतिभासे तु शुक्ले कृष्णे च नारद ॥ पितृणां पूजनं शस्तं नागानां चापि सर्वथा ॥ ६१ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्येने चतुर्थपादे द्वादशमासस्थपञ्चमीव्रतनिरूपणं नाम चतुर्दशविंशततमोऽध्यायः ॥ ११४ ॥ समातन उवाच ॥ शृणु विप्र प्रवक्ष्यामि षष्ठ्याश्चैव व्रतानि ते ॥ यानि सम्यग्विधायात्र लभेत्सर्वान्मनोरथान् ॥ १ ॥ चैत्रमासे शुक्लषष्ठ्यां कुमारव्रतमुत्तमम् ॥ तत्रैष्ट्या षण्मुखं देवं नानापूजा विधानतः ॥ २ ॥ पुत्रं सर्वगुणोपेतं प्राप्नुयाच्चिरजीविनम् ॥ वैशाखशुक्लषष्ठ्यां च पूजयित्वा च कार्तिकम् ॥ ३ ॥ लभते मातृजं सौख्यं नात्र कार्या विचारणा ॥ ज्येष्ठमासे शुक्लषष्ठ्यां विधिनेष्ट्या दिवाकम् ॥ ४ ॥ लभते वाञ्छितान्कांस्तत्परादात्र संशयः ॥ आषाढशुक्लषष्ठ्यां वै स्कंदव्रतमनुत्तमम् ॥ ५ ॥ उपोष्य पूजयित्वैनं शिवोभाग्रियमात्मजम् ॥ लभतेऽभीप्सितान्कामान्पुत्रपौत्रादिसंती ॥ ६ ॥ श्रावणे शुक्लषष्ठ्यां तु शजन्मानमचेयत् ॥ उपचारैः षोडशभिर्भक्त्या परमयान्वितः ॥ ७ ॥ लभतेऽभीप्सितानर्थान्पण्डितस्य प्रसादतः ॥ भाद्रमासे कृष्णषष्ठ्यां ललिताव्रतमुच्यते ॥ ८ ॥ प्रातः स्नात्वा विधानेन नारी शुक्लाम्बरवृता ॥ शुक्लमाल्यधरा वापि नद्याः संगमवालुका ॥ ९ ॥ गृहीत्वा वेशपात्रे तु धृत्वा पिंडकृतिं च ताम् ॥ वञ्चया ललितां तत्र ध्यायेद्ब्रह्मविलासिनीम् ॥ १० ॥ पङ्कजं कर्वाणं च नेपालीं मालतीं तथा ॥ नीलोत्पलं केतकीं च संगृह्य तगरं तथा ॥ ११ ॥ एकैकाष्टशतं श्राद्धमध्यार्विशतिरेव च ॥ अक्षताः कलिका गृह्य ताभिर्देवीं प्रपूजयेत् ॥ १२ ॥ प्रार्थयेद्भक्तः स्थित्वा देवीं तां गिरिशप्रियां गंगाद्वारे

कुशावर्ते विल्वके नीलपर्वते ॥ १३ ॥ स्नात्वा कनखले देवि हरिं लब्धवती पतिम् ॥ ललिते सुभगे देवि सुखसौभाग्यदायिनि ॥ १४ ॥ अनतं दहि सौभाग्ये
 मद्यं तुभ्यं नमोऽनमः ॥ मंत्रेणानेन कुसुमैश्वर्यस्य सुशोभने ॥ १५ ॥ अभ्यर्च्य विधिवत्तस्या नैवेद्यं पुरतो न्यसेत् ॥ त्रुषैरपि कृष्माण्डेन लिङ्गेः सुद
 ङिमे ॥ १६ ॥ बीजपूरैः सुतुंडरैः कारवल्लैः सचिपैटैः ॥ फलेस्तत्कालसंभृतैः कृत्वा शोभां तदग्रतः ॥ १७ ॥ विहृदधान्याङ्गुरकैः सुदीपावलिभिरतथा ॥
 साद्रे सर्गकैधूपैः सौहाल्यकरंजकैः ॥ १८ ॥ गुडपुष्पैः कर्णवेष्टमौदकैरुपमोदकैः ॥ बहुप्रकारैर्नैवेद्यैश्चाविवश्वसारतः ॥ १९ ॥ एवमभ्यर्च्य विधि
 वद्वात्रौ जागरणोत्सवम् ॥ गीतवाद्यनटैर्वृत्यैः प्रोक्षणैर्यनेकधा ॥ २० ॥ सखीभिः सहिता साध्वी तां रात्रिं प्रसयं नयेत् ॥ न च संमीलयेद्भेदेनारी
 यामचतुष्टयम् ॥ २१ ॥ दुर्भगा दुष्कृता वंध्या नेत्रसंमीलनाद्भवेत् ॥ एवं जागरणं कृत्वा सप्तम्यां स्मरितं नयेत् ॥ २२ ॥ गन्धपुष्पैस्तथाप्यर्च्य
 गीतवाद्यपुरःसरैः ॥ तच्च दद्याद्द्विजन्द्राय नैवेद्यादि द्विजोत्तम ॥ २३ ॥ बात्वा ग्रहं समागत्य हुत्वा वैश्वानरं ततः ॥ देवान्पितृन्मनुष्यांश्च पूजयित्वा
 सुवांिनीः ॥ २४ ॥ कन्यकाश्चैव संभोज्य ब्राह्मणान्दश पंच च ॥ भक्ष्यभोज्यैर्बहुविधैर्दत्त्वा दानानि भूरिशः ॥ २५ ॥ ललिता मेऽस्तु सुता
 इत्युक्त्वा तान्विसर्जेयेत् ॥ यः कश्चिदाचरेत्तद्व्रतं सौभाग्यदं परम् ॥ २६ ॥ नरो वा यदि वा नारी तस्य पुण्यफलं शृणु ॥ यद्व्रतंश्च तपो
 भिश्च दानैर्वा नियमैरपि ॥ २७ ॥ तदेतेनेह लभ्येत किं बहुकेन नारद ॥ मृतेरनंतरं प्राप्य शिवलोकं सनातनम् ॥ २८ ॥ मोदते ललितादेव्य
 शैवे वै सखिवच्चिरम् ॥ नभस्ये मासि या शुक्ला षष्ठी सा च दनाह्वया ॥ २९ ॥ तस्यां देवीं समभ्यर्च्य लभते तत्सलोकताम् ॥ गेहिणीं
 पातभौमेस्तु संयुता कपिला भवेत् ॥ ३० ॥ तस्यां रात्रिं समभ्यर्च्य व्रती नियमतत्परः ॥ लभते वाछितान्कामान्भास्करस्य प्रसादतः ॥
 ॥ ३१ ॥ अन्नदानं जपो होमं पितृदेववर्तिर्णम् ॥ सर्वमेवाक्षयं ज्ञेयं कृतं देवार्पितम् ॥ ३२ ॥ कपिलां धेनुमभ्यर्च्य वल्लभात्पुल
 पनैः ॥ प्रदद्याद्देविदुषे द्वादशात्सप्रतुष्टये ॥ ३३ ॥ अथेष्टुशुक्लपष्ठ्यां तु पूज्या कात्यायनी द्विज ॥ गंधाद्यैर्गलद्रव्यैर्नैवेद्यैर्विधिस्तथा ॥ ३४ ॥
 ततः क्षमाय देवेशीं ग्रणिपत्य विसर्जेयेत् ॥ पूज्यात्र सैकती स्मृतिर्यद्वा द्विजसती मुदा ॥ ३५ ॥ वल्लालंकरणैर्भव्यैः कात्यायिन्याः प्रतुष्टये ॥ कन्या
 वरं प्राप्नुयाच्च वाञ्छितं पुत्रमंगना ॥ ३६ ॥ कात्यायिनीप्रसादाद्देवात्र कार्या विचारणा ॥ कार्तिके शुक्लपष्ठ्यां तु षण्मुखेन महात्मना ॥ ३७ ॥
 देवसेना महाभागा लब्धा सर्वसुरार्पिता ॥ अतस्तस्यां सुरैश्चष्टां देवसेनां च षण्मुखम् ॥ ३८ ॥ संपूज्य निखिलेव उपचारैर्मनोहरैः ॥ ग्राप्नुया
 ददुर्ला सिद्धिं मनोभीष्टां द्विजोत्तम ॥ अत्रैव वह्निपूजोक्तां तां च सम्यक्समाचरेत् ॥ विधिवद्ग्रहोमैश्च वह्निपूजापुरःसरम् ॥ ४० ॥ मार्ग
 शीर्षे शुक्लपष्ठ्यां निहतस्तारकासुरः ॥ स्कंदेन सत्कृतिः प्राता ब्रह्माद्यैः परिकल्पिता ॥ ४१ ॥ ततोऽस्यां पूजयेत्स्कंदं गंधपुष्पाक्षतैः फलैः ॥ दैवै

राधुषणश्चापि नैवेद्यैर्विविधैस्तथा ॥ ४२ ॥ रविचारेण संयुक्ता तथा शतभिषान्विता ॥ यदि चेत्सा समुद्रिष्टा चंपाह्वा मुनिसत्तम ॥ ४३ ॥ तस्यां विन्धेश्वरो देवो द्रष्टव्यः पापनाशनः ॥ पूजनियो वेदनीयः स्मृत्यः सौख्यमिच्छता ॥ ४४ ॥ स्नानदानादिकं चात्र सर्वमक्षयमुच्यते ॥ पोषमासे शुक्लपष्ठ्यां देवो दिनपतिर्द्विजा ॥ ४५ ॥ विष्णुरूपी जगन्नाथ प्रदुर्भुताः सनातनः ॥ ४६ ॥ स तस्मात्पूजनीयोऽस्यां द्रव्यैर्गंधपुरस्कृतैः ॥ नैवेद्यैर्वस्त्रैः पूषादेः सर्वसौख्यमसीशुभिः ॥ ४७ ॥ माघमासे सिता षष्ठी वरुणाह्वा स्मृता तु सा ॥ तस्यां वरुणमभ्यर्च्यैर्द्विजु रूपं सनातनम् ॥ ४८ ॥ रक्तैर्गंधांशुकैः पुष्पैर्नैवेद्यैर्धूपदीपकैः ॥ एवमभ्यर्च्य विधिवद्वज्राभिलषेन्नरैः ॥ ४९ ॥ तत्तच्च फलतो लब्ध्वा मोदते तत्रसादतः ॥ फाल्गुने शुक्लपष्ठ्यां तु देवं पशुपतिं द्विजा ॥ ५० ॥ मृन्मयं विधिना कृत्वा पूजयेदुपचारकैः ॥ संसाप्य शतरुद्रेण प्रथमं चावृतेजले ॥ ५१ ॥ गन्धैरालिप्तं सुश्वेतक्षतैः श्वेतपुष्पकैः ॥ बिल्वपत्रैश्च धतूरकुसुमैश्च फलेस्तथा ॥ ५२ ॥ सम्पूज्य नानानैवेद्यैर्नीराज्यं विधिवत्ततः ॥ क्षमाप्य प्रणिपत्यैर्न कैलासाय विसर्जयेत् ॥ ५३ ॥ एवं कृतं शिवाचस्तु नरैः नार्यथा मुने ॥ इह भुक्त्वा वरान्भोगानन्ते शिवगतिं लभेत् ॥ ५५ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्यानं चतुर्थपादे द्वादशमासस्थितषष्ठीव्रतनिरूपणं नाम पञ्चदशधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५ ॥ सनातन उवाच ॥ शृणु नारद वक्ष्यामि सप्तस्थास्ते व्रतान्वहम् ॥ यानि कृत्वा नरो भक्त्या सूर्यसायुज्यमाप्नुयात् ॥ १ ॥ चैत्रे तु शुक्लसप्तम्यां वहिः स्नानं समाचरेत् ॥ स्थंडिले गोमयालिप्ते गौर्मृत्तिकयास्तृते ॥ २ ॥ लिप्तिवाहदलं पद्मं कर्णिकार्या विभावम् ॥ विन्यसेत्पूर्वपत्रे तु देवीं द्वौ कृतधातुकौ ॥ ३ ॥ आग्नेयं च न्यसेत्पत्रे गंधर्वौ कृतकारकौ ॥ दक्षिणे च न्यसेत्पत्रे तथैव गक्षसद्वयम् ॥ ४ ॥ आकृतौ द्वौ न्यसेत्पत्रे नैर्ऋते मुनिसत्तम ॥ काद्रवेयौ महानारौ पश्चिमे कृतचारकौ ॥ ५ ॥ वायव्ये यातुधानौ द्वौ उत्तरे च ऋषिद्वयम् ॥ ऐशान्ये विन्यसेत्पत्रे ग्रहमेको द्विजेत्तम ॥ ६ ॥ तेषां संपूजनं कार्यं गंधमाल्यजुलपनैः ॥ दीपैर्वृषः सनैवेद्यैस्तांबूलक्रमुकादिभिः ॥ ७ ॥ एवं संपूज्य होमं तु घृतेनाष्टशतं चरेत् ॥ सूर्यस्याष्टाष्ट चान्येषां प्रदद्यादाहुतीः क्रमात् ॥ ८ ॥ नाममंत्रेण वेद्यां वा ततः पूर्णाहुतिं ददेत् ॥ दक्षिणा च ततो देया द्विजेभ्यः शक्तितो द्विज ॥ ९ ॥ एतत्कृत्वा विधानं तु सर्वसौख्यमवाप्नुयात् ॥ देवति मण्डलं भानोर्भित्त्वा गच्छत्परं पदम् ॥ १० ॥ वैशाखशुक्लसप्तम्यां जह्नुना जाह्नवी स्वयम् ॥ क्रोधात्पीता पुनस्त्यक्ता कर्णेन श्चात्तु दक्षिणात् ॥ ११ ॥ तां तत्र पूजयेत्तन्नात्वा प्रत्यूषे विमले जले ॥ गंधपुष्पाक्षतैश्च सर्वैर्वोपचारकैः ॥ १२ ॥ ततो घटसहस्रं तु देयं गंगाव्रते त्विदम् ॥ भक्त्या कृतं सप्तकुलं नयेत्स्वर्गमंशयः ॥ १३ ॥ कमलव्रतमप्यत्र प्रोक्तं तद्विधिरुच्यते ॥ तिलमात्रं तु सौवर्णं विधाय कमलं शुभम् ॥ १४ ॥ वस्त्रशुभाभूतं कृत्वा गंधधूर्पादिना चरेत् ॥ नमस्ते पद्महस्ताय नमस्ते विश्वधारिणे ॥ १५ ॥ दिवाकर नमस्तुभ्यं प्रभाकर नमोऽस्तु ते ॥ इति

संप्राप्त्यं देवेशं सूर्यं चास्तमुपागते ॥ १६ ॥ सोदकुंभं तु तत्पद्मं कपिलां च द्विजेऽयित्वा ॥ तद्दिने दूषवस्तव्यं भोक्तव्यं च परेऽहनि ॥ १७ ॥ सभोज्य
 ब्राह्मणभक्त्या व्रतसाकल्यमाप्नुयात् ॥ निब्रतं च तत्रैव तद्विधानं शृणुष्व मे ॥ १८ ॥ निबपत्रैः स्मृता पूजा भास्करस्य द्विजोत्तम ॥
 खखोलकायेति मंत्रेण प्रणवाद्येन नारद ॥ १९ ॥ निबपत्रं ततोऽश्रीयाच्छयेद्धूमौ च वाग्यतः ॥ द्विजान्परेऽह्नि सभोज्य स्वयं भुंजीत बंधुभिः ॥ २० ॥
 निबपत्रव्रतं चैतत्कर्तव्यं सर्वसौख्यदम् ॥ सप्तमी शर्कराख्येषा प्रोक्ता तच्चापि मे शृणु ॥ २१ ॥ अमृतं पिबतो हस्तात्सूर्यस्यामृतविंदवः ॥ निषे
 दुर्भुवि चोत्पन्नाः शालिमुद्गवेक्षवः ॥ २२ ॥ शर्करा च ततस्तस्माद्विशुसारामृतोपमा ॥ इष्टा खेतः पुण्या शर्करा हव्यकव्ययोः ॥ २३ ॥ शर्करास
 प्तामी चैव वाजिमेघफलप्रदा ॥ सर्वदुःखोपशमनी पुत्रसंततिवर्धिनी ॥ २४ ॥ अस्यांतु शर्करादानं शर्कराभोजनं तथा ॥ कर्तव्यं हि प्रयत्नेन व्रतमे
 तद्विप्रियम् ॥ २५ ॥ यः कुर्यात्परया भक्त्या स वै सद्गतिमाप्नुयात् ॥ ज्येष्ठे तु शुक्लसप्तम्यां जात इन्द्रो रविः स्वयम् ॥ २६ ॥ त संपूज्य विधानेन
 सोपवासो जितेन्द्रियः ॥ स्वर्गतिं लभते विप्र देवेंद्रस्य प्रसादतः ॥ २७ ॥ आपादशुक्लसप्तम्यां विवस्वात्राम भास्करः ॥ जातस्तं तत्र संप्राच्यं गन्धदु
 ष्पादिभिः पृथक् ॥ २८ ॥ लभते सूर्यसायुज्यं विप्रैर्द्रात्र न संशयः ॥ श्रावणे शुक्लसप्तम्याम्यंगारव्यं व्रतं शुभम् ॥ २९ ॥ कार्पासे तु चतुर्हस्त
 सार्द्धं वस्त्रं हि गोपतेः ॥ पूजति प्रीतये देयं व्रतमेतच्छुभावहम् ॥ ३० ॥ यदि चेद्वस्तुत्केयं तदा स्यात्पापनाशिनी ॥ अस्यां दाने जपो होमः सर्व
 चाक्षय्यतां व्रजेत् ॥ ३१ ॥ भाद्रे तु शुक्लसप्तम्यामसुक्ताभरणव्रतम् ॥ सोमस्य तु महेशस्य पूजनं चात्र कीर्तितम् ॥ ३२ ॥ गंगादिभिः पोडशाभिरु
 पचारैः समर्चनम् ॥ प्रार्थ्यं प्रणम्य विभुजेत्सर्वकामसमृद्धये ॥ ३३ ॥ फलसप्तमिका चयं तद्विधानमुदीर्यते ॥ नालिकेरं च वृताकं नागं वीजपू
 कम् ॥ ३४ ॥ कृष्णमांडं बृहतीपूजति सप्त फलानि वै ॥ महादेवस्य पुस्तो विन्यस्यापदोऽस्म ॥ ३५ ॥ सप्ततनुकृतं सप्तश्रिथुक्तं द्विजोत्तम ॥ संपूज्य
 परया भक्त्या धारयेद्दामके करो ॥ ३६ ॥ स्त्री नरो दक्षिणे चैव यावद्वर्षं समाप्यते ॥ सभोज्य विद्यान्मसैव पायसेन विभुज्य तान् ॥ ३७ ॥ स्वयं भुंजीत व्रति
 मान् व्रतसंपूर्तिहेतवे ॥ फलानि तानि देयानि सप्तस्वपि द्विजेषु च ॥ ३८ ॥ एवं तु सप्त वर्षाणि कृत्वोपास्य यथाविधि ॥ सायुज्यं लभते विप्र महादेवस्य
 तद्गती ॥ ३९ ॥ आश्विने शुक्लपक्षे तु विज्ञेया शुभसप्तमी ॥ तस्यां कृतस्नानपूजो वाचयित्वा द्विजोत्तमान् ॥ ४० ॥ आरुख्य कपिलां गां च संपूज्य
 प्रार्थयेत्ततः ॥ त्वामहं दक्षि कल्याणि प्रीयतामर्थमा स्वयम् ॥ ४१ ॥ पालय त्वं जगत्कृत्स्नं यतोऽसि धर्मसम्भवा ॥ इत्युक्त्वा वेदविदुषं दत्त्वा
 कृत्वा च दक्षिणाम् ॥ ४२ ॥ नमस्कृत्य स्वयं विप्र विभुजेत्याशयेत्पूज्यम् ॥ पचगव्यं व्रतं चेत्यं विधाय श्वो द्विजोत्तमान् ॥ ४३ ॥ भोजयित्वा स्वयं

चाद्यातदन्नं द्विजशेषितम्॥कृते ह्येतद्व्रतं विप्र मुभाष्यं श्रद्धयान्वितः॥४४॥ देवदेवप्रसादेन भुक्तिमुक्तिमवाप्नुयात्॥अथ कार्तिकशुक्लयां शा माष्यं
सप्तमीव्रतम् ॥ ४५ ॥ तस्यां तु सप्तशाकानि सस्वर्णकमलानि च ॥ प्रद्व्यात्सप्तविप्रेभ्यः शाकाहारस्ततः स्वयम् ॥ ४६ ॥ द्वितीयेऽहि द्विजा
न्भाष्य दत्वा तेभ्योऽन्नदक्षिणाम् ॥ विमृज्य बंधुभिः सादं स्वयं भुञ्जीत वाग्यतः ॥४७॥ मार्गस्य सितसप्तम्यां मित्रव्रतमुदाहृतम्॥यद्विष्णोर्दक्षिणं
लेनं तदेव कृतवानिह ॥ ४८ ॥ अदित्यां कश्यपज्ज्ञे मित्रो नामा दिवाकरः ॥ अतोऽस्यां पूजनं तस्य यथोक्तविधिना द्विज ॥ ४९ ॥ कृत्वा
द्विजान्भोजयित्वा सौव मधुरादिना ॥ सुवर्णदक्षिणां दत्वा विमृज्याश्रीतं च स्वयम् ॥ ५० ॥ कृत्वैतद्विधिना लोकं सूर्यस्य व्रजति ध्रुवम्॥ द्विजो
ब्राह्मं तथा शूद्रः सत्कुलेजन्म चाप्नुयात्॥५१॥गौषस्य शुक्लसप्तम्यां व्रतं चाभयसंज्ञितम्॥उपोष्य भानुं त्रिःसन्ध्यं समभ्यर्च्य धरास्थितः॥५२॥
क्षीं सित्ताम्रसंबद्धं मोदकं ग्रथ्यसंमितम् ॥ द्विजाय दत्वा भोज्यान्यान्सप्तपृथ्व्यश्च दक्षिणाम् ॥ ५३ ॥ पृथ्वी वा सुवर्णं वा विमृज्याश्रीत
च स्वयम् ॥ अभयाख्यं व्रतं त्वेतत्सर्वस्याभयदं स्मृतम् ॥ ५४ ॥ मार्तण्डाख्यं व्रतं नाम कथयंति द्विजाः परे ॥ एकमेवैति च प्रोक्तमद्देवतदा
दुयैः ॥५५॥माघे तु कुल्लसप्तम्यां व्रतं सर्वासिसंज्ञकम् ॥ समुपोष्य दिने तस्मिन्समूज्यादित्यविम्बकम्॥ ५६ ॥ सौवर्णं गंधपुष्पाद्यैः कृत्वा रात्रौ
च जागरम् ॥ परेऽहि विप्रान्सम्मोज्य पायसेन तु सप्त वै ॥५७॥ दक्षिणां नालिक्रेणि तेभ्यो दत्वा गुरुं ततः॥सौवर्णं तु खोबंभं युक्तं दक्षिण्या
न्यया॥५८॥समर्च्य च भृशंप्राथ्व्यं विमृज्याद्यात्स्वयं ततः॥एतत्सर्वातिदं नाम संप्रोक्त सर्वकामिकम्॥५९॥व्रतस्यास्य प्रभावेण द्रौतं सिध्येद्भि सर्वथा॥
माघस्य शुक्लसप्तम्यामचलाख्यं व्रतं स्मृतम् ॥ ६१ ॥ त्रिलोचनजयंतीयं सर्वपापहरा स्मृता ॥ रथख्या सप्तमी चैवं चक्रवर्तित्वदायिनी ॥ ६१ ॥
अस्यां समर्च्य सवितुः प्रतिमां तु रैमीं हैमाश्चयुक्तथगां तु ददेत्सहेमाम्॥यो भावभक्तिसहितः स गतो हिलोकं शम्भोः स मोदत इहापि च मुक्तभोगः
॥ ६२ ॥ भास्वरी सप्तमी चैवं कोटिभास्वदशोपमा ॥ अरुणोदयवेलायामस्यां स्नानं विधीयते ॥ ६३ ॥ अर्कस्य च वदर्याश्च सप्त सप्त दलानि
वै ॥ निघाय शिरसि स्नायात्सप्तजन्याघशांतये ॥ ६४ ॥ पुत्रप्रदं व्रतं चात्र ग्राहदित्यः स्वयं प्रभुः ॥ यो माघसितसप्तम्यां पूजयेन्मां विधानतः
॥६५॥ तस्याहं पुत्रतां यास्ये स्वशीन भृशतोषितः ॥ तस्माज्जितेन्द्रियो भूत्वा समुपोष्य दिवानिशम् ॥ ६६ ॥ पूजयेदपरे चाहि होमं कृत्वा द्विजां
स्ततः ॥ दध्योदनेन पयसा पायसेन च भोजयेत् ॥ ६७ ॥ अनेन विधिना यस्तु कुर्वते पुत्रसप्तमीः ॥ लभते स तु सत्पुत्रं चिरशुभमनामयम् ॥
॥ ६८ ॥ तपस्यशुक्लसप्तम्यां व्रतमर्कपुटं चरेत् ॥ अर्कनाम जपेच्छुचिदित्यं चाकंपुटव्रतम् ॥

घनदं पुनर्दं चैतत्सर्वपापप्रणाशनम् ॥ ७० ॥ त्रिवर्गदमिति प्राहुः केचिदेतद्गतं द्विज ॥ यद्भक्तं तथाप्यन्ये विधिवद्धोमकर्मणा ॥ ७१ ॥
 सर्वसु सर्वमासेषु समीपु द्विजोत्तमः ॥ आस्कराराधनं प्रोक्तं सर्वकामिकमित्यलम् ॥ ७२ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्यानं
 चतुर्थपादे द्वादशमासास्थितसप्तमीव्रतनिरूपणं नाम षोडशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११६ ॥ सनातन उवाच ॥ शुक्लाष्टम्यां चैत्रमासे
 भवान्याः प्रोच्यते जनिः ॥ प्रदक्षिणशतं कृत्वा कार्यो यात्रामहोत्सवः ॥ १ ॥ दर्शनं जगदम्बायाः सर्वानिदं नृणाम् ॥ अत्रैवाशो
 ककलिकाप्रार्शनं समुदाहृतम् ॥ २ ॥ अशोककलिकाश्वाद्यौ ये पिबन्ति पुनर्वसौ ॥ चैत्रे मासि सिताष्टम्यां न ते शोकमवाप्नुयुः ॥ ३ ॥
 महाष्टमीति च प्रोक्ता देव्याः पूजाविधानतः ॥ वैशाखस्य सिताष्टम्यां समुपोष्यात्र वारिणा ॥ ४ ॥ स्नात्वापाशजितां देवीं मांसीबालकवारिभिः ॥
 स्नापयित्वाचर्य गन्धार्घ्यैर्विद्यं शर्करामयम् ॥ ५ ॥ कुमारीभोजयेच्चापि नवम्यां पारणाग्रतः ॥ ज्योतिर्मयविमानेन प्राजमानो यथा रविः ॥ ६ ॥
 लोकेषु विचरेद्दिप्र देव्याश्चैव प्रसादतः ॥ कृष्णाष्टम्यां ज्येष्ठमासे पूजयित्वा त्रिलोचनम् ॥ ७ ॥ शिवलोके वसेत्स्वरूपं सर्वेदवनमस्कृतः ॥ ज्येष्ठशुद्धे
 तथाष्टम्यां यो देवीं पूजयेन्नरः ॥ ८ ॥ स विमानेन चरति गन्धर्वाप्सरसां गणैः ॥ शुक्लाष्टम्यां तथाऽऽषाढे स्नात्वा चैव निशांबुना ॥ ९ ॥ तनेव
 स्नापयेद्देवीं पूजयेच्च विधानतः ॥ ततः शुद्धजलैः स्नाप्य विलिपेत्सुदुर्चदनेः ॥ १० ॥ नैवेद्यं शर्करोपेतं दत्त्वाऽऽचमनमर्पयेत् ॥ भोजयित्वा ततो विप्रा
 न्दत्त्वा स्वर्णं च दक्षिणाम् ॥ ११ ॥ विसृज्य च ततः पश्चात्स्वयं भुञ्जीत वाग्यतः ॥ एतद्गतं नरः कृत्वा देवीलोकमवाप्नुयात् ॥ १२ ॥ नभःशुद्धे
 तथाष्टम्यां देवीमिष्ट्वा विधानतः ॥ क्षीरेण स्नापयित्वा च मिष्टान्नं विनिवेदयेत् ॥ १३ ॥ ततो द्विजान् भोजयित्वा परेऽह्नि स्वयमप्युत ॥ भुक्त्वा
 समापयेदेतद्गतं संततिवर्धनम् ॥ १४ ॥ नभोमासे सिताष्टम्यां दशाफलमिति व्रतम् ॥ उपवासं तु संकल्प्य स्नात्वा कृत्वा च नैत्यिकम् ॥ १५ ॥
 तुलस्याः कृष्णवर्णाया दूर्लभेऽभिरर्चयेत् ॥ कृष्णं विष्णुं तथाऽनन्तं गोविन्दं गरुडध्वजम् ॥ १६ ॥ दामोदरं हृषीकेशं पद्मनाभं हरिं
 प्रभुम् ॥ एतैश्च नामभिर्नित्यं कृष्णदेवं समर्चयेत् ॥ १७ ॥ नमस्कारं ततः कुर्यात्प्रदक्षिणसमन्वितम् ॥ एवं दशदिनं कुर्याद्भक्तानामुत्तमं
 व्रतम् ॥ १८ ॥ आदौ मध्ये तथा चांते होम कुर्याद्विधानतः ॥ कृष्णमंत्रेण जुहुयाच्चरुणाऽष्टोत्तरं शतम् ॥ १९ ॥ होमान्ति विधिना सम्य
 गाचार्य्यं पूजयेत्सुधीः ॥ सौवर्णे ताम्रपात्रे वा मृन्मये वेणुपात्रेकोऽरः ॥ तुलसीदलं सुवर्णेन कारयित्वा सुलक्षणम् ॥ हैमौ च प्रतिमां कृत्वा पूजयित्वा
 विधानतः ॥ २१ ॥ निधाय प्रतिमां पात्रे स्नाचार्याय निवेदयेत् ॥ दातव्या गौः सवत्सा च वस्त्रालंकारप्रार्थिता ॥ २२ ॥ दशाहं कृष्णदेवाय

प्रीका दश चापयेत् ॥ ताश्च दद्याद्विधिनाय स्वयं वा भक्षयेद्व्रती ॥ २३ ॥ शयनं च प्रदातव्यं यथाशक्ति द्विजोत्तम ॥ दशमेऽह्नि ततो मूर्ति सद्व्यासां
 मुखेऽपयेत् ॥ २४ ॥ व्रतंति दशविप्रैः प्रत्येकं दश प्रीकाः ॥ दद्यादेवं दशाब्दं तु कृत्वा व्रतमनुत्तमम् ॥ २५ ॥ उपोष्य विधिना भूयान्त्वका
 न्मन्त्रितः ॥ अंतं कृष्णस्य सायुज्यं लभते नात्र संशयः ॥ २६ ॥ कृष्णजन्मष्टमी चयं स्मृता पापहरा वृणाम् ॥ केवलनोपवासेन तस्मि
 न्मन्त्रिणे हरेः ॥ २७ ॥ सततन्मकृतात्पापान्मुच्यते नात्र संशयः ॥ उपवासी तिलैः स्नातो नद्यादौ विमले जले ॥ २८ ॥ सुदेशे भंडये कृते
 मंडले रचयेत्सुधीः ॥ तन्मय्ये कलशं स्थाप्य तादृजं वापि मृन्मयम् ॥ २९ ॥ तस्योपरि न्यसेत्पात्रं तात्रं तस्योपरि स्थिताम् ॥ हैमीं वस्त्रगुणा
 न्मन्त्रां कृष्णस्य प्रतिमां शुभाम् ॥ ३० ॥ पाद्यैरुपचारैस्तु पूजयेत्स्निग्धमानसः ॥ देवकीं वसुदेवं च यशोदां नंदमेव च ॥ ३१ ॥ व्रजं गोपां
 स्तथा गोपीर्गांश्च दिक्षु समर्चयेत् ॥ तत आरार्तिकं कृत्वा क्षमाप्यनम्य भक्तितः ॥ ३२ ॥ तिष्ठेत्तैवाद्धरात्रे पुनः संस्नापयेद्वरिम् ॥ पंचामृतैः
 शुद्धजलैर्गन्धैः पूजयेत्पुनः ॥ ३३ ॥ धान्याकं च यवानीं च शुंठीं खंडं च नारद ॥ साज्यं रौप्ये धृतं पात्रे नैवेद्यं विनिवदयेत् ॥ ३४ ॥
 पुनरारार्तिकं कृत्वा दशधा रूपधारिणम् ॥ विचिंतयन्मृगाकाय दद्यादर्घ्यं समुद्यते ॥ ३५ ॥ ततः क्षमाप्य देवेशं रग्निसिद्धं नयेद्व्रती ॥
 भौराणिकैः स्तोत्रपाठैर्गीतिवैद्यैरेकधा ॥ ३६ ॥ ततः प्रभाते विप्राग्र्यान्भोजयेन्मधुरात्रकैः ॥ दत्त्वा च दक्षिणां तेभ्यो विमृजेत्पुष्टमानसः ॥ ३७ ॥
 ततस्तां प्रतिमां विष्णोः स्वर्णधेनुधरान्विताम् ॥ गुरवे दक्षिणां दत्त्वा विमृज्याश्रीत च स्वयम् ॥ ३८ ॥ दारापत्यसुहृदन्यरेवं कृत्वा व्रतं नरः ॥
 साक्षाद्भोलेकमाप्नोति विमानवरमास्थितः ॥ ३९ ॥ नैतेन सदृशं चान्यद्व्रतमस्ति जगत्रये ॥ कुतेन येन लभ्येत कोट्यैकादशकं फलम् ॥ ४० ॥
 शुक्लाष्ट्यां नभस्यस्य कुर्याद्वाधाव्रतं नरः ॥ पूर्ववद्वाधिकां हैमीं कलशस्थीं प्रपूजयेत् ॥ ४१ ॥ मध्याह्ने पूजयित्वेनमेकभक्तं समाचरेत् ॥ शक्तो
 भक्तश्चोपवासं परेऽह्नि विधिना ततः ॥ ४२ ॥ सुवासिनीभोजयित्वा गुरवे प्रतिमार्पणम् ॥ कृत्वा स्वयं च भुंजीतं व्रतमेवं समापयेत् ॥ ४३ ॥
 ज्येष्ठानेन विप्रप्रेषं कृतेन विधिना व्रती ॥ रहस्यं गोष्ठजं लब्ध्वा राधापरिकरे वसेत् ॥ ४४ ॥ दूर्वाष्टमीव्रतं चात्र कथितं तच्च मे शृणु ॥ शुचौ
 दूरी प्रजातार्या दूर्वायां द्विजसत्तम ॥ ४५ ॥ स्थाप्य लिंगं ततो गंधैः पुष्पैर्धूपैश्च दीपकैः ॥ नैवेद्यैर्वर्षयेद्व्रतस्या दध्यक्षतफलादिभिः ॥ ४६ ॥
 चर्च्य प्रदद्यात्पूजति मंत्राभ्यां सुसमाहितः ॥ त्वं दूर्वेऽमृतजन्माऽसि सुगन्धुनमस्कृते ॥ ४७ ॥ सौभाग्यं संततिं देहि सर्वकार्यकरी भव ॥ यथा शाखा
 भ्रष्टास्त्राभिर्विस्तृताऽसि महीतले ॥ ४८ ॥ तथा विस्तृतस्तानं देहि मेऽप्यजरायम् ॥ ततः प्रदक्षिणीकृत्य विप्रान्स्संभोज्य तत्र वै ॥ ४९ ॥ मुक्त्वा

स्वयं गृहं गच्छेत्वा विप्रेषु दक्षिणाम् ॥ फलानि च प्रशस्तानि मिथानि सुरभीणि च ॥ ५० ॥ एवं पुण्या पापहरा नृणां दूर्वाष्टमी द्विज ॥ चतुर्णामपि
 वर्णानां स्त्रीजनानां विशेषतः ॥ ५१ ॥ या न पूजयते दूर्वा नारी मोहाद्यथाविधि ॥ जन्मानि त्रीणि वैधव्यं लभते सा न संशयः ॥ ५२ ॥ यदा
 ज्येष्ठर्क्षसंयुक्ता भवच्चैवाष्टमी द्विज ॥ ज्येष्ठा नाम्नी तु सा ज्ञेया पूजिता पापनाशिनी ॥ ५३ ॥ अथैनां तु समारभ्य व्रतं षोडशवासरम् ॥ महालक्ष्म्याः
 समुद्दिष्टं सर्वसंपदिवर्धनम् ॥ ५४ ॥ करिष्येऽहं महालक्ष्मीव्रतं ते त्वत्परायणः ॥ तद्विघ्नेन मे यातु समाप्तिं त्वत्प्रसादतः ॥ ५५ ॥ इत्युच्चार्य
 ततो बद्धा डोरक दक्षिणे करे ॥ षोडशप्रथिसहितं गुणैः षोडशभिर्युतम् ॥ ५६ ॥ ततोऽन्वहं महालक्ष्मीं गंधाद्यैरुच्येद्व्रती ॥ यावत्कृष्णाष्टमी
 तत्र चरेदुद्यापनं मुधीः ॥ ५७ ॥ वस्त्रमंडपिकां कृत्वा सर्वतोभद्रमंडले ॥ कलशं सुप्रतिष्ठाप्य दीपमुद्घोतयेत्ततः ॥ ५८ ॥ उत्तार्य डोरकं बाहोः
 कुंभस्याधो निवेदयेत् ॥ चतस्रः प्रतिमाः कृत्वा सौवर्णास्तत्स्वरूपिणीः ॥ ५९ ॥ स्नपनं कारयेत्तासां जलैः पश्चादुत्तैस्तथा ॥ उपचारैः षोड
 शभिः पूजयित्वा विधानतः ॥ ६० ॥ जागरस्तत्र कर्तव्यो गीतवादित्रनिःस्वनैः ॥ ततो निशीथे संप्राप्तेऽभ्युदितेऽमृतदीधितौ ॥ ६१ ॥
 दत्त्वाभ्यं बंधनं द्रव्यैः श्रीखंडाद्यैर्विधानतः ॥ चंद्रमण्डलसंस्थायै महालक्ष्म्यै प्रदापयेत् ॥ ६२ ॥ क्षीरोदाणवसंभूत महालक्ष्मीसहोदर ॥
 पीयूषधाम रोहिण्याः सहितोऽव्यं गृहाण मे ॥ ६३ ॥ क्षीरोदाणवसंभूते कमले कमलालये ॥ विष्णुवक्षस्तथलस्य मे सर्वकामप्रदा भव ॥
 ॥ ६४ ॥ एकनाथे जगन्नाथे जमदग्निप्रियेऽव्यये ॥ रेणुके त्राहि मां देवि सममातः शिवं कुरु ॥ ६५ ॥ मंत्रैरेतैर्महालक्ष्मीं प्रार्थ्य
 श्रोत्रिययोषितः ॥ सम्यक्संपूज्य ताः सम्यगंगधयावककजलैः ॥ ६६ ॥ संभोज्य जुहुयादग्नौ बिल्वपद्मकापयसैः ॥ तदलाभे घृतैर्विप्र
 गृहेभ्यः समिधस्तिलान् ॥ ६७ ॥ मृत्युंजयाय च परं सर्वरोगप्रशंतये ॥ चंदनं तालपत्रं च पुष्पमालां तथाऽक्षतान् ॥ ६८ ॥ दूर्वा
 कौसुम्भसूत्रं च गुगं श्रीफलमेव वा ॥ भक्ष्याणि च नवे शृणुं प्रतिद्रव्यं तु षोडश ॥ ६९ ॥ समाच्छाद्यान्यशृणुणं व्रती दद्यात्समन्त्रकम् ॥
 क्षीरोदाणवसंभूता लक्ष्मीश्चन्द्रसहोदरा ॥ ७० ॥ व्रतेनानेन सतुष्टा भवताद्विष्णुवृष्टभा ॥ चेतस्रः प्रतिमास्तास्तु श्रोत्रियेभ्यः समर्पयेत् ॥ ७१ ॥
 ततस्तु चतुरो विभ्राव् षोडशापि सुवासिनीः ॥ मिष्टान्नेनाशयित्वा तु विभुजेन्ताः सदक्षिणाः ॥ ७२ ॥ समाप्तिनियमः पश्चादुज्जीतेष्टैः समन्वितः ॥
 एतद्व्रतं महालक्ष्म्याः कृत्वा विप्र विधानतः ॥ ७३ ॥ भुक्त्वाष्टमालोके कामं लक्ष्मीलोके वसेच्चिरम् ॥ एषाऽशोकाष्टमी चोक्ता यस्यां
 पूर्णं रमाव्रतम् ॥ ७४ ॥ अत्राशोकस्य पूजा स्यादेकभक्तं तथा स्मृतम् ॥ कृत्वाऽशोकव्रतं नारी ह्यशोका शोकजनमनि ॥ ७५ ॥ यत्र कुत्रापि

संज्ञाता नात्र कार्या विचारणा ॥ आश्विने शुक्लपक्षे तु प्रोक्ता विप्र महाष्टमी ॥ ७६ ॥ तत्र दुर्गाचनं प्रोक्तं सर्वत्र्युपचारकैः ॥ उपवासं चैकभक्तं
महाष्टम्यां विधाय तु ॥ ७७ ॥ सर्वतो विशवं प्राप्य मोदते देववक्षिरम् ॥ उज्जै कृष्णादिकेऽष्टम्यां कक्राकल्यं व्रतं स्मृतम् ॥ ७८ ॥ तत्रोमासहितः
शंभुः पूजनीयः प्रथन्तः ॥ चंद्रोदयेऽर्घदानं च विधेयं व्रतिभिः सदा ॥ ७९ ॥ पुत्रं सर्वशुणोपेतमिच्छद्भिविधिं सुखम् ॥ गोपाष्टमीति संप्रोक्ता
कार्तिके घक्ले दले ॥ ८० ॥ तत्रकुयाद्वर्षा पूजां गोत्रासं गोप्रदक्षिणम् ॥ गवानुगमनं दानं वांछनसर्वश्रेष्ठं सपदः ॥ ८१ ॥ कृष्णाष्टम्यां मार्गशीर्षे
मिशुनं दर्भनिर्मितम् ॥ अनर्वा चानर्घं तत्र बहुपुत्रसम्बन्धितम् ॥ ८२ ॥ स्थापयित्वा शुभे देशे गोमयेनोपलेपिते ॥ पूजयेद्बन्धुषुष्पाद्यैरुपचारैः पृथग्विधैः
॥ ८३ ॥ संभोज्य द्विजदांपत्यं विसृजेच्छब्धदक्षिणम् ॥ व्रतमेतन्नरः कृत्वा नारी वा विधियुर्वकम् ॥ ८४ ॥ पुत्रं सहस्रशोपेतं लभते नात्र संशयः ॥
॥ ८५ ॥ मार्गशीर्षसिताष्टम्यां कालभैरवसन्निधौ ॥ उपोष्य जागरं कृत्वा महागणैः प्रमुच्यते ॥ ८६ ॥ यत्किंचिदशुभं कर्म कृतं मानुषजनमनि ॥
तत्सर्वं विलयं याति कालभैरवदर्शनात् ॥ ८७ ॥ अथ पौषसिताष्टम्यां श्राद्धमष्टकसंज्ञितम् ॥ पितॄणां तृप्तिदं वर्षं कुलसन्ततिवर्द्धनम् ॥ ८८ ॥ शुक्लाष्टम्यां
तु पौषस्य शिवं सम्यूज्य भक्तितः ॥ मुक्तिमुक्तिमवाप्नोति भक्तिमेकां समाचरन् ॥ ८९ ॥ कृष्णाष्टम्यां तु माघस्य भद्रकालीं समर्चयेत् ॥ भक्तितो
वैरीदुन्दुब्धीं सर्वकामप्रदायिनीम् ॥ ९० ॥ माघमासे सिताष्टम्यां भीष्मं संतर्पयाद्विज ॥ संतर्पितं त्वय्यच्छिन्नामिच्छंश्चाप्यपराजयम् ॥ ९१ ॥ फाल्गुने
त्वसिताष्टम्यां भीमां देवीं समर्चयेत् ॥ तत्र व्रतपरो विप्र सर्वकामसमृद्धये ॥ ९२ ॥ शुक्लाष्टम्यां फाल्गुनस्य शिवं चापि शिवां द्विज ॥ गंधर्वैः
सम्यगभ्यर्च्य सर्वसिद्धीश्वरो भवेत् ॥ ९३ ॥ फाल्गुनापपक्षे तु शीतलामष्टमीदिने ॥ पूजयेत्सर्वपकावैः सतभ्यां विधिवत्कृतैः ॥ ९४ ॥ शीतले त्वं
जगन्माता शीतले त्वं जगन्पिता ॥ शीतले त्वं जगद्वात्री शीतलयै नमोनमः ॥ ९५ ॥ वन्देऽहं शीतलां देवीं रासभस्यां दिगंबराम् ॥ मार्जनी
कलशोत्तां विस्फोटकविनाशिनीम् ॥ ९६ ॥ शीतले शीतले चेत्यं ये जपन्ति जले स्थिताः ॥ तेषां तु शीतला देवी स्याद्विस्फोटकशान्तिदा ॥ ९७ ॥
इत्येवं शीतलामन्त्रैः समर्चयेत् द्विज ॥ तस्य वर्षं भवेच्छान्तिः शीतलयाः प्रसादतः ॥ ९८ ॥ सर्वमासोभये पक्षे विधिवच्चाष्टमीदिने ॥ शिवां वापिशिवं प्रार्थ्य
लभते वाञ्छितं फलम् ॥ ९९ ॥ इति श्रीबृहन्नारादीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे द्वादशमासस्थिताष्टमीव्रतकथनं नाम सप्तदशाधिकशततमो
ऽध्यायः ॥ ११७ ॥ सनातन उवाच ॥ अथ वक्ष्यामि विप्रैर्द्र नवम्यास्ते व्रतानि वै ॥ यानि कृत्वा नरा लोके लभन्ते वाञ्छितं फलम् ॥ १ ॥ चैत्रस्य शुक्ल
पक्षे तु श्रीरामनवमीव्रतम् ॥ तत्रोपवासं विधिवच्छक्तो भक्तः समाचरेत् ॥ २ ॥ अशक्तैश्चैकभक्तं वै मध्याह्नोत्सवतः परम् ॥ विग्रान्संभोज्य मिष्टान्नै

रामप्रीतिं समाचरेत् ॥ ३ ॥ गोभूतिलहिण्याद्यैर्वस्त्रालंकरणैस्तथा ॥ एवं यः कुरुते भक्त्या श्रीरामनवमीव्रतम् ॥ ४ ॥ विधूय चेहयापानि जले
 द्विष्णोः परं पदम् ॥ उक्तं मातृव्रतं चात्र भेषणे समन्विताः ॥ ५ ॥ स्रगंधवस्त्रनैवेद्यैश्चतुःषष्टिस्तु योगिनीः ॥ अत्रैव भद्रकालो तु
 योगिनीनां महाबला ॥ ६ ॥ ब्राह्मणश्रेष्ठ सर्वासामधिपत्येऽभिषेचिता ॥ तस्मात्तां पूजयेच्च त्र सोपवासो जितेंद्रियः ॥ ७ ॥ राधे नवम्यां
 दलयोश्चण्डिकां यस्तु पूजयेत् ॥ विधिना स विमानेन देवैः सह मोदते ॥ ८ ॥ ज्येष्ठशुक्लनवम्यां तु सोपवासो नरोत्तमः ॥ उमां संपूज्य
 विधिवत्कुमारीभोजयेद्विजात्र ॥ ९ ॥ स्वभक्त्या दक्षिणां दत्त्वा शाल्यन्नं पयसाऽश्रुयात् ॥ उमाव्रतमिदं विप्र यः कुर्याद्विधिवन्नरः ॥ १० ॥ स भुङ्क्ते
 वरान्भोगानन्ते स्वर्गगतिं लभेत् ॥ आषाढे मासि विप्रेन्द्र यः कुर्यात्पक्षयोर्द्विज ॥ ११ ॥ नक्तं चैवर्षीं समभ्यर्च्यैश्वरावतगतां सिताम् ॥ स भवेद्दे
 वलोके तु भोगभोगेयाननाः ॥ १२ ॥ श्रावणे मासि विप्रेन्द्र यः कुर्यान्नक्तभोजनम् ॥ पक्षयोरुपवासं वा कौमार्यं चण्डिकां यजेत् ॥ १३ ॥ एवं
 पापहरां गंधैः पुष्पैर्घृषैश्च दीपकैः ॥ नैवेद्यैर्विधिवैश्वेव कुमारीभोजनैस्तथा ॥ १४ ॥ एवं यः कुरुते भक्त्या कौमारीव्रतमुत्तमम् ॥ स विमानेन
 गच्छेद्देवीलोकं सनातनम् ॥ १५ ॥ भाद्रे तु नवमीं शुक्ला नंदाहा परिकीर्तिता ॥ तस्यां यः पूजयेद्दुर्गां विधिवच्चोपचारकैः ॥ १६ ॥
 सोऽश्वमेधफलं लब्ध्वा विष्णुलोकं महीयते ॥ आश्विने शुक्लनवमीं महापूर्वा प्रकीर्तिता ॥ १७ ॥ अपराह्णे शमीपूजा कार्याऽस्यां प्राग्निदशि
 द्विज ॥ ततो निशार्यां प्राग्यामे खड्गं धतुरिषून्नादाम् ॥ १८ ॥ शूलं शक्तिं च परशुं छुरिकां चर्म खेटकम् ॥ छत्रं ध्वजं गजं चाश्वं गोवृषं
 पुस्तकं तुलाम् ॥ १९ ॥ दंडं पाशं चक्रशंगौ गंधार्थैरुपचारकैः ॥ संपूज्य महिषं तत्र भद्रकाल्यै समालभेत् ॥ २० ॥ एवं बलिं विधायथ मुक्ता फलान्न
 मेव च ॥ द्विजेभ्यो दक्षिणां दत्त्वा व्रतं तत्र समापयेत् ॥ २१ ॥ एवं यः पूजयेद्दुर्गां नृणां दुर्गतिनाशिनीम् ॥ इह भुक्त्वा वरान्भोगानन्ते स्वर्गतिमाप्नुयात्
 ॥ २२ ॥ कार्तिके शुक्लनवमी याऽक्षया सा प्रकीर्तिता ॥ तस्यामश्वत्थमूले वै तर्पणं सम्यगाचरेत् ॥ २३ ॥ देवानां च ऋषीणां च पितॄणां चापि नारद ॥
 स्वशाखौक्तैस्तथा मंत्रैः सूर्यायार्घ्यं ततोऽर्पयेत् ॥ २४ ॥ ततो द्विजान्भोजयित्वा मिष्टान्नं मुनीश्वर ॥ स्वयं मुक्ता च विहरेद्विजेभ्यो दत्तदक्षिणः
 ॥ २५ ॥ एवं यः कुरुते भक्त्या जपदानं द्विजार्चनम् ॥ होमं च सर्वमक्षय्यं भवेदिति विधेर्वचः ॥ २६ ॥ मार्गे तु शुक्लनवमी नंदिनी
 परिकीर्तिता ॥ तस्यासुषोषितो यस्तु जगदंबां प्रजयेत् ॥ २७ ॥ गंधाद्यैः सोऽश्वमेधस्य फलमाह्वनात्र संशयः ॥ पौषे शुक्लनवम्यां तु महामाया
 प्रजयेत् ॥ २८ ॥ एकभक्तपरो विप्र वाजपेयफलात्तये ॥ माघमासे तु वा शुक्ला नवमी लोकप्रजिता ॥ २९ ॥ महानंदेति सा प्रोक्ता सदानंदकरी

नृणाम् ॥ तस्यां सानं तथा दानं जपो होम उपोषणम् ॥ ३० ॥ सर्वमक्षयतां याति नात्र कार्या विचारणा ॥ फाल्गुनामलपक्षस्य नवमी या
द्विजोत्तम ॥ ३१ ॥ आनंदा सा महापुण्या सर्वपापहरा स्मृता ॥ सोपवासोऽव्येत्तत्र यस्त्वनंदं द्विजोत्तम ॥ ३२ ॥ स लभेद्भ्राष्ट्रितान्कामान्सत्यं
सत्यं मयोदितम् ॥ ३३ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्यानं चतुर्थपादे द्वादशमासस्थितनवमीव्रतकथनं नामाष्टादशाधिकशतमो
ऽध्यायः ॥ ११८ ॥ सनातन उवाच ॥ अथ तेऽहं प्रवक्ष्यामि दशम्या वै व्रतानि चाथानि कृत्वा नरो भक्त्या धर्मराजप्रियो भवेत् ॥ १ ॥ चैत्रशुक्ल
शुक्लं तु धर्मराजं प्रपूजयेत् ॥ तत्कालसंभवैः पुण्यैः फलैर्गंधादिभिस्तथा ॥ २ ॥ सोपवासो वैकृत्तो भोजयित्वा द्विजोत्तमान् ॥ चतुर्दश ततस्तेभ्यः शक्त्या
द्वयाच्च दक्षिणम् ॥ ३ ॥ श्वं यः कुरुते विप्र धर्मराजप्रपूजनम् ॥ स धर्मस्याज्ञयागच्छेदेवैः साधर्म्यमच्युत ॥ ४ ॥ दशम्यां माघवे शुक्ले विष्णुमभ्यर्च्य मानवः ॥
यंचावीर्यपचारैश्च श्वेतपुण्यैः सुगंधिभिः ॥ ५ ॥ शतं प्रदक्षिणाः कृत्वा विप्रान्संभोज्य यत्नतः ॥ लभते वैष्णवं लोकं नात्र कार्या विचारणा ॥ ६ ॥
ज्येष्ठे शुक्लदशम्यां तु जाह्नवी सरितां वरा ॥ समायाता धरां स्वर्गात्तस्मात्सा पुण्यदा स्मृता ॥ ७ ॥ ज्येष्ठः शुक्लदलं हस्तो बुधश्च
दशमी तिथिः ॥ गगनन्दव्यतीपाताः कन्येन्दुपुष्यभास्कराः ॥ ८ ॥ दशयोगः समारभ्यतो महापुण्यतमो द्विज ॥ हस्ते दश पापानि तस्मादशहरः स्मृतः
॥ ९ ॥ अस्यां यो जाह्नवीं प्राप्य स्नाति संभ्रीतमानसः ॥ विधिना जाह्नवीतोये स याति हारिमान्दिरम् ॥ १० ॥ आषाढशुक्लदशमी पुण्या मन्वा
दिकैः स्मृता ॥ तस्यां स्नानं जपो दानं होमो वा स्वर्गतिप्रदाः ॥ ११ ॥ श्रावणे शुक्लदशमी सर्वाशापरिघृतिदा ॥ अस्यां शिवाचनं शस्तं गन्धाद्यै
रुपचारैः ॥ १२ ॥ तत्रोपवासो नक्तं वा द्विजानां भोजनं जपः ॥ हेमो दानं च धेन्वादेः सर्वपापनाशनम् ॥ १३ ॥ अथो नभस्यशुक्लायां दशम्यां
द्विजसत्तम ॥ व्रतं दशावताराख्यं तत्र स्नानं जलाशये ॥ १४ ॥ कृत्वा संध्यादिनियमं देवर्षिपितृर्पणम् ॥ ततो दशावताराणि समभ्यर्चेत्स
स्नाहितः ॥ १५ ॥ मत्स्यं कूर्मं वराहं च नरसिंहं त्रिविक्रमम् ॥ रामं रामं च कृष्णं च बौद्धं कल्किनमेव च ॥ १६ ॥ दशमूर्तिस्तु सौवर्णीः पूजयित्वा
विधानतः ॥ दशभ्यो विप्रवर्येभ्यो दद्यात्सत्कृत्य नारद ॥ १७ ॥ उपवासं चैकभक्तं कृत्वा संभोज्य वाडवान् ॥ विष्णुज्य पश्चाद्भुजित स्वयं स्वैष्टैः
समाहितः ॥ १८ ॥ भक्त्या कृत्वा व्रतं त्वेतद्भुक्का भोगानिहोत्तमान् ॥ विमानेन ब्रजेदंते विष्णुलोकं सनातनम् ॥ १९ ॥ आश्विने शुक्लदशमी विजया
या प्रकीर्तिता ॥ चतुर्गोमयपिंडानि प्रातन्यस्य गृहगणे ॥ २० ॥ चक्रवालस्वरूपेण तन्मध्ये रामलक्ष्मणौ ॥ तथा भक्तशत्रुघ्नौ पूजयेच्चतुरोऽपि
हि ॥ २१ ॥ सपथिनासु पात्रीषु गोमयीषु चतसृषु ॥ छिन्नं धान्यं सरोप्यं तु धृत्वा धौतांशुकावृतम् ॥ २२ ॥ पितृमातृभ्रातृपुत्रजाया

भृत्यसमन्वितम् ॥ संपूज्य गन्धपुष्पाद्यैर्नैवेद्यैश्च विधानतः ॥ २३ ॥ नमस्कृत्याथ भुंजीत द्विजान्संभोज्य पूजितान् ॥ एवं कृत्वा विधानं
 तु नरो वर्षं सुखान्वितः ॥ २४ ॥ धनधान्यसमृद्धश्च निश्चितं जायते द्विज ॥ अथाणराहसमये नवम्यां संनिमंत्रिताम् ॥ २५ ॥ पूर्वं
 दिक्षु शमीं विप्रं गत्वा तन्मूलजां मुदम् ॥ गृहीत्वा स्वगृहं प्राप्य गीतवादित्रनिरुक्तैः ॥ २६ ॥ संपूज्य तां विधानेन सज्जीकृत्य
 स्वकं बलम् ॥ निर्गत्य पूर्वद्वारेण ग्रामाद्वहिर्नाकुलः ॥ २७ ॥ ततः शत्रुप्रतिकर्तुं निर्मीतां पत्रकादिभिः ॥ मनसा कल्पितां वापि स्वर्णां
 पुंस्वशरेण वै ॥ २८ ॥ विध्येदिति भृशं प्रीतः प्राणुयात्स्वगृहं निशि ॥ एवं कृतविधिवोपि गच्छेद्वा शत्रुनिग्रहे ॥ २९ ॥ एषेवं दशमीं
 विप्रं विधिनाऽऽचरिता सदा ॥ धनं जयं सुतान् गाश्च गजाश्च वाप्यजाविकम् ॥ ३० ॥ दद्याद्दिह शरीरं स्वर्गतिं चापि नारद ॥ दशम्यां
 कार्तिके शुक्ले सर्वभौमव्रतं चरेत् ॥ ३१ ॥ कृतोपवासो वैकाशी निशीथेऽपूपकादिभिः ॥ दशदिक्षु बलिं दद्याद् गृहादपि पुराद्वहिः ॥ ३२ ॥
 मंडलेऽष्टदले कृते गोविडूलितधरातले ॥ मन्त्रैरेभिर्द्विजश्रेष्ठ गणेशादिकृताचनः ॥ ३३ ॥ यो मे पूर्वगतः पाप्मा पापकेनेह कर्मणा ॥ तस्मिन्ने देवरा
 जोऽद्य नाशयत्वखिलेष्टदः ॥ ३४ ॥ यो मे वह्निगतः पाप्मा पापकेनेह कर्मणा ॥ तेजोराजोऽथ वह्निस्तं नाशयत्वखिलेष्टदः ॥ ३५ ॥ यो मे दक्षगतः
 पाप्मा पापकेनेह कर्मणा ॥ तं यमः प्रेतराजो वै नाशयत्वखिलेष्टदः ॥ ३६ ॥ यो मे नैर्ऋतिगः पाप्मा पापकेनेह कर्मणा ॥ रक्षोराजो नैर्ऋतिस्तं नाश
 यत्वखिलेष्टदः ॥ ३७ ॥ यो मे पश्चिमगः पाप्मा पापकेनेह कर्मणा ॥ यादःपतिस्तं वरुणो नाशयत्वखिलेष्टदः ॥ ३८ ॥ यो मे वायुगतः पाप्मा पापकेनेह
 कर्मणा ॥ वायुस्तं मरुतां राजो नाशयत्वखिलेष्टदः ॥ ३९ ॥ यो मे सौम्यगतः पाप्मा पापकेनेह कर्मणा ॥ सोमस्तमृक्षयक्षेशो नाशयत्वखिलेष्टदः ॥
 ४० ॥ यो म ईशगतः पाप्मा पापकेनेह कर्मणा ॥ ईशानो भूतनाथस्तं नाशयत्वखिलेष्टदः ॥ ४१ ॥ यो म ऊर्द्धगतः पाप्मा पापकेनेह कर्मणा ॥
 ब्रह्मा प्रजापतीशस्तं नाशयत्वखिलेष्टदः ॥ ४२ ॥ यो मेऽधःसंस्थितः पाप्मा पापकेनेह कर्मणा ॥ अन्तो नागराजस्तं नाशयत्वखिलेष्टदः ॥ ४३ ॥
 इत्येवं दिक्षु दशसु बलिं दत्त्वा समाहितः ॥ क्षेत्रपालाय तद्ब्रह्मे शिषेद्वलितमंजितः ॥ ४४ ॥ एवं कृतविधिः शेषं निशायां निनयेत्सुधीः ॥ गीतैः
 सुमंगलप्रार्थैः स्तवपण्डैर्जपादिभिः ॥ ४५ ॥ प्रातः स्नात्वा समभ्यर्च्य लोकपालान् द्विजोत्तमान् ॥ द्वादशाभ्यर्च्य संभोज्य शक्तितो दक्षिणां
 ददेत् ॥ ४६ ॥ इत्थं कृत्वा व्रतं विप्र भोगान्मुक्तैर्हिकण्डुभान् ॥ युगं स्वर्गमुखं सुक्ता सर्वभौमो नृपो भवेत् ॥ ४७ ॥ मार्गशुक्लदशम्यां तु चरेदा
 रोगयकं व्रतम् ॥ गंधाद्यैर्वर्षेयद्विमान् दश तच्चरणोदकम् ॥ ४८ ॥ पीत्वाऽथ दक्षिणां दत्त्वा विमृजेदेकभोजनः ॥ एतत्कृत्वा व्रतं विप्र ह्यारोग्यं

प्राप्य भूतले ॥ ४९ ॥ धर्मराजप्रसादेन मोदते दिवि देववत् ॥ पौषे दशम्यां शुक्लयां विन्धेदेवान् समर्चयेत् ॥ ५० ॥ ऋतुं दशं वसुन्सत्यं कालं
 कामं सुनि गुरुम् ॥ विप्रं रामं च दशधा केशवस्तान्समास्थितः ॥ ५१ ॥ स्वापयित्वा दर्ममयानासनेषु च संस्थितान् ॥ गंधधूपैस्तथा दीपै
 न्वर्चयेथापि नारद ॥ ५२ ॥ प्रत्येकं दक्षिणां दत्त्वा प्रणिपत्य विसर्जयेत् ॥ दक्षिणां तां द्विजाग्रभ्यो गुरवे वा समर्पयेत् ॥ ५३ ॥ एवं कृतविधि
 र्भक्तो भोगी ब्रवी भवेत् ॥ लोकद्वयस्य विप्रपे नत्र कार्यो विचारण ॥ ५४ ॥ माघशुक्लदशम्यां तु सोपवासो जितेन्द्रियः ॥ देवानं गिरसो
 ज्ञानं दश सम्यक्समर्चयेत् ॥ ५५ ॥ कृत्वा स्वर्णमयान्विप्रं गंधाद्वैरुपचारकैः ॥ आत्मा ब्राह्मणेनो दक्षो मदः प्राणस्तथैव च ॥ ५६ ॥ बर्हिष्मांश्च
 भविष्यश्च दत्तः सत्यश्च ते दश ॥ दश विप्रान्मोजयित्वा मधुराग्रेन नारद ॥ ५७ ॥ भूतैस्तेभ्यः प्रदद्यात्ताः स्वर्गलोकप्रापये क्रमात् ॥ अंत्यशुद्धदशम्यां तु
 चतुर्दश यमान्यजेत् ॥ ५८ ॥ यमश्च धर्मराजश्च मृत्युश्चैवांतकस्तथा ॥ वैवस्वतश्च कालश्च सर्वभूतक्षयस्तथा ॥ ५९ ॥ औदुम्बरश्च दध्नश्च द्रौ नीलपरमेष्ठिनो ॥
 ध्रुवो दूरश्च चित्रश्च चित्रशतशत ॥ ६० ॥ गन्धर्वैरुपचारैश्च समभ्यर्चयार्थयेत् ॥ तिलबुमिश्रांजलिभिर्दत्तैः प्रत्येकशस्त्रिभिः ॥ ६१ ॥ ततश्च दद्यात्सूर्यं च
 ताम्रपात्रेण नारद ॥ रक्तचंदनसंमिश्रतिलशस्तयवांबुभिः ॥ ६२ ॥ एहि सूर्यसहस्रांशो तेजोराशे जगत्पते ॥ गृहणाण्ययं मया दत्तं भक्त्या मामनुकंपया ॥ ६३ ॥
 इति मंत्रेण दत्त्वाऽर्घ्यं विप्रान्भोज्यं चतुर्दश ॥ भौष्यां सुदक्षिणां दत्त्वा विमृज्याशनीतं च स्मर्यम् ॥ ६४ ॥ एवं कृतविधिविप्रधर्मराजप्रसादतः ॥ भुक्त्वा भोगांश्च
 पुत्रार्थानैहिकान्देवदुर्लभान् ॥ ६५ ॥ विमानवरमास्थाय देहोति विष्णुलोकभाक् ॥ ६६ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपस्थ्याने
 चतुर्थपादे द्वादशमासस्थितदशमीव्रतनिरूपणं नामैकोनविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११९ ॥ सनातन उवाच ॥ एकादश्यां तु दलयोर्निराहारः
 समाहितः ॥ नानापुण्यैर्भुते कृत्वा विचित्रं मण्डपं शुभम् ॥ १ ॥ क्त्वा सयन्निवाधेन सोपवासो जितेन्द्रियः ॥ संप्रज्य विधिवद्विष्णुं श्रद्धया
 मुसमाहितः ॥ २ ॥ उपचारैर्बहुविधैर्जपैर्होमैः प्रदक्षिणैः ॥ स्तोत्रपाठैर्बहुविधैर्गीतवाधैर्मनोहरैः ॥ ३ ॥ दंडवत्प्रणिपतैश्च जयशब्दैर्मनोहरैः ॥ रात्रौ
 जागरणं कृत्वा याति विष्णोः परं पदम् ॥ ४ ॥ चैत्रस्य शुक्लैकादश्यां सोपवासो नरोत्तमः ॥ कृत्वा च नियमान्सर्वान्वक्ष्यमाणान्दिनत्रये ॥ ५ ॥
 द्वादश्यामर्चयेद्भक्त्या वासुदेवं सनातनम् ॥ उपचारैः षोडशभिस्ततः संभोज्य बांधवान् ॥ ६ ॥ दत्त्वा च दक्षिणां तेभ्यो विमृज्याशनीतं च स्वयम् ॥
 इयं तु कामदा नाम सर्वपातकनाशिनी ॥ ७ ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदा विप्र भक्त्या सम्यगुपोषिता ॥ वैशाखकृष्णैकादश्यां समुपोष्य विधानतः ॥ ८ ॥
 बह्वर्धनीं परदिने पूजयेन्मधुमुदनम् ॥ स्वर्णान्नैकन्याघेनैतां दानमत्र प्रशस्यते ॥ ९ ॥ बह्वर्धनीव्रतं कृत्वा नरो नियमतत्परः ॥ सर्वपाप

विनिर्मुक्तो वैष्णवं लभते पदम् ॥ १० ॥ वैशाखशुक्लैकादश्यां समुपोष्य च मोहिनीम् ॥ स्नात्वा परेऽह्नि संपूज्य गंधाद्यैः पुरुषोत्तमम् ॥ ११ ॥
संभोज्य विप्रान्मुच्येत पातकेभ्यो न संशयः ॥ ज्येष्ठस्य कृष्णकादश्यां समुपोष्य परां नृप ॥ १२ ॥ द्वादश्यां नैत्यिकं कृत्वा समभ्यर्च्य त्रिविक्रमम् ॥
ततो द्विजाभ्यान्संभोज्य दत्त्वा तेभ्यश्च दक्षिणाम् ॥ १३ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो विष्णुलोकं व्रजेन्नरः ॥ ज्येष्ठस्य शुक्लैकादश्यां निर्जलां
समुपोष्य तु ॥ १४ ॥ उदयादुदयं यावद्भास्करस्य द्विजोत्तम ॥ प्रभाते कृतनित्यस्तु द्वादश्यामुपचारकैः ॥ १५ ॥ हर्षिकेश समभ्यर्च्य विप्रान्
संभोज्य भक्तितः ॥ चतुर्विंशिकादशीनां फलं यत्तत्समाप्नुयात् ॥ १६ ॥ आपढकृष्णैकादश्यां योगिनीं समुपोष्य वै ॥ नागयणं समभ्यर्च्य द्वादश्यां
कृतनित्यकः ॥ १७ ॥ ततः संभोज्य विप्राभ्यान्दत्त्वा तेभ्यश्च दक्षिणाम् ॥ सर्वदानफलं प्राप्य मोदते विष्णुमन्दिरम् ॥ १८ ॥ आपढशुक्लैकादश्यां
यद्विधानं शृणुष्व तत् ॥ उपोष्य तस्मिन् दिवसे विधिवन्मंडपे शुभे ॥ १९ ॥ स्थापयेत्प्रतिमां विष्णोः शंखचक्रगदांबुजैः ॥ लसच्चतुर्भुजामभ्यां
कांचनीं वाथ राजतीम् ॥ २० ॥ पीतांबरधरां शुभ्रे पर्य्यके स्वास्तुते द्विज ॥ ततः पंचामृतैः स्नाप्य मन्त्रैः शुद्धजलेन च ॥ २१ ॥ पौरुषेणैव सूक्तेन
ह्युपचारान् प्रकल्पयेत् ॥ नीराजनं तान्याद्यादींस्ततः संप्राथयेद्भारिम् ॥ २२ ॥ सुप्ते त्वयि जगन्नाथ जगत्सुत भवेदिदम् ॥ विबुद्धे त्वयि बुद्धे च
जगत्सर्वं चराचरम् ॥ २३ ॥ इति संप्राथ्य देवाग्रं चातुर्मास्यप्रचोदितान् ॥ नियमांस्तु यथाशक्ति गृह्णीयाद्भक्तिभारः ॥ २४ ॥ ततः प्रभाते द्वादश्यां
समवेच्छेषशायिनम् ॥ उपचारैः षोडशभिस्ततः संभोज्य वाडवान् ॥ २५ ॥ प्रतोष्य दक्षिणाभिश्च स्वयं भुञ्जीत वाग्यतः ॥ ततः प्रभृति विप्रैर्द्र
गन्धद्यैः प्रत्यहं यजेत् ॥ २६ ॥ कृत्वं विधिना विप्र देवस्य शयनीव्रतम् ॥ मुक्तिमुत्क्रियतो मर्त्यो भवेद्विष्णोः प्रसादतः ॥ २७ ॥ श्रावणे
कृष्णपक्षे तु एकादश्यां द्विजोत्तम ॥ कामिकां समुपोष्यैव नियमेन नरोत्तमम् ॥ २८ ॥ द्वादश्यां कृतनित्यस्तु श्रीधरं पूजयेद्भारिम् ॥ उपचारैः षोडश
भिस्ततः संभोज्य वै द्विजान् ॥ २९ ॥ दत्त्वा च दक्षिणां तेभ्यो विमुज्याश्नीत बांधवैः ॥ एवं यः कुरुते विप्रकामिकाव्रतसुतमम् ॥ ३० ॥ स सर्वकामौल्लब्ध्वेह
याति विष्णोः परं पदम् ॥ एकादश्यां नभःशुक्ले पवित्रां समुपोष्य वै ॥ ३१ ॥ द्वादश्यां नियतो भूत्वा पूजयेच्च जनार्दनम् ॥ उपचारैः षोडशभिस्ततः
संभोज्य वाडवान् ॥ ३२ ॥ दत्त्वा च दक्षिणां तेभ्यः पुत्रं प्राप्येह सद्गुणम् ॥ याति विष्णोः पदं साक्षात्सर्वदेवनमस्कृतः ॥ ३३ ॥ नभस्यकृष्णका
दश्यामजाल्यां समुपोष्य वै ॥ अर्चयेद्दुर्देवं द्वादश्यामुपचारैः पृथग्विधैः ॥ ३४ ॥ विप्रान्संभोज्य मिथैर्वैविष्टेजस्त्रातदक्षिणान् ॥ एवं कृतव्रतो विप्र
भक्तयाऽजायाः समाहितः ॥ ३५ ॥ भुक्त्वेह भोगानखिलान्यात्यन्ते वैष्णवं क्षयम् ॥ नभस्यशुक्लैकादश्यां पद्माख्यां समुपोष्य वै ॥ ३६ ॥ कृत्वा

नित्याचनं तत्र कटिदानमथाचरेत् ॥ पूर्वं संस्थापितायास्तु प्रतिमाया द्विजोत्तमा ॥ ३७ ॥ समुत्सवविधानेन नीत्वा तां सलिलाशये ॥ कृताङ्गुस्पर्शनां तत्र संप्रपूज्य विधानतः ॥ ३८ ॥ आनीय मण्डपे तस्मिन् वामपाश्वर्धेन शाययेत् ॥ ततः प्रभाते द्वादश्यां गन्धाद्यैश्च वामनम् ॥ ३९ ॥ संभोज्य बौद्धवान्दत्त्वा दक्षिणां च विसर्जयेत् ॥ एवं यः कुरुते विप्र पद्माव्रतमुत्तमम् ॥ ४० ॥ भुक्तिं प्राप्येह भुक्तिं तु लभतेऽने प्रपंचतः ॥ इषस्य कृष्णैका दश्यामिदिगं समुपोष्य वै ॥ ४१ ॥ शालग्रामशिलाग्रं तु मध्याह्ने श्राद्धमाचरेत् ॥ विष्णोः प्रीतिकरं विप्र ततः प्रातर्होर्दिने ॥ ४२ ॥ पद्मनाभं समभ्यर्च्य श्रेष्ठवान्भोजयेत्सुधीः ॥ विमल्य दक्षिणां दत्त्वा तौस्ततोऽश्नीत च स्वयम् ॥ ४३ ॥ एवं कृतव्रतो मर्त्यो भुक्त्वा भोगानिहेप्सितान् ॥ पिष्ट्वा कोटिमुद्धृत्य यात्यते वैष्णवं गृहम् ॥ ४४ ॥ एकादश्यामिषं शुक्लं विप्र पाशङ्कुशाह्वयम् ॥ ज्योष्य विधिवद्विष्णोर्दिने विष्णुं समर्चयेत् ॥ ४५ ॥ ततः संभोज्य विप्राग्र्यान्दत्त्वा तेभ्यश्च दक्षिणाम् ॥ भक्त्या प्रणम्य विसृजेद्दशनीयाञ्च स्वयं ततः ॥ ४६ ॥ एवं यः कुरुते भक्त्या नरः पाशाङ्कुशाव्र तम् ॥ स भुक्त्वा वरान्भोगान्याति विष्णोः सलोक्ताम् ॥ ४७ ॥ कार्तिके कृष्णपक्षे तु एकादश्यां द्विजोत्तमा ॥ रमासुपोष्य विधिवद्वादश्यां प्रातरर्चयेत् ॥ ४८ ॥ केशवं केशिंहारं देवदेवं सनातनम् ॥ भोजयेच्च ततो विप्रान्विमृजेच्छब्ददक्षिणाम् ॥ ४९ ॥ एवं कृतव्रतो विप्र भोगान्भुक्त्वा वाङ्छिताम् ॥ व्योमयानेन सांनिध्यं लभते च रमापते ॥ ५० ॥ ऊर्जस्य शुक्लैकादश्यां समुपोष्य प्रबोधिनीम् ॥ केशवं बोधयेद्वात्रौ सुप्तं गीतादिमंगलैः ॥ ५१ ॥ ऋग्यजुःसाममंत्रैश्च वाद्यैर्नानाविधैरपि ॥ द्वाक्षेक्षुदाडिधैश्चान्यै रंसाशृंगाटकादिभिः ॥ ५२ ॥ समर्पणैस्ततो रात्र्यां व्यतीतायां परेऽहनि ॥ स्नात्वा नित्यक्रियां कृत्वा गदादामोदं यजेत् ॥ ५३ ॥ उपचारैः षोडशभिः पौरुषेणापि सूक्ततः ॥ संभोज्य विप्रान्विमृजेद्दक्षिणाभिः प्रतोषि तान् ॥ ५४ ॥ ततस्तां प्रतिमां हैमीं सधेतुं गुरवेऽर्पयेत् ॥ एवं यः कुरुते भक्त्या बोधिनीव्रतमाहृतः ॥ ५५ ॥ स भुक्त्वा वरान्भोगान्वैष्णवं लभते पदम् ॥ मार्गस्य कृष्णैकादश्यामुत्तमां समुपोष्य वै ॥ ५६ ॥ द्वादश्यां कृष्णमभ्यर्च्येदं द्वाद्यैरुपचारैः ॥ ततः संभोज्य विप्राग्र्यान्दत्त्वा तेभ्यश्च दक्षिणाम् ॥ ५७ ॥ विसृज्य पश्चादुज्जीतं स्वयमिष्टैः समाहितः ॥ एवं यो भक्तिभावेन उत्पन्नाव्रतमाचरेत् ॥ ५८ ॥ स विमानं समारूढ्य यात्यते वैष्णवं पदम् ॥ मार्गस्य शुक्लैकादश्यां मोक्षाख्यां समुपोष्य वै ॥ ५९ ॥ द्वादश्यां प्रातर्भ्यर्च्य ह्यनंतं विश्वरूपकम् ॥ सर्वैरेवोपचारैस्तु विप्रान् भोजयेद्विजः ॥ ६० ॥ विसृज्य दक्षिणां दत्त्वा स्वयं भुज्जीत बांधवैः ॥ एवं कृत्वा व्रतं विप्र भुक्त्वा भोगानिहेप्सितान् ॥ ६१ ॥ दश पूर्वान्दश परान् समुद्धृत्य ब्रजेद्धारिम् ॥ पौषस्य कृष्णैकादश्यां सफलं समुपोष्य वै ॥ द्वादश्यामच्युतं प्राच्य सर्वैरेवोपचारैः ॥ ६२ ॥ संभोज्य विप्रान्

धुरेर्विसृजेच्छब्ददक्षिणात् ॥ एवं कृत्वा व्रतं विप्र सफलाया विधानतः ॥ ६३ ॥ भुक्त्वेह भोगानखिलान्यात्यन्ते वैष्णवं पदम् ॥ पौषस्य
 शुक्लैकादश्यां पुत्रदां समुपोष्य वै ॥ ६४ ॥ द्वादश्यां चक्रिणं प्रार्चेदधैरुपचारकैः ॥ ततः संभोज्य विप्राग्रयान्दत्त्वा तेभ्यस्तु दक्षि
 णाम् ॥ ६५ ॥ विसृज्य स्वयमश्रीयाच्छेषान्नं स्वेष्टांधवैः ॥ एवं कृतव्रतो विप्र भुक्त्वा भोगानिहेप्सितान् ॥ ६६ ॥ विमानवरपारुष्य यात्यन्ते हरिमंदिरम् ॥
 माघस्य कृष्णैकादश्यां षट्त्रितिलां समुपोष्य वै ॥ ६७ ॥ ब्राह्मणा दत्त्वा तर्पयित्वा हुत्वा भुक्त्वा समर्च्य च ॥ तिलैरेव द्विजश्रेष्ठ
 द्वादश्यां प्रातरेव हि ॥ ६८ ॥ वैकुण्ठं सम्यगभ्यर्च्य सर्वैरुपचारकैः ॥ द्विजान्संभोज्य विसृजेद्दत्त्वा तेभ्यश्च दक्षिणाम् ॥ ६९ ॥ एवं कृत्वा व्रतं विप्र
 विधिना सुसमाहितः ॥ भुक्त्वेह वांछितान्भोगानन्ते विष्णुपदं लभेत् ॥ ७० ॥ माघस्य शुक्लैकादश्यां समुपोष्य जयाह्वयाम् ॥ प्रातर्हरि
 दिनेऽभ्यर्च्यैच्छीर्षति पुरुषं द्विज ॥ ७१ ॥ भोजयित्वा दक्षिणां च दत्त्वा विप्रान्विसृज्य च ॥ स्वयं भुंजीत तच्छेषं प्रयतो निजबांधवैः ॥ ७२ ॥ य एवं
 कुरुते विप्र व्रतं केशवतोषणम् ॥ स भुक्त्वेह वरगन्भोगानन्ते विष्णोः पदं व्रजेत् ॥ ७३ ॥ तपस्यकृष्णैकादश्यां विजयां समुपोष्य वै ॥
 द्वादश्यां प्रातरभ्यर्च्य योगीशं गंधपूर्वकैः ॥ ७४ ॥ ततः संभोज्य भूदेवान्दक्षिणाभिः प्रतोष्य तान् ॥ विसृज्य बांधवैः सार्द्धं स्वय
 मश्रीत वाग्यतः ॥ ७५ ॥ एवं कृतव्रतो मर्त्यो भुक्त्वा भोगानिहेप्सितान् ॥ देहांते वैष्णवं लोकं याति देवैः सुसंस्कृतः ॥ ७६ ॥ फाल्गुनस्य
 सिते पक्षे एकादश्यां द्विजोत्तम ॥ उपोष्यमलकीं भक्त्या द्वादश्यां प्रातरर्चयेत् ॥ ७७ ॥ पुंडरीकाक्षमखिलैरुपचारैस्ततो द्विजान् ॥
 भोजयित्वा वरगन्नेन दद्यात्तेभ्यस्तु दक्षिणाम् ॥ ७८ ॥ एवं कृत्वा विधानेनामलक्यां पूजनादिकम् ॥ सितैकादश्यां तपस्ये व्रजेद्विष्णोः परं
 पदम् ॥ ७९ ॥ चैत्रस्य कृष्णैकादशीं पापमोचनिकां द्विज ॥ उपोष्य द्वादश्यां प्रातर्गोविंदं पूजयेत्तथा ॥ ८० ॥ उपचारैः षोडशभिर्द्विजान्संभो
 ज्य दक्षिणाम् ॥ दत्त्वा तेभ्यो विसृज्याथ स्वयं भुंजीत बान्धवैः ॥ ८१ ॥ एवं यः कुरुते विप्र पापमोचनिकाव्रतम् ॥ स याति वैष्णवं
 लोकं विमानेन तु भास्वता ॥ ८२ ॥ इत्थं कृष्णे तथा शुक्ले व्रतं चैकादशीभवम् ॥ मोक्षदं कीर्तितं विप्र नास्त्यस्मिन्संशयः क्वचित्
 ॥ ८३ ॥ यतस्त्रिदिनसंसाध्यं कीर्तितं पापनाशनम् ॥ सर्वव्रतोत्तमं विप्र ततो ज्ञेयं महाफलम् ॥ ८४ ॥ त्यजेच्चत्वारि भुक्तानि नारदे
 तद्दिनत्रये ॥ आद्यंतयोरेकमेकं मध्यमे द्वयमेव हि ॥ ८५ ॥ अथ ते नियमान्वञ्चि व्रतं ह्यस्मिन्दिनत्रये ॥ कांस्यं मांसं मसुरां चणकांको
 द्रवांस्तथा ॥ ८६ ॥ शाकं मधु पानं च पुनर्भोजनमैशुने ॥ दशम्यां दश वस्तूनि वर्जयेद्वैष्णवः सदा ॥ ८७ ॥ द्यूतक्रीडां च निद्रां च तांबूलं

दत्तधातवम् ॥ परावाद् पौन्यं स्तयं हिंसा तथा रतिम् ॥ ८८ ॥ कोपं ह्यनुतवाक्यं च एकादश्यां विवर्जयेत् ॥ कोस्य मांसं सुरां शौद्र
तेलं विप्लेच्छमाषणम् ॥ ८९ ॥ व्याघ्रं च प्रवासं च पुनर्भोजनमर्थुने ॥ अस्पृश्यस्पर्शमागुरे द्वादश्यां द्वादश त्यजेत् ॥ ९० ॥ एवं नियमकृ
त्पुनः पुनर्भागे बृहदुपलब्धौ न नक्तकम् ॥ ९१ ॥ अयाचितं वापि चोन्नतं त्यजेद्दत्तमीदृशम् ॥ ९२ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीय
संहितायां ब्रह्मसंहितायां द्वादश्यां विवर्जयितव्यं नाम विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२० ॥ सनातन उवाच ॥
संन्यासेददंगं कुम्भं सिततंदुल्लभितम् ॥ २ ॥ नानाफल्युतं तद्वद्विषुदं दसमन्वितम् ॥ सितवस्त्रयुगच्छन्नं सितचंदनचर्चितम् ॥ ३ ॥ नाना
वस्त्रसमोपेतं सहिरण्यं स्वशक्तिः ॥ ताम्रपात्रं गुडोपेतं तस्योपरि निवेशयेत् ॥ ४ ॥ तत्र संपूजयेद्देवं कामरूपिणमच्युतम् ॥ गंधा
निरुपचारैस्तु सोपवासो परेऽहनि ॥ ५ ॥ पुनः प्रातः समभ्यर्च्य ब्राह्मणाय निवेदयेत् ॥ ब्राह्मणान्भोजयेच्चैव तेभ्यो दद्याच्च दक्षिणाम् ॥
गौं च पयस्विनीम् ॥ वासोभिर्द्विजर्दीपत्यं पूजयित्वा समर्पयेत् ॥ ७ ॥ कांचनं कामदेवं च शुक्लं
श्विनाऽनेन मदनद्वादशीव्रतम् ॥ ९ ॥ स सर्वपापनिभुक्तः प्राप्नोति हरिसाम्यताम् ॥ अस्यामेव समुद्दिष्टं भर्तृदादशिकाव्रतम् ॥ १० ॥
स्वास्तुतं तत्र शय्यां तु कृत्वा त्रिदिव्यं शय्यां तु दद्याद्भुवे सर्वोपस्करसंयुताम् ॥ ११ ॥ ततः संपूज्य गंधार्चव्रती जागरणं निशि ॥
नृत्यवादिजगीताद्यैस्ततः प्रातः परेऽहनि ॥ १२ ॥ सशय्यं श्रीहरेर्हं द्विजाश्रयाय निवेदयेत् ॥ द्विजान्संभोज्य विभूजदक्षिणाभिः प्रतोषितान्
॥ १३ ॥ एवं कृतव्रतस्यापि दीपत्यं जायते स्थिरम् ॥ सतजनमसु भुंक्ते च भोगान् लोकद्वयेऽस्मिन् ॥ १४ ॥ वैशाखशुक्लद्वादश्यां सोपवासो जिते
द्विभ्यः ॥ संपूज्य माधवं भक्त्या गंधार्चैरुपचारकैः ॥ १५ ॥ पक्वान्नं तृप्तिजनकं मधुरं मोदकुम्भकम् ॥ विप्राय दद्याद्विधिवन्माधवः प्रीयतामिति
॥ १६ ॥ द्वादश्यां ज्येष्ठशुक्लायां पूजयित्वा त्रिविक्रमम् ॥ गंधार्चैर्मधुराब्राह्मण्यं करकं विनिवेदयेत् ॥ १७ ॥ व्रती द्विजाय तत्पश्चादेकभक्तं समाच
रन् ॥ १८ ॥ मधुराब्रह्मेन तान्पूज्य पृथग्गंधादिकैः क्रमात् ॥ तभ्यो वासांसि दंडांश्च ब्रह्मभूत्राणि मुद्रिकाः ॥ २० ॥ पात्राणि च ददेद्भक्त्या विष्णुर्मे

प्रीयतामिति ॥ द्वादश्यां तु नभःशुक्ले श्रीधरं पूजयेद्वती ॥ २१ ॥ गंधाद्वैस्तत्परो भक्त्या दधिभैक्षैर्द्विजोत्तमान् ॥ संभोज्य दक्षिणां रौप्यां दत्वा
 नत्वा विसर्जयेत् ॥ २२ ॥ व्रतेनानेन देवेशः प्रीयतामिति ॥ द्वादश्यां नभस्यशुक्ले व्रती संपूज्य वामनम् ॥ २३ ॥ तदग्रे भोजये
 द्विप्रान्गणसैर्द्वादशैर्व च ॥ सौवर्णी दक्षिणां दत्वा विष्णुप्रीतिकरो भवेत् ॥ २४ ॥ द्वादश्यामिषशुक्लायां पद्मनाभं समर्चयेत् ॥ गंधाद्वैरुपचारैस्तु
 तदग्रे भोजयेद्विजान् ॥ २५ ॥ मधुराग्रेन वस्त्राढ्यां सौवर्णी दक्षिणां ददेत् ॥ व्रतेनैतेन संतुष्टः पद्मनाभो द्विजोत्तम ॥ २६ ॥ श्वेतद्वीप
 गतिं दद्याद्देहभोगैश्च वाञ्छिताम् ॥ कार्तिके कृष्णपक्षे तु गोवत्सद्वादशीव्रतम् ॥ २७ ॥ तत्र वत्सयुतां गां तु समालिख्य सुरगंधिभिः ॥ चदनद्वैस्तथा
 पुष्पमालाभिः प्रार्च्य ताम्रके ॥ २८ ॥ पात्रे पुष्पाक्षततिलैरर्घ्यं कृत्वा विधानतः ॥ प्रदद्यात्पादमूलेऽस्या मन्त्रेणानेन नारद ॥ २९ ॥ क्षीरोदाघर्षवत्सूते
 सुरासुनमस्कृते ॥ सर्वदेवमये देवि सर्वदेवैर्लंकृते ॥ ३० ॥ मातर्मार्तगर्वां मातृगृहाणार्घ्यं नमोऽस्तु ते ॥ ततो माषादिसंसिद्धान्वटकंश्च निवेद
 येत् ॥ ३१ ॥ एवं पञ्च देशैकं वा यथाविभवमात्मनः ॥ सुरभि त्वं जगन्माता नित्यं विष्णुपदे स्थिता ॥ ३२ ॥ सर्वदेवमये आंसं मद्या दत्तमिदं
 ग्रस ॥ सर्वदेवमये देवि सर्वदेवैर्लंकृते ॥ ३३ ॥ मातर्ममाभिलषितं सफलं कुरु नंदिनी ॥ तद्दिने तैलपक्वं च स्थालीपक्वं द्विजोत्तम ॥
 ॥ ३४ ॥ गोक्षीरं गोघृतं चैव दधि तक्रं च वर्जयेत् ॥ द्वादश्यामृजशुक्लायां देवं दामोदरं द्विज ॥ ३५ ॥ समभ्यर्च्योपचारैस्तु गंधाद्वैः सुसमा
 हितः ॥ तदग्रे भोजयेद्विप्रान्पक्वान्नेनार्कसंख्यकान् ॥ ३६ ॥ ततः कुंभानपांशूणां च्छान्नसमार्चितान् ॥ सपूगमोदकस्वर्णांस्तेभ्यः प्रीत्या
 समर्पयेत् ॥ ३७ ॥ एवं कृते प्रियो विष्णोर्जायेतेऽसिलभोगभुक् ॥ देहांते विष्णुसायुज्यं लभते नात्र संशयः ॥ ३८ ॥ नीराजनव्रतं चात्र
 गदितं तन्निबोध मे ॥ सुतोत्थितं जगन्नाथमलंकृत्य निशागमे ॥ ३९ ॥ अलंकृतो नवं वह्निमुत्पाद्याभ्यर्च्य मन्त्रतः ॥ हुत्वा तत्र समुद्दिप्ते रौप्य
 दीपिकया मुने ॥ ४० ॥ गंधपुष्पाद्यचित्तया जनेनीराजयेद्धरिम् ॥ तत्रैवातुगतां लक्ष्मीं ब्रह्माणीं चंडिकां तथा ॥ ४१ ॥ आदित्यं शंकरं गौरीं यक्ष
 गणपतिं ग्रहात् ॥ मातृः पितृव्रगाव्रगान्सर्वावनीराजयेत्कमात् ॥ ४२ ॥ गवां नीराजनं कुर्यान्महिष्यादेश्च मंडलम् ॥ नमो जयेति शब्दश्च घटाशला
 दिनिःस्वनैः ॥ ४३ ॥ सिंदूरालिप्तशृङ्गाणां चित्राङ्गाणां च वर्णकैः ॥ गवां कोलाहले वृत्ते नीराजनमहोत्सवे ॥ ४४ ॥ तुगाच्छशणोभेतात्
 गजांश्च मदविष्णुताम् ॥ राजचिह्नानि सर्वाणि च्छत्रादीनि च नारद ॥ ४५ ॥ राजा पुरोधसा सार्धं मन्त्रिभृत्यपुःसरः ॥ पूजयित्वा यथान्यायं
 नीराज्य स्वयमादरात् ॥ ४६ ॥ शखतूयादिघोषैश्च नानारत्नविनिर्मिते ॥ सिंहासने नवे कृते तिष्ठेत्सम्यगलंकृतः ॥ ४७ ॥ ततः सुलक्ष्णैर्युक्ता

वेदं प्रत्यक्षं कुलंगना ॥ शीषोपरि नैर्दस्य तथा नीराजयेच्छ्वेत् ॥ ४८ ॥ एवमेवा महाशक्तिः कर्तव्या प्रविवत्सरम् ॥ राज्ञा वित्तवतायेन वर्षे
निराजयेच्छता ॥ ४९ ॥ येषां गृहे पुरे ग्रामे क्रियते शान्तिक्रतुमा ॥ नीराजनाभिधा विप्र तद्गोया याति संक्षयम् ॥ ५० ॥ द्वादश्यां मार्गशु
न्यायां सायव्रतमनुत्तमम् ॥ मनोभवस्तथा प्राणो नो यातश्च वीर्यवान् ॥ ५१ ॥ चित्तिहयो नृपश्चैव हंसो नारायणस्तथा ॥ विभुश्चापि प्रभुश्चैव
तथा द्वादश कीर्तिताः ॥ ५२ ॥ पूजयेद्धृष्यपुष्पाद्यैर्गतास्तुलकरिपताम् ॥ ततो द्विजाग्रान्सभोज्य द्वादशात्र सुदक्षिणः ॥ ५३ ॥ दत्त्वा
न्यस्तु विभुजेऽपीयान्नायणस्त्विति ॥ एतस्यामव विदितं द्वादशादित्यसंज्ञितम् ॥ ५४ ॥ ब्रतं तत्रार्चयेद्दीमानादित्यान्द्वादशापि च ॥ धाता
मित्रोऽयमा पूषा शक्रोऽशो वरुणो भगः ॥ ५५ ॥ त्वष्टा विष्वक्वांसविता विष्णुर्द्वादश ईरिताः ॥ प्रतिमांसं तु मुल्लयां द्वादश्यामर्च्य
कृतः ॥ ५६ ॥ वर्षं नयेद्ब्रतांते तु प्रतिमा द्वादशापि च ॥ हेमीः संपूज्य विधिना भोजयित्वा द्विजोत्तमान् ॥ ५७ ॥ मधुराद्वैः सुखतदृत्य ग्रन्थेकं
चार्ययेद्ब्रती ॥ एव ब्रतं नरः कृत्वा द्वादशादित्यसंज्ञकम् ॥ ५८ ॥ सूर्यलोकं समासाद्य भुक्त्वा भोगांश्चिरं ततः ॥ ज्ञायते पुंवि धर्मात्मा
मातुष्ये रोगवर्जितः ॥ ५९ ॥ ततो ब्रतस्य पुण्येन पुनरेव लभेद्ब्रतम् ॥ तत्पुण्येन रवेर्भिन्त्वा मंडलं द्विजसत्तम ॥ ६० ॥ विंजंनं निरा
कारं निर्ददं ब्रह्म चाप्नुयात् ॥ अत्रैवाखंडसंज्ञं च ब्रतशुक्तं द्विजोत्तम ॥ ६१ ॥ मूर्तिं निर्माय सौवर्णां जनार्दनसमाह्वयाम् ॥ अभ्यर्च्य गन्ध
पुष्पाद्यैस्तदग्रे भोजयेद्द्विजान् ॥ ६२ ॥ द्वादश प्रतिमांसं तु नक्ताशीः स्याज्जितेन्द्रियः ॥ ततः समति तां मूर्तिं समभ्यर्च्य विधातः ॥ ६३ ॥ पुरवे घेतु
सहितां दद्यात्सप्रायेतथा ॥ शतजन्मसु यत्किंचिन्मयाखंडब्रतं कृतम् ॥ ६४ ॥ भगवंस्त्वत्प्रसादेन तदखंडमिहातु मे ॥ ततः सभोज्य
विप्राग्रान्सखंडाद्यैस्तु पायसैः ॥ ६५ ॥ द्वादशैव हि सौवर्णां दक्षिणां प्रददेन्नमेत ॥ इति कृत्वा ब्रतं विप्र ग्रीणयित्वा जनार्दनम् ॥ ६६ ॥ सौवर्णेन
विमानेन याति विष्णोः परं पदम् ॥ पौषस्य कृष्णद्वादश्यां रूपवत्सुदीरितम् ॥ ६७ ॥ दशम्यां विधिवत्सन्त्वा शुद्धीयाद्दोसम् इती ॥ श्वेताया
वैक्वर्णाया अन्तरिक्षगतं द्विज ॥ ६८ ॥ अष्टोत्तरशतं तेन पिंडिकाः कल्प्य नाग्द ॥ शोषयेदातपे धृत्वा पात्रे ताम्रेऽथ इन्मये ॥ ६९ ॥ एका
दश्यां सोपवासः समभ्यर्च्य विधानतः ॥ सौवर्णा प्रतिमां विष्णोर्निशायां जागरं चरेत् ॥ ७० ॥ सुमगलैर्गैतवाद्यैः स्तोत्रपाठैर्जपादिभिः ॥ ततः
प्रभाते द्वादश्यां तिलपात्रोपरि स्थिताम् ॥ ७१ ॥ अंबुपूर्णं घटे न्यस्य पूजयेदुपचारकैः ॥ ततोऽर्घ्यं नवमुत्पाद्य काष्ठसंवर्षणादिभिः ॥ ७२ ॥
तु समभ्यर्च्य विधिवदेकैकां पिंडिकां सुधीः ॥ होमयेत्सतिलज्यां च द्वादशाक्षरविधया ॥ ७३ ॥ वैष्णव्याथ च पूर्णां च शतमष्टोत्तर ततः ॥ भोज
येत्पायसोर्विप्राग्नीत्या सुबिग्धमानसः ॥ ७४ ॥ सहितां च घटैर्नैव प्रतिमां गुरवऽप्येत ॥ विप्रेभ्यो दक्षिणां शक्त्या दत्त्वा नत्वा विसर्जयेत् ॥ नरो वा

यदि वा नारी व्रतं कृत्वैवमार्दरात् ॥ ७५ ॥ लभते रूपसौभाग्यं नात्र कार्या विचारणा ॥ सहस्ये शुक्लपक्षे तु सुजन्मद्वादशीव्रतम् ॥ ७६ ॥ तत्र
स्नात्वा विधानेन शुद्धीयद्द्वार्षिकव्रतम् ॥ पीत्वा गोशृंगवार्यादौ तां च कृत्वा प्रदक्षिणम् ॥ ७७ ॥ प्रतिमासं ततः कुक्कुटं द्वादश्यां दानमाचरेत् ॥
वृत्तप्रस्थं तच्चतुष्कं क्रमाद्गृहीयस्व च ॥ ७८ ॥ द्विरक्तिकं हेम तिलाढकाद्द्वि पयसां वटम् ॥ रौप्यस्य माषमेकं च तृसिक्तीन्मिष्टपक्ककम् ॥ ७९ ॥ छत्रं
माषाघ्नैश्च प्रस्थं फाणितमुत्तमम् ॥ चंदनं पलिकं वस्त्रं पंचहस्तोन्मितं तदुम् ॥ ८० ॥ एवं तु मासिकं दानं कृत्वा प्राश्य यथाक्रमम् ॥ गोसूत्रं जल
माज्यं वा पक्वां शाकं चतुर्विधम् ॥ ८१ ॥ दधिपुक्तं च यावान्नं तिलाज्यं शर्करान्वितम् ॥ दूर्वाबुक्षीरमुदितं प्राशनं प्रतिमासिकम् ॥ ८२ ॥ एवं कृत
व्रतो वर्षं सौवर्णीं प्रतिमां रवेः ॥ कृत्वा वै ताम्रपात्रस्थां न्यस्याभ्यर्च्य विधानतः ॥ ८३ ॥ शुक्लं घेनुसहितं प्रात्यप्यं प्रणसेत्पुरः ॥ विप्रान्द्वादशं सभोज्य
तेभ्यो दद्याच्च दक्षिणाम् ॥ ८४ ॥ एवं कृतव्रतो विप्रं जन्मामोत्युत्तमे कुले॥ निरोगो धनधान्याढ्यो भवेच्चाविकलेद्वियः ॥ ८५ ॥ माघस्य शुक्लद्वादश्यां
शालग्रामशिलां द्विज ॥ अभ्यर्च्य विधिवद्भक्त्या सुवर्णं तन्मुखे न्यसेत् ॥ ८६ ॥ तां स्थाप्य रौप्यपात्रे तु सितवस्त्रगुग्गुद्वृताम् ॥ प्रदद्याद्भेदविदुषे तं हि
संभोजयेत्ततः ॥ ८७ ॥ पायसान्नेन खंडाज्यसहितेन हितेन च ॥ एवं कृत्वैकभक्तः सन्निवृणु चित्तनतत्परः ॥ ८८ ॥ वैष्णवं लभते धाम मुक्ता भोगा
निर्देप्सितात् ॥ अंत्ये सितायां द्वादश्यां सौवर्णीं प्रतिमां हरेः ॥ ८९ ॥ अभ्यर्च्य गंधपुष्पाद्यैर्दद्याद्भेदविदे द्विज ॥ द्विषट्संख्यान्विश्रांश्च भोजयित्वा
च दक्षिणाम् ॥ ९० ॥ दत्त्वा विसर्जयेत्पश्चात्त्रयं भुजित बांधवैः ॥ त्रिस्त्रिंशोन्मीलिनी पक्षवद्धिनी वंजुली तथा ॥ ९१ ॥ जया च विजया चैव
जयंती चापराजिता ॥ एता अष्टौ सदोषोष्या द्वादश्यः पापहारिकाः ॥ ९२ ॥ श्रीनारद उवाच ॥ कादृश लक्षणं ब्रह्मज्ञेतासां किं फलं तथा ॥ तत्सर्व
मे समाचक्ष्व याश्चान्याः पुण्यदायिकाः ॥ ९३ ॥ सूत उवाच ॥ इत्थं सनातनः पृष्टो नारदेन द्विजोत्तमः ॥ प्रशस्य भ्रातरं ग्राह महाभागवतं सुनिः
॥ ९४ ॥ सनातन उवाच ॥ साधु पृष्टं त्वया भ्रातः साधूनां संशयच्छिदा ॥ वक्ष्ये महाद्वादशीनां लक्षणं च फलं पृथक् ॥ ९५ ॥ एकादशी
निवृत्ता चेत्सूर्यस्योदयतः पुरा ॥ तदा तु त्रिस्थूषा नाम द्वादशी सा महाप्रफला ॥ ९६ ॥ अस्यामुपोष्य गोविन्दं यः पूजयति नारद॥ अश्वमेधसह
सस्य स फलं लभते ध्रुवम् ॥ ९७ ॥ यदारुणोदये विद्धा दशम्यैकादशी तिथिः ॥ तदा तां संपरित्यज्य द्वादशीं समुपोषयेत् ॥ ९८ ॥ तत्रेष्ट्वा वासुदे
वाख्यं सम्यक्पूजाविधानतः ॥ राजसूयसहस्रस्य फलमुन्मीलिते लभेत् ॥ ९९ ॥ यदोदये तु सविर्तुर्याम्या त्वैकादशीं स्पृशेत् ॥ तदा वंजुलिकारत्वा
तु तां त्यक्त्वोपोषयेत्सदा ॥ १०० ॥ अस्यां संकर्षणं देवं गंधाद्यैरुपचारैः ॥ पूजयेत्सततं भक्त्या सर्वस्याभयदं परम् ॥ १०१ ॥
एषा महाद्वादशी तु सर्वकतुफलप्रदा ॥ सर्वपापहरा प्रोक्ता सर्वसंपत्प्रदायिनी ॥ १०२ ॥ कुहूराके यदा बृद्धे स्यातां विप्र यदा

तदा ॥ पक्षवर्द्धनिका नाम द्वादशी सा महाफला ॥ १०३ ॥ तस्यां संपूजयेद्देवं प्रद्युम्नं जगतां पतिम् ॥ सर्वैश्वर्यप्रदं साक्षात्पुत्र
 पौत्रविवर्धनम् ॥ १०४ ॥ यदा तु धवले पक्षे द्वादशी स्यान्मघान्विता ॥ तदा प्रोक्ता जया नाम सर्वशत्रुविनाशिनी ॥ १०५ ॥ अस्यां संपूजयेद्देवं
 सनिरुद्धं स्मापयति ॥ सर्वकामप्रदं नृणां सर्वसौभाग्यदायकम् ॥ १०६ ॥ श्रवणक्षयुता चेत्याद्वादशी धवले हले ॥ तदा सा विजया नाम तस्यासर्वे
 द्वादधरम् ॥ १०७ ॥ सर्वसौख्यप्रदं शशस्सर्वभोगपरायणम् ॥ सर्वतीर्थफलं विप्र तां चोपोष्यामुयाह्नः ॥ १०८ ॥ यदा स्याच्च सिते पक्षे प्राजाप
 स्वर्क्षसंयुता ॥ द्वादशी सा महापुण्या जयती नामतः स्मृता ॥ १०९ ॥ अस्यां समर्चयेद्देवं वासनं सिद्धिदं नृणाम् ॥ उपोषितेषा विप्रैर्द्र सर्वव्रतफलप्रदा
 ॥ ११० ॥ सर्वदानफला चापि भुक्तिमुक्तिप्रदायिनी ॥ यदा तु स्यात्सिते पक्षे द्वादशी जीवभान्विता ॥ १११ ॥ तदापराजिता प्रोक्ता सर्वज्ञा
 नप्रदायिनी ॥ अस्यां समर्चयेद्देवं नारायणमनामयम् ॥ ११२ ॥ संसारापराशिविच्छिन्निकारकं ज्ञानसागरम् ॥ अस्यास्तूपोषणादेव मुक्तः स्याद्विप्र भो
 जनः ॥ ११३ ॥ यदा त्वाषाढशुक्लायां द्वादश्यामन्यमे च व्रतद्वयम् ॥ ११४ ॥ श्रवणक्षयुतायां च द्वादश्यां
 भाद्रशुक्ले ॥ उज्ज्वे सितयायां द्वादश्यामन्यमे च व्रतद्वयम् ॥ ११५ ॥ एताभ्योऽन्यत्र विप्रैर्द्र द्वादश्यामेकमुक्तकम् ॥ निसर्गतः सखुदिष्टं व्रतं पातक
 नाशनम् ॥ ११६ ॥ एकादश्या व्रतं नित्यं द्वादश्याः सहितं यतः ॥ नोद्यापनमिहोदिष्टं कर्तव्यं जीवितवधि ॥ ११७ ॥ इति श्रीबृहन्नारायणपुराणे
 बृहदुपाख्याने पूर्वभागे चतुर्थपादे द्वादशमासस्य द्वादशीव्रतनिरूपणं नौमैकविंशत्याधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२१ ॥ सनातन उवाच ॥ अथातः सेप्र
 वक्ष्यामि त्रयोदश्या व्रतानि ते ॥ यानि कृत्वा नरो भक्त्या सुभगो जायते भुवि ॥ १ ॥ मधौ शुक्लत्रयोदश्यां मदनं चन्दनात्मकम् ॥ कृत्वा
 संपूज्य यत्नेन बीजेयद्व्यजनेन च ॥ २ ॥ ततः संक्षुधितः कामः पुत्रपौत्रविवर्द्धनः ॥ अंगपूजाप्यत्रोक्ता तां निबोध सुनीधर ॥ ३ ॥
 सिन्दूररजनीयैः फलकेऽङ्गमालिखेत् ॥ रतिघ्रीतियुतं श्लक्ष्णं पुष्पचोषेषुधारिणम् ॥ ४ ॥ कामदेवं वसन्तं च वाजिबक्त्रे वृषध्वजम् ॥
 मन्थ्याह्ने पूजयेद्भक्त्या गंधस्तम्भपुष्पांशुकैः ॥ ५ ॥ मधुर्नैर्नाविधैश्चापि मन्त्रेणानेन नारद ॥ नमो माराय कामाय कामदेवस्य मूर्तये ॥
 ॥ ६ ॥ ब्रह्मविष्णुशिर्वेन्द्राणां मनःशोभकराय वै ॥ ततस्तस्याग्रतो भक्त्या पूजयेद्गङ्गनपतिम् ॥ ७ ॥ वस्त्रमाल्यभिपूषाः कामोऽयमिति चित
 तम् ॥ संपूज्य द्विजदांपत्यं गंधवस्त्राभिपूषणैः ॥ ८ ॥ एवं यः कुरुते विप्र वर्षे वर्षे महोत्सवम् ॥ वसतसमये प्राप्ते हृष्टः पुष्टः सदैव सः
 ॥ ९ ॥ प्रतिमासं पूजयेद्वा यावद्दर्षं समाप्यते ॥ मदनं हृदयं कामं मन्यथं च रतिप्रियम् ॥ १० ॥ अङ्गं चैव कंदर्पं पूजयेन्मकरध्वजम् ॥ कुसु

मायुधसङ्गं च ततः पश्चान्मनोभवम् ॥ ११ ॥ विषमेषु तथा विप्र मालतीप्रियमित्यपि ॥ अजाया दानमप्युक्तं स्नात्वा नद्यां विधानतः ॥ १२ ॥
 अजाः पयस्विनीर्दद्याद्द्विप्राय कुटुंबिने ॥ भूयस्वनेन दानेन स लोके नैव जायते ॥ १३ ॥ यदीयं शनिना युक्ता सा महावारुणी स्मृता ॥ गंगायां
 यदि लभ्येत कोटिर्भूयप्रहाधिका ॥ १४ ॥ शुभयोगः शतहं च शनौ कामे मधौ सिते ॥ महामहेति विख्याता कुलकोटिविमुक्तिदा ॥ १५ ॥ राधशु
 क्त्रयोर्दश्यां कामदेवव्रतं स्मृतम् ॥ तत्र गंधादिभिः कामं पूजयेदुपवासवान् ॥ १६ ॥ प्रतिमासं ततः पश्चात्त्रयोर्दश्यां दौर्भाग्यशमनं व्रतम् ॥ १८ ॥ तत्र स्नात्वा नदी
 वर्षीते गामल्लङ्घताम् ॥ १७ ॥ दद्याद्विप्राय सत्कृत्य व्रतसंगत्त्वसिद्धये ॥ ज्येष्ठशुक्लत्रयोर्दश्यां दौर्भाग्यशमनं व्रतम् ॥ १८ ॥ तत्र स्नात्वा नदी
 तोये पूजयेच्छुचिर्देशजम् ॥ श्वेतमंदारमर्कं वा करवीरं च रक्तकम् ॥ १९ ॥ निरीक्ष्य गगने सूर्यं प्रार्थयेन्मंत्रस्तदा ॥ मंदारकरवीरार्का भवंतो
 भारकरांशजाः ॥ २० ॥ पूजिता मम दौर्भाग्यं नाशयतु नमोऽस्तु वः ॥ इत्थं योऽर्चयते भक्त्या वर्षे वर्षे दुर्मत्रयम् ॥ २१ ॥ नश्यते तस्य दौर्भाग्यं
 नात्र कार्यो विचारणा ॥ शुचिशुक्लत्रयोर्दश्यामेकभक्तं समाचरेत् ॥ २२ ॥ पूजयित्वा जगन्नाथबुमामाहेश्वरी तनूः ॥ ह्य्यौ रोप्यौ च मृन्मय्यौ यथाशक्त्या
 विधाय च ॥ २३ ॥ सिद्धोऽस्य देवगृहे गोष्ठे ब्राह्मणवेश्मनि ॥ स्थापयित्वा प्रतिष्ठाप्य देवमंत्रेण नारद ॥ २४ ॥ ततः पंचदिनं पूजां चैक
 भक्तं व्रतं तथा ॥ तृतीयदिवसे प्रातः स्नात्वा संपूज्य तौ पुनः ॥ २५ ॥ समर्पणीयौ विप्राय वेदवेदांगशालिने ॥ वर्षे वर्षे ततः पश्चाद्विधेयं
 वर्षपंचकम् ॥ २६ ॥ तद्व्रते धेतुशुभेन सहितौ तौ प्रदापयेत् ॥ इत्थं नरो वा नारी वा कृत्वा व्रतमिदं शुभम् ॥ २७ ॥ नैव दांपत्यविच्छेदं लभते सप्तज
 न्मसु ॥ नभःशुक्लत्रयोर्दश्यां रतिकामव्रतं शुभम् ॥ २८ ॥ वैधव्यवारणं स्त्रीणां तथा संतानवर्धनम् ॥ कृतोपवासा कन्यैव नारी वा द्विजस
 त्तम ॥ २९ ॥ ताम्ने वा मृन्मये वापि सौवर्णे राजते तथा ॥ रतिकामौ प्रविन्यस्य गंधाब्धेः सम्यगर्चयेत् ॥ ३० ॥ ततस्तु द्विजदांपत्यं चतु
 र्दश्यां निमंत्र्य च ॥ सत्कृत्य भोज्य प्रतिमे दद्यात्ताभ्यां सदक्षिणे ॥ ३१ ॥ एवं चतुर्दशाब्दं च कृत्वा व्रतमनुत्तमम् ॥ धेतुशुभमान्वितं देये
 व्रतसंपूर्तिहेतवे ॥ ३२ ॥ भाद्रशुक्लत्रयोर्दश्यां गोत्रिप्राव्रतं स्मृतम् ॥ लक्ष्मीनारायणं कृत्वा सौवर्णं वापि राजतम् ॥ ३३ ॥ पंचामृतैर्न
 संस्नाप्य मण्डलेऽष्टदले शुभे ॥ पीठे विन्यस्य वस्त्राढ्यं गंधाब्धेः परिपूजयेत् ॥ ३४ ॥ आरातिकं ततः कृत्वा दद्यात्साम्नोदकं घटम् ॥
 एवं दिनत्रयं कृत्वा व्रतं मासमर्च्य च ॥ ३५ ॥ सव्यगर्थं च संपाद्य दद्यान्मंत्रेण नारद ॥ पंचगावः समुत्पन्ना मथ्यमाने महोदधौ ॥
 ॥ ३६ ॥ तासां मध्ये तु या नंदा तस्यै धेनवै नमो नमः ॥ प्रदक्षिणीकृत्य ततो दद्याद्विप्राय मंत्रतः ॥ ३७ ॥ गावो भमाग्रतः सन्तु

गावो मे संतु पृष्ठतः ॥ गावो मे पार्श्वतः संतु गवां मध्ये वसाम्यहम् ॥ ३८ ॥ ततश्च द्विजदांपत्यं सम्यगभ्यर्च्य भोजयेत् ॥ लक्ष्मीनारा
यणं तस्मै सकृत्प्रतिपादयेत् ॥ ३९ ॥ अश्वमेधसह्याणि राजसूयशतानि च ॥ कृत्वा यत्फलमाप्नोति गोत्रिराव्रताच्च तत् ॥ ४० ॥
इषे शुक्लवयोदश्यां त्रिरात्राशोककव्रतम् ॥ हेमं दशोकं निर्माय पूजयित्वा विधानतः ॥ ४१ ॥ उपवासपरा नारी नित्यं कुर्यात्प्रदक्षिणाः ॥
अष्टोत्तरशतं विप्रं मंत्रेणानेन सादरम् ॥ ४२ ॥ हरेण निर्मितः पूर्वं त्वमशोकं कृपालुना ॥ लोकोपकारकणस्तत्प्रसीद शिवप्रिय ॥ ४३ ॥
तत्सत्स्तीये दिक्से वृक्षे तस्मिन्वृषध्वजम् ॥ समभ्यर्च्य विधानेन द्विजं संभोज्य दापयेत् ॥ ४४ ॥ एवं कृतव्रता नारी वैधव्यं नानुया
त्कचिद् ॥ पुत्रपौत्रादि सहिता भर्तुश्च स्यात्सुवह्मभा ॥ ४५ ॥ उर्जदृष्टणत्रयोदशमेकभक्तः समाहितः ॥ प्रदोषे तैलदीपं तु प्रज्वालयाभ्यर्च्य
भक्तः ॥ ४६ ॥ गृहद्वारे बहिर्दवाढमो मे प्रीयतामिति ॥ एवं कृते तु विप्रैश्च यमपीडा न जायते ॥ ४७ ॥ उर्जदृष्टणत्रयोदशमेकभोजी द्विजोत्तमा ॥
पुनः स्नात्वा प्रदोषे तु वाग्यतः सुसमाहितः ॥ ४८ ॥ प्रदीपानां सहस्रेण शतेनाप्यथवा द्विज ॥ प्रदीपयेच्छिखं वापि द्वात्रिंशदीपमा
लया ॥ ४९ ॥ घृतेन दीपयेद्दीपान्गन्धद्वैः पूजयेच्छिखम् ॥ फलेनानाविधैश्चैव नैवेद्यैरपि नारद ॥ ५० ॥ ततः स्तुवीत देवेशं शिवं नाम्नां
शतेन च ॥ तानि नामानि कीर्त्यते सर्वाभीष्टप्रदानि वै ॥ ५१ ॥ नमो रुद्राय भीमाय नीलकंठाय वेधसे ॥ कर्णहिने सुरेशाय व्योमेकेशाय
वै नमः ॥ ५२ ॥ वृषध्वजाय सोमाय सोमनाथाय वै नमः ॥ दिगंबराय भृंगाय उमाकांताय वर्द्धिने ॥ ५३ ॥ तपोमयाय व्याप्ताय शिपि
विष्टाय वै नमः ॥ व्यालिप्रियाय व्यालाय व्यालानां पतये नमः ॥ ५४ ॥ महीधराय व्योमाय पशूनां पतये नमः ॥ ५५ ॥ त्रिपुरघ्नाय सिंहाय
शार्ङ्गलथार्षभाय च ॥ ५६ ॥ मिताय मितनथाय सिद्धाय परमेष्ठिने ॥ वेदगीताय गुप्ताय वेदगुह्याय वै नमः ॥ ५६ ॥ दीर्घाय दीर्घि
रूपाय दीर्घार्थाय महीयसे ॥ नमो जगत्प्रतिष्ठाय व्योमरूपाय वै नमः ॥ ५७ ॥ कल्याणाय विशिष्टाय शिष्टाय परमात्मने ॥ गजहृत्ति
धरायथ अंधकासुरभेदिने ॥ ५८ ॥ नीललोहितशुक्लाय चडसुंदरप्रियाय च ॥ भक्तिप्रियाय देवाय यज्ञांतायान्यथाय च ॥ ५९ ॥ महेशाय
नमस्तुभ्यं महादेवहराय च ॥ त्रिनेत्राय त्रिवेदाय वेदांगाय नमो नमः ॥ ६० ॥ अर्थार्थार्थस्वरूपाय परमाथाय वै नमः ॥ विश्वरूपाय विश्वाय
विश्वनाथाय वै नमः ॥ ६१ ॥ शंकराय च कालाय कालायवक्रपिणे ॥ अरूपाय विरूपाय सूक्ष्मसूक्ष्माय वै नमः ॥ ६२ ॥ भ्रमशानवासिने
तुभ्यं नमस्ते कृत्वा त्वात्से ॥ शशांकरेश्वरायथ रुद्रभूमिप्रिताय च ॥ ६३ ॥ दुर्गाय दुर्गपाराय दुर्गाविवरसाक्षिणे ॥ लिंगरूपाय लिंगाय लिंगान्

पतये नमः ॥ ६४ ॥ नमः प्रभारूपाय प्रभारथाय वै नमः ॥ ६५ ॥ नमो नमः कारणकारणाय ते मृत्युजयायात्मभवस्वरूपिणे ॥ त्रिध्वकय
 शितिकठभर्गिणे गौरीयुजे मंगलहेतवे नमः ॥ ६६ ॥ नाम्नां शतमिदं विप्र पिनाकिगुणकीर्तनम् ॥ पठित्वा दक्षिणीकृत्य प्रायस्त्रिजनिक्तेनम् ॥
 ॥ ६७ ॥ एवं कृत्वा व्रतं विप्र महादेवप्रसादतः ॥ भुक्त्वेह भोगानखिलान्ते शिवपदं लभेत् ॥ ६८ ॥ मार्गशुक्लत्रयोदश्यां योजनं विधिना
 यजेत् ॥ त्रिकालमेककाल वा शिवसंगमसंभवम् ॥ ६९ ॥ गन्धद्यैरुपचारैस्तु पूजयित्वा विधानतः ॥ घटं मंगलपट्टं वा भोजयेद्विजदंष्टरी
 ॥ ७० ॥ ततश्च दक्षिणां दत्त्वा स्वयमेकाशनं चरेत् ॥ एवं कृते तु विधिवद्भती सौभाग्यभाजनः ॥ जायते भुवि विप्रेन्द्र महादेवप्रसादतः ॥ ७१ ॥
 पौषशुक्लत्रयोदश्यां समभ्यर्च्यच्युतं हरिम् ॥ घृतपात्रं द्विजेन्द्राय प्रदद्यात्सर्वसिद्धये ॥ ७२ ॥ माघशुक्लत्रयोदश्यां समारभ्य दिनत्रयम् ॥ माघस्नानघ्नं
 विप्र नानाकामफलवहम् ॥ ७३ ॥ प्रयागे माघमासे तु त्र्यहं स्नातस्य यत्फलम् ॥ नाश्वमेधसहस्रण तत्फलं लभते भुवि ॥ ७४ ॥ तत्र स्नानं जपो
 होमो दानं चानत्यमश्नुते ॥ फाल्गुने तु सिते पक्षे त्रयोदश्यामुपोषितः ॥ ७५ ॥ नमस्कृत्य जगन्नाथं प्राग्भ धनदव्रतम् ॥ महाराजं चक्षुषंति
 गंधाद्यैरुपचारैः ॥ ७६ ॥ लिखितं वर्णकैः पट्टे पूजयेद्भक्तिभावतः ॥ एवं शुक्लत्रयोदश्यां प्रतिमासं द्विजोत्तम ॥ ७७ ॥ संपूजयेत्सोपवासश्चैकमुक्तो
 भवेन्नरः ॥ ततो व्रतति तु पुनः सौवर्ण धननायकम् ॥ ७८ ॥ विधाय निधिमिः साद्व सौवर्णाभिर्द्विजोत्तम ॥ उपचारैः षोडशभिः स्नानैः पंचामृतादिभिः
 ॥ ७९ ॥ नैवेद्यैर्विधैर्मत्स्या पूजयेत्तु समाहितः ॥ ततो धेनुमलङ्कृत्य वस्त्रसंगंधधूपैः ॥ ८० ॥ सवत्सां दापयेद्विप्र सख्यग्नेदविदे शुभाम् ॥
 संभोज्य विप्रान्मिष्टान्नैर्द्वादशाय त्रयोदश ॥ ८१ ॥ गुरुं समर्च्य वस्त्राद्यैः प्रतिमां तां निवेदयेत् ॥ द्विजेभ्यो दक्षिणां शतत्या दत्त्वा नत्वा विसृज्य च
 ॥ ८२ ॥ स्वयं भुञ्जीत मतिमानिष्टैः सह समाहितः ॥ एवं कृते व्रते विप्र निर्धनः प्राप्य वैभवम् ॥ ८३ ॥ मोदते भुवि विल्ल्यातो राजराज इवापरः
 ॥ ८४ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे बृहदुपाख्यानं द्वादशमासस्थितत्रयोदशीव्रतकथनं नाम द्वाविंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२२ ॥ सनातन
 उवाच ॥ शृणु नारद वक्ष्यामि चतुर्दश्या व्रतानि ते ॥ यानि कृत्वा नरो लोके सर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ १ ॥ चैत्रशुक्लचतुर्दश्यां कुंकुमागरुचन्दनैः ॥
 गन्धद्यैर्वस्त्रमणिभिः कार्यार्चां महतीं शिवे ॥ २ ॥ वितानध्वजछत्राणि दत्त्वा पूज्याश्च भातः ॥ एवं कृत्वाचनं विप्र सोपवासोऽथैकमुक् ॥ ३ ॥
 अश्वमेधाधिकं पुण्यं लभते मानवो भुवि ॥ अत्रैव दमनार्चां च कारयेद्गृह्यपुष्पकैः ॥ ४ ॥ सप्तर्षेयसुपूर्णयां शिवाय शिवरूपिणे ॥ राधकृष्णच
 तुर्दश्यां सोपवासो निशागमे ॥ ५ ॥ लिंगमभ्यर्चयेत्केवै स्नान्वा धौतांबरः सुधीः ॥ गंधाद्यैरुपचारैश्च बिल्वपत्रैश्च सर्वतः ॥ ६ ॥ दत्त्वा
 मंत्रं द्विजाश्रयाय भुञ्जीत च परेऽहनि ॥ एवमेव तु कृष्णासु सर्वासु द्विजसत्तम ॥ ७ ॥ शिवव्रतं प्रकर्तव्यं धनसंतानमिच्छता ॥ राधशुक्लच

तुर्दश्यां श्रीमृत्सिंहं चरेत् ॥ ८ ॥ उपवासविधानेन शक्तोऽशक्तस्तथैकमुक्त् ॥ निशागमे तु संपूज्य तृप्तिहं देयमुदनम् ॥ ९ ॥ उपचारैः षोडशभिः स्नानैः पंचामृतादिभिः ॥ ततः क्षमापयेद्वै मन्त्रेणानेन नारद ॥ १० ॥ तत्तहाटककेशांत ज्वलत्यावकलोचन ॥ वडाधिकनखस्पर्शा दिव्यसिंह नमोऽस्तु त ॥ ११ ॥ इति संग्रार्थं देवेशं व्रती स्यात्स्यडिलेशयः ॥ जितेंद्रियो जितक्रोधः सर्वभोगविवर्जितः ॥ १२ ॥ एवं यः कुरुते विप्र विधिवद्भुतसुत्तमम् ॥ वर्षे वर्षे स लभते मुक्तभोगो हरेः पदम् ॥ १३ ॥ उँकारेश्वरायात्रा च कार्यात्रिव मुनीश्वर ॥ दुर्लभं वारचनं तत्र दर्शनं पापनाशनम् ॥ १४ ॥ किमत्र बहुनोक्तेन पूजाध्यानजपेक्षणम् ॥ यद्भवत्तत्समुद्दिष्टं ज्ञानमोक्षप्रदं नृणाम् ॥ १५ ॥ अत्र लिखन्तं चापि कर्तव्यं पापनाशनम् ॥ पंचामृतैस्तु संस्नाय्य लिखामाल्य्य कुकुमैः ॥ १६ ॥ नैवेद्यंश्च फलधूपैर्दोषैर्वस्त्रविभूषणैः ॥ एवं यः पूजयेत्येष्टं लिंगं सर्वार्थसिद्धिदम् ॥ १७ ॥ भुक्तिं मुक्तिं स लभते महादेवप्रसादतः ॥ ज्येष्ठशुक्लचतुर्दश्यां दिवा पंचतपा निशः ॥ १८ ॥ मुखे ददद्वेधधेनुं रुद्रव्रतमिदं स्मृतम् ॥ शुचिशुक्लचतुर्दश्यां शिवं संपूज्य मानवः ॥ १९ ॥ देशकालोद्भवैः पुष्पैः सर्वसंपदमानुयात् ॥ नभःशुक्लचतुर्दश्यां पवित्रारोपणं मतम् ॥ २० ॥ तत्स्वशाखोक्तविधिना कर्तव्यं द्विजसत्तम ॥ शताभिर्भजितं कृत्वा ततो देव्यै निवेदयेत् ॥ २१ ॥ पवित्रारोपणं कृत्वा नरो नार्थवा यदि ॥ महादेव्याः प्रसादेन भुक्तिं मुक्तिमवाप्नुयात् ॥ २२ ॥ भाद्रशुक्लचतुर्दश्यामन्तव्रतसुत्तमम् ॥ कर्तव्यमेकमुक्तं हि गोधूमप्रस्थपिटकम् ॥ २३ ॥ विपाच्य शर्कराज्याक्तमन्ताय निवेदयेत् ॥ गन्धाद्यैः प्राक् समभ्यर्च्य कार्पासं पटुजं तु वा ॥ २४ ॥ चतुर्दश्यांधियुतं मुत्रं कृत्वा सुशोभनम् ॥ ततः पुराणसुत्तार्थं मुत्रं शिखा जलशये ॥ २५ ॥ निबन्धनीयाब्रव नारी वामे दक्षे पुमान्भुजे ॥ विपाच्य पिष्टपक्वं तत्रदद्यादक्षिणान्वितम् ॥ २६ ॥ स्वयं च तन्मितं चाद्यादेवं कुर्याद्रतोत्तमम् ॥ द्विसप्तवर्षपर्यंतं तत उद्यापयेत्सुधीः ॥ २७ ॥ मंडलं सर्वतोभद्रं धान्यवर्णैः प्रकल्प्य चासुशोभने न्यसे तत्र कलशं ताम्रजं मुने ॥ २८ ॥ तस्योपरि न्यसेद्वैभीमनंतप्रतिमां शुभाम् ॥ पीताम्बांशुकाच्छन्नां तत्र तां विधिया यजेत् ॥ २९ ॥ गणेशं मातृकाः सेवदोहोकर्यांश्च यजेत्पृथक् ॥ ततो होमं हविष्येण कृत्वा पूर्णाहुतिं चरेत् ॥ ३० ॥ शय्यां सोपस्करां धेनुं प्रतिमां च द्विजोत्तम ॥ प्रदद्याद्भुक् भक्त्या द्विजानन्यांश्चतुर्दश ॥ ३१ ॥ संपूज्य मिष्टपक्वान्नैर्दक्षिणाभिः प्रतोषयेत् ॥ एवं यः कुरुतेजंतव्रतं प्रत्यक्षमादरात् ॥ ३२ ॥ सोऽप्यनंतप्रसादेन जायते भुक्तिमुक्तिमाक् ॥ कदलीव्रतमायत्र तद्विधानं च मे शृणु ॥ ३३ ॥ नरो वा यदि वा नारी रंसासुपवनस्थिताम् ॥ स्नात्वा संपूजयेद्गंधपुष्पधान्यांकुरादिभिः ॥ ३४ ॥ दधिदूवाक्षैर्दोषैर्वस्त्रपक्वान्नसंचयैः ॥ एवं संपूज्य मंत्रेण ततः संग्रार्थयेद्भृती ॥ ३५ ॥ अप्समो

मरकन्याभिर्नागकन्याभिरर्चते ॥ शरीरोग्यलावण्यं देहि देवि नमोऽस्तु ते ॥ ३६ ॥ इति संप्रार्थ्य कन्यास्तु चतस्रो वा सुवासिनीः ॥ संभोज्या
 शुक्सिंदूरकज्जलालंकचर्चिताः ॥ ३७ ॥ नमस्कृत्य निज गेहं समाप्य नियमं ब्रजेत् ॥ एवं कृते व्रते विप्र लब्ध्वा सौभाग्यवृत्तमम् ॥ ३८ ॥
 इह लोके विमानेन स्वर्गलोके ब्रजेत्परम् ॥ इषकृष्णचतुर्दश्यां विषशस्त्रांबुवह्निभिः ॥ ३९ ॥ सर्पशपापदवज्रावैर्हतानां ब्रह्मघातिनाम् ॥ चतुर्दश्यां
 क्रियाश्राद्धमेकोदिष्टविधानतः ॥ ४० ॥ कर्तव्यं विप्रवर्गं च भोजयेन्मिष्टपक्वैः ॥ तर्पणं च गवां ग्रासं बलिं चैव श्वकाकयोः ॥ ४१ ॥ कृत्वा
 चम्य स्वयं पश्चाद्भुज्याद्भुभिः सह ॥ एवं यः कुरुते विप्र श्राद्धं संपन्नदक्षिणम् ॥ ४२ ॥ स उद्धृत्य पितृगच्छेद्देवलोकं सनातनम् ॥ इत्यशुक्ल
 चतुर्दश्यां धर्माजं द्विजोत्तम ॥ ४३ ॥ गंधद्वैः सम्यगभ्यर्च्य सौवर्णं भोज्य वाडवम् ॥ दद्यात्तस्मै धर्मराजस्त्रायते भुवि नारद ॥ ४४ ॥
 एवं यः कुरुते धर्मप्रतिमादाननुत्तमम् ॥ स भुक्त्वेह वरान्भोगान्दिदं धर्माज्ञया ब्रजेत् ॥ ४५ ॥ ऊर्जकृष्णचतुर्दश्यां तैलाभ्यंगं विधूदये ॥ कृत्वा
 स्नात्वा चैयद्धर्मं नरकादभयं लभेत् ॥ ४६ ॥ प्रदोषे तैलदीपांस्तु दीपयेद्यमतुष्टये ॥ चतुष्टये गृहाद्राह्यप्रदेशं वा समाहितः ॥ ४७ ॥ वत्सरे हेम
 लब्ध्याख्ये मासि श्रीमति कार्तिके ॥ शुक्लपक्षे चतुर्दश्यामरुणाभ्युदयं प्रति ॥ ४८ ॥ स्नात्वा विश्वेश्वरो देवो देवैः सह सुनीश्वर ॥ मणिकर्णिक
 तीर्थे च त्रिपुंड्रं भस्मना दधत् ॥ ४९ ॥ स्वात्मानं स्वयमभ्यर्च्य चक्रे पाशुपतव्रतम् ॥ ततस्तत्र महापूजां लिंगे गन्धादिभिश्चरेत् ॥ ५० ॥
 द्रोणपुष्पैर्बिल्वदलैर्कपुष्पैश्च कर्तकैः ॥ पुष्पैः फलेर्मिष्टपक्वैर्नवैर्विविधैर्गपि ॥ ५१ ॥ एवं कृत्वैकमुक्तं तु व्रतं विश्वेशतोषणम् ॥ लभते वाञ्छि
 तान्कामानिहसुत्रं च नारद ॥ ५२ ॥ ब्रह्मकूर्चव्रतं चात्र कर्तव्यमृद्धिमिच्छता ॥ सोपवासः पञ्चगव्यं पिबंद्रात्रो जितेंद्रियः ॥ ५३ ॥ कपि
 लायास्तु गोमूत्रं कृष्णाया गोभयं तथा ॥ श्वेतायाः क्षीरमुदितं रक्तायाश्च तथा दधि ॥ ५४ ॥ गृहीत्वा कर्बुरायाश्च घृतमेकत्र मेलयेत् ॥ कुशां
 बुना ततः प्रातः स्नात्वा सन्तप्य देवताः ॥ ५५ ॥ ब्राह्मणोऽस्तोषयित्वा च भुञ्जीयाद्वाग्यतः स्वयम् ॥ ब्रह्मकूर्चव्रतं ह्येतत्सर्वपातकनाशनम् ॥
 ॥ ५६ ॥ यच्च बाल्ये कृतं पापं कौमारं वाद्विकेऽपि यत् ॥ ब्रह्मकूर्चोपवासेन तत्क्षणादेव नश्यति ॥ ५७ ॥ पाषाणव्रतमप्यत्र प्रोक्तं तच्छृणु नारद ॥
 सोपवासो दिवा नक्तं पाषाणकारपिष्टकम् ॥ ५८ ॥ प्रार्च्य गन्धादिभिर्गौरीं घृतपक्वमुपाहरेत् ॥ व्रतमेतच्चरित्वा तु यथोक्तं द्विजसत्तम ॥ ५९ ॥
 ऐश्वर्यसौख्यसौभाग्यरूपाणि प्राप्नुयान्नरः ॥ मार्गशुक्लचतुर्दश्यामेकमुक्तः पुरोदितम् ॥ ६० ॥ निराहारो वृषं स्वर्णं प्राच्यं दद्याद्विजातये ॥
 परेऽह्नि प्रातरुत्थाय स्नात्वा सोमं महेश्वरम् ॥ ६१ ॥ पूजयेत्कमलैः पुष्पैर्गंधमाल्यानुलेपनैः ॥ द्विजान्सम्भोज्य मिष्टान्नैस्तोषयेद्दक्षिणादिभिः ॥

॥ ६२ ॥ एतच्छिवव्रतं विप्र मुक्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥ कर्तृणासुपदृष्टां साक्षानामनुमोदिनाम् ॥ ६३ ॥ पौषशुक्लचतुर्दश्यां विरूपाक्षव्रतं स्मृतम् ॥ कपर्दीश्रस्त्रांनिध्मं प्राप्स्याम्यत्र विचिन्त्य च ॥ ६४ ॥ स्नात्वागाधजले विप्र विरूपाक्ष शिवं यजेत् ॥ गंधसात्यनमस्कारधूप दीपाव्रतसंपदा ॥ ६५ ॥ तत्स्थं द्विजातये दत्त्वा मोदते दिवि देववत् ॥ माघकृष्णचतुर्दश्यां यमतर्पणमीरितम् ॥ ६६ ॥ अनकाशु द्विते काले स्नात्वा संतर्पयेद्वामम् ॥ द्विसप्तनामभिः प्रोक्तैः सर्वपापविमुक्तये ॥ ६७ ॥ तिलदर्भांबुभिः कार्यं तर्प्येण द्विजभोजनम् ॥ कुरारान्नं स्वयं चापि तदेवाश्रीत वाग्यतः ॥ ६८ ॥ अंत्यकृष्णचतुर्दश्यां शिवरात्रिव्रतं द्विज ॥ निर्जलं सधुषोष्यात्र दिवानक्तं प्रपूजयेत् ॥ ६९ ॥ स्वयंभुवादिकं लिङ्गं पार्थिवं वा समाहितः ॥ गंधाद्यैरुपचारैश्च संबुधैर्विल्वदलादिभिः ॥ ७० ॥ धूपदीपैश्च नैवेद्यैः स्तोत्रपाठैर्जपादिभिः ॥ ततः परेऽह्नि संपूज्य पुनरेवोपचारकैः ॥ ७१ ॥ संभोज्य विप्रान्निष्ठान्निविष्टमृजुलवदक्षिणान् ॥ एवं कृत्वा व्रतं मर्यां महोदयप्रसादतः ॥ ७२ ॥ अमर्त्यभोगान् लभते देवतैः सुसमाजितः ॥ अंत्यशुक्लचतुर्दश्यां दुर्गां संपूज्य भक्तिः ॥ ७३ ॥ गन्धाद्यैरुपचारैस्तु विप्रान्संभोजयेत्ततः ॥ एवं कृत्वा व्रतं विप्र दुर्गायाश्चैकभोजनः ॥ ७४ ॥ लभते वांछितान्कामानिहासुत्रं च नारद ॥ चैत्रकृष्णचतुर्दश्यामुपवासं विधाय च ॥ ७५ ॥ केदारोदकशनेन वाजिमेषधफलं भवेत् ॥ उद्यापने तु सर्वासां सामान्यो विधिरुच्यते ॥ ७६ ॥ कुंभाश्रुतुर्दश्यात्र सपूजाक्षतमोदकाः ॥ सदग्निगंधांशुकास्ताम्रा मृन्मयाश्चाब्रणा नवाः ॥ ७७ ॥ तावतो वशदंदाश्च पवित्राण्यासनानि चापात्राणि यज्ञसुत्राणि ताम्रन्येव हि कल्पयेत् ॥ ७८ ॥ त्र्यंशुशुक्लवत्कु र्यद्विन्तशाठ्यविर्वर्जितः ॥ ७९ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थभागे द्वादशमासस्थितचतुर्दशीष्टतर्पणं नाम त्रयो विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२३ ॥ सनातन उवाच ॥ अथ नारद वक्ष्यामि शृणु पूर्णाव्रतानि ते ॥ यानि कृत्वा नरो नारी प्राप्नुयात्सुखसंततिम् ॥ १ ॥ चैत्रपूर्णा तु विप्रेद्रु मन्वादिः समुदाहृता ॥ अस्यां सान्नोदकं कुंभं प्रदद्यात्सोममुष्टयं ॥ २ ॥ वैशाख्यामपि पूर्णार्थां दानं सर्वस्य सर्वदम् ॥ यद्यद्रव्यं ददेद्दिग्ने तत्तदाप्नोति निश्चितम् ॥ ३ ॥ धर्मपात्रव्रतं चात्र कथितं तन्निशामय ॥ श्रुताश्रुतदुकुंभं च वैशाख्यां वै द्विजातमे ॥ ४ ॥ दद्याद्दोदानफलदं धर्मराजस्य तुष्टये ॥ अत्र कृष्णजिनं दद्यात्ससुरं च सशृङ्ग-लम् ॥ ५ ॥ तिलैः सह सुमाच्छाद्य वज्रैर्हवा द्विजातये ॥ यस्तु कृष्णजिनं दद्यात्सन्कृत्य विधिपूर्वकम् ॥ ६ ॥ सर्वशास्त्रविदं सप्तद्वीपभूमिप्रद- स वै ॥ मोदते विष्णु लोके हि यावच्चन्द्रार्कतारकम् ॥ ७ ॥ कुंभान्स्वच्छजलैः पूर्णान्निहण्येन समन्वितान् ॥ यः प्रदद्याद्द्विजभ्यः स न शोचति कर्होचितं ॥ ८ ॥

अथ ज्येष्ठस्य पूर्णायां वटसावित्रिकं व्रतम् ॥ सोपवासा वटं सिंचत्सलिलैर्मृतोष्णैः ॥ ९ ॥ मृत्रेण वेष्टयेद्देव सशताष्टप्रदक्षिणम् ॥ तत्र
 संप्राथयेद्देवीं सावित्रीं सुपतिव्रताम् ॥ १० ॥ जगत्पूज्ये जगन्मतः सावित्रि पतिदेवतं ॥ पत्या सहविद्योगं मे वटस्थे कुरु ते नमः ॥
 ॥ ११ ॥ इति संप्राथ्यं या नारी भोजयित्वा परेऽहनि ॥ सुवासिनीः स्वयं भुज्यात्सा स्यात्सौभाग्यभागिनी ॥ १२ ॥ आषाढस्य तु पूर्णायां
 गोपव्रतमुच्यते ॥ चतुर्भुजं महाकायं जम्बूनदसमप्रभम् ॥ १३ ॥ शंखचक्रगदापद्मगमरुडशोभितम् ॥ सेवितं मुनिभिर्देवैर्यक्षगंधर्वलिङ्गैः ॥
 ॥ १४ ॥ एवंविधं हरिं तत्र स्नात्वा पूजां समाचरेत् ॥ पौरुषेणैव सूक्तेन गंधद्यौषधैस्तोषयत्स्निग्धमा
 नसः ॥ भोजयेन्मिष्टकान्नैर्दिजानन्यांश्च शक्तिः ॥ १५ ॥ एवं कृत्वा व्रतं विप्र प्रसादात्कमलापतेः ॥ एहिकाशुष्यिकान्कामाच्छते नान्न
 संशयः ॥ १७ ॥ कोकिलाव्रतमप्यत्र प्रोक्तं तद्विधिरुच्यते ॥ पूर्णिमायां समाख्यं व्रतं स्नायाद्ब्रह्मजले ॥ १८ ॥ पूर्णातं श्रावणे यासि गंगी तत्र
 च कोकिलाम् ॥ स्वर्णपक्षां रत्ननेत्रां प्रवालमुखपंकजाम् ॥ १९ ॥ कस्तूरीवणसंयुक्ताशुपद्मां नन्दने वने ॥ चूतचपकवृक्षरयां दलनी
 तनिनादिनीम् ॥ २० ॥ चितयेत्पार्वतीं देवीं कोकिलारूपधारिणीम् ॥ गंधाद्यैः प्रत्यहं प्राञ्जलिस्वित्तां वर्णकैः पटे ॥ २१ ॥ ततो ब्रतानि हेमी वा
 तिलपिष्टमयीं द्विज ॥ दद्याद्विप्राय मंत्रेण भक्त्या सस्वर्णदक्षिणाम् ॥ २२ ॥ देवीं चैत्रथोत्पन्ने कोकिले हरवह्नये ॥ संपूज्य दत्ता दिशाम् तमे
 सौख्यकरी भव ॥ २३ ॥ द्विजं सुवासिनीं द्विशदेकां वा भोजयेत्ततः ॥ वस्त्रादिदक्षिणां शक्त्या दत्वा नत्वा विसर्जयेत् ॥ २४ ॥ एवं या कुम्भ
 नारी कोकिलाव्रतमुत्तम् ॥ सा लभेत्सुखसौभाग्यं सप्तजन्मसु नारद ॥ २५ ॥ अथ श्रावणपूर्णायां वेदोपाकरणं स्मृतम् ॥ यजुर्गित्तत्र करेज्य
 देवर्षिपितृतर्पणम् ॥ २६ ॥ ऋषीणां पूजनं चापि स्वशाखोक्तविधानतः ॥ बहुवृक्षस्तु चतुर्दश्यां सायनेर्भाद्रगे करे ॥ २७ ॥ रक्षाविधानं च तत्र
 कर्तव्यं विधिपूर्वकम् ॥ २८ ॥ सिद्धार्थक्षतराजिकाश्च विधृता स्नांशुकांशे सिताः कौसुमेन च तंतुनाथ भलिलैः प्रक्षाल्य कांस्ये धृताः ॥ गंधाद्यैश्च
 पूज्य देवनिकरान्संप्राथ्य विष्ण्वादिकान्वधीयाद्विजहस्ततः प्रमुदितो नत्वा प्रकोष्ठे स्वके ॥ २९ ॥ ततस्तु दक्षिणां दत्वा द्विजेभ्योऽध्यायमाचरेत् ॥
 विसृज्य च ऋषीन्सप्त धारयेद्ब्रह्मसूत्रकम् ॥ ३० ॥ रंजितं कुकुमाद्यैश्च नवीनं निर्मितं स्वयम् ॥ शक्त्या संभोज्य विप्राग्र्यानेकभुक्तं समाचरेत्
 ॥ ३१ ॥ कृते ह्यस्मिन्व्रते विप्र वार्षिकं कर्म वैदिकम् ॥ विस्मृतं विधिहीनं च न कृतं सुकृतं भवेत् ॥ ३२ ॥ प्रौष्ठपद्मां पौर्णमास्यामुपवासा
 द्वैश्चक्रेतम् ॥ एरुमुक्तश्च यस्तां तु शिवं संपूज्य यन्नतः ॥ ३३ ॥ कृतांजलिः प्रार्थयेच्छुः करिष्ये च व्रतं प्रभो ॥ एव विशाण्य देव

तु गृहीयाद्वत्सुत्तमम् ॥ ३४ ॥ रात्रौ देवांतिके सुखा उत्थायपर्यामके ॥ कृतमैत्रादिनिग्रस्तु भस्महृक्षधृक् ततः ॥ ३५ ॥
 पूजयेच्छंकरं सम्यगुपचारैः पृथग्विधैः ॥ बिलपत्रैः सुगंधाढ्यैर्वस्त्रैर्दीपदीपकैः ॥ ३६ ॥ ततश्चोपवसेद्विद्वानाप्रदोषं विधूयै ॥ पुनः संपूज्य तत्रैव
 सत्रौ जागरणं चरेत् ॥ ३७ ॥ एवं पंचदशान्दं कृत्वा व्रतमंतद्रितः ॥ वर्षे वर्षे तदुत्सर्गे विदध्याद्विधिपूर्वकम् ॥ ३८ ॥ इमायाश्च महेशस्य सौवर्णी
 धनिमाद्वयम् ॥ हैमा रौप्या मृन्मयाश्च घटाः पंचदशोत्तमाः ॥ ३९ ॥ तत्रैकस्मिन्घटे स्थाप्य सर्वत्र प्रतिमाद्वयम् ॥ पंचाशतेन संस्नाय्य जलेः
 मुद्गैस्ततोऽर्चयेत् ॥ ४० ॥ उपचारैः षोडशभिस्ततः पंचदश द्विजम् ॥ भोजयेच्चैव मिष्टान्नैर्देवानोभ्यश्च दक्षिणाम् ॥ ४१ ॥ कुंभमेकैकस्मिन्शस्य
 मूर्त्याढ्यं गुर्वेऽर्पयेत् ॥ एवं कृत्वा व्रतं चैव उमासाहोचरामिधम् ॥ ४२ ॥ जायते मुवि विख्यातो निधानं सर्वसंपदाम् ॥ अथास्मिन्नेव दिदसे शन
 व्रतमपि स्मृतम् ॥ ४३ ॥ प्रातः स्नात्वा विधानेन संपूज्य सुरनायकम् ॥ गंधार्घ्यैरुपचारैस्तु नैवेद्यानां च गशिभिः ॥ ४४ ॥ ततो निमंत्रितान्विभ्रा
 न्संभोज्य विधिवद्भिज्ज ॥ समागतांस्तथैवान्यान्दीनानांश्च भोजयेत् ॥ ४५ ॥ एतच्छक्रव्रतं विप्र कर्तव्यं प्रतिवर्षिकम् ॥ यज्ञा वा धनिनान्येन
 धान्यनिष्पत्तिमिच्छता ॥ ४६ ॥ आश्विने मासि पूर्णायां व्रतं कोजागराभिधम् ॥ तेन स्नात्वा विधानेन सौवर्णसो जितेंद्रियः ॥ ४७ ॥ लक्ष्मीभभ्यर्च्य
 सौवर्णी घटे संस्थाप्य ताम्रजे ॥ मृन्मये वा सर्वस्नातामुपचारैः पृथग्विधम् ॥ ४८ ॥ ततः सार्पतेने कालेऽभ्युदिते तारकाधिपे ॥ हैमात्रौप्यामृन्मय
 याव्या घृतपूर्णान्वदीपयेत् ॥ ४९ ॥ लक्षं तदर्थमभ्युतं सहस्रं शतमेव वा ॥ घृतशर्करासंभिश्च विषाच्य बहु पायसम् ॥ ५० ॥ बहुपात्रेषु
 संस्थाप्य कौमुद्यां शीतदीधितेः ॥ याममात्रे गते रात्र्या लक्ष्ये तद्विनिवेदयेत् ॥ ५१ ॥ ततः संभोजयेत्तेन विप्रान्भक्त्या ततश्च तैः ॥ सहैव जागर
 कुर्यान्मृत्युर्गीतसुमंगलैः ॥ ५२ ॥ ततोऽरुणोदये स्नात्वा तां मूर्तिं गुर्वेऽर्पयेत् ॥ अस्यां रात्रौ महालक्ष्मीवराभयकरावुजा ॥ ५३ ॥ निशीथे चरते
 लोके को जागर्ति धरातले ॥ तस्मै वित्तं प्रयच्छामि जाग्रते पूजकाय मे ॥ ५४ ॥ वर्षे वर्षे कृतं चैतद्व्रतं लक्ष्मीप्रतोषणम् ॥ समृद्धिर्भक्तिकौ दद्या
 द्ब्रह्मन्ते पारलौकिकाम् ॥ ५५ ॥ कार्तिक्या पूर्णिमायां तु कुर्यात्कार्तिकदर्शनम् ॥ विप्रवल्कलधये भूयः सर्वशत्रुजाय च ॥ ५६ ॥ अत्रैव दीपदानेन
 विधियाच्चिपुत्रोत्सवः ॥ निशासुवे द्विजश्रेष्ठ सर्वजीवसुखावहः ॥ ५७ ॥ कीटाः पतंगा मशकाश्च वृक्षा जले स्थले ये विचरति जीवाः ॥ दृष्ट्वा प्रदीप
 ब्रह्मि तेऽपि जन्मिनः पुनश्च मुक्तिं हि लभंत एव च ॥ ५८ ॥ अत्र चन्द्रोदये विप्र संपूज्याः कृतिकाश्च षट् ॥ ५९ ॥ कार्तिकेयस्तथा स्रद्धी करुणश्च
 हुताशनः ॥ गन्धपुष्पैस्तथा घृतदीपैर्नैवेद्याविस्तरैः ॥ ६० ॥ परमात्रैः फलैः शार्कैर्वह्निब्राह्मणतर्पणैः ॥ एवं देवान्समभ्यर्च्य दीपो देवो गृहद्र

हिः ॥ ६३ ॥ दीपोपतिं तथा गर्तश्चतुस्रो मनोहरः ॥ चतुर्दंशुलः कार्यः सेच्यश्चंदनवारिणा ॥ ६२ ॥ गवां क्षीरेण संपूर्य हंमं तत्र विनिक्षिपेत् ॥
 मुक्तानेत्रसमायुक्तं भस्त्रं सर्वगशोभनम् ॥ ६३ ॥ महामत्स्याय च नम इति मंत्रं समुच्चरत् ॥ गन्धाद्यैस्तत्र संपूज्य द्विजाय प्रतिपादेयत् ॥ ६४ ॥
 क्षीरसागरदानं ते मयोक्तं द्विजसत्तम ॥ दानस्यास्य प्रभावेण मोदते हरिसन्निधौ ॥ ६५ ॥ अन्नकृत्स्ना वृषोत्सर्गं व्रतं नक्तं च नारदा ॥ रुद्रलोकमवाप्नोति नात्र
 कार्या विचारणा ॥ ६६ ॥ मागशीर्ष्या पूर्णिमायां स्वर्णाब्जं लब्ध्वाण्डकम् ॥ देयं विप्राय शंताय सर्वकामसमृद्धये ॥ ६७ ॥ इदं जगत्सुखं लक्ष्म्या त्यक्तमसौ ततः
 हरिः ॥ पुरंदरश्च सोमश्च तथा तिष्ठ्यो बृहस्पतिः ॥ ६८ ॥ पंचैते पुण्ययुक्तायां पूर्णिमास्यां जगद्वलात् ॥ अलंकृतं पुनश्चक्रुः सौभाग्योत्सवकेलियुक् ॥ ६९ ॥
 तस्मान्नरः पुण्ययोगे सर्वसौभाग्यबुद्धये ॥ गौरसर्पकलेन समालभ्य स्वकां तनुम् ॥ ७० ॥ क्षायात्सर्वोपधिजलैर्वासेच नवांशुके ॥ दृष्ट्वा च संगलं
 द्रव्यं स्पृष्ट्वा नत्वा ततोऽवयेत् ॥ ७१ ॥ हरिशंक्रदुपुण्येज्यानां धाद्यारुपचारकैः ॥ विधाय होमं विप्रांश्च तर्पयेत्पायसाशनैः ॥ ७२ ॥ एतच्छ्रुत्वा
 व्रतं विप्र रमाप्रीतिविक्रन्दनम् ॥ अलक्ष्मीनाशनं चैव मोदतेह पत्रं च ॥ ७३ ॥ पौर्णमास्यां ततो माघ्यां तिलकापांसकंबलम् ॥ रत्नानि दंभुभो
 णीषपादत्राणानि वा धनम् ॥ ७४ ॥ दत्त्वा प्रमोदते स्वर्गे दानं वित्तानुसारतः ॥ यस्त्वत्र शंकरं देवं पूजयेद्भिर्घिषूवकम् ॥ ७५ ॥ सोऽश्वमेधफलं प्राप्य
 विष्णुलोकं महीयते ॥ फाल्गुने पूर्णिमायां तु होलिकापूजनं मतम् ॥ ७६ ॥ संचयं सर्वकाष्ठानामुपलानां च कारयेत् ॥ तत्राग्निं विधिवद्वत्त्वा
 रक्षोघ्नैर्मंत्रविस्तारैः ॥ ७७ ॥ “अमुकपाभयसंत्रस्तैः कृता त्वं होलि बालिशैः ॥ अतस्त्वां पूजयिष्यामि भूते भूतिप्रदा भव” ॥ ७८ ॥ इति मंत्रेण सन्दीप्य
 काष्ठादिक्षेपणैस्ततः ॥ परिक्रम्योत्सवः कार्यो गीतवादित्रनिःस्वनैः ॥ ७९ ॥ होलिका गक्षसी चंयं प्रह्लादभयदायिनी ॥ ततस्तां प्रदहंत्येदं काष्ठा
 वैर्गीतमंगलैः ॥ ८० ॥ संवत्सरस्य दाहोऽयं कामदाहो मतांतरे ॥ इति जानीहि विप्रद्रु लोके स्थितिरनेकधा ॥ ८१ ॥ पक्ष्मां द्वे पृथग्देवं ततोऽप्रा
 व्रतमुच्यते ॥ पृथक्पृथक् मे विप्र पितृणामतिवृष्टभम् ॥ ८२ ॥ चैत्रवैशाखयोस्तत्र दर्शे पितृसमर्चनम् ॥ पार्वणेन विधानेन श्राद्धं वित्तानुसारतः
 ॥ ८३ ॥ द्विजानां भोजनं दानं गवादीनां विशेषतः ॥ सर्वमासेष्वभायां वै बहुपुण्यप्रदं यतः ॥ ८४ ॥ ज्येष्ठमायां व्रतं प्रोक्तं सावि
 त्र्याः कस्य नारद ॥ विधानं ज्येष्ठपूर्णावदिहापि परिकीर्तितम् ॥ ८५ ॥ शुचौ नभसि भाद्रे च मासे पूर्णांतिके द्विज ॥ पितृश्राद्धं दानं
 होमपुराचर्नित्यमश्नुते ॥ ८६ ॥ भाद्रदेशेऽप्याह्ने तु तिलक्षेत्रसमुद्रवाच ॥ विरिंचिमनुनामंज्य हुंफट् छिन्नान्कुशान् द्विज ॥ ८७ ॥ सर्वदा सर्वका
 र्येषु योजयेदेकदाऽप्यत्र ॥ इषामायां विशेषेण पितॄणां श्राद्धतर्पणम् ॥ ८८ ॥ विधेयं जाह्नवीतीये मुक्तिदं च गयास्थले ॥ उज्जर्णमायां दीपदानं देवा

गारयद्बुधे च ॥ ८९ ॥ नद्यागमसदागेषु चैत्यगोष्ठापणेषु च ॥ समर्चनं तथा लक्ष्म्याः स्वर्णरौप्ये कृताकृते ॥ ९० ॥ द्यूतं च वषट्फलदं जये चापि
 पराजये ॥ गवां पूजात्र विहिता शृंगार्थगानुजनेः ॥ ९१ ॥ यवसान्नादिदानैश्च नमस्कारप्रदक्षिणैः ॥ मार्गेऽपि पितृपूजा स्याच्छ्राद्धैर्ब्रह्मणभोजनैः ॥
 ॥ ९२ ॥ ब्रह्मचर्यादनियमैर्जन्मदोषार्चनादिभिः ॥ पौषे माघे च विप्रेन्द्र पितृश्राद्धं फलाधिकम् ॥ ९३ ॥ असायां कर्णपाताकृत्युक्तायां तु गयाधिकम् ॥
 प्रास्त्युने केवलं श्राद्धं द्विजानां भोजनं तथा ॥ ९४ ॥ दानादि सर्वफलदं दशैः सोमैऽधिकं फलम् ॥ इत्थं संक्षेपतः प्रोक्तं तिथिद्वयं मुने तव
 ॥ ९५ ॥ सर्वत्रापि विशेषोऽस्ति स पुराणान्तरे स्थितः ॥ ९६ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे पूर्वभागे बृहदुपाख्याने चतुर्थपादे द्वादशभागसन्वित्यतर्पणमास्य
 मावास्याव्रतकथनं नाम चतुर्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२४ ॥ सूत उवाच ॥ इत्येवमुक्त्वा मुनिना हि पृष्टास्ते वैकुमागः स्मिल नारदेन ॥ संवृजिताः
 शस्त्रविदां वारिष्ठाः कृताह्निका जग्मुरुमेश्लोकम् ॥ १ ॥ तत्रेशमय्यर्कनिभैर्मुनीन्द्रैः श्रीनामदेवविभिरर्चितं त्रिम् ॥ सुगन्धेन्द्वैरभिवंद्यमुग्रं
 नत्वाज्ञया तस्य निषेदुरुच्यम् ॥ २ ॥ श्रुत्वाथ तत्राखिलशस्त्रसारं शिवागमं ते पशुपशमोक्षणम् ॥ जग्मुस्ततो ज्ञानघनस्वरूपा नत्वा
 पुरारिं स्वपितुर्निकाशम् ॥ ३ ॥ तत्पादपद्मे प्रणतिं विधाय पित्रापि सत्कृत्य सभाजितास्ते ॥ लब्ध्वाशिशोऽद्यापि चरन्ति शश्वल्लोकेषु
 तीर्थानि च तीर्थभृताः ॥ ४ ॥ जग्मुस्ततो वै वदरीवनान्ते सुरेन्द्रवर्गैरुपसेव्यमानम् ॥ दध्युक्षिर्ं विष्णुपदाब्जमव्ययं ध्यायन्ति शब्दतयो वीत
 रगाः ॥ ५ ॥ नारदोऽपि ततो विप्रा कुमारेभ्यः समीहितम् ॥ लब्ध्वा ज्ञानं सविज्ञानं भृशं प्रीतमना ह्यभूत् ॥ ६ ॥ स तस्मात्स्वर्णदीपिदागत्य पितु
 रन्तिके ॥ प्रणम्य सत्कृतः पित्रा ब्रह्मणा निषसाद च ॥ ७ ॥ कुमारेभ्यः श्रुतं यच्च ज्ञानं विज्ञानंसयुतम् ॥ वर्णयामास तत्त्वेन सोऽपि श्रुत्वा मुमोद
 च ॥ ८ ॥ अथ प्रणम्य शिरसा लब्ध्वाशिशुनिसत्तमः ॥ आजगाम च कैलासं मुनिसिद्धिनिषेवितम् ॥ ९ ॥ नानाश्रयमयं शश्वत्सर्वतुल्यमुद्रमैः ॥
 मंदारैः पारिजातैश्च चंपकाशोकवंजुलैः ॥ १० ॥ अन्यैश्च विविधैर्दूतैर्नानापक्षिणाङ्गैः ॥ ११ ॥ वातोद्भूतशिखैः पांथानाह्वयद्विस्त्रिवाङ्मुत्सम् ॥ १२ ॥ नाना
 भुगगणार्काणि सिद्धकिन्नरासकुलम् ॥ सरोभिः स्वच्छसलिलैस्तत्सत्तमपंकजैः ॥ १३ ॥ शोभितं सारसेहैश्चक्राह्वोर्वाग्निनादितम् ॥ स्वर्द्धनीपातनि
 र्बुधं क्रीडद्भिश्चाप्सरोगणैः ॥ १४ ॥ सलिलैः सलिलैः सलिलैः पुष्पकरोद्भूतैः ॥ १५ ॥ कालाप्रसदृशं ददर्श शतयोजनम् ॥ तस्याधस्तात्समासीनं
 धृष्य कलभंश्च समाकुले ॥ अथ श्वेताप्रसदृशं शृंगे तस्य च भूभूतः ॥ १६ ॥ वटं कालाप्रसदृशं ददर्श शतयोजनम् ॥ तस्याधस्तात्समासीनं
 योमिमण्डलमध्यगम् ॥ १७ ॥ कर्पादिनं विरूपाक्षं व्याघ्रचर्मभूषणम् ॥ भूतिभूषितसर्वांगं नागभूषणभूषितम् ॥ १८ ॥ रुद्राक्षमालया शश्वच्छोभितं

चंद्रशेखरम् ॥ नं दृष्ट्वा नारदो विप्रा भक्तिनम्रात्मकंधरः ॥ १८ ॥ ननाम शिरसा तस्य पादयोर्जगदीशितुः ॥ ततः प्रसन्नमनसा स्तुत्वा वाग्भिर्बृषध्व-
 जम् ॥ १९ ॥ निषसादाज्ञया स्थाणोः सत्कृतो योगिभिस्तदा ॥ अथापृच्छच्च कुशलं नारदं जगतां गुरुः ॥ २० ॥ स च ब्राह्म प्रसादेन भवतः सर्वप्रसिद्धो ॥ सर्वेषां
 योगिवर्याणां शृण्वतां तत्र वाडवाः ॥ २१ ॥ अपृच्छ शांभवं ज्ञानं पशुपाशविमोक्षणम् ॥ स शिवः सादरं तस्य भक्त्या संतुष्टयानसः ॥ २२ ॥ योगमप्राप्तं संयुक्तं
 ब्राह्म प्रणतवत्सलः ॥ स लब्ध्वा शांभवं ज्ञानं शंकराहो केशकरात् ॥ २३ ॥ सुप्रसन्नमना नत्वा वर्यौ नारायणांतिक्म् ॥ तत्रापि नारदोऽभीष्टं गतागतप-
 रायणः ॥ २४ ॥ सेवितं योगिभिः सिद्धैर्नारायणमतोषयत् ॥ एतद्दः कीर्तितं विप्रा नारदीयं महन्वया ॥ २५ ॥ उपाख्यानं वेदसं सर्वशास्त्रनिर्देशनम् ॥
 चतुष्पादसमायुक्तं शृण्वतां ज्ञानवर्द्धनम् ॥ २६ ॥ य एतत्कीर्तयेद्दिप्रा नारदीयं कुशस्थले ॥ २८ ॥ पुष्करेषु नदीतीरे यत्र कुत्रापि भक्तिमान् ॥ स लभेत्सर्वस्य
 प्रयागे च पुरुषोत्तमसन्निधौ ॥ सेतौ काळ्यां कुशस्थल्यां गंगाद्वारे कुशस्थले ॥ २८ ॥ पुष्करेषु नदीतीरे यत्र कुत्रापि भक्तिमान् ॥ स लभेत्सर्वस्य
 ज्ञानां तीर्थानां च फलं महत् ॥ २९ ॥ दानानां चापि सर्वेषां तपसां वाय्वशेषतः ॥ उपवासपरो वापि हविष्याशी जितेंद्रियः ॥ ३० ॥ श्रोता चैव तथा
 वक्ता नारायणपरायणः ॥ शिवभक्तिरतो वापि शृण्वन् सिद्धिमवाप्नुयात् ॥ ३१ ॥ अस्मिन्नेषु पुण्यानां सिद्धीनां च समुद्रवः ॥ कथितः सवपापहृन्-
 पठतां शृण्वतां सदा ॥ ३२ ॥ कलिदोषहरं पुंसां सर्वसंपत्तिवर्द्धनम् ॥ सर्वधर्मीप्सितं चेदं सर्वज्ञानप्रकाशकम् ॥ ३३ ॥ शैवानां वैष्णवानां च शाक्तानां
 मयसेविनाम् ॥ तथैव गाणपत्यानां वर्णाश्रमवर्तां द्विजाः ॥ ३४ ॥ तपसां च व्रतानां च फलानां संप्रकाशकम् ॥ मंत्राणां चैव यंत्राणां वेदांगानां
 विभागशः ॥ ३५ ॥ तथागम्यानां सांख्यानां वेदानां चैव संग्रहम् ॥ य एतत्पठते भक्त्या शृणुयाद्वा समाहितः ॥ ३६ ॥ स लभेद्वाङ्मिताङ्कमानन्देवादिष्वपि
 दुर्लभान् ॥ श्रुत्वेदं नारदीयं तु पुराणं वेदसंमितम् ॥ ३७ ॥ वाचकं पूजयेद्भक्त्या धनत्नान्शुक्रादिभिः ॥ धूमिदानैर्गवां दानै रत्नदानैश्च संततम् ॥ ३८ ॥
 हस्त्यश्वगृध्रानैश्च प्रीणयेत्सततं गुरुम् ॥ यस्तु व्याकुरुते विप्राः पुराणं धर्मसंग्रहम् ॥ ३९ ॥ चतुर्वर्गप्रदं नृणां कोऽन्यस्तत्सदृशो गुरुः ॥ कायं न
 मनसा वाचा धनाद्यैरपि संततम् ॥ ४० ॥ प्रियं समाचरेत्तस्य गुरोर्द्धर्मोपदेशिनः ॥ श्रुत्वा पुराणं विधिवद्भोम कृत्वा सुरार्चनम् ॥ ४१ ॥ ब्राह्मणान्भोजये-
 त्पश्चाच्छतं मिष्टान्नपायसैः ॥ दक्षिणां प्रददेच्छक्त्या भक्त्या प्रीयेत माधवः ॥ ४२ ॥ यथा श्रेष्ठा नदी गंगा पुष्करं च सरो यथा ॥ काशी पुरी नगो
 मेरुर्द्वौ नारायणो हरिः ॥ ४३ ॥ कृतं गुणं सामवेदो घेदुर्विप्रोऽन्नमनु च ॥ मार्गो मृगैः पुरुषोऽक्षतः ब्राह्मद आननम् ॥ ४४ ॥ उच्चैः श्रवा वसंतश्च
 जपः शेषोऽर्यमा धनुः ॥ पावको विष्णुरिन्द्रश्च कपिलो वाक्पतिः कविः ॥ ४५ ॥ अजुनी हनुमान्दर्भश्चित्तं चित्रार्थोऽनुजम् ॥ उर्वशी कांचनं यदृच्छे-

यपुराणोत्तरभागे द्वादशीमाहात्म्यवर्णनं नाम प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ इममेवार्थमुद्दिश्य नैमिषारण्यवासिनः ॥ पप्रच्छुस्तु
नयः स्तुतं व्यासशिष्यं महामतिम् ॥ १ ॥ स तु पृष्टो महाभाग एकादश्याः सुविस्तरम् ॥ माहात्म्यं कथयामास उपवासविधिं तथा
॥ २ ॥ तद्राक्यं स्तुतपुत्रस्य श्रुत्वा द्विजवरोत्तमाः । माहात्म्यं चक्रिणश्चापि सर्वपापौघशान्तिदम् ॥ ३ ॥ पुनः पप्रच्छुरमलं स्तुतं पौराणिकं नृप ॥
अष्टादश पुराणानि भवात् जानाति मानद ॥ ४ ॥ कानीन्त्य प्रसादेन महाभारतमभ्युत ॥ तन्नास्ति यत्न वेत्ति त्वं पुराणेषु स्मृतिष्वपि ॥
॥ ५ ॥ चरिते रघुनाथस्य शतकोटिप्रविस्तरे ॥ अस्माकं संशयः कश्चिद्दृढये संप्रवर्तते ॥ ६ ॥ तं भवानर्हति च्छेतुं याथार्थ्येन सुविस्तरात् ॥
तिथेः प्रान्तमुपोष्यं स्यादाहोस्विन्मूलमेव च ॥ ७ ॥ देवैर्देव्यै समाख्याहि नर्वेद्यं विद्यते तव ॥ सौतिरुवाच ॥ तिथेः प्रान्तं सुराणां हि उपोष्यं
प्रीतिवर्द्धनम् ॥ ८ ॥ मूलं तिथेः पितृणां तु कालज्ञैः प्रियमीरितम् ॥ अतः प्रान्तमुपोष्यं हि तिथेर्देशफलमुभिः ॥ ९ ॥ मूलं हि पितृदृत्यर्थं विज्ञेयं
धर्मकाङ्क्षिभिः ॥ पूर्वविद्धा न कर्तव्या द्वितीया चाष्टमी तथा ॥ १० ॥ षष्ठी चैकादशी भूप धर्मकामार्थलप्सुभिः ॥ पूर्वविद्धा द्विजश्रेष्ठाः कर्तव्या
सप्तमी सदा ॥ ११ ॥ दर्शश्च पौर्णमासश्च पितुः सांवत्सरं दिनम् ॥ पूर्वविद्धानिमांस्यन्वा नरकं प्रतिपद्यते ॥ १२ ॥ हानिं च संततेभूप
दौर्मार्ग्यं समवाप्नुयात् ॥ एतच्छ्रुतं मया विप्राः कृष्णद्वैपायनान्तपुरा ॥ १३ ॥ आदित्योदयेवेलायां या तोकापि तिथिर्भवेत् ॥ पूर्वविद्धा तु मतव्या
प्रभृता नोदयं विना ॥ १४ ॥ पारणे मरणे नृणां तिथिस्तात्कालिकी स्मृता ॥ पित्र्येऽस्तमनवेलायां स्पर्शे पूर्णा निगद्यते ॥ १५ ॥ न तत्रोदयिनी
श्राद्धा देवस्योदयिकी तिथिः ॥ प्रत्यहं शोधयेत्प्राज्ञस्तिथिं देवज्ञचित्तात् ॥ १६ ॥ तिथिप्रमाणं विप्रैर्द्राः क्षपाकरदिवाक्यौ ॥ चंद्रार्कचारविज्ञानात्कालं
कालविदो विदुः ॥ १७ ॥ पूर्वायाः संगदोषेण न योग्यास्ताः प्रपूजने ॥ वर्जयन्ति नरास्तज्ञा यामांश्च चतुरो द्विजाः ॥ १८ ॥ अत ऊर्ध्वं षडश्यामि
स्नानपूजाविधिक्रमम् ॥ न दिवा शुद्धिमाप्नोति तदा रात्रौ विधीयते ॥ १९ ॥ दिनक्रायमशेषं हि कर्तव्यं शर्वरीमुखे ॥ विधिरेश मया ख्यातो नरा
णां सुखासिनाम् ॥ २० ॥ अल्पायामथ विप्रैर्द्रा द्वादश्यामरुणोदये ॥ स्नानार्चनक्रिया कार्य्या दानहोमादिसंयुता ॥ २१ ॥ त्रयोदश्यां हि शुद्धायां
पारणे पृथिवीफलम् ॥ शतयज्ञाधिकं वापि नरः प्राप्नोत्यंशयम् ॥ २२ ॥ एतस्मात्कारणाद्विप्राः प्रत्येषु स्नानमाचरेत् ॥ पितृतर्पणसंयुक्तं न दृष्ट्वा
द्वादशीदिनम् ॥ २३ ॥ महाहानिकरा ह्येषा द्वादशी लंघिता नृभिः ॥ करोति धर्महरणमस्नातेव सरस्वती ॥ २४ ॥ क्षये वाग्यथवा वृद्धौ संप्राप्ते
वा दिनोदये ॥ उपोष्या द्वादशी पुण्या पूर्वविद्धां विवर्जयेत् ॥ २५ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ यदा च प्राप्यते स्तुत द्वादश्यां पूर्वसंभवा ॥ तदोपवासो हि

कथं कर्तव्यो मानवैर्वद ॥ २६ ॥ उपवासदिनं विद्धं यदा भवति पूर्वया ॥ द्वितीयं ऽह्नि यदा न स्यात्स्वल्पायेकादशी तिथिः ॥ २७ ॥ तत्राऽप्यासौ
 विहितः कथं तद्गदं सूतज ॥ सौतिरुवाच ॥ यदा न प्राप्यते विप्रा द्वादश्यां पूर्वसम्भवम् ॥ २८ ॥ रविचन्द्रार्कजह तु तदपोष्यं परं दिक् ॥ तत्राऽप्या
 गमविरोधेषु ब्राह्मणेषु विवादेषु ॥ २९ ॥ उपोष्या द्वादशी पुण्या त्रयोदश्यां तु पारणम् ॥ एकादश्यां तु विद्यायां संप्राप्ते श्रवणं तथा ॥ ३० ॥ उपोष्या द्वादशी
 पुण्या पक्षयोरुभयोरपि ॥ एष वो निर्णयः प्रोक्तो मया शास्त्रविनिर्णयात् ॥ ३१ ॥ किमन्यच्छेत्तु कदा हि तद्भवतो ब्रुवतु मे ॥ ऋषय उचुः ॥ पुनर्हीनं दद
 विधिं सौते सम्यगथातथम् ॥ ३२ ॥ रविसंक्रांतिकादीनां नावेद्यं विद्यते तवाऽसौतिरुवाच ॥ द्वे शुक्ले द्वे तथा कृष्णे युगाद्याः कवयो विदुः ॥ ३३ ॥
 शुक्ले पूर्वाह्निके श्राद्धे कृष्णे श्राद्धेऽपराह्निके ॥ अयनं दिनभागाद्वचं संक्रमः षोडशः पलः ॥ ३४ ॥ पूर्वं तु दक्षिणे भागे व्यतीति चोत्तरो हतः ॥
 मध्यकाले तु विषुवे त्वक्षया परिकीर्तिता ॥ ३५ ॥ ज्ञात्वा विप्रास्तिथिं सम्यक्संवात्सरसमीक्षिताम् ॥ कर्तव्यो ह्युपवासस्तु अन्यथा नरकं गच्छेत् ॥
 ॥ ३६ ॥ पूर्वविद्धां प्रकुर्वीणो नरो धर्मं निष्कृतं ॥ संततेस्तु विनाशाय संपदां हरणाय च ॥ ३७ ॥ पलवेधेऽपि विप्रेन्द्रा दशम्या वर्जयेच्चिन्मदाः
 सुराया बिंदुना स्पृष्टं यथा गंगाजलं त्यजेत् ॥ ३८ ॥ श्वहतं पंचगव्यं च दशम्या दूषितां त्यजेत् ॥ एकादशीं द्विजश्रेष्ठाः पक्षयोरुभयोरपि ॥
 ॥ ३९ ॥ पूर्वविद्धा पुरा दत्ता सा तिथिर्यदुमौलिना ॥ दानवेभ्यो द्विजश्रेष्ठाः प्रीणनार्थं महात्मनाम् ॥ ४० ॥ अकाले यद्दानं दत्तमपत्रेभ्यो द्विजो
 तमाः ॥ संकुद्वैरपि यद्दत्तं यद्दत्तं चाप्यसत्कृतम् ॥ ४१ ॥ पूर्वविद्धतिथौ दत्तं तद्दत्तमसुरेषु वै ॥ ४२ ॥ यद्दुच्छिष्टेन दत्तं तु दत्तं प्रतित्वपि ॥ ४३ ॥
 द्विजितेषु च यद्दत्तं यद्दत्तं जलवर्जितम् ॥ पुनः कर्तनसंयुक्तं तद्दत्तमसुरेषु वै ॥ ४४ ॥ तस्माद्विप्रा न कर्तव्या विद्याय्येकादशी तिथिः ॥ यथा हंति
 पुरा पुण्यं श्राद्धं च वृषलीपतिः ॥ ४५ ॥ दत्तं जप्तं हुतं स्नातं तथा पूजा कृता हरेः ॥ तिथौ विद्धे क्षयं याति तमः सूर्योदये यथा ॥ ४६ ॥ जीर्णं पतिं मौदन
 गर्विता यथा त्यजति नायौ झषकेतुनार्दिताः ॥ तथा हि वेधं विबुधास्त्यजंति तिथ्यंतरं धर्मविद्वद्वये सदा ॥ ४७ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागं तिथि
 विचारो नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ऋषय उचुः ॥ विस्तरेण समाख्याहि विष्णोरागधनक्रियाम् ॥ यया तोषं समयाति द्रुददति समीहितम् ॥ १ ॥ लक्ष्मी
 भर्ता जगन्नाथो ब्रह्मणो घननाशनः ॥ कर्मणा केन स प्रीतो भवेद्यः सचराचरः ॥ २ ॥ सौतिरुवाच ॥ भक्तिश्राद्धो हृषीकेशो न धनैर्दृग्गणीधरा ॥ अस्त्या संपूजितो
 विष्णुः प्रददाति मनोरथम् ॥ ३ ॥ तस्माद्विप्राः सदा भक्तिः कर्तव्या चक्रपाणिनः ॥ जनेनापि जगन्नाथः पूजितः क्लेशहा भवेत् ॥ ४ ॥ पस्तिपं ब्रजत्यशु
 तृषितस्तु जलैर्यथा ॥ अत्रापि श्रूयते विप्रा आख्यानं पापनाशनम् ॥ ५ ॥ रुमभागदस्य संवादमृषिणा गौतमेन हि ॥ आसीद्वृकभागदो राजा सप्तमौ नरः

क्षमान्वितः ॥ ६ ॥ क्षीरशायिप्रियो भक्तो हरिवासतत्परः ॥ नान्यं पश्यति देवेशात्पद्मनाभान्महीपतिः ॥ ७ ॥ पटहं वारणे धृत्वा वादयद्द्वारे
वासरे ॥ अष्टवर्षाधिको यस्तु पञ्चाशीत्यनवर्षकः ॥ ८ ॥ भुनक्ति मानवो ह्यद्य विष्णोरहनि सदीयः ॥ स मे दंष्ट्रश्च वध्यश्च निर्वात्यो नगराद्गृहिः
॥ ९ ॥ पिता च यदि वा भ्राता पुत्रो भार्यो सुहृन्मम ॥ पद्मनाभदिने भोक्ता निश्रान्तो दस्युवद्भवत ॥ १० ॥ ददव्यं विप्रमुख्यभ्यो मन्त्रध्वं जाह्न
वीजले ॥ ममेदं वचनं श्रुत्वा राज्यं भुञ्जति मामकम् ॥ ११ ॥ वासरे वासरे विष्णोः शुक्लपक्षे महीपतिः ॥ अशुक्ले तु विशेषेण पटहं हेमसंपुटे ॥ १२ ॥
एवं प्रभुष्टे भूषेन सर्वभूमौ द्विजोत्तमाः ॥ गच्छद्भिः संकुलो मार्गः कृतो लोकैर्होर्द्विजाः ॥ १३ ॥ ये केचिन्नधनं याति भूपालविषयं नराः ॥ ज्ञाना
त्प्रमादतो वापि ते याति हरिमन्दिरम् ॥ १४ ॥ अवश्यं वैष्णवो लोकः प्राप्यते मानवैर्द्विजाः ॥ व्याजेनापि प्रकुर्वणैर्द्वादशीं यापना
शिनीम् ॥ १५ ॥ सोऽश्नाति पार्थिवं पापं योऽश्नाति हरिवासरे ॥ स प्राप्नोति धराधर्मं यो नाश्नाति हरोदिने ॥ १६ ॥ ब्राह्मणो नैव हतव्य
इत्येषा वैदिकी स्मृतिः ॥ एकादश्यां न भोक्तव्यं पक्षयोरुभयोरपि ॥ १७ ॥ वैलभ्यमगमद्राजा रविमृदुर्द्विजोत्तमाः ॥ लेख्यकर्मणि विश्रान्त
श्चित्रशुतोऽभवत्तदा ॥ १८ ॥ समाजितानि लेख्यानि पूर्वकर्माद्भवानि च ॥ गच्छति वैष्णवं लोकं स्वधर्मेनवाः क्षणात् ॥ १९ ॥ शून्या
स्तु निरयाः सर्वे पापप्राणिविवर्जिताः ॥ भग्नो याम्योऽभवन्मार्गो द्वादशादित्यतापितः ॥ २० ॥ सर्वे हि गरुडाह्लादा जना याति हरेः पदम् ॥ देवा
नामपि ये लोकास्ते शून्या ह्यसर्वस्तथा ॥ २१ ॥ उत्सन्नाः पितृदेव्यास्तीर्थदानादिसन्तिकाः ॥ मुक्तैकां द्वादशीं मर्त्या नान्य जानति ते मृतस्य
॥ २२ ॥ शून्ये त्रिविष्टपे जाते शून्ये च नरके तथा ॥ नारदो धर्मेराजानं गत्वा चेद्ब्रुवाच ह ॥ २३ ॥ नारद उवाच ॥ नाऋदः श्रूयते राजन् भगवते
नरकेष्वथ ॥ न चापि क्रियते लेख्यं किंचिदुष्टतर्कमपि ॥ २४ ॥ चित्रशुतो सुभारिव स्थितोऽयं मोनसंशुतः ॥ कारणं किं न चार्याति धामिने
येन ते गृहम् ॥ २५ ॥ मायादंभसमाक्रान्ता दुष्टकर्मतास्तथा ॥ एवमुक्ते तु वचने नारदेन महात्मना ॥ २६ ॥ ग्राह वैवस्वतो राजा किंचिदेव्यस्य
न्वितः ॥ यम उवाच ॥ योऽयं नारद भूपालः प्रथिव्यां संप्रान्तं स्थितः ॥ २७ ॥ स हि भक्तो हवीकेशे पुराणपुरुरोत्तमे ॥ प्रबोधयति राजेंद्रः स
जनं पटहेन हि ॥ २८ ॥ न भोक्तव्यं न भोक्तव्यं संप्राप्ते हरिवासरो ॥ ये केचिदुद्धृते मर्त्यास्ते मे दंष्टेषु याति हि ॥ २९ ॥ तद्ग्याद्धि जनाः सर्वे
द्वादशीं समुपासते ॥ व्यजेनापि मुनिश्रेष्ठ द्वादश्यां समुपोषिताः ॥ ३० ॥ प्रयाति वैष्णवं लोकं दाहप्रलयवर्जितम् ॥ द्वादशीसेवनाहोकाः प्रयाति
हरिमन्दिरम् ॥ ३१ ॥ तेन राज्ञा द्विजश्रेष्ठ मार्गां लुप्ता ममाधुना ॥ कृता हि नरकाः शून्या लोकाश्चापि दिवौकसाम् ॥ ३२ ॥ विश्रान्तं लेखके

लेख्यं लिखितं मार्जितं जनैः ॥ एकादश्रुपवासस्य माहात्म्येन द्विजोत्तम ॥ ३३ ॥ ब्रह्महत्यादिपापानि अमुक्त्वेव जना द्विज ॥ समुपोष्य दिग्वि-
 षण्णोः प्रयाति हरिमंदिरम् ॥ ३४ ॥ सोऽहं काष्ठमृगेणैव तुल्यो जातो महासुने ॥ नेत्रहीनः संध्याहीनो द्विजो यथा ॥ ३५ ॥ स्त्रीजितो
 वा पुमान्यद्भत्वं वा प्रमदापतिः ॥ त्यक्तकामस्त्वंहं ब्रह्मलोकपालस्वीदृशम् ॥ ३६ ॥ यास्यामि ब्रह्मलोके वै दुःखं ज्ञापयितुं स्वकम् ॥
 निर्व्यापारो नियोगी तु नियोगे यस्तु तिष्ठति ॥ ३७ ॥ स्वामिवित्तं समश्नाति स याति नरकं ध्रुवम् ॥ सौतिरुवाच ॥ एवमुक्त्वा यमो विप्रा नारदेन
 समन्वितः ॥ ३८ ॥ ययौ विरंचिसदनं चित्रशेन चान्वितः ॥ स ददर्श समासीनं मूर्तामूर्तजनानृतम् ॥ ३९ ॥ वेदाश्रयं जगद्भोजं सर्वेषां प्रपिताम-
 हम् ॥ स्वभवं भूतनिलयमोकाराख्यमकल्मषम् ॥ ४० ॥ शुचिं शुचिपदं हंसं ब्रह्माणं दर्भलण्डनम् ॥ उपास्यमानं विविधैर्लोकपालैर्दिगीधरैः
 ॥ ४१ ॥ इतिहासपुराणैश्च वेदैर्विग्रहसंस्थितैः ॥ मूर्तिमद्भिः समुद्रैश्च नदीभिश्च सरोवरैः ॥ ४२ ॥ देहधृग्भिस्तथा वृक्षैश्चान्याद्यैर्विशेषतः ॥ वायी
 कूपतडागधैर्मूर्तिमद्भिश्च पर्वतैः ॥ ४३ ॥ अहोरात्रैस्तथा पक्षैर्मसैः संवत्सरैर्द्विजाः ॥ कलाकाष्ठाभिषैश्च ऋतुभिश्चान्यैर्युगैः ॥ ४४ ॥
 मन्वंतैस्तथा कल्पैर्नैषैरुन्निप्रैरपि ॥ ऋक्षैर्योगैश्च कारणैः पौर्णमासैर्दुसंक्षयैः ॥ ४५ ॥ सुखदुःखैस्तथा द्वैर्दलभालाभैर्योजयैः ॥ सत्यादुर्देव्यै
 देव्यैश्चो वेष्टितो धर्मपावकः ॥ ४६ ॥ कर्मविद्धिश्च पुरुषैरनुहपैरुपास्यते ॥ सत्त्वेन रजसा च तमसा च पितामहः ॥ ४७ ॥ शांतमूढातिशो-
 रैश्च विकारैः प्राकृतैर्विभुः ॥ वायुना श्लेष्मपित्ताभ्यां मूर्तैरांतकनामभिः ॥ ४८ ॥ आनंदेन च विश्वात्मा परधर्मं समाश्रितः ॥ अनुक्तैरपि
 भूतैश्च संवृतो लोककृत्स्वयम् ॥ ४९ ॥ दुरुक्तैः कटुवाक्याद्यैर्मूर्तिमद्भिर्गुणस्यते ॥ तेषां मध्येऽविशस्तौरिः सन्निदेव वधूर्यथा ॥ ५० ॥ विलोक्य
 त्रयोभागं नम्रवक्रो व्यदर्शयत् ॥ ते प्रविष्टं यमं दृष्ट्वा सकाशं सनारदम् ॥ ५१ ॥ विस्मिताशा मिथः प्रोचुः किमयं भास्कारस्त्विह ॥
 संप्राप्तो हि लोककरं द्रष्टुं देवं पितामहम् ॥ ५२ ॥ निर्व्यापारः क्षणं नास्ति योऽयं व्यग्रो रवेः सुतः ॥ सोऽयमभ्यगतः कस्मात्कञ्चित्सम-
 दिवौकसाम् ॥ ५३ ॥ आश्चर्यातिशयं मन्ये गन्मार्जितपदस्त्वयम् ॥ लेखकः समनुप्राप्तो देन्येन महतान्वितः ॥ ५४ ॥ न केनचित्पटो ह्यर-
 मार्जितोऽध्वच्च धर्मिणा ॥ यन्न दृष्टं श्रुतं वापि तदिदं प्रदृश्यते ॥ ५५ ॥ एवमुच्चरतां तेषां भूतानां कृतशसनः ॥ निपपाताग्रतो विप्रा ब्रह्मणो रवि-
 नन्दनः ॥ ५६ ॥ मूलच्छिन्नो यथा शाखी त्रिहि त्रिहीति संरुद्धः ॥ पारिभृतोऽस्मि देवेश गन्मार्जितपटः कृतः ॥ ५७ ॥ त्वया नाथेन विधुरं पश्यामि
 कमलासन ॥ एवं ब्रुवन्स निश्चिन्नो बभूव द्विजसत्तमाः ॥ ५८ ॥ ततो हलहलशब्दः सभायां समवर्तत ॥ योऽयं रोदयते लोकान्सर्वान्स्थानज-

गमाञ् ॥९॥ सोऽयं रोदिति दुःखार्तः कस्माद्वैवस्वतो यमः ॥ अथवा सत्यगाथं लौकिकीं प्रतिभाति नः ॥ ६० ॥ जनसन्तापकृतां यः सोऽचिरे
 णोपगत्यते ॥ नहि दुष्कृतकर्मा हि नरः प्राप्नोति शोभनम् ॥ ६१ ॥ ततो निवारयामास वायुस्तेषां वचस्तदा ॥ लोकानां सयचित्तानां मतं ज्ञात्वा
 हि वेधसः ॥ ६२ ॥ निवार्य शंकां मार्तण्डि शनैस्तथापयन् विभुः ॥ भुजाभ्यां साधुपीनाभ्यां लोकमुत्तिरुदरधीः ॥ ६३ ॥ विह्वलं तं पलयन्तमा
 सने संन्यवेशयत् ॥ सकायस्थमुवाचेदं व्योममूर्तिं खेः सुतम् ॥ ६४ ॥ केन त्वमभिभूतोऽसि केन स्थानाद्व्यासितः ॥ केनापभाजितो देवपदो
 लोकपटस्तव ॥ ६५ ॥ ब्रूहि सर्वमशेषेण कुशकेतुर्वदन्तयम् ॥ यः प्रसुस्तात सर्वेषां स ते कर्ता समुन्नतिम् ॥ अपनेष्यति मार्तण्डे दुःखं हृदयसंस्थितम्
 ॥ ६६ ॥ स एवमुक्तस्तु प्रमंजनेन दिनेशमुदुस्तमथो वभाषे ॥ विलोक्य वक्त्रं कुशकेतुसूनुः सगद्गद् मदुदुदुरीयन्वचः ॥ ६७ ॥ इति
 श्रीबृहन्नादीयपुराणोत्तरे भागे यमस्य ब्रह्मलोकगमनं नाम तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ यम उवाच ॥ शृणु मे वचनं नाथ पितारह पितामह ॥
 मरणादधिकं देव यत्र तापस्य संडनम् ॥ १ ॥ निस्पृहो नाचरेद्यस्तु नियोगं पद्मसंभव ॥ अन्यधरूपे निपतति स पाशु नरके ध्रुवम्
 ॥ २ ॥ नियोगी न नियोगं यः करोति कमलासन ॥ प्रमोर्वितं समश्नाति स भवेत्काष्ठाकटकः ॥ ३ ॥ योऽश्नाति लोभाद्विज्ञानं प्रजाभ्यो
 वा महीपतेः ॥ नियोगी नरकं याति यावत्कल्पशतत्रयम् ॥ ४ ॥ आत्मार्थमग्निं भोक्ष्यति ॥ भृत्यान्वै कर्मकरणे गन्धो मार्जालां ब्रजेत् ॥ ५ ॥ सोऽहं देव
 आखुः कल्पशतत्रयम् ॥ ६ ॥ नियोगी यस्तु वै भूत्वा आत्मवैश्वमनि भोक्ष्यति ॥ भृत्यान्वै कर्मकरणे गन्धो मार्जालां ब्रजेत् ॥ ६ ॥ सोऽहं देव
 तवादेशात् प्रजा धर्मेण शासयन् ॥ पुण्येन पुण्यकर्तारं पापं पापेन कर्मणा ॥ ७ ॥ सम्यग्विचार्य मुनिभिर्धर्मशास्त्रादिभिर्विशे ॥ कल्यादौ
 वर्तमानस्य यावद्यावदिदं तव ॥ ८ ॥ सोऽहं त्वदीयेन विभो नियोगेनैव शक्तुमयम् ॥ कर्तुं रुक्मण्यदेनाद्य प्राप्नुतो हि ध्रुवजा ॥ ९ ॥ भयाद्यस्य
 जगन्नाथ प्रथिवी सागरांबरा ॥ न भुंक्ते वासरे विष्णोः सर्वपापप्रणशने ॥ १० ॥ विहाय सर्वधर्मास्तु विहाय पितृव्रतजम् ॥ विहाय देवपूजां
 च तीर्थक्षानादिसक्रियाम् ॥ ११ ॥ योगसांख्यदुभौ त्यक्त्वा ज्ञानं ज्ञेयं च ग्रानद ॥ त्यक्त्वा स्वाध्यायहोमाश्च कृत्वा धर्मानि धृरिशः ॥ १२ ॥
 प्रयाति वैष्णवं लोकमुपोष्य हारिवाससम् ॥ मनुजाः पितृभिः सार्द्धं तथैव च पितामहे ॥ १३ ॥ तेषामपीह पितः पितृणां पितरस्तथा ॥ तथा
 मातामहा याति मातुर्ग्रे जनकादयः ॥ १४ ॥ तेषामपि जनेतारो जनिदूणां हि पूर्वजाः ॥ एतदुःखं पुनर्देवं मम मर्मविभेदवम् ॥ १५ ॥ प्रियायाः
 पितरो यांति मार्जयित्वा लिपिं मम ॥ पितृणां बीजतो यस्माद्धाज्या कुक्षौ धृतो यतः ॥ १६ ॥ यदेकः कुरुते कर्म तदेकैव भुज्यते ॥ ततोऽन्यस्य

कृतं ब्रह्मन्वीजं धात्रीसमुद्भवम् ॥ १७ ॥ तास्येत्स उभौ पक्षौ यत्किञ्चो यन्त्र विग्रहः ॥ न भार्या भवेद्दीजं न भार्या दुःखिधारिणी ॥ १८ ॥ कथं तरया
 जगन्नाथ पक्षो याति परं पदम् ॥ जामातुः पुण्यमाहात्म्यत्तेन मे शिरसो रुजा ॥ १९ ॥ न मे प्रयोजनं देव नियोगेनेदृशेन वै ॥ एकादशपुत्रवती नः
 स मां त्यक्त्वा ब्रजेद्धरिम् ॥ २० ॥ कुलत्रयं समुद्धृत्य आत्मना सह पद्मज ॥ त्यक्त्वा तु मार्गकं मार्गं प्रयाति हरिं हरिम् ॥ २१ ॥ न यद्देस्तादृशेदेव
 गतिं प्राप्नोति मानवः ॥ न तीर्थैर्नापि दानैर्वा न त्रैतर्विष्णुवर्जितैः ॥ २२ ॥ न जले पावके वापि मृतः प्राप्नोति तां गतिम् ॥ योगेन संश्रण्यो वा भूषुयातेन
 वा विधेः ॥ २३ ॥ तादृशीं न गतिं याति ग्राहशीं वैष्णवव्रती ॥ गतिं मतिमतां श्रेष्ठ सत्यमेतदुदीरितम् ॥ २४ ॥ हरेर्दिने धातुफलांगलितो विमुक्तवाङ्छारसभोजनो
 नरः ॥ प्रयाति लोके धरणीधरस्य विदुष्टकर्मणि मनुष्यजन्मा ॥ २५ ॥ सोऽहं निराशो भुवि हीनकर्म तवागतः पादसरोजमुग्मम् ॥ विद्वसि
 मात्राभयदातिकालं कुरुष्व सर्गस्थितिनाशहेतोः ॥ २६ ॥ मास्युस्तदा पापकृतो विहीना यन्मार्गैर्कर्मभूतगैर्भुज्याः ॥ नियत्रिताः शुल्ल
 रज्जुबंधनैः समीपगा मे वशगा भवेयुः ॥ २७ ॥ भग्नस्तु मार्गो रवितापयुक्तो यद्विष्णुसंघैरतितीव्रहस्तैः ॥ विबुध्य कुर्मो सकलो जनैः वः
 प्रयाति तद्दाम परात्परस्य ॥ २८ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे यमवाक्यं नाम चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ यम उवाच ॥ धृष्टां समुद्रप्राप्त
 पन्था देवस्य चक्रिणः ॥ अच्छिद्रैर्गम्यमानैश्च नरैस्त्रिभुवनार्चित ॥ १ ॥ अप्रमाणमहं मन्ये लोकं विष्णोर्जगत्यते ॥ यो न पूर्यति लोकौघैः सर्व
 सत्वसंरोरुहैः ॥ २ ॥ माधवावसथैर्नैव समस्तेन पितामह ॥ स्वकर्मस्था विकर्मस्थाः शुचयोऽशुचयोऽपि वा ॥ ३ ॥ उपोष्य वासरं विष्णोर्लोकं
 याति नृपाद्वया ॥ सोऽस्माकं हि महान् शत्रुर्भवतां च विशेषतः ॥ ४ ॥ निग्राह्यो जगतां नाथ भवेन्नास्त्यत्र संशयः ॥ तेन वर्षसहस्रेण शासितं क्षिति
 मंडलम् ॥ ५ ॥ अप्रमेयो जनो नीनो वैष्णवं हरिचल्लभम् ॥ आरोपयित्वा गरुडे कृत्वा रूपं चतुर्भुजम् ॥ ६ ॥ पीतवस्त्रसुसंवीतं सखि वणं चारुलेपनम् ॥
 यदि स्थास्यति देवेश माधवप्रिय ॥ ७ ॥ समस्तं नेष्यते लोक विष्णोः पदमनामनम् ॥ एष दंडः पटो ह्येष तव पद्मचां विसर्जितः ॥ ८ ॥ लोक
 पालत्वमतुलं मांजितं तेन भूमुजा ॥ रुक्मांगदेन देवेश धन्या सा स धृतो यया ॥ ९ ॥ सर्वदुःखविनाशाय मात्राजातो गुणाधिकः ॥ किमप्यत्यन
 जातेन मातुः कुशकरेण हि ॥ १० ॥ यो न तापयते शत्रून् ज्येष्ठ मासि यथा रविः ॥ वृथाशूला हि जननी जाता देव कुपुत्रिणी ॥ ११ ॥ यस्य
 न स्फुरते कीर्तिर्धनस्यैव शतद्वदा ॥ यः पितुर्नोद्धरेत्पक्षं विद्यया वा बलेन वा ॥ १२ ॥ मातुर्जठरजो रोगः स प्रसृतो धरातले ॥ धर्मे चायं च कामे च
 प्रीपीयो यो भवेत्सुतः ॥ १३ ॥ मातृहा प्रोच्यते सद्भिर्द्विधा तस्यैव जीवितम् ॥ एका हि वीरसूरेव विरंचे नात्र संशयः ॥ १४ ॥ यया रुक्मांगदे

जातो मच्छिपेर्मार्जनाय वै ॥ नेदं व्यवस्थितं देव क्षितौ केनापि भ्रुमुजा ॥ १५ ॥ पुराणेऽपि जनन्नाथ न श्रुतं पदमार्जनम् ॥ सोऽहं न जीवामि कदाचि
 दोश दृष्ट्वा क्षितीशं हरिसेवने स्थितम् ॥ प्रवादमानं पटह सुचारं प्रलोपमानं मम वेश्ममार्गम् ॥ १६ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरमार्गे यणद्विलापनं नाम
 पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ किमाश्चर्यं त्वया दृष्टं कथं वा सिद्ध्यते भवान् ॥ सद्गुणेषु च संतापः स तापो मरणांतिकः ॥ १ ॥ यस्म्यो
 चारणमात्रेण प्राच्यते पश्यं पदम् ॥ तदुपोष्य कथं सौरं न गच्छति नरस्त्विति ॥ २ ॥ एको हि कृष्णस्य कृतः प्रणामो दशाश्वेधावकुलेन तुर्यः ॥
 दशाश्वेधी पुनरेति जन्म कृष्णप्रणामी न पुनर्भवाय ॥ ३ ॥ कुलक्षेत्रेण किं तस्य किं काश्या विरजेन वा ॥ जिह्वाग्रे वर्तते यस्य हार्गित्यक्षरद्वयम्
 ॥ ४ ॥ ब्राह्मणः श्वपचीं गच्छन् विशेषेण रजस्वलाय ॥ अन्नमश्वन्सुरापकं मरणे यो हर्षि स्मरेत् ॥ ५ ॥ अश्व-याग्ययोजीतं निहाय प्राणसंचयम् ॥
 स याति विष्णुसायुज्यं विमुक्तो भवबंधनैः ॥ ६ ॥ यन्नामोच्चारणान्मोक्षः कथं न तदुपोषणे ॥ यस्मिन्संगीयते सोऽपि विंशतिं पुनरोत्तमः ॥ ७ ॥
 लीलया चोच्चरद्देवं शृणुयाच्च जनार्दनम् ॥ गंगां भूतपुण्यत्वे स नरः समर्तां व्रजेत् ॥ ८ ॥ अस्माकं जगतां नाथो जन्मदः पुरः पतनः ॥ ९ ॥ यश्च शासति
 दुर्मथास्तस्य वाससंसेविनम् ॥ १० ॥ यस्त्वं न दूषितस्तेस्तु यस्त्वं बद्धो न तैर्दृढम् ॥ तदस्माकं कृतं मानं मे तत्त्वं पावदुःखम् ॥ ११ ॥ यो
 नियोगी न जानाति बृपभक्तान्वगन् क्षितौ ॥ कृत्स्नायासेन संयुक्तः स तेर्निश्चाद्यते पुनः ॥ १२ ॥ राजेष्टा न नियोक्तव्याः साधवा नियोगिना ॥
 स्वाभिप्रसादात्सिद्धास्ते विनियुक्ते नियोगिनम् ॥ १३ ॥ एवं हि पापकर्तारः प्रणता ये जगद्दिने ॥ कथं संयमिता तेषां चाल्याहं लज्जजनदना ॥ १४ ॥
 शैवैर्भास्करभक्तैर्वा मद्भक्तैर्वा दिवाकरोऽकरोमि तव साहाय्यं हरिभक्तैर्न भास्करे ॥ १५ ॥ सर्वेषामेव देवानामादिस्तु पुरुरोत्तमः ॥ १६ ॥ भूद्वदनभक्तानां
 निग्रहो नोपपद्यते ॥ व्याजेनापि कृता यैस्तु द्वादशी पक्ष्योर्द्वयोः ॥ १७ ॥ तैः कृतो अवसाने तु नव नाहं सहायवान् ॥ १८ ॥ कृतो सहाये तव
 सूर्यमुनो भवेदनीतिर्मम देहधातिनी ॥ विपर्ययो ब्रह्मपदात्सुषुण्याकृतो व मार्गे सह विष्णुभक्तेः ॥ १९ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरमार्गे ब्रह्मवन्द्यं
 नाम षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ यम उवाच ॥ प्राप्तं तात मया सार्द्धं वेदाभिनमने हितम् ॥ नाहं गच्छामि योगांतं पुनरेव जगत्पते ॥ १ ॥ इच्छासति महीं श्वे
 हाटकमंगदसंज्ञके ॥ तमेकं देवताश्रेष्ठं संप्राप्ते हरिवासरे ॥ २ ॥ यदि चालयसे धैर्यतोऽहं तव किंकरः ॥ स मे शत्रुमहान्देव तेन लुप्तः पटो मम ॥ ३ ॥
 तमेकं भोजयित्वा तु काष्ठेऽहनि महोपनिम्ना कृतकृत्यो भविष्यामि गयापिण्डप्रदो यथा ॥ ४ ॥ अद्य प्रभृति द्वयोः येनैरेः सस्मृतो हरिः ॥ उपोषितः स्तुतो

वापि न नियम्या मया हि ते ॥५॥ हरिरिति सहसा ये संगृणन्तिच्छलेन जननिजठरमार्गतिं विमुक्ता हि मर्त्याः ॥ अम पटविलिपिं ते नो विशन्ति
 प्रवीणा दिविचरकसंघैस्ते नमस्या भवन्ति ॥ सौरिरुवाच ॥ दावैवस्वतस्य कार्येण तत्सम्मानचिकीर्षया ॥ चितयामास देवेशो विरिञ्चिः कुशलंछनः
 ॥ ७ ॥ चितयित्वा क्षणं देवः सर्वभूतैश्च भूषितः ॥ भूतत्रासनमात्रं तु रूपं स जगृहे विमुः ॥ ८ ॥ तस्मिन्नुयादयामास प्रमदां लोकमोहिनीयासर्वयोगिद्वरा देवी
 मनसा निर्मिता बभौ ॥ ९ ॥ सा बभूवाग्रतस्तस्य सर्वालंकारभूषिता ॥ दृष्ट्वा पितामहस्तां तु रूपं स जगृहे विमुः ॥ ८ ॥ तस्मिन्नुयादयामास प्रमदां लोकमोहिनीयासर्वयोगिद्वरा देवी
 मोहितात् ॥ प्रत्यवायभयाद्ब्रह्मा चक्षुषी संन्यमीलयत् ॥ १ ॥ सरागेणह मनसा सरागेणह चक्षुष्या ॥ चितयेद्दक्षेद्वापि जननीं वा सुतामपि ॥ २ ॥ वधू वा
 भ्रातृजार्या वा शुरेभार्या नृपस्त्रियम् ॥ स याति नरकं घोरं संचित्य श्वपचीमपि ॥ ३ ॥ दृष्ट्वा हि प्रमदां ह्येता यः क्षोभं व्रजते नरः ॥ तस्य जन्मकूल
 पुण्यं वृथा भवति नान्यथा ॥ ४ ॥ प्रसंगे दशसाहस्रं पुण्यमायाति संक्षयम् ॥ पुण्यस्य संक्षयात्पापी पाषाणाखुर्भेद्ववम् ॥ ५ ॥ तस्मान्न चितये
 त्प्राज्ञो ह्येता रागेण चक्षुषा ॥ जनन्या अपि पादौ तु नादेयौ द्वादशाब्दिकैः ॥ ६ ॥ सुतैस्त्वभ्यगकरणे पुनर्यौवनसंस्थितैः ॥ पृथ्यतीनां सुतोऽभ्यगे
 नियुञ्जीत विचक्षणः ॥ ७ ॥ वृद्धो वापि युवा वापि न पादौ धावयेद्बध्नुम् ॥ उभयोः पतनं प्रोक्तं रौरवेऽद्भारसंचयो ॥ ८ ॥ या वधूर्देश्यदंगं विवृतं
 श्वशुरस्य हि ॥ पाणिपादाहता राजत् किमिभक्ष्या भवेत्तु सा ॥ वधूहस्तेन यः पापः पादशौचं करोति हि ॥ ९ ॥ स्नानं वाप्यथवाग्यं
 तस्याप्येवंविधा गतिः ॥ सूचीमुखैः कृष्णवक्त्रैर्भुज्यते कल्पसंस्थितिम् ॥ २० ॥ तस्मान्न वीक्षयेन्नारीं सुतां वापि वधूं नरः ॥ सायिलक्षणे
 मनसा तत्क्षणात्पतते नरः ॥ २१ ॥ एवं संचितयित्वा च सुहृन्मां दृष्टिं चकार ह ॥ यदिदं वर्तुलं वक्त्रं सोन्नत दृश्यते शुभम् ॥ २२ ॥
 अस्थिपंजरमेतद्वि चर्ममांसावृतं त्विति ॥ वसा मेदोऽथ नयने सोज्ज्वले स्त्रीषु संस्थिते ॥ २३ ॥ अत्युच्छ्रितमिदं मांसं स्तनयोः समव
 स्थितम् ॥ निम्नांशतां दर्शयति त्रिवली जठरस्थिता ॥ २४ ॥ पुनरेवाधिकं क्षिप्तं मांसं जघनवल्गुनि ॥ मूत्रद्वारमिदं गुह्यं यत्र मुग्ध जगन्नयम् ॥
 ॥ २५ ॥ अपानवायुना जुष्टं सदैव प्रतिकुलितम् ॥ भस्त्रावर्गाधिकं क्षिप्तं मांसं जघनवल्गुनि ॥ २६ ॥ कृतं यद्वद्विधा काष्ठं तद्वज्रंवा
 द्विधा ध्रुवम् ॥ शुक्रास्थिभूतिं मसिः कथं सुन्दरतां व्रजेत् ॥ २७ ॥ मांसमेवोवसासारं किं सारं देहिनां वद ॥ विष्टामूत्रमलैः पुष्टे को देहे
 रज्यते नरः ॥ २८ ॥ एवं विचार्य बहुधा विरिञ्चिर्ज्ञानचक्षुषा ॥ धैर्यं कृत्वा च नारीं तामुवाच गजगाभिनीम् ॥ २९ ॥ यथाहि मनसा

सृष्टा मया त्वं कर्षणिनी ॥ तथा भूतासि चर्वणि मानसोन्मादकारिणी ॥ ३० ॥ तमुवाच तदा सा तु प्रणम्य चतुरननम् ॥ पश्य मूर्च्छान्वितं
नाथ जगत्स्थवरजंगमम् ॥ ३१ ॥ मोहितं मम रूपेण सयोगि यदकल्मषम् ॥ स नास्ति त्रिषु लोकेषु यः पुमान्मम दर्शनात् ॥ ३२ ॥ भवंत
मादितः कृत्वा न क्षोभं याति पद्मज ॥ आत्मस्मृतिर्न कर्तव्या केनचित्पुण्यमिच्छता ॥ ३३ ॥ स्तवनाम्रक याति विशुद्धोऽपि च मानवः ॥
तथापि स्तवनं ब्रह्मन् कर्तव्यं कार्यहेतुना ॥ ३४ ॥ साहं सृष्टा त्वया ब्रह्मन् कस्यचिदक्षोभणाय वै ॥ तमादिश जगन्नाथ क्षोभयिष्ये न तं शयः ॥
॥ ३५ ॥ मां दृष्ट्वापि क्षितौ देव भूधरश्चापि मुह्यति ॥ किं पुनश्चेतनोपेतः श्वसोच्छ्वासी नगस्त्विति ॥ ३६ ॥ तथा चोक्तं पुराणेषु नरिवीक्षणवर्णनम् ॥ उन्माद
करणं नृणां दुश्चक्रवर्तनाशनम् ॥ ३७ ॥ सन्मार्गे तावदास्ते प्रभवति पुरुषस्तावदेवैन्द्रियाणां लज्जां तावद्विधत्ते विनयमपि समालम्बते तावदेव ॥ अत्रापि
क्षेपयुक्ताः श्रवणपथगता नीलपद्माण एते यावल्लीलावतीनां न हृदि धृतिमुषो दृष्टिबाणाः पतति ॥ ३८ ॥ धिक्त्तस्य मृदमनसः कुर्वन्ः कवित्वं यः
स्त्रीमुखं च शशिनं च समीकरोति ॥ भूक्षेपविस्मितकटाक्षनिरिक्षितानि कोपप्रसादहसितानि कुतः शशिके ॥ ३९ ॥ पीतं हि मद्यं वदुजेन नाथ
करोति मोहं सुविचक्षणस्य ॥ स्मृता च दृष्टा युक्ती नरेण विमोहेयदेव सुराधिका हि ॥ ४० ॥ मोहनार्थं त्वया सृष्टा नराणां प्रयितादहातामादिश
जगन्नाथ त्रैलोक्यं मोहयाम्यहम् ॥ ४१ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ सत्यमुक्तं त्वया देवि नासाध्यं भुवनत्रये ॥ नागनासोरु सुभगे मत्प्रसादं गमिनि ॥ ४२ ॥
या त्वं दूषयसे चेत्तो ममापि कर्षणिनी ॥ तन्मया सुगृहीतं तु कृतं ज्ञानं कुशेन हि ॥ ४३ ॥ सा त्वं कथं न लोकानां चेतांस्यपहरिष्यसि ॥ सत्यमे
तद्विशालाक्षि त्वं रूपं विमोहनम् ॥ ४४ ॥ सामरं हि जगत्सर्वं निश्च्युतमपि लक्ष्ये ॥ यन्निमित्तं भया सृष्टा तत्साधय वराजते ॥ ४५ ॥ वैदिशे
नगरे राजा नाम्ना रुक्मांगदः क्षितौ ॥ यस्य सन्ध्यावली भार्या तव रूपोपमा शुभा ॥ ४६ ॥ यस्यां धर्मागदो जातो पितुस्त्यधिः सुतः ॥ दशननागशु
तबलः प्रतापेन रविर्यथा ॥ ४७ ॥ यः क्षान्त्या धरया तुल्यो गार्भीये सागरोपमः ॥ तेजसा वह्निवर्द्धितः क्रोधे वैक्वस्वतोपमः ॥ ४८ ॥ त्यागे कैरीचनि
र्यद्भूतौ हि पवनोपमः ॥ सौम्यत्वे शशितुल्यस्तु रूपवान् मन्मथो यथा ॥ ४९ ॥ जीवभार्गवयोस्तुल्यो यो नीतौ राजनन्दनः ॥ पित्रा भुक्तं सम
त्सैकं जंबूद्वीपं वरानने ॥ ५० ॥ धर्मागदेन द्वीपानि संजितान्यपराण्यपि ॥ पित्रेस्तु ब्रीडया येन न ज्ञात श्रमदासुखम् ॥ ५१ ॥ स्वयं प्रताः परे
त्यक्ता येन भार्याः सहस्रशः ॥ यो न वाक्याद्विचलते सदैव हि पितुर्गृहे ॥ ५२ ॥ यस्य वै त्रीणि सुभगे मातृणां चारुहासिनि ॥ शतानि कनका
भासे त्वविशेषेण पश्यति ॥ ५३ ॥ तस्य धर्मप्रधानस्य पुत्रतन्त्रां चित्तस्य च ॥ समीपं गच्छ चर्वणि मंदरे पर्वतोत्तमे ॥ ५४ ॥ तत्र वत्स्यति

राजा वै तुरगेणातिवाहितः ॥ तव गीतेन चार्वंगि मोहितोऽथं विहाय च ॥ ५५ ॥ अधिरुह्य गिरेः पृष्ठं स संगं आस्यति त्वया ॥ तत्र देवि त्वया
 वाच्यं मिलित्वा भूभुजा त्विह ॥ ५६ ॥ अहं भार्या भविष्यामि तव राजन्न संशयः ॥ यद्वर्षीयि ब्रह्म नाथ तत्कार्यं हि त्वया ध्रुवम् ॥ ५७ ॥ मोहि
 तस्तव रूपेण तथैव प्रतिपद्यते ॥ यतरतं शपथैर्धृत्वा दक्षिणेन करेण वै ॥ ५८ ॥ वाच्यः कतिपयैः सुभ्रु दिनेरप्यगतेति त्वति ॥ सुते तव चार्वंगे
 यदा सुगधो हि लक्ष्यते ॥ ५९ ॥ तदा प्रहस्य रत्नो वै स्मरणीय पुरा वचः ॥ यस्त्वया शपथो राजन्कृतो मद्भाष्यपालने ॥ ६० ॥ तत्पाल्य
 महीपाल मन्येदं समयस्त्विति ॥ एवमुक्ते त्वया सुगधो राजा वै सत्यगौरवात् ॥ ६१ ॥ पालयामि न संदेहो ब्रहि िं ते ददाम्यहम् ॥ एवमुक्ते
 तु वचने त्वया वाच्यो वरानने ॥ ६२ ॥ रुक्मांगदो महीपालो धर्मांगदपिता सुभे ॥ नोपवासस्त्वया कार्यो जातु वै हरिवासरे ॥ ६३ ॥ सुरतसं
 सकारी मे ह्युपवासो भवेत्प्रिय ॥ सुसुगंधा यौवनोपेतां स्वभार्या यो न सेवते ॥ ६४ ॥ पर्वपक्षी दुराचारः स याति नरकं ध्रुवम् ॥ त्रिरात्रमपि वि
 द्वाहं त्वया भूप उपोषणात् ॥ ६५ ॥ नाहं निमेषमन्येकं स्थातुं शक्ता त्वया विना ॥ आद्रकाले तु संग्राप्ते उपाविष्टोऽद्विजैः किल ॥ ६६ ॥ याचते
 संगमं भार्या यदि भोग्या तदैव सा ॥ एवं संबोध्यमानोऽपि यदा राजा वचस्तवा ॥ ६७ ॥ न करिष्यति चार्वंगि तदा वाच्यं पर वचः ॥ यदि न त्यजसे राज
 न्नुपवासं हरेदिने ॥ ६८ ॥ स्वहस्तेन शिरश्छित्त्वा स्वपुत्रस्य वरासिना ॥ धर्मांगदस्य राजद्रुमोत्सर्गे क्षिप स्वयम् ॥ ६९ ॥ यद्येतन्मत्प्रियं त्वं हि न करोषि
 महीपते ॥ धर्मक्षीणो भवान् गंता नरके नात्र संशयः ॥ ७० ॥ श्रुत्वा त्वदीयं वचनं वरांगने न हिंस्यते प्राणसमं च पुत्रम् ॥ संगृह्य वाक्यं वसुधामराणां संस्थो
 क्ष्यते माधवावासोऽसौ ॥ ७१ ॥ ततो जनो यास्यति पूर्ववच्च यमं तिकं किंकराशबद्धः ॥ लिपिप्रमाणं नरकाधिवासी भविष्यते साधु कृतं त्वया
 हि ॥ ७२ ॥ अथ यदि निहंति तनयं राजा सत्येन संयुतः श्रीमान् ॥ निःशेषामण्डलं व्रजति पदं पद्मनाभस्य ॥ ७३ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणो
 तरभागे मोहिनी प्रति ब्रह्मवाक्यं नाम सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ सौतिरुवाच ॥ सा श्रुत्वा ब्रह्मणो वाक्यं नारी कमललोचना ॥ उवाच नाम मे
 देहि येन गच्छामि मंदिरम् ॥ १ ॥ पित्रा नाम प्रकर्तव्यमपत्यानां जगत्पते ॥ नाम पापहरं प्रोक्तं तत्कुरुष्व कुशध्वज ॥ २ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ यस्मादिदं
 जगत्सर्वं त्वया सुंदरी मोहितम् ॥ मोहिनी नाम ते देवि सगुणं हि भविष्यति ॥ ३ ॥ दशावस्थागतः सम्यग् दर्शनो भविष्यति ॥ यदि प्राप्नोति वै
 सुभ्रु त्वत्संपर्कं सुखावहम् ॥ ४ ॥ एवमुक्ता वरारोहा प्रणम्य कमलासनम् ॥ वीक्ष्यमाणामरैर्मणिं प्रतस्थे मंदराचलम् ॥ ५ ॥ तृतीयेन मुहूर्तेन संग्राता
 निरिस्तकम् ॥ यस्य संवेष्टने नागो वासुकिर्न हि पूर्यते ॥ ६ ॥ यो धृतो हरिणा पूर्व मथितो देवदानवैः ॥ बड्लस्योजनः सिंधुर्यस्यासौ गह्वरो भवत् ॥ ७ ॥

कर्मदेहेन संपुक्तो यो न भिन्नो गिरिमहान् ॥ पतता येन राजेंद्र सिंधोयुद्धं प्रदर्शितम् ॥ ८ ॥ गतं ब्रह्मांडमार्गेण पयो यस्माद्विरोहिजाः ॥ कूर्मास्थि
वर्षता येन पावको जनितो महान् ॥ ९ ॥ यस्मिन्स वसते देवः सह श्रुतो दिग्बरः ॥ न देवोर्दान्वेवापि दृष्टो यो हि द्विजोत्तमाः ॥ १० ॥ दशवर्षसहस्राख्ये
काले महति गच्छति किमूर्ध्वर्षणे येन कृतं देवस्य चक्रिणः ॥ ११ ॥ रत्नानां मंदिरं ह्येष बहुधा तु समन्वितः ॥ १२ ॥ क्रीडाविहारोऽपि दिवौकसां यस्त
यस्विनां यस्तपसोऽपि हेतुः सुगंगानां रतिवर्द्धनो यो तत्त्वार्थीनां प्रभवो गिरिमहान् ॥ १३ ॥ दशैकसाहस्रमितश्च मूले तत्संख्यया विस्तरतां गतोऽ
सौ ॥ देव्येण तावति हि योजनानि त्रैलोक्ययथैव समुच्छिन्नोऽसौ ॥ १४ ॥ सकांचनै रत्नमयैश्च शृंगैः प्रकाशयन्धूमितलं वियञ्चा यस्मिन्नातः कश्य
पमदनो वै विरश्मितामेति विनष्टतजाः ॥ १५ ॥ कांचनाकारभूतगं सप्राप्ता कांचनप्रभा ॥ सुयतजोनिहतार मंदरं तेजसा स्वयम् ॥ १६ ॥ कुर्वती
नृपकार्थमुपविष्टा शिलातले ॥ नीलकांतिमये दिव्ये सप्तयोजनविरहते ॥ १७ ॥ तस्यां शिलायां राजेंद्र लिङ्गं तिष्ठति कौलिशम् ॥ दशहस्त
प्रमाणं हि विस्तरादूर्ध्वसंख्यया ॥ १८ ॥ वृषलिंगेति विख्यातं प्रासादादप्रसमं पम् ॥ तस्मिन्बाला द्विजश्रेष्ठाश्चक्रे संगीतपुत्तमम् ॥ १९ ॥ तन्त्रीता
लसमायुक्तं क्लृप्तमहानिकरं पम् ॥ समीपवर्तिनी तस्य भूत्वा लिङ्गस्य भाषिनी ॥ २० ॥ मूर्च्छनातालसहितं गांधारध्वनिसंयुतम् ॥ तस्मिन्प्रवृत्तं राजेंद्र
गीते मन्मथवर्द्धने ॥ २१ ॥ बभूव स्थावराणां हि स्पृहा तस्मिन्सुनीश्वराः ॥ न च देवं न चादेव गीतं तादृग्बभूव ह ॥ २२ ॥ मोहिनीमुखनिर्गतिं
गीतं सत्त्वविमोहनम् ॥ २३ ॥ श्रुत्वा गीतं हि दिग्बरस्तु तेनैव रूपेण वरांगनायाः ॥ कामातुरो भोक्तुमनाश्चाल तां मोहिनीं पार्वतिदृष्टिल
ब्जः ॥ २४ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीचरिते मंदवर्णनं नामाऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ सोऽतिरुचा ॥ रुक्मांगदस्तु राजेंद्रो भुञ्जा भोगांस्तु
मानुषान् ॥ संपूज्य बहुशो देवं पीतांबरधरं हरम् ॥ १ ॥ दत्त्वा शार्ङ्गं पदं विप्राः शत्रूणां रणशालिनाम् ॥ कृत्वा शून्य यमपथं जित्वा वैवस्वतं यमम्
॥ २ ॥ वैकुण्ठस्य तु पंथानं संपूर्णं मानवैः कृतम् ॥ आहूय तनयं काले धर्मांगदमभाषत ॥ ३ ॥ एतां वसुमतीं पुत्र वसुपूर्णां समततः ॥ पारि
पालय वीर्येण स्वधर्मे कृतनिश्चयः ॥ ४ ॥ पुत्रे समर्थे जाते यो राज्यं न प्रतिपादयेत् ॥ तस्य धर्मस्तथा कीर्तिर्विनश्यति न संशयः ॥ ५ ॥
समर्थेन च पुत्रेण यो न याति पिता सुखम् ॥ अवश्यं पातकोऽपि विज्ञेयो भुवनत्रये ॥ ६ ॥ पितुर्भारक्षमः पुत्रो भारं नोदहते तु यः ॥
मातुस्त्वारवच्चातो द्विजिह्वो विषवर्जितः ॥ ७ ॥ स पुत्रो योऽधिककल्यातः पितुर्भवेति भूतले ॥ प्रकाशयति सर्वत्र स्वकर्तैरिव भास्करः ॥ ८ ॥
पुत्रापनयजैर्दुःखै रग्नौ जागर्ते यत्पिता ॥ स पुत्रो नरकं याति यावदाभूतसंयुक्म् ॥ ९ ॥ पितुर्वचनमाहृत्य सर्वं यः कुरुते गृहे ॥ स याति देव

सायुज्यं स्तूयमानो दिवि स्थितैः ॥ १० ॥ सोऽहं प्रजाकृते पुत्र आसक्तः कर्मभिः क्षितौ ॥ न भुक्तं नैव सुप्तं तु स्वेच्छया पालने स्थितः ॥ ११ ॥
 असमर्थं त्वयि सुत न प्राप्तं हि मया सुखम् ॥ विष्णुवासरोभोक्तृणां निग्रहे कृतबुद्धिना ॥ १२ ॥ केचिच्छेदे स्थिता मार्गे सौरे केचिद्वयवस्थिताः ॥
 विरिचिमार्गगाश्चान्ये पर्वत्याश्च स्थिताः परे ॥ १३ ॥ सायं च प्रातरासीना अग्निहोत्रे व्यवस्थिताः ॥ बालो युवा वा वृद्धो वा शुर्विणी वा कुमारिका ॥
 ॥ १४ ॥ सरोगो विकलो वापि न शक्नोति ह्युपोषितुम् ॥ इत्येवं जल्पितं यैस्तु ताव्रिस्य समंततः ॥ १५ ॥ वचोभिस्तु पुराणोक्तैर्वासरैर्बहुभिरत्वहम् ॥
 सबोधयित्वा बहुशः प्रजानां सुखहेतवे ॥ १६ ॥ निष्ठुष्य तान्हरिदिने निराहारान्करोमि च ॥ श्लाघ्यदृष्ट्या तु विदुषो मूखान्दण्डनपूर्वकम् ॥ १७ ॥ शास-
 यित्वा कृताः सर्वे निराहारा हरोदिने ॥ तेन मे न सुखं किंचिदवलीढं धरातले ॥ १८ ॥ कश्चिन्न दुःखेन जनान्योजयेत्किंल पुत्रक ॥ रवेभ्यो वापि परोभ्यो
 वा यो रक्षेच्च प्रजा नृपः ॥ १९ ॥ तस्यामी ब्रह्मक्षया लोकाः पुराणेषु प्रकीर्तिताः ॥ सोऽहं प्रजाकृते सौम्य संस्थितो नात्मनः क्वचित् ॥ २० ॥
 सौख्यमिच्छाम्यहं भोक्तुं मृगयादिसमुद्रवम् ॥ न पानद्वृतजं पुत्र कामयेऽहं कदाचन ॥ २१ ॥ एषु सक्तोऽचिरात्पुत्र विनाशं याति पार्थिवः ॥ त्वत्प्र-
 सादादहं पुत्रमृगयाव्याजतोऽबुधा ॥ २२ ॥ गिरीन्वनानि सरितः सरांसि विविधानि च ॥ भोक्तुकामः प्रियान्कामास्त्वयि भारं निवेश्य च ॥ २३ ॥
 एतत्सर्वं समाख्यातं यत्स्थितं हृदये मम ॥ कृते तव महाकीर्तिरकृते नरकस्थितिः ॥ २४ ॥ धर्मागद उवाच ॥ सर्वमेतत्करिष्यामि भुंक्ष्व भोगान्म-
 नोऽनुगान् ॥ गुर्वी राज्यधुरं तात त्वदीयामुद्धराम्यहम् ॥ २५ ॥ नहि मेऽन्यः स्मृतो धर्मस्त्वद्वाक्यकरणं विना ॥ पितृवार्क्यमकुर्वाणः कुर्वन्धर्मा-
 नघो ब्रजेत् ॥ २६ ॥ तस्मात्करिष्ये वचनं त्वदीयं प्रांजलिः स्थितः ॥ एवमुक्ते तु वचने राजा हृष्टो बभूव ह ॥ २७ ॥ गंतुकामो मृगान्भूयो
 लब्ध्वा ज्ञात्वा वनं ततः ॥ धर्मागदोऽपि हृष्टात्मा प्रजा आहूय चाब्रवीत् ॥ २८ ॥ पित्रा निदुक्तो भवतां पालनाय हिताय च ॥ पितृवार्क्यं मया
 कार्यं सर्वथा धर्ममिच्छता ॥ २९ ॥ नान्यो हि धर्मः पुत्रस्य पितृवार्क्यं विना प्रजाः ॥ मयि दंडधरे शास्ता न यमो भवति क्वचित् ॥ ३० ॥
 एवं ज्ञात्वा तु शुष्माभिः स्मर्तव्यो गरुडध्वजः ॥ ब्रह्मार्पणप्रयोगेण यजनीयो जनार्दनः ॥ ३१ ॥ ममत्वं हि परित्यज्य स्वजातिविहितेन च ॥
 येन वो ब्रह्मक्षया लोका भवेयुर्नात्र संशयः ॥ ३२ ॥ पितृमार्गाधिको ह्येष भवतां दर्शितः प्रजाः ॥ ब्रह्मार्पणक्रियायुक्ता भवतु ज्ञानकोविदाः ॥
 ॥ ३३ ॥ न भोक्तव्यं हरिदिने पैत्रो मार्गस्तु शाश्वतः ॥ विशेषो हि मयाख्यातो भवतां ब्रह्मसंस्थितिः ॥ ३४ ॥ प्रयोक्तव्या च तत्त्वज्ञैः पुनरावृत्ति-
 दुर्लभा ॥ यदुपोष्यं हरिदिनं तदवश्यमिति स्थितिः ॥ ३५ ॥ अनुनीय प्रजाः सर्वाः समाश्वात्य पुनः पुनः ॥ न दिवा न च शर्वया शेते धर्मा

गदः सदा ॥ ३६ ॥ सर्वत्र अमते शौर्यात्तुर्वन्निष्कटकां क्षितिम् ॥ पटहो रदते नित्यं मृगारिगुमस्तके ॥ ३७ ॥ अमुच्छा द्वादशीं लोकाममत्वेन विवर्जिताः ॥ त्रिविधेषु च कार्येषु देवेशाश्चरन्त्यतां हरिः ॥ ३८ ॥ हृदयकव्यवहो देवः स एव पुरुषोत्तमः ॥ सूर्यो हि कुशकाशे विसर्गे जगतां पतिः ॥ ३९ ॥ स्मर्तव्यो मनुजैः सर्वधर्मकामार्थकामुकैः ॥ स्वजातिविहितोऽयं सन्मार्गे चैव माधवः ॥ ४० ॥ स एव भोक्ता भोक्तव्यः स एव पुरुषोत्तमः ॥ विनियो गस्तु तस्यैव सर्वकर्तुमु युज्यते ॥ ४१ ॥ एवं रदति विप्रद्राः पटहे मेघनिःस्वने ॥ एवं धर्ममवाप्याथ पिता धर्मागदस्य हि ॥ ४२ ॥ ज्ञात्वा पुत्रं क्रियोपेतात्मनो ह्यधिकं द्विजाः ॥ उवाच भार्या संहृष्टः स्थितां लक्ष्मीमिवापणम् ॥ ४३ ॥ सध्यावलि ह्नाहं धन्यस्त्वं चापि वरवर्णिनी ॥ उभयोर्जनितः पुत्रः शशंकधवलः क्षितौ ॥ ४४ ॥ कर्णभ्यां श्रूयते मोक्षो न दृष्टः केनचित्कचित् ॥ सोऽस्माभिरधिकं प्राप्तो मोक्षः सत्युन्नमभवः ॥ ४५ ॥ पुत्रे विनयसंगेन वृत्तशौर्यसमन्विते ॥ प्रतापिनि वरगोहे पितुर्मोक्षो गृहे ध्रुवम् ॥ ४६ ॥ आनन्दं ब्रह्मणो रूपं शतानन्दः सुतेन यः ॥ पिता भवति चावंगि सत्कर्मकरैः शुभैः ॥ ४७ ॥ नैतत्साम्यं भवेद्वि लोके स्थावरजंगमे ॥ सत्युन्नः पितुर्गदाय भारमुद्रहे तु यः ॥ ४८ ॥ सोऽहं गमिष्यामि वनाय हृद्यो विहारशीलो मृगहंसनाय ॥ स्वेच्छावाश्चाथ विशालनेत्रे विसुक्तपापो जनरक्षणाय ॥ ४९ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरेभगे रुक्मार्गे दधर्मार्गदस्त्वादौ नाम नवमोऽध्यायः ॥ ९॥ वसिष्ठ उवाच ॥ ततः ग्राह विशालक्षी भर्तुर्वाक्यं निशम्य सा ॥ सत्यमुक्तं त्वया राजन्पुत्रसौख्यात्परं सुखम् ॥ १॥ न भवेदिह राजेन्द्र मुनीनां भाषितं यथा ॥ तुल्यं भवति लोकेऽस्मिन् विष्णवाख्यस्य परस्य हि ॥ २॥ पुत्रे भारस्त्वया न्यस्तः सतद्वीपसमुद्रवः ॥ मार्गी हिंसां परित्यज्य यक्षोरिष्टा जनार्दनम् ॥ ३ ॥ भोगस्पृहां परित्यज्य सेवस्व सुरनिष्पगाम् ॥ एतद्व्याय्यं भवति भो न न्याय्यो मृगनिग्रहः ॥ ४ ॥ हृदये नखपातो हि वृद्धाया भूषते यथा ॥ तथा विषयसेवा हि पितॄणां पुत्रिणां विदुः ॥ ५ ॥ गृहे वापि हृषीकेशं पूजयस्व महीपते ॥ निर्दोषमृगयूथानां न युक्तं सुदनं तव ॥ ६ ॥ अहिंसा परमो धर्मः पुराणे परिकीर्तितः ॥ हिंसया वर्तमानस्य व्यर्थो धर्मो भवेदिति ॥ कुर्वन्नपि वृथा धर्मान्यो हिंसामनुवर्तते ॥ ७ ॥ परैरुपहतां भूप नोपसृजति साधवः ॥ षड्विंशं नृप ते प्रोक्तं विद्वद्भिर्जीवघातनम् ॥ ८ ॥ अनुमोदयिता पूर्वं द्वितीयो घातकः स्मृतः ॥ विश्वासकस्तृतीयोऽपि चतुर्थो भक्षकस्तथा ॥ पंचमः पाचकः प्रोक्तः षष्ठो भूपात्र विग्रही ॥ हिंसया संयुतं धर्ममधर्मं च विदुर्दयाः ॥ ९ ॥ न पापं कुरुते भूप पुत्रे भार निवेश्य वै ॥ धर्मं समाश्रयस्त्वभ्यस्संजातपलितः पिता ॥ १० ॥ परि त्यज्य इमं भावं मृगहंससमुद्रवम् ॥ मृगशीला हि राजानो विनष्टाः शतशो नृपाः ॥ ११ ॥ तस्मादुष्टं हि तन्मन्ये यदत्र मृगपातनम् ॥ दया वग मृगे

राज्ञां धर्मिणामपि दृश्यते ॥ १२ ॥ निवारितो मया हि त्वं हितबुद्ध्या पुनः पुनः ॥ एवं बुवाणां तां भार्यां नृपो वचनमब्रवीत् ॥ १३ ॥ नहि
 हिंसे मृगान्देवि मृगव्याजेन कानने ॥ पर्यटिष्ये धनुष्पाणिः कुर्वन्कटकशोधनम् ॥ १४ ॥ जनमध्ये सुतो मेऽस्तु काननेऽहं वरानने ॥ श्वापदेभ्यश्च
 दस्युभ्यः प्रजा रक्ष्या महीभृता ॥ १५ ॥ आत्मनावाथ पुत्रेण गोपनीयाः प्रजा शुभे ॥ प्रजा अरक्षन्नुपतिः सधर्मोऽपि व्रजत्यधः ॥ १६ ॥ सोऽहं रक्षणसुहि
 श्यगमिष्यामि वनं प्रिये ॥ विमुक्तभावोऽहमिति मेरुशृंगे रविर्यथा ॥ १७ ॥ एवमुद्दिश्य तां राजा आरुरोह ह्योत्तमम् ॥ दोषापतिसमप्रलम्बं निर्दोषं
 क्षितिभूषणम् ॥ १८ ॥ देववाहसमं रूपे प्रभजनसमं जवे ॥ धरमादृत्य भूपालो दत्त्वा तं दक्षिणं करम् ॥ १९ ॥ सहस्रकोटिदातारं कामिनीकुपपीड
 नम् ॥ अशोकच्छवाकारं वज्राकुशविरोहणम् ॥ २० ॥ संप्रतस्थे महीपालश्चालयानो महीतलम् ॥ साधयानो ययौ देशान्काननं स नृपोत्तमः ॥ २१ ॥
 वाजिवेगेन निर्द्धूता वारणाः स्यंदना हयाः ॥ पदातयो निपेतुस्ते मूर्च्छिताः क्षितिमण्डले ॥ २२ ॥ स राजा सहसा प्राप्तो मुनीनामाश्रमं परम् ॥ योज
 नानां समुत्तीर्य शतमघोतरं नृपा ॥ २३ ॥ प्रविवेशाश्रमं रम्यं कदलीखण्डमण्डितम् ॥ अशोकबकुलोपेतं पुन्नागसरलवृतम् ॥ २४ ॥ मातुल्लिङ्गैः
 कपित्थैश्च सज्जैः पनसादिभिः ॥ नारिकेलस्तथा तालैः केतकैः सिंदुवारकैः ॥ २५ ॥ चन्दनैः सतमालैश्च सालैः पिप्पलचंपकैः ॥ क्रमुकैर्दोडिभ्यै
 श्चैव धात्रीवृक्षैः सहस्रशः ॥ २६ ॥ निम्बवृक्षैश्च बहुशस्तथावैल्लोभ्रपादपैः ॥ परिपक्वफलैर्नैः खगाहूढैः समावृतम् ॥ २७ ॥ दद्येन वायुना युक्तं
 पुष्पगन्धवृतेन हि ॥ पश्यमानो मुनिं राजा ददर्श हुतमुक्त्रमभम् ॥ २८ ॥ वामदेवं द्विजवरं बहुशिष्यसमावृतम् ॥ अवरुद्धं हयादृष्ट्वा प्रणनाम च
 सादरम् ॥ २९ ॥ तेनापि मुनिना राजा ह्यघादिरभिपूजितः ॥ उपविश्यासने कौशे ग्राहं संहृष्टया गिरा ॥ ३० ॥ अद्य मे पतकं क्षीणं संयातं
 कर्मणः फलम् ॥ दृष्ट्वा तव पदांभोजं सम्यग्ध्यानपरस्य च ॥ ३१ ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य स्वभांगदमहीपतेः ॥ संपृष्ट्वा कुशलं ग्राहं वामदेवो रुद
 न्वितः ॥ ३२ ॥ राजस्त्वयातिपुण्येन विष्णुभक्तेन वीक्षितः ॥ ममाश्रमो महाभाग पुण्यो जातो धरातले ॥ ३३ ॥ कस्तेऽन्यस्तुत्यतामेति पाथिवा
 वाणीतले ॥ येन वैस्वतो मार्गो भग्नो निर्जित्य वै यमम् ॥ ३४ ॥ प्रापितः सकलो लोको वैकुण्ठं पदमव्ययम् ॥ उपोषयित्वा हृपते
 द्वादशीं पापनाशिनीम् ॥ ३५ ॥ चतुर्भिः शोभनोपायैः प्रजाः संयम्य भूतलो ॥ स्वकर्मस्था विकर्मस्था नीता मधुभिदः पदम् ॥ ३६ ॥ सोऽस्याकं द्रष्टु
 कामानां संप्राप्तौ दर्शनं नृप ॥ श्यचोऽपि महीपाल विष्णुभक्तो द्विजाधिकः ॥ ३७ ॥ विष्णुभक्तिविहीनस्तु द्विजोऽपि श्वपचाधिकः ॥ दुर्लभा
 भूय राजानो विष्णुभक्ता महीतले ॥ ३८ ॥ नवैषणवो भवेद्राजा क्षितिलक्ष्मीप्रसाधकः ॥ यो न राजा हरेर्भक्तो देवेष्वन्येषु भक्ति

मान् ॥ ३९ ॥ यथा जारे पतिं त्यक्त्वा रता स्त्री स तथा नृपः ॥ एवं व्यतिक्रमस्तस्य नृपतेर्भवति ध्रुवम् ॥ ४० ॥ धर्मस्यार्थस्य कामस्य प्रज्ञायाश्च गतेरपि ॥ तत्त्वया न्यायविहितं कृतं विष्णोः प्रपूजनम् ॥ ४१ ॥ तेन धन्योऽसि नृपते कथं धन्यास्तेवैरुणात् ॥ इत्येवं भाषमाणं तु वामदेवं नृपोत्तमः ॥ ४२ ॥ उवाचावन्तो भूत्वा प्रकृत्या विनयान्वितः ॥ क्षमये त्वा द्विजश्रेष्ठ नाहमेतादृशो विभो ॥ ४३ ॥ त्वत्पादगोमुना तुर्यो नहं विप्र भवामि हि ॥ न विप्रभ्योऽधिका देवा भवन्तीह कदाचन ॥ ४४ ॥ परितुष्टोद्विजैर्भक्तिजतोभवति माववो ॥ द्रष्टव्यो भवति तै ररुहैः सत्यमेतन्मर्यादितम् ॥ ४५ ॥ तमाह वामदेवस्तु ब्रूहि किं ते ददाम्यहम् ॥ नान्ये विद्यते राजन्शुद्धायातस्य तेऽधुना ॥ ४६ ॥ अमीष्टं हि महीपाल यो ददाति महीतले ॥ पटहं वासरे विष्णोः प्रजभोजनवारणम् ॥ ४७ ॥ तमाह नृपतिविप्रं कृतांजलिपुटस्तदा ॥ प्राप्तमेव मया सर्वं त्वदंश्रिगुणलक्षणम् ॥ ४८ ॥ ममैकः संशयो ब्रह्मन् वर्तते बहुकालतः ॥ तं पृच्छामि द्विजाग्रये त्वां सर्वसंदेहभञ्जनम् ॥ ४९ ॥ त्रैलोक्यसुन्दरी भार्या मम केन सुकर्मणा ॥ या विलोकयते दृष्ट्या मां सदा सन्मथाधिकम् ॥ ५० ॥ यत्र यत्र पदं दवी ददाति वरवर्णिनी ॥ तत्र तत्र निधानानि प्रकाशयति मेदिनी ॥ ५१ ॥ यस्याश्चांगं जराहीनं वलीपलितवर्जितम् ॥ सदा भाति मुनिश्रेष्ठ शार्दूलप्रभा यथा ॥ ५२ ॥ विनाशिनोपि सा विप्र साययत्येव पङ्कजम् ॥ अन्नं पचति यत्स्वरूपं तस्मिन्भुञ्जति कोटयः ॥ ५३ ॥ पतिवता दानशीला सर्वभूतसुखावहा ॥ नावज्ञा क्रियते ब्रह्मन् वाक्येनापि प्रसुतया ॥ ५४ ॥ यस्यां जातस्तु तनयो ममाज्ञार्या स्थितः सदा ॥ अहमेव धरापृष्ठे पुत्री द्विजवरोत्तम ॥ ५५ ॥ यस्य पुत्रः पितुर्मत्तो ह्यधिको गुणसंचयैः ॥ एकद्वीपपतिश्चाहं विदितो धरणीतले ॥ ५६ ॥ पुत्रो ममाधिको जातः सप्तद्वीपप्रपालकः ॥ मदर्थे येन विप्रैर्द्रु समानीता नृपात्मजा ॥ ५७ ॥ विदुल्लेखेति विल्याता रणे जित्वा महीभुजः ॥ अथ तेनाधिपतिना रूपद्विगुणशालिना ॥ ५८ ॥ वणमासेन रणे जित्वा कृत्वा सर्वात्रिराधुधान् ॥ यो गत्वा प्रमदराज्यं जित्वा ताः प्रमदा रणे ॥ ५९ ॥ आजहार शुभास्तासां मध्यादथौ वरांगनाः ॥ श्रद्धौ मयि ताः सर्वाः प्रणम्य च पुनः पुनः ॥ ६० ॥ यानि वासांसि दिव्यानि यानि रत्नानि भूतले ॥ तानि मे प्रददौ पुत्रो जनन्या तुषवर्णितः ॥ ६१ ॥ एकाह्वा ग्रथिर्वी सर्वापतीत्य बहुयोजनाम् ॥ पुनरायाति शर्वयां मत्पादभ्यंगकारणात् ॥ ६२ ॥ निशीथेऽगानि संवाह्य द्वारं तिष्ठति दंशितः ॥ प्रबोधयन्ग्रेष्यजनान्निद्रया संकुलेन्द्रियात् ॥ ६३ ॥ तथायं मे मुनिश्रेष्ठ देहो रोगविवर्जितः ॥ अप्रमेयं यम सुखं वशगा हि प्रिया गृहे ॥ ६४ ॥ वाजिनो वारणेऽथैव धनधान्यमनन्तरम् ॥ वर्तते हि जनः सर्वो ममाज्ञापालकः क्षितौ ॥ ६५ ॥ केन कर्मप्रभावेण ममेदं

सांप्रतं सुखम् ॥ इह जन्मकृतं वापि परजन्मकृतं तथा ॥ ६६ ॥ मम पुण्यं वद ब्रह्मन् विचार्य स्वमनीषया ॥ ६७ ॥ देहे न रोगो वशगा
 प्रिया च गृहे विभूतिर्नृहरौ च भक्तिः ॥ विद्वत्सु पूजा द्विजदानशक्तिर्भग्न्येऽहमेतत्सुकृतप्रसूतम् ॥ ६८ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे रुक्मांगद
 वामदेवसंवादो नाम दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ तच्छ्रुत्वा नृपतेर्वाक्यं महाज्ञानी मुनीश्वरः ॥ चिंतयित्वा क्षणं ज्ञात्वा कागणं तप्तु
 वाच ह ॥ ११ ॥ वामदेव उवाच ॥ पुरा त्वमवनीपाल शुद्रजातिसुदुःखः ॥ दारिद्र्येण पराभूतो दुष्टया भार्यया तथा ॥ २ ॥ परसेवनया चैव
 वेतनेन भुजिक्रिया ॥ निवसन्दुःखसंतप्तो बहुवर्षाणि पार्थिव ॥ ३ ॥ कदाचिद्विजसंसर्गातीर्थयात्रां गतो भग्नान् ॥ ततः सर्वाणि तीर्थानि परिक्रम्य
 महीपते ॥ ४ ॥ द्विजसेवापरो जातो मथुरां पुण्यरूपिणीम् ॥ तत्र स्नातं त्वया विप्रसंगेन यमुनाजले ॥ ५ ॥ विश्रातिसंज्ञके तीर्थे सर्वतीर्थोत्तमो
 तमे ॥ मंदिरं च वराहस्य कथ्यमानां कथां नृप ॥ ६ ॥ पुराणोक्तां च शुश्राव अशून्यशयनव्रतम् ॥ चतुर्भिः पार्ष्णेयस्य निष्पत्तिस्तु विधीयते ॥
 ७ ॥ येन चीर्णेन देवेशो जीमूताभः प्रसीदति ॥ लक्ष्मीभर्ता जगन्नाथो निःशेषाघौघनाशनः ॥ ८ ॥ तत्कृतं भवता राजन्युनरभ्येत्य मंदिरम् ॥
 अशून्यशयनं पुण्यं गृहे वृद्धिकरं परम् ॥ ९ ॥ अकृत्वेदं महाशज व्रतं पातकनाशनम् ॥ गार्हस्थ्यमनुतिष्ठेत् वंध्यावन्निष्फलो भवेत् ॥ सुखमीदृग्यधं
 लोकैर्दुर्लभं प्रतिभाति मे ॥ १० ॥ आरवणस्य तु मासस्य द्वितीयायां महीपते ॥ ग्राहमेतद्व्रतं पुण्यं जन्ममृत्युजरापहम् ॥ ११ ॥ लक्ष्मीयुक्तो जगन्नाथः
 पूजनीयोऽत्र पार्थिव ॥ फलैः पुष्पैस्तथा धूपैश्चारुक्तातुलेपनैः ॥ शय्यादानैर्वस्त्रदानैस्तथा ब्राह्मणभोजनैः ॥ १२ ॥ तत्त्वया सर्वमेतद्विकृतं राजन्सुदुस्त्
 रम् ॥ तत्स्यैव कर्मणः पुष्टिरशून्यस्य महीपते ॥ इमानेवाग्रतः पुण्यास्त्वयोक्तान्विस्तराच्छृणु ॥ १३ ॥ नाग्रसन्ने जगन्नाथे भवेयुरिति निश्चितम् ॥
 पूर्वजन्मनि देवेशस्त्वयाशून्येन पूजितः ॥ १४ ॥ इह जन्मनि राजेन्द्र द्वादशयार्चयसे हरिम् ॥ अवश्यं प्राप्यसे राजन् विष्णोः सायुज्यतां ध्रुवम् ॥ १५ ॥
 एष प्रश्नो मया राजन्याख्यातस्ते सुमंगलः ॥ संपदां प्रभवोपेतो ज्ञातेरुत्कर्षणार्थकः ॥ १६ ॥ किमन्यते महीपाल ददामीह करोमि च ॥ अवश्यं
 सर्वयोग्योऽसि भक्तोऽसि त्वं जनार्दने ॥ १७ ॥ राजोवाच ॥ उत्सुकोऽहं द्विजेश्चंद्र मंदरं पर्वतं प्रति ॥ तत्राश्चर्याण्यनेकानि द्रष्टुकामस्तवाज्ञया ॥ १८ ॥
 लघुभूत्वा गुरुं त्यक्त्वा पुत्रोपरि द्विजोत्तम ॥ राज्यशासनजं भारं दुर्बलं यच्च भूमिपैः ॥ १९ ॥ सोऽहं स्वेच्छाचरो यातो भक्तृत्यं तनयश्चेत् ॥ तच्छ्रुत्वा
 वचनं राज्ञो वामदेवोऽर्वादिदम् ॥ २० ॥ एतद्वि परमं कृत्यं पुत्रस्य नृपपुंगव ॥ यच्छेक्षात्पितरं प्रेम्णा विमोचयति सर्वदा ॥ २१ ॥
 पितुर्वचनकारी च मनोवाक्कायशक्तिः ॥ तस्य भागीरथीस्नानमहन्यहनि जायते ॥ २२ ॥ निरस्य पितृवाक्यं तु ब्रजेत्स्नातुं सुरा

पगम् ॥ नो शुद्धिस्तस्य पुत्रस्य इतीत्यं वैदिकी श्रुतिः ॥ २३ ॥ स त्व गच्छ यथाकामं कृतकृत्योऽसि श्रूयते ॥ हरिप्रसादात्ते
जातो वंशे पुत्रः स पुण्यकृत् ॥ २४ ॥ एवमुक्ते तु मुनिना समारूढा तुंगमम् ॥ ययौ शीघ्रगतिः श्रीयान्सदागतिरिव स्वयम्
॥ २५ ॥ वीक्ष्यमाणो गिरिन्सर्वान्वनानि सरितस्तथा ॥ सर्वार्थार्थिणि गजेंद्रः सरास्युपवनानि च ॥ २६ ॥ सोऽचिरैव कालेन संगतो
मंदिराचलम् ॥ भ्रामयित्वा गिरिं श्वेतं गंधमादनमेव च ॥ २७ ॥ अतीत्य च महामेढं दृष्ट्वा वैवोत्तशान्कुहन् ॥ शतसूर्यप्रतीकांशं सर्वतः कांचना
वृतम् ॥ २८ ॥ संघृष्टं हरिबाहुभ्यां खवंतं कांचनं रसम् ॥ तद्रूपभागं नगाकर्णं बहुधातुविभूषितम् ॥ २९ ॥ बहुनिर्झरसंयुक्तं बहुकंदरभूषितम् ॥
निम्नगायुतसंपूर्णं धौतं गंगजलैः शुभैः ॥ ३० ॥ विश्वस्तैरुवतीवृन्दैः कांताशमौपसविभिः ॥ घट्टप्रमाणैर्नृपते परिपक्वैः सुगंधिभिः ॥ ३१ ॥ फलैर्युव
तिसंधूतैः कुचैरिव विभूषितम् ॥ द्विरेफध्वनिसंयुक्तं कोकिलस्वनादितम् ॥ ३२ ॥ अनेकसत्त्वविस्लैः समतान्नादितं गिरिम् ॥ संपश्यमानो नृप
तिविवेश स महागिरिम् ॥ ३३ ॥ आरोढुकामस्तु कुतूहलात्तमन्वेपयन्केन पथा प्ररोहम् ॥ स वीक्षते यावदसौ समंतात्तावत्समस्तं दुस्यक्षिसंघम् ॥
॥ ३४ ॥ विसर्पमाणं ध्वनिना गृहीतं विमोहिनीवक्रसमुद्भवम् ॥ उपप्लवंतं तरसा गृहीतस्तैव सादृ स जगाम तूर्णम् ॥ ३५ ॥ तस्याऽपि कर्णे ध्वनि
राविवेश विमोहिनीवक्रसमुद्भवो यः ॥ विमोहितो येन विमुच्य बाहं त्रिविक्रमेणैव विलंध्यमानम् ॥ ३६ ॥ मार्गं गिरयोहिनिगीतसुगंधं
क्षणं राजा सहसा ददर्श ॥ गिरौ स्थितां तत्सुवर्णभासं कामस्य यष्टीमिव निर्मितां च ॥ ३७ ॥ शक्रस्य लिंग गगने प्रसक्तं
संपूजयंतीमिव लोकसूतयै ॥ क्षमास्वरूपमिव वै रसाया गिरिः सुताया इव रूपराशिम् ॥ ३८ ॥ सिंधोस्तु वलाभिव ह्यशुक्लां
तस्यास्तु वै रतिमंदिशब्दाम् ॥ विकर्षमाणां सहसा त्रिनेत्रं लिंगाश्रयं देवविनोदनार्थम् ॥ ३९ ॥ तत्पुण्यकृतं यन्मयाभिलाषां व्यव
स्थितो मोहिनिरूपदर्शी ॥ विमोहितोऽसौ निपपात राजा विमोहिनीकामशरेण विद्धः ॥ ४० ॥ ज्वरेण तीव्रिण गीतात्प्राप्तं च कार्यं सहसैव मेने ॥
स ससर्पं शीघ्रमाविसर्पिणं भूमिपतिं सुनेत्रा विलोकयामास कटाक्षदृष्ट्या ॥ ४१ ॥ विमुच्य वीणां विराम गीतात्प्राप्तं च कार्यं सहसैव मेने ॥
विधूतयंती मुगपक्षिंसंघान्मुवाससा गंडभुजौ निवार्य ॥ ४२ ॥ शिलीमुखान् श्वाससुगंधमुधात् जगाम देवी नृपतेः समीपम् ॥ त्यक्त्वा हरं
पूज्यतमं सुलिंगं गत्वा तु पार्श्वे तमुदारचेष्टा ॥ ४३ ॥ विमोहिनी नीरजपत्रनेत्रा उवाच वाक्यं मधुरं मनोह्रम् ॥ रुसमांगदं कामशराभितस्तुतिष्ठ
राजन्वशरा तवाहम् ॥ ४४ ॥ किं मूर्च्छया देहमिमं क्षिणोपि यत्स्वं धराभारमिमं महांतम् ॥ तृणीकृतं धूप समुद्भेदा यन्मामकं रूपमेवेक्ष्य हारि ॥

॥ ४५ ॥ किं मुह्यसे दुर्बलगौरिविह पंके निमग्ना सुदृढो भव त्वम् ॥ धीरोऽसि वीरोऽसि विडम्बयेथाः किमर्थमात्मानमुदावप्यम् ॥ ४६ ॥ यद्यस्ति
 वांछा तव भूपतीश ममानुकूले सुरतेऽतिहृद्यो ॥ प्रदाय दानं च सुधर्मयुक्तं मुंक्ष्व स्वदासीमिव मां रतिज्ञाम् ॥ ४७ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरे
 भागे मोहिनीदर्शनं नाम एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ व्याहृते शोभने वाक्ये मोहिन्या नृपतिस्तदा ॥ उन्मील्य नेत्रे
 राजेंद्र शतपत्रनिभे तथा ॥ १ ॥ सगद्गदमुवाचदं मुग्धो मोहिनिदर्शनात् ॥ मया बाले सुबहुशः पूर्णचंद्रनिभाननाः ॥ २ ॥ दृष्टास्तथानुभूताश्च
 नेदृग्दृष्टं वपुः क्वचित् ॥ यादृशं त्वं धारयसे रूपं लोकविमोहनम् ॥ ३ ॥ सोऽहं दर्शनमात्रेण त्वदीयेन वरानने ॥ मनोभवशरीरेविद्धः
 पतितः सहसा क्षितौ ॥ अजल्पितवचो देवि मोहितस्तव तेजसा ॥ ४ ॥ कुरु प्रसादं करभोरु मध्वं दास्यामि सर्वं तव चित्तसंस्थम् ॥ त्वदे
 यमस्तीह जगत्रयेऽपि तवानुरागेण निबद्धचेतसः ॥ ५ ॥ इमां धरां भूधरसृषितांगीं समुद्रवन्त्रां शशिसूर्यनेत्राम् ॥ वनस्तनीं व्योमसुखददेहां
 निरुक्ताननां सुंदरी वामशीलाम् ॥ ६ ॥ पातालजुह्वां बहुवृक्षोष्णीं सप्ताधरां सुष्ठु तवास्मि दाता ॥ सकोशबद्धां गजवाजिपूर्णां समन्विःहृद्यां
 नगरैः समेताम् ॥ ७ ॥ आत्मानमपि दास्यामि तव चार्वंगि संगमे ॥ किं पुनर्द्वेनरत्नादि प्रसीद मम मोहिनि ॥ ८ ॥ नृपस्य वचने श्रुत्वा मोहिनी
 मधुराक्षम् ॥ समुवाच स्मितं कृत्वा तमुत्थाप्य नृपं तदा ॥ ९ ॥ न धरां भूधरोपेतां वरये वसुधाधिप ॥ यद्वदिष्याम्यहं काले तत्कार्यमविशंकया
 ॥ १० ॥ भजिष्यामि न संदेहः कुरुष्व समयं मम ॥ राजोवाच ॥ येन संतुष्यसे देवि समयं तं करोम्यहम् ॥ ११ ॥ दशावस्थां गतो देहो मम
 त्वत्संगं विना ॥ १२ ॥ मोहिन्युवाच ॥ दीयतां दक्षिणो हस्तो बहुधर्मकरस्तव ॥ येन मे प्रत्ययो राजञ्च वचने तावके भवेत् ॥ १३ ॥ राजा त्वं
 धर्मशीलोऽसि सत्यकीर्तिर्जगद्भ्ये ॥ न वक्तास्यदृतं काले मार्गोऽयं लौकिकः कृतः ॥ १४ ॥ एवं ब्रुवाणां राजेंद्रो मोहिनीं हृच्छयातुरः ॥ अब्रवीन्नुप
 तिस्तां तु मुप्रसन्नमना नृप ॥ १५ ॥ जन्यप्रभृति वामोरु नानृतं भाषितं मया ॥ स्वैरेष्वपि विहारेषु कदापि वरवर्जिनि ॥ १६ ॥ अथवा व्याहृतैर्वर्क्यैः
 क्रिमोभिः प्रत्ययाक्षरैः ॥ दत्तो ह्येष मया हस्तो दक्षिणः पुण्यलंछनः ॥ १७ ॥ यन्मया सुकृतं किंचित्कृतमाजन्म सुन्दरि ॥ तत्सर्वं तव वाणोरु
 यदि कुर्यान्न ते वचः ॥ १८ ॥ अन्तरे ह्येष दत्तो मे धर्मो भार्या भवांगने ॥ तव रूपेण मे क्षोभः सहसा प्रत्युपस्थितः ॥ १९ ॥ ऋतध्वजसुनश्वाहं नान्ना हरमां
 गदो नृपः ॥ इक्ष्वाकुवशसंभूतः सुतो धर्मागदो मम ॥ २० ॥ मृगव्याजेन गहनं प्रविष्टश्चारुलोचने ॥ ततो वने हव्यो वामदेवाश्रमो मया ॥ २१ ॥ युजितो
 जल्पितं तत्र किंचित्तेन विसर्जितः ॥ आरुह्य वाहनश्रेष्ठं मन्दरं द्रुमुमागतः ॥ २२ ॥ भ्रममाणो गिरिवरं कुतूहलमनास्तदा ॥ प्राप्तं मच्छवणे गीतं तव वक्रवि

निर्गतम् ॥२३॥ तेन गीतेन चाकृष्टस्त्वत्समीपमुपगतः ॥ दृष्टेः पथमनुप्राप्ता मम त्वं चाहलोचने॥२४॥ ततोऽहं मूर्च्छितो देवि विसंज्ञः पतितः
क्षितौ ॥ सांप्रतं चेतनायुक्तस्त्व वाक्यामृतेन हि ॥ २५ ॥ पुनर्जातिमिवात्मानं मन्येऽहं लोकमोहिनि ॥ प्रत्युत्तरप्रदानेन प्रसादं कर्तुमर्हसि॥२६॥
नृपेणैव समुद्विष्टा मोहिन्याहोत्तरं वचः॥अहं ब्रह्मभावा राजस्त्वदर्थं समुपागता॥२७॥श्रुत्वा कीर्तिं स्मरोपेता मदं कनकाचलम्॥परित्यज्य सुगन्ध
वाग्विभक्त्युपरोगमात् ॥ २८॥ समाहितमनास्त्वत्र तपस्यानिता स्थिता ॥ संपूजयती देवेश गीतप्रदानेन शंकरम् ॥२९॥ गीतप्रदानमहं मन्यं सुरा
णामतिवृष्टभयम्॥सर्वप्रदानाधिकं भूप ह्यनंतगतिदायकम्॥३०॥ येन नृपः पशुपतिः सद्यः प्रत्युपकारकः ॥ ईप्सितोऽयं मया प्राप्तो भवानवनिपालकः
॥ ३१ ॥ अभिप्रीतोऽसि मे राजन्नभिप्रीता ब्रह्म तव ॥ ३२ ॥ तमेव मुक्त्वा द्विजराजवक्त्रा कं गृहीत्वा नृपतेस्तु वेगात्॥उत्थापयामास भराश
यानमिन्द्रस्य यष्टीभिव मोहिनी सा ॥३३॥इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणेत्तरभागे सम्यकरण नाम द्वादशोऽध्यायः॥ १२॥विसिष्ट उवाचा॥उत्थापयित्वा
राजानं मोहिनी वाक्यमब्रवीत् ॥ मा शंकां कुरु राजेन्द्र कुमारीं विद्वच्चकल्मषाम्॥१॥उद्धरस्व महीपाल गृह्योक्तविधिना हि माम्॥ अत्रुढा कन्यका
राजन् यदि गर्भं बिभर्ति हि ॥२॥ प्रसूयति दिव्यकीर्तिं सर्ववर्णविगर्हितम् ॥ चांडालयोनयस्तिष्ठः पुराणे कवयो विदुः ॥ ३ ॥ कुमारीसंभवा
त्वेका सगोत्रापि द्वितीयका ॥ ब्राह्मण्यां शूद्रजनिता तृतीया नृपपुंगव ॥ ४ ॥ एतस्यात्कारणाद्वाजन् कुमारी मां समुद्ग्रह ॥ ततस्तां चप
लापणीं नृपो रुक्माङ्गदो गिरौ॥५॥ उद्वाह्य विधिना युक्तस्तस्थौ राजा हसन्निवा॥राजोवाच ॥ न तथा त्रिदिवप्राप्तिः प्रीणयेन्म्यां वरानने ॥ ६॥ तव
प्राप्तियथा देवि मन्दरेऽस्मिन्मुखाय वै ॥ मन्ये पुंदरादेवि ह्यात्मानमधिकं क्षितौ ॥७॥ त्रैलोक्यसुन्दरीं प्राप्य भार्या त्वां चारुलोचने ॥ तस्मा
द्यदनुकूलं ते तत्करोमि प्रशाधि माम् ॥८॥ इहैव रमसे बोले अथवा मदिने मम ॥ मलये मेरुशिखरे वने वा नन्दने वद ॥ ९ ॥ तच्छ्रुत्वा
नृपतेर्वीक्ष्य मोहिनीं मधुरं नृप ॥ उवाचानुशयं राजन्वचनं प्रीतिवर्द्धनम् ॥ १० ॥ सपत्नीनां कटाक्षणां क्षतानि नगरे मम ॥ भविष्यन्ति मही
पाल कथं गच्छामि ते पुरम् ॥ ११ ॥ माम् समीपिनी काचिद्वेद्वि क्षितिमण्डले ॥ यस्याः सपत्नीप्रभवं दुःखमामरणं भवेत् ॥ १२ ॥ साह
ल्यभा महीपाल मनसा वरागा तव ॥ ज्ञात्वा सपत्नीप्रभवं दुःखं भर्ता कृतो मया ॥ १३ ॥ वत्स्यामि पर्वतश्रेष्ठे बह्मश्रथसमन्विते ॥ न त्वं
वससि राजेन्द्र संस्थावत्या विना कचित् ॥१४॥ तस्यास्त्वं विरहे दुःखी समुत्राया भविष्यसि ॥ दुःखेन भवतो राजन्धरि दुःखं भवेन्नयम् ॥१५॥
यत्रैव भवतः सौख्यं तत्राहमपि संस्थिता ॥ यत्र त्वं रम्यसे राजस्तत्र मे मन्दरो गिरिः॥१६॥ भर्तृस्थाने हि वस्तव्यमृद्धिहीनेऽपि भार्यया ॥ स

मरुः कांचनमयः सन्निधाने प्रचक्षते ॥ १७ ॥ मनोरथो नाम मेरुर्ध्वं त्वं रमसे विभो ॥ भर्तृस्थानं परित्यज्य स्वपितृवर्गोपि वर्जितम् ॥ १८ ॥ पितृ
 स्थानाश्रयता नारी तमसि मज्जति ॥ सर्वधर्मविहीनापि नारी भवति सुकरी ॥ १९ ॥ एवं जानाम्यहं दोषं कथं वत्स्यामि मंदरे ॥ गयिष्यामि
 त्वया सार्द्धमीशस्त्वं मुसुदुःखयोः ॥ २० ॥ मोहिन्यास्तद्वचः श्रुत्वा राजा संहृष्टमानसः ॥ परिष्वज्य वरारोहाभिदं वचनमब्रवीत् ॥ २१ ॥
 भार्याणां मम सर्वासामुपरिधाद्रविष्यसि ॥ मा शङ्कां कुरु वामोरु यतो दुःखं भविष्यति ॥ २२ ॥ जीवितादायिका सुष्ठु भविष्यसि ज्ञे
 मम ॥ एहि गच्छाथ तन्वंगि सुखाय नगरं प्रति ॥ २३ ॥ मुंश्च भोगन्मया सार्द्धं तत्रस्था स्वेच्छया प्रिये ॥ २४ ॥ सा त्वेवमुक्ता शशिशैर
 वक्रा रुक्मार्गदेनात्मविनाशनाय ॥ संप्रस्थिता द्रुपदोषयुक्ता विकर्षयन्ती गिरिजातशोभा ॥ २५ ॥ इति श्रीबृहन्नादीयपुराणोत्तरभागे मोहिनी
 समोहनं नाम त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ संप्रस्थितायुधौ राजनिशिशीर्षाद्विराटलम् ॥ पश्यमानौ बहून्भावान्गिरिजातान्म
 नोहरान् ॥ १ ॥ केचिद्बिद्रुमसंकाशाः केचिद्रजतसन्निभाः ॥ केचिन्निलसमग्रव्याः केचित्क्रांचनसन्निपः ॥ २ ॥ केचित्स्फाटिकवर्णाभा हरिताल
 निभाः परे ॥ अन्योन्यरूपतां प्राप्नोति सकलैः स्थावरैरिव ॥ ३ ॥ संप्राप्य वसुधां भूषो ह्यपश्यद्वाजिनां वारम् ॥ खन्यमानं सुरेणोर्वी कुलिशभेन
 वेगिना ॥ ४ ॥ तस्य दारयतः पृथ्वीं सुतीक्ष्णेन सुरेण हि ॥ गृहगोधाभवतास्मिन् भूभागगतता किल ॥ ५ ॥ निर्गच्छमाना नृपते सुरेण विदली
 कृता ॥ विदीर्यमाणां नृपतिरपश्यत्स दयाफरः ॥ ६ ॥ अभ्ययवत वेगेन हा हतेति प्रियां वदन् ॥ ततः स वृक्षपत्रेण कोमलेन मही
 पतिः ॥ ७ ॥ उत्सार्य तां सुरादाशु प्राक्षिपन्नृणाद्वले ॥ ततस्तु मोहिनीं ग्राह प्रेक्ष्य मूर्च्छागतां हि ताम् ॥ ८ ॥ शीघ्रमाहर चार्वांगि
 जलं जलजलोचने ॥ येन मूर्च्छागतां सिंचे गृहगोधां विमर्दिताम् ॥ ९ ॥ सा भर्तुर्वचनाच्छीघ्रमानयच्छीतलं जलम् ॥ तेनार्यपि
 च नृपतिर्गृहगोधां विमृच्छिताम् ॥ १० ॥ अवाप चेतनां राजन् शीतलाज्जलेसेचनात् ॥ अभिघातेषु सर्वेषु शतं वाग्प्रिसेचनम् ॥ ११ ॥
 अथवां छिन्नवस्त्रेण सहसा बंधनं हितम् ॥ संप्राप्तचेतना भूप गोधा वचनमब्रवीत् ॥ १२ ॥ राजानमग्रतो वीक्ष्य वेदनातां शनैः
 शनैः ॥ रुक्मार्गद महाबाहो निबोध मय चेष्टितम् ॥ १६ ॥ शकले नगरे रम्ये भार्याहं ह्यग्रजन्मनः ॥ हृषयौवनसंपन्ना तस्य नातिप्रिया विभो
 ॥ १४ ॥ सदा विद्वेषसंयुक्तो मयि निष्ठुरजलकः ॥ नान्यस्य कस्यचिद्वेष्टा स तु मे नृपते पतिः ॥ १५ ॥ ततोऽहं क्रोधसंयुक्ता वशीकरणलंघनात्
 अपटुच्छं प्रमदा राजन्यास्त्यक्ताः पतिभिः किल ॥ १६ ॥ ताभिरुक्ता ब्रह्म भूप वश्यो भता भविष्यति ॥ अस्माकं ग्रन्थयो जातो भर्तृत्यागावमान

नात् ॥ १७ ॥ प्रज्याभेषजैश्च जाता हि पतयस्तु नः ॥ त्वं पृच्छ तां वारोहे दास्यते भेषज जुभम् ॥ १८ ॥ न विकल्पस्त्वया कार्यो भविता
 दास्यन्त्यतिः ॥ ततोऽहं त्वरितं गत्वा तासां वाक्येन श्रुतोः ॥ १९ ॥ प्रासादः कथितस्तस्याः पृच्छन्त्या मम मानवैः ॥ शतस्तंभसमायुक्तः कान्तिसुधया
 युतः ॥ २० ॥ अविश्य तं सुतेजस्वामपश्यं ब्रह्मचारिणीम् ॥ प्रवृत्तां दीधिवक्ष्येण सन्ध्यारागसर्वर्णिनीम् ॥ २१ ॥ दीर्घाभिः सा जटाभिस्तु सवृता
 दीप्तिसंयुता ॥ परिचारकैस्तु संयुक्ता वीज्यमाना शनैः शनैः ॥ २२ ॥ अक्षमूत्रकरा सा तु जपन्ती अशालिनी ॥ सर्ववश्यकरं सन्त्रं क्षोभकं प्रत्य
 यावहम् ॥ २३ ॥ ततोऽहं प्रणता भूत्वा पद्भ्यां न्यस्यशुलीयकम् ॥ मृदुकांचनसंप्रदत्तं अतिरिक्तप्रभान्वितम् ॥ २४ ॥ ततो हृष्टाऽभवद्वा पदस्य
 चांशुलीयकम् ॥ अपृष्टया तया ज्ञातं मम भर्तुर्विमाननम् ॥ २५ ॥ तयोक्ताहं ततो श्रुप तापस्या प्रणता स्थिता ॥ चूर्णो रक्षान्वितो ह्यप सर्वभूतवशां
 तुगः ॥ २६ ॥ त्वया भर्तारि संयोज्यो रक्ष्यं श्रीवाशयंकुरम् ॥ भविष्यति पतिर्वश्यो नान्यां आस्यति सुन्दरीम् ॥ २७ ॥ चूर्णरक्षां गृहीत्वाहं प्राप्ता
 भर्तुर्गृहं पुनः ॥ प्रदोषे पयसा युक्तश्चूर्णो भर्तारि योजितः ॥ २८ ॥ श्रीवायां हि कृता रक्षा न विचारो मया कृतः ॥ यदा स पितृर्णस्तु भर्ता नृप
 वरोत्तमा ॥ २९ ॥ तदहः क्षयरोगोऽभूत्पतिः क्षीणो दिने दिने ॥ शुद्धे तु क्रिमयो जाताः क्षतदुष्टव्रणोद्भवाः ॥ ३० ॥ दिनैः कतिपयैर्जनैर्हीनैर्बहवैर्विदर्शनात् ॥
 हतोजास्तथा भर्ता माधुवाचकुलेन्द्रियः ॥ ३१ ॥ क्रंदमानो दिवा रात्रौ दासोऽस्मि तव शोभने ॥ जाहि मां शरणं प्राप्तं न गच्छेयं परस्त्रियम् ॥
 ३२ ॥ तत्तस्य रुदितं श्रुत्वा भयभीता महीपते ॥ तस्यां निवेदिनं सर्वं कथं भर्ता भवेत्सुखी ॥ ३३ ॥ इत्यपि भेषजं दत्तं द्वितीयं दाहशान्तये ॥ दत्ते तु
 भेषजे तस्मिन्सुस्थोऽभूत्तक्षणात्पतिः ॥ ३४ ॥ पूर्वचूर्णोद्भवो दाहः शान्तस्तेनैव धेन ॥ ततः प्रभृति मे भर्ता वश्योऽभूत्तुल्ये स्थितः ॥ ३५ ॥ कालेन
 पञ्चतां प्राप्ता गता नरकयातनाम् ॥ ताम्रप्राष्ट्रं द्वाहं दग्धा युगानि दश पञ्च च ॥ ३६ ॥ सुक्ष्माणि तिलमात्राणि कृत्वा खण्डान्यनेकशः ॥ किंचि
 त्यातकरोषेण धरायामवतारिता ॥ ३७ ॥ गृहगोधामयं रूपं कृतं भास्करेण मे ॥ साहस्रत्र स्थिता श्रुप वर्षाणाममुत पुरा ॥ ३८ ॥ यान्यापि
 युवतिर्श्रुप भर्तुर्वश्यं समाचरेत् ॥ वृथाधर्मा दुराचारा द्वाहते ताम्रप्राष्ट्रके ॥ ३९ ॥ भर्ता नाथो गतिर्भर्ता देवतं गुरुव च ॥ तस्य वश्यं चरेद्या तु
 सा कथं सुखमाप्नुयात् ॥ ४० ॥ तिर्यग्योनिशतं याति क्रिमिबुधसमन्विता ॥ तस्माद्दूषाल कर्तव्यं स्त्रीभिर्भर्तुवचः सदा ॥ ४१ ॥ साहं यास्ये
 पुनर्योनिं कुस्तितां पातकान्विताम् ॥ यदि नोद्वरसे राजव्रतं मां शरणागतम् ॥ ४२ ॥ सुकृतस्य प्रदनेन विजयाजनिनेन हि ॥ या त्वया संगमे
 पुण्ये कृता श्रवणद्वादशी ॥ ४३ ॥ सरव्याश्चैव गंगायाः पापनाशविधायके ॥ प्रेतनिर्यातनी पुण्या मानसेप्सितदायिनी ॥ ४४ ॥

यस्यां गृहेऽपि भूपाल संस्मृतो मनुजैर्हरिः ॥ सर्वतीर्थफलवाप्तिं कुरुते नात्र संशयः ॥ ४५ ॥ दत्तं जप्तं हुतं यच्च कृतं देवार्चना
दिकम् ॥ सर्वं तदक्षयं भूप यत्कृतं विजयादिने ॥ ४६ ॥ एवविधं फलं यस्यास्तद्देहि सुकृतं मम ॥ द्वादश्यामुपवासेन त्रयोदश्यां तु
पारणे ॥ ४७ ॥ द्वादशाब्दोपवासस्य फलं प्राप्नोत्युपोषणे ॥ दद्यां कृत्वा महीपाल धर्मवृत्तिर्भवान् क्षितौ ॥ ४८ ॥ वैवस्वतपथध्वंसी
पित्राहि सुदुःखिताम् ॥ गृहगोधावचः श्रुत्वा मोहिनी वाक्यमब्रवीत् ॥ ४९ ॥ स्वकृतं तु जनोऽश्नाति सुखदुःखान्मकं विभो ॥ तस्यात्किमनया
कार्यं पापया भर्तुदुष्टया ॥ ५० ॥ यया भर्ता वशं नीतो रक्षाचूर्णादिभिर्नृप ॥ साधुभ्यो यत्कृतं राजन्यशःस्वर्गकरं भवेत् ॥ ५१ ॥ उदयोर्ध्रुव
शतमेति पापेभ्यो यत्कृतं भवेत् ॥ शर्करामिश्रितं क्षीरं काद्रवेयं नियोजितम् ॥ ५२ ॥ विषवृद्धिं करोत्येव तद्वत्पापकृतं भवेत् ॥ परित्यजेत्
त्वं पापां गच्छावो नगराय वै ॥ ५३ ॥ जन्मव्यापारसक्तानामात्मसौख्यं विनश्यति ॥ रुक्मगण्ड उवाच ॥ ब्रह्मात्मजे कथं वाक्यमीदृशं
व्याहृतं त्वया ॥ न साधूनामिदं वृत्तं भवतीति वरानने ॥ ५४ ॥ आत्मसौख्यकरः पापा भवंति परतापिनः ॥ विप्रपत्न्या वरारोहे परोपकर
णाय वै ॥ ५५ ॥ शशी मूर्योऽथ पर्जन्यो मेदिनी हुतसुगजलम् ॥ चंदनं पादपाः संतः परोपकरणाय वै ॥ ५६ ॥ श्रूयते किल राजासी
द्धरिश्चंद्रो वरानने ॥ चांडालमंदिरावासी भार्यातनयविक्रयी ॥ ५७ ॥ असत्यवचनाद्भूतो दुःखादुःखतरं गतः ॥ तस्य सन्धेन संतुष्टा
देवाः शक्रपुरोगमाः ॥ ५८ ॥ वरेण छंद्यांचक्रुर्हरीश्चंद्रं महीपतिम् ॥ तेन सत्यवता चोक्ता देवा ब्रह्मपुरोगमाः ॥ यदि तुष्टा हि विदुषा
वरं मे दत्तुमर्हथ ॥ ५९ ॥ एषा हि नगरी सर्वो सद्गुमा ससरीसृषा ॥ सवाल्लुङ्घ्यतक्षणं सनारी सचतुष्पदा ॥ ६० ॥ प्रयातु कृतपापापि
स्वर्गतिं नगरी मम ॥ अयोध्यापातकं गृह्य गताहं नरकं ध्रुवम् ॥ ६१ ॥ एककी नहि गच्छामि परित्यज्य जवं क्षितौ ॥ स्वर्ग
विबुधशार्दूलः सत्यमेतन्मयेरितम् ॥ ६२ ॥ तस्य तां स्थितां ज्ञात्वा सह तेनैव सा पुरी ॥ जगाम स्वर्गलोकं च इंद्रादीनमनुज्ञया
॥ ६३ ॥ सोऽपि स्वर्गे स्थितो राजा स्वपुरेण समन्वितः ॥ कामगेन विमानेन पूज्यमानोऽमरैरपि ॥ ६४ ॥ अस्थिदानं कृतं देवि दृष्टया
हि दधीचिना ॥ देवानामुपकारार्थं श्रुत्वा दैत्यैः पराजितान् ॥ ६५ ॥ कपोतार्थं स्वमांसानि शिबिना भृशुजा पुरा ॥ प्रदत्तानि वरारोहे
श्येनाय क्षुधिताय वै ॥ ६६ ॥ जीमूतवाहनो राजा पुरासीन्क्षितिमंडले ॥ तेनापि जीवितं दत्तं पन्नगाय वरानने ॥ ६७ ॥ तस्यादयलुजा देवि
भवितव्यं महीमुजा ॥ शुचावमेध्येऽपि शुभे समं वर्धति वारिदः ॥ ६८ ॥ चांडालपतिर्नौ चंद्रो ह्यादयेच निजैः करैः ॥ तस्यादिना वरारोहे गृह

गोत्रं बहुदुःखिताम् ॥ ६९ ॥ उद्धरिष्ये निजैः पुण्यैर्दोहैर्नानुहो यथा ॥ विमोहिनीं तिरस्कृत्य गृहगोधाभुवाच ह ॥ ७० ॥ दत्तं दत्तं मया पुण्यं
 मित्रम्यासंभवं तव ॥ गच्छ विष्णुगतल्लोकान्विधृतारोषकल्मषा ॥ ७१ ॥ तदाक्यात्सहसा भूप दिव्याभरणभूषिता ॥ विमुच्य देह तर्जिणीं
 गृहगोधांसमुद्रवम् ॥ ७२ ॥ जगाममंच्य तं भूपं द्योतयंती दिशो दश ॥ सीमतमिव कुर्वाणा वेष्णवं पदमद्रुतम् ॥ ७३ ॥ यद्योगिगम्यं हुतमुग्रम्
 केशं वरं वरेण्यं परमात्मभूतम् ॥ तस्मादियं चैव शिविप्रदीपा जगत्प्रकाशाय नृपप्रसूता ॥ ७४ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे गोधावि
 मुक्तिर्नाम चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ विमोच्य पातकाद्राजा गृहगोधां हसन्निव ॥ उवाच मोहिनीं हृष्टः शीघ्रमारुद्धतां हयः
 ॥ १ ॥ योजनानुत्तामी च क्षणात्कृष्णहयो यथा ॥ तदाकर्ण्य वचो राज्ञो मोहिनीं मदललसा ॥ २ ॥ आरूढा समं भर्त्रा तं हयं वातवेगि
 नम् ॥ उवाच च वचो भूपं भर्तारं चारुहासिनी ॥ ३ ॥ प्रचोदयेममर्वाणं स्फुराय महीपते ॥ पुत्रवक्रं स्पृहा द्रष्टुं लपटा तव वर्तते ॥ ४ ॥ तवाधीना नृप
 श्रेष्ठ गम्यतां यत्र ते मनः ॥ मोहिन्या वचनं श्रुत्वा तप्रस्ये नगरं प्रति ॥ ५ ॥ पश्यमानः सुसहृष्टः पादपान्यवताव्रदीः ॥ वनानि सुविचित्राणि मृगा
 न्वबहुविधानपि ॥ ६ ॥ ग्रामान्दुर्गास्तथा देशान्नगराणि शुभानि च ॥ सरांसि च विचित्राणि भूभागान्सुमनोहरान् ॥ ७ ॥ अचिरेणाश्रमं दृष्ट्वा वाम
 देवस्य भूपते ॥ आकाशस्थो महीपालो नमस्कृत्य त्वरान्वितः ॥ ८ ॥ पुनरेव ययौ राजा वायुवेगेन वाजिना ॥ पश्यमानो बहून्देशान्धनधान्य
 समन्वितान् ॥ ९ ॥ आससाद पुरं राजा वैदिशं स्ववशं च तत् ॥ तमायातं नृपं श्रुत्वा चारुर्द्वर्मागदः सुतः ॥ १० ॥ पितरं हर्षसंयुक्तो भूषालान्वाक्यम
 ब्रवीत् ॥ एषा प्रकाशमायाति उदीची दिङ् नृपोत्तमाः ॥ ११ ॥ मान्तिवर्तुर्वाजिनाक्रांता तत्तेजःपरिंजिता ॥ तस्माद्ब्रह्मामहे सर्वे संमुखं ह्यवनीपतेः ॥ १२ ॥
 पितुरागतमात्रस्य संमुखं न सुतो व्रजेत् ॥ स याति नरकं धोरं यावदिन्द्राश्चतुर्दश ॥ १३ ॥ संमुखं व्रजमानस्य पुत्रस्य पितरं प्रति ॥ पदे पदे यज्ञफलं
 प्रोचुः पौराणिका द्विजाः ॥ १४ ॥ उत्तिष्ठध्वं व्रजाम्येष भवद्भिः परिवारितः ॥ अभिवादयितुं प्रेम्णा एष मे देवदेवता ॥ १५ ॥ तथेत्युक्तैस्तुतैः
 सर्वैर्भूमिपालैर्नृपान्मजः ॥ जगाम संमुखं पद्भ्यां क्रोशमात्रं पितुस्तदा ॥ १६ ॥ ततो राजसहस्रेण सृतिमानिव मन्यथः ॥ स गत्वा दूरमध्वान्माससाद
 नृपं पथि ॥ १७ ॥ संप्राप्य पितरं ब्रह्मजगाम धरणीं तदा ॥ शिरसा राजभिः सार्द्धं प्रणाममकरोत्तदा ॥ १८ ॥ प्रेम्णा समागतं प्रक्ष्य तं पतन्तं
 भूषैः सह ॥ अवरुह्य हयाव्राजा समुत्थाप्य सुतं विभो ॥ १९ ॥ भुजाभ्यां साधु पीनाभ्यां पर्यब्धजत भूपतिः ॥ मूर्ध्नि चैव सुपात्राय उवाच तनयं
 तदा ॥ २० ॥ कश्चित्पासि प्रजाः सर्वाः कश्चिद्वडयसे रिपून् ॥ न्यायागतेन वित्तेन कोशं पुत्र बिभर्षि च ॥ २१ ॥ कश्चिद्विप्रश्चर्याधिका वृत्तिदत्ता

नपायिनी ॥ कञ्चित् कांतशीलत्वं कञ्चिद्वक्ता न निष्ठुरम् ॥ २२ ॥ कञ्चिद्वावो न दुहन्ते पुत्र चांडलवेश्मनि ॥ कञ्चिद्वचनवर्तारस्तनया व तिः
सदा ॥ २३ ॥ कञ्चिद्वद्धूः श्वश्रुवाक्ये वर्तते भर्तारि क्वचित् ॥ कञ्चिद्विवादान्विप्रैस्तु समं नेक्षस आत्मजा ॥ २४ ॥ कञ्चिद्व्रावो न रुध्यते विषये विविधैरुद्भिः ॥
तुलमानानि सर्वाणि ह्यद्वादीनां सदेक्षसे ॥ २५ ॥ कुटुंबिनं क्रौः पुत्र नात्यर्थमभिदूयसे ॥ कञ्चिन्न द्यूतपानादि वर्तते विषये तव ॥ २६ ॥
कञ्चिच्चिद्विन्नसैलौका भिन्नवाक्यैः पुरे तवा ॥ न दानैर्जीर्णवस्त्रैश्च नोपजीवति मानवाः ॥ २७ ॥ कञ्चिद्वह्मस्वयं पुत्र हस्त्यभ्यं परिक्षसि ॥ कञ्चिच्च शतः
सर्वा ह्यविशेषेण पृथक्सि ॥ २८ ॥ कञ्चिन्न वासरे विष्णोर्नरा भुंजति पुत्रक ॥ शशनि क्षीणतां प्राप्ते कञ्चिच्छाब्दपरो नरः ॥ २९ ॥
कञ्चिच्चत्वापरत्रेषु सदा निद्रां विमुचसि ॥ निद्रा मूलमधर्मस्य निद्रा पापविवादिनी ॥ ३० ॥ निद्रा दारिद्र्यजननी निद्रा श्रेयोविनाशिनी ॥ गहि
निद्रान्वितो राजा किं शक्तिं वसुधराम् ॥ ३१ ॥ पुंश्चलीव सदा भर्तुलोकद्वयविनाशिनी ॥ एवमुच्चस्माणं तं तनयो वाक्यमब्रवीत् ॥ ३२ ॥ धर्मगंदो
महीपालं प्रणम्य च पुनः पुनः ॥ सर्वमेतत्कृतं तात पुनः कर्तास्मि ते वचः ॥ ३३ ॥ पितुर्वचनकर्तारः पुत्रा धन्या जगत्रये ॥ किं ततः पातकं
राजन्यो न कुर्यात्पितुर्वचः ॥ ३४ ॥ पितृवाक्यमनाहत्य ब्रजेत्स्नातुं त्रिमार्गगाम् ॥ न तर्त्तीथफलं भुंक्ते यो न कुर्यात्पितुर्वचः ॥ ३५ ॥ त्वदधीनं
शरीरं मे त्वदधीनं हि जीवितम् ॥ त्वदधीनो हि मे धर्मस्त्वं च मे दैवतं परम् ॥ ३६ ॥ त्रैलोक्यस्यापि दानेन न शुद्धयेत ऋणात्सुतः ॥ किं पुनर्देह
वित्ताभ्यां कुशदानादिभिर्विभो ॥ ३७ ॥ एवं ब्रुवाणं तनयं बहुभूपालसंवृतम् ॥ रुक्मांगदः परिष्वज्य पुनराह सुतं वचः ॥ सत्यमेतत्त्वया पुत्र व्याहृत
धर्मवेदिना ॥ ३८ ॥ पितुरभ्यधिकं किञ्चिद्वचनं न सुतस्य हि ॥ देवाः पराङ्मुखास्तस्य पितरं योऽवमन्यते ॥ ३९ ॥ सोऽहं मूर्धा त्वया पुत्र धृतस्तत्क्षितिर
क्षणात् ॥ जित्वा द्वीपवतीं पृथ्वीं बहुभूपालसंवृताम् ॥ ४० ॥ एतत्सौख्यं परं लोके एतत्स्वर्गपदं ध्रुवम् ॥ पितुरभ्यधिकः पुत्रो यद्भवेत्क्षितिमंडले ॥ ४१ ॥
सोऽहं पुत्र कृतार्थस्तु कृतः सद्गुणवर्त्मना ॥ त्वया साधयता भूपान्यथा हरिदिनं शुभम् ॥ ४२ ॥ तत्पितुर्वचनं श्रुत्वा पुत्रो धर्मागदोऽब्रवीत् ॥ क्व गतस्तु
भर्वास्तत्त निवेश्य मयि संपदः ॥ ४३ ॥ कस्मिन्स्थानेत्वियं प्राप्ता मय्यश्रुतसप्तप्रभा ॥ मन्ये निर्वदमाण इमां सुहृद्वा प्रजापतिः ॥ ४४ ॥ नेतद्वया महीपाल
नारी त्रैलोक्यमध्यतः ॥ मन्ये भूधरजातेयमथवा सागरोद्भवा ॥ ४५ ॥ माया वा मयदैत्यस्य प्रमदाहृषंस्थिता ॥ अहो सुनिपुणो घातायेनयं निमित्ता
विभो ॥ बालाग्रशतभागो हि व्यलीको नोपपद्यते ॥ ४६ ॥ इयं हि योग्या क्रनकावदाता गृहाय तुभ्यं जगतीपतीश ॥ एवंविधा मे जननी यदि स्यात्को
दुन्योऽस्ति मत्तः सुकृती मनुष्यः ॥ ४७ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीचरिते पितापुत्रसंवादो नाम पञ्चदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥

धर्मागदवचः श्रुत्वा हृष्टो रुक्मांगदोऽब्रवीत् ॥ सत्य ते जननी पुत्र संप्राप्ता मंदरे मया ॥ १ ॥ वेदाश्रयसुता बाला मदर्थं कृतनिश्चया ॥ कुर्वती
 दारुणं पुत्र तपो देवगिरौ पुरा ॥ २ ॥ इतः पंचदशदह्नो हयगामी गतो ब्रह्म ॥ मंदरे पर्वतश्रेष्ठे बहुधातुसमन्विते ॥ ३ ॥ तस्य मूर्द्धनि बालेय तोष
 यती महेश्वरम् ॥ स्थिता गानपरा दृष्टा मया तत्र सुदर्शना ॥ ४ ॥ ततोऽहं मूर्च्छया युक्तः पतितो धरणीतले ॥ अंगबाणसंविद्धो व्याधविद्धो यथा
 मृगः ॥ ५ ॥ ततोऽहमनया देव्या चालितश्चारुनेत्रया ॥ वृत्तैवापि भर्तृत्वे किंचित्प्रार्थनया सहा ॥ ६ ॥ मया चापि प्रतिज्ञातं स्वदक्षिणकारान्वितम् ॥ सत्यं
 भार्या विशालाक्षी कृता भूधरमस्तके ॥ ७ ॥ अवरुद्ध धरापृष्ठे समारुह्य तुरंगमम् ॥ दिनत्रयेण त्वरितः संप्राप्तस्त्व सन्निधौ ॥ ८ ॥ पश्यमानो गिरिन्देशान्संगसि
 सारितस्तथा ॥ इयं हि जननी पुत्र तव प्रीतिविवादिनी ॥ ९ ॥ अभिवादन्य चार्वर्गं त्वं निजामिव यातम् ॥ तत्पितुर्वचनं श्रुत्वा हयसंस्थामर्दिदमः ॥ १० ॥
 शिरसा धरणीं गत्वा इदं वचनमब्रवीत् ॥ प्रसीद देवि मातस्त्वं भृत्यो दासः सुतस्त्व ॥ ११ ॥ नमस्करोमि जननीं बहुभूषालसंयुतः ॥ तं पुत्रमवनीं प्रापं
 मोहिनीं प्रेक्ष्य भूयते ॥ १२ ॥ भर्तुर्दक्षिणयोगाच्च अक्तीर्य तुरंगमात् ॥ अवागृह्य बाहुभ्यस्तथाप्य पतितं सुतम् ॥ १३ ॥ परिष्वक्तस्तदा मात्रा पुनरेवाभ्यनं
 दयत् ॥ ततस्तां सुमनोज्ञेस्तु चारुवस्त्रैश्च भूषणैः ॥ १४ ॥ भूषयित्वा समारोप्य पुनरेव ह्योत्तमम् ॥ स्वपृष्ठे चरणं कृत्वा तस्या राजीवलोचनः
 ॥ १५ ॥ तैर्नैव विधिना भूप पितरं चान्वरोहयत् ॥ भूपालैः संवृतो गच्छन्पद्भ्यां धर्मागदः सुतः ॥ १६ ॥ प्रहर्षपुलको ह्यासीजनिनीं प्रेक्ष्य मोहि
 नीम् ॥ स्तूयमानः स्वयं चापि मेघगंभीरया गिरा ॥ १७ ॥ धन्यः स तनयो लोके मातरो यस्य भूरिशः ॥ नवा नवतरा भार्याः पितुरिष्टा मनो
 हराः ॥ १८ ॥ यस्यैका जननी लोके पिता तस्यैव दुःखभाक् ॥ पितुर्दुःखेन किं सौख्यं पुत्रस्य हृदि वर्तते ॥ १९ ॥ एकस्यावन्दने मातुः पृथिवी
 फलमश्नुते ॥ मातृणां वन्दने मह्यं महत्पुण्यं भविष्यति ॥ २० ॥ तस्मादभ्यर्चिकं पुण्यं भविष्यति दिने दिने ॥ एवमुच्चरमाणोऽसौ राजभिः परिवारितः
 ॥ २१ ॥ प्रविष्टो नगरं रम्यं वैदिशं ऋद्धिसंयुतम् ॥ हर्षरथः प्रययौ राजा मोहिन्त्या सह तत्क्षणात् ॥ २२ ॥ ततो गृहवरं प्राप्य पूज्यमानो
 जनैर्नृपः ॥ अवरुह्य हयातस्मान्मोहिनीं धाम्यदब्रवीत् ॥ २३ ॥ धर्मागदस्य पुत्रस्य गृहे गच्छ मनोहरे ॥ एष ते गुरुशुश्रूषां करिष्यति यथा
 गुणम् ॥ २४ ॥ न सखी नैव दासी ते शुश्रूषागदरेदिनि ॥ सा चैवदुक्ता फत्या तु प्रस्थिता सुममन्दिस्म ॥ २५ ॥ धर्मागदेन सा दृष्टा गच्छन्ती
 मन्दिपराय वै ॥ आत्मनो भर्तृवाक्येन परित्यज्य महीपतीन् ॥ २६ ॥ तिष्ठन् पितुरादेशादिमां शुश्रूषये ब्रह्म ॥ स एवमुक्त्वा गत्वा तु
 बाहुभ्यां परिगृह्य वै ॥ क्रमे पञ्चदशे प्राप्ते पर्यंके त्वरोपयत् ॥ २७ ॥ कांचने पट्टस्त्रेण रचितं कोमले दृढे ॥ मृदास्तरणसंयुक्ते मणिस्तनविभूषिते ॥

॥ २८ ॥ रत्नदीपैश्च बहुशः खचिते सूर्यसप्रभे ॥ ततः पादोदकं चक्रे मोहिन्या धर्मभूषणः ॥ २९ ॥ सन्ध्यावल्या गुरुत्वेन ह्यपश्यतां नृपात्मजः ॥
 नैवमस्याभवदुष्टं मनस्तां मोहिनीं प्रति ॥ ३० ॥ सुकुमारोऽपि तन्वर्गो पीनोरुघनस्तनीम् ॥ मेने वर्षायुतसमामात्मानं च त्रिवत्सरम्
 ॥ ३१ ॥ प्रक्षाल्य चरणौ तस्यास्तज्जलं शिरसि न्यधात् ॥ उवाचावनतो भूत्वा सुकृती यातरस्यहम् ॥ ३२ ॥ इत्युक्त्वा नरनारीभिः स्वयं च
 श्रमनाशनम् ॥ चकार सर्वभोगैस्तां युयोज च मुदान्वितः ॥ ३३ ॥ क्षीरोदमथेन जाते कुण्डले चाम्रतखे ॥ ये लब्धे दानवाञ्जित्वा पातालं धर्म
 मूर्तिना ॥ ३४ ॥ मोहिन्या कर्णयोश्चक्रे स्वयमेव वृषाणदः ॥ अष्टोत्तरसहस्रैश्च धात्रीफलनिभैः शुभैः ॥ ३५ ॥ मौक्तिकै रचितैः शुभ्रैर्हारी देव्याः
 कृतो हृदि ॥ निष्कं पलशतं स्वर्णं कुलिशायुतभूषितम् ॥ ३६ ॥ हारं लघूत्तरं चक्रे मयतुर्नृपमुतस्तदा ॥ वलया वज्रसचिता द्विरष्टौ क्रूरयोद्भयोः
 ॥ ३७ ॥ एकैके निष्ककोटीभिर्मूल्यविद्भिर्नैः कृताः ॥ केयूरनूपुरौ तस्या अनर्घौ स नृपात्मजः ॥ ३८ ॥ प्रहदौ पितुरिष्टाया भूषणार्थं गवि
 प्रभौ ॥ कटिसूत्रं तु शर्वाण्या यदासीत्पावकप्रभम् ॥ ३९ ॥ तद्व्रष्टं भयभीतायाः संग्रामे तारकामये ॥ कालनेमौ स्थिते राज्ये पतितं मूलपावने
 ॥ ४० ॥ तद्व्रहीतं तु दैत्येन मयेन लोकमायिना ॥ तं हत्वा मलये दैत्यं दैत्यकोटिसमावृतम् ॥ ४१ ॥ संवत्सरणे नोरे पितुर्वचनकारणात्
 अवाप कटिसूत्रं तु दैत्यराजप्रियास्थितम् ॥ ४२ ॥ तददौ पितुरिष्टायाः सानन्दपुलको नृपः ॥ हिरण्यकशिपोः पूर्वं या भार्या लोकमुन्दरी ॥ ४३ ॥
 तस्याः सीमंतकश्चासीत्सौदामिनि सप्रभः ॥ सा प्रविष्टा सं पत्या यदा पावकमंगला ॥ ४४ ॥ समुद्रे क्षिप्य सीमन्तं दुःखेन महतान्विता ॥
 सागरस्ततु संतुष्टा रत्नैश्च युगं किल ॥ ४५ ॥ ददौ धर्मागदायाथ तस्य वीर्येण तोषितः ॥ जनन्याः प्रहदौ हृष्टः सूर्यकोटिसमप्रभम् ॥ ४६ ॥
 अग्निशौचे शुभे वस्त्रे कंबुके सुमनोहरे ॥ सहस्रकोटिमूल्ये ते मोहिन्याः संन्यवेदयत् ॥ ४७ ॥ देवमाल्यं सुगंधाढ्यं तथा देवविलेपनम् ॥ सर्वदेवगुरोः
 पूर्वं सिद्धहस्तासुदुर्लभम् ॥ ४८ ॥ धर्मागदेन वीरेण द्वीपानां विजये तथा ॥ लब्धं तत् प्रहदौ देव्या मोहिन्याः कामवर्द्धनम् ॥ ४९ ॥
 संभूष्य परया भक्त्या पश्चात्पुण्ड्रसंभोजनम् ॥ आनीतं मातृहस्तेन भोजयामास भूमिप ॥ ५० ॥ पुरस्तादेव जननीं वाक्यैः संबोधय
 भूरिशः ॥ मया त्वया च कर्तव्यं राज्ञो वाक्यं न संशयः ॥ ५१ ॥ या इष्टा नृपतेदेवि सास्माकं हि गरीयसी ॥ इष्टा या भूपतेर्भर्तु
 स्तस्या या दुष्टमाचरेत् ॥ ५२ ॥ सा पत्नी नरकं याति यावदिन्द्राश्चतुर्दश ॥ सापन्नभावं या कुर्याद्रतुर्लभेष्टया सह ॥ ५३ ॥ तस्याः
 स्नेहवियोगार्थं तप्यते ताम्रप्राश्नके ॥ यथा सुखं भवेद्रतुस्तथा कार्यं हि भार्यया ॥ ५४ ॥ अनुकूलं हितं तस्या इष्टया भर्तुगचरेत् ॥ यथा

भर्तुः स्या तां हि पश्येत् वर्णनि ॥ ५५ ॥ हीनायाश्चापि शुश्रूषां कृत्वा याति त्रिविष्टपम् ॥ पश्चात्स्थाने भवेत्सापि मनसा यामवत्त्रिये ॥ ५६ ॥ सर्वान्भोगान्वाप्नोति भर्तुरिष्टं प्रणह्य हि ॥ इष्याभावपरित्यागात्सर्वेश्वरपदं लभेत् ॥ ५७ ॥ सपत्नी या सपत्न्यास्तु शुश्रूषां कुरुते सदा ॥ भर्तुरिष्टां संनिरास्य तस्या लोकोऽक्षयो भवेत् ॥ ५८ ॥ भर्तुरिष्टा पुरा वेश्या ह्यभवत्सा कुलेषु वै ॥ शूद्रजतिः सुदुष्टस्य परित्यक्तक्रियस्य तु ॥ ५९ ॥ आचरद्वेश्या साह्र सा भार्या पतिरिजिनी ॥ प्रक्षालनं द्रव्योः पादौ द्रव्योरुच्छिष्टभोजिनी ॥ ६० ॥ उभयोरप्यधः शेते उभयोर्वै हितं रता ॥ वेश्या वार्यमाणापि सदाचारस्थे स्थिता ॥ ६१ ॥ एवं शुश्रूषयस्या हि भर्तारं वेश्या सह ॥ जगाम सुमहान्कालो वर्तत्या दुःखसागरं ॥ ६२ ॥ अप रस्मिन्दिने भर्ता माहिषं मूलक्रान्वितम् ॥ असक्षयत निष्ठावं दुर्मेधास्तैलमिश्रितम् ॥ ६३ ॥ तदपथ्यभुजस्तस्य अवमन्य पतिव्रताम् ॥ अमव दारुणो रोगो गुदे तस्य भगंदरः ॥ ६४ ॥ संदह्यमानोऽतितरां दिवा रात्रौ स श्रिरिशः ॥ तस्य गेहे स्थितं वित्तं समादाय जगाम सा ॥ ६५ ॥ वेश्यान्यस्मै ददौ प्रीत्या दूने कामपरायणा ॥ ततः स दीनवदनो व्रीडया च समन्वितः ॥ ६६ ॥ उवाच प्ररुदन्भार्या शूद्रो व्याकुलचेतनः ॥ परिपालय मां देवि वेश्यासक्तं सुनिष्ठुरम् ॥ ६७ ॥ न मयोपकृतं किंचित्तव मुंदरि पापिना ॥ रस्ते वेश्या साह्रं बहून्बदन्सुमध्यमे ॥ ६८ ॥ यो भार्यां प्रणतां पापो नातुमन्येत गर्वितः ॥ सोऽनुमानि समाप्नोति जन्मानि दश पंच चा ॥ ६९ ॥ दिवाकीर्तिगृहे तस्माद्योनिं प्राप्स्यामि गर्हिताम् ॥ तवापमानतो देवि मनो न कलुषीकृतम् ॥ ७० ॥ इति भर्तृवचः श्रुत्वा भार्या भर्तारमब्रवीत् ॥ पुराकृतानि पापानि दुःखानि प्रभवति हि ॥ तानि सक्षमते विद्वान् स विद्वंभो नृणां वरः ॥ ७१ ॥ तनयया प्रापया पापं कृतं वै पूर्वजन्मनि ॥ तद्भजंत्या न मे दुःखं न विषादः कथंचन ॥ ७२ ॥ एवमुक्त्वा समाश्वस्य भर्तारस्य उशास्य च ॥ आनीतं जनकाद्वित्तं बंधुभ्यो वर्णनिनी ॥ ७३ ॥ क्षीरोदनिलयावासं मन्यते स्म सती पतिम् ॥ दिवा त्रिर्यन्तेन रात्रौ शुद्धाविशेष नम् ॥ ७४ ॥ रजनीकश्वशोथं गृह्य निर्यासमंजसा ॥ नलेन पातयेद्भर्तुः क्रिमीन्कुण्डाच्छनैः शनैः ॥ ७५ ॥ मय्युपुच्छसंयुक्तं पवनं चाकरोत्तदा ॥ न देवि रात्रौ स्वपिति न दिवा च वरातना ॥ ७६ ॥ भर्तुदुःखेन संतप्ता अपश्यज्ज्वलितं जगत् ॥ यद्यस्ति वसुधा देवी पितरो देवतास्तथा ॥ ७७ ॥ कुर्वतु रोगहीनं मे भर्तारं गतकल्मषम् ॥ चंडिकायै प्रदास्यामि रक्तं मांससमुद्भवम् ॥ ७८ ॥ नृच्छगमहिषोपेतं भर्तुरोगग्रहेतवे ॥ सादरं कारयिष्यामि उपवासान्दशैव तु ॥ ७९ ॥ शरीरं स्थापयिष्येऽहं सूक्ष्मकंठकंस्तरं ॥ नोपभोक्ष्यामि मधुरं नोपभोक्ष्यामि वै घृतम् ॥ ८० ॥ बाह्याभ्यंगविहीनाहं संस्थास्ये दिनसंचयम् ॥ जीवतां रोगहीनो हि भर्ता मे शरदां शतम् ॥ ८१ ॥ एवं प्रव्याहरंती सा वासरे वासरे गते ॥ अथ कालेन चारुपेन त्रिदोषोऽस्य व्यजायत ॥ ८२ ॥ त्रिकटु प्रददौ भर्तुर्यन्तेन महता तदा ॥ शीतार्तः कपमानोऽसौ दान्यशुलिमखंड

यत् ॥ ८३ ॥ उभयोर्दंतयोः श्लेषः सहसा समपद्यत ॥ तत्तुल्यमंगुलैर्वक्त्रे स्थितं नपतिवह्ने ॥ ८४ ॥ अथ विनीय वलयं क्रीत्वा काष्ठानि
भूरिशः ॥ चित्तस्मरिथुतां चक्रे मध्ये धृत्वा पतिं तदा ॥ ८५ ॥ अवरुह्य च बाहुभ्यां पादेनाकृष्य पावकम् ॥ मुखे सुखं समाधाय हृदये हृदयं
तथा ॥ ८६ ॥ जघने जघनं देवि आत्मनः सनिवेश्य वै ॥ दाहयामास कल्याणी भर्तुर्देहं रुजान्वितम् ॥ ८७ ॥ आत्मना सह चार्वणी
ज्वलिते जातवेदसि ॥ ८८ ॥ विमुच्य देहं सहसा जगाम पतिं समादाय च देवलोकम् ॥ विशोधयित्वा बहुपापसंधान्स्वकर्मणा दुष्कर
साधनेन ॥ ८९ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे पतिव्रतोपाख्यानं नाम षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ पुत्र उवाच ॥ तस्मादीष्यां परित्यज्य
मोहिनीमनुभोजय ॥ न मातरीदृशो धर्मो लोकेषु त्रिषु लभ्यते ॥ १ ॥ स्वहस्तेन प्रियां भर्तुर्भार्या या तु प्रभोजयेत् ॥ सपत्नी तु सपत्नी हि
किंचिद्वन्नं ददाति च ॥ २ ॥ तदनंतं भवेद्देवि मातरित्याह नाभिजः ॥ कुरु वाक्यं मयोक्तं हि स्वाभिनि त्वं प्रसीद मे ॥ ३ ॥ तातस्य
सौख्यं कर्तव्यमावाभ्यां वरुणिनि ॥ भवेत्पापक्षयः सम्यक् स्वर्गप्राप्तिस्तथाक्षया ॥ ४ ॥ पुत्रस्य वचनं श्रुत्वा देवी संध्यावली तदा ॥ अभि
मंड्य परिष्वज्य तनयं सा पुनः पुनः ॥ ५ ॥ मूर्ध्नि चैनमुपाग्राय वचनं चेदमब्रवीत् ॥ करिष्ये वचनं पुत्र त्वदीयं धर्मसंयुतम् ॥ ६ ॥ इष्ट्यां मानं
पुरित्यज्य भोजयिष्यामि मोहिनीम् ॥ शतपुत्रा ब्रह्मं पुत्र त्वयैकेन सुतेन हि ॥ ७ ॥ नियमैर्बहुभिर्जातो देहकेशकरैर्भवान् ॥ व्रतराजेन चीर्णन
प्रातस्त्वमचिरास्तुतः ॥ ८ ॥ नहीदृशं व्रतं लोके फलदायि प्रदृश्यते ॥ सद्यः प्रत्ययकारीदं महापातकनाशनम् ॥ ९ ॥ किं जातैर्बहुभिः पुत्रैः
शोकसंतापकारकैः ॥ वरमेकः कुलालंबी यत्र विश्रमते कुलम् ॥ १० ॥ त्रैलोक्यादुपरिष्ठाहं त्वां प्राप्य जठरे स्थितम् ॥ धन्यानि तानि श्रुत्वा
यैर्जातस्त्वं सुतोऽनघ ॥ ११ ॥ सप्तद्वीपपतिः सूरः पितुर्वचनकारकः ॥ आह्लादयति यस्तातं जननी वापि पुत्रकः ॥ १२ ॥ तं पुनं
कथयः प्राहुर्वाचाल्यमपरं सुतम् ॥ एवमुक्त्वा तु वचनं देवी संध्यावली तदा ॥ १३ ॥ वीक्षां चक्रेऽथ भांडानि षड्सस्य तु हेतवे ॥ तस्या
वीक्षणमात्रेण परिपूर्णानि भूपते ॥ १४ ॥ षड्सस्य सुखोष्णस्य मोहिनीभोजनेच्छया ॥ अमृतस्वादुकल्पस्य जनस्य तु महीपते ॥ १५ ॥
ततो देवीं समादाय कांचनीं रत्नसंयुताम् ॥ परिवेषयद्व्यथा मोहिन्याश्चारुहासिनी ॥ १६ ॥ कांचने भाजने श्लक्ष्णे मानभोजनवेष्टिते ॥ शनैः
शनैश्च बुभुजे इष्टमन्नं सुसंस्कृतम् ॥ १७ ॥ उपविश्यासने देवी शतकौशमये शुभे ॥ वीज्यमाना वरारोहा व्यजनेन सुगीतिना ॥ १८ ॥ धर्मागदृष्टही
तेन शिखिपुच्छभवेन तु ॥ सा भुक्ता ब्रह्मतनया तदन्नममृतोपमम् ॥ १९ ॥ चतुर्णेन शीतिन कृत्वा शौचमथात्मनः ॥ जगृहे पुत्रदत्तं तु तांबूलं

तत्पुत्रोधिमत ॥ २० ॥ वरचंदनयुक्तेन हस्तेन वरवर्णिनी ॥ ततः प्रहस्य शनकैः प्राह संध्यावलीं नृपा ॥ २१ ॥ जननी किं तु देवि त्वं वृषांगदनुपस्य
तु ॥ न मया हि परिज्ञाता श्रमस्त्वेदितया भुजे ॥ २२ ॥ वदत्येवं ब्रह्मभुता यावत्संध्यावलीं नय ॥ तावत्प्रणम्य नृपतेः पुत्रो वचनमब्रवीत्
॥ २३ ॥ उदरे हनया देव्या धृतः संवत्सरत्रयम् ॥ तव भृतोः प्रसादेन वृद्धिं संप्राप्तवानहम् ॥ २४ ॥ सत्यनेकानि मातृणां शतानि यम
खुदरी ॥ अस्याः पीतं पयो भूरी कुचयोः स्नेहसंछुतम् ॥ २५ ॥ अनया सा रुजा तीव्रा विधृता प्रायशो जरा ॥ इयं मां जनयित्वैव जाता शिथिलं
धना ॥ २६ ॥ तत्रास्ति त्रिषु लोकेषु यद्दत्त्वा चानृणो भवेत् ॥ मातुः पुत्रस्य चार्वाङ्गि सत्यमेतन्मयेतिम् ॥ २७ ॥ सोऽहं धन्यतरो लोके नास्ति
मत्तोऽधिकः पुमान् ॥ उत्सर्गे वर्तयिष्यामि मातृसंघस्य नित्यशः ॥ २८ ॥ नोत्सर्गे चेज्जनन्या हि तन्मयो विशति क्वचित् ॥ मातृसौख्यं न जानाति
कुमारी भर्तुजं यथा ॥ २९ ॥ मातुरुत्सर्गमाहूढः पुत्रो दर्पान्वितो भवेत् ॥ हासुत्तमदेहस्य हस्तेनाहर्तुमिच्छति ॥ ३० ॥ पाल्यमानो जनन्या
हि पितृहीनोऽपि दर्पितः ॥ समीहते जगद्धर्तुं सर्वयं मातृजं पयः ॥ ३१ ॥ एतज्जठरसंसर्गं भवत्युत्सर्गशक्तिः ॥ अन्याश्चैवापराणां च विशेषो
यदि मे न चेत् ॥ ३२ ॥ तेन सत्येन मे तातो जीवताच्छरदां शतम् ॥ एवं बुवाणे तनये मोहिनी विस्मयं गता ॥ ३३ ॥ कथमस्य प्रहर्तव्यं
मया निर्घृणशीलया ॥ विनीतस्य ह्यापास्य औचित्यं पापिनो गृहे ॥ ३४ ॥ पितुः शुश्रूषणं यस्य न तस्य सदृशं क्षितौ ॥ एवं गुणाधिक
स्यहं कर्तुं कर्म जुगुप्सितम् ॥ ३५ ॥ पुत्रस्य धर्मशीलस्य भूत्वा तु जननी क्षितौ ॥ एवं विमृश्य बहुधा मोहिनी लोककुंदरी ॥ ३६ ॥ उवाच
तनयं बाला शीघ्रमानय मे पतिम् ॥ न शक्नोमि विना तेन मुहूर्तमपि वर्तितुम् ॥ ३७ ॥ ततः स त्वरितं गत्वा प्रणम्य पितरं नृप ॥ कनिष्ठा
जननी तात शीघ्रं त्वां द्रष्टुमिच्छति ॥ ३८ ॥ प्रसादः क्रियतां तस्याः पूज्यतां ब्रह्मणः सुता ॥ पुत्रवाक्येन नृपतिस्तक्षणान्द्रुदुहृतः ॥ ३९ ॥
प्रहृष्टवदनो भूत्वा संध्यावल्या निवेशनम् ॥ संप्रविश्य गृहे राजा ददर्श शयनस्थिताम् ॥ ४० ॥ मोहिनीं मोहसंयुक्तां तप्तकांचनसप्रथाम् ॥ उपस्य
मानां प्रियया संध्यावल्या शनैः शनैः ॥ ४१ ॥ पुत्रवाक्यात्पारित्यज्य क्रोधं सापत्न्यजं तथा ॥ दृष्ट्वा रुक्मगण्डं प्राप्तं शयने मोह्यं कुंदरी ॥ ४२ ॥
प्रहृष्टवदना प्राह राजानं भूरिदक्षिणम् ॥ इदोपविशतां कांतं पर्यंके मृदुतूलके ॥ ४३ ॥ सर्वं निरीक्षितं भूप राज्यतन्त्रं त्वया किम् ॥ अद्यापि
नहि ते वाङ्मा राज्ये परीनिवर्तते ॥ ४४ ॥ मन्ये दुष्कृतिनं भूप त्वामत्र धरणीतले ॥ यः समर्थं सुतं ज्ञात्वा स्वयं पश्येन्नृपश्रियम् ॥ ४५ ॥ तस्मा
त्स्वत्तोऽधिको नास्ति दुःखी लोकेषु कश्चन ॥ सुपुत्राणां पितृणां हि सुखं याति क्षणं नृप ॥ ४६ ॥ दुःखेन पापभोक्तृणां विषयासक्तचेतसाम् ॥ सर्वो

अथ प्रकृती राजंस्तवेष्टाः पूर्णपुण्यजाः ॥ ४७ ॥ धर्मागदे पालयाने कथं त्वं वीक्षसेऽधुना ॥ परित्यज्य प्रियासौख्यं कीनाश इव दुर्बलः ॥ ४८ ॥
 यदि पालयसे राज्यं मया किं ते प्रयोजनम् ॥ निष्ठप्रयोजनमानीता क्षीरसागरमस्तकात् ॥ ४९ ॥ विदुभोज्या हि भविष्यामि पक्षिणामभिषं यथा ॥ यो
 भार्या यौवनोपेतां न सेवेदिह दुर्मतिः ॥ ५० ॥ कृत्याचरणसक्तस्तु कुतस्तस्य भवेत्प्रिया ॥ असेविता व्रजेद्भार्या अदत्तं हि धनं व्रजेत् ॥ ५१ ॥ अर
 क्षितं व्रजेद्राज्यं अनभ्यस्तं श्रुतं व्रजेत् ॥ नालसैः प्राप्यते विद्या न भार्या व्रतसंस्थितैः ॥ ५२ ॥ नानुष्ठानं विना लक्ष्मीर्नाभक्तैः प्राप्यते यशः ॥
 नोद्यमी सुखमानोति नाभार्यः स्तुतिं लभेत् ॥ ५३ ॥ नाशुचिर्द्धर्मप्राप्नोति न विप्रोऽप्रियवाग्धनम् ॥ अपृच्छन्नैव जानाति अगच्छन्न क्वचिद्भजेत्
 ॥ ५४ ॥ अशिष्यो न क्रियां वेत्ति न भयं वेत्ति जागरी ॥ वस्त्राद्रूपाल मां त्यक्त्वा धर्मादृष्टहे क्षुभे ॥ ५५ ॥ वीक्ष्यसे राज्यपदवीं ययथे
 तनये विभो ॥ ५६ ॥ एवं बुवाणां तनयां विधेस्तु रतिप्रियां चारुविशालनेत्राम् ॥ व्रीडान्वितः पुत्रसमीपवर्ती प्रोवाच वाक्यं नृपतिः प्रियां
 ताम् ॥ ५७ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीचरिते मोहिनीवचनं नाम सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ राजोवाच ॥ नाधिकारो मया
 भीरु कृतो नृपपरिग्रहे ॥ श्रमातुरस्य निद्रा मे प्रवृत्ता सुखदायिनी ॥ १ ॥ धर्मागदं समाभाष्य मोहिनीं नय रुदिरम् ॥ पूजयस्व अथान्या
 यमेषा पत्नी प्रिया मम ॥ २ ॥ निजं कमलपत्राक्षं सर्वगन्तविमृषितम् ॥ निर्वातवातसंयुक्तं सर्वतुलुखदायकम् ॥ ३ ॥ एवमादिश्य तत्त्वग्रह
 निद्रासुपागतः ॥ शयनं प्राप्य कष्टात्ते अभाग्यो हि धनं यथा ॥ ४ ॥ विबुद्धमात्रः सहसा त्वत्समीपसुपागतः ॥ यद्ववीषि वचो देवि
 तत्करोमि न संशयः ॥ ५ ॥ मोहिन्युवाच ॥ परिसांत्वय राजेंद्र इमान्दरान्मुदुःखितान् ॥ ममोद्वाहेन निर्विण्णान्निराशाशङ्कारा
 भोगयोः ॥ ६ ॥ ज्येष्ठानां रूपयुक्तानां कलत्राणां विशांपते ॥ मूर्ध्नि कीलं कनिष्ठारव्यं यो हि राजन्नखानयेत् ॥ ७ ॥ न सद्गतिर्भवेत्तस्य
 न च सा विदते परम् ॥ पतिव्रताश्रुदग्धायाः का शांतिर्मे भविष्यति ॥ ८ ॥ जनितारं हि मे भस्म कुर्व्युर्द्वयः पतिव्रताः ॥ किं पुनः
 प्राकृतं भूय त्वादृशं मादृशीं तथा ॥ ९ ॥ संख्यावलीसमा नारी त्रैलोक्ये नास्ति भूमिप ॥ तव बेहनिबद्धांगी समोजयति षड्रसे ॥ १० ॥ प्रियाणि
 चतुर्वाक्यानि वदती तव गौरवात् ॥ एवंविधा हि शतशो नार्यः संति गृहे तव ॥ ११ ॥ यासां न पादजसा तुर्याहं भूपते क्वचित् ॥ मोहिनी
 वचनं श्रुत्वा व्रीडितो ह्यभवन्नृपः ॥ १२ ॥ सपुत्रायाः समीपे तु ज्येष्ठाया नृपतिस्तदा ॥ इंगितज्ञः सुतो ज्ञात्वा दशावस्थागतं नृपम् ॥ १३ ॥ पितरं
 कामसंतप्तं मोहिन्यर्थे विमोहितम् ॥ मातुः सर्वाः समाहूय संख्यावल्लिपुरोगमाः ॥ १४ ॥ कृतांजलिपुटो भूत्वा एवमाह प्रियं वचः ॥ विमोहिनी मे

जहन्ती नवोढा ब्रह्मणः सुता ॥ १५ ॥ सा च प्रार्थयते देव्यो राजानं रहसिस्थितम् ॥ आत्मना सह खेलार्थं तन्मोदध्वं सुहर्षिताः ॥ १६ ॥ मातरं
 हृष्टुः ॥ कोऽनुमोदयते पुत्रं सपत्न्यमात्मनः ॥ को हि दीपयते वह्निं स्वदेहे देहिनां वर ॥ १७ ॥ को भक्षयेद्विष घोरं कश्चिद्वादात्मनः शिरः ॥
 कस्तरेत्सागरं बद्धा ग्रीवायां दारुणां शिलाम् ॥ १८ ॥ को गच्छेद्दीपिवदनं कः केशान्मुहुरेहरेत् ॥ को निर्षीदति धारायां खड्गस्थं
 काशभासिनः ॥ १९ ॥ कानुमोदयते भर्त्रा सपत्न्याः क्रीडनं किल ॥ सर्वस्यापि प्रदानेन नैतन्मनसि वर्तते ॥ २० ॥ वरं हि
 छेदनं मूर्ध्नस्तक्षणात् कुरासिना ॥ का दृष्ट्वा दयितं कांतं निरक्षिदय्यादत्तम् ॥ २१ ॥ का सा सीमिति लोके भवेदेतादृशी क्वचित् ॥
 आत्मप्राणसमं कांतमन्यद्ब्रिकुचपीडनम् ॥ २२ ॥ संश्रुत्य सहते या तु किं पुनः स्वेन चक्षुषा ॥ सर्वेषामेव दुःखानां दुःखमेतदनन्तं
 कम् ॥ २३ ॥ यद्भर्ता न्यांगनासक्तो दृश्यते स्वेन चक्षुषा ॥ वरं सर्वां मृताः पुत्रं युगपन्मातरस्तव ॥ २४ ॥ न तु मोहिनि संयुक्तो
 दृश्योऽयं नृपतिः पतिः ॥ धर्मागद उवाच ॥ यदि मे न पितुः सौख्यं करिष्यथ शुभाननाः ॥ २५ ॥ विषमालोड्य पास्यामि युष्मत्सौख्यं
 मृते मयि ॥ कर्मणा मनसा वाचा या पितुर्दुःखमाचरेत् ॥ २६ ॥ सा मे शत्रुर्वधाह्वस्ति यदि संघ्यावली भवेत् ॥ सर्वासां साधिका देवी मोहिनी
 जनकाप्रिया ॥ २७ ॥ क्रीडार्थमागता बाला मन्दराचलमनिदरात् ॥ तत्पुत्रवचनं श्रुत्वा वेपमाना हि मातरः ॥ २८ ॥ उब्रुः सगद्गदां वाचं
 हितार्थं तनयस्य हि ॥ अवश्यं तव वाक्यं हि कर्तव्यं न्यायसंयुतम् ॥ २९ ॥ किं तु दानप्रदो भूत्वा मोहिनीं यातु ते पिता ॥ यो भार्यासुद्वे
 द्भर्ता द्वितीयामपरासपि ॥ ३० ॥ ज्येष्ठायै द्विगुणं तस्या दद्याच्चैवान्यथा ऋणी ॥ अनुज्ञाप्य यदा भर्ता ज्येष्ठामन्यां सपुद्गहेत् ॥ ३१ ॥ तदा
 ज्येष्ठाभिलषितं देयमाहुः पुराविदः ॥ ज्येष्ठया सहितः कुर्याद्विधापूतं नरोत्तमः ॥ ३२ ॥ एष धर्मोऽन्यथाऽन्यो जायते धर्मसंक्षयः ॥ श्रुत्वा तु
 मातवचनं ग्रहष्टेनान्तरात्मना ॥ ३३ ॥ एकैकस्यै ददौ सायां कोटिं कोटिं सुतस्तदा ॥ सहस्रं नगराणां च ग्रामाणां प्रददौ तथा ॥ ३४ ॥ चतुर्श्वतरीभिश्च
 पृथग्गुप्ता नृपात्मजः ॥ एकैकस्य ददावधौ स्थान्कांचनमालिनः ॥ ३५ ॥ वाससामयुतं प्रादोषेणं मूल्यं शताधिकम् ॥ शुद्धस्य मेरुजतस्य
 अक्षयस्य नृपात्मजः ॥ ३६ ॥ कांचनस्य ददौ लक्षमैकैकं प्रतिमातम् ॥ दासानां च शतं साग्रं दासीनां च नृपात्मजः ॥ ३७ ॥ धेनूनां घटदोग्ध्री
 ग्रामैकैकस्यै तथायुतम् ॥ युगंधराणां भद्राणां शतानि दश वै पृथक् ॥ ३८ ॥ दशप्रकारं नृपते धान्यं च प्रददौ सुतः ॥ वाटीनां तु सहस्राणां
 शर्तं प्रादादसन्निव ॥ ३९ ॥ कुंभायुतं सर्पिषस्तु तैलस्य च पृथग्ददौ ॥ अजाविक्रमसंख्यातमैकैकस्यै न्यवदयत् ॥ ४० ॥ सहस्रेण

सहस्रेण सुवर्णस्य व्यभूषयत् ॥ आखंडलाब्रुतस्य भूषणस्य सुभक्तिमान् ॥ ४१ ॥ धात्रीप्रमाणैर्हारेश्च मौक्तिकैर्दीप्तिसंयुतेः ॥ प्रददौ
 सहानुकृत्वा वलयानपंच सप्त च ॥ ४२ ॥ पंचाशच्च शते द्वे तु मौक्तिकानि महीणते ॥ संध्याकल्यां स्थितानीह शीतांशुप्रतिशानि च
 ॥ ४३ ॥ एकैकस्यै ददौ पुत्रो हायुगमं मनोहरम् ॥ कुकुमं चंदनं भूरि कर्पूरं प्रस्थसंख्यया ॥ ४४ ॥ कस्तूरिकां तथा ताभ्यो
 भूयसीं प्रददौ सुतः ॥ मानूणामविशेषेण पितुः सुखमभीप्सयन् ॥ ४५ ॥ भाजनानि विचित्राणि जलपात्राण्यनेकशः ॥ घृतक्षीरस्य पात्राणि
 एकैकस्यै ददौ भूप शतानि त्रीणि पंच च ॥ कोरेणूनां सेवगानां मांसविक्रातंकथाम् ॥ स्थालीनां कांचनीनां हि सकुभानां नृपात्मजः ॥ ४७ ॥
 शिविकानां सेवणां पुंसां पीवरगामिनाम् ॥ ४९ ॥ प्रददौ दश सप्ताश्वान्मातृणां सुखयायिनः ॥ ४८ ॥ विंशतिं विंशतिं ग्रादादुष्टीणां च शतं शतम् ॥
 ॥ ५० ॥ धन्यो धनपतिप्रख्यश्चक्रे तासां प्रदक्षिणाः ॥ कृतांजलिपुटो भूत्वा इदं वचनमब्रवीत् ॥ ५१ ॥ ममोपरोधात्प्रणतरय भूषां
 पतिं समुद्दिश्य यथा भवत्यः ॥ ब्रुवतु सर्वाः पितरं ममाद्य स्वैरेण संसुखं नरेश मोहिनीम् ॥ ५२ ॥ न चास्मदीया भवता किलेभ्यो स्वल्पापि
 कार्या मनसि प्रतीता ॥ विमोहिनीं ब्रह्मसुतां सुशीलं समस्व सौख्येन रहः शतानि ॥ ५३ ॥ तत्पुत्रवाक्यं हि निश्चय्य सर्वाः सहस्रलोच्यो
 नृपनाथमृदुः ॥ स्वभृदुहित्रा मुचिरं रमस्व विदेहपुत्र्येव रघुप्रवीरः ॥ ५४ ॥ न शल्यभृता कुशकेतुपुत्री त्वत्संगमाद्विद्धि
 न संशयोऽत्र ॥ पुत्रौजसा दुःखविमुक्तभावात्समीरितं वाक्यमिदं प्रतीहि ॥ ५५ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुण्योत्तरभागे मातृसन्मानं नाम अष्टा
 दशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ सोऽनुज्ञातो महीपालः प्रियाभिः प्रियकासुकः ॥ प्रहर्षमतुलं लेभे धर्मागदमुवाच ह ॥ १ ॥ एतां
 द्वीपवतीं पृथ्वीं परिपालय पुत्रक ॥ कृत्वा दुष्टवधं त्वादावप्रमत्तः सदोद्यतः ॥ २ ॥ सदाश्रमसंयुक्तः सदाचारनिरक्षकः ॥ सदा चेतनसंयुक्तः सदा
 वाणिज्यवल्लभः ॥ ३ ॥ सदा श्रमणशीलश्च सदा दानरतिर्भव ॥ सदा कौटिल्यहीनश्च सदाचारतः सदा ॥ ४ ॥ अपरं शृणु मे पुत्र यत्कर्तव्यं
 त्वया पुत्रेण संप्राप्तं पुनरेवैव यौवनम् ॥ ५ ॥ इमामपूर्वां वररूपमोहिनीं संप्राप्य भार्या द्विजराजवक्राम् ॥ सुखेन सयोज्य च तेऽद्य भारं सप्तोदधिद्वी
 पभवं प्रस्ये ॥ ८ ॥ व्रीडाकस्मात्त मनुष्यलोके समर्थपुत्रे सुस्तामिकामी ॥ भवेत्पिता चेद्वलिभिर्युवतो जीर्णद्विजः श्वेतशिरोरुहश्च ॥ ९ ॥ जीर्णो

उपजीर्णस्तव सौख्यवृद्धो वांछि इमां लोकवरां वराहाय ॥ संसृज्य देवान्भय हेतुमागतामंगबाणाभिहतां सुनेत्राण् ॥ १०॥ वरां शनिनेः सुतनां
चनार्थां ह्येकतेशीलः परिपूर्णचिन्ताः ॥ भूत्वा तु सुतो वननिर्हारेषु रम्येषु दिव्येषु नदीतटेषु ॥ ११॥ इयं पुंश्री मम जीविताधिका सुखेन धार्या जिद्वैक
नारी ॥ अस्यास्तु हेतोर्विबुधा विमूढा यथा म्याये धरणीशसंधाः ॥ १२॥ तद्वाक्यमाकर्ण्य पितुः सुबुद्धिः भक्त्या जननसिरोत्तम ॥ तुषो
क्ष्मं तं नृपनन्दनोऽसौ विदेश योगार्थमनेन वित्तम् ॥ १३॥ आह्वाविधेयास्तु पितुर्नियोज्य दासांश्च दासीश्च हिरण्यकंठीः ॥ भक्त्यभ्युदयं तुल्य
पुत्रस्ततो महीरक्षणमाचचारा ॥ १४॥ नृपेस्तुतो धर्मविधूषणोऽसौ समावृतो दीपवतीं समश्रामात्सत्येषुर्वी चरतश्च भूप न पापबुद्धिं कुरुते जनो वः ॥ १५॥
न चापि वृक्षः फलपुष्पहीनो न क्षेत्रमासीदवशालिहीनस् ॥ खति गावो घटपूरुषं दृष्ट्वाधिकं शर्करावत्सुमिदम् ॥ १६॥ क्षीरं सुपेयं सकलां तांशं
पापापहं पुष्टिविवर्धनं चाजनो न काञ्चिद्भिभवस्य गोप्ता भर्तुर्हि भार्या न कटूक्त्तिवादिनी ॥ १७॥ पुत्रो विनीतः पितृशासने स्तो वधूः रिशः हस्तपुटे
च श्वश्रोः ॥ द्विजोपदेशे हि जनो व्यवस्थितो वेदोक्तधर्माचरणाद्विजोत्तमाः ॥ १८॥ न भुजते माधववासरे जना न याति शोपभुवि निद्रापादु ॥ संसृज्य
माना न हि याति संपदः संभोगशुक्लैरपि आननैः क्षयस् ॥ १९॥ विवृद्धिमायति जलैरिवोर्द्धं दूर्योधनं शाद्वलतामुपैति ॥ कृती च लोकोऽप्यवत्सगस्तो
धर्मागदे पालनसंप्रवृत्ते ॥ २०॥ सुक्ता तु सौख्यानि च याति मानवा हरेः पदं तद्विसेवनेन ॥ द्वापणि सध्वान्तनिराहु भूप गुप्ताणि दुर्वति न दस्यु
भीताः ॥ २१॥ न चापि गोपेषु ददंति वृत्तिं खेच्छाचरा मदिसाव्रजति ॥ क्षीरं क्षान्त्यो घटवत्सुध्वरीशो वत्सप्रियाः शक्तिकयाय याव ॥ २२॥ अह
दृपच्य धरणी समस्ता प्रहृष्टसस्या किल लागलं विना ॥ मातुः पयोभिः शिशवः सुपुष्टा भर्तुः प्रयोगैः प्रमदाः सुपुष्टाः ॥ २३॥ नृपेः सुगुप्तास्तु
जनाः सुपुष्टाः मत्स्याभियुक्तो हि वृषः सुपुष्टः ॥ एवंविधे धर्मतिप्रधाने जने प्रवृत्ते हरिभक्तियुक्ते ॥ संरक्षमाणे हि नृपालजेन जगत्स कालः सुखे
तुष्टः ॥ २४॥ निरामयो भूतिरामन्वितश्च सध्वरीशोऽन्वितश्च विमोहिनीचोदितसौख्ययुक्तः ॥ २५॥ दिनं न
जानाति न चापि रात्रिं मासं च पक्षं च स वत्सरं च ॥ अतीव सुगधः सुतेन तस्या विरचिष्युः शुभेचष्टितायाः ॥ २६॥ विमोहिः ॥ सिंगमने
नृपस्य वधूश्च शक्तिस्त्वधिका मनोजे ॥ यथा यथा सेवत एव भूपस्तथा तथा वृद्धिर्भयति वीर्यम् ॥ पक्षेषु सुकुञ्जिव शीतभातुर्न क्षी गते सततसेवनेन
॥ २७॥ वृंदाकरः पीतसुधासो यथा संस्पृश्य संस्पृश्य पुनर्नवोऽसौ ॥ पिबस्तु पानं सुमनोहरं हि श्रवणस्तु गीतं सुपदश्रुतम् ॥ २८॥ पश्यंश्च
हृयं स निर्विबिनीनां स्पृशन्स्पृशन्मोहिनिवक्रचद्रम् ॥ विमदमानस्तु करेण तुंगो सुखेन पीनो पिशितोपहृढो ॥ २९॥ धनस्तनो अचनकुम्भतुल्यो

प्रच्छादितौ द्वारविभूषणेन ॥ वलित्रयं नातिविद्वमानं मनोहरं लोमशराजिशोभम् ॥ ३० ॥ स्तनस्य रूपं परितो विलोम्य दृष्टे वाग्मयाः शुभलो
 चनायाः ॥ नहीदृशं चारुतरं नितान्तं नितोबिनीनां मनसोऽभिरामम् ॥ ३१ ॥ यादृग्विधं मोहिनीयोहनार्थं विनिर्मितं यद्विधिना स्वरूपम् ॥ अङ्गद्वयोः कर
 सन्निक्राशे जंघे विलोमे द्रुतकांचनाभे ॥ ३२ ॥ शशांककान्तिर्दशनस्य पंक्तिर्निगूढगुले जलमोहनार्थम् ॥ आपादशीर्षं किल तत्तत्वरूपं ॥ ३३ ॥
 तच्चारुविशालनेत्र्याः ॥ ३३ ॥ मेने सुराणामधिकं हि राजा कृतार्थमात्मानमतीव हर्षात् ॥ अहो सुतन्वी विपुलेक्षणेयं याचिष्यते यच्च तदेव देयम्
 ॥ ३४ ॥ अस्यास्तु रम्ये सुरते शुभाया दास्यामि चांति निजवित्तजालम् ॥ सुदुर्लभं देयः देयमन्येदास्यामि वास्या यदि वाप्यदेयम् ॥ ३५ ॥
 यद्यप्यदेयं मम जीवितं हि याचिष्यते चेद्यदि हेमवर्णी ॥ दास्यामि चेदं न विचारयिष्ये पुत्रं विना नास्ति न देयसरथाः ॥ ३६ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीय
 पुराणोत्तरभागे मोहिनीप्रणयवर्णनं नामैकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ एवं सुरतमूढस्य राज्ञो रुक्मांगदस्य च ॥ त्रीणि पंच च वर्षाणि
 व्यतीतानि सुखेन वै ॥ १ ॥ संप्राप्तं नवमे वर्षे पुत्रो धर्मांगदो बली ॥ जित्वा विद्याधरान्यं च मलये पर्वतोत्तमे ॥ २ ॥ आजहार मणीन्यं च सर्वकासप्र
 दान् शुभान् ॥ एकं कांचनदातारं कोटिकोटिगुणं शुभम् ॥ ३ ॥ द्वितीयं वस्त्रभूषादिलक्षकोटिप्रदं तथा ॥ तृतीयममृतसावि पुनर्यौवनकार
 कम् ॥ ४ ॥ सभागृह्यकर्तारं चतुर्थं चान्नसाधकम् ॥ पंचमं व्योमगतिदं त्रैलोक्यपरिसर्पणम् ॥ ५ ॥ तान्यणीन्मृद्व्य मनसा विद्याधरस्य
 न्वितः ॥ स्त्रीभिर्विद्याधराणां च साश्रुनेत्राभिरावृतः ॥ ६ ॥ वंदे चरणौ मातुः पितृ रुक्मांगदस्य च ॥ मणीन्यं च समर्प्यार्थं पादयोः ग्राह संनतः
 ॥ ७ ॥ इमे जिता मया तात पञ्च विद्याधरा रणे ॥ मलये भूधरश्रेष्ठे वैष्णवोद्धेन भूपते ॥ ८ ॥ इमे ते भृत्यतां प्राप्ताः सस्त्रीका नृपसतरा ॥
 मणीन्ययच्छ मोहिन्यै भुजभूषणेहेतवे ॥ ९ ॥ सर्वकामप्रदा ह्येते पुनर्यौवनकारिणः ॥ जीर्णदंताः पुनर्बाला भवंति मणिधारणात् ॥ १० ॥
 वस्त्रहर्षमुवर्णानां स्वर्गतरमृतस्य च ॥ दातारो मासयुद्धेन साधितास्तव तेजसा ॥ ११ ॥ साधितानि मया कृच्छ्रात्सप्तदीपानि भूपते ॥ दत्तानि
 समस्तानि कृतानि तव तेजसा ॥ १२ ॥ समुद्रे च ग्रविष्टस्य गतः संवत्सरो मम ॥ जिता भोगवती तात मया नागसमावृता ॥ १३ ॥ आहता नागक
 न्याश्च मया चाश्रुतसंख्याकाः ॥ तत्रापि हारस्तनानि सुबहून्याहृतानि च ॥ १४ ॥ पुनश्चाहं गतस्तात दानवानां पुरं महत् ॥ तान्निर्जित्य च कर्त्तव्यं
 सुरूपानां सुवर्चसाम् ॥ १५ ॥ आहृतानि मया त्रीणि सहस्राणि च पंच च ॥ दशकोट्यस्तु रत्नानां दीपकम् निरागमो ॥ १६ ॥ कुर्वतां ते महापाल
 आनीतास्तव मंदिरं ॥ ततोऽहं वारुणं लोकं रसातलतलस्थितम् ॥ १७ ॥ गतो वीर्यबलोत्सिक्तस्त्वदंभिगुणरेवकः ॥ तत्रोत्तो वरुणो देवः स्थीः तां

मन्विदुर्वशः॥१८॥ रुमांगदस्य नृपतयेदि जीवितुमिच्छसि। कुपितो मम वाक्येन वरुणो योद्धुमांगतः॥१९॥ तेन संवत्सर युद्धं घोरं जातं रसानले॥
जितो नारायणोऽङ्गणे मया स जलनायकः ॥ २० ॥ न हतः प्रमदावाक्यैस्तस्य जीवितरक्षणे ॥ निजितेनायुतं दत्तं वाजिनं वातरहसाम् ॥ २१ ॥
एकतः श्यामकर्णानां गुआणां चंद्रवर्चसाम् ॥ तृणतोयविहीना ये जीवन्ति बहुशः समाः ॥ २२ ॥ एकां कन्यां सुहृपां मे पुरस्कृत्य स्वलंकृताम् ॥
भार्यायै वरुणः प्रादात्साम्यानीता मया शुभा ॥ २३ ॥ कुमारौ तु समानीता बहुवित्तसमन्विता ॥ तन्नास्ति त्रिषु लोकेषु स्थानं तात सुदुर्गमम् ॥
॥ २४ ॥ यन्मया न जितं ह्यस्ति तवाग्निपरिसेवनात् ॥ तदुत्तिष्ठ परीक्षस्व त्वत्पसादार्जितां श्रियम् ॥ २५ ॥ अहं च संपदः सर्वास्त्वदधीना विशां
पते ॥ यः पुत्रस्तात वदति मया लक्ष्मीः समर्जिता ॥ २६ ॥ न देया भूमिर्देवेभ्यः सोऽपि वै नरकं व्रजेत् ॥ आत्मसमावनं तात न कर्तव्यं सुतेन
हि ॥ २७ ॥ कुठारदात्रसदृशः पुत्रः संपत्समुच्चये ॥ पितुः शौच्येण पुत्रस्य वर्द्धते धनसंचयः ॥ २८ ॥ तैजसं दात्रमादाय लुनाति तृणसंच
यान् ॥ वायुना पृष्टिं वस्त्रं तारयन्नागतं जले ॥ २९ ॥ यथा दारुमयी योषा चेष्टते कुहक्रेच्छ्यात्तथाहि पितृवीर्येण पुत्रास्तेजोबलान्विताः ॥ ३० ॥
तस्मादियं माधवदेवकृष्ण विलोकयत्वाद्य मयोपनीता ॥ आत्मेच्छया यच्छतु रक्षताद्वा स्वसंपदो मातृसमूहवर्याः ॥ ३१ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुरा
णेत्तरभागे धर्मांगदग्विजयो नाम विंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ मांधातोवाच ॥ पुत्रस्य वचनं श्रुत्वा किं चकार महीपतिः ॥ सा चापि मोहिनी ब्रह्मन्यया
राज्ञो विधेः सुता ॥ १ ॥ आश्चर्यरूपं कथितमाख्यानं तु सुघोषमम् ॥ विशेषतस्त्वया पुण्यं सर्वसदेदंभञ्जनम् ॥ २ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥
तत्पुत्रवचनं श्रुत्वा प्रहृष्टो नृपुंगवः ॥ उदतिष्ठ त्रिययुक्तस्तः श्रियश्चावलोकयत् ॥ ३ ॥ क्षणं हर्षान्वितो भूप राजा विष्णुपरायणः ॥
नागकन्यास्तु ताः सर्वा दारुणीसहिता मुदा ॥ ४ ॥ प्रददौ तनये प्रेम्णा भार्यायै धर्मपूषणे ॥ शेषं दानवनारीभिर्बहुरत्नसमन्वितम् ॥ ५ ॥
मोहिन्यै प्रददौ राजा कामबाणप्रपीडितः ॥ संविभज्य पिता वित्तं धर्मांगदसमूहतम् ॥ ६ ॥ पुरोहितमुवाचेदं काले चाहूय भूपतिः ॥ सर्वासं
मत्सुतो ब्रह्मन्पाणीन्यृद्धातु धर्मतः ॥ ७ ॥ कुमारीणां कुमारोऽयं मद्भाक्ये संस्थितः सदा ॥ वैवाह्यान्ने नक्षत्रे मुहूर्ते सर्वकामदे ॥ ८ ॥
वाचयित्वा द्विजान्स्वस्ति गोस्वर्णावरोषितान् ॥ विवाहं कुरु पुत्रस्य मम धर्मांगदस्य वै ॥ ९ ॥ यः पुत्रस्य पितोद्वाहं न करोतिह मन्वीः ॥
स मज्जन्नरके घोरं ह्यप्रतिष्ठे युगायुतम् ॥ १० ॥ तस्माच्चोद्वाहयत्युत्रं पिता धर्मसमन्वितः ॥ आत्मा संस्थापितस्तेन येन संस्थापितः सुतः ॥ ११ ॥
सर्वकृतफलं तस्य पुत्रोद्वाहे कृते भवेत् ॥ पुत्रस्य गुणयुक्तस्य निर्गुणस्यापि भूसुर ॥ १२ ॥ पित्रा कारयितव्यो हि विवाहो धर्ममिच्छता ॥ यो न

दारैश्च वितैश्च पुत्रान्संयोजयेत्पिता ॥ १३ ॥ न पुमान्स तु विज्ञेय इहामुत्र विगर्हितः ॥ तस्माद्वृत्तियुताः कार्यः पुत्रा दारैः समन्विताः ॥ १४ ॥
 यथा रमन्ते ते तुष्टाः सुखं पुत्राः सुमानिताः ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं राज्ञो द्विजस्तस्य पुरोहितः ॥ १५ ॥ धर्मागदविवाहार्थमुद्यतो हर्षसंयुतः ॥ रा
 गुवानिच्छमानोऽपि स्त्रीसौख्यं लब्ध्वा सुतः ॥ १६ ॥ स्वीचकार पितुर्वक्ष्यादारसंग्रहणं तदा ॥ वरुणात्मजया सार्द्धं नागकन्या मनोहराः ॥ १७ ॥
 उपयेमे महाबाहू रूपेणाग्रप्रतिमा भुवि ॥ उद्राहयित्वा सर्वास्ता विधिदष्टेन कर्मणा ॥ १८ ॥ वसुगोरत्नदानानि विप्रेभ्यः प्रददौ मुदा ॥ कृतदारो
 ववदंश्च पादान्मातुः पितुर्मुदा ॥ १९ ॥ ततः संध्यावलीदेवीमाह धर्मागदः सुतः ॥ पितुर्वक्ष्येन मे देवि संजातो दारसंग्रहः ॥ २० ॥ एतन्मे नास्ति
 मनसि यत्पित्रोद्वाहितो ब्रह्म ॥ अव्ययं पितरं विज्ञं देवि शुश्रूषये ब्रह्म ॥ २१ ॥ दिव्यैर्भोगैर्न मे किञ्चित्स्वर्गेणापि प्रयोजनम् ॥ कार्यो मे पितुःशुश्रूषा तव चैव
 दिवानिशम् ॥ २२ ॥ संध्यावल्युवाच ॥ चिरं जीव सुखं पुत्र मुंश्च भोगान्मनोऽनुगात्र ॥ पितुःप्रसादाद्दीर्घायुर्मनो नन्दय मे सुत ॥ २३ ॥ त्वया सुपुत्रिणी
 पुत्र जाता गुणवता क्षितौ ॥ सपत्नीनां च सर्वासां हृदये संस्थिता ब्रह्म ॥ २४ ॥ एवमुक्त्वा परिष्वज्य मूर्धन्याभ्राय चासकृत् ॥ व्यसर्जयत्ततः पुत्रं
 राज्यतंत्रावलोकने ॥ २५ ॥ विसर्जितस्तदा मात्रा मातूरन्याः प्रणम्य च ॥ राज्यतंत्रं तदखिलं चक्रे पितृवचःस्थितः ॥ २६ ॥ दुष्टनिग्रहणं चक्रे शिष्टानां
 परिपालनम् ॥ अटनं सर्वदेशेषु वीक्षणं सर्वकर्मणाम् ॥ २७ ॥ चक्रे सर्वत्र कार्यणां मासि मासि निरीक्षणम् ॥ हस्त्यश्वपोषणं चक्रे चारुचक्षुषं
 तथा ॥ २८ ॥ वादसंवीक्षणं चक्रे तुलमानं दिने दिने ॥ गृहे गृहे नराणां च चक्रे संरक्षणं नृपः ॥ २९ ॥ स्तनंधयी क्वचिद्बालः स्तनहीनो न रोदति ॥
 शश्रूवध्वा न कुत्रापि प्रोदित्यवमानिता ॥ ३० ॥ क्वचित्समर्थस्तनयः पितरं नहि याचते ॥ न वर्णसंक्रोरो राज्ये केषांचिदभवत्पुनः ॥ ३१ ॥ न
 गृहविभवो लोको धर्मो वदति दूषणम् ॥ न कंचुकविहीना तु भवेन्नारी सभर्तुका ॥ ३२ ॥ गृहान्निष्क्रमणं स्त्रीणां मास्तु राज्ये मदीयकोमा सक्शे
 हि विधवा मास्त्वक्शे सभर्तुका ॥ ३३ ॥ मा ब्रतीह सदाक्रोशी मारणा नगराभ्रयाः ॥ सामान्यवृत्त्यदाता मे राज्येऽवस्तु निर्धृणः ॥ ३४ ॥ गोपालो
 नगराकाक्षी निर्गुणस्तूपदेशकः ॥ भ्रातृत्ववा शास्त्रहीनश्च मा मे राज्ये वसेदिह ॥ ३५ ॥ यो हि निष्पादयेन्नीलिं नीलींगातिसेचकः ॥ निर्वास्यो
 तावुभौ पापौ यो वै मद्यं करोति च ॥ ३६ ॥ वृथा मांसं हि योऽश्नाति पृष्ठमांसप्रियो हि यः ॥ तस्य वासो न मे राज्ये स्वकलत्रं त्यजेच्च यः ॥ ३७ ॥
 विष्णुं परित्यज्य वरं सुराणां संपूजयेद्योऽन्यतमं हि देवमागच्छेत्सगर्भां सुवर्ती प्रसूतां दंडयश्च वध्यश्च स चास्मदीयैः ॥ ३८ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपु
 राणोत्तरभागे शिक्षानिरूपणं नामैकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ एवं धर्मागदो राज्यं चकार वसुधतले ॥ पितुर्नियोगाद्वाज्रद्व

पालयन् हसिवाससम् ॥ १ ॥ न बभूव जनः कश्चिदो न धर्मो व्यवस्थितः ॥ नासुखी नाप्रजः कश्चिन्न दा कुष्टी महीपते ॥ २ ॥ हृष्टपुट
जने तस्मिन् क्ष्मा चैव निधिदायिनी ॥ घटदोषधीषु नृपते वृत्तवत्सासु धेनुषु ॥ ३ ॥ पुटके पुटके शौद्रं द्रोणमात्रं दुमे दुमे ॥ ग्रहद्वयां तु मेदिन्यां
सर्वधान्यसमुद्रवः ॥ ४ ॥ कृतस्य स्याद्दिनि युगे त्रेतान्ते द्वारे युगे ॥ व्यतीति जलदापयते निर्मले चाबरे गृहे ॥ ५ ॥ सुगन्धिशालिपक्काढये कुम्भोद्भ
वविलोकिते ॥ मध्यग्रवाहयुक्तासु निम्नगासु समंततः ॥ ६ ॥ तीरोत्थैः काशपुष्पैश्च शुक्लकेशैरिवांगना ॥ चन्द्रांशुधवले लोके नातितीव्रे विवा
करे ॥ ७ ॥ तस्मिन्मनुष्यबहुलैर्जलह्वानविचित्रितैः ॥ यत्रोत्सुकैः प्रयातैस्तु धूमिपालैः समंततः ॥ ८ ॥ प्रबोधसमये विष्णोराश्विनते जगद्गुरोः ॥
मोहिनी रमयामास तत्काले हृच्छयादिता ॥ ९ ॥ राजानं विविधैः सौख्यैः सर्वभावेन सुंदरी ॥ वनेषु गिरिशृंगेषु नदीनां संगमेषु च ॥ १० ॥
पद्मिनी कुसुमाढयेषु सरःसु विविधेषु च ॥ मलये भन्दरे विष्ये महद्रे विबुधालये ॥ ११ ॥ सत्त्वो ग्रालेयसंज्ञे च दिगंबरिणी शुभे ॥ अन्येषु चैव
राजानं स्वर्गस्थानादिकेषु च ॥ १२ ॥ रमयायास राजेन्द्र दिव्यरूपा दिने दिने ॥ राजापि मोहिनीं प्राप्य सर्वं कृत्यं परित्यजन् ॥ १३ ॥ त्यक्तं
न वासरं विष्णोर्जन्ममृत्युनिकृंतनम् ॥ व्रतं नोपेक्षते तत्तु अतिमुग्धोऽपि पार्थिवः ॥ १४ ॥ क्रीडां त्यजति भूपालो दशम्यादिदिनत्रये ॥ एवं
प्रक्रीडतस्तस्य पूर्णे संवत्सरे गते ॥ १५ ॥ काले कालविदां श्रेष्ठः संप्राप्तः कार्तिकः शुभः ॥ निद्राछेदकरो विष्णोः स मासः पुण्यदायकः ॥ १६ ॥ यस्मि
नृकृतं हि सुकृतं वैष्णवैर्मनुजैर्नृप ॥ अक्षयं हि भवेत्सर्वं विष्णुलोकप्रदायकम् ॥ १७ ॥ न कार्तिकसमो मासो न कृतेन समं युगमौन धर्मस्तु दया
तुल्यो न ज्योतिश्शुभा समम् ॥ १८ ॥ न वेदेन समं शास्त्रं न तीर्थं गंगया समम् ॥ न भूम्या सदृशं दानं न सुखं भार्यया समम् ॥ १९ ॥ न कृष्या तु समं
वित्तं न लाभः सुरभीसमः ॥ न तपोऽनशनादन्यन्न दमेन समं शिवम् ॥ २० ॥ तस्मिन् रसनातुल्या न समोऽन्यो द्विजेन च ॥ न धर्मेण समं भिन्नं
न सत्येन समं यशः ॥ २१ ॥ नारोग्यसममर्थय न देवः केशवात्परः ॥ न कार्तिकसमं लोके पावनं कवयो विदुः ॥ २२ ॥ कार्तिकः प्रवरो मासो
विष्णोश्चापि प्रियः सदा ॥ अव्रतो हि शिषेष्टस्तु मासं दामोदरप्रियम् ॥ २३ ॥ तिर्यग्योनिमवानोति सर्वधर्मबहिष्कृतः ॥ २४ ॥ मांघातोवाच ॥
संप्राप्य कार्तिके मासे राजा रुक्मांगदो मुने ॥ मोहिनीं मोहसंयुक्तां कथं स बुभुजे वद ॥ २५ ॥ विष्णुभक्तः श्रुतिपरः प्रवरः स महीक्षितम् ॥
तस्मिन्पुण्यतमे मासे किं चकार नृपोत्तमः ॥ २६ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ संप्राप्तं कार्तिकं दृष्ट्वा प्रबोधकरणं हरेः ॥ अतिप्रमुग्धो राजेन्द्रो मोहिनीं वाक्य
मब्रवीत् ॥ २७ ॥ स्तं देवि त्वया सार्द्धं मया संवत्सरान्वहन् ॥ तवापमानभीतेन नोक्तं किञ्चिदपि क्वचित् ॥ २८ ॥ संप्राप्तं वक्तुं कस्योऽहं तद्वि

बोध शुभानने ॥ त्वय्यासक्तस्य मे देवि बहवः कार्तिका गताः ॥२९॥ न त्रती कार्तिके जातो भुक्तैवकं हर्षाससम् ॥ सोऽहं कार्तिकमिच्छामि व्रते न
 पर्युपासितुम् ॥३०॥ अत्रेतेन गतो येषां कार्तिको मर्याधर्मिणाम् ॥ इष्टापूर्तो वृथा तेषां धर्मो दुहिणसंभवे ॥ ३१ ॥ आसाशिनोऽपि भृषाला अत्यर्थं
 मुगयस्ताः ॥ ते मांसं कार्तिके त्यक्त्वा गता विष्णवालयं शुभे ॥ ३२ ॥ प्रवृत्तानां हि भक्ष्याणां कार्तिके नियमे कृते ॥ अश्वशं विष्णुरुपत्वं प्राश्न्ये
 साधकेन हि ॥ ३३ ॥ तिष्ठतु बहुवित्तानि दानानि वरवर्णिनि ॥ हृदयायसकर्वृणि दीपदानाहिवं व्रजेत् ॥ ३४ ॥ तस्याप्यभावात्सुभगं परदा
 पप्रबोधनम् ॥ कर्तव्यं भक्तिभावेन सर्वदानाधिकं च तत् ॥ ३५ ॥ एकतः सर्वदानानि दीपदानं हि चैकतः ॥ कार्तिकेन समं श्रोतं दीपदानात्प्रबोधनम्
 ॥ ३६ ॥ कर्तव्यं भक्तिभावेन सर्वदानाधिकं स्मृतम् ॥ कार्तिकीं च तिथिं कृत्वा विष्णोर्नाभिसरोरुहे ॥ ३७ ॥ आजन्मकृतपापान् मुच्यते नात्र संशयः ॥
 व्रतोपासनियमैः कार्तिको यस्य गच्छति ॥ ३८ ॥ देवो वैमानिको भूत्वा स याति परमां गतिम् ॥ तस्मान्मोहिनि मोहं त्वं परित्यज्य मयोपरि
 ॥ ३९ ॥ आज्ञां विधेहि तत्कालं कार्ष्ण्ये कार्तिकव्रतम् ॥ तव वक्षोजपूजाया विरतो नीरजेश्च ॥ ४० ॥ अहं व्रतधर्मैव भविष्ये हरिपूजने ॥
 मोहिन्युवाच ॥ विस्तरेण समाख्याहि माहात्म्यं कार्तिकस्य च ॥ ४१ ॥ सर्वपुण्याकः श्रोक्तो मासोऽयं राजसत्तमः ॥ विष्णोस्तुत्र कथितस्तदादिश महा
 मते ॥ ४२ ॥ श्रुत्वा कार्तिकमाहात्म्यं कार्ष्ण्येऽहं यथेप्सितम् ॥ ४३ ॥ रुक्म्यांगद उवाच ॥ माहात्म्यमभिधास्यामि मास्त्यस्य वगाने ॥ येन भक्ति
 भवित्री ते प्रकटं हरिपूजनम् ॥ ४४ ॥ कार्तिके कृच्छ्रसेवी यः प्राजापत्यचरोऽपि वा ॥ एकंतरोपवासी वा त्रिात्रोपोपिताऽपि वा ॥ ४५ ॥ यद्वा दशाहं
 पक्षं वा मांसं वा वरवर्णिनि ॥ क्षपयित्वा नरो याति स विष्णोः परमं पदम् ॥ ४६ ॥ एकमेकं न क्तेन तथैवायचितेन च ॥ आरमन् नैर्धरा चैव
 प्राण्यते दीपमालिनी ॥ ४७ ॥ विशेषात्पुष्करे तीर्थे द्वारावत्यां च शौकरे ॥ मासोऽयं भक्तिदः श्रोक्तो व्रतदानार्चनादिभिः ॥ ४८ ॥ तस्मिन्हरे
 दिनं पुण्यं तथा वै भीष्मपंचकम् ॥ प्रबोधिनीं नरः कृत्वा जागरेण समन्विताम् ॥ ४९ ॥ न मातुर्जठरे तिष्ठेदपि पापान्दत्तो नरः ॥ तस्मिन्दने
 वरोरुहे मंडलं यस्तु पश्यति ॥ ५० ॥ विना सांख्येन योगेन स याति परमं पदम् ॥ कार्तिके मंडलं दृष्ट्वा शौकरेः सुकरं शुभे ॥ ५१ ॥
 दृष्ट्वा कोकवाहं वा न भूयस्तनयो भवेत् ॥ त्रिविधस्यापि पापस्य दृष्ट्वा भुक्तिर्भवेन्नृणाम् ॥ ५२ ॥ मंडलं चपलापाणि श्रीधरं कुब्जके तथा ॥
 कार्तिके वर्जयेत्तैलं कार्तिके वर्जयेन्मधु ॥ ५३ ॥ कार्तिके वर्जयेन्मांसं कार्तिके वर्जयेन्स्त्रियः ॥ पिब्यावाज्जातैके देवि संत्य

१ विष्णोर्नाभिसरोरुहे-पुष्कराख्ये तीर्थे कार्तिकी तिथि कार्तिकशुक्लपौर्णिमा कृत्वा उपोष्य आलनकृतपापान्मुच्यते इति संबंधः ।

जेद्विष्णुत्तमः ॥ ५४ ॥ संवत्सरकृतात्यापाद्विभवेति तत्क्षणात् ॥ ग्रामोति राजर्को योनिं सङ्कृद्भक्षणसंभवात् ॥ ५५ ॥ कार्तिके शौकरं मांसं
यस्तु भुञ्जीत दुर्मतिः ॥ षष्ठिवर्षसहस्राणि रौरवे परिपच्यते ॥ ५६ ॥ तन्मुक्तो जायते पापी विष्टाशी ग्राम्यमूकरः ॥ मात्स्यं मांसं न भुञ्जीत न
कौर्मं नापि हारिणम् ॥ ५७ ॥ चाण्डालो जायते देवि कार्तिके मांसभक्षणात् ॥ कार्तिकः सर्वपापघ्नः किञ्चिद्धृतधारस्य हि ॥ ५८ ॥ कार्तिके तु कृता
दीक्षा नृणां जन्मनिवृत्तनी ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन दीक्षां कुर्वीत कार्तिके ॥ ५९ ॥ अदीक्षितस्य वामोरु कृतं सर्वं निरर्थकम् ॥ पशुयोनिमवाप्नोति
दीक्षया रहितो नरः ॥ ६० ॥ न गृहे कार्तिकं कुर्याद्विशेषणं तु कार्तिकीम् ॥ तीर्थं हि कार्तिकीं कुर्वन्नो याति हरः पदम् ॥ ६१ ॥ कार्तिके शुक्ल
पक्षस्य कृत्वा द्वेकादशीं नरः ॥ प्रातर्दत्त्वा शुभान्कुम्भान्प्रयाति हरिर्भद्रिन् ॥ ६२ ॥ संवत्सरव्रतानां हि समाप्तिः कार्तिकं स्मृता ॥ विवाहा यत्र
दृश्यन्ते विष्णोर्नाभिसरोरुहे ॥ ६३ ॥ दिनानि तत्र चत्वारि यथैकं वरावर्णिनि ॥ विनोक्तरायेण कालं लक्षशुद्धिं विनापि च ॥ ६४ ॥ दृश्यन्ते
यत्र सम्बन्धाः पुत्रपौत्रविवर्द्धनाः ॥ तस्मान्मोहिनि कर्तास्मि कार्तिके व्रतसेवन्म् ॥ ६५ ॥ अशेषपापनाशाय तव प्रीतिविवृद्धये ॥ मोहिन्युवाच ॥
भद्रो माहात्म्यमतुलं कार्तिकस्य त्वयेरितम् ॥ ६६ ॥ चातुर्मास्यव्रतानां हि विधिबुद्ध्यापनं वद ॥ पूर्णता येन भवति व्रतानां प्रथिवीपते ॥ ६७ ॥
अवैकल्यं भवेच्चैव व्रतं पुण्यफलस्य त्वां राजोवाच ॥ नक्तव्रती षड्सेन ब्राह्मणं भोजयेत्त्रिये ॥ ६८ ॥ अयचित्ते त्वनङ्गहं सहिष्यं प्रदापयेत् ॥ अमांसाशी
भवेद्यस्तु गां प्रदद्यात्सदक्षिणाम् ॥ ६९ ॥ धात्रीक्षाने नरो दद्याद्दधिपायसमेव च ॥ फलानां नियमे सुष्ठु फलदानं समाचरेत् ॥ ७० ॥ तैलत्यागे घृतं दद्यात्
द्धृतत्यागे पयस्तथा ॥ धान्यानां नियमे शालींस्तत्तद्व्यान्यमथापि वा ॥ ७१ ॥ दद्याद्दृश्यने शय्यां तूलिकागडकान्विताम् ॥ पत्रभोजी नरो
दद्याद्भ्राजनं घृतसंयुतम् ॥ ७२ ॥ मौने घटां तिलान्वापि सहिष्यान्प्रदापयेत् ॥ दंपत्योर्भोजनं कार्यमुभयोः शयनान्वितम् ॥ ७३ ॥ संभोगं
दक्षिणोपेतं व्रतस्य परित्यजे ॥ प्रातःक्षाने ह्यं दद्यान्निःस्नेहे घृतसत्कुक्कुत् ॥ ७४ ॥ नखराणां च केशानां धारणे दर्पणं ददेत् ॥ उपानहौ प्रदद्यात्तु
पादत्राणविवर्जने ॥ ७५ ॥ लवणस्य तु संत्यागे दत्तव्या सुरभिस्तथा ॥ आमिषस्य परित्यागे सबत्सां कपिलो ददेत् ॥ ७६ ॥ नित्यं दीपप्रदो
यस्तु व्रतेऽभीष्टि सुरालये ॥ स कांचनं तथा ताम्रं सघृतं दीपकं प्रियं ॥ ७७ ॥ प्रदद्याद्वाससा छत्रं वैष्णवे व्रतपूर्तये ॥ कांतोरेपवासी तु क्षौमवल्ल प्रदा
पयेत् ॥ ७८ ॥ त्रिरात्रे कांचनोपेतां दद्याच्छय्यां स्वलङ्कृताम् ॥ षड्वरात्राद्युपवासेषु शिविकां छत्रसंयुताम् ॥ ७९ ॥ सवाहपुरं पोतमनङ्गाहमथापि

येत् ॥ अजाविकं त्वेकभक्ते फलाहारे सुवर्णकम् ॥ ८० ॥ शाकाहारे फलं दद्यात्सौवर्णं घृतसंयुतम् ॥ रसानां चैव सर्वेषां त्यागेऽनुक्तस्य वापि च ॥ ८१ ॥ दातव्यं राजतं पात्रं सौवर्णं वापि शक्तिः ॥ यथोक्तस्याप्रदाने तु यथोक्ताकरणेऽपि वा ॥ ८२ ॥ विप्रवाक्यं चरेत्सुष्ठु विष्णुस्मरणं पूर्वकम् ॥ वृथा विप्रवचो यस्तु मन्यते मनुजः शुभे ॥ ८३ ॥ दक्षिणां नैव दद्याद्वा स याति नरकेध्रुवम् ॥ व्रतवैकल्यमासाद्य कुडी चांधः प्रजायते ॥ ८४ ॥ धरामराणां वचने व्यवस्थिता दिवौकसस्तीर्थगणा मखाश्च ॥ को लंघयेत्सुष्ठु वचो हि तेषां श्रेयोभिकामो मनुजस्तु विद्वान् ॥ ८५ ॥ इदं मया धर्मरहस्ययुक्तं विरंचये श्रीपतिना यथोक्तम् ॥ प्रकाशितं तुभ्यमनन्यवाच्यं फलप्रदं माधवतुष्टिहेतुम् ॥ ८६ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे कार्तिकमाहात्म्यं नाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ मोहिनुवाच ॥ वाक्यमुक्तं त्वया साधु कार्तिके यदुपोषणम् ॥ व्रतादिकरणं राज्ञां नोक्तं क्वापि निदर्शने ॥ १ ॥ सुक्तैकं ब्राह्मणं लोके नोक्तं शुद्धविशेषोऽपि ॥ दानं हि पालनं शुद्धं तृतीयं भूभुजां स्मृतम् ॥ २ ॥ न व्रतं हि त्वया कार्यं यदि मामिच्छसि प्रियाम् ॥ मुहूर्तमपि राजेंद्र न शक्नोमि त्वया विना ॥ ३ ॥ स्यातुं कमलगर्भम् किं पुनर्मासंस्वयया ॥ यत्रोपवासकरणं मन्यसे वसुधाधिप ॥ ४ ॥ तत्र वै भोजनं देयं विप्राणां च महात्मनाम् ॥ अथवा ज्येष्ठपत्नी या सा करोतु व्रतादिकम् ॥ एवमुक्तं तु वचने मोहिन्या रुक्मभूषणः ॥ ५ ॥ आबुहाव प्रियां भार्यां नाम्ना संध्यावल्लिभुभाम् ॥ आहूता तत्क्षणात्प्राप्ता राजानं भूरिदक्षिणम् ॥ ६ ॥ आसीनं शयने दिव्ये मोहिनीबाहुसंवृतम् ॥ संघृष्टं हि कुचाग्रेण स्वर्णकुंभनिभेन हि ॥ ७ ॥ शयने वामनेत्रायाः सकामाया महीपते ॥ कृतौ जलिपुटा भूत्वा भर्तुर्नमितकन्धरा ॥ ८ ॥ संध्यावली ग्राह नृपं किमाहूता करोम्यहम् ॥ तव वाक्ये स्थिता क्रांत दुःसापन्यविवर्जिता ॥ ९ ॥ यथा यथा हि रमसे मोहिन्या सह भूपते ॥ तथा तथा मम प्रीतिर्विद्वते नात्र संशयः ॥ १० ॥ भर्तुः सौख्येन या नारी दुःखयुक्ता प्रजायते ॥ सा तु श्येनी भवेद्राजंस्त्रीणि वर्षाणि पञ्च च ॥ ११ ॥ आज्ञां मे देहि राजेंद्र मा व्रीडां कामिकां कुरु ॥ १२ ॥ रुक्मांगद उवाच ॥ जानामि तव शीलं तु कुलं जानामि भामिनि ॥ तव वाक्येन हि चिरं मोहिनी रमिता मया ॥ १३ ॥ रममाणस्य सुचिरं बहवः कार्तिका गताः ॥ प्रिया सौख्येन सुगन्धस्य न गतो हरिवासरः ॥ १४ ॥ सोऽहं वृत्तिमनुप्राप्तः कामभोगान्धुनः पुनः ॥ ज्ञातोऽयं कार्तिको मासः सर्वपापक्षयकरः ॥ १५ ॥ कर्तुंकामो व्रतं देवि कार्तिकाख्यं सुपुण्यदम् ॥ इयं वारयते मां च व्रताद्रहस्यता शुभे ॥ १६ ॥ अस्या न विप्रियं कार्यं सर्वथा वर्ग्यनि ॥ मामकं व्रतमाधत्स्व कृच्छ्राख्यं कायशोषकम् ॥ १७ ॥ सा चैवमुक्त्वा नवहेमवर्णा भर्त्रा तदा पीनपयोधरांगी ॥ उवाच वाक्यं द्विजराजवक्त्रा

व्रतं चरिष्ये तव तुष्टिहेतोः ॥ १८ ॥ येनैव कीर्तिस्तु यशो भवेच्च तथैव सौख्यं तव कीर्तियुक्तम् ॥ कोमि सौम्यं नरदेवनाथ क्षियमि देहं ज्वलने
त्तदर्थम् ॥ १९ ॥ अकार्यमेतद्वाहि धूमिपाल वाक्येन ते हन्मि सुतं स्वकीयम् ॥ क्लिप्तवमेतद्गतकर्म भूयः करोमि सौम्यं नरदेवनाथ ॥ २० ॥
हृत्प्रेमसुखा रविपुत्रशब्दं प्रणम्य तं चारुविशालनेत्रा ॥ व्रतं चकाराथ तदा हि देवी दशरथापौघविनाशनाया ॥ २१ ॥ व्रते प्रवृत्ते वरकृच्छ्रसंज्ञे प्रिया
कृते हर्षमवाप राजा ॥ उवाच वाक्यं कुशकेतुपुत्री इतं वचः सुष्ठु समीहितं ते ॥ २२ ॥ रामस्व कामं मयि सन्निविष्टसंपूर्णवांछा करभोरु हृष्टा ॥
विमुक्तकार्यस्तव सुष्ठु हेतोर्नान्यास्ति नारी मम सौख्यदेहुः ॥ २३ ॥ सा त्वेवमुक्ता निजनायकेन प्रहर्षमभ्येत्य जगाद भूषम् ॥ ज्ञात्वा भवते
बहुकामयुक्तं त्रिविष्टपात्राथ समागताहम् ॥ २४ ॥ त्यक्त्वा मरुद्वैतगणान् सर्वान्गर्वयक्षोरगक्षसांश्च ॥ संदृश्यमानानमम नाथ हेतोः स्नेहान्वितं हि
तव मंदराद्रौ ॥ २५ ॥ एतत्कामफलं लोके यद्वयोरैकचित्ता ॥ अन्यचेतःकृतः कामः शवयोर्वि संगमः ॥ २६ ॥ सफलं हि वपुर्मेऽद्य सफलं रूपमेव
हि ॥ त्वया कामवता कांतं दुर्लभं यज्जगद्भ्यो ॥ २७ ॥ प्रोन्नताभ्यां कुचाभ्यां हि कामिनो हृदयं यदि ॥ संछिद्य नहि शीर्येत मन्ये वज्रसमं दृढम् ॥
तदेव चामृतं लोके यत्पुंश्चयधरासवम् ॥ २८ ॥ कुचाभ्यां हृदि लीनाभ्यां मुखेन परिपीयते ॥ एवमुक्त्वा परिष्वज्य राजानं रहसि स्थितम् ॥ २९ ॥
समयामास तत्त्वंगी वात्स्यायनविधानतः ॥ तस्यैवं समानस्य मोहिन्या सद्दितस्य हि ॥ ३० ॥ हृत्प्रेमसंगदस्य कर्णभ्यां पटहच्यनिरगतः ॥
मत्तेभकुंभसंस्थस्तु धर्मागदनिदेशतः ॥ ३१ ॥ प्रातर्हरिदिनं लोकस्तिष्ठन् त्वेकभोजनाः ॥ अक्षरलवणाः सर्वे हविष्यान्ननिषेविणः ॥ ३२ ॥ अक्वनीतरस्य
शयनाः प्रियासंगविवर्जिताः ॥ स्मरन्ध्वं देवदेवेशं पुराणं पुरुरोत्तमम् ॥ ३३ ॥ सकृद्रोजनसंयुक्ता उपवासं करिष्यथा ॥ अकृतश्राद्धनिचया अप्राप्ताः
पिंडमेव च ॥ ३४ ॥ गयामगतपुत्राश्च गच्छन्ध्वं श्रीहरेः पदम् ॥ एषा कार्त्तिकशुक्ला वै हरेर्निद्राव्यपोहिनी ॥ ३५ ॥ प्रातरेकादशी प्राप्ता ना कृथा
भोजनं क्वचित् ॥ ब्रह्महत्यादिपापानि कामकाश्रुतानि च ॥ ३६ ॥ तानि याच्यते सर्वाणि उपोष्यमां प्रबोधिनीम् ॥ श्रवोघयद्वर्षपरान्यायाचार
समन्वितान् ॥ ३७ ॥ हरेः प्रबोधमाधत्ते तैषा बोधिनी स्मृता ॥ सकृच्चोपोषितां चेमां निद्राच्छेदकरीं हरेः ॥ ३८ ॥ तनयो न भवेन्नृत्यो न गमो
जायते पुनः ॥ कुरुध्वं चक्रिणः पूजामात्मवित्तेन मानवाः ॥ ३९ ॥ वक्षेः पुष्पैर्धूपैर्पर्वैर्वचंदनकुमुदैः ॥ सुहृदश्च फलेर्गर्धर्यजध्वं श्रीहरेः पदम् ॥ ४० ॥
यो न कुर्याद्वचो मेऽद्य धर्म्यं विष्णुगतिप्रदम् ॥ स मे दंडयश्च वध्यश्च निर्वास्यो विषयाद्वक्त्रम् ॥ ४१ ॥ एवंविधं वाद्यमाने पटहे मेघनिःस्वने ॥ हस्ता
दमुच तांबूलं सकर्षं नृपोत्तमः ॥ ४२ ॥ मोहिनीकुचयोर्लभं हृदयं स विकृष्य वै ॥ उदतिष्ठन्महीपालः शय्यायां रतिवर्द्धनः ॥ ४३ ॥ मोहिनी

पेद्रकामात्तां सांत्वयन् श्लक्ष्णया गिरा ॥ देवि प्रातर्हरिदिनं भविष्यत्यघनाशनम् ॥ ४४ ॥ संयतोऽहं भविष्यामि क्षम्यतामिति ॥ तदा
 त्वया मया कृच्छ्रं सन्ध्यावल्या तु कारितम् ॥ ४५ ॥ इयमेकादशी कार्यो प्रबोधकरणी मया ॥ अशेषपापबंधस्य छेदनी गतिदायिनी ॥ ४६ ॥
 त्रयाणामपि लोकानां महोत्सवविधायिनी ॥ तस्माद्विष्यं भोक्ष्येऽहं नियतो मत्तगाभिनी ॥ ४७ ॥ मया सह विशालासि त्वं चापि तस्योक्षजम् ॥
 आराधय हृषीकेशपुष्पासपरायणा ॥ येन यास्यसि निर्वाणं दाहप्रलयवर्जितम् ॥ ४८ ॥ मोहिन्दुवाचा ॥ साधूक्तं हि त्वया राजन्पूजनं चक्रपाणिनः ॥
 जन्ममृत्युजराछेदि करिष्येऽहं तवाज्ञया ॥ ४९ ॥ प्रतिज्ञा या त्वया पूर्वं कृता भद्रमस्तके ॥ कल्पप्रदानसहिता भवता मुकुताकिता ॥ ५० ॥
 तस्यास्तु समयः प्रातो दीयतां स हि मे त्वया ॥ जन्मप्रभृति यन्तुष्यं त्वया दत्तेन संचितम् ॥ ५१ ॥ तत्सर्वं नश्यति क्षिप्रं न ददासि वरं यदि ॥
 रुक्ममांगद उवाच ॥ एहि चार्वंगि कर्तास्मि यते मनसि वर्तते ॥ ५२ ॥ आदेयं विद्यते किं वस्तुभ्यं मे जीवितावधि ॥ किं पुनर्ग्रामवितादि धराशुक्तं
 च भामिनि ॥ ५३ ॥ मोहिन्दुवाच ॥ नाथ कांतं विभो राजन् जीवितेश रतिप्रिय ॥ नोपोष्यं वासरं विष्णोर्भोक्तव्या चबहं प्रिया ॥ ५४ ॥
 न च तेऽहं प्रिया राजन् मुहूर्तमपि कामये ॥ त्वत्संयोगं विना भूता भविष्यामि वरं विना ॥ ५५ ॥ तस्यान्धां यदि वच्छेयं भोक्तुं
 सत्यपरायण ॥ तदा त्यजोपवासं हि भुज्यतां हरिवासरे ॥ ५६ ॥ एष एव वरो देवो दो मया प्रार्थितः पुरा ॥ न चेद्दस्यसि राजेंद्र भूवावृत्तं न
 भवात् ॥ ५७ ॥ यास्यते नरके घोरे यावदाभूतसंप्लवम् ॥ राजोदाच ॥ मैवं त्वं वद कस्याणि मेदं त्वय्युपपद्यते ॥ ५८ ॥ विधेश्च तनया भूता
 धर्मविघ्नं करोषि किम् ॥ जन्मप्रभृत्यहं नैव भुक्तवान्हरिवासरे ॥ ५९ ॥ स चाद्याहं कथं भोक्ता संजातपलितः शुभे ॥ यौवनातीतनित्यस्य
 क्षीणोद्भयबलस्य च ॥ ६० ॥ स्वर्णदीप्तेन शुक्तमथवा हरिपूजनम् ॥ न कृतं यन्मया दास्ये यौवने न कृतं च यत् ॥ ६१ ॥ तदहं क्षीणवीर्योऽहं
 कथं कुर्यां बुधुप्सितम् ॥ प्रसीद चपलायांगि प्रसीद वसवर्णेनि ॥ ६२ ॥ सा कुरुष्व व्रते भगं दाताहं राज्यसंपदाय ॥ अथवा नेच्छसि त्वं तादशे
 मयन्यस्तुलोचने ॥ ६३ ॥ आरोपयित्वा गिबिकां विमानप्रतिमां शुभाय ॥ यत्रेच्छसि नयिष्यामि पादचारी हलत्रशुक्र ॥ ६४ ॥ यदि त्वमपि
 नेच्छेस्त्वं विमानं हि कृतं मया ॥ तर्हि स्वर्णमयो स्तंभो कृत्वा विद्रुमभूषितो ॥ ६५ ॥ शुक्ताफलमयीं दोलां करिष्ये त्वत्कृते प्रिये ॥ तत्र त्वं
 दोलयिष्यामि बहून्मासानहर्निशम् ॥ ६६ ॥ व्रतभगं वरारोहे या कुरुष्व मय प्रिये ॥ वरं क्षपचमांसं हि श्वमांसं वा वरानने ॥ ६७ ॥
 आत्मनो वा नरैर्भुक्तं येर्भुक्तं हरिवासरे ॥ त्रैलोक्यघातिनः पापं मेयुने शशिनः क्षये ॥ ६८ ॥ नरस्य संचेत्यापं भूतायां क्षौलर्मणि ॥ योजने

वासरे विष्णोस्तैले षष्ठ्यां व्यवस्थिते ॥ ६९ ॥ लवणे तु तृतीयायां सप्तम्यां पिशिते जुमे ॥ आज्येषु पौर्णमास्यां वै सुरायां रविसंक्रमे ॥ ७० ॥ गोचारस्य प्रलोपे च कूटसाध्यप्रदायके ॥ निक्षेपहारके वापि कुमारिविभ्रकारके ॥ ७१ ॥ विश्वस्तघातके चापि मृतवत्सप्रदोग्धरि ॥ ददामीति द्विज्याय्य प्रतिश्रुत्य न दातारि ॥ ७२ ॥ मणिकूटे तुलकूटे कन्यानृतगवावृते ॥ यत्पातकं तद्वन्न हि संस्थितं हरिवासरे ॥ ७३ ॥ तदिद्विद्वान्धारुनयने कथं भोक्ष्यामि पातकम् ॥ मोहियुवाच ॥ एकमुक्तेन नक्तेन तथैवायाचितेन च ॥ ७४ ॥ उपवासेन राजेन्द्र द्वादशीं न हि लंघयेत् ॥ गुर्विणीनां गृहस्थानां क्षीणानां रेगिणां तथा ॥ ७५ ॥ शिशूनां वलिगात्राणां न युक्तं समुपोषणम् ॥ यज्ञभोगोद्यतानां च संग्रामक्षितिसेविनाम् ॥ ७६ ॥ पतिव्रतानां राजेन्द्र न युक्तं समुपोषणम् ॥ एतन्मे गौतमः प्राह स्थिताया मंदराचले ॥ ७७ ॥ आनाव्रतेन दिनं विष्णोर्नयं मनुजसत्तमा ॥ ते गृहस्था द्विजा ज्ञेया येषामग्निपरिश्रहः ॥ ७८ ॥ राजानस्ते तु विज्ञेया ये प्रजापालने स्थिताः ॥ ७९ ॥ अतिलंघयन्निनः क्षीणा वलिगात्रास्तु वाद्वेकाः ॥ ये विवाहादिमांगल्यकर्मव्यग्रा महोत्सवाः ॥ ८० ॥ निवृत्ताश्च प्रवृत्तेभ्यो यज्ञानां चोद्यता हि ते ॥ त्रिविधेन पुराणेन भर्तुयां स्त्री हिते रता ॥ ८१ ॥ पतिव्रता तु सा ज्ञेया योनि संरक्षणा तथा ॥ किमन्यैर्बहुभिर्भूय वाक्यमालपकृतेभ्यः ॥ ८२ ॥ भोजने तु कृते प्रीतिरेकादश्यां त्वया मम ॥ न प्रीतिर्यदि मे छित्त्वा शिरः स्वं हि प्रयच्छसि ॥ ८३ ॥ न करिष्यसि चेद्राजन् भोजनं हरिवासरो ॥ तदा ह्यसत्यवचसो देहं न स्पर्शयामि ते ॥ ८४ ॥ वर्णानामाश्रमणां हि सत्यं राजेन्द्र पूज्यते ॥ विशेषाद्विमिपालानां त्वद्विधानां महीपते ॥ ८५ ॥ सत्येन सूर्यस्तपति शशी सत्येन राजते ॥ सत्ये स्थिता क्षितिर्भूय सत्यं धारयते जगत् ॥ ८६ ॥ सत्येन वायुर्वहति सत्येन ज्वलते शिखी ॥ सत्या धारामिदं सर्वं जगत्स्थावराजंगमम् ॥ ८७ ॥ न सत्याचल्लो संधुर्न विध्यो वद्धते नृप ॥ न गर्भं सुवती धत्ते वेलतीति कदाचन ॥ ८८ ॥ सत्ये स्थिता हि तखः फलपुष्पप्रदर्शिनः ॥ दिव्यादिसाधनं नृणां सत्याधारं महीपते ॥ ८९ ॥ अश्वमेधसहस्रभ्यः सत्यमेव विशिष्यते ॥ मदिराया नतुल्येन कर्मणा लिप्यसेज्जतात् ॥ ९० ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे रुक्मांगदसूत्रो नाम त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ राजोवाच ॥ यत्तया व्याहृतं वाक्यं ममेदं गौतमेरितम् ॥ मंदरं पर्वतश्चैव हरिवासरभोजनम् ॥ १ ॥ अमतेन पुराणानां व्याहृतं यद्विजन्मना ॥ शुद्धशास्त्रो पदेशेन लोलुपेन वरानने ॥ २ ॥ पुराणे निर्णयो द्वेष विद्वद्भिः समुदाहृतः ॥ न शंखेन पिबेत्तोयं न हन्यात्कर्मसूक्तौ ॥ ३ ॥ एकादश्यां न भोजनं पक्ष्योरुभयोरपि ॥ अग्न्यागमने देवि अभक्ष्यमग्ने च भक्षणे ॥ ४ ॥ अकार्यकरणे जंतोर्गोसहस्रवधः स्मृतः ॥ जानन्नपि

कथं देवि भोक्ष्येऽहं हरिवासरे ॥ ५ ॥ पुरोडाशोऽपि वामोरु संप्राप्ते हरिवासरे ॥ अभक्ष्येण समः प्रोक्तः किं पुनश्चाशनक्रिया ॥ ६ ॥ अत्र
 कूलं नृणां प्रोक्तं क्षीणानां वरवर्णिनि ॥ मूलं फलं पयस्तोयमुपभोज्यं मुनीश्वरैः ॥ ७ ॥ न त्वत्र भोजनं कैश्चिदेकादश्यां प्रदर्शितम् ॥ ज्वरिणां
 लघनं शस्तं धार्मिकाणामुपोषणम् ॥ ८ ॥ श्रुभं गतिप्रदं प्रोक्तं संप्राप्ते हरिवासरे ॥ ज्वरमध्ये कृतं पथ्यं निधनाय प्रकल्पते ॥ ९ ॥ वैष्णवे
 तु दिने भुक्तं नरकायैव केवलम् ॥ माग्रहं कुरु वामोरु व्रतभंगो भवन्मम ॥ १० ॥ यदन्यद्रोचते तुभ्यं तत्कर्तास्मि न संशयः ॥ मोहिन्युवाच ॥
 न चान्यद्रोचते राजन्विना वै भोजनं तव ॥ ११ ॥ जीवितस्यापि दानेन न मे किंचित्प्रयोजनम् ॥ न च वेदेषु दृष्टोऽयमुपवासो हरोदिने ॥ १२ ॥
 अधिमन्तो न विप्रा हि मन्यन्ते ससुपोषणम् ॥ वेदबाह्य कथं धर्म भवांश्चित्तुमिच्छति ॥ १३ ॥ वचो निशम्य मोहिन्या राजा वेदविदां वरः ॥ उवाच
 मानसे कृद्धः ग्रहसन्निव भूपते ॥ १४ ॥ शृणु मोहिनि मद्वाक्यं वेदोऽयं बहुधा स्थितः ॥ यज्ञकर्मक्रिया वेदः स्मृतिर्वेदो गृहाश्रमे ॥ १५ ॥ स्मृतिर्वेदः क्रिया
 वेदः पुराणेषु प्रतिष्ठितः ॥ पुराणपुरुषाज्जातं यथेदं जगदद्भुतम् ॥ १६ ॥ तथेदं वाङ्मयं जातं पुराणभ्यो न संशयः ॥ वेदार्थादधिकं मन्ये पुराणार्थं
 वरानने ॥ १७ ॥ वेदाः प्रतिष्ठिताः सर्वे पुराणेष्वेव सर्वदा ॥ विभेत्यल्पश्रुताद्देवो मामयं ग्रहरिष्यति ॥ १८ ॥ न वेदं ग्रहसंचारो न शुद्धिः
 कालखोधिनी ॥ तिथिवृद्धिक्षयो वापि पर्वग्रहविनिर्णयः ॥ १९ ॥ इतिहासपुराणैस्तु निश्चयोऽयं कृतः पुरा ॥ यन्न दृष्टं हि वेदेषु तत्सर्वं लक्ष्यते स्मृतौ
 ॥ २० ॥ उभयोर्यन्न दृष्टं हि तत्पुराणैः प्रगीयते ॥ प्रायश्चित्तं तु हत्यायामातुरस्यौषधं प्रिये ॥ २१ ॥ न चापि पापशुद्धिः स्यादात्मनश्च परस्य
 वा ॥ यद्वैदर्गीयते सुभ्रु उपगैर्यन्यगीयते ॥ २२ ॥ पुराणैः स्मृतिभिश्चैव वेद एव निगद्यते ॥ रटतीह पुराणानि भूयो भूयो वरानने ॥ २३ ॥ न
 भोक्तव्यं न भोक्तव्यं संप्राप्ते हरिवासरो ॥ पुराणमन्यथा मत्वा तिर्यग्योनिमवाप्नुयात् ॥ २४ ॥ संस्रातोऽपि सुदातोऽपि न गतिं प्राप्नुयादिति ॥ पितरं को
 न वंदेत मातरं को न पूजयेत् ॥ २५ ॥ को न गच्छेत्सरिच्छेष्टां को भुंक्ते हरिवासरो ॥ को हि दूषयते वेदं ब्राह्मणं को निपातयेत् ॥ २६ ॥ को गच्छेत्प
 रदारान् हि को भुंक्ते हरिवासरे ॥ २७ ॥ नहीदृशं पापमिहास्ति जंतोर्विमृष्टचित्तस्य दिने हरेः प्रिये ॥ यद्भोजनेनात्मनिपातकारिणा यमस्य सातेषु
 चिरं सुलोचने ॥ २८ ॥ मोहिन्युवाच ॥ शीघ्रमानय विप्रास्त्वं घृणिके वेदपरागन् ॥ येषां वाक्येन युक्तोऽयं राजा कुर्याद्धि भोजनम् ॥ २९ ॥
 सा तद्वाक्यमुपाकर्ण्य ब्राह्मणान्वेदशालिनः ॥ गौतमादीन्समाहूय मोहिनीपार्श्वमानयत् ॥ ३० ॥ तान्विभ्रानगतान्दृष्ट्वा वेदवेदांगपरागन् ॥ मोहिनी
 सहिता राज्ञा वंदे कार्यतत्परा ॥ ३१ ॥ उपविष्टास्तु ते सर्वे शातकौभमयेषु च ॥ आसनेषु महीपाल ज्वलदग्निमप्रभाः ॥ ३२ ॥ तेषां मध्ये

वयोबृद्धो गौतमो वाक्यमब्रवीत् ॥ वयं समागता देवि नानाशास्त्रविशारदाः ॥ ३३ ॥ सर्वसंदेहहारी यदर्थं ते समाहुताः ॥ तच्छब्दा वचनं तेषां
मोहिनी ब्रह्मणः सुता ॥ ३४ ॥ सर्वासाध्यकृतं कर्तुं प्रवृत्तास्तानुवाच ह ॥ मोहिन्युवाच ॥ संदेहस्तु जडो ह्येष स्वल्पो वा स्वमतिर्यथा
॥ ३५ ॥ सोऽयं वदति राजा वै नाहं भोक्ष्ये हरिर्दिने ॥ अन्नाधारमिदं सर्वं जगत्सावर्जगमम् ॥ ३६ ॥ मृता ह्यपि तथाह्वेन प्रीयन्ते
पितरो दिवि ॥ कर्कधुमात्रं श्रुतं पुरोडाशं हि देवताः ॥ ३७ ॥ कामयति द्विजश्चेष्टास्ततोऽत्र ह्यमृतं फलम् ॥ पिपीलिकापि क्षुधिता मुखेनादाय
सङ्कुलम् ॥ ३८ ॥ बिलं व्रजति दुःखेन कस्यात्र नहि रोचते ॥ अयं खादति नानाद्यं संप्राप्ते हरिवासरे ॥ ३९ ॥ निजधमं परित्यज्य परधमे
व्यवस्थितः ॥ विधवानां यतीनां च युज्यते व्रतसेवनम् ॥ ४० ॥ परधर्मतो यः स्यात्स्वधर्मविमुखो नरः ॥ सोऽयं तमसि मज्जेत यावदिन्द्राश्च
तुर्दश ॥ ४१ ॥ उपवासादिकरणं भूभुजां नोदितं कचिन् ॥ प्रजासंरक्षणं त्यक्त्वा चतुर्वर्गफलप्रदम् ॥ ४२ ॥ नारीणां भर्तृशुभा पुत्राणां
पितृसेवनम् ॥ शूद्राणां द्विजसेवा च लोकरक्षा महीभूताम् ॥ ४३ ॥ स्वकं कर्म परित्यज्य योऽन्यत्र कुरुते श्रमम् ॥ अज्ञानाद्रा
प्रमादाच्च पतितः स न संशयः ॥ ४४ ॥ सोऽयमद्य महीपालो यतिधर्मे व्यवस्थितः ॥ सुबुद्ध्याचारशीलश्च वेदोक्तं त्यजति द्विजाः ॥ ४५ ॥
स्वेच्छाचागं तु या नारी योऽविनीतः सुतो द्विजाः ॥ एकांतशीलो नृपतिर्भृत्यः कर्मविवर्जितः ॥ ४६ ॥ सर्वे ते नरकं याति ह्यप्रतिष्ठश्च यो द्विजाः ॥
अयं हि नियमोपेतो हरिपूजनतत्परः ॥ ४७ ॥ आक्रन्दं वर्तमाने तु न यद्येष प्रयावति ॥ व्यपोह्य हरिपूजां वै ब्रह्महत्यां तु विंदति ॥ ४८ ॥
क्षीणदेहे हरिर्दिने कथं संयमयिष्यति ॥ अन्नाद्यभ्रवति प्राणः प्राणादेहि विचिष्टनम् ॥ ४९ ॥ चेष्टया पिुनाशश्च तद्धीनः परिभूयते ॥ एवं ज्ञात्वा
मया राजा बोध्यमानो न बुद्धयति ॥ ५० ॥ एतदेव व्रतं राज्ञो यत्प्रजपालनं चरेत् ॥ न व्रतं किंचिदस्त्यन्यन्तुपस्य द्विजसत्तमाः ॥ ५१ ॥ किं देव
कार्येण नराधिपस्य कृत्वा हि मन्युं विषयस्थितानाम् ॥ तदेवकार्यं स च यज्ञहोमो यद्रक्तपातो न भवेत् स्वराष्ट्रे ॥ ५२ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुरा
णोत्तरभागे मोहिनीप्रश्नो नाम चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ तद्वाक्यं ब्राह्मणाः श्रुत्वा मोहिन्या समुदीरितयातथ्यमित्येवमुक्त्वा तु
राज्ञानं वाक्यमब्रुवन् ॥ १ ॥ ब्राह्मणा उचुः ॥ यस्त्वया नृपते पुण्यः कृतोऽयं शपथः किला ॥ एकादश्यां न भोक्तव्यं पक्षयोः रुभयोरपि ॥ २ ॥ न कृतः
शास्त्रदृष्ट्या तु स्वबुद्धयैव प्रकल्पितः ॥ साधूनां प्राशनं प्रोक्तमुभयोः संध्ययोः किल ॥ ३ ॥ होमोच्छिष्टप्रभोक्ताः सन्नयो वर्णाः प्रकीर्तिताः ॥ विशेषाद्भू
मिपालानां कथं युक्तमुपोषणम् ॥ ४ ॥ सर्वदेवतशस्त्राणां दुष्टसंयमिनां विभो ॥ शास्त्रतोऽशास्त्रतो वापि यस्त्वया शपथः कृतः ॥ ५ ॥ परिपूर्णे भवत्स्व

वाक्येन हि द्विजन्मनाम् ॥ व्रतभंगो न तेऽस्तीह भुक्षं विप्रसमन्वितः॥६॥ परितापो न ते कार्यो विप्रवाक्यं महत्तरम् ॥योऽन्यथा मन्यते वाक्यं
 विप्राणां नृपसत्तम ॥७॥ स याति राक्षसीं योनिं जन्मानि दश पञ्च च ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं रौद्रं राजा कोपसमन्वितः ॥ ८ ॥ उवाच स्फुरमाणौष्ठता
 न्विग्रान्छुङ्क्षण्या गिरा॥सर्वेषामेव भूतानां भवतो मार्गदर्शिनः॥९॥यतीनां विधवानां च श्लोकोऽयं पठ्यते द्विजाः॥विमार्गगामिनां चैतन्मतं न सात्वतां
 क्वचित्॥१०॥यद्ब्रह्मिः समुहिष्टं राज्ञां नोपेयं स्मृतम्॥तत्र वाक्यानि शृणुत वैष्णवाचारलक्षणे॥११॥न शंखेन पिबेत्तोंयं न हन्यात्कूर्मसूकरौ॥एका
 दश्यां न भोक्तव्यं पक्ष्योरुभयोरपि॥१२॥न पातव्यं हि मर्द्यं तु न हन्तव्यो द्विजः क्वचित्॥क्रीडेन्नास्तेस्तु धर्मज्ञो नाश्रीयाद्दरिवासरो॥१३॥अभक्ष्य
 भक्षणं पापं परदारभिमर्शनम् ॥एकादश्यां भोजनं च पतनस्यैव कारणम्॥१४॥अकार्यकरणं कृत्वा किं जीवेच्छरदां शतम्॥को हि संचेष्टमानस्तु
 भुनक्ति हरिवासरो॥१५॥चतुष्टयदेभ्योऽपि जनेनान्नं देयं हरोर्दने॥उत्तराशास्थितैर्विप्रैर्विष्णुधर्मपरायणैः॥१६॥सोऽहं कथं करोम्यद्य अभक्ष्यस्य तु भक्ष
 णम् ॥ नोपक्षीणशरीरोऽहं नामयावी द्विजोत्तमाः॥१७॥स कथं हि व्रतं त्यक्षे विमार्गस्थद्विजोत्तितः॥धर्मभूषणसंज्ञेन रक्ष्यमाणे धरातले ॥१८॥
 न च रक्षाविहीनोऽहं शत्रुः कोऽपि न मेऽस्ति चा॥एवं ज्ञात्वा द्विजश्रेष्ठा वैष्णवव्रतशालिनः॥१९॥भवद्विनोचितं वक्तुं प्रतिकूलं व्रतापहम्॥असंपरीक्ष्य
 ये ददुः प्रायश्चित्तं द्विजातयः ॥ २० ॥ तेषामेव हि तत्पापं स्मृतिर्विकल्पसम्भवम् ॥ देवो वा दानवो वापि गन्धर्वो राक्षसोऽपि वा ॥ २१ ॥
 सिद्धो वा ब्राह्मणो वापि पितास्माकं स्वयं वदेत् ॥ हरिर्वापि हरो वापि मोहिनीजनकोऽपि वा ॥ २२ ॥ दिनकुष्ठोऽप्यलो वा नो भोक्ष्य
 हरिवासरे ॥ यो हि रुक्मांगदो राजा विलयातो भूतले द्विजाः ॥ २३ ॥ सत्यप्रतिज्ञां विफलं न कदाचित्करोति हि ॥ द्युपतेः क्षीयते
 तेजो हिमवान्यरिवर्त्तते ॥ २४ ॥ जलधिः शोषमायाति पावकश्चोष्णतां त्यजेत् ॥ तथापि न त्यजे विप्रा व्रतमेकादशीदिने ॥ २५ ॥
 प्रसिद्धिरेषा भुवनत्रयेऽपि आरुच्यते मे पटहेन विप्राः ॥ ग्रामेषु देशेषु परेषु वापि ये भुञ्जते रुक्मविभूषणस्य ॥ २६ ॥ दण्ड्याश्च वध्याश्च
 सपुत्रकास्ते न चापि वासो विषये हि तेषाम् ॥ हरोर्दिने सर्वमखप्रधाने पायापहे धर्मविवर्द्धने च ॥ २७ ॥ मोक्षप्रदे जन्मनिर्मुक्तनाल्ये तेजो
 निर्धौ सर्वजनप्रहृष्टे ॥ एवंविधे प्रोदत एव शब्दे यद्यस्मि भोक्ता वृजिनस्य कर्ता ॥ २८ ॥ अमेध्यलिप्तः पटहो भवेत्तदा संछादितो
 नीलमयेन वाससा ॥ उत्पाद्य कीर्तिं स्वयमेव जंतुर्निर्मुक्तं तति प्राणभयाच्च पापात् ॥ २९ ॥ यस्तस्य वासो निरयं युगानां षष्टिर्भवेद्वा क्षिप्रिदश
 सङ्गे ॥ वृथा हि सूता मम सा जानित्री भवेन्निराशा द्विजपितृदेवाः ॥ ३० ॥ वैवस्वतो हर्षमुपाश्रयेच्च सलेखको मे व्रतभंग एव ॥ किं

नेन जनेन दुरात्मना हि ददाति हर्षं गिषुसंदरीणाम् ॥३३॥ कुर्मणा पापसिः कुजातिः सर्वस्य नाशी त्वशुचिस्स मूढः॥न मन्यते वेदपुराणा
 स्नानेते पुरीं याति दिनेशसुनोः ॥ ३२ ॥ कृतवै वांति पुनरिति तां यस्तद्व्यतिज्ञाव्रतभङ्गकारी ॥ वेदा न शास्त्रं न च तदुपायं न चापि सन्तः
 स्मृतयो न च स्युः ॥ ३३ ॥ ये माधवस्य प्रियकृत्ययोग्ये वदंति शुद्धेऽहि मुजिक्रियां तु ॥ श्राद्धेन तेनापि न चास्ति वृत्तिः पितुश्च चीर्णेन
 हरीद्वेने तु ॥ ३४ ॥ ब्रतेन यद्विष्णुपदप्रदेन साकं क्षयाहेन वदंतु मूढाः ॥३५॥एतच्छ्रुत्वा तु तदाक्यं मोहिनी ज्वलितांतरा ॥ कोपसरत्कनयना
 भर्तारं पर्यभाषत ॥ ३६ ॥ करोषि चेन्न मे वाक्यं धर्मबाह्यो भविष्यसि ॥ धर्मबाह्यो हि पुरुषः पांशुना तुल्यतां व्रजेत् ॥ ३७ ॥ पांशुना द्रुयते
 गर्तः स गर्तखनको भवेत् ॥ त्वया ममापितः पाणिर्विषाय ग्रथिवीपते ॥ ३८ ॥ तामुच्छेद्य प्रतिज्ञां स्वां पालयिष्यसि नो यदि ॥ कृतकृत्या
 तदा यास्ये प्राप्तो धर्मो मया तव ॥ ३९ ॥ न चाहं ते प्रिया भार्या न च त्वं मे पतिर्नृप ॥ उपधानं करिष्यामिः स्वकं बाहुं न ते शुधि
 ॥ ४० ॥ धिक् त्वां धर्मक्षयकरं स्वचोलेपकारकम् ॥ म्लेच्छेष्वपि न दृश्येत त्वादृशो धर्मलोपकः ॥ ४१ ॥ सत्याञ्जलिमद्य त्वां परित्यक्ष्ये
 सुपापिनम् ॥ एवमुक्त्वा वरारोहा ह्रुदतिष्ठत्वरान्विता ॥ ४२ ॥ यथा सती हरं त्यक्त्वा दिव्याभरणभूषिता॥प्रस्थिता सा तदा तन्वी भूसुरैश्च सम
 न्विता ॥ ४३ ॥ वर मद्यस्य संस्पर्शो नास्य संगो नृपस्य वै ॥ वरं नीलंबरस्पर्शो नास्य धर्मच्युतस्य हि ॥४४॥ एवं हि मोहिनी रुष्टा प्रलयंती
 तदा भृशम् ॥ गौतमादिसमायुक्ता निर्जगाम गृहाद्वहिः ॥ ४५ ॥ हा तात हा जगन्नाथ मुष्टिस्थित्यन्तकारक ॥ इत्येव शब्दं क्रोशंती ब्रह्मणो
 मानसोद्भवा ॥ ४६ ॥ एतस्मिन्नेव काले तु वाजिराजं समास्थितः ॥ अटित्वा सकलसुखी संप्राप्तो धर्मभूषणः ॥ ४७ ॥ संमुखोऽध्वजनन्यास्तु
 त्वरायुक्तो विमत्सरः ॥कर्णाभ्यां तस्य शब्दोऽसौ विश्रुतः पितृवत्सलः॥४८॥मोहिनीवक्रसंभृतो विप्रवाक्योपबृंहितः॥ धर्मांगदो धर्ममूर्तिः रुक्मा
 गदसुतस्तदा ॥ ४९ ॥ अवरुद्ध हयात्तूर्ण ययौ तातपदांतिके ॥पुनरुत्थाय विप्रेन्द्रान्ननाम विहितांजलिः ॥ ५० ॥ ततः शीघ्रगतिं दृष्ट्वा मोहिनीं
 रुष्टमानसाम् ॥ आलक्ष्य तरसा मातः ग्राह राजन् कृतांजलिः ॥ ५१ ॥ केनावमानिता देवि कथं रुष्टा पितुः प्रिये ॥ एतौद्रिजैः सहिता
 क त्वं संप्रस्थितायुना॥५२॥धर्मांगदवचः श्रुत्वा मोहिनी वाक्यमब्रवीदा॥पिता तवानृतो पुत्र करो येन कृथा कृतः॥५३॥ यः कर्ता सुकृतं भूरी
 रुक्माशोकाकृतिः स्थितः ॥ ध्वजांकुशांकितः श्रीमान्दक्षिणः कनकांगदः॥५४॥ रुक्मांगदेन ते पित्रा न चाहं वस्तुस्तुत्सहे॥५५॥ धर्मांगद उवाच ॥
 यद्वीषि वचो देवि तत्कर्त्ताहं न संशयः ॥ मा कोपं कुरु मातस्त्वं निवर्त्तस्व पितुः प्रियो॥५६॥ मोहिन्युवाच ॥ अनेन समयेनाहं त्वपित्रा

मंदराचले ॥ कृता भार्या शिवः साक्ष्ये स्थितो यत्र सुराधिपः ॥ ५७ ॥ समयात्स च्युतः सम्यक्विपता तं रुधमभूषणः ॥ न प्रयच्छति मे
 देयं तस्य वृद्धिर्विचितये ॥ ५८ ॥ न याचे कांचनं धान्यं हस्यश्चं ग्रामवाससी ॥ येन तस्य भवेद्भानिर्न याचे तन्पृथात्मज ॥ ५९ ॥ येनासौ
 प्रीणयेद्देहं स्वकीयं देहिनां वर ॥ तन्मया प्रार्थितं पुत्र स मोहान्न प्रयच्छति ॥ ६० ॥ तस्यैव चोपकाराय शरीरस्य नृपात्मज ॥
 याचितः सुखहेतोस्तु मया नृपतिसत्तमः ॥ ६१ ॥ स्थितः सोऽद्यावृते घोरे सुरापानसमे विभुः ॥ ६२ ॥ सत्यच्युतं निष्ठुरवाक्यभाषिणं
 विभुक्तधर्मं त्वनृतं शंठ ॥ परित्यजेयं जनकं तवाधमं नैव स्थितिर्मे भविता हि तेन ॥ ६३ ॥ तच्छ्रुत्वा मोहिनीवाक्यं पुत्रो धर्मांगदो
 ऽब्रवीत् ॥ मयि जीवति तातो मे न भवेदनृती क्वचित् ॥ ६४ ॥ निर्वर्तस्व वराग्रेहे करिष्येऽहं तवैप्सितम् ॥ पित्रा मे नानृतं देवि भूवसुक्तं कदाचन
 ॥ ६५ ॥ स कथं मयि जाते तु वदिष्यति महीपतिः ॥ यस्य सत्ये स्थिता लोकाः स देवासुरमानुषाः ॥ ६६ ॥ वैवस्वतगृहं येन कृतं शून्यं
 हि पापिभिः ॥ विजृम्भते यस्य कीर्तिर्व्याप्तं ब्रह्माडमंडलम् ॥ ६७ ॥ स कथं जायते भूपो मिथ्यावचनसंस्थितः ॥ अश्रुतं भूपतेर्वाक्य परोक्षं
 श्रद्दधे कथम् ॥ ६८ ॥ ममोपरि दयां कृत्वा निर्वर्तस्व शुभानने ॥ एतद्धर्मगदेनोक्तं वाक्यमाकर्ण्य मोहिनी ॥ ६९ ॥ न्यवर्तत महीपाल
 पुत्रस्कंधावलंबिनी ॥ यत्र रुक्मांगदः शेते मृतकल्यो रविप्रभः ॥ ७० ॥ तस्मिन्निवेशयामास शयने कांचनान्विते ॥ दीपलैः सुप्रकाशे विदुमै
 श्चित्रिते वरे ॥ ७१ ॥ आसंडलास्त्रमणिभिः कृतपादे सुकोमले ॥ दीर्घविस्तारसंयुक्ते ह्यनौपम्ये मनोहरे ॥ ७२ ॥ ततः कृताञ्जलिः ग्राह
 पितरं श्लक्ष्णया गिरा ॥ तातैषा जननी मेऽद्य त्वां वदत्यनृती त्विति ॥ ७३ ॥ कस्मात्त्वमनृती भूप भविष्यसि महीतले ॥ सकोशलनिचये
 गजाश्वरथसंयुते ॥ ७४ ॥ राज्ये प्रशास्यमाने तु सतोदधिसमन्विते ॥ प्रदेहि सकलं ह्यस्यै यत्त्वया श्रावितं विभो ॥ ७५ ॥ मयि चापधरे तात
 को व्यलीकं चरेत्तव ॥ देहि शक्रपदं देव्यै जितं विद्धिपुंदरम् ॥ ७६ ॥ वैरिच्यंदुर्लभं यच्च योगिगम्यं निरंजनम् ॥ तच्चाप्यहं प्रदास्यामि तपसा
 तोष्य यद्भजम् ॥ ७७ ॥ समीहते यजननी मदीया रसातले वापि धरातले वा ॥ त्रिविष्टपे वापि परे पदे वा दास्यामि जित्वा नरदेवदानवान्
 ॥ ७८ ॥ अहं हि दासस्तव भूप यस्माद्विक्रीयतां मामथवा वृणाय ॥ हस्ते हि पापस्य दिवाप्रकातेर्वत्स्यामि तत्कर्मकरः सुभुक्तः ॥ ७९ ॥
 यदुष्टकरं भूमिपते त्रिलोक्यां नादेयमस्तीह तदिष्टभावात् ॥ तच्चापि राजेंद्र ददस्व देव्यै मजीवितं मज्जननीभवं वा ॥ ८० ॥ तेनैव

१ अहं हि दासस्तव भूप यस्माद्विक्रीय मा वा जननीं मदीयाम् ॥ कुरुष्व तुष्टिं कुरुकेतुमुच्यथा यथानृतो नो नरदेव लोके ॥ इत्यपि पाठान्वारम् ।

सर्वो नृपनाथ लोके सत्कीर्तियुक्तो भव सर्वदेव। विराजयित्वा स्वर्गोद्वेगोद्यान्करोति वात्सल्यप्रभवेः स्वशोभैः ॥ ८१ ॥ कीर्तिप्रभोगे वृजिनं भविष्यति प्रजावधे यन्मनुराह सत्यम् ॥ संमार्जयित्वा विमलं यशः स्वं कथं सुखी स्यां नृपते ततः क्षमः ॥ ८२ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीचरिते पञ्चविंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ राजोवाच ॥ कीर्तिर्नश्यतु मे पुत्र ह्यनृती वा भवाम्यहम् ॥ गतो वा नरकं वोरं कथं भोक्ष्ये हरोदिने ॥ १ ॥ ब्रह्मणो मिलयं यातु देवीयं मोहिनी सुत ॥ भूयो भूयो वदति मां दुर्मेधाश्च सुबालिशा ॥ २ ॥ नापरं कामये राज्यं वसुधां वसु किंचन ॥ मुक्तकं वासरे विष्णोर्भोजनं पापनाशने ॥ ३ ॥ यदहं कुतिसतां योनिं ब्रजेयं किमिंसङ्गिताम्। तथापि नैव कर्ताहं भोजनं हरिवासरे ॥ ४ ॥ एषा गुरुतरा भूत्वा लोकानां शिक्षयान्विता ॥ दुन्दुभी कुर्वती नादं सा कथं वितथा भवेत् ॥ ५ ॥ अभक्ष्यभक्षणं कृत्वा अगम्यागमनं तथा ॥ अपेयं चैव पीत्वा तु किं जीवेच्छरदः शतम् ॥ ६ ॥ असत्यं वापि कृत्वाहं त्यक्तगज्यनयः क्षितौ। धिक्कृतोऽपि जनैः सर्वेन भोक्ष्ये हरिवासरे ॥ ७ ॥ वियोगे च पलापंगया यदि चेन्मरणं मम ॥ तच्चापि वस्मेवात्र न भोक्ष्ये हरिवासरे ॥ ८ ॥ कथं हर्षमहं कर्ता मर्तदतनयस्य वै ॥ ब्रजद्रिर्मनुजैर्माणैः निरस्ययातिदुःखितैः ॥ ९ ॥ यास्तु शून्याः कृतास्तात मया नरकपंक्तयः ॥ जनैः पूर्णा भविष्यति मयि भुक्ते तु ताः सुत ॥ १० ॥ मास्म सीमन्तिनी पुत्र कुक्षौ संघास्येत्सुतम्। समर्थो यस्तु शत्रूणां हर्षं संजनयेद्भुवि ॥ ११ ॥ भोजनं वासरे विष्णोरेतेदेव हियाचते। तत्र दास्यामि मोहिन्या याचितोऽपि सुरासुरैः ॥ १२ ॥ पिबेद्विषं विशेद्वह्निं निपतेत्पर्वताग्रतः ॥ आकाशभासा स्वशिरश्छिद्यदेव करासिना ॥ १३ ॥ न भोक्ष्यते हरिदिने राजा रुक्मसांगदः क्षितौ ॥ रुक्मगदति मन्नाम प्रसिद्धं भुवनत्रये ॥ १४ ॥ एकादश्युपवासेन तन्मया संचितं यशः ॥ स कथं भोजनं कृत्वा नाशयेत्स्वकृतं यशः ॥ १५ ॥ म्रियते यदि वा गच्छति निपतति नश्येच्च खंडशो वापि ॥ विरमति तदपि न चेत्तो मामकमिति मोहिनीहेतोः ॥ १६ ॥ परित्यजाल्येष निजं हि जीवितं लोकैः समेतः सहदारभृत्यैः ॥ न त्वेव कुर्यां मधुसूदनस्य दिने सुपुण्येऽन्ननिषेधं हि ॥ १७ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीचरिते पञ्चविंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ तत्पितृवचनं श्रुत्वा पुत्रो धर्मागदस्तदा ॥ आहूय जननीं शीघ्रं नाम्ना संध्यावलीं शुभाम् ॥ १ ॥ सूर्यायुतसमप्रख्यां तेजसा रुचिरस्तनाम् ॥ पालयतीं धरां सर्वां पादवित्यासविक्रमैः ॥ २ ॥ पुत्रस्य वचनाप्राप्ता तत्क्षणं नृपसन्निधौ ॥ श्राविता मोहिनी वाक्यं पितृवाक्यं तथैव च ॥ ३ ॥ उभयोः संविदं कृत्वा परिसात्वत्य मोहिनीम् ॥ भोजनाय स्थितामेतानं नृपस्य हरिवासरे ॥ ४ ॥ यथा नो च्यवते सत्याद्यथा भुंक्ते न मे पिता ॥ तथा विधीयतामेवं कुशलं चोभयोर्भवेत् ॥ ५ ॥ तत्पुत्रवचनं श्रुत्वा देवी संध्यावली नृप ॥ मोहिनीं श्लक्ष्णया

वाचा प्राह ब्रह्मसुतां तदा ॥ ६ ॥ माग्रहं कुरु वामोरु कथंचिदपि भूपतिः ॥ नास्वादयति पापान्न संप्राप्ते हरिवासरे ॥ ७ ॥ अनुवर्तय गजानं
गुरोरेष सनातनः ॥ सदा भवति या नारी भर्तुर्वचनकारिणी ॥ ८ ॥ तस्याः स्युरक्षया लोकाः सावित्र्यास्तु यथामलाः ॥ यद्यनेन पुन
देवि तव दत्तः करो गिरौ ॥ ९ ॥ कामार्तेन विमृष्टेन तन्न योग्यं विचिन्तितम् ॥ यद्दयं तद्दात्येष हृदयं प्रार्थयस्व मा ॥ १० ॥ विपत्ति
रपि भद्रैव सन्मार्गे संस्थितस्य तु ॥ न भुक्तं येन सुभगे शैशवेऽपि हरेर्दिने ॥ ११ ॥ स कथं भोक्ष्यते पुण्ये माधवस्य दिनेऽधुना ॥ कामं वरय वामोरु
वरमन्यं सुदुर्लभम् ॥ १२ ॥ तं ददात्येव भृपालो निवृत्ता भव भोजने ॥ मन्यसे यदि मां देवि धर्मांगदविरोहिणीम् ॥ १३ ॥ अस्मज्जीवि
तसंयुक्तं राज्यं वरय सुव्रते ॥ सप्तद्वीपसमेतं हि ससरिद्धनपर्वतम् ॥ १४ ॥ कनिष्ठाया वरिष्ठहं करिष्ये पादवदनम् ॥ भर्तुरर्थे विशालाक्षि
प्रसीद तनुमध्यमे ॥ १५ ॥ वाचा शपथदोषैस्तु संनिरुध्य पतिं हि या ॥ अकार्यं कारयेत्पापा सा नारी निरये वसेत् ॥ १६ ॥ सा च्युता न
काद्वोरात्सजन्मानि पंच च ॥ मुकरीं योनिमाप्नोति चांडालीं च ततः परम् ॥ १७ ॥ एवं ज्ञात्वा मया देवि विक्रियां पापसंभवाम् ॥ निवारि
तासि वामोरु सखीभावेन मुंदरि ॥ १८ ॥ विपक्षस्यापि सद्बुद्धिर्दातव्या धर्ममिच्छता ॥ किं पुनः सखिसंस्थायास्तव पद्मनिभानने ॥ १९ ॥ संध्या
वलीवचः श्रुत्वा मोहिनी मोहकारिणी ॥ उवाच कनकाभां तां भर्तुर्ल्येष्ठां प्रियां तदा ॥ २० ॥ माननीयासि मे सुभ्रु करोमि वचनं तव ॥ विद्वद्भु
निभिर्घृत्यत्तु गीयते नारदादिभिः ॥ २१ ॥ यदि तन्नाचरेद्राजा भोजनं हरिवासरे ॥ क्रियतामपरं देवि मरणादधिकं तव ॥ २२ ॥ ममापि दुःखद
होतवैवाज्जल्पाम्यहं शुभे ॥ कस्येष्टमात्महननं कस्येष्टं विषभक्षणम् ॥ २३ ॥ पतनं वा गिरैर्मूर्धः क्रीडा वापि विलेशयैः ॥ व्याघ्रसिंहाभिराभन
समुद्रतरणं तथा ॥ २४ ॥ दुरुक्तानुतवाक्यं वा पदरागभिमर्शनम् ॥ अपथ्यभक्षणं लोके तथाभक्ष्यस्य भक्षणम् ॥ २५ ॥ मृगाटनमथक्षवा
क्रीडनं साहसं तथा ॥ छेदनं तृणकाष्ठानां लोष्टानामवमर्दनम् ॥ २६ ॥ हिंसनं सूक्ष्मदेवानां जलपावकखेलनम् ॥ देवाविष्टो वरगरेहे नरः
सर्वं करोति वै ॥ २७ ॥ त्रिवर्गविच्युतं घोरं यशोदेहहरं क्षितौ ॥ नरकाहो नरो देवि करोत्यशुभकर्म तव ॥ २८ ॥ साहं पापा दुष्टाचार
वक्तुकामा मुनिघृणम् ॥ यादृशेन हि भावेन योनौ शुक्रं समुत्सृजेत् ॥ २९ ॥ तादृशेन हि भावेन संतानं संभवेदिति ॥ साहं विवादभावं
राज्ञो रुक्मांगदस्य हि ॥ ३० ॥ जाता जलजजतेन स्त्रीरूपा वरार्णिनी ॥ दुष्टभावा तथा जाता कर्त्री दुष्टं नृपस्य तु ॥ ३१ ॥ न लब्धं न ब्रह्म
देवि न होरा पुण्यदर्शिनी ॥ तत्कालभावना ग्राह्या तद्भावो जायते सुतः ॥ ३२ ॥ तेन भावेन जातस्य दाक्षिण्यं नोपपद्यते ॥ न च ब्रीडा न च

ब्रह्मे न धर्मो देवि विद्यते ॥ ३३ ॥ जानन्नपि यथायुक्तं भावमनुवर्तते ॥ ३४ ॥ वक्ष्ये वचः प्राणहं तवाधुना भर्तुः सलोकस्य वधूजनस्य ॥ धर्मापहं वाच्यकरं ममापि कर्तुं न शक्यं मनसापि भीरु ॥ ३५ ॥ करोषि वाक्यं यदि मामकं हि भवेच्च कर्तिर्महीतह लोके ॥ भर्तुर्यशः स्याद्विदिवे गतिस्ते पुत्रे प्रशंसा मम धिग्विवादः ॥ ३६ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ मोहिनीवचनं श्रुत्वा देवी संध्यावली विभो ॥ धैर्यमालंब्य तां तन्वीं ब्रूहि ब्रह्मी न्यचोदयत् ॥ ३७ ॥ कीदृशं वदसे वाक्यं येन दुःखं भवेन्मम ॥ भर्तुर्मे सत्यकरणे न दुःखं जायते क्वचिद् ॥ आत्मनो निधने वापि पुत्रस्य निधनेऽपि वा ॥ भर्तुरर्थे प्रकुर्वन्त्या राज्यनाशे न मे व्यथा ॥ ३८ ॥ यस्या दुःखी भवेद्भर्ता भार्याया वरवर्णिनी ॥ समृद्धायाः सपापायास्तस्याः प्रोक्ता ह्यधोगतिः ॥ ३९ ॥ सा याति नरकं पापा पूयाख्यं युगसप्ततिम् ॥ ततश्छुन्दरी स्याच्च सप्त जन्मानि भारते ॥ ४० ॥ ततः काकी ततः श्याली गोधा गोत्वेन शुद्धयति ॥ भर्तुरर्थे तु या वित्तं विद्यमानं न यच्छति ॥ ४१ ॥ जीवितं वा वरारोहे विद्यायां सा भवेत्किमिः ॥ क्रिमियोनिविनिर्मुक्ता काष्ठीला जायते शुभे ॥ ४२ ॥ मम कौमारभावे तु मत्पितुः काष्ठपादकः ॥ अग्निप्रज्वालनाथ हि काष्ठं पाटयते चिरम् ॥ ४३ ॥ सर्वाभिः सहिता चाहं क्रीडासंस्कृता ॥ काष्ठं पाटयतस्तस्य मर्मपमगं तदा ॥ ४४ ॥ तत्र दृष्ट्वा मया मुष्टु काष्ठीला दारुनिर्गता ॥ नव नीतनिभं देहं विभ्राणा चांजनत्विवम् ॥ ४५ ॥ कानिष्ठिकांगुलिसमा स्थौल्ये ह्यंगुलिमानिका ॥ तां दृष्ट्वा पतितां भूमौ हंतुं ध्वांक्षः ममागतः ॥ ४६ ॥ यावद्भ्रूहति वक्त्रेण काष्ठीलां क्षुधितः स तु ॥ तावन्निवारितः सद्यो मया लोष्ट्रेन तत्क्षणात् ॥ ४७ ॥ सा मुक्ता ताडितेनेत्थं वायसेन वरानने ॥ सक्षतां तुदुसंस्पृष्टा न च शक्ता पलायितुम् ॥ ४८ ॥ ततः सा वेपमाना तु प्राणन्यागमुपगमत् ॥ सिक्ता किंचिज्जलैर्नैव ततः स्वास्थ्यमुपा गता ॥ ४९ ॥ ततः सा मानुषीवाचा मामाह वरवर्णिनी ॥ संध्यावलीति संबोध्य सर्वाभ्यसमास्थिताम् ॥ ५० ॥ सुभतुनाब्रूो हि मुनेः सर्वं ज्ञस्य सुताऽभवम् ॥ पूर्वजन्मनि पत्नी च कौडिन्यस्य शुभानने ॥ ५१ ॥ न्यवसं कान्यकुब्जे तु सुसमृद्धा सुदर्पिता ॥ जनन्या बंधुवर्गस्य पितुरिष्ट तमा ब्रूहम् ॥ ५२ ॥ पित्रा दत्ता ततश्चाहं कौडिन्याय महात्मने ॥ कुलीनाय सुरूपाय द्वीसंगरहिताय च ॥ ५३ ॥ शयनीयादिकं दत्तं यौतुकं जन केन मे ॥ श्वशुरेणापि मे दत्तं सुवर्णस्यायुतं पुरा ॥ ५४ ॥ पितृश्वशुरविप्ताभ्यां परिपूर्णं भवं तदा ॥ गोमहिष्यादिसंयुक्ता धनधान्यसमन्विता ॥ ५५ ॥ इष्टा श्वशुरयोश्चाहं सौशील्येन जनस्य च ॥ कालेन पंचतां प्राप्तः श्वशुरो वेदतत्त्ववित् ॥ ५६ ॥ ते मृतं पतिमादाय श्वशुराग्निं विवेश सा ॥ ततो भर्तानर्जलिं दत्त्वा पित्रोः श्राद्धमथाकरोत् ॥ ५७ ॥ मते मासद्वये देवि भर्ता मे राजमंदिरम् ॥ गतः कौतुकमावेन हृच्छयेन

प्रपीडितः ॥ ५८ ॥ तत्र वेश्याः सुहृपाढ्या यौवनेन समन्विताः ॥ प्रविशन्त्यो नृपगृहे दृष्टास्तेन द्विजन्मना ॥ ५९ ॥ तासां मध्यातु द्वे गृह्य
 वित्तदानेन भूरिणा ॥ स्वगृहे धारयामास क्रीडार्थं दुर्मतिः पतिः ॥ ६० ॥ ताभ्यां वित्तमशेषं तु क्षयनीतिं निषेवणात् ॥ वर्षत्रये गते देवि निस्वो जातः
 पतिर्मम ॥ ६१ ॥ ततो मां प्रार्थयामास देहि मेऽङ्गविभूषणम् ॥ तन्मया नहि दत्तं तु भेत्रे व्यसनिते तदा ॥ ६२ ॥ सुभगे सर्वमादाय गताहं मंदिरं
 पितुः ॥ ततः पितृगृहे वित्तं भृत्यादिकमशेषतः ॥ ६३ ॥ विक्रीय दत्तं वेश्याभ्यां तच्चापि क्षयमागतम् ॥ क्षेत्रधान्यादिकं यच्च सभाण्डं सपरिच्छदम् ॥ ६४ ॥
 स्वरूपमूल्येन विक्रीय गतो नदनदीपतिम् ॥ नावमारुह्य मे भर्ता विवेशांतर्महोदधेः ॥ ६५ ॥ स गतो दूरमध्वानं पश्यमानोऽद्भुतानि च ॥ श्रुत्वा
 समुद्रजानि जीवचेष्टां कितानि च ॥ ६६ ॥ प्रभंजनवशं प्राप्ता सा नौका शतयोजनम् ॥ गता विशीर्णतां तत्र मृतास्ते नावमाश्रिताः ॥ ६७ ॥
 मत्पतिर्देवयोगेन दीपं काष्ठं समाश्रितः ॥ वायुना नीयमानोऽसौ प्राचीनेन स्वकर्मणा ॥ ६८ ॥ आससादाचलं देवि रत्नशृंगविभूषितम् ॥ बहुनि
 र्झरणोपेतं बहुपक्षिसमन्वितम् ॥ ६९ ॥ बहुवृक्षैः समार्कीर्णं नानापुष्पफलोपरैः ॥ उल्लिखंतं हि शिखरैः खमध्यं स्वात्मनस्त्रिभिः ॥ ७० ॥ तं दृष्ट्वा
 पर्वतं दिव्यं त्यक्त्वा नौकाष्ठमद्भुतम् ॥ आरुरोह मुदायुक्तो पित्ताकांक्षी सुलोचने ॥ ७१ ॥ विशश्राम मुहूर्तं तु क्षुत्पिपासासमन्वितः ॥ तत उत्थाय
 मर्यादार्थं वृक्षांस्तत्र व्यलोकयत् ॥ ७२ ॥ सुपक्वास्तत्र मृद्रीका दृष्ट्वा भुक्त्वा मुदान्वितः ॥ शान्तिं प्राप्तस्ततोऽपश्यत्सालमेकं सुनिर्मलम् ॥ ७३ ॥
 घनच्छाद्यं मेघनिभं पचाशत्पुरुषोच्छ्रयम् ॥ तस्याधस्तात्स सुष्वाप स्वोत्तरीयं व्रसार्यं च ॥ ७४ ॥ मोहिन्या निद्रया चैव संप्रवृणितलोचनः ॥
 तावत्सुप्तोऽतिखिन्नोऽसौ यावत्सूर्योऽस्ततां गतः ॥ ७५ ॥ सूर्योऽस्तं समनुप्रापे समायाते निशासुखे ॥ अभ्यगाद्राक्षसो घोरो गर्जमानो यथा घनः ॥ ७६ ॥
 अंकेनादाय तत्त्वंगीं सीतामिव दशाननः ॥ शुभो काशीपतेः पुत्रीं नाम्ना रत्नावलीं शुभाम् ॥ ७७ ॥ अधौतपादां सुश्रोणीं सौम्यदिकछर्षशा
 यिनीम् ॥ पतिकामा कुमारी सा नाविदत्सदृशं पतिम् ॥ ७८ ॥ सर्वयोषिद्वरा बाला रुदती निद्रयाकुला ॥ पिता तस्याः प्रदाने तु चिंताविष्टो ब्रह्म
 त्रिंशम् ॥ ७९ ॥ दीपच्छायाश्रिते तन्वि शयने सा व्यवस्थिता ॥ अटमानेन पापेन दृष्ट्वा सा रूपशालिनी ॥ ८० ॥ दीपत्लेः सुखचितं
 धारयती च कंकणे ॥ उभयोर्दश रत्नानि निष्के च दशपंच च ॥ ८१ ॥ सीमंते सप्त रत्नानि केन्दुरेऽष्टौ च पंच च ॥ एवं रत्नाचितां बालां शात
 कुम्भसमप्रभाम् ॥ ८२ ॥ जहार राजभवनान्तां तदा चारुहासिनीम् ॥ वायुमार्गं समाश्रित्य क्षणात्प्रातः स्वमालयम् ॥ ८३ ॥ ते पर्वतं स यत्रास्तं पतिमे
 शालमाश्रितः ॥ तत्र तस्य गुहां दृष्ट्वा सुवर्णसदृशप्रभाम् ॥ ८४ ॥ तद्दृश्यस्यासहा तत्र प्रविवेशास्य पश्यतः ॥ अनेकैर्मणिविन्यासेः संयुक्तां चित्रमंदिरम् ॥ ८५ ॥

नानाद्रव्यसमाकीर्णां शयनासनसंयुताम् ॥ भोजनैः पानपात्रैश्च भक्ष्यभोज्यैरनेकेषा ॥ ८६ ॥ प्रविश्य तत्र शय्यायां सुमोचोत्पल्लोच
ताम् ॥ रुदतीमतिसंस्तं पीनश्रोणिपयोधराम् ॥ ८७ ॥ तस्यास्तु रुदितं श्रुत्वा तस्य भार्या हि राक्षसी ॥ आजगाम त्वरायुक्ता
युवांसौ राक्षसः स्थितः ॥ ८८ ॥ तां दृष्ट्वा चारुसर्वांगीं तप्तकांचनसप्रभाम् ॥ पप्रच्छ निजभर्तारं क्रुद्धा निर्भस्मिंसी सती ॥ ८९ ॥ किमर्थमा
ह्मता चेयं जीवन्त्यां मयि निर्दृष्टा ॥ अन्यां समीहसे भार्यां नाहं भार्या भवामि ते ॥ ९० ॥ एवं ब्रुवाणां तां भर्ता राक्षसीमसितेक्षणाम् ॥
उवाच राक्षसो हर्षित्वां प्रियां चारुलोचनाम् ॥ ९१ ॥ त्वदर्थमाहूतं भक्ष्यं मया काश्याः शुभानने ॥ दैवोपपादितं द्वारि द्वितीयं मम तिष्ठति
॥ ९२ ॥ शालवृक्षाश्रितः शेते विप्रश्चैको वयानने ॥ तमानय त्वरायुक्ता येनाह भक्ष्यमाचरे ॥ ९३ ॥ राक्षसस्य वचः श्रुत्वा कुमारौ सभ्र
वीदिदम् ॥ मिथ्या राक्षसि भर्ता ते भावते त्वद्भयादयम् ॥ ९४ ॥ ज्ञात्वा त्वां जस्योपेतां विरूपामतिजिह्मगाम् ॥ सुतां पितृद्वहे रात्रौ मां
समासाद्य कामतः ॥ ९५ ॥ अब्रूवां रुदतीं भद्रे भार्यार्थं समुपानयत् ॥ इतीरितमुपाकण्य वचनं राजकन्यया ॥ ९६ ॥ क्रोधयुक्तातिमात्रं वै
बभूव क्षिपती वचः ॥ तस्याश्च रूपमालोक्य सत्यमेवावधारयत् ॥ ९७ ॥ चितयामास चाप्येवं भार्यार्थं ब्रूहतेति च ॥ अदृश्यं मूर्ध्नि कालं
मे. रोपयिष्यति राक्षसः ॥ ९८ ॥ मास्म सीमंतिनी काचिद्वत्सा भुवनत्रये ॥ या सापत्येन दुःखेन पीडयमाना हि जीवति ॥ ९९ ॥ सर्वेषां
मेव दुःखानां महच्चदं न संशयः ॥ सामान्यद्रव्यभोगादि निष्ठा चैवापरा भवेत् ॥ १०० ॥ एवं सा बहु संचित्य भर्तारं वाक्यमब्रवीत् ॥ मदीया
मम भक्ष्यार्थं त्वयानीता सुलोचना ॥ १०१ ॥ तं विप्रमानयिष्यामि भक्ष्यार्थं त्वं सुव्रत ॥ ततः स राक्षसः प्राह गच्छगच्छेति सत्वरम् ॥ १०२ ॥
सुद्विणी सवतेऽन्यथ तस्य भक्षणकाम्यया ॥ ततः सा राक्षसी घोरा श्रुत्वा पतिसमीरितम् ॥ १०३ ॥ निर्जगाम दुःतांशा ददर्श द्विजसत्तमम् ॥
रूपयौवनसंयुक्तं विद्यारत्नविभूषितम् ॥ १०४ ॥ तं दृष्ट्वा मायया भ्रुवा सुदरी षोडशादिक्रा ॥ हृच्छेयन समाविष्टा तदंतिकमुपगमत् ॥ १०५ ॥
अब्रवीत्सा पृथुश्रोणी तं विप्रं प्रीतिसंयुता ॥ कस्त्वं कस्मादिहायतः किमर्थमिह तिष्ठसि ॥ १०६ ॥ पृच्छामि पतिकामाहं राक्षसी हृच्छयातुरा ॥ स्वभर्ताहं
परित्यक्ता त्वां यतिं कर्तुमागता ॥ १०७ ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तस्या भर्ता मे भयसंयुतः ॥ उवाच वचनं प्राज्ञो धैर्यमालंब्य तां शुभे ॥ १०८ ॥
स्तौमातुषसंयोगः कथं राक्षसि संभवेत् ॥ मातुषास्तु स्मृता भक्ष्या राक्षसानां न संशयः ॥ १०९ ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं सा तु पुनस्तं प्राह सादरम् ॥
असंभाव्यं च जगति संभवेद्वैयोगतः ॥ ११० ॥ पुराणे श्रूयते ह्येतद्भविष्यं भारते स्थितम् ॥ हिंडंबा राक्षसी विप्र भीमभार्या भवि

प्यति ॥ १११ ॥ मातुषोत्पादितः पुत्रो भविष्यति घटोत्कचः ॥ अवध्यः सर्वशस्त्राणां शक्त्या मृत्युमवाप्स्यति ॥ ११२ ॥ तस्माद्विषादं या विप्र
 कुह त्वं देवयोगतः ॥ भार्या तवाहं संजाता देव हि बलवत्तरम् ॥ ११३ ॥ मर्त्यलोकं गते शक्ने वैरोचनिनिरीक्षणे ॥ तदंतरं समासाद्य
 भर्ता मे घोराक्षसः ॥ ११४ ॥ तद्रुहाच्छक्तिमहरद्गीतामग्निशिखामिव ॥ सेयं समाश्रिता चात्र शालवृक्षे तु वासवी ॥ ११५ ॥ अहर्त्वेकं द्विजश्रेष्ठ
 न गच्छति पुरंदरम् ॥ यद्वधाय प्रक्षिपेत्तां सोऽमरोऽपि विनश्यति ॥ ११६ ॥ साहमारुह्य शालग्रं शक्तिमानीय भास्वराम् ॥ त्वत्करे संप्रदास्यामि
 भर्तुर्निधनकाम्यया ॥ ११७ ॥ यदि त्वमनया शक्त्या न हिससि निशाचरम् ॥ स्वादयिष्यति दुर्मेधास्त्वं च मां च न संशयः ॥ ११८ ॥ तव
 शत्रुमहानेष ममापि च परंतप ॥ येनाहता कुमारीह भार्यार्थं मंदबुद्धिना ॥ ११९ ॥ सपत्नभावो जनितो मम भर्त्रा दुरात्मना ॥ व्यापादितेऽस्मि
 न्नुभयोः क्रीडनं संभविष्यति ॥ १२० ॥ यद्यन्यथा वदेवाक्यं त्वामहं रतिवर्द्धन ॥ तदात्मकतपुण्यस्य न भवयं हि भागिनी ॥ १२१ ॥ या
 गतिर्ब्रह्महत्यायां कुत्सिता प्राप्यते नरैः ॥ तां गतिं हि प्रपद्येऽहं यद्येतदनुतं भवेत् ॥ १२२ ॥ मद्यं हि पिबतो ब्रह्मन् ब्राह्मणस्य दुरात्मनः ॥ या
 गतिर्विहिता घोरा तां गतिं प्राप्नुयाम्यहम् ॥ १२३ ॥ गुरुदारप्रसक्तस्य जतोः पापनिषेविणः ॥ या गतिस्तां द्विजश्रेष्ठ मिथ्या प्रोच्य समाप्नुयाम्
 ॥ १२४ ॥ स्वर्णन्यासापहरणे मेदिनीहरणे च या ॥ आत्मनो हनने या हि विहिता मुनिभिर्द्विज ॥ १२५ ॥ गतिस्तामनुगच्छामि यद्येतदनुतं
 वदे ॥ पंचम्यां च तथाष्टम्यां यत्पापं मांसभक्षणे ॥ १२६ ॥ स्त्रीसंगमे तरुच्छेदे यत्पापं शशिनः क्षये ॥ यदुच्छिष्टे घृतं भोक्तुं भुजेन दिवा
 च यत् ॥ १२७ ॥ वैश्वदेवमकर्तुश्च गृहिणो हि द्विजस्य यत् ॥ भिक्षामदातुं भुभ्यो विधवाया द्विभोजनात् ॥ १२८ ॥ तैलं भोक्तुश्च संक्रांतौ
 गोभिस्तीर्थं च गच्छतः ॥ तथा मृदमनुद्धृत्य स्नातुः परजलशेय ॥ १२९ ॥ निषिद्धवृक्षजनितं दंतकाष्ठं च खादतः ॥ गामसेवयतो बद्धा पाखण्ड
 पथागामिनः ॥ १३० ॥ पितृदेवार्चनं कर्तुः काष्ठयावस्थितस्य यत् ॥ गोहोनां महिषीं धर्तुं भिक्षांस्त्ये च भुंजतः ॥ १३१ ॥ अघौतभिन्नपार
 क्यवस्त्रसंवीतकार्मिणः ॥ नग्नव्रीणेशणं कर्तुरभ्यस्य च भोजिनः ॥ १३२ ॥ कथायां श्रीहरोर्विघ्नं कर्तुर्यत्पातकं द्विज ॥ तेन पापेन लिप्येऽहं यदि
 वच्मि तवानुतम् ॥ १३३ ॥ उक्तान्येतानि पापानि यान्यनुक्तान्यपि द्विज ॥ सर्वेषां भागिनी चाहं यद्येतदनुतं वदे ॥ १३४ ॥ एवं संबो
 धितो देवि भर्ता मे पापया तथा ॥ तथेति निश्चयं चक्रे भवितव्येन मोहितः ॥ १३५ ॥ निर्द्वयो व्यसनसक्तो मद्भाक्यकलुषीकृतः ॥ उवाच
 राक्षसीं वानमं सर्वसिद्धिमदायकम् ॥ १३६ ॥ शीघ्रमानय तां शक्तिं करोमि वचनं तव ॥ सर्वमेतत्प्रदेयं हि त्वया मे राक्षसे हते ॥ १३७ ॥

द्रव्यशया प्रविष्टोऽहं सागरं तिमिसंकुलम् ॥ तच्छ्रुत्वा राक्षसी शक्तिं समानीय नगस्थिताम् ॥ १३८ ॥ ददौ मद्रवसिद्धयर्थं विमुच्यन्तीं महाविषम् ॥
 एतस्मिन्नेव काले तु राक्षसः काममोहितः ॥ १३९ ॥ गमनायोद्यतः कन्यां सा भीता वाक्यमब्रवीत् ॥ कुमारीसेवने रक्षो महापापं
 विधीयते ॥ १४० ॥ छलेनाहं हता काश्याः सुप्ता पितृवृद्धाश्च ॥ तव दोषो न चेहास्ति भवितव्यं ममेदृशम् ॥ १४१ ॥ गुह्यमध्यगतायास्तुको मे
 ज्ञाता भविष्यति ॥ विधियोगाद्भवेद्भर्ता विधियोगाद्भवेत्प्रिया ॥ १४२ ॥ भवेद्विधिवशाद्ब्रिडा गृहं सौख्यं धनं कुलम् ॥ विधिना प्रेर्यमाणस्तु
 जनः सर्वत्र गच्छति ॥ १४३ ॥ अवश्यं भविता भर्ता त्वमेव रजनीचर ॥ विधिना विहिते मार्गे किं करिष्यति पंडितः ॥ १४४ ॥ तस्मादानय
 त विप्रं शालवृक्षाश्रितं त्विह ॥ घृतं जलं कुशानग्निं विवाहं विधिना कुरु ॥ १४५ ॥ विनापि दर्भतोयाग्नीष्वथोक्तविधिमंतरा ॥ ब्राह्मणस्यैव
 वाक्येन विवाहः सफलो भवेत् ॥ १४६ ॥ न हतो यदि विप्रस्तु भार्यया तव राक्षसः ॥ घृते होमस्य कार्ये तु तं भवान् भक्षयिष्यति ॥ १४७ ॥
 एवमुक्ते तु वचने तया वै राजकन्यया ॥ विश्वस्तमानसो दर्पाग्निर्जगाम स राक्षसः ॥ १४८ ॥ सत्वरं हृच्छया विष्टस्तमानेन तु बहिः स्थितः ॥ १४९ ॥
 तस्य निगच्छतो देवि क्षुत्मासीत्स्वयं किल ॥ सव्यं चाप्यसुरभ्रेन स्ववस्त्रं स्वलितं तथा ॥ १५० ॥ अनाहत्य तु तत्सर्वं निर्गतोऽसौ दरिमुखात् ॥
 विभ्राणां मानुषं रूपं स्वामपश्यन्नितविनीम् ॥ १५१ ॥ घटयन्तीं तु संबंधं भार्याभर्तुसमुद्रवम् ॥ परित्यजामि त्वां पापं राक्षसं कूरकर्मिणम् ॥ १५२ ॥
 मानुषीप्रमदासक्तं मच्छरीरस्य दूषकम् ॥ तच्छ्रुत्वा दारुणं वाक्यं भार्यया समुदीरितम् ॥ ईर्ष्याकोपसमायुक्तस्त्वभ्यधवन्निशाचरः ॥ १५३ ॥ उत्क्षिप्य
 बाहू प्रविदार्य वक्रं संप्रस्थितो भक्षयितुं स चोभौ ॥ कालेन वेगात्पवनो यथैव समुच्चस्वाक्यमनर्थयुक्तम् ॥ १५४ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तर
 भागे मोहिनीचरिते काष्ठीलोपाख्यानं नाम सप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ काष्ठीलोवाच ॥ राक्षसं धावमानं तु कालंतक्यमोपपम् ॥ दृष्ट्वा सा राक्षसी
 ग्राह भर्तारं मम शंकिता ॥ १ ॥ प्रक्षिपस्वानलप्रख्यां शक्तिं हेमविभूषिताम् ॥ मयायं पंचतां यातु दिगंबरिगुप्रिय ॥ २ ॥ तस्या वाक्या
 न्मम पतिः पौरुषे तु व्यवस्थितः ॥ सुमोच विपुलं शक्तिं रक्षोवक्षस्यलं प्रति ॥ ३ ॥ ज्वलन्ती ज्वलनप्रख्या द्योतयन्ती दिशो दश ॥ दिव्यांशुतीक्ष्ण
 वक्रांता किंकिणीशतनादिता ॥ ४ ॥ रक्तचंदनलिप्तांगी रक्तवस्त्रोपशोभिता ॥ हृदि तस्य निपत्यासौ शक्तिर्विप्रकरन्मुता ॥ ५ ॥ कृत्वा भस्मावशेषं
 तु राक्षसं गगनं ययौ ॥ पातयित्वा स्वभर्तारं विप्रहस्तेन राक्षसी ॥ ६ ॥ कृतकृत्यमिवात्मानं मेने दृष्टवत्तूरुहा ॥ अथोवाच द्विजं हृष्टा राक्षसी
 गुमलोचनम् ॥ ७ ॥ एहि कांतं गुहां रम्यां प्रविश त्वं यदृच्छया ॥ मुंस्व भोगान्मया साद्धं ये दिव्या ये च मानुषाः ॥ ८ ॥ तथेति प्राणनाथो मे ग्राह

हृष्टवपुस्तदा ॥ ततः सादाय मे कांतं स्वां प्रविष्टा गुहां मुदा ॥९॥ असंवीक्ष्यैव तद्रस्म भवदेहसमुद्भवम् ॥ कुचाभ्यामुन्नताभ्यां सा मद्रतोरमणी
 डयत् ॥ १० ॥ दर्शयामास तां तन्वीं कुमारौ शयने स्थिताम् ॥ इयं तेनासितापांगी बिम्बोष्ठी कांचनप्रभा ॥ ११ ॥ भयार्थं समुपानीता वारणस्या
 द्विजोत्तम ॥ यस्याः सीमां न लंघति पातकानि ह्यशेषतः ॥ १२ ॥ शक्तिक्षेत्रं च तां प्राहुः पुण्यं पापक्षयंकरम् ॥ या गृहं त्रिपुरगेश्व
 पञ्चगव्यसिंस्थिता ॥ १३ ॥ यस्यां मृताः पुनर्मर्त्या गर्भवासं विशंति न ॥ स त्वमस्या गृहं पितृं पुनर्नय मुलोचनाम् ॥ १४ ॥
 इमानि तव रत्नानि शयनान्यासनानि च ॥ मया सह समस्तानि विकीणीहि निजेच्छया ॥ १५ ॥ त्वदर्थे राक्षसो घोरो मया ब्रह्म
 त्रिषूदितः ॥ मुग्धया तव रूपेण प्रेषितो यमसादनम् ॥ १६ ॥ तस्मान्ममोपरि विभो कृत्वा विश्वासमात्मना ॥ भजस्व मां विशालाक्ष भक्तां दे
 कामरूपिणीम् ॥ १७ ॥ एतच्छ्रुत्वा तु वचनं भर्ता मे चारुलोचने ॥ राक्षस्याः कामततायाः कुमार्याः सन्निधौ शुभे ॥ १८ ॥ उवाच राक्षसी तां तु
 सशंको मधुरं वचः ॥ मुग्धगे नातिशोषेषु विश्वस्तव्या न योषितः ॥ १९ ॥ कौमारं या पतिं हन्ति सा कथं मां न हिंसति ॥ मत्तो ह्यपधिक भत्वा
 परं पुरुषं लपदा ॥ २० ॥ सोऽहं विश्वासभावेन विश्वस्तस्ते वरानने ॥ २१ ॥ अद्य वाथ परेद्युर्वा पक्षे मासेऽथ वत्सरे ॥ व्यापादय यथेच्छं वा त्वां ग्रन्थो
 ऽस्मि भामिनि ॥ २२ ॥ एवमेव त्वया कार्यं नाद्य चोपकृतं तव ॥ आत्मा ते सर्वथा देयः प्रतीकारस्य हेतवे ॥ २३ ॥ मदर्थं निहतो भर्ता त्वया
 निःशंकया यतः ॥ ततोऽहं नोत्तरं वचिं परं किंचित्सुलोचने ॥ २४ ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य मद्रतुः साब्रवीदिदम् ॥ विश्वस्तर्हिंसनं ब्रह्म ब्रह्महत्या
 समं भवेत् ॥ २५ ॥ यद्येवं राक्षसीं कुरां मन्यसे पतिघातिनीम् ॥ पतिं तथापि गेहं विश्वस्तं घातये कथम् ॥ २६ ॥ सुहृन्मा हि धर्मस्य गतिर्न ह्यप्येतं कथं
 चन ॥ केनापि कुत्रचिद्देवैरस्य राक्षसकादिना ॥ केचिन्मनुष्याः पटवो धर्मसूक्ष्मत्वचिंतने ॥ २७ ॥ येऽनित्येन शरीरेण नैष्कर्म्यं साधयंत्युत ॥ श्रुते
 च पुराणेषु किंचिदत्र निगद्यते ॥ २८ ॥ धर्मस्यैवातुल्येन विष्णुना प्रभविष्णुना ॥ दशावतारग्रहणे दुःखं प्राप्तमनेकधा ॥ २९ ॥ क्व सीतां
 श्रीनिवासो रामो लक्ष्मणसंयुतः ॥ विलापं कुरुते नागपाशबन्धादिकर्मसु ॥ ३० ॥ क्व देवदेवो वसुदेवसुतुर्विज्ञानरूपो निखलप्रपंची ॥ हा कष्टमि
 त्यब्रह्मगादिषष्टः पार्थमेतेनादिकमृत्युकृत्यः ॥ ३१ ॥ ईशस्य कृत्यं द्विज दुर्विभाव्यं धर्मानुकूल्येन समास्थितस्य ॥ व्यासः स्वयं वेदविभागकर्ता
 पाराशरिस्तत्त्वद्विगज्यमूर्तिः ॥ कन्यात्वविध्वंसकवीर्यजनमा कानीनसंज्ञोऽनुजदासमी ॥ ३२ ॥ परिक्ता च दिग्धिष्ः शन्तनुः स्वः सतिपतिः ॥ दिग्धिषु
 तनयः साशद्भुः स्त्रीवाद्भुः भाक् ॥ ३३ ॥ ये गोलकमुताः कुण्डाः पांडवाः समयोनिगाः ॥ तेषां संकीर्तनं पुण्यं पवित्रं पापनाशनम् ॥ ३४ ॥

यं ध्यायति स्मरंश्च या योगमूर्तिः सनातनः ॥ ३६ ॥ विष्णुर्वेश्यासमासक्तः ब्रह्मादाबुधदेशकृतः श्रीनृसिंहोऽसुरध्वंसी देवदेवाधिदेवतम् ॥ ३६ ॥
संसास्त्रासनाध्वंसी देवदेवाधिदेवतम् ॥ संसावासानाध्वंसी स्वर्णाक्षभवन्स्थितिः ॥ ३७ ॥ जामदग्न्यः स्वयः सिद्धस्तपसा दग्धकिल्बिषः ॥ इधरः
क्षमसहस्रहन्त्यादिकर्मकृता ॥ ३८ ॥ स्वयमेवर्षभो योगी लोकशिक्षणो द्विजः ॥ लोकलानिकरो जातः कुर्वन्धर्मादुरोधतः ॥ ३९ ॥ नारदो नारदो
भूयो भूयो भूयोऽपि नारदः ॥ नारायणपरो नारो नरो नरहितोऽमरः ॥ ४० ॥ गौतमो गौतमो विप्र गोपेष्टापरायणः ॥ विदवाह्यार्थं युक्तशस्त्री वेदोपकार
कृतः ॥ ४१ ॥ वसिष्ठश्चोर्वशीजातोऽगस्त्योऽपि स्वयमीश्वरौ ॥ येन लोकोपकारार्थं वसिष्ठं शास्त्रमुत्तमम् ॥ ४२ ॥ कृतं यस्मिन्पुरुषाणानि वेदाः सम्यक्त्व
भागताः ॥ यः स्वयं रामचन्द्रस्य गुरुः सर्वेश्वरस्य च ॥ ४३ ॥ स कथं गाधिजाशतस्तिर्यग्योनिसुपागमत ॥ यो दामित्वा विभुर्विज्यं
वातापि सागरं स्थितः ॥ ४४ ॥ स कथं मृतकादाता दुष्करं समुपासते ॥ यो विधिः कर्मसाध्यादिवन्द्यो मान्यः पितामहः ॥ ४५ ॥ मोहि
नीमोहितो देहमुत्सर्ज कथं स च ॥ यः शिवः शिवदः साक्षात्पृथुतीशः परात्परः ॥ ४६ ॥ स कथं देवपत्नीगः श्मशानाशुभचेष्टितः ॥ तस्माद्विज
सदाचारो निर्षेव्यो विधिना विधिः ॥ ४७ ॥ तमहं भावनयुक्तो नो हेयाद्यो विदां वरः ॥ स शान्तिमायुषादय्या धर्म्याशुभयसंस्थिताम् ॥ ४८ ॥
आपवर्ग्यः स्मृतो धर्मो यं धर्मैकसाधनम् ॥ तन्मया साधितो धर्मः सर्वोत्तमधनात्मना ॥ ४९ ॥ शृणु विभ्रात्र धर्मस्य गतिं सूक्ष्मां वदाम्यहम् ॥
यदा समागतो भर्ता मम कन्यां समाहरत् ॥ ५० ॥ त्वं पश्यन् निजकर्मस्थं कोऽपि दीपो न तस्य वै ॥ मया पृष्टः कथं नाम कन्येयं समुपहृता
॥ ५१ ॥ तदा तेन मृषा वाक्यमुक्तं मद्रक्षणार्थकम् ॥ तन्निशम्याह मां बद्धा स्वयं चास्थानिदर्शनात् ॥ ५२ ॥ ये वदन्ति च दापत्ये भार्या मोक्षविरोधिनी ॥
न ते तत्त्वदृशो ज्ञेया न सा भार्या विरोधिनी ॥ ५३ ॥ भार्या समुद्धरेत्यापात्यतं नित्ये पतिम् ॥ सा भार्या न्या कर्मवलीहृणा ससारदायिनी ॥ ५४ ॥
पापं किमत्र तन्मतः सम्यक्कष्टुण स्वयं वर ॥ अलीकं नैव वक्तव्यं प्राणैः कंठगतैरपि ॥ ५५ ॥ सत्यमेवाचरेत्सत्ये साक्षाद्वर्मे व्यवस्थितः ॥ सत्ये समा
स्थितो ब्रह्मा सत्ये सन्तः समास्थिताः ॥ ५६ ॥ सत्ये समास्थितं विश्वं सर्वदा सचराचरम् ॥ सत्यं ब्रूयादिति वचो वेदातेषु भगीयते ॥ ५७ ॥ सत्यं ब्रह्म
स्वरूपं हि तत्सत्यमभिधीमहि ॥ सत्यं तु सर्वदा विप्र मंगलं मंगलप्रदम् ॥ ५८ ॥ असत्यमात्मक्षयदं सद्यः प्रत्ययकारकम् ॥ क्षीपु सत्यं न
वक्तव्यं तत्रापि शृणु कारणम् ॥ ५९ ॥ निर्धिं स्त्रियै न कथयेदित्यादौ दोषवारणम् ॥ उक्तं तद्वर्मेजनकं धर्मसुहृन्मन्वदर्शकम् ॥ ६० ॥ कुशा द्विजा जलं
वह्निर्वेदा भूकालदिवसुराः ॥ साक्ष्ये यत्र विवाहेषु दापत्यं तदुदीरितम् ॥ ६१ ॥ समर्पणं कर्म विवाहे तु विधीयते ॥ क्षीपुसोर्द्विजसंस्कारे निर्दिष्टं

गुरुशिष्ययोः ॥ ६२ ॥ तस्मात्परस्परं ज्ञेयौ गुरुशिष्यौ वधूवरौ॥नानयोरुणमात्रोऽपि भेदो बोध्यो विजानता ॥६३॥ तत्तत्कर्मानुरूपत्वात्प्राधान्यं
 स्त्रीनियोज्ययोः ॥ क्वचिद्व्यत्ययदोषश्चैवैवमेवात्र कारणम् ॥ ६४ ॥ देवधीनं जगत्सर्वं सदेवासुरमानुषम् ॥ देवं तत्पूर्वजन्मानि संचिताः कर्म
 वासनाः ॥ ६५ ॥ प्राप्तं निषेवन्नन्योन्यं वर्तते कामकारकम् ॥ शुभं वाप्यशुभं विप्रं तं तु शांतं विदुर्बुधाः ॥ ६६ ॥ शांतः सत्यसमाचरो जंतुर्लोकप्र
 तारकः ॥ एवमादि विदित्वा तु नायं भर्ता निपातितः ॥ ६७ ॥ कन्यात्वध्वंसकात्पापात्पूतो महुपकारतः ॥ गतिं प्रयातः कृतिनां त्वद्धस्तविनि
 पातितः ॥ ६८ ॥ मया तूपकृतं पत्ये जानन्त्या धर्मसूक्ष्मताम् ॥ त्वत्राणरक्षणे धर्मो ममाभ्रद्विजसत्तम ॥ ६९ ॥ तेन धर्मेण किं प्राप्तमिति सभ्यद्व
 निबोध मे ॥ राक्षसीं योनिमापन्ना राक्षसस्य प्रिया ह्वहम् ॥ ७० ॥ कामरूपा ब्राह्मणी तु संजाता धर्मकारणात् ॥ धर्मकामदुघा धेनुः संतोषो नंदनं
 वनम् ॥ ७१ ॥ विद्या मोक्षकरी प्रोक्ता तृष्णा वैतरणी नदी ॥ वैतरण्यां पतन्भर्ता मयोद्धत इहाभवत् ॥ ७२ ॥ अस्याश्चोपकृतं विप्र वर्णोत्तमनिवे
 शनात् ॥ इयं त्वसंगिनी भार्या भविष्यति पितुर्गृहे ॥ ७३ ॥ अहं तवास्याश्च सदा रक्षिका धर्मबीधिनी॥मत्संगमात्पूर्वमेव या भार्या विप्र तेऽभवत्
 ॥ ७४ ॥ इयं त्वत्संगिनी भार्या भविष्यति वरानना ॥ सापि तिर्यगतिं प्राप्य मुच्यते मदनुग्रहात् ॥ ७५ ॥ अहं पुराभवेऽभूवं रमणी लोकमुन्दरी॥
 कंदलीति च विख्याता तनयौर्वमुनेर्द्विज ॥ ७६ ॥ तपःप्रभावात्संजाता यमला मिथुनंधरा ॥ पुरुषो मे सहभवो दमितो धर्मकारणात् ॥ ७७ ॥
 तेनैवौर्वेण शिष्टाहं दत्ता दुर्वाससे भवम् ॥ तं पतिं प्राप्य विप्रैर्द्र प्राक्कर्मवशगा ह्वहम् ॥ ७८ ॥ कलहाभिरता पत्या शप्ता भस्मत्वमागता ॥ किंचित्पाप
 वशेरेण राक्षसीं योनिमागता ॥ ७९ ॥ तत्र योनौ मया लब्धो भर्तार्यं राक्षसाधिपः॥गोभिलो नाम तेजस्वी स त्वया विनिपातितः ॥ ८० ॥ शापोऽस्य पूर्वं
 वयसिबभूव द्विजसत्तमा॥कस्याश्चिद्राजकन्यायाः स्त्रियाऽऽख्या मृतिस्तव ॥ ८१ ॥ अहं तु राक्षसीभावरहिता पूर्वकर्मणः॥शुभस्य बलमापन्ना जाता तव
 सहायिनी॥ ८२ ॥ दुःखिताहं कृता भर्त्रा कुमार्याहरणानुरा ॥ भार्याय पापिना ब्रह्मंस्तेन व्यापादितो मया ॥ ८३ ॥ विश्वस्तो हि यतस्त्वं वै भम
 सर्वेण चेतसा ॥ ततस्त्वां गोपयिष्यामि सर्वभावेन कासुक ॥ ८४ ॥ एष ते शपथः सत्यः पंचभूतोपसाक्षिकः ॥ कृत्स्नस्य पुरुषस्येह सन्निधौ
 व्याहृतो मया ॥ ८५ ॥ न करोषि द्विजश्रेष्ठ संविदं ह्यन्यथा क्वचित् ॥ मद्भावेय भवता स्थेयं सर्वकृत्येषु मानद ॥ ८६ ॥ एतच्छ्रुत्वा तु वचन
 राक्षस्या परिभाषितम् ॥ प्रतिपेदे वचः सर्वं यत्कृतं हि तथा तदा ॥ ८७ ॥ ततः सा राक्षसी सर्वं संप्रगृह्य गुहाधनम् ॥ करेणुरूपिणी भूत्वा घृष्टकृत्वा
 पतिं मम ॥ ८८ ॥ तथा सह विशालाक्ष्या रत्नावल्या मुदान्विता ॥ ययावाकाशमार्गेण काशीमभि सुलोचने ॥ ८९ ॥ इति श्रीबृहन्नारदी

यपुराणेत्तरभागे मोहिनीचरिते काष्ठीलोपाख्यानं नामाष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ काष्ठीलोवाच ॥ एवं सा गक्षसी सुभ्र हस्तिनीह्यपधारिणी ॥
विभिर्मुहुतैः संप्राप्ता काशीं विश्वेशमदिरम् ॥ १ ॥ उवाच तां पुरीं प्राप्य भर्तागमसितेक्षणा ॥ इयं पापतरोः कान्तं कुठारा परिकीर्तिता ॥ २ ॥
षडूर्मिकांचनयैषा कान्तं प्रोक्ता दुरोदरी ॥ कर्मबीजोपशमनी सर्वेषां गतिदायिका ॥ ३ ॥ आद्यं हि वैष्णवं स्थानं पुराणाः सप्रचक्षते ॥
नावैष्णवे स्थले मुक्तिः सर्वस्य तु कदाचन ॥ ४ ॥ माधवस्य पुरी चेयं पूर्वमासीद्विजोत्तम ॥ मुक्तिदा सर्वजन्तुनां सर्वपापप्रणशिनी ॥ ५ ॥ एकदा
शंकरो देवो ब्रूहु प्रागान्पितामहम् ॥ सर्वलोकैकभर्तारं आजमानं स्वतेजसा ॥ ६ ॥ गत्वा तत्र महादेवो ब्रह्माणं जगतां गुरुम् ॥ नमस्कृत्य स्थितो
द्वयं वेदपाठं निशामयन् ॥ ७ ॥ चतुर्भिर्द्रुतेवैश्वदेवैश्चतुरो निगमान्मुदा ॥ उद्दिष्टं जगन्नाथं दृष्ट्वा प्रीतोऽभवत्तदा ॥ ८ ॥ अथ तत्पंचमं
वक्त्रं ब्रह्मणो भूतनायकः ॥ प्रगल्भं तमुपालक्ष्य क्षणाज्जातः समत्सरः ॥ ९ ॥ स क्रोधजन्या विप्रैर्द्रु तस्य प्रागल्भ्यमक्षमन् ॥ चकर्त तन्मखायेण
खस्यं वक्त्रं त्रिलोचनः ॥ १० ॥ तच्छिन्नं ब्रह्मणः शीर्षं संलग्नं करपल्लवे ॥ वामे निर्वृतमनिशं न निवृत्तं द्विजोत्तम ॥ ११ ॥ ब्रह्मा तु दुःखितो
भूत्वा तस्यौ स्थाणु व्यलोकयन् ॥ रुद्रोऽपि लोचिंतो भूत्वा निर्बनाम त्वरान्वितः ॥ १२ ॥ बहुधा यतमानोऽपि तच्छिरः क्षेप्तुमातुरः ॥ न शशाक
परित्यक्तं तदद्भुतमभून्महत् ॥ १३ ॥ चितया व्याकुलो भूत्वा संस्मार गरुडध्वजम् ॥ तेन संस्मृतमात्रस्तु शीघ्रमाविरभूच्च सः ॥ १४ ॥ तं
दृष्ट्वा देवदेवेशं विष्णुं सर्वगतं द्विज ॥ ननाम शिरसा नम्रो निष्प्रभो वृषभध्वजः ॥ १५ ॥ तं तथातुरमालक्ष्य भीतं ब्रह्मदुर्हं हरिः ॥ समाश्वास्य
ब्रवीद्वाक्यं ततोपपरिकारकम् ॥ १६ ॥ शंभो त्वया कृतं पापं यच्छिन्नं ब्रह्मणः शिरः ॥ तत्फलं भुंक्ष्व सर्वज्ञं कियत्कालं कृतं स्वयम् ॥ १७ ॥
अवश्यमेव भोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभम् ॥ नाभुक्तं क्षीयते कर्म ह्यपि जन्मरतैः प्रिय ॥ १८ ॥ किं करोमि क्व गच्छामि त्वां दृष्ट्वा दुःखितं
हम् ॥ प्राणा विकलतां यांति मम त्वहुःखदर्शनात् ॥ १९ ॥ यानि कानि च पापानि महांति महतां गते ॥ न तानि ब्रह्महत्यायाः समानीति
मतिर्मम ॥ २० ॥ यस्त्वं सर्वस्य लोकस्य गुरुधर्मोपदेशकः ॥ ब्रह्महत्याभिभूतस्तु क्षणं स्थातुं न च क्षमः ॥ २१ ॥ एषा घोस्तरा
हत्या मीनगंध्या जरतुरा ॥ लेलिहाना सुरेशान ग्रीहीतुं त्वमुधावति ॥ २२ ॥ तस्मान्नैकत्र भवता स्थेयं द्वादशवत्ससम् ॥ अट
नीयं हितार्थाय पापनाशाभिकाग्रया ॥ २३ ॥ अदित्वा द्वादशान्दुनि तीर्थेषु सकलेषु च ॥ प्रक्षाल्यन्करं वामं भिक्षां गृह्णन्कपालके ॥ २४ ॥
शुद्धिं यास्यसि देवेश पापादस्मात्सुदारुणात् ॥ इत्युक्तो विष्णुना विप्र स्थाणुः सर्वगतोऽभवत् ॥ २५ ॥ कपालमोचनार्थं हि पाणिं प्रक्षालयन् जले ॥

वर्षत्रयं भ्रमित्वा तु प्राप्नो बदरिकाश्रमम् ॥ २६ ॥ भिक्षार्थं देवदेवस्य धर्मपुत्रस्य मानद् ॥ द्वारस्थो देहि भिक्षां मे विष्णो इत्यवदन्मुहुः ॥ २७ ॥
ततो नारयणो देवो दृष्ट्वा द्वारि स्थितं हरम् ॥ गृह्णाण भिक्षामित्युक्त्वा प्रददौ दक्षिणं कम् ॥ २८ ॥ ततो हरो हर् दृष्ट्वा भिक्षां दातुं समुद्यतम् ॥
प्राहरदक्षिणं पाणिं त्रिशूलेन द्विजोत्तम ॥ २९ ॥ तन्निशूलक्षताद्वारास्तिस्रो लोकभयंकराः ॥ प्रस्थद्वादशहस्ताश्च निर्गताश्चित्रवर्णिकाः ॥ ३० ॥
एका क्षतजघारा तु कपाले न्यपतत्तदा ॥ द्वितीया तन्मुखे प्राप्ता पयस्याथ तृतीयका ॥ ३१ ॥ जलधारा शिवं प्राप्ता हरस्य हेतुरयतः ॥ ता धारास्त्रीणि
वर्षाणि संसेव्य विधिवद्भरः ॥ ३२ ॥ किंचितीतो ययौ क्षेत्रं कुरोः पुण्यकरं द्विजातत्र गत्वा हरः स्थाणुर्भूतस्तत्र पपात च ॥ ३३ ॥ ब्रह्मदे त्रिवर्षाणि
ममो ब्रह्मदांबुनि ॥ वर्षत्रये गते तत्र क्षताद्वर्णो विनिःसृतः ॥ ३४ ॥ चिरं तुष्टाव देवेशं विष्णुं सर्वगुहाशयम् ॥ ततस्तुष्टो जगन्नाथो वरं तस्मै
ददौ तु सः ॥ ३५ ॥ गच्छ काशीमितो भ्रांत्वा तीर्थानि बहुशो हर ॥ ततो हर् नमस्कृत्य परीत्य बहुधा तथा ॥ ३६ ॥ क्रमात्तीर्थाटनं कुर्वन्नविमुक्त
पुरीं गतः ॥ अविमुक्तस्य सीमायां प्राविशद्दीक्ष्य धूर्जटिः ॥ ३७ ॥ नापश्यन्नामनुप्राप्तां ब्रह्महत्यां बहिः स्थिताम् ॥ ततोऽसौ वैष्णवं ज्ञात्वा क्षेत्रं दुरितनाश
नम् ॥ तुष्टाव प्रयतो भूत्वा माधवं वंदामीश्वरम् ॥ ३८ ॥ जय जय जगदीश नाथ विष्णो जगदानंदनिधान वेदवेद्या ॥ मधुमथन नृसिंह पीतवासो गरुडाधि
ष्ठित माधवादिदेव ॥ ३९ ॥ ब्रजरमण रमेश राधिकेश त्रिदेशशाखिलकामपूर कृष्ण ॥ सुवरकरुणार्णवातिनाशित्वलिनाक्षाधिपते विभो परेश ॥ ४० ॥ यदुक्कु
लतिलकबिधवास शौरं कुधरोद्धारविधानदक्ष धनिवन् ॥ कलिकलुषहरांश्चिपद्भ्युगम गृणदात्मप्रद कूर्म कश्यपोन्धा ॥ ४१ ॥ कुकुपतिवनपावकावि
लेज्यात्पकालासितवस्त्रबुद्ध कल्किन् ॥ भवभयहर भक्तवश्य गोप प्रणतोद्धारक पुण्यकीर्तिनाम ॥ ४२ ॥ धरणिभरहरासुरारिपूज्य प्रकृतीशेश जग
न्निवास राम ॥ गुणगणविलसच्चराचरेश त्रिशुणातीत सनातनाग्रजूज्य ॥ निजजनपरिशितान्तकारं कमलाङ्घ्रं कमनीय पद्मनाभ ॥ कमलकर कुशेशया
धिवास प्रियकामोन्मथन त्र्यधीशवन्द्य ॥ ४३ ॥ अघहर रघुनाथ यादवेश प्रियभूदेव पात्पपरमरेज्य ॥ हलधर दुरितापह प्रणम्य त्रिगुणव्याप्त जग
न्त्रिकालदक्ष ॥ ४४ ॥ दनुजकुलविनाशनैककर्मघ्ननघाहूढफणीश कंसकाल ॥ रविशशिनयन प्रगल्भचेष्ट प्रभुतर्ध्वात नवांबुदाभ मेश ॥ ४५ ॥ मख
मखधर मातृबद्धदामन्नवनीतप्रिय बह्वीगणेश ॥ अघबकवृषकेशिपूतनांत त्रिशिरोवाल्लिदशस्यभेदकारिन् ॥ ४६ ॥ नरकसुरविनाश बाणदोः
कृच्चिपुराग्रीज्य सुदाममित्र सेव्या ॥ भवतरणिवहिनपादपद्म प्रकटैश्वर्य पुराण पूर्णबाहो ॥ ४७ ॥ बहुजनिसुकृताय मंगलार्ह श्रुतिवेद्य श्रुतिधाम शांतशुद्ध ॥
तव वरद वरेण्यमंत्रियुग्मं शरणं प्राप्तमघार्दितं प्रपाहि ॥ ४८ ॥ नहि मम गतिदं पुराणपुंसोऽन्यदिति प्रार्थनया प्रसीदऽमेढ्र ॥ ४९ ॥ इति स्तुतो जगन्नाथो

भक्त्या देवेन शंभुना ॥ आविर्बभूव सहसा माधवो भक्तवत्सलः ॥ ५० ॥ तं दृष्ट्वा दंडवद्भूमौ निपपात हरो हरिम् ॥ पुन
रुत्थाय विप्रैर्द्र ननाम विधृतांजलिः ॥ ५१ ॥ तमुवाच हृषीकेशः प्रणतं भूतनायकम् ॥ वरं वृणु प्रदास्येऽहं संतुष्टः स्तोत्रतस्तव ॥ ५२ ॥
तच्छ्रुत्वा भगवद्वाक्यं भूतेशो ब्रह्महत्याया ॥ पीडितात्मा जगादहं भुक्तिमुक्तिप्रदं हरिम् ॥ ५३ ॥ इच्छामि वसितुं क्षेत्रे तव चक्रगदाधर ॥
त्वत्सर्वसमाबाह्रस्था ब्रह्महत्या यदीदृश्यते ॥ ५४ ॥ क्षेत्रदानेन कारुण्यं कुरु मे गरुडध्वज ॥ मम निर्गमने ब्रह्महत्या मां पुनरेष्यति ॥ ५५ ॥
त्वत्सेवेत्रे संस्थितोऽहं तु पुजां प्राप्स्ये जगन्त्रये ॥ इत्युक्त्वा ह्यभक्तूष्णीं देवदेवं वृषध्वजः ॥ ५६ ॥ तथेति प्रतिपदे च क्षीरसागरजाप्रियः ॥
ततः प्रभृति विप्रैर्द्र शैवं क्षेत्रे निगद्यते ॥ ५७ ॥ क्षेत्रं तु केशवस्येदं पुराणं कवयो विदुः ॥ कृपया संपीतस्य माधवस्य द्विजोत्तम ॥ ५८ ॥
नेत्राभ्यां निर्गतं वारि तेन बिंदुसरोऽभवत् ॥ माधवस्याज्ञया तत्र सन्नौ देवो वृषध्वजः ॥ ५९ ॥ स्नातमात्रे हरे तत्तु कपालं पाणितोऽपतत् ॥
कपालमोचनं नाम तत्तीर्थं ख्यातिमागतम् ॥ ६० ॥ बिंदुमाधवनामासौ दत्त्वा स्वं धाम शूलिने ॥ भक्तिभावेन शंभुस्तु निषदस्तत्र संस्थितः
॥ ६१ ॥ यं तु ब्रह्मादयो देवाः स्वःस्थाः पश्यति सर्वदा ॥ मुर्यायुतसमप्रबन्ध दिगंबरनिषेवितम् ॥ ६२ ॥ विघ्नानि शूलिना कान्तं कृतान्यस्य
निषेवणे ॥ धैर्यद्वैरभिभूतास्तु स्तुत्वा विष्णुं शिवार्चकाः ॥ ६३ ॥ सर्वे लोकाः स्थिता ह्यत्र शिवः काशीति चित्तकाः ॥ शिवस्य चित्तनाद्विप्र शैवाः
सर्वे निराकुलाः ॥ ६४ ॥ प्रयाति शिवलोकं वै जगमृषुर्विवर्जितम् ॥ बहुपुण्ययुताः संतो निवसन्त्यत्र नीरुजः ॥ ६५ ॥ यज्ञशिष्टाशिनः काशीकांत
ऋद्धिसमन्विताः ॥ नात्र स्नानं प्रशंसति न जपं न सगर्चनम् ॥ ६६ ॥ नापि दानं द्विजेश्च मुक्कैकं देहपातनम् ॥ मृत्युं प्राप्य नरः कामं कृतकृत्यो
भवेद्ध्रुवम् ॥ ६७ ॥ सेयमासादिता विप्र पुरी प्रासादसंकुला ॥ भोगिनामपि मोक्षाय किं पुनर्नर्तधारिणम् ॥ ६८ ॥ निक्षिप्यतामिषं बाला काशीशस्येह
मंदिरं ॥ वियोजिता तु या पूर्वं तेन दुष्टेन रक्षसा ॥ ६९ ॥ आत्मनः सुतार्थाय कुमारी नियमान्विता ॥ एष प्रभावोऽपि हितः क्षेत्रस्यास्य द्विजोत्तम ॥
॥ ७० ॥ विनश्यतीह कर्माणि शुभान्यप्यशुभानि च ॥ भूतभव्यभविष्याणि ज्ञानज्ञानकृतानि च ॥ ७१ ॥ एषा पुरी कर्मविनाशनाय कृष्णेन
पूर्वं हि विनिर्मिताभूत् ॥ यस्यां मृता दुःखमनंतमुग्रं भुंजति मर्त्या यमयातनां नो ॥ ७२ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे सोहिनीचरिते
काशीलोपाख्यानं राक्षसीचरिते काशीवर्णनं नाम एकोनविंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ काशीलोवाच ॥ भार्यायास्तद्वचः श्रुत्वा राक्षस्या धर्मसमितम् ॥
पुद्गात्स्नेहेणुपिण्याः सकन्योऽजात्तरद्विजः ॥ १ ॥ अवतीर्णे द्विजे साधृत्सुरूप प्रमदा पुनः ॥ क्षपाचरी क्षपानाथवक्रा पीनोन्नततनी ॥ २ ॥

सा कुमारी ततः प्राप्य नगरं स्वर्णितुः शुभम् ॥ बह्वारक्षस्थित प्राप्तं पुरपालमुवाच ह ॥ ३ ॥ गच्छ त्वं नृपतेः पार्श्वं पितुर्मम पुराधिप ॥
 ब्रूहि मां समनुप्राप्तां रत्नशालां पुरा हताम् ॥ ४ ॥ रत्नावलिं रत्नभूतां सुदुमस्य महीक्षितुः ॥ तत्पस्था रक्षसा रात्रौ स्वपुरस्था हता
 द्विज ॥ ५ ॥ पुनः सा समनुप्राप्ता जीवमानाऽक्षता पितः ॥ समाश्वसिहि शोकं त्वं मा कृथा मत्कृते क्वचित् ॥ ६ ॥ अविप्लुतास्मि राजेन्द्र गंगा
 आप इवामलः ॥ तव कीर्तिकरी तद्रन्मातुः सौशील्यसूचिका ॥ ७ ॥ तत्कुमारीवचः श्रुत्वा पुरपालस्त्वान्वितः ॥ अबोहुरिति विल्लातः
 प्रातः सुदुमसन्निधौ ॥ ८ ॥ कृतप्रणमः संपृष्टः प्राह राजानमादरात् ॥ राजद्वयागता नष्टा दुहिता तव मानद ॥ ९ ॥ रत्नावलीति विख्याता
 सखीकद्विजसंयुता ॥ पुरबाह्वो स्थिता दृष्टा मया ज्ञाता न चाभवत् ॥ १० ॥ तथाहं प्रीतः प्रागां त्वां विज्ञापयितुं प्रभो ॥ अविप्लुताहं
 वदति मां जानातु समागताम् ॥ ११ ॥ पितरं मम सत्कृत्यै नात्र कार्या विचारणा ॥ तदद्भुतं वचः श्रुत्वा पुण्यालस्य तत्क्षणात् ॥ १२ ॥ सासात्यः
 सकलत्रस्तु सद्विजो निर्ययौ नृपः ॥ स तु गत्वा पुराद्वारो गंगातीरे व्यवस्थिताम् ॥ १३ ॥ अपश्यद्वास्कराकारं सखीकद्विजसंयुताम् ॥ सहजे
 नैव वेषेण भूषितां भूषणप्रियाम् ॥ १४ ॥ अम्लानकुसुमप्रकृत्यां तप्तकांचनसुप्रभाम् ॥ दूरादृष्ट्वा तिकं गत्वा पर्यन्वजत भूपतिः ॥ १५ ॥ पितरं
 सापि संहृष्टा समाश्लिष्य ननाम ह ॥ ततश्च मात्रा संगम्य दृष्ट्वा हर्षितांतरा ॥ १६ ॥ प्राह वाक्यं विशालाक्षी संबोध्य पितरं नृपम् ॥ कुताहं
 रत्नशालयां सखीभिः परिवारिता ॥ १७ ॥ उदक्कृत्वा शिरस्ताताधौ तां भ्रिमचकोपरि ॥ चिंतयन्ती भर्तृयोगं निशीथे रक्षसा हता ॥ १८ ॥ स
 मां गृहीत्वा स्वपुरं प्रागादर्णवे गिरौ ॥ नानारत्नमये तत्र गुहायां स्थापिता ह्वहम् ॥ १९ ॥ स तत्रोद्गहनोपायचिंतयान्त्ववस्थितः ॥ तस्य भार्या
 त्वियं सुभ्रूयां तिष्ठति सुमध्यमा ॥ २० ॥ विभ्रती मानुषं रूपं राक्षसी राक्षसप्रिया ॥ अनया बुद्धियोगेन शतस्या भक्तस्य भूपते ॥ २१ ॥
 घातितो विप्रहस्तेन कूकर्मा पतिः स्वकः ॥ पुरैव मम तं शैलं प्राप्तो देवेन भूसुरः ॥ २२ ॥ इयं तु राक्षसी दृष्ट्वा पतिं त्वं धमदूषकम् ॥ विप्रेण
 संबिंदं कृत्वा दांपत्ये निजकर्मणा ॥ २३ ॥ रूपेणाप्यस्य संसुग्धा घातयामास राक्षसम् ॥ एवं कृत्वा पतिं विप्रं हस्तिनीरूपधारिणी ॥ २४ ॥ गृहीत्वा
 वास्तुकं वित्तं पुष्टमारोप्य मामपि ॥ समयातात्र भूपाल मामनु तव मंदिरम् ॥ २५ ॥ अनया रक्षिता राज्ञश्च राक्षस्याराक्षसात्ततः ॥ तस्या
 द्विषां पूजयस्व सत्कृत्याग्रजसंयुताम् ॥ २६ ॥ अस्या एवानुमत्या मां देहस्मै ब्राह्मणाय हि ॥ अनेकैकसंगता जाता भर्ता स मे भवत् ॥ २७ ॥
 अनैकासनगा नारी भवेद्भर्ता स एव हि ॥ नान्य इत्ये पुराणेषु श्रूयते ह्यागमेष्वपि ॥ २८ ॥ अस्याः पृष्ठे निविष्टाहं प्रीत्या सह द्विजमना ॥ धर्मदत्त

स्तेन मद्भर्ता भवेदेषा मतिर्मम ॥ २९ ॥ तस्मादिमां सांत्वयित्वा शास्त्रागमविधानतः ॥ देहि विप्राय मां तात पतिप्रन्यं वृणे न
च ॥ ३० ॥ तच्छ्रुत्वा दुहिदुर्वाक्यं सुद्युम्नो भूपतिस्तदा ॥ सांत्वयामास तवर्गीं गक्षसीं प्रश्रयानतः ॥ ३१ ॥ सुतेषा धर्मभीता
मे त्वामेव शरणं गता ॥ यदर्थं निहतः कर्तस्त्वया पूर्वतरः सति ॥ ३२ ॥ त्वदधीना ततो मद्दे जातेयं मत्सुता किल ॥
इममिच्छति भर्तारं योऽयं भर्ता कृतस्त्वया ॥ ३३ ॥ मया प्रणामदानाभ्यां याचिता त्वं निगाचरि ॥ अनुमोदय साहाय्ये सुतां मम सुलोचने
॥ ३४ ॥ त्वद्वाक्याद्रवतु प्रेक्ष्या मत्सुता ब्राह्मणस्य तु ॥ सापन्नभावं त्यक्त्वा तु सुतां मे परिपालय ॥ ३५ ॥ सुताया मम भार्याया मद्वलस्य
जनस्य च ॥ पुंस्य विषयस्यापि स्वामिनी त्वं न संशयः ॥ ३६ ॥ तव वाक्ये स्थिता ह्येषा सदैवापि भविष्यति ॥ एतच्छ्रुत्वा तु वचनं
सुद्युम्नस्य निशाचरी ॥ ३७ ॥ अन्यमोदत शुद्धेन चेतसा सहचारिणी ॥ उवाच च धरापलं प्रदानाय कृतोद्यमम् ॥ ३८ ॥ यदर्थं प्रणतस्त्वं मां
सद्भावेन नृपोत्तम ॥ तस्माद्वितीया भाग्येयं भवत्वस्य द्विजन्यनः ॥ ३९ ॥ अहं च भवता पूज्या कृत्वाचां देवमंदिरे ॥ सर्वैश्च नागरैः सार्द्धं फाल्गुने
धवले दले ॥ ४० ॥ सप्ताहमुत्सवः कार्यो ह्यष्टम्या आचतुर्दशीम् ॥ नटनर्तकयुक्तेन गीतवाद्येन भूरिणा ॥ ४१ ॥ मरैर्यमसंरक्तादिबलिभिश्चापि
पूजया ॥ एवं प्रकुर्वते तुभ्यं सदा क्षेमकरी ह्यहम् ॥ ४२ ॥ भवेयं नृपशार्दूल स्वं वचः प्रतिपालय ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तस्याः सुद्युम्नो नृपतिस्तदा
॥ ४३ ॥ अंगीचकार तत्सर्वं यदुक्तं प्रीतया तया ॥ प्रतिपन्ने तु वचसि राज्ञा तुष्टा तु गक्षसी ॥ ४४ ॥ उवाच ब्राह्मणं प्रेम्णा कुरु भार्योमिमामपि
॥ राजकन्यां द्विजश्रेष्ठ गृह्योक्ताविधिना शुभाम् ॥ ४५ ॥ ईष्यां त्यक्त्वा विशालक्ष्या भवाम्येषा सहोदरी ॥ राक्षस्या वचनेनेह परिणीय
नृपात्मजाम् ॥ ४६ ॥ बहुवित्तयुतां विप्रो महोदयपुरं ययौ ॥ आरुह्य करिणीरूपां राक्षसीं क्षणमात्रतः ॥ ४७ ॥ ततो मया श्रुतं देवि भर्ता ते
समुपागतः ॥ धनरत्नसमायुक्तो भार्याद्वयसमन्वितः ॥ ४८ ॥ ततोऽहं बंधुवर्गेण पितृभ्यां च मखीगणैः ॥ बहुशो भर्त्सिता ह्यसर्वचनैर्ममभे
दिभिः ॥ ४९ ॥ कथं यास्यसि भर्तारं धनलुब्धे श्रिया वृतम् ॥ यस्त्वया निर्द्धनः पूर्वं परित्यक्तः सुदीनवत् ॥ ५० ॥ चंचलनीह वित्तानि
पितृयाणि किल योषिताम् ॥ कांताजितानि सुभगे स्थिराणीति निगद्यते ॥ ५१ ॥ परैर्वैचनैर्यस्तु क्षिप्तस्तद्भाषणं कथम् ॥ भविष्यति
मेवैशोऽपि दुष्करस्तस्य वेश्मनि ॥ ५२ ॥ गताया अपि ते तत्र शयनं पतिना सह ॥ भविष्यति दुराचारे सुखदं न कदाचन ॥ ५३ ॥
लोकापवादाद्यदि चेद्दुःखहीयति पतिस्त्व ॥ त्वां बेहदीनचित्तस्तु न कदाचिन्मिलिष्यति ॥ ५४ ॥ नेहंशं दुःखदं किंचिद्यादृशं दूरचित्तयोः ॥ दंप

त्योर्मिलनं लोके वैकल्यकरणं महत् ॥५५॥ एवं बहुविधा वाचः शृण्वाना बंधुभाषिताः ॥ अधोमुख्यसुपूर्णाक्षी बभूवाहं सुदुःखिता ॥ ५६ ॥
 चेतसाचितयं चाहं पूर्वलोभेन मुह्यती ॥ न दत्तं कंकणं पाणेन दत्तं कटिमुत्रकम् ॥ ५७ ॥ न चापि वपुरे दत्ते येन तुष्टिं व्रजेत्यतिः ॥
 धनजीवितयोः स्वामी भर्ता लोकेषु गीयते ॥५८॥ तन्मयापहृतं वित्तं भवित्री का गतिर्मम ॥ कथं यास्यामि तद्देशम् कथं संभाषये पुनः ॥ ५९ ॥ यो मया दुष्टया त्यक्तः स प्रत्येति कथं हि माम् ॥ एवं विचिंतये यावद्दुदयेन विदूयता ॥ ६० ॥ वेष्टिता बंधुवर्गेण नावदोल
 समागता ॥ छत्रेण शशिवर्णेन शोभमाना सुकोमला ॥ ६१ ॥ आस्तुता रंकवैः पीनैः पुरुषैर्विधृतांसकैः ॥ ते समागत्य पुरुषाः प्रोचुर्मांसक
 च्छुभे ॥ ६२ ॥ आकारितासि पत्या ते व्रज शीघ्रं मुदान्विता ॥ धनवत्युतो भर्ता सद्विभार्यः समागतः ॥ ६३ ॥ अविष्टमात्रेण गृहे त्वामनेतुं
 वरानने ॥ प्रेषिताः सत्वरं पत्या संस्थितां पितृवैश्रमनि ॥ ६४ ॥ ततोऽहं व्रीडिता देवि भर्तुस्तद्वीक्ष्य चेष्टितम् ॥ नैवोत्तरमदां तेभ्यः किंचिन्योनं
 समास्थिता ॥ ६५ ॥ ततोऽहं बंधुवर्गेण भूयोभूयः प्रबोधिता ॥ आहूता स्वामिना गच्छ सम्मानेन तदंतिकम् ॥ ६६ ॥ स्वामिनाकारिता पत्नी या न
 याति तदंतिकम् ॥ सा तु ध्याक्षी भवेत्पुत्रि जन्मानि दश पंच चा॥ ६७ ॥ एवमुक्त्वा समाश्वास्य मां गृहीत्वा त्वरान्विताः ॥ दोलाभारोप्य गच्छेति प्रोचुः ॥ विगया
 मुहुर्मुहुः ॥ ६८ ॥ ततस्ते पुरुषा दोलां निधायंसेषु सत्वरम् ॥ जग्मुर्महोदयपुरं यत्र तिष्ठति मे पतिः ॥ ६९ ॥ दृष्टं मया गृहं तस्य सर्वतः
 कांचनावृतम् ॥ आसनीयैश्च भोज्यैश्च धनैर्वैद्युतं ततः ॥ ७० ॥ अथ सा राक्षसी देवी सा चापि नृपनंदिनी ॥ प्रीत्या च भक्त्या कुरुतां प्रणतिं
 मम सुन्दरि ॥ ७१ ॥ ततस्ताभ्यामहं प्रेम्णा यथार्हमभिपूजिता ॥ भर्तृवाक्येन संप्रीता लात्वाभुजं तथाहता ॥ ७२ ॥ ततोऽस्तसमयात्पश्चाद्गतो
 चाहूय सत्वरम् ॥ परिष्वज्य चिरं दोभ्यां पर्यंके संन्यवेशयत् ॥ ७३ ॥ ततो निशाचरीं राजपुत्रीं चाहूय सोऽब्रवीत् ॥ भक्त्या युवाभ्यां कर्तव्यम्
 स्यात्करणसेवनम् ॥ ७४ ॥ इयं प्राक्कालिकी भार्या ज्येष्ठा च युवयोर्द्विवम् ॥ पत्युर्वाक्यात्ततस्ताभ्यां गृहीतौ चरणौ ममा॥ ७५ ॥ सापनभाजामी
 ष्यां परित्यज्य सुलोचने ॥ ततः प्रेष्यान्समाहूय भर्ता मे वाक्यमब्रवीत् ॥ ७६ ॥ यत्किंचिद्रक्षसः पार्श्वान्मया प्राप्तं पुरा वसु ॥ सुतामुदहतो
 राज्ञो यच्च लब्धं मयाखिलम् ॥ ७७ ॥ तत्सर्वं भक्तिभावेन समानयत मा चिरम् ॥ इयं हि स्वामिनी प्राप्ता तस्य वित्तस्य किंकराः ॥ ७८ ॥ तद्वाक्या
 त्सहसा प्रेक्ष्यैः समानीतं धनं क्षुभे ॥ भर्ता समर्पयामास प्रीत्या युक्तोऽखिलं तदा ॥ ७९ ॥ सत्कृत्य भूषणैर्वस्त्रैरन्यलीकेन चेतसा ॥ उभयोस्तत्र
 पश्यन्त्यो राक्षसीराजकन्ययोः ॥ ८० ॥ पर्यंकर्यां परिष्वज्य मां चुंबुबाधरे क्षुभे ॥ नदृष्ट्वा चाद्रुतं भर्तुर्देहवित्तसमर्पणम् ॥ ८१ ॥ लज्जितकरण

वाक्चर्यं करेण कुचपीडनम् ॥ छिन्ना श्वास्ति सङ्गेन गताः प्राणा ममाभवन् ॥ ८२ ॥ ततोऽहं यमनिर्दिष्टां प्राप्ता नरकयातनाम् ॥ तामतीत्य सुदुः
 खतीं काष्ठीला चाभवं शुभे ॥ ८३ ॥ यास्यामि पुनरेवाहं तिर्ययोनिं सहस्रशः ॥ या भर्तुर्नप्येद्विंशं जीवितं च शुभानने ॥ ८४ ॥ सापीदृशीसवस्था
 द्वे यास्यत्येव न संशयः ॥ एवं ज्ञात्वानिरंशं रक्षेत्युर्विचं च जीवितम् ॥ ८५ ॥ पतिर्माता पिता वित्तं जीवितं च गुरुर्गतिः ॥ ८६ ॥ प्रयाति नारी
 बहुभिः सुपुत्रैः सहैव भर्ता स्वशरीरदाहात् ॥ विष्णोः पदं वित्तशरीरलुब्धया प्रयाति यामी च कुयोनिपीडाम् ॥ ८७ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तर
 भागे मोहिनीचरिते काष्ठीलाचरितं नाम त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३० ॥ विसिष्ट उवाच ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तस्याः काष्ठीलायाः शुचिस्मिते ॥ सन्ध्यावली
 नाम भृशं तामुवाच ह सादरम् ॥ १ ॥ त्यद्वाक्याद्विस्मयो जातः काष्ठीले सांप्रतं मम ॥ कथं दृष्ट्वा मया त्वं च यास्यती कुत्सितां गतिम् ॥ २ ॥
 कर्मणा केन ते मुक्तिर्भवेत्कुत्सितयोनितः ॥ तन्मे वद विशालंगे त्वां दृष्ट्वा दुःखिता ह्रहम् ॥ ३ ॥ मांसपिंडोपमं श्लक्ष्णं नवनीतोपमं शुभे ॥ शरीरं
 तव संवीक्ष्य दया मे जायते हृदि ॥ ४ ॥ काष्ठीलोवाच ॥ तन्निर्दिष्टामि सुमहद्गतित्वं निशामय ॥ ५ ॥ यन् पुण्येन सुभगे मुच्येयं कर्मबन्धनात् ॥
 यस्मिन् कोशति पापानि ब्रह्महत्यादिकानि च ॥ ७ ॥ दुर्लभो माघमासो वै दुर्लभं जन्म मातुषम् ॥ दुर्लभं चोपसि स्नानं दुर्लभं कृष्णसेवनम् ॥ ८ ॥
 दुर्लभो वासरो विष्णोर्विधिना समुपेक्षितः ॥ देवैस्तेजः परिक्षितं माघमासे स्वंकं जले ॥ ९ ॥ तस्माच्चलं माघमासे पावनं हि विशिषतः ॥ नेदृशी
 संगरे शूरेर्गतिः प्राप्येत सौख्यदा ॥ १० ॥ यादृशी पुत्रने प्रातः प्राप्यते नियमस्थितैः ॥ सरित्तडागवापीषु स्नाने सत्तमभौ रितम् ॥ ११ ॥ कृपभाड
 जलैर्मध्यं जघन्यं वह्नितापितैः ॥ न सौख्यैर्लभ्यते पुण्यं दुःखैरेवाप्यते तु तत् ॥ १२ ॥ धर्मसेवार्थकं स्नानं नागैर्मल्यहेतुकम् ॥ होमार्थं सेवनं वह्ने
 र्न च शीतादिहानये ॥ १३ ॥ यावन्नोदयते सूर्यस्तावत्स्नानं विधीयते ॥ आच्छादिते घनैर्व्योम्नि ब्रह्मभिष्यन्तमर्थयेत् ॥ १४ ॥ अभावे सरिदादीनां
 नवकुम्भस्थितं जलम् ॥ वायुना ताडितं रत्नौ स्नाने गंगासमं विदुः ॥ १५ ॥ माघस्नायी वारोहे दुर्गतिं नैव पश्यति ॥ तन्नारित पातकं यत्तु माघ
 स्नानं न शोधयेत् ॥ १६ ॥ अग्निप्रवेशादधिकं माघोषस्यैव मज्जनम् ॥ जीवता भुज्यते दुःखं मृतेन बहुलं सुखम् ॥ १७ ॥ एतस्यात्कारणाद्ब्रह्मे
 माघस्नानं विशिष्यते ॥ अहन्यहनि दातव्यास्तिलाः शर्करयान्विताः ॥ १८ ॥ मेघपुष्पोपपन्नेन सहस्नेन सुमध्यमे ॥ यावकैश्चैव होतव्या गन्ध
 सर्षिः समन्वितैः ॥ १९ ॥ माघ्यां स्नानसमाप्तौ तु दद्याद्विप्राय षड्रसम् ॥ सूर्यो मे प्रीयतां देवो विष्णुस्मूर्तिर्निर्जनाः ॥ २० ॥ वासांसि द्विजमुग्माय स

सप्तान्नानि चार्पेत् ॥ त्रिंशच्च मोदका देयास्तिलान्नाः शर्करामयाः ॥ २३ ॥ भागान्नयस्ति लानां तु चतुर्थः शर्करांशकः ॥ तांबूलानी भोग्यानि भक्त्या
दद्याद्विधानवित् ॥ २२ ॥ स्रोतोमुखः सरिति चान्यत्र भास्करसंमुखः ॥ स्नानादावाह्य तीर्थानि गंगादीन्य कर्षण्डलात् ॥ २३ ॥ यदनेकजलुर्जन्यं
यज्ज्ञानज्ञानतः कृतम् ॥ त्वत्तेजसा हंत चास्तु तत्तु पापं महस्रधा ॥ २४ ॥ दिवाकर जगन्नाथ प्रभाकर नमोऽस्तु ते ॥ परिपूर्णं कुरुष्वेदं माघस्नानं
ममाच्युत ॥ २५ ॥ तीर्थस्नानी वरारोहे माघस्नानी फलरूपकः ॥ तीर्थस्नानादियात्स्वर्गं माघस्नानात्परं पदम् ॥ २६ ॥ माघस्य ध्वले पक्षे
भवेदेकादशी तु या ॥ रविवारेण संयुक्ता महापातकनाशिनी ॥ २७ ॥ विनापि ऋक्षसंयोगं सा शुक्लेकादशी नृणाम् ॥ विनिर्देहति पापानि कुनृपो
विषयं यथा ॥ २८ ॥ कुपुत्रस्तु कुलं यद्भक्तुभार्या च पतिं यथा ॥ अधर्मस्तु यथा धर्मं कुमन्त्री नृपतिं यथा ॥ २९ ॥ अज्ञानं च यथा ज्ञानं कुशौचं भुचितं
यथा ॥ यथा हंत्यमृतं सत्यं वादस्संवादमेव च ॥ ३० ॥ उष्णं हिममनर्थोऽर्थं पापं कीर्तिं स्मयस्तपः ॥ यथा रसा महारोगाञ्छुद्धं संकेत एव च ॥ ३१ ॥ तथा
दुरितसंगं तु द्वादशी हति साधिता ॥ ब्रह्महत्या सुराणाम् स्तंभं कुर्वनागमः ॥ ३२ ॥ यद्वाहन्ति पातकान्येतान् यश्च हन्ति हरदिनम् ॥ समवेतानि
चैतानि न शामयति पुष्करम् ॥ ३३ ॥ न चापि नैमिषारण्यं न क्षेत्रं कुरुसंज्ञितम् ॥ प्रभासो न गया देवि न रेवा न सरस्वती ॥ ३४ ॥ न
गंगा यमुना चैव प्रयागो न च देविका ॥ न सरांसि न दाश्चान्ये होमदानतपांसि च ॥ ३५ ॥ न चान्यत्सुकृतं सुष्ठु पुराणे पठ्यते स्फुटम् ॥
पापसंघविनाशाय शुक्लैकं हरिवासम् ॥ ३६ ॥ उपोषणात्सुकृद्देवि विनश्यन्त्यघराक्षयः ॥ एकतः पृथिवीदानमेकतो हरिवासम् ॥ ३७ ॥
न समं ब्रह्मणा प्रोक्तमधिकं हरिवासम् ॥ तस्मिन्वराहवपुषं कृत्वा देवं तु हाटकम् ॥ ३८ ॥ घटोपरि नवे पात्रे धृत्वा ताम्रमेये शुभे ॥ सर्वदीजा
न्यते चैव सितवस्त्रावुठिते ॥ ३९ ॥ सहिरण्ये सुदीपाढ्ये कृतपुष्पावतंसके ॥ विधिना पूजयित्वा च कुर्याज्जागरणं व्रती ॥ ४० ॥ श्राद्धविधाय
दद्याच्च वैष्णवाय कुटुंबिने ॥ तत्कुम्भकोडसंयुक्तं सनैवेद्यपरिच्छदम् ॥ ४१ ॥ पश्चाच्च पारणं कुर्याद्विजानभोज्यं सुहृदतः ॥ एवं कृते वरारोहे न भूयो
जायते क्वचित् ॥ ४२ ॥ बहुजनमार्जितं पापं ज्ञानज्ञानकृतं च यत् ॥ तत्सर्वं नाशमायाति तमः सूर्योदये यथा ॥ ४३ ॥ यथाशास्त्रं मया तुभ्यं
वर्णीता द्वादशी शुभे ॥ या सा कृता त्वया पूर्वमासीद्देव्यन्यजन्मनि ॥ ४४ ॥ यस्यास्तवातुला पुष्टिर्वर्तते वर्तयिष्यति ॥ भर्तुस्तव च पुत्रस्य सर्वदा सुख
दायिनी ॥ ४५ ॥ तस्यास्त्वया तुरीयांशो देयश्चैन्मह्यमादरात् ॥ तदा ग्रीता गमिष्यामि तद्विष्णोः परमं पदम् ॥ ४६ ॥ विताहुतिजं पापं यद्भूतं यमं बुदारी ॥
तस्य पावनहेतुं च तुरीयांशं प्रयच्छ मे ॥ ४७ ॥ जीवितेनापि वित्तेन भर्तारं वंचयेत्तु या ॥ कृमियोनिशतं गत्वा पुलकसी जायते तु सा ॥ ४८ ॥ सुखं याचमानाय

पथे वित्तं च मानिनि ॥ या न यच्छति दुर्बुद्धिः काष्ठीला जायते ध्रुवम् ॥ ४९ ॥ तत्प्रातः ऋषिभिरुद्घृत्य देहि मे द्वादशी भवम् ॥ तुरीयांशमितं पुण्यं यद्यस्ति
मथि ते वृणा ॥ ५० ॥ एतच्छ्रुत्वा वचस्तस्याः काष्ठीलायाः सुलोचने ॥ पुण्यं दत्तवती तस्यै पाणौ वारिं प्रगृह्य चा ॥ ५१ ॥ यत्कृतं हि मया पूर्वमेकादश्या
मुपोषणम् ॥ तत्तुरीयांशपुण्येन काष्ठीलेयं विमुच्यताम् ॥ ५२ ॥ पूर्वजन्मकृतात्पापसत्यं सत्यं मयोदितम् ॥ एषमुक्ते तु वचने मया विदुत्समप्रभा ॥ ५३ ॥
इद्या दिव्यविमानस्या गच्छती वैष्णवं पदम् ॥ पतिर्हि देवतं लोके वचनीयो न भार्यया ॥ ५४ ॥ देहेन चापि वित्तेन यदीच्छेच्छोभनां गतिम् ॥ सा
त्वं ब्रूहि प्रदास्यामि भर्तुर्यं त्वेप्सितम् ॥ ५५ ॥ वित्तं देहं तथा पुत्रं यच्चान्यद्वा वरानने ॥ किमन्यदेवतं लोके स्त्रीणामेकं पतिं विना ॥ ५६ ॥
तस्यार्थे वा त्यजेद्वित्तं जीवितं वा सुलोचने ॥ कल्पकोटिशतं साग्रं विष्णुलोके महोद्यते ॥ ५७ ॥ अग्न्यादिसाक्ष्ये ब्रूतमीदृशं निष्ठुरं युक्तं सुघो
रैर्यस्य नैर्द्विजात्मजा ॥ पतिं ददौ नैव च याचिता धनं तैर्नैव पापेन बभूव कीटा ॥ ५८ ॥ एतन्मया दुष्टमनंगयष्टि कौमारभावे पितृवैश्रवासे ॥ ज्ञात्वा
हितं तथ्यमिदं स्वभर्तुर्ददामि सर्वं च गृहाण मुष्टु ॥ ५९ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीचरिते काष्ठीलोपाख्याने माघमाहात्म्यं नामै
कत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ संध्यावलीवचः श्रुत्वा मोहिनी दुहिता विधेः ॥ उवाच तत्परा स्वीये कार्ये मोहकरंडिका ॥ १ ॥
यद्येवं त्वं विजानासि धर्माधर्मगतं शुभे ॥ भर्तुरर्थं प्रदात्री च धनजीवितयोरपि ॥ २ ॥ तदाहं याचये वित्तं जीवितादधिकं शुभे ॥ देहि पुत्रशिरो मद्यं
यदिष्टं हृदयाधिकम् ॥ ३ ॥ यदि नो भोजनं कुर्यात्संप्राप्ते हस्तिवासरे ॥ तदा स्वहस्ते संगृह्य खड्गं राजा पतिस्त्व ॥ ४ ॥ धर्मागदशिर
श्चाह चंद्रवर्षोपमं शुभम् ॥ अजातशत्रुकं चैव कुंडलाभ्यां विभूषितम् ॥ ५ ॥ छित्त्वा शीघ्रं पातयतु ममोत्संगे सुलोचने ॥ एतद्वा कुरु
तद्भद्रं यदात्रं न भुनक्ति च ॥ ६ ॥ दिने माघवदेवस्य पापसंघविनाशने ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तस्या मोहिन्याः कटुकाक्षम् ॥ ७ ॥
प्रचक्रे क्षणं देवी शीतार्ता कदली यथा ॥ संध्यावली ततो धैर्यमास्थाय वरवर्णिनी ॥ ८ ॥ उवाच मोहिनीं वाक्यं सुमुखी प्रहसंत्यपि ॥ श्रूयंतं
हि पुराणेषु गाथाः सुष्ठु समीरिताः ॥ ९ ॥ द्वादशीं प्रति संवद्धाः स्वर्गमोक्षप्रदायिकाः ॥ धनं त्यजेत्त्यजेद्द्वाराब्जीवितं च गृहं त्यजेत् ॥ १० ॥
त्यज्जदेशं तथा धूपं स्वर्गं मित्रं गुरुं त्यजेत् ॥ त्यजेत्तीर्थं त्यजेद्धर्मं त्यजेदयत्तसुप्रियम् ॥ ११ ॥ त्यजेद्वांगं त्यजेद्दानं ज्ञानं पुण्यक्रिया त्यजेत् ॥
तपस्त्यजेत्त्यजेद्विद्यां सिद्धिं मोक्षं त्यजेच्छुभे ॥ १२ ॥ न त्यजेद्वादशीं पुण्यां पक्ष्योरुभयोरपि ॥ इह संबन्धिनः सर्वे पुत्रभ्रातृसुहृत्प्रियाः ॥ १३ ॥
ऐहिकमुष्मिके देवि साधनी द्वादशी स्मृता ॥ द्वादश्यास्तु प्रभावेण सर्वं क्षेमं भविष्यति ॥ १४ ॥ दापये तव तुष्टयर्थं धर्मागदशिरः शुभे ॥

विश्वासं कुरु मे वाक्ये सुखिनी भव शोभने ॥ १५ ॥ इहार्थे श्रूयते भद्रे इतिहासः पुरातनः ॥ कथयिष्यामि ते भद्रे सावधाना शृणुष्व मे ॥ १६ ॥
 आसीद्विरोचनः पूर्वं दैत्यो धर्मपरायणः ॥ तस्य भार्या विशालाक्षी द्विजपूजनतत्परा ॥ १७ ॥ नित्यमेकमृषिं प्रातः पूजयित्वा यथाविधि ॥
 पादोदकं तस्य सुष्ठु भक्त्या पिबति हृष्टधीः ॥ १८ ॥ प्राह्लादिशक्तिता देवा आसन्पूर्वं मृते सति ॥ दिग्यकशिपो राज्यं शासति दुर्तमसि ॥ १९ ॥
 प्राह्लादौ हृदसंयुक्ते चरुर्व्यथा महीतले ॥ एकदा शक्रमुखास्ते देवाः समं त्र्य वाक्यमिति ॥ २० ॥ प्रोचुः किं कार्यमधुनास्माभिः शत्रु
 प्रतापितैः ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तेषां देवानां गुरुब्रवीत् ॥ २१ ॥ विष्णुर्विज्ञापनीयोऽद्य दुःखं प्राप्तैः सुरव्रजैः ॥ तच्छ्रुत्वा भाषितं तस्य गुरोरमित
 तेजसः ॥ २२ ॥ विरोचनप्राणहत्यै जग्मुर्वैकुण्ठमंतिके ॥ तत्र गत्वा सुरश्रेष्ठं वैकुण्ठं तुष्टुवुः स्तवैः ॥ २३ ॥ देवा जडुः ॥ नमो देवाधिदेवाय विष्णवेऽ
 मिततेजसे ॥ भक्तविघ्नविनाशाय वैकुण्ठाय नमो नमः ॥ २४ ॥ हरयेऽद्भुतसिंहाय विभेशाय च साक्षिणे ॥ २५ ॥ दत्तात्रेयाय शुद्धाय कपिलायातिहा
 ॥ २६ ॥ कूर्माय मन्दसूते भार्गवायान्विशायिने ॥ रामायखिलनाथाय विभेशाय च पृथगे धूरिकर्मणे ॥ ऋषभाय विठुद्धाय हयशीर्षमृतात्मने ॥ २८ ॥
 रिणे ॥ यज्ञाय धृतधर्माय सनकादिस्वरूपिणे ॥ २७ ॥ ध्रुवस्य वरदात्रे च पृथगे धूरिकर्मणे ॥ ऋषभाय विठुद्धाय हयशीर्षमृतात्मने ॥ २८ ॥
 ईसायागमरूपायामृतकुम्भविधारिणे ॥ कृष्णाय वासुदेवाय संकर्षणवपुर्धृते ॥ २९ ॥ प्रद्युम्नायानिरुद्धाय ब्रह्मणे शंकराय च ॥ कुमाराय गणेशाय
 नन्दिने धुनिगे नमः ॥ ३० ॥ गन्धमादनवासाय नरनारायणाय च ॥ जगन्नाथाय नाथाय नमो रामेश्वराय च ॥ ३१ ॥ द्वारकावासिने चैव तुलसी
 वनवासिने ॥ नमः कमलनाभाय नमस्ते पंकजात्रये ॥ ३२ ॥ नमः कमलहस्ताय कमलहाय ते नमः ॥ कमलप्रतिपालाय केशवाय नमो नमः
 ॥ ३३ ॥ नमो भास्कररूपाय शशिरूपधराय च ॥ लोकपालस्वरूपाय प्रजापतिवपुर्धृते ॥ ३४ ॥ भूतनामस्वरूपाय जीवरूपाय तेजसे ॥ जयाय
 जयिने नेत्रे नियमाय क्रियात्मने ॥ ३५ ॥ निर्गुणाय निरीहाय नीतिज्ञायाक्रियात्मने ॥ बुद्धाय कालिकरूपाय क्षेत्रज्ञायाक्षाय च ॥ ३६ ॥ गोविंदाय
 जगद्भ्रैरन्तनायाद्याय शाङ्गिणे ॥ शंखिने गदिने चैव नमश्चक्रधराय च ॥ ३७ ॥ खड्गिने शूलिने चैव सर्वशस्त्रान्नाघातिने ॥ शरण्याय वरेण्याय फणाय
 परमात्मने ॥ ३८ ॥ हृषीकेशाय विश्वाय विश्वरूपाय ते नमः ॥ कालनाभाय कालाय शशिसूर्य्यहशे नमः ॥ पूर्णाय परिसंख्याय परात्पतराय च ॥ ३९ ॥
 जगत्कर्त्रे जगद्भ्रैर जगद्भ्रैरैतकाय च ॥ मोहिने क्षोभिणे कामरूपिणेऽजाय सूरिणे ॥ ४० ॥ भगवंस्तव संप्राप्ताः शरणं दैत्यतापिताः ॥ तद्विधत्स्वः सितपार
 अथा हि सुखिनो वयम् ॥ ४१ ॥ पुत्रमित्रकलत्रादिसंयुता विहरामहे ॥ तच्छ्रुत्वा स्तवनं तेषां वैकुण्ठः प्रीतमानसः ॥ ४२ ॥ प्रददौ दर्शनं तेषां दैत्यसं

संतापितात्मनाम् ॥ ते दृष्ट्वा देवदेवेशं वैकुण्ठं स्निग्धमानसम् ॥ ४३ ॥ विरोचनवधायाशु प्रार्थयामासुरदरात् ॥ तच्छ्रुत्वा शत्रुसुख्यानां कार्यं कार्यविदां वरः ॥ ४४ ॥ समाश्वास्य मुरग्रीत्या विससर्ज मुदान्विताम् ॥ गतेषु देवर्षेणु सर्वोपायविदां वरः ॥ ४५ ॥ वृद्धब्राह्मणरूपेण विरोचनगृहे ययौ ॥ द्विजपूजनकाले तु संप्राप्तः कार्यसाधकः ॥ ४६ ॥ तं तु दृष्ट्वा विशालक्षी ब्राह्मणं हृष्टमानसा ॥ अपूर्वं भक्तिभावेन ददौ साकृत्य चासनम् ॥ ४७ ॥ सोऽङ्गीकृत्य तदुत्तमासनं ग्राह्यं तां शुभे ॥ नाहं समाददे देवि त्वदन्तं परमासनम् ॥ ४८ ॥ शृणु मे कार्यमतुलं यदर्थमहमागतः ॥ यन्मे मनोगतं कार्यं तद्विज्ञाय च मानिनि ॥ ४९ ॥ योऽङ्गीकरोति तत्पूजां ग्रीष्म्यामि वरानने ॥ तच्छ्रुत्वा वृद्धविप्रस्य वाक्यं वाक्यविशारदा ॥ ५० ॥ मायया मोहिता विष्णोः स्त्रीत्वाच्चाहातिहर्षिता ॥ विशालस्तुवाच ॥ यत्ते मनोगतं विप्र तदास्यामि गृहाण मे ॥ ५१ ॥ आसनं पादसलिलं देहि मे वाञ्छितार्थदम् ॥ इत्युक्तः स द्विजः ग्राह्यं न प्रत्येयि स्त्रिया वचः ॥ ५२ ॥ तव भर्ता यदि वदे तदा मे प्रत्ययो भवेत् ॥ तदाकृष्यं द्विजेनोक्तं विरोचनगृहेश्वरी ॥ ५३ ॥ पतिमाकारयामास तत्रैव द्विजसन्निधौ ॥ स प्राप्तो दूतवाक्येन ग्राह्यदिर्हृष्टमानसः ॥ ५४ ॥ अंतःपुरं यत्र भार्या विशालक्षी समास्थिता ॥ तस्मात्तं समालोक्य पतिं धर्मपरायणा ॥ ५५ ॥ उत्थाय नत्वा विप्राग्र्यमासनं पुनरपयत् ॥ यत्र तु जगृहे नैव दत्तमासनमादरात् ॥ ५६ ॥ राजानं कथयामास दैत्यानां पतिमात्मनः ॥ तद्दत्तं तु तमुपाज्ञाय दैत्यराट् स विरोचनः ॥ ५७ ॥ भार्यास्नेहेन मुग्धात्मा तत्तदाङ्गीचकार इ ॥ अङ्गीकृते तु दैत्येन तद्विज्ञाय च मानसम् ॥ ५८ ॥ उवाच ब्राह्मणो हृष्टः स्वमायुर्मम करुण्य ॥ ततस्तु दंपती तत्र मुग्धौ स्ववृत्तया शुचा ॥ ५९ ॥ मुहूर्तं ध्यानमास्थाय कौं वद्धोचतुर्द्विजम् ॥ गृहाण जीविनं विप्र देहि पादोदकं मम ॥ ६० ॥ त्वयोक्तं वचनं सत्यं कुर्वेः प्रीतिमवाप्नुहि ॥ ततस्तु विप्रः प्रोतात्मा तदर्गीकृत्य चासनम् ॥ ६१ ॥ पादोदकं ददौ तस्यै भक्त्या प्रीतो जनार्दनः ॥ प्रक्षाल्य पादौ विप्रस्य विशालक्षी मुदान्विता ॥ ६२ ॥ पत्न्या सह दधौ स्त्रीर्धनं अपः पादां वनेजनीः ॥ ततस्तु सहसा मुष्टु दंपती दिव्यरूपिणौ ॥ ६३ ॥ विमानवरमारुह्य जग्मतुर्वैष्णवं पदमाततः प्रसन्नो भगवान् देवशल्यं विमोच्य सः ॥ ६४ ॥ ययौ वैकुण्ठभवनं सर्वैर्देवगणैः स्तुतः ॥ एवं मयापि दानव्यं तव देवि प्रतिश्रुतम् ॥ ६५ ॥ न सत्याच्चाख्ये देवि पतिं रुक्माङ्गदाभि धम् ॥ सत्यमेव मनुष्याणां गतिदं परिकीर्तितम् ॥ ६६ ॥ सत्याच्युतं मनुष्यं हि श्रपाकादधमं विदुः ॥ ६७ ॥ इत्येवमुक्त्वा कनकावदाता सा मोहिनीं पङ्कजजन्मजाताम् ॥ जग्राह भर्तुश्चरणौ सुताम्नौ रक्ताण्डौ पाण्डियुगेन सुभ्रुः ॥ ६८ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीचरिते

संध्यावलीकथनं नाम द्वात्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ संध्यावली ततः पादौ भर्तुः सङ्ग्राह्य भूपते ॥ उवाच वचनं देवी धर्मां
 गदविनाशनम् ॥ १ ॥ बहुधाथ्यनुशिष्टयं मया भूप यथा त्वया ॥ मोहिण्या मोहरूपाया नान्यत्सरोच्चेतधुना ॥ २ ॥ भोजनं वासरे विष्णोर्वेद्य
 वा तनयस्य वै ॥ धर्मत्यागाद्भरं नाथ पुत्रस्य विनिपातनम् ॥ ३ ॥ यादृशी हि जनन्यास्तु पीडा भवति भूपते ॥ पुत्रस्योत्पादने तीव्रा
 तादृशी न भवेत्पितुः ॥ ४ ॥ गर्भसंधारणे राजन् खेदः स्नेहोऽधिको यथा ॥ मातुर्भवति भूपाल तथा नहि भवेत्पितुः ॥ ५ ॥ बीजनिर्वाणकः श्रोतः
 पिता राजेन्द्र भूतले ॥ जननी धारिणी छिद्य वद्धने पालनेऽधिका ॥ ६ ॥ पितुः शतगुणः स्नेहो मातुः पुत्रे प्रवर्तते ॥ स्नेहाधिक्यं तु संप्रेक्ष्य
 मातरं महतीं विदुः ॥ ७ ॥ साहं जाता गतस्नेहा परलोकजिगीषया ॥ पुत्रस्य नृपशार्दूल सत्यवाक्यस्य पालनात् ॥ ८ ॥ व्यापादय सुतं भूप स्नेहं
 त्यक्त्वा सुदूरतः ॥ मा सत्यलंघनं कर्षाः शापितोऽसि मयात्मना ॥ ९ ॥ निकषेषु हृषीकेशो भविष्यति फलप्रदः ॥ यस्मिंश्चीर्णे रुजा देहे नाल्यापि
 नृप जायते ॥ १० ॥ अधर्मान्मानवोऽवश्यं स्वर्गभ्रष्टो न संशयः ॥ प्राणानादाय पुत्रं वा सर्वस्वं वा महीपते ॥ ११ ॥ यश्चानुवर्तते देवं स
 पुमान् गीयते महान् ॥ ता आपदोऽपि भूपाल धन्या याः सत्यकारिकाः ॥ १२ ॥ सत्यसंरक्षणार्थत्वान्दृणां स्युर्मोक्षदायिकाः ॥ कीर्तिसंस्तरणा
 र्थाय कर्तव्यं मनुजैः सदा ॥ १३ ॥ कर्म भूपाल शान्त्रोक्तं स्नेहद्वेषविवर्जितम् ॥ तदलं परितापेन सत्यं पालय भूपते ॥ १४ ॥ सत्यस्य पालना
 द्राजन्विष्णुर्देहेन युज्यते ॥ देवैरुत्पादिता ह्येषा निकषा ते विमोहिनी ॥ १५ ॥ मन्ये भूपाल सा पत्न्या कृता तां त्वं न बुध्यसे ॥ पुत्रस्य
 पादनादेवा भविष्यति द्वावाङ्मुखाः ॥ १६ ॥ तेषां दत्त्वा पदं मूर्ध्नि यात्यसे परमं पदम् ॥ विष्णोरुद्ग्रहतां भक्तिं देवताः परिप्रेक्षिनः
 ॥ १७ ॥ भविष्यत्ययं दत्ता लोके तदेव प्रकटीकृतम् ॥ विरुद्धा विबुधा भूप सेश्वरास्तव चेष्टितैः ॥ १८ ॥ मोक्षमार्गभेत्तास्तव निश्चया
 लोपकाः ॥ स त्वं भूप दृढो भूत्वा घातयस्व सुतं प्रियम् ॥ १९ ॥ मोहिण्याः कुरु वाक्यं तु आत्मनः सत्यपालनात् ॥ २० ॥ लुटेऽपि वाक्ये
 भविता नृपेश पापं समं ब्रह्मवधेन घोरम् ॥ गतासि लोके शमनस्य भूप यशःप्रणशो भविता धरायाम् ॥ २१ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ भार्याया
 वचनं श्रुत्वा राजा रुक्मांगदस्तदा ॥ संध्यावलीमुवाचेदं मोहिण्याः सन्निधौ नृप ॥ २२ ॥ पुत्रहत्या महाहत्या ब्रह्महत्याधिका प्रिये ॥ घातयित्वा
 सुतं लोके का गतिर्मे भविष्यति ॥ २३ ॥ क्व गतो मन्दरं शैलं क्व प्राप्ता मोहिनी मया ॥ धर्मांगदविनाशाय देवि कालप्रिया त्वियम् ॥ २४ ॥
 धर्मज्ञं विनयोपेतं प्रजांजनकारकम् ॥ अप्रजं च सुतं हत्वा का गतिर्मे भविष्यति ॥ २५ ॥ कुपुत्रस्यापि हननादेवि दुःखं भवेत्पितुः ॥ २६ ॥ किं

पुनर्दर्मशीलस्य गुरुसेवाविधायिनः ॥ जम्बूद्वीपमिदं भुक्तं मया तु क्वर्णिनि ॥ २७ ॥ द्वीपानि तप्त भुक्तानि तनयेन तवाधुना ॥ विष्णोरंशो वरा
 रोहे पितुरप्यधिको भवेत् ॥ २८ ॥ पुराणेषु वरारोहे कविभिः परिकीर्तितः ॥ योऽयमत्यधिकः पुत्रो धर्मागद इति क्षितौ ॥ २९ ॥ मम वंशस्य
 चार्वणि किं पुनर्मम मानदः ॥ अहो दुःखमनुप्राप्तं पुत्रादप्यधिकं मया ॥ ३० ॥ पुनरेव वरारोहे ब्रूहि त्वं वचनैः शुभैः ॥ मोहिनीं मोहसंप्राप्तां मम
 दुःखप्रदायिनीम् ॥ ३१ ॥ एवमुक्त्वा तु नृपतिः प्रियां सन्ध्यावलीं तदा ॥ समीपमागत्य नृपो मोहिनीसिद्धमब्रवीत् ॥ ३२ ॥ न मोक्ष्ये वासरे
 विष्णोर्न हिंस्ये तनयं शुभे ॥ आत्मानं दारयिष्यामि देवीं सन्ध्यावलीं तथा ॥ ३३ ॥ अन्यद्वा दारुणं कर्म करोमि तव शासनात् ॥ दुष्टग्रहमिमं
 सुष्ठु परित्यज सुतं प्रति ॥ ३४ ॥ किं फलं भविता तुभ्यं हत्वा धर्मागदं सुतम् ॥ भोजयित्वा दिने विष्णोः को लाभो भविता वद ॥ ३५ ॥
 दासोऽस्मि तव शृत्योऽस्मि वशगोऽस्मि वरानने ॥ अन्यं याचस्व सुभगे वरं त्वां शरणं गतः ॥ ३६ ॥ रक्तशोकसमानाभ्यां तव चार्वणि
 सर्वशः ॥ अन्यत्प्रयोजनं किञ्चित्कर्त्ताऽस्मि वशगस्तव ॥ ३७ ॥ प्रसादं कुरु मे देवि पुत्रमिक्षां श्रयच्छ मे ॥ दुर्लभो गुणवान्पुत्रो दुर्लभो
 हरिवासरः ॥ ३८ ॥ दुर्लभं जाह्नवीतोयं दुर्लभा जननी क्षितौ ॥ दुर्लभं हि कुले जन्म दुर्लभा वंशजा प्रिया ॥ ३९ ॥ दुर्लभं कांचनं
 दानं दुर्लभं हरिपूजनम् ॥ दुर्लभा वैष्णवी दीक्षा दुर्लभः स्मृतिसंग्रहः ॥ ४० ॥ दुर्लभः शौकरं वासो दुर्लभं हरिचिन्तनम् ॥ दुर्लभो जागरो
 विष्णोर्दुर्लभा ह्यात्मसत्क्रिया ॥ ४१ ॥ दुर्लभा पुत्रसंप्राप्तिर्दुर्लभं पौष्करं जलम् ॥ दुर्लभः शिष्टसंसर्गो दुर्लभा भक्तिरुच्यते ॥ ४२ ॥ दुर्लभं
 कपिलादानं दुर्लभं नीलमोक्षणम् ॥ कृतं श्राद्धं त्रयोदश्यां दुर्लभं क्वर्णिनि ॥ ४३ ॥ दुर्लभा वसुधा चीणे व्रतं पातकनाशनम् ॥ धेनुस्तिलमयी
 सुष्ठु दुर्लभा विप्रगामिनी ॥ ४४ ॥ धात्रीस्नानं वरारोहे दुर्लभो हरिवासरः ॥ दुर्लभं पर्वकाले तु स्नानं शीतलवारिणा ॥ ४५ ॥ माघमासे विशेषे
 षण प्रत्यष्वसमये शुभे ॥ यथाशास्त्रोदितं कर्म तदेवि भुवि दुर्लभम् ॥ ४६ ॥ दुर्लभं कुशलं पथ्यं दुर्लभं चौषधं तथा ॥ व्याधेर्विधातकरणं दुर्लभं
 शास्त्रमार्गतः ॥ ४७ ॥ दुर्लभं स्मरणं विष्णोर्मरणे क्वर्णिनि ॥ एवं वक्तो वरारोहे कुरु मे धर्मशकम् ॥ ४८ ॥ किं वधेनैव चार्वणि प्रसादं कर्तुं
 मर्हसि ॥ सेविता विषयाः सम्यक्कृतं राज्यमकटकम् ॥ ४९ ॥ मया मूर्ध्नि पदं दत्तं देवगोविप्रशिष्याम् ॥ अदृष्टविषयं पुत्रं नाहं हिंस्ये कदाचन
 ॥ ५० ॥ स्वहस्तेनेह चार्वणि किं नु पापमतः परम् ॥ मोहिन्याच न मे शत्रुनाहं हन्मि सुतं तव ॥ ५१ ॥ पूर्वमेव मया प्रोक्तं भुक्ष्व
 त्वं हरिवासरे ॥ वसुधां स्वेच्छया राजंस्त्वं शाधि बहुवत्सरम् ॥ ५२ ॥ नाहं व्यापादये पुत्रप्रार्थसिद्धिस्तु भोजने ॥ मम भूमिपते कार्यं न पुत्रनिधने

तव ॥५३॥ यदि पुत्रः प्रियो राजन्मुज्यतां हरिवासरे ॥ किं विलापैर्महीपाल एतेद्धर्मबहिष्कृतेः ॥५४॥ सत्यं संरक्ष यत्नेन कुरुष्व वचनं मम ॥ एवं
ब्रुवाणां तां राजन्मोहिनीं तनुमध्यमाम् ॥५५॥ धर्मांगदः प्रत्युवाच दृष्ट्वा नत्वाग्रतः स्थितः ॥ एतदेव दृष्ट्वाण त्वं मा शंकां कुरु भामिनि ॥५६॥ गृहीत्वा
निर्मलं खड्गं विन्यस्य नृपतेः पुरः ॥ आत्मानं च प्रत्युवाच सत्यधर्मव्यवस्थितः ॥५७॥ न विलंबः पितः कार्यस्त्वया मम निपातने ॥ मन्मातुर्वचनं
सत्यं कुरु भूप प्रतिश्रुतम् ॥५८॥ आत्मा रक्ष्यो धर्मेदरिथवापि निजान्मज्जैः ॥ अपत्यं धर्मकामार्थं श्रेयस्कामस्य भूपतेः ॥५९॥ त्वदर्थे मरणं महामक्षस्य
गतिदायकम् ॥ तवापि निर्मला लोकाः स्ववाक्यपरिपालनात् ॥ ६० ॥ परित्यज्य परं दुःखं पुत्रव्यापादनोद्भवम् ॥ देहत्यागे ममारंभो नरदेहे
भविष्यति ॥ ६१ ॥ सर्वामयविनिमुक्ते शतक्रतुसमं विभो ॥ पितुरर्थे हता ये तु मातुरर्थे हतास्तथा ॥ ६२ ॥ गवार्थे ब्राह्मणार्थे वा प्रमदार्थे मही
पते ॥ भूम्यर्थे पार्थिवार्थे वा देवतार्थे तथैव च ॥ ६३ ॥ बालार्थे विकलार्थे च याति लोकान्सुभास्वरात् ॥ तदलं परितापेन जहि मां त्व
वरासिना ॥ ६४ ॥ सत्यं पालय राजेंद्र मा भुंक्ष्व हरिवासरे ॥ धर्मार्थे तनयं हन्याद्भार्यां वापि महीपते ॥ ६५ ॥ श्रूयते वेदवाक्येषु पुत्रं हन्या
न्यखस्थितः ॥ अश्वमेधे मत्सवरे न दोषो जायते नृप ॥ ६६ ॥ यद्भवीति महीपाल मोहिनी जननी मम ॥ तत्त्वया ह्यविचारेण कर्तव्यं वचनं
ध्रुवम् ॥ ६७ ॥ प्रसीद राजेंद्र कुरुष्व वाक्यं मेयीतं चात्मवधाय सत्यम् ॥ विमोचयेथा नृपते सुघोराद्राक्यातृतान्मोहिनिहस्तयोगात् ॥ ६८ ॥
वधन ते भूमिपते सुतस्य यशः प्रकाशं गमयिष्यते च ॥ यशःप्रकाशाद्भविता हि कीर्तिस्तथाक्षया तात न संशयोऽत्र ॥ ६९ ॥ इति श्रीबृहद्वादीय
पुराणोत्तरभागे मोहिनीचरिते धर्मांगदोक्तिर्नाम त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ तत्पुत्रवचनं श्रुत्वा राजा स्वमांगदस्तदा ॥ संध्यावली
मुखं प्रेक्ष्य प्रहृष्टकमलोपमम् ॥ १ ॥ मोहिनीवचनं शृण्वन्भुंक्ष्व मा हन देहजम् ॥ मा भुंक्ष्व तनयं हिंस चेत्प्राग्रहसमन्वितम् ॥ २ ॥
एतस्मिन्नेव काले तु भगवान्कमलेश्चरणः ॥ अंतर्द्धानगतस्तस्थौ व्योम्नि धैर्यावलोककः ॥ ३ ॥ त्रयाणां नृपशार्दूल मेघश्यामो निरञ्जनः ॥ धर्मांगदस्य
वीरस्य तस्य स्वमांगदस्य तु ॥ ४ ॥ संध्यावल्या समेतस्य वीशमंस्थो जनार्दनः ॥ वचने भुंक्ष्व भुंक्ष्वेति मोहिन्या व्याहृते तदा ॥ ५ ॥
जग्राह विमलं खड्गं हंतुं धर्मांगदं सुतम् ॥ सुग्रहेण्य मनसा प्रणम्य गरुडध्वजम् ॥ तं दृष्ट्वा खड्गहस्तं तु पितरं धर्मभूषणः ॥ ६ ॥
प्रणम्य मातापितरौ देवं चक्रधरं तथा ॥ वदनं प्रेक्ष्य चादीनं जनन्या नृपपुंगवः ॥ ७ ॥ दृषांगदेन तु तदा स्वग्रीवोर्वीतले कृता ॥ कंबुद्रीकां क्षत्राणां
तु सुवर्णाभां सुकोमलाम् ॥ ८ ॥ बहुरेखामथ स्थूलां खड्गमार्गे न्यदर्शयत् ॥ पितृभक्त्या युतेनैव मातृभक्त्याधिकेन वै ॥ ९ ॥ ग्रीवाप्रदाने तन्मयराय

भूय हर्षकुले चारुसुधांशुवक्त्रे ॥ गृहीतसङ्गे जगदीशनाथे चचाल पृथ्वी सनगा समग्रा ॥ १० ॥ सिन्धुः प्रवृद्धश्च बभूव सद्यो निमज्ज
नार्थं भुवनव्यस्य ॥ निपेतुररुकाः शतशो धरायां निर्घातयुक्ताः सतडितस्वमध्यात ॥ ११ ॥ विवर्णरूपा च बभूव मोहिनी न देवनायं हि कृतं
भवेति ॥ निरर्थकं जन्म ममाधुनाभूतकृतं तु देवेन जगद्धिधायिना ॥ १२ ॥ विमोहनं रूपमिदं विडम्बनं यद्वृष्टिपालेन न मुक्तमब्रवी ॥ हरेर्दिने
पापभयापहे तु तूणैः समाहं भविता त्रिविष्टपे ॥ १३ ॥ सत्त्वाधिको यास्यति मोक्षमार्गं गतास्मि पापा नरकं मुदरुणम् ॥ १४ ॥ समुद्यते तदा
सङ्गे नृपेण नृपुंगव ॥ मोहिनी मोहसंयुक्ता पपात धरणीतले ॥ १५ ॥ राजापि तेन खड्गेन प्राजमानः समुद्यतः ॥ श्रीवाञ्छेदनाथो
वृषांगदमुतस्य तु ॥ १६ ॥ सकुण्डलं चारु शशिप्रकाशं प्राजिष्णु वक्त्रं तनयस्य भूपः ॥ प्रचिच्छेदं यावदतीव हर्षद्विर्यान्वितो स्वभविभूषणो
ऽसौ ॥ १७ ॥ तावद्गृहीतः स्वकरेण भूपः क्षीराब्धिकन्यापतिना महीपः ॥ तुष्टोऽस्मि तुष्टोऽस्मि न संशयोऽत्र गच्छस्व लोकं मम लोकनाथ ॥ १८ ॥
प्रियान्वितश्चात्मजसंयुतश्च कीर्तिं समाधाय महीतले तु ॥ त्रैलोक्यपूज्यां विमलां च कुञ्ठां कृत्वा पदं मूर्ध्नि यमस्य भूप ॥ १९ ॥ प्रयाहि
वासं मम देहसंज्ञं स चक्रिणो भूमिपतिः करेण ॥ संस्पृष्टमात्रो विरजा बभूव प्रियासमेतस्तनयेन युक्तः ॥ २० ॥ उपेत्य वगेन जगाम
देहं देवस्य दिव्यं स नृपो महात्मा ॥ विहाय लक्ष्मीमवनीप्रसूतां विहाय दासीः सुधनं स कोशम् ॥ २१ ॥ विहाय नागांस्तुरगाग्रथांश्च
स्वदारवर्णं स्वजनादिकांश्च ॥ जगाम देहं मधुसूदनस्य ततोऽब्रातृपुष्पचयः पपात ॥ २२ ॥ संहृष्टसिद्धैः सुलोकपालैः संताडिता दुर्दुभयो
विनेतुः ॥ राजन् जगुर्गीतमतीव रम्यं देवांगनाः संनृतुमुदुदन्विताः ॥ २३ ॥ गन्धर्वकन्या नृपकर्मतुष्टास्तदद्भुतं प्रेक्ष्य दिनेशसूनुः ॥ हरेस्तनो भूमि
पतिं प्रविष्टं सदापुत्रं स्वलिपिं प्रमाज्य ॥ २४ ॥ लोकांश्च सर्वानृपदिष्टमार्गे कृत्वा कृतज्ञान्दार्हलिकमार्गान्भीतः पुनः प्राप्य पितामहांतिकं प्रोवाच
देवं चतुराननं रुदन् ॥ २५ ॥ नाहं नियोगी भविता हि देव आज्ञाविहीनः सुलोकनाथ ॥ विधेहि चान्यत्रकरोमिति त निदेशनं मास्तु मदीय
दण्डम् ॥ २६ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीचरिते सुतवधोद्यतस्य स्वभांगदस्य स्वभांगदस्य भगवद्दर्शनं नाम चतुर्विंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ यम
स्वाच ॥ विबुधेश जगन्नाथ चराचरयोः प्रभो ॥ मोहिनी निष्फला जाता वंध्या स्त्री जनने यथा ॥ १ ॥ स्वभांगदप्रणीतेन मार्गेण कुशलं छन्द ॥ लोकः
प्रयाति वैकुण्ठं न मां काश्चित्पश्यद्वते ॥ २ ॥ गतेऽपि भूमिनाथेशे देहं देवस्य चक्रिणः ॥ तथापि सर्वभूतानां न बुद्धिः परिवर्तते ॥ ३ ॥ उपोष्य
वासरं विष्णोरकुमारान्तु मानवाः ॥ प्रयाति परमं लोकं क्षुद्रपापाः पितामह ॥ ४ ॥ पुत्री ते व्रीडिता देवी मोहिनी मोहमागता ॥ नायाति तव

सामीप्यं न मुंक्ते लोकाहिता ॥ ५ ॥ निर्व्यापास्त्वहं जातः किं करोमि प्रशाधि माम् ॥ रविपुत्रवचः श्रुत्वा प्रोवाच कमलासनः ॥ ६ ॥ गच्छामः
सहिताः सर्वे मोहिनीं प्रतिबोधितुम् ॥ मोहिन्यां प्रतिबुद्धायां करिष्यामो दिवाकरे ॥ ७ ॥ तवः कार्यं न संदेहः संभ्रमस्त्यज्यतामयम् ॥ ततो देव
गणाः सर्वे शतक्रतुपुरोगमाः ॥ ८ ॥ ब्रह्मणा सहिताः पृथ्वीं विमानैः सूर्यसंप्रभैः ॥ समायाता महीपाल नारीं तां प्रतिबोधितुम् ॥ ९ ॥ ते
विमानैः समंतात्तु परिवार्य शुभाननाम् ॥ तेजोहीनां निरानंदं शुष्कतोयां नदीमिव ॥ १० ॥ शशिहीनां निशां भूप ऋत्विगधीनां क्रियासिवा ॥
पराजितो यथा मर्त्यः प्रलानकुसुमं यथा ॥ ११ ॥ निवृत्तोत्सववेदीव विदुमं धवलं यथा ॥ गतशालिस्तु केदारो निष्प यथा ॥ १२ ॥
मंड वा गतोद्वा यथा सरः ॥ मैथानं नवनीते वा उद्धते धरणीपते ॥ १३ ॥ असंस्कृता यथा वाणी मर्दिता च यथा चमूम् ॥ हत
नार्था तु युवती धान्यहीनां प्रजां यथा ॥ १४ ॥ मंत्रहीनविधिं युद्धं धर्मं च दयया विना ॥ पृथ्वीं भूपालहीना वा मंत्रही यथा नृप ॥ १५ ॥
धनधान्यविहीनं वा गृहं नृपवरोत्तम ॥ जलहीनं यथा कुंभं पंकस्थं गोपतिं यथा ॥ १६ ॥ गृहस्थं भार्यया हीनं राष्ट्रभ्रष्टं च भूषतिम् ॥ भग्नक्रियं यथा
वैद्यं भग्नशास्त्रं यथा द्रुमम् ॥ १७ ॥ तेजोहीनं यथागारं निर्जलं वा घनं यथा ॥ विधूम इव समीचीर्वीरिशिरिव भास्करः ॥ १८ ॥ मतिभ्रष्टो
यथा मर्त्यः पर्वसंगी यथा नरः ॥ अतुष्टः कांतया कांतः पद्मगश्च विषोद्भिजः ॥ १९ ॥ लूनपक्षो यथा पक्षी वृत्तिहीनो यथा द्विजः ॥ शिरोब्रष्टा
यथा माला पर्वतो धातुवर्जितः ॥ २० ॥ प्रप्रष्टलिपि शास्त्रं वा ऋग्यजुर्विस्वरं यथा ॥ स्वरहीनं यथा साम पद्महीनं यथा सरः ॥ २१ ॥ यथा
मार्गं तृणै रूद्धं पद्मं पत्रविर्वर्जितम् ॥ ज्ञानं ममत्वसंयुक्तं पुमांसं प्रकृतिं विना ॥ २२ ॥ सांख्यानि तत्त्वहीनानि धर्मं दंभान्वितं यथा ॥ तेजो
हीनां तथापश्यच्च मोहिनीं ते द्विवौकसः ॥ २३ ॥ ध्यायमानां निरुत्साहां दृश्यमानां जनैः प्रभो ॥ आक्रोशवचनैः क्रूरैः पुत्रहत्यासमन्वितान्
॥ २४ ॥ दुःशीलं धर्मसंयुक्तां तद्वाक्यपारिभोषिताम् ॥ स्वावयपालनां चंडामृदुदेवाः समागताः ॥ २५ ॥ मां शोकं कुरु वामोरु पौरुषं हि त्वया
कृतम् ॥ नहि माधवभक्तानां विद्यते मानसखण्डनम् ॥ २६ ॥ सा त्वं हरिणशाबाक्षि देवकार्यार्थमागता ॥ तन्न सिद्धं वरारोहे स प्रयातोऽधुनाभवम् ॥ २७ ॥ विभ्र
विध्वंसिनी पूर्वं कृता स्वमांगदेन हि ॥ एकादशी महापुण्या मोहिनी माधवे सिते ॥ २८ ॥ संवत्सरं विशालाक्षि कृच्छ्रपादप्रपूजिता ॥ तस्यैवाधुष्टितुला
यत्सत्याच्चलितो न हि ॥ २९ ॥ विभ्रराज्ञी तु वै नारी लोकेषु परिगीयते ॥ कर्मणा मनसा वाचा पुत्रव्यापादने मतिम् ॥ ३० ॥ कृत्वा चोद्धृत्य खड्गं
च त्यक्त्वा स्नेहं मुदूरतः ॥ तादृशं निकषं प्रेक्ष्य भगवान्मधुमुदनः ॥ ३१ ॥ हनिष्यति प्रियं पुत्रं न भुङ्क्ते हरिवासरो ॥ पुत्रस्य च प्रियायाश्च भावं

प्रेक्ष्य नृपस्य च ॥ ३२ ॥ विष्णुना परितुष्टेन नीताः स्वभवेन त्रयः ॥ सदेहाः क्षीणकर्माणोद्भवाः शिवाहितः ॥ ३३ ॥ फलं कर्मणि चारब्धे
यदि देवी न सिद्ध्यति ॥ सर्वयत्नेन सुभगे दोषः कोऽत्र तवाधुना ॥ ३४ ॥ एतस्माद्वरदाः सर्वे संपाप्ता विबुधाः शुभे ॥ सिद्धौ वाय्यथ
वासिद्धौ कर्मकृत्स्याद्दृथा न हि ॥ ३५ ॥ भर्तव्यो भृत्यवर्गश्च भृशुजा धर्ममिच्छता ॥ सद्भावे घटमानस्य यदि कर्म न सिद्ध्यति ॥ ३६ ॥ देयं
वेतनमात्रं तु न च तुष्टिफलं भवेत् ॥ यो न तस्मै प्रयच्छेत् जीवनं जीवनाय वै ॥ ३७ ॥ गोवधं समवाप्नोति स नरो नात्र संशयः ॥ तस्माद्देयं वर
रोहे अभोष्टं वसुन्दर ॥ ३८ ॥ सद्भावेन कृते सम्यग्विघ्नं कार्यं दिवौकसाय ॥ किं न कुर्वति विबुधास्त्वया सह वरानने ॥ ३९ ॥ द्वादश्वारते
जसा भया यमाहुर्विघ्ननाशिनीम् ॥ विबुधैरेवमुक्ता तु मोहिनी लोकमोहिनी ॥ ४० ॥ उवाच सा निगनन्दा पतिर्हीनातिदुःखिता ॥ विगिदं
जीवितं मङ्गं येन कार्यं न साधितम् ॥ ४१ ॥ न कृतो जनसंवाधो यममार्गोऽमराधिपाः ॥ न तु लुप्तं हरिदिनं न भुक्तं हरिवासरे ॥ ४२ ॥ भृशुजा
तेन वीरेण कृतः पुत्रवधो मुदा गतो मूर्ध्नि पदं दत्वा मम रक्षमाद्भुदो हरिम् ॥ ४३ ॥ अप्रमेयगुणं विष्णुं निर्मलं निर्मलश्रयम् ॥ हंसं शुचिपदं व्योम प्रणवं
बीजमव्ययम् ॥ ४४ ॥ निराकारं निराभासं निष्पपञ्चं निरञ्जनम् ॥ शून्यं वियत्स्वरूपं च ध्येयं ध्यानविवर्जितम् ॥ ४५ ॥ अस्ति नास्तीति यं प्राहुर्न दूरेणापि
चान्तिकोऽपरं धाम मनोग्राह्यं पुरुषाख्यं जगन्मयम् ॥ ४६ ॥ हन्यं कजसमासीनं तेजो रूपं सनातनम् ॥ तस्मिँल्लयमनुप्राप्ते किं न मे जीविते फलम् ॥ ४७ ॥
असाधिते तु यः कार्ये नरो गृह्णानि वेतनम् ॥ स्वायिनं तु परित्यज्य प्रयाति नरकं ध्रुवम् ॥ ४८ ॥ न साधयति ये कार्यं स्वयिनां तु दिवौकसः ॥
भृत्या वेतनमोक्तारो जायते धृतले हयाः ॥ ४९ ॥ असाधिविनायं कार्यस्य भर्तृपुत्रविनाशिनी ॥ कथं वरं तु गृह्णामि भवतां नाकवासिनाम् ॥ ५० ॥
देवा जघ्नुः ॥ ब्रूहि मोहिनि दास्यामि यत्ते हृदि समीहितम् ॥ अदृणास्तु भविष्यामः कृत्वा औपकृतिं तवा ॥ ५१ ॥ परिश्रमः कृतो देवि त्वया राजप्र
योजने ॥ तस्य त्वं फलभागदेवि तादृशाथै कृतस्य तु ॥ ५२ ॥ त्वमुच्चरमाणानां देवतानां महीपते ॥ नृपते राजगमाथ पुरोगाः शवकप्रभः ॥ ५३ ॥
उषितो जलमध्ये तु प्राणायामतो मुनिः ॥ द्वादशाब्दे ततः पूर्णे निर्गतो जलमध्यतः ॥ ५४ ॥ निर्गतेन श्रुतं तेन मोहिनीचक्षितं नृप ॥ सक्रोधो
मुनिशालू लो देवदंष्ट्रमुपगतः ॥ ५५ ॥ उवाच विबुधान्सर्वान्मोहिनीवरदायिनः ॥ विगिमां धिग्देवसंघं कर्म धिमयापसंज्ञितम् ॥ ५६ ॥ भवतां
भावनाशाय पुरुषार्थं प्ररोहकम् ॥ भवतो यच्च दातारो मोहिन्या वञ्छितं वरम् ॥ ५७ ॥ हत्ययुता भर्तृसुतोपधातिनी विहीनवृत्तिश्च नराशिहया ॥
नास्या हि लोके भवतीह शुद्धिः समिद्धवह्नौ पतनेऽपि देवाः ॥ ५८ ॥ “हन्यायुतं भर्तृवधो निरर्थकमेतत्समं विप्रवरैः पुराकृतम् ॥ न चापि चास्या भव

तीह शुद्धिः समिद्धवह्नौ पतनेऽपि देवाः” ॥ विमोहयित्वा वचनैः सुधामयैरुसमाद्भुतं धर्मविभूषणं च ॥ प्रियाश्रुतं मोक्षपदं निहत्य चकार भूमिं
 नृपवर्जितां च ॥५९॥ न चापि वासो नरकेषु देवा अस्याः स्थितिः क्व त्रिदिवेऽल्लभ्यते ॥ न चापि राज्ञो निकटे च देवा नाप्येतु विष्णोः पृथ्व्ययं
 यत् ॥ ६० ॥ न लोकवादेन विदूषिताया लोकेषु कुत्रापि भवेच्च वासः ॥ धिग्जीवानं कर्मविगर्हिताया देवाः सदा पापसमारतायाः ॥ ६१ ॥ पतिं
 हत्वा सुतं हत्वा सपत्नीं जननीसमाम् ॥ हत्वा धरां समस्तां वा कां गतिं यास्यते सुराः ॥ ६२ ॥ इयं पापतरा देवा धर्मविध्वंसिनी हरेः ॥ सर्वदाप्यनया
 प्रोक्तं भुज्यतां हरिवासरे ॥ ६३ ॥ प्राणसंवर्द्धनार्थाय तेषामेवाप्यधोगतिः ॥ भुज्यतां वासरे विष्णोर्हन्यतां गौर्द्विजान्विता ॥ ६४ ॥ अपेयं पीयता
 मुक्त्वा कथं वासं लभेद्दिवि ॥ एतदज्ञानिनां प्रोक्तं ज्ञानिनां तु न निर्णयः ॥ ६५ ॥ अज्ञानाद्बाहते वाक्ये भुज्यतां हरिवासरे ॥ तस्यापि शुद्धिर्गदिता
 प्राणायामशतेन हि ॥ ६६ ॥ अथवाप्युपवासेन एकादश्या दिवौकसः ॥ ऋक्षेण संयुतायास्तु ज्येष्ठकुंडाश्रुवेन वा ॥ ६७ ॥ शौकरस्पर्शना
 द्वापि नरो देवार्चनेन वा ॥ व्याहते कथितं विप्रैः सेयमद्य सुनिष्ठरा ॥ ६८ ॥ भोजने पापनिरता दिने विष्णोर्दुर्गसदे ॥ भर्तुर्वाक्यं व्यगेर्बैव
 घातयित्वा सुतं प्रियम् ॥ ६९ ॥ वाक्यं वाक्यनिरतं मानृणां तु हिते रतम् ॥ विष्णुधर्मप्रलोऽप्रीयं बहुपापसमन्विता ॥ ७० ॥ नैषा स्पृश्यास्ति
 देवेशः कथमस्या वरप्रदाः ॥ भवतो न्याययुक्तेषु धर्मयुक्तेषु तत्पराः ॥ ७१ ॥ पालनं पापयुक्तस्य न कुर्वति दिवौकसः ॥ धर्माधाराः स्मृता
 देवा धर्मो वेदेसमास्थितः ॥ ७२ ॥ वेदैः शुश्रूषणं भर्तुः स्त्रीणां धर्मः प्रकीर्तितः ॥ यद्भवीति पतिः किञ्चित्कार्यमविशंकया ॥ ७३ ॥ शुद्धं शुद्ध
 मिति ब्रूयात्कृष्णं कृष्णेति चामराः ॥ शुश्रूषा सा हि विज्ञेया न शुश्रूषा हि सेवनम् ॥ ७४ ॥ भर्तुराज्ञा हता देवा आत्माज्ञास्थापनेच्छया ॥ तस्या
 त्यागा न संदेहो मोहिनी सर्वयोषिताम् ॥ सत्यस्य साधनार्थाय शपथैर्यत्रितो नृपः ॥ ७५ ॥ उवाच विविधं वाक्यं सा नैच्छत्युवचातिनी ॥ तेन मोक्षं गतो
 राजा पापमस्यां विमृज्य ज ॥ ७६ ॥ सेयं पापशरीरा हि हत्याश्रुतसमन्विता ॥ ७७ ॥ दातारं सर्वदानानां ब्रह्मण्यं हरिदैवतम् ॥ प्रजारंजनशीलं च
 हरिवासरेसेविनम् ॥ ७८ ॥ पदारेषु निःस्नेहं विषये विगतस्पृहम् ॥ पार्थत्यक्तकामं च सदा मत्खनिषेविणम् ॥ ७९ ॥ सदैव दुष्टदमने वर्तमानं धरा
 तले ॥ व्यसनैः सप्तभिर्गौरैर्नाक्रांतं महीपतिम् ॥ ८० ॥ संनिरस्य दुराचारा वरयोग्या कथं भवेत् ॥ योऽस्याः पक्षे तु वर्तते देवो वा दानवोऽपि वा ॥ ८१ ॥
 तं चापि भस्मसात्कुर्यां क्षणेन सुस्सत्तमाः ॥ मोहिन्या सक्षणे यस्तु प्रयत्नं कुरुते सुराः ॥ ८२ ॥ तस्य तज्जायते पापं यन्मोहिन्यां व्यवस्थितम्
 ॥ ८३ ॥ स एवमुक्त्वा नृपते द्विजैः संगृह्य पाणौ सलिलं च तीव्रम् ॥ क्रोधेन संवीक्ष्य विधिप्रसूतां चिक्षेप तन्मृच्चर्यनलप्रकाशम् ॥ ८४ ॥ निशि

तस्मात्रे सलिले महीप सद्यः प्रज्ज्वाल च तच्छरीरम् ॥ संपश्यतां नाकनिवासिनां तु तृण्या यथा वह्निशिखारवलीढा ॥ ८७ ॥ कोपं विभो संह
 म्रहेति यावद्भिरः से मरुतां बभूवुः ॥ तावत्स वह्निर्द्विजवाक्यमृष्टो भस्मावशेषं प्रमदां चकार ॥ ८८ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनी
 व्रति शपणप्रतिर्नाम पञ्चत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ मोहिनी मोहमुत्प्लव्य गता विबुधमंदिरम् ॥ भर्त्सिता देवदूतेन स्थितिस्तेऽत्र
 न पापिनी ॥ १ ॥ पापशीले सुदुर्मेधे भर्तृनिदापरायणे ॥ हरिवासलेपिन्यां वासस्ते न त्रिविष्टोऽरः ॥ धर्मतो विमुखानां च नरके वास इत्युच्यते ॥
 एवमुक्त्वा तु तां वायुः करं वचनमद्वृतम् ॥ २ ॥ ताडयित्वा च दंडेन प्रेरयामास यातनाम् ॥ एवं संताडिता राजन् देवदूतेन मोहिनी
 ॥ ४ ॥ ब्रह्मदंडपराभूता संप्राप्ता नरकं नृप ॥ तत्र धर्माज्ञया सा तु दूतैः संताडिता चिरम् ॥ ५ ॥ सर्वेषु क्रमशो गत्वा नरकेषु निपातिता ॥ पापे
 धर्मागदः पुत्रो घातितः पतिपाणिना ॥ ६ ॥ त्वया यतस्ततो भुङ्क्व कृतकर्मफलं त्विह ॥ प्रजाहितं स्थिरश्रद्धं महेंद्रवरुणोपमम् ॥ ७ ॥
 सप्तदीपाधिपं पुत्रं हव्येदकफलभोगिनी ॥ श्राकृतस्यापि पुत्रस्य हिंसायां ब्रह्मा भवेत् ॥ ८ ॥ किं पुनर्द्धर्मयुक्तस्य पापे धर्मागदस्य च ॥
 एवं निर्भर्त्सिता दूतैर्यमस्य नृपसत्तम ॥ ९ ॥ बुभुजे यातनाः सर्वाः क्रमशः शसनोदिताः ॥ ब्रह्मदंडहतायास्तु देहस्यर्शेन यातनाः ॥ १० ॥
 ज्वलितांगा बभूवुस्ता धारणाय न तु क्षमाः ॥ ततस्ते नरका राजन् धर्मराजसुपगताः ॥ ११ ॥ प्रोचुः प्रांजल्यो भीतास्तदंगस्यर्शपीडिताः ॥
 देवदेव जगन्नाथ धर्मराज दयां कुरु ॥ १२ ॥ इमां निःसारयाशु त्वं यातनाभ्यः सुखाय नः ॥ यस्याः स्पर्शनतो नाथ भस्मभूताः क्षणादहो ॥ १३ ॥
 मविष्यामस्तत्स्त्वेन नरकेभ्यो विवासय ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तेषां धर्मराजोऽतिविस्मितः ॥ १४ ॥ दूतान्स्वान्प्रत्युवाच ये निःसार्या मय मंदिरात् ॥
 यो ब्रह्मदंडनिर्दग्धः पुमान् स्त्री वा च तस्करः ॥ १५ ॥ तस्य पापस्य संस्पर्शं नेच्छति यातना मम ॥ तस्मादिमां महापापां भर्तृवचनलोपिनीम्
 ॥ १६ ॥ पुत्रघ्नीं धर्महन्त्रीं च ब्रह्मदंडहतामपि ॥ निःसारयत मे वापि देवो ज्वलति दर्शनात् ॥ १७ ॥ इत्युक्तास्ते तदा दूता धर्मराजेन भूपते ॥
 प्रहांतोऽस्त्रशस्त्रैश्च बहिष्कुर्यमक्षयात् ॥ १८ ॥ ततः सा दुःखिता राजन् मोहिनी मोहसंयुता ॥ पातालं प्रययौ तत्र पातालस्थैर्नदीरता ॥ १९ ॥
 ततस्तु व्रीडितात्यर्थं मोहिनी ब्रह्मणः सुता ॥ जनकस्यातिकं गत्वा दुःखं स्वं संन्यवेदयत् ॥ २० ॥ तात तन्नास्ति मे स्थानं त्रैलोक्ये सचरा
 चरे ॥ यत्र यत्र तु गच्छामि तत्र तत्र क्षिपति माम् ॥ २१ ॥ अहं निर्वासिता लोकैर्घातयित्वाशुवैदहम् ॥ भवदाज्ञां समादाय गता ह्वयविभूषणम्
 ॥ २२ ॥ मया व्यवसितं चेदं सर्वलोकविगर्हितम् ॥ कुशयित्वा तु भर्तारं पुत्रं हत्वा वरासिना ॥ २३ ॥ संध्यावलीं क्षोभयित्वा पितुः प्राप्ता दशा

मिमाम् ॥ न गतिर्विद्यते देव पापाया मम संप्रतम् ॥ २४ ॥ विशेषाद्विजशापेन जाताहं दुःखभागिनी ॥ विप्रवाक्यहतानां च दग्धानां चित्रमा
नुना ॥ २५ ॥ दिवाकीर्तिहतानां च भक्षितानां मृगादिभिः ॥ शतह्रदविपन्नानां मुक्तिदा स्वर्णदी पितः ॥ २६ ॥ यदि त्वं त्रिदशैः साद्धं विप्रं तं शापदायि
नम् ॥ प्रसादयसि मत्प्रीत्या तर्हि मे विहिता गतिः ॥ २७ ॥ तां तथावादिनीं राजन् ब्रह्मा लोकपितामहः ॥ शिवेन्द्रधर्मसूर्याग्निदेवेशुनिर्मयुतः ॥ २८ ॥
मोहिनीमथः कृत्वा जगाम द्विजसन्निधौ ॥ तत्र गत्वा महीपाल ब्रह्मा देवादिभिर्वृतः ॥ २९ ॥ महता गौरवेणापि नमस्कृते स्वयं विधिः ॥ पूष
रुद्रादिदेवैस्तु पूज्यो मान्यः पितामहः ॥ ३० ॥ मोहिनीप्रीतये सुगन्धः स्वयं चक्रे नमस्कृत्याम् ॥ कार्ये महति संप्राप्ते ह्यसाध्ये भुवनत्रये ॥ ३१ ॥
न दूषितं भवेद्रूप यविष्णुस्याभिवादनम् ॥ स द्विजो वेदेन्दुगंगारागस्तपसि स्थितः ॥ ३२ ॥ संप्रेक्ष्य लोककर्तारं देवैः सह समागतम् ॥ ससु
त्थाय नमस्कृते ब्रह्माणं तान्मुनीन्सुरान् ॥ ३३ ॥ वासयामास भक्त्या च स्तुतिं चक्रेऽज्जन्मनः ॥ ततः प्रसन्नो भगवान् लोककर्त्ता जगद्गुरुः
॥ ३४ ॥ ते द्विजं प्रार्थयामासुर्मोहिन्यर्थे नृपाचितम् ॥ तात विप्र सदाचार फलोकोपकारक ॥ ३५ ॥ कृपां कुरु कृपासिन्धो मोहिनीगतिदो
भव ॥ मया संप्रेषिता ब्रह्मन् रुक्मांगदविमोहने ॥ ३६ ॥ सुता मे यमलोकं तु शून्यं दृष्ट्वा च मानद ॥ वैकुण्ठं संकुलं प्रेक्ष्य लोकैः सर्वैर्नि
राकुलैः ॥ ३७ ॥ मनसोत्पादिता देवी देवानां हितकारिणी ॥ निशामय धरादेव यद्वीमि तवाग्रतः ॥ ३८ ॥ गतिं धर्मस्यातिसूक्ष्मां लोक
कल्याणकारिणीम् ॥ अनया निकषाश्याग्या परीक्ष्य स्वर्णभूषणः ॥ ३९ ॥ सदाः ससुतो ब्रह्मन्प्रापितो हरिमंदिरम् ॥ राज्ञाऽप्रहतया भक्त्या हरि
वासरपालनात् ॥ ४० ॥ कृतं शून्यं यमस्थानं लिपिमाज्जनकर्मणा ॥ देवापकारो विप्रर्षे न क्षमो बाहुजन्मना ॥ ४१ ॥ भूसुराणां विशेषेण यातास्ते
तत्सहायकाः ॥ ४२ ॥ न ग्राह्यते साङ्ख्यविदा तु यच्च नाष्टांगयोगेन तु भक्तिगम्यम् ॥ तत्प्रापितं भूसुर भूपमर्त्तोजनस्य पुत्रस्य तथा सप्तन्याः
॥ ४३ ॥ यत्पुण्यशीलस्य नृपस्य भूपरितोमणेराचारेतं प्रतीपम् ॥ तत्प्राप्यवेगेन बभूव विदुता भस्मावशेषा तव शापदग्धा ॥ ४४ ॥ देवार्थमेषा भववर्द्ध
नार्थं नृपोपकाराय च संप्रवृत्ता ॥ न स्वार्थकामा लभेतेऽवमानं कथं द्विजतोऽपकृतिं क्षमस्व ॥ ४५ ॥ दयां कुरुष्व प्रशमं भजस्व पिष्टस्य
पेषो नहि नीतियुक्तः ॥ शापप्रदानेन निपातितेयं कुरु प्रसादं गतिदो भवत्वम् ॥ यस्मिन्कृते ब्राह्मण मोहिनीयं बुद्धिं त्यजेत्कृतं त्वयं त्यजे
॥ ४६ ॥ स एवमुक्तः कमलासनेन विमृश्य बुद्ध्या विससर्ज कोपम् ॥ उवाच देवं त्रिदशाधिनाथं विमोहिनीदेहकृतं द्विजद्रुः ॥ ४७ ॥ ददु
गायथुता देव मोहिनी तनया तव ॥ न लोकेषु स्थितिस्तस्मात्प्राणिभिः संकुलेषु च ॥ ४८ ॥ मया विमृश्य सुचिरं मोहिन्यर्थे विचिंतितम् ॥

तद्वास्यामि तव प्रीत्या त्वं हि पूज्यतरो मम ॥ ४९ ॥ यथा तव वचः सत्यं मम चापि सुरेश्वर ॥ देवकार्यं च भविता मोहिनीकृतत्ययेव च ॥ ५० ॥
यन्नाकांतं हि श्रुतौ वैस्तस्थाने मोहिनीस्थितिः ॥ जंगमाजंगमैर्भुमिव्याप्ता द्रोपवती सदा ॥ ५१ ॥ तलानि चापि देव्याद्वैराकाशः पक्षिद्वैदकैः ॥
नाकः सुकृतिभिर्जिविर्नकाः पापकर्मभिः ॥ ५२ ॥ झषदैः सागरा व्याप्ता नैष्वस्थ्यास्थितिस्ततः ॥ ततो ब्रह्मा सुरैः सर्वैः संमध्य नृपसत्तम
॥ ५३ ॥ उवाच मोहिनीं देवीं नास्ति स्थानं तव क्वचित् ॥ तच्छ्रुत्वा मोहिनी वाक्यं पितुर्ज्ञाविधायिनी ॥ ५४ ॥ उवाच प्रणता ॥ देवाश्च
हरिवासरनाशिनी ॥ पुरोधसा समेतानो देवानां लोकसाक्षिणाम् ॥ ५५ ॥ भवतां विदशश्रेष्ठा एष बद्धो मयाजलिः ॥ प्रणिपातशतेनपि
प्रसन्नेन हृदा सुराः ॥ ५६ ॥ दातव्यं याचितं महां सर्वेषां प्रीतिकारकम् ॥ एकादश्याः प्रभावेण सर्वेषां पापिनां गतिः ॥ ५७ ॥ साध्यत तौ
सुरश्रेष्ठा वर्धितुं मे प्रयोजनम् ॥ पतिः सपत्नी पुत्रश्च मया वैकुण्ठगाः कृताः ॥ ५८ ॥ भूलोके विधवाद्याहं क्तामि भवतां कृते ॥ यथा हरि
दिनं दुष्टं जायते मम मानदाः ॥ ५९ ॥ एतत्प्रयोच ददत स्वार्थार्थं तद्वि नान्यथा ॥ ६० ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तसर्गं मोहिनीचरिते
षट्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३६ ॥ मोहिन्युवाच ॥ एकादशीसमं देवाः यावन् नापरं भवेत् ॥ यथा पूता महापापा गच्छति हरिमंदिरम् ॥ १ ॥
तत्समीपे मम स्थानं शुक्तं भाति विचार्यताम् ॥ देवा उचुः ॥ वंद्यो निशीथे देवानामुपकाराय मोहिनी ॥ २ ॥ सूर्योदये सुराणां च हरिणा परिक
लितः ॥ पारणं च त्रयोदश्यामुपवासविनाशनम् ॥ ३ ॥ महाद्वादशिका ब्रह्मौ याः स्मृता वैष्णवागमे ॥ तास्तु द्वेकादशीभिन्ना उपोष्यन्ते च दैत्यदेवैः
॥ ४ ॥ एकादशीव्रतं भिन्नं वैष्णवानां महात्मनाम् ॥ नित्य एषद्वयं प्रोक्तं विधिना त्रिदिनात्मके ॥ ५ ॥ सायं प्रातस्त्यजेजुक्तिं क्रमात्पूर्वापरा
ह्नयोः ॥ एकादशी यदा भिन्ना उपोष्या हि परेऽहनि ॥ द्वादश्यां हि व्रतं कार्यं निंबुं ससुपोषणम् ॥ ६ ॥ लंघने त्वसमर्थानां जलं शंकरं फलं पयः ॥
नैवेद्यं वा हरेः प्रोक्तं स्वाहारात्पादसंमितम् ॥ ७ ॥ स्मार्ताः सूर्योदये विद्धां त्यजन्त्येकादशीं सति ॥ निष्कामा मध्यरात्रे च विद्धां मुचन्ति याम्भया
॥ ८ ॥ सर्वेष्वपि तु लोकेषु विदिता दशमी तिथिः ॥ यमस्य तस्याः प्रति तु स्थितिः कार्या त्वयानवे ॥ ९ ॥ एतेन देवकार्यं च सिद्ध
भवति शोभने ॥ सूर्येन्दुचार तिथ्यास्तु दशम्याः प्रांतगमिनी ॥ १० ॥ भुवि तीर्थानि चैव त्वं स्वाधनाशाय संचर ॥ अरुणोदयमारभ्य याव
त्सूर्योदयो भवेत् ॥ ११ ॥ तदंतस्त्वं व्रते प्राप्ता लभस्वैकादशीफलम् ॥ यः कश्चिच्छ्रुते विद्धं त्वया द्वेकादशीव्रतम् ॥ १२ ॥ स तूपकारकस्तुभ्य
भविष्यति सुरप्रिये ॥ बृहद्वैद्यमानं तु ज्ञेयं चात्रारुणोदयम् ॥ १३ ॥ मुहूर्ताः पंचदश च स्मृता रात्रेर्दिनस्य च ॥ ज्ञेयान्ते हस्त्वर्धये चैव नैराशिक

विधानतः ॥ १४ ॥ त्रयोदशान्मुहूर्तात्तु रात्रेरुद्धं सभागता ॥ लब्ध्वोपवासिनां पुण्यं स्वस्था भव शुचिस्मिते ॥ १५ ॥ यमसंस्थापनार्थाय विहृष्ट
ध्वंसनाय च ॥ पावण्डानां विवृद्धयर्थं पापसंचयनाय च ॥ १६ ॥ दत्तं ते मोहिनि स्थानं प्रत्यूषसमायंकितम् ॥ १७ ॥ विद्धं त्वयैकादशदिनादन्तं
ये कुर्वन्ति कर्तारं इह प्रयत्नात् ॥ तेषां भवेद्यत्सुकृतं शुभे फलं मुंक्ष्व प्रसन्ना भव भूसुरे त्वम् ॥ १८ ॥ एवं प्रदिष्टा फललासयोद्धेः सा मोहिनी हृष्टराग
बभूव ॥ मेने कृतार्थं निजजीवितं च स्वपापतीर्थोभिनियेषणेन ॥ १९ ॥ संसाधितं कार्यमिदं सुराणां भस्मावशेषं हि गतेऽपि देहे ॥ तत्तन्मृगानि
पवनात्मकेऽस्मिन् संमार्जितो भूपकृतस्तु पंथाः ॥ २० ॥ नीतं मया चात्यकृतं हि वाक्यं प्रहृष्टया वै यदुदाहृतं हि ॥ एवं विमृश्य शित्तिगलहे
वान्मृगमन्य हृष्टा च पुरोधसं स्वम् ॥ २१ ॥ प्रातिस्थिता सूर्यविहीनसंज्ञे कालं दशम्या जनमोहनाय ॥ कृच्छ्रांतरूपा च दिनं च शुक्ले पट्टे
ष्टरूपा नरकाय नृणाम् ॥ २२ ॥ प्रातिस्थितां तां रविजो निरीक्ष्य प्रहृष्टवक्त्रो वचनं जगाद ॥ त्वया प्रतिष्ठा मम चारुदेवे कृतात्र लोके पुनरिदं
सम्यक् ॥ विमोदितो रूक्मविभूषणस्य मनेमसंस्थः पटहः सुघोषः ॥ २३ ॥ दृष्टे कार्ये जनः सर्वः प्रत्ययं कुरुते त्विति ॥ २४ ॥ त्वयैतदयं
स्पृशा ह्येषा दशमी गर्हिता सदा ॥ अस्पृष्टमुदयं नृणां मोहनाय भविष्यति ॥ २५ ॥ विहाय तां यत्प्रिययोगभुक्तिं पादस्थिता सापि हृन्मृग
रूपा ॥ सत्यं हि ते नाम विशालनेत्रे यन्मोहिनीत्येव जनो ब्रवीति ॥ २६ ॥ विमोहयित्वा हि जनं समस्तं पटे मदीये लिखितं करोषि ॥ इत्येव
मुक्त्वा तनयो विवस्वतः प्रणम्य तां ब्रह्मसुतां प्रहृष्टः ॥ २७ ॥ जगाम देवैः सह नाकलोकं करे गृहीत्वा लिपिलेखितारम् ॥ गतेषु देवेषु विजोहिनी
सा ब्रह्माणमासाद्य सुरासुरेशम् ॥ २८ ॥ विज्ञापयामास पितः पुरोधा ममायमत्युग्रतरश्च कोपात् ॥ दग्धं शरीरं मम लोकनाथ पुनः ५५२५५५
तथा कुरुष्व ॥ २९ ॥ विमोहितं चैव जगन्मयेदं प्रांते समास्थाय यमस्य तिथ्याः ॥ जितो हि राज्ञा शमनः पुण्यं कृतो जयी तात तव प्रभावतः ॥ ३० ॥
तव कृत्यमिदं तात यत्पुनर्देहधारिणी ॥ भूयामहं जगन्नाथ ब्राह्मणं सांत्वयस्व भोः ॥ ३१ ॥ नच्छ्रुत्वा मोहिनीवाक्यं ब्रह्मा लोकविधानकृत् ॥ ब्रह्म
सांत्वयामास पुनरेव सुताकृते ॥ ३२ ॥ वसो तात निबोधेदं यद्वीमि हितावहम् ॥ तव चास्या महाभाग सर्वलोकहिताय च ॥ ३३ ॥ त्वयैव
मोहिनी कोपात्कृता भस्मावशेषिता ॥ पुनः शरीरं याचेत तदाज्ञां देहि मानद ॥ ३४ ॥ मत्पुत्री तव याज्येयं दुर्गतिं तात गच्छति ॥ त्वया पद्या
च संपाल्या कृतकार्या तपस्विनी ॥ ३५ ॥ यदि त्वं शुद्धभावेन मां ज्ञापयसि मानद ॥ तातोऽहमस्या भूयोऽपि देहसुत्यादयाम्यहम् ॥ ३६ ॥ किं
विष्णुदिनस्यैषा वैरिणी पापकारिणी ॥ यथा शुद्धयेत विप्रद्रु तथैवाशु विधीयताम् ॥ ३७ ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य ब्रह्मणः स पुरोहितः ॥ चानन्याया

देहयोगार्थमादिदेश मुदान्वितः ॥ २८ ॥ विप्रवाक्यं समाकर्ण्य ब्रह्मा लोकपितामहः ॥ कर्मडलुजलेनौक्षन्मोहिन्या देहमस्य तत् ॥ २९ ॥ सुयुक्षितं
 ब्रह्मणा लोककर्त्रा सा मोहिनी देहयुता बभूव ॥ प्रणम्य तातं च वसोः पुरोधसो जग्राह पादौ विनयेन तत्त्वा ॥ ३० ॥ ततो वसुधैजक्र एव राज्ञो
 मुदान्वितो याज्यनितं बिनीताम् ॥ विमोहिनीं स्वामिस्तोद्धितां च जगाद् वाक्यं विदुतामवीराम् ॥ ३१ ॥ वसुरुवाच ॥ क्रोधस्तत्प्रज्ञा यया ददितं
 ब्रह्मणो वचनदत्तम् ॥ गतिं ते कारयिष्यामि तीर्थस्नानादिकर्मणा ॥ ३२ ॥ इत्युक्त्वा मोहिनीं विप्रो ब्रह्मणं जगतां पतिम् ॥ विसमर्जं नमस्कृत्य
 मोहिनीपितरं मुदा ॥ ३३ ॥ मोहिन्या वसुना चैव श्रित्या ब्रह्मा विसर्जितः ॥ जगाम लोकं तमसः परमव्यक्तवर्त्मना ॥ ३४ ॥
 स वसुब्राह्मणश्रेष्ठो रुक्मांगदुपरोहितः ॥ मोहिनीं समनुग्राह्यां मत्वा हृदि विचारयन् ॥ ३५ ॥ मुहूर्तं ध्यानमाप्नो बभूधे कारणं गतेः ॥ ३६ ॥
 इति श्रीबृहद्भारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीचरिते सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ स वसुर्नृपशार्दूल मोहिनीं याज्यकामिनीम् ॥
 उवाच शृङ्गण्या वाचा सर्वलोकहिते रतः ॥ १ ॥ वसुरुवाच ॥ शृणु मोहिनि वक्ष्यामि तीर्थानां लक्षणं पृथक् ॥ येन विज्ञातमात्रेण पापिनां गति
 रुत्तमा ॥ २ ॥ सर्वेषामपि तीर्थानां श्रेष्ठा गंगा धरातले ॥ न तस्या सदृश किंचिद्विद्यते पापनाशनम् ॥ ३ ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य वसो
 स्वस्य पुरोधसः ॥ अणता मोहिनी ग्राह गंगास्नानकृतादरा ॥ ४ ॥ मोहिन्युवाच ॥ भगवन्वाडवश्रेष्ठ गंगायाहात्म्यमुत्तमम् ॥ सर्वेषां च पुरा
 णानां संमतं वद सांश्रितम् ॥ ५ ॥ श्रुत्वा महात्म्यमतुलं गंगायाः पापनाशनम् ॥ पश्चात्पापविनाशिन्यां स्नातुं यास्ये त्वया तदं ॥ ६ ॥
 तच्छ्रुत्वा मोहिनीवाक्यं वसुः सर्वपुराणवित् ॥ माहात्म्यं कथयामास गंगायाः पापनाशनम् ॥ ७ ॥ वसुरुवाच ॥ ते देशास्ते जगद्गते शैला
 स्तेऽपि चाश्रमाः ॥ येषां भागीरथी पुण्या समीपे वर्तते सदा ॥ ८ ॥ तपसा ब्रह्मचर्येण यज्ञैस्त्यागेन वा पुनः ॥ तां गतिं न लभेज्जंतुर्गंगां
 संसेव्य यां लभेत् ॥ ९ ॥ पूर्वं वयसि पापानि कृत्वा कर्माणि ये नराः ॥ शेषे गंगां निषेवंते तेऽपि यांति परां गतिम् ॥ १० ॥ तिष्ठेद्युगसहस्रं तु
 पादैर्नैकेन यः पुमान् ॥ मासमेकं तु गंगायां स्नातस्तुल्यफलादुभौ ॥ ११ ॥ तिष्ठेतावर्षविधिरा यस्तु युगानामयुतं पुमान् ॥ तिष्ठेद्यथेष्टं चश्चापि
 गंगायां स विशिष्यते ॥ १२ ॥ भूतानामिह सर्वेषां दुःखोपहतचेतसाम् ॥ गतिमन्वेषमाणानां न गगमसदृशी गतिः ॥ १३ ॥ शुक्रेणैः पातकै
 र्वरैः पापिनः पुरुषाधमात् ॥ प्रसह्य तारयेद्गंगा गच्छतो निरयेऽयुचौ ॥ १४ ॥ ते समानास्तु मुनिभिर्नूनं देवैः सवासवैः ॥ योऽपि गच्छति सततं
 गंगामभिमतां सुरैः ॥ १५ ॥ अथाञ्जनान्द्रव्यहीनांश्च गंगा संपावयेद्बृहती विश्वरूपा ॥ देवैः सैर्दुर्मुनिभिर्मानवैश्च निरपठिता सर्वकाल

समृद्धये ॥ १६ ॥ पशदौ कृष्णपक्षे तु भूमौ संनिहिता भवेत् ॥ यावन्पुण्या ह्यमावास्या दिनानि दश मोहिनि ॥ १७ ॥ शुक्लपक्षे दश दिनानि दश संख्याया ॥ पाताले सन्निधानं तु कुरुते स्वयमेव हि ॥ १८ ॥ आरभ्य शुक्लकादश्या दिनानि दश यानि तु ॥ १९ ॥ तांसां स्वर्गे भवेत्सन्निहिता सदा ॥ १९ ॥ कृते तु सर्वतीर्थानि ज्ञेयां पुष्करं परम् ॥ द्वारे तु कुरुक्षेत्रं कलौ गंगा विशिष्यते ॥ २० ॥ कलौ तु सर्वतीर्थानि स्वं स्वं वीर्यं स्वभावतः ॥ गंगायां प्रतिमुंचति सा तु देवी न कुत्रचित् ॥ २१ ॥ गंगां भक्तकणदिग्धस्य वायोः सम्पर्शनादपि ॥ पापशीला अपि नराः परां गतिमवाप्नुयुः ॥ २२ ॥ योऽसौ सर्वगतो विष्णुश्चित्स्वरूपी जनार्दनः ॥ स एव द्रवरूपेण गंगां भो नात्र संशयः ॥ २३ ॥ ब्रह्महा गुरुहा गोघ्नः स्तेयी च गुरुतल्पगः ॥ गंगां भसा च पूयते नात्र कार्यो विचारणा ॥ २४ ॥ क्षेत्रस्थमुद्धृतं वापि शीतमुष्णमथपि वा ॥ गंगां तु हरेत्तोयं पापमामरणातिकम् ॥ २५ ॥ वर्ज्यं पर्युषितं तोयं वर्ज्यं पर्युषितं दलम् ॥ न वर्ज्यं जाह्नवीतोयं न वर्ज्यं तुलसीदलम् ॥ २६ ॥ मेरोः सुवर्णस्य च सर्वज्ञैः संख्योपलानामुदकस्य वापि ॥ गंगजलानां न तु शक्तिरस्ति वक्तुं गुणस्य परिसंज्ञकम् ॥ २७ ॥ तीर्थयात्राविधिं कृत्स्नमकुर्वाणोऽपि यो नरः ॥ गंगतोयस्य माहात्म्यात्सोऽप्यत्र फलभागभवेत् ॥ २८ ॥ चिंतामणिगुणाच्चापि गंगायास्तोयं विदधवः ॥ विशिष्टा यत्प्रयच्छति भक्तेभ्यो वाञ्छितं फलम् ॥ २९ ॥ गङ्गमात्रतो भक्त्या सहङ्गं भसा नरः ॥ दास्येदुस्तनोद्धृतान्भुक्ते दिव्यरसान्दिवि ॥ ३० ॥ शालग्रामशिलायां यस्तु गंगजलं शिपेत् ॥ अपहृत्य तमस्तीव्रं भाति सूर्यो यथोदये ॥ ३१ ॥ मनोवाक्कायजैर्गन्तः पापैर्बहुविधैरपि ॥ वीक्ष्य गंगां भवेत्पूतः पुरुषो नात्र संशयः ॥ ३२ ॥ गंगतोयाभिषिक्तां तु भिक्षाप्रदाति यः सदा ॥ सर्पवत्कुंकुमुक्ता पापहीनो भवेत्स वै ॥ ३३ ॥ हिमवद्विन्ध्यसदृशा राशयः पापकर्मणाम् ॥ गंगां भसा विनश्यति विष्णुभक्तयः यथापदः ॥ ३४ ॥ प्रवेशमात्रे गंगायां स्नानार्थं भक्तितो नृणाम् ॥ ब्रह्महत्यादिपापानि हाहेत्युक्ता प्रयांत्यलम् ॥ ३५ ॥ गंगतीरे कसेन्नित्यं गंगतोयं पिबेत्सदा ॥ यः पुमान्स विमुच्येत पातकैः पूर्वसंचितैः ॥ ३६ ॥ यो वै गंगां समाश्रित्य नित्यं तिष्ठति निर्भयः ॥ स एव जैर्भवेत् गंगतोयं महर्षिभिः ॥ ३७ ॥ किमष्टांगेन योगेन किं तपोभिः किमध्वरैः ॥ वास एव हि गंगायां सर्वतोऽपि विशिष्यते ॥ ३८ ॥ किं द्वाग्बहुभिर्जाप्यैः किं तपोभिर्धनार्पणैः ॥ स्वर्गमोक्षप्रदा गंगा सुखसेव्या यतः स्थिता ॥ ३९ ॥ यज्ञैर्यमैश्च नियमैर्दानैः संन्यासतोऽपि वा ॥ न तत्तत्कथा प्रोति गंगां सेव्य यदायुयात् ॥ ४० ॥ प्रभासे गोसहस्रेण राहुग्रस्ते दिवाकरे ॥ यत्फलं लभते मर्त्यो गंगायां तद्दिनेन वै ॥ ४१ ॥ अन्यैः पार्थिवैश्च

यस्यैका मोक्षकामः सुनिश्चितः ॥ गंगातीरे सुखं तिष्ठेत्स वै मोक्षस्य भोजनम् ॥ ४२ ॥ वाराणस्यां विशेषेण गंगा सद्यस्तु मोक्षदा ॥ तृतीयां
चतुर्दश्यामष्टम्यां चैव सर्वदा ॥ ४३ ॥ गंगातीरे निवासश्च यावन्निवस्य च सिद्धिदः ॥ कृच्छ्राणि सर्वदा कृत्वा यत्फलं सुखमश्नुते ॥ ४४ ॥
सदा चांद्रायणं चैव तल्लभेजान्वीतटे ॥ गंगासेवापस्येह दिवसाद्धेन यत्फलम् ॥ ४५ ॥ न तच्छक्यं ब्रह्मसुते प्राप्नुं द्रुतशतैर्गवि ॥
सर्वयज्ञतोदानयोगस्वाध्यायकर्मभिः ॥ ४६ ॥ यत्फलं तल्लभेद्रतया गंगातीरनिवासतः ॥ यत्पुण्यं सत्यवचनैर्द्विष्यद्ब्रह्मचारिणः
॥ ४७ ॥ यदग्निहोत्रिणां पुण्यं तत्तु गंगानिवासतः ॥ समारुपितदाराणां कुलक्रोडिमनंतकम् ॥ ४८ ॥ गंगाभक्तिस्तारयते संसारार्णवतो भ्रुवम् ॥
संतोषः परमैश्वर्यं तत्त्वज्ञानं सुखात्मनाम् ॥ ४९ ॥ विनयाचारसंपातिगंगाभक्तस्य जायते ॥ कृतकृत्यो भवेन्मन्यो गंगां प्राप्येव
केवलम् ॥ ५० ॥ तद्भक्तस्तपश्च स्यान्मृतो वापि न संशयः ॥ भक्त्या तज्जलसंस्पर्शी तज्जलं पिबते च यः ॥ ५१ ॥ अनायासेन हि नरो यासौ
पापं स विंदति ॥ दीक्षितः सर्वयज्ञेषु सोमयानं दिने दिने ॥ ५२ ॥ सर्वाणि येषां गंगायास्तोयैः कृत्यानि सर्वदा ॥ देहं त्यक्त्वा न्यसते तु मोदते
शिवसन्निधौ ॥ ५३ ॥ देवाः सोमार्कसंस्थानि यथा शक्रादयो मुखैः ॥ अमृतान्युपभुञ्जति तथा गंगाजलं नराः ॥ ५४ ॥ कन्दर्पदानैश्च विधिव
द्भूमिदानैश्च भक्तितः ॥ अन्नदानैश्च गोदानैः स्वर्णदानादिभिस्तथा ॥ ५५ ॥ स्याद्वज्रदानैश्च यत्पुण्यं परिकीर्तितम् ॥ ततः शतगुणं पुण्यं
गंगाभक्षुलुकाशनात् ॥ ५६ ॥ चांद्रायणसहस्राणां यत्फलं परिकीर्तितम् ॥ ततोऽधिकफलं गंगतोयपानादवाप्यते ॥ ५७ ॥ गंडूषमाद्रपाने
तु अश्वमेधफलं लभेत ॥ स्वच्छंदं यः पिबेद्भक्तस्य मुक्तिः करे स्थिता ॥ ५८ ॥ त्रिभिः सास्वतं तोयं सप्तभिस्त्वथ यालुनम् ॥ नार्जदं
दशभिर्मसिगंगं वर्षेण जीर्यति ॥ ५९ ॥ शास्त्रेणकृतोयानां मृतानां कापि देहिनाम् ॥ तदुत्तरफलावतिर्गंगायामस्थियशोदतः ॥ ६० ॥
चांद्रायणसहस्रं तु यश्चरेत्कायशोधनम् ॥ यः पिबेत्तु यथेष्टं हि गंगाभः स विशिष्यते ॥ ६१ ॥ गंगां पश्यति यः स्तौति ह्यति भक्त्या
पिबेज्जलम् ॥ स स्वर्गं ज्ञानममलं योगं मोक्षं च विंदति ॥ ६२ ॥ यस्तु सूर्याशुनिष्ठं गंगेयं पिबते जलम् ॥ गोमूत्रयवलाहारादांगणनं
विशिष्यते ॥ ६३ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरागो मोहिनिवसुसंवादे गंगामाहात्म्यवर्णनं नामाष्टविंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ वसुस्वाच ॥
शृणु मोहिनि वक्ष्यामि गंगया दर्शने फलम् ॥ यदुक्तं हि पुराणेषु मुनिभिस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ १ ॥ भवति निर्विषाः सर्वा यथा ताक्ष्यस्य दश
नात् ॥ गंगासंदर्शनात्तद्वत्सर्वपापैः प्रसुच्यते ॥ २ ॥ समावयान् सप्तपान् पितृस्तेभ्यश्च ये परे ॥ पुण्यांस्तारयते गंगां वीक्ष्य स्पृष्ट्वागात्र

च ॥ ३ ॥ दर्शनात्प्रशंसात्पानात्तथा गंगेति कीर्तनात् ॥ पुमान्पुनरिति पुरुषच्छतशोऽयं सहस्रशः ॥ ७ ॥ ज्ञानसौन्दर्यमुलं गतिशुद्धिं
 शस्तथा ॥ शुभानामाश्रमाणां च गंगादर्शनं फलम् ॥ ५ ॥ सर्वेन्द्रियाणां चाचक्ष्य व्यसनानि च पातकम् ॥ निवृणत्वं च नश्यति रक्षादं
 मात्रतः ॥ ६ ॥ परहिंसां च कौटिल्यं परदोषाद्यवेषणम् ॥ दामिकत्वं दृणां गंगादर्शनादेव नश्यति ॥ ७ ॥ सुहृदुस्तथा पश्येत्पुरुषेद्वापि पुत्रपुत्रम् ॥
 भक्त्या यद्विच्छति नरः शाश्वतं पदमव्ययम् ॥ ८ ॥ वापीकृपतडाद्यादिप्रसन्नादिति यथा ॥ अन्यत्र यद्वैषण्यं तदङ्गादर्शनाद्भवत् ॥ ९ ॥
 यत्फलं जायते पुंसां दर्शने परमात्मनः ॥ तद्भवेदेव गंगाया दर्शनाद्वक्तिभावतः ॥ १० ॥ नैमिषे च कुरुक्षेत्रे नर्मदायां च पुच्छरे ॥ स्नानात्संस्काराणां
 तस्यैव यत्फलं लभते नरः ॥ ११ ॥ तदङ्गादर्शनादेव कलौ प्राहुर्महर्षयः ॥ अथ ते स्मरणमपि गंगाया भूपभामिनि ॥ १२ ॥ प्रवक्ष्यामि फलं
 यत्तु पुराणेषु प्रकीर्तितम् ॥ अशुभैः कर्मभिर्भुक्ताभ्यजमानाभ्यवर्णवै ॥ १३ ॥ पततो वरके गङ्गा स्मृता दूरात्समुद्धरेत् ॥ योजनानां सहस्रम्
 गंगां स्मरति यो नरः ॥ १४ ॥ अपि दुष्कृतकर्मा हि लभते परयां गतिम् ॥ स्मरणादेव गंगायाः पापसंघातपजरम् ॥ १५ ॥ मेदं सहस्रधा यदि
 निर्विज्रहतो यथा ॥ गच्छंस्तिष्ठन्स्वपन्पन्थायआश्रयुजन् हसन् रुदन् ॥ १६ ॥ यः स्मरेत्तत्तत्तं गंगां स च बुध्येत बंधनात् ॥ सहस्रयोजनस्याश्रयं
 भक्त्या स्मरंति ये ॥ १७ ॥ गंगागंगेति चाकुशय मुच्यते तेऽपि पातकात् ॥ ये च स्वगतिं वै गंगां गंगाभक्तिपराधये ॥ १८ ॥ तेऽप्यशेषैर्होषैर्बु-
 च्यंते नात्र संशयः ॥ भवनानि विचित्राणि विचित्राभरणाः स्त्रियः ॥ १९ ॥ आरोहं वित्तसंपत्तिर्गणास्मरणं फलम् ॥ भक्तसा संस्मरेद्गङ्गां
 दूरस्थितो नरः ॥ २० ॥ चांद्रायणसहस्रस्य स फलं लभते ध्रुवम् ॥ गङ्गा गङ्गा जपद्भक्तस्य योजनानां शते स्थितः ॥ २१ ॥ बुध्यते संपन्नोऽर्थो-
 विष्णुलोकं च गच्छति ॥ कीर्तिनान्मुच्यते पापाद्दर्शनेनमंगलं लभेत् ॥ २२ ॥ अवगाह्य तथा पीत्वा पुनात्पासतयं कुलम् ॥ सतावरा पशन्त-
 सताथ परतः परान् ॥ २३ ॥ गंगा तारयते पुंसां प्रसंगेनापि कीर्तिता ॥ अश्रद्धयापि गंगाया यन्तु नत्मानुकीर्तितम् ॥ २४ ॥ करोति बुध्य-
 वाहिन्याः सोऽपि स्वर्गस्य भजनम् ॥ सर्वावस्थां गतो वापि सर्वधर्मविवर्जितः ॥ २५ ॥ गंगायाः कीर्तिनैवैव शुभां गतिसमाप्नुयात् ॥ ब्रह्महं भुङ्क्ते
 गोघ्नः स्पृष्टो वा सर्वपातकैः ॥ २६ ॥ गंगतोयं नरः स्पृष्ट्वा मुच्यते सर्वपातकैः ॥ कदा द्रक्ष्यामि तां गंगां कदा स्नानं लभे द्रव्यम् ॥ २७ ॥ इति पुन-
 र्भिलषिता कुलानां तारयेच्छतम् ॥ अथ स्नानफलं देवि गंगायाः प्रवदामि ते ॥ २८ ॥ यच्छन्त्वा सर्वपापेभ्यो बुध्यते नात्र संशयः ॥ स्नानस्य गंगसिल्लि-
 सद्यः पापं प्रणश्यति ॥ २९ ॥ अपूर्वपुण्यप्राप्तिश्च सद्यो मोहिनि जायते ॥ स्नातानां शुचिभिरस्तौयैर्गंगैः प्रयतात्मनाम् ॥ ३० ॥ व्युत्तिर्यति

या पुंसां न सा ऋतुशतैरपि ॥ अपहत्य तमस्तीव्रं यथा भात्युदये रविः ॥ ३१ ॥ तथापहत्य पाप्मानं भाति गंगजलोक्षितः ॥ एकैनेवापि विधित्त
स्नानेन द्रुपशुन्दरि ॥ ३२ ॥ अश्वमेधफलं मर्त्यो गंगायां लभते ध्रुवम् ॥ अनेकजन्यसंभूतं पुंसः पापं प्रणश्यति ॥ ३३ ॥ स्नानमात्रेण तंगायः
सद्यः स्यात्पुण्यभोजनम् ॥ अन्यस्थानकृतं पापं गंगातीरे विनश्यति ॥ ३४ ॥ गंगातीरे कृते पापं गङ्गास्नानेन नश्यति ॥ रात्रौ दिवा च सुध्यायां
गंगायां तु प्रयन्ततः ॥ ३५ ॥ स्नात्वाश्वमेधं पुण्यं गृहेऽप्युद्धतज्जलेः ॥ सर्वतीर्थेषु यत्पुण्यं सर्वथायतनेषु च ॥ ३६ ॥ तत्फलं
लभते मर्त्यो गङ्गास्नानान्न संशयः ॥ महापातकसंयुक्तो युक्तो वा सर्वपातकैः ॥ ३७ ॥ गङ्गास्नानेन विधिवन्मुच्यते सर्वपातकैः ॥ गङ्गा
स्नानात्परं स्नानं न भूतं न भविष्यति ॥ ३८ ॥ विशिष्टः कलियुगे पापं हरति जाह्नवी ॥ निहत्य कामजान्दोषान् यश्चादिचतस्रश्चान्न
॥ ३९ ॥ गङ्गास्नानेन भक्त्या तु मोदते दिवि देववत् ॥ वर्षं स्नाति च गंगायां यो नरो भक्तिः संयुतः ॥ ४० ॥ तस्य स्याद्विष्णवे लोकं स्थितिः
करुणं न संशयः ॥ आमृत्यं स्नाति गंगायां यो नरो नित्यमेव च ॥ ४१ ॥ समस्तपापनिर्मुक्तः समस्तकुलसंयुतः ॥ समस्तभारसंशुद्धो विष्णुलोके
महीयते ॥ ४२ ॥ परार्द्धद्वितयं यावन्नात्र कार्यं विचारणं ॥ गंगायां स्नाति यो मर्त्यो नैतरेण नित्यदा ॥ ४३ ॥ जीवन्मुक्तः स चात्रैव नृत्तो
विष्णुपदं व्रजेत् ॥ प्रातःस्नानाद्दशगुणं पुण्यं मध्यंदिने स्मृतम् ॥ ४४ ॥ सायंकाले शतगुणमनन्तं शिवसन्निधौ ॥ कपिलकोटिदानाद् गंगास्नानं
विशिष्यते ॥ ४५ ॥ कुरुक्षेत्रसमा गंगा यत्र तत्रावगाहिता ॥ हरिद्वारे प्रयागे च सिंधुसंगे फलाधिका ॥ ४६ ॥ ये मदीयांशुसतहं जले ते स्नानि
जाह्नवि ॥ ते भित्वा मंडलं याति मोक्षं चेति सर्वे च ॥ ४७ ॥ यो गृहे स्वे स्थितोऽपि त्वां स्नाने संकीर्तयिष्यति ॥ सोऽपि श्राप्यति नाकं वै
इत्याह वरुणश्च ताम् ॥ ४८ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे उत्तरभागे मोहिनीचरिते गंगास्नानमाहात्म्यं नामैकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥ वसुधैवाकु ॥
अथ कालविशेषे तु गंगास्नानस्य ते फलम् ॥ कीर्तयिष्यामि वामोह सावधाना निशामय ॥ १ ॥ नैतरेण गंगायां माघे स्नाति यो नरः ॥ स
शक्रलोके सुचिरं कालं तिष्ठेत्समोत्तमः ॥ २ ॥ ततो ब्रह्मपुरं याति करुणकोटिशायुतैः ॥ नैतरेण विधिवद्गङ्गायां स्नाति यो नरः ॥ ३ ॥ वषास
मेककालाशी सकृदेवोत्तरयणे ॥ सोऽपि विष्णुपदं याति कुलानां शतमुद्धर ॥ ४ ॥ संक्रान्तिषु तु सर्वासु स्नात्वा गङ्गाजले नरः ॥ विमानैर्नरैः
वर्णेन स व्रजेद्विष्णुमदिरम् ॥ ५ ॥ विषुवेऽयनसंक्रांतौ विशेषात्फलमीरितम् ॥ तपःसमं कार्तिकेऽपि गङ्गास्नाने फलं विदुः ॥ ६ ॥ अश्वमेधशार्ककाले
कार्तिक्यां वापि मोहिनि ॥ माघस्नानाधिकं ग्राहुः कमलासनपूर्वकाः ॥ ७ ॥ संवत्सरस्नानजन्यं फलमक्षयकं तिथौ ॥ कार्तिके वापि वैशाखे इति

प्राह पिता तव ॥ ८ ॥ मन्वादौ च युगादौ यत्प्रोक्तं गंगजले फलम् ॥ स्नानेन याज्यवनिते त्रियास्यापि च नत्फलम् ॥ ९ ॥ द्वादश्यां श्रद्धापूर्वम्
 अष्टम्यां पुण्ययोगतः ॥ आर्द्रायां च चतुर्दश्यां गंगास्नानं सुदुर्लभम् ॥ १० ॥ पूर्णिमा माघे पुण्या तथा कार्तिकमाघयोः ॥ अमावस्यास्तथैतत्सं
 गंगास्नाने सुदुर्लभाः ॥ ११ ॥ कृष्णाष्टम्यां सहस्रं तु शतं स्यात्सर्वपर्वसु ॥ अमायां च तथाष्टम्यां भावसितदले सति ॥ १२ ॥ अर्धोदयं नद्यपि
 किंचिन्मृत्युं महोदयः ॥ महोदये शतगुणं लक्षमर्द्धोदये स्मृतम् ॥ १३ ॥ स्नानं गंगजले देवि शृङ्गाच्चन्द्रसूर्ययोः ॥ आसन्नयस्नानफलं कलशुनापि
 मासयोः ॥ १४ ॥ जन्मक्षे तु कृते स्नाने गंगायां भक्तिभावतः ॥ जन्मप्रभृति पापं वै संचितं हि विनश्यति ॥ १५ ॥ चतुर्दश्यां माघकृष्णे नन्दनान्
 दुर्लभः ॥ कृष्णाष्टम्यां विशेषेण वैधृतिर्जाह्नवीजले ॥ १६ ॥ माघं सकलभेषापि नरो यो विधिपूर्वकम् ॥ अरुणोदयके स्नानी स तु जातिस्सुखो
 भवेत् ॥ १७ ॥ सर्वशास्त्रार्थविज्ञानी निरोगश्च भवेद्ध्रुवम् ॥ संक्रान्त्यां पक्षयोरेते ग्रहणे चन्द्रसूर्ययोः ॥ १८ ॥ गंगास्नातो नरः कासाद्ब्रह्मणः सदत्कलात् ॥
 इन्दोर्लक्षगुणं प्रोक्तं रवेर्दशगुणं ततः ॥ १९ ॥ गंगातीरे तु संप्राप्ता इंदोः कोटी रवेर्दशवारुणेन समायुक्ता मघौ कृष्णा त्रयोदशी ॥ गंगायां यदि लभ्येत
 सूर्यग्रहतैः समा ॥ २० ॥ ज्येष्ठे मासि क्षितिमुतदिने शुक्लपक्षे दशम्यां हस्ते शैलदवतरदसौ जाह्नवी मर्त्यलोकम् ॥ पापान्गस्यां हरति हि त्रिषौ सा दौर्भाग्यं
 द्युगंगा पुण्यं दद्यादपि शतगुणं वाजिमेषकतोश्च ॥ २१ ॥ महापातकसंधानि यानि पापानि संति मे ॥ गोविन्दद्वादशीं प्राप्य तानि मे हन जाह्नवि ॥ २२ ॥
 मघासंज्ञेन ऋक्षेण चंद्रः संपूर्णमंडलः ॥ गुरुणा याति संयोगं तन्महत्वं तिथेः स्मृतम् ॥ २३ ॥ गंगायां यदि लभ्येत सूर्यग्रहतैः समा ॥ अथ
 देशविशेषेण स्नानस्य फलमुच्यते ॥ २४ ॥ कुरुक्षेत्रादशगुणा यत्र तत्रावागाहिता ॥ कुरुक्षेत्राच्छतगुणा यत्र विध्येन संयुता ॥ २५ ॥ विष्णु
 च्छतगुणा प्रोक्ता काशीपुर्यां तु जाह्नवी ॥ सर्वत्र दुर्लभा गंगा त्रिषु स्थानेषु चाधिका ॥ २६ ॥ गंगाद्वारे प्रयागे च गंगासागरसंगमे ॥ एतु
 साता दिवं याति ये मृतास्तेऽपुनर्भवाः ॥ २७ ॥ गंगाद्वारे कुशावर्ते स्नाने पुण्यफलं शृणु ॥ सप्तानां राजसूयानां फलं स्यादक्षपेययोः ॥ २८ ॥
 उषित्वा तत्र मासाद्धं षण्णां विश्वजितां फलम् ॥ दशाशुतानां तु गवां दानपुण्यं विदुर्दुधाः ॥ २९ ॥ सरोत्तमेऽथ गोविंदं रुद्रं कनखले स्थितम् ॥
 स्नात्वा वाप्येषु गंगायां पुण्यमक्षयमाप्नुयात् ॥ ३० ॥ तीर्थं च सौकरं नाम महापुण्यं शुभे शृणु ॥ यस्मिन्नाविरभूत्पर्व वागहातुरिच्युतः ॥ ३१ ॥
 शतस्याग्निचितां पुण्यं ज्योतिष्मद्वयस्य च ॥ अग्निषोमसहस्रस्य फलमाप्नोति मानवः ॥ ३२ ॥ तत्रैव ब्रह्मणस्तीर्थं ज्योतिष्मोमायुतम् ॥ ३३ ॥
 अश्वमेधत्रयस्यापि स्नातः पुण्यं लभेन्नरः ॥ ३४ ॥ कुब्जाख्यं तीर्थमनघं यत्र च व्याघरोऽसिलः ॥ नश्यति पर्वजन्मोत्थं पातकं चापि गहिति

॥ ३४ ॥ अत्रान्यत्कापिलं तीर्थं यत्र स्नातो नः शुभे ॥ कपिलाष्टाशुतस्यापि दानतुल्यफलं लभेत् ॥ ३५ ॥
 गंगाद्वारे कुशावर्ते बिल्वके नीलवर्ते ॥ तीर्थे कनखले स्नात्वा धृतपापो व्रजेहि वम् ॥ ३६ ॥ पवित्रार्थं तत्स्तीर्थं सर्वतीर्थोत्तमोत्तमम् ॥ द्वयो
 विश्वजितोस्तत्र स्नानानुषुण्यं लभेन्नरः ॥ ३७ ॥ वेणीराज्यं तत्स्तीर्थं सारयज्ञं गंगया ॥ सुषुण्यया महापुण्या स्वसा स्वस्वेव संगता ॥ ३८ ॥ हरे
 दक्षिणप्राद्वज्रक्षलनादभरापणा ॥ वामपादोद्भवा वापि सप्तूर्मानसप्रभुः ॥ ३९ ॥ तीर्थं तत्रार्चयन् रुद्रं विष्णुं विष्णुत्वमाप्नुयात् ॥ पञ्चधर्मेषु फलदं
 स्नानं तत्र प्रकीर्तितम् ॥ ४० ॥ ततस्तु गण्डवं तीर्थं गण्डकी यत्र संगता ॥ गोसहस्रस्य दानं च तत्र स्नानं संमं द्रयम् ॥ ४१ ॥ रामतीर्थं ततः
 पुण्यं वैकुण्ठं यत्र समिधौ ॥ सोमतीर्थं ततः पुण्यं यत्रासौ नकुलो मुनिः ॥ ४२ ॥ अश्वत्थार्यं शिवं ध्यायन् गणतां तु समाययौ ॥ चंपकाख्यं कृष्णतीर्थं
 यद्वगोत्तरवाहिनी ॥ ४३ ॥ मणिकर्णिकया तुल्यं महापातकनाशनम् ॥ कलशाख्यं तत्स्तीर्थं कलशादुत्थितो मुनिः ॥ ४४ ॥ अगस्त्यः पूजय
 न्यत्र रुद्रं मुनिवरोऽभवत् ॥ सोमदीपं महापुण्यं तीर्थं वाराणसीसमम् ॥ ४५ ॥ सोमो यत्रार्चयन्तीशं रुद्रेण शिरसा धृतः ॥ विश्वामित्रस्य
 भगिनी गंगया यत्र संगता ॥ ४६ ॥ तत्राप्नुतो नरो भूयाद्वासवस्य प्रियोऽतिथिः ॥ जहद्वदे महातीर्थं स्नातो मर्त्यो हि मोहिनि ॥ ४७ ॥
 एकविंशतिकुल्यानां तारको भवति ध्रुवम् ॥ तस्मादतितीर्थं च यत्रावापादितिर्हरिम् ॥ ४८ ॥ कश्यपात्तत्र सुभगे स्नानमाहुर्महोदयम् ॥
 शिलोच्चयं महातीर्थं यत्र तप्त्वा तपः प्रजाः ॥ ४९ ॥ तृणादिभिः सह स्वर्गं याति तीर्थगणाश्रयात् ॥ इन्द्राणीनामतीर्थं स्याद्वैन्द्राणी तु वास
 वम् ॥ ५० ॥ तपस्तप्त्वा पतिं लेभे सेव्यमेतत्प्रयागवत् ॥ पुण्यदं स्नातकं तीर्थं विश्वामित्रस्तपश्चरन् ॥ ५१ ॥ यत्र ब्रह्मर्षितां लेभे क्षत्रियस्तीर्था
 सेवया ॥ प्रभुमतीर्थं तपसा ल्याप्तं यत्र स्मरो हरेः ॥ ५२ ॥ प्रभुमनाया पुत्रोऽभूत्परं तत्र महोदयम् ॥ ततो दक्षप्रयागं तु गंगतो यमुनागत
 ॥ ५३ ॥ स्नात्वा तत्राक्षं पुण्यं प्रयाग इव लभ्यते ॥ ५४ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनिवसुसंवादे गंगासाहाय्ये स्थलविशेषस्तानफल
 कथनं नाम चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४० ॥ वसुरुवाच ॥ अथावगाहनादीनां कर्मणां फलमुच्यते ॥ सावधाना शृणुष्व त्वं ब्रह्मपुत्रि वृषप्रिये ॥ १ ॥
 यैः पुण्यवाहिनी गंगा सकृद्व्रत्तयावगाहिता ॥ तेषां कुलानां लक्षं तु भवतास्तथैव शिवा ॥ २ ॥ सामान्यस्थानतो देवि तत्र संख्या ब्रूयासिता ॥ पुण्यं
 लक्षगुणं कर्तुं समर्थो द्विजपावनी ॥ ३ ॥ दत्ताः पितृभ्यो यत्रापस्तनयैः श्रद्धयान्वितैः ॥ अक्षयां तु प्रकुर्वन्ति तर्हि मोहिनि तुल्यमाय ॥ ४ ॥
 यावंतश्च तिला मर्त्यगृहिताः पितृकर्मणि ॥ तावद्दर्पसहस्राणि पितरः स्वर्गवासिनः ॥ ५ ॥ पितृलोकेषु ये केचित्सर्वेषां पितरः ॥ तर्ह्य

माणाः परां तृप्तिं याति गंगाजलैः शुभैः ॥ ६ ॥ य इच्छेत्सफलं जन्म संततिं वा शुभानने ॥ स पितृस्तर्पयद्रंगमधिगम्य सुरांस्तथा ॥ ७ ॥
 ये मृता दुर्गता मर्त्यास्तर्पितास्तत्कुलोद्भवैः ॥ कुर्येस्तिर्लैर्गंगाजलैस्ते प्रयाति हरेः पदम् ॥ ८ ॥ स्वर्गसंस्थाश्च ये केचित्पितरः पुण्यशीलिनः ॥
 ते तर्पिता गंगाजलैर्मोक्षं याति विधेर्वचः ॥ ९ ॥ मासं तर्पणमात्रेण पिंडसंपातनेन च ॥ गंगायां पितरः सर्वे सुप्रीताः सूर्यवर्चसः ॥ १० ॥ अजगते
 गणसंयुक्तान्हेमरन्निवृषिताम् ॥ मुक्ताजालपरिच्छन्नान्वेणीणानिनादिताम् ॥ ११ ॥ भेरीशंखमुदगादिनिघोषान्स्त्रिभूषिताम् ॥ गन्धर्वदेह
 रुचिरान्दिव्यभोगसमन्विताम् ॥ १२ ॥ आरुह्य तु विमानाग्र्यन्ब्रह्मलोकं प्रयाति हि ॥ गंगायां तु नरः स्नात्वा यो नित्यं लिगमर्चयेत् ॥ १३ ॥
 एकेन जन्मना मोक्षं परमाप्नोति स ध्रुवम् ॥ अग्निहोत्राणि वेदाश्च यज्ञाश्च बहुदक्षिणाः ॥ १४ ॥ गंगायां लिगपूजायाः कोट्यंशेनापि नो
 समाः ॥ पितृनुदिश्य वा देवान्गंगाभोगैः प्रसिचयेत् ॥ १५ ॥ तृप्ताः स्युस्तस्य पितरो नरकस्थाश्च तर्क्षणात् ॥ मृतकुंभताम्रकुंभे
 स्तु स्नानं दशगुणं स्मृतम् ॥ १६ ॥ रौप्यैः शतगुणं पुण्यं ह्यैः कोटिगुणं स्मृतम् ॥ एवमेव च नैवेद्ये बलिपूजादिषु क्रमात् ॥ १७ ॥ पात्रां
 तरविशेषेण फलं चैवोत्तरोत्तरम् ॥ विभवे सति यो मोहान् कुर्याद्विधिविस्तस्य ॥ १८ ॥ न स तत्कर्मफलभागदेवद्रोही प्रकल्पितं ॥
 देवानां दर्शनं पुण्यं दर्शनात्स्पर्शनं वरम् ॥ १९ ॥ स्पर्शनादर्चनं श्रेष्ठं धृतस्नानमतः परम् ॥ ग्राह्यगंगाजलैः स्नानं धृतस्नानसमं बुधाः ॥ २० ॥
 अर्घ्यं द्रव्यविशेषेण गंगातोयेन यः सकृत् ॥ मागधप्रस्थमात्रेण ताम्रपात्रस्थितेन च ॥ २१ ॥ देवताभ्यः प्रदद्यात् स्वकीयपितृभिः सह ॥
 पुत्रपौत्रैश्च संयुक्तः स च वै स्वर्गमाप्नुयात् ॥ आपः क्षीरं कुशाग्राणि घृतं दधि तथा मधु ॥ २२ ॥ रक्ताग्निं कर्षवीराणि तथा वै रक्तचन्दनम् ॥
 अष्टाङ्गैरेष युक्तोऽर्घो भानवे परिकीर्तितः ॥ २३ ॥ विष्णोः शिवस्य सूर्यस्य दुर्गाया ब्रह्मणस्तथा ॥ गंगातीरे प्रतिष्ठां तु यः करोति नरोत्तमः ॥ २४ ॥
 तथैवायतनान्येषां कारयन्त्यपि शक्तिः ॥ अन्यतीर्थेषु करणात्कोटिकोटिगुणं भवेत् ॥ २५ ॥ गंगातीरसमुद्रतटमृदा लिंगानि शक्तिः ॥
 सलक्षणाणि कृत्वा तु प्रतिष्ठाप्य दिने दिने ॥ २६ ॥ मंत्रैश्च पत्रपुष्पाद्यैः पूजयित्वा च शक्तिः ॥ गंगायां निक्षिपेन्नित्यं तस्य पुण्यमनंतकम् ॥ २७ ॥
 सर्वानंदप्रदायिन्यां गंगायां यो नरोत्तमः ॥ अष्टाक्षरं जपेद्वस्त्या मुक्तिस्तस्य करे स्थिता ॥ २८ ॥ तस्यो नारायणयेति प्रणवाङ्गं नित्यम्
 च ॥ षण्मासं जपतः सर्वो ह्युपतिष्ठति सिद्धयः ॥ २९ ॥ नमः शिवायेति मंत्रं सनारं विधिना तु यः ॥ चतुर्विंशतिलक्षं वै जपेत्साक्षात्स
 शंकरः ॥ ३० ॥ पंचाक्षरी सिद्धविद्या शिव एव न संशयः ॥ अपवित्रः पवित्रो वा जपन्निष्पातको भवेत् ॥ ३१ ॥ पूजितायां तु गंगायां पूजिताः सर्वे

देवताः ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन पूजयेदमपरागम् ॥ ३२ ॥ चतुर्भुजां त्रिनेत्रां च सर्वावयवशोभिताम् ॥ रत्नकुम्भसिन्धोभोजवराभयकरां
 शुभाम् ॥ ३३ ॥ श्वेतवस्त्रापीधानां सुक्तामणिविभूषिताम् ॥ सुप्रसन्नां सुवदनां करुणाद्रहंजुषाम् ॥ ३४ ॥ सुधाप्लावितभृष्टां त्रैलोक्य
 निर्मितां सदा ॥ ध्यात्वा जलमयीं गंगां पूजयन्पुण्यभागभवेत् ॥ ३५ ॥ मासाद्रमपि यस्त्वेवं नैरन्तेयं पूजयेत् ॥ स एव देवसदृशो बहुकाले फलाधिकः
 ॥ ३६ ॥ वैशाखशुक्लसप्तम्यां जह्नुना जाह्नवी पुरा ॥ क्रोधात्पीता पुनस्त्यक्ता कर्णश्रातु दक्षिणात् ॥ ३७ ॥ तत्र पूजयेद्देवीं गंगां गगनमेखलाम् ॥
 अक्षयायां तु वैशाखे कार्तिकेऽपि शुभानने ॥ ३८ ॥ रात्रौ जागरणं कृत्वा यवाग्रैश्च तिलैस्तथा ॥ विष्णुं गंगां च शंभुं च पूजयेद्भक्ति
 भावतः ॥ ३९ ॥ तथा सुगन्धैः कुसुमैः कुङ्कुमागरुचन्दनैः ॥ तुलसीबिल्वपत्राद्यैर्मातुल्यफलादिभिः ॥ ४० ॥ धूपैर्दीपैश्च नैवेद्यैश्च
 विभवाविस्तैः ॥ कल्पकोटिसहस्राणि कल्पकोटिशतानि च ॥ ४१ ॥ दिव्यं विमानमास्थाय विष्णुलोके महीयते ॥ ततो महीतलं प्राप्य
 राजा भवति धार्मिकः ॥ ४२ ॥ भुक्त्वा विविधसौख्यानि हृषीक्षुणान्वितः ॥ देवैर्देवैर्ज्ञानवान्भूत्वा शिवसायुज्यमाप्नुयात् ॥ ४३ ॥
 यज्ञो दानं तपो जप्यं श्राद्धं च सुरपूजनम् ॥ गंगायां तु कृतं सर्वं कोटिकोटियुगं भवेत् ॥ ४४ ॥ यस्त्वक्षयतीयायां गंगातीरे ददाति वै ॥
 धृतधेनुं विधानेन तस्य पुण्यफलं शृणु ॥ ४५ ॥ कल्पकोटिसहस्राणि कल्पकोटिशतानि च ॥ सहस्रादित्यसंकाशः सर्वकामसमन्वितः ॥ ४६ ॥ हेमरत्न
 मये चित्रे विमाने हंसभूषिते ॥ स्वकीयपितृभिः साङ्गं ब्रह्मलोके महीयते ॥ ४७ ॥ ततस्तु जायते विभ्रो गंगातीरे धनान्वितः ॥ अन्ते तु
 ब्रह्मविद्वत्त्वा मोक्षमाप्नोत्यसंशयः ॥ ४८ ॥ तथैव गोप्रदानं च विधिना कुरुते तु यः ॥ गोलोमसंख्यवर्षाणि स्वर्गलोके महीयते ॥ ४९ ॥ जायते च कुले
 पश्चाद्भद्रान्धन्यसमाकुले ॥ रत्नकांचनभूषणं शीलविद्याशोन्विते ॥ ५० ॥ स भुक्त्वा विष्णुलम्भोगान्पुत्रपौत्रसमन्वितः ॥ मोक्षभागी भवेन्नृनं नात्र
 कार्या विचारणा ॥ ५१ ॥ कपिला यदि दत्ता स्याद्विधिना वेदपारो ॥ नक्त्यान्पितृन्सर्वान्स्वर्गं नयति वै तदा ॥ ५२ ॥ भूमिं निर्वर्तनमितां गंगातीरे
 ददाति यः ॥ भूमिरेणुप्रमाणान्बद्धं ब्रह्मविष्णुशिवान्ति ॥ ५३ ॥ जायते च पुनर्भूमौ सप्तद्वीपपतिर्भवेत् ॥ भेरिशंखादिनिर्घोषैर्षीतवादित्रिभिः स्वनैः ॥ ५४ ॥
 स्तुतिभिर्मागधानां च सुतोऽसौ प्रतिबुध्यते ॥ सर्वसौख्यान्यवायेह सर्वधर्मपरायणः ॥ ५५ ॥ नक्त्यान्पितृन्सर्वान्प्रापयित्वा त्रिवं तथा ॥
 स्वर्गस्थितान्मोक्षयित्वा स्वयं ज्ञानी च मोहिनि ॥ ५६ ॥ अन्ते ज्ञानासिना छित्त्वा अविद्यां पञ्चपर्विकाम् ॥ परं वैराग्यमाद्भ्यः परं ब्रह्माधि
 गच्छति ॥ ५७ ॥ सप्तहस्तेन दंडेन त्रिशङ्खेन निर्वर्तनम् ॥ त्रिभागहीनं गोचर्म मानमाह विधिः स्वयम् ॥ ५८ ॥ ग्रामं गंगातटे यो वै ब्राह्मणेभ्यः प्रय

च्छति ॥ ब्रह्मविष्णुशिवप्रोक्त्यै दुर्गाया भास्कस्य च ॥ ५९ ॥ सर्वदानेषु यत्पुण्यं सर्वयज्ञेषु यत्फलम् ॥ तपोव्रतेषु पुण्येषु यत्फलं परि
 कीर्तितम् ॥ ६० ॥ सहस्रयुगं तत्तु विज्ञेयं ग्रामदायिनः ॥ सूर्यकोटिप्रतीकाशे विमाने वैष्णवे पुरं ॥ ६१ ॥ क्रीडते शांकरे वापि स्तुते देवा
 दिभिर्मुदा ॥ भूमिरेण्वदसंख्याकं कालं स्थित्वा च तत्र सः ॥ ६२ ॥ अणिमादिगुणैर्युक्ते योगिनां जायत कुले ॥ अक्षयायां तु यो
 देवि स्वर्ण षोडशमासिकम् ॥ ६३ ॥ ददाति द्विजमुख्याय सोऽपि लोकेषु पूज्यते ॥ अन्नदानाद्विष्णुलोकं शैवं वै तिलदानतः ॥ ६४ ॥ ब्राह्म
 रत्नप्रदानेन गोहिरण्येन वासवम् ॥ गंधर्वं स्वर्णवासोभिः कीर्तिं कन्याप्रदानतः ॥ ६५ ॥ विद्यया मुक्तिदं ज्ञानं प्राप्य यायाव्रिंजनम् ॥ गंगातीरे
 नरो यस्तु नानावृक्षैः समन्वितम् ॥ ६६ ॥ आरागं कारयेद्भक्त्या गृहं चोपवनान्वितम् ॥ कदलीनारिकैश्च कपित्थाशोकचंपकैः ॥ ६७ ॥ पनर्सेर्बिल्ववृ
 क्षैश्च कंदबाश्चत्थपाटलैः ॥ औघ्रैस्तालैर्नागैर्गणैर्वृक्षैरन्यैश्च संयुतम् ॥ ६८ ॥ जातीविजयसंयुक्तं तथा पाटलराजितम् ॥ निचितं कारयित्वैवमावासं पुण्यशोभि
 तम् ॥ ६९ ॥ शिवाय विष्णवे वापि दुर्गायै भास्कराय च ॥ प्रयच्छति तथा भक्त्या सर्वार्थं परिकल्प्य च ॥ ७० ॥ तस्य पुण्यफलं वक्ष्ये संक्षेपाद्भुतं विस्तरात् ॥
 यावति तेषां वृक्षाणां पुष्पमूलफलानि च ॥ ७१ ॥ बीजानि च विचित्राणि तेषां मूलाणि वै तथा ॥ तावत्कल्पसहस्राणि तेषां लोकेषु संस्थितिः
 ॥ ७२ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीवसुसंवादे गङ्गामाहात्म्ये दानादिविधिवर्णनं नामैकचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ मोहिन्यु
 वाच ॥ धन्याहं कृतकृत्याहं सफलं जीवितं मम ॥ यच्छ्रुतं त्वन्मुखं भोजं गङ्गामाहात्म्यमुत्तमम् ॥ १ ॥ अहो गङ्गासमं तीर्थं नास्ति किंचिद्दूरा
 तले ॥ यस्याः संदर्शनादीनामीदृशं पुण्यमीरितम् ॥ २ ॥ गुडधेन्वादिधेनूनां विधानं च यथाक्रमम् ॥ तथा कथय विप्रेन्द्र भक्तहं तव सर्वदा ॥ ३ ॥
 वसिष्ठ उवाच ॥ तच्छ्रुत्वा मोहिनीवाक्यं वसुस्तस्याः पुरोहितः ॥ वेदागमानां तत्त्वज्ञः स्मयमान उवाच ह ॥ ४ ॥ वसुरुवाच ॥ शृणु मोहिनि
 वक्ष्यामि यत्पृष्ठं हि त्वया मम ॥ गुडधेनुविधानं च यथा शास्त्रे प्रकीर्तितम् ॥ ५ ॥ कृष्णजिनं चतुर्हस्तं प्राग्र्यवं विन्यसेद्विवि ॥ गोमयेनोपलि
 तायां कुशानास्तीर्य यत्नतः ॥ ६ ॥ प्राड्मुखीं कल्पयेद्भुजमुदकापादां सवत्सकाम् ॥ उत्तमा गुडधेनुस्तु चतुर्भारैः प्रकीर्तिता ॥ ७ ॥ वत्सं भारेण
 कुर्वीत भारान्यां मध्यमा स्मृता ॥ अर्द्धभारेण वत्सः स्याद् गृहवित्तानुसारतः ॥ ८ ॥ चतुर्थांशेन वत्सः स्याद् गृहवित्तानुसारतः ॥ ९ ॥ प्रभुः
 प्रथमकल्पस्य योऽनुकल्पेन वर्तयेत् ॥ ९ ॥ न सांपायिकं तस्य दुर्मतेर्जायते फलम् ॥ धेनुवत्स्यौ घृतस्येतौ सितलक्षणांबरावृतौ ॥ १० ॥ भुक्ति
 कर्णाविधुपादौ शुद्धमुक्ताफलेक्षणौ ॥ सितसूत्रशिरालौ च सितकंबलकंबलौ ॥ ११ ॥ ताप्रगंडूकपृष्ठौ तौ सितचामरलोमकौ ॥ विदुमकशगो

प्रेमौ नवनीतस्तनान्वितौ ॥ १२ ॥ कांस्यदोहाविद्वन्निर्मलग्निकल्पिततारकौ ॥ सुवर्णशृंगाभरणौ शुद्धरौप्यसुराद्युभौ ॥ १३ ॥ नानाफल
समायुक्तौ श्राणगन्धकण्डकौ ॥ इत्येवं रचयित्वा तु धूपदीपैश्चावधेत् ॥ १४ ॥ या लक्ष्मीः सर्वभूतानां या च देवेष्ववल्यिता ॥ धेनुर्ह
रणेण सा देवी मम शान्तिं प्रयच्छतु ॥ १५ ॥ देहस्था या च रुद्राणां शंकरस्य सदा प्रिया ॥ धेनुरूपेण सा देवी मम पापं व्यपोहेतु ॥ १६ ॥
विष्णोर्वक्षसि या लक्ष्मीः स्वाहारूपा विभावसोः ॥ चन्द्रार्कशक्रशक्तियां धेनुरूपास्तु सा श्रिये ॥ १७ ॥ चतुर्भुजस्य या लक्ष्मीर्लक्ष्मीर्या धनदस्त्य
च ॥ लक्ष्मीर्या लोकपालानां सा धेनुर्वेदास्तु मे ॥ १८ ॥ स्वधा या पितृभुक्त्यानां स्वाहा यज्ञभुजा च या ॥ सर्वपापहारा धेनुः सा मे शान्तिं प्रय
च्छतु ॥ १९ ॥ एवमामंत्र्य तां धेनुं ब्राह्मणाय निवेदयेत् ॥ विधानमेतद्वद्वनं सर्वसामिह पठयेत् ॥ २० ॥ यास्तु यापविनाशिन्यः कीर्तिता दश
धेनवः ॥ तासां स्वरूपं वक्ष्यामि शास्त्रोक्तं शृणु मोहिनि ॥ २१ ॥ प्रथमा गुडधेनुः स्याद् द्यूतधेनुर्थापरा ॥ तिलधेनुस्तृतीया च चतुर्थी जलसं
क्षिता ॥ २२ ॥ पञ्चमी क्षीरधेनुश्च षष्ठी मधुमयी स्मृता ॥ सप्तमी शर्कराधेनुर्दधेधेनुस्तथाष्टमी ॥ २३ ॥ रत्नधेनुश्च नवमी दशमी तु स्वरूपतः ॥
कुम्भाः सुद्वधेनूनां चेतारासां तु राशयः ॥ २४ ॥ सुवर्णधेनुमप्यत्र केचिदिच्छन्ति सूरयः ॥ नवनीतेन तैलेन तथा केऽपि महर्षयः ॥ २५ ॥ एतद्व
विधानं स्यादेत एव ह्युपस्कराः ॥ मन्त्रावाहनसंयुक्ताः सदा पर्वणि पर्वणि ॥ २६ ॥ यथाश्रद्धं प्रदातव्या भुक्तिमुक्तिफलप्रदाः ॥ अनेकयज्ञफल
दाः सर्वपापहाराः शुभाः ॥ २७ ॥ अयने विषुवे पुण्ये व्यतीषितेऽथवा पुनः ॥ युगादौ चैव मन्वादौ चोपरागादिपर्वसु ॥ २८ ॥ गुडधेन्यादयो
देया भक्तिश्रद्धासमन्वितैः ॥ तीर्थेषु स्वग्रहे वापि गंगातीरे विशेषतः ॥ २९ ॥ एवं दत्त्वा विधानेन धेनुं द्विजवरय च ॥ प्रदक्षि
णीकृत्य विप्रं दक्षिणाभिः प्रतोष्य च ॥ ३० ॥ ऋत्विजः प्रीतिसंयुक्तो नमस्कृत्य विसर्जयेत् ॥ ततः संपूजयद्गंगां विधिना
मुसमाहितः ॥ ३१ ॥ अष्टमूर्तिधरां देवीं दिव्यरूपां निरीक्ष्य च ॥ शालितदुल्लप्स्येन द्विप्रस्थपयसा तथा ॥ ३२ ॥ पायसं कारयित्वा च दत्त्वा
मधु घृतं तथा ॥ प्रत्येकं पलमात्रं च भक्तिभावेन संयुतः ॥ ३३ ॥ तत्पायसमपूर्णंश्च मोदका मंडलानि च ॥ तां गुंजादंयानं च सुवर्णं ह्यप्यमेव
च ॥ ३४ ॥ चंदनागरुकर्पूरकुंदमानि च गुग्गुलुम् ॥ बिल्वपत्राणि दूर्वाश्च रोचना सितचंदनम् ॥ ३५ ॥ नीलतपलानि चान्यानि पुष्पाणि सु
भीणि च ॥ यथाशक्ति महाभक्त्या गंगार्यां चैव निक्षिपेत् ॥ ३६ ॥ मन्त्रेणानेन सुभगे पुराणोक्तेन चापि हि ॥ अंगगौरौ नागयष्ट्यै शिवाय च नमो
नमः ॥ ३७ ॥ एतदेव विधानं तु मासि मासि च मोहिनि ॥ पौर्णमास्यामभयार्थं वा कार्यं प्रातः सम्यगहितैः ॥ ३८ ॥ वर्षं यस्तु नगं भक्त्या यथा

शतर्यैवयमुदा ॥ हविष्याशी मितहागो ब्रह्मचर्यसमन्वितः ॥ ३९ ॥ दिने वापि तथा रात्रौ नियमेन च मोहिनि ॥ संवत्सरान्ते तस्यैषा गंगा दिव्य
 वपुर्दरा ॥ ४० ॥ दिव्यमात्म्यांबरा चैव दिव्यरत्नविभूषिता ॥ प्रत्यक्षरूपा पुरतस्तिष्ठत्येव वस्प्रदा ॥ ४१ ॥ एवं प्रत्यक्षरूपं तां गंगां दिव्यवपुर्दरां ॥
 दृष्ट्वा स्वचक्षुषा मन्यः कृतकृत्यो भवेच्छुभे ॥ ४२ ॥ यान्यान्कामदते मर्त्यः कामांस्तान्स्तानवाप्नुयात् ॥ निष्कामस्तु लभेन्मोक्षं विभ्रस्तनैव
 जन्मना ॥ ४३ ॥ एतद्विधानं च मयोदितं ते पृष्ठं हि सर्वं गुडधेनुपूर्वम् ॥ गंगांचन मुक्तिकरं व्रतं च सांवत्सरं श्रीपतिवृष्टिदं हि ॥ ४४ ॥
 इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीवसुसंवादे गंगामहात्म्ये गुडधेनुविधिकथनं नाम द्विचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४२ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥
 वसोर्वचनमाकर्ण्य गङ्गामाहात्म्यमुचकम् ॥ पुनः प्रपच्छ राजेन्द्र तं विप्रं स्वपुरोहितम् ॥ १ ॥ मोहिन्युवाच ॥ श्रुतं विप्र मया
 सर्वं गोदानादि शुभावहम् ॥ अधुना श्रोतुमिच्छामि गङ्गव्रतमनुत्तमम् ॥ २ ॥ गङ्गादीनां पूजनं च स्थापनं तत्र वा द्विज ॥ किं
 फलं वद सर्वज्ञ त्वामहं शरणं गता ॥ ३ ॥ अधुना गतिदाता त्वं वर्जितायाश्च बंधुभिः ॥ पत्या विरहिता चाहं पुत्रहीना विदांवर ॥ ४ ॥
 त्वामेव शरणं प्राप्ता पितुर्वचनगौरवात् ॥ तद्भवान्प्रणताया मे गंगामाहात्म्यसंयुतम् ॥ देवताराधनं ब्रूहि यच्छ्रुत्वा मुच्यते ब्रूयात् ॥ ५ ॥
 वसिष्ठ उवाच ॥ तच्छ्रुत्वा मोहिनीवाक्यं वसुर्विप्रः प्रतापवात् ॥ सभाज्य मोहिनीं भूप प्राह वेदविदां वरः ॥ ६ ॥ वसुरुवाच ॥ साधु पृष्ठं त्वया
 देवि लोकानां हितकाम्यया ॥ ७ ॥ गंगामाहात्म्यमखिलं महापापप्रणाशनम् ॥ बृषध्वजेन कथितं शिवेन दयया पुरा ॥ ८ ॥ प्रीत्या देव्याभि
 पृष्टेन गंगातीरनिवासिना ॥ देवैस्तु भक्तं पूर्वाह्ने मध्याह्ने ऋषिभिस्तथा ॥ ९ ॥ अपराह्णे च पितृभिः शर्वर्यां गुह्यकादिभिः ॥ सर्वा वला अतिक्रम्य
 नक्तभोजनमुत्तमम् ॥ १० ॥ उपवासाद्वरं भैक्ष्यं भैक्ष्याद्रसयाचितम् ॥ अयाचिताद्वरं नक्तं तस्मात्प्रक्तं समाचरेत् ॥ ११ ॥ हविष्यभोजनं स्नानं
 सत्यमाहारलाववम् ॥ अग्निकार्यमधःशय्यां नक्ताशी षट् समाचरेत् ॥ १२ ॥ गंगातीरे माघमासे यः कुयंत्रक्तभोजनम् ॥ शिवायतन्यांश्च तु
 कृशं धृतसंयुतम् ॥ १३ ॥ नैवेद्यं च निवेद्यैव कृशरात्रं शिवस्य तु ॥ काष्ठमौनेन भुञ्जानो जिह्वालौल्यं विवर्जयेत् ॥ १४ ॥ पलाशपत्रे भुञ्जानः शिवं
 स्मृत्वा जितेन्द्रियः ॥ धर्मराजस्य देव्याश्च पृथर्किपटं प्रकल्पयेत् ॥ १५ ॥ सोपवासश्चतुर्दश्यां भवेदुभयपक्षयोः ॥ पौर्णमास्यां तु गंधैश्च गंगायाः सलिले
 स्तथा ॥ १६ ॥ शिवं संस्नाप्य पयसा मध्वाज्यदधिभिः पृथक् ॥ तथैव हेमपुष्पं च लिंगमूर्ध्नि विनिक्षिपेत् ॥ १७ ॥ ततो दद्यात् शतैर्यवापुश्च घृत

पाक्षितम्॥तिलाढकं प्रवृद्धाथ शिवलिङ्गोपरि क्षिपेत्॥ १८॥नीलोत्पलैश्च सर्वशं पूजयेत्पंकजैरपि॥तदलभे तु सौवर्गं पंकजैः पूजयेद्दत्तम्॥ १९॥पायसं
 चैव मधुकृतं घृतयुक्तं च गुणुलम् ॥ घृतदीपं तथा चैव चंदनार्धविलेपनम् ॥ २० ॥ दद्याद्रस्य महेशाय तथा पद्मफलानि च ॥ कृष्णमो
 क्षिभुनं चैव सत्सु च निवेदयेत् ॥ २१ ॥ भोजयेद्ब्राह्मणानहो मासं तु सदक्षिणात् ॥ वर्जयेन्मधु मांसं च तं मांसं ब्रह्मवर्षवाद् ॥ २२ ॥ एवं
 कृत्वा यथोद्दिष्टमेकवारमिदं व्रतम् ॥ यमैश्च नियमैर्युक्तैः श्रद्धाभक्तिपरायणः ॥ २३ ॥ इह भोगानवाप्नोति प्रेत्य चातुर्त्तमां गतिम् ॥ इह
 नीलप्रतीकारैर्विमानैः शिखिसंयुतैः ॥ २४ ॥ दिव्यरत्नमयैश्चैव दिव्यभोगसमन्वितैः ॥ गत्वा शिवपुरं रम्यं सर्वस्वकुलसंयुतः ॥ २५ ॥
 मुहूर्त्तत्रिविधैश्चैव विविधानव्यभिचितान् ॥ भुक्त्वा भोगानशेषांश्च यावदास्तसंप्लवम् ॥ २६ ॥ ततो भवति धर्मात्मा जंबूद्वीपे
 पतिस्तथा ॥ तत्र युक्ते समस्तौश्च भोगान्विगतकल्मषः ॥ २७ ॥ सुरूपः सुभगश्चैव तथा विहितशासनः ॥ सर्वभोगविविर्भुक्तः सो
 ऽप्येतत्फलभागभवेत् ॥ २८ ॥ वैशाखे शुक्लपक्षे वा चतुर्दश्यां समाहितः ॥ शाल्यन्नं क्षीरसंयुक्तं यः कुर्यान्नक्तभोजनम् ॥ २९ ॥ शिवं संपूज्य
 पुष्पाद्यैर्भोज्यं तु संनिवेद्य च ॥ काष्ठमौनेन भुंजानो वटकाष्ठेन वै तथा ॥ ३० ॥ मौनेन प्रयतो भूत्वा कुर्याद्द्विदंतधावनम् ॥ शिवलिङ्गसमीपे तु
 गंगातीरे निशि स्वपेत् ॥ ३१ ॥ पौर्णमास्यां प्रभाते तु गंगायां विधिना तथा ॥ स्नात्वापवांसं संकल्प्य कुर्याज्जागरणं निशि ॥ ३२ ॥ लिङ्गं
 घृतेन संस्नाप्य पुष्पगंधादिभिस्तथा ॥ नैवेद्यघृष्टदीपैश्च संपूज्य वृषभं शुभम् ॥ ३३ ॥ सुभेत्तुपुष्पवद्वाद्यैर्गिरिद्वैश्वदेनैस्तथा ॥ अलंकृत्य
 विधानेन शिवाय विनिवेदयेत् ॥ ३४ ॥ ब्राह्मणाश्च यथाशक्ति प्रायसेन तु भोजयेत् ॥ एवं सकृच्च यो भक्त्या करोति श्रद्धयान्वितः ॥ ३५ ॥
 लभते देवपादोनगुणानां द्विसहस्रकम् ॥ तपः कृत्वा तु नियमाद्यतुष्यं तदसंशयम् ॥ ३६ ॥ हंसकुंदप्रभापुष्कोर्विमानैश्चन्द्रसन्निभैः ॥
 सुभेत्तुपुष्पैश्च मुक्ताजालविभूषितैः ॥ ३७ ॥ स्वकीयपितृभिः सार्द्धं प्रयातीश्वरमिदम् ॥ नीलोत्पलसुगंधभिः सुरूपाभिः समंततः
 ॥ ३८ ॥ कार्ताभिर्दिव्यरूपाभिर्भुक्त्वा भोगाननेकशः ॥ अंतकालमैश्वर्ययुक्तो भूत्वा ततो मुवि ॥ ३९ ॥ जायते स महीपालः कर्तव्यैश्वर्यसम
 न्वितः ॥ एकच्छ्रेण स मही पाल्यत्याज्ञया सदा ॥ ४० ॥ अन्ते वैराग्यसंपन्नो गंगां स लभेत्पुनः ॥ स तथा श्रद्धया युक्तो गंगायां मरणं लभेत् ॥ ४१ ॥
 तथा तत्र स्मृतिं लब्ध्वा मोक्षमाप्नोति स ध्रुवम् ॥ ज्येष्ठे मासि सिते पक्षे दशम्यां हस्तसंयुते ॥ ४२ ॥ गंगातीरे तु पुरुषो नारी वा भक्तिभावतः ॥

निशार्या जागरं कृत्वा गंगां दशविधैस्ततः ॥ ४३ ॥ पुष्पैर्गन्धैश्च नैवेद्यैः फलैश्च दशसंख्यया ॥ तथैव दीपैस्तांबूलैः पूजयेच्छ्रद्धयान्वितः ॥ ४४ ॥
 स्नात्वा भक्त्या तु जाह्नव्यां दशकृत्वो विधानतः ॥ दशप्रमृति कृष्णांश्च तिलांसर्पिंश्च वै जले ॥ ४५ ॥ सकुर्पिडान्गुडपिण्डान्दद्याच्च दशसंख्यया ॥
 ततो गंगातटे रम्ये हेम्ना रूष्येण वा तथा ॥ ४६ ॥ गंगायाः प्रतिमां कृत्वा वक्ष्यमाणस्वरूपिणीम् ॥ पद्मस्वस्तिकचिह्नस्य संस्थितस्य तथोपरि ॥
 ४७ ॥ वस्त्रस्नग्दामकंठस्य पूर्णकुंभस्य चोपरि ॥ संस्थाप्य पूजयेद्देवीं तदलमे मृदादि वा ॥ ४८ ॥ अथ तत्राथ्यशक्त्यैश्छिखैरपिष्टेन वै भुवि ॥
 चतुर्भुजां मुनेत्रां च चन्द्रायुतसमप्रभाम् ॥ ४९ ॥ चामरैर्वीज्यमानां च श्वेतच्छत्रोपशोभिताम् ॥ सुप्रसन्नां च वरदां करुणाद्रिनिजांतराम् ॥ ५० ॥
 सुधाप्लावितघृष्टां देवादिभिरभिष्टुताम् ॥ दिव्यरत्नपरीतां च दिव्यमाल्यानुलेपनाम् ॥ ५१ ॥ ध्यात्वा जले यथाप्रोक्तां तत्रार्चायां तु पूजयेत् ॥
 वक्ष्यमाणेन मंत्रेण कुर्यात्पूजां विशेषतः ॥ ५२ ॥ पंचामृतेन च स्नानमर्चायां तु विशिष्यते ॥ प्रतिमाग्रे स्थण्डिले तु गोमयनोपलेपयेत् ॥ ५३ ॥
 नारायणं महेशं च ब्रह्माणं भास्करं तथा ॥ भगीरथं च द्रुपतिं हिमवतं नगेश्वरम् ॥ ५४ ॥ गंधपुष्पादिभिश्चैव यथाशक्ति प्रपूजयेत् ॥ दशप्रस्थयां
 स्तिलान्दद्याद्दश विप्रैश्च एव च ॥ ५५ ॥ दशप्रस्थान्यवान्दद्याद्दश गव्यैर्यथाहितान् ॥ मत्स्यकच्छपमंडूकमकरादिजलेचरान् ॥ ५६ ॥ कारि
 तान्वै यथाशक्ति स्वर्णेन सज्जेत वा ॥ तदलमे पिष्टमयानभ्यर्च्य कुसुमादिभिः ॥ गंगायां प्रक्षिपेत्पूर्वं मंत्रैरेव तु मंत्रवित् ॥ ५७ ॥ रथयात्रादिने
 तस्मिन्निवभवे सति कारयेत् ॥ रथाहट्प्रतिकृतिं गंगायास्तुतराशुखाम् ॥ ५८ ॥ भ्रमन्या दर्शनं लोके दुर्लभं पापकर्मणाम् ॥ दुर्गाया रथयात्रास्ति
 तथैवात्रापि कारयेत् ॥ ५९ ॥ एवं कृत्वा विधानेन वित्तशाब्दविवर्जितः ॥ दशपार्षैर्वक्ष्यमाणैः सद्य एव विमुच्यते ॥ ६० ॥ अदत्तानास्तु
 पादानं हिंसा चैवाविधानतः ॥ परदारोपसेवा च कायिकं त्रिविधं स्मृतम् ॥ ६१ ॥ पारुष्यमनृतं वापि पैश्रुन्यं चापि सर्वशः ॥ असंबद्धप्रला
 पश्च वाचिकं स्याच्चतुर्विधम् ॥ ६२ ॥ परद्रव्येष्वभिध्यानं मनसानिष्ठचितनम् ॥ वितथाभिनिवेशश्च मानसं त्रिविधं स्मृतम् ॥ ६३ ॥ एतै
 र्दशविधैः पार्षैः कोटिजन्मसमुद्भवैः ॥ मुच्यते नात्र संदेहो ब्रह्मणो वचनं यथा ॥ ६४ ॥ दश त्रिंशच्च तान्पूर्वांन्पितृवृनेव तथापरात् ॥ उद्धर
 त्येव संसारान्मंत्रेणानेन पूजिता ॥ ६५ ॥ “ ॐ नमो दशहरायै नारायण्यै गंगायै नमः ॥ ” इति मंत्रेण यो मर्त्यो दिने तस्मिन्दिवा निशम्य
 ॥ ६६ ॥ जपेत्पंचसहस्राणि दशधर्मफलं लभेत् ॥ उद्धरेद्दश पूर्वाणि पराणि च भवार्णवात् ॥ ६७ ॥ वक्ष्यमाणमिदं स्तोत्रं विधिना

प्रविष्टा च ॥ गंगामे तद्दिने जप्यं विष्णुपूजां प्रवर्तयेत् ॥ ६८ ॥ ॐ नमः शिवायै गंगायै शिवदायै नमोऽस्तु ते ॥ नमोऽस्तु विष्णुरूपिण्यै गंगायै
 नमो नमः ॥ ६९ ॥ सर्वदेवस्वरूपिण्यै नमो भेषजमूर्तये ॥ सर्वस्य सर्वव्याधीनां भिषक्श्रेष्ठ नमोऽस्तु ते ॥ ७० ॥ स्थाणुजंगमसंभूतविषहन्त्रि
 नमोऽस्तु ते ॥ संसारविषनाशिन्यै जीवनायै नमोनमः ॥ ७१ ॥ तापत्रितयहन्त्र्यै च प्राणेश्यै नमोनमः ॥ शान्त्यै संतापहारिण्यै नमस्ते सर्वमूर्तये
 ॥ ७२ ॥ सर्वसंशुद्धिकारिण्यै नमः पापविमुक्तये ॥ मुक्तिमुक्तिप्रदायिन्यै भोगवत्यै नमोनमः ॥ ७३ ॥ मंदाकिन्यै नमस्तेऽस्तु स्वर्गदायै नमोनमः ॥
 ममैलोष्यमूर्तये त्रिदशायै नमोनमः ॥ ७४ ॥ नमस्ते शुक्लसंस्थायै क्षेमवत्यै नमोनमः ॥ त्रिदशासनसंस्थायै तेजोवत्यै नमोऽस्तु ते ॥ ७५ ॥
 मंदायै लिंगधारिण्यै नारायण्यै नमोनमः ॥ नमस्ते विश्वमित्रायै रेवत्यै ते नमोनमः ॥ ७६ ॥ बृहत्यै ते नमो नित्यं लोकधात्र्यै नमोनमः ॥
 नमस्ते विश्वसुख्यायै नन्दिन्यै ते नमोनमः ॥ ७७ ॥ पृथ्व्यै शिवामूर्तायै च विरजायै नमोनमः ॥ परावरताढ्यायै तारायै ते नमोनमः ॥ ७८ ॥
 नमस्ते स्वर्गसंस्थायै अभिन्नायै नमोनमः ॥ शान्तायै ते प्रतिष्ठायै ऋदायै नमोनमः ॥ ७९ ॥ उग्रायै दुखजल्पायै संजीविन्यै नमोनमः ॥
 ब्रह्मगायै ब्रह्मदायै दुरितघ्न्यै नमोनमः ॥ ८० ॥ प्रणतार्तिप्रभञ्जिन्यै जगन्मात्रे नमोनमः ॥ विलुषायै दुर्गहन्त्र्यै दक्षायै ते नमोनमः
 ॥ ८१ ॥ सर्वापत्प्रतिपक्षायै मंगलायै नमोनमः ॥ परापरं परं तुभ्य नमो मोक्षप्रदे सदा ॥ गंगा ममाग्रतो भूयाद्गंगा मे पार्श्वयोस्तथा
 ॥ ८२ ॥ गंगा मे सर्वतो भूयात्स्वयि गंगेऽस्तु मे स्थितिः ॥ अदौ त्वमंते मध्ये च सर्वा त्वं गंगते शिवे ॥ ८३ ॥ तमेव मूलप्रकृ
 तित्वं हि नारायणः प्रभुः ॥ गंगे त्वं परमात्मा च शिवस्तुभ्यं नमोनमः ॥ ८४ ॥ इतीदं पठति स्तोत्रं नित्यं भक्तिपरस्तु यः ॥
 शृणोति श्रद्धया वापि कायवाचिकसंभवेः ॥ ८५ ॥ दशधा संस्थितैर्दोषैः सर्वैरेव प्रमुच्यते ॥ रेगी प्रमुच्यते रोगान्मुच्येतापन्न
 आपदः ॥ ८६ ॥ द्विषद्भ्यो बंधनाच्चापि भयेभ्यश्च विमुच्यते ॥ सर्वान्कामानवाप्नोति प्रेत्य ब्रह्मणि लीयते ॥ ८७ ॥ इदं स्तोत्रं गृहे
 यत्य ल्लिखितं परिपूज्यते ॥ नाग्निचौरभयं तत्र पापेभ्योऽपि भयं नहि ॥ ८८ ॥ तस्यां दशम्यामेतच्च स्तोत्रं गंगजले स्थितः ॥ जप्यंस्तु
 दशहस्तश्च दृष्ट्वा वापि चाक्षमः ॥ ८९ ॥ सोऽपि तत्फलमाप्नोति गंगां संपूज्य भक्तिः ॥ पूर्वोक्तेन विधानेन फलं यत्परिकी
 र्तिरितम् ॥ ९० ॥ यथा गौरी तथा गंगा तस्मादौर्गस्तु पूजने ॥ विधिर्यो विहितः सम्यक् सोऽपि गंगाप्रपूजने ॥ ९१ ॥ यथा शिवस्तथा विष्णुर्गथा विष्णु

स्ता ह्युमा ॥ उमा यथा तथा गंगा चात्र भेदो न विद्यते ॥ १२ ॥ विष्णुरुद्रांतरं यश्च गंगारौयंतरं तथा ॥ लक्ष्मीरौयंतरं यश्च प्रबूते मृदधीस्तु
 सः ॥ १३ ॥ शुक्लपक्षे दिवा भूमौ गंगायास्तुतरायणे ॥ धन्या देहं विमुंचति हृदयस्यै जनादने ॥ १४ ॥ ये मुंचति नराः प्राणान् गंगायां विधिं
 दिनि ॥ ते विष्णुलोकं गच्छन्ति स्तूयमाना दिविस्थितैः ॥ १५ ॥ अद्भौदकेन जाह्नव्यां प्रियतेऽनशनेन यः ॥ स याति न पुनर्जन्म ब्रह्मलघुनन्दति
 च ॥ १६ ॥ या गतिर्योग्यकुत्स्य सात्विकस्य मनीषिणः ॥ सा गतिस्त्यजतः प्राणान् गंगायां तु शरीरिणः ॥ १७ ॥ अनशनं गृहीत्वा यो गंगतीरे मृतो
 नरः ॥ सत्यमेव परं लोकमानोति पितृभिः सह ॥ १८ ॥ गंगायां मरणत्प्राणान्योः प्राज्ञस्त्यक्तमिच्छति ॥ गतानि बहुजन्मानि यत्र यत्र मृतानि च ॥ १९ ॥
 महौश्चापि गतः काले यत्र तत्रापि गच्छतः ॥ अत्रदूरे समीपे च सदृशं योजनद्वयम् ॥ १० ॥ गंगायां मरणेनेह नात्र कार्या विचारणा ॥ ज्ञानतोऽज्ञानतो
 वापि कामतोऽकामतोऽपि वा ॥ १०१ ॥ गंगायां तु मृतो मर्त्यः स्वर्गं मोक्षं च विंदति ॥ प्राणेष्टुष्ट्युज्यमानेषु यो गंगां संस्पृशेत् ॥ १०२ ॥ स्पृशेद्रा पाप
 शीलोऽपि स वै याति परां गतिम् ॥ १०३ ॥ गंगां गत्वा यैः शरीरं विसृष्टं प्राप्ता धीरास्ते तु देवैः समत्वम् ॥ तस्मात्सर्वान्प्रोह्य मुक्तिप्रदानैः सेवे
 द्रुंगामा शरीरस्य पातम् ॥ १०४ ॥ अतर्क्षे क्षितौ तोये पापीयानपि यो मृतः ॥ ब्रह्मविष्णुशिवैः पूज्यं पदमक्षय्यमश्नुते ॥ १०५ ॥ यो धर्म
 बुद्धश्च सप्राणः प्रयतः शिष्टसंमतः ॥ चितयेन्मनसा गंगां स गतिं परमां लभेत् ॥ १०६ ॥ यत्र तत्र मृतो वापि मरणे समुपस्थिते ॥ भक्त्या
 गंगां स्मरन्त्याति शैवं वा वैष्णवं पुरम् ॥ १०७ ॥ शंभोर्जटाकलापाह्नु विनिष्क्रान्तातिकर्कशात् ॥ प्लावयित्वा दिवं निन्ये या पापान्सगरात्म
 जान् ॥ १०८ ॥ यावन्त्यस्थीनि गंगायां तिष्ठन्ति पुरुषस्य वै ॥ तावद्दर्शसहस्राणि स्वर्गलोकं महीयते ॥ १०९ ॥ गंगतोये तु यस्यास्थि नीत्वा
 प्रक्षिप्यते नरैः ॥ तत्कालमादितः कृत्वा स्वर्गलोकं भवेत्स्थितिः ॥ ११० ॥ गंगतोये तु यस्यास्थि प्राप्यते शुभकर्मणः ॥ न तस्य पुनरावृत्ति
 ब्रह्मलोकात्कथंचन ॥ १११ ॥ दशाहाभ्यन्तरे यस्य गंगतोयेऽस्थि संगतम् ॥ गंगायां मरणे यादृक्तादृक्फलमवाप्नुयात् ॥ ११२ ॥ स्नात्वा ततः
 पञ्चगव्येन सिक्त्वा हिरण्यमध्वज्यतिलैर्नियोज्य ॥ तदस्थिपिंडं पुटके निधाय पश्यन् दिशं प्रेतगणोपगृहाम् ॥ ११३ ॥ नमोऽस्तु धर्माय
 वन्दनप्रविश्य जलं स मे प्रीति इति क्षिपेच्च ॥ स्नात्वा ततस्तीर्थवटाक्षयं च दृष्ट्वा प्रदद्यादथ दक्षिणां तु ॥ ११४ ॥ एवं कृत्वा प्रेतपुरे स्थितस्य
 स्वर्गे गतिः स्यात्तु महेंद्रतुल्या ॥ ११५ ॥ प्रवाहमवधिं कृत्वा यावद्वस्तचतुष्टयम् ॥ तत्र नारायणः स्वामी नान्यः स्वामी कदाचन ॥ ११६ ॥

न तत्र प्रतिगृह्णीयात्प्राणैः कंठगतैरपि ॥ भाद्रशुक्लचतुर्दश्यां यावदाक्रमते जलम् ॥ ११७ ॥ तावद्भ्रम विजानीयात्तद्वरं तीरमुच्यते ॥
सिद्धिहस्तशतं यावद्भ्रमस्तीरं ततः पतम् ॥ ११८ ॥ इति केषां मतं देवि श्रुतिस्मृतिषु संमतम् ॥ तीरद्वयनिमात्रं तु परितः क्षेत्रमुच्यते ॥ ११९ ॥
तीरं त्यक्त्वा वसेत्क्षेत्रे तीरे वासो न चेष्ट्यते ॥ एकयोजनविस्तीर्णा क्षेत्रसीमा तद्व्याप्तम् ॥ १२० ॥ गंगासीमानं लघ्वति पापान्यप्यखिलान्यपि ॥
तां तु दृष्ट्वा पलायंते यथा सिंह क्नौकसः ॥ १२१ ॥ यत्र गंगा महाभागे रामशुतपोवनम् ॥ सिद्धक्षेत्रं तु तज्जेयं समन्तात्तु त्रियोजनम् ॥ १२२ ॥
तीर्थं न प्रतिगृह्णीयात्पुण्येष्वायतनेषु च ॥ निमित्तेषु च सर्वेषु तन्निवृत्तो भवेन्नरः ॥ १२३ ॥ तीर्थं यः प्रतिगृह्णाति पुण्येष्वायतनेषु च ॥ निष्फलं
तस्य तत्तीर्थं यावत्तद्धनमुच्यते ॥ १२४ ॥ गंगाविक्रयणादेवि विष्णोर्विक्रयणं भवेत् ॥ जनार्दने तु विक्रीते विक्रीतं भुवनत्रयम् ॥ १२५ ॥ गंगा
तीरसमुद्धृतां मुदं मूर्ध्ना बिभर्ति यः ॥ बिभर्ति रूपं सोऽकस्य तमोनाशाय केवलम् ॥ १२६ ॥ गंगापुलिनजां धूलिमास्तीर्यथ निजान् पितृवाम्प्राणयन्यो
नरः पिंडान्दद्यात्तात् स्वर्गयेदपि ॥ १२७ ॥ इदं तेऽभिहितं भद्रे गंगामाहात्म्यमुत्तमम् ॥ पठन् शृण्वन्नरो ह्येति तद्विष्णोः परमं
पदम् ॥ १२८ ॥ नित्यं जप्यमिदं भक्त्या प्रयतैः श्रद्धयान्वितैः ॥ वैष्णवीं गतिमिच्छद्भिः शैवीं वा विधिर्नदिनि ॥ १२९ ॥ इति श्रीबृहन्नार
दीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीवसुसंवादे गंगामाहात्म्ये पूजादिकथनं नाम त्रिचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४३ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ ततस्तु मोहिनी भूप
श्रुत्वा माहात्म्यमुत्तमम् ॥ गंगायाः पापनाशिन्याः पुनः ग्राहं पुरोहितम् ॥ १ ॥ मोहिन्युवाच ॥ त्वया चातुशहीतास्मि भगवन्ननुकंपया ॥ यदुक्तं
पुण्यमाख्यानं गंगायाः पापशोधनम् ॥ २ ॥ गंगातीर्थं तु विख्यातं कथं लोके द्विजोत्तम ॥ तदहं श्रोतुमिच्छामि कृपां कृत्वाधुनावद ॥ ३ ॥ वसुधैवाकुपितं
तीर्थं गयानाम सर्वतीर्थवरं स्मृतम् ॥ यत्रास्ते देवदेवेशः स्वयमेव पितामहः ॥ ४ ॥ यत्रैषा पितृभिर्गीता गाथा योगमभीप्सुभिः ॥ एष्टव्या बहवः पुत्रा यद्येको
ऽपि गयां व्रजेत् ॥ ५ ॥ यजेत वाश्वमेधेन नीलं वा वृषसुसृजेत् ॥ सारात्सारात्तरं देवि गयामाहात्म्यमुत्तमम् ॥ ६ ॥ प्रवक्ष्यामि समासेन भुक्तिमुक्तिप्रदं
शृणु ॥ गयासुरोऽभवत्पूर्वं वीर्यवान्यरसः स च ॥ ७ ॥ तपश्चक्रे महाघोरं सर्वभूतोपायापनम् ॥ तत्तपस्तापिता देवास्तद्वधार्थं हरिं गताः ॥ ८ ॥ शरणं
हरिरूपं तान्भवितव्यं शिवात्मभिः ॥ पातितस्य महान्देहे तथेतद्बुधः सुरा हरिम् ॥ ९ ॥ कदाचिच्छिवपूजार्थं क्षीराब्धेः कमलानि च ॥ आनीय निकटे
देशे शयनं चाकरोद्धरेः ॥ १० ॥ विष्णुमायाविमृष्टोऽसौ गदया विष्णुना हतः ॥ ततो गदाधरो विष्णुर्गयायां मुक्तिदः स्मृतः ॥ ११ ॥ तस्य देहे लिंग

रूपी स्थितः शुद्धः पितामहः ॥ विष्णुवाह्यार्थमर्यादां पुण्यक्षेत्रं भविष्यति ॥ १२ ॥ यज्ञं श्राद्धं पिंडदानं स्नानादि कुरुते नरः ॥ स स्वर्गं ब्रह्मलोकं
 वा गच्छेन्न नरकं नरः ॥ १३ ॥ गयातीर्थं परं ज्ञात्वा योगं चक्रे पितामहः ॥ ब्राह्मणान्यूजयामास ऋषींश्च समुपागतात् ॥ १४ ॥ नदीं सरस्वतीं
 मृष्ट्वा स्थितो व्याप्तदिगंतरः ॥ भक्ष्यभोज्यफलार्दींश्च कामधेवस्तथासृजत् ॥ १५ ॥ पंचकोशं गयातीर्थं ब्राह्मणेभ्यो धनं ददौ ॥ धर्मयागे
 तु लोभाद्वै प्रतिगृह्य धनादिकम् ॥ १६ ॥ स्थिता विप्रास्तदा शप्ता गयायां ब्रह्मणा ततः ॥ मा भूत्रिपुरुषी विद्या माम्भूत्रिपुरुषं धनम् ॥ १७ ॥
 शुष्माकं स्याद्धि विरसा नदी पाषाणपर्वतः ॥ स तैस्तु प्रार्थितो ब्रह्मा तीर्थानि कृतवान्प्रभुः ॥ १८ ॥ लेकाः पुण्या गयायां वै श्राद्धेन ब्रह्मलोकगाः ॥ युष्मा
 न्ये पूजयिष्यंति तैरहं पूजितः सदा ॥ १९ ॥ ब्रह्मज्ञानं गयाश्राद्धं गोहृदे मरणं तथा ॥ वासः पुंसां कुरुक्षेत्रे मुक्तिरेषा चतुर्विधा ॥ २० ॥ समुद्रा-
 सारितः सर्वे वापीकूपद्वदास्तथा ॥ स्नातुकामा गयातीर्थं देवि याति न संशयः ॥ २१ ॥ ब्रह्महत्या सुरापानं स्तेयं भुवंगनागमः ॥ पापं
 तत्संगजं सर्वं गयाश्राद्धाद्दिनश्यति ॥ २२ ॥ असंस्कृता मृता ये च पशुभिः प्रहताश्च ये ॥ सर्पदंष्ट्रा गयाश्राद्धान्मुक्ताः स्वर्गं व्रजन्ति ते ॥ २३ ॥
 गयायां पिंडदानेन यत्फलं लभते नरः ॥ न तच्छक्यं मया वंहुं कल्पकोटिशतैरपि ॥ २४ ॥ अत्रैव श्रूयते देवि इतिहासः पुरातनः ॥ तं प्रवक्ष्यामि
 सुभगे शृणुष्वैकाग्रमानसा ॥ २५ ॥ त्रेतायुगे वै नृपतिर्बभूव विशालनामा स पुरीं विशालाम् ॥ उवास धन्यो धृतिमानपुत्रः स्वयं विशालाधिपति
 र्द्विजाय्यात् ॥ २६ ॥ यच्छ पुत्रार्थमभिन्नहंता तं ब्राह्मणाः प्रोचुरदीनसत्त्वाः ॥ राजन् पितृंस्तर्पय पुत्रहेतोर्गत्वा गयायां विधिवत्तु पिंडैः ॥ २७ ॥
 ध्रुवं ततस्ते भविता तु वीर सहस्रदाता सकलक्षितीशः ॥ इतीरितो विप्रगणैः स हृष्टो राजा विशालाधिपतिः प्रयत्नात् ॥ २८ ॥ समस्ततीर्थप्रवरं
 द्विजेन गयाभियात्तद्गतमानसः सन् ॥ आगत्य तीर्थप्रवरं सुतार्थी गयाशिरो यागपरः पितृणाम् ॥ २९ ॥ पिंडप्रदानं विधिना प्रयच्छत्ताविद्वियत्युत्त
 ममूर्तिशुक्तात् ॥ पश्यन् स पुंसः सितरक्तकृष्णातुवाच राजा किमिदं भवंतः ॥ ३० ॥ संमुह्यते शंसत सर्वमेतकुतूहलं मे मनसि प्रवृत्तम् ॥
 ॥ सित उवाच ॥ अहं सितस्ते जनकोऽस्मि राजन्नाम्ना च वर्णेन च कर्मणा च ॥ ३१ ॥ अयं च मे जनको रक्तवर्णो मृशंसकृद्ब्रह्मा पापकारी ॥
 अतः परं शृणु प्रपितामहश्च कृष्णो नाम्ना कर्मणा वर्णतश्च ॥ ३२ ॥ एतेन कृष्णेन हता पुरा वै जन्मन्यनेका ऋषयः पुराणाः ॥ एतौ स्मृतौ
 द्वावपि पितृपुत्रौ अवीचिसंज्ञं नरकं प्रविष्टौ ॥ ३३ ॥ अतः परोऽयं जनकः परोऽस्य तत्कृष्णवक्रोवपि दीर्घकालम् ॥ अहं च शुद्धेन निजेन

कर्मणो शक्तासनं प्राप्य सुदुर्लभं तत् ॥ ३४ ॥ त्वया पुनर्मन्त्रविदा गयायां पिंडप्रदानेन बलादिमौ च ॥ मोक्षयितौ तीर्थवरप्रभावाद्
वीचिसंज्ञं नरकं गतौ तौ ॥ ३५ ॥ पितृन् पितामहाश्चैव तथैव प्रपितामहान् ॥ प्रीणयामीति यत्तथैव त्वया दत्तमर्दिम ॥ ३६ ॥
तेनास्मद्गुणधोगो जातो वाक्येन सत्तम ॥ तीर्थप्रभावाद्ब्रह्मः पितृलोकं न संशयः ॥ ३७ ॥ तत्र पिंडप्रदानेन एतौ तव पितामहौ ॥
त्वद्भूतावपि संसिद्धौ पापाद्विमुक्तलिंगकौ ॥ ३८ ॥ एतस्मात्क्राणान्पुत्र अहमेतौ प्रशब्द तु ॥ आगतोऽस्मि भवंतं वै द्रुष्टुं यास्यामि
सांप्रतम् ॥ ३९ ॥ तीर्थप्रभावाद्यन्तेन ब्रह्मन्स्यापि वै पितुः ॥ गयायां पिंडदानेन कुर्यादुद्वरणं सुतः ॥ ४० ॥ इत्येवमुक्त्वा तु पिता
सितोऽस्य सार्द्धं च ताभ्यां हि पितामहाभ्याम् ॥ जगाम सबोधो हि सुतं विशालं संयोज्य चारीभिर्पि स्वलोकम् ॥ ४१ ॥ स ह्ययाभिगमनं
सकृत्पिंडप्रपातनम् ॥ दुर्लभं किं पुनर्नित्यमस्मिन्नेव व्यवस्थितिः ॥ ४२ ॥ क्रियते पतितानां तु गते संवत्सरे क्वचित् ॥ देशकालप्रभाणत्वाद्गया
कूपे स्वबंधुभिः ॥ ४३ ॥ प्रेतराजोऽथ वणिजं कंचित्प्राह स्वमुक्तये ॥ गयातीर्थं तु दृष्ट्वा त्वं स्नात्वा शौचसमन्वितः ॥ ४४ ॥ मम नाम समुद्दिश्य
पिंडनिर्वपणं कुरु ॥ तत्र पिंडप्रदानेन प्रेतभावाद्दहं मुखम् ॥ ४५ ॥ मुक्तस्तु सर्वदातृणां प्राप्स्यामि शुभलोकताम् ॥ इत्येवमुक्त्वा वणिजं प्रेत
राजोऽग्नौः सह ॥ ४६ ॥ स्वनामानि यथान्यायं सम्यगाल्यात्वाब्रह्मः ॥ उपार्जयित्वा प्रययौ गयाशीर्षमुत्तमम् ॥ ४७ ॥ पांशुनिर्वपणं चक्रे
प्रेतानामनुपूर्वशः ॥ चकार वसुदानं च पितृन्कृत्वा पुनःसरात् ॥ ४८ ॥ आत्मनोऽसौ महाबुद्धिर्विधिनापि तिलैर्विना ॥ पिंडनिर्वपणं चक्रे तथा
न्यानपि गोत्रजात् ॥ ४९ ॥ एवं दत्ते तु वै पिंडे वणिजा प्रेतभावतः ॥ विमुक्ता द्विजांतं प्राप्य ब्रह्मलोकं ततो गताः ॥ ५० ॥ पायसं
खड्गमांसं च पुत्रैर्दत्तं पितृक्षयं ॥ कृष्णो लोहस्तथा छाग आनंत्याय प्रकल्पतं ॥ ५१ ॥ गयायामक्षयं श्राद्धं जपहोमतपांसि च ॥
पितृक्षये हि तत्पुत्रैः कृतमानं न्यतां व्रजेत् ॥ ५२ ॥ कांक्षति पितरः पुत्रावरकस्य भयार्दिताः ॥ गयां यास्यति यः पुत्रः सोऽस्मान्संतारयिष्यति ॥ ५३ ॥
गयायां धर्मपृष्ठे च सदसि ब्रह्मणस्तथा ॥ गयाशीर्षेऽक्षयते पितृणां दत्तमक्षयम् ॥ ५४ ॥ ब्रह्मण्यं धर्मपृष्ठं घेदुकाण्यमेव च ॥ दृष्ट्वेतां पित्रृश्चाचर्य
वंशान्विशतिमुद्वरेत् ॥ ५५ ॥ महाकरपङ्कतं पापं गयां प्राप्य विनश्यति ॥ गवि ग्रध्वते चैव श्राद्धं दत्तं महाफलम् ॥ ५६ ॥ मंतंगस्य
पदं तत्र दृश्यते सर्वमातुरैः ॥ ख्यापितं धर्मसर्वस्वं लोकस्यैव निदर्शनात् ॥ ५७ ॥ तत्पंकजवनं पुण्यं पुण्यवार्द्धिर्निषेवितम् ॥ यस्मिन्पांडुर्विशत्येव

तीर्थ सर्वनिर्देशनम् ॥ ५८ ॥ तृतीयां तथा पादे निक्षीरयाश्च मण्डले ॥ महाह्रदे च कौशिक्यां दत्तं श्राद्धं महाफलम् ॥ ५९ ॥ मुण्डपृष्ठे पदं
 न्यस्तं महादेवेन धीमता ॥ बहुवर्षशतं तप्तं तपस्तीर्थेषु दुष्करम् ॥ ६० ॥ अल्पेनाप्यत्र कालेन नरो धर्मपरायणः ॥ पाप्मानमुत्सृजत्याहु जीर्णां
 त्वचमिवोरगः ॥ ६१ ॥ नाम्ना कनकनंदेति तीर्थं तत्रैव विश्रुतम् ॥ उदीच्यां मुण्डपृष्ठस्य ब्रह्मर्षिगणसेवितम् ॥ ६२ ॥ तत्र स्नात्वा दिवं
 याति स्वशरीरेण मानवाः ॥ दत्तं तत्र सदा श्राद्धमक्षयं समुदाहृतम् ॥ ६३ ॥ स्नात्वा दिनत्रयं तत्र निःक्षीरायां सुलोचने ॥ मानसे सरसि स्नात्वा
 श्राद्धं तत्र समाचरेत् ॥ ६४ ॥ उत्तरं मानसं गत्वा सिद्धिं प्राप्नोत्यनुत्तमाम् ॥ यस्तत्र निर्वपेच्छ्राद्धं यथाशक्ति यथाबलम् ॥ ६५ ॥ कामा
 न्संलभते दिव्यान्मोक्षोपायांश्च कृत्स्नशः ॥ ततो ब्रह्मसिरो गच्छेद्ब्रह्मवश्योपशोभितम् ॥ ६६ ॥ ब्रह्मलोकमवाप्नोति प्रभातामेव शर्वरीम् ॥
 ब्रह्मणा तत्र सरसि यूपः पुण्यः प्रकल्पितः ॥ ६७ ॥ यूपं प्रदक्षिणीकृत्य वाजपेयफलं लभेत् ॥ ततो गच्छेत्तु सुभगे धेनुकं लोकविश्रुतम्
 ॥ ६८ ॥ एकरात्रोषितो यत्र प्रयच्छेत्तिलधेनुकाम् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः सोमलोकं व्रजेद्धवम् ॥ ६९ ॥ तत्र चिह्नं महाभागे अध्यापि
 महद्दुतम् ॥ कपिला सह वत्सेन पर्वते विचरत्युत ॥ ७० ॥ पदानि तत्र दृश्यन्ते सवत्सायाश्च मोहिनि ॥ सवत्सायाः ग्रहंषु पदेषु
 नपुंगवैः ॥ ७१ ॥ यत्किंचिदशुभं कर्म तेषां तन्नश्यति क्षणात् ॥ ततो गृध्रवं गच्छेत्स्थानं देवस्य धीमतः ॥ ७२ ॥ स्नार्यत
 भस्मना तत्र अभिगम्य वृषध्वजम् ॥ ब्राह्मणानां भवेद्देवि व्रतं द्वादशवार्षिकम् ॥ ७३ ॥ इतरेषां तु वर्णानां सर्वं पापं प्रणश्यति ॥ उद्यंतं च ततो
 गच्छेत्पर्वतं गीतनादितम् ॥ ७४ ॥ सावित्र्यास्तु पदं यत्र दृश्यते पुण्यदं महत् ॥ तत्र संध्यामुपासीत ब्राह्मणः शंसितव्रतः ॥ ७५ ॥ उपासिता
 भवेत्संध्या तेन द्वादशवार्षिकी ॥ योनिद्वारं च तत्रैव विद्यते विधिर्नदिनि ॥ ७६ ॥ तत्राधिगम्य मुच्येत पुरुषो योनिंसकटात् ॥ शुक्लकृष्णानुभौ
 पक्षौ गयायां यो वसेन्मृतः ॥ ७७ ॥ पुनान्यासप्तमं चैव कुलान्यत्र न संशयः ॥ ततो गच्छेच्च सुभगे धर्मपृष्ठं महाफलम् ॥ ७८ ॥ यत्र धर्मः स्थितः साक्षात्पितृलो
 कस्य पालकः ॥ अभिगम्य ततस्तत्र वाजिमेधफलं लभेत् ॥ ७९ ॥ ततो गच्छेत्त मनुजो ब्रह्मणस्तीर्थमुत्तमम् ॥ तत्राधिगम्य ब्रह्माणं राजसूयफलं लभेत्
 ॥ ८० ॥ फल्गुतीर्थं च विख्यातं बहुमूलफलान्वितम् ॥ कौशिकी च नदी यत्र श्राद्धं तत्राक्षयं स्मृतम् ॥ ८१ ॥ ततो महीधरं गच्छेद्दर्मज्ञेनाभिरक्षितम् ॥
 राजर्षिणा पुण्यकृता गयेनानुपमज्यते ॥ ८२ ॥ सरो गयशितो यत्र पुण्या चैव महानदी ॥ ऋषिषुष्टं महापुण्यं तीर्थं ब्रह्मसरोवरम् ॥ ८३ ॥ अगस्त्यो

भूमिभ्योऽन्यत्र गतो वैवस्वतं प्रति ॥ उवास सततं यत्र धर्मराजः सनातनः ॥ ८४ ॥ सर्वासां सरितां यत्र समुद्रेदो हि दृश्यते ॥ यत्र संनिहितो
 प्रियं महादेवः पिनाकधृक् ॥ ८५ ॥ यत्राक्षयो वदो नाम वर्तते लोकविश्रुतः ॥ गयेन यजमानेन तत्रेष्टं क्रतुना पुरा ॥ ८६ ॥ आस्थिता तु सारि
 च्छा गययज्ञेषु रसिता ॥ मुंडपृष्ठं गयां चैव रैवं देवर्षतम् ॥ ८७ ॥ तृतीयं क्रौंचपादं च दृष्ट्वा पापात्प्रमुच्यते ॥ शिवनद्यां शिवकरं गयायां
 च गदाधरम् ॥ ८८ ॥ सर्वत्र परमात्मानं दृष्ट्वा मुच्येदवज्जात् ॥ वारणस्यां विशालाक्षी प्रयागे ललिता तथा ॥ ८९ ॥ गयायां मंगला नाम
 कुशौचे तु सैहिका ॥ यद्वाति गयास्थस्तत्सर्वमानंत्यमश्नुते ॥ ९० ॥ नंदति पितस्तस्य सुप्रहृष्टेन कर्मणा ॥ यद्वास्थो ददात्यन्नं पितरस्तेन
 पुत्रिणः ॥ ९१ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ वसुरुवाच ॥ शृणु मोहिनि
 वक्ष्यामि पुण्यं प्रेतशिलाभयम् ॥ माहात्म्यं यत्र दत्त्वा तु पिंडान्पितृन्समुद्धरेत् ॥ १ ॥ आच्छादितशिलापादः प्रभासेनाग्निना ततः ॥ प्रभासो मुनि
 भिस्तुष्टः शिलां गुच्छान्निगतः ॥ २ ॥ अंगुष्ठस्थित ईशोऽपि प्रभासेनः प्रकीर्तितः ॥ शिलां गुच्छैकदेशो यः सा च प्रेतशिला स्थिता ॥ ३ ॥ पिंड
 दानाद्यतस्तस्मात्प्रेतत्वान्मुच्यते नरः ॥ महानदी प्रभासाज्योः संगमे स्नानकृद्भारः ॥ ४ ॥ वामदेवः स्वयं भूयाद्भामतीर्थं ततः स्मृतम् ॥ प्रार्थितो
 ऽथ महानद्यां रामस्नातोऽभवद्यदा ॥ ५ ॥ रामतीर्थं त्वज्जातं सर्वलोकसुपावनम् ॥ जन्मातस्सहस्रेस्तु यत्कृतं पातकं नरैः ॥ ६ ॥ तत्सर्वं विलयं
 याति रामतीर्थाभिषेचनात् ॥ मंत्रेणानेन यः स्नात्वा श्राद्धं कुर्वीत मानवः ॥ ७ ॥ रामतीर्थे पिंडदस्तु विष्णुलोके महीयते ॥ “सुप्रसन्नं महाबाहो
 देवानामभयंकर ॥ ८ ॥ त्वां नमस्ये तु देवेश मम नश्यतु पातकम्” ॥ नमस्कृत्य प्रभासेन भासमानं शिवं व्रजेत् ॥ ९ ॥ तं च शंभुं
 नमस्कृत्य कुर्याद्याम्बबलिं ततः ॥ “आपस्त्वमसि देवेश ज्योतिषां पतिरेव च ॥ १० ॥ पापं नाशय मे शीघ्रं मनोवाक्कायकर्म्मजम्” ॥ शिलाया
 जवनं भूयः समाक्रीतं यमेन च ॥ ११ ॥ धर्मराजेनादिरुक्तो न गच्छेति नगः स्मृतः ॥ यमराजधर्मराजौ निश्चलयेह संस्थितौ ॥ १२ ॥
 ताम्भ्यां बलिप्रकृत्वा स्याद्भयाश्राद्धमपार्थकम् ॥ “श्वानौ द्वौ श्यामशबलौ वैवस्वतकुलोद्भवौ ॥ १३ ॥ ताम्भ्यां पिंडं प्रदास्यामि स्यातमेतौ ब
 हिमकौ” ॥ तीर्थे प्रेतशिलादौ च चरुणा सघृतेन च ॥ १४ ॥ पितृनावाह्य तेभ्यश्च मंत्रैः पिंडांस्तु निर्वपेत् ॥ कृत्वा ध्यानं पिट्टाणां तु प्रयतः
 प्रतपर्वते ॥ १५ ॥ प्राचीनावीतिको भूयादक्षिणाभिमुखः स्मरन् ॥ “कथ्यवालोलजलः सोमो यमश्चैवार्थमा तथा ॥ १६ ॥ अग्निष्वात्ता बर्हिषदः

सोमपाः पितृदेवताः ॥ आगच्छंतु महामाया शुष्मार्भी रक्षितास्त्विह ॥ १७ ॥ मदीयाः पितरो ये च कुले जाताः सनाभयः ॥
 तेषां पिंडप्रदानार्थमागतोऽस्मि गयामिमाम् ॥ १८ ॥ ते सर्वे तृप्तिमायांतु श्राद्धेनानेन शाश्वतीम् ॥ आचम्योक्ताथ पंचांगं प्राणनायम्य
 यन्नतः ॥ १९ ॥ पुनरावृत्तिरहितब्रह्मलोकसिंहितवे ॥ एवं संकलय्य विधिवच्छ्राद्धं कुर्यादथाक्रमम् ॥ २० ॥ पितृनावाह्य चाभ्यर्च्य मंत्रैः
 पिंडप्रदो भवेत् ॥ प्रज्वाल्य पूर्वं तत्स्थानं पंचगव्यैः पृथक् पृथक् ॥ २१ ॥ दत्त्वा श्राद्धं सर्पिदानां तेषां दक्षिणभागतः ॥ कुशैरास्तीर्य तेषां तु
 सकृदत्त्वा तिलोदकम् ॥ २२ ॥ गृहीत्वांजलिना तेभ्यः पितृतीर्थेन यन्नतः ॥ सक्तना मुष्टिमात्रेण दद्यादक्षय्यपिंडकम् ॥ २३ ॥ तिलाज्यदधिस
 ध्वादि पिंडद्रव्येषु योजयेत् ॥ संबधिनस्तिलद्वौश्च कुशेष्वावाहयेत्ततः ॥ २४ ॥ एतास्तु मंत्रांस्त्रीञ्छ्राद्धे स्त्रीलिंगान्वै समुच्चरेत् ॥ पिंडान्दद्यादथा
 पूर्वं पितृनावाह्य पूर्ववत् ॥ २५ ॥ स्वर्गोत्रे वा विगोत्रे वा दंपत्योः पिंडपातनैः अपृथङ्निष्फलं श्राद्धं पिंडं चोदकर्तव्यम् ॥ २६ ॥ पिंडपात्रे
 तिलान्दत्त्वा पूरयित्वा शुभोदकैः ॥ मंत्रेणानेन पिंडांस्तान्मदक्षिणकरं यथा ॥ २७ ॥ परिषिचित्रिषा सर्वान्प्राणिपत्य क्षमापयेत् ॥ पितृन्विमृज्य
 चाचम्य साक्षिणः श्रावयेत्पुराणम् ॥ २८ ॥ सर्वस्थानेषु चैवं स्यान्पिंडदानं तु मोहिनि ॥ गयायां पिंडदाने तु न च कालं विचिंतयेत् ॥ २९ ॥
 अधिमासे जनिदिने हस्ते च गुरुशुक्रयोः ॥ न त्यजेतु गयाश्राद्धं सिद्धस्थे च बृहस्पतौ ॥ ३० ॥ दंडं प्रदर्शयेद्विभुर्गयां गत्वा न पिंडदः ॥ न्यस्य
 विष्णुपदे दंडं मुच्यते पितृभिः सह ॥ ३१ ॥ पायसेन गयायां च सक्तुना पिष्टकेन वा ॥ चरुणा तंदुलद्वौर्वा पिंडदानं विधीयते ॥ ३२ ॥ गजां
 दृष्ट्वा तु सुभगे महापापोऽपि पातकी ॥ पूतः कृत्याधिकारी च श्राद्धकृद्ब्रह्मलोकभाक् ॥ ३३ ॥ अभ्यसेधसहस्राणां सहस्रं यः समाचरेत् ॥ नासौ
 तत्फलमान्नोति फल्युतीर्थे यदानीयात् ॥ ३४ ॥ गयां प्राप्यार्थेत्पिंडान्पितृणां चातिवृष्टभाक् ॥ विलंबो नैव कर्तव्यो नैव विघ्नं समाचरेत् ॥ ३५ ॥
 पिता पितामहश्चैव तथैव प्रपितामहः ॥ माता पितामही चैव तथैव प्रपितामही ॥ ३६ ॥ मातामहस्तत्पिता च प्रमातामहकादयः ॥ तेषां पिंडो
 भया दत्तो ह्यक्षय्यमुपतिष्ठताम् ॥ ३७ ॥ अस्मात्कुले मृता ये च गतियथां न विद्यते ॥ तेषामुद्धरणार्थाय इमं पिण्डं ददाम्यहम् ॥ ३८ ॥ बंधुवर्गे
 कुले ये च गतियथां न विद्यते ॥ तेषामुद्धरणार्थाय इमं पिंडं ददाम्यहम् ॥ ३९ ॥ अजातं दत्ता ये केचिद्ये च गर्भे प्रपीडिताः ॥ तेषामुद्धरणार्थाय
 इमं पिंडं ददाम्यहम् ॥ ४० ॥ अग्निदग्धाश्च ये केचिन्नाग्निदग्धास्तथा परे ॥ विद्युच्चौरहता ये च तेभ्यः पिंडं ददाम्यहम् ॥ ४१ ॥ द्रवदाहे मृता ये
 च सिंहव्याग्रहताश्च ये ॥ दुष्टिभिः शृंगिभिर्वापि तेभ्यः पिंडं ददाम्यहम् ॥ ४२ ॥ हृद्बध्नममृता ये च विषशह्रहताश्च ये ॥ आत्मनो घातिनो ये

भगवान्यत्र गतो वैवस्वतं प्रति ॥ उवास सततं यत्र धर्मराजः सनातनः ॥ ८४ ॥ सर्वासां सरितां यत्र समुद्रदो हि दृश्यते ॥ यत्र संनिहितो
नित्यं महादेवः पिनाकधृक् ॥ ८५ ॥ यत्राक्षयो वटो नाम वर्तते लोकविश्रुतः ॥ गयेन यजमानेन तत्रेष्टं क्रतुना पुनः ॥ ८६ ॥ आस्थिता तु सारि
च्छा गयखेषु रक्षिता ॥ मुंडपृष्ठं गयां चैव रेवं देवपर्वतम् ॥ ८७ ॥ तृतीयं कौचापादं च दृष्ट्वा पापात्सुच्यते ॥ शिवनद्यां शिवकरं गयायां
च गदाधरम् ॥ ८८ ॥ सर्वत्र परमात्मानं दृष्ट्वा मुच्येदघवजात् ॥ वारणस्यां विशालाक्षी प्रयागे ललिता तथा ॥ ८९ ॥ गयायां मंगला नाम
कृतशौचं तु सैहिका ॥ यद्ददाति गयास्थस्तत्सर्वमानन्यमश्नुते ॥ ९० ॥ नंदंति पितस्तस्य सुप्रकृष्टेन कर्मणा ॥ यद्गयास्थो ददात्यन्नं पितरस्तेन
पुत्रिणः ॥ ९१ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनिवसुसंवादे गयामाहात्म्यं नाम चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ वसुरुवाच ॥ शृणु मोहिनि
वक्ष्यामि पुण्यं प्रेतशिलभयम् ॥ माहात्म्यं यत्र दत्त्वा तु पिंडान्पितृन्समुद्धरेत् ॥ १ ॥ आच्छादितशिलापादः प्रभासेनात्रिणा ततः ॥ प्रभासो मुनि
भिस्तुष्टः शिलांगुष्ठा निर्गतः ॥ २ ॥ अंगुष्ठस्थित ईशोऽपि प्रभासेशः प्रकीर्तितः ॥ शिलंगुष्ठैकदेशो यः सा च प्रेतशिला स्थिता ॥ ३ ॥ पिंड
दानाद्यतस्तस्मात्प्रेतत्वान्मुच्यते नरः ॥ महानदी प्रभासात्र्योः संगमे स्नानकृद्भरः ॥ ४ ॥ वामदेवः स्वयं भूयाद्दामतीर्थं ततः स्तुतम् ॥ प्रार्थितो
ऽयं महानद्यां रामस्नानोऽभवद्वादा ॥ ५ ॥ रामतीर्थं त्वत्रजातं सर्वलोकमुपावनम् ॥ जन्मांतस्सहस्रेस्तु यत्कृतं पातकं नरैः ॥ ६ ॥ तत्सर्वं विलयं
याति रामतीर्थाभिषेचनात् ॥ मंत्रेणानेन यः स्नात्वा श्राद्धं कुर्वीत मानवः ॥ ७ ॥ रामतीर्थं पिंडदत्तु विष्णुलोके गृहीयते ॥ “रामराम महाबाहो
देवानामभयंकर ॥ ८ ॥ त्वां नमस्ये तु देवेश मम नश्यतु पातकम्” ॥ नमस्कृत्य प्रभासेशं भासमानं शिवं व्रजेत् ॥ ९ ॥ तं च शंसु
नमस्कृत्य कुर्याद्याग्यबलिं ततः ॥ “आपस्त्वमसि देवेश ज्योतिषां पतिरेव च ॥ १० ॥ पापं नाशय मे शीघ्रं यनोवाक्कायकर्मजम्” ॥ शिलाया
जघनं भूयः समाक्रांतं यमेन च ॥ ११ ॥ धर्मराजेनाद्रिरुतो न गच्छेति नगः स्मृतः ॥ यमराजधर्मराजौ निश्चलयेह संस्थितौ ॥ १२ ॥
ताभ्यां बलिमकृत्वा स्याद्गयाश्राद्धमपार्थकम् ॥ “श्वानौ द्वौ श्यामशबलौ वैवस्वतकुलोद्भवौ ॥ १३ ॥ ताभ्यां पिंडं प्रदास्यामि स्यातामेतव
हिंसकौ” ॥ तीर्थं प्रेतशिलादौ च चरुणा समृतेन च ॥ १४ ॥ पितृनावाह्य तेभ्यश्च मंत्रैः पिंडांस्तु निर्वपेत् ॥ कृत्वा ध्यानं पितॄणां तु प्रयतः
प्रतपर्वते ॥ १५ ॥ प्राचीनावीतिको भूयाद्दक्षिणाभिमुखः स्मरन् ॥ “कण्यबालोऽनलः सोमो यमश्चैवार्थमा तथा ॥ १६ ॥ अग्निष्वात्ता बर्हिषदः

सोमपाः पितृदेवताः ॥ आगच्छन्तु महाभागा गुणमाभी रक्षितास्त्विह ॥ १७ ॥ मदीयाः पितरो ये च कुले जाताः सनाभयः ॥
 तेषां पिंडप्रदानार्थमागतोऽस्मि गयामिमाम् ॥ १८ ॥ ते सर्वे तृतिमायांतु श्राद्धेनानेन शाश्वतीम् ॥ आचम्योक्ताथ पंचांगं प्राणानायम्य
 यत्नतः ॥ १९ ॥ गुणरावृत्तिरहितब्रह्मलोकसिंहिते ॥ एवं संकल्प्य विधिवच्छ्राद्धं कुर्यादथाक्रमम् ॥ २० ॥ पितृनावाह्य चाभ्यर्च्य भद्रैः
 पिंडप्रदो भवेत् ॥ प्रज्वाल्य पूर्वं तत्स्थानं पंचगव्यैः पृथक् पृथक् ॥ २१ ॥ दत्त्वा श्राद्धं सपिंदानां तेषां दक्षिणभागतः ॥ कुशैरास्तीर्य तेषां तु
 सकृदत्त्वा तिलोदकम् ॥ २२ ॥ गृहीत्वाजलिना तेभ्यः पितृतीर्थेन यत्नतः ॥ सक्तुना मुष्टिमात्रेण दद्यादक्षय्यपिंडकम् ॥ २३ ॥ तिलाज्यदधिम
 ध्वादि पिंडद्रव्येषु योजयेत् ॥ संबधिनस्तिलार्धैश्च कुशेष्ववाहयेत्ततः ॥ २४ ॥ एतास्तु मंत्रास्त्रीञ्छ्राद्धे स्त्रीलिङ्गान्वे समुच्चरेत् ॥ पिंडान्दद्यादथा
 पूर्वं पितृनावाह्य पूर्ववत् ॥ २५ ॥ स्वर्गोत्रे वा विगोत्रे वा दंपत्योः पिंडपातनौ ॥ अपृथङ्निष्फलं श्राद्धं पिंडं चोदकतर्पणम् ॥ २६ ॥ पिंडगत्रे
 तिलान्दत्त्वा पूरयित्वा शुभेदकैः ॥ मंत्रेणानेन पिंडांस्तान्प्रदक्षिणकरं यथा ॥ २७ ॥ परिवर्चित्रिधा सर्वान्प्रणिपत्य क्षमापयेत् ॥ पितृन्विमृज्य
 चाचम्य साक्षिणः श्रावयेत्सुरान् ॥ २८ ॥ सर्वस्थानेषु चैवं स्यात्पिंडदानं तु मोहिनि ॥ गयायां पिंडदाने तु न च कालं विचिंतयेत् ॥ २९ ॥
 अधिमासे जनिदिने हस्ते च गुरुशुक्रयोः ॥ न त्यजेतु गयाश्राद्धं सिंहेस्थे च बृहस्पतौ ॥ ३० ॥ दंडं प्रदर्शयेद्भिर्भुग्यां गत्वा न पिंडदः ॥ न्यस्य
 विष्णुपदे दंडं द्रुच्यते पितृभिः सह ॥ ३१ ॥ पायसेन गयायां च सक्तुना पिष्टकेन वा ॥ चरुणा तंडुलार्धैर्वा पिंडदानं विधीयते ॥ ३२ ॥ गयां
 दद्यात् तु सुमगे महापपोऽपि पातकी ॥ पूतः कृत्याधिकारी च श्राद्धकृद्ब्रह्मलोकभाक् ॥ ३३ ॥ अश्वमेधसहस्राणां सहस्रं यः समाचरेत् ॥ नासौ
 तत्फलमाप्नोति फल्गुतीर्थे यदाप्नुयात् ॥ ३४ ॥ गयां प्राच्याप्येत्पिंडान्पितृणां चातिबृहन्भाक् ॥ विलंबो नैव कर्तव्यो नैव विघ्नं समाचरेत् ॥ ३५ ॥
 पिता पितामहश्चैव तथैव प्रपितामहः ॥ माता पितामही चैव तथैव प्रपितामही ॥ ३६ ॥ मातामहस्तत्पिता च प्रमातामहकादयः ॥ तेषां पिंडो
 मया दत्तो ह्यक्षय्यमुपतिष्ठताम् ॥ ३७ ॥ अस्मात्कुले मृता ये च गतियथा न विद्यते ॥ तेषामुद्धरणार्थाय इमं पिंडं ददाम्यहम् ॥ ३८ ॥ बंधुवर्गे
 कुले ये च गतियेषां न विद्यते ॥ तेषामुद्धरणार्थाय इमं पिंडं ददाम्यहम् ॥ ३९ ॥ अजातदंता ये केचिद्वे च गर्भे प्रपीडिताः ॥ तेषामुद्धरणार्थाय
 इमं पिंडं ददाम्यहम् ॥ ४० ॥ अग्निदग्धाश्च ये केचिन्नाग्निदग्धास्तथा परे ॥ विद्युच्चौहता ये च तेभ्यः पिंडं ददाम्यहम् ॥ ४१ ॥ दम्बदोहे मृता ये
 च सिंहव्याग्रहताश्च ये ॥ दंष्ट्रिभिः शृंगिभिर्वपि तेभ्यः पिंडं ददाम्यहम् ॥ ४२ ॥ उद्धंघनमृता ये च विषशस्त्रहताश्च ये ॥ आत्मनो घातिनो ये

च तेभ्यः पिंडं ददाम्यहम् ॥ ४३ ॥ अण्ये वर्त्मनि वने क्षुधया तृपया हताः ॥ भूतप्रेतपिशाचैश्च तेभ्यः पिण्डं ददाम्यहम् ॥ ४४ ॥ रौतये च ताम्रिखे काल
 मूत्रे च ये स्थिताः ॥ तेषामुद्धरणार्थाय इमं पिंडं ददाम्यहम् ॥ ४५ ॥ अनेकयतनासंस्थाः प्रेतलोकं च ये गताः ॥ तेषामुद्धरणार्थाय इमं पिंडं ददाम्यहम्
 ॥ ४६ ॥ दूर्गतिं समनुप्राप्य अभिशापादिना हताः ॥ तेषामुद्धरणार्थाय इमं पिंडं ददाम्यहम् ॥ ४७ ॥ नरकेषु समस्तेषु यमदूतवशं गताः ॥ तेषामुद्ध
 रणार्थाय इमं पिंडं ददाम्यहम् ॥ ४८ ॥ पशुयोनिरगता ये च पक्षिकोटसरीमृणाः ॥ अथवा वृक्षयोनिस्थास्तेभ्यः पिंडं ददाम्यहम् ॥ ४९ ॥ जात्यं
 त्रसहस्रेषु ये भ्रमंति स्वकर्मणा ॥ मानुष्यं दुर्लभं येषां तेभ्यः पिंडं ददाम्यहम् ॥ ५० ॥ दिव्यतरिक्षमिच्छाः पितरो बांधवादयः ॥ असंस्कृत
 मृता ये च तेभ्यः पिंडं ददाम्यहम् ॥ ५१ ॥ ये केचित्त्रतरूपेण वर्तते पितरो मम ॥ ते सर्वे तृप्तिमायांतु पिंडेनानेन सर्वदा ॥ ५२ ॥ ये बांधवाबांधवा
 वा येऽन्यजन्मनि बांधवाः ॥ तेषां पिंडो मया दत्तो ब्रह्मव्यसुपतिष्ठताम् ॥ ५३ ॥ पितृवंशे मृता ये च मातृवंशे च ये मृताः ॥ गुरुश्च गुरुबंधूनां ये
 चान्ये बांधवा मृताः ॥ ५४ ॥ ये मे कुले लुप्तपिंडाः पुत्रदारविवर्जिताः ॥ क्रियालोपगता ये च जात्यंधाः पगवश्च ये ॥ ५५ ॥ विरूपा आमर्गर्भाश्च
 ज्ञाताज्ञाताः कुले मम ॥ तेषां पिंडो मया दत्तो ब्रह्मव्यसुपतिष्ठताम् ॥ ५६ ॥ आ ब्रह्मणो ये पितृवंशजाना मातृवंशजाना वंशभवा मदीयाः ॥ कुलद्वये
 ये मम संगताश्च तेभ्यः स्वधा पिंडमहं ददामि ॥ ५७ ॥ साक्षिणः संतु मे देवा ब्रह्मेशानादयस्तथा ॥ मया गयां समासाद्य पिदूणां निष्कृतिः
 कृता ॥ ५८ ॥ आगतोऽस्मि गयां देव पितृकार्ये गदाधर ॥ त्वमेव साक्षी भगवाननृणोऽहमृणत्रयात् ॥ ५९ ॥ अपरेऽह्नि गुचिर्भूत्वा गच्छेत्तु प्रेत
 पर्वतम् ॥ ब्रह्मकुण्डे ततः स्नात्वा देवादींस्तथैत्यसुधीः ॥ ६० ॥ कृत्वाह्वानं पितॄणां तु प्रयतः प्रेतपर्वते ॥ पूर्वैश्चैव संकल्प्य ततः पिंडा
 न्यदापयेत् ॥ ६१ ॥ स्वमंत्रैश्च संपूज्य परमाः पितृदेवताः ॥ यावंतस्तु तिलः पुंभिर्गृहीताः पितृकर्मणि ॥ ६२ ॥ गच्छंति भीता असुरा
 स्तावंतो गरुडाहिवत् ॥ पूर्ववत्सकलं कर्म कुर्यात्तत्रापि मोहिनि ॥ ६३ ॥ तिलमिश्रांस्तथा सक्तुन्निःक्षिपेत्प्रेतपर्वते ॥ ये केचित्प्रेतरू
 पेण वर्तते पितरो मम ॥ ६४ ॥ ते सर्वे तृप्तिमायांतु सक्तुमिस्तिलमिश्रितैः ॥ आब्रह्मस्त्वंपर्यंतं यर्किंचित्सचराचरम् ॥ ६५ ॥ मया दत्तेन पिंडेन
 तृप्तिमायांतु सर्वशः ॥ आदौ तु पंचतीर्थेषु चोत्तरे मानसे विधिः ॥ ६६ ॥ आचम्य कुशस्तेन शिरश्चाभ्युक्ष्य वारिणा ॥ उत्तरं मानसं गंगा
 मंत्रेण स्नानमाचरेत् ॥ ६७ ॥ उत्तरे मानसे स्नानं क्रोम्यात्माविशुद्धये ॥ सूर्यलोकादिंसंप्राप्तिसिद्धये पितृमुक्तये ॥ ६८ ॥ स्नात्वाथ तर्पणं कुर्याद्दे
 वादीनां यथाविधि ॥ आब्रह्मस्त्वंपर्यंतं देवार्पितमानवाः ॥ ६९ ॥ तृप्यंतु पितरः सर्वे मातृमातामहादयः ॥ श्राद्धं सर्पिण्डं कुर्यात्स्वमृत्रोक्त

विधानतः ॥७०॥ अष्टकासु च वृद्धौ च गयायां च क्षयेऽहनि ॥ मातुः श्राद्धं पृथक्कुर्यादन्यत्र स्वामिना सह ॥ ७१ ॥ “ॐ नमोऽस्तु भानवे भ्रं
सोमभौमब्रह्मरूपिणे ॥ जीवभार्गवशर्त्तुश्चराहुकेतुस्वरूपिणे” ॥ ७२ ॥ सूर्यं नवाचरिष्यन्वा च सूर्यलोकं नयेत्पितृन् ॥ मानसं हि सरो ह्यत्र तस्मादु
तरमानसम् ॥ ७३ ॥ उत्तरान्मानसान्मौनी ब्रजेदक्षिणमानसम् ॥ उदीचीतीर्थमित्युक्तं ततोदीच्यां विमुक्तिदम् ॥ ७४ ॥ उदीच्यां मुंडपृष्ठस्य
देवार्पिपितृर्पणम् ॥ मध्ये कनखलं तीर्थं पितॄणां गतिदायकम् ॥ ७५ ॥ स्नातः कनकवद्भाति नरो याति पवित्रताम् ॥ अतः कनखलं लोके ख्यातं
तीर्थमनुत्तमम् ॥ ७६ ॥ तस्मादक्षिणभागे तु तीर्थं दक्षिणमानसम् ॥ दक्षिणे मानसे चैवं तीर्थत्रयमुदाहृतम् ॥ ७७ ॥ स्नात्वा तेषु विधानेन कुर्या
च्छ्राद्धं पृथक् पृथक् ॥ दिवाकरं करोमीह स्नानं दक्षिणमानसे ॥ ७८ ॥ ब्रह्महत्यादिपापौघघातनाय विमुक्तये” ॥ अनेन स्नानपूजादि कुर्याच्छ्राद्धं सर्पे
डकम् ॥ ७९ ॥ “नमामि सूर्यं तुस्यर्थं पितॄणां तारणाय च ॥ पुत्रपौत्रधनैश्चैव आयुरारोग्यवृद्धये” ॥ ८० ॥ दृष्ट्वा संपूज्य मौनार्कमिमं मंत्रमुदीरयेत् ॥
“कव्यवाडादयो ये च पितॄणां देवतास्तथा ॥ ८१ ॥ मदिर्यैः पितृभिः सार्द्धं तर्पिताः स्थ स्वधाभुजः” ॥ फल्युतीर्थं ब्रजेतस्मात्सर्वतीर्थोत्तमोत्तमम् ॥ ८२ ॥
मुक्तिर्भवति कर्तॄणां पितॄणां आदृतः सदा ॥ ब्रह्मणा प्रार्थितो विष्णुः फल्युको ह्यभवत्युरा ॥ ८३ ॥ दक्षिणाग्रौ कृतं नूनं तद्वत् फल्युतीर्थकम् ॥
यस्मिन्फलति फल्वां गौः कामधेनुर्जलं मही ॥ ८४ ॥ मृष्टेर्तर्गतं यस्मात्फल्युतीर्थं न निष्फलम् ॥ तीर्थानि यानि सर्वाणि भवनेष्वखिलेषु च
॥ ८५ ॥ तानि स्नातुं समयाति फल्युतीर्थं न संशयः ॥ गंगा पादोदकं विष्णोः फल्युश्चादिगदाधरः ॥ ८६ ॥ हिमं च द्रवरूपेण तस्माद्गन्धिकं विदुः ॥
अश्वमेधसहस्राणां फलं फल्युजलाप्लवात् ॥ ८७ ॥ “फल्युतीर्थं विष्णुजले करोमि स्नानमद्य वै ॥ पितॄणां विष्णुलोकाय मुक्तिमुक्तिप्रसिद्धये” ॥ ८८ ॥
फल्युतीर्थे नरः स्नात्वा तर्पणं श्राद्धमाचरेत् ॥ सर्पिडकं स्वसूत्रोक्तं नमेदथ पितामहम् ॥ ८९ ॥ “नमः शिवाय देवाय ईशानपुरुषाय च ॥ अघोर
वामदेवाय सद्योजाताय शंभवे” ॥ ९० ॥ नत्वा पितामहं देवं मंत्रेणानेन पूजयेत् ॥ फल्युतीर्थे नरः स्नात्वा दृष्ट्वा देवं गदाधरम् ॥ ९१ ॥ आनम्य
पितृभिः सार्द्धं स्वं नयेद्वैष्णवं पदम् ॥ “ॐ नमो वासुदेवाय नमः संकर्षणाय च ॥ ९२ ॥ प्रह्लादायानिरुद्धाय श्रीधराय च विष्णवे” ॥ पंचतीर्थ्यां
नरः स्नात्वा ब्रह्मलोके नयेत्पितृन् ॥ ९३ ॥ अमृतैः पंचभिः स्नातं पुष्पपद्माद्यलंकृतम् ॥ न कुयाद्यो गदापाणिं तस्य श्राद्धमपार्थकम् ॥ ९४ ॥ नाग
कूटाद्ब्रह्मदक्षिणोश्चोत्तरमानसात् ॥ एतद्द्वयाशिरः प्रोक्तं फल्युतीर्थं तदुच्यते ॥ ९५ ॥ मुंडपृष्ठनगाधस्तात्फल्युतीर्थमनुत्तमम् ॥ अत्र श्राद्धादिना सर्वे
पितरो मोक्षमाप्नुयुः ॥ ९६ ॥ शमीपत्रप्रमाणेन पिंडं दद्याद्द्वयाशिरः ॥ यन्नाम्ना पातयेत्पिंडं तं नयेद्ब्रह्म शाश्वतम् ॥ ९७ ॥ अव्यक्तहारी यो देवो मुंडपृष्ठादि

रूपतः ॥ फलतृतीयादिरूपेण नमस्यति गदाधरम् ॥ ९८ ॥ शिलापर्वतफलत्वादिरूपेण व्यक्तमादिशस्तथा ॥ ९९ ॥ धर्माख्यं ततो गच्छेद्धर्मो यत्र व्यवस्थितः ॥ मंतंगवाण्यां स्नात्वा तु तर्पणं श्राद्धमाचरेत् ॥ १०० ॥ गत्वा नत्वा मंतंगेशमिमं मंत्रमुदीरयेत् ॥ प्रमाणं देवताः शंखलोकपालाश्च साक्षिणः ॥ १०१ ॥ मयागत्य मंतंगेऽस्मिन्पितृणां निष्कृतिः कृता ॥ पूर्वं तु ब्रह्मतीर्थे च कूपे श्राद्धादि कारयेत् ॥ १०२ ॥ तत्कूपधूपयोर्मध्ये कुर्वस्तुत्रायते पितृन् ॥ धर्मं धर्मेश्वरं नत्वा महाबोधितरुं नमेत् ॥ १०३ ॥ द्वितीयदिवसे इत्थं मया ते सखुदाहृतम् ॥ स्नानतर्पणपिंडार्चनान्याद्यैः पितृसौख्यदम् ॥ १०४ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीवसुसंवादे गयामाहात्म्ये पिंडदानविधिर्नाल पञ्च चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ ययुरुवाच ॥ अथ ते संप्रवक्ष्यामि मुक्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥ तृतीयदिवसे इत्थं गयासंगफलप्रदम् ॥ १ ॥ स्नात्वा तु ब्रह्मसरसि श्राद्धं कुर्यात्सर्पिंडकम् ॥ “स्नानं करोमि तीर्थेऽस्मिन् नृपत्रयविमुक्तये ॥ २ ॥ श्राद्धाय पिंडदानाय तर्पणायार्थसिद्धये” ॥ तत्कूपधूपयोर्मध्ये कुर्वस्तारयते पितृन् ॥ ३ ॥ स्नानं कृतवोच्छ्रितो यूयो ब्रह्मणो धूप इत्युत ॥ कृत्वा ब्रह्मसरःश्राद्धं ब्रह्मलोकं नयेत्पितृन् ॥ ४ ॥ गोप्रचार समीपस्था आम्ना ब्रह्मप्रकल्पिताः ॥ तेषां सेचनमात्रेण पितरो मोक्षगमिनः ॥ ५ ॥ “आम्ने ब्रह्मसरोद्धृतं सर्वदेवमयं विभुम् ॥ विष्णुहूपं वसिष्ठासि पितृणां चैव मुक्तये ॥ ६ ॥ एको मुनिः कुम्भकुशाग्रहस्त आश्रस्य मूले सलिलं ददाति ॥ आम्नाश्च सिक्ताः पितरश्च तृप्ता एका क्रिया द्यर्थकरी प्रसिद्धा” ॥ आचम्य मूले सलिलं ददानो नोपेक्षणीयो विबुधैर्मनुष्यः ॥ ७ ॥ यूयं प्रदक्षिणीकृत्य वाजपेयफलं लभेत् ॥ ब्रह्मण च नमस्कृत्य पितृन् ब्रह्मपुरं नयेत् ॥ ८ ॥ “ॐ नमो ब्रह्मणेऽजाय जगज्जन्मादिकारिणे ॥ भक्तानां च पितॄणां च तरकाय नमोनमः” ॥ ९ ॥ ततो यमबलिं क्षित्वा मन्त्रेणानेन संयतः ॥ “यमराजधर्मराजौ निश्चलार्था इति स्थितौ ॥ १० ॥ ताभ्यां बलिं प्रयच्छामि पितॄणां मुक्तिहेतवे” ॥ ततः क्षानबलिं कृत्वा पूर्वमन्त्रेण मोहिनि ॥ ११ ॥ ततः काकबलिं कुर्यान्मन्त्रेणानेन संयतः ॥ “सुंद्वारारुणवायव्या याम्या वै नैऋतस्तथा ॥ १२ ॥ वायसाः प्रतिगृह्णन्तु भूमौ पिंडं मयापितम्” ॥ ततः स्नानं प्रकुर्वीत ब्रह्मतीर्थे कुशान्वितः ॥ १३ ॥ एवं तृतीयदिवसे समाप्य नियमं सुधीः ॥ नत्वा गदाधरं देवं ब्रह्मचर्यपरो भवेत् ॥ १४ ॥ फलतृतीये चतुर्थे च स्नानादिक्रमयाचरेत् ॥ गयाशिरस्यथो श्राद्धं पदे कुर्यात्सर्पिंडकम् ॥ १५ ॥ साक्षाद्गयाशिरस्तत्र फलतृतीयांश्रयं कृत्वा ॥ कौचपादात्फलतृतीर्यं यावत्साक्षाद्गयाशिरः ॥ १६ ॥ गयाशिरं नागाद्याश्च साक्षात्फलतृतीर्थकम् ॥ सुखं गयासुरस्येतस्त्वात्वा श्राद्धं समाचरेत् ॥ १७ ॥ आद्यो गदाधरो देवो व्यक्ताव्यक्तार्थमास्थितः ॥ विष्णवादिपदरूपेण पितॄणां मुक्तिहेतवे ॥ १८ ॥ तत्र विष्णुपदं दिव्यं दर्शनात्पा

पनाशनम् ॥ स्पर्शनात्पूजनाच्चापि पितॄणां मोक्षदायकम् ॥ १९॥ आदं सर्पिडकं कृत्वा सहस्रकुलमात्मनः ॥ विष्णुलोकं समुद्रस्य नयेद्विष्णुपदे
 नरः ॥ २० ॥ आदं कृत्वा रुद्रपदे नयेत्कुलशतं नरः ॥ सहात्मना शिवपुरं तथा ब्रह्मपदे शुभे ॥ २१ ॥ दक्षिणाग्निपदे आद्री
 वाजपेयफलं लेभेत् ॥ गार्हपत्यपदे आद्री राजसूयफलं लेभेत् ॥ २२ ॥ आदं कृत्वा चंद्रपदे वाजिमेषफलं लेभेत् ॥ आदं कृत्वा सत्य
 पदे ज्योतिषोमफलं लेभेत् ॥ २३ ॥ आवसथ्यपदे आद्री सोमलोकमवाधुयात् ॥ आदं कृत्वा चंद्रपदे शक्रलोकं नयेत्पितॄन् ॥ २४ ॥
 अन्येषां च पदे आद्री पितृन्ब्रह्मपदे नयेत् ॥ आद्री सूर्यपदे यश्च पापिनोऽर्कपुरं नयेत् ॥ २५ ॥ कार्तिकेयपदे आद्री शिवलोकं नयेत्पितॄन् ॥
 आदं कृत्वागस्त्यपदे ब्रह्मलोकं नयेत्पितॄन् ॥ २६ ॥ सर्वेषां काश्यपं श्रेष्ठं विष्णो रुद्रस्य वै पदम् ॥ ब्रह्मणश्च पदं तत्र सर्वश्रेष्ठमुदाहृतम् ॥ २७ ॥
 प्रारंभे च समीतौ च तेषामन्यतमं स्मृतम् ॥ श्रेयस्करं भवेत्तत्र आद्वर्कतुंश्च मोहिनि ॥ २८ ॥ कश्यपस्य पदे दिव्यो भारद्वाजो मुनिः पुरा ॥
 आदं हि चोद्यतो दातुं पित्रादिभ्यश्च पिंडकम् ॥ २९ ॥ शुक्रकृष्णौ तदा हस्तौ पदमुद्विद्य निष्कृतौ ॥ दृष्ट्वा हस्तद्वयं तत्र पितृसंशयमागतः ॥ ३० ॥
 ततः स्वमातरं शांतां भारद्वाजस्तु पृष्टवान् ॥ कश्यपस्य पदे कस्मिञ्छुक्ते कृष्णे पदे पुनः ॥ ३१ ॥ पिंडो देवो मया मातर्जानसि पितरं वद ॥
 तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य भारद्वाजस्य धीमतः ॥ ३२ ॥ शांतीवाच प्रसन्नास्या पुत्रं आद्वप्रदायिनम् ॥ भारद्वाज महाप्राज्ञ पिंडं कृष्णाय देहि भोः
 ॥ ३३ ॥ भारद्वाजस्ततः पिंडं दातुं कृष्णाय चोद्यतः ॥ श्वेतो हथोऽब्रवीत्पुत्र देहि पुत्रो ममौरसः ॥ ३४ ॥ कृष्णोऽब्रवीत् क्षेत्रजस्त्वं ततो मे देहि पिंड
 कम् ॥ शुक्लोऽब्रवीत्स्वैरीणीयं यतोऽतस्त्वं ममौरसः ॥ ३५ ॥ स्वैरीणीजो ददौ चादौ क्षेत्रिणे बीजिने ततः ॥ ततो भक्त्या महाभागे दत्त्वा पिंडान्महा
 मतिः ॥ ३६ ॥ कृतकृत्यं निजात्मानं मेने प्रत्यक्षभाषणात् ॥ भीष्मो विष्णुपदे आद्व आहूय तु पितृन्वक्त्रान् ॥ ३७ ॥ आदं कृत्वा विधानेन
 पिंडदानाय चोद्यतः ॥ पितुर्विनिर्गतौ हस्तौ गयाशिरसि शंतनोः ॥ ३८ ॥ भीष्मः पिंडं ददौ भूमौ नाधिकारः करे यतः ॥ शंतनुः प्राह संतुष्टः
 शास्त्रार्थे निश्चलो भवान् ॥ ३९ ॥ त्रिकालदर्शी भव च विष्णुश्चाति गतिस्तव ॥ स्वेच्छया मरणं चास्तु इत्युक्त्वा मुक्तिमागतः ॥ ४० ॥ रामो
 रुद्रपदे रम्ये पिंडार्पणकृतोद्यमः ॥ पिता दशरथः स्वर्गात्यसार्यं करमागतः ॥ ४१ ॥ नादात्पिंडं करे रामो ददौ रुद्रपदे ततः ॥ शास्त्रार्थातिक्रमाद्गीतो
 रामं दशरथोऽब्रवीत् ॥ ४२ ॥ तार्त्तिके जहं त्वया पुत्र रुद्रलोको ह्यभून्मम ॥ पदे पिंडप्रदानेन हस्ते तु स्वर्गतिर्निहि ॥ ४३ ॥ त्वं च राज्यं चिरं
 कृत्वा पालयित्वा निजाः प्रजाः ॥ यज्ञान्सदक्षिणान्कृत्वा विष्णुलोकं गमिष्यसि ॥ ४४ ॥ सहायोऽध्याजनैः सर्वैः कृमिकीटादिभिः सह ॥ इत्युक्त्वा स

द्रुपो यमं रुद्रलोकं परं ययौ ॥ ४५ ॥ कनकेशं च केदारं नारसिंहं च वासनम् ॥ त्र्यमग्नौ समभ्यर्च्य पितृन्सवाश्च तारयेत् ॥ ४६ ॥ गयाशिरसि
यः पिंडं येषां नाम्ना तु निर्वपेत् ॥ नरकस्था दिवं याति स्वर्गस्था मोक्षगामिनः ॥ ४७ ॥ गयाशिरसि यः पिंडं शमीपत्रप्रमाणतः ॥ कंदमूल
फलद्वयौ दद्यात्स्वर्गं नयेत्पितृन् ॥ ४८ ॥ पदानि यत्र दृश्यन्ते विष्ण्वादीनां तदग्रतः ॥ आर्द्रं कृत्वा पदे येषां तेषां लोकाब्रवोत्यनुवृत् ॥ ४९ ॥ सर्वत्र
मुंडपृष्ठाद्रिः पदैर्भिः स लक्षितः ॥ प्रयाति पितरस्तत्र पूजिता ब्रह्मणः पदम् ॥ ५० ॥ गयासुरस्य तु शिरो गदया यद्विधा कृतम् ॥ यतः प्रक्षा
लिता तीर्थं गदालोस्तदा स्मृतः ॥ ५१ ॥ कौचरूपेण हि मुनिमुंडपृष्ठे तपोऽकरोत् ॥ तस्य पादाङ्को यस्मात्कौचपादः स्मृतस्ततः ॥ ५२ ॥
विष्ण्वादीनां पदान्यत्र लिंगरूपस्थितानि च ॥ देवादित्येण कृत्वा आर्द्रं रुद्रपदादितः ॥ ५३ ॥ चतुर्थदिवसे कृत्यमेतात्कृत्वा तु मोहिनि ॥ पूतः
कर्माधिकारी स्याच्छूद्रकृद्ब्रह्मलोकभाक् ॥ ५४ ॥ शिलास्थितेषु तीर्थेषु स्नात्वा कृत्वाथ तर्पणम् ॥ आर्द्रं सर्पिडकं येषां ब्रह्मलोकं प्रयाति
ते ॥ ५५ ॥ स्थास्यति च रमिष्यति यावदाभूतसंप्लवम् ॥ देवं त्यक्त्वा शिलापृष्ठे स्वदेजांडजरायुजाः ॥ ५६ ॥ गच्छति विष्णुसायुज्यं कुलैः सप्त
शतैः सह ॥ ५७ ॥ इति श्रीबृहन्नादरीयपुराणे तत्परभागे मोहिनीवसुसंवादे गयामहात्म्ये विष्ण्वादिपदे पिंडदानमाहात्म्यकथनं नाम षट्चत्वारिंशत्
मोऽध्यायः ॥ ४६ ॥ वसुरुवाच ॥ पंचमेऽह्नि गदालोले कृत्वा स्नानादि पूर्ववत् ॥ आर्द्रं सर्पिडकं कुर्यात्ततोऽक्षयवटे नरः ॥ ५१ ॥ तत्र आर्द्रादिकं
कृत्वा पितृन्ब्रह्मपुरं नयेत् ॥ ब्रह्मप्रकल्पिताद् विप्रान्भोजयेत्पूजयेद्दध ॥ २ ॥ कृतश्राद्धोऽक्षयवटे अनेनैव प्रयत्नतः ॥ दृष्ट्वा नत्वाथ संपूज्य वटेशं
च समाहितः ॥ ३ ॥ पितृत्रयेद्ब्रह्मपुरसंक्षयं तु सनातनम् ॥ “गदालोले महातीर्थं गदाप्रक्षालने वरे ॥ ४ ॥ स्नानं करोमि शुद्धचर्थमक्षयाय स्वरा
सये ॥ एकांतरे वटस्याग्रे यः शंते योगनिद्रया ॥ ५ ॥ बालरूपधरस्तस्मै नमस्ते योगशाधिने ॥ संसारवृक्षश्चायशेषापक्षयाय च ॥ ६ ॥ अक्षय्य
ब्रह्मदाने च नमोऽक्षयवटाय वै” ॥ “कलौ माहेश्वरा लोका येन तस्माद् गदाधरः ॥ ७ ॥ लिंगरूपोऽभवत् च वन्दे त्वां प्रपितामहम्” ॥ नये
त्पितृन्बुद्रपदं नत्वा तं प्रपितामहम् ॥ ८ ॥ हेतौ हत्वासुरं तस्य शिश्नैव द्विधा कृतम् ॥ गदया सा गदा यत्र क्षालिता प्रमुणा
ऽभवत् ॥ ९ ॥ गदालोलमिति स्यात् तत्तीर्थप्रवरं ब्रूयत् ॥ हेतौ रक्षो ब्रह्मपुत्रतपस्तेऽपेक्षुतं महत् ॥ १० ॥ ब्रह्मादींस्तपसा तुष्टान्वरं वव्रे
वप्रदान् ॥ दैत्यादिभिश्च शस्त्राद्यैर्विविधैर्मनुजैरपि ॥ ११ ॥ कृष्णे शानादिचक्राद्यैस्त्वयः स्यां महाबलः ॥ तथेत्युक्त्वा तर्हि तास्ते हेति देवानथा
जयत् ॥ १२ ॥ इन्द्रत्वमकरोद्रेति तदा ब्रह्मराक्षसः ॥ देवा हरिं प्रपन्नास्तमुद्बुधेति जहीति च ॥ १३ ॥ ऊचे हरिरवध्योऽयं हेति देवाः सुरा

सुरैः ॥ ब्रह्माद्यं मे प्रयच्छद्वं हेति हन्यां हि येन तम् ॥ १४ ॥ इत्युक्तास्ते ततो देवा विष्णवे तां गदां ददुः ॥ ज्येष्ठं त्वं जही
 त्येव हेति प्रोचुरजादयः ॥ १५ ॥ दधार तां गदामाजौ देवैरुक्तो गदाधरः ॥ गद्या हेतिमाहत्य देवेभ्यश्चिदिवं ददौ ॥ १६ ॥
 उपोषितोऽथ गायत्रीतीर्थं महानदीस्थिते ॥ गायत्र्या पुरतः स्नातस्ततः संध्यां समाचरेत् ॥ १७ ॥ श्राद्धं सपिण्डकं कृत्वा नयेद्ब्राह्मणतां कुलम् ॥
 तीर्थं समुद्धतं स्नात्वा सावित्र्याः पुरतो नरः ॥ १८ ॥ संध्यामुपस्य मध्याह्ने नयेत्पितृन्विधिक्षयम् ॥ प्राचीसरस्वतीस्नातः सरस्वत्यास्तोऽग्रतः
 ॥ १९ ॥ संध्यामुपस्य सायाह्ने नयेत्सर्वज्ञतां कुलम् ॥ बहुजनकृतात्संध्यालोपपापाद्बुद्धयति ॥ २० ॥ विशालयां लिलेहाने तीर्थे च भरता
 श्रमे ॥ पदाङ्गिते मुंडपृष्ठे गदाधरसमीपतः ॥ २१ ॥ तीर्थं आकाशगंगायां गिरिकर्णसुखेषु च ॥ श्राद्धदः पिण्डदो ब्रह्मलोकं पितृशत नयेत् ॥ २२ ॥
 स्नातो गोदावैतरण्यां त्रिःसप्तकुलमुद्धरेत् ॥ देवनद्यां गोप्रचारे तथा मानसके पदे ॥ २३ ॥ पुष्करिण्यां गदालोले तीर्थे चामरके तथा ॥ कोटितीर्थे
 रुक्मकुण्डे पिण्डदः स्वर्नयेत्पितृन् ॥ २४ ॥ मार्कण्डेयेशकोटीशौ नत्वा स्यात्पितृतरकः ॥ तथा पाण्डुशिलायास्तु पुण्यदायाः सुलोचने ॥ २५ ॥
 दृष्टिमात्रेण संप्रतान्नरकस्यान्दिवं नयेत् ॥ इत्युक्त्वा प्रथमौ पाण्डुः शाश्वतं पदमव्ययम् ॥ २६ ॥ वृत्तकुल्या मधुकुल्या देविका च महानदी ॥ शिलायां
 संगता तत्र मधुसवा प्रकीर्तिता ॥ २७ ॥ अयुतं ह्यश्वमेधानां स्नानेन लभते नरः ॥ तर्पयित्वा पितृगणं श्राद्धं कृत्वा सपिण्डकम् ॥ २८ ॥ सहस्रकुल
 मुद्धृत्य नयेद्विष्णुपुरं नरः ॥ उद्विज्वाः स्वेदजा वापि ब्रह्मजा ये जरायुजाः ॥ २९ ॥ मधुस्रवां समासाद्य मृता विष्णुपदं ययुः ॥ दशाश्वमेधिके हंसतीर्थे
 श्राद्धादिवं व्रजेत् ॥ ३० ॥ दशाश्वमेधहंसौ च नत्वा शिवपुरं व्रजेत् ॥ मन्तगस्य पदे श्राद्धकर्ता ब्रह्मपुरे वसेत् ॥ ३१ ॥ निर्मथ्याग्नीन्शमीगर्भे
 विधिविष्णवादिभिः सह ॥ मथोकुण्डं हि तर्त्तयित्वा पितृणां मुक्तिकारकम् ॥ ३२ ॥ तर्पणात्पिण्डदानाच्च स्नानकृन्मुक्तिमानुयात् ॥
 पितृन्स्वर्गं नयेन्नत्वा रामेशकरकेध्वरौ ॥ ३३ ॥ गयारूपे पिण्डदानादश्वमेधफलं लभेत् ॥ भस्मकूटे भस्मनाऽथ स्नानात्तारयते पितृन्
 ॥ ३४ ॥ द्यौतपापोऽथ निक्षीरासंगमे स्नानकृन्नरः ॥ श्राद्धी रामपुष्करिण्यां ब्रह्मलोकं नयेत्पितृन् ॥ ३५ ॥ सुषुम्नायां महा
 नद्यां त्रिःसप्तकुलमुद्धरेत् ॥ स्नातो नत्वा वसिष्ठेशं तस्य तीर्थेऽश्वमेधमाक् ॥ ३६ ॥ पिण्डदो धेनुकारण्ये कामधेनुपदेषु च ॥ स्नातो नत्वा तु
 तं देवं ब्रह्मलोकं नयेत्पितृन् ॥ ३७ ॥ कर्दमाले गयानामौ मुंडपृष्ठसमीपतः ॥ स्नात्वा श्राद्धी नयेत्स्वर्गं पितृन्त्वा च चण्डिकाम् ॥ ३८ ॥ फल्गु
 चंडीशनमानं संगमार्धशमर्च्य च ॥ गयगजो गयादित्यो गायत्री च गदाधरः ॥ ३९ ॥ गया गयाशिरश्चैव षड्गया मुक्तिदायिकाः ॥

गयायां तु वृषोत्सर्गाग्निः सप्तकुलमुद्धरेत् ॥ ४० ॥ यत्र तत्र स्थितो विप्रगदितो विजितेंद्रियः ॥ आद्यं गदाधरं ध्यायन् श्राद्धपिंडानि कार-
 जेत् ॥ ४१ ॥ कुलानां शतमुद्रित्य ब्रह्मलोकं नयेद्ध्रुवम् ॥ ततो दध्यादनैव दत्वा नैवेद्यमुत्तमम् ॥ ४२ ॥ जनार्दनाय देवाय समभ्यर्च्य यथाविधि ॥
 दद्यान्निक्षिप्य पिंडांस्तु तच्छेषेणैव जीवति ॥ ४३ ॥ दैत्यस्य मुंडपृष्ठे तु यस्मात्सा संस्थिता शिला ॥ तस्माद्वै मुंडपृष्ठादिः पितृणां
 ब्रह्मलोकदः ॥ ४४ ॥ रामे वनं गते शैलमारुह्य भक्तः स्थितः ॥ पित्रे पिंडादिकं दत्वा रामेशं स्थाप्य तत्र च ॥ ४५ ॥
 स्नात्वा नत्वा च रामेशं रामं सीतां समाहितः ॥ श्राद्धं पिंडप्रदानं च कृत्वा विष्णुपुरं ब्रजेत् ॥ ४६ ॥ पितृभिः सह धर्मात्मा कुलानां च
 शतैः सह ॥ शिलदक्षिणहस्ते च स्थापितः कुंडपृष्ठतः ॥ ४७ ॥ तत्र श्राद्धादिना सर्वान्पितृन्ब्रह्मपुरं नयेत् ॥ कुंडेनाथ तपस्तप्तं
 सीतादेर्दक्षिणे नगे ॥ ४८ ॥ मत्तगस्य पदे पुण्ये पिंडदः स्वर्गयत्पितृन् ॥ वामहस्ते शिलायाश्च हंतको विधृतो गिरिः ॥ ४९ ॥ उदयाद्रिहि-
 नीतो ह्यगस्त्येन महात्मना ॥ स्थापितः पिंडदस्तत्र पितृन्ब्रह्मपुरं नयेत् ॥ ५० ॥ कुंडमुद्यंतकं तत्र स्वात्मनस्तपसे कृतम् ॥ ब्रह्मा तत्र च सावित्री
 कुमारभ्यां स्थितास्त्विह ॥ ५१ ॥ हाहाहूहूभृतयो गीतं वाद्यं प्रचक्रुः ॥ स्नातोऽगस्त्ये च मध्याह्ने सावित्रीं समुणस्य च ॥ ५२ ॥ कोटिजन्म-
 भवेद्भियो घनाढ्यो वेदपागः ॥ अगस्त्यस्य पदे स्नातः पिंडदः स्वर्गयत्पितृन् ॥ ५३ ॥ ब्रह्मयोनिं प्रविश्याथ निर्गच्छेद्यस्तु मानवः ॥ परं ब्रह्म स-
 यातीह विमुक्तो यो निसंकटात् ॥ ५४ ॥ नत्वा गयाकुमारं च ब्राह्मण्यं लभते नरः ॥ सोमकुंडाभिषेकाद्यैः सोमलोकं नयेत्पितृन् ॥ ५५ ॥ बलिः
 काकशिलायां तु काकेभ्यः क्षणमोक्षदः ॥ स्वर्गद्वारे श्वं नत्वा स्वर्गाद्ब्रह्मपुरं नयेत् ॥ ५६ ॥ पिंडदो व्योमगायां निर्मलः स्वर्गयत्पितृन् ॥ शिलाया-
 दक्षिणे हस्ते भस्मकूटमघारयत् ॥ ५७ ॥ धर्मोऽतस्तत्र च हस्तन्नाम समकारयत् ॥ यत्रासौ भस्मकूटाद्रिर्भस्मनामा तु मोहिनि ॥ ५८ ॥ वदो-
 वदेध्वस्तत्र स्थितश्च प्रपितामहः ॥ तदग्रे रुक्मिणीकुंडं पश्चिमे कपिला नदी ॥ ५९ ॥ कपिलेशो नदीतीरे उमासोमसमागमः ॥ कपि-
 लयां नरः स्नात्वा कपिलेशं नमयजेत् ॥ ६० ॥ श्राद्धदः स्वर्गभागी स्यान्महेशीकुंड एव च ॥ गौरी च मंगला तत्र सर्वसौभाग्य-
 दार्चिता ॥ ६१ ॥ जनार्दनो भस्मकूटे तस्य हस्ते तु पिंडदः ॥ मंत्रेण चात्मनोऽन्येषां सव्येनापि तिलैर्विना ॥ ६२ ॥ पिंड-
 च दधिंसमिश्रं सर्वं ते विष्णुलोकगाः ॥ “एष पिंडो मया दत्तस्तव हस्ते जनार्दन ॥ ६३ ॥ गयाश्राद्धे त्वया देवो मंदा पिण्डो द्युते मयि ॥
 तुभ्यं पिंडो मया दत्तो यमुदिश्य जनार्दन ॥ ६४ ॥ देहि देव गयाशीर्षं तस्मै तस्मै व्रुते ततः ॥ जनार्दन नमस्तुभ्यं नमस्ते पितु-

रूपिणे ॥ ६५ ॥ पितृप्रात्र नमस्तुभ्यं नमस्ते मुक्तिहेतवे ॥ गयायां पितृरूपेण स्वयमेव जनार्दनः ॥ ६६ ॥ तं दृष्ट्वा पुंडरीकाक्षं मुच्यते च ऋण
 त्रयात् ॥ नमस्ते पुंडरीकाक्ष ऋणत्रयविमोचन ॥ ६७ ॥ लक्ष्मीकांत नमस्तेऽस्तु नमस्ते पितृमोक्षद ॥ पुण्डरीकाक्षमभ्यर्च्य स्वर्गः स्याज्जना
 र्दनम् ॥ ६८ ॥ वामजातुं तु संपात्य नत्वा भूमिं जनार्दनम् ॥ आर्द्रं सपिंडकं कृत्वा श्रावृभिर्विष्णुलोकभाक् ॥ ६९ ॥ शिलाया वामपादे तु प्रेत
 कूटो गिरिर्धृतः ॥ धर्मराजेन पापाढ्यो गिरिः प्रेतशिलामयः ॥ ७० ॥ पादेन दूरे निक्षिप्तः शिलायाः पादभारतः ॥ प्रेता धातुच्छरूपेण कश्यपेण
 कारकाः ॥ ७१ ॥ पृथक् स्थिताश्च बहवो विघ्नकारिण एव ते ॥ श्राद्धादिकारिणं नृणां तीर्थं पितृविमुक्तये ॥ ७२ ॥ गतः शिलाद्विसंस्पर्शान्तेत
 कूटः पवित्रताम् ॥ प्रेतकुंडं तु तत्रास्ते देवास्तत्र पदैः स्थिताः ॥ ७३ ॥ श्राद्धपिंडादिकृत्स्नातः प्रेतत्वान्मोचयेत्पितृवृत् ॥ कीकटेषु गया पुण्या पुण्यं राज
 गृहं वनम् ॥ ७४ ॥ च्यवनस्याश्रमः पुण्यो नदी पुण्या पुनः पुना ॥ वैकुण्ठो लोहदंडश्च गिरिकूटश्च शोणगः ॥ ७५ ॥ श्राद्धपिंडादिकृत्स्नं पितृवृ
 त्तपुरं नयेत् ॥ शिलादक्षिणपादे तु गृध्रकूटो गिरिर्धृतः ॥ ७६ ॥ धर्मराजेन स्वस्थैर्यकरणायास्तु पावनः ॥ गृध्ररूपेण संदिद्धास्तपः
 कृत्वा महर्षयः ॥ ७७ ॥ अतो गिरिर्गृध्रकूटस्तत्र गृध्रेश्वरः शिवः ॥ दृष्ट्वा गृध्रेश्वरं स्नात्वा याति शंसोः पुरं नरः ॥ ७८ ॥ तत्र गृध्रपुरं गत्वा
 प्राप्तकालो दिवं व्रजेत् ॥ ऋणमोक्षं पापमोक्षं शिवं दृष्ट्वा शिवं व्रजेत् ॥ ७९ ॥ आदिप्रादेन गिरिणा समाक्रांतं शिलोदकम् ॥
 तत्रास्ते गजरूपेण विघ्नेशो विघ्ननाशनः ॥ ८० ॥ तं दृष्ट्वा मुच्यते विघ्नेः पितृञ्छिवपुरं नयेत् ॥ गायत्रीं च गयादित्यं स्नातो दृष्ट्वा
 दिवं व्रजेत् ॥ ८१ ॥ ब्रह्माणं चादिपादस्थं दृष्ट्वा स्यात्पितृतारकः ॥ नामौ च पिंडदो यस्तु पितृञ्छिवपुरं नयेत् ॥ ८२ ॥ शोभाथं भुण्डपृष्ठस्य
 अविन्द्वरं त्वभूत् ॥ मुंडपृष्ठारविंदे च दृष्ट्वा पापैर्विमुच्यते ॥ ८३ ॥ शृंगिभिर्दक्षिभिव्यालैर्विषवद्विस्त्रिया जलैः ॥ सुदूरत्परिहर्तव्यः
 कुर्वन् कीडां मृतस्तु यः ॥ ८४ ॥ नागानां विप्रियं कुर्वन्तश्चाप्यथ विद्युता ॥ निगृहीतः स्वयं राज्ञा चौर्यदोषेण च कचिन् ॥ ८५ ॥ परदार
 व्रमतश्च द्रष्टात्पतिभिर्हिताः ॥ असमानैश्च संकीर्णैश्चांडालाद्यैश्च विग्रहम् ॥ ८६ ॥ कृत्वा तैर्निहतस्तांश्च चांडालादीन्समाश्रिताः ॥ गवाग्नि
 विषदाश्चैव पाखंडाः कूबुद्धयः ॥ ८७ ॥ क्रोधात्प्राप्यं विषं वह्निं शस्त्रमुद्धनं जलम् ॥ गिरिवृक्षात्प्राप्तं च ये कुर्वन्ति नराधमाः ॥ ८८ ॥ कुशिल्य
 जीविनो ये च पञ्चसूनाधिकारिणः ॥ मले सभासु ये केचिद्दीनप्राया नपुंसकाः ॥ ८९ ॥ ब्रह्मदंडहता ये तु ये चापि ब्राह्मणेहिताः ॥ महापतकिनो ये
 च पतितास्ते प्रकीर्तिताः ॥ ९० ॥ स्नानेन शुद्धिमायांति गयाकूपस्य भस्सना ॥ इति ते कथितं देवि गयामाहात्म्यमुत्तमम् ॥ ९१ ॥ सर्वेषामयश्रमनं

पितृणां सुक्तिदायकम् ॥ यः शृणोति नरो भक्त्या श्राद्धे पर्वणि वान्वहम् ॥ ९२ ॥ श्रावयेद्वा वपरोहं सोऽपि स्याद्ब्रह्मलोकभाक् ॥ इदं स्वस्त्ययनं पुण्यं धन्यं स्वर्गतिदं नृणाम् ॥ ९३ ॥ यशस्यमपि चापुण्यं पुत्रपौत्रविवर्द्धनम् ॥ ९४ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीवसुसंवादे गयामाहात्म्यं नाम सप्तचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ आधातोवाच ॥ भगवन्संभ्यगाल्यातं सर्वज्ञेन कृपालुना ॥ मोहिनीचरितं पुण्यं महापातकनाशनम् ॥ १ ॥ पतिं पुत्रं सपत्नीं च या प्रसह्य भवार्णवात् ॥ मोचयामास धर्मस्य रक्षणे पितुराज्ञया ॥ २ ॥ सा ब्रह्मपुत्री सर्वज्ञा सर्वलोकहिते स्ता ॥ पुरोधंसं च संप्राप्ता शरणं प्रभुमात्मनः ॥ ३ ॥ श्रुत्वा गथाया माहात्म्यं पितृणां गतिदं परम् ॥ श्रूयः प्रपच्छ किं विप्रं वसुं वेदविदां वरम् ॥ ४ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ शृणु श्रुप प्रवक्ष्यामि यदुपृच्छन्नुत्तमं सुम् ॥ मोहिनी मोहमापन्ना तीर्थसेवनकामिका ॥ ५ ॥ मोहिन्धुवाच ॥ साधु साधु द्विजश्रेष्ठ लोकोद्भजनतपर ॥ त्वया ब्रह्मगृहीताहमधुना करुणात्मना ॥ ६ ॥ श्रुतं पुण्यं मया ब्रह्मन् गयामाहात्म्यमुत्तमम् ॥ गोप्यं पितृणां गतिदं धर्माख्यानं सुखावहम् ॥ ७ ॥ अधुना वद विप्रं द कारीमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ मया पूर्वं श्रुतं ब्रह्मन् किंचित्संख्यावलीमुवात् ॥ ८ ॥ तेन मे स्मृतिमापन्नं विस्तराद्दद संप्रतम् ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ तच्छ्रुत्वा मोहिनी वाक्यं वसुस्तस्याः पुरोहितः ॥ ९ ॥ वेदवेदांगतत्त्वज्ञः प्राह तां श्रूयतामिति ॥ वसुखाच ॥ अत्रागता विविधदुष्कृतकारिणोऽपि पापक्षये विरजसः सुमनःप्रकाशाः ॥ १३ ॥ इदं गुह्यतमं क्षेत्रं सर्वप्राणिमुखावहम् ॥ मोक्षदं सर्वजंतूनां वैष्णवं शैवमेव च ॥ १४ ॥ ब्रह्मणोऽगुरुत्तरूपगमित्रधुक्चन्यासाय हरकुशिवादिनिश्चिद्वृत्तिः ॥ संसारभूतदृढपाशविमुक्तदेहो वाराणसी शिवपुरी समुपैति मर्त्यः ॥ १५ ॥ क्षेत्रं तथेदं सुरसिद्धिदं संप्राप्य मर्त्यः सुकृतप्रभावात् ॥ स्यातो भवेत्सर्वसुरासुराणां मृतश्च यायात्परमं पदं सः ॥ १६ ॥ क्षेत्रेऽस्मिन्निवसंति ये सुकृतिनो भक्ता हरौ वा हरे पश्यतोऽन्वहमादरेण शुचयः संतः समाः शंसुना ॥ ते मर्त्या भयदुःखपापरहिताः संशुद्धकर्मक्रिया भित्त्वा संभव बंधजालगहनं विंदंति मोक्षं परम् ॥ १७ ॥ द्वियोजनमथाद्दं च पूर्वपश्चिमतः स्थितम् ॥ अर्द्धयोजनविस्तीर्णं दक्षिणोत्तरतः स्मृतम् ॥ १८ ॥ वराणसिर्नदी यावदसिः शुष्कनदी शुभे ॥ एष क्षेत्रस्य विस्तारः प्रोक्तो देवेन शंसुना ॥ १९ ॥ अयनं तृप्तं ज्ञेयं तिमिचंडेश्वरं ततः ॥ दक्षिणं शंकु कर्णं तु अङ्कारं तदनंतरम् ॥ २० ॥ पिंगला नाम यत्तीर्थ आग्नेयी सा प्रकीर्तिता ॥ शुष्का सारिच सा ज्ञेया लोलाकी ॥ यत्र तिष्ठति ॥ २१ ॥

इडानामी तु या नाडी सा सौम्या संप्रकीर्तिता ॥ वरुणा नाम सा ज्ञेया केशवो यत्र संस्थितः ॥ २२ ॥ आम्नां मध्ये तु या नाडी सुषुम्ना
 सा प्रकीर्तिता ॥ मत्स्योदरी च सा ज्ञेया विस्वरं तत्प्रकीर्तिताम् ॥ २३ ॥ विमुक्तं न कदा यस्मान्मोक्षयते न कदाचन ॥ महाक्षेत्रमिदं तस्यादवि
 मुक्तमिदं स्मृतम् ॥ २४ ॥ प्रयागादपि तीर्थादेशिकं दुस्तराच्छुभे ॥ अनायासेन वै यत्र मोक्षप्राप्तिः प्रजायते ॥ २५ ॥ नानावर्णा विकर्णोश्च
 चांडाला ये जुगुप्सिताः ॥ किल्बिषैः पूर्णदेहाश्च प्रकृष्टैः पातकैस्तथा ॥ २६ ॥ भेषजं परमं तेषामविमुक्तं विदुर्बुधाः ॥ दुष्टांधान् दीनकृप
 णान्यापान्दुष्कृतकारिणः ॥ २७ ॥ हरोऽनुकंपया सर्वान्नयत्याशु परां गतिम् ॥ क्षेत्रग्रन्थाद्यदा गंगा संगता सस्तितां पतिम् ॥ २८ ॥ ततः
 प्रवृत्ति सा पुण्या पुरी जाता शुभानने ॥ पुण्या चोदङ्मुखी गंगा प्राची चैव सरस्वती ॥ २९ ॥ तत्र मुक्तं कपालं तु शिवेन सुमहात्मना ॥
 तस्मिन्स्तीर्थे तु ये गत्वा पिंडदानेन वै पितृन् ॥ ३० ॥ श्राद्धेषु प्रीणयिष्यति तेषां लोकास्तु भास्वराः ॥ ब्रह्मा योऽभिगच्छेत्तु अविमुक्तं
 कदाचन ॥ ३१ ॥ तस्य क्षेत्रस्य माहात्म्याद्ब्रह्महत्या निवर्तते ॥ अविमुक्तं गता ये वै महापुण्यकृतो नराः ॥ ३२ ॥ अक्षया ह्यजरोश्चैव
 विदेहाश्च भवंति ते ॥ अज्ञानाज्ज्ञानतो वापि स्त्रिया वा पुरुषेण वा ॥ ३३ ॥ यत्किंचिदशुभं कर्म कृतं चैव कुबुद्धिना ॥ अविमुक्तं प्रविष्टस्य
 तत्सर्वं भस्मसाद्भवेत् ॥ ३४ ॥ सदा यजति यज्ञेन सदा दानं प्रयच्छति ॥ सदा तपस्वी भवति ह्यविमुक्ते स्थितो नरः ॥ ३५ ॥ न सा गतिः
 कुरुक्षेत्रं गंगाद्वारं न पुष्करं ॥ या गतिर्विहिता पुंसामविमुक्तनिवासिनाम् ॥ ३६ ॥ सर्वात्मना तपः सत्यं प्राणिनां नात्र संशयः ॥ अविमुक्तं
 वसेद्यस्तु स तु साक्षान्महेश्वरः ॥ ३७ ॥ अविमुक्तं न सेवते ये मृदास्तामसा नराः ॥ विष्णुव्रतजसां मध्ये ते वसंति पुनः पुनः ॥ ३८ ॥ अवि
 मुक्ते स्थिता नित्यं पांशुभिर्वायुनेरितैः ॥ स्पृष्टा दुष्कृतकर्माणो यांति वै परमां गतिम् ॥ ३९ ॥ यस्तत्र निवसेन्मर्यादः संयतात्या समाहितः ॥
 त्रलोक्यमपि भुञ्जानो वायुभक्षसमः स्मृतः ॥ ४० ॥ तत्र मांसं वसेद्यस्तु लब्धाहारो जितेंद्रियः ॥ सम्यक्तेन व्रतं चीर्णं महापाशुपतं भवेत् ॥ ४१ ॥
 जन्ममृत्युभयं जित्वा स याति परमां गतिम् ॥ निःश्रेयसगतिं पुण्यां तथा योगगतिं लभेत् ॥ ४२ ॥ नहि योगगतिर्लभ्या जन्मांतरशतैरपि ॥
 प्राप्यते क्षेत्रमाहात्म्यात्प्रभावाच्छंकरस्य च ॥ ४३ ॥ एकाहारस्तु यस्तिष्ठेन्मांसं तत्र शुभानने ॥ यावन्वीविकृतं पापं मासेनैकेन नश्यति ॥ ४४ ॥
 आदेहपाताद्यो मर्त्योऽविमुक्तं नैव मुच्यति ॥ ब्रह्मचर्येण संयुक्तः स साक्षाच्छंक्रो भवेत् ॥ ४५ ॥ विष्णौ राहान्यभानोऽपि योऽविमुक्तं न च त्यजेत् ॥ स
 मुंचति जगमृत्युं जन्म चैतच्च नश्वरम् ॥ ४६ ॥ आदेहपतनाद्ये तु सेवते ह्यविमुक्तकर्म ॥ ते मृता हंसयानेन दिव्यान् लोकान्ययांति हि ॥ ४७ ॥

विषयासक्तचित्तोऽपि त्यक्तभक्तिमतिर्नरः ॥ इह क्षेत्रे मृतः सोऽपि संसारं न पुनर्विशेत् ॥ ४८ ॥ स्वर्गावर्गार्थहेतुतेत्तार्थिवं भुवि ॥ यस्तत्र
 पंचर्ता याति तस्य मुक्तिर्न संशयः ॥ ४९ ॥ जन्मान्तरसहस्रेण योगी यत्पदमनुयात् ॥ तदिहैव परं मोक्षं मरणादधिगच्छति ॥ ५० ॥ ब्राह्मणः
 क्षत्रिया वैश्याः शूद्रा वै वर्णसंकराः ॥ क्रिमयश्चैव ये म्लेच्छाः संकीर्णाः पापयोनयः ॥ ५१ ॥ कीटाः पिपीलिकाश्चैव ये चान्ये मूढा
 पशिनः ॥ कालेन निधनं प्राप्तास्तेऽपि देवेश्वराः स्मृताः ॥ ५२ ॥ चंद्राद्वर्मौल्यः सर्वे ललाटाक्षा वृषच्चजाः ॥ प्राणांस्त्यजंति ये तत्र प्राणिन
 स्तत्त्वतः शुभे ॥ ५३ ॥ रुद्रत्वं ते तु संप्राप्य मोदंते शिवसन्निधौ ॥ अकामो वा सकामो वा तिर्यग्योनिगतोऽपि वा ॥ ५४ ॥ अविमुक्ते त्यज
 न्प्राणान्भुक्तिभोगस्यान्न संशयः ॥ शिवभक्तिपरा नित्यं नान्यभक्ताश्च ये नराः ॥ ५५ ॥ तच्चित्तास्तद्वत्प्राणा जीवन्मुक्ता न संशयः ॥ अग्निप्रवेश
 ये कुरुरविमुक्ते विचारतः ॥ ५६ ॥ कालाग्रिरुद्रसायुज्यं ते प्रयान्ति च मोहिनि ॥ कुर्वन्त्यनशनं ये तु शिवभक्ताः सुनिश्चिताः ॥ ५७ ॥ न तेर्षा
 पुनरावृत्तिः कल्पकोटिशतैरपि ॥ अविमुक्ते मृत्युकाले भूतानामीश्वरः स्वयम् ॥ ५८ ॥ कर्मभिः प्रेर्यमाणानां कर्णजाप्यं प्रयच्छति ॥ स्वयं रामेण
 चायुक्ते शिवाय शिवकारिणे ॥ ५९ ॥ अतिप्रसन्नचित्तेन अविमुक्तनिवासिने ॥ मुमुर्षोर्दक्षिणे कर्णे यस्य कस्यापि वा स्वयम् ॥ ६० ॥ उपदेश्यसि
 मन्मत्रं स मुक्तो भविता शिव ॥ अंतकाले मनुष्याणां छिद्यमानेषु कर्मसु ॥ ६१ ॥ वायुना प्रेर्यमाणानां स्मृतिर्नवोपजायते ॥ योऽविमुक्ते स्थिता
 रुद्रा भक्तप्रीतिप्रदायकाः ॥ ६२ ॥ कर्णजाप्यं प्रयच्छन्ति हिमिचंडेश्वरादयः ॥ नाविमुक्ते मृतः कश्चिन्नरं याति किल्बिषी ॥ ६३ ॥ ईश्वरानुहृता हि
 सर्वे याति परां गतिम् ॥ उदेशमात्रात्कथिता अविमुक्तगुणास्तव ॥ ६४ ॥ समुद्रस्यैव रत्नानामविमुक्तस्य विस्तरः ॥ ज्ञानविज्ञाननिष्ठानां परमा
 नन्दमिच्छताम् ॥ ६५ ॥ या मतिर्विहिता नूनं स्वर्गति तु मृतस्य सा ॥ प्राणानिह नस्तस्य ह्वा न पुनर्जायते क्वचित् ॥ ६६ ॥ अर्नता सा गतिस्तस्य
 योगिनामेव या स्मृता ॥ योगपीठं श्मशानालयं यतीर्थं मणिकर्णिका ॥ ६७ ॥ तेषु मुक्तिः समुद्रिद्या पतितानां स्वकर्मणा ॥ तत्रापि
 सर्वतीर्थानामुत्तमा मणिकर्णिका ॥ ६८ ॥ यत्र नित्यं वरगोहे सान्निध्यं धृजटेः स्मृतम् ॥ दशानामभेधानां यज्ञानां यत्फलं स्मृतम् ॥ ६९ ॥
 तदवाप्नोति धर्मात्मा तत्र स्नात्वा वरानने ॥ स्वस्मय्यत्र यो दद्याद्ब्राह्मणे वेदपारणे ॥ ७० ॥ शुभां गतिमावाप्नोति हुताश इव दीप्यते ॥ उप
 वासं तु यः कृत्वा विप्रास्तन्यैर्ब्रह्मरः ॥ ७१ ॥ स सौत्रामणियज्ञस्य फलमाप्नोति निश्चितम् ॥ तत्र दीपप्रदानेन ज्ञानवत्सुहृतीद्वयम् ॥ ७२ ॥
 प्राप्नोति धूपदानेन स्थानं रुद्रनिषेवितम् ॥ वृषभं तरुणं सौम्यं चतुर्वत्सतरीयुतम् ॥ ७३ ॥ शार्ङ्गोऽकथित्वा मोचयति स याति परमां गतिम् ॥ पितृभिः
 सहितो मोक्षं गच्छत्येव न संशयः ॥ ७४ ॥ किमत्र बहुनोक्तेन धर्मादीस्तु प्रकुर्वतः ॥ यच्छिवं तु समुद्दिश्य तदनंतफलं भवेत् ॥ ७५ ॥ दशाश्व

भेधिकं पुण्यं पुण्यदाने प्रकीर्तितम् ॥ अग्निहोत्रफलं धूपे गन्धे भूदानजं फलम् ॥ ७६ ॥ मार्जने गोप्रदानस्य फलमत्र प्रकीर्तितम् ॥ अतुलये दश
 गुणं माल्ये दशगुणं स्मृतम् ॥ ७७ ॥ गीते सहस्रगुणितं वाद्ये लक्षगुणं स्मृतम् ॥ अविमुक्ते महादेवमर्चयति स्तुवंति वै ॥ ७८ ॥ सर्वपापविमुक्ता
 स्ते स्वस्तिष्ठन्त्यजराग्रराः ॥ अविमुक्तं समासाद्य लिङ्गमर्चयते नरः ॥ ७९ ॥ कल्पकोटिशतैश्चापि तस्य नास्ति पुनर्भवः ॥ अजरो ह्यमरश्चैव
 क्रीडेत्स भवसन्निधौ ॥ ८० ॥ ये तु ध्यानं समासाद्य मुक्तात्मानः समाहिताः ॥ संनियम्येन्द्रियग्रां जपन्ति शतरुद्रियम् ॥ ८१ ॥ अविमुक्ते
 स्थिता नित्यं कृतार्थास्ते द्विजोत्तमाः ॥ एकादशगुणांसं यः करिष्यति यशस्विनि ॥ ८२ ॥ फलं वर्षशतस्येह लभते नात्र संशयः ॥ अतः परं
 तु सायुज्यं गंगारुणसंगमम् ॥ ८३ ॥ श्रवणद्वादशीयोगो बुधवारं यदा भवेत् ॥ तदा तस्मिन्नरः स्नात्वा संनिहत्याफलं लभेत् ॥ ८४ ॥ आर्द्र
 क्रोति यस्तत्र तस्मिन्काले शुभानने ॥ तारयित्वा पितृन्सर्वान्विष्णुलोकं स गच्छति ॥ ८५ ॥ वरणास्योस्तु जाह्नव्याः संगमे लोकवि
 श्रुते ॥ दत्वांश्च विधानेन स भूयोऽपि न जायते ॥ ८६ ॥ यस्तत्र संगमेशानमर्चयेद्भक्तिमान्नरः ॥ स साक्षाद्देवेशो नियहातुयद्दे क्षयः
 ॥ ८७ ॥ देवेशस्य पूर्वेण स्वयं तिष्ठति केशवः ॥ केशवस्य च पूर्वेण विश्रुतः संगमेश्वरः ॥ ८८ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनी
 वसुसंवादे काशीमाहात्म्यं नामाष्टचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ वसुरुवाच ॥ वायव्ये तु दिशो भागे तस्य पीठस्य सुंदरि ॥ लिङ्गं प्रस्थापितं
 तत्र सगरेण चतुर्मुखम् ॥ १ ॥ सागराद्वायुकोणे तु भद्रदेहं सरः स्मृतम् ॥ गवां क्षीरेण संजातं सर्वपातकनाशनम् ॥ २ ॥ कपिलानां तहस्करस्य
 सख्यगदत्तस्य यत्फलं ॥ तत्फलम् लभते मर्त्यः स्नानमात्रेण मोहिनि ॥ ३ ॥ पूर्वाभाद्रपदायुक्ता पौर्णमासी यदा भवेत् ॥ तदा पुण्यतहः कालो
 ब्रह्ममेधफलप्रदः ॥ ४ ॥ यत्र सा दृश्यते देवी विख्याता भीष्मचंडिका ॥ श्मशाने तां समभ्यर्च्य न नरो दुर्गतिं व्रजेत् ॥ ५ ॥ अंतर्केऽक्षरपूर्वेण
 दक्षे सर्वेश्वरस्य च ॥ मातलीश्वरसौम्ये तु कृत्तिवासेश्वरः स्मृतः ॥ ६ ॥ कृत्तिवासेश्वरं दृष्ट्वा तं संपूज्य परां गतिम् ॥ एकेन जन्मना देवि कृत्तिवासे
 तु लभ्यते ॥ पूर्वजन्मकृतं पापं तपसापि न शुद्ध्यति ॥ ७ ॥ तत्क्षणात्रश्यते पापं तस्य लिङ्गस्य दर्शनात् ॥ कृते तु त्र्यंबकं पूर्वं त्रेतायां कृत्तिवास
 सम् ॥ ८ ॥ महेश्वरं तु देवस्य द्वारेण नाम कलौ सिद्धेस्तु गीयते ॥ ९ ॥ कृत्तिवासेश्वरो देवो द्रष्टव्यश्च पुनः पुनः ॥
 यदीहेतारकं ज्ञानं शाश्वतं चामृतप्रदम् ॥ १० ॥ दर्शनाद्देवस्य ब्रह्मापि प्रसूच्यते ॥ स्पर्शने पूजने चैव सर्वयज्ञफलं लभेत् ॥ ११ ॥ श्रद्धया
 परया देवं येऽर्चयन्ति सनातनम् ॥ फाल्गुनस्य चतुर्दश्यां कृष्णपक्षे समाहिताः ॥ १२ ॥ पुष्पैः फलेस्तथा पत्रैर्भक्ष्यैरुज्जवाचैस्तथा ॥ क्षीरेण मधुना

चैव तोयेन सह सर्पिषा ॥ १३ ॥ तपयति पं लिगमर्चयति शुभं शिवम् ॥ हुंडुकानमस्कारेर्हत्यगीतिस्तथैव च ॥ १४ ॥ मुखवाद्यैर्ने
 श्च स्तोत्रैर्वैस्तथैव च ॥ उपोष्य रजनीमेकां भक्त्या परमया हरम् ॥ १५ ॥ ते यांति परमं स्थानं पूजयित्वा च मोहिनि ॥ भूतायां चैवमासस्य
 योऽर्चयेत्परमेश्वरम् ॥ १६ ॥ स च वित्तेश्वरं प्राप्य क्रीडते यक्षाडिव ॥ वैशाखस्य चतुर्दश्यां योऽर्चयेत्ययतः शिवम् ॥ १७ ॥ वैशाखलो ह्यसाढ्य
 तस्यैवानुचरो भवेत् ॥ ज्येष्ठमासे चतुर्दश्यां योऽर्चयेच्छ्रद्धया हरम् ॥ १८ ॥ स्वर्गलोकमवाप्नोति यावदाभूतसंख्यम् ॥ चतुर्दश्यां शुचौ भद्रे योऽर्चये
 तयतः शिवम् ॥ १९ ॥ सूर्यलोकं समासाद्य क्रीडते यावदीप्सितम् ॥ श्रावणस्य चतुर्दश्यां कामलिङ्गं समुत्थितम् ॥ २० ॥ ददाति वारुणं लोकं
 क्रीडते चाप्सरोन्वितः ॥ मासि भाद्रपदे युक्तमर्चयित्वा तु शंकरम् ॥ २१ ॥ पुण्यैः फलैश्च विविधैर्द्रव्यैति सलोकताम् ॥ पितृपक्षे चतुर्दश्यां
 पूजयित्वा यथेश्वरम् ॥ २२ ॥ प्राप्नोति पितृलोकं तु क्रीडते पूजितश्च तैः ॥ प्रबोधमासे देवेशमर्चयित्वा महेश्वरम् ॥ २३ ॥ चंद्रलोकं समासाद्य
 क्रीडते यावदीप्सितम् ॥ बहुले मार्गशीर्षस्य पूजयित्वा पिनाकिनम् ॥ २४ ॥ विष्णुलोकमवाप्नोति क्रीडते कालमक्षयम् ॥ अर्चयित्वा तथा
 पौषे स्थाणुं हृष्टेन चेतसा ॥ २५ ॥ प्राप्नोति नैऋतं स्थानं तेनैव सह मोदते ॥ माघे समर्चयित्वा वै पुष्पमूलफलैः शुभैः ॥ २६ ॥ प्राप्नोति
 शिवलोकं तु त्यक्त्वा संसारसागरम् ॥ कृत्तिवासेश्वरं देवमर्चयेत्तु प्रयत्नतः ॥ २७ ॥ अविमुक्ते वसेत्तैव यदीच्छेच्छांकरं पदम् ॥ धंदा
 कर्णो हृदस्तत्र व्यासेशस्य तु पश्चिमे ॥ २८ ॥ स्नानं कृत्वा हृदे तस्मिन्यासेशस्य च दर्शनात् ॥ यत्र तत्र मृतो देवि वार
 णस्यां मृतो भवेत् ॥ २९ ॥ दंडवते नरः स्नात्वा तर्पयित्वा स्वकान्पितॄन् ॥ नरकस्थारतु ये देवि पितृलोकं व्रजति ते ॥ ३० ॥
 पिशाचत्वं गता देवि ये नराः पापकर्मिणः ॥ तेषां पिंडप्रदानेन देहस्योद्धारणं स्मृतम् ॥ ३१ ॥ दर्शनात्तस्य स्वातस्य कृतकृत्यो
 अभिजायते ॥ तत्रैव ललिता देवी वर्तते लोकशर्मदा ॥ ३२ ॥ ये च तां पूजयिष्यन्ति तस्मिन्स्थाने स्थिताः स्वयम् ॥ तेषां सा
 विविधान्भोगान्संप्रदास्यति मानदे ॥ ३३ ॥ जागरं ये तु तस्याश्च पुरः कुर्वन्ति दीपकैः ॥ तेषां सा ह्यक्षयान् लोकान् वितरिष्यति मोहिनि
 ॥ ३४ ॥ आलयं ये प्रकुर्वन्ति भूमिं संमार्जयन्ति च ॥ तेषामष्टसहस्रस्य सुवर्णस्य फलं भवेत् ॥ ३५ ॥ तामुद्दिश्य तु यो देवि ब्राह्मणान्वेदपार
 मान् ॥ भोजयिष्यति मिष्टान्नैस्तस्य पुण्यफलं शृणु ॥ ३६ ॥ दुर्गलोकं वसेत्कल्पमिहैवागच्छते पुनः ॥ नरो वा यदि वा नारी सर्वभोग
 समन्वितौ ॥ ३७ ॥ धनधान्यसमायुक्तौ जायेते महतां कुले ॥ सुभगौ दर्शनीयौ च ह्यप्यौवनगर्वितौ ॥ ३८ ॥ भवेतामीदृशौ देवि सर्वे

सौख्यस्य भाजनौ ॥ मातुष्यं दुर्लभं प्राप्य विद्वत्संपातचंचलम् ॥ ३९ ॥ येन सा ललिता दृष्टा तस्य जन्मभयं कुतः ॥ पृथ्वीप्रदक्षिणां
 कृत्वा यत्फलं लभते नरः ॥ ४० ॥ तत्फलं ललितायाश्च वाराणस्यां प्रदर्शनात् ॥ मासि मासि चतुर्थ्यां तु तस्मिन्काल उपोषितः ॥ ४१ ॥
 अर्चयित्वा तु तां देवीं जागरं तत्र कारयेत् ॥ तस्यर्द्धिः सकला देवि त्रैलोक्यस्यापि पूजितम् ॥ ४२ ॥ नलक्ष्मणकेशानं तं च संपूज्य मोहिनि ॥
 सर्वसिद्धिप्रदातारं कृत्यकृत्यो नरो भवेत् ॥ ४३ ॥ तस्यैव दक्षिणे देवि मणिकर्णीति च श्रुतम् ॥ तस्य चाग्रे महतीर्यं सर्वपापप्रणाशनम् ॥ ४४ ॥
 मणिकर्णीश्वरं देवं कुंडमध्ये व्यवस्थितम् ॥ दृष्ट्वा नत्वा समभ्यर्च्य न भूयो जठरे वसेत् ॥ ४५ ॥ तस्य दक्षिणपाशे तु गंगायां स्थापितं
 परम् ॥ गंगेश्वरं समभ्यर्च्य सुरलोकमवाप्नुयात् ॥ ४६ ॥ अन्यदायतनं वक्ष्ये वाराणस्यां सुमोहिनि ॥ यत्र वै देवदेवस्य रुचिरं स्थानमी
 षितम् ॥ ४७ ॥ नीयमानं पुरा लिङ्गं सुभगे शशिमौलिनः ॥ राक्षसैरंतरिक्षस्थैर्व्रजमानैश्च सत्वरम् ॥ ४८ ॥ अस्मिन्देशे यदा प्राप्तं तदा
 देवेन चिंतितम् ॥ अविमुक्तवियोगस्तु कथं मे न भवेदिति ॥ ४९ ॥ इममर्थं तु देवेशो यावच्चिंतयते श्रुभे ॥ तावत्कुम्भकुण्डशब्दस्तु तस्मिन्स्थाने
 बभूव ह ॥ ५० ॥ शब्दं श्रुत्वा तु तं देवि राक्षसास्त्रस्तचेतसः ॥ लिङ्गमुत्सृज्य तत्रैव प्रभातसमये गताः ॥ ५१ ॥ गतेषु राक्षसेष्वेवं लिङ्गं तत्रैव
 संस्थितम् ॥ स्थानेऽतिरुचिरे श्रुभे देवदेवः स्वयं प्रभुः ॥ ५२ ॥ अविमुक्ते तत्र मध्ये अविमुक्ततरं स्मृतम् ॥ ५३ ॥ तदा विमुक्तेति सुरैर्हस्य नाग
 स्मृतं पुण्यतमाक्षरादयम् ॥ मोक्षप्रदं स्थावराजगमानां ये प्राणिनः पञ्चतां यांति तत्रा ॥ ५४ ॥ कुम्भकुण्डाश्चापि सुभगे तस्मिन्स्थाने स्थिताः सदा ॥ अद्यापि
 तत्र दृश्यंते पूज्यमानाः शुभात्मभिः ॥ ५५ ॥ अविमुक्तं सदा देवि यः श्रयेदीक्षया नरः ॥ न तस्य पुनरावृत्तिः कल्पकोटिशतैरपि ॥ ५६ ॥
 देवस्य दक्षिणे भागे वापी तिष्ठति शोभना ॥ तस्यास्तथोदकं पीत्वा नावृत्तिः पुनरत्र च ॥ ५७ ॥ त्रीणि लिङ्गानि वर्तते हृदये पुरुषस्य
 तु ॥ तथा यैस्तज्जलं पीतं ते कृतार्थास्तु मानवाः ॥ ५८ ॥ तेषां तु तारकं ज्ञानमस्यैवेति न संशयः ॥ वापीजले नरः स्नात्वा दृष्ट्वा दंडक
 नामकम् ॥ ५९ ॥ अविमुक्तं ततो दृष्ट्वा कैवल्यं लभते क्षणात् ॥ तत्र संध्यामुपासित्वा ब्राह्मणः सकृदेव तु ॥ ६० ॥ पंचषष्टिसमाः संध्या तेन
 चोपासिता भवेत् ॥ पुरीं वाराणसीं तां तु श्मशानं चाविमुक्तकम् ॥ ६१ ॥ अविमुक्तेश्वरं चैव दृष्ट्वा गणपतिर्भवेत् ॥ अविमुक्तेश्वरं लिङ्गं
 तत्र दृष्ट्वैव मानवः ॥ ६२ ॥ सद्यः पापैस्तथा रोगैः पशुपाशैर्विमुच्यते ॥ अविमुक्तस्य चाग्रे तु लिङ्गं पश्चान्मुखं स्थितम् ॥ ६३ ॥ अविमुक्तं च
 तं भद्रे नाम्ना वै लक्षणेभ्यस्मात्तेन वै दृष्टमात्रेण ज्ञानवान् जायते नरः ॥ ६४ ॥ तस्य चोत्ततो देवि लिङ्गं चैव चतुर्मुखम् ॥ चतुर्थेश्वरनामेदं

पापभोचनं परम् ॥ ६५ ॥ क्षत्रं वाराणसीनाम मुक्तिदं प्राणिनां भुवि ॥ अविसृक्तेश्वरं तत्र जीवन्मुक्तं प्रकीर्तितम् ॥ ६६ ॥ यत्र तत्र स्थितस्यापि
 भूमिपत्यं विधीयते ॥ प्राणांस्तु तत्र संत्यज्य मुक्तिमात्यंतिकीं ब्रजेत् ॥ ६७ ॥ एतदभ्यन्तरे क्षेत्रे प्रथमावरणं स्मृतम् ॥ तथा द्वितीयवरणं श्राद्धं
 त्रु मणिगर्णिका ॥ ६८ ॥ सप्तकोट्यस्तु लिंगानि तत्र स्थाने स्थितानि हि ॥ तेषां दर्शनमात्रेण यद्दानं फलमाप्नुयात् ॥ ६९ ॥ एतानि सिद्धलिंगानि
 ब्रूयाः पुण्यास्तस्माद्ददाः ॥ वाच्यो नद्योऽथ कुंडानि तथा तेषु प्रकीर्तिताः ॥ ७० ॥ एतेषु चैव यः स्नानं करिष्यति समाहितः ॥ लिंगानि
 स्पर्शयित्वा च संसारे न विशतुनः ॥ ७१ ॥ ग्रथिभ्यां यानि तीर्थानि ह्यंतर्निक्षिपे च यानि तु ॥ तेषां मध्ये तु मुख्यानि कीर्तितानि ॥ मया हि
 ते ॥ ७२ ॥ तीर्थयात्रा वरारोहे कथिता पापनाशिनी ॥ येन चैषा कृता दृष्टा सोऽपि वै मुक्तिमागमयेत् ॥ ७३ ॥ अविसृक्तं तु सुश्रोणि मध्यमाव
 रणं शुभम् ॥ एतत्तु कंटके नाम मृत्युकालेऽष्टतप्रदम् ॥ ७४ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोक्तभागो मोहिनीवदुसंवादे कार्शीमाहात्म्ये तीर्थयात्रावर्णने
 नामैकोनपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ वसुरुवाच ॥ अतः परं प्रवक्ष्यामि यात्राकालं तु मोहिनि ॥ देवादेस्तु कृता या तु यथायोग्यफला
 सिद्धा ॥ १ ॥ चैत्रमासे तु दिवजैर्यात्रियं विहिता पुरा ॥ तत्रस्थः कामकुंडे तु स्नानपूजनतयैः ॥ २ ॥ ज्येष्ठमासे तु वै सिद्धैः कृता यात्रा शुभा
 नने ॥ रुद्रमासस्य कुंडे तु स्नानपूजापरायणैः ॥ ३ ॥ आषाढे चापि गंधर्व्यात्रियं विहिता शुभैः ॥ प्रियादेव्यास्तु कुंडं वै स्नानपूजन
 कारकैः ॥ ४ ॥ विद्याधरैस्तु यात्रेयं श्रावणे मासि मोहिनि ॥ लक्ष्मीकुंडस्थितैश्चीर्णं स्नानार्चनपरायणैः ॥ ५ ॥ मार्कण्डेयहृदस्थैस्तु स्नानपूजनतयैः ॥
 कृता यक्षैस्तु यात्रेयमिपमासे वरानने ॥ ६ ॥ पन्नगैश्चैव यात्रेयं मार्गमासे तु मोहिनि ॥ कोटितीर्थस्थितैश्चीर्णं स्नानपूजापरायणैः ॥ ७ ॥
 कपालभोचनस्थैस्तु शुक्रकैः शुभलोचने ॥ पौषे मासि कृता यात्रा स्नानपूजापरायणैः ॥ ८ ॥ कालेश्वरस्यकुंडस्थैः फाल्गुने मासि शोभने ॥
 पिशाचैस्तु कृता यात्रा स्नानपूजापरायणैः ॥ ९ ॥ फाल्गुने तु शुभे मासे सिते या तु चतुर्दशी ॥ तेन सा प्रोच्यते देवि पितृणां नाम विभृता
 ॥ १० ॥ अथ ते संप्रवक्ष्यामि यात्राकृत्यं शुभानने ॥ कृतेन येन मनुजो यात्राफलमाप्नुयात् ॥ ११ ॥ उत्तुंगमास्तु दातव्या मिष्टानने ससन्निवताः ॥
 फलपुष्पसमोपेता वस्त्रैः सञ्छादिताः शुभाः ॥ १२ ॥ चैत्रस्य शुक्रपक्षे तु दत्तया या महाफला ॥ तत्र गौरी तु द्रष्टव्या भक्त्यायेन मानवैः
 ॥ १३ ॥ स्नानं कृत्वा तु गंतव्यं गोपक्षे तु वरानने ॥ स्वर्गारं कालिकादेवी अर्चितव्या प्रयत्नतः ॥ १४ ॥ अन्या चापि पुरा प्रोक्ता सर्वतां ललिता
 शुभा ॥ द्रष्टव्या चैव सा भक्त्या सर्वकामफलप्रदा ॥ १५ ॥ ततस्तु भोजयद्विप्राञ्छिवभक्ताञ्छुचित्रतान् ॥ वासोभिर्दक्षिणाभिश्च पुष्कलाभिर्यथा

हतः ॥ १६ ॥ पंचगौरीः सद्युद्दिश्य रसात् गंधान्दिजेऽर्पयेत् ॥ उत्तमं श्रेय आमोति सौभाग्येन समन्वितः ॥ १७ ॥ विनायकान्प्रवक्ष्यामि क्षेत्रवासं तु
 विघ्नदान् ॥ गान्संपूज्य नरो देवि निर्विघ्नेन फलं लभेत् ॥ १८ ॥ दुर्ण्ड तु प्रथमं दृष्ट्वा तथा किल विनायकम् ॥ देव्या विनायकं चैव गोप्रेक्ष हस्तिहस्ति
 नम् ॥ १९ ॥ विनायकं तथैवान्यं सिद्धयं नाम विश्रुत्वा चतुर्थ्यां देवि द्रष्टव्या एवं चैव विनायकाः ॥ २० ॥ लङ्कुकाश्च प्रदातव्या एतद्दिश्य वाडवे ॥
 एतेन चैव कृत्येन सिद्धिमाप्नायते नरः ॥ २१ ॥ अतः परं प्रवक्ष्यामि चंडिकाः क्षेत्रशिक्षाः ॥ दक्षिणे रक्षते दुर्गा नैऋते चांतरेऽश्वरी ॥ २२ ॥ अंगारेऽशी
 पश्चिमे तु वायव्ये भद्रकालिका ॥ उत्तरे भीमचंडा च महामत्ता तथैशके ॥ २३ ॥ ऊर्ध्वेऽश्वीसमायुक्ता शंकरा पूर्वतः स्मृता ॥ अधः केशी तथामेय्यां चित्रघंटा
 च मध्यतः ॥ २४ ॥ एतास्तु चंडिकादेवीर्यो वै पश्यति मानवः ॥ तस्य तुष्टाश्च ताः सर्वाः क्षेत्रं रक्षति तत्पराः ॥ २५ ॥ विघ्नं कुर्वति सततं
 पापिनां देवि सर्वदा ॥ तस्मादेव्यः सदा पूज्या रक्षार्थे सविनायकाः ॥ २६ ॥ यदीच्छेत्परमां सिद्धिं सततं विभवं सुखम् ॥ ततो भक्त्या गंध
 पुष्पनैवेद्यादीन्समर्पयेत् ॥ २७ ॥ अन्यच्च ते प्रवक्ष्यामि तस्मिन्स्थाने सुलोचने ॥ तिष्ठो नद्यस्तु तत्रस्था वह्नि च शुभोदकाः ॥ २८ ॥ तासां
 दर्शनमात्रेण ब्रह्महत्या निवर्तते ॥ एका तु तत्र त्रिस्तोता तथा मंदाकिनी परा ॥ २९ ॥ मत्स्योदरी तृतीया च एतास्तिस्रस्तु पुण्यदाः ॥ मंदाकिनी
 तत्र पुण्या मध्यमेश्वरसंस्थिता ॥ ३० ॥ संस्थिता त्रिस्तोतिका च अविमुक्तेति पुण्यदा ॥ मत्स्योदरी तु ऊँकारे पुण्यदा सर्वदेव हि ॥ ३१ ॥
 तस्मिन्स्थाने यदा गंगा आगमिष्यति मोहिनी ॥ तदा पुण्यतमः कालो देवानामपि दुर्लभः ॥ ३२ ॥ वरणासिक्तसलिले जाह्नवीजल
 विजुहोते ॥ तत्र नादेश्वरे पुण्ये स्नातः किमदुशोचति ॥ ३३ ॥ मत्स्योदरीसमायुक्ता यदा गंगा बभूव ह ॥ तस्मिन्काले शिवः स्नाना
 त्कपालं मुक्त्वाञ्जुभे ॥ ३४ ॥ कपालमोचनं नाम तत्रैव सुमहत्तरः ॥ पावनं सर्वसत्त्वानां पुण्यदं परिकीर्तितम् ॥ ३५ ॥ मत्स्योदरीजले
 गंगा ऊँकारेश्वरसन्निधौ ॥ तदा तस्मिन्जले स्नात्वा दृष्ट्वा चोँकारमीश्वरम् ॥ ३६ ॥ शोकं जरां मृत्युबंधं ततो न स्पृशते नरः ॥ तस्मिन्नातः
 शिवः साक्षादोँकारेश्वरसंज्ञितः ॥ ३७ ॥ एतद्ब्रह्मसमाख्यातं तव ब्रह्माद्वयानने ॥ अकारं चाण्डुकं च मकारं च प्रकीर्तितम् ॥ ३८ ॥ अकार
 स्तत्र विज्ञेयो विष्णुलोकगतिप्रदः ॥ तस्य दक्षिणपार्श्वे तु उकारः परिकीर्तितः ॥ ३९ ॥ तत्र सिद्धिं परां प्राप्तो देवाचार्यो बृहस्पतिः
 ॥ ऊँकारं तत्र विज्ञेयं ब्रह्मणः पदमव्ययम् ॥ ४० ॥ तयोस्तथोत्तरे भागे मकारं विष्णुसंज्ञितम् ॥ तस्मिँच्छिगे तु संभिद्धः कपिलार्पि
 हामुनिः ॥ ४१ ॥ वाराणसीमभ्युपेत्य पंचायतनमुत्तमम् ॥ आराध्यमानो देवरं भीष्मस्तत्र स्थितोऽभवत् ॥ ४२ ॥ तस्मिन्स्थाने तु

सुभो स्वयमाविष्कृच्छः ॥ गोप्रेक्षक इति स्यातः सर्वदेवैः ॥ ४३ ॥ गोप्रेक्षश्चरमात्य दृष्ट्वाभ्यर्च्य च मानवः ॥ न दुर्गतिमवाप्नोति
 क्रस्मप्यै विमुच्यते ॥ ४४ ॥ वनस्था दहमानास्तु सुभ्यो दाववाह्निना ॥ प्रमत्नोऽस्मिन्देऽभ्येत्य शान्तालोयं पशुस्तदा ॥ ४५ ॥ कपिला
 द्वद इत्येवं ततः प्रभृति कथ्यते ॥ तत्रापि स शिवः साक्षाद्बुध्वज इति स्मृतः ॥ ४६ ॥ साध्विच्यं कृतवान्देवो दृश्यमानः सदा स्थितः ॥
 कपिलाद्वदतीर्थेऽस्मिन्नात्वा संयतमानसः ॥ ४७ ॥ वृषध्वजं शिवं दृष्ट्वा सर्वयज्ञफलं लेभेत् ॥ स्वर्लोकां मृतस्तत्र पूजयित्वा
 शिवो भवेत् ॥ ४८ ॥ लभते देहभेदेन गणत्वं चातिदुर्लभम् ॥ अस्मिन्नेव प्रदेशे तु गावो वै ब्रह्मणा स्वयम् ॥ ४९ ॥ शान्त्यर्थं सर्व
 लोकानां सर्वान्यावयितुं ध्रुवम् ॥ भद्रदोहं सास्तत्र पुण्यं पापहरं शुभम् ॥ ५० ॥ तस्मिन्स्थाने नरः स्नातः साक्षाद्गार्ग्यचरो भवेत् ॥
 शिवस्तत्र समानीय स्थापितः परमेष्ठिना ॥ ५१ ॥ ब्रह्मणश्चापि संगृह्य विष्णुना स्थापितः पुनः ॥ हिरण्यगर्भ इत्येवं नाम्ना तत्र स्थितः
 शिवः ॥ ५२ ॥ पुनश्चापि ततो ब्रह्मा स्वर्लोकेऽवसरसंज्ञकम् ॥ स्थापयामास वै लिंगं स्वर्लोकं कारणे क्वचित् ॥ ५३ ॥ दृष्ट्वा वै तं तु देवेशं
 शिवलोके महीयते ॥ प्राणानिह पुनस्त्यक्त्वा न पुनर्जायते क्वचित् ॥ ५४ ॥ अनेता सा गतिस्तस्य योगिनामेव या स्मृता ॥ अस्मिन्नेव
 महीदेशे दैत्यो देवतकंटकः ॥ ५५ ॥ व्याघ्ररूपं समास्थाय निहतो दर्पितो बली ॥ व्याघ्रेऽश्वर इति ख्यतो नित्यं तत्र समास्थितः ॥ ५६ ॥
 न पुनर्दुर्गतिं याति दृष्ट्वैनममरेऽश्वम् ॥ हिमवत्स्थापितं लिंगं शैलेऽश्वरमिति स्थितम् ॥ ५७ ॥ दृष्ट्वैतन्मनुजो भद्रे न दुर्गतिमवाप्नुयात् ॥
 उत्पलो विदलैश्च यौ दैत्यौ ब्रह्मणो वरात् ॥ ५८ ॥ स्त्रीलौल्यादपि तौ दृष्ट्वा पार्वत्या निहताबुभौ ॥ सांगं कंटुकेनात्र तस्येदं चिह्नमास्थितम्
 ॥ ५९ ॥ दृष्ट्वैतन्मनुजो लिंगं ज्येष्ठस्थानं समाश्रितम् ॥ न शोचति पुनर्भद्रे सिद्धो जन्मनि जन्मनि ॥ ६० ॥ समंतात्तस्य देवैस्तु लिंगानि
 स्थापितानि च ॥ दृष्ट्वा च तानि वै मर्त्यो देहभेदे गणो भवेत् ॥ ६१ ॥ नदी वाराणसी च यं पुण्या पापप्रणाशिनी ॥ क्षेत्रमेतदलङ्कृत्य जाह्नव्या
 सह संगता ॥ ६२ ॥ स्थापितं संगमे चास्मिन्ब्रह्मणा लिंगमुत्तमम् ॥ संगमेश्वरमित्येव ख्यातं जगति दृश्यताम् ॥ ६३ ॥ संगमे देवनद्योश्च यः
 स्नात्वा मनुजः शुभे ॥ अर्चयेत्संगमेशानं तस्य जन्मभयं कुतः ॥ ६४ ॥ स्थापितं लिंगमेतच्च शुक्रेण भृशमुना ॥ नाम्ना शुक्रेश्वरं भद्रे
 सर्वसिद्धमगार्चितम् ॥ ६५ ॥ दृष्ट्वैतन्मानवः सबो मुक्तः स्यात्सर्वकिल्बिषैः ॥ मृतश्च न पुनर्जन्म संसारं लभते नरः ॥ ६६ ॥ जंबुकोऽत्र
 हतो दैत्यो महादेवेन मोहिनि ॥ तल्लिंगं तु नरो दृष्ट्वा सर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ ६७ ॥ देवैः शक्रपुरोगैश्च एतानि स्थापितानि हि ॥

जानीहि पुण्यलिंगानि सर्वकामप्रदानि च ॥ ६८ ॥ एवमेतानि सर्वाणि शिवलिंगानि मोहिनि ॥ कथितानि मया तुभ्यं क्षेत्रस्मिन्न
विमुक्तके ॥ ६९ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीवसुसंवादे काशीमाहात्म्यं नाम पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ वसुव्याच ॥
अथान्यत्ते प्रवक्ष्यामि गंगामाहात्म्यमुत्तमम् ॥ वाराणसीस्थितं भद्रे मुक्तिमुक्तिफलप्रदम् ॥ १ ॥ अविमुक्ते कृतं यत्तु तदेवाक्षयत्तां द्योत ॥
अविमुक्तगतः कश्चिन्नरकं नैति किल्बिषी ॥ २ ॥ अविमुक्तकृतं यत्तु पापं वज्रं भवेच्छुभे ॥ त्रैलोक्ये यानि तीर्थानि मोक्षदानि
च कृत्स्नशः ॥ ३ ॥ सेवते सततं गंगां काश्यामुत्तरवाहिनीम् ॥ दशाश्वमेधे यः स्नात्वा दृष्ट्वा विश्वेश्वरं शिवम् ॥ ४ ॥ सबो निष्पातको भूत्वा मुच्यते
भवं बंधनात् ॥ गंगा हि सर्वतः पुण्या ब्रह्महत्यापहारिणी ॥ ५ ॥ वाराणस्या विशेषणयत्र चोत्तरवाहिनी ॥ वरणायास्तथास्याश्च जाह्नव्याः संगमो
नरः ॥ ६ ॥ स्नानमात्रेण सर्वेभ्यः पातकेभ्यः प्रमुच्यते ॥ काश्यामुत्तरवाहिन्यां गंगायां कार्तिके तथा ॥ ७ ॥ स्नात्वा माघे च मुच्यते महापापा
दिपातकैः ॥ सर्वलोकेषु तीर्थानि यानि ख्यतानि तानि च ॥ ८ ॥ सर्वार्थेभ्यो सुभगे काश्यामायाति जाह्नवीम् ॥ नित्यं पर्वसु सर्वेषु पुण्यै
श्रायतनैः सह ॥ ९ ॥ उत्तराभिमुखीं गंगां काश्यामायाति चान्वहम् ॥ महापातकदोषादिदुष्टानां स्पर्शनोद्धवम् ॥ १० ॥ व्यपोहितुं स्वपापं च
जंतुपाणविमुक्तये ॥ जन्मांतरशतेनापि सत्कर्मनिरतस्य च ॥ ११ ॥ अन्यत्र सुधिया भद्रे मोक्षो लभ्येत वा न वा ॥ एकेन जन्मना त्वत्र गंगायां
मरणेन च ॥ १२ ॥ मोक्षस्तु लभ्यते काश्यां नरेणावलितस्नना ॥ ख्यतो धर्मेनदो नाम ह्रदस्तत्रैव सुंदरि ॥ १३ ॥ धर्म एव स्वरूपेण
महापातकनाशनः ॥ धूली च धृतपापा सा सर्वतीर्थमयी शुभा ॥ १४ ॥ हरेन्महापापं संध्यान्कूलजानिव पादपान् ॥ किरणा धृतपापा च पुण्यतोया
सारस्वती ॥ १५ ॥ गंगा च यमुना चैव पंच नद्यः प्रकीर्तिताः ॥ अतः पञ्चनंदं नाम तीर्थं त्रैलोक्यविश्रुतम् ॥ १६ ॥ तत्राश्रुतो न दूती
यादेहितां पांचभौतिकीम् ॥ अस्मिन्पंचनदीनां तु संगमेऽघौघभेदने ॥ १७ ॥ स्नानमात्राद्बरो याति भित्वा ब्रह्मांडमंडपम् ॥ प्रयागे
माघमासे तु सयम्बु स्नानस्य यत्फलम् ॥ १८ ॥ तत्फलं स्याद्दैनिकेन काश्यां पंचनंदे ध्रुवम् ॥ स्नात्वा पंचनंदे तीर्थे कृत्वा च
पितृतर्पणम् ॥ १९ ॥ विष्णुं माधवमभ्यर्च्य न भूयो जन्मभागभवेत् ॥ यावत्संख्यास्ति तला दत्ताः पितृभ्यो जलतर्पणे ॥ २० ॥
पुण्ये पञ्चनंदे तीर्थे तृप्तिः स्यात्तावदाब्दिकी ॥ श्रद्धया यैः कृतं श्राद्धं तीर्थे पञ्चनंदे शुभे ॥ २१ ॥ तेषां पितामहा मुक्ता नानायोगनिगता अपि ॥ यम
लोके पितृगणैर्गार्थ्यं परिगीयते ॥ २२ ॥ महिमानं पांचनंदं दृष्ट्वा श्राद्धविधानतः ॥ अस्माकमपि वंश्योऽत्र कश्चिच्छ्राद्धं करिष्यति ॥ २३ ॥

काक्ष्यां पञ्चनदं प्राप्य येन मुच्यामहे वयम् ॥ तत्र पञ्चनदे तीर्थे यत्किंचिदीयते वसु ॥ २४ ॥ कल्पक्षयेऽपि न भवेत्तस्य पुण्यस्य संशयः ॥ वंध्यापि
 प्रेषयंतं स्नात्वा पञ्चनदे द्वाद ॥ २५ ॥ समर्च्य मंगलां गौरीं पुत्रं जनयति ध्रुवम् ॥ जलैः पांचनदैः पुण्यैर्वाससा पारिशोधितैः ॥ २६ ॥ महाफल
 मवाप्नोति स्नापयित्वेह दिक्श्रुताम् ॥ पञ्चमृतानां कलशैर्योत्तरशतोन्मितैः ॥ २७ ॥ तुलितोऽधिकतां प्राप्तो बिंदुः पांचनदस्तु सः ॥ पंचकूर्चैर्न पतितेन
 यात्र शुद्धिरुदाहता ॥ २८ ॥ सा शुद्धिः श्रद्धया प्राश्य बिन्दु पञ्चनदांभसाम् ॥ भवेदथ हृद्बानाद्राजमुयाश्चमयेधयोः ॥ २९ ॥ यत्फलं तच्छ्रुतगुणं
 स्मृतं पञ्चनदांबुना ॥ राजसूयाश्चमेधौ च भवेतां स्वर्गसाधने ॥ ३० ॥ आब्रह्मपट्टिकाद्रांनुसुक्तिः पञ्चनदांबुभिः ॥ स्वर्गनद्याभिषेकोऽपि न तथा
 संमतः सताम् ॥ ३१ ॥ अभिषेकः पांचनदो यथानन्यो वरप्रदः ॥ शतं समास्तपस्तत्त्वा कृते यत्राप्यते फलम् ॥ ३२ ॥ तत्कार्तिके पञ्च-दे सकृत्स्नानेन
 लभ्यते ॥ इष्टापूर्वेषु धर्मेषु यावज्जन्मकृतेषु यत् ॥ ३३ ॥ अन्यत्र स्यात्फलं तस्याधिकं फञ्चनदांबुभिः ॥ न धृतपापमदृशं तीर्थं ह्यपि महीतले ॥ ३४ ॥
 यदेकस्नानतो नश्येदघं जन्मत्रयार्जितम् ॥ कृते धर्मनदं नाम त्रेतायां धृतपातकम् ॥ ३५ ॥ द्वापरे बिंदुतीर्थं च कलौ पञ्चनदं स्मृतम् ॥
 बिंदुतीर्थे नरो दत्त्वा कांचनं कृष्णलोन्मितम् ॥ कृते धर्मनदं नाम त्रेतायां धृतपातकम् ॥ ३५ ॥ द्वापरे बिंदुतीर्थं च कलौ पञ्चनदं स्मृतम् ॥
 ॥ ३७ ॥ यत्किंचिद्बिंदुतीर्थेऽत्र दत्त्वाशयमवाप्नुयात् ॥ एकामण्याद्बुद्धिं कृत्वा सपिंडेष्ट्रौ विधानतः ॥ ३८ ॥ पुण्ये धर्मनदीतीर्थे कोटिदोमफलं
 लभेत् ॥ न पंचनदीतीर्थस्य महिमानमनंतकम् ॥ ३९ ॥ कोऽपि वर्णयितुं शक्तश्चतुर्वर्गशुभौकसः ॥ इति ते कथितं भद्रे काशीमाहात्म्यमुत्तमम्
 ॥ ४० ॥ सुखदं मोक्षदं नृणां महापातकनाशनम् ॥ ब्रह्मघ्नो मधुपः स्वर्णस्तीर्थी च गुरुत्पगः ॥ ४१ ॥ महापातकयुक्तोऽपि सयुक्तोऽप्युपपातकैः ॥
 अविमुक्तस्य माहात्म्यश्रवणाच्छुद्धिमाप्नुयात् ॥ ४२ ॥ ब्राह्मणो वेदविद्वान्यात्सत्रियो विजयी रणे ॥ वैश्यो धनपतिः शूद्रो विष्णुभक्तसमा
 गमी ॥ ४३ ॥ श्रवणादस्य सुभगे भूयान्यठनतोऽपि वा ॥ सर्वथेज्ञेषु यत्पुण्यं सर्वतीर्थेषु यत्फलम् ॥ ४४ ॥ तत्सर्वं समवाप्नोति पठनाच्छ्रवणादपि ॥ विद्यार्थी
 लभते विद्यां धनार्थी लभते धनम् ॥ ४५ ॥ भार्गवी लभते भार्यां सुतार्थी पुत्रमाप्नुयात् ॥ अविमुक्तस्य माहात्म्यं मया ते परिकीर्तितम् ॥ ४६ ॥ विष्णु
 भक्ताय दातव्यं शिवभक्तिराय च ॥ जगज्जननिभक्ताय सूर्यहोत्रसविने ॥ ४७ ॥ गुरुश्रुश्रुषवे दत्त्वा तीर्थस्नानफलं लभेत् ॥ शठाय निंदकायपि गोव्र
 क्षविद्विषे ॥ गुरुद्वेष्टसूयकाय दत्त्वा मृत्युमवाप्नुयात् ॥ ४८ ॥ इति श्रीबृहन्नादीयपुराणेत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे काशीमाहात्म्ये एकपञ्चाश
 त्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ मोहिन्युवाच ॥ धन्योऽसि विप्रवर्य त्वं कृपालुः सर्वदेहिषु ॥ यच्छ्रुतं ते मुखांभोजात्काशीमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ १ ॥

अधुनाहं कृतार्थोऽस्मि त्वया हि प्रतिबोधिता ॥ कृपालुना निपतिताभ्युद्धता भवसागरात् ॥ २ ॥ अधुना श्रोतुमिच्छामि हरेः क्षेत्रस्य मानदा ॥ माहात्म्यं
 यत्र गमनात्कृतार्थो जायते नरः ॥ ३ ॥ पुरुषोत्तमविष्णोस्तु क्षेत्रं मुक्तिविधायकम् ॥ श्रूयते हि पुराणेषु वर्णितं मुनिभिर्द्विजैः ॥ ४ ॥
 तत्कथ्यतां महाभाग शिष्याहं यदि ते प्रिया ॥ साधवः सर्वलोकस्य सततोपकृतौ स्थिताः ॥ ५ ॥ वसुरुवाच ॥ शृणु देवि प्रवक्ष्यामि तुभ्यं
 माहात्म्यमुत्तमम् ॥ पुरुषोत्तमनाम्नस्तु क्षेत्रस्य ब्रह्मणोदितम् ॥ ६ ॥ पृथिव्यां भारतं वर्षं कर्मभूमिरुदाहता ॥ तत्रास्ते भारते वर्षे दक्षिणोदधि
 तीरगः ॥ ७ ॥ उत्कलेति समाख्यातः स्वर्गमोक्षप्रदायकः ॥ समुद्रादुत्तरं तावद्वावद्विरजमंडलम् ॥ ८ ॥ देशोऽसौ पुण्यशीलानां गुणैः सर्वैरलंकृतः ॥
 सर्वतीर्थानि पुण्यानि पुण्यान्यायतनानि च ॥ ९ ॥ उत्कले तु विशालाक्षि वेदितव्यानि तानि तु ॥ समुद्रस्योत्तरे तीरे तस्मिन्देशेऽखिलोत्तमम् ॥ १० ॥
 आस्ते गुह्यं परं क्षेत्रं मुक्तिदं पापनाशनम् ॥ सर्वत्र वालुकाकीर्णं पवित्रं धर्मकामदम् ॥ ११ ॥ दशयोजनविस्तीर्णं क्षेत्रं परमदुर्लभम् ॥ नक्षत्राणां
 यथा सोमः सरसां सागरो यथा ॥ १२ ॥ तथा समस्ततीर्थानां वरिष्ठं पुरुषोत्तमम् ॥ बहूनां पावको यद्बहुद्राणां शंकरो यथा ॥ १३ ॥ तथा श्रेष्ठं
 हि तीर्थानां सर्वेषां पुरुषोत्तमम् ॥ वर्णानां ब्रह्मणो यद्बह्वैतैर्यश्च पक्षिणाम् ॥ १४ ॥ तथा समस्ततीर्थानां वरिष्ठं पुरुषोत्तमम् ॥ सेनानीनां यथा
 स्कंदः सिद्धानां कपिलो यथा ॥ १५ ॥ ऐरावतो गजेन्द्राणां महर्षीणां भृगुर्यथा ॥ मेरुः शिखरिणां यद्ब्रह्मगानां च हिमालयः ॥ १६ ॥ उच्चैः श्रवा
 यथाश्वानां कवीनामुशना यथा ॥ मुनीनां च यथा व्यासः कुबेरो यक्षक्षसा ॥ १७ ॥ इंद्रियाणां मनो यद्बद्धतानामवनी यथा ॥ अश्वत्थः सर्व
 वृक्षाणां पवनः पवतां यथा ॥ १८ ॥ अरुंधती यथा स्त्रीणां शङ्खाणां कुलिशं यथा ॥ अक्षरः सर्ववर्णानां गायत्री छंदसां यथा ॥ १९ ॥ सर्वांगेभ्यो
 यथा श्रेष्ठमुत्तमांगं विधातृजे ॥ यथा समस्तविधानां मोक्षविद्या परा स्मृता ॥ २० ॥ मनुष्याणां यथा राजा धेनुनां कामधुग्यथा ॥ सुवर्ण
 सर्वधातूनां सर्पणां वासुकिर्यथा ॥ २१ ॥ प्रह्लादः सर्वदेव्यानां रामः शस्त्रभृतां यथा ॥ इषाणां मयूरो यद्बहुमृगाणां मृगराट् यथा ॥ २२ ॥
 वरुणो यादसां यद्ब्रह्मः संयमिनां यथा ॥ क्षीरोदः सागराणां च देवर्षीणां च नारदः ॥ २३ ॥ पुरोधसां यथा जीवः कालः कलयतां यथा ॥
 ग्रहाणां भास्करो यद्ब्रह्मन्मंत्राणां प्रणवो यथा ॥ २४ ॥ कृत्यानां धर्मकार्यं च तद्ब्रह्मपुरुषोत्तमम् ॥ पुरुषाख्यं सकृद्ब्रह्म सागरांतः सकृन्मतः
 ॥ २५ ॥ ब्रह्मविद्यां सकृज्ज्ञात्वा गर्भवासो न विद्यते ॥ एवं सर्वगुणोपेतं क्षेत्रं परमदुर्लभम् ॥ २६ ॥ आस्ते यत्र वराहो हे विख्यातं पुरुषोत्तमम् ॥
 जगद्धापी स विश्वात्मा देवेशः पुरुषोत्तमः ॥ २७ ॥ जगद्धो निर्जगन्नाथस्तत्र सर्वं प्रतिष्ठितम् ॥ अजः शक्रश्च रुद्रश्च देवाश्चाग्निपुरोगमाः ॥ २८ ॥

निव्रसन्ति महाभागे तस्मिन्देशे सदैव हि ॥ गंधर्वाप्सरसः सिद्धाः पितरो देवमानुषाः ॥ २९ ॥ यक्षा विद्याधराश्चैव मुनयः शंसितव्रताः ॥ ऋषयो
 बालसिल्याद्याः कश्यपाद्याः प्रजेश्वराः ॥ ३० ॥ सुपर्णाः किन्नरा नागास्तथान्ये स्पर्वासिनः ॥ सांगा वेदाश्च चत्वारो शास्त्राणि विविधानि च ॥ ३१ ॥
 इति द्वांसपुराणानि यज्ञाश्च बहुदक्षिणाः ॥ नद्यश्च विविधाः पुण्यातीर्थान्यायतनानि च ॥ ३२ ॥ सागराश्च तथा शैलास्तस्मिन्देशे व्यवस्थिताः ॥
 एवं पुण्यतमे देशे देवार्चिपितृसेविते ॥ ३३ ॥ सर्वोपभोगसहिते वासः कस्य न रोचते ॥ श्रेष्ठत्वं तस्य देवस्य किं चान्यदधिकं ततः ॥ ३४ ॥
 आस्ते यत्र जगद्देवो मुक्तिदः पुरुषोत्तमः ॥ धन्यास्ते विबुधप्रख्या ये वसंत्युत्कले नराः ॥ ३५ ॥ तीर्थराजजले स्नात्वा पश्यन्ति पुरुषोत्तमम् ॥
 स्वर्गे वसन्ति ते मर्त्या न तु ते राजसालये ॥ ३६ ॥ ये वसंत्युत्कले क्षेत्रे पुण्ये श्रीपुरुषोत्तमे ॥ सफलं जीवन्ति तेषामौत्कल्याणं सुमेध
 साम् ॥ ३७ ॥ ये पश्यन्ति मुताम्रौष्ठप्रसन्नायतलोचनम् ॥ चारुभ्रुकेशमुकुटं चारुकर्णलतांचितम् ॥ ३८ ॥ चारुस्मितं चारुदंतं चारुकुंडलमंडि
 तम् ॥ सुनासं सुकपोलं च सुललाटं सुलक्षणम् ॥ ३९ ॥ त्रैलोक्यायनंदजननं कृष्णस्य सुवपंकजम् ॥ पुरा कृतयुगे देवि शक्रतुल्यपराक्रमः
 ॥ ४० ॥ बभूव नृपतिः श्रीमानिन्द्रद्युम्न इति श्रुतः ॥ सत्यवादी शुचिर्दक्षः सर्वशस्त्रभृतां वरः ॥ ४१ ॥ हृपवान्भुभगः द्यूरो दाता भोक्ता प्रियं
 वदः ॥ यथा समस्तयज्ञानां ब्रह्मण्यः सत्यसंगः ॥ ४२ ॥ धनुर्वेदे च वेदे च शास्त्रे च निपुणः कुतू ॥ वल्लभो नगनरीणां पौर्णमास्यां यथा
 शशी ॥ ४३ ॥ आदित्य इव दुष्प्रेक्ष्यो महुरश्चद्रमा इव ॥ वैष्णवः सत्यसंपन्नो जितक्रोधो जितद्वियः ॥ ४४ ॥ अध्यात्मविद्यानिर्तो युयुत्सु
 धर्मतत्परः ॥ एवं स पालयेत्पृथ्वीं राजा सर्वगुणाकरः ॥ ४५ ॥ तस्य बुद्धिः समुत्पन्ना विष्णोरागधनं प्रति ॥ कथमाराधयिष्यामि देवदेवं जनो
 र्दनम् ॥ ४६ ॥ कस्मिन्क्षेत्रेऽथवा तीर्थे नदीतीरे तथाश्रमे ॥ एवं विंतापः सोऽथ निरीक्ष्य मनसा महीम् ॥ ४७ ॥ अलोक्य सर्वतीर्थानि यानि
 पापहराणि च ॥ तानि सर्वाणि संचित्य जगाम मनसा पुनः ॥ ४८ ॥ विव्यातं परमं क्षेत्रं मुक्तिदं पुरुषोत्तमम् ॥ स गत्वा नृपतिस्तत्र समृद्धबल
 वाहनः ॥ ४९ ॥ अग्रजन्मभ्रमेधेन विधिवद्भूदक्षिणः ॥ कारयित्वा महोत्सेधं प्रासादं धीरदक्षिणम् ॥ ५० ॥ तत्र संकर्षणं कृष्णं सुमद्रां स्थाप्य
 वीर्यवात् ॥ पंचतीर्थं च विधिवत्कृत्वा तत्र महीपतिः ॥ ५१ ॥ स्नानं दानं जपं होमं देवताप्रेक्षणं तथा ॥ भक्त्या चाराध्य विधिवत्प्रत्यहं पुरुषोत्त
 मम् ॥ प्रसादाद्देवदेवस्य ततो मोक्षमवाप्तवान् ॥ ५२ ॥ मोहिन्नुवाच ॥ तस्मिन् क्षेत्रे वरे पुण्ये वैष्णवे पुरुषोत्तमे ॥ ५३ ॥ किं तत्र प्रतिमा
 पूर्वं सुस्थिता वैष्णवी प्रभो ॥ येनासौ नृपतिस्तत्र गत्वा सबलम्राहनः ॥ ५४ ॥ स्थापयामास कृष्णं च रामं भद्रां शुरुप्रदाम् ॥ मंशयो

ऽस्मि महास्तत्र विस्मयश्च द्विजोत्तम ॥ ५५ ॥ श्रोतुमिच्छामि तत्सर्वं ब्रूहि तत्कारणं च यत् ॥ वसुरुवाच ॥ शृणुष्व पूर्ववृत्तानि कथां पापप्रग
 शिनीम् ॥ ५६ ॥ प्रवक्ष्यामि समासेन श्रिया पृष्टं च यत्पुरा ॥ सुमेरोः कांचने शृंगे सर्वाश्चर्यसमन्विते ॥ ५७ ॥ तत्र स्थितं जगन्नाथं जगत्सद्या
 रम्यव्ययम् ॥ प्रणम्य शिरसा देवी लोकानां हितकाम्यया ॥ ५८ ॥ पप्रच्छेदं महाश्वश्रू भूमौ स्थानमनुत्तमम् ॥ श्रीरुवाच ॥ ब्रूहि त्वं सर्वलोकेश
 संशयं मे हृदि स्थितम् ॥ ५९ ॥ मर्त्यलोके महाश्वर्यं भूमौ कर्मसुदुर्लभं ॥ लोभमोहमहाग्राहे कामकोधमहाज्वले ॥ ६० ॥ येन मुच्येत आत्मेश
 दुर्गसंसारसागरात् ॥ त्वामृते नास्ति लोकेऽस्मिन्वक्ता संशयनिर्णये ॥ ६१ ॥ श्रुत्वा वै वचनं तस्या देवदेवो जनार्दनः ॥ श्रोत्राव परया प्रीत्या
 परं सारामृतोपमम् ॥ सुखोपायं सुसाध्यं च निरायासं महाफलम् ॥ ६२ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ आस्ते तीर्थवरं देवि विख्यातं पुरुषोत्तमम् ॥ ६३ ॥
 न तेन सदृशं किंचिद्विषु लोकेषु विद्यते ॥ कीर्तिनाद्यस्य देवेशि मुच्यते सर्वपातकैः ॥ ६४ ॥ न विज्ञातो नरैः सर्वेन दैत्यैर्न च दानवैः ॥ भरीच्या
 ब्रह्मैर्निर्वर्देशितोऽयं वरानने ॥ ६५ ॥ दक्षिणस्योदधेस्तीरे न्यग्रोधो यत्र तिष्ठति ॥ यस्तु कल्पे सधुत्पन्ने महदुल्कानिवहणे ॥ ६६ ॥
 विनाशं नैव चाभ्येति स्वयं तत्रैव संस्थितः ॥ दृष्टमात्रे वटे तस्मिज्जयामाश्रित्य चासकृत् ॥ ६७ ॥ ब्रह्महत्या प्रमुच्येत पापेष्वन्येषु का
 कथा ॥ प्रदक्षिणं कृतं यैस्तु नमस्कारैस्तु जंतुभिः ॥ ६८ ॥ सर्वे विधूतपापास्तं गता वै केशवालयम् ॥ न्यग्रोधस्योत्तरे किंचिद्विषे
 केशवस्य तु ॥ ६९ ॥ प्रासादे तत्र तिष्ठेत्तु पदं धर्ममयं हि तत् ॥ प्रतिमां तत्र तां दृष्ट्वा स्वयं देवेन निर्मिताम् ॥ ७० ॥ अनायासेन वै याति भवनं
 मे ततो नराः ॥ गच्छन्नेव तु तं दृष्ट्वा एकदा धर्माद स्वयम् ॥ ७१ ॥ मंदतिकमनुप्राप्य प्रणम्य शिरसाब्रवीत् ॥ नमस्ते भगवन्देव लोक
 नाथाय तेजसे ॥ ७२ ॥ क्षीरोदवासिनं देवं शेषमोगोरुशायिनम् ॥ वरं वरेण्यं वरदं कर्तारं ह्यक्षयं प्रभुम् ॥ ७३ ॥ विश्वेश्वरमजं विष्णुं सर्व
 ज्ञमपराजितम् ॥ नीलोत्पलदलश्यामं पुंडरीकनिभेक्षणम् ॥ ७४ ॥ सर्वगं निर्गुणं शान्तं जगद्धातामव्ययम् ॥ सर्वलोकविधातारं लोकनाथ
 सुखावहम् ॥ ७५ ॥ पुराणपुरुरूपं वेद्यं व्यक्ताव्यक्तं सनातनम् ॥ पुरा पुराणं सद्धारं लोकतीर्थं जगद्गुरुम् ॥ ७६ ॥ श्रीवत्सवक्षसा युक्तं वनमाला
 विभूषितम् ॥ पीनवस्त्रं चतुर्बाहुं शंखचक्रगदाधरम् ॥ ७७ ॥ हारकेश्वरसंयुक्तं मुकुटांगदधारिणम् ॥ सर्वलक्षणसंयुक्तं सर्वेन्द्रियविवर्जितम् ॥ ७८ ॥
 कूटस्थमचंचलं सूक्ष्मं ज्योतीरूपं सनातनम् ॥ भावाभावविनिर्मुक्तं व्यापिनं प्रकृतेः परम् ॥ ७९ ॥ तं नमस्ये जगन्नाथमीश्वरं सुखदं प्रभुम् ॥
 इत्येवं धर्माग्रजस्तु पुरा न्यग्रोधसन्निधौ ॥ ८० ॥ स्तुत्वा नानाविधैः स्तोत्रैः प्रणाममकरोत्तदा ॥ तं दृष्ट्वा च महाभागे प्रणतं श्रज्जालं स्थितम् ॥ ८१ ॥

सर्वस्य कारणं देवि प्रष्टवानहमन्तकम् ॥ वैस्वत महाबाहो सर्वदेवमयो ब्रूसि ॥ ८२ ॥ किमर्थं स्तुतवानिह संक्षेपाद् ब्रूहि तन्मय ॥ ८३ ॥
 त्वम् उवाच ॥ अस्मिन्नायतने पुण्ये विख्याते पुरुषोत्तमे ॥ इन्द्रनीलमयी मृदा प्रतिमा सार्वकामिकी ॥ ८४ ॥ तां दृष्ट्वा पुंडरीकाक्ष भवे
 वेकेन श्रद्धया ॥ श्रुत्वा वैस्वतस्यैतद्वाक्यं तमहमुक्तवान् ॥ यमैतां गोपयिष्यामि सिकताभिः समततः ॥ ८५ ॥ अतश्चैवं न शक्नोमि व्यापारमरिमुद्वन ॥ प्रसीद त्वं महादेव संहर प्रतिमां
 विमो ॥ ८६ ॥ श्रुत्वा वैस्वतस्यैतद्वाक्यं तमहमुक्तवान् ॥ यमैतां गोपयिष्यामि सिकताभिः समततः ॥ ८७ ॥ ततः सा प्रतिमा देवि
 वल्लीभिर्गोपिता तथा ॥ यथा तत्र न पश्यति मनुजाः स्वर्गकांक्षिणः ॥ ८८ ॥ प्रच्छाद्य वल्लिकैर्देवि जातरूपपरिच्छदैः ॥ यमं प्रस्थापयामास तां
 पुरीं दक्षिणां दिशम् ॥ ८९ ॥ गुप्तायां प्रतिमायां तु इन्द्रनीलस्य वै तदा ॥ तस्मिन्नेत्रवरे पुण्ये विख्याते पुरुषोत्तमे ॥ ९० ॥ यत्कृतं तत्र वृत्तान्ते
 देवदेवो जनार्दनः तत्सर्वं कथयामास स तस्मै भगवान्पुरा ॥ ९१ ॥ इन्द्रद्युम्नस्य गमनं क्षेत्रसंदर्शनं तथा ॥ क्षेत्रस्य वर्णनं चैव व्युष्टिं तस्य च मोहिनि
 ॥ ९२ ॥ दर्शनं बलेदेवस्य कृष्णस्य च विशेषतः ॥ सुभद्रायाश्च तत्रैव माहात्म्यं चैव सर्वशः ॥ ९३ ॥ दर्शनं नरसिंहस्य व्युष्टिसंकीर्तनं तथा ॥
 अन्तर्वासुदेवस्य दर्शनं गुणकीर्तनम् ॥ ९४ ॥ श्वेतमाधवमाहात्म्यं स्वर्गद्वारस्य वर्णनम् ॥ उदधेदर्शनं चैव स्नानं तर्पणमेव च ॥ ९५ ॥ समुद्रस्नानमाहा
 त्म्यमिन्द्रद्युम्नस्य चापि वै ॥ पंचवीथीफलं चैव महाल्यैष्ठ्यां तथैव च ॥ ९६ ॥ स्नानं कृष्णस्य हलिनः सर्वयात्राफलं तथा ॥ वर्णनं विष्णुलोकस्य
 क्षेत्रस्य च पुनः स्वयम् ॥ पूर्वं कथितवांस्तथ्यं तस्यै स पुरुषोत्तमः ॥ ९७ ॥ इति श्रीबृहन्नादीयपुराणोत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे पुरुषोत्तममा
 हात्म्ये द्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥ मोहिन्युवाच ॥ ब्रूहि मे मुनिशार्दूल यत्तृच्छामि पुरातनम् ॥ यथा ताः प्रतिमाः पूर्वमिन्द्रद्युम्नेन निर्मिताः ॥ १ ॥
 केन चैव प्रकारेण तुष्टस्तस्मै स माधवः ॥ तत्सर्वं वद मे विप्र श्रोतुं कौतूहलं मम ॥ २ ॥ वसुरुवाच ॥ शृणुष्व चारुनयने पुराणं वेदसंमितम् ॥
 कथयामि पुरावृत्तं प्रतिमानां च संभवम् ॥ ३ ॥ प्रवृत्ते च महायज्ञे प्रासादे चैव निर्मिते ॥ चिता तस्य बभूवाथ प्रतिमाथमहर्निशम् ॥ ४ ॥
 केनोपायेन देवेशं सर्वलोकविभावनम् ॥ सर्गस्थित्यन्तकर्तारं पश्यामि पुरुषोत्तमम् ॥ ५ ॥ चिताविष्टो नरेन्द्रस्तु नैवं शेते दिवानिशम् ॥ न
 भुङ्क्ते विविधान्भोगान्न च स्नानं प्रसाधनम् ॥ ६ ॥ शैलजा दारुजा वापि धातुजा वा महीतले ॥ विष्णोर्योग्यास्तु प्रतिमाः सर्वलक्षणलक्षिताः ॥ ७ ॥
 एतैरेव त्रयाणां तु दयितं यत्सुरार्चितम् ॥ स्थापितं प्रीतिमभ्येति इति चिताषोऽभवत् ॥ ८ ॥ पंचरात्रविधानेन संपूज्य पुरुषोत्तमम् ॥ चिता
 विष्टो महीपालः सस्तोतुमुपचक्रमे ॥ ९ ॥ इन्द्रद्युम्न उवाच ॥ वासुदेव नमस्तेऽस्तु नमस्ते मोक्षकारण ॥ त्राहि मां सर्वलोकेश जन्मसंसारसागरात्
 ॥ १० ॥ निर्मलाशुक्रसंकाश नमस्ते पुरुषोत्तम ॥ संकर्षण नमस्तेऽस्तु त्राहि मां धरणीधर ॥ ११ ॥ नमस्ते हेमगर्भाय नमस्ते मकरध्वज ॥

रतिक्रान्तं नमस्तुभ्यं त्राहि मां शंभरांतक ॥ १२ ॥ नमस्ते मेघसंज्ञाश नमस्ते भक्तवत्सल ॥ अनिरुद्ध नमस्तेऽस्तु त्राहि मां वरदो भव ॥ १३ ॥
 नमस्ते विबुधावास नमस्ते विबुधप्रिय ॥ नारायण नमस्तेऽस्तु त्राहि मां शरणागतम् ॥ १४ ॥ नमस्ते बलिनां श्रेष्ठ नमस्ते लोमला
 युध ॥ नमस्ते विबुधश्रेष्ठ नमस्ते कमलोद्भव ॥ १५ ॥ चतुर्मुख जगद्धातृ त्राहि मां द्रुपितामह ॥ नमस्ते नीलमेघाभ नमस्ते त्रिदशार्चित
 ॥ १६ ॥ त्राहि विष्णो जगन्नाथ मग्नं मां भवसागरे ॥ प्रलयानलसंकाश नमस्ते दितिजांतक ॥ १७ ॥ नरसिंह महावीर्य त्राहि मां दीप्त
 लोचन ॥ यथा रसतलाच्चोर्वी जले समोद्धृता पुरा ॥ १८ ॥ तथा महावरह त्वं त्राहि मां दुःखसागरात् ॥ तवाङ्गमूर्तयः कृष्ण वरदाः संस्तुता मया
 ॥ १९ ॥ त्वं चेमे बलदेवाद्याः पृथग्रूपेण संस्थिताः ॥ अंगानि तव देवेश गरुडाद्यास्तथा प्रभो ॥ २० ॥ दिव्यालः सायुधाश्चैव दारुवाद्या
 स्तथाच्युत ॥ ये चान्ये तव देवेश भेदाः प्रोक्ता मनीषिभिः ॥ २१ ॥ तैऽपि सर्वे जगन्नाथ प्रसन्ननायतलोचन ॥ ये वार्ष्णिताः स्तुताः सर्वे तथा यूयं
 नमस्कृताः ॥ २२ ॥ प्रयच्छत वरं मङ्गं धर्मकामार्थमोक्षदम् ॥ भेदास्ते कीर्तिता ये तु हरे संकर्षणादयः ॥ २३ ॥ तव पूजार्थसंबद्धास्तत्र
 स्त्वयि समाश्रिताः ॥ न भेदस्तव देवेश विद्यते परमार्थतः ॥ २४ ॥ विविधं तव यद्द्रूपं भवाभावविवर्जितम् ॥ अद्वैतं त्वां कथं द्रुते कलुं शक्नोति
 मानवः ॥ २५ ॥ एकस्त्वं हि हरे व्यपी चित्स्वभावो निरंजनः ॥ परमं तव यद्द्रूपं भावाभावविवर्जितम् ॥ २६ ॥ निर्लेपं निर्मलं सूक्ष्मं कूट
 स्थमचलं ध्रुवम् ॥ सर्वोपाधिविनिर्मुक्तं सत्तामात्रं व्यवस्थितम् ॥ २७ ॥ तदेवोऽपि न जानाति कथं जानाद्ग्रहं प्रभो ॥ अपरं तव यद्द्रूपं पीतवर्णं
 चतुर्भुजम् ॥ २८ ॥ शंखचक्रगदापाणि मुकुटांगदधारिणम् ॥ श्रीवत्सवक्षसा युक्तं वनमालाविभूषितम् ॥ २९ ॥ तदचर्यति विबुधा ये चान्ये
 त्वत्समाश्रयाः ॥ देव सर्वमुखश्रेष्ठ भक्तानामभयप्रद ॥ ३० ॥ त्राहि मां चारुपद्माक्ष मङ्गं विषयसागरे ॥ नान्यं पश्यामि लोके श यस्याहं शरणं
 ब्रजे ॥ ३१ ॥ त्वामृते कमलाकृतं प्रसीद मधुसूदन ॥ जराव्याधिशतैर्युक्तो नानादुःखैर्निपीडितः ॥ ३२ ॥ हर्षशोकान्वितो मूढः कर्मपाशैः सुयं
 त्रितः ॥ पतितोऽहं महारौद्रे वीरे संसारसागरे ॥ ३३ ॥ विषयोदकद्रुणारे रागद्वेषममकुले ॥ इन्द्रियवर्तगभीरे तृष्णाशोकोर्मिसकुले ॥ ३४ ॥ निरा
 श्रये निरात्मबे निःसारोऽयंतंचले ॥ मायया मोहितस्तत्र भ्रमामि सुचिरं प्रभो ॥ ३५ ॥ नानाजातिसहस्रेषु जायमानः पुनः पुनः ॥ मया
 जन्मान्यनेकानि सहस्राण्ययुतानि च ॥ ३६ ॥ विविधान्यनुभूतानि संसारैऽस्मिन्नर्जने ॥ वेदाः सांगा मयाधीताः शास्त्राणि विविधानि च
 ॥ ३७ ॥ इतिहासपुराणानि तथा शिल्पान्यनेकशः ॥ असंतोषाश्च संतोषाः संचया बहवो व्यथाः ॥ ३८ ॥ मया प्राप्ता जगन्नाथ क्षयवृद्धयुदये

तर्कः ॥ भार्यामित्रस्वबंधूनां वियोगाः संगमास्तथा ॥ ३९ ॥ पितरो विविधा दृष्टा मातरश्च तथा मया ॥ दुःखानि चातुभूतानि मया सौख्यान्य-
 क्रियन्ते ॥ ४० ॥ प्राप्ताश्च बांधवा स्वसृज्जातरो ज्ञातयस्तथा ॥ मयोपितं तथा स्त्रीणां कोष्ठे विण्मूत्रपिच्छले ॥ ४१ ॥ गर्भवासे महादुःखमनुभूतं तथा
 प्रभोऽदुःखानि आन्यनेकानि बाल्ये यौवनगर्विते ॥ ४२ ॥ वाद्वद्व्ये च हृषीकेश तानि प्राप्तानि वै मया ॥ मरणे यानि दुःखानि शुभमग्रे यमालये ॥ ४३ ॥
 मया तान्यनुभूतानि नरके यातनाकुले ॥ किमिकीटदुर्माणं च हस्यध्वम्पक्षिणाम् ॥ ४४ ॥ महिषाणां गवां चैव तथान्येषां वनौकसाम् ॥
 द्विजातीनां च सर्वेषां शूद्राणां चैव योनिषु ॥ ४५ ॥ धनिनां क्षत्रियाणां च दक्षिणां तपस्विनाम् ॥ नृपाणां नृपभृत्यानां तथान्येषां च देहि-
 नाम् ॥ ४६ ॥ गृहे तेषां समुत्पन्नो देव चाहं पुनः पुनः ॥ गतोऽस्मि दासतां नाथ भृत्यानां बहुशो नृणाम् ॥ ४७ ॥ दग्धित्वं चेत्स्वत्वं स्वामित्वं च तथा
 गतः ॥ हता मया हतश्चान्यैर्हतं मे घातिता मया ॥ ४८ ॥ दूते मेऽयैरथान्येभ्यो मया दत्तमेकशः ॥ पितृमातृसुहृद्वर्गकलत्राणां कृतेन च
 ॥ ४९ ॥ अहं हृष्टोऽसकृद्दैन्यैश्चाशुयौताननो गतः ॥ देवतिर्दुःखानुष्येषु चरेषु स्यावरेषु चा ॥ ५० ॥ न विद्यते च तत्स्थानं यत्राहं न गतः प्रभो ॥
 कदा मे नरके वासः कदा स्वर्गे जगत्पते ॥ ५१ ॥ कदा मनुष्यलोकेषु कदा तिर्यगतेषु च ॥ जलयन्त्रे तथा चक्रे कदाऽवटनिबंधने ॥ ५२ ॥
 पातितोऽधस्तथोद्धं च कदा मध्ये स्थितस्त्वहम् ॥ तथा चाहं सुरश्रेष्ठ कर्मवल्लो समाश्रितः ॥ ५३ ॥ एवं संसारचक्रेऽस्मिन्भवेत्वे लोमहर्षणे ॥ अत्रामि
 सुचिरं कालं नातं पश्यामि कर्हिचित् ॥ ५४ ॥ न जाने किं करोम्येष हरे व्याकुलितोऽद्रियः ॥ शोकवृष्णाभिभूतश्च कादिशीको विचेतनः ॥ ५५ ॥
 इदानीं त्वामहं देव विकलः शरणं गतः ॥ त्राहि मां दुःखितं कृष्ण यत्र संसारसागरे ॥ ५६ ॥ कृपां कुरु जगन्नाथ भक्तोऽहं यदि
 मन्यसे ॥ त्वाहृते नास्ति मे बंधुर्योऽसौ चित्तां करिष्यति ॥ ५७ ॥ देव त्वां नाथमासाद्य न भयं मेऽस्ति कुत्रचित् ॥ जीविते मरणे
 चैव योगक्षमे तथा प्रभो ॥ ५८ ॥ ये तु त्वां विधिवदेव नार्चयन्ति नराधराः ॥ सुगतिस्तु कथं तेषां भवेत्संसारबंधनात् ॥ ५९ ॥ किं तेषां
 कुलशैलेन विद्यया जीवितेन च ॥ येषां न जायते भक्तिजगद्धातरि केशवं ॥ ६० ॥ प्रकृतिं त्वामूर्तिं प्राप्य ये त्वां नन्दिति मोहिताः ॥
 पतन्ति नरके घोरं जायमानाः पुनः पुनः ॥ ६१ ॥ न तेषां निष्कृतिस्तस्माद्विद्यते नरकाण्डात् ॥ ये दूषयन्ति दुर्ज्ञातस्ते देव पुरुषाधराः
 ॥ ६२ ॥ यत्र यत्र श्वेदजन्म मम कर्मनिबंधनात् ॥ तत्र तत्र हरे भक्तिस्त्वयि स्तादक्षता सदा ॥ ६३ ॥ आराध्य त्वां परं देव्या नराश्चा-
 न्येऽपि संगताः ॥ अवाप्तुः परमां सिद्धिं कस्त्वां देव न पूजयेत् ॥ ६४ ॥ न शक्नुवन्ति ब्रह्माद्याः स्तोतुं त्वां प्रकृतेः परम् ॥ यथा चाज्ञानं

भावेन संस्तुतोऽसि मया प्रभो ॥ ६५ ॥ तत्क्षमस्वापराधामन्मे यदि तेऽस्ति दया मयि ॥ कृतापराधेऽपि हरे क्षमां कुर्वति साधवः ॥ ६६ ॥ तस्मा
 त्प्रसीद देवेश भक्त्या खेहं समाश्रितः ॥ स्तुतोऽसि यन्मया देव भक्तिभावेन चेतसा ॥ ६७ ॥ सांगं भवतु तत्सर्वं वासुदेव नमोऽस्तु ते ॥ ६८ ॥
 इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे पुरुषोत्तममाहात्म्ये त्रिपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ ॥ वसुरुवाच ॥ इत्थं स्तुतस्तदा तेन
 प्रसन्नो गरुडध्वजः ॥ ददौ तस्मै तु सुभगे सकलं मनसेषितम् ॥ १ ॥ यः संपूज्य जगन्नाथं प्रत्यहं स्तौति मानवः ॥ स्तोत्रेणानेन मतिमान्स
 मोक्षं लभते ध्रुवम् ॥ २ ॥ त्रिसंध्यं यो जपेद्विद्वानिमं स्तोत्रवरं शुचिः ॥ धर्मं चार्थं च कामं च मोक्षं च लभते नरः ॥ ३ ॥ यः पठेच्छृ
 ण्याद्वापि श्रावयेद्वा समाहितः ॥ स लोकं शाश्वतं विष्णोर्थाति निर्द्धूतकल्मषः ॥ ४ ॥ धन्यं पापहरं चंदं भुक्तिमुक्तिप्रदं शिवम् ॥ शुभं
 सुदुर्लभं पुण्यं न देयं यस्य कस्य चित् ॥ ५ ॥ न नास्तिकाय मूर्तय न कृतघ्नाय मानिने ॥ न दुष्टमतेयं दद्यान्नाभक्ताय कदाचन ॥ ६ ॥
 दातव्यं भक्तियुक्ताय गुणशीलान्विताय च ॥ विष्णुभक्ताय शंताय श्रद्धालुष्टानशीलिने ॥ ७ ॥ इदं समस्ताघविनाशहेतु कारुण्यसंज्ञं
 सुखमोक्षदं च ॥ अशेषांछाफलदं वरिष्ठं मयोक्त पुरुषोत्तमस्य ॥ ८ ॥ ये तं सुमुखं विमलाम्बराभं ध्यायंति नित्यं पुरुषं पुराणम् ॥
 ते मुक्तिभाजः प्रविशंति विष्णु मन्त्रैर्यथाज्यं हुतमध्वराग्नौ ॥ ९ ॥ एकः स देवो भवदुःखहंता परः परेषां न ततोऽस्ति चान्यः ॥ स्रष्टा स पातासक
 लांतर्कता विष्णुः समश्चास्त्रिलसारभूतः ॥ १० ॥ किं विद्यथा किं सुगुणेश्वरं तेषां यज्ञैश्च दानैश्च तपोभिरग्नैः ॥ येषां न भक्तिर्भक्तीह कृष्णे जग
 द्गुरौ मोक्षसुखप्रदे च ॥ ११ ॥ लोके स धन्यः स शुचिः स विद्वान्स एव वक्ता स च धर्मशीलः ॥ ज्ञाता स दाता स च सत्यवक्ता यस्यास्ति
 भक्तिः पुरुषोत्तमाख्ये ॥ १२ ॥ स्तुतवैवं ब्रह्मतनयः प्रणम्य च सनातनम् ॥ वासुदेवं जगन्नाथं सर्वकामफलप्रदम् ॥ १३ ॥ चिंताविष्टो महीपालः
 कुशानास्तीर्य भूतले ॥ वक्त्रं च तन्मना भूत्वा सुष्वाप धरणीतले ॥ १४ ॥ कथं प्रत्यक्षमभ्येति देवदेवो जनार्दनः ॥ मम चिंताहरो देवः कदासा
 विति चिंतयन् ॥ १५ ॥ सुप्तस्य तस्य नृपतेर्वासुदेवो जगद्गुरुः ॥ आत्मानं दर्शयामास स्वप्ने च चक्रधर ॥ १६ ॥ स ददर्श च तं स्वप्ने
 देवदेवं जगत्पतिम् ॥ शंखचक्रधरं शांतं गदापद्माग्रपाणिनम् ॥ १७ ॥ शार्ङ्गबाणासियुक्तं च ज्वलतेजोऽग्रमंडलम् ॥ युगांतोदित्यवर्णभं नील
 वेड्यसन्निभम् ॥ १८ ॥ सुपर्णपृष्ठमासीनं षोडशार्द्धभुजं विभुम् ॥ स चासौ प्राब्रवीद्वीक्ष्य साधु राजन्महाप्रभते ॥ १९ ॥ कृतनानेन दिव्येन तथा भक्त्या च
 श्रद्धया ॥ तुष्टोऽस्मि ते महीपाल बृथा किमनुशोचसि ॥ २० ॥ यदत्र प्रतिमा राजन्नाजपूज्या सनातनी ॥ यथा तां प्राप्नुया भूप तदुपायं ब्रवीमि ते ॥ २१ ॥
 गतायामद्य शर्वर्या निर्मले भास्वरोदये ॥ सागरस्य जलस्यति नानाद्रुमविभूषिते ॥ २२ ॥ जलं तथैव वेलायां दृश्यते यत्र वै महत् ॥

लवणस्योदधे राजस्तर्णैः समभिप्लुतम् ॥ २३ ॥ कुलाली महावृक्षः स्थितः स्थलजलेषु च ॥ वेलाभिर्हन्यमानश्च न चासौ कथते ध्रुवः ॥ २४ ॥ हस्तेन पशुमादाय उर्मतस्ततो ब्रज ॥ एकाकी विहङ्गाजन्यं त्वं पश्यसि पादपम् ॥ २५ ॥ इदं चिह्नं सशालोक्य च्छेदय
मैशं शक्तिः ॥ शान्त्यमानं तु ते वृक्षं प्रभुमद्भुतदर्शनम् ॥ २६ ॥ दृष्ट्वा तेनैव संचित्य तदा भूपाल दर्शनम् ॥ कुरु तत्प्रतिमां दिव्यां जहि
चित्तां विमोहिनीम् ॥ २७ ॥ एवमुक्त्वा महाभागो जगामादर्शनं हरिः ॥ स चापि स्वप्रमालक्ष्य परं विस्मयमागतः ॥ २८ ॥ तां निशां समुदीक्ष्य
स्व ततस्तद्वर्तमानसः ॥ व्याहृन्वैष्णवान्मन्त्रान्मुक्तं चैव तदात्मकम् ॥ २९ ॥ प्रभातायां खन्यां तु तद्गतोऽनन्यमानसः ॥ स स्नात्वा सागरे
सम्यग्यथाविद्विधिना ततः ॥ ३० ॥ दत्त्वा दातुं तु विप्रभ्यो श्रामांश्च नगराणि च ॥ कृत्वा पौर्वाहिकं कर्म जगाम स नृपो तमः ॥ ३१ ॥
न रथो न पदातिश्च न गजो न च सारथिः ॥ एकाकी स महाबलां प्रविवेश महीपतिः ॥ ३२ ॥ तं दृष्ट्वा महावृक्षे नजस्वतं
महादुमम् ॥ महातकं महारोहं पुण्यं विप्रलभेव च ॥ ३३ ॥ महोत्सव महाकाय प्रभुसं च जलंतिके ॥ सांद्रमाजिष्ठवर्णोभं नाम
जातिविवर्जितम् ॥ ३४ ॥ नरनाथस्तथा विष्णोर्दुसं दृष्ट्वा मुदान्वितः ॥ पशुना शातयात्रास शितेन च दृढेन च ॥ ३५ ॥
द्रोधिभृता मतिस्त्रिं बभूवैद्रसखस्य च ॥ निरीक्षमाणे काष्ठे तु बभूवादुतदर्शनम् ॥ ३६ ॥ विश्वकर्मा च विष्णुश्च विप्ररूपधराकुभौ ॥
आजगमुर्महात्मानौ तथा तुल्याग्रजन्मनौ ॥ ३७ ॥ ज्वलमानौ सुतेजोभिर्दिव्यस्वगंधलेपनौ ॥ अथ तौ तं समासाद्य
नृपमिन्द्रसख तदा ॥ ३८ ॥ तावद्वर्ता महाराज त्वं किमत्र करिष्यसि ॥ किमयं न महाबाहो शातितश्च वनस्पतिः ॥ ३९ ॥ असहायो महा
दुर्गे निर्जने गहने वने ॥ महासिंघुटे चैव शातितो वै महादुमः ॥ ४० ॥ तयोः श्रुत्वा वचः सुश्रु स तु राजा मुदान्वितः ॥ बभामं वचना
न्याभ्यां मृदूनि मधुराणि च ॥ ४१ ॥ दृष्ट्वा तौ ब्रह्मणौ तत्र चंद्रमूर्त्यां विवागतौ ॥ नमस्कृत्य जगन्नाथावबुद्धिमुखमवस्थितः ॥ ४२ ॥ देव
देवमनादांतममं जगतः पतिम् ॥ आराधितुं व प्रतिभां करोमीति मतिमय ॥ ४३ ॥ अहं स देवेदेवेन परमेण उहातमदा ॥ स्वप्नते न
समुद्दिष्टो भवद्वां श्रावितो मया ॥ ४४ ॥ यज्ञस्तद्वचनं श्रुत्वा देवेद्रात्रिमस्य च ॥ प्रहस्य तस्मै विश्वेशस्तुष्टो व वन्द्यप्रवीत ॥ ४५ ॥ साद्रु
साधु महीपाल यदेतन्मन उत्तमम् ॥ संसारसागरे घोरे कदलीदलसंनिभं ॥ ४६ ॥ निःसारं दुःखबहुलं कामकोधसमाकुलं ॥ इन्द्रियावते
कलिले दुस्तरं लोमहर्षणं ॥ ४७ ॥ नानाव्याधिशतावतं चलुबुद्बुदसन्निभं ॥ यतस्ते मतिरुपज्ञा विष्णोरागधनाय वै ॥ ४८ ॥ धन्यस्त्वं
नृपशार्दूल गुणैः सर्वैरलंकृतः ॥ सप्रजा धरणी धन्या सशैलवनपतना ॥ ४९ ॥ सपुत्राग्रामनगरा चतुर्वर्णैरलंकृता ॥ यत्र त्वं नृपशार्दूल प्रजापाल

यिता प्रभुः ॥ ५० ॥ एवमिह त्वं महाभाग दुर्मेऽस्मिन्मुखशीतले ॥ आवाभ्यां सह तिष्ठ त्वं कथाभिर्दमसंश्रितः ॥ ५१ ॥ अयं तव सदा
 यार्थमागतः शिल्पिनां वरः ॥ विश्वकर्मसमः साक्षान्निष्पुनः सर्वकर्मसु ॥ ५२ ॥ मयोद्दिष्टां तु प्रतिमां करोत्येप तदं त्यज ॥ श्रुत्वेव वचनं
 तस्य तदा राजा द्विजन्सनः ॥ ५३ ॥ सागरस्य तदं त्यक्त्वा गत्वा तस्य समीपतः ॥ तस्थौ स नृपतिश्चेष्टो वृक्षच्छायां सुशीतलम् ॥ ५४ ॥
 ततस्तस्मै स विश्वात्मा तदाकारं तदाकृतिम् ॥ शिल्पिमुख्याय विधिजे कुरुष्वेत्यभ्यभाषत ॥ ५५ ॥ कृष्णरूपं परं शांतं पद्मपत्रायतेक्षणम् ॥
 श्रीवत्सकौस्तुभधरं शंखचक्रगदाधरम् ॥ ५६ ॥ गौरं गोक्षीरवर्णमं द्वितीयं स्वस्तिकांकितम् ॥ लालंगलाधरं देवकं जंताख्यं महाबलम्
 ॥ ५७ ॥ देवदानवगंधर्वयक्षविद्याधरोत्तमैः ॥ न विज्ञातो हि तस्य तस्तेनानंत इति स्मृतः ॥ ५८ ॥ भगिनीं वासुदेवस्य रुक्मवर्णां सुशोभ
 नाम् ॥ तृतीयां वै सुभद्रां च सर्वलक्षणलक्षिताम् ॥ ५९ ॥ श्रुत्वा तद्वचनं तस्य विश्वकर्मा मुकर्मकृत् ॥ तत्क्षणात्कारयामास प्रतिमाः शुभ
 लक्षणाः ॥ ६० ॥ कुण्डलाभ्यां विचित्राभ्यां कर्णाभ्यां सुविराजिताः ॥ चकलंगलविन्यासहताभ्यां भानुसंमताः ॥ ६१ ॥ प्रथमं गुक्कुवर्णानां
 शारदेन्दुसमप्रभम् ॥ मुरक्ताक्षं महाकायं फटाविकटमस्तकम् ॥ ६२ ॥ नीलांबरधरं चोद्यं बलमद्भुतकुडलम् ॥ महहलधरं दिव्यं महामुसल
 धारिणम् ॥ ६३ ॥ द्वितीयं पुंडरीकाक्षं नीलजीवूतमग्निप्रभम् ॥ अतसीषुष्पसंकाशं पद्मपत्रायतेक्षणम् ॥ ६४ ॥ श्रीवत्सवक्षसं राजत्पीतवास
 समच्युतम् ॥ चक्रकम्बुकरं दिव्यं सर्वपापहरं हरिम् ॥ ६५ ॥ तृतीयां स्वर्णवर्णां पद्मपत्रायतेक्षणाम् ॥ विचित्रवस्त्रसंछन्नां हारकेयूरभूषिताम्
 ॥ ६६ ॥ विचित्राभरणोपेतां रत्नमालावलंबिताम् ॥ पीनोन्नतकुचां रम्यां विश्वकर्मा विनिर्ममे ॥ ६७ ॥ स तुराजद्भुतं दृष्ट्वा क्षणेनैकेन निर्यिताः ॥
 दिव्यवस्त्रयुगाच्छन्ना नानारत्नैरलंकृताः ॥ ६८ ॥ सर्वलक्षणसंपन्नाः प्रतिमाः सुमनोहराः ॥ विस्मयं परमं गत्वा इदं वचनमब्रवीत् ॥ ६९ ॥
 किं देवो समनुभूतौ द्विजरूपधरावुभौ ॥ द्वावप्यद्भुतकर्माणौ देववृत्तौ त्वमानुषौ ॥ ७० ॥ द्रवौ वा मानुषौ वापि यक्षविद्याधरौ वरौ ॥
 किं वा ब्रह्महृदीकेशौ वसुरुद्रावुताश्विनौ ॥ ७१ ॥ न वेद्मि सत्यवद्रावौ मायाहूतं संस्थितौ ॥ युवां गतोऽस्मि शरणमात्मानं वदतं
 मम ॥ ७२ ॥ द्विज उवाच ॥ नाहं देवो न यक्षो वा न दैत्यो न च देवराट् ॥ न ब्रह्मा न च रुद्रोऽहं विद्धि मां पुरुषोत्तमम् ॥ ७३ ॥ आर्तिञ्च सर्व
 लोकानामनंतबलगौरवम् ॥ अर्चनीयो हि भूतानामंतो यस्य न विद्यते ॥ ७४ ॥ पक्वते सर्वशास्त्रेषु वदंतिषु निगद्यते ॥ यदुक्तं ध्यान
 गम्यं च वासुदेवेति योगिभिः ॥ ७५ ॥ अहमेव स्वयं ब्रह्मा अहं विष्णुः शिवो ह्यहम् ॥ इद्रोऽहं देवराजश्च जगत्संयमनो यमः ॥ ७६ ॥
 पृथिव्यादीनि भूतानि त्रैतामिर्दुतमुग्रयथा ॥ वरुणोऽपंपतिश्चाह धारित्री च महीधराः ॥ ७७ ॥ चर्त्तिकचिद्वाडमयं लोके जगत्स्थावरजंगमम् ॥

विब्रह्मं च मां विद्धि मनोऽन्यद्वास्ति किञ्चन ॥ ७८ ॥ श्रीतोऽहं ते नृपश्रेष्ठ वरं वरय सुव्रत ॥ यदिष्टं तत्प्रयच्छामि हृदि यत्ते
 व्यवस्थितम् ॥ ७९ ॥ महर्शनमणुयानां स्वप्नोऽपि न जायते ॥ त्वं पुनर्दृढभक्तित्वात्प्रत्यक्षं दृष्टवानसि ॥ ८० ॥ श्रुत्वा वासुदेवस्य
 ज्वनं तस्य मोहिनि ॥ रोमांचिततनुर्भूत्वा इदं स्तोत्रं जगौ नृपः ॥ ८१ ॥ राजोवाच ॥ श्रियःक्रांतं नमस्तेऽस्तु श्रीपते पीतिवाससे ॥ श्रीद
 श्रीश श्रीनिवास नमस्ते श्रीनिकेतन ॥ ८२ ॥ आद्यं पुरुषमीशानं सर्वेशं सर्वतोमुखम् ॥ निष्कलं परमं देवं प्रणतोऽस्मि सनातनम् ॥ ८३ ॥
 शब्दातीतं गुणातीतं भावाभावविवर्जितम् ॥ निर्लेपं निर्गुणं सूक्ष्मं सर्वज्ञं सर्वभवनम् ॥ ८४ ॥ शम्भुचक्रधरं देवं गदासुसलधारिणम् ॥
 नमस्ये वरदं देवं नीलोत्पलदलच्छविम् ॥ ८५ ॥ नागपर्वकशयनं क्षीरोदाणववासिनम् ॥ नमस्येऽहं हृषीकेशं सर्वपापहरं हरिम् ॥ ८६ ॥
 पुनस्तत्त्वां देवेर्देवेश नमस्ये वरदं विभुम् ॥ सर्वलोकेश्वरं विष्णुं मोक्षकारणमव्ययम् ॥ ८७ ॥ एवं स्तुत्वा तु तं देवं प्रणिपत्य कृताञ्जलिः ॥
 उवाच प्रणतो भूत्वा निपत्य वसुधातले ॥ ८८ ॥ श्रीतोऽसि यदि मे नाथ वृणेमि वस्तुतमम् ॥ देवाः सुराः सगंधर्वा चक्षुःक्षोमहोत्साः
 ॥ ८९ ॥ सिद्धविद्याधराः साध्याः किन्नरा गुह्यकास्तथा ॥ ऋषयो ये महाभागा नानाशास्त्रविशारदाः ॥ ९० ॥ प्रब्रज्यायोगयुक्ताश्च
 वेदतत्त्वार्चिताः ॥ मोक्षमार्गविदो येऽन्ये ध्यायंति परमं परमं पदम् ॥ ९१ ॥ निर्मलं निर्गुणं शांतं यत्पश्यंति मनीषिणः ॥ तत्पदं गंतुमि
 च्छामि प्रसादात्ते सुदुर्लभम् ॥ ९२ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ सर्वं भवतु भद्रं ते यथेष्टं सर्वमाप्नुहि ॥ भविष्यति यथाकामं मत्प्रसादान्न संशयः
 ॥ ९३ ॥ इश वर्षसहस्राणि तथा नव शतानि च ॥ अविच्छिन्नं महाराज्यं कुरु त्वं नृपसत्तम ॥ ९४ ॥ प्रपद्य परमं दिव्यं दुर्लभं यस्तु
 रासुरैः ॥ पूर्णं मनोरथं शांतं गुह्यमव्यक्तमव्ययम् ॥ ९५ ॥ परात्पत्नरं सूक्ष्मं निर्लेपं निर्गुणं ध्रुवम् ॥ चित्तशोकविनिर्मुक्तं क्रियाकारणवर्जि
 तम् ॥ ९६ ॥ तदहं दर्शयिष्यामि विज्ञेयाख्यं परं पदम् ॥ संप्राप्य परमनन्दं प्राप्स्यसे परमां गतिम् ॥ ९७ ॥ कीर्तिश्च तव रोजेंद्र भवत्वत्र मही
 तले ॥ यावद्धरा नभो यावद्वायचंद्रार्कतारकाः ॥ ९८ ॥ यावत्समुद्राः सतैव यावन्मन्वादिर्वृताः ॥ तिष्ठति दिवि देवाश्च यावत्सर्वत्र चाव्ययाः
 ॥ ९९ ॥ इन्द्रमुन्नसरो नाम तीर्थं यज्ञाज्यसंभवम् ॥ यत्र स्नात्वा सकृद्लोकः शक्रलोकमवाप्स्यति ॥ १०० ॥ दापयिष्यति यः पिंडं तटेऽस्मिन्नुद्ये
 युमे ॥ कुलैकर्विशुद्धृत्य शक्रलोकं गमिष्यति ॥ १०१ ॥ पूज्यमानोऽप्सरोभिश्च गधर्वैर्गीतनिःस्वनैः ॥ विमानेन चरेत्तत्र यावदिन्द्राश्चतुर्दश ॥ १०२ ॥
 सप्तसो दक्षिणे भागे नैऋत्यां तु समाश्रिते ॥ न्यथोचोऽस्ति दुर्मस्तत्र तत्समीपे तु मंडपः ॥ १०३ ॥ केतकीवनसंछन्नो नानापादपसंकुलः ॥ आपा

दस्य सिते पक्षे पंचम्यां पितृदेवते ॥ १०४ ॥ ऋक्षे नेष्यति नस्तत्र नीत्वा सप्त दिनानि वै ॥ मंडपे स्थापयिष्यति सुवेध्याभिः सुशोभनैः ॥ १०५ ॥
 क्रीडाविशेषबहुलैर्नृत्यगीतमनोहरैः ॥ चामरैः स्वर्णदंडैश्च व्यजनै रत्नभूषणैः ॥ १०६ ॥ व्यंजयत्यस्तदास्मभ्यं स्थास्यति परमांगनाः ॥ ब्रह्मचारी
 यतिश्चैव स्नातकाश्च द्विजोत्तमाः ॥ १०७ ॥ वानप्रस्था गृहस्थाश्च सिद्धाश्चान्ये च वै द्विजाः ॥ नानावर्णपदैः स्तोत्रैर्ऋग्यजुःसामनिःस्वनैः
 ॥ १०८ ॥ करिष्यति स्तुतिं राजत्रामकेशवयोः पुनः ॥ ततः स्तुत्वा च दृष्ट्वा च संप्रणम्य च भक्तितः ॥ १०९ ॥ नरो वर्षाश्रुतं दिव्यं
 श्रीमद्धरिपुरे वसेत् ॥ पूज्यमानोऽप्सरोग्रिभ्यश्च गंधर्वगीतिनिःस्वनैः ॥ ११० ॥ हरेरुचरस्तत्र क्रीडते केशवेन वै ॥ १११ ॥ विमानैर्कव्णैर्न
 रत्नहारेण राजते ॥ सर्वे कामा महाभागे तिष्ठति भवनोत्तमे ॥ ११२ ॥ तपःक्षयादिहागत्य मनुष्यो ब्राह्मणो भवेत् ॥ कोटीधनपतिः श्रीमांश्च
 तुर्वेदो भवेद्भुवम् ॥ ११३ ॥ एवं तस्मै वरं दत्त्वा कृत्वा च समयं हरिः ॥ जगमादर्शनं भद्रे सहितो विश्वकर्मणः ॥ ११४ ॥ स तु राजा तदा हृष्टो
 रोमांचिततनूहः ॥ कृतकृत्यमिवात्मानं मेने संदर्शनाद्धरेः ॥ ११५ ॥ ततः कृष्णं च रामं च सुभद्रां च वस्त्रदाम् ॥ रथैर्विमानसंकाशैर्मणिकानचित्रितैः
 ॥ ११६ ॥ संवाह्य तास्ततो राजा जयमंगलनिःस्वनैः ॥ आनया मास मतिमान्सामान्यः सपुरोहितः ॥ ११७ ॥ नानावादिन्ननिघोषैर्नानावदस्वनैः
 शुभैः ॥ संस्थाप्य च शुभे देशे पवित्रे सुमनोहरे ॥ ११८ ॥ ततः शुभे तिथौ स्वर्क्षे काले च शुभलक्षणे ॥ प्रतिष्ठां कारयामास सुमुहूर्ते द्विजैः सह
 ॥ ११९ ॥ यथोक्तेन विधानेन विधिदृष्टेन कर्मणः ॥ आचार्यानुमतेनैव सर्वं कृत्वा महीपतिः ॥ १२० ॥ आचार्याय तदा दत्त्वा दक्षिणां विधिवत्प्रभुः ॥
 ऋत्विग्भ्यः सविधानेन तथान्येभ्यो धनं ददौ ॥ १२१ ॥ कृत्वा प्रतिष्ठां विधिवत्प्रासादे भवनोत्तमे ॥ स्थापयामास तान्सर्वान्विश्वकर्मविनिर्मितान्
 ॥ १२२ ॥ ततः संपूज्य विधिना नानापुष्पैः सुगंधिभिः ॥ सुवर्णमणिमुक्ताद्यैर्नानावस्त्रैः सुशोभनैः ॥ १२३ ॥ ददौ द्विजेभ्यो विषयान्पुराणि नगराणि
 च ॥ एवं बहुविधान्दत्त्वा राज्यं कृत्वा यथोचितम् ॥ १२४ ॥ इष्ट्वा च विविधैर्ब्रह्मदत्त्वा दानान्यनेकशः ॥ कृतकृत्यस्ततो राजा त्यक्तसर्वपरिश्रमः ॥
 जगाम परमं स्थानं तद्विष्णोः परमं पदम् ॥ १२५ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनिवसुसंवादे श्रीपुरुषोत्तममाहात्म्ये चतुष्पंचाशत्तमो
 ऽध्यायः ॥ ५४ ॥ मोहिन्युवाच ॥ कस्मिन्काले द्विजश्रेष्ठ गंतव्यं पुरुषोत्तमे ॥ विधिना केन कर्तव्या पंचतीर्थ्यपि मानद ॥ १ ॥
 एकैकस्य च तीर्थस्य स्नाने दाने च यत्फलम् ॥ देवताप्रेक्षणे चैव ब्रूहि सर्वं प्रथक् प्रथक् ॥ २ ॥ वसुरुवाच ॥ निराहारः कुरुक्षेत्रे

पक्षैकेन यस्तपेत् ॥ जितेन्द्रियो जितक्रोधः सतसंवत्सरशुभम् ॥ ३ ॥ दृष्ट्वा सकृज्ज्येष्ठशुक्लद्रव्यां पुरुषोत्तमम् ॥ कृतोपवासः प्राप्नोति
ततोऽधिकतरं फलम् ॥ ४ ॥ तस्माज्ज्येष्ठे तु शुभं प्रयत्नेन सुसंयतैः ॥ स्वर्गलोके सुमित्रैर्द्विष्टव्यः पुरुषोत्तमः ॥ ५ ॥ पंचतीर्थी
च विधिवत्कृत्वा ज्येष्ठे नरोत्तमः ॥ द्वादश्यां शुक्लपक्षस्य पश्यन्तं पुरुषोत्तमम् ॥ ६ ॥ यं पश्यत्यव्ययं देवं द्वादश्यां पुरुषोत्तमम् ॥ ते
विष्णुलोकमासाद्य न च्यवंते कदाचन ॥ ७ ॥ तस्माज्ज्येष्ठे प्रयत्नेन गंतव्यं विधिर्नदिनि ॥ कृत्वा सम्यक्पंचतीर्थी दृष्टव्यः पुरुषोत्तमः ॥ ८ ॥
सुरस्योऽपि प्रीतात्मा कीर्तयेत्पुरुषोत्तमम् ॥ अहन्यहनि शुद्धात्मा सोऽपि विष्णुपुरं व्रजेत् ॥ ९ ॥ यात्रां करोति कृष्णस्य श्रद्धया यः
समाहितः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो विष्णुलोकं व्रजेन्नरः ॥ १० ॥ चक्रं दृष्ट्वा हरदृग्गन्नासादोपारे संस्थितम् ॥ सहसा भुञ्जते पापात्रो
भक्त्या प्रणम्य तम् ॥ ११ ॥ पंचतीर्थीविधिं वक्ष्ये शृणु मोहिनि संप्रतम् ॥ अस्यां कृतायां मनुजो माधवस्य प्रियो भवेत् ॥ १२ ॥
मार्कण्डेयह्रदं गत्वा स्नात्वा चोदङ्मुखः शुचिः ॥ निमज्जेत्तत्र त्रीनवारानिमं मंत्रमुदीरयेत् ॥ १३ ॥ “संसारसागरं स्मरं पापप्रस्तम्
चेतनम् ॥ त्राहि मां भगनेन त्रिपुरारं नमोऽस्तु ते ॥ १४ ॥ नमः शिवाय शंताय सर्वपापहृदाय च ॥ स्नानं करोमि देवेश मम
नश्यतु पातकम्” ॥ १५ ॥ नाभिमात्रे जले स्थित्वा विधिवद्देवतां कृषीत् ॥ तिलोदकेन मतिमान्पितृनन्यांश्च तर्पयेत् ॥ १६ ॥ स्नात्वे
च तथाचम्य ततो गच्छेच्छिवाल्यम् ॥ प्रविश्य देवतागारं कृत्वा तं त्रिः प्रदक्षिणम् ॥ १७ ॥ मूलमंत्रेण संपूज्य मार्कण्डेयशमाद
रात् ॥ अघोरेण तु मंत्रेण प्रणिपत्य क्षमापयेत् ॥ १८ ॥ “त्रिलोचन नमस्तेऽस्तु नमस्तेऽस्तु नमस्तेऽस्तु नमस्तेऽस्तु नमस्तेऽस्तु नमस्तेऽस्तु नमस्तेऽस्तु
नमोऽस्तु ते” ॥ १९ ॥ मार्कण्डेयह्रदे त्वेवं स्नात्वा दृष्ट्वा च शंकरम् ॥ दशानामश्वमेधानां फलं प्राप्नोति मानवः ॥ २० ॥ पापैः
सर्वैर्विनिर्मुक्तः शिवलोकं स गच्छति ॥ तत्र बुद्ध्वा वगन्मोगान्यावद्भक्तसंख्यम् ॥ २१ ॥ इह लोकं समासाद्य भवेद्भिप्रो बहुश्रुतः ॥
शांकरं योगभासाद्य ततो मोक्षमवाप्नुयात् ॥ २२ ॥ कल्पवृक्षं ततो गत्वा कृत्वा तं त्रिः प्रदक्षिणम् ॥ पूजयेत्पयसा भक्त्या मंत्रेणनेन तं वटम्
॥ २३ ॥ “ॐ नमोऽव्यक्तरूपाय महते नतपालिने ॥ महोदकेऽपविष्टाय न्यग्रोधाय नमोऽस्तु ते” ॥ २४ ॥ अवसस्त्वं सदा कल्पे हरेश्चाय
त्तने वटे ॥ न्यग्रोध हर मे पापं कल्पवृक्ष नमोऽस्तु ते” ॥ २५ ॥ भक्त्या प्रदक्षिणं कृत्वा गत्वा कल्पवटं नरः ॥ सहसोज्जति पापैर्वं जीर्णां त्वच
मिवोत्तमाः ॥ २६ ॥ छायां तस्य समाक्रम्य कल्पवृक्षस्य मोहिनि ॥ ब्रह्महत्यां नरो जज्ञात्पापेष्वन्येषु का कथा ॥ २७ ॥ दृष्ट्वा कृष्णगंगंभृते

ब्रह्मतेजोमयं परम् ॥ न्यग्रोधाकृतिकं विष्णुं प्रणिपत्य च वैधसि ॥ २८ ॥ राजसूयाश्वमेधाभ्यां फलं प्राप्नोति चाधिकम् ॥ तथा कुलं सुदुहृत्य
 विष्णुलोकं स गच्छति ॥ २९ ॥ वैनतेयं नमस्कृत्य कृष्णस्य पुरतः स्थितम् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तस्ततो विष्णुपुरं ब्रजेत् ॥ ३० ॥ दृष्ट्वा वटं
 वैनतेयं यः पश्येत्पुरुषोत्तमम् ॥ संकर्षणं सुभद्रां च स याति परमां गतिम् ॥ ३१ ॥ प्रविश्यायतनं विष्णोः कृत्वा तं त्रिः प्रदक्षिणम् ॥ संकर्षणं
 सुभद्रां च भक्त्या पूज्य प्रसादयेत् ॥ ३२ ॥ नमस्ते हलधृङ्नाम्ने नमस्ते सुसलयुध ॥ नमस्ते रेवतीकांतं नमस्ते भक्तवत्सल ॥ ३३ ॥
 नमस्ते बलिनां श्रेष्ठ नमस्ते धरणीधर ॥ प्रलंबारे नमस्तेऽस्तु त्राहि मां कृष्णपूज ॥ ३४ ॥ एवं प्रसाद्य चानंतमजेयं त्रिदशार्चिताम् ॥
 कैलासशिखराकारं चंद्रकांतवराननम् ॥ ३५ ॥ नीलवस्त्रधरं देवं फगाविष्टमस्तकम् ॥ महाबलं हलधरं कुंडलैकविध्वषितम् ॥ ३६ ॥
 रौहिणेयं नरो भक्त्या लभेदभिमतं फलम् ॥ सर्वपापैर्विनिर्मुक्तो विष्णुलोकं च गच्छति ॥ ३७ ॥ आभूतसंभवं यावद्वृक्त्वा तद् स्वयं बुधः ॥ पुण्य
 क्षयादिहागत्य प्रवरो योगिनां कुले ॥ ३८ ॥ ब्राह्मणप्रवरो भूत्वा सर्वशास्त्रार्थपात्रः ॥ ज्ञानं तत्र समासाद्य मुक्तिं प्राप्नोति कुलभास् ॥ ३९ ॥ एव
 मभ्यर्च्य हलिनं ततः कृष्णं विचक्षणः ॥ द्वादशाक्षरं मंत्रेण पूजयेत्सुसमाहितः ॥ ४० ॥ द्विषद्वर्णमंत्रेण भक्त्या ये पुरुषोत्तमम् ॥ पूजयंति सदा
 धीरास्ते मोक्षं प्राप्नुवन्ति वै ॥ ४१ ॥ न तां गतिं सुरा यांति योगिनो नैव सोमयाः ॥ यां रतिं यांति विधिजे द्वादशाक्षरतत्पराः ॥ ४२ ॥ तस्मान्नैव
 मंत्रेण भक्त्या कृष्णं जगद्गुरुम् ॥ संपूज्य गंधपुष्पाद्यैः प्रणिपत्य प्रसादयेत् ॥ ४३ ॥ जयं कृत्वा जगन्नाथ जय सर्वाधिनाशन ॥ जय चाणूरकेशिना
 जय कंसनिषूदन ॥ ४४ ॥ जय पद्मपलशाक्ष जय चक्रगदाधर ॥ जय नीलकुंडलजय जय सर्वसुखप्रद ॥ ४५ ॥ जय देव जगत्पूज्य जय
 संसारनाशन ॥ जय लोकपते नाथ जय वांछाफलप्रद ॥ ४६ ॥ संसारसागरे घोरे निःसारे दुःखफेनिले ॥ क्रोधग्राहकुले रोद्रे विषयोदकसे
 प्रुवे ॥ ४७ ॥ नानारोगैर्मिकलिले मोहवर्तमुदुस्तरे ॥ निमग्नोऽहं सुरेश्च त्राहि मां पुत्रपोत्तम ॥ ४८ ॥ एवं प्रसाद्य देवेशं वरदं भक्तवत्सलम् ॥
 सर्वपापहरं देवं सर्वकामफलप्रदम् ॥ ४९ ॥ पीनांसं द्रिष्टुजं कृष्णं पद्मपत्रायतेक्षणम् ॥ महोरत्नं महाबाहुं पीतवस्त्रं शुभाननम् ॥ ५० ॥ शंखचक्रगदापाणिं
 मुकुटांगदक्षबाणम् ॥ सर्वलक्षणसंयुक्तं वनमालाविभूषितम् ॥ ५१ ॥ दृष्ट्वा नरोऽजलिं कृत्वा दंडवत्प्रणिपत्य च ॥ अश्वमेधसहस्राणां फलं प्राप्नोति
 मोहिनि ॥ ५२ ॥ यत्फलं सर्वतीर्थेषु स्नाने दाने प्रकीर्तितम् ॥ नरस्तत्फलमाप्नोति दृष्ट्वा कृष्णं प्रणम्य च ॥ ५३ ॥ यत्फलं सर्ववन्देषु सर्वयज्ञेषु
 यत्फलम् ॥ तत्फलं समवाप्नोति नरः कृष्णं प्रणम्य च ॥ ५४ ॥ यत्फलं सर्वदानेषु त्रैतु नियमेषु च ॥ नरस्तत्फलमाप्नोति दृष्ट्वा कृष्णं
 प्रणम्य च ॥ ५५ ॥ यत्फलं ब्रह्मचर्येण सम्यक् चरिणेन कीर्तितम् ॥ नरस्तत्फलमाप्नोति दृष्ट्वा कृष्णं प्रणम्य च ॥ ५६ ॥ गार्हस्थ्येन

यथोक्तेन यत्फलं समुदाहृतम् ॥ नरस्मलः ॥ ५७ ॥ यत्फलं वनवासिन वानप्रस्थस्य कीर्तितम् ॥ नरस्तत्फलमाप्नोति ॥ ५८ ॥
 मन्त्र्यासेन यथोक्तेन यत्फलं समुदाहृतम् ॥ नरस्तत्फलमाप्नोति ॥ ५९ ॥ किं चात्र बहुनोक्तेन माहात्म्यं तस्य भामिनि ॥ दृष्ट्वा कृष्ण नरो
 मत्स्या मोक्षं प्राप्नोति दुर्लभम् ॥ ६० ॥ पापैर्विशुक्तः शुद्धात्मा कल्पकोटिसमुद्रवैः ॥ श्रिया परमया युक्तः सर्वैः समुदितो गुणः ॥ ६१ ॥ सर्वकार्य
 समुद्रेन विमानेन सुखचसा ॥ त्रिःसप्तकुलमृद्धस्य नरो विष्णुपुरं व्रजेत् ॥ ६२ ॥ ततः कल्पशतं यावदुक्ता भोगान्मनोरमान् ॥ गयर्वाप्स
 स्तैः सार्धं यथा विष्णुश्चतुर्भुजः ॥ ६३ ॥ च्युतस्तस्मादिहायातो विप्राणां प्रवरं कुले ॥ सर्वज्ञः सर्ववेदी च जायते गतमत्सरः ॥ ६४ ॥ स्वधर्मनिततः
 शान्तो दाता धृतिहिने रतः ॥ आसाद्य वैष्णवं ज्ञानं ततो मुक्तिमवाप्नुयात् ॥ ६५ ॥ ततः संपूज्य मंत्रेण सुभद्रां भक्तवत्सलाय ॥ प्रसादयन्त्र दिशिज
 प्रणिपत्य कृताञ्जलिः ॥ ६६ ॥ “नमस्ते सर्वगे देवि नमस्ते शुभसौख्यदे ॥ त्राहि मां पद्मपत्राक्षि कात्यायनि नमोऽस्तु ते” ॥ ६७ ॥ एवं प्रसिद्धतां
 देवीं जगद्वात्रीं जगद्धिताम् ॥ बलदेवस्य भगिनीं सुभद्रां वरदां शिवाम् ॥ ६८ ॥ कामगेन विमानेन नरो विष्णुपुरं व्रजेत् ॥ आपृतसंस्तदं यवत्की
 ढित्वा तत्र देववत् ॥ ६९ ॥ इह मातुषतां प्राप्तो ब्राह्मणो वदविद्वजं ॥ प्राप्य योगं हरेस्तत्र मोक्षं च तपते ध्रुवम् ॥ ७० ॥ निष्कल्य देवतापारा
 त्वतकृत्यो भवेन्नरः ॥ प्रणम्यायतने पश्चाद्भजेत्तत्र समाहितः ॥ ७१ ॥ इन्द्रनीलभयो विष्णुश्चास्ते वालुकावृतः ॥ अंतर्धानिपि तं
 नत्वा ततो विष्णुपुरं व्रजेत् ॥ ७२ ॥ सर्वदेवमयो देवो हिमयकशिपूद्वजः ॥ यत्रास्ते नित्यदा देवि सिंहाद्वृत्तद्विश्रहः ॥ ७३ ॥
 भक्त्या दृष्ट्वा तु तं देवं प्रणम्य नृहर्षं शुभे ॥ मुच्यते पातकैर्मन्यैः समस्तेनात्र संशयः ॥ ७४ ॥ नरसिंहस्य ये भक्ता भवंति ह्रुवि मानवाः ॥
 न तेषां दुष्कृतं किंचित्फलं च स्याद्वर्द्धयितम् ॥ ७५ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन नरसिंहं समाश्रयेत् ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां फलं यस्मात्प्रयच्छति
 ॥ ७६ ॥ तस्मात् ब्रह्मतनये भक्त्या संपूजयेत्सदा ॥ मुराराजं महावीर्यं सर्वकामफलप्रदम् ॥ ७७ ॥ ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः क्षियः शूद्रा
 त्यजादयः ॥ संपूज्य तु सुरश्रेष्ठं भक्ताः सिंहवुद्धम् ॥ ७८ ॥ मुच्यते चाशुभाहुः स्वाजन्मकोटिसमुद्रवात् ॥ संपूज्य तं सुरश्रेष्ठं शत्रुनयनमि
 वच्छितम् ॥ ७९ ॥ देवत्वममरेशत्वं धनेशत्वं च भामिनि ॥ यक्षविद्याधरात्वं च तथान्यच्च प्रयच्छति ॥ ८० ॥ शृणुष्व नरसिंहस्य प्रभावं
 विधिनिर्दिनि ॥ अजितन्याप्रमेयस्य मुक्तिशुक्तिप्रदस्य च ॥ ८१ ॥ कः शक्नोति गुणान्कुं समस्तान्तस्य सुव्रतो ॥ सिंहाद्वृत्तदहस्य प्रवक्ष्यामि समा
 सतः ॥ ८२ ॥ याः काश्चित्सिद्धयश्चात्र श्रूयंत देवमातुषाः ॥ प्रसादात्तस्य ताः सर्वाः सिद्धयते नात्र संशयः ॥ ८३ ॥ स्वर्गं मत्स्यं च पातालं दिवि
 तोये सुरे नो ॥ प्रसादात्तस्य देवस्य भवत्यव्याहता गतिः ॥ ८४ ॥ अमाध्यं तस्य देवस्य नास्त्यत्र सचगर्भः ॥ नरसिंहस्य शुभगे सदा भक्ताऽनुकंपिन

॥८५॥ विधानं तस्य वक्ष्यामि भक्तानामुपकारकम् ॥ येन प्रसीदते चासौ सिंहाद्धकृतविग्रहः ॥ ८६ ॥ यत्तत् तस्य देवस्य तदज्ञात सुरासुरैः ॥ शाक्यावक
 मूलैस्तु फलपिण्याकसल्लुभिः ॥ ८७ ॥ पयोभक्ष्येण वा भद्रे वर्तते साधकेभ्यः ॥ कासकौपीनवासश्च ध्यानयुक्तो जितेन्द्रियः ॥ ८८ ॥ अरण्ये विजने देशे
 नदीसंगमपर्वते ॥ सिद्धक्षेत्रे चोषरे च नरसिंहाश्रमे तथा ॥ ८९ ॥ प्रतियुक्त्यै स्वयं चापि पूजां कृत्वा विधानतः ॥ उपपतच्छ्रुत्वा नन्दे वि महापातकवानपि ॥ ९० ॥
 सुक्तो भवेत्पातकेभ्यः साधको नात्र संशयः ॥ कृत्वा प्रदक्षिणं तत्र नरसिंहं प्रपूजयेत् ॥ ९१ ॥ गंधपुष्पादिभिर्घृषैः प्रणम्य शिम्सा प्रशुम् ॥
 कर्पूरचंदनाक्तानि जातीपुष्पाणि मस्तके ॥ ९२ ॥ प्रदद्यान्नरसिंहस्य ततः सिद्धिः प्रजायेत ॥ भगवान्सर्वकार्येषु न क्वचित्प्रतिदूयते ॥ ९३ ॥
 न शक्तास्तं समाकर्तुं ब्रह्मरुद्रादयः सुराः ॥ किं पुनर्दानवा लोके सिद्धगंधर्वमानुषाः ॥ ९४ ॥ विद्याधरा यक्षणाः सक्किन्नरमहोसाः ॥ न सदे
 प्रलयं याति दिव्या दिव्याग्निजसा ॥ ९५ ॥ सकृज्जन्त्वाग्निशिखया हन्यान्सर्वानुपद्रवान् ॥ त्रिजन्त्वा कवचं दिव्यं संरक्षेदन्यदानवात् ॥ ९६ ॥
 भूतात्पिशाचाद्दशोभ्यो ये चान्ये परिपथिनः ॥ त्रिजन्तं कवचं दिव्यमेघं च सुरासुरैः ॥ ९७ ॥ योजनद्वादशांस्तु देवो रक्षति सर्वदा ॥ नर
 सिंहो महाभागे महाबलपराक्रमः ॥ ९८ ॥ ततो गत्वा विलद्वासुरेण्य गजनीत्रयम् ॥ पलाशकाष्ठैः प्रज्वाल्य भगवज्जातवेदसम् ॥ ९९ ॥ पाला
 शसमिधं तत्र जुहुयाच्चिमधुप्लुताम् ॥ द्वेऽयुते कंजनयने शकटश्चैव साधकः ॥ १०० ॥ ततः कवलीविवरं प्रकटं जायते क्षणात् ॥ ततो दिग्भु
 निःशंकः कवलीविवरं बुधः ॥ १०१ ॥ गच्छतः शकटस्याथ तमो मोहश्च नश्यति ॥ राजमार्गस्तु विस्तीर्णो दृश्यते तत्र मोहिनि ॥ १०२ ॥ नरसिंह
 स्मरंस्तत्र पातालं विशते तदा ॥ गत्वा तत्र जपेच्छुद्धो नरसिंहं तमव्ययम् ॥ १०३ ॥ ततः स्त्रीणां सहस्राणि वीणाचारकर्मणाम् ॥ निरन्तरं
 पुरश्चैव स्वागतं ता वदन्ति च ॥ १०४ ॥ प्रवेशयति तं हस्ते गृहीत्वा साधकेभ्यम् ॥ ततो रसायनं दिव्यं पाययति सुलोचने ॥ १०५ ॥ ततोऽन्ये
 दिव्यदेहो जायते सुमहाबलः ॥ क्रीडते दिव्यकन्याभिर्यावदाभूतसंख्यम् ॥ १०६ ॥ भिन्नदेहो वासुदेवं नीयते नात्र संशयः ॥ यदा न रोचयन्त्येतत्ततो
 निर्गच्छते पुनः ॥ १०७ ॥ पटं शूलं च खड्गं च रोचनां च मणिं तथा ॥ मंसं रसायनं चैव पादुकांजनमेव च ॥ १०८ ॥ कृष्णानलं
 च सुभागे गुटिकां च मनःशिलाम् ॥ मुंडलां चाक्षसूत्रं च पष्ठां मंजीवीनीं तथा ॥ १०९ ॥ सिद्धां विद्यां च गान्त्राणि गृहीत्वा साधकोत्तमः ॥ उज्जल
 द्रक्षिन्कुलिगोमिवेष्टितं त्रिदशं हृदि ॥ ११० ॥ सकृद्यस्तं दहेत्सर्वं वृजिनं जन्मकोटिजगत् ॥ विषं न्यस्तं विषं हन्यात्कुण्डं हन्यात्तनौ स्थितम्
 ॥ १११ ॥ सुदेहश्चणहत्यादि कृत्वा दिव्येन शुध्यति ॥ महाग्रहगृहीतेषु ज्वलमानं विच्छिन्येत् ॥ ११२ ॥ पदंति तैः ततः शीघ्रं नश्येदुल्लङ्घ्य ब्रह्म ॥

बालानां कंठके वद्धा रक्षा भवति नित्यशः ॥ ११३ ॥ गंडर्पिण्डककृत्यानां नाशं कुर्वते ध्रुवम् ॥ व्याधियाते समिद्धिश्च द्यूतं क्षीरेण होमयेत ॥ ११४ ॥ त्रिसंध्यं मासमेकं तु सर्वरोगान्विनाशयेत् ॥ असाध्यं नास्य पश्यामि तवस्य सचराचरे ॥ ११५ ॥ यां यां कामयते सिद्धिं तां तां प्राप्नोत्यपि ध्रुवम् ॥ अष्टोत्तरशतं त्वेकं पूजयित्वा मृगाधिपम् ॥ ११६ ॥ मृत्तिकां सप्त वर्त्मके रमशाने च चतुष्पथे ॥ रक्तचंदनसमिश्रां गवां क्षीरेण लेपयेत् ॥ ११७ ॥ सिंहस्य प्रतिमां कृत्वा प्रमाणेन षडंगुलम् ॥ भूर्जपत्रे विशेषेण लिखेद्वेचनया तथा ॥ ११८ ॥ नरसिंहस्य कंठे तु वद्धा चैव समंत्रवत् ॥ जपेत्सख्याविहीनं तु पूजयित्वा जलाशये ॥ ११९ ॥ यावन्मंत्रं तु जपति सप्ताहं संयतेन्द्रियः ॥ जलाकीर्णां मुहूर्तेन जायते सर्वमेदिनी ॥ १२० ॥ अथवा शुद्धदुक्षेत्रे नरसिंहं तु पूजयेत् ॥ जप्त्वा चाष्टशतं तत्त्वं वर्षं तद्विनिवारयेत् ॥ १२१ ॥ तस्यैव पिंजके वद्धा भ्रामयेत्साधकोत्तमः ॥ महावतो मुहूर्तेन आगच्छेन्नात्र संशयः ॥ १२२ ॥ पुनश्च वारयन्सिक्तां सप्तजनेन वारिणा ॥ अथ तां प्रतिमां द्वारे निखनेद्यस्य साधकः ॥ १२३ ॥ गोत्रोत्सादो भवेत्तस्य उद्धृते चैव शान्तिदः ॥ तस्याद्वै ब्रह्मतनये पूजयेद्वक्तिः सदा ॥ १२४ ॥ मृगराजं महावीर्यं सर्वकामफलप्रदम् ॥ दृष्ट्वा स्तुत्वा नमस्कृत्य संपूज्य नृहरिं शुभे ॥ १२५ ॥ प्राप्नुवति नरा राज्यं स्वर्गं मोक्षं च दुर्लभम् ॥ नरसिंहं नरो दृष्ट्वा लभेदभिमतं फलम् ॥ १२६ ॥ विमुक्तः सर्वपापेभ्यो विष्णु लोकं च गच्छति ॥ नकुहदृष्ट्वा तु तं देवं भक्त्या सिंहवपुर्द्वारम् ॥ १२७ ॥ मुच्यते पातकैः सर्वैः कायवाक्चित्तसंभैः ॥ संग्रामे संकटे दुर्गे चौरव्याघ्रादिपीडितं ॥ १२८ ॥ कांतारं प्राणसंदहे विषव द्विजलेषु च ॥ राजादिभीषु संग्रामे ग्रहरोगादिपीडिते ॥ १२९ ॥ स्मृत्वा तं यो हि पुरुषः संकटैर्विप्रमुच्यते ॥ सूर्योदये यथा नाशं तमोऽभ्येति महत्तमम् ॥ १३० ॥ तथा संदर्शने तस्य विनाशं यांत्युपद्रवाः ॥ गुटिकां जनपाताले पादलेपसायनम् ॥ १३१ ॥ नरसिंहे प्रसन्ने तु भ्रामोत्यन्यांश्च वांछितान् ॥ यान्यान्कामानभिध्यायन्भजेत नृहरिं नरः ॥ १३२ ॥ तांस्तान्कामानवाप्नोति नरो नास्त्यत्र संशयः ॥ १३३ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनिविसुसंवादे पुरुषोत्तमसहात्म्ये पंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥ वल्लुवाचा ॥ अन्यच्छृणु महाभागे तस्मिञ्छ्री पुरुषोत्तमे ॥ तीर्थव्रजं महत्पुण्यं दर्शनात्पापनाशनम् ॥ १ ॥ अनंताख्यं वासुदेवं दृष्ट्वा भक्त्या प्रणम्य च ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो नरो याति परं पदम् ॥ २ ॥ श्वेतगंगां नरः स्नात्वा यः पश्येच्छ्वेतमाधवम् ॥ मत्स्याख्यं माधवं चैव श्वेतद्वीपं स गच्छति ॥ ३ ॥ तुषारप्रतिमं शुद्धं शंसच क्रमदाधवम् ॥ सर्वलक्षणसंयुक्तं पुंडरीकायतेक्षणम् ॥ ४ ॥ श्रीवसवक्षसा युक्तं सुप्रसन्नं चतुर्भुजम् ॥ वनमालावृत्तेरस्कं मुकुटांगदधारिणम् ॥

॥ ५ ॥ पीतवस्त्रं सुपीनांसं कुंडलाभ्यामलं कृतम् ॥ कुशाग्रेणापि राजेन्द्र श्वेतगणेदं दं च ॥ ६ ॥ सृष्ट्वा स्वर्गं गमिष्यति विष्णुभक्ताः समा-
 हिताः ॥ यस्त्विमां प्रतिमां पश्येन्माधवाख्यां शशिप्रभासम् ॥ ७ ॥ शंखगोक्षीरसंकाशमशेषाददिनाशिनीम् ॥ तां प्रणम्य सकृद्व्रज्या धुंडरी-
 कनिभेक्षणम् ॥ ८ ॥ विहाय सर्वकामान्वै विष्णुलोके महीयते ॥ सन्वतराणि तत्रैव देवकन्याभिरावृतः ॥ ९ ॥ गीयमानश्च गंधर्वैः सिद्ध-
 विद्याधराचितः ॥ भुनक्ति विपुलान्भोगान्यथेष्टं देवतैः सह ॥ १० ॥ च्युतस्तस्मादिहागत्य भानुष्ये ब्राह्मणो भवेत् ॥ वेदवेदांगविद्धिमान्
 भोगवाञ्छिरजीवितः ॥ ११ ॥ गजाश्चरथयानाढ्यो धनधान्यवृत्तः शुचिः ॥ रूपवान्बहुभारश्च यद्रूपैत्रसमन्वितः ॥ १२ ॥ पुरुषोत्तमं पुनः प्राप्य
 वटमूलेऽथ सागरे ॥ त्यक्त्वा देहं हरिं स्मृत्या ततः शांतं पदं ब्रजेत् ॥ १३ ॥ श्वेतमाधवालोकाय समीपे मत्स्यमाधवम् ॥ एकार्णवे जले पूर्वं
 रूपं रोहितमास्थितः ॥ १४ ॥ वेदानां हरणार्थाय रसातलतले स्थितः ॥ चित्तिदित्वा क्षीरं तत्स्यं तस्मिन्स्थाने व्यवस्थितम् ॥ १५ ॥ आधाय
 तरुणं रूपं माधवं मत्स्यमाधवम् ॥ प्रणम्य प्रयतो भूत्वा सर्वान्कष्टान्विमुञ्चति ॥ १६ ॥ जयति परस्मं स्थानं यत्र देवो हरिः स्वयम् ॥ काले पुन
 रिहायातो राजा स्यात्पृथिवीतले ॥ १७ ॥ मत्स्यमाधवमासाद्य दुराधर्षो भवेन्नरः ॥ दत्त्वा भोक्ता भवेद्योद्धा वैष्णवः सत्यसंगरः ॥ १८ ॥ अंगे
 प्राप्य हरेः पश्चात्ततो मोक्षमवाप्नुयात् ॥ मत्स्यमाधवमाहात्म्यं मया ते परिकीर्तितम् ॥ १९ ॥ यं दृष्ट्वा ब्रह्मतनये सर्वाङ्कामानवाप्नुयात् ॥ भार्जनं
 तत्र वक्ष्यामि मार्कण्डेयहृदे शुभे ॥ २० ॥ भक्त्या तु तन्भक्ता भूत्वा पुण्यं पुण्डरीकदिदम् ॥ मार्कण्डेयहृदे स्नानं सर्वकाले प्रशस्यते
 ॥ २१ ॥ चतुर्दश्यां विशेषेण सर्वपापप्रणाशनम् ॥ तद्भस्मानं समुद्रस्य सर्वकालं प्रशस्यते ॥ २२ ॥ पौर्णमास्यां विशेषेण हयमेघफलं
 लभेत् ॥ पूर्णिमा ज्येष्ठमासस्य ज्येष्ठा क्रशं यदा भवेत् ॥ २३ ॥ तदा गच्छेद्विशेषेण तीक्ष्णं तीक्ष्णम् ॥ कायवाडमानसः शुद्धसद्भावोऽनन्य-
 मानसः ॥ २४ ॥ सर्वद्वन्द्वविनिमुक्तो वीतरागो विमत्सरः ॥ कल्पयुशं वटं यत्र स्यान्नानादिनः ॥ २५ ॥ प्रदक्षिणं प्रकुर्वीत त्रीन्वारान्सुसमा-
 हितः ॥ दृष्ट्वा नश्यति यत्पापं सप्तजन्मसमुद्भवम् ॥ २६ ॥ पुण्यं प्राप्नोति विपुलं गतिमिष्टां च मोहिनि ॥ तस्य नामानि वक्ष्यामि सप्रमाणं
 शुगे युगे ॥ २७ ॥ वटं वटेश्वरं शांतं पुराणपुरुषं विदुः ॥ वटस्यैतानि नामानि कीर्तितानि कृतादिषु ॥ २८ ॥ योजनं यादहीनं च योजनार्द्धं
 तदर्द्धकम् ॥ प्रमाणं कल्पयुशस्य कृतादिषु यथाक्रमम् ॥ २९ ॥ पूर्वोक्तेन तु मंत्रेण जपस्तृत्वा च तं वटम् ॥ दक्षिणाभिमुखो गच्छेद्वन्वत्तर-
 शतत्रयम् ॥ ३० ॥ यत्रासौ दृश्यते चिह्नं स्वर्गद्वारं मनोरमम् ॥ साधारणं समाकृष्टं काष्ठं सर्वशुणान्वितम् ॥ ३१ ॥ प्रणिपत्य तत्तस्मिन्नेतरे

पूज्य ततः पुनः ॥ मुच्यते सर्वपापैर्विस्तथा पापशुद्धिदिभिः ॥ ३२ ॥ जगसेनः पुरा दृष्ट्वा स्वर्गद्वारेण सागरम् ॥ गवाऽऽचम्य शुचिस्तत्र
 ध्यात्वा नारायणं पश्य ॥ ३३ ॥ न्यसेदृष्टाक्षरं मंत्रं पश्चाद्धस्तशरीरयोः ॥ ३४ ॥ किं कार्यं
 बहुर्मिमंसेनोविभवकारकैः ॥ नमोनारायणयेति मन्त्रः सर्वार्थसाधकः ॥ ३५ ॥ आपो नस्य मनुत्वाबारा इति ह कीर्तिताः ॥ विष्णोस्तास्त्वालयं
 पूर्वं तेन नारायणः स्मृतः ॥ ३६ ॥ नारायणपरा वेदा नारायणपरा द्विजाः ॥ नारायणपरं ज्ञानं नारायणपरा क्रिया ॥ ३७ ॥ नारायणपरो धर्मा
 नारायणपरं तपः ॥ नारायणपरं दानं नारायणपरं व्रतम् ॥ ३८ ॥ नारायणपरा लोका नारायणपरा सुराः ॥ नारायणपरं नित्यं नारायणपरं
 पदम् ॥ ३९ ॥ नारायणपरा पृथ्वी नारायणपरं जलम् ॥ नारायणपरो वह्निर्नारायणपरं नभः ॥ ४० ॥ नारायणपरो वायुर्नारायणपरं मनः ॥
 अहंकारश्च बुद्धिश्च उभे नारायणात्मके ॥ ४१ ॥ भूतं भव्यं भविष्यच्च यत्किञ्चिज्जीवसंज्ञितम् ॥ स्थूलं सूक्ष्मं परं चैव सर्वं नारायणात्मकम् ॥ ४२ ॥
 नारायणात्परं किञ्चिन्नेह पश्यामि मोहिनि ॥ तेन व्याप्तिमिदं सर्वं दृश्यादृश्यं चराचरम् ॥ ४३ ॥ आपो ह्यायतनं विष्णोः स चा मावम्भसांपतिः ॥
 तस्मादप्सु स इत्येवं नारायणमघापहम् ॥ ४४ ॥ स्नानकाले विशेषेण चोपस्थाय जले शुचिः ॥ स्मरेन्नारायण ध्यायेद्धस्ते काये च विन्यसेत्
 ॥ ४५ ॥ अकारं वामकब्धां तु नाकारं दक्षिणे तथा ॥ रकारं नाभिदेशे तु यकारं वामबाहुके ॥ ४६ ॥ णाकारं दक्षिणे न्यस्य
 यकारं मूर्ध्नि विन्यसेत् ॥ अधश्चोर्द्धं च हृदये पार्श्वतः पृष्ठतोऽग्रतः ॥ ४७ ॥ ध्यात्वा नारायणं पश्चादारभेत्कवचं बुधः ॥ पूर्वं मां
 पातु गोविंदो दक्षिणे मधुसूदनः ॥ ४८ ॥ पश्चिमे श्रीधरो देवः केशवस्तु तथोत्तरे ॥ पातु विष्णुस्तथाग्रे नैऋते मायवोऽव्ययः ॥ ४९ ॥
 वायव्ये तु हरीकेशस्तथेशाने च वामनः ॥ भूतले पातु वाराहस्तथोर्द्धं च त्रिविक्रमः ॥ ५० ॥ कृत्तवैवं कवचं पश्चादात्मानं चितयेत्ततः ॥
 अहं नारायणो देवः शंखचक्रगदाधरः ॥ ५१ ॥ एवं ध्यात्वा तदात्मानमिमं मन्त्रमुदीरेत् ॥ “त्वमग्निर्द्विपदां नाथ रतोधाः कामदीपनः
 ॥ ५२ ॥ प्रधानः सर्वभूतानां जीवानां प्रभुरव्ययः ॥ अमृतस्नारणिस्त्वं हि देव्योनिरपणते ॥ ५३ ॥ वृजिनं हरं मे सर्व तीर्थराज नमोऽस्तु
 ते” ॥ एवमुच्चार्य विधिवत्ततः स्नानं समाचरेत् ॥ ५४ ॥ अन्यथा ब्रह्मतनये स्नानं तत्र न शस्यते ॥ कृत्वा चाग्निवैभवेभ्योऽभिषेकं च मार्जनम्
 ॥ ५५ ॥ अन्तर्जले जपन्यश्चाच्चिरावृत्याघमर्षणम् ॥ हयमेधो यथा देवि सर्वपापहारः क्रतुः ॥ ५६ ॥ तथाघमर्षणं चात्र भूतं सर्वाघमर्षणम् ॥
 उत्तीर्थं वाससी घौते निमले परिधाय च ॥ ५७ ॥ प्राणानायम्य चाचम्य संध्यां चोपास्य भास्करम् ॥ जपतिष्ठततश्चोर्द्धं क्षिप्त्वा पुष्पजलाञ्जलिम्

॥ ५८ ॥ उपस्थायोर्द्धबाहुश्च तल्लिङ्गैर्मास्कारं ततः॥ गायत्रीं पावनीं देवीं जपेदष्टोत्तरं शतम् ॥ ५९ ॥ अन्यांश्च सौरमन्त्रानिह जप्त्वा तिष्ठन्तु ब्रह्मरहितः ॥
 कृत्वा प्रदक्षिणं सूर्यं नमस्कृत्योपविश्य च ॥ ६० ॥ स्वाध्यायं प्राङ्मुखः कृत्वा तर्पयेद्देवानावात्रा॥ ऋषीन्पितृन्तृन्हि स्वर्ग्यांश्च विधिवत्तर्पणेन दिव
 ॥ ६१ ॥ तोयेन तिलमिश्रेण विधिवत्सुसमाहितः ॥ श्रोत्रे हवनकाले च पाणिनैकेन निर्वपेत् ॥ ६२ ॥ तर्पणे तृभयं कुर्याच्च एव त्रिभिः
 सदा ॥ अन्वारब्धेन सव्येन पाणिना दक्षिणेन तु ॥ ६३ ॥ तृण्यमिति सुव्यक्तं नामगोत्रेण वाग्यतः ॥ कायस्थैर्यैस्तैर्मोहात्करोति पितृतर्प
 णम् ॥ ६४ ॥ तर्पितास्तेन पितरस्त्वङ्मांसराधिस्थिभिः॥ जले स्थित्वा स्थले दत्तं स्थले स्थित्वा जलेऽर्पितम् ॥ ६५ ॥ नोपतिष्ठति ततोयं ददृब्ध्यां न
 प्रदीयते ॥ पितृगमक्षयं स्थानं मही दत्ता विरंजिता ॥ ६६ ॥ तस्मात्तैरेव दातव्यं पितॄणां प्रीतिमिच्छता ॥ भूमिस्तेन समुपपन्ना भूयसां
 चैव तु संस्थितम् ॥ ६७ ॥ भूम्यां चैव लयं याति भूमौ दद्यात्ततो जलम् ॥ आस्तीर्य च कुशान्साग्रानावाह्य स्वस्वमन्त्रतः ॥ प्राचीनान्प्रभु
 वै देवान्याम्यागेषु तथा पितॄन् ॥ ६८ ॥ इति श्रीबृहदारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनिविलुप्तवादे पुरुषोत्तमब्राह्मण्ये षट्षाशतमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥
 वसुरुवाच ॥ देवान् ऋषीन्पितॄन्श्चान्यान्संतर्प्याचम्य वाग्यतः ॥ इत्तमात्रं चतुष्कोणं चतुर्द्वारं सुशोभनम् ॥ १ ॥ पुरं विलिख्य विधिजे
 तीरे तस्य महोदधेः ॥ मध्ये तत्र लिखेत्पद्ममष्टपत्र सकर्णिकम् ॥ २ ॥ एवं मंडलमालिख्य पूजयेत्तत्र भोहिनि ॥ अष्टाक्षरविधानेन नारा
 यणमजं विभुम् ॥ ३ ॥ अथ ते संप्रवक्ष्यामि कायशोधनमुत्तमम् ॥ क्षकारं हृदये चित्तं रक्तं रेफसमन्वितम् ॥ ४ ॥ ज्वलंतं त्रिशिखं चैव
 दहतं पापसंचयम् ॥ चंद्रमंडलमध्यस्थमेकारं मूर्ध्नि चितयेत् ॥ ५ ॥ शुक्लवर्णं प्रवर्ततममृतं ध्रावयन्महीम् ॥ एवं निर्द्धूतपापस्तु दिग्बदेहरतो
 भवेत् ॥ ६ ॥ अष्टाक्षरं ततो मंत्रं न्यसेद्देहात्मनोर्बुधः ॥ वामपादं समारभ्य क्रमश्चैव धिन्यसेत् ॥ ७ ॥ पंचांगं वैष्णवं चैव चतुर्दश
 तथैव च ॥ कशुर्द्धिं प्रकुर्वीत मूलमंत्रेण साधकः ॥ ८ ॥ एकैकं चैव वर्णं तु अंगुलिषु पृथक् पृथक् ॥ अङ्कारं पृथिवीं शुक्लं वामपादे तु विन्य
 सेत् ॥ ९ ॥ नकारस्तु भुवः श्यामो दक्षिणे तु व्यवस्थितः ॥ मोकारं कालमेवाहुर्वायमद्वयं निधापयेत् ॥ १० ॥ नाकारं पूर्वबीजे तु दक्षिणस्थ
 व्यवस्थितम् ॥ राकारस्तेज इत्याहुर्नाभिदेशे व्यवस्थितः ॥ ११ ॥ वायव्योऽयं यकारस्तु वामस्कंधे समाश्रितः ॥ जाकारः सर्वदा ज्ञेयो
 दक्षिणांसे व्यवस्थितः ॥ १२ ॥ यकारोऽयं शिरस्थश्च यत्र लोका व्यवस्थिताः ॥ अङ्कारं हृदये न्यस्य विकारं वा शिरस्यथ ॥ १३ ॥ एङ्कारं
 वै शिखायां तु वैकारं कवचे न्यसेत् ॥ नकारं नेत्रयोस्तु स्यान्मकारं चास्त्रमीरितम् ॥ १४ ॥ ललाटे वासुदेवस्तु शुक्लवर्णः समास्थितः ॥

रक्तः संकर्षणश्चैव मुखे वह्नयकसन्निभः ॥ १५ ॥ प्रधुम्नो हृदये पीतोऽनिरुद्धो मेहने स्थितः ॥ सर्वाणि सर्वशक्तिश्च चतुर्व्यंहाचिंतो हृदिः ॥ १६ ॥
ममाग्रेऽवस्थितो विष्णुः पृष्ठतश्चापि केशवः ॥ गोविंदो दक्षिणे पार्श्वे वामे तु मधुमुदनः ॥ १७ ॥ उपरिष्टातु वंकुठो वाराहः पृथिवीतले ॥ अथा-
त्रदिशो यास्तु तासु सर्वासु माधवः ॥ १८ ॥ गच्छतस्तिष्ठतो वापि जाग्रतः स्वपतोऽपि वा ॥ नरसिंहकृता गुप्तिर्वासुदेवमयो ब्रह्म ॥ १९ ॥ एवं
विष्णुमयो भूत्वा ततः कर्म समारभेत् ॥ यथा देहे तथा देवे सर्वतत्त्वानि योजयेत् ॥ २० ॥ फकारांतं समुद्दिष्टं सर्वविग्रहं शुभम् ॥ तत्रार्कचंद्र-
वह्नीनां मंडलानि विचिंतयेत् ॥ २१ ॥ पद्ममध्ये न्यसेद्विष्णुं भुवनस्यांतरस्य तु ॥ ततो विचिंत्य हृदये प्रणवं ज्योतिरुत्तमम् ॥ २२ ॥ कर्णिकार्यं
समासीनं ज्योतीरूपं सनातनम् ॥ अष्टाक्षरं ततो मंत्रं न्यसेच्चैव यथाक्रमम् ॥ २३ ॥ तेन व्यस्तसमस्तेन पूजनं परमं स्मृतम् ॥ द्वादशाक्षरमेव
यजेदेवं सनातनम् ॥ २४ ॥ ततोऽवधार्य हृदये कर्णिकायां बहिन्यसेत् ॥ चतुर्भुजं महासत्त्वं सूर्यकोटिसमप्रभम् ॥ २५ ॥ चिंतयित्वा महायोगं
ततश्चावाहयेत्कमात् ॥ मीनरूपावहं नरसिंहश्च वामनः ॥ २६ ॥ आयातु देवा कदा मम नारायणाग्रतः ॥ सुमेरुः पादपीठं ते पद्मकल्पित-
मासनम् ॥ २७ ॥ सर्वतत्त्वहितार्थाय तिष्ठ त्वं मधुमुदन ॥ पाद्यं ते पादयोर्देवं पद्मनाभं सनातनम् ॥ २८ ॥ विष्णो कमलपत्राक्षं गृहाण मधुमुदन ॥
मधुपर्कं महादेवं ब्रह्माद्यैः कल्पितं मया ॥ २९ ॥ निवेदितं च भक्त्यार्घ्यं गृहाण पुरुषोत्तम ॥ मंदाकिन्यास्ततो वारि सर्वपापहं शिवम् ॥ ३० ॥
गृहाणा चमनीयं त्वं मया भक्त्या निवेदितम् ॥ त्वमापः पृथिवी चैव ज्योतिरत्वं वायुदेव च ॥ ३१ ॥ लोकसंघृतिमात्रेण वारिणा स्नायाम्यहम् ॥
देवंतुसमायुक्ते यज्ञवर्णसमन्विते ॥ ३२ ॥ स्वर्णवर्णभे देव वाससी प्रतिगृह्यताम् ॥ शरीरं च न जानामि चेष्टां च तव केशव ॥ ३३ ॥
मया निवेदितं गंधं प्रतिगृह्य विलिख्यताम् ॥ ऋग्यजुःसाममेव विद्वन् पद्मयोनिना ॥ ३४ ॥ सावित्रीग्रंथिसंयुक्तमुपवीतं तवाग्रते ॥ दिव्यरत्नं
समायुक्ता वह्निर्भानुसमप्रभाः ॥ ३५ ॥ गात्राणि शोभयिष्यन्ति अलंकारान्तु माधव ॥ सूर्याचंद्रमसोज्योतिर्विबुद्धयोस्तथैव च ॥ ३६ ॥ त्वमेव
ज्योतिषां देव दीपोऽयं प्रतिगृह्यताम् ॥ वनस्पतिरसो दिव्यो गंधाब्जः सुरभिश्च ते ॥ ३७ ॥ मया निवेदितो भक्त्या धूपोऽयं प्रतिगृह्यताम् ॥ अग्रे
चतुर्विधं स्वादु रसैः पद्भिः समन्वितम् ॥ ३८ ॥ मया निवेदितं भक्त्या नैवेद्यं तव केशव ॥ पूर्वं दले वासुदेवं याम्ये संकर्षणं न्यसेत् ॥ ३९ ॥
प्रधुम्नं पश्चिमे कुर्यादनिरुद्धं तथोत्तरे ॥ वाराहं च तथाग्रे नरसिंहं च केन्द्रे ॥ ४० ॥ वायव्यां माधवं चैव तथैशानं त्रिविक्रमम् ॥ तथाष्टाक्षरेवराय
गरुडं परितो न्यसेत् ॥ ४१ ॥ वामपार्श्वे तथा चक्रं शंखं दक्षिणतो न्यसेत् ॥ तथा महागदां चैव न्यसेदेवस्य दक्षिणे ॥ ४२ ॥ ततः श्राद्धं

धनुर्विद्वान्प्रयसं देवस्य वामतः ॥ दक्षिणे चेधुधी दिव्ये खड्गं वामे च विन्यसत् ॥ ४३ ॥ ग्रियं दक्षिणतः स्थाप्य पुष्टिदुर्गतो न्यसेत ॥ वनमालो
 च पुतस्ततः श्रीवत्सकोस्तुभौ ॥ ४४ ॥ विन्यसेद्धृदयादीनि पूर्वादेषु चतुर्ष्वपि ततोऽङ्घ्रं देवदेवस्य द्यौं चैव उ विन्यसेत् ॥ ४५ ॥ इद्रमग्निं यमे
 चैव निऋतिं वरुणं तथा ॥ वायुं धनदमीशानमनंतं ब्रह्मणा सह ॥ ४६ ॥ पूजयेत्तान्वैर्वैश्वदेवश्चोर्ध्वं तर्धेव च ॥ एवं संपूज्य देवेशं मंडलस्य
 जनादनम् ॥ ४७ ॥ लभेदभिमतां क्कामात्रो नास्त्यत्र संशयः ॥ अनेनैव विधानेन मंडलस्य जनादनम् ॥ ४८ ॥ पूजितं यस्तु पश्येत्स
 प्रविशेद्विष्णुमव्ययम् ॥ सकृदप्यर्चितो येन विधिनानेन केशवः ॥ ४९ ॥ जन्ममृत्युमशस्तीर्त्वा विष्णोः पदमगच्छेत् ॥ यः स्मरंस्ततं भक्त्या
 नारायणमर्तद्वितः ॥ ५० ॥ अन्वहं तस्य वासाय श्वेतद्वीपः प्रकीर्तितः ॥ अकारादिसमायुक्तं नमस्कारं तदीयकम् ॥ ५१ ॥ सनाम सर्वतत्त्वानां
 मंत्र इत्यभिधीयते ॥ अनेनैव विधानेन गंधपुष्पं निवेदयेत् ॥ ५२ ॥ एकैकस्य प्रकुर्वीत यथोद्दिष्टं ब्रह्मण पु ॥ पुद्रास्ततो निबधीयाद्यथो
 क्तिकमवेदितम् ॥ ५३ ॥ जपं चैव प्रकुर्वति मूलमंत्रेण तत्त्ववित् ॥ अष्टाविंशतिमष्टौ वा शतमष्टोत्तरं तथा ॥ ५४ ॥ काम्येषु च यथोक्तं स्याद्य
 थाशक्ति समाहितः ॥ पद्मं शंखं च श्रीवत्सं गदां गरुडमेव च ॥ ५५ ॥ चक्रं खड्गं च शार्ङ्गं च अष्टौ मुद्राः प्रकीर्तिताः ॥ गच्छ गच्छ परं स्थानं
 पुराणपुरुरोत्तम ॥ ५६ ॥ यत्र ब्रह्मादयो देवा विंदंति परमं पदम् ॥ अर्चनं ये न जानंति हरेर्मर्जेयथोदितम् ॥ ५७ ॥ ते त्वत्र मूलमंत्रेण पूजय
 त्यच्युते शुभे ॥ ५८ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे उत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे पुरुषोत्तमसाहात्म्ये सप्तपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥ बहुरुदाच ॥
 एवं संपूज्य विधिवद्भक्त्या तं पुरुषोत्तमम् ॥ प्रणम्य शिरसा पश्चात्सागं च प्रसादयेत् ॥ १ ॥ “अणस्त्वं सर्वभूतानां विश्वस्मिन्सरितां पते ॥
 तीर्थराज नमस्तेऽस्तु त्राहि मामच्युतप्रिय ॥ २ ॥ स्नात्वं सागरे सन्धक् तस्मिन् शंखरे शुभे ॥ तीरे चाभ्यर्च्य विधिवन्नारायणमनामयम्
 ॥ ३ ॥ रामं कृष्णं सुभद्रां च प्रणिपत्य च सागरम् ॥ शतानामश्वमेधानां फलं प्राप्नोति मानवः ॥ ४ ॥ सर्वशपविनिमुक्तः सर्वदुःखविवर्जितः ॥
 वृंदारकहरिः श्रीमातृपयोऽन्नगर्वितः ॥ ५ ॥ विमानेन कवणेन दिव्यदंर्वनादिना ॥ कुलकविंशतिं धृत्वा विष्णुलोकं च गच्छति ॥ ६ ॥
 मुक्त्वा तत्र वरानभोगान्क्रीडित्वा च सुरैस्सह ॥ च्युतस्तस्मादिहायातो ब्राह्मणो ब्रह्मविद्यमः ॥ ७ ॥ यशस्वी प्रतिमाञ्छ्रीमान्स्त्रिजितो
 द्वियः ॥ वेदशास्त्रार्थविद्विभो भवेत्पश्चात्तु वैष्णवः ॥ ८ ॥ योगं च वेदजं वे प्राप्य ततो मोक्षमवाप्नुयात् ॥ ब्रह्मोपरागे संक्रान्त्यसमये विषुवे तत्र ॥ ९ ॥
 मुगादिषु च मन्वादी व्यतीपाते दिनक्षये ॥ आपादनां चैव कर्त्तव्यां माघ्यां चान्यदनुभ विधौ ॥ १० ॥ ये तत्र दानं विप्रभ्यः प्रपच्छंति पुनरेव सः ॥ फले

सहस्रशुणितमन्यतीथच्छभिति ते ॥ ११ ॥ पितृणां ये प्रयच्छन्ति पिंडं तत्र विधानतः ॥ अक्षयां पितरस्तेषां दत्तं त्रिसंश्रुवति वै ॥ १२ ॥ एव स्नानफलं सम्यक् सागरस्य मेयितम् ॥ दानस्य च फलं देवि पिंडदानस्य चैव हि ॥ १३ ॥ धर्मार्थमोक्षफलदमायुःकीर्तियशस्करम् ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदं नृणां धन्यं दुःस्वप्नशाननम् ॥ १४ ॥ सर्वपापहं पुण्यं सर्वकामफलप्रदम् ॥ नारितक्राय न वक्तव्यं शठाय कृपाणाय च ॥ १५ ॥ तावद्ब्रह्मति तीर्थानि महात्मे स्वैः पृथक् पृथक् ॥ यावन्न तीर्थराजस्य माहात्म्यं वर्ण्यते द्विजैः ॥ १६ ॥ पुष्करादीनि तीर्थानि प्रयच्छन्ति स्वकं फलम् ॥ तीर्थराजः सुदुस्तु सर्वतीर्थफलप्रदः ॥ १७ ॥ भूतले यानि तीर्थानि सारितश्च सरसि च ॥ विशति सगरे तानि तेन वै श्रेष्ठतां गतः ॥ १८ ॥ राजा समस्ततीर्थानां सागरः सारितां पतिः ॥ तस्मात्समस्ततीर्थेभ्यः श्रेष्ठोऽसौ सर्वकामदः ॥ १९ ॥ तमो नाशं यथाभ्येति भास्करेऽभ्युदिते सति ॥ कोटयो नवनवत्यस्तु यत्र तीर्थानि संति वै ॥ २० ॥ तस्मात्स्नानं च दानं च होमं जप्यं सुरार्चनम् ॥ यत्किञ्चित्क्रियते तत्र तदक्षयमिति रितम् ॥ २१ ॥ मोहिन्दुवाच ॥ सर्वेषु तु समुद्रेषु क्षारोऽयं सारितां पतिः ॥ कथं जातो गुरो ब्रूहि सर्वज्ञोऽसि यतो द्विज ॥ २२ ॥ वसुस्त्वाच ॥ शृणु वक्ष्यामि सुभगे क्षारवं चाम्य वारिधिः ॥ यथा प्राप्तः पुरासीच्च मान्वास्य जगतामपि ॥ २३ ॥ पुरा सृष्टिक्रमे जाताः समुद्राः सप्त मोहिनि ॥ राधिका गर्भसंभूता दिव्यदेहाः पृथग्विधाः ॥ २४ ॥ एकदा राधिकानाथः कान्तया सह संगतः ॥ आस्ते वृन्दावने साक्षाद्रणगोपीगवर्तितः ॥ २५ ॥ रासमंडलमध्ये तु मुदीप्ते मणिमण्डपे ॥ सुस्निग्धया समायुक्तः शृंगरं कान्तया तथा ॥ २६ ॥ ते सप्त सागरा बालाः स्तन्यपानं कृतक्षणाः ॥ ततस्ते सर्वतो दृष्ट्वा मातरं तां जगत्पमूम् ॥ २७ ॥ क्षुधार्ताश्च रुदन्तस्तु आसेदुर्मणिमंडपम् ॥ तत्र जग्मुस्तु ते सर्वे स्तन्यपानं कृतक्षणाः ॥ २८ ॥ सर्वे निवारिताश्चापि द्वारस्थैर्वह्वीगणैः ॥ विविशुश्च भृशं कुब्जा बालकास्ते स्तनार्थिनः ॥ २९ ॥ उपेक्षिता गोपिकाभिर्मौतुरत्संगवर्तिनः ॥ ततस्तु प्ररुदन्तो वै ते गत्वा मणिमंडपम् ॥ ३० ॥ उच्चैः प्रमुकुशुर्देवि मातः कासीतिवादिनः ॥ यदा नाह्वयते माता दालकां स्तान्तनार्थिनः ॥ ३१ ॥ तदा कनिष्ठः सर्वेषां विवेशाय रतिस्थलम् ॥ त दृष्ट्वा स्वसुते राया मुग्धं शृंगारमंगदम् ॥ ३२ ॥ शशाप क्षुभिता भद्रे भूलोकं यात मा चिरम् ॥ यतः शृंगारमंगं तु मम कर्तुं समुद्यताः ॥ ३३ ॥ ततो ब्रूयं भुवं गत्वा स्थान्यथैकाकिनः सुताः ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं मातुर्जगद्वाच्या विरंचिजे ॥ ३४ ॥ अत्युच्चै रुरुदुः सर्वे वियोगभयकातराः ॥ ततः प्रसन्नो भगवाञ्छ्रीकृष्णः प्रणतार्तिहा ॥ ३५ ॥ मा भैष्ट पुत्रास्तिष्ठामि समीपे भवतामहम् ॥ द्रवरूपा भवंतस्तु पृथग्रूपचराः सदा ॥ ३६ ॥ कर्तव्यं क्षातां यातु कनिष्ठोऽभ्यंतरे स्थितः ॥

एवमुक्त्वा जगन्नाथो बालकान्विससर्ज ह ॥ ३७ ॥ तेषां तु सांत्वनायाय समीपस्थः सदाभवत् ॥ यः प्रविष्टो रतिगृहं स क्षारोदो बभूव
 ह ॥ अन्ये तु द्रवरूपा वै क्षीरोदाद्याः पृथक् स्थिताः ॥ ३८ ॥ मोहिन्युवाच ॥ का राधा भवता प्रोक्ता गुरो लोकप्रसूः सती ॥
 तस्यास्तत्त्वं समास्याहि श्रोतुं कौतूहलं मम ॥ ३९ ॥ पुराणेषु रहस्यं तु राधामाधववर्णनम् ॥ यतः सर्वं भवान्वेत्ति याथातथ्येन सुदत्त ॥ ४० ॥
 वसिष्ठ उवाच ॥ तच्छ्रुत्वा मोहिनीवाक्यं श्रुपते स वसुमहान् ॥ अतीव भक्तो गोविंदं निमग्नहृदयोऽभवत् ॥ ४१ ॥ पुलकांकितसर्वांगः
 प्रहृष्टहृदयो सुदा ॥ उवाच मोहमाण्नो मोहिनीं द्विजसत्तमः ॥ ४२ ॥ वसुरुवाच ॥ शृणु देवि प्रवक्ष्यामि रहस्यातिरहस्यकम् ॥ सुगोप्यं
 कृष्णचरितं ब्रह्मैकावविधायकम् ॥ ४३ ॥ प्रकृतेः पुरुषस्यापि नियंतरं विधेर्विधम् ॥ संहतिं च संहर्तुर्भगवंतं नतोऽस्यहम् ॥ ४४ ॥
 देवि सर्वेऽवतारास्तु ब्रह्मणः कृष्णरूपिणः ॥ अवतारी स्वयं कृष्णः मधुणो निर्गुणः स्वयम् ॥ ४५ ॥ स एव रामः कृष्णश्च वस्तुतो गुणतः
 पृथक् ॥ सर्वे प्राकृतिका लोका गोलोको निर्गुणः स्वयम् ॥ ४६ ॥ गजस्तेजोऽश्नो भद्रे वेदविद्विनिरूपिताः ॥ ब्रह्मविष्णुशिवावास्तु प्राकृता
 गुणनिर्मिताः ॥ ४७ ॥ तत्तेजः सर्वदा देवे निर्गुणं गुणकृन्मतम् ॥ गुणास्तदंशवो भद्रे सर्वे व्याकृतरूपिणः ॥ ४८ ॥ व्याकृतोत्पादका
 ज्ञेया रजःसत्त्वमोभिधाः ॥ अव्याकृतस्य पुंसो हि गुणा विज्ञापकाः शुभे ॥ ४९ ॥ देहभूताः स्मृतास्तस्य तच्छक्तिः प्रकृतिर्भूता ॥
 प्रधानप्रकृतिं प्राहुः कार्यकारणरूपिणीम् ॥ ५० ॥ साक्षिणं पुरुषं प्राहुर्निर्गुणं तु सनातनम् ॥ पुरुषो वीर्यमायत प्रकृत्यां च ततो गुणाः
 ॥ ५१ ॥ सत्त्वाद्या ह्यभवंतेभ्यो महत्त्वं समुद्गतम् ॥ पुरुषस्येच्छया तत्तु व्याकृतं सप्तभूदहम् ॥ ५२ ॥ तत्रिधा समभूद्भद्रे द्रव्यज्ञानक्रिया
 त्मकम् ॥ वैकारिकस्तेजसश्च तामसश्चेत्यहं त्रिधा ॥ ५३ ॥ वैकारिकान्मनो जज्ञे देवा वैकारिका दश ॥ ५४ ॥ दिग्बताकंप्रचेतोऽप्यहं त्रैलोक्येऽपि
 त्रिकाः तैजसानोऽद्विगुण्यहं त्रैलोक्येऽपि त्रिधा ॥ ५५ ॥ श्रोत्रचंद्राणहं त्रिधा विज्ञानोऽद्विगुणः ॥ कमद्विगुण्यणि सुभगे वाग्देवेऽद्विगुणा
 यवः ॥ ५६ ॥ शब्दस्तु तामसाज्ज्ञे तस्मादाकाश एव च ॥ आकाशादभवत्स्पर्शस्तत्तनादायुरभूत्सति ॥ ५७ ॥ वायोरभूत्ततो रूपं तस्मात्तेजो
 व्यजायत ॥ तेजसस्तु रसस्तस्मादापः समभवन्सति ॥ ५८ ॥ अद्वयो गंवः सद्रूपश्चो गंधाश्चित्तिरजायत ॥ चराचरस्य निष्ठा तु भूमावेव प्रदृश्यते ॥ ५९ ॥
 आकाशादिषु तत्त्वेषु एकद्वित्रिचतुर्गुणाः ॥ भूमौ पंच गुणाः प्रोक्ता विरोधस्तु ततः क्षिणे ॥ ६० ॥ कालमायाशंखिलेभ्य एतेभ्योऽद्वयवेतनम् ॥ तत्तद्वच
 तनं जातं दरेण विशता सति ॥ ६१ ॥ तस्मादंडादिराड् जज्ञे सोऽशयिष्ठ जलानरे ॥ ह्रस्वादीन्यस्य जातानि विराजोऽवयवा अपि ॥ ६२ ॥ वचनादेश्च

सिद्धयर्थं सलिलस्थस्य भूमिनि ॥ तस्य नाभ्यामभूत्पद्मं सहस्राक्षोरुदीधितिः ॥ ६३ ॥ तस्मिन्स्वयम्भूः समभूळोकानां प्रणितामहः ॥ तेन तप्तना
 तपस्तीव्रं पुंसोऽनुज्ञामवाप्य च ॥ ६४ ॥ लोकाश्च लोकपालाश्च कल्पिता ब्रह्मणा सति ॥ कटचादिभिरयः सप्त सप्तोद्ध जघनादिभिः ॥ ६५ ॥ चतुर्दश
 भिरभित्तु लोकैर्ब्रह्माण्डमीप्सितम् ॥ तस्मिन्ससर्ज भूतानि स्थारणि चराणि च ॥ ६६ ॥ ब्रह्मणो मनसो जाताश्चत्वारः सनकादयः ॥ देहाद्रावाप्तयो
 देवि यैरिदं वर्द्धितं जगत् ॥ ६७ ॥ इति श्रीबृहद्वादीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीवसुसुवादे पुरुषोत्तममाहात्म्ये ब्रह्माण्डोत्पत्तिवर्णनं नामाष्टपञ्चाशत्तमो
 अध्यायः ॥ ५८ ॥ वसुस्वाच ॥ योऽसौ निरञ्जनो देवाश्चिन्त्यरूपी जनाईनः ॥ ज्योतीरूपो महाभारो कृष्णस्तल्लक्षणं शृणु ॥ १ ॥ गोलोके स
 विमुर्निर्न्यं ज्योतिरभ्यन्तरे स्थितः ॥ एक एव पं ब्रह्म दृश्यादृश्यास्वरूपधृक् ॥ २ ॥ तस्मिँल्लोके तु गावो हि गोपा गोप्यश्च मोहिनि ॥ वृन्दवानं
 पूर्वतश्च शतशृंगस्तथा सति ॥ ३ ॥ विरजा नाम वृक्षाश्च पक्षिणश्च पृथग्विधाः ॥ यावत्कालं तु प्रकृतिर्जागर्ति विधिर्नदिनि ॥ ४ ॥
 तावत्कालं तु गोलोके दृश्य एव विभुः स्थितः ॥ लये सुप्ता गवाद्यास्तु न जानन्ति विसुं परम् ॥ ५ ॥ ज्योतिःसमृद्धांतः कम्पनी
 यवपुङ्खरः ॥ किशोरो जलदश्यामः पीतकौशांबरवृत्तः ॥ ६ ॥ द्विभुजो सुरलीहस्तः किरीटादिविभूषितः ॥ आस्ते कैवल्यनाथस्तु
 गवावक्षस्तथलेज्ज्वलः ॥ ७ ॥ प्राणाधिकप्रियतमा सा राधागर्धितो यया ॥ सुवर्णवर्णा देवी सा चिद्रूपा प्रकृतः परा ॥ ८ ॥ तयोर्देहस्थयो
 नास्ति भेदो नित्यस्वरूपयोः ॥ धावत्यद्भुगधयोर्द्वयधिवीगंधयोर्थथा ॥ ९ ॥ तत्कारणं कारणानां निर्हेद्गु नैव शक्यते ॥ वेदानिर्वचनीयं
 यत्तद्वत् नैव शक्यते ॥ १० ॥ ज्योतिर्गततः प्रोक्तं यद्गुणं श्यामसुंदरम् ॥ शिवेन दृष्टं तद्रूपं कदाचिद्विद्यानगोचरम् ॥ ११ ॥ ततः
 प्रभृति जानन्ति गोलोकाख्यानमीप्सितम् ॥ नारदाद्या विधिमुत्ते सनकाद्याश्च योगिनः ॥ १२ ॥ श्रुतं ध्यायन्ति तं सर्वे न तैर्दृष्टं कदाचन ॥
 साक्षाद्भुं तु तपते शिवोऽपि सनातनः ॥ १३ ॥ नैव पश्यति तद्रूपं ध्यायति ध्यानगोचरम् ॥ कदाचित्कीडतोर्देवि राधामाधवयोर्वपुः ॥ १४ ॥
 द्विधाभूतमभूत्तत्र वामांगं तु चतुर्भुजम् ॥ समानरूपावयवं समानैरभूषणम् ॥ १५ ॥ तद्ब्रह्मास्वरूपं च द्विधा रूपमभूत्सति ॥ ताभ्यां दृष्ट
 तत्स्वरूपं साक्षात्तावपि तत्समौ ॥ १६ ॥ चतुर्भुजं तु यद्गुणं लक्ष्मीकांतं मनोहरम् ॥ तद्वत् तु शिवोऽपि भक्तवृन्दैर्नेकशः ॥ १७ ॥ सकृत्तु ब्रह्मणा
 दृष्टं देवि रूपं चतुर्भुजम् ॥ सुष्टिकायंप्रभुगधेन दर्शितं कृपाया स्वयम् ॥ १८ ॥ लक्ष्म्या सनत्कुमाराय वर्णितं विधिर्नदिनि ॥ विष्वक्सेनाय
 तुदिष्टं स्वरूपं तत्त्वभूतये ॥ १९ ॥ नारायणेन विधिजे ततो ध्यायन्ति सर्वशः ॥ धर्मपुत्रेण देवेशि नारादाय समीलितम् ॥ २० ॥ गोलोकवर्णनं सर्वे

राधाकृष्णमयं तथा ॥ या तु राधा विधिमुते देवी देववर्चिता ॥ २१ ॥ सा स्वयं शिवरूपाभूत्कौतुकेन वरानने ॥ तदृष्ट्वा सहस्राश्रयं कृष्णो
 योगेश्वरेश्वरः ॥ २२ ॥ मूलप्रकृतिरूपं तु दध्रे तत्समयोचितम् ॥ विपरीतं वपुर्धृत्वा वामदेवो पुदान्वितः ॥ २३ ॥ ध्यायेदहर्निशं देवं दुर्गारुद्र
 धरं हरिम् ॥ या राधा सैव लक्ष्मीस्तु सावित्री च सरस्वती ॥ २४ ॥ गंगा च ब्रह्मतनये नैव भेदोऽस्ति वस्तुतः ॥ पचघासा सिद्धिं दद्या
 कामघेतुस्वरूपिणी ॥ २५ ॥ यः कृष्णो राधिकानाथः स लक्ष्मीशः प्रकीर्तितः ॥ स एव ब्रह्मरूपश्च धर्मो नारायणस्तथा ॥ २६ ॥ एवं तु गुरु
 रूपमास्थितो भगवानजः ॥ कार्यकारणरूपोऽसौ ध्यायन्ति जगतीतले ॥ २७ ॥ तेन वै प्रेमसंबद्धो विषयी यः शिवः स तु ॥ राधेशं राधिकारू
 स्वयं सच्चित्सुखात्मकम् ॥ २८ ॥ देवतेजःसमुद्भूता मूलप्रकृतिरीश्वरी ॥ कृष्णरूपा महाभोगे देव्यंसंहारकारिणी ॥ २९ ॥ सती दक्षुता भूत्वा
 विषयेयं शिवं श्रिता ॥ भर्तुर्विनिर्दनं श्रुत्वा सती त्यक्त्वा कलेवरम् ॥ ३० ॥ जज्ञे हिमवतः क्षेत्रे मेनायां पुनरेव च ॥ तनस्तप्त्वा तपो यद्वे निदं
 प्राप शिवप्रदा ॥ ३१ ॥ वस्तुतः कृष्णराधासौ शिवमोहनतत्त्वा ॥ जगदंबास्वरूपा च कृतो माया स्वयं विभुः ॥ ३२ ॥ अत एव ब्रह्ममुते स्वयं
 गणपतिस्तथा ॥ स्वयं कृष्णो गणपतिः स्वयं स्कंदः शिवोऽभवत् ॥ ३३ ॥ शिवमेवं वंदन्त्येके राधारूपं समाश्रितः ॥ कृष्णवक्षःस्थलस्थानं तयो
 र्भेदो न लक्ष्यते ॥ ३४ ॥ कृष्णो वा मूलप्रकृतिः शिवो वा राधिका स्वधम् ॥ इदं वा मिथुनं वापि न केनापीति निश्चितम् ॥ ३५ ॥ अनिर्देश्यं
 तु यद्वस्तु तन्निर्देष्टुं न च क्षमम् ॥ उपलक्षणमेतद्वि यन्निर्देशनमैकम् ॥ ३६ ॥ शास्त्रं देदाश्च सुभगे वर्णयति मुदीक्षस्व ॥ तत्सर्वं प्राकृतं विद्धि
 निर्देष्टुं शक्यमेव च ॥ ३७ ॥ अनिर्देश्यं तु यद्वि तन्ननीति निश्चितम् ॥ निरुच्यते ॥ विभुः कीर्तितः शरणागते ॥ ३८ ॥ तांस्त्रं नियतं यद्वे
 सर्वेषां कर्मणां भवेत् ॥ कर्मी तु जीवः कथित ईश्वरंशो विभुः स्वयम् ॥ ३९ ॥ श्रुतेस्तु परो नित्यो मायया मोहितः सुभे ॥ यस्तु सक्षी
 स्वयं पूर्णः सहादुशयिता स्थितः ॥ ४० ॥ न वेत्ति तं चादुशयी वेदादुशयिनं स तु ॥ शंखचक्रादाभैरवंकृतपुण्ड्रयाः ॥ ४१ ॥ प्रपन्नस्ते तु
 विज्ञेयाः द्विविधा विधिर्नदिनि ॥ आर्तदसविभेदेन तत्रार्ता दसहा रताः ॥ ४२ ॥ दत्ता जन्मार्तसह निर्भयाः लदसज्जनाः ॥ ये प्रपन्ना सहा
 लक्ष्म्यां सखिभावं समाश्रिताः ॥ ४३ ॥ तेषां मंत्रं प्रवक्ष्यामि प्रद्याति विविधो धिन् ॥ गोपीजनस्वरयति वद्वेति लुप्यरेत् ॥ ४४ ॥ कृष्ण
 लच्छरणं पश्चात्प्रपद्ये पदमीस्येत् ॥ षोडशार्णो मंत्रराजः साक्षाद्ब्रह्मदा प्रकाशिनः ॥ ४५ ॥ पूर्वं सप्तकुमारान्प शंसन् तद्वन्दत ॥ सखिभावं तस्मा
 श्रित्य गोपिकावृन्दमध्यगम् ॥ ४६ ॥ आत्मानं चितयेद्ब्रह्मे राधाप्रापवसंज्ञकम् ॥ गुरुर्जी श्वरावेन दत्तं प्रदत्तः सदा ॥ ४७ ॥ वैष्णवेषु च सत्कृत्य

तथा समतयान्तः ॥ दिवाशिं चितनं च स्वामिनोः प्रेमबंधनात् ॥ कुर्यान्पर्वस्वपि सदा यात्रापर्वमहोत्सवान् ॥ ४८ ॥
इति श्रीब्रह्मरदीयपुराणोत्तरभागे वसुभोगिनीसंवादे पुरुषोत्तममाहात्म्यं नाम एकोनपष्ठितमोऽध्यायः ५९ ॥ वसुरुवाच ॥ ततो गच्छेद्वि-
धियुते तीर्थं यज्ञागंसंभवम् ॥ इन्द्रमुन्नसरो नाम यत्रास्ते पावनं शुभम् ॥ १ ॥ तत्र गत्वा शुचिर्विद्वानाचम्य मनसा हरिम् ॥ ध्यात्वोपस्थाय
च विभुं मंत्रमेनमुदीरयेत् ॥ २ ॥ “अथमेयांगसंभूत तीर्थं सर्वविनाशन ॥ स्नानं त्वयि करोम्यद्यपपंहर नमोऽस्तु ते” ॥ ३ ॥ एवमुच्चाय निधि-
वत्स्नात्वा देवां ऋषीन्पितॄन् ॥ तिलोदकेन वान्यांश्च संतर्प्याचम्य वाग्यतः ॥ ४ ॥ दत्त्वा पितॄणां पिंडांश्च संपूज्य पुरुषोत्तमम् ॥ दशधर्मैकं
सम्यक्फलं प्राप्नोति मानवः ॥ ५ ॥ सप्तावरान्सप्त परान्वंशानुद्धृत्य देववत् ॥ कामगेन विमानेन विष्णुलोकं स गच्छति ॥ ६ ॥
मुच्चा तत्र वरान्भोगान्यावच्चंद्रार्कतारकम् ॥ च्युतस्तस्मादिहायातो मोक्षं च लभते ध्रुवम् ॥ ७ ॥ एवं कृत्वा पंचतीर्थमिकादश्यामुपोषितः ॥
ज्येष्ठशुक्ले पंचदश्यां यः पश्येत्पुरुषोत्तमम् ॥ ८ ॥ स पूर्वोक्तफलं प्राप्य क्रीडित्वा चाच्युतालये ॥ प्रयाति परमं स्थानं यस्मान्नानृते पुनः
॥ ९ ॥ ग्रथिव्यां यानि तीर्थानि सतिश्च सर्गसि च ॥ पुष्करिण्यस्तडागानि वाप्यः कूपास्तथा ह्रदाः ॥ १० ॥ नाना नद्यः ससुद्राश्च सप्ताहं पुरुषो-
त्तमे ॥ ज्येष्ठशुक्लदशम्यादि प्रत्यक्षं याति सर्वदा ॥ ११ ॥ स्नानदानादिकं यस्माद्देवताप्रक्षणे सति ॥ नृभिर्यत्कियते तत्र तत्सर्वं चाक्षयं यवेत्
॥ १२ ॥ ज्येष्ठमासे तु दशमी शुक्लपक्षस्य मोहिनि ॥ हस्ते दश पापानि तस्माद्दशहरा स्मृता ॥ १३ ॥ यस्तस्यां हलिनं कृष्णं पश्येद्भद्रां च
मुपतः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो विष्णुलोकं व्रजेन्नरः ॥ १४ ॥ नरो दोलगतं दृष्ट्वा गोविंदं पुरुषोत्तमम् ॥ फाल्गुन्यां संयतो भूत्वा गोविंदस्य पुं-
व्रजेत् ॥ १५ ॥ विषुवे दिवसे प्राप्ते पंचतीर्थविधानतः ॥ दृष्ट्वा संरूपेण कृष्णां सुभद्रां च सुलोचने ॥ १६ ॥ नरः सप्तस्तयज्ञानां फलं प्राप्नोति
दुर्लभम् ॥ विमुक्तः सर्वपापेभ्यो विष्णुलोकं च गच्छति ॥ १७ ॥ यः पश्यति तृतीयायां कृष्णं चंदनरूपितम् ॥ वैशाखस्य सिते पक्षे स यात्यच्युत
मंदिरम् ॥ १८ ॥ यदा भवेन्महाज्येष्ठी राशिनक्षत्रयोगतः ॥ प्रयत्नेन तदा मर्त्यैर्गतव्यं पुरुषोत्तमम् ॥ १९ ॥ कृष्णं दृष्ट्वा महाज्येष्ठ्यां रामं भद्रां
च मोहिनि ॥ नरो द्वादशयात्राणां फलं प्राप्नोति चाधिकम् ॥ २० ॥ प्रयागे च कुरुक्षेत्रे नैमिषे पुष्करे गये ॥ गंगाद्वारे च कुब्जाद्रंगारान्नर-
संगमे ॥ २१ ॥ कोकामुखे शृङ्गे च मथुरायां मरुस्थले ॥ शालग्रामे वायुतीर्थे मंदरं निधुसागरे ॥ २२ ॥ पिंडारके चित्रकूटे प्रभासे कनकवले
तथा ॥ शंखोद्वारे द्वारकायां तथा वदरिकाश्रमे ॥ २३ ॥ लोहकूटे चाश्वतीर्थे सर्वपापप्रमोचने ॥ कर्हमाले कोटितीर्थे तथा चामरकटके ॥ २४ ॥

लोलकं जंबुमार्गे च सोमतीर्थे पृथक्के ॥ उत्पलावर्तके चैव पृथुतुंगे सकुब्जके ॥ २५ ॥ एकाम्रके च केदारं काश्यां वा विज्जे सति ॥ कालंजरे
 च गोकर्णे श्रीशैले गंधमादने ॥ २६ ॥ महेंद्रे मलये विष्वे पारियात्रे हिमाह्वये ॥ सद्यो च शुक्तिमति च गोमते चार्धे तथा ॥ २७ ॥ गंधार्या
 च महाभागे यत्पुण्यं यासुनेषु च ॥ सारस्वतेषु गोमत्यां ब्रह्मपुत्रेषु सप्तसु ॥ २८ ॥ गोदावरी भीमरथी तुंगभद्रा च नर्मदा तापी यमुष्णी
 कावेरी शिप्रा चर्मण्वती तथा ॥ २९ ॥ वितस्ता चंद्रभागा च शतद्रुवाहुदा तथा ॥ अर्षिकुल्या मरुद्व्या विपाशा च दृषद्वती ॥ ३० ॥ सरस्वतीक
 गंगा च गंडकी च महानदी ॥ कौशिकी कस्तोया च त्रिखोता मधुवाहिनी ॥ ३१ ॥ महानदी वैतरणी याश्चान्या नादुकीर्तिताः ॥ तारसर्वा न सप्तः
 प्रोक्ताः कृष्णसं दर्शनस्य च ॥ ३२ ॥ यत्फलं स्नानदानेन राहुग्रस्ते दिवाकरे ॥ तत्फलं कृष्णमालोक्य महाज्यैष्ठ्या लभेन्नरः ॥ ३३ ॥ तत्फलं सर्व
 प्रयत्नेन गतव्यं पुरुषोत्तमम् ॥ महाज्यैष्ठ्यां विधियुते सर्वकामफलेभ्यः ॥ ३४ ॥ दृष्ट्वा गमं महाज्यैष्ठ्यां कृष्णं चापि सुभद्रया ॥ विष्णुलोचं नरो
 याति समुद्रतः कुलं शतम् ॥ ३५ ॥ भुक्त्वा तत्र वरान्भोगान्यावदाभूतसंभ्रवम् ॥ पुण्यक्षयादिहागत्य चतुर्वेदी द्विजो भवेत् ॥ ३६ ॥ स्वधर्मनिरतः शांतः कृष्ण
 भक्तो जितेन्द्रियः विष्णवं योगमास्थाय ततो मोक्षमवाप्नुयात् ॥ ३७ ॥ मासि ज्येष्ठे च संयाते नक्षत्रे चैन्द्रदेवते ॥ पौर्णमास्यां तदा स्नानं प्रशस्तं सारस्वतिसि
 ॥ ३८ ॥ सर्वतीर्थमयः कूपस्तदास्ते सजलः शुचिः ॥ तथा भोगवर्ती तत्र प्रत्यक्षा भवति ध्रुवम् ॥ ३९ ॥ तस्माज्ज्यैष्ठ्यां समुद्रतः हिमादिकलशैलतः ॥
 कृष्णरामाभिषेकार्थं सुभद्रयाश्च मोहिनि ॥ ४० ॥ कृत्वा सुशोभनं मंचं पताकाभिरलंकृतम् ॥ सुदृढं सुखसंचारं वस्त्रैः पुष्पैरलंकृतम् ॥ ४१ ॥ द्वाविंशति
 धूपितं घृषैः स्नानार्थं रामकृष्णयोः ॥ पीतवस्त्रपरिच्छन्नं मुक्ताहारवलंबितम् ॥ ४२ ॥ तत्र नानाविधैर्वस्त्रैः कृष्णं नीलाम्बरं सति ॥ मंचं संस्थाप्य भद्रां
 च जयंगमलनिःस्वनैः ॥ ४३ ॥ ब्राह्मणैः क्षत्रियैर्वैश्यैः शूद्रैश्चान्यैश्च मोहिनि ॥ अनेकशतसाहसैर्वृतं स्त्रीपुरुषैस्तथा ॥ ४४ ॥ गृहस्थाः स्नातवाश्चैव चतस्रो
 ब्रह्मचारिणः ॥ स्नापयन्ति तदा कृष्णं मंचस्य सहलयुधम् ॥ ४५ ॥ तथा समस्ततीर्थानि पूर्वात्तानि च सुदुरी ॥ मोदकैः पुष्पमिश्रैश्च स्नापयन्ति दृढं
 पृथक् ॥ ४६ ॥ पश्चात्पट्टहमघोषैर्भरीमुखनिःस्वनैः ॥ काहलस्तालशब्दैश्च मृदंगैर्द्वैर्हस्ततथा ॥ ४७ ॥ अन्यैश्च विविधैर्विद्यैद्यस्वनविभिर्द्वैतैः ॥
 स्त्रीणां मंगलशब्दैश्च स्तुतिशब्दमनोरमैः ॥ ४८ ॥ जयशब्दैस्तथा स्तोत्रैर्विष्णोर्विष्णुनिनादितैः ॥ श्रूयते सुमहाज्ज्वलः सारस्वदेव उदितः
 ॥ ४९ ॥ मुनीनां वेदघोषैश्च मंत्रघोषैस्तथापरैः ॥ नानास्तोत्रैर्वैः पुण्यैः सामगान्धर्वपुनिनादितैः ॥ ५० ॥ श्यामावदातवैश्यानिः पतितकांक्षु
 कैस्तथा ॥ चामरै रत्नैर्दंडैश्च वीज्यते रामकेशवी ॥ ५१ ॥ यक्षविद्याधरैः सिद्धैश्चैवैवैर्गणैः ॥ आदित्या वसवो रुद्राः साध्या वि ॥ सत्त्वः ॥

॥ ५३ ॥ लोकपालस्तथान्ये च स्तुवंति पुरुषोत्तमम् ॥ नमस्ते देवदेवे ! पुण्यपुरुषोत्तमम् ॥ ५३ ॥ सर्वस्थितयत्नहेव लोकनाथ जगत्पते ॥
 त्रैलोक्येश्वरं देवं ब्रह्मण्यं मोक्षकारणम् ॥ ५४ ॥ तं नमस्यामहे भक्त्या सर्वकामफलप्रदम् ॥ स्तुतये विदुषाः कृष्णं रामं चैव महाबलम् ॥ ५५ ॥
 सुभद्रां चापि विधिजे तदाकाशे व्यवस्थिताः ॥ गायन्ति देवगंधर्वा नृत्यन्यस्तसस्तथा ॥ ५६ ॥ देवतूर्याणि वाह्यते वाता वान्ति मुशीतलाः ॥ पुष्प
 मिश्रं तदा मेघा वर्षत्याकाशगोचराः ॥ ५७ ॥ जयशब्दं च कुर्वन्ति मुनयः सिद्धचारणाः ॥ शक्राद्या विदुषाः सर्वे ऋषयः पितरस्तथा ॥ ५८ ॥
 प्रजानां पतयो नागा ये चान्ये स्वर्गासिनः ॥ ततो मंगलसंभारेर्विधिमन्त्रपुरस्कृतम् ॥ ५९ ॥ अभिषेचनिकं द्रव्यं गृहीत्वा देवतागणाः ॥ इन्द्र
 विष्णू महावीर्यौ सूर्याचंद्रमसौ तथा ॥ ६० ॥ धाता चैव विधाता च तथा चैवानिलानलौ ॥ पूषा भगोऽयमा त्वष्टा विवस्वाननुमास्तथा ॥ ६१ ॥
 रूद्राश्विसहितो धीमान्मित्रेण वरुणेन च ॥ रुद्रैर्वसुभिरादित्यैर्वाल्सित्यैर्मरीचिजैः ॥ ६२ ॥ भृगुभिश्चांगिरोग्रिभिर्यस्यैर्विद्यासु निहितैः ॥ पिता
 महः पुलस्त्यश्च पुलहश्च महातपाः ॥ ६३ ॥ अंगिराः कश्यपोऽत्रिश्च मरीचिभृगुदेव च ॥ ऋतुर्हरः प्रचेताश्च मनुर्देक्षस्तथैव च ॥ ६४ ॥ ऋतवश्च
 श्रद्धाश्चैव ज्योतीषि च द्विजोत्तमाः ॥ मृतिमन्यश्च सतितो देवाश्चैव सनातनाः ॥ ६५ ॥ सुभद्राश्च हृदाश्चैव तीर्थानि विविधानि च ॥ पृथिवी
 बौर्दिशश्चैव पादपश्च द्विजोत्तमाः ॥ ६६ ॥ अदिनिर्देवमाता च ह्रीः श्रीः स्वाहा सरस्वती ॥ उवा शची सिनीवाली तथा चानुमतिः कुहूः
 ॥ ६७ ॥ राका च विषणा चैव पत्न्यश्चान्या दिवौकसाम् ॥ श्रद्धो गिरीणां हिमवाद्वागाराजश्च वासदः ॥ एरिण्डश्च विंध्यश्च सेरुश्चानेक
 भृंगवान् ॥ ६८ ॥ ऐशवतः सनुचः कलः काष्ठास्तथैव च ॥ मासाईमासा ऋतवस्तथा रात्र्यहनी समाः ॥ ६९ ॥ रुचैःश्रवा हृदश्चष्टो
 नागराजश्च वामनः ॥ अरुणो गरुडश्चैव लताशौषधिभिः सह ॥ ७० ॥ घर्मश्च भगवान्देवः सभागच्छन्ति सर्वतः ॥ कालो यमश्च वसुश्च
 यमस्यानुचराश्च ये ॥ ७१ ॥ बहुलत्वाच्च नोक्ता ये विविधा देवतागणाः ॥ ते देवस्याभिषेकार्थं समायान्ति ततस्ततः ॥ ७२ ॥ दिव्यसंभारसमुत्तैः
 कलशैः कंचनैस्तथा ॥ सारस्वतीभिः पुण्याभिर्दिव्यतोयाभिरेव च ॥ ७३ ॥ तोयेनाकाशगंगायाः कृष्णं रामेण संगतम् ॥ सपुष्पैः कुंभसलिलैः
 स्नापयंत्यंबरे स्थिताः ॥ ७४ ॥ संचरन्ति विमानानि देवानामंबरे तथा ॥ उच्चच्चानि दिव्यानि द्वाभगानि स्थिराणि च ॥ ७५ ॥ दिव्यरत्नविचित्राणि
 सेवितान्यप्सरोगणैः ॥ गीतैर्वाद्यैः पताकाभिः शोभितानि संमततः ॥ ७६ ॥ इति श्रीबृहद्वादीयपुराणे उत्तरभागे वसुमोहिर्निसवादे पुरुषोत्तम
 माहात्म्येऽभिषेको नाम षष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥ वसुरुवाच ॥ एवं तदा विधिसुते कृष्णं रामेण संगतम् ॥ सुभद्रां च महाभगाः संस्तुवंति मुदा

न्विताः ॥ १॥ देवा ऊचुः ॥ जय जय लोकपाल जय पद्मनाभ भूधरणा ॥ जय जय चादिदेव बहुकारण ॥ २॥ जय जय वासुदेव जय मङ्गरा सत्क
 रण ॥ जय जय दिव्यमीन जय त्रिदशवर ॥ ३॥ जय जय जलधिशन जय जय योगेश जय वेदधरा ॥ जय जय विश्वमूर्ते जय चक्रवा ॥ ४॥ जय
 जय भूतनाथ जय श्रीनिवास जय योगिवर ॥ जय जय सूर्यनेत्र जय देव वाह ॥ ५॥ जय जय कैटभारे जय जय वेदधरा ॥ जय जय कूर्मरूप
 जय यज्ञवर ॥ ६॥ जय जय कमलनाभ जय शैलधर ॥ जय जय योगेश जय वनवर ॥ ७॥ जय जय विश्वमूर्ते जय चक्रधरा ॥ जय जय भूतनाथ
 जय धरणीधर ॥ ८॥ जय जय शेषशायिजय पीतवास ॥ जय सोमकान्त जय योगवास जय जय ॥ ९॥ दहनचक्र जय धर्मवास जय जय ॥
 गुणनिधान जय श्रीनिवास जय जय ॥ १०॥ गरुडासन जय सुखनिवास जय जय ॥ जय जय धर्मकांत जय जय मतिनिवास ॥ ११॥ जय जय
 गहनगोहनिवास ॥ जय जय योगिगम्य जय मखनिवास ॥ १२॥ जय जय वेदवेद्य जय शान्तिकर ॥ जय जय योगिनिधाय जय सुष्टिकर ॥ १३॥
 जय जय ज्ञानमूर्ते जय कमलकर ॥ जय जय भववेद्य जय मुक्तिदा ॥ १४॥ जय विनलदेह जय जय सत्त्वनिलया ॥ जय जय गुणसमूह जय जय
 यज्ञकर ॥ १५॥ जय जय गुणविहीन जय जय मोक्षकर ॥ जय जय ब्रह्मिण्य जय जय कांतियुत ॥ १६॥ जय लोकशरण जय जय लक्ष्मीपते ॥
 जय पंकजाक्ष जय जय सुष्टिकर ॥ १७॥ जय योगयुत जयातसीछुमश्चामदेहा ॥ जय जय समुद्राविष्टदेह जय लक्ष्मीपंकजभोगदेह ॥ १८॥ जय जय
 भक्तिभावन लोकयोग्या ॥ जय लोककांत जय परमशान्त ॥ १९॥ जय जय परमसात जय चक्रधरा ॥ जय भोगियुत जय नीलांबर ॥ २०॥ जय सांख्यदुन
 जय कलुषहर ॥ जय कृष्ण जगन्नाथ जय संकर्षणाजुजा ॥ २१॥ जय जय पद्मपलाशाक्ष जय वांछि फलप्रदा ॥ जय मालावृत्तोरक जय चक्रगदाधरा ॥ २२॥
 जय पद्मालयाकांत जय विष्णो नमोऽस्तु ते ॥ एवं स्तुत्वा तदा देवाः शक्राद्या सहस्रमानदाः ॥ २३॥ सिद्धचारणगंधर्वा ये चान्ये स्वर्गवासिनः ॥ दृष्ट्वा
 स्तुत्वा नमस्कृत्य तद्गतेनान्तगत्यना ॥ २४॥ कृष्णं रामं सुभद्रां च यांति स्वं स्वं निवेशनम् ॥ कपिलाशतदानेन यत्फलं पुष्करं स्मृतम् ॥ २५॥
 तत्फलं कृष्णमालोक्य मंचस्थं सहलगुघमा ॥ कन्याशतप्रदानेन यत्फलं सनुदाहृतम् ॥ २६॥ तत्फलं कृष्णमालोक्य मंचस्थं लभते नरः ॥ शतनिष्क
 सुवर्णेन भूमिदानेन यत्फलम् ॥ २७॥ तत्फलं चाब्रदानेन सर्वातिथ्येन यत्फलम् ॥ बृषोत्सर्गेण विधिवद् शीष्मे तोयप्रदानतः ॥ २८॥ तिलधेवुप्रदानेन राजा
 धरथदानतः ॥ चांद्रायणेन चीर्णेन तथा मासोष्वासतः ॥ २९॥ यत्फलं सर्वतीर्थेषु व्रतैर्दानैश्च यत्फलम् ॥ समुभद्रौ रासकृष्णौ तल्लक्ष्मीद्वय
 मंचगौ ॥ ३०॥ तस्मान्नरोऽथवा नारी पश्येत्तं पुरुषोत्तमम् ॥ क्षानशेषेण कृष्णस्य तोयेन यदि मोहिनि ॥ ३१॥ वध्या मृतग्रजा वापि दुर्भगा
 ब्रह्मपीडिताः ॥ राक्षसाद्वैर्गृहीता वा तथा रोगैश्च संहताः ॥ ३२॥ पशुनाः शुद्धिमायांति विधिना ह्यभिपेक्षिताः ॥ शत्रुवंतीप्सितान्कसान्या

न्यानाच्छति सुप्रभं ॥ ३३ ॥ पुण्यानि यानि बोधानि संत्यन्यानि धरातले ॥ तानि स्नातावशेषस्य कलां नाहति षोडशीम् ॥ ३४ ॥ तस्मिन्
 हस्तेनावशेषेण जलेन जलशायिनः ॥ अभ्युक्षेत्सर्वंगत्राणि सर्वकामप्रदेन च ॥ ३५ ॥ स्नातं पश्यति ये कृष्णं व्रजंतं दक्षिणामुखम् ॥ ब्रह्महत्याविधिः
 यामुमुच्यते ते न संशयः ॥ ३६ ॥ शास्त्रेषु यत्फलं प्रोक्तं त्रिः प्रदक्षिण्या भुवः ॥ दृष्ट्वा नरो लभेत्कृष्णं तत्फलं दक्षिणामुखम् ॥ ३७ ॥ तीर्थे
 यात्राफलं यत्तु पृथिव्यां समुदाहृतम् ॥ दृष्ट्वा यातं लभेत्कृष्णं तत्फलं दक्षिणामुखम् ॥ ३८ ॥ गंगाद्वारे च कुञ्जात्रे कुम्भक्षेत्रेऽर्कपर्वणि ॥ पुल्लगादिषु
 चान्येषु यत्फलं स्नानतः स्मृतम् ॥ ३९ ॥ यत्फलं दक्षिणस्य तु कृष्णं यातं निरीक्ष्य च ॥ अथ किं बहुनोक्तेन यत्फलं पुण्यदर्शनः ॥ ४० ॥
 वेदशास्त्रपुराणेषु भारते संहितादिषु ॥ तत्फलं वीक्ष्य दक्षास्यौ सुभद्रौ बलकेशवौ ॥ ४१ ॥ गुडिचामण्डपं यातं ये पश्यति रथं स्थितम् ॥
 समद्रेः सबलं कृष्णं ते याति भवं हरेः ॥ ४२ ॥ गुडिचामण्डपं यत्तु फाल्गुन्यां विषुवे तथा ॥ मकुट्यात्रां नरः कृत्वा विष्णुलोकं प्राप्नुयति ॥ ४३ ॥
 यावतीः कुरुते मर्त्यो यात्राः श्रीपुरुषोत्तमे ॥ तावत्फलं विष्णुलोकं वसेदिति विनिश्चयः ॥ ४४ ॥ यात्रा द्वादश संपूर्णा यदा सूर्यविधिवदिनि ॥
 तदा प्रतिष्ठां कुर्वीत विधिना पापनाशिनि ॥ ४५ ॥ ज्येष्ठश्राप्तिं सिते पक्षे होकादश्यां समाहितः ॥ गत्वा जलाशये पुण्यमाचम्य प्रयतः कुचिः
 ॥ ४६ ॥ आवाह्य सर्वतीर्थानि ध्यात्वा नारायणं तथा ॥ ततः स्नानं प्रकुर्वीत विधिवोधितवर्त्मना ॥ ४७ ॥ स्नात्वा सम्यक्ततो देवादींश्चापि
 पितृन्स्वकान् ॥ संतप्येयत्तथान्यांश्च नामगोत्रोक्तिपूर्वकम् ॥ ४८ ॥ उत्तीर्य वाससीं धौते निर्मले परिधाय च ॥ उपत्यृश्य विद्वानेन तथोप
 म्थाय भारकम् ॥ ४९ ॥ वेदमातरमावर्त्य पुण्यामष्टोत्तरं शतम् ॥ सौमन्त्रांस्तथा चान्यान्निः परित्य नमेद्रविम् ॥ ५० ॥ वेदोक्तं त्रिषु क्षेत्रेषु स्नानं
 जप्यमुदाहृतम् ॥ ५१ ॥ स्त्रीशूद्रयोर्विरागे वेदोक्तविधिवर्जितम् ॥ ततो ब्रजेन्मन्दिरस्थं भक्त्या श्रीपुरुषोत्तमम् ॥ ५२ ॥ प्रक्षाल्य हस्तौ पद्मौ च
 उपत्यृश्य यथाविधि ॥ घृतेन स्नापयेद्वं क्षीरेण तदनंतरम् ॥ ५३ ॥ मधुगंधादृक्कापि तीर्थचंदनवाणि ॥ ततो वस्त्राणं श्रेष्ठं भूतम् ॥ त
 परिधापयेत् ॥ ५४ ॥ चंदनागुरुकपूरैः कुंकुमेन विलेपयेत् ॥ पूजयेत्परया भक्त्या पदैश्च पुष्पैश्च ॥ ५५ ॥ संपूज्यैव जगद्गुरुं
 मुक्तिमुक्तिप्रदं हरिम् ॥ धूपं चामरसंयुक्तं देहे देवस्य चाग्रतः ॥ ५६ ॥ शुभले च सुनिष्पन्नं दूरेद्रुतसमन्वितम् ॥ दीपं प्रज्ज्वलयेत्
 द्रुतया यथाशक्ति घृतेन वै ॥ ५७ ॥ अन्यांश्च दीपकान्दद्याद्वादशैः समाहितः ॥ गोघृतेन तु देवेशि तिललेन वा पुनः ॥ ५८ ॥ नैवेद्यं पादपानं
 पूषशष्कुलीवैष्कानि च ॥ मोदकं फ्राणिकं चान्यत्फलानि च निवेदयेत् ॥ ५९ ॥ एव पंचोपचारेण संहृत्य पुष्पैस्तत्पुनः ॥ ६० ॥

पुरुषोत्तमायेति जपेदष्टोत्तरं शतम् ॥ ६० ॥ ततः प्रसादयेद्देवं दंडवत्प्रणिपत्य च ॥ ततोऽर्चयेद्गुरुं भक्त्या पुष्पवह्नाबुलेपनैः ॥ ६१ ॥ नानयोत्तरं
 यस्माद्विद्यते विधिर्नदिनि ॥ देवस्योपरि कुर्वीत मंडपं सुसमाहितः ॥ ६२ ॥ नानापुष्पैः सुविशदं विचित्रं मंडलं पुरः ॥ कृत्यावधारणं पश्चाद्धारणं
 कारयेन्निशि ॥ ६३ ॥ कथां च वासुदेवस्य गीतिकां चापि कारयेत् ॥ ध्यायन्मठस्तुवन्देवं प्रणयेद्भजनीं बुधः ॥ ६४ ॥ ततः प्रभाते विमले द्वादश्यां
 द्वादशैव तु ॥ निमंत्रयेद्भूतस्नातान्ब्राह्मणान्वेदपारगान् ॥ ६५ ॥ इतिहासपुराणज्ञान्छोत्रियांसंयतेद्रियाच् ॥ स्नात्वा सम्यग्विधानेन धौतवासा
 जितेंद्रियः ॥ ६६ ॥ स्नापयेत्पूर्ववद्भक्त्या तत्रस्थं पुरुषोत्तममांगंधैः पुष्पैः स्तुपहारैर्वेद्यैर्दोषैर्विस्तथा ॥ ६७ ॥ उपचारैर्वहुविधैः प्रणिपतैः प्रदक्षिणैः ॥
 जाप्यस्तुतिमस्कारैर्गतिवाद्यैर्मनोहरैः ॥ ६८ ॥ संपूजयेवं जगन्नाथं ब्राह्मणाभूजयेत्ततः ॥ द्वादशैव तु गास्तेभ्यो दत्त्वा कनकमेव च ॥ ६९ ॥
 छत्रोपानद्वुगं चार्घ्यं कांस्यपात्रं च भक्तितः ॥ ततस्तान्भोजयेद्द्विग्राभूजयेत् ॥ ७० ॥ पक्वान्नं भक्ष्यभोज्यं च सगुडं शर्करान्वितम् ॥
 ततो भुक्त्वा सुसंतृप्तान्ब्राह्मणान्सुस्थमानसान् ॥ ७१ ॥ द्वादशैवोदकुर्भांश्च ग्रहयेत्तान्समोदकाच् ॥ दक्षिणां च यथाशक्ति विष्णुतुल्यं विरिचिजे
 ॥ ७२ ॥ सुवर्णवस्त्रगोधान्यैर्द्रव्यैश्चान्यैर्वर्षेर्बुधः ॥ संपूज्य तान्नमस्कृत्य इमं भक्तमुदीरयेत् ॥ ७३ ॥ सर्वव्यापी जगन्नाथः शंखचक्रगदाधरः ॥
 अनादिनिधनो देवः प्रीयतां पुरुषोत्तमः ॥ ७४ ॥ इत्युच्चार्य ततो विप्रांस्त्रिः परिक्रम्य सादरम् ॥ प्रणम्य शिरसा भक्त्या साचार्यस्तान्विस्मयेत्
 ॥ ७५ ॥ ततस्तान्ब्राह्मणान्भक्त्या चासीमांतमनुव्रजेत् ॥ अनुव्रज्य तु तान्विप्रांन्मस्कृत्य निवर्त्य च ॥ ७६ ॥ बांधवैः स्वजनैर्युक्तस्तनो भुंजति
 वाग्यतः ॥ एवं कृत्वा नरः सम्यङ् नारी वा लभते फलम् ॥ ७७ ॥ अश्वमेधसहस्रस्य राजसूयशतस्य च ॥ अतीतं शतमुद्धृत्य पुरुषाणां नरोत्तमः
 ॥ ७८ ॥ भविष्यच्च शतं देवि दिव्यरूपधरोऽव्ययः ॥ सर्वलक्षणसंपन्नः सर्वलोकप्रभृतिः ॥ ७९ ॥ सर्वकामसमृद्धात्मा गुणरूपवयोऽन्वितः ॥
 स्तूयमानोऽथ गंधैर्वस्त्रोभिः समंततः ॥ ८० ॥ विमानैर्नर्कवर्णेन कामेन स्थिरैण च ॥ पताकाध्वजयुक्तेन शतसूयप्रभेण च
 ॥ ८१ ॥ उद्योतयन्दिशः सर्वा आकाशे विगतक्लमः ॥ युवा महाबलो धर्मान्विष्णुलोकं स गच्छति ॥ ८२ ॥ तत्र कस्यशतं
 यावदुद्धृते भोगान्यथेप्सितान् ॥ स्तुतो मुनिवैदेवि तिष्ठेच्च विगतज्वरः ॥ ८३ ॥ यथा देवो जगन्नाथः शंखचक्रगदाधरः ॥ तथाऽसौ सुदितो
 देवि धृत्वा रूपं चतुर्भुजम् ॥ ८४ ॥ भुक्त्वा तत्र वान्भोगान्क्रीडित्वा सुचिरं सति ॥ तदंते ब्रह्मसदनमायाखिलकामदम् ॥ ८५ ॥ सिद्धिं
 व्याधैश्चापि शोभितं सुरकिन्नरैः ॥ कालं नवतिकल्पं तु तत्र भुत्त्वा सुखं नरः ॥ ८६ ॥ ऋद्धलोकं समायागि मुबदं सेवितं सुरैः ॥ सिद्धिविद्याधरे

यच्छिषिं दैत्यदानैः ॥ ८७ ॥ अशीतिकल्पकालं तु तत्र भुक्त्वा दुखं नरः ॥ तदंते याति गोलोकं स्वभोगसमन्वितम् ॥ ८८ ॥ सुरसि-
 ष्ठासुरोश्च शोभितं सुमनोहरम् ॥ तत्र सप्ततिकल्पं तु भुक्त्वा भोगानभीप्सितान् ॥ ८९ ॥ पश्चादायाति वै लोकं प्राजापत्यमुत्तमम् ॥
 अधिकल्पं सुखं तत्र भुक्त्वा नानाविधं मुदा ॥ ९० ॥ तदंते शक्रभवनं नानाश्रयं समाव्रजेत् ॥ आगत्य तत्र पंचाशत्कल्पं भुक्त्वा सुर-
 नरः ॥ ९१ ॥ प्रपद्यतेऽमरगृहान्विमनैः समलङ्कृतान् ॥ चत्वारिंशत्कल्पकालं भोगान्भुत्वा सुदुर्लभाद्वा ॥ ९२ ॥ नाक्षरं लोकमायाति नानासंस्थ-
 समन्वितम् ॥ तत्र भुक्त्वा वरान्भोगांश्चिंशत्कल्पं यथेप्सितान् ॥ ९३ ॥ तस्मादृच्छति तं लोकं शशांकस्य विधिं विजे ॥ यत्र तिष्ठति सोमोऽसौ सर्व-
 देवैरलंकृतः ॥ ९४ ॥ तत्र विंशतिकल्पं तु भुक्त्वा भोगं सुदुर्लभम् ॥ आदित्यस्य ततो लोकमायाति दुरघ्नजितम् ॥ ९५ ॥ तत्र भुक्त्वा शुभान्भोगान्दश-
 कल्पं मुनिवृतः ॥ तस्मादायाति भवनं गंधर्वाणां सुदुर्लभम् ॥ ९६ ॥ तत्र भोगान्सप्तसांश्च कल्पमेकं यथासुखम् ॥ भुक्त्वा चायाति मदिन्यां राज-
 भवति धार्मिकः ॥ ९७ ॥ चक्रवर्ती महावीर्यो गुणैः सर्वैरलंकृतः ॥ कृत्वा राज्यं तु धर्मेण यज्ञैरिष्ट्वा सदक्षिणैः ॥ ९८ ॥ तदंते योगिनां लोकं गत्वा
 मोक्षप्रदं शिवम् ॥ तत्र भुक्त्वा वरान्भोगान्याविदाभूतसंयुक्म् ॥ ९९ ॥ तस्मात्पुनरिहायातो जायते योगिनां कुले ॥ १०० ॥ प्रवरं वैष्णवं भद्रे दुर्लभं
 साधुसंमतोऽचतुर्वेदी विप्रवरो ब्रह्मयज्ञपरः सति ॥ १०१ ॥ वैष्णवं योगमासाद्य कैवल्यं मोक्षमाप्नुयात् ॥ एवं यात्राफलं तुभ्यं प्रोक्तं श्रीछुषेत्तमो ॥ १०२ ॥
 भुक्तिसुक्तिप्रदं नृणां किमन्यच्छोऽतुमिच्छसि ॥ १०३ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे मोहिनीवसुसंवादे पुरुषोत्तमक्षेत्रमाहात्म्ये पुरुषोत्तमक्षेत्रयात्रा-
 फलवर्णनं नामैकषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ एतच्छ्रुत्वा तु प्रपाल मोहिनी विधिं नदिनी ॥ पुरुषोत्तममाहात्म्यं भुक्तिशुक्तिप्रदाय-
 कम् ॥ ११ ॥ पुनः प्रच्छ तं विप्रं वसुं स्वस्य पुरोहितम् ॥ मोहिन्दुवाच ॥ अतमन्यद्भुतं विप्र पुरुषोत्तमसंभवम् ॥ १२ ॥ माहात्म्यं चाक्षुषा ब्रूहि प्रयाग-
 स्यापि सुव्रतातीर्थराजः प्रयागाख्यः श्रुतः पूर्वं मया गुरोः ॥ तन्माहात्म्यं ममाख्याहि तीर्थयात्राविधानशुद्धः ॥ स भान्यानां विशेषार्णा तीर्थानां गर्भ-
 द्विज ॥ शायत्कर्तव्यं च विधिना नृभिर्द्धर्मपरायणैः ॥ तच्छ्रुत्वा स द्विजो गजन्मोहिन्या भाषितं वचः ॥ १५ ॥ सामान्यविधिपूर्वं तत्प्रयागाख्यानमब्रवीत् ॥
 वसुरुवाच ॥ शृणु भद्रे प्रवक्ष्यामि तीर्थाभिगमने विधिमादायं समाश्रित्य स्तुजो यथोक्तं फलमानुयात् ॥ तीर्थाभिगमनं पुण्यं यज्ञैरपि विशिष्यते
 ॥ १७ ॥ अनुषोष्य विरात्राणि तीर्थान्यप्यभिगम्य च ॥ अदत्त्वा कांचनं गाश्च दारिद्र्यं जायते नरः ॥ ८ ॥ अग्निष्टोमादिभिर्यज्ञैरिष्ट्वा विपुलदक्षिणैः ॥ न
 तत्फलमवाप्नोति तीर्थाभिगमनेन यत् ॥ ९ ॥ अज्ञानेनापि यस्येह तीर्थाभिगमनं भवेत् ॥ सर्वकामसमृद्धः स स्वर्गलोके गृहीयते ॥ १० ॥

स्थानं च लभते नित्यं धनधान्यसमाकुलम् ॥ ऐश्वर्यज्ञानसंपूर्णः सदा भवति भोगवान् ॥ ११ ॥ तारिताः पितरस्तेन नरकात्प्रपितामहाः ॥
 यस्य हस्तौ च पादौ च मनश्चैव सुसंयतम् ॥ १२ ॥ विद्या तपश्च कीर्तिश्च स तीर्थफलभञ्जुते ॥ अतिग्राहपावृत्तः संतुष्टो येन केनचित् ॥ १३ ॥
 अहंकारविमुक्तश्च स तीर्थफलमानुयात ॥ अकलकषो निरारम्भो लब्धाहारो जितेंद्रियः ॥ १४ ॥ विमुक्तः सर्वसंश्रुतु स तीर्थफलभागभवेत् ॥
 तीर्थान्यनुसरन्धीरः श्रद्धानः समाहितः ॥ १५ ॥ कृतपापो विशुद्ध्यन्तु किं पुनः शुद्धकर्मकृत् ॥ अश्रद्धानः पापातौ नास्ति कोऽच्छिन्नसंशयः
 ॥ १६ ॥ हेतुनिष्ठश्च पंचैते न तीर्थफलभागिनः ॥ दृणां पापकृतां तीर्थं पापस्य शमनं भवेत् ॥ १७ ॥ यथोक्तफलदं तीर्थं भवेच्छुद्धात्मना
 दृणाम् । कामं क्रोधं च लोभं च यो जित्वा तीर्थमाविशेत् ॥ न तेन किञ्चिदप्राप्तं तीर्थाभिगमनाद्भवेत् ॥ तीर्थानि च यथोक्तेन विधिना
 संचरंति ये ॥ सर्वद्वंद्वसहा धीरास्ते नराः स्वर्गगामिनः ॥ १८ ॥ गंगादितीर्थेषु वसंति मत्स्या देवालये पक्षिणाश्च सति ॥ भवो
 जिह्मतास्ते न फलं लभते तीर्थाच्च देवायतनञ्च मुर्यात् ॥ १९ ॥ भावं ततो हत्कमले निधाय तीर्थानि सेवेत समाहितात्मा ॥
 या तीर्थयात्रा कथिता मुनींद्रैः कृता प्रशुक्ता ह्यनुमोदिता च ॥ २० ॥ तां ब्रह्मचारी विधिवत्करोति सुसंयतो गुरुणा संनिधुक्तः ॥
 सर्वस्वनारोऽप्यथ वालपपले स ब्राह्मणनग्रत एव कृत्वा ॥ २१ ॥ यज्ञाधिकारोऽप्यथवा निवृत्ते विप्रस्तु तीर्थानि परिभ्रमेच्च ॥ तीर्थे
 ष्वलं यज्ञफलं हि यस्मात्प्रोक्तं मुनींद्रैर्मलस्वभावैः ॥ २२ ॥ यत्प्रेष्टिष्वेष्टेष्वधिकारितस्ति वरं गृहं गृहधर्मोश्च सर्वे ॥ एवं गृहस्थाश्रमस
 स्थितस्य तीर्थं गतिः पूर्वतरैर्निषिद्धा ॥ सर्वाणि तीर्थान्यपि चाग्निहोत्रतुल्यानि नैवेति वदंति केचित् ॥ २३ ॥ यो यः कश्चित्तीर्थयात्रां तु गच्छे
 तुसंयतः स च पूर्वं गृहेषु ॥ कृतावासः शुचिप्रमत्तः संपूजयेद्भक्तिमत्रो गणेशम् ॥ २४ ॥ देवान्पितृन्ब्राह्मणान्शैव साधून्धीमान्बिप्रो वित्तशक्त्या
 प्रयत्नात् ॥ प्रत्यागतश्चापि पुनस्तथैव देवान्पितृन्ब्राह्मणान्पूजयेच्च ॥ २५ ॥ एवं दुर्बलस्तस्य तीर्थोद्युक्तं फलं तत्स्यान्नात्र संदेहलेशः ॥ २६ ॥
 गच्छन्देशान्तरं यस्तु श्राद्धं कुर्यात्स सर्पिषा ॥ यात्रार्थमिति तत्प्रोक्तं प्रवेशे च न संशयः ॥ २७ ॥ प्रयागे तीर्थयात्रायां पितृमातृवियोगतः ॥
 कचानां वपनं कुर्याद् वृथा न विकचो भवेत् ॥ २८ ॥ उद्यतश्चद्र्यां गंतुं श्राद्धं कृत्वा विधानतः ॥ विधाय कर्पदीपेषु कृत्वा आसप्रदक्षिणाम् ॥ २९ ॥
 ततो आर्मांतरं गत्वा श्राद्धशेषस्य भोजनम् ॥ ततः प्रतिदिनं गच्छेन्नातिमहविवर्जितः ॥ ३० ॥ पदेपदेऽश्वमेधस्य स्यात्फलं गच्छतो गजाम् ॥
 बलीवर्दसमारूढस्तीर्थं यो याति सुव्रते ॥ ३१ ॥ नरके वसते घोः गवां क्रोधो हि दाहकः ॥ सलिलं च न गृह्णाति पितरस्तस्य देहिनः ॥ ३२ ॥

ऐश्वर्याच्छोभोहाद्वा गच्छेद्यानेन यो नः ॥ निष्फलं तस्य ततीर्थं तस्माद्यान विवर्जयेत् ॥ ३२ ॥ गोयाने गोवधः प्रोक्तो हययाने तु निष्फलम् ॥
 नययाने तदद्वं स्यात्पद्यां तच्च चतुर्गुणम् ॥ ३४ ॥ वर्षातपादिके छत्री दंडी शर्करादंके ॥ शरीरत्राणकामोऽसौ सोपानत्कः सदा ब्रजेत् ॥ ३५ ॥
 तीर्थं प्राण्यनुगुणेण स्नानं तीर्थे समाचरन् ॥ स्नानं फलमाप्नोति तीर्थयात्राफलं न तु ॥ ३६ ॥ षोडशांशं स लभते यः पारथेन गच्छति ॥
 अर्द्धं तीर्थफलं तस्य यः प्रसंगेन गच्छति ॥ ३७ ॥ तीर्थेषु ब्राह्मणं नैव परिक्षितं कदाचन ॥ अत्रार्थिनस्तनुप्रप्तं भोज्यं तं मनुब्रवीत् ॥ ३८ ॥
 सन्तुभिः पिंडदानं च संयावैः पायसेन वा ॥ बदराफलैर्वापि पिण्याकैर्वा सुलोचने ॥ ३९ ॥ श्राद्धं तु तत्र कर्तव्यमर्चावाहनवर्जितम् ॥
 श्रद्धाक्षिणप्रयापानां नैव दृष्टिहृतं च यत् ॥ ४० ॥ श्राद्धं तु तैथिकं प्रोक्तं पितॄणां वसिकारकम् ॥ अकालेऽप्यथवा काले तीर्थश्राद्धं तथा नरैः ॥ ४१ ॥
 प्राप्तेरेव सदा तत्र कर्तव्यं पितृवर्णनम् ॥ विलंबो नैव कर्तव्यो नैव विघ्नः समाचरत् ॥ ४२ ॥ प्रतिष्ठति कुशमयी तीर्थवारिणि मज्जयेत् ॥ यक्षुहिस्य
 विशालाक्षि सोऽष्टमांशं फलं लभेत् ॥ ४३ ॥ कुशोऽसि कुशपुत्रोऽसि ब्रह्मणा निर्मितः पुरा ॥ त्वयि स्नाते तु स स्नातो यस्येदं ग्रंथिबन्धनम् ॥ ४४ ॥
 मुण्डनं चोपवासश्च सर्वतीर्थेष्वयं विधिः ॥ वर्जयित्वा कुरुक्षेत्रं विशालं विज्ञां गयाम् ॥ ४५ ॥ भौमानामय तीर्थानां पुण्यत्वे कारणं शृणु ॥
 यथा शरीरस्योद्देशः केचिन्मुख्यतमाः स्मृताः ॥ ४६ ॥ प्रभावादद्दुताद्भूमेः सलिलस्य च तेजसः ॥ परिग्रहान्मुनीनां च तीर्थानां पुण्यता
 स्मृता ॥ ४७ ॥ गंगां संप्राप्य यो देवि मुंडनं नैव कारयेत् ॥ क्रिया तस्याक्रिया सर्वा तीर्थद्रोही भवेत्तथा ॥ ४८ ॥ गंगायां भास्करक्षेत्रे मुंडनं यो न कार
 येत् ॥ स कोटिकुलसंयुक्त आकल्पं रौखं ब्रजेत् ॥ ४९ ॥ गंगां प्राप्य सारिच्छ्रेष्ठां कल्याणपापसंचयाः ॥ केशानाश्रित्य तिष्ठति तस्मान्नाप्यरिवर्ज
 येत् ॥ ५० ॥ यावति नवलोकमानि गंगातोये पतंति वै ॥ तावद्वर्षसहस्राणि स्वर्गलोके महीयते ॥ ५१ ॥ प्रयागव्यतिरेके तु गंगायां मुंडनं न
 हि ॥ योऽन्यथा कुरुते मोहात्स महारौरवं विशेत् ॥ ५२ ॥ स जीवन्तिष्ठको यस्तु तीर्थं प्राप्य विद्यानवित् ॥ क्षौरं समाचरन्नेव श्वशूणां वपनं
 सति ॥ ५३ ॥ गयादावपि देवेशि श्वशूणां वपनं विना ॥ न क्षौरं मुनिभिः सर्वैर्निषिद्धं चेति कीर्तितम् ॥ ५४ ॥ सश्वशूरेष्वपनं मुंडनं तद्विदु
 र्बुधाः ॥ न क्षौरं मुंडनं मुञ्च कीर्तितं वेदवेदिभिः ॥ ५५ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयगुणे बृहदुपाख्यानं उत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादं प्रयागराजमाहात्म्ये
 तीर्थविधिर्नाम द्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ वसुरुवाच ॥ शृणु मोहिनि वक्ष्यामि माहात्म्यं वेदसंमतम् ॥ प्रयागस्य विधानेन स्नात्वा यत्र विरु
 ध्यति ॥ १ ॥ कुरुक्षेत्रसमा गंगा यत्र तत्रावगाहिता ॥ तस्माद्दशगुणा प्रोक्ता यत्र विध्येन संगता ॥ २ ॥ तस्माच्छतगुणा प्रोक्ता काश्यासुतवाहिनी ॥

काऽथाः शतगुणा प्रोक्ता गंगा यत्रार्कजान्विता ॥ ३ ॥ सहस्रगुणिता सापि भवेत्यश्विमवाहिनी ॥ सा देवि दर्शनादेव ब्रह्महत्यादिहारिणी ॥ ४ ॥
 पश्चिमाभिमुखी गंगा कालिद्या सह संगता ॥ हति कल्पशतं पापं सा माघे देवि दुर्लभा ॥ ५ ॥ अमृतं कथ्यते भद्रं सा वेणी भुवि संगता ॥
 यस्यां माघे मुहूर्तं तु देवानामपि दुर्लभम् ॥ ६ ॥ ग्रथिव्यां यानि तीर्थानि पुन्यः पुण्यास्तथा सति ॥ स्नातुमायाति ता वेण्यां भवे सकरभा
 स्करे ॥ ७ ॥ ब्रह्मविष्णुमहादेवा रुद्रादित्यमरुद्गणाः ॥ गंधर्वा लोकपालाश्च यक्षकिन्नरगुह्यकाः ॥ ८ ॥ अणिमादिगुणोपेता ये चान्ये
 तत्त्वदर्शिनः ॥ ब्रह्मणी पार्वती लक्ष्मीः शची मेधादिति रतिः ॥ ९ ॥ सर्वास्ता देवपत्न्यश्च तथानागांगनाः शुभे ॥ घृताची येनका
 रंभाणुर्वशी च तिलोत्तमा ॥ १० ॥ गणाश्चाप्सरसां सर्वे पितृणां च गणारतथा ॥ स्नातुमायाति ते सर्वे माघे वेण्यां विरचिते ॥ ११ ॥ कृते
 युगे स्वरूपेण कलौ प्रच्छन्नरूपिणः ॥ सर्वतीर्थानि कृष्णानि पापिनां संगदोषतः ॥ १२ ॥ भवति शुक्लवर्णानि प्रयागे माघमब्जनात् ॥ मकरस्थे
 रवौ माघे गोविदाच्युत माघव ॥ १३ ॥ स्नानेनानेन मे देव यथोक्तफलदो भव ॥ इमं मंत्रं समुच्चार्य स्नानान्मनौनं समाश्रितः ॥ १४ ॥ वासुदेवं
 हरिं कृष्णं माधवं च स्मरेत्पुनः ॥ ततेन वारिणा स्नानं यद्गृहे कियते नरैः ॥ १५ ॥ षष्ठ्यब्देन फलं तद्वि मकरस्थे दिवाकरे ॥ बहिः स्नानं
 तु वाप्यादौ द्वाशाब्दफलं स्मृतम् ॥ १६ ॥ तडागे द्विगुणं तद्वि नद्यादौ तच्चतुर्गुणम् ॥ दशधा देवस्नाने च महानद्यां च तच्छतम् ॥ १७ ॥ चतु
 र्गुणशतं तच्च महानद्योस्तु संगमे ॥ सहस्रगुणितं सर्वं तत्फलं मकरे रवौ ॥ १८ ॥ गंगायां स्नानमात्रेण प्रयागे तत्प्रकीर्तितम् ॥ गंगां ये चा
 वगाहन्ति माघे मासि सुलोचने ॥ १९ ॥ चतुर्गुणसहस्रं ते न पतन्ति सुरालयात् ॥ शतेन गुणितं माघे सहस्रं विधिनंदिनि ॥ २० ॥
 निर्दिष्टमृषिभिः स्नानं गंगायमुनसंगमे ॥ पापैर्धैर्भुवि भास्य दाहायेयं प्रजापतिः ॥ २१ ॥ प्रयागं विदधे देवि प्रजानां हितकाम्यया ॥
 स्नानस्थानमिदं सम्यक् सितासितजलं किला ॥ २२ ॥ पापहरपञ्चानां हि ब्रह्मणा निर्मितं पुरा ॥ सितासिता तु या धारा सरस्वत्या विदर्भिता ॥
 ॥ २३ ॥ तं मार्गं ब्रह्मलोकस्य सृष्टिकर्ता ससर्ज वै ॥ ज्ञानदो मानसे माघो न तु मोक्षफलादः ॥ २४ ॥ हिमवन्पृथ्वीथेषु सर्वपापप्रणाशनः ॥
 वेदविद्विर्विनिर्दिष्ट इन्द्रलोकप्रदो हि सः ॥ सर्वमासोत्तमो माघो मोक्षदो वदरीवने ॥ २५ ॥ पापहा दुःखहारी च सर्वकामफलादः ॥ इन्द्रलोक
 प्रदो माघो नार्पेदे परिकीर्तितः ॥ २६ ॥ सारस्वतौघविष्वसी सर्वलोकसुखप्रदः ॥ विशालफलादो माघो विशालाया प्रकीर्तितः ॥ २७ ॥
 पापघनद्वामिश्रं गर्भवासविनाशनः ॥ विष्णुलोकाय मोक्षाय जाह्नवः परिकीर्तितः ॥ २८ ॥ सप्तगुण्डकी सिंधुश्चंद्रभागा च कौशिकी ॥ तानी

गोदावरी भीमा पयोष्णी कृष्णवर्णिका ॥ २९ ॥ कावेरी तुंगभद्रा च यास्तथान्याः समुद्रगाः ॥ तासु स्नायी नरो याति स्वर्गलोकं विक-
 लम्पः ॥ ३० ॥ नैमिषे विष्णुसाहस्यं पुष्करं ब्रह्मण्डतिकम् ॥ आखण्डलस्य लोको हि कुरुक्षेत्रे च माघतः ॥ ३१ ॥ माघो देवद्वन्द्वे देवि योग-
 सिद्धिफलप्रदः ॥ प्रभासे मकरादित्ये स्नात्वा रुद्रगणो भवेत् ॥ ३२ ॥ देविकायां देवदेही नरो भवति माघतः ॥ माघस्नानेन विधिज्ञे गोमत्स्या-
 न पुनर्भवः ॥ ३३ ॥ हेमकुटे महाकाले अकारे द्वारे तथा ॥ नीलकण्ठबुदे माघो रुद्रलोकप्रदो मतः ॥ ३४ ॥ सर्वासां सतितां देवि संपू-
 र्माकरे रवौ ॥ स्नानेन सर्वकामानां प्राप्त्यै द्वयो विचक्षणैः ॥ ३५ ॥ माघस्तु प्राप्यते घनैः प्रयागे विधिनंदिनि ॥ अपुनर्भवदं तत्र सितासित-
 जलं यतः ॥ ३६ ॥ गायति देवाः सततं दिविष्ठा माघः प्रयागे किल नो भविष्यति ॥ स्नाता नरा यत्र न गर्भवेदनं पश्यति तिष्ठन्ति च विष्णु-
 सन्निधौ ॥ ३७ ॥ तीर्थव्रतैर्दानतपोभिरभ्यरैः सादं विधात्रो तुलया धृतं पुरा ॥ माघः प्रयागश्च तयोर्द्वयोरभ्यन्माघो गरीयांश्चतुराननत्सजे ॥ ३८ ॥
 वातांडुपर्णाशनदेहशेषौस्तपोभिरस्यैश्चिरकालसंचितैः ॥ योगैश्च संयाति नरास्तु यां गतिं स्नानात्प्रयागस्य हि याति तां गतिम् ॥ ३९ ॥ स्नाता
 हि ये माकरभास्क्रोदये तीर्थे प्रयागे सुरसिंधुसंगमे ॥ तेषां शुद्धागमलं करोति भृगावली कुंजरकर्णताडिता ॥ ४० ॥ यो राजसूयाख्यसमाध्वरस्य
 स्नानात्फलं संप्रददाति चाखिलम् ॥ पापानि सर्वाणि निहत्य लीलया नूनं प्रयागः स कथं न वर्ण्यते ॥ ४१ ॥ चतुर्वेदिषु यदुष्णं सत्यवादिषु
 चैव हि ॥ स्नात एव तदामोति गंगाकालिदिसंगमे ॥ ४२ ॥ तत्राभिषेकं कुर्वीत संगमे शंसितव्रतः ॥ तुल्यं फलप्रवाप्नोति राजसूयाश्चमेधयोः
 ॥ ४३ ॥ पंचयोजनविस्तीर्णं प्रयागस्य तु मंडलम् ॥ प्रवेशादस्य भूमौ तु अश्वमेधः पदे पदे ॥ ४४ ॥ त्रीणि कुंडानि सुभगे तेषां मध्ये
 तु जाह्नवी ॥ प्रयागस्य प्रवेशेन पापं नश्यति तत्क्षणात् ॥ ४५ ॥ मासमेकं नरः स्नात्वा प्रयागे नियतैर्द्वयः ॥ मुच्यते सर्वपापेभ्यो यथा दृष्ट-
 स्यंभुवा ॥ ४६ ॥ शुचिस्तु प्रयतो भ्रात्राऽहिंसकः श्रद्धयान्वितः ॥ स्नात्वा मुच्येत पापेभ्यो गच्छेच्च पापं पदम् ॥ ४७ ॥ नैमिषे पुष्करं चैव
 मोतीर्थं सिंधुसागरम् ॥ गया च धेनुकं चैव गंगासागरसंगमः ॥ ४८ ॥ एते चान्ये च बहवो ये च पुण्याः शिलोच्चयाः ॥ दश तीर्थसहस्राणि विंश-
 त्कोटयस्तथा पराः ॥ ४९ ॥ प्रयागे संस्थिता नित्यमेधमाना मनीषिणः ॥ त्रीणि यान्यत्रिंशद्वानि तेषां मध्ये तु जाह्नवी ॥ ५० ॥ प्रयागाद्धि विनि-
 ष्कृता सर्वतीर्थपुरस्कृता ॥ तपनस्य मुता देवी त्रिषु लोकेषु विभुता ॥ ५१ ॥ यमुना गंगया सादं संगता लोकपावनी ॥ गंगयमुनयोर्मध्ये पृथिव्यां
 यत्परं स्मृतम् ॥ ५२ ॥ प्रयागस्य तु तीर्थस्य कलां नाहति षोडशीम् ॥ तिस्रः कोटयोऽर्द्धकोटी च तीर्थानां वायुब्रवीत् ॥ ५३ ॥ दिवि

भुव्यतरिक्षे च जाह्नव्यां तानि संति च ॥ प्रयागं समधिषाय कंबलाश्वतराबुधौ ॥ ६४ ॥ भोगवत्यथवा चैषा वेदी वेद्या प्रजापतेः ॥ तत्र
 वेदाश्च यज्ञाश्च सूतिमतः समास्थिताः ॥ ६५ ॥ प्रजापतिमुपासते ऋषयश्च तपोधनाः ॥ यजंति ऋतुभिर्देवास्तथा चक्रयराः सति ॥ ६६ ॥
 ततः पुण्यतमो नास्ति त्रिषु लोकेषु सुंदरि ॥ प्रभावात्सर्वतीर्थेभ्यः प्रभवत्यधिकस्तथा ॥ ६७ ॥ तत्र दृष्ट्वा तु ततीर्थं प्रयागं परं पदम् ॥
 मुच्यन्ते सर्वपापेभ्यः शशांक इव राहुणा ॥ ६८ ॥ ततो गत्वा प्रयागं तु सर्वदेवाभिक्षितम् ॥ ब्रह्मचारी वसन्त्यासं पितृन्देवांश्च तर्पयन् ॥ ६९ ॥
 इप्सितौष्ठभते कामान्यत्र तत्राभिसंगतः ॥ सितासिते तु यो मज्जदपि पापशतावृतः ॥ ६० ॥ मकरस्थे रवौ माघे न स भूयस्तु गर्भेणः ॥ हुज्या
 वैष्णवी माया देवैरपि सुदुस्त्यजा ॥ ६१ ॥ प्रयागे दहते सा तु माघे मासि विरंचिजे ॥ तेषु तेषु च लोकेषु भुक्त्वा भोगाननेकशः ॥ ६२ ॥ एश्वाक
 क्रिणि लीयंते प्रयागे माघमज्जिनः ॥ उपस्पृशति यो माघे मकरार्के सितासिते ॥ ६३ ॥ तस्य पुण्यस्य संख्यां नो चित्रगुप्तोऽपि वेत्स्यलम् ॥ राज
 सुयसहस्रस्य वाजपेयशतस्य च ॥ फलं सितासिते माघे स्नातानां भवति ध्रुवम् ॥ ६४ ॥ आकल्पजन्मभिः पापं संचितं मनुजैस्तु यत् ॥
 तद्देवेन्द्रस्मसान्माघे स्नातानां तु सितासिते ॥ ६५ ॥ गंगायमुनयोश्चैव संगमो लोकविश्रुतः ॥ स एव कामिकं तीर्थं तत्र स्नानेन भक्तिः ॥ ६६ ॥
 यस्य यस्य च यः कामस्तस्य तस्य भवेद्धि सः ॥ भोगकामस्य भोगाः स्युः स्याद्राज्यं राज्यकामिनः ॥ ६७ ॥ स्वर्गः स्यात्स्वर्गकामस्य भोक्षः
 स्यान्भोक्षकामिनः ॥ कामप्रदानि तीर्थानि त्रैलोक्ये यानि कानि च ॥ ६८ ॥ तानि सर्वाणि सेवन्ते प्रयागं मकरे रवौ ॥ हरिद्रातं प्रयागे
 च गंगासागरसंगमे ॥ ६९ ॥ स्नात्वेव ब्रह्मणो विष्णोः शिवस्य च पुरं व्रजेत् ॥ सितासिते तु यत्स्नानं माघमासे सुलोचने ॥ ७० ॥ न दत्ते
 पुनरावृत्तिं कल्पकोटिशतैरपि ॥ सत्यवादी जितक्रोधो ब्रह्मिणां परां श्रितः ॥ ७१ ॥ दद्यादुत्सारी तत्त्वज्ञो गोब्राह्मणहिते स्तः ॥ गंगायमुनयोर्मध्ये
 स्नातो भुज्येत किल्बिषात् ॥ ७२ ॥ मनसा चिंतितान्कामांस्तत्र ज्ञानोति पुष्कलान् ॥ स्वर्गभारसहस्रेण कुरुक्षेत्रे रविग्रहे ॥ ७३ ॥ यत्फलं लभते माघे
 वेण्यां तत्तु दिने दिने ॥ गवां शतसहस्रस्य सम्यग्दत्तस्य यत्फलम् ॥ ७४ ॥ प्रयागे माघमासे तु ज्यहं स्नानेन यत्फलम् ॥ नाश्वमेधसहस्रेण तत्फलं लभते सति ॥ ७५ ॥ ज्यहं स्नातस्य तत्फलम् ॥ योगाभ्यासेन यत्पुण्यं
 सेवत्सरशतत्रये ॥ ७६ ॥ प्रयागे माघमासे तु ज्यहं स्नानेन यत्फलम् ॥ नाश्वमेधसहस्रेण तत्फलं लभते सति ॥ ७६ ॥ ज्यहं स्नानफलं माघे
 पुरा कांचनमालिनीं ॥ राक्षसाय ददौ प्रीत्या तेन मुक्तः स पापकृन् ॥ ७७ ॥ ज्यहात्पापक्षयो जातः सप्तविंशतिभिर्दिनेः ॥ स्नानेन
 यदभुत्पुण्यं तेन देवत्वमागता ॥ ७८ ॥ सममाणा तु कैलासे गिरिजायाः प्रिया सखी ॥ जातिस्मरा तथा जाता प्रयागस्त प्रसा
 दतः ॥ ७९ ॥ अवंतीविषये राजा दासराजोऽभवत्पुरा ॥ नर्मदातीर्थमासाद्य राजसूयं चकार सः ॥ ८० ॥ अश्वैः षोडशभिस्तत्र तर्पणाय

विराजितैः ॥ स्वर्णधूपणधुषाढये रेजे सोऽपि यथाविधि ॥ ८१ ॥ प्रददौ धान्यप्राशि च द्विजेभ्यः पर्वतोपमम् ॥ श्रद्धावान्देवताभक्तो गोप्र
दश्च सुवर्णदः ॥ ८२ ॥ ब्राह्मणो भद्रको नाम मूर्खो हीनकुलस्तथा ॥ कृषीवलोलोऽधमाचारः सर्वधर्मेबहिष्कृतः ॥ ८३ ॥ सीरुर्मसमुद्दिशो बंधुभिश्च
स वंचितः ॥ इतस्ततः परिक्रम्य निर्गतोऽदृष्टपीडितः ॥ ८४ ॥ दैवतो ज्ञानमाश्रित्य प्रयागं सधुपागतः ॥ महामार्घीं पुरस्कृत्य सबौ तत्र दिन
त्रयम् ॥ ८५ ॥ अनघः स्नानमात्रेण समभूत्स द्विजोत्तमः ॥ प्रयागाच्चलितस्तस्माद्वयौ यस्मात्समागतः ॥ ८६ ॥ स राजा सोऽपि वै विप्रो विप्रा
वेकदा तदा ॥ तयोर्गतिः समा दृष्टा देवराजस्य सन्निधौ ॥ ८७ ॥ तेजो रूपं बलं क्षेणं देवयानं विभूषणम् ॥ गाला च पारिजातस्य हृत्य गतिं
समं तयोः ॥ ८८ ॥ इति दृष्ट्वा हि माहात्म्य क्षेत्रस्य कथमुच्यते ॥ माघः सितासिते भद्रे राजसूयसमो न च ॥ ८९ ॥ धनुर्विशतिविस्तीर्णो सित
नीलांबुसंगमे ॥ माघादपुनरावृत्ती राजसूयानुनर्भवेत् ॥ ९० ॥ कंबलाश्वतरो नागौ विपुले यमुनातटे ॥ तत्र स्नात्वा च पीत्वा च सर्वपापैः
प्रमुच्यते ॥ ९१ ॥ तत्र गत्वा च संस्थाने महादेवस्य धीमतः ॥ नस्तास्यते पुंसो दश पूर्वान्दशवारान् ॥ ९२ ॥ कूपं चैव तु तत्रास्ति प्रतिष्ठानेऽति
विश्रुतम् ॥ तत्र स्नात्वा पितृन्देवान्संतर्प्य यत्मानसः ॥ ९३ ॥ ब्रह्मचारी जितक्रोधस्त्रिग्रात्रं योऽत्र तिष्ठति ॥ सर्वपापविशुद्धात्मा सोऽश्वमेधफलं
लभेत् ॥ ९४ ॥ उत्तरेण प्रतिष्ठानाद्रागीरथ्याश्च पूर्वतः ॥ हंसप्रतपनं नाम तीर्थं लोकेषुविश्रुतम् ॥ ९५ ॥ अश्वमेधफलं तत्र स्नानमात्रेण लभ्यते ॥
यावच्चंद्रश्च सूर्यश्च तावत्स्वर्गे महीयते ॥ ९६ ॥ ततो भोगवर्तिं गत्वा वासुकरुत्तरेण च ॥ दशाश्वमेधिकं नाम तीर्थं परमं स्मृतम् ॥ ९७ ॥ तत्र
कृत्वाभिषेकं तु वाजिमेधफलं लभेत् ॥ घनाढ्यो रूपवान्दशो दाता भवति धार्मिकः ॥ ९८ ॥ चतुर्वेदिषु यत्पुण्यं सत्यवादिषु यत्फलम् ॥ अहिं
सार्थां तु यो धर्मो गमनात्तस्य तत्फलम् ॥ ९९ ॥ पायतेऽश्वोत्तरे कूले प्रयागस्य तु दक्षिणे ॥ ऋणमोचनक नाम तीर्थं तु परमं स्मृतम् ॥ १०० ॥
एकरात्रोषितः स्नात्वा ऋणैः सर्वैः प्रमुच्यते ॥ स्वर्गलोकमवाप्नोति ह्यमश्च तथा भवेत् ॥ १०१ ॥ त्रिकालमेकस्नायी चाहारमुक्तिं य आचरेत् ॥
विश्वामघातपापात् त्रिभिर्मासैः स शुद्ध्यति ॥ १०२ ॥ कीर्तिनाल्लभते पुण्यं दृष्ट्वा भद्राणि पश्यति ॥ अस्माह च पीत्वा च
पुनान्यासमसं कुलम् ॥ १०३ ॥ मकरस्थे रवौ माघे न स्नायन्नुदिते रवौ ॥ कथं पापैः प्रमुच्येत कथं वा त्रिदिवं ब्रजेत् ॥ १०४ ॥
प्रयागे वपनं कुर्याद्विगायां पिंडपातनम् ॥ दानं दद्यात्कुरुक्षेत्रे वाराणस्यां तं तु त्यजेत् ॥ १०५ ॥ किं गयापिंडदानेन कार्श्वी वा नरणेन क्रिय ॥
किं कुरुक्षेत्रदानेन प्रयागे मुंडनं यदि ॥ १०६ ॥ संवत्सरं द्विमासेन पुनस्तीर्थं ब्रजेद्यदि ॥ मुंडनं चोपवासं च ततो यत्नेन कारयेत् ॥ १०७ ॥ प्रयागप्रदक्षिणा

रीणां मुह्यन् त्वेवमीयेत् ॥ सर्वान्केशान्समुद्धृत्य छेदयेदुलूह्यम् ॥ १०८ ॥ केशमूलान्युपाश्रित्य सर्वपापानि देहिनाम् ॥ तिष्ठन्ति तीर्थस्नानेन तस्मा
 तान्यत्र वापयेत् ॥ १०९ ॥ अमार्कपातश्रवणैर्गुह्या चेत्यौषमाधयोः ॥ अद्धौदयः स विज्ञेयः सूर्यपर्वशताधिकः ॥ ११० ॥ किञ्चिन्मृने तु विधिजे महो
 दय इति स्मृतः ॥ अरुणोदयवेलायां शुक्ला माघस्य सप्तमी ॥ १११ ॥ प्रयागे यदि लभ्येत सहस्रार्कग्रहः सप्त ॥ अयने कोटिपुण्यं स्याच्छे
 तु विषुवे फलम् ॥ ११२ ॥ षडशीत्यां सहस्रं तु तथा विष्णुपदीषु च ॥ दानं प्रयागे कर्तव्यं यथाभिववित्तरम् ॥ ११३ ॥ तेन तीर्थफलं चैव
 वर्धते विधिर्दिनि ॥ गंगायमुनयोर्मध्ये यस्तु गां वै प्रयच्छति ॥ ११४ ॥ सुवर्णं मणिमुक्तां वा यदि वान्यं प्रतिग्रहम् ॥ पाटलां कपिलां भद्रे
 यस्तु तत्र प्रयच्छति ॥ ११५ ॥ स्वर्णशृङ्गं रौप्यबुरां चैलकंठीं पयस्विनीम् ॥ सवत्सां श्रोत्रियं साहुं ग्राहयित्वा यथाविधि ॥ ११६ ॥ शुक्लां
 बरधरं शीतं धर्मज्ञं वेदपारगम् ॥ सा च गौस्तस्य दातव्या गंगायमुनसंगमे ॥ ११७ ॥ वासांसि च महाहाणि रत्नानि विविधानि च ॥ यावतो
 रोमकूपाः स्युस्तस्या गोर्वत्सकस्य च ॥ ११८ ॥ तावद्वर्षसहस्राणि स्वर्गलोके महीयते ॥ यत्रासौ लभते जन्म सा गौस्तत्राभिजायते
 ॥ ११९ ॥ न च पश्यति नरकं दातास्तेन कर्मणा ॥ उत्तरांश्च कुरुन्प्राप्य मोदते कालमक्षयम् ॥ १२० ॥ गवां शतसहस्रेभ्यो दद्या
 देकां पयस्विनीम् ॥ पुत्रान्दारांस्तथा भृत्यान् गौरेकां प्रतितायेत् ॥ १२१ ॥ तस्मात्सर्वेषु दानेषु गोदानं तु विशिष्यते ॥ दुर्गमे विषमे घोरं महा
 पातकसंक्रमे ॥ १२२ ॥ गौरेव रक्षां कुरुते तस्मादेया द्विजोत्तमे ॥ तीर्थे न प्रतिगृह्णीयान्पुण्येष्वायतनेषु च ॥ १२३ ॥ निमित्तेषु च सर्वेषु
 द्वाप्रमत्तो भवेद्विजः ॥ स्वकार्ये पितृकार्ये वा देवताभ्यर्चनेऽपि वा ॥ १२४ ॥ विफलं तस्य तर्तीयं यावत्तद्धनमश्नुते ॥ गंगायमुन
 योर्मध्ये यस्तु कन्यां प्रयच्छति ॥ १२५ ॥ न स पश्यति घोरं तु नरकं तेन कर्मणा ॥ उत्तरांस्तु कुरुन् गत्वा मोदते कालमक्षयम्
 ॥ १२६ ॥ पुत्रान्दारांश्च लभते धार्मिकाश्चपस्युतात् ॥ अधःशिरास्ततो धूममूर्द्धबाहुः पिबन्नरः ॥ १२७ ॥ शतं वर्षसहस्राणां स्वर्गलोके
 महीयते ॥ परिश्रष्टस्ततः स्वर्गादग्निहोत्री भवेन्नरः ॥ १२८ ॥ भुक्त्वा तु विपुलान्भोगंस्तर्तीयं लभते पुनः ॥ आ प्रयागात्प्रतिष्ठानान्मत्पुरो
 वासुर्केर्हदात् ॥ १२९ ॥ कंबलाश्चतारौ नागौ नागाश्चहूमूलकात् ॥ एतत्प्रजापतः क्षेत्रं त्रिषु लोकेषु विश्रुतम् ॥ १३० ॥ तत्र स्नात्वा दिवं
 याति ये मृतास्तेऽपुनर्भवाः ॥ न वेदवचनाच्चैव न लोकवचनादपि ॥ १३१ ॥ मतिरुत्कर्मणीया हि प्रयागमरणं प्रति ॥ दशतीर्थसहस्राणि पृथ्क्कोटय

स्तथा पराः ॥ १३२ ॥ तत्रैव तेषां सान्निध्यं कीर्तितं विधिनंदिनि ॥ या गतिर्योग्यशुक्लस्य सत्यस्थस्य धीमतः ॥ १३३ ॥ सा गतिरन्यजतः
 श्रृणान्न गंगाधनुनंसगमे ॥ बाधितो यदि वा दीनः कुब्धो वापि भवेन्नरः ॥ १३४ ॥ गंगाधनुनमासाद्य अस्तु प्राणान्परित्यजेत् ॥ दीनकांचनव
 ण्णोर्भविमानैः सूर्यकांतिभिः ॥ १३५ ॥ गंधर्वापसरसौ मध्ये स्वर्गे मोदति मानवः ॥ इप्सितोऽष्टभजे कामान्वदतीति शुनीश्वरः ॥ १३६ ॥ गीतवा
 दित्रनिर्घोषैः प्रभुसः प्रतिबुध्यते ॥ यावन्न स्मरते जन्म तावत्स्वर्गे महीयते ॥ १३७ ॥ ततः स्वर्गात्परिभ्रष्टः क्षीणकर्मात्र चागतः ॥ हिरण्यरत्नस
 पूर्णे समुद्रे जायते कुले ॥ १३८ ॥ तदेवसंस्मरन्तत्र विष्णुलोकं स गच्छति ॥ वटमूलं समासाद्य अस्तु प्राणान्परित्यजेत् ॥
 ॥ १३९ ॥ सर्वलोकानतिक्रम्य रुद्रलोकं स गच्छति ॥ तत्र ते द्वादशदित्यास्तपते रुद्रमाश्रिताः ॥ १४० ॥ निर्गच्छति जगत्सर्वं वटमूले स
 दृढाते ॥ हरिश्च भगवांस्तत्र प्रजापतिपुरस्कृतः ॥ १४१ ॥ आस्ते तत्र गृहे देवि पादांगुष्ठं धयच्छुः ॥ उर्वशीपुलिने स्म्ये विपुले हंसपां
 दुरे ॥ १४२ ॥ परित्यजति यः प्राणाञ्छृणु तस्यापि यत्फलम् ॥ षष्टिवर्षसहस्राणि षष्टिवर्षशतानि च ॥ १४३ ॥ वसेत्स पितृभिः सार्द्धं स्वर्गलोके
 विरिञ्चिजे ॥ उर्वशीं च यदा पश्येदेवलोके मुलोचने ॥ १४४ ॥ पूज्यते सततं देवर्क्षे षिगंधर्वकिन्नरैः ॥ ततः स्वर्गात्परिभ्रष्टः क्षीणकर्मा त्विहा
 गतः ॥ १४५ ॥ उर्वशीसदृशीनां तु कांतानां लभते शतम् ॥ मध्ये नरिसहस्राणां बहूनां च पतिर्भवेत् ॥ १४६ ॥ दशग्राससहस्राणां भोक्ता
 शास्ता च मोहिनि ॥ कांचीनष्टुराब्देन सुतोऽसौ प्रतिबुध्यते ॥ १४७ ॥ भुक्त्वा तु विपुलान्भोगांस्तत्तीर्थं लभते पुनः ॥ मुकुटान्वरधरो नित्यं नियतः
 स जितेन्द्रियः ॥ १४८ ॥ एककालं तु भुञ्जानो मांसं योगपतिर्भवेत् ॥ सुवर्णलंकृतानां तु नारीणां लभते शतम् ॥ १४९ ॥ पृथिव्यामासमुद्रायां
 महाभोगपतिर्भवेत् ॥ धनधान्यसमायुक्तो दाता भवति नित्यशः ॥ १५० ॥ स भुक्त्वा विपुलान्भोगांस्तत्तीर्थं स्मरते पुनः ॥ कोटितीर्थं समासाद्य
 अस्तु प्राणान्परित्यजेत् ॥ १५१ ॥ कोटिवर्षसहस्रानां स्वर्गलोके महीयते ॥ ततः स्वर्गादिहागत्य क्षीणकर्मा नरोत्तमः ॥ १५२ ॥ सुवर्णमणिमु
 क्ताग्रं कुले जायेत रूपवान् ॥ अकामो वा सकामो वा गंगायां यो विपद्यते ॥ १५३ ॥ शक्रस्य लभते स्वर्गं नरकं तु न पश्यति ॥ हंससारसयुक्तेन
 विमानेन स गच्छति ॥ १५४ ॥ अम्बरगेणसंकीर्णं सुतोऽसौ प्रतिबुध्यते ॥ ततः स्वर्गादिहायतः क्षीणकर्मा विरिञ्चिजे ॥ १५५ ॥ योगिनां
 श्रीमतां चापि स्वेच्छया लभते जनिम् ॥ गङ्गाधनुनयोर्मध्ये करीषाग्निं तु धारयेत् ॥ १५६ ॥ अहीनांगो ह्यरोगश्च पंचेन्द्रियसमन्वितः ॥
 यावति लोभकूपानि तस्य गात्रे तु धीमतः ॥ १५७ ॥ तावद्वर्षसहस्राणि स्वर्गलोके महीयते ॥ ततः स्वर्गात्परिभ्रष्टो जंबूद्वीपपति

भवेत् ॥ १५८ ॥ भुक्त्वा तु विपुलान्भोगांस्तत्तीर्थं लभते पुनः ॥ यस्तु देहं निवृत्त्य स्वं शकुनिभ्यः प्रयच्छति ॥ १५९ ॥ स
 वर्षशतसाहस्रं सोमलोके महीयते ॥ ततस्तस्मादिहागत्य राजा भवति धार्मिकः ॥ १६० ॥ गुणवात्रपुंसपन्नो विद्यावाग्निप्रयवाबहुचिः ॥ भुक्त्वा
 तु विपुलान्भोगांस्तत्तीर्थं पुनराव्रजेत् ॥ १६१ ॥ पंचयोजनविस्तीर्णे प्रयागस्य तु मंडले ॥ विपन्नो यत्र कुत्राप्यनाशकं व्रतमास्थितः ॥ १६२ ॥
 व्यतीतान्पुरुषान्सप्त भाविनस्तु चतुर्देश ॥ नरस्तारयते सर्वानात्मानं च समुद्धरेत् ॥ १६३ ॥ अग्नितीर्थमिति ख्यातं दक्षिणे यमुनाते ॥ दक्षिमे
 धर्मराजस्य तीर्थं तु नरकं स्मृतम् ॥ १६४ ॥ तत्र स्नात्वा दिवं याति ये मृतास्तेऽपुनर्भवाः ॥ यमुनोत्तरकूले तु पापघ्नानि बहूयपि ॥ १६५ ॥
 तीर्थानि सति विधिजे सेवितानि मुनीश्वरैः ॥ तेषु स्नाता दिवं याति ये मृतास्तेऽपुनर्भवाः ॥ १६६ ॥ गंगा च यमुना चैव उभे तुल्यफले गृह्णे ॥
 केवलं ज्येष्ठभवेन गंगा सर्वत्र पूज्यते ॥ १६७ ॥ यस्तु सर्वाणि ग्वानि ब्राह्मणभ्यः प्रयच्छति ॥ तेन दत्तेन देवेशि योगो लभ्येत वा न वा
 ॥ १६८ ॥ प्रयागे तु मृतस्येदं सर्वं भवति नान्यथा ॥ देशस्थो यदिदं वाण्य विदेशं यदि वा गृहे ॥ १६९ ॥ प्रयागं स्मरन्नाणोऽपि यस्तु पुनरा
 न्परित्यजेत् ॥ ब्रह्मलोकमवाप्नोति मही यत्र हिरण्मयी ॥ १७० ॥ सर्वकामफला दृशस्मिन्पुंति ऋषयो गताः ॥ क्षीरसहस्राकुले नरपुं संतः
 किन्यास्तेऽगुमे ॥ १७१ ॥ क्रीड्यते सिद्धगंधर्वैः पूज्यते विदेशेऽग्न्याऽननः पुनर्गिदानीं जंघ्नीपतिर्भवेत् ॥ १७२ ॥ धर्मान्मा गुणसंपन्नैर्नरैर्नरै
 लभते पुनः ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं माहात्म्यं च प्रयागजम् ॥ १७३ ॥ सुगदं मोक्षदं नान् किमन्यच्छ्रेतुमिच्छपि ॥ १७४ ॥ इति श्रीवृद्धनाभिरपु
 णोत्तरभागे बृहदुपाख्याने वसुभोहिनीसंवादे प्रयागमाहात्म्ये त्रिपटितमोऽध्यायः ॥ ६ ॥ इति प्रयागमाहात्म्यं समाप्तम् ॥ अथ दुरुक्षेत्रपान्नाम्यग्रभजनम् ॥
 मोहिन्दुवाचा ॥ असौ कृपालो वर्मज्ञ त्वया बहुविदा ममातीर्थगजम् ॥ माद्वारस्य प्रयागस्य निद्विजिह्वः ॥ १ ॥ दन्तवर्नयिमुख्येण कुरुक्षेत्रे मुमुक्षुः ॥
 पावनं सर्वलोकानां तन्ममाचक्ष्व संप्रतम् ॥ २ ॥ वसुखाचा ॥ शृणु रोहिनि वक्ष्यामि कुरुक्षेत्रं मुमुक्षुदत्तम् ॥ यत्र गंगा यः स्नान्वा पर्वपापैः संप्रतः ॥
 ॥ ३ ॥ तत्र तीर्थान्येकानि सेवितानि मुनीश्वरैः ॥ तान्माहं तदभिधास्यामि शृण्वतां गुक्तिगानि च ॥ ४ ॥ ब्रह्मज्ञानं गयाश्राद्धं गोमतेः स्नानं
 तथा ॥ वासः पुंसां कुरुक्षेत्रे मुक्तिरुक्ता चतुर्विधा ॥ ५ ॥ सत्स्वर्नादृषद्वयैर्देवनद्योयंदेनम् ॥ न देवैर्वितं देहा ब्रह्मार्जनं प्रयच्छते ॥ ६ ॥
 स्थोऽपि कुरुक्षेत्रे गच्छामि च वसाम्यहम् ॥ एवं यः सततं श्रुगत्सोऽपि पापैः प्रमुच्यते ॥ आत्र वेक्षे वगंद्धाः सान्त्वयन्मानं नित्यम् ॥ ७ ॥
 ज्ञानं ब्रह्ममयं भविष्यति न संशयः ॥ ८ ॥ देवता ऋषयः मिद्धाः मेवंतं कुरुजंगलयम् ॥ नश्य सन्तवोद्वि द्दक्ष चान्यनि पश्यति ॥ ९ ॥

मोहिन्धुवाच ॥ कुरुक्षेत्रं द्विजश्रेष्ठ सर्वतीर्थाधिकं कथम् ॥ तन्मे विस्तरतो ब्रूहि त्वामहं शरणं गता ॥ १० ॥ वसुरुवाच ॥ शृणु भद्रे प्रवक्ष्यामि
 कुरुक्षेत्रं महाफलम् ॥ यथा जात वृणां पापदहनं ब्रह्मणः प्रियम् ॥ ११ ॥ आद्यं ब्रह्मसः पुण्यं तत्र स्थाने समुद्रतमम् ॥ ततो रामद्वंदो जातः कुरुक्षेत्रं
 ततः परम् ॥ १२ ॥ सरः संनिहितं तच्च ब्रह्मण निर्मितं पुग ॥ अथैषा ब्रह्मणो वंदी दिशमंततः स्थिता ॥ १३ ॥ ब्रह्मणत्र तपस्तप्तं मुष्टिका
 मेन मोहिनि ॥ स्थितिकामेन हरिणा तपस्तप्तं च चक्रिणा ॥ १४ ॥ सरश्रवशात्संप्राप्तं स्थाणुत्वं शंभुनापि च ॥ पितुर्वधाच्च तमेन पशुरामेण
 भामिनि ॥ १५ ॥ अब्रह्मण्यक्षत्रघावे च रक्तहृदाः कृताः ॥ तद्रक्तेन तु संतप्य कृतवांस्तत्र वै तपः ॥ १६ ॥ रमतीर्थं ततः स्यात्तं सजातं
 पापनाशनम् ॥ मार्कण्डेयेन मुनिना संतप्तं परमं तपः ॥ १७ ॥ यत्र तत्र समायाता प्लक्षजाता सरस्वती ॥ सा सभाज्य स्तुता तेन मुनिना
 धार्मिकेण ह ॥ १८ ॥ सरः संनिहितं ग्राव्य पश्चिमां प्रस्थिता दिशम् ॥ कुरुणा तु ततः कृष्टं यावत्क्षेत्रं समंततः ॥ १९ ॥ पंचयोजनविस्तारं
 दद्यात्सत्यक्षमाद्रमम् ॥ स्यमंतपंचकं तावत्कुरुक्षेत्रमुदाहृतम् ॥ २० ॥ अत्र स्नाता नरा देवि लभते पुण्यमक्षयम् ॥ भृता विमानमारुह्य
 ब्रह्मलोकं व्रजति च ॥ २१ ॥ उपवासश्च दानं च होमो जप्यं मुरार्चनम् ॥ अक्षयत्वं प्रयात्येव नात्र कार्या विचारणा ॥ २२ ॥ ब्रह्मवेद्यां
 कुरुक्षेत्रे ये मृनास्तेऽपुनर्भवाः ॥ ग्रहनक्षत्रताराणां कालेन पतनाद्भयम् ॥ २३ ॥ कुरुक्षेत्रे मृतानां तु न भूयः पतनं भवेत् ॥ देवर्षिसिद्धगंधर्वास्तत्सरः सेव
 नोत्सुकाः ॥ २४ ॥ यत्र नित्यं स्थिता देवि रंतुकं नामतस्ततः ॥ तस्य क्षेत्रस्य स्मार्थं विष्णुना स्थापिताः पुरा ॥ २५ ॥ यक्षः सुचंद्रः सूर्यश्च
 वासुकिः शंभुकर्णकः ॥ विद्याधरः मुक्तेरी च राक्षसाः स्थापिताः क्षुमे ॥ २६ ॥ सभृत्यैस्तेऽष्टसाहस्रैर्दनुर्बाणधरैः सदा ॥ रक्षति च कुरुक्षेत्रं वार
 यति च पापिनः ॥ २७ ॥ रंतुकं तु समासाद्य क्षामयित्वा पुनः पुनः ॥ ततः स्नात्वा सरस्वत्यां यक्ष दृष्ट्वा प्रणम्य च ॥ २८ ॥ पुण्यं धूपं च
 नैवेद्यं कृत्वैतद्राक्ष्यसुचरेत् ॥ तत्र प्रसादाद्यक्षेन्द्रं वनानि सरितस्तथा ॥ २९ ॥ भ्रमतो मम तीर्थानि मा विघ्नं जायतां नमः ॥ इति प्रसाद्य
 यक्षेशं यात्रां सम्यक् समाचरेत् ॥ ३० ॥ वनानां चापि तीर्थानां सरितमपि मोहिनि ॥ यो नरः कुरुते यात्रां कुरुक्षेत्रस्य पुण्यदाम्
 ॥ ३१ ॥ न तस्य न्यूनता काचिदिह लोके परत्र च ॥ ३२ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे बृहदुपाख्याने उत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे
 कुरुक्षेत्रमाहात्म्ये क्षेत्रप्रमाणादिनिरूपणं नाम चतुष्पष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥ मोहिन्धुवाच ॥ वनानि कानि विभिन्नं तत्र सति शुभाय
 हाः ॥ सरितश्च क्रमाद्यात्रां वद मे सर्वसिद्धिदाम् ॥ १ ॥ यानि तीर्थानि संत्यत्र कुरुक्षेत्रे सुपुण्यदे ॥ तानि सर्वाणि मे ब्रूहि गतिदत्स्वं गुरु

र्यतः ॥ २ ॥ वसुखाच ॥ शृणु मोहिनि वक्ष्यामि कुरुक्षेत्रस्य पुण्यदम् ॥ यात्राविधानं यद्वत्त्वा लभते तिसुरमाम् ॥ ३ ॥ वनानि
 सप्त संतीह कुरुक्षेत्रस्य मध्यतः ॥ तेषां नामानि वक्ष्यामि पुण्यदानां नृणामिह ॥ ४ ॥ कान्धर्पं च वनं पुण्यं तत्रादितिवनं महत् ॥ व्यासस्य च वन
 पुण्यं फलकीवनमेव च ॥ ५ ॥ तथा सूर्यवनं चात्र पुण्यं मधुवनं च वै ॥ सीतावनं तथा ख्यातं दुर्गा कल्मषनाशनम् ॥ ६ ॥ वनान्येतानि
 सप्तात्र तेषु तीर्थान्यनेकशः ॥ सरस्वती नदी पुण्या तथा वैतरणी नदी ॥ ७ ॥ गंगा मंदाकिनी पुण्या तथैवास्या मधुखवा ॥ दृपद्वती कोशिका
 च पुण्या हरणवती नदी ॥ ८ ॥ वर्षकालवहाश्चैता वर्जयित्वा सरस्वतीम् ॥ इतानामुदकं पुण्यं स्पर्शे पाने समप्लुतो ॥ ९ ॥ रजस्वलात्वं नैतासां
 पुण्यक्षेत्रप्रभावतः ॥ रंतुकं तु पुरासाद्य द्वारपालं महाबलम् ॥ १० ॥ यक्षं समभिवाद्या तत्र यात्रां समारभेत् ॥ ततो गच्छेन्नरः पुण्यं भद्रेऽदिति
 वनं महत् ॥ ११ ॥ अदित्या यत्र पुत्रार्थं सम्यक् चीर्णं महत्तपः ॥ तत्र स्नात्वा समध्यर्च्य देवमातरमंगना ॥ १२ ॥ स्मृते पुत्रं महाशूर सर्वलक्षण
 संयुतम् ॥ ततो गच्छेद्राजरोहे विष्णोः स्थानमनुत्तमम् ॥ १३ ॥ विमलं नाम विख्यातं यत्र सन्निहितो हरिः ॥ विमले तु नरः स्नात्वा दृष्ट्वा च
 विमलेश्वरम् ॥ १४ ॥ विमलः स लभेच्छोकं देवदेवस्य चक्रिणः ॥ हरिं च बलेद्वं च दृष्ट्वाकासनमास्थितो ॥ १५ ॥ मुच्यते किलिञ्चा
 त्सद्यो मोहिन्यत्र न संशयः ॥ ततः पारिपुत्रं गच्छेत्तीर्थं लोकेषु विश्रुतम् ॥ १६ ॥ तत्र स्नात्वा च पीत्वा यो ब्राह्मण वेदपारगम् ॥ संतोष्य
 दक्षिणार्धेन ब्राह्मयज्ञफलं लभेत् ॥ १७ ॥ यत्रास्ति संगमो भद्रे कौशिक्याः पान्नाशनः ॥ तत्र स्नात्वा नरो भक्त्या प्राप्नोति विवर्षणद
 पुरुषेण वै ॥ तान्सर्वान्श्मते देवी तत्र स्नातस्य देहिनः ॥ २० ॥ ततो दक्षाश्रमे पुण्ड्रं दृष्ट्वा दशेश्वरं शिवम् ॥ अश्वमेधस्य यज्ञस्य फलं प्राप्नोति
 मानवः ॥ २१ ॥ ततः शालकिनीं गच्छेत्तत्र स्नात्वा समर्चयेत् ॥ हरिं हरेण संयुक्तं बाह्मिनाथस्य लब्धये ॥ २२ ॥ नागतीर्थं ततः प्राप्य स्नात्वा
 तत्र विधानवित् ॥ सर्पिश्चास्य दधि प्राश्य नागेभ्यो ह्यभयं लभेत् ॥ २३ ॥ ततः मायमुपावृत्य रंतुकं द्वारपालकम् ॥ एकरात्रोपितस्तत्र पूज
 येतं परेऽहनि ॥ २४ ॥ गंधार्घ्यैरुपचारैस्तु ब्राह्मणं प्राच्यं भोजयेत् ॥ ततः पंचनदं पच्छत्तीर्थं त्रैलोक्यविश्रुतम् ॥ २५ ॥ पंच नादाः कृता यत्र
 हरेणासुरभीषणाः ॥ तेन पंचनदं नाम सर्वपातकनाशनम् ॥ २६ ॥ तत्र बानेन दानेन निर्भयो जायते नरः ॥ कोटितीर्थं ततो गच्छेद्यज्ञ रुद्धेण
 मोहिनि ॥ २७ ॥ कोटितीर्थान्युपाहत्य स्थापितानि महात्मना ॥ तत्र तीर्थे नरः स्नात्वा दृष्ट्वा कोटीक्षं हरम् ॥ २८ ॥ पंचयज्ञभवं पुण्यं तप्तम्

भक्त्याभ्यासदा ॥ तत्रैव वाग्नो देवः सर्वदेवः प्रतिष्ठितः ॥ २९ ॥ तस्यातं तत्र संवृत्य अग्निदोषफलं लभेत् ॥ ततोऽश्वितीर्थया ॥ ब्रह्मवा
चिजितेन्द्रियः ॥ ३० ॥ स्नात्वा तत्र यशस्वी च हार्षांश्च नरो भवेत् ॥ ततो वागहतीर्थं च प्राप्य विष्णुप्रकल्पितम् ॥ ३१ ॥ अत्राप्युभयद्वया
तत्र नरः सद्गतिमाप्नुयात् ॥ ततो ब्रजेत्सोमतीर्थं यत्र सोमो वायनने ॥ ३२ ॥ तपस्तत्वा हारोगोऽपुत्रत्र स्नानं समाचरेत् ॥ दत्त्वा च तत्र गृहेकां राणा
सुयफलं लभेत् ॥ ३३ ॥ भूतेक्षरं च तत्रैव ज्वालामालेक्षरं तथा ॥ तांडिलिगं समभ्यर्च्य न भूयो भवसुयात् ॥ ३४ ॥ एकहरो नरः स्नात्वा नो
सहस्रफलं लभेत् ॥ कृतशौचे नरः स्नात्वा पुंडरीकफलं लभेत् ॥ ३५ ॥ ततो मुंजवटं नाम प्राप्य देवस्य शूलिनः ॥ सापुण्यं च निशायेन प्राचरेत् ॥ गणपते
भवेत् ॥ ३६ ॥ प्रसाद्य यक्षिणीं तत्र द्वारस्थासुपवासकृत् ॥ स्नात्वाभ्यर्च्य शेषेन्द्रियान्यहापातकशान्तिये ॥ ३७ ॥ प्रदक्षिणमुपावृत्य पुष्करं च ततो दमेत् ॥
तत्र स्नात्वा पितृभ्यर्च्यं कृतकृत्यो नरो भवेत् ॥ ३८ ॥ कन्यादानं च यस्तत्र कार्तिकया वै समाचरेत् ॥ प्रसन्ना देवतास्तस्य यच्छंन्यभिप्रेतं फलम् ॥ ३९ ॥
कपिलश्च महायक्षो द्वारपालोऽत्र संस्थितः ॥ विघ्नं करोति पापानां सुकृतं च प्रयच्छति ॥ ४० ॥ पत्नी तस्य गृहाभागा नाक्षौःफलमेवला ॥
आहत्य दुंदुभिं सा तु भ्रमते नित्यमेव हि ॥ ४१ ॥ वायेत्यापिनः स्नानात्था मुक्तानो नयेत् ॥ ततो रामहदं गच्छेत्तत्वा तत्र
विधानतः ॥ ४२ ॥ देवान्पितृवृणीनिष्ठा मुर्किं मुर्किं च विंदति ॥ रामभ्यर्च्यं सच्छूद्रः स्वर्गं दत्त्वा धनी भवेत् ॥ ४३ ॥ वंशगुलं नमसाद्य
स्नात्वा स्वं वंशमुद्धरेत् ॥ कायशोधनके स्नात्वा गुह्यदेहो हरिं विशेत् ॥ ४४ ॥ लोकोद्धारं ततः प्राप्य स्नात्वाभ्यर्च्यं जनार्दनम् ॥
प्राप्नोति शाश्वतं लोकं यत्र विष्णुः सनातनः ॥ ४५ ॥ श्रीतीर्थं च ततः प्राप्य शालग्राममुत्तमम् ॥ स्नात्वाभ्यर्च्यं हरिं तित्त्वं पश्यति
स्वांतिके स्थितम् ॥ ४६ ॥ कपिलाह्रदमासाद्य स्नात्वाभ्यर्च्यं सुरान्पितृन् ॥ सहस्रकपिलापुर्णं लभते नात्र संशयः ॥ ४७ ॥ कपिले
तत्र विश्वेशं समभ्यर्च्यं विधानतः ॥ देवैश्च सत्कृतो भद्रं साक्षाच्छिवदं लयेत् ॥ ४८ ॥ सूर्यतीर्थे ततो भानु सोमवारः समचरेत् ॥ अग्निपत्न्यं यस्त्र
फलं लब्ध्वा ब्रजेद्विषम् ॥ ४९ ॥ पृथिवीविवद्वारि स्थितो गणपतिः स्वयम् ॥ तं दृष्ट्वाथ समभ्यर्च्यं यज्ञस्य फलमाप्नुयात् ॥ ५० ॥ देवगर्भेणै नरः
स्नात्वा लभते रूपमुत्तमम् ॥ ब्रह्मार्पणं नरः स्नात्वा ब्रह्मज्ञानमवाप्नुयात् ॥ ५१ ॥ सुतीर्थके नरः स्नात्वा देवीपितृमानवात् ॥ पुनश्च पुनश्चाश्वदेवस्य
यज्ञस्य फलमाप्नुयात् ॥ ५२ ॥ कामेश्वरस्य तीर्थे तु स्नात्वा श्रद्धासमन्वितः ॥ सर्वव्याधिविनिर्मुक्तो ब्रह्म प्राप्नोति शाश्वतम् ॥ ५३ ॥ स्नात्वा प्रातरीथं तु
श्रद्धाभ्यर्चकस्य तु ॥ आसप्तं कुलं देवि वर्द्धते श्रीवृत्तमा ॥ ५४ ॥ ततः सीतावनं गच्छेत्तत्र तीर्थं महच्छुभे ॥ पुनरतिदशं चोद्वेगदुर्लभा नैकं विभजिम् ॥ ५५ ॥

केशान्मशिक्ष्य वै तत्र पूतो भवति पापतः ॥ दशाधमेधिकं तत्र तीर्थं त्रैलोक्यमभिभुतम् ॥ ५६ ॥
किस्त्रिषैः ॥ मादुषाह्वं ततस्ततीर्थं प्राप्य स्नानं समाचरेत् ॥ ५७ ॥ यदीच्छेन्नानुषं जन्य पुनश्च दिविर्नदिनि ॥ मादुषाय ततस्तीर्थीक्रोराग्नात्र सहा दी
॥ ५८ ॥ आपगा नाम विख्याता तत्र स्नात्वा विधानतः ॥ श्यामाकं पयसा सिद्धं भोजयद्ब्रजसत्मान् ॥ ५९ ॥ तस्य धाम क्षय आते पिपूणा भाद्रदे
गतिः ॥ नभस्ये मासि कृष्णे तु पितृपक्षे महालये ॥ ६० ॥ चतुर्दश्यां तु मघ्याह्ने पिण्डयो मुक्तिमाप्नुयात् ॥ ब्राह्मणैर्यज्ञं गच्छेद्ब्रह्मणः स्थानं
ततः ॥ ६१ ॥ तत्र ब्रह्मर्षिर्कुंडेषु स्नातः सोमफलं लभेत् ॥ वृद्धकेदारके तीर्थे स्थाणुं दंडिमन्वितम् ॥ ६२ ॥ समरूपं यत्र चाप्रोति मोक्षहेति
मिच्छया ॥ कलश्यां च ततो गच्छेद्यत्र देवी स्वयं स्थिता ॥ ६३ ॥ स्नात्वास्यामंविक्तां प्राच्यं तरेत्सरसागरम् ॥ साके कृष्णभूतार्थं दद्यात् ॥ दु
महेश्वरम् ॥ ६४ ॥ शैवं पदमवाप्नोति नरः श्रद्धासमन्वितः ॥ तिस्रः कोटयस्तु तीर्थानां सरके संति भादिनि ॥ ६५ ॥ रुद्रकोटित्तपाद्वप
सरोमध्यं व्यस्थिता ॥ तस्मिन्सरसि यः स्नात्वा रुद्रकोटिं स्मरेन्नरः ॥ ६६ ॥ पूजिता रुद्रकोटिस्तु तेन स्थानत्र सहयः ॥ ईडातः
च तत्रैव तीर्थं पापप्रणाशनम् ॥ ६७ ॥ यस्मिन्मुक्तिमवाप्नोति दर्शनादेव भानतः ॥ तत्रस्थानचरित्वा ह देशान्निर्गमयान्तरि ॥ ६८ ॥
न दुर्गतिमवाप्नोति मनसा चित्तिं लभेत् ॥ केदारं च महातीर्थं सर्वकल्मषनाशनम् ॥ ६९ ॥ तत्र स्नात्वा च पुरषः सर्वकल्मष
लभेत् ॥ अन्यजन्येति विरुद्धं न सरस्य तु पूर्वतः ॥ ७० ॥ सरो महारुच्यञ्जलं देवी हरिणी ददाः ॥ विष्णुर्दुर्जनतमं लिङ्गाकारः शिवः सतः
॥ ७१ ॥ तत्र स्नात्वा च तौ दद्यात् रुत्वा मोक्षं लभेन्नरः ॥ नागहवे ततो गत्वा स्नान्वा कैडे निन्दे ॥ ७२ ॥ श्राद्धो जिनोति यमलोका न दक्षति ॥
तत्तन्निधिष्यं गच्छेतीर्थं देवनिधिचितम् ॥ ७३ ॥ यत्र वैतर्णी पुण्या नदी पापप्रसेचिनी ॥ तत्र स्नात्वा च सुतपसि दुष्कर्मम् ॥ ७४ ॥ स्नानेन
विशुद्धात्मा गच्छत्येव परां गतिम् ॥ स्वावर्ते नरः स्नात्वा सिद्धिमाप्नोत्यनुत्तमम् ॥ ७५ ॥ चेत्सु नेतृभूतार्थं स्नानं कृत्वा विलोक्ये ॥ पूजयेद्देव
शिवं भक्त्या सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ७६ ॥ ततो गच्छेन्नरो देवि फलकीयवस्तुतम् ॥ ७७ ॥ देवाः स्वर्गवास्तुतं परमं तपः ॥ ७८ ॥ तत्र नारा
दृष्टव्यार्थं नरः स्नात्वा विधानतः ॥ देवान्पितृन्स्पृथित्वा ह्यग्निष्टोमातिरात्रमाह्न ॥ ७९ ॥ इहें तथा विशुद्धिने तत्र श्राद्धं करोति यः ॥ यत्र तत्र
समं तत्र लभते फलमुत्तमम् ॥ ८० ॥ आह्वे फलमरण्यस्य स्मरणं पितृनुमिदम् ॥ पाणिपते तत्तत्तीर्थं निदिरूपं मानवः ॥ ८१ ॥ तत्रैव तत्र
फलं प्राप्य सांख्यं योगं च विंदति ॥ ततस्तु मिश्रके तीर्थे स्नान्वा मर्त्यो विद्यान्तः ॥ ८२ ॥ सर्वतीर्थपालः प्राप्य लभते सति सुखं ॥ गो
व्यासवने गत्वा स्नात्वा तीर्थं मनोजवे ॥ ८३ ॥ मनीषिणं विदुं दद्यात् रात्र्या चित्तिं लभेत् ॥ गत्वा शुद्धं चैन देव्यास्तां नरः सुखं ॥ ८४ ॥

स्नात्वा देवमृषानिष्ठा लभते सिद्धिसुत्तमाम् ॥ कौशिकीसंगमे तीर्थे दृष्टत्वा नरः क्लृप्तः ॥ ८४ ॥ नियतो नियताहारः सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥
 ततो व्यासस्थलीं गच्छेद्यत्र व्यासेन धीमता ॥ ८५ ॥ पुत्रशोकमिभूतेन देहत्यागो विनिश्चितः ॥ पुनरुत्थापितो देवैस्तत्र गत्वा न शाकभाक्
 ॥ ८६ ॥ किदुश्कृमासाद्य तिलग्रन्थं प्रदाप्य च ॥ गच्छेदि परमां सिद्धिं मृतो मुक्तिमवाप्नुयात् ॥ ८७ ॥ आहं च मुदितं चैव द्वे तीर्थे भुवि विश्रुते ॥
 तयोः स्नात्वा विशुद्धात्मा सूर्यलोकमवाप्नुयात् ॥ ८८ ॥ मृगमुच्यं ततो गत्वा गंगार्याप्रणतः स्थितः ॥ अर्चयित्वा महादेवमश्वमेधफलं लभेत्
 ॥ ८९ ॥ कोटितीर्थं ततो गत्वा स्नात्वा कोटीश्वरं शिवम् ॥ दृष्ट्वा स्तुत्वा श्रद्धानः कोटियज्ञफलं लभेत् ॥ ९० ॥ ततो वामनकं गच्छेत्रिषु लोकेषु
 विश्रुतम् ॥ यत्र वामनजन्माभूद्वैद्यज्ञजिर्हर्षया ॥ ९१ ॥ तत्र विष्णुपदे स्नात्वा पूजयित्वा च वामनम् ॥ सर्वपापविशुद्धात्मा विष्णुलोके
 महीयते ॥ ९२ ॥ ज्येष्ठाश्रमं च तत्रैव सर्वपातकनाशनम् ॥ ज्येष्ठस्य शुद्धैकादश्यां सोपवासः परंद्धानं ॥ ९३ ॥ स्नात्वा तत्र विधानेन श्रेष्ठत्वं
 लभते नृषु ॥ श्राद्धं तत्र कृतं देवि पित्रणामतिष्ठिदम् ॥ ९४ ॥ तत्रैव कोटितीर्थं च त्रिषु लोकेषु विश्रुतम् ॥ तस्मिंस्तीर्थे नरः स्नात्वा
 कोटियज्ञफलं लभेत् ॥ ९५ ॥ तत्र कोटीश्वरं नाम देवदेवं महेश्वरम् ॥ समभ्यर्च्य विधानेन गणपत्यमवाप्नुयात् ॥ ९६ ॥ मृत्युतीर्थं च तत्रैव
 स्नात्वात्र रविलोकभाक् ॥ कुलोत्तारणके तीर्थे गत्वा स्नानं समाचरन् ॥ ९७ ॥ उद्धृत्य स्वकुलं स्वर्गे कुर्यात् निवसेत्ततः ॥ एवमस्य द्वे स्नात्वा
 दृष्ट्वा देवं महेश्वरम् ॥ ९८ ॥ विमुक्तः सर्वपापेभ्यः शैवं पदमवाप्नुयात् ॥ स्नात्वा च हनुमत्तीर्थं नरो मुक्तिमवाप्नुयात् ॥ ९९ ॥ शालहोत्रस्य राजपेंस्तीर्थे
 स्नात्वा घवर्जितः ॥ श्रीकुंभालये सरस्वत्यास्तीर्थे स्नात्वाथ यज्ञवाक् ॥ १०० ॥ स्नातश्च नैमिषे कुंडे नैमिषस्नानपुण्यभाक् ॥ स्नात्वा वेदवतीतीर्थं
 स्त्री सतीत्वमवाप्नुयात् ॥ १०१ ॥ ब्रह्मतीर्थं नरः स्नात्वा ब्राह्मण्यं लभते नरः ॥ ब्रह्मणः परमं स्थानं यत्र गत्वा न शोचति ॥ १०२ ॥ सोमतीर्थं
 नरः स्नात्वा स्वर्गतिं समवाप्नुयात् ॥ सप्तसारस्वतं तीर्थं प्राप्य स्नात्वा च मुक्तिभाक् ॥ १०३ ॥ यत्र सप्त सरस्वत्यः सम्यगैव्यं समागताः ॥
 सुप्रभा कांचनाही च विशाला च मनोहरी ॥ १०४ ॥ मुनंदा च सुवेणुश्च सप्तमी विमलोदकात् तीर्थैर्वाशनसे तीर्थं स्नात्वा मुच्येत पातकैः ॥ १०५ ॥
 कपाल मोचने स्नात्वा ब्रह्महापि विशुध्यति ॥ वैश्वामित्रे नरः स्नातो ब्राह्मण्यं समवाप्नुयात् ॥ १०६ ॥ ततः पृथूदके स्नात्वा मुच्यते भवबधनात् ॥
 अवकीर्णे नरः स्नात्वा ब्रह्मचर्यफलं लभेत् ॥ १०७ ॥ मधुसायवेऽथप्रयातः स्नातो मुच्येत पातकैः ॥ स्नात्वा तीर्थं च वासिष्ठे वासिष्ठं लोकमाप्नुयात्
 ॥ १०८ ॥ अरुणासंगमे स्नात्वा विरात्रोपोषितो नरः ॥ स्नात्वा मुक्तिमवाप्नोति नात्र कार्या विचारणा ॥ १०९ ॥ समुद्रास्तत्र चत्वारस्तेषु स्नातो नरः

शुभे॥गोसहस्रफलं लब्ध्वा स्वर्गलोके महीयते॥१३०॥सोमतीर्थं च तत्रान्यत्स्मिन्स्नात्वा च मोहिनि॥चेत्रे षष्ठ्यां च शुद्ध्यायां श्राद्धं कृत्योदरेति तृ-
 ॥१११॥अथ पञ्चवटे स्नात्वा योगमूर्तिधरं शिवम् ॥ समभ्यर्च्य विधानेन देवतैः सह मोदते॥११२॥कुरुतीर्थं ततः स्नातः सर्वसिद्धिमवाप्नुयात् ॥
 स्वर्गद्वारे प्लुतो मर्त्यः स्वर्गलोके महीयते॥११३॥स्नातो ह्यनरेके तीर्थे मुच्यते सर्वकिल्बिषैः ॥ ततो नन्देन्द्रो देवि काभ्यर्कं वनमुत्तमम् ॥११४॥
 यस्मिन्प्रविष्टमात्रस्तु मुच्यते सर्वसंचयैः ॥ अथादित्यवंतं प्राप्य दर्शनादेव मुक्तिमाक् ॥११५॥स्नानं रविदिने कृत्वा तत्र वांछितयाप्नुयात् ॥
 यज्ञोपवीतिके स्नात्वा स्वर्धर्मफलभागभवेत् ॥११६॥ततश्चतुःप्रवाहाख्ये तीर्थे स्नात्वा नरोत्तमः ॥ सर्वतीर्थफलं प्राप्य मोदते
 दिवि देववत् ॥११७॥स्नातस्तीर्थे विहारे तु सर्वसौख्यमवाप्नुयात् ॥ दुर्गतीर्थं नरः स्नात्वा न दुर्गतिमवाप्नुयात् ॥११८॥ततः सप्तदीक्षुषे
 पितृतीर्थापराह्वये ॥ स्नात्वा संतप्य देवादींश्चभते गतिमुत्तमाम् ॥११९॥स्नात्वा प्राचीसरस्वत्यां श्राद्धं कृत्वा विधानतः ॥ दुर्लभं
 प्राप्नुयात्कामं देहति स्वर्गतिं लभेत् ॥१२०॥शुक्रतीर्थे नरः स्नात्वा श्राद्धदः श्रोद्धरेति पतृन् ॥ अष्टम्यां वा चतुर्दश्यां चैत्रे कृष्णे विशेषे
 षतः ॥१२१॥सोपवासो ब्रह्मतीर्थे मुक्तिमाङ्गात्र संशयः ॥स्थाणुतीर्थे ततः स्नात्वा दृष्ट्वा स्थाणुवटं नरः॥१२२॥मुच्यते पातकैर्घोरैरिति ग्राह्यं पिता
 महः ॥ दर्शनास्थाणुलिङ्गस्य यात्रा पूर्णा प्रजायते॥१२३॥कुरुक्षेत्रस्य देवेशि सत्यं सत्यं मयोदितम्॥कुरुक्षेत्रसमं तीर्थं न भूतं न भविष्यति॥१२४॥
 तत्र द्वादश यात्रास्तु कृत्वा भूयो न जन्मभाक् ॥ पूर्तिमिष्टं तपस्तप्तं हुतं दत्तं विधानतः ॥१२५॥तत्र स्यादक्षयं सर्वमिति वेदविदो विदुः॥
 मन्वादी च युगादौ च ग्रहणे चंद्रमूर्ययोः ॥१२६॥महापाते च संक्रांतौ पुण्ये चाप्यन्यवासरे ॥ स्नातस्त्र कुरुक्षेत्रे फलानंत्यमवाप्नुयात्॥१२७॥
 कलिजानां तु पापानां पावनाय महात्मनाम् ॥ ब्रह्मणा कल्पितं तीर्थं कुरुक्षेत्रं सुखावहम् ॥१२८॥य इषां कीर्तयेत्पुण्यां कथां पाण्डुराशि-
 नीम् ॥ शृणुयाद्वा नरो भक्त्या सोऽपि पापैः प्रमुच्यते ॥१२९॥यद्यहदाति उत्तमं कुरुक्षेत्रे रविग्रहे॥ तत्तदेव सदाप्नोति नरो जन्मनि
 जन्मनि ॥१३०॥अथ किं बहुनोक्तेन विधिजे शृणु निश्चितम् ॥ सेवेतैव कुरुक्षेत्रं यदीच्छेद्भवमोक्षणम् ॥१३१॥एतदेव महत्पुण्यमेतदेव मह-
 त्तपः ॥ एतदेव महज्ज्ञानं यद्भजेत्स्थाणुतीर्थकम्॥१३२॥कुरुक्षेत्रसमं तीर्थं नान्यद्दुविशुभावहम् ॥ साचारो वाप्यनाचारो यत्र मुक्तिमवाप्नुयात्
 ॥१३२॥एतत्ते सर्वमाख्यातं यत्पृष्टोऽहं त्वयानघे ॥ कुरुक्षेत्रस्य माहात्म्यं सर्वपापनिर्कुंतनम्॥१३३॥पुण्यदं मोक्षदं चैव किमन्यच्छेत्तुमिच्छसि
 ॥१३५॥इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे बृहदुपाख्यानं उत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे कुरुक्षेत्रमाहात्म्ये तीर्थयात्रावर्णनं नाम पञ्चषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥

॥ इति कुरुक्षेत्रमाहात्म्यं समाप्तम् ॥ ॥ अथ गङ्गाद्वारमाहात्म्यं आरभ्यते ॥ ॥ मोहिन्युवाच ॥ कुरुक्षेत्रस्य माहात्म्यं श्रुत्वा पापानि
 क्षन्ति ॥ त्वतो द्विजवरश्च सर्वसिद्धिप्रदं नृणाम् ॥ १ ॥ गंगाद्वारेति श्रुत्वा तं तीर्थं पुण्यावहं गुरो ॥ तत्समाख्याहि मां ते मोहिनी
 ॥ इति मे हृदि ॥ २ ॥ वसुरुवाच ॥ शृणु भद्रे प्रवक्ष्यामि माहात्म्यं पापनाशनम् ॥ गंगाद्वारस्य ते पुण्यं शृण्वतां एतत्
 शुभम् ॥ ३ ॥ यत्र भूमिमनुप्राप्ता भगीरथथातुगा ॥ श्रीगंगालक्ष्मणदाख्या नगान्भित्त्वा सहस्रशः ॥ ४ ॥ यत्रायजत यक्षशं गुप्तं दत्तः
 भूजगतिः ॥ तत्क्षेत्रं पुण्यदं नृणां सर्वपातकनाशनम् ॥ ५ ॥ यस्मिन्यज्ञे समाहूता देवा इन्द्रपुरोगमाः ॥ स्वैः स्वर्गणैः स्थापिता
 यज्ञभागजिघृक्षया ॥ ६ ॥ तत्र देवर्षयः प्राप्तास्तथा ऋषयोऽमलाः ॥ शिष्यप्राशिष्यैः सहितास्तथा राजर्षयः शुभे ॥ ७ ॥ सर्वे
 निमंत्रितास्तेन ब्रह्मवेत्रेण धीमता ॥ गंधर्वाप्सरसो यक्षाः सिद्धविद्याधरोरगाः ॥ ८ ॥ संप्राप्ता यज्ञसदनमृते शर्वं पिनाकिनम् ॥ तत्तत्
 गच्छन्तं तेषां सप्रियाणां विमानिनाम् ॥ ९ ॥ दक्षयज्ञोत्सवं प्रीत्यान्योन्यं वर्णयन्तं सती ॥ श्रुत्वा सोत्का महादेवं प्रार्थयामास भागिनी ॥ १० ॥
 तच्छ्रुत्वा भगवानाह न श्रेयो गमनं ततः ॥ अथ देवमनादित्य भाविनोऽर्थस्य गौरवात् ॥ ११ ॥ जगामैकाकिनी भद्रे द्रष्टुं पितृलोकं स्ववम् ॥
 ततः सा तत्र संप्राप्ता न केनापि सभाजिता ॥ १२ ॥ प्राणांस्तत्याज तन्वंगी तज्जतं क्षेत्रमुत्तमम् ॥ तस्मिंस्तीर्थे तु ये स्नात्वा तर्पयन्ति सुरा ॥ १३ ॥
 तेषु ॥ १३ ॥ ते स्युर्देव्याः प्रियतमा भोगमोक्षैकभागिनः ॥ येऽन्येऽपि तत्र स्वान्याणांस्त्यजन्त्यनशनादिभिः ॥ १४ ॥ तेषु साक्षात्तुष्टं
 प्राप्य नाप्नुवन्ति पुनर्जनिम् ॥ अथ तत्रारदाच्छ्रुत्वा भगवन्नीललोहितः ॥ १५ ॥ मरणं स्वप्रियायास्तु वीरभद्रं विनिमये ॥ स सर्वैः प्रदधेत्
 स्तं यज्ञं समनाशयत् ॥ १६ ॥ पुनर्विधेः प्रार्थनया मोढान्स्वः प्रसादितः ॥ संदधे च पुनर्थज्ञं विकृतं प्रकृतिस्थितम् ॥ १७ ॥ ततः
 स्तनीर्थमनुलं सर्वपातकनाशनम् ॥ जातं यत्राश्रुतः सोमो मुक्तो यस्मग्रहादश्रुत् ॥ १८ ॥ तत्र यो विधिवत्स्नात्वा च ये कार्यं विधत्ते
 येत् ॥ तं तमाप्नोति विधिजं नात्र कार्या विचारणा ॥ १९ ॥ यत्र यज्ञेश्वरः साक्षाद्भगवान्विष्णुरव्ययः ॥ स्तुतो दक्षेण देवेश तर्पणं हरिसिद्धि
 तम् ॥ २० ॥ तत्र यो विधिवन्त्यः स्नायाद्वरिपदे सति ॥ स विष्णोर्विष्टभो भूयाद्विष्णुसुत्येकभाजनम् ॥ २१ ॥ अतः पूर्वदिशि क्षेत्रं निजगं नाम
 विधुतम् ॥ यत्र त्रिपथगा साक्षाद्वश्यते सकलैर्जनैः ॥ २२ ॥ तत्र स्नात्वाथ संतप्य देवविपित्तानवाच ॥ सम्यक्ब्रह्मयुतो मर्त्यो मोदते देवि देव
 वद् ॥ २३ ॥ तत्र यस्त्यजति प्राणान्प्रवाहे पतितः सति ॥ स ब्रजेद्वेणवं धाम देवैः सम्यक्समाजितः ॥ २४ ॥ ततः कनकले तोयं दक्षिणां
 दिशमाश्रिते ॥ त्रिरात्रोपोषितः स्नात्वा मुच्यते सर्वकिब्बिधैः ॥ २५ ॥ अथ यस्तनवां दद्याद्ब्राह्मणे वेदपारणे ॥ स कदाचित्स पश्येत्तु देवि वैतरणी

यमम् ॥ २६ ॥ अत्र जतं हुतं तप्तं दत्तमानंत्यमश्नुते ॥ अत्रैव जहुतीर्थं च यत्र वै जहुना हुरा ॥ २७ ॥ राजर्षिणा निषीताभूद्वृषीकृत्य सा ययौ ॥
 प्रसादितेन सा तेन मुक्ता कर्णाद्विनिर्गता ॥ २८ ॥ तत्र स्नात्वा महाभागे यो नरः श्रद्धयान्वितः ॥ कोऽप्यसः समभ्यर्चयेद्भ्रातृत्वं तद्वयस्य
 गम् ॥ २९ ॥ भोजयेत्यस्मान्नेन स्वर्गे कल्पं वसेत्स तु ॥ अथ पश्चाद्विशि गतं कोऽपि तीर्थं सुमध्यमे ॥ ३० ॥ यत्र दोऽद्विगुणं पुण्यं शनैः कोऽपि शिरीषं च
 ओष्वैकां रजनीं तत्र पुंडरीकमवाप्नुयात् ॥ ३१ ॥ तथैवोत्तरदिग्भागे सप्तर्षिगते विष्णुतट ॥ तीर्थं परमकं देवि सर्वपातद्वनाशनम् ॥ ३२ ॥
 यत्राश्रमाश्च पुण्या वै सप्तर्षीणां महामते ॥ तेषु सर्वेषु तु पृथक् स्नात्वा संतप्य देवताः ॥ ३३ ॥ पितृंश्च लभते मर्त्यं कृषिलोकं सप्तर्षीणां च ॥
 भगीरथेन वै राज्ञा यदानीता सुरापगा ॥ ३४ ॥ तदा सा प्रीतये तेषां सप्तधारागताभवत् ॥ सप्तर्षीणां ततस्तीर्थं भुवि विख्यातिमागतम् ॥ ३५ ॥ स भ्रातृ
 ततः प्राप्य संतर्प्यामरपूर्वकान् ॥ स्नात्वा देवेंद्रमवने मोदते युगमेव च ॥ ३६ ॥ ततो भद्रे समासाद्य कपिलाद्वदुत्तरम् ॥ धेतुं दत्त्वा द्विज
 त्रयाय गोसहस्रफलं लभेत् ॥ ३७ ॥ अत्रैव नागराजस्य तीर्थं परमपावनम् ॥ अत्राभिषेकं यः कुर्यान्सोऽभयं सर्पतो लभेत् ॥ ३८ ॥ ततो रत्नलोकं
 प्राप्य शंतनोस्तीर्थमुत्तमम् ॥ स्नात्वा संतर्प्य विधिवत्सुरदीर्घं लभते गतिम् ॥ ३९ ॥ यत्र शंतनुना लब्धा गंगा मनुष्यभागता ॥ तत्रैव तत्पुण्यं देवैः पश्य
 न्मृत्यानुवत्सरम् ॥ ४० ॥ तद्देहो न्यपततत्र तत्राभूदक्षजन्म चातत्र यः स्नाति मनुजो भक्षयेदोषधीं च ताम् ॥ ४१ ॥ स न दुर्यतिमाप्नोति गंगार्वीक्षसा
 दतः ॥ भीमस्थलं ततः प्राप्य यः स्नायात्सुकृती नरः ॥ ४२ ॥ भोगान्भुज्जेह देहानि स्वर्गं समवाप्नुयात् ॥ एतान्दुर्देशतो देवि तीर्थानि गदि
 तानि ते ॥ ४३ ॥ अन्यानि वै महाभागे संति तत्र सहस्रशः ॥ योऽस्मिन्क्षेत्रे नरः स्नायात्कुम्भजेऽजगे स्वी ॥ ४४ ॥ तु स्याद्वावपतिः साक्षात् धाकर
 इवापरः ॥ ४५ ॥ अथ यो वारुणे योगे यदावहारुणे तथा ॥ यदा महावारुणे च स्नायात्तत्र
 विधानतः ॥ ४६ ॥ संपूज्य ब्राह्मणान् भक्त्या स लभेद्ब्रह्मणः पदम् ॥ संक्रान्तौ वाप्यमार्गं वा व्यतीपाते युगादिके ॥ ४७ ॥ पुण्येऽहनि तथान्यद्वै यत्किं
 चिद्दानमाचरेत् ॥ तलु कोऽपि भूयात्सत्यमेतन्मयोदितम् ॥ ४८ ॥ गंगाद्वारं स्यरेद्यो वै दूरसंस्थोऽपि मानवः ॥ सप्तर्षिं स भूयान्नेति
 स्मरन्ति यथा हरिम् ॥ ४९ ॥ यं यं देवं हरिद्वारं पूजयेत्प्रयतो नरः ॥ स स देवः सुप्रसन्नः पूरयेत्तन्मनोरथान् ॥ ५० ॥ एतदेव तपःसाधनं जप
 स्थलम् ॥ एतदेव हुतस्थानं यत्र गंगा भुवं गता ॥ ५१ ॥ यस्तत्र नियतो मर्त्यो गंगानामसहस्रकम् ॥ त्रिकालं पठति स्नात्वा साऽक्षतः संतति
 लभेत् ॥ ५२ ॥ गंगाद्वारे पुराणं तु शृणुयाद्यश्च भक्तिः ॥ नियमेन महाभागे स याति पदमन्ययम् ॥ ५३ ॥ हस्तिनाम्न गङ्गास्यं यः पूजयेत् कौशिकः ॥

पृष्ठे द्वा भक्तिः संयुक्तः सोऽपि बानफलं लभेत् ॥ ५४ ॥ देवि तिष्ठति यद्वहे महात्म्यं लिखितं त्विदम् ॥ तद्ब्रूहे सर्पचौराग्निप्रहराजभयं नहि ॥ ५५ ॥ बद्धतेऽपदः
सर्वा विष्णुदेवप्रसादतः ॥ ५६ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे बृहद्व्याख्याने उत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे हरिद्वारमाहात्म्यं नाम षट्षष्टितमोऽध्यायः
॥ ६६ ॥ इति गङ्गाद्वार (हरिद्वार) माहात्म्यं मसाम् ॥ अथ बदरीमाहात्म्यं प्रारभ्यते ॥ मोहिनिमुखा च ॥ अहो द्विजवराख्यातं गंगाद्वारसमुद्भवम् ॥ माहा
त्म्यमधुना ब्रूहि बदर्याः पापनाशनम् ॥ १ ॥ वसुरुवाच ॥ शृणु भद्रे प्रवक्ष्यामि माहात्म्यं बदरीभवम् ॥ यच्छ्रुत्वा मुच्यते जंतुर्जन्मसंसारबंधनात्
॥ २ ॥ बदर्याख्यं हरः क्षेत्रं सर्वपातकनाशनम् ॥ मुक्तिदं भवभीतानां कलिदोषहरं ब्रूणाम् ॥ ३ ॥ यत्र नारायणो देवो नरश्च भगवानृषिः ॥ धर्मा
न्मृत्यां लब्धजनी यत्तुर्गंधमादनम् ॥ ४ ॥ यत्रास्ति बदरीवृक्षो बहुगंधफलान्वितः ॥ तस्मिन्स्थाने महाभाग आकल्पादास्थितौ तपः ॥ ५ ॥
नारदाद्यैर्मुनिवरैः कलापत्राण्यमवासिभिः ॥ सिद्धसंघैः परितुतौ लोकानां स्थितये ॥ ६ ॥ यत्राग्नितीर्थं विख्यातं व्रतं सर्वसिद्धिदम् ॥
महापातकिनस्तत्र स्नान्वा शुध्यति पातकात् ॥ ७ ॥ दुर्गं हाटकं यद्बदनौ ध्यातं विशुध्यति ॥ तथाग्नितीर्थं आप्लुत्य देही पापैर्विमुच्यते
॥ ८ ॥ चांद्रायणसहस्रेषु कृच्छ्रैः कोटिभिरेव च ॥ यत्फलं लभते मर्त्यस्तत्स्नानाद्ब्रह्मतीर्थतः ॥ ९ ॥ शिलाः पंचापि तत्तीर्थं सति
यन्मध्यतः स्थितम् ॥ अग्नितीर्थं विधिसुते दर्शनात्तदवाहम् ॥ १० ॥ नारदो यत्र भगवांस्तपस्तेषु सुदारुणम् ॥ सा शिला नारदी नाम
दर्शनादेव मुक्तिदा ॥ ११ ॥ नित्यदा यत्र साविध्यं हरेरस्ति सुलोचने ॥ तत्र नारदकुंडं च यत्र स्नातो नरः शुचिः ॥ १२ ॥ भुक्तिं मुक्तिं
हरेर्भक्तिं यद्ब्रह्मैतु तल्लभेत् ॥ एतस्यां यो नरो भक्त्या स्नानं दातुं सुरार्चनम् ॥ १३ ॥ होमं जपं तथान्यद्वा यत्करोति तदक्षयम् ॥ वैनतेय
शिला चान्या तस्मिन्क्षेत्रे शुभावहा ॥ १४ ॥ यत्र तप्तं तपस्तीव्रं गरुडेन महात्मना ॥ त्रिशद्वर्षसहस्राणि हरिदर्शनकाम्यया ॥ १५ ॥ ततः
प्रसन्नो भगवान्ददौ तस्मै वरं शुभे ॥ अजेयो दैत्यसंघानां नागानां च विभीषणः ॥ १६ ॥ वाहनं भव मे वत्स प्रसन्नोऽहं त्वोपरि ॥ त्वन्नाम्रये शिला
ख्यातिं गमिष्यति महीतले ॥ १७ ॥ दर्शनात्पुण्यदा नृणां यत्र तप्तं तपसा तपः ॥ अत्र मुख्यतमे गंगा तीर्थं मत्प्रीतिकांम्यया ॥ १८ ॥ आविस्तु
महाभाग पुण्यदा स्नानकारिणाम् ॥ पंचगंगे तु यः स्नात्वा देवादीर्त्तपयिष्यति ॥ १९ ॥ न तस्य पुनरवृत्तिर्ब्रह्मलोकस्तस्मात्तनात् ॥ एवं दत्त्वा
वरं विष्णुर्वभूवर्तहितस्तदा ॥ २० ॥ गरुडोऽप्याज्ञया विष्णोर्वाहं नन्वमुपागतः ॥ ततः अभूति तत्तीर्थं जातं पापविनाशनम् ॥ २१ ॥ पुण्यदं वै स्मरे
चापि वैनतेयगतिप्रदम् ॥ अथान्या तु शिला तत्र वागहीति शुभावहा ॥ २२ ॥ यत्रोद्गत्य महो देवो हिण्यथाक्षं निपात्य च ॥ शिलारूपेण

चाक्रम्य स्थितः पापविनाशनः ॥ २३ ॥ तत्र यो मनुजो गत्वा गंगाभस्ममले प्लुतः ॥ पूजयेत्तां शिलां भक्त्या स न दुर्गतिमानुयाव ॥ २४ ॥
 अथान्या नारसिंहाख्या शिला तत्र सुरेश्वरी ॥ हिरण्यकशिपुं हत्वा स्थितो यत्र बभूव ह ॥ २५ ॥ ततः सुरर्षिभिः सर्वैः क्रोधस्तस्य निवारितः ॥
 प्रार्थितश्च विशालायां स्थातुं तत्र सदैव हि ॥ २६ ॥ चतुर्भुजस्तथा तत्र शिलारूपमुपागतः ॥ जलक्रीडापरो नित्यं वर्तते तोयमध्यगः ॥ २७ ॥ तत्र
 यः स्नाति मनुजो नृहरेः पूजयेच्छिलामास लभेद्भैष्णवं धाम पुनरवृत्तिदुर्लभम् ॥ २८ ॥ पंचमीं तु शिलां देवि वह्निकुंडतस्थिताम् ॥ नरनारायणाख्यां
 च वक्ष्यामि शृणु संप्रतम् ॥ २९ ॥ कृते युगे तु सर्वेषां नरनारायणो हरिः ॥ प्रत्यक्षं वसते तत्र मुक्तिमुक्तिप्रदायकः ॥ ३० ॥ त्रेतायां
 मुनिभिर्देवैर्योगिभिर्हश्यते क्षुभे ॥ नान्यैः समास्थितो योगलोकस्थितिविधायकः ॥ ३१ ॥ द्वापरे समनुप्राप्ते ज्ञानयोगेन दृश्यते ॥ नान्योपायेन केनापि
 तिष्ठे दर्शनात् ॥ ३२ ॥ ततो ब्रह्मादयो देवा ऋषयश्च तपोधनाः ॥ स्तुत्वा वाग्भिर्विचित्राभिर्देवं ग्रासादयन्हरिम् ॥ ३३ ॥ ततोऽशरीरिणी वाणी श्राद्ध
 तान्विधिपूर्वकान् ॥ कलौ न दर्शनं यामि सर्वधर्मविवर्जितम् ॥ ३४ ॥ यदि वो दर्शने श्रद्धा मंडपस्य सुरेश्वराः ॥ गृहीध्वं मामकीं मूर्तिं शैलीं नारदकुंडगाम् ॥
 ॥ ३५ ॥ ततस्तां गिरमाकर्ण्य ब्रह्माद्या हृष्टमानसाः ॥ निष्कास्य शैलीं तां दिव्यां मूर्तिं नारदकुंडगाम् ॥ ३६ ॥ स्थापयामासुरभ्यर्च्य स्वं स्वं धाम यथुस्ततः ॥
 वैशाखे मासि ते देवा गच्छन्ति निजमंदिरम् ॥ ३७ ॥ कार्तिके तु समागत्य पुनरर्चां चरति च ॥ ततो वैशाखमारभ्य मानवा हिमसंक्षयात्
 ॥ ३८ ॥ लभन्ते दर्शनं पुण्याः पापकर्मविवर्जिताः ॥ षण्मासं देवतैः पूज्या षण्मासं मानवैस्तथा ॥ ३९ ॥ एवं व्यवस्थया मूर्तिस्तत्प्रभृत्यावि
 रास सा ॥ यः शैलीं प्रतिमां विष्णोः पूजयेद्भक्तिभावतः ॥ ४० ॥ नैवेद्यं भक्षयेच्चापि स मुक्तिं लभते ध्रुवम् ॥ एताः पंच शिलाः पुण्या विशालायां
 व्यवस्थिताः ॥ ४१ ॥ आसां मध्ये तु नैवेद्यं देवानां दुर्लभं हरेः ॥ किं पुनर्मानुषादीनां भक्षितं मोक्षसाधनम् ॥ ४२ ॥ बदर्यां विष्णुनेवेद्य
 सिक्त्यमात्रं च भक्षितम् ॥ शोधयेद्देहं पापं दीप्ताग्निमिव कांचनम् ॥ ४३ ॥ कषालमोचनं द्वैततीर्थं पापविशोधनम् ॥ यन्मध्ये तु शिलाः
 पञ्च संति पापघिमोचिकाः ॥ ४४ ॥ अथापरं महतीर्थमत्रैव शृणु मोहिनि ॥ यत्र स्नातो नरो भक्त्या वेदानां पासगो भवेत् ॥ ४५ ॥ सुप्तस्य
 ब्रह्मणो वक्त्राव्निर्गतानसुरोऽहत् ॥ वेदान्दह्यशिरा नाम देवादीनां भयावहः ॥ ४६ ॥ ततस्तु ब्रह्मणा विष्णुः प्रार्थितः प्रकटोऽभवत् ॥ मत्स्यरूपेण
 तं हत्वा वेदान्प्रत्यर्पयद्विधेः ॥ ४७ ॥ तच्च तीर्थं महत्पुण्यं सर्वविद्याप्रकाशकम् ॥ तैर्मिगिलं महाभागे दर्शनात्पापनाशनम् ॥ ४८ ॥ हयग्रीव
 स्वरूपेण भगवान्विष्णुरव्ययः ॥ पुनश्च हत्वा मत्तो द्रावसुरो मधुकैटभौ ॥ ४९ ॥ वेदापहारिणौ भूयो वेदान्वै ब्रह्मणे ह्यदात् ॥ तत्तीर्थं सर्वपा

एवम् स्नानमात्रेण वैधसि ॥ ५० ॥ मात्स्ये चापि दृश्यते वेदास्ते द्रवरूपिणः ॥ वतते सर्वदा भद्रे तज्जले पापनाशनम् ॥ ५१ ॥ तीर्थभद्रम् तत्र
विख्यातं वह्निकोणम् ॥ तत्र स्नात्वा नरो देवि पदमैद्रमवाप्नुयात् ॥ ५२ ॥ मानसोद्भेदकं चान्यत्र तीर्थं मनोरमम् ॥ भिनत्ति हृदयं तीर्थं छिन-
त्यखिलसंशयम् ॥ ५३ ॥ हस्त्यं हश्च सकलं मानसोद्भेदकं ततः ॥ कामकामाभिधं चान्यतीर्थं तत्र वरानने ॥ ५४ ॥ कामप्रदं कामवतमकामाभा-
तु मोक्षदम् ॥ ततः पश्चिमतो भद्रे वसुधारेति तीर्थकम् ॥ ५५ ॥ तत्र स्नात्वा नरो भक्त्या लभते वाञ्छितं फलम् ॥ अत्र पुण्यवतो धाति दृश्यते
जलमध्यगम् ॥ ५६ ॥ यहद्वा न पुनर्जलुर्भवासं प्राप्यते ॥ ततो नैर्ऋतिदिभागे पंच धाराः पतन्त्यधः ॥ ५७ ॥ प्रशालुपुष्पसगयनैर्मिषा-
रणसंज्ञकाः ॥ तासु स्नात्वा पृथङ्मर्त्यस्तत्तीर्थफलं लभेत् ॥ ५८ ॥ ततोऽन्यद्विमलं तीर्थं सोमकुंडाप्रसङ्गम् ॥ यत्र तत्त्वा तप्ततीर्थं सोमः
सेवदध्वीश्वरः ॥ ५९ ॥ तत्र स्नात्वा नरो भद्रे गतदोषः प्रजायते ॥ तत्रान्यद्वा दशदिन्यं तीर्थं पापहरं परम् ॥ ६० ॥ स्नात्वा यत्र नरो भूत्वा
तजसा भास्करोपमः ॥ चतुःश्रोतोऽपरं तत्र तीर्थं तत्राप्नुतो नरः ॥ ६१ ॥ धर्मार्थकाममोक्षांश्च लभते यं यमिच्छति ॥ अथ सप्तपदं नाथ तीर्थं
तत्र मनोहरम् ॥ ६२ ॥ दर्शनाद्यस्य तीर्थस्य पातकानि महांत्यपि ॥ नश्यति नियतं तस्य किं पुनः स्नानतः सति ॥ ६३ ॥ त्रिषु
लोकेषु कुंडस्य ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ आस्थितास्तत्र मरणाद्भ्रः सत्यपदं लभेत् ॥ ६४ ॥ नरनारायणावासे तीर्थमस्त्यपरं शुभे ॥ उर्वशीकुंड-
नामात्र स्नातो रूपमनोहरः ॥ ६५ ॥ नारायणप्रियोऽन्यथं भवेद्ब्रिध्वशंकरः ॥ ततो दक्षिणदिभागे तीर्थमस्त्राभिधं परम् ॥ ६६ ॥ नरनारायणौ
यत्र शस्त्रं न्यस्य तपःस्थितौ ॥ आयुधानि तु दिव्यानि शंसचक्रादिकानि च ॥ ६७ ॥ मूर्तिमति महाभागे दृश्यते कृतिर्भियतः ॥ तत्र स्नात्वा नरो
भक्त्या न शत्रोर्येषामनुयात् ॥ ६८ ॥ मेरुतीर्थं च तत्रास्ति यत्र दृष्ट्वा धनुर्द्धरम् ॥ स्नात्वा च लभते सोऽपि शुभे सदांन्यनोऽथात्र ॥ ६९ ॥
लोकपालाह्वयं नाम तत्रान्यतीर्थमुत्तमम् ॥ लोकपालैस्तपस्तप्तं यत्र तत्राप्नुतो नरः ॥ ७० ॥ सर्वतीर्थाप्नुतिफलं लभते देवि मानवः ॥ देवेनाहत्य हरिणा
यत्ततीर्थं विनिर्मितम् ॥ ७१ ॥ दंडपुष्करिणीन्वेतत्ततो लोकपसौख्यदम् ॥ भगीरथी यत्र योगं प्राप्ता ह्यलभ्यं दया ॥ ७२ ॥ तत्तीर्थं सर्वत श्रेष्ठः
पुण्ये बदरिकाश्रमे ॥ तत्र स्नात्वा पितृदेवान्संतर्प्याभ्यर्च्य भक्तितः ॥ ७३ ॥ लभते वैष्णवं धाम सर्वदेवनमस्कृतम् ॥ संगमादक्षिणे भागे धर्मक्षेत्रं शुभानने
॥ ७४ ॥ तत्क्षेत्रं पावनं मन्ये सर्वतीर्थोत्तमम् ॥ तत्र स्नात्वा नरो भद्रे साध्यसन्निधिभागवेत् ॥ ७५ ॥ उर्वशीसंगमं तीर्थं सर्वपापहरं नृणामाकर्मोद्धरा

ह्वयं चान्यद्धरिभक्त्येकसाधनम् ॥७६॥ ब्रह्मावर्तोह्वयं तीर्थं ब्रह्मलोकैककारणम् ॥ गंगाश्रितानि चैतानि तीर्थानि कथितानि ते ॥ ७७ ॥ ब्रह्मापि कात्स्न्यतो
 वलुं तत्रस्थानि न वै प्रभुः ॥ य इदं शृणुयान्नित्यं श्रावयेद्वा समाहितः ॥ ७८ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः सोऽपि विष्णुपदं लभेत् ॥ मासमात्रं नरो भक्त्या
 योऽत्र तिष्ठेद्धृतव्रतः ॥ ७९ ॥ स साक्षादेव पश्येत्तु नरनारायणं हरिम् ॥ यत्रैतच्छिवितं देवि ग्राह्यत्वं बद्धीभवम् ॥ ८० ॥ नाल्पप्रत्युभवेत्तत्र ह्यायिव्याध्य
 हिभीस्तथा ॥ कल्याणानि सदा तत्र प्रसादात्सन्ति वै हरेः ॥ ८१ ॥ वर्द्धन्ते सम्पदस्सर्वास्तथा विष्णुप्रसादतः ॥ ८२ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे बृहदुपा
 न्याने उत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे बदरिकाश्रममाहात्म्यं नाम सप्तषष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥ इति बदरिकाश्रममाहात्म्यम् ॥ अथ कामोदामाहात्म्यम् ॥
 मोहिन्युवाच ॥ कामोदायास्तु माहात्म्यं ब्रूहि मे द्विजसत्तम ॥ यच्छ्रुत्वाहं तव सुवात्प्रसन्ना स्यां कृतार्थवत् ॥ १ ॥ वसुरुवाच ॥ शृणु देवि प्रवक्ष्यामि
 कामोदाख्यानकं शुभम् ॥ यच्छ्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः ॥ २ ॥ कामोदाख्यं पुरं देवि गंगातीरे व्यवस्थितम् ॥ कामोदा यत्र वर्तते सार्द्धं
 देवैर्हरिप्रियाः ॥ ३ ॥ यदा सुरसुरैर्देवि मथितः क्षीरसागरः ॥ कामोदा सा तदोत्पन्ना कन्यारत्नचतुष्टये ॥ ४ ॥ कन्या रमाख्या ग्रथमा
 द्वितीया वारुणी स्मृता ॥ कामोदाख्या तृतीया तु चतुर्थी तु वराभिधा ॥ ५ ॥ तत्र कन्यात्रयं प्राप्तं विष्णुना प्रभविष्णुना ॥ वारुणी त्वसुरैर्नाता
 विष्णुदेवाज्ञया सति ॥ ६ ॥ ततः प्रभृति लक्ष्मीस्तु विष्णोर्वैक्ष्णले स्थिता ॥ बभूव विष्णुपत्नी सा सपत्नीरहिता शुभे ॥ ७ ॥ भविष्यकार्यं
 विज्ञाय देवा विष्णुसमाज्ञया ॥ कामोदाख्ये पुरं देवी कामोदां पूजयति हि ॥ ८ ॥ सा तत्र वर्तते नित्यं विष्णुसंयोगकाम्यया ॥ भार्यात्वं
 भावतः प्राप्ता विष्णुध्यानपरायणा ॥ ९ ॥ स तत्र भावगम्यो वै विष्णुः सर्वगतो महान् ॥ अनयापि तथा नित्यं वर्तते तत्समीपतः
 ॥ १० ॥ स देवीसुरैर्देवि मुनिभिर्मानवैस्तथा ॥ अलक्ष्यदेहो विशात्मा वर्तते ध्यानगोचरः ॥ ११ ॥ ध्यानैव प्रपश्यति देवाश्च सुनयो
 विभुम् ॥ कामोदा सा महाभागा यदा हसति मोहिनि ॥ १२ ॥ हर्षेण तु समाविष्टा तदाश्चणि पतति च ॥ आनंदाद्गूणि गंगयां पति
 तानि सुरेश्वरि ॥ १३ ॥ कामोदाख्यानि पद्मानि तानि तत्र भवति च ॥ पीतानि च सुगंधीनि महामोदप्रदानि च ॥ १४ ॥ यस्तु भाग्य
 वशाच्छ्रद्धया तानि तैः पूजयेच्छिवम् ॥ स लभेद्वांछितान्कामानित्याज्ञा परमेश्वरी ॥ १५ ॥ दुःखजानि तथाश्चणि कदाचित्प्रपतन्ति हि ॥
 तेभ्यश्च तानि पद्मानि विंगधीन्युद्भवति च ॥ १६ ॥ तैस्तु यः पूजयेद्देवं शंकरं लोकशंकरम् ॥ स युज्येताविलेदुःखः पूर्वपापैर्वमोहितः
 ॥ १७ ॥ गंगाद्वारादुपरि च दशयोजनके स्थितम् ॥ कामोदं तत्र वर्षेकं यो जपेद्वा दशाक्षरम् ॥ १८ ॥ वर्षति चैतसास्य द्वादश्यां विधिर्नदिनि ॥

वासती च श्रियं दृष्ट्वा सा हर्षेदर्थतः सदा ॥ १९ ॥ तानि पञ्चानि स लभेन्नान्यदा कोऽपि कर्हिचित् ॥ तत्र यः स्नाति भुजो विष्णुभक्ति
प्रायणः ॥ २० ॥ ध्यात्वा पुरं च कामोदं स भवेद्विष्णुबल्लभः ॥ देवतानां पिबूणां च वल्लभो नात्र संशयः ॥ २१ ॥ यो द्वादशः समास्तत्र
तिष्ठेज्जपरायणः ॥ स लभेदर्थं साक्षात्कामोदायाः शुभानने ॥ २२ ॥ यं यं चितयते कामं तत्र तीर्थे नः शुचिः ॥ स्नानमात्रेण लभते
ते तमौहिकमंगने ॥ २३ ॥ एतद्धि पमं तीर्थं लभ्यं भाग्यवशाद्भवेत् ॥ हिमात्ययादगे भद्रं दुर्गमं विकटस्थलम् ॥ २४ ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं
कामोदाख्यानकं शुभम् ॥ यः शृणोति नरो भक्त्या सोऽपि पापैः प्रमुच्यते ॥ २५ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे बृहदुपाख्याने उत्तरभागे वसुमाहिनी
संवादे कामोदाख्याने नामाष्टषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥ इति कामोदामाहात्म्यं समाप्तम् ॥ अथ सिद्धनाथचरित्रसहितं कामाक्षा
माहात्म्यं प्रारभ्यते ॥ मोहिन्युवाच ॥ श्रुतं कामोदकाख्यानं पापघ्नं पुण्यदं कृणाम् ॥ संप्रतं श्रोतुमिच्छामि कामाक्षायाः फलं द्विज
॥ १ ॥ वसुरुवाच ॥ कामाक्षा परमा देवी धूर्वस्यां दिशि संस्थिता ॥ सागरान्तपतटगा कलौ सिद्धिप्रदा नृणाम् ॥ २ ॥ यस्तत्र गत्वा कामाक्षां
संपूज्य निवतारनः ॥ तिष्ठेदं निशां भद्रे स पश्येत्तां दृढामनः ॥ ३ ॥ सा देवी भीमरूपेण याति संदर्शनं नृणाम् ॥ तां दृष्ट्वा न चलेद्यो वे
स सिद्धिं वाञ्छितां लभेत् ॥ ४ ॥ यस्तु दृष्ट्वा सुरेशानीं कामाक्षां भीमरूपिणीम् ॥ आसनाचलितः सखः स विशिखो भवेद्ध्रुवम् ॥ ५ ॥ तत्रास्ते
पार्वतीपुत्रः सिद्धनाथो वरानने ॥ उये तपसि लोकैः स प्रेक्ष्यते न कदाचन ॥ ६ ॥ कृतव्रताद्वारपेषु प्रत्यक्षं दृश्यतेऽखिलैः ॥ बलावताहितास्ति
ष्टेबावत्पादः कल्लेजैत् ॥ ७ ॥ कलेः पादे गते चैकस्मिन्धारो च धरातले ॥ स वै प्रत्यक्षां प्राप्य साधयेदखिलं जनम् ॥ ८ ॥ मोहनबोरुया
यैस्तु मलेच्छायाज्जनांस्तदा ॥ कृत्वा वशे महाभागे गमयेद्विपदं कलेः ॥ ९ ॥ यस्तत्र गत्वा सिद्धेश भक्तिभावसमन्वितः ॥ चित्तयैर्दममात्रं
तु कामाक्षां नित्यदर्चयन् ॥ १० ॥ स लभेदर्थं स्वप्ने दर्शनात् समाहितः ॥ सूचितां तेन सिद्धिं स लब्ध्वा सिद्धो भवेद्ध्रुवि ॥ ११ ॥
विचरेत्सर्वलोकानां कामनाः पूर्यञ्जुमे ॥ त्रिलोक्यां यानि वस्तूनि तानि संकष्येद्वरात् ॥ १२ ॥ स मत्स्यनाथः किल तत्र संस्थो विज्ञानपारं
गम एव भद्रे ॥ चचार लोकाभिमतं वितन्वंस्तपोऽतिघोरं न च याति दृष्टिम् ॥ १३ ॥ युगान्यनेकानि पुरा भ्रमिता लोकान्मग्नान्नहनेष्टगत्या ॥
तपस्थितोऽद्यास्ति महाबुभोवो न कालवगेन शुभेऽभिभूतः ॥ १४ ॥ गंडांतजातस्तु पुरा भवेऽधृद्धिजन्य कस्यापि सुतः सुभद्रे ॥ स जातमात्रः
किल पुष्कराख्ये द्वीपेऽस्य पित्रा बुद्धौ विसृष्टः ॥ १५ ॥ प्रक्षिप्तमात्रं किल तत्र बालं मत्स्योऽग्रसीत्कोऽपि विधेर्नियोगात् ॥ तत्र स्थितोऽनेकयुगानि

सोऽधृत्कालस्य गत्या हजगरांशः ॥ १६ ॥ ततः कदाचित्प्रियया प्रदिष्टो महेश्वरः सार्द्धमगमस्त्या ॥ तत्त्वोपदेशाय जगाम भद्रे स लोभलोकाच
 लमप्रमेयः ॥ १७ ॥ तत्सौम्यशृंगे मणिभिः प्रदीप्ते स्थित्वा क्षणाद् हरिमग्रेचेताः ॥ देविमुमां संप्रतिवोध्य शक्त्या तालत्रयेणाप्यभिभूय सत्त्वान्
 ॥ १८ ॥ उवाच तत्त्वं मुहस्यभूतं यद्वाद्दशार्णार्थनिजस्वरूपम् ॥ ततस्तु सा शैलमुता महेश मारांतक यावदभिप्रणम्य ॥ १९ ॥ अज्ञाय तत्त्वं
 समवस्थिताऽभूतावत्स मत्स्यस्तु महर्णवस्थः ॥ हुतं समुत्प्लुत्य जगाम शृंगं यो विप्रबालो ह्रुदरे स्थितोऽस्य स तत्त्वसिद्धोऽखिलबंधमुक्तः ॥ २० ॥
 निर्गम्य मत्स्योदृतः शुभास्यं नमः प्रचक्रे भवयोः पुरस्तात् ॥ विज्ञाततत्त्वोऽपि महेश्वरस्तं पप्रच्छ तद्भूतमतेजिदानम् ॥ २१ ॥ स वर्णयामास
 यथार्थमेव तयोः पुरः सर्वमपि प्रवृत्तम् ॥ आकर्ण्य तद्दृष्टमनुप्रसन्ना सोमा महेशानुमतिं च कृत्वा ॥ २२ ॥ तं कल्पयामास सुतं शुभांशं सोत्संग
 आस्थाप्य जुहुं वक्रम् ॥ सुतो ममायं किल मत्स्यनाथो विज्ञाततत्त्वोऽखिलसिद्धनाथः ॥ २३ ॥ निजच्छ्रया संप्रति यातु लोकान्कांतिं
 वितन्वन्सुखमावयोश्च ॥ ततः प्रभृत्येष सुतोऽविकाया लोकान्समग्रान्यविहित्य कामम् ॥ २४ ॥ तत्सिद्धपीठं समवाप्य तत्र तपस्युपादिष्ट इवा
 स्थितोऽस्ति ॥ तं सिद्धनाथं मनसा विचिंत्य नरो भवेत्सिद्धसमस्तकामः ॥ २५ ॥ संप्राप्य विद्यां निजवाक्यवाहे निमज्जेत्यंहितवर्णजातम् ॥
 एतां कथां तस्य जगत्पवित्रां शृणोति यः कर्णपथप्रयाताम् ॥ २६ ॥ स चाभिकाम समवाप्य भूमौ स्वर्गं प्रयात्येव सुरार्चितांघ्रिः ॥ एतन्मया
 ते कथितं मुनेत्रे श्रीसिद्धनाथस्य चरित्रयुक्तम् ॥ कामाक्षमाहात्म्यमघघ्नमाघं भूयोऽपि किं ते प्रवदामि भद्रे ॥ २७ ॥ इति श्रीबृहन्नारदायश्रुण
 बृहदुपाख्याने उत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे सिद्धनाथचरित्रयुक्तं कामाक्षमाहात्म्यं नामकोनसप्ततिसोऽध्यायः ॥ ६९ ॥ इति
 सिद्धनाथचरित्रसहितं कामाक्षामाहात्म्यं समाप्तम् ॥ अथ प्रभासमाहात्म्यं प्रारभ्यते ॥ मोहिन्युवाच ॥ प्रभासस्य तु माहात्म्यं वद मे द्विजभक्त ॥
 यच्छ्रुत्वाहं प्रसन्नात्मा धन्या स्यां त्वत्प्रसादतः ॥ १ ॥ वसुरुवाच ॥ शृणु देवि प्रवक्ष्यामि प्रभासाख्यं सुपुण्यदम् ॥ तीर्थं पाण्डुरं नृणां
 मुक्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥ २ ॥ यस्मिन्नसंख्यतीर्थानि विंधते विधिर्नदिनि ॥ सोमेशो यत्र विश्वेशो भगवान् गिरिजापतिः ॥ ३ ॥ स्नात्वा प्रभा
 सके तीर्थे सोमनाथं प्रपूज्य च ॥ नरो मुक्तिमवाप्नोति सत्यमेतन्मयोदितम् ॥ ४ ॥ योजनानां दश द्वे च प्रभासपरिमंडलम् ॥ मध्यं यस्य पीठिका
 प्रोक्ता पंचयोजनविस्तृता ॥ ५ ॥ गोचर्ममात्रं तन्मध्ये तीर्थं कैलासतोऽधिकम् ॥ अर्कस्थलं तत्र पुण्यं तीर्थमप्यत्युशोभनम् ॥ ६ ॥ सिद्धेश्वरा

(१) अत्र पक्षे वरणमेकमाधिकं पुस्तकद्वयेऽपि ।

त्रिलिंगानि यत्र सन्ति सहस्रशः ॥ तत्र स्नात्वा नरो भक्त्या संतर्प्य पितृदेवताः ॥ ७ ॥ लिंगानि पूजयित्वा च याति रुद्रसलोकताम् ॥
 अग्नितीर्थं तथान्यच्च सागरस्य तटे स्थितम् ॥ ८ ॥ तत्र स्नात्वा नरो देवि वह्निलोकमवाप्नुयात् ॥ तत्र देवं कपर्दीशं सोमवासः प्रपूज्य
 च ॥ ९ ॥ शिवलोकमवाप्नोति भुक्त्वा भोगानिहेमिमान् ॥ केदारेशं ततो गत्वा समभ्यर्च्य विधानतः ॥ १० ॥ स्वर्गतिं समवाप्नोति
 विमानेन सुरार्चितः ॥ भीमेशं भैरवेशं च चंडीशं भास्करेश्वरम् ॥ ११ ॥ अंगारेशं च गुर्वीशं सोमेशं भृगुजेश्वरम् ॥ शनिगह्वरिस्त्रीशांश्च क्रमा
 द्रुच्छेच्चतुर्दश ॥ १२ ॥ भक्त्या पृथक् पृथक् तेषां पूजां कृत्वा विधानवित् ॥ शिवसलोकमवाप्नोति निग्रहानुग्रहे क्षमः ॥ १३ ॥ सिद्धेश्वरादिपंचा
 न्यलिंगानि विधिर्नानि ॥ समर्च्य लभते सिद्धिमैहिकमुष्मिकीं नरः ॥ १४ ॥ वरारोहमज्जपालं मंगलं ललितशरीम् ॥ संपूज्य क्रपतश्चैत
 विपापो जायते नरः ॥ १५ ॥ लक्ष्मीश्वरं बाडवेशमर्च्येशं कामकेश्वरम् ॥ समभ्यर्च्य नरो भक्त्या साक्षाल्लोकेशतां व्रजेत् ॥ १६ ॥
 गौरीतपोवनं प्राप्य गौरीशवरुणेश्वरौ ॥ उषेश्वरं च संपूज्य नरः स्वर्गतिमाप्नुयात् ॥ १७ ॥ गणेशं च कुमारेशं स्वाकेशं कुलेश्वरौ ॥
 उत्तकेशं च वह्नीशं गौतमं दैत्यसूदनम् ॥ १८ ॥ समभ्यर्च्य विधानेन न नरो दुर्गतिं व्रजेत् ॥ चक्रीतीर्थं ततः प्राप्य तत्र स्नात्वा विधानतः
 ॥ १९ ॥ गौरीदेवीं समभ्यर्च्य नरोऽभिलषितं लभेत् ॥ संनिहत्याह्वयं वीर्यं प्राप्य तत्र व्रगनेन ॥ २० ॥ स्नात्वा संतर्प्य देवादिनसिद्धित्याफलं
 लभेत् ॥ अथैकादश लिंगानि प्रुतेशादीनि योऽवयेत् ॥ २१ ॥ स लब्ध्वेह वरान्भोगानंते रुद्रपदं व्रजेत् ॥ आदिनारायणं देवं समभ्यर्च्य नरो
 तमः ॥ २२ ॥ मोक्षभागी भवेद्वि नात्र कार्या विचारणा ॥ ततश्चक्रधरं प्राप्य पूजयेद्यो विधानतः ॥ २३ ॥ स तु शत्रुं विनिजित्य भोगानुभवा
 च्छभेत् ॥ सांबादित्यं ततः प्राप्य स्नात्वा नियमपूर्वकम् ॥ २४ ॥ निरीगो धनधान्याढ्यो जायते मानवो भुवि ॥ ततस्तु तपुजः प्राप्य देवीं
 कंटकशोधिनीम् ॥ २५ ॥ महिषघ्नीं च संपूज्य निर्भयो जायते नरः ॥ कपालीशं च कोटीशं समभ्यर्च्य नरोत्तमः ॥ २६ ॥ सुमौग्याचारो भवेदेवं मध्य
 यात्रां समापयेत् ॥ बालब्रह्माभिधं पश्चात्प्राप्य मर्त्यो नरेश्वरी ॥ २७ ॥ जायते भुक्तिमुक्तीशः सर्वदेवप्रपूजितः ॥ नरकेशं ततः प्राप्य सप्ततेशं निर्धीश्वरम् ॥ २८ ॥
 बलभद्रेश्वरं प्राच्य जायते भुक्तिमुक्तिमान् ॥ गंगागणपतिं प्राप्य समभ्यर्च्य विधानतः ॥ २९ ॥ लभते वांछितान्कामानिह लोके यत्र च ॥
 ततो जांबवंतीं प्राप्य नदीं भक्त्या समाहितः ॥ ३० ॥ स्नात्वा सुरादीनभ्यर्च्य कृतकृत्यो भवेन्नरः ॥ पांडुकूपे ततः स्नात्वा पांडवेश्वरसर्चयेत्
 ॥ ३१ ॥ स नरः स्वर्गमायाति क्रीडते नंदनादिषु ॥ शतमेधं लक्षमेधं कोटिमेधमनुक्रमात् ॥ ३२ ॥ लिंगत्रयं समभ्यर्च्य मोदते दिवि देववत् ॥ दुर्वा

सादित्यकं दृष्ट्वा संपूज्य च विधानतः ॥ ३३ ॥ अश्वमेधस्य यज्ञस्य फलं प्राप्नोत्यसंशयम् ॥ यादवस्थलमासाद्य वर्षेऽं प्राच्यं मानवः ॥ ३४ ॥
 लभते वांछितां सिद्धिं देवराजेन सत्कृतः ॥ हिरण्यसंगमे स्नात्वा दद्याद्वैमरं द्विजे ॥ ३५ ॥ शिवमुद्दिश्य यो भक्त्या स लोकानशङ्को
 भेत् ॥ नगरार्कं ततः प्राच्यं सूर्यलोकमवाप्नुयात् ॥ ३६ ॥ नगरादित्यपार्श्वे तु बलकृष्णौ सुभद्रिकाम् ॥ दृष्ट्वा संपूज्य विविधा कृष्णसगुल्य
 माप्नुयात् ॥ ३७ ॥ कुमारिकां ततः प्राप्य समभ्यर्च्य विधानतः ॥ लभते वांछितान्कामाञ्जयेच्छक्रं न संशयः ॥ ३८ ॥ क्षेत्रपालं ततोऽभ्यर्च्य सर्वा
 न्कामानवाप्नुयात् ॥ ब्रह्मेश्वरं च संपूज्य सरस्वत्यास्तटे स्थितम् ॥ ३९ ॥ सर्वपापविनिमुक्तो ब्रह्मलोके महीयते ॥ पिंगलाख्यां नदीं प्राप्य
 स्नात्वा तत्र सुरादिकां ॥ ४० ॥ संतर्प्य श्राद्धकृन्मर्त्यो नेह भूयोऽभिजायते ॥ संगमेशं समभ्यर्च्य न नरो दुर्गतिं व्रजेत् ॥ ४१ ॥ संप्राच्यं
 शंकरादित्यं घटेशं च महेश्वरम् ॥ मानवः सकलान्कामान्प्राप्नुयाद्वात्र संशयः ॥ ४२ ॥ ऋषितीर्थं ततः प्राप्य स्नात्वा नियतमानसः ॥ ऋषीं
 स्तत्र समभ्यर्च्य सर्वतीर्थफलं लभेत् ॥ ४३ ॥ नंदादित्यं ततः प्राच्यं मुच्यते सर्वरोगतः ॥ त्रितकूपं ततः प्राप्य स्नात्वा यति दिव नरः ॥ ४४ ॥
 शशोपाने नरः स्नात्वा देवान्पश्यति मोहिनि ॥ वांछितांश्च लभेत्कामान्सत्यं सत्यं मयोदितम् ॥ ४५ ॥ पर्णादित्यं नरो दृष्ट्वा नीरोगो भोगवान्भवेत् ॥
 ततो न्यंकुमतीं प्राप्य त्वात्वा तत्र विधानतः ॥ ४६ ॥ सिद्धेश्वरं समर्च्य त्रिअणिमादिकसिद्धिभाक् ॥ वाराहस्वामिनं दृष्ट्वा मुच्यते भवसाग
 रात् ॥ ४७ ॥ छायालिंगं समभ्यर्च्य मुच्यते सर्वपातकैः ॥ गुल्फं दृष्ट्वा नरोऽभ्यर्च्य चांद्रायणफलं लभेत् ॥ ४८ ॥ देवीं कनकनदां च
 समभ्यर्च्य नरः सति ॥ सर्वाङ्कामानवाप्नोति देहंति स्वर्गतिं लभेत् ॥ ४९ ॥ कुंतीश्वरं समभ्यर्च्य मुच्यते सर्वपातकैः ॥ गंगेश्वरं समभ्यर्च्य
 गंगायां मनुजः प्लुतः ॥ ५० ॥ त्रिविधेभ्योऽपि पापेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः ॥ चमसोद्रेदके स्नात्वा पिंडदानं करोति यः ॥ ५१ ॥ गयाकोटि
 गुणं गुण्यं स लभेद्वात्र संशयः ॥ ततस्तु विधिजं गत्वा विदुराश्रममुत्तमम् ॥ ५२ ॥ त्रिगं त्रिमुनेशं च संपूज्यात्र रुखी भवेत् ॥ मक
 णेश्वरसमभ्यर्च्य लभते सद्गतिं नरः ॥ ५३ ॥ त्रैपुरं च त्रिलिंगं तु प्राच्यं पापैः प्रमुच्यते ॥ षंडतीर्थं ततः प्राप्य स्नात्वा स्वर्णप्रदो नरः ॥ ५४ ॥
 सर्वपापविशुद्धात्मा शैवं पदमवाप्नुयात् ॥ सूर्यप्राच्यां नरः स्नात्वा विपाप्मा भोगवान्भवेत् ॥ ५५ ॥ त्रिलोचने नरः स्नात्वा रुद्रलोकमवाप्नुयात् ॥
 देविकायाऽनुमानार्थं समर्च्य मनुजोत्तमः ॥ ५६ ॥ लभते वांछितान्कामान्देहंति स्वर्गमाप्नुयात् ॥ भूद्वारं तु समभ्यर्च्य लभते वांछितं फलम्
 ॥ ५७ ॥ शूलस्थाने तु वाल्मीकिं नमस्कृत्य कविर्भवेत् ॥ च्यवनार्कं ततः प्राच्यं सर्वकामसमृद्धिमान् ॥ ५८ ॥ च्यवनेशर्वनान्प्रार्थनः शिव

सहचरो भवेत् ॥ प्रजापालेशमभ्यर्च्य धनधान्यान्वितो भवेत् ॥ ५९ ॥ वालार्कपूजको मर्त्यो विद्यावान्धनवान् भवेत् ॥ कुबेरस्थानके
 स्नात्वा निधिं प्राप्नोति निश्चितम् ॥ ६० ॥ ऋषितोयनदीं प्राप्य स्नात्वा तत्र नरः शुचिः ॥ दत्त्वा सुवर्णं विप्राय मुच्यते सर्वपातकैः
 ॥ ६१ ॥ संगलेश्वरमभ्यर्च्य रुद्रलोके महीयते ॥ नारदादित्यमभ्यर्च्य त्रिकालज्ञानवान्भवत् ॥ ६२ ॥ ततो नारायणं प्राच्यं मुक्तिभागी
 नरो भवेत् ॥ तत्तकुंडोदके स्नात्वा मूलचंडीशमर्चयेत् ॥ ६३ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो वाङ्मिताथ लभेन्नरः ॥ विना
 यकं चतुर्वक्त्रमभ्यर्च्य प्राप्नोति कामितम् ॥ ६४ ॥ कलेश्वरमभ्यर्च्य धनधान्यसमृद्धिमाप्नुयान् ॥ गोपालस्वामिपूजतो गोमान्वै धनवान्काविः
 ॥ ६५ ॥ बुकुलस्वामिनोऽभ्यर्चा नृणां स्वर्गतिर्दायिनी ॥ संपूज्य भारतां देवीं सर्वदामफलं लभेत् ॥ ६६ ॥ क्षेमदित्यार्चनान्मर्त्यः क्षेपी
 सिद्धाथसत्यभाक् ॥ उन्नताख्यं विघ्नराजं प्राच्यं विजैर्न हन्यते ॥ ६७ ॥ जलस्वामी कालभेधः पूजतो सर्वसिद्धिदौ ॥ रुक्मिणी पूजिता देवी
 वाङ्मिताथप्रदा नृणाम् ॥ ६८ ॥ दुर्वासिं च विगेशं प्राच्यं पापैर्विमुच्यते ॥ भद्रायाः संगमे स्नात्वा नरो भद्राणि पश्यति ॥ ६९ ॥ शंखावते
 नरः स्नात्वा सर्वसिद्धीश्वरो भवेत् ॥ मोक्षतीर्थे नरः स्नात्वा भवेन्मुक्तो भवार्णवात् ॥ ७० ॥ गोष्पदस्नानमात्रेण सर्वसौख्यमवाप्नुयात् ॥ नारायण
 गृहे गत्वा नरो भूयो न शोचति ॥ ७१ ॥ जालेश्वरार्चनायुसां सिद्धयः स्युरभीप्सताः ॥ स्नातो हुंकारकूपे तु गर्भवासं न चाप्नुयात् ॥ ७२ ॥
 तथा चंडीशमभ्यर्च्य सर्वतीर्थफलं लभेत् ॥ विघ्नेशमाशुपुंगं प्राच्यं विघ्नं न चाप्नुयात् ॥ ७३ ॥ कलाकुंडालुतो मर्त्यो मुक्तिभागी न संशयः ॥
 कपिलेशं समभ्यर्च्य कपिलायूथमाप्नुयात् ॥ ७४ ॥ जरद्वेश्वरं प्राच्यं जरसा नाभिभूयते ॥ नलेश्वरार्चको भोगी कर्कोटेशा
 र्चको धनी ॥ ७५ ॥ हाटकेश्वरपूजातः पूर्यते सर्वकामनाः ॥ नारदेशार्चको भक्तिं लभेद्विष्णौ च शंकरे ॥ ७६ ॥ स्वर्गाहो जायतेऽभ्यर्च्य देवीं
 मंत्रविभूषणाम् ॥ दुर्गकूटं गणपतिं पूजयित्वा सुखी भवेत् ॥ ७७ ॥ धनधान्ययुतो भूयान्पूजन्कौशेधरीम् ॥ सुपर्णलं भैरवीं च पूजयित्वा
 सुखी भवेत् ॥ ७८ ॥ महेच्छतीर्थं नरः स्नात्वा मुच्यते सर्वकिल्बिषैः ॥ कर्दमालं नरः स्नात्वा पातकैर्विमुच्यते ॥ ७९ ॥ गुप्तसोमेश्वरं दृष्ट्वा न
 भूयोर्दति शोचिषुम् ॥ बहुस्वर्णेश्वरं दृष्ट्वा स्वर्गतिं समवाप्नुयात् ॥ ८० ॥ शृङ्गेरेश्वरार्चको मर्त्यो न दुःखैरभिभूयते ॥ तीर्थे नारायणे
 स्नात्वा मुक्तिमाप्नोति मानवः ॥ ८१ ॥ मार्कण्डेयस्मभ्यर्च्य दीर्घायुर्जायते नरः ॥ तथा कोटीद्वदे स्नात्वाभ्यर्च्य कोटीश्वर सुखी
 ॥ ८२ ॥ सिद्धस्थाने पुनः स्नात्वा तत्र लिंगानि पूजयेत् ॥ असंख्यातानि यो मर्त्यः स सिद्धो जायते भुवि ॥ ८३ ॥ दामोदरगृहं

दृष्ट्वा सुखमामोत्यनुत्तमम् ॥ वस्त्रापथं प्रभासस्य नाभिस्थाने स्थितं शुभे ॥ ८४ ॥ तत्राभ्यर्च्य भवं साक्षाद्देवद्रवसमः स्वयम् ॥
 दामोदरे स्पर्शरेखा ब्रह्मकुण्डं च रैवते ॥ ८५ ॥ कुंतीश उज्जयंते तु भीमेशश्च महाप्रभः ॥ मृगीकुण्डं च सर्वस्वं क्षेत्रे वस्त्रापथे स्मृतम् ॥
 ८६ ॥ एतेषु क्रमशः स्नात्वा देवानभ्यर्च्य यत्नतः ॥ पितृन्संतर्प्य तोयेन सर्वतीर्थफलं लभेत् ॥ ८७ ॥ दुग्गबिले नरः स्नात्वा भुक्तभोगो
 दिवं व्रजेत् ॥ गंगेश्वरं ततोऽभ्यर्च्य गंगास्नानफलं लभेत् ८८ ॥ गिरौ रैवतके देवि सति तीर्थान्यनेकशः ॥ तेषु स्नात्वा नरो भक्त्या ब्रह्मवि
 ष्णुमहेश्वरम् ॥ ८९ ॥ इन्द्रादिलोकपान्धार्य्य भुक्तिं मुक्तिं च विंदति ॥ एतान्युद्देशतस्तीर्थान्युक्तानि तव सुंदरि ॥ ९० ॥ अर्वांतराण्यन्तानि
 तानि वक्तुं न शक्यते ॥ एकैकस्यापि तीर्थस्य संति विस्तारः कथाः ॥ ९१ ॥ अतः संक्षिप्य गदितं मया पुण्यं प्रभासजम् ॥ न प्रभाससमं
 तीर्थं त्रिषु लोकेषु मोहिनि ॥ ९२ ॥ यत्र स्नातोऽपि मनुजः स्वर्गिणा स्पर्द्धते शुभे ॥ माहात्म्यं च प्रभासस्य लिखितं वतते गृहे ॥ ९३ ॥ यत्र तत्र
 न भीतिः स्याद्भुतचौराहिशत्रुजा ॥ यः शृणोति नरो भक्त्या श्रावयेद्वा समाहितः ॥ ९४ ॥ प्रभासतीर्थमाहात्म्यं सोऽपि सद्गतिमानुयात् ॥ ९५ ॥ इति
 श्रीबृहन्नारदीयपुराणे बृहदुपाख्यानं उत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे प्रभासतीर्थमाहात्म्यं नाम सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ९० ॥ इति प्रभासक्षेत्रमाहात्म्यं समाप्तम् ॥
 अथ पुष्करमाहात्म्यं प्रारभ्यते ॥ मोहिन्युवाच ॥ श्रुतं प्रभासमाहात्म्यं द्विजश्रेष्ठातिपुण्यदम् ॥ अधुना श्रोतुमिच्छामि माहात्म्यं पुष्करोद्भवम् ॥ १ ॥ यदाब्रह्मसर्वं
 तीर्थानां पवित्रं पापनाशनम् ॥ मत्पितुर्यज्ञसदनं तन्ममाख्याहि विस्तरात् ॥ २ ॥ वसुरुवाच ॥ शृणु भद्रं प्रवक्ष्यामि नराणां कामदं सदा ॥ पुण्यं पुष्करमाहात्म्यं
 बहुतीर्थसमन्वितम् ॥ ३ ॥ विष्णुना सहिता देवा यत्रेन्द्राद्या व्यवस्थिताः ॥ गजवक्रः कुमारश्च रैवतश्च दिवाकरः ॥ ४ ॥ शिवदूती तथा
 देवी क्षेत्रक्षेमंकरी सदा ॥ ज्येष्ठे तु पुष्कराण्ये यस्तिष्ठति निरुधमी ॥ ५ ॥ अष्टांगयोगजं पुण्यं स लभेन्नात्र संशयः ॥ नातः परतरं किञ्चि
 त्क्षेत्रमस्तीह भूतले ॥ ६ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन सेव्यमेतन्नरोत्तमैः ॥ ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्रा वा क्षेत्रवासिनः ॥ ७ ॥ सर्वात्मना ब्रह्मभक्ता
 भूताग्रहकारिणः ॥ ते यांति ब्रह्मणो लोकं यत्र गच्छति योगिनः ॥ ८ ॥ यो नरः सर्वतीर्थेषु यत्फलं लभते प्लुतः ॥ तत्सर्वं स लभेन्मर्त्यो ज्येष्ठकुण्डं
 सकृत्प्लुतः ॥ ९ ॥ पुष्कराण्यमासाद्य यत्र प्राची सरस्वती ॥ मतिः स्मृतिर्दया प्रज्ञा मेधा बुद्धिसमाह्वया ॥ १० ॥ तत्रस्थं तच्चलं येऽपि प्रपश्यंति
 तटे स्थिताः ॥ तेऽप्यश्वमेधयज्ञस्य फलं प्राप्य व्रजंति कम् ॥ ११ ॥ त्रीणि शृंगाणि शुभ्राणि त्रीणि प्रसवणानि च ॥ ज्येष्ठमध्यकनिष्ठानि
 त्रीणि तत्र सर्गांसि च ॥ १२ ॥ तत्रान्यत्सुमहतीर्थं नंदा नाम सरस्वती ॥ यत्र पश्चिमदिश्यास्ते सरसो योजने सति ॥ १३ ॥ तत्र स्नात्वा

विधानेन गां च दत्त्वा पयस्विनीम् ॥ विप्राय वेदविदुषे व्रजेद्वह्नय नरः ॥ १४ ॥ कोटितीर्थं तथात्रास्ति यत्रार्षिकोदिरगता ॥ तत्र स्नात्वा
द्विजान्यार्च्यं सुच्यते सर्वपातकैः ॥ १५ ॥ अगस्त्याश्रममासाद्य स्नात्वा संपूज्य कुंभजम् ॥ दीर्घशुर्जायते भोगी देहांते स्वर्गतिं लभेत् ॥ १६ ॥
सप्तर्षीणां तथा प्राप्य तत्राश्रममनन्यधीः ॥ स्नात्वा संपूज्य भक्त्या तौह्रभते तत्सलोक्तताम् ॥ १७ ॥ मन्वामाश्रमे स्नात्वा पूजामाप्नोति
सर्वतः ॥ गंगाधिनिर्गमे स्नात्वा गंगास्नानफलं लभेत् ॥ १८ ॥ ज्येष्ठे तु पुष्करे स्नात्वा गां च दत्त्वा द्विजातयोर्भुक्तेह भोगानखिलान्बल्लोके
महीयते ॥ १९ ॥ मध्यमे पुष्करे स्नात्वा ब्राह्मणाय महीं ददत् ॥ विष्णुलोकमवाप्नोति विमानवरमास्थितः ॥ २० ॥ कनिष्ठे तु नरः
स्नात्वा दत्त्वा विप्राय कांचनम् ॥ सर्वान्कामानवाप्यते रुद्रलोके महीयते ॥ २१ ॥ ततो विष्णुपदे स्नात्वा दत्त्वा किञ्चिद्विजातये ॥ लभते
सुकलान्कामान् विष्णोश्चैव प्रसादतः ॥ २२ ॥ नागतीर्थे ततः स्नात्वा नागान्बध्यर्च्य मानवाः ॥ दत्त्वा दानं द्विजातिभ्यः शोदते त्रिदिवे
युगम् ॥ २३ ॥ पिशाचतीर्थके स्नात्वा दत्त्वा विप्राय भोजनम् ॥ न कदाचित्पिशाचवं प्राप्नोति त्रिदिवं व्रजेत् ॥ २४ ॥ शिवद्वीद्वदे
स्नात्वा तत्र शंशु समर्च्य च ॥ विप्रान्संभोज्य मिष्टान्नं स्वर्गलोके महीयते ॥ २५ ॥ आकाशपुष्करे स्नात्वा मंत्रयोगफलप्रदं ॥ नरो दुर्लभम्
वाप्नोति सत्यं सत्यं तवोदितम् ॥ २६ ॥ आपोहिष्ठादिभिर्मंत्रैरकाशस्थं विचिंत्य तत् ॥ स्नायाद्यः पुष्कराण्ये स लभेच्छाश्वतं पदम् ॥ २७ ॥
आग्नेयं तु यदा ऋक्षं कार्त्तिक्यां भवति क्वचित् ॥ महती सा तिथिस्तत्र स्नानमाकाशपुष्करे ॥ २८ ॥ याम्यक्षयोगे कार्त्तिक्यां मध्यमे
स्नानकृद्भरः ॥ तत्फलं समवाप्नोति यत्रभःपुष्करोद्भवम् ॥ २९ ॥ प्राजापत्यशुक्लायां कार्त्तिक्यां तु कनिष्ठके ॥ स्नातस्तत्फलमाप्नोति
यद्विन्यपुष्करोद्भवम् ॥ ३० ॥ नन्दा चार्कं गुरौ सोमे याम्ये वद्वौ विधौ क्रमात् ॥ यदा नभःपुष्करोत्थं तदा स्यात्सकलं फलम्
॥ ३१ ॥ विशाखायां यदा भादुः कृत्तिकायां च चंद्रमाः ॥ तदा नभःपुष्कराख्ये योगे स्नातो दिवं व्रजेत् ॥ ३२ ॥ अंतरिक्षवती
षेडस्मिंस्तीर्थे पैतामहे शुभे ॥ कुर्वति ये नराः स्नानं तेषां लोका महोदयाः ॥ ३३ ॥ पंचश्रोतःसस्वत्यां पुष्कराण्यके सति ॥
कृतानि मुनिभिः सिद्धैस्तीर्थान्यायतनानि च ॥ ३४ ॥ तेषु सर्वेषु विज्ञेया धर्महेतुः सस्वती ॥ हाटकक्षितिगौरीणां दानं तेषु महाफलम् ॥ ३५ ॥
धान्यान्यपि तिलाश्चापि योज्ञ दद्याद्विजेत्तमे ॥ स नरो लभते भोगानिहसुत्र परां गतिम् ॥ ३६ ॥ सगे गगासस्वत्योर्यः स्नात्वा पूजये
द्विजान् ॥ स प्राप्नोति गतिं चाग्र्यां भुक्त्वा भोगानिहप्सितान् ॥ ३७ ॥ अवियोगाभिधायां तु वाय्यां स्नात्वा नरः सति ॥ पिंड दत्त्वा विधानेन

पितृव्रयति वै दिवम् ॥ ३८ ॥ तथा सौभाग्यरूपे तु स्नात्वा संतप्य पूर्वजात् ॥ सद्गतिं लभते मर्त्यो सौभाग्यं चातुलं भुवि ॥ ३९ ॥ सर्वदा
 पर्वतो द्वौ तु स्नात्वा स्पृष्ट्वा समर्च्य च ॥ वांछितौल्लभते लोकान्सांगयात्राफलं तथा ॥ ४० ॥ अजगंधं शिवं प्राप्य समर्च्य विधानतः ॥
 लभते वांछितान्कामानिह लोके परत्र च ॥ ४१ ॥ सरसो दक्षिणे भागे सावित्रीं पर्वतोपरि ॥ संस्थितां यः समर्च्यैर्वत्सोऽपि वेदस्य तत्त्ववित्
 ॥ ४२ ॥ वाराहस्य नृसिंहस्य ब्रह्मणश्च हरेस्तथा ॥ शिवस्य चापि सूर्यस्य सोमस्य च गुरुस्य च ॥ ४३ ॥ पार्वत्या ज्वलनस्यापि तत्र
 तीर्थानि मोहिनि ॥ पृथक् तेषु महाभागे नरः स्नात्वा समाहितः ॥ ४४ ॥ दानं च दत्त्वा विप्रेभ्यो लभते गतिमुत्तमाम् ॥ पुष्करं दुर्लभं
 स्नानं पुष्करं दुर्लभं तपः ॥ ४५ ॥ पुष्करं दुर्लभं दानं पुष्करं दुर्लभा स्थितिः ॥ शतयोजनसंभ्योऽपि स्नानकाले तु यो नरः ॥ ४६ ॥ पुष्करं चित्तं
 येद्वत्तया स तत्स्नानफलं लभेत् ॥ मंकराद्यास्तपःसिद्धाः सेवन्ते पुष्करं मुदा ॥ ४७ ॥ यत्र तत्र गतो भग्यात्कामितां सिद्धिमाप्नुयात् ॥ पुष्करेति
 च नामापि यनोक्तं विधिर्नादिनि ॥ ४८ ॥ पुष्करस्नानजं पुण्यं लभेत्सोऽपि न संशयः ॥ यः शृणोति नरो भक्त्या माहात्म्यं पुष्करस्य च
 ॥ ४९ ॥ सोऽपि स्नानफलं प्राप्य मोदते दिवि देववत् ॥ ५० ॥ इति श्रीबृहन्नागदीयपुराणोत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे पुष्करमाहात्म्यं नवैकं
 सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७१ ॥ इति पुष्करमाहात्म्यं समाप्तम् ॥ अथ गौतमाश्रममाहात्म्यं प्रारभ्यते ॥ मोहिन्युवाच ॥ श्रुतं पुष्करमाहात्म्यं वसो धापम
 णाशनम् ॥ गौतमाश्रममाहात्म्यमधुना कीर्तय प्रभो ॥ १ ॥ वसुरुवाच ॥ शृणु देवि प्रवक्ष्यामि गौतमाश्रममुत्तमम् ॥ यत्र गत्वा नरो भक्त्या न क्षुण्येद्भृति
 यातनाः ॥ २ ॥ गौतमस्याश्रमं पुण्यं देवर्षिगणसेवितम् ॥ सर्वपापशमनं सर्वोपद्रवशान्तिदम् ॥ ३ ॥ सेवते द्वादशाब्दं यो भक्तिः ॥ वसु
 न्वितः ॥ स शैवं लभते धाम यत्र गत्वा न शोचति ॥ ४ ॥ मायादेवीसुतो यत्र तपस्युग्रे समास्थितः ॥ तत्र गोदावरी गंगा सर्वपातक
 नाशिनी ॥ ५ ॥ तपस्यतो मुनेस्तस्य द्वादशाब्दमवर्षणम् ॥ बभूव घोरं विधिजे सर्वसत्त्वक्षयंकरम् ॥ ६ ॥ तस्मिन्नुग्रे तु दुर्मिश्रे शुक्लाभा
 मुनयोऽखिलाः ॥ नानादेशेभ्य आयाता गौतमस्याश्रमं शुभे ॥ ७ ॥ चक्षुर्विज्ञापन तस्य गौतमस्य तपस्यतः ॥ देहि नो भोजनं येन
 प्राणास्तित्पठति वर्ष्मसु ॥ ८ ॥ एवं विज्ञापितस्तैस्तु मुनिभिर्गौतमो मुनिः ॥ जाततुल्यं प्रस्तानाह विशस्तांस्तपसो बलात् ॥ ९ ॥ गौतम
 उवाच ॥ तिष्ठन् मुनयः सर्वे ममाश्रमसमीपतः ॥ भोजनं वः प्रदास्यामि यावद्वर्षिभिक्षमादृतः ॥ १० ॥ विश्वास्यैवधृषीन्सर्वान्गौतमस्त
 पसो बलात् ॥ दध्यौ प्रसन्नमनसा गंगां सर्वार्थसाधिनीम् ॥ ११ ॥ स्मृतमात्रा तु सा देवी तत्रोद्धृता धरातलात् ॥ तां तु दृष्ट्वा मुनिर्गंगां

संस्मृतधरातलम् ॥ १२ ॥ ग्रातरुत्वा क्षितौ शालीन्यक्कान्यव्याह्वकेऽलुनाद् ॥ शाल्यन्नेन ततस्तेन तानृषीन्समभोजयत् ॥ १३ ॥ ततस्ते मुनयः
 प्रीता भुक्त्वा तृप्तिमागताः ॥ निवासं चक्रिरे तत्र गौतमाश्रमके मुदा ॥ १४ ॥ एवं प्रतिदिनं भद्रे शालिभिः पक्तां गतैः ॥ आतिथ्यं विदधे
 तेषां भक्तिभावसमन्वितः ॥ १५ ॥ ततस्तस्य मुनीन्द्रस्य द्विजान्भोजयतोऽन्वहम् ॥ व्यतीयाय च दुर्भिक्षं द्वादशाब्दतकालतः ॥ १६ ॥ ततस्ते
 मुनयः सर्वे सुभिक्षं काल आगते ॥ विज्ञाय तं मुनिश्रेष्ठं जगुर्दशान्वयकान्पुनः ॥ १७ ॥ एवंप्रभवः स मुनिगौतमस्तत्र मोहिनि ॥
 तपस्तेषु बहुतिथं कालं नियमितेन्द्रियः ॥ १८ ॥ ततस्तपसा तुष्टो भगवानंबिकापतिः ॥ सगणो दर्शनं यातो वरं ब्रूहीत्युवाच ह ॥ १९ ॥
 ततो मुनिवरो दृष्ट्वा देवदेवमुमापतिम् ॥ अंबकं स नमश्चक्रे निपात्य भुवि तत्पुनः ॥ २० ॥ तत उत्थाय सहसा कृतजलिरुपस्थितः ॥
 प्रोवाच देहि मे भक्तिं पादयोस्त्व नित्यदा ॥ २१ ॥ ममाश्रमसमीपेऽत्र पर्वतोपरि शक्र ॥ त्वामेवं संस्थितं पश्याम्येष एव वरो मम ॥ २२ ॥
 इत्युक्तः पार्वतीनाथो भक्तानां वाञ्छितप्रदः ॥ तत्र दत्त्वा स्वसान्निध्यं सद्यः प्रीतिं चकार तम् ॥ २३ ॥ तेन रूपेण तत्रैव न्यवस्यं बकः
 सति ॥ स गिरिख्यंबकाल्यस्तु ततः प्रमृतिं कीर्त्यते ॥ २४ ॥ ये तु गोदावरीं गंगां प्राप्य भक्तियुता नराः ॥ स्नानं कुर्वन्ति सुभगे ते स्तु
 मुक्ता भवार्णवात् ॥ २५ ॥ स्नात्वा गोदावरीतोये अंबकं ये गिरिस्थितम् ॥ उपचारैः पूजयन्ति ते स्तुः प्रशान्महेश्वराः ॥ २६ ॥ अंबकस्य
 तु माहात्म्यं संक्षेपाद्वर्णितं मया ॥ ब्रह्मापि विस्तराद्भक्तुं तव तातः क्षमो नहि ॥ २७ ॥ ततो गोदावरी यावत्साक्षादर्शनतां गता ॥
 तावदप्याश्रमाः पुण्यास्तत्र संति द्वेनेकशः ॥ २८ ॥ तेषु स्नात्वा विधानेन संतप्यं पितृदेवताः ॥ नरोऽभिलषितान्कामान्प्राप्नुयाद्वात्र मंशयः
 ॥ २९ ॥ प्रकाशा तु क्वचिद्भद्रे क्वचिद्गुता ततः परम् ॥ पुण्यमास धरणीं पुण्या गोदावरी नदी ॥ ३० ॥ यत्र प्रकटतां याता वृणां भक्त्या
 महेश्वरी ॥ तत्र तीर्थं महत्पुण्यं स्नानमात्रादघापहम् ॥ ३१ ॥ ततः पंचवटीं प्राप्य सा देवी नियतव्रता ॥ सुप्रकाशमनुप्राप्ता लोकानां
 गतिदायिनी ॥ ३२ ॥ गोदावर्या पञ्चवट्यां यः स्नायान्नियतव्रतः ॥ स नरः प्राप्नुयात्कामानभीष्टान्विधिनिन्दनि ॥ ३३ ॥ यदा व्रतायुगे रामः पंच
 वट्यासुपागतः ॥ सभार्यः सानुजस्तत्र वसन्पुण्यतरं व्यधात् ॥ ३४ ॥ इत्येत्सर्वमाख्यातं गौतमाश्रमहात्म्ये गौतमतपश्चर्याप्रभाववर्णनं नाम द्वादसतितमोऽध्यायः
 ॥ ३५ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणोत्तरभागे बृहदुपाख्याने वसुमोहिनीसंवादे गौतमाश्रमहात्म्ये गौतमतपश्चर्याप्रभाववर्णनं नाम द्वादसतितमोऽध्यायः
 ॥ ७२ ॥ इति गौतमाश्रममाहात्म्यम् ॥ अथ अंबकमाहात्म्यं प्रारभ्यते ॥ मोहिन्युवाच ॥ श्रुतं गुरो त्वया श्रोक्तं पुण्याख्यानं च गौतमम् ॥ अंबकस्य

च माहात्म्यं गोदापंचवटीभवम् ॥ १ ॥ अधुना श्रोतुमिच्छामि पुडरीकपुरोद्भवम् ॥ यथा तत्र महादेवस्तांडव नृत्यमाचरत् ॥ २ ॥ नया
 वद् महादेव पुण्यात्पुण्यतरं मम ॥ वसुरुवाच ॥ भक्तवश्यो महादेवः सद्यो वरद एव च ॥ ३ ॥ प्राकट्यं याति भक्तानां करोति च तदिच्छया ॥
 एकदा जैमिनिर्नाम्ना व्यासशिष्यो मुनीश्वरः ॥ ४ ॥ अनिवेशादिभिः शिष्यैः सार्द्धं तीर्थान्यटन्नगात् ॥ पुंडरीकपुरं साक्षादेवाजपुरोपमम् ॥ ५ ॥
 सर्वतोऽलङ्कृतं श्रीमत्सर्वपुङ्गुसुहृदमैः ॥ शोभितं शीतलच्छायाैः शुभ्रवारिजलशयैः ॥ ६ ॥ नानावयःकुलाकीर्णैः सुरम्यैः कमलकरैः ॥ नारीभिरप्सरो
 मिश्र नृभिर्विद्याधरद्युभिः ॥ ७ ॥ विलसद्भवैः शुभ्रैर्विमानैव राजते ॥ दृष्ट्वा शोभां मुनिस्तस्य पुरस्य प्रीतिमान्भृशम् ॥ ८ ॥ वभूत च
 मनश्चक्रे ह्रातुं तत्र सरोवरे ॥ स्निग्धच्छायाैर्दुर्भयुक्तैः नानापुष्पसुगंधितैः ॥ ९ ॥ विश्रम्य तरुण्यादये तटं तस्य क्षणं मुनिः ॥ स्नात्वा नित्याः
 क्रियाश्चक्रे देवार्षिपितृर्षणम् ॥ १० ॥ निर्माय पार्थिवं लिंगं विविधैरुपचारकैः ॥ पूजयामास विधिवत्पद्माव्यधौरेनाकुलः ॥ ११ ॥ मधै
 धूपैस्तथा दीपैर्नवैर्द्वौर्विधैरपि ॥ पुष्पैः मुग्धिभिः प्राच्यैः स्थितो यावदभून्मुनिः ॥ १२ ॥ तावत्प्रमत्तो भगवान्साक्षात्कारमुपागतः ॥
 तस्मिन्नेव च मृच्छिगे नानारत्नप्रभोद्गमे ॥ १३ ॥ ततः स जैमिनिर्दृष्ट्वा साक्षादेवमुमापतिम् ॥ पपात दंडवद्भूमौ पुनरुत्थाय संजलिः
 ॥ १४ ॥ ग्राह प्रपन्नार्तिहरं हराद्भागं हरिं विभुम् ॥ जैमिनिरुवाच ॥ धन्योऽस्मि कृतकृत्योऽस्मि देवदेव जगत्पते ॥ १५ ॥ यस्त्वं ब्रह्मादिभि
 ध्येयः साक्षान्महद्भिगोचरः ॥ ततः प्रसन्नः स विभुर्गिरिशोऽस्य निजं कम् ॥ १६ ॥ शिरस्याघायागदत्तं ब्रूहि पुत्र किमिच्छसि ॥ तच्छ्रुत्वा
 वचनं शंभोजैमिनिः प्रयुवाच ह ॥ १७ ॥ देवं सांबं सविच्छेदं सकुमारं विलोकये ॥ ततः सांबः सपुत्रोऽस्य शंक्रो दशनं गतः ॥ १८ ॥ पुनः
 ग्राह प्रसन्नात्मा ब्रूहि पुत्र किमिच्छसि ॥ अथास्य जैमिनिर्वीक्ष्य कृपालुत्वं जगद्गुरोः ॥ १९ ॥ स्मयन्नाह ममीक्षे त्वां तांडवं नटनं गतम् ॥
 अथ तद्वाञ्छितं कर्तुं भगवान्भिकापतिः ॥ २० ॥ सस्मार प्रमथान्स्वर्वान्नानाक्रीडाविशारदान् ॥ स्मृतमात्रास्तु ते सर्वे नंदिभृंगिपुरंगमाः
 ॥ २१ ॥ समाजग्मुः प्रजल्यंतः कौतूहलसमन्विताः ॥ सविघ्नेशकुमारांबं ते नमस्कृत्य वागयताः ॥ तस्थुः प्रांजल्यो देवदेवस्याज्ञासमीक्षकाः ॥
 ॥ २२ ॥ ततो हरो हराज्ञया विधाय रूपमद्भुतं प्रनतुमुद्यतो बभौ विचित्रेष्वेषूषणः ॥ विलोलनागवल्लीद्वकक्षर्यदुत्सिताननां लला
 दशोभितन्दुल्लेख ऊर्ध्वदोर्ध्वजः ॥ २३ ॥ सुहृग्विलितभस्मदेहकृजितेन्दुचन्द्रिको जटाकलापनिस्सरसुरापगार्द्विश्रहः ॥ ललाटलोचनोज्ज्वल

तच्छातुतसरीतुः सवत्सुधागुजीवितेणमृकातिहुकृतः ॥ २४ ॥ कुमारवाहकेकिचुहुकृष्टनागफुल्लतो गलत्सुधागुजीवदब्जज्योनिनंतुहुकृतः ॥
 फणिप्रभीतिविधराजवाहनाहुचुहुकृतो मृगद्रनादभीषिताक्षतनमहोक्षभांकृतः ॥ २५ ॥ सुहुः पदंभुजप्रपातंकंपितावनीतलः प्रकृष्टवाहहृष्टगात्रगेमरा
 जिकंदकः ॥ सुरसुरेन्द्रमौलिरात्रभासितांघ्रिकजो गणेशकार्तिकेशैल्युनिवीक्षिताननः ॥ २६ ॥ प्रवृद्धहर्षभक्तवृन्दसभ्यगुक्तसंजयः
 प्रवृत्तांडवैविर्बुधैर्दिशोऽवभासयन् ॥ २७ ॥ अथानंदार्णवे मद्यो दृष्ट्वा नृत्यं महेशितुः ॥ जैमिनिर्वेदपादेन स्तवेनास्तौत्समाहितः ॥ २८ ॥
 विरिचिचिष्णुगिरिश्रप्रणतांघ्रिसरोरुहे ॥ जगत्सूते नमस्तुभ्यं देवि कंठिल्यवासिनि ॥ २९ ॥ विघ्नेशविधिमातंडचंद्रोपेद्रोपेद्रवंदित ॥ नमो
 गणपते तुभ्यं ब्रह्मणां ब्रह्मणस्पते ॥ ३० ॥ उमाकोमलहस्ताब्जसंभावितललटकम् ॥ हिरण्यकुण्डलं वंदे कुमारं पुष्करसज्जम् ॥ ३१ ॥ शिवं
 ब्रह्मादिदुर्दर्शनं नरः कः स्तोतुमर्हति ॥ दर्शनात्ते स्तुतिर्मे सा चात्रादृष्टिरिवाजनि ॥ ३२ ॥ नमः शिवाय सांवाय नमः शर्वाय शंभवे ॥ नमो
 नदाय रुद्राय सदसस्पतये नमः ॥ ३३ ॥ पादभिन्नाय लोकाय मौलिभिन्नाडभित्तये ॥ भुजभ्रांतदिगंताय भूतानां पतये नमः ॥ ३४ ॥
 कण्ठपुण्युगमाय विलसत्कृत्तिवाससे ॥ फणींद्रमेखलायास्तु पद्मानां पतये नमः ॥ ३५ ॥ कालकलाय सोमाय योगिने शूलपाणये ॥ अस्थि
 भूषाय शुद्धाय जगतां पतये नमः ॥ ३६ ॥ पात्रे सर्वस्य जगतो नेत्रे सर्वदिवौकसाय ॥ गोत्राणां पतये तुभ्यं क्षेत्राणां पतये नमः ॥ ३७ ॥
 शंकराय नमस्तुभ्यं मंगलाय नमो नमः ॥ धनानां पतये तुभ्यमन्नानां पतये नमः ॥ आत्माधिपतये तुभ्यं नमो मीढुष्टमाय च ॥ ३८ ॥
 अष्टाङ्गायातिहृद्याय क्लिष्टभक्तेष्टदायिने ॥ इष्टिन्नाय सुतुष्टाय पुष्टानां पतये नमः ॥ ३९ ॥ पंचभूताधिपतये कालाधिपतये नमः ॥
 नम आत्माधिपतये दिशां च पतये नमः ॥ ४० ॥ विश्वकर्त्रे महेशाय विश्वभर्त्रे पिनाकिने ॥ विश्वहर्त्रेऽग्निनेत्राय विश्वरूपाय वै नमः ॥ ४१ ॥
 ईशान ते तत्पुरुष नमो घोराय ते सदा ॥ वामदेव नमस्तेऽस्तु सद्योजाताय वै नमः ॥ ४२ ॥ भूतिभूषाय भक्तानां भीतिभंगप्रदायिने ॥ नमो
 भवाय भर्गाय नमो रुद्राय मीढुषे ॥ ४३ ॥ सहस्रांवाय सांवाय सहस्राभीषवे नमः ॥ सहस्राक्षाय मीढुषे ॥ ४४ ॥ सुकपोलाय सोमाय
 सुललाटाय सुभ्रुवे ॥ सुदेहाय नमस्तुभ्यं सुमृडीकाय मीढुषे ॥ ४५ ॥ भवक्लेशनिमित्तेरुभयच्छेदकृते सदा ॥ नमस्तुभ्यमपाढाय सहमा
 नाय मीढुषे ॥ ४६ ॥ वंदे देवमानंदसंदोहं लास्यसुंदरम् ॥ समस्तजगतां नायं सदसस्पतिमद्भुतम् ॥ ४७ ॥ सुजघं सुंदरं क्षीमं श्लोभूतक्षतिक्षमम्
 ॥ यक्षेशं नमामीशमक्षरं परमं प्रभुम् ॥ ४८ ॥ अद्वालकमवस्त्राद्धमन्युत्पलदलत्रजम् ॥ अद्वपुलक्षणं वंदे पुरुषं कृष्णपिंगलम् ॥ ४९ ॥ सकृ

त्प्रणतंसंसारमहासागरतरङ्गम् ॥ प्रणमामि तमीशानं जगत्स्तस्थुषस्पतिम् ॥ ५० ॥ धातारं जगतामीशं दातारं सर्वसंपदाम् ॥ नेतारं
 मरुतां वंदे जैतारमपराजितम् ॥ ५१ ॥ तं त्वामंतकनेतारं वंदे मंदाकिनीधरम् ॥ दधाति विदधद्यो भामिमानि त्रीणि विष्टया ॥ ५२ ॥ सर्वज्ञं सर्वगं
 सर्वं कविं वंदे तमीश्वरम् ॥ यतश्च यजुषा सार्द्धमृचः सामानि जज्ञिरे ॥ ५३ ॥ भवंतं सुदृशं वंदे भूतभव्यभवंति च ॥ त्यजंतीतरकर्मणि
 यो विश्वाभि विपश्यति ॥ ५४ ॥ हं सुरानियंतारं हंतमहमानतः ॥ यदाज्ञया जगत्सर्वं व्याप्य नारायणः स्थितः ॥ ५५ ॥ तं नमामि महादेवं यन्त्रियो
 गादिदं जगत् ॥ कल्यादौ भगवान्धाता यथापूर्वमकल्पयत् ॥ ५६ ॥ ईश्वरं तमहं देहं यस्य लिंगमहर्निशम् ॥ यजंते सह भार्याभिरिन्द्रज्येष्ठा
 मरुद्गाः ॥ ५७ ॥ नमामि तमिमं रुद्रं यमभ्यर्च्यं सकृत्पुरा ॥ अवापुः स्वं स्वमैश्वर्यं देवासः पूरातयः ॥ ५८ ॥ तं वंदे देवमीशानं यं शिवं
 हृदयंबुजे ॥ सततं यतयः शान्ताः संजानानउपासते ॥ ५९ ॥ तदस्मै सततं कुर्मो नमः कमलकंठेय ॥ उमाकुचपटोत्तरक
 या ते रुद्रशिवा तनूः ॥ ६० ॥ नमस्ते रुद्रभावाय नमस्ते रुद्रकेलये ॥ नमस्ते रुद्रशान्त्यै च नमस्ते रुद्रभन्यवे ॥ ६१ ॥ वेदाश्चरथनिष्ठा
 भ्यां पादाभ्यां त्रिप्रसक्त ॥ बाणकार्मुकयुक्ताभ्यां बाहुभ्यामुत ते नमः ॥ ६२ ॥ नमस्ते वासुकिज्याय विष्किशाय च शङ्कर ॥
 महते मेरुहृपाय नमस्ते अस्तु धन्वने ॥ ६३ ॥ नमः परशवे तेऽस्तु शूलथातुलोचिषे ॥ हयग्रीवात्मने तुभ्यमुतोत इषवे नमः ॥ ६४ ॥ सुरेतरवधू
 हारहरीणि हर यानि ते ॥ अन्यान्यन्वाण्यहं वृणु इदं तेभ्योऽकरं नमः ॥ ६५ ॥ धराधरसुतालीलासरोजाहताहवे ॥ तस्मै तुभ्यमदोराय
 नमो अस्मा श्रवस्य च ॥ ६६ ॥ रक्ष मामज्ञमक्षीणमशिशितमनन्यगम् ॥ अनाथं दीनमापन्नं दरिद्रं नीललोहितम् ॥ ६७ ॥ दुर्मुखं दुष्क्रियं दुष्टं रक्ष
 मामीश दुर्दशम् ॥ आदृशा तमहं न त्वदन्यं विंदामि राघसे ॥ ६८ ॥ भवाख्येनाग्निना शंभो रागद्वेषमदीर्घिणा दयालो दहमानानामस्माकमविता
 भव ॥ ६९ ॥ परदारं परावांसं परवन्नं पराश्रयम् ॥ हर पाहि परात्र मां पुरुणामनुरुह्युत ॥ ७० ॥ लौकिकैर्यत्कृतं दुष्टैर्नार्मानं सहामहे ॥ देवेश
 तव दासेभ्यो धीरिदा धीरि देहि नः ॥ ७१ ॥ कुलोकानामयत्नानां गर्विणामीश पश्यताम् ॥ अस्मभ्यं क्षेत्रमायुश्च वसु स्याहं तदाभर ॥ ७२ ॥
 याश्चातो महतीं लज्जामस्मदीयां घृणानिधि ॥ त्वमेव वेतिसि नस्तूर्णमिदं स्तोतुभ्य आभर ॥ ७३ ॥ जाया माता पिता चान्ये मां द्विषन्धर्मितं
 कृशम् ॥ देहि मे महतीं विद्यां गया विश्वपुषा सह ॥ ७४ ॥ अदृष्टार्थेषु सर्वेषु दृष्टार्थेष्वपि कर्मसु ॥ मेरुधन्वन्नशक्तेभ्यो बलं धेहि तन्व नः ॥ ७५ ॥
 लब्धानिष्टसहस्रस्य नित्यमिष्टवियोगिनः ॥ हृद्गेगं मम देवेश हारिमाणं च नाशय ॥ ७६ ॥ ये ये रोगाः पिशाचा वा नरा देवाश्च मामिह ॥ बाधंते

देवताः सर्वा निबाधस्व महानसि ॥ ७७ ॥ त्वमेव रक्षितास्माकमन्यः कश्चिन्न विद्यते ॥ तस्मात्स्वीकृत्य देवेश रक्षा णो ब्रह्मणस्पते ॥ ७८ ॥
 त्वमेवोमापते माता त्वं पिता त्वं पितामहः ॥ त्वमायुस्त्वं मतिस्त्वं श्रीस्तु भ्रातो नः मखा ॥ ७९ ॥ यतस्त्वमेव देवेश कर्ता सर्वस्य कर्मणः ॥
 ततः क्षमस्व तत्सर्वं यन्मया दुष्कृते कृतम् ॥ ८० ॥ त्वत्समो न प्रभुत्वेन फल्युत्वेन च मत्समः ॥ ततो देव महादेव त्वमस्माकं तवस्मसि ॥ ८१ ॥
 सुस्मितं भस्मगौरांगं तरुणादित्यविग्रहम् ॥ प्रसन्नवदनं सौम्यं गायं त्वां नमसा गिरा ॥ ८२ ॥ एष एव वरोऽस्माकं नृत्यंतं त्वां समापति ॥ लोक्यं
 तसुमाकांतं पश्येम शरदः शतम् ॥ ८३ ॥ अरोगिणो महाभाग विद्वांसश्च बहुश्रुताः ॥ भगवंस्त्वत्प्रसादेन जीवेम शरदः शतम् ॥ ८४ ॥
 सदा रा बंधुभिः सार्द्धं त्वदीयं ताण्डवामृतम् ॥ पिबंतः काममीशानं नंदाम शरदः शतम् ॥ ८५ ॥ देवदेव महादेव त्वदीयां प्रिसरोरुहम् ॥
 कामं मधुमयं पीत्वा मोदाम शरदः शतम् ॥ ८६ ॥ कीटा नागाः पिशाचा वा ये वा के वा भवेभवे ॥ तव दासा महादेव भवाम शरदः शतम्
 ॥ ८७ ॥ सभायामीश ते देव नृत्यवाद्यगलस्वनम् ॥ श्रवणभ्यां महादेव शृणुयाम शरदः शतम् ॥ ८८ ॥ स्मृतिबात्रेण संसारविनाशनक
 राणि ते ॥ नामानि खलु दिव्यानि प्रभवाम शरदः शतम् ॥ ८९ ॥ इषुसंधानमात्रेण दग्धत्रिपुर धूर्जटे ॥ आधिभिव्याधिभिर्नन्यमजिताः
 स्याम शरदः शतम् ॥ ९० ॥ चारुचामीकराभासं गौरीकुचपटोरसम् ॥ कदा तु लोकयिष्यामि युवानं विशर्षति कविम् ॥ ९१ ॥
 प्रमथेद्रावृतं प्रीतवदनं प्रियवाससम् ॥ सेविष्येऽहं कदा सांवं सुभासं शुक्रशोचिपम् ॥ ९२ ॥ बह्वनसं मामकृतपुण्यलेशं च दुर्मतिम् ॥ स्वीकरोष्यति
 किं न्वीशो नीलबीवो विलोहितः ॥ ९३ ॥ कालशूलनलासक्तं भीतं व्याकुलमानसम् ॥ कदा तु द्रक्ष्यतीशो मां तु विधीवो अनानतः ॥ ९४ ॥
 नायका युयमायात यदि रागादिलिप्सवः ॥ धनदस्य सखायं तसुपासं गायता नरः ॥ ९५ ॥ स्वस्थस्तु सखि ते जिह्वे विद्यादातुरुमापतेः ॥
 त्वममुच्चतरं ब्रूहि जयतामिव दुंदुभिः ॥ ९६ ॥ चेतयाजन ? शान्तस्त्वं नेदं वेदाखिलं जगत् ॥ अस्य तु न्याखिलं शमोगैरो न दृषितः पिव ॥ ९७ ॥
 सुगंधिं च सुखस्पर्शं कामदं सोमभूषणमागाढमालिगं भञ्जितं योषा जारमिव प्रियम् ॥ ९८ ॥ महामथूखाय महासुजाय महाशरीराय महाम्बराय ॥
 महाकिरीटाय महेश्वराय महो महीं सुधुतिमीरयामि ॥ ९९ ॥ यथाकथंचिद्रचित्ताभिरापन्नसन्नत्वरुभिरादरेण ॥ प्रज्जयामि स्तुतिभिर्महेश
 म्पादसुगुणं सहमानमाभिः ॥ १०० ॥ नमः शिवाय त्रिपुरांतकाय जगन्नेयेशाय विगंबराय ॥ नमोऽस्तु मुख्याय हराय धृयो नमो जयन्याय
 च बुध्नियाय ॥ १०१ ॥ नमो विकाराय विकारिणे ते नमो भवायास्तु भवोद्भवाय ॥ बहुभजात्यंतविविक्तरूप यतः प्रसूता जगतः प्रसूतिः ॥ १०२ ॥

तस्मै सुरेश्वरकिरीटनानात्वावृताष्टापदविधराय ॥ भस्यांभरागाय नमः परस्मै दरमात्परं नापरमस्ति किंचित् ॥ १०२ ॥ सभाधिजा
षधिनाथपुद्गलभ्यज्यामंडलगहाराय ॥ तुभ्ये नमः सुंदतांडवाय यस्मिन्निदं संवचिवेति सर्वम् ॥ १०३ ॥ मुरारिनवाचितपादपद्मभिलास
परिरक्तपाणिम् ॥ नमामि देवं वृषनीलकंठं हिरण्यदंतं शुचिर्घर्णमारात् ॥ १०५ ॥ अर्जुनमव्यक्तमर्वित्तमेकं हृत्प्रसादकरं गम् ॥ उग्र दुर्जे
प्रणमामि श्रूपमणोरणीयान्महतो महीयान् ॥ १०६ ॥ अंतःस्थमात्मानमज न दृष्ट्वा श्रमेति भूढा प्रमेति भूढा गिरिगह्वरेषु पश्चादुदयक्षिणतः कुस्तादधः रिक्दासीदे
दुपरि स्थितासीदेत् ॥ १०७ ॥ इमं नमामीश्वरिन्दुमौले शिवं महानंदमोक्तदुःखम् ॥ हंदंबुजे तिष्ठति यः प्रात्मा यथा सर्वः प्रदिशो दिशश्च ॥ १०८ ॥
रगादिकापत्त्यमुद्रवेन भान्तं भवाख्येन महामयेन ॥ विलोक्य मां पालय चन्द्रमौले भिषक्तम् त्वा भिपजां शृणोमि ॥ १०९ ॥ दुःखदुरारि दुःखनेत्र
हीनमस्पृष्टपुण्यं बहुयातकं माम् ॥ मृत्योः कस्त्यं भव रक्ष भीतं पश्चात्पुरस्तादधरादुद्धतात् ॥ ११० ॥ गिरिद्रजाचारुखादलोच्छ्रियं
तया देव तवैव दृष्ट्वा ॥ वयं दयाहरितयैव पूर्णमयो न नावा दुःस्ता तरेम् ॥ १११ ॥ अपारसंसारसमुद्रमध्ये निगरमुक्तोशमल्पगम् ॥ ११२ ॥
पाहि महेशछेमोजिष्ठया दक्षिणयेव रातिम् ॥ ११२ ॥ स्मरन्नुषा संचितपातकानि खरं यमस्यापि सुखं यमारे ॥ विभेमि मे देहि यथेष्ट ॥ मुक्तिदि
क्षितायुर्थदि वा परेतः ॥ १३ ॥ सुगंधिमिः सुंदरमस्मगौरैरनंतयोगैर्मृदुलघोरैः ॥ इमं कदार्लिंगति मां पिनाकी स्थिरेभिर्गैः पुष्कलय ॥ ११४ ॥
॥ ११४ ॥ कोशंतमीशं पतितं भवाब्धौ नाकुस्थंभङ्कमिवातिभीतम् ॥ कदा नु मां स्थिति देवदेवो हिरण्यरूपः स हिरण्यसंहक ॥ ११५ ॥
चारुस्मितं चंद्रकलावतंसं गौरीकटाक्षरहगुग्मनेत्रम् ॥ आलोकयिष्यामि कदा नु सांभवादित्यवर्णं तमसः परस्तात् ॥ ११६ ॥ आयतं जगती
मुमुखवो ये यूयं शिवं चित्तयतांतरेऽब्जे ॥ ध्यायति मुक्त्यर्थमसुं हि नित्यं वेदांतविज्ञानमुनिश्चितार्थः ॥ ११७ ॥ आयात यूयं भवतामित्रा ये जग
महेशं गिरिशं यजन्त्वम् ॥ एवं पुराभ्यर्च्य हिरण्यगर्भो भूतस्य जातः पतिरेक आसीत् ॥ ११८ ॥ एकायनं ते विपुलां थियं ते श्रीकंठमेव पुद्गल
नयंताम् ॥ श्रीमानयं श्रीपतिवधपादः श्रीणामुदारो धरुणो रयीणाम् ॥ ११९ ॥ सुपुत्रकामा अपि ये मनुष्या युवानमेनं गिरिशं यन्ताम् ॥
यतः स्वयंभूजगतो विधाता हिरण्यगर्भः समवर्ततामे ॥ १२० ॥ अलं किमुक्तैर्बहुभिः समीहितं समस्तमस्याश्रयणेन सिध्यति ॥
पुरेणमाश्रित्य हि कुंभसंभवो दिवा न नक्तं पलितो युवाजनि ॥ १२१ ॥ अन्ययारित्यज्य ममाक्षिभंगाः सर्वं सदेनं शिवराश्रयध्वम् ॥
आमोदवानेष मृदुः शिवाय स्वादुःष्कलायं मधुमौ उत्तायम् ॥ १२२ ॥ भविष्यसि त्वं प्रतिमानहीनो विनिर्जितरोदनराज ॥ १२३ ॥

नमश्च ते वाणि महेश्वरेणं स्तुहि श्रुतं गतंसदं युवानम् ॥ १२३ ॥ यद्यन्मन्थितयसि त्वमिष्टं तत्तद्विष्यत्यखिलं ध्रुवं ते ॥ दुःखेन दूरी-
कृतं यत्तु कदाचिद्विद्वत्सामहे सौमनसाय रुद्रम् ॥ १२४ ॥ अज्ञानयोगादपचारकर्म यत्पूर्वमस्माभिः कृतं ते ॥ तदेव सोढुं सकलं दयालो पितृव-
दुप्राप्नोति नो दुष्टम् ॥ १२५ ॥ संसारखलुद्वन्द्वसंयेन तीव्रे गगद्भेगेन्यादलोभादिद्वैते ॥ दष्टं दृष्ट्वा मां दयालुः पिनाकी देवज्ञाता त्रायताम-
स्युच्छन् ॥ १२६ ॥ इत्युक्तांति ये समाधेयंते रुद्र त्वां ते याति जन्माहिदृष्टाः ॥ संतो नीलथीवसूत्रात्मनाहं तत्त्वा यमि ब्रह्मणा वंदमानः
॥ १२७ ॥ भवाधिभाषणज्वरेण पीडितान्महामयाशेषातकालयानदूरकालोचनान् ॥ अनाथनाथ ते करेण भेषजेन कालहा उदुषुणे-
वसो मेहे मृशस्व शूर राघसे ॥ १२८ ॥ जयेम येन सर्वमेतदिष्टमष्टदिगणं भुवः स्थलं दिवः स्थलं नभःस्थलं च तद्गतम् ॥ य एष सर्वदेवो-
दानवप्रभुः सभापतिः स नो ददातु तं रथिं पुष्टं पिशंगसदृशम् ॥ १२९ ॥ नमो भवाय ते हराय भूतिभासितोरासे नमो भवाभिभूति-
भीतिसिंघिने पिनाकिने ॥ नमः शिवाय विश्वपाय शाश्वताय हेलेय न यस्य हन्यते सखा न जीयते कदाचन ॥ १३० ॥ सुरयतिताये-
नमोनमः प्रजापतिपतये नमोनमः ॥ क्षितिपतिपतये नमोनमोऽबिकापतय उमापतये नमो नमः ॥ १३१ ॥ विनायकं वंदनस्तत्काहतरदना-
द्यंसंघट्टक्षिपटमस्तकम् ॥ नमामि नित्यं प्रणतार्तिनाशनं कर्वि कवीनामुपमश्रवस्तमम् ॥ १३२ ॥ देवा दुष्टे योगे विप्रास्त्रयाह्वयं ?
द्वयं विंदत स्कंदम् ॥ वंदे सुब्रह्मण्यौ सुब्रह्मण्यौ सुब्रह्मण्योम् ॥ १३३ ॥ नमः शिवायै जगदंबिकायै शिवप्रियायै शिवदिप्रहायै ॥ सप्तु-
दम्बवाद्रिपतेः सुता या चतुष्कर्षा युवतिः सुपेशाः ॥ १३४ ॥ हिरण्यवर्णां मणिनूपुरांश्चिं प्रसन्नवक्त्रां शुकप्रवहस्ताम् ॥ विशालनेत्रां द्रवा-
मामि गौरीं वचोविदं वाचमुदीरयंतीम् ॥ १३५ ॥ नमामि मेनतनयामेयायिमामुमां कतिमतीममेयाम् ॥ करोति या भूतिस्तितौ रतनौ
द्वौ प्रियं सखायं परिषस्वजाना ॥ १३६ ॥ कांतासुमां कांतनिभांकांतिभांतासुपातानतहर्षजं दाम् ॥ नतोऽस्मि यास्ते गिरिशस्य पाद-
विश्वानि देवी भुवनानि चष्ट ॥ १३७ ॥ वंदे गौरीं तुंगपीनस्तनीं तां चंद्राचूडां छिष्टसर्वांगरागाम् ॥ यैषा दुःखिप्राणिनामार्त्ताकान्ति देवी
देवी राघसे चोदयंतीम् ॥ १३८ ॥ एनां वंदे दीनरक्षविनोदां मेनाकन्यां मानदानंददात्रीम् ॥ या विद्यानां मंगलानां च वाचामेषा नेत्री
राघसेः सुहृतानाम् ॥ १३९ ॥ संसारतापोरुभयापहन्त्री भवानि भोज्याभरणैकभोगे ॥ धियं वरां देहि शिवे निर्गलां ययाति विश्वा-

१ ग्राहशब्दयमितिक० पु० । २ कान्तनिजङ्गमन्तीति पा० भ्राति । ३ आर्षप्रयोगोऽयम् ।

दुरिता तरेम ॥ १४० ॥ शिवे कथं त्वत्समता क्व दीयते जगत्कृतिः केलिरयं शिवः पतिः ॥ हरिस्तु दासोऽनुचरीन्दिरा शची सरस्वती या सुभगा
 ददिव्वसु ॥ १४१ ॥ वसुरुवाच ॥ इत्यनेन स्तवनेन श्रुत्वेत्यं स महासुनिः ॥ स्नेहाश्रुर्णनयनः प्रणनाम सभापतिम् ॥ १४२ ॥ सुमुहुः पिबन्नीशः
 ताडवामृतमंगलम् ॥ सर्वान्कामानवाप्याते गणपत्यमवाप ह ॥ १४३ ॥ इमं स्तवं जैमिनिना वचोदितं द्विजोत्तमो यः पठतीह भक्तिः ॥ तमिष्टवाङ् ॥ १४४ ॥
 मतिद्युतिश्रियः परिष्वजते जनयो यथा पतिम् ॥ १४५ ॥ महीपतिर्यस्तु युयुत्सुरादरादमुं पठत्यस्य तथैव सादरात् ॥ प्रयाति शीघ्रं प्रमदांतकांतिकं श्रियं
 दधाना हृदयेषु शत्रवः ॥ १४६ ॥ त्रैवर्णिकेष्वन्यतमो य एनं नित्यं कदाचित्पठतीशभक्तिः ॥ कलेवरांते शिवपार्श्ववर्ती निरंजनः साम्यभूषेति दिव्यम्
 ॥ १४७ ॥ लभेते पठतो मतिं बुद्धिकामा लभेते तथैव श्रियं पुष्टिकामाः ॥ लभन्ते हि धान्यं नरा धान्यकामा लभन्ते ह पुत्रावराः पुत्रकामाः
 ॥ १४८ ॥ पादं वाय्वर्द्धपादं वा श्लोकं श्लोकार्द्धमेव वा ॥ यस्तु धारयते नित्यं शिवलोकं स गच्छति ॥ १४९ ॥ यत्र नृत्तं शिवश्चक्रे ताडवं तत्स्थलं
 शुभम् ॥ पुण्यात्पुण्यतरं तीर्थं तत्र स्नात्वा विसुच्यते ॥ १५० ॥ यस्तत्र कुरुते श्राद्धं पितृणां मनुजोत्तम ॥ पूर्वजान्स नयेत्स्वर्गं नात्र कार्या
 विचारणा ॥ १५१ ॥ गां सुवर्णं धरां शय्यां वस्त्रमातपवारणम् ॥ पानमन्नं द्विजे दद्यात्तत्र तत्सर्वमक्षयम् ॥ १५२ ॥ एतदाख्यानकं भुण्यं पुंडरीक
 पुरोद्धवम् ॥ शृणुयाच्छ्रावयेद्वापि सोऽपि रुद्रप्रियो भवेत् ॥ १५३ ॥ इति श्रीबृहन्नारादीयपुराणे बृहदुपाख्याने उत्तरभागे वसुमोहिनीसर्वादे त्र्यम्बके
 श्रममाहात्म्ये वेदपादस्तवो नाम त्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥ इति त्र्यम्बकेश्वर्योर्तिलगमाहात्म्यं संपूर्णम् ॥ अथ गोकर्णमाहात्म्यं
 मारभ्यते ॥ मोहिन्युवाच ॥ पुंडरीकपुराख्यानं त्वया प्रोक्तं श्रुतं गुरो ॥ गोकर्णस्याद्य तीर्थस्य माहात्म्यं मे समादिश ॥ १ ॥ वसुरुवाच ॥
 शृणु मोहिनि वक्ष्यामि तीर्थं पुण्यप्रदं नृणाम् ॥ गोकर्णख्यं हृक्षेत्रं सर्वपातकनाशनम् ॥ २ ॥ पश्चिमस्थसमुद्रस्य तीरेऽस्ति वरवर्णिनि ॥ सार्द्धयोजन
 विस्तारं दर्शनादपि मुक्तिदम् ॥ ३ ॥ सगरस्यात्मजैर्देवि खनिते भूतले क्रमात् ॥ सागरो वद्धितस्वारात्प्लावयामास मेदिनीम् ॥ ४ ॥ त्रिशद्योजन
 विस्तारं सतीर्थक्षेत्रकाननाम् ॥ ततस्तत्रिलयाः सर्वे सदेवासुरमानवाः ॥ ५ ॥ तत्स्थानं संपरित्यज्य सद्मादिगिरिषु स्थिताः ॥ ततो
 गुह्यं परं तीर्थं गोकर्णख्यं समुद्रगम् ॥ ६ ॥ चितयंतो मुनिवरास्तदुद्धारं मतिं दधुः ॥ ततः संमंज्य ते सर्वे पर्वतोपत्यकास्थिताः ॥ ७ ॥
 महेंद्राचलसंस्थानं पर्युरामं दिदृक्षुः ॥ जग्मृमुनिवरा देवि गोकर्णोद्धारकांक्षया ॥ ८ ॥ समारुह्य तु तं शैलं ददृशुस्तस्य चाश्रमम् ॥

प्रज्ञात्सत्त्वाब्जं सर्वतुषु सुखावहम् ॥ १ ॥ फलितैः पुष्पैर्दृष्टैर्गहनं तत्तपोवनम् ॥ स्निग्धच्छायमनौपम्यं स्वामोदिसुखावहम् ॥ १० ॥ त
 त्रममसाद्य ब्रह्मचोपनिनादितम् ॥ विविशुद्धमनसो यथावृद्धपुरभरम् ॥ ११ ॥ ब्रह्मासने सुखासीनं मृदुकृष्णजिनेतरे ॥ शिष्यैः पश्यितुं
 गतं ददशुस्तं तपोधनम् ॥ १२ ॥ कालाग्रिमिव लोकांघ्नीन्दुव्या शांतं तपःस्थितम् ॥ ते समेत्य भृशुश्रेष्ठं विनयेन क्वदिरे ॥ १३ ॥ ततस्तागम
 न्दृष्ट्वा मुनीन्भृशुलोद्धहः ॥ अर्घ्यपाद्यादिभिः सम्यक्पूजयामास सादरम् ॥ १४ ॥ तानासीनान्कृतान्तिथ्यानुवाच भृशुनंदनः ॥ स्वागतं
 नो महाभागा यदर्थमिह चागताः ॥ १५ ॥ तद्वदध्वं सुविश्रुताः कर्णाय मयास्ति यत् ॥ ततोऽब्रुवन्मुनिश्रेष्ठा यदर्थं राममागताः ॥ १६ ॥
 अवब्रूयान् भृशुश्रेष्ठ गोकर्णनिलयान्मुनीन् ॥ १७ ॥ स त्वमात्मप्रभावेण क्षेत्रप्रवरमद्य नः ॥ दातुं
 महसि विप्रेन्द्र समुत्सार्थार्णवोदकम् ॥ १८ ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तेषां न्यस्तशस्त्रो व्यचिंतयत् ॥ ततो विचिंत्य भगवान्धन्यं साध्वभिरक्षयम् ॥ १९ ॥
 प्रष्टुं स्वधनुर्बाणान्प्रतस्थे स तैः समम् ॥ सोऽब्रुह्य महेंद्राद्रेर्देशं दक्षिणपश्चिमम् ॥ २० ॥ समुद्दिश्य ययौ शीघ्रं स स्मृच्छब्दं पर्वतम् ॥ संप्राप्तः सागरतटं
 साई गोकर्णवासिभिः ॥ २१ ॥ मुहूर्तं तत्र विश्रम्य करुणं यादसांपातिम् ॥ मंत्रगभीरया वाचा प्रोवाच वदतां वरः ॥ २२ ॥ रामोऽहं भार्गवः प्राप्नोऽमुनिरिः
 सह कार्यवान् ॥ प्रवेतो दर्शनं देहि कार्यमात्यायिकं त्वया ॥ २३ ॥ एवं रामसमाहृतो यादः पतिरुहन्त्या ॥ श्रुत्वापि तस्य तद्वाक्यं नाश्रुतो रामसन्निधौ
 ॥ २४ ॥ एवं पुनः पुनस्तेन समाहृतोऽपि नागतः ॥ यदा तदाभिसंक्रुद्धो धनुर्जग्राह भार्गवः ॥ २५ ॥ तस्मिन्संधाय विशिखं वह्निदेवं तु भार्गवम् ॥ असौ
 संयोजयामास शोषणाय सरित्पतेः ॥ २६ ॥ तस्मिन्संयोजितेऽस्त्रे तु भार्गवेण महात्मना ॥ संशुब्धः सागरो भद्रे यादोगणसमाकुलः ॥ २७ ॥
 करुणोऽब्रामिसततो रामस्य भयसम्बुतः ॥ स्वरूपेण समागत्य रामपादौ समग्रहीत् ॥ २८ ॥ ततोऽब्र स विनिर्वृत्य करुणं ग्राह स्तवस् ॥ गोकर्णो
 दृश्यतां देव उत्सर्पय जलं किला ॥ २९ ॥ ततो रामाब्रया सोऽपि गोकर्णोदकमाहत् ॥ रामोऽपि तं समभ्यर्च्य गोकर्णं नाम शंकरम् ॥ ३० ॥ प्राज्ञः पुनर्महेंद्राद्रे
 तस्थुस्तत्रैव ते द्विजाः ॥ यत्र सर्वे तपस्तप्त्वा मुनयः शंसितव्रताः ॥ ३१ ॥ निर्वर्णं परमं प्राप्ताः पुनरावृत्तिवर्जितम् ॥ तत्क्षेत्रस्य प्रभावेण प्रीत्या भूतगणैः
 सह ॥ ३२ ॥ देव्या च सकलैर्देवान्यं वसति शंकरः ॥ एनांसि दर्शनात्स्य गोकर्णस्य महेशितुः ॥ ३३ ॥ सद्यो विद्युज्य गच्छन्ति प्रवृत्ते शुष्क
 पूर्णवत् ॥ तत्क्षेत्रसेवनरतिवृणां जातु न जायते ॥ ३४ ॥ निर्विधेन तु ये तत्र प्राणिनः स्थिरजंगमाः ॥ ध्रियंते देवि सद्यस्ते स्वर्गं यांति सनतितनम्
 ॥ ३५ ॥ स्मृत्यापि सकलैः पापैर्यस्य मुच्येत मानवः ॥ तद्गोकर्णभिधं क्षेत्रं सर्वतीर्थनिकेतनम् ॥ ३६ ॥ रानात्वा क्षेत्रेषु सर्वेषु यंजतश्च सदाशिवम् ॥ लभते
 यत्फलं मयास्तित्सर्वं तत्र दर्शनात् ॥ ३७ ॥ कामक्रोधादिभेदीना ये तत्र निःशंखे वै ॥ अचिरेणैव कालेन ते सिद्धिं प्राप्नुवन्ति हि ॥ ३८ ॥ जप

होमरताः शाना नियता ब्रह्मचारिणः ॥ वसन्ति तस्मिन्ने ते हि सिद्धिं प्राप्यन्तमर्थीप्सिताम् ॥ ३९ ॥ दानहोमजपाद्यं च पितृदेवद्विजार्चनम् ॥ अन्यस्मा
 त्कोटिगुणितं भवेत्तस्मिन्फलं सति ॥ ४० ॥ इत्येतत्कथितं भद्रं गोकर्णक्षेत्रसम्भवम् ॥ माहात्म्यं सर्वपापघ्नं पठतां शृण्वतामपि ॥ ४१ ॥ इति श्रीब्रह्मा
 रदीयपुराणेबृहदुपाख्याने उत्तरभागे वसुमेहिनीसंवादे गोकर्णमाहात्म्यं नाम चतुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥ इति गोकर्णसाहाय्यम् ॥ अथ लक्ष्मणाय नमः
 माहात्म्यमारभ्यते ॥ मोहिन्युवाच ॥ श्रुतं गोकर्णमाहात्म्यं वसो पापविदारणम् ॥ लक्ष्मणस्यापि माहात्म्यं वक्तुमर्हसि सांप्रतम् ॥ १ ॥ वसुवाच ॥ शृणु देवि
 प्रवक्ष्यामि माहात्म्यं लक्ष्मणस्य च ॥ यं दृष्ट्वा मनुजो देवं मुच्यते सर्वपापकैः ॥ २ ॥ चन्द्रोद्भावतारो यो देवः संकर्षणः स्वयम् ॥ सर्वभूमण्डलं ह्येतस्य
 हस्तवदनः स्वराट् ॥ ३ ॥ एकस्मिञ्छरिसि न्यस्तं गवैस्त्रिदशार्थकोपमम् ॥ तदेव जागयणः नृणां तमो ब्रह्मादिवन्ति ॥ ४ ॥ प्रबुधो भारतो भद्रं शत्रुघ्नो ह्यनि
 रुद्धकः ॥ लक्ष्मणस्तु महौभागे स्वयं संकर्षणः शिवः ॥ ५ ॥ ब्रह्मादेवो प्रार्थितः पूर्वं सदाहो यो गतः ॥ पापदिनामभिर्जने चतुर्द्धा दिग्ग्रथान्नृपातः ॥ ततः
 कालांतरे देवि विश्वामित्रौ मुनीश्वरः ॥ यज्ञारथार्थभागस्य प्रार्थयद्ब्राम्हणौ ॥ ७ ॥ ततो राजा दत्तस्यः प्राणभ्योऽपि गिर्यौ सुतौ ॥ मुनेः शापमयाद्रीतो ददौ
 तौ रामलक्ष्मणौ ॥ ८ ॥ गत्वा यज्ञं मुनीन्द्रस्य गाधिपस्य ररक्षतुः ॥ सनाढ्यं मुबाहुं तु हत्वा प्रक्षिप्य दूरतः ॥ ९ ॥ मारीचं यानवास्त्रेण विश्वामित्रमतो
 वयत् ॥ ततः प्रीतान्मुनिश्रेष्ठादस्त्रायामवाप्य च ॥ १० ॥ उवास स कियत्कालं सानजस्तेन सत्कृतः ॥ वैदेहनगरं नीतो विश्वामित्रेण तत्परम्
 ॥ ११ ॥ ततस्तु राजा जनको विश्वामित्रं सुसत्कृतम् ॥ पप्रच्छ बालभवेनो कस्य क्षत्रकुलेशितुः ॥ १२ ॥ ततस्तस्मै मुनिवरो राज्ञो दशरथस्य तौ ॥ पुत्रौ
 निवेदयामास आतरो रामलक्ष्मणौ ॥ १३ ॥ ततो विदेहः सुप्रीतो दृष्ट्वा रामं च लक्ष्मणम् ॥ सीतार्थिभिलाख्योः पुत्रयोश्चतसाकल्पयन्तौ ॥ १४ ॥ त्रिका
 लज्ञस्तु स मुनिज्ञात्वा तस्य मनोगतम् ॥ मोदमानोऽथ जनकं प्राह दशरथतदनु ॥ १५ ॥ सीतास्वयंवरे न्यस्तं न्यासयूतं महेशितुः ॥ राजा श्रुत्वा तु तडादयं
 विश्वामित्रस्य सत्त्वम् ॥ १६ ॥ दृष्ट्वा त्रिशत्यानाख्यासैर्दशयामास सादरम् ॥ श्रवणं शीघ्रं च तद्ब्राम्हणोऽक्षरक्षणात् ॥ १७ ॥ सज्यं विकृष्य सहस्रं ॥ भ
 जेक्षुमिव भराद् ॥ ततोऽति मिथिलः प्रीतः स्वे कन्ये रामलक्ष्मणौ ॥ १८ ॥ सगम्य चर्यार्पणमास ताम्भ्यां ते विधिपूर्वकम् ॥ ज्ञात्वा मुनिवरादन्यौ राज्ञो
 दशरथस्य तु ॥ १९ ॥ ताम्भ्यां महं तमाहूय आरुह्य अदाददत् ॥ ततः स कृतदारैस्तु चतुर्भिस्तनयैः सह ॥ २० ॥ समर्चितो विदेहस्योद्यमो
 पुन्याज्ञया ययौ ॥ मार्गे शृणुपतेर्दपि शर्मदित्वा स रायवः ॥ २१ ॥ पितृप्राप्तुतः श्रीभान्शुभं बहुवत्सरात् ॥ पंडितैस्तु वांछयित्वा ॥ २२ ॥
 निजं महः ॥ २२ ॥ ब्रह्माख्यं बुद्धे रामो मोहयन् विद्वद्वत् ॥ ततो पुत्रयो राजा द्वाभ्यां निजं सुतम् ॥ २३ ॥ रायं रायवो लोको वीरवः

राज्येऽभिषेचितुम् ॥ यज्ज्ञात्वा कैकयी देवी राज्ञः प्रेष्टा कनीयसी ॥ २४ ॥ सन्निवार्य द्वात्तस्य पुत्रस्य तदरोचत ॥ ततो रामो ब्रुहे तस्याः
पित्राननुमतो ययौ ॥ २५ ॥ समार्यः स ससौमित्रिश्चिच्छूटं गिरिं शुभे ॥ कियत्कालुषासासौ तत्रैव मुनिषेषधृक् ॥ २६ ॥ मातामहहृष्टान्
श्रुत्वाऽऽयातः पितुर्वधम् ॥ स विज्ञाय मृतं तानं हा रामेति विगविणम् ॥ २७ ॥ धिक्कृत्य कैकयीं यातो यमं स विनिर्गतुम् ॥ ततः
स्वपादुके दत्त्वा भतं विनिवर्त्य च ॥ २८ ॥ रामोऽश्रय्यगस्तस्य सुतोऽक्ष्णस्याश्रमेष्वगात् ॥ तेषु द्वादश वर्षाणि गनयित्वा रघुद्रः
॥ २९ ॥ भार्यानुजान्वितः श्रीमांस्ततः पंचवटीमगात् ॥ तत्रावसज्जनस्थाने त्रिशिरःखरदूषणान् ॥ ३० ॥ दूर्पणत्वा विकृतया
प्रेरितान्स व्यनाशयत् ॥ ततो रक्षसहस्रैश्च चतुर्दशभिरगतान् ॥ ३१ ॥ विचित्रवाजेनार्यैर्मक्षयमनीनयत् ॥ यच्छत्वा रक्षसां
रजा मारीचं कांचनं मृगम् ॥ ३२ ॥ दर्शयित्वापह्नौती सीतां हत्वा जटायुम् ॥ रुंधानं मार्गमाहस्य लंकायां रघुपानयत्
॥ ३३ ॥ आगत्य तौ हतां सीतां मार्गमाणौ समेततः ॥ दृष्ट्वा जटायुषं शांतं दग्ध्वा हत्वा कबंधकम् ॥ ३४ ॥ शरीरमदुर्द्वयाथ क्रुध्य
मृकमुपागतौ ॥ ततस्तु हनुमद्राक्यास्त्वसल्युः प्लवगेशितुः ॥ ३५ ॥ विद्विषं वालिनं हत्वा सुग्रीवमक्रोन्मुपम् ॥ तदाज्ञप्तास्तु ते क्रीशाः सर्वतः
समुपागताः ॥ ३६ ॥ हनुमन्प्रमुखाः सीतां मार्गतो दक्षिणोदधिम् ॥ प्राप्य संपातिवचनालंकायां निश्चयं गताः ॥ ३७ ॥ ततस्तु
हनुमानेकः प्राप्य लंकां पुरीं कपिः ॥ समुद्रस्य परे पारेऽपश्यद्रामप्रियां सतीम् ॥ ३८ ॥ दत्त्वा रामगुल्फीरत्नं विश्वासमुपपाद्य ताम् ॥
तयोः कुशलमाश्रव्य लब्ध्वा ब्रूहामणिं ततः ॥ ३९ ॥ भङ्क्त्वा चाशोकवनिंकां हत्वा चाक्षं ससैन्यकम् ॥ इंद्रजिह्वनात्प्राप्य संभाष्यापि
च रावणम् ॥ ४० ॥ दग्ध्वा लंकां पुरीं कृत्स्नां पुनर्दृष्ट्वा तु मैथिलीम् ॥ लब्ध्वाब्रूहोऽर्णवमुलंघ्य रामायैनां न्यवेदयत् ॥ ४१ ॥ श्रुत्वा रामोऽपि तां सीतां
राक्षसस्य निवासगामम् ॥ साह्रं स कपिस्त्येन संप्राप्तो मकरालयम् ॥ ४२ ॥ सागरानुमेतनासौ सेतुं बद्धा महोदधौ ॥ अद्रिकूटैः परं तीरं प्राप्य सेनां
न्यवेशयत् ॥ ४३ ॥ ततोऽसौ रावणो भ्रात्रा बोधितोऽपि कनीयसा ॥ प्रदानं तत्र मैथिल्यास्तद्भवे न त्वरोचयत् ॥ ४४ ॥ पदाहृतस्तत्तेन रावणेन विभीषणः ॥
संभतः शरणं रामं रामो लंकां मुपाहरणत् ॥ ४५ ॥ ततस्तु मंत्रिणोऽप्रात्याः पुत्रा भृत्याः प्रचोदिताः ॥ युद्धाय ते क्षयं नीतास्तत्तथा संख्यं
कपीश्वरैः ॥ ४६ ॥ लक्ष्मणः शक्रजेतारं जायन्वानिशितैः शरैः ॥ रामोऽपि क्रुभश्रवणं रावणं चाप्यजीवनत् ॥ ४७ ॥ विभीषणेन तत्कृत्यं
कारयित्वा निजां प्रियाम् ॥ बह्वीं संशोध्य दत्त्वास्मै रामो रक्षोगणशताम् ॥ ४८ ॥ लंकामायुश्च कल्पान्तं ययौ चीर्णव्रतः पुरीम् ॥ पुण्यकेन
विमानेन समुग्रीवविभीषणः ॥ ४९ ॥ नंदित्यामस्यभतं नीत्वा योध्यां समाविशत् ॥ मातृः प्रणम्य ताः सर्वा भ्रातरस्ते पुरोधसा ॥ ५० ॥

वसिष्ठेनानुविद्वान्य रामं राज्येऽभ्यषेचयन् ॥ ततो रामोऽपि भगवान्भ्रजाः शासन्निवोरसान् ॥ ५१ ॥ लोकपवादास्तंस्तः सीतां तारयान धर्म
 वित् ॥ सा तु संप्राप्य वाल्मीकेराश्रमं न्यवसत्सुखम् ॥ ५२ ॥ पुत्री च सुषुवे तत्र नाम्ना ख्यातौ कुशीलौ ॥ वाल्मीकिस्तु तयोः कृत्वा यथा
 समुदिताः क्रियाः ॥ ५३ ॥ रामायणं विरच्यैतावध्यापयदुदरधीः ॥ तौ गायमानौ सत्रं मुनीनां ख्यातिप्राप्तौ ॥ ५४ ॥ यज्ञे रामस्य संग्रप्तौ
 वाजिमेधे प्रवर्तिते ॥ तत्र ताम्यां तु तद्गीतं स्वचरित्रं प्रसन्नधीः ॥ ५५ ॥ मुनिमाकारयामास ससीतं तत्र संसदि ॥ सा तु रामाय तौ मुनी
 निवेद्य जगतीजनिः ॥ ५६ ॥ जगत्याविवरं भूयो विवेशासीत्तदुद्धृतम् ॥ ततः परं ब्रह्मचर्यं यज्ञमेव त्रयोदश ॥ ५७ ॥ सहस्राब्दान्प्रकुर्वन्सन्तप्या
 भुवि रष्टुमः ॥ ततस्तु काले दुर्वासाः संप्राप्तौ राघवं प्रति ॥ ५८ ॥ ब्रह्मणा प्रेषितो भद्रं वैकुण्ठगमनाय च ॥ स एकान्तगतो रामं ग्राह कोऽप्यह
 नाऽब्रजेत् ॥ ५९ ॥ आगतो वध्यतां यातु रामस्तत्प्रह्विजज्ञिवान् ॥ स लक्ष्मणं समाहूय प्रोवाच रघुनन्दनः ॥ ६० ॥ द्वारं तिष्ठान् निर्दिष्टो
 वध्यतां मे प्रयास्यति ॥ स तथेति प्रतिज्ञाय रामस्योक्षां समाचरन् ॥ ६१ ॥ प्रवेशनं न कस्यापि प्रहदौ रामसन्निधौ ॥ धर्मैका
 तगं रामं कालसंविदमास्थितम् ॥ ६२ ॥ ज्ञात्वाथ द्वारं दुर्वासा लक्ष्मणं समुपागमत् ॥ तमागतं तु संप्रेक्ष्य सौमित्रिः धृतिगन्त
 च ॥ ६३ ॥ मुहूर्तं पालयेत्याह मंत्रव्यग्रोऽस्ति राघवः ॥ दुर्वासास्तद्वचः श्रुत्वा कालस्यार्थविधायकः ॥ ६४ ॥ क्रुद्धः प्रोवाच
 सौमित्रि देहि मेऽन्तःप्रवेशनम् ॥ नो चेत्त्वां भस्मसात्सद्यः करिष्यामि विचारय ॥ ६५ ॥ वचो दुर्वाससः श्रुत्वा लक्ष्मणो जातसंप्रसः ॥ सुने
 र्भीतो विवेशांतं विज्ञापयितुमयजम् ॥ ६६ ॥ दृष्ट्वा तु लक्ष्मणं काल उत्थाय कृतसंनकः ॥ प्रतिक्षां पालयेत्युक्त्वा ययौ रायविसर्जितः ॥ ६७ ॥ ततो
 निष्क्रम्य भगवान्नामो धर्मभृतां वरः ॥ प्रतोष्य तं मुनिं प्रीतो दुर्वाससमभोजयत् ॥ ६८ ॥ भोजयित्वा प्रणम्येनं विभृज्य ग्राह लक्ष्मणम् ॥ श्रात
 लक्ष्मणं संप्राप्तं संकटं धर्मकारणात् ॥ ६९ ॥ यत्वं मे वध्यतां प्राप्तो देवं हि बलवत्तरम् ॥ मया त्यक्तस्ततो वीर यथेच्छं गच्छ सांप्रतम् ॥ ७० ॥
 ततः प्रणम्य तं रामं सत्यधर्मे व्यवस्थितम् ॥ दक्षिणां दिशमाश्रित्य तपश्चक्रे नगोपरि ॥ ७१ ॥ ततो रामोऽपि भगवान्ब्रह्मप्रार्थनया पुनः ॥ स्वधा
 माविशदव्यग्रः ससाकेतः सकोशलः ॥ ७२ ॥ गोप्रतारं सरस्वां ये शमं संचित्य संलुताः ॥ ते रामधाम विविशुर्दिव्यां ग योगिदुर्लभम् ॥ ७३ ॥
 लक्ष्मणस्तु कियत्कालं तपोयोगबलान्वितः ॥ रामानुगमनैव स्वधामाविशदव्यग्रम् ॥ ७४ ॥ सान्निध्यं पर्वते तस्मिन्दत्त्वा सौमित्रिगन्तवहम् ॥
 चक्रे निजाधिकारं स ततस्तत्क्षेत्रमुत्तमम् ॥ ७५ ॥ ये पश्यन्ति नरा भक्त्या लक्ष्मणं लक्ष्मणाचले ॥ ते कृतार्था न संदेहो गच्छन्ति हारी

मंदिरम् ॥ ७६ ॥ तत्र दानं प्रशंसति स्वर्णयोगी वाजिनाम् ॥ इतं रामशयं सर्वं हुतं जतं हुतं तदा ॥ ७७ ॥ बहुना किमिहोक्तेन दर्शनं तस्य
दुर्लभम् ॥ अगस्त्याब्जात्गा देवि दृष्टे दुर्लभं संशयः ७८ ॥ अगस्त्यमग्निं तु लक्ष्मणस्त्याजं तु नमः ॥ श्रावण्यबोऽपि शृणुयात्स्वातां तो रामवल्लभो
॥ ७९ ॥ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे बृहदुपाख्यानोत्तरयोगो वसुगोहिनिसंवादे रामलक्ष्मणचरित्रसहितलक्ष्मणचलमाहात्म्यं नाम पञ्चसप्ततित
तमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥ इति लक्ष्मणचलमाहात्म्यम् ॥ अत्र सेतुमाहात्म्यमाख्याते ॥ मोहिन्नुवाच ॥ साधु साधु द्विजश्रेष्ठ यन्मे रामायणं त्वया ॥
श्रावितं सर्वपापघ्नं कृपां पुण्यविवर्द्धनम् ॥ १ ॥ अपुना श्रीभुविज्जमि सेतुमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ वसुधैवाकुः सर्वथा ॥ प्रवक्ष्यामि सेतुमाहात्म्यमुत्तमम्
॥ २ ॥ यं दृष्ट्वा मनुजो देवि मुच्यते भवसागरात् ॥ ततोः संदर्शनं पुण्यं यत्र रामेश्वरो विभुः ॥ ३ ॥ दर्शनादेव मर्त्यानामममत्सं
प्रयच्छति ॥ रामेश्वरं तु संपूज्य नरो नियतमानसः ॥ ४ ॥ सर्वाः सप्तशतं भूर्तानां प्र कार्या विचारणा ॥ चक्रतीर्थमिहान्यच्च वर्तते पापनाशनम् ॥ ५ ॥
ज्ञानं दानं जपो होमस्तत्रानृत्यं विगाहते ॥ ताल्मीर्थं तु संप्राप्य यः क्षायातत्र मानवः ॥ ६ ॥ स उत्तमां ज्ञानं लब्ध्वा मोदते देववद्विवि ॥
ततः संप्राप्य सुमणे तीर्थं पाणविनाशनम् ॥ ७ ॥ क्षात्वा निर्धूतपापोऽसौ नरः स्वर्गे महीयते ॥ सीताकुण्डे ततः प्राप्य स्नानं सम्यग्विधाय च ॥ ८ ॥
तर्पयित्वा पितृन्देवान्सर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ मंगलं तीर्थं क्षात्वा ह्येता एच्येत पातकात् ॥ ९ ॥ क्षात्वा वास्तवाण्यां तु मानवोऽमरांतं लभेत् ॥
ब्रह्मकुण्डे नरः स्नात्वा ब्रह्मलोकावाप्नुयात् ॥ १० ॥ स्नात्वा लक्ष्मणतीर्थं वै नरो योगगतिं व्रजेत् ॥ जटतीर्थे नरः स्नात्वा नीरोगो जायते भुवि
॥ ११ ॥ हनुमान्कुण्डे स्नात्वा दुर्जयो जायतेऽरिभिः ॥ अगस्त्यतीर्थे आलुत्य पुत्रवान्वनवान्भवेत् ॥ १२ ॥ रामकुण्डे प्लुतो मर्त्यो रायसालोक्यमाप्नुयात् ॥
लक्ष्मीतीर्थमिषेकेण लक्ष्मीवाप्तवान्भवेत् ॥ १३ ॥ अग्नितीर्थे नरः स्नात्वा एच्यते सर्वकिल्बिषैः ॥ स्नानेन शिवतीर्थे तु शिवलोकगतिर्भवेत् ॥ १४ ॥
शंखतीर्थे तु संस्नातो न नरो दुर्गतिं व्रजेत् ॥ यक्षुनादिषु तीर्थेषु नरः स्नात्वा दिवं व्रजेत् ॥ १५ ॥ कोटितीर्थे तु संपूज्य सर्वतीर्थफलं लभेत् ॥
साध्यामृते प्लुतो याति नरः साध्यसलोकताम् ॥ १६ ॥ सर्वतीर्थं ७ ॥ स्नात्वा लभेत्कामानभीप्सिताम् ॥ धनुष्कोट्यां तु विधिप्रवृत्ततो मुच्येत वंदनात्
॥ १७ ॥ क्षीरकुंडाप्लुतो मर्त्यो भोगानुच्चावचलभेत् ॥ कपितीर्थे नरः स्नात्वा न वियोनिं समालभेत् ॥ १८ ॥ गायत्र्या च सरस्वत्यां स्नानो लुच्यते
किल्बिषात् ॥ ऋणमोचनतीर्थो रनात्वा दुक्तो भवेद्दण्डात् ॥ १९ ॥ इत्येतत्तुलसीतीर्थं माहात्म्यं गदितं शुभे ॥ पठतां शृण्वतां चैव नरैर्पातकं शान्तिम्

॥ २० ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे बृहदुपाख्यानोत्तरभागे दसु रोहिनीसंवादे सेतुमाहात्म्यं नाम षट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥ मोहिः सुवचः ॥
श्रुतं मया द्विजश्रेष्ठ सेतुमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ अधुना श्रोतुमिच्छामि नर्मदातीथसंग्रहम् ॥ १ ॥ वसुरुवाच ॥ शृणु मोहिनि वक्ष्यामि नर्मदोभयतीरगमः ॥
चतुःशतं मुख्यतमं प्रोक्तं तीर्थकंदंबकम् ॥ २ ॥ एकादशोत्तरे तीरे दक्षिणे च त्रिविंशतिः ॥ पंचविंशतमः प्रोक्तो रेवासागरसंगमः ॥ ३ ॥ अकार्त्तार्थं यत्ततो
नगादमस्कंटात् ॥ क्रोशद्ध्ये सर्वदिक्षु सार्द्धकोटित्री स्थिता ॥ ४ ॥ कोटिरेका तु तीर्थानां कपिलासंगमे स्थिता ॥ अशोकवनिकायां च तीर्थं श्रेष्ठं
प्रतिष्ठितम् ॥ ५ ॥ शतमंगारगतीयाः कुब्जया अयुतं तथा सहस्रं वायुसंगे तु सरस्वत्याः शतं स्थितम् ॥ ६ ॥ शतद्वयं शुक्रतीर्थं सहस्रं विष्णुतीर्थकैः ॥
माहिष्मत्यां च सहस्रं शूलभेदेऽयुतं विदुः ॥ ७ ॥ देवग्रामे सहस्रं चोल्के सप्तशती स्थिता ॥ तीर्थान्यष्टोत्तरशतं मणिनद्याश्च संगमे ॥ ८ ॥ वैद्यनाथे च
तावति तावत्येव घटेश्वरे ॥ सार्द्धलक्षं च तीर्थानां स्थितं रेवाब्धिसंगमे ॥ ९ ॥ अष्टाशीतिसहस्राणि व्यासे द्वीपशतानि च ॥ संगमे तु कारलायाः
स्थितमष्टोत्तरायुतम् ॥ १० ॥ एरंडीसंगमे तद्वत्तीर्थान्यष्टाधिकं शतम् ॥ धृतपापेऽष्टषष्टिश्च सार्द्धकोटिश्च कोकिले ॥ ११ ॥ सहस्रं रोमशे च
द्वादशार्कं सहस्रकम् ॥ लक्षाष्टके सहस्रे द्वे शुक्रतीर्थे नरेश्वरि ॥ १२ ॥ संगमेषु तु सर्वेषु शतमष्टाधिकं विदुः ॥ कार्वेर्याः संगमे नंदे तीर्थपंचमी
स्थिता ॥ १३ ॥ भृगोः क्षेत्रे च तीर्थानां कोटिरेका व्यवस्थिता ॥ भारभृत्यां च तीर्थानां शतमष्टोत्तरं स्थितम् ॥ १४ ॥ अक्रूरेशे सार्द्धशतं
विमलेशे दशायुतम् ॥ सा सार्द्धकोटिरित्येषा तीर्थसंज्ञा च नामदे ॥ १५ ॥ दशादित्यस्य नव च कपिलस्याष्ट वै विधोः ॥ नंदिनः कोटिसंज्ञानि
तथैवाष्ट शुभानने ॥ १६ ॥ नागाग्निसिद्धावतीनि सप्तसंख्यानि मोहिनि ॥ केदारेन्द्रिवारीशनं दिव्यानि पंच वै ॥ १७ ॥ यमेशा वैद्यनाथाश्च यम
नांगारकेश्वराः ॥ सारस्वता मुनीशाश्च दारुकेशाश्च गौतमाः ॥ १८ ॥ चत्वार एव गदितास्त्रयो वै विमलेश्वराः ॥ सहस्रयज्ञभीष्मशास्त्र्यण
तीर्थानि चापि हि ॥ १९ ॥ द्यौतपापकरं जेशक्रणमुक्तिगुहाह्वयम् ॥ दशाश्वमेधनं दाख्यं मन्मथेशाख्यमर्गवम् ॥ २० ॥ पराशरयोनिं संज्ञं
व्यासाख्यपितृनंदिकम् ॥ गोपेशामरुतेशाख्यं जंगलेशाख्यशुक्रकम् ॥ २१ ॥ अक्षरं पिण्णलेशं मांडव्यदीपकेश्वरम् ॥ उत्तरेशमशोकेश
योधनेशं च रौहिणम् ॥ २२ ॥ लुकेश च द्विसंख्याकं प्रत्येकं गदितं शुभे ॥ सेकेतविंशतिशतं तीर्थान्येकैकशः शुभे ॥ २३ ॥ स्तबकेषु च

नीतिनि द्विशतं च चतुर्दशम् ॥ शैवान्येतानि तीर्थानि वैष्णवानि द्विविंशतिः ॥ २४ ॥ ब्राह्मणि सर्वतीर्थानि शाक्तान्यष्टौ च विंशतिः ॥ तेषु सप्त
च भातृणां त्रीणि ब्राह्म्याः शुभानने ॥ २५ ॥ वैष्णव्या द्वे तथा भद्रे रौद्री शेषेषु संस्थिता ॥ तथैकं क्षेत्रपालस्य तीर्थमुक्तं शुभानने ॥ २६ ॥
अर्वांतराणि गुह्यानि प्रकटानि च मोहिनि ॥ सार्द्धत्रिकोटितीर्थानि गदितानीह वायुना ॥ २७ ॥ दिवि भुव्यंतरिक्षे च रेखायां तानि संति च ॥
यस्त्वेतेषु महाभागे यत्र कुत्रापि मानवः ॥ २८ ॥ स्नानं करोति शुद्धात्मा स लभेदुत्तमां गतिम् ॥ स्नानं दानं जपो होमो वेदाध्ययनमच-
नम् ॥ २९ ॥ सर्वमक्षयतां याति नर्मदायास्तटे कृतम् ॥ ज्यहत्सास्वतं तोयं समाहाद्यानुनं सति ॥ ३० ॥ गांगं सकृत्पुवात्पुण्यं दर्शनादेव
नर्मदम् ॥ इत्येष कथितो देवि नर्मदातीर्थसंग्रहः ॥ ३१ ॥ स्मरतामपि भक्त्यानां महापातकशांतिदः ॥ य इमं शृणुयन्भक्त्यो नर्मदातीर्थसंग्र-
हम् ॥ ३२ ॥ श्रावयेद्वा पठेद्भद्रे सोऽपि पापैः प्रमुच्यते ॥ यद्गृहे लिखितं चैतन्माहात्म्यं नर्मदाभवम् ॥ ३३ ॥ विद्यतेऽभ्यर्चितं तत्र न मारी-
नाग्निजं भयम् ॥ न राज्ञचौरशत्रुभ्यो भयं रोगभयं न च ॥ ३४ ॥ तद्गृहं पृथ्यते लक्ष्म्या धनैर्द्वान्यैर्विजितम् ॥ पुत्रपौत्रादिकानां च विवाहाद्यैः
सुसंगलम् ॥ ३५ ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे बृहदुपाख्यानोत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे नर्मदातीर्थमाहात्म्यं नाम सप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥
इति नर्मदातीर्थमाहात्म्यम् ॥ अथावन्तीमाहात्म्यमारभ्यते ॥ मोहिन्युवाच ॥ अत्यद्भुतमिदं विप्र माहात्म्यं नर्मदाभवम् ॥ श्रुतं त्वया निगदितं
नृणां पापविनाशनम् ॥ १ ॥ अधुना तु महाभाग ब्रूहि मेऽवन्तिसंभवम् ॥ माहात्म्यं देववंदास्य महाकालस्य च प्रभो ॥ २ ॥ वसुस्वाच ॥ शृणु
भद्रे प्रवक्ष्यामि ह्यवन्त्याः पुण्यदं नृणाम् ॥ माहात्म्यं सर्वपापघ्नं यथावत्परिकीर्तितम् ॥ ३ ॥ महाकालत्रयं पुण्यं तपःस्थानमनुत्तमम् ॥ यत्र देवो
महाकालः स्थितस्तपसि नित्यदा ॥ ४ ॥ महाकालवनात्सेत्रं नापरं विद्यते भुवि ॥ यत्र गत्वा नरो देवि स्पृह्यते देवैः सह ॥ ५ ॥ कपाल-
मोचनं नाम यत्र तीर्थं सुलोचने ॥ तत्र स्नात्वा नरो भक्त्या ब्रह्मापि विशुध्यति ॥ ६ ॥ तथा कलकलेशाल्यं देवभ्यर्च्य मानवः ॥ विवादे
जयमाप्नोति कार्यसिद्धिं च संततम् ॥ ७ ॥ अत्रान्यदम्परकुण्डं तीर्थं तत्राल्लुतो नरः ॥ सुभगो भोगवान्भूयात्साक्षात्कंदर्पसन्निभः ॥ ८ ॥ माहं
षाख्ये तथा कुण्डे स्नातः शत्रून्जयेद्रणे ॥ स्नातस्तु रुद्रसरसि रुद्रलोके महीयते ॥ ९ ॥ कुण्डवेश्वरमासाद्य समभ्यर्च्य विधानतः ॥ व्यापारे लाभ-
माप्नोति जायते च शिवप्रियः ॥ १० ॥ विद्याधाराह्वये तीर्थे नरः स्नात्वा विशुध्यति ॥ मार्कण्डेश्वरमभ्यर्च्य दीर्घायुश्च धनी भवेत् ॥ ११ ॥ संपूज्य
शीतलां देवीं नरः कालत्रये स्थिताम् ॥ विस्फोटकभयं नैव कदाचित्तस्य जायते ॥ १२ ॥ स्वर्गद्वारं समासाद्य स्नात्वाभ्यर्च्य सदाशिवम् ॥

नरो न दुर्गतिं याति स्वर्गलोके महीयते ॥ १३ ॥ राजस्थलं नरः प्राप्य ततः सासुद्रिके प्लुतः ॥ स्नानस्य सर्वतीर्थानां लभते फलमुत्तमम् ॥ १४ ॥
 शंकरस्य तथा वाण्यां स्नात्वा नियमवात्रः ॥ प्राप्येह वाञ्छितान् भोगानन्ते रुद्रपुरं व्रजेत् ॥ १५ ॥ शंकरादित्यमभ्यर्च्य नरः स्यादुष्टप्रवर्षणः ॥
 स्नानस्तु नीलगंगायां देवीं गंधवतीं नरः ॥ १६ ॥ संपूज्य भक्तिभावेन सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ दशाश्वमेधिके स्नात्वा वाजिमेघफलं लभेत् ॥ १७ ॥
 अथ मर्त्यः समासाह एकानंशां सुरेश्वरीम् ॥ संपूज्य गंधपुष्पाद्यैः सर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ १८ ॥ हरसिद्धिं नरोऽभ्यर्च्य सर्वसिद्धीश्वरो भवेत् ॥ पिशा
 चकादिकान्मर्त्यः समभ्यर्च्य चतुर्दश ॥ १९ ॥ सर्वान्कामानवाप्नोति नात्र कार्या विचारणा ॥ हनुमन्केश्वरं श्रौचैस्नत्वा रुद्रसरोवरे ॥ २० ॥ यो
 नरः श्रद्धया युक्तः स लभेत्संपदोऽखिलः ॥ वाल्मीकेश्वरमभ्यर्च्य सर्वविद्यानिधिर्भवेत् ॥ २१ ॥ शुक्रेश्वरादिलिगानि योऽर्चयेच्छ्रद्धया नरः ॥ स
 स्यादखिलभोगाढ्यः सर्वरोगविवर्जितः ॥ २२ ॥ पंचेशानं समभ्यर्च्य स्यान्नरः सर्वसिद्धिभाक् ॥ कुशस्थलीं परिक्रम्य वाञ्छितं लभते फलम् ॥ २३ ॥
 अकूरेशं तु संपूज्य क्रूरेशोऽप्यभयं लभेत् ॥ मंदाकिन्यां समालुत्य गंगास्नानफलं लभेत् ॥ २४ ॥ अंकपादं नरोऽभ्यर्च्य शिवस्थानुचरो भवेत् ॥
 चंद्रादित्यं प्रपूज्याथ भोगान्नाविद्याल्लभेत् ॥ २५ ॥ करभेश्वरमभ्यर्च्य यानसौख्यमवाप्नुयात् ॥ लङ्कडुकप्रियविघ्नेरां समभ्यर्च्य सुखी भवेत्
 ॥ २६ ॥ कुसुमेशादिकान्प्राच्यं सर्वान्भोगान्समश्नुते ॥ यज्ञवाण्यां नरः स्नात्वा मार्कण्डेशं समर्च्य च ॥ २७ ॥ सर्वं यज्ञफलं लब्ध्वा युगमेकं
 वसेद्विवि ॥ सोमवत्यां नरः स्नात्वाभ्यर्च्य सोमेश्वरं सति ॥ २८ ॥ वाञ्छितल्लभते कामानिहा ॥ यत्र च मोहिनि ॥ यातनाकलने स्नात्वा
 यातनां नैव पश्यति ॥ २९ ॥ नरकेशं समभ्यर्च्य स्वर्गलोकगतिं लभेत् ॥ केदारेशं ततः प्राच्यं रामेश्वरमथापि वा ॥ ३० ॥ सौभाग्येशं
 नरादित्यं लभते वाञ्छितं फलम् ॥ केशवार्कं तु संपूज्य नरः स्यात्केशवप्रियः ॥ ३१ ॥ शक्तिभेदे ततः स्नात्वा मुच्येत्स्तुश्रंसकटात् ॥ स्वर्गो
 क्षुरब्रह्मवाण्यां स्नात्वाभ्यर्च्यभयेश्वरम् ॥ ३२ ॥ अगस्त्येशं च विधिज संपदामयनं भवेत् ॥ अकारंशादिलिगानि यो नरः समग्रमेवेत्
 ॥ ३३ ॥ स लभेदखिलान्कामानमहेशस्य प्रसादतः ॥ महाकालवने देवि लिङ्गसंख्या न विद्यते ॥ ३४ ॥ यत्र तत्र स्थितं लिङ्गं संपूज्य स्याच्छिव प्रियः ॥
 तथा कनकशृंगाद्वा कुशस्थल्यप्यवतिका ॥ ३५ ॥ तथा पद्मावती देवी कुसुद्रुज्ययिन्यपि ॥ प्रतिकल्पमिधा भित्रा विभाल्यल्लभते ॥ ३६ ॥ शिवायां
 वै नरः स्नात्वा यो महेशं समर्चयेत् ॥ स लभेत्सकलान्कामान्देवयोस्तु प्रसादतः ॥ ३७ ॥ स्नात्वा तु गोमतीकुंडं स्वर्गं न लभते नरः ॥ कुंडे तु

परमं स्नात्वा सौति नामसहस्रतः ॥ ३८ ॥ श्रीधरं सर्वदेवं यः स साक्षादभिविस्नात्वा वीरेशसरासि योऽचयेत्सालभैरवम् ॥ ३९ ॥ स सर्वा-
 न्देवो मुक्ता शिवलोकमवाप्नुयात् ॥ यः कुटुंबेश्वरं प्राप्य पूजयेदुपचारकैः ॥ ४० ॥ संप्राप्य विविधान्कामानां स्वर्गं गतिं लभेत् ॥ ४१ ॥
 त्रयागसरासि योऽचयेद्देवमाधवम् ॥ ४१ ॥ स भक्तिं माधवे प्राप्य पदं विष्णोः समानुयात् ॥ कर्कराजस्य तीर्थे तु स्नात्वा प्रप्तमानसः ॥ ४२ ॥
 सर्वरोगविनिर्मुक्तो धनी भोगी भवेत्सति ॥ अंतर्गृहस्य यात्रायां विघ्नेशं भैरवं बुभुषाम् ॥ ४३ ॥ रुद्रादित्यानुशुनन्यान्योऽव्येच्छकान् नरः ॥
 यथा लब्धोपचारहोः स भवेत्स्वर्गलोकभाक् ॥ ४४ ॥ रुद्रसरः प्रपृष्टिषु तीर्थान्यन्यानि भामिनि ॥ बहूनि तेषु चाभ्यर्च्य शरं स्नात्वा
 नरः ॥ ४५ ॥ अष्टतीर्थानां नरः स्नात्वा सांगं यात्राफलं लभेत् ॥ कालाग्नस्य विधिजे सत्यं सत्यं भयोदितम् ॥ ४६ ॥ एतत् सर्वसत्त्वो-
 माहात्म्यं पापनाशनम् ॥ अवंत्या यन्नरः श्रुत्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ४७ ॥ इति श्रीबृहन्नारादीयपुराणे बृहदुपाख्याने उत्तरभागे वसुभोहिनीतन्त्रादे-
 अंतिका माहात्म्यं नामाष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥ इत्यवन्तीमाहात्म्यं संपूर्णम् ॥ अथ मधुगमाहात्म्यमाह- ॥ ७९ ॥ मोहिभुजः ॥ शुं-
 न्नवंत्या माहात्म्यं वसो पापहरं नृणाम् ॥ अधुना श्रोतुमिच्छामि माहात्म्यं यक्षुराभवम् ॥ १ ॥ वसुहवाच ॥ शृणु मोहिनि वर्यामि मधुराजः
 सुभावरम् ॥ वैभवं यत्र भगवाञ्जातः पद्मभुवार्थितः ॥ २ ॥ आविर्भूय विमुक्तत्र संप्राप्तो नंदगोकुलम् ॥ तत्र स्थिताखिलाः श्रीडाक्षद्वार चर-
 गोपकैः ॥ ३ ॥ हत्वा च कंसप्रहितान्पूतनादीन्निशाचराच्च ॥ विजहार स गोपीभिवनेषु द्वादशस्यपि ॥ ४ ॥ वन्दे यानि तीर्थानि सति यानि
 च माधुरे ॥ तानि तेऽहं प्रवक्ष्यामि शृणु मोहिनि सांप्रतम् ॥ ५ ॥ आद्यं मधुवनं नाम ब्रह्मो यत्र नरोत्तमः ॥ सतर्प्य देवर्षिपितृत्विष्णुलोक-
 महीयते ॥ ६ ॥ अथ तालाह्वयं देवं द्वितीयं वनकुतमम् ॥ यत्र स्नातो नरो भक्त्या कृतकृत्यः प्रजायते ॥ ७ ॥ कुडुदारयं तृतीयं
 तु यत्र स्नात्वा सुलोचने ॥ लभते वाञ्छितान्कामानिहासुत्रं च मोदते ॥ ८ ॥ ततः काम्यवनं नाम चतुर्थं पारिकीर्तितम् ॥
 बहुतीर्थान्वितं यत्र गत्वा स्याद्विष्णुलोकभाक् ॥ ९ ॥ यत्र विमलं कुंडं सर्वतीर्थोत्तमोत्तमम् ॥ तत्र स्नातो नरो भद्रे लभते वैष्णवं पदम् ॥ १० ॥
 पंचमं बहुलाख्यं तु वनं पापविनाशनम् ॥ यत्र स्नातस्तु मनुजः सर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ ११ ॥ अस्ति भद्रवनं नाम पञ्च स्नातोऽत्र मानसः ॥
 कृष्णदेवप्रसादेन सर्वभद्राणि पश्यति ॥ १२ ॥ खादिरं तु वनं देवि सप्तमं यत्र मानवः ॥ स्नात्मात्रेण लभते तद्विष्णोः परमं पदम् ॥ १३ ॥
 महावनं चाष्टमं तु सदैव हरिर्वह्यम् ॥ तद्वष्ट्वा मनुजो भक्त्या शक्रलोकं महीयते ॥ १४ ॥ लोहजं तु नवमं वनं यत्राश्रुतो नरः ॥ महाविष्णु

प्रसादेन भुक्तिं मुक्तिं च विंदति ॥ १५ ॥ बिल्वाण्यं तु दशमं यत्र स्नातः सुमध्यमे ॥ शैवं वा वैष्णवं वापि याति लोकं निजच्छया ॥ १६ ॥ एका
 दशं तु भांडारं योगिनामतिवह्यम् ॥ यत्र स्नातो नरो भक्त्या सर्वपापैर्विमुच्यते ॥ १७ ॥ वृन्दावनं द्वादशं तु सर्वपापनिवृत्तनम् ॥ अत्समं
 न धरापृष्ठे वनमस्त्यपरं सति ॥ १८ ॥ यत्र स्नातस्तु मनुजो देवर्षिपितृतर्पणम् ॥ कृत्वा ऋणत्रयान्मुक्तो विष्णुलोके महीयते ॥ १९ ॥ विंशति
 गौजनानां तु माथुरं परिमंडलम् ॥ यत्र कुत्रालुतस्तत्र विष्णुभक्तिमवाप्नुयात् ॥ २० ॥ तन्मध्ये मथुरा नाम पुरी सर्वोत्तमोत्तमा ॥ यस्या दर्शन
 मात्रेण भक्तिं विंदति माधवे ॥ २१ ॥ विश्रान्तिसंज्ञकं यत्र तीर्थरत्नं नरेश्वरि ॥ तत्र स्नातो नरो भक्त्या वैष्णवं लभते पदम् ॥ २२ ॥ विंशति
 र्निर्कटे दक्षे विमुक्तं तीर्थमुत्तमम् ॥ तत्र स्नातो नरो भक्त्या मुक्तिमाप्नोति निश्चितम् ॥ २३ ॥ ततोऽपि दक्षिणे भागे रामतीर्थं जनेश्वरि ॥ यत्र
 स्नातो नरोऽज्ञानबंधान्मुक्तो भवेद्ध्रुवम् ॥ २४ ॥ संसारमोक्षणं तस्मादक्षिणे तीर्थमुत्तमम् ॥ तत्र स्नात्वा तु मनुजो विष्णुलोके महीयते ॥ २५ ॥
 प्रयागाख्यं ततो दक्षे तीर्थं त्रिदशदुर्लभम् ॥ स्नातस्तत्र नरो देवि अग्निधोमफलं लभेत् ॥ २६ ॥ ततः कनखलं तीर्थं यत्र स्नातो नरः सति ॥
 स्वर्गमासाद्य देहं मोक्षं नंदनादिषु ॥ २७ ॥ तदक्षे तिन्दुकं तीर्थं यस्मिन्स्नातो नरोत्तमः ॥ राजसूयफलं प्राप्य मोक्षं देवि देववत् ॥ २८ ॥
 ततः परं पटुत्वामितीर्थं भास्करवह्यम् ॥ स्नात्वा यत्र रविं दृष्ट्वा भुक्तभोगो दिवं व्रजेत् ॥ २९ ॥ तस्मादक्षिणतो भद्रं ध्रुवतीर्थमनुत्तमम् ॥
 यत्र स्नातो ध्रुवं दृष्ट्वा लभते वैष्णवं पदम् ॥ ३० ॥ ध्रुवतीर्थत्ततो दक्षे तीर्थं सप्तर्षिसेवितम् ॥ तत्र स्नात्वा मुनीन्दृष्ट्वा ऋषिलोके भगोदते
 ॥ ३१ ॥ दक्षिणे ऋषितीर्थस्य मोक्षतीर्थमनुत्तमम् ॥ यत्र वै स्नानमात्रेण मुच्यते सर्वपापतः ॥ ३२ ॥ तदक्षे बोधिनीतीर्थं स्नात्वा यत्र तु
 मानवः ॥ दत्त्वा पिंडं पितृभ्यश्च नयतोऽग्निदशालयम् ॥ ३३ ॥ तदक्षे कोटितीर्थं वै यत्र स्नानेन मानवः ॥ सर्वपापविनिमुक्तो विष्णुलोकम्
 वाप्नुयात् ॥ ३४ ॥ विश्रान्तिस्तरे भागे तीर्थमस्त्यसिन्दुकम् ॥ यत्र स्नातो नरो देवि वैष्णवं लभते पदम् ॥ ३५ ॥ असिन्दुस्य तौभ्यं तु
 नवतीर्थं सुलोचने ॥ यत्र वै स्नानतो मर्यः स्वर्गलोके महीयते ॥ ३६ ॥ तीर्थं संयमनं नाम तत उत्तरतः स्थितम् ॥ तत्र स्नानेन दानेन यम
 लोकं न पश्यति ॥ ३७ ॥ तदुत्तरे परं तीर्थं धारायतनसंज्ञकम् ॥ तत्र स्नात्वा तु मनुजः पितृभिः सह मोक्षं ॥ ३८ ॥ तदुत्तरे जागतीर्थं
 यत्र स्नानेन मोहिनि ॥ सर्फेभ्यो ह्यभयं लब्ध्वा स्वर्गलोके महीयते ॥ ३९ ॥ तदुत्तरे ब्रह्मलोकं घंटाभरणकाहयम् ॥ स्नानात्पापापहं तीर्थं ब्रह्म

लोकातिप्रदम् ॥ ४० ॥ अस्मात्सौम्ये परं तीर्थं सोमाख्यं यत्र संस्तुतः सोमलोकमवाशेति विद्यापो यजुजोत्तमः ॥ ४१ ॥ स्नात्वा प्राचीनरवय्या
व्रस्मादुत्तरतः शुभे ॥ यत्र वै स्नानमात्रेण नरो वागीश्वरो भवेत् ॥ ४२ ॥ तदुत्तरे चक्रतीर्थं यत्र स्नातस्तु मानवः ॥ जित्वा शत्रुगणं स्वर्गं मोदते
युगसप्तकम् ॥ ४३ ॥ दशाश्वमेधिकं तीर्थं तस्मादुत्तरतः स्थितम् ॥ यत्र स्नानेन सुभगे वाजिमेषफलं लभेत् ॥ ४४ ॥ गोकर्णस्थं शिवं तत्र
संपूज्य विविधन्नरः ॥ सर्वान्कामानवाप्नोति शिवलोके महीयते ॥ ४५ ॥ विष्णुग्राह्यं तीर्थं तस्मादुत्तरतः स्थितम् ॥ यत्र स्नात्वा ह्यविघ्नेन
सर्वकर्मफलं लभेत् ॥ ४६ ॥ तदुत्तरे ह्यनन्ताख्यं तीर्थं तत्रास्तुतो नरः ॥ चतुर्विंशतितीर्थानां माथुराणां फलं लभेत् ॥ ४७ ॥ मथुरायां महाभागे
साक्षाद्देवो हारिः स्थितः ॥ चतुर्व्यूहस्वरूपेण माथुराणां विमुक्तिदः ॥ ४८ ॥ एका वाराहवृत्तिश्च परा नारायणाह्वया ॥ वामनाख्या तृतीया च
चतुर्थी हलधारिणी ॥ ४९ ॥ चतुर्व्यूहधरं दृष्ट्वा समभ्यर्च्य विधानतः ॥ नरो मुक्तिमवाप्नोति नात्र कार्या विचाराणां ॥ ५० ॥ रंगे चोपि भूतेश
महाविद्यां च भैरवम् ॥ दृष्ट्वा संपूज्य विधिवितीर्थयात्राफलं लभेत् ॥ ५१ ॥ चतुःसासुद्रिके कूपे कुब्जायाश्च गणेशितुः ॥ तथा कृष्णरत्नरंगश्यां
स्नात्वा मुच्येत पातकात् ॥ ५२ ॥ सर्वस्य माथुराख्यस्य मंडलस्य शुभानने ॥ आधिपत्ये स्थितो देवः केशवः कुशनाशनः ॥ ५३ ॥
अदृष्ट्वा केशवं भद्रे माथुरे पुण्यमंडले ॥ जनुर्निरर्थकं तस्य संसरेद्रवसागरं ॥ ५४ ॥ अन्यान्यसंख्यतीर्थानि तत्र सन्ति शुभानने ॥ स्नात्वा तेष्वपि
दत्त्वा च किंचित्तत्र स्थिताय च ॥ ५५ ॥ नरो न दुर्गतिं याति सत्यं तुभ्यं स्फोटितम् ॥ मथुरायाश्च माहात्म्यं श्रावयेद्भः शृणोति च ॥ सोऽपि
भक्तिं हरौ लब्ध्वा सर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ ५६ ॥ इति श्रीबृहन्नागदीपपुराणे बृहदुपाख्याने उत्तरभागे दसुभोहिनीसंवादे मथुराग्राह्यलक्षणं नामै
कोनशीतितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥ इति मथुरामाहात्म्यम् ॥ अथ वृन्दावनमाहात्म्यम् ॥ मोहिन्युवाच ॥ मथुरायास्तु माहात्म्यं वनानां वापि मानदः ॥
शुतं वृन्दावनस्यापि रहस्यं किंचिदीर्य ॥ १ ॥ वृन्दाण्यं भुवो ब्रह्मन्कीर्तिरूपं रोगगतम् ॥ तच्छ्रोतुं मम वांछास्ति तन्निरूपय विस्तृतम् ॥ २ ॥ वृत्तु
स्वाच ॥ शृणु देवि रहस्यं मे वृन्दाण्यसमुद्भवम् ॥ यत्र कस्मैचिदाख्यातं मया प्राप्य गुरुत्तमात् ॥ ३ ॥ गुरवे कथितं भद्रे नारदेन महात्मना ॥
वृन्दाया नारदायोक्तं रहस्यं गोपिकापते ॥ ४ ॥ तत्तेऽहं संप्रवक्ष्यामि जगदुद्धारकारणम् ॥ एकदा नारदो लोकान्तर्यटन्यभवात्प्रियः ॥ ५ ॥ वृन्दा
रण्यं समासाद्य तस्थौ पुष्पसरस्तटे ॥ पश्चिमोत्तरतो देवि नाथुरे मंडले स्थितम् ॥ ६ ॥ वृन्दाण्यं तुरीयांशं गोपिकेशहस्त्यलम् ॥ गोवर्द्धनो

यत्र गिरिः सखिस्थलसमीपतः ॥ ७॥ वृन्दायास्तत्पोऽरण्यं नंदियामनुयसुनम् । तदेतु यासुने रम्ये रम्यं वृंदावनं सति ॥ ८॥ पुण्यं तत्रापि सुभगे
सुपुण्यं कौसुमं सरः ॥ वृन्दायास्तु तदे रम्ये आश्रमोऽतिसुखावहः ॥ ९ ॥ नित्यं विश्रमते यत्र मध्याह्ने सखिभिर्हरिः । मुहूर्तं स तु विश्रम्य स्निग्ध
च्छायतरोस्तले ॥ १० ॥ शीतलं पुष्पसरसो वार्युपस्पृश्य नारदः ॥ कृत्वा माध्याह्निकं कर्म तस्थौ तत्र सरस्तटे ॥ ११ ॥ तत्र वृन्दाश्रमे रम्ये
गोप्यो गोपाश्च मोहिनि ॥ आयाति वर्गशो याति नारदस्य विपश्यतः ॥ १२ ॥ अथैवं यामभेकं तु तत्र स्थित्वा तु नारदः ॥ प्रहराद्वावशिष्टोऽह्नि
विवेशाश्रममद्भुतम् ॥ १३ ॥ यत्र वृन्दा स्थिता देवी कृष्णभक्तिपरायणा ॥ समागतानां सत्कारं विदधाना फलादिभिः ॥ १४ ॥ तां दृष्ट्वा तापसो
भद्रे नारदः साधुसम्मतः ॥ नमस्कृत्य विनम्रांगो निषसाद धरातले ॥ १५ ॥ ततः सा ध्यानयोगांते समुन्मील्य विलोचने ॥ आसनं संदि
देशाथोऽतिथये नारदाय वै ॥ १६ ॥ ततः स नारदस्तत्र सत्कृतो वृन्दायावसत् ॥ रहस्यं गोपिकेशस्य तस्या जिज्ञासुरादगत ॥ १७ ॥ तया
कृतां सत्कृतिं तु स्वीकृत्य विधिर्नन्दनः ॥ सुप्रसन्नातरां वृन्दां ज्ञात्वा हार्दं व्यजिज्ञपत् ॥ १८ ॥ सा तु तद्वांछित ज्ञात्वा ध्यानयोगेन भागिनि ॥
स्वसखीं माधवीं तत्र समाहूयाब्रवीदिदम् ॥ १९ ॥ माधवि प्रियमेतस्य नारदस्य महात्मनः ॥ संपादय यथा मत्प्रभाश्रमस्य सुपुण्या ॥ २० ॥
स्वाश्रमं ज्ञागतस्यैव यो न संपादयेत्प्रियम् ॥ निष्फलो ह्याश्रमस्तस्य फेरुराजगृहोपमः ॥ २१ ॥ अथ सा माधवी देवी नीत्वा नारदमाज्ञया ॥
स्वाधिष्ठात्र्यास्तु वृन्दायाः सरसस्तटमुत्तमम् ॥ २२ ॥ पश्चिमोत्तरस्तस्मिन्नातुं तं संदिदेश ह ॥ ततस्तदाज्ञया भद्रे नारदो देवदर्शनः ॥ २३ ॥
निमज्ज जले तस्मिन्ध्यायञ्छ्रीकृष्णसंगमम् ॥ निमज्जमाने सरसि नारदे सुनिसत्तमे ॥ २४ ॥ यथौ वृन्दांतिकं भद्रे संविधाय तदीप्सि
तम् ॥ अथासौ नारदस्तत्र सन्निमज्ज्योद्गतस्तदा ॥ २५ ॥ ददर्श निजमात्मानं वनितारूपमद्भुतम् ॥ ततस्तु गतिं वीक्ष्य नारदी सा शुचिस्मितता
॥ २६ ॥ पूर्वोत्तरायां तिष्ठन्ती आह्वयन्ती करोर्गितैः ॥ ददर्श वनितां रम्यां भूषितां भूषणोत्तमैः ॥ २७ ॥ ततस्तथा समाहूता नारदी
सा तदंतिकम् ॥ प्राप्ता विश्वासिता स्वस्था नीता चापि स्थलान्तरम् ॥ २८ ॥ रत्नप्राकारखचिते भवने वनिताकुले ॥ प्रापय्य तां
निवृत्तासौ सापि ताभिः सुसन्कृता ॥ २९ ॥ विशाखादिसखीवृन्दैराश्वास्योऽल्लयैकया ततः ॥ प्रापिताभ्यन्तरं देवि सापश्यद्गोपिकेश्वरम् ॥ ३० ॥ इत्थं
तस्यां निवृत्तायां समाहूता प्रियेण सा ॥ नारदी प्रणिपत्येश लज्जानम्रांतिकं यथौ ॥ ३१ ॥ रसिकेन समाश्लिष्य रमयित्वा विसर्जिता ॥ कस्येनैव

तु संप्राप्ता सा पुनः कौसुमं सरः ॥ ३२ ॥ सा पुनस्तत्र माधव्या मज्जिता दक्षपाश्र्वमे ॥ पुंभावमभिप्राप्तो नारदो विस्मितोऽभवत् ॥ ३३ ॥
 ततो वृन्दाज्ञया तत्र सरसः पूर्वदक्षिणे ॥ एकांतं तप आस्थाय तस्थौ तत्रेक्षणेत्सुकः ॥ ३४ ॥ एवं तपस्यतस्तस्य नारदस्य महात्मनः ॥ वृन्दया
 प्रेषितवृत्तिं निर्जां कल्पयतः फलैः ॥ ३५ ॥ एकदा नारदस्तत्र विचित्राश्रमांतरे ॥ शुश्राव सौभगं शब्दं कयाचित्समुदीरितम् ॥ ३६ ॥ तच्छ्रुत्वा
 कौतुकाविष्टो नारदोऽध्यात्मदर्शनः ॥ विचिन्वन्वनमास्थाय न ददर्श च तत्पदम् ॥ ३७ ॥ ततः स विस्मयाविष्टो वृंदां पप्रच्छ सादरम् ॥ सापि
 तस्मै समाचख्यौ कुब्जावृत्तमादितः ॥ ३८ ॥ भूम्यतरगृहस्थाना कुब्जा नारी वरा विभोः ॥ काममेकांतके स्वशं समुपाचरति स्वयम् ॥ ३९ ॥
 न तां कोऽपि मुनिश्चेष्ट विजानाति मया विना ॥ ततः संक्षपतो वक्ष्ये यां दिदृक्षुस्तपोऽचरः ॥ ४० ॥ ग्रातः प्रबोधितो मात्रा स्नात्वा मुक्ताढुगा
 न्वितः ॥ गोचारणाय विपिने वृन्दावन उपाविशत् ॥ ४१ ॥ सखिभिर्गोपकैः क्रीडां कुर्वन्संवारयंश्च गाः ॥ द्विजैः प्रियसखैश्च ममाश्रम उपाव्रजत्
 ॥ ४२ ॥ मया प्रकल्पितैर्वत्सभवनैः सार्वकामिके ॥ फलमूलादिभिर्मध्यैस्तर्पितः ॥ प्रिययाऽस्वपत् ॥ ४३ ॥ सुसख्या राधया तत्र सेव्यभनो
 ब्रजप्रियः ॥ सार्द्धयामं विहरति निक्षुजेषु पृथक् पृथक् ॥ ४४ ॥ राधादिभिस्तत्र सुतो वीजितः शयनं गतः ॥ सार्द्धयामे स्वयं बुद्धो निजाः
 संमान्य ताः प्रियाः ॥ ४५ ॥ गोपैर्गोभिर्वृतः सायं ब्रजं याति प्रहर्षितः ॥ सख्यः सखिस्थलं प्राप्य प्रियां संचय राधिकाम् ॥ ४६ ॥
 तथा सह विशालक्ष्यः स्वगोहान्यानि चान्वहम् ॥ एवं गतागतं कुर्वच्छीलं नित्यमुपागतः ॥ ४७ ॥ मयैव दृश्यते वत्स नापि ब्रह्मभवादिभिः ॥
 मयाप्यलक्षितं वत्स कुब्जासंकेतवैभवम् ॥ ४८ ॥ प्रीतिप्रियोत्तया जानामि मुगोप्यं प्रवदामि ते ॥ अंगरार्गाणात्पुण्यात्प्राप्ता संकेतमुत्तमम् ॥ ४९ ॥
 सदा सा सेवनव्यथा सैर्केनाप्यनेकधा ॥ शतकोटिभित्तान्वेवं मिथुनानि वसंति हि ॥ ५० ॥ कुब्जाकृष्णानुरूपाणि नानाक्रीडापराणि च ॥ संपु
 तान्याद्यमिथुनात्साधारं भावयंत्यपि ॥ ५१ ॥ गतागतविहीनानि नित्यं नवनवानि च ॥ तदगम्यं द्वतीयस्य द्वितीयस्यैकतां गतम् ॥ ५२ ॥
 रूपं विलक्षणं विप्र मृष्टिस्थितिल्यैकलम् ॥ एकैवाहं विजानामि श्रुतं श्रुत्वा त्वमप्यथा ॥ ५३ ॥ दग्धः पृथ्ङ्गणो मंत्र इत्युक्तं समुपाचर ॥ श्रुत्वा तदुल्लं
 सोऽपि वृन्दोत्तया नारदो मुनिः ॥ ५४ ॥ उभयं चिंतयन्प्राप्तो मुनिस्तत्रैव तत्परम् ॥ एतद्ब्रह्मस्य विधिज विषयं गुह्यशिष्ययोः ॥ ५५ ॥ नैव
 कोऽप्यपरो वेत्ति धर्मः सैवावयोरपि ॥ एक एव विजानाति वक्तुः श्रौतैकतः शुभे ॥ ५६ ॥ तदेकं तत्त्वमेवास्ति नेह नानास्ति किंचन ॥

गदितं ते महाभागे रहस्यं गोपिकेशितुः ॥ ५७ ॥ प्रकाशाचरितं चापि वक्ष्ये सम्यग्दिशामय ॥ यत्र संदर्शितं तत्त्वं त्वत्पित्रे विधिं
 दिनि ॥ ५८ ॥ तद्ब्रह्मकुंडमेतद्विष्णुं वृन्दावने वने ॥ तत्र यः स्नाति मनुजो मूलवेषं विभावयन् ॥ ५९ ॥ वैभवं पश्यते किंचिदेवं नित्यविहा-
 रिणः ॥ शक्रेण ज्ञाततत्त्वेन गोविन्दो यत्र चितितः ॥ ६० ॥ गोविंदकुंडं तद्भद्रे स्नात्वा तत्रापि तल्लभेत् ॥ एकानेकस्वरूपेण यत्र कुंजविहारी ॥ ६१ ॥
 बल्लवीभिः समारूढो रासस्तदपि तद्विधम् ॥ यत्र नंदादयो गोपा दृढशुभं विभोः ॥ ६२ ॥ तच्च तत्प्रकाशाख्यं तीर्थं श्रीयमुनजलं ॥
 दर्शितं यत्र गोपानां कालियस्य विमर्दनम् ॥ ६३ ॥ तच्च पुण्यं समाल्यातं तीर्थं पापापहं नृणाम् ॥ दावाग्नेमोचिता यत्र सखीबालघनार्भकाः
 ॥ ६४ ॥ गोपाः कृष्णेन तदुण्यं तीर्थं स्नानादवापहम् ॥ यत्र केशी हतस्तेन लीलैव हयाकृतिः ॥ ६५ ॥ तत्र स्नातस्तु मनुजो
 लभते धाम वैष्णवम् ॥ यत्र दृष्टो वृषस्तेन हतस्तत्राभवच्छुचिः ॥ ६६ ॥ आरुष्टकुंडं विख्यातं स्नानमात्रेण मुक्तिदम् ॥ धेनुकोऽयो वक्रो वत्सो
 व्योमो लंबासुरोऽपि च ॥ ६७ ॥ हताः कृष्णेन लीलसु तत्र तीर्थानि यान्यपि ॥ तेषु स्नात्वा नरो भक्तः संतप्य पितृदेवताः ॥ ६८ ॥
 लभते वाञ्छितान्कामान् गोपालस्य प्रसादतः ॥ सुप्तं मुक्तं विचरितं श्रुतं दृष्टं विलक्षणम् ॥ ६९ ॥ कृतं यत्र च तत्क्षेत्रं स्नानात्स्वर्गगतिप्रदम् ॥
 श्रुतः संचिंतितो दृष्टो नतः स्त्रिष्टः स्तुतोऽर्थितः ॥ ७० ॥ यत्र पुण्यनरैर्भद्रे तच्च तीर्थं गतिप्रदम् ॥ यत्र श्रीराधया भद्रे तपस्तप्तं सुदारुणम्
 ॥ ७१ ॥ तच्छ्रीकुंडं महत्पुण्यं स्नाने दाने जपादिके ॥ वत्सतीर्थं चंद्रसरस्तथैवाप्सरसां सरः ॥ ७२ ॥ रुद्रकुंडं कामकुंडं परमं मंदिरं
 हरः ॥ विशाललकनं दाढ्या नीपखण्डं मनोहरम् ॥ ७३ ॥ विमलं धर्मकुंडं च भोजनस्थलमेव च ॥ बलस्थानं बृहत्सानुः संकेतस्थानकं हरेः
 ॥ ७४ ॥ नंदिग्रामः किशोर्याश्च कुंडं कोकिलकाननम् ॥ शेषशायिपयोऽब्धिश्च क्रीडादेशोऽक्षयो वटः ॥ ७५ ॥ रामकुंडं चारचौर्यं भद्रभंडारिविल्वकृष्णं ॥
 मानाहं च सरः पुण्यं पुलिनं भक्तभोजनम् ॥ ७६ ॥ अक्रूरं ताक्ष्यगोविंदं बहुलारण्यकं शुभे ॥ एतद्भुवावनं नाम समंतात्पंचयोजनम् ॥ ७७ ॥
 सुपुण्यं पुण्यकृज्जुष्टं दर्शनादेव मुक्तिदम् ॥ यस्य संदर्शनं देवा वाञ्छति च सुदुर्लभम् ॥ ७८ ॥ लीलामाभ्यंतरीं द्रष्टुं तपसापि न च क्षमाः ॥ सर्वत्र
 संगसुस्तुल्यं यस्तु वृन्दावनं श्रयेत् ॥ ७९ ॥ न तस्य दुर्लभं किंचिच्चिषु लोकेषु भामिनि ॥ वृन्दावनेति नामापि यः समुच्चरति प्रिये ॥ ८० ॥
 तस्यापि भक्तिर्भवति सततं नंदनंदने ॥ यत्र वृन्दावने पुण्ये नगनारीप्लवंगमाः ॥ ८१ ॥ कृमिकीटपतंगघ्नाः स्वगा वृक्षा नगा मृताः ॥

समुच्चरति सततं राधाकृष्णोति मोहिनि ॥ ८२ ॥ कृष्णमायाभिभूतानां कामकश्लवचेतसाम् ॥ स्वप्नेऽपि दुर्लभं पुंसं मन्ये वृन्दावनक्षेणम् ॥ ८३ ॥
 वृन्दाकरणं तु यैर्दृष्टं नरैः सुकृतिभिः शुभे ॥ तैः कृतं सफलं जन्म कृपापात्राणि ते हरेः ॥ ८४ ॥ किं पुनर्बहुनेकतेन श्रुतेन विधिर्नदिनि ॥ सेव्यं
 वृन्दावनं पुण्यं भव्यं मुक्तिमयीषुभिः ॥ ८५ ॥ दृश्यं गम्यं च संसेव्यं ध्येयं वृन्दावनं सदां ॥ नास्ति लोके समं तस्य भुवि कीर्तिविवर्द्धनम्
 ॥ ८६ ॥ यत्र गोवर्द्धनो नाम द्विजः कल्पे पुरातने ॥ विष्णुः सर्वसंसारतप्तवान्परमं तपः ॥ ८७ ॥ तद्भूत्वा देवि देवेशो भगवान्विष्णुमन्ययः ॥
 क्रीडास्थानं निजं प्राप्तो वरं दातुं द्विजन्मने ॥ ८८ ॥ तं दृष्ट्वा देवदेवेशं शंखचक्रगदाधरम् ॥ विलसत्कौस्तुभोत्सुकं मकराकृतिकुण्डलम् ॥ ८९ ॥
 सुकिरीटं सुकटकं कलत्रपुष्पश्रितम् ॥ वनमालानिर्वीतांगं श्रिविक्ताश्रितवक्षसम् ॥ ९० ॥ पीतकौशेयवसनं नवानुदसमप्रभम् ॥ सुनाभिं सुंदरश्रीदं
 सुकपोलं सुनासिकम् ॥ ९१ ॥ सुद्विजं सुस्मितं सुष्ठुजातुरुभुजमध्यकम् ॥ कृपाणवं प्रसुदितं सुप्रसन्नमुखं वुंजम् ॥ ९२ ॥ दृष्ट्वा स हृदसोत्थाय
 ननाम भुवि दंडवत् ॥ वरं ब्रूहीति निर्दिष्टो ग्राह गोवर्द्धनो हरिम् ॥ ९३ ॥ पद्मामाक्रम्य मत्पृष्ठे तिष्ठ चैष वरो मम ॥ तच्छ्रुत्वा भक्तवश्यो दे
 विविंचित्य च पुनः पुनः ॥ ९४ ॥ तस्थौ तत्पृष्ठमाक्रम्य तदा भूयो द्विजोऽब्रवीत् ॥ नाहं त्वामुत्सहं देव निजपृष्ठे जगत्सरे ॥ ९५ ॥ अवतारयितुं
 तस्मादेवमेव स्थितो भव ॥ ततः प्रभृति विशात्मा त्यक्त्वा गोवर्द्धनं द्विजम् ॥ ९६ ॥ गिरिरूपधरं याति नित्यं योगिवनं ह्यचित ॥ कृष्ण
 वतारं भगवान् ज्ञात्वा गोवर्द्धनं द्विजम् ॥ ९७ ॥ संप्राप्तं निजसाहचर्यं नंदद्यौः समभोजयत् ॥ अन्नकूटेन दोहेन तर्पयित्वाचलं द्विजम् ॥ ९८ ॥
 वृद्धपरीतं समाज्ञाय नवमेधानपाययत् ॥ मित्रं स वासुदेवस्य संजातं तेन कर्मणा ॥ ९९ ॥ तं यो भक्त्या नरो देवि पूजयेत्पुनराकैः ॥ प्रदक्षिण
 परिक्रामेन्न तस्य पुनरुद्धवः ॥ १०० ॥ गोवर्द्धनो गिरिः पुण्यो जातो हरिनिवासतः ॥ तं दृष्ट्वा दर्शनेनालभ्यमन्यपुण्याचलस्य च ॥ १०१ ॥
 यासुनं पुलिनं रम्यं कृष्णविक्रीडनांचितम् ॥ त्वमेव ब्रूहि सुभगे क्वान्यत्र जगतीतले ॥ १०२ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन त्यक्त्वा वननदीगिरिनां
 सु पुण्यानुपुण्यदानूर्णां सेव्यं वृन्दावनं सदा ॥ १०३ ॥ यमी पुण्या नदी यत्र पुण्यो गोवर्द्धनो गिरिः ॥ तत्किं वृन्दावनात्पुण्यप्रणयं भुवि विद्धते
 ॥ १०४ ॥ कलिकल्मषभीतानां विषयासक्तचेतसाम् ॥ नान्यं वृन्दावनासेव्यमस्ति लोकेष्वपि त्रिषु ॥ १०५ ॥ यस्मिन्नित्यं विचरति
 हारीशोपगोपिकाभिर्बहोपीडी नटवस्वपुः कर्णिकारावतसी ॥ वशीहसीस्वनजितरवो वैजयंतीवृतांगो नंदस्यंगाद्धतमणिगणो यश्च हंसोऽहमाव्यः

॥ १०६ ॥ यस्य ध्यानं नगजनिधुतोऽहर्निशं वै गिरिशो भक्तिविल्लो रहसि कुरुते ब्रह्मदर्शनश्रवाण्यः ॥ गायत्रीं ह्रीं ह्रदयकुहरे पद्मयोनिनिधुते
 नैत्रैरिन्द्रो दशशतमितैर्वीक्षते वै शचीं ताम् ॥ १०७ ॥ अश्रोत्रेशो रहसि वनितां रक्षति स्वां रसज्ञो वंशीनादश्रवणजभिया कान्यवार्ता जगन्नाह ॥ नृदे
 शोषं तदनु दहनं मेदुनं प्राप्य यासीच्छ्रीगोपीशाधरजनिधुयां सादरं शील्यन्ती ॥ १०८ ॥ याभिर्वृदावनमनुगतो नंदद्वन्दुः क्षपासुरे चंद्रांशुकलितः पुनो
 तभद्रे निकुञ्जे ॥ तासां दिष्टं किमहमधुना वर्णये बल्लवीनां यासां साक्षाच्चरणजरजः श्रीशशिध्याद्यलभ्यम् ॥ १०९ ॥ यत्र प्राप्तास्तृणमृगखगा ये कृत्रिमज्जि
 वृन्दा वृन्दारण्ये विधिरमाभ्यर्हणीया भवन्ति ॥ तत्संप्राप्याद्वयपदतो ब्रह्मभूयं गतः कौ प्रेगस्तिग्धो विहरति सुखांभोधिकछोलमग्नः ॥ ११० ॥ यत्र कृपाः
 सहजमसुधुद्राजता विमृज्य वैरं स्वीं सुहृद इव तत्सौख्यमेवाश्रयेत ॥ तत्किं प्राप्य प्रभुमिव जनः संपरित्यज्य गच्छन्काप्यन्यत्र प्रभवति सुरी
 कृष्णमायाकण्डो ॥ १११ ॥ वृन्दारण्यं तदविलघराण्यरूपं श्रयन्मे स्वांतं ध्यांतं जगदिदग्धः कृत्य क्वर्ति शयत् ॥ गोपीनाथः प्रतिपदमपि नृपस
 छिन्नचेता नीचं वोचं न च गणयति प्रोद्धत्येव भक्तात् ॥ ११२ ॥ गोपात्र गोपीः खगलृगवगागोपगोभूरजांसि स्मृत्या दृष्ट्वा प्रणमति जने जेपतत्त्वा
 निबद्धः ॥ दास्यं भक्ते कलयति रारां तत्किमन्यं व्रजेशात्सेव्यं देवं गणय विधिजेऽहं तु जानामि नैव ॥ ११३ ॥ एतत्संक्षपतः प्रोक्तं वृन्दारण्यसहस्रकृपा
 माहात्म्यं विधिजे तुभ्यं वक्तव्यं नावशेषितम् ॥ ११४ ॥ संसारभीतमनुजैरेतदेव सदान्वयैः ॥ श्रोतव्यं कीर्तनीयं च स्मर्तव्यं ध्येयमेव च ॥ ११५ ॥ वृन्दार
 ण्यस्य माहात्म्यं यः शृणोति नरः शुचिः ॥ कीर्तयेद्वापि विधिजे सोऽपि विष्णुर्न संशयः ॥ इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे बृहदुपाख्याने उत्तरभागे त्रु
 मोहिनीसंवादे श्रीवृन्दावनमाहात्म्यं नामाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥ वसुरुवाच ॥ यदेतत्कीर्तितं देवि तीर्थमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ तल्लभस्व तदा योगे
 चरित्वा तीर्थमडलम् ॥ १ ॥ अहं ब्रह्माणामांभ्य पितरं ते नरेश्वरि ॥ वृन्दावनमुपागम्य चरिष्यामि भूगैः सह ॥ २ ॥ ह्यत उवाच ॥ इत्युक्त्वा
 मोहिनीं विप्रा वसुस्तस्याः पुरोहितः ॥ सत्कृत्य पूजितोऽभीष्टं ब्रह्मलोकं ययौ तथा ॥ ३ ॥ स गत्वा तत्र धातारं ब्रह्माणं जयतां
 विधिम् ॥ प्रणम्य मोहिनीवृत्तं तं कात्स्न्येन न्यवेदयत् ॥ ४ ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं ब्रह्मा ब्रह्माणस्य वसोद्विजाः ॥ प्रसन्नः प्राह तं वत्स पुत्रं हि
 त्वया कृतम् ॥ ५ ॥ या मया मोहिनी विप्र देवकार्यार्थमात्मजा ॥ निधुक्ताऽकृतकार्या सा त्वया शप्ता क्षयं गता ॥ ६ ॥ भूयो ममाद्भुता वत्स
 त्वया सजीविताधुना ॥ नीता कृतार्थतां तस्मात्कोऽन्यस्त्वत्तोऽधिकः कृती ॥ ७ ॥ यत्त्वया ब्रह्माख्यातं मोहिनीवृत्तमुत्तमम् ॥ प्रसन्नस्तेन दातव्यमि

ब्रूहि तुभ्यं वरं द्विज ॥८॥ इत्युक्तः स द्विजस्तेन ब्रह्मणा लोकभाविता ॥ प्रणम्य वक्षे स वरं वृन्दाण्यनिवासनम् ॥ ९ ॥ तच्छ्रुत्वा जगतां धाता
 समयमानचतुर्मुखः ॥ प्राह प्रभ्रातिहरस्तथास्त्विति मुनीश्वराः ॥ १० ॥ स प्रणम्य विधातारं वसुहृष्टमनास्ततः ॥ वृन्दावनमुपाव्रज्य तपश्चक्रे सप्त
 द्वितः ॥ ११ ॥ तपस्तप्तस्य तु वसोः संवत्सरगणा द्विजाः ॥ व्यतीथुः पञ्चसाहस्रास्ततस्तुष्टो हारिः स्वयम् ॥ १२ ॥ गोपैः प्रियसवादित्रैथुतोऽभ्यह
 द्विजोत्तमम् ॥ ब्रूहि किं वृणुषे विप्र तुष्टोऽहं तपसा तव ॥ १३ ॥ ततः स वसुरुत्थाय अष्टागलिंगितावनिः ॥ प्राह वृन्दावने देव वासमिच्छामि सर्वदा
 ॥ १४ ॥ अथ विष्णुर्द्विजैश्च प्राह वरं तद्वाञ्छितं ददौ ॥ तेनाभिवंदितो भूयो ह्यंतर्धानमुपागतः ॥ १५ ॥ स द्विजस्तत्प्रभृत्येवं स्वेच्छाहपथः
 स्थितः ॥ चिंतयन्सततं देवं वृन्दाण्यकुतूहलम् ॥ १६ ॥ कदाचिद्यमुनातीरे निविष्टस्तं विंचितयन् ॥ ददर्श नादं प्रांतं वृन्दाण्यं विधेः सुतम् ॥ १७ ॥
 स तं दृष्ट्वा नमस्कृत्य परमं गुरुमात्मनः ॥ प्रपच्छ विविधान्धर्मान् भगवद्भक्तिवर्धनान् ॥ १८ ॥ स तेनैवं सुसम्पृष्टो नारदोऽ
 ध्यात्मदर्शनः ॥ तस्मै प्रोवाच निखिलं भविष्यच्चरितं हरेः ॥ १९ ॥ एकदाहं गतो विप्र देवं कैलासवासिनम् ॥ द्रष्टुं शृणुं भविष्यच्च वृन्दावन
 रहस्यकम् ॥ २० ॥ ततः प्रणम्य देवेशं ततः सिद्धैः समावृतम् ॥ महेशं स्वमहिष्यात्मसर्वह्लाङ्गोलकम् ॥ २१ ॥ अपृच्छमीप्सितं भद्रं स मां प्राह
 समयन्हरः ॥ वैधात्र यत्त्वया शृणुं हरेर्वृत्तमनागतम् ॥ २२ ॥ ततो ब्रवीमि यत्पूर्वं श्रुतं सुरभिवक्त्रतः ॥ एकदा सुरभिर्दृष्टा मया गोलोकमध्यगा
 ॥ २३ ॥ स्वसंतानसमायुक्ता सुप्रीता स्निग्धमानसा ॥ ततः पृष्टा भविष्यार्थे गवां माता पयस्विनी ॥ २४ ॥ मद्यं प्रोवाच देवपं भविष्य
 चरितं हरेः ॥ सुखमास्तेऽधुना देवः कृष्णो राधासमन्वितः ॥ २५ ॥ गोलोकेऽस्मिन्महेशान गोपगोपीसुखावहः ॥ स कदाचिद्वरगलोकं मायुरं मंडले
 शिव ॥ २६ ॥ आविर्भूयाद्भुतां क्रीडां वृन्दाण्ये करिष्यति ॥ वृषभानुसुता राधा श्रीदामानं हरेः प्रियम् ॥ २७ ॥ सत्वाय विरजगेहद्वारः स्थ
 कुद्धा शयिष्यति ॥ ततः सोऽपि महाभाग राधां प्रतिशयिष्यति ॥ २८ ॥ याहि त्वं मानुषं लोकं मिथः शापाद्वरं ततः ॥ प्राप्स्यत्यथ हरिः पश्चा
 द्ब्रह्मणा प्रार्थितः क्षितौ ॥ २९ ॥ भूभारहरणायैव वासुदेवो भविष्यति ॥ वसुदेवगृहे जन्म प्राप्य यादवनंदनः ॥ ३० ॥ कंसासुरभिया पश्चाद्व्रजं
 नन्दस्य यास्यति ॥ तत्र यातो हरिः प्राप्तां शूलनां बालयातिनीम् ॥ ३१ ॥ वियोजयिष्यति प्राणैश्चक्रवांतं च दानवम् ॥ वत्सासुरभिया पश्चाद्व्रजं
 हनिष्यति सुराह्वनम् ॥ ३२ ॥ दमित्वा कालियं नागं यम्या उच्चाटयिष्यति ॥ दुःसहं धेतुकं हत्वा बकं तद्वदधासुरम् ॥ ३३ ॥ दावं श्रद्धावं च

तथा श्रलंबं च हनिष्यति ॥ ब्रह्माणमिदं वरुणं प्रमतौ धनदात्मजौ ॥ ३३ ॥ विमदान्स विधायेशो हनिष्यति वृषासुरम् ॥ शस्त्रचूडं केशिनं च
 व्योमं हत्वा ब्रजे वसन् ॥ ३५ ॥ एकादश समास्तत्र गोपीभिः क्रीडयिष्यति ॥ ततश्च मथुरां प्राप्य राजकं संनिहत्य च ॥ ३६ ॥ कुञ्जामृज्वी
 ततः कृत्वा धनुर्मन्त्रा गजोत्तमम् ॥ हत्वा कुवलयपीडं मृच्छाश्वाशूरादिकान् ॥ ३७ ॥ कंसं स्वमातुलं कृष्णो हनिष्यति ततः परम् ॥ विमुच्य
 पितरौ बद्धौ यवनेशं निहत्य च ॥ ३८ ॥ जरासंधभयात्कृष्णो द्वाकायां समुष्यति ॥ रुक्मिणीं सत्यभामां च सत्यां जाम्बवतीं तथा ॥ ३९ ॥
 कैकेयीं लक्ष्मणां मित्रविदां कालिदिकां विभुः ॥ दाराव्योदशसाहस्रान्मर्मो हत्वोद्ब्रह्मिष्यति ॥ ४० ॥ पाण्डुकं शिशुपालं च दंतवक्रं विदूरधम् ॥ अल्यं
 च हत्वा द्विविदं बल्लवं घातयिष्यति ॥ ४१ ॥ वक्रनाभं सुनाभं च सङ्घै वै षट्पुत्रालयैः ॥ त्रिशरिं ततो दैत्यं हनिष्यति वरोजितम् ॥ ४२ ॥
 कौरवाणां डांश्चापि निमित्तमितरेतरम् ॥ कृत्वा हनिष्यति शिव भूमारहणेत्सुकः ॥ ४३ ॥ यदून्यदुभिरन्योन्यं संहत्य स्वकुलं दारैः ॥
 पुनरेतन्निजं धाम समेष्यति च सातुगः ॥ ४४ ॥ एतत्तेऽभिहितं शंभो भविष्यच्चरितं हरेः ॥ गच्छ द्रक्ष्यसि तत्सर्वं जगतीतलगे हरौ ॥ ४५ ॥ तच्छ्रुत्वा
 सुरभैर्वाक्यं भृशं प्रीतो विधातुज ॥ स्वस्थानं पुनरायातस्तुभ्यं चापि मयोदितम् ॥ ४६ ॥ त्वं च द्रक्ष्यसि कालेन चरितं गोकुलेशितुः ॥
 तच्छ्रुत्वा शूलिनो वाक्यं वसुहृष्टतनूहः ॥ ४७ ॥ गायन्माद्यन् विभुं तंत्र्या समाय्यातुरं जगत् ॥ एतद्ब्रविष्यत्कथितं मया तुभ्यं द्विजो
 त्तम ॥ ४८ ॥ यथा तु गौतमस्तद्ब्रह्मं चापि हिते रतः ॥ मृत उवाच ॥ इत्युक्त्वा नारदस्तस्मै वसवे स द्विजन्मने ॥ ४९ ॥ जगत्त्रिंशो
 रण्यंश्चिन्तयन्त्यदुनंदनम् ॥ स वसुस्तद्वचः श्रुत्वा ब्रजे सुप्रीतमानसः ॥ ५० ॥ उवास सर्वदा विप्राः कृष्णक्रीडेक्षणेत्सुकः ॥ ५१ ॥
 इति श्रीबृहदारदीयपुराणे बृहदुपाख्यानोत्तरभागे वसुमोहिनीसंवादे वसुचरित्रनिर्हणं नामैकाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥ ऋषय उचुः ॥ मृत उवाच
 त्पथाख्यातं श्रीकृष्णचरितामृतम् ॥ श्रुतं कृतार्थास्तेन स्मो वयं भवदनुग्रहात् ॥ १ ॥ गते वसौ ब्रह्मलोकं मोहिनी विधिनंदिनी ॥ किं
 चकार ततः पश्चात्तन्नो व्याख्यातुमर्हसि ॥ २ ॥ मृत उवाच ॥ शृणुष्वमृषयः सर्वे मोहिन्याश्चितं शुभम् ॥ यच्चकार वसोः पश्चात्तीर्थानां परितेनम्
 ॥ ३ ॥ यथाशुश्रिषा वसुना मोहिनी सा विधेः सुता ॥ जगाम विधिना तीर्थयात्रार्थं स्वर्णदीतम् ॥ ४ ॥ तत्र गत्वा समाप्नुत्य गंगादीनि
 तु वैधसी ॥ चचार विधिवद्दृष्टा ब्राह्मणैः सह संगता ॥ ५ ॥ पुरोहितेन वसुना यस्य तीर्थस्य यो विधिः ॥ कथितस्तत्प्रकारेण सेवमानं

चचार ह ॥६॥ तेषु तीर्थेषु देवांश्च विष्ण्वादीन्पूजयन्त्यथ ॥ समर्पयन्ती विप्रभ्यो दानानि विविधानि च ॥ ७ ॥ गयायां विधिवद्भृतुः पिंडदानं चकार ह ॥ काश्यां विश्वेश्वरं प्रार्च्य संप्राप्ता पुरुषोत्तमम् ॥ ८ ॥ तस्मिन् क्षेत्रे तु नैवेद्यं भुक्त्वा सा जगदीशितुः ॥ शुद्धदेहा ततः पश्चात्संप्राप्ता लक्ष्मणचलम् ॥ ९ ॥ तं समभ्यर्च्य विधिवद्भूत्वा सेतुं समर्च्य च ॥ रामेश्वरं महेंद्राद्रि भागवं समवंदत ॥ १० ॥ गोकर्णं च शिवक्षेत्रं गत्वाभ्यर्च्य तमीश्वरम् ॥ प्रभासं प्रययौ विप्राः साई तैर्द्विजसत्तमैः ॥ ११ ॥ स्नात्वा संतप्य देवादींस्तस्य यात्रां विधाय च ॥ द्वारकायां हारं दृष्ट्वा कुरुक्षेत्रं जगाम सा ॥ १२ ॥ तत्रापि विधिवदात्रां संविधाय नरेश्वरी ॥ गंगाद्वारमुपयाय तत्र सत्तौ विधानतः ॥ १३ ॥ ततस्तु दृष्ट्वा कामोदां नमस्कृत्य मुदान्विता बर्दयाश्रममासाद्य नगनगरयणवृषी ॥ १४ ॥ समभ्यर्च्याथ कामार्तो ययौ द्रष्टुं त्वगन्विता ॥ सिद्धनाथं नमस्कृत्य ततोऽयोध्यामुपगता ॥ १५ ॥ स्नात्वा सरव्यां विधिवत्प्रार्च्य सीतार्पिततः ॥ मध्ययात्रासुपाश्रित्य ययाबमरकंटकम् ॥ १६ ॥ महेशं तत्र संपूज्य प्रतिक्षोतस्तुनर्यदाम् ॥ संसेव्यो कार्मीशानं दृष्ट्वा माहिष्मतीं ययौ ॥ १७ ॥ त्र्यंबकेशं ततः प्रार्च्य संप्राप्ता सा त्रिपुष्पकम् ॥ पुष्पक्रेषु विधानेन दत्त्वा दानान्यनेकशः ॥ १८ ॥ संप्राप्ता सा तु मथुरां सर्वतीर्थोत्तमोत्तमाम् ॥ विधायभ्यर्च्य यात्रां योजनानां तु विंशतिम् ॥ १९ ॥ परिक्रम्य पुरीं पश्चाच्चतुर्व्यूहं दृदर्श सा ॥ स्नात्वा विंशतितीर्थे तु समाप्याथ प्रदक्षिणाम् ॥ २० ॥ धेनूनामयुतं प्रादान्माधुर्येभ्यो ब्रालंकृतम् ॥ संभोज्य तान्वरात्रेन भक्तिक्लिप्तेन चेतसा ॥ २१ ॥ नमस्कृत्य विसृज्यैतान्कालिदां ससुपाविशत् ॥ ततः प्रविष्टा सा देवी कालिदांमघनाशिनीम् ॥ २२ ॥ नाद्यापि निर्गता भूयो रुमतिभ्यंतमास्थिता ॥ स्मार्तान्मूर्धोदयं प्राप्य श्रौतानय्यरुणोदयम् ॥ २३ ॥ निशीथं वैष्णवान्विप्राः प्राप्य दूषयते व्रतान् ॥ मोहिनीविधरहिता मुपोल्यैकादशीं नरः ॥ २४ ॥ द्वादश्यां विष्णुमभ्यर्च्य वैकुण्ठं यात्यसंशयम् ॥ मोहिनी विविधा देवी विष्णुजैकादशीं द्विजाः ॥ २५ ॥ विष्णुजान्पार्द्वया घात्रा मोहिनी सा विनिर्मिता ॥ स्वर्मागदस्तु राजर्षिर्विष्णुभक्तिपरायणः ॥ २६ ॥ न तु वारयितुं शक्ता सा तमेकादशीव्रतात् ॥ विष्णुलोकं गते तस्मिन्सभायै ससुते नृपे ॥ २७ ॥ स्पृह्यैकादशीं सिद्धिं यमान्ते मोहिनी स्थिता ॥ इत्येतदुक्तं विप्रैश्च मोहिनीचरितं मया ॥ २८ ॥ यदर्थं निर्मिता घात्रा तथा चात्र व्यवस्थिता ॥ नारदीयोत्तरं ह्येतत्प्राक्तं वो भुक्तिमुक्तिदम् ॥ २९ ॥ अत्र सम्यग्धर्मभक्तिः सार्धयतेऽनुपदं नृणाम् ॥ नारदीयं पुराणं तु लक्षणैर्हर्शभिर्भुतम् ॥ ३० ॥ यः शृणोति नरो भक्त्या स गच्छेद्दृष्टव्यं पदम् ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां चतुर्णां

कारणं प्रसू ॥ ३१ ॥ सर्वेषां च पुराणानामिदं बीजं सनातनम् ॥ प्रवृत्तं च निवृत्तं च पुराणेऽस्मिन्द्विजोत्तमाः ॥ ३२ ॥ विस्तरादुदितं सर्वं
पाराशर्येण धीमता ॥ अलौकिकचरित्राढ्यं पुराणं नारदीयकम् ॥ ३३ ॥ यस्यै कस्मै न दातव्यं मङ्गं व्यासेन कीर्तितम् ॥ हित्वा स्वशिष्यान्पौत्रान्येलादी
न्मङ्गं नारदसंहिताम् ॥ ३४ ॥ यो व्याचक्रे नमस्तस्मै वेदव्यासाय विष्णवे ॥ पुराणसंहितामेतां नारदाय विपश्चिते ॥ ३५ ॥ सनकाद्या महाभाग
मुनयः प्रचकारिरे ॥ हंसस्वरूपी भगवान्यदा तं ब्रह्म शाश्वतम् ॥ ३६ ॥ तदुपादिशदेतेभ्यो विज्ञानेन विजृम्भितम् ॥ तदिदं भगवान्साक्षाद्भारदो
ऽध्यात्मदर्शनः ॥ ३७ ॥ वेदव्यासाय मुनये रहस्यं निर्दिदेश ह ॥ मया प्रकाशितं ह्येतद्रहस्यं भुवि दुर्लभम् ॥ ३८ ॥ चतुर्वर्गप्रदं नृणां शृण्वतां
पठतां सदा ॥ विप्रो वेदनिधिर्भूयात्सात्रियो जयते महीम् ॥ ३९ ॥ वैश्यो धनसमृद्धः स्याच्छूद्रो मुच्येत दुःखतः ॥ पंचविशतिनाह्वी
संहितेयं प्रकीर्तिता ॥ ४० ॥ पंचपादसमायुक्ता कृष्णद्वैपायनेन ह ॥ अस्यां वै श्रूयमाणायाम् सर्वसंदेहभजनम् ॥ ४१ ॥ पुंसां सकामप्रयत्नात्
निष्कामानां विमोक्षणम् ॥ गुण्यतीर्थं समासाद्य नैमिषं पुष्करं गयाम् ॥ ४२ ॥ मथुरां द्वारकां विप्रा नरनारायणाश्रयम् ॥ कुरुक्षेत्रं पर्वतां
च क्षेत्रं श्रीपुरुषोत्तमम् ॥ ४३ ॥ हविष्याशी धराशायी निःसंगो विजितेन्द्रियः ॥ पठित्वा संहितामेनां मुच्यते भवसागरात् ॥ ४४ ॥ द्वादशी
व्रतानां च सरितां जाह्नवी यथा ॥ वृंदावनमण्यानां क्षेत्राणां कौरवं यथा ॥ ४५ ॥ यथा काशी पुरीणां च तीर्थानां मथुरा यथा ॥
सरसां पुष्करं विप्राः पुराणानामिदं तथा ॥ ४६ ॥ गणेशभक्ताः सौराश्च वैष्णवाः ॥ शाक्तशंभवाः ॥ सर्वेऽधिकारिणो ह्यत्र सकामाश्चाच्यका
मकाः ॥ ४७ ॥ यं यं काममभिध्यायन्नरो नार्यथवादरात् ॥ शृणोति श्रावयेद्वापि तं तं श्रमोति निश्चितम् ॥ ४८ ॥ रोगार्तो मुच्यते रोगाद्व्यार्तो
निर्भयो भवेत् ॥ जयकामो जयेच्छत्रून्भारदीयानुशीलनात् ॥ ४९ ॥ मृष्ट्यादौ रजसा विश्वं मध्ये सत्त्वेन पाति यः ॥ तमसोऽने प्रसेदे
ततस्मै सर्वात्मने नमः ॥ ५० ॥ ऋषयो मनवः सिद्धा लोकपालाः प्रजेश्वराः ॥ ब्रह्माद्या रचिता येन तस्मै ब्रह्मात्मने नमः ॥ ५१ ॥ यतो
वाचो निवर्तते न मनो यत्र संविशेत् ॥ तद्विद्यादात्मनो रूपं द्वाकूपस्य चिदात्मनः ॥ ५२ ॥ यस्य सत्यतया सत्यं जगदेतद्विक्रशते ॥
विचित्ररूपं वंदे तं निर्गुणं तमसः परम् ॥ ५३ ॥ आदौ मध्ये चाप्यजनश्रुते चैकाक्षरो विभुः ॥ विप्रमिति नानारूपेण ते वदेद्देहं निरं
जनम् ॥ ५४ ॥ निर्जनतासमुत्पन्नं जगदेतच्चराचरम् ॥ तिष्ठत्यप्येति वा यस्मिंस्तत्सत्यं ज्ञानमद्वयम् ॥ ५५ ॥ शिवं शैवा वंदत्येनं प्रधानं

सौख्यवेदिनः ॥ योगिनः पुरुषं विप्राः कर्म योगासका जनाः ॥ ५६ ॥ विभुं वैशेषिकाद्याश्च विच्छर्त्तं शक्तिर्चितकाः ॥ ब्रह्मादित्यं लब्धे
नानारूपक्रियास्पदम् ॥ ५७ ॥ भक्तिर्भगवतः पुंसां भगवद्भूषकारिणी ॥ तां लब्ध्वा चापं लाभं को वांछति विना पशुम् ॥ ५८ ॥
भगवद्भिमुखा ये तु नराः संसारिणो द्विजाः ॥ तेषां मुक्तिर्भवाटव्या नास्ति सत्संगमंतरा ॥ ५९ ॥ साधवः समुदाचाराः सर्वलोकाहिता
वहाः ॥ दीनानुकांपिनो विप्राः प्रपन्नास्तापयंति हि ॥ ६० ॥ यूयं धन्यतमा लोके मुनयः साधुसंमताः ॥ यन्मुहुर्वायुदेवस्य कीर्तिं
पल्लवद्वतनाम् ॥ ६१ ॥ धन्योऽस्य तु गृहीतोऽस्मि भवद्भिलोकमंगलम् ॥ यत्स्मारितो हरिः साक्षात्सर्वकारणकारणम् ॥ ६२ ॥ ॐ ॥ इति श्रीनारदीय
पुराणे बृहदुपाख्याने उत्तरभागे महापुराणे शतपुराणश्रवणादिफलनिरूपणं नाम च्चरीतितमोऽध्यायः ॥ ८॥ समाप्तमिदं सप्तमं नारदीयं महापुराणम् ॥

इदं श्रीनारदीय महापुराणं सुम्बध्यां क्षेमराज श्रीकृष्णदासश्रेष्ठिना स्वकीये “श्रीवेङ्कटेश्वर” स्टीम्-यन्त्रागारे मुद्रयित्वा प्रकाशितम् ।

संवत् १९८०, शके १८४५.

अवगमभयर्थना ।

अस्माकं मुद्रणालये वेद-वेदान्त-धर्मशास्त्र-प्रयोग-योग-संख्य-उद्योतिष-पुराणेतिहास-वैद्य-रु-मंत्र-स्तोत्र-
कोश-काव्य-चम्पू-नाटकालंकार-संगीत-नीति-कथाग्रंथाः, बहवः छीर्णा चोपयुक्ता ग्रंथाः, बृहज्ज्यो-
तिषार्णवनामा बहुविचित्रचित्रितोऽयमपूर्वग्रन्थः संस्कृतभाषया, हिन्दीभाषांश्चन्यतरभाषाग्रन्था-

स्तत्तच्छास्त्रार्थानुवादकाः, चित्राणि, पुस्तकमुद्रणोपयोगिन्यो यावत्प्रस्तुताग्रंथाः, स्वस्थ-

लौकिकव्यवहारोपयोगिचित्रचित्रितालिखितपत्रवर्णपुस्तकानि च मुद्रयित्वा प्रका-

शन्ते सुलेभेन मूल्येन विक्रयाय । येषां यत्राभिकचिस्तत्तदुत्तकाङ्क्षुपलब्धये एवं

नव्यतया स्वस्वपुस्तकानि मुद्रयिषुभिः सुलभयोग्यमूल्येन सांसारिकक्षेत्रैः

स्वच्छोत्तमोत्तमपत्रेषु मुद्रिततत्पुस्तकानां स्वस्वसमयानुसारेण-

पलब्धये च पत्रिकाद्वारा तैर्बोधनीयोऽस्मि ।

अधिकमानीयमूनीपुस्तकानां मित्रमित्रविव्याणा प्राणेन “ श्रीविद्वद्धेरसमाचार ” पत्रिकाप्रापणद्वारा च ज्ञेयविति क्षम ।
क्षेमराज-श्रीकृष्णदास, “ श्रीविद्वद्धेर ” (स्टोर्क) पत्रालयप्रारम्भः - मुंबई

॥ * इति नारीयमहर्षिणी समाप्तम् * ॥

